

ગુણસુંદરી

અને
શ્રી હિતોપદેશ

[અંક ૪ થી]

દિગંધાર ૧૯૨૬

સંપાદક: શ્રી. સમિલા એતા, બી. એ.
શ્રી. મણીલા એતા, બી. એ.

પ્રકાશક : ૧૦૫, બીરબામ બેઠક રોડ,
મુંબઈ, ૪

દિગંધાર: રૂ. ૪-૦-૦ છટક નકલ : આઠે આના.

દિગંધાર: રૂ. ૫-૮-૦

કારભાર	૩	૬૩૭,૬૭૮,૬૮૭	પ્રકાશના આરંભીયન		
હાસન, મીસીસ	૧	૧૫૨	મદારાખી	૧	૧૦૨
બીન દો મી, મીસ	૧	૩૭૧	પ્રીન્સેસ વીક્ટોરીયા	૧	૪૭૦
નર્સિંગ આમસ્ટેડ	૧	મુખપૃષ્ઠ એ	પ્રેમલીલા પહેલા, બહેન, બી.		
નર્સ આઈડેના સમારંભ, મુંબાઈ	૧	૫૬૭	એસસી.	૧	૪૨૨
નરીબાઈ	૧	મુખપૃષ્ઠ જુલાઈ	ફીલીસ કોન્સ્ટન	૧	૬૨૬
જીવ તારાપોર, મીસ	૧	૬૫૭	ફેબ્રુઆરી સ્કુલ, ધી	૩	૬૮૮,૭૫૩,૭૫૫
જુલાઈ બહેન, શ્રીમતી	૧	૬૧૩	બટાટા ચમચામાં લપાટી	૧	૪૨૫
ગોકળદાસ તેજપાલ દન્યાશા-			લાવવાની રમત		
ળાના સંચાલકો.	૧	૬૦૨	બારડોલીની વીરાંગના બહેનો	૧	૮૮૧
કેન્થુએટ બહેનો	૧	મુખપૃષ્ઠ ઓક્ટોબર	બાળ સંપાદ પ્રદર્શનમાં ઉપામ		
એલીઆ ડી લેડી, શ્રીમતી	૧	૪૨૩	છવનારાં બાળકો	૧	૬૬૦
બેકારીઆ મીસ, મિસ	૧	૨૭૭	બીએડ્રીસ. ઇલાઈ, મીસ	૧	૨૬૮
ધંદી	૧	૪૫૦	બેટી લેન કુપ, મીસ	૧	૨૭૮
ચિત્રમીવ	૧	૪૩૮	બે નાશવાળું બાળક	૧	૪૨૦
બીચીયુ, પ્રીન્સ	૧	૬૦૩	બરિધનો લીમસેન	૧	મુખપૃષ્ઠ એ
બેતન્યાળા મજમુદાર, રવ. સો.	૧	મુખપૃષ્ઠ ફેબ્રુઆરી	લાવનચર મહિલા વિદ્યાલય શ્રી ૪	૧	મુખપૃષ્ઠ
અંકા રામજી, કન્યા વાર્તા	૧	૬૧૬	સેપ્ટેમ્બર નવેમ્બર, ૬૫૮, ૬૫૯		
વાર્ષિક સમારંભ	૧	મુખપૃષ્ઠ ફેબ્રુઆરી	કોપાળનાં ના. એનમ સાદિયા	૧	મુખ પૃષ્ઠ
જમતનાચાવ-એકવર્તુ, બપોરનું	૧	૬૩૬	એપ્રિલ		
બાથુ.	૧	૨૩૨	મણીબહેન કાચ, શ્રી.	૧	૭૬૧
જમનં સોર્સો "એન" બ્યામ	૧	૩૩૧	મણીબહેન વલ્લભભાઈ પટેલ, શ્રી.	૧	૮૮૩
બલપર 'કન્યા' નિર્ધારણનાં			મધુકાંતા દફતરી, શ્રી.	૧	૩૩૦
સંચાલકો	૧	મુખપૃષ્ઠ એપ્રિલ	મરસીડીસ ઓલિવ, મીસ	૧	૧૦૧,૩૧૨
નર્સ બ્લાલની નાટકી	૧	૨૬૭	મહેરદોગજી હોરપીટલમાં લેડી		
ડીઆના વોટસ, મીસીસ, ના પ્રયોગો	૧	મુખપૃષ્ઠ નવેમ્બર	પીલ્સન	૧	૧૦૦
ડીક્ટેશન લખવાની દરિયાઈ	૧	૪૨૪	મીડુબહેન, પીટી. શ્રી	૧	૮૮૭
ટોડુબા	૧	૪૫૮	મીલો હડસન, મીસ.	૧	૧૦૩
યાર્વો જ્ઞાનવંદુને કસરવળી	૧	૬૧૬	મુકાબાળની તાલીમ	૧	૨૬૮
સંપવન લઈ.	૨	૬૬૭, ૬૬૮	મોર મોર છ' ક્યાં યદને જઈશ ?	૧	૪૪૧
કયાની દેવી	૧	મુખપૃષ્ઠ એપ્રિલ	મેરી હોરનર	૧	૮૬૧
કાન	૧	મુખપૃષ્ઠ ડીસેમ્બર	શુભ સંપાદ સમારંભમાં મહીલા		
કાસ એસ. આર, મિસ	૧	૫૬૩	એનો શુક્રેલાઈ	૧	૧૦૬
નવી બાળશાળા	૧	મુખપૃષ્ઠ માર્ચ	સચિયાના સી સેનિકો	૧	મુખપૃષ્ઠ જુલાઈ
નિરાધારોની બંદાર.	૧	૨૬	રોજબીદેહી, શ્રીમતી	૧	૫૬૮
પનપટ પર.	૧	મુખપૃષ્ઠ નવેમ્બર	રેથ એલર મીસ	૧	૩૭૩
પનિદારી.	૧	મુખપૃષ્ઠ એપ્રિલ	રેજર મીસ, મિ.સંસ.	૧	૧૬૮
પારિલતમ મિસ.	૧	૩૦૮	લગારે નંદના ઠેચા	૧	૪૪૪
પોર્તુગી અમર, સો	૧	૬૬	લગારો વાળની તારફમાં	૧	૧૩૭
			લગ એલીનાર મીડેડર, મીસ	૧	મુખપૃષ્ઠ ડીસેમ્બર

હોવા કેન્દ્રબળ, મીસ	૧	૧૨૫	શીકારી બદાદરી	૧	૪૪૫, ૪૪૬, ૪૪૭
લેડી પાંચવી અમ્મી રેડી	૧	૧૦૫		૧	૩૪૬
લોશ અમ્મીલેન, મીસ	૧	૨૧૧	સરલા-લોશ, કુ, એમ. એ.	૨	૩૪૫૨૮
વર્નિલી વિગ્રામ વાપિક સમારંભ	૧	૪૧૬	સરજીની ત્રાયક, સો.	૧	૫૬૧
વાર્સલેથ	૧	૧૧૦	સેલસુ મીલસુ દેશ, મીસ	૧	૬૦૩
વિચિત્ર સ્વયંવર	૨	૨૨૨, ૨૨૩	સોળ શણગાર	૧	૨૧૩
વિડમોન, મિસિસ	૧	૧૫૩	સોયી તંદુરસ્ત માતા હું કેમ યહ?	૪	૨૦૩, ૨૦૪
વોણા સંગીત	૧	૨૩૦	સંકટમસ્તોની સહાય	૭	૭૫૫૫૭૭૭૭૭૭૭
શણગાર	૧	૨૧૨	સી કેળવણી પરિષદ-મુંબાઈ	૧	૩૧૬, ૩૧૭
સારસંખ્યાદેવી, શી	૧	૨૩૨	સ્વપ્ન ગિતાન	૧	૩૧૭
		૨૩૨	હું સામ્યમલ મુદાલીઅર, મિસિસ	૧	૩૦૭
			વાતા રેકેટ અનુભવનાટક		
અણુમોનેલી રાણી	...	૭૨૬	ટોડા ભાષી	...	૪૬૩
અલુ...	...	૪૬	ડોશીમા	...	૪૫૮
અવસાન	...	૭૦૨	ડોશીમાનો ફોળદારી કાયદો	...	૮૪૮
અલ્પપુત્ર	...	૨૬૨	દવાખાને જઈ અદ્યો	...	૪૬૦
આ તે શાંખા કે રાક્ષસી !	...	૫૩૬	દાદા દરશને	...	૪૩૭
આવાના અનુભવો	...	૫૩૬	પરેડમાંની વાતો	...	૪૩૬
આહુ વેર ?	...	૩૪૫	નાનાં બાળકો અને મોટા	...	૫૦૪
એને નહિ પરણું	...	૨૦૭	નાની વાતો	...	૫૨૨
એ બા, એ બા	...	૫૫૨	પરેડની દુમીઆ	...	૪૩૫
અંકુશ	...	૭૬૬	પરેડની વાતો	...	૪૫૬
કરોડી	...	૭૬૬	પરિવર્તન	...	૪૩૫
કાલકર્તા બંધન	...	૧૫૩	પારકું ઘર	...	૫૨૫
કમનસીબ કમળા	...	૭૭૭	પોતાનાં ઘટલાં પોતાને નડ્યા	...	૭૮૧
કાળો પાણીનાળો	...	૭૫૭	પોતાના પોતાના વાટમાં	...	૭૮૮
કોટલો ભાષા છાંદ	...	૭૫૭	પોતાના પોતાના પોતાના	...	૭૮૮
કુદરેવં	...	૭૩૮	ફરીઆઓ	...	૨૪૫
કર્ણા ધરો નેત્ર આનંદો	...	૭૬૨	બાબાંલોના વેડો	...	૪૬૧
કલ્પી મુસાફર	...	૭૮૭	બારીએ બેસીને ભોતો હતો	...	૪૬૮
કલીડો	...	૪૫૩	બાળકો માટે	...	૪૮૩
ચલુખાવા, ચલુખા ખૂટ્યા	...	૪૭૬	ચિન્દુનો પુત્ર રહ્યો, કંઈક, કંઈક, પાંચ, ૧૧૧	...	૪૭૬
ચિત્રશીલ	...	૪૩૮		...	૭૮૫, ૮૫૨
જરા બરખત	...	૪૪૩	જુઠ રસીપરનો સંવાદ	...	૪૭૭
જસે...	...	૪૮૧	જુઠી માણસો અને અમલદારો	૨૮૭, ૪૫૩, ૬૩૨	
જવ ખાઈ ગઈ	...	૪૪૪	જવો લપડ્યો	...	૪૭૫
જવળું જાતન	...	૪૪૪	જાલિલુને મળ્યો	...	૫૧૬
જવી બેનની દિનમયો	...	૪૩૫	માનસાક્ષી	...	૩૩
જેપ...	...	૪૮૫	માનસાક્ષીને માનપત્ર	...	૧૬૭
ડીકાઈની મોટર	...	૪૫૩	જાનના મોટા માટે	...	૪૮૫

માટી ...	૪૧૬	લગનું પાનેતર ...	૬૬૦
“ મોવાળુ સખો ” ...	૪૭૪	નિચિત્ર સ્વર્ણવર ...	૨૧૮
મારી આંત ...	૪૬૭	સદેરનું સ્ત્રીચવન ...	૨૬૫, ૮૦૦
મારી માતાના ઉપકાર ...	૪૬૭	ચાળા ભેવા જવાણું ...	૪૬૧
મિયાંભાઈ ...	૪૬૨	શીતળા ...	૪૦૭
મૂછનો પાળ ...	૬૩૮	શી મદારી બઢાદુરી ...	૪૪૫
યરોમતી ...	૮૩૫	ચેરીમાંથી જતો હતો ...	૫૦૫
રમઢાં ...	૨૩૮	સતીનાં ચિંતાલગ્ન ...	૧૧૩
રસોડાંમાં રણસંભામ ...	૫૨	સાસરે ...	૩૪૬
રહેમનગર ...	૧૨૧	દાસ્તગા પુનરુદ્ધાર સમાજ ...	૬૭૪
રાજકુમારી કૃપા ...	૩૯	હિંદુસ્થાનમાં રાષ્ટ્રીય સૌરાષ્ટ્ર ...	૭૨૬
રામ સંભાળ અને કવનગુણિતા ...	૬૧૮	હૃદય પલટો ...	૩૮૮
રામલાલભાઈ અને ખીમલભાઈ ...	૫૩૮	હૃદય સિંહાસન ...	૧૩૯
લગનની ભેદરખબર ...	૭૧		

લેખ.

માદરો જીવન ...	૭૬૨	દુખીમારી બ્લેનને ...	૪૦૫
માપણા પ્રાંતમાં સ્ત્રીઓનો મર્ણપ્રદેશ ૭૩૫, ૭૬૧	૭૩૫, ૭૬૧	નૂતન વર્ષામિનંદન ...	૨૫૭
માપણે તે કાંઈ બીજે ? ...	૪૮૪	નવા આચારો ...	૫૩૮
આ દેહ દેવાય ? ...	૫૫૫	નવી દૃષ્ટિ ...	૪૮૫
ધનામી જણાણું ૮૫, ૧૪૬, ૩૦૧, ૩૬૨, ૪૧૧, ૫૬૨,	૧૪૦, ૮૦૧, ૮૭૨	નવી ભાળ ચાળા ...	૫૩૦
ધનામી સનાહો ...	૭૪૬	નામની રમતો ...	૪૨૫
વખાણાં ...	૪૫૬	પતિ કેવો હોવો ભેધે ? ...	૨૭૦
એક પત્ર ...	૪૫૯	પણીજના ...	૫૪૮
કથાયોજનમો ફોજદારી કાવો ...	૩૮૪	પૂર્વ આરીકામાં હિંદી સ્ત્રીઓ ...	૨૭૫
કન્યા કાત્રાલય ...	૭૮૦	પ્રજ્ઞિતિ વિના ...	૫૨૧
કારિયાર ...	૬૦૬	પ્રસૂતિમાં સ્ત્રીઓ તથા બાળકોનાં મરણ ...	૬૮૧
કેટલીક વાનીઓ ...	૧૨૫, ૫૮૬	પ્રેમ ...	૭૩૩
કેટલી વયે પાણીવરો ? ...	૮૬૫	ખારોલીની બ્લેનો ...	૮૬૨
ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ, શ્રી ૮૭, ૮૮, ૨૫૦, ૬૪૫	૮૭, ૮૮, ૨૫૦, ૬૪૫	બાળકની માતૃભૂમિ ...	૪૬૬
ગુલામચિરિ-માર્મિક અને સામાજિક ...	૬૨૭	બાળકને કહી જતાવી શકીએ ...	૫૩૫
ગુરુજીના-પુરુષવાની રીત ...	૧૩૭	બાળકને ચાલ જાણ ...	૪૬૩
ગૃહસ્થી અને ગૃહસ્થવસ્ત્ર ...	૧૨૭	બાળ મૃત્યુસંખ્યાનાં કારણો ...	૫૪૭
ગુમરા ઉપાડો ...	૬૭૦	બાળલગ્ન અને તેના ગેરફાયદા ...	૮૧૦
ગેતન્યજાના મજબૂદાર, સ્વ. સો. ...	૩૮૧	બે બ્લેનો ...	૩૬૫
હૃદય જવાણું ...	૨૬૧, ૩૧૩	મદુરમ ચિત્રકાર મદાણી ...	૨૭૩
જમન સ્ત્રીઓ અને વ્યાયામ ...	૩૨૬	માતૃદેવો ભવ ...	૭૨૪
હૃદયનામ-આખું નામ ...	૪૫૨	માતૃસાધા દ્વારા શિક્ષણ ...	૮૪૪
પાંચેનાં જ્ઞાનતંત્રને કસરતથી સજીવન કર્યાં ૬૬૭	૬૬૭	મારી ફરીબાદ ...	૨૬૩
		મેન્ટીસોરી શિક્ષણ સંધ ...	૨૪૮

મહાર' સાદસ...	...	...	૨૮૫	સુ'દરીઓને સરદા	૨,૬૫૪,૭૪૮,૮૦૬,૮૬૯
સોકેસ કુ' છ ?	...	...	૧૧૭	સોનદર્યાની નિયાળ	૮૩,૧૪૨,૩૦૮,૩૫૭,૪૧૬
વિજ્ઞાનના વિદ્યાસ્થાં ઓજોનો દિસો	...	...	૧૮૬	...	૫૯૦,૪૪૬,૭૫૦,૮૦૬
લીમટે લીમોડી લથી પડી	...	...	૪૭૬	સોયી વંદુરસ્ત માતા હું કેમ વધ ?	૧૬૮
મારદામણી દેવી	...	...	૨૩૨	સંજીત શિશુ વિભાગ	૮૦,૧૪૫,૩૦૦,૩૫૬
સન્નારીઓને બે બોલ...	...	...	૧૭૧	...	૪૧૫,૫૮૬,૬૫૩,૮૦૫
સમસ્ત હિંદની બીજ સ્ત્રી કેળવણી પરિષદ	...	...	૫૧૧	ઓઝા અને જનસેવા	૩૨૩
(દીક્ષી)	...	...	૫૧૧	ઓઝાના ભણતરની દશા	૭૧૨
સુખ દુઃખના સવાલ જવાબ	૮૧,૧૪૩,૩૦૫,	...	...	ઓઝા સ્વામયી બનશે કે ?	૭૩૨
૭૬૭,૪૧૩,૫૯૬,૬૫૪,૭૪૮,૮૦૬,૮૬૯	...	...	...	...	...

રાસ-કાવ્ય.

અનાદૂત અશ્રુ	...	...	૧૫૬	જીતાં વાતો અને ઉપાણાં	૪૫૩
અવળો નર	...	...	૧૨૬	જુમતાનાં જળ	૭૬૯
અંજલિ	...	...	૧૬૧	લેડકણાં	૪૩૫
આવરો એક દિન એવો...	...	...	૫૮૮	યદ દરી અને વસંત બેરી	૪૪૩
આરું ખાપજુને ન મમે...	...	...	૫૫૪	"હું ગરદા પૂજવારે" ૧	૩૬૪
ઠગર શુજાતલું હોઃ ખીત	...	...	૨૬૬	તમને જાણાશ કેવા વાંઘા રે	૪૮૩
ઉત્તર-ચીતર	...	...	૭૩૬	તમે આવલો	૪૩૬
એકલ ખાલ	...	...	૪૩૬	દીવાળીની રત્નજોમા	૨૧૪
એક હોઃખીત...	...	...	૧૭૫	દીવાલકી	૧૭૦
હથાળીને	...	...	૩૪૪	નવિત વધને	૧૬૭
મનો કાજજડાની કાર છે	...	...	૪૮૦	પ્રમતનાં પૂરે	૫૭૮
મનુડાને	...	...	૨૬૯	પ્રભાત	૩૫૫
કહે ર	...	...	૪૭૩	પ્રેર કલદં	૭૬૫
કાવલ	...	...	૪૫૧	ખારોલોનો રણવલ	૮૬૪
કંથનાં જોવાશણાં	...	...	૨૭૪	થક્કનનિની	૨
કહેદીકેરીઓ...	...	...	૪૩૪	આઝા કોને વિસરે ?	૪૫૬
જુજરાતનું હોઃખીત	...	...	૪૫૬	માનું બહાલ	૪૪૩
જુલુસુ'દરી	...	...	૧૨૪	મુનિવત	૪૩૬
જલકથેશ	...	...	૨૭૬	મોહનજી	૪૪૦
જલિણી	...	...	૬૩૧	મોર મોર તુ હવાં થયને જલશ ?	૪૪૧
જાં જામના વચ્ચે બેઠવાં રે ખેતર	...	...	૪૮૭	મંગલાષ્ટક	૮૪૭
જાડે માંન વાળી, જમરે આંઝરીયાં થયો	...	...	૪૬૦	યોગનને આંખે	૬૨૪
જન	...	...	૨૧૧	રમત ખીત	૪૩૫
પીજળી	...	...	૮૩૪	રમત ખીતો	૪૩૩
પોં બહાલ	...	...	૨૫૬	રામનોત્પાદ	૫૮૭
૧૧ જય ! માતૃભૂમિની બાલીએ	...	...	૬૧૭	રાસ રમનારીને	૩૭૬
પ્રવસ'મામ	...	...	૮૫૬	રદન કલેશ	૧૬૧
પળોનની દિનચર્ચા	...	...	૫૩૫	રે ! સેસાર ?	૪૩૦

રેડ્ડા ગાળે	...	...	૬૩૭	સોનાનો બાજઠ	...	...	૭૮૪
લક્ષ્મી	...	...	૮૭૧	સોનલા-બેડુ	...	...	૪૩૪
લગરિકે નંદના ઉધા	...	...	૪૪૪	સોળશાંખાર...	...	...	૨૧૩
વરતો	...	...	૪૭૨	સોનાનો જીવન બાદેય	...	...	૬૬૬
વસંત	...	...	૪૪૨	સોનાંચું કુંકમ ચાંદલો	...	...	૭૬૧
વસંત બેડી	...	...	૪૭૪	સોનાંચુંનાં વન	...	...	૨૧૦
વદાલિ બને	...	...	૪૭૬	સલાશાશુ	...	...	૫૫૬
વિદ્યાન	...	...	૫૬૮	સ્વરશીલકિ	...	...	૩૮૩
વીરાને વેલુ	...	...	૫૮૫	સ્વદેશી	...	...	૧૧૩
ચાદ ચંદા	...	...	૧૨૦	સ્વપ્ન મિલન	...	...	૬૬૬
ચારદ પૂર્ણિમા	...	...	૨૦૭	દરિનું દાલરડું	...	...	૮૪૩
સખી સુન્દરતાને	...	...	૮૩૧	દાં રે રમ ફેરો ગોઠવ રથવાળા	...	...	૪૮૮
સાસરે સીધાવતી સખીને	...	...	૭૩૨	દાં દાં રે પડીબો ચડાવને બીરધારી	...	...	૪૮૮
સાસરે	...	...	૪૧૦	હેડાંની સીમ	...	...	૩૨૧
મુંદર વાંચન	...	...	૪૫૫		...	...	...

ચિત્રકાર

મહાલાલે અ. નેરશી, રા.	...	...	૪૮	મંજુદાસ, રા.	...	...	૨૨૧
મનમુખ, રા.	...	...	૨૨૩	મહોમદ જલાલુદ્દીન, રા.	...	...	૨૧૭
મીનાદ, રા.	...	...	મુખપુષ્ટ નૂતન ચિત્રકાર મ. રાવળ, રા.	...	...	૬૫૨	ડીજાઈન
નાથાવશે અ. લ. રા. ૧૧, ૧૨, ૧૭, ૧૮, ૨૨, ૨૨૩	...	...	ચામ્લી રા.	...	...	૨૩૦	
પટેલ, રા.	...	...	૨૩૧	સરદાશંકર બેન. આર. રા.	...	...	મુખપુષ્ટ સંપૂર્ણ
ખાશુરાય, રા.	...	...	મુખપુષ્ટ નવેબર	...	...	...	

લેખિકા-લેખક

અમ્બુ. દ. વરશી, રા.	...	...	૩૫૬	મણે પાં વી, રા.	...	...	૫૧૭
અમૃતલાલ દ. પટેલ, રા.	...	...	૧૧૭, ૪૬૬	દાનિતલાલ જનનલાલ પંડયા, રા.	...	...	૧૮૬
આનંદશંકર બા. મુવ. આચાર્ય, શ્રી.	...	...	૧૬૧	કાશીબહેન ગોરધનલાલ, શ્રીમતી	...	...	૫૬૨
જીમરી સેવારામ મુલતાની, કુ.	...	...	૭૬૨, ૮૬૦	"કિલ્લુ"	...	...	૨૫૬, ૫૫૬
જનમચંદ તાસચંદ શાહ, રા.	...	...	૮૩૨	"કિશોર-વજીલ"	...	...	૫૬૬
જમીનશંકર જી. ઠાકર, રા.	...	...	૪૭૧	કુમુદિની ત્રિવેદી, સો.	...	...	૮૭૨
જમીનરામ વ્યાસ, રા.	...	...	૧૨૪	કુસુમલતા રમણીકલાલ મોલી સો.	...	...	૭૭૨
જીજીવાળા, રા.	...	...	૭૮૪	કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ જીવેરી, રા.	...	...	૨
જોષ બહેન	...	...	૭૪૬	કેચપ દા. રોડ, રા.	...	...	૧૧૧
"જોહિયા-નેશી."	...	...	૩	બારસેદ ગામીમાર, મોસી	...	...	૨૮૫
કપિલા મહાભાઈ કાંટાવાળા, સો.	...	...	૧૨૫, ૫૮૬	અનંતન પંચીયર, પ્રોફેસર	...	...	૫૮૬, ૧૫૬
કમળા બહેન, શ્રી	...	...	૪૩૬, ૪૪૨	અનંતન વિ નેરશી, રા.	...	...	૮૪૩

જિનુભાઈ ...	૪૩૭,૪૪૧,૪૪૩,૪૪૬,૪૫૬,૪૫૭, ...	નાનિનચંદ્ર ...	૪૪૬,૬૩૮
૪૪૮,૪૬૪,૪૬૬,૪૭૩,૪૭૬,૪૭૭, ...	નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ, રા. ...	...	૫૮૬
૪૮૦,૪૮૩,૪૮૪,૪૮૭,૫૧૪,૫૨૨ ...	નિર્મલા ધનવંતરાય દેસાઈ, સો. ...	...	૨૩૨
૫૨૫,૫૨૭,૫૩૫,૫૩૮,૫૫૧,૫૫૪ ...	ન્દોનાલાલ ડ. ઠાકિ. રા. ...	...	૧,૧૬૦,૧૬૩
નિરભપ્રસાદ જોનાનાથ બહે રા. ...	૧૩૧,૫૭૭,૮૫૬ ...	પુદ્ગાવતી દેસાઈ, બહેન, ...	૭૦૨,૮૪૭
નિરિધર ચર્ગા ઠાકિ, રા. ...	૨૬૬ ...	પુલા મહેતા, ક. ...	૬૭૬
જુલાબચંદ મુળચંદ બાવિરી રા. ...	૨૭૫,૫૭૭,૭૮૦ ...	“પીયુષ” ...	૨૧૦,૨૩૧
ચૈતન્યબાળી મજમુંદાર, સ્વ. સો. ...	૭૧૨ ...	“પુષ્પ”, ...	૨૧૩,૩૪૩
ચંદ્રચંદ મ. ભટ્ટ. રા. ...	૪૪૦ ...	પુલાવતી, બહેન ...	૧૨૬,૬૮૮
ચંચળ કુમારી, બહેન. ...	૭૩૩ ...	પ્રભાસ્કર, રા. ...	૮૩૪
છલચંદ દયારાંદર બાઈ, રા. ...	૧૨૭ ...	પ્રસાદ, રા. ...	૨૧૪,૨૬૫,૬૩૨,૮૦૦
છાટાલાલ ઢાલાભાઈ ભાસ્કરદાસ, રા. ...	૩૩,૧૬૦ ...	પ્રાણરાંદ મં મહેતા, રા. ...	૩૬૪
છાટાલાલ અં. ભેરી, રા. ...	૪૬ ...	પ્રેમલીલા મહેતા, સો. ...	૬૭૦
જગુભાઈ મોહનલાલ રાવળ, રા. ...	૧૨૦,૧૬૬,૨૭૪ ...	બદ્રિકા કુલોન મહેતા, સો. ...	૩૫૫,૮૦૧
જગુરાય કુ. અંધડીઆ, રા. ...	૫૬૧ ...	બુલાભાઈ છ દેસાઈ, રા. ...	૧૧૬
૧૪૫,૧૪૬,૨૭૬,૨૮૬,૩૦૦,૩૫૩, ...	૫૨,૮૦,૮૧,૧૪૩,૧૪૩, ...	મધુરિકા ધ. નાણાવતી, સો. ...	૧૦૭
૩૫૬,૩૬૨,૩૮૪,૪૧૧,૪૧૫,૮૦૫ ...	૧૪૫,૧૪૬,૨૭૬,૨૮૬,૩૦૦,૩૫૩, ...	મનુભાઈ ભોખાણી, રા. ...	૧૩૬,૨૪૫,૪૩૭૭૬૫,૮૭૧
જનાઈન પ્રભાસ્કર, રા. ...	૨૧૧,૬૨૪૭૬૫, ...	મનોરમા મજમુંદાર, સો. ...	૬૬૦
જનાઈન વીરચંદ પાઠક, સરદાર ...	૩૨૨ ...	“અધુર”, ...	૨૦૬
જમુબહેન, અં. રા. ...	૭૮૧ ...	મસ્તરામ ...	૫૧૪
જયકૃષ્ણ ના વર્મા, રા. ...	૬ ...	મદિપતરામ મં. ભટ્ટ, રા. ...	૩૦૧,૪૭૪
જયરાંદર મણીચંદ પંડયા, રા. ...	૩૪૪ ...	મહેમુદા બેગમ, અ. સો. ...	૧૨૭
“જલદ” ...	૮૬૫ ...	મુગચંદ પ્રેમજી બાઈ, રા. ...	૩૬૮
જુગતરામ દવે, રા. ...	૨૩૮,૩૭૬,૫૨૫ ...	મોતીલાલ મ. બાઈ, રા. ...	૪૧
જ્યોત્સ્ના શુક્લ, બહેન ...	૧૧૩,૧૨૧,૨૬૧,૩૦૫,૩૬૭, ...	મોહનલાલ જ. પાઠક, રા. ...	૧૫,૨૭૦,૩૮૬,૬૧૮,૮૩૫
૨૭૮,૪૧૩,૫૬૬,૬૫૪,૬૬૬,૭૦૬,૭૪૮,૮૦૬,૮૬૬ ...	૧૩૩,૧૨૧,૨૬૧,૩૦૫,૩૬૭, ...	“મોહિનીચંદ્ર” ...	૧૭૦
“ડાહીબહેન” ...	૮૩,૩૦૪,૩૫૭,૪૧૬,૫૬૮,૬૪૬,૮૦૬ ...	મંચલાવતી હીરાચંદ અવેરી. સો. ...	૩૨૩
તનમનીચંદ લા શીવ, રા. ...	૪૩૦ ...	મોંચીબહેન, ઓ. ...	૪૪૪,૪૬૪,૪૬૧,૪૭૪,૪૮૮
“તંગી”, રા. ...	૨૬૧,૩૬૩ ...	યશવંત ભટ્ટ. રા. ...	૩૬
વાશચંદ પોપટલાલ ખડાલભ, રા. ...	૧૭૬ ...	ચોજિન ...	૪૧૦
વાશભાઈ માણેલાલ, સો. ...	૭૨૬ ...	રઘુનાથ જંઝાશમ કદમ, રા. ...	૩૨૧
વાશબહેન મોહક, શ્રીમંતી ...	૪૬૭,૪૮૫,૫૧૫,૫૨૧ ...	રમણીક મહેતા, રા. ...	૨૭૬,૩૪૭,૩૬૬,૫૭૬,૬૪૧, ૭૮૫,૮૫૨
...	૫૩૦,૫૪૬ ...	રમણીકલાલ જ. દલાલ, રા. ...	૬૨,૧૬૬,૩૬૫
વાશમતી સાહ, સો. ...	૧૩૭ ...	“સેરા” ...	૨૧૮
દવા અંધડીઆ, સો. ...	૮૫ ...	લક્ષ્મીબાઈ જમમોહનદાસ, લેડી સો. ...	૨૬૦
દીપકબા દેસાઈ, સો. ...	૩૮૩ ...	“લલિત” ...	૮૩૧
દીવાળીભાઈ ઝીણાભાઈ રાઠોડ, બહેન. ...	૨૧૩ ...	લલિતા દેસાઈ, સો. ...	૭૨૬
નરસિંહરાવ જોનાનાથ, રા. ...	૧૫૬ ...	“લહરી” ...	૬૬૬
નરીમાન સોરાબજી ગોળવાળા, રા. ...	૪૮૧ ...	“લસુધા” ...	૩૪૫

વાસુદેવ હરદેવસાહ ત્રિવેદી, શા.	...	૭૧	સુદેવિની મહેતા, સૌ.	...	૫૬૦
વિશ્વ, રસીદ, શા.	...	૭૬૬, ૮૪૪	સચિવાલક્ષ્મી ખુચ, સૌ.	...	૮૬૪
વિનોદિની રમણલાલ યાસિં, સૌ.	...	૭૩૫, ૭૫૬	સીતારામ ને. શર્મા, શા...	...	૬૧૭
"વૈદ્યાનથ",	...	૨૩૮	સુસદ્રાદેવી, શ્રી	...	૩૮૦
મળલાલ ને. શાહ, શા.	...	૮૪૮	સુમતિ શંકરલાલ હવિ, સૌ.	...	૨૬૬, ૬૭૫
"શહેરી બાળા"	...	૧૬૭	સુલોચનાબ્દેન દેલાડ, શ્રી.	...	૭૨૪
શાહનાબ્દેન મહેતા, સૌ.	...	૮૬૨	"સેવિશ", મીમવી	...	૧૬૮
શિખરે પાં. વા., ડૉ.	...	૫૪૭	સોલંક બ્દેન, વી.	...	૪૭૬
શિ. પંડ્યા, એ. જી. શા.	...	૪૭૮	હરિભાઈ સામપુરા, શા...	...	૫૨૭
સનાતન જી. ખુચ, શા.	...	૩૩૮	હિરાલાલ ધીરજરામ પંડ્યા, શા.	...	૬૩૧
સરેલા, શા.	...	૭૬૬	દિનંતલાલ ચુ. શાહ શા.	...	૫૮૮
	...		દંસા મહેતા, સૌ.	...	૬૭૭

શુશ્રુષુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

[વર્ષ ૫ મું.] સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૭. [અંક ૧ લે.]

પ્રહ્લનન્દિની.

લેખક: સ. નંદાલાલ દ. કવિ.

(હાથ : ગરબે રમવાને ગોરી નીસર્યાં રે લોલ.)

રસની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ;

લગ્યલાગ્ય અમે પ્રહ્લનન્દિની

આનન્દિની રે લોલ;

હરિની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ.

કાળકદરાની હું તો કાળિકા રે લોલ;

જન્મમૃત્યુ નેણનાં સુખ હાસ; પ્રહ્લનન્દિની

આનન્દિની રે લોલ;

હરિની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ.

લોકલોકની અમે વિધાનીઓ રે લોલ;

ઉચ્ચઅસ્ત એ અમારો શસ; પ્રહ્લનન્દિની

આનન્દિની રે લોલ;

હરિની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ

આનન્દચોદરો હું અવતરી રે લોલ;

હોતું આનન્દના રસદહાપ; પ્રહ્લનન્દિની

આનન્દિની રે લોલ;

હરિની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ.

નિશ્ચિન્થના વિદારે વિહરતી રે લોલ;

સુખપ્રલય ખેલિયે ધૂપછાંવ; પ્રહ્લનન્દિની

આનન્દિની રે લોલ;

હરિની રમણાએ અમે નીસર્યાં રે લોલ

સુંદરીઓને સંદેશ.

સવાલ

1. આપ 'શુભસુંદરી' કેને કહો ?
2. આપ 'રૂપસુંદરી' કેને કહો ?
3. સમુક્ત અને વિભક્ત કુટુંબની પ્રથા વિશે આપનો કંઈ મત ?
4. પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી ગુજરાતી સ્ત્રીઓએ, આપને મતે, શું લેવું ?
શું ન લેવું ?

ચહેરની સ્ત્રીઓનો બધોરનો વખત સામાન્યતઃ એવો જાય છે. તે વખતે આપને મતે, સ્ત્રીઓએ કયું ઉપ-યોગી કાર્ય કરવું જોઈએ ?

ગુજરાતજુ વિશે આપ શું ધારો છો ?

૭. ગુજરાતની સુંદરીઓને કહેવા જેવો આપનો કંઈ ખાસ સંદેશ ?

જવાબ

સદ્ગુણોથી ભરેલી સ્ત્રીને.

રૂપાળી, ખૂબસુરત સ્ત્રીને.

અમુક હદ સુધી સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથાને અવગણવા જેવી નથી.

(૧) એ સ્ત્રીઓની દરેક કાર્ય માટે તત્પરતા, શ્રદ્ધા, સમાજ સેવા, નસીમ વગેરે જેવી બાબતોમાં દક્ષતા:

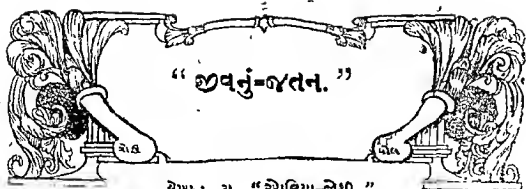
(૨) એમના બનાવટી ને ઉપલેખીયા ઓસ્વાતંત્ર્યના વિચારો, ફેરાનની હદબહાર પૂજા, વગેરે અનિષ્ટ રિવાજો.

એમણે કુરસદના વખતમાં સારાં પુસ્તકો વાંચવા જોઈએ. સમાજ સેવા, નસીમ વગેરેના પાઠ લેવા જોઈએ.

ગુજરાતના સ્ત્રીવર્ગ માટે મારો ઉત્તરો મત છે. એને જો ખરે રસ્તે આપણે દોરી શકીએ. ખરે રસ્તે કેળવીને લઈ જઈએ તો દુનિયામાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવતી બીજી સ્ત્રીઓની એ પોતામરી કરી શકે.

તમે છો તેનાં કરતાં વિશેષ લાવક યાચો. તમારી ઉન્નતિનાં દાર ધીમે ધીમે ખૂલવા માંડ્યાં છે. પુરોએ તમને ષછાત રાખવામાં પોતાની ખૂલ જોઈ છે. તે સુધારવા હવે તેઓ મથે છે, તો તેમને સંપૂર્ણ રીતે મદદગાર થાઓ.

કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

“જીવનું-જાતન.”

લેખક : રા. “આલિયા-જોશી.”

“હે! કોઈ ભારગોંભથી મળવા આવેલું સે.”

“કોણ છે! ક્યાંના છે!”

“તે ખબર નહીં. દીવાનખોનામે બેઠા-ડેલા સે. હોલવે. જા’બ શોક જેવા લાગેસે.”

હું હજી મોટરને આંગણુમાં લાવું છું ત્યાંજ નોકરે મને ખબર દીધા. જેયરો પણ એવો બોધો કે ન નામ કે કામ પછે; ત જાત કે ભાતની ખાતી કરે; અને જો હોય તેને-જેસો દીવાનખાનામાં-કંઠી ધકેલે. કોઈ સાહેબ હશે તો આવા મેલા હથે ભારતી તેને કેમ મળાય! હજી આજેજ મોટરનું મુદ્દર્ત કર્યું. જાતે હાંકવાથી હાય ચીકણાં અને હાલ ધાંચી જેવા ચાપ તે ખરું, પણ મોટર રાખવી તો હાયે હાંકવામાં જ શયદો છે. ગાડીને ગેરજમાં મુકાવીને હું લાગસો સ્નાનગૃહમાં ગયો. ન્હાઈ ઘોષ કપડાં બદલી બાલ સરખા કરતાંક દીવાનખાના બહુ આલ્યો. ખરેખર! સુરત સિલ્કનો સુટ, અને કોથા ભાતની ટાઈ તથા માયે તાર્તરી ટોપી પહેરેલી એક વ્યક્તિને મેં બેઠ; પાસે હે-ડ-બેગ પણ હતી.

“સાહેબજી-સાહેબજી! શેઠ સાહેબ!” તેણે મારું કંઠુજ બેઠી નાંખ્યું.

“સાહેબજી! કેમ શું શરમાસ છે?” મેં પૂછ્યું.

“શેઠ સાહેબ! આપને મારા અંતરના આબનંદન હો.”

“અભિનંદન!” હું ચમક્યો. આવી અપરિચિત વ્યક્તિ મને શાની મુઆરકખાદી આપતા હશે! જેસતા વરસને હજી વાર છે, એટલે માન અકામનું ગમેટ તો આજે શાનું હોય! શું કલેક્ટર સાહેબે ‘રાવબહાદુર’ની બલામણ સરકારમાં મોકલી આપી હશે! અને તે શુભ સંદેશો દેવા આ ગૃહસ્થને પાડેલ્યા હશે!

~ “હા જી. અભિનંદન કેમ નાહં! આપે “શેવશેલે” ખરીદી તે માટે હું મુઆરકખાદી આપુ છું.

“એમાં મુઆરક શું! મોટર તો આજે આલી મુવાલીને ત્યાં પણ હોય છે.” મારો જીવ કાંક હેડો બેઠો.

“તે ખરું-પણ શેઠ સાહેબ! આપ આધુનિક સુખ સગવડનું સાચું મુલ્ય આંકનારા છો, તે માટેજ આપ ધન્યવાદને પાત્ર છો. શિક્ષા સિલેડરની નાઇટીન ટવેન્ટી નાઇન મોડેલની-અને વળી કલર (રંગ) પણ શંકડો-મીડિયમ મદ્રાસી-આપે પસંદ કર્યો છે. ખરેખર આપ કલાપ્રિય છો. જેઅદબી માફ કરજો-શેઠ સાહેબ! આપ પરજીલા છો?”

“કેમ!” આશ્ચર્ય પામ્યો. શું કાંઈ સગવડની વાત લાગ્યા હશે!

“નહીં! શેઠ સાહેબ! સહેજ પ્રશ્ન આપના હિત માટેજ પૂછું છું.”

“હાજી-પહેલી બેરી સુવાવડમાં સ્વર્ગ-

વાસ પામતા, બીજું ઘર ક્યાં સવા ત્રણ વરસ થયાં.”

“ઘણુંજ પુશખબર. શેઠ સાહેબ ! બાલ ગોપાલ છે કે ?”

“અરે ! આમણે તો ધરવટ આફરી ! નહીં જાળખાણુ. નહીં પાળખાણુ છતાં પથારી માંડ્યો ! કેમ જાણે વરતીપત્રક ભરવા આવ્યા હોય, અમર પોશાગરી કે બારોટ જાણે વહીમાં વંશાવળી નોંધવા આવ્યા હોય, તેમજ છુટ લેવા માડી ! મેં ઉત્તર આપ્યો કે “હા. એક પુત્ર અને એક પુત્રિ.”

“ઘણુંજ આનન્દની વાત. પરમાત્મા સફરે સો વરસના કરે. જુઓ શેઠ સાહેબ ! એક પતિનના પતિ તરીકે અને પુત્ર પુત્રિના પિતા તરીકે આપના ઉપર મંબીર જવાબદારી લટકે છે તે જવાબદારી આપે અદા કરી છે કે ?”

“કેમ ! શું કહેવા માગો છો ?” આતો જાણે માનવ દયા પ્રચારક મંડળીનો કાષ્ટ મંત્રી હોય એમ મને તો લાગ્યું.

“સાહેબ ! માફ કરજો. આપને ઠીક પૂછું છું.”

“શું ! આપ એમ કહેવા માગો છો કે હું મારા કુટુંબ પ્રત્યેની ફરજ બજાવવામાં કાંઈ પછાત છું ?”

“સાહેબ ! હું જોઈ શક્યો છું કે આપ ગ્રેમાળ પતિ અને રક્ષણ પિતા છો, તે ખરું છે; પણ કર્તવ્ય પરાયણતામાં હજી હલુપ દેખાય છે.”

“એટલે ! આપ શું આરોપ કરવા માગો છો ?”

“નહીંજ-નહીંજ. આરોપ હોયજ નહીં. હું તો આપના એક સાચા હિતૈષિ તરીકે સલાહ દેવા માંગુ છું. આપે આપના કુટુંબની સુખ સગવડ માટે મોટર લીધી, પણ તે સાથે સાથે બીજો કાંઈ વિચાર કર્યો ?”

“શું !”

“મોટરના કેટલા અકસ્માત થાય છે- તે તો જુઓ ! આપ છાપામાં વાંચતા હશે. મારી પાસે આ રજુ-” ઓટો-મોબાઇલ અબ્યુઝ;” હોય વાંચો-શેઠ સાહેબ ! પ્રતિ વર્ષે એક લાખ એકાણું હજાર એકસો ને એક અકસ્માત આપણા આર્યવર્તમાં થાય છે; તેમાંથી એક લાખ એકાસી હજાર એકા- વનસોને અગ્યાર તો કેવળ આ વાહનનેજ આભારી છે.”

“પણ-એ બધા અકસ્માત તો બેદરકા- રીથી હાંકવાના પરિણામે નિપજે છે; મોટેજ મેં તો હાથે હાંકવાનો નિશ્ચય કર્યો છે.”

“માફ કરજો. શોફર કરતાં શેઠ પોતે હેંડલ હાથમાં લે તેમાં તો બહુજ નેખમ સમાયેલું છે.”

“પણ-હું તો ધીમેથી હાંકું છું.”

“અરર. જનુ ટકા અકસ્માત ધીમે હાંકવાથીજ બને છે.”

“પણ-એ બધા આંકડા તમારા મોટા શહેરોના હશે. અમારા ગામમાં એવી દોડધામ છેજ નહીં.”

“સાહેબ ! આપની જુલ થાય છે. મોટા શહેરો કરતાં નાના ગામોનોજ ફાળો વિશેષ હોય છે; કારણ રસ્તા ખરાબ અને ખાસ ખ- બડાવાળા મોટેજ જનનમાસનું નેખમ ધણુંજ ભારે.”

“તો પછી-શું !” અમારે ગામ છોડી દેવું !”

“બીલકેલ નહીં.”

“ત્યારે !”

“ત્યારે-શેઠ સાહેબ ! આપના હીરા જેવા દાર્મીનાની સલામતી, અને આપના પ્રાણ સમા પત્ની પુત્રાદિકની રક્ષા માટે એકજ ઉપાય છે.”

“શું ?”

“આ ફારમમાં સહી કરો એજ.”

“આ ફારમમાં સહી કર્યો શું શાયદો ?”

“શાયદા અનેક મોટર બાંધે છો કે ચુરે-ચુરા થઇ જાય તો પૂરી વજતર હાથ પગ બાંધે કે નાક કપાય તો સત્તર બદલો કંપની ભરી આપે.”

“અને-રામ રમી જાય તો ?”

“તો-વારસને પૂરેપૂરી નુકશાની મળે. શેઠ સાહેબ ! વીમા કંપનીઓ ધણી છે; પણ તે બધામાં અમારી કંપની તો સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય છે. ક્લેમ્સનો તુરત નિકાલ છતાં પ્રિ-મિયમ માત્ર નામનાંજ, શેઠ સાહેબ ! આ અગ્નિમા આસનમાં આપની સહી કરો; બા-કીનું હું ભરી લઇશ. કલમની આપ તરફી રહેવા દ્યો; આ ‘શ્ચો-મારી’ સ્વૉન પેન.”

“નહોં. એ ઉપકારના બોળ તમે હું દુર્માર્ગ ભડે તેના કરતાં મારીજ કલમ અને મારેજ કારમ હું લઇશ.”

“કાં-શેઠ સાહેબ !”

“આ રેલ્વે શરમજોં હું હમણાંજ મારી કલમથી તાર કરવા માંગુછું.”

“તાર !”

“હા-તાર કંપનીને કરે છું કે-તમારો સેતાનનો ચરખો મહેરબાનીથી એકદમ પાછો મંગાવી લ્યો.”

“કાં-આં-શેઠ !”

“જંગલ માલ છે માટે.”

“પણ કાંઈ કારણ ?”

“જીવનું જતન-અમારું તો ઠીક, પણ આપનું અવસ્ય; આવા ખાડા, ખજાવાળી ગા-મમાં આપ પરોપકારથી પધારો, અને નાહક હરકત હેલો ખમવો પડે-માટે. સાહેબજી.”

આયુષ્ય વધારો

ન્યુયોર્કના એક ડૉક્ટરે આંકડા આપીને સિદ્ધ કર્યું છે કે પરણેલા કરતાં વાંદાનું મરણ પ્રમાણ એવડું હોય છે. ૩૦ થી ૪૯ વર્ષની અંદર પરણેલાનું મરણ પ્રમાણે ૫-૬ ટકા આવે છે જ્યારે વાંદાઓનું ૧૨ ટકા આવે છે. ૪૦-૪૯ વર્ષની વયમાં એ પ્રમાણ અનુક્રમે ૯-૫ અને ૧૯-૫ ટકા છે. કારણ જન્મતાં તે કદે છે કે પરણેલાની તનિઅતનું ધ્યાન તેની પત્ની રાખતી હોવાથી આપ જીવે છે; જ્યારે વાંદાઓની તેવી સંભાળ કાંઈ લેતું નથી આટલા માટેજ કદાચ આપણે તો બધાએ પરણવાનો આલ પડ્યો હશે અને જુદાઓ પણ ૧૨ વર્ષની બાળકોનો ઉદ્ધાર કરવા લલચાતા હશે !

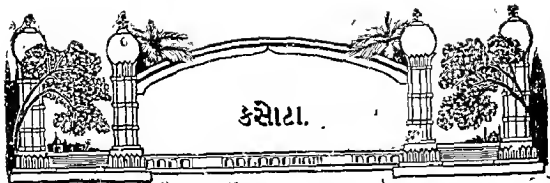
x

x

x

x

કાન્સની એક બેંક પોતાના ગ્રાહકને એવી ધડીયાળો આપે છે કે જેની ચાવી દેવાને માટે અંદર રખાનો અમુક સીકકો નાંખવો પડે. આવી રીતે ચાવી દેવાથી સેવિંગબેંકનું કામ આ ધડીયાળો કરે છે. બેંક આ ધડીયાળના ડગામાંથી પૈસા કાઢી લઇ માલિકના ખાતામાં જમા કરે છે. કરકસર કરવાની કેવી ચતુરાઈ !

કસોટા.

લેખક: શ. જયકુમાર ના. વર્મા,

બી. એ., એલ.એલ. બી., એમ. એસ. સી., ષરીટર-એટ-લો.

સર નરેન્દ્રપ્રસાદની ચેમ્બરમાં હું પેઠા ત્યારે એ ક્રોડપતિ મીલ માલેક ટેબલ પર માથું નમાવી કંઈક લખવામાં ગુલાવા હતા. થોડીવારે ફાઉન્ટન પેન બાજુ ઉપર યુકી તેમણે મારી તરફ નબર કરવાની મહેરબાની બતાવી.

“ તમે જ કાન્તિલાલ કે ? ”

“ જી, હા. ” મેં સહેજ માથું નમાવી જવાબ આપ્યો.

ટેબલના એક ખાનામાંથી સર નરેન્દ્ર પ્રસાદે એક કામલ ખેંચી કઢયો. “ ત્રણ દિવસ થયાં તમારા કાકા પાસેથી મને આ પત્ર મળ્યો છે. એમના લખવા ઉપરથી જણાય છે કે તમે હજારોથી હમણાંજ પાછા ફર્યા છો અને કાંઈ નોકરીની શોધમાં છો. ”

“ જી, હા. એમજ છે. ” મેં કહ્યું. હરિદાસ કાકા ગોળ ગોળ લખવાનું શીખ્યાજ ન હતા. સીધીજ વાત કાગલમાં લખી નાંખી હતી.

“ તમે મને ઉપયોગી થઈ શકશો એમ માનવાને કાંઈ કારણ છે ખરું ? ”

“ જી, ના ! ” મેં પણ સાચી વાત કહી નાખી. સર નરેન્દ્રપ્રસાદના હોઠ ઉપર આણું સ્થિત શરકું. ખરી વાત એ હતી કે હરિદાસ કાકાએ મને કંઈક આશા આપી હતી અને કહ્યું હતું કે સર નરેન્દ્રપ્રસાદને એક ચાલાક પ્રાઇવેટ સેક્રેટરીની જરૂર છે.

“ જો એ જગ્યા તને મળે તો તારા જેવો બાગ્યસાથી કાંઈ નાંહો ! ” હરિદાસ કાકાએ કહ્યું હતું. “ પણ એ માટે તું લાયક છો કે કેમ તેની મને શંકા છે. નરેન્દ્રપ્રસાદ અને હું નિશાળમાં સાથે હતા. એમને હું આજે પત્ર લખું છું. જો એમને તારી જરૂર જણાશે તો તને મળવા બોલાવશે. ન બોલાવે તો તું જાણે અને તારું નસીબ જાણે; પછી મારે કાંઈ લેવા દેવા નહિ. ! !

કાકાનું મગજ આ વખતે જરા ગરમ હતું. એમણે પોતાના કાપડના વેપારમાં મને તાલીમ આપવાની ખાહેશ દેખાડી હતી. પણ મેં ના પાડવાથી કાકા ગુસ્સે થયા હતા. પરિણામે અત્યારે સર નરેન્દ્રપ્રસાદની ઓફીસમાં હું ઉભો હતો.

“ ત્યારે તમે શું કરી શકશો તેના તમને જણાવ દરો ! ” સર નરેન્દ્રપ્રસાદે શરી પૂછ્યું.

“ જરાય નહિ. ” મેં કહ્યું. “ ફક્ત એટલુંજ-કાકા કહેતા હતા-કે મારે સેક્રેટરી તરીકે કેટલુંક ખાનગી કામ બોલું પડશે. ”

ધડીઆળમાં સાડા સાતનો ટકોરો થયો. સર નરેન્દ્રપ્રસાદ ખુરશીમાંથી ઉઠી ઉભા થયા.

“ મેં એક માણસને અત્યારે બોલાવ્યો હતો. પણ તે આવ્યો નથી. આવ્યો હોત

તો કદાચ તમારી જરૂર ન પડત. એની ગેરહાજરીમાં તમને હું તક આપવા માંગું છું.”

“ મોટી મહેરબાની. હાલ તુરત એક મહિના માટે...”

“ ફક્ત એક દિવસ માટે જ. ” સર નરેન્દ્રપ્રસાદે મને વચ્ચેમાં જ અટકાવીને કહ્યું. “ ટેબલનું એક ખાતું ઉઘાડી તેમાંથી તેમણે એક લાંબું પરબીડીકં કાઢ્યું અને મારા હાથમાં મૂક્યું. ” જુઓ, આ કવર સર ભવાનીદાસને જેમ બને તેમ જલ્દી પહોંચાડવાનું છે. એમાં ખાસ ખાનગી અને અગત્યના ખતપત્રો છે. મારા એકાદ જુના માણસને એ કામ સોંપું તો તે તુરત જ યોગબાદ જાય અને એનો પીછો પકડાય તેથી જ એ તમને સોંપું છું. ”

“ સર ભવાનીદાસ અત્યારે ક્યાં મળશે ? ” મેં પૂછ્યું. સર ભવાનીદાસ જાણીતા વેપારી અને વડી મારાસમાના સમાસદ હતા.

“ જાણી તો કહે છે કે તે મહાજ-શેશ્વર ગયા છે. ખરી વાત એ છે કે તે અત્યારે હુમસમાં તેમના બંગલામાં છે. જેમ બને તેમ જલ્દી ત્યાં પહોંચી જાઓ અને આ કવર તેમને હાથે હાથ આપો. તે પછી તે કહે તે પ્રમાણે તમારે વતવાનું છે. સમજી ગયા ને ? ”

“ જી, હા. ”

“ તમારી પાસે હમણાં કેટલા પૈસાં છે ? ”

“ એક દસ રૂપિયાની નોટ પડી છે. અને થોડુંક પરચુરણ છે. ”

“ ઠીક, ત્યાં આ બીજા પચાસ રૂપિયા તમારા ખર્ચ માટે. જાઓ, શંતેહ કરો. ”

, [૨]

સર નરેન્દ્રપ્રસાદની એન્જરમાંથી હું નીકળ્યો ત્યારે બહાર એક ઈંગ્લીશ પોલીસમાં સ-જાન ચપ્પી એક ધુવક પટાવાળા સાથે કુસ્તી

કરી રહ્યો હતો. “ સાહેબે મને ‘ એપાઇન્ટ-મેન્ટ ’ (appointment) આપી છે. ” તેણે શ્વાસ લેતાં લેતાં પટાવાળાને કહ્યું.

“ સાહેબે એમની ના પાડી જ. સાડા સાત પછી કોઈને અંદર જવા દેવાનો હુકમ નથી. ” પટાવાળાએ મક્કમતાથી તેને અંદર ધુસતો અટકાવીને કહ્યું. પેલાએ મારી સામે જોયું.

“ તમે હવે વંજો માપો, મીસ્ટર. ” મેં કહ્યું. “ હવે શેઠને તમારું કામ નથી. ” જે માણસના આવવાની સર નરેન્દ્રપ્રસાદ રાહ જોતા હતા તે જ આ હશે એમ મેં ધારી લીધું.

ઓશીસ બહાર એક ટેફી ઉભી હતી તેમાં મેં ઝંપલાવ્યું. “ કાલાખા રેશન. જલ્દી જાને દો. ” મેં હુકમ આપ્યો. સુરત જવાની ગાડી ક્યારે ઉપડતી હશે તેનો મને ખ્યાલ ન હતો.

રેશને જઈને તપાસ કરી તો જણાયું કે ગુનરાવ મેઘજીને ઉપડવાને હજી પોણા કલાકની વાર હતી અને એ ટ્રેન અનુકૂળ આવે એવી પણ ન હતી. સવારે અઢી વાગ્યે સુરત ઉતરીને હુમસ જવા માટે વાહન મેળવી શકાય કે કેમ તે એક સવાલ હતો. છેલ્લી પેસેન્જર ટ્રેન ચૌધી વધારે અનુકૂળ હતી. આખી રાત નિરાંતે ઉંઘ લેવાય અને સવારે સાડા છ વાગ્યે ઉતરાય પણ મારો વિચાર હજી અધાર હોય તે ખેલાં જ સુરત પહોંચી સવાર પડતાં જ હુમસ ઉપડી જવાનો હતો. એમ યાવ તો મોઢ પાછળ પડ્યું હોય તેને રહેલાઈથી હાથ તાળી આપી શકાય.

આખરે કાઠીઆવાડ એક્સપ્રેસમાં જ નીકળવાનું મેં નક્કી કર્યું. પરંતુ ટ્રેનને હજી દોઢ કલાકની વાર હતી. એટલા વખતમાં તો ઘેર જઈ ખજાર આપી હું પાછો આવી ચડીશ એમ મને લાગ્યું. આ માર્ગ મેં ન લીધો

હોત તો પાછળથી મનુ જે વિટંબણા ભોગ-
વની પડી તે કદાચ ન ભોગવવી પડત.

રોશનની બહાર નીકળી ફરી એક ટેક્ષીમાં
બેઠો અને ઘર તરફ હાંકવાનું જણાવ્યું. ઘેર
આવી ખરબચડા આપ્યા અને થોડીક ઉપયોગી
વસ્તુઓ ભેળી કરી માંદરોડ રોશને જવા હું
ટેક્ષી લઇને નીકળ્યો. થોડેક દૂર જતાં મને
લાગ્યું કે મારી પાછળ એક બીજી ટેક્ષી આવે
છે. હુશ્વર રસ્તા પર આવતાં ગીરદીને લીધે
ગાડી ચોળી, ટ્રેનનો સમય થવા આવ્યો
હોવાથી મારો જીવ તણપાપડ થતો હતો.
એટલામાં મારી મોટર આગળ એક માણસ
આવી. દેશી ઢબના પોશાકમાં પણ ટેસ્ટદાર
અને બપકાનું કપડામાં સજ્જ થયેલો આ
જીવાન કંઈક ઉતાવળમાં હોય એમ લાગતું
હતું. “તમારું જ નામ મી. કાન્તિલાલ
કે ?” તેણે મને પૂછ્યું.

“મારી ફાઇ એમ કહેવા હતાં. સાચી
વાત તો ખુદા જાણે !”

“થોડા વખત પર તમે એક મોટા ગૃહ-
સ્થની એજીસમાં ગયા હતા. તેમણે નામ
દેવાની જરૂર નથી, પણ.....”

“ખરેખર છે. નામ દેતાં વખત બહુ
લાગશે અને ગાડી ચાલવા માંડશે તો તમે
નાચે પડશો.” મેં કહ્યું.

“તે ગૃહસ્થે એક પરબીડીંગ અમુક જગ્યાએ
લઇ જવા મટિ આપ્યું હતું પણ તેમાં બૂલ
થઇ છે. એ પરબીડીંગ પાછું લઇ આવવા
તેમણે મને મોકલ્યો છે.”

“મોસ્તર !” મેં કંઈક ગુસ્સાથી કહ્યું
સર નરેન્દ્રસાહે કહેતા હતા તે વાત સાચી
લાગી. આ કેષ સામા પક્ષનો માણસ હોવો
જોઇએ. “તમે ઘર ભૂલ્યા લાગો છો ! અને
એ પરબીડીંગ પાછું મેળવવાની તમારી આ
રીત પણ પૂરાણી થઇ ગઇ છે. તમને જણે
આ કામ પર મોકલ્યા હોય તો મને કહેજો કે

ચાર આઠ વમને સીનેમા જોવા માટે આવે.
ત્યાં ઘણી નવી રીતો તમને જણવાની મળશે.”
મેં સલાહ આપી.

એટલામાં ગીરદી કચી થતાં ગાડી આગલ
ચાલવા લાગી. પેલા જીવાને ગાડી પર ચઢી
અંદર બેસવાનો પ્રયત્ન કર્યો. પણ મારે તેને
લાચારીએ ધક્કો મારી દૂર કરવો પડ્યો. મારા
આ સહકાર માટેના તેના વિચારો ગાડીના
અગ્રભાગમાં હું સાંભળી શક્યો નહિ.

રસ્તામાં મને અનેક વિચાર થયા. આટ-
લો જલ્દી મને શોધી કાઢવા માટે મને એ જીવાન
માટે માન ઉત્પન્ન થયું. મને લાગે છે કે એ
રાહ જોતો મારા ઘર આગલનું સંતાપ રહ્યા
હશે અને ત્યાંથીજ મારી પાછળ થયો હશે.
એ ફરી પીછો પકડશે તો ? પાછળ જોયું તો
એકે ગાડી જણાઇ નહી.

રોશને પહોંચતાં ટીપીટ સેકન્ડ ક્લાસની
સેવી કે ચર્ડ ક્લાસની તે મુજબનું હું પડ્યો.
કેષની નજર ચૂકવવી હોય તો ચર્ડ ક્લાસમાં
મુસાફરી કરી મનુષ્યની મેદનીમાં બોલાઇ જવા
જવો બીજો એક પણ માર્ગ સરળ નથી. મેં
પણ ચર્ડ ક્લાસનીજ ટીપીટ કઢાવી.

પ્રેટફોર્મ પર જઇ મેં એક અંધારા
ખુણાનો આશ્રય શોધ્યો. ટ્રેન આવવાને હજી
પાંચેક મીનીટની વાર હતી. મારી નજર પેસે-
ન્જરોને, અંદર આવવાના અને ઘરવાળ તરફ
જ હતી. થોડીવારમાં પેલા જીવાન સેકન્ડ ક્લા-
સને ખારણે અંદર આવતો દેખાયો. તેણે
આજીબાજી નજર નાંખી અને હું ઉભો હતો
તેની સામી બાજુ તપાસ કરવા ગયો. એટલામાં
ટ્રેન આવી. હું દોડીને એક ખાનામાં છુસી
ગયો. મારી ખાત્રી હતી. કે, તેણે મને જોયો
નથી.

તેણે બિચારાએ ટ્રેન ઉપડતાં મુઠ્ઠા આમ
તેમ તપાસ કરી. ગાડીના ડબ્બાઓ પણ

બધા જોઈ વળ્યો; પણ સજ્જતા ન મળી. હું એક અંધારા ખૂણામાં લપોઈ બેઠો હતો.

[૩]

સુરત સ્ટેશને સવારના લગભગ સવા ચાર વાગ્યે હત્યો. પેલા જુવાનના કાષ્ઠ સાથી રખેને મને ઝોળખી કાઢે અને પરખીકીક પડાવી લે એ ધાસ્તીથી આખી રાત જગ-તોજ બેસી રહ્યો હતો. મને મથ હતો કે કદાચ એ જુવાન પોતેજ ચાલતી બાકીએ અંદર ચઢી બેઠો હોય !

હું બહુજ સંભાળતી હત્યો. રેલ્વેના કારભારીઓ સ્ટેશનો પર લાઇટની બહુ સારી સગવડ રાખે છે. છેક પાસે આવ્યા મિલાય બાજેજ કાષ્ઠને ઝોળખી શકાય ! પેલો જુવાન મારી પાછલ આવ્યો હોમ તો 'પ'એ અજવાળામાં મને દૂરથી ઝોળખી શકે એમ ન હતું.

સ્ટેશનમાંથી બહાર નીકળી મેં એક હોટ-લમાં થોડી વાર વિશ્રાંતિ લીધી. ત્યાં પીતાં પીતાં હોટલના માણસ સાથે કેટલીક વાત-ચીત કરી હુમસ જવા માટે વાહન ક્યાં મળી શકશે તેની તપાસ કરી તેણે આપેલી બાતમી મુજબ સ્ટેશનના ચાર્જમાં જઈ ત્યાં ઉભેલા બે ત્રણ ગાડીવાળાને પૂછ્યું, પરંતુ કોઈ પણ હુમસની હવા ખાવા તૈયાર ન હતો. આખરે કોઈ સાયકલવાલાનો ફુકાનની શોધમાં હું નીકળ્યો.

સવાર થવા આવ્યું હતું; ઉલોગી ફુકાન-દારો ધીરે ધીરે ફુકાનો ખોલી રહ્યા હતા. એમાંના કેટલાકને સાયકલવાળાની ફુકાન વિષે પડપૂછ કરી મહા પ્રયાસને અંતે એક ફુકાન ખોળી કાઢી. સહભાગ્યે ફુકાનનો મલિક ફુકાનની પાસે કુટપાય પર જ પોતાનો આવ્યો ઢાળી સૂઈ રહેતો હતો. તેને મહામહેનતે બાહ્યો. પેલાં તો તેણે સાયકલ આપવાની

ના જ પાડી. આખરે કેટલીક લમણાઝીક પછી તે સમજ્યો અને રૂપીઆ પચાસ ડીપોઝીટ રાખી સાયકલ આપવાને કમ્પલ થયો.

એની ફુકાનમાં ચાર પાંચ ઠીકાં પડ્યા હતાં, તેમાંથી એક જ સંધ કાશીએ પહોંચાડે એવી લાગતી હતી. સર નરેન્દ્રપ્રસાદે આપેલી રૂપીઆ પચાસની નોટ તેને સોંપી પાવતી અને સાયકલ લઈ હું ઉપડ્યો.

પેલાં બે ત્રણ વાર હું હુમસ ગયો હતો એટલે રસ્તો છેક અજાણ્યો ન હતો. સવારના છ વાગી ગયા હતા એટલે માણસોની અવરજવર થવા માંડી હતી. મારા પગ અને સાયકલના સહકારથી જને તેટલી ઉતાવળે મેં રસ્તો કાપવા માંડ્યો. લગભગ એક કલાક વીત્યો ત્યાં સુધી તો કોઈ પણ જાતની વિટ-બજા નડી નહિ. એ અરસામાં મેં પોણા ઉપર રસ્તો કાપી નાંખ્યો હતો.

હુમસ લગભગ માઠલ દોઢ માઠલ છેટે રહ્યું હશે; સવા સાત વાગી ગયા હતા. આ વખતે પાછળથી-દૂરથી આવતો હોય તેમ કોઈ મોટરના જુગળાનો અવાજ સંભળાયો. અત્યારે હુમસ તરફ આવતી મોટર કેની હશે ? મને પાછી ચિંતા થવા લાગી. પેલો જુવાન તો છેલ્લી પેસેન્જર ટ્રેનમાં મારી પાછળ નહિ આવ્યો હોય ? બાહુતી મોટર બસ હુમસ પેસેન્જરોને લઈને આવતી હતી પણ તેને હજી વાર હતી. રખેને એ મોટરમાં પેલો જુવાન જ આવતો હોય ! મેં સાયકલ પર બે તેટલું જોર અજમાવવા માંડ્યું.

દર પળે મોટર નજીક આવતી જતી હતી. અમારી વચ્ચેનું અંતર ઝાણું થતું હતું; જુગળાનો અવાજ નજીક આવતો હોય એમ લાગતું હતું. મેં પાછળ જોયું. સીધા સપાટ રસ્તા પર મોટર પૂરપાટ દોડતી આવતી હતી. અમારી વચ્ચે બાજે માઠલનું અંતર હશે.

“ એ સાયકલવાળા ! સાચું જોઈને ચલાવ ! ” હું પાછળ બેવામાં રોકાયો હતો તેવામાં આ બૂમ સંભળાઈ. હું સાંચું જોઈને વેળાસર સાયકલ બાળુએ લઈ તે પહેલાં તો સામેથી આવતા એક ઘોડાના એકા સાથે હું ને સાયકલ અથડાયાં. ઘોડો ચમકીને ઉભો રહ્યો; હું ને સાયકલ એક બાળુએ જઈ પડ્યાં.

પડવાથી મારા માથામાં સખ્ત વાગ્યું. મને ચક્કર આવ્યા લાગ્યા, પણ પાછળ આવતી મોટરના વિચારે મારી હતી તેટલી સ્વસ્થતા ભેગી કરી હું જમીન પરથી ઉભો થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. ગાડી હાંકનારો કાઠ બેસો માણસ હતો. તે ઉતરીને આવ્યો અને મને હાથ ઝાલી ઉભો કર્યો. “ તમને બહુ વાગ્યું તો નથી ને ? ” તેણે લાગણીપૂર્વક પૂછ્યું.

“ ના. હાકડાં તો બધા સલામત છે. માથામાં રહેજ ‘લાંચુ’ છે, પણ બહુ શીકર જેવું નથી. ” મેં જવાબ આપ્યો. “ તમારી ગાડીને તો નુકશાન નથી થયું ને ? ”

“ જરા નહિ. પણ તમારી સાયકલનું આગલું પેડું મરડાઈ ગયું હોય એમ લાગે છે ! ” તેણે કહ્યું.

સાયકલને તો તું તદ્દન વીસરી ગયો હતો. તપાસી જોતાં તેની વાત સાચી લાગી. સાયકલ એક પણ ડગલું આગલ જાય એવી રહી ન હતી. હું ચિંતામાં પડ્યો.

“ હુમસ અદિથી કેટલું દૂર છે ? ” મેં તેને પૂછ્યું.

“ માંડ અર્ધો માઇલ દૂરે. તમારે ક્યાં જવું છે ? ”

“ મારે સર ભવાનીદાસને જંગલે જોમ બને તેમ જઈ પહોંચવું છે. મારે અગત્યનું કામ છે. ”

“ તો ચાલો, હું તમને મારી ગાડીમાં ત્યાં પહોંચાડી દઈ. ” તેણે લાગણીથી કહ્યું.

“ તમને તસ્દી... ”

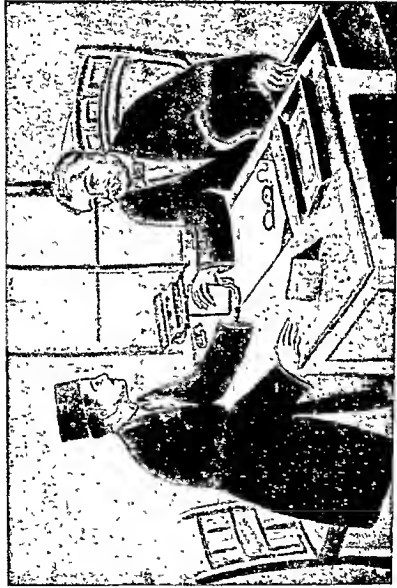
“ એમાં તસ્દી શાની ? મારે કંઈ બહુ ઉતાવળનું કામ નથી. ” તેણે કહ્યું.

એની આ માંગણી “ રહેજ મીલા સો દ્રધ બરોબર ” મानी લઈ સ્વીકારી લેવામાં જ શાયદો હતો. પેલી મોટર લગભગ નજદીક આવી પહોંચી હતી. તેમાં બેઠેલા માણસ તરફ મારી નજર જતાં મેં વધુ વિવેક કરવાનો માંડી વાળ્યો અને સાયકલને ત્યાંજ પડતી મૂકી ગાડીના પાછલના ભાગમાં હું તરતથી ચઢી બેઠો.

“ જઈ કો. પેલી મોટર આપણને પકડી પાડે તે પહેલાં...” મેં પેલા શબ્દચત્રે કહ્યું. મારે વાક્ય પૂરું કરવાની જરૂર પડી નહિ. તેણે ગાડી ફેરવીને હુમસ તરફ હાંકવા માંડી. ઘોડો પાણીદાર હતો અને ચારે પગે ઉછળતો હતો.

લગભગ પાંચ મીનીટ સુધી અમારી ગાડી અને મોટર વચ્ચે શરત રમાતી હોય એવો દેખાવ થઈ રહ્યો. મોટરમાં બેઠેલા જીવાને મને જોળાખ્યો અને શીકરને જઈ હાંકવા સૂચના કરી. અમારી ગાડીવાળા શબ્દચત્રે ગાડી હાંકતા હાંકતા ખુલાસો પુછવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ તેને વધુ તક મળે તે પહેલાં ગાડી બંગલાના કમ્પાર્ટમેન્ટમાં દાખલ થઈ. મોટર પણ અમારી પાછળજ અંદર આવી. યંત્રપદ્ધતો માણસ આટલી બધી દિનિતિ કરી શકશે એમ મેં નહોતું ધાર્યું.

ગાડી ઉભી રહે તે પહેલાં વાગવાની દંડકાર કેપો વિના મેં બંગલાના ઓટલા ઉપરજ કુદકો માર્યો અને ઉધાડા બારણામાંથી દિવાનખાનામાં પેટો. રસ્તામાં પડવાથી થયેલી ઇજાની અસર આ પાંચ મીનીટમાં લણી વધી ગઈ હતી આ કુદકાથી તેમાં વધારો થયો. દિવાનખાનાના એક ખુણામાં એક આરામ ખુરશીમાં એક વયોવૃદ્ધ શબ્દચત્રે હાથ વાંચતા પડ્યા

દમગી સ્વ. પત્નિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી પાર્વતી ગુજરાતી સમાજે
શ્રીયુત કલ્યાણ- આણંદજી આવડા
તારકશ્રી સવિનય સન્મેષ બેટ.

ચિત્રકાર :] સર નરેન્દ્રપ્રસાદે ટેબલનું એક ખાડું ઉઘાડી તેમાંથી તેમણે એક [રા. અ. લ. નાણાવટી.
લાંચું પરબીડીકું કાઢ્યું અને મારા હાથમાં ચૂક્યું.

[રા. અ. લ. નાથાવર]

મોસ્તર ! તમે ધર બૂલ્યા લાગો છો.

હતા, તે મારાં અંદર જવાના અવાજથી ખુરશીમાં ટટાર ચઢને બેઠા. મારી આંખે આંખ વળતી હતી અને ચક્ર આવતાં હતાં, છતાં સર ભવાનીદાસને હું જોળખી શક્યો. ગજવામાંથી સર નરેન્દ્રપ્રસાદે આપેલું પરખીડીયું કાઢી મેં તેમના તરફ ધર્ધું.

“આ સર નરેન્દ્રપ્રસાદે આપને આપવા...” આગમ બોલી શકું તે પહેલાં આંખે અંધારા આવ્યાં અને હું તેમના પગ આગળજ ફસડાઈ પડ્યો.

x   x   x

મેં ફરી આંખો બોલી ત્યારે હું દીવાનખાનાના જ એક સોરા ઉપર પડ્યો હતો. પેલો જીવાન મારી પાસે બેસી અને શુદ્ધિમાં લાવવાના ઉપચાર કરી રહ્યો હતો. તેને ત્યાં સ્વચ્છતાથી બેઠેલો નેહને મને ચિંતા થઈ. હજી મારા માથામાં વેગ મારતા હતા. હું કાંઈ પણ સમજી શક્યો નહિ.

“હવે ઠીક લાગે છે ?” થોડીવારે તેણે મને પૂછ્યું.

“હા. પણ તમે કોણ છો ? તમે અહિં ક્યાંથી ?” મેં ઉતાવળે તેને પૂછ્યું.

“તમે જરા શાન્ત ને સ્વચ્છ થાઓ તે પછી હું બધું સમજાવીશ.”

“હું શાન્તજ છું.” મેં ખાત્રી આપી.

“ત્યારે સાંભળો. સર નરેન્દ્રપ્રસાદે તમને જે પરખીડીકે આપ્યું હતું, તેમાં એવા અગત્યના ખતપત્રો ન હતા કે જેથી કોઈ ચતુર તમારો પીછો પકડે.” બધી મહેનત પાણીમાં ગયલી જોઈ મને સર નરેન્દ્રપ્રસાદ પર શુરસો આવ્યો.

“એમણે તમારી કસોટી કરવા માટેજ એમ કહ્યું હતું. સર નરેન્દ્રપ્રસાદ એક નવી કંપની ઉભી કરે છે, તેના કાર્યકરોની બોર્ડના મેમ્બર અને ચેરમેન તરીકે સર ભવાનીદાસને નીમવા માંગે છે. એ પરખીડીઆમાં માત્ર

એક હાથેલું દાર્મ હતું, જેમાં સર ભવાનીદાસની સંમતિસૂચક મુદ્રાની જરૂર હતી. સાથે એક પત્ર પણ હતો.”

“એ બધું તો સમજવા !” મેં અધીરાઈથી કહ્યું. “તો પછી તમે કેમ મારી પાંછલ પડ્યા ? તમે કોણ છો ?”

“હું સર ભવાનીદાસનો પ્રાધિકૃત સેક્રેટરી છું. તમે સર નરેન્દ્રપ્રસાદ પાસેથી નીકળ્યા તે પછી થોડેક વખતે હું તેમને મળવા ગયો. તેમણે મને એ વિષે વાત કરી. મેં તેમને કહ્યું કે, તમને ધક્કો ખવડાવવાની જરૂર નથી. હું અહિં આવવાનો હતો એટલે એ દાર્મ સાથે લાવી, માર ભવાનીદાસની સહી કરાવી પાછું મોકલી શકતો. પણ સર નરેન્દ્રપ્રસાદને તમારી કસોટી કરવી હતી, તેમણે મને તમારું વર્ણન, નામ હામ અને સરનામું વગેરે આપ્યાં, પણ એ પરખીડીકે તમે મને સોંપો તે માટેનો પત્ર લખી આપવાની ના પાડી. મારાથી અને તો! એ પત્ર મેં તે કપાચે મારે તમારી પાસેથી મેળવવો એમ તેમણે કહ્યું. મેં પ્રયત્ન કરી જોયો અને શું બન્યું તે તમે જાણો છો. આંટરોડ રેલ્વેને કાઢી બાવાડ એક્સપ્રેસ ટ્રેનમાં મેં તમારી તપાસ કરી પણ પત્તો ન લાગ્યો. મેં તો છેલ્લી પેસેન્જર ટ્રેનમાં બર્થ રીઝર્વ કરાવ્યો હતો એટલે તે ટ્રેનમાં હું આવ્યો.”

“તો પછી તમે મારો પીછો ક્યાંથી પકડ્યો ?”

“મને તો ખબર ન હતી કે તમે મારી આગળ સાયકલ પર નીકળી ચુક્યા છો. સર ભવાનીદાસે મને લેવા માટે મોટર રેલ્વેન પર મોકલી હતી. એમના એક કામને લીધે સુરતમાં મને ૨૦-૨૫ મીનિટ રોકાણ થયું, નહિ તો અઘવચ પકડી પાડત. અહિં પુછો તો તમે ગાડીમાં બેસા ત્યારે જ મેં તો તમને

ઓળખ્યા. તમે પણ, બસા માણસ ખુબ દોડા દોડ કરાવી !”

“ મને શું ખબર કે તમે સર ભવાનીદાસના માણસ છો. સર નરેન્દ્રપ્રસાદે કહેલું એટલે મારે તો અતી સાવચેતી રાખવીજ પડે ને ?”

“ કેમ, હવે કેમ છે, એમને ? ડોક્ટર હમણાં આવે છે. ” સર ભવાનીદાસ દીવાનખાનાના આરણ્યમાં ઉભા હતા. સવાલ તેમણે પૂછ્યો હતો. મેં સંભતાને ખાતર બેઠા થવાનો પ્રયત્ન કર્યો. સર ભવાનીદાસ વધારે નજદીક આવ્યા.

“ સ્પષ્ટ રહો; સ્પષ્ટ રહો. નકામી વક્ષીય ન હો. કેમ લાગે છે, હવે ?” તેમણે મને કહ્યો. અટકાવીને શરી પૂછ્યું.

“ ઠીક લાગે છે, સાહેબ. ” મેં કહ્યું. બીજું શું કહેવું તે મને સૂઝ્યું નહિ.

“ તમે જમરા હિંમતવાળા જણાઓ છો. મારે નરેન્દ્રપ્રસાદને લખીને તમારા માટે ખાસ બસામણ કરવી પડશે. દેસાઈ, તમે એમને માટે યોગ્ય જોઈબરત કરાવો. ” સર ભવાનીદાસે મારે માટે લાગણી બતાવી,

“ આપની મહેરબાની થઈ, સાહેબ ! મેં એમાં ખાસ કાંઈજ ક્યું નથી. ” મેં વિવેક બતાવ્યો,

સર ભવાનીદાસે લખી આપેલો સંદ નરેન્દ્રપ્રસાદ ઉપરનો પત્ર લઈ હું રહાંજો મુખ્ય પાછો કર્યો. પત્રમાં તેમણે લખ્યું હતું : “ તમારે આ માણસની જરૂર ન હોય તો મારી પાસે પાછો મોકલજો. મારે એને રાખવો છે ! ”

ટિકીટ કમેકટર (છોકરીને) :—“ બેન તને કેટલાં વર્ષ થયાં વાર ?

છોકરી :—“ નિરાગણમાં મને તેર અને આગમગાડીની ટિકીટ માટે અગિઆર ! ”

x x x x

બાપ (છોડારને) :—“ સાવ ક્ષણ, તારી ઉમરે તો નેપોલીઅન, બણી રહેવા આવ્યો હતો. ”

છોકરી :—“ પણ તમારી ઉમરે તો નેપોલીઅને આખા યુરોપને ધુળબુલું હતું અને તમે ? ”

x x x x

એક મિત્ર બીજા મિત્રને :—“ દેરત, શીકર નહિ. મહિને એક હજારનો ખરચ કરીએ એટલું મંદાએ મેળું ક્યું છે. ”

બીજા :—“ હે એ એ, કેટલા વખત સુધી ”

પહેલો :—“ અરે યુરા પંદર દહાડા લગી. ”

x x x x

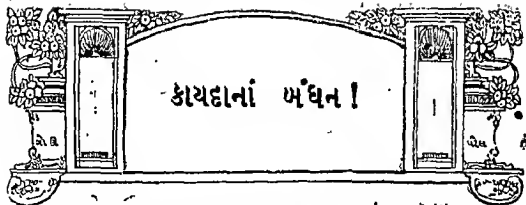
એક આદમી બીજાને :—“ આપણા લોકો બહુજ મંદા; દાખલા તરીકે.....”

બીજા :—“ આપ પોતેજ. ”

x x x x

મરતર (છોકરાઓને) :—“ ચાલો જુદી જુદી પાંખએ ગણાવો, જેમકે કલદાર. ”

છોકરા :—સિપાઈ, ચોપાઈ, બરપાઈ .....

લેખક:—ડા. મોહનલાલ જગન્નાથ પાઠક.

“ના નસેન્સ! એન્સર્ડ!! બીજું શું? ફિનિયાના ગુન્હેગારોની ટીપમાં એકનો ઉમેરો.” આવા સહજ ઉદ્ગારો પરમારના મુખમાંથી સરી પડ્યા ને તેમણે ‘ધર્મની ગ ટાઇમ્સ’ ટેબલ પર પછાડ્યું.

“ઓહો, મિ. પરમાર!” પરમારના સહબવસાથી પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર મિ. વિલ્કિન્સ એજ સમયે ઓરડામાં દાખલ થતા પરમારના શબ્દો સાંભળી હેંટ ઉતારી બોલ્યા: “આજે કાંઈ ફિનિયાના ગુન્હેગારોની ળહારે ચડ્યા છે ને?”

“હા, ગુન્હેગારોની ળહારે તમારા મારા જેવા નહિ ચડે તો કેણુ ચડશે?” પુરસ્તી પરથી હઠી આજસ મરડતાં પરમાર બોલ્યા: “પેલો સો રૂપિયા ચોરનાર છોકરાવાળો કેસ તમે ન જોયો? મેજસ્ટ્રેટ તેને છ મહિનાની સખત મજુરીની સજા ફરમાવી. આજે જ બપોરે એનો સુકદો થયો. અને સાંજના છાપામાં આવીયે ગયો.”

“ઈન્સપેક્ટર બોલ્ટન વાળો કેસ કે? તહોમતદાર મેસર્સ લીરટર લીમીટેડમાં બાય હતો તે જ ને?”

“હા, તેજ. ન્યાય દેવતાને અન્ધ કહેવામાં આવે છે તે બોલું નથી. સ્વકૃતિનું પરિશ્રામ સાચે જ તેને નથી દેખાતું!”

“એટલે? શું તમે એમ ધારો છો કે

તહોમતદારને અન્યાય થયો? એ કેસના કાગળોમાં મેં જોયાં છે. બૃહતો ન હોઈ તો તહોમતદારનો એકરાર પણ તેમાં છે. ગુન્હેગારને તેના ગુન્હાની ચોખ્ખ સજા મળી; એમાં ભાડું શું?”

“એક પોલીસ અમલદારને છાત્રે એવુંજ તમે બોલ્યા.” પરમારે કહ્યું. “તહોમતદારે ગુન્હો કર્યો; કાયદા મુજબ તે પુરવાર થયો, તેને તેનું પ્રાપ્યશિત મળ્યું. એટલે સુધી બધું બરાબર. હવે પોલીસ અમલદારની ભાવનાને ધડીક દૂર કરી સામાજિક દ્રષ્ટિએ વિચાર કરો, અત્યારની આપણી જેલો જુઓ, જેલોની સ્થિતિ તપાસો. આપણી જેલો એટલે નિર્દયતાનાં, અનીતિનાં ધામો: સુધરવાના સ્થાનો નહિ. ત્યાં રીઠા ગુન્હેગારો અને નિર્દય ખૂતી વાંકરો ના સહવાસમાં રહેવા પછી એ છોકરાનું ભાવિ કેવું નીવડે? આજે જો કે એને હાથે ગુન્હો થયો હશે, છતાં ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે કેવળ ગુન્હો કરવાની વૃત્તિથી દોરાઈને એણે ગુન્હો નથી કર્યો. હજ તેનામાં ગુન્હો કરવાની વૃત્તિ નથી જાગી. પણ, મિ. વિલ્કિન્સ, નકકી માનજો કે છ મહિના પછી એજ છોકરો જેલનાં વાતાવરણમાં ગુન્હાની પ્રવૃત્તિથી રંગાયેલો બહાર નીકળશે. આ ગુન્હો તેણે માત્ર વ્યાવહારિક આપત્તિમાં સપડાઈ ક્ષણિક મોહને વશ થઈ કર્યો છે; પણ સહિષ્ણુક શુદ્ધિ તેના

મનને ડંખી રહી છે. અને પછી તો જેલમાં રીઠા બદમાશોની સોજતો એ પણ રીઠો બનશે; અને ગુન્હો કરી કાયદાને છેતરતાં એને એનું મન ડંખશે નહિં, પણ અભિમાન માનતાં શીખવશે !”

પરમારનાં આ વચનો મિ. વિશ્વટ્ મિત્ર સાંભળવાને ખાતર સાંભળતા હતા. તેમણે સીમરેટની ડબ્બી કાઢી પરમાર સામી ધરતાં પૂછ્યું. “ ત્યારે તમે એનું કારણ શું માને છો ? ”

“ ઈશ્યુ, ” પરમાર એક સીમરેટ લેતા બોલ્યા “ આપણી જેલોની પદ્ધતિ. આજની જેલો એટલે સાંપ્રત સમયનાં સેતાનગૃહો ! ”

મિ. વિશ્વટ્ મિત્ર ખડખડ દસી પડ્યા. “ મિ. પરમાર, તમારા હિંદી રાજકીય ચળવળોઆની અસર તમારા મગજ પર સજ્જડ થઇ હોય એમ લાગે છે. ગુન્હેગારને જેલમાં સજ્જ ભોગવવા નહિં પણ ચાર દહાપ્ર મોજ માણવા મોકલવો એવો તમારો અભિપ્રાય માલમ પડે છે ! મારા મત મુજબ વાંકે જેલોનો નહિં પણ સમાજનો છે. જેલમાં જઈ આવેલા મનુષ્ય સાથે સમાજનું વતન એવું અયોગ્ય હોય છે કે તેને શરી શરી ગુન્હો કરવાની ફરજ પડે છે. પહેલા તમે તમારા સમાજની ગુન્હેગાર પ્રતિની બાવનાને દયામાં ફેરવો અને પછી જેલોની પદ્ધતિ માટે સરકારને દોષ દો. પોતાના દોષો તરફ આખ આગ કાન કરી દરેક અનિષ્ટ બાબતની જવાબદારી સરકારને દિરે દેળો દેનારા તમારા રાજકીય આગેવાનોનું તમે ચોકસું અનુકરણ કરો છો ! ”

“ હિંદી સમાજ પર સવ દોષો દેળો તમે ત્યારે શું કરો છો ? સરકારની બૂલને ટેકો આપી તમારી ‘ યુરોક્રસી ’નું અનુકરણ કરો છો ! ” હસતાં હસતાં પરમારે તાણું માર્યો. “ ગુન્હેગાર પ્રતિની સમાજની બાવના બદલવાની આવશ્યકતાને હું જોઈું મહત્વ

નથી આપતો. પણ મારો મુખ્ય આક્ષેપ એ છે કે સમાજ પોતાની બાવના બદલે તો પણ ગુન્હેગારમાં પ્રમાણિકપણાથી ગુજરાન ચલાવવાની વૃત્તિ પેદા થવી જોઈએ. એ આપણી દાક્ષિની જેલોથી નથી થતી. ઉલટી અપ્રમાણિકપણાની અને અનીતિની જ જેલોમાંથી મુક્ત થયેલા ગુન્હેગારોમાં અધિક વૃદ્ધિ થયેલી જેલોમાં આવે છે. સમાજ તિરસ્કારે તોપણ પ્રમાણિકપણાથી ગુજરાન ચલાવી શકાય. પણ પોતાના એક પાપનું પ્રાયશ્ચિત ભોગવી શુદ્ધ થયા પછી સદ્વર્તની યવાનું જેલમાંથી છૂટી આવ્યા પછી કેટલા મનુષ્યો મૃત્યુ છે ? ”

“ ત્યારે એનો ઉપાય તમે શો સૂચવો છો ? ”

“ હું કાંઈ વિદ્વાન સમાજશાસ્ત્રી નથી કે મોટો મુત્સદ્દી નથી કે તરતજ કોઈ સચિસ્તર ઘડેલી ચોજના ખીરસામાંથી કાઢીને તમારી સામે મૂકી દઉં. આ ખાતામાં દાખલ થયા પછી પાંચ વર્ષ થયા એ વિષયમાં મારું ચિત્ત પરાવાયું છે; અને જેમ જેમ ગુન્હેગારોનો અધિકાધિક પરિચય થતો જાય છે તેમ તેમ મારા વિચારો દૃઢ અને એવી પુષ્કળ સામગ્રી મળ્યા કરે છે. મારા આજસુધીના અનુભવથી મારી ખાતરી થઇ છે કે જેલોની આજની વ્યવસ્થા સત્તર બદલાવી જોઈએ. ”

“ અને જ્યાં રીઠા બદમાશોને છોડી દેવા જોઈએ ! ” મિ. વિશ્વટ્ દસીને બોલ્યા : “ વાહ ! ધજોજ સરસ રસતો. ગ્રેજ્યુએટોને પોલીસ ડિપાર્ટમેન્ટમાં દાખલ કરવા સામે હું જે વાધો ઉઠાવું છું તે કાંઈ ખોટો નથી. ડેજનરણીથી તમે લોકો ધ્યેયવાદી બની જાઓ છો. બ્યાવહારિક દૃષ્ટિ તમારામાં ત્રિલકુલ હોતી નથી. તમે જાણો છો, મિ. પરમાર ! એ ગુન્હેગારોને વશ કરવા અને કામે લગાડવા માટે હાતાં ને બેસતાં શટકાવ્યે છૂટકો ! પાણી ને બીલ જેવા લોકો, શું તમે એમ

ધારો છો કે તમારી નરમાશયી વશ થઈ જાય ? તમારા જેવા કાબેલ, યશસ્વી ગુન્દા-ગ્રાધક અમલદાર આમ બોલે એ ખરેખર આશ્ચર્યજનક કહેવાય. જેલોમાં કેદીઓ સાથે દયા કે માયાભર્યું વર્તન તદ્દન નિરપેક્ષગી છે. જેલ 'મોટો' આગા પાલન અને કામ."

"જેન પ્રશ્ન ઇંગ્લંડમાં ઉભો થાય તો તમે આમ કહી ન કહો." પરમાર બોલ્યા: "તમારા જેવા યોડા દિવસ પેટને ખાતર આ દેશમાં આવનાર વરિષ્ઠ મનુષ્યની દૃષ્ટિ પોતાના કાર્ય પૂરતી જ હોવાની ! એ આગા-પાલનની અને જેલના વાતાવરણની કેદીના બાવિ જીવન પર અને મન પર શી અસર થાય છે તે તમે આ માટે જુઓ ! પણ જેલમાંથી છૂટેલો એ કેદી મારા સમાજમાં વસનાર હોવાથી હું આંખજાડા કાન ન કરી શકું."

"નહિ, નહિ, મારા કહેવાનો બાવાર્થ તમે ન સમજ્યા." મિ. વિલ્મટ્ઝે વચ્ચે બોલી ઉઠ્યા: "મારા મનમાં એવી કશ્વના સંજ્ઞાએ નથી આવી. હું તો સહજ એક વ્યવહારિક મનુષ્યની દૃષ્ટિએ બોલી ગયો, પણ એ વાત રહેવા દો. તમારી યોગજના જણાવો."

પરમારે હોલવાયલી સિગારેટ પાછી સળગાવી આગળ ચલાવ્યું:

"સુધરવાનો સંભવ ન હોય એવા રીઠા ગુન્દેગારો વિષે મારે કંઈજ કહેવું નથી પણ જે રીઠા ન થયા હોય, પરિસ્થિતિને લીધે જ જેમને હાથે ગુન્દો થયો હોય એવા લોકો વધુ બગડવા ન પામે, આવી આપણી જેલોમાં વ્યવસ્થા હોવી જોઈએ. એવા લોકોને રીઠા બદમાસો શુદ્ધ ગ્રામી તેમનાં મન અને સદ-સદ્વિચેકસુદ્ધિ સમ્પત્તિ નિયમપાલનના બાર નીચે પુરાં થઈ જવાં ન પામે તેની સારચેતી રાખવી જોઈએ. તેમના પ્રતિ માત્ર જેલમાં જ નહિ પણ અદાલતોમાં પણ દયાની દૃષ્ટિએ જોવું

જોઈએ. એવા અનેક સુધારાઓ કરવાની આવશ્યકતા છે. ટુંકમાં કહેવાનું એટલું જ કે એક ગુન્દેગારને જેલમાં મોકલવાનો હેતુ માત્ર પાપનું પ્રાયશ્ચિત દેવા પુરતો જ ન હોવો જોઈએ. પણ જેલમાં તે સુધરે અને સમાજ-નો એક પતિત યયેશે મનુષ્ય સમાજને અધિક ઉત્તમ અને ઉપયુક્ત બની પાછો મળે એ હોવો જોઈએ. ગુન્દાની વૃત્તિને જો એક પ્રકારનો સામાજિક વ્યાધિ ગણીએ તો જેલોને એ સામાજિક વ્યાધિ નિવારનાર ઇરિપતાલો ગણવી જોઈએ. શારીરિક વ્યાધિની દરિપતાલોના જેવાં જ સામાજિક દરિપતાલોનાં કાર્ય અને ધ્યેય હોવાં જોઈએ. આ તરફને માન્યતા મળે જેલોની પદ્ધતિ પદ્ધતિ, એટલું જ નહિ પણ શાસનપ્રણાલિકાની હાલની કદ્ય-નાઓ પણ બંદલવી પડશે. જ્યાં સુધી આમ ન થાય ત્યાં સુધી આપણી અદાલતો ને જેલો સમાજને ઉપયુક્ત થવાને બદલે, વ્યાધિ કરતાં વ્યાધિનો પ્રલાજ અધિક હાનિજનક જેવી થઈ પડશે."

પરમાર મનઃપૂર્વક બોલતા હતા ત્યારે ત્યારે સિગારેટના ધૂમાડાના ગોટાની તરફ આકૃતિને વિશુદ્ધ પ્રકારમાં નિહાળતા અને વિશેષ શિક્ષણ વિના માત્ર ગોલી ચામડીના પ્રતાપે ઇન્ડેપેક્ટરના રયાન સુધી પહોંચી જનારા વિલ્મટ્ઝે એ તાર્કિક અને ઉચ્ચ વિચારો કેટલે સુધી પચા હશે તે તો પ્રશ્ન જણે ! પણ વાદ સંભાવવા કંઈક બોલવાની ખાતર સાહેબ બોલ્યા: "વાદ ! તમારી એ દરિપતાલની ઉચ્ચા ધણીજ મજેની લાગે છે; એને જરા વધારે સંજ્ઞાનીએ તો એમ પણ કહી શકાય કે રોગી સારો થતાં તેને જેમ દરિપતાલમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે તેમ ગુન્દેગાર સુધરતાં તેને પણ જેલમાંથી મુક્ત કરી દેવો. કેમ ખરું ને ? એક વાર ગુન્દેગાર સુધર્યો કે સમજી મુદત પૂરી થયાં પહેલાંજ તેને તમે છોડી દેશો ખરા કે ?"

“હું હમણાં કહી ગયો તે તત્ત્વ માન્ય કરવામાં આવે તો તત્ત્વાનુસાર તેમ કરવાની રજા પડે ખરી. પણ ખરું જોતાં વ્યવહારમાં પુષ્કળ બંધનો રાખવાં પડશે. હાખલા તરીકે- એટલામાં ટેલી ફાનની ધંટડી વાગી. પરમારનું વાક્ય અધુરું રહ્યું. મિ. વિલ્મટ ટેલીફોન પાસે ગયા.

“હલો, હલો, આ પાંચધુની પોલીસ સ્ટેશન. હુંગરી જેલ ? સુપરીન્ટેન્ડેન્ટ ? કેમ ? હેં ! છોડુ ગોપાલ ? અરધા કલાક પહેલાં નાસી ગયો ?—હેડ ઓફીસને જણાવ્યું ?—વાર !—હા, અમે વૉચ રાખીશું—ચરનીરોડ સ્ટેશને ?—વાર—હા, એ, મિ. પરમાર અહીં છે. તેમને જણાવું છું—કેદીનું વર્ણન ? અમને બંનેને ખબર છે—વાર, વાર.”

પરમાર પ્રથમ તો નિરાતે ખુરસી પર પગ લંબાવી પડ્યા હતા. પણ છોડુ ગોપાલનું નામ સાંભળતાની સાથેજ મિ. વિલ્મટના શબ્દો તરફ કાન માંડી રહ્યા. બે મિનિટમાં મિ. વિલ્મટ રીસીવર મૂકી પરમાર તરફ ફરી બોલ્યા. “વેલ, મિ. પરમાર ! નહું કામ નામનું. નામચીન ચોર તિજોરી ફાડનાર છોડુ ગોપાલ હુંગરી જેલમાંથી બાગી ગયો !”

“શું છોડું બાગી ગયો ? ખાલ જોવ ” અત્યંત આશ્ચર્ય પ્રગટ કરતાં પરમાર બોલ્યા: “અજબ હિંમત ! દીક, ઇન્સ્ટ્રક્શન્સ શી છે ? છોડુની સજા હજી ઘણી બાકી હશે નહિં ?”

“હા. હજી ચાર વર્ષ. હવે આપણે બહાર પડવુંજ જોઈએ. ચરનીરોડ સ્ટેશને તમને જ વૉચ રાખવાનું જણાવ્યું છે. હું આ બાજુના લતામાં વૉચ રાખું છું. તમને આ કેસમાં વધારે ખ્યાન રાખવાનો ઓર્ડર છે. ઘણું કરીને એ તપાસનું કામ તમારી પાસે આવે એમ લાગે છે.”

“જોલ રાઇટ. બનવું બધું કરીશ. કેદી ચરનીરોડથી નાસી જવાનો સંભવ નહિં જેવો

છતાં બધા સ્ટેશનોએ ચાંપતી નજર રાખવી સારી. છોડુ જેવો ચાલાક ને હિંમતવાન શુંહેમાર તુરતાતુરત મુંબઈ છોડી જાય એન માની ન શકાય. મુંબાઈ જેવા વિશાળ શહેરમાંજ રહેવામાં તેની સક્ષમતા છે. મને તેમ. તેને શોધી કાઢી પકડવાનું કામ ખરે-ખરજ વિકટ છે. કાંઈ હરકત નહિં. હું તેને સારી પેટે ઝાળખું છું. એક વખત હાથમાં સપડાયો જોખ્યે.”

બંને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરો તૈયાર થઈ ગયા. અને બહાર નીકળી વિક્ટોરીયામાં બેસી બે દિશામાં ચાલ્યા ગયા,

[૨]

રાત્રે લગભગ સાડા અગીયાર થયા હશે. સિનેમાના છેલ્લા બેલ ખત્તાસ થયા, ઓર્ડરોડ કોર્નર વાળો રસ્તો સિનેમા-શોપિનોથી ચીકાર થઈ રહ્યો. વિશ્રાંતિ ગૃહમાં ખુબ બીડ જમી. ચાહ, કોશી, બજ્યાં, પાતરાં, વગેરેના કુર્કશ સરો જેવાતા હતા. અહીં ખાલ પેપાદિ વસ્તુઓનો ભયંકર સંહાર ચાલી રહ્યો હતો. વિશ્રાંતિ ગૃહના અંદરના ભાગમાં બે જણ છાની વાતો કરતા બેઠા હતા તેમની નજર ઘડી ઘડી બહારના ભાગમાં ફરી વળતી હતી. એક વિશ્રાંતિ ગૃહનો માલિક: ધીકતા ધંધાની સાક્ષી પૂરતો, ધંધાને છાનતો તેનો પોશાકે ભપકાદાર હતો: બીજો ઉંચો ને કઠાવર બાંધાનો, દાદી અને સાકે જોતાં કોઈ પંજાબી જેવો લાગતો હતો.

“શાખાશ છે તને દીકરા છોડુ. અત્યાર લગી તો શંખો; પણ જો છે તે તો હવેજ ” માલિક બોલ્યો. “બધી ગોઠવણ તો ખરાખર હતીને !”

“હા, મજમુ વૉડરે ખરૂંખરી બનવી પોલીસનો ડેસ ચઢાવી ચોખી આગળથી સાહુકાર બની પસાર થતાં ને નાયકને સલામ ભરતી

વખતે ટાંટીઆ ચરચરવા લાગ્યા ! પણ નસીમ સીકંદર, નાયક રીપોર્ટ લખવામાં ગુથાયો હતો. આલખેલ ને સલામ પોકારી બેઠો છટક્યો બહારની ચોકીમાંથી. કેટલેક સુધી તો જીવમાં જીવ ન હતો. ”

“ પછી તને કપડાંની પોટલી ક્યાં મળી ? ”

“ ફરેલી જગ્યાએજ. પણ કપડાં મેં ત્યાં ન બદલ્યા. આગળ જમ એક પુલની હેઠળ કપડા બદલી પંજાબી બન્ધો. ત્યાંથી નીકળી આવ તોમ ચક્રર મારી ગાડી કરી અહીં ઉતર્યો અને સિનેમામાંથી છૂટેલા લોકોની ભીડમાં ઘુસી આ તારા વિશ્રાંતિ ગૃહમાં દાખલ થઈ ગયો. હવે શું ? પોલીસ આવે કે તેના બાપ આવે. પણ નાથીયા, તેં પણ ઠીક બળવી. ”

“ નહિં તો જાણ ક્યાં ? દીકરા, જેલમાં જઈને તેં અમારા જન બચાવ્યા. નહિં તો અમે એ રખડી ગયા હોત. પણ આ બધી શોધવણ કરતાં નવ નેભાં પાણી ઉતર્યાં ! ખાઈ પીને એક સરખા છ મહિના મંડ્યા હતા. અને હજીયે છાતી ધડક ધડક થતીતી, તું આવ્યો ત્યાં લગી. ઠીક, હવે વિચાર શો રાખ્યો ? ”

“ વિચાર શો ? નક્કી કરી રાખ્યું જ છે કે આ સળતો બદલો ચોક્કસ ને પરમાર પાસેથી પૂરેપૂરો વસુલ કરી લેવો. એવો કે મારા બેટા પોંચા કરશે ! કહે, ક્યું ઠેકાણું નેમ્મ રાખ્યું છે ? કાલે કહે તો કાલે ! ”

“ નહિં, નહિં, એટલામાં જ એવી મુખાઈ ના કર. મારી તને સલાહ છે કે થોડા દિવસ માટે મુંબઈ પણ છોડી ચાલ્યો જ. ધણે દૂર જતો રહે, હમણાં ને હમણાંજ. સવારે છાપાઓમાં તારો ફોટો આવશે, અને પછી સુરેલ થઈ પડશે. હમણાંજ નીકળશે તો દૂર છટકી જવાની વક મળશે. ” નાથીયાએ સાચી સલાહ આપી.

“ જઈને શું કરે ? ”

“ તેની શીકર ના છ. પેલી ચોરીમાંના તારા ભાગના રૂપિયા દસહજાર અનામત રાખી મુક્યા છે. તે લઈ લે ને ચાલવા માંડ. મુંબઈમાં હાલમાં તો બંસ બોલવામાં સારજ નાહ, એવું ચાલી રહ્યું છે. પેલા પરમારે મોટી ધમાલ મચાવી મુકી છે. તેથી અમે બધાએ નક્કી કરી રાખ્યું છે કે તું આવે કે તને મુંબઈ બહાર ધકેલી દેવો, અને આખું વરસ બેસી રહેવું છાનામાના ! વળી હવે તો તું જેલમાંથી નાસી આવ્યો એટલે વધારે સાવચેત રહેવું પડશે. આપણી ટાળીમાંના કેટલાકને તો તેને પાકો વહેમ છે. માટે, હાલ તરત તો બેસી રહેવામાંજ સાર છે. ”

નાથીયાની વાત છોડીએ-જેલમાંથી બાગી જનાર નામચીન ચોર, ત્રીજેરી શાહનાર છોડે ગોપાલ તે એજ-ધીરજથી સાંભળી લીધી. થોડીવાર વિચાર કરી. તે એકદમ બોલી ઉઠ્યોઃ “ નાથીયા, તારી વાત ખરી છે. જો પરમાર થી ચેતવા રહેવું જ નેમ્મએ, થોડા દહાડા. એકતાર મારા હાથમાં એ સપડાવો નેમ્મએ, કે બતાવું એને મારા હાથનો સ્વાદ, યાદ કર્યા જ કરે એવો. ચાલ સારે, જવાનું જ છે તો ખોટી શા માટે થવું ? મારી બંગ લાવ. ચાર પાંચ કપડાં કાઢ; ને જો, પેલા જે હથિઆરો બંગમાં મૂકવાનું ન બૂલતો. નીચલા ખાનામાં મૂકજે હાં કે. ધંધાનું સાધન સહ સાથે હોવું સારું ! ”

બન્ને અંદરના ઝોરડામાં ગયા. થોડીવાર નાથીયાએ એકશે બહાર આવ્યો. તે પછી છોડે મોટી બંગ લઈ બહાર નીકળ્યો. તેની દાઢી સફાચટ થઈ ગઈ હતી, અને તેના ચહેરામાં ધણે ફેરફાર થઈ ગયો હતો. વિશ્રાંતિ ગૃહના એક ટેબલ પાસે બેસી તેણે કંઈક ખાવાનું મંગાવ્યું. ખાઈ રહ્યા પછી પૈસાં મુકવી નાથીયા

તરફ નજર સરખી પણ ફેરવ્યા વગર તે બહાર નીકળ્યો તે બીડમાં ગ્રમ થઇ ગયો.

[૩]

ભારત સમસ્તમાં એક સમયે માજી રહેલા બારડોલી તાલુકામાં વાચક, આપણે વિદરીએ. જુઓ પેલો ખેડૂત પોતાના ઘરના આંગણમાં બેઠો છે. તેનો નાનો બાળક બોળામાં બેઠો રમે છે. સફેદ દૂધ જેવું આંદરણું પૃથ્વી તલ પર ફેલાઇ રહ્યું છે. ઘર સુંદર જણાય છે. આંગણની સ્વચ્છતા પણ આંખે ઉડી વળગે એવી છે. જરા આંધે કોઢમાં ગાયો, બેંસો, બળદો વિગેરે પુષ્કળ દેાર બધેલા દેખાય છે. ખેતીનાં ઓળરો કોઢ બહાર વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યાં છે. ત્રણ ચાર તોફારો આમ તેમ કામ કર્યા કરે છે. આથી સદૃશ અનુમાન બાધી શકાય કે એ ખેડૂત સાધારણ નહિ પણ બા. નદાન અને સઘન હોવો જોઈએ. ખેડૂત બાળકને પંપાલતો તોફારને આવતી કાલે કરવાનાં કામોની સમજણ આપી રહ્યો છે. સાથે આજે કરેલા કામની હકીકત પણ પૂછી લે છે. એકાદ તોફારની બૂલ માટે તે તેને ધમકાવી કાઢતો નથી, પણ હવે પછી ધ્યાન દઇ ચોક્કસ કામ માટે પ્રેમથી સૂચના આપે છે. એ ખેડૂત જૈન અઃશ્વે કલાક સૂતર કાંતે છે. આજે થોડું સૂતર કાંતવાનું અધુરું રહી ગયેલું હોવાથી તે તોફાર પાસે પોતાનો રૈટિયો મંગાવી આંદનીના રવચ્છ પ્રકાશમાં બાળકને પાસે જાજમ પર સુધાડી કાંતવા માંડે છે. એટલામાં ઘરમાંથી પરવારી તેની સ્ત્રી બહાર આવે છે.

“ ઉંધી ગયો કે શું ? ”

“ હા, ઉંધી ગયેલો જણાય છે. ” ખેડૂતે જવાબ દીધો. અને સ્ત્રી બેઠા પછી બાલકને તેના બોળામાં મૂક્યો. “ કેમ આજે કાંઈ બહુ વાર લાગી ? ”

“ અમરથી. જીવા પટેલનાં મા આજ્યાં હતાં. છોકરાની વાતો કરતાંતાં. પણ પેલા ‘ બસિયા ’ ખેતરનું લખાણ કરવા ગયાંતા તે થઇ ગયું ? દાંજીએ કરજ ભરી દીધું ? ”

“ હા, લખાણ તે રજીસ્ટર થઇ ગયાં. પછી દાંજીને લઇ તેમીયંદ શેકની પેલી પર ગયો. વ્યાજ સાથે તેના રૂપિયા ભરાવી દીધા. સારું થયું જમીન ગઇ તો ગઇ પણ બિચારો દેવામાંથી બચ્યો. ”

“ પણ બાપદાદાનું ખેતર જતું રહ્યું ને ? એટલું સારું છે કે આપણી પાસે આવ્યું ; કે આપણુ દાંજીનેજ ગણેતો આપીશું, બાપડો ખારો તો ખરો ? પણ ખીજને હાથ ગયું હોત તો તે શેનો દાંજીનેજ આપત ? પછી પેટને ખાતર મુંઝવે અમદાવાદ જવાનો વારો આવત. એ મારવાડીઓ તે સાંઢકારોથી તો તોળા બાપ ! ખર્ચે ખોટું, વાજબી ગેરવાજબી કાંઈ ન જુએ. જ્યાં ત્યાંથી ખરી ખોટી રીતે પેસા મેળવવાનું સમજે. પછી કોઈ ભરે ભરે કે જીવે ! દુનિયામાં ઇન્સાર ન હોય પણ પરમેશ્વરને ત્યાં તો છેજ. પાપનો તે ચોરીનો પેસો ન પચે તે નજ પચે ”

હીરાળી-ખેડૂતની સ્ત્રી-આ બધું સાચા દિલથી ને ખરી લાગણીથી બોલતી હતી. તેના શબ્દોએ ખેડૂતનું દિલ વિંધાયું. પણ ઉપરથી હસતું મોં રાખી તે બોલ્યો; “ ઉંઢા ઇન્સાર ને ગેરઇન્સાર બધું હીકજ છે તો ? ગેરઇન્સારથી ન ચાલવું એ વાત ખરી, પણ પાપનો પેસો ન પચે એ તો કહેવાની વાત. દુનિયામાં એવા ધણાંયે દાખલા જોવા મળે છે કે પુરે રસ્તે પેસો મેળવતાં છતાં કેટલાયે લોકો જાહોજલાલી ભોગવે છે. આપણી નાજીનોજ આ દાખલો બારડોલીના શેક તેમીયંદ કોઢને ફાડે, કોઢના ખોટા દરતાવેજી બનાવે ને કંઈ કંઈ કાળાં ધોળાં કર્યો કરે, છતાં એને શું થયું ? પૈસાની

ખેટ નથી, માન પાનની મણા નથી, બધું
યે છે. ”

“ મુઝાં એ માન ને પાન. ” દીવાળી
જીરસાથી ફરડી ઉઠી. ઘરતું કાંઈ સુખ છે એને!
એકે છોકરૂં ના જીવે ! હમણાં વળી કંઈ કંઈ
બાધા આપીથી એક જીવે છે. બહે, ગમે
તેમ હોય. એટલું એક છોકરૂં જીવતું રહે ને
બિચારો સુખી થાય. ”

“ છે તે છોકરો ચાર વરસનો, પણ રૂપા-
ળો ને હોશિયાર છે. જીવશે તો બાપની દોલત-
નો એકસો વારસ થશે હા, વાત પરથી વાત
પાદ આવી. નેમચંદ શેઠ કહેતાં તો કે મુંબઈથી
નવી ધડીઆળવાળી તીજેરી મંગાવી છે તે
જેવા આવજો. આડેક દિવસ પછી બારડોલી
જવાતું થશે. એટલામાં તો તીજેરી તેની
પેટીમાં ગોઠવાઈ ગઈ હશે. ”

“ ધડીઆળવાળી તીજેરી ! એ વળી કેવી ? ”
દીવાળીને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું.

‘ તીજેરીના બારણા ઉપર એક ધડીઆળ
બેસાડેલી હોય છે. જેટલે વાગે તીજેરી ઉઘાડવી
હોય તેટલા કલાકના આંકડા પર ધડીઆળનો
કાંટો લાવી મૂકી તીજેરી બંધ કરી દેવાની કે
પછી જે આંકડા પર કાંટો હોય તેટલા વાગ્યા
વખર ગમે તેવી ચાવીથીયે તીજેરી ન ઉઘડે ! ”

“ બાપ મારા ! કેવી અજબ કળા ! ત્યારે
ચોરતું તો કંઈ શ્રવેજ નહિ. ”

“ ગામડીઆ ચોરતું ન ચાલે. ” તિરસ્કાર-
ભર્યું સ્મિત કરી ખેડૂત બોલ્યો ! ! પણ મુંબ-
ઈના ચાલાક ચોરા એવી તીજેરી જોત-
જોતામાં ઉઘાડી નાંખે. પછી ધડીઆળની કે
ધડીઆળના દાદાની તીજેરી બહેને હોય ! ”

“ મોઝ એ મુંબઈ ! નામ સાંભળતાંજ
કમકમાં આવે. કાલે કાળીઆની મા આવી
હતી. કાળીઆ મુંબઈ ગયો ને છેક જગડ્યો.
ચોરાની ટોળીમાં બળ્યો, જલમાં ગયો ને મા
બિચારી અહીં પોસ પોસ આંસુએ રો છે.

ચોરી કે લુચ્ચાઈથી મેળવેલો પૈસો ન પડે
એમ જે હું કહું છું તેનો એક દાખલો બાપુ
હમેશા કહેતા. એ કાળીઆનો દાદો ગામનો
મુખી હતો. તે વેળા કહે છે કે તેણે
કંઈ કંઈ રસ્તે પૈસો મેળવ્યો. ચોર
લુંટારાની દોસ્તી કરી રાંડી રાંડોને રડાવી ને
ધણી ઉઘાં-છતાં કર્યાં, પણ અંતે તેની
હમ્મતીમાં બધું ખલાસ થયું. છોકરો યે એવો
નીકલ્યો ને તેના છોકરાની દશા પણ ધુરી
થઈ. મરતાં પહેલાં બાપુ મને શિખામણ
દેતા ગયા છે કે “ એટા દીવાળી, પાપના
પૈસાને હાથ ન લગાડવો, એ જીવે ત્યાં લગી
ના બૂલીશ. હું જે આ બધું મૂકી જઈ છું
તે પરસેવો ઉતારીને મેળવેલું છે. તેને બજાર
બજારથી તો દુખી થવાના વખત નહિ
આવે. પણ ખોટી રીતે મેળવેલો એક પૈસોયે
તેમાં મેળવશો તો નહીં બધું યુમાવશો.
તું જાતે શિખામણ પ્રમાણે ચાલજે અને તારાં
પતિને પણ એ પ્રમાણે ચાલવાતું કહેજે.
પરમેશ્વરની કૃપા છે કે તમને એ કહેવાની
કદી જરૂર નથી પડી ને નહિ પડે. પણ
બાપુનો બોધ મારા દિલમાંથી કદીયે નહિ
ખસે. ”

અત્યંત લાગણીભર્યું ને સાચા દિલના
તેમજ પિતાના સ્વરથી ગદગદ કંઠે ઉચ્ચારાયેલા
દીવાળીના એ શબ્દોની તેના પતિ પર અજબ
અસર થયેલી જણાઈ. તેનું મોં ઉતરી ગયું
ને મન અત્યંત અસ્વસ્થ થયું. સ્ત્રીને લાંથી
હડી જવાતું કદી થોડી વાર એકલા બેસી
રહેવું તેને દીક લાગ્યું.

“ જા, છોકરાને સુવાડી દે. વા છૂટ્યો છે
ને રાતે વીતી. હુયે આ આવ્યો. ” છોકરાને
લઈ દીવાળી ઘરમાં ગઈ અને ખેડૂત આંગ-
ણમાં બેસી રહ્યો.

વિચિત્રાણ વાંચકોને કહેવાની આવશ્યકતા
ન હોય કે પાંચ વર્ષ પહેલા ફુંગરીની જેમ-

માંથી ભાગી ગયેલો છોડ, નામચીન તીજેરી શાંતાર તે આજ. પાંચજ વર્ષમાં જેલમાંથી નાસી જનારો ચોર જ્યારે બેલો અને સધન ખેડૂત બની નવ એ ખંદેખર આશ્ચર્યજનક ઘટના ગણાય. છોડ વેરા બદલી સીધો બારડોલી તાલુકામાં આવ્યો. પાસે પૈસો હોવાથી ખૂણે ખાંચરે નાના ગામડામાં ત્રણ ચાર વર્ષ અજ્ઞાતવાસમાં ગાળવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. તેને ખાત્રી હતી કે પોલીસ મુંબઈમાંજ તપાસ કરશે. કારણ કે મુંબઈનો ચોર બનતાં સુધી બહાર જવાનું પસંદ કરતો નથી. પોલીસને અહંકારવાને તેને મુંબઈ જેવા વિશાળ શહેરમાં અનેક સમયો મળે એ વાત પણ ખરી. એટલે દૂર નાના ગામડામાં તીજેરી શાંતાર ધાડપાકુ નવ એવો ખ્યાલ પણ મુંબઈની પોલીસને ક્યાંથી આવે ? ગાવા અનુમાનથી છોડ બારડોલી તાલુકામાં આવ્યો તાલુકાનાં ઘણાં ગામની માહિતી તેણે મેળવી લીધી. કોઈ ગામડામાં રહેવું હોય તો થોડી જમીન લઈ ખેડૂત બનીને રહેવું સલામતીભર્યું ધારી તેણે જમીન શોધવા માંડી. એક ગામમાં વેચાડ જમીન હોવાની તેને ખબર મળી. તેણે યોગદંડ વાત ફેલાવી દીધી કે તે દક્ષિણ આફ્રિકામાં મજૂર તરીકે ગયો હતો; ત્યાં ગિરમિટની મુદત પૂરી થતાં ધંધો કરીને પૈસા કમાઈને દેશમાં પાછો ર્યો છે; હવે જમીન ખરીદ કરી ખેતીવાડી કરીને અહીં જ કામ પસારીને ધરિદો રાખે છે. તેણે નવું નામ ધારણ કર્યું: નારણભાઈ પટેલ આપણે પણ હવે એજ મોટું નામે અને જોળણીથું નારણભાઈ એક દલાડો જળદગાડીમાં એસીને જે જગમાં વેચાડ જમીન હતી ત્યાં તે જાતે જોવાને જતા હતા. રસ્તે બળદ બડકપા ને નારણભાઈ ગાડીમાંથી ઉછળી ભોંયપર પડ્યા. સખત વાગવાથી તે બેભાન થઈ ગયા. ઘણીવારે જાનમાં આવી નારણભાઈએ આંખ ઉઘાડી, તેમણે પોતાને

કોઈ ધરમાં પચારી પર સતેલા દીડા. ધરના માણસો તેમની સારવાર કરતા હતા. આ ધર જૂરાભાઈ પટેલ નામના એક પૈસે ટકે સુખી અને આજરોજ ખેડૂતનું હતું. ગામમાં પ્રમાણિકપણા ને દયાળુપણથી જૂરાભાઈ પ્રસિદ્ધ હતા. જૂરાભાઈના ખેતર નજીક નારણભાઈને અકસ્માત નડ્યો હતો એટલે તેમણે નારણભાઈને પોતાને ઘેર લઈ જઈ બંદાસ્ત કરવા માંડી.

જૂરાભાઈને ત્યાં તેની સ્ત્રી અને આશરે વીસેક વરસની વિધવા પુત્રી દીવાળી એટલા ત્રણ માણસો હતા. તેનો એકનો એક દીકરો હમણું જ મુંબઈ ગયેલો હોવાથી એ પરિવાર ઉપર શોકની છાયા પથરાઈ રહી હતી. તેમની ખેતીવાડીનો વારસ હવે માત્ર એક દીવાળી રહી. જૂરાભાઈ દીવાળીને અતિશય આહતો ને દીવાળી હતી પણ એવી સદ્યુષ્ટી. તેને સાસરે કોઈ ન રહેવાથી તે માખાપના આશરે આવી રહી હતી; અને તેમના કુખના દલાડામાં એક આધાર રૂપ જેવી થઈ પડી. ધરની, ઠોર ઢાંખરના ને ખેતીવાડીની ઘણી ખરી દખરેખ તે જ રાખતી. નારણભાઈની સારવાર પણ તેજ કરી રહી હતી. નારણભાઈ ગાજળથી જો કે ચોરીના ધંધામાં પડ્યા હતા, પણ અસલમાં તો તે ખાનદાન કુટુંબમાં ઉછરેલા હોવાથી ખાનદાન કુટુંબમાં બળી જવા જેવી રીતભાત જણતા હતા. નિત્યના સદવાસથી નારણભાઈનું દિવ દિવાળી તરફ આકર્ષાવા લાગ્યું. જૂરાભાઈ પટેલ, તેમની સ્ત્રી અને દીવાળીના સાંત, સંતોષી અને સદ્વર્તનભર્યા જીવનક્રમની તેના મન પર સચોટ અસર થવા વિના ન રહી. પોતાના માહસભર્યા ભૂતકાળના જીવનનું ચિત્ર તેના મેત્રો સમક્ષ વારંવાર ખડું થતું. એ અધમ્ અને ચિતા-અસ્ત જીવન સાથે તે આ કુટુંબના અત્યંત સાત્વિક અને સુખી જીવનની સરખામણી થી

ધડી કરતાં. પોતાના આગલા જીવન પ્રતિ વિરાટકાર પ્રકટગો. દીવાળીનું દિલજીતી લેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો. તેણે એ ત્રિપુટીને ગમે એવું પોતાનું વર્તન રાખ્યું. પોતે એકલો કેમ છે; દક્ષિણ આફ્રિકામાં અનેક કષ્ટો વેડી કેવી રીતે પૈસાં કમાઈ સ્વદેશ પાછો ફર્યો, અને હવે પછી આ તરફ ક્યાંક ખેતી કરતા રહેવાનો પોતાનો વિચાર વગેરે વાતો તેણે એ કુટુંબને જણાવી. એની ધારેલી અસર થઈ. દીવાળી સાથે તે લગ્ન કરે તો બન્નેના ગળે બધો સંસાર ઓળવી દેવાનું ભૂરાભાઈ અને તેની સ્ત્રીએ ધાણું. નારણભાઈને સારા થયા પછી તેમણે પોતાને ત્યાં ખેતીના કામ પર દેખરેખ રાખવા રાખી લીધા. થોડા દિવસ પછી દીવાળીની ઇચ્છા બહુ તેમણે નારણભાઈ આગળ લગ્નની વાત કાઢી. “હું કોણ ને ક્યાનો ? એ જોયા જણ્યા વિના તમે આમ છોકરી દેવા તૈયાર ચાઓ છો, એ વાળખી નહિ” એમ કહી તેમણે પ્રથમ બહારથી વાંધો બતાવ્યો, છતાં હજી કાંઈની સિદ્ધિ થતી હોય તો ના કોણ કહે ? નારણભાઈને દીવાળી લગ્નગ્રંથિથી બેઠાયા. બે વરસ પછી ભૂરાભાઈ ને તેની સ્ત્રી આ લોક ત્યજી ગયા. તેમની સંધળી મીલકતના વારસ નારણભાઈ અને દીવાળી થયા.

નારણભાઈ દીવાળીને અંતઃકરણપૂર્વક ચાહતા હતા. દીવાળીના સ્નેહ અને પાવિત્ર્યના પ્રભાવથી નારણભાઈને તેમનું શૂતકાળનું જીવન વારંવાર ડંખતું; આથી એના બદલામાં તે થાય તેટલા પરોપકારના કામો કરતા. ગામના સ્વચ્છતાના, આરે બનતા વગેરે કામો કરીને તેમણે ગામના આગેવાનનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું હતું. ચરખાસુંધના સભ્ય થઈ રોજ અરેબી ક્લાક નિયમિત સુતર કાંતતા. ગામના કેટલાક માણસોને પણ તેમણે સુતર કાંતવાની લગની લગાડી હતી. ભૂરાભાઈ પટેલની ખેતીવાડી

મુળથીજ પુષ્કળ હતી, તે દીવાળી ને નારણભાઈની જાત મહેનતથી ખુબ આમાદ બની. તેમને કોઈ વાતની ઉણપ ન રહી. મુંબઈથી આવેલા રૂપિયા નારણભાઈ પાસે હજી એમના એમ પડ્યા હતા. તેને હાથ અડકાડવાનો વારો જ ન આવ્યો. દાન ધર્મમાં અને પ્રતિષ્ઠા મેળવવા માટે સારા સારા માણસોની ખર્ચાસ કરવામાં તે છૂટે હાથે પૈસાનો ઉપયોગ કરતાં. આથી ખારડોલીમાં પણ તેની સારા માણસમાં ગણના થવા માંડી. આ બધું છતાં જીવનકાળના જીવનનું સ્મરણ તેના અંતરમાં તીવ્ર વેદના ઉપજાવતું. રહસ્ય રહેલું થઈ જાય તો બાકી રહેલી સજા અને જેલમાંથી બાગી જવા માટેની સજા બેગવવાનો વારો આવે એવો ભય તેના અંતરમાં વારંવાર ડોકિયાં કરતો.

દીવાળીના ચપ્પેથી તેનું મન અસ્વસ્થ કેમ થયું એ કહેવાની હવે જરૂર નહિ રહે. દીવાળી છોકરાને લઈ ઘરમાં ગયા પછી નારણભાઈ આંગણમાં વિચાર કરતા પડ્યા. ચમકતી આંધનીમાં નહાઈ રહેલા પોતાના ઘર ને જમીન તરફ એક નજર ફેરવી તે મનમાં બેઠ્યા: “શું મારા આગલા પાપોને લીધે આ બધા સુખોથી ખરેખર મારે વિખુટા થવું પડશે ! મનુષ્ય કદાચે પોતાના પાપો ધોઈ ન શકે ! પાપના પૈસાનો શ્રાપ સાચેજ ઝેરલો બનંકર હશે ?” દીવાળીએ કહેલા ભૂરાભાઈના ચપ્પે તેના કાનમાં ધ્રુમી રહ્યા: “બેટા, દીવાળી પાપના પૈસાને હાથ સરખો ન લગાડવો, એ જીવે ત્યાં લગી ના બૂલીશ. હું જે આ બધું મુશી જાઉં છું તે પરસેવો ઉતારીને મેળવેલું છે, તેને ખરાખર જાવરશો તો દુઃખી થવાનો વખત નહિ આવે. પણ ખોટી રીતે મેળવેલો એક પૈસો પણ તેમાં બેગવશો તો નકકી બધું મુશાવરશો. તું જાતે એ શિખામણ પ્રમાણે ચાલજે અને તારા પતિને પણ એ પ્રમાણે

ચાલવાનું કહેજે!!!” આ બોધ જાણે જુગા-
ભાઈ જાતેજ તેને મૂકી રહ્યા હોય એવો તેને
ભાસ થયો. તે પુનઃ મન સાથે બોલ્યો. “નહિ,
નહિ, જુગાભાઈએ જાત મહેનતથી ગોળવેલી ને
સાચવેલી આ મિશ્કવનો નાચ દું નહિ” થવા
દઈ. આ રજિયામળા ખેતરો, આ સુંદર ધર,
આ દોર દાંખર, ને સૌથી અધિક મારી
દીવાળી ને મારો વ્હાલો બાલુડો: એ જધાનો
નાચ દું કેમ થવા દઈશ! જો કોઈ લુંટારા
આવી આ જધું છુટી જાય તો મને કેટલું
દુઃખ થાય! મારી અને મારા સંસારની કેવી
હોળી જાને! પણ મારા કરેલાં કર્મોથી બીજાના
સંસારની આમ હોળી નહિં થઈ હોય! ત્યારે
માર્ગેએ પાપોની પરમેશ્વર મને શી સજા કરશે?
પથાતાપ વરે પણ પાપમાંથી દું મુક્ત ન થઈ
શકું? થઈશ. અવરજ અવરજ.

“આ પાપ વર્ષમાં મેં મુદ્દસ કુર્વતન
નથી કર્યું અને જુગાભાઈ પટેલ! તમારા
સોમન, દરે પછી નહિં કરું. તમે મને નવો
અવતાર આપ્યો, દીવાળીના મોટે તમારો બોધ
સંજાગ્યો ને નવી નજર જણી. આજે
પદેસાનો છોટા મરજી પાગ્યો અને સત્યો
નારખખાઈ જાણ્યો દું કેટલો નસીબદાર કે
ચોરીના દસ દબર શંપવામાંના એક પેસાને
પણ મેં દજ દાઘ નથી લખાડ્યો, અને ખરે-
ખર તેથીજ મારી કમલિ સજાની જલ્દ છે.
પણ દવે એ પેસાને દંમેછને માટે અસેડવા
જોઈએ. એની ઘાવાયે ન જોઈએ. અરે હા,
મારી બેઠમા પેસા લીએરી શરવાના દલિવારો
મેં દજ સૂંધી શા માટે મેલા દીવા! એ પણ
પાપ નહિં કે? જા, એજ વિચાર નાશી.
મુંજાના દેરનો મળેનો સંજેષ આજથી
ખ્યાલ, દલિવારો ને રક્ષ જાને તેમને પાછા
મેળે દે. પણ દે શકું! મારા પાપોની કામા
કેવે મારે જલ્દ નહિંતો? જુગાભાઈના પદવ
ને જાન્ય, મારી વ્હાળી દીવાળીને ખાતા, ને

નિર્મલ નાનકડા બાલુડાના સુખને ખાતર તો
મને કામા કરો.” આ પથાતાપના વિચારોથી
તેના મેત્રોમાંથી દસદસ અશુભવાદ વહી
ચાલ્યો. પરમેશ્વરની પાસે કામા ને દયાની
ચામના કરવામાં તે તન્મય થઈ રહ્યો. એટલામાં
માથાપર કોઈનો દાઘ હોવાનો તેને ભાસ થયો.
જાણે પરમેશ્વરેજ પ્રસન્ન થઈ મુદ્દ અંતરની
પ્રાર્થનાના પ્રત્યુત્તરમાં મસ્તકે નિઝ વરદાસ
સ્થાપ્યો એમ તેને લાગ્યું, બાનમાં આવી
તેજે આંખો ખોલી. દીવાળી સાગી ઉભી હતી.
આ નિર્મળ ને પવિત્ર દૃષ્ટિ. આ મારફતજ
પરમેશ્વરે તેની પ્રાર્થનાનો ઉત્તર આપ્યો એવી
તેને ભાવના થઈ. તે અત્યંત આદરમર્પી સ્વરે
બોલ્યો:

“કોણ, દીવાળી?”

દીવાળીએ તેને વિચાર નિદ્રામાંથી જાગૃત
કરવા માટે માથે દાઘ મૂક્યો હતો. દાઘ ઉઠાવી
લઈ જાને દાઘ પતિને જાણે વિદાળીને તે
બોલી: “ક્યાં લગી બેસી રહેવું છે, ચરદીમાં?
શું અહીંજ કંઈ આવી ગઈ? ક્યાં મુધી પાટ
જોઈ શકી. ચાલો દવે મરમાં.” દીવાળીના
અત્યંત સ્નેહભીના સ્વરથી અને કોમલ કરુણ-
કંથી નારખખાઈએ કરી નહિં અનુભવેશે
અવર્જનિય શૈભાંચ અનુભવ્યો. તેમજે અત્યંત
આદર અને સ્નેહપૂર્વક દીવાળીને વાંસે દાઘ
ફેરવતાં ગયું:

“દીવાળી, તારાંજેની પવિત્ર સ્ત્રીને લાગત
દું નથી. પણ પથાતાપના અભિમાં દું
આજે મુદ્દ થયો. તારી ધદા, તારાં પાવિત્ર
મને મમે તેરા સંકેટમાંથી મારાશો!”

“આજે આ એવું શું બોલાવા દગો?”
દીવાળી વ્હાલના ડીમકાથી વધારે વળગી
બોલી: “ચંદનીમાં કંઈમા કંઈ સ્વપ્ન તો
નથી જોવું ને? સાચે રસને ચાલનારને મેનો
ને મેનો દે? નાચને આંચ નહિં.

ચાલો અંદર નહિં તો ચાંદનીમાં વળી કંઈ સ્વપ્ન જોશો ને બહીશો. ”

નારણભાઈ તેને પાંસામાં ખેંચતા બોલ્યા :
“ હા, સ્વપ્નજ જોયું. મારું ભૂતકાળનું જીવન ખરેખરે સ્વપ્ન હરે તો અહા, કેવું સારું ! પણ હીવાળી ફુનિયામાં બીજા કોઈને ખાતર નહિં પણ માત્ર એક તારે ખાતર હું સ્વ માર્ગે ચાલ્યો છું, ને હવે પછી પણ ચાલીશ. ”

પશ્ચાત્તાપના પાવકમાં શુદ્ધ બની અંતઃકરણ પૂર્વક ઉચ્ચારાયેલા નારણભાઈના પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો રાત્રિના નિરવ વાતાવરણમાં વિરમી ગયા. પતિ વિષે અચ્છ આસ્થા રાખનાર હીવાળી આ પ્રતિજ્ઞાનો ખરો અર્થ ન કળી શકી, છતાં પતિને સમ્માનથી વર્તવાને નિશ્ચય અને પોતાને વિષેનો અડગ પ્રેમ જોઈને તેનું પતિ પ્રત્યેનું અભિમાન અધિક અડગ થયું. તેના સ્નેહસંપન્ન હૃદયકાશમાં પણ એ પ્રતિજ્ઞાના શબ્દો વિલાપ ગયા. શબ્દો બંધે નાશ પ્રાપ્તે પણ તેમાંથી ઉદ્ભવતા વિચારો નાશ નથી પામતા. એ વિચારોને સ્વસામર્થ્ય હોય છે, તેની અસર દૂરની વ્યક્તિએ ઉપર પણ થાય છે એની માન્યતા છે. નારણભાઈની પ્રતિજ્ઞાના શબ્દોમાંથી ઉદ્ભવેલા વિચારોની અસર એની કોઈક વ્યક્તિ ઉપર થઈ હશે ખરી ?

[૪]

“ મિ. પરમાર ! ” હરખથી ઉજળતા પોલિસ કમિશનર બોલ્યા : “ પેલા દિંદુ વિશ્વાતિ ગૃહવાળાને અને તેની ટાળીને ત્રણ વર્ષ પૂર્વે પકડ્યા ને તેમને સજા થઈ તેની હકીકત જાપાંચોમાં ન પ્રકટ કરવાની વસારી સલાહ ખરેખર કિંમતી નીવડી. પરિણામે આજે પાંચ વર્ષથી આપણે જે માણસને શોધી રહ્યા છીએ, તેનો અધ્યવિંતવ્યો પત્તો મળ્યો ! જુઓ, આ—”

“ કોનો ? છોડુ ગોપાલનો ? ઓહો ! શું નસીમ ! પેલા વિશ્વાતિગૃહના માલિકને પકડ્યો ત્યારે આપણે તેનો પત્તો મેળવવા માટે આકાશ પાતાળ એક કરી નાખ્યા હતા, પણ તે બધું બ્યર્થ ગયું હતું. ”

“ એ ખરું ; પણ વિશ્વાતિગૃહના માલિકને અને તેની આખી ટાળીને જોઈને જાણ્યું પડ્યું એની ખબર ન હોવાથી છોડુ ગોપાલે તેના દોસ્તદારને લખેલો આ કાગળ આજે આપણા હાથમાં આવ્યો છે. એમાં તેણે તેને મળવાનો સમય અને સ્થળ જણાવ્યાં છે, કેવી હુંદર તક ! હવે આપણું કામ એટલું જ કે તે સમયે ને તે સ્થળે હાજર થઈ છોડુને અચાનક ગીરજતાર કરવો. પહેલી સળમાંના ચાર અને નાસી જવા માટે બીજા બે ત્રણ મળી છ સાત વર્ષ તો તેને જેલમાં ધકકેલવામાં શો વાંધો ! મિ. પરમાર, આ કામ કરવાને લાયક તમેજ છો. આ લો, છોડુ ગોપાલનો કાગળ ને બધી જોઈવણ કરો. કાગળમાં તો ખૂબ ઢાંચ મચાવ્યો છે. તે સાચું હોય કે ખોટું ; હા મન લો. (કાપડો તે કાપડો) કાપડાના બંધનો મને તેટલા કઠોર હોય છતાં તે પાંચેજ છૂટકો. ”

પરમારે તે કાગળ લીધો, વાંચ્યો.

“ ભાઈ નાચાભાઈ, તાયસર્વે. ”

“ ગયા પાંચ વર્ષમાં હું તદ્દન પલટાઈ ગયો છું. પહેલાંના ધંધા સાથેનો બધો સંબંધ સોદ છોડી દેવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો છે. કારણ કે હું અહીં સંસારી બન્યો છું. મારી પોતાની ખેતીવાડીમાં કરી હું સુખ અને આનંદમાં જીંદગી ગાળી રહ્યો છું. મુખ્ય છોડતી વેળાએ મારા બાગના દશ હજાર રૂપિયા તમે મને આપ્યા હતા, તેને મેં હજી સુધી આંગળી સરખી નથી અડકાડી. હવે પછી પણ તેને અડકવા નથી ઇચ્છતો. એ બધી રકમ તમને પાછી આપી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો છે, તે લેવા તમે આજથી આડમે દહાડે બરાબર સાડાત્રણ

લગાડવી, ચાવી વગર ચારણું શી રીતે બંધ થાય એ બધું શેડે બતાવ્યું. નારણુભાઈએ અનુભવા બની બધું સાંભળ્યું-જોયું.

“તિજેરી દિવસે લિધારી રાખો છો કે શું?” તેણે પૂછ્યું.

“હા, દિવસે અંદર કાંઈ મૂકતા નથી. પેટી વધાવતી વેળા અંદર બધે અવેળ, કાગળ પત્રો વિગેરે મૂકી સ્વારના આઠ હિપર. કોટા રાખી તિજેરી બંધ કરીએ છીએ. આ બુઝો, દમણાં અડી વાગ્યા છે, દમણાં ને તિજેરી બંધ કરીએ તો રાત્રે આઠ થયા વગર નહિં ઉઘડે.”

અર્ધો આમ વાતો ચાલતી હતી ત્યાં પેટીમાં એક સાદા પોશાકવાળો મનુષ્ય દાખલ થયો અને બેઠકમાં બેઠો. જો ખંડમાં શેડ અને નારણુભાઈ ઉભા હતા તે ભાગ સાંધી તેને બરાબર દેખાતો હતો. શેડ રસ લઇને તિજેરીનું વિગતવાર વર્ણન કરી કરીને કરતા હતા. તેમનો કીકો અને બે સાથીઓ-જેઓ કીકાથી જરા મોટા હતા-તિજેરી પાસે રમતા હતા. તિજેરી જોઈ રહ્યા પછી શેડ અને નારણુભાઈ તિજેરી તરફ પીડ કરી સહેજ આધે વાતો કરતા હતા.

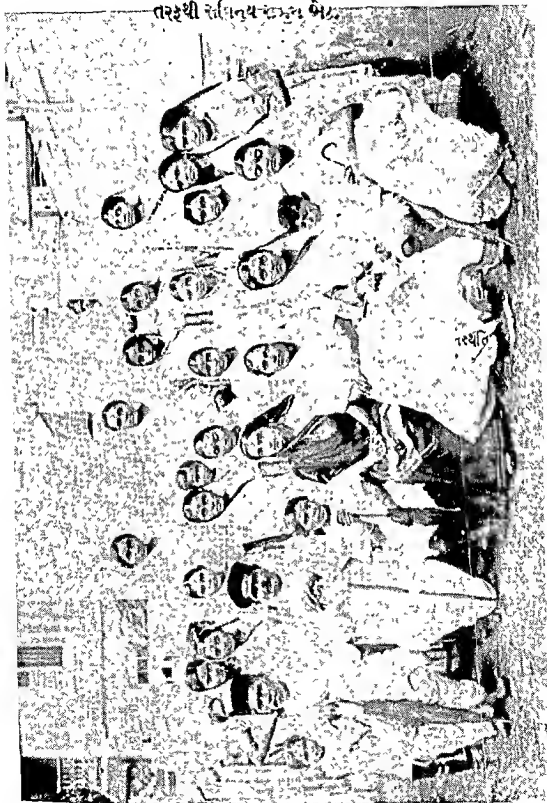
એટલામાં તિજેરીનો દરવાજો ધડાક દઈને બંધ થવાનો અવાજ આવ્યો. શેડ અને નારણુભાઈ અમક્યા. તેમણે પાછળ ફરીને જોયું તો તિજેરીનો દરવાજો દેરાઈ ગયો હતો. બે છોકરાઓ બીકના માર્પાં મુજતા ઉભા હતા. શેડ અને નારણુભાઈ ગમરાયા. તિજેરી પાસે ગયા અને શું થયું તે પૂછવા લાગ્યા. કીકો ક્યાંય ન દેખાવો અને તિજેરીમાંથી કેાઈની ચીસો સંભળાતી હતી શેડે જ-ને છોકરાઓને ધમકાવ્યા: “કીકો ક્યાં છે?” પહેલેથીજ સ્વરી રહેલા છોકરાઓ હવે રડવા મંડ્યા. શેડ વધારે ચીડાયા અને તેમના હાથ પકડી બરાડ મારી બે ધ્યા: “લુચ્ચાઓ, બોલાવું

નથી? શું જીમ્ ચોટી ગઈ? કીકાને તિજેરીમાં તો નથી ગોંધ્યા?”

છોકરાઓ વધારે જોરથી રડતા રડતા બોલ્યા: અમે નથી ગોંધ્યા. તિજેરી ઉઘાડી જોઈ કીકો એતી મેલે અંદર ગયો, તેને બહાર નીકળવા માટે અમે કહ્યું ન નીકળ્યો ત્યારે ‘બહાર નીકળે છે કે ચારણું’ બંધ કરીએ,’ કહી તેને બીવરાવવા સહેજ ચારણું ધકકેલ્યું, એટલામાં તો તે એકદમ ઢંકાઈ ગયું!”

આ બધો બનાવ બનતા આખી એક મિનિટ પણ ન લાગી. નારણુભાઈ ને શેડ બન્ને સડક બની ગયા ખરી પરિસ્થિતિ બન્નેના ધ્યાનમાં તરત આવી ગઈ. શેડ તો ટગતો થઇ પડ્યા અને પોકે પોકે રડવા લાગ્યા. “મરી-ગયા, દાર મુઆ, આ દુશ્મનોએ છોકરાનો જીવ લીધો. હાથ, એ તિજેરી હવે રાત્રે આઠ વાગ્યા વગર કેના બાપથી ઉઘડે એમ છે? અંદર ને અંદર મારો કીકો યુગળાઈને મરી જશે! ક્યાંથી મને આવી કુમુદિ સૂઝી કે આ જીવલેણ તિજેરી મંગાવી! હવે શું કરું મારા બાપ!” શેડ માથું કૂટવા મંડ્યા અને કેધાવેશમાં પેલા છોકરાઓને મારવા ધસ્યા. નારણુભાઈ એતી ગયા. તેમણે છોકરાઓને બહાર કાઢી મૂક્યા. શેડના જૂઠા બરાડા સાંભળી તેમના મુનીમને ચાકરો ત્યાં દોડી આવ્યા. તેમણે પણ રડવામાં શેડની સાથે પૂરવા માંડી. નારણુભાઈ વિચારમાં પડી ગયા. તિજેરીમાં ગોંધાયેલો છોકરો તિજેરી વેળાસર ન ઉઘડે તો જીવેલો મુરકેલ છે, એ તેમના ધ્યાનમાં વિતરતાં વાર ન લાગી. તેમનીયે અકક્કલ બહેર મારી ગઇ પણ એકજ પળ! તરતજ તેમને કંઈ યાદ આવ્યું. જરા પણ વિચાર કર્યા વગર તે દોડ્યા ને બહાર મૂકેલી પોતાની બેગ લઇ આવ્યા. “શેડ, શેડ! દિમંત રાખો જૂઠા બરાડા પાડી નકામા શોકોને એકદા ન કરે. મારો છલાજ સજળ થયો તો કીકો જીવતો બહાર નીકળશે. અમરાશો મા. શોર બકોર નિદ્રુલ ના કરે!”

एमनी स्व. पतिश्रीना स्मरणार्थे
 श्री फार्वस गुजराती समाने
 श्रीयुत दद्याभावा आषाढ शु. व्यावश
 तस्थी सौभाग्य-चक्र-भेद

પૂતામાં મજેલી બાળકો અને આરોગ્યને લગતી પરિપક્ષમાં આરોગ્ય સંબંધી નાટક બજાવનાર હોયો.

નારણભાઈએ પાઘડી ને કેટ કાઢી દૂર ફેંકી દીધા, બેંગ ઉઘાડી, અંદરની ચીજો ખેંચી કાઢી અને છેક નીચેથી એ હથિયારો કાઢી તીબેરી પર હલ્લો ચલાવ્યો. સેકંડ પછી સેકંડ અને મિનિટ પછી મિનિટ વહી ચાલી. સૌ અધીર નેત્રે જોઈ રહ્યા. શેક બાધા માનતા લેવા હતા, અને હોકરને કાદરો તો રક્ષાણુ આપીશ, ટીકંણુ આપીશ એમ નારણભાઈને કહેતા હતા. પણ નારણભાઈ પોતાના કામમાં એવાતો મશગુલ થઈ ગયા હતા કે તેમને ખીલે કચાલું બાન રહ્યું ન હતું. તેણે તીબેરી શડનાર છોડ્યો અને અવતાર ફરી ધારણુ કર્યો હતો. તેણે પોતાની અસહ કળા સંપૂર્ણ અનુભવવા માંડી. જરા પણ અવાજ વિના તેણે કામ અપાટાબંધ ચાલવું હતું. દર મિનિટની અંદર તીબેરીનું લાણુ ઘૂટ્યું ને નારણભાઈએ બારણુ ઉઘાડ્યું. શુંગળાઈને બેભાન બનેલા છીમને તેણે ઉચ્છીન બહાર કાઢ્યો !

શેડ અધીરા બની, આગળ ધસી આવી છીમને બાયમાં લેવા હાથ પહોળા કર્યા. પણ નારણભાઈએ સત્તાદર્શક સ્વરે વાર્તા : " સજીર શેડ, આ વખત બેટવાનો નથી. હોકરો જીવે છે. હમણું ને હમણું જ એને કેપ નજીકના ડોક્ટર પાસે લઈ જાવો. એક મિનિટની ખોટી પણ પ્રાણહાતક નીવડશે. "

તત્કાળ શેડ, સુતીમ ને નોકરો છોડીને લઈ નજીકના ડોક્ટર પાસે દોડ્યા.

સૌ ગયા પછી નારણભાઈને વિચાર કરવાની કુરસદ મળી. માંગેલી તીબેરી ભણી, સામા પહેલા હથિયારો તરફ, ઉઘાડી બેંગ તરફ અને તેમાંથી ખેંચી કાઢેલી ચીજો તરફ ધીમે ધીમે તેની નજર ફરી વળી. " એ મગવાન ! આ શું ક્યું ? એવું પરિણામ શું આવશે ? અંત્યાર લગીનું બ્રાહ્મ સ્વરૂપ બતાવરી હોય પોતે એક તીબેરી શડનાર બામાય હતો એ હાથે કરીને દુનિયાને આજે

બતાવ્યું ? " આ વિચારો તેના મનમાં ખડા ચઢ ગયા. તેના નેત્રો સુખી પોલીસની હાર દબી રહી, જેલનો ચિતાર ખોડા થયો. તે પછી ધર, સ્નેહાળ સ્ત્રી અને વ્હાલું બાલક સામે તરવરી રહ્યા. પાછો તે વિચારમાં તથાથો : " પાકો નિશ્ચય કરવા છતાં સાચું સ્વરૂપ અંતે ખુલ્લું થયું. આટલો પશ્ચાત્તાપ કર્યો છતાં પાપ નષ્ટ ન જ થયું. પરમેશ્વર જરૂર દંડશે. " આ વિચાર પ્રવાહમાં વહેતાં તેણે હથિયારો અને ખીજ ચીજો સ્વસ્થતાથી બેંગમાં ભરી.

" પ્રભુ ! મારું કર્તવ્ય મેં કર્યું ; તારા દર-બારમાં તે રહેલું થયું. મારો પશ્ચાત્તાપ, મારો નિશ્ચય પણ રમ્ય થયો છે. તું સર્વ શક્તિમાન છે. હું પામર તારી કૃપા વિરદ સા માટે જાડ ? જે સ્થિતિમાં તું રાખશે તે સ્થિતિમાં હું અનંદપૂર્વક રહીશ. " એટલું મનમાં બોલી તેણે બેંગ બંધ કરી. પરસેવે મિંજાયલા શરીરને ખેંચી લુછી નાખ્યું ; પછી તેણે કેટ પહેર્યો, પાઘડી પહેરી ને બેંગ હાથમાં ઝાલી તે ધીમે ધીમે પેઢી ના આગલા ખંડમાં આવ્યો. પેલા સાદા પોશાકવાળા મનુષ્ય તરફ તેની નજર ગઈ. તેનો ચહેરો જોતાંજ નારણભાઈ ચક્રિત બની લાંબા લાંબ ફરી ગયા. પણ નિમિષમાત્રમાંજ સ્વસ્થતા મેળવી પેલા મનુષ્ય તરફ દૃષ્ટિ ઠેરવી તે બોલ્યા. " શાખાશ, પરમાર સાહેબ ! અંતે મને સપડાવ્યો. મનુષ્ય શવે તેટલા પ્રયત્નો કરે પણ પાપ છુટું ન જ રહે. મારા પૂર્વ પાપોનું પ્રાયશ્ચિત મારે ભોગવવું જોઈએ જ એવી પરમેશ્વરની કૃપા હોય તો હું તૈયાર છું ! પરમાર સાહેબ, આ લો બેંગ, મુદમાલ એમાં છે. હું રાજપુત્રીથી તમારે તાબે થાડું છું ! "

આશ્ચર્ય અને અભિમાનથી પરમાર તેના તરફ જોઈ રહ્યા. તે મનમાં બોલ્યા : " શું આવવા મનુષ્યને પુનઃ જલમાં ખેંચી જવો ? એ

કાર્ય ન્યાયી ગણાશે ? જેને માટે સખ થવી જોઈએ તે હેતુ અહીં અત્યાર પહેલાં જ સિદ્ધ થઈ ગયો છે ! એના પાંચ વર્ષના જીવનનો પરિચય અહીં પૂરતા પ્રમાણમાં મળ્યો. ”
છાંદુ નાસી ગયો તે રાત્રિનું તેમને સ્મરણ થયું. વિભ્રાઈ સાથે ચાલેલી ચર્ચા યાદ આવી. પુનઃ તે મનમાં બોલ્યા; “સત્ય છે, જીવને બે સામાજિક વ્યાધિ નિવારવાનું ઇસ્પિતાલ ગણવામાં આવે તો રોગી નિરોગી થતાં કે થયો એવી પ્રતિતિ થતાં તેને પુનઃ ઇસ્પિતાલમાં ખેંચી જવાની શી જરૂર ? મારી દલીલ યોગ્ય જ હતી; આ તેનું સાક્ષાત્ દર્શાવ છે. જે કળા કૌશલ્ય એણે પૂર્વે જનસમૂહના વિનાશને અર્થે વાપર્યા હતા તે આજે તેણે સ્વહિતની દરકાર વિના પોતાના એક બાંકુના પ્રાણ

જાપાવવા માટે વાપર્યા. થયું, કાયદોનો હેતુ સંધાયો. ”

“હાથમાં બેરી પકડવાની પ્રતિ પળેવાટ જોતા નારણભાઈ ફરી બોલ્યા: “પરમાર સાહેબ, આ બંમ કું તમને સોંપી દઉં છું. તમારો કેદી બની તમારી સાથે આવા તૈયાર છું ! ”

પરમારે નિશ્ચય કરી લીધો. નારણભાઈ તરફ સાશ્વર્ય નેત્રે જોઈ કહ્યું; “શું ? મારો કેદી ? ! નારણભાઈ તમારી માંધ ગેર-સમજ થાવ છે. મારું નામ પરમાર છે એ વાત સાચી, પણ અત્યાર પહેલાં તમને મેં કદી ક્યાંય જોયા હોય એવું મને તો યાદ નથી ! ”

એટલું બોલી પરમારે પેદીના પગથિયાં ઉતરી પરમાર્યો રોશનનો માર્ગ પકડ્યો ! *

..* સૂચિત.

મહેતાજી: “કુનિયામાં બધંકરમાં બધંકર મૂર્તિ કેતી ? ”

નિશાળાઓ:-“ હાથમાં આંકળી લેઈને છોકરાને મરાશે આપતા મહેતાજીની. ”

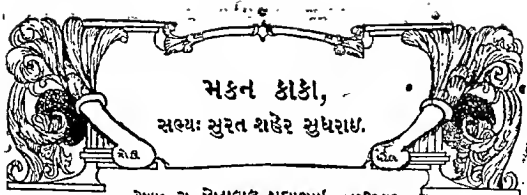
પગે ચાલનાર માણસ મોટરવાળાને: “ મોટર હાંકતાં આવડે છે કે નાહ ? ”

મોટરવાળો: “ સીધી રીતે ચાલતા આવડે છે કે ? બંદા બાર વર્ષથી મોટર હાંકે છે સમજ્યા ? ”

પગે ચાલનાર: “ ચમ્પા બેંતાલીય વર્ષથી ચાલે છે, સમજ્યા ! ”

બાપ: (પોતાના એકના એક પુત્રને) “ જો આડો અવળો ચાલ્યો તો મારી નાંખ્યો જ સમજ ”

પુત્ર: “ તો પછી તમારું શ્રદ્ધ ક્યો દીકરો કરશે ? ”

લેખક: રા. હોદાલાલ હાલ્યાભાઈ ભગીરદાર.

મકનકાકાને સુરતની મ્યુનિસિપાલિટીમાં ધુસેલા જોઇને તમને કદાચ આશ્ચર્ય લાગશે પણ વેદાંતની પરિભાષામાં બોલીએ તો બહુ અને જગતની વચ્ચે માયાને લાવીએ તો પછી કંઇ વસ્તુ અસંભવિત રહે છે ! આ આખા સંસારને માયાનો ખેલ સમજનાર મનુષ્યને મકનકાકા અને મ્યુનિસિપાલિટી વચ્ચે કોઇ નહિ કાપી શકાય એવું અંતર હોય એમ ભાગ્યેજ લાગશે ! હા, એટલી વાત ખરી કે મકનકાકાએ સુરત શહેર સુધરાણના સભ્ય થવાનું કોઇ દિવસ સ્વપ્નમાંયે ધાયું નહિ હતું. પણ ડુનિયા એટલેજ અચટિત ઘટના પટીવસિ-કે મ્હારી ભણે બહારાત કે શું ? એટલે કોઇ દીખણાએ મકનકાકાનું નામ નાણાવટ વૉર્ડના ઉમેદવાર તરીકે સુરતના સ્થાનિક હાખાઓમાં ખોસી દીધું હતું ! મકનકાકાને આ વાતની ખતર કોઇ દૂર વસતા સગાંની મોકાણના સમાચારની જેમ છેક 'તેરમા' ને દિવસે પડી હતી ! હાખાંના 'શોટ' કોલમ'માં મકનકાકા તરફથી કામ કરનારા પગારદાર માણસો માટે જાહેરખતર તેજ પરવારતા લહેરીએ આપેલી હેતુથી મકનકાકાને ઘેર કોઇ 'સમક્તા' દિવસે કામ કરનારાઓનો દરોડો પડવા માંડ્યો !

તેઓમાંથી કોઇએ કહ્યું : ' શેડ ! કાકેરરાંમ સાહેબને આ સેવકેજ મ્યુનિસિપાલિટીમાં બેસાડેલા ! '

વળી કોઇએ કહ્યું ' શેડ ! કૃષ્ણમુખરામ

ભાઈ સાથે કામ કરીને મહેંજ યુનીલાલ ગાંધી સાહેબને પે' પોકરાવી ઉડાવેલા ! ' મકનકાકાને પહેલાં તો આ ગૌડ બંગાલી ભાષામાં સમજ પડી નહિ. પણ વર્ષાઋતુમાં એકાએક વહડી આવેલાં વાલણોં ખસી જતાં સૂર્યનારાયણ જેમ ઝણુટી ઉઠે તેમ સુરતી ઝવેરીસાધ બારે વજનની પાષડીથી પોશાયલા એમના સંગીન મગજમાં ધીરે ધીરે આ આખી ઘટનાનો પ્રકાશ પડી ગયો ! ' એમાં હું ! આં હહરીના ખાજકુવો કહાડનારા બંગીઓ બરે તારે તપાસ આપે છે તે જો હું મીનીહીપાલીટીને મેમ્બર થાઉં તો મ્હારા હાલ્યાએને બરાબરના હમબરી મારે ! ' મકનકાકાએ ' મન સાથે વિચાર્યું.

પણ ' મીનીહીપાલીટીના મેમ્બર ' થવાં જેવી મહત્વની બાબતમાં મકનકાકા મ્હારા રક્ષાત્રી સલાહ ન લે એ અસંભવિત હતું ! બારે ઘડમાં પછી રક્ષાત્રી પણ એમજ સલાહ પડી કે મકનકાકાએ ' મેમ્બર ' થવું અને ખાજકુવો કહાડનારા બંગી ' તેમજ છનીઆ બારણીઆ ઉપર બરાબરનો રોફ બેસાડવો અને એ ' હહરીનાએને ' જાતારી આપવું કે મકનકાકા તેમજ રક્ષાત્રીને હંછેડારા એટલે શું ?

કુલી કાકી આ ' મેમ્બર ' થવાની ' બલા ધરમાં ધાલવાની ' વિરુદ્ધ હતા તો પણ રક્ષાત્રી જેવા ' વજનદાર ' માણસનો મત પડ્યો એટલે એમને પણ પાષડી ફેરવી-ના, ના-કોર

મરડી-કારણ કુલીકાકી પાથડી-નહિ પહેરતા હતા કે તે ફેરવે !

આમરે શુભ ચૌધડીઉં જોઇને મકન કાકાએ ધારા મુજબ 'તોમીનેશન પેપર' ભરી તે મ્યુનિસિપાલિટીમાં આપ્યું અને મયદાને જંગમાં પોતાનો હાથ ખતાવવા એ સનદસર રીતે બહાર પડ્યા. અનેક માણસો આ ધકા-કાથી આશ્ચર્ય પામ્યા. ખુદ મકનકાકાના નામ સાથે છૂટ થેનાર ટીપ્પણીને પણ અજાણીતો એક એવો સખ્ત આંચકો લાગ્યો કે એ આંચકા પછી 'હા-હા-હા' કરીને કોઇ પામલની જેમ તે હસી નાહ પડ્યો હોત તો એના નામની જ્યુરી ભરાવાનોજ સોદો થઇ પડતો.

હવે મકનકાકાએ કેડ બાંધીને કામ કરવું શરૂ કર્યું. ભરતીઆ શેડ જેવા બીજા બે ત્રણ ઉમેદવારો એમના હરીફ હોવાથી 'મેમ્બર' થવાનું કામ કંઈ કેસેરના લાડુ ખાવા જેવું સહેલું હતું નહિ. પણ દ્રૌપદીના સ્વર્ગવરમાં મત્સ્યવેશ કરવા ઉઠેલા બોટ મામા જેવા લાગતા અજુનને-જો એવું નાક કપાય તો આપણે નાક વડાય એમાં વિચારી-ઉદ્ગ્રાદિ દેવતાઓએ પોત પોતાના સામર્થ્ય મુજબ શણગારી દઇ તેને શક્તિ તેમજ સ્થાય અર્પી હતી તેજ મુજબ મકનકાકા પર પણ ચારે બાજુએથી મદદની ઘટિ વરસી રહી. ફરમનના હરીફ તે આપણા દોસ્ત એમ સમજી કોઇએ એમને મદદ કરી હતી; ચાતિમાઇઓએ ન્યાતનું નાક રહે અને એકાદ ઓચળ ખાપટ-વાને મળે એ આશાએ મકનકાકાને પણ લીધો હતો; કોઇ 'સુખલામખસો' મકનકાકા જેવા સદર ગિદ્ધ પાસેથી અવારનવાર પૈસાની મદદ મળશે એ અભિલાષાએ મદદ કરવા બહાર પડ્યા હતા. કોઇએ મ્યુનિસિપાલિટીના કન્ડ્રાક્ટ મેળવવામાં મકનકાકા મદદ કરશે એવી 'ખુશ્મો' માં એમનો હાથ સ્થાપ્યો

હતો, અને ધારશો નહિ કે આવા કલેઆમ જેવા કટોકટીના પ્રસંગમાં ફરજિયાતેમજ કુલી-કાકી અને એના ત્રણ ચેકુસો નહ, મદ તે મદ હાય-જોડીને એસી રહ્યા હોય ! શબ્દો તેમજ કુલીકાકાએ મદિરમાંથી વોટ રૂપી કિલ્લાઓ સર કરવા માંડેલા. કુલીકાકાએ ઉજમ બહેનને 'અલ્ટીમેટમ' આપ્યું કે 'જોજેરે અંલી ! તારા બાથકાને કહેજે કે ધરમાંથી 'એ' મેમ્બર થવા નીકળ્યા છે તે એને મત આપે, નહિતો આપણો હાંક્યા હુમ્મ્યાનો વહેવાર આજથી બંધ સમજાવે ! શું કહું છું ?'

પૂજ્ય વિદ્યાજીએન મારક 'વોટ ફોર મી. રમણભાઈ કે મીસીસ જીન્નાની મારક 'વોટ ફોર મી. જીન્ના' જેવી મત માંગવાની સંસ્કારી રીત કુલીકાકાને આવડતી નહિ હતી, પણ તમ્હે એમ' તો નહિજ કંઠી શકે કે આ અભણ ભરાઓ પોતાના મરથારોને કરવા ધારે તો પોતાની 'શૈલીમાં' મદદ નહિજ કરી શકે !

ભરતીઆ શેડ પોતાની ખાનદાની અને લાગવગ ઉપર સુસ્તાક રહી નભરવશ રહ્યા; બીજા ઉમેદવારોને તો મકનકાકાની હરીશક્તી તનીકભાર પણ દરકાર નહિ હતી, એટલે કીકેટ જેવી ચુંટણીની અનિશ્ચિત રમતમાં મકનકાકાને નાથહુની જેમ 'ઓવર બાઉન્ડ' શટકાઓ ધમાવતા જોઇને 'હરીફ ઉમેદવારો એક વારતો ચમકી ઉઠ્યા ! એક મતદારે તો મકનકાકાને મ્હોડે મ્હોડ ગાડ્યું : 'બાઈસાહેબ' તમ્હે મેંજર થઇને શું ઉકાળવાના છો તે તો કહો ? શાળા સસરાની ગાળ દીધા સિવાય બીજું તમને આવડે છે 'શું' ?

'અરે હેઠ એ હહરીતો ગાળ દેવાવાળો બીજો ! અગ્હે નહિ ! અને એક વાર તમ્હે મ્હને મેમ્બર કરી દો પછી જુઓ કે આ હહરીતો બારણીઆઓ અને મંગીઓને હરખા કરી દઈ છું કે નહિ તે ! કામ પડે આ

તમારા મકનદાસ હાથમાં હાવરણી ને પાણીની ડોલચી લઇને રસ્તાનો ગોળવાડો હપાઈ કરવા નીકળી પડો એ હઠરીના બારણીઆની કાનની ખુટ પકકાવડે બુટ ! આ હાળા મચ્છરોનો તરાસ કંઈ જોઈએ છે ? ચરે હેડ ! જતે હઠીને મોરી હાર કરે છું ને ડેલી જોટલા પહારી નાંખું છું તોયે મચ્છર માખી જોછા થતા નથી ! અને હાનાં ચાય ? આપણે હાથ રાખીએ ને હઠરીના પાડોહી ગોળાં હોય તેરે આપણું હું ચાલે ? મ્હને એકવાર મેમ્બર કરી બુઓ પછી એ લોકોને કેવા હપાઈ ગમતા કરી દઈ છું તે ?

તે સંસ્કારી મતદારના મગજમાં મકન-કાકાની 'હપાઈની' વાત ધ્યાનમાં ઉતરી અને એણે કહ્યું 'હું' તમને તમારા કામમાં ફતેહ મળે' છું ! મ્હારો મત તો હું તમને આપીશ જ પણ મ્હારા સગાંઓને પણ તમને મત આપવા સમજાવીશ ! માત્ર તમ્હે મેંબર થાઓ તો એટલું કરજો કે તમારા પ્રમુખને જાણા સસરાની ગાળથી કોઈ નિવસ નવાજતા નહિ.'

'એ હઠરીના ગાળ દેવાવાળા ખીળ ! તમ્હે નહિ !' એમ કહી મકનકાકા ખુરા થતા થતા મત લેવા ખીજે ઘેર પહોંચ્યા.

મકનકાકા તરણી કામ કરતા માણસને એક મતદારે સંભળાવી : 'આ શી મસ્કરી માંડી છે ? મકનકાકા મ્યુનિસિપાલીટીના મેમ્બર ? અથવા કંઈ ધસી તો નથી ગયું ને ?'

મકનકાકાને 'વોટ કેનવાસર' બહુ વાચાળ માણસ હતો. તેણે હસતા હસતા જવાબ દીધો 'નારે શેક ! ધસી નથી ગયું ! બરાબર ઠેકાણે છે ! પણ મ્હને કહેશો સાહેબ કે મ્યુનિસિપાલીટી એટલે શું ?'

'મ્યુનિસિપાલીટી એટલે શહેર સુધરાઈ ખીચું શું વળા ?'

'That's it ! (બરાબર છે.) હવે

જે માણસને સરખું જાડું પકડતાં ચે આવતું નથી; જે માણસના ધર અને શરીરની સરાઈનો કપળો તેનો ચાકર માણસ કે સ્ત્રીવર્ગને હાથ છે; જે માણસને કમ્મરેથી વાંકા વળતા કે જમીન પર બેસી જતાં પાટલૂન આડે આવે છે; ચરે ટુંકામાં કહું તો જે માણસ સમાજની સેવા અર્થે નહિ પણ મેમ્બર થઈ આડકતરી રીતે ધન સંપાદન કરવા કે પોતાનાં મિથ્યાભિમાનને પોષવા જ મ્યુનિસિપાલીટીનો મેમ્બર થાય છે તે શહેરની સરાઈ સુધરાઈ તે શી કરવાનો હતો ? તે તો જરા સમજાવો ! સુરતમાં મચ્છર અને માખીઓનો તરાસ કેટલો બધો છે ? કેટલીક ગલીઓ તો આખી ને આખી જાજર જેવી કઢીએ તો ચાલે ! આ કાલ, આ કીચક, આ મચ્છર ! આ માખી ! ભગવાન ! આલું નામ તમારી શહેર સુધરાઈ ! તમારા એક વખતના સોનાની મૂરત જેવા સુરતની આ અવદશા માટે તમારા 'લાયક' સભ્યોનો શો જવાબ છે ? પ્લેઝ થાય કે કોલેરા થાય તો મરે બિચારા હંદરોનો કે મચ્છર માખીઓનો ! તમારા બહારની સરાઈમાંજ સરાઈ માનનારા, હૂચીને પાણી પીનારા અને જાજર જઈ આવેલે લૂગડે ખાનારા વિદેશી વૈદકીય સલાહ આપનારા દાક્તરોની નજર સાક્ષાત નરકાગાર જેવા વિઠાંતિ ગૃહો તરફ જતીજ નથી. અશ્વસોસ, અશ્વસોસ ! હવે જે મી. મકનદાસ મેમ્બર થાય તો—

'અજી માત્રસાહેબ મત મેળવવાની નાટકી દગલજ રહેવા દેજો ! જાણે તમારા મકનદાસ મ્યુનિસિપાલીટીમાં જઈ બધી સરાઈ ને સુધરાઈની ધાડ મારી નાંખવાના હોય તેમ ! કાઢડી ખોસવાનું તો બાન નથી ! ઉંઢ ! ચાલો 'હો' કરીએ છીએ. આવજો હો !'

આમ અણધારું જાડું મળી જવાથી મી. કેનવાસરનું કેહું તો જોયા જેવું થઈ રહ્યું ! પાછળથી એ મીસ્ટરને ખબર પડી કે એ જાડું

મારનાર ગૃહસ્થ તો હરીફ ઉમેદવારના પોતાના જેવા 'કેનવાસર' હતા ! પણ બહેરમાં કામ કરનારાની પાંદની ચામડી મખમલ જેવી નહિ પણ કાચખાની પીંદના ચામડા જેવી હોવી જોઈએ. એણે ટેકું ને લાડુ, મારવાડીતું માથું ને ટીંડસ, તેમજ માન અને અપમાન એક સરખાં ગણવા જોઈએ. તેસિવાય એનાથી બહેરમાં કામ થઈ શકે નહિ. આવી ચામડીનો માથુસ 'કેનવાસર' તરીકે ખોટા ઢબુ જેવો સમજવો ! અરુ ! ચુંટણીનો આગલો દિવસ એટલે મિયાંભાઈએની કતલની રાત ! વોટ આશરે કેટલા મળશે, હવે કેના કેના મત મેળવવા બાકી રહ્યા, હરીફ ઉમેદવારોના સમ્ભવિત મત આપનારાઓને પોતાના તરફથી મુક્તિથી ગુલાંટ ખવડાવવી વિગેરે વિચારવા માંથી રહી દત્તી જેટલામાં એક જથ્થા ખબર લાવ્યો કે 'અમચાભાઈ મરી ગયા !' 'અરર !'

'અરર ચાની ! સામા પક્ષની ન્યાતનો 'વોટર' હતા ! કમમખતના તથા તો વોટ દતા ! અને પત્રાઈઓ પણ ઝાઝા હતા, એટલે ફકી દેતાં પંદરેક સુતકી પત્રાઈઓના મત પણ અટકશે !'

'એમ ! ચાલો હીક ચલું. મકનકાકાનાં નશીબ મોટાં છે !' ખીનજે આ મરજુપર ખુશાલીની મ્હોર મારી !

આ વાત માલતી દત્તી જેટલામાં નાથીઓ ધાંચી એક સેવદને લઈને આવ્યો.

'કેમ બચ્ચા ! તું હું ખબર લાઈવો' મકનકાકાએ પૂછ્યું.

'આ તમારા નાથીઓને કાચો પેચો નહિ હમજતા હકે ! તીસ વોટનો હામટો હુમખો લાવી લાપખો છે ! આ દેવદસતંજને પૂછો ! નાથીઓએ કહ્યું.

'કયું દેવદ ! આ નાથીઓ હું જલતા દે !' મકનકાકાએ સેવદને પૂછ્યું.

'હાંસા'બ ! નાથીઓ તો જોત અચ્છા માનસ છે. મેંને કહા બાઈ મેરી જાન પેઞાનકા તીસ જોટ હય. જોટ દીક તીન તીન રિપિયા દેંદો જોર ચલ્લે તો એ સજ જોટાં ચલતાનકુ દીલદી ઉમે હમારા ચચાકા ક્યા જતા !' સેવદ સાહેબે ખુલાસો કાઢ્યો.

'તીન તીન રિપિયા તો જોત હે ! દે દેક લેલો, વળી કોઇ ખીજ વખત ખટાઈગે !

'નહિ સા'બ ! તીનસે એક પાઇ બં કમી નહિ. એ તો હુમેરી પાસ તીન; કોઈ દુસરેકી પાસ તો સાડાતીનસે કેન કમખખત કમી લેતા ચા. હમકું તો ધરકી એક પાઇની હરામ હય. એ સજ રિપિયા તો હમારી દર ધાઈ મરમમતકે લીએ કક્કૂ હોવા હે.'

'અચ્છા ધરમકા કામ હે તો હમ અખી બહુ નહિ જોલતા, કલ સજ વોટર લેકર આવ અને રિપિયા લેકર જવ.'

'નહિ સા'બ રિપિયા પહેલા પીછે દુસરી જાત' આખરે ભારે રકઝક પછી નાથીઓને વચ્ચે રાખી અર્ધા રિપિયા પહેલા આપી સોદો 'સટલ' કરી મકનકાકાએ સેવદને વઢાવ કાઢ્યો.

આમ 'ખાટુંવડું' ખલાસ થઈ લગનના દિવસનો પહેા શરૂથો. કાસમ ગાડીવાળા સાથે આગળથી નકકી કરી રાખ્યા મુજબ દરથી પંદર સપ્તરમેની અલખાર સુરનારાપણુના 'માખણીઆ' તકામાં લાખી રહી દત્તી. માનકાકા નાકી ધોઈ દાકોરજીની સેવાથી પરવારી પચિયુ બદલી બદાર જવાતું ધોતિયું પહેરી તે પર બદન અને પડદાવાળો લાંબો કોટ ચઢાવી, માથે સુરતી વાણીઆંસહ પાવડી દાખીને ધાલી, ચાંચવાળા સરાટમાં પગ ખેલ્લી કુલીકાજીના ચુકને હેડા ઉતરી નીચે વાટ જોઈ ઉમેલા 'કેનવાસરો'ની સંગથે મુનિસિપાલીટી તરફ સીધાન્વા અને ત્યાં એમના તરફથી ડોકાવલા

તંબુમાં જઈને બેઠા. એ તંબુમાં લુખ્યા કે સુસ્ત મતદારોને માટે મ્હા પાણી તેમજ બીજી દીમ્મણની વ્યવસ્થા રાખવામાં આવી હતી. વખતસર પોલીસ ઓફીસ ખુલતા મતદારોને ધાવવા માટે ઉમેદવારોના નામના બોર્ડ સાથે સીધરામોના દોડાદોડ થઈ થઈ. જેમ જેમ દિવસ મ્હડતો ગયો તેમ તેમ ઉજળતાં મેરા-મણુમાં બરતી ઓટની માફક ધડીકમાં બરતીઆ શેઠનો, તો ધડીકમાં મનકાકાનો, તો ધડીકમાં કોઈ બીજા ઉમેદવારોનો સીતારો ચમકતો કે અદ્દમ થતો. ઉમેદવારો તેમજ તેઓના કામ કરનારાઓના હૈયાં હેત્રે મ્હડવા લાગ્યા. બપોર પછી ટુલીકાકી તેમજ રૂઝમા પશુ અબોટ ચોકડીથી પદ્મારી મ્યુનિસિપાલિટીની સામેની લાડનમાં આવેલા નાપીઆ ધાંચીના ઘરમાંથી આ ચુટણીનાં 'તાબુલ' જોવા લાં ધડી ચપકા આવ્યાં અને આ સમયે મકનકાકાનો સીતારો મધ્યાન્હે છે એમ સાંભળી દરખને હૈયે ઘેર પાછા ફર્યા.

સંજ પડી અને ખૂણાતા દીપકના છેલ્લા ચમકારાની જેમ પોલીસ ઓફીસ પર વેટરોનો જખરસ્ત દરોડો પડ્યો અને પછી પચીક મિનિટમાં તો પોલીસ ઓફીસ બંધ થઈ. પણ સમય મતોની ગણતરી થવા માંડી; મતો ગણાઈ રહ્યાં અને પરિણામ જાહેર થવાનો વખત આવ્યો, એટલે પ્રત્યેક ઉમેદવારની તેમજ તેના હિતેચ્છુઓની હાતીના ધબકારા જુગગીતી મદદ વિનાએ રાત્રિની શાંતિમાં ધડીઆલના 'દીપક' ની માફક સાંભળી શકાય એટલા જોરથી ધબકવા માંડ્યા! આખરે પરિણામ જાહેર થયું અને બીજા વોર્ડના ફત્તહમંદ ઉમેદવારોની સાથે "મકનદાસ દાર એવર"ની ગગનભેદી ખૂમથી મ્યુનિસિપલ હોલ, ગાજી ઉડ્યો! મકનકાકા તરફથી એક જણ નવું ટપાલીતું વાળું લેવા દોડ્યો; એ ત્રણ જણા હાર ગોટા લેવા ગયા અને એક ઉત્સાહી માઈ મકનકાકા માટે બે

વોર્ડની બગી લઈ આવ્યો. થાઈને લોચ પોચ થઈ ગયલા મકનકાકા આ ફત્તહથી છેક છેલ્લી ધડીએ ગબરાઈ ગયા અને એક સાથીદાર હાથ ઝાલ્યો નહિ હોતતો મ્યુનિસિપલ હોલમાંથી નીચે ઉતરતા દાદરનું પગથોડું ચૂકી ધોસ-મૂરડું થઈ એકે સપાટે એ નીચે આવી ગયા હોત! બરતીઆ શેઠને મળેલા મતો કરતાં મકનકાકાને મળેલા મતો માત્ર ત્રણજ વધુ હતા, એટલે વૈજ્યવ થઈને સૈયદની દરગાહમાં મત માટે પૈસા આપી 'અનાથ્રય' કરવા માટે રૂઝમાએ મકનકાકાને અચ્છી રીતે ઝાડેલા, તોપણ પરિણામ જોતાં મકનકાકાના વ્યવહારપણાને જાણકારો એ ખૂબ વખાણ્યું! આખરે નવું ટપાલીએ આવતાંની સાથેજ 'ધીમા ધીમા ચાલો મ્હારા પ્રાણુરે' વાળું ગાયન વગાડ્યું, હિતેચ્છુઓએ મકનકાકા ને હાર તોરા આપ્યા; એટલે મકનકાકા બગીમાં બેઠા અને સાંધે ધર તરફ ચાલવા માંડ્યું.

હવે એકજ પ્રશ્ન બાકી રહે છે-મકનકાકા એ મ્યુનિસિપાલિટીમાં જઈને શું ઘોઝ્યું? મકનકાકા જે વખતમાં જેમ્મર થયા તે વખતમાં સરતના ક્લેકટર મ્યુનિસિપાલિટીના સભ્યોના પ્રમુખની ખુરસીએ બીરાજતા હતા એક સભામાં મકનકાકા તરફથી એવી દરખાસ્ત આવી કે 'મ્યુનિસિપલ નિશાળો આગળ આવાનાવાળાઓને બેસતા અટકાવવા એટલુંજ નહિ પણ છટ્ટીની વેળાએ કોઈ વિદ્યાર્થી જાદારનું ખાતાનું લઈ ન ખાય તેની તેમજ તે કુચીને પાણી ન પીએ તેની ખાસ ચોંપ રાખવા શાળાના શિક્ષકોએ પોતાનું બનતું કરવું.'

ક્લેકટર સાહેબે તેમજ બીજા કેટલાક સભ્યોએ આ વાત હસી કાઢી-ખાસ કરીને, મકનકાકાની બોલવાની પદ્ધતિને લીધે! કોઈએ એ વાત અશક્ય જણાવી; કોઈને દરખાસ્તમાં

મકનકાકાના વૈષ્ણવપણાની ગંધ જણાઈ અને વૈષ્ણવ ધર્મ કેટલો બધો ખરાબ છે એ જણવા મહારાજ લાખજલ ફેસ વાંચવાની તેણે ભલા-મંજુ કરી!!! કાંઈ એ દરખાસ્ત પર એમ સુધારો મૂક્યો કે 'ખાવાના ઉપર માખી વગેરે જીવ જન્ટુ બેસી તે બગાડે નહિ માટે તે ઉપર તારની જળીવાળા છાપરા રાખવા ખાવાના વાળાઓને શરજ પાડવી અને વિદ્યાર્થીઓ પાણી પીવા માટે ઘેરથીજ એક પ્યાલું સાથે લાવે એવો કાયદો કરવો.' પોતાની દરખાસ્ત ઉપર ચાલેલી ચર્ચાનો મકનકાકાએ પોતાના દબે જવાખ આપ્યો કે 'ખાવાનાવાળાઓ તારની જળીતાં છાપરા રાખે તેથી કંઈ મૂળ ખાવાનું સુધરી જતું નથી. સડેલી તેમજ રોગજનક સામગ્રીના મિશ્રણથી પૈસા કમાવાની દૃષ્ટિએ તૈયાર થયેલી ખાવાની વસ્તુઓ ભયંકર હોઈ તે વેચાતી તેમજ સેવાતી એકદમ બધ કરાવવાની ખાસ જરૂર છે. વળી વિદ્યાર્થીઓ પાણી પીવાના પ્યાલા ઘેરથી ભરે લાવે પણ ઉંચેથી પાણી પીવાની એ લોકોને પ્રથમથીજ ટેવ પાડવી જોઈએ.' આ પંજીણુ સાંચુ ચાલ્યું હોત પણ વચ્ચેજ કસ્ટોર સાહેબ

બોલી ઉઠ્યા: Mr. Makandas sit down or you may go on, I shall have my own way' ! (શ્રી. મકનકાકા ! બેસી જાઓ કે હાંક્યે રાખો, હું તો મહાર' ધાયું કરવાનો !)

મકનકાકાને ખીજ તો કાંઈ સમજ પડી નહિ પણ એમણે સાહેબનો 'સીટ ડાઉન' શબ્દ પકડી લીધો !

'અરે સાહેબ ! 'હીટ ડાઉન' હાના થઈએ ! અમને તો લોકોએ કામ કરવા મોકલેલા છે, 'હીટ ડાઉન' થવા નહિ ! જે હકીકતી વાત લાઈવા છે તે ! '

આ સાંભળી હારખનો એક 'જબરદસ્ત વંટાળો' મ્યુનિસિપલ હોલમાં ફરી વલ્યો. આખરે દરખાસ્ત તેમજ સુધારા પર મત લેવાતાં દરખાસ્ત ઉડી ગઈ અને સુધારો પસાર થયો. પણ આ પ્રસંગથી મકનકાકાની સાખ ઠીક જામી અને ખીજ વાર એ જ્યારે 'મેમ્બર' થવા નીમંજ્યા ત્યારે એમને જાઝી મુશીબત નડી નહિ !

મહિલાઓ વિષે મહારમાજી

"શ્રી એ પુરુષની સહચારિણી છે. પુરુષ માદક તેને પણ મન હોય છે. પુરુષોની બધી પ્રવૃત્તિઓ સ્ત્રીપુરુષી જણી લેવાનો તેને અધિકાર છે. નેટલું સ્વાતંત્ર્ય પુરુષોને છે તેટલુંજ ભોગવવાનો સ્ત્રીઓને હક્ક છે. જેમ પુરુષ પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર સંભાળે છે તેમજ સ્ત્રીઓ પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર સંભાળે છે. આવી પરિસ્થિતિ સ્વાભાવિકજ હોવી જોઈએ. લાખવા વાંચવાના જ્ઞાનને લીધેજ સ્ત્રીઓ કરતાં પુરુષો વધારે હક્ક ભોગવે છે એવું કહેજ નથી. અ. બજુ જડ પુરુષ પણ સ્ત્રીઓ પર-સામ્રાજ્ય ચલાવવા માટે જન્મ્યો હોય તેમ ખાસ હક્કો જેને માટે તે જરા પણ લાયક નથી તે ભોગવી રહ્યો હોય છે. આ પરિસ્થિતિ રૂઢિને આભારી છે, સ્ત્રીઓ આવી અવનત દયામાં હોવાથીજ આપણી અનેક ચળવળો જોરદાર છતાં નિષ્ફળ નીવડી છે. "

મહારમા ગાંધી.

લેખક: શ. યશવંત ભટ્ટ.

૫૧ રૂપાળી હતી. રૂપ રૂપનો અંબાર.
રૂપ જાણે ચંદ્રમા. આંખો એની હરણ
જેવી. નાજુક નમણું નાક. હોઠ જાણે પરવાળાં.
નમતી મીવા, કમળ જેવા હાથ શરીરનો વર્ણ
ગુલાબી. ગુલાબની એ ગવાહી આપે.

રૂપાના રૂપની વાત બધે ફેલાઈ, કંઈ રાજ-
કુમારોનાં માંમાં આવ્યાં. પણ રાજ તે પાછાં
હેશે. શું કરે રાજ ? રૂપાની પ્રતિષ્ઠા-કોઈને એ
પરણે નહિ.

રૂપા દોડવામાં ચપળ હતી. પવનના વેગે
એ દોડે. કોઈ એની સાથે હરીફાઈ કરી ના
શકે.

રૂપાની એક પ્રતિષ્ઠા હતી. રૂપાને જે દોડ-
વામાં હરાવે તે એને વરે.

કંઈ રાજકુમારોએ અપહાર્યું. પરણ્યું
તો રૂપાનેજ; નહિતર કુંવારા રહેવું.

એક મેદાન હતું. શરતો ત્યાં રમાતી.
રૂપાનો હાથ મેળવવા ઇચ્છતા રાજકુમારો
હરીફાઈમાં ઉતરતા. પણ એટલી શરત-કુંવ
રીને હરાવે એ વરે, હારે તો ધડપી શિર
જીવે થાય.

કંઈ કુમારોએ પ્રાણ ખોવા રૂપાને મેળ-
વવામાં.

એક રાજકુમાર આવ્યો. દેખાવમાં જાણે
કામદેવ. જાણીએ પણ ભારે, બલ્ય લલાટ-છ
પુટ ઉંચો, પહોળા છાતી, લાંબા હાથ. એનું
નામ અજય. કોઈ દિ હારે જ નહિ.

લોકો એને સમજાવતા-ભાઈ, કુંવરીને
મેળવવાની ઇચ્છા છોડી દે-એ તો કોઈને
પરણે નહિ. નાહકં છર ખોઈશ. એનાં કરતાં
કંઈએ રૂપાળીઓ પડી હશે. પણ કુમારનો
માનેજ યાનો ? પરણું તો રૂપાને જ.

કાલે રૂપા અને અજયની હરીફાઈ. આડી
આંજની રાત. અજય દેવીના મંદિરમાં બેઠો
છે. દેવીનો એ ભક્ત. દેવીને બહુ પ્યારો છે.
દેવીના ધ્યાનમાં એ લીન છે. માન કંઈ છે
નહિ. દાર આગળ ઢળી પડ્યો છે. દેવીએ
દર્શન દીધાં. અજય સ્વસ્થ થા. શું જોઈએ ?
અજય તો શરમાઈ ગયો. કંઈ બોલાયું નહિ.
દેવીને શું કહે ? દેવી સમજી ગયાં. લે, અજય
આ મુવર્ણનો ત્રણ નારંગી આપું છું. એ
તારી પાસે રાખજે. કાલ શરતમાં રૂપા તારી
આગળ થાય. કે એક નારંગી નાંખજે રૂપા તે
લેવા રહેશે એટલે તું આગળ થાજે. શરી
રૂપા આગળ થાય કે ખીજી નાંખજે. પણ તું

તો દોડેજ જાગે. અજય તારો વિજય છે.
દેવી અંતરધ્યાન થયાં.

* * *

આજે મેદાનમાં ભારે ઠંઠ જામી છે. કંઈ રાજકુમારો આવ્યા છે. લોકો તો અજયને જ જોઈ રહ્યા છે. આવો સુંદર રાજકુમાર. જાણે બીજો જન્મ, હમણાં હતો ના હતો થઈ જશે.

લોકો તો એકીઠશે જોઈ રહ્યા છે. શરતના શાખનો અવાજ થતાં અજય અને રૂપાએ દોડવાનું શરૂ કર્યું. ટોળામાંથી એક ડોસો દળી પડ્યો. એનાથી એ દશ્ય ના જોવાયું. લોકો ડોસાની સારવાર કરે છે પુનઃ ટોળામાં શાંતિ ફેલાઈ. રૂપા અજયથી આગળ થઈ લોકોનાં હૃદય જીતી તો ધડકી રહ્યાં છે. કંઈના આંખમાંથી તો આંસ ટપકી રહ્યાં છે. અજયે દેવીના કલા મુજબ એક નારંગી ફેંકી. કુંવરી તે લેવા રહી. અજય જોડે થઈ

ગયો. ફરી કુંવરી આગળ થઈ. અજયે બીજી નારંગી ફેંકી. કુંવરીની સાથે થઈ ગયો. એમ કરતાં ત્રીજી વાર કુંવરી આગળ થઈ. ગઈ. લોકોએ અજયનું ભવિષ્ય બાખ્યું. જરૂર કુંવર દારૂ. ધડથી શિર જુદું થશે. ત્યાં તો કુંવરે ત્રીજી (છેલ્લી) નારંગી ફેંકી. કુંવરી લોભાણી એ તકનો લાભ લઈ કુંવર આગળ થઈ ગયો. લક્ષ્યભિંદુએ પહોંચી ગયો.

જય, જય, અને તાલીનો અવાજ લોકોમાં થઈ રહ્યો છે. સર્વે આનંદ, આનંદ અને આનંદ જ ફેલાઈ રહ્યો છે. આકાશમાંથી વિદ્યાવેશ ફૂલનો વરસાદ વરસાવી રહ્યો છે.

ગામમાં ધામધુમથી રૂપા અને અજયનો વરધોડો કાઢવામાં આવ્યો. અજય અને રૂપા લગ્નગ્રંથાથી જોડાયાં. અને પછી? ખાધું પીધું અને રાજ્ય કર્યું.

× ખોખું અંગ્રેજ.

શોકાણી: “ શોક બહાર ગયા છે; છઠ્ઠા હોય તો પાંચ વાગ્યા પછી આવજો. ”

બિખારી: “ હું ફક્ત બારથી ચારજ મારો ધણો કરું છું એટલે દિલગીર છું કે ફરી આવી શકીશ નહિ. ”

×

×

×

×

“ તમે જે કરકસર વિશે બાધણ કર્યું તે તમારાં પત્નીને સંભળાવ્યું કે ? ”

“ હા ”

“ પરિણામ શું આવ્યું ”

“ મને રેસોરાં અને કસળ છોડવાની ફરજ પાડી. ”

×

×

×

×

મારતર: “ અલ્યા રમુ, તમે જાને બાઈના “ માતા ” હપરન. જેમંધ એકસરખા ક્યાંથી ? ”

રમુ “ સાહેબ, અમારી બન્નેની મા જુદી કે એક ? ”

સંપાદક: રા. મોતીલાલ મ. વ્યાસ.

હિંદુ સંસારની આ મારી ઘણી દુઃખભરી કમંકયા છે. ગુજરાતના ઓસમાજના ઉદ્ધારકો! તમે આ આપવીતી વાંચી ઓસમાજની અધોમતીનો ખ્યાલ કરશો?

‘મારું’ નામ કમળા. હિંચપણનો દાવો કરતી પાટણની ઔદીચ્ય બ્રાહ્મણ યાત્રીમાં મારો જન્મ. આટલા આટલા પોકારો છતાં જોનો કાશો હજુ પણ મલ્લે બાગે મળ્યુત છે તેવી બાળલગ્નની વેદીમાં મને પણ હોમવામાં આવેલ. યાત્રીમાં શ્રીમંત અને આગેવાન ગણાતા અઘાર કુટુંબમાં લગ્ન કરી માતાપિતાએ પુત્રીને સારે ઢેકાણે દીધાને સતોષ માન્યો. મારા પતિદેવનું નામ શંભુપ્રસાદ કે જેઓ બાલુભાઈના લાડકા નામથી યાત્રીમાં જાણીતા છે. ગૃહસંસારની શરૂઆત પતિદેવની વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં થયેલી અને લગ્ન પછી બે ચાર વર્ષમાં ઇંગ્લીશને બે પાંચ ચોપડીઓને અભ્યાસ કરી પતિદેવે અભ્યાસને તિલાંજલી આપી. મારાં ગરીબ માતાપિતાએ મને પણ ઓળોને આવશ્યક સાધારણ કેળવણી આપેલી અને તેના પ્રતાપે પતિ શું છે! સાસુ, સસરા પ્રત્યે મારી શ્રદ્ધ શું છે તે ન સમજી તેટલી હું ભોટ તો નહોતીજ. પણ મારા દુર્ભાગ્યે, સાસરે જતાંજ હિંદુ સંસારમાં બનતું આવ્યું છે તેમ સાસુજીની ખજાણે શરૂ થઈ. નજીક જુલો માટે પતિના કાન બંધેલા માંડ્યા. અને હાંદુ સાસુઓને મળેલ

વહુઓ ઉપર જીલમ ગુજરવાના વારસાઈ હકનો છુટથી ઉપયોગ થતા માંડ્યો. આ દુઃખોથી કંટાળી કેટલીક વખતે માતાપિતાનો આશ્રય લેતી પણ તેઓ બિચારાં સમજતી સાસરે નીકળી જતાં. આવી શુભ શરૂઆતથી જ એક ઉછરતી ઉમંગભરી બાળાના ગૃહસંસારની શરૂઆત થાય તો તે કેટલી હાંમત તથા સહનશીલતા રાખી શકે અને કાના ભરીસે અને કુંદે ભવિષ્યના સુખની પણ આશા રાખી શકે? જવાબમાં પતિ ઉપર દ્રષ્ટી કરે, પણ પતિ બીચારા પરધીન, વિદ્યાર્થી અવસ્થા, માતાપિતાના આશ્રય નીચે ગુજરી કરવો, એવા સંજોગોમાં તે બિચારા પણ શું કરે! પ્રથમ તો તેઓ એકાંતમાં મારી કંઈ વાતો પણ સાંભળતા, આશ્વાસન આપતા, દુઃખી થતા પણ હમ્મેશની કાન-મંબેરણીથી સ્વાગતી થવાની કામ પછી તાકાત આ જાંદગીમાં તો નહીં હોવાથી, તેમજ હમ્મેશના ઓશીયાળા તો હતાજ તેવા સંજોગોમાં હમ્મેશની કાનમંબેરણી શું ન કરી શકે! તેઓ પણ ચીડિયા અને ક્રોધી થતા ગયા. સાસુજીના સાચા જુઠા આસેપો હવે વધવા લાગ્યા. અને માગે અને માર પાંચ સાસુજી તરફથી તથા પતિ મારફત પણ હવે તો ધીરે ધીરે વધવા લાગ્યો. આ જીલમો થવાનાં કેટલાંક એવાં પણ કારણો છે કે જે હું મારી જીભે વલુંવતા કરતાં મારા કમનસીબોના વાંક

સમજે આ બાબત અત્રેજ પુરી કરે છું. શરૂઆતના વર્ષોમાં મારાં માતા પિતા હવાત હતાં. તેમનાથી થોડું થયું પણ બહીવાનું તેમને કારણ હતું. પરંતુ જ એક વર્ષની વાત ઉપર તેઓ બન્ને લગભગ સાથેજ સ્વર્ગે સીધાવ્યાં. બીમાર મામા અને વિદ્યાર્થી બાપ આ આગેવાન શ્રીમંત લોકેના ઉપર દાખલાવી બે બોલ બોલી શકે એ અસંભવિત હતું. તેઓ બિચારા મારા દુઃખે દુઃખી થઇ આંસુ સારતા અને મારા ઉપર જીવન વધેજ બંતો હતા. છેલ્લાં જ એક વર્ષની આ વાત છે કે જે વખતે હું માતાપિતાનો આધાર ગુમાવી બેઠી હતી. મારી આ નિરાધાર દયાનો લાભ સાસુજીએ હવે પુરતો લેવા માંડ્યો. આજ સુધી પણ, ધરની ગુલામડી માથક સમ્પત મજુરી કરવા છતાં સંતોષકારક બોજન તો મળતુંજ ન હતું. આ પણ સાસુજીના હીસામે વધુ પડતું હોય તેમ એક દીવસ નજીની બુલને મહાભારત બતાવી ધરની પાસેની અમારી એક ઠાની જોડીમાં મને જીદી કાઢી. જીદી કાઢીને અર્થ બુલમાં પણ એમ ન ધારણ કે મારા પતિદેવ સાથે સુખી કરવા મને અલગ કરી; આતો મને હેરાન કરવાનો નવો રસ્તો શરૂ થયો. મારા પતિદેવને તો ધરમાંજ જન્મવાનું હતું. મને આ નવા મકાનમાં માસિક પાંચ શેર જાર અને મીઠું મારા બોરાક પેટ મળવા માંડ્યું. ધરના કામકાજનો બોજો તો મારા માથેજ હતો. તેવા પ્રસંગમાં બચતી અંજણવાડમાં જતી દાળ શાક કોક દીવસ નથીએ મળે તો બાગ્ય. તેમનું પેાત કદાચ મારે મોટેથી રબેને પ્રકાશમાં આવે એ બીકે મને વહેંચારમાં તથા ગાંધિમાં જન્મવા જવા પણ મનાઇ થઇ. માનો કે મકાન અને ઓરડી વચ્ચે મને નજરકેદ કરવામાં આવી. ઉઠતી યુવાન બાળા આ બધું દુઃખ શી રીતે સહન કરે? શાંતિ પણ ક્યાં સુધી રહે? આવા

સંજોગોમાં એક દીવસ સાસુજીના નિઃશ્વીર પ્રકારે-સહન ન થતાં મારાથી પણ કોષમાં બે રાખેા બોલી જવાયા. સસરાજી અને પતિ-દેવ કોર્ટ અને સ્કુલમાંથી ઘેર આવતાં કાન-ભંભેરણી થઇ. પરિણામે રાત્રે ૧૧-૧૨ વાગે પતિ, સાસુ અને સસરાની ત્રીપુટીએ લોહીની ટસરો ડુટી, બેમાન થતાં સુધી મેથીપાક જન્માડ્યો અને ઓરડીની બહાર જન્મ પાસે નાખી, મકાનમાં જન્મ આરામપૂર્વક પોઢી ગયાં. અમારું મકાન મહોલ્લામાં છેક પાછલી બાજુ એકાંતમાં છે. રાતના એકાદ વાગે બાન બાન વતાં મામાને ત્યાં જવા વિચાર કરી ત્યાં જતાં, કે જે જગ્યા મારા સસરાના મકાનથી લગભગ પંદર મીનીટના રસ્તા ઉપર છે, રસ્તામાં વિચાર આવ્યો કે માંમાએ તો ઠીકેલ છે કે અમે તે લોકેને સહવામાં પહોંચી શકીએ તેમ નથી માટે તારે તો તારે સાસરેજ સુખ દુઃખ સહન કરી રહેવું. મારે માટે મામાને શા માટે દુઃખી કરવા તે વિચાર આવતાં બીજે કોષ પણ દિકાસાને વીસામે નહીં જણાવાથી આપઘાત કરવા વિચાર કરી કુલે પડવા ગામ બહાર ફાટી પોળના દરવાજા બહાર મઇ. જ્યાં પુષ્કળ રોપા બાદ "આપઘાત કરીશ તો સાતે બવ આ વર ને આ ધર આવશે." એમ વિચાર આવતાં જો કોષ વનીતા વિશ્રામમાં આવ્યે મળે તો મારા માનવ બધુઓની સેવા કરી માનવજીવન સાર્થક કરે એમ વિચાર કરી પાટણમાં તો તેવી કોષ સરેયા નહીં હોવાથી અમદાવાદ જવા ઇરાદો કર્યો. ત્યાંથી સવારે જ વાગે રેશન ઉપર આવી. પાસે પૈસા તો ક્યાંથી જ હોય? પ્લેટફોર્મની બાજુના રસ્તે થઇ ગાડીમાં બેઠી. ફાટેલાં કપડાં, ઉત્તરડાવલું સરીગ. આવી સ્થિતી દરેક દયાવાન મા ટીબલી સી પુરોષાનું સ્વાભાવીક ધ્યાન બેચે. મદા સુસીમતે તેવાઓનું જેમ તેમ સમાધાન કરતી અમદાવાદ પહોંચી. ટીફ્ટ લિના બહાર કેવી રીતે નીકળવું

તેના વિચારમાં ડગામાંથી બહાર નીકળતી હતી ત્યાં તો મારા દેહાર જેવાં ધરતા ટીકીટ માસ્તરે ત્યાંજ મારી ટીકીટ માગી મે મારી સાચીજ અથઘતી સુણાવી વગર ટાકીટે હોવાનું જણાવ્યું અને આશ્રમના શોધમાં અમદાવાદ આવી છું એમ કીધું. તે કોઈ ખાનદાન નાણુસ હશે. તેણે મને દરવાજેથી બહાર કાઢી અને વાનતા વીઆમવાળાં બાપ ઉપર એક બલામણુપત્ર લખી આપ્યો. શોધતી બોળતી આશ્રમમાં પહોંચી. બહેનને કાગળ આપ્યો. તેની અંદર ટીકીટ માસ્તરે ટુંકમાં મારી વિતક જણાવી હતી. બહેને કહ્યું: તમે કપડા બદલી નાહી, જમી લ્યો. કારણ સવારના ભુખ્યા હશે. પછી તમારી વાત સાંભળીશું. જમી પરવાર્યા બાદ બહેનને મેં મારી દુઃખી કમ્-કયા સંભળાવી અને મારી આ નિરાધારતા માટે ને બીજાને કરગરવું પડ્યું હોવાથી બહુજ દુઃખ થયું ને હીરટીરીઆ આવી ગયો. બહેને ધારેલું કે આ બાપની ખબર કાઢવા જરૂર તેનાં સાસરીઆં પીયરીઆં આવશે પણ પીયરીઆમાં બિમાર મામા તથા વીઘાર્યી મામ્મએ ધાર્યું કે દુઃખી હોવાથી કુવો અવાડો કર્યો હશે સાસરે મામાને ત્યાંથી તપાસ કરાવતાં જવાખ મળ્યો: મે ત્રણ દીવસથી ગાંડા માફક થઈ ગઈ હતી તે કાલની ઝોરડીમાં ખાડો ખોલો છે ને ક્યાંક નાસી ગઈ છે. વધુમાં મારા સ્વસુર પહેલાં યાત્રિમાં વાત ઉડાવેલ કે તે તો અત્રેથી નાસી ગઈ છે ને કુણધેર મામે કુણથીતું ઘર માંડ્યું છે. આ વાત ઉભી કરી અને બદનામ કરી, મારા પતિદેવને તેઓ નવા વરરાજ બનાવવા ઇચ્છતાં હતાં. બહેને મને તેમની ધારણા મુજબ થોડા દીવસની મેમાન ધારી બાવ ખતાવવા માંડ્યા. પણ આઠ દસ દીવસ સુધી કોઈ તપાસ કરવા ન આવતાં તેમજ મને હીરટીરીઆ આવતો હોવાથી અને બીજી બહેનોને

પણ તેની અસર થતાં, તેમજ મારા તથા મારાં સગાં તરફથી આશ્રમને પણ કંઈ લાભ થાય તેમ નહોં જણાતાં બહેને મને એક દીવસ કહ્યું: તમને દુઃખી જાણી થોડો વખત આશ્રમ આપવા પુરતાં તમેને અમે રાખેલ છે. બાપી આ આશ્રમ ફક્ત વિધવાઓ માટે છે, સધવાઓ માટે અત્રે સગવડ નથી. વળી તમારા હીરટીરીઆની અસર પણ બીજી બહેનોને લાગે છે. આવી સ્થિતિમાં હું તમને વધુ વખત રાખી શકું નહોં. તેમણે મને આશ્રમની ધારા-ભુક ખતાવી તેમાં લખેલું કે મહિને દસ રૂપીયા, સાદાં કપડાં, સાદી પથરી એટલું આશ્રમમાં રહેનાર બહેને લાવવું જોઈએ. મેં કહ્યું જો માસિક દસ રૂપીઆ આપવા થકતી હોત તો મારે તમારા આશ્રમનું મોંઢું જોવા વખત ન આવત. બહેને પોતાની મુશીબતોનો ઉપર મુજબ ખ્યાલ આપી પોતાની માયાળુ લાગણી ખતાવી અને કહ્યું: તમે વડોદરા કોલેજમાં જાઓ. હું તમને ચીઠી લખી આપું છું. ત્યાં તમારો બંદોબસ્ત થઈ જશે. મજકુર પત્ર લઈ સ્ટેશન ઉપર આવી. આશ્રમની ચીઠીવાળા માણસેને દયાળુદત્તિથી રેલ્વેમાં ટીકીટ ન હોય તોપણ વધુ કનડગત ન કરતા નીકળી જવા દે છે. હું વડોદરા પહોંચી. ત્યાંનાં બાપને આશ્રમવાળાં બાપનો કાગળ આપ્યો, અને મારો દુઃખદ બિના જણાવી. તેઓએ કહ્યું: તમારે અભ્યાસ કરવો હોય તો મહે કાલે કોલેજમાં આવજો. મેં કહ્યું: મને જમવા તથા રહેવાનો બંદોબસ્ત કરો આપી કોઈ વડીલ સ્ત્રીના આશ્રય નીચે રાખો તો સારું. મારી હકીકત ઉપરથી તમે જોઈ શકો છો કે હું નિરાધાર છું. તેમણે કહ્યું: અત્રે તેવી સગવડ બની શકે તેમ નથી. હું તમને ચીઠી લખી આપું છું. તમે સુરત પનિતા વિઆમમાં જાઓ ત્યાં તમારો બંદોબસ્ત થઈ જશે. અનેક મુશીબતો ને અપમાનો ખમતી સુરત સ્ટેશને રાતના ૧૨ વાગે આવી. ટીકીટ-

વાળા ભારતરને આશ્રમવાળા બહેનનો પત્ર બતાવી આશ્રમ વિષે પુછતાં તેમણે જણાવ્યું આશ્રમ ધણો દુર છે, એકલાં સ્ત્રી માણસે રાતના જવું જોખમકારક છે. તમે સુસાદર ખાનામાં બાઇઓ સાથે બેસો. સવારે આશ્રમમાં જાઓ. કોઈ દીવસ નહીં જોએલ અપમાનો અને હાડમારીઓથી સુસાદરખાનાની બહેનોના આગ્રહથી મારી દુઃખી ક્યની સંભળાવતાં ત્યાં પણ આઘાત થયો ને મને અમુઝી આવી ગઈ. ભારતરે અને બહેનોને મારા ઉપર દયા આવી. બ્રાહ્મણની દુઃખી દીકરી જાણી બે રૂપિયા મને આપ્યા ને મારાં સાસરીઆની નીચતા બદલ અશ્વોસ જાહેર કર્યો. એકાદ કલાક બાદ પોલીસનો સીપાઈ મારી પાસે આવ્યો ને કહેઃ આશ્રમવાળા બહેન રેશન અંદર આવ્યાં છે. ડીકીટ ભારતરે તમારી દુઃખી સ્થિતિ તેમને જણાવેલ છે. મને વિશ્વાસ ન પડ્યો. રાતનો વખત, બેઠું માણસ, મને મુજબજીભા પડેલ જોઈ તે બાઇ કદાચ મારી પુશીખત સમજી ગયા હોય. ગમે તેમ હોય. તેમણે કીધુંઃ બહેન જો તમને વિશ્વાસ ન પડતો હોય તો અહીંથી ગમે તે એક બે વડીલ પાછાંઓને તમે સાથે લઈ લ્યો. કારણ બહેન અમદાવાદ જાય છે ને તેમની ગેરદાનરીમાં તમને કોઈ આશ્રમમાં દાખલ કરશે નહીં. બહેનોએ મારા ઉપર દયા કરી ને તેમની સાથે હું રેશનની અંદર ગઈ તો વાત સાચી હતી. આશ્રમવાળાં બહેન અમદાવાદમાં પ્રદર્શન હોવાથી ભરતનું કામ ત્યાં મહાત્મા ગાંધીજીના વામના કોઠા લઈ અમદાવાદ જતાં હતાં માની વીતક મુણી મન કયુંઃ બહેન! આજથી તારાં દુઃખોનો અંત આવ્યો છે. મને તારી મજા સમજાશે. તારી આ દાલત મારાથી સંભળી જતી નથી. રાત્રે એકલાં આશ્રમમાં મોકલવું બ્યાજની નહીં લામતાં મને પણ તેઓ તેમની સાથે અમદાવાદ લઈ ગયા. સવારે ૮ વાગે

અમદાવાદ ઉતરી હડીમાઈની વાડીમાં ગયાં. અમારો ઉતારો કવી ન્હાનાલાલ. બાઈને ત્યાં હતો મારા મામાને મારા અમદાવાદ આશ્રમમાં હોવાના સમાચાર કોઈએ આપેલ હશે તેથી મારા માસા કે જે અમદાવાદ રહેતા હતા તેમને તેઓએ પત્ર લખી વનિતા વિશ્રામમાં ખજર કાઢવા જણાવેલ. તેથી મારા માસા બિચારા અમદાવાદ વનિતા વિશ્રામમાં તપાસ કરી ત્યાંથી વડોદરા, સુરત થઈ અમેને અમદાવાદ ન્હાનાલાલ બાઈને ત્યાં આવી મળ્યા. હું તો નાની ઉમરનાં લગ્ન ને સાસરામાં નજરકેદ જેવી હોવાથી તેમજ મજકુર માસા સગા માસા નહીં પણ કુંડુંબીક સગાંઓના હીસાએ માસા થતાં હતાં, તેમજ દેશાવરમાં રહેતા હોવાથી હું તેમને ઓળખતી ન હતી. પણ મામાના તેમના ઉપરના પત્રથી અને મામા તથા બાઈ તરફથી મારાં સાસરીઆએ જે મપ હાલેલી કે તે કણથેર ગામ નાસી ગઈ છે ને ત્યાં કણખીનું ઘર આંધળું છે, તે વાત ખોટી પડી. મારા પિતાના કુળને લાગતો ખોટો નાણુદ કરવા માટે પણ મારે એક વખત દેખત કાગળે પાટણ આવવું, એવું આમદમયું લખાણ હોવાથી મારે લાચારીએ આ માતા તુલ્ય બહેનનો સદાસત છોડી પાટણ જવું પડ્યું. બહેન કે જેઓ મને પોતાની દીકરી તુલ્ય માનતાં હતાં તેઓને પણ ધણું દુઃખ થયું અને આમદ-પૂર્વક જે દીવસ વધુ રોકી રાખી. પણ આખરે ગયા વગર તો છુટકોજ ન હતો. તેઓએ દુઃખી દિલે રજા આપીને જણાવ્યુંઃ તારે માટે મારા હાર દરમિયાન ખુલ્લા છે. જરૂર પડે ત્યારે મુખેથી ચાલી આવજો. મને પણ જાણે આજે મારી માતાથી વિખુરી પડતી દોડ તેટલું દુઃખ થયું. પણ મામા તથા બાઈના આમાને દુઃખી કરવા હું તૈયાર ન હતી. અમદાવાદથી પાટણ આવી. મારા સાસરીઆંએ હાડેલ

ગપ ખોટી હોવાનું જાણવામાં આવતાં
જાતિના સમજી જતોમાં તેએ દાંસીપાત્ર
થયા. પાટણુ આવ્યા બાદ શરી આશ્રમમાં
જઈ તો મામા તથા માદને એણું આવતું
હતું. હું પણ તેઓના સાધારણ સ્ત્રીતીના
ગૃહસ્થાશ્રમમાં તેમના ઉપર બોલ રૂપજ થઈ
પડત પણ બહુ યજ્ઞે. એ આશ્રમનિવાસી
માતા દુલ્લ બગિનીઓનું કે તેમના પ્રતાપે ભરત
શુદ્ધ્ય જેવા હુન્નર આજ મારે હાથ ચઢેલ
હોવાથી મામા તથા માદના આશ્રય નીચે
રહેવા છતાં મારા પોતાને માટે તેમને એક
પૈસાનો પણ ખર્ચ ન થતાં હું મારું ગુજરાન
સુખેથી આ હુન્નરમાંથી કરવા ઉપરાંત બે
પૈસા બચાવું છું. હાલમાં વધુમાં એક સખી
આધિક શેઠ શેઠાણીને રાંધી આપવાનું કામ
સવાર સાંજ કરું છું ને તે સિવાયના વખતમાં
ભરત શુદ્ધ્યનું કામ કરું છું અને પરમાત્મા
મારા પતિને સદ્ગુદી પ્રેરે ને ભવિષ્યમાં
મને સુખી દીવસ જેવાવારો આવે એ
આશામાં જીવન વ્યતીત કરું છું. ત્યાં તો
બળતામાં ધીની માશક રોજ નંતીન દુઃખદ
સમ્રાચાર મળતાજ રહેછે. પાંચેક માસની વાત
ઉપર એક વિધવા બાઈની દીકરી કે જેનું
સગપણુ ચપેલ હતું તે વિધવા બાઈના જાપ
તથા દીવરને આડું અવળું સમજાવી અનેક
લાલચો આપી વિધવા બાઈની કમ્બા
વિરૂદ્ધ મારા પતિદેવનું સગપણુ તે છોકરી વેરે
કહું તેજ દીવસે એકાદ કલાક બાદ સાંજના
મારા જેવી દુઃખી ખેનોને મદદ કરનાર એક
બંડખોર ખેનોને આ વાતની ખતર પડતાં
પોતાના પતી અને બંડખોર યુવક સગાઓની
મદદ લઈ તેજ રાતના તે વિધવા બાઈ કે જે
તેમના પતિનાં નજીકના સગાં થતાં હતાં જે
આ દુષ્ટોના ત્રાસથી પોતાના ઘરમાં અંદરથી
તાણું વાસી મુજતાં દુઃખી દીવે ભરાઈ બેઠાં
હતાં તેમને તથા તેમની દીકરીઓને પોતાને

ત્યાં લઈ જઈ તેજ રાતના અગાઉ સગપણુ
ચપેલ યુવક સાથેજ તે બાળાને પરણાવી દીધી
બીજે દીવસે સવારે તે યુવકનો હાથી વરધોડો
કાઢવામાં આવ્યો, જેમાં જાતીના લગભગ
બધાજ યુવક અને સમજી માણસો હતા.
જે આ રાતનાં લગ્ન થયાં ન હોત તો બીજે
દીવસે મારા પતિદેવ હાથી વરધોડે ચઢવા
હોત, એ વાત ચેષ્ટસજ હતી. મારા ધસર-
પક્ષવાળા લાગવગ અને પોતાના પૈસાના જોર
ઉપર ત્યાં વિધવાના દીવર તથા બાપને કાચુમાં
લીધેલ હોવાથી એટલા બધા મસ્ત હતા કે
એક નિરાધાર એકલવાઇ વિધવાની પુત્રી આવી
રીતે રાતોરાત પરણી જશે તે તેમને સ્વપ્ને
પણ ખ્યાલ ન હતો અને પરમાત્માએ આ
બંડખોર બાઈ દ્વારા ગેબી મદદ પહોંચાડી ન
હત અને તે બાઈએ પણ પોતાની મદદમાં
પોતાના યુવક સગાઓને દુરની મદદ માટે
રાખ્યા છતાં મજકુર વિધવા બાઈને લાં પોતે
એકલાંજ જઈ બહુજ શાંતિપૂર્વક ચુપડીદીથીજ
તે બાઈ તથા તેમની દીકરીઓને પોતાના મકાન
ઉપર લાવવાનો અને શાંતિપૂર્વક છેવટ સુધી
એકસે હાથે જે યુક્તિથી કામ લીધું તે લીધું
ન હત તો તેમાં પણ વિશ્વ આવી પડત.
પણ પરમાત્માએજ આ બાઈદ્વારા તે વિધવા
બાઈને તથા મને ગેબી મદદ કરી એમજ
મારું તો માનવું છે. આખી જાતિમાં અને
ગામમાં આટલા બેષજ્જત થયા છતાં હજી
પણ બીજી કોઈ બાળાને ફસાતી મારા પતિ-
દેવનાં લગ્ન કરવા પુરતી પેરવીઓ ચાલી રહી
છે. જાતિના બંડખોર યુવકો અને યુવતીઓ
જગૃત તો છેજ તેમ છતાં કોઈ નિરાધાર
બાળા ક્યારે આ હોળીમાં હોમારો તે કહી
શકાતું નથી.

વિધવાઓના ભરણપોષણનો પણ અમારી
જાતિમાં શ્રીલકુલ પ્રબંધ નથી. બાળકોનોની
રહીથી બાળવિધવાઓની સંખ્યા પણ સારા

પ્રમાણમાં છે તેમના બરણોપાધુ મારે. પણ
ગોઝા પ્રમંથ નથી. ઘણી વિધવાઓ
પેટના દુઃખે, સાસરીઆના મારે ત્યાં હુજર
ઉઠાએ નહોં આવડતો હોવાથી પેટનો ખાડો
પુરવા અનેક અત્યાચારો એવે છે. મારાથી
પણ વધુ દુઃખી બહેનોના રોમાંચ ખડાં કરે
તેવી કયાઓ અમારે ત્યાં અનેક છે અને
તેના મુખ્ય ગુન્હેગાર આવા શ્રીમંત શેતાનોજ

હોય છે. પણ તે બિચારીઓ પોતાનાં દુઃખ
કોની આગળ રડી શકે અને કદાચ રડે ને
એ તે વાત બહાર આવે તો તેમને એક યા
જીજ્ઞ રસ્તે કેટલું વધુ દુઃખ અને ત્રાસ સહોવો
પડે તે આપથી ક્યાં અજાણુ છે? આ દુઃખી
કથા આપની જાણુ માટે લખી છે. ગોઝા
કેરફાર સાથે આપના પત્રમાં સ્થાન આપશે
તો ઉપકૃત થઈશ.

“ તમે તમારું અધરામાં અધરું કામ દિવસમાં ક્યારે કરો છો ? ”

“ નાસ્તા પહેલા ”

“ શું કરો છો ? ”

“ પધારીમાંથી બેઠા થવાનું ”

x

x

x

x

વૈલ : (દરદીને) “ અરે રામ રામ ! બાધા પછી આટલું બધું પાણી પીવાય ?
મોજનાન્તે વિપંવારિ મધ્યે વારિ લલમલમ ”

દરદી : “ એમ ! ત્યારે તો હમણાંજ બે રોટલાં વધારે ખાઈ લઉં, સ્ત્રી પછી કંઈ ? ”

x

x

x

x

“ અરે બાઈ બહુજ માઠા સમાચાર ”

“ હું એ એ...એવું તે શું છે ? ”

“ તમારાં ઘરવાળાં રાંડ્યાં. ”

“ શું કહો છો ? ઓ.....ઓ.....ઓ.....ઓ..... ”

x

x

x

x

છોકરી : (પાક વાંચે છે.) : “ જે દિશામાં સૂર્ય ઊગે તે પુર્વ દિશા. બાપા, પુર્વ દિશા
કઈ ? ”

બાપ : “ મુખી, હજી સૂર્યને કમવા નો દે, તે પહેલાં કેવી રીતે કહું ? ”

x

x

x

x

સરલા : “ કહું છું કે તમને કઈ મેલી વધારે ગમે ? ”

વિનોદ : “ ગૃહદેવી ! ”

ગુણસુંદરી

પ્રમદા સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
 ઓ ફાર્વસ ગુજ ાતી સમાજે
 શ્રીયુત પ્રદાનાતઃ આણુદલ ન્યાવશ
 બાવી સમ્પ્રાસીતશ્ચી સવિનય સમેમ ભેટ.

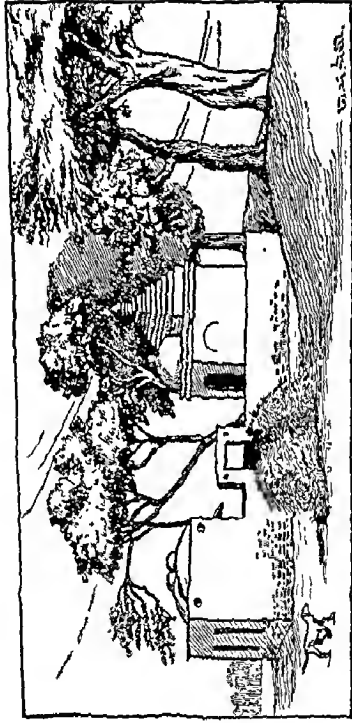

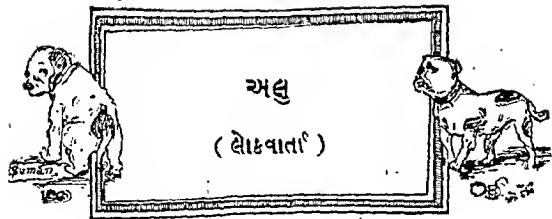
વાર્તા અંક] .

ધન્વન્તા બીએટ્રીસ

[સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૭.

સ્થેનના રાગકુંવરી, જેમના વિશાલ પ્રીત્સ ઓફ વેલ્સ સાથે થશે લેમ મનાય છે.

સંપાદક અને ચિત્રકાર: રા. 'હોદાલાલ અ.' જોશી

(હાલ જ્યાં રોજકા છે ત્યાં તો નહીં પણ તેથી દબણાઈ જ્યાં હાલ રોજાખ માતાની મદુલી અને એક તલાવડી મૂળ ગામના અવશેષ રૂપે રહી છે ત્યાંના એ રહેવાસી નાતે મુસલમાન બહેરો).

થોડે દૂર સડકથી જરા આધે બાજુમાં એક પાળાઓ છે. તેનું નામ “ અહુને પાળાઓ.” ત્યાં એક ખીજડો છે અને એ ખીજડાના છાંયે વર્ષોથી ઉભેલી છે તે ગુરવી-રતા; ત્યાં નથી માનપાનની એકે કીટી કેત-રેલી કે નથી ત્યાં નાની સુની પવિત્ર કચર; ચોતરફ ઉધાડું ચોગાન અને વચ્ચે તે બૂત-કાળો ખડતલ ઇતિહાસ પાળાઓ !

x x x

વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે. ત્યારે સર-કારી બંદુકચાલી અમલની શરૂઆત હતી. મામડામા તો બળાવાના એ બાગ જેવી અ-વરચા ચાલતી. નીતિ અને વિશ્વાસ દેશમાંથી આક્રમ્યા ન હતા ભાડૂતી રક્ષણની ઝુસરી પડતી આવતી હતી. ક્યાંક ક્યાંક શૌર્યના તણખા તત્વડા ઉડતા ને રમી જતા. ઇતિ-હાસમાં તે શૌર્ય માટે પાનાં ન હતા.”

x x x

એક કાળા રાત્રે તે ચાલી નીકળ્યે. સાથે એક તલવાર લીધી. તેને કોઈ અચૂકના કામે

જવું હતું; અથ ગાંડે ગંધે ત્યાં એક જનને તેને સંધાત થયો. માંહોમાંહે જાળખાણ નીકળ્યું. અને પછી તો જનના જુવાનીઆ અને વૃદ્ધો બધાય ચડ્યા ટોળ ટપ્પે! હોકારા થતા જાય, તાળાઓ લેવાતી દેવાતી જાય અને એમાં મારૂં કેમ ખૂટે તેની ખબર ન પડે !

એમ કરતાં કરતાં તો ખરાબર મધરાત બાંગી; સમમમ, સમમમ, કરતાં કાળજ જેવાં અંધારાં, વધુ ઘેરાં થયાં. છુલ્લુભાજમાંથી થોડો થોડો અવાજ આવવા માંડ્યો. ગાડાં ધીમે ધીમે રહેવા જાય છે. ત્યાં અહુની ચાલાક નજરે પાંચ છ માણસો અંધારાં વિંડતા આવતા દેખાયા, અને તેણે જનના માણસોને સાવધ રહેવા કહ્યું. પણ ઈ તો વગડાની વાટ ! સૌ રહી: ઉડ્યાં. સૂમસામ થઈ ગયાં; મુવાં છે કે જીવતાં તેનીય ખબર ન પડે; સ્ત્રીઓ તો હેજ-તાઈ જ ગઈ: ત્યાં તો દૂરથી સત્તામુચક અવાજ આજ્યો: “ ગાડાં ઉભા રાખો ”.

હવે. કોણ સાસું ઘાય ? વોળાવીઆ તો એ જન સાથે હતા, પણ તેઓ તો તરવાર ગાંધી જ નજીવતા ! તરવાર વાપરતાં તેમને આવડતું નહીં, અને વાપરતાં આવડતું તો તેઓમાં હીમ્મત ન હતી. ટપ, ટપ, ટપ. માણસો તો મુંગા મૂંઝે હેડે જ ઉતરવા માડ્યા,

અને ફરતા હુટારાઓ, નાગી તલવારે હુકમ કરતા ઉભા રહ્યા. વોળાવીઆના હાથ પગ બંધાયા, માલમત્તાને ઢગણે થયો, કોણનેય ઝાંઝ-ન ચડે; સૌ કોણ પોતાની પાસે હતું તે શુપથુપ આપી દેવા લાગ્યા. એક બાળુ ધન અને ખીછ બાળુ જીવન તોળાય ત્યાં કાવર ખીજું શું કરે? વળી, સૂમસામ રાત્રી, અધકાર બેઠતી તલવારો, અને તેના વીજળી જેવા ચમકારા અને એ ચમકારાની પાછળ રહેલ કુરતાઃ આ બધું જોઈને હોંમત વધી સંધી નાશી ગઈ.

અણુ ઉભો ઉભો બધુંય જુએ છે. ન તેનાથી પાછું ખસાય, ન સંગાથ છોડાય કે ન તેનાથી આગળ જવાય. તેની આંખમાં રતાસ આવી અને ગઈ, તેના વાળ ખડા થયા અને સાંત થયા. બધુંય સૂણમાં બન્યું, પણ હુટારને તે સંતોષ હોય? તેમની નજર ઓઝો તરફ ફરી. તેઓનેય લૂંટી. હવે વારો આવ્યો વરરાજનો. લૂટારા માંહેનો એક બોલ્યો. "વરને હેડે ઉતારોઃ જુદો કરગરાને કહેવા લાગ્યાઃ "હવે તો દયા લાવો, અમારી પાસે હતું તે બધુંય આપી દીધું; વરને ન લૂંટાય, માછ! હવે જનને જવા દો". લૂટારાનો નાયક બોલ્યોઃ "વરને કેમ ન લૂંટાય" એ વર તમારો, અમારે શું?" અને પછી સખ્તાઈથી ક્રોધે: "જેમ છે તરવાર? વર, વર, એ શું?" અને એમ કહીને તેણે તો તરવાર ઉગામી; તેમાંથી ચમકાર થયો, પાસે ઉભેલ છોકરી ફરડી ઉઠી. તેણે કાળી ચીસ પાડી, છોકરીની મા દેવાપાટ રડતી આવી, વાળાવરણ આપું મુછ ઉઠાડું.

અણુથી ન રહેવાયું. અને તોય મગજનું સમતોલપણ રાખી ધીમે ધીમે પાસે આવ્યો. તેણે બેઠ જવા દીધી કરી, તેનો દાય તલ પર મૂકી તે બોલ્યો. "માછ હવે રાખો ને?" તેના ચંદ્રોમાં નરમાસ દતી પણ તેના અ-

વાજમાં શક્તિ ને કંઠારતા હતાં. "બધુંય લૂંટાયું. હવે વરને રહેવા દો. જુઓ આ બન્યું ફરડે છે. બસ સંતોષ રાખો.

લૂંટારાનો સરદાર આગળ આવ્યો. તે મદમાં સત્તાવાદક અને ખેપરવાદમયો અવાજે બોલ્યો, "તું કોણ છું? વર એટલે તીજેરી. માટીનો દીકરો હોય તો તુંજ આપી દેને?"

હજુય વાણીઆ સાક્ષીના સહવાસે આવી ગયેલ વિનય ન ત્યજતાં અણુ બોલ્યોઃ "અરે માછ! હું શું આપું? અને મારી પાસે આટલું હોય તો તમે આમ લાંછ પણ જઈ શકો?" જરા સત્તાવાદક અને જરા મર્મિણા અવાજે પાછળનો ભાગ તેણે પૂરો કર્યો. ત્યાં તો નાયકનો પીતો ખસ્યો તેણે યુમ મારીઃ "અદ્યા માધુ, આને પકડો, આઠો વળી વધી કરવા આવ્યો છે, દરામી."

અણુની નરમાસ કામ ન આવી. ઉલટું તેને સોપણું પડ્યું. તેને થયું, દરામીની સાથે વિનય કેવો? તેનો દાય મૂઠ ઉપર સખ્ત થયો, તેના હોઠ ઢૂંજ્યા, તેની આંખ લાલ થઈ, તેણે તરવાર ખેંચી દૂધે માર્યો, અને વીર-હાક કરીઃ "ચાલ્યા આવો. કોણ જન લૂંટે છે જોઈ. ચાલ્યા આવો કાદરની ઓલાદ." અને તેનો તરવાર વીંઝવા લાગી. અને પહેલે જ ૪૮કે નાગક કપાળો. નાયકના સાથીએ અણુને ધાવલ કર્યો, પણ હવે એ અણુ નહતો. એ તો રણે અંડેલ શુસ્તીરતા દતી!! જોરથી અને અચુકતાથી તેની તરવાર ચાલે છે. ખીજે લૂંટાર પડ્યો, ત્રીજે એ શક્તિની નીચે પડે તે પહેલાં તેજા નાહા. નાસતાં નાસતાં અણુને સખત ધાવલ કર્યો, તેના શરીરમાંથી લાંબીની નીક આવી રહી છે, ને તોય દાયમાં તરવાર સહીત અંધારામાં તે ફાડ્યો જાય છે. ઘોડી વારે એક ચીસ સંભળાણી અને બધુંય સાંત થઈ ગયું

અલુની ઝીને ખચર પડી, પણ એ તો તરફની ઓરત હતી, તેની આંખમાં આંસુ ન હતું. મદના મૃત્યુ આંસુથી ન ભીંજાય. તેણે મલુના શયને દરનાવ્યું અને સાથે તેની હાલી તરવાર સૂવાડી. જ્યાં સુધી તે જીવી યાં સુધી દર વર્ષે તે પાળીઆ પાસે આવતી અને અલુના શોર્યાનું એકાદ ગીત ગાઈ રાહી ઘેર જતી.

x x x

ગનવાળાનું મધુન બમીપ્રયુ પલુ તેમના મન્યુત સ્વાર્થે અલુની વાદ, કાળને સોંપી

દીધી. અચર કોઇ રડયા ખડયા ભરવાડને. દૂદામાં વારસામાં આપી દીધી.

x x x

મુસાફરો હજુય કહે છે કે મેઘલી રાતના પાછલે પહોર કોઇ કોઇ 'અલુ, અલુ' એવા સાદ સાંભળે છે તે શક્તિદેવીના તો નહીં હોય? *

* નોંધ:—આ વાત "કુમાર" માં બાધ કોંઈ જોશી તરફથી છપાએલ પણ આ જુદી રીતે સાંભળવામાં આવેલ તેથી અત્રે આપવી હચિત ધારી છે.

સંપાદક

જુદા હરિદાસ કાકા જગરા મખખીચુસ હતા, તેમજ માલદાર પણ હતા. તેમને કાંઈ પણ સંતાન ન હતું. એક બત્રીજો હતો તે તેમની મીઠકતનો વારસ ધનાર હતો. એ બત્રી-જનો લગન પ્રસંગ આવ્યો ત્યારે કાકાના એક મિત્રે તેમને કહ્યું: "હરિદાસ ! આ પ્રસંગે એ રુખી થાય એવું કાંઈક તારે કરવું જોઈએ."

હરિદાસ: "જરૂર. હું ખુબ જિભાર છું, એવો ટોંગ કરીશ !"

x x x

વધીલ: "તમે ફક્ત તમારો જવાબ જ ક્યોં હોત તો તમારો કેસ કાયદાની દૃષ્ટિએ ધણો મન્યુત થાત. પણ પહેલો હાથ તમે ઉપાડ્યો. તમારા સામાવાલાએ તમને પેલા માર્યા હોત તો કાયદો તમારા પડખામાં હોત !"

અસીલ: "હા ! કાયદો મારા પડખામાં રહેત પણ તેનું દાતરડું મારા પેટમાં હોત !"

રસોડામાં રણસંગ્રામ.

લેખક: રા. જુહારજી દુ. ખંડીયા.

પ્રકરણ ૧ લું.

લડાઈના કારણો !

જ્યા નેટલી 'ગુણસુંદરી' હતી તેટલો જોજ "ગુણસુંદરી" જન્મત હતો. આ દંપતિના જીવનમાં જાણવા જેવા એટલા બધા બનાવો બની ગયા હતા કે તેમના જીવનને એક ખાસ 'વાર્તા અંક' કહીએ તો ચાહે! તેમનો એક મુખ્ય અને મહાન બનાવ તે બન્ને જુદે જુદે ઘેર જન્મ્યા હતા તે! બીજા બનાવ બન્ને એક એકને પરણી ગયા તે અને ત્રીજો યાને છેલ્લો બનાવ પરેલની એક અંધારી ખોલીમાં તેમની વચ્ચે મહાનારત લડાઈ સળગી રહી હતી તે! મુંઝવણભર્યાંને શું ખગર કે કતર દિશાની એક ઓરડીમાં કુરસેવર થાયે તથા બે બેકર લડાઈના મોરચા મંડાઈ રહ્યા હતા અને બન્ને દુશ્મનો વચ્ચે અંગ્રેજ અને ચીનની માથા ધુરડા ધુરડી થઈ રહી હતી !

જ્ઞાનાસાલ કવિએ જ્યા-જન્મ-તની એક જોડી ગુજરાતને સર્જી બતાવી. બીજી જોડી ગુજરાતના બંડોર લેખક રા. કાષીઆએ 'સોહીનો વેપાર' માં ખરી કરી. પણ એ બધી તો મક્કો સામે છે ! અસલ જ્યા-જન્મ-તની જોડીઓ જે ગુજરાતમાં આજે પ્રજા નામના કવિસણાએ ઘેર ઘેર રાજીને

સ્થાપી છે અને જે મહાત્મા ગાંધીજીને પણ જણાઈ ચુકી છે, તે દંપતિની જોડી તમને પ્રજા સિવાયના બીજા કોઈ પણ સાહિત્યિકની સૃષ્ટિમાંથી જડવી દુર્લભ છે !

આપણી જ્યા ગુજરાતી એ ચોપડી મુધી બણેલી અને જન્મત અંગ્રેજી છ બણીને એક કેટની જોડીસમાં ટાઈપરાઈટર ઉપર જીવનની ગાડી દોડાવતો હતો. આટલી બધી વિષા ઓછી હોય તેમ બન્ને જ્યા જન્મત, કંપા, મેલફત, વગેરે વાંચી વાંચીને જ્યા સિદ્ધાંતવાદી થઈ ગયા હતા કે સિદ્ધાંત મારે બન્ને પ્રાણ પાથરવા (અલગત જમીન જોઈ તપાસીનેસ્તો) તૈયાર હતા. બન્ને દુઃખ વૈશ્વ કોમના હતા પરંતુ વૈશ્વના જાતીય ગુણ-વ્યવહારિક હડાપણ-તેમણે વેચીને વિષા અને સિદ્ધાંતના સવાલ ખૂબ ખરીદ્યા. હાલતાં ચાલતાં જેમ ચણા મમરાનું ચવાણું ખવાય છે તેમ તેમને હાલતાં ચાલતાં સિદ્ધાંતના સવાલ દેશે લાગતા.

સોમવારનો દિવસ હતો સવારના ૯ વાગ્યા હતા અને જન્મત, પધારીમાં બેઠો બેઠો આદનો પાશો એક હાથમાં લઈ બીજો હાથે માકલ વીખતો હતો. ત્યાં સામે રસોડામાં બેઠેલી જ્યાએ પૂછ્યું:

“ સાંભળો છો, આજ શું રાંધવું છે ? ”

“ તે હજી તેં શરૂ કર્યું નથી ! હ વાગતા આવ્યા તે મારે ઓરીસનો ટાઇમ થયાં આવ્યો છતાં હજી તેં પૂછવા પર વાત રાખી ? તું ખરી ! ”

“ તમને પૂછવા વગર શી ખબર પડે. રોજ કઢી ભાત ખાઈ ખાઈને હું તો કંટાળી છું. ”

“ તો પછી આજ ભાતદાળ કર. એમાં વળી પૂછવાતું શું ? ”

“ શું કહ્યું ? ભાતદાળ ? કે દાળ-ભાત ? ”

“ એ બધું એક ને એક જ ને ? ”

“ એકનું એક કેમ ? દાળભાતજ બોલાય. ”

“ ને ભાતદાળ કહું તો તેમાં ખાસ વાંધો શું ? ”

“ પણ શા માટે એમ કહેવું બોલવું ? બધી દુનીયા દાળભાત કહે છે ને તમે ભાતદાળ કહો ? ”

“ પણ એમાં થઈ શું ગયું મોઢું ? ”

“ શું શું વળી ? થઈ થઈ ગયું ગણાય. પહેલી દાળ કે પહેલો ભાત ? તમેય બણેલા થઈને બૂલો છો ? ”

“ શું બોલી ? પહેલો ભાત લેવાય પછી શું તેમાં દાળ નથી રેડાતી ? ”

“ પણ ચૂસા પર તો પહેલી દાળ ઓળચ કે ભાત ? સાં શું ? બધેજ તપાસોને ! સીતા રામ બોલાય કે રામ સીતા ? રાધા કૃષ્ણ કહેવાય કે કૃષ્ણ રાધા ? ન્હાનાલાલ કવિએ જ્યાં જ્ય-ન્ત લખ્યું કે જ્યન્ત જ્યા ? ”

“ ઓ હો હો-મોટી સરસ્વતીની દીકરી થઈ મધ લાગે છે-જા હું તો ભાત દાળ જ કહેવાનો-તારાથી થાય તે કરી લે. હવે સમજાયું કે તું સ્ત્રી ભવિ છે એટલે નારી-ભવિ દાળને પહેલી ગણવા માગે છે. આટલી

બધી ભવાંધ ? ” જ્યન્તે ચાહતો ખાસો પણ ક્યો, એટલે જવાબે કડછી પછાડી.

“ ખબરદાર મને આંધળી બાંધળી કીધી તો જરા કંઈક કહીએ તેમાં પુરુષત્વ શેનું ઉશ્કેરાવા બેઠું છે ? જરૂર કોઈને પુછો તો ખરા કે પહેલી દાળ કે પહેલો ભાત ? કે અમથાજ ભૂરીનો વાંક કાઢો છો ? તમારે મન તો સ્ત્રી એટલે શુભામકી-તમે જ કહો તે ખરું-”

“ તો શું તું કહે તે ખરું ? ક્યાંય પહેલી સ્ત્રીએને થતી ભેદ છે ? પહેલો પુરુષ હોય ત્યારેજ સંસારની ગાડી ચાલે છે સમજી. પહેલું કોણ જન્મેલું ? હું કે તું ? ”

“ ભેયા ભેયા મોટા પુરુષ થયા છો તે. બામકીનેજ દબાવવા બેદા છો, જરા અમેજ થયા હોત તો ખબર પડત કે બામકીને કેમ દબાવાય છે. શુભ તમારી ને મને ઉલટા લેતા પડો છો એ શુભમ તે રાધો ક્યાં સુધી સંભાળ ? ” જવાબે હવે આંખો રૂપી નળ ખુલાં મુઠી દઈ પાણી વરસાવા માંડ્યું.

“ તે તેમાં રહે છે શાની ? કંઈ સોનાના આંસુ નથી જવાના એમ હું તારો દાખો નહિં દર્શાવું. મારા ઘરમાં ભાતદાળજ બોલાશે સમજી. ”

“ સમજી લેલ્યા છે-પરંપરા છીએ તે દહાડાયી. આણું કરવું હતું તો મને પરણવું નેહાળું. ”

“ તું મને પરણી. ”

“ તમે મને પરણ્યા. ”

“ વળી શુદ્ધ બોલતા સીખી કે ? શુદ્ધ ગઈ તારો કાકો મને ગોતવા આવેલો તે ? ”

“ પણ મારો કાકો તમારા જેવાને ગોતી ગયો પણ પરણવા તો થોડે ચડીને તમે આવેલા કે કોમ બીજ ? ”

“ નરીમાન વડીલની માફક આટલી બધી સામી દલીલ કરતાં તને કોણે સીખવાડ્યું ? ”

જહુ કાઠી ગઈ છે તે પગિણામ સાઈ નહિ આવે—” જયન્તે લડાઈતું અલ્લીમેટમ આપી દીધું.

“ઝોડવાયરની માફક તમે પણ આટલો અધો દમ દેતાં કે’દાડથી શીખ્યા ? તમે શું મારશે એજ કે બીશું ? મારી નાંખોને એટલે જટ પાર આવે—આમ કાળજી શું કામ બાળો છો ? સગગી ગયાં તમારાં દાળ ને ભાત.”

જયાએ મોટે સાદે બેંકડો તાપ્પો ને પાડોશી દોડી આવ્યા. ફળેતીના ગણેય બેદા. બેરંચો જયાને મનાવવા બેદાં ને પુરૂષો જયન્તને વારવા લાગ્યા. સૌ કહેલું કે :

“તમે બે જણે આ રાજ ઉઠીને બાજવા માંડ્યું છે તે બીજો ધધો છે કે નહિ ?”

પણ જયાએ જવાબ ક્યો :

“તમે બધાં મને એક અજાણને શું બેદને કહો છો ? એનેજ કહોને કેવા કેવા વેણ ના બાણ મારે છે. વાતવાતમાં હાય ચલાવે ને ધમધી આપે ને મારા હેવાં બાળે. મારાથી આ કસાઈવાડે કેમ રહેવાય ?” જયાએ શરીવાર બેંકડો તાપ્પો. મુ’બઈની વાયલેમ ઝોડકાસ્ટ કંપની બીચારી કમનસીબ કે આ પળે તેનો કોઈ પ્રતિનિધિ લાજર નહોતો નહિ તો આ સોહીશીના સ્વરાનાં સંગીતને પોતાના માલકોમાં પ્રચાર કરી જરૂર આનન્દ આનન્દ રેલાવ્યો હોત !

અધા પુરૂષોને જયન્તે રોકડું પરખાવી દીધું :

“ભાતદાળ બોલવામાં મારી રૂઢ બાધાનો બૂલ હોય તે કણુલવા મને ના નથી પણ એમાં સિદ્ધાંતનો સવાલ છે કે પહેલી નારી-જાતિ દાળ શા માટે ? શા માટે પહેલો ભાત નહિ ? આવી નાની નાની બાજતોમાં પણ તમે હિદીએએ નમતું આપી બેરંચોને વંદાડી મેલ્યા છે. હું મારો સત્ય મટિનો આમલ નહિ મેલું. તમને સિદ્ધાંત બિદ્ધાંતમાં સમજાવું ન

પડે. જાઓ તમે તમારે માર્ગે. અમારી વચમાં ન આવશો.”

પાડોશીઓ પણ છેડાયા :

“તમે તમારે લડો કુશ્તી કરો. બધું કરોને ! પણ મોટા યુમખરાડા પાડી માલો ગજવી અમારી શાન્તિમાં શું કામ ખસલ પાડો છો ? કુટાઈ મરોને તમે !”

પાડોશી બખડતા બખડતા વિદાય થયા. તેમાં કોઈ છાપાનો પ્રતિનિધિ હોત તો—પણ જયા જયન્તના કમનસીબ.

જયા તો યુવામાં પાણી રેડી ખુણે જઈને જયન્ત તરફ પીક કરીને બેઠી.

જયન્તે બેઠ લીધું કે હવે આમ સંસારની ગાડી ચાલે તેમ નથી. કંઈક સખત પમલાં લીધા સિવાય દુશ્મન શરણે આવે તેમ નથી. એટલે તેણે, ખાધા વગરજ કપડાં પહેરવા માંડ્યા. ઉબરે જતાં તેણે લડાઈ બહાર કરી.

“સાંભળ જયા. હવે આ મારી છેલ્લી નાટીસ છે. સાંજ સુધીમાં વિચાર કરી બેજો. જે તારી બૂલની માફી સાજો નહિં આગે તો; હું કાલથી માઈ કાવતું કરી લઈશ.”

“તમનેય કહી દઈં છું” કે તમે પુરૂષ રાજ છે તે અદારના. ધરની રાણી હું છું ને મારા રાજ્યમાં દાળભાતજ બોદાશે ને દાળ-ભાતજ ચશે. તમને ઠીક લાગે તે કરી લેજો સમજ્યા ? હું મારે પીપર જતી રહીશ.”

“એમ કેમ પીપર જવાશે ? પીપર મોકલાવીશ ત્યારે સદાને માટે સમજી-પણી આ ધરમાં પગલું નહિ મુકવા દઈં.”

“શું તમારું રાજ ચાલે છે ?”

“એમ ? જેવું છે ત્યારે ? ઠીક તો હવે જે હું તને ઠેક પહોંચાડું છું તે.”

જયન્તે દાદરો ઉતરતાં જયન્તે ઠેક પહોં-આડવા માટે, આકરામાં આકરા જટલા બને નેટલા દેવોના સોગન ખાવા માંડ્યા. દ્રામમાં

પણ બસ “ જીવના સમ, ધર્મના સમ. બસ
જો હું જોતો ખબર ન પાડું તો કવિ
નહાનાલાલ, કાવિદાસ, શેક્સપીયર બધાના
સમ ”

અહીં જ્યાંએ “ મરી જઈ” તોય હું
નહિ નમું. કોઈ જ્યાં નથી છે કે હું નમીશ ?
નબલો માટી બેરી પઃ શુરો. જે થયું હોય તે
યાઓ. પણ હું નમું તો મારું નખખોદ
જાશે...” એમ બચાવતાં બચાવતાં છેડે ગાદ
વાળો.

અંગ્રેજ અને જરમન વચ્ચે લડાઈ જાહેર
થઈ ચુકી. જેમ એ લડાઈમાં પણ માનુષી-
પણુનો એક સિદ્ધાંતનો સવાલ હતો તેમ
આમાં પણ દાળ પહેલી કે ભાત પહેલો એ
ખરેખર જીવજીવનો સિદ્ધાંતનો સવાલ હતો.
આ લડાઈના પરિણામ પરજ “ પહેલી સ્ત્રી
કે પહેલો પુરુષ !” એ સવાલનાં નિકાલનો
આધાર હતો. શાખાશ શુરવીરો.

“ માહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આજે.”

અકરણુ ર જી.

લડાઈની તૈયારીઓ !

જેણે જરાક પણ પરણી જોયું છે તેને
ખબર છે કે પરણ્યા પછીના દર વર્સ રાજ
રાણીને એક બીજાને જોવા વગર “એન પડતું”
નથી, ખાવું ભાવતું નથી કામમાં ધ્યાન
લાગતું નથી, દિવસ દોહાસા થઈ પડે છે ”
વગેરે વગેરે, ને એવું એવું તો જાણું છું !
પરંતુ દર વર્ષ પછી એક એવો યુગ ભેસે છે
કે એ પ્રેમના પુર જોસરવા માટે છે ને પછી
તો એક બીજાનું મોહું જોવાથી “ ખાવું
ભાવતું નથી, દીડું ગમતું નથી, એકની વાત
બીજાના ધ્યાનમાં આવતી નથી ને આખો
દિવસ મહામુશીબતે ભય છે ! ” આપણા

જ્યાં જ્યંત આજકાલ એ બીજા યુગમાં
જીવી રહ્યા હતા !

લડાઈ માટેની પરિસ્થિતિ ઘણા દિવસથી
હબી થઈ ચુકી હતી. પરંતુ યુરોપીઓનો
સુમેલ માટેની ખુમેને લીધે જેમ તેમ શાંત
મચવાતી જતી હતી અને મહામુશીબતે
સુમેલનો ભંગ થતો. આજ સુધી અટક્યો
હતો ! પરંતુ પાડોશીઓ, તેમના રહેણી
કરણી જોઈ એક છેલ્લી મહાન ખાંવ લડાઈની
આગાહી કરી ચૂક્યા હતા અને તે દિવસ
કિપલા બનાવથી હવે નજીક આવતો લાગતો
હતો ! સગાં બહાલાઓની બધી શક્તિબધી
પરિષદો ભાંગી પડી હતી અને શૂદ્રરાજ્યમાંનો
આ બન્ને પ્રજાની ચાલુ ધુરંધુરગીથી ધુધ-
વાઈ રહેલો દાવાનળ અથવા ધીખતો જવા-
ખામુખી હવે લગભગ શાંત શાંત થઈ રહ્યો
હતો !

સવારે જ લડાઈ તો જાહેર થઈ ચુકી
હતી છતાં સાંજે જ્યંત બહોળો બહોળો ઘેર
આવ્યો ત્યારે જ્યાંએ સંધ્યું નહોતું, કચરા
વાળ્યા નહોતા ને બત્તી કરી નહોતી, એમ
વિવિધ ઠેકાણે જ્યાંએ માડેલા લડાઈના
મોરચા જોઈ જ્યંતે પણ પોતાના લાવ
લશ્કર સાથે જાવણી લગાવી દેવાનો નિશ્ચય કર્યો.

જ્યંતે સૌથી પહેલાં તો ‘વેપાર સમાચાર’
ત્રૈમાસિક માટે ખાસ ‘નારી જાતિની નીચતા’
ઉપર એક મોટો લેખ લખી નાખ્યો અને
લડાઈનો વાવટો ચલાવ્યો. આનો જવાબ
જ્યાંએ નગ પર ભેગી ચયેલી પતિહારીઓ
પાસે ઘરનો કુજ્યો જાહેર કરીને વાળ્યો.
જ્યંત વધુ છેડાયો. તેણે ઘરમાં જમવાનું
અને જોવાવાનું ચંધ કર્યું ને દોડલોમાં
નાસ્તા કરવા માડી ગાડું અગડાવવા માંડ્યું.
જ્યાંએ તેનો જવાબ ગ્રામવાનું ચંધ કરીને
વાળ્યો ને જ્યંતના મોનાજ સામે તેણે
વાચાજી છોડવા માંડ્યા ! જ્યંત ઘરમાં પગ

મુકે ત્યાંજ જ્યાએ જીમ રૂપી તરવાર શુરી
ક્ષત્રાણીની મારક ચલાવવા માંડી ! જ્યનતે
ધેરે મુવા આવવાનું પશુ બંધ ક્યું એટલે
જ્યાએ બારે દરવાજા ઉઘાડા ગ્રામી કોષખાને
ત્યાં ઊવણી સગાવી જ્યનતને વીંધીમાં બીજો
દહાડે તેના ફક્ત વહુની વધીલાત કરતાં વઢવા
આવ્યા ત્યારે જ્યનતે જલ્પુ કે દહુ મોટા
ઝેરી હથિયારો વાપર્યા વગર છૂટકો નથી. તેણે
શ્મશ્નરૂપી જ્યાના એલચીને ચોવીસ મીનીટમાં
હોટલ ખાલી કરી જવાનું કહ્યું ને ઉમેર્યું :

“ જાઓ તમારાથી યાય તે કરી લેજો.”
એટલે ફક્તએ તેના હુકમને શાંતી તોડીને
પગ તથા કચરતાં કચરતાં ફેંક્યું :

“ ઉફ, બત્રીજ-જમાઈ ! દવે હોશીઆર
રહેજો. ખબરદાર યા તૈયાર.”

શ્મશ્ન ઘેર ગયા અને બધા વડીલોએ
સમાજરી તેમાં જ્યાની જુઝાની આ
પ્રમાણે પડી :

“ દાસતાં ચાલતાં મને મારે...નર્થો
કસાઈ વાડો છે. મારો કંઈ વાંક નહોતો.
એ કહે પુરૂષ પહેલે પત્ની બૈરી, મારાથી
આવું બચકર અપમાન કેમ સદન યાય ? ”
વગેરે.

એ પીયરીઆની સમાજી નાતમાં
અરજી આપી જ્યનતની ખબર લેવાનો દરખા
કર્યો. અને જ્યાની વતી અરજી તેના મઝી-
આઈ બાઈએ ધડી.

આ બાબતુ જ્યનતે હોટલમાં “ સી દહ
સંદારક મંડળ ” ઉભું ક્યું. આમાં એણે
એવા સબ્યો મોઢી કાઢવા કે સ્ત્રીજાત-માત્રના
કદા ફરમોના દવા કારણ કે તેમનાં બધા
પરણવા મારે આકાશ પાતાળ એક કરી
ચુક્યા દતા હતાં કોઈ સી તેમના પર

“ વારી જાડે રે સાંવરીયા કરવા ” બહારજ
આવતી નહોતી ! આકીના ૪૦ ટકા “ પર-
ણીને પરતાવસા ને વળી પાછા રંડાયલા,
સુખમાં ફરતાં સ્વતંત્ર જીવો પીંજરામાં
પુરાવસા ” જેવા હતા : તેમણે પરશુરામની
માફક પૃથ્વીને ‘ નસી ’ કરવાના બીજમ
પ્રતિજ્ઞ લીધેલી ! જગતના ૫૨ પરથી સ્ત્રી-
જાત માત્રને જીંસી નાખવા આ મંડળ છાપાં
ચલાવતું હતું, વ્યાખ્યાનો આપતું હતું,
પ્રદર્શનો ભરતું હતું, મેજક લેન્ટર્નના ખેલો
કરતું હતું અને સરક્ષો પશુ કાઢતું હતું.
ગુજરાતી ભાષામાંથી પશુ નરભતિ અને
નાન્યતર જાતિ રહેવા દધ નારીજાતિના
શબ્દોનું નામ નિશાન જીંસી નાખવા મારે
તેમણે સાહિત્યક્ષેત્રમાં જમરી બૂંધેય
ઉઠાવી હતી.

પહેલાં તો તેમણે નારીજાતિના શબ્દો
વીણી વીણીને મારવા માંડ્યા ! જેમકે વારી-
ખને બદલે દહાડો, કસમને બદલે કીતો,
સાદીને બદલે કાળજી, સહીને બદલે શિક્ષો,
વગેરે વગેરે, પશુ એમાં તેમને વખતે વખતે
હસ્ત ઇ અને દોષ ઇ બહુ નડવા લાગી.
નારીજાતિના શબ્દોમાં એ ‘ ઇ ’ નું પ્રાચ-
લ્ય જોઈ તેમણે ‘ ઇ ’ નેજ પહેલો કાઢી
નાંખ્યો, ને તેની જગ્યાએ ‘ ઓ ’ ગોઠવ્યો.
આમ મૂળમાંજ ધા કરવાથી નારીજાતિના
શબ્દોનું સંદર્ભ સત્યાનારા જશે એમ તેમણે
ધારેલું ! દાખલા તરીકે ધાડીને બદલે ધાટો,
દાદીને બદલે દાદો, ગાડીને બદલે ગાડો વગેરે.
હતાં પશુ તેમને મુશ્કેલીઓ નડવા માંડી,
એટલે નારીજાતિના શબ્દો ગઢવા દોષાં
પરંતુ તેને નરભતિમાંજ સંબોધવા એમ
નિયમ કર્યો. તેમના આવા નિયમોને લીધે
એ મંડળના સબ્યો પોતાનાં સ્ત્રીઓને કેવી
રીતે કાગળ લખતા હતા તેનો એક નાનો
નમુનો આ રહ્યો :

દહાડું ૧૨ સુ., જુન ૧૯૨૭.

જાણી લેશે,

તમારો ચીઠ્ઠી મળ્યો. વાંચી વિમત બન્યો છે. તમારે માટે મને ઘણો પ્રેમ છતાં મારા મંડળનો ચળવળ હું ચેભાવી શકતો નથી. કારણ કે એમાં સિદ્ધાંતનો વાવ હોવાથી અંગત આજ્ઞા વચમાં ન આવવું જોઈએ. ખરેખર નારીબલિ (અલગત તમે એક અપવાદ છો) એવો નીચ છે કે તેને આ પૃથ્વી પરથી ભુંસી નાખવો જોઈએ. આમ છતાં મંડળ યોડાં વળતમાં બંધ પડે તેમ છે એટલે આપણો વિયોગ યોડાજ વરસ માટે છે ત્યાં સુધી હું ધીરજ રાખજે. લીખતંગ તારો સેવા ચાહનાર.”

જ્યન્ત આવી પ્રવૃત્તિના ક્ષેત્રમાં સિદ્ધાંતનું લાડકું લઈને કુખી રહ્યો હતો, જ્યાંએ નાતમાં અરજ આપી હતી, તેની તેને ખરે પડતાંજ હવે તેણે ધરતી સતીએને ચિતા પર ચઢવાનું કઠી સમરક્ષેત્રમાં કેસરીઆ કરવા માટે કમર કસી.

પ્રકરણ ૩ જી.

ભયંકર કાપાકાપી !

લડાઈના મોરચા મંડાઈ ગયા હતા. જન્ને દુરમતો મજબૂત હતા અને એક એકને નમતું આપે તેમ નહોતા. સામ સામી છાવણી નાંખી જન્ને સમુદાય પોતાના જુદા જુદા વ્યૂહો રચી ચુક્યા હતા. ભયંકર લડાઈની સામગ્રીઓ અને હેલ્થમાં હેલ્થી વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનાં હથિયારો જન્ને વસાવી ચુક્યા હતા. લડાઈનું મુખ્ય કારણ પણ હેલ્થમાં હેલ્થી વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિનું હતું. સંસાર રૂપી ઘાસની ગંજમાં ગાવાનીસ દીવાસળી અંધાર ચુકી હતી અને મુંબજમાં જેમ વાનસાનો નળ પરેલ પાસે વારે વારે

શટે છે તેમ આ જ્યા જ્યન્ત વચ્ચે એજ પરેલની પુણ્યભૂમિમાં, ‘દાવાનળ’ ફડાક લઈને શટયો !

પહેલો હલ્લો જ્યાએ કર્યો. રવિવારનો દહાડો જોઈ નાતનું પંચ રાણીના બાગમાં એયું થયું હતું. એક બાજુ જેડના સુંદર સમેદો સંભળાતા હતા. અને બીજી બાજુ જ્યાની જ્યન્ત વિરહની અરજ સંભળવાનું કામ હાથમાં લેવામાં આવ્યું હતું. જ્યન્તે યાનાઈએ પડોંચાડેલા મોઢાના સમન્સને વળન ન આપતાં જતીય અદાલતનું અપમાન કર્યું હતું, એટલે એક્ષ-પાર્ટી કેસ ચાલ્યો. જ્યાની જુબાની સાંભળી લઈ નાતે ‘એકમત’ ભેગો કરવા માંડ્યો. પરંતુ સર્પો કોઈ દિવસ ભેગાં કરીને બારા બાંધી શકાતાં નથી એટલે નાતના શેઠે મદારીર મેયાના ભેળને મોઢામાં પધરાવતાં પધરાવતાં ઝુકાદો આપવા માંડ્યો :

“જ્યાબાઈની વાત વાંજખી છે. પરંતુ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી પહેલી હોય એ જ્યન્તની વાત નાતને ગળે ઉતરતી નથી. જ્યન્તે સ્ત્રીઓની વફાદાર કરી તેમને આગળ કરવાનો મુદ્દારો કરવા માટે જે હઠ લીધી છે તે માટે તે નાતનો મુન્દેગાર છે. જ્યાબાઈ એક સ્ત્રી છતાં પુરૂષ પહેલો રાખવા માંગે છે. તેથી વિરહ બઈ જ્યન્તે જે કજીઓ આદર્યો છે તે જોતાં જ્યાબાઈ પર જખરો જુલમ થતો હોય તેવું માનવાને સંભવ છે. પરંતુ નાતમાં ફરગતીનો રિવાજ નહિ હોવાથી નાત જ્યાબાઈનો છોડા શહી સકતા નથી. માટે જો જ્યન્ત જ્યાબાઈને નહિ મનાવી લે તો તેને જ માસ મજુરી સાધની નાત ખજારની સજ કરવામાં આવશે. તેના જવાબની આ નાત આશા રાખે છે.”

જ્યાને કંઈ સમજાયું ન પડી, પણ તેના સગાંઓએ કહ્યું કે કેસ જત્યા છીએ

માટે નાતને ચંદાં અને ચેવડો મંગારીને ઉભણી આપવી જોઈએ, એટલુંજ નહિ પણ ઘરેણા વેચીને પણ જરૂરી પુરીની નાત કરવી જોઈએ ! જ્યાંને કમુલ કરવું પડ્યું. તેને પણ સાચું કે હવે દુસ્મન ચપટીમાં શરણે આવવો જોઈએ, કારણ કે આખી નાતનું લશ્કર તેની ડાવણીમાં ફરી વળ્યું હતું ને જ્યન્તના એકેએક માણસને ધાસની મારક કાપી નાંખ્યું હતું, એમ તેનું માનવું થયું હતું.

જ્યન્તને મળેલી આ પંચાતની ખમરથી તેણે બીજે દિવસે આ હુમલાનો શુઃવીર જવાબ કોર્ટમાં દાવો માંડીને વાળ્યો. કોર્ટમાં તેણે જ્યાં સાચે જનનું નથી માટે તેને જુદા રહેવાનો હુકમ માંડ્યો. પોતે ખરચ પણ આપવા તૈયાર હતો. આ હુમલામાં જ્યન્તે મોટા મોટા મહારથીઓ જેવા કે વકીલો, તેમના અને કોર્ટના ક્લાર્કો, સીપાઇસપરંઓ, અને કાવદાની કલમે રૂપી પાવણ વગેરે ન્યાયાધીશની સરદારી નીચે રાખી મોટું લશ્કર જ્યાં સામે મોકલ્યું. જ્યાંનો એકેએક સગો, નાતીલો ને દોસ્તાર ટપોટપ રજુશુભિમાં પડીને ભાગવા માંડ્યો.

કોર્ટમાં કેસ ચાલ્યો ત્યારે કોર્ટ અણ-જનાવનું કારણ જણાવવા માંડ્યું. જ્યન્તે સચોટ બાબત કરી દલીલ કરી કે “ પહેલો ખાત પછીજ દાળ; ને મને આશા છે કે કોર્ટ સમજદાર હોવાથી મારાં સિદ્ધાંતના સવાલને સમજશે. ” જ્યાંએ જવાબ કર્યો કે : “ કાં તો પહેલી દાળ ચાલ નહિ તો મારે એ ઘરજ ન જોઈએ. મને કોર્ટ ખર્ચ અપાવે ” કોર્ટ આ કેસ ચલાવવા ના પાડા ને વકીલોને ઘર રેળે પતાવવા દગાણ કર્યું.

મુંઝવે ગામમાં હો હો થઈ ગઈ. કારણ કે જાપાંઓએ “ દાળખાત કેસ ” ના તીઆ તમતમતા મથાગા કરી મોટા રાક્ષસી અક્ષરે જાપી માર્યો પરિણામે વકીલો પણ આ કેસનું

ઘરેળે સમાધાન કરવા બેઠા ત્યારે પોતપોતાની શીના સવાલ પર લડી પડ્યા ને સમાધાન રહી ગયું. આમ લડાઈ પુરજોશમાં ચાલી રહી હતી ત્યારે વચમાં પડેલી થોડી ઠંડક વળી પાછી હોઈ ગઈ ને વળી કેસ ચાલ્યો.

આ વખતે સામસામા વકીલો ને સાક્ષીઓ અનેક જાતના વચનભર્યા હોડતાં હતાં તે જોઈ દરેકને સાગતું કે ભયંકર કાપાકાપી થઈ રહી હતી. આવી ભયંકર લડાઈનું પરિણામ શું આવશે તે કોઈ કહી શકતું નહોતું.

માત્ર એક ન્યાયાધીશજી કહી શક્યા. તેમણે કેસ સંભળી લાઈ દમ વગરનો કેસ સાગવાથી તેને કલમને ઝટકે કાઢી નાંખ્યો. આમ એ કુરુક્ષેત્રમાં વીજળી પડવાથી જાનેના લશ્કરે વીખરાઈ ગયાં. રાજા અને રાણી હવે શું કરવું તેના વિચારમાં પોતપોતાની ડાવણીમાં કપાલે હાથ દઈ ચિંતાતુર ચહેરે બેઠાં હતાં ત્યારે સુમસામ સ્મશાન-શાન્તિ પથરાયેલી હતી ને ધારલેટનો દીવો ઝાંખો ઝાંખો બળતો હતો, ને જ્યારે થોડાગડીઓના થોડાના દાખડા સંભળાતા હતા. આ બધી પરિસ્થિતિનાં કારણો એ કે રાતના બેનો સુમાર હતો ને પીલહાકસ પરથી નાટકો છુટેલા હતા, તે પ્રેક્ષકો ભારતી ગાડોએ ઘેર જતાં હતાં !

પ્રકરણ ૪ થું.

શમચક્રાઉ સંધિ !

વિધનસભાની કુદરતે આ મહાન લડાઈમાં વિશ્લેષ કર્યો તેથી તેનું કદી બહુ નહિ થાય એવા કક્ષાતી આંતરડીના શાપ જન્મે સરદારો તેને આપી રહ્યા હતા. તેમનાં લશ્કરે વીખરાઈ ગયાં હતાં અને હવે શું કરવું ? તેની ચિંતાના વાદળો જન્મે ટેકરીઓની આસપાસ ઘેરાઈ વજા હતા. એટલામાં પોરટ એશીસમાંથી એક પવનનો સુસવાટો આવ્યો !

એ દાદા તરફથી જન્યન્ત પર આવેલો એક કામગીરી હતો. એમાં લખ્યું હતું:

“ધર સાફસૂં કરી રાખજો, હું..... તારીખે આવું છું. મહિનો માસ રહી જમણ, સૌ બેટા જ્યાંને આશીય.”

જન્યન્ત મુંઝાણો. આ કંકાશ દાદા જાણે તે કીક નહિ એટલે કોઈ રીતે કામચલાક સંધિ કરી જ્યાંને મનાવી લઈ ધરમાં જાણે કંઈ બન્યું નથી એમ ડાહ્યા ડમરાં થઈ ન્હા વગર છૂટકોજ નહોતો.

હાર્થો નથી છતાં દાદાની અણુપારી દખલ ગીરીથી તેને દુશ્મનને શરણે જવાનો પ્રસંગ આવ્યો. જન્યન્તને લાગ્યું: “હું હાર્થો”

આ બાબત જ્યાંને તેની બહેનપણીઓએ “ન ધણીઆતી નારી” ના ઇશ્કાબેથી નવાજ મેણા મારવા માંડ્યા. બાઈ હતું તે રૂઢ-બાઈ રોકડું સંભળાવ્યું:

“ધણીનું ધર માંડવું નથી, બીજું ધર નાતના રિવાજ પ્રમાણે થાય તેમ નથી તે સરખતો ભારો હું તે રોકડાં ક્યાં સુધી સાચવું? તને બેઠકે તો કોઈ વનિતાશ્રમમાં ના-”

જ્યાંને લાગ્યું “હું હારી?”

જન્યન્તે દાંતમાં તરણું રાખી હુમાડા કાઢતા તેણે પાટલુનના ખીરસામાં હાથ નાંખી ગીરગામનો કિલ્લો છોડ્યો ને પરેલ તરફની દ્રામ પકડી. જ્યાંએ માથે સગડી લીધી હોય તે પ્રમાણે બેચાર લુગડાંનું પોટલું મેલી પરેલનો કિલ્લો છોડી ગીરગામની દ્રામ પકડી.

બન્નેની આંખમાંથી ચણી બેરથી નીડેને નાગપુરી સંતરા જેટલી સાહજના આંસુઓ પડતાં જતાં અને દ્રામમાં પાણીના રેલા બેઠકો સોડો વૈલાખ મહિનામાં ચોમાસું બેઠું માની અજ્ઞાન યતા હતા! ખડા પારસી પાસે બન્ને ની દ્રામ ખલાસ ચવાઈ દ્રામ બદલવા હિતરથો. ચાલુ દ્રામમાં તેમણે સંધિની. શરતો એક

કામગીરી હુકડા પર લખી રાખી હતી અને સુડીમાં બેરથી દાખી રાખી હતી.

પાટા ઝાળંગતા એક બાયડો ને એક ગાયડી અચકાઈ પડ્યા? કોઈબરી નજર કરી સામ સામા જેતાં તેમને જણાયું કે આ તો “વેદના વારાનો શત્રુ”? માશી માગવાના વિચારો બન્નેએ પડતા મેલ્યા ને કેમ જાણે જુદી જુદી શેરીના બે કુતરાઓ બેગા થયા હોય તેમણે હુરકચા માંડ્યું. સામ સામી સંધિ પત્રોની અદલાગદલી કરી.

જન્યન્તે લખ્યું હતું:

“જ્યા,

બહાલી કહેવા જેવું તે રાખ્યું નથી એટલે નથી કહેતો. પણ દાદા આવનાર હોવાથી લડાઈ મોકુફ રાખવાનું કહેણ લઈ આવ્યો છું. આપણે કામચલાક સંધિ કરીએ, મુખ્ય શરત એકે દાળભાત નહિ ને ભાતદાળ નહિ, ખીચડો કરવો એટલે તારું ને મારું બન્નેનું મન રહેશે. લી. તારો નહિ. જન્યન્ત”

જ્યાએ લખ્યું હતું:

“જન્યન્ત,

બહાલા કહેવા જેવું તમે રાખ્યું નથી એટલે નથી કહેતો. પણ ભુખમરને લીધે હું જ્યાં સુધી જાતે કમાઈને પુર કરવાની શક્તિ ન મેળવું ત્યાં સુધી લડાઈ મોકુફ રાખવાનું કહેણ લઈ આવી છું. દાળભાત ને ભાતદાળ બન્નેમાં દીવાસળી મેલી ખીચડી કરું તો? આ વચ્ચે નોડ તમને ગમતો હોય તો કામચલાક સંધિનો ઘોળો વાવટો બતાવતી મારી ઘોળી સાડી પર નજર કરી હથિયાર ખાન કરશે તો—

તો શું એની તમને કંઈ સમજણ ન પડે. જવાબ આપજો. લી. તંભારી નહિ, જ્યાં

ધેર જતાં જતાં વળી પાછી સંધિની મુખ્ય શરત પર તકરાર ચાલી.

લેખક-શ. રમણીકલાલ જયચંદલાલ દલાલ. બી. એ.

વિરચી હજી હમણાં જ ઘેર પાછો વળ્યો હતો. આખા દિવસની સત મજુરીથી એનાં અંગ કળતાં હતા. તારી ધડીઓમાં એનો એક પુરો દિશાઓ ફેર હતા. એથી એને ધડીનો વિસાઓ જાતો. પરંતુ આજે તો એ એકો ન બેકો.

એની અતિથિ કાન્તા વટોળીઆના ગપાટા પોંડે ખંદાર કુદી આવી. ખડેખંડ ગજવતી એની પીઠ પર વાંટળાઈ વળી. વિરચી આવા ધસારા માટે તૈયાર નહોતો. મદામહેનતે એ સ્થિર રહી ચક્રો. “શું થયું ? બેટા !” તેણે એ જાણતે પૂછ્યું “કેમ રહે છે ?”

“હં...હં...મને કાકીએ મારી...હં...હં...હં...” આવાએ ક્રુસકાં ખાતાં જવાજ વાળ્યો.

વિરચી કંઈ એણે તે ખેલાં એની પત્ની અંદરના ખંડમાંથી માગી ઉઠી “ના ના. બાઈ સાહેબને તે વળી મારવાનાં હોય ? એમને તો હાથમાં કુદારી જુલાવવાનાં. કુમારજી ! એક પૈસોય ત્હમે કોઈ દિવસ ન્હાને આપ્યો છે કે આ મ્હોટે ચકાવેલી ચિત્રાવલીને મ્હારી ચીજો ભાગી નાંખવા મોકલ્યો છે ?”

“કેમ ? એણે શું કયું છે ?” વિરચી જરા વધી ગયો. “એ છોકરી પર તું આમ ચીરાયા કેમ કરે છે ? ત્હમારો રોજના આ કળાટથી હું તો ચાક્યો. એથી તો ઘરમાં આવવાનું જ મન થતું નથી. ત્હને કયું

સન્તાન નથી હોય અને મારે જરાય બહાવ આવતું નથી ? કદાચ ત્હારા હૈયામાં ઇશ્વરે શ્રેષ્ઠ મૂક્યોજ નહિ હોય.”

“બહાવ ! હાસ્તો !” એની પત્ની તડકી ઉઠી “અને તો લાકડીએ લાકડીએ મૂકી હોય હોય પાપ ના લાગે મ્હોટી ધર માંડવા જેવી ચર્મ હોય એના વાંદરાવેકા ના મયા. જીએ, આ ઇપેણી કેવી દયા કરી ?” એક ભાગેલા અરીસાના ટુકડા હાથમાં લઈ તે ખંદાર આવી.

એટલામાં કાન્તા પોતાના કાકાની પીઠ પરથી અળગી થઈ બાજુએ ઉભી હતી. ઉઠી ગયેલાં આંધ્રને લુછી લુછી આંખોને રાતી ખનાવતી હતી. પોતાની સ્થાને મંડાવેલી શરિઆદ સાંભળી તે બોલી ઉઠી “મ્હે” નથી બાંખ્યો. ચિલાડીએ ભાગી નાંખ્યો.”

“પણ આરણું તો ત્હેં ઉઘાડું મૂક્યું ને ? નહિ તો ચિલાડી અંદર જાવજ રી રીતે ?” તેની કાકીએ પ્રશ્નપરંપરા ચલાવી. એને વાક્યે વાક્યે રીસના જુવાળ ઉડતા.

“હું તો ત્હમારો ખંડમાં પુળનાં દર્શન કરવા ગઈ હતી.” જરાય દયાવા વિના કાન્તાએ જવાબ વાળ્યો. “પણ પાછળથી ચિલાડીએ ત્હમારો આવના પર વરાય મારી ભાગી નાંખ્યો તેમાં હું શું કરું ?”

“હાસ્તો ! તું શું કરે ? આ !” લલિતા કાકી ગુસ્સે દબાવતાં મૂકે હાથાં.

“કાકાં પાસે દોડી આવી મ્હારી વિરલ દુરિ-
યાદ કરીને તહેં તો ત્હારી રરજ બળની.”
એમ કહી તે આદ્યાં ગયાં. કાન્તા બહેન-
પણીએ બેગી રમવા જતી રહી. વિરંચીએ
એક ઊંડો નિશ્વાસ નાંખી હુકો હાથમાં લીધો.

વિરંચીને ન્હાનો બાપ નવીન ને તેની
પત્ની અને એકજ દિવસે કાશ્વરમાં ગડપાછ
મયાં હતાં. આજ એ વાતને છ છ વર્ષના
બ્હાણા વહી મયાં. વિરંચીની પોતાની પ્રાની
પણ ત્યાર બાદ મરી પરવારી. ફરી પરણવાની
એણે પરવા ન કરી. હવે બાલક કાન્તાને
ઉછેરવાનું કામ એને માથે આવ્યું. બિચારો
વિરંચી મ્હોટી શુંયપણમાં આવી પડ્યો. થોડો
વખત તો એને ત્યાં કામ કરનારી વૃદ્ધ બાઇની
મદદથી એણે ગાડું ચલાવ્યું પરંતુ વિધિવચાત
એ પણ શુભદી મળ. એટલે શું કરવું એ
મેટા પ્રશ્ન થઇ પડ્યો. આડોશી પાડોશીએ
એને ફરી પરણવા આમ્રદ કર્યો. પ્રથમ તો
એનું મન ન માન્યું; પરંતુ છેવટે એ કબુલ
થયો; કારણ કે તે સિવાય બીજો ઇલાજ ન્હોતો.
પાસેના ગામના પ્રાણુલાલને એક પુત્રી હતી.
ઉમ્મર લાયક થઇ હતી. વળી દેખાવડી પણ
હતી. શુભ મુદત નોંધ વિરંચી પરણી
પરતાઇને નવી વહુને ઘેર લઇ આવ્યો.

કાન્તાના સંભાળ રખાય તે મારેજ
વિરંચી ફરી પરણ્યો હતો છતાંય એનાં નવી
કાકી તો આવ્યા ત્યારથીજ એને માટે પ્રે-
પ્રે આશુમ્ભો લેતાં આવ્યાં. લલિતમને એના
પિતાના ઘરમાં મ્હોટે ચકાવેલી હતી. આગસ્ટને
એટી બની ગયેલી હતી. આખો દિવસ
પરકામ કરવાનું માથે પડે એ તેને જતાય
પસંદ નહોતું. વચારામાં એ બાલકને ઉછેરવાનું
તેને માથે પડ્યું હતું તેને પણ જરાય રીત-
સર ઉછેરવામાં આતી ન્હોતી. તે પ્રુકળ
તોષાની ને જંગલી બની મળ હતી. એટલે
કાકી બરીજની તકવારયા ધરમાં આણે

દિવસ કોલાહાલ મએસોજ રહેતો. ધારેલી
ચોજના આમ નિષ્ફળ જવાથી બિચારો
વિરંચી હુકો મગકાવી નિરાંત રોકતો. તેમાંય
રસ ન પડે ત્યારે ધર બહાર ભાગી જતો.
એન ન પડે ત્યાં સુધી બહારને બહારજ રજ-
જતો. નવો પરણેતરને લાડ લકાવવાની એને
કુરસદ ન્હોતી. એટલે લલિતાનો રવમાવ પણ
મીઠો થઇ શક્યો નહિ પતિ પર તે વધારેને વધારે
અકળાતી મળ. માથે પડેલી પેલી અણુમભતી
બાલિકા ઉપરથી પણ ચીદ ઓઠો ચમજ
નહિ.

વિરંચીએ હુકાના બે ગણ દમ માર્યા કે
કેમલે મારણું ખખડાવ્યું. “વિરંચી!”
બહારથી બૂમ સંભળાઇ “ઘેર છો કે?”
વિરંચી હમો થયો. એક ધુભરી છૂરી મળ. તે
બજડ્યો “કાન્તા, બેટા! આમ આવ તો.”
કાન્તા બૂમો પાડતી દોડતી નજીક આવી
“શું કહ્યું? કાકા!”

“એમ બૂમો ન પાડ” મજરાટથી તે
બોલી ઉઠ્યો “જા. નીચે જા. બહાર નરહરિ
આવ્યો છે તેને કહે કે “કાકા ધરમાં નથી.”
કાન્તાએ નીચે જઇ તેના કાકા ઘેર ન્હોતા
એમ પેલા નવા આવનારને બૂમ પાડી
જણાવ્યું.

નરહરિએ વિરંચીને થોડા શિપિયા ધીર્ધા
હતા. અત્યારે તે વ્યાજની ઉધરાણી કરવા
આવ્યો હતો; એટલે એમ રડેજમા પાછો વળે
તેમ ન્હોતો. “પણ મ્હેં દમણાંજ એમને ઘેર
આવતા જોયા છે?” તેણે કહ્યું “એ ઘેર
નથી એ વાત બનેજ શી રીતે?”

“એવા બધા સવાલ મ્હને ન પડે.”
કાન્તા તાડી “મ્હને કહેવાનું કહ્યું એ
પ્રમાણે મ્હેં તમને જણાવ્યું” એમ કહી
તે છૂટેલા તીર પેડે અન્દર દોડી મળ. નરહ-
રિએ વિરંચીને પાંગ દશ બૂમો વધારે પાડી.
છેવટે મજાતા કળતા ચાલવા માંડ્યું.

નરહરિ ગયો એવી ખાત્રી થઇ એટલે વિરંચી ધીમેથી હસ્યો ને બહાર જવા તૈયાર થયો.

“અત્યારે વળી ક્યાં જતા હશે ?” એની પાનીએ તોરમાંજ રસોડામાં રહે રહે પૂછ્યું. “ખાણું નથી ? આખો દિવસ રઝગવાનુંજ મળ્યું છે.”

“ખાવાનું ?” બિચારો વિરંચી કડવાશથી બોલ્યો. “ત્યારે લખાણથી ત્રાસી ઘરમાં પણ પેસવાનું મન પણ નથી થતું તો ખાવાની તાત કેવી ? બહાર જ્યાં જઈ કું ત્યાં નરહરિ અપમાન કરે છે, ઘેર તું ભારી નાંખવા બેઠો છે. મહારા નસિયમાં જરાય નિરાંત નથી આ કર્મકથામાંથી તો મર્યેજ છૂટકો.”

પતિની આવી કેખીતી મુઝવણીથી લલિતાનું કંઈક હૃદય પણ જરા બેદાયું. “ત્યારે વળી આમ બહાર શું કામ જાઓ છો ?” તેણે પૂછ્યું. “કદાચ નરહરિ ચક્ષુમાંજ ત્હમરી વાટ જોતો હશે.”

“બહાર ન જઈ તો શું કરું ?” વિરંચી બોલ્યો. “છોકરી તો કેળના ઝાડ જેવી વધે જાય છે. એનું સળપણ નહિ કરી નાંખીએ તો ન્યાત બહાર મૂકવા વખત આવશે.”

“ખરી વાત” તેની પત્નીએ હા બણી. “કોણુ માને કે એને માત્ર દશજ વર્ષ થયાં છે ? તાડ જોઈતી તો જંચી છે. છોકરીએને આમ લાડે લડાવવા ન જોઈએ. એમને તો રોજ ખાવાનું થોડું આપવું-ધમકાવવી ને મારતી, ત્યારેજ જરા દંગમાં આવે. પણ ત્હમે અત્યારે ક્યાં જાઓ છો ?”

“પેલા દિનકર જોડે કાન્ટાનું ચોકડું બેસી જાય તેમ છે” વિરંચીએ કહ્યું. “ઉમ્મર જરા મોટી ખરી. વળી ખીજવર એટલે કદાચ યોડામાં માની જાય. હું જરા ખજર કાઢી આણું.”

તે ગયો પણ દુરતજ બીજે મોઢે પાછો ફર્યો. સન્ધ્યાકાળ થઇ ગયો હતો. દીવા પણ થઇ ગયા હતા. બહારના ગાદ અંધારામાં બારણાની શટમાંથી નરમ ફિરલાવણિ પ્રસરી રહી હતી. લલિતા બહાર દોડી પુછવા લાગી. “શી ખજર ?”

“માડી” બિચારો વિરંચીએ નિસાસો મૂક્યો. “એવા એવા વરનાય એમને આહસો રૂપીયા પહેરામણી જોઈએ છે.”

“ઓ પ્રભુ !” હાથ ઉપર ગાલ ટેકવી એની પત્ની બોલી. “એટલા બધા પૈસા ત્હમે ક્યાંથી લાવશો ? ત્હમરી લાડકડી બનિજ માટે ચોરી કરવા પારી ?”

“પણ ન્યાતને એની શી પડી છે ?” વિરંચી બોલ્યો. “ન્યાતબહાર મૂકાઇ છેવટે મહારે કુતરાને મોને મરકું પડશે ? ગમે તો આ ઘર ગીરો મૂકીનેય એટલા પૈસા ભેગા કરવા પડશે. કાન્ટાની બાનાં કેટલાંક ધરણ્યાં છે. એમ ગમે તેમ કરી મહારે બધીય ગોઠવણ કરી રહી પાશે.”

“ને આપણે ઘેરઘેર રજા બીખ માગી શું ?” એની પત્ની છેડાઇ પડી. “ત્હમરી બનિજ તો ત્હમારે માટે સ્વર્ગમાં સોનાના સાધીઆ પૂરી રાખવાની હશે કે આમ બિખારી થવા બેઠા છો ? ઘર ગીરો મૂકવાનો વિચારજ કેમ આવ્યો ?”

“આ દુનિયામાં એ મહારું સર્વસ્વ છે” વિરંચીએ જવાબ વાલ્યો. “એનું ગાડું રાત્રે પાડી આણું એટલે મહારે મન બયો બયો. પછી બહેને મ્હને રસ્તામાં મોત આવે. મહારે ક્યાં બહુ દિવસ કાઢવા છે ?”

કંઠાજેલા પતિને શાન્ત કરવા લલિતા બહાર આવી હતી પરન્તુ એનાં છેડા ચબ્બોથી તે હાડોહાડ સળગી હતી. “ત્યારે મ્હને જમ મારવા પરજ્યા ? મ્હને માગી ખાતી કરવી

છે ?” મોહું વાળી રહતી કકળતી તે અન્દર મઝ.

આ બધી પીડાનું મૂળ બાબુમાંજ સ્થેર-અંધ રોટલાનો કકડો સમજાવતું બેહું હતું. એના કાકાની નિરાશા ને કાકીના ધમપછાડથી એને જરા પણ અસર થઈ જણાતી નહોતી. લલિતાને રહતી જોઈ તે કહી ને તેના કાકાને પૂછવા લાગી “કાકી કેમ રહે છે ?”

વિરંચીએ એને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો; પણ એને નહે એવું તો થોડુંજ હતું. “હું તો એવા ડોસલાને નથી પરણવાની, ” તે નિરાંતે બોલી “પેલા કંચન કેવો રૂપાળો છે. હું તો એનેજ પરણીશ. એણે પણ મારી જોડે પરણવાનું કમ્બલ ક્યું છે. એક પાત્ર પણ માગવાનો નથી.”

આંધુના એકાગ્રતા વિરંચીને હસવું પડ્યું. કાન્તાને નજીક ખેંચી બેસાડી પીક ચાખડી કહેવા લાગ્યો “એવું કોણે કહ્યું ?” તેણે પૂછ્યું “તને કહ્યું હતું ?”

“હા” કાન્તા બોલી “મને બોલાવી તે પૂછવા લાગ્યો કે તમને મને પેલા ડોસલા સાથે પરણાવવાના છે ? મહેં કહ્યું કે મને કશીય ખબર નથી. પછી તે બોલ્યો કે મ્હારે તમને એમ કરતાં વારવા. મને પરણવા એણે વચન આપ્યું ને એક પાત્ર પણ ન લેવા કમ્બલ થયો.”

“પણ બેઠા !” તેના કાકાએ આગળ ચલાવ્યું “હવે છું મોટી થઈ. છોકરા જોડે ત્હારે રમવા ન જવું જોઈએ. લોકો ત્હારી બોલી વાત કરે. થોડા વખતમાં છું સાસરે જઈશ. એ લોકો આપું જણે તો ખરાજ કહેવાય.”

“છો ખરાજ કહેવાતું” કાન્તા બોલી. એનું માથું કરડાડીમાં રહેજી ધુણાવ્યું “મ્હારે સાસરું જોઈતું નથી. ને કોઈ મરડા સસરાના પાપે હું રમતી બન્ધ રહેવાની નથી.”

કાન્તાની મરજી નહોતી છતાંય તેના મક્કા તો તેને ઠેકાણે પાડવા અજવાન વિસારી

મુકવા તૈયાર થયા હતા. કેટકેટલી માયાકુટ પછી પેલા જુદા વર પાસે તે હા પડાવી રાક્યો; પણ પૈસામાંથીયે તો એક કોડી એ ઝાઝી થઈ નહિ;

“ઠીક ચોક્કું બેસાડ્યું” લલિતા બોલી “પણ પૈસા ક્યાંથી લાવશે ? આ જરીપુરાણું ઝુંપડું વેચાતાંય આઠસો રૂપિયા નહિ હપજો.”

“મ્હારી જાતે વેચાઈ ત્હાય એટલું તો ન હપજો” વિરંચી બોલ્યો.

“તો પછી આમ વિવાહ શું કામ માંડવા ?” તેની પત્નીએ પૂછ્યું.

“તો કંઈ શું ?” તેના પતિએ સામે પ્રશ્ન કર્યો. ગમે તેમ કરી લગ્ન પત્ની નાખવા દેને; પછી બધુંય થઈ પડશે, કાન્તાના નશીબમાં હશે તે થશે, હું મ્હારે દુઃખ વૈદીશ અપમાન વેડીશ. પણ છોકરી સુખી થાય એટલે જસ.

“પણ તે આવીને પરણવા ના પાડશે તો ? ખુટતા પૈસા ચલાવી લેશે કે ?” લલિતાએ પૂછ્યું “એટલે તમે જરૂર ન્યાંત બ્હાર મૂકશો. તમારા બધાંય પ્રયાસો વપરે જશે. આમ છેક અક્ષય કેમ શુભ થઈ ગઈ છે ?”

“વર એમ કરોજ નહિ ને !” વિરંચીએ જવાબ આપ્યો. “એ તો કાન્તા પર મોહી પડ્યો છે. કોઈ પાડોશીના ઘર આગળ રમતાં એની નજરે પડી હતી ત્હારે પણ કમ્બલ કરવું પડશે કે છોકરી કુટડી તો છેજ. મ્હારું નશીબ પાંધર હોત તો એવા ઘરડાને પરણાવવા ન ન જાત. એ તો રાત્રની રાણી થવાને લાયક છે.”

કાન્તાના સૌંદર્યના આવાં ઝોજાં વખાણમાં લલિતાએ જરાય રસ ન લીધો. ધુધ-વાતા દિલે તે અન્દર ચાલી ગઈ.

લગ્નની તૈયારીઓ થઈ. મંગલ દિવસ નજીક આવતો ગયો. થોડા ના છૂટકાનાં ઘરેણાં ને વસ્ત્રો માગી વાગીને એકઠાં કરવામાં આવ્યાં. વિરંચીનું મારીતું ઘર આનંદના

પડછંદે ગાછ રહ્યું. આતાર સુધીની તૈયારી-
ઓમાં કાન્તાને જરા પશુ રસ પડતો જણાયો
નહોતો. પરંતુ આજે એનો સ્વાંગ પલટાયો.
જ્યારે તેણે જાણ્યું કે એ સોનારૂપાનાં ઘરેણાં,
પેલું પાનેતર વગેરે વીખે એને માટે હતી
ત્યારે તે હસહસ થઈ રહી. સરખી સાહેલીઓ
સાથે મેટિયી વાતો કરતી આમ તેમ દોડવા
ને કુદવા લાગી. ધરતી વૃદ્ધાઓએ એને વારી.
ધમકાવી પણ ખરી. કન્યાથી તે વળી એવાં
ગાંડાં કઢાતાં હશે ? પણ એથી એનો ઉત્સાહ
ત શમ્યો તે નજ શમ્યો.

પીઠી ચોળાઈ. કન્યાએ પાનેતર પહેલું.
એનું રમતીઆળ વદન જોઈ વિરંચીએ વાર-
તાર નયન હુછ્યાં. એના ધરડા નયનનું નુર
એના ધરને અન્ધારીયું કરી આમ સરી જનાર
હતું. પણ એના ભાવિમાં શું મધું હશે
તેની કેને ખતર હતી ? એણે ધણીય વલખાં
માર્પી પરંતુ ચારસો રૂપિયા ઉપર એક પાઈ
પણ મેળવી શક્યો નહિ. વરપક્ષદારા પોતે
જાતે ગમે તે ખમવા તૈયાર હોતો. પણ એ
ખોટ માટે કન્યા ઉપર રીસ કાઢે તો ? એનું
શ્રમિત મગજ આવે. વિચાર પણ જીરવી
શકતું નહિ. તે જ્યાં ત્યા રસડાઈ પડતો. એવા
કાલ્પનિક વિષાદોમાં ડૂબવાનો પ્રસંગ નહોતો.
એજ ક્ષણે બહાર કોસાહલ સંભળાયો. જનન
આવ્યાના સમાચાર મળ્યા. વિરંચીને ઉભા
થવું પડ્યું. તે સામેયું કરવા દોડ્યો. ચોરીમાં
વરને પધરાવવામાં આવ્યા. એમણે વદન
ગંભીર રાખ્યું હતું. હુક્કા ગમડવા લાગ્યા.
ભીત પરના થોડાંક કોડીયાં અન્ધકાર ફેડવા
મયી રહ્યા; પ્રકાશ ને બદલે ધુમગોટાજ એમા
થી વધારે નીકળતા. સમય જતો ગયે. વિરં-
ચીનું હૃદય પણ ઠરી જતું જણાયું.

પહેરામણીના પ્રશ્ન ઉપર ખુબ બાંજગડ
થઈ. આંસુ ને વિનવણીની કેને પડી હતી ?
પરેપૂરા આદરો રૂપિયા લેવાનો નિશ્ચય કરીને

જ જાનૈયા આવ્યા હતા પરેપૂરું દાણું ન મળે
તો ચોરીમાંથીજ પાછા વળવાનો તેમણે
નિશ્ચય કર્યો હતો.

પરંતુ એક કાણુમાંજ વરપક્ષની ઘેડવી
સંજ્ઞા ચોજના વરે ધૂરધાણી કરી નાંખી.
એના કઠોર હૃદયમાં કાન્તાના કાન્તિભર્યા વદને
માયા લગાડી. ચોરીમાંથી પરપક્ષા વિના પાછા
ફરવા તે જરાય તૈયાર થયો નહિ. એના
કાકા મામાઓને આવી વર્તણૂકથી ખોટું
લાગે તેની એને જરાય પરવા નહોતી.

વિરંચી તો ધ્રુજતો ધ્રુજતો એક ખૂણામાં
પેઠો હતો. મૂખેથી રામનામનું અભંગ ઉચ્ચા-
રણ કરતો. આશુભાશુ શું બનતું હતું તેનું
તેને ખાન નહોતું. એની બાથુમાં ઉમેલાઓએ
બધી વાત સમજાવવા માંડી ત્યારે એક મૂ-
ખની પેઠે તે તાકી જ રહ્યો. “ આમ ગધે-
ડાની માફક તાકી શું રહ્યા છો ? એકે
એમને ધકકો મારી રાડ પાડી “ કન્યાદાન
નથી દેવું ? ”

યંત્રની મારફત વિરંચી આગળ આવ્યો.
ગોર થોડાક મંત્રો ભણાવ્યા. ગોર બોલાવે
તેમ મૂઠની મારફતે તે બોલી ગયો. ભાયાનું
તો ઠેકાણુંજ નહોતું. ગમે તેમ પરપક્ષા ના
પરપક્ષા ચનાર નહોતુંજ.

ખીજે દિવસે જનન, જમવા બેઠી હતી ત્યારે
વરના એકાદ કાકાથી ખડખડાટ ખોટું હસી
બોલી ઉઠ્યા “ કેમ સાહેબ ! ” તેમણે વિરં-
ચીને સંબોધન કર્યું “ આ વેળા તો
અમારી ઠીક ઠેકડી કરી પણ વારા ફરતી
વારો. હવે તમારા પછી અમારો. યાદ રાખજો.
છોકરીને વળાવીશુંજ નહિ. ”

વિરંચીએ હસવા પ્રયત્ન કર્યો. એના હોઠ
કુદકાજાજ નહિ.

ચીજે પરોઢીએ વેળાસર જનન જવા તૈયાર
થઈ. કાન્તાની માતા હવાવ નહોતી એટલે
લલિતાને આવ્યો. અવસર પતવવો પડ્યો.
કાન્તાને વળાવવાનું કાર્ય પણ એને જ માથે
પડ્યું. પાડોશની છોકરીઓએ આવી કાન્તાને

કુમરો પહેરાવ્યાં ને તેની પેટી તેવાર કરી. પરંતુ વિરંચીના વર્તનથી દરેક જણ અજાણ થતાં. વિદાય થતાં પહેલાં વરુન્યા એને પગે પડવા આવ્યાં. પોતાની ભવિષ્યને એ જોરથી મેટી પડ્યો ને એક બાલકની પેડે કુસકે કુસકે રડી ઉઠ્યો. જાણે એ કુસકામાંજ એ જાણી જશે. “ઓય મા !” એક બાલ ગોલી ઉઠી “આવા તે બાલકાવેડા શા ? પેટની દીકરી નથી હોય આટલું બધું શું ? દુનિયામાં કેઈ પરણતું નહિ હોય ? એમ વળી આવું રવાનું કેવું ?”

લલિતા પણ પોતાના પતિની હિલચાલ પર રોષે ભરાઈ હતી. “ખરી વાત છે, બહેન !” એણે ઘુરવ ટાપસી પૂરી “એ તો એવા જ છે. હું તો બા ! યાદી એમનાથી થે.”

કાન્તા રડતી રડતી પતિગૃહે વિદાય થઈ. એણે પાણિયું મિલાડીનું બચ્ચું એકલવાયું આમ તેમ કુદી રહ્યું. અમળીનીભયું કકલાણ મચાવી મૂક્યું. એની ખાલી પડેલી ચોરડીનાં બારીબારણાં વાસકકક થઈ રહ્યાં. વિરંચીનું હૃદય શૂન્યતાથી ઘેરાઈ ગયું. પોતાની ચટાઈ પર અધમુઓ થઈ પડી રહ્યો. એની પત્નીનાં કરી વાગ્યાણ પણ દિવાલે અથડાઈ પાછાં પડ્યાં.

[૨]

સન્ધ્યાનો શન્યકાર વ્યાપી રહ્યો હતો. આકાશમાં વાદળોના યર જામતા હતા. પટેળાઆની આગાહી થઈ રહી હતી. વિરંચા એના ઝુંપડાના આંગણમાં બેઠો હતો. એક ચીથરાથી પવન ખાઈ રહ્યો હતો. એના ઝુંપડાને દેખાવ વધારે બચકર બન્યો હતો. કોઈએ ધર તેમજ ધરધણીને ચિતર્યા ન હોય તેમ સર્વજ એકજ બખેરા રંગ છરાઈ વળ્યો હતો. આનન્દનું નામનિશાન નોહું. કાન્તા ત્યાં નોતી. એનું હાસ્ય, એનું તોશન, એની યોવનસ્તી કશું ય ત્યાં નોહું. વિરંચી જેમ

તેમ દહાડા કાઢતો હતો. વર્ષો કરતાં વિવાદના બારે દયાઈ ગયો હતો. પતિના હૃદયથી લલિતા વધારે ક્રોધ બની હતી. એની જીવંત વધારે ને વધારે કપરી થતી જતી હતી. કોઈ અદૃશ્ય આગ એને બાળી રહી હતી ને પોતાની સાથે સમસ્ત સંસારને બાળી મૂકવા તે તૈયાર થઈ હતી.

એટલામાં અર્ધભાગલું બડકીનું બારણું ખસેરી એક વૃદ્ધા અન્દર આવી. એની પાછળ એક છોકરી હતી. બન્નેના માથા પર એ મોઢાં પોટલાં હતાં. અમળરી આંખે વિરંચી એમના તરફ જોઈ રહ્યો. નજર મળતાંજ પેલી વૃદ્ધા ગાજી ઉઠી. “કેવું સારું ધર ? અમે હલકાં વરણનાં; પણ બા ! આવી નક્કાઈ તો અમે ક્યાંય માળી નથી. એ લોકોએ તમારું કશું ય લીધું નહિ. આ રહ્યું.” મિનનમાંજ તેઓએ બન્ને પોટલાં નીચે ઉતાર્યાં; ને આંગણમાં ‘હાશ !’ કરીને બેઠાં.

એક પોટલામાં મિઠાઈને કંડીબો હતો. બીજામાં એક બદામી રંગની સાડી, ગુલાબી પોલકું, દુવાલ, ધોતીયું, ચાદર વગેરે કપડાં હતાં. એજ ક્ષણે એકાદ બહારીમાંથી લલિતાએ ડોકીયું ક્યું. એને જ્ઞેતાંજ પેલી વૃદ્ધા ઉઠળી પડી. “હો, બા ! આ તમારી ચીજો. જુઓ. બધું બરાબર છે ને ? જોઈ લ્યો. તમે મોકલ્યું હતું એમ ને એમ બધું ય પાછું આવ્યું છે. એ લોકો તો એને અડક્યાં ય નથી. ચાલી ચાલીને અમારા તો ટાંટીયા ય ફરી ગયા ને બદલામાં તો ગાળો મળી, ગાળો. બહુ સારાં સગાં સૌથી કાઢ્યાં ? એનાથી તો અમે જંગલી શેકા સારાં. પોલ બહેલી તમે બેઠ સોગાદો મોકલી ને એમણે તો અમારો પાણી સરખાનો ય ભાવ ન પૂછ્યો.”

“એમાં બહારી આગળ ચાના છણકા કર છ ? રાં...ડાસલી !” લલિતા ઘુસ્સામાં ગાજી ઉઠી “એ તને મોકલી હતી ? જેણે

મોકલી હોય તેની પાસે જા." એમ કહી તેણે ધડાક સહ આરણ્ય બંધ કર્યું.

બધી બાબતુથી મળેલા આવા આલકારથી તે બાકનું દીલ ઉકળી ગયું. એની જાત પર જઈ હમણાં તે ગાળોનો વરસાદ વરસાવશે એમ કળતાંજ વિરંચી એને જ્ઞાન્ત પાડવા આગળ આવ્યો. "એમ મુરસે ન થશે" તે બોલ્યો "એનું તો મગજ જ ચસપી ગયું છે. એની ચિન્તાઓથી એ કાપર થઈ ગઈ છે. એનું કંઈ તમારે મનમાં ન લાવવું. જરા નિરાંતે બેસો. થોડુંક ખાઓ કેટલી બધી મજલ કરીને આવ્યાં છો!"

એનાં ધીમાં વચનથી એ જુદા જરા નરમ પડી. અસ્થિલતાનો વરસાદ વરસેલો અટકી ગયો. ૧૪૨ ચીએ મીઠામીના કંડીયામાંથી થોડી મીઠાઈ કાઢી બન્ને બાકઓને ખાવા આપી. પછી નિશ્વાસ મૂકી પૂછ્યું, "એમણે શું કહ્યું?"

"એમણે તો ન કહેવાય એટલું કહ્યું" તે જુદા બોલી "વેવાણુ તો કેષ બચકર માણસ છે. જાણે અમને જીવતાં ને જીવતાં ખાઈ જશે એમ એ તો લૂંટી ઉઠ્યાં. 'તારી બે પૈસાની બેટ પાછી લઈ જા' એ ઉઠ્યાં નહિ તો લાડીથીજ પૂજા કરવી પડશે. હજી ચારસો રૂપિયાનું દેવું છે એ ડોસરો લૂંટી ગયો? આમ ચાર પૈસાનાં રમકડાં મોકલી અમને છેતરવાં હશે? એવી ચીજોને તો અમે ઢોકરેય ન મારીએ. પાણું લઈ જાવ. એ શરમવિહોણાને કહેજો કે દીવાળી પર પૈસા નાહ ભરી જાવ તો એની મંત્રિજાને જાણે ભારે પડશે. યાદ રાખજા."

૧૪૨ ચ.નું મ્હોં મુકાઈ જઈ લાગ્યું "હમે કાન્તાને જોઈ?" તેણે પૂછ્યું.

"હા. એ વેળાએજ તે તળાવથી પાણી ભરી પાછી વળતી હતી એટલે અમે જોઈ. નહિ તો અમને મળવા તો દેવજ નહિ. કેવી રૂપાળી છોકરી? અમે તો એને જોળખી પણ

શક્યાં નહિ. હાડકાનો માળો થઈ રહી છે માળો. એનું મ્હોટું પણ કેવું સ્થામ પડી ગયું છે?"

"એણે કંઈ કહ્યું?" વિરંચીએ પૂછ્યું.

"વેવાણુ ચાન્દર ગયાં એટલે તે અમારી પાસે આવી બચડી 'બહેન! પાછાં જાવ. કાકાને કહેજો કે આ થોડોનાં મ્હોટાં દિવાળી પર તો ભરવાંજ પડશે ને મ્હને ઘેર તેડી જવી જોઈએજ; નહિ તો બધાં મળી મ્હને મારી નાંખશે. દિવસમાં એક ટંક ખાવા આપે છે. રાતદિવસ લમકાવ્યા કરે છે ને જાર તો પુટેલ."

વિરંચી શિલામૂર્તિ સમો મૈન ધરી રહ્યો. એ જુદા ન્હાનકડી રમતીયાળ કાન્તાની વાત કરતી હતી એમ તે ધડીભર માની પણ શક્યો નહિ. એને એ લોકો બૂખે મારતા હતા; કંઈ દેતા હતા; મારતા હતા. હાથે કરીને બિચારી બાલાને કેવા ખાડામાં નાખી!

એના ધુંધવાયલા દિલમાંથી એક લિડો શ્વાસ નીકળી ગયો. એ રસ્તામાં રજળતો બીખારી હતો. એ નિર્વ્ય સગાંનાં પંજમાંથી બિચારી કાન્તાને શી રીતે છોડાવી શકે? એની જમીન, એનું ઘર, રાયરચીલું તમામ ગીરો દેવાઈ ગયું હતું. રસ્તામાં રજળતો થવાનું જ બાકી હતું. કાન્તાની બાનાં ઘરેણાં, પોતે બચાવેલું તમામ દ્રવ્ય, લલિતાથી છૂપાવેલી પોતાની પહેલી પત્નીની બંગડીઓ બધુંય કાન્તાના લગ્નમાં વરી ગયું હતું. જાતે વેચાય તોય એક રૂપિયો પણ મળે તેમ નહોતું. લલિતા પસે થોડાંક ઘરેણાં હતાં. પરંતુ એ કેમ મગાય? પરણ્યા પછી એણે એક પાકનો ય દાગીનો ઘડાવ્યો નહોતો. કેષ પણ દિવસ એને બ્હાલથી બોલાવી નહોતી. એનાં ઘરેણાં કેમ મગી શકે? ને કદાચ માણે તો! તેને બરાબર ખબર હતી કે પોતે માગશે તોય તે મળવાનાં નથી. એના કંકડા કરી નાંખે તોય તે આપે તેમ નહોતી.

“આમ પુતળા મારક બેસી રહી વિચાર કર્યો શો કાયદો?” પેલી વૃદ્ધાએ પૂછ્યું “કંઈ કરો નહિ તો બિચારી મરી જશે.” એમ કહી બંને માદીકરી રવાના થઈ. વિરંચી ચૂંટ બની બેસીજ રહ્યો. થોડીવારે લલિતા પોતાના ખંડમાંથી બહાર આવી. બજારી શરૂતી પેલી પોટલીઓ અંદર લઈ ગઈ.

વિરંચી ઘેસાની મારક આખો દિવસ બટકેલો. જે મળે તેની પાસે તે પૈસા માગતો. દરેક જાણુ તેને ધક્કા મારી દૂર કરતું. સાંજે ઘેર આવ્યો. ખંડમાં આવી જમીન પર પટ-કાઈ પડ્યો. લલિતાના બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા. એ ખાવા ઉઠ્યો જ નહિ.

દિવસ પર દિવસ ચાલવા માંડ્યા. ર્ષાં ઋતુ આવી. સુકાયેલી જમીનને ધાતો મળી. દરિઆળી જમીન પર પંખીમાં કલ્લોલ કરી રહ્યાં. શરદ આવી. તલાવો કમગોથી છવાઈ રહ્યાં. બેતરેમાં પાક લઈ રહ્યો. પરંતુ વિરંચીની સ્થિતિ પસારાઈ નહિ. નરાયાનાં માઠ વાદળો એના હુખી દિલને ઘેરી વળ્યાં.

શરદપૂર્ણિમા આવી. વિરંચી ચિંતામાં અંધગાંડો બની ગયો. કોઈ વાર તે લોકોને પગે પડી પૈસા માગતો. કોઈવાર તેમને મારવા દોડતો. લલિતા પણ બહેચાકળી બની ગઈ “મને હીઝર મોકલી દો.” વિરંચી જવાબ વાળ્યા વિના બહાર જતો રહ્યો. આખો ૫ દિવસ પાછો ન ફરતો.

લલિતા રસોડામાં અચાનક તંદ્રામાં પડી હતી. ઘાળીમાં ખાવાનું એમને એમ રહ્યું હતું. એટલામાં વિરંચી પાછો વળ્યો. એના પમલે લલિતા ભગી ઉઠી ને પૂછ્યું “કોણ છે?”

“હું” તેના પતિએ જવાબ વાળ્યો. “જરા આમ આવ તો.”

“શું કરવા?” પત્નીએ હાથકે કર્યો “આતારે ૫ ખાવું નથી? તમારે માટે રાતની રાત મારે બેસી રહેવું?”

“મારે નથી ખાવું. મને જરાય જીખ નથી” વિરંચી બોલ્યો. “આમ આવ. હું કંઈ તે સાંભળ” લલિતા કમને ઉઠી. એની નજીક ગઈ.

વિરંચી એને અંદરના ખંડમાં બેસી મથો, ને બજારો “તારાં ઘરેણાં મને થોડા દિવસ માટે આવ. હું એક મહિનામાં જ પાછાં આપીશ.”

લલિતા આશ્ચર્ય ને કોપથી લમલમ ગુમળાઈ જ ગઈ. થોડીક દાયો પછી તે કોષ-માંજ સંજગી ઉઠી “હે! શું કહો છો? જરા ૫ શરમ આવે છે? મારાં ઘરેણાંની સાથે તમારે શું લાગે વળગે? કોઈ દિવસ ધડાવવા મળતા? જ્યુલાઈની પેઠે તમારા ઘરમાં હું રાતદિવસ કામ કરું. અવારનવાર બીજની પાસેથી બીજ માગી એક ટંક ખાઈ. ઘરની આવી રીત એમ બીજને ધણી તો આપધાત કરે. પણ તમને નક્કર ને નશ્ટ થઈ ધીમેથી મારી પામે ઘરેણાં માગવા આવ્યા છો? ને વળી પાછાં વાળવાની વાતો કરો છો? ખરેખર! તમારી મતામાં આ ઠાપરાનાં ભાગલાં નળીયાં છે કે બીજાં?”

“તે તારે જવાનું નથી. હું કંઈ છું કે હું તને પાછાં આપીશ. ને જરૂર તેમ થશેજ. ચાલ મને આપી દે.”

“નહિ આવું” તેની પત્નીએ રાડ નાંખી “મને મારી નાંખશે તોય નહિ આવું. તમારે એનું શું કામ પડ્યું છે?”

“મારે કાનૂતને ઘેર આણી છે. દેવું ચૂકવી આપવું છે. એ લોકો એને જીવે મારે છે. માર મારે છે. એના પર હુઝના હુઝર ઉતરી પડ્યા છે.”

“ને મારે તો સોનાનો સુરજ ઉગતો હશે-અફને?” લલિતા કડવાશથી બોલી. “મારા પર તો ભેટ સોનાંદોને પરસાદ વરસતો હશે? તમારી બચિટ જવાનમમાં જાય.

એ ગાં...નું મ્હારે શું કામ છે ? એના પાપે તો હું દુઃખી દુઃખી થઈ ગયો.”

“ ધરણી આપે છે કે નહિ ? ” વિરંચી ગાજી ઉઠ્યો “ નહિ તો ભારે પડશે.”

“ કાઠ આવો...અથવા...આમ મ્હને મારી મારી નાંખે છે ? ” લલિતાએ ચીસો પાડવા માંડી વિરંચી બચવેથી ધરતી બહાર બાગી ગયો. એનું મગજ સળગી ઉઠ્યું. ખરા ખોટાનું એને બાન રહ્યું નહિ. માત્ર તેને પૈસા જોઈતા હતા એટલુંજ યાદ રહ્યું.

બાન વગર તે ગમે તેમ દોડવા લાગ્યો. એ ક્યાં જતો હતો તેની તેને મમ રહી નહિ. એકાએક એની નજીક પાણીનો પટ જોઈ તે થંભી ગયો. ખેરામ અવસ્થામાં તેણે આખું ગામ વટાવી દીધું હતું. બાગોળે છેક નદિ કિનારે આવી ઉભો હતો. પણ તે ક્યાં જતો હતો ? શા માટે ?

ચાંદની વરસાવતી રજની હતી. તે દૂર દૂર જોઈ શકતો. કાઠ એની નજરે પડતું નહિ. માત્ર નદીની રેતી દૂરદૂર અદૃશ્ય થતી જણાતી. વિરંચીના અંગમાં એક ધ્રુવની છૂટી મધ. પાસેજ ગામનું સ્મશાન હતું. એના રીડા મગજમાં બચેને પણ લાંબુ રથાન નહોતું. જૂતા-વળોનો બચ નહોતો દેવો. માનવો કે દાનવો વિરંચીનો વાળ વાંકો કરી શકે તેમ નહોતા.

એટલામાં એક આકૃતિ તેની છેક નજીક આવી રહી હતી. આજા અજવાળામાં વિરંચીને એક ન્હાની પેટી નજરે ચઢી. લુગડાના છેડા નીચે તે દખાવેલી હતી. એણે એટલું ઓઢેલું હતું કે મરદ છે કે સ્ત્રી તે કળવું મુશ્કેલ હતું.

એકાએક તે આકૃતિ ઉપર કુલો. પેટી ખૂંટવી લીધી. નિરાશાની રાડ નાંખી પેલી આકૃતિ દળી પડી. એનાં વસ્ત્રો વીંખાઈ ગયાં.

વિરંચી તો પેટી ઉઘાડવાની ગડમથકમાં પડ્યો હતો. શિકાર તરફ નજર કરવાની પણ એને ધુરમદ નહોતી. પેટી ઉઘડી. થોડાંક ન્હાનાં ધરણી બહાર નીકળી પડ્યાં.

જંગલીની જોડ પર નજર પડતાંજ વિરંચી ચમક્યો. પેટી ને અધુજ ત્યાં પડતું મૂક્યું. રેતી પર પડેલી સ્થિર આકૃતિ તરફ દોડ્યો. એ એક બાલા હતી. તારાના આછેરા પ્રકાશમાં એના નયન—આકાશમાં સ્થિર થઈ ગયાં જણાયાં. એના હૃદય પર વિરંચીએ હાથ મૂક્યો ત્યાં જરાએ થડકાર નહોતો.

સ્મશાનમાંજ એવો હૃદયભેદક સુર કઠી સંભળાયો નહિ હોય “ ઓ ન્હાનકડી માતા ! છેવટે મ્હેંજ તારો છૂવ લીધો ? ” તે રડી ઉઠ્યો “ ને તું ઘેર આવતી હતી ? ” આજુ-માંજ રેતીના ઢગલામાં તે દખાઈ ગયો. શબ-વત પડી રહ્યો.

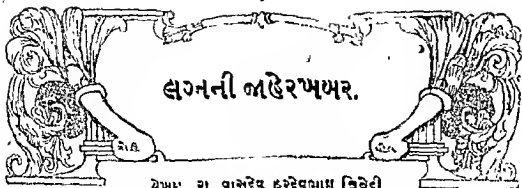
સ્થવાર થયું. લોકોની અવરજવર શરૂ થઈ. રેતીમાં દખાડતી એ આકૃતિએ તરફ ટુરત ધ્યાન ખેંચાયું. થોડીવારમાં ત્યાં મોહું ટાળું જમા થઈ ગયું. પોલીસ આવ્યો. મન્સપેક્ટર આવ્યો. દાકતર આવ્યો.

દાકતરે એ બાલાનું શરીર તપાસ્યું “ હૃદય બન્ધ પડવાથી મરી ગયો ” એવો નિર્ણય નહેર થયો.

પરંતુ એટલી સડેલાપથી વિરંચીનો છુટકો ન થયો. પ્રશ્નોની ઝડીઓ પડી સંતોષકારક જવાબ મળ્યોજ નહિ. માર ખાઈ ખાઈ તે ખેલાન થઈ ગયો.

એક ગાહું આજુવામાં આવ્યું. મરેલી બાલા તથા તેના કાકાને તેમાં નાંખવામાં આવ્યાં. એક વ્યાયકા સાથે ગાહું ઉપડ્યું દીપાવલીના સંધ્યરતે ટાણે કાન્તા પ્લીઝરને પંધે પળી.*

* મૂળ લેખિકા: સીતાદેવી.

સગની જાહેરખબર.

લેખક: રા. વાલુદેવ હરદેવભાઈ ત્રિવેદી.

રમાજ બળવંતરાય શેઠની પત્નીના અવસાનને સગભગ પંદર દિવસ થયા છે. તેની સર્વ ઉત્તર ક્રિયામાંથી નિવૃત્ત થઈ અત્યારે તેઓ પોતાના બંગલાના દિવાનખાનામાં પોતાના વિશ્વાસુ મુનિમ સાથે બેઠેલા જોવામાં આવે છે.

બળવંતરાય શેઠની ઉમ્મર સગભગ પચાવન વર્ષની હશે. તેમણે સદામાં સગભગ દોઢ લાખ રૂપિયા બેગા કર્યા હતા. તેમને મોટા પુત્ર વિરંચી એક મોટી વેપારી પેઢીમાં ભાગીદાર હતો. વિરંચીનું લગ્ન એક સુશીલ કન્યા સાથે થયું હતું અને શેઠ પોતાના પોત્રને રમાડવા ભાગ્યશાળી થયા હતા. વિરંચી શિવાય બીજા પુત્ર એક વીસેક વર્ષનો પુત્ર તથા અઢારેક વર્ષની પુત્રી, એમ ત્રણ સંતાન હતાં.

આવા વિસ્તારી કુટુંબવાળા હોવા છતાં શેઠને હવે પોતાનું અંગત કામ ન લાગવાથી ફરીથી સગ કરી દેશસેવા કરવાનો નિશ્ચય થયો હતો. કારણ કે તેમણે થોડાજ દિવસ પર એક ઢાપામાં વાલેજું કે, ગયાં મદાન વિગદમાં, વસ્તી ઘટી ગયેલા એક દેશમાં યુવાનો માટે લગ્ન ફજાવાત કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી દેશની વસ્તીમાં પોતાનો શાંખો આપી એ રીતે દેશસેવા થઈ શકે. આથીજ પત્ની ગત થવા છતાં તેઓ નાદિંમત બન્યા નહતાં! હજારું પ્રથમ કરતાં વધુ ઉમંગથી

તેમણે લગ્ન કરી જગતને આ રીતે દેશસેવા કરવાનું ઉત્ત્વલ દૃષ્ટાંત આપવા નિશ્ચય કર્યો હતો!

અત્યારે આજ વિચારમાં તેઓ બેઠા છે. તથા સામયમાં ચોપડો લાઇ હિસાબ કરતા મુનિમને વચ્ચે વચ્ચે કંઈક સમજાવતા જાય છે.

વિરંચી નીચે કંઈક કાર્યમાં રોકાયો હતો; તેટલામાં પોસ્ટમેન આવી ટપાલ તેના હાથમાં મૂકી ગયો.

બધા પત્રો આમ તેમ જોતાં એક કાગળે તેનું ધ્યાન ખેંચ્યું. તે એક સાપ્તાહિક પત્રના મેનેજર તરફથી હોય તેમ લાગતું હતું તેમાં શું હતું?

“રનેહવીણા” ઑરિસ મુબઇ

તા.....

“મહેરબાન સાહેબ,

વિ. વિ. સાથે જણાવવાનું કે; આપની મોકલેલી જાહેરાત આપના જણાવ્યા મુજબ “રનેહવીણા”ના અંકમાં છાપેલી છે. તથા આપને જો. નં. ૧૦૨૫ આપવામાં આવેલ છે. માટે આપના કપર આવેલી સર્વ ટપાલ આપના તરફ મોકલી આપવામાં આવશે; તે ફિરકારશો. જેજ અમ સરખી સેવા જણાવશો.

લી. આપનો.

.....

મેનેજર “રનેહવીણા”

વિરંચીને આ પત્ર વાંચી આશ્ચર્ય થયું.
 “ જાહેરાત શાની ? તથા મોકલી હોય તો
 મહેને તેની ખચકે નહો ? ” એ વિચાર
 એ કરતો હતો, એટલામાં “ સ્નેહવીણા ”
 પેપરની એક નકલ ન્યુસપેપર વહેંચનારો
 છાકરો આવીને નાખી ગયો. તરતજ વિરંચીએ
 પેપર હાથમાં લેતાંજ એક મોટા અક્ષરે છપેલું
 “ જોધએ છીએ ” જોયું અને વાંચ્યું:—

‘ કન્યા જોધએ છીએ. ’

“ લગભગ બે લાખની મિલકતવાળા
 પાંત્રીસેક વર્ષની ઉમ્મરના એક ગૃહસ્થને વીસ
 બારીસ વર્ષની વણિક જ્ઞાતિની સુશીલ, સુંદર
 તથા બહેલી કન્યા જોધએ છીએ; વિધવા
 હશે તોપણ ચાલશે. પવવહેવાર તદ્દન ખાનગી.
 ફાટા સાથે લખો યા મળે, આ પત્રની કેરમાં
 નં. ૧૦૨૫. ”

વિરંચી ચમક્યો. “ અરે ! શું પિતા
 પુનર્લગ્ન કરવા તૈયાર થયા છે ? આટલી
 ઉમ્મરે અને તે પણ એક વિધવા સાથે ?
 પિતાની મતિ ફરી છે કે શું ? હવેજ તેને
 સમજ પડી કે એક બે દિવસ પહેલાં તેના
 એક મિત્રે તેને વાત કરેલી કે, તેણે શેઠને
 હમણાંના ‘ સ સાર સુધારા હાલ ’ માં જતા
 ધણીવાર જોયા હતા. આ વાત તેણે તે વખતે
 નહોતી માની. પરંતુ હવે તેને આ બાબતનો
 અર્થ એકાએક સમજાયો. પોતાની માતા-
 પોતાની સુશીલ અને ગ્રેમાળ સ્વર્ગસ્થ માતાની
 યાદ આવતાં તેની આંખમાંથી આસુ પડ્યાં.
 તે છુછી નાખ્યા, અને ખિન્ન ચિત્તે પોસ્ટમાર્ક
 તથા પેપર લઈ જઈ પિતાને આપવા તથા
 તેનો અર્થ બની શકે તો જાણવાનો નિશ્ચય
 કરી ઉપર ગયો. બન્ને વસ્તુ પિતાના હાથમાં
 મૂકી તેમના સાથે અશુભૃષ્ટ દષ્ટિથી જોધ
 રહ્યો.

પેપર હાથમાં લેતાં પુવના મુખ સામી
 નજર ગઈ. ચતુર ડાસો બધી વાત પામી

મળે. તૂટત તો પુત્રને વિદાય કરવામાંજ તેમણે
 ચતુરાઈ માની, અને પછીથી પુત્રને મૂનિમ
 મારફતે સમજાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. વિરંચીને
 ખુલાસો પુછવાનું થયુંવ મન થયું પરંતુ તેની
 જીમ ઉપડીજ નહો. છેવટે તે ત્યાંથી ચાલ્યો
 ગયો.

“ દરેલદાસ ! છેવટે આપણી મોકલેલી
 જાહેરાત આ પેપરમાં છપાઈ છે; ” વિરં-
 ચીના ગપા બાદ શેઠે વિશ્વાસ મુનિમને ઉદ્દેશી
 કહ્યું; “ પણ વિરંચીના મ્હોં ઉપરથી તમને
 શું લાગ્યું ? ”

“ શેઠ હું સર્વ સમજ્યો છું. ” દરે-
 લદાસે દરેલપણે કહ્યું. “ વિરંચી પેપર લઈ
 ઉપર આવ્યો સારે તેના મ્હોં સાથે જોતાંજ
 મહેને ધારકો પડ્યો. છેવટે જે વાતથી-ગૃહકં-
 કાસના બાથથી તમે બહીતા હતા તે વાતજ
 આગળ આવી ઉભી રહી. શેઠ ! મ્હોં તમને
 પ્રથમજ ન્હોતું કહ્યું કે, આટલી ઉમ્મરે તથા
 આટલું-દિકરા દિકરી, પૌત્ર વિગેરેનું વિસ્તિર્ણ
 કુટુંબ હોવા છતાં ફરી લગ્ન કરવાથી જગતમાં
 હાંસી થશે, તથા તમારી ઉમ્મરે પહેંચેલા
 છાકરાનું મન સાવકી માતાના આવવાથી
 દુખારો ? ખેર-”

“ દરેલદાસ ! તુંજ મહેને આમ કહે છે ?
 મ્હોં ત્હારી દિમ્મતે તો આ લગ્ન અને તે
 પણ વિધવા-પુનર્લગ્ન કરવાનું સાદસ ખેડ્યું.
 તો તુંજ મહેને ઠપકો આપે છે ! કહે મ્હારા
 વિશ્વાસ મુનિમ ! વિરંચીને હવે મ્હારે કેમ
 સમજાવવો તથા બાજી કેમ પાડ પાડવી ? ”
 વિવાદબેલા શેઠ નમ્ર થઈ બોલ્યા.

“ હશે, શેઠ ! થયું તે થયું. વિરંચીને
 તો હુંજ સમજાવી દહરા. તમે કેાઈ ચિંતા
 ન રાખશો. અને એવો હવે પડશે તેમ
 દેવાશે. ” શેઠને દિમ્મત આપતાં મુનિમે કહ્યું;
 અને પોતે ઘેર જવા તૈયાર થયો.

ખીચારો મુનિમ ! તે શું કરે ? શેઠને

પુનર્વિવાહ ન કરવા તેણે ઘણું સમજાવ્યા, જૂઠાં જૂઠાં કારણો બતાવ્યાં, સાથ દાનિનો હિસાબ કરી બતાવ્યો, છેવટે જગતમાં કીર્તિને હાથ પડશે એમ પણ કહ્યું. પરંતુ લગ્ન કરવાનો શેઠનો નિશ્ચય થયો નહિ. એટલે આખરના ઇલાજે મુનિએ મદદ કરવા હા પાડી હતી.

[૨]

ચારે દિવસ થઈ ગયા છે. જળવંતરાય શેઠ પોતાની મેડીમાં આમતેમ આટો ખાતા હતા. તે કંઈક જખડતા હોય તેમ જણાવું હતું—“ ચાલો, વિરંચી પણ હવે જરા શાન્ત થયો. મુનિએ તેને કહાવણથી સમજાવ્યો. છેવટે ‘ ભલે એમને યોગ્ય લાગે તે કરે ’ એમ પણ વિરંચીએ કહ્યું. હવે લગ્ન કરવામાં વાંધો નહીં આવે—” આ વિચારમાળા સામેથી ટપાલીને ગૃહ તરફ આવતો જોતાં તૂટી, અને કંઈ નવી આશાથી ટપાલ લેવા જતેજ નીચે ઉતર્યા. ટપાલીએ જોમમાંથી એક નાનું છુક પોસ્ટ તથા એક પરખીડીયું તેમના હાથમાં મૂક્યું અને ચાલ્યો ગયો.

અધિરાષ્ટ્રી તેમણે પ્રથમ છુકપોસ્ટ ખોલ્યું તે ખોલતાંજ તેમનો ચહેરો પ્રકુલિત થયો. શું જોયું ? એક નીસેક વર્ષની સુંદરીનો કાર્ડ-સાધજનો તે ફોટો હતો. અરેખર ! તેવું સૌંદર્ય અપ્રતીમ હોવાથી શેઠ મુગ્ધ થઈ ગયા. છેવટે તે બાજુએ મૂકી ક્વર ખોલ્યું તેમાં નીચે પ્રમાણે હતું:—

બહેરખ, મુંબાઈ.

તા....

“ મહેરબાન સાહેબ,

જત તા....ના “સ્નેહવીણા” પેપરના અંકમાં આપના તરફથી હપચેલી બહેરખબર બાજત જણાવવાનું કે, અમારી બેન નામે મોદિનીનું લગ્ન લગભગ દસ વર્ષની વયે થતાં ૬ માસમાં વિધવા થયેલી છે. આપણી દિદ

ઓની કંડંગી રીત મુજબ પુરૂષો સ્ત્રીના મરણ પછી લગ્ન કરી શકે છે, જ્યારે બિચારી સ્ત્રી આજો બવ વેધબાવરથામાંજ ગુમાવે. તેમાંય આવી બાળવિધવાઓ, જેમણે સંસારનો દહાવો સરખો ખીંચકુંડ લીધો નથી, એવી બાળકીઓની આશાવેલ પુલ્યા વગર એમને એમ કરમાઈ જાય છે. એ નિર્દય અને અમાનુષી રિવાજને અમે અતઃકરણથી ધિક્કારનાર છીએ. આજ કારણસર અમે અમારી બેનનું પુનર્લગ્ન કરવા દઈ નિશ્ચય કર્યો છે. તેથી તેવા એક ઉચિત અને લાયક પતિ જોને ત્યાં અમારી લાડકી બેનને કાઠપણ પ્રકરતું દુઃખ ન પડે તેવાની શોધમાં અમે હતા. એટલામાંજ આપની બહેરાન વાંચી. આપના નંબર ઉપરથી નામ લામની તપાસ કરી આપ યોગ્ય લાગતાં આ પત્ર લખ્યો છે.

જો આપની પ્રમજા હોય તો અમને ફરજ મળી જશે. આવતા પહેલાં પત્રથી ખબર આપશો, જેથી આપનો ઉચિત સંકાર થઈ શકે. એજ.

લી. આપનો,

મહાસુખદાસ પ્રેમચંદ શાહ.

તા. ૧. આ સાથે અમારો બેનનો હાલ-માંજ પકાવેલો ફોટો આપને જોવા સાર. મોકલ્યો છે તે જણુશોજી.”

પત્ર વાંચી પુનઃ ફોટો હાથમાં લીધો અને સ્થિર દૃષ્ટિએ આ ફોટામાંની લાવણ્યમયી લલનાને જોઈ રહ્યા. “ સારે હવે આ માણુ-સને તેના લખેલા સરનામે આજે સાંજેજ મળવા જવું. મુનિમ જોડે આવ્યો હોય તો ઘણુંજ હીક થત. પરંતુ તે સ્વવારમાં જ દીલ્હીથી પોતાના એકના એક પુત્રની માંદ-ગીનો અચાનક તાર આવવાથી આઠ દિવસની રજા લઈ ચાલ્યો ગયો છે. ! તેનો આવવાની ગદ જોઈ શકાય નહીં. કારણ કે જો મંદવાડ વધુ પડેલે તો તે વધુ દિવસ પણ રોકાઈ

જામે અને લગ્ન મુદતથી રાખવાથી અનેક આચરણો ગ્રામી પડવા સંભવ છે, માટે ‘શુભસ્મ્ય શીઘ્રમ્’ કરી નાંખવું એજ ઉત્તમ” શેઠે નિશ્ચય કરી નાંખ્યો.

સાંજે પાંચ વાગે કન્યાને જોવા તથા અધુનકડી કરવા જવાનો દરવાજો કર્યો. અને તે પ્રમાણે એક ચિઠ્ઠી પણ પોતાના એક નોકર સાથે લખેલા સરનામે પહોંચાડવા ગોઠવણ થઈ. આટલું કાર્ય કરી શેઠ અંદર ચિત્તે પાંચ વાગવાની રાહ જોતા બીજા કાર્યમાં ગુંથાયા.

[૩]

સાંજના પાંચ વાગવાનો સમય હતો. આ સમયે મુખ્ય શહેર ફરવા નિકળેલા અનેક શહેલાણીઓ તથા શેઠાણીઓની ગાડીઓ, મોટરો તથા ટ્રામ વિગેરેથી ઉભરાઈ જતું હતું. બરાબર આજ સમયે એક ગાડી ભૂલેશ્વર તરફ પૂરપાટ દોડતી જતી જોવામાં આવે છે. કહેવાની જરૂર નથી કે, તેમાં બળવંતરાય પોતેજ હતા. અને લગ્નના ઉમંગમાં વારંવાર ‘જલ્દી ચલાવ ને! ઓડે ગાડીવાનને આપ્યે જતા હતા. અદ્ય સમયમાંજ ગાડી ભૂલેશ્વરમાં શિરગીના દેવળ પાસેની એક ગલી આગળ આવી ઉભી રહી. શેઠ ગાડીમાંથી ઉતર્યા.

“આ પેલું નાનું પણ નવા જેવું દેખાય છે તેજ મકાન, સાહેબ” સહવારે પત્ર આપી આવેલા નોકરે શેઠને મકાન બતાવતાં કહ્યું.

શેઠ તથા નોકર બન્ને ચાલ્યા, અને મકાન પાસે આવ્યા. એટલામાંજ તેમના આગમનની રાહ જોઈ તૈયાર થઈ ઉભેલા એક કિમતી પોશાકમાં સજ્જ થયેલા સુવક અંદરથી આવ્યો.

“પધારો ! પધારો ! શેઠ સાહેબ” કહી પોતાને મહામુખદાસ તરીકે ઓળખાવી તેણે ઉમંગકાથી શેઠને સ્વાગત આપ્યું.

શેઠે મહામુખદું બબકાજધે અગ્રીદાર

અંગરખું, હીરકેરી કેરતું ઝીણું ઘોતીવં, બનારસી ખેસ તથા એક બારે પાંચડી જેમ તેને અસલ ખાનદાન અને તવંગર શેઠીઓ માની લીધો.

શેઠ અંદર આવ્યા. અતિ આમહથી તેમને એક મખમલથી મહેલી સ્ત્રીગવાળી ખુરશી પર બેસાડવા અને ધીમેથી મહામુખદાસે ખૂસ પાડી:—

“મોહિની બહેન ! અંદરથી પાનની તાસક લાવોને જરા.”

અધકારમાં વીજળી ઝળૂકી હોય તેમ એક યુવાળી વસ્ત્રમાં સુસજ્જિત થયેલી તથા ઘટતા આભૂષણોથી શણગારાયેલી મોહિનીએ સરમાતાં સરમાતાં અંદર બાતવાળી મુનેરી તાસક શેઠની પાસે મૂકી અને કોઈ ન જોઈ શકે તેમ શેઠ ઉપર એક સિમતયુક્ત કટાક્ષ ફેંક્યો, અને વિવાહલેલા શેઠને ધાયલ કરી અંદર ચાલી ગઈ.

મોહિનીના સૌંદર્યથી અંગ્રમ ગયેલા શેઠ આ કટાક્ષથી પાણી પાણી થઈ ગયા. તેમનું હૃદય જોરથી ધડકવા લાગ્યું. આ વાત કોઈ જોતું નથી એમ માની લેતા શેઠે જો બારી-કામથી મહામુખ પર નજર કરી હોત તે જણાત કે તે, તેના જેવાંજ ઉત્તમ વસ્ત્રો પરિધાન કરેલા સાથી સાથે આંખમીંચામણાં કરી મંદ સિમત કરતો હતો. તેના મુખ ઉપર વિનયના ચિન્હ સ્પષ્ટ જણાતાં હતાં એમ કોઈ પણ બાહોશ માણસ જોઈ શકત.

લેવટે મહા મહેનતે સ્વસ્થ થતાં શેઠે તેમના ચનાર સંજધીઓની સાંસારિક સિધ્ધિ અધિકવા નિદાસા ગતાવી, એટલે મહામુખે પોતાની જાળ પાયરતા મીઠી મીઠી વાત કરવા માંડી: “હું પંચનમા એક મોટી બેકમાં કેશીબર છું, જ્યાં હાલ મહેન રૂ. ૫૦૦) મળે છે.” પછી પોતાના સાથીને બતાવી કહ્યું:—

“આ મહારા બાઈ, તે એક દેશી રાખમાં

મોટા પોલીસ અમલદાર છે. ” આ શિવાય પોતાના કુટુંબની ખાનદાની-વિષે લાંબી લાંબી વાતો કરી, અને તેથી અલગત જળવંતરાય શેઠને સંતોષ થયો.

આખરે લગ્નની સરત જણાવતાં તે બોલ્યા: “ જુઓ શેઠ ! મ્હારે જરા વહેવારમાં સ્પષ્ટ થવું જોઈએ. કારણકે “આજારે વ્યવહારે ચ સ્પષ્ટવક્તા સુઘી મરેત્ત. ” પ્રથમથી નક્કી કર્યું હોય તો પાછળથી વાધો ન આવે. માટે જુઓ લગ્નના બદલામાં મોહિની તરફથી એક સરત મ્હારે તમને જાહેર કરવીજ જોઈએ. ”

શેઠ જોઈ શકે તેમ અંદર જોરડામાં બેઠેલી મોહિનીએ પુનઃ જળવંતરાય તરફ દૃષ્ટિ પાત કરી અને આંખ સાથે આંખ મેળવી, બાન બુલાતી દે તેવું એક મધુર સ્મિત કર્યું.

શેઠને જીવ હંમેા નીચેા થવા લાગ્યો. મહા મહેનતે આત્મસંયમ કરી ત્યાંથી દૃષ્ટિ પાછી ખેંચી લઈ મહાસુખ તરફ જોતા બોલ્યા: “ બેલાશક ! જે હોય તે જણાવી દો ‘ ખરી વાતમાં ખાર શો ? ’ ”

“ વાઈ ! ભાઈ જુઓ. માર કરજો. પણ આ આપતું મ્હારા જીવનનું પ્રમાણે બીજી વારતું લગ્ન છે વળી તમને પુત્રપૌત્રાદિ પણ છે. માટે ન કરે નારાયણ-મ્હારે કહેવુંજ જોઈએ-અને વળી અમર થઈ દુઃખીઆમાં કેણુ આવ્યું છે ?-માટે તમારા દેહ પછી મોહિનીના ભરણપોષણ માટે તમે શું ગોઠવણ કરશો ? ”

આટલું બોલી મહાસુખ અચકચો, અને શેઠના મ્હો ઉપર તેથી શા ફેરવાર થાય છે તે ઝીણવટથી જોઈ રહ્યો.

ખરેખર ! જે ગભીર પ્રશ્ન મત્સરાગ્રાએ બીજાના પિતા શાંતનુને મૂક્યો હતો તેજ પ્રશ્ન આજે મહાસુખે જળવંતરાયને મૂક્યો.

શેઠ વિચારવખજમાં પડ્યા. આખર એ

બોલ્યા: “ પણ મ્હારો પુત્ર વિરંચી તેનું ભરણપોષણ કાવડી રીતે, ન કરે તેવો છેજ નહીં, એવી મ્હને ગળા સુધી ખાતરી છે. છતાં તમે કહો તો કંઈ રકમ હું મોહિનીના નામ પર ચૂકવા તૈયાર છું. અહો ! એજ કે બીજું ? ” શેઠ મહાપ્રયત્ને બેધિકરાધનો ડોળ કર્યો.

છેવટે મહાસુખે પોતાની સરત જણાવી દીધી. સરત સાદી અને છેક બારે નહોતી. એક માળો મોહિનીના નામ પર ચઢાવી આપવો. તેમજ દસ હજાર રૂપીઆ મોહિનીના નામે જૂજાજ બેંકમાં ચૂકવા, તથા તેની ચોપડી મહાસુખદાસ પાસે રહે. વળી જનને સરતોનો અમલ લગ્નને દિવસે રહવારજ થવો જોઈએ. અને તે પ્રમાણે થવા પછીજ લગ્ન-વિધિ થશે. તે પણ સાથે સાથે મહાસુખે સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું.

કેટલીક આનાકાની પછી છેવટે તે સરતો કબુલ થઈ અને શેઠ તેની રજા લઈ ઘેર આવ્યા; ઘેર આવી વિરંચીને ધીમે રહી સર્વ વાત જણાવી તથા લગ્ન પણ ત્રણ દિવસ પછી ‘ સંસાર સુધારા હોલ ’ માં થશે એમ જણાવી દીધું. પુત્રને પિતાનું આ કાર્ય બીજકુલ પસંદ ન હોય એ સ્વાભાવિક છે; છતાં પિતાને સંતોષવાને ખાતરજ ‘ ભસે ’ કહી લગ્નની તૈયારી કરવા માંડી.

લગ્નને દિવસે રહવારે બે ત્રણ સુધારક શેઠીઆને તેડી તેમની સાખ રાખી જળવંતરાયે સ્પેસીએક પર દસહજારનો એક તથા એક રૂપ-૩૦ હજારનો માળો મોહિનીના નામ પર લખી આપ્યો.

તેજ દિવસે બડી ધામધુમથી ન્યાતની ઝાઝી પરવા ન રાખતા ‘ સંસાર સુધારા હોલ ’ માં જળવંતરાય તથા મોહિનીના લગ્ન (?) થયાં. એક શાઓ-જેને સંસાર-સુધારકાએ મોટા પગાર આપી ‘ પુત્રવિવાહ

શાસ્ત્રસંમત ' હોવાના પ્રમાણ તથા નવા વિધિના મંત્રો બનાવી, ક્ષત્ર કરાવવા રોકેલો હતો તેણે પરસ્પર વધાદાર રહેવાની તથા હંદગી પર્વત મિત્ર રહેવાની ' પ્રતિજ્ઞા ' તેમની કને લેવરાવી. તથા શુભં ભવતુ, કલ્યાણમસ્તુ, શતપુત્રવતીભવ વિગેરે આશિર્વાદ આપ્યા.

વિધિ પૂરા થઇ રહેતાં એક મોટીંગ બરાબ તેમાં બળવંતરાય શેઠે બતાવેલી અપૂર્વ દર્શિત, સુધારા પ્રત્યે તેમની સહાનુભૂતિ વિગેરેના વખાણુ થયાં. તેમને ધન્યવાદ આપી સભા ભરખાસ્ત કરવામાં આવી. અને વરવધુ નવી હંદગી શરૂ કરવાને ઘેર પાછા ફર્યા.

બંને વરવધુ શુદ્ધે ' આવતાં તેમને પોખી દવાગત કરવાને વિરંચીની વધુ, તેની પહેલ ગિરિજા, બીજાં આડોસી પાડોસી તથા સગા વહાલાના ભૈરાં ભેગા થયા હતા. દરેકને વહુની સુંદરતા, છટા, વિગેરે જોઇ સતોષ થયો તથા તે પ્રમાણે વિરંચીની વધુને તથા તેની નણ્ણદ ગિરિજાને અભિનંદન આપવામાં આવ્યું.

પરંતુ ખરી રીતે તો સતોષ ન પામવામાં માત્ર વિરંચી ને ગિરિજાદત્તાં. ત્યારે શું તેઓ ક્યારેયી તેમ કરતાં હતા ? ના, ના. ત્યારે ? તેમને ગૃહમાં લાવતી વખતે ચાલક ગિરિજાએ પ્રથમવારજ પોતાની નવી 'મા' ને જોઇ. કેટલીક મિનીટ સુધી તે ધારી ધારીને મોહિનીને જોઇ રહી. અને તેની કાળજીથી આંજોલી કાળી આંખો પરથી તેણે હૃદય કે-લવા પ્રપલ્લ કરવા લાગી. તેણે સુંદર મુખ દાંખા ફેર, બરાવદાર કપોળ, મુદ્દ ચરિર વિગેરે અંગલાક્ષિત્ય જોઈ તેને સતોષ થયો. પરંતુ તેની આંખો . તે આંખો પણ ચાંચિના પ્રમાણમાજ સુંદર અને કાળી હતી પરંતુ તે ' કાદર ' આંખોની પાછળ એક કાળી છાયા ગિરિજાને લાગી. કેડે છે કે, ' This is the window of mind ' આખમાથી મન

ડોહાવાં કરે છે ' અને તે દ્વારા, વિચાર, વર્તણુક વિગેરેનો પાર પામી શકાય છે.

દરેક અને સંસારમાં ઘડાયેલી ગિરિજાને મોહિનીને જોઈ સતોષ થયો નહોતો. તેની આંખે સાક્ષી પૂરી નહોતી. તે પોતાના બાઈ પાસે આવી અને તેને નવીન 'મા' માટે અભિપ્રાય પૂછ્યો.

વિરંચીને પણ તેનીજ લાગણી થઈ રહી હતી. સાવકા માતાની આંખમાં એવું તે શું કુદરતી એક હતું. જે જોઇને તે બંને પ્રસન્ન ન થયાં ? તેઓ પોતે પણ આ કાળી છાયા શું દર્શો તે સમજી શક્યાં નહોતો.

ગમે તેમ હોય તોપણ હંવટે બંનેએ મોહિનીને 'મા' તરીકે માન આપવાની શરૂઆત સમજી તેની સાથે યોગ્ય વર્તન રાખવાને નિશ્ચય કર્યો.

પૂર્વજીવન કરવાથી ન્યાતમાં થોડી એ-એ-એ થઈ પરંતુ તેની તેમને થોડીજ દરકાર હતી ? વળી તેમના દ્રવ્યથી તથા ન્યાતમા વગ અને માન ધણું હોવાથી નજીવો દંડ લઈ ન્યાને તેમના લાભનું સમાધાન કર્યું. અને શેઠ કંઈક નિવૃત્ત થવા લાગ્યા.

[૪]

લગ્ન થયાને એક અઠવાડિયું થયું હતો. પ્રથમ તો વિરંચી નવીન માતાને બાજુ ન બોલાવતો. પરંતુ અત્ય સમયમાજ મોહિનીની મૂઠી જીમ તથા સ્નેહભરી વર્તણુકથી વિરંચીથી તે નાના છોકરા સુધીનાં મન એણે જીતી લીધાં. બળવંતરાયને પણ તે જોઇ વિનમ સતોષ થયો. બળવંતરાય મોહિનીનો સખ્ત કયાપત્રા નહોતો. રાદી આગળ મંત્રમુગ્ધ સર્પની માફક મોહિની જેમ ન્યાવે તેમ શેઠ નાચતા. પિતાને નયિન મા પાસે 'જી સખ્તે' કરતા જોઇ વિરંચીને ખેદ થતો. મોહિનીને આરે કપડા તથા હીરાના દાગીનાનો બદ્ધ શોખ

છે એમ ખબર પડવાથી તે શોખ પૂરા કરવામાં તેમણે કશીજ કચાસ રાખી નહી. છતાં વિરંચી આ જાગતો ઉપર અલક્ષ્યવૃત્તિ-એ-ફિકરાણ ધારણ કરતો. આથી ગૃહમાં શાંતી જળવાતી હતી, જે જોઇ શેઠને પરમ સતોષ થતો.

* . *

આજ સહવારની બળવંતરાયને ત્યાં દોડધામ થઇ રહી છે. બધાના મુખમાં એકજ શબ્દ હતો: “ક્યાં ગઇ હશે?”

સહવારમાં ઉઠતાં બળવંતરાયને માલમ પડ્યું કે મોહિની નથી. તેના પત્નોજ નથી. પ્રથમ તો આટલામાંજ હશે એમ ધારી મન વાળ્યું પણ છેવટે ઘડીઆળમાં આઠ, નવ, અને આખરે દસ પશુ થયા. કોઇ કંઈ કહેતું અને કોઇ કંઈ કહેતું. એમ બેગા થયલા લોકમાંથી દરેક પોતપોતાનો મત આપતા અને ચોટ ભાગે તાલજ નેતા.

“કદાચ એને પિયર ગઇ હશે.” પડોશી ધનકોરઆએ આગળ આવી નવો વિચાર મૂકાડ્યો. “વખત છે એકદમ બાઈ બાઈની તખીયત એકાએક બગડી હોય અને ત્યાંથી તેડવા આવ્યું હોય અને એ ત્યાં ગઇ હોય એમ બનવા જોમ છે. માટે ત્યાં તપાસ કરો,”

“પણ તે જય તો મ્હને કહીને જાય ને?” શેઠ ઢીલા થઇ બોલ્યા. છતાં આ સુમનાનો અમલ જલ્દી કરવા પોતેજ નીકળી પડ્યા.

ગાડીમાંથી ઉતરી કિતાવળે પગલે મહા-સુખદાસના ઘર આગળ પગ મૂકતાંજ બધું શાંત લાગ્યું. ઘર ખાલીજ હતું. એટલામાં એટલા પર મકાનના માલીકને ત્રણચાર માણસ સહિત ઉરકેરાયલી રિયતિમાં વેબોલો જોયો. તેની પાસે આવી પૂછ્યું:

“આ મહાસુખદાસ ક્યાં ગયા છે?” શેઠ ચિતાવ્રત થતા ઉદ્વેગ મહેર પૂછ્યું.

“અરે! તેનાજ પત્નો નથી ને?” તે ઉરકેરાડ બોલ્યો. “મ્હે ન્હોતું જાણ્યું કે આવે ગૃહસ્થ જેવો જણાતો માણસ સોનેરી ટાળીમાંનો એક હશે. પચાસ રૂપીઆ મકાનનું બાહું તથા પચાસ રૂપીઆ તક્તા, ખુરસી, ટેબલ, વિગેરે રસનીચરનું બાહું કરી મ્હને સો રૂપીઆને માથે એસાડી.”

“પણ તેના સામાન તો લઇને નથી ગયો ને?” બળવંતરાયે જરા વિચાર કરી કહ્યું.

“વળી સામાન સાથે લાગ્યોતોજ ક્યારે?” પણ શીકર નહીં. ક્યાં જવાનો છે? હમણાંજ જઇને પોલીસમાં જણાવું છું.” એટલું બોલી રજ માગી ત્યાંથી જો ચાલ્યો ગયો.

આથી બળવંતરાયના દીલને પૂરેપૂરો દારકો પડ્યો. એકદમ એ ઘેર દોડ્યો. અને એરેડામાં આમ તેમ તપાસ કરતાં ત્રી-જોરીમાંથી પાંચ સાત હજારના હીરાના દાગીનાનું જાકસ શુભ જ્યેલું માલમ પડ્યું. વળી કામળ સાથે મેકલેલો મોહિનીનો ફોટો-તે પણ શુભ!

એકંદરે લગભગ ૫૦ હજારને માથે બેઠી હતી. તપાસ કરતાં માળો એક કંટ્રાક્ટરને રોકડા ત્રીસ હજારે વેચી નાખેલો માલમ પડ્યો. મેંકમાં તપાસ કરતાં એક પણ વટાવેલો માલમ પડ્યો.

થયું! આથી શેઠ ગાડા જેવા થઇ ગયા. પોલીસમાં ખબર અપાઇ. દરેક સ્થળે તાર મૂકવામાં આવ્યા. પણ ફોફટ.

આ વાત આખા મુંબઈમાં વાયુવેગે પ્રસરી ગઇ. દરેક જગ્યાએ “શેઠને આટલી વયે આ શું મૂંઝવું?” કરી લોકો હસતા તથા મસ્કરી કરતા. વિરંચી આ ક્ષેત્રી વગર બોલ્યે સાં-બળી રહેતો. હૃદય દુખિત છતાં પશ્ચાતાપથી

બળતા પિતાને એક શબ્દ પણ એણે નહોતો કહ્યો.

પરંતુ બળવંતરાધને તો લોકોમાં મોટા મતાવબુંજ બારે પડ્યું. પુત્રને સમજાવી પોતે તેજ દિવસે રાત્રે દિલ્લી જવા ઉપડ્યા, જ્યાં મન શાંત થાય અને વાત વિસારે પડે.

“જો કાંઈ ખબર આવે તો તારથી મ્હને જણાવજો” બીલે મ્હોંચે એટલું કહી શેક ગયા.

દિલ્લીમાં મુનિમનું ઘર વધુ મહેનત વિના શોધી કઢાવી શેક ઘરમાં આવ્યા. બળવંતરાધને એકાએક આવેલા જોઈ મુનિમ અભયમ થયો. “કાણુ મ્હારા શેક ? તમે જાતે ! આમ શીકા કેમ જણાવ છો ? બધાંની તબીયત તો સારી છે ને ?”

“હા ! હું તેજ અભાગી શેક ! પણ મુનિમ ! પહેલા મ્હને કહો, તમારા પુત્રને કેમ છે ?”

“હવે શીક છે. પણ આ તમારા વિચિત્ર બોલવાનો બાવાય શો છે ?” મુનિમે ગમ-રાઈ પૂછ્યું.

શેકે તમામ વાત કરી અને હેવટે રડી પડ્યા.

“મુનિમ ! મ્હેં આ શી મૂર્ખાઈ કરી ? તમે, વિરથી, સર્વેથી મ્હને સમજાવ્યો. પણ હું મૂર્ખો ન સમજ્યો. પેસાના પેસા ગયા; વળી લોકમાં મ્હોં બતાવવા જેવું પણ ન રહ્યું. હવે હું શું કરું ?”

“શાંત થાઓ,” મુનિમે આશ્વાસન આપતાં કહ્યું. “જો હું સાં દોત તો, આજ ન ચલા દેત મ્હેં તમને તે સમજાવવામાં બાકી નહોતી રાખી. પણ શીક નહીં થતાં વસ્તુ આગળ આપણું રહાવણ શું થાય ? આપણી મુજબની પોલીસ બધું ચતુર ગણાય છે. જલ્દીજ આ સોનરી ટાળોનો પતો મેળવજો.”

આમ શાંતન આપી સાંજે જન્મે બન્ન-રમાં રહવા ગયા. જ્યાં શેકને જરા મલિ

યાય. એક મહોદલામાંથી જન્મે પસાર થતા હતા. એટલામાં શેકની નજર ઉઘે એક આ-રીમાં પડી. તેમણે એકદમ ચીસ પાડી.

“કાણુ મોદિની ? મુનિમ ! અરે તેજ છે !”

“પણ કાણુ તેજ ?” મુનિમે ઉઘે નજર નાખતાં મમરાટમાં પૂછ્યું.

“તેજ ! મ્હારી પત્ની !”

મુનિમે ઉઘે જોયું. આરોમાંથી એક સ્ત્રી શેકને જોઈ અંદર જલ્દી પેસી જતા હતા. આ જોતાંજ તે બધું સમજ્યો.

“હે ! આ તે તમારી પત્ની કે ગામ-પત્ની ?”

“એટલે ?”

“અરે ! એ તો દિલ્લીમાં નરીજ આવેલી મોદનજન નામની નાયક-ગાનારી છે. પણ ઉમા રહેલ હવે તે ક્યાં જવાની છે ?”

તુર્તજ પાસેની પોલીસચોક્કીમાં ખબર આપવામાં આવી. પોલીસે તે મકાનને કચ્છ કહ્યું. અને જન્મે પોલીસ અમલદાર સાથે અંદર પ્રવેશ કર્યો.

પણ તેઓની નિરાશા વચ્ચે તેઓએ શું જોયું ?

અશ્વોસ ! તે ચિનાઈ ત્રિપુટી જણે પાતાળતા પેટામાંજ ગરક થઈ ગઈ હોય તેમ સાંધા એકાએક અદૃશ્ય થઈ ગઈ હતી.

મકાનમાં દોષ ન હતું. થોડો ઘણો સામગ્ર તથા કપડાં અસ્ત-અસ્ત પડ્યાં હતાં. મોદિની ઉઘે મોદનજન પોતાના ચાગીર્દ મદાસુખ ઉઘે મદ-મદ અને તેના સાથી આદ-મ્હને લઈ શેકને દિલ્લીમાં આવેલા જોઈ મીનીટ પણ ન યોમતાં ગેય થઈ ગયાં. પગ-પાંડેનું શીશું આરણું ઉઘાડું માલમ પડ્યું.

“આ આરણુંથી ન્હાસી મઈ લાગે છે.” નિરાશ થઈ અમલદારે કહ્યું. “પણ દમખાંજ હવે તાર કરીએ છીએ.” તેણે દીમત આપતાં જવાન્યું.

ત્રણે જણા બહાર આવ્યા. અને મકાનને તાબુ લગાવવામાં આવ્યું.

રોશન વિગેરે સ્થળોએ તાર કરવા છતાં પરિણામ શૂન્ય આવ્યું. હતાશ થઈ મુનિમ તથા શેઠ ઘેર આવ્યા.

x x x

આ વાતને આજ કેટલાક દિવસ થઈ ગયા છે. અહીં યાતાવરણ હવે થાણીને શાંત થયું હતું. મુનિમના પુત્રની તબીયત હવે સુધરી ગઈ હોવાથી મુનિમ તથા શેઠ અને મુ'અલ પાછા આવ્યા છે. શેઠનો મિત્રજ હવે

બીલકુલ કિતરી ગયો છે. મુનિમ તથા વિર-ચીની સલાહ વગર એક ડગણ પણ તેઓ ભરતા નથી. -હવે તો તેઓ દરેક જણને એમજ કહે છે, “ભાઈ ! ડાહ્યા હોતો મોટી ઉમ્મરે લગ્ન કરતા નહોતો.” વળી હવે તેમને પુનર્વિવાહ તથા “સંસાર સુધારા” વિગેરેની ગંધ પણ ગમતી નથી. છાપાં અને જાહેરખબર તરફ તો તેમનું વલણ તદ્દન જમડી ગયું છે. હવે તો તેઓ પોતાના પાત્રને જોખામાં લઈ રમાડવામાં તથા પ્રભુનું ભજન કરી આયુષ્યની ઉત્તરાવસ્થા માળવામાં આનંદ લે છે.

બસ પરણી જાઓ !

દિંદમાં પાંચ વર્ષની અંદરના પરણેલા છોકરાની સંખ્યા ૧૫૧૫૧૮ છે, દસ વર્ષની અંદરના ૩૨૪૧૨૭ અને પંદર વર્ષની અંદરના ૮૧૦૫૭૭ છે. પાંચ વર્ષની અંદરની પર-ણેલી છોકરીની સંખ્યા ૨૨૧૬૭૭૮ છે, દસ વર્ષની અંદરની ૨૪૩૦૧૩૧ છે અને પંદર વર્ષની અંદરની ૧૦૮૭૦૨૪ જેટલી છે. અને આંખ શરી જાથ એવા વિધવાઓનો આંકડો હવે જુઓ. એક વર્ષની અંદરની ૮૬૯ વિધવા, (તોળા તોળા) પાંચ વર્ષની અંદરની ૧૭૭૦૩, દસ વર્ષની અંદરની ૯૪૨૭૦, પંદર વર્ષની અંદરની ૨૨૩૦૪૨ અને પંદરથી વીસ વર્ષની અંદરની વિધવાઓની સંખ્યા ૩૩૫૦૧૫ જેટલી છે.

x x x x

એક શહેરમાં એક માણસ કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો વાંદરો લઈ આવ્યો હતો અને એક આનાની શી લઈને લોકોને બતાવતો હતો. એક શહેરીએ તેની પાસે આવીને આજીજ કરી: “તમે શીમાં કાંઈ ઘટાડો કરી શકશો ? મારે મારી પત્ની અને સત્તર બાળકો માટે ટીકડો લેવાની છે !”

“સત્તર બાળકો !” પેરો અબળપણીયા બોલ્યો. “જરા અહિં જ ઉભા રહો. હું વાંદરાનેજ ખદાર લઈ આવું; તમને જોઈને તેને આનંદ થશે.”

સુપાદક: રા. જ. દુ. બધીઆ.

નોટશનમાંના નિશાનીઓની સમજૂતી.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો મટિ નીચાની કંઈ નથી.
 (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે ઠાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
 (૩) જે સપ્તકમાં ગાયન વગરનું હશે તેનાથી પાછલા સપ્તક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ ગાયના સપ્તક (દીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરનીનીચે અનુક્રમે સ્ટેજ પાછળ આજળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: બા (ઝિટલે ખરજનો તીવ્ર ની) અને બા (ઝિટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે.
- રે
તી
- । તાલનો ઢોકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-આ " વીના-આમાં ' આ ' પર તાલનો ઢોકા જણવે.
- । ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...હી...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...હી... બતાવવાને મટિ એવા ફરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ ત્રણ ભીંડા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે બા...લી ના (ચોટલે કે બા. આ. લી. ના એમ સમજવું).
- મ પ મ મ

ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ. x

(भूमि ! पडवाती पशु प्रातः गतमत्य लुब्धे नैः ओ गद)

संज्ञि! प" न ए ट ना" प रि या" ए

सा सा ए सा सा प प ग भ प नी

મુ જ ને... ..મી"....દી...રે"...

ਖ ਖ ਪ ਮ ਗ ਗ ਮ ਪ ਖ ਪ ਮ

येवा...स" हिया : रे...रा.....स" ग

म म ग रे ग ग ग म प ध म प म

દો...જા...૫ દી' .....દી.....રે

ग रे ग म प ज भ रे म ग रे म्।

(બાણીની લીટીઓ ઉપર પ્રમાણેજ વમાડતી.)

(નોંધ:—જે બેંકોને આ કોલમનો લાભ વેતાં કદક મુંઝવણ પડી હોય, અરજા જમાવે બીજા કોલમ મનપસંદ ગીનો ધીખવા દોય તે બેંકોએ ઘણી મોકલવું, જેથી કરી જરૂરી કેન્સર કચ્છામાં આવશે. જ. ક. ખં.)

* આ રીતે રવ. ભાટકરની "રાજતરંગિણી" નામના કાવ્યમંજરીમાંથી લીધેલો આ પુસ્તક "રુણસુંદરી" કાવ્યલક્ષમાંથી રૂ. ૦-૧૦-૦ ની કિંમતે મળી શકશે. પોષ્ટથી મંગાવવાને અગ્રીભાર આપવાની દિશામાં બીડવી

શુભસુંદરીના વાંચકોને

સુખ-દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક મુંઝવણ
અહીં તંત્રીને પૂછો.

સંપાદક : રા.
જ. ક. ખંધડીયા

કોઈ પણ વાંચક જવાબ અપી શકશે.
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

(અમારા ગયા અંકમાં આ કોલમ ખોલવાની જાહેરખતર ખંદાર પડતાંજ
નીચેના સવાલો અમને આવી મળ્યા છે)

(૧) અમદાવાદથી એક ખંદેન પૂછે છે:-

“ x x જપોરનો વખત કેમેય
જતો નથી. શું કરવું ? ”

જવાબ: ‘શુભસુંદરી’ ફરી ફરી વાંચો
તે હો તોથી વધુ શુભસુંદરી થવા
પ્રત કરો.

x x x

(૨) અમદાવાદથી ‘ઉમા’ખંદેન પૂછે છે:-

“ જાહેરખતરોવાળા માથાના તેલો-
થી કંટાળી ગઈ છું. ક્યું તેલ
સૈથી માડ વાપરવામાં ? ”

જવાબ: ઘેર બનાવેલું કોઈ પણ તેલ.

x x x

(૩) શાન્તાકુંભથી સૌ. કલાવતી પૂછે છે:-

“ x x સાડીને એક પીળો ડાઘ
પડ્યો છે, કેમેય જતો નથી. કંઈ
ઉપાય ? ”

અનુભવી વાંચકો માટે જવાબ આપી.

x , x x

(૪) એન ખંદેન વળી પૂછે છે:-

“ હું બહુ ભણેલી નથી. ક્યું

માસિક સાહે ? ઘર જળવણું કે
સમાચોમાં જવા માડવું ?

જવાબ: અ તમારે માટે ‘શુભસુંદરી’
અથવા ‘સ્ત્રીઓધ.’

ઘ પહેલું ઘર પછી સમા.

x x x

(૫) મુંબઈ: બી. એ. નો અભ્યાસ કરતી
ખંદેન પૂછે છે:-

“ સાક્ષરોમાં સૈથી વધુ ચંદે
કોણ ? ”

જવાબ: એકએકથી એકએક !

x x x

(૬) ઉછા (ડિ. ગુજ.) દેવાખંદેન પૂછે છે:-

“ સુવાવડમાં પહેલાં ત્રણ દિવસ
શીરો ખવડાવવામાં આવે છે તે
વૈષક નજરે શીરો કહેવાય ખરો ? ”

જવાબ: (સામાન્ય નજરે) શીરાની
કોણ ના પાડે ? વૈષક નજરે
જવાબ આપી.

x x x

(૭) ચડોદરા: એક ખંદેન પૂછે છે:-

“ ઉન્દાળામાં બચ્ચાંઓને ચળાઇ
પાય છે ત્યારે શુભદાતી માવાઓ

તેમને વરસાદમાં હિભા રાખે છે.
તે ઉપાય ડોશીશાસ્ત્રનો છે છતાં
આખાઈ તુરખો છે. ડોક્ટરો શું
કહે છે તે કંઈ જણાય ? ”

જવાબ: વડોદરામાં પડ્યો તેવા
વરસાદમાં તો બા આપણાથી ન
હિભા રહેવાય ! છતાં ડોક્ટરી
જવાબ બાકી.

x x x

(૮) કોચીનથી એક ખેત પૂછે છે:-

“ મારે અગ્રેજી શીખવું છે. કંઈ
ચોપડી મંગાવી શર કરે ? ક્યાં
મળશે ? ”

જવાબ: અગ્રેજી-ગુજરાતી પ્રાપ્તમર.
કોઈ પણ બુકસેલરને ત્યાંથી મળશે.

x x x

(૯) સુરતથી એક બાક પૂછે છે:-

“ બેરાંઓને હુગેડાં દાગીના પર
બહુ મોહ છે તે દુર કરવાનો કંઈ
ઉપાય ? ”

જવાબ: ‘માણે તેથી વધુ પહેરાવવા !
અતિપરિચયથી આખરે તેને અમાવ
વશે !

x x x

(૧૦) મનભાઈથી એક ધરલાખી ખેત પૂછે છે:-

“ ગુજરાતી ખેતનો કપાળો કંઈનો

ગોળ ચાંદો કરે છે તેનો કંઈ
અરથ ? ખીજ કોઈ ચીજ, ખીજ
કોઈ ઠેકાણો કે ખીજ કોઈ ડીઝાઇન
શા માટે નહિ ? ”

જવાબ: એ સૌભાગ્ય ચિન્હ છે જે
ખતાવે છે કે તે સધવા છે. વિધવા
ખેતોને એ ચાંદો કરવાનો હક્ક
નથી. ખીજ ગમે તે ચીજ, ગમે તે
ઠેકાણો, ગમે તે ડીઝાઇન હોત તોય
તે દહાડે પણ એવેજ સવાલ
પૂછાત. છતાં કપાળમાં સીમેટી
દેખાય છે, લાલરંગ હિફતનો છે
ને ગોળાકારનું કારણ, આંગળીનું
ઝેરનું ગોળ છે ! તે ચોરસ હોત
તો ખીજ ડીઝાઇન પણ થાત !

x x x

(૧૧) મુંબઈથી એક પારસી બાનુ પૂછે છે:-

“ પારસી ખેતોના સવાલોને
‘શુભસુંદરી’માં જગા મળશે કે ? ”

જવાબ: જગા તો છે, સવાલો મળશે કે ?

x x x

(૧૨) વલસાડથી ખેત કાશી પૂછે છે:-

“ અમારા તગાવમાં કમળો બહુ
દેખાય છે તે કાણ વાવવા ગયું હશે ?
એની મેળે કેમ કરી ચતાં હશે ? ”

જવાબ: કુદરત. કુદરતના ખેતી વચા-
નની અમને શું કોઈને ખબર નથી.

સૌંદર્યની નિશાળ.

સી જીવનની ઝીણી બાબતોમાં કેટલીક શિખામણો

(લે. " હાલીવુડ ") .

લુગડાં કેવાં પહેરશે ? ફેન્સી કે સાદા ?

આ એક સવાલ જીવનનો છે. ફેન્સી થઈ તો હમણાં નીકળ્યો પરંતુ જીના જમાનામાં પણ સાદાઈ અને બપડા વચ્ચે સદાઈ ચાલી ચુકી છે, અને તેની સાખીતી.

"સાદી બાપા સાદી કડી, સાદી વાત વિવેક; સાદામાં શિક્ષા ક્યે તેજ કવિજન એક." એમ શામળબદ્ધ કહે છે. કવિજનને સંયોધીને કવિએ આકતરી રીતે સામાન્ય જનનેજ સાદા થવાનો બોધ આપ્યો છે એ બોધ પછી એ જીનો સવાલ પાછો કોઈ કવિજન ચર્ચો નહોતો. અને હવે ટુંક સુદ્ધ પર ગાંધી-નરસિંહરાવ યાને મહાત્મા-સાક્ષરની ચર્ચાએ, જમાડ્યો છે.

મહાત્માજીની ખાદીમાં તદ્દન સાદાઈ હોવાથી સાક્ષર નરસિંહરાવને કસાની દ્રષ્ટિએ સૌંદર્ય નહિ જણાયું અને તેમણે સ્ત્રીઓને-કલારસિક સ્ત્રીઓને એ ખાદી ન પહેરવા કહ્યું. તો હવે આ બે મહા પુરોમાંથી સ્ત્રીઓએ કોની વાત માનવી ?

મારે મતે તો જાને ગાંડા બાઈઓ છે ! બે છેડા પર લક્ષા રહી જાને પોતપોતાના રચાને ઉત્તમ ગણાવે છે, તે વચ્ચે સામાન્ય પ્રજા મુજાઈ રહી છે કે કંઈ દિશામાં જવું. બહેનોને હું એક મધ્યમ માર્ગ સૂચવું.

આ દિશુણાત્મક સૃષ્ટિમાં જાને જાતના સર્જનો છે. કેટલાક જીનો સાદા જાને છે અને સાદાઈમાંજ શોભે છે, જ્યારે ખીજા જીનો બપડા અને ટાપડીપ માટેજ જન્મતાં હોય તેમ તેમાંજ શોભે છે. એટલે કે " નરી સરળતા " જેવી વ્યક્તિઓ સાદાં લુગડાંમાં જ શોભશે જ્યારે " નર્મ્ય મદભર્મ્યા નયનો "

બપડામાં જ શોભશે. બધી વ્યક્તિઓને એક જ નિયમની લાકડીએ ન હકાય. આ વસ્તુનો વિચાર કર્યા વગર જાને મહાપુરુષોએ વિધાનો કર્યા હાજે છે.

અમેરિકાના પહેલવાન મેક્સિકન પણ શરીર સુધારણા માટે બધાને એકજ નિયમ લાગુ પાડવાની ના કહે છે. પોતપોતાના શરીર બધારણુ અનુસાર સો જે ટાકાત કે વજન મેળવવાના હોય તે નક્કી કરી લે.

ડોક્ટરો પણ એક જ રોગ માટે બધા દર્દીઓને એકજ દવા લાગુ પાડવાની ના કહે છે. પરંતુ જીવી જીવી દવાઓ સૂચવે છે.

માણસોથી આવી લિંગ ભિન્ન પ્રકૃતિઓ જોતાં પોતાને કયા લુગડાં માફક આવે છે તે નક્કી કરવાનું તે વ્યક્તિ પરજ હોડવું જોઈએ. અને તે પ્રમાણે તે વર્તે તો સાદી સ્ત્રીઓએ બપડેદાર બહેનોને તેમજ ફેશનેબલ સ્ત્રીઓએ સાદી સ્ત્રીઓને વખોડી ન જોઈએ.

ઉપલા સવાલનો રડ્યો આત્મનિર્ણયની છુટ આપવાથી જ થાય તેમ છે. જન્મથી ' નરી સરળતા ' અથવા ' નર્મ્ય મદભર્મ્યા ' નયનો ' કોણ એ માટે કોઈ જાણીતી સ્ત્રી વ્યક્તિઓનો દાખલો આપવાથી એ ભેદ ઓળખવો વધારે સુગમ થઈ પડશે. મારા ધારવા પ્રમાણે સીનેમા શ્રીક્રમોમાં જાણીતી ચર્ચેલી નટીઓને આ રીતે ઓળખાવવાથી વાંચકોને તુરત ખ્યાલ આવશે.

મારે મતે પર્લબ્લાટ, નોર્મા તાલ્મેન, કોન્ટન્ટસ તાલ્મેન એ એક્ટ્રેસો " નર્મ્ય મદભર્મ્યા " નયનો " જન્મથી હોય એવી લાગે છે. એ કામણગારીઓ, એ મારકણી આંખો-

ના બદન પર જો ફેશન અને ટાપટીપ ન હોય ને તેમને સાદી સ્ત્રીનો પાઠ આપવામાં આવે તો તે કદાં શોભશે નહિ. કારણ કે સ્ત્રીનેમા પટ પર તોડાની, ચવિત્રી, આનન્દી, મોહલી, સ્ત્રી પાત્ર તરીકે તેઓ શોભી નીકળે છે. આ યુઓ પિત પ્રકૃતિનાં છે; તેના ફુગ્ગિયા પણ હોય છે, જેવા કે બળીયલ, ઉતાવળી, જરા અદેખી. લાગણીપ્રધાન વગેરે ટુંકમાં પ્રિત પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓને જ કાઠમાઠ શોભશે. તેમાં પણ અપવાદોય ખરા.

ખીજ આજી બેઝે નીયલ્લ, મીસ્ટ્રેડ ડેવીસ, મેરી પીકર્ડ વગેરે એક્ટ્રેસો જાણે જનમથી ' નરી સરળતાઓ ' હોય તેમ સાદાઈમાં જ શોભતી જણાય છે. નિર્દોષતાના એ અવતારો ઠરેલ, શાષ્ટી, ગંભીર વગેરે યોગ વાત પ્રકૃતિ ધરાવતા હોય છે, તેના ફુગ્ગિયામાં કાયમ મુજબ વહેશે, મોઢી અથવા ઢોલ કાઢી વગેરે હોય છે. આ પ્રકૃતિની સ્ત્રીઓને ટાપટીપ કદી નહિ શોભે.

પરંતુ સાદાઈ કેને કહેવી અને ફેશન કેને કહેવી એ કહેવામાં એક મુશ્કેલી છે. યુરોપીયન સ્ત્રીઓ રંગબેરંગી લુગડાં પહેરે છે, શરીર પર ટાપટીપ કરે છે છતાં તે આપણી ગુજરાતી બહેનો કરે તો ફેશનેબલ ગણાય, છતાં તેમાંની ઘણી બહેનોને સાદી કઢી ચકાય. કારણ કે દેસ દેશના રિતરિવાજે પ્રમાણે સાદાઈના ધોરણો પણ જુદા હોય છે.

આપણા ગુજરાતનો જ દાખલો લઈએ. " ગાંધીયુગ પહેલાં તેમજ હજી પણ તળ ગુજરાત કાઠિયાવાડમાં ધુલભાતવાળો લાલ સાફો એ સાદું લુગડું ગણાતું. ગાંધીયુગમાં સફેદ ખાદીના લુગડાંએ તેનું સ્થાન લીધું. આમ જો કે સાદાઈનો રંગ બદલાયો છતાં જ્યારે એ સફેદ ખાદીની સાડી પર ખાતખાતની જરી કિનાર જેવી ટાપટીપ જોઈએ ત્યારે તે સાદું છતાં ફેન્સીની-કેટિમાં દાખલ થયેલું ગણાયે. ખીજી બીજી લગડું રંગબેરંગી હોય છતાં

સાધારણ રીતે પહેરેલું હોય અને શરીર પર ઝાઝી ટાપટીપ ન કરી હોય તો તે સાદું ગણાયે.

આ બધી વસ્તુરિથિતિ પર વિચાર કરતાં સાદાઈ અને ફેશનની વ્યાખ્યા એટલી જ બંધાય છે કે જેમ એકની એક વસ્તુ પર ટાપટીપ વધારે ને વખત વધારે લાગે તેમ તે વધારે ફેશન ગણાય; જ્યારે સાદાઈ એટલે ઓછામાં ઓછી ઉપાધિયા ઓછામાં ઓછા વખતમાં એક વસ્તુ વાપરવી તે.

કલા કરતાં કરતા જ ફેશન પર જવાય છે. કલાનો અતિરેક એટલે કાઠમાઠ. ફેશનના ખાડામાં પડવાનો માર્ગ તે કલા, એમ કહીએ તો ચાલે. છતાં જીવનમાં કલાને પણ તેની હદમાં રહીએ તો સ્થાન છેજ.

માટે ગુજરાતી બહેનોએ પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર સાદા અથવા ફેન્સી કપડાં લઈ, ઓછામાં ઓછી ટાપટીપ અને ઉપાધિ દારા કલામય રીતે પહેરવા એ મધ્યમ માર્ગજ ઉત્તમ માર્ગ છે. સ્વામી વિવેકાનંદના " Happy is he whose requirements are few " એ મુત્રાનુસાર ઓછામાં ઓછી જરૂરિયાતો રાખવાથી આજના દોડતા યુગમાં જે વખતનો બચાવ થશે તે તો અમૂલ્ય છે એ બચેલા વખતનો વધારે સારો સંકુપયોગ કરી શકાય.

છેવટ શરીરને કે વસ્ત્રને મુક્ય અને સ્વચ્છ રાખવા માટે કંઈક વસ્તુઓ વાપરવી કે ઉપાધિ બહેરવી એ કંઈ ટાપટીપ ન કહેવાય. દાખલા તરીકે ખાલ હોળવાં તે ટાપટીપ નથી પરંતુ તેમાં ગુચ્છ પાડવા જાતજાતના દાંતીયા સૂચા ભેરવવા એ ટાપટીપ કહેવાય. કલાની નજરે ગુચ્છ કેમ પડે તેનું જ્ઞાન જરૂરી છે પરંતુ પછી ગુચ્છ પાડવામાં ધીઆળતું ચક્રકર શરવા દેવું એ ઠીક નથી. શરીર સજ્જ કરવા માટે કાચમાં જોવું એ ટાપટીપ નથી પરંતુ હરતાં (તથા માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૮૬)

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદિકા: સૌ. દયા ખંડરીયા.

વાતમાં કોયડો !

એક હતો ડોસો. તેને ત્રણ દીકરા હતા, અને તેની પાસે ૫૦ કેરી હતી. એક દિવસ તેણે મોટા દીકરાને ૫૦, વચ્ચેના ૨૦ અને નાનાને ૧૦ કેરી આપી બગીચામાં વેચવા મોકલ્યા. બગીચામાં જતી વખતે તેમને ડોસાએ સખત હુકમ આપ્યો કે:—

“ ત્રણે જણાએ જુદે જુદે ઠેકાણે બેસવું, પરંતુ એકબીજાને વેચારી (ત્રણે જણ જુદે જુદે ભાવે વેચે એ રીતે નહિ) અને ત્રણે જણે સરખા પૈસા લઈ આવવા. ”

તો હવે એ માઈએએ વિચાર કરીને શું ભાવે વેચવા નિશ્ચય કર્યો હશે ?

હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ થના માટેની શરતો:

(૧) આ ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીઆહક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, માઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વે ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીઆહકનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાર પોતાનો આહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. આહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉખાણાનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટેનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાખ્યાની-એવં વ્યાખ્યાનીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) કાગળની એકબીજા બાજુએ ખાનાં પાડીને લખેલા જવાબોજ સ્વીકારવામાં આવશે.

જીલ્લાઈ માસની હરિશ્ચંદ્રનું પરિણામ.

કુલ જવાબો ૪૭ મળેલા તેમાં ૨૫ જવાબો સાચા છે. એ સાચા જવાબો આપનારના નામે નીચે પ્રમાણે:—

શ્રીમતી બહેનો (૧) શકુન્તલા મ. દેસાઈ. (૨) હર્ષવંતી બહેન. (૩) કાશીબહેન દા.

કુપન - સરેન્ગપુર રેલવે.
માસિકના આહક ન હોય તેવાં કેઈ બહેનો ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લેવા હચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન ફાડીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીપ્પટ સહિત બીજી એવી રીતે કુપન મોકલનારને હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે.
તંત્રી, “જીલ્લાઈ”.

જરૂર વાંચો

અમૂલ્ય લાભ

પૂર્ણ વાંચવાથી જરૂર મંતોષ થશે.

વથા નામા: "મધુસુદન કુંદન" તથા ગુણા:

આ દવાથી

સ્ત્રીઓ

તેમજ પુરૂષોને એક સરખોજ લાભ.

ની દરેક બાતની ગુપ્ત વ્યાધિઓ તેમજ પુરૂષોના ધાતુ-
સ્રાવ (સ્વપ્નદોષ) ઉપર અકસીર રામબાણુ ઇલાજ. આ દવાના ખરા ગુણો
તમને ૩-૪ દિવસમાં જરૂર માલમ પડશે. હપ્તામાં ૧૦ દિવસની દવા છે,
છતાં ક્ષણ તેની ઘણીજ ઓછી કિંમત રાખવામાં આવી છે. હપ્તા એકના
કી. રૂ. ૧૧ અને ત્રણ હપ્તાની કી. રૂ. ૩૦. વી. પી. અર્થે જુદું. ખાવા વિગેરેની
વધુ હકીકત માટે હપ્તા મધ્યેનું સૂચીપત્ર વાંચો.

વિશેષ સ્ત્રીરોગની ચિકિત્સા અને તેને લગતા બનતા દેશી ઉપચારો, અને
નાનાં બચ્ચાંઓ માટે કી દવા કરવામાં આવશે. જે પોતાનું ખર્ચ દરદ હુપાવશે
તેને કદી સાફ થશે નહિ. માટે સ્ત્રીઓની ગુપ્ત વ્યાધિઓ સાફ અનુભવી સ્ત્રીની
સલાહ લેવાની ખાસ જરૂર છે, જેને માટે એવે ઠેકાણે જજો કે જ્યાં નિઃસ્પૃહિ,
વિનાસ્વાર્થ અને ખરી સલાહ મળે એવી સલાહ સંતોષકારક રીતે આપનાર

સૌ. શ્રી બા. દયાદેવી, ડી. પેટોગરા,

બીજી ખેતવાડી ગલી, બદ્રિકાશ્રમ રૂમ નં. ૧૧૧, સુખમ્મ નં. ૪.

મેળાપનો વખત:- રહેવારે ૧૦ થી ૧૧; સાંજે ૩ થી ૪.

સ્ત્રીઓ પોતાના દુઃખની ખરી હકીકત વેધ ડોક્ટરો આગળ કદી
શકતી નથી માટેજ આ ચોજના કરવામાં આવી છે.

દવાની કીંમત ઓછી રાખવાનું કારણ એને લગતોજ સ્વાર્થ બાકી
પરમાર્થ અને સેવા.

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ.

જૂળપ્રલય સંકટનિવારણ હંડ માટે અરજ.

સુસ ખહેનો અને બંધુઓ !

આપણા ગુજરાત કાઠી બાવાડ, પ્રાંતમાં શહેર અને ગામડાઓમાં બંધકર વૃષ્ટિથી રથજે રથજે ભારે જળપ્રલય શબ રડગો છે કુદરતના કાપે સેંકડો ગામડાઓના નાશ થયો છે. સખ્યામંધ મનુષ્યો મરણને શરણુ થયા છે હજારો મનુષ્યો ધરનાર વગરના નિરાધાર કંગાલ અવસ્થામાં આવી પડ્યા છે. આપણી માતૃભૂમિ ઉપર વરસાદે બંધકર કાળો ફેર વર્તાવ્યો છે. પ્રલયકાળ જેવી બારીક રીતિ કરી મુકી છે. આશ્વત્થમાં સપડાયલા હજારો સ્ત્રી પુરુષો અને માઆપ વિનાના નિરાધાર યર્થ પડેલા નાના નાના આળકોના રૂદન હરકોઈ મનુષ્ય જાતને રોમાંચ ખડા કરી ગમગીનીમાં ગરકાવ કરી નાંખે છે.

દયા ધર્મ કે મૂલ છે, પાપ મૂલ અભિમાન,
તુલસી દયા ન છાંડીએ, જબ લગ ઘટમે પ્રાણ.

આવા આશ્વત્થમાં સપડાયલા આપણા દુઃખી ભાઈ ખહેનોને આપણાથી બનતી મદદ કરી તેઓના દુઃખદર્દો દૂર કરવા એ આપણી ખાસ ફરજ છે.

આવા દયામય, પરીપકારી અને પુણ્યવંત કાર્યોમાં તમારાથી બની શકે તેટલી મદદ રી દુઃખીજનોના હિંદુ આશીર્વાદ લેશો. પુણ્ય અને પરીપકાર કરવાની ખરેખરી આ તક છે. સજ્જન દયાળુ સ્ત્રી પુરુષો આવા આશ્વત્થમાં મદદ કરવાની મહેલી તક કદિ માવતા નથી પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પોતાના ધનને સદુપયોગ કરી પોતાનું મનુષ્ય જીવન સફળ કરે છે. ધન્ય છે તેવા સજ્જન પુરુષોને !

મંડળના તમામ સભાસભો આટલી અરજ લક્ષમાં લઈ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આ ફંડમાં મદદ તરીકે અને પોતાપોતાના સગા સંબંધી સ્નેહી વર્ગમાંથી મદદ મળવી જનસેવાના કાર્યોમાં મદદગાર થશે એવી અમેને આશા છે.

આ ફંડમાં એકઠા થયેલા નાણાને ઉપયોગ જરાબં વ્યસ્થિત રીતે થાય તે માટે અત્રે મુખ્યથી કેટલાક જાણીતા બાનુઓ ગુજરાત અને કાઠિઆવાડમાં આશ્વત્થમાં આવી પડેલા ગામડાંઓની મુલાકાત લઈ તેવા નિરાધાર મનુષ્યોને કપડા તથા અનાજ વગેરેની તાત્કાલીક મદદ કરશે. આ માટે સ્ત્રીઓ તરફથી એક જાહેર સભા ભરી રૂંડ ઉધરાવવામાં આવશે. અમેને સંપૂર્ણ આશા છે કે દરેક કોમની સ્ત્રીઓ જહાર અને દયાળુ દિલે આ રૂંડમાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જે કાંઈ અને તે મદદ કર્યા સિવાય રહેશે નહીં.

કપડા વગર ઘરઘર કપડા આવા દુઃખી સ્ત્રી પુરુષો અને આળકોને કપડા પૂરા પાડવાની ઘણી જરૂર છે અને તે માટે કપડાઓના મોટા જથ્થો એકઠો કરવાની જરૂર છે. માટે તેવા હોડાને પહેરવા લાયક કપડાઓ તથા કાપડના તાકાઓ તાકીદે મોકલી આપવાની અમા વિનંતી કરીએ છીએ કપડા તથા કાપડને જે જથ્થો એકઠો થશે તે તેવા દુઃખી સંકટમાં સપડાયલાઓને જાતે નજરોનજર જોઈ મદદ કરવાના ઉપયોગમાં લેવામાં આવશે.

ઉપલા ફંડમાં નાણાંની કે કપડાની મદદ જે કોઈ મોકલવા માંગતા હોય તેમણે ૮૨ ગીરગામ બેંક રોડ અમરોલી હાઉસમાં મંડળની યોજાઈસમાં મોકલી આપવી અને તેમને પહોંચ આપવામાં આવશે.

૮૨, ગીરગામ બેંક રોડ,
અમરોલી હાઉસ,

ગ. રસીકમણી બાળસુકુંદરાય દેશાઈ,
ગ. મંગળાબાઈ માતીલાલ કેડીરથંદ,
સી. કળાવંતી લવાનાદાસ માતીલાળા,
જી. એ. સેકેટરીઓ.

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ

જળપ્રલય સંકટનિવારણ ફંડ.

ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી ગુજરાત કાઠિયાવાડના
જળપ્રલય સંકટનિવારણ માટે ઉધાડવામાં આવેલા
ફંડમાં નીચે જણાવેલી રકમો મળી છે.

સૌ. લેડી સેતલવાડ, સૌ. કળાવંતી મોતીવાળા અને
મીસીસ કુંવરબાઈ જલસાઈ ભરડા ભારફત ભંરાયલી રકમ.

રૂપિયા-૧૦૦૦) લેડી કૃષ્ણાગવરી ચીમનલાલ હરિલાલ સેતલવાડ. ૧૦૦૦) લેડી
વાળબાઈ રતન તાતા. ૫૦૧) જામજી બહેરામજી કાંગા. ૫૦૧ શીરીનબાઈ ૫ તારાપોળવાળા.
૦૧) વીંધુ જાંગીર દાવર. ૫૦૧) શેઠ કરસનદાસ નાયા. ૩૦૦) મોટીબાઈ નવરોજી કંટ્રાપ્ટર
૦૧) મરહુમ કૃષ્ણાબાઈ ગોકળદાસ નયુભાઈ. ૨૫૧) સૌ. મંગળાબાઈ દ્વારકાદાસ ત્રીભોવન-
સ. ૨૫૧) સૌ. ચંદુબહેન હંસરાજ કાનજી. ૨૫૧) સૌ. કમળાવંતી નટવરલાલ (મોરારબાઈ
જબ્બાજીદાસ). ૨૫૧ શેઠ ગોવિંદલાલ શીવલાલ. ૨૫૧) ગં. પરસનબાઈ શુભાચંદ દમ-
પીયા. ૧૭૫) સૌ. શુભાબાઈ ખીમચંદ અમરચંદ. ૧૫૦) સૌ. રાણી ચંપાવતી પ્રતાપગીરજી.
૫૧) જરબાઈ દીનશાહ મુલ્લાં. ૧૦૧) સૌ. શાંતા પરશોતમદાસ ભગવાનદાસ. ૧૦૦) નાન-
લાય નસરવાનજી. ૧૦૧) ગં. ઝવેરબાઈ ભગવાનદાસ ૧૦૧) સૌ. પ્રધાનબાઈ મણીલાલ ગોક-
દાસ. ૧૦૧) સૌ. તાપીબાઈ શીવગર મોતીવાળા. ૧૦૧) સૌ. સરસ્વતી નરોતમદાસ પુરષોત-
વાળા. ૧૦૧) મીસીસ ડગન (ડો. ડગન) ૧૦) માણેકબાઈ સોરાબજી મુલ્લાં ૧૦૧)
એક સીમ્પેયાઈઝર. ૧૦૧) સૌ. સોનાબાઈ દ્વારકાદાસ જ્યોત્સનદાસ. ૧૦૧) એક પારસીબાઈ.
૦૩) દીનબાઈ ફરુનજી કાજી. ૧૦૧) શીરીનબાઈ દીનશાહ દાર્વાળા ૧૦૧) મીસીસ કુંવર-
બાઈ જલસાઈ ભરડા. ૧૦૧) લાનુમતી એ. કે. દલાલ. ૧૦૧) રા. બૂલાબાઈ જીવણજી દેસાઈ.
૧૧) એક સીમ્પેયાઈઝર. ૫૧) મીસીસ ચંદ્રમણી પી. એમ. દેસાઈ. ૨૧) મનીજેહ તથા ફેની
વીચગર. ૫, કમલબહેન મુલચંદ શાહ. ૩, પારસી ઇલેક્ટ્રીક કારીગર. ૨૫૦) સૌ. લીલાવંતી
ગકાબાઈ પ્રેમચંદ. ૧૦૧) સૌ. જમાગવરી જગનલાલ મનુગા. ૧૦૦) સૌ. હંદ્રમતી ધીરજલાલ
કોર.

મંડળની ઓફીસમાં ભરાયલી રકમ. રૂપિયા-૫૧) સૌ. જમનાબાઈ ત્રીભો-
વનદાસ ખાળવી. ૧૫) સૌ. નવનસુખગવરી મનદરલાલ મરચંદ. ૨૫) સૌ. નંદાવરી મણી-
બાઈ જીવપતિ. ૨૫) સૌ. જયશ્રી એન. રામજી. ૨૫) સૌ. સુમન હરીલાલ નાણાવટી. ૧૫)
ગં. ચંદાબાઈ દાકોરદાસ દેસાઈ. ૧૧) સૌ. ચંદનબેન જયંતિલાલ. ૫) સૌ. જમનાબાઈ
માધવલાલ મુન્શી. ૫) કુ. વિજ્યાકુમારી વોરા. ૫) સૌ. ગંગાબેન ગોરધનદાસ. ૫) ગં.
રસીકમણી ખી. દેસાઈ. ૫) ગં. વીમળાગૌરી ધીરજલાલ સેતલવાડ. ૯) સૌ. વીરમતી કેશવ-

લાલ મણીઆર. ૭) સૌ. મહીમનગવરી મનુભાઈ પંડ્યા. ૧૦) ગુલાબદાસ નરસીદાસ. ૫) એક શુભેચ્છક બહેન. ૫) સૌ. જીતેન્દ્રમણી કંતિલાલ ઠાકોર. ૫) ગં. મમાબાઈ ખુદાલદાસ. ૧૦) સૌ. પ્રાણકુંવર લાલચંદ્ર બેશી. ૩) ધનસુખગવરી જગમોદનદાસ. ૩૫) ગંગાબાઈ સુંદરજી દેવચંદ. ૫) લલીતાગવરી મણીલાલ. ૩. ૫) સૌ. કિર્તી દેલાલાઈ શેઠ.

સૌ. કમળાવંતી નરવરલાલ ખંભાતી મારફત. રૂપીઆ—૫૧) સૌ. કમળાવંતી નરવરલાલ ખંભાતી, ૫૧) સૌ. લક્ષ્મીબાઈ પ્રાણજીવનદાસ બેચરદાસ. ૫૧) સૌ. રતનબાઈ પરમાણ્વદાસ ત્રીભોવનદાસ. ૨૨) રવ. બગવાનદાસ ડહાનાં ધર્મપત્ની તરફથી. ૨૫) કીશ્વરબાઈ ઠીસનગોપાળ ડાયા. ૨૫) સૌ. પુષ્પાવંતી દાદુભાઈ પટેલ. ૨૫) ગં. દાસુબેન નારણજી. ૨૫) રંભાબેન ત્રીભોવનદાસ શાહ. ૨૫) એક સખી મૃદરથ. ૨૫) સૌ. જમનાબાઈ લલ્લુભાઈ ત્રીભોવનદાસ. ૧૫) પ્રભાવતી ગુલાબચંદ સોભાચંદ. ૧૫) એક સખી મૃદરથ. ૧૫) જીવીબાઈ વીરજી. ૧૫) રામકુંવર ગો.ધનદાસ. ૧૧) તુલસીબાઈ મદનગોપાળ ડાયા. ૧૧) કમળાબાઈ બલકતરામ ડાયા. ૧૧) હીરાગવરી રતનબાઈ પચીગર. ૧૧) જડાવંતી દરજીવન મુળજી. ૧૧) લીલા અમૃતલાલ. ૧૧) એક સખી મૃદરથ. ૫) ફતેહકુંવર પન્નાલાલ. ૭) ડોકટર. ૫) કચુબાઈ કાનજી. ૨) રતનબાઈ. ૩) રામકુંવર વીરજી. ૫) પુષ્પાવંતી ખીસનદાસ. ૧૦) ૧૦) નાના બચ્ચાએએ એકઠી કરેલી રકમ. ૨) રંભાબેન મોતીરામ. ૨) સતીતા ઇશ્વરલાલ. ૧) માણેકબહેન. ૧) એક બાઈ. ૩) એક બાઈ.

સૌ. રસીકમણી ઇશ્વરદાસ દફતરી મારફત. રૂપીઆ:—સૌ. જડાવંતી છોટાલાલ દફતરી ૨૫) જ્યાગવરી હવારકાદાસ દફતરી. ૧૫) મી. પાઈ. એસ. ૧૦) પ્રભાવતી દામોદર મહેતા. ૫) રણીઆતબેન બગવાનદાસ. ૫) જસુબેન મણીલાલ. ૫) રણુહોડલાલ પી. મંજીરામ. ૫) ત્રીકમલાલ પી. ૫) સતીતા વડીલાલ ચોકસી. ૫) માણેકગવરી મણીલાલ. ૫) મોતીબાઈ નારણદાસ. ૫) મી. વૈષ. ૫) તારાગવરી મોતીલાલ. ૫) લીલાવંતી રામદાસ. ૫) તનમનગવરી રામલાલ. ૫) રતનબેન પ્રાણજીવનદાસ. ૫) મોતીબાઈ રણુહોડદાસ. ૨) મંગળાગવરી ગુલાબદાસ. ૨) તારાગવરી બગવાનદાસ. ૧) જીવકોરબાઈ મરાઠવાળા. ૨) લીલાવંતી જમનાદાસ. ૧) નીવેદીતા મંગળદાસ. ૨) શારદા ગોકળદાસ. ૨) બચલીબાઈ કેશવ. ૧) મધુરાંદાસ. ૧૦) પાર્વતીબાઈ શીવજી. ૧) તારામતી ચીમનજી. ૧) વસુમતી વેણીલાલ. ૧) બાનુબેન ધીરજલાલ.

ગં. રસીકમણી બી. દેશાઈ તરફથી રૂપીઆ—૧૦૧) સૌ. માણેકબહેન મગનલાલ છોટાલાલ. ૧૧ સૌ. લીલાવંતી મંગળદાસ દેશાઈ. ૧૫) સૌ. કપીલાબહેન પીતાંબરદાસ દક્કર. ૧૧) સૌ. જ્યાલક્ષ્મી એમ. પંડ્યા. ૨૫) સૌ. પ્રેમકોરબાઈ નરોત્તમદાસ. ૫) સૌ. મદીબાઈ વલ્લભદાસ. ૧૧) સૌ. નંદકોરબાઈ ચુનીલાલ. ૧૧) સૌ. શાંતા ચંડુલાલ. ૫) સૌ. કપીલાબહેન મંગળદાસ મહેતા. ૫૦) મી. એન. ટી. જંગલવાળા, પાંચમી પ્રેસીડન્સી મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ—દાદર. એન. પ્રે. મેજિસ્ટ્રેટ કોર્ટ—દાદર. ૫) તનુગવરી કણુલાલ દેશાઈ. ૨) લીલાવંતી ૨૧) નિર્મળાબહેન.

ક. વીજયાકુમારી રણુહોડદાસ વોરા તરફથી રૂપીઆ—૫૧) મી. મુળજી

બારમાયા. ૨૫) સો. દસમુખ મ. ખાંડવાળા. ૫૧) સો. હીરાલક્ષ્મી કીતલાલ પારેખ. ૧૧) ગંગાબેન ગંગાદાસ. ૧૦) શારદા ખાંડવાળા. ૫) સો. ચતુરાબાઈ મંડુલાલ ડાક્ટર. ૫) કુસુમલતા શાંતિલાલ, ૫) કરસનદાસ પ્રેમજી, ૫) લલીતાબેન ડાહ્યાભાઈ. ૧૧) શુભાબેન ભગવાનદાસ. ૧૦) બચુબહેન ભોટવાળા. ૩) લીલાવંતા મંગળદાસ.

સૌ. વીરમતી કેશવલાલ મણીઆર તરફથી રૂપીઆ—૧૦૨) સો. લીલાવતી ભગવાનદાસ મોતીલાલ અવેરી. ૨૫) સો. જ્યોત્વંતી પ્રાણુલાલ દેશાઈ. ૫) સો. મણીઆઈ ગંગારામ મોદી. ૨૫) સો. રતનબાઈ પરમાણુદાસ ત્રીભોવનદાસ. ૫) એક શુભેચ્છક. ૧૧) સો. કુલકુંવર પોતદાર. ૫) સો. દરીંગંગા રણછોડદાસ. ૫) પારેખ ગીરધરલાલ. ૧૦) સો. માણેકબહેન મણીલાલ. ૫) સો. મણીઆઈ આશારામ. ૫) રા. ધરમસી મેષજી. ૨) એક શુભેચ્છક બાઈ. ૨) એક શુભેચ્છક બાઈ. ૨) એક શુભેચ્છક બાઈ.

સૌ. નંદગવરી મણીલાલ છત્રપાત તરફથી રૂપીઆ—૨૦) સો. તાપીઆઈ હીરાલાલ મહેતા. ૧૦) સો. સુનીમવરી કેશવલાલ મેતલવાડ. ૧૦) સો. સાવીત્રી નટવરલાલ. ૧૦) સો. કુસુમ વૈકુંઠલાલ ઠાકોર. ૫) બક્ષિરઆ મુકંદરાય ઠાકોર. ૫) સરસ્વતી રણછોડદાસ. ૫) ત્રિવેણીઆઈ જગનલાલ. ૫) સુમીત્રા ભીમરાવ. ૨) માણેકજીઆઈ નગીનદાસ. ૧) શારદા ઠાકોરદાસ. ૧) પ્રીતીદાગવરી નંદમુખરામ. ૨) જ્યંતી કાંદીકરામ. ૧) સોમીઆઈ વીંધલાસ. ૧) કેલાસગવરી હરમુખલાલ. ૧) કુંદનગવરી અવેરલાલ. ૧) હીરાગવરી મનમોહનદાસ. ૧) વીંધાસવતી જગનલાલ. ૨) લીલાવંતી ઠાકોરદાસ. ૧) મણીલક્ષ્મી છોટાલાલ. ૧) અશ્રુમતી કનૈયાલાલ. ૫) સુમીત્રા વૈકુંઠલાલ દેશાઈ. ૨૫) વીરમતી નટવરલાલ દેશાઈ. ૨) ઉમાલા કનૈયાલાલ. ૧) દીર્ઘલક્ષ્મી હરસદરાય ૧) મુલ્લા રમણીકલાલ. ૫૧) સો. કંચનગવરી હરવરલાલ દેશાઈ. ૧) કમળાગવરી છોટાલાલ. ૦૥ જયુઆઈ નર્મદાશંકર. ૧) નંદગવરી મદનલાલ. ૧) પદમાબંગા ખીદારીલાલ. ૧) હીરાલાલ મનમુખલાલ. ૧) જસવંતા રાયચંદ. ૫) લલીતાઆઈ મણીબાઈ. ૧) કલાવંતા કરમચંદ. ૧) લીલાવંતી ચીમનલાલ. ૨) કાંતા મંજુબાઈ. ૧) સરસ્વતી જીવજીચંદ. ૫) કમળાલક્ષ્મી ગોવિંદલાલ ઠાકોર. ૧) સરસ્વતી પાનાચંદ. ૧) રતનબાઈ વસનજી. ૨) મોતીઆઈ સુનીલાલ ૧) જાળાગવરી અમૃતલાલ. ૧) લીલાવતી ઠાકોરદાસ. ૫) સરસ્વતી હીરાલાલ મહેતા. ૧) રતનબાઈ પરમાણુદાસ. ૨) રમણગવરી અવેરીલાલ ૧) ધરાવતી નરેખદાસ. ૨) નંદગવરી મુંદરલાલ ૧) સરસ્વતી મુળચંદ ૧) વીનોદ હરલાલ.

સૌ. તથનમુખગવરી મનહરલાલ મરચંદ તરફથી રૂપીઆ—૨૫) જી. સી. મેતલવાડ. ૨૫) એમ. કાનજીની કું. ૨૫) મીસીસ જી. સી. કાનુઆ. ૧૦) જીવરાજ નેણસી. ૧૦ વસીલ જીવસ ૧૦ એચ.બી. મોદી. ૧૦) એમ. સી. મેતલવાડ. ૧૦) મોહનલાલ હેમચંદ. ૧૧) પ્રી. ઠાકોર. ૫) સી. એન નાણાવતી. ૫) એમ. એન. વસીલ. ૫) કે. સી. દેશાઈ. ૫) મી. કે. ૫) મી. દરીયંતરાય. ૫) ગહેન કપીલા મહેતા. ૫) લાનીઆઈ નવલકર. ૨) મીસ. આર. એન. દોવેયા. ૧૦૧) મીસીસ જી. વી. દેશમુખ ડાક્ટર. ૨૫) મીસીસ માણેકલાલ રવાળા. ૨૫) મીસીસ મનુભાઈ રંગીલદાસ. ૧૨) મીસીસ આર. ડી. પોપાવાળા.

૫) મીસીસ પી. વી. જોક્. ૫) મીસીસ દામોદર. ૫) મી. દેશમુખ, ૫) તી. સાતે.
૧) મીસ ધનબાઈ કામા. ૫) મીસીસ સરસ્વતી.

સૌ જનનાઆમ આધવલાલ મુનશી તરફથી રૂપીઆ—૨૫) સૌ. ચંચળબેન મગનલાલ. ૧૦) દસમનગરી મોતીભાઈ. ૧૧) સૌ. પાર્વતી રંગીસદાસ. ૧૧) પુશમનગરી જ્યંતીલાલ. ૫) સરસ્વતી રમણલાલ. ૫) શય્યાગરબેન ઊઠાલાલ. ૫) લલીતા માણેકલાલ. ૫) રતનલક્ષ્મી અમૃતલાલ. ૫) પ્રતીમા પ્રદલાજી. ૫) કુમુદ હેમચંદ. ૫) જોલીબેન દરસી-ભાઈ. ૫) મંગળાગરી વીનાયકરાવ પંડીત ૫) વીણબેન ચીનુભાઈ. ૫) સાકરજાઈ પ્રભુરામ. ૪) સરસ્વતી નરોત્તમ. ૨) કુસુમગરી મુન્દી. ૨) કોકીલા ધનપ્રસાદ. ૨) વીનપત્ની મગનલાલ. ૨) રાજલક્ષ્મી મોતીરાઈ. ૨) જંસીધરલાલ. ૨) લલીતાગરી ભણસાળી. ૨) મંગળબેન દાજીભાઈ ૩) મંગુલા વસંતલાલ. ૨) જડાવ હર્ષવરલાલ. ૨) ચાંતા રમણીકલાલ ૨) સુંદરબેન પરશોત્તમ. ૨) મહાગરી બકુલાલ. ૨) કપીલાગરી મુનીલાલ. ૨) જીવકોર કોહારી ૨) રતનબેન સોભાચંદ. ૨) નણીબેન મોદનલાલ. ૨) લીલાવંતી રતીલાલ. ૨) અમૃતબેન ઊઠાલાલ. ૨) પ્રેમકોર ધરમદાસ. ૨) જયશંતી વીલદાસ. ૨) સુશોભના ચંપ-કલાલ. ૨) ચંપાગરી દાકોરજી. લીલાવતી પ્રાણુલાલ, ૨) માણેક ધનમુખલાલ. ૨) દસમુખ ગરી દાકોરદાસ. ૨) મનમયગરી શુભાદાસ. ૨) કેસરજાઈ મુલજીભાઈ. ૨) હલાવતી જ્યેષ્ઠરામ. ૨) અયુમતી મણીલાલ. ૨) લલીતાગરી મણીલા. ૨) જગન્નંદકાંતા. ૨) વિવા-ગરી રામપ્રસાદ. ૨) આનંદગરી મગનલાલ. ૨) રમણીકગરી કાશીદાસ. ૨) પ્રેમીલા ધન-પ્રસાદ, ૨) જ્યોત્ષા નવનીતલાલ. ૨) સુરજબેન કાલાભાઈ. ૨) જીવી મંગલદાસ. ૨) વિલાવતી કંચનલાલ. ૨) શીલાવતી કીસનલાલ. ૨) વિજયાલક્ષ્મી યાચાયાલા. ૧) પ્રેમકોર નાનાભાઈ. ૧) કર્ણજાઈ રતીલાલ. ૧) દીપકગરી ચંદ્રચંદ. ૧) આનુમતી નરવરલાલ. ૧) રસીકબેન ૧) આનુચંદ. વીમાગરી ઊઠાભાઈ. ૧) કમળામવદા દાકોરદાસ. ૧) સુમનગરી ચંદ્રવદન. ૧) લીલાવંતી પુષ્કરરામ. ૧) લીલાવતી વીરજી. ૧) વીમળાગરી રંગમદ. ૧) મંગળાગરી જુમલદાસ. ૧) નનમનગરી ઊઠાલાલ. ૧) ગલાલજાઈ કરસનદાસ. ૧) મધુમતી જવેરીલાલ. ૧) શારદા પેલાભાઈ ૧) તારાબેન જગમોદન. ૧) દેવાબેન આત્મારામ. ૧) દરીગંભા હીરા-લાલ. ૧) પ્રભાવતી રંજીકલાલ. ૧) ચાંતા ચીમનલાલ. ૧) પદમાવંતી ચીમનલાલ. ૧) ૧) સુવિષા નંદલાલ. ૧) નંદગરી વીમલલાલ ૧) કુમુદગરી કંચનલાલ. ૧) પુષ્પાવતી બાઈદાસ.

ગં. ચંદાજાઈ દાકોરદાસ દેરાજી તરફથી. રૂપીઆ:—૧૧) સૌ. ચંદાબેન અમવા-નદાસ જવેરી. ૧૫) સૌ. મદનગરી જગમોદનદાસ. ૪) સૌ. મણીબેન મગનજાઈ. ૪) કાલીબેન વીમલજાઈ. ૧૫) કમળા મીરધરલાલ જવેરી. ૪) દેવજી વામન તોલાદ. ૫) કેલાસ મંગલદાસ. ૫) મં. ધનમુખગરી રામદાસ ૫) મુમતી રંગીસદાસ લાલા. ૫) રાધાજાઈ જીજ્ઞેમોદનદાસ તથા મોતીબેન. ૪) મીસીસ કનૈયાલાલ હર્ષનંદ. ૨) સૌ. રમણીક રમણીકલાલ. ૨) પ્રાણગરી જીજ્ઞલાલ. ૧૧) કમળાગરી મદુલાલ ૫) કપીલા જીજ્ઞાભાઈ.

ગં. ધનમુખગરી વામદાસ તરફથી. રૂપીઆ:—૧૦) રમીઆગરી રતીલાલ ૫) રતનબેન પ્રાણજીવનદાસ. ૫) જેમતી મુગચંદ. ૫) સરોતાગરી રમણલાલ. ૫) કમળા-

બાપ નગીનદાસ તથા કબલીબાઇ. ૫) જમનાબાઇ લક્ષ્મીબાઇ. ૫ મોઢીએન જીવણદાસ. ૨) કંચન આદિસરામ. ૨) હીરાએન મોતીલાલ. ૧) અંબાવતી વેણીલાલ. ૧) કૃષ્ણલા હરદેવલાલ. ૧) મેનાએન ડાહ્યાબાઇ. ૧) ગીરજાએન કેશવલાલ. ૧) મુક્તાએન કાલીદાસ ૧) તારાબાઇ માણેકલાલ. ૧) સતીતા હગનલાલ. ૧) પદમાવતી રમણલાલ. ૧) બાનુમતી હગનલાલ. ૧) ચંદ્રકળા હરગોવિંદ. ૧) કેલાસ બાલુબાઇ. ૧ લીલાવતી જગમોહન. ૫) હીરાગવરી હરીલાલ. ૫) મંચુલાલ નરવરલાલ. ૨) મોતીલાલ. ૨) જમના જયંતિલાલ. ૧) રમા બાલુબાઇ. ૧) લલીતા ભોગીલાલ. ૧) ગડાવ લક્ષ્મીશંકર. ૧) બાનુમતી સામળદાસ. ૧) ચંદનગવરી ભુખણદાસ.

કું. ચંદનગવરી ધરમસી બેકરી તરફથી. ૩ પીઆ-૧) ગોરધનદાસ વાઘરાળા. ૨) અંબાબાઇ રતીલાલ. ૧) વૌણાગવરી વરજીવનદાસ. ૨) કમળાગવરી જમુભાઇ. ૫) મી. જી. સી. કોખીસો. ૧) જયંતિલાલ ગોરધનદાસ. ૧) એસ. ડીસોજા. ૧) કંચનલાલ સાકરલાલ. સાકરલાલ. ૧) નર્મદાશંકર કાશીરામ. ૨) લીલાવતી નાનાલાલ પટેલ. ૨) કમળાગવરી ચંદુલાલ. ૧) પ્રભાકુંવર નરવરલાલ. ૨) સો મીઠાએન ગીરધરલાલ. ૨) મીરાએન ગીરજાશંકર. ૦૧ નર્મદા હરકીશન. ૧) ગંગાએન મોહનલાલ. ૫) સી. સુરજમહેન મણીલાલ. ૧ પ્રભાવતી ધરમચંદ. ૧) નીર્મળા મણીશંકર. ૧૧) દેવકેરબાઇ ગીરધરલાલ. ૧) મણીબાઇ ત્રીવોવન. ૧) કૃષ્ણા નગીનદાસ, ૧) ત્રીવોવન બ.ષ્ટદાસ. ૧) અદુલકુસેન અબદુલ અલી. ૧) ખેશવ નયુ.

સૌ. સતીતા શંકરલાલ ડાહ્યાબાઇ તરફથી. ૩ પીઆ-૫) એક ગૃહસ્થ. ૩) ૩. ૧ ની રકમો. ૧૦) સૌ. લલીતા પરશોતમ. ૧૦) સૌ. રતનગવરી કરસનદાસ. ૨) લીલાવતી ભગવાનદાસ. ૨) અયુમતી રણછોડદાસ. ૨) જમનાબાઇ વદનભદાસ. ૨) કમળાએન હીરાલાલ. ૧) કૃષ્ણા જીવણરામ. ૧) કમળાગવરી બરાનીશંકર. ૧) સુમત્રા સુંદરલાલ. ૧) લીલાવતી નારણલાલ. ૧) જગેશ જાદવજી. ૧) નાગજીભાઇ ખીમજી. ૧) જીજ્ઞાબાઇ દેસાઇ. ૧) કળાવતી જમનાદાસ. ૧) કંચનગવરી ચીનુભાઇ ૧) નીર્મળા જમમોહન. ૧) પાર્વતીબાઇ મગનલાલ. ૧) મુલાજ પ્રાગજી. ૧) પ્રભાવતી પરશોતમદાસ. ૧) શ્રીમતી ચંદુલાલ. ૧) સતીતા શંકરલાલ.

સૌ. કળાવતી જમનાદાસ તરફથી ૩ પીઆ.—૧) ભોમીગવરી ચુનીલાલ. ૧૭) ૩. ૧ ની એકડી ચયેલી રકમ. ૧) વીજવા બક્ષી. ૧) ચંચળએન હમીદદાસ. ૧) રૂક્મણી મોહનલાલ. ૧) સતીતા જમનાદાસ. ૧) કુંદનગવરી ચીમનલાલ. ૧) મોતીએન ચુનીલાલ. ૧) મુલોચના ચુનીલાલ.

કું. સતીતા હોદાલાલ ઠાકેરદાસ તરફથી ૩ પીઆ.—૫) સૌ. લલીતા કચરચલાલ. ૨) કંગેદકેર અમરચંદ. ૧) શારદાએન નાનાબાઇ. ૧) નીર્મળા મણીશંકર. ૧) સમરચએન મુળચંદ. ૧) વીજવાએન કલ્યાણદાસ. ૧) મદનગવરી રંગીલદાસ. ૨) માળીએન ચીમનલાલ. ૧) અંબાએન કેશવલાલ. ૧) હાંપા કેશવલાલ દલાલ. ૨) ચંદ્રકળા હીરાલાલ. ૧) રમણએન મણીલાલ. ૨) લલીતાગવરી માણેકલાલ. ૧) ચંદ્રિકા. ૩) ચાંતાબાઇ રામરાવ. ૨) કું. સુધીલા ધરમદાસ. ૨) કું. સતીચી હોદુભાઇ. ૨) કું. પદમાવતી હોદુબાઇ. ૨)

વીમળાબેન ઇશ્વરલાલ. ૫) ગં. જોકારબેન કલ્યાણદાસ. ૫) નીર્મળાબેન ધરમદાસ. ૫) દમયંતી બગવાનદાસ ૩) કુમુદબેન હેમચંદ. ૨) ધનકારબેન છોટાભાઈ. ૧) મણીબેન મણીલાલ

સૌ. સુમતી વસંતલાલ દલાલ તરફથી રૂપીઆ—૫) વસંતલાલ લલ્લુભાઈ. ૧) જેમતી ધીરજલાલ. ૧) સવીતા મોતીલાલ. ૧) કમળાગવરી રમણીકલાલ. ૧) સુમદ્રા સુંદરલાલ. ૧) ગંગાબેન મેતા. ૧) તારાબેન ચંદુલાલ. ૧) મણીબેન મણીલાલ. ૧) મંગલદ વાસુદેવ. ૧) રામડીકસ. ૧) પાર્વતીબાઈ શંકરરામ. ૧) રમાબાઈ શીવરામ. ૧) સોનાબાઈ અનંન. ૧) કમળાબાઈ બોસલે. ૧) પદમાવરી હસમુખલાલ. ૧) માણેકજહેન મણીલાલ. ૧) ચારદા વરજીવનદાસ. ૧) લાડકોર મગનલાલ ૧) કમળા ચંદુલાલ. ૫) હરકોરબેન પરશોતમ ૪, ધનકોર બેન નંદલાલ; ૨) ચંચળબેન મણીલાલ ૨) ચંદીબેન ખાંદાસ. ૨) વીરમતી મોહનલાલ ચંપાવતી જગનલાલ. ૧) ચારદા સખારામ. ૧) જમનાબાઈ મંગળદાસ. ૧) ધન-મુખગવરી રતીલાલ. ૧) લક્ષ્મીતા ચીમનલાલ. ૧) તાળીબેન હરીદાસ ૧) હીરાબેન ધીરજલાલ. ૧) રમણગવરી ચુનીલાલ ૧) શાંતા બાલુભાઈ ૧) ગંગા નરોતમ. ૧) ચંદાવતી ભુખણદાસ. ૧) સરસ્વતી ઇશ્વરલાલ ૧) મંજુલા ચીમનલાલ. ૧) પીણગવરી હાકોરદાસ. ૧) તારાબેન માણેકલાલ. ૧) સુરજ જગનલાલ, ૧) હરીબાઈ ગીરધરલાલ. ૧) તતમન નાનાભાઈ ૧) એક વીઘાર્યો ૧) મંગળાગવરી ચંપકલાલ. ૧) ચંદ્રમણી મગનલાલ. ૧) ચંપાવતી કનૈયાલાલ. ૧) લક્ષ્મીતા ત્રીકણલાલ. ૧) વાડીબાઈ છોટાભાઈ. ૧) સુંદરબેન બીમજી, ૧) નર્મદા બાલુલાલ.

ગં. લાગીરથી દામોદર તરફથી રૂપીઆ—૫) સૌ. ધીરજ મણીલાલ. ૧) કાશી માણેકલાલ. ૨) ચંદા ચીમનલાલ. ૧) ગીરજશંકર માણેકલાલ. ૧) જીતીબેન રતીલાલ. ૧) જસોદા માવજી. ૨) નર્મદા ધારથી. ૧) મદન માણેકલાલ. ૧) લીલાવતી મનમોહનદાસ. ૧) નાથીબાઈ મથુરાદાસ. ૨) સૌ. કંચન. ૧) મમાબાઈ ભગવાનદાસ. ૧) ચંદ્રમણી રામનારાયણ. ૧) સૌ. વીરજળા. ૧) લક્ષ્મી હરજીવનદાસ. ૧) હીરાગવરી મગળદાસ ૨) સુંદરબાઈ નારણદાસ.

સૌ. લક્ષ્મીબાઈ દીસનદાસ ઝવેરી તરફથી રૂપીઆ—૫ ચંપાગવરી જગ-મોહન. ૫) લક્ષ્મી કીસનદાસ ઝવેરી. ૨) ચંપાવતી હરીલાલ. ૧) જયાબેન પ્રભાશંકર. ૧) કુસુમ હાકોરલાલ. ૧) કુ. રંબા કરસનદાસ. ૫) કાન્તા રાન્તીલાલ ૩ વાળા. ૧) નયન રણજોડ. ૨) હીરાગવરી કાંતિલાલ. ૧) કું. મીદા રવામલાલ. ૧) સંતોષ કરસનદાસ. ૧૦) ઉર્મીલા રણજોડદાસ. ૨) કુસુમલતા રમણીકલાલ. ૨) સુશીલા જગનલાલ. ૨) લીલાવતી મણીલાલ. ૨) મીનલદેવી મણીલાલ. ૨) શ્રીદેવી મણીલાલ. ૧) રાધાગવરી નગીનદાસ. ૧) મંગળાબેન જગનલાલ. ૨, રમદેવી છેલ્લાલ. ૧) તારાબેન ગોપાળદાસ. ૧) શુભવંત જયંતીલાલ ૧) અમૃતબેન બાલુભાઈ.

શ્રીમતી મંગળાબાઈ મોતીલાલ રૂઢીચંદ અને સૌ. જમનાબાઈ આશર વીરજી મારફત પુનામાં લરાયલી રકમ રૂપીઆ—૫૦૦) નામદાર રાજપીપળાના રાણી સાહેબ. ૫૦૧) સ્વ. ગુલાબજીના રમણજી ૨૮. રામદાસ લક્ષ્મીદાસ તરફથી. ૧૫૧) લેડી ધનકોરબાઈ ચુનીલાલ મહેતા. ૧૫૧) મીસીસ રામનારાયણ હરનંદરાય. ૧૦૧) સુંદરબેન

હંસરાજ પ્રાગજી. ૧૦૧) સૌ. જમનાજીએન છગનલાલ વાલચંદ. ૧૦૧) મીસીસ હથરલાલ ગજમર. ૧૦૧) મીસીસ શાંતીબસ આસકરજી. ૫૧) મૌ. લક્ષ્મીબાઈ પરમેશ્વરભાઈ ગાંધી. ૫૧) સૌ. જમનાબાઈ ખીમજી આશર વીરજી ૫૧) લેડી વીકુંભદાસ ઠાકરજી.

ગં. સરસ્વતી પ્રતાપરાય જગડ તરફથી રૂપીઆ—૧૦૧) બાઈ મોતીબાઈ ગીરધરદાસ. ૧૦૧) મૌ. માણિકબાઈ મોરારજી કાનજી. ૫૧) બાઈ ચેરાબાઈ ગીરધરલાલ. ૨૫) શેઠ વસનજી કરમસી. ૨૫) એક બધુ.

સૌ. કાંતાબેન માણિકલાલ તરફથી રૂપીઆ—૧૫) લક્ષ્મીબેન શરણવનદાસ ૧૧) મોંધીબેન સુંદરદાસ. ૧૧) કાંતાબેન મગનલાલ. ૧૧) ચંદાબેન રણજીદાસ. ૧૧) કળાવંતી ઠાકોરદાસ. ૧૧) ગીરજીબેન મટુલાલ. ૧૧) લીલાવંતી મગનલાલ. ૫) લક્ષ્મીબેન ગંગાદાસ ૫) બાનુમતી આત્મારામ. ૫) મોતીબાઈ ગીમા. ૫) સુશીલા શામળદાસ. ૫) નંદગવરી મોતીલાલ. ૩) જોકેરબાઈ છગનલાલ. ૨) પુષ્પાબેન જગમોહનદાસ. ૨) મણીબેન રૂમનાયજી. ૨) ચંનાવતી વરજીવનદાસ. ૨ માણિકજીએન ત્રીકમદાસ. ૨ તારાબેન મગનલાલ. ૨) ડોકટર. ૨) તામબેન નગીનદાસ ૨) હસમુખગવરી નાનાબાઈ. ૨) બાળાબેન મંગળદાસ. ૨) ભગતવાડીના બાળકોએ એકઠી કરેલી રકમ. ૨, વીરમતા કંચનલાલ. ૧) આનંદકાર. ૧) ડોકટર. ૧) બીરોડકર. ૧) વી. જી. બાંકવ. ૧) ડૉ. માચરે, ૧) ચંદુલાલ ડાલાભાઈ. ૨) લીલાવતી છબીલાલ. ૧) લલીલા મંછારામ. ૧) સીતા રચુનાથ. ૧) કે. ર. સર દેસાઈ. ૧) પી. વી. પાનસે. ૧) મહાલક્ષ્મી ધીરજીલાલ. ૧) લીલાવંતી મગનલાલ. ૧) કુમુદગવરી લક્ષ્મીબાઈ. ૧) જમનાબાઈ ભગવાનદાસ. ૧) મણીબેન શામજી. ૧) રંબા મનમુખબાઈ. ૧) કાકીબેન. ૧) સર્વીતા મગનલાલ. ૧) કળાવંતી વેણીલાલ. ૧) કાશીબેન છબીલાલ. ૧) નંદુબેન દામોદરદાસ.

સૌ. ગંગાબાઈ સુંદરજી દેહચંદ તરફથી રૂપીઆ—૧૫) ગં. વચકોરબાઈ હરજીવનદાસ ૧૦) સૌ. પ્રભાવતી પ્રાણજીવનદાસ ૧૦) વચકોરબાઈ હરકીશનદાસ. સૌ. અનુસુયા ગાંધી. ૭) ઝીણીબાઈ. ૫) કાંતાબેન ધર્મસુખરામ. ૫) સુમત કુંવરજી. ૫) માલતાબાઈ ૪) જ્યાબાઈ પ્રજલાલ ૨) પદમાવંતા દલાલ. ૩) વિદ્યાગવરી વેણીબાઈ. ૨) સુંદરબેન ગોવંદનદાસ સુમદ્રા પ્રાણજીવન ૧) ધનવિદ્યા ગાડુબાઈ ૧) હરીકાંતા ૧) સુશીલા ગુબાજીદાસ. મારબેન. કાંતા બેન. ૧) લીમળાબાઈ ૧) પરીબચંદ એસ. કે. ૧) લલીયા મગનલાલ. ૧) સર્વીતા મગનલાલ. ૧) મણીબેન પ્રાણજીવનદાસ. ૧) સોંતા અમૃતલાલ ૧) જવેરબાઈ કચરા

કૃ. લીલાવંતી હકમચંદ બેંકર તરફથી રૂપીઆ—૧) જીવજીલાલ બકોરબાઈ. ૫) કુસુમબેન નંદકૃપજી. ૨) એક જજી. ૨) વીદ્યાગવરી ચંદુલાલ. ૨) વીરબાળા રણજીદાલાલ ૨) વીકુંભદાસ. ૨) ચંચળબેન જગજીવન. ૨) લક્ષ્મીબેન મોતીલાલ. ૨) લીલાવતી ચીમનલાલ. ૨) સુંદરરાય દેશાઈ. ૨) જયવંતલાલ. ૨) ચંચળબાઈ નેમચંદ. ૩ નારંગીબેન જીવાબાઈ. ૧) રણજીતલાલ, પંડયા. ૩) જયંતીલાલ સુનીલાલ. ૧) એક બાઈ. ૧) મહાલક્ષ્મી બેન. ૧) છુરીબેન હથરબાઈ. ૧) સર્વીતા મનમર. ૧) મણીબેન નગીનદાસ. ૧) સુરજબેન લહેરચંદ. ૧) શ્રીમતી બેન ચંદુલાલ. ૧) સુરજબેન જુડાબાઈ. ૧) હીમતલાલ દામોદર.

કું. નયન રણુછોડદાસ મારફત રૂપીઆ—૨) પદમાવંતી ચંદુલાલ ૨) સરલાગવરી તનસુખરામ. ૧) રૂદ્રમણી નીરમાધ ગુલાબ શીવલાલ ૧) મહાસુખ્યેન દવે ઉમીઆખાઈ પટેલ ૧) ઈન્દુમતી છોડુભાઈ ૧) લીલાવંતા ઓછવલાલ ૧) ઉકીબેન. હરીમાઈ. ૧) પુષ્પાવંતી રણુજીતરામ. ૧) ગ્રામાખાઈ ખોરકર ૧) પદમાવંતી છોડુભાઈ ૧) ગુણવંતી ચીંતા-મણી ૧) મગનગવરી ઇશ્વરલાલ ૧) ખુશવંત નટવરલાલ. ૧) ચંચગવરી રતીલાલ ઇન્દીરા કહાનડે ૧) રંભા જીવરાજ. ૧) ચંપાવતી બાનુસંકર ૧) તારાગવરી નાયુભાઈ સરીતા છોટાલાલ ૧) કાધાવેર ઇશ્વરલાલ ૧) મુશીકાંત પન્નાલા. ૧) જુલાભાઈ સંધીતાગવરી

સો. સરસ્વતી મોતીલાલ મારફતીઆ તરફથી રૂપીઆ—૧૦) પુષ્પાવતી હીરા લાલ ૫) કમાખાઈ વીંદલાલ ૫) ધરમદાસ બાઈદાસ ૨) મોતીઆઈ ઉમેદરામ ૨) મગનલાલ ધરમદાસ. ૨) પરસનઆઈ નગીનદાસ. ૨) મોતીઆઈ તુલસીદાસ. ૨) સરસ્વતી કલ્યાણદાસ. ૨) જયનારાયણ તાપીદાસ. ૨) ગેરધનદાસ મનસુખ ૨) પુષ્પાવંતી છોટાલાલ. ૧) સી. એમ. સુઝાવાળા ૧) અશ્રુમતા દામોદરદાસ ૧) સુરજ બહેન. ૧) નાની બેન. ૧) ચંદ્રમણી સુંદરલાલ કપીલાખાઈ રામચંદ્ર. ૧) મંગળાગવરી જમનાદાસ ૧) વેણીબેન તુલસીદાસ. ૧) નંદુબેન નગીનદાસ. ૧) સરીતાગવરી ઇશ્વરલાલ. ૧) બાનુમતી આભારામ. ૧) વીમળા દેવીદાસ. ૧) સુમતી નટવરલાલ. ૧) હીરાબેન કાશીદાસ.

હવેલી લેતાં ગુજરાત ખોઈ !

રૂપીઆનાં ડાકટર વેરિનોદે પાંદરાના ગ્લાંડ માણસના શરીરમાં દાખલ કરી ધરડાંને જીવાન બનાવવાની જે રીત શોધી કાઢી છે તેનો લાભ લેવા જતાં એક વૃદ્ધ માણસે હવેલી લેવા જતાં ગુજરાત ખોઈ છે. તેણે શરીરપર આપરેશન કરાવ્યું અને જીવાની તો હજી આવતી આવશે પણ વીમા કંપનીએ કંઈક કાયદાની બારીકા શોધી કાઢી તેની પોલીસોના નાણાં જપ્ત કર્યાં છે. એ માટે કોર્ટમાં દાવો દાખલ થયો છે.

બીલાડીઓ માટે કાયદો.

લંડનમાં બીલાડી પાળવાની ટેવ વધી ગયેલી હોવાથી તેમના નામો નોંધી તેમને સારી રીતે રાખવા માટેનો કાયદો ધકવાની ખટપટ ચક્રવર્તી છે. એ માટે બીલાડી પાળનારાઓનું એક મંડળ પણ ઉભું થયું છે.

સમાલોચના.

હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ અને રાજ્યવહીવટ :
લેખક : રા. ગુલાબપાઠ નારણભાઈ ભેરી; એમ. એ.,
એલ.એલ. બી., એડવોકેટ. પ્રકાશક : મે મેકમીલન
એન્ડ કંપની. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આચાર્યસુધી હિંદના બંજારાને ફક્ત પાશ્વર્ય
દ્રષ્ટિથી જ લખાયેલા હિંદનો ઇતિહાસ વાંચવો પડતો.
પરિણામે હિંદી વર્ણ સ્વાભાવિકી જ્ઞાન પરતા
પહેલાં આત્મ-વિશ્વાસ ગુમાવી બેસતો અને પા-
શ્વર્ય પ્રભાવ પોતાના હેતુ પર સત્તા ચલાવવા સર-
ભળ છે, એવી ભાવના તેના અંતઃકર્ણમાં જડ
પાડી બેસતી. આ બીજીને દૂર કરી, લાંબા સમયની
ખોટ કેટલેક અંશે પૂરે એવો ઇતિહાસ લખવા
મઠે અર્થે રા. ભેરીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.
ઇતિહાસ અને અર્થશાસ્ત્રના પ્રેક્ષકો તરીકેના તેમના
અભિવ્યક્તિ પરિણામે લખાયેલા આ ઇતિહાસ જરૂર
આદરપાત્ર નીવડશે. અગ્રે ધ્યાનીએ છીએ કે માર્કસ-
નનો ઇતિહાસ દૂર ફેંકી દઈ આ ઇતિહાસ શુભ-
રાત્રી યાગ્યોના બાળકોના હાથમાં મૂકવામાં આવે.

રા. ભેરીએ પહેલા બાજમાં હિંદના પ્રાચીન
ઇતિહાસની-વેદના સમયથી માંડી ઇ. સ. ૧૨૦૦
સુધીની-રૂપરેખા દોરી છે આ રૂપરેખા કેટલાકને કંઈ
જાણાય અને તેમાંના કેટલાક કાળ-નિર્ણય સરેહ
ફળતરે એવા હોય તો બીજા આશ્ચર્ય નહિ પામીએ
પરંતુ એકાંતે તો જરૂર કહી શકાય કે બીજા ઇતિ-
હાસો કરતાં એ માત્ર જુદીજ દ્રષ્ટિએ લખાયેલ છે
અને બાળકોને હૃદયોગી માહિતી પૂરી પાડી એ
સંબંધી વિરોધ નબળા પ્રેરે છે. બીજા બાજમાં
મેગલ સામ્રાજ્યના અંત સુધી; ત્રીજામાં મરાઠા
રાજ્યનો જ્ઞાન્ત-અને શોધમાં અંબેદકરેના સાસન-
માળ આજની તારીખ સુધીનો ચર્ચો છે. એમાં પણ
હિંદી દ્રષ્ટિ દરેક સ્થળે દેખાઈ આવે છે. પાંચમા

બાજમાં અચાર્યનો હિંદનો રાજ્યવહીવટ કેવી રીતે
ચાલે છે તે બતાવ્યું છે. સાદી અને સરળ ભા-
ષામાં, ૪૪૦ પાનામાં ભરતી સર્વ હૃદયોગી માહિતી
વાચકોને તથા રહે છે જાપકામની દ્રષ્ટિએ પુસ્ત-
કને આકર્ષક છતાં સરળ બનાવવામાં પ્રદારોએ
પણ સારો શ્રમ લીધો છે. અમને ખાતરી છે કે
પુસ્તક આપણા સાહિત્યમાં ઇતિહાસ વિશાળમાં
ઉંચું સ્થાન લેશે.

અમારી ત્રીજી વાર્તાઓ: લ. કો. સુમંતિ
ના. પટેલ અને શં. નારાયણ ઇ. પટેલ. સોલ-
એન્ટ: મેસર્સ વધેશ્વરભાઈ એન્ડ સન્સ, પાલઘુડી,
મુંબાઈ, ૩. મૂલ્યા બાર આના.

આ વાર્તાસિક હંપતિએ અચાર પહેલાં બાલ-
વાર્તાઓમાં એ સંબંધો પ્રકટ કર્યા છે અને તે
બાલવર્ગમાં સારો આદર મેળવી શક્યા છે. આ
ત્રીજા સંબંધ અનેક દ્રષ્ટિએ આગ્રહ એ સંબંધોને
ટકર મારે તેવા છે. લેખક હંપતિની વાર્તા કહેવા-
ની પદ્ધતિ ઉપરથી કોઈની પણ રહેશે ખાતરી થાય
કે તેમનો બાળ-માનસનો અભ્યાસ ઉડો છે. બાર
વાર્તાઓમાંની એકે એવી નથી કે જે વાર્તાસિધ્ધિ
બાળક હોરાથી ન વાંચે. પુસ્તકને આકર્ષક કરવા-
માં રા. ભજમેશ્વર મીશ્રે જે પણ ચિત્રકાર તરીકે
સારો ફાળો આપ્યો છે, અમે મુશ્કેલીએ છીએ કે
આ સંબંધ આગ્રહ એ પુસ્તકો કરતાં પણ વધુ
બાળ-મિત્ર થાય અને આ હંપતિ લલિતમાં પણ
એવા અનેક ફાળો આપે.

સ્તીતિઓને પડકાર: લેખક: રા. નાનજી
લાલજી પરમાર. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૪-૦ “સુદર્શન”
પત્રના ત્રીજા સાલના ગ્રાહકોને એટલે એક વળતની
હસ્થોગી ફાળિ સંસ્થા સંમયના બહેણ સાથે કેટલી
અધ્યાત્મિક પામી છે અને તેમાં કેવા પ્રકારની બ.

રીએ પેલી છે તે દરેક વિચારક જાણે છે. લેખકે આ પુસ્તકમાં પ્રાવિશ્વસ્થાની ઉત્પત્તિનો ઇતિહાસ ચર્ચા તેની બીજી સારી રીતે કહાડી પાડી છે. લેખક એવા મતના છે કે એ એક કલ્યાણમયી સંસ્થા છે અને સંહાર નહિ પણ સંસ્કરણ માત્ર છે. અમે આ મત સાથે સંમત છીએ. એ સંસ્કરણ માટે લેખકની જેમ અમે પણ માનીએ છીએ કે જાતિઓના સુશિક્ષિત વર્ણોએ પોતાની યથાર્થ ફરજ બજાવવાની જરૂર છે. પ્રત્યેક જાતિના વર્ણો પોતાની ફરજ અદા કરે તો અત્યારે નડતરકાળ થઈ પડેલી સંસ્થા ફરી મદદરૂપ થઈ પડે.

પરદા પાછળ: લેખક: રા. યશવંત સ. પંડ્યા.
મૂલ્ય: રૂ. ૦ ૧૦-૦ આજકાલ પ્રગટ થતા પુસ્તકોમાં અનેક દૃષ્ટિએ નવી ભાવ અને નવી પ્રધા પાડતું આ પુસ્તક પ્રથમ નજરે સૌને ખૂબી લગ્ય એવું છે. લેખક સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં કેટલેક અંશે જાણીતા છે. બહુક સમર્થપ્રયોગો બાદ કરીએ તો આ આખા ઇતિહાસી સાધા સીધા ને સરળ છતાં રેઝવતી અને સચેત છે. લેખકે નીતિની દૃષ્ટિ આજુએ રાખી પરદા પાછળ બનતા બનાવો એમાં હિમ્મતભરી રીતે ચર્ચા છે. બધી સમત આર પાત્રો રમે છે. હંસલ ઉત્તેજા કવિ છે; લાજણીપ્રધાન છે અને અધુરામાં પૂરું ધનવાન છે. એની પત્ની જયલક્ષ્મી સામાન્ય આર્થ અજાણ છે. બીજી વરુ કાલેજમાં હંસલ સાથે લણ્ણી વનવેલી એના લગ્ન લાજણીપ્રધાન અર્થાચીન શિક્ષિત સ્ત્રી છે. વનવેલીનો પતિ સામાન્ય હિંદુ પતિ જેવા બહેમી અને હીલુકમાઈ છે. પરિણામે હંસલ અને વનવેલી એક બીજા વચ્ચે આકર્ષણ છે—નીતિની દૃષ્ટિએ ન થઈ જોઈએ તે બધું સાચું છે અને લેખક એ બધું વધુ છે. નીતિના મૂળમાં કુદરો મારતા આ નાટકને વાચક-વર્ગ કેટલે અંશે સત્કારશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પરંતુ એટલું તો જરૂર કહી શકાય કે એક સાચું કવિતા પોતાની બહેન કે પુત્રી પાસે બેઠકક વાંચી શકે એવું આ પુસ્તક નથી. કેલેજમાં શિક્ષણ પામેલી વ્યક્તિઓનાં પરદા પાછળનાં જીવન ચીતરી લેખકે ખરેખર એ વર્તન અન્યાય કર્યું છે અને તેમને ખાતરી આપીએ છીએ કે એ બધી વ્યક્તિઓ તેઓ ધારે છે તેવી લાજણીપ્રધાન અને હવસી નથી.

સુંબાઈનો બંધાપારી અનુભવ: લેખક: રા. મૂળ નાથજી કોઠારી. મૂલ્ય: રૂ. ૩-૮-૦

કમીશન એજન્ટના સર્વવ્યાપક ધંધામાં પડેલા લેખક મદ્રાસથી આ પુસ્તકમાં જનમદિલીથી તેમજ કેટલાંક જુદા જુદા ધંધાને લગતા પુસ્તકોની મદદથી બંધાપારી આલમને ઉપયોગી થઈ પડે એવું આ પુસ્તક રચ્યું છે. જુદા જુદા ધંધાઓ વિષે માહિતી આપવા ઉપરાંત બંધાપારીને જરૂરી એવા કેટલાંક વિષયો ચર્ચા આ પુસ્તકની ઉપયોગિતા લેખકે વધારી છે. નામા અને બ્યાજ વિષે, દુઝી પત્રી વિષે, સરાફી બચવાદ વિષે, ઇન્કમટેક્સ-સુપરટેક્સ વિષે, વગેરે સુંબી જાણવાલાગે વિષયો આપી છે. બંધાપારી આલમને આ પુસ્તક સારી રીતે ઉપયોગી થઈ પડશે એમ અમે માનીએ છીએ.

રદિયાળી રાત (ભાગ ત્રીજો): સં. રા. એચ. રવિદાસ. પ્રકાશક: "સૌરાષ્ટ્ર" કાર્યાલય મૂલ્ય: આઠ આના.

લોખંડાહિત્યને સંમદ કરવાની બાજુ મેધાળીની ધમશ જાણીતી છે અને તેટલેજ એ સાહિત્યને પ્રકાશમાં લાવવાનો "સૌરાષ્ટ્ર" કાર્યાલયનો ઉદ્દેશ્ય સર્વને વિદિત છે. "રદિયાળી રાત" ના બે ભાગ અત્યાર પહેલાં અત્યંત લોકપ્રિય પામી ચૂક્યાં છે અને આ ત્રીજો ભાગ પણ એટલેજ લોકપ્રિય નોવરો એમાં અમને સંદેહ નથી સમાજની સ્થિતિ પ્રતિબિંબિત કરતાં લગભગ ૩૦ નાના મોટાં ગીતો આ સંગ્રહમાં આપ્યાં છે ઉપરાંત "લોખંડાહિત્યનો ઇતિહાસ-દૃષ્ટિ" વિષે વિવેચન કરી સંપાદક લોકજીતો સંબંધી પુષ્ટક માહિતી પૂરી પાડી છે. બહુલાઈ જરૂર આ ઉપયોગી અને આલોકિક સાહિત્ય બચાવી લેવા માટે બન્નેને અમારાં અભિનંદન આપીએ છીએ.

સાવળીને પંથ: શ્રી સાવળી સી-કેળવણી મંડળ અને મદ્રાસ વિદ્યાલયો ૧૯૨૧-૨૭ નો અહેવાલ. આ ઉપયોગી સંસ્થાએ બે વર્ષમાં જ કામ કરી બતાવ્યું છે તે જોતાં એની જરૂરીયાત વિષે લાઘ્યેજ કોઈને શંકા રહે. ઉત્તમ શિક્ષણીયતાની શિક્ષા આપતી આ સંસ્થા આખા ગુજરાતના નાકરૂપ છે. એને ટકાવી રાખવા એટલુંજ નહિ પણ એને વિકસારવા એ પ્રત્યેક ગુજરાતીની ખવિત ફરજ છે. હજી એ વિદ્યાલયને નાણાંની

તંગી પડે એ દાનવીર ગુજરાત માટે એક ચોક્કસ યોજના બનાવ. પૂનાને પંદર લાખનું દાન આપી મહિલા વિદ્યાપીઠ સ્થાપનાર ગુજરાતીઓ પોતાની ગરબી ગુજરાતને ભૂલી નય એ આત્મચંચનાજ બનાવ. વિદ્યાલયને એક વસતિગૃહની બંદર છે. એનો વાર્ષિક બઢીદુલરનો ખર્ચ કોણ દાનવીર ઉપાધી લેશે ? અમે આતુરતાથી એ શ્રમ સમાચાર મળવાની રાહ ભેઠએ છીએ.

નિદાન: ઉપયુક્ત વિદ્યાલયના વાર્ષિક સમારંભ પ્રસંગે હૃદયને હલમલાવી નાખે એવી બાધામાં લખેલી અને સેવાનો કંથો આપણે રજૂ કરતી બાઇ ડેવેચંદ મેઘાણીની આ નાટિકા બજવી બતાવવા હતી. અમને એ વાંચતાં જે અસર થઇ છે તેથી અધિક જણો અસર એ દરેકોને નેનારને થઇ હતી. અમે હજીએ છીએ કે આખા ગુજરાતની સાળા-પાઠશાળાઓ આ નાટિકા પોતા પોતાના સમારંભોમાં બજવી બતાવે અને સેવાનો આદર્શ શોખને. બાઇ મેઘાણીને એ લખવા માટે ધન્યવાદ.

સામાર સ્પીકાર : (૧) જીજ્ઞસુત્રિય (ત્રિમાસિક) : વર્ષ ૨૫; અંક ૩ જે. તંત્રી : રા. કેશવપ્રસાદ છે. દેસાઇ. (૨) સીનેમા મદી અને સાહિત્ય કેસરી : પ્રકાશક. રા. ચેત. પી. હક્ટર. અંક ૧૬ ચો. (૩) સાહિત્ય સતી : પુ. ૧; અંક ૮ ચો. તંત્રી : રા. સુન્દરભાઈ પંડયા. (૪) પ્રચંદકાં પુ. ૨; અંક ૬. આચંકુમાર

મહાસમા, વડોદરાનું સુખપત્ર. (૫) સમાજ-સ્તેવક : ૭૫ રા. ગો. હી. હક્ટર. વર્ષ ૪; અંક ૨. (૬) મનમત : વર્ષ ૪; અંક ૨-૪. તંત્રી : રા. હા મા. હાક્ટર. (૭) શ્રી મહિપતરામ રૂ. અનાથાશ્રમ : ૧૯૨૬ ની સાલનો રીપોર્ટ. પ્રકાશક : સર રમણભાઈ મ. નીલકંઠ અને ડો. મણિલાલ હ. ભગત દાનવીરો માટે એક સુખાત સંસ્થા. (૮) જાહેર સ્વચ્છતા : રચનાર : રા. કેશવલાલ વારાનીચંકર પંડયા. મૂલ્ય : ૦-૦-૬.

કેશ વિલાસ ચૂર્ણ : બનાવનાર પી જોએ કલકત્તા દેહીય કંપની. આ ચૂર્ણ વાળમાં નાંખી તે ચોખવાથી માથું સ્વચ્છ થાય છે તેમજ વાળ સારા ઉપર છે, એ અમારો ભતિ અનુભવ છે. વધુ વિગત માટે આ અકમાં આપેલી નહોતી બજવી.

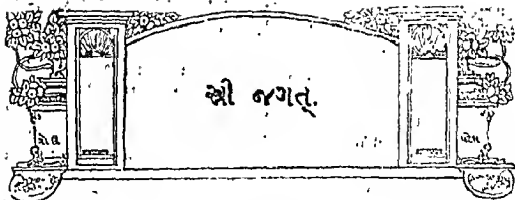
હાદા પીલસ : સોલ જેનન્ટસ : મે. રતીલાલ દામોદરદાસની કંપની. ન્યુમેનીઆ, આંચડી, આંકડી, હમ વગેરે ઉપર અડસીર છલાજ છે જેમ કહેવામાં આવે છે. અમને જેમાંનું કોઈ પણ દર્દ લાગુ પડેલું ન હોવાથી વાપરવાનો લાભ લઈ રાખ્યા નથી.

લોડી હેર ક્રીમ : બનાવનાર : મે. નેલી કમીલ વર્કસ. માથામાં નાંખવાનું સુગંધીદાર સારસ તેલ છે. અમે ભતે કમીસ્ટ ન હોવાથી જેનું પ્રયોગ નથી કરી શકતા પણ વાળમાં નાંખવાથી ઠંડક ઠીક રહે છે એટલું કહી સકીએ.

એક ગૃહસ્થ સ્ટીમરના કોચને ચઢેલીને દરીઆના મોજાં જોતા ક્રોધા હતા. પાછળથી એક ખીજા ગૃહસ્થે આવી તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું. “ તમે જાણો છો ? જે હુનિયાં જોણ હોવાને બદલે સપાટ હોત તો દરિયાની ઉંડાઈ માણસો સુધી પહોંચી જાત. ”

૧ હા ગૃહસ્થ ઉપર આની સળંગડ અસર થઈ હોય એમ લાગ્યું. તેમણે કહ્યું : “ હુનિયાને સપાટ કરવાનો પ્રયત્ન કરતો હોઈને પણ તમે જુઓ તો તેને ત્યાંને ત્યાં જોણી મારજો અને તરતા નથી આવડતું ! ”

શ્રી જગત્.

વિદ્ય.

સહશિષ્યવૃન્દો તરફેણમાં મુંબાઈમાં
 કન્યાઓ માટે એક જુદી કોલેજ સ્થાપવી કે કેમ
 એ સવાલ આજ લાંબા સમયથી ચર્ચાઈ છે. આ
 સવાલ વિશે ચર્ચા ચલાવવા મુંબાઈની કોલેજમાં
 અભ્યાસ કરતી વિદ્યાર્થી-
 નીઓની એક સમારોહી-
 યાર કોલેજના ડોનામાં
 મળી હતી મીસ સાન્ડિ-
 ળા કેસ્ટ્રાએ જુદી કોલે-
 જની તરફેણમાં કરાર
 રજૂ કર્યો હતો. તેમણે
 બધાં સુધીં કહ્યું કે જો આ મુ-
 લિશી જન મળવા હોય
 કે જેવી કન્યાઓ માટે
 એ જગતને સંજોગનાવે
 એવા અભ્યાસક્રમ સાથેની
 કોલેજની ખાસ જરૂર છે
 તે પછી ફરવીક કન્યાઓ
 ડ્રાવની તરફેણમાં અને
 ફરવીક વિરુદ્ધમાં બોલી
 હતી. છેવટે મન લેતાં
 એમ કહ્યું કે જુદી કોલે-
 જની જરૂર નથી; અત્યાદે
 ડાકરા ડાકરીઓને સાથે
 શિક્ષણ આપવું, જે તેજ
 પ્રમાણમાં છે.

સા. પાર્વતી અમ્મલ.
 જેમ્સોના ઇન્સ્ટા-બોર્ડના સમાસક.

તેમને અત્યંત દુઃખ થયું અને પોતાના ખર્ચે
 એવા ૬૦ બાળકોને કપડાં અપાવ્યાં. આ સ્વૃત્ય
 કાર્યની વારીક કરતાં મુદ્દસ કમિટિના પ્રમુખ રા.
 બ. પાઈ રૂચના કરે છે કે સાળાઓના ફેડમ-

સ્તરેએ જેવી રીતે પો-
 તાના ખર્ચે બાળકોની
 ચંબાગ લેવી જોઈએ.
 કમિટિના સમાસકો અને
 પ્રમુખામ્મ કદાચ એ ચુ-
 ચળ પમાણે ગાંઠને ખ-
 રેંચે ગરીબ બાળકોને ટા-
 કરી, એવી આશા આપતું
 રાખી રાખીએ.

યુ. વિ. સ્કોમ્લેન્ડને
 ખેલો મંડળના જો, જો.
 સેક્રેટરી એ. કે. મંડળ-
 બાઈ મોલીલાલ ફેરીસ્ટ
 વાંચી રહ્યા ૨૪૦,
 મંડળમાં ચાલતા નાના
 બાળકો મટિના કિન્ડર
 ગાર્ડન વર્ગના શિક્ષણના
 એક વર્ષના પગાર માટે
 બેટ મળ્યા છે.

મુંબાઈના બાળ-ર-
 ફાળુ કાયદો: આ કાય-

મદદાજી, બાળકો માટે: મુંબાઈની મુ. ની
 શાળાઓના હાંવના તબીબ ડો. ખંભાવા ડાકરા-
 ઓના હાંવ વપાસવા વારંવાર સાળાઓમાં ભવ
 છે. ફરવાક ડાકરાઓને ઓર્થોડાલ પોસાક બેગ

ફાને અને ધડાવવા નિયમો સરકારે પ્રકટ કર્યા
 છે એ માટેની કોર્ટમાં રા. ડાકર અને એક બાળ
 ને ઇન્સ્ટ્રેટ બેસે છે. કોર્ટનું કામકાજ વધતું ભવ છે
 અને અત્યાર સુધી અકબાદિએ અર્થી દિવસ કોર્ટ

લેસલી તેને બદલે અટવાડીઆમાં જે અર્ધા દિવસ બેસે. આ અદાલતના અદેવાદ મેલ્ટરેટની પરવાનગી વિના છાપી ન શકાય. બાળકો જ્યાં વસતા કે કામ કરતા હોય ત્યાં તપાસ કરી તેમના સંબંધી માદિતી મેળવવા ઇન્સ્પેક્ટરોની ગોઠવણ થઈ છે.

૭૧ મી જયંતી: વિધવા પુનર્જન્મને કાયદે પસાર થયાંને ૭૧ વર્ષ પૂરાં થયા એ કાયદાની વાર્ષિક જયંતિ મારવાડી વિદ્યાવલય દોહમાં થી.

સરોજિની નાયડુના પ્રમુખપદે તા. ૨૧ મી જુલાઈએ કલવાઈ હતી પ્રમુખ ઉપરાંત સા. અર્ચનાબાઈ ગોખલે અને બીજા પુરુષ વક્તાઓએ વિધવાઓની સ્થિતિને અગ્રણ્ય આપી આ કાયદાની અનુભવના સમલની હતી.

જે. પી. બહેનેને આવકાર: મુંબઈના માનદ મેલ્ટરેટ તરીકે ફેરહાંક બહેનેને સરકારે નામ્યા છે જેમના ફેટાગિત્રો અને ગયા અંકમાં આખ્યા હતા માનદ માલ્ટરેટના મંડળ વરફૂધી તેમને આપકાર નાપનારો એક લેખન સમારંભ થયો હતો અને વડા ન્યાયાધીશ સર એમ્બરસન માટે તેમજ બીજાએ તેમને નવા કુત્રમાં આવવા માટે અભિનંદન આપ્યાં હતાં. બધા વરફૂધી મીસ કોન્ટ્રેક્ટરે શોગ્ય જવાન વાળ્યો હતો.

મીસ ગૌહરને લેટ: “ગુલસુદરી” નામે ભણીતી શીશ મુંબઈની ઘણી બહેનોએ જોઈ દશે. એ શીશમાં મુખ્યત્વે બજાવતી ભણીતી સીનેમા નથી મીસ ગૌહરને તેના મુંબઈ કાર્યની કદર કરીકે એક નાનાં-વેડી લેટ આપવાની હીલચાલ ચાલી રહી છે. એ માટે નીમાયલી કમિટિમાં મુંબઈના

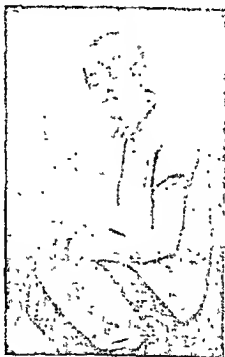
ફેટાક સમજનોના નામ છે. એમાં એક આગેવાન મદિવાનું નામ નથી તેથી મેદ યાવ છે.

મુંબઈની પોલીસમાં એક એસાબાઈ નામે બેસા સીને મુંબઈની પોલીસે મોંઢોડ સ્ટેશન પર પકડી હતી. કદેવાય છે કે તે પતિને ત્યથી ૩-૨૮૧૪ ના કાગીના વગેરે ચારીને નાસી આપી હતી. દિંદી સીબોમાં સાદસ તો છે પણ દુરપશોજ થતો જણાય છે.

નવાં આસ્તિકો: શ્રીમો મદિ મરાઠી બાણમાં

મુંબઈમાંથી “નૃદલદમી” નામે એક નવું આસ્તિક વિદુષી તંત્રી બહેનેએ કાઢના માંડ્યું છે. મદ્રાસમાંથી મિસિસ રાધીઆનન “હીઅન ફોર ઇંગ્લીશ” અંગ્રેજીમાં પ્રકટ કરના માંડ્યું છે આ આસ્તિક ૧૯૧૮ મુંબઈ એ બહેને પ્રકટ કરતા હતી, તે પછી બંધ પડ્યું હતું.

ધન્યવાદ: હીરા નામે એક સેજ વર્ધન હિંદુ બાળા એક પ્રવચી ટાળેના પ એક માસથી જોજ રમ રહેલી. આ બાળાને લખને જે મુસલમાનો નવસારીથી અમલસાડ હતી સવારની ચાડીમાં નીકળ્યા. એ માસીમાં બહાલી નામે કાળી

મીસ એમીસ કોન્ટ્રેટી.
દિંદી સ્વતંત્રતા માટે પ્રયત્નો કરનાર
જર્મન મદિવા.

કોમની એક બહેન પણ હતી, તેની નજર હીરા ઉપર પડી અને તેને કંઈક શક લખાવ્યા. પૂછારજ કરતાં હીરાએ પોતાને બચાવવાની માગણી કરી. બહેન બહાલીએ અમલસાડ સ્ટેશને એ બે બદમાશેને પોલીસના કબજામાં સોંપી દીધા. રા મણીલાલ ત્રિવેદીની બાંહેધરીથી હીરાને દાહ હિંદુ સમાજના આશ્રમ હોલ માલ્ટરેટ સોંપી છે. એ બાળાની છંદબો બરબાદ થતી બચાવવા માટે હિંમતવાન બહેન બહાલીને ધન્યવાદ.

મૂકી. વરોદરામાં આ માસિક છપાય છે અને ત્યાંથીજ ટપાલમાં પડે છે; અને વરોદરાજી એ જળપ્રલયમાં સૌથી પહેલું સપડાયું. પરિણામે જગાદે અમારી નિયમિતતા તોડવી પડી અને એ અંક આઠ ફિવસ મોડો મોકલી રાખ્યા. સદમાએ પ્રેસને ઝાડું નુકસાન થવા નથી પામ્યું. અને તેથીજ આ અંક પણ અમે નિયમિત પ્રકટ કરી શકીએ છીએ. પરંતુ ગુજરાતમાં બધાને એવું સદમાએ પ્રાપ્ત નથી થયું. અનેકના એ પ્રલયમાં છવ ગયા છે અને તેથી વધુ સંખ્યા ધરખાર વિનાની થઈ પડી છે. આજે આખા ગુજરાતમાં ન્યાં ત્યાં નિરાધારોના આતંક સંભળાઈ રહ્યા છે. કુટુંબો છિન્નમિન્ન થઈ ગયાં છે. એક વખત આગરદાર ગણાતા કુટુંબો આજે બીખારી થઈ પડ્યાં છે. આખા વિંદની કુલવાદી જેવા ગણાતા ગુજરાતનો પ્રદેશ વેરાન થઈ ગયો છે. એક વખત દાનવીર ગણાતું ગુજરાત, અન્ય પ્રાંતોને પોતાના કાકારમારી ઉદાર ચિત્તે દાન ગાળતા ગુજરાતીઓને આજે બિફા માંત્રના સમય આવ્યો છે. આ પરિસ્થિતિ જોઈ એથી મેણે વ્યક્તિ હશે, જેના હૃદયને વ્યથા નહિ થતી હોય ? સદમાએ મુંબાઈની જનતાએ અને ગુજરાતના વિધાવિધ શહેરોના ધનિકોએ પોતાના નિરાધાર બંધુઓ અને બહેનોને આવકાર આપવા તૃપ્તા અને ઉદારતા બતાવી છે અને અત્યારે એ સર્વને અને તેટલી રાહત આપવાનું કાર્ય ચાલી રહ્યું. આ પૂરક કાર્યમાં અમારા વાચકો પણ પોતપોતાનો ફાળો તન મન ધનથી આપે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

આ પ્રલયની ખબરો મુંબાઈમાં મળતાંજ આમે વાન સત્જનોએ જે તૃપ્તિપાત્ર અને ઉદારતા બતાવ્યાં છે તે અત્યંત સ્ફુટિપાત્ર છે. સર પ્રસીદ્ધમદાસ, શ. બુલામઠી દેસાઈ, અને શ. મુન્શી જેવા સત્જનોએ આ બાબતમાં આગેવાન ભાગ ભજવી પોતાનો ઉદાર ફાળો આપવા ઉપરાંત આ કાર્ય મોટા પાયા ઉપર ઉપાડી લીધું છે. તેમના એ પ્રયાસો માટે અમે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ સદાય મારના તેમના પૈકારને સહારી મુંબાઈના જુદાં જુદાં વેપારી મંડલોએ, નાટક-સીનેમાના માલીકોએ. રવ-ચંદ્રેશ્વર મંડલોએ તેમજ અન્ય વ્યક્તિઓએ તન મન ધનથી મદદ કરી છે અને દલ ઈર્થે ભર્યું છે તે બહાય તેમ નથી. ખાસ કરી મારવાડી બાઈઓએ

નાણાં અને સ્વયંસેવકો મોકલી ગુજરાતને આ અણીને સમયે જે મદદ કરી છે તેની ખાસ નોંધ લેવાની જોઈએ. સરકારે પણ પોતાના તરફથી બનતી સદાય આપવા અત્યાર આગમ્ય પૂરતો ભર્યો છે અને તે માટે અમે સર સુનીલાલ મહેતાને ખાસ ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે જે ભણીતા ગુજરાતી મુસદ્દા પોતાની દરમ્યાનગીરીથી દલ વધારે ઉદાર ફાળો સરકાર પાસે અપાવે. અમને વધારે સતોષ તો એ જોઈને થાય છે કે

આ પૂરકકાર્યમાં હંમેશની
બહેનોની સહાય. જેમ મુંબાઈની ભણીની
મદદલગીએ પણ આગેવાન

ભાગ ભજવી છે અને પ્રત્યેક કોમની બહેનોએ પોતાનો ફાળો આપ્યો છે. સર કાવસજી જહાંગીર દોલમાં સી. સરોજિની નાયડુના પ્રમુખપદે મુજેશી સ્ત્રીઓનો ગૌરવર સમામાં મુંબાઈના સ્ત્રીઓ પોતાના ઉદાર હૃદયની ખાતરી આપી છે પ્રમુખ બહેને એ સમામાં અને બીજા અનેક સમાયોમાં પોતાની કવિત્વભરી વાણીમાં સંકટમસ્ત પ્રભને હૃદયદ્રાવક ચિતાર આપી જનતાને ઉદાર હૃદયે મદદ આપવા પ્રેરી છે. શ્રી પાટીદાર સીમંડળે પણ મં. બહેન રસિકમણી દેસાઈના પ્રમુખપદે ગુજરાતી વિંદુ સીમંડળના હોલમાં સમા બની આ કાર્યને અત્યંત વેગ આપ્યો છે. એ મંડલોદ્ધાર અનેક ઉત્સાહી બહેનોએ પોતપોતાના સખીવર્તમાથી તનતોડ પ્રયાસો કરી નિરાધારોને રાહત આપવા મોટી રકમ ભેળી કરે છે. એ પ્રયાસને પરિણામે જે ફાળો થયો છે તેનો અદેવાલ અમે અન્યત્ર આપ્યો છે. આ સ્વત્વ કાર્યમાં મંડળના ઉત્સાહી મંત્રીઓએ, દેડી કૃષ્ણાદેવી સેતલવટે, સૌ. લીલાવતી મુનશીએ, સી. બેપરી સળાવાળાએ અને બીજા બહેનોએ આપેલા ફાળો અમિનંદનને પાત્ર છે શ્રી રતલબહેને અને શ્રી મીડીબાઈ પીટિ ભતે બોરસદ જઈ જનતા મદદ કરી છે અને બીજાં દેલોંક બહેનોએ પણ એ પ્રારંભી તૃપ્તિપાત્ર બતાવી છે. બનિયા વિદ્યામના સંચાલકોએ પણ આવા ફાળો માટે અપીલ કરવા ઉપરાંત પોતાની સંસ્થાઓમાં નિરાધાર બહેનોને શખી દાહત આપવાનું પૂરકકાર્ય ઉપાડી લીધું છે, જે માટે એ સંચાલકોને પણ અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. પરંતુ એ બધું દલ "પારોરામાં પેલી પૂલી" જેવું

છે. અત્યારસુધીમાં એવી યવલી રક્ષા મળ્યુંયથી
અસ્ત થયેલો વિસ્તૃત પ્રદેશ ભેટાં નહીં જાય.
નિરાધારને બાવિ હુમમરાથી અને રોજ ચાળાથી
બચાવવા તેમજ તેમને પગથાર કરવા એથી ઘણી
મોટી રકમની જરૂર છે. દેશનો મુખ્ય આધાર
જમના જીવનકાય ઉપર રહે છે તેવા મુજબતાના
ખેડૂતો ધરનાર પિતાના, દોર દાંખર અને બોલર
વિનાના યથા ગયા છે. તેમનાં ખેતરોનો પાક
ધોનાથ ગયે છે એ ખેડૂતોને વસવા માટે ફરી
ધરો પાંધના પડશે; તેમને ખેતી માટે બોલર
અને દોર દાંખર જોડશે, તેમજ તેમના ખેતરો
માટે બીયાં અને તેમની વારકાલિક જરૂરીયાત માટે
અનાજ-કપડાંની જરૂર પડશે. આ ખોટ પૂરવા
માટે જે મોટી રકમ જોઈએ તે પ્રત્યેક તેમજ
સરકારે પૂરી પાડવી પડશે. અમને આશા છે કે
પ્રત્ન અને સરકાર આ મુશ્કેલીને સમયે પોતપોતાની
ફાજ બજવતાં ચુકી નહિ.

રાજકુમારી માયાને છોડાવવા હીરલાલનું જીન
કરનાર વીર ખડગબહાદુર
ખડગબહાદુરનો સળધી મહિતિ અમે
જોડીદાર: આપી ગયા છોએ સ્ત્રી વર્ગનો
એ વારણદાર આજે જેવમાં

હજી સખડે છે. દેશની જનતાએ એને પાડવા
માટે કરેલી માથણી સરકારના બંદોર કાનેને ભેટી
સકી નથી. સરકાર એક સામાન્ય જીન અને સ્ત્રી
વર્ગના શિયળ-રક્ષણ માટે થયતા જીનમાં વડાવત
નથી જોઈ શકી એ અફસોસની વાત છે. પરંતુ
સરકારનો આ વલણ જ્યાં હજણાં જ બોલે એક
એવો જ બનાવ બન્યો છે આસામના સીલહટ
જિલ્લાના એક ગામમાં વીર ખડગબહાદુરનો જોડી-
દાર-નોર શરીરોહન પોતાની એક દેશસેવિનીમાં
શિયળ અને સન્માનની રક્ષા અર્થે બંદાર પડ્યો.
ખડગ બહાદુરની જોડવાયા જે પ્રાણવાન વૂવાને
પોતાની ફરજ બજવતાં રોકી ન શકી. એના
વતનમાં ફેરબલી નામે એક કંપટ મુસદ્દામાં
રહેતો. એના દુરાચારથી આજુ'નામ વાસી ગયું.
અનેક સ્ત્રીઓનાં જીવન એ બદમાશો નષ્ટ કરેલાં.
છેવટે તેણે એક ખરીજ હિન્દુ યુવકની ૧૬ વર્ષની
પવિત્રા નામે પત્ની પર નજર નાંખી; તેને ફાજ-

વવા અનેક લોભલાલચો લીધી પણ પવિત્રા અડમ
રહી લંપટે એક દિવસ એ બહેનની મું'પડીમાં જમ
દર બતાવ્યો; પવિત્રાએ એ ધમકીને પણ વચ્ચકરી
કાઢી. પવિત્રા પોતાની માતા સાથે એ છું'પડીમાં
રહેલી. એની બાજુમાં જ ૧૮ વર્ષનો નાજુરાન
શરીરોહન રહેતો હતો. પવિત્રાને તે પોતાની
બહેન જ ગણતે. બહેને આ ધમકી ભાઈને બધી
ગત કહી. બાનું ચોહી કકળી આવ્યું તેણે એ
હાસમોહને સજ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો ધમકી
મુજબ ફેરબલીએ એક સાંજે પવિત્રાના પરમાં
પ્રવેશ કર્યો પવિત્રાને સ્પર્શ કરે તે પહેલાં શરીર-
મોહન અને એના ત્રણ મિત્રોએ એ બદમાશ પર
હક્કો કર્યો. મિત્રો તે પછે ફરી જઈ હમા, પણ
શરીરોહન નો તેને લાડીઓની કડીથી ઠાર જ
કર્યો. જીનના આરોપ માટે તેના પર કામ ચાલ્યું,
પણ જીનરીએ અને જડને તેને નિર્દોષ કાઢ્યો.
એ ન્યાય તોળવામાં એને અપારાં અતિર્નદન છે.
તેઓ ન્યાયનું સ્વરૂપ થયા' સમજી શક્યા છે.
એક હીરાલાલ કે ફેરબલીના જીન કરતાં માયા અને
પવિત્રાની આબજ વધારે કીપતી છે એ આબજના
રક્ષણ માટે દેશનામાં રથને રથને ખડગબહાદુર
અને શરીરોહન પાછે એવ અને મુશ્કેલીએ છીએ.

આ માસિક સાથે એની સંસ્કારથીજ સંબંધ
ધરાવનાર અને એને આક્ર
શ. મહાભૂતનો પક કરવા માટે ઉત્સાહથી
સ્વર્ગવાચ. ફાજો આપનાર વૂવાન ચિત્ર-
દાર ભાઈ ચીમનલાલ મહા-

ભૂતના અગ્રહ અવસાનના સમાચાર જાણી અમે
અત્યંત દુઃખી થયા છીએ. મું'નાઈમાં થોડાક સમય
રહ્યા બાદ એ ભાઈને કૂવાનો જીવલેણ બિમારી
લાગુ પડી હતી, અને તેની મું'નાઈ છોડી તેણે
લગભગ એક વર્ષથી વતનમાં જઈને રહ્યા હતા.
અમને તેમના વધુથી ગળત્રા સમાચારો પરથી
અમને આશા રહેતી હતી કે એ ભાઈ જલ્દી
સાલવાન થઈ પાછા અમારા આ સેવાકર્મમાં
ઉત્સાહથી ફાજો આપવા માંડશે. પણ એ આશા
સફળ ન થઈ; એ ભાઈની બિમારી ધાતક નીવડી.
અમે એમના આત્માને પરમશાન્તિ હાથીએ છીએ.

મહાશુજરાતનું માનીતું સચિત્ર

માસિક પત્ર

‘શારદા’

તંત્રી: ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૬-૮-૦. છુટકે નકલ બાર આના.

ગ્રાહક થયા છો ?

ન થયા હો તો થવું જ પડશે.

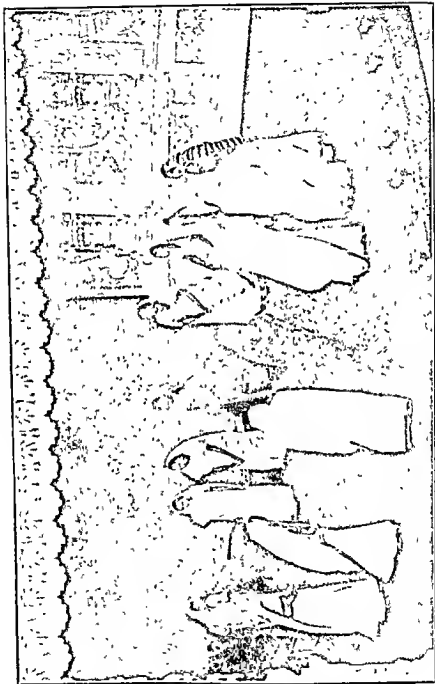
આજે જ થઈ જાઓ

લખો:—વ્યવસ્થાપક, ‘શારદા’ કાર્યાલય.

સીવીલ સ્ટેશન રાજકોટ (કાઠિયાવાડ).

પ્રમતી સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી ફાર્ગસ ગુજરાતી સમાને
શ્રીયુત ગણાભાઈ આણુદેવ આવડા
તરફથી રા. . . . સપ્તેમ બેટ.

જલપ્રત્યય સંકટ નિવારણ દુર્ગના લાભાર્થે બેલ્ચીન્ડન કેલેજ તરફથી થયેલા જલસામાં
ગરબા ગાનાર બહેનો.

મુંબાઈ યૂનીવર્સિટીની ઉચ્ચ શિક્ષણ પસાર કરી ડીગ્રી મેળવનાર
શ્રેયસ્ચક્ર બહેનો.

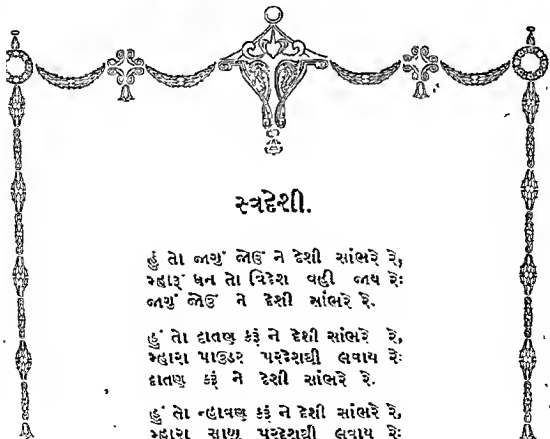
પમની સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુજાતી સમાને
શ્રીયુત ઘણાભાગ આણુદળ આવડા
તઃપ્રીતી આપનાય સંપ્રેમ ભેટ.

શ્રી સુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૫ મું.] ઓક્ટોબર ૧૯૨૭ [અંક ૨ નો.

સ્વદેશી.

હું તો જાનું લેઉં ન દેશી સાંભરે રે,
મહારાજન તો વિદેશ વહી જાય રે:
જાનું લેઉં ન દેશી સાંભરે રે.

હું તો દાતણ કંઈ ન દેશી સાંભરે રે,
મહારાજ પાઉડર પરદેશથી લવાય રે:
દાતણ કંઈ ન દેશી સાંભરે રે.

હું તો નહાવણ કંઈ ન દેશી સાંભરે રે,
મહારાજ સાણુ પરદેશથી લવાય રે:
નહાવણ કંઈ ન દેશી સાંભરે રે.

હું તો અંગ લુછું ને દેશી સાંભરે રે,
મહારા ટુવાલ પરદેશથી લવાય રે:
અંગ લુછું ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો ભોજન કું ને દેશી સાંભરે રે.
મહારા વાસણ પરદેશથી લવાય રે:
ભોજન કું ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો મુખવાસ કું ને દેશી સાંભરે રે.
મહારી 'જીનતાન' પરદેશથી લવાય રે:
મુખવાસ કું ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો લખવા બેસું ને દેશી સાંભરે રે.
મહારા કાગળ પરદેશથી લવાય રે:
લખવા બેસું ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો ફરવા જઉં ને દેશી સાંભરે રે.
મહારી મોટર પરદેશથી લવાય રે:
ફરવા જઉં ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો મોટરે બેસું ને દેશી સાંભરે રે,
મહારાં વાયલીઆં ઉડી ઉડી જાય રે:
મોટરે બેસું ને દેશી સાંભરે રે.

હું તો ગરબે રમું ને દેશી સાંભરે રે,
મહારાં હોજરિયાં સરી સરી જાય રે:
ગરબે રમું ને દેશી સાંભરે રે.

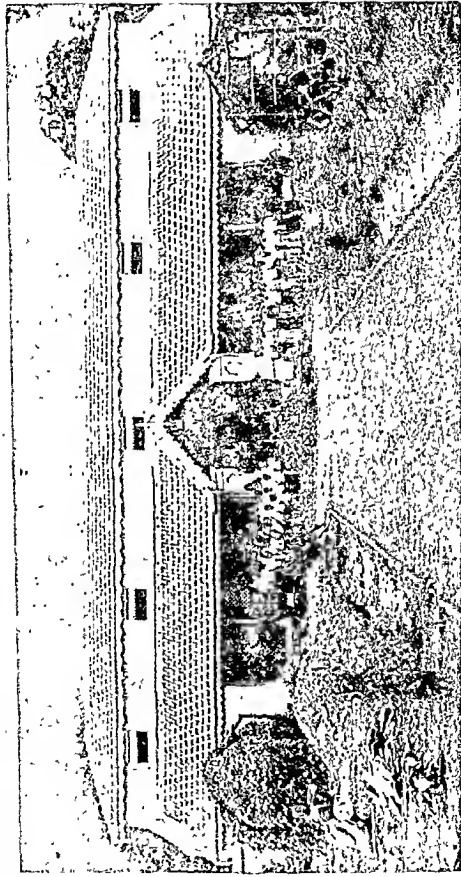
હું તો સાહેબ દેખું ને દેશી સાંભરે રે,
મહારી દેશ તો લૂંટાઈ લૂંટાઈ જાય રે:
સાહેબ દેખું ને દેશી સાંભરે રે.

મહને સ્વપ્નાં મહીં ચે દેશી સાંભરે રે,
મહારા હિંદુ કલક કેમ જાય રે ?
જાગું જોઉં ને દેશી સાંભરે રે.*

જ્યોતસ્ના શુભ

* 'હું તો ટાલે રમું ને હરિ સાંભરે રે' એ રાગ.

ગ્રાહ્યસંદર્શ

સાગર (મધ્ય પ્રાંત) નું એક નયનેદાર કન્યા વિદ્યાલય.

મુંદરીઓને સંદેશ.

સવાલ

જવાબ

૧. આપ 'ગુણમુંદરી' કેને કહો ?
૨. આપ 'રૂપમુંદરી' કેને કહો ?
૩. સંયુક્ત અને વિશક્ત કુટુંબની પ્રથા વિષે આપનો કંઈ મત ?
૪. પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી ગુજરાતી સ્ત્રીઓએ, આપને મતે, શું લેવું ? શું ન લેવું ?
૫. શહેરની સ્ત્રીઓનો જખોરનો વખત સામાન્યતઃ એવે જાય છે. તે વખતે આપને મતે, સ્ત્રીઓએ કયું ઉપયોગી કાર્ય કરવું જોઈએ ?
૬. ગુજરાતજી વિષે આપ શું ધારો છો ?
૭. ગુજરાતની મુંદરીઓને કહેવા જેવો આપનો કંઈ ખાસ સંદેશ !

૧. વરાહાઃ હૃદયવાળી સ્ત્રીને.
૨. પ્રસન્નમુખી સ્ત્રીને.
૩. હાલના સંજોગોમાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા ઉપયોગી થાય એવી નથી.
૪. સ્વાસ્થ્ય અને ઉદ્યમશીલ બનવું.

સમાનતા અને 'જીવનમાં મોજ માણવાની' ભમણાઓ.

૫. સમાજ સેવા અને સ્વ-વિકાસ (જેમાં શારીરિક વિકાસનો પણ સમાવેશ થાય.)
૬. તેઓ વ્યવહારિક સાદી સમજ ધરાવે છે, અને તેમના સાદા પરંતુ સારમાલી મગજને કીધે મેં ઉપર સૂચવેલા સદ્ગુણો અપનાવોલેવાની શક્તિ ધરાવે છે.
૭. હાલના કટોકટ સમયમાં પુણ્ય-વર્ગનાં સાચાં અને ઉપયોગી સહચારિણી બનો.

લુહાભાઈ ઇ. દેસાઈ.

રીકેટસ શું છે ?

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ.

એમ. બી. બી એસ., ડી. પી. એચ.

હેલ્થ ઓફીસર, સુરત.

આ લેખમાં બાળકોના એવા એક રોગનું વર્ણન કરવાનું છે કે જે રોગથી સંકેટા બાળકો પીડાય છે અને જેનાથી અસંખ્ય બાળકો ક્યાં તો મૃત્યુ પામે છે અથવા છાંદશી બરને માટે કમળેર યઈ જાય છે.

તમે મોટા પેટવાળા, વાંકા વળી ગએલા હાથ-પગવાળા અને મોટા અને આગળ ઉપસી આવેલા માથા વાળાં બાળકો તો જોયા હશે. તમે કમળેર સાંધાવાળા અને યોગ્ય ઉભર થવા છતાં ઉભા ન રહી શકે તેવાં બાળકો પણ જોયા હશે. ઉપર જતાવેલાં ચિન્હોવાળા, ગાંઠાની બિમારીથી પીડાતા અથવા લાંબા વખતથી ખાંસીથી પીડાતા બાળકો પણ જોવા હશે. તમે ઉપસેલી છાતીવાળા, ગાંઠાવાળી માંસલીઓવાળાં બાળકો પણ ક્યાં જોયાં હશે. “હાથપગ દોઝડી અને પેટ ગાગરડી” એ શબ્દો જોને લાગુ પડે તેવાં બાળકો પણ જોયાં હશે. નરમ લોચા જેવા રુપ અને ટીલા સાંધાવાળા બાળકો પણ તમે જોયા હશે. આવા, નવ માસથી બે વર્ષની અંદરના, બાળકો યારીરીક ઉપરાંત માનસિક સ્થિતિમાં બહુ નબળા થાય છે તે સંબંધી તમે કદાપી તમારી જાતને અથવા તમારા ડોક્ટરને પ્રશ્ન પણ કર્યો છે? ઉપર વર્ણવેલાં દયાજનક સ્થિતિવાળાં બાળકોની માતાઓ બાળકની સ્થિતિ માટે ગમે તેવા નજવા કારણ આપી સંતોષ

માને છે. જરાક શરદી યદ્ય છે, ખાધું પચતું નથી, એ તો ઉધરસને લીધે આમ થયું છે, આ તો દાંત આવે છે તેને લીધે બાળક જરા કમળેર દેખાય છે વીગેરે વીગેરે કારણો બતાવી અગાન માતા સંતોષ માને છે. ઉપર જણાવેલા બધા સાથે અથવા થોડા ઘણા ચિન્હોનો સમુદય તેજ રીકેટસનો રોગ.

ગુજરાતી ભાષામાં આ રોગનું યોગ્ય નામ નથી અંગ્રેજીમાં પણ આ રોગનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આપે તેણું યોગ્ય નામ નથી પણ અંગ્રેજીમાં આ રોગને રીકેટસ કહે છે. અને ગુજરાતી ભાષામાં આ રોગનું યોગ્ય નામ આપવા માટે કોઈ દોષ્ટતા જન્મે નહિ ત્યાં સુધી આપણે પણ આ રોગને રીકેટસ તરીકે જ ઓળખીશું.

આ રોગનું નિદાન કરવા માટે જીવનકાળના ડોક્ટરોએ બહુ પ્રયત્ન કર્યો હતો પરંતુ તેઓ બહુ સારી રીતે ફેટેડમંદ થયા નહોતા. આરોગ્યથી પીડાતા દરદીઓ બે વર્ષની અંદરની ઉંમરના હોવાથી તેઓ પોતાનું દુઃખ પોતાના જીએ તો આ બાપ અને ડોક્ટરને કહી શકે નહિ તેથી રોગનું નિદાન કરવામાં મુશ્કેલી આવે છે. અને ડોક્ટરોને ફક્ત રોગના ચિન્હો ઉપરજ આધાર રાખવો પડે છે.

આ રોગમાં ઉપર વર્ણવેલાં ચિન્હો આ કારણથી માલુમ પડે છે તે તથા રોગ થવાના મુખ્ય કારણો જાણવા જરૂરી છે. આ રોગનું

નિદાન કરવા માટે કેટલાંએ બાળકોના લોહી, મળ અને થુંક તપાસવામાં આવ્યા હશે પરંતુ રોગનું કારણ ન જાણ્યું હતું. પછી ડાક્ટરોએ બાળકોના ખોરાક ઉપર અન્વેષણ કરી અને જનવરો ઉપર અખ્તર કરી આ રોગનું કારણ શોધી કાઢ્યું.

આ રોગ થવાનું મુખ્ય કારણ અયોગ્ય ખોરાક છે. બાળકોના નવ માસ સુધી યોગ્ય ખોરાક માતાનું દૂધ છે પરંતુ એ ઉમર પછી લગભગ બે વર્ષ સુધી બાળકને યોગ્ય ખોરાક ક્યો અને કેવી રીતે આપવો તેનું આપણને પૂરે પૂરું જ્ઞાન નહિ હોવાથી બાળકો, આ રોગથી પીડાય છે. આ ઉપરાંત ખીજ એક બે વધારે ગંભીર કારણો પણ આ રોગ ઉત્પન્ન કરવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

આ રોગ મુખ્યત્વે કરીને ગરીબ વર્ગના બાળકોમાં વિશેષ રીતે દેખાય છે.

છેલ્લાં પચાસ વર્ષમાં આ દેશની આર્થિક અને સાંસારિક પરિસ્થિતિમાં જદું ઝડપથી ફેરફાર થયો છે. ગામડાની શુદ્ધ અને ખુશ્ખી હવામાં કામ કરનારા ધીંગા ખેડૂતો અને તેમની સ્ત્રીઓને શહેરમાં વધતી જતી ફેક્ટરીઓ અને મીથેઇલે લોખાવ્યાં અને ગામડાનું સાદુ અને સરળ જીવન છોડાવી તેમને શહેરોની કષ્ટતરખાના જેવી ગંદી અને અધારી ચાલીઓમાં પૂર્ણ. આ થવાથી આપણા ગરીબ વર્ગની સ્થિતિ સુધરવાને બદલે બગડી. ગામડામાં તો સ્ત્રીઓ કામ પણ કરતી અને પોતાના બાળકોની સંભાળ પણ લેતી. ખેતરમાં ખુશ્ખી જગામાં કે વિશાલ શ્લેષ્મી નીચે મજુરોના બાલકો આનંદ કરી રહતાં. ગામડામાં બાળકોને જુવાર બાજરીના રોટલા સરથે ઊણ અને થોડું મધ્યું દૂધ અને ઘી પણ મળતું. શહેરમાં આવવાથી ચોખ્ખી જુવાર બાજરીના રોટલા પણ મળ્યાં, છાઇનું તો નામ નહિ, દૂધ તો ફક્ત દવા તરીકે અને ઘીને

બદલે ચરબી જ મળવા લાગી. મીથેઇલ અને ફેક્ટરીઓમાં કામ કરતી માતાઓ બાળકોની માવજત ઉપર પુરું ધ્યાન આપી શકતી નથી; આપવા છાજે તો પણ તેમ કરવા તેઓ લાચાર છે કારણ કે આપણી મીથેઇલમાં તેમ કરવાની સગવડ નથી. આ બધા સંયુક્ત કારણોથી રીકેટસનો રોગ શહેરોમાં વધતો ચાલ્યો છે અને મોટા શહેરોના હસ્પીતાલોમાં જેટલાં બાળકો દવા માટે આવે છે તેમાંથી લગભગ સાઠ ટકા જેટલા બાળકો રીકેટસવાળા હોય છે.

બાળકોના ખોરાકમાં જ્યારે ઘી અને પ્રોટીન નામના સાત્વિક તત્ત્વનું પ્રમાણ ઓછું હોય છે ત્યારે આ રોગ લાગુ પડે છે. બાળકને જે ખાત અને તેને મળતા ખીજ ખોરાકનો વિશેષ ભાગ આપવામાં આવે તો બાળકનું યોગ્ય જરાજર થતું નથી. ચોખ્ખામાં પ્રોટીન પદાર્થનું તત્ત્વ તદ્દન નથી હોતું છે અને તેથી ૧ થી ૨ વર્ષની અંદરના બાળકને જુદું ચોખ્ખા ખાવા આપવા નહિ. પ્રોટીન તત્ત્વ ઘઉં અને કઠોળમાં વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે પરંતુ ઘઉં અને કઠોળ બાળકને જલદી પચી શકતાં નથી આમ હોવાથી બાળકને યોગ્ય ખોરાક આપવામાં વધુ દુરુકેલી ઉત્પન્ન થાય છે. અને એક વખત શરીરને યાદ આપવાની જરૂર છે કે આ રોગ નવ માસથી બે વરસ સુધીના બાળકોને જ સાધારણ રીતે થાય છે. નવ મહિનાની અંદરના બાળકને જે માતાના દૂધને બદલે ખીજે દોષ દૂધિય ખોરાક આપવામાં આવતો હોય અને આવો ખોરાક જે યોગ્ય રીતે અને યોગ્ય જાતના ન આપાય તો તેને પણ આ રોગ લાગુ પડે છે.

બાળકને યોગ્ય છોડાવી જલદીથી ઓછું બેંચડું દૂધ અથવા અનાજ આપાય તો પણ આ રોગ લાગુ પડી શકાય; કારણ કે જલદીથી પચી શકે તેવું પ્રોટીન તત્ત્વ આવા ખોરાકમાં નથી હોતું.

ધી અને પ્રોટીન પદાર્થ ખોરાકમાં પુરતા પ્રમાણમાં નદિ હોવાથી બાળકના હાડકાં નરમ થઈ જાય છે અને વાંકા વળી જાય છે. હાડકાના છેડે ગાંઠા પડી જાય છે. આવા બાળકને ઉભું કરે તો તેના હાથ પગ કમાન જેવા બહારની બાજુથી વળેલાં દેખાય છે. આવા બાળકોના સાંધા તદ્દન દીલાં હોય છે, તેમાં જોર હોતું નથી અને જો આવા બાળકનો હાથ ઉઠાવી કરી મુકી દઈએ તો એક દમ નીચે પડી જાય છે. રીકેટસથી પીડાતા બાળકોને શરદી, સળેખમ અને ખાંસી જલદી થઈ આવે છે, ઝાડા જલદી થઈ જાય છે અને તેની કમરના હાડકાં અંદરથી ઉપરની જવાથી પેટ બહુ મોટું દેખાય છે કારણ કે જે આંતરડા પેડુના અંદર કમરના. હાડકાના બનેલા માળખામાં રહી શકતાં તે અંદર બરાબર નથી રહી શકતાં અને બધાં પેટની અંદર રહે છે તેથી પેટ મોટું દેખાય છે. આવા બાળકોને દાંત મોડા આવે છે. તેના માથાનું તાળવું જલદી બરાતું નથી અને પોચું રહે છે, તેની કરોડ પશુ વળી મજ હોય છે અને તેને કોંટ નીકળી હોય તેવું જણાય છે. બાળક બેસે છે ત્યારે પીઠ અને કમર વાળીને બેસે છે અને બરાબર બેસી નહિ શકવાથી જમીન પર હાથના ટેકા દેય છે. આવી રીતે વારં વારં ધડીએ હાથનો ટેકો જમીન પર દેવાથી હાથના નરમ હાડકા વળી જાય છે અને હાથ વાંકા દેખાય છે. આવા બાળકો, જલદી બોલતા શીખતા નથી અને બુદ્ધિમા પશુ બોલ્યા હોય છે.

હવે આ રોગ સારો કરવાનો ઇલાજ શું તે તપાસીએ. જે રોગ અયોગ્ય ખોરાકથી ઉત્પન્ન થાય તે યોગ્ય ખોરાક આપવાથી સારો થાય છે. આ રોગને માટે દવા આપવાની તો જરૂર નથી. બાળકને ગાયબુ મદમ કરેલું દુધ તાજ

મીમાં ફળ અને કોડલીવર એઈલ આપવું. કોડલીવર એઈલ તે દવા નથી પણ એક જાતનો ખોરાક છે તે થઈ રાખવું. આ ઉપરાંત બાળકને તાજું માખણ પણ થોડા થોડા પ્રમાણમાં આપવું.

આ ઉપરાંત ગાયના દુધ મધક તેજ દવાનું તરવ ભેળવી બાળકને પોપણ આપવા માટે દુધ નીચેની રીતથી આપવું.

એક રોર તાજું દુધ એક લાંબા ગ્લાસ અથવા ચલામાં બરો, તેને બે કલાક સુધી રિથર રહેવાં દેયો. આમ કરવાથી દુધની અંદરનું ધીનું તરવ બહુ ઉપર આવશે અને ઉપરનું દુધ જડું દેખાશે. આણું ઉપરનું ઘટ દુધ એક બીજા વાસણમાં કાઢી લેયો. એક રોર દુધ ગ્લાસમાં રાખ્યું હોય તો ઉપરનું ઘટ ધણેણ પાશીર દુધ આવી રીતે કાઢી લેવું અને એ પાશીર દુધની અંદર એક રોર ગાયનું દુધ ભેળવવું. આમ કરવાથી બે રોર ગાયના દુધનું ધીનું તરવ સવા રોર દુધમાં આવી જશે. આવી જાતનું દૂધીમ રીતે ધીનું તરવ વધારેલું ગાયનું દુધ આ રોગમાં બહુ ફાયદો કરે છે.

આ ઉપરાંત બાળકને બને તેટલું ખુશી દવામાં રાખવું અને દરરોજ સવારમાં બાળકને એક કલાક સૂઈના આજી તડકામાં બેસાડવું. સૂઈના આજી તડકો આ રોગમાં બહુ ફાયદો કરે છે એવો આધુનિક ડોક્ટરોનો મત છે.

ઉપર બતાવ્યા મુજબ ખોરાકમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવાથી બાળક ઝડપથી સારું થતું જાય છે. બાળકના મોઢા ઉપર તેજ આવે છે, બાળક જલદી ઉભું થતાં અને સાક્ષતા શીખે છે અને તેને થતા નાના પ્રકારના રોગો પણ આપોઆપ જતા રહે છે.

વિજ્ઞાનની દ્રષ્ટિએ માતાનું દુધ પીવું બાળક 'માંસજન્ય' એટલે માતાના શરીરમાંથી ઉત્પન્ન

તેા ખોરાક (દુધ) ખાય છે. આવા બાળકોને માંસજન્ય ખોરાક એકદમ છોડાવી તેને રક્ત “ વનસ્પતિજન્ય ” ખોરાક આપીએ તો તે તેને જલદી મારક આવતો નથી. આટલા માટેજ બાળકને મિશ્રિત ખોરાક એટલે ગાયતુ દુધ, અને થોડું અનાજ આપવું, અને તાજાં ફળ આપવાં. અગેશમાં જેને “ વાઈટેમીન્સ ” કહે છે તે તત્વ શરદની તંદુરસ્તી માટે અત્યંત આવશ્યક છે અને આ તત્વ દુધ, ફાડલીવર ઓષધ અને તાજાં ફળમાં વિશેષ પ્રમાણમાં હોય છે. આટલા માટે આ પશુ વસ્તુઓ રીકેટસ રોગને નાબુદ કરવામાં અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડે છે.

છેવટે દુધને ગરમ કરવા માટે એક મુચના

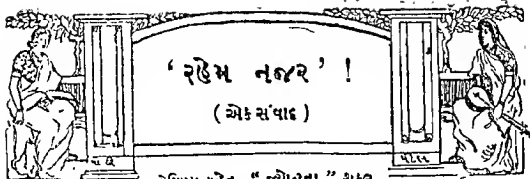
આપી આ લેખ સમાપ્ત કરીશ. દુધને ઉકાળવાથી તેની અંદરના જંતુઓ તો નાશ પામે છે. પરંતુ તેમ કરવાથી દુધની અંદરનાં વાઈટેમીન નામનું ઉપયોગી તત્વ પણ નાશ પામે છે. આટલા માટે આપણે દુધને એવી રીતે ગરમ કરવું જોઈએ કે દુધ ગરમ થાય અને તેવી અંદરના જંતુઓ જ નાશ પામે પરંતુ વાઈટેમીન તત્વ નાશ પામે નહિ. આટલા માટે દુધને (Water Bath) એક મોટા વાસણમાં પાણી ભરી તેમાં દુધનું વાસણ મુકીને દુધ ગરમ કરવું. આમ કરવાથી દુધ ઉકળશે નહિ પેલા જંતુઓના નાશ કરવા પરંતુ ગરમ થશે અને વાઈટેમીન તત્વ જળવાઈ રહેશે.

શરદ ચંદા

લેખક: શ. નરુભાઈ ઓદનલાલ રાવળ.

સખી શરદની રાત સોહામણી રે,
હો પુણીશું બોમે રૂઠો ચંદ્ર;
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.
જાગે દીર સાગર આજ ઉલટયો રે,
કે શું સંતના હૈયાનો ઉત્તસ;
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.
દબ્યાં અદગદ દાસ્ય પરિવ્રજનાં રે,
કે શું વરસે છે અગીરસ રેલ
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.
રહટીક કંચને જડયાં વિશ્વ આંગણું રે,
જેને ટાંગ્યા છે મોતી પત્રવેશ;
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.
સખી પુણ્યનાં સલીલ, હેલે ચટયાં રે,
ખીલી પ્રેમ પુષ્પો તણી પાંખ,
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.
સ્નેહભાવ વિશ્વપ્રેમ સખી ઉજળી રે,
ખીલી ખીલી આ સૃષ્ટિ તણે ચોક;
હો સખી ! ચંદા ખીલી રળીઆમણી રે.

લેખિકા: બહેન “ ન્યોતરના ” શુક્લ.

(‘ સંધ્યા વિરામ ’ મંડળના મકાનમાં મંડળના કેટલાક સભ્યો બેઠા છે. આઠ દશેક પુરુષ છે, બે ત્રણ સ્ત્રીઓ છે; ચંદાના ખાસા પડ્યા છે; કોઈ વાંચે છે. કોઈ વગાડે છે, કોઈ ભરે છે, કોઈ ચીતરે છે, બે ચાર મિત્રો પાન ખાતા ખાતા વાતો કરે છે. સંધ્યા ધીરી ધીરી સરતી જાય છે.

કૃષ્ણલાલ:—કેમ વિશુભાષ ! કનુભાષની થી ખબર છે ?

વિશુભાષ:—એમને તો હમણા તાવ આવે છે, ડાકટરે આરામ લેવાનું કહ્યું છે પણ કોઈ કહેતું હતું કે માનતા નથી એટલે વધારે હેરાન થાય છે.

કૃષ્ણલાલ:—એમ ? મને તો ખબરજ નહોતી, ચાલો ત્યારે આપણે એમને ત્યાં જઈએ.

વિશુભાષ:—જાય ક્યાં, એ તો વડોદરે ગયા છે ને ?

કૃષ્ણલાલ:—(હસીને) હા, એ તો હું ભુલીજ ગયો. હં, ઠીક ચાલ આવ્યું— (પાસે બેઠેલા ગૃહસ્થને) હીરાલાલ, હમારી ન્યાતમાં તો હમણાં બહુ કંઈ ધમાલ ચાલી છે, વાત ક્યાં સુધી પહોંચશે ?

હીરાલાલ:— (બેદરકારીથી) ‘ ધમાલ શાની ? મને કંઈ ખબર નથી.

કૃષ્ણલાલ:—એમ કંઈ હોય ? આ ચંદુ-ભાષનું...

હીરાલાલ:—ચંદુભાષનું શું ?

કૃષ્ણલાલ:—એમણે વળી કંઈ તોફાન

જગાવ્યું છે ને ? કહે છે કે બધા લોક ખૂબ ઉશ્કેરાઈ ગયા છે, ને તે દિવસ તો સામસાગી થઈ ગઈ હતી તે તમે કંઈ જાણતાજ નથી ?

હીરાલાલ:—અંહં, પેલી યોજના ત્રિપે તમે વાત કરો છો ? હોય એ તો, આપણા લોકો છે; એમને રહેજ રહેજમાં ઉશ્કેરાઈ જતાં, બહુ આવડે છે. દમ મળે નહીં ને નકામાં વાંધા કાઢવામાં પહેલા તૈયાર.

કૃષ્ણલાલ:—કેમ કેમ ?

હીરાલાલ:—ત્યારે બીજું શું ? સ્વભાવજ એવો પડ્યો. જ્યાં પડ્યા ત્યાં પડી રહેવાનીજ ટેવ પડેલી એટલે નવું પોતાને સૂઝે નહીં ને કોઈ બતાવે તો જોય પણ નહીં, કદાચ દેખાઈ જાય તો ઇશ્વાય નહીં, એટલે બીજું કરે પણ શું ?

કૃષ્ણલાલ:—પણ આવું તો હોય ? એમને આ શું સુઝ્યું ? આવું ક્યાંય થયું સાંભળ્યું છે ? ચાર લોકને પૂછવું તો હતું, હવે એમનું ચશે શું ?

હીરાલાલ:—એમનું શું થાય ?

કૃષ્ણલાલ:—શું થાય છે તે જોજો ને, અરે ! મ્હોં બતાવવું ભારે પડશે, આવું કોઈએ કાંઈ કયું હતું ? ને આ યોજનાનું શું ?

હીરાલાલ:—એ તો હમણાં કેમ કહી શકાય ? કંઈ સીધું પાર ઉતરે એમ લાગતું નથી.

કૃષ્ણલાલ:—ન જ ઉતરે. એવાં કામો સીધાં પાર ઉતરે તો જગતનો પ્રલયકાળ

જાનીય આવી પહોંચે. આવું તે હોય? કેમનિ વાત કરતાં ચે શરમ આવે, પર ન્યાતમાં પણ હાંસી થાય, પરલોકમાં ચે ઉભા રહેવાનું રચાન ન રહે. કેમ હમે શું ધારો છો ?

હીરાલાલ:—શરમ જેવું તો એમાં શું છે ?

કૃષ્ણલાલ:—હમે આમ ન ખોસે. જરા વિચાર કરો. આવી વાતોને તો મૂળમાંથી જ દાખી રેતી જોઈએ; નહીં તો ન્યાત, જાત, ધર્મ બધા પર પાણી ડરી વળે; સમજ્યા ?

એક ખીજા ગૃહસ્થ:—હમે શાતા વિષે વાત કરો છો ?

હીરાલાલ:—કંઈ નહીં રે, એ તો અમારી ન્યાતનો પેશા ચ દુમાંધ ખરા ને ? હેમના ધર્મ નીતિના સિદ્ધાંતો જરા આગળ પડતા છે. હેમણે હમણાં એક યોગના ધડી કાઢી છે અને તે વિષે ન્યાતના માણસોના મત પૂછ્યા છે. એમ કે...

કૃષ્ણલાલ:—(અધિરાધથી વચ્ચે ખોલી પડે છે) એમની ન્યાતમાં બાધવિધવાઓની સંખ્યા ઘણી વધી ગઈ છે અને દર વર્ષે હેમાં ઉમેરો થતો જાય છે, માટે ન્યાતે હેમને પુનર્વિવાહની છૂટ આપવી અને હેમને મદદ કરવી. ટૂંકમાં આવી ઉંચી કેમમાં એ નિઘ પ્રયા ચાલુ કરવી એમ એઓ કહે છે ને એ અધમ કાર્યને ન્યાયનું પવિત્ર કાર્ક ગણે છે.

પેલા ગૃહસ્થ:—પસ એટલું જ ?

કૃષ્ણલાલ:—એટલું જ તે એ કંઈ દસ-વાની વાત છે ? આજ તો એમણે માત્ર યોજના જ ધડી છે, પણ કાલ ઉઠીને લોકો ટપોટપ એવું કરવા માંડશે ત્યારે શું થશે એનો કોઈએ વિચાર કર્યો છે ?

વિશ્વનાથ:—તે યોજના શુ પેટીમાં મુકી રાખવા માટે ધડી છે ? લોકો કરશે તો ખરા જ ને ?

હીરાલાલ:—પણ હજી એ યોજના પસાર

તો થાય, હમણાં શું છે ?

કૃષ્ણલાલ:—પસાર તો થઈ રહી, એ આશા ન ગાખસો.

હીરાલાલ:—પસાર થાત, જો એમણે યુવાનોને હાથમાં લીધા હોત તો. આ વાત હસી કાઢવા જેવી નથી ને દુર્ગત કરવા જેવી પણ નથી એટલુંજ સમજનારો એક વર્ગ ઉભો થયો છે.

કૃષ્ણલાલ:—એટલે ?

હીરાલાલ:—એમ રહેજમાં મત આપી દેવાય જેવી એ વાત મહેલી નથી, પણ એટલું તો ખરું કે અમારી ન્યાતમાં બાલ વિધવાઓની સંખ્યા એટલી મોટી છે કે એનો વિચાર કરતાયે કમકમાં આવે છે. ખીણતાં જીવનોને આપણી આંખ આગળ કરમાતાં જોવાં એ કલ્પનાજ ત્રાસદાયક નથી ?

કૃષ્ણલાલ:—એ તો ખરું, ખીયારા દુઃખી તો ખરાંરતો.

વિશ્વનાથ:—તે એ દુઃખ કંઈ મોટી સંખ્યા પર આધાર રાખે છે ? એક પણ વ્યક્તિ આવા દુઃખમાં પરાણે સમજતો હોય એ ખોટુંજ ને ?

હીરાલાલ:—હું એજ કહું છું. એને માટે કોઈ પણ માર્ગ શેધી કાઢવાનો વખત હવે આવી પહોંચ્યો છે અને તે માટે યુવાનોએ તૈયાર થવું જોઈએ.

કૃષ્ણલાલ:—પણ આપણે એમાં શું કરી શકીએ ?

હીરાલાલ:—કેમ વાર ? ધણું કરી શકાય. કુદરત સામે કેમનું ચાલવું નથી એ વાત સાચી પણ ધારો કે ચંદુભાઈવાળા યોગનાને બધા સંમતિ આપે ને એ પસાર થાય તો કેટલું બધું કરી શકાય ?

કૃષ્ણલાલ:—જહુ ખોટું, એમ થાય તો બહુ ખોટું. એમ થશે તો ધર્મના બધાં બંધનો તૂટી જશે, વર્ણોથી ચાલી આવતી રહી

નાશ પામશે, માણસો! સ્વછંદી થશે ને પૃથ્વી પ્રત્યક્ષ નર્કભૂમિ હોય તેવી બની જશે. હરિ ! હરિ ! એમ થાય તો બહુ ખોટું.

હીરાલાલ:—કેમ આમ બોલો છો ?

વિશ્વભાષ:—નર્ક ભૂમિ તો ઉઠી આમ...

હીરાલાલ:—(વિશ્વભાષને બોલતા અટકાવીને) કેમ, એવું તે એમાં શું છે ?

કૃષ્ણલાલ:—શું છે ? તે તમે નથી જાણતા ? એવું બીજું પાપજ કયું છે તે કહોને ? જમાનાઓથી આ પ્રથા ચાલુ છે. આજ સુધીમાં અસંખ્ય ન્હાની બાળાઓ વિધવા થઇ હશે ને તેમણે નશિબને આધિન થઇ વિના બોલ્યે છંદગી પૂરી કરી હશે. તે વખતે કોઇ આવી વાત કરી જાયતું નહોતું. તે બધાં માણસો નહોતાં ? આજે આવી જરૂર કેમ પડી ? એ લોકો દુઃખી છે એ વાત સતી, પણ નશિબમાં લખ્યું હોય તે તમે કે કોણ મિથ્યા કેમ કરી શકશે ? એ લોકો દાખને પાત્ર છે, એમના તરફ આપણે અતુકપા રાખવી જોઇએ એ અધું ખરું, પણ એટલુંજ; દયા બતાવીએ, બીજું શું કરી શકાય ?

હીરાલાલ:—એમ મહોરેથી દયાના શબ્દો બોલીએ તેમાં કંઈ વળે નહીં. એવી દયા તો બ્રીટિશ સરકાર પણ હિંદને ઘણી બતાવે છે તેથી કંઈ દેશનું દબાર શીટયું ? તેવુંજ આ મોંના શબ્દો નહીં પણ અંતરની લાગણી જોઇએ.

કૃષ્ણલાલ:—પણ ત્યારે બીજું શું થાય ? જમાનાઓથી ચાલતી આવેલી રીતોને છોડ દેવાય ? જે કોઇ કાળે નથી થયું તે આપણાથી થાય ? ને એતો હરામખોરીને ઉત્તેજન આપવા જેવું છે, બીજું કશું નથી.

વિશ્વભાષ:—હરામખોરી ? એમાં હરામખોરી શાની ? ઉઠી દીવા જેવી. સ્પષ્ટ ને સરળ વાત છે.

કૃષ્ણલાલ:—જુઓ, એવો ધારો શરૂ થયો

કે એક પછી એક બધાંજ પરણી જવાનાં, ને પછી બાલાવધવાઓની સાથે મોટી વિધવાઓ પણ પરણના નીકળશે, એ હરામખોરી નહીં તો બીજું શું ?

હીરાલાલ:—તેમાં પણ હરામખોરી જેવું કશું લાગતું નથી. હું તો એમ માનું છું કે જેને પરણવું હોય તે બધે પરણે. આ યોજના ખસાર થાય તેથી બધાંજ પરણી જાય એ વાત હસવા જેવી છે. જેને પરણવુંજ ન હોય, જેને એવો વિચાર પણ સ્પર્શી શકતો ન હોય તેને તો ફરજ પાડો તોયે તે પરણે નહીં, આવી યોજનાઓની ત્યાં કંઈજ અસર ન થાય. અને જે પરણવાનુંજ હશે તેને યોજનાની જરૂર પડશેજ એવુંયે નથી. અને કદાચ બધા પરણી જાય તો યે હું તો હેમાં કશું ખોટું જોતો નથી. યોજનાથી એકજ લાભ થાય તે એ કે બંધનો દૂર થવાથી કોઇને શરજઆત દુખ ભોગવવું ન પડે, ને એ લાભ કંઈ જેવો તેવો નથી. અને કદાચ એમાં પાપ હોય તો યે, આમ ટાંક્યા પાપ કેટલાં પણ થતાં હશે એ આપણે જાણતા નથી એટલે એ કરતાં આ માર્ગ મને વધારે સારો લાગે છે. અથવા એથી વધારે સારો બીજો કોઇ માર્ગ શોધી મલો. આની આરિયતિ વધુ વખત નહીં નમે એ ખત્રીથી માનજો,

કૃષ્ણલાલ:—પણ એ કંઈ આપણા હાથની વાત છે ?

હીરાલાલ:—આપણા હાથની નહીં ત્યારે કોના હાથની ? રૂઢીઓ બનાવનારા માણસો હતા, એને વળગી રહેનારા આપણે માણસો છીએ ને એના ગુણદોષ સમજીને સુધારે પણ આપણે માણસોએજ કરવે પડશે. દયાધર્મની ને પરમાર્થની મોટી મોટી વાતો ક્યાં કરી એ, ને આપણીજ આંખ આગળ આપણી બહેનો અનંતકાળના વૈરાગ્ય સેવતી પાપાણુ-ભેદી રહી રહી હોય એમને માટે આપણે

ધજ કરી ન શકીએ તો એ બધા ધર્મ કામા છે.

કૃષ્ણલાલ:—(વિચાર કરતાં) હા, એ પણ નરં છે. બીયારા દુઃખી તો ખરાં, બહુ દુઃખી-ખરેખરાં દુઃખી; (નિસારો મૂકેછે) પણ નશિય એમનાં, આપણે શું કરી શકીએ? એમના તરફ રહેમ નજર રાખવી જોઈએ-બીજાં શું? બાકી આમ થાય તો એક લાખ ચાચ (રહેમ વાર મુગા રહે છે. ધીક પછી) કેમ બીયારો મોટી ઉમ્મરના એકલો માણસ હોય ને તેમું

કેમ સચું ન હોય તો આવી કેમ મોટી વિધવા જોડે ઠેકણે પડી જાય ને બીયારાને ઘડપણમાં આપદા ન પડે અને તેની ચાકરી ચાચ એમ ખરં. બાકી તો બધું ઠીક છે, રહેમ નજર રાખવી જોઈએ, બીજાં તો શું કરી શકાય?

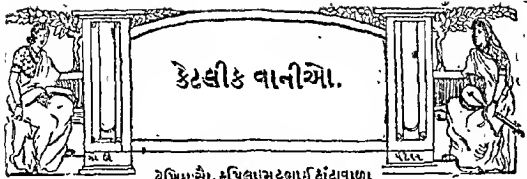
(હીરાલાલ વિચિત્ર દૃષ્ટિએ કૃષ્ણલાલના તરફ જોઈ રહે છે, વિગ્રુભાષ હસતા હસતા “એમાં પાપ નહીં?” એવું કંઈક પુછે છે ને પેલી સ્ત્રીએ અત્યંત તિરસ્કારથી સાંધી ઉઠી જાય છે.)

શુભસુંદરી.

શુભસુંદરી, શુભસુંદરી
સૌંદર્યની મુરસુંદરી,
પાતા પરાપણુ સતી સોજવળ,
શુભરી કુખઉજવલી
કાર્યદક્ષ કુટુંબવત્સલ,
કુશળ, સતી, શીઘ્રસુંદરી,
વ્યદવાર ને આદર્શનિય,
સંસારે સ્વર્ગાનંદનિય,
દિવ્ય દેશે, દિવ્ય વેશે,
રસવતી જગતંદનિય.
કલાછરન સિંચતી,
સૌંદર્ય સુધાનંદનિય.
સરલ, મૃદુ, ઓજસ્વિની,
મૂર્તિ મીઠી આશ્ચર્યની,
સર્વાનુલંકૃત, સુગ્રીલ ભગિની,
શુભરી અભિનંદનિય;
એ શુભીવશે શુભરાતની,
એ જોમણે સૌરાષ્ટ્રની,
આમ આશ એ ઉદારની,
સંસ્કારિતા શુભરાતની.

લેખિકા: સૌ. કવિલાલ મહેશાઈ ઠાંઠાવાળા.

(૧૪) ધઉંના દુધની મલઈ.

નેશારતો તોલા પાંચ (ધઉંનું દુધ)

કેવડાળજી ૧ રા. ભાર.

ચુલાળજી ૧ રા. ભાર.

પાણી પાંચ શેર.

સાકર શેર ૧.

કેસર માસા ૨.

સોનાના વરક અથવા ચાંદીના વરક દસ.
પ્રથમ ગરમ પાણીમાં નેશારતો નાખી
હાથ વતી મસળવો. બ્યારે નેશારતો
પાણીમાં મળી જાય ત્યારે તેમાં સાકર નાખી
આગ ઉપર રાખવું અને તવેથા વતી હલા-
વતા જવું.

બ્યારે જડો ઘટ ઘટ જાય અને એમ
માલમ પડે કે હવે જો માટીના ચપ્પણમાં
(કોડીયામાં) કઢાડી નાખીશું તો જમી
જશે ત્યારે કેસર જે પ્રથમથીજ ચુલાળજી
અને કેવડાળજીમાં વાટી રાખેલું હોય તેને
નાખી ખુબ હલાવવું. બ્યારે કેસર બધામાં
મળી જાય ત્યારે આગ ઉપર ઘટ ઉતારી
માટીના ચપ્પણમાં કઢી પવનમાં રાખવું
જેમણે કે જમી જાય. પછી વરક લગાડવા
મરજીની વાત છે.

નેશારતો એટલે ધઉંનું દુધ. જનરમાં
તૈયાર મળે છે. તે ન મળે તો નીચેની રીતે
બનાવવું.

ધઉંને રાતે પાણીમાં પલાળી રાખવાં.
ધઉંના ઉપર પાણી આવી જાય એટલું પાણી

લેવું. બીજું સવારે તેજ પાણીમાં ધઉં બીણા
વાટી ખાદીના લુગડા વતી છણીને તડકામાં
સૂકવી દેવા.

એટલે ધઉંનું દુધ તૈયાર થશે.

(૧૫) અડદની દાળ.

૧ શેર હોડાવાળી અડદની દાળ.

નવટાંક આમલીનું પાણી.

પાશેર કોથમીર ત્રીણી સમારેલી.

અધોળ લસણ ખાંડેલું, લીલું હોય તો
લીલું નહિ તો સૂકું.

હળદર જરાક.

આદુ ખાંડેલું ૧ રા. ભાર

લીલાં મરચાં અધોળ કે નવટાંક.

મીઠું ૫૫ મુજબ.

અડદની દાળ કરવી હોય ત્યારે ચુલા ઉપર
શેર દાળ ચડે એવી તપેલી ભરીને પાણી
સુકવું. એમાંથી થોડું પાણી આમલી પલાળ-
વા લેવું. એક વાડકી દાળ ધોવા લેવું. આ-
ધણ સુકવું હોય તેમાં પેલી ધોએલી દાળ
ઝોરી દેવી ને સારી ધીમે ધીમે ચડવા દેવી.
જો જડુ તાપ પડે તો અડધી ચડી ના ચડી
અને નીચે ચોટ, માટે જેમ અને તેમ સંભાળ
રાખવી. સારી ચડીને એક રસ થાય ત્યારે ઉપર
લખેલો મસાલો નાખી દેવો. સારી ઉકળે તે
જડી થાય ત્યારે ખાવાના કામમાં લેવી.
ગોળ બીલકુલ નાંખવાનો નહિ. તુવેરની દાળ
અથવા કઢી અથવા એસામણ ખાંડને કંટાળો
આવે, ત્યારે આ અડદની દાળ ખાવાની

લાગે છે. બાપરી તથા બાનરીના
માં સારી લાગે છે; ને બાતમાં પણ
... છે. અડદની દાળ મોગર તો ઘણા
લોકો કરે છે. પણ છોડાવાળા બહુ ઘોડા કરે
છે. પીરસતી વખતે જેને ભાવે તેને દાળમાં
એક ચમચો ધી આપવું, તેથી સારી સરેહ
આવશે.

(૧૬) બટાટાની કચોરી.

૧ શેર બટાટા.

૨ જીડી કેશમીર.

૧૨ લીલાં મરચાંની કાતરી.

હળદર જરાક.

મીઠું જોઈએ તેટલું.

ખીસખીસ ૧ ર. બાર.

૧ ર. બાર ખાંડ.

૧ (કેર) લીંબુનો રસ.

ધી કે તેલ આશરે પાંચર.

૧ શેર બટાટા પાણીમાં બાજવા. સારાં
બજાય ત્યારે એનો એક ચાળી અથવા કચરાટમાં
બાગીને લોટ જેવો લેચો કરી એના પુરી
જેવા લુવા કરી હાથમાં લુવા રાખીને જરાક
ચાબડવા ને બટાટામાં લોટ નાખવાનો નહિ.
ચાબડેલી પુરી કરી હોય તેમાં પેસે બધો
મચાલો એકઠો કરીને કચોરી ભરીએ તે પ્રમાણે
ભરવો. જેને ગળી કચોરી ના ખાવી હોય તેણે
દરાખ કે ખાંડ નાખવી નહિ. કચોરી બર્મા પછી
ધી કે તેલ પેણીમાં મુકીને તળવી. આ કચોરી
વધારે રહી શકતી નથી, ને ઉની ઉની ખાવાની
મઝાની લાગે છે. તેવી રીતે બટાટાની પુરી
પણ ચાખ છે. આ પણ વધારે દીવસ રહી
શકતી નથી.

સુધારો:-ગઢ વખતે ચોખાના ઢોકળાંમાં
લોટ પાણીથી બાંધવાનું બૂલપી લખાણું હવું.
લોટ દહીંથી બાંધવો.

અવળો નર.

(લોકગીત.)

સંપાદિત: જહન પ્રભાવતી.

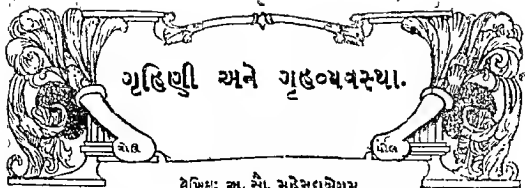
દુબળા માના દુબળા હેડે વાજર ધાવે;
લાલ પાંડોચણ પાતળી, ઊંચ લેવાને આવે.
નંદનો કુંવર લાડકો, દૂધ પીવાને આવે,
સાંભળ સૈયર વાતડી દુઃખ કોનેરે કહીએ ?
અવળા તે નરને બોલડે ઉમા કેમ કરી રહીએ ?

લાલ ચોમાસા આવીયા, નેવે ઢોલીયા ઢળાવે;
નેવે ઢળાવે ઢોલીયા, ઉપર મેવલા વરસાવે.
નંદનો કુંવર લાડકો, દૂધ પીવાને આવે.
સાંભળ સૈયર વાતડી, દુઃખ કોનેરે કહીએ ?
અવળા તે નરને બોલડે ઉમા કેમ કરી રહીએ ?

લાલ રાયાળા આવીયા, ચોકમાં ઢોલીયા ઢળાવે;
ચોકમાં ઢળાવે ઢોલીયા, ઉપર વાહર નખાવે.
નંદનો કુંવર લાડકો, દૂધ પાવાને આવે.
સાંભળ સૈયર વાતડી, દુઃખ કોનેરે કહીએ ?
અવળા તે નરને બોલડે, ઉમા કેમ કરી રહીએ ?

લાલ ઉનાળા આવીયા, ખુણે ઢોલીયા ઢળાવે;
ખુણે ઢળાવે ઢોલીયા હેડે અગ્નિ ધખાવે.
નંદનો કુંવર લાડકો, દૂધ પીવાને આવે.
સાંભળ સૈયર વાતડી, દુઃખ કોનેરે કરીએ ?
અવળા નરને બોલડે ઉમા કેમ કરી રહીએ ?

ગૃહિણી અને ગૃહવ્યવસ્થા.

વેબિસ: અ. સૌ. મહેસુદાએગમ.

ગૃહવ્યવસ્થા શ્રીમંત વા ગરીબ દરેક સ્ત્રીને માથે પડે છે. ગૃહવ્યવસ્થામાં પ્રવિણતા મેળવવી એ દરેક સ્ત્રીની ફરજ છે. ગૃહિણીનું પદ રાજ્યનો કારભાર કરનાર એક પ્રધાન જેવું છે. જેમ પ્રધાન રાજ્ય કારભારમાં કુશળ ન હોય અને રાજ તથા પ્રજા ઉભયને એનાં કડવાં શ્વ આપવાં પડે તેમ જો ગૃહિણી ગૃહવ્યવસ્થામાં કુશળ ન હોય તો ઘરનાં સર્વે માણસોને એ દુઃખનું મૂળ થઈ પડે. ગૃહવ્યવસ્થામાં પ્રવિણતા મેળવવી એ અતિશય કઠિન છે કારણ કે એ વિષયમાં પ્રવિણતા મેળવવાનો અર્થજ એ કે સ્ત્રીમાં ઇચ્છવા યોગ્ય દરેક સદ્ગુણ કેળવવો. ગૃહવ્યવસ્થાના વિષય ઉપર એક શિક્ષીત મુસ્લીમ ખાનુએ એક ઉર્દૂ માસિકમાં જણાવેલા વિચારો અત્રે ટાંકવા અરથાને નહિ ગણાય. એ બહેન જણાવે છે કે “ જાહેરમાં ગૃહવ્યવસ્થા એ અતિ સામાન્ય કાર્ય લેખાય છે કારણ કે મૂર્ખ અને ચતુર દરેક સ્ત્રીને એ કરવું પડે છે. ગૃહકાર્યને માટે કેળવણીની જરૂરીયાત સ્વીકારાતી નથી, પણ ખરી રીતે જોતાં કેળવણી વગર ગૃહકાર્ય વ્યવસ્થિત રીતે થઈ શકે એ કેવળ અસંભવિત છે. ખરેખર, એ દીલગીરી ભરેલી ખીના છે કે આપણા દેશમાં ગૃહવ્યવસ્થાનું અતિ મહત્વનું કાર્ય ધણે ઠેકાણે અમળ્યું ખીન કેળવણી અને મૂર્ખ સ્ત્રીઓના હાથમાં

છે. હાલમાં ગૃહવ્યવસ્થાની એવી સ્થિતિ છે કે બ્યારે પુરુષ આખા દિવસની સખત મહેનત પછી સાંજના ઘર આવે છે ત્યારે નિરાંતે આરામ કરવાને બદલે એને આખા દિવસના ઘરખરચનો હિસાબ તપાસવાની માથાદોડ કરવી પડે છે અને સ્ત્રીમાં સદાઈ, કામ કરવાની આવડત અને વ્યવસ્થા ન હોવાને લીધે આખા કુટુંબનું ખાડું ગમે તેમ અવ્યવસ્થિત રીતે ગળે જાય છે. સુખડતાનું ઘરમાં નામ નિશાન હોઈ નથી અને ઘરની દરેક બીંત અવ્યવસ્થિત-પણાની સાક્ષી પુરે છે. પુરુષ બ્યારે પોતાની સખત મહેનતની કમાણી સ્ત્રીને આપે છે ત્યારે ધનનો સહકર્યોગ ન જાણતી અભણ સ્ત્રી મોજમજાહ અને નકામાં કામોમાં વ્યર્થ-રીતે ધનને વાપરી નાખે છે. અરે ! ધન હોલતનો શો હિસાબ, કેટલીક સ્ત્રીઓ કેવળ પોતાની મૂર્ખાઈથી પોતાની પોતાના સ્વામીની અને પોતાનાં બચ્ચાંઓની અમૂલ્ય તંદુરસ્તીનું ખૂન કરી રહી છે. આપણા દેશની સ્ત્રીઓ ગૃહવ્યવસ્થાને જેટલી રહેલી સમજે છે તેટલી રહેલી એ નથી, એ સસ હપ્તકત એમને સંપૂર્ણ રીતે સમજાવવાની જરૂર છે. ગરીબ હોય તો પોતાને હાથે રાંધવા કરવામાં અને શ્રીમંત હોય તો નોકર વગ પાસેથી કામ લેવામાં ગૃહવ્યવસ્થા પૂરી થયેલી આપણી બહેનો સમજી લે છે, અને એ પ્રમાણે પોતાની જાંઘી શુભરે છે. ગૃહવ્યવસ્થાની

રે જોખમદારીએથી હિંદી મહિલાઓનો ડોઠા ભાગ અજ્ઞાત છે. આ પ્રમાણે ખરી રિયતી હોવાથી ગૃહકાર્યનો બંદોબસ્ત મોટે ભાગે પુરોષો કરે છે, પણ દેખરેખ રાખવાનું કાર્ય અને દરેક કામને સંપૂર્ણ રીતે પાર ઉતારવાનું કાર્ય એમને માટે કેવળ અશક્ય છે કારણ પોતાના તોફારી ધંધામાંથી પુરોષને એટલી કુરસદ ક્યાંથી મળે ? આ કારણેને લઇને ધનવાન પુરોષોના ઘરમાં પણ સુધકતા વ્યવસ્થા નજરે પડતાં નથી. જો સ્ત્રી કેળવાયેલી, ચતુર બુદ્ધિમાન અને પોતાની જોખમદારીએને સમજનાર હોય તો ઘરને સ્વર્ગનો એક નમુનો બનાવી શકે છે, પણ જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ કેળવાય નહિ ત્યાં સુધી આ સર્વ સ્વપ્નવત છે. અમારા પાડોશમાં એક અમીર સાહેબનું મકાન આવેલું છે. ૪૦૦ થી ૫૦૦ રૂ. ની મહિને આવક છે. જો કોઇ એમને ત્યાં અચાનક જાય તો તેને એવો વિચાર સરખાય ન આવે કે આવા શ્રીમંત માણસનું આ મકાન હશે. નોકર આકર વિગેરે મકાનમાં હોવા છતાં સ્વયં ગૃહરાણીજ ગૃહવ્યવસ્થાથી બિનમાહિતગાર હોવાથી ઘરમાં વ્યવસ્થા અને સુધકતા ક્યાંથી હોય ? એક પ્રસંગે મ્હારે પણ એમને ત્યાં જવાનું થયું. જોગમ સાહબા એક પલંગ પર બેઠાં હતા અને મકાનની એવી ખરાબ હાલત હતી કે એક મીનીટ સુધી પણ વસમું થઇ પડતું હતું. જોગમ સાહેબા જાત કામ કરતાં નથી અને નોકરોની પાસે કામ કરાવતાં નથી. મીયાં સાહેબ પુત્રારા સહવારથી સાંજ સુધી પોતાથી બેસીને ત્યાં સુધી નોકરો પાસે કામ કરાવે છે. એમનો આખો દિવસ ઉંચાટ અને શીકરમાં પસાર થાય છે. એમની વિગતવાર રિયતી વર્ણવવાની મારી લેખિનીમાં પણ શકિત નથી. આ સર્વનું મૂળ કારણ એજ કે જોગમ

પ્રયત્નો આરંભીએ અને આપણી સર્વે મુસ્લીમ બહેનોમાં સર્વત્ર કેળવણી સામાન્ય થઇ જાય તોજ આ વિષમ રિયતિનો અંત આવે.”

ઉપલા વિચારો સાથે કોણ સમંત નહિ થાય ? આજે સ્ત્રીકેળવણીની ચર્ચા ચોતરફ ચાલી રહી છે પણ સાંપ્રત ઉચ્ચ કેળવણી આપણને ઉત્તમ ગૃહિણીઓ નથી આપી શકી એવો મ્હારો મત છે. સ્ત્રીકેળવણીના ચર્ચા-સ્પદાવધ્ય પર હું આજે ઉતરીશ નહિ પણ એટલું તો જરૂર જણાવીશ કે પ્રાથમિક અને માધ્યમિક કેળવણી સ્ત્રીઓ માટે સંતોષકારક નથી. આ વિષય પર કોઇ ખીજે પ્રસંગે વધુ લખીશ. ગૃહવ્યવસ્થાનું શિક્ષણ કોઇ સ્ત્રી કે કોલેજમાં અપાતું નથી પણ માતાજી પુત્રીને ગૃહવ્યવસ્થામાં કેળવા શકે છે. જ્યાં માતા અમળુ હોય ત્યાં પુત્રાને ક્યાંથી કેળવી શકે ? કેટલીક બહેનો કહે છે કે અમળુ સ્ત્રીઓ પણ ગૃહવ્યવસ્થામાં કુશળ હોઇ શકે છે અને એવા કેટલાક દાખલા રજુ કરે છે. મ્હેં પણ પોતે કેટલીક અમળુ સ્ત્રીઓને અતિ વ્યવહાર-કુશળ અને ગૃહકાર્યમાં નિપુણ જોઇ છે. પણ આવી સ્ત્રીઓ જાત અપવાદ રૂપે જ હોય છે. કદાચ સેંકડે ૨૦ ટકા એવી સ્ત્રીઓ મળે છે. આ ઉપરાંત એવા સ્ત્રીઓ ચપળ બુદ્ધિની હોવાથી અનુભવથી ઘણું શીખી લે છે. કેવળ વાંચતાં લખતાં આવડે એ કદાચ પુરોષોને માટે કેળવણી કહેવાય પણ સ્ત્રી તો જ્યાં સુધી ગૃહવ્યવહારમાં કુશળતા મેળવે નહિ ત્યાં સુધી તે ગમે તેટલી કેળવણી લે પણ તેની કેળવણી અર્ધદગ્ધ કહેવાવાની. આ પ્રમાણે કેટલીક નિરક્ષર સ્ત્રીઓ ચપળતા અને ચતુરાઈથી ગૃહવ્યવહારમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરી લે છે તો પછી જો કેળવાયેલી સ્ત્રીઓ ગૃહવ્યવસ્થામાં પ્રવિણતા મેળવવા કટિબદ્ધ થાય તો તેઓ કેટલી સહેલાઈથી એ કાર્યમાં નિપુણતા મેળવી શકે એ સહેજે સમજાય

એવું છે, ગૃહવ્યવહારકુશળતા કેટલી મહત્ત્વની છે તે નીચે ટાંકેલા એક શિક્ષિત મુસ્લીમ બહેને એજ હુદ્દા માસિકમાં દર્શાવેલા વિચારો ઉપ-
રથી સમજાવે: “ ગૃહવ્યવહારકુશળતા સ્ત્રીમાં ઉત્તમ સદ્ગુણ છે. આ સદ્ગુણથી એ દરેકના મન હરી લે છે. આ સદ્ગુણ રૂપી આભુષણ દરેક સ્ત્રી માટે આવશ્યક છે. આ ગુણ વિના સર્વે ગુણો ઝાંખા પડી જાય છે. એક સ્ત્રી ગમે તેટલી કેળવણેલી અને સ્વરૂપવાન હોય પણ જો ગૃહવ્યવસ્થામાં અવ્યવહાર અને અનધડ હોય તો પોતાના સ્વામીનું હૃદય જીતવા તે સમર્થ નીવડતી નથી. પણ જો એક સ્ત્રી અભણ અને કુરૂપા હોય પણ ગૃહવ્યવ-
સ્થામાં કુશળ હોય તો ઘરમાં તે આનંદ પ્રવર્-
તાવી શકે છે અને સ્વામીનું મન હરી લેવા સમર્થ નીવડે છે. એકલું સૌંદર્ય એ કાંઈ ગુણ નથી. આપણે સ્ત્રીઓએ એટલું યાદ રાખવું જોઈએ કે પુરૂષ સૌંદર્યને યાદે છે પણ તેથી દસગણા યાદથી તે ગુણને યાદે છે. આપણા જોવામાં ધણીવાર આવે છે કે કેટલીક બહેનો સ્વરૂપવાન ન હોવા છતાં તેમના સ્વામીઓ તેમને પણ પ્રેમથી યાદે છે, તેમની દરેક જરૂરીઆત પર પુરતું ધ્યાન આપે છે અને તેમને કશી અગવડ પડવા દેતા નથી. આનું કારણ જો આપણે ધ્યાનપૂર્વક તપાસીએ તો તરત મालુમ પડશે. કે એ બહેનોએ પોતાના ઉત્તમ સ્વભાવથી, અનુકરણીય ટેવોથી અને ખુશ મીનજીથી પોતાના સ્વામીઓના હૃદયમાં ધર કરી લીધેલું હોય છે, જ્યારે કેટલીક અતિ સ્વરૂપવાન બહેનો પોતાના સ્વામીઓનો પ્રેમ પોતાની અનધડતા અને મૂર્ખતાથી પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી. આમાં પુરૂષનો શો હોય કહાડવો ? જે સ્ત્રીઓ ટાપટીપ કરવામાં અને પોતાના સૌંદર્યને સંભાળવામાં પોતાનો સમય ગુમાવે છે અને ગૃહકાર્ય તરફ દુર્લક્ષ કરે તેઓ ખરે-
ખર એક ગંભીર ભૂલ કરે છે. આ ભૂલના

પરિણામ તેઓ યોગ્ય સમયમાં જીવે છે અને પછી પરતાય છે. વહાલી બહેનો આની ભૂલોથી બચવું એ આપણે માટે અતિશય જરૂરી છે. આપણી આદતો બગડે નહિ એની આપણે સંભાળ લેવી જોઈએ. ગૃહકાર્યમાં નહાનપણથી ભાગ લેવો જોઈએ અને કેળવણી અને અનુ-
ભવથી એમાં કુશળતા પ્રાપ્ત કરી લેવી જોઈએ. આપણે યાદ રાખવું જોઈએ કે અનધડ અને ઢંગ વગરની સ્ત્રી સ્વામીનો પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવામાં સદંતર નીષ્ફળ નીવડે છે. આ શબ્દ તદ્દન સત્ય છે કે-

હુનીયા મેં ધરવો ખાનએ દોઝખસે કમ નહિ
ધરવાલી છસફી આકે તો આલી હીમમ નહિ.

અને આ શબ્દ પણ તેટલીજ સત્ય છે કે-

જહાં મેં ખુદે ખરોકા વો ધર નમુના હે
કે છસફી ખીખીયાં ખુશ ખુલ્ક હો સલીકા
શઆર.

જે પ્રમાણે સ્ત્રી-કેળવણી માટે ઉત્સાહ બતાવવામાં આવે છે તેટલો ઉત્સાહ ગૃહવ્ય-
વસ્થાની કેળવણી માટે બતાવવો આવશ્યક છે.”

ઉપલા વિચારો સાથે કંઈ ગુજરાતી મહિલા સહમત નહિ થાય ? ગૃહવ્યવસ્થા સ્ત્રીએ કરવી એનો અર્થ એ નથી કે ચાકરડીની મારક આપો દિવસ એની પાસે કામજ કરાવવું. દરેક સ્ત્રીએ પોતાની સ્થિતિ મુજબ ગૃહકાર્ય કરવું જોઈએ. ગરીબ હોય તો ગૃહકાર્ય હાથે કરી લેવું અને એવી કુશળતાથી કરવું કે પોતાનું સ્વમાન પણ જળવાય અને વિદ્યા-
સેવનનો અવકાશ પણ મળે, અને ગૃહમાં જરૂર એ અવ્યવસ્થા થાય નહિ. શ્રીમંત બાનુઓ પોતાને મળતો અવકાશનો સમય ગૃહકાર્ય પર દેખરેખ રાખવામાં ગાળી શકે છે. આ વર્ગની સ્ત્રીઓ માટે દેખરેખ રાખવાનું કાર્ય અતિ ઉપયોગી હોય છે, કારણ કે

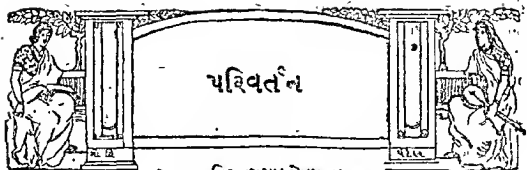
બાહુતી નોકર ચાકરોથી ધરતું કામ વ્યવસ્થિત રીતે થઈ શકે નહિ. વિદ્યાસેવનનો અવકાશ આ વર્ગને ધણો મળી શકે છે. સરસ્વતીચંદ્ર બાગર જામાં સાક્ષરશ્રી ગોવર્ધનરામે શુભસુંદરીને મુખે જે વિચારો દર્શાવ્યા છે તે અત્રે ટાંકી આ લેખ સમાપ્ત કરીશ. સમાન હક વિશે વાદવિવાદ કરતાં શુભસુંદરી જણાવે છે કે “અમને અમારું કામ જે આવું મોટું છે તે શીખવવામાં મદદ આપો. તમારી પાસે દ્રવ્ય છે તો અમને અમારા કામમાં હિંમતી પદવી આપો. કુમાર પુરુષો ગરીબ હોય છે ત્યારે પોતે પોતાના ચાકર અને રસોઇઆ અને છે તેવીજ રીતે ગરીબ પતિની સ્ત્રી અને છે. રસોઇવું કામ સોંપી સ્ત્રીને હલકી કરી નાંખી એવું બોલનારા વગર વિચાર્યું બોલે છે. કારણ કે તે કામ તો સ્થિતી પ્રમાણે પુરુષ અને સ્ત્રી ઉભયને કરવું પડે છે. ....તમારા સાધન વધશે અને રસોઇઓ રાખી આપશો તો તમારા ઘરને ઠેકાણે અમે મહેલ રચીશું, તમારા પુત્રને તમારા જેવા કરી આપીશું. તમને વિદ્યા સેવવાને અવકાશ નહિ

મળે તે અમે સેવીશું; તમારી રસવાંસનાને, તમારા કવિત્વને, તમારા જ્ઞાનને, તમારા શૌચને, તમારી દેશભક્તિને, અણ્યાનુબંધ પ્રમાણે ઉછેરીશું અને વધારીશું.” આગળ ચાલતાં શુભસુંદરી જણાવે છે કે “અમારા કામમાં તમે અમને અયોગ્ય હરકત કરતા હો ત્યારે તમારો દોષ. આ તો શું ? પુરુષ તો પુરુષનું કામ કરેતો, અને સ્ત્રીએ ધરતી ચિંતા ન ઉપાડવી, ને ડાહ્યાં ડમરાં બની ટાપટીપ કરી ગણાટા મારવા ને બેસી રહેવું ને ધણીને કહેવું કે મ્હારે તો ખાવાનું નેહ્યો, પહેરવાનું નેહ્યો, રસોઇયો નેહ્યો, તે તમારાં માબાપ વૃદ્ધ થયાં માટે હું કાંઈ મ્હારું નોખન જવા દઉં ?....આપણે એવાં થઈ આપણું ઘર બગાડવું અને દીકરીઓને એવી કરી જમાઈના ઘર બગાડવાં એ તો જહુ સારો ધંધો માંડ્યો.” કેવા ઉત્તમ અને અનુકરણીય વિચાર ! આવા વિચારોને પોષવા અને બને તેમ ફળવવા એ દરેક સ્ત્રીની ફરજ છે. ખરેખર આવા વિચાર ધરાવનારી મહિલા ધરને સ્વર્ગનો નમુનો નિઃશંક બનાવી શકે.

ઘડીયાલોની નાત ।

ઇસ્લાં ૪૦૦૦ વર્ષમાં વખત બતાવવા માટે કેવા ભતભતના યંત્રો જગતમાં વપરાયા છે તે સાહિત્ય કેન્સિંગટનના પ્રદર્શનમાં દુનીઆમાં વપરાતી બુદ્ધી બુદ્ધી ઘડીયાલોના ૫૦૦ નમૂના સુકવામાં આપ્યા છે તે પરથી જણાય છે. એક ઘડીયાલ તો ૪૦૦૦ વર્ષ પહેલાંની છે ને તે મીસરમાંથી લાઈ લાગી છે. એ ‘એક પાણીનું કુંડું છે જેને તળીએ એક ઠાણું છે ને તેમાંથી વખતની સાથે એ પાણી ટીપું ટીપું કરીને જાય છે ને વખત બતાવે છે.

लेखक: रा. गिरलभसाह बोजानाथ लट्ट

અરવિંદ લક્ષ્મિપતિનો પુત્ર હતો. તેની માતા તેના અચપણમાં જ મુજરી ગઈ હતી. અને તેથી તેના પિતાનો અરવિંદ ઉપર અગાધ પ્રેમ હતો. પુત્ર ઉપરના વાત્સલ્ય-પ્રેમથી પ્રેરાઈ પિતાએ ફરીથી લગ્ન કર્યા નહોતાં. તેમણે ધાર્યું હોત તો નેમ કરી ચકત ધણા માણસો પોતાની પુત્રી તેમને આપવા તૈયાર હતા, કારણુ ભારતમાં ધણેખરં વિવાહ સંમ્પતિની સાથે યાય છે, નહીં કે મનુષ્યની સાથે.

અરવિંદ ધણા લાડથી ઉછર્યો હતો. પાણી માગે ત્યાં કુહ હાજર થતું. લક્ષ્મિપતિના ધણા પુત્રો આમ ને આમ જ જગડે છે. તેમના મોટા ચવાની સાથે તેમના હૃદયમાં અનેક એછાએનો સંચાર થાય છે. પરંતુ બાલક અરવિંદના પૂર્વ સંસ્કાર કંઈ એવા પ્રજલ હતા કે પૂરેપૂરા લાડમાં ઉછર્યા છતાં તેના સ્વભાવમાં કંઈ વિશેષ પરિવર્તન થયું નહોતું. ફક્ત એટલું થયું કે તેને શ્વાજથી રહેવાની ટેવ પડી ગઈ.

સ્કુલનું શિક્ષણ સમાપ્ત કરી અરવિંદે કોલેજમાં પ્રવેશ કર્યો અને તેથી તેનો ફેરન ઉપરનો મોહ વધુ દૃઢ થયો. તેના હૃદયમાં અદભાવના અંકુર ફુટ્યા હતા. તે પોતાને મહાર શેઠીઆનો પુત્ર સમજતો હતો. ગિન્ટુ તેના આત્મામાં સ્વાભાવિક સૌજન્ય હતું.

વર્ષ ૧૯૧૭ નું ભારત એ પહેલાં જેવું નિસ્તબ્ધ ભારત રહ્યું નહોતું. પરિસ્થિતિ ઠોકરો મારી મારી દેશવાસીઓને જાગૃત કરી રહી હતી. તેમને પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિનું બાન થવા માંડ્યું હતું. ટુંકમાં સમસ્ત દેશ એક સ્વરે સ્વરાજ્યની ઘોષણા કરી રહ્યો હતો. ઘટનાઓનો પ્રભાવ પ્રગટ તેમજ અપ્રગટ રીતે હૃદય ઉપર પડ્યા સિવાય રહેતો નથી અરવિંદની આત્મતામાં પણ તેમજ બન્યું. તેનું હૃદય અપ્રગટ રીતે પ્રભાવિત થયું.

* * *

ત્રણ વરસ વીતી ગયાં અરવિંદે. બી. એ. ની ઉપાધિ મેળવી. તેવામાં તેના પિતાનું અચાનક અવસાન થયું, આથી તે જગરી ઉપાધીમાં આવી પડ્યો. પિતાએ તેનો વિવાહ નક્કી કર્યો હતો પરંતુ લગ્નના લ્હાવા લઈ ચક્યા નહોતા.

અરવિંદની હાદિક કચ્છા હતી કે વધારે અભ્યાસ કરવો. અગ્રેજ બહુવાનો તેનો શોખ વધતો હતો. તેણે એમ. એ. ચવાનો નિશ્ચય કર્યો. નોકર ચાકરો ઉપર ધરની વ્યવસ્થાનો બોલો નાખી મુંબાઈ આવ્યો. એમ. એ. ચવા તેણે તૈયારી કરવા માંડી.

(૨)

૧૯૨૦ નો એપ્રિલ મસ આઈતો હતો.

વર્ષના માળામાં કંઈ અબૂતપૂર્વ ધટનાઓ દેશમાં બંતી ચૂકી હતી. ‘રોસેટ એક્ટ’ આ-વ્યાથી પંજાબમાં ભીષણ હલાકાંક થઇ ચૂક્યો હતો. દેશની રાષ્ટ્રિય મહાસભાએ નોકરચાહીના કૃત્યોથી હતાશ થઇ ‘મોન્ટ્ફર્ડ’ સુધારાની યોજનાને અસ્વીકૃત કરી હતી. કલકત્તાની ર્પે-શ્યલ કોંગ્રેસમાં અસહયોગની રણભેરી વાગી ચૂકી હતી. હુબ્ધ જનતા પોતાના બળનો પૂરેપૂરો વિચાર કર્યા વગરજ સ્વરાજ્ય પથ ઉપર અગ્રેસર થઇ રહી હતી. આ ધટનાઓ સાધારણ નહોતી કે જેનો પ્રભાવ અરવિંદના દર્ષાદ્દ દહમ ઉપર ન પડે. આવી પરિસ્થિતિમાં પોતાનું ‘શું’ કર્તવ્ય છે તેનો નિશ્ચય કરવાને તે દિનરાત વિચારમગ્ન રહેતો. તે સમાચાર પત્ર વાંચતો; દેશની સર્વ ધટનાઓથી પોતાની જાતને વાકેશ રાખતો. પહેલાં તેના હૃદયમાં સાધારણ જનતા તરફ થોડી ધણી ઉચેક્ષા અવશ્ય હતી. પરંતુ હવે તેમાં ધીરે ધીરે પરિવર્તન થવું જવું હતું.

તેના આંશિક સુધારમાં તેના સહપાઠી મિત્ર સારાભાઈનો પણ હાથ હતો. તે પારીદા-દારનો પુત્ર હતો. અરવિંદ અને સારાભાઈ વચ્ચે પ્રગાઠ ગૈરી હતી. સાચા પ્રેમને અમીર ગંરીજની પરવા નથી હોતી. તેની ઉપજ અલૌકિક આત્માથી હોય છે; ભૌતિક ધન્દીયોથી નહીં.

અરવિંદ આજ પોતાના મિત્રની પ્રતીક્ષા કરતો બેઠો હતો. આઈ વાગ્યાનો સમય હતો તેવામાં સારાભાઈ આવ્યો અને બન્ને મિત્રો વાંતવિત વાલી.

અરવિંદ—ભાઈ! અસહયોગમાં કેલેજ છોડ્યા પછી તો તારાં દર્શનજી ફર્લિબ થઇ ગયાં છે. આજે પણ તારી ખૂબજ રાહ જોઈ.

સારાભાઈ—એક માડી ચુકી ગયો તેથી મોહું થયું. હાં, પરંતુ તારા વિષયમાં ત્હે શો નિશ્ચય કર્યો કે હજુ પણ વિચારવું બાકી છે ? ”

અરવિંદ—“ તે સંબંધમાં હજુ પણ હું કંઈ નિશ્ચય કરી શક્યો નથી. ”

સારાભાઈ—(નૈરાશ્વપૂણ સ્વરે) તે પણ ઠીક છે. પૈસાદારોને કંઈ દુઃખ થયું નથી એટલે તે અધિકમાં અધિક મૌખિક સહાનુભૂતિનું પ્રદર્શન કરે છે. ગરીબોજ કદ બોગવે છે. ઠીક જ્યારે તારે કંઈ કરવુંજ નથી તો બ્યર્થ વાદવિ-વાદથી શું ?

અરવિંદ—પરંતુ ક્રિયાઓનો જોત વિચાર છે. જો ! તારાં સર્વ કપાં તો સ્વદેશી બન્યાં છે ને ? ”

સારાભાઈ—હા, મીલ કાપડનાં ! પરંતુ છેવટે તો તે વિદેશીજ ”

અરવિંદ—ભાઈ ! સર્વ કંઈ ધીમે ધીમે થશે. હજુ તો નાગપુરની કોંગ્રેસમાં નિર્ણય થવાનો બાકી છે કે બહિષ્કાર સંબંધી પ્રસ્તાવમાં કંઈ હેરફેર થાય ખરો. ”

સારાભાઈ—“ જો બધી વિચારવાની જાખત છે. ખેર ! તે વિચારવું તને મુશ્કારું હો. તું અસહયોગી થવાનો તો નથી, પરંતુ લગ્ન ક્યારે કરે છે તે તો કહે ? ”

અરવિંદ—“ આ સમર વેકેસનમાં. વચ્ચે અવકાશ નથી. ”

સારાભાઈ—“ સાંભળ્યું છે કે તે ધરતો રાષ્ટ્રિયતાના રંગમાં રંગાયેલું છે. ”

અરવિંદ—“ તેથી શું ? ”

સારાભાઈ—(બગમાં) “ ભાઈ ! સાંભળજે કંઈ એવું ન બને કે સંબંધ થવાથી તે રંગ ના છાંટા તને પણ ન લાગી જાય. ”

અરવિંદ—“ શીકર નહીં. તેમ થશે તો ત્હારી ઇચ્છા પૂર્ણ થશે. ”

આ પછી બન્ને મિત્રો સાથે અન્ય વાતો થઇ જેનું વર્ણન અહીં અનાવશ્યક છે.

(૩)

તનમન રૂપવતી તેમજ શુશ્રુવતી હતી. આખા ગામમાં તેને નાતું બાળક પણ જોવાનું. બીજાઓના દુઃખે તે દુઃખી થતી. કોઈ બીમાર છે એમ માલુમ પડતું તો સ્વયં તેની ખચકાટ કરતી અને દવા વિગેરેનો પ્રયત્ન કરી આપતી. ગરીબોને અન્ન અને ધનથી યથાશક્તિ મદદ કરતી. વર્ષમાં એ ત્રણ વાર આખા ગામનાં છોકરાઓને ભેગા કરી મીઠાઈ બહેંચતી. દેશના સામાજિક કાર્યોમાં પણ તે સારો ફાળો આપતી. આ કાર્યોથી તે સર્વને પ્રિય થઈ પડી હતી. ધણું કરીને લોકો કન્યાનો જન્મ થવાથી નારાજ થાય છે પરંતુ આ ગામના લોકો—ખાસ કરીને સ્ત્રીઓ એવું ધાર્મિક પાસે યાચતાં કે પોતાને ઘેર તનમન જેવી એક નહીં પણ અનેક પુત્રીઓ ઉત્પન્ન થાય.

તનમનના પિતાને ઘેર જમીન પુષ્કળ હતી તેમ જ ગામમાં એક કાપડની દુકાન હતી. પિતા જમીનની સંભાળ લેતા અને ભાઈ દુકાન સંભાળતો. તેના પિતાના પ્રયાસથી ગામમાં એક કન્યા પાઠશાળા પણ ચાલતી હતી અને તેમાં તનમને પણ શિક્ષણ લીધું હતું. ભાઈએ ઘેર એક નાતું વાંચનારૂં પણ જનરૂં હતું, તેનો લાભ તનમન લેતી. આ પ્રમાણે તેના આત્માનો ઉત્તરોત્તર વિભાસ થતો જતો હતો.

અરવિંદના પિતા ગામમાં આવતા તો તનમનને ત્યાંજ ઉતરવા. તનમનના પિતા સાથે તેમને મિત્રી હતી. ત્યાં તેમની સરભરા સારી થતી. અતિથિની સેવાનું કામ અધિકતર નોકર ચાકરોથી થઈ શકે છે, પરંતુ જ્યારે ધરવાળાજ સ્વયં તે કરવા માંડે ત્યારે અતિથિને એક અસાધ્યિક આનંદનો અનુભવ થાય છે. તનમનનું કુટુંબ આ સારી રીતે જણાતું.

અરવિંદના પિતા તનમનને જુદું પ્યાર

કરતા. તેનું સૌંદર્ય તેમજ આચાર, તેની સ્વચ્છતા તેમજ પવિત્રતા વિગેરેથી આકર્ષાઈ તેમને પોતાના પુત્ર અરવિંદનો વિવાહ તનમન સાથે કરવાનો વિચાર થયો. વિચારે સંકલ્પનું રૂપ ગ્રહણ કર્યું. વાતચિત થઈ અને વિવાહ નક્કી થયો.

+ + + +

દેશમાં નોકરશાહી સાથે અહિંસાનું યુદ્ધ ચરૂ થયું. શંખનાદ થયો, તનમનના કુટુંબીઓએ તે નાદ સાંભળ્યો. સમસ્ત પરિવારે શુદ્ધ ખાદીનાં શુભવસ્ત્ર પરિધાન કર્યાં અને વિદેશી કાપડનો સદંતર બહિષ્કાર કર્યો. ઘરમાં રેડીઆનું મધું સંગીત સંભળાવા લાગ્યું. દુકાનમાંથી પણ વિદેશી કાપડનો બહિષ્કાર કરવામાં આવ્યો. વાંચનારૂં અને પાઠશાળાની આગળ રાષ્ટ્રિય રાષ્ટ્ર જોડી દેવામાં આવ્યો. આ પરિવર્તનથી તેમને આર્થિક નુકસાન થયું. પરંતુ દેશ દિતની દૃષ્ટિએ તે સહર્ષ સહન કરવામાં આવ્યું. તનમન ગામની સ્ત્રીઓને અને તેનો ભાઈ બજારમાં આવતા જતા લોકોને મદાસભાનો સદેશ સંભળાવા લાગ્યાં.

+ + + +

૧૯૨૧ નો જુન માસ છે. મહીનાના ચોવીસ દિવસ સમાપ્ત થઈ ગયા છે અને તેની સાથે તનમનનાં લગ્ન પણ સમાપ્ત થયાં છે. લગ્ન જુદું સાદી રીતે કરવામાં આવ્યાં, અરવિંદ પિતાના મૃત્યુથી દુઃખી હતો અને તેનો સ્વસ્થ રૂપ દેશની દુઃખપૂર્ણ અવસ્થાથી લગ્ન થયાં. તનમને પાત સાથે પ્રસ્થાન કર્યું.

(૪)

અર માસ વળી વીતી ગયા. અરવિંદ નવેન્નરની રમતોમાં ઘેર આવ્યો. આ પહેલાં દહેરાની રમતોમાં તે પોતાની નવવિવાહિતા સ્ત્રીને પોતાને ત્યાં લાવી ચુક્યો

હતો. અરવિંદે ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો તો તનમન શુદ્ધ ખાદીમાં સજ્જ થઈ રેડીએ કાંતી રહી હતી. સામેની દિવાલ ઉપર મહાત્મા ગાંધી અને શોકમાન્ય તિલકની છબીઓ ટીંગાડેલી હતી. રેડીએ કાંતતાં કાંતતાં ભક્તિપૂર્ણ મેત્રે તે સામેની છબીઓ તરફ જોયા કરતી હતી. પોતાના કાર્યમાં એટલી બધી લીન હતી કે દરવાજા તરફ તેની દૃષ્ટિ નહોતી.

અરવિંદ આ દૃશ્ય જોઈ મુગ્ધ બની ગયો.

થોડીવાર ઉભો રહી તેણે અંદર પ્રવેશ કર્યો. તનમને જોયું. તે ઉઠી. પતિદેવને નમી. તેના ગુલાબી વદન ઉપર હર્ષ અને શોકનાં મિશ્રિત ચિહ્નો સ્પષ્ટ જણાવા માંડ્યાં. આમ થવાનું કારણ પતિમિલન અને સાથે સાથે પતિનાં વિદેશી વસ્ત્રો. તે બોલી: “પ્રાણનાથ! આપ આ વિદાયથી દેશનના મક્ત ક્યાં સુધી રહેશો? આપે તે ત્યજ દેવા મને વચન આપ્યું હતું, યાદ છે?”

અરવિંદ—“એમ. એ. પાસ થયા પછી હું છોડીશ. મહેં એવોજ નિશ્ચય કર્યો છે.”

તનમન—(પ્રેમયુક્ત દંડતાથી) “પરંતુ આપને તે છોડવાં પડશે. કૉલેજમાં બજીવું તે પણ આપના કર્તવ્યમાં એક નિર્દેશપૂર્ણ છે. કૉલેજ છોડો તો આ બધી બાબતોનો જલદી નિકાલ આપી જાય.”

અરવિંદ—“પ્રિયે! હવે ચોક્કસ નિશ્ચય થયો છે. ત્રણ માસનીજ વાર છે.”

તનમન—“એમ. એ. થઈ આપ શું કરશો? નોકરી તો કરવીજ નથી. આપને કેવળ પ્રતિષ્ઠાનીજ જરૂર છે. તે તો તમારી પાસે છેજ. તમે પૈસાદાર છો. વળી બી. એ. પણ પાસ છે. દેશનો પોકાર સાંભળી જો આ પોતાની શિક્ષા, વકીલાત, નોકરી વિગેરે છોડી સર્વથા અવસરજનની બની ગયા છે અને તેથી પણ વધુ જેલમાં જઈ અધિકમાં અધિક કષ્ટ વેડવાને જે તત્પર થયા છે તેમની

તરફ જરા દૃષ્ટિ કરો. તેજ ઉચિત છે. જેમનાં શારર જે દેશનાં રમકણોનાં બન્યાં છે, જેમણે જે દેશમાં જન્મ લઈ અનેક પ્રાકૃતિક મુષોનો ઉપભોગ કર્યો છે, જે દેશનાં અન્નપાણીથી જેમનાં શરિર બંધાયાં-પોષાયાં છે, તે દેશના દુઃખોમાં તેઓ તેનો સાથ ન કરે તો તેમના જેવા કૃતઘ્ની બીજા કોઈ ન સમજવા. હું અબલા છું. પરંતુ મદારા આત્મામાં દેશ ઉપર કુરબાન થવાનું સાહસ છે. આપ જોશો કે જે દિવસે દેશને સ્ત્રીઓના બલિદાનની જરૂર પડી તે દિવસે આપની ‘તત્ત્વ’ સર્વથી પ્રહેલી તૈયાર થશે. જીવનધન! કર્તવ્ય પાલનમાં વિલમ્બ ન શોભે. ‘વિલમ્બ બહુ થયો છે. આપ ધનથી મહાસમાની સાક્ષતા કરો છો તે ખરું છે. પરંતુ ધનની સહાયતા તન-મનની સહાયતા આગળ નિતાન્ત તુચ્છ છે.

અરવિંદ આ સાંભળી યુરસે ન થયો. તેને પોતાની પાની ઉપર પ્રેમ હતો. હલકું તેના વિચારોની ઉચ્ચતા ઉપર તેને ગર્વ થયો. છતાં પોતાના બાવોને દબાવી બોલ્યો: “આજે તો ત્હેં એક સરસ વ્યાખ્યાન આપ્યું. પ્રહેલાં તો આ સંબંધમાં ત્હેં મને કંઈપણ કહ્યું નહોતું.”

તનમન શરમાતાં બોલી—“કહેવાનો અત્રકાશ ક્યાં હતો? વિવાદમાં આપનાથી હું અપરિચિત હતી. નવવિવાહિતા હોવાને કારણે લજ્જા પણ અધિક હતી. પરંતુ આપના રહેણી કરણીને મહેં ખૂબ ધ્યાનથી તપાસી અને કહેવાનો દંડ નિશ્ચય કર્યો. દશેરા ઉપર યુન: આપની ભેટ થઈ. પરંતુ સંકેતવશત્ત દિમ્ભત ન ચાલી. કેવળ કંઈ વિનય કરી રાખી અને આપે આશ્વાસન પણ આપ્યું.”

અરવિંદ—(વાત બદલી) “હાં. હીક યાદ આપ્યું. મહેં તને એક ખાદીની સાડી ભેટ આપી હતી તે?”

તનમન—“જેની કેર ઉપર તમારા નામના અક્ષરો હતા તેજને.”

અરવિંદ—“મ્હેં તને તે પ્રેમોપહારના રૂપમાં ભેટ કરી હતી.”

તનમન—“અને મ્હેં પણ પ્રેમોપહારની રીતિએ પ્રદક્ષ કરી હતી.”

અરવિંદ—“મ્હેં તને કદી એ સાડીમાં ભેષ્ટ નથી.”

તનમન—“વસ્તુતઃ મ્હેં હજી તે પહેરીજ નથી. હા, હું તે પહેરવાને જરૂર તલસી રહી છું.”

અરવિંદ—“તો પછી વાંધો શે છે ?”

તનમન—“આપનાં વિદેશી વસ્ત્રો અને આપના હાથે અપાએલી તે ભેટને પહેરવાની મ્હારામાં સ્વયં અપાત્રતા.”

અરવિંદ—“તવુ ! ત્હેં પણ અસહયોગ આરંભ્યો કે શું ?”

તનમન—“નહીં પ્રાણુનાથ ! મ્હારી દેશ-ભક્તિની સહજતા ઉપર આપને એવો શ્રમ થયો છે.”

અરવિંદે કંઈ ઉત્તર ન આપ્યો. તે ખૂબ ચિંતામાં પડી ગયો. એ ત્રણ દિવસ પછી તેને મુંઝાણ જણું પડ્યું.

(૫)

દમન-ચક્ર ધણી જોરથી ફરતું હતું. સારા દેશમાં જોલયાત્રાની ધૂન મચી રહી છે. અવ-સાક્ષરી લોકોને જોલમાં પૂરવામાં આવે છે. આવાર સુધી કેટલાએ પ્રમૂખ નેતાઓને જોલ મળી ચૂકી છે અને અન્યને મળવાની છે. નોંદરાણીના ઉપર્યુક્ત કાર્યમાં કોષ્ટ પણ જાતનો વિશેષ નહતો નથી. ‘રાજદંડ’ તો પ્રસિદ્ધ છે કિન્તુ ‘પ્રજાદંડ’ પણ કોષ્ટ ચીજ છે-આત્મારે આ દેશ ભારતમાં દેખા દઈ રહ્યું છે.

અરવિંદ પોતાની રૂમમાં પડ્યો પડ્યો આ સર્વ બાળતોનો વિચાર કરી રહ્યો છે. વચ્ચે વચ્ચે તેને તનમનની વાક્યોત્તું સ્મરણ થઈ આવે છે. હાથમાં સમાચાર પત્ર છે. પરંતુ તેની દૃષ્ટિ તેના ઉપર નથી. તેના આ-વેશપૂર્ણ હૃદયમાંથી યોડી યોડી વારે નિશ્વાસ ઉઠે છે અને તેની આંખો અશ્રુપૂર્ણ થઈ જાય છે. તેના ભાવોમાં ઘણી ત્વરાથી પરિવર્તન થતું જાય છે. એક નિશ્વાસ લઈ તેણે સમા-ચારપત્ર જમીન ઉપર નાખી દીધું. અને તેની સાથેજ તેના મુખમાંથી નીચેના શબ્દો સરી પડ્યા—“હવે સમય આવી ચૂક્યો છે.”

“શાનો ?” સારાભાષએ પ્રવેશ કરતાં કહ્યું.

અરવિંદ—“ઓ હો. તુંજ છે કે ! જાદુ દિવસ થયા આજેજ મળે છે ? સારો તો છે ને ?”

સારાભાષ—“હા ઠીક છે. હમણાં જ જોલયાત્રા કરી આવ્યો. તને મળવાની મ્હજા થઈ એટલે આ તરફ આવ્યો.”

અરવિંદ—ઠીક થયું. તને મળવાથી મને રાહત મળી. ચિત્ત અત્યંત દુઃખી છે. ભાષ ! આ સમયે દેશ ઉપર ધોર વિપત્તિ છે.”

સારાભાષ—“તેનો અનુભવ તને આજે જ થાય છે ?”

અરવિંદ—“નહીં ભાષ ! અનુભવ તો ધણી વખતથી થવા કરતો હતો. પરંતુ આજનો જેવો અનુભવ કદી થયો નથી.”

સારાભાષ—“તો પછી નિશ્ચય શે ક્યો ?”

અરવિંદ—“જે આંતમાં થવાનો હતો તે.”

વિવાદના સંગ્રંધમાં સારાભાષએ અરવિં-દને પૂછ્યું. તેણે સર્વ કત્યું. વધુમાં તેની

પત્નીનો અસહકાર પણ સંભળાવ્યો. જે સાં-
ભળી સારાભાષ બોલ્યો—” મહેને હર્ષ થાય
છે કે મહારા મિત્રની પત્નીના વિચારો આટલા
ઉન્નત છે. વધુ હર્ષ તો એથી થાય છે કે
મહારી ભવિષ્ય વાણી સાચી પડી. વૈવાહિક
સંબંધથી તારા ઉપર રાષ્ટ્રીયતાના છાંટા
પ્રકટ નથી પડ્યા પરંતુ તેમાં તું તરબોળ થઈ
ગયો છે.”

અરવિંદ—” તે ઠીક છે. કિન્તુ દેશની
સામયિક પરિસ્થિતિએ કંઈ જાણો પ્રભાવ
નથી નાખ્યો ! ”

૩૬

સને ૧૯૨૧ નો સપ્ટેમ્બર માસ ચાલે છે.
અરવિંદ અને સારાભાઈ કેમ્બ્રિજમાં કાર્પ કરતાં
પકડાયા. કેસ ચાલ્યો. તેમણે બચાવ ન કર્યો.
સરકારે કેસ પુરવાર કર્યો. બન્નેને છ ૭ માસ
ની જેલ મળી.

૩૭

કારાવાસની અવધિ સમાપ્ત થઈ ચુકી
હતી. અરવિંદ એમ. એ. ની સનદ બોધ
દેશસેવાની સનદ લઈ પોતાને ઘેર આવી
રહ્યો છે. તેના શરીર ઉપર શુદ્ધ ખાદીનાં
વસ્ત્રો છે. વસ્ત્ર મલિન છે—શરિર પણ કૃશ
છે પરંતુ તેના મુખ ઉપર શાન્તિનું તેજ છે.
તેની બાલ આકૃતિથી એવા ભાવપૂર્ણ સાંદ-

ર્થનું પરિસ્ફુટન થઈ રહ્યું છે કે જેના વિદેશી
વસ્ત્રોમાં અભાવ હતો.

તેની સાથે શ્રદ્ધાળુ જનતાની ભીડ છે.
તેઓ વિવિધ વાક્યો દ્વારા ઉત્સાહજનક
આલ્હાદ પ્રગટ કરી રહ્યા છે. અરવિંદનું હૃદય
આલ્હાદ અને ઉત્સાહથી પરિપૂર્ણ છે. અત્યાર
સુધીમાં તેને ઘણીવાર સન્માન મળ્યું હતું
પરંતુ તેમાં કૃત્રિમતા હતી. વાસ્તવિક સન્માન
કેને કહે છે તેના અનુભવ તેને આજે થયો.

તે ઘેર પહોંચ્યો. તનમને ગૃહદ્વાર ઉપર
જ પોતાના પતિદેવનું સન્માન કર્યું. તેના
હાથમાં આરતી હતી અને શરિર ઉપર ખા-
દીની સુંદર સાડી હતી. સાડીની ઠેર ઉપર
કંઈ અક્ષરો હતા. અરવિંદે દીપકના પ્રકાશમાં
જેયું—સમજી ગયો. અને ગદ્ગદ થતો બોલ્યો
—” પ્રીયે ! હવે તને સંતોષ થયો ? ”

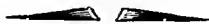
તનમને બોલી—” પ્રિયતમ ! આપે
મહારી આજ્ઞા કરતાં વધુ કરી બતાવ્યું.”

અરવિંદે તનમનેને ભેટતાં કહ્યું—” કારણ
તારી પ્રેરણામાં મહારા હૃદયની પ્રેરણા આત-
પ્રેત હતી. ”

૩૮

ભારતનાં આવાં સંતાનોથી જ તેનો
ઉદ્ધાર છે. વન્દે માતરમ્

* સૂચિત.

જલ પ્રાણીયો

હેઠરાબાદ (દક્ષિણ) ના એલેક્સીયર પીકચર પેલેસમાં એક જલખાલા
અને જલપુરૂષના મૃત-શરીરો બતાવવામાં આવે છે. એ બંનેને દક્ષિણ આટલાંટિક
મહાસાગરમાંથી હમારખાઈ ટાપુ પાસેથી ૧૯૦૫ માં પકડવામાં આવ્યા હતા. પુરૂ-
ષની લંબાઈ ૯ ફીટ છે અને તેની છાતીની પહોળાઈ ૬૬ ઇંચ છે. મનુષ્ય જેવાજ
કાંન પણ છે. સ્ત્રીની લંબાઈ પહોળાઈ પણ એજ પ્રકારની છે. પુરૂષને વધારામાં બે
મોટી મુંઠ (હાથીની જેમ) છે. .

ગુંથણકળા-બુટ ગુંથવાના રીત.

લેખિકા શ્રી તારામલ્લી શાહ.

ગુંથણ કળાનું યોગ્ય પણ શિક્ષણ દરેક સ્ત્રીઓને હોવું જોઈએ. તેનાથી અનેક શાયદાઓ મેળવી શકાય છે. દુરસદના વખતમાં ગુંથણ કામ કરવાથી વખતનો સદ્વિપયોગ થાય છે. અને આપણા પોતાના ઉપયોગની નવનવી ચીજો, કે જે વિલાપતથી દર વર્ષે સાબો રૂપીઆની આપણા દેશમાં આવે છે તે આપણે થોડા ખર્ચમાં બનાવી રાહીએ છીએ. ટેમલ કોચ, રૂમલ, બુટ, મોભ, ગળપટ્ટા, બોચલા વિ. અનેક જાતની ચીજો સરળતાથી બનાવી શકાય છે અને આપણે બર્ચ ગુમાવતા વખતનો સદ્વિપયોગ થાય છે. પહેલા ચરખાતમાં જરાક અધરો વિપય લાગે છે. પણ એક વખત હાથ બેસી ગયા પછી થોડા રસ પડે છે. ગુંથણના પ્રકારો ઘણા છે. જુદાં ચીજો ગુંથવાને જુદી જુદી રીતો કામ લાગે છે. અને જુદા જુદા સાધનોનો ઉપયોગ થાય છે. ભારતવર્ષમાં ગરીબ દયા ભોગવતી કેટલીએ બહેનો ગુંથણકળાનો ઉપયોગ કરી પોતાની સાધારણ આજીવિકા જોટલું મેળવી શકે છે. આ ક્ષેત્રમાં બુટ ગુંથવાની રીત વિખતવાર રીતે આપેલી છે. કોઈ બહેનને આમાં સમજ ન પડે અને વધુ ખુલાસો માંગે, તેને સતીષકારક ખુલાસો મોકલવામાં આવશે.

બુટ ગુંથવાની રીત.

૨૫ ટાંકા માંડવા

૧ લી હાર—આટો લપ્પ એક સાદો, બાણીના સધળા ટાંકા સાદા જેથી છવીસ ટાંકા થશે.

૨ જી હાર—સાદી ગુંથવી

૩ જી હાર—પહેલી પ્રમાણે. આ પ્રમાણે ૩૦ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી ગુંથવું હવે બીજા બાણીએ ટાંકા વધારવાના છે માટે એક હાર સાદી ગુંથવી

૧૧ મી હાર—આટો લપ્પ એક સાદો બાણીના સધળા ટાંકા સાદા જેથી ૪૧ ટાંકા થશે.

૧૨ મી હાર—સાદી

૧૩ મી હાર—અગીઆરમી પ્રમાણે. આ પ્રમાણે ૪૦ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી ગુંથવું.

૪૧ મી હાર—સાદી

૪૨ મી હાર—૨૪ ટાંકા બધ કરવા એટલે ૧૭ ટાંકા રહેશે આ ૨૪ ટાંકા એકી આગળથી બધ કરવા અને ૧૭ ટાંકા રાખીને ૨૪ હાર સાદી ગુંથવી.

૫૭ મી હાર—હવે સોવા પર ૨૩ ટાંકા નવા સેવા એટલે બધા મળીને ૪૦ ટાંકા થશે.

૫૮ મી હાર—સાદી ગુંથવી.

૫૯ મી હાર—બેનો એક; બાકીના સધળા
ટાંકા સાદા.

૬૦ મી હાર—સાદા.

૬૧ મી હાર—૫૯ મી પ્રમાણે. એવી રીતે
સોયા પર ૩૦ ટાંકા રહે ત્યાં
સુધી શુદ્ધવા.

૭૯ મી હાર—હવે એડી આગળથી ટાંકા
ચોખા કરવાના છે માટે બેનો
એક; બાકીના સાદા.

૮૦ મી હાર સાદા.

૮૧ મી હાર—૭૯ મી પ્રમાણે. આ પ્રમાણે
સોયાપર ૨૫ ટાંકા રહે ત્યાં
સુધી શુદ્ધવા અને એક હાર
સાદી શુદ્ધી ટાંકા બંધ કરવા.

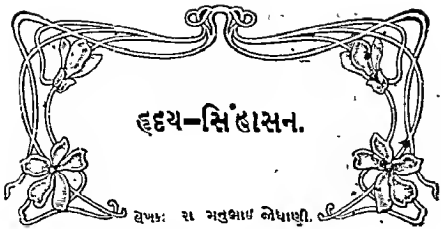
ત્યાર પછી અસ્તરનું કપડું લઈ તેને ઢબલ
કરી શુદ્ધિનું છુટ મુકી પેન્સીલથી આકાર કરી
ને કાપવું અને શુદ્ધિના છુટ સાથે સીતી જવું.

આટલું કર્યા પછી છુટને ઉધું રાખી ઉનથી
સીતી જવું અને હાથી દાંતનો એક અણીનો
સોયો લઈ એડી આગળથી આંટા વગરના
પાસા શુદ્ધી જના જેથી છુટનો ઘાટ બરાબર
આવશે. આટલું કર્યા પછી જાડુ કાર્ડબોર્ડ લઈ
તેના ઉપર છુટનો આકાર કરી કાપવું. કાપેલા
કાર્ડબોર્ડને અસ્તરના કપડા સાથે સીતી જવું
અને એક કાર્ડબોર્ડ છુટની અંદર અને બીજું
બહાર એ પ્રમાણે મુકવું. બહારનું કાર્ડબોર્ડ
સોયાથી સીતી લેવું. પછી લોખંડના
સોયાપર પાંચ ટાંકા માંડીને ૪૨ હાર સાદી
શુદ્ધી. ત્યાર પછી બે સાદા બે આંટા લઈ,
એક સાદો, બે સાદા; ત્યાર પછી ટાંકા બંધ
કરવા. આ છુટની ૫૮૧ થશે. તે છુટનાં બરા-
બર વચ્ચેના ભાગમાં બેડી દેવી. ત્યારપછી
છુટ પર રીબન ટાંકવી અને એડી પર એક
કુમરું ટાંકવું.

શંકરનો અવતાર

ઈંદોરના અલાઉદ્દીન નામે એક મુસલમાનની ગાયે એક વિચિત્ર વાહરડાને
જન્મ આપ્યો છે. વાહરડાને બે મોઢાં છે અને બે આંખો ઉપરાંત કપાળમાં
શંકરની જેમ ત્રીજી આંખ છે. એ આંખને બે ઢોળા છે. ગોફુજ-અષ્ટમીને દિવસે
જન્મેલા એ ભાગ્યશાળી વાહરડાને “કમલમુખ” નામ અપાયું છે. લોકો દર્શનને
આવે છે અને ભેટ ધરે છે. મહારાણીઓએ પણ દર્શનનો લાભ લીધો છે. વાહરડો
તંદુરસ્ત હાલતમાં છે પણ માથું એટલું મોટું અને ભારે છે કે તેનાથી ઉઠાવી
શકાતું નથી; હાથથી તેને ધોરાઈ આપવો પડે છે.

હૃદય-સિંહાસન.

લેખક: રા. મનુભાઈ ભેંઠાણી.

પુત્રિ—(સ્વગત) હે ખુદા! તારાથી મહારાજ આટલું સુખ સહન ન શકી શક્યું? હું રસ્તાની બીખારણ હતી અને તારાજ પ્રતાપે લગન-અર્ચીથી જોડાયા વગરની જગતના આદર્યાદ શાહજહાનના પુત્ર અને મનસબદાર દારાના હૃદયની દારી યશ શકી હતી; પણ મહારાજ એ સુખ તારાથી ન જોઈ શકાયું? મહારાજ દારા મેં વળે તો રાજ્યસિંહાસન પાસે બેસતો કે જ્યાં રાજ સિવાય દેવે પણ ન જઈ શકતા, તે દારાને આજે તે રસ્તાના બીખારી કરતાં ઉતરતે દરજ્જે ધૂક્યો. પણ ખુદા! તું નહીં સમજજો કે રસ્તાનો બીખારી દારા આ હૃદયનો માલિક નહિ મટે. આ હૃદય તેના સિંહાસનની ગરજ સારવા તૈયાર છે. તારી કળાનો પાર કોઈ પામતું નથી. તું રાખને રંક અને રંકને રાખ ધડીના છઠ્ઠા ભાગમાં બનાવે છે. પણ મહારાજ જેવી નિર્ભાગીની દયા કાંઈક તો લાવવી હતી! પણ રે ચંદ્ર! તને મહારી દયા નથી કે સતાવે છો? હું જાણું છું કે મહારાજ દુઃખ જોઈ તું રાજ યાય છે. નહિ તો આવી ચાંદની ખીલવી તું હસત નહિ. જો તું મહારાજ દુઃખમાં ભાગ લેવા અરે મને દિલાસો દેવા પ્રમ્થતો હોત તો જરૂર મારી પેઠે શોકથી વાદળામાં જઈ તારાં મોહું છૂપાવી ગત. પણ તારે શું? મનસાન ખીલતું દુઃખ જોઈ ક્યારે એના દુઃખમાં ભાગીદાર

જાને છે? જેમ તું હસે છે એમ, હુંય મારા દારા શુક્રેને દુઃખ કરતાં બેતી, તારે વારી ચાંદની પેઠે મહારાજ દાસ્ય ચોતરફ વીસતરતું. પણ એ દિવસો ક્યાં? રે ચંદ્ર! તું હસી લે. કારણ કે તારે પણ ચડતી પડતી છે. જગતમાં કુદરતનો કાયદો સહુને અનુભવવો જ રહ્યો. પંદર દરસ ચડી-તું પાછો પડવાનો તો છુંજ. હુંય ચડીને પડી. પણ એ મહારાજ જ માટે નહું છે? દરેક મનુષ્યની પણ એજ દયા છે. ચડતી પડતી સહુને આવે છે. દરકો ભોગવે. હુંય ચડીને પડી. પણ જેમ હૃદયને હોડી મળે એમ મને પડતાં પડતાં પ્રેમ-સિંહાસન સાંપડ્યું છે. જો કે એ પ્રેમના અણખાને પોષનાર આજે તો અંદોખાને છે. ઔરંગઝેબ નથી સમજતો કે આ હૃદય પોષનારમાં પૂરાએલા ચોરને તારાં મકાન રૂપી પોંગર જરાય વધુ દુઃખદાયક નહિ નીવડે. એ ચોર તો મને ઘાવલ કરીને ત્યાં પૂરાયો છે. એના હૃદયમાં પણ વ્યથા થતી હશે. તો એ બાલ વ્યથા એને શું કરશે? રે દારા! તું તો અત્યારે પેલા કેદખાનામાં શાન્તિમાં હશે કે કેમ, એ નથી જાણતી. પણ જ્યારે તું શાહ યવાની વાતો મહારાજ પાસે કરતો ત્યારે જો આનંદથી મહારાજ હૃદય મગમગ ઉછળતું, તેના કરતાં પણ વધારે શાન્તિ અને વધારે આનંદ મને, જો હું તારી સેવામાં

કેદખાનામાં હોત તો-ચાત. પણ આ પાપી તનને એ લાભ-પણ નથી મળતો. ત્યારે મહારાજેની અભાગીની બીજી કોણ હોઈ શકે ? હે ખુદા ! મહેને એ મહારાજા શુકોના મેળાપ કરાવી આપ ! હું એના વિના તલસું છું, એ જોઈ તું ખૂશ ન થા. હવે હદ આવી ગઈ છે. દયા કર ! દયા કર !

(એક દાસી અંદર આવવા બારણું ઉઘાડે છે.)

યુવતિ—કોણ છે ?

દાસી—એ તો હું આપની લોંડી સાહેબા ! (યુવતિ તેના તરફ જોઈ રહે છે) આપ મને નથી ઓળખતા ?

યુવતિ—ના. કદિ મેં તને જોઈ નથી તો પછી ઓળખતી તો શી રીતેજ હોઈ ?

દાસી—હું જહાંપનાહ ઐરંગઝેબ-ખુદા એમને સલામત રાખે—નો સંદેશો લઈ, આપ સાહેબાના ચરણમાં ધરવા શિર ઝુકાવું છું.

યુવતિ—(કટાણું મ્હોં કરી) શો સંદેશો છે ?

દાસી—નામદાર કહેવરાવે છે કે, તમે અત્યારના રાજ્યશત્રુ દાગના જનાનખાનાના અલંકાર હતા. આપના રૂપ સાથે સરખામણી પામે એવી કોઈ બી આખા દિંદુરયાનમાં તો શું પણ સ્વર્ગમાં પણ નહિ હશે. સ્વર્ગની દુરમેને પણ અદેખાઈ આવે તેવું તમારું રૂપ છે. આપના દિદારથી મહારજ હૃદય ધવાઈ ગયું છે. એને આપ સિવાય સર્વ તુચ્છ લાગે છે. તો એ હૃદય-તાપને શાંત કરવા આપના પ્રેમવારીનો ઉદ્ધી ઉલટાવવા; આ તાજેદારના જનાનખાનામાં પ્રેમથી પધારી મહારાજ અલંકાર સ્વરૂપ યથ રહેશે. તમારું લગ્ન દાગ સાથે શાસ્ત્રીથી મુજબ યથ નથી એટલે તમને સ્ત્રીકારવામાં મને શાસ્ત્ર કે ધર્મનો બધ નડતો નથી. દારા બાજે રસ્તાનો રખડતો બીખારી છે.

મદે એને બુદ્ધી જવ. હું તમને મારા રાજ્ય સિંહાસને બેસાડીશ, મહારી સંધળી દોલત તમારે ચરણે ધરીશ.” આ સંદેશો લઈ મહેને આપની સેવામાં મોકલી છે. તે નિધામાં લઈ યોગ્ય હુકમ પ્રમાણે કે આ દીન દાસી આપને મદે બધો બદોલત કરે.

યુવતિ—તે નીચે લોંડી ! તું શું બોલે છે, તેનું તને બાન છે ? કોની પાસે તું આ શબ્દો ઉચ્ચારવાનું સાહસ કરે છે ? તને શુદ્ધિ છે કે નહિ ! આ સિંહલુની શુકામાં નાહક મોહું નાખવા તારો બાદશાહ કેમ લલચાશે ? (કોપથી લાલચોળ બનેલી આગળ ધસે છે) ખખરદાર ! હવે જો કદી આવી છે તો ! ચાલી જા. (ધી યોળી) પણ તારો શું વાક ? સાચુંજ છે કે દરવાજો તોડવા ઉઠેજ મરણું થડે. ઠીક. તું પણ તારા બાદશાહને કહેજે કે શાસ્ત્ર પ્રમાણે લગ્ન કર્યા સિવાય દારાની સાથે પ્રેમ કરનાર હવે કોઈ બીજાને પ્રેમ આપી શકે ? હું તેમનીજ સાથે શાસ્ત્રવીધીથી પરણેલી બેગમો કરતા તેમના હૃદયથી બોહા દરજનની હતી ? હું નો એમનીજ હતી, છું ને રહીશ, આ હૃદયને રાજ્યવલ્લભી કે રાજ્યલોભ કદી નહિ લલચાવી શકે. એ આજે રસ્તાના બીખારી છે તો તેની સાથે મને બીજા માગતાં મને શરમ નહિ આવે. મને એની સાથે રહી બીજા માગતાં જો આનંદ આવશે, તે તારા બાદશાહના જનાનખાનામાં મને નહિ મળે. તારા બાદશાહને કહેજે કે મને મારા દારા પાસે જલમાં રાખે. મારી આટલી માગણી એ સ્ત્રીકારશે તો હું એનો ઉપકાર નહિ બુધું.

દારી—નામદાર ! એવી વાતો કરવા કરતાં નામદાર બાદશાહના જનાનખાનામાં પધારવાથી શીર્ષ વધશે. આપ રાજ્યરાણી યથ આખા દિંદુર રાજ્યસત્તા બોગતી શકશે. વળી બાદશાહ સલામત આપના મોર જેવા કેય.

કલાપના પાસમાં એવા તો જડાયા છે કે એને એના રત્નજડીત સુવર્ણ પલંગ પણ સિલા સમાન જણાય છે.

યુવતી-શું આ કેશકલાપ ઉપર તારો બાદશાહ મોહ પામ્યો છે ? એતો સંદેશો લખને તને મોકલવાં આ કેશકલાપે એને આકર્ષણ ક્યું છે ? મને હુંબ દેવામાં આ મારો કેશ-કલાપજ સાધન રૂપ થાય છે ? તો હે સોંડી રહે ! જેમ સાંજરને તેનાં સુંદર શીંગડાં હુંબ રૂપ થયા હતા, તેમ આ મારો કેશકલાપ નીવડ્યો છે. તેના ઉપર તારો બાદશાહ મોહો છે તો તેલજ જેમ તારા બાદશાહને આપજે અને કહેજે કે જે કેશ ઉપર તમે મોહી પડી, દારાની પ્રેમ-માથુકને હુંબ ઉપજે એવો સંદેશો કહેવ-રાખ્યો, તે કેશથી તમારા હૃદયને શાંત કરી, તેના માલિક દારા સાથે મેળાપ કરાવી આપે. (તરતજ ઝોરડામાં જઈ, કેશ કાતરથી કાપી, તેનું પડીકું વાળી આપે છે.)

દાસી-હું આને શું કરું ? આલમગીર બાદશાહ તો તમારા મુખચંદ્રના દિદાર મગ્ન છે તમારો આ મુખચંદ્ર તેના જનનપાતામાં પધારશે, ત્યારેજ ત્યાં રોશનીની શેડો પુટશે. તમારો કેશકલાપ એને નથી જોઈતો. એરે તો આ તમારું શાન્ત અને તેજસ્વી મુખકું નીલાગ્રુ છે. જે એ વાળનો બૂખ્યો હોત તો એ જગતનો બાદશાહ પળમાં હજારો મણુ વાળ મેળવી શક્યો હોત. તમે એની હૃદયેચ્છા નથી સમજ્યા જણાતા ! એ આપના મુખદર્શન મટી વ્યાકુળ થતો આજે ધાયલ થઈ પડ્યો છે.

એના એ જખમને તમારું પ્રેમ રૂપી ઔષધ આપી, સ્નેહનો પાટો ખાંધો.

યુવતી-તું બંધ કર. હવે તારી જમાન, ન ચલાવ ! મારાથી એ શબ્દો હવે સહન નથી થતા. પ્રેમ એ વેચાતી મળતી ચીજ નથી કે જ્યાં ત્યાં રખડતાં વેડફતાં ઢોળાં ન ખાય. એ તો જ્યાં હશે ત્યાંજ હજવાય. પછી એને ખીજે સ્થાન ન હોય. પ્રેમ મારી પાસે જ હવે તો નથી. એતો બધો દારાના હૃદયમાં જઈ સ્થાન પામ્યો છે. તારો બાદશાહ મારા મુખપર મોહો હશે તો એ મુખ પણ એની નજરે પડી ગયું જણાય છે. પણ એ મુખ હવે દારા શુકાનાં દિવ્ય નેત્રો સિવાય ખીજું કોઈ જોઈ ન શકે. (એમ કહી તેણે પોતાના મુખને સોહી લુહાણ છરાવતી બનાવી, અંદરથી સર્વ ભાગ ચીરી નાખ્યો અને તેજ વખતે તે મુર્છિત થઈ નીચે પડી ગઈ.)

દાસી તરતજ દોડી ગઈ. પણ એ પ્રેમી હૃદય આ બીજાનો ધા સંહન કરી ચૂકી નહિ. એ મરતાં મરતાં બોલીઃ તારા બાદશાહને કહે, જે કે હૃદયનો પ્રેમ અને શરીરનો મોહ; એ બે વસ્તુઓ એક નથી. મારો આત્મા મારા દારા સાથે મળી ગયો છે. મારું શરીર તો માત્ર નીમિત્તવસ્તુજ જુદું છે. એના ઉપર દારાને મોહ ન હતો કારણ કે શરીર કે સૌંદર્ય ઉપર અવલંબતો પ્રેમ, એ પ્રેમ નથી પણ ક્ષુભનુર હોત છે.

કાવાલાવાથી રાજ્ય-સિંહાસને બેસનાર હૃદય-સિંહાસન ન મેળવી શક્યો.

સાંદર્ભની નિશાળ-ગૃહમાં સૌંદર્ય

(શ્રીમતી કમળાદેવી ચટ્ટોપાધ્યાયના એક લાપણનો સાર)

ચાર દિવાલો અને છાપર એટલે ગૃહ ન કહેવાય. ગૃહમાં ગૃહની ભાવના હોવી જોઈએ. ગૃહની ભાવનામાં સૌંદર્ય સુખ્ય તત્વ છે. આનંદ અને શાંતિ આપે એવું સૌંદર્ય ગૃહમાં રચવાનો ધર્મ ગૃહિણીનો છે.

સૌંદર્યરચના માટે મોંઘા વાસણો, વસ્ત્રો કે મિત્રો જ નોંધ્યે એવું નથી. સૌંદર્યનો જન્મને પ્રેમ છે તે તો ઘરમાં ડોષ એવા પ્રકારની સજીવ અસર પેદા કરે છે કે અંદર પ્રવેશ કરનારને એકદમ આરામ અને ખુશ-લીલું વાતાવરણ લાગે છે.

આપું વાતાવરણ પેદા કરવાની શક્તિ જેમણે બાંધપણથી જ સૌંદર્યપ્રેમ ખીલવ્યો હોય છે તેનામાં સદૃશ હોય છે. આ શક્તિ સૌંદર્ય રચવાનું અદ્ભુત સાધન છે, અને તેને માટે ધણે અરો માતાપતાના સંસાર અને કેળવણી જવાબદાર હોય છે. તો પણ માણસ સુંદર પુસ્તકોના વાચનથી, સંગીતથી, ચિત્રોના અભ્યાસથી અને રસિક માણસોના સહવાસથી સૌંદર્યની સમજ મેળવી શકે છે.

સુંદર પદાર્થોની પણ જીવન ઉપર ધણી અસર થાય છે. ખાસ કરીને બાળકો પર તેનું જડુ આકર્ષણ થાય છે. માટે ઘરમાં બાળકોની આસપાસ સુંદરતાનો સાજા જોડાવો જોઈએ. તેમને પડેરવાના વસ્ત્રો સુંદર અને સુધક હોવાં જોઈએ. તેમને રમવાનાં રમકડાં રમ્ય અને સુંદર હોવાં જોઈએ.

સુંદર ભૂતિઓ, સુંદર વાસણો ગૃહમાં જેમની અસર આપ્યાં વિના રહેતાં નથી.

માનવ માત્રમાં સૌંદર્ય પ્રભુની પહેલી પ્રેરણા છે. જે વાંછના તૃપ્ત કરવાનું યોગ્ય સ્થાન ગૃહ છે. ઘરમાં નજર કરતાં ઘરના રહેનારાંની મનોરતિ પ્રત્યક્ષ થાય છે. ધણાં શ્રીમાનોના ઘરમાં જઈએ છીએ ત્યારે ચિત્ત પર

એક નીતનો ભાર જણાય છે અથવા ગુંગળા મણુ થાય છે. આત્માની સ્વતંત્રતા દબાતી લાગે છે. જ્યારે સાદા ઘરમાં આવકાર આપતું આનંદમય વાતાવરણ લાગે છે. આપણા દેશના શ્રીમાન ઘરોમાં પ્રદેશની વસ્તુઓનો અતિશય ખર્ચાળ ભંડાર ખડકોનો જોઈએ છીએ ત્યારે તેમની વજુસંકર રચિ માટે દુઃખ થાય છે. જે વસ્તુઓ પર આપણા પૂર્વજોનો પ્રેમ હતો, જે વસ્તુઓ આપણાં જીવનના પ્રયોગથી ઉત્પન્ન થઈ હોય છે, જે વસ્તુઓથી આપણા છટ્ટેવને આપણે ભક્તિ સમર્પિએ છીએ તે જ્યારે આપણી સામે હોય છે ત્યારે આત્માને નિરાંતનું બાન થાય છે અને આપણું સુખ વધતું લાગે છે.

પરદેશી કશ્પનાની છબીઓ, ન સમગ્રપણે એવા પુતળાંઓ, ફેમો અને દિવાનખાનાઓમાં જોડેલું વિચિત્ર ફર્નિચર આપણી અર્ધદેખ કેળવણીનો નમૂનો છે. સૌંદર્યભાવના અને સર્જકશક્તિનું ખુન કરનારી કેળવણીનું એ ફળ છે અને આપણી ભાવિ સંતતિને એ વાતાવરણમાં ઉછરતાં તેમના આત્માના આનંદ પણ આપણે કુદિત કરી દઈએ છીએ.

ઘર યજુગારવાની કિયાને ધર્મ માનીને જડુ કાળજીપૂર્વક એનો પ્રયોગ કરવો જોઈએ. ઘરને દેવસ્થાન માની તેમાં વસાવવાની ચીજો પવિત્ર અને પ્રેરક હોય તો જ એમાં સ્થાન આપીએ. આપણી આર્થિક અને સામાજિક સ્થિતિમાં સદૃશ ભગી જઈને ચોખા રૂપ જને એટલું જ આપણે પરદેશ પાસેથી લઈએ. સાદા અને સ્વચ્છતાથી યજુગાર કરીએ. ધુપ અને સુગંધથી આરોગ્યનું આંતરદાન કરીએ અને બાળકો પર પ્રેમ કરીને સૌંદર્યનાં સુજન કરીએ. કળા, પવિત્રતા અને પ્રેમ સૌંદર્યના પાંખોમાં દોડે છે.

ગુણસુધરીના વાંચકોને

સુખ-દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુખવશુ
અંદી તંત્રીને પુછો.

સંપાદક : રા.
જી. કે. ખંધડીઆ

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકે.
તેં સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

સુખધ: પ્રીતિવસમાં અભ્યાસ કરી એક વિદ્યાર્થીની
બેઠેન પૂછે છે:—

“ વર્તમા એ મારી સાથુ ને સાથુ જોયા
કરે છે. એક દિવસ એક ઘપડ લગાવી દઉં ?”

જવાબ: સંભોગ પર આધાર છે, તમને તે
વખતે હોય તેો તેો યાદ રાખજો તમે તેને
ધાવલ કરી ચૂક્યા છો, એટલે હવે માર-
વાની જરૂર નથી. બાકી ન વખતે હોય તેો
સાક્ષી રાખીને એક નહિ બે...

સુખધ: એક માતા:—

મારી પુત્રીને હવે પરણવાની
વાલાવેલી લાગી છે તેની
કોઈ દવા ?

જવાબ: પરણાવી દેવી તે.

સુરતથી રા. ‘ચીમન’:—

“ એના એક એક ફેરો
કપડાં સામે મને વધી છે ને કહું ત્યારે
સામી થાય છે, શું કરું ?”

જવાબ: બધું વખાણવા મરો એટલે તે
સામી થઈને સાદું પહેરશે.

એજ લાઇ પૂછે છે:—

“ સ્ત્રીઓ પતંજ ચગાવે એ સારું કહેવાય ?”

જવાબ: માણસો ચગાવીને પૈસાનું પાણી
કરે છે એજ કાંઈ નથી ત્યાં સ્ત્રીઓનો
શો દોષ ? વળી મરોના માથાથી મરો
પતંજ સુધીની એકેએક વસ્તુ ચગાવતો
એ તો સ્ત્રીઓનો સાદસિક સ્વભાવ છે.

સુખધ: બેઠેન કમળા:—

“ અમારો માલો ભહેર રસ્તા પર છે.
ભવભવના દબરો માણસો નીચે આવ-
તવ કરે છે. હું કબરમાં લગી રહું છું તે
એને ખમડું નથી. મારો કંઈ વાંક ?”

જવાબ: કબરો દોરો કંચાઈમાં. છ કુટથી
ઓછા હોય તેો. અલગત તમારો વાંક !
નહિ તેો એને છત્તું પુરવા લો અથવા

કબર વગરનું મમન શોધવા
લો.

સુખધ: એક ગૃહસ્થ:—

“ ના કહું છું જ્યાં રોજ
બારીની બહાર ભેંચાં વગર
કચરો નાંખે છે ને બાળો
ખવડાવે છે. એ દુનખ કોને
કહું ?”

જવાબ: થોડા દિવસ થોડો.

ચુનીસીનાલીટી જેવી કચરાવાળોઓ મરો
કાંચેરો ધડવાનો વિચાર કરી રહી છે.
કચરો પકડી ભંચ ત્યારે છોડાવવા જશે
કે નહિ ? !

એજ ગૃહસ્થ પૂછે છે:—

“ એનું હેયંજ કેમલે નથી. બધું બુલી
નય છે. તેમણે એક દહાડો માથું બાલક
ભૂલી આવી (ને કે પછી તેો જડયું).
હવે તેો માથું માથું ફાટકાટ થાય છે...”

જવાબ: સંતિ રાખો. કુટેલા દેવાને વધુ
ફાડવાનું નથી. તેમજ બનરમાં મવા

હેવા મળતા નથી એટલે કાળજીથી ચલાવી
લેવાનું.

નથી તમને મદદ માટે તમારો પત્ર જરૂરી
કેમણે સ્વાના કરી દીધો છે.

વડોદરા: ખુબ્યા ઇહેન:—

“ જીનાં વિચારના સાસુ ફાજ વચ્ચે વાંકે
લડે છે. જીવનથી ઉઠાસ થઈ ગઈ છે.
હું અને એ બન્ને...”

જવાબ: હેં? અડીલું બડીલું ને મારે જવામાં
તમારા દિંદુલવની ચોખા નથી ચાહો
અને સહો.

વડોદરા: એક ઇહેન:—

“ આ ઉલ્લી ફેલમાં મારું સત્યાનારા
વળી ગયું છે—કુકડા માંખવા કરતાં
મરવું...”

જવાબ: બહેન, પ્રભુની ઈચ્છાને તાબે થાઓ.
કષ્ટપાતથી મરેલાં સ્નેહીઓ પાછાં નહિ
આવે. રસ્તામાં લીધે માંખવાની જરૂર

સુરત: એક ઇહેન:—

‘પ્રાણ અને આત્મા સમી કુમળી કુલ જેવી
કન્યા જવાથી મન બહુ ઉઠાસ છે.’

જવાબ: બહેન, પ્રભુની માયા ભેળે જરા
હસો. તમને ઉઠાસ ભેળ પ્રભુ અદૃશ્ય
કરતો હશે !

નવસારી: એક વિધવા ઇહેન:—

“ માંધીજની સલાહ પ્રમાણે મારા કમ-
ભાગ્યે તાનજ સાંપડેલાં વેશબ્યને
દિંદુલમની ચોખા માની ધાર્મિક
અભ્યાસમાં જીવન જીતાવવા નિશ્ચય કર્યો
છે. કયા શ્રેયસ્ મનન કરે ? ”

જવાબ: આ ઉર્જવળ નિશ્ચય મટે ધન્યવાદ.
શ્રીમદ્ જીતાવનું મનન કરો.

સાભાર સ્વીકાર: (૧) વનિતા વિજ્ઞાન:
તંત્રીઓ: શ્રી બાજગીરી મુન્શી અને શ્રી. સિવ-
ગોરી બજાર વર્ષ ૧૯; અંક ૫. વા. લ. ૩. ૧-૮-૦
(૨) પ્રભુમત: તંત્રી: રા. કાશીરામ મા કાકર.
વર્ષ ૩; અંક ૫-૮ વા. લ. ૩. ૩-૦-૦. (૩)
તૈનમંકાર: પુ. ૧૪; અંક ૩૨. વા. લ. ૨-૮-૦
(૪) સામાજ સેવક: વ્ય. રા. ગો. હી. કાકર
વર્ષ ૪; અંક ૩. વા. લ. ૩. ૧-૪-૦ (૫)

ગુજરાત શાળાપત્ર: તંત્રી રા. મૂળજીભાઈ
હી. ચોકસી. પુ. ૬૬; અંક ૬. (૬) સંભાવત:
ચોખંડરના રોક સાણીજ લવજા ધીવાળાની રૂ.
એક લાખની સંભાવતનો અહેવાલ. (૭) સૌરાષ્ટ્ર
શિક્ષક: તંત્રી રા. મૂળજીભાઈ ચ. પટેલ. પુ. ૧;
અંક ૧. વા. લ. ૩. ૧-૮-૦ (૮) છોક્રે વાર્ષિક
અહેવાલ, સમાજસેવા મંડળ; મોઝાસાનો.
પ્રકાશક: રા. રત્નલાલ ત્રી. રાજપરા, મંત્રી.

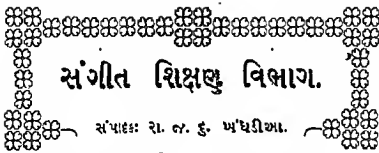
એક માણસે વકીલ પાસે જઈ ફરીઆદ કરી, “ સાહેબ, મને એક માણસે ‘ વર ’
કહ્યો. તેના પર બદનક્ષીનો દાવો લાવી શકું ? ”

વકીલ—“ હા, તેણે તને ‘ વર ’ ક્યારે કહ્યો ? ”

બસીલ—“ આસરે ત્રણ વર્ષ પહેલાં ? ”

વકીલ—“ ત્રણ વર્ષ પહેલાં ? ને તું આજે ફરીઆદ કરવા કહે છે ? ”

બસીલ—“ પણ, સાહેબ, મેં ગઈ કાલેજ વર કેવો હોય તે જોયો. ”

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: રા. જ. હ. ખંધડીઆ.

નોટશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો માટે નીચાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે ઠાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મં કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સંપતકમાં ગાયન વગડતું હશે તેનાથી પાછલા સંપતક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સંપતક (દીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્કેચ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: ભા (એટલે ખરજનો તીવ્ર નો) અને ભા (એટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે.
- (૪) તાલનો ઠેકા બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-ભા 'લીના-આમાં ' ભા ' પર તાલનો ઠેકા ગણવો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લંબાવવા થડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને માટે 'જેવાં ફરેક વધારાના સ્વર માટે...આમ ત્રણ મોડા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે ભા...લી ના (એટલે કે ભા. આ.લી. ના એમ સમજવું).

મોસાળ. *

(ત્રણ તાલીના ગરબાની લાવણી—ઓધવજી સંદેશો કે'જો સ્થામને...એ રાહ.)

મ" હિ ય ર થી" મોં ધા" ... રે મ હિ ય ર મા" ... ત ના"
મ મ મ ગ પ મ ગ રે મ સા રે ગ મ ગ રે સા સા

મો" ... ધા એ" ના ... ભા" ... વ ત ધા" બ લુ કા" ... ર જો"
પ સા સા સા રે ગ રે મ મ મ ગ રે સા રે ગ મ ગ રે

મ" ન હ ર તી" શી મ" હે મા ની ... મા ... મી" ... ત ધી"
મ મ મ ગ પ મ મ રે ગ સા રે ગ મ ગ રે સા સા

શી" ... જા શા એ ... મ" હી ય ર ના" સ તકા" ... ર જો"
પ સા સા સા રે ગ રે મ મ મ ગ રે સા રે મ ગ રે

મ" હિ ય ર થી" મોં ધા" ... રે મ હિ ય ર મા" ... ત ના"
મ મ મ ગ પ મ ગ રે મ સા રે ગ મ ગ રે સા સા

(બાકીની લીટીઓ ઉપર પ્રમાણેજ વગાડવી.)

(નોંધ:—જ બહેનોને આ કોલમનો લાભ લેતાં કંઈક મુજબ જતી હોય, અથવા જમને બીજા કોઈ મનપસંદ મીતો શીખવાં હોય તે બહેનોએ લખી મોકલવું, જેથી કરી જરૂરી ફેરફાર કરવામાં આવશે—જ. હ. ખં.)

* આ રાસ સ્વ. યોરાહકરની 'રાસવરંજિણી' નામના કાવ્યસંગ્રહમાંથી લીધો છે આ પુસ્તક "શુભસુદરી" કાવ્યલિપમાંથી ર. ૦-૧૦-૦ ની કિંમતે મળી શકશે. પોષ્ટથી મ'આવનારે અખીઆર આનાની ટીકાઓ બીડવી

સંપાદક: રા. જ. દ. ખંધડીયા.

કુપન—ઓક્ટોબર ૧૯૨૭.

માસિકના આદક ન હોય તેવો કોણ જાહેરો જાણ્યા-
ની હરિશમાં ભાગ લેવા પ્રજ્ઞતાં હોય તો તેમણે
આ કુપન ફાડીને પોતાના જવાબ માટે એક આનાની
રીપટ સહિત બીજી. એવી રીતે કુપન મોકલવારને
હરિશમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

તરી, “જીજ્ઞસુંદરી”.

- (૧) એક સાચો મિત્ર, ગુજરાતી બાપાના 'ખ' જોવા કેમ લાગે છે ?
- (૨) એક બીલાડી એક ચોરડામાં દાખલ થતાં પહેલાં એક બાણુ નજર કરી પછી બીજા બાણુ બુઝે છે તેવું શું કારણ ?
- (૩) એવી કંઈ વસ્તુ છે કે જે ભેગી થતાં ભાંગે છે અને ભાંગવા જતાં ભેગી થાય છે.
- (૪) એવી કંઈ વસ્તુ છે કે જે કદી હોતી નથી છતાં ઘણાને ઘણી વાર દેખાય છે ?
- (૫) એવી કંઈ જગ્યા છે જ્યાં તમને 'સુખ' ચોવીસે કલાક કાપમ જડે છે ? - -
- (૬) એવી કંઈ વસ્તુ છે કે જે હંમેશા પીરસાય છે, પીરસવામાં આવે છે છતાં કોઈ ખાઈ શકતું નથી ?
- (૭) એક દોઢાની સગડી ચાર આનાની, તેા એક મણુ કોલસાનું શું ?

[નોંધ: યોગસ્ટ માસના ઉષાષ્ણના જવાબો મોટી સંખ્યામાં હોવાથી અને જવાબો આપવામાં લખવાને તેમજ કાગળને કંઈ નિયમ નહિ હોવાથી તપાસતાં બહુ મુશ્કેલી થઈ હતી. આ દુર કરવા માટે વાંચકોને નીચેના નિયમ પાળવાની વિનંતી કરીએ છીએ:—

અધા જવાબો માત્ર પોસ્ટકાર્ડમાં જ મોકલવા. પુરંસિકેષ કે બીજી કોઈ પણ સાધનના કામગીરીમાં આવેલા જવાબો સ્વીકારવામાં આવશે નહિ. કાર્ડમાં ઉપર ' ..... માસની પુનામી હરીશખ ' એટલું મથાણું કરી તે પછી માત્ર જવાબો જ (સવાસો ફરી લખવા નહિ) લખી નીચે પોતાનું નામ, ઠેકાણું તથા ગ્રાહક નંબર આપવો. જોયો કુપન મોકલે છે તેમણે પછી ટીકીટ વગરના પોસ્ટકાર્ડમાં જ જવાબ લખી તે કાર્ડે કુપન સાથે કવરમાં બીડવો.

આ નિયમથી અમને એકજ સાઈઝના કાગળ તપાસવાની સગવડ યુક્ત અને વાંચકોને જે પૈસા ટપાલડીકીટના બચશે. કેટલાક ગ્રાહકો આ જવાબોની સાથે પોતાના પત્ર અને સરનામા વિષે સૂચનાઓ કરે છે. આવી કંઈ પશુ બાબત, કાડ પર લખેલી હશે તો તે જવાબ સ્વીકારશે નહિ. તંત્રીઓ.]

આગસ્ટ માસની હરિદાઈનું પરિણામ.

સાચો જવાબ આ પ્રમાણે છે:—

૧ મ	૨ જ	૩ રી	૪ ભા	૫ પો	૬ કા	૭ ર
૧૭ ભ	૧૮ મ	૧૯ પા	૨૦ હ	૨૧ પ	૨૨ કા	૨૩ શ
૨૪ ર	૨૫ સા	૨૬ ધ	૨૭ બી	૨૮ રિ	૨૯ આ	૩૦ યા
૩૧ મે	૩૨ મ	૩૩ જ	૩૪ તા	૩૫ ચા	૩૬ સ	૩૭ ત
૩૮ ૧૮	૩૯ ૨૧	૪૦ ૨૨	૪૧ ૨૩	૪૨ ૨૪	૪૩ ૨૫	૪૪ ૨૬
૪૫ ૨૭	૪૬ ૨૮	૪૭ ૨૯	૪૮ ૩૦	૪૯ ૩૧	૫૦ ૩૨	૫૧ ૩૩
૫૨ ૩૪	૫૩ ૩૫	૫૪ ૩૬	૫૫ ૩૭	૫૬ ૩૮	૫૭ ૩૯	૫૮ ૪૦

કુલ જવાબો ૧૨૪ મળેલા છે. જેમાં ૫૦ સાચા છે અને ૭૪ શૂલ ભરેલાં છે. સાચા જવાબો આપનારનાં નામો:—

શ્રીમતી (૧) હીરાબાઈ ૬. ઉદેશી. (૨) ચંદ્રબાળા મ. વેરા. (૩) રાસકમળી મ. કમોડીયા. (૪) લક્ષ્મી બા. દલાલ. (૫) હંદુમતિ હ. દેસાઈ. (૬) મંગળા દો. પારેખ. (૭) શ્રીમતી ન. મજુમદાર. (૮) કુસુમલતા ર. મોદી. (૯) શ્રીદેવી કુ. (૧૦) રસિકાગૌરી મ. મપારા. (૧૧) પ્રભાવતી ધ. કણીઆ. (૧૨) લીલાવતી મ. મહેતા. (૧૩) જ્યાગૌરી વ. કાકર.

(૧) જનના જયંતીલાલ. (૧૫) જવાલકમી કૃષ્ણચંદ્ર. (૧૬) હેતુબહેન આણંદજી. (૧૭) યશીકળા જ. ઓશ. (૧૮) બહેન વસંતી, ભરચ. (૧૯) પ્રમીલા કુ. દવે. (૨૦) હરદા-ગૌરી કુ. દવે. (૨૧) સાવિત્રીબહેન ૦/૦ આચાર્ય. (૨૨) સવિતા ૦/૦ મણુપતિચંદ્ર ભટ્ટ. (૨૩) ભદ્રિકા મહેતા. (૨૪) હસમુખગૌરી પ. ઓશ. (૨૫) મોતીગૌરી ૦/૦ તલાઈ નગીનલાલ. (૨૬) કમળાગૌરી ક. અલીઆ. (૨૭) શાન્તીબાઈ દા. ગોર્ખાજી. (૨૮) ચિત્રલેખા ૦/૦ ઓ. દી તા. હરિલાલ દેસાઈ. (૨૯) શાન્તાબહેન પટેલ. (૩૦) વસંતકુમારી જ. નાણાવટી (૩૧) પુષ્પા હે. પારેખ. (૩૨) મંદુમતિ દેવી. (૩૩) ચતુરબાઈ ડાકટર. (૩૪) સાવિત્રીબાઈ. (૩૫) નિર્મળાબહેન ની. દેસાઈ. (૩૬) અતિથુમ મ. બેરી. (૩૭) રસીલા ચં. મણુદલાલ. (૩૮) દીપકબા દેસાઈ. (૩૯) પુષ્પાવતી મનુલાલ. (૪૦) રહેમતબાઈ હાસીમ હીરાણી. (૪૧) નિર્મળા ધ. દેસાઈ. (૪૨) રામકેર સુનીલાલ. (૪૩) હંદુમતિ મણીલાલ. (૪૪) કલાવતી ભગવાનદાસ. (૪૫) ચુણવતી વરજીવન (૪૬) વીરમતી મ. દેસાઈ. (૪૭) પુષ્પાગૌરી પીરજીલાલ. (૪૮) પુષ્પાવતિ બં. દેસાઈ. (૪૯) સેફેઝરી સમાનદ, પાર્શ્વ ચિતામણી સાર્વજનિક વાંચનશાળા. (૫૦) કાન્તિલાલ નાથલાલ.

આ જવાબોમાંથી એક બાલક પાસે નામ ઉચ્ચકવતાં (૭ નંબર) બહેનશ્રી શ્રીમતી નરવરલાલ મજુમદારનું નામ નીકળતાં તેમને ધંનામ આપવામાં આવે છે. ધંનામનું પુસ્તક "પાપાણી" તે બહેને મંગાવી લેવું. ૧૬ નંબર બહેન હેતુબહેન આણંદજીના સુધા અને સદાશંકર જવાબની અને કદર કરીએ છીએ.

સમાલોચના.

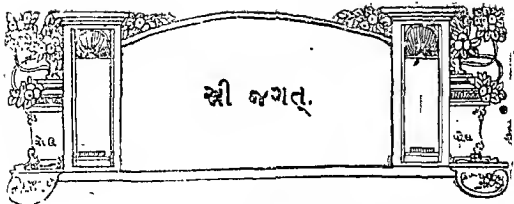
પતેલી અંક: "સાંજવત્માન": આ નવ-
હીતા દૈનિક પત્રને ચાલુ વર્ષમાં ૨૫ વર્ષ પૂરાં
યાય છે એ સીદ્ધવર જ્યુબીલી પ્રસંગે પ્રતિવર્ષ
પ્રકટ થતો પતેલી અંક ચોતાના આદકોને એ પત્રના
સંચાલકોએ લેટ ધર્યા છે. એવો દલદાર અંક
તૈયાર કરવામાં કેટલી જહેમત અને કેટલો ખર્ચ
યાય છે, તેનો જોખમ ખ્યાલ હશે તેઓ આ કીમતી
લેટની જરૂર હદર કરશે. દર વખતની જોમ આ
વખતનો અંક પણ વિધવિધ પ્રકારની લેખસામ-
ગ્રીથી અને રા. વાસપોરના તેમજ બીજાં સુંદર
ચિત્રોથી એક આકર્ષક પોથો બન્યા છે. અંગ્રેજી
લેખોનું પ્રમાણ કંઈક વધારે આવી ગયું છે પરંતુ
તે સર્વ લેખો મનનીય હોય સુંદર માનસિક
ખોરાક પૂરા પાડે છે. આ ઉપયોગી પોથો પ્રકટ
કરવા માટે અને ખાસ કરીને, ચોતાના પત્રની
સીદ્ધવર જ્યુબીલી જેવા લાગ્યેશાળી યથા તે માટે
એ પત્રના સંચાલક શેઠ રૂસ્તમજી વાઝાલાખીને
અમે અભિનંદન આપીએ છીએ; અને ઉચ્છ્રીએ
છીએ કે તેઓ ગોલ્ડન જ્યુબીલી જન્મવા પણ
લાગ્યેશાળી યાચ.

પતેલી અંક: "બોમ્બે કોનીકલ": મ. રુર
શ્રીરાજશાહ મહેતા સ્થાપિત આ રાષ્ટ્રીય પત્રે લાગ્ય-
ના કેટલાક પલટા અત્યાર સુધીમાં જોઈ નાંખ્યા
છે અને માલીકો પણ બદલાયા છે. શેઠ બેલગામ-
વાળાની શહબરી હેઠલ આવ્યા પછી એમાં પૂનઃ
નવું જોમ આવવું નય છે. મહેસુરના ના. મહા-
રાંબની સીદ્ધવર જ્યુબીલી પ્રસંગે એ નમુનેદાર
રામરાજય સંબંધી અનેકવિધ વિષયો આપેલો
અને સુંદર ચિત્રોથી આકર્ષક બનેલો ખાસ અંક
પ્રકટ થ્યા પછી થોડાજ સમયમાં પતેલી અંક પણ

પ્રકટ કર્યો છે અને ચાર આનાની નજીવી કીમતે
આદકોને આપ્યા છે. આ અંકમાં ફક્ત પારસી કો-
મને લગતાજ નહિ પણ રાષ્ટ્રીય દૃષ્ટિએ વિધવિધ
પ્રશ્નોની ચર્ચા કરતા સુંદર લેખો આપ્યા છે. રા.
જનવાળાના ચિત્રો પણ લાવવાછી અને આકર્ષક
હોય આ અંકની શોભા વધારે છે. એ સર્વજન
પ્રયત્ન માટે સંચાલકોને ધન્યવાદ.

બાળક: દેમાસિક: વંત્રી: રા. લીખાભાઈ પુ.
બાસ, ગોધરા. વ. લ. ર. ૧-૮-૦. પુ. ૫; અંક
૫ વિધવિધ પ્રકારના અને બાળકોને આકર્ષક યાચ
એવા કાળ્યા, લેખો અને વાર્તાઓથી ગુજરાતના
બાળવર્ગની સેવા બળવતું આ માસિક પ્રતિ અંક
બાળસાહિત્યમાં સારો ઉમેરો કર્યો નય છે. ઉપરાંત
તંદુરસ્ત બાળકોના અને બાળકસારોના ચિત્રો
વગેરેથી માસિક વધારે પ્રોત્સાહક બને છે. જે
ઘરમાં નાના બાળકો હોય તેમણે આ માસિક
અરસ મંગાવવું જોઈએ.

બાલમંદિરના દર્શને: લેખક: રા. ગોવિંદ-
રામ બાળારાંકર ઠાકર. લાવનચરણ શ્રી દક્ષિણા-
મૂર્તિ બાલમંદિર શ્રી. તારાબેન મોરક અને રા.
જિજ્ઞાસાબાના આધિપત્ય હેઠળ ગુજરાતની એક મો-
ટામાં મોટી ખોટ પૂરી રહ્યું છે. એ બાલમંદિરના
અભ્યાસાર્થે ગયેલા લેખક મહારાજે ચોતાને યથલા
અનુભવો રજુ કર્યા છે. બાલમંદિર વિષે ઉપયોગી
માહિતી પૂરી પાડતું આ પુસ્તક દરેક માતૃપિતાએ
વાંચવું જોઈએ અને એ મંદિરમાં ભારિ નામરિકો
લડવા કેવા પ્રવાસો યદ્ય રહ્યા છે તે બધું જોઈએ.
પુસ્તક શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ પ્રકાશન મંદિર, લાવન-
જાને લખવાથી મળી રાકરો.

હિન્દ

હિન્દ જયંતિ: સ્વ. દાદાભાઈ નવરોજીની જયંતિ પ્રતિ વર્ષની જેમ શ્રી ગુજરાતી હિન્દ સ્રી મંડળના આશ્રમ હેઠળ તા. ૩ જી સપ્ટેમ્બરે ઉજવાઈ હતી. શ્રી. સરોજિની નાયડુ પ્રમુખરથાને હતાં. આ પ્રસંગે જલપ્રલયમાં સપડાયેલી જનતા તરફ સહાનુભૂતિ બતાવનારો ડરાવ લેડી લક્ષ્મી-બાઈએ પ્રકાશ કર્યો. બહેન રસિકમણી દેસાઈએ એ માટે મંડળે ઉધારેલા ફંડમાં રૂ. ૧૭૫૬૭ ભેળા થયાનું જણાવ્યું હતું.

સંકટ ગ્રસ્તોના સહાયે: એક્ઝીક્યુટિવ કમિશનના ગુજરાતી મંડળ તરફથી પ્રે. નરસિંહરાવ દિવાલિયાના પરિશ્રમથી એક સંગીત અને ગરબાનો જલસો જલપ્રલય સંકટ નિવારણ ફંડના લાભાર્થે સર મવસજી જહાંગીર હોલમાં થયો હતો. સા. લવંગિકા મહેતા, શ્રીમતી માણિકાબાઈ મરચંદ, સા. લીલાવતી દેસાઈ, સા. શાનુમતી ત્રિવેદી અને સા. પ્રતિભા દુવે પ્રેક્ષકોને સંગીતની મેળ જણાવી હતી. લક્ષ્મીનગરની બાલિકાઓએ “પ્રતાપ” નાટકના પ્રવેશો લગવી બતાવ્યા હતા. અનેક બહેનોએ ત્રણ સુંદર ગરબા ગાયા હતા. એમાંના બહેનો ગરબાનું ફોટોચિત્ર આ અંકને મુખપૃષ્ઠે આપ્યું છે. આ સફળ પ્રયત્ન માટે લાગ લેનારી બહેનોને અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ. રૂ. ૨૦૦૦ ની રકમ આ જલસાને પરિણામે ફંડમાં મળી હતી.

સાન્ટાકુલમાં જલસો: જલપ્રલય સંકટ નિવારણ ફંડના લાભાર્થે સાન્ટાકુલના સ્રી સમાજ તરફથી રોઠ આનંદીલાલ પોતવારના બંગલામાં નાટ્ય પ્રયોગો અને સંગીતનો જલસો થયો હતો. સા. બહેન સરોજિની મહેતા અને સા. બહેન હમીદા

મહેતાએ ખાસ પરિશ્રમ લઈ આ સમારંભને સફળ પાર ઉઠાવી હતો. “ઈંદ્રને અરજ” નામનો પ્રયોગ બહેનોએ અત્યંત સફળતાથી લગવ્યો હતો; અને તેમાં જ કપિલા ખાંડવાલા અને કું. સાન્નિલા દેસાઈને ખાસ ધન્યવાદ થઈ છે. “મુંગી પેતની” પ્રયોગમાં જે પારસી બાઈઓએ સફળે પ્રજ્ઞા હસાવ્યા હતાં. રૂ. ૮૫૦ ની રકમ આ પરિશ્રમને પરિણામે ફંડમાં મળી હતી.

સપ્ સાથે લડત: વાંદરામાં મિસિસ હેન્દ્રીશ નામે ૭૦ વર્ષની એક વિધવા બાઈ રહે છે. કેટલાક વખતથી તેની મરધીનોમાંથી રોજ એક મરવી. આ પ્રુનીને શોધી તેની પર વેર લેવાનો બાઈએ નિશ્ચય કર્યો. એક સવારે તેને કંઈક અજાણ સંજ્ઞાથી તરતજ તે મરધીના પીંજરા તરફ દોડી. જોયું તો એક મરધી સપને સાથે લટકી રહી હતી. લયનો વિચાર કર્યા વગર બાઈએ સપને ડોળીની નીચેથી પકડ્યો. સપ હાથ પર ઘીંટળાયો અને ચૂડ મારી. બાઈએ ખુસો પાડતાં માણસો દોડી આવ્યા અને સપને મારી નાંખ્યા. સપ ૪૦ ઇંચ લાંબો અને દોઢ ઇંચ નરો હતો!

ન્યા. મૂ. જવેરીના માનમાં: મુંબઈની વંદા રામજી કન્યાશાળાના ન્યા. મૂ. રા. કૃ. સા. જવેરી એક અમણી સંચાલક હોઈ તેઓશ્રી હાઈકોર્ટના ન્યાયાસને વિરુદ્ધતા તે માટે તેમને અસિનદન આપવાનો એક સમારંભ તા. ૧૩ મી સપ્ટેમ્બરે થયો હતો. સંગીત અને નાટ્ય પ્રયોગોના કાર્યક્રમ પછી શાળાનાં સુપ્રી. મીસં નવાજબાઈ કોન્ટ્રાક્ટરે રા. જવેરીની સેવાની પ્રસંસા કરી તેમને અસિનદન આપ્યાં હતાં. શાળાની બે વિદ્યાર્થીનીઓએ પણ પ્રસંગોચિત વિવેચન કરી પોતાનું ઝાણ આપ્યું.

ક્યું' હવે. ન્યા. રા. - ઝવેરીએ જવાબ આપતાં
મીસ કાન્ટ્રેક્ટરની વ્યવસ્થાસહિતના વખાણ કર્યાં
હતાં.

હિંદુ: પારસી લગ્ન-અમદાવાદની વદશીય
રાજામાં લાક્ષતા એક વિદ્યાર્થી નગીનદાસ ત્રિવેદીએ
એજ રાજામાં નક્કી થયા માટેનો અભ્યાસ કરતી
પારસી કન્યા તેહમીના સાથે લગ્ન કર્યાં છે. તેહ-
મીનાની શુદ્ધિ વડોદરાની હિંદુ સભાએ કરી તેને
સરલાદેવી નામ આપ્યું છે. નગીનદાસની બાલ્યાલુ
પત્ની ૧૫ વર્ષની બાળા હયાત છે, છતાં હંદેરાતા.
પ્રેમને ખાતર આ લગ્ન
યજું છે !

ધન્ય મહાજન ! લી-
બડીના મહાજને એક
આદરણીય ઠરાવ કર્યો છે
અને તે માટેના રીવસર
નિયમો ધરી રાવા કુટુમ્બની
કુટીને નષ્ટ કરવા કમ્મર
કરી છે. આ પ્રવૃત્તિ
આખા શુજરાતમાં અનુ-
કરણ યાચ એમ અને
ધ્વજીએ છીએ.

કન્યા વિદ્યાલય લી-
બડી: આ વિદ્યાલયનો
હત્તવ તા. ૧૪ મી
ઓગસ્ટે રેવન્યુ કારભારી
રા. ત્રીભોવનદાસ રાબના
પ્રમુખપદે હજવાયો હતો.
સ્વ. રોડ મૂલ્યદંડ અવ-
રાજના સુપુત્રેએ ઉપારેલી
એ શુભ પ્રવૃત્તિને પરિણામે ચાર વર્ષનાં લીબડીની
કન્યા કેળવણી એવડી થઈ છે. આજે રાજામાં ૨૨૮
કન્યાઓ શિક્ષણ લે છે. ૧૯૮૦ માં ખર્ચ રૂ. ૨૧૦૧
હવે તે વધીને તે ૩૧૦૦ ઉપર અંચું છે. ૬ સિક્ક-
કોને બદલે ૧૧ સંખ્યા થઈ છે. આરોગ્યવિજ્ઞાન,
બાળચિકિત્સા, શીવણ, હારત, શુંયણ સંગીત અને
ધાર્મિકજ્ઞાન ખાસ અપાય છે વ્યવસ્થાપકોને તેમના
સફળ પ્રયત્નો માટે ધન્યવાદ

ગહેસુરમાં દેવદાસીઓ: મદ્રાસની ધારાસભામાં
જપમુખ ડૉ. ગુણવત્સવી રેડીએ ગહેસુરના એક

મ. મહારાણી અહલ્યામાઈ

જેમની ૧૩૨મી જયંતિ આજા હિંદમાં હજવાઈ છે.

આજલા દિવાન રાય બહાદુર શ્રીનિવાસ ચાહું'એ
દેવદાસીની પ્રયા બંધ કરવા માટે કરેલા પ્રયત્નો
હમણાં પ્રકાશમાં આણ્યા છે. તેમણે એક હુકમ
કાઢ્યો હતો કે જે મંદીરોની ગ્રાન્ટોના સવાલ
રીતીક્રમ માટે આવે તેમની ગ્રાન્ટ મંજૂર કરતી
વખતે તેમાંથી દેવદાસીઓની સેવા બંધ કરવી. એ
દેવદાસીઓને મળતું સાલીઆણું ચાહુ રાખડું પણ
તેઓ મરી નહ ત્યારે બીબની નીમણુંક તેમની
જગ્યાએ ન કરવી. દેવદાસીઓએ આ હુકમ સામે
અપીલ કરેલી અને એ સવાલ શાસ્ત્રીઓના નિષ્ણેય

માટે તેમની સમક્ષ મુકાયો
હતો. શાસ્ત્રીઓએ કહ્યું
કે આવમમાં મૂર્તિ
પારો સંગીત અને નાચ
કરવાનું હું છે. પણ નીતિ
ન જંગવાદી હોવાથી એ
પ્રથા ધર્મથી વિરુદ્ધ થઈ
છે. પરિણામે સરકારે એ
હુકમ મંજૂર રાખ્યો. ૧૯૧૦
માં બીબે હુકમ કાઢી
મંદિરમાં દેવ દાસી રાખ-
વાનું બંધ કર્યું. હિંદુ
જનતાએ તે માટે જરાપણ
વધિ ન ઉઠાવ્યો. આ
પ્રથા બંધ કરવા માટે
શ્રી. રામદાસ પંડુભે
વડી ધારાસભામાં ઠરાવ
આણ્યો હતો અને બિટિયા
સંખ્યા એક કાયદો ધરી

અમલમાં મુકવાની માંગણી સરકારે સ્વીકારી છે.
એ નિર્ણય દિવાળ જલ્દીજ નષ્ટ થાય એમ અને
ધ્વજીએ છીએ.

સતી: તામિરમાં હમણાં એક વજ્જ સ્ત્રી સતી
થવાનો બનાવ બન્યો છે. ભેશીએ કહેલું કે તેમનો
પતિ ૬૦ વર્ષની ઉમરે શુજરી જશે. પોતાના
સોમાગ્ય અખંડ રાખવા એ બહેને તા. ૧૦ મી
સપ્ટેમ્બરે એક જોરડીમાં બરાઈ અને ફાસો ખાઈ
સ્વર્ગવાસ કર્યાં છે !

સી ઉતાડીએ માટે: મદ્રાસમાં મળેલી

રેલ્વે ઉપર પરિવહનમાં એક ઠરાવ રજૂ કરી મિસિસ કમીન્સે શ્રી ઉત્તરેશ્વરી માટે આ પ્રમાણે માંગણીઓ કરી છે. (૧) દરેક ટ્રેનમાં આખો ડબ્બો રીઝર્વ રાખવો, એ ડબ્બામાં એસવાની જગ્યા પહેળી રાખવી, બજારની વધારે સમવડ કરવી અને હાળલ ધવાની ગેલરી રાખી કપાટ બેન્ડ અલાયદા કરવા. (૨) દરેક મોટા સ્ટેશને ત્રીજા વર્ગની શ્રી ઉત્તરેશ્વરી માટે વેધકીય રૂમ રાખવા. (૩) હાંથી મુસાફરીની ટૂંકામાં એક શ્રી. ઇન્સ્પેક્ટર રાખવી. (૪) શ્રી ટીકીટ આપનાર રાખા જુલો બારીઓ ટીકીટ આપવા માટે કરવી.

સત્યાગ્રહમાં મદદા-સમાં જનરલ નીલ નામે એક લશ્કરી અમલદારનું પૂતળું છે, એ અમલદારે ૧૮૫૭ ના બળવા વખતે અનેક અમાનુષી કૃત્યો કર્યા હતાં. હિંદની દૃષ્ટિએ આવા માણસનું સ્મારક રામભદ્રેશ્વર ગણાય. એ બાવલાને ઉપેક્ષા નાખવા માટે મદદાસના શહેરીઓ સત્યાગ્રહ માંડી બેઠા છે. ઘણાને અત્યાર પહેલાં જીવમાં મોકલી દેવામાં આવ્યા છે. એક વૃદ્ધ બાઈ શ્રીમતી અંગ્ગીઅમ્મલે પણ તેમાં ભાગ લઈ સર-કારની મ્હેમાની સ્વીકારી છે. એમની દીકરીએ પણ ભાગ લીધો હતો. તેને ચાર વર્ષ માટે સુધાર-ગૃહમાં મોકલી છે.

નિમણૂકે: મિસિસલક્ષ્મી અમ્મલ વેલોર મુનીસીપાલિટીના સમાસદ નીમાયા છે. મિસિસ ન્યાલક્ષ્મી કુમાર ચીંગલીપટની છલ્લા કંગવણી સમિતિના અને મિસિસ રૂક્મિણી લક્ષ્મીપતિ ટીરૂત્રી ૪૮ પોર્ડના સમાસદ નીમાયા છે. મિસિસ પોતુસ્વામી લીનેવેલી ટીરૂત્રી પોર્ડના સમાસદ

નીમાયા છે. મિસિસ અન્ના થોમસ ને “ગાળ-હિલ” ના નિબંધ માટે ચાંદ મળ્યા છે. મિસ શેલબાલા ઠાસ-ગિહાર આરીસ્સાના માછ પ્રધાન મી. મદનસુદન ઠાસના પુત્રીને પટના મુનીવરસીદીનાં ફેલો નીમવામાં આવ્યા છે. મીસ ઠાસ મુનીસીપાલિટીનાં સમાસદ અને જે. પી. છે.

કે. સરલા ધોસ, એમ. એ.
અમેરિકાની વેલોરથી કોલેજમાંથી સમાજશાસ્ત્ર માટે ડીગ્રી લેનાર પહેલાં હિંદી સન્નારી.

નાગપુરના ચતુર-ભાઈ નાગપુરમાં આવતા શસ્ત્રબંધીના કાયદા સા-મેના સત્યાગ્રહમાં ભોડાયલાં બહેન ચતુરબાઈ કોટકને ગુન્દેગાર ઠરાવી તેમને કેદની સજા ફરમાવી છે. કહેવાય છે કે તેમને તેમની દસ માસની પુત્રી સાથે પરદેશ કર્યા હતાં અને પોલીસે અત્યંત કનડગત કરી હતી. પાછળથી તેમણે છૂટવા માટે માફી માંગ્યા હતાં કહેવાય છે.

સાગરનું મહિલા વિદ્યાલય: ૧૯૨૪ માં સ્થાપિત થયેલ આ વિદ્યાલય મધ્ય પ્રતિભાની એક નમુનેદાર કન્યાશાળા છે. આ શાળા શ્રીમતી ચમુનાલાઈ ઠાકુરના પરિ-શ્રમમાં સુંદર પરિણામ છે. ખીલ વિષયો ઉપરાંત ગૃહવ્યવસ્થા, સંગીત, દસ્તાવેજો અને મંત્ર-પાઠું પણ શીખવાય છે. રા. સા. શોખન

રેલ્વે અને માટે મકાન આપ્યું છે જેનું ચિત્ર આ અંકમાં આપીએ છીએ બહુકુતું ફંડ કરવા કમિટિ પ્રયત્નો કરે છે તેને સફળતા મળે એમ ધૃવળીએ છીએ.

અલ્પક્યાબાઈ જયંતિ: ઉદાર રાજ્યની સુ-વિખ્યાત રાજકર્ત્રી રાણી અલ્પક્યાબાઈની ૧૩૨મી વાર્ષિક જયંતિ ઉદાર રાજ્યમાં અને રાજ્યમાં

તેમજ દિંદના વિધવિધ સ્થળોએ ૨૫ મી ઓગસ્ટે ઉજવાઈ હતી અને એ વિદ્યુષી રાણીના જીવનના બાધદાપક પ્રસંગો વર્ણવ્યા હતા.

પરીક્ષામાં: અલાહાદ યૂનીવર્સિટીની એમ. એસસી. (રસાયણશાસ્ત્ર) ની પરીક્ષા મ. ડૉ. પદેશ રાજન રાયના પુત્રી કુમારી શીલા રાય પ્હેલા વર્ગમાં પ્હેલે નંબરે પસાર કરી છે. મ. પ્રૉ. હીસાલાલ સાન્યાલના પુત્રી સૌ. અશુકલુદેવીએ ક્લકતા યૂનીવર્સિટીની છેલ્લી બી. એ. ની પરીક્ષામાં અંગ્રેજ સાહિત્યમાં માન

સાથે બીજે વર્ગ મેળવ્યો છે. પરબથા પછી પણ એ બહેને પોતાનો અભ્યાસ શરૂ રાખ્યો. તે. મદ્રાસ યુનિવર્સિટીમાં ત્યાર પુખ્તીમાં ૦૦ બહેને ન્યુએટ થઈ છે અને તેમાંની ૧૦૦ બહેને શિશિકા વરીકેની પરીક્ષા પણ પસાર કરી એ ધંધામાં લેગાય છે.

મિસિસ સ. રાજિની ના-યડુને કલકતા

યૂનીવર્સિટી વરફથી "કમળા લેસચર્ચ" (બાપ્તિસ્ટ) આપવા માટે આગ્રહણ થયું છે, જેનો તેમણે સ્વીકાર કર્યો છે. ૧૯૨૧ માં આતુલ આગ્રહણ એમને મળ્યું હતું પણ હસિણ આફિમાં ફેરવિતના કામમાં એ બહેન રોગાયલાં દોવાથી સ્વીકારી ચક્રમાં નહતાં. બાપ્તિસ્ટો વિષય "દિંદી સોલ્જને આદર્શ" છે; કુલ ત્રણ બાપ્તિસ્ટ ૧૯૨૮ ની સરખાતમાં અપાશે.

હાનેશ્વરી: મ. કસતચંદ્રસેનના પુત્રી અને

કચ્છિદારના માછ મહારાણી સુનીતિદેવીએ ક્લકતામાં પોતાની લીલી કેટેજનામની ચાર વીધા જમીન સાથેની જગ્યા કન્યાઓ માટેના વીકેટરીઆ ઈન્સ્ટીટ્યુટને આપી દીધી છે. એ મોલકત એમના પિતા વરફથી એમને વારસામાં મળી હતી. ઇન્સ્ટીટ્યુટ પણ એમના પિતાએ ૧૮૭૫ માં સ્થાપિત કર્યું હતું. આ દાનથી શ્રીમતીએ પિતાનું શ્રાદ્ધ લક્ષ્મી રીતે કર્યું છે.

કાંપદામાં ફેરફાર: પિતાની મોલકતમાંથી

પુત્રીને પણ બાળ મળે એવા ફેરફાર હિંદુ કાયદામાં કરવાની સૂચના કરતો. કસવ ક. ચકુન્તાલા બાધરીએ ઠા. કાની યુવક પરિવ્રજમાં રજુ કર્યો હતો, પણ શોશક મતો બોલા મળવાથી એ કરાવ હડી ગયો.

ફો કેટીઓ:

૧૯૨૬ નો બં-માલા પ્રાંતની જોડાની વ્યવ-રથા વિષેનો અહેવાલ જ-ણાવે છે કે

એ વર્ષમાં ૪૨૦ સીઓ કેદમાં હતી, જેમાંની ૨૩૪ હિંદુ, ૧૧૭ મુસલમાન, ૧૧ ખ્રિસ્તિ અને ૮૫ બીજા પરચુરસ કેમેની હતી. બંજારામાં મુસ્લીમ વસ્તી મમાળમાં વધુ દોષા છતાં એ કોમની સી કેટીઓની સંખ્યા ઓછી દોવાનું કારણ પટ્ટાની પ્રથા છે. હિંદુ સીઓની સંખ્યા આટલી થોડી સા માટે તેની વપાસ હિંદુ કોમે કરવી જોઈએ.

હિંદુ જર્મન લગ્ન: જન્મસીકથી મીઠામાં-ફેટ જળનદોએ હિંદ આવી હિંદુ ધર્મ અપાવા

મિસિસ કોસન.

ઇંગ્લીશ ખાસી ગયે વર્ષે વરનાર-ફરી વરવાનો વાલીમ લે છે.

કર્મી. બાઈની ઉમ્મર ૨૩ વર્ષની છે અને તેનું નામ ઇડુબાલાદેવી રાખ્યું છે. એનું લગ્ન કલકત્તાના ઈલેક્ટ્રીકલ એન્જનીયર મી. કીરણચંદ્ર બાગસી સાથે થયું છે. બાઈએ જીવાનો અભ્યાસ કર્યો છે.

કાચની બંગડીઓ! નેપાલ રાજ્યે એક વખાણવા જેવો નવો કાચદો કર્યો છે કે જીઓ માટે કાચની બંગડીઓનું જે વેચાણ કરશે તેને સબ્બ કરવામાં આવશે. હિંદની બહેનોનું એ સૌભાગ્યચિન્હ પરદેશથી આવે-સૌભાગ્ય ટકાવી રાખવા તેમને

પરદેશ પર આધાર રાખવો પડે એ અત્યંત શરમની. વાત ગણાય. આપણા દેશમાંજ કચકડાની અને દત્તની મુંદર બંગડીઓ અને સુડીઓ બને છે. કાચ કરતાં ટકાવ પણ વધારે હોય છે. એવી બંગડીઓ અને સુડીઓના વપરાસથી સ્વદેશીને ઉત્તેજન મળવા ઉપરાંત નાણાનો પણ ધણો બચાવ થાય. શુભશતી

બહેનો આટલું દેશ હિત સાધશે કે રંજ બેરંગી કાચના મોઢમાં તણાઈ નાણાં પરદેશજ મોકલ્યા કરશે ?

ઉદ્યોગ શિક્ષકા: પ્રો સિરાનુદીનના પુત્રી ક. મેરી જમીલાને પંજાબના સરકારે જીઓને ઉદ્યોગ શીખાવવા માટે નોમ્યાં છે. જે મહિલાએ અર્થશાસ્ત્રના વિષય સાથે પંજાબ યુનિવર્સિટીની ડીગ્રી લીધા બાદ લંડન યુનિવર્સિટીના શિક્ષક માટેનો ડીપોઝા મેળવ્યો છે, અને એડીનબરો

યુનિવર્સિટીમાંથી હનના લઘીમ વિષે પુસ્તક લખી પીએચ. ડી. ની ડીગ્રી મેળવી છે. અભ્યાસ દરમિયાન ઇંગ્લેંડ, સ્કોટલેન્ડ અને યુરપના ખીલ દેશોના પરગણુ ઉદ્યોગોની એમણે સારી માહિતી મેળવી છે.

મ. સર મંગારામનું વીલ: દીનબંધુ સર મંગારામિ અત્યાર પહેલાં ૩૦ લાખ રૂપીયા જુદી જુદી સંસ્થાઓ માટે આપ્યા હતા. તેમના વીલમાં પણ ૧૨ લાખની વધુ રોકડ રકમ અને બે લાખની મીલકત તેમણે

દરર સોસાયટીને આપી છે. જાંજીની કમાણીને સહુપચામ તે એનું નામ !

સંમતિ વય: અખિલ હિંદ સ્ત્રી પરિષદની કમિટિએ હમણાં પોતાનું 'ધ્યાન સંમતિવય વધારવા તરફ નોંધ'ું છે અને તે માટે વડી ધારાસભા માં રજુ થયલા સર હરિસિંહ ગૌરના ખરડાને કાયદાનું સ્વરૂપ આપવા પ્રયત્નો

મિસિસ વીડમાન.

ઇંગ્લીશ ખાડી તરવાની તાલીમ લે છે.

સાથે છે. ધારાસભાના સભ્યો પર બરોબર ઇલાજ લાવી શકાય તે માટે હવે પછીની બેઠક ફેલુઆરીમાં દીલ્હીમાં ભરવાનું ઠરાવ્યું છે.

પુના બંધુ સમાજ : મહારાષ્ટ્રના પાટનગરમાં શુભશતીઓના સહયાર સાધી રહેલા આ સમાજનો વાર્ષિકોત્સવ દિવાન બહાદુર હરિલાલ દેસાઈના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો. મહિલા સાખાએ પણ એક જુદો ઉત્સવ સૌ. વારાખાઈ હરિલાલ દેસાઈના પ્રમુખપદે હેઠલ ઉજવ્યો હતો.

સ્થા કરવાનો ત્યાંની મ્યુનીસીપાલિટી વિચાર ચલાવી રહી છે. કેટલાંક સ્ત્રીમંડળોએ આ બાબતમાં તેમનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે અને ઊંઝરીઓ તેમજ ઊંઝરાઓ માટે પંદર વર્ષ સુધી કેળવણી ફરજિઆત કરવાની તેમજે દિમાયત કરી છે તે પછી ઊંઝરીઓ માટે “ગૃહવ્યવસ્થા” એક વર્ષ ફરજિઆત શીખવવાની શરૂઆત કરવી અને તેવીજ રીતે ઊંઝરાઓને પણ બાવિ ગૃહસ્થ-જીવનની તાલીમ આપવી.

સ્ત્રીઓ માટે સ્ત્રીખાણાઃ સ્ત્રીઓને શારિરિક તાલીમ આપવા માટે જર્મનીમાં ખાસ પ્રયત્નો થઈ રહ્યા છે અને ત્યાંની રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસભાએ નીમેલી કમિટિએ ચાલેટનખર્ચમાં અખાડો ખોલવાનું નક્કી કર્યું છે. આ અખાડા સાથે સ્ત્રીઓ માટે એક વસતિગૃહ પણ સ્થપાશે. દિંદની દહાડે દહાડે પીળી પડતી જતી સન્નારીઓ અંગવિકાસ તરફ ક્યારે ધ્યાન આપશે ?

વડી ધારાસભામાં: શ્રીમતી જોહા રૂઝવેનેક જોહાનીયાની પાર્લામેન્ટની નીચલી સભામાં સભાસદ હતી અને સ્ત્રી-પ્રગતિની દિશાથી તરીકે જાણીતી છે. હમણા ત હપ્તી સભાનો સભાસદ બની છે. સાથી વધુ મત એમને મળ્યા હતા એટલે તેઓ સભાના પ્રમુખ થશે એવી વજી રખાય છે.

શેર બજારમાં: જાણીતા જ્યોત્સીશ્વ પુરેષની વિધવા મિસિસ માર્સ્ટ બપોરે વીજેતાના શેર-સ્ટોકના બજારમાં સભાસદ તરીકે દાખલ થવા માટેની ચરણ કરી છે. પતિના મરણ પછી બાઈ તેનું પેન્શનિક બનાવવાનું કારખાનું ચલાવી રહી છે. તેની અગળે ત્યાંના ઘણા કારખાના વાળા-એએ ટેકા આપ્યા છે. બજારની કમિટિ તરફેલમાં ઉતરશે તે પાર્લામેન્ટને કાયદામાં ફેરફાર કરવો પડશે.

સ્ત્રી-વૈજ્ઞાનિક: વીજેતામાં ગયા જુનમાં વૈજ્ઞાનિકોની એક ખાસ પરિષદ ભજવેરના રોજની ચર્ચા કરવા માટે ખાસ મળી હતી. એ પ્રસંગે બર્લિનની શ્રી ડૉ. રોડા અર્દમાને એ વિષયને લગતી પોતાની શોધખોળનો સવિસ્તર અહેવાલ આપી ફ્રાન્કફર્ટમાં આજનાં હમેશો કર્યા હતા. એની શોધથી પુરુષ-વૈજ્ઞાનિકો અલગ થઈ ગયા છે.

અમેરિકા.

એલચી ખાતામાં: અમેરિકાએ પોતાના એલ-ચીખાતામાં એક વધુ સ્ત્રીની નીમણુંક કરી છે. આ માન મેળવનાર મીસ ડાયરન્સ ઇ. વીલીસ છે. પરીક્ષામાં ૧૫૦ જણ બેઠાં હતાં જેમાંથી ૨૬ પાસ થયાં હતાં. એલચી ખાતામાં બીજાં બાત્રે આગસ્ટમાં વાઈસ કોન્સલ તરીકે મીસ પેટી ફ્રીડ અને પનામામાં બીજાં સેક્રેટરી તરીકે મીસ લ્યુસીલ એટકિન્સન કામ કરી રહ્યાં છે. મીસ વીલીસે ડોક્ટરની ડીગ્રી મેળવી પ્રોફેસર તરીકે કામ કર્યું છે.

લોકપ્રિય નટીઓ: સીનેમાના નટાં નટીઓમાં ટોચી વધુ લોક પ્રિય કાણ છે તે જાણવા માટે લંડનના એક થીએટરના માલિકે પોતાના માલિકાના મત માંગ્યા હતાં. કુલ ૩૦૦૦૦ જણે મત આપ્યા, નટીઓને અનુક્રમે આ પ્રમાણે નંબર મળે છે: (૧) બેટી બાલ્ફોર; (૨) કોન્સ્ટન્સ ટાલમેજ; (૩) લોરા લા પ્લેટ્ટ; (૪) નોરમા ટાલમેજ; (૫) મેરી પીકફોર્ડ અને (૬) ચોલા નીચી. ચાર્લી ચેપ્લીનને ૧૨ મો નંબર મળ્યો છે પણ તેને મત આપનારનો મેટિલ ભાગ અમીરોનો; પાર્લામેન્ટના સભાસદોનો અને જાણીતા આસામીઓનો છે.

જાણીતી સ્ટ્રેન્જેટ: સ્ત્રીઓના રાજકીય હક્ક માટે લડત ચલાવનાર અને અમેરિકાના પ્રમુખ પદની એકવારની હમેશવાર તરીકે જાણીતી થયેલી મિસિસ-વીડોરોઆ ગુડહાઉસ માર્શીન ૮૮ વર્ષની વયે હમણાંજ શુજરી ગઈ. પોતાની પાછળ તે ૧૮૧૭૨૨ પાડેલી મીલકત મુકી ગઈ છે. એની પુત્રી હયાત ન હોય તો આ મીલકત તત્ત્વજ્ઞાનની શોધખોળ ચલાવનારી મંડળને મળત.

ગરીબ નિચારો: ચાર્લી: જાણીતા હાસ્ય-સિક સીનેમા નટને એની પત્ની સાથે વધી પડેલાં દત્તો તેનો નિકાલ થઈ ગયો. એ ક્ષણમાં સમાધાન થયું જેને પરિણામે મિસિસ ચેપ્લીનને સવાઈ લાખ ડોલર મળ્યા છે અને એ ઊંઝરાઓ માટે એ લાખ ડોલરનું જુડું દરર કાઢે પડ્યું છે. એ રકમ નાનો ઊંઝરો ૩૫ વર્ષનો થશે ત્યારે બન્નેને મળશે. બાળકોનો કબજો માની પાસે રહેશે.

નાંધ.

સીમલામાં મળેલી વડી ધારાસભાની બેઠકમાં રાયસાહેબ દ્વારા વિલાસ શાર-બાળલગ્ન પ્રતિ-દાએ બાળલગ્ન ઉપર પ્રતિબંધ મુકવાની ચેતના રજુ કરતો કાયદાનો એક ખરડો ચર્ચા માટે અરજી હતો. એ ખાસતી રજૂ છોકરીઓના લગ્ન ૧૨ વર્ષની વય પહેલાં અને છોકરાઓના લગ્ન ૧૫ વર્ષની વય પહેલાં ન થઈ શકે એવો હેતુ રખાયો છે. હિંદમાં આ બદી કેટલે અંગ્રે વધી પડી છે તે ઓ કાંઈ બહુ છે. એનાં બચકર પરિણામો આપણે મોજાવી રહ્યાં છીએ. એવાં લગ્નોથી આપણી પ્રજા દિન દિન પ્રતિદિન કમજોર-કમતાકાત બનતી જાય છે અને દુનિયાની બીજી પ્રજાઓની હારાકમાં શારિરિક તેમજ માનસિક શક્તિની દુલનામાં ઉભી રહી શકતી નથી કે છક અપવાદરૂપ બાબતોમાં જ હિંદના પુરો બીજી પ્રજાઓ પર સરસાઈ કરો જાય છે. પણ સોથી વધારે બચકર પરિણામ તો વિધવાઓની-ખાસ કરીને બાલવિધવાઓની સંખ્યાઓનું છે. બાળ-લગ્નને પરિણામે વાંચે વિધવાઓ ઠુંપી જીવન ગાળી રહી છે. બાલવિધવાઓને કુમારી કન્યાઓ ગણી ફરી પરણાવવાની ઉદારતા હમણાં હમણાંજ કેટલાક મહાજનો બતાવવા લાગ્યાં છે, પરંતુ તેથી એ બદી ભેદથી તેરલી ઓછાં નથી થઈ એ બદી ઓછી કરવા માટે કાયદાના પ્રતિબંધની લાંબા સમયથી જરૂર હતી, પરંતુ હિંદના હિત માટે મરી શીરવાનો રાજ કરી બ્રિટિશ સરકાર એને ધર્મની બાબત ગણવી કાયદો કરવાનો ઇન્કાર કરતી આવી છે. હિંદમાં સ્વશાળ્ય હોત તો આવો કાયદો વર્ષો પહેલાં ધારાપોથી પર ચડ્યો હોત. અને દેશી રાજ્યોમાં-ખાસ કરીને વડોદરામાં એ ખરડો પ્રતિબંધ કેટલાંય વર્ષોથી મુકાયો છે પરંતુ

તેમના પ્રયત્નોને સફળતા નથી મળી, કારણ કે એ દેશી રાજ્યોની અને બ્રિટિશ હિંદની હદ પાસે પાસે હોઈ જુના વિચારના માખાપો બ્રિટિશ હદમાં જઈ લગ્ન કરી નાંખે છે, અને કાયદાને અમરાઈ પર ચડાવે છે. બ્રિટિશ હિંદમાં પણ એ પ્રકારનો પ્રતિબંધ હોય તો દેશી રાજ્યોના પ્રયત્નોને વધારે સફળતા મળે. રા. સા. શારદાનો ખરડો કન્યાઓ માટે ૧૨ વર્ષની હદ ઠરાવે છે તે ભે કે પૂરતી નથી છતાં શુભ દિશામાં ભરાતાં એક પગલાં તરીકે અમે તેને આવકાર આપીએ છીએ. હંમેશાંની જેમ જુના વિચારવા-વાઓએ ધારાસભામાં આ ખરડાનો વિરોધ કર-વામાં બાકી નથી રાખી, રાજકીય બાબતોમાં આગેવાની ધરાવતા પંડીત મદન મોહન માલવીયે નવા નેતાઓએ એ વિરોધની આગેવાની લીધી તે ભેદ અમને અત્યંત ખેદ થાય છે. સદસાગ્રે એ ખરડાને સુદલ્લી રાખવાનો તેમનો પ્રયત્ન નિષ્ફળ ગયો છે અને તે હમિદીને સોંપાયો છે. હમિદી એના પર વિચાર ચલાવી પોતાના રીપોર્ટ સાથે આવતી બેઠકમાં તે રજુ કરશે. દરમિયાન એ ખરડાનો તારણમાં હિંદના સોમંડોએ પોતાના હારવો કરી દેશના હિતચિંતકોના એ કાર્યને ટેકો આપવો જોઈએ. અમે ઈચ્છીએ છીએ કે ગુજરાતના સોમંડોએ એ સંબંધી પોતાની ફરજ વેળાસર બજાવે.

મીસ કથેરીન મેથો નામે એક અમેરિકન સ્ત્રીએ લખેલા "હિંદ માતા" "હિંદ માતા" નામે પુસ્તક વપર કેટલાક સમય થયાં ગરમાગરમ ચર્ચા બહેર વર્તમાનપત્રોમાં ચાલી રહી છે અને દરેકે દરેક હિંદ હિતોષીએ પુસ્તકમાં આપેલી વિગ-તો તરફ પોતાનો સખ્ત ગુસ્સો પ્રકટ કર્યો છે.

કેટલાક માને છે કે આ પુસ્તક દિંદની બદનક્ષી કરવા માટેજ આપણા રાજકર્તાઓની ઉદ્દેશ્યથી લખાયું છે. દિંદને સ્વરાજ્યનો વધુ વિરસો આપવાનો વિચાર કરવા માટે બાદશાહી કમીસન થોડા સમયમાં નીમાવાનું છે એટલે તેની સમક્ષ દિંદની અધોઞ્ઞિતિ દર્શાવતી જીભાની રજી કરવાની એ રાજ કર્તાઓની ઉદ્દેશ્યથી વધી પડી છે. દિંદને જેમ અને તેમ કાળું ચીતરી એની સ્વરાજ્ય માટેની નાલાયકી સિદ્ધ કરવાની ધમાલમાં એ ઉદ્દેશ્યનો પરચા છે. મીસ મેથો એમ મનાવવા મથે છે કે તેણે નિષ્પક્ષપણે એ પુસ્તક લખ્યું છે, પરંતુ એ વાત કોઈ માણેજ સ્વીકારશે. દિંદના બાળલગ્ન, અસ્પૃશ્યતા વગેરે વિષયો લઈ તેણે દિંદીઓને અનોંતિમાન અને અકલ્પિત ચીતરવોનો પ્રયત્ન કર્યો છે. ખાસ કરીને તેણે દિંદના સ્ત્રીવર્ગની યોગ્યતા બદનક્ષી કરી છે. મ. ગોંધીજી સાચું જ કહે છે કે એણે ગદ્ય પ્રકારમાં કામ ક્યું છે. એ બાઈએ દિંદની ગદ્યોજ લખાસી છે. દિંદમા એને વખાણવા જેવું કંઈ પણ નથી દેખાયું એ એની મેલી મનેદરાજ બતાવે છે. એણે દિંદ માટે જેવી બાબતો લખી છે તેથીજ યુરપ અમેરિકાની બાબતો વિશે કાંઈ અનુભવી લખવા ધારે તો એથી વધારે કાળું ચિત્ર દોરી શકાય. જે હકીકતો મેળવવા એ દિંદ આવી તે એને અમેરિકામાં મળી રહી હોત. આવી જુઠાણાંથી ભરેલી ચોપડી દિંદમાં દાખલ થાય એ આપણી શુભાશીની મેટામાં મોટી સાબિતિ છે; અને જ્યાં સુધી આપણી એ શુભાશી ટકશે ત્યાં સુધી આવી આવી અનેક વ્યાતિઓ આપણા પર કાંઈ જ કાંઈ ન કરશે. આપણા કહેવાવા દિવસિંતકો આપણી પીઠ પાછળ પા કરી રહ્યા છે.

અત્યારે દિંદમાં સ્વરાજ્ય હોત તો આવી

વ્યતિઓ આપણી સામે સ્વરાજ્ય હોત તે? કદમ ઉઠાવવાની દિમત ન કશે શકત. આવી રાજકીય બાબતોમાંજ નહિ પણ બીજી અનેક દૃષ્ટિએ જીવનની હાર પળે આપણને સ્વરાજ્યની ખોટ સાદે છે. આપણી સમાજ બંદીઓ આપણે દૂર નથી કરી શકતા કે નથી આપણા ઉદ્યોગો આપણે વિકસાવી શકતા. ઉપર જણાવ્યું છે તેમ જો આપણે આપણી રાજ્યપુરા ચલાવતા હોવ તો બાળલગ્ન જેવી બંદીઓ માટે અત્યાર પહેલાં આપણે પ્રતિબંધો મૂકી તેને નષ્ટ કરી હોત. એવી બાબતોમાં તો આપણા હોય તેનુંજ લોહી વહો; પરદેશીઓને તેની ચિંતા ન પડી હોય. તેઓ તો ઉઠ્યા આપણને અધોઞ્ઞિતિમાં રાખવા અને શુભાશીમાંજ જકડી મૂકવા હચે. અને દેશી રાજ્યો એ સામાજિક બંદીઓ દૂર કરવા મંથી રહ્યા છે ત્યારે બ્રિટિશ સરકારનું ફંવાડુંય ફરકતું નથી. ઉદ્યોગોની બાબતમાં પણ એજ સત્ય દેખાશે. ઝેડુર રાજ્યનો દાખલો લ્યો. એ રાજ્યના રાજવીએ પોતાની સદાનુભૂતિ અને ઉદાતાથી પોતાની પ્રભુતા જે સામાજિક અને ઔદ્યોગિક ક્ષમતિ સાધી છે એ આખા દિંદ માટે-સ્વરાજ્ય હોત તે-શક્ય થાત. હમણાંજ એ રાજવીએ રા. રાંકરલાલ બેંકની ખાદીપ્રચારની એક યોજના અપનાવી અમલમાં મુકવાની રાજઆવ કરી છે. રાજ્યના બેંકુતોમાં ધરત્રી ઉદ્યોગ તરીકે કાંતવા વલ્લવાનો ઉદ્યોગ દાખલ કરી તેમની કમાણી વધારવા માટેની એ યોજના તેમણે ઉપડી લીધી છે, અને ઉદ્યોગખાતાના અધિકારીને એ યોજના ચાલુ કરી દેશને ટુકમ કર્યો છે. એ રામચંદ્રને અમારા અંતરના અભિનંદન આપીએ છીએ

વૈવ—“ કેમ જગન્નાથ ! કેમ છે ? ”

જગન્નાથ—વૈવરાજ, ધણું સારું છે. માત્ર શ્વાસ હેરાન કરે છે. ”

વૈવ—“ મિક. હું દવા આપું છું, તેથી તે પછુ બંધ થઈ જશે. ”

ગુણસુંદરી

અને 'સ્ત્રીહિતોપદેશ'

૧૯૧૫ મં.] નવેમ્બર ૧૯૨૭ [અંક ૩ નો

અનાદુન અશ્રુ.

- (કૃતિવિગિત) મધુર આ રવ દરડો શું આવિયો ?
અમરબૂમિ થડી આગી લાવિયો. ૧
- (અનુકૃત) કમતા કમતા રહો રવરો એ અનિસે થડી,
કમતા કમતા સોરે રિધાનિ કો રથજે રૂંડી. ૨
- (ગીતિ) અશ્રુદારે પેશી દરગાં જીતી સરી જ રવરલીલા;
નયનદારે નોકળી બની આંસુડાં વહે ઠંઠ રસીલાં. ૩
- (કૃતિવિગિત) મધુર મેલણો કાણુનો વાગતાં
કરિતતાં તજ, લે, સિદ્ધ લગતાં !
વનરને અધુરોકલ ખેડતી
અનિલમાં નિલ-અંક જ રેડતી. ૪
- મધુર એ રવને પોસરતી
લડી જાને તણી પુન આતી;
નયનથી વળગી હુ સરારતી
કમિનિ ! એ સુજને મન લાવતી. ૫
- (અનુકૃત) રહો અનિસે જહેની ! લીલા અંગીરની શાલ;
જિંદા આ ઉરથી-વહેરો અનાદુન જ આંસુડાં. ૬

સુન્દરીઓને સંદેશ

સંવાદ

જવાબ

૧. આપ 'ગુણસુન્દરી' હોને
હો ?

હોને માટે ગોવર્ધનરામભાઈ જેવા સ્થિતપ્રજ્ઞ મહાજન
સરસ્વતીચન્દ્રનો ખીલે ભાગ લખે છેને.

૨. આપ '૧૫સુન્દરી' હોને
હો ?

હોને માટે મહાકવિ પ્રેમાનન્દ જેવા મહાપુરાણ
અતિશયોક્તિ કચ્છરે કે 'એના ગુણસંદેષી ને
આશવાસી ચન્દેષી પ્રગટેલી જ્યે તિએના સંગમથી
રચાતા તેજસ્વળથી આમ વર્ણવે છે ' છેને.

૩. સંયુક્ત અને વિભક્ત કુટું-
બની પ્રથા વિશે આપને
કંઈ મત ?

બન્નેમાં સુખરોષ છે, ને જનતા એ સદ્મજાવી માંડી
છે. સદ્સહુના સંજોગવશાત્ સહુ એ-લવે છે-
એકતરી થોડ ઉભય પહે ઉતર્યા છે.

૪. પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી
ગુજરાતી સ્ત્રીઓએ, આપને
મતે, શું લેવું ?

એમના અર્વાચીન સ્ત્રીત્વના શુભોઃ જ્ઞાન, સાદસ,
નીડરતા વિગેરે. ગુજરાતજી પાસેથી પશ્ચિમના
સુન્દરીસંઘે થે શીખવાનું પણું છે.

શું ન લેવું ?

એમના અર્વાચીન સ્ત્રીત્વના અવશુભોઃ ખીડી ખીડી,
દાર ખીચો, તોછરો પેવાક પહેરવો વિગેરે.

૫. રાહેરની સ્ત્રીઓનો જોરનો
વખત સામાન્યતઃ એજે
નય છે. તે વખતે, આપને
મતે, સ્ત્રીઓએ કયું વપ-
રોગી કાર્ય કરવું જોઈએ ?

રહવાતરહાંજના કુલસેવાના ભ્રમ વિચારતાં કાંઈક
આરામની જરૂર નથી ? તેમ જ કુટુંબસામગ્રીની
પેયારીમાં પણ કેટલોક સમય નથી જતો ? પછી
કુટુંબીક નવરાસ ધણીંગારાને બાકી રહે છે ?
એમને એ દરવાનું નથી એમને માટે પૂછતા હો
તો તો મહારો ઉત્તર દેકો છેઃ કુટુંબને વપરોગી
-કા સી કે પુરવ-નીવડવું નથી તે સંસારને શું
વપરોગી નીવડશે ?

૬. ગુજરાતજી વિશે આપ શું
ધારો છો ?

" ગુજરાતજી અજબ સુન્દરી છે. ધૈર્યસિયેણ રસસિયેણ
વરીકે જગમરાદૂર છે. બર્ણિનિયેણ શદિણી વરીકે
જગમરાદૂર છે. ગુજરાતજીને રસિયેણ અને શદિણી
વરીકે જોળજે છે તે સહુ જોળજે છે. "

મહારૂં મુંબઈમાંનું વરાન્તોત્સવ વેળાનું કાપણ.

૭. ગુજરાતની સુન્દરીઓને મહેરા
જેવા આપનો કંઈ ખાસ
સન્દેશ ?

'પ્રત્યેક ગુજર સુન્દરી ખરી ગુજરાતજી યાવ.

નંદાનાલાલ દલપતરામ કવિ

રૂદનકલ્પોલ !

લેખક: તા. દેશવ દ. શેઠ.

["રૂદનકલ્પોલ" શબ્દોમાં વિશેષ ભાસ સ્પષ્ટ છે: છતાં એમાં સત્યાભાસ પૂરેપૂરો છે. કલ્પધુરતા, દુઃખમય આનન્દ, અગતિગમન એ શિષ્ય કા જેવું જ આ "રૂદનકલ્પોલ" પ્રસૂતિમુક્ત બાલક રહે છે ત્યારે સૌ સર્ગાવદાવાં કલ્પોલ હરે છે, એ "રૂદનકલ્પોલ" બાલક રહે છે કે કાંઈક બોધે છે ? એનું આજીવનજીવન વસ્તુ, પ્રસૂત-કાળમાં જુઠું છે—લેખક]

વર્ષાની મેઘલી રાતે, વાદળી ટમકી ગઈ;
લહેરાતા વાયુએ આછી, અન્દ્રિકા અમરી રહી;
જ'યું'તું વિશ્વ નિર્વાતે, નિદ્રાની મધુ પાંખમાં;
હતું સામ્રાજ્ય શાન્તિનું, અન્દનીયર ચોક્કમાં;
સન્ધ્યાનો તારકો ફિકકો, જળૂકે જેમ આજલે;
એવી, ઠે માનવીદારે, ઝાંખી દીપશોખા જલે;
અને ઘેરી, વનો વીંધી, વીણા વાય સમીરણે;
સરે એવા સ્વરો ઝીણા, શાન્તિદા ગૃહમાંગણે;
ન્હોતાં એ ગેળનાં ગીતો, ન્હોતી વેણું વસન્તની;
પ્રસૂતિમુક્ત બાલુકો, ગાયા ગાય અનન્તની:

"ભયો થું ભાવિના ભાવો, જન્મકાલીન રૂદને ?
"રૂએ કે એ કયે છે કે ? સજે ! કહે સમસ્યા રૂદને."
"પિતાની શુષ્ક ભુદિ, એ કળે ગૂઢ રહસ્ય ના;
"જનેતાનાં જ હેયાંથી ઉઠલે અર્થ વત્સનાઃ"
"કામણે એ ભરી કીકીમાં કિલ્કિમશ વસે નહિ;
"જન્મતાં, રૂદને પોતે હસાવે : હસશે નહિ.

૧ પતિનો પત્નીને પ્રશ્ન. ૨ અર્થથી છ કડી સુધી પત્નીનો પ્રત્યુત્તર છે. ૫છી બાલરૂદનમાં વણાવવા ભાવો, બાલમુખે વ્યક્ત થતા કલ્પ્યા છે—"આલીશદી" યી, "બૂલશી" સુધી.

“ શ્રદ્ધા, આશા, સમુદ્ધાસે, સમષ્ટિ ભાવનાં લાવું;
 “ પ્રભુનાં સુખનો આખી, સંસારે ભાવ ઉતર્યું;
 “ કલા, સંગીત : બે દેવી, સત્ત્વ અમૃતપૂર્ણાં;
 “ કલાની, વસ્ત્ર વિભૂતિ : “દેવુ” સંગીત સુરના;
 “ હંપતીના લગાવિમાં, કૃતારું, કૃત્ત ઇચન;
 “ લલ્ય એ લક્ષી લાડીલો, છેડે સંગીત-રૂઢન;
 “ વચ્ચતાનિલયો દેરે, પૂર્ણો જેમ પ્રપુલ્કિત;
 “ એવે એવું મુખે એને-અર્થપૂર્ણ, મુલો ગીત : ”
 “ આશીર્વાદો. ઋષિના ઘો, વધારો વંશવેલને;
 “ નહાવા ઘો, રશ્મિનાં તેજે, ખેલવા ખચ્ચ ખેલને;
 “ પિછાડું નાં ધૂળને ચે, કે કંપુ નવ કાંચને;
 “ હૂણાવો હેનધી હેકે, ને આશિષ દિયો રહને;
 “ પૂછ્યો મા, ‘પૂર્ણો ખેડી, ખા ગુરિ કયમ આવતો?’
 “ પૂછ્યો મા, ‘સુધા વહું ધાવલે કયમ ધાવતો?’
 “ પ્રેરે તે પન્પનો પન્ધી, જાનિયો તંમ આત્મનો;
 “ પૂછ્યો મા, ‘અહુ’ સાચી આપને, પંચમાત્મ શાં?’
 “ પ્રવૃત્તિનાં અડચાં પૂરે, ત્રિવાં કાંગે વિદ્યાપના;
 “ બૂઝ્યો મા, ભડસે જે અહા રો હસત આપના : ”
 “ ‘ઉવાં...ઉવાં’ સ્વરે આવી, બજે ત્યાં વિલસવાંસળી;
 “ ‘ઝીલે; જાંલે’ અને માલે કપતી કોક સાંભળી. ”
 “ વધીતી તોપ્રવી રાતે : વીજળી અમંડી અંધ;
 “ રિયાનીલે દિનજવળી : આલોચના રણકી રહી !

“ક સર્ગનાં દેવો સત્ત્વ બે : કવિને સંગીત. કલાની નિજીતિ, તે બાલક.
 બાલકનું રહન, તે તેના સર્ગવતું-દેવોનું સંગીત. એનું કુચ્છન, તે હંપતીનું-
 તેનાં માતપિતાનું ઇચન. એ ઇચનમાં જિવા અસાર પડે; તેથી, બાલકરૂપ કલા
 ખાસે તે એવું સંગીત વડે. માટે જ બાલક મામે છે કે :— (તેમી કડીયા પાસે).

સતીનાં ચિત્રાલગ્ન

વીસમી સદીની ગુજરાતજૂની એક ન્હાનકડી કાઠંબરી

લેખક: રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ

ગિરિછાયામાં

ગુજરાતના ગિરિવરોમાં એ ઉછરતી હતી. નિત્યાનત્ય ગિરરાજનાં દર્શન કરીકરીને એનો આત્મા ગિરિરાજ શો અચલ ને અડોલ ધડાતો હતો.

લોકવાણિવિખ્યાત તે ચંચળ વાયુવદરી ન હતી; કે તહેનો મનોનિગ્રહ ક્ષણક્ષણ પલ- ઢાતી પેલી વીજળી જેવો થે. ન હતો. ઉગળી દૂધ જેની, પણ તે આસની મૂર્તિ હતી. વજને થે વાંધે એવો હીરાકણી શો એનો આત્મભણિ હતો.

ગિરિગૃએ કંઠારેક તે ધ્રુમતી ત્હારે આકાશી ભાવનાઓ એના આત્મામાં ઉભરાતી. સુવચરેખાનાં તીર્થજલમાં ન્હાતો જતી ત્હાં પવિત્રતા એના આત્માને પોષતી. કાળવાને ધરે જલથેકણું ક્ષેષ જલ ભરવા જતી ત્હારે ત્હેને કાલોડસ્મિ ની ભચ્ચતા વધાવતી. વનવાડીઓમાં મધૂરી શી એ વિચરતી ત્હાં હરિની સૌન્દર્યલીલા એને શણુગારતી.

દૂધપાંખડી જેની મુન્દર તે હતી એટલું જ નહિ; દેવપુષ્પ સમી સદ્ભાવનાની મુગન્ધભરી તે હતી એટલું જ નહિ; કલાતી કલિકા જેની રસમહેકન્તી ત્હારે તે હતી એટલું જ નહિ; તે ગુર્જર કુમારિકા પવિત્રતાની પ્રતિમા ને કૌમારની સુકુમારતાની પરમ તારણી હતી.

કેા ધન્ય ધડીએ જગતમાં અવતરે છે એવી, દેવકન્યકા શી, એ ગુર્જરકન્યકા હતી, ને અમરતાના દૂધ સમી ખીલતી હતી.

આપણા ગુજરાતની એ આત્મવાન કુંવરી હતી.

૨

પાટનગરીમાં

પછી ત્હેની મ્હોટી ખ્હેનતાં લગ્ન થયાં: ને પરિતૃગ્ણો ને વનવાડીઓ, તીર્થ ને તીર્થજલ મૂકી ખ્હેનને ઘેર પાટનગરીની ચાંદનીમાં જમ્મને તે વસી: જાણે વનની વેલને નગરખોણે રોપી.

ન્હાનેરી સાળાએને ખ્હેનેરીઓ કેવા કેવા લાડ લડાવે છે એ તો ધણાંઓએ દીકું છે. આપણા જ દેશમાં એવું હોય છે એમ નથી.

એ ન્હાનેરી સાળામાં ખ્હેનેરી નિજ પત્નીનું રમતિયાગ રસસ્વતન્ત્ર આલસ્વરૂપ નરણે છે; ને વંષજો બાલમુકુન્દને પૂજાઅર્ચાથી લાડ લડાવે છે એમ નિજ પત્નીની ન્હાનકડી પ્રતિમાને-એ નિજ બાલમુકુન્દનીને પોતે લાડ લડાવે છે એમ જાણેઅજાણે હોડા અન્તરમાં પતિઓ રહમતે છે.

એ લાડકોડ પૂરવામાં જોટલી પવિત્રતા જળવાય કે ન જળવાય એટલું એ ન્હાનેરી સાળાઓનું જીવન પવિત્ર કે અપવિત્ર નીવડે છે. ખાસ જલ છંટાય તો મીઠી વેલ કંઢાંધી ઉગે ?

ન્હાનેરી ખૂંદનનાથો નિરાળો એ રસિકડો સંબંધ જ એવો ઝોર છે.

એ પાપસંભવના અનુભવમયથી ભડકીને ખીસ્તી ધર્મે સાળાને પરણવાનો ધર્મનિષેધ કદાચ ઉચ્ચાર્યો હોય.

તે હવે વનમહાસતી મયૂરી મટી ગઇ; હવે તે પાટનગરીની વાહડી સખી ધૂમતી.

સોના શીંગડીઓ ને રૂપા ઝાંઝર નગરજનો વાહડીને ખેરાવે, ને ઝમઝમ ઝમકાર કરતી રાજમાર્ગે તે સંચરે, એવી સોનારૂપાની આછીઆછેરી ટશરો એને અગે ઉગી નીકળી. રાજનગરીના રાજમાર્ગોની ચન્દનીમાં અજ્ય અમકારા અમકાવતી ને ઝાંઝર ઝમકાવતી તે સંચરવા લાગી.

થોડુંક નિરાળે જતી; થોડુંક ધરકામ કરતી; થોડુંક દેવદર્શને જતી; થોડુંક દુર્લભાને વિચારતી; એમ લાડકોડમાં એ ઉછરતી હતી.

એના પુસ્તકિયા બણતરનો ભંડાર તો વધુ ન ભરાયો;—પુસ્તકિયા બણતરની સનાતન કીમતે કેટલીક ?—પણ એના આત્માના બણતરનો ભંડાર અજ્ય ને ઉમરાંતો ભરાયો.

એની જન્મવર્ણી સુન્દરતાને કલાના ઓપ બ્રેહા, ને અંબોડશે ગાંધંડ ફૂલવેણી મહડી. એની વનવર્ણી ઓઠણીએ, સોનસા ડોર ઉગી; એના વાડીવર્ણી અણિયાને રૂપેરી ઝીંજની, બૂલ બૂલી રહી; એના કોમલ શા કંઠમાં રાસ ને એના કિરણમંડલ શા કરમાં ચિત્ર ખીલી ઉઠ્યાં. શુભરાતની મન્ય કુશરતને ધાવેસો એનો આત્મન હવે કલાસંયમમાં ગોઠવાયા લાગ્યો.

તેના વનરોપની ફલકધારીઓ રચાતી હતી.

ને એના ખૂંદનેતીને ત્યાં આવતા ઠોક રસમાળી એને રસજલેની ઝારીઓ છાંટી જતા.

એમ વનની મટી વાડીની વેણી એ બની.

૩

હારીપુરીમાં

ને પછી ?

તો પછી : જીવનના નાટકનો પડો ઉપડ્યો તુહારે-ઓહો ! આ તો ગંગાજનો ઘાટ ! આ તો કાશીવિશ્વેશ્વરનું પૃથ્વીપ્રજ્વળ ગાંધર ! કેટલીધરજ કે ચક્રવર્તી-અરિયાં તો સારી જનતાનાં શિર બૂધી પડે !

હા, એ વિશ્વવિખ્યાત વારાણસી : પાંડવો ને દ્રોપદીજની પદ્મસિંધી પુરંપવન્તી, દરિશન્દ્ર તારામતી ને બાલં દોલિતના રમણુમુગ્ધોપી આને ચે મ્હેકતી પૃથ્વીપ્રાચીન એ વારાણસી. યુદ્ધ ભગવાનના સ્તુપ ત્યાં છે; શકર ભગવાનના ટિગ્વિભ્ય, મેઘાડંબર શા, ત્યાં ગાળ્યા હતા. આને તો કેટલાંક પુણને જદલે પાપના પોટલા એ તીર્થબુભિમાંથી બાંધી લાવે છે; ને આંખો મીચી વિચર્યે પુણવન્તાંને પિછાનતા ચે નથી. તો ચે ભાગતનાં પુણ્ય ને પવિત્રતાના ઓંધ સખી, પાપીઓનાં કષ્ટ કંઈ પાપ ને અપવિત્રતાઓ ઘોષ અન્યને ન અડે

માટે હૈયારહોડમાં સંધરી સાગરમાં પધરાવવા જતી, પતિવધાવની, પુનતકલ્યાણિની, ગંગા મૈયા યુગ યુગથી જ્યાં વહે છે એ જ એ વારાણસી.

હા, સંસાર ભાર્યપાયાં ભારતવસીએના વિસાગે તે વારાણસી. ખુરશની એ સૌન્દર્યવિહારને તો ત્યાં અદકેશં અમૃત છંટાયાં.

ત્યાં એનાં લગ્ન થયાં હતાં, ને ત્યાં તે સાસરવાસે ગણ હતી. શ્રી હરિને ત્યાં લક્ષ્મીજી પધારે એમ એની આત્મલક્ષ્મી પતિને લક્ષ્મીધામે પધારી હતી.

વારાણસીના એક ધર્મનિષ્ઠ ને ધનાઢય કુટુંબના પુત્રરત્ન સંગાયે એનાં લગ્ન થયાં હતાં: એટલે એ શીશ્વમૃતિ સૌભાગ્યવતી એ જગત્પરીધને ઉછંગે જઈ બેઠી હતી.

પણ મન્દાકિનીને આરે કથાણુક સુખભોગ તો દેવદેવીઓ ધડીક જ માણે છે, ને પછી ક્ષીણે પુણ્યે મૃત્યુલોકે વિશન્તિ. એમ સુખભોગને રત્નધાટે ધડીક તે આતીને બેઠાં.

સુખ ને ધન તો સદાયનાં ચંચલ છે, ને આજે વીસમી સદીમાં તો વિશેષતઃ. કોઈના યે નથી રહ્યા, ને એના યે સુખના દિવસો સદાના ન રહ્યા.

દેશાવરમાં એના સસરાજી બેઠવાર બેઠતા. વારાણસીના ચૈાટામાં એમની ધન ને શાખ જરી ફુકાન હતી. વડવાની શાખાઓ જેવા એમના આડતિયા હતા, વડવાની ધેરગંબીર ઘરા સરિખડી એમની પ્રતિષ્ઠા હતી.

વડલા નીચે મંડાયેલી પરખ જેવી એમના યે સદામતની ધર્મપરખ હતી.

પણ વાવાઝોડું વાય, ને વાંદરાં ફૂટે, ને ડાળો બાગે, ને પરખના ગોળા ફૂટે: એમ બેઠવારનું એક વાવાઝોડું વાયું, ને એ આધીમાં એ ધર્મપ્રતિષ્ઠાનો વડશે ઉખડી પડ્યો. પરખનાં પાણી ઢોળાઈ ગયાં, બેઠવારની વડવાઈઓ સંકેશી લેવી પડી. હવેલીમાંનાં ભપોં ટાંકાં ઉલેચતાં યે હલેણિયાતોનાં ટોળે ટોળાં ધર્મદારેથી ખૂટયાં નહિ.

કોઈને યે ધર્મદારેથી-ખા જવના કે પરખવના-હલેણિયાતોની જખાત કદાં યે ખૂટી છે ? અધર્મદારે એક પણ હલેણિયાતને ઉલેણી કદાં યે છોડી છે ?

ને વારાણસીના તો એ નિત્યઅનુભવ છે. ‘ધર્મનિષ્ઠની કસોટી’ એ તો જાણે આ જગત્પતંગરીના જેવો એ ધર્મનગરીનો મુદ્રાલેખ છે.

એને યે સાસરવાસેથી ધનની વિનળીના દીવાના અગકાટ કાળજબે સદસા હોડવાઈ ગયા. સુખની વસન્ત ચમણું થઈ ગઈ, ને પછી વિડકની વર્ષા બેઠી.

૪

મહુકાળેચરની તપસ્વિની

તે સુખ કાળે ન્દોતી જન્મી, સેવા કાળે જન્મી હતી.

સુખના પાઠ સોહેલા છે, દુઃખના પાઠ દોહેલા છે; ને એ જન્મેય પાઠ સદુ જગતવા-સીએ શીખવાના છે.

બાળપણમાં માતાપતી સેવા કીધી, કૌભારમાં બ્લેનબ્લનેચીની સેવા કીધી; યૌવનમાં સ્વામીને માખવાને નાદ પણ સેવવાને તે માખવાના રખપગપાદ વચ્ચે આતી બેઠી.

સ્વામીને સેવતી ને મહાકળેશ્વરને પ્રાર્થતી, તે જીવનમેધના અમૃતછાંટાની આશા-
આંખડીએ દિશાએને નિહાળતી,

મધ્યદેશના વરેતાળ રણમાં દંપતી જઈ રહ્યાં હતાં. લક્ષ્મણપતિ દંપતી તરફ ગરીબતાં જે
ગરીબ જેવાં હતાં.

એ શિષ્યાને આરે સુતામાજી રહી ગયા હતા, કૃષ્ણ ભગવાન બધી ગયા હતા, ભાદરિ
માણી-ને ખોઈ ગયા હતા, વિક્રમદેવ આર્થ જાહેજલાલીનાં વીગત્ત. ને પરદુઃખમંજરતા
જગદળીવી ગયા હતા, કાલિદાસ મેવદૂત ને શકુન્તલાનાં સુખદુઃખ, જગતનાં સુખદુઃખ જેટલી જ
અમરતાથી, ગાઈ ગયા હતા.

એમનાં પુણ્યજીવનની અમર કવિતા ગાવાને પુણ્યધર્મીશો કે શુરાર શબ્દસ્વામી
હજી જન્મે તરફે ખરે.

સુખદુઃખની અમર સરિતાને આરે સુખની લહરીઓ વટાવી દુઃખનાં વમળો વચ્ચે તે
દંપતી બેઠાં હતાં.

વસન્તની બહાર જેવી એમની યોવનવાડી દિલોળા ભેતી હતી. જીવનની વસન્ત-
તિથિઓમાં સુખદુઃખની સનાતન સરિતાને ઘાટે તે બેઠાં હતાં.

સરખટના માળાની પેઠે એમનો કુલવ્યાપાર ભાગી પડ્યો; વહી જતાં પૂરની પેઠે
એમના લક્ષ્મીમંડાર ઢલવાઈ ગયા. જ્ઞાણદુઃખ જેવી પિતાજીની ને કુલની અવદશા નિરખી.
પતિના સુકમાર આત્માને આઘાત વાગ્યો હતો, ને રહેને ક્ષય થયો હતો. માળવાનાં સુકાં
હવાપાણીમાં, અશીષુ ને કપાસનાં ખેતરો વચ્ચે, ઘાતરી સલાહથી તેઓ આવી વરખાં હતાં.

એ રાંધતી, તે જમતો; એ પાણી બરી લાવતી, તે પીતો; એ પ્રભુને વિનવતી,
તે સુર પૂરતો.

સીતા ને રામ જેવાં તે એકાન્તવાસી હતાં; એમની પંચવટીના એકાન્તવાસમાં લક્ષ્મ-
જીજ્ઞાસે સદયોગ ન હતો.

આયમ્યા બપોર રાત્રિ પડ્યા વિના કદી એ પાછા પ્રભાત થઈ ઉગ્યા છે ?

એમનું 'યે જીવનમેડલું' ફૂટ્યું તે પાછું સ્વર્ગમાં સંધાયું.

શિષ્યાના ધારશિકરો એમની કરમાયેલી કુંપળોને ફરીથી ખલાવી રાખ્યા નહિ, કે
મહાકળેશ્વરની ધૂપઆરતીઓ એમના આયમ્યા પરિમલને પાછી પમરાવી શકી નહિ.

એ મોઝરો ને મોઝરાની વેલ તો સદાનાં કરમાઈને પડ્યાં.

માળવાના રણમાં માસેક માંડ વીત્યો હશે. યોવનમાં બહુધા બને છે એમ એ ક્ષયે
(Galloping consumption) અતિતીવ્ર ક્ષયનું રૂપ લીધું; ને શું થયું ? કે શું થાય
છે ?-સહુ એ ચિન્તવે કે સહુને એ રહમજય એ પહેલાં તો એની આયુષ્યમેર તૂટી ગઈ.

એક દિવસે માળવાના રણપ્રયાંર વચ્ચે 'સુવર્તિની' દેવાશ્યા સગી ચિતા ખડકાઈ,
ઉપર પિયુજી મહડ્યા. પછી અગ્નિમાં જાળ એને ધેરી વળી. સોળ વપની સૌન્દર્યમર્મિ નવ-
યોવના! અનિમિષ આંખે જીવનમૃત્યુની બેઠાવચિનાં એ ઉઘડતાં પાનાં નિરખી રહી.

જગતશાણ્યોને નથી રહમજય એ એને ક્યાંથી રહમજય ? એની શરેલી આંખો
ગહનતાને ગહન પ્રાને પૂછતી હતી કે મૃત્યુ એટલે શું ? સ્વામીનાં આયુષ્યનો એ છેલ્લો
ભાગ હતો; પત્નીની એ અણહોલવચેલી જાળ હતી.

સ્વામીની ચિંતા સન્મુખ એ જાણના આત્મા નિજ જન્મભૂમિના ગિરિવર શો દદ થયો.

અગ્નિસાખે દંપતીએ એક પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી; અગ્નિસાખે અત્ય પત્નીએ ખીજ પ્રતિજ્ઞા લીધી.

માળવામાં પ્રગટશે એ નવ અગ્નિ પછી મુવશુરિખાને ખોળે હોલવાયો.

૫

મુવશુરિખાને ખોળે

અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ આયુષ્ય સાથે હોલવાય, એમ એ નવ અગ્નિ યે એના આયુષ્ય સાથે હોલવાયો.

‘મ્હારે નથી જીવવું’ એટલું જ એનું બોલવું હતું.

માળવાના રણપગથારમાં કે વારાણસીના તીર્થઘાટે કે ગુજરાતસૌરાષ્ટ્રના સીમાડાના ખારા પાટમાં સતીની પેડે એક જ ઉચ્ચારતી; ‘શા માટે મ્હને જીવાડવા મથો છો ? મ્હારે દવે નથી જીવવું.’

એકતારાનો એક તાર છેડયે ખીજે તાર રણપ્રી ઉડે એમ એણે યે પતિના કાપનો રણકો શ્રીધી લીધો હતો.

એ પછી તે દરસી નથી; એ પછી તેણે આનન્દવર્ણુ વસ્ત્ર પહેવું નથી.

એનું શેષ જીવન એક અખંડ ભાગ્યહીન સતીની ચિંતા સરિખડું હતું.

એની આંખડલી આમની પાછળ જ નિહાળતી. આમની આ બાજુની સ્પષ્ટિ હોને તો ભૂંસાઈ ગયેલી ભાસતી.

એ જેમને પૂછતી. જેમ ઘેરું ઘેરું દસતી ને ગદનતાનો ઉત્તર આપતી.

મ્હ વાણે તે માનવીને પૂછતી; અસ્તાન-પર્યટ શો-માનવી મુજો ઉતરે.

દેવીનાં દર્શન કરે તેમ દુઃખ દર્શન માત્ર કરી રહ્યો હતો; મ્હારી યે વાગીશ્વરી ત્હારે મ્હને તજી જતી હતી.

જન્મમૃત્યુના પડદા પાછળના સનાતન પ્રશ્નોના ઉત્તરદાતા ગદનતાના નન્મૃશીએ હજી ધરતીખોળે જન્મે ત્હારે ખરા.

ત્હાં સૂધી તો ઉગવું ને આથમવું, અને વચ્ચેની જીવનશીલા, એ જ આંખડલીનાં મ્હાસત્યો છે ને ?

છેત્રીવેદશી મ્હેં નિરખી ત્હારે સોરઠ ને ગુજરાતની સીમે સંગમ પામે છે ત્હાં ખારાપાટના એક સરોવરિયાને તીરે તે વસતી હતી. જળમાં રમતાં સારસડાંને તે નિહાળતી ને વારંગિયા આમને મૂંગા પ્રશ્ન પૂછતી કે ‘દવે ક્યારે ?’

એનાં પથલાંમાં દાધીની દદતા હતી; એનાં અંગેમાં સતીનું સન હતું; એની મુદ્રામાં સૂર્યની ઉમતા હતી.

એની ઉડી કિતરેલી આંખોમાંથી અખંડ એ મગ્ધાસો સળગતી દેખાતી. એ બે એનાં આયુષ્યનો અખંડ કાપડીએ હતી.

એનું શેષ જીવન સતીની ચિંતા હતું.

કળાએ ને કૂચે કૂચેલી લાડકોડની વસન્તવેલી જેવી જ્યાં તે ઝોલાં ખાતી'તી, પોષ્ટડી જેવી જ્યાં ઉડતી'તી, ને મધુરી જેવી જ્યાં મ્હાલતી'તી, ને વાહરડી જેવી જ્યાં જીવનનાં ઝાંઝરે અમકારતી'તી, ત્યાં આજ સંન્યાસિની સમી તે સંચરતી.

એના સંસારરંગ સઘળા યે ઉપરી ગયા હતા.

કામ્યાણાં કર્મણાં ન્યાસં સંન્યાસં કથયો વિદુઃ

જીર્ણ વસ્ત્રો જેવી એની જગતકામનાઓ ઉતરી ગઈ હતી. નિષ્કામનાની તે સાક્ષાત અવતારિણી હોસતી.

પછી તો તે કાળસૂખા કાળવાને કાઢે ગઈ ને સોનરખને ખોળે સદાપની પોરી.

ઐહિક જીવનને એમ સફેલી લીધું.

શુજરાતનાં કૃષ્ણપ્રાચીન તીર્થજળ આજે યે એની દેહભસ્મથી પાવન થયાં છે.

રાજસતી રાણકેવડીએ વાવેલી સતાવેલને હજી તો ત્યાં ફૂલ પ્રકુલ્લે છે.

૬

એને ઓળખી ?

વીસમી સદીની પહેલી પચ્ચીસીનાં નરનાર ! એને ઓળખી ? એ આપણા જ યુગમાં થઈ ગઈ. વીસમી સદીનાં વિલાસપૂજારીઓને સતીને ઓળખવાની નવરાશ છે ?

શુજરાતના કલાકારો ! શુજરાતના શબ્દસ્વામીઓ ! ત્હમારી પીંછીમાંથી ને ત્હમારી લેખિનામાંથી આપી ઉલટાં ચિત્રો કેમ જન્મે છે ? શુર્જર કુંજે હજી પુણ્યસૂતી નથી થઈ, હો !

ધારાશાસ્ત્રી ! ત્હારું ન્યાયશાસન પૂજનીય છે; ત્હારી પામરતા યે રકબજી લે ને સુધાર.

હાઈકોર્ટની હવેલી જેવડો ધારાશાસ્ત્રીનો દમ થયો છે. સ્વામી સ્વર્ગવાટ સિધાગ્યે જે સતીને જીવવું નથી-જેને સ્વામીનો સંગ્રામ સાધવો છે, ત્હને જીવાડણહારો એ ગંજનિષેધ છે કાણ ?

શાણા સંસારશાસ્ત્રી ! પરખી લે સંસારસત્યો. શ્રગ્નિવાત વૈધવ્ય વિવાસકામિનીઓને સંસારનો જીવન જ છે; શ્રગ્નિવાત સતી થવું જિજ્ઞવિપામાવિનીઓને સંસારનો જીવન જ છે. સંસારવિરક્ત સ્વામીવશ્લીન સતીઓને સ્વામી પાછળ શ્રગ્નિવાત જીવાડરી એ શું એથી યે ગંબીર સંસારનો જીવન નથી ?

હજેક માસ એના આયુષ્યની અખંડ ચિંતા જગતી જ રહી, ને હોમાં જલીને તે ખાખ થઈ.

એ સતી આપણા યુગમાં થઈ. શુર્જર સજારીઓ ! એ ત્હમારી સહિયર હતી.

એનો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૦૭ માં થયો.

એનું સંસારલગ્ન ઇ. સ. ૧૮૨૨ માં થયું.

એનું સંસારવૈધવ્ય ઇ. સ. ૧૮૨૪ માં થયું.

એનું ચિંતાલગ્ન ઇ. સ. ૧૮૨૫ માં થયું.

એનાં સંસારલગ્નમાં હાજર રહેવાનું સૌભાગ્ય મ્હારું હતું. એનાં ચિંતાલગ્ન વેળા ગેરહાજર હોવાનું દુર્ભાગ્ય મ્હારું હતું.

પચાસેક વર્ષ પૂર્વે કરેલ યુદ્ધિના આપણા એક સાક્ષરશ્રી એમના સર્વોત્તમ નાટકના મુગ્ધમણિમાં, જાણે ભવિષ્યવાણુરૂપે, એનું નામ કોતરી ગયા છે, તે 'શુન્નરકુન્નવિખ્યાત અમરત્વ એને અર્પા ગયા છે.

શુન્નરકુન્નની આર્થજનતા! આ ન્હાનકડી શી કરુણ કાદંબરી વાંચી અશ્રુમોતી ખરે તો સતીને વધાવીને ખરવા દેજે, પણ સોમીય મા.

શુન્નરાત! આ હતિહાસે શુલ્કગર્પણો યજ્ઞ. પુણ્ય ને પવિત્રતાનાં સનાતન બહેણ વીસતી સદીના રહવાર સુધી તો લગ્ન ત્યારે હૈયેથી સકાણાં નથી.

એની જીવનકથા ક્યારે છે કે, પ્રેયસની ને શ્રેયસની પેઠે, વિલાસ ને કલ્યાણ નિર. નિરાળાં છે.

આખા ગામમાં એકજ છોકરો !

હિમ્પશાયર પરગણામાં જીનવર્ધ નામનું ગામડું છે જેમાં છ વરસનો એકજ છોકરો છે. બાકીની નાની મોટી તમામ છોકરીઓ છે ! છોકરાનું નામ ડોનાલ્ડ નામ્પટ છે. અચકા મચકા કારેલીની રમતને મગતી રગત છોકરાંઓ રમે છે ત્યારે જી બામ્બર્ધ કુલ નેસ પહેરીને રમવા આવે છે જેથી છોકરીઓને તેમજ ગામનાં તમામ માણસોને આકર્ષનાર રમકડું થઈ પડે છે.

અમેરીકન વાંચન !

અમેરિકામાં દર વર્ષે ૮,૬૩૮ લાખ નવાં પુસ્તકો છપાય છે. ૪૮ કરોડ રૂપિયાની તો અમેરિકામાં દર વર્ષે ચોપડીઓજ વેચાય છે. એ ૪૮ કરોડમાંથી ૨૨ કરોડ તો એક ન્યુયોર્ક નગર જ પુસ્તકો પાછળ ખર્ચે છે.

૧૯૧૬ માં એકલા ૫ કરોડ રૂપિયા પુસ્તકો બાંધવા સાંધવામાં જ ખર્ચાયા હતા. તે વર્ષમાં ૨૧૦ લાખ રૂ. ની તો દેરી નોટોજ બાંધાઈ, અને ૩૮૦ લાખ રૂ. તો પ્રત્યક્ષ તરીકે બીજાં ગોઠવનારને મળ્યા.

ક દી - પા - વ - લી. ક

(ગરબી.)

૧

બોમ તણે પટ ખોલી ખોલી,
નિહળે નૌતમ મનહર વેરા:
સૂર્ય-કિરણ ચાં કેશ સમારી-
ઢોળે સઘળે આત્મ-લગ્નશ:
પ્રાણ પ્રકાશ બરી છલકાતી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

બાર માસની સન્ધ્યા ફેરા,
તેજ મહીં બોળી-બોળી;
ચન્દ્ર-દિવાલર આંજે એમાં,
દિવ્ય ચળકતાં રતનબારી:
નવરંગી સાણુ ધારી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

૨

સવાર ચાલી-ના ચાલી ત્યાં,
લાવી કુમકુમ અંગિક-શુભાલ-
નિજ ભુવનગિણ સુખીએ ચિતરે,
પ્રિયતમ આર ચિત રસાળ:
એ ચિત્રે પર પગલી પાડી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

અનંતતાની ખોલી ખાણી,
પચ્ચરંગી દીપક કાઢયા:
એકએક ફાપકની આંગે,
બાર લાખ તારા અંખ્યા:
એવા દિપ પર ધર લટકાવી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

૩

એજ રવિ ને એજ ચન્દ્રમા,
વાદળમાં એ તારક-માળ:
એ સાબર-નદી-પર્વત રાજે,
ધરણી ફેરા ચિત્રે વિરાળ:
સૌમાં તેજ અમોઘાં પુરી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

પાશવતાનો પિંડ પડ્યો ને,
સાત્વિકતાની ફાતી આણુ:
ધર્મ-સત્ય ને વિનય-વાનર,
મંડાયાં અનુષ્ઠાન મંદાણુ:
દેવ અને દાનવની દેવી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

૪

મહાત-લગ્નજો સ્વામી ધરીને,
અશ્વમેધી આવે રત્નની:
તિમિર તણુ હું મર ગોડીને,
વિગ્રહ કરે બળે સજની:
પ્રતિ અંતર અજવાળો દેલી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

વર્ષાની રેણામાં નદાલી,
કરતી કલિ કે અનંતાલી:
કાલ ઉપાડી જશે સવારે,
સદૃશ પાંખો ફફડાવી:
જતે સમય પરો મલમલી:
દીપાવલી દીપે કેવી !

આદિતીચન્દ્ર.

સન્નારીઓને “જે બોલ”*

લેખક: આચાર્યશ્રી આનન્દશંકર બા. ધ્રુવ,

ગ્રા-વાઇસ-ચેન્સેલર, બનારસ યૂનિવર્સિટી.

બહેનો,

આપની નવા વર્ષની હ્દાણી મ્હારે હાથે કરવા આપના મંડળે મને નિમન્ત્રણ કર્યું— અને તે પણ પહેલાં એકવાર હું આપનો અપરાધી થવા છતાં—તે માટે હું આપનો ઉપકાર માનું છું, અને એ નિમન્ત્રણ આનન્દ સાથે સ્વીકારું છું. પરંતુ એ હ્દાણી કયા પદા-ર્થની કરે ? હું કવિ નથી, રાજ્યતંત્રી નથી, સમાજસુધારક નથી, ધર્મોદ્ધારક નથી, માત્ર સાદા કેળવણીમાર છું, અને તેથી કેળવણી સંબંધી જ “જે બોલ” આપની સમક્ષ ધરીશ.

કેળવણી એ જ નવા યુગનું “સગરસ” નથી ? ઈંગ્લંડનો પ્રસિદ્ધ ચિન્તક અને લેખક ડીન ઇંગ કહે છે કે—A well-known man of letters recently asked a Frenchman, a Swede, a Dutchman, an American, a Chinaman and a Japanese: ‘What is the leading interest in your country ? What do your people really believe in ?’ They all answered “Education.” થોડાક વખત કિતર એક સાક્ષરે એક દેશ, એક સ્ત્રીક, એક હાથ, એક અમેરિકન, એક

ચીનો અને એક જર્મનીજ-એમ પ્રત્યેકને એક પ્રશ્ન પૂછ્યો: ‘આપના દેશને આવ્યારે કયી વસ્તુમાં વધારેમાં વધારે રસ છે ? કયી વસ્તુમાં એમની ખરેખરી ગ્રહણ છે ?’ સદૃષ્ટે એક જ ઉત્તર આપ્યો: “કેળવણી”. એ જ પ્રમાણે આપણને આપણા દેશ માટે એ જ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવે તો આપણે પણ હું ધારું છું કે—‘રસ છે’ એનું. ‘રસ હોવો જોઈએ’ એટલું રૂપાન્તર કરી-એ જ ઉત્તર આપીએ. અને વિશેષમા આપણે વિચારીએ કે કેળવણીમાં પણ કેળવણીની કયી શાખા માટે આપણને સદૃષ્ટી વધારે દરમાર હોવી જોઈએ તો સ્ત્રીકેળવણી એ સિવાય બીજો ઉત્તર હોઈ શકતો નથી.

આપણા મયા શનકતા આજ દેશદિતચિન્તકોએ સ્ત્રીકેળવણીની મહત્તા માટે નિઃશંકી લખ્યા, મરજીઓ સ્ત્રી-કિદાં દલપતગમ, નવસરામ. તે પછીના જમાનામાં સ્ત્રીકેળવણીની મહત્તા પ્રશ્નની દશામાંથી નીકળી એક સ્વયં-પ્રકાશ સત્ય રૂપ થઈ ગયું, પરંતુ પ્રશ્ન એ થવા લાગ્યો કે સ્ત્રીકેળવણી કેવી દોરી જોઈએ ? કિદાં અભિલાષે ‘ગિર્વદા’ સ્થાપ્યું અને ગોપર્ધન:એ ગુણસુન્દરી, અન્દાવલી કુમુદ અને કુમુદમાં સ્ત્રીકેળવણીના પ્રકાર સ્વરૂપ કયાં તે પછીના અસાર સુધીના યુગમાં સ્ત્રીકેળવણીના પ્રશ્ન સ્ત્રીઓએ પોતે ઉપાડી લીધા, અને તેમ કર-

* શ્રી કૃષ્ણસ્વામી દિન્ડુ સ્ત્રીમંડળના સમાસરોને લેખરોને લખાવેલો લેખ.

સંસ્થાને ધણે બાગે એક જ ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ અને તેટલા પૂરતો જ એનો કાર્યપ્રદેશ હોવો જોઈએ, જેથી કાર્ય એક લક્ષ્યથી સારી રીતે કરી શકાય. પરંતુ આપણા દેશની સ્થિતિ એવી છે કે અત્યારે જેમ એક જ વ્યક્તિને માથે, તેમ એક જ સંસ્થાને માથે પણ અનેક કર્તવ્યો રહેલાં છે. અને તેથી આ સંસ્થા હિન્દુ સ્ત્રીઓને હળવા-મળવાનું જ સ્થાન થઈ ન રહેતાં કેટલાંક વિશેષ કર્તવ્યો-જે વિશેષ કર્તવ્યો મતભેદના ઝડપાથી એના મુખ્ય ઉદ્દિષ્ટ સામાજિક જીવનને છિન્નબિન્ન કરી ન નાંખે તેવા-એણે સ્વીકારવાં જોઈએ. ઉદા. વિવાદાર્પક સાંસારિક-જેમકે વિધવાવિવાહ; વિવાદાર્પક રાજકીય જેમકે સરકાર સાથે અસહકાર; વિવાદાર્પક ધાર્મિક જેમકે ખાનપા નના નિપજો કે ગોગ્રસા મૂર્તિપૂજન-પ્રત્યાદિ બાજતો આ મંડળ, એનો ઉદ્દેશ સામાજિક હોય, એના કર્તવ્ય પ્રદેશની બહાર રાખે એ યોગ્ય છે. પરંતુ કેળવણી જેવો સર્વામાન્ય વિષય તો એણે હાથ ધરવો જ જોઈએ. કોઈપણ સંસ્થા એક ને એક સ્થિતિમાં પડી રહે તો તે જરા-ખસ્ત થાય છે. પણ તે અતિમાન રહે તો તે નિલચેવન ભોગવી કાઢને જીતે છે. આ સંસ્થાનો ઉદ્દેશ કેવળ સામાજિક જીવન નથી, ન હોય શકે. એવું જીવન તો પોજામાં શેરીમાં મોહોદ્ધાઓમાં અબણુ સ્ત્રીઓ પણ જીવે છે. આ મંડળનો ઉદ્દેશ કેળવણીનું સામાજિક જીવન જીવવાનો, અને ખીજ રીતે કરીએ તો સામાજિક જીવનને કેળવવાનો, અર્થાત્ કેળવણીના સંસ્કારથી સુદૃઢિત અને ઉચ્ચતર કરવાનો છે. આ ઉદ્દેશની પૂર્ણ સિદ્ધિ માટે એણે પોતાની બહેનોની કેળવણી તરફ લક્ષ દેવાનું છે. મુંબાઈ જેટલું મુંબાઈના નિત્ય વસનારાઓથી વરેલું છે તેટલું જ, બહાર કે ક્યાં વધારે, પરગામના વાસીઓથી ભરેલું છે, એ જોતાં તમામમાંથી ધણીને મૂળ વત-

નનાં ગામો સાંભરતાં હશે, અને ત્યાંની બહેનોનું સ્ત્રીજીવન વાદ આવતું હશે. એ વાદ કર્યા પછી આપણે આપણા અહીંના જ મુશ્કેલી અને ઝગઝગતા મેળાવડાથી સંતોષ પામી શકીએ ખરાં? આપણે કોઈ જમતનાં દુઃખો જોઈ એ દુઃખોમાંથી જગતને તારવા છુદ્ધ ભગવાન જેટલાં તો ભગી શકીએ નહિ, પણ મનુષ્ય માત્રમાં છુદ્ધ ભગવાનની વિભૂતિ રહેલી છે, અને તેથી એનું એક કિરણ પણ આપણા આત્મામાં પ્રકટાવી ન શકીએ? જેઓને આપણાં ગુજરાતનાં ગામોનું જ્ઞાન ન હોય, અને ત્યાં સ્ત્રીજીવણીની કહેવાતી કન્યાશાળાઓમાં પણ શી સ્થિતિ છે એ જાણવાની ઇચ્છા કરવા જેટલી પણ જેના હૃદયમાં અત્યુક્તિ હોય, તેમણે મ્હારા મિત્ર શ્રી ભગવદ્દામવાસી કાશીરામ સેવકરામ દવેના પુત્ર બાપ અંદાસે ગુજરાતમાં ખાસ પ્રવાસ કરીને મેળવેલી અને પ્રકટ કરેલી હકીકત વાંચવી. એમણે એ સંબંધી એક વખત અમદાવાદમાં બાપણુ આપણું હળું તે પ્રસંગે મ્હારા જેવા છુપ્પહૃદી પુરુષની આંખો ભીની થઈ હતી, તો તમારાં રસિક અને કામળ હૃદયને તો એ ખરેખર કેટલીએ અસર કરે! એ વૃત્તાન્તનો ટુંકમાં આટલો સાર સમજી લો: કે ગુજરાતનાં દસવીસ મ્હોટાં શહેર બાદ કરતાં સ્ત્રીજીવણીના આપણા પ્રાન્તમાં છોટા નથી, અને જે યોડાં ગામોમાં કન્યાશાળા છે તે ભાગ્યે જ શાળાના નામને પણ યોગ્ય ગણાય. કોઈ કહેશે કે આ પ્રભાણે આપણી સ્ત્રીઓમાં ખરેખર કેળવણી ન જ હોય તો તેઓ જંગલી જ હોવાં જોઈએ, પણ તેમ નથી, અને કેળવણી તે કાંઈ લેખનવાચન દ્વારા મળતું પુસ્તકીયું જ જ્ઞાન નથી. હું આ જવાબ કમુલ કરું છું. પણ તે માટે ધન્યવાદ આપણા પ્રાચીન પૂર્વજોને આપું છું કે જે પૂર્વજોએ પુસ્તક સિવાયના પણ કેળવણીના અનેક માર્ગો યોજ્યા હતા,

જેના બળથી આપણી અભણ સ્ત્રીઓ તેમ જ અભણ પુરુષો અત્યારે જંગલી દશામાં નથી. પણ જૂની કેળવણીનાં સાધનો-જેમકે, ઉંચા ઉપદેશકોનાં વ્યાખ્યાન ગોરે-દિવસે દિવસે ક્ષીણ થતાં જાય છે. અને પ્રાચીન સંસ્કારોનો એ હાસ એવી ઝડપથી થતો આવે છે કે એ સંસ્કારોને નવી કેળવણીથી તાલ કરવામાં નહિ આવે તો આપણો દેશ જંગલી દશામાં જ સરી પડ્યો સમજો.

હવે હમણાંજ કહ્યું તેમ અત્યારે આપણામાં સ્ત્રીકેળવણીનો પ્રશ્ન મોટો ભાગે વિવાદ-પ્રસ્ત નથી. મનુષ્ય કાર્યપરાયણ થાય છે એટલે ધણા વિવાદ ધરી જાય છે, અને વિવાદનાં અંગમત મતમતાનવરો એ વસ્તુતઃ પરસ્પર વિરુદ્ધ ન હોતાં એક જ મહાકાર્યને અંગે જુદાં જુદાં અવાન્તર કાર્યોને લક્ષીને અસ્તિત્વમાં આવે છે, બધે એ એક બીજાનાં સહકારી પણ થાય છે એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. આમ વિચારના ઝગડા આચારથી થાય છે.

અસારનો જમાનો કોઈ પણ મનુષ્યના સ્ત્રીના કે પુરુષના વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યનો અને 'abstract rights' યાને વસ્તુસ્થિતિથી અલગ એવા અસંબંધ હકનો નથી. એ જમાનો યુરોપમાં અરાદ્ય સદીમાં શરૂ થયેલો તે થોડો ધણો જોગણીસમી સદીન ત્રીજા પાદ સુધી પહોંચ્યો, અને એનો બીતારો આપણે પણ એના અનુચર થઈને કર્યો, પણ હવે સ્ત્રીને કે પુરુષને જનસમાજના પરસ્પર અસંબંધ સ્વપર્ણાત અને સ્વતંત્ર અણુ તરીકે માની શકતા નથી. અસારે તો સમષ્ટિદષ્ટિએ જ વ્યક્તિનું કર્તવ્ય વિચારાય છે, બધે જ વ્યક્તિ જોવાય છે. અસારનો જનહિતવાદ પણ જૂનો જનહિતવાદ નથી. રહ્યો: 'જન' એક સમૂહને બદલે એક અંબદ પદાર્થ મનાઈ ચૂક્યો છે, અને 'હિત' પણ સુખ કરતાં બહુ વિશાળ લક્ષ્ય થઈ ગયું છે. હજી જુનો વ્યવિવાદ

'આત્મનિર્ણય' ('Self-determination') અને 'આત્મપ્રાકટ્ય' ('Self-expression') ને નામે ફેટલીકવાર દેખાવ દે છે તથા શ્રાન્તિ ઊપજાવે છે, પણ વાસ્તવિક રીતે Self યાને આત્માનો અર્થ વ્યક્તિરૂપ 'હું' (અહમ્) નહિ, પણ સમષ્ટિરૂપે 'હું' ને અનુભવનાર આત્મા છે. તે માટે મહાર્જનના નમ્રભાવે માનવું છે કે સ્ત્રીના સ્વાતંત્ર્ય અને હકની વાતો કરવા કરતાં સમષ્ટિના કલ્યાણમાં સ્ત્રીઓ કેવો સુંદર ભાગ લઈ શકે એમ છે, અને તેમ કરવા માટે સ્ત્રીઓની કેળવણી, કેવી જરૂરની છે, અને તે કેવી રીતે કરવી જોઈએ એ વિચારવું અને કહેવું વંધારે સારું છે, પુરુષોએ સ્ત્રીઓને અત્યાર સુધી ધણો અન્યાય કર્યો છે, અને તેથી સ્ત્રીના સ્વાતંત્ર્ય અને હકનું પ્રતિપાદન જરૂરનું છે એમ કહેવામાં આવશે. અને જો હેતુ (Premises) ઉપરથી સાધ્ય શક્તિ કરવાનો યત્ન છે તે હેતુ 'હું' શરમ સાથે કડખ કહેવું. પણ એ હેતુ ઉપરથી જો સાધ્ય (conclusion) શક્તિ કરવામાં આવે છે તે 'હું' માન્ય કરી શકતો નથી. એ શ્રાન્તિઓથી એક સત્ય બનવું નથી. હુંગરની તબેડીએ સામસામે છેડે દોડ્યાં કરીએ તેથી હુંગરને ચિખરે પહોંચાય નહિ. તે માટે તો જોયે ચઢવું જ જોઈએ. દેશમાં દિન્દુ-સુસત્રમાન બ્રાહ્મણ-અબ્રાહ્મણના ઝઘડા થોડા નથી કે એમાં સ્ત્રી પુરુષનો ઝઘડો ઉમેરેથી ખમી શકાય. સમષ્ટિનું કલ્યાણ શેમાં રહેલું છે એ દષ્ટિએ જ પુરુષોની બને સ્ત્રીઓની કેળવણીનો પ્રશ્ન વિચારો, અને એઓના એક બીજાની વિરુદ્ધ હકની વાત છોડી દો. સા. વિદ્યા બહેન અને સા. શારદા બહેન જેવાં સ્ત્રીઓને પોતાના વિદ્યાર્થીઓ કહેતાં જોને અભિમાન આવે છે તથા તેઓની સમાજસેવા જોઈને જેનું મન હરખાય છે તે સંકુચિત આવથી, સ્ત્રીઓ પ્રત્યે અનાદર કે અસહનુભૂતિથી આ વિચારદશા

છે એમ. હું આશા રાખું છું કે કોઈ નહિ કહે. મહારો આશય વિરોધને બદલે કેવળ સંવાદિતાનું, અર્થાત્ દેશસેવા માટે જોષ્ઠી સહકારિતાનું, વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાનો છે.

હકની પરિભાષામાં બોલીને એક પ્રશ્ન એ ઉઠાવવામાં આવે છે કે જે વિપરો શાળા-મહાશાળામાં પુરુષો ભણે છે તે જ સ્ત્રીઓને ભણવાનો હક નથી ? આનો ઉત્તર એ પગિ ભાષાને અનિષ્ટ ગણનાર એટલો જ આપશે કે ‘હક’ એવો પદાર્થ પુરુષને જ કયાં છે કે સ્ત્રીઓને પણ હોયો જોઈએ ? બંનેનાં જન-સમષ્ટિનાં અંગ તરીકે માત્ર કર્તવ્યો છે. અને એ કર્તવ્ય, જનસમષ્ટિનું હિત એક જ અભ્યાસક્રમ બને કરે એથી સધાય છે કે બિન્ન કરે એથી ?-એ દૃષ્ટિએ જ નિર્ણય કરવાનાં છે. હવે ભેદવાદી એ બૂલી જાય છે કે પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓ પણ મનુષ્ય છે. એક જ સમાજનાં અંગ છે, બંનેએ એકઠાં રહી જીવન જીવવાનું છે, સાથે રહી વિચારની આપણે કરવાની છે, સાથે રહી કર્તવ્ય કરવાનાં છે. આથી હલકું, અભેદવાદી બૂલી જાય છે કે જેમ પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓ મનુષ્ય છે, એ ખરું, પણ મનુષ્ય હોવાની સાથે જ તેઓ સ્ત્રીઓ પણ છે. સ્ત્રીઓ મનુષ્ય છે, પણ પુરુષ નથી; અર્થાત્ એમનામાં મનુષ્યત્વની સાથે સ્ત્રી તરીકે કેટલીક વિશિષ્ટતા છે. સહુ મનુષ્યો પુરુષો જ હોતા કે સ્ત્રીઓ જ હોતા તે કરતાં આ વિવિધ સ્થિતિ જગત્ વધારે સુન્દર અને સમૃદ્ધ બન્યું છે. અને એ વિશિષ્ટતાને અનુસરી સ્ત્રીઓની કેળવણીમાં પણ પુરુષોની કેળવણી કરતાં કાંઈક વિશિષ્ટતા હોય એ ઠાકવા જેવું છે. પણ ભેદવાદી આ વિશિષ્ટતાનો અર્થ એવો કરે છે કે સ્ત્રીઓએ રાંધણું, હોકરાં હોદ્દાવાં, અને બહુ તો ધીવડું ભરડું ગાવું અને ચીતરવું ! (માત્ર દળવું, ખાંડવું, ઝાટકવું,

અને રાંધણું એટલું જ નથી કહેતા એટલો પાડ ! જો કે આ કામ કરવામાં કાંઈ જ સારમ જેવું તો નથી જ.) પણ વસ્તુતઃ મનુષ્ય તરીકે જનસમષ્ટિમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન છે, અને જન-સમષ્ટિના જીવનને વધારે સમૃદ્ધ અને ઉચત કરવાનો એટલો હક પુરુષને છે તેટલો જ સ્ત્રીને છે. (‘હક’ની પરિભાષા કોઈ પણ ઠેકણે ખરી હોય તો તે કર્તવ્યના હકમાં જ ખરી છે.) જગતનાં મહારાજ્યો કેમ ઉદય પામ્યાં અને કેમ અસ્ત પામ્યાં એ જાણવાથી પુરુષ જેમ મનુષ્યત્વ હેતુ કરી શકે છે તેમ સ્ત્રી નથી કરી શકતી ? મનુષ્યની મનુષ્યતા ઉમે ચઢાવવા માટે જગતનાં સાહિત્યમાં આમેખા-એલાં સૃષ્ટિસાન્દર્ભ અને મનુષ્યહૃદય નીરખવાની એટલી જરૂર પુરુષને છે તેટલી જ સ્ત્રીને નથી ? ડો. રામને હમણાં જ સ્પર્શ-અન્તની આસપાસ યતાં જગકુંડાળાં, વાદળાંના રંગ અને મેઘધનુષ્યાનાં કારણો વિષે કલકત્તાની એશિયાટિક સોસાયટિ આગળ ચર્ચા કરી હતી. એમાં પુરુષો રસ લે તો સ્ત્રીઓ કેમ ન લે ? આપણા દેશના રાજકીય અને આર્થિક પ્રશ્નો અત્યારે ધમધમે છે, એ સંબંધી પ્રજામત બાંધરામ શું પુરુષો જ ભાગ લેશે અને સ્ત્રીઓ નહિ લે ? આ ઉપરાંત બાગકેર ગૃહવ્યવસ્થા સુચકતા વગેરે સ્ત્રીઓના ખાસ મનાતા વિષયોનું પણ આરોગ્યશાસ્ત્ર, ગૃહરચના, નગરરચના, મ્યુનિસિપેલિટિના નિયમો વગેરે સાથે કેટલો સંબંધ છે એ બૂલકું ન જોઈએ. માટે, સ્ત્રીઓ સારા ખાસ શાળાઓ અને મહાશાળાઓ જોઈએ એમ હું મત ધરાવું છું તે પૂર્ણકિત વિષયને સ્ત્રીકેળવણીમાંથી બાતલ કરવા માટે નહિ, પણ આપણા જનસમાજની પરિ-રિચિતિ જોતાં સ્ત્રીઓ માટે અલગ શાળાઓ અને મહાશાળાઓ રચવાની જ એમની કેળવણીને વિશેષ ગતિ મળશે એવા હેતુથી. અંત મહારી આ માન્યતાને મદ્રાસ વગેરે પ્રાન્તોમાં

યજ્ઞેલા અનુભવનો ટેકો છે. હું ત્રા. કર્વેના પ્રયત્નને અભિનંદ છું તે એટલા જ માટે સરકારે સ્ત્રીકેળવણીનો વિચાર પ્રગ્ભમાં જાગૃત કર્યો. છતાં એને પ્રગ્ભની જરૂરિયાત પ્રમાણે ઘડવાનો તથા એને જરૂરિયાતને અનુસરી સરજ અને લોકપ્રિય કરવાનો ખાસ યત્ન ન કર્યો, અને તે ત્રા. કર્વેએ કર્યો, તથા પ્રગ્ભ ધારે તો પોતાનો પ્રશ્નો પોતાને હાથે ઉકેલી શકે એનું પ્રત્યક્ષ દર્શન એ મદાન દેશસેવકે આપણને કરાવ્યું. જે પ્રયત્ન ત્રા. કર્વેએ કર્યો, જે સંસ્થા એમણે મહારાષ્ટ્ર માટે યોજી અને ગૂજરાત માટે ખુશ્કી રાખી, તેવો જ પ્રયત્ન અને તેવી જ સંસ્થા, ગૂજરાતની ખાસ સ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈ, તથા કર્વે. સંસ્થામાં અનુભવથી જે શુશ્રુષુ જણાયા છે તે ધ્યાનમાં રાખી, યોગ્ય ફેરફાર સાથે ગૂજરાતમાં ન કરી શકાય? ગૂજરાત આગળ ના સુચના કાંઈ નવીન નથી પણ વર્ષોથી પરિચિત છે. છતાં એનું સ્મરણ હું આપને કરાવું છું તે એટલા માટે કે, મને આપનું મંડળ એ કાર્યમાં અગ્રેસર થઈ ભાગ લેવા માટે બહુ

યોગ્ય જણાય છે. એક તો, આપના મંડળમાં ઘણાં જણો પ્રભુકૃપાથી, હું ધારું છું તે પ્રમાણે, ધનસંપન્ન છે, અને ગૂજરાતી સ્ત્રીઓ માટે એક ઉત્તમ મહાશાળા સ્થાપવા સાર જોઈતી આર્થિક મદદ આપી શકે એમ છે. ખીણું, ગૂજરાતમાં અમદાવાદ વડોદરા સુરત વગેરે જુદાં જુદાં ગામમાંથી ક્યાં એવી મહાશાળા સ્થાપવી એ પ્રશ્ન પણ આપને નડે એમ નથી.

આજને શુભદિને હું આપને એક જ સુચના કરું છું કે આંખ સ્ત્રીકેળવણીમાં રસ લેતી ગૂજરાતી જોડેનોની એક પરિપક્વ ભરો. તે સ્ત્રીકેળવણી ઉપર નિમ્ન-ધો વાંચવા માટે કે સ્ત્રીકેળવણી સંબંધી કે સ્ત્રીઓના હક સંબંધી જુદા વિવાદ કરવા માટે નહિ, પણ એ જ પ્રશ્નો વિચારવા માટે, તથા એની યોગના ઘડવા માટે :

(૧) ન્હાનાં ગામોમાં સ્ત્રીકેળવણીનો વિસ્તાર શી રીતે કરવો ?

(૨) ગૂજરાતી સ્ત્રીઓ માટે એક મહાશાળા શી રીતે સ્થાપવા ?

બંધ આંખે વાંચન

દક્ષિણ ફ્રાન્સના 'ને' નગરમાં ત્રણ-છાકરીઓ રહે છે. તેમની ઉમ્મ ૧૧, ૧૩ ને ૧૪ વરસની છે. આ છાકરીઓમાં એક બદલુત શકતી છે, તે એ કે, તેઓ આંખ બંધ થયો છતાં પણ જોઈ શકે છે. આંખો બંધ રાખીને તેઓ બોલી શકે છે, સોયમાં દોરો પડેલી શકે છે અને રંગોને ઓળખી શકે છે. ફ્રાન્સના એક વૈજ્ઞાનિકે તેમની પરીક્ષા લીધી હતી. તે જણાવે છે કે આ છાકરીઓને તેમના ગાયામાંથી દેખાય છે. તેમના માથાની ચામડીમાં એવી શકતી છે કે, તે પ્રકાશના કીરણો ગ્રહણ કરીને મગજ મુધી પહોંચાડી દે છે. તે કીરણો કઈ ચીજ ઉપરથી આવ્યાં છે તેની મનઝન અગર પડી નથી છે.

આણું વેર ?

ચિત્રકાર :

કુમાર : " અતે એ ન આવે તોય ત્રિ. અ. લ. નાણાવટી.
અહો શું જગડી જવાનું છે ? "

દીપોત્સવી અંક.

(૫૪ ૧૮૦)

નવેમ્બર, ૧૯૨૭.

ચિત્રકાર :

દીપાલ્સની અંક.

The Lohananilaya Steam Press, Baroda.

રાણી : “ જોયું બાપ ! આ પોષાક કેવો સુંદર છે ? ” [રા. અ. લ. નાભાવર.]

(પૃષ્ઠ ૧૮૪)

નવેમ્બર, ૧૯૨૭.

આવું થેર ?

(એક ઐતિહાસિક ઘટના)

લેખક: રા. તારાચંદ્ર પોપટલાલ અડાલત,
'વીરની વાતો'ના લેખક.

૧. આરક્ષી બધી લાગણી ?

“ મહારાજકુમારનો જય ! આપને રાજ-
માતા બોલાવે છે. કહે છે કે આતિ અમત્યનું
કામ છે. ”

એક અનુચરે આવીને જયપૂરના રાજ-
કુમારને નમન કર્યું અને રાજમાતાનો સંદેશો
સંભળાવ્યો.

“ એવું ઉતાવળનું તે શું કામ છે ? ”
“ હું નથી જાણતો, અન્નદાતા ! હું તો
ચીઠ્ઠીનો ચાકર અને કહ્યું કે કુંવરને લઈનેજ
આવજો. ”

“ હીક જા, હું હમણાંજ આવું છું. ”
રાજકુમાર વિચારમાં પડ્યો. કદિ નદિ અને
આજે અત્યારે—મોડી રાતે રાજમાતા કે
બોલાવે ?

રાજમાતા આતુરતાથી પોતાના પુત્રના
આગમનની રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં. કુંવર
આવ્યો અને તેના મુખ ઉપર હર્ષની છાયા
છવાઈ.

રાજમાતા ઉઠ્યા, અંતરના ઉમંગકાથી
પોતાના પુત્રના આવારણાં લીધાં અને તેની
પ્રતાપી મુખમુદ્રા તરફ પાત્સલ્પજરી નજરે
જોઈ રહ્યાં.

“ કેમ માતા ? આજે અત્યારે મને ત્યા
માટે બોલાવવો પડ્યો ? ” કુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

“ એક મહત્વના કાર્ય માટે બેઠો ! તારે
આવતી કાલે કાશી જવું પડશે. ”

“ શા માટે ? ” કુમાર આશ્ચર્યચકિત થયો.
“ કાશી જવાનું શું કામ ? અને તે પણ
કાલેજ શા માટે ? ” તે વિચારમાં ઉતરી
પડ્યો.

“ બાપ ! તારા મામા ગંગાજીની પાત્રાએ
આવ્યા છે. આજેજ મને ખબર મળ્યા કે તે
ચાર પાંચ દિવસમાં પાછા ફરવાનો વિચાર
કરે છે. છેક છઠ્ઠી આઠલે સુધી મારા બાપ
આવ્યા છે તો તે જતાં જતાં બે મારા દિવસ
અહીં આવી જાય તો મારા મનને શાંતિ
ચાલ અને વળી એમાં આપણી શોભા પણ
જણાય. ” રાજમાતાએ ખુલાસો કર્યો.

“ કયા મામા ? છડરના વીરમહેવજી ?
એ તો જગરા ટેકોલા છે ! મેં સાંભળ્યું છે
છે કે એણે તો શાહજહાને પણ પોતાનો હાથ
જતાવ્યો હતો અને મોગલ પાદશાહ સામે
પણ માથું ઉંચક્યું હતું. ” *

“ તેથીજ હું કહું છું કે એના જેવા
વીર નરના આગમનથી જયપૂરમાં અપિણી
પ્રતિષ્ઠા વધશે અને પ્રજાના તારા પ્રાચીના
પૂજ્યભાવમાં શ્રદ્ધ થશે. ”

* જુઓ ‘વીર વીરમહેવ’ નામની
‘વીરની વાતો-ભાગ ત્રીજા’ માં પ્રગટ થનારી
વાર્તા.

“પણ એ ઇડરનરેશ અહીં આવશે ?”

“એ વાત વિચારવા જેની છે. એટલા માટેજ તને બોલાવ્યો છે. એના મોખાને બાજે તેરી રીતે તેને આમંત્રણ મળવું જોઈએ. તું પોતે જાય તોજ તેનું મન માને અને તે અહીં આવવા હા પાડે.”

“એમજ હોય તો હું જવા તૈયાર છું. પરંતુ મારા બાપને પૂછવું ?”

“એમની સંમતી તો મેં ક્યારનીયે લઈ લીધી છે. વીરમદેવ જેવા વીર નર જયપુરને આંગણે પધારે એવો ધન્ય દિવસ ક્યાંથી ? મારા બાપ તરીકે તો તે કદાચ એમની બહુ દરકાર ન કરે, પરંતુ વીર બંકા તરીકે—એક રજપૂત નર કેસરી તરીકે તેમને વીરમદેવ પ્રત્યે માન છે અને તેથીજ તેમણે વાત કરતાં વેંતજ સંમતી આપી છે.”

“એ કદાચ નહિ માને તો ?”

“તેથી જ તારી સાથે દિવાનને મોકલવાનો મેં વિચાર રાખ્યો છે. ગમે તેમ તો પણ હજી તું બાળક ગણાય. એમની સાથે કળથી કેવી રીતે વાત કરવી તે એને વધારે આવડે.”

“હતાં ન માને તો એની મરજી એમાં આપણે શું કરીયે ?” કુમારે તડ ને ફડ કરી નાખવાની ઘટિ જતાવી.

“ના, ના, જોજે રમે એમ આકરો થઈ જતો !” રાણી અધીરી બની.

“અને એ ન આવે તોય અહીં શું બગડી જવાનું છે ?” કુમારે એક ધાવે એ દુકાશ કરવા જેવો પ્રશ્ન કર્યો.

“બેટા, તું એ વાતમાં ન સમજે. ગમે તેમ. તો પણ એ મારો બાપ.”

“પણ એ તો તમારો ઓરમાન બાપ થાય એમ તમે એક દિ’ કહેતા હતા તે ?”

“જાહેને ઓરમાન બાપ હોય. પણ અમે એકજ બાપના સંતાન કે નહિ ? એ અહીં સુધી આવે અને મને મળ્યા વિના

જાય તો તો મારો જીવ કપાઈ જાય. બેટા ! ગમે તેમ સમજાવીને પણ તેમને અહીં જરૂર લઈ આવજે. એ નહિ આવે તો મને બહુ માહું લાગશે, અને મનમાં ઘોંઘો રહી જશે.”

કુમાર વિચારમાં પડ્યો. ‘લોકો’ કહે છે કે ઓરમાન બાપ જહેનમાં કદિ હેત હોયજ નહિ, અને મારા માતૃશ્રી તો એમના આ ઓરમાન બાપ માટે આટલી બધી રત્નદભરી લાગણી ધરાવે છે ! ત્યારે દુનિયા કહે છે તે ખોટું ?’

બીજે દિવસે રાજકુમારે પ્રધાન અને યોગ્ય રસાડા સાથે કાશી તરફ પ્રયાણ કર્યું.

૨. આમંત્રણ સ્વીકાર્યું.

ગંગાતીરે હમણાં તો ખૂબ ધામધુમ શરૂ રહેતી. સામાન્ય દિવસોમાં પણ એ પાપ મોચની સરિતામાં સ્નાન કરીને પાપનિવારણ કરવાની ઉત્કંઠાથી અનેક યાત્રાળુઓ ત્યાં આવતા, ગંગા સ્નાનનું પૂણ્ય પ્રાપ્ત કરતા અને ગંગાજીના સેવકો—એની ઉપાસના ઉપર જ જીવનનિર્વાહ ચલાવનારા ભૂદેવો યથાશક્તિ દાનધર્મથી સંતોષી તેમના શુભાશિર્વાદો મેળવી જીવનને કૃતકૃત્ય માની લેતા. પરંતુ હમણાં તો ત્યાં જગતી ધામધુમ ચાલી રહી હતી. ઇડરનો રાજવી યોડા દિવસ થયા ગંગા-સ્નાન કરવા આવ્યો હતો. રાજ ગંગાજીના નૃદા નૃદા ઘાટે સ્નાન કરીને તે બ્રાહ્મણોને ઉદાર ચિત્તે દાન દેતો; સુવર્ણદાન, રૂપાદાન, વજ્રદાન, જોદાન આદિ અનેક પ્રકારનાં દાન દઈને તેણે કાશીના બ્રાહ્મણોને સંતોષ્યા હતા. બ્રહ્મભોજન તો રાજ ચાલતું અને એક પણ બ્રાહ્મણ ભૂલેચુકે એ ભોજનનો લાભ લેતા ન રહી જાય એની એ શક્તિ-ભાવનાવાળો રાજવી ખાસ કાળજી રાખતો.

આખા ગામમાં વાતો ચાલતી કે ‘આતો જેવો શરવીર ગણાય છે તેવો દાનવીર પણ

છે ! કેવું મોટું મન ? પ્રભુએ એને સત્તા આપી તેનું એ ખરું સાર્થક કરે છે ! એના કરતાં પણ મોટા રાજાઓ અહીં આવી ગયા છે, પણ આના જેવો દિલગજો કોઈના નહિ !

સંતોષાચલા વાચકો તો અહર્નિશ તેના ઉપર આશિર્વાદ વરસાવતા. મંગાતીરે હમેશાં 'પ્રદરનરેયની જય' બોલાતી. વીર વીરમનું નામ આબાળવૃદ્ધ સૌ કોઈની જીભે રમી રહ્યું હતું.

જેવે આમ પરમ પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત કરી રહ્યા હતા તેવામાં તો કાશીમાં બીજા ખુશખબર ફેલાયા કે જયપુરના રાજકુમાર મંગા-સ્નાન માટે પધાર્યા છે ! 'અધિક્રય અધિક્રમ દ્વલમ્' શોકો એ સૂત્ર ઉચ્ચારવા લાગ્યા. પોતાને જાણે તડાકો પડશે એ વિચારથી તેમને અનહદ આનંદ થયો.

પરંતુ બીજેજ દિવસે તેમણે બધું કે પોતે એ માન્યતામાં દગાયા છે-જયપુરના રાજકુમાર યાત્રાએ નહિ, પરંતુ વીરમદેવને આમંત્રણ આપવા આવ્યા છે !

રાજકુમાર વીરમદેવને મળ્યો. પોતાની માતાની ઇચ્છા જણાવી અને જયપુર પધારીને એ નગરને કૃતાર્થ કરવાની વિનંતિ કરી.

વીરમ વિચારમાં પડ્યો. ખેન-એક જોરમાન ખેન આટલો જોરો વિવેક કરે એમાં જરૂર કંઈ કારણ હોયું જોઈએ. એણે બીજે દિવસે પોતાનો નિર્ણય જણાવવાનું વચન આપ્યું.

વીરમ તે દિવસે ઉંડા વિચારમાં ઉતરી પડ્યો. દોઢ દિવસ નહિ અને આજે એ ખેનને પોતાનો આ જોરમાન બાઈ ક્યાંથી સાંભરી આવ્યો ? વિચાર કરતાં કરતાં પોતાના જીવનના બૂના પ્રસંગો તેના સ્મરણમાં તાજ થયા. વર્ષો પહેલાં-એક દિવસ વડાલીયાં સમજેશ્વર તળાવની બાજુએ પોતે મેલાણુ

કરીને પડ્યો હતો તેવામાં એ ખેનનો બાઈ-પોતાનો જોરમાન બાઈ-રાયસિંહ એક દિવસ મુગથા કરવા નીકળ્યો. એણે એક દિવસ પ્રાણીને જરાજરા નીરાની તાડીને દાર ક્યું. એનો પ્રયત્ન દેહ, એનું માંસળ શરીર, એની તેજસ્વી આંખો, ગૌરવયુક્ત એની મુખમુદ્રા, વીરતાની પ્રતિમા સમે એ રાયસિંહ એ સર્વ પોતાની નજરમાં ખુંધું. રખેને એ કોઈ દિવસ પોતાની સામે માથું ઉંચકે એવો ભય પેદા થયો, પોતાના માર્ગમાં એ કંટક સમાને જાણ્યો, એ કંટકને દૂર કરવાનો પોતે નિશ્ચય કર્યો અને એક દિવસે... એક દિવસે... એહ !...

તેની આંખે અંધારા આવવા માંડ્યા. નિષ્કંટક રાજ્ય કરવાની ઇચ્છાથી-રખેને કોઈ દિવસ રાયસિંહ પોતાની ગાદી ખૂંચવી લેવાનો યત્ન કરે એ વિચારથી-પોતે વડાલીયાં પાછા ફર્યા બાદ રાયસિંહનો વાંક કઢાડીને તરવાર વડે તેને દાર કર્યો હતો ! એ વખતનું દશ્ય તેની નજરે ચડ્યું. રાયસિંહ પોતાની તરફ દયાભરી નજરે જોઈ રહ્યો હોય, પોતાનો શો દોષ હતો એવો પ્રશ્ન કરી રહ્યો હોય એવો ભાસ થયો અને વીર વીરમનું હૃદય વ્યથીત થયું. 'અરે, પ્રભુએ પોતાને આવું શોષ-આવી શકેલ આપી હતી છતાં આવું કાર્ય કરવાની બુદ્ધિ સાચી થઈ હશે ?'

પરંતુ એ વિચાર હવે બ્યર્થ હતો અત્યારે તો જનું કે ન જનું-જયપુરનું આમંત્રણ સ્વીકારવું કે ન સ્વીકારવું એ પ્રશ્ન હતો. એ જોરમાન ખેન પોતાના સગા બાઈના મૃત્યુનો ડંડા હૃદયમાં રાખે તો ? તો તો.....

આખી રાત એણે વિચાર કર્યો પરંતુ કંઈજ નિર્ણય થઈ શક્યો નહિ.

બીજે દિવસે પુનઃ રાજકુમારે એ વાત કાઢી.

—“બાણાબાઈ ! તમારી માગણી માટે ઉપકાર : માનું છું. ” બહેનને પોતાના બાઈ તરફ બાવ હોય એટલે એનું દિલ ખેંચાય, પરંતુ : મારે હવે ઇડર તરફ તરતજ જવું જોઈએ. ઇડર છોડવાને ધણા દિવસો ચલા. ” વીરમે : વાત ઉઠાવવાનો યત્ન કર્યો.

જયપુરના પ્રધાને વાત ઉપાડી લીધી, “મહારાજાજી ! આપને ઉતાવળ હોય એ સ્વાભાવિક છે, પરંતુ આપ ક્યાં ફરીશરીને અહીં પધારવાના હતા ? આટલે સુધી આવ્યા છો તો હવે જયપુર આવ્યા વિના જાઓ તે ઠીક ન કહેવાય ? ”

“એમાં અઠીક શું છે ? એમ દરેક યેજે રોકાતા જઈએ તો પછી પાર કેમ માવે ? ”

“ખીજ સ્થળે ન રોકાઓ એ વાત તૂટી છે, પરંતુ જયપુર આવ્યા વિના તો ન જ ચાલે. આપ કુમારશ્રીના મામા, કાશી કુંઠી આવ્યા અને બાણેજની માળ લીધા વિના એમને એમ ચાલ્યા જાઓ તો જમતમાં કેવું ખોટું ગણાય ? ”

“પરંતુ બાણાબાઈ અહીં આવ્યા, અને મૂલ્યા, બે દિવસ સાથે રહ્યા, પછી એથી વિશેષ શું જોઈએ. ”

“એમ ન ચાલે મહારાજા ! આપના બહેનને મૂલ્યા વિના જાઓ તો એમને કેવું ખોટું લાગે ? ”

“ખોટું લાગે તો મારાવતી કામા માગ-જો; તેમની બહી લામણી માટે હું ઓશોંગણ છું, પરંતુ શું કરું, ઇડર પાછા શરવાતી અને બહુજ ઉતાવળ છે. ”

રાજકુમાર એથીયાળો જતી ગયો, “મામા ! મારા માતૃશ્રીએ ખૂબ આગ્રહ કરીને અને કહ્યું છે કે આપને લીધા વિના નજ આવવું. હું એમને એમ પાછો જઈ અને મારે ઇપકે સંભળવો પડે એ આપને યોગ્ય લાગે છે ? ”

“અને જયપુરમાં અમારું નોક કપાય તેનો પણ આપે વિચાર કરવો જોઈએ. આપના સત્કારને માટે જયપુરમાં કેટલી ધામધુમ થઈ રહી છે. કેવી તૈયારીઓ ચાલી રહી છે તેનું વર્ણન આપની પાસે શું કરું ? આપને કદાચ એ અતિશયોક્તિ જણાશે. આવી તૈયારી કર્યા પછી આપના પધારો એટલે અમારી હાંસી ચાય અને પ્રજા આગળ અમારે નીચું જોવું પડે એ વધારામાં. આપ તો સમજી છો આથી વિશેષ મારા જેવા અદના આદમીથી આપને શું કહી શકાય ? ”

અને એ પાસા પોળાર પડ્યા. વીરમે જોયું કે વસ્તુસ્થિતિ ખરેખર આવી જ હોય તો પછી તેણે જયપુર જવું જ જોઈએ. એણે એરમાન બહેનનું આમંત્રણ સ્વીકારી લીધું.

૩ એરમાન તો પણ બહેન !

જયપુરમાં આજે જયપરી ધમાલ મચી રહી છે. ઇડરનરેશની સ્વારી આજે પધારે : વાની છે, ગાજતે વાજતે સાંભેયું ચવાનું છે, રાજવંશી મહેમાન આજે જયપુરના રાજ-મહેલને પાવન કરવાના છે !

દરવાજે નોગત ગડગડી, અને કોડોએ જાણ્યું કે ઇડરનરેશ પધાર્યા. જાતજાતના વાજત્રાથી વાતાવારણ ગાજી ઉઠ્યું.

જયપુરનરેશ દરવાજા સુધી આવ્યા, વીરમેજને જોટયા, ખચર અંતર પૂઝી; તેના આગમનથી પોતાને થયેલા અનહદ હર્ષ પ્રદર્શિત કર્યો અને પોતાના રાજવંશી હાથી ઉપર રાજજડીત સોનાના અંબાડીમાં પોતાને પડે એસાડ્યો.

સૂર્યપ્રકાશમાં ચમકતી તરવારો અને ગાવાઓ સાથે જેડેલા સેંકડો ઘોડેસ્વારીના દુકડી એ હાથીની આગળ તેમજ પાછળ ગોઠવાઈ ગઈ. સ્વારીને મોખરે ભાતભાતના વાહો વગાડનારા અને જાંદીજનો માસતા હતા,

અને જયપુરનરેશ તથા ઇડરનરેશની જય બોલાવી રહ્યા હતા. સ્વારીની શોભા જોવા અસંખ્ય માણસો માર્ગની બન્ને બાજુએ ગોઠવાઈ ગયા હતા. માર્ગ ઉપરના મકાનોની અગાશીઓમાં પણ મનુષ્યો ખીચોખીચ ભરાયા હતા. ઇડરનરેશને જોવા માટે જયપુરની દાસીઓ અતિ આતુર બની રહ્યા હતા.

સ્વારી આગળ વધી અને લોકોએ જયધ્વનિથી વાતાવરણ મળતી યુક્તિ. વીરમદેવને લાગ્યું કે પોતે જયપુર આવવાનું આમંત્રણ સ્વીકાર્યું તે ઠીકજ થયું.

જયપુરમાં વીરમદેવનો સુંદર સત્કાર થયો. જયપુર એટલે કારીગીરીનું ધામ. પીતળમાંનું મીનાકારી કામ, રમકડાં, કોતરકામ, રંગતી ખીંધણી, રંગકામ, હાથકામ, હાથીદાંતનું કોતરકામ અને એવી અવનવી કારીગીરી માટે જયપુર પંકાય છે. આ કારીગીરીની વસ્તુઓની બનાવટ જોવામાં વીરમદેવને બહુ રસ પડતો, અનેક કારીગીરીની વસ્તુઓ તે ખરીદતો અને જયપુરના કારીગરો આ ઉદાર નર-વીર માટે પ્રશંસાના ઉદ્ગારો કાઢતા.

જયપુરનરેશ એવી ગોઠવણ કરી હતી કે વીરમદેવને વખત ક્યાં ગયા તે પણ ન જણાય. બિન્નબિન્ન આકર્ષક રચના, પુરાતન મંદિરો, ભવ્યકાદાર ભવ્ય રાજગુરુઓ અને મોટા મોટા મુનારમાં મહાલયોમાં વારાફરતી તે વીરમને લઇ જતો અને તેના ઉત્સાહ અને આનંદ જળાવડ રહે તેવી વ્યવસ્થા રાખતો.

જયપુરની રાણી—વીરમની બહેન તેા બાઈ માટે 'જાણી જાણી થઇ જતી. " મારા જાણ આખ્યા છે ! " એ ઉમળકાભર્યો ઉદ્ગાર દિવસમાં દસ વખત એના મુખમાંથી નીકળી પડતો, અને વીરમ સાંભળે તેમ પોતાની દાસીઓને, સેવકોને, અને ખૂદ રાજકુમારને પણ વીરમના આર્તથમાં જરા પણ ન્યૂનતા

ન આવે એવી તાકીદ આપ્યા કરતી. વીરમ બહેનનો આવો ભાવ જોઇને દિગ્ધ થઇ જતો.

રાણી વીરમ માટે ભક્તિભાવના મોજનો ફરાવતી, પોતાને લાંબા જમવાની ગોઠવણ કરતી અને વીરમ તેના આગ્રહને ઠેલી શકતો નહોતો. પરંતુ એક વાત તેના મગજમાંથી ખસતી નહોતી, ' રખેને બહેન હોં દે ! રખેને એના ભાઈ રાયસિંહને મેં માર્યો છે એનું વેર વાળે ! ' ધોરાકમાં વિપ બેળવાં દેતાં એની શી વાર ? ' બ્યારે બ્યારે એ જમવા બેસતો લારે લારે તેને એ વિચાર આવતો અને એ બહુ કાળજીપૂર્વક પહેલેથી ખાત્રી કરી લેતો. તેના એક વશદાર અંગરક્ષક સદૈવ તેની સાથે જ રતો. પહેલેથી એ ખાનપાનનો સ્વાદ આખીને ખાત્રી કરતો અને ત્યારપછી જ વીરમદેવ એ વસ્તુઓના ઉપયોગ કરતો.

અનેકવાર તેણે રાણીનું અંતર પારખવાનો યત્ન કર્યો, પણ નિષ્ફળ. બ્યારે જુઓ ત્યારે એ તો શાંત-સ્વસ્થ જ હોય ! કોઈ પેશું પ્રકારની યુજવણને બદલે પોતાના ભાઈના આગમનનો અનહદ આનંદ માત્ર એના ચહેરા ઉપર જણાતો હતો !

આમ આનંદમાં ને આનંદમાં આઠ દસ દિવસ નીકળી ગયા અને જયપુરથી વિદાય થવાનો વખત આવી લાગ્યો. બાઈએ બહેનને પસંદી આપીને વિદાય માગી.

" બહેન ! તમારી લાગણીના શા વંખાણ કરું. ઓરમાન બહેન હોવા છતાં સગી બહેન કરતાં પણ તમારો સ્નેહ તો વધારે નીવડ્યો.

" બાઈ, એમાં મેં શું પાડ કર્યો ? બહેન મા જુદી, પરંતુ આપણે બંને એક જ પીતાના સંતાન કે નહિ. મારે તો ઓરમાન કે સગા ભાઈ જે ગણું તે તમેજ છો. મને " બહેન " કહીને ખરા હૃદયી બોલાવનાર તમારા બિના બીજું કોણ છે ? "

" એ વાત તો ખરી બહેન પણ તમે તો

સગી બહેન કરતાં પણ ચડી ગયા. અહીં મારું જે સ્વાગત થયું છે તેવું સંગી બહેન પણ ન કરી શકે. એક વખત ઇંડર પધારે તો ?” વીરમે વીવેક કર્યો.

“આવીશું” વળી જવાતા હાથમાં તો. પણ બાપુ મેં અહિંના ઉસ્તાદ કારીગરો પાસે હીરા મોતી ટંકાવીને જરીયાન પોશાક તૈયાર કરાવ્યો છે તે તમે સાથે લેતા જાઓ. એ પોશાક જ્યારે જ્યારે તમે પહેરો ત્યારે આ તમારી બહેનને યાદ કરજો.

રાણીએ પોતાની દાસીને બોલાવી. એ હાથીદાંતના કેતરકામવાળી નાનીશી પેટી લઈ આવી. એ પેટી ઉઘાડીને રાણીએ તેમાંથી હીરામોતીથી ઝગમગતો જરીયાન પોશાક કાઢ્યો અને દૂરથી જ તે પોતાના બાપને જતાવતાં કહ્યું, “જેવું બાપ! આ પોશાક કેવો સુંદર છે ? ઇંડરની ગાદી ઉપર બેસતી વખતે તમે એ ધારણુ કરશો તો આખી કચેરી દિગ્ધ થઈ જશે !”

“છે તો ખરેખર એવો, બહેન, પણ તમારી પાસેથી કેટલેક વસ્તુ મને ન ખપે !”

“એ કંઈ મારા પૈસાથી યોગ્ય કરાવ્યો છે ને ? એ તો તમારા જતેવીએ ખાસ મારી ઇચ્છા અને પસંદગી મુજબ કરાવ્યો છે અને એ તમનેજ આપવાનો છે. બીજા સામાન સાથે હું એ ગોઠવાની દૃષ્ટિ મારું આપેલું ન હોય. પણ એમનું તો માન રાખવું જ નોંધ્યું ને !”

વીરમ નીરંતર જાઓ. જયપુરનરેણ પોષાક આપે તેનો અનાદર કેમ કરી શકાય. બહેનની સ્નેહભરી માગણીના ફરીશરીને વંચાણુ કરતો વીરમ જયપુરથી પોતાના રસાલા સાથે વિદાય થયો.

૪. ડેરી પોષાક.

ઇંડરથી નીકળ્યાને થયો વખત થયેલો હોવાથી વીરમ હવે પોતાની પ્રજાની માગ

લેવા અધીરો જાઓ હતો. તેણે નિશ્ચય કર્યો કે પરિશ્રમના નીવારણુ માટે સુકામ કરવો પડે તે સિવાય બીજા કોઈપણ સ્થળે માર્ગમાં રોકાવું નહિ.

દડમજલ કરતાં તે ઇંડરવાડાની સરહદ આગળ હાથીદાંત ગામે આવી પહોંચ્યો. ઇંડરની સીમ જોતાં-પોતાની ભૂમિ જોતાં તેનો હર્ષ ઉઠ્યો. તેની નજરે ઇંડર, ઇંડરની પ્રજા, પોતાનો કુટુંબકબીલો વિગેરે અડધાં. ઇંડરનું રાજસિંહાસન યાદ આવ્યું, એ સિંહાસન ઉપર પોતે પોતાની બહેન આપેલો પોષાક પહેરીને સર્વ સમાજજનોને પોતાની બહેનના અનહદ સ્નેહની નીચાની કપારે જતાવે એવી અધીરાઈ થઈ અને તેનું મન એ હીરામોતીથી મટેલા પોષાક તરફ આકર્ષાયું. તેને વિચાર થયો કે એક વખત એ પોષાક પહેરી તો જોઈ ? કેવો લાગે છે ?

જેમ જેમ એ વિચાર કરતો ગયો તેમ તેમ તેને એ પોષાકના વધુ ને વધુ વિચારો આવતા ગયા. ‘કેવો સુંદર પોષાક ? જયપુરની કારીગરી ખરેખર સર્વોત્તમ છે. એ પોષાક જોઈને ઇંડરની મારી પ્રજા પણ હજી થઈ જશે ? કેવું સુંદર ભરતકામ ? કેવી અદભૂત કારીગરી ?’

અને ઇંડરના એ રાજવીની અધિરાઈ વધતી ગઈ. એ પોષાક તરફના પોતાના આકર્ષણને તે રોકી ન શક્યો. પોતાના સેવકને એ હાથીદાંતની પેટી લાવવાની આદા કરી.

સેવક પેટી લઈ આવ્યો, એ પેટી ઉઘાડી અને આદાની રાહ જોતો ઉભો રહ્યો.

વીરમે ઝડપ બંધ પોતાનો પોષાક ઉતારી નાખ્યો. હાથીદાંતની એ પેટીમાંના જરીયાન પોષાક ઉપાડ્યો અને સપાટાબંધ તે પહેરી લીધો. એ પોશાકમાં જડેલા હીરાના ઝગમગાટથી ત્યાં પ્રકાશ ફેલાયો.

પરંતુ આ શું ? બહાર આવેલો પ્રકાશ.

અને પોતાના અંતરમાં આમ અધિકાર કાં ફાલ્ય ? પોતાનું મગજ ચત્કાર કાં થતું જાય ? અંગમાં આમ દાદ કાં લાગે ?

અસંખ્ય વૌહીના કારમા ડંખ ચતા હોય તેવી કારમી વેદના તેને થવા લાગી. વજ્ર સમા કંઠે કાળજવાળા એ વીરનરના મૂખ-માંથી એ અસહ્ય વેદનાથી દુઃખની ચીસ નીકળી પડી. એનો દેહ બળું બળું યથ રહ્યો.

પેશે સેવક તો દિગ્મુદ બનીને અચાક ઉભો ઉભો જોઈ રહ્યો.

વીરમની ચીસ સાંભળીને તેના સેવકો દોડતા ત્યાં આવ્યા. “ શું છે ? શું છે ? અન્નદાતા ? ”

“ મારો કાળ આવી લાગ્યો છે, મારા વશકાર સેવકો ! મારા ભાવીએ મને જુલાવ્યો છે. મસમલાને જૂ પાનારો તમરો રાજ પોતાની ઝોરમાન બ્હેનના દગાનો ભોગ થયો છે. એ બ્હેને આપેશે પોપાક વિપથી ભરેશે છે. એ ઝેરી પોપાક પહેરવાથી મારા અંગે-અંગમાં વિષ વ્યાપી ગયું છે ! ”

“ હે ! ” સેવકો આભા બની ગયા. તેઓ એ પોપાક કાઢી નાખવા ગયા.

“ રહેવા દો, રહેવા દો, એ કાદવાથી હવે કંઈજ લાભ નથી. મારા મોતના ડંકા વાગી ચૂક્યા છે—એ બ્હેનના સ્વરૂપમાં રહેલી વેરજી વેર વાળ્યું છે ! ” દાદથી બળતા વીરને બળાપો કર્યો.

“ આવું વેર ? ” સેવકોના અંતરમાંથી એ અબળા તરફ તીરસ્કારના ઉદ્દગારો નીકળી પડ્યા.

“ હા, આવું વેર ! પણ એમાં એનો દોષ નથી—દોષ મારો છે. જે ઝોરમાન બ્હેનના માથેને મેં માર્યો હતો તે બ્હેનના ઉપર અતિ

વિશ્વાસ રાખવાનું આવું જ રજા મળે. ખરું કહ્યું છે કે—

‘ દગા શરે ત્યારે બુદ્ધિ શરે ;

નય ચુલે ચડી ચતુરાઈ ;

હાથ કેરા હથિયાર રહે હાથમાં

જેમના એમ કટાઈ. ’

ભરતી વખતે મને અશ્વોસ એટલેજ થાય છે કે વીરનરને શોભે એવું મારું મૃત્યુ ન થયું. કોઈની સાથે સામી જાતીએ લડતો મુઓ હોત તો મારા આત્માને શાંતિ થાતઃ જેવી પ્રભુધંજા. ”

મસામલા જૂપાલોને ધુન્નવનાર વીરવીરમ આમ દગાનો ભોગ થયો. એ ઝોરમાન બ્હેને પોતાના માથના મરણનું વેર બરાબર વાળ્યું. મોતનો બદલો એણે મોતથી જ લીધો. માથનું વેર વાળવાની પોતે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા બરાબર પૂર્ણ કરી.

વીરમનું શરીર બળું બળું યથ રહ્યું. એ દ્રઢ મનનો નરકેસરી દ્રઢતાપૂર્વક એ કારમી વેદના સાંખી રહ્યો. તેની નાડીએ નાડી તુટવા લાગી, શરીર નીકવણું થતું ગયું, તેનો આત્મા એના દેહનો ત્યાગ કરી ગયો. એનો જીવનદીપક ઝાળત્રાઈ ગયો.

વીર વીરમના જીવનનો અંત આણનાર એ ઝેરી પોપાકના ચીરેચીરા કરીને અગ્નિને સ્વાધીન કરવામાં આવ્યો. વીર વીરમના સેવકોએ ભીલોડાના દરવાજા આગળની ટેકરી ઉપર સંદન કાષ્ટની ચિતા ખડકી અને એ નરકેસરીના મૃતદેહને હાં અગ્નિસંસ્કાર કર્યો.

જેતજેતામાં આ ખબર છડર પહોંચ્યા. તેની સંધીઓ આ સમાચાર સાંભળતાં જ પતિ પાછળ સતી થઈ.

પણ આના વિકાસમાં વિજ્ઞાનનો શો દિરસો છે વિચારવા અત્યારે આપણે બેઠા નથી.

ઉપર કહેલ વાતનું તાત્પર્ય એ છે કે વીસમી સદીના આરંભ લગી પુરુષોએ લગભગ એકલાએજ કરવા માંડેલાં ધણા કામો હવે સ્ત્રીઓ પણ ધીરે ધીરે હાથમાં લેવા લાગી. થોડી સંખ્યામાં-પુરુષોના કરતાં તો ધણીજ થોડી સંખ્યામાં-છતાં પુરુષોના જેવીજ કેળવણી, તાલિમ ને સજ્જતા સ્ત્રીઓ પણ પ્રાપ્ત કરવા લાગી. ધણી વાર પુરુષોના જેટલીજ ઉંચી ભૂમિકા તેઓ પ્રાપ્ત કરતી. કેટલીક વાર પુરુષોનેજ મદાત કરતી. કેટલીક વાર તેજ પ્રદેશમાં નૂતન ચાતુર્ય કે નવીન સિદ્ધિ પણ પ્રકટ કરતી.

આ સ્ત્રીઓએ વિજ્ઞાન પ્રદેશમાં એક સુંદર પ્રતિનિધિ આપ્યો. લગભગ એકજ. તે મેડમ ક્યુરીના નામથી જગદિહિત છે.

મૂળ પોલૅન્ડની રહીય. વૅરસોમાં સન ૧૮૧૭ જન્મ લીધો. મેરી રહેસોડોવ્સ્કા પછીથી સંયોગ બળથી ફ્રાન્સ ગઇ. પેરિસની વિખ્યાત યુનિવર્સિટિમાં-સોરબોનાં પ્રો. ક્યુરી ભૌતિકશાસ્ત્રના પ્રકેસર હતા. હેમની પાસે લેબોરેટરીમાં કામ કરવા નોકર તરીકે રહી-કામ ક્યું ને કામણ પણ ક્યું. કેવળ પ્રોફેસર સાહેબની ઉપરજ નહિ-પણ યુનિવર્સિટીની ઉપર તથા વિજ્ઞાનની આખી આલમની ઉપર.

પ્રો. ક્યુરીએ સહાયકને સહચારિણી બનાવી. પ્રોફેસર ને મેડમ ક્યુરી બન્ને બેગાં મળીને સૃષ્ટિ નાંરહેસો વિજ્ઞાનની પદવિથી તપાસવા મંડ્યાં.

એમની રચુળ સંવત્તિની વાત કાંઇક સાંભળ્યા છે, પણ યાદ રહી નથી. પણ આધિભૌતિક સંવત્તિને તો દરેક વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી સારી રીતે જાણે છે; વિજ્ઞાનની. આલમની

બહારની દુનિયા પણ ચકિત હૃદયથી સાંભળે છે ને યાદ રાખે છે,

એ સંતાન તે રેડિઅમની શોધ. પૃથ્વી ઉપરની સઘળા પદાર્થોમાં રેડિઅમ સૌથી વધારે અદ્દશુત. રસાયનશાસ્ત્રીએ તે વખતે પારખેલાં ૭૦-૭૫ મૂળતત્ત્વોમાં બેચક સૌથી વિશેષ ચમત્કારિક ને આકર્ષક. રેડિઅમની શોધે ભૌતિકશાસ્ત્રીઓને ખૂબ ગોરાળામાં નાંખ્યા: એવા નવીન એના ગુણો હતા. શરીર શાસ્ત્રીઓ ને વૈદો પણ ચક્રકમાં પડ્યા છે-આવા પદાર્થનો મહારોગોના ઇલાજ તરીકે કેવી રીતે ઉપયોગ કરવા ?

રેડિઅમના ગુણધર્ત્તન કરવાનું આ રચાન નથી. પણ રેડિઅમની શોધ કેટલી મહત્ત્વની હતી તે કાંઇક દર્શાવવાને જ થોડા શબ્દો લખ્યા છે. વિશેષ કહેવાની શી જરૂર છે ? આ દંપતી આ શોધને પરિણામે નો-બેલ-પારિતોષક મેળવી જમતમાં એક કીર્તિ પામ્યાં.

વૈજ્ઞાનિક તરીકે જેમ પ્રથમ પકિત તે-ઓએ મેળવી, તેમ જ દંપતી તરીકે પણ-આ અનુપમ સહચારને લીધે તેઓનું નામ ચિરસ્મરણીય રહેશે.

આજે પણ મેડમ ક્યુરી હયાત છે. આજે પણ સોરબોનાં શિક્ષિકસના પ્રોફેસર-ભૌતિકશાસ્ત્રના મુખ્ય અધ્યાપકનું પદ તે બોગવે છે. એમના પતિ થોડાં વર્ષ ઉપર-લગભગ ૨૧ વર્ષ ઉપર-અકસ્માતથી મૃત્યુ મયા; યુનિવર્સિટિને એમની જગ્યાને માટે મેડમ ક્યુરી જેવું લાયક વીરુદ્ધ કોણ મળે ?

વીસમી સદી, હજી તો સત્તાવીસ વર્ષની જ થઇ છે, પણ તેટલામાં તો વિજ્ઞાનના ચમત્કારોની તો જાણે પરંપરાજ નીકળી પડી છે. પણ, એક રીતે, એ સોને અગ્રે રેડિઅમની શોધ આપે છે.

રેડિઅમમાં જાણે આત્મનું જ કાંઇ ગ

મહાત્મ્ય ભરાયું હોય, જાણે મેડમ ક્યૂરીએ પોતાના સ્પર્શથી એને અન્ય તત્ત્વોના કરતાં વિલક્ષણ બનાવી દીધું હોય તેમ, પુરુષોએ યોગ્ય કારણો અન્ય મૂળતત્ત્વોની અંદર, આ સ્ત્રીના સ્પર્શથી અવતાર પામેલું રેડિઅમ મૂળતત્ત્વ તદ્દન અતેજ ને મોહભયું સ્થાન લે છે. હજી આપણે રેડિઅમ વિષે ઘણું વધારે સંભાળીશું.

x x x

વીસમી સદીમાં પણ મેડમ ક્યૂરીની હારમાં મુઠ્ઠી થઈએ એવી કોઈ અન્ય સ્ત્રી શોધક થઈ નથી. વિજ્ઞાનના આ કે અન્ય વિભાગમાં પણ.

જે તથ્ય ન્હાના નામો યાદ આવી જાય તો પણ તે નથી મેડમ ક્યૂરીની બરોબર, કે ખરેખાત, નથી. અન્ય પુરુષ શોધકોની બરોબર,

પણ મેડમ ક્યૂરી એટલો અગ્રેસર છે. “પાયોનીઅર” છે. વીસમી સદી પૂરી થાય તે પહેલાં બીજી સ્ત્રીઓ એવો હિસ્સો આપનાર નીકળે એ તદ્દન સંભવિત છે. ચિન્હો અનુકૂળ છે.

હવે કેટલીય બાળાઓ યુનિવર્સિટીની હયામાં હંચી ડીગ્રી લગી ભણે છે. ધારે ધારે કપરા-શુષ્ક વિષયોમાં પણ તેઓ પ્રવીણતા મેળવે છે. ન્હાની ન્હાની શોધો કરી “ડૉક્ટર” ની હંચામાં હંચી ડીગ્રી પામેલીઓ પણ ધણી છે. મહેં તેવી ધણી યુનિવર્સિટીઓમાં જાતે દોડી છે.

બીજી પચીસી પૂરી થતામાં તો જરૂર સ્ત્રીઓએ વિજ્ઞાનના વિકાસમાં વધારે સક્રિય, વધારે આગળ પડતો ભાગ લીધો હશે.

x x x

આ સમાપ્ત કરતા પહેલાં એક વાત હમેરવી આવશ્યક છે. “શોધયોગ કરી સીધો ભાગ લીધો હોય તોજ સ્ત્રીઓનો વિજ્ઞાનના વિકાસમાં હિસ્સો ગણાય ?”

પુરુષ-શોધકોની માતા તરીકે, પત્ની તરીકે, પુત્રી વા મિત્ર તરીકે, સ્ત્રીઓએ જે પ્રેરણા આપી છે, સ્ત્રીઓએ જે ઉત્તેજન આપ્યું છે, સ્ત્રીઓએ જે સગવડ કરી આપી છે, જાતબોગથી પણ ધણીવાર જે સંરોધનો ચાલુ રખાવ્યાં છે; અને ધણીવાર ગાતે જાતે : રસ લઈ સહચારિત્ર પણ સ્થાપ્યું છે; જેના ધણાય પ્રસંગો વિજ્ઞાનવિદોની જીવનશૈલીમાં તથા અન્યોની અર્પણપત્રિકાઓમાં અંકિત થયા છે, જેનો ધણીવાર વિજ્ઞાનવિદ પુરુષોએ : ચોતેજ યુક્તકંઠે ને સામાર સ્વીકાર કરેલો છે; અને જે સર્વ સહચાર ને સેવાની ખરી હકીકતો તો સંપૂર્ણતાથી કોઈ કાળે ધતિહાસને પાતે નહિ થયે, છતાં જે અવિસ્મરણીય રહેશે-કારણ કે તે માનવહૃદયના પટ ઉપર નહિ હોઈ ભોહભાવે કોતરાયલી છે:—એ સર્વ શું હિસ્સો નથી ?—એકએ તેવો હિસ્સો નથી ?

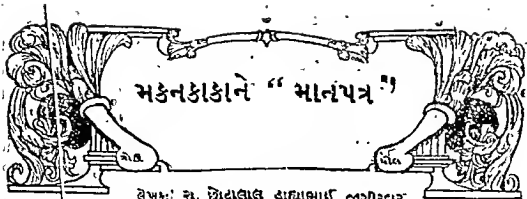
કયો પુરુષ તે હિસ્સાની કિંમત જાણે ? ગણશે ? કયી સ્ત્રી આ હિસ્સાને માટે મગર નહિ થાય ?

x x x

છતાં આથી વિશેષ હિસ્સો આપવા સ્ત્રી જન ધન્ય છે, યોગ્યતા છે તેને કેળવે, બરોબર રીતે તૈયાર થાય, તો માર્ગ ખુલ્લો છે. પુરુષો વધારી લેવા તૈયાર છે.

“ગુણાઃ પૂજાસ્વાનં, ગુણિયુ
ન ચ લિજ્ઞ ન ચ ષયઃ ॥”

લેખક: રા. છોટાલાલ ઠાકરાભાઈ જાગીરદાર.

‘અરે’ સાંભળો છો કે? આ કેષ આન્ય છે. ‘કુલીકાકીની ખૂમ સાંભળી મકન-કાકા કાઢી ખોસતા ખોસતા ઘરમાંથી બહાર આવ્યા.’

‘જેમીકુપ્પુ શેઠ સાહેબ’ આવનાર ગૃહસ્થે કહ્યું: ‘જેસીકરન! કેમ. સું હુકમ ત્રાપવા છો?’ મકનકાકા એ પૂછ્યું.

‘હુકમ તો કરોયે નથી. પણ તમને તસ્દી આપવા આવ્યા છીએ.’

‘બોલો સી તસ્દી છે!’

‘તસ્દી તો કેમ છે કે આપણી ન્યાતના ત્રણ ચાર સાહેબોએ એવા વિગાર કીધો છે કે તમારા જેવા હાયક ગૃહસ્થે મ્યુનિસિપાલિટીની મેમ્બરશીપ કાય કરી આપણી ન્યાતનું નાક રાખ્યું એટલું જ નહિ પણ આપણા આ નહાલા વતન સુરતનીયે નેક જાળવી તે મારે. તમને મુતારકબાદી આપવા સાર આપણી ન્યાત નો એક મેલાવડો ન્યાતની વાડીમાં કરવો.’ આવનાર ગૃહસ્થની અટક મી. ગણગોટા હતી તેમણે કહ્યું.

‘વાહ વિવાહથી રુંડું સું? પણ હઠરીની વાત એમ છે કે આ મિનિદિપાલિટીના મેમ્બર થતાં ખરચનો દિસાપ કઠાવશે તો આજદિન સુધીમાં હઠરીના બે હજાર દુધી તો તે પૂછો છે ને હજ નાથીઆનો આંકરો ઉભોજ છે તે આવા હુકમના વખતમાં તમે વળી કદાં અધિકમાસ લાવી લાયબો!’ મકન-કાકાએ કહ્યું. એ સમજ્યા કે મુતારકબાદીનો

મેલાવડો એટલે કંઈ ન્યાતમાં એમજ નમા-ડવાની વાત હશે! મી. ગણગોટા કંઈ કાયા નહિ હતા. એમણે એ તાર પકડી લીધો અને પતંગ ચગાવવા માંડ્યો!

‘અરે શેઠ, તમારા જેવાને વળી’ હુકમ શો ને અધિકમાસ શો? બે હજાર ચયા ત્યાં જસો ત્રણસો વધારે! એમ શું કરો છો શેડીઆ! કેવું મહેતુ નામનું નામ, રહી જય ને વળી વાહ વાહ કહેવાય તે તો જુદી! માની જાઓ શેઠ જસો ત્રણસો તો આજે ખરચેલાં આવતી કાલે મળી આવશે! પણ ગયા અવસર ને વણસેલા મેહુલા પાછા આવશે નહિ! પછીતો સાહેબની જેવી મરજ, મી. ગણગોટાએ બાજ મોહવવા માંડી.

પણ મકનકાકા આવી મહત્વની જાગતમાં હુકમની સલાહ લીધા વગર કેરે પાને મળે આપે એવા કાયા નહતા. એમણે કહ્યું ‘બેને પૂછીને સલાહ પંડહે તેમ કરીશું. તમે પાછા કાલે આ વખતે આવજો.’

‘બેને પૂછો! ચારને પૂછો! પણ ત્રણમે ચારસો—’

‘તનસો ચારસો! હમણું તો તમે બેસો તનસોની વાત કરી!’

‘અરે શે! શો આમ કે સો તેમ! દિસાપ દેણ કઠાડવા ગયું છે કે આટલા ઘરો! બેને તેટલી કરસથી કામ કરીશું અને વધશે તે ન્યાતના રૂંડમાં જમા કરાવીશું! એતો થી ક્યાં દોળાયું તો કે ખીચડીમાં ને ખીચડીમાં!

ચાલો ખેસો જશીકૃષ્ણ ! કાલે પાછો આ વખતે આવીશ. વધારે વાત કરવામાં વખતે મામલો વણસી જાય એ ઠંહીકે મી. ગલગોટાએ હવે રૂપસંદ લેવી ઠીક ધારી. એ ગયા કે લાગલાજ મકનકાકા રૂઝમાં પાસે આવ્યા.

‘ કંઈ હાજરું ? આ, નાતવાળા તો જોગજવની વાત લાઇવા છે ! મહારા મનમાં કે તમારી સલાહ વીના એકદમ હા પાડી દેવી નહિ તેથી પાછા કાલે બોલાયવા છે ! ’

‘ તે ઘેર દીકરા શો પરણ્યો કે જોગજવ લેવા નીકળ્યા ? ’ રૂઝઆએ પૂછ્યું.

‘ એતો કે’છ કે મેમ્બર થયા તેની ખુલાશીમાં ! ’ મકનકાકાએ કહ્યું.

‘ એતો કે’સ્તો ! કંઈ ખરમતો આંકડો કહાયડો ! ધારી હુપ્પાક કરીએ તોએ પાતળ દીઠ રૂપિયો ગણતાંયે કેટલા રૂપિયા થાય ! એ નાતવાળા તો નવરા મૂવા ! ’ રૂઝઆએ કહ્યું.

‘ મ્હે મનમાં ને મનમાં હિસાબ ગોઠવી કહાયશે તો લાગે છ કે તનસોથી વધારે નષ થાય ! આપણી નાત કેટલી ને વાત કેટલી ? ’

આખરે ભારે લમણાંઝીક પછી હજુ કે મકનકાકાએ ન્યાતને જોગજવ કરવાની હા પાડવી. જોગજવ કરવાની તરફેણમાં રૂઝઆને જખખરમાં જખખર દલીલ એ જડી કે મકનકાકાને ત્યાં આવતાં પાંચ છ વરસ સુધી ખીચું કોઈ શુંમ કારજ આવતુંજ નહિ હતું એટલે ચાલી ચલાવીને આવેશે. જોગજવ જમાડવાનો આ પ્રસંગ હાયથી જવા નહિ દેવે ખીજે દિવસે વખતસર મી. ગલગોટા ‘ જશીકૃષ્ણ ’ કંતા આવી બેઠા. ‘ કેમ શેડ શો વિચાર છાંયો ? તમારી પાસેથી નીકળીને હું આપણા ન્યાતના શેડને મળ્યો અને ખીજે પણ બે ત્રણ ઠેકાણે જઈ આવ્યો. બધાઓએ કહ્યું કે આ પ્રસંગ સુકવા જવો નથી ! ’

‘ ઠીક જોકાવો તેરે ! આજવા તેરે. હું લાજવાજ ને જૈહું તેરે હું લે જવું છ ! કહાં

રાંનતો નાય કરવામાં પૈહા લાખવાના છે ને ! ’ મકનકાકા જવના દિલાવર થઈ ગયા.

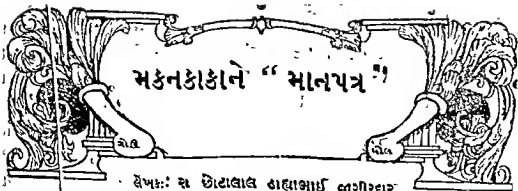
‘ અરે શેડ રાંડનો માંચ કેવો ને વાત કેવી ! એતો વાહ ! આજે તમે મુનિસિપાલિટીના મેમ્બર થયા ને કાલે ઉઠીને લેજરલેવીવ કોલેસી-લના થે મેમ્બર થાઓ એમ અમ્હે શ્રી હાકોરજ પાસે માંગીએ છીએ. પણ આવા રૂડા પ્રસંગે એમને એમ જવા દઇએ, તો નાતવાળાને કેવું નીચું જોવાનું થાય ! સુકલ ! ’ કરીને મી. ગલગોટા ઘોતીઆને છેડે પખો ખાવા લાગ્યા.

‘ ઠીક તેરે હંદરીનાં ગોરને બોલાવી હાજનાના નોતરા દેવાડી લાખો. ’

‘ અરે શેડ ! એમાં સાજના બાજનાની કંઈ જરૂર નથી. આં ક્યાં રૂડા ઉંઘરાવીને કરવાનું છે કે તેની વાત. બધું ઇન્ડિયન સિસ્ટમ પ્રમાણે કરવાનું છે એ બધું. અમ્હે ઉઠેલી દઇશું ! તમે તમારે જોયા કરે અને તમારે આ બાજતમાં બહું હોહા કરવી નહિ. લોકો નહિ તો તમને ખીખી ખારો કે માનચાંદના તમે ભૂખ્યા છો. અને હાં શું કહેતો તો હું ! અરે હા યાદ આવ્યું. એક ત્રણસો રૂપિયા મળે આખી રાખો કે ગાલું આગળ ચાલતું થઈ જાય ! તમારે જોઈએ તો ન્યાતનાં શેડને ત્યાં મોકલાવે. મળે એમાં અડચણ નથી ! ’

જ્યાં સુધી વાત સુકે સુકકે ચાલતી હતી ત્યાં સુધી તો બધું ઠીક ચાલ્યું પણ જ્યાં રૂપિયાની વાત આવી ત્યાં મકનકાકાનું ‘ જિન-જન સીક ’ પડી ગયું. ‘ રૂપિયા ! એની હું જરૂર છે અતારથી ? નાથીઆને તૈયાં મહાર ખાતું છે તૈયાંથી હું ભાવ બાવ પડીને અનાજ પાની તો મેકલી દઇસ. પછી આ અરસુરણ પરસુરણના સો રૂપિયા તો બસ છે ! મકનકાકા એ કહ્યું.

‘ અરે શેડ અમને તો તમારો વિશ્વાસ છે. ખાવા પીવાની સર્વ ગોઠવણ અમે કરી લઇશું. હાલ જોઈએ તો સો રૂપિયા આપજો. યાંત્રીના રૂપિયા હિસાબ જોઈને આપજો. પછી માંચ

લેખક: સ. છોટાલાલ ઠાકરાભાઈ ભગીરદાર.

‘અરે સાંભળો છો કે? આ કોઈ આવ્યું છે.’ કુલીકાકીની ખૂબ સાંભળી મકનકાકા કાઢી ખોસતા ખોસતા ઘરમાંથી બહાર આવ્યા.

‘જેથીકુલ્ય શેઠ સાહેબ’ આવનાર ગૃહસ્થે કહ્યું. ‘જેસીકરન! કેમ. સું હુકમ લાખવા. છો?’ મકનકાકા એ પૂછ્યું.

‘હુકમ તો કરીયે નથી. પણ તમને તરફી આપવા આવ્યા છીએ.’

‘બોલો સી તરફી છે!’

‘તરફી તો એમ છે કે આપણી ન્યાતના ત્રણ ચાર સાહેબોએ એવા વિચાર કીધો છે કે તમારા જેવા લાયક ગૃહસ્થે મ્યુનિસિપાલિટીની મેન્બરશીપ કાઢ કરી આપણી ન્યાતનું જ્વાલ રાખ્યું. એટલુંજ નહિ પણ આપણા આ બહાલા વતન સુરતીયે નોક નળવી તે માટે તમને મુખારકબાદી આપવા સાર આપણી ન્યાત તો એક મેલાવડો. ન્યાતની વાડીમાં કરવો.’ આવનાર ગૃહસ્થની અટક ‘મી. ગલગોટા’ હતી તેમણે કહ્યું.

‘વાહ વિવાહથી શું? સું? પણ હઠરીની વાત એમ છે કે આ મિનિહિપાલિટીના મેન્બર થતાં ખરચનો દિસાપ કહાવશે તો આનંદિન મુધીમાં હઠરીનો બે હજાર હુધી તો તે પૂછે છે ને હજી નાથીઆને આકરો હોજ છે તે આવા હુકમના વખતમાં વમે વળી કહાં અધિકમાસ લાવી લાયખો!’ મકનકાકાએ કહ્યું. એ સમજવા કે મુખારકબાદીનો

મેલાવડો એટલે કંઈ ન્યાતમાં આવ્યો જમાડવાની વાત હશે! મી. ગલગોટા કંઈ કાયા નહિ હતા. એમણે એ તાર પકડી લીધી અને પતંગ ચગાવવા માંડ્યો!

‘અરે શેઠ, તમારા જેવાને વળી હુકમ શો ને અધિક માસ શો? બે હજાર થયા ત્યાં બસો ત્રણસો વધારે! એમ શું કરો છો શેડીઆ! કેવું મજેનું નામનું નામ. રહી જાય ને વળી વાહ વાહ કહેવાય તે તો જૂદી! માની જાઓ શેઠ બસો ત્રણસો તો આજે ખરચેમાં આવતી કાલે મળી આવશે! પણ ગયા અવસર ને વણસેલા મેહુલા પાછા આવશે નહિ! પછીતો સાહેબની જેવી મરજી, ‘મી. ગલગોટા’એ બાજી ગોઠવવા માંડી.

પણ મકનકાકા આવી મહત્વની બાબતમાં કષ્ટાની સલાહ લીધા વગર ફેરે પાને મળું આપે એવા કાયા નહતા. એમણે કહ્યું ‘બેને પૂછીને સલાહ પડે તેમ કરીશું. તમે પાછા કાલે, આ વખતે આવજો.’

‘બેને પૂછો! ચારને પૂછો! પણ ત્રણસો ચારસો—’

‘તનસો ચારસો! હમણું તો તમે બેસો તનસોની વાત કરી!’

‘અરે શેઠ! સો આમ કે સો તેમ! દિસાજ કાણ કહાડવા ગયું છે કે આટલા ઘરો! બને તેટલી કરસથી કામ કરીશું અને વધશે તે ન્યાતના ૪૮માં જમા કરાવીશું! એતો ધી ક્યાં ઢાળાયું તો કે ખીચડીમાં ને ખીચડીમાં!

આલો બેસો! જોશીકૃષ્ણ ! કાલે પાછો આં વખતે
આવીશ? વધારે વાત કરવામાં વખતે મામલો
વણસી જાય એ ઠંહીકે ‘મી. ગલગોટાએ’ હવે
રૂબરૂ લેવી-ડીકે ધારી. એમના કે લાગલાજ
મકનકાકા રૂબરૂ પાસે આવ્યા.

‘કંઈ હાંબવું? આ, નાતવાળા તો
જોગજવની વાત લાઇવા છે! મ્હારા મનમાં કે
તમારી સલાહ વીના એકદમ હા પાડી દેવી
નહિં તેથી પાછા કાલે જોલાવવા છે!’

‘તે ઘેર હાકરો શો પરણ્યો કે જોગજવ
લેવા નીકળ્યા?’, રૂબરૂએ પૂછ્યું.

‘એતો કે’છ કે મેમ્બર થયા તેની ખુદા-
લીમાં!’ મકનકાકાએ કહ્યું.

‘એતો કે’રતો! કંઈ ખરચતો આંકડો
કહાયો! ધારી હુપ્પાક કરીએ’ તોએ પાતળ
હાં રૂપિયા ગણતાંયે કેટલા રૂપિયા થાય! એ
નાતવાળા તો નવરા મ્હા!’, રૂબરૂએ કહ્યું.

‘મ્હે’ મનમાં ને મનમાં હિસાબ જોડવી
કહાયો તો લાગે છે કે તનસોથી વધારે નષ
થાય! આપણી નાંત કેટલી ને વાત કેટલી?’

આખરે ભારે લમણાંજીક પછી રૂબરૂ કે
મકનકાકાએ ન્યાતને, જોગજવ કરવાની હા
પાડવી. જોગજવ કરવાની તરફેણમાં રૂબરૂને
જખ્ખરમાં જખ્ખર દલીલ-એ જડી કે મકન-
કાકાને ત્યાં આવતાં પાંચ છ વરસ સુધી પીચું
કોષ્ટ યુગ્મ કરાજ આવતુંજ નહિ હતું એટલે
ચાંલી ચલાવીને આવેશે. જોગજવ જમાડવાનો
આ પ્રસંગ હાથથી જવા નહિં દેવે. બીજો
દિવસે વખતસર ‘મી. ગલગોટા’ ‘જોશીકૃષ્ણ’
કંત્રા આવી બેઠા. ‘કેમ શેઠ શો વિચાર કર્યો?
તમારી પાસેથી નીકળીને હું આપણા ન્યાતના
શેઠને મળ્યો અને બીજો પણ એ ત્રણ ઠેકાણે
નષ આવ્યો. બધાઓએ કહ્યું કે આ પ્રસંગ
ચુકવા જેવો નથી!’

‘ડીકે જોકાવો તેરે! આપવા તેરે. હું
લાઇવાજ ને જોઈ તેરે હું લે જવું છું! કહાં

રાંનતો નાચ કરવામાં પેહાં લાખવાનાં છે
જે!’ મકનકાકા જાંવનાં દિલાવર થઇ ગયા.

‘અરે શેઠ રાંડતો નાચ્યું કેવો’ ને વાત
કેવી! એતો વાડ! આજે તમે મ્યુનિસિપાલિટીના
મેમ્બર થયા ને કાલે ઉઠીને લેજસલેટીવ કોલેજી-
લના થે મેમ્બર થાંઓ એમ અમ્હે શ્રી હાકરજી
પાસે માંગીએ છીએ. પણ આવા રૂડા પ્રસંગો
એમને એમ જવા દઇએ, તો નાતવાળાને કેવું
નીચું જોવાનું થાય! સુકંઠ! ” કરીને ‘મી.
ગલગોટા’ ઘોતીઆને છોડે પાંખો ખાવા લાગ્યા.

‘ડીકે તેરે હુદરીનાં જોડને’ જોલાલી
લાજનાના નોતરા દેવાડી લાખો.’

‘અરે શેઠ! એમાં સાજના વાજનાની
કંઈ જરૂર નથી. આ ક્યાં રૂડા ઉધરાવીને
કરવાનું છે કે તેની વાત. બધું ઇન્ડિયા સ્ટ્રીટમાં
પ્રમાણે કરવાનું છે. એ બધું અમ્હે ઉઠેલી
દઇયું! તમે તમારે જોવા કરો, અને તમારે
આ ખામતમાં બંદુ હોહા કરવી નહિ. લોકો
નહિં તો તમને પીંખી ખાશે કે માનર્યાદના.
તમે જુખ્યા છો. અને હાં શું કહેતો તો હું!
અરે હા વાદ આવ્યું. એક ત્રણસો રૂપિયા
મ્હને આપી રાખો કે માલ્લુ આમળા ચાલતું
થઇ જાય! તમારે જોઇએ તો ન્યાતની શેઠને
ત્યાં મોકલાવો. મ્હને એમાં અડચણ નથી.’

જ્યાં સુધી વાત સુકે. સુકેટી ચાલતી હતી!
ત્યાં સુધી તો બધું ડીકે ચાલ્યું પણ જ્યાં
રૂપિયાની વાત આવી ત્યાં મકનકાકાનું ‘એન-
જન સીક’ પડી ગયું. ‘રૂપિયા! એની’ હું
જરૂર છે અતારથી? નાથીઆને તૈયાર મ્હારે
ખાતું છે તૈયારી હું, ભાવ ભાવ પડીને અનાજ
પાની તો મોકલી દઇસ. પછી આ અરચુરણ
પરચુરણના સો રૂપિયા તો બસ છે! મકનકાકા
એ કહ્યું.

‘અરે શેઠ અમને તો તમારો વિશ્વાસ છે.
ખાવા પીવાની સર્વ ગોઠવણ અમે કરી લઇયું.
હાત્ર જોઇએ તો સો રૂપિયા આપજો. બાંધનાં
રૂપિયા હિસાબ જોઇને આપજો. પછી કંઈ

છે ? કંઈ રૂપિયા લઈને ભાગીતો નહિ જઈ-
એને ? ' મી. ગલગોટા જરા ઉંચા ગયાં !

... એમ હઠરીના ક્રોધ કેટલે કે તમે રૂપિયા
લઈને ત્રાહી જહો ! વાઈ ઠીક તેરે આજે હાંજના
હું હર્ષન કરવા જઈશ તેરે રૂપિયા નાતના-
હેને આપતો આવા. ' મકનકાકાએ કહ્યું.

‘ ભલે તેમ તો તેમ હું શેઠને મળીને
આમંત્રણપત્રિકા ને માનપત્ર વગેરે છાપવાનું
કામ, કાલથીજ શરૂ કરી દઈશ.

‘ એમાં છપાવવાનો હું કામ ખરચ કરવો
જોઈએ નાતગોરને દાના આપીએ છ તે અમથા !’

‘ મુરબી ! આ બધું કામ ઈંગ્લિશ સીસ્ટ-
મથી કરવાનું છે. તમે એમાં નહિ સમજો !
તમે તમારે તૈયાર થઈને ‘ પાટલે ’ આવીને
બેસજો કે થયું !’

‘ એ હંગલીસ શી ગલીસમાં હું નહિ
હમજી ! જોઈએ તેમ કોરો માયું ને કહારો
શવું ! હું ને છોકરાઓ તો પાટલે આવીને
બેઠવાના ધની! ધરમાંથી ‘ એ તો નાતમાં
કસે જતીજ નથી કે તેની પીરા !’

‘ અરે સાહેબ ! કૂલીબ્હેન વગર તો
ત્યાં પાટલો નહિ શરે ! બલે એ કંઈ નહિ
‘ આય, પણ આવીને જુએ તો ખરા ! પૈસા
તમ્હે ખરચો ને ‘ ધનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે ’
વાળી વાત કેમ બને !’ મી. ગલગોટાએ
બરમમાં વાત કરી

‘ એ આવે તો અહીં ક્યા હઠરીનાને
તેનો ના છે. પણ વાઈ જૈરાના પંજત...”

‘ જૈરા મરદ એકકાજ બેસશે ! ચાલો બેસો
શેઠ જોશીકૃષ્ણ ! દિવસ ત્રિવસ નક્કી કરીને
હું તમને પાછો મળીશ. ’ એમ કહી મી.
ગલગોટા વિદાય થયા.

‘ સાંજનાં દર્શન કરીને કલા મુજબ,
મકનકાકા સો રૂપિયા લઈને ન્યાતના શેઠને
લ્યાં ગયા.

‘ આવો શેઠ ! આવો શેઠ ! કંઈ ધણે
દહાડે !’ શેઠે આવકાર આપતાં કહ્યું.

‘ હું કરીએ. નાતના હેઠ તમ્હે પયરા-
એટલે આંખવા વગર કે છૂટકો છે !’
મકનકાકાએ ગાદી પર તકીઆને અઢેલી
બેસતાં કહ્યું.

‘ બોલો શેઠ શો હુકમ છે !’

‘ હુકમ, તો ખીજે કે નહિ પણ આ
રૂપિયા લઈને આઈવો છ !’ મકનકાકાએ
ખીસામાંથી રૂપિયા કહાડતા કહ્યું.

‘ અરે હા ! મી. ગલગોટા આજે કંઈ
બગડતા હતા ખરા કે તમે મેખર થયા
તેની ખુશાલીમાં ન્યાતમાં કંઈ કરવા માંગો
છો ! રૂપિયા મૂકતા જાવ. એ આવશે એટલે
એને પૂછીને જે વ્યવસ્થા કરવાની હશે તે
કરીશું. વાઈ ! ફલકોરબ્હેન કેમ છે ! અને
છોકરાંઓ ખુશીમાં તો ખરા ને ?’ શેઠે
રૂપિયા લેતા લેતા પૂછ્યું.

‘ બધા ખુશીમાં છે ! આ હવેરે હો
રૂપિયા આઈલા છે; ખીજ રૂપિયા હીસાબ
થયે આવીહું ! અને જૂઓ હેઠ ! કરકહરથી
કામ લેજો. મહારા જેવા ગરીબને મારી
લાખતા નહિ. એ તો મહેને તમારો પૂરન
બરેહો છે તેથી રૂપિયા આઈલા બાકી
ખીજ કોઈ હઠરીનાને આ કલજીગમાં એ
ધોળાભાઈ હોંપાય નહિ તો !’ એમ કહી
મકનકાકા જેવાને ઉઠ્યા.

‘ અરે બેસો બેસો ! મહા મૂકાવી છે તે
પીને જાઓ. ’ બહુ ભાવ ખાધા પછી મકનકાકા
બેઠા અને ન્યાત સંબંધી ધંધર ઉધરની વાતે
વળખ્યા. એટલામાં મહા આવી તે પી પાનસો-
પારી ખાઈ મકનકાકા, ન્યાતના શેઠે કીધેલા
સ્વાગતથી કુલાતા કુલાતા ઘેર પહોંચ્યા !

આ જનાવ પછી ખીજે દિવસે મી.
ગલગોટા ન્યાતના શેઠને ત્યાં ગયા અને મેલા.

વડામાં શું શું કર્યું તે બાબતનો ન્યાતના શેઠની સાથે ઉઠાપોઠ કરાધો.

‘ તમે બાપ જન્મરાતો ખરા ! આવા કર-કસરના કાકા પાસે પોતાના મારનાજ મેલાવડા મારે તમે રૂપિયા કહડાવ્યા એ કાંઈ જોવી તેવી બહાદુરીનું કામ નહિ કહેવાય ! ’ શેઠ મી. ગલગોટાને ધન્યવાદ આપતા કહ્યું.

‘ અરે શેઠ ! વાત બધી જરમમાં છે. એ જૂના વિચારના લોકો આમ કરકસર કરે ને માંખીમાંથી ધીં નીચોવે પણ જ્યાં જમવા જમાડવાની વાત આવે ત્યાં અજમ છે કે એ લોકો જસ દુલ્લા થઈ જઈ દોષળાનાં મ્હોં છૂટાં મુકી દે ! મ્હું એને મેલાવડાની વાત કરી ત્યારે એ સમજ્યા આચ્છ, પછી તો હું ક્યાં કાચો હતો ! ’ મી. ગલગોટાએ કહ્યું.

‘ પણ આચ્છને બદલે મેલાવડો નીકળશે ત્યારે ? ’ શેઠ પૂછ્યું.

‘ ત્યારે શું ? એનો પડશે તેવા દેવાસે ! વળી આચ્છ એટલે ઇન્વિસ સીસ્ટીમનો મેલાવડો નહિ તો બીજું શું ? પહેલાં લોકો ‘આમ’ આચ્છ જમાડનારને સાલ આપતા; આપણે એને માનપત્ર આપીશું ! આચ્છમાં તે કરનારને પૈસા બહુ યાવ અને નેતરા તેના નામના દેવાય માનપત્રની મેલાવડા-પાર્શ્વમાં કોષ કોષ ખાનગીમાં પૈસા આપે અને તે યાવ ખીજાને નામે ! આટલો આચ્છ ને મેલાવડામાં ફેર તો ગુજરાતી ને વિદ્યાવતી પદ્ધતિ વચ્ચે રહેવાનો ને રર રહેવાનો. વળી મેલાવડાને અંતે હિપાહારની વ્યવસ્થા પણ રાખેલી છે, એટલે જરમ દેડ સુધી હાંક્યે રાખવામાં વાંધો નહિ આવે ! કેમ શેઠ બહુ કહું છું ને ? ’ મી. ગલગોટા હસતા હસતા બોલ્યા.

‘ એ જરમ જરમની વાત તમ્હે જાણી. પણ એમણે મ્હારા પર ખૂબ વિશ્વાસ મુક્યો છે એટલે મ્હારો નેખમદારી બેવડાય છે !

મેલાવડો એને ખર્ચે બલે યાય; વાત આટલી હદે આવી છે ત્યારે હું તમને કે એને નિરાશ કરવા નથી માગતો. પણ એટલું તો હું જરર જોઈશ કે કોષ ખોટી રીતે પૈસા વેંચી મારવામાં નથી આવતા ! વળી મ્હારા તમને એ પણ સલાહ છે કે મેલાવડાની વાત તમારે એને સ્પષ્ટ રીતે સમજાવવી ! ’

શેઠની વાત સાંભળી મી. ગલગોટા કંઈક લેવાઈ ગયા, પણ પછી મ્હોં ઠંકણે રાખી બોલ્યા. ‘ શેઠ મ્હારાથે એમ વિચાર છે. બાકી મ્હેં એને આચ્છની વાત કરીજ નથી. હવે એ પોતે મેલાવડાને આચ્છ સમજે તેમાં હું શું કરું ? ’

આમ વાતચીત થઈ રહ્યા પછી મેલાવડાના કાર્યક્રમ સંબંધમાં વાત નીકળી. ‘ અંતે એમ ધ્યું કે મેલાવડાનું સર્વ કામકાજ મી. ગલગોટા અને શેઠના મુનીમે મળીને કર્યું. માનપત્ર પૈસા આપીને કોષ સારા લેખક પાસે લખાવણું અને તે કળામય રીતે છપાવી તેને સુરતની વિખ્યાત કારીગરી-સુખડની પેટીમાં મુકી આપવું. પ્રમુખ ન્યાતના શેઠ થવું. ઇશ્વર સ્તવન, સંવાદ, એક બે બાપણ પછી મેલાવડાને અંતે હિપાહારમાં મ્હા એવડો મમરાસેવ વગેરે જુસ્સ, જરશી પેંડા ધારી વગેરે મોઢાઈ અને ડેળાં સફરજન વગેરે સુકો લીસો એવો તેમજ આપસકીમ વગેરે રાખવાં. આમ નક્કી કરી મી. ગલગોટા હિંડ્યા અને ખીજે દિવસથી મેલાવડાનો વ્યવસ્થાને કામે વળગ્યાં.

માનપત્ર લખવાનું તેમજ તે કળામય રીતે છપાવવાનું કામ મી. ગલગોટાએ પોતાની આજખાણના એક કિન્નયુએટ થયલા લેખકને સોંપ્યું. ત્યારપછી આમંત્રણપત્રિકાઓ પણ છપાઈ ગઈ અને ખીજા કાર્યક્રમની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ એટલે આખરે મેલાવડાનો દિવસ પણ માતાના ઘેરીઆની જેમ ધમધમ કરતો આતો પહોંચ્યો.

તે દિવસે ન્યાતની વાડીને આસોપાલવના

તોરણોથી આરાસ્તે કરવામાં આવી હતી. પ્રેક્ષકો માટે બાડાના કોચ ખુરસીની વ્યવસ્થા રાખી હતી. પ્રેક્ષકોની સામી બાજુએ એક ઉંચા મંચ ઉપર નાના પાયા પર નાટ્યગૃહ જેવું બનાવવામાં આવ્યું હતું. પ્રમુખ તથા બીજા સંભાવિત ગૃહસ્થોને બેસવાની ગોઠવણ ત્યાંજ કરવામાં આવી હતી. મેલાવડને રીઝવવા એક 'ઓંગ બેંડ' પણ મેલાવવામાં આવ્યું હતું. સભાનો સમય સ્થાનના છ વાગતનો રાખવામાં આવ્યો હતો. મકનકાકાને કહેવામાં આવ્યું હતું કે એમણે વખતસર બેરો છોકરાં સાથે સભામાં હાજર થવું. તે મુજબ કેમ નજીકે જોઈએ ત્યાં ન જવાનું હોય તેમ રેશમી અથોટાઉં પહેરી તે ઉપર કસીને રેશમી રમાસ બાધી ગળામાં હીરાકણીની કંઠી અને હાથમાં સોનાનાં કલ્લાં પહેરી ખુશ્તે ડીસે મેલાવડમાં જવા વખતસર તે તૈયાર થઈ ગયા; છોકરાંએ રેશમી લેથો અને રેશમી કબજો પહેર્યો અને તે ઉપર કંઠારો કંઠી વગેરે દાગીના મહાડાવ્યા. ધુલી કાઢીએ તો ન્યાત તણ હતી તોયે, તે જોવાને દ્વારો લેવા પોતાના સાસુજીને વારસામાં આવેલું પાટણું પટોળું પહેરી તૈયારી દાખવી. રૂઝના પણ ખાસ આમંત્રણને માન આપી મેલાવડમાં જવા અમદાવાદી પોમચો પહેરી સજ્જ થઈ ગયા. સૌ તૈયાર થઈ બજાદના સીધરામમાં મર્યાના ડાંગાની માફક દગાઈ ચંપાઈને બેસી પહોંચ્યા ન્યાતની વાડીએ ! ગાડી આવી વાડી આગળ ઉભી રહેતાં મી. ગલગોટાની સૂચના મુજબ ઓંગ બેંડ સ્વાગતનું ગીત વગાડ્યું. મી. ગલગોટા સાથે બીજા એક બે 'ગૃહસ્થ મકનકાકા અને એમના ફમીલીની એસ્ટેકમાસ કરવા સીધરામ આગળ આવ્યા. મકનકાકાનો વેશ જોઈ સૌને આશ્ચર્ય તો થયું પણ કંઈ અપમાન જેવું ન લાગે એ બીજે સાથે દાસ્યને મહામુશીબને બાળી રાખી મકનકાકા તેમજ 'સાથ સર્વે'ને દારી

કોચ ઉપર બેસાડ્યા. એમનો અવતાર જોઈ પ્રેક્ષકોમાં પણ ધીમું હાસ્ય શરી વળ્યું. પ્રમુખ ચનાર ન્યાતના શેડને લાગ્યું કે મી. ગલગોટાએ મકનકાકાને મેલાવડાનો હેતુ બરાબર સમજાવ્યો લાગતો નહિ હતો. તથા રકાસ થતો અટકે તેથી વખત થતાંજ મેલાવડાનું કામકાજ શરૂ કરવા એમણે મી. ગલગોટાને સૂચના આપી. જેમ મકનકાકાનો વેશ જોઈ પ્રેક્ષકો આશ્ચર્ય પામતા હતા તેમ મકનકાકા પણ બીજાઓના દંગ જોઈ અન્યથા થયા હતા. પણ ખાવાપીવાની ગોઠવણ મેલાવડાને અંતે રાખવામાં આવી છે એમ જાણી એમની અન્યથા કંઈક અંશે નિવૃત્ત થઈ ! આખરે પ્રમુખ નીમાઈ કામકાજ શરૂ થયું એટલે બરાબર વખતેજ, મેટ્રીક્ની પરીક્ષામાં બેઠેલા છોકરાઓને સવાલપત્રક મળે તેમ સભાસભાનોમાં માનપત્ર તેમજ બીજાં કાર્યક્રમની ઠાપેલી પત્રિકાઓ વહેંચવામાં આવી. પ્રમુખ સાહેબ પણ છેક આજ વખતે માનપત્ર વાંચવા પામ્યા હતા ! આશ્ચર્યથી ચકિત નેત્રે ઇશ્વર સ્તવન દરમ્યાન, માનપત્ર મનમાં તે મનમાં વાંચી રહ્યા એટલે એમણે મી. ગલગોટાને પોતાની પાસે બોલાવ્યા.

'મી. ગલગોટા હું બહુ દીલગીર છું કે આ શરસ બજવવાની શરૂઆત મારે માથે આવી ! જે માનપત્ર મહેં પહેલેથીજ વાંચી લીધું હોત તો તે આપણે હું ફેરવી નાંખતે. પણ તમારા પર વિશ્વાસ રાખી મહેં એ બાબતની કંઈ પણ કાળજી રાખી નહિ. મી. મકનકાસથી બીલકુલ અનુભવા સમસે આ માનપત્ર લખ્યું હોય એમ લાગે છે. કેટલી બધી હિંગકોંગ વાતો ઠાકી છે એમાં !' પ્રમુખ સાહેબે કાનમાં પણ કંઈક ગરમ થઈને મી. ગલગોટાને બોલ્યા.

'અરે સાહેબ ! માનપત્ર તો એમજ લખાયું ! કદાચ આપ આવા મેલાવડમાં આ

પહેલાજ આવતા હશે તેથી આપને એમ લાગે છે. બાકી આપને હું ખાતરી આપું છું કે એમાં ઉરાગકટાંગ જેવું કશુંયે નથી; છતાં આપની આજ્ઞા એમ હોય કે માનપત્ર મ્હારે વાંચવું તો બાકે મ્હને તે શિરોમાન્ય છે !’

મી. ગવગોટાએ પણ પ્રમુખ સાહેબના કાનમાં મ્હોઠું ખોસી કહ્યું.

દરમિયાન બે બાળાઓનું ધ્રુવર સ્તવન પૂરું થતાં સંવાદ તેમજ બીજા પ્રયોગો માટે પ્રમુખ તેમજ બીજા ગૃહસ્થો સ્ટેજ પરથી નીચે આવ્યા. તે પૂર્ણ થતાં સૌ પાછાં અસહ્ય ટેમણે આવી ગયા એટલે મી. ગવગોટાએ બુલ્લંદ અવાજે માનપત્ર વાંચવું શરૂ કર્યું—

‘વિદ્વિજ્ઞેશમણી અને અનેક ગુણોની ખાણોના બંડાર રૂપ શ્રીમાન શેઠ શ્રી મકનકાસ બાઈ અને નારીઓમાં રત્ન સમાન મુશિલ-તાના ભરણ સાગર સમા શ્રી શક્તિંવરબહેન !

‘અમ્હે આપની જ્ઞાતિના રંકજોતે આપને સુરત શહેર મુધરાઈમાં બેઠક મળી તત્પ્રસંગેના લાભ લઈ દર્શયી ઉછળતી જાતીએ આપનું સ્વાગત કરીએ છીએ અને તે પરમ કરુણ-નિધાન જગતનિયંતાને પ્રાર્થાએ છીએ કે પ્રતિ વર્ષે નહિ પણ પ્રત્યેક માસે આપ એવાં એવાં માન મેળવવા બાગ્યશાળી થાઓ ! આપની સાહિત્યસેવા, આપનું વકતૃત્વ-આપનું સ્પષ્ટ વકતૃત્વ-આપનું નિર્મળ સ્પષ્ટ વકતૃત્વ-આપનું સુમધુર નિષ્કામ નિર્મળ સ્પષ્ટ વકતૃત્વ નીલાળીકિયા જ્ઞાતિજનને કંઠેઆનંદના શેરડા નહિ પડયા હોય ! પુષ્ટિસંપ્રદાય રીત્યા-તુસારી-ગાન કર્મ વૈરાગ્ય સમુચ્ચયિ ગોપીજન-વલ્લભ પ્રિય પ્રેમસક્ષુલામકિતપ્રધાન ધર્મ આપના જીવનમાં ‘સૂત્રેમણિગણાધવ’ જોત-પ્રોત થઈ ગયો છે એમ જ્યારે કલ્પોપકર્ણ કિંવદંતી કષુગિત્યર થાય છે ત્યારે અમને લાગ્યા વીના રહેવું નથી કે આપણી સ્પષ્ટ

સરકાર કે રંક પ્રજા બેમાંથી ગમે તે એકે આપને શહેર મુધરાઈમાં સ્થાન આપવામાં First class in a first place (યોગ્ય પુરુષ, યોગ્ય સ્થળે) ના પાશ્ચાત્યપ્રદેશનિવાસિત આંગ્ર-કવિકુલસુપણજન શોધિત વર્ધિત સંકુચિત કવચિત હૃદયાલ્લાદત મણિષક સરકૃતિત સુત્રાનુસાર યોગ્યજ કીધું છે એ નિઃશંક છે. આપનો કુટુંબપ્રેમ પ્રસંશનિય છે; અનુકરણિય છે; અને કુલકુંવર બહેન સાચ્ય કહેજો હો...

(આ સાંભળી કુલીકાકી કાન સરવા કરી ટટાર થઈ ગયા. બાપજી આગળ વાધ્યું) જીવનના અનેક પ્રસંગો તમ્હે મારવા હશે તેમાં આજના જેવા પ્રસંગોને અનેરો દલાવો મહાસવાનો પ્રસંગ તમને કદીયે સાંપડ્યો છે ? કહો, કુલકુંવર બહેન કહો ! જીવનમાં મધુરપ આણતી વાણીની મધુરતા તમને ક્યાંથી લાધી ! શું કહીએ, ને શું છોડી દઈએ ! તમારા હાથના ખમણ ટોકળાં આખવાનું સદ્બાગ્ય જેને પ્રાપ્ત થયું હશે તે અમ્હારા આ કથનને પુષ્ટિ આપશે કે પાક-ચાસ્ત્રમાં તમે ધન્વંતરી છો—’ છપ્પએ સ્તો ! કેઈ સુવાની માથક પારકે પૈસે તો પરમાનંદ નથી કરતા ને !’ કુલીકાકીનું કંઈવારથી ધુંધવાઈ રહેલું બોહલર આખરે ફાટ્યું અને સમામાં હસાદસ થઈ રહી ! શબ્દાએ કુલી-કાકીને મ્હોટીકીંબરી બેના કાનમાં કહ્યું ‘મુઠ કુલી તુયે રજેતી કરાવે છે તો ! આવી કયા યતી હોય ત્યાં તો પુર્વગાંની માથક, ગુપચુપ બેસી રહેવું જોઈએ.’

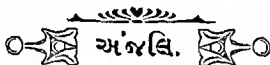
સાંભળી વધુ રકાસ થતો અંટકે માટે પ્રમુખે માનપત્ર અધુરું હતું તોયે પૂરું વંચાઈ રહેલું જાહેર કમ્પે એટલે તેને સુખડની પેટીમાં મૂકી તે મી. ગવગોટાને હાથે મકનકાકાને આપવામાં આવ્યું. મી. ગવગોટાની સુચનાથી મકનકાકાએ બાપજી કરવા માંડ્યું—

‘આ માનપત્રમાં હું લખ્યું છે ને હું’

નહિ તેની કંઈ અમને હમજન પરી નથી !
આ હહરી સુખડની પેટીને ખરચ ને કાગળીઆ
છપાવવાને ખરચ ને નાટક ચેટકના ઢોંગ ધતુરા
અમને તો ગયમા નથી. પણ પછી તો તમ્હે
હો મ્હોટા લોક છો શવે તેમ કરો પણ મ્હે
તો હો શરિયા આપલાછ તે આપલાછ.
હવે એમાં એક પૈદો પણ વધારે કેન હહરી-
નો આપેછ તે તો જવેક ! ને આપણે મ્હો-
ટાએનું તો જાણે ઠીક પણ આ ન્દાના
છોકરાએના પેટમાં કુરકુરીઆ બોલતા એકે
મટિ-હવે ગોર મહારાજે પતવાળી કઢાડવાની
આગના આપવી જોમ્એ ! એચ્ચ જમવાનો
હમજને હહરીનાજોએ હવારના પેટભરીને
ખાધુયે નથી !

આટલું બોલી મકનકાકા બેસી ગયા. પ્રમુખ
પણ મામલો ચેતી ગયા હતા, એટલે કાર્ય
ક્રમને ઢુંકમાં તેણે સમેરી લીધો. પ્રમુખ તેમ-
ણેજ મકનકાકા અને કુલીકાકાને દારતોરા

અપાઇ રહેતાં સભા બરખાસ્ત થયલી જાહેર
ચતાંજ સર્વ લોકો ભુખ્યા ડાંસની માશક
ઉપાહાર રાખવામાં આવ્યો હતો તે સ્થળે
હોડ્યા. આપસકીમ, મંદા, કોશી, ચેવડો વગેરેની
લૂટાલૂટ ને જૂટાજૂટ ચાલી રહી. મકનકાકા તો
તરતજ પાછા ફર્યા, પણ છોકરાએને તો
આમ હોડતા હોડતા ખાવા પીવાની મઝા પડી
તેથી તેઓ ત્યાંજ મ્હોંટી રહ્યા. મકનકાકા,
કુલીકાકા તેમજ કુષ્માને માટે ઉપાહાર, એ
એકા હતા ત્યાં લાવવામાં આવ્યો પણ 'ફુનિ-
યાનું શું થવા બેઠું' છે એમ કહેતા તેઓ
હંધા અને નદુ, ગદુ, મટુના કાન પકડીને
ખેંચી લાવી જવાને તૈયાર ઉમેલા સધરામમાં
બેસી નાતના તેમજ બીજાએને 'જેશીકૃષ્ણ'
કરતા કે તેઓ ઘર તરફ પ્રયાણ કરી ગયા,
અને વખત ઝાઝો થયલો હોવાથી રસોઈ કર-
વાની ખટપટમાં નહિ પડતાં સૌએ 'અનસ-
ખડી' પર તે રાત ખેંચી કઢાડી !

(લેખન-રમણીકલાલ જયશંકરાઈ દલાલ ખી એ.)

૧

આકર્ષણો સુધર્ તણાં ઉંચાણે,
સ્વાતન્ત્રતા સાં અનિલો કુંકાયે;
હેઠી સુગન્ધિ તણી ખુબ થાયે,
સોહામણી વ્યોમ વિહાર કાળે.

૨

ધેરી ઘટામાં વડજે તથાપિ,
ભોમે બજે છે, વડવાઇ રાજ;
વદે જનેતા શજદાર કાળે,
પુખો લયે સુન્દર અર્ધ આપી.

૩

કીર્તિ તણો ચન્દ્ર પુરો પ્રકાશે,
જાને સન્નેલા ગુણ સૌ વિરાજે;
મિત્રો પ્રશંસા કરી રનેદ સાધે,
પામી વિજેતા પદ ધન્ય માને.

૪

સદ્ભાગ્યના એ વિરલા પ્રસંગે,
દેયાં દજે છે જનની ઉછંગે;
વાતસલ્ય ત્હારાં નહિ વિસ્મરાયે,
માતા ! સદા ખાલક અંજલિ દે.

નવિન વર્ષને.

નવિન વર્ષ રમઝુમ રૂઝા આવજો રે લોલ !
તમ પાપ પુનિત ત્રિશ્વમાંહી માંડજો રે લોલ !
અખીલ કુકુમે સુદાળ્યાં આજ આંગણું રે લોલ !
પૂર્ણ સાચીઆ ઉમમે ભાતભાતના રે લોલ !

આવો આવો વધાવું વેરી કુચકાં રે લોલ !
રૂઝા સ્વાગત સ્વીકારો મોંઘા મૂલનાં રે લોલ !
નવિન વર્ષ નવિન શાવભર્યા આવજો રે લોલ !
મીઠા મીઠા સંદેશ કાંઈ લાવજો રે લોલ !

વિશ્વ વાડીમાં નવિનતા પ્રસારજો રે લોલ !
મુખ શાંતિ ને આનંદ સદા સોંચજો રે લોલ !
ભેદ-ભાવ હ્રમ નિન્નતા બપોડજો રે લોલ !
વિશ્વપ્રેમભાવ હૈયામાંહી સ્થાપજો રે લોલ !

સહ અંતરે સુહૃદ ખીજ વાવજો રે લોલ !
બંધુભાર સત્ય સાધુતા સુદાયજો રે લોલ !

જશુલાલ મોહનલાલ રાવળ.

સૌથી તંદુરસ્ત માતા હું કેમ થઈ ?

“ સૌથી તંદુરસ્ત માતા તરીકેનું અમેરિકામાં
‘હેલ્થ’ ઇનામ મેળવનાર. ”

મૂળ લેખિકા:

મિસિસ રોજર મીયર્સ.

અનુવાદક:

શ્રીમતી “ સેવિકા ”.

ન્યુયોર્ક શહેરના હેલ્થ કમીશનર હેરી સાહેબે પ્લેટફોર્મ પર મ્હારી તરફ બે મલાં ભરી ઉપર જણાવેલા શબ્દો ઉચ્ચાર્યા. તાળીઓના ગડગડાટ દરામયાન મ્હારા મગજમાં તો અનન્યબીજ ધુમી રહી.

‘કમીશનર હેરી સાહેબના શબ્દોથી જ મ્હેં ન્નપ્રયુક્ત કે-કેવું અનન્યબીજ જેવું, કેવું આનંદ દામક-કે જે હજાર માતાઓએ હરિદ્વિષમાં ભાગ લીધેલા તેઓમાં સૌથી તંદુરસ્ત માતા હુંજ.

મ્હારું મન કેટલાયે વર્ષો કુદાવી ભૂતકાળમાં દોડ્યું. આજે “ સૌથી તંદુરસ્ત માતા ” હું, અને છતાં મ્હારી પરિણીત જીંદગીના પ્રથમ પાંચ વર્ષ એવા તો કંટાળાભર્યા, એવા તો ઉત્સાહહીન અને નિરાશા-જનક વિચારો હતાં કે રોજ સ્વપ્નરૂપે આ લાંબી, કંટાળાભરી, ત્રાસદાયક જીંદગી હું જીવી શકું છું તે ખ્યાલથી અનન્યબીજ થતી.

આજે હું “ સૌથી તંદુરસ્ત માતા ”- હું, કે જે બાળપણમાં માંદી એવી રહ્યા કરતી કે મ્હારી મા તો માનતીયે નહોતી કે હું સ્ત્રીત્વને પ્લેટફોર્મ; હું કે જેની સગી મળે ભવિષ્ય બાબેલું કે જે માતાત્વ મ્હને પાપ્ત થશે તો હું જરૂર મરી જઈશ,

થોડીક ક્ષણ સુધી તો તાળીઓના ગડગડાટ વચ્ચે હું સ્તામ્ભ બેઠી; મનને કાંઈ આ સ્થિતિમાં નહિ. અને પછી મ્હારી અનન્યબીજો પાર ન રહ્યો. મ્હેં નજર ઉઠી કરી, અસખત દરેકે આશા રાખી હતી કે મ્હારા પર જે આ અનહદ માન લધાયું તે માટેના ઉપકારના વિનયો બે બોલ હું કહીશ. હું ઉઠી. હેલ્થ કમીશનરને પ્રણામ કર્યા:

“ સર્વથી તંદુરસ્ત માતા ગણવાનો મ્હને ગર્વ છે “ મ્હેં કહ્યું. ” હું હવે છું ” કે સૌમાં તવંગર માતા કે ખ્યાતી પામેલી માતા થવા કરતાં સૌથી તંદુરસ્ત માતા હું હોઉં. કારણ કે રોજની માંદી માતા થવું તે શું તે હું જાણું છું, અને તેથી-”

હું સોને નમન કરી બેસી ગઈ. મ્હેં ભાવણ કદી ક્યું હોય તો તે આજ હતું. સૌએ મ્હને અણુધાર્યા અનેક પ્રકારના પ્રશ્નોથી ઘેરી લીધા.

મ્હેં આવી તંદુરસ્તી મેળવવા શું ક્યું ? તંદુરસ્તી મેળવવાના મ્હારા નિયમો શા ? મ્હેં શી કસરતો કરી, અને કુટુંબમાં રુઝોળાયા છતાં આ બધું કેવી રીતે બની શક્યું ? હું

ખાતી હતી શું ? મ્હારા બાળકોને મ્હેં કેમ ઉછેર્યા ?

આવા અનેક પ્રશ્નો મ્હારે કાને પડ્યા. હું તો સરળ જવાબ સોને દેતી. અને આજે હવે સાદી રહમજીવના સાધારણ નિયમોની પુરી વિગત કહી, મ્હને આપું તંદુરસ્ત, આપું સુખંદ, આપું આનંદમયું માતૃત્વ શાથી પ્રાપ્ત થયું તે લખું છું કે જેથી દેશભરની માતાઓ-મ્હારા જેવી તંદુરસ્ત અને સુખી કેમ થવાય તે જાણે.

હું તો ન્હાનપણમાં મ્હારા પાડોશીઓના પાડેલા નામ પ્રમાણે “ મરકુટીયું બાળક ” જ હતી. મ્હારી મા બિયારી જુના જમાનાની અને ભલી હતી. એને હાલ જેટલાં આપણે જાણીએ છીએ તેટલા તંદુરસ્તીના કાયદા કાનુન ન્હોતા આવડતા. એ તો બાળકના ગળામાં દવા રેડ રેડ કરવાના, ખુચ કપડામાં લપેટી મુકવાના, અને બંધ ઓરડાની બાજુ મારતી. હવામાં શરદી થવાની બ્હંકે પુરી રાખવાના તંદુરસ્તીના કાયદા કાનુનોમાં માનતી હતી; ખુચ રાખના પ્લાસ્ટર, અને છાતીએ તેલ -રગડતી, બારીએ રાત દિવસ બંધ રાખતી, અને તેમાથે વળી રમેને પોતાના મરકુટીયા બાળકને પવન લાગી નય એ બ્હંકે બારીની ફાટને ચે ર વડે પુરી દેતી. અને શિયાળામાં મ્હારી ભલી મા બિયારી બ્યારે મ્હને બહાર જવા દેતી ત્યારે કાનથી તે પગની પ્હાની સુધી બરાબર અંગ ઢંકાય એવું ગરમ કાંઈક પહેરાવ્યા વિના રહેતી નહોતી.

આવી રીતે પાંચસઠની માફક પેક થયાં છતાં ચે ન્હાની હતી ત્યારે હમેશા મ્હને શરદી થતી. અને મ્હારી મા બિયારી મ્હારા બંધા ખાતર, કાળજીથી દવા પાયા કરતી. દાકતર સેવેદરાસની અને બીજા જાણીતા અનેક દાકતરોની, છાતીની, હૃદયની, ફેફસાંના, પેટનો,

હથરસની, શરદીની દવાઓ - પૂર્ણ મમતાથી; પુરા બહાલથી મ્હારા કેડામાં ભરતી. દવાઓ થી હું ત્રાસી ગઈ. આખરે તો હું એવી થઈ ગઈ કે મ્હને મ્હારી તબિયતના જ વિચાર આપો વખત આવે.

બ્યારે મ્હને બાળકોના બીજા ન્હાના મ્હોટા મંદવાડ સાથે વધારામાં શીતળા કે સસણી ચતાં ત્યારે પડોશીઓ મ્હારી માને મળવા આવતાં અને તે જમાનાની રીતે ગંભીર મ્હેરે માંયુ ધુણાવી કહેતાં : “

“ આ શું છવે અને મ્હોંડી ચાપ ? ”

મ્હારી મા મ્હારા તરફ જુએ. અને આંખમાં ઝળઝળાંમાં લાવી કહે : “ આને કુંવારીજ રખાય તો કેવું સારું ? જો એ પરણે નહિ તો માંડી માંડી પણ થોડાં વર્ષ કંડાંકે ખરી. ” મ્હારી મા કહેતી.

હમારા ઘરમાં ધડીઆળ પણ બંધ પડી જવા દીધેલી કે જેથી મ્હને તેનો અવાજ ન લાગે ! મ્હારા માણસો સધળા હસકે પગે ચાલે કે જેથી બ્હેનને ખસેલ ન પડે ! અને પછી-મ્હને પંદર વર્ષ થયાં ને મ્હારી મા શુજરી ગઈ. હું ખાતરીથી તો કેમ કહી શકું, પણ કદાચ મ્હારે આપું છત-તોડ જતન કરવાના શ્રમે પણ એનું મૃત્યુ બ્હેલું આપ્યું હોય. ગમે તે હો, પણ મ્હારી માના આ મરકુટીયા બાળકને તરતજ માન થયું કે જગત એટલું બધું કાંઈ હુંકાળું નથી. અને ધરગાટણો જેઓ ધણીક વેળા માની મરજ સારે છે તેઓ પણ માના જેટલી દવા રેડ રેડ નથી કરતી. પછી-હું મોટી થવા લાગી અને ધીરે ધીરે રહમજીવી થવા લાગી, અને અણચિંતવ્યા એક યુવાન-મિસ્તર રોજર મીયર્સ-ને હું મળી.

મ્હારો ઝોંકાઈડીસ હું વદન બૂલી !

હું જુલિજ ગઈ કે મ્હારે હૃદય નયળું છે, પાચનશક્તિ મંદ છે, મન હમેશા

હરકેરાયશું ન રહ્યા કરે છે ! મ્હારે મન તે યુવાન જીવંતીનું એક બહુ હતો. અને મ્હારી સત્તર વર્ષની વયે જ્યારે એણે મ્હને પરણવાનું પૂછ્યું ત્યારે મ્હેં તરતજ હા કહી. સત્તર વર્ષે હું પત્ની બની. અદારમે વર્ષે મ્હારે પ્રથમ બાળક અવતર્યું. અને પછીના પાંચ વર્ષે એક ન્હાનકડી માતા તરીકે મ્હેં જે નજાણા, લોહીની અછત અને કિસ્તાદહીન જીવન જીવી કહાડ્યાં છે તે જોતાં મ્હારા બાળપણનો મંદવાડ તો વિસાતમાં નથી. જો હું આજે પ્હેલાંનીજ માફક દવાદાર દીવ્યા કરતી હોત, અને રાષ્ટ્રના પ્લાસ્ટરનાજ લપેડા કર્યા કરતી હોત તો આજે હું જીવતી હોત કે કેમ એજ વિચાર થાય છે. મ્હારી તો અજાણી નથી ખુરતી. આજેયે નથી રદમજી શકતી કે દવાદારમાં આરખાટલા વર્ષો યુવાયા પછીયે મ્હને શરીર-વિકાસ પ્રચાર થયા પ્હેલાંજ મ્હને મ્હારે શરીર વિકસાવવાનું કેમ સુગ્રી આજ્યું. પણ આ નવો માર્ગ મ્હને કેમ સુઝ્યો તે કહું :

! એક સહવારે હું ઉઠી; મ્હારા પતિને કામકાજમાં મદદ કરી એને ધણે વિદાય કર્યા; બાળકને ધરવાડ્યું; અને વાસણો જેમના તેમ રાખી, પચારી ઠીકઠીક કર્યા વિનાની રાખી, કચરોયે પડયો રહેવા દઈ હું તો વિચારમાં બેઠી કે આ ધરકામ અને બાળકની સંભાળ એ સૌ મ્હારાથી કેમ થશે ? પછી એક નવો વિચાર રુપ્યો. તે દિવસે સહવારમાં મ્હારા મનમાં ઉદ્ભવેલો પ્રશ્ન મ્હને આજેયે યાદ છે :

“હું ચોતેજ સાજી કેમ ન થાક ?” મ્હેં પૂછ્યું. “મ્હને કંઈ રોગ નથી. અને આ મ્હારું કુંભનું બાળક, એ મ્હારી માંદગીનું કારણજ કેમ હોય ? અને માતા થયું એ શું જીવવા જોઈશુંજ. સ્વાભાવિક નથી ?”

પછી મ્હને મંદવાડ પર ઉપજેલો કંટાળો અને ત્રાસ હજી યાદ છે. સર્વનો પ્રકાશ પચ-

રાપલો હતો. બ્હાર આંગણમાં વસંતની બ્હાર પાંદડે પાંદડે છવાઈ હતી. હડસન નદી ધીરે અવાજે વહેતી હતી, ગણમે તડકામાં આનંદે બેઠી રહ્યાં હતાં. માર હુંજ ધરકામથી કંટાળી માંદા જેવી ઘરમાં ધુરકતી બેઠી. આરી જીંદગી જીવવાના ત્રાસના ખ્યાલમાં આમ હું એકાદ કલાક બેઠી. પછી હેઠ પીરયા, હું ઉઠી, બાળકને નવરાવ્યું. મ્હેં કપડાં પ્હેવાં, બાળાગાડી બ્હાર કાઢી, બાળકને એમાં બેસાડ્યું, અને બ્હાર શરવા નિકળી પડી.

“મ્હારા મુખ્યા પછીએ આ ધરકામ તો સદાયનું રહેવાનુંજ” મ્હેં મનમાં વિચાર્યું. “પણ આ બેળી મહિનો રહીને ચાર મહિનાનું થશે. પછી પાંચનું થશે. પછી મ્હોટું થવા પછી એ બેળી નહિ રહે. નિશાબે જન્મું બાળક થશે. ધીરે ધીરે એ મ્હોટું થશે, અને પછી બાળક પણ એ નહિ રહે. એને તંદુરસ્ત બતાવવાનો વખતજ આ છે. એની સાથે મેલ કરવાનો પણ વખત આ છે, હું તડકે મ્હાલી લઉં.”

તે દિવસનો જ્યારે હું વિચાર કરેં છું ત્યારે મ્હને તો વારંવાર લાગે છે કે જે દિવસથી મ્હેં નાકી કર્યું કે મ્હારે બેળી રહેલું, બીજું સપ્તનું પછી અને મ્હારે તથા બેળીએ ધરકામથી કંટાળ્યા પ્હેલાંજ બ્હાર ખુદ્દી, સ્વ-ચ્છ હવા ખાવા જવું, તેજ દિવસથી મ્હારી માંદગી અને નજાણના ગ્રહ અદત્રાષ ચૂક્યા.

અને મ્હારા મગજને યુવચી રહેલા પેલા જીના જીના ખ્યાલો મ્હને યાદ છે હું બેળીને તડકામાં આનંદથી બેસતું અને પેતાના ન્હાનકડા હાથે નદીતા વહેતા પાણીને પકડવા મથતું જોતી ઉભી. હું જોતી હતી એવામાં અણચિત્તવી, નવીજ ખીક, માતૃત્વ સાથેજ હૈયામાં જન્મતી ખીક, મદદમાં જગી. ધારો કે હું મરી ગઈ ! તો આ બેળીનું શું થાય ?

કદ સાવજી માં એને ખરેખર મ્હાય ? સગી મા જેવી એની સંભાળ કાણુ રાખશે ?

મહે' નજ મરવાનો સંકલ્પ કર્યો. હલકો મહે' તંદુરસ્ત થવાનો કાર્યક્રમ ગોઠવવાનો અને ગોઠવી અમલમાં મુકવાનો નિશ્ચય કર્યો. તંદુરસ્તીના વિષય ઉપર સુજ્ઞતાં નવાં સાહિત્યમાં બેળી અને મ્હારે પોતાને માટે ઉપયોગી થઈ પડે એવું ખોળવા લાગી. બધા જુના નિયમોથી તો હું જ્યાંની ત્યાંજ રહી. અદાર વર્ષની જુવાન પણ સંભળતી માંદગી. રાખના પ્લાસ્ટર, સીરપ, શરદીની દવાઓ, છાતીયે નીંટળાતા ગરમ કપડાં રિગેરેતો, મહે' તરતજ ત્યાગ કર્યો હું તો સ્વચ્છ હવા માંગતી હતી. બારીબારણાં અને રૂડીયાં ખુલ્લાં રાખતી હતી. (એ રૂડીયાં ખુલ્લાં રાખવાં એ વાત વીસ વર્ષ પર બહુજ જોખમકારક લાગતું. એનો અર્થ એજ થતો કે શરદીથી મૃત્યુને ન્હોતરાં રવાં !)

હું બેળી સાથે ત્યાંજ આખી ખચોર બેઠી. પછી ઘેર આવી. હમે બંનેયે સાથેજ ચોડીક ઉંઘ લીધી અને ઉઠીને મહે' ધરકામ પતાવ્યું.

તે રહાંજે મ્હારા પતિ જ્યારે ઘેર આવ્યા ત્યારે વાળુ તૈયારજ હતું. બાણા પીરસાછ ખોટી થઈ રહ્યા હતાં; બેળી રડતું ન્હોતું. અને પત્નીએ માથુ ડુબવાની હરહમેશની શરિયાદ તોંધાવી નહિં.

“ઝાહો !” એમણે કહ્યું. “દાકતર સીંપચન ને મળી આવવા જેટલી તાકાત ત્હારામાં આવી ખરી. એ કાંઈ એકાદી નવી ગોળી ત્હારા પર અજમાવવાનું કહેતા હતા તે ત્હને આપી કે શું ? ”

હું હસી. હું એટલી બધી સાજી રહેલી દેખાઈ કે મ્હારા પતિને તરતજ દાકતરની ગોળી સાંભરી આવી. એ મ્હારી રૂતેદના ખ્યાલથી હું હરખાઈ.

“ વ્હાલા, ” મહે' કહ્યું. “ હું ધારું છું

કે ગોળીઓ ‘સંભાળનીજ’ હવે મધ. જીંદગીભર મહે' એ યુક્તજ ખાધી. ગોળીમાં તો માત્ર આજે નદી કાંઠે શરવા મધ અને તડકામાં પાંચ કલાક રહી એજ. બેળી પણ મ્હારી સાથેજ આવેલી. ”

હવે, વીસ વર્ષની વાત પર, જ્યારે આપણે ચેટ્ટ દવાઓ અને ગોળીઓનું જ્ઞાન ધરાવતા હતા અને સાચી તંદુરસ્તી અને ખોરાક તરફ તડકામાં સમાયલા કુદરતી ઉપચારનું જરાયે બાન આપણને ન્હોતું તે અરસામાં તો કેટલાક બર્ધા ત્યાંને ત્યાંજ સખ્ત ફરમાનો છોડ્યાં જાત.

“ ત્હારી તબિયત સાથ આમ ઘેલાં ને કલાક ” મ્હારા પતિએ કહ્યું હોત. “ તું આમ દવાદાર રીતસર ચાલુ ન રાખે તો, તો પછી મ્હારા બેળીનું શું થાય ? ”

પણ મ્હારા પતિની ખુદિ દવા દીવ્યા કરવાના જમાનામાં પુરાઈ રહી ન્હોતી. હમે વાળુથી પરનાર્થ પછી એમણે પોતાનો અભિપ્રાય કહ્યો.

“ આ મ્હાર ફરી આવી તેથી તું ઠીક દેખાય છે. હું ધારું છું કે આજે ખરેખર તું ઠીક છે ત્હને લાગતું હોય કે દવાદાર ત્હેં ખુબ દીવ્યા તો હવે તે બીલકુલ છોડી દે. મહે' તો આ નવા તંદુરસ્તીના ખ્યાલો માટે કેટલુંક વાંચ્યું. ” કદ.અ —”

ત્યારથી હમે બંનેએ આ તંદુરસ્તીનાં પ્રશ્નોતો ઉકેલ ખોળવા માંડ્યો. એ વિષયખંડ મૃત્યું તે સંઘળું વાંચ્યું. પાઠોશીઓએ તો હમારા ઘરમાં સુવાના ઝોરડામાં એપ્રીલ મહિનાની આખી રાત બારીઓ ખુલ્લી દેખી અમને લેલાંજ ધાર્યાં. પણ હમે તો બારીઓ ખુલ્લીજ રાખી અને પહેલેજ દિવસે ધોસો અને આજ સુધી પાળેલો પ્રોગ્રામ આરંભ.

સાત વાગે ઉઠ્યું—નાસ્તો—એ કલાક ધરકામ કર્યું. ખુલ્લી દવામાં ફરવું—બાળકોને ફેરવવાં

બનરમાંથી સોદો લેવા જવું. (આજે હું આ જાતેજ કરું છું. કોઈને સોંપતી નથી.) પાછું ઘેર આવી જૂમવું. બે કલાક વળી ઘર-કામ. પહાર ખુલ્લી હવામાં પાછું ફરવું, તણથી પાંચ વાગ્યા સુધી, બને તો વધુ. પછી ઘેર—વાળુની તૈયારી કરવી. વાળુ કપો પછી વાંચવું. નાટક વિગેરેમાં જવું ન હોય ત્યારે મહારા પતિ કલ્યાણમાં જાય, હું પિપરીઆને કે ચિત્રાને મળવા જઈ.

આ મહારા રચેલા કાર્યક્રમ માટે વિસ્તારથી કહું. પહેલાં, જોરાક માટે. બે એક સ્ત્રી એકઠી મોટરની અડદરમાં આવી જાય, અને બે તે સ્ત્રીના સ્વભાવ મહારા જેવો જ હોય તો તે મનમાં જરૂર વિચારે કે મહારી પોતાનીજ ગફલતોથી તો હું નથી આ બધામાં આવી પડી ! અને હવેથી રસ્તા કેમ જોળ-ગવા અને ભવિષ્યમાં અકસ્માતથી કેમ બચવું તેના તકે બાંધે તેવીજ રીતે જ્યારે મહારા પતિ અને હું તંદુરસ્તીના કોઈ સરળ નિયમો ધડતા હતા ત્યારે આવા સવાત્રો હમે હમારી જાતને પુછ્યા. તેમાનો એક સવાલ જોરાક વિષેનો હતો.

હું જ્યારે બાળક હતી ત્યારે મહેને રોજ ને રોજ જ ભારે જોરાક મળતો.

“ ત્યારે તો ખાવુંજ બેઠેયે નહિ તો ત્હને શક્તિ કેમ રહેશે ? ” મહારી મા કહેતી. “ આ ત્યારે જોરાક પર તો ત્યારે જીવવાની આશા છે. ”

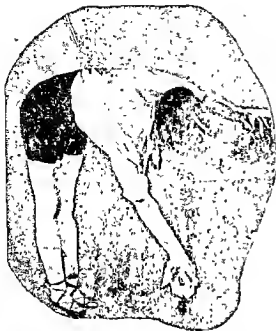
પણ જ્યારે હમે આ તંદુરસ્તીના પ્રશ્નનો અભ્યાસ કરવો શરૂ કર્યો કે ચંકા ઉઠી. ‘ કદાચ એમ તો ન હોય કે આ ભારે ભારે જોરાક જરાયે કસરત વિના નુકશાન કરે છે ? અને આજ કારણથી મહેને શક્તિ આણવા માટે વખાણવામાં આવતા જોરાકથી હું નબળી થતી જઈ છું ! મહે તો આમજ માન્યું. કેટલાક વર્ષો પછી—આજથી આસરે પારેક

વર્ષો પહેલાં—એક શ્રીઝીકલ કલચરના એવા રેસ્ટોરાં વિષે વાંચ્યું કે જ્યાં માંસ આપતું જ નથી. આ દરમિયાન હું બે સંદર બાળકો સાથે તંદુરસ્ત બની ગઈ હતી. પણ છતાંયે કોઈક કોઈક વખતે મહેને મહારં અંગે ભારે લાગતું અને મગજ હુમ રહેતું. એક અખતરાને ખાતર જ મહે અને મહારા પતિએ માંસ જરાયે ન ખાવાનો નિશ્ચય કર્યો, કે જ્યાં હમારા પર તેની શું અસર થાય છે તે કળાય.

પહેલે અઠવાડિયે તો હમને જહુજ હુખ લાગતી. માંસના આહારમાં જે ઉત્તેજક વૃત્તિ રહી છે તેની ખોટ અમને આમ જોઈતું તજ દેતાં લાગી. છતાં હમે તો હમારો નિશ્ચય પાળ્યો. એક મહિનાને અંતે એક ખીજને બેતાં હમારે કબુલવું પડ્યું કે તંદુરસ્તીનું સકળ સાહિત્ય વાંચ્યાથી થાત તેથી વધુ લાભ આ અખતરાથી થયો છે.

હમારા મહેરા પુષ્કળ ફરી ગયા; આંખોનો સફેદ ભાગ આવો સફેદ કદી નહોતો; આંખની કીછી આટલી તેજપૂર્ણ અને અમકતી કદી નહોતી દેખાઈ. અને સાચી સરસ તો એ થયું કે એક મહિનો માંસ વિના રહેવાથી આગળ આપ્તા જીવનામાં કદી નહોતી એવી ગુનની સ્વચ્છતા, નિર્મળતા મહે અનુભવી. ખરેખર, આ માંસ ત્યાગી દબને વેછેરિયન થવામાં હમને તો અજબજ લાભ થયો.

હવે અહિં એક નજાગાઈ કબુલી કર્ક. મહારા પતિ મહેને માંસ ત્યાગના પ્રયાસમાં પુરું ઉત્તેજન આપતા છતાં એમને પોતાને જૂખજ રહેતી, અને કોઈને કોઈ માંસના ભોજનની અપેક્ષા રાખતા. તેથી એક રહમત, બધી શ્રદ્ધાની ધર્મ તરિકે મહે સમાધાની સ્વીકારી. અઠવાડિયામાં એકજ વખત—માત્ર રવિવારેજ મીપર્સ કુટુંબના બાણામાં માંસ પીરસાઈ. પણ સોમ, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, અને

ફરીથી સાફ કર્યું એ સાથમાં સારી કસરત છે.
એ કામ માટે વાંકા વળેલા શરીરે કુટુંબ નમાવે
નહિ, સીધા રાખે. એમ કરવાથી પીડના રનાયુઓ
મળી શકે અને પેટ પાતળું થશે.

શનિવારે મીડર્સ કુટુંબ માંસાહારીઓ
બની જઈ.

મહારા પાડોશીઓ જેમને તંદુરસ્ત થવું
હતું, પણ માંસાહાર નહોતા ત્યાગતા તેઓ
મહેને વિરમય થઈ પુઠવા.

‘આમ માંસાહારનીજ બંધી હોય તો
શેજને રોજ ખાવું શું તેજ હમને તો ન
સુઝે, આપણા બોરાકમાં માંસ તો પહેલું
બેઠાએ અને એ વિના મહાઈ તો કુટુંબ
ભાણી પરથી જૂંધાઈ છે.’

“અરે નહિરે !” હુ કહું. “એવું
કાંઈ નથી. જરાક યુદ્ધી ખરબી શાકભાજી
ઉપયોગ કરો, કોઈ જૂખા ન હો.”

શીઝીફ્ર કલચરવાળી માતાએને અજ
જુબી ઉપર એવી એક વાત મહારા કાર્પકમમાં
છે. મહેં ધરકામનો સમય, મહાર ફરવાનો
જનરમાં જવાનો સમય, રમતગમતનો અને
વાંચવા લખવાનો સમય: એમ બધા સમયનું
રાખીએલ લખ્યું. પણ કસરત માટે મહેં
એક શબ્દ નથી કહ્યો. અને આપણે શીઝીફ્ર

કલચરમાં રસ લેતી સર્વ માતાઓએ જાણવું
જોઈએ કે તંદુરસ્તી આ ત્રણ ચીજો પર
અવલંબી રહી છે: શ્યતો ખોરાક, શ્યતી
કસરત અને આનંદ, શ્યતું કામ. ત્યારે મહારી
કસરત કેવીકે હતી ? આ મહારો જોઈ:

તહે માતાઓ જે કસરત યાજીમાં જાઓ
હો, તહે, ખેડેતા, જે રહવારમાં હોડી કસરત
કરો હો, તહે ઘોડેસ્વારી કરનારા અને
ગોશ્વ અને ટેનીસ રમનારાઓ, કદી તહેને
એમ ખ્યાલ આવ્યો છે કે સૌ કસરતોમાં
અગત્યનું એ છે કે તહેમારો દરેકે દરેક અવયવ
ને કસરત મળતી જોઈએ ? કદી તહેને વિચાર
કરવા થોભ્યાં હો ખરાં કે ધરકામ-ખરા ઉતસાહ
અને ખંતથી કરોતો—તહેમારો હાથ પગ,
કમર, વાંસો, ગરદન વિગેરે દરેક અવયવને
પુરતી કસરત આપે છે. મહારી ખેડેનો, રીત-

કપડાં ધોવાં એ પણ એક સુંદર કસરત છે. ચિત્રમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે કમરમાંથી વળી કપડાંપર નેરે દેવાથી પીડના ઉપરના
વાયના અને હાથના રનાયુઓ મળી શકે અને છે.

બનરમાંથી સોદો લેવા જવું. (આજેયે હું આ જાતેજ કરું છું. કાઠને સોંપતી નથી.) પાણું ઘેર આવી જૂમવું. એ કલાક વળી ધર-કામ. ખહાર ખુલ્લી હવામાં પાણું ફરવું, ત્રણથી પાંચ વાગ્યા સુધી, અને તો વધુ. પછી ઘેર—વાણીની તૈયારી કરવી. વાણ ક્યાં પછી વાંચવું. નાટક વિગેરેમાં જવું ન હોય ત્યારે મ્હારા પતિ કદમમાં જાય, હું પિયરીઆને કે મિત્રોને મળવા જઈ.

આ મ્હારા રચેલા કાર્યક્રમ માટે વિસ્તારથી કહું. પહેલાં, ખોરાક માટે. જો એક સ્ત્રી એકાદી મોટરની આડેટમાં આવી જાય, અને જો તે સ્ત્રીનો સ્વભાવ મ્હારા જેવો જ હોય તો તે મનમાં જરૂર વિચારે કે મ્હારી પેતાનીજ ગફલતથી તો હું નથી આ બધામાં આવી પડી ! અને હવેથી રસ્તા કેમ ઓળંગવા અને બવિધ્યમાં અકસ્માતથી કેમ બચવું તેના તર્ક બાંધે તેવીજ રીતે જ્યારે મ્હારા પતિ અને હું તંદુરસ્તીના કોષ સરજા નિયમો ધકતા હતા ત્યારે આવા સવાત્રો હમે હમારી જાતને પૂછ્યા. તેમાનો એક સવાલ ખોરાક વિષેનો હતો.

હું જ્યારે બાળક હતી ત્યારે મ્હને રોજ ને રોજ જ ભારે ખોરાક મળતો.

“ ત્હારે તો ખાવુંજ જોછેયે નહિ તો ત્હને શકિત કેમ રહેશે ? ” મ્હારી મા કહેતી. “ આ ત્હારા ખોરાક પર તો ત્હારા જીવવાની આશા છે. ”

પણ જ્યારે હમે આ તંદુરસ્તીના પ્રશ્નોને અભ્યાસ કરવો શરૂ કર્યો કે શંકા ઊભી. “ કદાચ એમ તો ન હોય કે આ ભારે ભારે ખોરાક જરાયે કસરત વિના નુકસાન કરે છે ? અને આજ કારણથી મ્હને શકિત આણવા માટે વખાણવામાં આવતા ખોરાકથી હું નબળી થતી જઈ છું ! ” મ્હેં તો આમજ માન્યું. ફેટલાક વર્ષો પછી—આજથી આસરે પારેક

વર્ષો પહેલાં—એક શીઝીકલ કક્ષયરતા એવા રેસ્ટોરાં વિષે વાંચ્યું કે જ્યાં માંસ અપાતું જ નથી. આ દરમિયાન હું એ સુંદર બાળકો સાથે તંદુરસ્ત બની ગઈ હતી. પણ છતાંયે કોષક કોષક વખતે મ્હને મ્હારું અંગ ભારે લાગતું અને મગજ ધ્રુમ રહેતું. એક અખતરાને ખાતર જ મ્હેં અને મ્હારા પતિએ માંસ જરાયે ન ખાવાનો નિશ્ચય કર્યો, કે જેથી હમારા પર તેની ધ્રું અસર થાય છે તે કળાય.

પહેલે અઠવાડિયે તો હમને બહુજ ધ્રુમ લાગતી. માંસના આહારમાં જે ઉત્તેજક વૃત્તિ રહી છે તેની ખોટ અમને આમ ઓચિંતું તજ દેતાં લાગી. છતાં હમે તો હમારો નિશ્ચય પાળ્યો. એક મહિનાને અંતે એક બીજાને જોતાં હમારે કમુલવું પડ્યું કે તંદુરસ્તીનું સફળ સાધન વાંચ્યાથી થાત તેથી વધુ લાભ આ અખતરાથી થયો છે.

હમારા મ્હેરા પુષ્કળ ફરી ગયા; આંખોનો સફેદ ભાગ આવો સફેદ કદી ન્હોતે; આંખની કીટી આટલી તેજપૂર્ણ અને ચમકતી કદી ન્હોતી દેખાઈ. અને સાંધા સરસ તો એ થયું કે એક મહિનો માંસ વિના રહેવાથી આગળ આપ્તા જીવનમાં કદી ન્હોતી એવી મનની સ્વચ્છતા, નિર્મજતા મ્હેં અનુભવી. ખરેખર, આ માંસ ત્યાગી દેખને વેછેટરિયન ધર્મામાં હમને તો અજગ જ લાભ થયો.

હવે અહિં એક નમુનાઈ કમુલ્લી દઈ. મ્હારા પતિ મ્હને માંસ ત્યાગના પ્રયાસમાં પુરે ઉત્તેજન આપતા છતાં એમને પોતાને બૂખજ રહેતી, અને કાંધને કાંધ માંસના ભોજનની અપેક્ષા રાખતા. તેથી એક રહમત, બધી ગૃહણીના ધર્મ તરિકે મ્હેં સમાધાની સ્વીકારી: અઠવાડિયામાં એકજ વખત—માત્ર રવિવારેજ મીયર્સ કુટુંબના બાણ્યામાં માંસ પીરસાઈ પજ સોમ, મંગળ, બુધ, ગુરૂ, શુક્ર, અને

એકે સામટાં સંભાળી લેતાં શીખી નથી, અને ઘરકામમાં યુવાઈ સ્વચ્છ ખુસ્તી હવા લેવાની દરકાર કરતી નથી તેની મદને ખરેખર દવા આવે છે. મહારા પતિએ પ્રમાણીકપણે મેળવેલા પૈસાની મદને કદર નથી એમ ન ધારેશો. અને તેથી શેજ સ્વધારે જ્યારે ખારકેટ બગલમાં મારી, મહારા કુટુંબને વાળુ વખતે જોષતા શાકભાજી મહારી મેળે તેપાસતે લેવા નિકળું છું ત્યારે મદને જે વિચાર આવે છે. ખેલે મદને સ્વચ્છ ખુસ્તી હવા મળે છે-હું મહારી જાણની સારામાં સારી દુકાને જવા એકાદ માછલ આણું છું. આ તંદુરસ્તી. અને બીજો વિચાર એકે, મહારી જતે જવાથી ગાડી બાડાનું ખર્ચ બચાવું છું. અને મમે તેવા વાસી શાક આણીને તેના બગાડમાંથી ઉગરી જઈ છું. દુકાનદારે પણ પોતાનું કામ ચોક્કસ કરી જતી મૃદુણીએને માન આવે છે. અને સારા માલ ચિવાય બીજો પધરાવતા નથી.

મહાર કહેવાનું હતું તે બધું હવે લગભગ કહેવાઈ ગયું. અને હજાર માતાઓની હરિદ્વારમાંથી જે યોડા સાદા નિયમેને લીધે સૌથી તંદુરસ્ત માતા લેખાઈ તે નિયમે મહારા વાંચકે મહારા જેટલાજ હવે જાણે છે. પણ આ લેખ પુરો થાય તે પહેલાં યોડીક વાત કહી દઈ. મહારા આ તંદુરસ્તીપ્રાપ્તિના પ્રયાસ શરૂ કર્યા પછી રોગ કે અપચો, કે નાડ, કે લીવર જે સઘળું હું બૂલીજ ગયો. અને ખાવામાં આ હલકું અને આ બારે, આ લીવરને નુકસાન કરે કે પેટમાં બાર કરે એવીજ વાતો કર્યા કરનારની મદને ચીડ હતી.

મદારે અને મહારા કુટુંબ માટે મહેં પૂર્ણ તંદુરસ્તી પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો તે માત્ર તંદુરસ્તી મેળવવા ખાતરજ નહિ, પણ તે દ્વારા સુખ, સંતોષ, સજ્જતા અને યાન્તિ સાધવા માટે.

હું જાણું છું કે ત્હમે સઘળી માતાઓ પોતપોતાને જુદા જ પ્રકાર પ્રુછી રહ્યાં છો.

“આ સૌથી તંદુરસ્ત માતા પોતાનીજ તબિયત અને પોતાના પ્રેમાર્મની વાત કરી રહી છે.” ત્હમે કહેશો “પણ એના બાળક હું છું ? બાળક કેમ ઉછર્યો ?”

આ બહુ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન છે. અને આ લેખ પુરો કરે તે પહેલાં તે પણ કહું. મહારો જુવાન બહોલો દીકરો—વીસ વર્ષનો થયો—અને મહારી યુવાન મોઢાંમુલી દીકરી—અદાર ની—એ બન્ને જેટલી સ્વાભાવિકતાથી આ સાથે રહે અને ખાપના પહેરાંબ્યાં કપડાં પહેરે તેટલી સ્વાભાવિકતાથી હમારા આ તંદુરસ્તીના નિયમો પાળે છે. અને આંજ જે મંબીર પ્રશ્નોના ઉકેલ દરેક માતાઓને મેળવવા પડે તે મહારી જુવાનીના જમાનામાં કોષકર્મ બિચારી માતાને મેળવવા પડ્યા હશે. પોતાના બાળકોનાં ધન્યજવા અને ન ધન્યજવા જેવી વસ્તુઓમાં બટકતા મન, અને સારી જુરી સંમત માટે દરેક માતાનું મન સદાયે જગૃતજ રહેવું જોઈએ.

યોડા રખોમાં હું કહી લઈ કે આ બધી મુંઝવણી હમારે એ હતી, છતાં હમે મુંઝાપા નથી. આનો ખુલાસો પણ મળી ગયો છે. રોજ સ્વધારે, ખુસ્તી હવા અને સૂર્યના સુન્દર પ્રકાશમાં વિતરેલા ક્ષણોમાં અને જે જે ક્ષણોમાં મહારા બાળકેને હું ઘરકામમાં ઉપયોગી થતાં શિખવતી હતી તેનો મહેં સુન્દર ઉપયોગ કરી લીધો કે જથી હમે માતા અને બાલક રહ્યાં એટલુંજ નહિ પણ ગાદ મૈત્રિ હમારી વચ્ચે જન્મી. પોતાની ન્હાની મ્હોટી મુશીખતો એઓ મદને કહેતાં થયાં, અને આજ સુધીયે એ રેવો એમણે નથી ત્યજ.

ન્હાનપણથીજ મહેં એમને જાતજેનવ કરતાં, પોતપોતાનું કામ કરી લેતાં, પોતાનાં કપડાં જતેજ પહેરી લેતાં શીખવ્યું. ધીરજથી એસાને પોતાના જુટની દોરીની માંદ છોડતાં

હોય તેની સાથે આખું જીવન કેવી રીતે જીવું તેનો કંઈ તને ખ્યાલ છે ? ”

રસિક—“અરે ! હાં જીવ્યો. ત્હને તો ચકુ-
ન્તલા, યેષ્મા કે કુમલના સ્વપના આવતાં
હશે અને ત્હારે તો સંવનનનું નાટક મજબૂત
હશે. ”

વિનોદ—“બસ કંઈ એક તો મારા આદર્શ
પર પાણી ડરી વળ્યું અને તેમાં તું મરકરી
કરી મને વધારે દુઃખી ન કર. ”

રસિક—“પણ તું આમ ઉદાસ કેમ થાય.
છે ? તેં કેમ જાણ્યું કે જેની સાથે ત્હારા
સગ્ન થવાના છે તે ત્હારા આદર્શ બાવનાને
નહિ પેસે ? ”

વિનોદ—“હવે એ વાત કરવામાં હું વધારે
તાર નથી જોતો. હાલ તો મ્હારે પરીક્ષા
રસ ખાન આપવું જોઈએ. ” એટલામાં બીજા
મે ત્રણ મિત્રો આવવાથી વાત અહીંથી જ
મધ રહી અને બન્ને મિત્રો કેસેજમાં ગયા.

વિનોદનાં સ્વભાવમાં જો કેટલું પણ જાતની
નમ્રજાઈ હોય તો તે એજ હતી કે તેને મન
પિતૃમૃત્ત્યા એટલે પ્રભુમૃત્ત્યા. આથી તેણે
પોતાના બધા વિચારો દૂર કરી સગ્ન સ્વીકાર્યા.

(૨)

આજ વિનોદના માતૃપિતા તથા તેની
જેન મંજુલા ધણીજી આનંદમાં હતા, કારણ
કે વિનોદ પરીક્ષા આપીને પોતાને ઘેર આવ્યો
હતો. પણ જે વિનોદ હંમેશા આનંદથી
ઘરમાં પ્રવેશ કરતો તે આજે બારે હાલે ઘરમાં
આવ્યો. માતૃપિતાને પ્રશ્ન થયો. વિનોદની
માતાએ પુછ્યું—“ વિનુ તું ઉદાસ કેમ લાગે
છે ? તું સારો તો છેને ? ”

વિનોદ—“મા હું સારો છું પરંતુ રાત્રીના
ઉજાગરાને લીધે તમને એમ લાગતું હશે. ” કહી
પોતાનાં રૂમમાં ચાલ્યો ગયો. ચકરે મંજુલા
તરતજ સમજી ગઈ કે કાંઈ પણ કારણ હોવું
જોઈએ નહિ તો જે બાઈ હંમેશા આનંદથી

ઘરમાં વાતો કરે તેજ બાઈ આજે એક વર્ષે
મજબૂતતાં તરત ચાલી ગયા નહિ. આથી ચહા
આપવાને જ્ઞાતિ બાઈ પાસે ગઈ : વિનોદ—કેમ
મંજુ ત્હારો અભ્યાસ કેમ ચાલે છે ? આ
વર્ષ મેટ્રીકમાં ગેસણું છે ને ? ”

મંજુ—“મારો અભ્યાસ તો ધણી સારો
ચાલે છે પણ તમે ઉદાસ કેમ લાગો છો. ”

વિનોદ—“તું તો ગાંડી છે. મારા મનમાં
કંઈ નથી. હું તો જેવો હતો તેવોજ છું. ”

મંજુ—“તમે કંઈ છુપાવો છો. ચાલો
હું જ કહી દઈ. ”

વિનોદ : “ મંજુ તારે જે કહેવું હોય તે
કહી નાખ. ”

મંજુ—“કહેવાનું એટલુંજ કે તમને ત-
મને તમારા સગ્ન થાય તે ગમતું નથી, પણ
તમે બોધતા નથી અને મનમાં મૂંઝાઓ
છો. ”

વિનોદ—“જેન તું તો પારકાના વિચાર
જાણવાની કળા શીખી હોય એમ લાગે છે.
કાંઈક અંશે ત્હારે કહેવું ખરું છે. ”

મંજુ—“બાઈ હું તમારા વિચાર સમજી
શકું છું. પરંતુ તમારી બાવના ઝીલી શકે
એવાજ “ કિશોરી ” બાબી છે. કદાચ તમા-
રાથી ચડે.

વિનોદ : (ચમકીને મનમાં) : “ કિશોરી ”
(પ્રગટ) મંજુ એ હું નહિ સમજી. હું તો
એટલુંજ કહી શકું કે જ્યાં આત્માનું એક
નથી ત્યાંજ સગ્ન નથી. પરંતુ એક જાતનો
સામાજિક રીતીથી થયેલો સંબંધ છે.

મંજુ—“પણ તમને ખાતરી કરી આપું
તો ? કાલે કિશોરી બાબીને જમવા બોલાવીશું
ત્યાર પછી તમારે જે કહેવું હોય તે કહેજો.

વિનોદ—“મંજુ તું ત્હેના વખાણ કરે છે
કારણ કે તે ત્હારી સખી હશે.

મંજુ—“ના માઈ”.....કહી મંજુ
અટકી ગઈ અને માઈ બેઠે નહોતી પડ્યા.

મંજુના ગયા પછી વિનુ વિચારમાં
પડ્યો. “કિશોરી” શું મહારી કાલેજની
વિદ્યાર્થીની તો નહિ? પણ એકજ નામ ધારી
ધણી મનુષ્યો હોય છે. હવેમાવનાચાલી
“કિશોરી” શું મહારી સાથે લગ્ન. પણ
એ બનેજ કેમ? કિશોરીએ તો મને કાંઈ દિ-
વસ પોતાના ધર સંબંધી વાત કરી નથી
એટલે એ માનીજ ન શકાય. એ પ્રભુ! મન
પણ કેટલું ઘેલું છે? જ્યાં ત્યાં વિચારો
દોર છે. મનેતો આમાં કંઈ પણ સમજવું નથી.
ખીજે દિવસે પ્રભાતે વિનોદને કંઈ ન રહમ-
ભય એવો આનંદ થયો અને કંઈ ન રહમ-
ભય એવી ઉર્મીઓથી હૃદય હલના રહ્યું. એને
લાગ્યું કે આજે એના જીવનની કોટકડીની
પળ આવી પહોંચી છે. પણ આ બધું સમ-
જવાની વિનોદમાં શકિત રહી નહોતી. એ તો
બહારથીજ શાંત દેખાતો પોતાના ચોરડામાં
બેસી રહ્યો હતો. સ્વવાચી મંજુને પણ કંઈ
કંઈ વિચાર આવતા હતા કારણ કે આજે
કાંઈ પણ રીતે ભાઈને સંતોષ આપવાનું કાર્ય
કરવા એણે ધાર્યું હતું. મંજુ કિશોરીને લઈ
આવી. વિનોદના માતાપિતાને આજે આનંદ
સમાતો નહોતો. મંજુ હર્ષ અને શંકા વચ્ચે
ઝાલા ખાતી હતી. જ્યારે વિનોદના પિતા
જમીને બહાર ગયા અને વિનોદની માતા પણ
કાંઈ સંબંધીને ત્યાં ગઈ એટલે મંજુએ તકનો
લાભ લીધો.

મંજુ—“માબી ચાલો ઉપર જઈને કંઈ
વાંચીએ” કહી કિશોરીને ઉપર લઈ ગઈ. યોડી
વાર વાંચ્યા પછી મંજુએ ઉધવાનો ટોંઝ
આણ્યો. “કિશોરી પણ ને વિનોદ જેનીજ
સ્થિતી ભોગવતી હતી તેને સદસા એક વિચાર
આવ્યો: “શું હું તેઓને વિનવી ન શકું? અને

તેઓ કેળવણીનાં યુવક છે તો મહારી વિનંતી
ધ્યાનમાં લઈને મને સુખી ન કરે? અને જો
મહારી ભાવનાઓ અને મહારા.આદર્શને, તેઓ
બાળે તો કું. ધાર. છું. તે મહારે માટે જરૂર
કંઈ પણ કરશે અને આવી ક. મને થતો સંબંધ
અટકાવશે.” આદર્શને માટે ઘેલી અનેલી
કિશોરીએ હીંમતથી બાળુના એક ચોરડામાં
પ્રવેશ કર્યો. બારણામાં પગ મુકતાંજ કિશોરી
સ્તબ્ધ થઈને ઉભી રહી, કારણ કે તેને જેતા-
તાંજ વિનોદ એકદમ ઉભો થઈ ગયો. તેમનાં
એકજ પલકારામાં બંને એકબીજાને જોળખી
અંબા. પરંતુ ન સમજી શકાય એવી લામણીઓ
થી હૃદય ઉભરાયા અને એક પલ માટે બંને
સ્તબ્ધ બનીને ઉભા રહ્યા.

કિશોરીએ જેની મુતો ને હૃદયમાં સ્થાપન
કરી હતી તેનેજ પોતાની સામે ઉભેલો જોઈ
આ સત્ય છે કે સ્વપ્ન છે તે સમજી ન શકી.
વિનોદને તો આનંદનો અવધી થયો અને
“કિશોરી” એટલુંજ બોલી શક્યો. મુઝ
કિશોરી કયા ઉદ્દેશથી આવી હતી અને શું
જોઈ, જો જોઈ મુઝાઈ અને. “વિનોદકાન્ત”
એટલુંજ બોલી શકી. પરંપર આત્માએ
આત્માને જોળ્યો અને સંબ્રમ અને અંધ-
કારનો પડો દૂર થતાં સ્નેહની દિવ્ય
જ્યોત પ્રકટી આખરે વિનોદે કહ્યું “કિશો-
રી” શું આ ખરી વાત. કિશોરી એ
ઉત્તર ન આપ્યો. પરંતુ અનામેય નેત્ર વિનોદ
સામે મીટ માંડી રહી. વિનોદને એ નેત્રપક્ષ-
વીમાં એના ઉત્તર મળી ગયો. જીવનના અધરા
પ્રશ્નોનું નિરાકરણ અને હજુ સુધી સેવેલા
આદર્શનો સાક્ષાત્કાર થયો. વિનોદ—“કિશોરી!
કેલેજમાં તો કસાકો સુધી વાત ખુટતી નહોતી
અને અહિં પ્રખતો ઉત્તર પણ મળતો નથી,
એટલે મહારે શું સમજવું?”

કિશોરી—“કેલેજમાં મિત્રો હતા.”

વિનોદ—“હવે જીવનમિત્રે યુવાન્ન એમ
જને ?”

આ પછી કેંક બુલાસા ભરી વાતો થઇ
ઝેટલામાં મંજુલા આવી. મંજુલા—“હું કયા-
રની અદિ ઉભી છું તેવું બાન નથી અને
બાધ મોટું ચઢાવીને બેઠાં હતાં. હું તો પહે
લેથીજ બધી વાત જાણતી હતી પરંતુ વખતે
આશ્ચર્ય પમાડવા માટે જાણ મેં છુપાવ્યું હતું.”
વિનોદ: “મંજુ તેં આપું કાવત્રું કયું અને મને

નકામો દુઃખી કર્યો પહેલેથીજ કહી દેવું હતું ને.”

મંજુ (પ્રુમ હસતાં) “પણ પછી બધી
મઝ જતી રહેને ?”

વિનોદ અને કિશોરીના લગ્નમાં હવે કોઇ
પણ જાતનો સંશય રહ્યો નહતો. રસિક લગ્ન-
માં આવ્યો હતો. અને જ્યારે બધી વાત
એણે જાણી ત્યારે વિનોદની પ્રુમ મસ્કરી કરી.
હવે વિનોદને એ મસ્કરીમાં કંઈ અનેરો
આનંદ આવતો.

સૌભાગ્યનાં વૃત.

સખિ ! સૌભાગ્યનાં વૃત ઉઝળાં રે !

પતિ પૂજનના રસપત,

સખિ ! સ્નેહજીવન રસપૂર્ણાં રે !

અનંતન સ્નેહલ યત !

રસ મુંદરીઓ ! આજે ખેલતી રાસડા રે !

મુંદરીઓ ! આજે સ્નેહલ કોડમાં રે !

જીવનની રસચન્દ્રિકા વર્ષતી સ્નેહ સુધાસમી,

એ મધુમય રસપૂર્ણાંમા સ્નેહ સુધાધી રસભરી !

સખિ ! સ્નેહ સદાટત આજે રે !

પ્રણયતથ્યાં રસદાન !

સખિ ! સદચાર સનાતન રે !

દંપતી જીવન યત !

શુભસુંદરીઓ ! આજ પ્રણય પૂર્ણ કરે રે !

શુભસુંદરીઓ આજ રસારતી ઉતારતી રે !

સખિ ! સૌભાગ્યનાં વૃત ઉઝળાં રે !

પતિ પૂજનનાં રસપત !

સખિ ! સ્નેહજીવન રસપૂર્ણાં રે !

અનંતન સ્નેહલ યત !

ચંદ્રપૂજને.

લખક:—શ. લવાઈત પ્રજાસકર,

(૧)

શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો' રે લોલ,
અમીવંધંલુ એ ય ચન્દ્રરાજઃ
રનેહ ક્રુમુદિની
પ્રભોદિની રે લોલ !
શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો' રે લોલ !

(૨)

રમતી રૂપેરી રાસપૂલિમા રે લોલ !
ઝીલીયે શરદ રસરાસઃ
રસોન્ભાદિની
વિનોદિની રે લોલ,
શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો' રે લોલ !

(૩)

ચન્દ્રની ચળાતી શીળી ચન્દની રે લોલ,
મન્દ મન્દ ખીલે એનાં હાસ્યઃ
મુધાહાસિની
વિલાસિની રે લોલ !
શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો' રે લોલ !

(૪)

જગતતાત એડુની અમ કન્યકા રે લોલ !
ધરીયે પોંઆતલો પ્રસાદઃ
નવીન ધાન્યની
વધામણી રે લોલ !
શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો' રે લોલ !

(૫)

આજે દેવગરી છે પૂર્ણિમા રે લોલ,

જાગીએ અમે સારી રાત:

મત-વિકારિણી

વિલાસિની રે લોલ ।

શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો રે લોલ ।

(૬)

આજે માણેકઠારી પૂર્ણિમા રે લોલ,

ચન્દ્રને પૂજી ઠરીયે આજ:

સુખકંદિની

આનંદિની રે લોલ ।

શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો રે લોલ ।

(૭)

આંદરજી સોય અમે ગ્રાવીયે રે લોલ,

ચન્દ્રતેજ ઝીલીયે અમ આંખ:

તેજવર્ધિની

સુહાગિની રે લોલ ।

શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો રે લોલ ।

(૮)

રસના ઉત્સવ અમે ઉજવીયે રે લોલ ।

તારલે વધાવી ચન્દ્રરાજ:

રાસનન્દિની

શરદિની રે લોલ ।

શશીને પૂજવાને અમે નીસર્યો રે લોલ ।

શણગાર

અજંટાની શુશ્રામાંના એક સુંદર ચિત્રની નકલ

અજંટામાંથી લેવાયેલી છે.

चित्रकारः ।

सोण शङ्खगार.

[रा. तनसुष.

दीपोत्सवी अंक.

नवेम्बर, १९२७.

સોળ શલુગાર.

પ્રચીનક: શ્રી. " પુષ્પ ".

સખી ! જહે સખ્યાં સોળ શલુગાર !
કંથના સખ્યાં સોળ શલુગાર;
સુણ્યાં જહે કોયલના ટંકુકાર,
સુણ્યાં શુભ વસન્તાના ભાદકાર...કંથનીરી.

મોહક મોંધું અગર આધું કોણે જોળી કાઢયું,
ચણીઆ ચોળીથી આરજાદિત અંબ ઉપર જોઢાડયું.
ભરિલાં ભરત નમૂનેદાર,
સોનેરી ટીપજી સાંચાં તાર...કંથના.

તેલ મુખધિત નાખી સમાચાં વિખરાએલાં વાળ,
નોઈ દર્પણે (ને) નયન ઢળે અલી ! એવી હું શરમાળ.
ન લે કે લગ્નનો અવતાર...કંથના.

ચોતીલાં મોંધા મંભાવી ચોયાં સાથે સાથે,
ફૂલોં મૂકી સેર મનોહર મૂંધી બાંધી માથે.
ઠક્માં ઠક્કુંસોનો ભાર...કંથના.

કુમકુમ અંદક નોધ પલકાર પૂણેંડુ શરમાય,
અંજન એવા અંજ્યાં અંજે ભડાભડા ભરમાય.
મૃગાક્ષી-મિતાક્ષીના આકાર...કંથના.

મુક્તામાળ છૂલતી ઠડી ભાગે...સંતાકુંકડી રમતી,
કાંચનહારે કોમળ કીવા...સહજ નીચી નમતી.
ભર્યાં ન્યાં ગીડાં રસભંડાર...કંથના.

તાંણુલ-બીડે મુખકું રંગુ...રક્ત-ગુન્ડ શા સરકે ?
નાકે વાળી નાણુકડી...એણું મોતી અધરે ફરકે.
મુલબી સુરખીના શી પઢાર ?...કંથના.

નીચા નમતાં ઠંકણ કરતા ખલ્લુલ્લુકણુલુ ઠમકે,
ખાણુમંધ બે ખાંધા જહેની ! આંઠિયા અમકે.
ભણે થાય વિન-અમકાર...કંથના.

કોમળ કરાંચુલિમાં મણિમય સ્નેહમુદ્રિકા લખકે,
હાથ મૂકું ટો હેમું હોંસીણું હર્ષવેશે લખકે.
ચરણમાં કાંઠરનો ઝલુકાર...કંથના.

શુંગારે સગ્ગ મની આજ હું સાચી આયં સમાર,
શોભાવું સ્વામી સેવાથી સ્વર્ગ સુમે સંસાર.
વઢાણું સ્વર્ગીય અમૃત-ધાર.
વિશ્વમાં યે રહે નયનચકાર.

દિવાળીની રજાઓમાં.

લેખક : શ્રી “ પ્રસાદ ”.

રમેશચંદ્ર વારંવાર મને યોડા દિવસ તેમને ત્યાં આવી જવાનું આગ્રહપૂર્વક લંબતા હતા, તથા આ દિવાળીની રજાઓ તેમને ત્યાં જ ગાળવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. કેલેન્ડરમાં રજાઓ પડી ગઇ હતી, અને મારા હાથ નીચે અભ્યાસ કરતા એક બે કેલેન્ડરનો પણ મુંબાઈ જવાના હતા, અને મારી સાથે તારા-પોરવાળાને ત્યાં એક યુગ ફોટો પડાવવો એવી તેમની ધણીજ ઉત્કંઠા હતી, તેથી કંઈક તેમની લાગણીને વશ થઈને. અને કંઈક રમેશચંદ્રના આગ્રહને માન આપીને હું મુંબાઈ જવા નીકળ્યો.

રમેશચંદ્રને મેં અગાઉથી ખબર આપી હતી, તેથી તેમનો મોટો પુત્ર સુરેશ ગાડી લઈને ગ્રાન્ટ રોડ સ્ટેશન મને લેવા સામે આવ્યો. હતા ટ્રેન ઉભી રહી કે તરતજ સુરેશે દોડતા આવી, મારી સાથે શેફરેન્ડ કરી કહ્યું:

“ હલ્લો, પ્રેક્ષિતર સાહેબ-તમીઅત તો મજામાં ને ! ”

“ ક્વાઈટ વેલ-સુરેશ ” મેં જવાબ આપ્યો. “ પણ બાપાજી ક્યાં ? તેમને અવવાની કુરસદ ન મળી ? ”

અમે ઉપર મુજબ વાતચીત કરતા સ્ટેશનની બહાર નીકળ્યા, અને યોડાગાડીમાં ગોઠવાયા-ગાડી ચાલવા માંડી, એટલે સુરેશે જવાબ આપ્યો:

“ તમે કેમ બૂલો છો ! તે તો “ સેવા

સદન ” તો દિપોત્સવીનો અંક તૈયાર કરવામાં એટલા બધા રોકાયલા રહે છે કે રાતના દસ વાગે જમે છે. ”

“ હા. એ ખરું ” મેં જવાબ આપ્યો. “ પણ તે કંઈ લાઈન પકડી ? ”

“ મેં એકોરસોવાડીયા ઇન્સ્યુરન્સ કં. ની ચીર એજન્સી લીધી છે. એ બાબત તમને લખવાનું પિતાજી વિસરી ગયા હશે ”

અમે બીજી યોડી બાદી અવળી વાતચીત કરી, એટલામાં રમેશચંદ્રનું મકાન આવ્યું.

સુરેશે મારી બેગ ઉઘાડી લીધી. બારછામાં દાખલ થતાંજ રમેશચંદ્રની મોટી પુત્રી કાન્તા સામે મળી.

“ કેમ કાકા ! આવી પહોંચ્યા ? ”

“ હા બહેન. ” મેં ઉત્તર વાળ્યો.

દિવાળીનામાં જઈ કપડાં કાઢી આરામગેર પર હું જરા લાંબો થયો ત્યાં તો રમેશચંદ્રનાં પત્ની સવિતા ચાનો કપ લઈને આવ્યાં.

“ કેમ સુમનભાઈ-રમાબહેનને કેમ ન લાવ્યા ? ” તેમણે પ્રશ્ન કર્યો.

“ મજામાં છું, ” મેં જવાબ આપ્યો. “ એ હાથ પીચેરમાં છે. વળી ચાર છ દિવસ માટે નકામી અચકામણ ચાલ તેથી ન લાવ્યો. ”

“ હીક ” કહી તેઓ ગયાં. આ પી, સ્નાન કરી, મેં ટેમલ ઉપર પડેલા “ સેવા સદન ” ના વ્હુના અંકે ઉચલાવવામાં વખત ગાળ્યો. આશરે અગીઆર વાગ્યે રમેશચંદ્ર

આવ્યા. મને જોઈને તે ધણું શ્રી થયા, જમ્યા બાદ અમે “સેવાસંદન” કાર્યાલયમાં ગયા. ત્યાંથી તેમનાથી છૂટો પડી, જરા શરી આવી, સાંજે ઘેર પાછો આવ્યો.

આ પ્રમાણે દિવસ વિતી ગયા. આખરે બેસતા વારસનું સુંદર પ્રભાત જોત જોતાંમાં આવી પહોંચ્યું. ઘરમાં આજે બધાં વહેલાં ઉઠ્યાં હતાં. નાનો ચંદુ ચાર વાગ્યાનો ઉઠી શટાકડા ફેંકવામાં મથાયું થઈ ગયો હતો. કાન્તા ઉમરાની પુન કરી રંજોળી પુરતી હતી. રમેશચંદ્ર કેટલાક મિત્રોને આપણીનું આમંત્રણ આપ્યું હતું તેથી તેઓ દિવાનખાતું બચસ્થિત ગોઠવતા હતા. સુરેશ પાનનાં બાડાં બનાવતો હતો. સર્વેના મન પ્રકુક્ષાત હતાં. વખતને જતાં વાર લાગતી નથી. સાડાઆઠ થતાંજ દિવાનખાનામાં રમેશચંદ્રનું મિત્ર મંડળ ભરાવા લાગ્યું. એક પછી એક મિત્રો આવવા લાગ્યા. તેમને નરા વરસની મુબારકબાદી આપી અમે બેઠા. સુરેશ ચાના પ્યાલા લાવ્યો. વાતચીતમાં રમેશચંદ્રે મારું જાળખાણ તેમના મિત્રોને કરાવ્યું. પછી “સેવાસંદન” માસિક ત્રિપે વાત ઉપાડી. દરેક તરફી જણાવે છે તેમ રમેશચંદ્રે પણ જણાવ્યું કે માસિક જોડમાં કામ કરે છે, અને લાઠી મેન્જરોને વધે તો માસિક સારી રીતે પગભર થાય. લાઠી મેન્જરો માટે શું શી હશે એમ મને જણાસા ચવાથી મેં પ્રશ્ન કર્યો: “લાઠી મેન્જરોની શું શી લેવામાં આવે છે?”

“શકત બસો રૂપીયા—પણ માસિક જીંદગી સુધી ઘેર બેઠાં મદત મળે.” રમેશચંદ્રે જવાબ આપ્યો, અને આતુરતાથી મારા સામું જોયું. તેમનાં મિત્રોમાંનો એક સીગારેટના ધુમાડા કાઢતો બોલી ઉઠ્યો.

“પ્રેક્ષિત સાહેબ લાઠી મેન્જર છે ખરા કે ?”

રમેશચંદ્રે નંકારમાં ડોકું ધુણાવ્યું,

“ત્યારે તેમને મેન્જર તરીકે તોંધી લો ને !” પેલા મિત્રે જવાબ આપ્યો.

રમેશચંદ્રને આટલું જ જોઈતું હતું—તે રસીદ છુક લઈ આવ્યા, અને બંસો રૂપીઆની સ્લીપ બરવા લાગ્યા. હું ગભરાયો. આટલી બધી મંડળીમાં હું એક પ્રખ્યાત પ્રેક્ષિત ચંદ્રને શી રીતે ના પાડી શકું ? પેલા મિત્રને મનમાં અંચળે ત્રાપ આપી મેં પેલી રસીદ લીધી. મારા કપાલમાં બસોનો ચાંદો બેસતા વરસને દીવસે જ થઈ ચુક્યો.

બધા મિત્રો ધીરે ધીરે ઉઠ્યા. રમેશચંદ્ર, હું અને સુરેશ એકલાજ દિવાનખાનામાં રહ્યા. સુરેશે ધીરે રહી મારી પાસેની ખુરશીમાં ગોઠવાનાં કહ્યું :

“કાકા સાહેબ મારો એક જોશ રાખશે ?”

“જોશોને, એવું તે શું છે ?”

“ના, એમ ન કહેવાય—તમે જો ના ન પાડો તો કહું.”

“શાવ એવું હશે તો જરૂર કરીશ.” મેં કહ્યું.

“જુઓ ત્યારે.” સુરેશે કહ્યું. “મેં એકારલોવાળીઆ કું. ની એજન્સી થોડા વખતથીજ લીધી છે. એટલે મારે સારું બીજાને સંમોકલવું જ જોઈએ. વળી આજે બેસતું વરસ છે, તેથી જોણીમાં મારે તો તમારો ભરો લેવો છે. જોણામાં જોણો દસ હજાર રૂપીઆનો વિમો તો આપવાનું પડશે.”

અચાનક આ ઘડકાથી હું સંજ્ઞહીન થઈ ગયો. સુરેશે કાર્ગ બરવા માડ્યું અને આપી કહ્યું :

“લ્યો કાકા. અહિં સહી કરો.”

હવેની સવળી દીમત એકઠી કરી મેં કહ્યું : “પણ તું વિચાર તો કર કે દસ હજારના રૂપીઆ હું ભર ક્યાંથી ?”

“જો હો હો” સુરેશ હસતાં બોલ્યો.

“શકત વરસે દહાડે જસો રૂપીઆ તમારા

જેવા પ્રેક્ષિતરને ભારે પડે કે? તમારે જે જાણે તે કેટલો ખર્ચ થવાનો હતો? આટલા રૂપિયા તમે તો રહેજો ભરી શકો. ”

“ આખરે ધણી રકમ કરી મેં સુરેશને ચાર હજારના વિમાનું કામ ભરી આપ્યું. ”

“ જોસતા વરસને દિવસેજ આવી આરતોની પરપરાથી કંટાળી, અને પેલા જે કોલેજીઅનોને ફાટાનું વચન આપ્યાથી, હું જમીને જહાર નીકળ્યો, ત્યાં તો નાનો ચંદુ મારી પાછળ દોડતો આવ્યો. ”

“ એ કાકા, મારે આવવું છે. ”

તેને ના પણ શી રીતે કહેવાય? આખરે તે જોભ રૂપ નહિ થઇ પડે ધારી તેને સાથે લઇને હું નીકળ્યો. પેલા જે કોલેજીઅનો જ્યાં ઉતર્યા હતા ત્યાં તેમને જઇને હું મળ્યો. અમે જ્યાં બીકટોરીઆમાં જોસી તારાપોરવાળાના રુડીઓમાં આવ્યા. ફાટાની બધી ગોઠવણ કર્યા પછી ચંદુએ શુપમા જોસવાની હક લીધી. રકત મારી યાદગીરીને ખાતર પેલા જે જાણે ફોટો પડાવતા હતા, તેથી ચંદુની હક જોઇને તેમનાં મોઢાં ઉતરી ગયાં. આખરે મારે ચંદુનો જુદો ફોટો લેવડાવવો પડ્યો. અલગત તેનું બીલ મારેજ આપવું પડ્યું. ”

ત્યાંથી નીકળ્યા પછી પેલા કોલેજીઅનોથી હું છૂટો પડ્યો હતો, તેવામાં તેમણે કહ્યું: “ આપણી કોલેજ ટીમ મટિ નવો ક્રીકેટનો સેટ લેવાનો છે, તો આપ પસંદ કરો તો સારું. ” મારે પણ વખત શુભાવવો હતો તેથી હું તેમની સાથે સ્ટોરમાં ગયો અને એક ક્રીકેટ સેટ પસંદ કર્યો, જેનાં નાણાં પેલાઓએ ચુમવી આપ્યાં. આ સેટ જોઇને ચંદુ ત્યાં સ્ટોરમાંજ બોલી ઉઠ્યો, અને પોતાને પણ એક નાનો સેટ અપાવવાની હક લીધી. એક તો સેટ ન અપાવું તો પેલા કોલેજીઅનોને એમ થાય કે પ્રેક્ષિતર સાહેબ કંજુસ છે, અને બીજું કે ચંદુ સ્ટોરમાંજ રાગરાગથી છોડી મૂકે, તેથી મેં વખત વિચારી તેને એક નાનો સેટ અપાવ્યો.

નસીબદેવીને ગાળો દેતો હવે હું કંઈક અંશે નાટકના ટેબ્લોને મળતો દેખાઇ રહ્યો હતો. રમેશચંદ્ર ખુરશીમાં ડોળાધુરકોવતા બેઠા હતા. કાન્તાની આંખો રડીને સુઝી મઇ હતી, સુરેશ ઘરમાં હતો, અને સવિતા બાબી કંઈક બોલતા હોય તેમ સંબળાતું હતું. આ દેખાવ જોઇને એક ગુન્હેગારની માથે મેં ખુરશીમાં જમ્યા લીધી અને ધીમેથી આ શુ બીના છે તે કાન્તાને પૂછ્યું. કાન્તા વધુ રડવા લાગી. સવિતાબાબીએ કહ્યું.

“ જુઓને સુમનભાઈ—આ છોકરીને એક રેશમી સાડીની કેટલા દિવસથી હોંસ છે તે લાવી આપતા નથી. ગિચારીએ આજે ઘણા દિવસે પાછી યાદ કરી ત્યારે સપરમે દહાડે તેને રડાવી. ”

શું બીના હતી તે હું સમજી ગયો. મે. રમેશચંદ્રને સમજવતાં કહ્યું. “ ત્યારે તમે લાવી આપોને. શા માટે બીચારીને રડાવા છો? ”

“ બીલકુલ નહિ. ” રમેશચંદ્ર તડુક્યા: “ છોકરી માણસને હક કેવી? ” કાન્તા ધ્રુસકે ચઢી. મેં તેને છાની રાખવા પ્રયત્ન કર્યો: તેણે મને કહ્યું: “ તમે મને ન અપાવો, કાકા! જોસતા વરસને દિવસે પહેરવાની મને હોંસ હતી અને બાપાજીએ તો ઉલટી મને રડાવી. ”

કહેવાતી જરૂર નથી કે મારાથી ના પાડી શકાઇ નહિ. આખરે મારે કાન્તાને લઇને દુકાને જવું પડ્યું અને તેને મનગમતી સાડી અપાવવી પડી. સાડીનું બીલ આશરે રૂ. ૧૫૦, આંસપાસ થયું હતું, પણ ચુકવ્યા વિના છૂટકો હતો?—

ચાર સાડાચાર વાગે. સુરેશ જહારથી આવ્યો, જ્યાં દિવાનખાનામાં પાછાં ગોઠવાયાં. સવિતાબાબી આ કરી લાવ્યાં. આ પીતાં પીતાં સુરેશે વાત ઉપાડી.

“ બા. આજે “ સતી સાવિત્રી ”નું “ નાટક છે. કેમ જઇશું? ”

“ બેસ બેસ હવે. ” રમેશચંદ્રે કહ્યું.
“ ઘેર આનંદમાં વખત ગાળો. નાટક ચે-
ટક શાં ? ”

સુરેશ ચુપ થઇ ગયો. આ પી રમેશચંદ્ર
જરા બહાર છાત્રમાં જઈ ટહેલવા સાચા,
એટલે સવિતા બાબીએ મારી પાસે આવી કહ્યું.

“ સુમનબાઈ એમનો સ્વભાવ તો હું
હઠીલો છે. મારા જન્મારામાંય મેં તો નાટક
બેધુંજ નથી કે કેવું થતું હશે. આ છોક-
રાંની મરજી છે ત્યારે તેઓ બાગી પાડે છે.
જો તમે તેમને કહો કે હું બધાને જતાવા
લઈ જઈ છું તો તમારો બોલ તેઓ પાછો
નહિ વાળે. ”

આ પાછી નવી આશત. પણ તેમાંથી
છૂટવું શી રીતે ? મગજને જાહ કરવું,
પણ કાંઈ બહાનું જડવું નહિ. આખરે મે
રમેશચંદ્રને સમજાવી નાટક જોવાનું ઉભું કર્યું.
રમેશચંદ્રે તો. આવવાની ના પાડી, પણ
સવિતા! બાબીએ કહ્યું:

“ અમે બે અઢી વાગે આવશું ત્યાં
સુધી તમે શું કરશો ? તમે પણ સાંભળો ! ”
રહેજ આનાકાની કરીને તેઓ પણ તૈયાર
થયા. થોડેટર પર આવી છ ઝારચેરટ્ટાની

ટીકીટના પૈસા મેં કડવા કર્યા-નાટકમાં શું
આવ્યું તે શું નહિ તે મને પાદ નથી પણ
રાત્રે ઘેર આવ્યા પછી મને બીલકુલ ઉંધ
ન આવી. બીજો દિવસે હવે મુંબાઈને નમસ્કાર
કરી ઘેર જવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો.

સવાર થયું. મેં મારો નિશ્ચય જાહેર કર્યો
એટલે સવિતા બાબી બોલી ઉઠ્યાં: “ એમ તે
જવાબ ? વળી આજે બાઇબીજ છે. એટલે
કેટલી મહેનત કરીને મેં તમારે માટે રસોઇ
કરવા માંડી છે. ”

સમજ્યા ? આ તો બાઇબીજની તૈયારીઓ
થતી હતી એટલે કે મારે જમીને સવિતા
બાબીને વીરપસલીમાં કાંઈક આપવું. વાંચ-
નારને અત્રે વિચાર થશે કે “ બાબી ” ને
“ બહેન ” શીરિતે ગણાય ? પણ આજકાલતો
પુરુષને બાઇ અને તેની સ્ત્રીને બહેન કહેનાર
હજારો દેખતી છે, જેથી આ વાતની નવાઈ
હોયજ નહિ.

બપોરે જમી, સવિતા બહેન કહોકે બાબી
કહો, તેમના હાથમાં મેં પાંચ રૂપીઆની નોટ
મુકી-તેજ દિવસે રાત્રે મુંબાઈ મેઇલ પકડી હું
ઘેર આવ્યો. મારા આખા વરસનું બજેટ
હવે કેમ મળી રહેશે તે તો અર્થશાસ્ત્રના
જાદુગર સર બેસીલ બ્રેકેટની સલાહ લઉં
ત્યારેજ સમજાય !

એક સાહુકારને ઉતાવળથી બીજે જામ જવાનું હતું. નેજામાં તેની ગાંઠીના
આગળ એક ગાડું હતું. તેમાંથી એક ઘાસની પુળી પડી ગઈ. ડોસી તે લેવાં ઉતરી.
સાહુકારની ગાંઠી આથી અટકી ને તેને મોડું થતું હતું તેથી તેણે કહ્યું, “ આ
રસ્તામાં હંમેશા ધરડી ડોસીઓ ને ગપેઠાઓ ભર્યાં કરે છે. ” પેલી ડોસીએ ઠાવકે
ખેડે જવાળ આપ્યો, “ તમે તમારી જાતને પણ વહુવીને વિવેક બતાવ્યો છે તે
માટે મને આનંદ થાય છે. ”

વિચિત્ર સ્વયંવર.

લેખક: રા. 'રસેશ્વ.'.

લગભગ તેરસો વર્ષ ઉપરની વાત છે. અહંદેશમાં સત્યસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. એ રાજા આન્ધ્રવંશનો હતો. એનો પૂર્વજેએ દક્ષિણમાંથી આવીને અહંદેશમાં રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. સત્યસેન ચંપાનગરીમાં રાજ્યધાની રાખીને પોતાના રાજ્યને ઉત્તરમાં મિથિલા તથા મત્સ્યદેશ પર્યંત અને દક્ષિણમાં મંગાનદીના કુંદર તટથી માંડીને કબિંદુના સધન વન પર્યંત વિસ્તૃત કર્યું હતું.

એ સમય પ્રભાવશાળી બૌદ્ધધર્મ અને નિર્વાણાનુષ્ઠાન વૈદિક ધર્મના સંઘર્ષજનિત હતો. આ સંઘર્ષજનિત એ પ્રભાવ હતો કે. એ સમયના રાજાએને સ્થવારે નિગ્રા આવતી. પ્રજાપ્રતાપી સત્યસેન રાત્રે જાગૃત રહેતો અને દિવસે સૂતો. શૌર્યમુર્તિ રાજા રાત્રે તાત્કાલિક જાગતો હતો અને સ્થવારે વૈદિક પૂજાપાઠ આટોપીને નવ વાગ્યા પહેલાંજ આખો યોજાતો હતો. કોઈ કોઈ કહેતા કે એ સમયે દેશમાં બૌદ્ધધર્મના અભ્યુદયની અશીશુના નશા જેવી અસર હતી.

સમસ્ત પ્રજા દરથર કાંપતી હતી.

સત્યસેનને સન્તાનમાં એક કન્યા સિવાય અન્ય કોઈ નહોતું. કન્યાનું નામ હતું મન્દ્રા. તે ધનુષ્યઆણું લઈ ઘોડેસ્વાર થતી અને ફાલે ત્યારે શવે તેટલું શરતી. વન, પર્વત, જંગલ, મરુસ્થળ એને સ્મશાન આદિ સર્વ સ્થળોએ હેની અવિરત ગાત હતી. નિશાન મારવામાં તે એકાદી

હતી. પશુ પક્ષી, સિંહ, વ્યાઘ્ર, ચોર, લૂટારા સૌ હેનાથી કાંપતા હતા.

મદ્રાનું શરીર કૃશ હતું. હેના શ્રમર જેવા કાળા વાળ નિતમ્બ દેશથી થે નીચે લટકતા હતા. મોટી અને કાળા આંખની વચ્ચે હેની તીક્ષ્ણ દષ્ટિ સ્થિર રહેતી હતી. ઘોડાથી ઝારી સમાન તે જીવનમોહિની હતી. પરંતુ હેના મૃણાલ-સમા કોમળ હસ્ત પથ્થરથી એ અધિક કઠોર હતા. તે હરિણી સમાન ચંચળ અને વાયુ સમાન ત્વરિત ગતિવાળી હતી.

મન્દ્રાના સ્વયંવરની ચર્ચા 'કેટલીયે વાર થઈ હતી; પરંતુ ખસો, યોજનના' ક્ષેત્રશળમાં કોઈ પણ વીરપુરુષ હેની સાથે પાણીગ્રહણ કરવાનો ઉદ્દેશ કરવાનું સાહસ કરી શક્યો નહિ. કેવળ એટલુંજ નહિ કે તે કોઈને પસંદ કરતી નહિ. પરંતુ તે એમ માનતી કે સૌ લોક બચાનક ચોર, લંપટ અને લૂટારા છે. પોતાના રાજ્યમાં કોઈને આવવાનો પ્રતિજ્ઞ નહોતો. દરેકને આવવા રહેવાની છૂટ હતી. પરંતુ વિવાહની ચર્ચા કરવાની છૂટ ન હતી. જૂસ. અહંદેશમાં સૌથી અધિક બચકર વાત આ એકજ હતી.

રાજા સત્યસેન પણ મન્દ્રાથી ડરતો હતો. દેશના અન્ય રાજાઓ અને સમસ્ત પ્રજા પણ એનાથી બચીત રહેતાં. આવા સંજોગમાં હેના વિવાહની ચર્ચા કરવાનું સાહસ કોણ કરે? મન્દ્રા કુમારી રહી-હેનું જ ન થયું.

મન્દ્રાની માતા નહોતી. માતાના મૃત્યુ બાદ પિતાના કાર્યને બોળે તેણે ઉઠાવી લીધો હતો. આ પ્રમાણે એ અપૂર્વ બાળા એ સમયે રાજકાર્યને ભાર, યોજનનો ભાર, સુખ દુઃખની સ્મૃતિનો ભાર, જ્ઞાનનો ભાર અને ધર્મનો ભાર ઝિઝી પોતાના જીવનપંથે એકલી હતી હતી.

રાજસભાના વિશાળ જીવનમાં આજ અનેક મંત્રીઓ, મહોટા મહોટા કર્મચારીઓ અને મિત્રરાજ્યોના કેટલાયે રાજકુમારો હાજર હતા. મન્દ્રા મહારાજના સિંહાસનની પોષણ બેઠી હતી. એક તરફ ક્ષુદ્રિવર્ણનો રાજપુત કુમાર નાયકસિંહ અદ્ભૂત અને અપૂર્વ બાલિકાના રૂપ લાવસ્યને નિહાળતો બેઠો હતો. નાયકસિંહ સુંદર, સુસજ્જિત અને બલશીર હતો. તે મન્દ્રાના પાલિકાદણની ઇચ્છાથી જ સમ્પાનગરીમાં આવ્યો હતો.

એક સપ્તાહ બાદ અમાવાસ્યા હતી. આપી કાલીપૂજના અને નિમંત્રણ વગેરે વિષયોની ચર્ચા થઈ રહી હતી. પૂર્વપદ્ધતિ અનુસાર અરહેશમાં કાલીપૂજા અવસ્ય ચલી જોઈએ એમ સૌએ કહ્યું.

રાજા સત્યસેને કહ્યું: “રાજકુમારી મન્દ્રાને પણ પૂજા જોઈએ.”

મન્દ્રા નિષ્કંપ અને સ્થિર દૃષ્ટિએ પૃથ્વી તરફ જોઈ મંબીર વિચારમાં મરુચ્છ હોય એમ લાગતું હતું. ધીરે ધીરે સૌની આંખો ઘેરાવા લાગી. રાજાને, મંત્રીને અને પ્રજાજનોને સૌને નિદ્રા આવવા લાગી.

આ સમયે એ વિશાળ રાજજીવનના હાર આગળ એક જિજ્ઞાસુ આવી ઉભો રહ્યો.

[૨]

ભિક્ષુકનું મસ્તક દેશવિદોષનું નરેણું તેમ તેના હાથમાં કમંડલુ પણ નહોતું. એક સંદેહ ચાલમાંતેનું આખું શરીર દંકાયેલું હતું, એટલે તે બાળક હતો કે યુવાન, સજાગ હતો કે દુર્બળ તે જણાતું નહોતું.

તેની દૃષ્ટિ વૈરાગ્યપૂર્ણ હતી અને આકાર રહસ્યમય હતો. તેની આકૃતિકસમી દંતપંકિતની મધ્યમાં તુપાર, સમી હારયરેખા ઝલકતી હતી અને વિશાળ ભાલપ્રદેશમાં કાંઈ કાંઈ વિશાલ છાયા દૃષ્ટિગોચર થતી હતી. તેનો રંગ ઉજ્જવળ અને પ્રકાશમાન હતો.

ભિક્ષુએ ધીરે ધીરે અંદર હાખલ થઈ કહ્યું: “સૌનું કલ્યાણ થાઓ !”

સખ્દ થતાંજ એ વિશાળ જીવનના હજારો તન્દ્રાપૂર્ણ નેત્રો તેના ઉપર ઢળી પડ્યાં.

નિદ્રામાં એકાએક વિદ્ર પડવાથી રાજા સત્યસેનને ધ્રોણ કોષ મ્હકયો. તે બોલ્યા: “આ મનુષ્ય ચોર છે.”

ભિક્ષુએ બંને હસ્ત ઉંચા કરી કહ્યું: “આપનું કલ્યાણ થાઓ !”

ત્યારે મન્દ્રા પિતાના કાનમાં કાંઈક કહીને નાગણ્યસમી દૃઢ થઈને બોલી, “તું કયા રાજ્યનો પ્રજાજન છે ?” ભિક્ષુએ હસતે આપ્યો, “વિશ્વરાજ્યનો.”

મન્દ્રાએ પૂછ્યું, “તું કોઈ સ્વામીવારી લૂંટારો હોય એમ જણાય છે.”

“કલ્યાણ થાઓ !” ભિક્ષુએ આશિષ આપ્યો.

“કલ્યાણ કોણ કરે ?” મન્દ્રાએ પૂછ્યું.

“જીવ પોતાનું કલ્યાણ જાતેજ કરે છે.” ભિક્ષુએ પ્રત્યુત્તર આપ્યો.

“હું તારી સલાહ રૂપી ઝણુ હોવા માગતી નથી.”

“હું ઝણુ નથી મ્હકાવતો; દાન કરું છું. આ વિશાળ રાજ્યમાં શક્તિ પૂજની તૈયારીઓ થઈ રહી છે. અને તે અત્યંત યુક્તિ અને દત્તાકરી કાર્ય છે. આ મૃદિની બાલ્યાવસ્થાની અજ્ઞાનજન્ય ક્રિયા સિવાય બીજી કંઈ નથી. આપ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એ પ્રણાલિનો ત્યાગ કરો.”

પ્રધાનમંત્રી બોલ્યો, “આ કોઈ બોલ.”

મિશ્ર છે.” સેનાપતિ રૂદ્રનારાયણે કહ્યું,
“એને બાંધીને શુળીપર ઝડાવવો જોઈએ.”

મન્દ્રા ક્રોધથી સુળગી ઉઠી. તહેણે કડોર શબ્દમાં કહ્યું, “કાલીપૂજા અવશ્ય થશે, અને એમાં સેંકડો હજારો જીવોનો બલિ અપાશે. એમાં તહને કંઈ હાનિ છે? અને તારા જેવા ક્ષુદ્ર મનુષ્યમાં એ રોકવાની શક્તિ છે?”

રાજા બહુજ પ્રસન્ન થયો અને હસવા લાગ્યો. લોકો માનતા હતા કે મન્દ્રા કાલીપૂજના વિષયમાં વિરોધ કરશે. પરંતુ તહેમણે જોયું કે એકાએક આ પ્રતિજ્ઞા આવવાથી તેનો વિચાર બદલાઈ ગયો. મન્દ્રાનો સ્વભાવજ એવો હતો.

મિશ્ર અત્યંત અભિમાનપૂર્વક ઉન્નત મરતકે મન્દ્રાના પ્રજ્ઞાવસિત નેત્રો પ્રતિસ્થિર દ્રષ્ટિએ જોઈ બોલ્યો, “રાજકુમારી! અત્યારે હું તમનેજ કાલી સ્વમજી હું. કહો, કેટલા હજાર બલિદાનથી તમે તૃપ્ત થશો?”

મન્દ્રાએ કહ્યું, “તું દેવદેવી અને દુરાચારી છે માટે હું પ્રથમ તારોજ બલિ લઈને તમ થઈશ.”

મિશ્રએ કહ્યું, “જો આ ક્ષુદ્રજીવના બલિદાનથી તમારા અને તમારી પ્રજાના હૃદયમાં કષ્ટનો સંચાર થાય તો હું તમાર હું. હૃદયનીય પ્રકૃતિની સંહારશક્તિને રોકવાનું બળ મહારામાં નથી એ સત્ય છે: તોપણ જો પ્રકૃતિ આહે તો તે સ્વયં તહને રાક્ષસ સંસારને આનન્દમય બનાવી શકે છે. આથી હું તહેને ઉત્તેજિત કરવાને તત્પર છું.”

મન્દ્રા: “કેવી રીતે?”

મિશ્ર: “કેવળ નિમિત્ત બનીને અર્થાત્ત સેવા કરીને, યાત્રેનો પ્રચાર કરીને અને સંયમની શિક્ષા આપીને. કુમારી! આ વિશાળ રાજ્યનો વિનાશ નજીકના બલિષ્ઠમાં છે. જ્યારે રાજાના હૃદયમાં દયા નથી, અને તે કોઈને

આત્માત્યાગનો પાઠ શીખવતો નથી ત્યારે એકકસ માનએ કે એક રાંજા મટી હજારો રાજા થશે અને દેશમાં રાષ્ટ્રીય વિપ્લવ થશે. જહ્યારે ધર્મની બળતી આગ રાજ્યસિંહાસનથી બ્રષ્ટ થઈ અન્ય આધાર ગ્રહણ કરે છે, અને એ મહાન વિપ્લવના સમયે કષ્ટ, રત્ન, પવિત્રતા, સામ્ય, શાન્તિ અને પ્રીતિ આદિ સદ્ગુણ નથી હોતા, ત્યારે તહેમાં સૌ ભરમ થઈ જાય છે. આ મહારાજ્યમાં પાપનો પ્રવેશ થઈ ચુક્યો છે. અદિ મલમાંસતું શ્રાદ્ધ અને સતીત્વ ધર્મનો વિનાશ કરવામાં આવે છે, તથા નિઃસહાય અને મૂળ પ્રાણીઓનું બલિદાન આપી પાપનાં પોટલાં બાંધે છે. કુમારી, મન્દ્રા! કાલીપૂજાની ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરાવીને આ સૌ લોક સ્વમજ્યાવિના ધોર તામસિક વૃત્તિને પોતાના તરફ આકર્ષવાનો ઉદ્યોગ કરી રહ્યા છે. જીવબલિને બદલે આત્મબલિની શિક્ષા આપી પૂજા પ્રતિષ્ઠા કરો. એ આત્મબલિજ સાચી કાલીપૂજા છે. આ જૈદ મિશ્ર પશુ; તમારો એ પૂજાપ્રસાદ આરોગશે.”

આ બ્યાખ્યાન સાંભળતાં ધણું ફરીથી ઉંચકા લાગ્યા. રાજા સાહેબનો એમાં પહેલો નંબર હતો. મન્દ્રાએ કહ્યું, “આ મનુષ્ય પામલ છે, એને દેવદત્ત પુજારીના ઘરમાં કેદ કરીને રાખો.”

[૩]

વૃદ્ધ દેવદત્ત પુજારી ધોર શક્તિ હતો. તેને વામનદાસ નામનો એક પુત્ર હતો. અને તેની ઉંમર લગભગ પંદર વર્ષની હતી. એ એક બિશ્વવૃક્ષની ઝાયા હેઠળ એસી વેદપાઠ કરતો હતો. તેની વૃદ્ધ માતા હરિનામની માળા જપતી હતી. પુજારીના ઘરમાં આ ત્રણ માણસ ઉપરાંત સત્યવતી નામની એક કન્યા પણ હતી.

સત્યવતી દેવદત્તની કન્યા છે; પરંતુ કેવી કન્યા છે એ કોઈ જાણતું નહિ. કેટલાક લોકો

ચિત્રકાર:]

અપ્સરા-નૃત્ય.

[રા. મજમુદાર.

મુંબાઈના ચિત્રકલા પ્રદર્શનમાંનું એક મુંદર ચિત્ર.

ભિક્ષુ છે. " સેનાપતિ રૂદ્રનારાયણે કહ્યું,
" એને બાંધીને શુભીપર ચડાવવો જોઈએ. "

મન્દ્રા ક્રોધથી સજગી ઉઠી. તેણે કઠોર
શબ્દમાં કહ્યું, " કાલીપૂજા અવશ્ય થશે,
અને એમાં સેંકડો હજારો જીવોનો બલિ
અપાશે. એમાં ત્હને કંઈ હાનિ છે? અને
ત્હારા જેવા ક્ષુદ્ર મનુષ્યમાં એ રોકવાની શક્તિ
છે? "

રાજા બહુજ પ્રસન્ન થયો અને હસવા
લાગ્યો. લોકો માનતા હતા કે મન્દ્રા કાલીપૂ-
જાના વિષયમાં વિરોધ કરશે. પરન્તુ તેમણે
જોયું કે એકાએક આ પ્રતિજ્ઞા આવવાથી
તેનો વિચાર બદલાઈ ગયો. મન્દ્રાનો સ્વભાવજ
એવો હતો.

ભિક્ષુ અત્યંત અભિમાનપૂર્વક ઉન્નત
મરતકે મન્દ્રાના પ્રજ્ઞવસિત નેત્રો પ્રતિચિયર
દ્રષ્ટિએ જોઈ બોલ્યો, " રાજકુમારી! અત્થવારે
હું ત્હમનેજ કાલી સ્થમચ્છું છું. કહેા, કેટલા
હજાર બલિદાનથી ત્હમે તૃપ્ત થશો? "

મન્દ્રાએ કહ્યું, " તું દેવદેવી અને
કુરાચારી છે માટે હું પ્રથમ ત્હારોજ બલિ
લઈને તૃપ્ત થઈશ. "

ભિક્ષુએ કહ્યું, " જો આ ક્ષુદ્રજીવના બલિદા-
નથી ત્હમારૂં અને ત્હમારી પ્રજાના હૃદયમાં
કરુણાનો સંચાર થાય તો હું તૈયાર છું.
દુર્ભનીય પ્રકૃતિની સંહારશક્તિને રોકવાનું
બળ મ્હારામાં નથી એ સત્ય છે: તોપણ જો
પ્રકૃતિ ચાહે તો તે સ્વયં ત્હને રોકીને સંસાર-
રતે આનન્દમય બનાવી શકે છે. આથી હું
ત્હને ઉત્તેજિત કરવાને તૈયાર છું. "

મન્દ્રા: " કેવી રીતે? "

ભિક્ષુ: " કેવળ નિમિત્ત બનીને અર્ચાત
સેવા કરીને, યાનેનો પ્રચાર કરીને અને સંવશ-
ની શિક્ષા આપીને. કુમારી! આ વિશાળ
રાજ્યનો વિનાશ નજીકના બલિબળમાં છે. જહાદ
રાજાના હૃદયમાં દયા નથી, અને તે કેઈને

આત્માત્યાગનો પાઠ શીખવતો નથી ત્યારે
ચોક્કસ માન્યો કે એક રાંજા મટી હજારો
રાજા થશે અને દેશમાં રાષ્ટ્રીય વિપ્લવ થશે.
જહાદે ધર્મની બળતી આગ રાજ્યસિંહાસનથી
બ્રષ્ટ થઈ અન્ય આધાર પ્રદણ કરે છે, અને
એ મહાન વિપ્લવના સમયે કરુણા, રતેહ,
પવિત્રતા, સામ્ય, શાન્તિ અને પ્રીતિ આદિ
સદ્ગુણ નથી હોતા, ત્યારે તેમાં સૌ ભરત
થઈ જાય છે. આ મહારાજ્યમાં પાંચનો પ્રવેશ
થઈ ચુક્યો છે. અદિ મઘમાંસનું શ્રાદ્ધ અને
સતીત્વ ધર્મનો વિનાશ કરવામાં આવે છે.
તથા નિઃસહાય અને મૂઝા પ્રાણીઓનું બલિદાન
આપી પાપનાં પોટલાં બાંધો છો. કુમારી
મન્દ્રા! કાલીપૂજાની ફરીથી પ્રતિષ્ઠા કરાવીને
આ સૌ લોક સ્થમજ્યાવિના ધાર તામસિક
વૃત્તિને પોતાના તરફ આકર્ષવાનો ઉદ્યોગ કરી
રહ્યા છે. જીવબલિને બદલે આત્મબલિની શિક્ષા
આપી પૂજા પ્રતિષ્ઠા કરો. એ આત્મબલિજ
સારી કાલીપૂજા છે. આ બૌદ્ધ ભિક્ષુ પણ
ત્હમારો એ પૂજાપ્રસાદ આરોગશે. "

આ આશ્વાસન સાંભળતાં ધણી ફરીથી
ઉંધવા લાગ્યા. રાજા સંહેજનો એમાં પહેલો
નંબર હતો. મન્દ્રાએ કહ્યું, " આ મનુષ્ય
પાગલ છે, એને દેવદત્ત પુજારીના ઘરમાં કેદ
કરીને રાખો. "

[૩]

વૃદ્ધ દેવદત્ત પુજારી ધોર શક્તિ હતો.
તેને વામનદાસ નામનો એક પુત્ર હતો. અને
તેની ઉંમર લગભગ પંદર વર્ષની હતી. એ
એક નિઃસ્વશક્તિની જાયા હેઠળ બેસી વેદપાઠ
કરતો હતો. તેની વૃદ્ધ માતા હરિનામની માળા
જપતી હતી. પુજારીના ઘરમાં આ ત્રણ માણસ
ઉપરાંત સત્યવતી નામની એક કન્યા પણ
હતી.

સત્યવતી દેવદત્તની કન્યા છે; પરન્તુ કેવી
કન્યા છે એ કોઈ જાણતું નહિ. કેટલાક મોઠો

કહેતા કે એ કોઇ ક્ષત્રિય કન્યા હતી. ત્યારે તે દેવદત્તે કોને, મારે કોઇ પહેરેગીર પણ તે જ્ઞાતી હતી ત્યારે દેવદત્તે તેને મિથિલાથી જાણવામાં આવશે ને ?

સાચો હતો. કોઇ કહેતું કે એક વાર તે સેનાપતિ નહિ. દેવદત્તે ત્યારે તો મહામુશ્કેલી ! કદાપિ એ જ્ઞાતી જાય તો ?

સેનાપતિ: એ જ્ઞાતી જાય તો એની સાથેજ તેને સદમજ રાખજો કે આ જ્ઞાતિ ધારી મરતક પણ લઈ જશે. માટે તેને કોઇ

સત્યવતી રૂપવાન હતી તેનું મુખકમળ

સદાયે પ્રકુ-
શિવ રહેતું.
શુભકામમાં
તે અત્યંત
અતુર હતો.
સેનાશુશ્રૂષા
કરતી એજ
એનું પ્રવ
હવું. એ
મલના પા-
લનમાં એનું
જીવન અને
યોવન વૃ-
દ્ધિમત થયું
હવું.

સેનાપતિ
રૂઝનારાયણ
સિદ્ધહાસ-
માં ખુલ્લી
વલ વાર-
સહ દેવ-

દત્તને ઘેર આવી પહોંચ્યા કેદી મિત્રુ તેની સાથે હતો.

દેવદત્તે એને જોઈને ઘરમાંથી જ્ઞાર આવી હોયો.

સેનાપતિ: રાજકુમારી મન્દરાની આગાધી આ બૌદ્ધ મિત્રુને આપને ત્યાં સાત દિવસ કેદ રાખવાનો છે.

ચિત્રમા:] મિત્રુ: બંદેને હું તદમારો હાથ જોવા માંગુ છું. [શ. ન. ભાગ્યંદી

તેણે જુમ મારી: "સતી !"

સત્યવતી જ્ઞારીએથી આ બધું જોઈ રહી હતી. તે જ્ઞાર આવીને નતમરતકે જોલ્લી: "કહો, શી આગા-છે ?"

દેવદત્ત: આ બૌદ્ધ મિત્રુ રાજકુમારીની આગાધી સાત દિવસ માટે આપણે ત્યાં કેદી છે. માટે તેની રૂબરૂએ સધામાં આર ત્વને સોંપી છું."

તંત્રમંત્રના
બલે ક્રીને
એને આધી
રાખશે.
સેનાપતિ
આચો મં-
યો. દેવદત્તે
મિત્રુ તરફ
જોયું. એ
દેવદત્તે મુ-
દ્રરૂપવાનની
મુક્તિ જોતાં
જ તેને
ખાતી થઈ
કે મિત્રુ
જ્ઞારી જા-
યે એવો
નથી. કેટ-
લીક કાણુ
પર્યંત કાં-
ઈક વિચારી

સત્યવતીએ હસીને કહ્યું, “ વાર, પણ
એ એ નહાસી ન્યાય તો ? ”

દેવદત્ત: એ વામનદાસ જેટલું દોડી નહિ
શકે, એને જરા મ્હારી પાસે ખોલાવો લાવ ! ”

પિતાની આજ્ઞાથી વામનદાસે રાત્રે પહેરો
ભરવાનું સ્વીકાર્યું. દિવસની દેખરેખનું કાર્ય
સત્યવતીને માથે રહ્યું.

બાપ બહેનને બિશ્નુની દેખરેખનું કામ
સે.પી દેવદત્ત મંત્રણપ કરવાને ધરમાં આલ્યો
ગયો અને વામનદાસ પોતાના વેદાભ્યાસમાં
મગ્ન થયો. સત્યવતી સાહસપૂર્વક બિશ્નુની
સન્મુખ ઉભી રહી અને બોલી: “ ત્હમને શું
કહીને હું ખોલાવું ? ”

બિશ્નુ: બહેન ! હું ત્હમારો હાથ જોવા
માગું છું.

સત્યવતીએ આદરપૂર્વક પોતાનો હાથ
હાંતાવ્યો. બિશ્નુ તે જોઇને વિરમયસાગરમાં
ડૂબી ગયો. જલ્દી એને કોઇ જૂની વાત, યા
તો કોઇ જૂનો સંબંધ, યા તો કોઇ ગતસ્મૃતિ
યાદ આવી હોય એમ લાગ્યું. તેણે દુઃખપૂર્ણ
સ્વરે કહ્યું: “ અભિજાતા ! ”

સત્યવતી: ત્હમે આ શું કહ્યું ?

બિશ્નુ: ત્હમે મ્હને “ શરણુબાપ ” કહીને
ખોલાવજો.

સત્યવતીએ ચમકીને પૂછ્યું: “ શું ત્હમે
મ્હારા શરણુબાપને ઓળખો છો ? ”

બિશ્નુ: કદાચ ઓળખતો હોઈ તો એમાં
આશ્ચર્ય કેવું ?

સત્યવતી: હું એમને સ્વપ્નમાં જોઉં છું.
ગંગા નદીની ઉત્તરે દિમાગવતી નજીક એક
અરણ્ય છે. સીતાનો જન્મ ત્યાં થયો હતો.
એ વન સોદામણ્ય છે. ત્યાં સુવર્ણનાં વૃક્ષો
જ્યાં ત્યાં જલ્દે જલ્દે ઉડવા કરે છે અને
શ્રવિઓ જેવા સરહ સ્વભાવના મનુષ્યો ત્યાં
નિવાસ કરે છે. એ વનમા મ્હારા શરણુબાપ
રહે છે.

બિશ્નુ: નહિં હું એ વનમાં નિવાસ કરતો
નથી. એ વન તો આશ્વારે જંગલી પશુઓથી
ભરપૂર છે. હું બોદ્ધ બિશ્નુ છું; અને દેશદેશમાં
ધર્મપ્રચાર કરતો ફરું છું.

સત્યવતી: પણ ત્હમારું અને મ્હારા
બાપનું નામ મળતું આવે છે એ આશ્ચર્યની
વાત છે. મ્હારા શરણુબાપ બિશ્નુ નથી. રાજ-
પુત્ર છે.

બિશ્નુ: સ્વપ્નના રાજ્યપુત્ર કરતાં જંગ-
તાવસ્થાનો બિશ્નુ સારો કારણ કે ત્હમારો
આ બાપ સાચો છે અને પેશો સ્વપ્નાવસ્થાનો
બાપ મિથ્યા છે. સતી બહેન ! ત્હમે સ્વપ્નનો
ત્યાગ કરી સત્યનું અવલંબન કરો.

સત્યવતી મંત્રમુગ્ધ બની ગઇ. તેણે
સ્નેહપૂર્ણ સ્વરે કહ્યું. “ વાર. ”

[૪]

રાજ્યતા ખળનથી લાલા કિશનપ્રસાદે
મનમાંજ વિચાર્યું કે રાજકુમારી મન્દાની આ
અદ્ભુત આજ્ઞામાં કોઇ ગૂઢ આશય અચર-
હોયો જોઇએ. એક સુપુરુષ યુવાનને સત્યવતી
સખી સુન્દરી પુત્રીના ધરમાં કેદ કરવાની
ફટનીતિને લાલાસાહેબ તત્કાળ સ્તંભિત ગયા.
લાલાસાહેબ જાદના ક્ષત્રિય હતા. જૂના
સમયમાં કેટલાંક ક્ષત્રિયોએ યુદ્ધવ્યવસાય મૂકી
દષ્ટ લખવાનો ધંધો હાથ ધર્યો હતો. કહેવાય
છે કે પાછળથી એમના વંશનું નામ કાયર્ય
પાડ્યું છે. લાલાસાહેબ કાયર્ય હતા, તેમની
ઉંમર લગભગ ૩૦ વર્ષનો હતી; પરંતુ અઘા-
પિ પર્વત પોતે કુંવારા હતા. તેઓ સક્રિયતા
ઉપાસક હતા. રંગે તો કાંગા હતા. છતાં એ
તેમણે માની લીધું હતું કે તેમના જેવો
સુન્દર પુરુષ મળવો અશક્ય હતો. કપડાં વગેરેની
ટાપટીપ પર એઓ ખાસ ધ્યાન રાખતા.
અપચુપ હસવું, ચોરી કરી ચિરત્તોરી કરવી,
વાતવાતમાં આસ્થાન જમીન એક કરવાં

આ બધાં એમના સ્વભાવસિદ્ધ ગુણ હતા. રાજ્યમાં એકલા પોતેજ પરાક્રમી વીર ગણાય છે અને ધન દોલત પણ બધી હોમના હાથમાં રહેતી એટલે પોતે પોતાને સેનાપતિ અને મંત્રી કરતાયે વધારે માનતા. રાજકુમારી મન્દા સિવાય કોઈથી તે કરતા નહિ.

લાલા કિશનપ્રસાદ દેવદત્તના પડોશમાંજ રહેતા હતા. સત્યવતિનું અર્પણ રૂપ અને વિમલ ચરિત્ર જોઈ તેમનું મન હાથ રહ્યું ન હતું. કિન્તુ એના કુલ અને શીલનો કાંઈ પતો નહતો એવી યુવતીની સાથે લગ્ન કરવું કુલીનોની પ્રતિષ્ઠાની વિરુદ્ધ છે એમ વિચારી પોતે નિશ્ચય કર્યો કે કોઈ પણ ઉપાયે સત્યવતીનું હરણ કરી, હોની સાથે માંધવ લગ્ન કરવું.

લાલાસાહેબે મહામુરેલીએ સત્યવતીના હૃદયમાં શરત્કાળના વાદળના ટુકડાની સૃષ્ટિ રચી હતી. સત્યવતી વિચારતી હશે કે કિશનપ્રસાદ હોને ચાહતા હતા. જરૂર પોતે હોને અભિપ્રાય જાણવાને પ્રયત્ન કર્યો ત્હારે હોમના હૃદયસરમાં આશાનું કિરણ પ્રકટયું. યોગ દિવસમાં આ કિરણ એક પ્રકારના આન્દોલનથી આખા હૃદયમાં વ્યાપ્ત થયું અને તે એટલું બધું પ્રગળ થયું કે કેટલાક દિવસો બાદ સત્યવતીને એકલી જોઈ પોતે નિઃસ્વાર્થ અને હતાશ એમનો પરિચય આપી રહ્યા હતા. તે બોલ્યા : “ જો મ્હારી સાથે લગ્નમાં લગ્ન નહિ થાય તો હું આ સંસારનો ત્યાગ કરી કોઈ અઘણ તીર્થસ્થાને જઈ મરીશ અને જાત યજ્ઞ.” આ જીવનકરથી અને કરુણાથી પીગળી જઈ તે દિવસે સત્યવતીએ કહ્યું. “ વાર તમે આ હકીકત પિતાજીને કહેજો.”

લાલાસાહેબ પોતાના મનોરથ સિદ્ધ થવાની આશામાં આજકાલ ખૂબ જની છતીને રહેતા હતા; પરંતુ એટલામાંજ વચ્ચે એક વિધ

આવ્યું. એમણે જોયું કે સન્મુખ બૌદ્ધ ભિક્ષુ અને પાછળ રાજકુમારી મન્દા ઉભા હતા.

ચતુર કિશનપ્રસાદે ગપ હાડી કે બૌદ્ધ ભિક્ષુ મહાન ધોળી હતા, અને હોમના યોગજળની પ્રથંસા કરીએ તેટલી ઝાણી હતી. બસ પછી પૂછ્યું જ શું. સ્ત્રી પુરુષોનાં ટોળેટોળાં દેવદત્તને ત્યાં જવા લાગ્યાં. આ સિવાય લાલાસાહેબ કંઈક કંઈક સુઅવસર પ્રાપ્ત કરી મુન્દરી કુમારિકાઓને સંન્યાસિનીના વેષમાં અને રૂપવતી વેશ્યાઓને ગૃહસ્થ કન્યાઓના વેષમાં મોકલતા-કેઈ પણ પ્રકારે ભિક્ષુને વિચલિત કરવો એ હોતું ધ્યેય હતું. પરંતુ એના સૌ પ્રયત્નો નિષ્ફળ નિવડ્યા. એ બૌદ્ધ ભિક્ષુના અગ્રેય હૃદયદુર્ગતિ એક અણ સરખું થે ન ડાહ્યું. લાલાજીની જૂઠી ગપ સાંભળી યજ્ઞ પડી. એનું અસીમ કરુણામય મુખ જોઈને અને એની રોહગમી વાણી સાંભળીને સેંકડો સ્ત્રી પુરુષો બૌદ્ધમર્મનો સ્વીકાર કરવા લાગ્યા.

આ વાત ધીરે ધીરે રાજકુમારીના કાન સુધી પહોંચી. કૃષ્ણચોરશીની રક્તજે એણે સેનાપતિને આજ્ઞા કરી : “ કિશનપ્રસાદને અત્યારે મ્હારી પાસે હાજર કરો.”

[૫]

તુરતજ કિશનપ્રસાદને હાજર કરવામાં આવ્યા. સેનાપતિને ત્યાંથી ચાલ્યા જવાનો હથોળો કરીને રાજકુમારી મન્દાએ ગર્જને કહ્યું “ કિશનપ્રસાદ ! સાચું કહે. લગ્નમાં શો વિચાર છે ? ”

કિશનપ્રસાદે હાથ જોડીને કહ્યું, “ રાજકુમારી ! આપ સૌને માતા તુલ્ય છો અને હું પણ લગ્નમાં જાણક છું; એટલે આપનાથી કાંઈ છુપાવવા મામનો નથી. સત્યવતીને હું મ્હારું છું; પરંતુ મ્હને લાગે છે કે આપ એ હકીકત ન જાણતાં હોઈને એ દરિદ્રના રતને કોઈ ગુપ્ત ઉદ્દેશથી બીજાને સોંપવાનો સંકલ્પ કરી ચૂક્યા છો.”

મન્દ્રા: તું ચારિત્રીની છે. તારા મુખમાં અનુરાગ અને પ્રેમ જોવાં શબ્દો શોભતા નથી.

કિશનપ્રસાદ: (નમ્ર બોલે) મહેં મહારૂં ચારિત્ર્ય ધીરે ધીરે મુખાયું છે; અને હવે હું સત્યવતી સાથે લગ્ન કરીને કેાંઈ અન્ય રાજ્યમાં જઈને રહીશ.

મન્દ્રા: વાહ ! કેવો નિસ્વાર્થ બાવ ! અરે કૃતક ! તું રાજવંશના અન્નથી પોષાયું હવે વિદ્રોહી બનવા માગે છે કે શું ?

કિશન: વિદ્રોહી કેવી રીતે ? એવું મહેં શું કયું છે ?

મન્દ્રા: તું બિભુને સહચારી બ્રહ્મ કરવા માહે છે અને એટલા માટે અત્યંત નિંદ્રા કર્યો કરી રહ્યો છે, એનું જળ પરિણામ એ આવ્યું છે કે દેશમાં બોદ ધર્મનો પ્રચાર થતો નય છે.

કિશન: મહારા પ્રસાદનનો ઉદ્દેશ બિભુનું મન સત્યવતી ઉપરથી ઉઠી નય એ સિવાય બીજો કાંઈ નથી. આપ બોદ ધર્મનો પ્રચારની વાત કરો છો, તો એ બિભુને અહિંથી કાઢી મૂકવાથી બધું થે શાન્ત થઈ જશે. તેના જવાથી બોદ ધર્મની જડ ઉખડી જશે. રાજકુમારી ! હજુએ સમય છે-કાંઈ ચાંપતા ઇલાજ કરો, નહિ તો બિભુ સત્યવતીને લઈને ન્હાસી જશે.

મન્દ્રા: તું જુલું કહે છે.

કિશન: નહિ, હું કહું છું તે સત્ય છે.

મન્દ્રાનો અવાજ બોખરો થયો. તે બોલી: કિશનપ્રસાદ ! એ વાત સાચી છે કે ?

કિશન: હા, તદન સાચી. સત્યવતી બિભુને પોતાનું હૃદય અર્પી ચુકી છે.

મન્દ્રા: અને બિભુ ?

કિશન: એ તો મહારાનો ચ મોંપી ચુક્યો છે.

મન્દ્રા: શું મોંપી ચુક્યો છે ?

કિશન: હૃદય.

મન્દ્રા: પાંપી ! તું જાણે છે કે હૃદય કેમ મોંપાય છે ?

કિશનપ્રસાદે મનમાં કહ્યું: હા, સારી રીતે જાણું છું. (પ્રકટ) રાંજકુમારી ! હમે મહારી વાત પર વિશ્વાસ નહિ કરો: એ તો જ્યારે આજકાલમાં બિભુ ન્હાસી ગયાની હાકલ સાંભળશે ત્યારે જ ખાતરી થશે. હવે કહેા. આપની શી આરા છે ?

મન્દ્રા: તું એને રોકજે અને મનને કેદ કરી મહારી પાસે લઈ આવજે. જરૂર પડે તો સેનાપતિની મદદ લેવા ચુકીશ ના. અંજ રાજ્યમાંથી એક કુમારીને લઈ—

કિશન: ન્હાસી જવું—

મન્દ્રા: એ મદાન અપરાધ છે. તેને કદિન દંડ આપવો જોઈએ.

કિશનપ્રસાદ ચાલ્યો ગયો.

મખરાત્રિનો સમય છે. બિભુ દેવદત્તની ઘરમાં ધ્યાનમગ્ન સ્થિતિમાં હતો. એટલામાં સત્યવતીએ આવી ધીમેથી દ્વાર ખોલ્યાં, અને હુમ્મી અવાજે કહ્યું: " શરણુભાષ ! "

બિભુએ આંખ ઉઘાડી કહ્યું: કેમ મતી ! શું છે ?

સત્યવતી: શરણુભાષ ! હું હમને એક વાત કહી શકી નહોતી. આજ કિશનપ્રસાદ મહેને તમારી પાસેથી ઉઠાવી ન્હાસી જશે.

બિભુ: (વિસ્મિત થઈ) એટલે એનો શો વિચાર છે ? હું સ્વમગ્ન થયો છું કે કિશનપ્રસાદ દુરાચારી છે: પરંતુ તેને ઉઠાવી લઈ જવાનો તેનો શો અધિકાર છે ?

સત્યવતી: કિશનપ્રસાદ મહેને પરણવા ઇચ્છતો હતો: પરંતુ તેની ધારણા સંજ્ઞા ન થઈ એટલે આજ રાત્રે તે જમદસ્તીથી મહેને ઉઠાવી લઈ જશે. એ સંકટમાંથી બચવા માટે આ દેશનો લાગ કરવા સિવાય એકે ઉપાય નથી. ભાષ ! આ દેશમાં ધર્મ નથી. હું તો હવે સંન્યાસિની થઈ અને બુદ્ધ ભગવાનનું

શરણુ લઈ બીજા માગીને મ્હાર જીવન વી-
તાડીશ.”

“મિત્રએ એ ઓરડામાં ટમટમી મહેલા
દીપક પ્રતિ દષ્ટિપાત કરી એક દીપક નિર્વાસ
નાંખ્યો અને કહ્યું: વાર પ્રભુની ધમ્મા! સં-
ન્યાસિની બહેન! તો હવે ત્હમે તૈયાર થઈ
જાઓ. જંગલ મહાભયાનક અને દુર્ગમ છે
એ તો ત્હમે જાણો છો. ત્હમે મ્હારી સાથે
દોડી શકશો?”

“સંસવતીના હૃદયમાં અદ્ભુત શક્તિનો
સંચાર થઈ રહ્યો હતો. તેણે આનંદ અને
ઉત્સાહથી કહ્યું: જંગલ તે શી વિસાતમાં?
તદી પર્વતોને પણ સહજમાં હું પાર કરી
જઈશ.”

“આપું શહેર નિદ્રામગ્ન હતું. ચારે તરફ
શાંતિનું સામ્રાજ્ય છવાઈ રહ્યું હતું. માર્ગપર
એકપણ માણસ, દષ્ટિગોચર થતો નહતો.
મિત્ર સસવતીને લઈ દેવદત્તના ઘરમાંથી બહાર
નીકળી પડ્યો.”

રાત્રિ થઈ ચુકી હતી. રાજકુમારી મન્દા
ચમ્પાગદનાં સિંહદ્વારને વટાવી ઉભી રહી. તે
એક તેજ ધોડાપર સ્વાર થઈ હતી અને
હાથમાં ધનુષ્યમાણ હતો. તેણે કુમાર નાય-
કસિંહને બૂમ પાડીને કહ્યું: કુમાર! ત્હમે
અર્ધરાત્રના જુના દોસ્ત છો. અત્યારે ત્હમારે
મ્હારી વાત કયુલ રાખવી પડશે.

કુમાર નાયકસિંહે પ્રસન્નતાપૂર્વક કહ્યું:
“આપેની આજ્ઞાનું પાલન કરવા માટે હું સદાયે
તૈયાર છું.”

મન્દા: રાજધાનીમાંથી બહાર જવાના
રૂત એજ માર્ગ છે. હમણાં થોડી દાણ પડે-
લાંજ બૌદ્ધ મિત્ર કુમારી સસવતીને લઈ
નહાસી ગયો છે. એ મ્હા માર્ગે ગયો તે
જાણતા નથી: પરંતુ આ એ માર્ગમાંથી કોઈ
પણ એક માર્ગે ગયો એ વાત તો ચોક્કસ છે.

આપી છે. માટે રાજધાનિસાર એ જાનેને
રોકવા એ આપણું કર્તવ્ય છે. એક માર્ગે તો
મહે કિશનપ્રસાદને તથા સેનાપતિ રૂદ્રનારાય-
ણને ચાર હોંશિયાર સૈનિકોની સાથે રવાના
કરી દીધા છે; હવે એકજ માર્ગ બાકી છે.
ત્હમારી શુરવીરતાની પ્રશંસા મહે અધિક
સાંભળી છે. માટે આ બીજો માર્ગ ત્હમે જાઓ
અને મિત્ર તથા સસવતીને કેદ કરી લાવો.
ત્હમે ધોડેસ્વાર થઈ એકલાજ જાઓ. જરૂર
પડશે તો હું ત્હમારી મદદે આવીશ.”

કુમાર નાયકસિંહે એડી મારી ધોડાને
ધોડાવી મુક્યો. મન્દાને મનરાયેલી અને ચિન્તા-
તુર એકને નાયકસિંહને વિચાર આવ્યો કે
બૌદ્ધ મિત્રને માટે રાજકુમારી-મન્દાને શું?

હમણાં એક ગાઉ ચાલ્યા બાદ સસવતી-
એ કહ્યું: શરણુભાંઈ! આપણને પકડવાને
માટે પાછળ ધોડેસ્વાર આવતો હોય એમ
લાગે છે.

મિત્રએ હસીને કહ્યું: “સસવતી!” હું
મ્હારી જીંદગીમાં એવા તો ઘણાંયે ધોડેસ્વાર
જોઈ ચુક્યો છું. મ્હને એમનો જરાંજે બધ
નથી. બધ હોય તો કેવળ ત્હમારી રક્ષાનોજ
છે. આ વખતે આ ઉંચા પર્વતની ડાંબી
બાજુએ બીજો માર્ગ જાય છે તે માર્ગે ત્હમે
જાઓ. હું એ જવાને હંટાવી ત્હમારી પાસે
આવીશ.

સસવતી બપોરે લીધે કાંઈ કહી શકી નહિ
અને જતાવેલા માર્ગે વળી. થોડીવારમાં ચાર
ધોડેસ્વારોએ અને સેનાપતિ રૂદ્રનારાયણે આવી
મિત્રને ચારે તરફથી ઘેરી લીધો. કેવળ કિશ-
નપ્રસાદ ધોડાપર બેસી રહ્યો હતો.

પાંચે સ્વાર તલવાર ખેંચી મિત્રને પકડ-
વાની એજા કરવા લાગ્યા. એવામાં કિશનપ્રસાદે
બૂમ પાડી કહ્યું: સસવતી ક્યાં છે? જરૂર
એ કોઈ બીજો રસ્તો નહાસી છૂટી હોય એમ

કિશનપ્રસાદને બીજો માર્ગે જતો. જોષ
બિંદુએ ગળ્ળને કહ્યું: ખતરદાર! પાપીષ્ઠ!
ઉભો રહે, હાથે કરીને મ્હોત ન માગી લે.

એવામાં બિંદુએ લાગ, જોષ એક સૈનિકના હાથમાંથી તલ્લરાર ઝુંટળી લીધી અને પછી પોતાના વિલક્ષણ હસ્તકોશલ તથા અસીમ પરાક્રમથી ચારે યોદ્ધાઓને ધરાશાયી કરી દીધા. ધરાશાયી યોદ્ધાઓમાંથી રૂદ્રનારાયણસિંહે બિંદુની રક્ષાએ ધડીવાર જોષ રહી કહ્યું: “બિંદુ! ત્હમારું વીરત્વ અને યુદ્ધકોશલ અપૂર્વ છે. બોદ્ધ ધર્મનો સાગ કરી ત્હમે ક્ષત્રિય ધર્મ ગ્રહણ કર્યો હોત તો જરૂર કોષ વિશાળ રાજ્યની ગાદીને શોભાવતા હોત.”

તેના ઉત્તરમાં બિંદુએ કહ્યું: વીર! હું અસારે તો ધર્મની રક્ષા કરવા માટે ક્ષત્રિય છું; પરંતુ કાલે ફરીથી શરીરે શરીરે બટકતો બિખારી બનીશ. આ સમયે શુંટારાઓના હાથમાંથી આ બિખારીએ પોતાનું એક માત્ર ધન-

એટલામાં અધિકારમાં કોષ સ્ત્રીના કંદનો સ્વર સંભળાયો. બિંદુએ જોયું તો કેટલેક છોટા રાજકુમારી મન્દા હાથમાં ધનુષ્યબાણ લઈ ઉભી હતી. તેણે કંઠાર સ્વરે કહ્યું: બિંદુ! ત્હારા ધનરતનનો ઉદ્ધાર કરવા પહેલાં તું મ્હારા બાણનો ઉદ્ધાર કરવાની તૈયારી કર.

મન્દાનું નિશાન અચૂક હતું. તેણે તીક્ષ્ણ બાણ બિંદુના કાળા પગને વીંધીને આરપાર નીકળી ગયું.

એ વખતે આકાશ ધનમેઘથી ઘેરાતું જતું હતું. શીતળવાયુ જોશભરે કુંકાતો હતો. ધીરે ધીરે અન્ધકાર વધારે ને વધારે ભીષણ થવા લાગ્યો. મન્દા બિંદુને જોષ સંકી નહિ. કેવળ તે સંભળી સંકી: સત્યવતી! તું નિર્દોષ છે. ત્હારું કલ્યાણ થાએ. બિંદુનો આ સ્વર અત્યંત કષ્ટ અને દુઃખપૂર્ણ હતો. વિજળીનો ચમકાર થયો અને વનપર્વત કંપી ઉઠ્યા.

મન્દાએ પોતાના ધનુષ્યબાણ ફેંકી દીધાં અને ગાઠ અધિકારમાં પાગલની. મારક બોલવા લાગી: ત્હમે ક્યાં છો? બિંદુ! ત્હમે ક્યાં છો? પરંતુ બિંદુનો પત્તો નહોતો. એ ઝંઝાવાતથી કુપ્પ અરણ્યમાં કેરળ એજ પ્રતિધ્વનિ સંભળાયો કે “બિંદુ! ત્હમે ક્યાં છો?”

[૭]

કુમાર નાયકસિંહ આકાશ ઘેરાતું જોષ ઘોડાપરથી ઉતરી પડ્યો અને એક મ્હોટા પથર આપળ ઉભો રહ્યો. તેણે ચિત્ત આ વખતે ઉદાસ હતું. એટલામાં વિજળીનો ચમકારો થયો. તેણે જોયું કે સત્યવતી તેની પાસે ઘટને ન્હારી જતી હતી. તેને રોડીને તે બોલ્યા: સુન્દરી! હું વીરરંશમાં જન્મ્યો છું. મ્હારા જીવનમાં રણભૂમિમાં અને રંગભૂમિમાં ચડતી પડતીના ચમકાર જોવાના અવસર મળ્યા છે. એટલે કહું છું કે આ અધારી રાતે આવા કંટકમય અને ખાડા રેરાવાળા માર્ગે ત્હમારો જોવી અપળાઓને માટે ધરતું આંગણું નથી. ત્હમે ન્હાસી જવાનો યત્ન ન કરો!

કુમાર નાયકસિંહને અર્જુનશ્યામ સા કોષ જોળખતું. સત્યવતી પણ તેને જોળખી ગઈ એટલે આંખમાં આંસુ ભરી તે બોલી: હું અનાથ: નિઃસહાય છું. બાપે ત્હમારે મ્હને કેદ કરી હોય તો કેદ કરો; પરંતુ બિંદુ શરણબાદને મુક્ત કરો!

કુમાર: એને મુક્ત કરવાનો અધિકાર કેવળ મન્દાનેજ છે. હા, હું ત્હને મુક્ત કરી શકું છું; અને મુક્ત કરવામાં કંઈ હરકત પણ નથી: કારણ કે ત્હને ન્હાસતાં આવડતું નથી.

પાછળથી કોષ બોલ્યું: નહિ, એને મુક્ત ના કરી શકો, એ રમણી મ્હારી પ્રણયિની છે.

કિશનપ્રસાદે યુદ્ધસ્થળમાં પોતાની બહાદુરી દાખવવાને ચોરોક શરામ પીધો હતો. તેઓ

નજીકે જઈ બોલ્યાઃ સત્યવતી ! હું-તારો દાસ તારી આગળ ઉભો છું.

સત્યવતીએ દીનરવરે કહ્યુંઃ કુમાર ! મારે રક્ષણ કરે !

“તને બચાવવાની શક્તિ કોઈમાં નથી.” કહીને કિશનપ્રસાદે સત્યવતીનો હાથ પકડ્યો.

કુમાર નાયકસિંહે વિચાર્યુંઃ આની અત્કારે સત્તાપ્રદારથીજ પૂજા થતી જોઈએ. અને એણે કહ્યુંઃ પણ એમજ. સત્યવતીને ચૂકી કિશનપ્રસાદની કુમારે સારી સલાહ કરી; અને એક વૃક્ષ સાથે તેના કુપટ્ટાથી કસીને બાંધ્યો. મન્દ્રા વૃક્ષની ઓથે છુપાઈને આ સંજ્ઞા બતાવી રહી હતી; એટલામાં થોડે દૂરથી કોઈનો અવાજ સંભળાયોઃ “સતી ! સતી !”

સત્યવતીએ કુમારનો હાથ પકડી દીનરવરે કહ્યુંઃ “કુમાર ! આ અવાજ મહારા શરણુ બાંધેનો છે, ત્હમે એમને કોઈ રીતે પણ બચાવો !

કુમાર નાયકસિંહે જરા આગળ જઈ ખૂબ પાડીઃ ત્હમે કંઈ છે ?

મિત્રુએ પૂછ્યુંઃ ત્હમે કોણ છો ?

કુમારઃ બૌદ્ધ મિત્રુ ! હું નાયકસિંહે છું. ત્હમારે બચવું કારણ નથી. સત્યવતી સુકુચ છે અને કિશનપ્રસાદ વૃક્ષના થડ સાથે મોજ કરે છે !

મિત્રુ નજીક આવ્યો અને નાયકસિંહેનો હાથ પકડી કહ્યુંઃ બાઈ ! ત્હમને યાદ હશે કે મહારા પિતા મહારાજ અન્નિતસિંહે પાટલીપુત્રના યુદ્ધમાં ત્હમારા પિતાના પ્રાણ બચાવ્યા હતા. મહારા પગે બાણ વાળ્યું છે. હરવા શરવાની મહારામાં શક્તિ નથી; એટલે હવે ધીરે ધીરે ચાલીને મહારાજની જાડીમાં મહારી એક પથ્થરુકુટીર છે ત્યાં જઈને વિશ્રામ કરીશ. કુમાર નાયકસિંહે ! અત્કારે ત્હમે જે અમળાના ધર્મની રક્ષા કરી છે-એ સત્યવતી

મહારી ભગિની છે. કુમ્ભના મેળામાં કોઈને ત્હને ઉઠાવી મરું હવું. આટલા વર્ષોનો અંતે ત્હનો પત્તા મળ્યો છે. હવે ત્હમે સાવધાન રહેજો. મિથિલાનગરીની રાજકુમારીને હું ત્હમારી પાસે ચૂકી જઈ છું.

મિત્રુ ચાલ્યો ગયો. સત્યવતી દોડીને આવી અને કુમારને પૂછ્યુંઃ કુમાર ! હમણાં ત્હમારી સાથે વાત કરતા હતા તે મહારા શરણુબાઈ હતા ? હાથ ! એ કંઈ ગયા ? છે.

નાયકસિંહે કહ્યુંઃ કુમારી સત્યવતી ! છુદ્ધ બગવાને ત્હમારા માથે આશ્રય આપ્યો છે ને મ્હેંય ત્હમનું શરણુ લીધું છે. ત્હમારે હવે બચવું કારણ નથી. ત્હમે અહિં આ શિલા પર બેસો. હું હમણાં આઉં છું.

વરસાદ પડતો હતો. અંધકાર એટલો બધો ગાઢ હતો કે નજીક પડેલી ચીજ પણ દૃષ્ટિ-ગોચર થતી નહિ. કુમાર નાયકસિંહે વિજળીના અમકારાના પ્રકાશમાં જોયું કે મન્દ્રા પાગલની સમી કંઈક ચાલી જતી હતી. તે મિત્રુની પાછળ જતી હતીઃ નાયકસિંહેને જોઈને ત્હેણે પૂછ્યુંઃ કુમાર ! મિત્રુ કંઈ ગયા ?

નાયકસિંહે ધીરથી પૂછ્યુંઃ કેમ ?

મન્દ્રાઃ કુમાર ! ત્હમે કંઈપિ પ્રેમ કર્યો છે ?

નાયકસિંહે હસીને બોલ્યોઃ મ્હને લાગે છે કે સ્થળ જને વખત પ્રેમનો પરિચય આપવાનો નથી. જે વાતને હું લગભગ સાત વર્ષથી હૃદયમાં છૂપાવી રાખી રહ્યો છું, ત્હને અંતિમ અંકે પ્રકટ કરવી સંગત કે અસંગત—

મન્દ્રાઃ કુમાર ! હું ત્હમારા પ્રણય યા પ્રેમને લાચક નથી. બાઈ ! ક્ષમા કરજો. આજે મહારં નિર્ભળ પાપાણુહૃદય ચર્ચ થઈ ગયું છેઃ ભાંગી ગયું છે.

મન્દ્રા પોતાની જાતને બૂલી ‘ગઈ’ ત્હેણે પોતાનું મસ્તક કુમારના વક્ષસ્થળ પર નાંખી

દીધું. તેનાં ભીંજાયેલાં વાળોં જોને વજો. જોઇ નાયકસિંહ કંપી ઉઠયે. તેહેણે કહ્યું: "કુમારી મન્દ્રા! ત્હમે રાજમહેસમાં પાછા ફરો!"

"નહિ બાઇ! મ્હારા જીવનનો આ અંતિમ અંક છે. મ્હારા બાણથી જોમને વીધ્યાં છે, હોમના ચરણોત્તર અનુસરણ હવે કરીશ. મ્હારો સંસાર કે મ્હારું સ્વર્ગ હવે જોમનાજ: પ્રકમસમાં છે. કહેતાં કહેતાં મન્દ્રાથી રડી પડાયું."

કુમારે કહ્યું: બહે, ત્યારે જોએ મન્દાર પર્વતની દક્ષિણ પર્ણકુડીરમાં તે ત્હમને મળશે.

કુમારની વાત સાંભળતાંજ તે ત્યાંથી વેગ પૂર્વક જે માર્ગે ચાલી ગઇ.

સત્યવતી કુમારની પાસે આવી બોલી: કુમાર! હમણાં ત્હમારી પાસેથી મેણ ચાલ્યું ગયું? સત્યવતી બયથી કંપતી હતી. નાયક સિંહે કહ્યું: અર્જુ રાજ્યની શક્તિ મન્દ્રા!

સત્યવતી: તે ક્યાં ગયાં?

નાયક: ત્હમારા ચરણબાહના ચરણ-ચરણમાં જુઓ ઉપર યુદ્ધશક્તિ છે: અને નીચે ધરાતલમાં રાજશક્તિ છે. જે સહુ ત્હમારા બાહની લીલા છે: મદિમા છે.

સત્યવતી: કુમાર! ત્હમે મન્દ્રાને ચાહો છો?"

કુમાર: મ્હને લાગે છે કે હું મ્હારું છું. શું ત્હમે અમારી બેની વાત સાંભળી છે કે? સત્યવતીએ લજવાઇ જઇ કહ્યું: હા, સાંભળી છે: પરંતુ કુમાર! હવે ત્હમે શું કરશો?

સરલા સત્યવતીનો આ પ્રશ્ન સાંભળી કુમારની આંખમાં અસુ બરાબ આવી. તે બોલ્યો: કાંઈ નહિ કરું. સંન્યાસ લઇશ.

સત્યવતી: નહિ, ત્હમે સંસારમા રહો. કદાચ ત્હમને મેંજ મ્હારું હોય તો?

નાયકસિંહે અભિમાનપૂર્વક કહ્યું: તો હું ત્હમારી સલાહ માનવાને તૈયાર છું.—

[૮]

ધીરે ધીરે વાદળ વિખેરાવા લાગ્યાં: અને હજારો લાખો તારલા ચમકવા લાગ્યા. પર્વતની એક બાજુએ તદન નિર્જન વનમાં એક જૂની દૂડી કુડી ઝુંપડી હતી. બિંદુ આ કુડીરમાં પાંદડાની શબ્દા પર સૂતો હતો. તે પોતાના વિધાયેલાં પંગને પત્થર પર ટકરીને અને જમણા હાથનું આશિકું જનારી સૂતો હતો. પગમાંથી રક્તનું એક એક ટીપું ટપકતું હતું. પર્ણશય્યાને રંગતું હતું.

રક્તવાર ધવાને થોડી વાર છે. ઘણી શોધ-ખોળને અંતે મન્દ્રા કુડીરના કાર પાસે આવી પહોંચી. તેણે જોયું તો બિંદુ નિર્દ્રામાં અંગેત પડ્યો હતો.

મન્દ્રા તેના પગ પામે જઇ બેઠી. તીક્ષ્ણ બાણે ઉડું માંસની અંદર ચાલ્યું ગયેલું જણાયું. આ જિંદગીને અત્યંત દુઃખ થયું. તેણે પોતાના પાલવના છેડેથી એક પ્રકારના ટક્કના પાંદડાં કાઢીને તે મસજ્યાં અને તેના ઘા ઉપર લગાવ્યા. તેણે પોતાના કેશ તલવારની ધારથી કાપીને તેના પર આંધવા માંડ્યા. પોતાની રેશમી આદણી શડીને તેના પર પાટો બાંધ્યો. આજ બિંદુકના ચરણતલને સ્પર્શ કરવાનું સૌભાગ્ય મન્દ્રાને પ્રાપ્ત થયું. તે પોતાને કૃતકૃત્ય સ્વદમનવા લાગી. અત્યારે એના પ્રેમનો પ્રવાહ ખાળા યાત્રા તેમ નહોતો. પોતાના સંકલિપત રસમીના ચરણોને ચૂમી તે આંસુ સારવા લાગી. બિંદુકે આખો બોલી અને પૂછ્યું: "ત્હમે મેણ છો?"

મન્દ્રા: હવે! હું ત્હમારા ચરણોની દાસી છું.

બિંદુ: (વિરમત ધધ) શું હું સ્વપ્ન જોઉં છું કે?

ગુણસુંદરી

વમનો સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી પાર્વતી ગુજરાતી સમાને
શીયુત ગદ્યાભાષિ આણંદજી ચાવડા
તરફથી સવિનય સમ્મેલ ભેટ.

ચિત્રકાર :

વીણા-સંગીત.

[રા. શાસ્ત્રી.

પુસ્તકાલય ચિત્રકલા પ્રદર્શનમાળા જેક સુદર ચિત્ર.

ચિત્રાણ :] ળગતના તાલ-ખેડતનું વપારનું સામું. [રા. ૫૪૫.
મુંબાઈના ચિત્રાણા પ્રદર્શનમાંનું એક મુંદર ચિત્ર.

મન્દ્રા: નાથ! આ સ્વપ્ન નથી, સત્ય છે. ત્હમે મ્હારા જીવનદેવતા છો, ત્હમારા ચરણને વીંધી હું આત્મજાણ આપી સુધી છું.

મન્દ્રાનો આ પ્રથમ પ્રેમ યાતો અનુરાગ હતો. અત્યારે એનાં નેત્રો પૃથ્વીના પ્રલેક પદાર્થને પ્રેમમય અને કરુણામય જણાતા હતાં.

બિંદુ ઉઠીને બેઠો થયો અને કહ્યું: મન્દ્રા! હું એક સાધારણ શરીરધારી છું. દેવ નથી. હું મનુષ્ય છું: પરન્તુ સંસ્કારી જન્યો છું. માટે સંસાર મ્હારે માટે નિઃસાર અને શૂન્ય છે. આપણા બેઘના માર્ગ વિપરિત છે. ત્હમે સંસાર મહોજ રહો અને સુખશાંતિ જમતને ઉલ્લસન કરો. કોષવાર અવસર આવશે તો હું તમારો સુખશાંતિ જોઈ જઈશ. મન્દ્રા! ત્હમારા હૃદયમાં જે અસીમ કરુણાનો ઉદ્ભવ થયો છે તે અઝારાળ્યમાં ચતસહસ્ર ધારાઓથી વહે અને સૌને કલ્યાણકારી નિવડે એ મ્હારા હૃદયની ઇચ્છા છે.

મન્દ્રાએ હાથ બેંકી કહ્યું: જીવનનાથ! ત્હમે સંસારનો ત્યાગ કરી ન જાઓ. યાદ કરો, ત્હમે પ્રતિજ્ઞાથી બંધાઈ ગયા છો.

બિંદુ: પ્રતિજ્ઞા શાની? મ્હને તો યાદ નથી આવતી.

મન્દ્રા: “દેવ, તે દિવસે ત્હમે કહ્યું હતું કે ત્હમે આત્મજાણ આપી અઝારાળ્યમાં કરુણાનો સંચાર કરશો. માટે હવે સત્યવાસમાં બંધાઈ રહો. બિંદુ મહાશય! સંસારમાં જ રહો, એનો ત્યાગ ન કરો. આપને જોઈને હું શીખીશ અને; હૃદયમંદિરમાં રથાપી આપનીજ પૂજા કરીશ. મ્હને હવે ત્હમારા ધર્મની દીક્ષા આપો! બિંદુરાજ! બોદ્ધ ધર્મ બહેજ સારો છે એમ જણાય છે.”

બિંદુ: કુમારી! ત્હમે મ્હને સંસારગૃહમાં રાખવાને તૈયાર છો કે?

મન્દ્રા: બધી રીતે: બિંદુ મહોદય! હવે મ્હારા હૃદયના ટુકડા કરીને ન જાઓ. હું મ્હારા પ્રાણ આપનાં ચરણોમાં અર્પી સુધી છું.

જીવનમોહક મુખમાંથી વિવાદમય વાણી નીકળતી સાંભળી બિંદુ ઉભો થયો. પોતાના પગે પડેલી રાજકુમારીને લોકો કુટીરની બહાર લાવ્યો.

બોદ્ધબિંદુએ મન્દ્રાના નિષ્કલંક અને પવિત્ર મુખ પર દષ્ટિ નાંખી કહ્યું: પ્રેમ મયી! આટલી બધી વ્યાકુળ શાને થાય છે? જમ્હારે મહાદેવ જેવા તપસ્વી પણ માયાના માનની રક્ષા કરવામાં સંસારી જન્યા હતા તો હું તો શી વિસાતમાં? કુમારી! હું હિન્દુ ક્ષત્રિય છું. તંત્રતું કલંક અને જીવ-હલા દૂર કરવાને માટે બોદ્ધધર્મની સૃષ્ટિ રચાઈ છે; પરન્તુ બોદ્ધધર્મ હિન્દુ ધર્મથી પૃથક નથી. માટે હું બોદ્ધ હોવા છતાં એ હિન્દુ છું. પ્રિયે! ત્હમારા પાશ્વિમદક્ષીની આશાથી મ્હેં લગભગ એક વર્ષથી મિથિલાના સિંહાસનને ત્યાગ કર્યો છે. બિંદુ, વેપમાં પોતાને છૂંધાવી શરણસિંહ જંગલ અને પહાડમાં વસીને અને નગરોમાં ધૂમીને, જે રતનને હૃદયો, હતાં તે રતન આજે હેને મળ્યું છે.”

મન્દ્રાનું હૃદય આનંદથી ઉછળવા લાગ્યું. અત્હારે હેના શરીરનું પ્રત્યેક રક્તમિન્દુ ટલ કરી રહ્યું હતું. તેણે પોતાના પ્રેમપૂર્ણ નેત્રો શરણસિંહ તરફ ઢાળ્યા અને હસીને બોલી: હું તો પ્રથમથીજ સ્વમંજી દત્તી કે ત્હમે કોષ દોંગી વપસ્તી છો.

શરણસિંહ: અને એટલા, માટેજ ત્હમે બાણથી વીંધીને સ્વયંવર કરવાની આ અદ્વિતીય શક્તિ શોજ રાખી હતી.

મન્દ્રાને આનો ઉત્તર ન સંજોઈ લગ્નમંત્ર થઈ તે ત્યાંથી દોડી ગઈ! x

x અનુવાદિત:

શારદામણીદેવી.

(શ્રી. રામકૃષ્ણ પરમહંસનાં
લક્ષ્મીપત્ની).

લેખિકા:

સૌ. નિમંળા ધનવંતરાય દેસાઈ

શ્રી. શારદામણીદેવી.

આપણા સમાજમાં ગૃહસ્થાશ્રમી જીવન અને સન્યસ્ત જીવન આદર્શ ગણાય છે. આમાંથી કયું જીવન માણનાર વધારે આદર્શ ગણાય તે નક્કી નથી કરી શકાયું, પણ પોતાનો પસંદ કરેલો આશ્રમ આદર્શ રીતે ચલાવે છે કે નહિ તેજ ઉપરથી તેની પસંદગી થઈ શકે છે.

આપણામાં એવી માન્યતા છે કે સન્યાસી સન્ન કરતાં જ નથી, અને કદાચ સન્ન કરેલાં હોય તો પત્ની સાથેના સંબંધો સંબંધ દૂર કરી નાંખે છે, અને ગૃહ-પાગ કરે છે.

રામકૃષ્ણ પરમહંસ સન્યસ્ત જીવન માણતા હતા, પણ તેમને ચોવીસ વર્ષની ઉંમરે વયે પોતાની રાજપુત્રીથી પત્ની પસંદ કરી સન્ન કર્યા હતા. તેમ છતાં સામાન્ય પ્રતિ પત્નીની માફક તેઓ કદી વર્ણ નથી, અને પત્નીને તજ ન દેતાં પોતાના પાસે રાખી પોતેજ

મહેનત સહ જેળવી અને ખરી સંહારિણી બનાવી. રામકૃષ્ણના જીવનનો એક આ આદર્શ દાખલો છે.

રામકૃષ્ણ પ્રતિભાસાગર હતા અને તેમના પત્નીમાં પણ આ ગુણ હતા. ધણી ખરી આ જેળવણી એમને એમના પ્રતિ પાસેથીજ મળી હતી, પણ એકજ ગુરના શિષ્યો બધા સરખા નથી હોતા પણ સૌ પોતાની મુગ્ધ શક્તિ પ્રમાણે ગ્રહણ કરે છે. જેમ માટીમાંથી કંઈ સોના જેવા ધરણું બનાવી નથી શકાતાં, તે પ્રમાણે શારદામણીમાં શક્તિ ના હોત તો રામકૃષ્ણને ઉપરેશ તે ગ્રહણ ન કરી શકત.

શારદામણીના જીવનનો ધણો તુલ્ય મળતો નથી, પણ જે કંઈ થોડું ધણું મળ્યું છે તેમાંથી ધણું જણનાનું મળે છે.

રામકૃષ્ણનું મુગ્ધ નામ ગદાધર હર્ષ. તેમને વૈરાગ્યવૃત્તિમાંથી પાછા લાવવા સાર

તેમનાં માતાં તથા સાસુએ તેમને લગ્ન-
બંધનમાં નાંખવાં વિચાર કર્યો. રામકૃષ્ણ ન
જાણે એ રીતે તેમને લગ્ન માટે કન્યાની
શોધ કરવા માંડી, કારણ કે એમને બપ હોતો
કે જો એ વાત એ જાણશે તો અંદર વિરોધ
પડશે. પણ પોતે આજ્ઞા હોવાથી તરતે જાણી
ગયા. તેમાં અંતર્યામી નાંખતા એક બાલ-
કની મારફતે તેમાં આનંદ લેવા લાગ્યા બધે
તપાસ કરી તેમને જાણતાં તેમની માતા તેમને
સારૂં ચોખ્ખું પત્ની ન મેળવી શક્યા. એટલે
રામકૃષ્ણે જાતે જ બહુ પ્રયત્ન કરી રામચંદ્ર
મુકરજીની છોકરી શારદામણી વિશેષ શરો કર્યો.
એમની માતાએ ત્યાં કહાલી મોકલ્યું, અને
થોડા વખતમાં જ વિવાહ નક્કી થયા.

આજ વર્ષના વૈશાખ-મહિનામાં એમના
લગ્ન પાંચ વર્ષના શારદામણીદેવી જોડે થયા.
એ વખતે એમની ઉંમર ચોવીસ વર્ષની હતી.
લગ્ન ખાતે એમને એમના સસરાને ૪૦૦
રૂપિયા આપવા પડ્યા હતા.

રામકૃષ્ણની માતા કુટુંબની પ્રતિષ્ઠા સાચ-
વવા સારૂ તથા પુત્રવધુને શણગારવા સારૂ
લગ્ન વખતે કોઇની પાસેથી ધરણું માગી
લાવ્યા હતા. પણ જ્યારે શારદામણીના શરીર
ઉપરથી ઉતારી પાછા આપવા પડ્યા ત્યારે
તેમને પોતાની દરિદ્રતા માટે ખુબ લાગી
આવ્યું. શારદામણી સારૂ પ્રથમ દિવસથી જ
એમના સાસુને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થઇ. તેથી આ
કુમળી વહુના શરીર ઉપરથી ધરણું ઉતારતાં
એમની આંખમાં આંસુ આવ્યા. રામકૃષ્ણને
આ જમર પડતાં તેમણે માતે શાંત કર્યા, ને
શારદામણી ઉધતા હતા, ત્યારે ધરણું ઉતારી
લીધા-પણ તે જ્યારે ઉઠ્યા ત્યારે ધરણું સારૂ
રડવા લાગ્યા. તે વખતે તેમને તેમના સાસુએ
શાંત પાડવા અને રામકૃષ્ણ તને આપી ધણું
સારા ધરણું આપશે એમ કહી સમજાવ્યા.

આ શબ્દો પાછળથી અક્ષરે અક્ષર ખરા

પડ્યા, પણ જે દૃષ્ટિબિંદુથી તે કહેવામાં
આવ્યા હતા તેના કરતાં વધુ ઉચ્ચ પ્રકારના
ધરણું તેમને મળ્યાં.

શારદામણી જ્યારે સાત વર્ષના થયા ત્યારે
રામકૃષ્ણ જોડે કમરપુકર આવ્યા. તે તેમના
પિત્રેડેના ગામથી ચારેક માઈલ દૂર હતું.
આ પૂછીયાં રામકૃષ્ણ ધણી વખત ચોમસાધન
સારૂ બહાર રહ્યા અને ઘણું વર્ષો પછી પાછા
આવ્યા.

રામકૃષ્ણના પાછા આવવાથી તેમના કુટું-
બમાં ઘણો આનંદ થયો અને એ આનંદમાં
શુદ્ધિ કરવા તેમના માતૃશ્રીએ શારદામણીને
જોલાવવા મોકલ્યા આ વખતે તેમની ઉંમર
૧૩-૧૪ વર્ષની હતી.

રામકૃષ્ણ આ વખત પોતાના મહાન ઉદ્વે-
શની પરિપૂર્ણતા સારૂ પ્રયત્ન કરી રહ્યા હતા.
તેથી પોતાની સ્ત્રી આવે કે ન આવે
તેની તમને દરકાર નહતી. પણ જ્યારે શાર-
દામણી આવ્યા ત્યારે તેમને પોતાની પત્નીની
ડેળવણી તરફ ધ્યાનપૂર્વક લક્ષ આપવા
માંડ્યું.

તેમના ગુરૂ તહેતાંપુરીએ જ્યારે જાણ્યું કે
રામકૃષ્ણ પરણેલા છે, ત્યારે તેમને નિરાશ ન
કરતાં કહ્યું કે, તેં લગ્ન કર્યા છે એમાં કોઇ પણ
જાતની હરકત નથી. પણ જેની પુદ્ધિ, જ્ઞાન અને
વિષયભોગ તરફની વૈરાગ્યતા પોતાની સ્ત્રીની
હાજરીમાં પણ અચળ રહે છે, તે એકલો જ જલ્દ
પ્રાપ્ત કરી શકે છે. જલ્દનું ખરું જ્ઞાન સ્ત્રી અને
પુરુષને સમદૃષ્ટિએ જુલે છે તે જ મેળવી શકે છે.
સરને આર્તમયજ જુલે છે અને તે પ્રમાણે
પોતાનું વર્તન રાખે છે. જે સ્ત્રી પુરુષમાં બેદ
મણે છે તે જલ્દ મેળવવાની ઇચ્છા જતાં નથી
મેળવી શકે તો.

આ એમના ગુરૂના શબ્દોએ રામકૃષ્ણને
પોતાની પત્ની તરફની ફરજ જાળવવામાં
ઉત્તેજિત કર્યા. રામકૃષ્ણ ધણીજ દંદ મનના

હતા: અને જે કામ શરૂ કરતાં તે કદી અધુરું મુકતા નહિ. શારદામણી ધૃત્વરની, ગુરૂની અને મહેમાનોની સેવા કરવામાં ચતુર હતા, તે ઉપરાંત ગૃહકાર્યમાં તેમજ પૈસાની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરતાં શીખ્યા.

શારદામણીએ જ્યારે પોતાના પતિના હાથ નીચે ફેળવણી શરૂ કરી ત્યારે તેમની ઉંમર ચૌદ વર્ષની હતી. આ વખતે તેમનું મન તદન સરળ હતું. ગામડાના કરતાં શહેરની છોકરીઓમાં માનસિક અને શારિરીક પ્રૌઢતા જલદી આવે છે, કારણ કે ગામડાની છોકરીઓ કુદરતના સમાગમમાં ટોચ પશુ જાતના બંધને મગર છુટથી દરી દરી શકે છે. પોતાના પવિત્ર પતિના સમાગમમાં તેમને ઘણો આનંદ પડતો. તેમનો પ્રેમ નિરવાર્ય અને લાગણીથી ભરપૂર હતો.

યોડા મહિના પછી રામકૃષ્ણ દક્ષિણેશ્વર ગયા, અને શારદામણી પોતાને પિએર ગયા. આ વખતે તેમનું મન પુરેપુરા આનંદથી ઉભરાતું હતું. આ જાતના જ્ઞાન અને સંયમથી ચીડીયા અને સ્વાર્થ ન બનતાં, શાંત, વિચાર કરવાવાળા, અને નિસ્વાર્થ પ્રેમથી ઉભરાતા થયા અને બીજાના દુઃખમાં ભાગ લઈ દયાની આદર્શ મૂર્તિ થયા. ઘણાજ દુઃખો વખતે તેમજ પોતાના પ્રેમનો જલ્દી ન મળતો છતાં તેમનું પવિત્ર મન તેમને દીલગીર થવા દેતું નહિ. પોતે પોતાના પતિનું જ ચિંતન કરતા અને જરૂરીઆતી ચીજોથી સંતોષ માની પોતાનું જીવન ગાળતા. પોતે પિએરમાં હતા, પણ તેમનું મન તેમના પતિ પાછળ હતું. દક્ષિણેશ્વર જવાની તેમની ધણી મરજી હતી. છતાં પોતાનું મન દાખી રાખતા. કારણ કે એમને ખાતરી હતી કે જે પોતાના પર આટલો પ્રેમ રાખે છે તે કદાપી છુલસી નહિ, અને યોડા વખત પછી જરૂર બોલાવશે. આ પ્રમાણે પોતાના પિએરમાં પવિત્ર

અને સુખમાં જીવન ગાળતા એમની ઉંમર આઠ વર્ષની થઈ. આવા પવિત્ર શારદામણીને લોકો પૂજવતા કે એનો વર ગાંડો થઈ ગયો છે, અને વજ્ર વગર ધૃત્વરની છુનમાં દોડતો શરૂ છે. અને શારદામણીને નશીબે આવે ગાંડો પતિ મળ્યો છે એમ કહી દયા ખાતા.

આ સાંભળી ઉપરથી પોતે શાંતિ જાળવતા, પણ અંદરથી એમનું હૃદય ખુમ જળતું. જે પોતાના પતિની આંતરિયાત હોય તો પિએરમાં રહી દિવસો ગાળવા કરતાં તેમની પાસે જઈ તેમની સેવા કરવી એજ મહારી પત્ની તરીકેની મુખ્ય શરજ છે, એમ એમને લાગતું. આજ કારણથી પોતે દક્ષિણેશ્વર જવાને વિચાર નહીં કર્યો.

તે વખતે કલકત્તા ચાલતા જવાનું સહેલું ન હતું. જયરામખતી (શારદામણીના પિએરનું જામ) થી કલકત્તા ચાલતા અથવા પાલખીમાં જવું પડતું. શારદામણી તેમના પિતા તથા બીજા કેટલાક જાત્રીઓ જેઓ ચૈતન્યની વર્ષગાંઠ ઉપર ગંગાસ્નાન કરવા કલકત્તા જતા હતા, એમની જેડે ચાલતા નીકળ્યા.

પહેલા બે દિવસો કુદરતનું દર્શન કરતા આનંદમાં પસાર કર્યો પણ શારદામણીને આ પ્રમાણે ચાલવાની ટેવ ન હતી, તેથી રસ્તામાંજ માંદા પડ્યા. અને ધર્મશાળામાં ઉતારો કરવો પડ્યો. બીજે દિવસે તાવ ઉતરી ગયો, એટલે ધીમે ધીમે આગળ ચાલ્યા. રસ્તામાં પાલખી મળી ગઈ એટલે તેમાં બેસી દક્ષિણેશ્વર ગયા. આ વખતે તેમને તાવ તો હતોજ.

રામકૃષ્ણ તેમને તાવવાળા જોઈ ખુબ ચિંતાતુર થયા. પોતે શારદામણીને પોતાની જોરડીમાંજ રાખી, પોતે સારી માવજત કરી, એટલે બે ત્રણ દિવસમાં તેઓ સારા થઈ ગયા. પછી તેમને પોતાની સાથેની

ઝોરડીમાંજ રાખ્યા. શારદામણીએ જોયું કે પોતાના પતિ પોતે જોયા હતા તેવાજ હજી છે, અને પોતાના ઉપર ઘણાજ પ્રેમ રાખે છે, તેથી ખુશ ખુશ થયા. અને પોતાના પતિની અને સાસુની સેવા કરવા લાગ્યા.

રામકૃષ્ણ તેમને મનુષ્યનું કર્તવ્ય અને મનુષ્યજન્મની સાર્થકતા વિષે સમજાવતા- રામકૃષ્ણ શારદામણીને કહેતા કે જેમ મંદ્ર- મામા બધા બાળકોના મામા થાય છે, તેમ ધૃત્વ દરેકની પાસે અને ખુબ તજદીક છે. દરેકને એને બોલાવવાનો અધિકાર છે. જે એને બોલાવવા આવે દરેકે તેને જરૂર તેના દર્શન થશે. જો એને બોલાવીશ તો એ જરૂર તને દર્શન આપશે. રામકૃષ્ણ બોલીને બેસી ન રહેતા. પણ પોતાના શિષ્યો તે શિક્ષણનો કેવી રીતે જીવનમાં ઉપયોગ કરે છે, તે પર ધ્યાન રાખતા.

એક દિવસ શારદામણી રામકૃષ્ણના પગ દાખતા હતા, ત્યારે તેમણે રામકૃષ્ણને પુછ્યું કે, હું કેણું છું ? ત્યારે તે તરત બોલી ઉઠ્યા કે, તું તો મા છે, કે જેણે આ દેહને જન્મ આપ્યો છે, હું તો તારામાં માનું સ્વરૂપજ નેહું છું. રામકૃષ્ણ ગમે તેવી ખરાબ સ્ત્રીને પણ માજ ગણતા.

શારદામણી અને રામકૃષ્ણ એકજ ઝોર- ડીમાં સુતા, ત્યારે રામકૃષ્ણને પોતાના શરી- રનું બાન નહોતું રહેતું, અને આખી રાત તેઓ સમાધિમાં ગાળતા. તેથી શારદામણી આખી રાત એમના શરીરની સંભાળ રાખતા. રામકૃષ્ણ પાછળથી ઘણીવાર કહેતા કે પોતે જે યોગ અને સમાધિ કરી શક્યા તે શારદામ- ણીને આભારી હતું. ઘણી વખત દુનીઆમાં મહાન પુરોહીની જીદગી તેમની પત્નીઓ વડેજ ઘડાય છે. આવી પત્નીઓ પોતાની સામાજિક અડચણો વચ્ચે આવવા દેતી નથી, એટલુંજ નહિ પણ ધીરજ આપી પોતાના માવાળુ

શબ્દોથી તેના આદર્શ તરફ પ્રેરવા ઉત્તેજન આપે છે. રામકૃષ્ણની મહત્તા તેમની પત્નીનેજ આભારી હતી. શારદામણીની પવિત્રતા અને એમની અનન્ય ભક્તિને લીધેજ રામકૃષ્ણ આ- દલા મહાન યજ્ઞ શક્યા. જો કે એ પોતે તો આ મહાન વ્યક્તિની છાયા રૂપજ દેખાતા હતા.

આમ એક વર્ષ પસાર થઈ ગયું, પણ પરમહંસનું ચિત્ત જરા પણ ચળુ ન હતું. શારદામણીને તે જગતની માતા સ્વરૂપ ગણતા. તેથી તેમણે શારદામણીની ધોડશ. વિધિથી દેવીની મારક ન પૂજા કરી. આ પૂજા કરતી વખતે શારદામણી છેડે સમાધિમય થઈ ગયા. આ પૂજા પછી રામકૃષ્ણ જોડે પાંચ મહિના રહ્યા, ત્યારે તે પોતાની સાસુની અને રામકૃ- ણીની સેવા કરતા અને પરીણાનો સત્કાર કરતા. આવી રીતે લગભગ સવા વર્ષ ગાળી તે કમરપુકર પાછા આવ્યા.

શારદામણી પોતાની સ્ત્રી અનુયાયીઓને પરમહંસની સમાધિ વિષે કહેતા કે ' પરમહંસ ઘણી વખત અત્યંત ઉલ્લાસમાં બ્રહ્મમય થઈ જતા અને ઘણીવાર દસ્યા કરતા અને સમા- ધિમાં પડી જતા. પહેલા તો એમની સમા- ધિની મને ઘણી ખીક લાગતી અને રાત ચિંતામાં જતી. પણ પાછળથી એમણે મને કેટલાક સુચિત શબ્દો શીખવ્યા કે જેથી એમની સમાધિ છુટતી. '

રામકૃષ્ણે શારદામણીને આધ્યાત્મિક તેમજ સામાજિક જ્ઞાન આપ્યું, તેમજ કુટુંબમાં કેવી રીતે વર્તવું, બીજાને ઘેર કેવી રીતે વર્તવું, વિષે નાનો નાનો બાળતો પણ જાતેજ શીખવી.

આ સમયમાં ઘણી સ્ત્રીઓ કલકત્તાથી રામકૃષ્ણના દર્શને આવતી, આ બધાને શાર- દામણી જાતેજ રસોઈ કરી જમાડતા. આમાં કેટલીક વિધવાઓ આવતી, કે જે માછવા ને ઈશાન ખાતી, તેવાઓ માટે શારદામણીને

જાતે જાગ્યે વખત વાસણો સાફ કરી રસોઇ કરવી પડતી.

રામકૃષ્ણને એક વખત એક મારવાડી ૧૦,૦૦૦ રૂપિયા આપવા આપ્યો. આ એમને માથામાં ધા કરવા જેવું લાગ્યું. તેથી તેઓ બોલી ઉઠ્યા કે ‘હે મા ! આખરે તું મને ડસાવીશ. તેમણે ચારદામણીની પરીક્ષા સાર તેમને પૂછ્યું, કે આ માણસ પૈસા આપવા માગે છે. હું ના કહું છું, એટલે તારા નામથી સેવા કરે છે. તારી શી ધજ્જા છે ? ચારદામણીએ તરત જણાવી દીધું કે ‘એ પૈસા મારાથી લઇ સકાયજ નહિ, હું લઇશ તે તમે લીધા બરાબરજ છે.’

હિંદુ સ્ત્રીઓની મારફત ચારદામણી ઘણા ચરમાળ હતા. પોતાના પતિની સેવામાં તેમણે રજા મહિના ગાળ્યા. પરોઢીએ ત્રણ વાગે હડી ધીજા ઉઠે તે પહેલાં પોતાનું સંપત્તિ કામ કરી દેતા અને બાકીનો વખત પૂજા ને ચાનમાં ગાળતા. પાછળથી ચામુકરમાં જ્યારે રામકૃષ્ણ કેન્સરથી પીડાતા હતા ત્યારે ચારદામણી તેમનીજ સેવામાં મરાણા રહેતા. આ દિવસોમાં તેઓ સવારે ત્રણ વાગે હડી છેક મોડી રાત્રે સુતા.

ચારદામણી જંગાળી હિંદુ સ્ત્રી એટલે ચરમાળ હતા છતાં અણીને પ્રસંગે તે ચતુરાઈથી અને સમય પ્રમાણે વર્તતા.

ચારદામણી કરમારપુકરથી જયરામજીતી કે દક્ષિણેશ્વર પગે ચાલીને જતા. આ રસ્તો ટેલોએ અને કંકલાના મેદાનમાં થઇને જતો હતો આ મેદાન આઠ દશ માઇલનું હતું અને ચોરી વિગેરેના ધણે બધા દતો. તેથી સારા સંભાળ વગર જવાનું ધણજ મુશ્કેલ હતું. ચારદામણી કરમારપુકરથી પરમદંડના ભગીજ અને ભગીજ સાથે દક્ષિણેશ્વર આવતા હતા. જ્યારે એ લોકો આ મેદાનની સરહદ પર આવ્યા ત્યારે રાત પડવા આવી હતી,

પણ તેઓને મેદાન ઓળંગી જવાશે એમ લાગવાથી પાસેના ગામમાં ન થોમતાં આગળ ચાલ્યા. ચારદામણી ચાલવાથી થાકી ગયા હતા, પગે ઉઝરડા મરાયા હતા, છતાં એમણે પણ સાથે ચાલવા માંડ્યું. પણ અસંત થાકને લીધે તેઓ તેમના સાથીઓથી પાછળ પડી જતા. તેથી તેમના સાથીઓને ખોટી યર્ષા પડતું. આથી એમને લાગ્યું કે આમ થશે તો રાત રસ્તામાંજ પડી જશે, અને ચોરોના ભોગ થવાશે, તેથી તેમના સાથીઓને રસ્તામાં ખોટી ન થતા, તારકેશ્વરની ધર્મદાનામાં તેમની રાહ જોવા કહ્યું. પછી પોતે પણ જલદી ચાલવા ખુબ પ્રયત્ન કર્યો પણ અંધે રસ્તે આવ્યા એટલામાં રાત પડી. પોતે હવે શું કરવું તેના વિચારમાં હતા, પણ એક હચો માણસ ખમા ઉપર ડાંગ લઇ આવતો દોડો અને બીજો એક માણસ પાછળ આવતો દોડો પેલા પુરુષે આવી કડોરતાથી એકદમ પૂછ્યું : “કે આવી અધારી રાત્રે તમે અહીં કેમ હતા છો ?” ચારદામણીએ કહ્યું : “પિતાજી ! મહારા સાધોએ મને પાછળ મુકી ચાલ્યા ગયા છે, અને હું રસ્તો છુટી ગઇ છું. તમારો જમાઇ દક્ષિણેશ્વરમાં કાળી માતાના મંદિરમાં રહે છે. મહારે સાં જવું છે. તમે મને સાં સુધી મુકી જશો તો એ જરૂર તમારો સારો સત્કાર થશે, અને ઉપકાર માનશે.” તરતજ પેલો બીજો પુરુષ પણ આવી પહોંચ્યો. તેને જોતા લાગ્યું કે એ બીજો વ્યક્તિ પુરુષના વેશમાં સ્ત્રી છે, અને આગળ આવેલા પુરુષની સ્ત્રી થતી હતી. આને જોતા ચારદામણીને કંઈક શાંતિ થઇ, અને કહ્યું કે : “મા ! હું તમારી છોકરી ચારદા છું. હું છુટી પડી છું, મારે સારે નશીએ તમે અને પિતા આવી પહોંચ્યા, નહિ તો મહારે શું થાત !”

આવી સરળ વર્તણૂક, મોડી બાપા અને પૂર્ણ શ્રદ્ધાને લીધે પેલા સ્ત્રી પુરુષના મન

પીગળ્યા. તેઓ હલકી જતનના હતા. પણ તેમણે આ વખતે ન્યાત વિગેરેના બેદબાવ ન મળતા શારદામણીને આશ્વાસન આપ્યું, અને તેમને થાકી ગયેલા જોઈ રાત પાસેની દુકાનમાં ગાળવા કહી. પેલી સ્ત્રીએ પોતાના છુટાં શારદામણીને પાથરવા સાર આપ્યા, અને પોતાના પતિને તાંદુલ લેવા મોકલ્યો. આ પ્રમાણે મા બાપ પ્રમાણે રનેદયો તેમની સંભાળ લીધી બીજે. દિવસે તારકેશ્વર લઈ જઈ એક દુકાનમાં ઉતારે કર્યો. પેલી સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું કે “મારી દીકરી ગઈ કાલની છુપી છે. મારે જલદી પૂજા કરી ગામમાંથી માછલી અને શાક લઈ આવે, મારે એને સાર સાર ખવડાવવું છે.”

થોડા વખતમાં શારદામણીના સાથીઓ આવી પહોંચ્યા, તેમને પોતાની બધી હકીકત જણાવી, અને પોતાના હલકી જતનના માગાપ જોડે ઐળખાણ કરાવી અને એ લોકો ન મળ્યા હોત તો પોતાની શી સ્થિતિ ચાત એનો ખ્યાલ આપ્યો. જ્યારે એ સ્ત્રીપુરૂષ શારદામણીથી છુટા પડ્યા, સારે શારદામણીએ તેમનો અંતઃકરણ પૂર્વક ઉપકાર માન્યો. એક જ રાતમાં તેમણે એ લોકોની સાથે ધણોજ રનેદ બાંધી દીધો હતો તેથી જ્યારે એ છુટા પડ્યા ત્યારે પોતે રડવા લાગ્યાં અને તેમની પાસે દક્ષિણે શ્વર આવવાનું વચન લીધું. પેલા સ્ત્રીએ ઉપરના ઝાડના કેટલાક ફળ ભેગા કરી શારદામણીને આપ્યા, અને કહ્યું કે, “દીકરી શારદા, આ ફળ તું રાતના ભાત જોડે ખાજે.”

આ લોકો વચન આપ્યા પ્રમાણે શારદા-

મણીને મળવા દક્ષિણેશ્વર આવતાં, અને તેમને સાર કંઈકંઈ બેઠ લઈ જતા રામકૃષ્ણ પણ એમનું ઘણું માન રાખતા, અને ખરા જમાઈ હોય તે પ્રમાણેજ વર્તતા. શારદામણીના એ હલકા માગાપે એમને મળ્યા પછી બે એક ચોરીઓ કરી હશે.

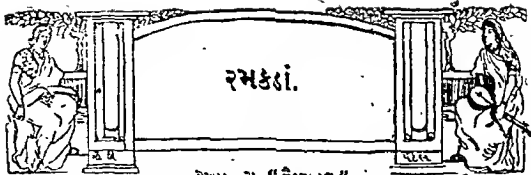
પરમહંસ રામકૃષ્ણ બંગાળી વર્ષ ૧૨૬૩ માં દવસોક પામ્યા. આ વખતે શારદામણી ૩૩ વર્ષનાં હતાં. પતિના મરણ પછી એમને વૈધવ્ય ચિન્હો ધારણ કર્યાં ન હતાં. કારણ રામના મરણ પછી પોતાના હાથ પરથી સૌભાગ્યચિન્હની બંગડીઓ કાઢતાં હતાં, તેવામાં તેમણે પોતાના પતિનું સ્વરૂપ જોયું, અને તેમને શું હું મરી ગયો છું કે તું વૈધવ્યના ચિન્હો ધારણ કરે છે, એમ કહેવું હોય એમ દેખાયું. સાર પછી તેમણે કોઈ દિવસ બંગડી કાઢી ન હતી. હંમેશાં તેઓ રાતી કિનારની સાડી અને બંગડી પહેરતાં.

પરમહંસેના મરણ પછી તે ૩૪ વર્ષ જીવ્યાં. બંગાળી વર્ષ ૧૩૨૭ ના શ્રાવણમાં તે પણ ૬૭ વર્ષની પુખ્ત વયે મરણ પામ્યાં.

શારદામણીમાં તપ, ત્યાગ, અચળ શ્રદ્ધા સંવત્સર, વિશ્વપ્રેમ, સેવાબાવ, સતત કાર્ય કરવાની શક્તિ, પોતાના સુખ તરફ બેદરકારી, સાદાઈ, નમ્રતા, ધૈર્ય, ક્ષમા, દયા, નિસ્વાર્થપણ વિગેરે અનેક ગુણો હતા. તેથી પરમહંસેના અનુયાયીઓ તેમને મા કહેતા. *

* “મોડન રીવ્યુ” માંથી.

રમકડાં.

લેખક: રા. "વૈશ્વનાથ"

ધી મા ધીમા અસ્થીર હાથોએ અનુપકુમારે ટેલીફોનનું ચક્રોર ફેરવ્યું. નંબર મેળવ્યો. ટેલીફોન ગાકામાં ડોલરોએ એ નંબર જોયો હોત તો, તેને ખબર પડત કે એ નંબર મુંબઈના એક પ્રખ્યાત ડોક્ટર ડો. રમણપ્રસાદનો હતો. તારતે ખીજે છેડે ટેલીફોન, કમ્પાઈન્ડરે લીધો. હા, ડોક્ટર સાહેબ દવાખાનામાંજ હતા.

"કોણ રમણ કે?" અનુપે પોતાના બાકાન માને પુછ્યું. "ઝોહ યેન્ક ગોડ!... તારે પાછું આજે રાતના પછુ અહીં આવવું પડશે-વળી હું પણ રાતના મોડેથી ઘેર પાછો ફરીશ-હા મજુરો સાથે મારે મતક્ષત છે-નહી નહી મજુરોનો વિશ્વાસમંજ કેમ થાય-વાત જડુ આમજ વધી છે-કેંક છે? તો આવવોજ જોઈએને-હં. તે તને ઉમાની તબિયત કેવી લાગી-હા પણ પાછો તાર સાથે છે-તારે કેંક કરવુંજ જોઈએ-તે નવ વગ્ગ પહેલાં ન આવી શકે-ઝોહ કેમ છટ!-પણ જરૂર આવજે હં કે-રાતના ઉમા પાસે તારે રહેવુંજ પડશે-ઝોહ રાહટ!"

વાત વાંચી ચાલી પણ એ વાત ઉપર એ મદાન મવાંલાનો નિઝામ થયનો હતો. એક બાજુએ અનુપની એની એ ન્દાની પુત્રી ઉમાની છાંછી મોત અને ઇવન વચ્ચે તરફડતી હતી. અને ખીજ બાજુ ગામની વિજળીક કંપનીના મજુરોએ, તેજ રાત્રે પોતાના માયાજી મદદમાર અનુપના પ્રમુખપણે

હેફળ, કંપનાના. માથેકોથી ખાનગી સભા, કંપનીના કારખાનામાં બોલાવી હતા.

ઉમાની સ્થિતિ ઘણી નાચુક હતી. અનુપના મજુરોની સ્થિતિ પણ તેટલીજ નાચુક હતી. એ મજુરોએ તેનામાં, આટલો બધો વિશ્વાસ ના મુક્યો હોત, તો તો કદાચ એ મજુરોની જડુ દરકાર ના કરત. પણ મજુરોએ તો પોતાના બાળકોને તેને બોલે મુક્યાં હતાં. અનુપને તો ઉમા પણ પોતાનું બાળક હતી અને મજુરોના બચ્ચાઓ પણ પોતાનાં બાળકો હતાં. અનુપ જાણતો હતો કે જે મજુરો રહમત નહીં તો બીજેજ દિવસે મજુરોને નોકરીમાંથી રજા મળે તેમ હતું. અને નોકરીમાંથી રજા એટલે મજુરોનો અને એમના બચ્ચાઓનો છુપમરો. અનુપને એ જોવાની ઇચ્છા નહોતી. માલીકો અને મજુરો બન્ને વાંકમાં હતા એમ અનુપનો મત હતો. પણ બન્નેમાંથી કોઈપણ પોતાનો વાંક જોઈ શકવું નહોતું.

હસ વર્ષથી તેણે વિજળીક કંપનીમાં એક સારી જગ્યાએ કામ કર્યું હતું. તેનો માયાજી સ્વભાવ મજુરોને જડુ ગમતો-જ્યારે જ્યારે માલીકો અને મજુરો વચ્ચે કંઈ ભાંજગડો થતી ત્યારે મજુરો પોતાની કડાણીઓ અનુપને મુજાવતા. મજુરોને મન અનુપ એક શુદ્ધ હિલવાનો નેતા હતો. ધણીએ વાર કંકોડી સ્થિતિમાંથી મજુરોને બહાર સડીસવામત આજુનાર અનુપ મજુરોને મન તો એક તારણદાર હતો.

અનુપને મન અત્યારે મજબૂતની સ્થિતિ બચકર હતી. અને જ્યારે સ્થિતિ પોતે ધારતો હતો તેટલીજ બચકર હતી ત્યારે એ મજબૂતને છોડી કેમ શકે ?...અને ઉમાની સ્થિતિ એટલી બધી ખરાબ તો નહોતીજ. હમણાંજ ડો. રમણે એમ કહ્યું હતું.

આટ આટલી ગાંઠવણ ક્યાં છતાં અનુપનું હૃદય શાંત તો નજ બન્યું. ખરેખરાં સંજોગો તેવા હતાજ નહિ. તે ઉમાના ઔરડા આગળ ગયો.....પણ અટક્યો. અંદર જવાની હીમત ન ચાલી. તે પાછો ફર્યો. પોતાના ઔરડામાં જઈ તેણે કપડા પહે્યાં અને ધીમે ધીમે ફરી પાછો ઉમાના ઔરડા આગળ પહોંચ્યો અને સહેજ પણ અવાજ ક્યાં વગર એ ઉમાના ઔરડામા દાખલ થયો.

ઔરડામાં ઝાંખી ઝાંખી શુલાખી રોશની વિજળીની મદદ વડે ન્હાની 'ટીપેય' પર બળતી હતી. બાજુએ એક ન્હાના પલંગ ઉપર એક જાણે વર્ષની, બાલિકા સુતી હતી. અનુપ પલંગની નજરે આવી. પલંગની નજરે આવી, પલંગથી સહેજ દૂર પડેલી ખુર્શી તેણે ધીમેથી, પોતે પલંગની નજરે બેસી શકે તે રીતે મુકી. અનુપ બેઠો. તેણે ધીમેથી ઉમાના ધગધગતા કપાળ ઉપર હાથ ફેરવ્યો.

અનુપ ચોંક્યો-ચમક્યો. ખરેખર ! તાવ ખુબજ બધો હતો. રમણને રાતના રોક્કાવા માટે બોલાવ્યો હતો. એ પોતે ઠીક ક્યું હતું એમ તેને લાગ્યું. તેના હાથમાં ઉમાના વાળ આવ્યા. પોડીક લટો જેમ તેમ પડી હતી. બે ક્ષણે એ ઉમાને બેઠ રહ્યો. ઉમા માંદી છે એ જુની ગયો. તેણે ધીમે ધીમે, વાજની લટો, એક પછી એક હાથમાં લઈ, સરખી કરીને મુકી. પણ એક ચમકારીની જેમ તેણે ફરી સત્ય નિર્વાહ્ય. હા. ઉમા માંદી હતી-જહુ માંદી હતી. તેણે આસપાસ નજર નાખી-

પોતાની ઉમાને બચાવવા કોઈ શિરસ્તાની રાહ જોતો હોય તે રીતે.

પલંગની બીજી બાજુએ પડેલા એક ન્હાનકડા ટાઇમપીસમાં, સાડા આઠ થયા હતા. બરોખર ! રમણના હુકમ મુજબ ઉમાને થોડી ચઢા દેવાનો વખત થયો હતો. "વિનુ આટલી બધી બેદરકાર કેમ હશે ?" તેનું મન બબડ્યું. "એક માતા તરીકેની પોતાની જવાબદારીઓ અને ફરજો, વિનુ નહીં સમજતી હોય ?... હજુ સુધી ચઢા નહીં ?...વિનુનું મગજ તે, ઠેકણે હતું કે નહીં....ખરેખર ! વિનુ હમણાં બહુજ બેદરકાર બની ગઈ હતી. આટલી બધી બેદરકારી ? આ બધું કેમ સહન થઈ શકે ?..." નહીં ! નહીં ! ઔરડાની બહાર ધીમે પગરવ સંભળાયો એ પગરવે સુચવ્યું, કે જે માતા માટે, પોતે આટ આટલા વિચારો કરી નાખ્યા હતા, એ માતા, પોતે ધારતો હતો એટલી બેદરકાર હતીજ નહીં. અને હજુ સાડાઆઠમાં થોડીક 'સેડો' બાકી હતી. "હેડું તો બેવકૂર છે. એનામાં અંકલજ ક્યાં છે ?" અનુપે પોતાના હૈયાં માટે નવો અભિપ્રાય બાંધ્યો.

બે પળમાં વિનુ ચઢાની સામગ્રી એક 'ટ્રે' માં લઈને દાખલ થઈ. એ ધીમે ધીમે ચાલતી હતી. માંદા માણસના ઔરડામાં અવગત ના કરાય, એ વિનુ જાણતી હતી. પલંગ પાસે પડેલા ટેબલ નજરે આવી તેણે એ 'ટ્રે' ટેબલ ઉપર મુકી. એક ન્હાનકડી વાડખીમાં તેણે થોડી ચઢા કાઢી.

અને પ્રેમાળ પતી પત્ની થોડીક પચો તો, ઉમાને જાગ્રત કરવામાંજ રોકાયા. સહેજ નીચા વળીને વિનુએ પોતાનો હાથ ઉમાના કપાળ ઉપર મુક્યો. ઉમાના ધગધગતા કપાળ ઉપર જાનેના હાથો મળ્યા-મળ્યા. હાથો એજ સ્થિતિમાં રહેવા દઈ, એક બીજાને આશ્વાસન આપતાં હોય તેમ, જાનેએ એક બીજા સ્હામું જોયું. જાનેને રૂવાંની ઇચ્છા હતી. પણ બેઠ.

માંથી કેાઈ પણ રડી શકે તેમ નહોતું. હમા તેઓને ગમતી હતીજાનહુ ગમતી હતી.

“હમા!...બહેન! યોડી ચઢા પીય ?”
ઝોરડાની જળવાઈ રહેલી શક્તિને બંધ કરતો અનુપ બોલ્યો. પણ હમા ઉપર એ શબ્દોની અસર નહોતી થઈ, એવું અનુપને લાગ્યું.
“હમા!...બાપુ! યોડી ચઢા પીય ?” અનુપ શરી બોલ્યો. “કાલે છેને તે પેશે ઘોડો આવશે -તને ગમતો?તોની...અને પેલી આગગાડી?... શુભી ગઈ કે ?...આપણે બધાં એમાં જશુની?...કાલે તો આગગાડીયે આવશે... હો ને ?” ધીમે ધીમે, અવાજમાં હિસાહ સ્થાવવાનો મિથ્યા પ્રયત્ન કરતો અનુપ બોલ્યો.

હમાએ આંખો ખોલી અને મીંચી. ફરી શેલી અને મીંચી. વળા પાછી ખોલી. એને ડોડો ગમતો હતો. એની ઉપર સ્વારી કરીને એને પરીઓના દેશમાં જવું હતું. બા કહેતી હતી કે પરીઓના દેશમાં તો બધાંયે ઘોડા ઉપર સ્વારી કરતાં. એને આગગાડી તો બહુ ગમતી હતી. એમાં બેસીને એને પોતાને દેશ જવું હતું. એને તો એ જીવન કરવું હતું. પણ અસારે તો એનામાં બેસવાનીયે પૂરી પ્રકૃતિ નહોતી. પણ એની આંખો ધણીવાર ડોડો કરતી, અનુપ અને વિનુ હમેશાં એનાં આંખો સાથે પાતો કરવા તૈયાર હતાં. એ આંખો હસી. એક નહોતું સુતું તોય બાળકનું હાસ્ય હુખ્યું હુખ્યું કરામત મેલું તોય એક હાસ્ય. અનુપમાં શરી જોર આવ્યું.

પોતાના હાથવળી ટેકીને; અનુપે હમાને સહજ ઉંચી કરી. એક નહોતી અમચીવતી વિનુએ એને ચાહ આપવા માંડી.

પંદર મિનીટના અંતરે પછી અનુપ ઝોરડાની બહાર નીકળ્યો. પોતાના ઝોરડામાં જઈ તેણે છુટ પડેલાં ગેરે બંદાર નીકળે તે પહેલાં, એક દસેક વર્ષની બાળા તેની કને ડાકતી આવી.

“અનુબાપ! એ અનુબાપ! કુ તો પાછું બહાર ગઈ...જો! મને ફરી શીખવો...બાબી તો

કેં બોલતાંયે નથી...તે તમે મને શીખવોની... હું ધીરે ધીરે બોલીશ...હમાને નહીં ઉઠાડું શીખવોની મને...” એ બાળાએ એની આંખો સાથે મીઠ માંડી આજીજ કરી.

“શું ?”
“પેલું ગીત. પેલી કડી.” અનુપને બાળકો ગમતાં હતાં. આવી નહાનકડો માંગ-છીની એ નાકેમ પાડી શકે ?

“હમા!...હમાને કીકન હોય, તો બાબી-ને કેમ ગમે ?” અનુપે પુછ્યું.

“તે એતો મનેય નથી ગમતું...” પેશે બગવાન છે ને, તે બહુ લુચ્ચો છે ” પોતાનો નહાનકડો હાથ આકાશ તરફ ઉંચો કરીને હમા બોલી...“પણ મને પેલી કડી શીખવોની...મને બહુ ગમે છે એ.”

“અજબ !” અનુપ મનમાંજ બજડ્યો. હમાને સારું ન હોય, તેથી ગીતો ન ગવાય, એમ હમાને મત નહોતો. અનુપ માંડે હતો ત્યારે હમા એની પાસે ગાતી અનુપ એની પાસે ગવરાવતો. તેનું નહાનકડું મન વિચાર કરતું હતું. હમાને આ રીતે પોતાની પાસે ગીતો ગવરાવવાની ઇચ્છા નહીં થતી હોય ! અનુપને મન જો હમા દીકરી હતી તો હમા નહાનકડી બહેન હતી, અને એ જન્મેની ઉમરમાં બહુ ફેર પણ ક્યાં હતો. એ જન્મે પોતાનાજ બચ્ચાંઓ હતાં.

“જો આમ બોલ.” અનુપે કહ્યું, અને ધીમે અવાજે તેણે ગાયું.

“મોઢાભાઈ ગયાંતા દરગાહ
ઘોડે ચડીને વહેલા આવશે.”

એ અટક્યો. એક વિષજ એા ઉપા રહાયું જોઈ રહ્યો. એતો આંખો માંડીને એની રહામેજ જોતી હતી. એ આંખોમાં ભાવના હતી. ખરેખર ! એ ગીતમાંજ તેણે ભાવનાના અનેરા રંગો બળ્યા હતાં.

“અને પછી છેને તે આમ.” અને તેણે શરી ગાયું:

“લાવશે જાણનાં ફૂલ.

લાવશે જીવનનાં ફૂલ

ભાભી રૂડાં તે ગોર પૂજશે.”

ઉપા એ ગીતને ગણગણી ગઈ. યાદ રાખવાની જ કેં યુક્તિઓ એ જાણતી હતી, એ બધી યુક્તિઓનો તેણે ઉપયોગ કર્યો એને આખું ગીત તો યાદ ન રહેતું. પણ એને એક બે લીટીઓ ગમતી. એમાં ‘ઘોડો’ આવતો, એમાં ‘દરબાર’ આવતો, એટલે એ લીટીઓ એને બહુ ગમતી.

ઉપા ફરી એ ગીત ગણગણી ગઈ. એનું હૃદય ખીન્નતો હતુંજ. એની સહી ઉમાને પચારીમાં પડ્યું રહેવું પડતું, એ એને નહોતુંજ ગમતું.....પણ સંગીતમાં તેને કશુંક આશ્વાસન મળ્યું. ઘોડાક સંતોષ મળ્યો. એ કુદતી કુદતી ઓરડાના બહાર ચાલી ગઈ.

અનુપ ઉઠ્યો. ઓરડાના બારણા નજરેક આવી તેણે ખતીનું ‘સ્ત્રીય’ બંધ કર્યું. “વિતુ ! હું જઈ છું...” એ સદગ મોટે અવાજે ઓરડાની બહાર આવીને બોલ્યો. ઉમાના માથા ઉપર હાથ ફેરવતી વિતુને એ જોઈ શકતો હતો. “રમણ નવ વાગે આવશે. હં કે, ગમરાતી નહી” અને એમ કહીને દાદરો ઉતરી ગયો.

x

x

x

ઉમા જે ઓરડામાં સૂતી હતી, એ ઓરડાના ટાઇમ્પીસમાં સવાનવ વાંચ્યા હતા. પોણા કર્લાક પહેલાં જે ઓરડામાં શાંતિનું ચલન હતું, એજ ઓરડામાં અસારે ઉમાની તીણી તીણી ચીસો હૃદયને બેઠી હતી. નજાણને લીધે એ ખીચારી ખુદ્દા દિલથી રડી પણ નહોતી શકતી.

પલંગની રહામેના એક મોટા ટેમલ ઉપર ડા. રમણ, સુક્ષ્મદર્શક યંત્રમાં, એક ‘સ્લાઇડ’ જોઈ રહ્યા હતા. ઘોડીજ પળો પહેલાં એ આવ્યા. ચમચાર દિવસે ઉમાનું લોહી

તપાસવાનો એમનો નિયમ હતો. આજે પણ એ લોહી તપાસી રહ્યા હતા.

એમના આંખોએ કુરવાનું કામ કર્યું. લોહી તપાસાઈ રહ્યું. ડા. રમણના મુખ ઉપર વિષાદની છાંયા આરતે આરતે ફરકવા માંડી હતી. પોતે ધારતા હતા એ સુધારો લોહી બતાવતું નહોતું. ઉમાની માંદગીમાં જે કદી નહોતું બન્યું, એ આજે બનતું હતું. ઉમા આજે ખુબજ રડતી હતી. ડા. રમણ પોતાની સાથે લાવેલા, પુસ્તકોના પાને પાનાં જોઈ વળ્યા. એમનાં ત્રણે માનિતાં પુસ્તકોમાં એમને સંતોષ થાય એવું કે પણ, એમના વાંચવામાં આવ્યું નહીં.

એ ફરી ઉમા કને ગયા. શું કેં જૂલ થતી હશે ? જો એમજ હોય તો જૂલ ક્યાં થતી હતી, એ એમને સ્ક્રમળતું નહોતું. અત્યારે એમના હાથમાં એક ૭ વર્ષના સુકુમાર શુભાજની જવાબદારી હતી. એમને એ જવાબદારીની બીક નહોતી. એમને તો બીક હતી કથી જૂલ થતી હતી હોય તેની. એમણે ઉમાનું પેટ તપાસ્યું.

ચમકી ઉઠતી રોશની નિહાળી છે ? એમના મગજમાં એવુંજ કેં થયું. “ઓહ ! ઇન્ટરડી નહ”...તેઓ ખજડ્યાં.

શું કહ્યું રમણભાઈ ? વિનયવતીએ પુછ્યું. ઉમાની પાસે બેડી બેડી કેમ જાણે ઉમાના હૃદયને ડામતી હોય, એનો રીતે એક હાથ ઉમાના માથા ઉપર એ ફરવી રહી હતી.

“ઓ બા ! કે કરોની ! પેટમાં બહુ દુઃખ છે.”...ઉમા બેઠી એને તીણા નખળા અવાજે રડવાં કરી. એને બહુજ દુઃખ થતું હતું.

ડા. રમણ મુઠો રહ્યો. “શું કહ્યું રમણભાઈ !” વિનયવતીએ ફરી પુછ્યું.

“કેંકેં નહીં !”

“એમ કેમ કહો છો ? કેં બોલ્યા તો ખરાજ”

“કેમ નહીં” ડૉ. રમણ પોતાના મનમાં વિચારોની દોડધામ ચલાવતા હતા. પણ વિચિત્ર વળી વહી ગઈ.

“બાબી !” ડૉ. રમણ બોલ્યા—એક આંચકા સમેત.

“કેમ ?”

“તમે આ લાકડા દવા પાઓ. હું હમ-ણાંજ દવાખાને જઈને આવું છું. એક દવા વગર ચાલે તેમ નથી. અને મારે એ લાવવી-જ પડશે.”

તેમણે વિનવરતીને કશો બોલવાનો વખત ન આપ્યો. દારૂની એક આટલી તરફ ઉતારણેથી હાથ ગતારી તેઓ ઓરડાની બહાર નીકળી પડ્યા. એમની શ્વાભોથી મકાનનો દાદરો પણ ધમધમ્યો. રસ્તા પર જતી એક રેક્ષી તેમણે રોકી. એક કુદકા સમેત તેમાં બેસાડી. “કોલામા...જઈ...જઈ...કેર !” તેમણે ધ્રુમ મારી અને રોડ પર મોટરનું એકસીધરેટર દાખ્યું.

દર્દીની સ્થિતિ ખાતર જુદું બોલવું એ ડૉ. રમણના જીવનમાં નવું તો નહોતું પણ એમને ખાતરી હતી કે તેઓ જે કરતા હતા, તે દર્દીના બસા માટેજ કરતા હતા.

x x x

એજ રેક્ષી જ્યારે પાછી અનુપના ઘર નજરેક આવતી, ત્યારે એમાંથી બે પુરૂષો ઉતર્યા. ‘રોડ’ની પાસે બેઠેલા એક નોકર જેવો લાગતો માણસ પણ ઉતર્યો. માડીના અંદરના ભાગમાં પડેલી, ચામડાની બે વજનદાર ‘બેગ્સ’ હાથમાં લઈ લીધી. એકે ‘રેક્ષી’ નું ‘બાઈ’ ચુકવ્યું, અને ત્રણે સાથે દાદરો ચડવા માંડ્યા.

“વિનુભાબી ! આ છેને તે ડૉ. બેવરલી. મારા મિત્ર છે. લગ્નમાં હું એમની સાથેજ રહેતો...અને દવાખાને મળી ગયા, તે અર્દા ધસડી લાગ્યો.”...કમાના ઓરડામાં દાખલ થઈને ડૉ. રમણે વિનવરતિને સ્ક્રમનજીવ્યું.

અને પછી ડૉ. બેવરલી તરફને ફરીને ડૉ. રમણે તેમને ધીરે કહ્યું, “ઘેટસ ધ મધર.”

વિનવરતિ ગમરાહ. હાખ્યું હસીને એ ડૉક્ટર બેવરલી સ્ક્રમનું બોધ રહી એ ઉભી થઈ, અસ્પષ્ટ અવાજે અંગ્રેજીમાં કૈંક બજાડી અને પાછી બેસી ગઈ. ડૉ. બેવરલીનું નામ તો તેણે સાંભળ્યું હતું. શસ્ત્રક્રિયા માટે, એ ડૉક્ટર બહુજ પ્રખ્યાત હતા. લોકો કહેતા કે એના હાથમાં કરામત હતી. લોકો એમ પણ કહેતા, કે જે સલુકાપથી અને સ્ક્રમનજીવ્યું, એકાદ નકસી કામ કરનાર કારીગર પોતાની હથોડી અને ખીલીનો ઉપયોગ કરતો, એટલીજ સલુકાપ અને વિનવરતી અડગ શ્રદ્ધા વડે ડૉ. બેવરલી પોતાનાં શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરતો.

વિનવરતિએ ડૉક્ટર સ્ક્રમનું બોલ્યું. એના નોકર સ્ક્રમનું બોલ્યું. નોકરે હાથમાં પકડેલી ‘બેગ્સ’ તરફ બોલ્યું. બે કશું ન સ્ક્રમનું શકી.....એને વિચાર થયો; શું ? ઉમાને ‘ઓપરેશન’ કરવું પડશે ?.....પણ અસારે વિચાર કરવાનો વખતજ ક્યાં હતો ! બે મિનીટમાં તો ડૉ. બેવરલીએ, રૂઢી રૂઢીને ઉંઘી ગયેલી ઉમાનું પેટ તપાસ્યું ડૉ. રમણ તરફ ફરીને તેમણે કહ્યું : “એસ ઘેટસ ઇટ !”

એક યુગ જવડી એક પળ જમ તેમ પસાર થઈ.

“વિનુભાબી !” ડૉ. રમણ બોલ્યા. “બાબી ! ચદાનો વખત થયો. જાઓ ચદા ફરી કરી લાવો. સાથે કુદ પણ ગરમ કરીને લાવજો.” વિનવરતિનું હૃદય ધમધમ્યું. એ ઉભી થઈ. ઓરડાના બારણાં કને ગઈ, બહાર નીકળતાં પહેલાં તેણે ઉમાની સ્ક્રમનું બોલ્યું. હજી રસોડા નજરેક પડેલે તે પહેલાંજ તેણે ઉમાના ઓરડાનું બારણું અંદરથી બંધ થઈ સાંભળ્યું. તેનાથી એક ધીમી ગીસ નમાઈ ગઈ.

બે મિનીટમાં ઉમા કમોરોડોર્સની અસર

નીચે ઘેનમાં પડી. બાળુના એક મોઢા ટેબલ ઉપર જોડલી અને તેડલી ઉતાવળથી ડૉ. બેવર લીએ શસ્ત્રો ગરમ કરવા નાખ્યાં. વિજળીની બત્તીની રોશની વધારવા નોકરે એક બીએ બદલ નાખ્યો.

છ વર્ષની ઉમા ઉપર શસ્ત્રક્રિયા ચલાવવા માટે બધું તૈયાર થઇ ચયું.

ડૉ. બેવરલીએ કાતર ઉપાડી ..

રસોડાના ગ્યાસના ચુલા ઉપર એક ન્હાની તપેલીમાં પાણી ગરમ થઇ હતું, પાસેના એક પંદિલા ઉપર બેબાકળી આંખોએ પાણી તરફ જોઈ-રહેલી વિનયવતિ બેઠી હતી. ઉઠળી ગયેલા પાણીમાં ચડા નાખીને તેણે તપેલીને ચુલા ઉપરથી ઉતારી એક બાળુએ રાખી. એક બીજા વાસણમાં તેણે દૂધ ગરમ થવા મુક્યું. ડૉ. રમણને હમેશાં દૂધ ગરમ કરવાનો હુકમ હતો.

લતો શાંત હતો. ધર શાંત હતું ગ્યાસના ચુલાના ધીમા અવાજ શિવાય બીજું કશું સંભળાતું નહોતું...

પણ અચાનક વિજળીની બત્તીએ ફરી ગઇ, હોલવાઇ ગઇ. એ પળતો આખા ઘરમાં ચીસો સંભળાઇ. વિનયવતિ બેકામ બની. બેબાકળી બનતી ઉઠી, પાસે પડેલાં કેના પાણીના વાસણને ઠેસ દારતી, પાણીને ફેળતી, વિનયવતિ ઉમાના ઓરડા તરફ દોડી. વળી એક બીજી ચીસ સંભળાઇ. એ ચીસ ડૉ. બેવરલીની હતી.

વિનયવતિ ઉમાના ઓરડાનાં બારણાં સાથે અથડાઇ. અચાનક એ બારણાં કોઇએ ખોલી નાખ્યાં. વિનયવતિનું શરીર? કોઇના ફાથોમાં જઇ પડ્યું, એ ઉચકાઇ. કોઇએ એનું શરીર ભીંત સાથે જેમ તેમ ટેકારી દીધું. અને ડૉ. રમણની ધુમ સંભળાઇ.

"જલ્દી! જલ્દી! બાબી! ...બાબી! વિનુ-

બાબી! ...દિવાસળી લાવો...મીણગતી લાવો એ મરી જશે...જલ્દી!...જલ્દી! અરે કોઇ છે કે નહિ?" ખુશીની સાથે અથડાતા ભીંતો સાથે સાથે માથું અફળાવતા ડૉ. રમણ પોતાના શરીરને રસોડા તરફ એવી જવા મંડ્યા.

"આ! મારી ઉમા રે! ...અરે! કોઇ એક દિવાસળી આપો, કાંડીનું બાકસ આપો." હૃદય ભેદક અવાજે વિનયવતિ ચીસો પાડી ઉઠી: અને એ પણ રસોડા તરફ ધસડાવા માંડી. પણ પોતાનું ઘર પોતેજ ભૂલી ગઇ.

એ ત્રણ પળો ફરી પાછું બધું શાંત થયું: વિનયવતિનાં હુરકાંઓ અને ચીસો. શિવાય કશું સંભળાયું નહોતું. ડૉ. રમણને કોઇક ઠેકા-લેથી દિવાસળીની પેટી જડી. દોડતા દોડતા એ ઉમાના ઓરડા તરફ ગયા.

એક સામટી બે ત્રણ દિવાસળીઓ, એમણે જેમ તેમ સળગાવી. એક ગ્રાંખી રોશની ઓરડામાં ઝમકી.

ઉમાના પેટ ઉપર જે જગ્યાએ કાપ મુક્યો હતો, એ જગ્યાએથી ધસાડામંધ સોહી વહે જતું હતું. પથારી લોહીને લીધે રાતી-ચોળ બની ગઇ હતી. એક બાળુએ હાથમાં રાતી કાંતરે લઇને, ડૉ. બેવરલી શટી આંખોએ, ઉમાને જોઇ રહ્યા હતા.

"હાય! હાય! ઘણું મોડું થયું....." ડૉ. રમણે ચીસ પાડી અને પથારી ઉપર પડાડાયા.

વિનયવતિ તો બાન ભૂલી હતી. એ બારણાં ઉઠી હતી.

"હે.....?" એણે ધુમ પાડી. અને એ ઉમા ઉપરજ બેસી ગઇ.

x x x

એજ વખતે અનુપનાં ઘર આગળ એક

બાકાની ગાડી આવીને ઉભી રહી. અનુપની સાથે ખીળ એ ત્રણ પુરૂષો એમાંથી ઉતર્યા.

“ બસ, ભાઈઓ !...આપણે હવે આ રીતેજ કામ લેવાનું છે અને એમાંજ આપણો વિશ્વ છે. ” અનુપે પોતાના સાથી-દારોને કહ્યું. “ અસારથી જ્યાં સુધી આપણી માગણીઓ માલેકો નહીં સ્વીકારે, ત્યાં સુધી આખા ગામને વિગળીની રોશનીજ નહીં મળે. એના મેલે સૌ ઠેકણે આવશે. ” મનુરોને મન એ મહોત્સવની હતી. એ દોકોએ પોતાનું ધાયું ક્યું હતું. સૌ કોઈ વિશ્વની ધુનમાં મગ્ન થઈ ગયા હતા.

“ પણ, અનુપભાઈ ! તમારી ખાતી તો થઈ ને કે વાંક અમારો નહીં પણ માલેકોનો છે ? ” એકે પૂછ્યું.

“ જરૂર !.....અને તારૂ જતીઓ ક્યારે બંધ કરી ? મેં ક્યું કે તુરતજ કે ! ” અનુપે પૂછ્યું. એના મુખ ઉપર આનંદ હતો.

“ હસતો, તમારાજ દુકમની ખોટી હતી. તમે ક્યું કે તુરત મેં ‘ મેકનસીય’ બંધ કર્યું. ”

“ સારું ક્યું...હવે તો માલેકો છે અને આપણે છંછે...આજે તો દાવ આપણા હાથમાં છે ” સૌએ હાથ મિલાવ્યા. અને અનુપ પોતાના ઘરનો દાદરો ચડ્યો.

x x x

રસોડાની બાજુના એક ચોરડામાં, એક ન્હાની છોકરી, પથારીમાં સૂતાં સૂતાં માતી હતી એના મુખ ઉપર સંપૂર્ણ સંતોષ હતો. એ જાગતી તો નહોતીજ. અને તોય એક ગીત એ ગાયુંગાયતી હતી...ના. ના. એ ગીત એના હૃદયમાં એવો તો સજ્જડ છાપ મારી મથું હતું, કે, એ પોતાની મેલેજ, એના મુખમાંથી બહાર સરી પડતું હતું....વળી એ જાગડી.

મહોટા ભાઈ ગપતાં દરગાર.

થોડે ચડીને વહેલા આવશે.

લાવશે જાણનાં ફૂલ,

લાવશે જુવનાં ફૂલ.

અને જમરૂત, ઉપર આકાશમાં હોશે હોશે, ફુરતાપી હસતો હતો.

એક નાટક એવા હું મથો હતો. નાટક બટુજ કંટાળા બરેલો હતો. વિચાર થયો કે ઉઠીને ઘેર ચાલ્યો જાઉં. એટલામાં મારી પાસે બેઠેલા એક ગૃધરયને કંઈક કમળકો થઈ આવ્યો. તેમણે ભેરથી તાળીઓ પાડી. મેં પૂછ્યું : “ એટલું બધું તમને ગમ્યું ? ”

“ ના, રે ના ! ” પેલાએ કહ્યું.

“ ત્યારે તાળીઓ કેમ પાડી ? ” મેં પૂછ્યું.

“ એકાં આવતાં એટલાવવા માટે ! ”

ફેરીઆઓ.

લેખક: રા. મનુભાઈ જોષી.

હુંભણું હમણું અમારા ગામમાં ફેરી-
આઓ બહુ આવતા. લોકોને એ હીક પડતું.
સસ્તો માલ મળે, અને વળી મનપસંદ. મળ
તો ગામડામાં મળેજ નહિ, કામ ધધો છોડી
પાસેના મોટા શહેરમાં લેવા જવું પડે, એને
બદલે ગામમાંજ ધર બેઠે આપવા આવે, તે
કોણ ન ખરીદે!

ગામડામાં ફેરીઆઓ આવે, ને લોકોને
છેતરે. લોકો ખીયારા પડે. એમને શી ખજર
હોય કે ફેરીઆઓ તો બહુજ લુચ્ચા હોય!

હમણાંજ અમારા ગામમાં બે ફેરીવા
આવ્યા હતા. જાતે પરજીયા સોની. સોના
રૂપાની વોટીઓ એ વેચતા. લોકો એ સસ્તી
કીંમતનો માલ દોડી દોડીને ખરીદતા. બીજે
દિવસે કાળું મશ, તદ્દન પિત્તળનોજ માલ.

માથસેને પોતાની બૂલ જણાવ. ફેરીઆ-
ઓએ વિશ્વાસ ખોયો. એ લોકોએ આવવું
બંધ કર્યું. લોકોએ ખરીદવું બંધ કર્યું;
પછી એ આવીનેયે શું કરે? કોષ ઉતારીય
ન આપે. લોકો એનાથી બહીતા કે રખેને
જો કરી છેતરી જાય!

. x x x

બે ભાઈઓ, જણે રૂપ રૂપ નો અવતાર,
કનૈયા કુંવર જેવા, સાંજને નમતે પહોરે માથે
ન્હાનકોડો દ્રંક અને ખજે બીંચો લઈને જાંપે
તગતમાં. લોકોના ટોળાએ એમને જોયા.
કોષએ કહ્યું કે એતો પેલા ફેરીઆઓ.

સહ વાતમાં પડ્યું. કોષએ એમના તરફ

ધ્યાન ન આપ્યું. એમને બહુ અચંબો લાગ્યો.
ક્યાં પહેલાનું ઉદ્ધાસ બાપું ફેરીવાનું સ્વાગત
અને ક્યાં આ હુદયના ધિક્કારભર્યા તિરસ્કાર!
એમને ચોક્કસ શબ્દ ગયું કે બીજા હરખ-
ખોરોએ લોકોને છેતરી ફેરીઆઓની આગરને
બંદો બેસાડ્યો છે. પણ કોંઈ બધા સરખા
હોય!

એ આખું ગામ રખડ્યા. કોષએ ઉતર-
વા તો શું પણ આવકાર સરખોય ન આપ્યો;
પછી માલ વેચવાની આશા તે યાત્રી હોયજ!
એ ખીયારા નિરાશ થયા. રાત્રી પડી ને બહાર
ધર્મશાળાએ આવ્યા.

જેમણે માલ વેચીને સાંજેજ પાછા બીજે
ગામ જવાનો ધરદો રાખેલ, તેમને બીજા
દિવસના પ્રભાત માટે બાગ્ય ઉપર આધાર
રાખી ગામડાને જાંપે ન્હાની શી ધર્મશાળાની
પડશાળમાં એક રોજજ ઉપર આખી રાત
બૂખના ડુએ તરશડી પાસા બાળવા પડ્યાં.

આખું ગામ રખડેલા પણ કોષએ ઉભાજ
રહેવા દીધેલા નહિ. લોટ પણ કોષએ ન
આપ્યો. રોંધતાંય આવડતું ન હતું અને
વળી ગામડામાં કંદોષની ડુકાન પણ કેવી?
એમને તો એકાદશી કરેજ છૂટકો, બલે ને પછી
મને કે કમને.

“ભાઈ! બરોર ધકં આપશો?”

જેકુએ બારણું બંધ કર્યું. એનો એ મર્મ-
બર્થો તિરસ્કાર હતો.

“ભાઈ! લોટ છે!”

જવાબ ન મળ્યો.

બન્ને જણુ આખું ગામ રખડ્યા. ક્યાંક પત્તો ન પાડ્યો. એ બન્ને જણુના પેટમાં ભૂખને લીધે ખાડા હતા. પ્રભુનો આજે એમના નાભેરીઓએ કરેલા વિશ્વાસઘાતનો કેપ હતો. ફેરીઆઓને કુધાથી થતું ડુઃખ એ એમનું પ્રાયશ્ચિત હતું.

એક ગરીબ ડોશીને દવા આવી. એના રત્નેહર્યા હૃદયમાં દવાના અંદ્રેશ કુટ્યા. એની કાઠીમાં અમી આવ્યું. એણે એ બેઠ બાપ-એને બેસાડ્યા. ઘરમાં મધ અને તરતજ પ્રાણી આવી. નહતું એના મોઢા ઉપર તેજ કે નહતી એની કાઠી દસતી. એના મોઢા ઉપર દિલગીરી હતી. એ ચહેરામાં ચોકખી શરમતી રેખાઓ તરવરતી અને એમાં ઉંડું ઉંડું એ શરમતે લીધે ડુઃખ હતું.

“બાપ! સોટ તો નથી.”

“મા! કંઈ નહિ.”

એ બન્ને હાંસ્યા.

વળી ડોશી ઘરમાં ગયા. ફેરીઆઓને ઉભા રાખ્યા.

“એ પાલી જર છે. લઈ જશો?”

“મા! હા...” શરમાતા શરમાતા એ બેઠ્યા.

ડોશીએ બે પાલી જર આપી.

ડોશીના ઘરમાં ધંટી નહતી. નહીતો વળી એમને દળી આપત. ગામમાં કેાઈ દળી આપે એમ નહતું. ડોશીએ પાહોશીને ઘેર મોકલ્યા.

“બહેન! આ બે પાલી જર દળી દેશો?”

“ના, બાપ મ્હારે તો કામ છે!”

“ત્યારે, દળવા દેશો?” એક જણુ ઉતાવળે હતો. કુધા એનાથી સહન નહતી થતી. એણે જરનું પોટલું નીચે મુક્યું. એ બેસી ગયો.

બાપને એમાં વાંધો ન હતો. એસરીમાં ધંટી પડી હતી. બાપને પાણી ભરવા જવાની

ઉતાવળ હતી. વળી ખાત લખને જવું હતું ખેતરે. એ ઉતાવળ ન કરે તો શું થાય! અને ને એ અહીં દળવા રહે, તો એના છોકરાની ખજર કેાણું રાખે? એણે દળવા માટે બે માંચીઓ કાઢી આપી. બન્ને બાપએ એ માંચી લઈ સામસામા ઉપર બેસીને બે પાલી જર દળવા માટે બેઠા.

બાપ, છોકરાને એસરીમાં ઘોડીયું હતું તેમાં સુવાડી, માથે હેલ લખને પાણી ભરવા મઠ.

મૂળ તો પુરુષો અને વળી જીવાનીનું જોર. એમાંય પાણી ઉતાવળ એટલે ધંટી તો જોરમાં જરતી. પણ એ બાપ હતી ગરીબ અને માટીના ચાળામાં ધથા વરસની જૂની ને ઉતરી ગયેલી પાતળી એ ધંટી હતી, તે આ જીવાનોનાં જોરને સહન કેટલુંક કરે.

એને તો અંતે બે કંકડાજ થવાનું સર-જાયેલું. જરનું દળવું પડતર રહ્યું. બન્નેના મોઢા ઉપર કાળાશ છવાઈ મઠ. બાપ દળવા દેતી નહતી, અને વળી ધંટી ભાગી. એ એાછી માથે કરે?

પથુ જેમણે ગામગામના પાણી પીધાં હોય, એમની બુદ્ધિ એાછી હોય! એ તો જેમજેમ પરદેશ જરીએ તેમ તેમ બુદ્ધિ વધે. એ બુદ્ધિશાળી બાપએ બુદ્ધિનો ઉપયોગ વખત આવે કરી લેતા. જાણી હતા તો ઇમાનદાર.

એકતનું ઘર એટલે ખડનું તો પૂછવું જ શીદ હોય! દળામાં એક ખડનો પુજો પડ્યો હતો. એના ઉપર એક બંદીયું દેખાતું. એક બાપ હાથે ને એણે લખને ચેલા સૂતેલા બાળકના બે પગ વચ્ચે એ બંદીયું મૂકી દીધું.

બાળક તો કાળી ચીસ પાડીને જાયું. બાપએ હોંચકો નાખવા માંડ્યો. જેમ જેમ વાગે તેમ તેમ બાળક ખૂબ જોર કરીને બે પગ હોંસે અને હોયો થાય. અને એ જોરથી

મીસાતા બે પગ વચ્ચે બંધીયું જોરથી ધસાવ.
એટલે બાળક વધારે ને વધારે ખૂસો મારે

બાળકની એ કાળી ચીસો અંપેથી પાણી
ભરીને આવતી માએ સાંભળી. એના હૃદયમાં
કાસકો પડ્યો. એ ઉતાવળે પગલે ઘેર આવી.
બેડું ફળીમાં મુક્યું અને બાળકને તેડીને
ધવરાવવા બોળામાં ચૂલ ડ્યું.

પણ દુ:ખ થતું હોયતો ખાવાનું બાવે !
એ બીચારું બાળક ધાવે પણ શી રીતે !
મા જેમ જેમ બાળક ન ધાવે, તેમ તેમ
વધારે ને વધારે મુંઝામ. એને હુમો ભરાયો.
એ રડી પડી.

પેલા બાઇએ પાસે ઉભા હતો. એ પણ
બાળક માટે અડધા અડધા થઈ જતા ન હોય
એમ દેખાતા. તેમણે જોયું કે હવે બરાબર
વખત થયો છે. એટલે તેમાંના એકે ધીમેથી
વાત ઉપાડી.

" હોન ! અહીં પાડોશમાં કેઈ કામ્યુ
રહે છે ? "

" બાઇ કેમ... પૂછ્યું પડ્યું ? "

" કાંઈ નહિ, એ તો તમે પાણી ગયાં,
ત્યારે એક બાઇ આવી હતી, તે થોડીયા પાસે
જઈને ઉભી ને પાછી જતી વખતે કહેતી
ગઈ કે શો રૂપાણો છોકરો છે ? "

બાઇને જોમ પડ્યો. " હા બાઇ છે તો
ખરી એક "

" જસ ત્યારે એ ગઈને આ બાંણે રડવા
સાગ્યો છે. અમને શી ખજર નહિતો અમે
એને આવવાનું શીદ દેત ! અમે તો જાણેલું
કે એ તમારા કેઈ સગાં હશે. "

" રાં... હા... હા... મુઠ... નમાઈ ! "
બાઇએ છૂટે મોઢે ગાળો દેવા માંડી. એની
આંખોમાંથી અથુઓ ચોધાર વહેવા લાગ્યા.
" મારો દેવ જોવો દિકરો એનાથી ન જોઈ
સાધો ? "

" હશે, હોન પણ એના શા ભાર છે ?
મારો બાઇ ખુવો છે. "

" બાઇ ત્યારે તો તમે કાંઈક કરો " બાઇને
ધીરજ આવતાં એ કરગરવા લાગી.

એક બાઇ ખુણે. માથે પછેડી એાઢીને
બાળકને બોળામાં લીધું. ધીમેથી પેલું બંધીયું
કાઢ્યું ને મોટેથી થુંકની આંગળી લઈને ત્યાં
ચોપડી. બાળકને બળતરા મટીને થુંકથી
શાન્તી થઈ.

બાઇએ બાળકને તરતજ ધવરાવવા માંડ્યું.
પીડા મટતાં બાળક તરત ધાવવા લાગ્યું. બાઇ
રાજી રાજી થઈ ગઈ અને વ્હાલથી બાળકના
શરીરે હાથ દેરવ્યો.

" હોન ! આ ઉતાર ક્યાં નાખ્યું ! જ્યાં
નાખીય ત્યાં શાદી જશે ? "

" નાખને ઠીક પડે ત્યાં ! દેવ જોવો દિકરો
અગ્યો તો હવે કાંઈ બીજી વસ્તુ વધારે વ્હાલવી
છે ! જા નાખ ચોક્કી ધંદી ઉપર ! જો ફાટી
જાય તો તારી ફેરી ખરી ! " બીજા બાઇએ
બાઇને બદલે જવાબ આપ્યો.

" હા બાઇ ! નાખને ત્યાં ત્યારે ! " બાઇને
મન તો દીકરો અગ્યો એ લાખ રૂપીયાની
કમાઈ હતી.

એણે ઉતારની પછેડી ધંદી ઉપર ખંખેરી
જુએ તો ધંદીના બે કંકા બાઇ બહુજ નવાઈ
પામી. એણે એમને બાઇ માન્યા. ને કંસાર
કરીને જમાડ્યા.

એમને હવે તો રહેવું ન હતું. લોહને
ત્યાંજ રહેવા છતાં એ ખરે બપોરે ચાલી નાંખ્યા.

નમતે પહેરે બાઇ છોડીને રમાડતી હતી,
જુએ તો બંધીયાનું ચાકું બે પગ વચ્ચે દેખાય !
આડાથી પાડોશની બીચાએ જોયું ને મામમાં
ખજર વાણેજી પડી કે એનો પેલા ફેરીઆ
એના પરાક્રમ !

મોન્ડીસોરી શિક્ષણસંઘ.

શ્રીદક્ષિણમૂર્તિ બાલમંદિર,
ભાવનગર.

: પ્રમુખ :
શ્રીમતી સરલાદેવી

શ્રીયુત
શ્રીમતી

આ સાથે ગયા મોન્ડીસોરી સંમેલન વખતે સ્થપાયેલ મોન્ડીસોરી શિક્ષણસંઘની યોજના મોકલીએ છીએ. આપ એ વાંચી, વિચારીને સંઘના સભાસદ થશો.

બાળકના શિક્ષણનો યોગ્ય વિચાર કરી શકીએ તો સમગ્ર મનુષ્યશિક્ષણનો ઉકેલ થવાનો; એ માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે બાલશિક્ષણમાં રસ લેવાનું પવિત્ર કાર્ય કરવું જ જોઈએ.

.જેઓ પોતાની, દેશની અને ભાવિ પ્રજાની ઉન્નતિ માગે છે. તેમણે બાળકની ઉન્નતિનો વિચાર કરવો ઘટે છે.

ઉક્ત સંઘ મોન્ડીસોરી સિદ્ધાંતો દ્વારા બાલઉન્નતિને પાલવવો. એક અભિલાષ રાખે છે.

આપ આ કાર્યમાં જોડાઓ એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

ગિજુભાઈ લ. બધેકા,
તારાબેન મોડક,
મંત્રીઓ;
મોન્ડીસોરી શિક્ષણસંઘ

—: મોન્ટીસોરી શિક્ષણસંઘ :—

આમુખ

આ મોન્ટીસોરી સંમેલનના પ્રત્યક્ષ પરિણામ રૂપે એક મોન્ટીસોરી શિક્ષણસંઘની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

ઉદ્દેશ

આ સંઘનો ઉદ્દેશ મોન્ટીસોરી સિદ્ધાંતનો આપણા પ્રાંતમાં અભ્યાસ, સંશોધન અને પ્રચાર કરવાનો છે.

સભ્યસદ

જેઓને આ સંઘનો ઉદ્દેશ માન્ય હશે, અને જેઓ એકી સાથે રૂ. ૫૦૦ કે તેથી વધુ મદદ સંઘને આપશે તેઓ સંઘના આજીવન સભ્ય મણ્ડારો.

જેઓને આ સંઘનો ઉદ્દેશ માન્ય હશે અને જેઓ આ સંઘને વાર્ષિક રૂ. ૧૦૦-૦ મદદ આપશે તેઓ સંઘના સામાન્ય સભ્યો મણ્ડારો. અને દરેક સભ્યને સંઘ તરફથી દર મુસે પ્રગટ થતી શિક્ષણપત્રિકા મરત મળશે.

કાર્યપ્રદેશ

૧. આપણી ભાષામાં મોન્ટીસોરી પદ્ધતિનું સાહિત્ય નથી, માટે અંગ્રેજી કે ઇટાલિયન ભાષામાંથી તે ગૃહરાત્રીમાં ઉતારવું કે ઉતરાવવું.

૨. મોન્ટીસોરી પદ્ધતિમાં જેમણે કામ કર્યું છે અને જેઓ કામ કરે છે તેમની પાસે જે પદ્ધતિ ઉપર તેમના અનુભવ અને અભ્યાસને આધારે પુસ્તકો રચાવવાં.

૩. મોન્ટીસોરી સાહિત્યને અને તેટલું સરત રચાવવું અને તેને તેથીજે એકી કિંમતે સોડોમાં કેવાવવું.

૪. માત્ર પો મોન્ટીસોરી પદ્ધતિના સિદ્ધાંતો સરસતાથી સમજી શકે તે માટે સાદી ભાષામાં નાનાં નાનાં ચોપાનિયાં તૈયાર કરાવવાં, અને તે મરત અથવા યોડી કિંમતે વહેચવાં કે વેચવાં.

૫. સોડો સમજી શકે તેવાં વ્યાખ્યાનો આપવાં કે અપાવવાં.

૬. મોન્ટીસોરી પદ્ધતિમાં જે જે નવું નજીવાનું મળે તે, તથા જે ને નવા અનુભવો યાજ તે, પદ્ધતિમાં રસ મેનાર શિક્ષકો તથા અન્ય જાનોને નિર્મિત રીતે મળ્યા કરે તે માટે એકાદ પત્ર (મહિના) રચાવવું.

૭. નવી મોન્ટીસોરી શાળા કાઢનારાઓને

મોન્ટીસોરી શિક્ષકો પૂરા પાડવા માટે મોન્ટીસોરી શિક્ષણપદ્ધતિનું શિક્ષણ આપનાર અધ્યાપનમંદિર કાઢવું અથવા તેવા અધ્યાપનમંદિરને બને તેટલી મદદ આપવી.

૮. પરદેશમાં તેમજ આપણા દેશમાં મોન્ટીસોરીને લગતી જાંતજાતની પ્રવૃત્તિઓ, તેને લગતાં પુસ્તકો, તેમાં વપરાતાં સાધનો વગેરે સંબંધી સાહિત્ય મેળવી પૂરું પાડનાર એક કેન્દ્ર રચાવવું.

૯. આપણા દેશમાં મોન્ટીસોરી પદ્ધતિનાં સાધનો તૈયાર કરાવી લેવાની વ્યવહાર પ્રવૃત્તિ કરવી, અને તેવાં તૈયાર થએલાં સાધનો જેને જોઈએ તેને પૂરાં પાડવાની ગોઠવણ કરવી.

૧૦. અત્યારે ચાલતી અને ભવિષ્યમાં નીકળનારી મોન્ટીસોરી શાળાઓ બરાબર કામ ચલાવી શકે તે માટે અવાર નવાર સમંવા અને મદદ કરી શકે તેટલા માટે નિરીક્ષણ મંડળ રાખવું.

૧૧. અત્યારે ચાલતી પદ્ધતિમાં, પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો મોન્ટીસોરી પદ્ધતિના લાભ કેવી રીતે લઈ શકે તેનો વ્યવહાર રસ્તો બતાવવાની યોજના કરી તેને અમલમાં ચૂકવા પગલાં લેવાં.

૧૨. સંઘમાંના યોગ્ય માણસોને પદ્ધતિના પરિચય અને અભ્યાસ કરવાની દરેક પ્રકારની વ્યવસ્થા કરી આપવી.

૧૩. મોન્ટીસોરી પદ્ધતિનાં અને બીજાં જાણશિક્ષણસાહિત્યનાં અંગ્રેજી તથા દેશી ભાષાઓનાં ઉપયોગી પુસ્તકો એક સ્થળે એકઠાં કરી ત્યાંથી ફરતા પુસ્તકાલયની વ્યવસ્થા કરવી.

૧૪. દર વર્ષની અંદરનાં બાળકો ઉપર તેમના માનસના યાન માટે વિશેષ અખતરારો કરવા તથા અમિયાર વર્ષ પછીની ઉંમરનાં બાળકો ઉપર મોન્ટીસોરી પદ્ધતિએ આગળ અખતરાર કરવા માટે એક કાપમી પ્રયોજનમંદિર રચાવવું, અથવા તેવા કોઈ ચાલતા પ્રયોજનમંદિરને બનતી મદદ કરવી.

૧૫. આવી જાતનાં સંમેલનોની કાર્યપદ્ધતિ વખતે વખત સંધારતા જતી અને તેની ઉપયોગિતા વધારે યાજ તેવી યોજના નિષ્કારતા જતી.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ.

મંડળ તરફથી ઉઘાડવામાં આવેલા જળ પ્રલય સંકટ નિવારણ કુંડમાં વસુલ થયેલી રકમનું પહેલું વિસ્તર સપ્ટેમ્બર અંકમાં આપી મવા હોએ. નીચે મુજબ વધુ મળેલી મદદોનું વિસ્તર છે:—

અ. રસાકમણી મી. દેસાઈ મારફત—રૂપીઆ ૨૦) એન. પ્રે. મેલરટ્રેટ કોર્ટ—દાદર ૫) તનુમયરી કૃષ્ણલાલ દેસાઈ. ૨) હીલાવતી. ૧) નિર્મળા બહેન.

લેડી. કૃષ્ણાગવરી સેતલવાડ મારફત—રૂપીઆ ૨૫) ચીફ ઓફ મીરાજ ૧૦૧) સૌ. મિજવાલદમી મણીલાલ જુગલદાસ ૨૦૧) રતનબાઈ કરમસી દામજી ૧૦૧) બાઈ રામકોરબાઈ કરમસી મુજબ નેકાવાળા ૧૦૧) મી. ફીરોજ સી. ભર્યા.

સૌ છતેન્દ્રમણી કાંતીલાલ ઠાકોર તરફથી—રૂપીઆ ૧૫) સૌ. હર્મિલાગવરી પારખ ૨૫) મીસીસ મંજુલા નંદલાલ ૫) હીલાવતી કુંદલાલ ૫) સુશીલાગવરી ઠાકોરદાસ ૨૫) મી. કાવસથા એસ. લાલકાકા. ૫૧) સ્વ. શુભાબાસીના સ્મરણાર્થે ૬. પરસોતમદાસ ૫) કુ. ચિત્રલેખા હિમતલાલ ૬) હો. હન્દુમતી ચંદ્રકાંત ઠાકોર ૫) દમનગવરી કાંતિલાલ ઠાકોર ૫) સૌ. જયમળગવરી બ્યોમેશચંદ્ર પાઠકજી ૧૧ હીલાબાઈ ગેળીમ ૧) નંદગવરી મેતા ૫) સખીલાગવરી મુમુક્ષવદનલાલ ૫) વિદ્યાગૌરી રમણલાલ ૨) મણીબાઈ રાવચંદ ૧) મેનાબેન નરોત્તમ ૧૧) સૌ. મણીબેન છાદુભાઈ ૫) રેવાબાઈ જગજીવનદાસ.

અ. સરસ્વતી પ્રતાપરાય જગજી મારફત—રૂપીઆ ૨૫) પાર્વતીબાઈ વેલજી ૨૫) કારીબાઈ દલસીદાસ ૨૫) હરકોરબેન પ્રેમજી ૨૫) બાઈ વેલાબાઈ ગીરધરદાસ ૫૧) શેઠ રામચંદ્ર લાલજી ૧૦) હવેરબાઈ મજલાલ ૨૫) હીરાબાઈ તથા મેનાબાઈ ૨૫) એક બંધુ ૧૦) સૌ. મંજીબેન પ્રાણજીવનદાસ ૧૧) માણીબાઈ મગનલાલ ૨૫) સૌ. લક્ષ્મીબેન પ્રાણજીવનદાસ ૧૦) મનમથ બહેન શુભામદાસ ૧૧) સૌ. સતીબહેન વલ્લભદાસ ૨૫) અ. રતનબાઈ વાલજી ધબજી ૧૧) બાઈ નંદકોર સુનીલાલ.

અ. મંગળાબાઈ મોતીલાલ મારફત પુનામાંથી—રૂપીઆ ૧૦૧) સૌ. વીચકોરબાઈ છવેરદાસ લક્ષ્મીદાસ.

મંડળની ઓફીસ મારફત ભરણેલી રકમ—રૂપીઆ ૫૧) નામદાર રાજમાતા જમળા સાહેબ-વાંકનેર ૫) હીરાબાઈ મનોરદાસ ૧૫) સૌ. મોતીબેન દેવીદાસ દેસાઈ.

અ. બાગીરથી દામોદર તરફથી—રૂપીઆ ૧) ચન્દ્રવિદ્યા મનુભાઈ ૫) પ્રેમીબાઈ દેવીદાસ ૨) સુનીલાલ ડાહ્યાભાઈ ૨) કળાવતી નાગરદાસ ૩) કરતુરભાઈ છવસુભાઈ ૨) મણીબેન પરમાજી ૨) મણીગવરી નાનાલાલ ૨) દીવાળી રામલાલ

સૌ. કું. સનીતા છાદાલાલ ઠાકોરદાસ—રૂપીઆ ૨) નેમકોરબાઈ નેમચંદ ૨) હીલાવતી બાલુભાઈ ૨) પરસોતમ મગનલાલ ૨) અમરવતીબાઈ નવલભાઈ ૨) હીલાવતી નવલભાઈ ૧) સુમતી નવલભાઈ ૧) મંજીબેન નવલભાઈ ૧) વીમળા દયાચંદ.

સૌ. સરસ્વતી મોતીલાલ મારફતથી—રૂપીઆ ૧૧) સૌ. રમણગવરી બાલુભાઈ ૧૦) સૌ. નર્મદા અર્જુનલાલ સદાવળા ૫) સૌ. જયાગવરી હગનલાલ કાનુભા ૫) માણીલાલ ઠાકોરદાસ ૫) પાર્વતીબાઈ જમીઅતરામ ૫) હીરાગવરી ભાઈદાસ ૫) પદમાવતી ચંદુલાલ ૩) શ્રીમતી દેવીદાસ ૨) હન્દુમતી નરવરલાલ ૨) શ્રીમતી કૃષ્ણલાલ પરસોતમદાસ ૨) લક્ષ્મીમાઈ હગનલાલ ૨) ચંદાગવરી નરજીવનદાસ ૨) નારણદાસ આસનગદ ૨) પદમાવતી ચં. પાર્વતીચંદ ૧) મોતીબેન હરીદાસ ૧) પદ-

૧) બહેન ૧) જમતીબાઈ ૧) કળાવતી હીરાલાલ ૧) લક્ષ્મી ઉકાસાઈ ૧) જગન્નાથ જીજ્ઞાસુપદરામ ૧) કાશીબાઈ ભેશી ૧) લીલાવતી ફરસારામ ૧) બીરબાઈ જીનીલાલ ૧) ઠાકાલાલ પી. શાહ.

મંડળની ઓફીસમાં ભરાયેલી રકમ—રૂપિયા ૨૫) જ. જમનાબાઈ ગોવિંદજી.

લેડી સૌ. લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ મારફત—રૂપિયા ૧૦૦૦) લેડી સૌ. લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ વરછવનદાસ ૨૦૦) શ્રી માંજરાલ જેન મંડળ તથા શ્રી વણીક બંધુ સમાજ તરફના ફાળાના.

સૌ. રંગાબેન મોતીરામ અને સૌ. દુધીબેન લક્ષ્મીશંકર મારફત—રૂપિયા ૧૨૦-૮-૦ પરચુરણ એકઠી થયેલી રકમ.

સૌ. કમળાવતી નટવરલાલ ખંભાતી મારફત—રૂપિયા ૧૫૧) મીસીસ ચંદુલાલ પારેખ ૧૦૧) ધી ટ્રીનીટી હાઈક્રીક સીનિયોર ૫૧) મીસીસ પ્રતાપરાય મનમોહનદાસ ૫૧) મીસીસ અમૃતલાલ મનમોહનદાસ ૫૧) સૌ. સુભદ્રા ન. દુવેશય હનનલાલ ૨૫) સૌ. લાલુમતી રણછોડદાસ ૨૫) રામસ્વામી આચર ૧૫) સૌ. હનલબાઈ હનનલાલ ૨૧) મીસીસ એમ. વેમ્પુ '૧૧) મીસીસ આપ્ટે ૭) આઠ વર્ષના બાળક ચી નોતમલાલ ખંભાતીએ એકઠા કર્યા ૫) સૌ. મણીબેન નાયાલાલ ૨) જ. તારાબેન.

ડું. વિજયાકુમારી રણછોડદાસ વેરા મારફત—રૂપિયા ૨૫) સૌ. જંગાબેન હનનલાલ મોંટાળાના.

સૌ. વીરમતી કેશવલાલ બીખાબાઈ મણીઆર મારફત—રૂપિયા ૨૫) સૌ. લલીતાબાઈ લક્ષ્મીભાઈ નાપરદાસ દલાલ.

જ. સરસ્વતી પ્રતાપરાય જગડ મારફત—રૂપિયા ૧૧) સૌ. જળાવતી જમનાદાસ ૧૧) એક બંધુ ૧૧) જ. સરસ્વતી પ્રતાપરાય જગડ ૫) માણિકબાઈ પરશોતમ.

મંડળની ઓફીસમાં ભરાયેલી રકમ—રૂપિયા ૫) તારાજવરી હનનલાલ ખીલાવાળા ૫) સૌ. નયનસુખજવરી મનહરલાલ માર્યંટ ૨) સૌ. કમળાજવરી મોહનલાલ ૫) જ. રવનબહેન લક્ષ્મીદાસ મહેતા ૨) લીલાવતી જીજ્ઞાસુદાસ ૨) ચંદ્રમતી કૃષ્ણલાલ ૧) અનીલા ચનંદરાય ૧) કલાવતી મનનલાલ ૧) સવીતાબાઈ અંબાલાલ ૧) મંજળાજવરી સામરલાલ ૧) સુશીલાજવરી મનનલાલ ૧) વિદ્યાજવરી શાંતિલાલ ૧) શીવકુંવર કીરોરદાસ ૧) ચંદ્રકાંતા વિષ્ણુપ્રસાદ ૧) કળાવતી જીનીલાલ ૧) બીરમતી નટવરલાલ ૧) મંગુબેન રંગીલાલ ૧) જવાજવરી દુવેશંદ ૨) મુદલા બંધેન્દ્ર દવે ૫) સૌ. નયનસુખજવરી મનહરલાલ ૨) કમળાજવરી મોહનલાલ ૫) એક શબ્દેષક બહેન ૬) જ. સુષોમ્યના તાપીદાસ સંધવી ૫) સૌ. મંજળાજવરી સામરલાલ ૫) જ. મંજળાબાઈ મોતીલાલ ૨) સરસ્વતી મોતીલાલ લલુભાઈ ૨) મુલેચના રામચંદ્ર ૨) લીલાવતી હનનલાલ ૧) સાદાદેવી શીવલાલ ૧) સરસ્વતી હંમેશલાલ ૦) જયંતીલાલ અમૃતલાલ એકઠા કરેલા.

જ. રસીકમણી બી. દેસાઈ અને સૌ. છતેન્દ્રમણિ કાંતિલાલ ઠાકોર તરફથી—રૂપિયા ૫૧) સૌ. વિદ્યાજવરી કૃષ્ણલાલ મુન્શી ૫૦) મી. પુરયોદ ફાશમરાજ નરીમાન ૨૫) સૌ. વલ્લભજવરી કૃષ્ણલાલ જવેરી ૨૫) સૌ. લક્ષ્મીબેન રમણીકલાલ ૧૫) પદમાવતી સરેલા ૧૧) ધનલક્ષ્મી જમનાદાસ લાલ ૧૧) સુરજબહેન ચંદુલાલ કાપ ૫) સૌ. સુલાબ બહેન ૫) મણીબાઈ અનુસાસ મનપ ૫) સુરજબાઈ સામરચંદ ૫) વિદ્યાજવરી છતેન્દ્ર મેતા ૫) સૌ. રસમ પારેખાન ૫) સૌ. કુસુમજવરી દસીલાલ હાંડીયા ૫) વિદ્યાજવરી સી. વણીક ૫) સૌ. પદમાવતી રમણલાલ તોલાલ ૫) સૌ. વાસાબાઈ માણેલાલ પ્રેમચંદ ૧) પદમાવતી ઠાકાલાલ ૧) ચંપાવતી ભગવાનદાસ ૫૧) જ. નાની બેન આનારામ ૧૫) સૌ. તારાબેન લાલુલાલ મંજડાસ ૧૧) સૌ. તારાજવરી મુદરલાલ ૧૧)

સૌ. સુમતી વિદુલદાસ દીવેચા ૧૧) સૌ. કળાવતી મંદુભાઈ ઝવેરી ૧૦) મોહનલાલભાઈ ૫) હરીભાઈ બી. નાયક ૫) સૌ. મંજળાગવરી કલ્યાણદાસ ૫) સૌ. ત્રીવેળામન ૫) સૌ. વીરમતી મોહનલાલ દેસાઈ ૩) જી. પી. ગુલા ૧) ડી. એન. મુનશી ૧) સૌ. ડાહીબેન ૧૦) મેસર્સ રામધર સમરસુખ અતરવાળા ૫) ડાહીબેન લક્ષ્મીદાસ ૫) બડારી ૫) એલ. બી. ગોરા ૩) વીમળાગવરી નટવરલાલ ૫) સૌ. અસુમતી કાંતિલાલ ઠાકોર

સૌ લક્ષ્મી કીશનદાસ તરફથી—૩૫૧૫ ૫) મોતીબાઈ ભાઈદાસની પુત્રી ૨) લક્ષ્મી કેશવદાસ.

બં. ચંદુભાઈ ઠાકોરદાસે દેસાઈ તરફથી...૩૫૧૫ ૨) માલતી ડાહ્યાભાઈ ૧૧) સૌ. શાંતા. ભોળીલાલ. દેસાઈ,

સૌ. સુમતી વસંતલાલ દલાલ તરફથી—૩૫૧૫ ૧૦) શ. ચંદુલાલ વિઘ્નભાઈ દીવાન ૧૦) મહીલા નરસિંહ વગ્રી ૬) મિત્ર મંડળ ૫) ગુલાબબાઈ ચંદુલાલ દીવાન ૫) તનસુખલાલ દિરાલાલ ૩) મંજળી બહેન ૨) જમનાદાસ સુંદરજી ૨, કુસુમ ઝવેરીલાલ ૨) નાનીબેન હનુભાઈ ૨) જીવીબહેન એન. ૨) બળદીબાઈ પીતાલે ૨) સૌ કળાવતી હરીવર્દન દીવાન ૨) જીતેન્દ્ર હરીવર્દન ૧) સોમચંદ સાકરચંદ ૧) મણીબાઈ સુનીલાલ ૧) મંજળાગવરી ચંદુલાલ ૧) પુષ્પાવતી હસમુખલાલ ૧) લક્ષ્મી-ચંકર દવે ૧) વીદ્યાગવરી નટવરલાલ ૧) પ્રભાવતી પ્રેમાભાઈ ૧) ચક્રંતલા ચંપકલાલ ૧) વીજળી નાગરદાસ ૧) શાંતા હલાભાઈ ૧) રમાલક્ષ્મી મહેતા ૧) મહાવિદ્યા બેતાભાઈ ૧) અંબુબાઈ નેશી ૧૧) મંજળાગવરી દલસુખરામ ૧૧) ગમન બહેન.

કં. લીલાવતી હસમચંદ બેંકર મારફત—૩૫૧૫ ૩) વાડીલાલ દાજીભાઈ ૩) સુનીલાલ હેમચંદ ૧) મુકતાબેન સુનીલાલ ૨) કેસરબેન ચંદુલાલ ૨) પાલીબેન છાટુભાઈ ૨) લક્ષ્મીચંદ ત્રીભો-વનદાસ ૧) વાલીબેન દીમતલાલ ૧) ચંપાબેન મંજળાસ ૧) ચંદાગવરી ડાહ્યાભાઈ ૧) લીલાવતી ચીમનલાલ ૧) કમળા નીલકંઠરાય ૧) જીવીબેન સોમચંદ ૧) કંકુબેન પુનમચંદ ૧) ચંચળબેન કાનજીભાઈ ૧) હીરાબાઈ દ્વારકાદાસ ૧) સદ્ગુણબેન લાલભાઈ ૧) નેશી ગીરનાથંકર ૧) ચીમનલાલ ૧) જયકર્સ દેડેા રટ્ટીચી ૧) તારામતી ભગવાનદાસ ૧) એક અંબુ

સૌ. સરસ્વતી મોતીલાલ મારફતથી—૩૫૧૫ ૫) રતનબાઈ શીરામ ૫) કાં. ભર્વાનજી ભીમડ ૨) સરસ્વતી સુનીલાલ ૨) સરસ્વતી ગોપાળદાસ ૨) સુમતી સાઈદાસ ૨) તારાબેન ચિંતલદાસ ૨) પુષ્પાવતી અંબાલાલ ૨) શાંતાબેન ચંદુલાલ ૨) મનલાલ લાલજીભાઈ ૨) ચંપાવતી હનનલાલ ૨) સુનીલાલ ભુરાભાઈ ૧) પ્રભાવતી ભોળીલાલ. ૧) અચરતલાલ કેશવલાલ ૧) તારાગવરી મોતીલાલ ૧) કલાવતી હનનલાલ ૧) કમળાવતી મંજળાસ ૧) હસદુરબાઈ કલકભાઈ ૧) ગોપીદીયા ભગવાનદાસ ૧) મુકુંદલાલજી કલકલાલા ૧) ચતુરલક્ષ્મી ઠાકોરલાલ ૧) સોમીગવરી સુલાબદાસ ૧) વસંતબાઈ ગુલાબદાસ ૧) રતનબાઈ રાગદાસ ૧) કું. ચંપાવતી હનનલાલ ૧) નામન-લાલ હનનલાલ.

સૌ. લક્ષ્મીબાઈ પ્રાગલ્ભી દરીઆણી તરફથી નવાં જવન નંબર ૨૫૦) સૌ. હીરાલક્ષ્મી કાંતિલાલ ઠાકોર તરફથી નવા કકડા નંબર ૧૬, શેઠ કેશવજી રામજી તરફથી તાકા નંબર ૨, શેઠ મોહનલાલ નાનાભાઈ તરફથી સુશી તાકા નંબર ૫, સૌ. નવનસુખજીવરી મનહારલાલ મરચંદ, બાઈ બાબીરથી કેશવલાલ, સૌ. સરસ્વતી મોતીલાલ, મીસીસ કુપર, શ્રી. હસમુખજીવરી મંજળદાસ, શ્રી. વાપીબેન ડાહ્યાભાઈ, એક બહેન, શ્રી લીલાવતી મંજળદાસ, શ્રી વસંતબાઈ દલસીદાસ, શ્રી કળાવતી ત્રિકમદાસ, શ્રી ગુલાબબાઈ ભગવાનદાસ, ગ. રસીકમણી બી. દેશાઈ, એક બહેન, સૌ. ગંગાબાઈ જનનલાલ દોડવાળા, શ્રી શારદા હીરાલાલ, શ્રી શકુન્તલા જમનાદાસ, અને શ્રી કળાવતી મંજુલાઈ.

સુધારો—મીસીસ કુંવરબાઈ બરડા મારફત રૂપીઆ ૧૦૦) ની રકમ તાબમાય નસરવાનજીએ ભરે હતી પણ તે બાઈ તરફથી મળી નહિ; તે રકમ મીસીસ કુંવરબાઈ જનનબાઈ બરડાએ પોતે પોતાની પાસેથી મોકલી આપી છે.

નામમાં સુધારો—સપ્ટેમ્બરના વિશ્વમાં સૌ. કાંતાબેન માલુકલાલ કપાડું છે-પણ સૌ. કાંતાબેન શાંતિલાલ માલુકલાલ જોડે.

સૌ. લેડી ધનકોરબાઈ નહીં પણ સૌ. લેડી તારાબાઈ ગુનીલાલ મહેતા જોડે.

મંડળને ભેટ.

શ. રા. કેનેયાલાલ રણછોડભાઈ તરફથી દીવાન બહાદુર રણછોડભાઈ હૃદયરામ હૃત ૧૮ પુસ્તકો લાયબ્રેરીને ભેટ મળ્યા છે.

બાઈ આયમાય ગોંડરાબજી સોડાચોટરવાળા તરફથી રૂપીઆ ૫૦૦ મનીએડરથી મંડળને ભેટ મળ્યા છે.

શ. જનલાલ ઠાકોરદાસ મોતી તરફથી બોધક નામનું ગ્રંથોની પુસ્તક ભેટ મળ્યું છે.

બહેન ધનજયરી રતનલાલ શાહ તરફથી બે પુસ્તકો ભેટ મળ્યા છે.

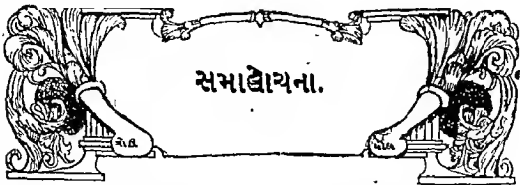
સૌ. બાંનુમતી રણછોડદાસ માધવદાસ તરફથી સુર્યાપાસનાનાં ચાર પુસ્તકો ભેટ મળ્યાં છે.

ગ. મુરજબાઈ ચંદુલાલ ઠાકર તરફથી જયવલ્લભાની દરીયાઈમાં જવરેલાને નામ આપવાને ત્રણ પુસ્તકો મળ્યા છે.

નવરાત્રિમાં થયેલો ગરબાનો મેળાવડો.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ તરફથી મારવાડી વિદ્યાલય હોલમાં તા. ૧૨:લી ઓક્ટોબરે રાતના ૭ થી ૧૦ સુધી સમારોહને નવરાત્રીમાં ગરબાગરબો મેળાવડો કરવામાં આવ્યા હતા. આ પ્રસંગે હોલને દુલ્હાન તોરણોથી અઢી રીતે યજ્ઞગારવામાં આવ્યા હતા. લગભગ બારસોથી પંદરસો સ્ત્રીઓ નવરાત્રના ગરબા ગાવામાં ભાગ લીધો હતો. આ પ્રસંગે પુસ્તકોની અને પદાસાની દ્રઢાણી આપવામાં આવી હતી.

ગીત સંગ્રહ: પ્રકાશક: શ્રી ચરેતર એન્યુકેસન સોસાયટી, આણંદ. સંગ્રહક: રા. સીતારામ નાયુભાઈ. વિના મૂલ્ય.

ગુજરાતનું અનુપમ રાસધન સાયચી રાખવાની કાલિકાંઠી શુભસુંદરીએ સજવડ કરી આપવાના હૃદયથી નવરાત્ર પહેલાં આ સુંદર અને ઉપયોગી ગીતસંગ્રહ પ્રકાશકોએ સ્વ. અંબાલાલ દાસીદાસ પટેલ સ્મારક-ફંડમાંથી છપાવે છે. જે પહેલે આ સંગ્રહ મેળવવા ઇચ્છતાં હોય તેઓ પ્રકાશકને એક આનાની ટીકી મોકલી મેળવી શકશે. કવિ ન્દાનાલાલ, સ્વ. બોરાદકર, રા. રાયચુરા, રા. કેરાવ રોક વગેરે ભણીતા રાસલેખાના તેમજ શેક સાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલાં ૪૦ રસમયી રાસોના સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં છે. આ પુસ્તકમાં આવે ઉપયોગી સંગ્રહ વિના મૂલ્ય આપવાની સજવડ કરીને પ્રકાશકોએ ગુજરાતની ખેડોને ખુશી કરી છે તે માટે અમે તેમને કન્યવાદ આપીએ છીએ.

કુમાર વીરચેન: લેખક: રા. ચંદ્રસેન મણિ-ચંદ્ર ભટ્ટ, પ્રકાશક: પુસ્તકાલય સ. સ. મહેળ લિ. વડોદરા. મૂલ્ય: ૮-૪-૦.

ભણીતા બાળ-માસિક "બાલમિત્ર" ના અનુસરી તંત્રીની હલમે લખાયેલું આ બાળલેખ્યોગી પુસ્તક એનાં નાણું-મુલ્ય કરતાં વધારે કીમતી છે. એની સુંદર છપાઈ અને સજવડ એવી છે કે બાળકોને તે ભોળાં જમી ભય લે રાજપુત બાળકોના સાહસની આ વાત બાળકને દોસે વાંચે એવી સરસ શૈલીમાં લખાઈ છે જે માતૃપિતા પોતાના બાળકોને સાહસિક અને વીર બનાવવા ઇચ્છતાં હોય તેઓ જરૂર આ પુસ્તક તેમના હાથમાં મૂકે. જે ચાર આનાના ખર્ચ માટે તેમને કરી પણ પસ્તાવું નહિ પડે, એમ અમે ખાતરીપૂર્વક કહીએ છીએ.

સૌરાષ્ટ્રની રસધાર (ભાગ ૫ મો): સંગ્રહક: રા. ઝવેરચંદ મેઘાણી પ્રકાશક: "સૌરાષ્ટ્ર" કાર્યાલય, રાણપુર. મૂલ્ય: રૂ. ૧ ૮-૦

પ્રસિદ્ધ સાપ્તાહિક "સૌરાષ્ટ્ર"ની ચાલુ વર્ષની બેટ, તરીકે આ પુસ્તક પ્રકટ થયું છે. જે રસમયી લાક્ષણિક બાનીમાં પહેલા ચાર ભાગ લખાયા છે તેવીજ બાનીમાં આ ભાગ પણ લખાયો છે. ગુજરાતના વાચકજનને ભાઈ ઝવેરચંદની એ બાની માટે ખાતરી બાંધેજ આપવી પડે. કાઠિયાવાડની પ્રેમશૈલીથી ભાર ક્યાનો અને એક સિંધની તથા એક બંજલાની મળી-કુલ ચોંટ ક્યાનો આ સંગ્રહમાં લેવાઈ છે. જે આવકાર વાચક-પ્રભને પહેલા ચાર ભાગને આપી છે તે આને પણ આપશે એમાં અમને સંશય નથી લાગતો. આ પુસ્તક ભેળને એકજ વાત અમને જમી નથી અને તે સંપાદકનું "નિવેદન" માંનું કથન: "રસધાર" હવે બંધ થાય છે." શેકસાહિત્યની અનેક વિષ સામગ્રી હજી મળી શકે એમ હશે. ભાઈ મેઘાણી એ સામગ્રી એકઠી કરી અમને વર્ષો સુધી આપ્યા કરે એમ અમે તો ઇચ્છીએ છીએ.

શીરીષ (સાપ્તાહિક નવલકથા): લેખક: રા. રમણલાલ વસંતલાલ દેરાણ. પ્રકાશક: શ્રી "સપ્તાલ વિજય" મોડીસ, વડોદરા મુલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

વડોદરાના સાપ્તાહિક પત્ર "સપ્તાલ વિજય"ની ચાલુ વર્ષની બેટ તરીકે આ સુંદર નવલકથા પ્રકટ થઈ છે. લેખક સાહિત્ય પ્રેમમાં સારી રીતે ભણીતા છે અને એમની લલમમાંથી જેવી કવિતાઓ આપ્યા રાખી શકાય તેવી રસમયી આ કૃતિ છે એમ કહેવામાં અમને અતિશયોક્તિ નથી લાગતી ક્યારે નરસિંહ વિધાન અને પાત્રાલેખન નેરસર અને રસમયી હોઈ પુસ્તક એવાજ દાવમાં લીધા

પછી પૂરે થયાં વિના વાચકને ચેત નહિ પડે એની અમે ખાત્રી આપીએ છીએ. એમના બધાં પાત્રોમાં અમને વૃદ્ધ પિતા ધર્મપાળનું પાત્ર યશું ગમી ગયું છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે ગુજરાતના દરેક કુટુંબનો વડો એ વૃદ્ધ પિતા જેવી સદનશીલતા, સુવિધાલુતા અને એવાજ બીજાં જરૂરી ગુણો કેળવી કુટુંબને સ્વર્ગ સમુજનાવે. લેખકને એમના આ સર્ગ પ્રચલત માટે અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

સાદી શીખામણ: (પુસ્તક ત્રીજું) પ્રકાશક શ્રી. મગનલાલ ચંદ્રભાઈ પટેલ. મુલ્ય રૂ. ૩-૦-૦.

“સાંજ વર્તમાન”માં કટોકટી પ્રકટ થયલી અનેક બાબતો-ગ્રામ્યતાયક ઉદાહરણો, કાવ્યિક, મેલોડી અને વચનેનો આ ત્રીજો સંગ્રહ પ્રકાશક તરફથી પુસ્તકાકારે બહાર પડે છે. ધર્મ અને નીતિના વાંચન તરફ પ્રીતિ બતાવતા વાચકવર્ગને આ સંગ્રહ અનેક રીતે ઉપયોગી થઈ પડશે એમાં શંકા નથી, એટલુંજ નહિ પણ અન્ય વાચકોનેય વખત મળવાના સાધન તરીકે ઉપયોગી થઈ પડે એવો-આનંદ સાથે અનાયાસે બોધ આપે એવો આ સંગ્રહ બાંધ્યો છે.

ભવસાગરનો કોમિચો: લેખિકા: મીસ પીલાં સીખાજી મકાતી. મગવાનું ઠેકાણું: ધી જનશક્તિ ભુક દીપ્તિ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રેટ, મુંબઈ, ૨ મુલ્ય રૂ. ૨-૦-૦,

“નોઆમરી પીલાં” નામે પારસી-ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રદેશમાં નજીવતાં થયલાં આ લેખિકા બહેને અત્યાર પહેલાં પાંચ પુસ્તકો લખી નાંખ્યા છે. આ તેમનું ઇર્ષ્ટ પુસ્તક છે. આ પુસ્તકનું બીજું નામ “મધુરી મહોરદાર” છે, પુસ્તકના નામ પ્રમાણે સ્ત્રીઓને ઉપયોગી યાવ-ચિંતી અનેક બાબતો આ પુસ્તકમાં ચર્ચા સ્વસ્થામરમાં તેમનો માર્ગ સરળ કરવાનો પ્રયત્ન લેખિકાએ કર્યો છે. પારસી ચાહી ભાષા બાદ કરીએ તો પુસ્તક એવું છે કે દરેક ગુજરાતી બહેન સ્કેલથી વાંચી શકે અને વાંચતું નેહ્યે. સ્ત્રીઓની જીવણી, ચંદ્રચાંદ્રાર, સાસરામાં સ્ત્રીની ફરજ, મુવાવડ અને બાલકલિત વગેરે અનેક ઉપયોગી બાબતો આ પુસ્તકમાં ચર્ચાઈ છે અને એમાંથી ધણું નજીવનું મળી શકે એમ છે. ગુજરાતની બહેનોને આ પુસ્તક વાંચવાની અમે સલામતુ કરીએ છીએ.

નરમુખસામર: લેખક: ડૉ. ડી. એન. પટેલ, જી. બી. સી. મગવાનું ઠેકાણું: ઉપર પ્રમાણે મુલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

ખોદી શરમને કારણે ચાનીતિના ખોરાખ્યાલોને પરિણામે સંસારને લગતી કેટલીક ઉપયોગી બાબતોને નહોરમાં ચર્ચાવી આ પુસ્તકમાં લખવી આપણે નિષિદ્ધ ગણી છે. આનું પરિણામ એ આનું છે કે એવી બાબતોથી અજાત રહી આપણે ઉદ્ઘાટ વધારે દુઃખી થઈએ છીએ. પશ્ચિમમાં આ સંબંધી વિચારો બદલાયા છે અને હવે સ્ત્રી-પુરુષની સરીરચર્યાના તથા બીજાં એને લગતી બાબતો સંબંધી પુસ્તકો લખાવા માંડ્યા છે અને એવું જ્ઞાન આપવા માટે ચાળાએ ખુલી છે. હિંદમાં ખાસ કરીને ગુજરાતી ભાષામાં આવા પુસ્તકો છે જ નહિ એમ કહીએ તો ચાલે. ડૉ. પટેલનું આ પુસ્તક એ ખોટા પૂરે છે માટે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. અત્યાર સુધી નિષિદ્ધ ગણાયેલી અનેક નાની મોટી બાબતોની ચર્ચા ચિત્રો સાથે એ પુસ્તકમાં કરવામાં આવી છે. એમાંના યશુ સિદ્ધાંતો જુના છે છતાં, એમાંની માહિતિ ઉત્તમ વૃત્તાન વૃત્તીઓને જરૂર માર્ગ દર્શક થઈ પડશે અને તેમને ઉપયોગી બાબતોનું જ્ઞાન કરાવી બધાગણને માર્ગ જતા રાશે. લેખક પારસી હોય ભાષા પારસીવાહી હોય એમાં નવાઈ નથી પરંતુ તેથી પુસ્તકનું મુલ્ય કેમ પણ રીતે બોધું નથી થતું. વાચકવર્ગને એ પુસ્તક એક વાર નેહ જવાનો અમારો ખાસ આમંત્ર છે.

કોલિલ નિકુન્ને: લેખક: રા. મહાવીર પ્રસાદ દાધીચ, બી. એ. મુલ્ય રૂ. ૦-૮-૦.

નવે મારવાડી છતાં ગુજરાતી ભાષા માટે લેખક સારો શોખ ધરાવે છે. આ નાનકડા પુસ્તકમાં લખેલાં તેમના કાવ્યોથી આપણી ખાત્રી યાદ છે કે લેખકે એ પરમાપાને પોતાની કની લીધી છે. નવિન શૈલીનાં લખાવતાં કાવ્યોમાં સંસ્કૃતમાંથી ઘણા શબ્દપ્રયોગો ઉપરેલા જણાય છે, છતાં કાવ્યોની ભાષા ગુજરાતીજ રહી છે. જુદા જુદા છંદોમાં લખાવેલા આ કાવ્યોમાં સ્થળે સ્થળે પ્રવિ-લોના ચમત્કાર પણ વાચકને દેખાશે. કાંઈ કાંઈ વાર “કલાપિ” ની પણ ઝાંખી કરાવશે. અમે લેખકને તેમના આ ગુજરાતી-ભાષા-પ્રેમ માટે અભિનંદન આપીએ છીએ.

નાનકન્યાઃ અનુવાકઃ રા. હીરાચંદ કમ્પુચંદ
ઝવેરી. એવ એજન્ટઃ એ વર્ધમાન એન્ડ સન્સ,
મુંબાઈ, ૨. મુદ્દ ૩. ૧-૦-૦.

પ્રોફેસર બેનનના "An Essence of the
Dusk" નામના અંગ્રેજી પુસ્તકનો આ મુંદર.
અને સંરળ અનુવાદ છે. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં લખાતી
૧૫૫ વાર્તાઓની ૮૫૦ અંગ્રેજીમાં અનેક અલ્પમૂલ્ય
કૃતિઓ પ્રો. એમને રચી છે, તેમાંની આ એક છે.
રા. ઝવેરીએ અત્યાર ખેલાં એજ લેખકની ત્રણ
કૃતિઓના સંસ્કૃત અનુવાદ કર્યા છે અને તે ગુજરા-
તના વાચકવર્ગમાં સારો આદર પામ્યાં છે. આ
પુસ્તક પણ એવોજ આદર પામશે એવી અમને
આશા છે. આખી વાર્તા રસમયી છે અને ભાષા
સંરળ હોવાથી નવલકથાની જેમ એ રસનો પ્રવાહ
વહેતો જાય છે. રા. મીઓના બે મુંદર ચિત્રા પુસ્ત-
કની આકર્ષકતા વધારે છે.

કમ્પોને જુદા ઇતિહાસઃ લેખક અને પ્રકા-
કઃ રા. જયરામદાસ નેહાલાલ નયત્રાંધી. મુદ્દ
૧-૮-૦.

કમ્પ અને કમ્પોનો સંબંધી અનેક વિષય ઉપ-
યાગી માહિતિ પૂરી પાડેતા આ ગ્રંથ એક લાંબા
સમયની એટ પૂરે છે. કમ્પની સાદસિક પ્રભુએ
એ પ્રદેશનું નામ દેરા પાદેરામાં મરાઠુર કમ્પ છે
દિંદના વેપારમાં અમ જાત ભજવતી એ પ્રભુના
પ્રદેશનો ઇતિહાસ એ પ્રભુને યથાર્થ રીતે જાણ-
ખવાં મટે અત્યંત માર્ગદર્શક થઈ પડે એમાં
નવાઈ નથી કમ્પની વસ્તી અને તેનાં વેપાર-
વ્યોજ સંબંધી ઉપયોગી માહિતી આપી લેખક
રાજકીય દૃષ્ટિએ તેનો ઇતિહાસ આણે છે અને એ
પ્રદેશમાં રાજ કરી પ્રવેશ રાજવંશો સંબંધી
ઐતિહાસિક માહિતી આપે છે. કમ્પ અને કમ્પ-
ઓમાં રસ લેતા પ્રત્યેક વાચક મટે આ પુસ્તકનું
વાંચન અનિવાર્ય છે.

કમ્પની રસધારઃ લેખક અને પ્રકાશક ૧૫૨
પ્રમાણે. મુદ્દ ૧. ૦-૪-૦.

આ નાનકડા પુસ્તકમાં કમ્પ પ્રદેશના સાદસિક
ગૌરવી અને વીરમહાઓની પ્રેમ-સીધાં અને

કુરમાનીની ૧૩ કથાઓ લેખકે ટુંકમાં આણેલી છે.
કુછી છતાં એ કથાઓ કમ્પીઓના સાદસિક જીવ-
નની આપણને ખાતરી કરાવે છે અને અત્યારના
આપણા કમ્પી ભાણ્યોમાં એ સાદસિકૃતિ કથાઓ
આવી દશે તેની જાંખી કરાવે છે. કમ્પીઓએ સાદ
સનાં પાન ગળાયુધોમાંથીજ પીધાં છે, એવી એ કથ-
ઓ વર્ણવતાં ખાતરી થાય છે.

કિરણુલલિતઃ લેખકઃ રા. અમરુદ્ધ લલિતે ઈન્દ્રા
લીમ. મુદ્દ ૦-૪-૦.

એક મુસ્લીમ અને કમ્પી છતાં શુદ્ધ ગુજરાતી
ભાષામાં લેખકે લખેલો આ કાવ્ય સંગ્રહ ભેદ અમને
આનંદ થયો છે. અલગત કાવ્ય વરીએ એમની
કૃતિઓમાં ઉલ્લેખ છે પરંતુ લેખકનું નામ અને
પરિસ્થિતિ જોતાં તે સ્મર લાયક છે. ખાસ કરીને
વધારે ધ્યાન આપતાં જેવી વાત એ છે કે એ
કાવ્યોમાંના જાત અને વિચારો માત્ર પૌરાણીક
ધર્મશાસ્ત્રમાંથીજ નહિ પરંતુ હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર-
માંથી પણ લેવાયા છે. લેખકની એ ઉદાર
ધર્મભાવના મટે અમે અભિનંદન આપીએ
છીએ અમારી ખાતરી છે કે તેઓ ઉત્તરોત્તર વધારે
સારું લખી રાખશે.

કાઉન ઠાયરી અને પોકેટ ઠાયરીઃ
પ્રકાશકઃ પી જનરલ બુક ડિપો, પ્રીન્સેસ સીટ,
મુંબાઈ, ૨.

સામાન્ય રીતે બીજા પ્રકાશકો એક એક વર્ષની
ઠાયરીઓ પ્રકટ કરે છે-કાંતો ગુજરાતી વર્ષ પ્રમાણે
કાંતો અંગ્રેજી વર્ષ પ્રમાણે. આમાં એક વિશેષતા
છે. આ ઠાયરીઓ લગભગ સવા વર્ષ મુખી થાય
તેવી છે ૧૯૮૪ ના કાર્ડનું મુ. ૧-૨૬ મી બ્રાડેટા
૧૯૨૭ થી માંડીને ૧૯૮૫ ના માત્રસર વડ ૫-૩૦ મી
ડીસેમ્બર ૧૯૨૮ મુખીની લોલીઓ અને લારીઓ
એમાં સમાવી છે મુંદર કાવ્યો અને છપાઈ એનાં
ખાસ આકર્ષણો છે.

સામાન્ય સ્વીકારઃ સમાજ એવકઃ વર્ષ ૪
અંક ૪ પા. ૯, ૧. ૧-૪-૦ સાહિત્ય સમા-
ચારઃ પુ. ૧; અંક ૪. વનિવા વિજ્ઞાનઃ વર્ષ
૧૯; અંક ૧. પા. ૯. ૧. ૧-૮-૦ વહેરા ઉદય
વર્ષ ૧; અંક ૭-૮.

નૂતનવર્ષાભિનન્દનમ્ .

વાંછા વેલ વધી વધી રસવતી લીલી રહેા શોભતી,
આશાની ઠગિઓ ખિલેા નવનવી ફૂલેા ફૂળેા ફારેમો;
લક્ષ્મી હો ભરપૂર પૂર્ણ સુખમાં માલેા સદા સર્વદા,
આપેા નૂતન વર્ષ નિત્ય નવલા આનંદ આ આપને.

ગિરિધર શર્મા.

“ ગુણસુન્દરી ” નાં રસિક વાચકોના હાથમાં વિધિવિધ રસસામગ્રીથી ભરેલો આ હીપોત્સવી અંક મૂકતાં, પ્રતિવર્ષની પ્રજ્ઞાલિકાં મુજબ, આવતી કાલથી શરૂ થતાં નવા વર્ષમાં આપેા અંતઃકરણપૂર્વક અભિનંદન આપીએ છીએ. ઠગિશ્રી ગિરિધર શર્માની ઉપકુંઠત અંતરેનજા મુજબ અમારા વાચકો એ નવા વર્ષમાં શારીરિક, માનસિક અને આર્થિક ઉન્નતિ સાધી સુખમાં મહાલે એમ અમે સહુદય ધનછીએ છીએ. એ સર્વમાં અમે શારીરિક ઉન્નતિને પ્રથમ સ્થાન આપીએ છીએ, કારણ કે સળળ, તંદુરસ્ત શરીર વિના માનસિક ઉન્નતિને આનંદ માણી શકાતો નથી કે આર્થિક ઉન્નતિને સંપૂર્ણ લાભ લેાગવી શકાતો નથી હિંદનાં પુરૂષો એ સત્ય હવે સ્વહાથે સમજવા લાગ્યા છે. તેમની ખાત્રી યષ્ઠ છે કે માતૃભૂમિની ગુલામીની બેઠીએ તોડવાં માટે શારીરિક તાલીમ લીધા વિના છુટકો નથી. તેમના નિશ્ચયના ફળરૂપ ઠેરઠેર અખાડા ખુલ્લા મૂકાવા લાગ્યા છે. પુરૂષો એ પ્રમાણે તાલીમ લઈ પોતાના શરીરને મજબુત અને તંદુરસ્ત બનાવી રહ્યા છે પરંતુ એકલો પુરૂષ-વર્ગ એવી તાલીમ મેળવે તેથી માતૃભૂમિને ઉદ્ધાર નહિ યષ્ઠ જાય. હિંદની ભાવી પ્રજાને મુદ્દલ બનાવવાને આધાર માટે લાગે પ્રજાની, માતાઓની તંદુરસ્તી પર રહેલો છે, એ આપણે બૂલવું ન જોઈએ. એટલા માટે સ્ત્રીવર્ગે પણ આવતા વર્ષમાં શારીરિક તાલીમને પ્રથમ સ્થાન આપવું જોઈશે. ગુજરાતની પહેનેા નવા વર્ષમાં અમારા આ સંદેશને ઝીલે અને પોતાનું શરીર મજબુત અને તંદુરસ્ત બનાવવા પ્રયત્નો આદરે, એવી અમારા હૃદયની અભિલાષા છે. એટલું જરૂર ચાહ રાખવું જોઈએ કે તંદુરસ્ત શરીર વિના તેઓ પતિની યથાર્થ સહચારિણી કે તંદુરસ્ત બાળકોની માતા નહિ બની શકે; ઉલટાં તેઓ કુટુંબને ભારરૂપ બનશે. ગુજરાતની સુન્દરીઓ એમ પતિને કે બાળકોને ભારરૂપ ન બની રહે એ જોવાને અમે ઇતિભર છીએ અને તેટલા માટેજ આ માસિક કેટલાક આસ પ્રયત્નો એ દિશામાં કરી રહ્યું છે. બાળકોને તંદુરસ્ત રાખવાની સૂચના આપતાં લેખો આપવા ઉપરાંત, પહેનેાને

પોતાની કસરત માટે પણ યોગ્ય સૂચનાઓ મળે એવા લેખો અમે ખાસ તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરીએ છીએ. ગયા બુન માસના “ મહિલા અંક ” માં એવો એક લેખ અમે આપ્યો હતો. જીઓ અખાડામાં જઈને તાલીમ લઈ શકે એવા સંભોગો અત્યારે નથી, એ ભેદને ધ્યાનમાં ધેર્યાં ધેર્યાં પણ યોગ્ય શારીરિક કસરત કરી શકાય એવી સૂચનાઓ ચિત્રો સહિત એ લેખમાં આપી હતી. આ અંકમાં એવો બીજો ઉપયોગી લેખ અમે આપીએ છીએ. એક વખત માંદલી રહેતી આ અમેરિકાની સૌથી તંદુરસ્ત માતા કેમ બની શકી, તે એ લેખ સમજાવશે. કુદત ખુલ્લી હવા અને ઘરકામથી પણ કેટલી બધી તંદુરસ્તી મેળવી શકાય છે તે એ લેખ વાંચી સમજી શકાશે. જેઓ ઘરકામ કરવામાં ન્હાનમ સમજે છે યા મુંઢતા નષ્ટ થાય છે એમ માને છે, તેમને એ લેખમાંથી અણમૂલા પાઠ શીખવાના મળશે. એ લેખનું યથાર્થ મનન કરી શુભરાતની અમારી જહેનો એ લેખિકા જેવીજ તંદુરસ્ત માતા બને અને આખા કુટુંબને સુખી બનાવે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ. નૂતન વર્ષનાં અભિનંદન સાથે અમારા એ સંદેશ વાચક જહેનો. જીવે અને માતૃભૂમિના ઉદ્ધારમાં યોગ્ય ફાળો સત્વર આપે, એટલો પ્રભુ પ્રત્યે અમારી પ્રાર્થના છે.

સૂચના.

દીપોત્સવી અંકને લાયકની રસસામગ્રી વધુ પ્રમાણમાં આપવાના કારણે આ અંકમાં “ સ્ત્રીજગત ”, “ સંગીત શિક્ષણ ” વગેરે ચાલુ વિષયો આપી શકાયા નથી. ઉપાધ્યાયનાં પરિણામ પણ આવતા અંક માટે મુક્તવી રાખ્યાં છે. આટલું છતાં સ્થળ સંકેતને કારણે કેટલાક ભૂલ્લીતા લેખક-લેખિકાઓના લેખો અમે આ અંકમાં લઈ શક્યા નથી, તે માટે તેમની ક્ષમા યાચીએ છીએ. તંત્રીઓ.

लुब्धो ह्य. पतिश्रीता मम पादौ
 भी कार्यम गुज । ती समाने
 श्रीयुत शब्दांगम आगच्छ आवश
 तद्विधी विन. । संभ्रम मेर.

मुल्लुसुंदरी

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ
વર્ષ ૫ મું.] ડિસેમ્બર ૧૯૨૭ [અંક ૪ થો.

જગનાં ઊંડાણ.

આત્માના ઘાટ અણુદીઠડાં સખિ !
વિશ્વવારી નયણાં ક્રમાવળે,
દિશ-દિશના દિપ શુથી લાવળે:
જગનાં ઊંડાણ હેયે કીલવા સખિ !

ઉરના અધાર અવરોધવા સખિ !
પ્રેરણાના પુર મંકટાવળે,
જીવનની ચેતના જમાવળે:
જગનાં ઊંડાણ હેયે કીલવા સખિ !

ભિંમિએના બારણા ઉઘાડવા સખિ !
હેયા હોડાલને કુલાવળે,
ચાલ લારી ગીતડાં જમાવળે:
જગનાં ઊંડાણ હેયે કીલવા સખિ !

પુણ્યના પ્રકાશ પમસાવવા સખિ !
ગાણમાં પ્રભાત લારી લાવળે,
ત્રેમની વિરાટતા પડાવળે:
જગનાં ઊંડાણ હેયે કીલવા સખિ !

સુદરીઓને સંદેશ.

સવાલ.

જવાબ.

૧. આપ શુભસુદરી કોને કહો ?

જે સદ્ગુણોમાં જ સુદેશતા ભરી હોય અને સદ્ગુણો પર જેનો પ્રભુ લાવ હોય તેને જ 'શુભસુદરી' કહું.

૨. આપ રૂપસુદરી કોને કહો ?

કુદરતે જે રૂપ બદ્યું હોય તેમાં કૃત્રિમતા ન બેળ-વતાં સંતુષ્ટ રહે તેને જ 'રૂપસુદરી' કહું.

૩. 'સંયુક્ત અને વિમક્ત કુટુંબની પ્રથા વિષે આપનો કંઈ મત ?

વિમક્ત કુટુંબના કરતાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથાને હું વધુ લાભદાયક માનું છું.

૪. પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી સ્ત્રીઓએ, આપને મતે, શું લેવું ? શું ન લેવું ?

સ્વમાન, નીડરતા, અવલોભનશક્તિ, સ્વાવલંબીપણું, વિદ્યાની આકાંક્ષા અને સ્વદેશ પ્રેમ હિત્યાદી પશ્ચિમના નારી-જીવનમાંથી લેવું. અધટિર પૌષાક, હાડબહારનું છટાપણું, અને હબ વધા પછી થોડા સમયમાં છુટા છટા છલ્લા પશ્ચિમના સ્ત્રી-જીવનમાંથી ન લેવું.

૫. શહેરની સ્ત્રીઓને પર્યોરનો વખત સામાન્યતઃ જોળે બાય છે. તે વખતે, આપને મતે, સ્ત્રીઓએ ક્યું ઉપયોગી કાર્ય કરવું જોઈએ.

બપોરના વખતે આદર્શ સ્ત્રી પુરોના જીવનચરિત્રો વાંચવા, ઘરના ખોરાક તથા બીજા વસ્તુઓ સ્વચ્છ કરવામાં, શીવણ, ભારત વીગેરે ઉપયોગી કળાના ગુણો ખીસવવામાં તથા ગામમાં ચાલતી સ્ત્રી સંસ્થાઓમાં જઈ લાભ લેવા તથા આપવાનું ઉપયોગી કાર્ય કરવું.

૬. શુભરાતણું વિષે આપ શું ધારો છો ?

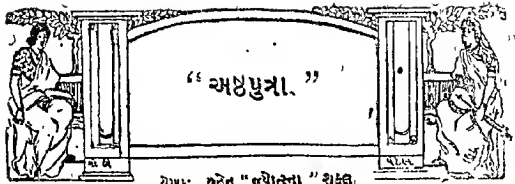
'શુભરાતણું' લાલી, લોળી, પતિપ્રેમપરાયણ અને ધર્મમાં અડઘન શ્રદ્ધાવાળી હોય છે.

૭. શુભરાતની સુદરીઓને કહેવા જેવો આપનો કંઈ ખાસ સંદેશ ?

શુભરાતી 'સુદરીઓએ મન, વાણી અને ક્રિયાથી પતિસેવા, કુટુંબસેવા વીગેરે એવા કાર્યો કરવા કે જેથી ધર્મ, દેશ તથા સ્ત્રીજાતિની ઉન્નતિ થઈ શકે.

(લેડી) સૌ. લક્ષ્મીબાઈ જગમોહનદાસ.

[૧]

સમય: મધરાત

[સમ અંડપમાં કેટલાંક સ્ત્રી પુરુષો આવળાંકરી રહ્યાં છે. મધરાત થઈ ગઈ છે. પ્રભાતમાં સમ સુદર્ત છે તેની તૈયારીઓ થાય છે. અંડપનાં મધ્ય ભાગમાં બે સ્ત્રીઓ સાથીઓ પૂરે છે: છોકરાઓ આસોપાલવનાં તોરણ બાંધે છે અને ગોર વર કન્યાને માટે ચોરી બાંધે છે એ કન્યા દૂર સૂતી સૂતી આ બધું જોઈ રહે છે અને હર્ષ શોકના તરંગે ચડે છે.]

બાળા: ત્હને મધુરી, શા વિચાર આવે છે ?

મધુરી: વિચાર વળી શા આવે ?

બાળા: નહીંરતો, આ બે ચાર કલાક પછી ત્હારે આંખું છુવન ફરવાઈ જશે; એવા પ્રસંગે માણસને કંઈ વિચારન ન આવે ?

મધુરી: પણ એમાં વિચાર કરવા જેવું છે શું ? બધાં પરણે છે તેમ હું પરણીશ, એમાં નવું શું છે ?

બાળા: બધાંની વાત હું નથી જાણતી, હું તો ત્હારી વાત જાણું છું. બધાં તો પરણી નાખે છે; પણ ત્હારું શું ? ને એ છેલ્લી ધડીએ તો બધાંનેજ કંઈ કંઈ લાગણી થાય, ત્હને એવું કશું નથી થતું ?

મધુરી: તું એવી વાત ન કરીશ હોં, નહીં તો પછી હું રડી દઈશ.

બાળા: અરે વાહ રે ! મેળે મેળે પરણવા નીકળી ને હવે રડે શાની ?

મધુરી: કેણુ જાણે, આ જન્મજીવનને હું જોકે છું ને ત્હારું ચિત્ત ઠેકાણે નથી, રહેતું ને રહું રહું થાય છે, શી જેની દશા ?

બાળા: ગાંડી છે કે શું ? એમાં વળી રડવાનું શું ?

[અચાનક બાળકોના રડવાનો અવાજ ત્હને કાને પડે છે. અવાજ વધારે પાસે આવે છે અને મધુરીની મોટી ખેંચે ત્યાં આવી પહોંચે છે. ત્હેની બે પાસે બે બાળક ચાલે છે. એક બાળક એની કેડમાં છે, એ ગભગભાતે લાગે છે. કેડમાંના બાળકને નીચે મુઠ્ઠી એ હતાશ થઈ હોય એમ મ્હાન વદને એસી જાય છે.]

બાળા: કેમ જન્મ જીવન, આ બધાં કેમ રડે છે ?

જન્મ: કેણુ જાણે, કેમ રડે છે તે સમજાવું નથી. આજ સવારનાં એ બધાં રડવાં કરે છે. પેલાં બે જણને તો જન્મ તેમ હાંધીને આવી.

બાળા: પણ કેમ રડે છે તે ત્હને ન જાણે ?

જન્મ: જાણીને કરવું શું હતું ? હું હવે

એમનાથી એવી કંટાળી ગઈ હતું કે કશું પૂછ-
તીજ નથી, રડવું હોય એટલું રડવા દઉં છું.
ચાક્ર છે ત્યારે એમની મેજે મુઠાં રહે છે ને
રમે છે કે ઉઘી જાય છે.

બાળા: ત્હમેં તો નવાઈ જેવી વાત કરો
છો. બાળકો આગ કકળતાં હોય ને આપણી
ધીરજ કેમ રહે?

જમ્મુ: ધીરજ રહે કે ન રહે, કહીએ કેને ?
[પેલું ન્હાતું બાળક વધારે રડે છે ને
ઉલટી કરે છે. જમ્મુ હુમડાંના હેડાથી બાળકનું
મ્હોં સ્વેજ લુછે છે ને એમને એમ બેસી રહે
છે. બાળા અભયબીથી આ મહિનતા જોઈ
રહે છે.]

મધુરી: મ્હોટી બ્હેન, આ ગાલીઓ જ-
ગડો છે હોં.

જમ્મુ: હરી, એવું કંઈ નથી બગડ્યું.

મધુરી: પણ મોઢ અદો બેસે તો ખરાજ
લાગે ને ?

જમ્મુ: ત્હમે બધા આમ પજવ પજવ શું
કરો છો ? ત્હમને મ્હારી જરા દયા નથી
આવતી ? જરા વાર તો જોઈને બેસવા દો.

બાળા: સાને દું સાક્ર કરી નાખું, બેગા શું ?

જમ્મુ: હા, કરો; દમખાં બટુ મોઢ ચાપ છે
પણ પરખરો ને મ્હારી જેમ પાંગ છ...

મધુરી: (કમકમાથી) મ્હોટી બ્હેન, એવું
ન:બોલો છો હોં.

બાળા: બટુબ્હેન, ત્હમે મેં આમ બીજી
ઓંબાની જેમ શું કરો છો ?

જમ્મુ: હું તો અમર્યા બોમું છું. પણ
વાત કંઈ બોટી છે ? બાળી હું તો પાણું
હજીવું છું કે મ્હાગ જેવું કેળવે ન ચગો,
પણ મ્હારું હજીવું કંઈ થવાનું નહીં ? જાણા !
મ્હને કંઈ ત્હમની જેમ કરવું નહીં ? ત્હ
અમરું દોષ ? ચોખ્ખા નહીં અમરું દે. હા !
પણ હું કાં શું ? (બાળકોને જગાડીને)
આમાંથીજ હું છૂટી નથી થતી. અને હવે તો

મ્હને જીંદગીમાં કંઈ રસ નેવું પણ નથી રહ્યું.
પણ એ તો નથીજતી વાત છે, એમાં આપણે
શું કરીએ ?

[ત્હની આંખોમાં પાણી આવી જાય છે.
મધુરી ઉંડા વિચારમાં ડુબી જાય છે. તેનાં
સ્વપ્નાં જાણે છુટી જતાં હોય એવું દર્દ એના
મુખપર જણાય છે ને બાળા સચિત વદને
એના તરફ જોઈ રહે છે. જરાવારે મધુરી
બગડે છે : “ એમાં આપણે શું કરીએ ? ”
એના કપાળપર કરચલીઓ પડે છે.]

[૨]

સમય: સવારના દશ. [લગ્ન ક્રિયા પૂરી
થઈ છે ગોર આશીર્વાદમંત્ર બજી છે. વરુન્યા
વડિલોને પગે લાગવા માટે ઉઠે છે.]

માતા: (મધુરીને) પહેલાં ગોરમદારાજને
પગે લાગો. (મધુરી તેમ કરે છે).

ગોર: ‘ઐષ્ટુષ્ઠા સૌભાગ્યવતિ મય !’
(મધુરી શુસ્તાથી ત્હના સામે જોઈ રહે
છે. એના હાથમાંથી હેડા હેડીનું પાનેતર
પડી જાય છે).

માતા: (મધુરીને) સંધું પકડ, પડવા
ન દઈએ. ચાલો હવે આગળ, ત્હારાં સાસુ
મસરાને પગે લાગ. (મધુરી હમી રહે છે).

માતા: શું થયું ?

મધુરી: હું નથી આવવાની.

માતા: કેમ ?

મધુરી: મ્હારે મોઢને પગે નથી લાગવું.

માતા: એટલે ?

મધુરી: એટલે એમ કે પગે લાગીને
મ્હારે ભાવા ભાગીર્વાદ નથી પામવા. (મધુ-
રીનો વર આમર્યાથી એના સામે નજર કરે
છે ને હસી રહે છે).

માતા: મંડી છે કે શું ? પગે લાગવા
ચિના ચામે ? (બાળકોને) અહીં બાળા, આને
શું કહવ બરાણું છે ?

બાળા: (પાસે આવીને) મધુરી આમ ગાંડાં ન કાઢે; જા બા કહે તેમ કર.

મધુરી: પણ એ શોશા આવું આવું શા માટે કહે છે? બધાજ આવા આશીર્વાદ આપે તો...

બાળા: તો શું? હોને કહેતા, બધાની ભાવના કંઈ સરખી હોય છે? ને કાઢના કહેવા પ્રમાણે કંઈ થાય છે?

માતા: (અકળામણથી) તે કેમ એવું શું છે? આ ફગેલી શી કરો છો?

બાળા: છે તો કંઈ નહીં, પણ માથુસો બોલે છે સારે પરિણામનો વિચાર નથી રાખતાં બીજી શું? (મધુરીને) જા, બહેન; બધાને પગે લાગ જા.

(એક પછી એક બધાં વડિલોને હંપતિ પગે લાગે છે અને વિવિધ પ્રકારના આશીર્વાદ પામે છે).

(સ્ત્રી મંડળ ઉપસા પ્રકાર વિશે ધીમે ધીમે ચર્ચા કરે છે).

એક સ્ત્રી: શાંતા બહેન, મધુરીએ કાંઈ તે જોયું?

શાંતા: એ તો હજા એવી.

બીજી સ્ત્રી: પણ એમાં ગોરે એવું શું કરી નાખ્યું કે એણે આટલા હથકા કર્યા?

શાંતા: ‘ અટપુત્રા ’ નો આશીર્વાદ આપ્યો. તે આજની સ્ત્રીને ગમે?

પહેલી સ્ત્રી: એહો હો! તે આજની સ્ત્રી શું સ્ત્રી નથી?

(બધી સ્ત્રીઓ હસી પડે છે. બાળા આવે છે)

બાળા: (ગંભિરામથી) એમાં હસવા જેવું કંઈજ નથી. ‘ અટપુત્રા ’ નો આશીર્વાદ આપવો એ તો એક રિવાજ થઈ પડ્યો છે. મધુરીએ જોને આટલું મહત્ત્વ ન આપ્યું હોત તો ચાલત બાકી લગ્ન થતાં જ ‘ અટપુત્રા ’ ને ‘ હોકરાંધી ધર જરજે ’ ના આશીર્વાદ કાઢતે ગમે તો નહીંજ.

શાંતા: ત્યારે તો પરણવું નહોતું.

બાળા: શા માટે ન પરણે? પરણવું ન પરણવું એ સૌની પોતાની ખુશીની વાત છે.

પહેલી સ્ત્રી: તો પછી આવા આશીર્વાદ મળે ત્હેમાં આટલું મિનસ-શો?

બીજી સ્ત્રી: સ્ત્રી થકને એવા તરંગી વિચાર કંઈ ચાહે?

બાળા: એમાં મિનસ કરવા જેવું કંઈ નહોતું એ ખરું; બાકી સ્ત્રી ‘ સ્ત્રી ’ છે અને અને તે પરણી, માટે કંઈ ત્હેને લાગ્યાં બધાં બાળકો હોવાંજ નોંધએ એવો નિયમ નથી.

શાંતા: જરે ગાંડી! સમજ્યુ અસમજ્યુ બોલ્યા ન કર.

બાળા: એમાં અણસમજ જેવું શું છે? લગ્ન કરવાં કે નહીં એ જન્મ-માથુસની ઈચ્છા પર આધાર રાખે છે, તેમજ બાળક હોવાં નોંધએ કે નહીં અથવા કેટલાં હોવાં નોંધએ એ પણ માથુસની ઈચ્છા પર આધાર રાખે છે.

પહેલી સ્ત્રી: તું તો ખર્ખી છે, એમાં માથુસ શું કરે? એ કંઈ કાઢના હાથની વાત છે?

બાળા: હાથની તો ખરીસ્તો. માથુસ ધારે તે કરી શકે.

શાંતા: માથુસ બીચારા શું કરે? અને ત્હેમાંથી સ્ત્રી-એ બીચારી શું કરે? જોની મધુરીની બહેનની કેવી દશા છે? અત્યારમાં તો એને છ બાળક થયાં ને સાતસાની તૈયારી છે. એની સ્થિતિ જોઈને તો આપણને પણ દયા આવે. દરેક બાળક વખતે એ મરતી બસે છે. ને છતાં દોઢ એ વર્ષ થાય કે પાછો એ પ્રસંગ આવી રહે. એ કંઈ થોડી અકળાય છે? પણ એમાં એ બીચારી શું કરે?

બીજી સ્ત્રી: એકલી જમ્મતી વાત છે? બધીજ સ્ત્રીઓનું એવું. મ્હારી બાણેજને તો લગ્ન પછી કોઈ દિવસ મ્હેં ખુશીથી ફરતી નોંધજ નથી. એ સગર્ભાં હોય, સુતાવડમાં હોય,

કે હેને. અંજે આવેલી બીમારીમાં હોય. આ ત્રણ સ્થિતિથી જીદી હાલતમાં એ કાઠ કાળે હોતીજ નથી. પણ એમાં એ શું કરે ?

બાળા: કેમ, પોતાની તબિયતને માટે પોતે કાળજી ન રાખે, પોતે સમજે નહીં તો બીજું કોણ સમજે ? ને બીજું કોણ શું કરે ?

સાતા: પણ સ્ત્રી બીચારી શું કરે ?

બાળા: સ્ત્રીને ઇશ્વરે સારું મારું સમજવાની શક્તિ નથી આપી ?

સાતા: સમજીને કરે શું ? પુરુષને કોણ સમજાવે ?

બાળા: સ્ત્રી સમજે તો પુરુષ પણ સમજે. પુરુષને સ્ત્રી સમજાવે. બધાજ પુરુષો એવા મુર્ખ કે પશું જેવા ન હોય. એ તો સ્ત્રી પુરુષ બેઉએ સમજવાની વાત છે. પુરુષનો દોષ હશે, પણ બધો દોષ એકલા પુરુષને માથે દોળવેા નકામે છે. સ્ત્રીએ સમજીને સબળ પ્રયત્ન કરવા જોઈએ. એમણે તો વધારે સંયમી થતાં શિખવું જોઈએ ને પુરુષને શિખવવું જોઈએ.

સાતા: થયાં સંયમી. ને ધાર કે સ્ત્રી સંયમી હોય ને તોયે પુરુષ ન સમજે ન શિખે તો ?

બાળા: તો એવા પુરુષને કહી દે કે, આ રીતે આપણે સાથે રહેવું નહીં પાલવે. માતા થવું એ સદ્બાગ્ય છે, પણ તન્દુરસ્ત રહીને તન્દુરસ્ત બાળકને જન્મ આપી શકાય તોજ, પણ બાળકને જન્મ આપવાની શક્તિ ન હોય, હેમને ઉછેરવાની પણ શક્તિ ન હોય; બાળકને પોષવાનું ને ઉછેરવાનું જ્ઞાન ન હોય; બાળક અધમુખ્યા જેવું જન્મે ને જીવે, ને મોટું થયા પછી પોતાને જન્મ આપવા માટે માતા પિતાને શાપ આપે; એ કરતાં બાળક વિનાના રહેવું એ વધારે સારું છે. અને જ્યાં એક બે બાળક પણ ઉછેરી ન શકાતાં હોય ત્યાં વધારેની તો કશ-

નાથે કેમ સહન થાય ? મધુરી આ બધું સમજે છે ને તેથીજ ગોરે 'અષ્ટપુત્રા' તો આશીર્વાદ આપ્યો ત્યારે એને ગુસ્સો ચઢ્યો હતો.

[બધી સ્ત્રીઓ કુતુહળથી આ વિચિત્ર લાગતી વાત સાંભળી રહે છે ને એના અશ-ક્યપણા માટે માંલોમાંલ અર્થા કરે છે.]

[૩]

[મધુરીને સાસરે કેટલીક સ્ત્રીઓ બેઠી છે, વહુરના વરઘોડાની રાહ જોય છે ને સવારના પ્રસંગ પર વાતો કરે છે.]

એક સ્ત્રી: (હાથનો ચાળો કરીને) ખાસ્તું હાથમાંથી પાનેતર ફેંકી દીધું. કેટલો મિનસ! મહારા જેવી મા હોય તો એ તમાચા ચોલી કાઢે.

બીજી સ્ત્રી: ને આ છોકરાએ પણ જોવા કર્યું. બીજે કાઠ હોય તો ત્યાં ને ત્યાં બતાવી આપે. છોકરીની જાતને એ શામે ?

ત્રીજી સ્ત્રી: છોકરી શાની ? મોટી ત્રણ છોકરાંની મા જેવડી તો છે; મહારી મણીને એ હામરે ચાર બાળક થયાં હતાં.

પહેલી સ્ત્રી: તે એ કંઈ ત્વમારી મણી દીધી ? એને તો છોકરાં નથી જોઈતાં. એને તો રહેલ સપાટા કરવા છે, નાટક સીનિમામાં બટકવું છે, બાપણો કરવા છે, ને વરની સાથે સાથે શરીને છાણપુતળાના નાચ કરવા છે, બાકી આવું હોય ?

બીજી સ્ત્રી: ને પેલી બાળાએ મુઠ કેવી બેલતી હતી ?

(બધાં મોંએ લુગડાના છેડા ધમને બાજે ચરમાતાં હોય એમ હસે છે.)

ત્રીજી સ્ત્રી: હાહકતો કળજુગ આપ્યો બેઠેન ! આજની છોકરીઓ જે નહીં એમને એ બોધું. આપણા વખતમાં કાંઈની મગફર હતી કે ચું કે ચાં કરે ?

શાંતા: ને જોતે તે યે કેવું જોતે? અહીં
બહેન, આ તો નવું જોયું; આપણે સ્ત્રીઓને
તો બાળકો વિના જીંદગીજ કેવી ચકારી
લાગે? પછી આપણે બીજું નહું પણ શું?
ને જાળક તો એ યે હોય ને દશે હોય, તેમાં
કંઈ આવું થાય?

ત્રીજી સ્ત્રી: લે ને, મ્હને તેરમે વર્ષે પહેલો
છોકરો થયો; ને પછી બીજાં પંદર થયાં.
બધાં જીવ્યાં નહીં, પણ થયાં એમાં શું જોડું
હતું? એ તો પ્રભુની લીલા છે; એમાં
આપણું શું છે?

બીજી સ્ત્રી: જેવું જેવું નશિય. આ
મ્હારે ત્યાંજ કું છું; મ્હારી એ છોકરી છે;
એક વડુ છે; ધરમાં ચાર સ્ત્રીઓ એટલે દર
વર્ષે એક એ એક એ સુત્રાવડ તો હોય જ ને!
એમાં શું થઈ ગયું? અને આપણે સ્ત્રીઓને
તો એજ હોય ને? બીજું આપણે કરવાનાં
પણ શું હતાં? ને સાળાં માદાં થઈએ કે
છોકરાં મૂઆં સારાં ન થાય કે ન રહે તેમાં
આપણે શું કરીએ?

પહેલી સ્ત્રી: હાસ્તે, એ તો પ્રભુનું કાર્ય
થાય, આપણે શું કરીએ. નશિયમાં હોય તો
જીને ને ખાસ્તું થઈ જાય.

(વાળાં વાળતાં સંભળાય છે એટલે
બધાં ઉઠીને બહાર જાય છે. વરચોડો બારણા
પાસે આવી પહોંચે છે. વરકન્યા ગાડીમાંથી
ઉતરે છે ને થોડીવાર મંધુરીની સાસુ બેઠને
વધાવે છે ને પોંચે છે.)

(પાછળ ઉઠેલી સ્ત્રીઓ ગાય છે).

“ વડુ આવી વડુ બારણે આવી, ”

(મંધુરીની જોડાણી પાછળથી આવીને
ગાવા લાગે છે.)

“ મ્હારું ને ત્હારું કરતી રે આવી
(કોડીલી નચુંદ ઉઠેરે છે.)

વડુ આવી વડુના હાથમાં ઝારી;
હોણ આવી પહોર પુત્રની માડી. ”

શાંતા: અરે! કોમ એવું કંઈ ગાશે
નહીં હોં, આ નવાં વડુને ગમશે નહીં.

(કેટલીક સ્ત્રીઓ મંધુરીના સાસુ જોય
છે ને મનક કરતી હસે છે. પોંખવાની ક્રિયા
પૂરી થાય છે, વરકન્યા માતાની સાથે અંદર
જાય છે, ને બીજી સ્ત્રીઓ “ પુછડણું ક્યાં
વળખું રે મ્હારા કુંવર કોડિલા! ” ગાતી
ગાતી પાછળ જાય છે).

[૪]

સમય: એ દિવસ પછીની સંધ્યા. [મંધુરી
ને એનો વર યોગીન્દ્ર નદિ કિનારે બેઠાં છે]

યોગીન્દ્ર: એ બધું ખરું, પણ ત્હેમાં
આટલું બધું ચીઠાવા જેવું તો કંઈજ નહોતું.
આપણે આપણી દષ્ટિએ જોઈએ, એ લોકો
એમની દષ્ટિએ જોય.

મંધુરી: પણ એમની એ દષ્ટિજ બદલવી
જોઈએ. એ દષ્ટિએ તો કેટલાં જીવનનો નાશ
કરી નાખ્યો.

યોગીન્દ્ર: એ હું ન સમજ્યો.

મંધુરી: જુઓ ને, આપણા લોકોને દરેક
વાતમાં નશિયને આધિન થવાની ટેવ હોય છે.
જે કંઈ જને તે નશિયમાં લખ્યું હતું તેથી
જન્મું, માણસ તો એમાં કંઈ કરી શકેજ
નહીં એમ ખીચારા માની લે છે. ત્હેમાં આવા
લોકો રાત દહાડો આવું બધું કલા કરે,
એટલે બીચારાં માણસો એમજ બનવાનું છે
ને જન્મું જોઈએ. એમ માનીને જે થાય તે
થવા દે ને કોઈ વાતમાં સુધારો ન કરે.

યોગીન્દ્ર: હાખસા તરિકે ?

મંધુરી: હાખસા તરિકે એમ કે એક સ્ત્રી
ને એક પુરુષ પરણે એટલે ત્હેમને-સંજોગો
ગમે એવા હોય તો યે-બાળકો થવાંજ જોઈએ
એમ સાધારણ રીતે લોકો માને છે; ને આની
છાપ તે સ્ત્રી પુરુષના મન પર પડવા વિના
નથી રહેતી. તેઓ પણ બાળકના જન્મમાં
માત્ર પ્રભુનો હાથ છે એમ માની ત્હેમની

સંખ્યા તરફ કેવળ બેદરકાર રહે છે, અને બુદ્ધિહિન વૈતિયાંઓથી દેશની પ્રજામાં ઉમેરો કરે છે.

યોગીન્દ્ર: પણ તમે આમ કરો કે આમ ન કરો એમ કોઈ કોઈને હિંદુવા જાણ છે ?

મધુરી: કહેવા કોણ જાણ ? પણ સામાન્ય દષ્ટિબિંદુજ એવું હોય ત્યાં બીજું શું થાય ? બાળપણથી એવીજ વાતો સાંભળવાની રેવ હોય, વાતાવરણજ એવી ભાવનાથી ભરી મૂક્યું હોય, ત્યાં બીજા કોઈ વિચાર માણસોને આવે પણ શી રીતે ? સગન ! એટલે વિલાસનું સાધન, સહજવન એટલે શરીરના ભોગ, સંસાર એટલે પ્રભવદિ એટલુંજ એ બધાં શિખે છે. શ્રી પુરુષના સંસારમાં આથી વધારે ઉચ્ચ પ્રકારની ભાવના હોઈ શકે એવું તો એમને બાન પણ નહીં હોય. દામ્પત્યના નિર્મળ સહયોગની તો એમને ઝાંખી પણ શાની થાય ? આ દશામાં બીજી શી આશા રાખી શકાય ?

યોગીન્દ્ર: એના ઉપાય શી ?

મધુરી: ઉપાય એ કે જોએ. આ બધું સમજે તેમણે એવાં જીવન જીવી જતાવીને એમની આંખો ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરવો.

યોગીન્દ્ર: એમ ક્યાંથી ધારેલું પરિણામ આણી શકશે ?

મધુરી: પરિણામ બીજાના સંબંધમાં તો આણી શકાય કે નહીં તે કોણ જાણે, પણ પોતાના જીવનમાં તો માણસો ધારે તે પરિણામ આણી શકે. (યોગીન્દ્ર એના સામું જોઈ રહે છે) કેમ અશક્ય છે ?

યોગીન્દ્ર: (હસી પડીને) ના, ના, હું

તો વિચાર કરું છું કે પછી પેલા જોર મદારાજના આશીર્વાદનું શું થશે ?

મધુરી: (શુરસાનો ડોળ કરીને) ચૂપ !
(બાળા શરતી શરતી આવે છે.)

બાળા: (મધુરીને) કેમ મધુરી, કેને ધમકાવે છે ?

મધુરી: આ યોગીનિ, ક્યારેનો ગમે એવું બોલ્યા કરે છે.

યોગીન્દ્ર: હું, તો કંઈજ બોલતો નથી. એક કલાક થયાં એનો સવારો શરૂ થયો છે ને કંઈ કંઈ ન બોલવાનું જોણે છે, ને હું બીચારો મુગો મુગો સાંભળ્યા કરું છું.

બાળા: એ સારું. ક્યા વિષય પર બાપજી ચાલતું હતું ?

મધુરી: જોને, લોકો, નશિયમાં હોય તે યામ એમ કહીને કેવા નમાલા વધ ગયા છે તેની હું વાત કરતી હતી.

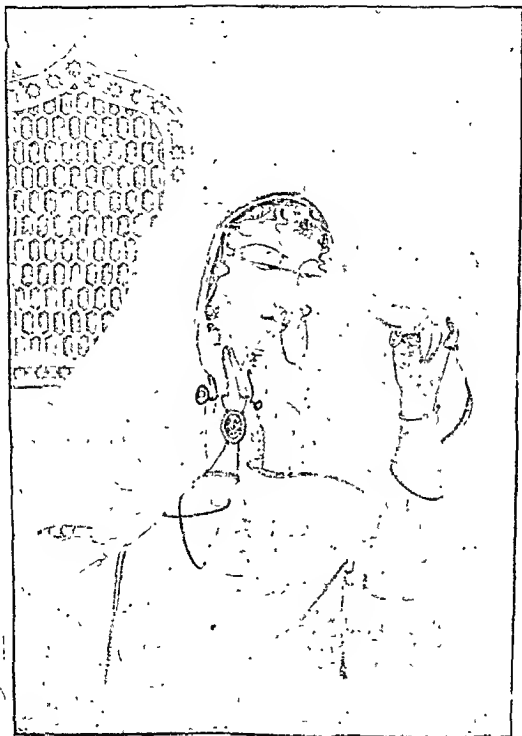
બાળા: (યોગીન્દ્રને) એમાં સવારો શી ક્યો ?

મધુરી: ને એ દક્ષિણી લોકોએ સંસારને સુંદર ઉપવનને બદલે જંગલ જેવો કેમ કરી મુક્યો છે તે હું કહેતી હતી.

યોગીન્દ્ર: (હસીને) એટલું બધું એણે કહ્યું ત્યારે મહે રહેજ જોરના આશીર્વાદનું સ્મરણ કરાવ્યું, એટલુંજ બીજું મહે કંઈ કહ્યું નથી.

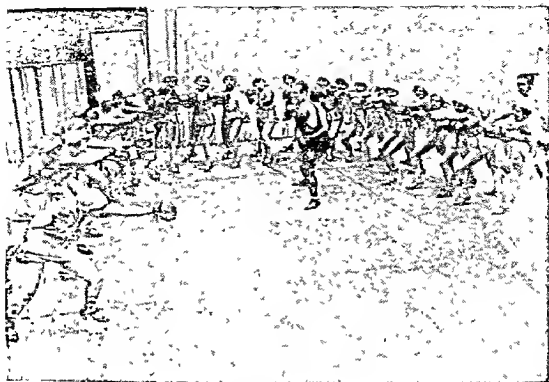
મધુરી: એટલે મહે એને ચૂપ રહેવાનું કહ્યું સમજ ?

(ત્રણ જણ હસી પડે છે.)

ચિત્રકાર :

“ જોડું જ્ઞાણની વાટી. ” [રા. મહામદ જલાલુદ્દીન
સાદજહાનના સમયનું મોગલ જમાનાનું એક સુંદર ચિત્ર.

મુઝાબાજની તાલીમ.
કસરતશાળામાં અમેરિકન લલનાબાઈ મુઝાબાજની તાલીમ લે છે.

મોનપંતી રાણી-મીસ બીચેરીસ કવાલ.

કાન્હુડાને.

લેખક: રા. ઠવિ ગિરિધર શર્મા.

(૨)

ઠહાલુડા, કાન્હુડા, વાંસળીવાળા,

આઓ

સંભળાઓ

વાંસલડીની ફરીયા તે તાન,

મજાલાઓએ પણ મોહી ને પર વાર્યા પ્રાણ

સંભળાઓ વાંસલડીના તે ગાન.

જ્યાં રાધાનું હૈયું ચોણું,

રમ્ય પ્રેમનું તરવ શીખવ્યું,

રાસ રચ્યા મોલોક વસાવ્યું,

જીવનરસમંગીત જમાવ્યું,

આજ ત્યાંજ કંઈ-ના-કંઈ મનસુરાં થાય ખરેખર ગાન!
આઓ,

ફરીયા સંભળાઓ,

ઠહાલુડા, કાન્હુડા, વાંસળીવાળા.

(૩)

મણિ વિહોણી શંખીનીશીં આકુલ,

જલ વિહોણી માછળીશીં બાકુલ,

રવિ રહોણી પવનીશીં વિઠ્ઠલ,

વિદુ વિહોણી કુમુદિનીશીં વિકળ,

ભારતભોગતમારી ખિન્ના; અરે કરે આન્દાન:-

આઓ,

ફરીયા સંભળાઓ,

ઠહાલુડા ! કાન્હુડા ! વાસળીવાળા !

વાંસલડીની તેવાન,

મજાલાઓએ પણ મોહી ને પર વાર્યા પ્રાણ

સંભળાઓ વાંસલડીના તે ગાન.

જગદાનાજ પ્યારની ખાતર,

જમનાનાજ ઠહાલની ખાતર,

રાધાનાજ પ્રેમની ખાતર,

કુમળનાજ હેતની ખાતર,

મરતી માવૃમોમને મોહન આપો જીવનદાન !

આઓ,

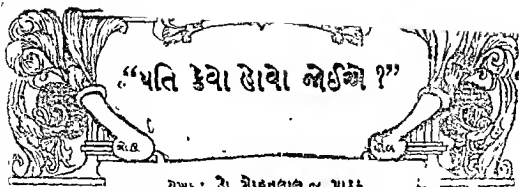
ફરીયા સંભળાઓ,

ઠહાલુડા, કાન્હુડા, વાસળીવાળા !

વાસળડીની તેવાન,

મજાલાઓએ પણ મોહી ને પર વાર્યા પ્રાણ

સંભળાઓ વાસળડીના તે ગાન

“પતિ કેવો હોવો જોઈએ?”

લેખક : ડૉ. મોહનલાલ જી. પાઠક.

“એક અંગ્રેજી માસિકમાં” પતિ કેવો હોવો જોઈએ, અને તેની પસંદગી કેવી રીતે કરવી” એ નામનો લેખ પ્રસિદ્ધ થયો હતો જે કુમારિકાઓનાં હૃદય લગ્ન થયાં નથી, તેમને માટે આ લેખ જોઈશે ઉપયોગી છે, તેજોજ પર લેખી સ્ત્રીઓ માટે પણ ઉપયોગી છે. મુજબ લેખ અંગ્રેજી માસિકમાં, અંગ્રેજ લેખકે અંગ્રેજી પદ્ધતિને અનુસરીને લખેલો હોવાથી તે સર્વાંશી આપણી સમાજને લાગુ નજ પડે, માટે આપણી સમાજને અપરિચીત એવી કેટલીક કલ્પનાઓ કાઢી નાખી આ લેખનું રૂપાંતર કરવામાં આવ્યું છે.

ઉત્તમ પતિ કેવો હોવો જોઈએ એ વિષય ઉપર તંત્રીએ લેખો મગાવ્યા હતા. ઉત્તમ લેખો માટે નજીકનામ રાખ્યાં હતાં. પહેલાં જે ઇનામો સ્ત્રીઓ છૂટી ગઈ. ત્રીજાં ઇનામ એક પુરુષ મેળવવા ભાગ્યદાતા થયો, પરીક્ષકોએ આવેલા અનેક લેખો વાંચીને જે નિકાલ આપ્યો, તે નિકાલનાં વિવેચનનાં કંઈક કંઈક મુદ્દાઓ પહેલાં આપી પછી ઇનામ મેળવનારા પત્રો રજુ કરો છું.

પતિ કે પત્ની ઉભવની પસંદગીમાં જે વસ્તુને અચરચાન મળે છે, તે “પ્રેમ.” પણ એ સર્વસંમત નથી. એક લેખક (સ્ત્રી કે પુરુષ સંબંધી નથી) “ઉત્તમ પતિનો પોતાની પત્ની પર કેવો પ્રેમ હોવો જોઈએ?” એવો પ્રશ્ન કરીને તે “પ્રેમની કસીંગ આરસવજા નથી એવો સ્પષ્ટ ઉત્તર આપે છે.” બીજાં

તો છું, પણ પ્રેમી પતિનો કંઈપણ ઉપયોગ નથી એમ પ્રગટત લેખકનો અભિપ્રાય છે. તે કહે છે “પ્રેમી પુરુષ સારો પતિ થઈ શકતો નથી. પ્રેમી પુરુષ સારો પિતા થઈ શકતો નથી. કેવળ પ્રેમથીજ જેમનાં હૃદય થયાં છે, એવા હંપતિથી પ્રત્યક્ષાદન થતું નથી, અને થાય તો એ હંપતિ સ્વસંતાનની બહુ સંભાળ રાખી શકતાં નથી. તેમને એક બીજા વિના જગતમાં અન્ય કંઈક છે એવું ભાન થતું નથી.”

ઉપર પ્રમાણેનો અભિપ્રાય હૃદયમાં એક નોજ હોય. બાકીનાં હૃદયનાં અભિપ્રાયથી પ્રેમ એ હૃદયનો પ્રાણ છે. વિશિષ્ટ વયમાં આવ્યા પછી વિશિષ્ટ મનોવિકાસો ઉત્પન્ન થાય છે. એવા વિકાસો અનેક કુમારિકાઓએ અનેક વયસ્ત નીચેનાં દૃષ્ટાંતો કાઢીને પ્રદર્શન કર્યું છે. એક કહે — “મારા પતિએ મારા પ્રત્યે પ્રેમ દર્શાવેલો જોઈએ.” બીજા કહે: “પતિએ મારા સર્વ લાઠ ડાઠ પૂરાં કરવા જોઈએ.” ત્રીજા કહે: “પતિએ મારી સ્તુતિ કરવી જોઈએ.” ચોથા કહે: “મારા પતિએ મારે કલ્પેજ કરવું જોઈએ.” પાંચમા કહે: “મારા પતિએ બીજી સ્ત્રી તરફ આંખ સરખી પણ ન ફેરવવી જોઈએ.” એવા અને એ રીતનાં બીજા અનેક દૃષ્ટાંતો કાઢતી કુમારિકાઓ ઘણાં જોઈ હશે.

પતિની પસંદગી કરતી વેળાએ માત્ર પ્રેમનેજ અચરચાન આપવું જોઈતું નથી. કારણ પ્રેમ એ સખ્ત બદ્ધવાપક અને અતિ-

શય સંદિગ્ધ છે. પ્રેમ સાથેજ સૌંદર્ય, પુરુષાર્થ, શરીર, આરોગ્ય, બુદ્ધિ, શિક્ષણ, ઔદાર્ય, એક પત્નીવ્રત, પ્રજોત્પાદનમાં આસ્થા, રહેણી-કરણી, અને શીલ વગેરે બાબતોને પણ પતિની પસંદગીમાં સ્થાન આપવું જોઈએ. પતિ સૌંદર્યવાન હોવો સારો, પણ સૌંદર્ય એ કાંઈ આવશ્યક વસ્તુ નથી. દેખાવમાં સાધારણ હોય, પણ શીલવાન, ધૈર્યવાન, અને શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો હોય, તો તે સૌંદર્યવાન કરતાં પણ શ્રેષ્ઠ છે. જીવનક્રમ સરળ બનાવવા માટે પસંદ કરેલો પતિ નિરોગી હોવો જોઈએ. માનસિક અને આધ્યાત્મિક શક્તિના આધારેજ પૌરુષરવ અંવલંબી રહ્યું છે. એ શક્તિ રોગમયત શરીરમાં અસંભવિત છે. નિરોગી શરીરમાંજ શુદ્ધ સાર્વિક અને સરળ વિચારો ઉત્પન્ન થાય છે.

“પહેલું” ધનામ મેળવનાર સ્ત્રીનો પત.”

“હું” મારા પતિ પાસેથી વધુ કાંઈ ઇચ્છતી નથી. હું તેને જે કાંઈ આપું તેટલુંજ તે મને આપે તો બસ. મારો પતિ મારા જીવનમરનો સહચર, અને મિત્ર હોવો જોઈએ, તેજ પ્રમાણે તેનામાં ત્રણ ગુણ હોવા જોઈએ: પ્રમાણિકપણું, સહાનુભૂતિ, અને હૃદયતા.

“તે પુરુષ હોવો જોઈએ. શરીર અને મનથી સુંદર હોઈને આત્મસંબધી હોવો” જોઈએ. તે દેખવમાં સશક્ત હોવો જોઈએ, તેના ચહેરા પર પૌરુષત્વની રેખા હોય તો તે દેખાવડો ન હોય તોપણ ચાલશે. શરીરથી મને શોભે એવો પતિ, અને મારા બાળકોને શોભે એવો તે પિતા હોવો જોઈએ. પતિની પસંદગીમાં મારા મત પ્રમાણે તંદુરસ્તીને સૌથી વધારે મહત્ત્વ આપવું જોઈએ. સ્વચ્છતા માટે મારા પતિએ અવશ્ય કાળજી રાખવી જોઈએ.

સુખથી રહી શકાય, એટલા પૈસા મેળવવાનું તેનામાં બળ હોવું જોઈએ. પ્રમાણિકપણાથી મહેનત કરવા માટે તેણે શરમાવું ન જોઈએ. પતિ શ્રીમંત ન હશે તો ચાલશે, પણ તેના શરીરમાં કામ કરવાની શક્તિ અને ધરણ હોવી જોઈએ, અને તેણે મને તેની સાથે કામ કરવાની છૂટ આપવી જોઈએ. પ્રેમ, શાંતિ, અને મહત્ત્વાકાંક્ષાને જમાવવા માટે તેણે મને મદદ કરવી જોઈએ. કુદ્દલકમાં કુદ્દલક બાજતથી તે મહત્ત્વની બાજત મુખી દરેક કાર્યમાં તેણે મને તેની બાગીનાર બનાવવી જોઈએ.

તેની બુદ્ધિ ને તેનું શિક્ષણ મારાથી ઉતરતા પ્રકારનું હોય, તો તે પતિયજ શકે નહિ.

મારા પતિનું શીલ, સાદું હોવું જોઈએ. કારણ એવો મને કોઈપણ અધિકાર નથી કે જેના થોડે હું એક નાલાયક મનુષ્યને મારા સંતતોનો પિતા બનાવું. શ્રદ્ધા, સતત ઉદ્યોગ, પ્રમાણિકપણું, અને નિઃસ્વાર્થવૃત્તિ, આટલા ગુણોના શીલ રુપમાં સમાવેશ થાય છે. પ્રાણીમાત્રની તરફ વિશેષ કરીને સ્ત્રી અને બાળકો તરફ દયાઈ દ્રષ્ટિથી જોનાર ઉચ્ચ મનોવૃત્તિવાળો વીરનેજ હું શીલવાન સમજું છું.

વૈવાહિક, ઔષધિક, અને નૈવેદિક દ્રષ્ટિએ તે મારો સહચર હોવો જોઈએ. તેને મારા વડે આત્યંત સુખ મળવું જોઈએ. તેણે અન્ય સ્ત્રી તરફ આંખ સરખી પણ ન ફેરવવી જોઈએ. મારો શક્તિને સાધ્ય મારા પતિની કોઈ પણ ઇચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ એવી મને આશા છે.

મારા સર્વસ્વનાં સ્વામી થવાની મારા પતિમાં યોગ્યતા હોવી જોઈએ. મારો પતિ સર્વગુણસંપન્ન હોવો જોઈએ એવી અપેક્ષા હું કરતી નથી કારણ હું પણ ક્યાં સર્વગુણસંપન્ન છું ? દ્રષ્ટિ સામે જેનું ખેવ રાખીને તેને માટે આ-મરણ શ્રમ કરવો એજ મારી ઇચ્છા છે. મારા પતિએ મારા પ્રત્યે પ્રેમી ધવું. હું પણ તેના પર પ્રમાણિકપણાથી, અને

દ્વાથી અભ્યભિચારી પ્રેમ કરતી રહીશ. મારા પતિને મારા પ્રમાણેજ સંતાનની ઇચ્છા હોવી જોઈએ સંતાનની ઇચ્છા ન હોય તો પછી લગ્નની આવશ્યકતાજ શી છે ?

“ કુશ્વ કેન ”

સ્ટેનરોડે વિશ્વવિદ્યાલય કેલિફોર્નિયા.

* * *

ત્રીભુવં ધનામ મેળવનાર સ્ત્રીનો પત્ર.

પતિ સુંદરજ હોવો જોઈએ, એવું કંઈ નથી તો પણ તેના ચહેરાપર એક પ્રકારનું તેજ હોવું જોઈએ. શરીરનું જે પ્રમાણે આત્મા સાથે, તેજ પ્રમાણે લગ્નથી પુરુષનું સ્ત્રી સાથે અખંડ મિલન થાય છે; એવું તે સમજનાર હોવો જોઈએ. વિવાહીત જોડાંનું ધ્યેય, હિતાહીત અને મત એકજ હોવા જોઈએ. શારીરિક, આધ્યાત્મિક, અને નૈતિક દ્રષ્ટિથી લગ્ન એ પ્રેમનું ચિન્હ છે એવી તેની શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ.

પાતળે એકપત્નીવૃત્ત પાળવું જોઈએ. લગ્ન એ પવિત્ર સંસ્થા છે, એમ માનીને લગ્ન પછીની રિયલિટીમાં શ્રુષ્ઠ માનવું જોઈએ. પતિને સંતાનની ઇચ્છા હોવી જોઈએ, અને તેણે તેના પર પ્રેમ કરવો જોઈએ.

પતિનું વાચન વિદ્યાજ્ઞ, માહિતી વિપુલ, મન મોટું, અને સ્વભાવ સહનશીલ હોવો જોઈએ. તેનો સ્વભાવ યોગ્ય હોયો વિનોદી પણ હોવો જોઈએ. તે નિષમિત અને આત્મસંયમી હોવો જોઈએ.

વધુ દેહારોહ ન કરતાં મુખથી રહી શકાય, એટલા પૈસા મેળવવાની તેનામાં શક્તિ હોવી જોઈએ. પતિનો ઉત્પન્ન પર પત્નિનો દેખરેખ હોવી જોઈએ. શુદ્ધવસ્થાની દશતા માટે તેણે તેની પત્નિના વખાણ કરવા જોઈએ.

પુરુષ જોટલીજ સ્ત્રી પણ સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ, એવા મતનો તે હોવો જોઈએ.

“ એલીઝાબેથ ગ્લીમ. ”

* * *

ત્રીભુવં ધનામ મેળવનાર પુરુષનો પત્ર.

લગ્ન પતિનાં લક્ષણમાં તંદુરસ્તીને પહેલું સ્થાન આપવું જોઈએ. કારણ આ બાબત ઉપર શુદ્ધસાધનમય સુખદુઃખ મુખ્યત્વે અવલંબી રહે છે. પતિ માત્ર સૌંદર્યવાન હોય, એટલુંજ જસ નથી પણ તેના ચહેરા પર પૌરુષત્વની રેખા હોવી જોઈએ. તેનું શરીર સુદૃઢ અને પ્રમાણસર હોવું જોઈએ. તેનો બાધી મજબુત હોવો જોઈએ, તેનો દેખાવ અહંકાર રહિત, અને પ્રસન્ન મનવાળો હોવો જોઈએ. તેનું શરીર સ્વચ્છ, અને કપડાં ટાપડીવવાળાં હોવાં જોઈએ.

શુદ્ધિમાં પતિ પત્નીની બરાબર કિંવા તેનાથી અઢીપાતો હોવો જોઈએ. કાંઈ કાંઈ સમયે પતિએ પોતાની પત્નીની અન્ય સુંદર સ્ત્રીઓ સાથે તુલના કરી તેને ઉત્સાહિત કરવી જોઈએ. તેણે એક પત્નીવૃત્ત પાળવું જોઈએ. બાળકો ઉપર તેણે પ્રેમ કરવો જોઈએ. પ્રત્યેક વ્યવસ્થાને એજ સ્ત્રીનું મુખ્ય કામ છે, એવું માનનારો પતિ તદન નાલાયક, અને નકામો છે.

પોતાની પત્નીના તારણ, અને સૌંદર્ય કાયમ રાખવાને તેણે કાળજી રાખવી જોઈએ. પોતાને જોટલા હક જોઈએ, જોટલાજ હક ઉદારતાથી તેણે પોતાની પત્નીને આપવા જોઈએ. સંસારદશતા માટે વારંવાર તેણે તેને ઉત્સાહિત કરવી જોઈએ.

“ એલ. ઇ. મુર્ચંકસ. ”

મહુમ ચિત્રકાર ગદાણી.

લેખિકા : ઇહેન દીવાળીભાઈ ઝીલાભાઈ રાઠોડ.

મનુષ્ય ધારે છે શું ? અને પ્રશ્ન કરે છે શું ? આવતી કાલની આગાહીની તે મનુષ્યને ખબર પડે તો તે પોતાનું સમગ્ર જીવનજી પલટાવી નાખે ! પણ તે સત્તા તો પ્રભુએ પોતાના હાથમાં રાખી છે, તેએ વીસમી સદીના સાયન્સના યુગમાં મનુષ્ય દ્વિતીય જ્ઞાનના અદ્ભુતવાળી છુટતો નથી !

વિજ્ઞાન સાક્ષીઓએ મણી પડી નવીન શોધો કરી પણ મરણના અટકાવની શોધ દજી કોઈએ કરી-નહીમાં નથી. છતાં મનુષ્ય પોતાને અમર સમજી અનેક સાહસો ખેડે છે, અને કેટલીક વખત કંઠાળાશરી જિંદગી ગુલરે છે ! તેવીજ જિંદગી શુભરી ભાઈ નાનુ ઉર્ફે, ચીમનલાલ દેસવજી ગદાણી વા. ૧૮-૪-૧૯૨૭ ને રોજ આ ફાંતી દુનિયા સામે મુશીબતોની ટકરે ઝીલતાં ઝીલતાં અકાલે મૃત્યુને વશ થયા છે !

મહુમનો જન્મ ધંધુકામાં વા. ૧-૩-૧૯૦૪ માં થયો હતો. ગુજરાતી ભાષાનું જ્ઞાન ધંધુકા અને અમદાવાદમાં લઈ, અંગ્રેજ વિદ્યા મંડળમાં એલ્ફિન્સ્ટન હાઈસ્કૂલ વગેરે સ્થળે અંગ્રેજ પાંચમા ધોરણ સુધીનું લીધેલું, પણ પછી આલવિકા મંદિર નોકરીએ વજનવાળી અલ્યાસ પડતો મૂકવા પડ્યો. છતાં વિદ્યાપરની અમિરુચિ જલમત રહેલી હોવાથી ચિત્રકામમાં દુરસદના વખતનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યા. તેમનાં ચિત્રો 'ઓજમજ' વગેરેમાં પ્રગટ થવા લાગ્યાં. આથી આ કાર્યમાં તેમણે વધુ ઉત્સાહથી કામ લેવા માંડ્યો. વખત જતાં તેમની જિજ્ઞાસુ શ્રીયુત જયકુશ્લ નાગરાદાસ વર્મા સાથે મિત્રતા વધી અને આ ઉત્તરમાં જુનાગઢીયોને ચિત્રકામમાં આજળ પાડવા માટે ભારે ઉત્સાહ સાથે સુંદર ચિત્રોનાં પુરતકો પૂર્ણ પાડ્યાં, અને તેમનાં પાડેલાં ચિત્રો "ગુણસુંદરી" માસિકમાં પ્રગટ કરવા માંડ્યાં, આથી રીતે ભાઈ ગદાણીને પ્રેરણાદન

મળવાથી ભારે હોંસમાં આવી જઈ, સ્થિતિ નહિ હોવા છતાં જ્ઞાનના વધારા માટે આર્ટના ક્લાસમાં દાખલ થયા. રફતે રફતે-તેમણે થોડા વખતમાં ચિત્રકળાપર એવા સારો કાબુ મેળવ્યો કે "ગુજરાત" "શારદા" વગેરે માસિકો અને કેટલીક ચોપડીઓમાં પણ તેમનાં ચિત્રો પ્રગટ થવા લાગ્યાં. પરંતુ નોકરી સાથે એ કામ કરતાં સારીરિક શ્રમ વધી પડ્યો અને તેની અસરથી એ ક્ષયરોગના પંજમાં સપડાયા ! થણા ઉપચારો કર્યા પણ ફેરમાં ફેર ન પડ્યો. ત્યારે પોતાની જિંદગીને માટે રાખેલી ધીરજ તદન ખૂટી ગઈ. આથી પોતાની છત્રીપડાવી પોતાના મિત્રા અને સ્નેહીઓ પર મુંબઈમાં મોકલવાથી, અને લખી જણાવું કે:-

"હવે હું બચવાનો નથી...તમે જોઈ જાવ મળી શકું તેમ નથી, તો આ મારી છત્રીને તમે "નાનુ" સમજી લેશો,...ઉલ્લેખ મારા પ્રજ્ઞામ."

જન્યું પણ તેમજ. એ કે કાળ કોઈને છાડતો નથી. પણ ભાઈ ગદાણી આવી રીતે અકાળે કેમ સપડાયા ? તેનાં કારણો તપાસીએ તો આપણી આધુનિક કેળવણી પણ આવાં અકાળે થતાં અવસાનોમાં કેટલેક અંશે કારણભૂત હોય એમ લાગ્યા વગર રહેઈ નથી ! આધુનિક કેળવણીથી જ્ઞાન મળઈ હશે, પણ તે સાથે બિખારીપણું તો જરૂર મળે છેજ તે ઉપરાંત કેળવણી લેવા પાછત લીધેલા શ્રમ અને ફેલા ખર્ચના બદલામાં સારીરિક નિર્બળતા પણ સાથેજ મળે છે, અને તેને લીધે આવાં અકાળે મૃત્યુ થાય છે !

એ આપણી કેળવણી આપણા દેશને અનુકૂળ હોય અને આપણા દેશનું હારિદ્ર ફર ફરે એવી હોય, તો અકાળે જીવવાનીવાળો મૃત્યુને યારણ ન થાય ! પ્રશ્ન મહુમના આત્માને શીરશાંતિ આપો !

કંથનાં ઓવારણાં.

લેખક: રા. જયુભાઈ મોહનલાલ રાયલ.

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

નેહનીના નાથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

દેવાના દાર એ !

સંસારસાર એ !

સ્નેહનીના સ્થામનાં લપ્પએ, ઓવારણાં !

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

કુંકુમ બાલ એ,

દર મરી માળ એ,

બહાલીડાંના બહાલી લપ્પએ, ઓવારણાં !

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

જીવન સૌભાગ્ય એ,

પ્રાણના આધાર એ,

નયણાંના તુરનાં લપ્પએ, ઓવારણાં !

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

હંદગીનું જ્ઞેમ એ,

મુર્ખ અને સોમ એ,

પ્રીતમ પ્રભુનાં લપ્પએ, ઓવારણાં !

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

ચતુઆરામ એ,

દશવિશ્રામ એ,

વારી વારીને લપ્પએ, ઓવારણાં !

કેડીલા કંથના લપ્પએ, ઓવારણાં !

લેખક: રા. શુભામચંદ મૂળચંદ બાવિશી,
આફ્રિકાવાળા.

પૂર્વ આફ્રિકાનો એકેએક વિભાગ હિન્દી સ્ત્રીઓ ભર-
ચક છે. હિન્દીઓના ન્હાના મહોટાં અનેક જોડલાં
ત્યાં વસી રહ્યાં છે. યુગો થયાં છે જોડલાં ત્યાં વસે
છે, તેમજ જે કાંઈ અનુભવી યશ ગયા છે તેમને
મટિ તે હવે બહુ લખવા જેવું રહેતું નથી. પણ
પૂર્વ આફ્રિકામાં આપણી સ્ત્રીઓ શું કરે છે અથવા
તેમણે શું કરતું તેહજે તે પરત્વે કેંક લખવા
પ્રેરણા છે.

નવો યુવક, પ્રથમ એકલો આફ્રિકા જાય છે.
કમાઈને આપ્યા પછી લગ્ન કરે છે. લગ્ન કરીને
પ્રથમવાર ગયો હોય તો, ફરીથી આપ્યા પછી,
પોતાની વહુને આફ્રિકા સાથે તેડી જાય છે. આફ્રિકા
જવા માટે આ પંખીડું તો સાવ ભોંટું બટાક
અને નહુજ હોય છે. તેણીને એટલી ખબર હોય
છે કે તેણી પોતાના વરને રાંધી દેવા, સાસુસસરા,
નણંદ ભોળાઈના મેણા હુણામાંથી જયવા અને
સુખ લેવા પોતાના ધણી સાથે જાય છે. વાર.
સુખેથી જાય. પણ ત્યાંની કમાણી સારી હોવાને
સબળે, શહેકાઈને ભાર ત્યાંના Boy કે Bibi
નોકર કે નોકરી ઉપર રહે છે. આપણી સ્ત્રી બહોં
તો છાણ વાસીદા કરતી હોય, અને મહાસુરેલીએ
છવન ચલાવતી હોય પણ ત્યાં તે તેણીને શેઠાણી-
પદ પ્રાપ્ત થઈ જાય છે, અને એવાર વરે દેરામાં
આવે છે ત્યારે કાન્તિ બદલાઈ જાય છે. અરે !
દેશમાં રહેવું પણ અમલું નથી. કારણ ! ત્યાં ખૂબ
છટથી ફરવાનું બને છે. ખૂબ છટથી વર્તવાનું અને
મોજ કરવાનું બને છે, તેમજ સાસુસસરા પણ
આફ્રિકા ખાતે હોતા નથી એટલે વહીવટી બ્લીક
સમૂજની નારા પામી હોય છે વળી પતિ ચાર છ
કલાક નોકરીમાં હોય છે. ધાનું તમામ કામગાજ

પતંજ પાયરી દેવા સુદ્ધાનું કામગાજ નોકર Uwahili
Boy પાસે કરાવવાનું હોય છે. અરે ! ન્હાના
બાળકોને ધવરાલીને બોચને-નોકરને સોંપી દેવાનું
હોય છે, અને આબામાડીમાં ફેરવવા પણ નોકરજ
લઈ જાય છે. એટલે આફ્રિકા ખાતે આપણા સ્ત્રી
વર્ગને ખાતું પીતું અને મોજ કરવા જેવું બને છે.
તેમણે કમનસીબે ખરાબ પારોટ સાંપડે છે તો
સ્ત્રીની ખરાબી યાય છે, અને કલંક પણ લાગે છે.

સરખે સરખાં જોડલાં, અમન ચમન ઉડાવે,
કાણુ કહે ? આવક પણ સારી. સંસ્કારી દમ્પતી
પોતાનો કોટુમ્બિક માત્ર કદી ન ત્યાગે. પણ એવો
વર્ગ જુજ. આથી આપણા પ્રેરણા કલામાં નથી
રહેતા, તેમજ આજસુ, બેપરવાદ અને શીખીલા
બની જાય છે. આવાસન લેવા જેવું છે કે ત્યાં
ચુંગાઈના જેની તો છટછટ નથી. કેંક બરો મર્વાઈ
છે. પણ તે પોતાના પ્રાંતનો કાંઈ વડીલ હોય તો
તેની લાજ કંટવા પૂરતીજ.

જંગમાર, દારેસલામ, મોગમસા, નાઈજીરી,
કમ્પાલા, હાંલ, મ્વાન્ડા, લાંડી, યાંત્રા હત્યાદી
સ્થળોના સ્ત્રીવર્ગ એકત્ર થઈ મંડળો સ્થાપે, હુન-
શાધોગત્રી સંસ્થાઓ કાઢે, બાપણુએણીઓ ગોઠવે
દેશી સ્ત્રીઓ ઉત્તેજન આપે, તથા બની ચકતું
તમામ કામ ધારે આંતરે બેસીને સ્ત્રી ભતેજ કરે
કેવું કેમ ન બની શકે ? પૂર્વ આફ્રિકામાં વસતી
આપણો હિન્દી સ્ત્રીઓ આ બાબત પરત્વે જરૂર
લઈ જાય. અને તેણીના પતિ જરૂર તેમાં
દિલસોછ ધરાવે હિન્દી વિદ્વાન સ્ત્રીઓને નિમ-
ન્નવાનું પણ ન બૂલે. પૂર્વ આફ્રિકામાં વસતી
હિન્દી સ્ત્રીઓ માટે ત્યાં ઘણું વિશાળ છે.

જુના રિવાંજીના નવાં ગીતો !

૧. સંપાદક: શ્રી. જી. કે. ખંધડીઆ.

-(નં. ૨.)

ગૃહકલેશ.

(રઘુપતિ રામ રહેમાં રહેજો રે...રાહ.)

સખી ! મારે રોજ ઉડીને બળાવારે,

ખીજે ખોટા ખુશમનીયાના બાપા...સખી મારે.

મારે ને એને બારમે ચંદ્રમા રે,
સાખી પ્રીતે પરજવા, સુર પંદરમા રે;
કાચ દીવડે, ન કંકુના ચાપા...સખી મારે.

સોમવારે હતી ધરમાં શાન્તિ રે,
અમે પ્રેમથી ચાલ પીધી હતી રે;
ત્યાં તો આઘ્યાંશવાં એક બે છાપાં...સખી મારે.

સોનીકાની હતી એમાં જલેરખર,
ઝીના દાંતે સોનાની રેખ બાંધે મુંદર;
મારાં દાંત મનમાં જલુ મકાડ્યા...સખી મારે.

મંગળવારે મને એની હોંસ થઇ,
" કદરૂપ થશે " એમ ધામે કહી;
મારા વરજી મના કરી ચાલ્યા...સખી મારે.

બુધવારે મને જરા ખેદ થયો,
" તમે ના કેમ પાડો ? " મેં પ્રશ્ન કર્યો;
એણે મમજીયા વાત પતારી...સખી મારે.

ગુરુવારે સ્વમાન મારે હોયે વરધુ,
સામે ઉમા રાખી મેં જરા જોર ક્યું;
એણે ઘર છોડ્યું મોંદુ' ચલાવી...સખી મારે.

અમે બન્ને રીસાયા શુક્રવારે,
નાશ રાંધ્યું, મું'મા રજા બાંધેમારે;
જાણે તુટ્યા વરવડુના સંજવં...સખી મારે.

શનિવારે મેં જુદ જાહેર ક્યું,
" કાં તો આપો રજા, કાં તો પીવડ જવું ";
એણે બારણાં બતાવ્યા ને બધે...સખી મારે.

રવિવારે લુગડાં પહેરી સજ થઇ,
એના દેખતાં છબૂકો કરી ચાલી ગઇ;
મારે દાંતે બંધાવી મેં રેખ...સખી મારે.

ખીજ સોમવાર કાચમાં જોતી હતી,
મારા મોતીડા બગડ્યા જોઇ રોતી હતી;
લાશી દેખ થયે હોડાની મેખ...સખી મારે.

એતો દમતાં દતાં પાછળ કમા રહી,

" મરી જુમ હતી; થણી મુંદર " કહી;

આવે રોજ, મેને કદું વાત,

સખી ! મારા એણે જમાડ્યા દાંત...સખી મારે.

[નોંધ-પ્રખરે આ ખેદન કવિની જગર પજુ " એણે બગડી વાત " એમ કહી પણ નાંખે
એ જીવી કવિ મે.કે. કોટી જવા ૧૯૪૭]

ગુણસુંદરી

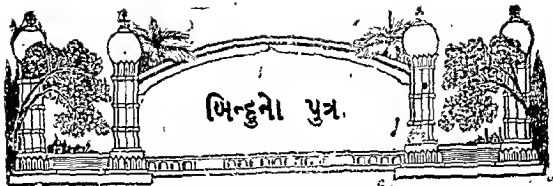
પ્રભાત સ્વ. પત્નિશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુજાતી સમાને
શ્રીયુત ઇલાભા આશુદેવ આવડા
તરફથી સવિનય સન્મેષ ભેટ.

દનિયાતી સીધી નાની નાયનારી-મીસ ગોરીઆ મીસર.
સાગરજી ગ્રામની હામરતી વેનીસતી. આ જાગણી અદ્વત નાયનારી છે.

દુનિયાની સૌથી નાની હેડનારી-મીસ બેરી લોન કૃપ.
નવ વર્ષની ઉંમરની આ બાળા વિમાનમાં હેડવાની તાલીમ લે છે.

મુળ લેખક: શ્રીયુત શરદ ભાણુ.

અનુવાદક: ડૉ. રમણીક મહેતા.

રામનાથ અને શિવનાથ એ સગા ભાઈ ન હતા એ હકીકત તેઓ બૂલી ગયા હતા; એટલું જ નહિ પરંતુ સોફા પથ્રુ એ વાત બૂલી ગયા હતા. ગરીબ રામનાથે ઘણી અમ-વડો વેડીને શિવનાથને બચાવી વકીલની પરીક્ષા પાસ કરાવી હતી: અને પથ્રુ મુશીબતે એક ધનવાન જમીનદારની એકની એક પુત્રા બિન્દુને પોતાના ભાઈને પરણાવી પોતાને ધેર સાવવામાં સરળ થયો હતો. બિન્દુ રવરૂપવાન હતી. પડેલ વહેલી જે દિવસે 'બિન્દુ પોતાનું' અતુલ રૂપ અને દયાદળરૂપ રૂપિયાની પ્રામિસરી નોટ લઈને સાસરે આવી હતી, તે દિવસે મ્હોરી વડુ અન્નપૂર્ણીમાં આંખમાંથી આનન્દનાં આંસુ વર્ષાં હતાં. ઘરમાં સાસુ ન હતી: તેમ નખૂંદે ન હતી. અન્નપૂર્ણા ઘરની માલિક હતી. એણે ન્હાની 'વડુનું' મ્હોં જતાલી પોતાના પડોશીઓને સમર્થ કહ્યું હતું: "ઘરમાં વડુ આવે તો આવી આવજો. સાક્ષાત જાણે લક્ષ્મીજી!" પરંતુ એ દિવસમાં જ એનો એ ભ્રમ દૂર થયો. જે ચાર દિવસમાં જ એને જણાયું કે વડુ જેટલું રૂપ અને જેટલા રૂપિયા લાવી હતી; એથી ચાર મહા અદ્ધકાર અને અભિમાન પથ્રુ સાથે લાવી હતી. એક દિવસ મ્હોરી વડુએ પોતાના પતિને બેઠાવમાં બોલાવી કહ્યું: "તમે રૂપ

અને પૈસા જોઈને વડુ લાવ્યા; પરંતુ એ તો એરિલી નાગણુ છે."

રામનાથે એ વાત ન માની. 'તે માથું ખંજનાળતો' મીક છે: મીક છે' કહી કચેરીમાં ચાલ્યો ગયો. રામનાથ અત્યંત શાન્ત પ્રકૃતિનો માણસ હતો. તે કચેરીમાં કારકુની અને ઘરમાં આવીને પાઠપૂજા કરતો. શિવનાથ મ્હોટાભાઈથી દસ વાર વધુ ન્હાનો હતો. તેણે વકીલની પરીક્ષામાં પાસ થઈ હમણાં વકીલાત કરવા માંડી હતી.

એક દિવસ શિવનાથે આવીને કહ્યું: "બાબી! મ્હોટાભાઈએ શું કબજેને જ સર્વ કાંઈ માની લીધું? જે દિવસ જરા રાહ જોઈ હોત તો હું જે રૂપિયા કમાઈને આપત."

અન્નપૂર્ણા કાંઈ ન બોલી. તે ચૂપ ઉભી રહી.

આ ઉપરાંત એક બીજી વિપત્તિ પણ હતી. ન્હાની વડુ બિન્દુ પર ડોષ જાતનો અધિકાર ચલાવી ચકાતો નહિ. એને ભયંકર આંકડીનો રોગ હતો. આંકડી આવતાં ડોક્ટરને બોલાવ્યા વિના ન ચાલતું. પાછળથી લગ્ન કરવામાં બૂલ થઈ છે એમ સૌના મનમાં દસી ગયું હતું; ફક્ત રામનાથના મને આ વાત ઉતરી ન હતી. તે બધાનાં મતની વિરુદ્ધ પડી કહેનો: "નાહ, જરાયે નહિ.

ત્હમને આગળ ઉપર ખાતી થશે. વહુનું જન્મ-
દંબા જેવું રૂપ છે. એ નાલાયક કદિયે ન
હોઈ શકે. ”

એક દિવસ બપોર પછી એકાએક બિ-
ન્દુને આંકડી આવતાં અર્ધપૂર્ણા બીકની મારી
ગમરાઈ ગઈ, અને સહસા કોણ બાજે શું એ
સ્થમજનને તે અંદર ચોરડામાં દોડી ગઈ; અને
પોતાના દોઢ વર્ષના પુત્ર મદનને સહ આવી
બિન્દુના બોળામાં નાખી ચાલી ગઈ.

મદન ઉંઘતો હતો. એ કાચી ઉઘમાંથી
જાગ્યો અને રડવા લાગ્યો. બિન્દુએ મદા
મહેનતે પોતાને જાગવી લીધી. તે બેમાન
યતી બચીને છોકરાને સહને બીજા ચોરડામાં
ચાલી ગઈ. અન્નપૂર્ણા આમાં છૂપાઈને આ
બધું જોઈ રહી હતી. તે આંકડીના રોગની
આ કિંમતી દવાની શોધથી આનન્દ પામી.

ધરના બધા કામકાજનો ભાર અન્નપૂર્ણાને
માથે હોવાથી બાળકની સંભાળ તે રાખી
શકતી નહિ. છોકરાને ન્દવડાવવો, માથું ઝા-
ળવું, મેથ આંજવી, સુવાડવો પ્રસાદિ બધું
કામ બિન્દુને માથે હતું. દિવસભર કામ કરીને
રાત્રે પૂરતી ઉંઘ ન લેતી તો અન્નપૂર્ણાની
તનિયત બગડતી. આથી બાળકની સંભાળનું
બધું કામ બિન્દુને માથે હતું.

કેટલાક દિવસો આઠ એક વાર રહવારમાં
બિન્દુ મદનને સહને રસોડામાં આવી અને
બોલી: “ મ્હોટી ખેન ! મદનને માટે દૂધ
કઢાં છે ? ”

અન્નપૂર્ણા ઝટપટ દાઢમાંનું કામ પડતું
મૂંઝી બોલી: “ એક મિનિટ ઉભી રહે. હમણું
હું દૂધ ગરમ કરી આપું છું. ”

બિન્દુ રસોડામાં આવી દૂધ ગરમ થયેલું
ન જોઈ બહુ ગુસ્સે થઈ હતી. એણે તીક્ષ્ણ
સ્વરે કહ્યું: “ મ્હેં કાંઈ તો કહ્યું હતું કે દૂધ
રોજ આઠ વાગ્યા પહેલાં તૈયાર થવું જોઈએ.

નવ વાગ્યા તોએ હજી દૂધ ગરમ નથી થયું.
મ્હોટી ખેન ! ત્હમને એ કામ બારે પડ્યું
હોય તો તેમ કહો. હું એની બીજી વ્યવસ્થા
કરીશ. (રસોયણને) કેમ રે ! ત્હનેય કાંઈ
જાન નથી રહેતું ? રાંધવાનું પાંચ મિનિટ
મોઢું થાય તો શું ગમડી જવાનું હતું ? ”

રસોયણ ચુપ રહી; પણ અન્નપૂર્ણા બોલી:
“ ત્હારી માફક રકત છોકરાને સહને બેસી
રહેવાનું હોય તો મ્હને પણ પુરસદ મળે.
એક મિનિટ મોઢું થાય એ પણ ત્હારાથી
ખમાય નહિ, ન્હાની વહુ ? ”

“ મ્હોટી ખેન ! હવેથી મદનના દૂધને
ત્હમે હાથ લગાડો તો મ્હારા સોગન છે; અને
હું ત્હમને મદનને માટે દૂધ ગરમ કરવાનું
કહું તો મ્હનેય સોગન છે. ” બિન્દુએ જવા-
બમાં આટલું કહીને મદનને જમીન પર
બેસાડી દૂધની તપેલી ભાતી ચુકા પર મૂકી.
આ અણચિંતવી ઘટનાથી મદન ખૂબ પાડી
રડવા લાગ્યો. બિન્દુએ એના ગાસ પર ધીમી
થપાટ મારી તથા: “ ચુપ હરામખોર !
હાનો રહે ! રડ્યો છે તો મારીજ નાંખીશ. ”

બિન્દુના મ્હોટા અવાજથી ધરની દાસી
બતસિયા સાં દોડી આવી, અને મદનને રડતો
જોઈ તે તેને લેવા ગઈ. બિન્દુએ ત્હને ધમકાતી
કહ્યું: “ ખતરદાર ! જો એને બાઝી છે તો !
આદિથી ચાલી જા. ” બતસિયા આગળ
ડગલુંએ બરી રાખી નહિ. તે જ્યાંની ત્યાંજ
ઉભી રહી.

બિન્દુએ બીજું કાંઈ ન બોલતાં રડતાં
બાળકને ગોદમાં લીધો અને દૂધ ગરમ કરવા
લાગી. અન્નપૂર્ણા ચિંતર બાવે ઉભી રહી. થડી
પછી બિન્દુ દૂધ સહ તૈયારી ચાલી ગઈ, તારે
અન્નપૂર્ણાએ રસોયણને કહ્યું: “ સાંભળીને
વહુની વાતો ! મ્હને સોગન દઈ ગઈ. ”

એ તેમ હોય. પણ આવી રીતે બાળક

મદન, બિન્દુના બેભામાં ઉછરવા લાગ્યો; અને પરિણામે કાઢીને મા કહેતાં થીપ્પે.

ચાર વર્ષ પછી જે દિવસે મહાધામધુમથી મદનને નિશાળે મુક્યો. તેને બીજે દિવસે રહેતારે અન્નપૂર્ણા રસોડામાં સીધું કાઢી આપતી હતી. એવામાં બહારથી બિન્દુએ જૂમ પાડી કહ્યું: “મ્હોટી બ્હેન! મદન ત્હમને પગે લાગવા આવ્યો છે: જરા બહાર તો આવો.”

અન્નપૂર્ણા બહાર આવી અને મદનનો પોષાક અને હાથ જોઈ આશ્ચર્ય પામી એની આંખમાં કાજળ આંજેલું હતું. ગળામાં સુવર્ણહાર હતો. માથું શુભાદાર ઓળખું હતું, ઘાયેલી રેશમી કિનારનું ધોતિયું પહેયું હતું: અને શરીર પર કિંમતી અંગરથું પહેયું હતું. એનાં એક હાથમાં માટીનો ખડીયો અને બગલમાં સાદરીના કકડામાં વીટેલાં તાલપત્ર હતા.

બિન્દુએ કહ્યું: “મ્હોટી બ્હેનને પગે લાગ તો બાઈ!” મદને માતાના પગમાં ચિર ઝુકાવી બે હાથ બેઠી નમન કયું.

મદનના પગમાં જોડા નહતા: મોજાં તો હોય જ ક્યાંથી? અંગરથ વિદેશી વસ્ત્રનો તાંતણોય ન હતો. અન્નપૂર્ણા એનો આવો સાદો અને સુંદર પોષાક જોઈ બોલી: “ન્દાની વડુ! તું આટલી બધી કસળ દશે એવું જાણતી ન હતી. મદન નિશાળે જાય છે, નાંદિ વાઈ?”

બિન્દુએ હસીને જવાબ આપ્યો: “હા, ગંગાશાંતીની પાઠશાળામાં આજે એને આશીય આપો કે નથી એવું જીવન સાર્થક થાય!”

પછી બિન્દુએ નોકર તરફ શરીરે કહ્યું: “ભાઈ! પંડિતજીને મ્હારું નામ દઈ રહ્યું. નવીને કહી દેજે કે મ્હારા છોકરાને મારે કરે નહિ. મ્હોટી બ્હેન! આ પાંચ રૂપિયા લો.

થાળી ભરીને સીધું કઢાડી આપી આ રૂપિયા સાથે બતસિયાની સંગાથે પાઠશાળામાં મોકલી આપજો.” આટલું કહી તેણે અત્યંત રનેહ પૂર્વક બાળકને યુગ્મન કયું અને એને ગોદમાં લઈ ચાલી ગઈ.

અન્નપૂર્ણાની આંખમાં આનંદમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં. એણે રસોયણને સંબોધી કહ્યું: “ન્દાની વડુ છોકરા પાછળ ગાંડી યધ-ગધ છે. બીજા કોઈ કામમાં એ ધ્યાનજ નથી આપતી. એને કાંઈ સન્તાન નથી. એના પેટનો છોકરો હોત તો કોણ જાણે, શું એ કરત?”

રસોયણ બોલી: “એટલેજ ભગવાને એને કાંઈ સન્તાન નથી આપ્યું. અઢાર જોગણીસ વર્ષની હિમ્મત યધ—”

આ પ્રમાણે વાતચિત ચાલતી હતી એવામાં બિન્દુ ત્યાં આવી પહોંચી; અને તે બોલી: “મ્હોટી બ્હેન! મ્હારા જીને કહીને આપણા ઘરની મ્હામેજ એક પાઠશાલા શા મારે ન બંધાવાય? હું એવું બધું ખર્ચ આપીશ.”

અન્નપૂર્ણા હસવા લાગી. એણે કહ્યું: “ન્દાની વડુ! હજી છોકરો બે ડગલાં આગળ તો ગયો નથી એટલામાં ત્હારો વિચાર બદલાઈ ગયો? ન હોય તો તું એની સાથે જ; અને પાઠશાળામાં જઈને એની પાસે બેસી રહેજો.”

બિન્દુ કંબળાણી પડી જઈ હસતાં હસતાં બોલી: “વિચાર બદલાયો નથી, મ્હોટી બ્હેન! પણ છોકરો આપણી નજરથી દૂર રહે અને આપણી નજર આગળ રહે એમાં કેર પડે. પાઠશાળાના બધા છોકરા તોશની હોય છે: કદાચ મોઝ મદનને ન્દાનો જાણી એને મારે કરે તો!”

અન્નપૂર્ણા: “તો તેમાં શું સધ મધું?”

છોકરાઓ તો મારપીટ કરેજ. વળી બધાય છોકરાઓ એક સરખા છે. એમનાં માખાંપ એમને પાઠશાળામાં મોકલે છે તો તું ચામાટે ન મોકલી શકે ?”

ખીજની સાથે તુલના કરવી એ બિન્દુને જરાય પસંદ ન પડતું. આથી ત્હેણે મનમાંજ અસંતુષ્ટ થઈને કહ્યું: “ત્હમ્હારી બધી વાતમાં કાંઈને કાંઈ સાંભળવા જેવું હોય છે, હોં મ્હોટી બ્હેન ! કદાચ કેાઈ છોકરો તોફાન કરતાં મદનની આંખમાં કલ્મનો ગોદો વગાડે તો ? પછી ?”

અન્નપૂર્ણા એના હૃદયનો ભાવ જાણી હસીને બોલી: “તો પછી ડોક્ટરને બતાવજે. પરંતુ સાચું કહું છું ત્હને વહુ ! હું તો સાત દિવસ અને સાત રાત્રિ સુધી વિચાર કરવા જતાંયે આવી પટના નથી કંઈપણ શાતી. આટલા બધા છોકરાઓ પાઠશાળામાં બણે છે; પરંતુ હજુ સુધી કાંઈએ કાંઈની આંખમાં કલ્મ વગાડી હોય એવું તો સાંભળ્યું નથી.”

બિન્દુ: ત્હમે નથી સાંભળ્યું એટલે શું એમજ માની લેવું કે એમ ન બની શકે ? દેવ સંજોગની વાત કેાણુ-કહી સ્વમજી શકે ? હું કહું છું કે એક વાર ત્હમે મ્હારા જોડને આ વાત કહી તો જુઓ. પછી જ વચાનું હશે તે યજે.”

અન્નપૂર્ણાએ ગંભીર થઈ કહ્યું: “જે થવાનું છે તે તો જ્ઞેષ્ટ રહી છું. ત્હે વાત છેડી છે એટલે એ કાંઈ પૂરી ક્યાં વિના તું રહેવાની છે ? પરંતુ હું એવી ફિનિયાથી ઉધી વાત મ્હારી જીએ તો નહિ કહી શકું. તું જે ત્હારા જોડની સાથે બોલે છે તો ત્હારી જાતેજ શા માટે જઈને નથી કહેતી ?”

બિન્દુને આ ચપ્પો આકરા લાગ્યા. તે મુસ્કે થઈ અને બોલી: “હું કહીશ; જરૂર કહીશ. બસે કાંઈને ખોટું લાગે કે ન લાગે, બસે

છોકરો બણે કે ન બણે. હું તો છોકરાને રોજ એટલે બધે દૂર નહિ મોકલું.—બતસિયા ! ત્હને મ્હેં સીધું આપી આવવાનું કહ્યું હતું ને ? આમ મ્હોં વકાસીને શું ઉભી છે ?”

બિન્દુના હૃદયના ભાવ જાણી અન્નપૂર્ણાએ વ્યગ્ર થઈ કહ્યું: “સીધું હું કાઢી આપું છું પણ હું ત્હને પૂછું છું કે ત્હારો છોકરો કહીયે મ્હોટો નહિ થાય ? શું તું હંમેશાં એને ત્હારી ગાદમાં લઈ બેસી રહીશ ?

બિન્દુએ એતો જવાબ ન આપતાં દાસીને કહ્યું: “બતસિયા ! જા સીધું આપી આવ અને મુરજીના પગે લગાડી છોકરાને પાંછો તેડી આવ.—જે સ્વમજે જ નહિ, એને કેવી રીતે સ્વમજવાય ? હું તો કહું છું કે ત્હાનો જાણીને કેાઈ એને મારે કરે તો ?”

અન્નપૂર્ણા કાંઈ ન બોલતાં ઉભી રહી. બિન્દુ ઉત્તરની કાંઈ અપેક્ષા ન રાખતાં ત્યાંથી ચાલી મઝ.

બતસિયાએ અન્નપૂર્ણાને કહ્યું: “ઉભાં ન રહો વહુ ! સીધું કાઢી આપો. ત્હાનાં વહુ સ્વમજાં પાછાં આવશે. એમનાં મ્હોંમાંથી જે વાત નીકળી તે વિધાતા પણ નહિ ફેરવી શકે.”

તે દિવસે સ્વાંજના રામનાથ અપ્પીણ ખાઈ પલંગ પર પડ્યો પડ્યો ટુકાની નળી મ્હોંમાં લઈ નશાની પીક પર ચાણક લગાવી રહ્યો હતો. એ વખતે દરવાજાની સાંકળ અચાનકથી અવાજ ત્હને સંજાણ્યો.

રામનાથે મહા મુસ્કેલીએ આંખો ઉઘાડી પૂછ્યું, “આ કેાણુ છે ?”

અન્નપૂર્ણાએ અન્દર આવી કહ્યું: “ત્હાની વહુ તમને કેાઈક કહેવાને આવી છે. સાંભળો.”

રામનાથ એકદમ પલંગમાં બેઠો ચરો અને બોલ્યો: “વહુ ! બેટા ! બોધ, ત્હારે શું કહેવું છે.”

ન્હાની વહુ-બિન્દુ પર રામનાથના અ-
પાર રનેહ હતો. બિન્દુ કાંઠ પશુ બોલી નહિ
એટલે એની વતી અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું:
“મહોત્સાના તોફાની છોકરાઓ મદનની
આંખમાં કસમ વગાડશે એવો એને ભય છે.
આથી જ કહે છે કે આપણા ધરતી રહાએ
જ એક પાઠશાળા બંધાવીએ તો ઠીક.”

અશીશુના નશામાં હોકા ખાતો રામનાથ
કાંઠને બદલે કાંઠ રહમજ્યો. એણે ગમ-
રાધને હોકાની નળા હાથમાંથી મૂકી દીધી
અને પૂછ્યું: “કાણે આંખમાં વગાડ્યું ?
ક્યાં વાળ્યું ? જોઈ ?”

અન્નપૂર્ણાએ હોકાની નળા સંપૂર્ણ રામના-
થના હાથમાં આપતાં હસીને કહ્યું: “અરે
કોણે નથી વગાડ્યું એ તો કહે છે કે કોઈ
વગાડે તો—”

“ઓ ! એમ હવું કે ? હું તો રહમજ્યો
કે” રામનાથ સંતેજ થઈ કહ્યું.

“બિન્દુ બારણાની આડમાં ઉભી હતી.
એને શરીરમાં આમ લાગ્યા જેવું થયું એણે
ધીમાં સ્વરે કહ્યું: ‘મોટી પહેન ! હમણાં થોડા
વખત ઉપર તો કહેતાં હતાં કે હુનિયાથી
કંઈ વાત ત્હમે તમારી જાણે નહિ કરે, પછી
અહિં એજ વાત કહેવાને શા માટે આવ્યા.’”

અન્નપૂર્ણાને રહમજ્યું કે જે સ્વરૂપે
એણે વાત કરવી જોઈતી હતી તે સ્વરૂપે ન-
હોતી કરી; અને ત્હને સાચું કે એ જૂલનું
પરિણામ સારું નહિ આવે. આ વખતે બિન્દુ-
ના ધીમા સ્વરનો ગુદ અર્થ અન્નપૂર્ણાથી
સ્પષ્ટ રહમજ્યો અને તે ખરેખર ડરી ગઈ.
અન્નપૂર્ણાએ એના પરનો ક્રોધ પતિ પર
ઉતાર્યો. તે બોલી: “અશીશુના નશામાં માણ-
સોતું આપો ધેરણ છે: શું કાન પશુ બંધ
થઈ જાય છે ! મહેં શું કહ્યું અને ત્હમે શું
સાંભળ્યું ! મહેં શું ત્હમને એમ કહ્યું
હવું કે કોઈએ મદનની આંખ ફોડી નાંખી છે ?

મ્હારો તો બહુધે બાળુથી મરે છે. ક્યાંયે
એન જ નથી.”

રામનાથનો નરો ઉતરી ગયો. તે બોલ્યો:
“કેમ શું થયું ?”

અન્નપૂર્ણાએ ખીજાંબને કહ્યું: “જે થયું
તે ઠીકજ થયું છે. ત્હમારા જેવાની સાથે
વાત કરવી ને જામ મારવી બેય બરાબર છે”
એટલું કહ્યા બાદ ને કોંઈના આવેશમાં લાંથી
ચાલી ગઈ.

રામનાથે ન્હાની વહુને પૂછ્યું: “શું
થયું વહુ ? બધું ખુલાસાથી કહે તો !”

બિન્દુ બારણાની આડમાં ઉભી હતી. તે
ધીમાં સ્વરે બોલી: “આપણા ધરતી રહાએ
એક પાઠશાળા બંધાવીએ તો !—”

રામનાથ વચમાંજ બોલી ઉઠ્યો: “એમાં
તે શી મોટી વાત છે ? પશુ ત્યાં બચાવશે
કોણ ?”

બિન્દુ: “પંડિતજી અહિં આવ્યા હતા;
અને તેઓ કહેતા હતા કે મહિને દસ રૂપિયા
ત્હેમને આપો તો તેઓ અહિં આવે. મ્હારા
રૂપિયાનું જે બ્યાજ આવે છે તેમાંથી પાઠ-
શાળાનું ખર્ચ આપવામાં આવે.”

રામનાથે સંતુષ્ટ થઈ કહ્યું: “એ તો ઠીક
છે, વહુ ! કાલે જ હું એને માટે વ્યવસ્થા
કરીશ. પંડિત મંગારામ પોતાની પાઠશાળા
અહિં લાવે તો તે પશુ ખુશી થવા જેવું
છે.” જેકની વાત સાંભળી બિન્દુનો ક્રોધ
શાન્ત થયો. તે હસતી હસતી રસોડામાં ગઈ
પશુ ત્યાં જોયું તો અન્નપૂર્ણા મ્હોં મ્હડાવી
બેઠી હતી અને ત્હેતી પાસે બતસિયા હાથ
હલાવી બ્યાખ્યાન આપતી હોય તેમ વાતો
કરતી હતી. બિન્દુને જોતાં જ બત-
સિયાનો મ્હોરો ઉતરી ગયો. એણે પોતાનું
બ્યાખ્યાન એકદમ બંધ કરી દીધું. બિન્દુ
રહમજી ગઈ કે એના સંબંધમાં વાત ચાલતી
હતી. એણે આગળ આવી બતસિયાને કહ્યું:
“કેમ બોલતી બંધ થઈ ? શી વાતો ચાલતી

હતી ?” કરને હાથે ખતસિવાથી કાંઈ બોલ્યા
નહિ; પણ પછી ધીમેથી બોલી; “ નહિ વહુ,
કાંઈ નહિ. એ તો મ્હોટી વહુ કહેતાં હતાં
કે—”

બિન્દુએ રક્ષ સ્વરે કહ્યું: “ ઠીક જા.
તારું કામ કર. ”

ખતસિવા એક સમયે પણ ન બોલતાં
ત્યાંથી ચાલી ગઈ. એણે માન્યું કે બહામાંથી
છૂટ્યા. પછી બિન્દુએ અન્નપૂર્ણાને કહ્યું:
“ મ્હોટી વહુના સલાહકાર તો સારા છે. જેઠ
છને, કહીને એનો પગાર વધારી આપવો
જોઈએ. ” બિન્દુ જ્યારે રાત્રી અને ખુશ-
મિત્તનમાં રહેતી ત્યારે અન્નપૂર્ણાને મ્હોટી
બ્હેન કહેતી; અને નારાજ રહેતી ત્યારે મ્હોટી
વહુ કહી બોલાવતી.

અન્નપૂર્ણા મનમાં જ બીજી હતી. તે
બોલી; “ જા, જમને કહેતી કેમ નથી ? તારા
જેઠ મ્હારું માથું કાપી લેશે ? અને એ
પણ એવાજ છે. એ તો એમજ કહેવાના
કે “ કેમ વહુ ! શું કહો છો બેટા ? સાચી
વાત કહી ! ” મ્હેં તો પ્રણયે વહુ દીકરીઓ
જોઈ; પણ તારા જેવી તો કોઈએ ન દીકરી
કોણ જાણે કેવું નસીજ લખે છે આતી
છે ! બાપરે ! ધરનાં બધાંય લોકો તારાથી તો
ખીવાં ફરે છે. ”

બિન્દુને યુરો તો મ્હડયો; પરંતુ અન્ન-
પૂર્ણાની વાતનો દમ જોઈ તે હસી પડી;
અને બોલી: “ કાણે કહ્યું ? તમે તો નથી
ખીવાં મ્હોટી બ્હેન ? ”

અન્નપૂર્ણા: “ નથી ખીતી ! તારી રજાંડી

મૂર્તિ જોઈને કાના લોહીતું પાણી નથી થઈ
જવું ? નહાની વહુ, આટલો બધો છર કરવો
એ ઠીક નથી હવે શું શું બાળક છે ? વળી
બગવાને આપ્યાં હોત તો અત્કારે છું પણ
ચાર બાળકની માતા હોત પણ તને દોષ શા
માટે દડો ? એ તો તારા જેઠજી તને. લાડ
લડાવીને બગાડી છે. ”

બિન્દુ: મ્હોટી બ્હેન ! તમારી વાત હું
પણ માનું છું કે હું જન્મરં નસીજ લખે
આ પૃથ્વી પર આવી છું. ધન, હોલત, લાડ
કાડ અને સુખ ધણી લોકોનાં નસીજમાં હોય
છે; અને એ કાંઈ મ્હોટી વાત નથી. પરંતુ
આના દેવ સરિખડા જેઠ પામવાને માટે તો
અનેક જન્મપર્યંતના પુણ્ય અને તપની
જરૂર પડે છે. એ કાંઈ સાધારણ વાત નથી.
પણ હું તો નસીજદાર છું, મ્હોટી બ્હેન !
એની અદિપાત્ર ક્યેં કાંઈ નહિ વળે રહમત્માં ?
પણ એમણે મ્હારા પર રનેહ રાખી મ્હેને
બગાડી નથી: જો બગાડી હોય તો તે
તમે જ.

અન્નપૂર્ણાએ હાથના લહેકા કરતાં કહ્યું:
“ મ્હેં બગાડી તને ? કેવું હકકતું બુદ્ધ ?
એમ કોઈ પણ નથી કહી શકે. મ્હારું શાસન
ન અત્યંત કઠોર છે; પરંતુ શું કરું ? મ્હારું
નસીજજન એવું છે. કોઈ મ્હારાથી ખીત
નથી. ધરનાં નોકર ચાકર પણ મ્હારી સાથે
લહે-અપડે છે; જાણે ધરના માલિક તેઓ
અને હું લેમની દાસી ન હોઈ ? હું એ
બધું સદન કરું છું; પણ કોઈ બિન્દુ હોય
તો—”

(અપૂર્ણ.)

અથવા

અશક્યતામાં પણ શક્યતા.

‘હાકો કહે છે એકી વેળાએ
જન્મેલાં ચાર બાળકોને ઉછેરી
નહિ શકાય, પણ મેં હેઠ્યાં.’

મૂળલેખિકા: ગોસીસ વિક્રમચંદ્રાને.

અનુવાદક: ગોસીસ ચારણદાસ ગોરીમાર.

એક સાથે જન્મેલાં ચાર બાળકો.

જ્યારે ૧૯૨૩ ના ફિરૅટમસને દિવસે ચાર બાળકો જન્મ્યાં ત્યારે તે વખતના સંજોગો પરથી લાગતું કે હું તેઓને છ માસ કરતાં વધુ મોટાં કરી શકીશ નહિ. મહારા દાખલા પહેલાં જે કોઈ જાલકો આવી રીતે ચાર સાથે જન્મ્યાં હતાં તેઓનું કોઈપણ છ માસ પર્યંત જીવવા પામેલું નહિ. ઘણા દાખલાઓમાં જન્મ પછીના થોડાં અઠવાડીયામાં જ તેઓને યમદૂતે એકબીજાથી વિખુટાં ટ્રીધાં હતાં, મને લાગ્યું કે મારી સાથે પણ અધકારમય લવિષ્ય ડોળીયાં કરી રહ્યું હતું. પણ જ્યારે માતા તેરીકેની મહારી આગલી કારકીર્દી વિશે વિચાર કરતી ત્યારે હું ઘણે દરજ્જે આશ્વાસન જનતી. આ ચારના જન્મ પહેલાં હું છ બાળકોની માતા થઈ ચુકી હતી. એ છમાંથી માત્ર એકજ જન્મ પછી ત્રણ અઠવાડીયામાં મરણ પામ્યું હતું. મેં ડરાવ કીધો કે હું એ બાળકોને ઉછેરવા અમાનુષિક ભીરવ પ્રયત્ન કરીશ.

આ ચાર બાળકોના નામ ઇડીય મે, લીડા ફિસ્ટન, ઓડના લુખ્ત અને જોન ડગ્લાસ. જન્મ વખતે તેઓનું વજન અનુક્રમે ૪ પૌં. ૧૦ ઓંસ, ૮ પૌંડ, ૯ ઓં. ૫ પૌં. ૭ ઓં. અને ૮ પૌંડ ૩ ઓંસ હતું. મેં જોયેલા

બધાં બાળકોમાં ઇડીય અને ઓડના કદમાં છેકજ નહાના હતાં. માત્ર એક બાળક કે જે જન્મપછી ટુંક મુદતમાં મરણ પામ્યું તે સિવાય મહારાં બધાં બાળકો સારા વજનના જન્મ્યાં હતાં. સાધારણ રીતે જન્મે વખતે બાળકનું વજન દસ કે બાર પૌંડનું હતું. કાલક વખતે તો ૧૪ પૌંડ. જોન અને ઇડા પુરતાં તન્દુરસ્ત જણાતા હતાં, પણ ઇડીય અને ઓડના વિષે મને ચિન્તા હતી.

પહેલાં એ માસ મહેનતસાગી મદદ જમણી રહ્યું ત્યાર પછી આ ચારેને ઉછેરવામાં મહેન માત્ર મહારી મોટી ઘીકરી માસ એના જેની હંમત તે વખતે વીસ વર્ષની હતી તે મદદ કરતી. બાળકોને ઉછેરવામાં તે ખરે જ મદદ. માર પુરતાર થઈ. મહારે માથે માત્ર બાળકોની જાળવણી નહિ પણ આખા કુટુંબને જોવાનું હતું. આ બાળકો કરતાં સદજ મોટી મેરી માત્ર પાંચ વર્ષની હતી. ૪૬ ૧૨ નો, સેસીલ ૧૪ વર્ષનો હતો. એ ઉપરાંત મોટી પરણેલી દીકરી ક્લેરેન્સ અને મહારો પતિ હતાં.

મહારી પ્લેસેથી, દર માન્યતા હતી કે બાળકોને મોટાક આપવાની રીત ઉપર મોટો આધાર હતો. મારે એ નળાં બાળકોને બીજાં

એની બરોબર કરવાં હતાં એટલુંજ નહિ પણ એ સારા વજનવાળાં બાળકો પણ વખત જતાં નબળાં ન થાય તે જોવાનું હતું. કેટલાક અનુભવીઓ એકના અને છઠ્ઠીય માટે કહેતા કે ગમે તેટલી સંભાળ લેવા છતાં જ ખાસ કરતાં વધુ જીવન તદ્દન અશક્ય થઈ પડવાનું.

આ બધાં બાળકોને બનાવટી દૂધ પર ઉછેરવામાં આવ્યા હતાં. હું આ બાળકોને 'પેસ્ટ્યુરાઇઝ્ડ' કરેલું ખાસ દૂધ આપતી. મ્હારાં બીજાં બધાં બાળકોને ધાવણુ છોડાવ્યા સુધી કુદરતી-માતાના દૂધ પરજ ઉછેર્યો હતાં. પાછળથી હું તેઓને ગાયનું દૂધ આપતી. મેં નક્કી કર્યું કે આ ચાર બાળકોને Pasteurized દૂધ પરજ ઉછેરીશ. આ દૂધ હંમેશા જંતુઓથી નિરાળું હોય છે. હું તે સ્વચ્છ બાટલીમાં આપતી. મ્હને લાગ્યું છે કે આ દૂધ વગર હું તેઓને હાલ છે તેવાં કરવાં યક્તિમાન થાત નહિ.

પહેલા જ ખાસ મ્હારે માટે બહુ ચિંતા-તુર હતા. હું તેઓને નિરોગી રાખવાને યક્તિમાન થઈ શકીશ કે નહિ ? મારે માટે આ એક અતિ યુગ્વલ્લભરેલો પ્રશ્ન હતો.

મેં અને એનાએ તે બાળકોની ખુબ સંભાળ લીધી. બાળકોના જન્મ વખતે અમ્હે

● બાળકોને લાગુ પડતા ગળા તથા આંતરડાના ક્ષયને અટકાવવા માટે આ રીતે તૈયાર કરેલું દૂધ આપવામાં આવે છે. દૂધને ચોક્કસ પ્રકારના વાસ-સ્થમાં રેડી ૧૬૭૦ (ફેરનહીટ) સુધી ગરમ કરવામાં આવે છે. આથી દૂધને ઠંડુ થતા સુધી ખુલ્લું રાખવાની જરૂર પડતી નથી અને દવામાંના ગુણધર્મો નાશ પામી જાય છે. કેટલાક લોકો એમ માને છે કે આવી રીતે તૈયાર કરવામાં દૂધમાંના કૃત્રિમ ગુણધર્મો વધુ નાશ પામે છે. એ લોકોએ આજ રીતે દૂધ તૈયાર કરવાને લખતા કથા સામે વિરોધ દર્શાવેલો પણ તે કાયદો આખરે પસાર થયો.

જે મકાનમાં હતા તે ચાર બાળકોના વસવાટ માટે ઘણું નાનું હતું. આથી અમ્હે મકાન બદલ્યું, જેના પાછલા ભાગમાં બાળકોને રમવા સાર એક સરસ વાડો હતો.

મેં સુવાના એરડાઓમાંના એકને બાળકો માટે બાલગૃહ લેખે અલાયદો રાખ્યો. દરેક બાળક માટે એક ન્હાનું જીંદું બિછાનું રાખ્યું, તેમજ દરેકની ડુધની સીસી પણ અલગ રાખી, એક વર્ષ લગી માત્ર દૂધના એરડા પર ઉછેર્યો. બાદ મેં હવે તેઓને દૂધ ઉપરાંત અનાજ અને એરોરટ ખીસ્કટ આપવા માંડી.

વર્ષની આખરે બધાં બાળકો સારી હાલ-તમાં હતાં. અલગત આ ચારેને જીવતાં જોઈ ને પેલા અનુભવીઓ અજબ થતા. તેઓનું કહેવું એ હતું કે જે પહેલેથી નબળાં હતાં તે હજી સરખામણીમાં નબળાંજ હતાં અને બનવા જોગ હતું કે કદાચ તેઓ અમારા કુટુંબના નબળા માણસો તરીકેજ રહે. તેઓની માન્યતા એ હતી કે એક અથવા બે બાળકો માટેની જીવનચક્તિ અને તંદુર-સ્તી ચારેમાં બહેંચાઈ ગઈ હતી, તેથી તેઓ જીંદગી સુધી એવાંજ નબળાં રહેશે. તેઓની બીજી દલીલ એ હતી કે જન્મથી માંડી પહેલાં વર્ષ કરતાં બીજું વર્ષ વધારે ધાસ્તી-ભર્યું હોય છે અને જે બરિષ્ઠ ભાખનારા-ઓના મત મુજબ તેઓમાંના બે કરતાં વધુ જીવકાં બીજી વર્ષમાં કલ્પવા પામે એ શક-મંદ બાબત હતી.

હું ધારો છો ? આખરે ૧૯૨૫ ની ફિફ્થ મસનો દિવસ આવી પુગ્યો. ચારે બાળકો જીવતાં હતાં. હું જીજીતી હતી કે છઠ્ઠી અને એકનામાં ધીમે સુધારો થતો હતો પણ કેટ-લાક કહેતા કે તે કંઈજ નહિ પણ મ્હારી કલ્પના હતી.

બીજી વર્ષમાંજ બાદ મેં તેઓને જીંદી જીવતો એરડા આપવા માંડ્યો. તેઓને

ફળ. સુપ, જીંદી, તરકારી, ચાવલ વગેરે આપવામાં આવતાં.

આ ચારે સાત વાગે સુષ્ક જતાં અને એમને સહવારે ૮ વાગે ઉઠાડતાં. ઘણીવાર હું તેમને ઉઠાડવા જઈ તે પહેલાં એ બિછાનામાં જાગતાં બેઠાં હોય. હેલાં દોઢ વર્ષ દરમિયાન મ્હને તેઓને રાતના ૧૦ થી સહવારે ૫ વાગ્યા લગી મુદ્દલ એવાં પડતાં નહિ. પાંચ વાગ્યા પછી ફરી તેઓ ઉઠવા.

ઉઠાડ હોય ત્યારે હું તેઓને પાછળના વાડામાં રાખું જ્યાં તેઓ આંખો દિવસ રમે. બીજા બાળકોની પેઠે તેઓ પશુ મારામારી કરે. અમુક હદ સુધી હું તેઓને મારામારી કરવા દઉં છું. કેમકે મહારાજમ્હા તેમને સામાન્ય બાળક જેવા ઉછરેલાં જોવાની છે, કેટલીક વાર બધી બહેનો મળી જોડને પાળે તો કોઈ વાર બે જાયી. પણ જોન છોકરો છે તેથી કે કેમ પણ હમેશા છોટે છે. છોકરીઓ સાથે રમવામાં તેણે પોતાને તોફાની પુરવાર કીધો છે. એ આખતનો મ્હને સંતોષ છે કેમકે મહારાજીકરને હું નામદ જોવા ઇચ્છતી નથી. જો કોઈ વખત લડતાં તેઓ ઝડુની બને છે તો વચ્ચે પડું છું. અને કહેવાની જરૂર નથી કે અંગેડો જલદીજ પતી જાય છે.

બહુ કંડીના દિવસમાં બધો વખત બહાર રહેવાનું અચકચ થઈ પડે છે પણ દિવસમાં એકવાર તો જરૂરજ આ નાનકડું સરખસ બહાર નીકળવાનું. કેટલીક વાર બ્યારે ચારને સામઠાં સંભાળવા બારી પડે છે ત્યારે હું વારા શરતી બબ્બેને લઈ જઈ છું. તેઓ રમતમાં એટલાં બધાં રસ લેતાં થઈ જાય છે કે કેટલીક વાર તેઓને સગળવીને અંદર લાવવાનું મુશ્કેલ થઈ પડે છે.

બાળકોને ખુલ્લી હવામાં રહેવાનું ને રમવાનું બહુ પસંદ છે. જમતી વખતે બોલાવવા

પણ યુક્તિ કરવી પડે છે. સુંદર, પ્રકાશિત દિવસોમાં હું તેઓને બનતાં સુધી વધુમાં વધુ વખત ખુલ્લી હવાને લાભ લેવા દઉં છું. બોજન વખતે જુઓ તો હમારે ત્યાં ઠીક ધમાલ. બાળકો ઉઠ્યાં કે તુરંતજ નારંગી તૈયારી. મ્હારો સહવારનો તેમાંજ બધો વખત પુરો થાય. નારંગી બાદ નહવડાવવા ને તૈયાર કરવાનું. આ કામમાં મ્હને મોટી દોષ્ટરી આંના મદદ કરે છે. કેટલીક વાર નાની મેરી પણ મદદ કરવા દોડી આવે, પણ મદદરૂપ થઈ પડવા માટે એ હજી બહુ નાની છે. આ બધું કરતાં લગભગ બપોર થાય. ત્યારબાદ રમત પરદખરેખ રાખવાનું. એ થયું કે બપોરનું બોજન પીરસવાનો તૈયારી. ત્યારબાદ બાળકો બગીચામાં શરવા નીકળે.

સાંજે આખા કુટુંબ માટે બોજન તૈયાર કરવાનું અને આ જુલકાઓ સાર જુલું પકાવવાનું. વાળુ ક્યાં બાદ જો ઉઠાણાની ઝડુ હોય છે તો તેઓ શરી થોડીવાર વાડામાં રમી લે છે. બરાબર સાત થાય તે અગાઉ બધાને અંદર તેડી લઈ છું. બહાર વધુ વાર રહેવા માટે તેઓ તરફવાર જાતની દલીલ કરે. તો કોઈ વાર આંખમાં આંસુ વરીક લાવે. પણ મેં કાપડો કીધો છે કે બહુ ન્હાનાં બાળકોએ સાત વાગ્યામાં સુષ્ક જવું. હું માનું છું કે બાળકોને પુરતી ઉંઘરી બહુ જરૂર છે.

છાશ રૂપાળી આ બાળકોને શૂણ સારી લાગે છે. શરઆતમાં મેરી ને ઝંડાને ખાવા પર બાબેજ રૂચી થતી, પણ બીજા વર્ષ પછી તેઓની શૂણમાં સારો સુધારો માલુમ પડ્યો. આ ઉપરાંત રમતગમતમાં પણ તેઓ ઉત્સાહથી ભાગ લેવા લાગ્યા.

આ ચારે બાળકો બીજા સાધારણ બાળકો પેઠે વખત જતાં ચાલવા શીખ્યાં જોન સર્વમાં બહુ તેજ જાણતો. ખેલો ચાલતાં અને બોલતાં પણ તેજ શીખ્યો. મ્હને લાગે

છે કે બધાંજ અસાધારણ ચાલ્યા છે. કદાચ હું મા છું તેથી એમ લાગતું હોય !

હાલ એકના બધાં કરતાં વળનમાં બારે છે. થીક પશુ ખાસ્સી ઉંચી છે. ઇડીય, લીકા ને જોન લમભમ સરૂંખા વળનના થવાં છે. ઇડીયનો સ્વભાવ બહુ શાંત છે ને કોઈ વાર ઇંજ થાય તોય તોશન કરતી નથી. જ્યારે એ રહે ત્યારે મ્હારે જાણવું કે કાંઈ ગંભીર બાબત છે.

જૉન બહુ તાબેદાર પુરવાર થયો છે. હું શું કરવા શરમાવું છું તેનો, કે એને પસંદ પડશે કે નહિ તેનો વિચાર સુધાં ક્યાં વગર તે કામે વળગે છે. એની એકાદ બહેન જો મ્હારું કહું નથી માનતી તો પોતે દુર્ત શિક્ષા કરવા તૈયાર થાય છે. લીકા સાથે કામ પાડવું મુશ્કેલ છે. એને એવો ખ્યાલ છે કે બધું એની મરજી માફકજ થવું જોઈએ, પણ હું મન મક્કમ કરીને જાણુવા રહું છું કે મ્હારા ધારવા મુજબ તેને માટે જે કાંઈ સાર છે તેજ તેને મળશે.

આ ચારેના સહવાસથી મને બાળસ્વભાવના અભ્યાસનો જે લાભ મળ્યો છે તેથી મ્હારી મહેનતનો ખર્ચો વળી જાય છે. પ્રથમ તો એક બાળક પરજ દેખરેખ રાખી પડતી. તેની દરેક હીલચાલ અને વાતમાં મને બધા બાસતો જો કે તેને તો તે વાતમાં રસ પડતો હોય. પણ આ છેલ્લાં ચારના જન્મ પછી જાણે મને કાંઈ સ્વપ્ન જેવું લાગે છે. તેઓ એક બીજાને આટલાં બધાં મળતાં છતાં કેટલાં બધાં જુદાં ! કાંઈ કાંઈ વાર તેઓ એવી નવાઈ બરેલી હીલચાલ કે વાતોમાં પડેલાં હોય છે કે હવે

શું બનશે તે વિષે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થાય છે. પ્રથમ તો મને આનંદ લેવા એકજ મળતું, પણ હવે તો ચાર છે અને તે દરેક આનંદ દાયક છે.

જ્યારે આ ચારનો જન્મ થયો ત્યારે મ્હારી ઉંમર ૩૯ વર્ષની હતી. મ્હારા પતિ ૪૬ ના હતા. આ જોડયાં ભાઈ બહેનોના જન્મ પછી હું યોકાજ દિવસમાં દાદીતું પદ પામી. મ્હારો સૌથી મોટો પુત્ર જે હમારી સાથે રહે છે તેને ત્યાં પુત્ર થયો. લોકો તો કહે છે કે હું મ્હારી ઉંમરના પ્રમાણમાં બિલકુલ ધરડી નથી દેખાતી. હું મ્હારાં શરીર અને મનને સદા ઉલોગી રાખું છું. હું માતું છું કે બાળક એ અનેક અનર્થનું મૂળ છે. ખાસ કરી એકોના સંબંધમાં, બાળકો તથા ધરની સંભાળ રાખવા. ઉપરાંત મને કપડાં સીવવાનું તથા શુંચવાનું હોય છે.

તરેહવાર જાતની બિબ્બવાણી થઈ ચુક્યા છતાં હું મ્હારા પ્રયોગમાં સફળ થવા માટે મમશર છું. આજ મ્હારાં એ ચારે છુવકાં તન્દુરસ્ત, મજબુત અને ઉત્સાહી છે. જીવનમાં આવતી દીલગીરીની ધડીઓ ધણી વાર હું જે બાળકોને જોઈને દૂર કરું છું. વારંવાર તેઓ એવી અસાધારણ વાતો કે રમતો કરે છે કે તેમાં હું મરકાવ થઈ જાઉં છું. તેઓને સંભાળવામાં, આનંદ આપવામાં અને જાતે તેમાંથી આનંદ મેળવવામાં મ્હારું મન રોગ-મલું હોવાથી દીલગીરી કે અસંતોષને પ્રવેશ કરવાને અવકાશ હોતો નથી. આજ કારણથી હું પ્રથમ કરતાં મ્હારું શારીરિક અને માનસિક આરોગ્ય વધારે સારું રાખી રહી છું.

બુદ્ધિ, માયાફેડ અને મગજ,દશા !

લેખક: ડૉ. જુહાપ દ. ખંધડીઆ.

દુરમાં બાપડી ન જાલવાના નેહો બાથે; દુકાન પર રોક કે બોક્ષીસમાં સાહેબ જાણે છે; રસ્તામાં ફાઇનો જરાક ગુંદો થતાં બરોડાનું રોડી ભેળે; જોને કંઈ ઉપાય ન મળે મતે ગુજરાતી ભાષામાંથી નેટલી જાણે હોય તેટલી બધી શબ્દ-કોષમાંથી કાઢીને કચરાની ટોપલીને સ્વાધીન કરવાથી એ પીડા પડી જાયે ! પણ ભેષ્ય કે લોકો જાણે કેવી રીતે બાધી થાય છે ને સાચુઓ વધુ સાચે કેવી રીતે ચઢવાડ કરી શકે છે !

કદાચ જાણોની સંખ્યા વધી પડેતેવા સંભવ છે. તો પણ તેનો લઘુત્તમ કાંઠો, ને તેને રદ કરવો જોવો મારો અધીન મત છે ! જાણોનો લઘુત્તમ એટલે કાપણ તરીકે ' મુરખ ' શબ્દમાંનાં 'મ' 'ર' અને 'ખ' ત્રણે અક્ષરને તેમજ "અઘાધીઆ" માંથી 'અ' 'લ' 'ધ' અથવા જે પ્રમાણે દરેક આવના લઘુત્તમ અક્ષરો ને ભાષાબદ્ધ કરવાથી બીજા જાણોમાં તે કદી દેખા દઈ શકશે નહિ ! એથી ' મુખ્યા ' 'ખલ ' 'મૂટ ' એ શબ્દો પણ અદ્વર્ય થઈ જશે !

સંભવ છે એ રીતે કક્કાના કતીસે અક્ષરો ખલાસ થઈ જાય. એમ જોય તોય શું બોલું ? છતાં કાપીને હિંસાનું પાપ કરવા કરતાં ઇશને ' ભક્ષાર ' બનાવી કેવી એ સૌથી સરસ ઉપાય છે. માણસોને માણસો કરતાં કુતરા બીલાડાં કેમ વધારે બદાલા લાગે છે તેવું કાશુ પણ ઉપદા અવશ્યજનમાંથી જલ્દી આપશે અને પણ તે દુર થશે !

પાકી હોય, પોતાના ભાડુતોને પોતાનાજ મત આપવા માટે કાશુ ક્યું હોય, ભાડુતો પોતાના મતસ્વાતંત્ર્ય પર પડતી આ વંશા પડી લેવાને બદલે બદાલુરીથી બીજાને મત આપી આવ્યા હોય અને આ માળા પવિને નપાક વવાથી ફાડ ચંદી હોય તો તેણે ભાડુતોને શી સજા કરવી એ એક સવાલ છે. એથી ઘણા ધરધણીઓ મુંઝાયા છે અને ફાંજના માર્યા તેમણે ભાડુતોને ધર ખાલી કરાવ્યા છે. આડું પરબળ અજમાવી સજા કરવી તેના કરતાં મેં એક નવી ભવની સજા રોધી કાઢી છે. મારે મતે એ બધા ભાડુતોના ભાડાં ધટાડી મહિને નવ-નવ રૂપીઆ કરી નાંખવા ! મ્યુનિસીપલ કાયદા પ્રમાણે રૂપીઆ ૧૦૭ ભાડું લગનારનેજ મત આપવાનો દંક મળે છે. તો ઉપર પ્રમાણેની સજા કરવાથી ભાડુતો કાઈને મત આપીજ શકશે નહિ ! પણ માથું પડકારે મરી જાય તો પણ કદી એ ભાડું વધારવું નહિ ! આશા છે ધરધણીઓ આ નવી રોધનો જરૂર લામ લેશે.

x

x

x

પોસ્ટની ટીકીટ પાછળ રામાયણ લખી નાંખવું કે સીની છત નેટલી જગ્યામાં મદામાત લખવું, એવી ઝીણા અક્ષરો કાઢીને ચોડામાં ગાડું લખવાની કળાનો રોજ દમભૂં દમભૂં ફાટી નીકળ્યો છે. આ ચોપનો લામ લઈ " પેની સ્ટોરીઝ " ની દબે ' પોસ્ટ-કાડ ' વાર્તામાળા ' કાઢીને ફર રવિવારે છાપાની માફક વેચવા માંડી હોય તો ? એમાં ઉપર પ્રમાણે ઝીણા અક્ષરોથીજ દુકાં વાર્તા લાંબી કરીને લખવી, એ દ્રાપના મુસાફરો હાથમા ચાદની ચણી જેવા આમાનો મુરખદઈક કાચ લઈ-નેજ વાંચી શકશે. ઉગ્રાંકમાં અખીર ઉમરાવોની

x

x

x

મારો કે પ્રબંધમાં કાંઈ માળાનો ધણી હોય. તેણે કાપીરચનામાં મુંઝાવા મદિ ઉમેરવાની બંદી

સોસાયટીમાં આ પ્રમાણે એક ચરખો એટીકેટ તરીકે વપરાય છે, એટલે ઉપલી સૂચના ને સ્વીકારાય તો ત્રણ લાભ થશે: (૧) વેચનારને ટંકરાળ પડશે (૨) લખનારને કળા આવડશે ને (૩) વાંચનાર દૂધમાં અમીર હોવાને જેવા શોભશે ! પણને વૃષ્ટીઆ તરીકે જોવાના શોખીન કાંઈ મારવાડી શાયલોક આ ધધી ખાલે તો સારું !

X X X

નાની ઘોડાની ખીલીઓ આવે છે (જેથી છબીઓ મઠાય છે) તેને ટીક્સ કહે છે જેખાવમાં આ ટીક્સ આખાઈ સર્વોચ્ચ જેવી લાગે છે. એટલે તેને 'પોલાદી હવેજ' કહીએ તો ન આવે ? ટીક્સનું શુભસાદી આ રીતે 'હવેજીયા ખીલી' ક્યું, હોય તો બાધામાં એક રખડ નહિ વધે શું ? વાજવામાં પણ એ સર્વોચ્ચ જેટલીજ તીખી હોય છે ! હજી એવથી જેવા આકારની અને મુજબી ખીલીઓ નીકળે ત્યાં મુખી મજવામાં એવી ખીલીઓ ને હવેજી બને બેમાં રાખવામાં આત્માનું કલ્યાણ નથી !

X X X

એક કંબુસ ડાહ્યો બીલ ઉડાડ માંડાને શિખામણ આપતો હતો તે મઠાવી રાખતા જેવી હોવાથી આપું છું:—

“તમને શું દુઃખ છે ? અમે જોઈએ છે તેવું દુઃખ તો તમે જીંદગીમાં જોયો નહિ. અમે પહેલ વહેણાં મુંબજ આવ્યા ત્યારે ૩૫) માં નોંધરી રચા પડેલી. તમારી માફક ઉડાવતા નહોતા. એટલામાય અમે ધણી ધણીયાણી વનકારા કરતા હતા (૧); આ મુંબજમાં આટલું હમે કમાતા શીખ્યા બીજે ઉતાં કમાણી-સાચવી નજીએ બીજે. મુસાફરની માફક મુંબજમાં તો કમર ઇસીને કમાવાનું છે. ફોર્નિયર વસાવી નકામા લાડામાં શું કામ નાણું હોમવો ? અમારે ત્યાંજ જુએને, જે કબાટ, એક પલંગ, થોડી ખુરશીઓ, આરામ ખુરશીઓ, ચાદની ટીપાઈ, બુકરોફ, વગેરે જીંદગીની જરૂરિયાતો સિવાય કાંઈ હાંધ વસાવ્યું છે ? ” બસ, માઈ બસ, હવે ડાઘું નથી સાંભળવું. એ જીંદગીની જરૂરીઆતો વગર અલગત માંડો પછ ન જીવી શકે ત્યાં માણસતા શા બાર ? ૩૫ રીખામાં

આટલું અહું દુઃખ ને કમાણી થાય ત્યારે આટલું બાધામાં બાધાજ ફોર્નિયર હરેક ડાહ્યો માણસ વેરી લેશે એવી હું આશા રાખું છું !

X X X

માણસો નસીબને દોષ દેતા હશે ત્યારે કપાળ કેમ કુટતા હશે ? કદાચ, એ ચોરસીયા પાછળ લંબિય લખાયલું છે એવી માન્યતાને લંબિય તેને લોકો મારતા હશે ! તો પછી પાછળ થાપડ લખાવવી નેમએ, આગળ નહિ ! પણ હાવને હથોડા મારવાથી કંઈ લખાયલું છું સાય ? હું તો માણસોને એ લખેલું છું સત્તા મઠિ જોનફોનગી બનાવટનું રખડર વાપરવા સલાહ આપું છું !

X X X

વખેમા એકવાર, બળેવ (શ્રાવણ સુદ ૧૫) પર બ્રાહ્મણ ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય (હવે નથી પહેરતાં) એ દ્વિજવર્ણી જનોઈ બડે છે, એ નેઈ વરસમા એકવાર બધા સાપ કાંચળો જતારી નવી ચામડી પહેરે છે તે યાદ આવે છે. પણ આ તો બધા સાપ છે જ્યારે બધા દિનેને કંઈ સાપ ન કહેવાય ! 'વસંતવાધા અવનિ સત્તે છે' એ કાવ્ય પંક્તિને બડેલીને બળેવ પર "બળેવ વાધા દિજ સો સત્તે છે" એમ જોલતાં જોલતાં બ્રાહ્મણો જજમાનને કટિ રાખડો બાંધતા હોય તો ? ને ફક્ણમાં પેલી કાંડા ધડિરાળ પણ માંગતા હોય તો ? એ કાંડા ધડિયાલ હા વરસે કાંચળોની માફક બડેલવનિા રિવાજ પાડશે હવે જરૂરી છે ! બ્રાહ્મણો જરૂર આ સૂચના વધારી લેશે !

X X X

સાહિત્યમાં, માણસના હુંકણી આવેસને 'સોડા વાટરનો જમરો' કહેવાં સાફરો હવે શીખ્યા છે. એ જશ સોડાની બાટલીનેજ શા મઠિ ? લેમન, રાસમરી, જીનર વગેરેનો થ વાક ? ૬૫ રકા માણસોએ સોડાજ નેમ નથી ત્યાં જમરો તો ક્યાથી નેમે હોય ? ફધને જમરો કે સાચરનો તાંજ ન કહી રાકાય ? ઉવટ બાજા મેથ વરસે નહિ એ કહેવત પ્યાનમાં લઈ 'મેથ બન્ના' ઝીપું દોય, અધરા ઉચના લેખની કવિતા ? 'આવમતા સાફરની ટીમ' કહી દોય તો !

છુટું છવાયું:

લેખક: રા. " તરંગી "

કવિ નંદાનાલાલ એક સંપૂર્ણ કહે છે:

એક વખત એવો આવશે, જ્યારે,

વદનના ચન્દ્ર ને નયનની વીજળીએ

વેચારો વાટે ને ઘાટે.

હિંદમાં આવે વખત આવશે છે કે નહિ તે તો
મીસ ફ્રેડેરીક મેયો લખે; પણ એની પશ્ચિમ-
વાસી ચોરી બહેનો તો જરૂર પોતાના વદનચન્દ્ર ને
નયન-વીજળીઓના દાઢ માંડી બેસી છે. એમાંની એક
ફ્રેંચ યુવતીએ ટુર્કસ્તાનના માછ-મુલ્તાને પોતાની
ભજમાં સંપડાવ્યો છે. બાઈસાહેબ જુલિએ
લેખીઓની ઉમર ફ્રાં ૨૨ વર્ષની છે. બાઈ
ફ્રાંસ હરે છે કે સુલ્તાન એનો દાદો યવા ભટ્ટેલો
બુટ્ટો છે છતાં પણ એની સમૃદ્ધિ ભેધને એ પોતાનું
ધોવન વેચવા નીકળ્યો છે. સુલ્તાન પણ ધરડે પડ-
પણ વરસ વેચવા નીકળ્યો છે. આયાર ખેલાં ૫૦૦
સીઓનો પતિ, એ યુદ્ધ ચુક્યો છે છતાં એની
તૃષ્ણા મટતી નથી. ટુર્કસ્તાનના સરકાર એને ૧૦-
૧૬ ૧૮૦૦૦ પાઉન્ડનું પેન્શન આપે છે, તે ઉપર
આ બધા નાચ નચાવ છે. એની બે બેરીઓ તો
હમણાંજ આપઘાત કરીને મરી ગઈ; છતાં એ
ફ્રેંચ બાઈ સુખી યવાની આશા રાખે છે. રાખે,
બાઈ રાખે. સુલ્તાન અમર નથી પણ અઘરા તો
અમર છે ને ?

૯૦૪ મટે ૨૬ વેચવાની ગોંઠાગોંઠા એ
હાલસા બતાવતો બીજો એક કિસ્સો ઇંગ્લેંડમાં
ખેલ્યો છે. આવા તરીકે કામ કરતી વીસ વર્ષની
એક યુવતીને એક સ્કોટ ૧૫ના જુવનનો લેટો
થઈ ગયો. બાઈસાહેબે પોતાની પાસે અલગ
નાણાં દોવાની વાતો કરી તેથી પેલી એકાદવા
જા અને લખેનો દોલ પણ દેવાયો ખુશી તો એ
છે કે માળાપે પણ સંમતિ આપી પણ લગ્ન થાય

તે ખેડે પેલા બાઈસાહેબે બાઈનોજ ચેટાઈ માલ
ગીરની રાખી નાણાં હજમ કરી ગયાં. પરિણામે
બોપાઈ કુટુંબ ને મામલો પોલીસ કોર્ટમાં ગયો.

ઇંગ્લેંડ અને ફ્રાંસના આ બે કિસ્સા સાથે
જર્મની પણ દરીદ્રાઈ હરે છે. માછ ફેસની બહેન
અને પ્રીન્સ એડોલ્ફની વિધવા ૬૨ વર્ષની નાની
સરખી ઉમરે એના પૌત્ર યવાને હાથક એના ૨૬
વર્ષના એક રશીયન સાથે પાછલાને તેવાર થઈ
દતી. ખુદ મીસ મેયોની દેશમંત્રિનીએ પણ એ
દરીદ્રાઈમાં પાછી હોઈ એમ નથી. ટારન્ટોની
ભખીટી નાચવારી મીસ હીલ્ડા પામર ઈસાનના
પ્રીન્સ ફરીદ સાથે તેનાં નાણાં ખાતરજ પરણવા
તેવાર થઈ છે. પ્રીન્સ એને નામે મોટી રકમ ભૂટી
મટે એ ચરતેજ માળાપે સમતિ આપી છે. લગ્ન
થઈ ગયા પણ એ નાણાં લગ્ને છુટાછેડા કરતાં
ક્યાં વાર લાગે એમ છે. આટલુંજ એ દેશકુટા
પ્રીન્સો નહિ સનજતા દેશ ?

દિંદી એકે: વિષે મનમનતા અસિપ્રાય
દર્શવાશી એ મીસ મેયોને પત્ર તમે લખા બને છે
તે દોલવવાનું નથી મુશ્કેલ પશ્ચિમની એકો વિષે
તેના પોતાનાજ દેશકુટા-પશ્ચિમવાસીઓ કેવો
અસિપ્રાય ધરાવે છે તે તે ભજની જ દોલી ભેધને.
નિરિદિય મોટાલ એસોસીએશનનો યુગ્મ રા.
દોમાઈ હરે છે કે જો એ સ્વનાયત: જોડો એ
છે. સમાજની સેવા કરવાના કુળે ધરાવતી દોવા
જ્યો તે પુરોણું થોટી યુગવામાંજ આનંદ માને

છ." એ રોકર સાહેબનું લોહી પણ મ્હાય એવી કાઠ બજાએ ચુસી લીધું હતો. સર વીલીઅમ આર-
બુચનોટ લેખનને તો સ્ત્રીઓનો દેખાવ જોઈને કમ-
કમાં આવે છે. વાળ વગેરે કપાચીને અને ન છાજતા
પાયાઃ પ્હેરીને ફરી આજઝાલની છાકરીઓ તેને
છાકરાઓ જેવી દેખાય છે. તે સલાહ આપે છે કે
“ સ્ત્રી જેવો દેખાવ રાખો; મરદો જેવો નહિ.”
પણ એવી સલાહની તેમને ક્યાં ફરકાર છે? પુરુષો
જમે તેટલો અલગમો બતાવે છતાં પુરુષનું અનુક-
રણ કરવામાંજ સ્ત્રીત્વની પૂર્ણાવૃત્તિ માનનારી એ
પ્રબસુરત બહાઓ દહારે દહારે હલ્દબ્દાર બચ છે.
જાણીતો લેખક હોરેસ ન્યુટ કહે છે તેમ “ જેમ
ધાખરો ટુંકો તેમ સુખ વધારે મળે ” એવી
માન્યતા ધરાવતી સ્ત્રીઓનો પશ્ચિમમાં તોટો નથી
એ ટુંકો ધાખરાનો તેમનો મોઢ વધતોજ બચ છે
અને ક્યાં જઈને બઝારો તે મીસ મેથો બહેન ।
ધર્મજીવો એમના એ પાયાકને નિર્લજ્જ જણી
એમને દેવળમાંથી હાંધી કાઢે છે છતાં તેમને સાન
નથી આવતી. લાજ મૂકી એટલે નાનું સરખું રાજ
મળી જતું એમજ એ લલનાધિા સમજ લેતી છે.
અને પાયાકની નિર્લજ્જતા સાથે વર્તનમાં નિર્લ-
જ્જતા આવતી બચ છે. સર એડમન્ડ ગોસ જેવા
પુરુષને ફરિયાદ કરવી પડે છે કે સ્ત્રીઓ ધાંધળીબણ
થેતી બચ છે-લગભગ કે જંગીરતાનું નામનિશાન
તેમનામાં નથી રહ્યું. ખીની પીવાની આદત પણ
કુદકે ને બુરકે તેમનામાં વધી છે. અમેરિકાની
એન્ટી-સીમારેટ લીગનો હપત્રમુખ રો. કેસ તેમને
ચાખખી ચેતવણી સુણાવી દે છે કે “ સ્ત્રીઓની એ
કુદેવમાં દેશને મોટામાં મોટો લાય છે. એવી પીના-
રની શારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ બજારો એટ-
લુંજ નહિ પણ તેમના બાળકોનું પણ નૈતિક અધા-
ર્મવન થયો. સીમારેટ પીનાર સ્ત્રી યયાચં ત્રિહિપ્તી
નહિ બની શકે.” પણ ‘મોજીયોખમાં’ રચીપચી
રહેનાર એ પ્રબસુરત બહાઓને ગીલીફી થતું છે
જ ક્યાં? એ વળી છાકરાંની અને ધરાની બચ-
રયાની જાનજ કાણ બેઠારી હો?

x

x

x

મીસ મેથો કહે છે કે દિવની સ્ત્રીઓ શારીરિક

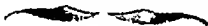
સંબંધ સિવાય બીજા કયાનો વિચાર નથી કરતી.
કેમ જાણે એની ડાહી રમરી બધી બહેનો તો વલ-
જાનના ચિંતનમાં વખત ગાળતી હશે? અહિં
બાળકવન થતા હશે તો પશ્ચિમમાં લગ્ન પ્હેલાં
લગ્નના દહાવા લેવાય છે. બ્યેકપુલની કોટમાં
દમપૂર્ણ એક એવેલ લેન્સ નામની ૨૧ વર્ષની
યુવતીને ચોરી માટે સજા થઈ. તેણે જાજને વિનવિ
કરી કે “ મારી સજા શેડિઝ વખત મુલતવી રાખો,
જેથી મને લગ્ન કરવાનો વખત મળે અને મારા
બાળકને કાયદેસર નામ આપી શકાય.” એવીજ
રીતે લગ્ન પ્હેલાં ફરી પકી ગર્ભવતી બનવાને
કાણે વેસ્ટમી-સ્ટરમાં ૩૩ વર્ષની મીસ ફેલીસ
હરે આપધાત કર્યો છે.

x

x

x

એ પશ્ચિમના લગ્નો પ્રેમ-લગ્નો કહેવાય છે,
છતાં પ્રભુ બહેન કેમ એ પ્રેમ જાહીજ સહી બચ
છે! ૧૨૬૫અને લગ્નની બાબતમાં સોપુષ બનેને
સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા આપી છે પરિણામે ત્યાં ઉપ-
રકા લગ્નોનો અવ છાકરામાંજ આવે છે. આ
બધી ગંભીર પરિસ્થિતિ મીસ મેથોને નહિ દેખાતી
હોય પણ પશ્ચિમવાસી પુરુષોને તો જરૂર દેખાવા
લાગી છે. રશીયામાં જેવી સ્થિતિ છે તેવીજ યુર-
પના બીજા દેશોમાં અને અમેરિકામાં પણ છે.
અત્યારસુધી એકથી વધુ પત્નીઓ કરવા માટે દિ-
લીઓ જાજલી ગણાતા પણ હવે એજ સલાહ
ત્યાંના પ્રખ્યાત ડોક્ટરોએ આપવા માંડી છે. પશ્ચિ-
મને આ જાજલીપણા તરફ જઈનેજ મીસ મેથોને
જરૂર આપધાત કરવાનું મન થયો! ડો. નોરમા
હેર કામચલાહ લગ્નો અને બહુ-સ્ત્રી કરવાની
દિમાયત કરે છે. તે કહે છે કે જેમ નહિ કરે તો
વેસ્વાવારો વધી પડશે કુમારિકાઓને પણ ડોક્ટરો
ચેતવણી આપવા લાગ્યા છે કે “ જલ્દી પશ્ચી-
મનો, નહિ તો બેલાં મરી જરો. પરણેલી
છંદની ગાળનાર લાંબુ છવે છે.” સર
આલ્ફ્રેડ વોલ્ટને એ માટેના આંકડા મેલા
હરી તેમની ખાતી કરી આપી છે. હવે કાલજ એ
કુમારિકાઓ પછી શોધવા નીજી પડશે. એમાંની
કોઈ દિવંદુસ્તાન ન આવે તો સારું ।

મારી ફરિયાદ.

(એક અવળાની આપવીતી.)

(મહેલ.)

માથ—

જેની સાથે તમારે જોડવા ચાલવાનોય વહેવાર નથી તેવીનો આ પત્ર જોષ વિરમ્ય ન પામતા. મારા સગદત બાઈના સન્મિત તરીકે, મારી સહીયરના વર તરીકે હું આપને જોળખું છું. તમેય મને નહિ ભૂલ્યા હો. આવા સંબંધથી અને જગતમાં મારું કોઈ સાંભળનાર નહિ હોવાથી તમને મારા જણીને લખું છું. હું તો હું વેડું છું અને વેડીશ પરંતુ હવે ઠાલવવા હા. તમે મારા તરફ જન જોતા જોટલે; મારું હવે પણ માથ કહે છે, જોટલે—

તમે જાણો છો કે હું વિધવા છું. અને ગુજરાતના પાટનગરમાં રહું છું. મારા કુટુંબની હું, મારાં માબાપે સુખી કરવા અમારી નાતના એક શ્રીમંતને ઘેર મને પરણાવી અને તેઓ વૈકુંઠ સીધાભ્યાં. ત્યારથી હું મારા પતિને ઘેર રહું છું. તેમના છતાં મને સુખ હતું. પિતાના અપસહજોને લીધે જ્યાં સંપત્તિ ધુળમાં મળતી જોષ એકવાર આવે-શમાં તે મારા સસરાની છાતીપર ચડી જોડેલા અને બાઈની મીઠકવતી રક્ષા કરેલી. તેમના મયા પછીની મારી કયા છે.

હિન્દુ સંસારમાં વિધવાને પડતાં દુઝો સાંભળી કે જણી તમારું હવે ત્રાસું હોય તો છાતીએ હાથ રાખી મારી કયા સાંભળતો. અક્ષરે અક્ષર સાચું છે. મારું લખવાનું મને કારણ નથી. તમે કદાચ કહેરો કે આપ

બાળાએ દુઃખ સહેન કરવું ધરે અને મુંજે મોટે. હુંય સમજું છું. છતાં કહી દઉં છું. મારા ઉપર દુઃખના કુંઝર પડ્યા છે. હવે ઠાલવી બાર દલકો ન કરું? મારી ફરિયાદ સાંભળનાર કોઈ નથી. પ્રજા છે જે દિલાસો જુદો જણાય છે.

મારા ઘરમાં મારા સસરા છે. તેમનાં સાસુ પોતાની દીકરીનો સંબંધ સાચી અ-દર્શિ રહે છે. મારા સાસુ ગુજરી ગયા છે. મારે એક નણુંદ છે. નણુંદ પોતાને ઘેર સુખી નથી જોટલે અહીં રહે છે. ખીજા આર મારે દીવર છે. અમે સપ્તમાં સાથે રહીએ છીએ. અમારી નાતમાં અમે શ્રીમંત હતા પણ હાલમાં ધસાધ ગયાં છીએ. છતાંય વીસેક હ-જરના દાળીના હશે. માડાના ધરમાં રહીએ છીએ ધરનાર હતાં તે વેચવાં પડ્યાં માટે.

હું રોજ સવારે માર વાગે ઉઠું છું અને વરસતી જ્યાં જગુજોમાં ટાંકે પાણીએ સ્નાન કરું છું. પછી એક ગાય છે તેની ચાકરી કરું છું. જેમ કરતાં સવાર થાય અને એક પછી એક ઉઠે તેમ હું તેમને દાતણપાણી આપું છું અને પથારીઓ વાળી ધર સાચ કરું છું. પછી આ મુકું છું અને જધાને ખીવરાવી પીડું છું. પછી જધાને ન્હવરાવવાની બવરશા કરું છું. ને પછી રાંધવા નાહું છું. જપોરે જધાને જમાડી હું ઉઠી જઈ છું અને મારા સસરાના સાસુ કે મારા નણુંદ મને વધું ધટવું પછી જમાડે છે. જોડવારો, ધુમડાં અને

પાણી કરતાં સાંજ પડે એટલે વાળુની તૈયારી કરે છું. અને બધાને જમાડ્યા પછી વાસણ અજવાળી હું પરવારે, ત્યારે મારી યાળી મારાં નણુંદ નીચે ઢાંઝી ગયાં હોય છે તેમાંથી ખાઈ લઉં છું. આમ કરતાં દસેક વાગે. પછી અમારે ત્યાં રાત્રે ચાં પીવાનો રીવાજ છે તે માંથી પરવારી બધાંની પચારીઓ કરે છું. પછી મારા સસરાની, તેમનાં સાસુ - મારાં સાસુ સમાં હોઈ તેમની, નણુંદની અને એટલા દીયરે કમાવા માંડ્યું ત્યારથી તેમની કેડો પગ ત્રિગેરે ચાંપી સેવા કરે છું. બધાં ઉધી જાય ત્યાર પછી હું મેઝેથી નીચે ઉતરી લાકડાંની મોટી ફાયરો સતારનાં ચુલા માટેની ચીરી નાની કરે છું. મને એક નાની ફાડડી આપી આપી છે. આ પછી હું સુઈ જઈ છું તે રહવાર બેઠી થાય. આટલાલા કામની હું ફરીયાદ ન કરું, જે દીવસમાં એક ટંક અને પુરે પેટ ભરીને ખાવા મળે તો. પણ મારું નસીબ જ મરી જાય છે. ભારતમાં કહે છે કે દળરોને એક ટંક જમવાનું નથી મળતું તે માંની હું એક દહશ.

આ ઉપરાંત સાસુ અને નણુંદના મેણાં અને ગાળો તો વિધવાને સામાન્ય હોવાથી નહિ લખું. પણ મારો સાસો ફારી ગયો હોય અને મારું યૌવન કે સૌન્દર્ય જેમ દયા લાવી એકાદ મારા સસરા નવો લારી આપે તો તેમના ઉપર તેવો જ મેણાંનો વરસાદ. મારા ઉપર મોખાનો આલેષ તેમને સાંભળવો પડે. તે કદાચ તેમને ડાખવા કહેતા દરી પણ વાત છેક જુઠી નહિ. હું યુવાન છું અને કંઈક મુંદર પણ દહશ અને મારા સસરા કંઈક વિધવી પણ ખરા. નહિ તો ધડપટ્ટમાં સાસુ

સાથે રહેવાનું સુઝે? મને કોઈક વાર અડપણું કરવા આવે અને મારું ઘરમાં કે બહાર કોઈ સાંભળનાર નહિ માટે કાલે સવારે મને કાઢી મૂકે તો મારું શું થાય એ વીચારે નીરધાર હું સહી લઉં છું. તમે કંપશો નહિ અને કોમશો પણ નહિ. હું સીતાં નથી. પામર મનુષ્ય છું અને વાસનાને આધીન છું. છતાં હજી બ્રજ યવા વારો નથી આવ્યો એટલી નિરાંત. થઈ જાય તો સમાજ ! મારો વાંક ન કાઢીશ. તું મારું ક્યારે સાંભળે છે ? અને હું વિધવા માટે ?

એક વાત રહી. અમારી નાતમાં માથે વાળ રાખવા કે છે અને લગ્ન પ્રસંગે ઘરેણાંમાંથી પણ વિધવાથી પહેરાય તે એટલે નાતજાતના પ્રસંગમાં મને શય્યાગારવામાં આવે છે લારે લોકને કદાચ હું મુખી દેખાતી દહશ. પણ તે તો નાતમાં અમારા કુટુંબનું કંચુ દેખાય તે માટે હોય છે. તે જોવાની કે જાણવાની લોકને ક્યાં ગરજ છે !

સંસારમાં મારું હવે બધું મરી પરવાનું છે. તમને મારા બાઈ માની પૂછું છું.

તમે ને મારી બહેનપણી, સમાજની લોકનિંદા વેઠીને મને સંધરી શકશો ? મારે વિધવાનું વિમળ જીવન ગાળવું છે પણ તે અઢિ તો અશક્ય છે. તમે શક્ય બનાવશો ? અઢિ તો હવે હું મદદા મહેનતે પણ નહિ રહી શકું. તમે ના પાડશો તો મારું બાવિ રાખ જાણે.

તસ્દી માફ કરશો અને ઘરમાં સર્વેને મારા પ્રજ્ઞામ કહેશો.

લી.

..... તો
જય શીશુ.

ઘઉંરનું સ્ત્રીજીવન.

લેખક : શા. * પ્રસાદ. "

કુસુમ મૌરી.

પાત્રો ૨ જી

કુસુમમૌરીની સાસુથી આખુ જામ યરયરવ. છ ફીટ ઢંચી એ ઐરી માથે યજ્ઞાં આચ્ચ તેરય ધણીને ધમકાવવામાં પાછી પાની કરતી નહિ. તેની ધાકથી યરયરતા હતા એમ ન કહીએ, તો પણ તેનો પડતો બોલ ઝીલી હેતા હતા એમ તો અમારે હહેલુંજ પડશે. હોઠલાજને હીધે સરસ્વતી મણીલાલ પાસે માણીતો નજ ભારે પરંતુ સરસ્વતી ન્યારે પાણી ભરીને આવે અને બહારથી જમ માટે કે તરતજ મણીલાલ બહાર બોટલા આગળ હોડી જતા અને પાણીનું જેલું સારસ્વતીને માથેથી ઉતારીને ધરમાં લાવતા. જામમાં એમ પણ વાત થતી હતી કે કોઈ કોઈ વખત મણીલાલને ચાર વાગે સરસ્વતી સાથે કુવે પાણી ભરવા જવું પડતું. અને પાણી જેંચી આપવું પડતું. અલબત્ત, મણીલાલ આ પ્રમાણે સ્ત્રીસન્માનરૂતિથી કરતા કે સરસ્વતીની ધાકથી તે તેમના હૃદય વચ્ચે બીજી કોણ બાજી રહે ? બાકી તેમનું પોતાનું પોતાનું તે તે વગાવે નહાવા જતા ત્યારે નીચાંચી લાવતા. તેમનો પુત્ર ચંદ્રકાન્ત સંસ્કારી હતો, તે આ બધું સમજતો પણ માત પિતાને પુત્ર હપટેશ આપી રહે કે ? કુસુમ હજી સાસરે પંદર દિવસથી વધુ રહી ન હતી. તે ચાલાક છોકરી ધરની વસ્તુસ્થિતિ સમજી રાખી હતી. પોતે સાસરે આવશે ત્યારે પોતાના ઉપર પણ આહુજ આજી તુડી પડશે, એ વિચારે તે કંપી હઠતી હતી; પણ પોતાના પતિ સમજી છે એ ખ્યાલ તેના હૃદયમાં અમૃતનું સીંચન કરતો હતો.

પણ માણસ ધારે છે શું અને ઈશ્વર કરે છે શું ? કુસુમના વિચાર તેના મનમાંજ રહ્યા હતા. કુસુમને સરસ્વતીએ તેજાવીજ નહિ. કાણ ? વહુની

બોલ કાઢી તેને ન તેડાવવામાં એક પ્રકારની "શુશ્રીરતા" આપણી સ્ત્રીઓને લાગતી નથી ? લગ્ન પહેલાં વહેવાઈ પ્રત્યે જે પ્રેમ, જે ભાવ, જે આદર, જે મમતા બતાવવામાં આવે છે તે "અરજ સર્થાં પછી" - લગ્ન કર્યા પછી કર્યા જતી રહેતી હશે ? વહુ પરણીને આવે ત્યારે સાસુ તેના ઉપર પ્રાણ ન્યોછાવર કરી નાખતી હોય છે. ફરી આવે ત્યારે વહુને કાંઈ પણ કામ કરવા ન દેતાં જણે તેના પ્રત્યે અગાધ સ્નેહ હોય તેમ ચાર સ્ત્રીઓમાં પણ વહુનાં વખાણ કરે છે. પણ ન્યાં ત્રીજ વખત વહુ પીધેરથી આવે ત્યારે વહુ પોતેજ અન્યથા થાય છે કે સાસુએ થયું છે શું ? હઠતાં બેસતાં વહુને ટોરે, વાત વાતમાં તેનો વાંકે કંદે, અને મચારદાર બુલામડીને પણ ન હહેવાય તેના વચન પોતાની પુત્રવધુને સુણાવે ! ત્યારે અગાઉનો સ્નેહ બેઝબેના ફરીઆમાં હોમાઈ જતો હશે ? તે તો પ્રજી બહે.

બિચારી કુસુમનું નસીબ કંટકથીજ ભરેલું હતું. ચંદ્રકાન્ત શ્વેગમાં સપડાયો. તે પથારીવશ થયો. કુસુમની મૂર્તિ તેની નજર આગળ વારંવાર ખડી થતી પણ કેને કહે ? મા તો તેને તેડવાની વાતજ કરતી ન હતી. તેણે તો બીજેજ દિવસે જાહેર કરી નાખ્યું કે "એ રાંડ કુતારાબ" મારા હિરાને પાણીથી તેથી મારા દેવરલ જવા હિરાને શ્વેગ થયો. એનાં પગલાંજ ખરાબ છે. ચંદ્રકાન્તને લાગ્યું કે પોતે બે દિવસનો મહેમાન છે તેથી તેણે મિત્ર દ્વારા કુસુમને તેડાવવાનું કહ્યું. તેના પિતા તો તૈયાર થયા, પણ આ વાત સાંમજતાંજ સરસ્વતીએ છાતી અને માથાં કુટવા માંડ્યાં. તેને બે તેડાવે તો પોતે અન્ન-નળ પણ

ન લેવાની હક પસંદી, પણ, ચંદ્રકાન્તના પિતાએ
તો છાનામાના કુસુમને તેડવા મોકલ્યું. કુસુમ આવી.
બહાર બેઠલા મુધી આવી. હજી તો પગથીયું
ચઢવા ભય છે, ત્યાં તો સરસ્વતી ઘરમાંથી હજાર
મારીને બહાર આવી. તેણે પનાશન કુસુમ ઉપર
જે વાક્યાં વરસાવી તે 'અને લખવાથી શું
પ્રયોજન ?

ચંદ્રકાન્ત વારવાર " એ આવી ? " એમ
લવતો હતો. ખરેખર બિચારો ! તેણે કુસુમને
મળવા ખાતરજી છવ ટાપી રાખ્યાં હતાં એમ
કહીએ તો ચાહે. તેવામાં સરસ્વતીને તકલી
સાંભળી તે સમજી ગયા. મૃત્યુને અંદર પડેલા
આત્મા હૃદયઘાત થતાં શી રીતે બચી શકે ?
ચંદ્રકાન્ત ગયો ? હા, સદાને માટે. કુસુમ સાથે

આખી જીંદગીમાં એક પણ રાત્રી જુઓવા વિના
ગયો !

હવે કુસુમના ઉપર બાકી હતું તે પુર થયું.
પછીના થોડા મહીના કુસુમે સાસરે વિતાવ્યા. તે તો
તેજ પિતાથી શકે દરેકજ દરેક પળે સરસ્વતી
તેને કાંઈ પણ કલા વિના રહેતી નહિ. આખરે
કંઈથી કુસુમે પોતાના કાઠને આ સ્થિતિથી વાન-
ફગાર કર્યો. કાંઈ સમજી હતો. તે કુસુમને તેડી
ગયા. હજી કુસુમ સાસરામાં તે રિવસથી ચાલ-
તી, પણ કાંઈ મળેતો કહે છે કે " સાસુજી ભવ
(પરદોષમાં જતો) તો વરવજ મારા સસરાની
સેવા કરવા આવું. " પણ દુનિયા કહે છે કે
સરસ્વતીના પહેલાં મજીલાલ જશે !

કુસુમ જેવી કેટલી કળીઓ સમાજના ચક્રમાં
પીસાતી હશે ?

ઉત્તર શુભરાતનું લોકગીત.

સંપાદિત: દૈ. સુમતિ શંકરલાલ કવિ.

મારી માતાને આંગણે બેસડી, અને માઠાં લાગે બેસ...

એ માતા કેમ વિસરે.

મારી સાસુના આંગણે લીંબડી, કડની લાગે લીંબોળીયો...

એ સાસુ કેમ સાંભરે.

મારી માતાને આંગણે બેસડી,^૧ અને દોઢાં બેસડાં વાપ...એ માતા

મારી સાસુને આંગણે ગધુ, અને દાંમતર પાટવાં દે...એ સાસુ

મારી માતાનાં ગુથિયાં માથાંમાં, પાંચીએ! પાકાં તેલ...એ માતા

મારી સાસુના બાંધેલાં માથાંમાં, વેંસી^૨ મેલ્યા ચાર...એ સાસુ

મારી માતાનો રાંધેલી ખીચડીમાં, ધીની નેટા^૩ ચાર...એ માતા

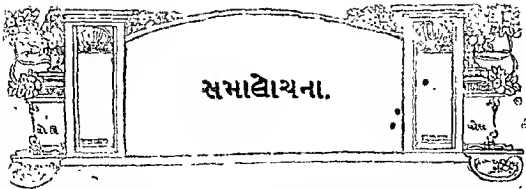
મારી સાસુના બાંધેલાં દાંડવાંમાં, તેલનું રેંપુ^૪ એક...એ સાસુ

મારી માતાને બાંધેલાં દોલીયો, બોસજે^૫ દીરનું ચીર...એ માતા

મારી સાસુને બાંધેલાં માંચી,^૬ છનડ પાંજર^૭ બોડો દાપ^૮...એ સાસુ

૧ નાની બેંસ. ૨ પમ બાંધવા તે. ૩ વીંછી. ૪ નીટો. ૫ ખાતરી બરડીને
બનાવેલી. ૬ ટોપુ. ૭ બોસીક. ૮ ખાતલો. ૯ એની. ૧૦ પાંગડો. ૧૧ સાપ.

ટીપ:—કુણ્ડીની ડોડરીઓ અજવાળી રાત્રે ગાય છે.

સમાલોચના.

વિજ્ઞાન વિભાગ: લેખક: રા. યોગેશ્વર યોગિ-
નંદલાલ શાહ, એમ. એ., બી. એસસી. પ્રકાશક:
શુભરાતી સા. પ. બંગલો કમિટી તરફથી રા. બ.
ક. ઠાકોર. મુલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦

લેખકે છેલ્લાં દસ-બાર વર્ષમાં સુખેલા અને
જુદે જુદે સ્થળે પ્રકટ થયેલા કેટલાક લેખોની
લેખોનો આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ થયો છે. શુભરાતી
બાપામાં વિજ્ઞાનનું સાહિત્ય નહિ હોતું છે, તેમાં
આ પુસ્તકનો ઉમેરો થતો તેથી અને લેખક તેમજ
પ્રકાશકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. હાલમાં શુભ-
રાતીમાં વિજ્ઞાનના અભ્યાસી હોય અને સારી સરળ
શુભરાતીમાં લખી શકે એવી વ્યક્તિઓ આંખોને
વેંટે જણાય એટલી પછુ નથી. ત્રણ ચાર ગ્રંથા-
માંક્યા નામેજ એ ગ્રંથોમાં આવી શકે અને
લેખક તેમાંના એક છે. કેટલીક લેખોની બાબતો
તેમણે આ સંગ્રહમાં-પોતાના જુદા જુદા લેખોમાં
વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ સમજાવી છે. તેમની સમજાવવાની
શૈલી સ્વચ્છ છે અને ભાષા પણ સરળ હોઈ વાંચની
અને તેવી છે. વિજ્ઞાનની પરિભાષાની અભાવ
વાચકવર્ગને પછુ આ પુસ્તક વાંચતાં બાંધેજ
કંટાળો આવશે. આ પુસ્તક વાંચવાની અને સી-
વજને ખાસ લાભામણુ કરીએ છીએ.

મહાભારત અને રામાયણ: એ વિશે
કેટલાક વિચારો અને સૂચનાઓ: પ્રકાશક: સરજી
સાહિત્યપ્રદાઈ કાર્યાલય. મુલ્ય: રૂ. આના.

આ કાર્યાલયના વ્યવસ્થા-દર્શક સંવાલક શ્રી
અર્ચનદાસ ધાર્મિક પુસ્તકોના પ્રકાશન માટે
જાણીતા છે. તેમના પરિશ્રમને પરિણામે મૂળ
સંસ્કૃત મહાભારતનું શુદ્ધ ભાષાંતર રૂ. ૩. ૩૨
માં અત્યારે બાંધક વાચકોને મળી શકે છે.
મહાભારત અને રામાયણ હિંદુ પ્રભુના ધાર્મિક

પુસ્તકો આજ સદાઓથી મનાયા છે. એ પુસ્તકોને
લગતી અનેકવિધ માહિતી સ્વામીજીએ શ્રમ લઈ
આ પુસ્તકમાં લેખી કરી છે. રામાયણ વિશેનો
વિભાગ આમાં વધારે લખેલો જાયો છે. કેટલીક
અસંબંધ લેખી જણાવી વાંતો અનેક વિદ્વાનોના
લેખોના અવતરણ હરી શુદ્ધિપૂર્વક સમજાવી છે.
મહાભારતની બાબતો સંબંધી પણ એવાજ
ઉલ્લેખો લેખા કરવાની જરૂર છે. કેટલાક ઉલ્લેખો
મૂળ હિંદી ભાષામાં (શુભરાતી લીપીમાં) અપાયા
છે તેને બદલે શુભરાતીમાં તેમનો અનુવાદ અપાયા
હોત તો વાચકોને વધારે સરળતા થાત. આ
પુસ્તક વાંચનારને એ બંને ગ્રંથો વિશે જરૂર
માન લેખક થશે અને હિંદીની એ ગ્રંથો કેવી
મેઠી થાય છે તે સહેજે સમજશે.

એનીએમન્ટ: લેખક: રા. જયેશ્વર મેધાણી.
પ્રકાશક: યુ. યોજ, મીએસોફીકલ સોસાયટી,
ભાવનગર.

રા. મેધાણીની લાક્ષણિક બાનીમાં લખાયેલી
આ ટૂંકી જીવનકથા એ સમર્થ મહિલાના ગૌરવની
ચર્ચા આંખી કરાવે છે. આખી જીવનના ધીરો-
સોફીસ્ટ મંડળની અધિષ્ઠાત્રી આજ ૮૦ વર્ષે
પછુ એક જીવનને શરમાવે એટલું શરીરખળ,
મનોબળ અને બુદ્ધિબળ ધરાવે છે. પોતાની માની
લીધેલી માર્ગશ્રી-હિંદ મટે એ બાઈએ આપેલા
જોય અને ઉદાત્તતા જીવનત દરેક હિંદવાસી જાણે
છે. એ અતુલ્ય જીવનનો શોરો ખુલ્લો અંશ
પછુ હિંદી મહિલાઓ પોતાના જીવનમ. ઉતારી
શકે તો તેમની ભતિનો ઉદાર સંધાતાં વાર ન
લાગે, પ્રત્યે જીવન આ જીવનકથા જરૂર વાંચે.

સંવાદ સંચય: (ભાગ ૧ હો) સં. રા.
ગોવિંદાસ ક. મહેતા. છાપ: રૂ. આના. યાજા-
ઓમાં નહેર સંમેલનો પ્રયત્ને વિદ્યાર્થીઓ લેખની

શકે એવાં ૨૭ નાના મોટા સંવાદો-જુદા જુદા લેખકોના લેખોમાં અને જુદા જુદા માસિકો વચ્ચેનાં પ્રકટ થયેલાં સંવાદો આ પુસ્તકમાં લેખો કર્યા છે. એમાંના ત્રણ સંવાદો તો આ પુસ્તકમાં અગાઉ પ્રકટ થઈ ગયા છે. વિધવિધ દૃષ્ટિએ કરેલો આ સંમૂલ વિશ્લેષણો અને સંમેલનોના સંવાદોને જરૂર લાભદાયી થઈ પડશે. એથી એકને તે અને એકા બરચે એમાંથી મનઝમતી સામગ્રી તેમને મળી રહેશે.

રાસમંથ્રિ: લેખક: રા. ચંદ્રકાન્ત મંજળજી બોઝા. મૂલ્ય: આઠ આના. કાવ્યની દૃષ્ટિએ આ રાસ-સંમૂલમાં બહુ વખાણવા જેવું ન હોય છતાં રસ અને લાલિત્યપૂર્ણ રાસ તરીકે એ સંમૂલ ગુજરાતની સ્ત્રીઓને આદર પામશે. અત્યાર પહેલાં વિખ્યાત થઈ ચૂકેલા સ્વ. બોટાદકરના 'રાસવંત્રિણી' માંના અનેક રાસની છાયા રા. બોઝાના રાસમાં પડી છે. રા. કવિ ન્હાનાલાલની શેઠી પણ પછે સ્વયં સ્પષ્ટ જણાય છે. પુસ્તકનું મુદ્રણ અને ટેપાલ આશ્ચર્ય છે.

કુમાર ધર્મ: લેખક રા. માવજી દામજી શાહ. મૂલ્ય: રૂ. ૦-૪-૦ સીધી રીતે બોધ આપવા પાઠ બાળકના મનજ પર ફરી અને ફરીથી અસર કરી શકે, તેનો જવાબ બાળમાનસરાશ્ત્રીઓ આપશે, પણ અમારી વ્યવહાર દૃષ્ટિએ તો એટલું જરૂર જાયું છે કે એવા પાઠોની બહુ ઉંચી અસર નથી થતી અને કવચિત ઉંચી અસર પણ થાય છે. એવાં ૩૨ બોધ-પાઠોનું આ નાનકડું પુસ્તક બન્યું છે. એને બદલે કદાચ વાર્તાઓમાં શુદ્ધિને આડકતરી રીતે એ બોધ અપાયો હોત તો બાળ-મનજ ઉપર વધારે સારી અસર થાત, એવો અમારો મત છે.

નવી બાળપોથી: કર્તા: રા. દાનજી શ. જોશી. કીમત: સવા આનો. સરકા ન્યુ દાઉસ્તુબના ૨૫ વર્ષના અનુભવી સિદ્ધક રા. જોશીએ રચેલી આ બાળપોથી પ્રાથમિક શાળાઓ માટે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે. બાળકોને અસર અને અંક-શાન સ્થેલાઈથી મળે એવી સરળ રીતે એ લખાઈ છે. હાસ્યચિત્ર રોક મનસુખપ્રાપ્તિએ મુંબાઈ ઇલાકાની શાળાઓમાં પોતાને ખર્ચે આ પોથી લેખવાનો સ્વત્વ નિમ્મય કર્યો છે, તે માટે ધન્યવાદ કીમત પોથીની ઉપયોજિતા અને સુધક છપાઈના પ્રમાણમાં નજીબજણાણ.

સુધા: તંત્રીઓ: શ્રી દુર્લાદલાલ શામલ અને

શ્રી રૂપનારાયણ પરીચ. વર્ષ ૧; અંક ૩. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬-૮-૦.

દિંદી સાધાર્મિક પ્રકટ થતા "માધુરી" નામક માસિકના ઉપયુક્ત બનને સન્મનો એકવાર તંત્રી હતા. લાંબા સમય સુધી તેમણે એ માસિક ચફળતાપૂર્વક ચલાવ્યું છે; અને તેની લોકપ્રિયતા તેમનાજ પ્રયત્નોને આભારી છે. "માધુરી" ના તંત્રીપદેથી છટા થઈ તેમણે "સુધા" નામે નવું માસિક ચાલુ કર્યું છે. એ માસિક સર્વાથે, "માધુરી" જેવું જ છે-પ્રત્યેક બાબતમાં ફર મહિને સંખ્યાબંધ એકરંજી ચિત્રો સાથે ત્રણ ત્રણ સુંદર ત્રિરંજી ચિત્રો, વિધવિધ વિષયોપર વિદ્વાન લેખકોના લેખો, કાવ્યો અને વાર્તાઓ, ફટલાઈ ખાસ વિભાગો અને મુદ્રણની ટબઝબ દેખાઈ તંત્રીઓના પ્રથમ બાળકને મળતાં છે. આ માસિક નજીવીના લવિધ્યમાં "માધુરી" ને ટકર મારે અને તેની લોકપ્રિયતા પોતાની કરી છે તો અમને આશ્ચર્ય નહિં થાય. જ્યાં ફક્ત આઠ પ્રેસનું મુદ્રણ પણ આકર્ષક છે. દિંદીસાધાર્મિકો માટે સાકા છે રૂપિયાના લવાજમમાં આ માસિક સસ્તું જ જણાય. બનને તંત્રીઓને તેમના ના નવા સાહસમાં અગ્રે વિશ્વ ઇચ્છાએ ઊંચે.

દીપાસવી અંકો:

મુંબાઈ સમાચાર: ચાલુ વર્ષનો દીપાસવી અંકમાં સર્વને મોખરે વિરાજે એવો આ હજાર પોથી બે રૂપિયાની કીમતમાં મફતજ જણાશે. એકલે. પૂઠાં પરતું સ્વ. રામરાવનું સુંદર ચિત્ર અને અંદરના ભાજમાં આપેલા ત્રિરંજી તેમજ એકરંજી ચિત્રો કલાની દૃષ્ટિએ આ અંકનું મૂલ્ય વધારે છે. લેખ-વિભાગમાં તો બીજાં સર્વ અંકોમાં આ અંક અનુદાન લેખારો. ગુજરાતની નાણીતાં સંખ્યાબંધ લેખક લેખિકાઓની રસ-સામગ્રી આ પૂર્ણનયાગમાં ભરી કરવામાં રા. રંજીલાલ કાપડીઆએ ઉદારેલો ભ્રમ સર્વથા સફળ થયો છે.

વીસમી સદી: લેખ-વિભાગની દૃષ્ટિએ આ અંકમાં હાલ જણાયેલા જોશી-કારણ કે વાચનનો જથ્થો બહુ મોટો નથી-છતાં નેટલી છે તેટલાં ગુણની દૃષ્ટિએ તો જરૂર ઉંચી પ્રતિભા તજાણ. કદાવિભાગમાં તો આ અંક સા અંકો કરતાં બેધ જણાશે. એનાં આકર્ષક ચિત્રો અને સુંદર છપાઈ અનુદા છે. એ બાબતમાં તંત્રીએ સ્વચ્છ પિતાનો વારસો સર્વાથે નળવી ચપ્પી છે, એમ સદન જોઈ સમાધ છે.

એ ઘડી મોજ: દળતુ' સાદિત્ય વાચકોને પીરસવાતું' ધ્યેય રાખતા આ અઠવાડીકો દીપોત્સવી અંક કલાની દૃષ્ટિએ બહુ સુંદર કે આકર્ષક તો નજ અણી શકાય. રા. રહેમીન અને રા. જલાલુદ્દીન જેવા મસહુર ચિત્રકારોના એ ત્રિરંજી ચિત્રો એને કાંઈક આકર્ષક બનાવે છે પણ તે સિવાય ચિત્રો કે મુદ્રણની દૃષ્ટિએ અંક બહુ મોજો અણાય. બહેરખમરીઆ લેખો નથી એ યદી મોજ આપતા કે નથી કોઈસાસનો લેખ "દળવા સાદિત્ય" નું ધ્યેય ભળવતો. લેખ-વિભાગની દૃષ્ટિએ મોજને બદલે કંટાળો આપે એવા કહેવાતા કેટલાક હાસ્યરસિક લેખ આ અંકમાં ધુસી ગયા છે. છતાં કેટલાક સારા લેખો પણ છે, જેમાં રા. દલેનો, રા. એલિયાભેશીનો, રા. ભગીરાદારનો, સા. લલિતા દેશાધનો, રા. પંડ્યાનો અને રા. અહા-લબનો એટલાં ખાસ અણવી શકાય. પૂઠાં પરતુ ચિત્ર રા. મોરફારતું હોઈ હંમેશની જેમ અજ-મ્યજ લાગે છે.

પ્રતાપ: સુરતના પ્રખ્યાત રાષ્ટ્રીય અઠવાડીક પત્રનો આ વર્ષનો દીપોત્સવી અંક આમલાં વર્ષે કરતાં વાચનની દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ સ્થાન પામે એવો બન્યો છે. રા. તનમુખના સુંદર ચિત્રોએ ઊની આકર્ષકતામાં વધારો કર્યો છે, છતાં એનું ખર્ચ મૂલ્ય એની હજ સામગ્રીમાં છે. સરદાર માઠછનો પ્રો. દલેનો, ઉમરવાડીયા બુધ્ધિઓના, રા. ભગી-રદારનો, રા. કિશોર વજીરનો અને રા. મસ્તફઝી-રનો-એટલાં લેખો ખાસ નોંધવા લેઈએ.

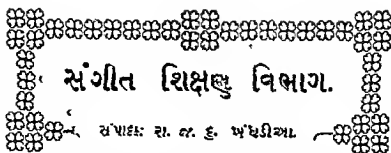
બાળમિત્ર: બાળોપયોગી માસિકોમાં આ માસિકનો દીપોત્સવી અંક સૈને મોખરે બેસે છે. સુજરાતના ધુરધર ચિત્રકાર રા. રાવલના અનેક સુંદર ચિત્રો આ અંકને રોબાવે છે. બાળકો માટે હયા પ્રકારનું સાદિત્ય આપતા આ માસિકના ખાસ અંકના લેખ-વિભાગ માટે કાઠ પણ ભવનો ફરિયાદ ન જ દોય એ કુદરતી છે એમાંની એક બાબત એવી નહિ જણાય જે બાળકો હોં-સથી ન વાંચે, કલાની દૃષ્ટિએ, ખાસ કરીને મુદ્ર-ણની દૃષ્ટિએ આ અંક સર્વે માસિકોમાં ખેલો નંબર લઈ બચ એવો બન્યો છે. જે ગૃહમાં બા-ળકો હોય તે ગૃહ આ અંક વિના નહિ ચલાવી શકે.

બાળજીવન: આ બાળોપયોગી માસિકનો દીપોત્સવી અંક સામાન્ય અંક કરતાં વધુ લખાણો અને ચિત્રોથી ભરેલો છે. મુદ્રણની દૃષ્ટિએ

આ અંક બહુ આકર્ષક ન ગણાય; તેમજ કેટલાંક ચિત્રો પણ બાળકોને આપણે એવાં ન કહેવાય. લેખ-વિભાગમાં મોટે ભાગે બાળકો હોંસથી વાંચે એવાં લખાણો છે, -પરંતુ ચિત્રો આપવાના લોભમાં કોઈ કાઠ લેખ એવા જવાબી ગયા છે, જે બાળકોને સમજનાં વસમો જડે. આટલું છતાં એકંદરે બાલસાદિત્યની દૃષ્ટિએ અંક આદરણીય છે, અને બાળકો માટે કથયોગી સામગ્રી પૂરી પાડે છે.

બાળક: બાળોપયોગી અંકોમાં ત્રીજો નંબર આવે એવો આ માસિકનો અંક છે. બાળકોને ગમે એવાં ચિત્રો એમાં જોઈાં દેખાય છે. બીજા સામાન્ય માસિકોમાં આવે એવાં ચિત્રો આપવાને બદલે ન જ આપાય એ વધારે ઠીક છે. લેખવિભાગ બહુ હંચી પ્રતિનો નહિ પણ સામાન્યજ અણી શકાય. અલબત્ત કેટલાક લેખો બાલસાદિત્યમાં સાદે સ્થેત લે એવાં છે. એટલે અરી વતીનો શ્રમ સફળ થયેલો અણાય.

સાહાર સ્વીકાર: (૧) ધર્મધ્વજ: સં. રા. રા. રતીલાલ કુલચંદ મહેતા, ધર્મપંચાન્હિ અંક. (૨) વાર્ષિક લેખાલ: અ. સો. કંચનગૌરી મૂલિકગૃહનો અને ૧૯૨૬-૨૭. (૩) શુભન (દસ્તદિખિત માસિક): તંત્રી: રા. પ્રાગલ ન. ડાસા. દીપોત્સવી અંક. (૪) પ્રત્યક્ષ પંથ્યાજ (નિરયન વિગાજ): પ્ર. રા. હરિદર પ્રા. ભટ્ટ. (૫) રેલવે (શુજરાતી) ટાઇમટેમ્બ. (૬) વનિતા વિગ્નાન: તંત્રી: શ્રી. બાછેતરી સુરથી. અને શ્રી. ચિવગૌરી ગજ્જર. (૭) પાટીદાર: તંત્રી: રા. નરસિંહભાઈ ઇ. પટેલ વર્ષ ૫; અંક ૧. (૮) ગુલક: તંત્રી: રા. રાન્તિલાલ ના. ચાહ. વર્ષ ૧: અંક ૬-૧૨. (૯) અચારક: પ્ર. સ્વા. ધર્માનંદ. પુ. ૧; અંક ૬. (૧૦) ગુમાલસેવક: ગ. રા. ગો. હી. ઠક્કર. વર્ષ ૪; અંક ૫. (૧૧) યસોદા: તંત્રી: રા. મા ન. દોશી અને. રા. હ. ઇ. ઠક્કર; વ. ૧; અંક ૧. (૧૨) પાલણુપૂર્ણ પત્રિકા: દીપોત્સવી અંક: તંત્રી: રા. ડા. મ. મહેતા, વર્ષ ૪ અંક ૧. (૧૩) હિન્દુ: તંત્રી: રા. ચી. રે. ભેશી. વર્ષ ૧; અંક ૧૦-૧૨. (૧૪) વાર્ષિક રીપોર્ટ: શ્રી વડનગરા નાગર મંડળ, કચ્છનો સં. ૧૯૨૬-૨૭ (૧૫) સંદેશ: (દીપોત્સવી અંક): પ્ર. રા. નંદલાલ શુ. જોડીવાળા. (૧૬) સાદિત્ય સદી: તંત્રી: રા. સુંદરજી પંડ્યા પુ. ૨. અંક ૫. (૧૭) વિલાસ (દીપોત્સવી અંક): તંત્રી: રા. હ. વ. ચલકસી.

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: રા. જ. ક. ખંડીયા

નોટશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો મઠિ નીચાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર મઠિ કાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સ્વરજનો.
- (૩) જે સ્વરમાં ગાયન વજીરું હશે તેનાથી પાછલા સ્વરક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગળ સ્વરક (ટીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરનો નીચે અનુક્રમે સ્કેલ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: મા (એટલે ખરજનો તીવ્ર નો) અને લા (એટલે ટીપનો તીવ્ર રે) વગેરે.

રે
નો
- (૪) તાલનો ઠેકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " ખાવી નીચાની કરવામાં આવશે. જેમકે-લા " લીના-આમાં ' લા ' પર તાલનો ઠેકો જણાવે.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લંબાવવા ધડે છે તેો તે આ...ઈ... બતાવવાને મઠિ એવા હરેક વધારાના સ્વર મઠિ...આમ ત્રણ મીઠા વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે લા...લી ના (એટલે કે લા. આ...લી. ના એમ સમજવું).

મ પ મ મ

અમાસ. *

(લાવો હરિ ! મારો હારલો, ખેરી મંદિર જાશું...એ રાહ.)

[તાલ ત્રણ તાલીનો દિય.]

સુ ... ની દિ શા સ ખી શા ... મ જી રૂ...
 પ સા સા સા રે સા રે રે ગ રે સા ધ
 સુ ... ના આ ... ભ ઉં ચે ... રા
 મ સા સા રે ગ રે સા રે ગ રે
 સુ ... ને ઉ રે ર જ ની ... ર રે ...
 પ સા સા સા રે સા રે રે ગ રે સા ધ
 સુ ... ખ ધું ... ધ ટ ધે ... રા
 ધ સા સા રે ગ રે સા રે ગ રે

(જાડીની લીટીએ ઉપર પમાણેજ વગાડવી)

(નોંધ:—જે બંદોનેચે આ કાવમનો લાભ લેતાં કંઈક મુજબણ વતી દોષ, અથવા જેમને બીજા કોઈ મનપસંદ જોતો રીખવા દોષ તે બંદોનેચે રખો મોડલવું, જેથી કરી જરૂરી ફરિયાદ કરવામાં આવશે-જ.ક.ખં.)

* આ રાસ રવ. તિલાકજીની ' રાસવરજિની ' નામના મહત્વસંપદમાંથી લીધે છે. આ પુસ્તક " ગુલુકુંદરી " મશવિવમાંથી ર. ૧-૧૨-૧ ની કિંમતે મળી શકશે. રાષ્ટ્રીય ખંડાવનાર અગ્રીઆર જાનાની દીકરી બીડવી

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક: રા. મહિપતરામ મં. ભટ.

૧	૨૦	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦																																					
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨	૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦	૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮	૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬	૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪	૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨	૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦	૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮	૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬	૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦

આસિકના આદક ન હોય તેવા કેય જ્ઞેનો ઉખાણા-ની હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લેવી જરૂરી હોય તો તેમણે આ કૃપન કાઢીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીકા સહિત બીડવી. એવી રીતે કૃપન મોકલનારે હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

કૃપન—હિસાબર પદરહ.

તંત્રી, “જીજ્ઞાસુદરી”.

આડા—૧ આશા. ૨ સોનું. ૬ એક કવિનું નામ. ૯ એક પક્ષી. ૧૦ ખોંચ (અંગ્રેજ). ૧૧ મેંદુ. ૧૨ અગત. ૧૩ હાથપથ. ૧૪ સી. ૧૫ પ્રખ્યાતિ. ૨૧ હેત. ૨૨ વિધ્યનું એક નામ.

ઉભા—૧ મળ. ૩ હીરો. ૪ એક ઇચ્છે ત્રીજો ભાગ. ૫ પા. ૬ ‘સરસ્વતીચંદ્ર’ માંનું એક પુસ્તક પાત્ર. ૭ રામનો પુત્ર. ૮ રમણીયતા. ૧૪ એક ગ્રહ. ૧૬ લેખણ. ૧૮ અજગર (સંસ્કૃત). ૧૯ અણું. ૨૦ એક જગત્તર પ્રાણી.

હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રમાં આસિકનાં દરેક ઓગ્રાદક તેમજ જે જ્ઞેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે આસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. ઓગ્રાદકનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉખાણાનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિષ્કૃષ્ટ છેવટનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના જ્ઞાનથી-ગેરજ્ઞાનથીપણ વિશે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટ કાર્ડમાં લખેલા જવાબોજ રસીકારવામાં આવશે.

EARN RS, 3 & 30 A DAY વધારે પૈસા કમાઓ

તમારા ઘરમાં રહીને તમે સારો વેપાર કરી શકો છો. રૂ. ૩૨૫, રૂ. ૨૬૦૦, અને રૂ. ૭૭૦૦ નાં મશીનો પર સહલાઈથી રોજ રૂ. ૩, રૂ. ૪૦ અને રૂ. ૫૦ કમાઈ શકો છો. અનુભવની જરૂર પડતી નથી. અંતર નજીક ખરીદનારને મફત તાલીમ આપવામાં આવે છે અને શીખવા માટે મશીન સાથે સલાહ આપનાર પુસ્તક આપવામાં આવે છે. માણસો, સ્ત્રીઓ, છોકરાઓ અને છોકરીઓ તેના પર કામ કરી શકે છે. અમે ખાત્રી આપીએ છીએ, વીગત માટે જોઈ આનાની સ્કાંપ મોકલો.

એશીઆટીક નીટીંગ કમરશીયલ કોર્પોરેશન લી.

૦

પો. બોક્સ, ૪૧૮, ૩૦૭ હોસનબી રોડ—મુંબઈ.

—અથવા—

એમ. એ. કાડડીની કું.—ઢાકા.

માર્ચ ૧૯૨૮ નો " ગુણસુંદરી " નો અંક

બાળક અંક

યરો. એ અંકના ખાસ તંત્રીઓ તરીકે શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ બાલમંદિર (ભાવનગર) નાં બે સંચાલકો, બાળમાનસનાં અધ્યાપ્તી

શ્રી. તારાબેન મોહક

અને

ર. ગિજુભાઈ

કામ કરશે. એ અંક માટેના લેખો ખાસ તંત્રીઓને

તા. ૧૫ મી ડીસેમ્બર સુધીમાં

શ્રી દક્ષિણામૂર્તિ બાલમંદિર, ભાવનગર—એ સરનામે મોકલવાં.

એ અંક માટેની બહારખર્ચો

તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી સુધીમાં

વ્યવસ્થાપક "ગુણસુંદરી", ૧૦૫, ગીરગામ બેંક રોડ, મુંબઈ, ૪

એ સરનામે મોકલવી.

સાપ્ટેમ્બર માસની હરિદ્વારનું પરિણામ.

કુલ ૨૫ જવાબો મળેલા-તેમાં ખરી રીતવાળા ૧૦ જવાબો તદ્દન સાચા છે. ૮ જવાબો ખીણ જુદી જુદી રીતે સાચા છે. તેમના નામો અનુક્રમે આ પ્રમાણે:—

શ્રીમતિઓ (૧) લીલાવતી મો. આસર (૨) સવિતાગૌરી હ. પારેખ (૩) ચંપા ડવેરભાઈ (૪) બ્લેન બબ્લી (૫) લીલાવતી અમીન (૬) સમીત બી. પરીઆ (૭) લીલાવતી ન. દલાલ (૮) ચંપાલક્ષ્મી જળલાલ અને ભાઈઓ (૯) નાગેશ્વર પુ. વ્યાસ (૧૦) અ. કરીમ જુસુબ. શ્રીમતિઓ (૧૧) ઉર્વશી સુચ (૧૨) કુમુદગૌરી સા. ધરીઆ (૧૩) કાન્તાબ્લેન જી. દવે (૧૪) સવિતા જ. ભગત (૧૫) પ્રભાબાઈ ભગવાનદાસ અને ભાઈઓ (૧૬) લાલજી હરિદાસ (૧૭) હરિલાલ દંડવરી (૧૮) પિતાંબર મોલીકાદ.

ખહેલાં દસ સાચા જવાબોમાંથી એક બાલિકા પાસે નામ ઉપરાવતાં ૧લા નંબરવાળા જહેન લીલાવતી આસરને સૌ. બ્લેન દીપકબા દેસાઈ તરફથી તેમનું રહેલું “ખંડકાવ્યો” નામે તસલયાં કાવ્યોનું પુસ્તક અપાશે, જે તેમણે મંજાવી લેવું. એ પુસ્તક ધનામ તરીકે આપવા માટે અમે સૌ. દીપકબ્લેનના કૃણી છીએ.

સાચા જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

એક આનાની સાત લેખે દરેક છાક્રાએ ચોતાથી વેચી સફળ થેટલી વેચી. એ રીતે મોટા પાસે ૭ આના ને ૧ કેરી, વચેટ પાસે ૪ આના અને બે કેરી અને નાના પાસે ૧ આનો અને ત્રણ કેરી વચ્ચાં. પછી વધેલી કેરીઓ ત્રણે જણાએ ત્રણ આનાની એક લેખે વેચી દીધી એથી કેરી મોટા પાસે ૭ + ૩ = ૧૦; વચેટ પાસે ૪ + ૬ = ૧૦ અને નાના પાસે ૧ + ૯ = ૧૦; એમ બધાએ દસ દસ આના સરખે બાવે વેચીને ઉપજાવ્યા.

ઓક્ટોબર માસની હરિદ્વારનું પરિણામ.

આ સુદ્ધિમાપક સવાલાની હરિદ્વારમાં કુલ માત્ર ૭ જ જવાબો આવેલા જેમાં અમને જેટ યાચ છે; કારણ કે હવેના જમાનામાં બ્લેનેએ એકલાં હાથ નહિ પણ મજબૂત મજબૂત પણ ચલાવવા પડે તેમ છે. આ જવાબોમાં અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે સાચા છે, જ્યારે એકમાં બધા જવાબો ખોટા છે.

(૧) શ્રી ઇન્દુમતિ ન. ગહેતા.	૫ ખરા
(૨) શ્રી ઉર્વશી સુચ.	૩ ”
(૩) શ્રી લીલાવતી મ. અમીન.	૩ ”
(૪) રા. હરિલાલ દંડવરી.	૩ ”
(૫) શ્રી હરદાગૌરી મુ. દવે.	૨ ”
(૬) ક. પ્રમીલા મુ. દવે	૨ ”

આમાં કૌંથી વધારે ખરા જવાબો આપનાર જહેન ઇન્દુમતિ ને સૌ. બ્લેન સાનુભવી કૃણીઆ, બી. એ. તરફથી, “બહિમ નિબંધમાળા” નામે પુસ્તક અપાશે જે તેમણે મંજાવી લેવું. આ પુસ્તક ધનામ તરીકે આપવા માટે અમે સૌ. સાનુભતિ બ્લેનના કૃણી છીએ.

સાચા જવાબો નીચે પ્રમાણે:—

- (૧) સુખ ને દુઃખ બન્નેમાં તે હાજર છે.
- (૨) બન્ને બાજુ એકી વખતે જોઈ સમર્થ નથી માટે પહેલાં એક બાજુ જોઈ પછી બીજી બાજુ જુલે છે.
- (૩) કાવર. (મુઠી પણ ચાલે)
- (૪) પાણી ભૂલ. (અંકગણના જળ પણ ચાલે)
- (૫) (ગીસરો) રાખકાવમાં. (એક હોટલના પાણીમાં કહીએ તો પણ ચાલે.)
- (૬) ચાણી.
- (૭) રાખ ! (અથવા કોલસાનો ચાણ બાવ પણ ચાલે)

સૌંદર્ય ની નિશાળ.

સંપાદક: ડાહી ઇહેન

“ થોડાકે નકાર ! ” .

- (૧) પત્નિમાં ચાંદીના છડાં અને ચંપલ બન્ને સાથે પહેનને દેશી વિલાયતીના શંભુમેળા કદી ન કરે.
- (૨) રસ્તે ચાલતાં રસ્તામાંના કાઢવ કે વરસાદના પાણીને લીધે અથવા નદી તળાવે પાણી ભરવા જતાં ઘુંચડાની પારલી બેઠકારી ભરી રીતે કદી જોયી ના કરતા.
- (૩) બારીએ, અડારીએ, ઉમારલીને છૂટ વાળ સાથે ખડાર નજર ન કરતા.
- (૪) માથું ઓળતાં બારી બારણા એવી રીતે ખુલ્લાં ના રાખતા કે એથી હાલતાં ચાલતાં માણસો ભેઈ યકે.
- (૫) શંખતી વખતે મસાલાવાળા કે એમાં દાચ હુમડાથી ના લેંછતાં.
- (૬) બારીએથી નીચે જોયા વગર ક્યારે કે એકું પાણી કદી ન નાખતાં.
- (૭) ધરમાં સત્તા જમાવવી હોય તેો કોઈ પણ બુખ્યું હોય ત્યાં સુધી તમે કદી ના ખાતાં.
- (૮) બચ્ચાંઓને આખો દિવસ માર માર ના કરતા, ખાસ કરી ઉમા બનરે તેો નહિજ.
- (૯) ફેરીવાળા, કાપડવાળા કે સાકાવાળા સાથે કોઈ રકડીક ના કરતા.
- (૧૦) પુરેણની સમા હોય તે સિવાય બહુ બીરરી હોય તેવે કોણે ઓલા ન જતાં. બચ્ચાં સાથે લઇને તેો કદી ના જતાં.
- (૧૧) કોઈ ભેઈ ભજ તેવી રીતે પતિ પાસે બહુ નહક ના બેસતા.
- (૧૨) દેનમાં કેટલામાં કોઈ સીટ આપે તેો ‘ માફ કરને ’ બેઠલા સખેા બેઠીને એક આમારની દ્રષ્ટિ નાંખવાનું ના ચુકતા.
- (૧૩) કોઈ પુરેજ સામે માંડી નજરે કદી ન જોતા. જરૂર વગર હાસ્યવિનોદ ના કરતા.
- (૧૪) નાટક સીનેમા વગેરે બહેરે સ્થળે બહુ આખા ખીખી ના કરતા.
- (૧૫) ખડાર જતાં કે ધરમાં, હાથમાં અળખામ-ભાં ખાડી ગયેલાં કે લાંડીબનરીયા તરીકે ઓળખાતા માસિકો, છાયાં કે ખુસ્તી ના રાખતા.
- (૧૬) ઉંઘમાંથી ઠઠાંતી સાથે કોઈને મેડું દોષા વગર અને માથું ઢીર કર્યા વગર ન બતાવતા.
- (૧૭) ધરની ખાળમાં દાવણુ કરવાનું પડવું સુધી બારી અડારી, કે ઓઠલા પર દાવમાં દાવણુનો ચીરો સાથે એક એક કરવા ના જતા.
- (૧૮) ચાક સમારતાં નજર ચમ્પુ સિવાય બીજે ક્યાંય ના દોડાવતા.
- (૧૯) પારકી વાતોમાં માથું ના મારતાં; ભેંઈ તમને ખમર ન હોય તેવા કામમાંથે ના લેતા.
- (૨૦) સાંજ પડી ત્યાં પછી ખડાર કરી ના રહેતા.
- (૨૧) કોઈને કડકું લાગે તેવું વેણુ ના ઓઢવા.
- (૨૨) બપોરની કુરસડમાં ધરના કામ પડતાં મેલી પારકા હજારા ભાંજવા ના જતા.
- (૨૩) બીનચલા સામે ખમી ખાઈને કદી ના ખીનતા.
- (૨૪) ચૂદમંદિર મેલી બીન મંદિરે પૂજ કરવા ના જતા.
- (૨૫) પઠિરેવથી બોલે મેડો દેખ ના માનવા.

શુભમુંદરીના વાંચકોને

સુખ-દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુંઝણ
અહીં તંત્રીને પુછો.

કોઈનપણ વાંચક જવાબ આપી શકશે.
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉઠેલશે.

સંપાદક: " જહેન ન્યોસ્તા " શુકલ.

ભણ્યશ્રી એક જહેન પુછે છે.

" હું અને એકલા પ્રયત્ન કરું છું તો જે
મહારાથી કવિતા નથી લખાતી. પરંતુ મહારા
પતિની ઉમ ઇચ્છા છે કે મહારે કવિતાઓ
લખવી. હવે મહારે શું કરવું ? "

જવાબ: પહેલે એમને કહોકે વગે જેથી કવિતા
લખે તો તેથી બધી કવિતા છાપવવા માટે
કોઈ અગ્રગણ માસિક સાથે જોડાઈ
કરે. પરિણામે તમને કવિતા કરતા આ-
વડી જશે ને તેઓ ખોટા આશ્રય કરતા
મૂલી જશે !

વડોદરા: એક મૃદસ્થ:—

" હું કેળવણી સંસ્કારી પુરુષ છું. મહારી
પત્ની કેવળ અશિક્ષિત છે. એને કેળવવાના
મહારા બધા પ્રયત્ન નિષ્ફળ નિવડ્યા છે.
છંદમીની ઝીણી ઝીણી બાબતો માટે પણ
અમને રાજ કંકાસ થાય છે. હવે મહારે
પૂછાઉં છું કરવા કે આપવાદ કરવો ? "

જવાબ: બાઈ ! જરા વધુ ચાંતિ રાખવાં
શીખો. જે સ્ત્રીને ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ
પણ ત્હમે પરવડ્યા છે. ત્હને ઇચ્છા દેવાં
ત્હમારી કેળવણી લજવારો; અને આપવાદ
કરવો એ તો કાયર પુરુષનું કામ છે.
ત્હમારે માટે સારા રસ્તા એ છે કે ત્હમારા
પત્નીને ફરજિયાત શિક્ષણ દેવું પડે. એવા
કોઈ આશ્રમમાં મોકલી આપો. વિદ્યાનના
અને તે પણ કેલવણી લેવામાં વાપરેલા
લાંબા માળા પછીનું મિલન કદાચ સુખ-
દાયી થાય.

મુંબાઈ: એક જહેન:—

" અમારો નોકર સામા ઉત્તર આપે છે
ને દોકલું કામ કરતો નથી. એને કમ
સુધારવો ? "

જવાબ: તેને ૧ લી તારીખેજ સુધારી ચા-
કાય. નહિ તો પછી આજસ ખખેરી
નાખીને હાથે કામ કરવા મારો ને નોકર
વગર ચલાવતા શીખો તો પછી કોઈ સામા
ઉત્તર આપી શકશે નહિ !

અમદાવાદ: એક જહેન:—

" મહારા પતિ મુખ અભ્યાસી છે. વાર્તા
વિનોદ દરવાનો એમને કદિ અવકાશ મળ-
તો નથી. મહારે શું કરવું ? "

જવાબ:—ત્હમારા એકાંત ખંડમાં પતિની
કાલ્પનિક મુર્તિ સ્થાને ત્હને સાથે યથેચ્છ,
વાર્તાવિનોદ કરવાની કેવળ પાડશો તો હૃદય-
સાર હવકો થવાનો સંભવ છે. એથી વધુ
સારું તેમના અભ્યાસમાં તેમની પ્રવૃત્તિમાં
રસ લ્યો તો વિનોદ વરસશે.

સુરત: એક જહેન:—

" દરેક સ્ત્રીએ પાણુવું નેમજીવ જીવે
નિયમ છે ? "

જવાબ: નિયમ તો નહિ પણ ધર્મ તો ખરો
છવાં તે ધર્મ. પાણવો, ન પાણવો કે
ત્હમારી પાતાની મરજ અને સંભોગના
આધાર રાખે છે.

સુરત: એક જહેન:—

" મહારા પતિ સ્વદેશીના ચૂસ્ત દિમાયજી.

છે, અને મ્હને સુંદર કપડાં વિના ચાલતું નથી. આ મુશ્કેલીમાં મ્હારે શું કરવું ? ”

જવાબ: અરે રે ! ત્હમને કોઈએ સમજાડે ભરેભાળ્યાં હોય એમ લાગે ‘છે. સ્વદેશીને અને સુંદરવાને જરાયે વિરોધ નથી એ ત્હમે કેમ નથી સમજતાં ? દેશી કપડાંનું સૌન્દર્ય પિછાનવાની અને ત્હેના મૂલ મૂલવવાની આપણી અસક્તિને લીધેજ પરદેશીનો સરો આ દેશમાં પેટા છે, એ વાત તમે સમજી જશો. તે દહાડે તમને દેશી કપડાં વિના નહિ ચાલે ! એટલે કે મુશ્કેલી તો ઉભી રહેવાનીજ !

પ્રશ્ન: એક જોતેન:

“ અત્યાર સુધીમાં કંઈ નહીં તો પંદર ફાટિઆર પાસે જુદી જુદી ઢાંચે મ્હેં છબી પડાવી, પણ એમાંની એક પણ મ્હને પસંદ નથી પડતી. હું શું કરું ? ”

જવાબ: એનાં ત્રણ કારણ હોઈ શકે (૧) કંતી તમને ચરમા આળ્યા છે (૨) કંતી તમારો મ્હેરો બનાવનારનો વાંક (૩) નહિ તો ઉવટ કેમરાવાળો એકડીઆ પુછતો હશે ! કેમરો અથવા દ્રષ્ટિકોણ બદલો, માત્ર બનાવનાર નહિ બદલી શકાય !

પ્રશ્ન: એક જોતેન:—

“ મ્હારા સંજીવશિક્ષક સાથે હું રોજના પાંચ પાંચ કલાક માથું ફેરડું છું તો યે જે દિશામાં હું વિરોધ પ્રગટ કરી શકતી નથી. પણ મ્હારી એ અસક્તિ હું બદલે કરવા મુશ્કેલી નથી. કંઈ ઉપાય ? ”

જવાબ:—માથું ફેરડો છો એટલેજ પ્રગટ નથી થઈ ! (પગવાળું હોય તો) બીરી રીતે પાંચ પાંચ કલાક હાથને પગ ચલાવવા નોંધતા હતા ! હવે જરા એકાગ્ર

ચક્ષુને હાથ પગ ચલાવો તો એકાગ્રતા તમારી અસક્તિને હાંકી કાઢશે.

વીળપુર: રા. મગંજાદાસ:—

(૧) રડવા કુટવાના રિવાજો વિષે તમારા વિચારો ?

જવાબ:—રડકુટી લેવા ઘો !

(૨) ઓજાલપડા માટે તમારા વિચારો ?

જવાબ:—એ માટે પુરોષોએ લાજ કાઢવી. એકંઈ ?

(૩) સ્ત્રીઓનું શિક્ષણ હયાં સુધી હોવું એકંઈ ?

જવાબ:—ધરના ‘ ધ ’ સુધી !

(૪) હાલનું શિક્ષણ કેવું છે ?

જવાબ:—જેને બચવું હોય તેને કામનું !

(૫) સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા માટે ઉપાયો ?

જવાબ:—હિંદુ ‘ ધર્મ ’ સુધારવે.

(૬) સ્ત્રીઓની પડતી દશાનું કારણ ?

જવાબ:—તેમની જાત ને પુરોષોના, હાથ !

સપ્ટેમ્બર સવાલ નં. ૨-૩ નાં જવાબો. (હરિ-લાલ કે. ભાવસાર નીચે પ્રમાણે જણાવે છે)

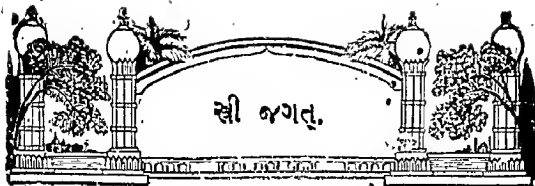
(૩) કપડાંનો, રંગ (૧) ઉડાડવા માટે સૌથીયેમ બાધ સહનશીલ પાણીમાં ઝીંકાળી દપડું બાળી નાખવું.

(૨) માયાના તેલ માટે બ્હેરાવાળાના

આમળાના તેલની બદલામણ કરે છે.

જાનમદાવાદ: એક બાઈ:—

વેમાંશે ‘ છત્રી ’ અને પૌત્રી ’ ની કથા જાણી તમને ‘ છત્રી ’ તો નજ કહેવાય અને હોવાય પણ ખરા ! પણ હેલુ જુઓ તો જણાશે કે તમે આગ્રહ પર ચડેલા હોવાથી તે વખતે વમારું માન રાખવાની તેની ફરજ હતી, તે તેણે અદા કરી. બ્હેને પણ છત્રીથી યાર-માથું નોંધવું નહોતું.

દિવસ.

સ્નેહ સંમેલન: મુંબાઈના શ્રી ગુજરાતી હિંદુ શ્રીમંડળ વરધી નવા વર્ષના સ્નેહ સંમેલનનો સમારંભ તા. ૪મી નવેમ્બરે સર કાવસજી

જહાંગીર હોલમાં ઉજવાયો હતો. લગભગ ૧૫૦૦ સમારોહીઓએ બાળકો સાથે હાજરી આપી હતી: "નૂતન વર્ષાભિનંદન" વિષે પહેલ રસિકમણી દેસાઈએ રમ્યો ગરબો ક. સરોજિની દેસાઈ, ક. સ્નેહલતા મુનીમ, ક. પ્રવિણલતા મુનીમ અને ક. ઉદમતી દેસાઈના સમારંભની શરૂઆત કરી હતી સી. મુદુલા દેવે, સી. સુદરબાઈ, સંપટ અને સી. લક્ષ્મીબહેન ઝવેરીએ "અમૃત ગોપીઆ" નો ગરબો ગાયો હતો. "માયા અને માહિની"નો સંવાદ ક. નિર્મળા મોલીવાળા અને ક. મુદુલા મુન્શીએ બજવ્યો હતો. શ્રી. મણિબાઈ મરચટે "પીઠ" રાગમાં, સુદર સંખીતની મોજ ચખાડી હતી. "મુખે નોકર" વિષેનો સંવાદ સી. મુદુલા દેવે, સી. લક્ષ્મીબહેન ઝવેરી, સી. સુદરબહેન સંપટ, ક. મુદુલા મુન્શી, ક. ચારદા તોલાઈ, અને ક. ચંદ્રકાન્તા મહેતાએ બજવ્યો હતો. ગોકુલધન:

મિસિસ હંસા અમ્મલ હુદાલીઅર મહારાની મુનીસીપાલિટીનાં સલાહકર.

ગરબો ક. ચંદનધરમસી, ક. ચંદ્રકાન્તા મહેતા, સી. સુદરબહેન સંપટ અને સી. લક્ષ્મીબહેન ઝવેરીએ ગવડાવ્યો હતો. દેવી તરીકે ક. નલિની સેવલવાડને બેસાડી હતી. "સંસાર કપાલ" નો

સંવાદ સી. વલ્લભા મુન્શી, સી. તારાકુમારી દેસાઈ, ક. ચંદનધરમસી અને ક. નિર્મળા મોલીવાળાએ બજવ્યો હતો. "મયા મધુરી ચારદા" નો ગરબો સી. વલ્લભા મુન્શી, સી. રસિકજોરી યાત્રિક, ક. મુદુલા મુન્શી અને ક. ચંદનધરમસીએ ગવડાવ્યો હતો. બીજા પણ રસલયો કાયકમ હતો. ઉપરે સોએ આનંદથી ઉપાહાર કર્યો હતો.

માળરક્ષણ માટે:

માળરક્ષણ માટેની કોટની ખાસ મેજસ્ટ્રેટ શ્રી પીતાંજીરાવસ ઠક્કર જણાવે છે કે જે માટેનો કાયદો અમલમાં મૂકાવાથી

મુંબાઈમાં કેટલાંક સારા પરિણામ અત્યાર પહેલાં આપ્યાં છે. પરંતુ હજી કેટલીક સમસ્યાઓ ખાસ જરૂર છે. એવાં બાળકો માટે ખાસ કરીને બાલિકાઓ માટે વધુ ઉદ્યોગશૃંગો સ્થાપવાની જરૂર છે. ઈર્ષાંડ અને વેલ્સમાં આવા ૧૨૫ શૃંગો છે અને તેમાંના ઘણાંપણ સરકારના સ્થાનિક મંડળોને

ખર્ચે આસે છે. મુંબાઈ સરકાર અને મ્યુનીસીપાલિટી એ 'માર્ગદ' અનુમત્ત કરશે ?

✓ ગોસ મેથોમે અર્ધજી: હિંદની બોબોની બદનકો કરી મીસ ફેરીન મેથોની ચોપડી વાચકો અંભણ નથી એ ચોપડીના જુઠાણનો રહીએ આપતાં જર્મવતી અને બાલકિત સંબંધી અનુભવી મીસ મારિટ બાઈરે ફેરલાક આંકડા આપે છે. ૩૦૪ સુવાવડોના એ બાઈને નવ અનુભવ છે. એ અર્ધવતી માતાઓની સરેરાશ ઉમર ૧૮.૭ વર્ષની હતી. એમાંની ૮૫.૬ ટકા ૧૭ વર્ષની, ૭૫૨ની હતી;

ન્યાયે ફક્ત ૧૪.૪ ટકા ૧૭ વર્ષની નીચેની ઉમરની હતી. નાનામાં નાની મર ૧૪ વર્ષની હતી, તે એવી ફક્ત ત્રણ જ રીએ હતી. મદાસના હિંદા જણાવે છે કે ત્યાંની રકાર માતાઓની સરેરાશ, ઉમર પ્લેટી સુવાવડ વખતે ૧૮.૪ વર્ષની હતી. એમાંની ૮૬.૨ ટકા ૧૭ વર્ષ ઉપરની હતી, અને ૧૩.૮ ટકા ૧૭ વર્ષની નીચેની હતી. એમાંની ફક્ત ૭ માતાઓ ૧૩ વર્ષની અને ૨૨ માતાઓ ૧૪ વર્ષની, હતી. દેશના બીજા ભાગોમાંથી ૩૬૬૪

સુવાવડના આંકડા મળ્યા છે, એમાંની ફક્ત ૧૦ જ ૧૫ વર્ષની નીચેની હતી મીસ મેથો કહે છે કે રજસ્વણ થયા પછી નવ માસમાંજ હિંદની બોબો જર્મવતી થાય છે અને બાળા આઠ વર્ષની થાય કે માતા થવાના. અભિલાષ પરાવે છે, તે સંદર્ભ જુઠાણ છે !

અભિનંદન: સી. ચારલ્સ દિવાન, પ્લેલા ગુજરાતી એમ. એ. અને મીસ કુમર પ્લેલા, પ્લેલા ગુજરાતી બ્રી-ટોકટરને અભિનંદન આપવા એક શ્રોત્રી સભા હવે લક્ષ્મીબાઈના પ્રમુખપદે વનિતા વિશામ હોલમાં મળી હતી.

સ્કોલરશીપ: મુંબાઈ મૂનીસીપીટીની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં પ્રથમ વર્ગમાં પસાર થનાર મીસ મુલભા પાનદીકરને ઇચ્છાકમાં તત્વજ્ઞાનનો એક વર્ષ વધુ અભ્યાસ કરવા માટે સરકાર તરફથી ૨૦૦ પાઉન્ડની ખાસ સ્કોલરશીપ મળી છે જવા આવવાનો બીજા વર્ગનો ખર્ચ વધુ સરકાર આપશે.

૬૧૬ સંબંધી ખરડો: બીજા પ્રાંતોની સરખામણીમાં મુંબાઈ ધવાકાની હિંદુ વિધવાઓને દત્તક પુત્ર લેવા સંબંધી વધુ સત્તા ફોર્ટના નિર્ણયથી મળી છે. એ સત્તા ઉપર અંકુશ મુકવા મદિનો એક ખરડો રા.

નકવ મુંબાઈની પ્રારા-સભામાં લાવવાના છે. બીજા પ્રાંતો જેથીજ સત્તા આપવાનો એ ખરડોનો ઉદ્દેશ છે.

સુરતના હટેનોની નિઠરતા: સુરતના ઇસ્કો-ટરે ખાખપાવે વસતવર્ધ સરખસ માટવાની મનાઈ કરી પ્રતના દક્ષ ઉપર ત્રાપ મારી તે સાથે વિરોધ દર્શાવવા સુરતનો સમારીઓએ એક જાંબર સભા હોદાણાની વાડીમાં બિલાવી હતી. ફક્ત સ્ત્રીઓ મદિજ સભા હતી અને જાંબરવાડી છતાં બેસવાનો ન્યાયનો મુરદેહી પડી હતી, ચેટલી

ગોસ ચારિત્રવમ
નાયકુ કામનાં પ્લેલાં એન્યુએટ.

મેટી સંખ્યામાં સ્ત્રીઓએ હાજરી આપી હતી એમ. મેજસ્ટ્રેટ રોક ધોરજલાલ સ્ટોરના મતની સા. જયવંતી પ્રમુખપદે વિરામ્યા હતાં. અનેક હટેનોએ જુસ્સાથી બાખણે કરી ચોતાની લાગણી દર્શાવી હતી. સભાએ એક કમિટી નીમી હતી, જે મુરદેહની કમિટી સાથે સહકાર કરી જયવંતરે મેસોરીબલ મોહલનાર છે. આવીજ નિઠરતા પ્લેનો પેતાના દરેક દક્ષ પરવે ભાવે એમ ઇચ્છી તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ !

અમદાવાદમાં સ્ત્રી-ઉદ્યોગચૂંદ મદિલા

મંડળની ઉત્સાહી બહેનોના પ્રયાસથી સ્થાપવામાં આવ્યું છે આ ગૃહમાં નિરાધાર વિધવા બહેનો ઉદ્ધાર શીખી પોતાનું ગુજરાન કરવાની શક્તિ મેળવી શકે. ઉપરાંત મધ્યમ અને ગરીબ વર્ગના પરણેલી સ્ત્રીઓ પણ પોતાના પતિઓને આર્થિક મદદ કરી શકે એવા ધરગણુ ઉદ્યોગો શીખવાની તેમને સગવડ કરી અપાશે. હાલ ઉરવર શીવજીભાઈ અને દડા બનાવવાનું કામ એ બે ઉદ્યોગો હાજલ થયા છે. મંજીતા શહેરી શેઠ મંગલદાસે આ સંસ્થા ખુલ્લી મૂકતાં ગરીબ ઉદ્યોગશીલ બહેનોને શીવજી મઠ પોતાના વંશથી સંઘા અપાવવાની ઉદ્દેશ્યતા બતાવી છે તે મઠ તેમને ધન્યવાદ.

પારસી—મુસ્લીમ
જાન: સરના મ. મી. રોસાભાઈ પાલનજીની પુત્રી મીસ રોસલબાઈએ વા. ૩૭ નવેમ્બર ૧૯૨૩માં ધર્મ સ્વીકારી કરાંચીના એક વેપારી અને મુનીસીપલિટીના સભાસદ મી. મદમદ શહેર મેયરજીન સાથે લગ્ન કર્યા છે. મુસ્લીમ રિવાજ મુજબ રોસલબાઈએ પડોડો સ્વીકારી એબીન નિસાર નામ ધારણ કર્યું છે.

જુડાં બાળકો: હાંચીના સીદી મેલ્ટ્રેટની ઠાંટમાં એક ધરખટલા દમણાં આબ્યાં હતો. પતિદેવ વલસીદાસ ઉર વર્ષના છે અને પત્ની રેકરબાઈ ૫૦ વર્ષની છે. પત્નીની ફરિયાદ હતી કે પતિ કલ્યા કદે છે અને ભરણપોષણ નથી આપતો. ઠાંટ મંદિરે ૧. ૧૦૦ આપવાનો ફાકમ કર્યો છે.

નિજામ રાજ્યમાં સી શિક્ષણ પ્રસારવા

મઠે એક મંડળ સ્થાપવા મિસિસ રસ્તમલ દેરદુ નજીએ એક સભા બોલાવી હતી. લગભગ ૧૫૦ સ્ત્રીઓ એ આમંત્રણથી આવી હતી. મિસિસ નાયડુ પણ હાજર હતાં. પરિણામે (૧) મંદિર અને ફરતલઆત કેળવણી પ્રસારવા (૨) વિદ્યાર્થીઓની વખીતી તપાસ કરાવવા અને (૩) શાળાઓમાં ધંધાને લગતી કેળવણી અપાવવાના ઉદ્દેશ્યથી એક મંડળ સ્થાપાયું છે.

ચિ. મહુકાંતા દેવરી (ઉ. વ. ૧૦) જલપ્રવચન-સંકટ-નિવારણ-નંદ મેળું કરી આંધીજીનો પ્રદક્ષિણ મેળવનાર બાળા.

બાળલિલ-સંપ્રતાહન:
છતામ: આખા મદા-રાજ્યમાં બાળલિલ સંપ્રતાહ સૌથી સરસ અને અસરકારક રીતે ને સ્વજની કમિટિ ઉજવે તેને એક ચાંદીની ટાલ અપવાનું નક્કી થયું હતું. આ માન બેલારીની કમિટિ ૧૯૨૬-૨૭ ના વર્ષ મઠે ખાદી વધ છે. એ ટાલ મી. ચેન્નારસેનને હસ્તે બેલારી કમિટિની વડી હતી. ચેન્નારસેનને હાંડનમાં સ્વીકારી હતી. ખીલ ફેલીક કમિટિએ તેમનાં મુંદર મામ મઠે અલિન વંદના મળ્યા હતાં.

મદ્રાસની ગુપ્ત કો. રયોરેશનમાં હમણાં ચુંટણીમાં સફળ થઈ ૨૦ વમ બાનુ સભાસદ વરીફ મિસિસ હાનન એન્નેહો હાજલ થયાં છે. એમની સાથે એક પુરુષ ઉમેદવાર હતા પણ તેનાથી ૩૦૦

વધુ મત એ બહેન મેળવી શક્યાં છે. માત્ર મિસિસ વર્ગ વરફી નહિ પણ આમ પ્રલ વરફી તેમને મનો મજ્યાં છે.

મુનીસીપલિટીમાં: (૧) શ્રીમતી હંસા અમલ મુશલીઅર મદ્રાસની ગુ. માં સભાસદ નીભાઈ છે. (૨) મીસ પીટર એસ્ટીન વાડ

તેલીચરીની ન્યુ. માં નીચાયાં છે અને (૩) - મિસિસ
છ. લીન હરે રંગુની ન્યુ. માં નીચાયાં છે.

✓ સી બેરીસ્ટરનાં લગ્ન: થોડા વખત પરજ
જવાડથી પાછાં ફરેલાં દિંદના દિંદી સી બેરીસ્ટર
મીસ સીતાબાઈ અજબાવકરન. લગ્ન થવતમાલના
એસીસ્ટન્ટ મીનર મી. પરમાનંદ, આઈ. સી. એસ.
સાથે થયાં છે. લગ્ન બેલગામમાં રજા પર થયું છે.

માનુ ચિત્રકારનું મરણ: ગ્વાલીઅરની રાજ-
કોટી કંઠનસીલના એક સહાસક સરદાર મુલતાન

અદમ્બજાનના પત્નીના
ગુંબરી જવાથી દિંદે એક
કુચળ બાલુ ચિત્રકાર ગુ-
માવી છે. એ બાઈ સારાં
મહેલાં હોઈ ચિત્રકાર
રંગિ તેમજે સારી ખ્યાતિ
મેળવી હતી.

ગોધા સાથે લઢાઈ:
મ્યુસાના પાદરી મી.
લોવેલની પત્ની એક બે-
તરમાં મધને ફરવા નીકળી
હતી. સાથે બાળા બારીમાં
આંધાની સંભાળ હેઠલ
એની ઊભરી હતી. એક
ગોધા સાથેથી રડતો
આંબો બાઈએ સમય-

સુચકતા વાપરી ઊઠકરીને
બારીમાંથી ઉઠાવી લીધી
અને બંને બાઈ પાછલ
જવાયાં. ગોધાએ બારી પર
હલ્કો ચલાવી બંનેને

ફેંકી દીધા: બાઈએ ઊઠકરીને બાળુ પર મૂકી
ગોધાના શીંગડા પકડી તેની સાથે લઢાઈ આદરી
થોડીવારમાં એની બુથેથી માણસો ઠોડી આંબા
અને ગોધાને લગાડી મૂક્યા.

મહાજી હાહાદુરની સભા: દિંદી સીતલના
રક્ષણદાર વીર ખડખડાદુરની સભા આફ્રિકાવા
દિંદની સી-નનવાથે સરકારને અને વિનવિલો
ની પંથુ તે બધી નકામી મળ છે. એમ પારવામાં
આવડું હતું. કે એ સભા ૮ વર્ષની છે તે યાદી

એ વર્ષની કરવામાં આવશે. પણ હવે સરકાર કહે
છે કે " એ વર્ષની સભા પૂરી થાય પછી વિચાર
કરીશું. એ ખડખડાદુરને એના કૃત્ય માટે
પસ્તાવો થતો અમને જણાયો તો એને ઊંડો એના
મૂકશું; નહિતો નહિ. " કયા પાપ માટે એ વીર
પસ્તાવો કરે ? પૂણ્ય કાર્ય માટે કોઈને પશ્ચાત્તાપ
થાય ખરો ? સરકાર આ પ્રમાણે નિર્ણય કરી
દિંદી સીતલનું હલ્કલું અપમાન કર્યું છે. અમે
જાણીએ છીએ કે દેશની પ્રત્યેક સ્ત્રી સંસ્થા સમા-

રના આ નિર્ણય સાથે
મળબુત વિરોધ પ્રકટ કરે
અને એ નિર્ણય ફેરવવાનો
તેને ફરજ પાડે.

જહાદુર બહેન: એ
પડો પાળતી બંગાળી
બહેન તેનમાં મુસાફરી
કરી હતી. બાઈ સીતલના
રખામાં હતી; પત્તુ
બાળુના રખામાં હતો.
મળસામાં બાઈ ભંજી
હતી તો પોતાની બેઠાં
પાસે એક પુરખને લેણા.
અવાજ કરે તે બેઠાં
પેલાએ બાઈને પકડી હાર
બેંચવા માંડ્યા. અવા-
જથી થઈ. થોંધાથી
બાળુના રખામાં કુતેલો
પતિ ભંજી અને ચાલતી
તેને બારીમાંથી નીળી
પાડીયાં પર થઈ
પત્નીના રખામાં આંબો.

મીસ સી. એફ. એલમ, ડી. એસ.સી.
સર રાબર્ટ હેડફીલ્ડ કોમિસ રોકાસરીપ
મેળવનાર જહાંડના આવરન એન્ડ રટીલ
ઈન્સ્ટીટ્યુટના સહાસક.

હંદારને તેણે પકડ્યા; દમિઆન બાઈએ સંકટ
સમયની સાંજ બેંચી બારી થોભાવી. બારી
થોભવાંજ પેલા કુટીને પલાયન થઈ ગયા; પાછળ
એક મોટો ચપ્પુ અને સ્કુ-ફ્રાઈવર મૂકતો ગયા.
પડો ન પાળતાં હોત તો આમ એ બહેનને સંકટ
ન પડત.

સારથ મંદિરે: (૧) મદ્રાસનાં મીસ
માદુર. લગ્નમી અમાએ આસગોમાં જોઈ લખીયો
દીગી મેળવી છે. (૨) નેપાલી મહિલા કુ: જય-

બિલાએ લખનવ યૂનીવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરી છે. (૩) પ્રોફેસર હસલીની કન્યાએ કોલ્સ કોલેજ (લંડન) માં પ્રાણી શાંતિના મુખ્ય પ્રોફેસર તરીકે ડૉ. ડોરીસ મેક-કીનેનની નોમલ્યુક થઈ છે. (૪) મીસ ફ્રીલવ-લેન-નીસાએ ડૉ. યૂનીવર્સિટીમાં ગણિતમાં પ્લેલા વર્ષમાં પહેલે નંબરે આવી એમ. એ. ની ડીગ્રી મેળવી છે. (૫) એજ યૂનીવર્સિટીમાંથી એમ. એ. થઈ વધુ અભ્યાસ માટે અમેરિકા ગયેલાં મીસ સરલા ઘોસે ત્યાં પણ એમ. એ. ની ડીગ્રી મેળવી છે. (૬) વિજ્ઞાનના વિષય સાથે કલકત્તા યૂનીવર્સિટીની બી. એસ-સી. ની ડીગ્રી મેળવનાર મીસ સુહાસીની દત્ત મેહતાજી બંખાળી બ્લેન છે. (૭) બી. એ. ની ડીગ્રી મેળવી કાચદાને અભ્યાસ ચરૂ કરનાર મીસ સરલ પાલન ત્રીવેદના પ્લેલાં સી-નિયુએટ છે.

એશિયા.

ધરાનના જીઓર્જ માંતણી કરી રહી છે, એમ વહેરાનના શ્રીમતી રાહતાબાદી જણાવે છે. (૧) સિદ્ધાંત પામવાનો હેતુ; (૨) ધરની બદલ

કામ કરવાનો હેતુ; (૩) વિવાદિત પતિને જાળ-ખવાનો અને પુરુષો નેટલોજ વસ્ત્રાક વિષેનો હેતુ. નવારે પુરુષો સારી રીતે કેળવણી પામે છે ત્યારે સ્ત્રીઓને અલગ જ રખાય છે. વસ્ત્રાકની બાબતમાં પુરુષ કાંઈ કે મુલ્લાં પાસે જઈ વસ્ત્રાક આપવાનો નિષ્કૃંષ જણાવી કે છે. સ્ત્રી ધણીને વસ્ત્રાક આપવા માંગવી હોય તો તેણે પતિની સંમતિ લેવી નેહએ ન મેળવવા તેને મોટી રકમ આપવી પડે. પોતાની મીસલોપર ધરાની સ્ત્રીને સંપૂર્ણ હક છે. પતિની

મીસ લોરા એન્થમસ્ટેન
રેપ્પી બરો કાઉન્સિલનાં સભાસદ.

આજ્ઞા કે સલાહ વિના તેનો તે ચાલે તે ઉપયોગ કરી શકે.

ચીનની તદ્દલોક પદ્ધતિ આપણી મુસ્લીમ પદ્ધતિ જેવીજ હોવી જોઈએ. ચીનના મોડરન રાષ્ટ્રીય પક્ષના સેનાપતિ ચીઆંગ કૈસે એક પત્રીને એવીજ રીતે વસ્ત્રાક આપી દીધા છે. એના પક્ષનું જોર એણે થતાં 'એ સેનાપતિ પદ પરથી નિવૃત્ત થઈ થોડાક સમયથી પ્લેટોમાં સાધુઓ લેળો રહેતો હતો. પત્રીને તેણે અગાધથી અમે-

રિકા મોકલી દીધી હતી. તેને વસ્ત્રાક આપી હવે તે મીસ મેહતાજી સુઝ સાથે ફરી લગ્ન કરવાની તૈયારીઓ કરે છે. એ કન્યા નણીવાં મિસિસ સુન માટ સેનગી બ્લેન છે અને મેસેયુસેટસ યૂનીવર્સિટીની મેન્યુએટ હાઈ, ચીનની સૌથી સુંદર સ્ત્રી ગણાય છે.

જાપાનમાં એક નવી રીડી હમણાં જાપાન 'યંજ' છે. મહારાણીના પ્રથમ બાળકને જો તે છાક્રો હોય તો અમુક તોપોનું માન તેને મળતું. પણ મહારાણીએ છાક્રીને જન્મ આપ્યા તેને પણ એટલીજ તોપોનું માન અપાયું છે. સંવત્તિનિય-

મન માટે પ્લેલાં જાપાનને અંગ્રજ સુઝ હતી. એટલી બધી કે એ માટેની લડત ચલાવનાં માટે નણીવાં થયેલાં મિસિસ માર્ગરેટ સેન્જરને પાંચ વર્ષ પ્લેલાં જાપાનની ધરથી પર પત્ર મોકલા દીધો ન હતો. ફરવેરે' દશ લાખની વસ્તી વધે છે, તે અટકાવવા હવે મંત્રીમંડળ સંવત્તિનિયમન માટે વિચાર કરે છે.

યુરોપ.

લીવરપુલની રોરીઃ લીવરપુલની સીટી કાઉન્સિલ

અનુનિષિપાલીટીમાં ૧૯૨૧થી કામ કરી રહેવાં મીસ માનરિટ બીવનને આવતા વર્ષ-લોડ' મેયરના ચેરીફ તરીકે ચુંટી કાઢ્યાં છે. ૫૦ વર્ષની ઉંમરની એ બહી બાઈ આખા લીવરપુલની "નાનકી માતા", તરીકે જાણાયા છે. અર્ધગૂ બાળકોની માવજત આજ વર્ષથી તે કરે છે અને તેમની પાછલ છેલ્લાં ૨૭ વર્ષમાં તેમણે પાંચ લાખ પાઉંડ નહેરમાંથી ઉધરાવી ખર્ચાં છે. વર્ષો પહેલાં બાળકોને મંડળ સ્થાપી અત્યાર સુધીમાં લાખો બાળકોને મદદ કરી છે. હનરો સંસ્થાઓ એમના પ્રયત્નને પરિણામે સ્થપાઈ છે. લીવરપુલમાં મેલસ્ટ્રેટ બનનાર બનનાર પણ એ પ્રથમ સ્ત્રી હતા.

સોલીસીટરના ધંધામાં ઇંગ્લાંડમાં પ્રથમ મહિલા જુનિયરની મિસિસ લેક્સોય છે. થોડા વખત પરજ એ પોતાના પતિના ધંધામાં બાળકોના તરીકે નોકાઈ છે. ૨૪ વર્ષ પહેલાં તે કેમ્બ્રીજ યુનીવર્સીટીમાંથી મેજસ્ટ્રેટ થઈ હતી. હમણા તેણે સોલીસીટરની પરીક્ષા પસાર કરી છે. ફરિયાન પતિનો એડીસનો બધા આતરિશ વહીવટ એન-જન કલેજ" તરીકે તેજ ચલાવતી હતી. ખાસ કરીને મીસ્ટરો સંબંધી ખવવનો તૈયાર કરવામાં તે કુશલ છે. રોજના ૮-૧૦ કલાકે એડીસમાં એસી 'ટે' કામ કરે છે.

મુંબઈમાં પણ થોડા સમયમાં એક મહિલા સોલીસીટર ભવાનું સહકાર્ય આપણને મળશે. જાનપદેશની ડોક્ટર તરીકે સ્ત્રીઓએ હવે પોતાનું સ્થાન નક્કી કરી દીધું છે. ટોરકનેમાં એ ડોક્ટરેશની, મળેલી પરિષદમાં એ ધંધામાં દાખલ

થતી સ્ત્રીઓને આવકાર આપતાં રાયલ ડેટરીની કોલેજના પ્રીન્સીપાલ મેજર હોબરેએ નાના પ્રાણીઓની સારવાર માટે સ્ત્રી ડોક્ટરના કામગીરીની કેટલી બધી ઉપયોગિતા છે તે સમજાવું હર્ષ આર સ્ત્રીઓએ અત્યાર પહેલાં એ ધંધાની ઉચ્ચ ડીગ્રીઓ મેળવી છે. લીવરપુલની મીસ રોબર્ટસ

તો પહેલું જનમ પણ છતી ગઈ છે.

પેલેશિયન સ્ત્રી: ઇ. સ્કાંડની સૌથી મજબૂત અંગવાળી સ્ત્રી મીસ કેમી સેન્ડલીન છે. મજબૂત સાંકળો તોડવી કે જોખનના સળીયાંના ટુકડા મચાવી લેવા પાછીના ઉપર ઉપર રીરે સુધી બાર માણસોથી બંદેઈ જાડું ધરીરપરથી ચલાવવા કેવું એને મન રમત જેવી પાતો છે. આપણા પ્રેરમમુલિ સાથે એની કુસ્તી કરાવી હોય તો કદાચ તેમનું પાછી હવેલી બધી.

પેલેલી સ્ત્રી-નહુમર: નહુના એલો કરનાર નહીતા મી. એ. એન. માસેલીનની પોત્રી મીસ મેરી નહુમર, તરીકેના ધર્મી સ્વીકારનાર પ્રથમ મહિલા ગણાયો. આજ કેટલાક સમયથી તે પોતાના બાઈઓ સાથે કામ કરી એ ધંધાની તાલીમ હાંસી રહી છે અને થોડા વખતમાં પોતે હાથમાંથી એના ખાંડો. એની ઉંમર ૨૦ વર્ષની છે. એના પિતા પણ એ જ ધંધામાં હોતો.

જુના જમાનામાં સ્ત્રીઓ અત્યારની જેમ સુંદર પોશાક પહેરે માટે શોખ ધરાવતી એ

ગીસ મરસીટીઝ ગ્લેટ્ઝ

૧૫ ૬. ૧૪ મી. માં ઇંગ્લીશ ખાલી તરી જનાર ટાઈપીસ્ટ મહિલા.

મુંબઈમાં પણ થોડા સમયમાં એક મહિલા સોલીસીટર ભવાનું સહકાર્ય આપણને મળશે.

જાનપદેશની ડોક્ટર તરીકે સ્ત્રીઓએ હવે પોતાનું સ્થાન નક્કી કરી દીધું છે. ટોરકનેમાં એ ડોક્ટરેશની, મળેલી પરિષદમાં એ ધંધામાં દાખલ

સિદ્ધ કરવામાં આવે છે. ૨૨૦૦ વર્ષ પહેલાં સમ-
રોટમાં જે બ્રિટન લોકો વસતા તેમના સંબંધી
કેટલીક માહિતિ ત્યાં થયલા ખોદકામથી મળે છે.
ઈ.સ. પૂર્વ ૨૦૦ માં બ્રિટિશ સ્ત્રીઓ સુંદર દેખાવા
માટે તેટલોજ પ્રયત્ન કરતી નેહણે આજે તેમની
વારસો હી રહી છે. માત્ર સુંદર ધરેણીજ નહિ
પણ ઠાંસાની આદસીઓ, ઠાંસકીઓ અને પાવડર
લગાડવાના પદ્ધતિ પણ જે ખોદકામમાંથી મળ્યાં છે.
કેટલીક પોતે અને રંગીન મણકા પણ એમાંથી
મળ્યાં છે.

નોબેલ ક્ષત્રીઓ: ૧૯૨૬ ના વર્ષનું સાહિત્ય
માટેનું નોબેલ ક્ષત્રીઓ ઇટાલીની ભલ્લીવી નવલ
કથાકાર શ્રીમતી ગ્રેસીઆ ડી હેલ્ડીને મળ્યું છે એની
વાતવ્ત્તિ સાર્દાનીઆના ખામિય જીવન સંબંધી છે.

ફીલેન્ડની પાર્લામેન્ટમાં આ વખતે ૧૬
સ્ત્રી-સભાસદો ચુંટાઈ છે. ૧૯૨૪ માં ૧૮ સ્ત્રીઓ
ચુંટાઈ હતી. તે પહેલાં એકવાર ૨૫ સ્ત્રીઓ સમા-
સદ તરીકે આવી હતી.

નોર્વેમાં વિધવાઓ સંબંધી હમણાંજ
એક નવો કાયદો થયો છે. પતિને મૃત પત્નીની
મીઠકા પર નેહણે દક્ષ છે તેટલોજ દક્ષ વિધ-
વાને-મૃત પતિની મીઠકા પર આ કાયદાથી
અપાયો છે.

ભરુસી કામમાં: પોતાને અલેક્ઝાન્ડ્રા રોમા-
નોવા તરીકે જાણખાવતી અને અમીર બાલુ દો-
વાનો હાથે કરતી એક સ્ત્રીને છુડાપેસ્ટની પો-
લીસે હમણાં ભરુસ તરીકે પકડી છે. તે એક
રશીયન ડોક્ટરની વિધવા છે. ૧૯૧૫ માં તેને
ભરુસી માટે ૬ માસની સજા થઈ હતી. જેલ-
માંથી છૂટી વીએના આવી તે ચારી કરવા માટે
પાછી જેલમાં ગઈ હતી. ત્યાંથી છૂટી દોસ્પીટલમાં
નર્સ તરીકે કામ કરવા લાગી હતી. એ કામ દર-
મિઆન થવાએના સેનિટોનો વિરવાસ મેળવી
થઈ જીવ વાતો ભણી હતી. તે નવ જાણાએ
સારી રીતે બોલી ભણે છે. લગાઈ પછી પણ રશી-
આના ભરુસ તરીકે વીએનામાં રહી કામ કરતી
હતી.

નકારવાદો: લગાઈ પછી વરતજ મોન્ડીનીસોની
સ્વતંત્રતા માટે ધુમો-રણ થતાપારીએને નકાર-
વાદી એક આરોપીજ નામના એક યુવાન ડોક્ટરે

ગાલ ગાલ પોકારાવી એની મદદમાં એની નાની
બહેન સ્ટ્રાયાના પણ હતી. બન્ને પકડાયાં પણ
બાઈ નકારી છૂટ્યા. ડોક્ટરીની જગમગ તે વખતે
૧૮ વર્ષની હતી. તે પણ જે વાર નકારી છૂટી
પણ પાછી પકડાઈ, તેને નકારેલી સજા થઈ.
જેલમાં એના શીયળ પર હુમલો કરનાર બે જણનાં
એણે છુત કર્યાં. દર બે મહિને એના નાનો બાઈ
એને મળવા આવતો. છેલ્લો એવી જ રીતે તે
મળવા આવ્યો અને બન્ને જણ જેલમાંથી નકારી
છૂટ્યાં છે. હજી પોલીસ પત્તો નથી મેળવી શકો.

અમેરિકા.

ફ્રાન્સ બ્યાપારની આંકડાશાસ્ત્રી: મોસ
કેરીની બાઈલસ આખી દુનિયામાં એકલીજ સ્ત્રી
છે જે ફ્રાન્સ પાક સંબંધી ઉપયોગી આંકડાઓ
તૈયાર કરે છે. ફ્રાન્સ પાકવાળા વિભાગોમાંથી સેન્ટો
ખબરપત્રોએ એક એકલી માહિતી ઉપરથી તે
અવિધ્ય માટે ગણતરીઓ કરે છે. એની ગણતરીઓ
ઉપર મોટા મોટા વેપારીઓ આધાર રાખી ધણી-
સહો ખેડે છે. એના રીપોર્ટ સરકારી રીપોર્ટ
કરતાં પાંચ દિવસ પહેલાં પ્રકટ થાય છે.

ચુલ્લના ખર્ચપરમાં: છેલ્લા મહાયુદ્ધના
ખર્ચપરમાં સૌથી વધારે ભાગ આપ્યો હોય તો તે
ડોટ્ટોઈટની મિસિસ કલેન્સ હેનરીએ. એણે નવ
છોકરા અને એક છોકરીનો ભાગ એ ખર્ચપરમાં
ચલાવ્યો છે. પહેલા ત્રણ છોકરા કેનેડાના લશ્કરમાં
લોકાઈ કાન્સ ગયા હતા. બીજા બે ફાંસના દવાખા
ખાતામાં જોડાયા હતા. તે પછીના ત્રણ અમેરિકન
લશ્કર સાથે આવ્યા. છેલ્લો પણ યુરપી ભાગી
અમેરિકન ત્રિમાની ટુકડીમાં લગ્યો હતો. છોકરી
નર્સિંગનું કામ કરતી હતી. દોસ્પીટલ પર બોંબ
પડવાને પરિણામે થયેલી ક્ષતિથી મુલેદ પછી એક
અડવાડોઆમાં તે યુલ્લી ગઈ. એ દસ બાળકોની
માતા અત્યારે એકલબાથી થઈ રહી છે.

સ્ત્રી-ડોક્ટર: બ્રાઝીલના પ્રમુખે અનેક પુરુષ
ઉમેદવારો છતાં સ્ત્રીઓની દોસ્પીટલના વડા તરીકે
ડૉ. બેન્જામીન હોપેકની નીમણૂક કરી છે. એ
સરવામાં તેમણે અગ્રાજ કામ કરી પોતાની કુસ-
લવાની ખાતરે આપી છે. બ્રાઝીલમાં અત્યારે થતી
સ્ત્રીઓ ડોક્ટરો, વકીલો અને એન્જનીયરો તરીકે
કામ કરી રહી છે.

અનુક્રમે કરાવી છે. એથી જોઈ ઉમ્મર હોય તે
લગ્ન ગેરકાયદેસર ગણાય. પરંતુ એક બારી
છટકવા માટે રાખવામાં આવી છે. કન્યાની ઉમ્મર
૧૨ વર્ષની થાય પછી એક વર્ષ સુધી શોભવાને
તેનાં વાલીઓને ધાર્મિક વાંધા હોય તે તે
છલ્લા-મેછરૂટ પાસે લાઈસન્સ મેળવી લગ્ન
કરી શકે. આ લાઈસન્સ માટે તેણે સોમંદનામું
નોંધાવવું જોઈએ.

૧. સા. સારદાનો આ ખરડો આખા બ્રિટિશ
હિંદના હિંદુઓ માટે છે.
મુબાઈ ઇલાકા મુબાઈ ઇલાકાના હિંદુઓ
માટે. માટે પશુ એવા પ્રતિબંધ
મુબારકા કાયદો પ્રકરણ બે
સંવેદી તરફથી ઇલાકાની ધારાસભામાં ખરડા રજૂ
કરવાની રીતસર નોટીસ અપાઈ ચૂકી છે. પહેલા
ખરડો ૨૧. જયરામપાસનો છે. એડન સિવાય
બીજા ઇલાકાને તે લાગુ પાડવાનો ઉદ્દેશ રખાયો
1. જેમાં લગ્ન માટેની કાયદેસર ઉમ્મર કન્યા
માટે ૧૩ અને વર માટે ૧૬ વર્ષની રાખી છે.
બેથી જોઈ ઉમ્મરે લગ્ન થાય તે લગ્ન ગેરકાય-
દેસર નહિ ગણાય, પરંતુ એવાં લગ્ન કરનાર
વાલીઓને અને તેમના સહાયકોને છ માસની કેદ
યાં ફગડની સજા થાય. એવાં લગ્ન માટેની ફરિયાદ
લગ્ન થયા મછી બે વર્ષની અંદર કરવી જોઈએ.
જેવી ફરિયાદ લાગુતાવળગતા સગાં અથવા એવાં
લગ્ન અટકાવવાના ઉદ્દેશથી સ્વપાયલું અને રજી-
સ્ટર થયેલું મંડળ લાવી શકે. પોલીસ એ ગ્રાંટ
માટે પગલું નહિ ભરે.

બીજો ખરડો ૨૧. નંદવ લાવવાના છે તેમાં
લગ્નવું વય કન્યા માટે ૧૨ અને વર માટે ૧૬
વર્ષ રાખ્યું છે. ખાસ સંલેગોમાં ૧૦ વર્ષની કન્યા
ના લગ્ન માટે પરવાનગી આપી શકાય. ૫૦ વર્ષથી
વધારે ઉમ્મરના પુરૂષના લગ્ન ૧૬ વર્ષથી નાની
કન્યા સાથે ન થઈ શકે. આ કાયદા વિરૂદ્ધ ગળ
કરનારનો ૪૦૦ રૂપિયા સુધી ફગડ થાય. આ
કાયદાનું બેરોબર પાલન થાય તે માટે બધાંજ
લગ્નો જન્મ મરણની જેમ સરકારી દફતરે રજીસ્ટર
કરવાની ફરજ પાડેલા કાયદો ધરાવે એક બીજો
ખરડો ૨૧. નંદવ લાવવાના છે.

આ ત્રણે ખરડાના ઉદ્દેશ એક સરખા છે અને
જુજ તકાવત સિવાય કોઈની
ઉદ્દેશ કલમે પશુ એકસરખી છે.

એ ઉદ્દેશમાં કાંઈ ને કાંઈ
ઉલ્લેખ રહી ગઈ છે. ત્રણમાં એક ખરડો લાલની
જરૂરિયાતને સંપૂર્ણ રીતે પૂરેથી વળતો નથી.
બાળલગ્ન અટકાવવાં એ ઉદ્દેશ એ ત્રણે ગૃહસ્થોએ
રાખ્યો છે. એવાં લગ્ન અટકાવાથી બાળવિધવાઓની
સંખ્યામાં પણ કમો થશે. અત્યારે હિંદમાં હિંદુ
બાળવિધવાઓની સંખ્યા કેટલી છે તે નીચેના
આંકડાથી જણાશે. ૧૯૨૧ના વસ્તીપત્રકમાંથી એ
આંકડા લીધા છે:

એક વર્ષથી જોઈ ઉમ્મરની :	૬૨૨ વિધવાઓ :
પાંચ વર્ષની અંદરની " :	૨૦૨૪ " :
૬૨ " " " :	૬૭૮૫૭ " :
૫૬૨ " " " :	૩,૩૨,૦૨૪ " :

આ હિસાબે લગભગ સાડા ચાર લાખ બાળ-
વિધવાઓ દેશમાં સખરે છે અને તે બાળલગ્નજ
સીધું પરિણામ છે. જે મોટી ઉમ્મરે લગ્ન થતાં
હોય તેા એટલી દુઃખી બહેનોના નિર્વાસ દેશને
બાળતાં અટકે. અને વિધવાઓ તરફ આપણે
સમાજ કેવું વર્તન રાખે છે તે કોઈથી અનુભવ્યું
નથી એવી દુઃખી બહેનો કુદરતને વશ થઈ કુમારો
ચેટે અને બાળહાત્યા કરે આ પરધર્મમાં ભય
એમાં નવાઈ નથી. આવી પરિસ્થિતિને લીધેજ
હિંદના દુરખતોને દીકા કરવાનું સાધન મળે છે.
એ પરિસ્થિતિ ટાળવા માટે એ ત્રણે ગૃહસ્થોને
પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે તે માટે અને તેમને અભિનંદન
આપીએ છીએ.

પરંતુ એમને અભિનંદન આપતાં અમે
એમના ખરડાઓની ઉલ્લેખ
સૂચનાઓ. વીધરી શકતા નથી. એ
ઉદ્દેશથી એ ખરડા રચાયા

છે તે ઉદ્દેશ સર્વાંશે સફળ કરવો હોય તેા એ
ઉલ્લેખ રાખવી જોઈશે. (૧) સા. સા. સારદાનો
ખરડો આખા હિંદને લાગુ પાડવામાં આન્યો છે
પરંતુ તે માત્ર હિંદુઓનેજ લાગુ પાડી તેમણે
સંકુચિત દષ્ટિ બતાવી છે હિંદમાં હિંદુઓ સિવાય
અન્ય ભતિઓમાં પણ બાળલગ્ન પ્રચલિત છે.
નીચેના આંકડા એ વિષેની ખાતરી આપશે :

જે વર્ષની અંદરની ઉત્તરની પરણેલી
 કન્યાઓ-૬૨ ૧૦૦૦ દીકરા
 દિંદુ મુસલમાન ખ્રિસ્તિ પરચુરુ
 ૧૨૫ ૫૬ ૧૮ ૩૧
 હલાકાવાર પ્રમાણુ-અધી જાતિઓ માટે:
 બિંબાલા મુબારક મદાસ પંતબ સચુકવ પ્રતો
 ૫૦ ૬૫ ૬ ૨૨ ૫૧
 બટોદરા રાજ્ય મહેસુર રાજ્ય
 ૬૪ ૮
 આ આંકડાઓ ઉપરથી જણારી કે દિંદની સર્વ
 જાતિઓમાં અને સર્વ હલાકાઓમાં જે નિંદ
 વિનાજ પ્રચલિત છે. એટલા માટે સ્ત્રી-વર્ગની
 કષ્ટિએ તો જે ભતિએ દૂર કરી ને કાયદો બંધાય
 તે આખા દિંદને લાગુ પાડવો જોઈએ. બીજા
 તરફ રા. જયરામદાસ અને રા. નંદનના ખરડાઓ
 નક્કા મુબાદલ હલાકાનેજ લાગુ પડે છે. એવી રીતે
 એક પ્રતિને લાગુ પાડવાથી અનેક મુંચવાડા ઉભા
 થશે અને કાયદો નિષ્ફળ જશે. એ કારણે
 એવો કાયદો આખા દિંદ માટે એક સારો હોવો
 જોઈએ. (૨) રા. સા. ચારદાના ખરડામાં જે
 કાયદો વિરુદ્ધ એવી વધે લગ્ન થાય તો એડું
 લગ્ન ગેરકાયદેસર ઠરાવવામાં આવ્યું છે. એમ
 કહેવાથી "પાડાને દુઝે પગાલીને ધામ" દેવાયો.
 નાદાન બાળકોને માબાપ પરણાવે તો તેની
 સબ-બાળકોને, નહિ પણ માબાપને થવી જોઈએ.
 તેને બદલે લગ્ન ગેરકાયદેસર ઠરાવવાથી બાળકોનું
 ખાસ કરીને કન્યાનું આજીવન નષ્ટ થઈ જશે.
 એવી બિનિયમમાં એવાં લગ્નથી થયેલાં બાળકોને
 પણ સંદન કાડું પડે. અમારી સૂચના તો એ છે
 કે એવાં લગ્ન કાયદેસરજ ચલાવ પરંતુ એવાં
 લગ્ન કરનાર વાલીઓને રા. જયરામદાસના
 ખરડામાં જણાવી છે તે મુજબ કેદની
 આ-કેદની સબ કરવામાં આવે. અમે જે બંને
 પ્રમાણી સબ એક સાથે કરવાની વાંચેલમાં છીએ.
 બટોદરાનો અનુસંગ આપણને સીધે છે કે કેદની
 સબ વગર કાયદો નિષ્ફળ જશે. રા. સા. ચારદાનો
 ખરડો એવી કોઈ સબ માટે પ્રયોજ્ય કરતો નથી.
 એટલે માબાપો તો સ્ટેટાઈપી હાથી જશે. કેદની
 સબ સાથેજ કેદની સબ પણ દરેક માબાપની
 આર્થિક સંવિધના પ્રમાણમાં કાપી નેહાં અને એ
 કેદને બદલે કેદની સબ ન કરતાં રાખી દેવા

જાત કરીને પણ વસુલ કરવી જોઈએ. એવા કેદની
 રકમનો ઉપયોગ અવિવાહિત કન્યાઓના શિક્ષણ
 પાઠ્ય ખર્ચાચ લેખી આડકતરી રીતે પણ બાળ-
 લગ્નના અટકાવને, ઉત્તેજન મળે. (૩) કાયદેસર
 વય માટે મિનિમીન મત છે. કેટલાક અનુક્રમે
 ૧૨ અને ૧૬ રાખવાનું મહે છે અને કેટલાક ૧૪
 અને ૧૮ કે ૨૦ રાખવા માગે છે. સંમતિવય ૧૪
 વર્ષનું રાખવા વિષે આખા દિંદની સ્ત્રી-જનતાએ
 માગણી કરી છે. ખરું જોતાં તેમની માગણી તો
 ૧૬ વર્ષ માટેની છે. અને જો કાયદેસર સંમતિવય
 ૧૪ વર્ષ હોય તો પતિને પણ એવી જોઈ લગ્ન-
 રની પત્ની સાથે સંસાર લોગવવાનો અધિકાર
 નથી. એવા લોકને કાયદો બળાકાર લેખશે. જે
 જોતા તો કન્યાની ઉમર લગ્ન માટે પણ ૧૪
 વર્ષનીજ-સંમતિવય લેટલીજ કાપવી જોઈએ.
 છાકરાની ઉમર ૨૦ વર્ષની રહે તો ખેટું નથી.
 સાચો તો અનુક્રમે ૧૭ અને ૨૪ની વય ઠરાવે છે
 પણ અત્યારના રૂઢિચરત જમાનાને જે સાચાંજા
 રચતી નથી. (૪) લગ્નો રજીસ્ટર કરવા સંબંધી
 રા. નંદનની સૂચના પણ અમને મળે છે. દરેક
 બાપે અને દરેક સહેરમાં જન્મ-મરણની નોંધના
 પત્રક રખાય છે તેમ લગ્નનું પત્રક રાખવું જોઈ
 મુરકેવ કામ નથી. એવી પ્રાર્થિક ક્રિયાઓમાં રૂઢિ
 પણ જતનો વધિ નહિ નડે. સાથે સાથે એક
 પત્નીજ કરી કાયદેસર એવા કાયદામાં અંકુશ
 મુકાય તો વધારે ઠીક થશે. (૫) રા. સા. ચાર-
 દાએ પોતાના ખરડામાં હાલવાની ને બારી રાખી
 છે, તે વાંદ અમે વિરોધ દર્શાવીએ છીએ. એવી
 રીતે સોજાંદનામું કરીને હાલવું હશે તો બહુ
 રૂઢિચરત માબાપ જોઈ સોજાંદનામાં લખી આપી
 કાયદાના ઉદ્દેશને ઠેકારે મારશે. (૬) આ કાયદો
 વિરુદ્ધ થયેલાં લગ્ન સંબંધી ફરિયાદ કરવાની ને
 બદરથા રા. જયરામદાસના ખરડામાં છે તે
 બજાજી છે, પરંતુ તેમાં એટલો ઉમેરો કરે
 જોઈએ કે એવી ફરિયાદ સામાન્ય ફાજલારી કોર્ટ પાસે
 નહિ પણ કોઈ ખાસ અદાલત સમક્ષ કરવી જોઈએ.
 આ કાયદાને લગતો કુન્દો એક રીતે જોતાં "બા-
 ગો પ્રત્યે દૂર વડન" છે અને તેટલા માટે
 મુબારક એવાં સહેરમાં બાળકો માટેની અદાલત
 સમક્ષ એવી ફરિયાદ આવે એ બાજબી ચલાવ.

(૭) વધારામાં એક કલમ એવા પ્રગટની ઉમેરવી
 નેહએ કે પરજીનાર બંધિતો સગીર મટી વયમાં
 આવતાં ને હમી તે એવું લગ્ન રહ કરાવી રહે.
 આટલી સચવાએનો અમલ કરતો એક નવોજ
 ખરોડો આખા બ્રિટિશ હિંદ ગાંધી ધારાસ-
 વામાં લાવી તેને કાયદાનું સ્વરૂપ આપવાનો પ્રયાન
 સર્વે નેહએ; અને એવાં પ્રયત્નોને દેશની સ્ત્રી-
 જનતાએ પોતાનો સંપૂર્ણ ટેકો આપવો નેહએ.

પરો ખેલાં વડોદરા રાજ્યના સુધારા-પ્રિય
 રાજવીએ બાળલગ્ન પ્રતિ-
 જોડેના રાજ્યમાં બંધક કાયદો ધરી અમલમાં
 બાળલગ્ન. મુખ્યો છે. પરંતુ એ કાયદો
 અનેક કારણોને લીધે નિષ્ફળ
 ગયા છે. એ કાયદાનો ઉદ્દેશ સફળ થાય તે મટી
 એમાં સુધારા સૂચવવા એક કમિટી રા. બ. ગો-
 વિંદસાઈ દેસાઈના અધ્યક્ષપદે નીમણી હતી. એ
 કમિટીએ પોતાની સૂચનાઓ ધારાસભા સમક્ષ રજૂ
 કરી છે, જેને પરિણામે નેહતા સુધારા કરી લેવામાં
 આવ્યા છે. કાયદેસર વય ૧૨ અને ૧૬ અનુક્રમે હતું
 તે વધારી ૧૪ અને ૧૮ કરવામાં આવ્યું છે. એજ
 હવે આખા હિંદ માટે કરાવવી નેહએ. આમાંથી
 કાલાવાડી અને કંઠવા ક્ષણીઓને ત્રણ અથવા
 પાંચ વર્ષ મટી બાકાત રાખવાની સૂચનાઓ યથા
 હતી, પરંતુ એવો કોઈ પણ અપવાદ રાખી પસ-
 પાત દેવાનું ધારાસભાએ ચોક્કસ વિચાર્યું નથી.
 ખાસ સંજોગોમાં રાહત અપાય, તે સિવાય કાયદો
 સર્વને સરખી રીતે લાગુ પડે. ખેલાં ફક્ત દંડ-
 નીજ સજા કરાવી હતી એટલે લગ્નખાતે વધારાનો
 ખર્ચ ગણી એ દંડ આપી ઘણા માણસો પેલાના
 નાશન બાળકોનું બંધિતન આપતા. હવે દંડ
 સાથે કેદનો પણ સજા લાગુ થઈ છે વડોદરા
 રાજ્યના આ સ્વતંત્ર સુધારા માટે અને રાજ્યના
 સુઆલોકને અને પ્રભને અભિનંદન આપીએ છીએ
 અને બ્રિટિશ હિંદમાં મુલસદોઓને તેમનું અનુકરણ
 કરવા સૂચવીએ છીએ. રાજકોટ રાજ્યની
 પ્રજાપ્રતિનિધિ સભાએ પણ બાળલગ્ન પ્રતિબંધક
 કાયદો ધરી લગ્ન માટેની કાયદેસર ઉમર નવા
 માટે ૧૫ અને વર માટે ૧૮ નો કરાવી છે. એથી
 વિશ્વ વર્તમાન ગ્રુન્ડેગાર ગણાયો. સંમતિ વય ૧૬
 વર્ષનું કરાવ્યું છે. બ્રિટિશ હિંદની પ્રજા સ્વરાજ્ય

જોગવડી હોય તો તે પણ જરૂર ૧૬ વર્ષનીજ
 હવે કરાવે. પ્રતિનિધિ સભાના આ હિંમતસભા
 પગલો મટી અમારાં અભિનંદન છે.

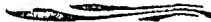
બાળલગ્ન પણ હિંદનું બીજું સામાજિક કલક
 દેવદાસીની પ્રથા છે. પ્રાચીન
 દેવદાસીની પ્રથા. મળથી આપણી કેટલીક
 ધાર્મિક ક્રિયાઓ સાથે નૃત્ય
 નિહતેનો સંબંધ ધરાવે છે. પુણી પુરોહિતમ કૃષ્ણ
 " નટવર " અને કલ્યાણમુખી શિવ " નટરાજ "
 ની ઉપાધીઓથી વિભૂષિત છે. મંદિરોમાં એ નૃત્ય
 કરવા માટે કુમારી કન્યાઓને અર્પણ કરવી એ
 જોડું પશ્ચાત્ય મનાતું. એવી સ્ત્રીઓ આજના
 બ્રહ્મચારિણી રહી દેવ સમક્ષ નૃત્ય-સંગીત કરવા
 માંજ જીવન વ્યતીત કરતી. તે વખતે શુશ્રુષુકી
 નતિ ગણાતી એટલે આવી સ્ત્રીઓની પણ વખત
 જતાં નતિઓ બંધાઈ. દક્ષિણમાં દલાઈટલ,
 નાયકિલુ વગેરે નતિઓ એનો સાબિત છે. વખત
 જતાં મંદિરોના અધિષ્ઠાતાઓનું અધઃપતન થઈ
 અને તેમણે પોતાની સાથે આ સ્ત્રીઓને પણ
 અધોગતિમાં ધસડી. અત્યારે " દેવદાસી "
 શબ્દનો અર્થ " વેશ્યા " જ થાય છે તે એ
 અવોગતિને પરિણામે. આ સ્ત્રીઓ હવે જેને
 પોતાની નતિના ધર્મીજ માની બેસી છે. ઘણી
 એમાંથી છૂટવાના ફાંફા મારે છે પરંતુ આલ્ચિના
 કાયમાં આવે તે કારણે ફરી યજ્ઞ શક્તી નથી. આ
 પ્રથા નાબૂદ કરવા મટિના પ્રયત્નો સન ૧૮૧૮
 ની સાલથી ચાલુ થયા છે છતાં એ દિશામાં નેહએ
 તેટલો સુધારો-મહેસુર રાજ્ય સિવાય નથી થઈ
 શક્યો, એ આપણી પ્રભાનો નેતિ અધોગતિની
 સચોટ સાબિતિ આપે છે. મહેસુર રાજ્યે કરેલા
 સ્વતંત્ર અને સફળ પ્રયત્નો સંબંધી અમે અત્યારે
 ચર્ચા કરી છે. બ્રિટિશ હિંદમાં આપણી સરખા
 આપણને નેતિક જનનિતિ કરવા દેવા ઉત્સુક નથી
 એટલે તે એક ધા બીજે બહાને એ કલક મીઠા
 વવામાં અંતરાય નાંખે છે. ૧૯૨૨ માં એ સંબંધી
 એક કરાવ સર હરિસિંહ ગોરે વડી ધારાસભામાં
 આપણે હતો. લોક સીડનહેમના સમયમાં આ
 ઈલાકામાં એ સંબંધી કેટલીક વપાસ પણ થઈ
 હતી. તે પછી એ વાત વીસરાઈ ગઈ કુમારી
 અંકવર્ધીના આપવાતે સર્વને ફરી નિદ્રામાંથી

નમ્રતા કર્યાં. પરિણામે રા. રામદાસ પંડિતજી ફરી એ માટેનો ઠરાવ વધી ધારાસભામાં રજૂ કર્યાં. એ બંને પ્રસંગે કહેવાતા ધાર્મિક હિંદુ સભ્યોએજ ઠરાવનો વિરોધ કર્યો-આસ કરીને “હિંદુધર્મના સ્તંભ” ગણાતા માલવીયજીએ. એમના આ વિરોધથી એમને માટેનો અમારો સહોત્સહો પૂન્યભાવ પણ એસરી ગયા છે. સરકાર તરફના સમાસદ રા. દાસે તેા એ સંબંધી સાબિતિ માગી પોતાના અજ્ઞાનનું પ્રદર્શન કર્યું.

પરંતુ હવે એ વાત પાછી વિચારે નહિ પડે એ ચોક્કસ છે. આ નિંદ્ર પ્રયા મીટાવવાનો હિંદની સ્ત્રી-જનતાએ નિરધાર કર્યો છે. મદ્રાસની ધારાસભાના કપપ્રમુખ ડો. મુયલક્ષ્મી રેડીએ એ સંબંધી ઠરાવ આપ્યો હતો અને તે સર્વાનુમતે પસાર થયો છે. તેમણે એ સંબંધી ખરડો રજૂ કરવાની પણ રીતસર નોંધીસ આપી દીધી છે. સંયુક્ત પ્રાંતોની ધારાસભામાં નાયક કન્યાઓના રક્ષણ સંબંધી ખરડો દાખલ થઈ સીલેક્ટ કમિટિને સોંપાઈ ચૂક્યો છે. આખા હિંદની સ્ત્રીઓ હવે આ બંને કલંક

સંબંધી ભગ્નત થઈ ગઈ છે અને ઠેર ઠેર સભાઓ ભરી એ માટેનો પોતાનો પોષાર વ્યક્ત કરે છે. મુંબઈમાં અનેક સ્ત્રી મંડળોના આશ્રમ હેક્ટર મિસિસ વાલ્કરખાનના પ્રમુખપદે મળેલી સભાએ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી દીધો છે. દક્ષિણમાં પણ અનેક સ્થળે એવી સભાઓ ભરાઈ ચૂકી છે અને ડો. મુયલક્ષ્મીના કાર્યને પોતાનો સળંગ ટેકો આપ્યો છે. આ દેવદાસીની પ્રથા અટકાવવા માટે નાની બાળાઓને અતીતિમાં નાંખવા વિશેની ફોજદારી કાયદાની કલમનો આશ્રમ લેવાનું કેટલાક સૂચવે છે; પરંતુ વ્યવહારમાં એ કલમ એ પ્રથા નથી અટકાવી શકતી. એટલા માટેજ ડો. મુયલક્ષ્મીએ મંદિરોની વ્યવસ્થામાંજ મુધાદો કરવાનો ખરડો આપ્યો છે. બીજી એ પ્રયાના મૂળસ્થાનમાંજ દુકાદો મારી શકાય. અમે તેમના એ પ્રયત્નો માટે અભિનંદન આપીએ છીએ અને તે સફળ કરવા માટે આખા હિંદની સ્ત્રીઓ તેમજ પુરૂષો તેમના કાર્યને ટેકો આપે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

એક દૈનિક છાપાના તંત્રીજી અગત્યેજ સમવામાં મશ્યુલ હતા, તેટલામાં કિપરાછાપરી એક પછી એક ત્રણ-ચાર જણ તેમની મુલાકાતે આવી ગયાં. કામમાં ખલલ થવાથી તંત્રીજીને બહુ શરમો ચડ્યો. તેમણે દરવાજાપર બેસતા છોકરાને ઢાંક મારી: “છોકરા!”

છોકરા: “હ, સાહેબ!”

તંત્રી: “કેમ બધાંને પૂછ્યા વિના અંદર આવવા દે છે?”

છોકરા: “એ લેડો કહે છે કે અગત્યનું કામ છે.”

તંત્રી: “ગમે તે કહે, હવે કોઈને અંદર આવવા દેતો નહિ.”

યોડીવારે એક બાઈ આવ્યાં અને ચોરડામાં પેસવા જતાં હતાં ત્યાં છોકરાએ અટકાવ્યાં. બાઈએ કહ્યું: “પણ મારે અગત્યનું કામ છે.”

છોકરા: “નહિ જાણ. સાહેબે ના પાડી છે”

બી: “પણ હું એમની પત્ની છું.”

છોકરા: “તમે ગમે તે કહે, પણ સાહેબે ના પાડી છે!”

તમારી લાયબ્રેરીમાં

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા

તથા

શ્રી સયાજી બાળજ્ઞાનમાળા

નાં પુસ્તકો છે ? ન હોય તો આજેજ તે મંગાવો.

આ પુસ્તકો વિનાની લાયબ્રેરી એ શુદ્ધિથી વિનાના ધર સમાન છે.

વધારે નહીં તો હમણાંજ બહાર પડેલાં પુસ્તકો તો
આજેજ મંગાવી લ્યો.

ઇંગ્લાંડ અને હિંદુસ્તાન ૦-૧૫-૦

સરોવરનાં છવો ૦-૧૩-૦

સૂર્ય ૦-૧૨-૦

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ ૦-૮-૦

કરોળીઆનાં કાવતરાં ૦-૬-૦

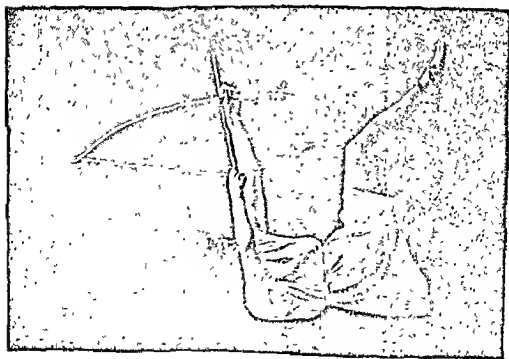
આર્યોનું આદિનિવાસસ્થાન ૦-૬-૦

મળવાનું ઠેકાણું:—

લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, વડોદરા.

પ્રકાશક: શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળા, વડોદરા.

ઘમની સ્વ. પત્નિશ્રીના સ્મરણાર્થે
 શ્રી ફાર્ગસ ગુજરાતી સમાજે
 શ્રીયુત ઇલાલાપ્ર આયુર્દંબ આવડા
 તરફથી સવિનય સન્નિધિ.

ગિરિસ ડીઆના વોડસના પ્રયોગ, (ગુરુજી 'શ્રી-ગુરુજી')

સમતોલપણું જાળવો.
મિસિસ ડીઆના વોલ્સના પ્રયોગ.

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૫ મું.] જાન્યુઆરી ૧૯૨૮ [અંક ૫ મો.

હેડાંની સીમ.

ગદાશ હેડાંની સીમ કદી બાંધી ના, જહેન !
—બાંધી ના, જહેન !

ધરણી વસાય, જહેન માળીઆં બૂલાય ત્યાં—
આશાની ખાજ તોય બાંધી ના, જહેન !
—બાંધી ના, જહેન !

સાલસે સમાય તોય હેયું જટકાય ના,
ઉમિ'તી છાજ ક્યાંક લાગી હાં, જહેન !
—લાગી હાં, જહેન !

આભલે વીંટાય, તેજ દીવડાં અગાવતાંય,
ચેતનાની નયોત કેંઠે લાગી હાં, જહેન !
—લાગી હાં, જહેન !

નાય એ દેખાય, નાયે રાયે ઉર માંડી તોય—
ભાવ કેરી બૂખ કદી બાંધી ના જહેન,
—બાંધી ના જહેન !

ગદાશ હેડાંની સીમ કદી બાંધી ના, જહેન !
—બાંધી ના, જહેન !

રઘુનાથ ગંગારામ

એને ગુપ્તદાન વડે સહાય કરી શકે છે. ધન હોય તો સહભાવનાથી પ્રેરાઈ આટલું થઈ શકે.

પણ મરીય જુદિશાળી ઓ હોય તો પોતાના જુદિબળ અને જ્ઞાનથી સમાજ અને દેશની સેવા બહુ સંગીન રીતે કરી શકે. જ્ઞાન અને કળાને વિકસાવી શકે; નિરક્ષરોને જ્ઞાનદાન દઈ શકે. પ્રેમ અને પવિત્રતાનો સંદેશો જગતભરમાં ધ્રુમી ધ્રુમી પહોંચાડી શકે; દુઃખી-પાઓને પ્રેમના શબ્દો વડે આશ્વાસન આપી તેમના દુઃખમાં ભાગ લઈ શકે અને અનેક રીતે જનસેવા કરી શકે.

ઝીઝોની તનસેવા તો જાણીતી છે. ગૃહિણી તરીકે, માતા તરીકે, બહેન તરીકે અને જગતના ઉદ્ધારણ અર્થે કાયાને કસી નાખતી દયાની દેવીઓ તરીકે. વિશાળ દૃષ્ટિએ માતૃભાવની ઉંચી ભાવનાથી પ્રેરાઈ બાળક બાળકોએ ઉન્નતિને માર્ગે તેઓ ધારે તો લઈ જઈ શકે. સમાજનું ધન, દેશનું ધન, બધું સમસ્ત જગતનું અણગોળું ધન તે તેનાં કુમળાં બાળકો છે અને તેમને સેવાભાવથી સન્માર્ગે વાળવાની ધમશ અને પ્રયત્ન એ ઉત્તમ જનસેવાની દૃષ્ટિ ચાલી છે.

ઝીઝો પ્રેમ વડે બાળકોને જીવનનો આદર્શ સમજાવી-પોતાના આદિબધી સમજાવી ને શીખવી શકે. એણે અદ્ભુત વાતાવરણ તેમની મનઃસૃષ્ટિની આશુભાવ્યુ યુધી શકે કે ગમે તેવા સમયમાં, ગમે તે વયમાં અને ગમે તેવા સંજોગે કે સ્થિતિમાં જીવનના એ આદર્શને તેઓ અળગો નજ કરી શકે. બાળ-ધનને આમ સંપર્ષે વાળવાના પ્રયત્નો એ ઝીઝો બહુ સજ્જતાપૂર્વક કરી શકે અને એ કંઈ જેવી તેવી સેવા નથી. એ પ્રેરણાના બળે બલિષ્ઠમાં કેઈ જુદ, કાષ્ટ, શંકર કે મહાવીર જેવા મહાત્માઓ અથવા ગાંધી કે તિલક

જેવા દેશસેવકો નીપજે અને તે સેવાનું પરિણામ.

વળી આપણા સમાજમાં અજ્ઞાનતા અને વહેમનાં મૂળ ઉડાં ધુસેલાં છે. તે અજ્ઞાનતા અને વહેમના પરિણામે એવા ભયંકર છે કે જેથી આપણે અત્યારે જગતભરમાં અવદશા ભોગવી રહ્યા છીએ. હિંદ અને ન્પાતના ખંધ-નોમાં બિચારા અજ્ઞાન ઓ પુરુષોએ જકડાઈ ગયેલા છે કે તેમને પોતાની હાલતનું બાન નથી. એ ભયંકર કૃપમાંથી તેમને કાઢવા એ જેવી તેવી સેવા નથી. ષ્ટજીવાત વૈધ્ય અને તેને પરિણામે કૃપાંયે ઉતરી જતી ઝીઝોને જ્ઞાન દઈ પ્રેમથી માર્ગ બતાવવામાં આવે તો સમાજ કેટલો નિર્મળ બને? બાળ-લગ્ન, કન્યાવિક્રય, વર-વિક્રય, વરા, જમણ, મળ ઉપરાંતના દહાવા લેવાના ખર્ચ વગેરે માંથી સમાજને બચાવવામાં આવે તો કેટલું બહુ લોકકલ્યાણ થઈ શકે? અને ઝીઝોને સાર આ અધરી વાત નથી.

બીજી બાજુ સયોગવશાત કે અજ્ઞાનતાથી પતિત સ્થિતિમાં ઉતરી પડેલી પોતાની બહેનોને ઝીઝો દીક્ષસેજ અને દવાબીની હાથથી તારી શકે છે. સારા સંજોગ, ચતુરકુળ પરિસ્થિતિ અને કુદરતની કૃપા વડે સૌચાલ્ય ભાગ્યશાળી ઝીઝો સમાજમાં, શહેરમાં કે દેશમાં અનીતિ, અભ્યાસ અને પાપ પંકમાં રોળાતી ગરીબડી બહેનોના ઉદ્ધારનો માર્ગ શોધી જીવન ધન્ય કરી શકે છે.

તમને દેશ પણ ખ્યાલ નહિ હોય કે આજે આખા જગતભરમાં તમારી સાથો બહેનો સંજોગોના ભોગ બની અધર્મ અને પાપના કૃપમાં ડુબી રહી છે. સમાજનું, દેશનું અને સમસ્ત જગતનું એ મોટામાં મોટું દુર્ભાગ્ય છે. પરંતુ તેના નિવારણનો રસ્તો, તે વધતા પાપને અટકાવવાનું બળ તમારામાં છે; સંસ્કારી બની સેવાભાવે એ પતિત બહેનોના

ઉદ્ધાર સાર તમે યત્ન કરો. તેઓ ધૃષ્ટારપદ નથી પરંતુ દયાપાત્ર છે કારણ કે સ્વેચ્છાથી તેમણે એ માર્ગ અંગીકાર નથી કર્યો હોતો.

જનસેવા એ કાષ્ટ પશુ ધારે તો ગમે તેવી રીતે અને ગમે ત્યારે કરી શકે. તેમાં પૈસા, શારીરિક તંદુરસ્તી કે વિદ્યાતાની ખાસ જરૂર નથી; પરંતુ અમૃતથીય સુમધુર એવા પ્રેમસંથી, દયાભાવથી છલકાતા સુકોમળ હૃદયની જરૂર છે અને એ હૃદય, એ પરમ પુનિત ભાવનાથી છલકાતું હૃદય, માનવજીવનની પરમ કોટિ છે; ત્યારે મુક્તિનો આનંદ અનુભવાય છે અને ત્યારેજ મારા-તારાનો બેદ બુદ્ધી જવાય છે.

મનુષ્ય માત્ર જનમથી મરણ પર્વત સ્વતંત્ર નથી, પોતાની દરેક જરૂરીયાત સાર તેને ખીજની મદદની જરૂર હોવામાં હોય છે. જો કો કાષ્ટ એક ખીજ સાથે અસહકાર કરીને બેસે અથવા તો સ્વાર્થ સાધવામાંજ રમ્યા પમ્યા ગ્રહે કે એક ખીજની પડતી ઇચ્છા તે જગત પણ એક પશુ નથી ન શકે. ખીજની શક્તિઓનો તમે જેમ ઉપયોગ કરો છો, તેમ તમારી શક્તિઓ ખીજના ભલાને ખાતર વાપરો.

સૂર્ય કે ચંદ્ર પોતાના સ્વાર્થ ખાતર જગતને અજવાળતા નથી, નદીઓ પોતાના લાભ ખાતર વહેતી નથી; જ્યો શોખાને ખાતર ફળ ધારણ કરતાં નથી, વાદળોએ બદલાની આશાએ વરસતાં નથી; કુરતલી એ એક સરખી ધટમાળ કાષ્ટ પશુ અંગત કારણસર વણા કરતી નથી; એ સંધ્યાની શક્તિઓ પારકાના ઉપકારને અર્થેજ છે અને તે ગુણ સ્વાભાવિક બની ગયો હોય છે.

કમલે અને પમ્પે દુઃખથી છલકાતા માનવ જીવનમાં સેવાનું અમી ન સૌચાતું-સૌચતા ન શીખ્યા-હોત તો આપણે પશુ કોટિમાંથી જરાયે ઉંચા આવી શક્યા ન હોત. જગત-

બરના મહાન પેગમ્બરો, ધર્મ સંસ્થાપકો અને ધર્મોપદેશકો માનવમાત્રની એજ દુઃખની કીકી-ચારીથી કરુણહૃદયી બની દયા, પ્રેમ અને સેવાના પાટનો અમુલ્ય વારસો આપણને આપી ગયા છે. એ વારસો જો આપણે સમજી શકીએ તો આપણે સાર અનંતસુખને આપનાર ત્રીજેરીની ચાવીઓ છે; નહિ તો પથ્થરોનો હુંગર છે.

બહેનો! સેવાનો પ્રસંગ આવતાં એવું બહાતું કદી ન કાઢશો કે અમારી પાસે આ હોત તો આમ કરત ને આવી હોત તો હું તેમ કરત. જે સ્થિતિ અને સંજોગમાં પ્રભુએ તમને મુક્યા છે તેનોજ તમે સંજોગતાપૂર્વક ઉપયોગ કરો. તમારી પાસે ચાર આના હોય અને તેમાંથી તમારી શક્તિ અનુસાર પાષ કે પૈસાનો પણ સદ્ઉપયોગ ન કરી શકો કે સેવા માર્ગમાં ન ખરચી શકો તો લાખો મળતા તમે હજારો ખરચશો એની શી ખાત્રી ?

અને એ વિષય પર એક ધર્મ મનન કરવા બેગ લખાણ એક પુસ્તકમાં છે તે નીચે પ્રમાણે—

“આ નથીને તે નથી અને આમ હોત તો આમ કરત એવી નકામી વાતોમાં શું કરવા વખત ગુમાવો છો ? હવે તમને જે આપ્યું છે તેનોજ તમારી પાસેથી દિસાખ માગવામાં આવશે. તમારી પાસે છે તેમાંથી તેના પ્રમાણમાં તેનો ઉપયોગ કરો. પ્રભુ તમારી પાસેથી તમારી શક્તિના પ્રમાણમાંજ આશા રાખે છે. તમારી શક્તિ બહારની વસ્તુ તે કદિપણ તમારી પાસે માગતો નથી. તમને જેટલી બુદ્ધિ, જેટલું બળ, જેટલા પૈસા, જેટલી સત્તા, જેટલી સગવડ અને જેટલા લાભવગ આપવામાં આવ્યા હશે તેટલાનોજ તમને દિસાખ પુછવામાં આવશે. એ વખતે તમારો એ જવાબ કાંઈ કામ નહિ આવે કે મારી પાસે પૈસા ન હોતા, જો પૈસા હોત

તો હું ધર્મશાળા બંધાવત. પણ પ્રભુ કહેશે કે હું તારી પાસેથી ધર્મશાળા ક્યાં માગું છું? હું તો તારા ખીસામાં વધારાના જે ત્રણ દોઢીયાં હતો તેનો હિસાબ માગું છું. એ ત્રણ દોઢીયાનું શું કરું? તારી પાસે પાછના ચણા માગવા બૂખ્યો માણસ આવ્યો હતો તેને તે ધમકાવીને કાઢી મૂક્યો અને એ પૈસા જરૂર કરતા વધારે નિરૂપયોગી વસ્તુમાં અને મોજશાખમાં વેડફી નાખ્યા, તેનો હું હિસાબ માગું છું !”

જેને ધરેરે થોડું આપ્યું હોય છે અને તે થોડાનો પણ ચથાચોગ્ય સદુપયોગ નથી કરી શકતો તો વધારેનો સદુપયોગ તે કેવી રીતે કરશે એ બાબત પર એક ડોશીનું દ્રષ્ટાંત ધણું વિચારવા જેવું છે.

“ધરેરે એક મરીમ ડોશીને પૂછ્યું કે તે જગતની શી સેવા કરી! ત્યારે ડોશીએ કહ્યું કે મારી પાસે કંઈ નહોતું. હું તો ફુગ્યે પાપે કરીને માંડમાંડ માફ પેટ ભરતી હતી. હું તે ક્યાંથી ધર્મ કે સેવા કરું? આપ્યું હોત તો ખુશીથી સેવા કે ધરમ કરત. ધર્મ કરવો કેને ન ગમે! પણ પાસે કંઈ નહોતું એટલે શું કરું? ત્યારે પ્રભુ કહેશે કે હું કંઈ તારી પાસે ધર્મશાળા મળતો નથી પણ મેં તને જે ધંદી આપી હતી એ ધંદીએ તું બીજા કેળવે દળવા દેતી નહોતી એ યાદ છે કે? એ ધંદી કાંઈ તારી સાથે મસાજીમાં આવવાની નહોતી કે એ ધંદીનો પત્થર તને કંઈ સ્વર્ગમાં લઈ નામ તેવો નહોતો કે ધંદીથી તારૂં દળદર પણ શીટ એમ નહોતું. જતાં પણ તું વારી પડે-શણને તારી ધંદીએ દળવાયે નહોતી દેતી. ઓ ખુદી! હજી તો તારાં કર્મે મેં તને ધંદીનો પથરાવડ આપ્યો હતો. અને એનો પણ તું સદુપયોગ ન કરી શકી તો હીરા-માણેક આપ્યા હોત તો કેણ જણે તું શું કરત? તેમને ક્યાંના ક્યાં દારત? તારામાં

સેવાની ભાવના હોત તો તું ધંદીથીએ સેવા કરી શકત. પણ તો તો એ સેવાધર્મથી ધંદીના પત્થરને વધારે વડાસો મળ્યો મહેલ અહોથી તારા કર્મમાં પત્થર સિવાય શું છેજ નહી. ”

આ સામાન્ય દાખલો છે પણ તેમાં ખુબ બાવાર્ય રહેલો છે. આપણે ધણી વાર નજી જણાતી બીજે પ્રત્યે બેદરકામ રહીએ છીએ પણ એ દેખાતી નજી વસ્તુઓ મહા પરિણામો મુળ રૂપે વસેલી હોય છે. માંડવોનો માંડવો સુધીના પ્રદેશને રણરૂપ કરતો મોટી નદીનું કુલ એકાદ બેપાક પરથી પડતા નાનકડા પ્રવાહને હોય છે. તેમ સેવાની ભાવનાના બીજ નાદ જણાતી સેવાશક્તિ પરજ અવસરેલાં કે રસ્તે સાક્ષતા તમે કોઈ ગરીબને છતી છત્રિથી કુતકારી કાઢો કે ધન પામેલાને ભ્રષ્ટ તે તાર ખાન આપ્યા વગર આગળ ચાલ્યા બીજે અથવા બૂસા પડેલા બાળકને ખાલી આંગળાથી રસ્તો બતાવી તમે પોતાને કૃતકૃત્ય મારી કે રોગથી જર્જરિત એકાદ અપંગને ભેટો છતાં તેની ઉપેક્ષા કરો; એ બધું સાદી નજરે જોતાં નજીવું છે પણ તમારા હૃદયની પરીક્ષા કરનાર જગતપ્રભુને જાણવા સાર પુરતું છે. તમારામાં સેવાની ખરી ધગશ હશે તો આથી દરથો તરફ તમે કદિ આંખ આડા કાન નહિ કરો. સેવાની ભાવના એ પોતેજ એરી અભેવ અને અનંત બળશાળી છે કે તેને કંઈપણ સંજોગ કે સ્થિતિ રોકી શકતા નથી. પરંતુ એ સેવાનો અમુલ્ય જરો કોઈ વિરલ બ્યોમિ-ઓતાજ હૃદયમાં નિરંતર જ્યાં કરે છે.

એકવાર દેવલાક મુમુક્ષુએ મોક્ષપ્રાપ્તિના ટુંકામાં ટુંકા માર્ગને સારૂ ખંતથી ભેગ કરવા માંડી, પણ નિર્ણય પર ન આવી શક્યા એટલે તેઓ એક મહાત્મા પાસે ગયા અને નમન કરી પૂછ્યું કે બગવન! મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે દેવલા માર્ગ છે અને તેમાં કેમ

હુંકે કર્યો? ત્યારે મહાત્માએ જવાબ આપ્યો કે જગતમાં જેટલા અણુ છે તેટલા માર્ગ છે પણ સેવા એ સર્વોત્તમ અને હુંકામાં હુંકે માર્ગ છે.

તમને કદાચ એમ યશ કે આપણે આમ વિચાર કરતા કે વાતોમાં તો સેવાની વાતો મહેલી લાગે છે; પણ કરવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ ત્યારે એટલાં વિદ્યો અને તુટિયો નડે છે કે આપણી સઘળી હોંસ અને કમંગ મનમાંજ નાશ પામે છે. વર્ગી પૈસાની તો વાત કરતાં જરૂર પડે. પણ ખરી વાત તો એ છે કે જ્યાંસુધી આપણે દૃઢ નિશ્ચય બની મેદાને પડ્યા નથી ત્યાંસુધી નજીવાં વિદ્યો અને નડતર પર્વત જેટલાં મોટાં લાગ્યા કરશે એ ખામતમાં એક નાની સરખી વાત છે:

એક જંગલમાં ત્રણ સસલાં રહેતાં હતાં. ખાખ, પીતે મજા કરે. એક દિવસ એ રહેતાં હતા તે જગ્યા આગળ એક બાજ પક્ષી ઉડતું આવ્યું. સસલાઓ તો જીવ લઈ નાહા. તેમણે પોતાના દર તરફ દોડવા માંડ્યું. છેક દર આગળ આવી પહોંચ્યા તેટલામાં બાજે એકને ઝડપીને પકડ્યું અને માળા તરફ ઉડવા માંડ્યું. પેલા એ સસલાઓ દરમાં બરાબર રડવા લાગ્યા બાજ પક્ષીએ પેલા સસલાને પોતાના બચ્ચાઓને ખાવા સાથે નાખ્યું. પણ બચ્ચાઓ એને પાડે તે પહેલાં છત્રાંગ મારી તે નાહું. બાજ પક્ષી તેની પાછળ પડ્યું.

આ ખાજી પેલા એ સસલાઓ રડતા બેઠા હતા તેટલામાં ત્યાં ફૂંશટા મારતો સર્પ આવ્યો. બન્ને સસલા જીવ લઈ નાહા. પાછળ સર્પ પડ્યો. રસ્તામાં ભાગતા પેશું ત્રીજું સસલુએ મળ્યું. ત્રણે જીવ લઈ ભાગવા લાગ્યા. ભાગતા ભાગતા તેઓ એક ખેતર આગળ આવી પહોંચ્યા અને શ્વાસ ખાવા થોભ્યા. ત્યાં તો ખેતરનો રખેવાલ એક કુતરો બેઠો હતો તેણે સસલાઓને જોયા. જોતાંજ તે કુલો. સસલા-

ઓ પાછા જીવ લઈને નાહા. દોડતા દોડતા તેઓ એક તળાવ આગળ આવ્યા, તળાવને કિનારે કેટલાક દેડકાઓ બેઠા હતા. પેલા સસલાઓને દોડતા આગતા જોઈ ખીતે પાણીમાં કુદી પડ્યા. એટલે સસલાઓએ વિચાર કર્યો કે અમે કંઈ તદ્દન નિર્ગળ નથી: અમારાથીયે ગભરાનાર છે. જે દેડકાઓ અમને જોઈ નાહા તો શા માટે અમે પેલા કુતરા, સર્પ અને બાજને ભગાવી ન શકીએ? તેઓએ દિંમતથી બધા સાથે બાય બીડવાનો નિશ્ચય કર્યો. પેલો કુતરો જોયો નજીક આવ્યો કે તરતજ ત્રણે સસલા કુતરા પર તૂટી પડ્યા અને એને એવો તો પજવી નાખ્યો કે એ બિચારો પૂંછડી એ પગ વચ્ચે ધાલીને નાહો. હવે સસલાઓ તેની પાછળ પડ્યા. થોડેક દૂર ગયા એટલે સાપ મળ્યો પણ સસલાઓથી કુતરાને ભાંગતો જોઈએ પણ ડરીને ભાગ્યો, અને બાજપક્ષી પણ સસલાઓને કુતરા પાછળ પડેલાં જોઈ એ પણ ગભરાઈ ગયું. આ પ્રમાણે સસલાઓ દિંમત રાખી આવેલા વિદ્યની સામા થયા તો વિન્ન-ખાદત ટળી. હુંકમાં જ્યાં સુધી વિન્ન આવ્યું નથી ત્યાં સુધી તો તેનાથી ડરતા રહેવું. પણ વિન્ન આવી ઉભું રહે તે વખતે તો દિંમતથી તેનો સામનો કરવાથીજ બંધું સાથે થાય છે.

માટે શુભ કાર્યનો પ્રસંગ આવીને ઉભો રહે તે વખતે વિચાર કે વિમાસણ ન હોય. એ ખામત એવી છે કે આવતી તક તરતજ પકડી તેનો ઉપયોગ કરવો. તમે કલે ને પગલે જીવનના એ મહા મંત્રને અજમાવી શકો છો. રોગચાળા વખતે, કુદરતી સંકટો વખતે, બહાર જતા ને આવતા, તમારા આનંદ વિલાસને પોષતા, ખાતા ને પીતા, હસતા ને રડતા, બણતા અને બણાવતા, અરે પળપળ સ્વાર્સોજીવાસ લેતા એ તમે જનકલ્યાણનાં કાર્ય કરી શકો છો, તમારી પાસે છેવટે

કંઈ ન હોય તો દુષ્પ્રિયાને દિલાસાના બે શબ્દો કહી તેના દુઃખભારને હલકો કરી શકો. પ્રેમ અને મીઠાસનું પાત્ર વાતાવરણ હિત્વ કરી શાંતિ-મુખ વરસાવી શકો. આ નજીવી દેખાતી વસ્તુઓમાં પણ સેવાની ગદનતા રહેલી છે.

વળી જીવનમાં સેવાવૃત્તિ કેળવવા જગતમા પૂજ્ય સન્નારીઓનાં ચરિત્ર વાંચો, ન વાચતા આવડે તો વંચાવો અને સાબળો. એમના ચરિત્રોમાંથી ઝરતી નિર્મળ ભાવના તમને તમારા જીવનનો પંથ દેખાડશે અને આત્મામા અજવાળા પ્રકટાવશે. તેમના જીવનવૃત્તાંત વાંચતા તમારા હૃદયમાંની જડતા અગ્નિ આગળ ધી પીગળે તેમ પીગળતી જશે. તમે કુખી જગતને કચ્છહૃદયે અને અમી બરી નજરે જોતાં શીખશો, અને એમ જોતાં શીખ્યા એટલે તમારું જીવન કેવળ સેવામયજ થઈ જશે.

જીવનભર તમે સંસારના મુખ અને હાવા ભલે ન મેળવી શકો, ભલે રીદિ સિદ્ધિ તમને ન મળે, ભલે તમારું જીવન સતત પરિશ્રમ અને જાતમહેનતમાં વીતે, ભલે બેકદર જગત તમારી હાંસી કરે, પરંતુ સેવાધર્મથી રંગિત થયેલા તમારા હૃદય આગળ દેવેન્દ્રની શકિત એ કંઈ વિસાતમાં નથી. તે હૃદયે પર જગતની આશિય નિરંતર વરસીજ રહી છે જેણે

આખા વિશ્વને પોતાના હૃદયમંદિરમાં સમાવ્યું છે; તેણે વિશ્વ જીત્યું છે; તેનો આત્મા વિશ્વથી વિશાળ છે. વળી એજ પ્રભુ છે, એજ શકિત છે. મંદિર કે મરિજમાં પ્રભુનો વાસ નથી દુકામાં જનસેવા એજ ખરી પ્રભુસેવા છે.

સેવાધર્મો જનવાનો એકજ દુકા રસનો છે અને તે એ કે પહેલા તમે રોમેશને પ્રેમમૂર્તિ બનો; તમારું હૃદય મીઠું જેવું નરમ બનાવો એટલે સેવા ક્યાં કરવી, કેમ કરવી વગેરે પ્રશ્નો કદિ તમારા જીવનમાં ઉભા થશેજ નહિ.

આ વિષય એટલો વિશાળ છે, સેવાની ભાવના એટલી અતંત છે કે એના પર જેટલું ચિંતન, મનન કે લખાણ કરીયે તે અધુરુંજ રહેશે. અહુ અહુ જેટલા સેવાના માર્ગોની ગણના કોણ કરી કે કરાવી શકે ! તેણે જેટલું કરી શકે તેટલાનું મુલ્ય કંઈ દુનિયાની પાર્થિવ વસ્તુ વડે આંકી શકાય એમ નથી. જો તો જગતને જીતીને જીવને અને જગત કેવળ પ્રેમથીજ જીતાશે અને જગતનો પ્રેમ તમે સેવાધર્મો જનશો ત્યારેજ તમારા તરફ દળશે

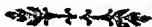
જેવટમા એ જગદગ્રાપિ ભાવનાની સિદ્ધિ પ્રજ્ઞતા અંતરમાં રટા કે—

શિવમસ્તુ સર્વ જગતઃ

પરદિત નિરતા મયંતુ મૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાંતુ નાશમ્ :

સર્વં સુખી મયંતુ લોકાઃ ॥

બાર બાળકો

મેક્સિકો શહેરમાં મિસિસ લીઓનાર્ડા કુલે એક સાથે બાર બાળકોને જન્મ આપી છે. પ્રસવ પહેલાં બાળની રિયલિ બહુજ કઠોરી હતી. છ રેકોસ નર્સો અને બે ડોક્ટરો બાળની સારવારમાં હતા. એક સાથે બાર બાળકોનો જન્મ થયો જોઈ ડોક્ટરો તો અનુભવીમાં ગરકાવ થઈ ગયા છે. દુનિયાના ઇતિહાસમાં જે જાતનો કદાચ આ પહેલોજ બનાવ છે. સંતતિ નિયમનના દિમાપતીઓને આ ખજર બહુ આપઘાત કરવાનું મન થાય તો નવાઈ છે !

જર્મન સ્ત્રીઓ અને વ્યાયામ.

મૂળ લેખિકા: ડી. જોલીસ માયર.

અનુવાદક: રા. "પીયૂષ".

આજની જર્મન સ્ત્રીઓને ત્રણ કક્ષામાં

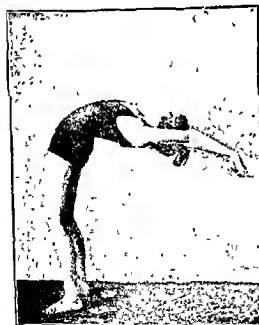
વહેંચી શકાય:—

(૧) બુઢી જનતા-કોઈપણ જાતનું શારીરિક સંસ્કૃતિ વિનાની.

(૨) અર્ધ-બુઢી જનતા-કે જેમને શાળાઓમાં વ્યાયામ ઉપકારક હતું. છોકરાઓની શારીરિક સંસ્કૃતિ જેવીજ તેઓની શારીરિક સંસ્કૃતિ હતી; લશ્કરી કવાયતને

ચિત્ર નં. ૧.

ચિત્ર નં. ૨.

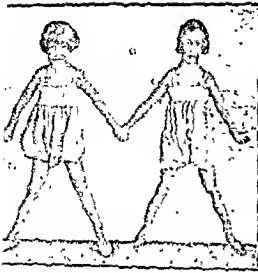

ચિત્ર નં. ૩.

અનુરૂપ હતી. નારી વ્યાયામને માટે કોઈ પણ જાતનું ખાસ જુડું ખાતું નહોતું.

(૪) યુવાન જનતા-કે જેમનામાં નારી-બાલકોને અનુકૂળ ખાસ, સુધરેલી વ્યાયામ રીતિ નીહાળી શકાય.

અથા સૈકાના મધ્યમાંથીજ સ્ત્રીઓ માટે

ચિત્ર નં. ૪.

કેમ પણ જાતની શારીરિક ફેળવણી અને સંસ્કૃતિ નેપ્રમો એવેા વિચાર ઉત્પન્ન થતાં એવી રીતિ દાખલ થવા પામી. પરંતુ બાલ-સ્થાપકોએ છોકરાઓ માટે જે વ્યાયામ હતું તેવું જ છોકરીઓ માટે-શ્રીઓ માટે દાખલ કર્યું. કન્યાઓએ સપ્તાહમાં એ દિવસ કમરત (ખાસ કરીને લશ્કરી) કરતી પડતી અને નીચેની જાખતો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવું પડતું:-

એડી સાથે-અંશુકા જુદા,
હાતી-આગળ,

ચેહેડું-અંદર,
ધુંટણુ-સીધાં, વિગેરે.

ખરું જોતાં એ બધી કસરતો જે હેઠ રાખી કરવા તેજ હતી દરેક કસરત આગળી અને લશ્કરી હુકમથી ઘુરતજ થતી.

ઉલ્લાં દશકા થયાં તો ઘણા મોટા ફરફાર થયો છે. અને લકાષ પછીના સમયથી નારી-બંધારણને અનુકૂળ અનેક પ્રકારની રીતિઓ-વાળું જોલાહેડું શ્રીવ્યાયામ શરૂ થયું છે,

ચિત્ર નં. ૬.

જે ઘણું જ લોકપ્રિય નીવડ્યું છે. દરેક વ્યક્તિની રીતિઓ અલગજુલુદાજ છે. પરંતુ લોકોએ એક સિદ્ધાંત તો ધવર્તી રહ્યો હતો અને તે એકે ' છોકરાઓના વ્યાયામથી સ્વતંત્ર. '

દરેક શક્ય સાધનોદ્વારા દરેક વ્યક્તિની

ખીસવણી થાય એવી સરળતા કરી આપવી એ આજનો પ્રશ્ન છે. આ ખીસવણી તે જન્મે, શારીરિક અને હેલ્થી રીતિઓ પ્રમાણે માન સિક પણ.

પ્રથમ, જડ ઘાલી ગયેલા સરકરી સિદ્ધાંતો દૂર થતા જોઈએ. જરાયંર સીધી અક્ષાધારે બેઠે નારીજ'ધારણને અનુકૂળ છુટી અને સહેજ નમી શકે એવી નમનતા હોવી જોઈએ. ખીલું, કોઈ પણ રીતની આસા હોવી ન

ચિત્ર નં. ૩.

જોઈએ. કોઈ પણ જાતની કસરત અપાય તે પહેલાં તેનું સંપૂર્ણ વિવરણ થવું જોઈએ. એના ઉદ્દેશ અને પરિણામ પહેલેથીજ જણાવી દેવાં જોઈએ કે જેથી કસરત લેતી દરેક કન્યા પોતે શું કરે છે તેના સંપૂર્ણ ખ્યાલ ધરાવી શકે. આથી દરેક સ્ત્રી તરફ ધ્યાન અપાય છે અને આખું શરીર જીવંત બને છે. જે

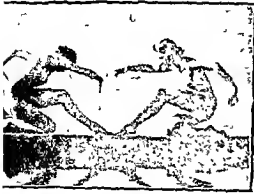

ચિત્ર નં. ૮

ચિત્ર નં. ૯.

૪, જરા પુલુ એતવણી અપાય તે આસા-

ચિત્ર નં. ૧૦.

ચિત્ર નં. ૧૧.

કારક નદિ પરંતુ મૂચનકારક : હોવી જોખને.
રનાયુનાં અંગપ્રત્યંગનાં સંકેત અતે વિકાસ
અર્થે વ્યક્તિગત કસરતો રાખવામાં આવી છે.

અસાર ' સુધીમાં દર્શાવાયેલી રીતિઓ
સામાન્ય અર્વાચિન રીતિઓ છે. હવે દરેક
રીત ઉપર થોડા લક્ષ્ય ખેંચાશે. એ બધી
રીતિઓને ત્રણ વિભાગમાં વહેંચવી હીક વડ
પડશે—

- (૧) આરોગ્યવર્ધક વ્યાયામ,
- (૨) લયમંધ વ્યાયામ,
- (૩) ક્ષાણિક વ્યાયામ.

આરોગ્યવર્ધક વ્યાયામ. (ચિત્ર નં. ૧)

ચિત્ર નં. ૧૨.

ધી ૧): એ જુનામાં જુનું છે અને અત્ય
સર્વ રીતિઓનું મૂળ છે. એ પ્રયોગ 'શરીર'
રાસના સંપૂર્ણ જ્ઞાન ઉપર રચવામાં આવ્યો
છે. આ રીતિનું પરિણામ એ છે કે છાતીને
મજબુત બનાવે છે, પેટેનું મજબુત બનાવે
છે અને શ્વાસોચ્છવાસની કસરતોમાં ધક્કો
સારો ભાગ લખે છે. ઝુલતાં પેટેમાં જરા
ખર કરવાની, પાછળના રનાયુઓને સજા
બનાવવાની, ચીડીઆપણું દૂર કરવાની, પેટે-
દાનાં રનાયુઓને મજબુત બનાવવાની, છાતી
થોડા રાખવાની તેમજ બીજી ઘણી એવી

કસરતોનો એમાં સમાવેશ થાય છે. Orthopaedic કસરત પણ આરોગ્યવર્ધક વ્યાયામ તો એક સાબળ છે. Mensendieck અને Dora Menzler યાજ્ઞાઓ આ વ્યાયામ શીખવે છે.

ચિત્ર નં. ૧૫.

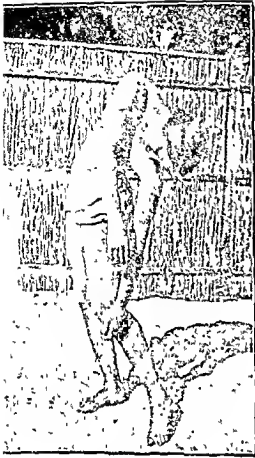
ચિત્ર નં. ૧૪.

ધ્યાનમાં લેવા જેવી ખીસવણી થાય છે. એટલે એ રીતિ અનુસરવાથી સામાન્ય સુદ્ધિવાળી યુવાનીમાં પ્રવેશતી કેષક કન્યા મન અને શરીર બન્નેમાં વધુને વધુ ઉત્તેજિત બને છે. Bode અને Loheland એ બન્ને યાજ્ઞાઓ આ રીતનું વ્યાયામ શીખવે છે. બન્ને યાજ્ઞાઓને ઔસ્વભાવનો ધણેજ સારો અભ્યાસ છે અને એથીજ શારીરિક સંસ્કૃતિ દ્વારા સ્ત્રીના આત્માને ઉન્નત બનાવવામાં ફળીભૂત થાય છે.

ચિત્ર નં. ૧૬.

છેલ્લું કળાયુક્ત વ્યાયામ. (આકૃતિ ૧૧ થી ૧૮) એને સુદ્ધિવર્ધક વ્યાયામ પણ કહી

ચિત્ર નં. ૧૮.

ચક્રાકારણ કે વિચાર મહત્વ કરી પોતાની સંજ્ઞામાં વ્યક્ત કરી શકે એવી અપૂર્વ શ્રુતિવાળા કન્યાઓ માટેજ એ વ્યાયામ છે. Rudolf von Laban, Mary Wigman અને Jacques Dalcroffe વિગેરે એ પદ્ધતિથી શીખવે છે. માનસની ખીલવણીમાં શરીરને એનું અંગ બનાવવું એ એ શાળાનો હેતુ છે. શારીરિકચાલના તરફ પણ દુર્લભ અપાત્ત નથી. એ કેળવણી માટે પણ એક સચિ પ્રયોગ છે. પણ એટલેથીજ એનો અંત આવતો નથી. એ તો આગળ વધી વિચારો મહત્વ કરાવી તેને સમજાવવા તરફ વાળે છે. (Expressionism) એ પણ એક જોવા જેવું છે કે વિદ્યાર્થીઓની ડુકડીઓ પાડ્યાં

છતાં દરેક વ્યક્તિ તરફ સંપૂર્ણ ધ્યાન અપાય છે અને ખાસ કરીને દરેક વિદ્યાર્થીની માનસિક ખીલવણી તરફ સંજ્ઞાથી ધ્યાન અપાય છે.

હાલમાં શરીરને સંકાયવાની પરાપૂર્વનો કસરતો ઘણીજ થોડી થાય છે. શિક્ષક વિષય આપે છે જેમકે- ' આપણું ' ' હેવું ' ' આનંદ ' ' ક્રમ ' ' લક્ષ્ય ' વિગેરે. દરેક વિદ્યાર્થી પોતાની લાગણી અને યોગ્યતા પ્રમાણે પોતાના શરીરના હલનચલન દ્વારા એ વ્યક્ત કરે છે. રસદાનવાળું અને સૌન્દર્યપૂર્ણ હલનચલન એ રીતિમાં મુખ્ય છે એવું કાંઈ નથી. પરંતુ મુખ્ય કાર્ય હલનચલન લાગણીને યોગ્ય અને સરળતાથી સમજાવવાનું છે. પહેલી નજરે જોતાં લોકોને એ જંગલી જેવું લાગે પરંતુ નાની કન્યાઓની હરેણ જ્યારે પોતાની વ્યક્તિગત લાગણીને પોતાનાજ વિચાર અનુસાર ધીમે ધીમે પોતાનો રસ્તો કાઢી ' લય ' સાથે મેળવે સારે કાંઈને પણ આનંદ થયા વિના રહે નહિ.

ચિત્ર નં. ૧૯.

જમન સુદરા અને વ્યાપાર.

આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે આજે જર્મન સ્ત્રીઓમાં શારીરિક સંસ્કૃતિ સજ્ઞ થઈ ગઈ છે. આજે વ્યાયામ અસુકળ વર્ગની કે વયના માણસોની ટેવ છે એવું નથી, પરંતુ આજે તો દરેક વયના અને ધર્મના માણસો એનો ઉપયોગ કરે છે. સ્ત્રીઓને યોગ્ય આ ઉપરાંત પણ ઘણા ખાનગી પ્રયોગો છે. અને એવી વ્યવસ્થા પણ કરવામાં આવી છે કે દિવસના કોઈ પણ ભાગમાં કન્યા વ્યાયામ લઈ શકે.

જર્મનીમાં છેલ્લાં ૧૦ વર્ષથી વ્યાયામ ઘણુંજ ઉપકારક થઈ પડ્યું છે, એ સર્વ કોઈએ કબૂલ પડશે. જેવી રીતે શરીરશુદ્ધિ અર્થે સ્નાન કરવાની જરૂર છે તેવીજ રીતે શરીર અને માનસ બન્ને સખળ રાખવા અને એ પ્રમાણે ભવિષ્યમાં તંદુરસ્ત પ્રજા ઉત્પન્ન કરવા સ્ત્રીઓને વ્યાયામની જરૂર છે. શુનર મહિલાઓ પણ પોતાનું વ્યાયામ સભાળે તો રેવું ?

ભાગ્યશાળી હજીમ.

ઘોડા સમય પર હાસ્યરસના લેખક “ મસ્તકશીર ” અમદાવાદના ભગવાનામંત્રી જીવનચરિત્ર આલેખેલું. એ કલ્પનાને મૂર્તિમંત કરે એવા એક અમેરિકાના હબસી ભગલાભાઈ એલેન્ડો એક હનડન હમણાંજ સ્વર્ગે સીધાવ્યા. ચોતાની પાછળ આટલાન્ટા શહેરમાં એક ગંજવર હજીમની દુકાન, એક ચીમા કંપની, એક કચરસતાન અને, એ લાખ પાઉંડની મીઠકત મૂકી ગયા છે. જન્મે શુલામ હોઈ આટલાન્ટામાં એ વીસ વર્ષની ઉંમરે આવેલો, અને ત્યાં હજીમની દુકાન ઉઘાડેલી. એના વિનયથી આકર્ષાઈ અનેક ધરાકો એને ત્યાં મુકાવવા આવવા લાગ્યા. ધીરે ધીરે કામ વધતું ગયું એટલે તેણે મદદમાં ખીજા હજીમોને તોકરીએ રાખ્યા. આજે એની દુકાનમાં ૪૨ હબસી હજીમો કામ કરે છે. એ દુકાને એક આખો ખ્લોક રોક્યો છે. ચોતાના માનવંતા ધરાકોની સલાહથી કમાણીના કેટલોક ભાગ એ ભગલો ખીજા ઉલોગો કે સાહસોમાં રોકતો. વખત જતાં સારી જેવી મીઠકતનો માલીક થયો. ૬૫ વર્ષની ઉંમરે એ શુનરી ગયો ત્યારે આટલાન્ટા લાઇર ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીના અને સાલિયુ સીમેટ્રા (કચરસતાન) એસોસીએશનનો પ્રમુખ હતો.

x

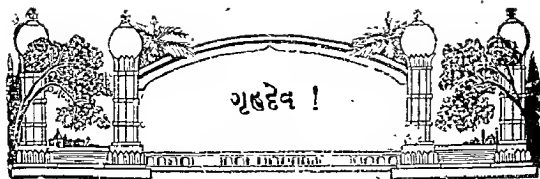
x

x

x

સાડા ત્રણ શીલીંગનો એક ઉંદર

બેટરસીની મ્યુનીસીપાલીટીએ ગયે વર્ષે ઉંદરો સામે લડત ચલાવી હતી. ૪૦૧૦૦૦ જેરી ગોળાઓ એ માટે વપરાઈ હતી. પરિણામે ૨૦૨૬ ઉંદર મર્યા હતા. દર ઉંદરે સરેરાશ ખર્ચ સાડા ત્રણ શીલીંગનો આવ્યો. ડુંગર ખોદીને ઉંદર માર્યા જેવું પરાક્રમ કર્યું લાગે છે !

લેખક: રા. સેનાતન જી. યુય.

“આ બાવાઓને જન્મસમાં પણ કેવી મજા છે ! સંસાર કે બહેવારની કક્ષી થે ચિન્તા ખરી ? કેાઈ કંઈ રહેવા થે ન આરો. બલ્યું, આપણે એવાં થયાં હોત હોયે થળ નાંખી. આ બધી ચિન્તા ને ઉત્પાત તો નહિ.”

“ત્હારે શું. આ તો થેર જમ્ને પાછાં લાણીએ જોડાયાં. મરીએ ત્હારે એમાંથી છૂટીએ. ત્હાં સૂધી તો આ બધું જેઆ જ કરો. આપણે તે કંઈ અવતાર છે ?”

વધારે અધારે થઇ જાય ને વરસાદ તૂટી પડે તે પહેલાં થેર પેંચવા માટે ગામ બહારની સડક ઉપર જે સ્ત્રીઓ અપાટાબંધ ગામ તરફ ધસતી હતી. થોડી થોડી વારે કેંક વાત કરતી હતી તે સિવાય ધણે ભાગે મૂંગી મૂંગી જ ચાલતી હતી. સૂર્યાસ્ત હમણાં જ થઇ ગયો હતો પણ એક ધનસ્થામ વાદળું આકાશમાં ઝળુંખી રહ્યું હતું એટલે અધારે વિશેષ લાગતું હતું. એકથી બીજી ચાર પાંચ વર્ષે ન્હાની એવી બન્ને સ્ત્રીઓ યુવાન હતી. ન્હાનેરી સ્ત્રી-શાન્તા-વીસેક વર્ષની લાગતી હતી. બન્ને સ્ત્રીઓની પાછળ થોડે દૂર એક પચ્ચીસેક વર્ષનો યુવાન તેટલી જ ઝડપથી આલ્થો આવતો હતો ને આ બન્નેની વાનો સાંભળતો હતો. ગામ પાસે આવતું જતું હતું તેમ દીપોતો પ્રકાશ લેમને વધુ ને વધુ સ્પષ્ટ કરતો હતો.

“ખરું હં. મ્હને તો એમ જ વિચાર આવે છે કે આપણે આવાં થયાં હોત તો બહુ સાચું હતું.” શાન્તાએ વળી થોડીવારે મૌન ભાંચ્યું. એ બોલતાં જરા હસી. એટલું બોલી લેમાં જ એની સંસ્કારિતા સ્પષ્ટ જણાઇ આવી.

ઉતાવળને લીધે બન્ને મુઠાં થયાં ને આગળ-ધપવા લાગ્યાં. થોડીવારમાં તો દીવાના પ્રકાશમાં જ એ ચાલવા લાગ્યાં. પેત્રો યુવાન પણ પાછળ જ હતો.

“વરસાદ તૂટી પડશે ને વધારે મોડું થશે તો બીજું તો કે નહિ પણ એ બહુ સ્ત્રીકાશે.” શાન્તાથી બોલ્યા વિના ન રહેવાયું. લેના અવાજમાં અત્યંત ચિન્તાશીલતા હતી.

“એ તો કહેજો ને કે જરા આજ મોડું થયું. એમ કેાઈ વાર, અગવડ-સગવડ ન સંભાળે ?”

“ઓહો ! એટલું જ હોય તો બીજું જોઇએ શું ? આ તો કંઈ પણ ચૂક થાય કે મૂઆં. આપણે તો બ્હી-બ્હીને ચાલવાનું.”

“હા, બાપ એ તો એમના સ્વભાવ બીજું. બધું મૂળને આપણે પેલા સાચવવાના. દેવને નારાજ કરાય પણ એમને તો ન જ કરાય.”

“લ્યો, ત્હમરે જવાનું આવ્યું. મ્હારે તો દજ આણું ગામની ચીરવાનું છે.” એક

ગર્લ્લી આવતાં શાન્તાએ કહ્યું. બીજી સ્ત્રી એ તરફ વળી. “પણ હમણાં વરસાદ આવશે તો છત્રી લેતાં જાવને. નકામાં બીજાશે.”

“ના રે, હું તો ઘેર જ પહોંચું. બોબ્બા-પ્રશ તો ઘેર જઈને લુગડાં બદલી નાખીશ. પણ એ રાહ જોતા દુશ્ને ને છત્રી લેવા રોકાઈ તો નકામે એટલે વધારે વખત જાય.” કહી એ તો ચાલવા માંડી.

“પણ પલળશે તો માંદાં પડશે.”

“તો શું કરીએ ? એ તો એમજ ચાલે.”

કહેલી એ તો રસ્તાપરના વીજળીના દીવાના પ્રકાશમાં એકદમ આગળ વધવા લાગી. પેલો યુવાન ધીમે ધીમે ચાલતો આમળ થઈ ગયેલો તે પણ તેની પાછળ ચાલવા લાગ્યો. થોડી-વારે વીજળીના ચમકારા ને વાદળોના ગડગડાટ સાથે વરસાદ પડ્યો. શાન્તા એક દીવેથી બીજે જાય ત્યાં તો મુસળધાર વરસાદની ઝડીઓ પડવા માંડી. એ પલળા ગઈ અને આગળ ચાલવાની હિમ્મત ન રહી. એક છાપરા નીચે ખાલી જગ્યામાં રોકાઈ ગઈ ને ઉભી રહી. પેલો યુવાન પણ પાસે છત્રી હતી છતાં એ જ પહોંચે ત્યાં ઉભો રહ્યો.

વીજળીના પ્રકાશમાં વરસાદની ધારાઓ સ્પષ્ટ દેખાતી ઝળકતી હતી. આ યુવાન ને શાન્તા જે રથે ઉભાં રહ્યાં છતાં તે રથે એક બતી હતી. તેના પ્રકાશમાં જોતાં યુવાનને જણાયું કે શાન્તાના મુખ ઉપર બહુ જ ચિન્તા ને જવાની આતુરતા હતી. જાણે હમણાં રડી દેશે એટલી તે ગમગામલી ને મુંઝામળી જણાતી હતી. વરસાદ વધે જતો હતો એટલે તેની મુરકેલી અધિક થતી જતી હતી. યુવાન એની વાતો સાંભળતો આવેલો એટલે શાન્તાની મુંઝવણ એ ટૂંક કળી ગયો. તેના હૃદયમાં સદાતુષ્ટિની પ્રજ્વલ લાગણી ઉગી.

“તમારે ક્યાં જવું છે ? પહેન !”

અત્યંત વિનય સાથે તેણે પૂછ્યું. સ્ત્રી તો એક જ શબ્દ સાંભળીને કે એક જ દૃષ્ટિપાતથી કોઈપણ પુરુષને આંકી લે છે. શાન્તાને એ યુવાનના પ્રશ્નથી જ વિશ્વાસ આવ્યો. એણે યુવાનના બોલવા ઉપરથી જ ને તેની રહામે જોઈને જ નાણી લીધો.

“બાઈ ! જવું છે તો છેક રતન દરવાજા પાસે પણ આ વરસાદ આડો પડ્યો ને છત્રી ન લાવી તે બૂલ કરી. ઘેરથી નીકળી લાવે તો કેયે નહોતું કે વરસાદ આવશે. દુકાને રહેતો આવા અંધારામાં જવાય તેમ નથી. ઘેર જલદી પહોંચવું છે ને આ વરસાદ કાણ જાણે ક્યારેય રહેશે.” શાન્તાએ તેટલા જ વિનય સાથે સચિન્ત કહ્યું.

“તો તમે એમ કરોને કે આ મ્હારી છત્રી તમને જોડો. મ્હારે પણ લાંજ જવું છે; તમને ઘેર મુકી જઈશ.” યુવાને સરળતા બતાવી. શાન્તાને સ્ત્રી તરીકે આ અનુભવાતું કહેવું ટૂંક તો ન બાબતું.

“ના, કેં નહિ, એ તો હમણાં વરસાદ ધીમે ધીમે એટલે હું ચાલી જઈશ.”

“એ અસારે ધીમે થવાનો નથી, અસારે તો એમ જ લાગે છે કે આખી રાત આમ જ ચાલશે. સંકોચ બિલકુલ ન રાખશે.” શાન્તા વિચારમાં પડી. એની જરાએ ધ્રુષ્ટા નહોતી. યુવાને છત્રી આપવા માટે ધરી. પતિના કોષની બીકે શાન્તાને એ છત્રી અનિચ્છાએ પણ લેવાની ફરજ પાડી. તેણે હાથ લંબાવ્યો પણ અટકી. “તમે શું કરશો ?”

“મ્હારે તો આ કોટ છે.” પોતાનો વાટરપુક કોટ ખતાવતાં યુવાને કહ્યું.

“ના, એમ ન ચાલે.” શાન્તાને વળી સંકોચ થયો.

“ચાલશે, ચાલશે. તમે તમારે આ લઈ લ્યો. જુઓ બહુ મોડું ચાલે છે. ઘેર પહોંચતાં

સાડા આઠેક થઈ જશે.” શાન્તાને “મોહું થાય છે” એ શબ્દે એકદમ છત્રો લેવા પ્રેરી. એ બંને છાપરા નીચેથી નીકળીને રસ્તા પર ચાલવા મંડ્યાં. વરસાદ એટલો જ હતો. શાન્તા મનમાં બહુજ સંકોચ પામતી હતી ને શરમાતી હતી. બંને મુંઝાં જ ચાલતાં હતાં. મોહું આત્મા પછી સંકોચ છતાં યુવાનને પલળતો એક શાન્તાનું અંત્ર હૃદય ન દર્શાવ શક્યું: “ભાઈ! ત્હમે બહુ પલળો છો હં. છત્રી ત્હમારી ને ત્હમે પલળો તે મ્હને બહુ ખરાબ લાગે છે.”

“ના ના, હું જરાયે નથી પલળતો. એ તો તમને ખદારથી જણાય છે. મ્હારી ચિન્તા ન કરશો.” ધીમે ધીમે બંને વચ્ચે વાતચીત ચાલી. ટેકાણું વગેરેથી માંડીને પુછી શકાય તેટલી સાધારણ હકીકત બંનેએ પરસ્પર જણાવી લીધી.

“પણ, આભારે છેક તમે શું નીકળ્યાં?” યુવાને વાતચીતમાં પ્રશ્ન કર્યો અરધાથી થોડેરો જ રસ્તો રહ્યો હતો.

“અરે, ભાઈ! આખો દિવસ આ કામ ને તે કામ. એમાંથી નવરાં ચક્રએ ત્યારે ને? અત્યારે તો મળ્યું થાય છે કે ન ગઈ હોત તો કંઈયે નહોતું. પણ આજ ત્રાવજીનો સોમવાર એટલે મહાદેવનાં દર્શન કરવાં અને પછી જ ખાણું એવું મત છે એટલે ગઈ. મહાદેવ રજા દૂર એટલે મોહું થાય જ ને. આના કરતાં આજ ન ગઈ હોત તો સારું હતું. આ તો હવે ઘેર ચઢીડાશે.”

“આટલાં મોડાં ખદાર ન નીકળવું જોઈએ. હશે. પણ આજનો દિવસ જરા ન સાચવી લે?”

“ના રે, ભાઈ! સ્વભાવ જરા આકરો છે.” શાન્તાએ મંદ ઉત્તર આપ્યો.

“તો હું આવીને કહી જઈ ને જઈ

સહમજની જઈ તો?” યુવાનને શાન્તાનો બધ ટાળવાની વૃત્તિ થઈ.

“ના ના, ના ના, એમ કરો તો તો ઉલટા વધુ ચઢીડાય કે આમ વધીશે લેતી આવે છે. એવું તો ના જ કરશો. ત્હમે ત્હમારે ઘેર જ ચાલ્યા જાઓ.”

“પણ બહુ ચઢીડાશે તો?” યુવાનને હવે દયાજ આવતી હતી.

“તો શું? અમારે એમ જ ચાલે-અને હા, હું ગઈ ને આટલી મોડી આવી એ મ્હારો વાંક તો ખરો ને? તો ચઢીડાશે તો પણ મ્હારે વાંકે જ ને?” શાન્તાને લાગ્યું કે પતિના સ્વભાવનો દોષ કાઢવામાં પોતે મોહું કરે છે એટલે પોતાની કૃપરજ બધો વાંક ઓઢી લીધો યુવાન બધું તરત સહમજ ગયો અને શાન્તાની એ વૃત્તિ જોઈ ત્હને ધણો આનંદ થયો. વળી બંને મુંઝાં ચાલવા લાગ્યાં

“આપણે હવે રતન દરવાજા પાસે આવી પહોંચ્યાં ત્હમારે ક્યાં જવું છે?” યુવાને યોડી વારે મૈન બાંધ્યું

“એ પેલી ગદરીમાં મ્હારે જવું છે” આંગણથી બતાવતાં શાન્તાએ ઉત્તર આપ્યો વરસાદ દજી ઓછો નહોતો થયો. બંને જણ ખૂબ જોનખ મયાં દતાં. પવન આવતો હતો ત્યારે ટાઢને લીધે શાન્તા જરા ચરચરતી હતી. ત્યારે અંધારામાં ત્હેના મુખ કૃપર અત્યંત સુખવર્ણ રેખાઓ બરાતી જતી હતી. જાણે પોતે બહુજ ભાંડી પડતી દોષ ને પસ્તાતી દોષ ત્હેવું લાગતું હતું “કેવા ધરની હું તે અત્યારે કેની સાથે કેરા સંજોગોમાં ચાલુ છું! બધું એવું મહાદેવ મયા વીના તે શું ન ચાલ્યું! હવેથી જઈ જ નહિ-પણ એ શું કરશે? અરરર, બહુ જ ચઢીડાયા હશે. ને બીજું શું કરે? આટલી મોડી જઈ તો શું

થાય ?..... પણ શું કરશે ? ” શાન્તા વિચાર કરતાં ખુબ ગમરાષ ગઇ. “ મારશે તો ! ”

“ તમારે ક્યા ધરમાં જવું છે ? ” ગલીમાં પેસતાં પેલા યુવાને પૂછ્યું.

“ આ પેલું. ત્હમે તમારે હવે જવ. હું જમરા ત્હમને પણ હેરાન કર્યો. હવે જવ. મોડું થયું છે, ને બાપ ત્હમારે ઘેર પણ વાટ જોતાં હશે ને ? ” શાન્તાએ છત્રી પાછી આપી યુવાનને જવા આમંત્ર કર્યો.

“ ના ના, હું ત્હમને ધરના બારણા સુધી મૂકી જમરા. એટલામાં મોડું નહિં થાય. ” શાન્તાનું ચિત્ત ધર તરફ હતું “ સારું કેટલા વાગ્યા હશે ? ”

“ સ્હાડા આડ તો થયા હશે જ. ”

“ હેં ! અરર ! બહુ મોડું થઇ ગયું. ”

ધર આગળ ને શાન્તા છૂટી થઇ. યુવાન પાછો વળ્યો.

કેટલાંક માણસ એવાં હોય છે કે એમના સહવાસમાં રહેવું ત્હેના કરતાં અગ્નિની બહી-એની વચ્ચે રહેવું એ વધારે સુખપ્રદ છે. શાન્તાના પતિ મોતીલાલ એવા જ હતા. શાન્તાએ બારણું ખખડાવ્યું. ત્હેના હૃદયને તે વખતને ગમરાષ કદપી ન શકાય ત્હેવો હતો. જાણે સિંહનું પાંજરું કપાડતી હોય તેમ ત્હેને લાગ્યું, બારણું ખુલ્લું ને મોતીલાલે ત્રાડ નાંખી : “ અત્યાર સુધી કેને ઘેર ગઇતી, કેટલા વાગ્યા ત્હેનું બાન છે કે નહિં ? ક્યાં ગઇતી ? સાચું બોલ. પછી અંદર આવવા દમ-શ. ” પડોશી વધુ સાંભળી જાય તેથી શાન્તા શરમાઇ ગઇ. અતિ મન્દ સ્વરે એ બોલી : “ અંદર તો આવવા ઘો. હું બહુ પલગી છું ને ટાઢ વાય છે, અહીં બહાર શું ઘાટો પાડતા હશે ? ”

“ પણ હું ક્યાં ગઇતી ? ” મોતીલાલ પુરુષ એટલે એમ માનતા કે પવિત્રનાથી માંડી-ને બધાયે સદૃશજોતો ધબરાઇ હશે એમને જ

આપ્યો હતો. અને તેથી સર્વત્ર ત્હેમને અપ-વિત્રતા ને દુર્ગુણો જ દેખાતા. એ બધું દેખીને એમનું સદૃશજી હલ્લ કકળી ઉઠતું કે આ કેવું શુદ્ધ જગત્ છે !

“ મહાદેવ ગઇતી. ” શાન્તાએ જવાબ આપ્યો.

“ અત્યાર સુધી ત્હારા મહાદેવ બેસી નથી રહ્યા. જ્યુકી, આવી રીતે છેતરે છે ? એ ત્રં કેની સાથે આવી ? ”

“ મ્હને અંદર તો આવવા ઘો. હું બહુ થરથરું છું. ને હું સાચું કહું છું કે બીજે ક્યાંય નથી ગઇ. એ બાપ તો મિચારા પરો-પકારી તે એમને લીધે અપદ્ધે પ્હોંચી. ” શાન્તાને અંદર આવવા દીધી. પણ મોતીલાલને સંતોષ ન થયો. એ અંદર ગયા. શાન્તા બારણું વાસવા મંડી ત્યાં પાછળથી એકદમ મોતીલાલ સાકડી લઇને આગ્યા. એક...બે. ત્રણ...ચાર ૧૮૬૩ આડા અવળા શાન્તાના શરીર ઉપર પડવા માંડ્યા. શાન્તાનું બીનું શરીર એટલે બહુજ વાગવા લાગ્યું. એ કળ ખાઇને બેસી જ ગઇ. મોતીલાલની વાગ્યારા અને પ્રહારો ચાલુજ હતા.

“ હું સાચું કહું છું. એ ! હું બીજે ક્યાંય નથી ગઇ. મ્હને બહુ વાગે છે હો. અરરર ! બહુ વાગે છે. મારાથી નથી રહેવાતું. એ, રહેવા ઘોને. હવે કેાઇ દિવસ નહિં જાઉં. ” બિચારી શાન્તા રડતી હતી. મોતીલાલ મારીને, આલ્યા ગયા. ત્હેમને મારવા માટે પોતાની પત્ની ઉપર મૂકવાને આ એકજ આરોપ હાથમાં આવતો. એમને ખબર ન્હોતી કે એ પતિવ્રતા શાન્તા માટે મોતધાયે વધારે મથકર વાત હતી. પોતાનો જ પતિ પૂછે કે ‘ક્યાં ગઇતી ?’ અરરર ! એ કેમ રહેવાય ?

એમની પુત્રી બાળા જંગી ગઇ હતી. શાન્તા ધીમેથી ઉઠી અને લુગડાં બદલ્યાં. બુખી હતી ત્હેમાં પાછો માર પડ્યો. એનું શરીર

બહુ દુખવા લાગ્યું. બીંતોમાં છેકે લમને બિંદીને
અને રડવા લાગી. એની પાસે બીજો ઉપાય
જ નહોતો. જીંદગીનાં દુઃખની શિલ્પુરી પુરુષ
કરતાં સ્ત્રી વધારે રહમજે છે. તેથીજ એ જીવી
શકે છે: એ માને છે કે આ જીંદગીમાં દુઃખો
આવે છે પણ ચાલ્યાં જશે અને પાછું સુખ
યમ રહેશે. સ્ત્રીને જીંદગીમાં દુઃખના અનુભવો
થાય છે. હેમાંથી આજ રીતે તે પસાર થઈ
જાય છે. બહુ તો રડી લે પણ પછી પાછી
એની એ. બિચારીને પરાણે એ દુઃખીની
શિલ્પુરી આચરવી પડે છે. સ્ત્રીનાં કેટલાંક
દુઃખના સોમા બાળને અનુભવ પણ પુરુષથી
ન રહેવાય એવાં એ દુઃખ હોય છે. મોતીલાલ
એ કશું સહમજતાજ નહિં. એ પુરુષ હતા
અટલે કઠોરતા જ સહમજતા.

શાન્તા નીચે મુખે રડતી બેઠી હતી ત્યાં
બાળા આવી અને ડાનીમાની હતી રહી.
હેતું વય ચારેક વર્ષનું હતું. માતાને રડતી
લેખને એનાથી ન રહેવાયું ! “બા ! કેમ રડે
છે ?” શાન્તા ચમકી. બાળાને એકદમ લમ
લીધી અને ડાતી સરસી લમને ખૂબ
હેતથી દાખી. હેતું રૂદન વધું. આખ-

માંથી તો બાળે ધારા જ ચાલી. બાળાને
દાખી રાખીને ચાલડવા માંડી ને ધ્રુસ્કે ધ્રુસ્કે
રડી. બાળાને, ઉત્તર ન મળ્યો ને આમ મા-
તાને વધારે રડતી લેખને રડવું આવ્યું.
ધડીક તો મા દીકરી જન્મે સાથે રડ્યાં. ઘોડી
વારે માતા શાન્ત થઈ. હેને આખે શરીરે
બહુ દુઃખ થતું હતું. પણ તે શાન્ત થઈ ને
બાળાને શાન્ત કરવા લાગી.

“હવે રડ નાહું, બાળા ! ચાલ, આજ
હું ગઈ પછી તું છું કરતી હતી ?” બાળા
વિષય બદલાયો એટલે શાન્ત થઈ,

“વસુ સાથે રમતી હતી પણ હવે મ્હારે
એની સાથે નથી રમવું.”

“કેમ ?”

“મ્હને એ ગાળો દે છે.”

“શી ગાળો દે છે ?”

“કહે છે કે ત્હમે તો બૈરાં યવાનાં ને
હું તો મૂળાળો બાપડો યવાનો.”

શાન્તાએ એક ઉડો નિઃશ્વાસ નાંખ્યો ને
બાળે જવાનમાં કહેતી હોય તેમ એ બબડી !
“છું કરિયે ? જન્મ્યાં ત્યારથી આપણી ઉ-
પર એ ગાળ મ્હોટી જ છે.”

ખાઈ પાણી પીએ.

તંદુરસ્ત રહેવાના મુખ્ય ઉપાય તરીકે કેટલાક ડોક્ટરો જેટલું અને તેટલું વધારે
પાણી પીવાની ભલામણ કરે છે; જ્યારે કેટલાક તેથી વિરુદ્ધ એવી રીતે પાણી પીવાથી તંદુ-
રસ્તીને નુકસાન થાય છે એમ કહે છે. જર્મન ડોક્ટર સ્ટાર્કનસ્ટાઇને હમણાં એક શોધ કરી
છે. તે કહે છે કે શરીરને પાણીની જરૂર છે ખરી પણ તે મીઠા પાણીની નહિ. મીઠું-પીવાનું
સાદું પાણી જલ્દીથી પરસેવા અને પેશાબ વાટે નીકળી જાય છે. એને બદલે મીઠાવાળું ખારું
પાણી પીધું હોય તો શરીરમાં લાંબો વખત ટકી શકે. એ પાણી ખતીજ મીઠું સીંધવ
નાંખીને બનાવવું જોઈએ. લોહીમાં જેટલા પ્રમાણમાં મીઠું છે તેટલા પ્રમાણમાંજ એ પાણીમાં
નાંખવાનું છે. અઢી રતલ પાણીએ ૧૬૦૦ એક ટોલો મીઠું જોઈએ એટલાથી પાણીનો સ્વાદ
ખંધુ ખરાબ નહિ લાગે અને તંદુરસ્તી વધારે સારી જળવાશે.

પસની સ્વ. પતિનશ્રીના સ્મરણાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુજ. ૧૩ી સમાને
શ્રીયુત શાશ્વત્વાય આજીવંત આજીવ
તરુથી નિવિનય સમેત ભેટ.

“ માનું બહાલ ”

પ્રયોજક: શ્રી. “ યુષ્મ. ”

(પદ્યમાં પડી એક તકરાર...એ શબ્દ)

વિશ્વમાં બહાલું માનું બહાલ (૨)

એક બહાલામાં બહાલું બહાલ...વિશ્વમાં

રહું સ્વેજ ત્યાં લઈ હજી...ત્યાં હૃદયા સાથ,
પ્રીતેથી પથપાન કરાવી...મસ્તક મૂકે હાથ...
લેલી દિનરાત અતિ સંભાળ...વિશ્વમાં

ભારણીય પોઠાડિ પ્રીતે હાલરડાંઓ ગાય,
દોરી એ'જે ધીરી ધીરી...ઢેરે દર્પે ન માય...
દીલકું પરમ પ્રુનિત પ્રેમાળ વિશ્વમાં

રમે રમાડે, દસી, દસાવે, રીક્ષી રીક્ષે રોજ,
કલી રડાવે, લાડ લડાવે...માંની મીઠી મોંજ...
લિંબે ચૂમી ચૂમી ગોરાં ચાલ...વિશ્વમાં

ટાણું, ફાડું, તોડું, બગાડું, કોષ કરે નવ તોય,
મોઢો પડતાં, ઓપધ પાથે...હસકાં બરીંબરીં રોય...
હાબલી પાસે એસી બાલ...વિશ્વમાં

કદ વચન એ બધે બોલવી ! સારાં નાંદે તોય,
નિમલ હૃદયના શબ્દ(એ) ઉપરનાં, અંતરના નહિ દોય.
ચુમે (જે કે) હોઠેથી નિગળે લાળ...વિશ્વમાં

મરિડા, ઘેરો, સપુત, કપુત, પણ હેયા કરો' દાર,
બલો ભુડો પણ મા સંઘરતી...ધાતી કર્યા બહાર...
કાદતી જગ્યા મૂંઝાણી લાળ...વિશ્વમાં

માતૃ-પ્રેમના મોંઘા મેવા...દહાવા લલિત મણાય,
હૃદયની માતાની ગોઠે...દોરે બાદ દબાય...
હૃદય જનનીનું હોય વિદ્યાળ...વિશ્વમાં

સુહિનું નંદનવન માતા...હૃદય-મગનના ભાળ,
એ'ના ચરણકમળ-ગૂંજનમાં...દાયાનું કદ્યાણ...
જનનીલીન જીવન છે બેહાલ...વિશ્વમાં

સહુને બાલે લખ્યાં ન એ સુખ...સદ્માગીને જાણ,
માતૃસેવા છે મોક્ષદાયિની...મા-માં રહું નિર્જાણ...
માતની ગાળ ધૂત વહી નાળ...વિશ્વમાં

કાલોલેલાં લાડકવાયાં શબ્દે ધાતી ન્યાલ,
બાહ ! બચુ ! કહી દરમે કોરે...અવલૂંનીય એ બહાલ.
અહા ! મોટામાં મોટું બહાલ...વિશ્વમાં

સિતળ છંપડી સંતાનેને...અરવાં શુભુના માન,

હૃદયે રહો માતાની મૂર્તિ...સેવા દયા ભગવાન...

“ યુષ્મ ” પ્રજામીને પ્રાદે' બાલ...

વિધાતા લખજે “ માતા ” કાલ...

વિશ્વમાં બહાલું માનું બહાલ...

“ કલાપીને ”

લેખક : શ. જયશંકર મણીશંકર પંડ્યા, પાદરાવાળા.

(સ્નેહધામ સૂનાં સૂનાં રે...એ રાહ.)

પધારો વૃક્ષ વાટિકાની માંય,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

પ્રભાતના પડદાની છાંય,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

હવાની ભાવના દેખાય છે અતેરી,
બોલે વૃક્ષસારીકા લાહ;
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

ઘેરાં ઘેરાં વાદળાં છવાય નભમંડલે,
પાતાં દિવ્ય પ્રેરણા જગ્યાય;
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

કુંકુમ યાગ ભરી કિયા આવી ઉભી,
વિદંગ મર્વધેલા મંબીર;
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

કેકા મધુર કરો એક વાટિકા કલાપીરાજ !
મુલ્યના કિયા ઘણી અધીર,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

બેસો રાજ ! વાટિકામાં ભરી દિવ્ય ભાવના,
પ્રેમને નયી પેલાં તીર,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

પ્રભાતના પડદાની છાંય,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

પધારો વૃક્ષ વાટિકાની માંય,
વિદંગરાજ બેસો બેસો રે.

એ કોણ ?

(એક સમસ્યા.)

લેખિકા:—શ્રી. વલ્લભા.

સાડા પાંચ જનો મુમાર દશે સાંજ પડી રહી હતી. વરસાદ જરમર જરમર જરતો હતો. પશ્ચિમ ગંગનને વાદળીઓ ઘેરી રહી હતી છતાં તેમ થી આયમતો જતો સૂર્ય નિરાશ દૃષ્ટિ જમત ઉપર નાખતો જતો હતો. પશ્ચિમમાં વિવિધ રંગોની ઝાંખી ઝાંખી થતી હતી. સમીસાંજના પવનનાં સુસવાટથી વૃક્ષો એક બીજાને જાણે આહ્વાન કરતાં હોય એમ દેખાતા હતા. આ સૃષ્ટિ સૌંદર્ય નીરખી કદીક કદીક મેઘરાજને પણ ચર ચડી આવતું ને વચમાં મર્જના કરી નાખતો.

આ સમયે એક તેજસ્વી મુસાફર આખા દિવસની મુસાફરી પરથી આવતો હોય તેમ જણાતો હતો. કેમ જાણે પૃથ્વીનાં એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી ચાલીને આવ્યો હોય એટલો જણે તે થાકેલો અને સંતપ્ત જણાતો હતો છતાં પણ પશ્ચિમ દિશા તરફ તેનું પ્રવાણ ચાલુ જ હતું. શ્વેત આરસ જેવાં તેનાં વસ્ત્રો પરસેવાથી આછાં લાલ રંગાયલા હોય તેમ જણાતા હતાં. આ મુસાફરને પુછ્યું કે તે ક્યાંથી આવે છે ત્યારે તેણે માત્ર પૂર્વ દિશા તરફ આંખોથી સંકેત કર્યો. એ સિવાય કંઈજ ન બોલ્યો. પણ એની આંખોમાં અણલખાયેલો એના જીવનનો એક આખો ઇતિહાસ હતો. એ રાજા હતો. પૂર્વ દિશામાં કોઈ ઠેકાણે આવેલા તેના મહેલમાંથી તે પોતાની પ્રિયતમા “ ઉષારાણી ” નામની રાણીની શોધમાં છેક સવારથી નીકળ્યો હતો. જાણે બીજા પુરુષ.

લોકો કહે છે કે એ મુસાફર હૃદયમય આ સમયે શ્યાંજ કરે છે. કોણક તેને કંઈ પ્રશ્ન પુછે તો તેના તે સ્પષ્ટ ઉત્તર પણ આપતો નથી. કોણક કહેવું છે કે એ એની ઉષા રાણીની

શોધમાં રખડવા કરે છે. યાકની નીશાની રૂપ રતાશની રેષાઓ તેના વદન પર પ્રમરી રહી હતી.

છતાં તે પોતાની આશુભાશુ ચોતરફ ઉષા જસ ઉપાનીજ શોધમાં હોય એમ દિસતો હતો. તે વધુ અને વધુ આમળ વધવા લાગ્યો. આખર સાગરનો કીનારો આવ્યો તોય તે પાણીમાં ચાલ્યો. તેનું અર્ધું શરીર હુબ્બું. પણ ઉષાની શોધમાં તેણે પાણીને ન ગણકાર્યું.

એના મુખ પર જાણે ‘ઉષા! ઓ ઉષા! તું આવ ક્યાં ગઈ ઉષા ?’ જસ જાણે એજ આકંઠ હતું. પણ ઉષા એની પાસે ન આવી. ઉષાની પાછળ તેણે આખો દિવસ પરિશ્રમ કરી વીતાવ્યો. પણ ઉષા ન જડી, ન મળી, ન આવી. અરેરે પ્રિયતમાને માટે પ્રિયતમા કદી મરી પડી છે ? મજનુન, દરદર અને રોમીઓએ લયલા, શીરી અને જુલીયટ પાછળ પ્રાણ આપ્યો નહિ કે લયલા, શીરી અને જુલીયટ તેમની ખાતર.

એપરવા, એકદર ઉષાના મૌનથી મુસાફર ચાક્યો અને તે ચાક દિવસના પરિશ્રમથી વધારે અસહ્ય હતો. તે મુસાફરે સમુદ્રના ગર્ભમાં અદક્ષ થયો. ઉષા દૂર દૂર સંતાળને કુંડ હાર્ય હસતી હતી. મુસાફરની પાછળ એક કાળી કુમડી ઓ આવી જે આ મુસાફર ને પ્રાણથી વધારે ચાહતી હતી છતાં આ મુસાફરને જેટલી ઉષા માટે પરવા હતી તેટલીજ પરવા આ કદશી પ્રેમીકા માટે ન હતી. પોતાના પ્રિયતમાને નિરાશાને લીધે આત્મઘાત કરતો એતાં તેણે પણ પાછળ પડતું મેલી પોતાના પ્રાણની આહુતી આપી.

જગત આ એકદર પ્રેમીઓના કિરમત પર આંસુ સારવા અધિકારમાં વિલીન થયું.

સાસરે !

કંસાર વિના કાઠીઆવાડનાં સ્વાગત શુષ્ક
લાગે. લગ્ન થઈ ગયાં પછી જમાઈ માટે
સાસરીયામાં 'કંસાર કાઠવા' માં આવે છે.
જમાઈએ જવું પડે છે. એ પ્રસંગે અનેરો
આનંદ મળે છે.

મારે પણ એ પ્રસંગ આવ્યો.

સાસુએ આવારણાં લીધાં, એનો હરખ તો
ઉભરાઈ જાય.

'પુષ્પાનો વર' આવ્યો. ગામમાં વાત
ફેલાઈ ગઈ.

ગામડામાં કોઈ પણ પાડોશીના જમાઈને
જેવાના કોડ આપાસવૃદ્ધ બધાવમાં હોય છે.
શ્રીઓમાં ખાસ.

વનિતાઈ દીકરીદીકરીને જોવા લાગ્યું.
કેટલીક દીકરીઓ થઈ.

મારો 'કોલેજિયન' મિત્ર સાથે હતો.
તે તો આખું ગામ ઉઘટેલું જોઈને આવોજ
બની ગયો.

ધીમે ધીમે મેળો વિખરાઈ ગયો જે ઘડી
શાંતિનું સાધ્રાજ્ય પથરાઈ ગયું.

નાની સાળા મીઠો ટકુકો કરી જતી;
આનંદ પામતી.

મેક્કમાં જમણીના હાંપડામાં જમવાનો
હાથ પસાર થયો. 'મોટી બહેને જન્મે મિત્રેને
માનમાં (ડીસીખીનથી) રહેવા સ્વચ્છું હતું.'

કંસાર પીરસાયો, સાસુ ધીનું બોધ
બરી પીરસવા આવ્યા. જમાઈનો વારો પડ્યો
હોય; પણ પાછળથી જવાળામુખી, શટવાનો
દારો તેથી એ બાબતનું વિચારણુ થયેલું લાગ્યું.

અમારી પાસે આવતાં ધી ખલાસ થયું.
મારા સાસુજી એટલે દેવીનો અવતાર. વવામાં
ધી લેવા ગયા પણ એ બોળી દેવડી હરખમાં
શુલી ગયા. એ સાંના ત્યાં રહ્યા. હવે અમારાથી
માન મુકોને ધી કેમ મંગાય ?

સ્થિતિ પછીનો અજગીઆ પ્રકાર અંબો
થતો હતો.

'આમાં કાંઈક છે.' હું બોલી ઉઠ્યો;
અને થાળીમાં બારીકાઈથી જોવાનો ટાંગ કર્યો.

એ વલાલસોયા સાસુ સસરા દોડી આવ્યા.
'સમઈ' (ધીની દીરો) લઈને મારી થાળી
વધાસી અને કહ્યું 'એમાં તો કાંઈ નથી.'

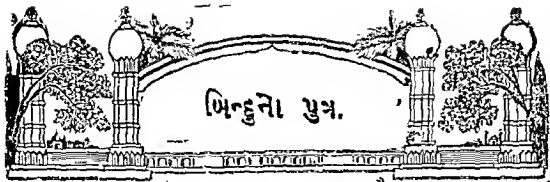
'હું પણ કહું છું કે એમાં કાંઈ નથી.'

મને ચક્રમ ધારી અન્ય સગાઓનું સર-
વસ મારા તરફ રહ્યું. સામે જાળીઓમાં પુષ્પો
ઉભી હતી, એ ગામડીયેલું હતી. પણ સંસ્કારી
હતી. એ પાળી ગઈ.

બીજા પળે નાની સાળા ધીનું બોધ
આપી ગઈ.

સાસુજી તો ભોંકા પડ્યા; અને મને હેતથી
ધી પીરસ્યું પણ મારો મિત્ર લટકતો રહ્યો.
'વિનય ભંજ થાય છે' મારા મિત્રે હળવેક
રહીને કાનમાં મને કહ્યું.

એ તો મારો અને મારા સાસરીયાનો
ચહેરો ! એને માટે મને લાગી આવ્યું. પણ
એને 'માનમાં' જ રહેવા દીધો; કેરા કંસારના
શકડા બરવા દીધા ! બહાસા વાંચત ! સાસરે
જાએ સારે વમે પણ માનમાં રહેજે.

મૂળ લેખક: શ્રીયુત શરદ માધુ.

અનુવાદક: રા. રમણીક બહેતા.

(ગયા અંકના પાન ૨૮૬ થી ચાલુ.)

અન્નપૂર્ણાની આવી આવી વાત સાંભળી ખિન્દુ હસી પડી અને બોલી.

“ મ્હોટી બહેન ! ખરેખર ત્હમે તો સત્ય-યુગનાં જી હો એમ લાગે છે, ત્હમે વળી કળીયુગમાં શા માટે જન્મ્યા ? કેમ મ્હારી સાથે કોઇ દહડતુ અંધારું નથી ? ” આટલું કહી સહસા તે આગળ આવી અને ધુંટણીએ પડી અન્નપૂર્ણાના ગળામાં બંને હાથ નાખીને બોલી; “ મ્હોટી બહેન કોઇ વાત તો કહો ! ”

“ અન્નપૂર્ણાએ પ્રણયકોપપૂર્વક કહ્યું : “ જા, ફર જતી રહે— ” એટલામાં જતસિયા દોડતી ત્યાં આવી અને ગંભીરતા બોલી વહુ જો વહુ ! બાપુએ સુડીથી આંગળી કાપી છે અને તે રડે છે ! ”

અન્નપૂર્ણા ગળે વિંટાળેલા હાથ છોડવી ખિન્દુ તુરંતજ ઉઠીને ઉભી થઇ અને બોલી : “ પણ સુડી જોના હાથમાં કર્દાંધી આવી ? ત્હમે બધાં કર્દાં હતાં ? ”

જતસિયા જાણે જીવ જતો રહ્યો હોય તેમ બોલી : “ હું ઝોરડામાં પક્ષંગ પાથરી હતી અને મ્હને તો ખજારે ન્હોતો કે તે કર્દારે મ્હોટી વહુના ઝોરડામાં પેઠા ને— ”

“ હીક થયું, જા !— ” કહીને ખિન્દુ

ત્યહાંથી ચાલી ગઇ. ત્હેણે મદનની કપાયેલી આંગળી પાણીથી ધોઇ નાંખી અને બીના પાટા બાંધી દીધા. પછીથી તે મદનને ગોદમાં લઇ પાછી અન્નપૂર્ણા પાસે આવી અને બોલી : “ મ્હોટી બહેન ! મ્હેં ત્હમને કેટલીયે વાર કહ્યું છે કે ન્હાનાં છોકરાનાં ધરમાં સુડી અપ્પુ છૂટા ન મૂકવાં જોઇએ છતાંયે— ”

અન્નપૂર્ણા વધુ ગુસ્સે થઇને બોલી : “ વહુ ! તું કેવી દંઘપડા વિનાની વાતો કરે છે ? મું છું જન્યુતી હતી કે ત્હારો છોકરો જન્મને હાથ કાપશે ? વળી સુડી ધરમાં ન રહે તો બીજે કર્દાં મૂકાય ? એને મું આખો દિવસ પેટીમાં સુડી રાખીએ ?— ”

“ ખિન્દુ : ત્હમે કાંઈ ન કરશો. હુંજ કાલથી એને કેકાણે મૂકીશ. ” આટલું કહી તે ભાંધી ચાલી ગઇ.

અન્નપૂર્ણાએ જતસિયાને કહ્યું : “ જોયું ! સાંભળીને વહુની વાતો ? સુડી કાંઈ પેટી પટા-રામાં મૂકી રખાય છે કે ? ”

જતસિયા કાંઈક બોલવા જતી હતી પર-ન્તુ ખિન્દુને પાછી આવતી જોઇ તે અચ્ચકી ગઇ. ખિન્દુ બોલી : “ ધરની વાતોમાં તોફાર આકરની સલાહથી વર્તશો તો મ્હારે ને ત્હ-

મારે નહિં અને. હું તો ૨૫૯ કહી દઈ છું કે હું મદનને લઇને રહારે ત્યાં જતી રહીશ.”

અન્નપૂર્ણા: “ત્યારે શું માટે જતી નથી ? પણ પછી માથું પકડીને રરી જમરા તોયે તેડાવીશ નહીં રહમજીને ?”

“હું આવવા પણ નથી ઇચ્છતી.” કહીને બિન્દુ ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

બે કલાક પછી અન્નપૂર્ણા બિન્દુના ખંડમાં આવી. ઓરડામાં એક ખુણામાં ખુરશી પર બેસી શિવનાથ રેગલપર પડેલા કેસના કાગળો વાંચતો હતો; અને બિન્દુ બાળક મદનને લઇ હિંચકા પર બેસી વાર્તા કહેતી હતી. અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું “ચાલ વહુ ! જમી લે !”

“મદને જૂન નથી.” બિન્દુએ જવાબ આપ્યું.

મદને જલ્દીથી કાઢીના ગળામાં બે હાથ નાંખી કહ્યું: “માને નથી ખાવું તું જા.”

અન્નપૂર્ણાએ બાળક મદનને ધમકાવી કહ્યું: “તું સુપ રહે. આ છોકરોજ બધા ઉપદ્રવનું કારણ છે. પાદ રાખજે ન્હાની વહુ ! અત્યારે તો તું એને લાડ લડાવે છે; પણ આખરે ત્યારે જ હેરાન થવું પડશે. પછીજ તને ખજર પડશે કે હું કહેતી હતી તે સાચુ હતું.”

બિન્દુએ ધીમેથી મદનના કાનમાં કાંઈક કહ્યું; એટલે મદન મ્હોટથી બોલ્યો: “તમે જાઓ. મા વાત કહે છે.”

“ત્યારે આવવું હોય તો હા વહુ ! નહિં તો કાલે તમને બેઘને ધરમાંથી કાઢી ન મૂકું તો મ્હારું નામ અન્નપૂર્ણા નહિં.” આટલું કહી તે આવી હતી. તેવી ચાલી ગઇ.

શિવનાથે બિન્દુને પૂછ્યું. “આજે તમને દેરાણી જોડાણીને શું થયું છે ?”

“મ્હોડી બ્હેન આજે નારાજ છે

વાંક મ્હારો છે. મ્હે” કહ્યું કે ન્હાનાં છોકરાંના ધરમાં સુડી અધુ વગેરે સાચવીને મુકવાં જોઇએ. એનું આ બધું પરિણામ છે.” બિન્દુએ જવાબ દીધો.

શિવનાથે કહ્યું. “અસ, હવે ગરબડ ન કરો. બાબી આટલા બધા જોરથી ધમધમ પગ પહોડતી ફરે છે તો મોટા ભાઇની ઉંઘમાં ખસેલ પહોંચશે.”

બિન્દુ મદનને ગોદમાં લઇ હસતી હસતી રસોડામાં ચાલી ગઇ.

[૩]

એક માતાના બે પુત્ર માતાનો આશ્રય પામી જેમ મ્હોટા થાય છે, તેમ આ બન્ને માતાઓએ એક પુત્રના આશ્રયે છ વર્ષ વીતાડ્યાં. મદન હવે મ્હોટો થયો હતો. તે બીજા ધોરણમાં બસતો હતો; અને ઘેર બહુ વવાને માટે મારતર પણ આવતા હતો. રહવારમાં મારતરના બહુવાવી ગયા બાદ મદન રમવાને બહાર ચાલ્યો જતો.

આજે રવિવાર હતો અને શાળામાં રજા હતી. અન્નપૂર્ણાએ બિન્દુના ખંડમાં આવી કહ્યું: “ન્હાની વહુ ! હું શું કરું ? તું જ કહે !”

બિન્દુ આ વખતે કપાટ લિધાડી મદનને માટે કપડાં કાઢતી હતી. જતજતનાં કપડાંનો દગલો જમીન પર પડ્યો હતો. આજે મદન ત્હેના કાકાનો સાથે કાઠ વડાઇને ત્યાં મિજાબાનીમાં જવાનો હતો. બિન્દુ પોતાના કામમાં જ મગ્ન રહી અને અન્નપૂર્ણાની તરફ જોષા વિનાજ બોલી: “શું થયું મ્હોડી બ્હેન !”

આજે બિન્દુ કાંઈક અપ્રસન્ન હતી. અન્નપૂર્ણા વિવિધ જાતનાં કપડાંનો દગલો જોઇ અવાજ ની ગઇ હતી. આથી તેણે બિન્દુના મુખ પરના ભાવ તરફ કાંઈ ધ્યાન

ન આપ્યું. કેટલીક ક્ષણ એ યુવત્યાપ કપડાં તરફ જોઈ રહી અને બોલી: “આ બધાંય મદનનાં કપડાં કે?”

“હા,” બિન્દુએ જવાબ આપ્યો.

અનપૂર્ણાએ કહ્યું: “કેણે જાણે છે કેટલાયે રૂપિયાનું નકાસું ખર્ચ કરે છે; વધુ! આમાં એક એકથી ચઢિયાતાં કિંમતી કપડાં એવાં છે કે એની એકની કિંમત જોટલા પૈસામાંથી ગરીબનાં બાળકને એક વર્ષ આંસે તેટલાં લુગડાં આવે.”

બિન્દુ મનમાં જ બિનખર્ચ; પરંતુ તે શાન્ત બાવે બોલી: “હા, ખરી વાત છે; પરંતુ ગરીબ અને તવંગરમાં કાંઈક તથાવત હોય છે મોટી બહેન! એને માટે ખેદ કે દુઃખ નકાસું છે.”

અનપૂર્ણા: “એ ખરું, પણ તારાં બધાંય કામ એક એકથી ટૂંપી જાય એવાં હોય છે.”

આ વખતે બિન્દુએ તેના તરફ ફરીને કહ્યું: “તમે જે કહેવાને આવ્યા હો તે કહો, મોટી બહેન! આત્મારે મને જાગે વખત નથી—”

“તમે વળી દુરસદન ક્યાં અને ક્યારે હોય છે? વધુ!” એટલું કહી તે નારાજ થઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

નોકર ભૈરવ મદનને બહાર શોધવા ગયો હતો. તે કલાક પછી મદનને લખને આવ્યો. બિન્દુએ મદનને પૂછ્યું: “આત્માર મુખી છું ક્યાં ગયો હતો?”

મદન યુવ રહ્યો. તે કાંઈ ન બોલ્યો. જાણે વીધે તેનાથી ન બોલાયું, પણ ભૈરવે કહ્યું: “એને તો શરીમાં ખેડુતનાં છાંન્નાં સાથે ગિલ્લી દંડા રમતો હતો ત્યાંથી પકડી લાવ્યા છું.”

ગિલ્લીદંડાની રમતથી બિન્દુ બહુ ડરતી હતી. ગિલ્લી આંખ ઉપર વાગવાને વધારે

સંભવ છે એમ સદમજ બિન્દુએ ખાસ મદનને એ રમત ન રમવાની આજ્ઞા કરી હતી. બિન્દુએ વક દૃષ્ટિએ મદન તરફ જોઈ કહ્યું: “મને તમે ગિલ્લીદંડા રમવાની ના પાડી હતી ને!”

મદન બીકનો માર્યો નીચું જોઈ બોલ્યો: “હું તો ઉભો હતો. મને પરાણે—”

“તમે પરાણે લઈ ગયા કેમ? કીક અત્યારે તો તારે જણું છે. જા પછી તારી વાત છે.” એટલું કહી બિન્દુ તેને કપડાં પહેરાવવા લાગી.

એ માસ પહેલાં મદનને જનોઈ અપાઈ હતી. આથી એને મુંડાવેલા માથે જરીની ભરેલી ટોપી પહેરાવવી મુશ્કેલ હતી; પણ બિન્દુ કાંઈ એમ જવા દે તેમ ન હતી. એણે પરાણે મદનને એ ટોપી પહેરાવી. મદન સશબ્દ શિરપર ભરેલી ટોપી પહેરીને ઉભો ઉભો રડવા લાગ્યો. એટલામાં શિવનાથ ત્યાં આવ્યો. “હવે કેટલીવાર છે. મદન?” કહીને એમણે ઓરડામાં પગ મૂક્યો. એવીજ મદનના માથાપર નજર પડી. એમણે હસીને કહ્યું: “વાહ! ટોપી તો બહુજ શોભે છે! જાણે રાજા ભરથરી!”

મદને યાદપાતે ટોપી કાઢી નાંખી ને ફેંકી દીધી; અને હિંચકા પર પડી મોટેથી રડવા લાગ્યો. બિન્દુને યુરમ્મો ચડયો. તે બોલી: “એક તો છાંન્ના પહેદેથીજ રડતો હતો એમાં વળી તમે—”

શિવનાથે ગંભીર થઈ કહ્યું: “રડ નહિ, મદન! ઉઠ. લોકો પાગલ કહેશે તો મદને કહેશે. તું ચાલ.”

આવીજ વાત એકવાર પહેલાં શિવનાથે કહી હતી અને એથી બિન્દુ ખુબ ચીકણ હતી. એજ વાત ફરીથી શિવનાથના મુખેથી સાંભળ્યા બિન્દુએ છાંન્ના જઈ કહ્યું: “હું બધાંય કામ પાગલની માફકજ કરું છું ને!” આટલું

કહી બિન્દુ મદનની પાસે ગઈ અને હાથ પકડી લેને લઈ આવી. એને પહેરાવેલાં ભારે કપડાં એણે કાઢી નાખ્યા માંડ્યા અને કપડાં કાઢતાં કાઢતાં બે એક ઘોલ પથ્થુ લગાવી દીધી.

શિવનાથ ઈરતો ઈરતો ત્યાંથી બહાર નીકળ્યો અને અન્નપૂર્ણા પાસે જઈ કહ્યું: “ભાભી ! આજે એને બૃત્ત વળખું છે. જરા જાઓ તો !”

અન્નપૂર્ણાએ જાળને જોયું તો બિન્દુ કિમતી કપડાં ઉતારી લઈ સાંદા વસ્ત્ર મદનને પહેરાવતી હતી; અને મદન મારની બીકે જોમ તેમ શાન્ત ઉભો હતો. અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું: “પહેરાવેલાં કપડાં કેમ કાઢી નાખ્યા ? વહુ,”

એકાએક મદનને છોડી, હાથ જોડી બિન્દુ-એ કહ્યું: “હું તમને સોને પગે લાવું છું: મ્હોટી વહુ ! કૃપા કરીને અહિંથી દૂર જાઓ. તમે જાધા વચ્ચે પડી બિચારા છોકરાને માર ખવડાડીને નાહક મારી નાખશો.”

અન્નપૂર્ણા થુપથાપ ઉભી રહી. બિન્દુ મદનને એક કાન પકડી ખેંચતી એને એક ખૂણામાં લઈ ગઈ; અને એને ત્યાં ઉભો રાખી કહ્યું: “હું જોવો તોજાની છે તેવીજ સજા પથ્થુ તને થવી જોઈએ. આજો દિવસ હું તને આ ઝોરડામાં પૂરી રાખીશ. મ્હોટી બ્હેન ! તમે બહાર નીકળો; હું બારણાં બંધ કરું છું.” અન્નપૂર્ણા બહાર ચાલી ગઈ એ-ટલે બિન્દુએ બહાર આવી બારણાં બંધ કરી દીધાં અને સાંકળ વાસી દીધી.

એક વાગતાં અન્નપૂર્ણાથી ન રહેવાયું. એણે આવીને બિન્દુને કહ્યું: “ન્હાની વહુ ! આજે શું તું સાચે જ મદનને બુખ્યો રાખીશ ? એને મારે શું મરનાં જાધાં માણસો બુખ્યાં રહેશે ?”

બિન્દુ: “પરમાં બધાવના જેવી દુન્યા હોય તો હું શું કરું ?”

અન્નપૂર્ણા: “એ તું શું બોલે છે ? વહુ,

ઘરમાં એકનો એક છોકરો છે, એજ બુખ્યો રહે તો મ્હારી ત્હારી કાણુ કહે ! ઘરના નોકર ચાકરો પથ્થુ બુખ્યાં રહેશે.”

બિન્દુએ હાં કરી કહ્યું: “હું કાંઈ એમાં ન રહમજી.” તર્ક કરવાથી કાંઈ લાભ નહિ થાય એમ જાણી અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું: “હું કહું છું કે મ્હોટી બ્હેનનું કહું માન. આજે એને માથે કર. વળા પિત્ત વહારે તો તબિયત ખરાડશે અને ત્હારે સહન કરવું પડશે.”

બપોર ઉતરતાં બિન્દુના કાંઈ એમને એમ જ શાન્ત થયો. બિન્દુએ બતસિયાને બોલાવી કહ્યું: “જા, મદનને લઈ આવ. પથ્થુ તમને બધાને કહું છું મ્હોટી બ્હેન ! કે મ્હારી વાતમાં વચ્ચે પડ્યાં છો, કે મ્હારા કામમાં કાંઈ દખલ કરી છે તો પરિણામ સારું નહિ આવે.”

એ દિવસનો અધડો આટલેથીજ પતિ ગયો.

ન્હાનાભાઈ શિવનાથનો વકિલાત સારી ચાલતી જોઈને રામનાથે નોકરી મુકી દીધી હતી; અને નોકરી છોડ્યા પછી તે ઘરના કામકામની તપાસ રાખતો. ન્હાની વહુના જે દસ હજાર રૂપિયા ત્હોની પાસે હતા તે બધાજે મુકી જમણા કર્યા હતા. એ વ્યાજની રકમનો દિરસો, અને શિવનાથની આવકનાં બચત નાણાં ખરચીને ગયા વર્ષમાં એક મકાન બંધાવવાનું શરૂ કર્યું હતું. એ નવું મકાન જુના ઘરથી ચાર પાંચ શ્લોક દૂર હતું. આઠ દસ દિવસ થયાં એ મકાન પુરું બંધાઈ રહ્યું હતું; અને દિવાળી પછી સારું મુકુર્ત જોઈ ત્યાં રહેવા જવાનો સોનો વિચાર દેનો. એક દિવસ બપોરે રામનાથ જમવા બેઠો હતો ત્યારે ન્હાની વહુને એણે કહ્યું: “વહુ ! ત્હારું ઘર તો બંધાઈને તૈયાર થઈ ગયું છે. હો એક દિવસ જાળને જોઈ આવ કે કાંઈ વાછી તો નથી રહી ગયું ને.”

બિન્દુને ટપ હતી કે તે હજાર કામ પડતાં

મુકીને જોઈને જમવાના વખતે બારણાંની આડમાં આવી બેસી રહેતી. તે જોઈને દેવસભા માનતી અને પૂજતી. ખરી રીતે રામનાથનો સ્વભાવજ એવો હતો કે ધરનાં તેમજ બહારનાં લોકો ત્રેના પર શ્રદ્ધા રાખતાં. બિન્દુએ કહ્યું: “ હવે કાંઈ બાકી નથી રહ્યું. ”

રામનાથ હસીને બોલ્યો: “ જોયા વિનાજ જવાજ આપી દીધો, વહુ! ઠીક. પણ એક વાત કહું. મહારી ઇચ્છા છે કે આપણાં સગાં-વહાલાંઓ છે તે બધાંયને બોલાવી રહેમની સાથે ગૃહપ્રવેશનો ઉત્સવ (વાસ્તુ) કરીએ તો ઠીક. તારો શો મત છે વહુ? ”

બિન્દુએ ધીમેથી જવાબ આપ્યો: “ મહારી બહેનને પૂછી જોઈશ, તેઓ કહેશે તેમ કરીશ. ”

રામનાથ: “ વાર, એને પણ પૂછી જોજે. એ પણ ઠીક છે. પણ વહુ! તુંજ મહારા ઘરની લક્ષ્મી છે. તારી ઇચ્છાનુસાર જ બધાં કાર્ય થશે. ”

અન્નપૂર્ણા બહુ દુર ન હતી. એણે કેપ-રોક્ટ વાતચિત સાંભળી હસીને કહ્યું: “ પણ તમારી લક્ષ્મી વહુ જરા શાન્ત હોત તો ઠીક થાત. ”

રામનાથ: “ શાન્ત આનાથી પછી કેરી જોઈએ? મહારી વહુ તો સાક્ષાત જગદંબા છે. વરદાન પણ આપે છે; અને જરૂર પડતાં હાથમાં ખડગ પણ ધારણ કરે છે; અને હું એવુંજ ઇચ્છું છું. બ્યારથી તે આતી છે ત્યારથી મહારા ઘરમાં હુખ કષ્ટનું નામજ નથી રહ્યું. ”

અન્નપૂર્ણા: “ તમારું કહેવું સાચું છે. તે આવી ન હતી તે પહેલાંના દિવસો સંજાર-વાથી કેંપારી છૂટે છે. ”

બિન્દુ શરમાઈ ગઈ, અને એ વાત કિડારી દઈ બોલી: “ બધાંયને બોલાવજો. આપણું એ ઘર બહુજ મોટું છે એટલે કાંઈને અડગણ

નહિ પડે. સગાંવહાલાં બે ચાર દિવસ રહી પણ શકશે. ”

રામનાથે ખુશ થઈ કહ્યું: “ એમજ થાશે વહુ! કાલેજ હું બધાંને બોલાવવાની વ્યવસ્થા કરીશ. ”

[૪]

રામનાથની ફાઇની દીકરી બહેન ઇન્દ્રાણીની સ્થિતિ સારી ન હતી. રામનાથ ત્રેને અવારનવાર ધન આપી સહાય કરતો હતો. કેટલાક દિવસોથી ઇન્દ્રાણી ત્રેનો કાગળમાં લખતી હતી કે ત્રેનો પુત્ર રામનાથને ત્યાં રહી બચે તો સારું. એવામાં જ રામનાથનું નિમનજી મળવાથી તે પોતાના પુત્ર નરેન્દ્રને લઈ રામનાથને ત્યાં આવી હતી. એના પતિનું નામ કાશીનાથ હતું. તે ધર્મમાં બેસી શું કામકાજ કરતો એની કાંઈને ખબર ન હતી.

એ દિવસ પછી કાશીનાથ પણ આવીને હાજર થયો. નરેન્દ્રની હાજર સોળ સર્તર વર્ષની હતી. તે બારીક કાળી કિનારનું ઢાકનું કિંમતી ષોલિયું પહેરતો, અને દિવસમાં આઠ દસ વાર વાળ ઝાળતો. એના વિચિત્ર ફેશનના વાળની વચમાંનો સેંથી ખરેખર જોવા-લાયક હતો, આજે રહાંજના વરડામાં બધાં એક રથજે બેઠાં હતાં. અને રહેમાં ઇન્દ્રાણી પોતાના પુત્રના અલૌકિક રૂપ ગ્રહણ વખાણ કરતી હતી.

બિન્દુએ પ્રશ્ન: “ નરેન્દ્ર! તું શું બચેછો? ”
નરેન્દ્ર: ફાઈ કલાસમાં રાંચવ રીડર, આમર, જ્યોથોરી, એરિથમેટિક અને કોણ બચે કેટલાયે ડેસિગલ ફેસિગલ-એ બધું હમને ના સહમજબ, માયી! ”

ઇન્દ્રાણીએ ગર્વપૂર્વક પુત્રના મુખ તરફ નજર કરી અને બિન્દુને કહ્યું: “ જો તો શી ચોપડીઓ વાંચે છે? જાણે પુસ્તકોનો મોટો મહાર! કાલે પેડીમાંથી બધી ચોપડીઓ કાઢીને તારી મામીઓને ચતાવજે, બેઠા! ”

“વાર” કહી નરેન્દ્રે માથુ ધુણાવ્યું.

બિન્દુ: “પણ હજી પાસ થવાની તો વાર છે ને ?”

ધન્દ્રાણી: “પાસ થતામાં વળી કેટલી વાર, વહુ ? અત્કાર સુધીમાં તે તે બી. એ., એમ. એ પાસ થયો હોત; પરંતુ હુમ્મ્યા મારતરોને લીધે કાંઈ નથી થતું. એમનું સલાનાશ જન્મે ! તેઓ બધા મહારા છાકરાને જોઈને કોણ જાણે શાથીયે બળી જાય છે. તેઓ નરેન્દ્રને ઉપલા વર્ગમાં જવાનું નથી દેતા. ઇર્ષ્યાના માર્યા કોણ જાણે કચ્છારથીયે એક જ વર્ગમાં બેસાડી રાખ્યો છે.”

બિન્દુએ વિસ્મિત થઈ કહ્યું: “એવું તો ક્યાંય નથી થતું.”

ધન્દ્રાણી: “ત્કેમે કહો છો કે નથી થતું—હું કહું છું કે એમ થાય છે. નિશાળના બધા મારતરો એકઠા થઈ લાંચ મારે છે. હું ગરીબ રૂપિયા ક્યાંથી લાવું ?”

બિન્દુ યુષ્ઠ યષ્ઠ મધ. અન્નપૂર્ણાને દુઃખ થયું. તે બોલી: “મારતરો આવી રીતે સતાવે છે ? એ ઠીક નથી; પરંતુ અમારે અહિંની શાળામાં તો એવું નથી. અમારા મદનને તો દર વર્ષે ઇનામમાં સારી સારી ચોપડીઓ મળે છે; પણ કોઈને એક પૈસાએ આપવો પડતો નથી.”

આ વખતે મદન આવીને ધીમે ધીમે કાઢીના બોળામાં બેસી ગયો; અને જન્મે હાથ લેના ગળામાં નાખી કાનમાં કહ્યું: “કાલે રવિવાર છે, મા ! આજે મારતરને જવાનું કહી દો. હું આજે નહિ બાજું.”

બિન્દુએ હસીને કહ્યું: “હેન ! આ છાકરો કિસ્સા, કહાણી અને વાર્તાઓ સાંભળવામાં બહુ બે બૂલી જાય છે. આપણે બધાં

વાતો કરીએ છીએ એટલે બસ આજે એને બહુવું બહુવું નથી. બતસિયા ! મારતરને જન્મે કહે કે તેઓ જાય. આજે મદન બહુવા નહિ બેસે.”

નરેન્દ્રે વિસ્મય પામી કહ્યું: “અરે ! મદન ! આ શું ? આટલો મોટો થયો તોયે હજી સ્ત્રીઓના બોળામાં બેસે છે ? શરમ નથી આવતી ?”

બિન્દુએ હસીને કહ્યું: “શું એટલું જ છે કે ? હજી તો રાતે—”

મદને બપાકુળ થઈ શરમાઈને બિન્દુનું મુખ હાથથી દાખી દીધું અને કહ્યું: “ના કહીશ, મા ! ના કહીશ.” બિન્દુ કાંઈ ન બોલી; પણ અન્નપૂર્ણા બોલી ઉઠી: “રાતે હજી તો એ પોતાની કાઢીની પાસે સૂઈ જાય છે.”

બિન્દુ: રાતે સૂવે છે એટલું જ નહિ; પણ વાંદરાના બચ્ચાની મારફતે ગળે બાજીને સૂઈ જાય છે.” મદને શરમાઈને કાઢીની છાતીમાં મુખ છુપાવી દીધું.

નરેન્દ્ર બોલ્યો: ‘હી ! હી ! મદન ! તું અંગ્રેજી બોલે છે ને ?’

અન્નપૂર્ણા: “અંગ્રેજી તો બોલે જ છે; વળી નિશાળે પણ જાય છે.”

નરેન્દ્ર: “વાર. ત્કારે ‘એન્જન’ શબ્દનો ‘રેપ્રેસિંગ’ બોલ જોઈએ. મદને ખાતરી છે કે ત્કને નહિ આવડે.”

ધન્દ્રાણી: “એ બહુ અધર છે. એ બાજુને તે શું આવડે ?”

અન્નપૂર્ણા: “મદન ! નરેન્દ્ર શું પૂછે છે ? એને જવાબ કેમ નથી આવતો ?” પણ શર-મોટો મદન કાંઈ બોલ્યો નહિ અને પોતાં છુપાવી જ રાખ્યું.

(અપૂર્ણ.)

બુદ્ધિ, માયાફાલ અને મગજદંશ !

લેખક: રા. જી. ડુ. ખંધડીઆ.

નીચેનામાં હાલ પણ ગયા હોય છતાં પહેલાં પડદો અડધો પોણો કલાક સુધી જોયાં કરવો પડે છે, ને તે પરના ચિત્રમાં દમ તો કંઈ હોતો નથી. એથી આવે છે કંઈજો, ને પછી બચાસાં ! એના કરતાં એજ પડદા ઉપર નાટકનો પૂર્વ કલિદાસ અથવા હુંકે સાર મોઝ અક્ષરે ચિતર્યો હોય તો ? દરેક પ્રવેશમાં ઉપરથી નીચે પાટીયાં ઉતારી તેમાં “ આવતે રાનિવારે ફલાણો ખેલ ” તેને બદલે પ્રવેશના સ્થળ, સમય વગેરે મોટા અક્ષરે જણાવ્યા હોય તો ? અલબત્ત નાટકની ચોપડીઓ ઓછી ખપશે પણ સાથે ખાલી ખુરશીઓ પણ ઓછી રહેશે ને ? ને નાટક કંપની આ કલ્પનાનો લાભ થે તેણે કૃપા કરી એક દીકરી કોમ્પ્લેમેન્ટરી ગ્રાહી આપવી ! ને એ ખુરશી વધારે બરાબ તે ખરી !

અનેક સામયિકો લેખોના ભુખ્યા ડાંસ નેવા હોય છે. અનેક મોટાઓના ‘લેખ જોળવવા મિસ્તા ફાંફા મારે છે. એ મુશ્કેલી દુર કરવા એક મધ્ય સલાહ આપું. એક લેખ ઘસડી કાઢી તેના લેખક વરીકે ‘ મ. માધી ’ ‘ હોડ ’ રીડીંગ ’ ‘ ઈંગ્લીશ ’ એમ છયોક નામ આપી રેડું. એક લેખની નીચે કુટોમોટમાં આમ લખડું:—

[આ મદાપુરજ would-have-been લેખક છે. એટલે કે તેમણે આ લેખ લખ્યો નથી પરંતુ લખ્યો હોવ તો ચોક્કસ આ પ્રમાણેજ લખત, તંત્રી] !

જે મોટર એક ઝાંતી પાછળ સરખી તવિએ જતી હોય ને જો પાછલી મોટર આગલી મોટર સાથે અથડાય તો શું થાય ?

આ એક કલ્પિત સલાહ નથી, પરંતુ તા. ૧૬-૨-૨૭ ને રોજ મુંબઈમાં એક પૂછાયેલા સલાહ છે. આ કોણે? છાંડનારને ઇનામમાં એક અધોળ તાણ અકલ્લ !

M. A, B. A., B. L, B. S.C., M. D, વગેરે ડીગ્રીઓના શુજરાતી અક્ષરો શુજરાતી વિદ્યા-નોએ ક્યારે કરવા છે તેનો કોઈ વતરિશ ? B.A. elor એટલે કુંવારો એ અર્થ શબ્દકોષમાં જોતાં “ મ. કું ” એટલે કાયદામાં કુંવારો એ L. L. B. ને સ્થાને અને ‘ B. Com ’ ને સ્થાને ‘ બ્યા. કું ’ એમ સાચું ભાષાંતર કરીને નામની પાછળ ચોંટાડવા માંડ્યું હોય તો ? એ રીતેજ શુજરાતી જીવનમાંથી અંગ્રેજીની અસર આકસ્તે કદમ નાખુદ કરી રાકો !

વર્તમાનપત્ર અથવા કોઈ પણ સામયિક પત્ર એટલે શું ? એની બ્યાખ્યા ભવભવના માણસો પોતપોતાની રીતે કરે છે. સમજન કહેશે: “ વર્તમાનપત્ર એટલે ખબરપત્રી, લોભીઓ, શુભચાલક, સાહિત્ય પ્રચારક, હંસાવી રમાડનાર, વિવાદ મંદિર, નહેર સેવક, નહેર ચિણ્ન, દીકાકાર વગેરે વગેરે ” અને તેને છેક છાપરે ચઢાવી કહેશે: “ Press is a Power વીણામી સડીનો મશાવચી. ” દુનન કહેશે: “ ટપાલી, પખી, દુળળો કાછ, બાટ, ચારણ, વહીવંચો, ખુશામતીઓ, લઉવો, નારદ, કલ્પા કસવાનાર, પેટભરો, પંતુલ, નિંદાખોર, પવંગીયું, ચાડું ખેંચનાર કુવરે, વિવંડાવાદ વધારનાર, એર ફેલાવનાર ” વગેરે વગેરે. કોઈ કહે છે કેટલાક ‘ Newspaper ’ (વર્તમાનપત્ર) છે, કેટલાક ‘ Viewspaper ’ (વિચારપત્ર) છે, કેટલાક

‘Amuse Paper’ (વિનોદપત્ર) છે; બાકીના માટેનું વિશેષણ હું આપું: “Abuse Paper” વિતંડા-વાદ પત્ર બાકી બધા માનવા! હુંકામાં તેમને જાહેર બનાવેના શૈલ્યમેળ નાખનાર મહેતો કહીએ તો? પણ મને તો એ પત્ર એથી આવજ વધેલું જણાયું.

“દેવીએ બંગલા બનાવે કિશોરીલાલ” એ કાર્લમિડાની કશુ લીટીમાં એક શુભિષા પ્રિયતમ પાસે અચકચ માગણી કરી રહી હતી. એ પ્રિયતમને થાણા જીલ્લામાં આવેલા નારંગીના નામના ગામડાના દરિયા કિનારે તપાસ કરવાની સલાહ આપું છું. ત્યાં દેવીમાં બંગલા બનાવેલા એ સમી આંખે જોવા છે! અલબત્ત ‘ભાડે આપવાનું છે’ એવું પાછીયું ત્યાં જોવામાં આવ્યું નથી! પ્રિયતમને કદાચ એકાદો મોટો એક ફાંડો પડશે!

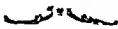
એક ભાગ પૃથ્વી ને ત્રણ ભાગ પાણી એ પ્રમાણ કરીએ તોતાં જણાયું ત્યારે મને તો એમજ લાગ્યું કે પૃથ્વી ધરતાં પ્રભુ પાસે કાચા માલ (Material) વધી પડશે તે તેણે ‘પાણીમાં નાખ્યા’! માણસમાં એટલેજ જોઈ પાણી દરી! !

માણસને મોટર વરીકે કહીએ તો તેને જોડા એ ‘ટાયર’ જણાયો. પણ વખતે ટાયર ફાટે એ પ્લેક જેમ મોટર પાછળ એક ફાળવ ટાયર બાંધવામાં આવે છે તેમ માણસની પાછલી કમર પર બાંધેલા ત્રીજો જોડો ક્યાં?! યુરોપીયનોમાં મોલ’ બહુ ફાટતાં હોવાથી ૧૯૩૨ માટે ત્રણ મોલ’ ખરીદવાની લખણ લખણ ફેશન નીકળી છે એ જોખરો લાલ દલે જોડા ખરીદવામાં કુમ ન હોવાય? મોલ’ કરતાં જોડા રસ્તાની વધુ નિકટ હોવાથી બેઠાં ફાટે છે માટે ત્રીજો જોડો બગલમાં સાથે ફેરવવાની માણસને દલે વધારે જરૂર છે!

હજાર વિચિત્ર છે. એણે માણસને હાથ, પગ, કાન, આંખ, નસોરાં, ખાંસળીઓના સમૂહ, આંગળાના સમૂહ, અંગુઠા, એ બધાં બધાં નંગ આપ્યા ને માથું શું? કામ એક આપ્યું દરો? એક પગ અરાકત થાય ત્યારે spare part તરીકે બીજો પગ કામચલાઉ કામ આપે છે. એજ પ્રમાણે બીજા અંગો એક બીજાના spare parts છે. તો પછી માથું કોઈવાર હડતાલ પાડી બેસે ત્યારે અંગાના Attachable અને detachable કાલ જેવું મથું હોત તો શોજ રોજ એક પછી એક બીજું બરાથી સાફસુક કરીને ધડ પર પડેડીને જરાત ને? અલબત્ત એ રીતે જૈનશ્રી પાસે બે જમ થાઉ, એક ચરીર પરની ને બીજી ખાંડી પરની તો કંઈક મુશ્કેલી થાત! તો પછી એકલા પુરખને મોટેજ એ સજવડ હજારે રાખી હોત તો? મારા ધારવા પ્રમાણે જીને માયાથી યાગમ કરવાઈ નહિ હોવાથી તેમના માયા પુરખને આપી દીધા હોત તો પુરખો વધારે સારી માયાફાંડ કરી શકત ને સ્ત્રીઓ તરફની માયાફાંડ જોઈ થાત! તમારો મત? (બાપો તો માયામાંથી આપતો!)

બાળપણમાં કવિતા છે “ચાલો ઉડોને;”, મને એ કવિની અલ્લહ પર ઢસડું આવે છે. બાળકો પહેલે ચાલીને પછી લટવા માંડે એવો શો અર્થ? મારે મતે ‘ઉડો ચાલોને’ એમ જોઈએ; વળી બાળકને સંબોધન હોવાથી ‘ઉડો ઉડોને’ એમ વધારે સાફ લાગે છે.

ગુજરાતી બાષામાં ‘ખાલી’ શબ્દ “ફત” ‘માત’ ના અર્થમાં વપરાય છે. કોઈ વખત ‘નકામી’ એ અર્થમાં પણ વપરાય છે, પરંતુ મોઝ બાષાજૂથના હોટલવાળાને ત્યાં જ્યાં “ખાલી ત્રણ કપ થાદ” એમ જોઈર આપ્યા હોય તો શું વાચ? (તો થાદ આવે, બીજું શું નથી?)

મજબૂર ઉડાડવા લોકો સોગાન બાળાને કુપ કરે છે. મને તો મુનમમાં હંધ નાખને મજબૂર ઉડાડવા લોકો (પ્રાઇમસના) પાસ્ટેટ બાળતાં જણાયા! જ્યારે પ્રાઇમસ ‘કુસ’ મારી જાવ ત્યારે જે કુમાડો નીકળે છે તે આગાદ કુપ જેવો નથી શું?

પ્રભાત.

(કૃતવિલગિત)

લખિયા: સો. ભદ્રિકા જુહતા.

(૧)

જગ પરે મુદ્ કીર્ણ પ્રસારીને,
પૂરવમાં શુભ બાલ-રવિ ઉગે;
કમલિનિ ખીલી આ વળી દર્પમાં,
ઉભી રહી હસતી પ્રિય ભેટવા.

(૨)

નિરખીને શશી કુમુદ શોકમાં,
સકળ તારકટુંદ થયાં શીકાં;
સર તણું નીર સાંત થઈ ગયું,
મુણ્ડીજ રૂદન આ વિરહી તણું.

(૩)

કિલકિલાટ વિહંગ સહુ કરી,
ઉડી રહ્યાં નભમાં અતિ દર્પથી;
અસિ સહુ કળાયો પર શુંજતા,
અહીં તહીં ઉડીને રસ ચૂસતા.

(૪)

હુક કરી ગૃહ આત્રતરમહી,
ગળવે કોકિલ વન બધું સખી;
ગિરિ પરે મથરા કરીને કળા,
રીઝવી નિજ પ્રિયા સહ મહાસતા.

(૫)

ધશ તણી ફિતિઓ સહુ દેખીને,
શીર નમ્યું સખી મુન પ્રભુપદે;
વિલુ તણીજ કળા અદ્ભુત છે,
મનુષ્ય પ્રાણી સહુ તહીં અલ્પ છે.

ગુજરાતનું લોકગીત.

સંપાદક. રા. અબ્દુલ હ. વલી.

સાસુડીના આઘ્યા પડેણારે, વલમડા અંબેળારે.

વહુનો આઘો વીરારે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુડી ચોખલા ખાંડેરે, વલમડા અંબેળારે,

વહુવર કરે રૂડી સેવેરે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુડીના ચોખલા ફુણાઈ ગયા, વલમડા અંબેળારે.

જમ્બો વહુનો વીરારે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુએ લીધો રૂડો પાટલોરે, વલમડા અંબેળારે.

વહુએ લીધી રૂડી ઇસરે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુને વહુ જળાઈ પડીએરે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુનો પાટલો ભાગી ગયેરે, વલમડા અંબેળારે.

વહુવરની ટકી રહી ઇસરે, વલમડા અંબેળારે.

વહુવરે સાસુડીને જળરી કુટીરે, વલમડા અંબેળારે.

સાસુડીના આઘ્યા પડેણારે, વલમડા અંબેળારે.

વહુનો આઘો વીરારે, વલમડા અંબેળારે.

સૈંદર્યની નિશાળ.

લેખિકા: " ટાટ્ટી ઝહેન "

સેંધો કેવો પાડશે ?

સીધો કે વાંકો ?

એક અંગ્રેજી સામયિકમાં 'જુદી જુદી રીતે જુદી જુદી ફેશનથી ઓળેલાં બાલવાળી ઓઝોના આશરે ૧૪ માયાનાં નમુના બેઠા કરી " એક રમુજ ચિત્ર આપ્યું છે ! એ જોતાં તો એમજ લાગે છે કે હિંદુ શાસ્ત્રોમાં ગણ્યેલી ૧૪ મુખ્ય કળાઓ આ બાલ ઓળવાની ૬૪ કળાઓમાંજ સમાઈ ગઈ. તો પછી હવે બીજી કષ્ટ કળાઓ રહી ? ! આપણી ગુજરાતી ઝહેનોમાં એટલી બધી માયાંની ફેશનો દાખલ નથી થઈ એ સદ્ભાગ્ય છે છતાં ગુજરાતી જીવનમાં " સીધા વિરૂદ્ધ વાંકા સેંધા "ની લડાઈ તો દાખલ થઈ ચુકી છે જ. આવા સંજોગોમાં એક સમજુ અને શાણી ગુજરાતજી કેવો સેંધો પાડવો એ સવાલને આ તકે શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ તપાસીએ.

આખી સમાજ કહે છે કે વાંકો સેંધો એ એક નવી ફેશન છે. આની વિરૂદ્ધમાં બહેલી ઝહેનો કહે છે કે " તમે ફેશન કોને કહો ? સંધિ સેંધો એ પણ એક જુનાં જમાનાની ફેશન નથી ? જે વાંકા સેંધાની જરૂર નથી તો પછી સીધા સેંધાનીયે શું જરૂર ? અરે, બાલ ઓળવાની પણ શું જરૂર ? એ પણ એક ફેશન નથી ? " વગેરે. ખરેખર 'ફેશન' શબ્દની જે વ્યાખ્યા કરીએ તો આ બધી શંકા કુશંકાઓ અને ગેરસંબંધે મટી જાય તેમ છે.

સંખ્યાકેપમાં જોતાં, શારીરિક ટાપટીપ

અને કપડાંની બાજતમાં 'ફેશન' નો અર્થ "બહારનો દેખાવ" અથવા " ટાપટીપ કરવાની સુધરેલી સમાજે અપત્યાર કરેલી રીત " એમ જણાય છે. ફેશનનો મુખ્ય હેતુ 'આકર્ષણ' કરવાનો હોવાથી સાર જણાય છે કે " આકર્ષણ કરવા માટેનાં કૃત્રિમ કાર્યો " કરવાં પડે છે. એટલે કે ફેશનનો માર્ગ તે કુદરતથી ઉલટો હોઈ કૃત્રિમતાનો માર્ગ છે. માણસોની ખટપટો અને ઉપાધિઓ પહેલાં કુદરતે જેની સૃષ્ટિ રચેલી તેની સૃષ્ટિથી માણસ કૃત્રિમ ઉપાયો વડે જેટલો દુર જાય તેટલો તે વધારે દુઃખી અને છે. જ્યાં સુધી તેને કુદરતથી વેગળે જવાને યોગ્ય ધણાં કુદરતી કારણો હોય છે ત્યાં સુધી તો વાધો નથી પરંતુ ત્યાંથીયે આગળ વગર કારણે વધવું એટલે ઉપાધિ બોરી જીવનને વિદુષળ બનાવવું. સ્વામી વિવેકાનંદે આ વસ્તુ ધ્યાનમાં લઇનેજ કહ્યું છે કે " જે માણસની જરૂરીયાતો ઓછામાં ઓછી તે વધારેમાં વધારે સુખી. " શેકસ પીયર અને નર્મદ પણ સાદાઈ પર ભાર આપી ગયા તે ગાંડપણને લીધે નહિ ! આ સિદ્ધાંત પ્રમાણે બાલમાં જુ, લીખ, ખોડો વગેરે કચરે પડેલો અટકાવવા માટે બાલ ઓળવાની જરૂર પડી. એટલે કે બાલ ઓળવા તે આરોગ્યશાસ્ત્રના કારણોસર સ્ત્રીઓની એક જરૂરીયાત થઈ પડી અને

નહિ કે દેશન હતી. વાર ત્યાર પછી કોરા બાલ જોળી શકાય નહિ. તેમજ પાણી તરત સુકાઈ જવું હોવાથી તેલ જેવા સ્થિતિસ્થ તત્વોની જરૂર પડી અને પરિણામે માથાના બાલને જોળવા માટે તેલ નાંખવું તે એક બીજી જરૂરીયાત હતી યમ. આ તેલ પણ આરોગ્યશાસ્ત્રને અનુસરીને હોવું જોઈએ. જેથી કરી બાલ ખરી ન જાય-ધોળા ન થાય. આ કારણેજે આપણામાં સાત પડીતા વસાણાનું ધુવેલ અથવા આમળાનું તેલ અને દક્ષિણીઓમાં કોપરેલ પગેરે તદ્દન સાદાં તેમજ, જે ગામડામાં પણ તદ્દન જોછી કીમતે મળી શકે એવાં, વાપરવાનો રિવાજ પડ્યો. હવે એમાં પણ ધોમે ધોમે ફેશને ઘર ક્યું અને ફેન્સી સુગંધીદાર માથાનાં તેલો નવાં નવાં નોકળવા અને વપરાવા મંડ્યા! પરંતુ આપણે જોઈ ગયા કે સાદું તેલ કુદરતની વધુમાં વધુ નજીક હતું જ્યારે આ તેલો માણસને કૃત્રિમતાના માર્ગ પર આગળ ને આગળ ખેંચી જાય છે.

છેવટ સેંથાને સત્તાસ. બાલમાં તેલ નાંખીને માથું જોળવાની ક્રિયા દરમ્યાન બાલને બાંધવાની જરૂર પડે છે જેથી કરી અંબોડાની શોધ યમ. હવે એ અંબોડો લેવા

માટે બાલને બોચી તરફ આગળ જુલોડે. “સોમેટ્રી” જેવી સાદી કલાની નજરે બાલને વચમાં સેંથા પાડી બે બાજુ સમાન બાલ રાખવા એ સાદામાં સાદી વસ્તુ છે. એ સેંથાને ત્યાંથી ખસેડી માથા પર ગમે તે સ્થાને મુકવા, એટલે અંબોડાને પણ ખસેડવો પડે છે અને તેવી જગ્યાએ જાત જાતના ગુચ્છા અને તેને જળવી રાખવા તરેહ તરેહના માંક ને ચીપીયા ને સેંથાની જરૂર પડે છે! સેંથો સેંથો અને એક સાદો અંબોડો એક કાળી હનતી દોરીથી સરતાં હોય તો, પછી વાંકા સેંથા, ગુચ્છા, ચીપીયા, સેંથા એ જાંબી માથાની જરૂરીયાતો વધારવાથી સમયના ભોગ સિવાય બીજા શું લાભ છે તે મારા ધ્યાનમાં તો લેવડું નથી. વળી જે ફેશનના હેતુથી એટલે કે માણસોનું પોતાનો તરફ ધ્યાન ખેંચવાના હેતુથી આ તરેહ તરેહના બાલ જોળવામાં આવે છે તે તો આર્થ નીતિની દૃષ્ટિએ જરૂર વાંકા બરેલું છે. મારે અને આશા છે કે મરવી ગુજરાતજો સોભાગ્યની નિશાની સ્વચ્છ પોતાના ચાંડલા ચોટલાના પ્રદેશમાં ફેશનને આપતી અટકાવી બાલ જોળવાની કુદરતી અને પોતાની અસલી આર્થ પદ્ધતિ જળવી રાખશે.

પગરખાંતી ફેશનો કટલી

ઈસ્ટીઝન (ઈંગ્લેંડ)માં હમણાં પગરખાંતું એક મોટું પ્રદર્શન બરાલું હતું. ત્યાં જુદા જુદા રંગના અને ફેશનના મોજાં ઉપર બાંધવાના ગોઝરો અને જુદી જુદી ફેશનની જોડીવાળાં બેડાઓ મુકવામાં આવ્યા હતા. એ જોડીઓ હવે સેલ્યુલોઈડની પણ બનવા લાગી છે. લગભગ એક દબર ઉપર જાતો રંગુ યમ દશે. ફેશનની પાછલ પશ્ચિમમાં નાજાનો એમ ધુમાડો યાય છે.

x

x

x

-x

x

યુનિયનના એક ગામળે પોતાના પરની નીચે ઉગા રહી બીજા માળે પોતાના બાકને જુમ મારી કહ્યું: “રામાને આવી રેતો જાગે.”

રાગો એટલે રેતકોળનું પરીમાત્ર હશે ?

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: રા. જી. હુ. ખંધીયા.

નોટશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો મટિ નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર મટિ ઠાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે મ = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સપ્તકમાં ગાયન વગડતું હશે તેનાથી પાછલા સપ્તક (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સપ્તક (દીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્કેલ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે. જેમકે: લા (એટલે ખરજનો તીવ્ર ની) અને લા (એટલે દીપનો તીવ્ર રે) વગેરે ની રે
- (૪) તાલનો ઠેકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નિશાની કરવામાં આવશે. જેમકે-લા " લીના-આમાં ' લા ' પર તાલનો ઠેકો અણવો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લખાવવા પડે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને મટિ એવા દરેક વધારાના સ્વર મટિ...આમ ત્રણ મીડા વચ્ચેમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે લા...લી ના (એટલે કે લા. આ..લી. ના એમ સમજવું). મ પ મ મ

મરીખ સાસરં.

(ગરબી)

[રામ માઠ. તાલ દાદરો.]

સાહેલડી, સાચી સાસરીયાની પ્રીતડી
જુડી જુડી મહીયરીયા કેરી રીતડી...

સાહેલડી ૧

લાંગી પુડી એક સાસરાની જુ'પડી
મનથી માનવી રૂઢી
મહોલ મંદીરીયા જાંઝલાના નીર છે
પાલખી પીયરની કુઠી.....

સાહેલડી ૨

હાથી હરમારે ને દીકરી ઘરમારે
શાલે સંસારમાં સાચી
એવા સાસરીયાની પ્રીતના એવા
સાવિત્રિ સતિ ભેગ શચી.....

સાહેલડી ૩

—: નોટશન :—

સા હે" લ ડી" ... સા" ... ચી ... સા સ" રી યા" ની પ્રી" ત ડી"
 સા ગ મ પ ધ ની સા પ ધ મ પ ગ પ ગ સા રે ગ સા
 જી" ... ઠી જી" ઠી મ" હી ય રી આ કે" ... રી" ... રી" ત ડી"
 પ સા સા સા સા પ સા સા સા ની સા ની ધ પ ધ મ ગ
 સા હે લ ડી.

ભા" ગી" વ ... ટી" ... જો" ક સા" ... સ રા" ની યી" પ ડી"
 સા ગ ગ મ પ ધ ની પ પ સા પ પ પ પ ધ સા સા
 મ ન થી ... મા" ... ન" વી ... ર" ... ડી
 સા ની ની ધ પ ધ મ ગ મ પ ધ ની પ

મ્હો" લ" મં દી" રી યા" ઝા" જ વા" ના ની" ... ર છે" ...
 ની ની ની સા રે સા પ સા સા રે ની સા ની ધ પ

પા લ ખી પી ય ... ર ની ... ક ... ડી ...
 ની રે સા સા ની સા ની ધ પ પ ધ મ ગ
 સા હે લ ડી

(ત્રીજી કડી બીજી કડી પ્રમાણે વગાડવી.)

(નોંધ:—જો બ્હેનેને આ કાલમનો લાભ લેતાં કંઈક મુજવણ પતી હોય, અથવા જમને બીજા કોઈ મનપસંદ ગીતો શીખવા હોય તે બ્હેનોએ લખી મોકલવું, તથા જરૂરી ફેરફાર કરવામાં આવશે—જ. કુ. ખં.)

જીવતાં ટાઇમ ટેબલો.

વીમ્બલડન (લંડન) માં ૧૭-૧૮ વર્ષની ઉંમરના બે છોકરાઓ છે.—જોન શીક્ષર અને ડેસ્મન્ડ મેથરલ. ઇંગ્લાંડના કોઈ પણ એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે મોટર-બસ દ્વારા ફેરી રીતે, કયે સમયે જઈ ચકાવ તે બણવા ગાટે એમને પૂછી લેવું—ટાઇમટેબલ જોવાની જરૂર ન પડે. કયા બસ ક્યારે ઉપડે છે; કયાં કયાં બદલવી પડે છે અને કેટલા સમયમાં અમુક સ્થળે પહોંચાય છે એ બધી વિગતો એ છોકરાઓ આપી શકે છે. કયા નંબરની બસમાં બેસવું તે પણ કહી દે. દેશની બસ કંપનીઓના ટાઇમટેબલોનો અભ્યાસ કરી એ બંને જીવતાં-જમતાં ટાઇમટેબલો બની ગયા છે !

આ
એક
સવાલ ?

ખપોરે
કરશે શું ?

સમય	સ્થાન	રામ
સવાર	૬	પ્રાતાંવિધિ, સ્નાન, ચોટલા ચાંચલા,
	૭	વાસણ, પાણી, કપડાં, વાસીદા, પથારી
	૮	જસોઈ
	૯	
	૧૦	
ખપોર	૧૧	ભોજન અને વાસણ અંધાર
	૧૨	
	૧	શું કરશે ? ? ? ? ?
	૨	
	૩	
	૪	
સાંજ	૫	દેવદયાન, દાંતણ, શાક, પાંદડું, લગડાં, બંગડી
	૬	રસોઈ
	૭	
રાત	૮	ભોજન, વાસણ, પથારી
	૯	
	૧૦ થી ૧૧	ઉંઘ આરામ

એક છંદો

મધ્યમ માન

બીજો છંદો

કેટલી બહેનો ખપોરે છે છે : : : : : પારકી નિંદા કરે છે : : પારકા જીવરા બગે છે : બહુ બહુ તે દાંતમાં ન ચોસે એવા બીડીબલીયા છાપાં કે પુરવડો વાંચે છે !	ગૃહકલેશ માંથી એ ઘડી મચ્છુ હાય તો	એ છ કે યાક જતારવા આરામ મેળવવા સારો પાઠ લેવા	ગૃહકાયની ગંભીરતા માંથી ચરવાડી જરા દસલુ હાય તો	કેટલાક મદાપુરે રડીખવે છે :- : આરામ કરી યાક જતારો : ધરકામ, કુટુંબરોવા કરો : સ્ત્રીઓના મંદબોમાં લગે બહુ બહુ તે કેંઈક રેડીઆ લેવો રાખડીય ગૃહકલેશ કરો ને કરાવો !
--	---	--	--	---

“ પુદ્ધિનું ખખર ” વાંચો

એક ખપોરે વાંચી લેશે એટલે દરદીન ખપોરે વાંચવા મન થશે !

એ એક પુસ્તક છે.
તા. ૧-૧-૨૮ ને રોજ
પ્રગટ થઈ ચુક્યું છે.

એ
વળી
શું ?

“ ગુલુમુંદરી ” ના
સંદર્ભે
ગી. જડુરાય ડુ. ખંધડીઆએ
લીમડાના દાંતણ લેવી
મ્હણે બરી કલમ
દાસ્તપરસના કુધપાકમાં
ગોળી બોળીને લખેલું.

દાદા પ્રેસમાં છપાવાં કીમત
તેમના બીજા પુસ્તકો : ૮.૫૦ રૂપિયા
પુદ્ધિનું ખખર ૩. ૧૧
૬ નવી વાતો ૩. ૧૧
રૂબોને પુલ્લા પત્રો ૩. ૧૧
લોકાણવીરની વાતો ૩. ૧૧

અવવાના ઠેઠાણા :

લેખકને ત્યાંથી, નાણાવંદી દાહસ. અર્ધેસર દાવી રડીદ-મુંબઈ ૪

“ ગુલુમુંદરી સર્વાલય ”, ૧૦૫, ખીરાનામ બેકરોડ-મુંબઈ ૪

ખાસ લાભ : આ બહેરખખર ફાળીને તા. ૧-૨-૨૮ સુધીમાં એડિટ મોકલનારને ચાર આના ઝોજા.

સંપાદક: રા. જી. દુ. ખંધડીઆ.

શાલ્યશિક્ષક પ્રશ્ન !

કંકાશાવાતર્તુ' કાશ્ય !

તમને કવિતા બનાવતા આવડે છે ? તમને કવિતા બનાવવાનું બહુ મન છે ? તો
હો, આ રહ્યો વિષય:—

પાત પત્તીના કણથાઓમાં અનેક કારણો હોય છે. તેમાં સૌથી વધારે નજીવું અને રમુજી કારણ શોધી કાઢી નીચેના નમૂના પ્રમાણેના રાદપર ચાર લીટીમાં નાનકડી કંકાશવાર્તાનું કાવ્ય સખી મોકશે.

— ईंकाशवाताना काव्यतो नभूतो.

“ સાંબલ્યું ? નોકરી મળે ત્યારે ભેંસ એક લેશું,

એના દુધ દંડી હાથ મારે પીયરીયે દેશું. "

એવો કહ્યું " જાશ રહેશે મારે માટે ખાસ "

લાં તો સજાનું ! ને જાની પડ્યો મોટો કંકાશ !

પશુમાં પડી એક તકરાર ! ! !

આર. લીટીમાં સોધી વધારે રમુજી કાવ્ય લખી મોકલનારને હનામ આપવામાં આવશે.
ખીલ સારા કાવ્યો પણ પ્રમદ કરવામાં આવશે.

હરિદ્રાધમાં હાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉપાધ્યાની હરિદાસમાં માસિકનાં દરેક શ્રીઆહક તેમજ જે જ્યેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. શ્રીઆહકનાં કુટુંબની શ્રીઆ પણ આ હરિદાસમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો આહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. આહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિદાસમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉપાધ્યાનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે. ટોણ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાખ્યાની-ગેરવ્યાખ્યાનીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટ કાર્ડમાં લખેલા જવાબોજ સ્વીકારવામાં આવશે.

卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐卐

કૃપા— જા. મુ. ૧૨૧, ૧૯૨૮.

માસિકના આદક ન હોય તેવાં કાષ્ઠ બ્હેનો ઉપાશુ-
ની દરિદ્રાદમાં ભાગ લેવા ક્ષમતા હોય તો તેમણે
આ કુપન કાઢીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની
ટીકીટ સહિત ખીચવી. એવી રીતે કુપન માફકનારને
દરિદ્રાદમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

तंत्री, "गुणसुंदरी".

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

છડું છવાયું.

લેખક: રા. "તરંગી"

આ પછી સૌ જાણીએ છીએ કે હિંદમાં બાળ-લગ્ન યાવ છે. ફરવાક અનિવાર્ય સંસ્કૃતિને કારણે પેઢીએ બહી દૂર કરવા આપણા પ્રત્યેક સમજ-દાર પ્રબળન તનત્રોડ પ્રયત્નો કરી રહ્યો છે. મીસ મેથોને એમ લાગે છે કે એ બહીને કારણે હિંદ સ્વરાજ્ય માટે લાયક નથી. પણ તમે બળે છે અને શ્રીમતી લંકા હોલવવા કેમ નીકળ્યા દરો ? એમના પોતાના દેશમાં શું ચાલે છે ? એ બાળ-તનો વિચાર કરવાની એમણે તસ્લીમ નથી લીધી. હમણાંજ "ન્યુયોર્ક ટાઇમ્સ" માં એક તાલે દાખલો પ્રકટ થયો છે, સીક રાહેર-આધવાની એક શ્રીમતી ફેરારન્સ હોને હમણાં પાંચમા ધણીથી છૂટા છડા કરી લીધા, એમની ઉમર ફક્ત ૨૧ વર્ષની છે. પેઢી વાર પાડવા ત્યારે ૧૨ વર્ષની હતી ! અને હજી ફરી પાછાવાનાં છે ! સંસ્કૃતિને શિખરે બેઠા હોવાનો દાવો કરતા દેશમાં આવા બનાવો બને તો હિંદ જવા પરદેશી મુંસરી નીચે ફાળાવા દેશમાં બને એમાં નવાઈ છે ?

અમેરિકામાં છૂટાછેડાનું બહાર દહડે દહાડે તેજમાં આવતું જાય છે. કુધારાનું એ એક મો-રામાં મોહું ચિન્હ દરો ! ૧૯૨૭ માં ૧૧૮૧૮૭૮ લગ્નો થયાં અને ૧૭૫૪૬૫ ના છૂટાછેડા થયા. એટલે કે દર સાત લગ્ને એકનું પરિણામ તલ્લાઈમાં આવે છે પતિ અથવા પત્ની બદલવાની અમેરિકાની આ લાલસાને શ્રીમતી મેથો અનાતિ નહિ માનતાં હોય. હિંદની જેમ ત્યાં છૂટાછેડાના સમગ્ર ન હોત કદાચ પુરો એક ઉપર બીજા લાલત આટલું છતાં હિંદ નાલાયક અને અમેરિકા લાયક !

છગ્ગાંડ પણ બાળલગ્નની બાળલગ્નમાં અમેરિકાથી પાછું ફરે એમ નથી, ત્યાંનો કાયદો કન્યાને ૧૨ વર્ષે અને ઊકરને ૧૪ વર્ષે લગ્ન કરવાની કાયદેસર છૂટ આપે છે. પરિણામે ત્યાં પણ એવાં લગ્નો સારી સંખ્યામાં યાવ છે. આ બહી દૂર કરવા અને કાયદેસર લગ્નવય વધારવા ત્યાંની સીએ પ્રયત્ન કરી રહી છે. એ હદેસાથી તેમનું એક ટેપુ-

ટરાન હમણાં હોમ સેક્રેટરી પાસે ગયું હતું અને ૧૨ બ્લેનોએ આ બાળલગ્ન આંકડાં વગેરે આપી નવા કાયદો ઘડવાનું ફાળુ ક્યું હતું. હિંદની ગરમ આંબોહવાને કારણે કન્યા નાની ઉમરે સૌવર્યમાં આવે છે એવી આપણા બાળલગ્ન-હિમાયતીઓની ફલીલ છે છગ્ગાંડ અમેરિકાના શીતલ પ્રદેશ માટે મીસ મેથો પાસે સાચી-ખોટી કોઈ ફલીલ છે ખરી ?

હિંદની સીએએ હજી જોઈએ તેટલી સ્વતં-ત્રતા પ્રાપ્ત નથી કરી એ સૌ જાણે છે અને સમ-જદાર પુરો તેમને એવી 'સ્વતંત્રતા' મેળવવામાં મદદ પણ કરી રહ્યા છે. પણ જ્યારે મીસ મેથો અને એક નાલાયકી તરીકે જણાવે છે ત્યારે તો ખરેખર એની અક્લ માટે ખેદ યાવ છે. સ્વરાજ્ય કોબલતા યુરોપ-અમેરિકાના દેશોમાં એથી વધારે ખરાબ સ્થિતિ ૫૦ વર્ષ પેઢીની હતી તે એ કહી જાય છે છગ્ગાંડમાં તો અણુમમતી પત્નીઓને તેમના પતિદેવ છોડી વેચી નાંખતા. બહેર બાળ-રમાં પતિદેવ પત્નીનું લીલામ કરતા અને નાણાં લઈ તેને બીજને સોંપી દેતા ! અને તે પણ ૧૫૦-૨૦૦ રૂપિયા જેટલી નછની રકમે ! આવા લીલામ ધણી વખત બનેની મરહુમી યતાં-નવા સાથી મેળવવાની લાલસાએ !

પેરીસમાં હમણાં એક એવો બનાવ બન્યો છે કે જે વાંચી કમકમા આવે. પત્નીઓને મારવાનો કે તેમનું ખૂન કરવાનો ઇલાકો એકલા હિંદના પુર-વોએજ નથી લીધો. જન વરમોન્ડ નામે એક ઇલેક્ટ્રીકલ ઇજનેરે પોતાની પત્નીનું ગળું ફાળી દીધું ! અને પછી તેના શરીરને નિરાંતે બહીમાં બાંધ્યું ! પારાણીની બેરી સાથે એ સાદેબનો બંદવાર ચાલતો બેને પરિણામે આ નિર્દય કામ તેણે ક્યું.

આખરે જેવાં બાળસાહેબ-સેક્રટરી ૧૨ વર્ષની વિધવા બ્લેન-હોલવાના ખાલા-રકાબી ધોનાર ૨૮ વર્ષના રશીઅન સાથે પરણી ગયાં ! કહેવાય છે કે એ જુદીએ ઊકરની મદદથી જીવાન યવાનો અ-ખરો-અજમાવ્યો છે. પણ એમની એ નવી

જીવનની એલે જયો એમ લાગે છે; કારણકે એમના નવા પરિવર્તને લગન પછી તરતજ મેદરનો અકસ્માત થયો છે. બિચારી ફરી નિધવા ન યાય તેા સારું ।

× × ×
 ' મીસ મેચા કહે છે કે હિંદમા તેા માંબાપ લગ્ન ગોઠવી આપે છે-પરણનાર વ્યક્તિઓ એક બીજાને જાણપટી નથી હોતી એટલે એવા લગ્ન સુખી ન જ હોય । આપણાં લગ્નો સુખી હોય છે કે દુઃખી તે તેા એના કરતા આપણે વધારે લાભીએ; પણ એમનાં લગ્નો કેટલાં સુખી નીવડે છે તે તેા છુટાછેડાનાં આકાશ જતાવી આપે છે । પણ એનીજ એક પરિમિતવાસી બ્લેન આપણી એ પ્રયાનો જથ્થાવ કરે છે, કાંસમા એવીજ પરિમિતિ થોડા વખત પહેલાં હતી-હજીયે કેટલાક કુટુંબોમાં દરો. એવા એક આનંદાન કુટુંબની બાધ, એને પરણવા લાયક બેલીકરા છે તે. કહે છે કે " પોતાને શું લેઈએ છે, તેની છાકરાને શું ખવર પડે । ક્ષણિકમોહને વશ થઈ એ હોશી જમે તેણું જાખરું ઉપાડી લાવે તેને બદલે અમજ તેને માટે ચોખ્ખા પસંદ કરીએ એ વધારે ઠીક છે. "

× × ×
 હિંદનાં સ્ત્રીઓ અમજ અને બ્લેમી મનાય છે. એમનાં પરિચયની બ્લેને એમનાથી ઉતરે એવી તેા નથીજ. પરિવેશ થઈ શકવા વસીકરણ મંત્ર દોરા કે ધાગા મેળવવાની છતેલરી રાખનારી ચેલુડીઓ પરિચયમાં પણ વસે છે. એવી બાવડીઓ દોષ ત્યા ધૂતારીઓ પણ બુદ્ધિ ન મૂકે. એવી એક કોઈ મિસિસ આદા પેરફેમેન્ટને મિસિસ ગ્રોડ કાલીન્સન નામે ધુતારી મળી ગઈ. ધર્મજીને વસા કરવાની કાંઈક જુડી આપી તેના પાસે ૬૩ પાઉન્ડની રકમ આરતે આરતે કઢાવી. પણ એ જુડીથી કાંઈ વસ્તું નહિ. એટલે મામતો પોલીસ પાસે ગયા. બીજા એક જમન સ્ત્રીને કેઈ ધુતારીએ પરિવેશ થઈ કરવા માટે તેના કપડાં બાળવાનો ઘરનો જતાવ્યો, પણ કોણ લાજે કેમ, વસા થવાને બદલે પરિવેશ તેા કપડાં જળવાયી થઈ ગયાં ગયાં થઈ ગયાં ।

× × ×
 એક વરંદ ઈંગ્લેન્ડના 'હોડ' મીડ જર્નીલ સ્ત્રીઓની જુરેલા વરીકે વારીકું કરે છે કે તેઓ સ્ત્રી-પાત્ર કામ બનવે છે: ન્યારે બીજા વરંદથી એક આરોપી ચાપી ઉઠાવે છે; " મારો ન્યાય સ્ત્રી જુરેલા પાસે મારે નથી કરાવવો; અને પ્રાપ્ત-જુરેલાજ આરો. " મીડ ગોરોપી બેઈક નામે એા બાજુ

પણ એ આરોપીના અભિપ્રાયને કેમ આપવી જણાય છે. તે કહે છે કે " હું' સ્ત્રીઓ કરતા પુરુષોને વધારે પસંદ કરું છું; પુરુષો વધારે નિષ્પક્ષ હોય છે " કોણ સાચું ?

× × ×
 ૨૧. નવલરામ " સરખું કોપાણું " માં એક સ્ત્રી પાત્ર પાસે " મારા દસવાના હેં'સી દલાર " કહેવાડાંબુ' છે મૂળ એ નાટક કે'ચ લખયી લખાઈ' એટલે એ વિચાર પણ પરિચયનોજ છે. સીનેમા અને નાટકોની નટીઓ તત્તલતવા વીમા કરાવે છે. કોઈની ચાલ, કોઈની આંખો, કોઈનો આગ્રહ મ્હેરો એવું અણમૂલું ધન છે. એ તથ એટલે એની પ્રતિષ્ઠા પાણીમાં-અને ગુજરાનનું સાધન હુલ થઈ જાય. હમણાજ મીસ માથે પોતાના હાસ્યનો ૫૦૦૦૦ પાઉન્ડનો વીમો કરાવ્યો છે. એવું હાસ્ય નજીક વાવ એટલે એને નાટકનો પ્રધાન છેડી દેવો પડે । ગૌરાજ લલગાઓના હાસ્ય પણ બનજી કીમતે વેચાય છે ।

× × ×
 હમણાં હમણાં ઈંગ્લીશ બાદી તરવાની બલે ફેશન થઈ પડી છે. અને તેમાંય રમણીઓ એ દરીદ્રાઈમાં પોલી સંખ્યામાં ઉતરી પડી છે. પેલી લંડનની ટાપીરીસ મીસ ગ્રેઈટરે તેા નવ વાર વરી નાંખી છતાં દરામી વારે તરવા પડી. કાંઈને કાચે બાઈ સાહેબ નિષ્ફળ ગયાં. એક સ્ત્રી ડોનાર મીસ લોખને તેા બધાને મૂખાજ બતાવ્યા. ચોડુંક વરીને હોડીમાં બેસી ગઈ અને સાથેા કોડી દેખ પો ત્યાં પાઉ વરવાનું યાદ હતું. ' ચોડું સોજંદનાયું' કીને ૧૦૦૦ પાઉન્ડનું ધનામલક લીધું. પણ મૂખો એવી કે ભતેજ બધી વાત કહી રીધી અને હવે પોલીસ કોર્ટમાં 'ચોડું સોજંદનાયું' કરવાના ડંડા માટે ધસડાઈ છે.

× × ×
 કલીવલેન્ડના એક પોલીસ કાદાને ફેશ બનવાનો બારે હંડ ચૂકવવો પડ્યો છે રસ્તા પર ફરતાં એક ચોર તેમણે અંધારામાં ઉભેલી એક પાસે જમને એણું તેા સેલે-મજનું એણું એક એકું આનંદ હતી રમું લગું. પોલીસ કાદાએ બન્નેને પકડી લઈને રસ્તાપર અધ્યાત્મવતન ચલાવવા માટે કોર્ટમાં લઈ ગયાં. પેલા બન્નેએ કહ્યું કે " અમે તાલેલમાંજ પડ્યાં છીએ । " પણ " કોન સૂનવાં છે । " ચેલરજીટ બન્નેને છેડી મૂક્યાં અને તેમણે પછી પેલા કાદા ઉપર ઉકમળાવી ફરિયાદ માંડી. કાદાને ૭૦૦ પાઉન્ડનો આંચો વસે ।

સમાલોચના.

શ્રી સ્વાતંત્ર્યવાદ: મૂળ લેખક: પ્રો. એ. આર. વાલીઆ, એમ. એ. અનુવાદક: સો. સદાજિની બહેતા, બી. એ., પ્રકાશક: શ્રી ગુજરાત વર્તમાનસર સોસાયટી, અમદાવાદ. મૂલ્ય: બાર આના.

આ પુસ્તકના મૂળ લેખકના નામથી ગુજરાતનો વાચકવર્ગ અત્યુત્સુક છે પરંતુ અનુવાદક બહેનને તો તેઓ-ખાસ કરીને આ માસિકના વાચકો સારી રીતે ઓળખે છે. પુરૂષ ભવિત સામે બંધ જમાવનાર એ બહેનના વિચારો આ પુસ્તકમાં ઠેર ઠેર દીખાણ રૂપે દેખાય છે. સતત 'વાચન, મનન અને' પ્રયત્ન અનુસરથી પરિપક્વ થયેલા વિચારોનો સંગ્રહ ' પ્રો. વાલીઆએ આ પુસ્તકમાં કર્યો છે અને અનુવાદક બહેને એ વિચારો પોતાની સરેશરી બાનીમાં સાદી અને સરળ ગુજરાતી ભાવામાં ફાળવ્યા છે. જ્યાં જ્યાં તેમને મૂળલેખકના વિચારો સાથે ' તીવ્ર ' મતભેદ છે ત્યાં ત્યાં તેમણે નીચે નોંધ કરી પોતાનું દૃષ્ટિબિંદુ દર્શાવ્યું છે. પ્રો. વાલીઆને એ વિદ્યાર્થી દૃષ્ટિબિંદુનો જવાબ આપવાની તક મળી હોત તો હદાય આપણને એ સવાલો સંબંધી વિરોધ ભણવાનું મળત. અતુવાદક બહેન કહે છે કે " એમની વિરુદ્ધ હું 'આખું' એક પુસ્તક આજ વિષય ઉપર લખી શકું એટલો બોલે માટે મતભેદ છે. " અમે હૃદયથી છીએ કે એ બહેન પોતાના એ વિચારો ગુજરાતની પ્રજાને સત્વર આપે. અમે એ પુસ્તકની આતુરતાથી રાદ નેદરે છીએ કારણકે અત્યારની સીંચોની વડવને એમ આપવા એવાં અનેકવિધ વિચારો અને દૃષ્ટિબિંદુઓની જરૂર છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં શ્રી સ્વાતંત્ર્યવાદી ભાવના પોષે એવાં પુસ્તકોની મોટી ખોટ છે. આ પુસ્તક એ ખોટ કટોકે અંશે પૂરે છે, તે માટે અનુવાદકને અને પ્રકાશકને ખાસ ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

દયાભંજરી (ભાગ ૩ ને): સં. અને મ. રા. જનતાલ અ. બેટા. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦. ગુજરાતનાં ભણીતા જુદા જુદા લેખક લેખિ-

કઓની પચીસ વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં પ્રકાશકે સંગ્રહ કર્યો છે. આમાંની બધી નહિતો ધણી ખરી વાર્તાઓ જુદા જુદા પત્રોમાં અગાઉ પ્રકટ થઈ ગઈ છે. એમાંની એક રા. અડાલતની " માનદાનીને ખાતર " નામે વાત આ માસિકમાં સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૬ ના અંકમાં પ્રકટ થઈ હતી. એ પચીસે વાર્તાઓ શ્રી-જીવનનેજ લગતી હોઈ પુસ્તક ખાસ શ્રીઓને વાચવા લાયક ગણાય. તથા લેખિકા બહેનો-સો. વિમળાબેરી સેતુવાદ, બહેન ચાન્તા મોદી અને સો. બાળાબેરી ઠાકોરની એક એક વાર્તા સીંચો તરફનો મુંદર ફાળો આ પુસ્તકમાં આપે છે. અમે હૃદયથી છીએ કે પ્રકાશક શ્રી લેખિકાઓનીજ વાર્તાઓથી ભરેલા એક આખો ભાગ પ્રકટ કરે. એ ભાગને માટે તેમને પૂરતા સાધન આ માસિકમાંથીજ મળી રહે એમ છે. ઉલ્લા પંદર વર્ષના અરસામાં ગુજરાતની બહેનોએ સાહિત્યના પ્રદેશમાં કરેલી પ્રગતિનો ખ્યાલ એવો ભાગ જરૂર આપી રાકે.

વીરની વાર્તા (ભાગ ૨ ને): બી.જી. આ-રત્તિ. લેખક અને પ્રકાશક: રા. વારાચંદ્ર પો. અડાલત. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦

આ પુસ્તકની ખેલી આરત્તિ પ્રકટ થયે બહુ લાંબો સમય નથી થયો. લગભગ સવા વર્ષના અરસામાં આ પુસ્તકની નવી આરત્તિ પ્રકટ થાય છે તેજ એની લોકપ્રિયતાની સુચારૂ સાબિતિ છે. જુનાવડના રા. નોંધણુનો દલિદાસ આલેખતી આ વીરસમરી વાર્તાઓ વાચકપ્રજાને અત્યંત આદર પામી છે. સંપ્રદાયધે ચિત્રો અને મુંદર જપાઈ સાધની આ આરત્તિ પણ ખેલીની નેમજ લોકપ્રિય ગીવડરો એમ માનીએ છીએ.

મહારાષ્ટ્ર જીવન પ્રભાત: મૂળ લેખક: સ્વ. રમેશચંદ્ર દત્ત. અનુવાદક: રા. નરસિંહભાઈ ઈ. ખટેલ પ્રકાશક: શ્રી પુસ્તકાલય સ. સ. મંડળ વિ. વડોદરા. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

રાજપુત જીવનસંધ્યા: મૂળ લેખક અને અનુવાદક ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

વર્ષો પહેલાં આ બુકને પુસ્તકોનાં સ્વ. નારાયણ હેમચન્દ્રે કરેલાં ભાષાંતરો અમે નાંચેલાં-મૂળ અંગ્રેજીમાં પણ એ નવલકથાઓનો આસ્વાદ લીધેલો. સ્વ. નારાયણની ગુજરાતી ભાષાની તુટી-જો વાચકપ્રતીતી અનુભવી નથી. અત્યારે તેા હવે એ પુસ્તકો મળતાં પણ નથી. એ પરિસ્થિતિમાં અનુવાદકે અને પ્રકાશકે પૂરેલી ખોટ મટે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. સ્વ. રમેશચંદ્રે લેવા લેખની બાની માટે બે મત નથી. રા. નરસિંહ-ભાઈએ પોતાની અનુમતી અને સંસ્કારી લેખિનીથી એ બાનીનો સ્વાદ ગુજરાતી પ્રતને સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં અપારેણ છે. સ્વ. નારાયણના ભાષાંતરો ખરા આ અનુવાદો અનેક દૃષ્ટિએ ચઢીબાતાં છે. કુપકે છપાઈ, મુંદર બાંધણી અને પાનાની સંખ્યા તોઈ હાંમલ જરાય વધારે ન ગણાય.

આરોગ્ય દિશિકા; લેખક: રા. હરરાય અ. રસાઈ પ્રકાશક: રા. ચંદુલાલ મણીવાર પરીખ. મૂલ્ય: સાત આના.

રુપરૂપી એન્કાઇક્લોપીડિયા ઈન્સ્ટિટ્યુટ ટરી કેળવ-નીના ક્ષેત્રના અનુમતીને દાયે લખાયેલું આ પુસ્તક હિન્દીઓના આરોગ્યસિદ્ધાન્ત મટે અત્યંત ઉપયોગી થઈ પડશે. કન્યાશાળાના બીજાથી છઠ્ઠા વેરણ સુધીની જરૂરીનાતો લોકમાં રાખીને સારી અને સજા આપામાં લખાયેલું. આરોગ્ય સબંધી વિવિધ પ્રકારનું જ્ઞાન આપતું આ પુસ્તક લેખકનો ઉદ્દેશ-કન્યાના સુખ અને નિરોગી તરી યોગ્ય જુદિલ્લી નીવડે તે-સર્વાંશે સફળ કરશે. અમે તેા માનીએ છીએ કે મોટી હમમરની-પરણેવી બહેનો પણ આ પુસ્તક વાચશે તેા તેમને અને તેમના કુટુંબને ધણે લાભ થશે. ઉપયોગિતાના પ્રમાણમાં પ્રસ્વસ્તું મૂલ્ય નહતું છે.

ધર્મપત્રની: લેખક અને પ્રકાશક: રા. માવજી દામજી સાહ. મૂલ્ય બે આના.

રાજર્ષી કવિ ભદ્રમંદરીના " કથિંયુ મંત્રી " ગ્રંથોંથી સાર થતા શ્લોકના આધારે આ પુસ્તક રચાયું છે. લેખકે એ શ્લોકના પ્રાયેક ચારણ ઉપર એક એક પાઠ લખી તે સ્પષ્ટપણે અને લંબામુથી સમજાવ્યું છે. પણ ૧૪ પાનાના પુસ્તક મટે એ આનાની હાંમલ વધારે લાગે છે.

સાહાર સ્વીકાર (૨) મુંદર રંગીન કેલે. નંદર અને ઇલેક્ટ્રીક ચેટ: મેસર્સ આર. વનમા-ળીદાસની કંપની. (મુંબાઈ ૨) તરફથી. હુંક સમ-ધમાં પ્રમાણિકપણે પ્રસેવરનો ધણો જમાવનાર આ કંપનીના સાહસને અમે વધાવી લઈએ છીએ. મે. ત્રિપાઠી કંપની પછી માદકાને આવી ભેટ આપનાર એ પહેલાજ છે. (૨) જાલસાત્રિય ત્રિ-માસિક: તંત્રી રા. કેશવપ્રસાદ જા. દેસાઈ. વ. ૨૦; અંક ૪ થી (૩) જ્યોત્સના. (ત્રિમાસિક): હસ્તાલિખિત પત્ર. તંત્રી: રા. યજ્ઞેશ અને રા. ગણેશ આ કાવ્યાંક કોણ પણ શિષ્ટ માસિકને શોમારે એવા નહીંતા લેખકોના કાવ્યોથી બચે છે. (૪) દેવોદેવ: નેરોબી-આફ્રિકાથી પ્રકટ થતું અંગ્રેજી-ગુજરાતી સાપ્તાહિક (૫) હિન્દુ (સાપ્તાહિક): તંત્રી: રા. શી. રે. જોષી, સુરત. વ ૧, અંક ૧૨ વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૬) શુદ્ધ સનાતન પંચાંગ પ્રકાશક: રા. ઠા. બાલાભાઈ તાપીદાસ, સુરત. ૧૦૦ નકલના રૂ. ૧-૬-૦ (૭) સાહિત્યસરો: તંત્રી: રા. મુંદરજી પંડ્યા. પુ. ૨; અંક ૬-૭ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦ (૮) સુષક: તંત્રી: રા. વિદુલદાસ નારણદાસ વ. ૨; અંક ૧-૩ વા. લ. રૂ. ૧-૦-૦ (૯) જાગૃતિ: તંત્રી: રા. " જદાગીરી " પુ. ૧; અંક ૧ થી. વા. લ. રૂ. ૨-૮-૦ (૧૦) પ્રયત્નરેક: ૫. સ્વામી ધર્માનંદજી પુ. ૪; અંક ૧૧ વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૧૧) સમાજસેવક: બ્ય: રા. ગો. હી ઠાકર. વ ૪; અંક ૬. વા. લ. રૂ. ૧-૪-૦ (૧૨) ચરોદા: તંત્રી: રા. મ. ન. દોરણી અને રા. દ. લ. ઠાકર વ. ૧; અંક ૨ વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ (૧૩) વનિતાવિદ્યાન: તંત્રી: શ્રી બાલ-ગોરી મુન્શી અને શ્રી. શિવગોરી ગજજર. વ ૧૬ અંક ૮ વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૧૪) શ્રી સેજના વ્યાયાસ મંદિરનો રીપોર્ટ: પ્રકાશક: રા. અ. પુ. પટેલ, મંત્રી, (૧૫) શ્રી સેજના સા પુસ્તકાલયનો રીપોર્ટ: (૧૬૨૬-૨૭) પ્રકાશક: રા. ઇ. ડા. પરીખ અને રા. અં. પુ. પટેલ. મંત્રીઓ (૧૬) વિદ્યાભાવના ઉપશાળાનો રીપોર્ટ સોમ્પના (૧૬૨૬-૨૭) પ્રકાશક: રા. ઇ. ડા. પરીખ મંત્રી (૧૭) શ્રી મહા આશ્રમનો હેવાલ (૧૬૭૭ થી ૧૯૮૨). પ્રકાશક: ર. સાહ સિંહ દેવચંદ, મંત્રી.

ગુણસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુંઝવણ
અહીં પુકો.

સંપાદક:
જહેન નયોતરના
શુકલ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે.
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

એક જહેન પૂછે છે:

“ કાંઈ પુરુષનામાં ધરકામ કરવાની આવડત
અને લાયકાત હોય; તે પુરુષની પત્નીનામાં
જ્ઞાન કામ કરવાની આવડત અને લાયકાત
હોય; તેા લેખણે પોતપોતાનો સંકલિતો
વપયોગ કેવી રીતે કરવો ? ”

જવાબ: બેઉ સલાહસંપન્ન આવવા મુશ્કેલી હોય,
અને પોતપોતાને અનુકૂળ કામ કરવાને રાજી
હોય તેા સ્ત્રીએ જ્ઞાનનાં કામો કરવાં, અને
પુરુષે મૃદબળવસ્થા કરવાનું સ્વીકારવું. પણ
એમાં એક મુશ્કેલી નહીં. એ સ્ત્રી પુરુષે
‘ સંતતિ નિયમન ’ ના સિદ્ધાંતને ચોરસપણે
આચારમાં ઉતારવો પડે. નહીં તેા ‘ માતૃત્વ ’
અને જ્ઞાનનો ધણો એ કામ સાથે કરવાં
શ્રીને જરા અપરાં પડે ખરાં; કારણ કે કુદ-
રતના કુર નિયમેમાં લાયકાત ન-લાયકાતના
પ્રશ્નને અવગણ્ય નથી.

એક જહેન:

“ આ બધાં માસિકાના વંત્રીઓ અને એમના
લેખકો શું સમજવા હશે ? ”

જવાબ: હા, અમે જાનવને સુધારવા નીતિયા
છીએ. કેમ આટલો બધો રોય ? તદ્દમારે
એમના વિરુદ્ધ કંઈ કહેવાનું છે ?

કાઠીઆવાડથી એક બાઈ:

“ મ્હારી આંખો નળણ છે, મ્હારી સ્ત્રી
અનપદ છે; છવનનો આનંદ હું છી રીતે
મેળવું ? ”

જવાબ: અસીધા. છવનના બન્નેવ વસ્ત્ર
મિત્રો મનમિત્રે તદ્દમને નવવા મળ્યા છે.

વિધિની એ બધ સુધારવી અશક્યજ હોય,
તેા તેા હવે મંજરા અથવા એકવારો લઈને
“ આંખ વિના અંધારું દે, સદાય મ્હારે આંખ
વિના અંધારું ” ગાવા ગાવા મુરદાસની નમ
હરિમંજન કરવા મંદી પડેા. પ્રજામંજિની
વાલેલી તદ્દમારા શુભ છવનમાં કેંઈ બોર
અનંદ આપશે.

સુરત: એક જહેન:

“ ફાલ્ગુની પ્હેનો નિત્ય ‘ જનક ’ પઢેરે છે,
દોશા પ્હેનોના હાથ પર સદાય મેંદીથી રંગેલા
હોય છે. શુજાતની કુંડીઓ એ પ્રમાણે ન
કરી શકે ? ”

જવાબ: શા માટે ન કરી શકે ? મંજરું અને
મેંદી એ બન્ને, સોમાચનાં અને શુજારનાં
ચિન્હ છે. એ શુજાર તદ્દમે નિત્ય ધારણ કરેા
એમાં કોઈજ વાધો ઉઠાવી ન શકે. પણ
મેંદીથી રોતલા રાત્ર કમળ સમા તદ્દમારા
સુંદર પગને છુટ મોખમાં સંતાડવાનું પાપ
ન કરેો !

વડોદરા: એક જહેન:

“ બીલાડી પાણું કે ચોપટ ? મ્હને એજ
જમે છે. ”

જવાબ: એમાંનું જમે તે એજ પાળજે, નહીં તેા
રસડું પડશે.

અમદાવાદ: એક જહેન:

(૧) “ યદને લીધે ધરીરની ચામડી ફાટી
બચ દેનો રોા ઉપાય કરેા ? ”

જવાબ: એટલો વજન સાગુને સંભાળવી જમા

મુખી દેવો, અને તેજ ચાળીને ન્હાવું. જરૂર પડે તો ચણાનો ઘોટ ચાળવો.

(૨) ' ચામણુ' શી રીતે મેળવવું ? "

જવાબ: તાણું માખણ લાળીને ઘર થી બનાવી લેવું.

એક બાપ:

" મહારાં ' ગૃહદેવી ' (૧) નું મરજ બહુ તપેલું રહે છે. મહારાં રહેજ પછ વાંઘ યતાંજ એ દરરોજ-સાદી સાપ.માં જેને " માર ' હી શકાય એ વિધીથી-મહારી પૂજ કરે છે. આ મહારી ' આપવિતી ' હું કયાં કહું ? માસિકામાં લખું તો લોકો મને ' નમાલો ' કહે; મિત્રોને કહું તો તેઓ મહારી હાંસી કરે; આ મહારાસંકટમાંથી ઉત્તરવાનો માર્ગ ખતાવરો ? "

જવાબ: માર્ગ સહેલો છે. " બલરમાં ભઈ છું " કહીને ઘર-કુદંબ હાડીને ચઢવા ભજો. દરર પાધરો દરો તો ફેંક વખતમાં મામલો મુધરી જરો. એક ગૃહસ્થે આ માર્ગ મદલ કરીને સંસાર મુપાર્થી દતો એમ કહે છે. પ્રધાન અનભાવવા જેવો છે, સફળતા મળે તો સારું; નહીં તો આમ પણ છે શું કે જવાલું હલું ?

એક બાઈ:

" એમ લગ્ન રાત્રે કહી શકાય ? "

જવાબ: ત્યાં આ પ્રશ્ન પૂછવાપણું ન રહે તેને ।

એક ઇહેન: મહારી સાસુ કકંયા છે. મહારા પતિ એન્યુએટ છે, પણ માતાની આજ્ઞાવિના પાણી પણ પીતા નથી. મને પીએર જવાની મના છે. જોઈએ કે બારીએ ભઈ તો મહારી પાછળ ફાઈને પણ ચોક્કી પહેરા કાવમ હોય. મને મેરભરીને ખવાડતાં નથી, પહેરવાને પૂરાં લૂગડાં મળતાં નથી; આ દુઃખે કદાચ મહારં મ્હોં વ્હીલું પડે તો મને ગાળોથી વાંધી નાખે છે. કાઠ આપ્યું હોય તેની સાથે એક અક્ષર પણ બોલવાનો મને હુકમ નથી; છતાં તેમની આજ્ઞ મહારી સાસુ ને નહુદ " વહુ તો છેક રોડ નેથી છે " એમ મહારાં દેખવાં કહે છે. આ જીવન હું કેવી રીતે છલું ?

જવાબ: ઇહેન ! " સો દહાડા સાસુના તો

એક દહાડો વહુનો " એવી કહેવત છે તે ભજો છો ને ? ધીરજથી સંકટ ખમો, સાસુના હાથ ચાવરો નહીં અને ખાટલે પડરો ત્યારે ત્હમારી સહનરીલતાનો કિંમત અંકારો અને એજ સાસુ ત્હમારી પુરામત કરશે. નહીં તો ચમત્ક્રમને તો એમનાથી થે પાછા ડેલાવાનો નથી એ વિચારતુ આજ્ઞાસન લેજો । ।

એક ઇહેન:

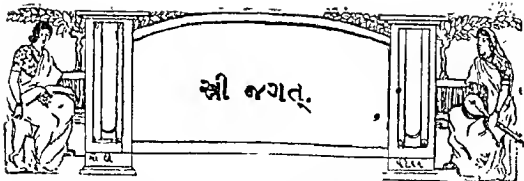
" ગરોળીની મને અત્યંત મ્હીડ છે. મહારા ધરમાં જ્યાં ભઈ ત્યાં ગરોળી દેખાય. કાલે મહારા પગતજે છું દાઈને એક ગરોળી મરી ગઈ. આ વાત એક ઘડી બહાલી નથી; મને પળે પળે કમકમા આરે છે, મહારો એ પગ હું આથેને આથો રાખું છું-ભણે એ પગજ મહારો નથી; ખરેખર એ પગ હવે મને વમતોજ નથી-શું કાં ?

જવાબ: એકજ જવાબ છે, પગ કપારી નાખો ।

વડવાણુ: એક ઇહેન:

" મહારા પતિ કવિતાતુ સાર જ્ઞાન ધારે છે સ્ત્રીજાને માન આપવું, સારી રીતે શખવી, એવું બધું કવિતામાં તો માને છે. પણ એજો થોડે જીવનમાં બિધી લલકુંજ કરે છે, અને એટલો જીવમ જીલે છે કે સ્ત્રી કાઠ રીતે સહન કરી રોકજ નહીં. છેવટે સ્ત્રી મારર બની પાંચ વરસથી પોતાના ચણ બાળકને લઈને પિયરમાં રહે છે. હવે પતિ વિનંતીપત્રો લખે છે કે " હું આવ, મહારી જરા પણ ભૂલ ધમજ નથી. " તો પછી સ્ત્રીએ શું કરવું ? "

જવાબ: ઇહેન । તમારી દર્શકવ સત્ય હોય તો તમારા પતિએ એ માટે સશ્માવું ભઈએ. પણ આ પાંચ વર્ષના ગાળામાં કદાચ એમને પોતાના વર્તનને માટે પશ્ચાતાપ થશે હોય એ બનવાભજ છે. ત્હમે એક વખત એમની વિનંતી સ્વીકારીને અનુભવ લઈ જુઓ તો સારું. બાળકના માતાપિતાએ તો અંજત મતલોરોને બાળુએ મુકીને બાળકના હિતને માટે પણ સહજીવન ગાળવું જરૂર છે, અને એ સૂત્ર ત્હમે બેઠ જુલ સ્વીકારો તો કદાચ જીવમનો અંત આવવાનો સંભવ છે.

હિન્દ.

સમતોલપણું જળવો: મિસિસ ડીઆના વોટ્સે મુંબઈ યુનીવર્સિટીના હોલમાં ત્રણ બાથરૂઆપી શરીરની દરેક હીલચાલમાં સમતોલપણું કેમ જળવડું અને તે દ્વારા સારીરિક અને માનસિક યક્તિ કેમ વધારવી તે બતાવ્યું હતું. આ પ્રસંગના લીધેલા ફેટા-ચિત્રો અને આ અંકમાં પ્રગટ કર્યા

નીચેલા કમીશનમાં એક પણ દિલ્લીની નીમણુંક નહિ કરી હોવાથી બ્રિટિશ સરકારના એ કાર્યની સખત ચબ્દોમાં ખખર લીધી. પૂનાની શ્રીએએ પણ એક સભા બસી કમીશનને બોલાવેટ કરવાનું નહેર ક્યું હતું. વીએન્સ છન્ડીઅન એસોસીએશને પણ કમીશનનો વિરોધ કર્યો છે.

કેળવણી પરિષદો: દિલ્લીમાં ફેલુઆરી માસમાં

શ્રી-કેળવણી પરિષદ—મુંબઈ.

છ, તેમણે બતાવેલી કસરતો, સવાર-સાંજ થોડી થોડી મીનીટ કરાચી શરીર વડુસ્ત અને જળવાન બને છે.

કમીશનનો વિરોધ: મુંબઈની રાષ્ટ્રીય શ્રી સમાજના આગ્રમ હેઠળ તા. ૨ જી ડીસેમ્બરે શ્રી સરોજિની નાયડુના પ્રમુખપદે મારવાડી વિદ્યાલયમાં મળેલી શ્રીઓની સમાજે મીસ મેથેના બદનક્ષી-બર્ચી પુસ્તકને વખોડી કાઢ્યું હતું. અને હિંદના રાજ્યવંત્રમાં મુધારા સૂચવવા ઈંગ્લાંડની સરકારે

અખિલ હિંદ શ્રી-કેળવણી પરિષદ બરાવાની છે તે પ્રસંગની તેયારી કરવા અને યોગ્ય પ્રતિનીધિઓ મોકલવા દેશના જુદા જુદા પ્રાંતોમાં ડીસેમ્બર માસમાં પ્રાંતિક પરિષદો બરાઈ હતી: (૧) મુંબઈમાં મીસ મૃણાલીની ચટ્ટોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે મલબારી મેમોરીઅલ હોલમાં; (૨) પૂનામાં મિસિસ સરલાબાઈ નામકના પ્રમુખપદે સેવાસદન હોલમાં, (૩) કરાંચીમાં મિસિસ મહેતાના પ્રમુખ પદે (૪) મદ્રાસમાં ડૉ. મધુબક્ષી રેડીના પ્રમુખ

પદે: (૫) મદુરામાં સૌ કમલાદેવી ચંદ્રોપાધ્યાયના પ્રમુખપદે; (૬) રાજમહેન્દ્રીમાં બેનમ મુલ્તાન અમીરદીનના પ્રમુખપદે, વગેરે સ્થળે એ પરિપદો ભરાઈ હતી. દરેક પરિપદે સ્ત્રી-કેળવણીના પ્રયત્ન સાથે સંબંધ ધરાવતી બાબતો વિશે ઠરાવો કર્યા હતા.

વનિતા વિદ્યામ ટૂંકીએ કાલેજનું ૧૯૨૭ નું પરિણામ આ પ્રમાણે લહેર થયું છે: ૧ હું વર્ષ સીનીઅર ક્લાસ; શ્રી ચાન્તાબેન બ્યાસ; શ્રી તેલ-

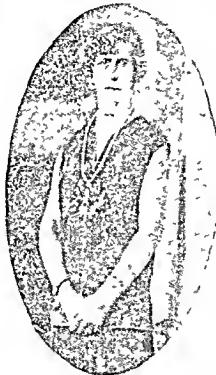
મીના ઉનવાળા; શ્રી. માણિકબેન દોડીઆ; શ્રી. વિજયબેન દેસાઈ; શ્રી રતનબેન કક્કર; શ્રી વિજયબેન મહેતા; શ્રી સતીકબેન ઝોડા. શ્રી સુશીલા સોલંકી; શ્રી ફની નાગલા; શ્રી માણિક પસ્વાળીઆ. શ્રી ચારદાબેન શાહ, ૨જી વર્ષ સીનીઅર; શ્રી ભાગીરથી હુગલે.

મારવાડી સમાજ અને બાળકલ્પ: કલ્પના માં એક સભા ભરી મારવાડી કોમે રા. સ્વા. ચારદાના ખરડાને ટેકો આપ્યો છે. એક બાળકલ્પનો તેમણે વિરોધ કર્યો અને તે એ કે કાયદાએ ઠરાવેલી લગ્નવય કરતાં ઓછી વયે લગ્ન થાય તેા

તે ગેરકાયદેસર ન ઠરાવવું. મુંબઈની મારવાડી વેપારી મંડળીએ પણ એજ બાળકલ્પનો વિરોધ કર્યો છે. કારણ કે એથી નિર્દોષ બાળકોના વારસાના હક્ક ઉપર તરતપ પડવાનો ભય રહે છે. તેમણે ૧૦૦૦ રૂપીઆ ફંડની યા એક માસની કેદની સજા કરવાની સૂચના કરી છે. દેશના અનેક સ્ત્રી મંડળોએ પણ એ ખરડાને ટેકો આપ્યો છે

વેરચાવૃત્તિ દૂર કરે: મુંબઈમાં પેટેલો વેરચાવૃત્તિનો સરો દૂર કરવા માટે ચોગ્ય કાયદો પસી

અમલમાં મૂકવાનું સરકારને દબાવુ કરવાના હેતુસાથે મોટી સભા સર પુરુષોત્તમદાસના પ્રમુખપદે કા. જ. હોલમાં મળી હતી. આ પ્રસંગે ભાગીતા સ્ત્રી પુરુષોએ બાપણો કરી એ બહી કેટલી બધી પ્રસરી છે તે બતાવ્યું હતું. સરકાર એ બહી દૂર કરવા જરૂરી કાયદો પસરી એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. આ ધંધો વૃત્તપ-અમેરીકામાં પણ મોટા પાયા ઉપર ચાલે છે અને પ્રજાસંધ તેને નાખતું કરવાના પ્રયત્નો કરી રહ્યો છે.

પ્રી.સેસ વીક્ટોરીઆ

૬૨ વર્ષની ઉંમરે પરણનાર કેસની બહેન.

અરુધાનિરતાનના રાણીને તા. ૧૬ મી ડીસેમ્બરે મુંબઈની સ્ત્રીઓ વચ્ચે માનપત્ર આપવાનો સમારંભ પ્રીન્સેસ મેરી હાથખાનામાં ઉજવાયો હતો. આ પ્રસંગે લગ્નમંત્ર ૧૦૦૦ મહિલાઓએ હાજરી આપી હતી. ના. શેડી આગાખાને માનપત્ર વાંચ્યું હતું અને ના. રાણીએ તેના પુસ્તકમાં જવાબ વાળતાં પોતાને મળેલા આવકાર માટે આભાર માન્યા હતા.

આવિકાશ્રમ: શ્રી

ર. ર. આવિકાશ્રમને વાંચીક સમારંભ સો સગુણબાઈ સુરજમલના પ્રમુખપદે ઉજવાયો. આ સંસ્થા નૈન સાધ્વી

શ્રીમતી મજનબહેનના સ્વયં પ્રયત્નોને પરિણામે સુંદર કામ કરી રહી છે. સઘવા, વિધવા અને કન્યાઓ મળી ૩૫ બહેનો એના હાથ લે છે કાયમ ફંડ ઓછું હોવાથી તે વધારવાની જરૂર છે. દાનવીર બહેનો જરૂર હાથ લંબાવે.

ગૃહસણુગાર: થંદા રામચ કન્યાશાળાના ઉત્સાહી શેડી સુધી. મીસ નવાબબાઈ કોન્સ્ટેન્સના આમન્ત્રણથી લંડનની ડેલીસન મેન્સ. ૬૫નીના પ્રતિનિધિ મી. ડાન્ડેએ એ શાળામાં આવી કાજલ

અને મીણમાંથી જુદા શણ-
ગાર માટેની જુદી જુદી
વસ્તુએ કેમ બનાવી શકાય
તે બતાવું હતું. આ પ્રસંગે
શાળાની કન્યાઓએ બનાવેલી
કેટલીક સુંદર વસ્તુઓનું
પ્રદર્શન પણ બધું હતું.

સીનેમા માટે: સીનેમાના
લઘોમ સંબંધી તપાસ કરવા
નીમાયલી કમિટિ સમક્ષ કેટ-
લીક નણીતી મહિલાઓએ
પણ જુવાની આપી છે.
યુરપ-અમેરિકાથી હિંદમાં
આવતી ફીલ્મો નીતિને નારા
કરનારી હોય, એ સંબંધી
એકસી રાખ્યો એક સી-
સેન્સર નીમવાની સૂચના
શ્રીમતી મૃણાલિનો ચટ્ટોપા-
ધ્યાએ કરી હતી.

સુરેલીમ શિક્ષકોએ
માટે: ગ. શેઠ રહીમનુજલા
કરીમખાનના સ્મરણચિન્દ
તરીકે મુસ્લીમ શિક્ષકોએ
તાલીમ આપવા માટેની એક
અતિ ઉપયોગી સંસ્થા સર
જુલામહુસેન હિદાયતુલ્લાએ
ખુલ્લી મૂકી હતી. આ સંસ્થા
માટે મહુમના મોટામાઠ સર
મહમદખાનએ રૂ. ૨૦૦૦૦ નો
રકમ આપી છે.

ઘોડીઆ માટે: અમદા-
વાદની મીઠામાં કામ કરતી
મજૂર બહેનોના બાળકોની
સંભાળ માટે વીમેન્સ કાઉન્સિલ
ઘોડીઆ તરફથી રાખ-
વામાં આવે છે. આ ખાતાના
લાભાર્થી બરાબ લાઈફ
સેવમાં યોગેના સર્વ કામનાં
સીપુરોએ પધારી ઉત્તેજન
આપ્યું હતું. મિસિસ હીરા-

ગીસા દો ગી ખીન
રંજન હાથકાટના મહાનિસ-૨૭/૨૨.

લાલ ત્રીકમલાલે એ સેલ
ખુલ્લું મૂકતાં રૂ. ૨૫૦ ની
રકમ આપી હતી; અને સર
કુસ્તમજીએ રૂ. ૫૦ આપ્યા
હતા. આ સ્વચ્છ સેવા માટે
વીમેન્સ કાઉન્સિલને અને ખાસ
કરી તેનાં સેક્રેટરી લેડી વિલા-
બ્હેન નીલકંઠને ધન્યવાદ
આપીએ છીએ.

સંકટચરતોની સહાયે:
જુજરાતના જલપ્રલય સંકટ
નિવારણ માટે માન રા.
પટેલ ખોલેલા ફંડમાં પોતાનો
દાનો આપવા માટે બેંગ્લો-
રની મહિલાઓએ બે સમારંભો
યોજ્યા છે. આ સમારંભમાં
સંગીત અને નાટ્ય પ્રયોગોનો
રસિક હારકમ રજૂ થશે.

સંદુરની રાણી: સંદુર
રાજ્યના મહુમ રાજકર્તાના
માણ પછી તેમની ગાદી કાને
આપવી તેનો વિચાર બ્રિટિશ
સરકાર કરી રહી છે. તેમને
ફરજંદમાં એક દીકરી હતી,
એ રાજકુમારી આકાસાહેબાને
સંદુરની રાજકર્ત્રી રાણી
બનાવવી એવી રાજ્યની
પ્રજાની ઇચ્છા છે. વીમેન્સ
કાઉન્સિલ એસોસિએશનના
મંત્રી મિસિસ કઝીન્સે પણ
એ માટે દબાણ કરનારો એક
પત્ર ના. વાયસરાયને લખ્યો છે.

માતા, મિત્ર અને
પરિચારિકા: મ. ગાંધીજીએ
સીંચાણમાં એક સ્થળે ભાષણ
આપતા મા. કસ્તુરબાઈનો અ-
ત્યંત પ્રશંસા કરી હતી. ગાં-
ધીજીનો માતાના સ્વર્ગવાસ
આદ મા. કસ્તુરબાઈએ માતાનું

અને મિત્રનું સ્થાન સંભાળ્યું છે અને તેમની સુશ્રુષા કરવામાં અથાગ શ્રમ વેઠ્યો છે.

સતી: ખેલાંની સેતીના પોતાના શરીરમાંથી અગ્નિ પ્રકટીતો એવી વાદો આપણે વાંચી છે. એવો એક બનાવ પટણા જિલ્લામાં બન્યાનું કહેવાય છે. સિદ્ધેશ્વર શર્મા નામે ૨૧ વર્ષનો સુવાન બ્રાહ્મણ ગુજરી જતાં તેની ૧૭-૧૮ વર્ષની સુકુમાર પત્નીએ સતી થવા ઇચ્છ્યું. કહેવાય છે કે ચિતા પણ સતીના સ્વયંભૂ અગ્નિધીજ સજ્જા, પણ પોલીસે તેને બળતી અટકાવી. બાઇ બે દિવસ પછી જેલમાં ગુજરી ગયું પોલીસ સગાં-એ હંપર આપણાતમાં મદદ કરવાના આરોપસર કેસ ચલાવવા ઇચ્છે છે.

જહાનુર

છોકરો: કલકત્તાના નત્તનબજારમાં મેં એકાએક આંખ ફાટી નીકળી. એમાં દસ મરદો

ત્રણ સ્ત્રીઓ અને પાંચ છોકરાં સ્વાદા યજ્ઞ ગયાં. બધાં લયવાં હત્યા અને આજ હડપથી પ્રસરી હતી. ફેરલાક બચવા માટે કુદી પડ્યાં હતાં. એક બહાદુર બાળક પોતાની જાદુ માતાને ઉંચકી બહાર લાવ્યો હતો. મુંબાઈમાં રા. જયકરના ૧૮ વર્ષના પુત્ર જ્યપાર્થે એવીજ રીતે અકલકોટ લેનમાં આજ લાગેલા ધરને ત્રીજા મજલે જઈ એક સાત વર્ષના

બાળલગ્ન પર મંડી (પંબળના) રાજ્યમાં પણ અંકુશ મૂકનારો એક કાયદો થોડા સમયમાં ઘડાશે. આ રાજ્ય એવો કાયદો સત્વર અમલમાં મૂકે અને બીજા દેશી રાજ્યો પણ એ બાબત જલ્દી હપાડી સ્થે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

છોકરીમાંથી છોકરો: પંબળના લશ્કરી પાણીનાં થોડા વર્ષ પર એક મેજરની ૧૮ વર્ષની પુત્રીને મદાની રમતગમતોમાં સંજ્ઞાથી માગ હતી એક ઘણા અજબ થતા. તેને પુરોગાની સોબત ગમતી નહિ; તેને બદલે બે છોકરીઓ સાથે તે વધારે હળી ગઈ હતી. એક દિવસ તે બિમાર પડતાં હોસ્પિટલને બોલાવ્યા. હોસ્પિટલે તપાસને બંદે જણાવ્યું કે તે છોકરી તરીકે પણ છાત્રો છે એ છોકરો પાંછળથી પેલી બે સખીમાંથી એક સાથે પગથા દતો.

લાંબાવાળની તરફેણમાં

હંભાવાળ માટે વિરોધ દર્શાવતી બે અમીરવર્ગની બાલિકા.

બાલુ રજપૂત: કાયદોની બી. એલ. ની કોમીની પરીક્ષા પસાર કરનાર ખેલાં બમોંજ બાઈ હો મી ખીનને રજુન દાહકોટની જોરીછનલ સામડ હપર મદદનીય રજપૂત તરીકે નીમવામાં આવ્યાં છે. આ જોહો ખેલીજવાર દિંદમાં એક મહિલાને મળે છે. આપણી મુંબાઈની દાહકોટે એનું અનુકરણ કરી મીસ મીમાં વાતાને એ પરો એક

એશિયા.

ટેપ્ટેશન: પૂર્વ અને પશ્ચિમની સ્ત્રીઓ પરસ્પર એક બીજાના નિકટ સંબંધમાં આવે અને પોતાની જાતિ માટે સાથે મળી કામ કરી શકે એવા ઉદ્દેશથી ત્રણ મહિલાઓનું એક મંડળ ચીન ગયું છે. ઇંગ્લાંડથી મીસ એલિથ પાઇ, ફ્રાંસથી માદામ ટ્રેવે અને અમેરિકાથી મિસિસ ગ્રોવર ક્લાર્ક-એ ત્રણ મહિલાઓનું એ મંડળ બન્યું છે.

યુરોપ.

આફ્રીકાથી યુરોપ: થોડા સમય પર ઇંગ્લીશ ખાડી તરીકે જનાર લંડનની ટાઇપીસ્ટ મીસ મર-સીડીય ઓટલ ઉત્તર આફ્રિકાના કિનારેથી બ્રમ્સે સમુદ્રમાં ઝંપલાવી તરતી તરતી યુરોપમાં સ્પેનને કિનારે આવવાનો પ્રયત્ન કરવા ઉઠ્યો છે. બે કિનારા વચ્ચે અંતર ફક્ત સાત માઈલનું છે પણ પાણીના વહેણને લીધે એને ૨૭ માઈલની મજલ તરવી પડશે. આ પ્રયત્નોથી મળતી પ્રખ્યાતીને પરિણામે તેણે બે સીનેમા ફીલ્મમાં ઉતરવાનો કબજો પણ કર્યો છે.

ઉમેદવારી: માલ વડા પ્રધાન મી. લાઇડ

ન્યોજના પુત્રી મીસ મેમને વેલ્સના એક વિચાર માંથી પાર્લામેન્ટના સભાસદ તરીકે ઉમેદવારી કરવાનું નહોતું હતું છે. પિતાની સાથે તરીકે રહીને એ બંને રાજકારણને સારો અનુભવ લીધો છે.

પતિને: વારસો: થોડાં એલ્યોડન, મદ્રુમ થોડાં હાંબાજના પ્રેમપુત્ર સાંચ એન્ડ વર્ક્સ સભાસદ તરીકે ચુંટાય અત્યાર કુપી દિવાને આમમાં બોલાવવા દવા. તેમના પિતા થોડાં હાંબાજના મુન્નુધી એ પદ થોડાં એલ્યોડને મદ્રુમ.

પરિણામે અમીરોની સભામાં બેસવાની તેમને ફરજ પડી. દિવાને આમમાં તેમની ખાલી પડેલી જગ્યા માટે ફરી પેટા ચુંટણી થતાં તેમની પત્ની સૌથી વધુ મતે ચુંટાયાં છે. પતિનું સ્થાન સંભાળી સેનાર એ મહિલા પાર્લામેન્ટમાં દાખલ થતાં સૌ સભાસદોની સંખ્યા કુલ સાતની થઈ છે.

જોડાયલા ખાળકો: લંડનની સેન્ટ થોમસ હોસ્પિટલમાં એક બાળકે બે દીકરીઓને જન્મ આપ્યો. એ બેનાં શરીરનાં બીજાં બધાં અવયવો

જુદાં છે, ફક્ત પેટ આગળથી તેમનાં શરીર જોડેલાં છે. એક વડુંબુલ અને મજબુત છે, બીજા શરીરે નબળી છે. બોપરેશન કરતાં એકજ બચે એમ લાગે છે.

લગ્ન માટે દોડા-દોડી: બોલ્ડેમની સિ-સાજ કમિટીએ એવો કસબ કર્યો છે કે ને સિસિકાઓ પાણી તેમણે નોકરીમાંથી રાખસદ લેવી, જેથી દોઢે-જમાંથી વાલ પસાર થતી સ્ત્રીઓ માટે જગ્યા થઈ શકે. આ કસબને નેવે મુકાવવા પ્રત્યેક સિસિકા પરખી જવાની દોડધામમાં પડી છે. ને બધીજ સિસિકાઓ પાણી જશે તો પછી એ બધીને રાખસદ આપશે કે

ગ્રીસ રૂથ એલડર
આટલાંટીક મહાસાગરની પાર વિમાનમાં
જવાનો પ્રયત્ન કરનાર બાનુ.

માનવકે કં-મામાજ થાય પણ ઠાકારાં કે-ઠાકારાં નથી થતાં એવી કહેવત દબે ચાલુ કરવી પડશે ગ્રેસનની પોલીસ કાર્ટનો એક લાભજ બનાવ છે. આદમટ હોન્ડેલને એની બેરી સાથે ગ્રેસડા ધર્યા. પરિણામે માડાને દુઃખે પમાલીને કામ દેવાની-બને બાળકોને મારફત કરવાની અનીતિ તેણે આદરી. બાળકો વર્ષે કુરવા બવા-વગ માટે પોલીસે કામ જવાબુ, પણ બાપને એકમાં જોડો રીકરી ન એક થયો. તેણે ખોડી

જુઓનો આપી કે “ મને તો અસ્તમાવથી વાચું વર્ષની છાત્રી સીનેરીના રેનારા માઝીઆના છાત્રી છે. ” વધારામાં તેણે પોલીસ-વજીદને પોતાના મરી છાત્રો બની છે. નાની હતી ત્યારે ‘ છાત્રો આપને જેઠમાં નહિ મોકલવાની વિનવતી પણ કરી. જડને બન્ને પતિ-પત્નીને સુલેલ કરી લેવાની સલાહ આપી ઘડી મૂક્યાં.

૭૦૦ પાઉંડની સ્કોલરશીપ એકજ કુટુંબના ત્રણ ભાઈઓ અને એક બહેને મેળવી છે. કાકા બંદર પાસેના અષાઢા ગામની રાષ્ટ્રી-યશાવાના પ્રીન્સીપાલ મી. જોન ડગ્લસના એ ત્રણે બાળકો અસ્થા-સમાં બીનહરીફ છે. છાત્રી મેરી માર્ગફેટ ચાર વર્ષ માટે એના બહુવાનો અર્થ પૂરે છે એટલી. ૩૦૦ પાઉંડની સ્કોલરશીપ મેળવી છે મોટા છા-કરા મોરીસ ડગ્લસને ૨૦૦ પાઉંડની; વચેટ ડેવીડ ક્રાન્સીસને ૮૮ પાઉંડની, અને નાના જોનને ૧૨૦ પાઉંડની સ્કોલરશીપ મળી છે.

સ્પેનની પાહા-મેંટમાં ૧૩ મહિલાઓ સમાસહોતરીકે વિરાજે છે. એ મહિલાઓમાંની ઘણીબરી હેમિસ અને સામાજિક કાર્ય-કર્તા તરીકે નજીવી છે અને પાહામેંટમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોને લગતા સલાહો ઉપર ખાસ ધ્યાન આપે છે. એક બીજી કીરોસે વેરાનાની એક ૧૮ પરિવ્રજા ૪૦૦ મહિલાઓએ હાજરી આપી હતી

હોત તો કેવું સાચું ?” એમ તેને થઈ પણ હવે તેને ખમલું નથી સુંદર કોક કે ઘણીઆં રેશમી મોલ ને જોઈ એલીના છુટ છોડતાં તેનો શ્વ ૧૫૫૬ જતો હતો. એક મરદને પરણવાનું તેણે વચન આપેલું પણ હવે તે બંધ રહ્યું છે ! પુરુષ વેશમાં હવે તે રહે છે છતાં એને પોતાને સ્ત્રી છું એવીજ લાગણી થાય છે.

પ્રેમનો કપડો પંથઃ બહોરીઆના રાજ બોરીસ અને ઇલાલીની રાજકુમારી બીઓવાના એકબીજાનાં પ્રેમમાં પડ્યા છે, પણ બન્નેના ધર્મપંથ જુદા હોવાથી લગ્નમાં નાડખીલી જીલ્લી થઈ છે. કુમારી કુથોલીક પંથની છે. રાજ બો-રોડિક પંથનો છે. આ કારણેથી ધર્મગ્રસ્ત પોષે એ લગ્નને બહાલી આપવાની ના પાડી છે. પોષ કહે છે કે એ લગ્નથી થતાં બાળકોને કુથોલીક ધર્મ મુજબ શિક્ષણ આપવાની બાંહેધરી મળે તેજ પરવાનગી આપી શકારો.

પ્રેમનો કપડો પંથઃ બહોરીઆના રાજ બોરીસ અને ઇલાલીની રાજકુમારી બીઓવાના એકબીજાનાં પ્રેમમાં પડ્યા છે, પણ બન્નેના ધર્મપંથ જુદા હોવાથી લગ્નમાં નાડખીલી જીલ્લી થઈ છે. કુમારી કુથોલીક પંથની છે. રાજ બો-રોડિક પંથનો છે. આ કારણેથી ધર્મગ્રસ્ત પોષે એ લગ્નને બહાલી આપવાની ના પાડી છે. પોષ કહે છે કે એ લગ્નથી થતાં બાળકોને કુથોલીક ધર્મ મુજબ શિક્ષણ આપવાની બાંહેધરી મળે તેજ પરવાનગી આપી શકારો.

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ.

(૧) જલપ્રલય સંકટ નિવારણ ફંડમાં ધી માસીના દોરણીટવાના મેડીશ્વ, નર્સીપ્ર અને આકાશીલીબરી સ્ટાફ તરફથી રૂ ૧૮૫-૮-૦ સે. લેઈ કૃષ્ણભૌરી ચી સેતલવાડ મારફતે મળ્યા છે.

(૨) મંડળને લેટઃ સે. ગંગાબાઈ હરિદાસ વલમદાસ રૂ ૧૫૦ આપી મંડળના લાઇફ મેમ્બર થયાં છે. શ્રીમતી આયમ્માય સોરાબજી સોડ વોટરવાળા તરફથી મંડળને રૂ ૧૫ લેટ મળ્યા છે

(૩) ઇનામી નિમંત્રણ પરીણામઃ “ સ્ત્રીઓ અને જનસેવ ” વિષે મંડળ તરફથી ઇનામી નિમંત્રણ પાઠ્યો હતો બાર બહેનોએ નિબંધો લખી મોકલ્યા હતા સે. મુદ્રિકાબહેન દિ જ અંબરીઆની નીમણુક પરીણક તરીકે કન્ટેલે કરી હતી. એ હરિદાસમા પ્રથમ આનંદ ચાર બહેનોને સ્વ જવાબતી દુષેર.ય ઇચનવાલ ઇનામી નિમંત્રણ ફંડમાંથી નીચે પ્રમાણે ઇનામો અપાશે- (૧) સેા મગવાવતી હીરાચંદ કરુણાચંદઃ રૂ ૧૬૦ ઇનામ રૂ ૪૦; (૨) કુ બબલીબહેન મન-દરવાલ મરચંદઃ રૂ ૧૬૦ ઇનામ રૂ ૨૦; (૩) અને (૪) કુ. કાન્તભૌરી કા કંકોર અને બહેન પ્રેમિલા રમકાન્ત મરચંદઃ બન્ને બહેનો વચ્ચે સરખે બાંત્રે (દરેકને રૂ. ૫-૫) નીચું ઇનામ રૂ. ૧૦

(૪) સભાસદોને સૂચનાઃ મંડળના સમાસ-દોને સવિનય નજીવવાનું કે ચાલુ વર્ષનું લવા-જમ ઉધરાવવા મંડળનો સિપાઈ ફરે છે માટે કૃપા કર તમારું વાર્ષિક લવાજમ તેને આપરો અથવા મંડળમાં બરી જરો કેટલાંક સમાસદો રહેવાનું સ્થાન બદલે છે ત્યારે નવા કેમલાની ખજર આપતા નથી. એવા સમાસદો મંડળના સેક્રેટરી-ઓને નવા કેમલાની ખજર હાલત લખી મોકલે એવી વિનવતિ છે.

જામનંદમાં આઠગાબરમાં મળેલી રાજકીય

અનેક સામાજિક, વૈદિક અને કેળવણી વિષયક પ્રવૃત્તિમાં સ્ત્રીઓ પોતાનો સહકાર અત્યારે ત્યાં આપી રહી છે. ચામડીના દરદો અને વેશ્યાવૃત્તિ સ્ત્રી પોલીસ, બાળશિક્ષણ, ધરોની તંગી વિગેરે વિ-
વિધ સંબંધી એ પરિષદમાં ચર્ચા થઈ હતી.

રશીઆમાં સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્ય ઉદ્દેશી હરે પદોંચી ગયું છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. હવે ત્યાં સ્ત્રી-પુરુષ વચ્ચે ખાસ ભેદ નથી રહ્યો. દરેક ધર્-
ધામાં, દરેક જાતના હાથે સ્ત્રીની હાજરી અત્યારે રેખાય છે કામદાર સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાના ખાસ પ્રયત્નો ચાલુ છે. લગ્ન સંબંધી પણ સપૂર્ણ છૂટ અપાઈ છે; હવે “ગેરકાયદેસર બાળક” જેવી કોઈ વસ્તુ રશીઆમાં નથી.

બિઆરે પતિ: એડમન્ટનની કાલેન્ડી કોર્ટમાં એક મુકદ્દમા ચાલ્યો હતો. એક સાધારણ કારો-
ગારી પત્ની અને પુત્રાએ પોતાની વસ્તુઓ વેચારી પાસેથી કપાર લીધેલીનેતાં નાણાં મેળવવા તેણે કાવો કર્યો હતો જરૂર મી કાફડું તો ફેરવીકે મીંધી વસ્તુઓના નામ અને કિંમત સામ-
ળ્યને દેખાઈ ગયા. ૧૨ શીલ્ડિંગના હાપના મોલ. ૧ પાઉંડના છુટ, ૧૪ શીલ્ડિંગની ટાપી અને એવી ધણી ચીજો હતી. પત્નીના પોતાક મટે જરૂર વેપારીએ પતિ ઉપર ૬ પાઉંડનું દુકમનાયું કરી આપ્યું, પણ પુત્રોએ ખરીદેલી વસ્તુઓ જરૂરની નથી એમ જણાવી દુકમનાયું કરી આપવાનો ના પાડે.

અમેરિકા

વહાલુર બાળા: ક્લીએક (કેનેડા)માં એક અનાયાસશ્રમમાં લાગેલી સખ્ત આત્મે પરિણામે લગભગ ૩૩ બાળકો મરણ કરણ થયાં છે. આ પ્રસંગે રોડ ગુરોલેટ નામે ૧૭ વર્ષની બાળાએ અપૂર્વ દિમ્ભ બતાવી હતી. ત્રણવાર તે સજગતા મકાનને ત્રીજે મળ્યે જઈ અનેક બાળકોને સહીસલામત લઈ આવી હતી. ચોથી વાર જતાં તે આજમાં હડપાઈ અને બળી મૂઈ.

અમેરિકામાં સ્ત્રી મતદારોનાં રાષ્ટ્રીય સંધિ નવા કાયદા થકી અમલમાં મૂકવા સંબંધી અનેક-
વિધ પ્રવૃત્તિ નુંદા નુંદા જા સ્ટેટમાં ઉપાડી લીધી છે. રૂઢિણીને ઉપયોગી બાબતો, ડુવાન ઠાકરા ઠાકરીઓને ધંધે લગાડવાની બાબત, વેશ્યાવૃત્તિ,
૮

કામદાર સ્ત્રીઓ, વગેરે પ્રયત્નો તરફ ખાસ ધ્યાન અપાય છે.

૨૦૦૦૦ પાઉંડની ચોરી: સારાં કપડાં પહેરવા, સુંદર ફરનીયર વાપરવું અને ખુબ ફેશનથી રહેવું એ. હાલચોને વચ થઈ એક ગોવર્ન નામની બાબાએ -યુથોકમાં અત્યાર સુધી-
માં કુલ ૨૦૦૦૦ પાઉંડની ચોરીઓ કરી છે. મી. હાર્મન આગર નામના બેન્કરની એ ખાનગી સેફ-
ટરી હતી અને વિશ્વાસમાન હોઈ તેના ખાતાંઓ સંબંધી મુખત્યારનાયું ધરાવતી હતી. બાર પાઉંડ અડવાડીએ પગાર મળતો તેનાથી સંતોષ ન થયો એટલે વિશ્વાસનો ભંગ કરી રોકના નાણાં ઉત્થાપવ કર્યાં. આ દેશભગિની માટે ખીસ થયો જરૂર મગર થયો !

જરૂરને ગોળીમાર: સોલ્ટ થ્રક સીટી ઉટાના જરૂર દીએન બેન્સન કોર્ટમાં પેસવાંજ એક મિસિસ ઉલાર્ડકી સીમ-સે તેને બે વાર ગોળી-
બદાર કરી પાયલ કર્યો હતો. તેણે ૧૦૦૦૦ રોક-
રની ડુકથાની માટે માટેલો કાવો તે હારી બઈ હતી. જરૂર તેની વિરૂદ્ધ યુક્તિઓ આપવાથી તે ઉરકરાઈ હતી.

નસીમનાં નખરો: ત્રણ વખત પરણીને વિધ-
વા થયેલી, પેટાં રીકાના ગવર્નરની બ્લેન એક વખતની નણીડી નંદી કેપલીન હ્યુસીલી કુટ અત્યારે દીરાસળી વેચી પોતાનું ગુજરાન કરે છે. ત્રણે ધણી પાસેથી તેને વારસામાં સારી રકમો મળેલી. નદી તરફે કમાવી પણ સારાં. છતાં ને થીએટરમાં તે પાટું ભજવતી તેજ થીએટર આગલ આજે દીવાસળી વેચી પેટ ભરવાનો વખત તેને માટે આવ્યો છે.

સ્ત્રીના મજજશક્તિ: અમેરિકાની નણીડી લેખિકા સાયમ્સકાર અને સ્ત્રી-લડતની આગેવાન મિસિસ હેલન ગાર્ડનરે પોતાનું માયું કોનેલ યૂનીવર્સીટીને કોટ આપવાનું પોતાના વીલમાં જણાવ્યું હતું. ૧૯૨૫ માં એના મૃત્યુ પછી એનું મસ્તક વપાસતાં જણાયું છે કે કોઈ પણ પુરુષના મસ્તકની બરાબરી કરી શકે એવું એનું મજજ હતું. એ ઉપરથી દૂનિયાની એ બાકાએ ખાતરી કરી આપી કે સ્ત્રીની મજજશક્તિ પુરુષ કરતાં કોઈ રીતે ઓછી નથી.

અમેરિકન ઔરોઃ પારીસના સ્ત્રીઓના પોશાક બનાવનાર પ્રખ્યાત દરજ્જા મી. ચોઈરેએ અભિપ્રાય આપતાં કહ્યું કે અમેરિકન સ્ત્રીઓનાં ધુલિયુ ભડા અને હાઈની ચામડી ખડખડાઈ હોય છે. જણીતો શીલ્પી મી. ફ્રેન્ક એપ્સ્ટીન કહે છે કે એ તો થોડો યશ ગયો છે. મને તો આખા ન્યુયોર્કમાં યુગસુરત બેરીઓજ ન્યા બેટ' ત્યાં દેખાય છે !

વિચિત્ર વીસોઃ અગ્નિમના દેશોમાં વિચિત્ર પ્રકારના વીમા ઉડવાવાય છે અને તેમના એક બેડકાં બાળકો સામેનો છે. આર્થિક કારણોને કીધે

એક શુદરએ એના વીસો ઉડરાંબો છે. એનો પત્નીને બે બાળકો સાથે અવતરે તો વીમા કંપનીને સુક્રાંતી બરી આપવી પડે !

ઓસ્ટ્રેલિયા

રહેલાં બી-ટાઇપીસ્ટઃ અત્યારે પશ્ચિમના દેશોમાં શિક્ષક અને ટાઇપીસ્ટનો ધંધો તો સ્ત્રીઓનો જ ગણાય છે. આજથી ૫૦ વર્ષ પહેલાં એ ધંધામાં પ્રથમ પડનાર મીસ જેની મીચલ-કર્લેક લમ્બર્ટાજ ગુજરી ગયાં. 'નેક્સબોર્ન' (ઓસ્ટ્રેલિયા) નો જણીતો ટાઇપ રાઇટીંગ એજન્સીમાં લગભગ ૪૨ વર્ષ તેમણે સતત કામ કર્યું હતું.

સીનેમાની ડીઝીઓ

સીનેમાનો ધંધો અમેરિકામાં ધમધમાર વધ્યો જાય છે. એ ધંધા માટે ચોખ્ખ તાલીમ ધરાવતી જનસંખ્યા પૂરી પાડવાના ઉદ્દેશથી એક નવી વિદ્યાપીઠ ચોડા વખતમાં ન્યુ યોર્કમાં રચવાશે. વિખ્યાત મોડેલીઆ યૂનીવર્સીટી સાથે એનો સંબંધ રહેશે. એ માટેનો અભ્યાસક્રમ બે વર્ષનો રહેશે. પહેલાં બે વર્ષ જેમણે વિજ્ઞાનના અભ્યાસમાં ગાળ્યા હોય તેમને જ એ શાળામાં દાખલ કરવામાં આવશે. શીક્ષ બનાવવાનો, વેચવાનો અને બતાવવાનો એ ત્રણે શાખાઓ સંબંધી જ્ઞાન આપવાનો અભ્યાસક્રમમાં ઉલ્લેખ રખાયો છે.

“ સુલુલુદરી ” ના હીરોઅર ૧૯૨૭ ના અંકમાં
“ બે ધરી મોજ ” ની સમા-
પ્તિ સાથે લેખના મરતો કેટલાક ઠારા
લેખોમાં રા. “ આલ્યા-
લેશી ” ના લેખને લલલેખ એ કથો હતો. એ

સંબંધી મારી કતાવળમાં થયેલી ભૂલ એ પત્રની
“ મનેથો ” ના તખ્તદુસ હેટળ હુપાતી વ્યક્તિએ
તા. ૧૧-૧૨-૧૯૨૭ ના અંકમાં સુધારી છે તે માટે
તેમનો હું મળી છું. અને દીવગીરી એટલીજ થાય
છે કે મારી એ નજીવી ભૂલ માટે તેમણે ચોલો
કાલમ એટલી જગ્યા નમમી બજારી છે-ખાસ
કરીને એટલા માટે કે એ ભૂલ એ પત્રની પોતા-
નીજ છાપવાની જગ્યાને યા પદ્ધતિને આમારી છે
એ અંક વાંચતા ને લેખો સારા લાગ્યા ત્યાં
નિશાની કરેલી અને સમાલોચના લખતી વખતે એ
લેખોના લેખકોના નામ ટપકાવતાં રા. ઇન્ડુકુમાર
મહેતાના નામને બદલે કતાવળમાં રા. “ આલ્યા-
લેશી ” નામ લખાવું. એ અંકના બીજા લેખોમાં
ને સ્થળે સામાન્ય રીતે લેખકનું નામ છાપ્યું છે
તે સ્થળે રા. “ આલ્યા-લેશી ” નું નામ એક
અવતરણ નીચે મોટા કળા અક્ષરોમાં પ્રસ્તુત
લેખમાં તંત્રીઓએ છાપ્યું છે. જ્યારે લેખકનું નામ
લેખને અંતે એક ખૂણામાં-એમની સામાન્ય પદ્ધ-
તિથી લલલી રીતે-છાપ્યું છે અને તે પણ “ રા. ”
સબ્દ સાથે. લેખની નીચે સહી કરનાર માણસ
પોતાના નામ આગળ “ રા. ” સબ્દ મૂકે એ માની
સકાતું નથી; એ તંત્રીનીજ કસમત દોવી એકએ.
વધારામાં રા. “ મનેથો ” હલે છે કે “ અધિપતિ
એક પ્રાણી છે ” એવા કથનથી અને “ કે નવાઈ
લાગેલી ”, “ કેંક આઘાત પણ મલેલો. ” હું
તેમને ખાત્રી આપું છું કે એ ફક્ત તેમની કલ્પ-
નાનું ભૂત છે. અને નવાઈ લાગે કે આઘાત માય
એવું ક્યું એ કથનમાં દલ સુધી હું એક સાધો
નથી, એટલી બધી અજલતા એ કથનને આપવાની
મને જરૂર નથી જણાઈ. એક સાધારણ રમુજને
ખાતરજ રા. “ સાદીક ” એ કથન ઉપલબ્ધું છે

એમ હું માનું છું. એજ દિવિથી થેડા સમય
પર એક નહેર પ્રસંગે રા. “ સાદીક ” ની
હાજરીમાંજ એ કથનનો ઉપયોગ એ કથો
હતો, ને એ કથન એમનો ઈન્તરો હોય
તો વાપરવા માટે તેમની ક્ષમા ચાહી હતી.
બધા અધિપતિ મનુષ્ય હોઈ પ્રાણીનીજ કોટિમાં
મૂકી શકાય. અલબત્ત મારી નેમ રા. “ સાદીક ”
પણ માનતા હોવા એકએ કે નેમ પ્રાણી પ્રાણીમાં
એક હોય છે-કેટલાંક મનુષ્ય નેવાં ઉપયોગી પ્રાણી
હોય છે, જ્યારે કેટલાંક ચોમાસાના અજરોમાં
નેવાં અલ્પજીવી અને નિરૂપયોગી હોય છે-તેમ
અધિપતિ નામનાં પ્રાણીઓમાં પણ એક હોય છે.
અલબત્ત પ્રાણી માત્ર ભૂલને પાત્ર હોઈ મારી નેમ
નજીવી ભૂલ કરી કે એ કુદરતી છે. એમ તો “ બે
ધરી મોજના ” એ પ્રાણીઓએ પણ ભૂલો કરી છે.
દાખલા તરીકે અમારા દીપેતસવી અકની એમની
સમાલોચના. એ અંકમાં એમણે ત્રણ લેખ સ્ત્રી-
ઉપયોગી જણાવ્યા. એ ત્રણ લેખમાંના એક તરીકે
જ્યારે શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ બાલમનિદિરની મોન્ડીસોરી
વિશ્લેષકની થાજના એમણે ત્રણાવી ત્યારે એમની
મંદિત માટે મને યાંત્ર થઈ હતી. પરંતુ એ એક
નજીવી ભૂલ છે એમ મૂકી એ એમની નેમ ઉપયોગી
જગ્યા બજારીમાંથી થાજ્ય ધાપ્યું નહતું. પોતાની
તુઝીઓ લક્ષમાં રાખી દબેથી એ પ્રાણીઓ મળેનો
વાન કરી ઉપયોગી જગ્યા નહિ બજારે એવી આશા
હું રાખું છું. જ. ના. વ.

દબરેક વર્ષથી મારત, છવન-વ્યાપારમાં
મોટોના ધંધો કરી રાહ છે
રોજના ૫૧ વર્ષ. અને તેમાં થોડીક ગેર-
વ્યવસ્થા માટે દાંદી મદિ-
લાઓ પણ જવાબદાર છે. ગુજરાતી બ્લેનોનો
તેમાં કેટલાં દિરસો છે તે તપાસવા ગુજરાતી સો
વર્ષનું થોડુંક પૃથક્કણ કરીએ:
સાદેરી છવન:

- ૧) દંડા અને ઈર્મિલા બ્લેનોનો એક સિસિત વર્ગ
- ૨) પ્રિમોર અને રેવોર બ્લેનોનો એક ધાર્મિક વર્ગ.

૩) ડાહીરથી અને જાંડોગેરી બહેનોનો એક મધ્યમ વર્ગ.

આમ્ય જીવનમાં બધી બહેનો પોતાનો આખો દિવસ ગાય-ભેંસની સેવા, દાણાદુધી, મસાલો વગેરે ખાદ્યપોષાકની વ્યવસ્થા, કપડા લેતા ને વાસણ કુસણતું ગણડ થીંગડ, ઉપરાંત ચાલુ કામઃ પથારી, વાસીદું, પાણી ભરવું, વાસણ માંજવા, કપડાં ધોવા, વગેરે ગૃહોપયોગી કામો કરવામાં વીતાડે છે, એમાંથીય વખત બચે તો રેડીઓ કાંતે છે અથવા શીવણ, ગુંથણ કે બીજી કલાઓ પ્રત્યે ધ્યાન આપે છે. હુંકમાં આમ્ય સ્ત્રીઓ નેહએ તેટલું બદકે તેથી વિશેષ કામ કરી રહેલી હોવાથી, આ ખેડમાંની જવાબદારી તેમને ફાળે જતી નથી. પરિણામે સવાલ માત્ર શહેરી જીવન જીવતી બહેનોની જવાબદારીનો રહે છે. નળ, ધાટી, વોર્શીંગ કંપની અને સુપડ કપડીઆઓની સજવડોને લીધે આ બહેનોને યરકામ નેહું થોડુંજ હોય છે. અપવાદ રૂપ બટ રસોયાવાળા કુટુંબો બાદ કરીએ તો સામાન્ય રીતે બહેનોને માથે માત્ર રસોઇનુંજ કામ રહે છે. આ કામમાં બહેનોનો સવારના ૧૧ સુધીનો અને સાંજના ૫ પછીનો વખત રેસાઇ બંધ છે. પરંતુ એ વચમાંના ૬ કલાકનો દિવસાબ ક્યાં કે મુંબઈની દસ લાખની વસ્તીમાં માત્ર ૨ લાખજી શુભશક્તી બસીએ ને તેમાં પોણા લાખ સ્ત્રીઓ જણીએ તો દરેક સ્ત્રી દીઠ ૬ કલાક, રે-જના જા લાખ કલાક યાને ૬૮૭૫૦ દિવસ અથવા ૫૧ વર્ષ પાણીમાં બંધ છે કે તેનો સદુપયોગ યાય છે તેનો કોઈ બહેનોએ વિચાર કર્યો છે ? આ એક એવો સવાલ છે જેનો ઉકેલ બહેનો પોતેજ કરી શકે. આ સવાલ અમે દેશના આગેવાનો, વિદ્વાનો વગેરેને પૂછી રહ્યા છીએ અને તેમના જવાબ દરેક અંકે 'સુંદરીઓને સદેશ' એ વિશામમાં જણ કરતા બંધાઈ છીએ. દરમિયાન 'શુષ્કસુંદરી' ની વાંચક બહેનોના 'બપોરે શું કરવું' નેહએ 'તે સવાલ પર મત માંગીએ છીએ. તે જવાબો સામરા પ્રજા કરવામાં આવશે નેથી કરીને વાંચકો જુદા જુદા મતમાંથી સાર મહણ કરી શકે.

જ્યાં અંકમાં અમે દિ'દના એ સામાજિક કલંક-

બાળલગ્નની બદી અને ધર્મ ને નામે ચાલતી વેરવા-
 જ્ઞતિ-દેવદાસીની પ્રથા
 કલંકો ધોઈ નાંખે. સંબંધી વિસ્તારથી લખી
 ગયા છીએ. એ કલંકો ધોઈ
 નાખવા માટે દિ'દના નેતાઓ ને પ્રયત્નો કરી
 રહ્યા છે તેનો ઉદ્દેશ્ય કરી અમે અમારા વિચાર
 તે સંબંધી દર્શાવી દીધા છે. અમને નેહ લેતાં
 આનંદ યાય છે કે દિ'દની જનતા એ કલંકો યાજ-
 વાને પગપર થઈ છે. આખા દેશના જુદા જુદા
 ભાગમાંથી સ્ત્રી તેમજ પુરુષ જનતાએ સમાજોભરી
 ઠરાવો પસાર કરી એ બંને કલંકો દિ'દી સમાજ
 જમાંથી ધોઈ નાંખવાનો પોતાનો નિર્ધાર સ્પષ્ટ
 રીતે બતાવી ગયાં છે. અને જે જુલુકતાથી તેમ-
 જી એ કલંકોનો વિરોધ કર્યો છે, તે તેમની પ્રજા
 તિની આપણને ખાતરી આપે છે. આજથી એક
 દશકા પહેલાં જેઓ આવી બાળલગ્નો વિરોધ કરતા
 તેમજી પણ અત્યારે એ કલંકો દુર કરવાના પ્રયત્નો
 માં દિરંગે આપવા માડયો છે. મારવાડી સમાજ
 જેવા જુના વિચારના સમાજે પણ બાળલગ્નની
 બદી દુર કરવા અને સમયોચિત સુધારો કરવાના
 કાર્યમાં પોતાની સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ બતાવી છે.
 ગયા અંકમાં અમે જણાવેલા પ્રયત્નો ઉપરાંત મદ્રા-
 સ હલાલ માટે પણ બાળલગ્ન પર અંકુશ મૂકન-
 રા ખરડો ડો. મુખુવંશીએ તૈયાર કર્યો છે બાળ-
 લગ્ન અને દેવદાસી સંબંધી એ બહેન અત્યારે જે
 પરિશ્રમ વેરી રહ્યા છે તે તેમનું નામ સ્ત્રી-પ્રગતિ-
 ના ઇતિહાસમાં બમર કરશે. તેમના પ્રયત્નોનો
 વિરોધ ખુદ દેવદાસીઓએજ કર્યો છે તે નેહ
 અમને બહુ ખાતશ્ય નથી થતું. અધોવર્તિમાં પડેલી
 જે બહેનોને પોતાનું અને પોતાની પ્રજાનું ઘિવ
 'સામાં છે તે અસારે સમજાવું મુશ્કેલ છે. પરંતુ
 એ મુખુવંશીના એમને માટેના પ્રયત્નો સફળ થતાં
 તેનાં શુભ ફળ ન્યારે તેઓ જરો ભારે જેમનો
 તેઓ અત્યારે વિરોધ કરે છે તેમનેજ તેઓ આ-
 શીર્વાદ આપશે, જેમ અમે ખાતરી પૂર્વક માનીએ
 છીએ. અણસમજથી યતા તેમના વિરોધ માટે અ-
 મને તેમની દયા આવે છે. અમે હમ્મીએ છીએ
 કે દિ'દની જનતા એ કલંકો ધોઈ નાંખવામાં દલે
 આજસ ન કરે.

શ્રી વાંદા ગામલ કન્યાશાળાનો વાર્ષિક સમારંભ.

गुणसुंदरी

एकगौ स्व. पतिश्रीना स्मरणार्थे
श्री फार्मस गुजाली नमः
श्रीयुत ध्यानाभाय आणुदण्ड्यावध
तरङ्गी सविनय सप्रेम लेट.

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વપ પં મું.] ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૮ [અંક ૬ મો.

રાસ રમનારીને

(' હલકે હાથે તે નાથ મહીડાં વહોવળે ' એ રાગ)

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો,
તાળીઓની રીત બોલ આવી રે બહેન !

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો,
સરખી ગતિએ બહેન ! પગલાં રે માંડજો,
લટકે કરતાં તાળી ચૂકશે રે બહેન !

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો
તાળી ચૂકતાં બહેન ! રંગ અંગ થાશે,
રાસના લલિત રાગ છટશે રે બહેન !

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો.
ખુલ્લા અવાજે બહેન ! ગરબો ગવાડજો,
ઢરના ઢલ્લાસં ભેર ઝીલજો રે બહેન !

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો.
ટાળ ને દમામ બહેન ! ઘેર મુખી આવજો,
ગરબામાં એકચિત્ત રાખજો રે બહેન !

ભારે હાથે તે બહેન ! તાળીઓ પાડજો.

જયેશ્વરના શુકલ.

સુંદરીઓને સંદેશ.

૧. આપ ગુણસુંદરી કેને કહો ?   જેમાં આવો ગુણત્રિશય હોય કે જેની તેના રૂપ તરફથી ખ્યાલ મનમાં આવેજ નહીં, આવી સુંદરીને હું ગુણસુંદરી સમજું છું.
૨. આપ રૂપસુંદરી કેને કહો ?   જે સ્ત્રી એવી રૂપવાલી હોય કે જેને જોતાં તેનામાં ચોક્કસ ગુણો છે કે નહીં તેનો વિચાર સરળો પણ ન આવે.
૩. સંયુક્ત અને વિભક્ત કુટુંબની પ્રથા વિષે આપનો કંઈ મત ?   જે કુટુંબના સમસ્ત માણસો સામાન્ય પ્રેમભાવમાં સંયુક્ત પરંતુ જુદા જુદા કર્તવ્યોમાં વિભક્ત રહે છે આવાજ કુટુંબની પરિસ્થિતિ મને આકર્ષક લાગે છે, આજે રૂઢીની દૃષ્ટિએ સંયુક્ત કુટુંબવાલા હિંદુસ્થાન દેશ થા વિભક્ત કુટુંબવાલા યુરોપીયન દેશોની વાત કેમ ન હોય.
૪. પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી સ્ત્રી-ઓએ, આપને મતે, શું શેવું ?   પશ્ચિમના સ્ત્રીજીવનમાંથી સ્વાશ્રય, સદાચ, કેલવણી, પુર-પોતા વ્યવહારમાં હાવમાવરહિતપણું, દરેક સ્ત્રીને એક ધર્મો શિખનો એ 'અધું' સ્ત્રીઓએ પ્રદણ કરવું જોઈએ-જ્યારે ફેરાતથી આધીનતા, જ્યાં જોઈતું નહીં હોય ત્યાં પુરોગત અનુકરણ, પુરોગત એક નીચી જાતના પ્રાણી સમજવા એ અધું નહીં શેવું જોઈએ.
૫. શહેરની સ્ત્રીઓને અપેક્ષાના વખત સામાન્યતઃ એવે જાય છે. તે વખતે, આપને મતે, સ્ત્રીઓએ કયું ઉપયોગી કાર્ય કરવું જોઈએ.   જે સ્ત્રીઓને ધરમ્યુન સિવાય કંઈ ખાસ ધર્મો નહીં હોય તે સ્ત્રીઓએ અપેક્ષાના કુરસદના વખતે કંઈક નવી કલા કુત્તર, ભાષા થા ગમે તે જ્ઞાન વિજ્ઞાનની શાખામાં રોજ નિયમિત રીતે અભ્યાસ કરવો.
૬. ગુજરાતજી વિષે આપ શું ધારો છો ?   ગુજરાતજી નીતિવતી, બંકિતવાલી, ધર્મપ્રેમી, ગુણાનુ-રાગિની, જિજ્ઞાસુ, અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે હમેશાં તૈયાર અને ખંડીલી. પણ જરા વેવલી તો ખરી સંક્ષેપમાં ગુણસુંદરીનો કંઈક નમુનો કહેવાય.
૭. ગુજરાતની સુંદરીઓને કહેવા જેવો આપનો કંઈ ખાસ સંદેશ ?   કુલમર્યાદાને સંભાલવી, ફેરાન અને અધર્મિત સ્વતંત્રતાથી દૂર રહેવું, જેમ જેમ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તેમ તેમ નમ્રતા રાખવી અને સંતતિને ધાર્મિક, શારીરિક અને વ્યાવહારિક કેલવણી આપવી એ ખાસ જરૂરી છે.

સુભદ્રાદેવી

(જૈનધર્મનુયાયી જર્મન વિદુષી ડૉ. મીસ ફેએ)

✓ સ્વ. સૌ બહેન ચૈતન્યબાલા મજમુંદાર

“ગુણસુંદરી”ની શરૂઆતથીજ પોતાના ગુણસુંદર સેખા વડે એની સાથે સહકાર કરનાર ગુજરાતનાં જાણીતા લેખિકા સૌ બહેન ચૈતન્યબાલા મજમુંદારના નામ આગલ આજે સ્વર્ગસ્થ શબ્દ મુક્તાં અમારું અંતઃકરણ રડી ઉઠે છે. એ બહેનના સ્વર્ગવાસથી ગુજરાતે એક સમર્થ લેખિકા ગુમાવી છે. ગુજરાતમાં એમની કોટીની લેખિકાઓ આંગળીને વેઠે ગણાય એટલી જ છે. એમના અવસાનથી ગુજરાતના સ્ત્રીવર્ગને ન પૂરાય એવી ખોટ ગમ્મ છે. “ગુણસુંદરી”ને એથી ગમલી ખોટનું માપ કાઢી ચકાય એમ નથી; એ વિચાર કરતાંજ અમારું હૃદય કંપે છે.

વડોદરાની સેચન્સ કોર્ટના સરકારી વકીલ સ્વ. હરિપ્રસાદ ભવાનીભાઈ દેસાઈ, બી. એ. એલ.એલ. બી. અને ચીમનામાઈ સ્ત્રી સમાજના જાણીતા સમાસદ મં. સ્વ. તારાલક્ષ્મીના એ પુત્રી થાય. એમનો જન્મ સંવત ૧૯૬૨ નાં વૈશાક વદી ૬ ના દિવસે થયો હતો. ૨૨ વર્ષની બરચુવાન વયે તા. ૨૯ મી ડીસેમ્બર ૧૯૨૭ ને દિને મુલાવડમાં પ્રસૂતિ પછી દસમે દિવસે એ બહેન કેલાસવાસ કર્યો.

શૈક્ષિત માતૃપિતાએ એમને શિક્ષણ આપવા માટે ઉત્સાહથી વ્યવસ્થા કરી હતી અને તેને પરિણામે તેમણે સન ૧૯૨૧ માં મુંબાઈ યુનીવર્સિટીની સ્કૂલ લીર્ગમની પરીક્ષા પસાર કરી હતી. શાળાના જીવન દરમિયાન વિદ્યાર્થીની તરીકેની એમની કારકીર્દી ઉજ્જવળ હતી. બહેર સંમેલનોમાં સંવાદ, ગીત કે ગરખાના પ્રસંગોમાં એ બહેન આગેવાન ભાગ ભજવતાં. ૧૯૨૦ માં પન્નાના નામદાર મહારાણીએ સંગીતનિપુણતા માટે આપેલું ધનામ “સુવર્ણ મંજલસૂત્ર” એ બહેન હરીશાહમાં જીતી ગયાં હતાં. એ પછી સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં એમણે અનેક નિબંધ મેળવ્યા છે.

સને ૧૯૨૦ માં એમણે લખે અમારા સાક્ષર મિત્ર રા. મંજુલાલ મજમુંદાર સાથે યુગ પરિચિત જીવનમાં સહૃદયી પતિએ પ્રેતસાહન આપી કૌમાર જીવનમાં ઉગેલી સાહિત્યવેલ પોથી. એ સંસ્કારી અને અભ્યાસી સાહિત્યક પતિના સહવાસમાં એમને પણ સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં ધ્રુમવાનો નાદ લાગ્યો. એના શ્રમ પરિણામ રૂપ એમનો પહેલો નિબંધ “લલિત કળા” ટુંકા સ્વરૂપમાં પ્રથમવાર મહારાણી હાઈસ્કૂલના મેગેઝીનમાં પ્રગટ થયો. આ નિબંધના પ્રાકટ્યે એમની પ્રતિભાની સૈને ખાત્રી આપી; એમને પોતાને પણ અન્ય પ્રેતસાહન મળ્યું. સાહિત્યના અભ્યાસ તરફ એમની પ્રીતિ વધી અને અનેક પુસ્તકો વાંચી શાળાની કેળવણીને તેમણે અનેક ગણી વધારી મૂકી.

“લલિત કળા” વિષેના એ નિબંધ ઉંડા અભ્યાસને પરિણામે વધુ વિસ્તૃત બન્યો. ભાવનગરની સાહિત્ય પરિષદમાં એ નિબંધ પોતાના સુલલિત કંઠે એમણે વાંચી સંભળાવ્યો ત્યારે એમની વક્તાવડગાની પણ ગ્રાંખી સર્વને થઈ અને સૌએ એમનાં મુક્તાકંઠે વખાણ કર્યો. ભાવનગરની ઉદાર નાગરી નાતે પોતાનાં એ સ્ત્રી-રત્નની કદર કરવા ખાસ સમારંભ રચી એમને અપૂર્વ માન આપ્યું અને એમનો નિબંધ છપાવી ગ્રાંતિમાં યેરધેર તેની વ્હાણી કરી. એ પ્રસંગ પછી તેમનો લેખન વ્યવસાય સતત ચાલુ રહ્યો હતો. “ગુણસુંદરી” ને તો એમના અભ્યાસનો લાભ એ પહેલાં મળવા લાગ્યો હતો. ૧૯૨૩ ના નવેમ્બર-દીપોત્સવી અંકમાં એમની તુલસી મહાત્મ્યની વાર્તા “સૌ કહેજે વાંકુસ્તોત્ર” પ્રકટ થઈ હતી. એ વાર્તા છપાયા પછી એવી મતકલાઓનો સંગ્રહ કરી છપાવવાની એમને હોંસ થઈ હતી. અસારે એવી અનેક વાર્તા એમની એકઠી કરેલી પડી છે પરંતુ તે પુસ્તક

કકારે પ્રકટ થયેલા જોવાની તેમની ઉત્કંઠા કુર વીધિએ પૂરી થતા ન દીધી.

“શુશ્રુષ્ટંદરી” ઉપરાંત “શારદા,” “શુન્દરાત,” “ક્ષત્રિય,” “બાલમિત્ર,” “બાલશૂરન,” “મંદિલા મિત્ર,” “મુંબાઈ સમાચાર,” વગેરે અનેક માસિકોમાં અને ખાસ અંકોમાં એમના અભ્યાસના પરિણામ રૂપ અનેક લેખો પ્રકટ થઈ ચૂક્યા છે. “આધુનિક સ્ત્રી કેળવણીની ખામીઓ” સંજોગે એમના અભ્યાસપૂર્ણ નિબંધે “શ્રી શુન્દરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ” તુ ૩. ૫૦ તુ ધનામ છત્વું હતું. એમના પતિના સંશોધન કાર્યમાં પણ એમનો સહકાર જોઈતો ન હતો. બાઈ મંજુલાક્ષના પાંચે પુસ્તકોમાં એ ‘કાર્યેષુ મંત્રી’ પત્નીએ પોતાનો સુંદર ફાળો આપ્યો છે. છેલ્લાં બાઈ મંજુલાક્ષ મોગ્યાપણના પદોનો સંપ્રદ કરી રહ્યા હતા. એ કાર્યમાં પણ એ સંસ્કારી પત્નીની મદદ તેમને ગળી હતી. એ બહેને સાચી સહયોગીચારિત્રી કેવી હોઈ શકે તે જતાવી આપ્યું છે.

જૂની હસ્તલિખિત પ્રતો ઊકેલવાનો મ્હાવરો પણ એ ઉત્સાહી બહેને પાડ્યો હતો; અને એ ઉત્સાહને પરિણામે દેહલકવિ કૃત “અભિવન ઊંજણ” ની જૂની શુન્દરાતી ભાષામાં રચાયેલી પોથી, મેઘનીશઘ્નગ ગ્લાસની મદદથી ઊકેલી, એમણે એ કાવ્યની આખી નકલ તેમના પતિને માટે ઊતારી મૂકી છે. એક સ્ત્રીને માટે આવો શોખ ખરેખર પ્રશંસનાય હતો.

મુંબાઈમાં મળેલી આઠમી સાહિત્ય પરિષદ પ્રસંગે પણ “કુદરત અને આપણા પ્રાચીન કવિઓ” વિષેના નિબંધ એમણે વાંચ્યો હતો અને ભાવનગરમાં “લલિતકળા” થી મેળવેલી પ્રવિણ અખંડ ટકારી રાખી હતી. વડોદરાના શરદા ઉત્સવોમાં ગરબાના કાર્યક્રમમાં એ

બહેન ઉત્સાહ ભર્યો ફાળો આપતાં, ૧૯૨૫ માં બહોતું લોકગીત “ઝીણા મોર ટકુ છે લીલી નાથેરમાં” અને ૧૯૨૫ માં પોતાના પતિનો રમેયો “ચંદન તલાવડી”નો ગરબો એમણે પોતાના લલિત કંઠે ગાઈ સંભળાવ્યા હતા. એ ગરબા સાંભળનાર સૌને એમના હલકની માડી સ્મૃતિ હજી આવતી હશે. એ હલકો આપણને ફરી નહિ મળે એ વિચાર આવતાં અંતઃકરણમાં દુઃખનો, શોકનો અને નિરાશાનો પોકાર પડે છે.

નડિયાદમાં મે માસમાં મળનારી સાહિત્ય પરિષદ માટે પણ એમણે એક અભ્યાસપૂર્ણ નિબંધ “સ્ત્રીઓ અને જનસેવા” વિષે તૈયાર કર્યો હતો. પરંતુ એ બહેન તે જાતે વાંચી સંભળાવે એવું આપણું સહભાગ્ય પ્રશ્નને રચું નથી. એમના અવસાનથી શુન્દરાતી સાહિત્યને, શુન્દરાતના સ્ત્રીવર્ગને અને ખાસ કરીને આ માસિકને મોટી જોટ પડી છે; પરંતુ એથી વધુ જોટ એમના પતિને પડી છે. શુન્દરાતમાં વિરલ સાહિત્ય-બેલડીઓ છે તેમાંની આ એક બેલડી તુટવાથી અમે અત્યંત દુઃખી થઈ જઈએ. બાઈ મંજુલાક્ષને એ જોટ માટે આશ્વાસન આપવાને અમારી પાસે શબ્દો નથી એ બહેનનો અમને લાંબા વખતથી અંગત પરિચય હતો. એમનાં સાદા અને સૌજન્ય, એમનાં અભ્યાસ અને ખંત અને સાથી વધુ એમનું આર્દ્ર હૃદય અમે નથી, જૂલી શકતાં; બાઈ મંજુલાક્ષ કેમ જૂલી શકશે? એમના કુટુંબીજનોને, ખાસ કરીને એમનાં વૃદ્ધ માતાશ્રીને આ સંસ્કારી અને સુશિક્ષિત પુત્રીની જોટ અત્યંત સાહતી હશે. એ સર્વ સંજોગોનોને કૂર કાળનો આ શટકો સહેવાનું પ્રભુ વળ આપે અને એ સ્વર્ગસ્થ બહેનના આત્માને ચિર શાન્તિ અર્પે એવી અમારી અંતઃકરણની પ્રાર્થના છે.

સૌ. ખેન ચૈતન્યખાલા મળેમુંદારજો

રમરણાંજલિ.

(વસંતતિથક્ક)

ચૈતન્ય ! કાં તું બની ચૈતનશૂન્ય ખેની ?
રે ! માવહી જુરી મરે તુંજ સ્નેહભીની;
તહારા મધુર રવના ભણુકાર વાગે,
સૂતું પિતાગૃહ અને પતિધામ લાગે.

સદ્ગુણથી લીપી રહી અતિ તું શુભાંગી !
કીર્તિ થી કેમલ વયે જગમાં પ્રસારી,
સાહિત્યવાહી મહીં પુષ્પ સમી સુહાતી;
હા ! ખીલતું ખરી પડ્યું કુલ વાટિકાથી.

આશા મયું યુગલ પ્રેમરસે લીંબેલું,
હઠાવા પરસ્પર લીચે સુખના રમીલું;
ઓ દૂર કાલ લીધતું ઉર વજ્ર તહાડું;
એહી વિપ્રુટી કરતાં ન જરાય કંચું.

સાહિત્યની સખિ બની પ્રિય ઉર જુલો,
તો કાં જયે શુભવતી ! તુંજ કાન્ત ભૂલો;
માયા વિસારી સહુની સુરધામ બાયે;
શાન્તિ અનંત મહીં તું વસજે સહાયે.

સૌ. દીપકબા હેસાઇ.

કંઈયા બેગમનો ફાજદારી કાયદો !

મૂળ લેખક: રવ. બાબુ બંદિમચંદ્ર ચેટરજી.

અનુવાદક: શ. જહરાપ દુ. ખંધડીઆ

[નોંધ:— 'દામ્પત્ય દંડ વિધાન' એ નામે જકિમ બાબુએ ગૃહરાણીના રાજ્યમાં પુરૂષો રૂપી પ્રજા પર કેવા કેવા ગુન્હાસર ફેરી ફેરી સજાઓ કરી બેઠા, તે માટે એક ફાજદારી કાયદો ઘડીને 'બંગદર્શન' માં રજુ કર્યો હતો. તેનું લીધી બાબાંતર 'ચાંદ' માં પ્રગટ થયું છે. સંસારપથોગી તેમજ રમુજ હોવાથી એ લેખ અહીં રજુ કરીએ છીએ. તંત્રીએ.]

પ્રકરણ ૧ હું.

(પ્રસ્તાવના:)

સંસારમાં પતિ રૂપી પ્રાણીને સારી રીતે સાચવવા માટે એક કાયદો ઘડવાની જરૂર પડી હોવાથી આ કાયદો ઘડવામાં આવ્યો છે.

કલમ ૧. આ કાયદાનું નામ " ગૃહ-રાણીનો ફાજદારી કાયદો " રહેશે અને તે કાયદો હિંદમાં જેટલા પરજોલા પુરૂષો છે તે સર્વને લાગુ પાડવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૨ જી.

(વ્યાખ્યાઓ.)

આ કાયદામાં વપરાયેલા કેટલાક શબ્દોનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવા માટે નીચેની વ્યાખ્યાઓ ખાંધવામાં આવે છે જેથી કાયદાનો અમલ કરતી વખતે ગેરસમજને લીધે 'કોષ' પશું ગુન્હેગારને ન્યાય ન મળી જાય !

કલમ ૨. — ' પતિ ' એટલે ગૃહરાણીની એક સ્થાવર જંગમ મિલકત ગણાશે, કેટલેક ઠેકાણે તેનો અર્થ, ' જીતાયલી પ્રજા ' નેના પર આ કાયદો લાગુ પાડવામાં આવે છે એવો કરવો.

કામલાઓ.

અ એક જાડનું થડ અથવા લોદાની પેટી એ સ્થાવર તથા જંગમ મિલકત છે. છતાં તે ' પતિ ' નથી.

ચ. ઠોર પણ ' પતિ ' ન કહેવાય કારણ કે જોકે તે પણ એવીજ મિલકત જેવા છે છતાં ગૃહરાણીની એક જુદી તરે-હની મિલકત હોવાથી તેના પર 'લાકડીના બીજો ખાસ કાયદો લાગુ પાડવામાં આવેલો છે !

ઘ. પરજોલા પુરૂષો જેમને પોતાને ઘરમાં કંઈ પણ કરવાની સત્તા નથી અને જેમના પર સ્ત્રીઓની ધમ્જાનુંજ રાજ ચાલે છે, તેઓ આ કાયદામાં જણાવેલા " પતિ " તરીકે ઓળખાશે.

કલમ ૩ " ગૃહરાણી " એટલે એવા ' પતિ ' નામની મિલકતની હક્કદાર માલીક તેમજ એ ' પતિ ' નામની પ્રજા પર રાજ ચલાવનારી સ્ત્રી.

સમજણ.

મિલકતના માલીકી હક્કમાં એ મિલકતને 'મેથીપાક' જમાડવાનો. અધિકાર પણ સમાઈ જાય છે.

કલમ ૪. 'પરણેલી અવસ્થા' એટલે પુરુષોએ પૂર્વ ભવમાં કરેલા પાપોને પરિણામે આ ભવમાં સ્ત્રીઓ સામે જગાડેલા ગુન્હામાં થયેલો પરાજય અને તેના પરિણામ રૂપ અવસ્થા.

પ્રકરણ ૩ છું.

(જીદી જીદી સળઓની રૂપરેખા,)

કલમ ૫. આ કાયદામાં જણાવેલા ગુન્હાઓ માટે એ પ્રજને ગૃહરાણી તરફથી કષ્ટ કષ્ટ જાતની સળઓ અમલમાં આવશે તે નીચે જણાવ્યું છે:—

પહેલી: કેદ. જે માટે સુવાના ઓરડાની ચાર દિવાલોથી બનેલી જેલ અથવા ઘર રૂપી જેલ વપરાશે.

તેમાં પણ કેદ બે પ્રકારની છે:—

(૧) સખત કેદ એટલે ઘરમાં પુરાષ રહેવાનું અને તે સાથે સખત વચનબાણો સાંભળવાના.

(૨) સાદી કેદ જેમાં ગૃહરાણી વચનબાણો નહિ છોકવાની મહેરમાની કરશે.

બીજી: કેશપારી એટલે કે જાનગી ઓરડામાંથી હાંકી કાઢી ગુન્હેગારને બીજા ઓરડામાં મોકલી આપવામાં આવશે.

ત્રીજી: છુંદંગી મુઘીની ગુલામી જેમાં ગૃહરાણીનું કાયમનું દાસત્વ કરવું પડશે.

ચોથી: દંડ જેમાં ખીસામાં હોય તેટલા પૈસા કાઢી લેવામાં આવશે.

કલમ ૬. આ કાયદામાં જણાવેલી "સખત સળ" એટલે કે ગૃહરાણી પોતેજ પતિગૃહ મુઘીને પીપર અથવા કોષ મિત્રને ત્યાં લાંબા સમયના વનવાસ માટે ચાલ્યા જશે અને ગમે તેટલી સમજાવટ છતાં તરત પાછાં આવવાને વિચાર નહિ કરે.

કલમ ૭ નાના નાના ગુન્હાઓ માટે નીચેની હલકી સળઓ ફરમાવવામાં આવશે:

પહેલી: ગૃહરાણી ધિક્કારભરી નજરે બેશે.

બીજી: ગૃહરાણી છણકાવી નાખશે.

ત્રીજી: ગૃહરાણી વખતે વખતે આંસુ સારશે અથવા ગુન્હાની પ્રમાણમાં છેડો વાળી રોશે કુટરો.

ચોથી:—ગૃહરાણી વડશે, મહેણા કુણા સંભળાવશે અથવા ગાળો કાઢશે.

પ્રકરણ ૪ યું.

(સામાન્ય અપવાદો)

કલમ ૮. ગૃહરાણી તરફથી જે કષ્ટ ગુન્હો થાય તે આ કાયદા પ્રમાણે ગુન્હો ગણાશે નહિ.

કલમ ૯. ગૃહરાણીના હુકમ પ્રમાણે વર્તવા જતાં પતિથી કષ્ટ અપરાધ થઈ જાય તો તે આ કાયદા પ્રમાણે ગુન્હો ગણાશે નહિ.

કલમ ૧૦. ઉપર જણાવેલા અપવાદો સિવાય કોષ પણ પરણેલો પુરુષ આ કાયદામાં જણાવેલી સળઓમાંથી છટક્યા માટે કોષ પણ જાતનો ખીજો અપવાદ રજુ કરી શકશે નહિ.

પ્રકરણ ૫ ઝું.

(ગુન્હાઓમાં મદદ કરવા વિષે.)

કલમ ૧૧. 'પહેલું': જે માણસ, સ્ત્રી અથવા પુરુષ, પતિનો સંગો અથવા સગી હોય તે તેની સાથે સગપણ ધરાવે છે એટલી હદકીકાજ, મદદ કરવાના ગુન્હામાં પ્રાથમિક પુરાવા તરીકે ગણી લેવામાં આવશે અને તેના પર કામ ચલાવવામાં આવશે.

બીજું: જે ઉપરાંત જે માણસ, પતિ 'ને' ગુન્હો કરવા માટે શીખવશે, સમજાવશે, અથવા તેને એવી રીતે વર્તવા ચલાવશે તે ગુન્હામાં મદદગાર તરીકે લેખાશે.

ત્રીજું: જે માણસ જે ગુન્હો કરવામાં પતિ સાથે સામેલ થશે અથવા જે ગુન્હો

વેતો હોય ત્યારે પ્રતિ સાથે ઉભો હોય, બેઠો હોય કે વાતો કરતો હોય તો એ બધી પરિસ્થિતિ મદદગારીના ગુન્હા તરીકે લેખાશે.

સમજણ.

(ક) વારો શુદ્ધ અથવા કુવારી છોકરી પણ મદદ કરવાના ગુન્હેગાર ગણી શકાશે.

દાખલાઓ.

(અ) ' ૧ ' નો પતિ ' ૦ ' અને તેનો મિત્ર ' ૦૦ ' અને બેમાં મળી ગૃહરાણીને ધરમા એકલી યુદ્ધી એકલા એકલા સીનેમાં જોવા બંધ છે. એકલા સીનેમાં જોવો એ ગુન્હો છે. તો એ ગુન્હામાં ' ૦૦ ' આ માણસે મદદ કરી છે એમ લેખાશે.

(ઘ) ' કા ' નામની સ્ત્રીના પતિ ' ગ ' ને તેની મા ' સુ ' ગાયને ઘાસ નાંખવા માટે ચાર આનાનો ખર્ચ કરવા કહે છે, જેમાં ' કા ' ની સંમતિ નથી. ' ગ ' તે ખર્ચ કરે છે. આવો ખર્ચ કરવો તે ગુન્હો છે તો તેમાં ' સુ ' એ મદદ કરી છે એમ લેખાશે.

કલમ ૧૨. જે એક પરણેલો માણસ બીજા પરણેલા માણસને અમુક ગુન્હામાં મદદ કરે, તો તે માણસ તેટલીજ સજાને લાયક મેળવશે. જે કે અલખત તેટલી સજાને અમલ જાળવવા માટેની સત્તા બીજા ગૃહરાણીના હાથમાં હોવાથી આ ' કોર્ટ ' પેલી બીજા ' કોર્ટ ' ને જાતે કહેશે અથવા ' ટીકા ' નામના સિપાઈ સાથે સંદેશી કહાવશે.

કલમ ૧૩. ગુન્હામાં મદદ કરનારા સર્વ પ્રાણીઓ જેઓ પરણેલા ન હોય, તેમને સજામાં ગળે દેવામાં આવશે, ધરમાંથી બાંગી જવાનો દુકમ કરવામાં આવશે, તેની આંગલી પેદીઓ વાંચવામાં આવશે, મહેણાં મારવામાં આવશે, તેને ધરમાં રહેવું અશક્ય થઈ પડે એ રીતે તેની સાથે વર્તવામાં

આવશે અને છેવટ નો કરનાજ માણસો હોય તો તેમને જુદા કરવામાં આવશે.

મકરણ ૬ કું.

(રાજ્ય વિરુદ્ધના ગુન્હાઓ)

કલમ ૧૪. રાજ્ય એટલે ગૃહરાણી

કલમ ૧૫. જે પતિ આ ધરસંસારમાં ધર્મના, કાયદાથી રચાયેલી ગૃહરાણીની સરકાર વિરુદ્ધ લડાઈ જગાવશે અથવા તેના પ્રયત્નો કરશે અથવા તેમાં મદદ કરશે તે સખત સજાને પાત્ર થશે, એટલે કે તેને " જોરડા-પાર " અથવા " જુદા-વાસ " અથવા " ગૃહત્યાગ " ની સજા કરવામાં આવશે અને અથવા ખીસામાં હોય એટલા પૈસાનો દંડ કરવામાં આવશે.

કલમ ૧૬. જે પતિ સગાંઓને પોતાના પક્ષમાં ખેંચી અથવા ધરના છોકરાંઓને પોતાના પક્ષમાં લઈ લેશે તે ગૃહરાણી વિરુદ્ધ લડાઈ જગાડવાની તૈયારીઓ કરવાનો ગુન્હો લેખાશે, જે માટે ' રૂદન પાટલા ' અને જીલ્લા અને મહેણાં દુણાંની સજા કરવામાં આવશે.

કલમ ૧૭. જે પતિ બીજા સ્ત્રી સાથે વાત કરશે કે દસશે તે બીનવશાદારીના ગુન્હેગાર કરશે અને તે માટે ' અબોલા ' અને ' રીસ ' ની સજા કરવામાં આવશે.

સમજણ.

કોઈ પણ બીજા સ્ત્રીના બાળકને તેડીને તેને ટીકડી કે ચણા આપવા તે ક્રિયા પણ એ બાળકની માતા તરફ સ્નેહ અતાવ્યા સમાન લેખાશે અને તે ગુન્હો ગણાશે.

આ કલમ પ્રમાણે દેખીતો ગુન્હો ન થયો હોય કે તેનો કોઈ પણ પુરાવો ન હોય છતાં ગૃહરાણીને આવા ગુન્હાઓ કશી લેવાની સત્તા રહેશે અને તેના મનને ખાતો થાય કે

એ ગુન્હો થએલો હોવો એમએ તો તે ખાત્રીજ
કરવામાં આવશે.

આ ખાસ હકક અને સત્તા માત્ર “ જીવી
વહુઓ ” “ રૂપાળી વહુઓ ” અને વૃદ્ધ અને
કદરૂપા પતિની સ્ત્રીઓનેજ રહેશે. જીવાન
પતિની જીવાન વહુને આ હકક નહિ મળે,
સિવાય કે તે એમ સાબીત કરે કે તે પોતે
બાળ સ્ત્રી કરતાં વધારે કદરૂપી છે અથવા
ઓછો સુંદર છે.

કલમ ૧૮. જે પતિ અનિતિને માર્ગે જશે
તેને તો આ કાયદામાં જજીવેલી બધી સજાઓ
તેમજ કોઈએ સ્વપ્નમાં પણ નહિ ધારેલી
તેવી સર્વ સજાઓ કરવામાં આવશે.

પ્રકરણ ૭ મું,

(રાજ્યના લશ્કર વિરુદ્ધના ગુન્હાઓ)

કલમ ૧૯. આ રાજ્યનું લશ્કર એટલે
ગૃહરાણીના દોકરા અને દોકરીઓ તેમજ પુત્ર-
વધુઓ અને તેના પીયરીયા મણારો.

કલમ ૨૦. આ લશ્કરમાં રાજ્ય વિરુદ્ધ
આપ્રતિ ફેલાવી બળવો જગાડવાની જે પતિ
કેશીય કરશે તેના ગંભીર ગુન્હો લેખારો અને
સખત સજાને પાત્ર થશે.

પ્રકરણ ૮ મું.

(રાજ્યની મુલેહ શાંતિ વિરુદ્ધના ગુન્હાઓ.)

કલમ ૨૧. જે અને તેથી વધુ પરણેલા
પુરોહત્ દળતું મળતું જે કંઈ ગુન્હો કરવા
માટે થયું હોય અથવા ગુન્હો થતો હોય તે
વખતે એ સભા બેઠી હોય તો તે ગેરકાયદેસર
સભા બેસાવે ગણાશે.

અ. આ સભા સાથે મળી કંઈ ખાવપીચે
કે એકલી ફરવા કે નાટક સીનેમા જેવા જ્ય
એ ગુન્હો લેખારો.

બ. આ સભાના દેખતા પતિ પોતાનું
સ્વામીત્વ ખતાવવા ગૃહરાણીને જોરથી કંઈ
હુકમ કરે તો તે ગુન્હો લેખારો.

ક. આ સભાના દેખતાં ગૃહરાણીની
ખજાને ઠોકરે મારવી તે પણ ગુન્હો લેખારો.

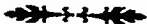
આ અને આવા બીજા ગુન્હાઓ માટે
આ ગેરકાયદે બરામલી મંડળીના એકેએક
સભ્ય સાધારણ સજાઓને પાત્ર થશે.

પ્રકરણ ૯ મું,

(પરચુરણ ગુન્હાઓ.)

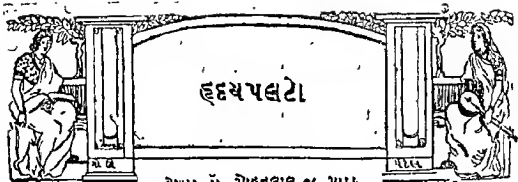
કલમ ૨૨. ગૃહરાણીની ખજા પ્રમાણે
તેને પેસા વાપરવા ન આપવા તેને ફરવા
હરવા ન લઈ જવી, તેને લુગડાં દાગીના ન
અપાવવા (શકિત ન હોય તો પણ), ધરમાં
ગૃહરાણી સાથે વિનયથી વાત કરવાને બદલે
જરા મોટે સાદે બોલવું, તેને રાધવામાં
“ શાક સમાવવું, લસણ છોલવું ” વગેરે નાની
ક્રિયાઓમાં મદદ ન કરવી, મોડાં ઉઠવું, વખ-
તસર ન ન્હાવું, સાસુ નણંદ કે જોડાણી
અને બીજા વડીલો પાસે ગૃહરાણીની વધી-
લાત ન કરવી વગેરે એ બધા પરચુરણ
ગુન્હાઓ લેખારો અને તે માટે સાધારણ
સજાઓ કરવામાં આવશે.

કલમ ૨૩ આ કાયદો ઘેર ઘેર અમલમાં
હોવાથી તેને પ્રકટ કરવાની જરૂર નથી પરંતુ
પતિઓએ તે સમજી લેવાનોજ છે અને
“ એ કાયદાથી અમે અનજા હતા ” એવો
જવાબ રવીકારવામાં આવશે નહિ.

મા: બાપુ ! નોશાન નહિ ફરવા માટે કામે લાગે એ પૈસો આપ્યો છતાં આજે પાછો
ઈં હતો તેવો ને તેવોજ રહ્યો.

બાપુ: ખરી વાત છે. પૈસા ખરચે તેવો માલ મળે !

લેખક: ડૉ. મોહનલાલ જી. પાઠક.

“બીજે રસોઈઓ મળે ત્યાં સુધીજ માત્ર તારે રાંધવાનું. તરત ને તરત બીજે રસોઈઓ ક્યાંથી મળે ? બે ત્રણ દિવસ રહેજે નીકળી જાય.”

“ખરી વાત ! બે દહાડા તમને વખત-સર રસોઈ કરી જમાડી આપીસે મેકલ્યા; પણ મારે મળસકે સાડાચાર પાંચે ઉકલું પકવું” તે બોલે છે ! આમ દરરોજ મળસકે ઉકું તો માંદો પડે ! અને આજે ચાકરડીએ માંદો પડી. તે વાસણ પાણીનું કોણ કરે ? બે દિવસ થયા છતાં રસોઈઆનું ટેકાણું નહિ. બસ હું આજે નથીજ રાંધવાની.”

“વારું, મારે શું ? મને તેમ હું તો મારે ચલાવી લખશ પણ છોકરાં ? તેમને અ-ગિઆરસનો પાઠ બણાવવો હશે ?”

“મંગાવીશ કંઈ હોટેલમાંથી.”

“વાહ ! સુશિક્ષિત માતા પાઠ તો સારો શીખવે છે બાળકોને ! પોતાના સંતાનો બટ-કતા છોકરાંઓની જેમ હોટેલની આજે ખાઈ સતોષ પામે એ તને સારું લાગે છે ?”

“ત્યારે મારે કરવું શું ? અને સવારે શાવડું જ નથી. આ આઠ વાગ્યા. હવે દશ પહેલાં રસોઈ કરવી કેવી રીતે ? રસોઈઓ રસોઈ કરે અને ચાકરડી વાસણ કપડાનું કરે; તોજ બધું નિય નિયમસર ચાલ્યા કરે.”

“હા, ચાલેસ્તો ! રોજ તારે કરવાનું પણ શું હોય ! બધું ચાલે તો ટોડને વટે, વખોડે કે કંઈ અશાળે પણ બે દહાડા રાંધવું પડે કે આવે કંટાળો ! પણ જરા વિચાર

કર. કાલે ઉઠીને અને કંઈ થયું, તો તારા આ કંટાળાનું ને આ દોરદમાનનું શું થાય ? રસોઈ કરવાની તે શક્ત પોતાના માથુસો સારું. પ્રસંગોપાત ગૃહિણી એટલું ચે ન કરે તે શું યોગ્ય ગણાય ખરું ?”

“કણું ને કે મને નથી શાવડું ! બીજાં બેરાં બધું કરીને પણ નવ વાગે રસોઈ કરી નાંખે છે. હું અહીં આંધણ મુકી મળે જડે તો ત્યાં કોઈએ ખાલદો આંધી ખસેડી મુકી હોય. પાછી ખાલદો ખરું ને કંઈ ધોવાનું ધોઈ લઈ રસોડામાં આવું તો પાણી અકબૂ જળા ગયું હોય, કે દૂધ ઉભરાઈ ગયું હોય ! આમ ને આમ મારું માથું જમી જાય છે, અને પછી રાંધવાનું ટેવું ને વાત કેવી ! આવી હાલતમાં બૂખ્યા રહેવાય પણ રસોઈ ન ચાલે. એટલેજ આજે રસોઈ ન કરવાનો હું સત્યાગ્રહ કરું છું !”

“એ ખરે સચોટ ! ગૃહસામ્રાજ્યની સત્તા ગૃહિણીને હોય; પુરુષે વચ્ચે ન પડવું એજ ઉચિત ! પણ જરા ક્ષી રાખું છું. આજનો આ સત્યાગ્રહ ખોટો છે. જે દેશમાં સીતા, દ્રૌપદી, સાવિત્રી જેવાં પૂજ્ય પતિવ્રતા રમણીઓનો યજ્ઞ ગયા તે જ દેશમાંની તારા જેવી કેળવાયેલી સ્ત્રીને એ ન શોભે. પતિની યોગ્ય સેવા અને સંતાનોની સંભાળ એ દરેક સ્ત્રીના પવિત્ર કર્તવ્ય છે. આજે અણધાર્યું એક કર્તવ્ય કરવાનું તને પ્રાપ્ત થાય છે. છતાં તેને તું તરછોડે છે એ મને તો યોગ્ય નથી લાગતું. પછી તો જેવી તારી મરજી.”

“ તમારો એ ઉપદેશ મારે નથી સાંભળ-
વો ! બે દહાડા મેં નથી રાંધ્યું કે ? પણ
આજે મને નથી રુચતું એ ! અને ઝીણખું
હું તમારાં સીતાને ને દ્રૌપદીને ! શમ ને કૃષ્ણ
જેવાનાં તેમના પર આરે હાથ હતા ! મને
કાણુ રસોઇ કરવામાં સહાયતા દે એમ છે ?
નહિ, મને તેમ ! આજે સત્યાગ્રહ ! ”

“ જેવી મરજી. ”

x x x

શશિશેખર ‘ધી કાકિન બૈક’ માં ઉચ્ચ
સ્થાને હતો છસો રૂપિયા તેને પગાર મળતો.
એ ઉપરાંત બેરડીમાં તેના ઝીકું, આંખાના
ત્રણ મોટા બગીચા હતા અને એક સુંદર
બંગલો હતો. વરસ દહાડે, ત્રણ બગીચાની
તેને સાતેક હબરની આવક આવતી. તે
પોતે શૃંગ્યુએટ હતો. પિતાની વિરૂદ્ધ તેણે
પત્નીની પસંદગી કેળવાયેલા અને સુધરેલા
સમાજમાંથી કરી હતી. સંપત્તિની ન્યુનતા ન
હોવાથી ગીરગામમાં તેમનું નિવાસસ્થાન
સાંપ્રત સમયને યોગ્ય સર્વ સાધનોથી ઉપયુક્ત
વસ્તુઓથી સુસજ્જિત હતું.

શશિશેખરની પત્ની સરયુદેવી મૈટ્રીક થયેલી
હતી. સુશિક્ષિત પતિના સહવાસમાં સરયુદેવીના
અભ્યાસમાં સતત પ્રગતિ થતી જતી હતી નિરં-
તર એકાદ પુસ્તક તેના હાથમાં હોય ને હોયજ.
સરયુદેવીને સ્વભાવ હતો તો સ્નેહાળ, સરળ
ને માયાળુ હવન પછીના જીવનમાં પતિ
પત્નીમાં વિશેષ જાગ્યો હોય તો તે આ
પહેલીજવાર-આપણે ઉપર જોઈ મળ્યા તે.
સરયુદેવીને કામતો ક’ટાળો તો ન હતો. પણ
ખરે જોતાં રાંધવાનું તેને શવરું નહિ-રસો-
ઇની આવડત ન હતી. માત્ર અભિમાન એ
એકજ અવગુણ સરયુદેવી હતો. પણ એ અવ-
ગુણને લીધે દપતીમાં વિશેષ શાન્તિભંગ થતો
નહિ. તાત્પર્ય કે ઉપલાં પ્રસંગ પહેલાં અન્ધો-

ન્યના સહવાસમાં આ યુગલ અત્યંત આનં-
દમાં દિવસો નિર્ગમ કરતું હતું.

તેમને એ સંતાનો હતા. સાત વર્ષની
જવા અને પાંચ વર્ષના કિશોર. સુશિક્ષિત માતા
પિતાની દેખરેખ હેઠળ જવા, કિશોર સદ્ગુણી
નીવડયા હતા.

શશિશેખરને બૂખે પેટ આશીસે જતાં
જોઈને સરયુદેવી અંતર કકળી ઉઠ્યું. તેના
બન્ને તરેખાં અશ્રુએ દેખા દીધો, પણ તે તેણે
ઝટ લુંછી નાખ્યા.

“ બા, બા, બૂખ લાગી ! ” કાલું
કાલું બોલતો કિશોર થોડીવારે આવી લાગ્યો.
આતુર નયને માતાના મુખ તરફ તે જોઈ
રહ્યો માતાનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. એટલામાં
કરમાયલે મુખે જવા પણ ત્યાં આવી પહોંચી.
બૂખતો તેને પણ લાગી હતી, પણ તે જરા
કેળવણી એટલે બૂખની છુમે પાડતાં સંકા
આતી હતી.

જવા, કિશોર જેવાં છુકમાર બાલકોને
બૂખથી ટળવળતાં જોઈ સરયુદેવી રહું-રહું થઈ
રહી. તેણે છોકરાંઓને બહાલથી પંપાળતાં કહ્યું:
“ આજે કની, શનિવાર છે તે તમારા આપુ
અપોરે બે અડીવારે આવશે, અને પછી
આપણે સૌ સાથે બેસીને જમીશું. એટલી
વારમાં તો હું રસોઇ જનારી નાખીશ. હમણાં
તમે પીવાય તેટલું દૂધ પી લો. પછી આપણે
અધા સાથે જમીશું. ખરે ? ”

“ માતા જે આપે તે બધું સારું, અને
સારાને કાજે ” એવી સરળ ને સાચી સમજ-
ણથી બાળકો દૂધ પીને સંતોષ પામ્યા. પણ
અજાને જાહેર દૂધથી સરળ સ્વભાવના બાળ-
કોના મન મતાવવાની કૃત્રિમતાથી સરયુદેવી
અંતર વિંધાયું. આંખના આંસુ મંદા મુશીબને
ખાળી તેણે બાળકોને સાજાશી આપી. બાલકો
આનંદ કર્દોષ કરતા રમવા ચાલ્યા ગયા.

x x x

અપોરે દોઢ બે થયા હશે. સરયૂ રસોઈ કરવામાં યુથાષ્ટ હતી. તેને ખાતી હતી કે શનિવાર હોવાથી શશિશેખર જઈશ અહીં ત્રણ વાગે આવી પહોંચશે અને એ આવે કે “ચાલો જમવા!” એમ અચાનક કહીને તેમને કંઈક આશ્ચર્યમાં, કંઈક આનંદમાં મગ્ન થયેલા જોવાનાં તે મનોરથો રચી રહી હતી પતિ ઘેર આવે કે ક્ષમા માગી લેવાનો પણ તેણે સંકલ્પ કર્યો. આ વેળા તેની આંખોમાં ઝળઝળાયાં ભરાઈ આવ્યાં, પણ તે હતાં પ્રેમનાં, દુઃખનાં નહિં. અપરાધની ક્ષમા માગવાના શુદ્ધ સંકલ્પથી તેનું મન સદૃજ સ્વસ્થ થયું. પતિ વિષે તેના અંતરમાં પ્રેમભાવ અધિક સચેત થયો, અને પ્રેમપ્રતિભા પતિ અવશ્ય આનંદપૂર્વક ક્ષમા કરશે, એ વિચારથી તેની આંખોમાંથી પ્રેમાશ્રુ ટપકવા લાગ્યાં.

સરયૂને રસોઈ કરવામાં વળખાતે પંદર વીસ મીનીટ થઈ શેઠલામાં રેસિડેન્ટની ધંટડી સંભળાઈ. બધું પડ્યું મુકાને તે રેસિડેન્ટ પાસે દોડી:

“મિસિસ મહેતા ?”

“હા. શું કહો છો ?”

“હું જે જે હૉસ્પિટલનો હાઉસ સર્જન છું. શશિશેખર મહેતાને અકસ્માત નડ્યો છે. તેમને હૉસ્પિટલમાં લાવવામાં આવ્યા છે.”

“હાય ! અકસ્માત !” એ ઉદ્ગારો સાથે સરયૂના હાથમાંથી રીસીવર સરી પડ્યું. તેની આંખે અધારા આવ્યા, ધરતી પગ તળેથી ખસી જતી લાગી ને તે ચરચર કંપતી બોલે પછડાઈ. બે ઘડી તેની વિચારશક્તિ શિથિલ થઈ ગઈ. થોડીવારે તેના મુખમાંથી દુઃખોદ્ગારો નીકળ્યાં: “અરે ! આજેજ મને આવી દુર્ઘટિ ક્યાંથી સૂચી ? ભૂખે પેટ ઓછીસે ગયા. કેટલી અધમ પાણી હું ? સવારે માત્ર ચાહ વગર બીજું કશુંજ પેટમાં નથી મળ્યું. ઓછીસમાંયે કાંઈ ખાધું નહિં હોય,

ભૂખથી પિત ચઢ્યું હશે, અને ઘેર આવતાં એમના અવસ્થામાં અકસ્માતના બોમ થયા હશે ! ઓ ભગવાન ! એ વેળાં તેમના મનમાં મારે વિષે શો વિચાર આવ્યો હશે ! હું એક દુષ્ટ સ્વભાવની અણુકદ, જંગલી અને મગ-રૂં જો છું, એવું જ તેમને લાગ્યું હશે ! પ્રભુ, પ્રભુ ! ભાવીની કલ્પના કેટલી અસહ્ય ! નકરે નારાયણ ને તેમને કંઈક થાય તો મારું શું ? એ વિચારથી બળાને ખાખ થઈ જવાય છે. ઓ કરુણાસાગર ! બહારે ધાજે !” આ પછી કંઈક વિચારે તેના મગજમાં ધ્રુમવા માંડ્યા, એ ઉદ્ગારો ને વિચારોમાં એકાદ પણ વીતી હશે ને તે સપ્તજા હોઈ બમ્મી.

“હાય પ્રભુ ! હજી હું અહીંજ ?” તે ઝટ તૈયાર થઈ, છોકરાંઓને કપડાં પહેરાવી બારણે તાળું દબાવી નીકળી. દુઃખાવેશમાં ભાન ભૂલી તે આકરડીની ખોલી તરફ વળી. ચાકરડી માંદો પડી રજા માંગી ગઈ હતી, તે આકરડીની આંકડી બંધ જોઈ તેને ચાહ આવ્યું. તરત તે પાછી વળી નીચે ઉતરી. “જે. જે. હૉસ્પિટલ” કહેતાંકે તે છોકરાંઓને લખતે એક વિક્ટોરિઆમાં બેસી ગઈ. સરયૂનું મન ક્યારનુંયે હૉસ્પિટલમાં પહોંચી ગયું હતું, પણ શરીર તો વિક્ટોરિઆની ગતિને આધીન હતું. એટલે વિચારોનું ધમસાણુ મચ્યું: “એ બાનમાં હશે ? જ્યાં, કિશોરને જાળખશે ? મને જોઈને ગુસ્સે તો નહિ થાય ? નહિ, કદી નહિ ! આજલગી એ મારાપર ગુસ્સે નથી થયા. પણ આજલગી નથી થયા તેથી આજે પણ નહિં થાય, એવો કંઈ નિયમ નથી. અને મારું વર્તન રોજ કે મગતા હિપનાવે તેનું હતું ખરું ? નહિં. તો કાં ન ગુસ્સે થાય ? પણ બાળકો પર તો નહિંજ ગુસ્સો કરે ! હું તો તેમને ચરણે પડીશ, નાક લોટી તાણીશ ને ક્ષમાની બિંદા માગીશ. હા, પણ ક્યારે ?

માનમાં હશે ત્યારે ને ? નહિ તો પછી ? પછી શું ? આ છોકરાંએને લઈ ક્યાં જઈશ ?” આવા વિચારો તેને ખુબ સતાવી રહ્યા. તેણે એ વિચારો મનમાંથી કાઢી નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ એથી વિચારપરંપરા ઉઠતી વધતી ચાલી. દારિદ્ર્યનો, તેના સુખદુઃખનો સરખો સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહતો. તેનું જીવન પુસ્તકો વાંચવામાં, બાળકોને ભણાવવામાં અને પતિ સાથે વાર્તા વિનોદ કરવામાં, વ્યતીત થયું હતું. એટલે આવેલા સંકટથી તેનું મિત્ર ચક્રોએ ચક્રું હતું. ગાડીમાં ને માડીમાં બાહ્ય જગતની દરકાર વગર તે આંખે રૂમાલ દાખી રહી. થોડીવાર રહ્યાથી તેના હૃદયનો બોલો કંઈક ફળવેલો થયો. તેણે આંખો છુંછી નાંખી.

“મા, મહાલક્ષ્મી માતા ! મારું સંકટ ટાળજે. બાહ્યો જમાડીશ. શરી કદીયે એમની સાથે આવું વર્તન નહિ કરે—તારા સમ, માતા તારા સમ !”

બાહ્યો બાનો રાતો ચહેરો જોઈ રહ્યું રહ્યું થઈ રહ્યા તેમને ન સમજાયું કે બાકેમ રહે છે ?

વિક્ટોરિઆ હૅરિપટલ આગળ આવી ઉભી રહી. સરખ બાહ્યોને લઈ હૅરિપટલમાં ધસી. માડીવાળાને બાહ્ય આપવાનુંયે તેને બાન ન રહ્યું, તે બ્યારે ગાડી વાળાએ મારખું ત્યારેજ તેને મળ્યું.

સરખનો આ મહારાટ એક વ્યક્તિ જોઈ રહી હતી. તે સામી આવી.

“જહેન, શું કામ છે ?”

“તમે કોણ છો ?” સરખે પુછનારને સામો પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“હું અહીં નર્સ છું. તમને અતિવ્યથા સ્થિતિમાં જોઈ બની શકે તે સદાય આપવાના આશયથી જ મેં તમને પ્રશ્ન પૂછ્યો. યોગ્ય લાગે તો કહો, નહિતો હાઉંસ સર્જન

પાસે જાયો.” એટલું બોલીને નર્સે જવા માંડ્યું, પણ સરખે હવે વિનયથી તેને અટકાવી જોઈતી હકીકત પૂછવા માંડી.

એટલામાં ત્યાં બીજી વિક્ટોરિઆ આવી લાગી. એક યુવક ઉતર્યો. સરખની તે માથું પીક હતી, પણ જ્યાં પાછળ જોતી હતી તે બોલી હતી.

“બા ત્રાપા આવ્યા.”

જવાબ આ શબ્દોએ સરખ, સજ્જડ ચોંકી અને “ક્યાં છે ?” એટલાજ શબ્દો તેના મોંમાંથી નીકળ્યા ને પતિ પત્નીનું નયન-મિલન થયું સરખની દશા કંઈક સ્થિર થઈ ગઈ. વાર પહેલાંની વાત સાચી કે આ ? એ વિચારે તે યુગભાઈ રહી. ખરા ખોટાની શું ચક્રોલતા તેની શુદ્ધિ બહેર મારી જવા માંડી. નજીકની ખુરસી પર તે ધબ દબને, ઝીકાઈ.

શશિશેખર પત્ની પાસે આવ્યો. આમ તેમ નજર ફેરવી તે બોલ્યો : “તું અહીં ક્યાં ? બપોરે અહીં વાગે. બાજે હું આવીશ એ તું નથી જાણતી ? કે કંઈ ખાસ કામ છે ?”

શન્ય દષ્ટિએ કેટલીકવાર સુધી તો સરખ પતિના મુખ તરફ જોઈ જ રહી. અંતે તેણે મોં બોલ્યું :

“હા હું જાણું છું કે બાજે અહીં વાગે તમે આવશો. બધી તૈયારી પણ હું કરતી હતી; પણ અચાનક અહીં નો મને ટેલિફોન મળ્યો કે તમને કંઈક અકસ્માત નડ્યો. અને તમને અહીં લાવવામાં આવ્યા છો. પછી તો મધું રહ્યું બ્યાંતું ત્યાં ને હું અહીં ફાડી આવી.”

“શું મને અકસ્માત ? હું હૅરિપટલમાં ! અહીંથી તારા પર ટેલીફોન થયો ? સાચી વાત ?”

“નહિ તો હું શા મારે અહીં આવું ? આ નર્સને પૂછો.” સરખે નર્સને બોલાવી.

નર્સ સાથે વાત કરી શશિશેખર હાઉસ સર્જન પાસે ગયો. ત્યાં તેને ખબર મળી:

“ બહાઇઠવે આમળ એક માણસ ટ્રામમાં ચડતો હતો. પગ લપસ્યો ને તે નીચે પડ્યો એ હાલતમાં તેના પગ પરથી એક મોટર પસાર થઈ ગઈ. પોલીસ તેને અહીં લઈ આવી. હોસ્પિટલના નિયમ પ્રમાણે તેના કપડા ઉતારી તેને હોસ્પિટલના કપડા પહેરાવતી વખતે તેના કોટના ખીસામાંથી ‘વિઝીટીંગ કાર્ડ’ મળ્યો. શશિશેખર મહેતા ખી. એ. એ. ટ્રામ અને એડ્રેસ, ટેલિફોન નંબર વિગેરે તેના પર હતું. એટલે અમે ટેલિફોન કર્યો. ”

શશિશેખરનું આશ્ચર્ય વધુ. હાઉસ સર્જનને તેણે ટેલિફોન પ્રશ્નો પૂછ્યા:

“ તે કાર્ડ તમારી પાસે છે ? ”

“ આ રહ્યું, જુઓ. ”

“ ખરેખર, એ તો મારોજ કાર્ડ ! ”

“ શું તમારો કાર્ડ ? એટલે તમેજ શશિશેખર મહેતા ? ”

“ હા, પણ અકસ્માતનો ભોગ બનેલો મનુષ્ય મને બતાવશે ? ”

“ જરૂર. પણ તેની સાથે તમે બોલી નહિ શકો. ”

“ હરકત નહિ. ફક્ત જોડેજ પાછો ફરીશ. ” ઘંટડી વાગી, એક સિપાઈ આવ્યો. સલામ કરી ઉભો રહ્યો. હાઉસ સર્જન એક કામળ ચીતરી આપી સિપાઈને સિસ્ટર એમ્બીલી પાસે શશિશેખરને લઈ જવા દરમ્યાન.

સિપાઈ શશિશેખરને સિસ્ટર એમ્બીલી પાસે લઈ ગયો.

“ અરે ! આ તો માણેકલાલ ! ” સિસ્ટરે રોગીના મુખ પરથી ચાદર ખસેડતાં જ શશિશેખર એકદમ બોલી ઉઠ્યો. તરત સિસ્ટરે નાક પર આંખળી મૂકી છુમ ન પાડવાનું મૂક સૂચન કર્યું.

શશિશેખરે જણવાનું જણી લીધું. બુલની ક્ષમા માગી તે સર્જન પાસે આવ્યો.

અકસ્માતનો ભોગ થયેલો મનુષ્ય પોતાનો મિત્ર હોવાનું અને પોતાનો કાર્ડ પોતેજ તેને આપેલો હોવાનું જણાવી શશિશેખરે સર્જનને પૂછ્યું:

“ રોગીની સ્થિતિ કેવી છે, અને તેને જોવા ક્યે સમયે. આવી શકાય ? ”

“ રોગીની સ્થિતિ ચિંતાજનક નથી. સાંજે ત્રણથી પાંચ સુધી ગમે ત્યારે રોગીને જોવા આવી શકાય. ” સર્જનને સલામ કરી શશિશેખર હવે સરયૂ પાસે આવ્યો.

પતિને ક્ષેમ કુશળ જોઈને સરયૂના જીવને હવે શાન્તિ થઈ હતી, બધી હકીકત પછી જણાવવાનું કહી શશિશેખરે એક ટેકસી બોલાવી.

સપરિવાર ટેકસીમાં બેઠા પછી શશિશેખરે રહસ્યનો પડો બોલ્યો:

“ સરયૂ ! બોરડીથી પરમ દહાડે માણેકલાલ કરીને મારો એક ઝોળખીતો અહીં કંઈક કામ સર આવ્યો છે. આજે તે જોશીસમાં આવ્યો હતો. ઘણી વાર અમે ગોપા માર્યા, તે જવા ઉઠ્યો ત્યારે મેં તેને આપણે ત્યાં જમવા આવવા નોતર્યો. તેણે તે માન્ય કર્યું અને આવતી કાલે સવારેજ આવવા જણાવ્યું. પણ હવે તો બિચારો શી રીતે આવતો? સવારે ! આપણા એડ્રેસની તેને ખબર નહતી. મેં તેને ‘વિઝીટીંગ કાર્ડ’ આપ્યો ને તે ગયો. ટ્રામ ચડતાં પગ લપસી જવાથી તેને અકસ્માત નડ્યો. સાફ છે. સર્જન કહેતો હતો કે સ્થિતિ ચિંતાજનક નથી. ”

સરયૂએ સંકટનિવૃત્તિનો દીર્ઘ શ્વાસ લીધો.

ઘેર આવ્યા પછી કરેલા સંકલ્પ પ્રમાણે સરયૂએ ગઈગદ રવરે પતિ પાસે ક્ષમાની માગના કરી. આવી રહેલા જીવાને શશિ-

શેખર જેવો પતિ ક્ષમા કરેજ. એ કહેવાની અગત્ય હોય ?

સરયુનું મુખ લજ્જાના ભારથી નમી પડ્યું તેના નેત્રામાંથી રોદસરિતા જેવો હર્વાશુનો પ્રવાહ વહી ચાલ્યો.

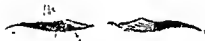
થોડી વાર પછી તે ચાલ લપ્ત આવી.

“ઠાણા ! આવો ફરામંદી સલામદ હવે પછી કદીએ નહિ કરું. મારા એ અક્ષમ અપગ્રાહની પરમેશ્વરે મને થોડા સમય કરી અને તે મને દિતકર જ થઈ પડી. મારું એ સંકટ મદાલકથી માતાની કૃપાથી ટળ્યું. આપણે બધા કામે માતાજીના દર્શન કરવા જઈશું.”

“કેમ કંઈ માતાના” મંદિરમાં જવાનું

મન થયું ? કંઈ માનતા બાનતા લીધી છે કે શું ?” સરયુ શરમાઈ.

સૃષ્ટિના કેમમાં ‘કૃષ્ણ’ એક પળ’ નું મહત્ત્વ કાઢને નયે દેવ પથ પળનાથે ભરોસા વિનાના આ ક્ષણભંશુર સંસારમાં કંઈ કંઈ પલટા કરી નાખતા ‘કાષ્ઠ’ એક પળ’ સમર્થ હોય છે. એવી એક પળે સરયુનું હૃદય પલટાનું. એવી એક પળે સરયુનો સંસાર દીપાવ્યો. શશિરોષ્ણે પત્નીના આકર્ષિત અને છુટા હૃદયપલટાના આનંદનો ઉપભોગ લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે ત્રણ માસની રૂઝ મેળવી. બીજેજ શનિવારે સવારે સૌ મુજબથી બોરડી આવ્યા. બોરડીના પોતાના સાગર તીરરથ ‘સાગર સદન’માં શશિરોષ્ણે સરયુ અને સંતાનો સાથે ત્રણ માસ સાગરતીરની મીઠી મેળ જાણી.

લગ્ન માટે ઇતેભરી

પૈલી અમેરિકન ગટર મુકાદમ મીત મેયો કહે છે કે હિંદમાં સ્ત્રીઓ લગ્ન માટેજ ઇતેભર હોય છે. એની વાત સાચી હોય તો એ કદાચ સ્ત્રી-સ્વભાવજ હશે, કારણ કે યુરપ-અમેરિકામાં પણ સ્ત્રીજ-બાલકે એથી વધારે ઇતેભરી બતાવાય છે. દમણમાં ગર્ભીન (જર્મની)ની પૈલીસે ક્રાન્ડ લીડકે નામના માણસને પકડ્યો છે. એણે લગ્ન માટે ઇતેભરી ધરાવતી કુમારિકાઓ અને વિધવાઓને ૨૫૦૦૦ તેમને નાણે લાગડધિન્ના કરવાનોજ ધધો માંડ્યો હતો. એ બાઇસાડેન અનેક શહેરોમાં જઈ ત્યાંના મુખ્ય હાથમાં જહેરમખર આપતા કે “જોઈએ છે-કુમારિકા અથવા વિધવા.” અનેક સ્ત્રીઓની અરજીઓ એના જવાબમાં આવતી. એ બોળી સ્ત્રીઓને આ જદમાસ વારાફરતી મળતો અને વિશાસ એસાડી, લગ્નની લાલચ આપી તેમની પાસેથી નાણાં કઢાવતો. તેણે ૨૫૦૦૦ સ્ત્રીઓના સંખ્યા એક દળર ઉપર ગઈ છે. આ બધું જાણ્યા છતાં મીત મેયોને આપવાત કરવાનું મન કેમ નહિ થયું હોય ?

“ ડુંગરડા પૂજવા રે ! ”

લેખક: શ. માણસાંઈર મ મહેતા.

(વેવારીયો કે દો આવશે રે...એ રામના હાજમાં).

એનો સાહિબો દળવે હાલતો રે !

મહકાતી હાલે એની નાર રે

જેઠાણી ! આત્મા ડુંગરડા પૂજવા રે !

ધુંધટાથી દેરાણી પૂજતો રે,

વાળી હેઠાછેડીની ક્યાં ગાંઠ રે ?

જેઠાણી ! આત્મા ડુંગરડા પૂજવા રે !

સુણો ડાહ્યા દીમરની ડાહ્યા રે !

ઉજવશું બાધા ને મત રે—

દેરાણી ! જાશું ડુંગરડા પૂજવા રે !

વડસસરાના પેટમાં દુઃખીયું રે !

પડી તમ જેઠાને કાળ રે—

દેરાણી ! જાશું ડુંગરડા પૂજવા રે !

જાઓ ઘેર રંધિતે લાપશી રે !

વાઢીમાં ઉનાં મૂકો ધીવ રે—

દેરાણી ! જાશું ડુંગરડા પૂજવા રે !

હાળી બાજઠ બાણા પીરસો રે !

અમને લાગશે નહિ પગવાર રે—

દેરાણી ! જાશું ડુંગરડા પૂજવા રે !

ઘેર પાંચેક ગોરણી નોતરો રે !

ગાઓ શુભ મંગળના ગીત રે—

દેરાણી ! જાશું ડુંગરડા પૂજવા રે !

ત્યારે દળવે દેરાણી બેલીયાં રે !

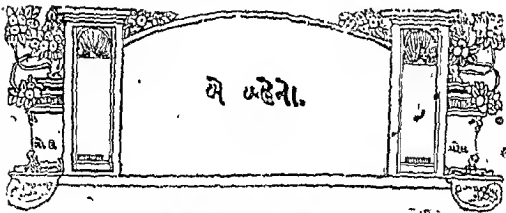
નાનીયા કહું એક વાત રે—

જેઠાણી ! આત્મા ડુંગરડા પૂજવા રે !

“ આપણુ જીવને ભડકા ઊડીવા રે !

બુલી ગયાં તે છુઝાવાની રીત રે. ”

જેઠાણી ! આત્મા ડુંગરડા પૂજવા રે !

સંપાદક: શ્રી. રમણીકલાલ જયમલદશાઈ દલોલ, બી. એ.

‘ગુલુસુદરી’ના ગયા વાર્તાઓમાં ‘પીઝરને પથે’ નામક એક વાર્તા પ્રસિદ્ધ થઈ. તે વાર્તાની મૂળ પ્રયોજક એક સ્ત્રી છે એમ બનતે આપેલી ‘કુટનોટ’ થી જણાયું. ‘ગુલુસુદરી’ના આકેશ એ ‘ગુલુસુદરી’નો પરિચય પાડવા છત્તે જ-તે માટે આ આભેડ’ દિગ્દર્શન.

એ એ બહેનો-મંજાળની ગુલુસુદરીએ વિશ્વવિખ્યાત પત્રકાર બાબુ રામાનન્દ ચેટરજીની પુત્રીઓ. રામાનન્દ ચેટરજી બંગાળી માસિક ‘પ્રવાસી’ને અંગ્રેજી માસિક ‘મોડર્ન રીવ્યુ’ના સમયે તંત્રી. બન્નેય પત્રો ધણજ લોકપ્રિય થઈ પડ્યાં છે. ‘મોડર્ન રીવ્યુ’ જેવું હિન્દુસ્તાનમાં બીજું એક પણ અંગ્રેજી માસિક નથી એમ કહીએ તો ચાલે. પરંતુ એ લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરવા રામાનન્દ બાબુને જોખું મથવું પડ્યું નથી. દરેક અર્થની પહે તે વિચારસ્વાતંત્ર્યમાં મક્કમ રહ્યા છે. સંસ્કૃત આચાર્યો ને અધ્યાપકોના પુરાણા કુશમાં તેઓ જન્મ્યા. એમના બન્ધુઓ ને કુટુંબીઓએ પ્રથમજ રહીતી બંગ્લોરો તોડી. આખું ય કુટુંબ પ્રથમજ અંગ્રેજી અભ્યાસ તરફ વળ્યું. રામાનન્દ બાબુએ જાતેજ ત્રીસેક વર્ષ પહેલાં ઉપરીતનો ત્યાગ કરી બ્રહ્મોસમાજને વધાવ્યો. ઘણાં વર્ષ તે વિવાલવના અધ્યાપક રહ્યા-પ્રથમ કલકત્તામાં, પછી અલ્હા-

બાદમાં. પરંતુ દિન્દી વિદ્યાપીઠોની કેળવણી પદ્ધતિ નીચે એમનાથી જાણીને બેસી રહેવાયું નહિ. ધણીય વાર તેઓ મંત્રીમંડળ સાથે લડી પડતા. દરેક મંત્રીમંડળો સાથે એમને કાંઈતો કાંઈ વિરોધ થયા વિના રહ્યોજ નથી. કલકત્તા વિદ્યાપીઠો એ એક કદો ટીકાકાર ઉત્પન્ન થયો છે. એ સંઘમાંથી પ્રભુતો વિશ્વાસ ઉઠી જવાયું કારણ પણ એજ છે. આવો સાવધાન શત્રુ તો સરકારને પણ નહિ મળ્યો હોય. પશ્ચિમના પત્રકારોનાં અપાર સાધનો એની પાસે નથી; એની કુમરે વર્તમાનસાર મોકલવા સારા સાધુ સંરચાઓ નથી; છતાંય પ્રત્યેક વર્ષે પ્રત્યેક મહિને કોઈ અગમ્ય રીતે એને શુદ્ધ સામગ્રી મળતીજ રહી છે. ‘મોડર્ન રીવ્યુ’નાં નવાં પાનાં પર નવું શું ચીતરવાયું છે તે જોઈ જાણજ શક્યું નથી, છતાંય તે ગ્રંથ વિરોધી નથી જ. સીધી વાત સામ્યેતાચી કહી નાંખે છે. અત્યાચારનો રાજ્યદારી પણ કદાચ દિન્દમાં સર્વોપરી થાય તો તે રામાનન્દ ચેટરજીનો કંઈ રીતે ઉપયોગ કરશે એ કહેવું કઠીન છે. તેનો ઉપયોગ થાય કે ન થાય પરંતુ એ અન્યથા શક્તિયું અસ્તિત્વ કાપમ રહેશેજ. એની સામગ્રી અપૂર છે. ટીકા કરવાની ધગશ પણ અત્યંત છે. કેટલાક અંગ્રેજોને એનો કડવો અનુભવ થયો હતો, કદાચ તે ગમ્યાથી પણ

જણાયો હશે; છતાં જોની ધીરજ ને સિદ્ધાન્તમાં અડગતા તેમની મરજી વિરૂદ્ધ પણ કબુલવા પડે છે. સરકારી કાર્યની રહામે થાય છે તેટલીજ અડગતાથી તે લોકોની અન્ધ ગર્જનાની પણ રહામે થાય છે; વૃદ્ધાંતથી તે હાથ જતો નથી.

રાજ્યદારી પદમંદિતને એવાજ અનેક સંઘર્ષોમાંજ પિતાતું સમગ્ર જીવન વ્યતિવ થયું છે. છતાંય તેની પુત્રીઓના લખાણમાં રાજમટપટનું નામનિશાન નથી એ એક વાર્તાવાચક આશ્ચર્યમાં મરકાવ થઈ જશેજ. રસતું મધ્યભિન્દુ અન્દરની દિશાએ વળ્યું છે. હિન્દુ સામાજિક જીવનનું પૃથક્કણ થયું છે. આત્મસપેક્ષ એમના પિતાના પરિશ્રમેનું નૈમર્ગિક પરિણામ છે. તેનો સંપૂર્ણ વિકાસ થયો છે. રામાનન્દ બાપુ રામમોહનરાયને માનની નજરે જોનારા હિન્દીઓમાંના એક છે. સ્વદેશભિમાન સૂક્ષ્મતાવાદી પરદેશી વાતાવરણને પ્રથમ સ્ત્રાવત દેનાર તરીકે કેટલાક અભારે રામમોહનરાયના કિન્નર નામ પર થૂંક ઉરાડી રહ્યા છે; ત્યારે રામાનન્દ બાપુ એમની મહત્તા સમજાવી ચુક્યા છે. રામમોહનરાયની પેઢી એમણે ઓળખીના પ્રશ્નને પોતાનો કરી લીધો છે; ને સમાજનાં અનેકવિધ કુટિલ શસ્ત્રોની રહામે પોત્તાર ઉઠાવવાની એક પણ તક જવા દીધી નથી. ઓર્ગન પર થતા જીવમથી જેટલો કોધાનલ રામાનન્દ ચેટરજીના હૃદયમાં ભૂંડી રહ્યો છે તેટલો જવશ્વજેન કોષ ખીળી જીવતા મનુષ્યના હૈયે ઉછળતો હશે જ્યોત્સ્નામાં નિમોને જીવતા બાળી મૂકવાની છેલ્લામાં છેલ્લી ખજાર ને જંગાળમાં બાલકન્યાએ કરેલા આપધાતની ઝીંજવટમરી વિગત એમના માસિકમાં પ્રગટ થાય છે; પૂર્વ આફ્રિકા ને શીજના હિન્દીઓની સ્થિતિનો ચિતર પ્રગટ થાય તે પહેલાં એને સ્થાન મળે છે; ને હિન્દના બજારે બજારે ને ઘેરે ઘેર તે વાતો હોંઘથી

વંચાય છે. એમણે પોતાના વિચારો પ્રથમ પોતાના કુટુંબમાંજ આશરમાં મૂક્યા છે. એની પુત્રીઓને પ્રથમ ઘેરજ અગ્રજ વગેરેનું સારું જ્ઞાન આપવામાં આવ્યું ને પછી તેમને કલકત્તાની બેથુન કોલેજમાં મોકલી આપવામાં આવી. જન્મથીજ એ પિતાએ તેમને સંપૂર્ણ માનસિક સ્વતંત્રતા બક્ષી છે. એમના વાય-નની આડે તે કદાપિ આવ્યા નથી. કલકત્તા વિવર્ષીકમાંથી બન્ને ઉંચા નંબરે ગ્રેજ્યુએટ થયાં છે. ધરતી સન ૧૯૧૨માં, તેમની વિદ્યાર્થી અવસ્થામાંજ તેમણે અંગ્રજ પરથી ઉતારેલી વાર્તાઓની એક ગ્રંથિકા બહાર પાડી છે; ને તે અતિશય લોકપ્રિય થઈ પડી છે. બર્થોર્ડ હસિયટનો અન્યત્ર અભ્યાસ ને બપાન્તરથી તેમજ ધોડીક ફ્રેન્ચ નવલિકાઓ દ્વારા તેમની શક્તિ કેળવાઈ છે. પરંતુ જન્મ-ભૂમિ ને તેના વાતાવરણને તેઓ વળગી રહ્યાં. એમની સાહિત્યપ્રગતિ એક સાધેજ ચાલુ રહી છે. ધરતી સન ૧૯૨૭માં શીતદેરીએ પોતાની પહેલી મેલિક નવલિકા 'નયનોનાં ઘર' 'પ્રવાસી' માં પ્રસિદ્ધ કરી. એની બહેન શાન્તાની પહેલીજ નવલિકા- 'સુનંદા' એકજ મહિના પછી તેજ માસિકમાં પ્રગટ થઈ. સન ૧૯૨૮ માં તે બન્નેએ ભેગાં મળી 'પ્રવાસી' માટે ચાલુ, નવલકથા તરીકે 'ઉવાનલતા' લખી. જંગાળી સાદિયના અગ્રેડ દુરોચિ-અન જાનકાર સ્વ. જી. ડી. એન્ડરસને 'ટાઇ-મ્સ' ના 'સાહિત્ય દર્પણ' માં એની વાનગી પ્રખ્યાત છે. જે નવલકથામાંના ઝીણાં અવ-લોકનનાં તે વખાણ કરે છે. કુમારિકાસુલભ આનન્દ ને કુમારશર્મા કરુણતા એમાં પમથેપમથે નીતરી રહે છે. એમાં કશુંય કોર નથી. કશુંય કડવું નથી; ને શૈલી-હિન્દના સાહિત્યના કોષ પણ સાચા અભ્યાસીને આશ્વાદક થઈ પડે છે. કલકત્તાના વિધર્મી મેળાની વિવિધ જનતામાં ને બંગા-

જાનાં પુરાણી દબના ગામડાંની મામ્યતામાં વિશેષ દર્શાવતા એમને મુન્દર વરત મળી રહે છે. વળી એજ મી. એન્ડરસને ધરતી સન ૧૯૧૯ માં 'પ્રવાસી' માં ચાલુ નવલકથા તરીકે પ્રગટ થયેલી 'સુરર્ણપિન્જર' નામક સીતાદેવીની નવલકથાનાં એટલાજ વખાણ કર્યાં છે. એના પછી ટૂરતજ ધરતી સન ૧૯૨૦ માં શાન્તાદેવીની 'સનાતન' નામની નવલકથા ચાલુ થઇ હતી. બન્ને બહેનોએ સમાલોભનાઓ ને ખીલ લેખો લખવામા પણ ખાણું વાળી બેધું નથી. વળી શાન્તાદેવી તો 'જલતરંગ' નું કામ પણ સરસ કરે છે. વિશ્વ વિખ્યાત ચિત્રકાર અવનીન્દ્રનાથ ટાગોર ને નંદલાલ બોઝની તે શિખા છે. સીતાદેવીએ પોતાની ને પોતાની બહેનની વાર્તાઓ 'મોડર્ન રીબુ' માં પણ અંગ્રેજીમાં પ્રગટ કરી છે.

આ પ્રમાણે બન્ને બહેનો વિશાળ સંસ્કૃતિમંડાર ધરાવે છે. વિચારસ્વાતંત્ર્યના શુભલા વિહોણા જીવનમાંથી તેમના લખાણો સરળથ છે. ખીલ સંયોગથી પણ હિન્દુ સમાજના જુદાં જુદાં દૃષ્ટિબિન્દુઓ રજુ કરવાની તેમને તક મળી છે. તેઓ કલકત્તામાં જન્મ્યાં હતાં છતાં ધરતીસન ૧૮૮૫થી ૧૯૦૧ સુધીનાં વર્ષો તેઓએ અલ્હાબાદમાં ગાળ્યાં છે એટલે એમના ધણીખરા પ્રિયસ્મરણો એ સ્થાનમાંજ વેરાયલાં છે. સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોરના ચાન્દિનિ-કેતનમાં પણ તેઓ લાંબો સમય રહ્યાં છે, સાં તો વિચાર સ્વાતંત્ર્યને પૂરેપૂરું સ્થાન છે. અન્ય કોઇ પણ સ્થાન કરતાં આ સ્થળે તેઓ પોતાની શક્તિઓ અજબ રીતે વિકસાવો શક્યાં છે.

જંગાળ અભિપ્રાય પ્રમાણે સીતાદેવીની વાર્તાઓમાં રમતીવાળા અણવાની છાંટ છે

બ્યારે શાન્તાદેવીની વાર્તાઓમાં મનુષ્યો ને ચારિત્ર્યનાં સજીવ ચિત્રો સાથે આલ્પલાહક દારવની ઝમક છે. હજી તો, એમનાં સાહિત્ય-જીવનની શરૂઆત છે, બન્નેની કથામાં મદ-ત્વના મુજારા થવાની પૂરેપૂરી સંભવ છે. વિદેશી વાચકને તેમના લખાણોમાંનું બ્ય-કિતગત શુદ્ધિતાવ-તેમની ઊંચી સચોટ દૃષ્ટિને બ્રહ્મકૃતો તુચ્છકાર અતિશય આકર્ષક થઇ પડે છે. આ જંગાળી બહેનોમાં પણ તોર દત્તનું બોજસૂ છે, પરન્તુ તોર દત્તથી ઉઘટી રીતે તેઓ નિત્ય જીવનની આજીવાણના વાતાવરણ વિરુદ્ધ તેઓ અતિશય ઉદ્દેશાધ જાય છે. સમાજ વિરુદ્ધ સત્તજ ટીકા સમા-જનીજ બ્યકિતઓ દ્વારા સચોટ રીતે ઉદ્ભવે છે. સ્વીન્દ્રનાથ ટાગોર, બકિમચંદ્ર ચેટરજી, ચરદ્યુત ચેટરજી ને ખીલ સેખકાલે દિન્દુ સમાજનો ચિતાર આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે; પરન્તુ પોતાની શુદ્ધિશાળી ઓંઓની નજરેજ પોતાનો સમાજ નિરખાય એ કોઇ પણ પ્રયત્ને અતિશય લાભકારી છે. દિન્દુસમાજને તો ખાસ, કારણ કે આજસુધીની જલેરમ્વત્તિ હિન્દી પુરોષોએજ સાધેલી છે. આત્માનુભવના ચમત્કારથી આ બે બહેનોના લખાણોમાં નવો-નજ જ્યોતિ ઉમેરાય છે. અને એમની શક્તિઓ દિવસે દિવસે વિકાસ પામે તે નિકાળવામાં દરેક સાહિત્યસેવકને ધણીજ રસ પડશે અભારે તો એમનાં લખાણોમાં હિન્દુઓ નતેજ જુએ છે તેડું હિન્દી જીવન રજુ થાય છે ને હિન્દુસમાજ પોતાના સામાજિક પ્રયત્નોને કેવી રીતે ઉદ્દેસ આણે છે, કેવી રીતે જુદી જુદી વાતિઓનાં સંબંધ પલટાય છે, કેવી રીતે ઓપુરુષના નવા સંબંધો સધાય છે-તેનો તાદૃશ ચિતાર આલેખાય છે.

વિયોગ.

(એક લોકગીત)

સંખાલક : શ. મૂળશંકર પ્રેમજી વ્યાસ.

તપશી સૂરજ તમને વિનવું રે,
ઘડીએ વેલેરો જીવ્ય—વાલા.
ઘડીયાં બે ઘડીયાં મું રે કડું રે,
જેના વાલમ ગયા પરદેશ—વાલા.
વાલમ વળાવાને હું ગઈતી રે,
ધૂધકે તૂટયો હાર—વાલા.
રોઈ રોઈ ભીંભણી ભાદર કાંચળી રે,
તૂટી છે કમખાની કસ—વાલા.
એક અંધારી ઝોરડી રે,
ખીલ અંધારી રાત—વાલા.
ત્રીલ ઝમુકે વાદળ વીજળી રે,
ચોથલા વરસે મેધ—વાલા.
સસરો કહે વહુ છોકડું રે,
સાસુ કહે નાવુ બાળ—વાલા.
જેઠ કહે હું એની વાત નાહું,
જેઠાણી કહે તરબત—વાલા.
લો'સ વિયાણી પાડું પેટમાં રે,
દૂધનાં કથોળાં ભરાય—વાલા.
ચતુર હોય તો સમજ રે લેલો,
મૂરખ કરે રે વિચાર—વાલા.

હિન્દુનો પુત્ર.

મૂળ લેખક: શ્રીચુત શરદ બાપુ.

અનુવાદક: રા. રમણીક ગહેતા.

(ગયા અંકના પાન ૩૫૨ થી ચાલુ)

હિન્દુએ એને છાતી સરસો ચાંપી કહ્યું: " ત્હમે બધા એને ચરમાવો છે; પછી એ શો જવાબ આપે ? (ઇન્દ્રાણી વરદ શરીને) મ્હારો મદન તો હવેની પરીક્ષામાં જરૂર પાસ થશે. 'માસ્તર સાહેબ કહેતા હતા કે એને નીસ રૂપિયા ઇનામ મળશે, એ રૂપિયામાથી એ પછુ એના કાકાની માફક થોડો ખરીદશે !"

આ વાત સાંભળી બધાં હસવા લાગ્યાં. " મ્હારો નરેન્દ્ર બધુવા વાંચવામાં જ હોશિયાર છે એમ નથી, હો ! એ તો કસબના મંડળના ઉત્સવમાં એવો ઉત્તમ પાર્ટ મળવે કે તે એણે લોકો વાહ વાહ કરે છે. બાપ ! તે દિવસે બેઠામાં સીતાનો પાર્ટ કેવો મજબૂતો હતો તે જરા ત્હારી મામીએને સંભળાવતો ખરો ! "

નરેન્દ્ર તુરતજ હુંટણીએ પડી બેઠો, અને હાથ જોડી ઉંચા સ્વરે બોલ્યો: " શ્રાણેશ્વર ! કષ અમાગણી દાશે હું ત્હમરી દાસ—"

હિન્દુ વ્યાકુળ બની તે વચમાંજ બોલી ઉઠી: " અરે ! બસ બસ. ચૂપ રહે, બાપ ! ત્હારો મામા ઉપર સૂતા છે " નરેન્દ્ર ચમકીને ચૂપ થઈ ગયો. અન્નપૂર્ણા તો અધુર પાક્ય સાંભળીનેજ મુઠક બની ગઈ હતી. તે

બોલી: " તેઓ સાંભળશે એમાં શી હરકત છે ? એ તો રામચર્યા છે: સારી વાત છે, વહુ ! "

" તો પછી ત્હમે બેઠાં બેઠાં રામચર્યા સાંભળ્યા કરો. હું તો નહિ છું. " હિન્દુ ખીળાઈને બોલી.

નરેન્દ્ર: " વાર, ત્હારે એ રહેવા દો. હું સાર્વજનિક પાર્ટ સંભળાવું છું. "

હિન્દુએ તીખા સ્વરે કહ્યું: " ના, હું નહિ સાંભળું. "

આ વખતનો હિન્દુનો સ્વર, સાંભળા અન્નપૂર્ણાને રહમતજી કે વાત બહુ બગડતી જતી હતી અને એટલેથીજ અટકશે નહિ. ઇન્દ્રાણી પહેલી વારજ આવી હતી એટલે તે હિન્દુના સ્વભાવથી પરિચિત ન હતી. આથી અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું: " વાર, બાપ ! હમણાં રહેવા દે બધા પુરો પ્હાર જાય ત્હારે જે બધું સંભળાવજે. "

પુત્રની શ્રેષ્ઠ યોગ્યતા જાને બોળાઈએના હૃદયમાં પૂર્ણ સ્વરૂપે અંકિત કરવાની પ્રજા આકાંક્ષાથી વિવશ બની ઇન્દ્રાણીએ શરીથી કહ્યું: " ગાતાં બળવતાં પછુ નરેન્દ્રને બોલું નથી આવડતું હોં ! બાપ ! પેલું દમખંતીનું

કરૂણ ગીત તો જરા સંભળાવ. એ સાંભળાને તો ત્હારી મામીએ ત્હારો કેડોજ નહિ મૂકે. ”

નરેન્દ્રે ઉત્સાહિત થઈ કહ્યું: “ હું હમણાંજ સંભળાવું છું. ”

જિન્દુ કામની જવાબાપી બળી રહી હતી; પણ તે કાંઈ ન બોલતાં ચૂપચાપ બેસી રહી; પણ અન્નપૂર્ણા વચમાંજ બોલી ઉઠી: “ ના, ના, અત્કારે ગીત બીત માવાની કાંઈ જરૂર નથી. ”

નરેન્દ્રે કહ્યું, “ વાર; એ ગીત હું મદનને શીખવી દઈશ. મ્હને તખ્તાં તથા દારમોનિયમ બળવતાં પણ આવડે છે. ” તિરકિટ તાક “ બળવવું બહુ અપારં છે, હોં મામી ! હીક પેલો પિત્તગનો લીટો આપો તો હમણા જ બની બતાવું. ”

જિન્દુ મદનને ઉઠાવેલો ધસારો કરી બોલી: “ ના, મદન ! ત્હારા એરડામા જઈ વાંચવા બેસ. ” મદન અત્કાર સુધી સુખ જતી વાતો સાંભળી રહ્યો હતો. એને ત્હાંથી હઠવાનું મન નહોતું થતું. એ ધીમેથી બોલ્યો: “ થોડી-વાર બેસોને મા ! ” જિન્દુ કાંઈ ન બોલતાં મદનને હઠાડી પોતાની સાથે લઈ ગઈ. અન્નપૂર્ણા સમજી મધ્ય કે જિન્દુ એમ સાથી હોમિને ચાલી ગઈ. નરેન્દ્રની સોજતમાં મદન પણ બગડી એવો ખ્યાલ આવતાં તે મનરાઈ અને એ રૂપી જિન્દુ, નરેન્દ્ર ત્હાં રહી બેઠો એ પણ પસંદ નહિ કરે. તે બોલી: “ બાપ નરેન્દ્ર ! ત્હારી ન્દાની મામીની આજી દવેથી પાર્થ બાર્ટ ન કરીશ, તેમ માવા જનરવાની વાત પણ ન કાઢીશ. એવું જયું એને પસંદ નથી; વળી એનો સ્વભાવ બહુ આક્રોશ છે. ”

મન્દરાણીએ ચિરિમત કઈ કહ્યું: “ ન્દાની વફુને આ જાંવી વાતો પસંદ નથી પડતી !

શું એટલા માટે જ તે હોમિને અધિયા ચાલી ગઈ ? ”

અન્નપૂર્ણા: “ એમ પણ દોષ કદાચ: એક બીજી વાત. હું ત્હારો અભ્યાસ ધ્યાન દબને કર, અને માલાપની રિવિસી સુધરે એવા પ્રયાત આદર. હું મદનની સાથે વધારે સંબંધ ન રાખીશ. હવે એ નાદાન બાગો છે: ત્હારાથી બહુ ન્દાને છે. ”

અન્નપૂર્ણાની આ વાત મન્દરાણીને જરાયે ન ગમી. તે બોલી: “ એ તો હીક છે કે નરેન્દ્ર ગરીબનો દીકરો છે એટલે ગરીબની માફ રહેવું એમએ, પણ મ્હોટી વફુ ! તમે બોલ્યા એટલે મ્હારે કહેવું પડે છે કે ત્હારો મદન હવે બાળક છે તો મ્હારો નરેન્દ્ર ધરો કેસો: થઈ ગયો છે ? એક બે વર્ષનો ફર કાંઈ મ્હોટો તણવત ન કહેવાય; અને નરેન્દ્રે શું કાંઈ તરંગ મરના હોકરાને જોયો જ નથી ? શું અધિ આવીને જ જોયો ? એની કસમમાં તો કાણ જાણે કેટલાયે શીડિઆ અને જામીનદારોના હોકરાઓ છે. ”

અન્નપૂર્ણા: “ નહિ જ્ઞેન ! મ્હારું કહેવું એમ નથી. હું તો કહું છું— ”

મન્દરાણી: “ ત્યારે શું કહે છે મ્હોટી વફુ ! શું હું એટલી બોટ તે મુર્ખ છું કે કાંઈ ન સ્વમનું ? મ્હોટા બાપએ તો બહુ કશું કર્યું કે નરેન્દ્ર અધિ રહીને અભ્યાસ કરે, એમએ અમે અધિ આખ્યા; નહિ તો શું અમે ત્યાં બૂબે મરતાં હતાં ? ”

અન્નપૂર્ણા: “ બમવાન જાણે છે જ્ઞેન ! હું એમ નથી કહેતી. હું તો કહું છું કે બાપ ! એવા પ્રયત્ન કર કે જોયો માલાપની રિવિસી સુધરે અને— ”

મન્દરાણી: “ વાર, એમએ-એમએ ! જા, નરેન્દ્ર ! હું જ્ઞાર જ્ઞારને બેસ. મ્હોટા મંદુ: ચોના હોકરાઓની સાથે ન રહીશ. ” આટલું

કહી છોકરાનો હાથ પકડી તે પોતે પણ લાંબી ઉઠીને ચાલી ગઈ.

[૫]

અન્નપૂર્ણા ત્યાંથી ઉઠીને સીધી બિન્દુના ઔરડામાં આવી અને રડવા જેવી થઈ જઈ બોલી: “ શું ત્યારે માટે સગાં સંબંધીઓ સાથેના નાતો પણ બગાડશે ? તું ત્યાંથી ઉઠીને કેમ ચાલી ગઈ ? ”

બિન્દુએ અત્યંત સદાજ બારે જવાબ આપ્યો: “ આખીય સ્વગ્નનોતી સાથે મ્હારે આ માટે બગાડવું જોઈએ, મ્હોટી બહેન ! એમને સમને તમને સુખેથી ધરમાં રહો. હું મ્હારે મદનને સમ આદિથી ચાલી જઈશ. ”

“ કહે તો ખરી, ન્હાસીને કંઈ જઈશ ? ” અન્નપૂર્ણાએ પૂછ્યું.

બિન્દુ: “ તમને કંઈ ચિન્તા ન કરો. હું જતી રહીશ તે દિવસે મારું ઠેકાણું તમને આપતી જઈશ. ”

અન્નપૂર્ણા: “ એ તો હું તપ્તું છું કે ચાર માણસમાં હું મ્હોં ન બતાવી શકું એવું કલાવના તું કંઈ રહેવાની છે ? ત્યારથી તો બગવાન તોળા ! ત્યારી સાથે રહીને મ્હને તો જરાયે સુખ ન મળ્યું. ” આટલું કહીને તે જતી રહી. એટલામાં શિવનાથ ત્યાં આવ્યો. એને જોઈને જ મનમાં જ સોમપૂર્વક અન્નપૂર્ણા બોલી: “ જા ભાઈ ! તું બીજે ગમે ત્યાં રહે; અથવા તો આ વહુને એની માને ત્યાં મોકલી દે. હું આજે સ્પષ્ટ કહી દઉં છું કે હું એની સાથે નહિ રહી શકું. ”

શિવનાથે આશ્ચર્યપૂર્વક બિન્દુને પૂછ્યું: “ શી વગીકત છે ? ”

બિન્દુ: “ મ્હને ખમર નથી. મ્હોટી બહેન કહે છે કે અમને આદિથી મોકલી દે. ”

શિવનાથ કંઈ ન બોલ્યો. રેતલપર પડેલું છાતું લઈ તે એકખાનામાં ચાલ્યો ગયો.

ઈન્દ્રાણી દેખાવ પરથી તો બોળી અને ગમાર જેવી લાગતી હતી, પરંતુ ખરી રીતે તેમ નહોતું. એણે જોઈ કે ન્હાની વહુ પાસે બહુ પૈસા હતા, આથી તે રહેના તરફ ઘળી પડી. તે દરરોજ રાતે પોતાના પતિ કાશીનાથને ધમકાવીને કહેતી: “ તમારે જ લીધે મ્હારું સર્વ કંઈ ગયું. તમારી પાસે એકાર પડી ન રહેતાં હું આદિ આવીને રહી હોત તો રાખની મા જેવી હોત. મ્હારા આવા માંદ જેવા છોકરાને મ્હારીને શું આવા કાળામૂત જેવા છોકરાને ન્હાની વહુ— ” આટલું કહી, દીર્ઘ નિઃશ્વાસ ન ખી, એ કાળા મૂતનું આપ્યું સંપૂર્ણ નષ્ટ કરી, ગરીબનો બેલી બગવાન છે એમ કહી, પોતાના બ્યાખ્યાનનો ઉપસંહાર કરીને ચૂપ થઈ સૂઈ જતી. કાશીનાથ પણ મનમાં ને મનમાં જ પોતાની મૂર્ખાઈ માટે પરતાવો કરતો સૂઈ જતો. આવી રીતે આ દંપતીના સ્વિસે વીતતા હતા; અને ન્હાની વહુ પરનો ઈન્દ્રાણીનો સ્નેહ-ભરતીના પાણીની માફક દિવસે દિવસે વધતો જતો હતો.

એક દિવસ બપોરે ઈન્દ્રાણીએ અત્યંત સ્નેહપૂર્વક બિન્દુને કહ્યું: “ ન્હાની વહુ ! તમારા જેવા આટલા મ્હોટા વાળ દોષક જ સ્ત્રીઓને હોય છે; પરંતુ મ્હોં તમને દોષ દિવસ ચોટશે વાળતાં નથી દીઠાં. આજે જ મીનદારના ધરની સ્ત્રીઓ આપણે તાં આવવાની છે માટે આવો, તમારા વાળ ગ્રંથથી આપું. ”

બિન્દુ: “ ના રે બહેન ! વાળ ગ્રંથું તો મ્હારાથી માથા પર લુમડું થે ન રખાય. માથું તો ઉધાડું જ રાખવું પડે. વળી છોડશે હવે મ્હોટા થયો છે—તે જોઈ જાય. વાળ ગ્રંથતા મ્હને શરમ આવે છે. ”

ઈન્દ્રાણી: “ વાદરે ! તમને એ શું બોલ્યાં ? ”

છોકરી મોટા થયો છે; અને જે જોઈ નય
એટલા માટે શું વાળ નહિ ગુથો ? મહારો
નરેન્દ્ર તો-દુસ્મનોની આંખો ફુટી નય-
આંટણો મોટા છે-પરંતુ હું તો વાળ ગુથું છું.”

મિન્દુ: “હમે શા માટે ન ગુથો બહેન !
નરેન્દ્રને અને હમને ટેવ પડી ગઈ છે; પણ
મહારો મદને તો હજી સંધી મદને વાળ ગુ-
થતાં કે શૃંગાર સંજ્ઞાં કહિયે નથી જોઈ; અને
આજે એમિતો મહારો શય્યાગાર અને ઠાઠામાં
જૂએ તો અવાહ બની નય. મદને તો શરમ
આવે છે. છી ! છી ! ”

અન્નપૂર્ણા કાંઈ કામ માટે જતી હતી.
મિન્દુ તરફ જોઈને તે સહસા હસી રહી. એણે
મિન્દુના મુખ પર દ્રષ્ટિ ફેરવતાં કહ્યું: “તારાં
મોં આટલું બધું રુમઠું થાથી થયું છે ?
અને આ શું ? આંખમાં આંસુ પણ છે.
આદિં આવ તો ! જોડું તો ખરી, શરીર
બગડ્યું ક્યું તો નથી ને ? ”

મિન્દુએ શરમાઈ કહ્યું: “ મોટી બહેન !
રોજ રોજ શરીર બગડવાનું ક્યાંથી પાદ આવે
છે ? હું શું હવે ન્હાની અને નાદાન છું કે
કાંઈ ખજરન ન પડે ? ”

અન્નપૂર્ણા: “ ના, ના, હું ન્હાની નથી;
બહુ ધરડી થઈ ગઈ ? પણ મહારી પાસે તો
આવ હું જોડું તો ખરી. આ ઝવૂ ખરાબ
છે; અને વળી બાહરે મહિને આસે છે. ”

મિન્દુ: “ હું હું છું તો ખરી કે મદને
કાંઈ નથી થયું; છતાં જે નથી માનવાં-અને
‘ પાસે આવ ’ ‘ પાસે આવ ’ ક્યાં કરો છો
નય, હું તો નથી આવતી— ”

“ તું જાણે ત્યારે. ” કહીને સદેશપૂર્વ
દ્રષ્ટિએ મિન્દુ તરફ જોતી તે ચાલી ગઈ.

મન્દાણી: “ મોટી વહુ જરા વાપસ છે-
નહિ વાશ ! ”

મિન્દુએ કાશ્મીર ચૂપ રહી કહ્યું: “ એવું
વાયેમપણું પરમેશ્વર કરે ને બધાંબને હોળો,
બહેન ! ” મન્દાણી ચૂપ રહી.

અન્નપૂર્ણા જે ચીજ લેવાને ગઈ હતી તે
લઈને પાછી ફરતી હતી. મિન્દુએ ખૂબ પાડી
કહ્યું: “ મોટી બહેન ! સાંભળો-સાંભળો વેદ,
વાળ ગુથશો કે ? ”

અન્નપૂર્ણા હસી રહી. ધડીમર મામશે
શાન્ત જોઈ તહેણે મન્દાણીને કહ્યું: “ બહેન !
કોણ જાણે કેટલીયે વાર હું કહી ચૂકી છું:
પણ એને કહેવું જ નકામું છે. આટલા
મોટા વાળ છે પણ કોઈ દિવસ ચોટશે
સરખોય નય. વાળતી. આટલાં બધાં ધોણાં
છે પણ કોઈ દિવસ નથી પહેંચતી. આટલું
ફા છે છતાં જે પેલી તરફ અસ્મિતામાં
નજર સરખીયે નથી કરતી. એની જાદી અને
વાગ દુનિયાથી નિરાળી જ છે: અને છોકરીયે
એના જોડો થતો નય છે. એક દિવસ મદને
મદને શું કહ્યું હતું એ જાણો છો કે ? જે તો
કરનો હતો કે નારાં કપડાં અને દાગીના
પહેરવાથી શો શાયરો ? ન્હાનોમા પામે તો
કેટલીયે ચીજો છે પણ તે કોઈ દિવસ ક્યાં
પહેરે છે ! ”

મિન્દુએ સમર્વ હસીને કહ્યું: “ જુઓ
મોટી બહેન ! તમેજ કહો. એમાં શું ખોટું
કહ્યું: જે છોકરી તો મહારોને ? વળી જીવતાં
હજી તો જતાવીશ કે ગામનાં દય માણસો
મદને જોઈને કહેશે-કે આ “ મદનની મા. ”
આટલું કહેતાં એની આંખમાં આંસુ બ-
રાર્થ આંચાં. અન્નપૂર્ણાએ આ જોઈ રનેક-
પૂર્વક કહ્યું: “ અને માટેજ અને કોઈ તારા
છોકરાની વાતમાં કાંઈ જોડતાં કે માયું મારતાં
નથી. બગવાન તારા મનેજ પૂરાં કરે ! ”

મિન્દુએ પ્રાણવચ્ચે આંસુ કુમળી નાંખી
કહ્યું: “ અને એજ એક આશાથી હું જીવું છું.
મોટી બહેન ! ” સદસા તેના શરીરના ફવારા

ખડા થઈ ગયા; અને તે ક્ષણજીત થઈ પરાણે હસીને બોલી: “પણ એ મહારી આશાને જો લાગે-તો, હું પામલજ બની જઈતો.” અન્નપૂર્ણા ચૂપ ઉભી રહી. તે પોતાની દેરાણીના મનની વાત નહોતી જાણતી એમ ન હતું; પણ એવી આશા-આકાંક્ષાનું એવું ઉચ્ચ પ્રતિબિંબ કદાપિ પોતાના હૃદયમાં સ્પષ્ટ સ્વરૂપે જોઈ શકી ન હતી. આજે એને સહ-મન્યું. આજે એને ખજાર પડી કે બિન્દુ શા માટે મદનને માટે આવી રીતે યક્ષની માણક નજૂત રહે છે: પ્રેતની માણક સતર્ક રહે છે. પોતાના પુત્રની આ સર્વ-સર્વ મંગ-લાકાંક્ષિણીના સુખ તરફ નજર કરી રહેતું માતૃહૃદય અનિર્વચણીય શ્રદ્ધામાધુર્યથી પરિ-પૂર્ણ થઈ ગયું. એણે હર્ષના આંસ છુપાવવા સુખ ફેરવી લીધું.

કન્દાણી: “તો પછી ન્દાની વહુ ! આજે તમારા વાળ-”

બિન્દુ વચમાં જ બોલી ઉઠી: “વાર બહેન, આજે મહારી બહેનનો ચોટલો વાળજો. હું ન્દારથી આવી છું ત્દારથી આજ સુધી રહે કહિંએ એમને વાળ ગુંથતાં નથી જોયાં.” એમ કહી હસતી હસતી તે ત્દાંથી ચાલી ગઈ.

પાંચ છ દિવસ બાદ એક દિવસ સહવારના ધરતો જૂનો દળમ રામનાથની દળમત કરી નીચે ઉતરતો હતો, એવામાં મદને આવીને એને ઉભો રાખી કહ્યું: “નરેન્દ્રભાઈના જેવા વાળ કાપતાં તમને આવડે છે ?”

દળમે વિચિત્ર થઈ કહ્યું: “ડેવા વાળ બાઈ ?”

મદને પોતાના માથામાં રચળે રચળે આંગળીથી જતારી કહ્યું: “જૂઓ, અહિં બાર આની, અહિં છ આની. અહિં બે આની અને અહિં મદન પાસે લઈ ન્દાના ન્દાના. તમને આવડીને ?”

દળમે હસીને કહ્યું. “ના બાઈ ! મહારો

બાપ સ્વર્ગમાંથી આવે તો યે એવા વાળ કાપતાં ન આવડે.” પણ મદને એનો પીછો ન ચૂક્યો. તહેણે હિંમત આપી કહ્યું: “એ કાંઈ અપરંપર નથી, કૈલાસ કાકા ! અહિં બાર આની, અહિં છ આની—”

દળમે છૂટકારો પામવાના ધરાદાયી કહ્યું: “પણ આજે કયો વાર છે ? ત્દારી ન્દાની આની રળ સિવાય હું કેવી રીતે કાપી શકું ?

મદન: “વાર, ઉભા રહો. હું પૂછી આવું છું.” એટલું કહી એક ડગલું ચાલી પાછો ઉભો રહ્યો અને બોલ્યો: “આ તમારી છત્રા મદને આપો નહિં તો તમને જતા રહો.” એમ કહી બળપૂર્વક એના હાથમાંથી છત્રી ઝૂંટવી લઈ તે માતાની રળ લેવા દોડી ગયો. ધરમાં જઈ એણે જૂઝ પાડી ! “મા ! જઈ જરા ! અહિં આવોને !”

બિન્દુ ન્દાઈ ઘોઘ પૂળ કરવાના આસન પર બેઠી હતી. તે વ્યથ થઈ બોલી: “અરે ! આધો ઉભો રહે, મદને અકકીશ નહિં: રામાં થયુનો પાંડ કરવા બેઠી છું.”

મદન: “અરે ! પાંડ પછી કરજો. જરા બહાર આવોને કહી જાઓ. પેલો મહારા વાળ નથી કાપતો; અને ઉભો રહ્યો છે.”

બિન્દુને કાષ્ઠક આશ્ચર્ય થયું. દમ્રેશાં વાળ કાપવાને માટે મદન આનાકાની કરતો; અને મહાયુદ્ધેલીએ તે વાળ કપાવતો. આજે તે સ્વેચ્છાપૂર્વક વાળ કપાવવા માટે આવશે આમલક ટેમ કરતો હતો એ ત્દેનાથી ન સ્દમન્યું. તે બહાર આવી એટલે દળમે કહ્યું: “જહન આક્રોશ ટુકમ થયો છે, માણ ! નરેન્દ્રભાઈના જેવા બાર આની, છ આની, ત્રણ આની, બે આની, એક આની: એ પ્રમાણે વાળ કાપવાના છે. એ કાંઈ મદને આવડે ?”

મદન બોલી ઉઠ્યો, “હા. હા. જરૂર આવડે. જરા ઉભા રહો. હું નરેન્દ્રભાઈને બોલાવી લાવું.” એમ કહીને તે દોડતો

નરેન્દ્રને શોધવા ગયો. બહુ તપાસ કરી તે પાછો આવ્યો અને બોલ્યો; “ એ તો નથી. પણ કાંઈ નહિ માત્ર! તમને ઉમાં રહીને જતાવો અને બરાબર જોઈ શો. અહિં બાર આની, અહિં ૭ આની, અહિં બે આની અને અહિં તદ્દન નહાના. ”

એની વ્યથતા જોઈ બિન્દુ હસી પડી. તે બોલી: “ હું હવે પાલપૂજા કરવા જઈ છું. ”

મદન: ‘ પૂજા જૂન પછી કરજો. નહિ તો હું તમને અડધીય. બિન્દુને લાચાર થઈ ઉભા રહેવું પડ્યું. હજમ વાળ કાપવા લાગ્યો બિન્દુએ આંખતો ધસારો કર્યો: એટલે હજમે બધા વાળ સરખા કાપ્યા. મદને માથા પર હાથ ફેરવી ખુશ થઈ કહ્યું: “ બરાબર વાળ કાપ્યા. ” તે આનન્દિત થઈ દોડતો ચાલ્યો ગયો.

હજમ બગલમાં કાચળા લઈને ઉઠ્યો અને બોલ્યો. “ પણ માણ! કાલે આ ધરમાં પગ મુકવાનું મહારે માટે મુશ્કેલ થઈ પડશે. ”

રસોયજી યાજ્ઞોએ પીરસતી હતી. બિન્દુ વાટકાઓમાં દૂધ કાઢતી હતી. એવામાં બિન્દુએ સાંભળ્યું કે મદન આખાયે ઘરમાં એના કાકાનો વાગ જોળવાનો ખસ શોધતો હતો. થોડીવારે તે રડતો રડતો આવીને બિન્દુની પીઠપર માથું નાખી બોલ્યો: “ કાંઈ નથી થયું મા ! બધાય વાગ ખરાબ કરી નાખ્યા. કાલે હું એને મારી નાંખીશ. ” બિન્દુ દસવું ખાળા ચડી નહિ. મદન તો પીઠપર માથું નાખી ગુસ્સાભેર રડતો બોલ્યો: “ મું તું આંધળો છે ? આંખે કાંઈ મુજબ નથી ? ”

અનપૂર્ણા મદનને રડતો જોઈ ત્યાં આવી; અને બધી હકીકત સાંભળી તે બોલી: “ પણ એને માટે છે શું ? હું એને કહીશ. કાલે એ તહારાવાળ સારા કાપશે. ”

મદને વધુ જોરથી-વધુ ગુસ્સે થતાં કહ્યું. “ કાલે બાર આની કચ્છાંથી થશે ? અહિં વાળ કચ્છાં છે ? ”

અનપૂર્ણાએ એને શાન્ત કરવા માટે કહ્યું: “ બાર આની નહિ ચાપ તો દસ આની; આઠ આની તો થશે ? ”

મદન: “ કપાળ થશે ! દેશ આનો, આં આની એ કાંઈ દેશન છે ? નરેન્દ્રમાર્ધને પૂછી જૂઓ. બાર આનીજ જોઈએ. ” તે દિવસે મદને પેટભરીને ખાધું નહિ; અને શેઠશીના બે ચાર બચકાં ખાધને તે ઉઠી ગયો.

અનપૂર્ણાએ બિન્દુને કહ્યું: “ તારાં છોકરાને વળી આવો શોખ ક્યાંથી થઈ આવ્યો. ” બિન્દુ હસી પડી પણ તેટલીજ ગંભીર બની દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખી બોલી: “ મ્હોટી બહેન ! આ તો સાધારણ વાત છે માટે હમું છું; પરંતુ કોષથી મારો જીવ બગી રહ્યો છે. ત્યાં બાળતોનો આરંભ આનીજ રીતે થાય છે. ” અનપૂર્ણા બીજું કંઈ ન બોલો. આજ અરસામાં દુર્ગાપૂજા આવી. જીન મહોત્સવામાં એક જમીનદારને ત્યાં મામપૂમથી તૈવારીઓ થઈ હતી. બે દિવસ આમગમીજ નરેન્દ્ર એ ઉત્સવમાં મગ્ન થઈ ગયો હતો. સાતમની રાતે મદને આવી જીવ કરી: “ મા ! બવાઈ થાય છે.-હું જોવાને જઈ ? ” અપૂર્ણ.

શિક્ષક—(મોટર સંજોગો પાઠ શીખ્યા પછી): બોલો છોકરાઓ, મોટરનો મોટો ભાગ કોથી વધારે બચતરેસો હોય છે ?

એક ચાલાકે છોકરો—મોટર ઢાંકનાર, સાહેબ !

દુઃખિયારી બહેનને.

(ડીસેમ્બર અંકમાં પ્રકટ થયેલા
“ મારી ફરિયાદ ” નો જવાબ)
મણેલું.

બહેન,

ભારે પત્ર મળ્યો; વાંચ્યો. વાંચતા હલ્લ થાય છે તે હજી સ્વસ્થ થયું નથી. તમને હું હજી નથી બૂલ્યો. તમારી ઓળખ તમે ન લખી હોત તોયે હું તમને ઓળખતો અને એ ઓળખ નજ હોત તોયે તમારી આપવીતી વાંચી કંપી રહેતું મારું હલ્લ તમને આશ્વાસન આપવા ઓછું તૈયાર નહોતું. તમારા પત્રના પ્રતિકૃત્તરમાં વિશેષ લાગણીભર્યું લખાઈ નય તો તમે રખેને માત્ર મોઢો “ મહલાવો ” માની લ્યો, એ બ્લોક મને રહ્યા કરે છે. જેટલા સરળ ભાવે, જેટલા નિર્દોષ મને, જેટલી લાગણીથી તમે મને લખ્યું તેટલીજ સરળતાથી, તેટલીજ નિર્દોષતાથી, તેટલીજ લાગણીથી હવે લખું છું એમ માનશો ને ? કારણ પછે તો માત્ર જેટલુંજ કે ઠોણ જણે કાઢી તમારા દુઃખ વાંચી હૈયું દાઝ્યું છે. પણ કારણના બેઠ બેઠાનેયે શું કરવું છે ?—

તમને શું લખું, શું ન લખું, શું લખાય, શું ન લખાય, તે મુશ્કેલી ? તમારા પત્રના અવસાનના સમાચાર સાંભળેલા પછી, પણ આપણા સમાજની રીતજ એ છે કે બાળા પરણ્યા એટલે પિયરીયાંની મટે છે; પિયરના સ્નેહીઓના જીવનમાંથી તે અલોપ થાય છે, અને એના જીવનમાંથી પિયરીયાંને વિષી વિષીને વખેડી નંખાય છે. આ રીતથી

જ સૌ બાળાઓનું થાય છે તેમ તમારું થયું કે મને દિલાસો લખવા જેટલીયે છુટ લઈ તમને વિટખણમાં ઉતારવા કે નહિ તે વિચાર આવવા લાગ્યા. છતાં જે સરળ હૈયે આજે તમને લખવા બેઠો છું તે સરળ હૈયે કહું છું કે તમારા દુઃખમાં હું હલ્લથી ભાગીદાર હતો. તમારા ન્હાનકડા નિર્દોષ રમ-તિઆળ મેં પર વેધબનાડા હાથ કેવાકે રેવાયા દરો એ ખ્યાલ મને કેવી રીતે આવે ? અને એથીએ છુંડો બેઠો જામ જેવી રોજની સૌની શુભામી, સૌના એશિયાળા જીવન અને પવિત્રતા ઢોળાઈ જવાની બ્લોક ! આ સૌ તમારા પત્રમાં વાંચી જીવ અકળાઈ ઉઠે છે. તમે છાતીએ હાથ મુકી વાંચવાની સલાહ આપી ! પણ આ ઠોણ નવલકથારતો કલ્પિત કારસો નથી કે તેમ પણ વાંચ્યો જાય; આ તો સાચા-તમારા જીવનનો કારસો છે અને વાંચતા જ્યાં આત્મા કાળી ઉઠે છે ત્યાં હાથ ક્યાં મુકું બહેન ? દુઃખી યવાના ઇમારતાર તમારા સ્વજન કે સ્નેહીજ ન હોય; જેને જેને હલ્લ દરો તે કાઠનાયે દુઃખે દુઃખી યવાનાજ. અને આજ ન્યાયે મદારો દક્ક હું સાબિત કરવા છું છું.

તમારા સદગત બાહ-અને મદારા મિત્ર !
—એ મને અનેક વેળા કહેલું કે—તો આદર્શ પેલી છે. તમને કંઈ જીવન જીવવાના અભિ-

લાપ છે, આદર્શ પાછળ જીવન ખર્ચી નાંખવાની હોંશ છે, એમ ત્હમારા બાપ મ્હને અનેક વેળા કહેતા. પણ હવે ત્હમને છાંયડો ન દીધો, અને એક ઝપટિ અગ્નિમાં ધર્મી! ત્હમારાં આખાં જીવન, હોંશ અને અભિલાષ હતાં નહતાં થઈ ગયાં. ત્હમારા બાળપણના આદર્શથી ત્હમારું આજનું જીવનું જીવન કેટલું વેમનું જઈ પડ્યું છે તે ત્હમારો પત્ર દેખાડે છે. આ સ્થિતિમાં હું ત્હમને શું દીક્ષાસો આપું? મ્હારા કયા શબ્દો ત્હમારા હૈયામાં સગળતો જવાળામુખી હોલવશે? ત્હમને કયા ઇશ્વરની મદદ માંગવા કહું? વિચિત્રતાથી ભર્યો આ સૃષ્ટિનો ક્રમ છે: કુઃખીનો દિક્ષાસો ખીજના કુઃખમાં યોજવાનો છે. ત્હમે કુઃખી છો; ત્હમારાથી વધુ કુઃખી બ્હેનોના કુઃખથી ત્હમાર કુઃખ હળવું કરજો, આશ્વાસન લેજો. ત્હમારાં કુઃખ એ ત્હમારા પોતાના જ નથી, સમસ્તા સંસારના પરિતાપનો પડો છે માની આશ્વાસન યોજજો. ત્હમારા આદ્ય અને અભિલાષ ત્હમારા પુણ્ય સ્વામિના સમરણે સતેજ રાખજો, વિમળ રાખજો; માત્ર દિશા બદલી સેવાધર્મે સૌ આદર્શ અને અભિલાષ વાળા લેજો. જે વિમળતા ત્હમને આજ મુધી નથી મળી, અને જેને માટે

ત્હમારું હૈયું નિરંતર તલસે છે તે વિમળતા ત્હમે રહેજો મેળવશો.

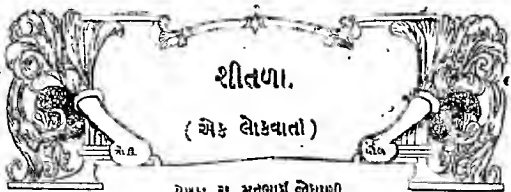
પણ આ વિમળતા સંસારમાં મોંઘી વસ્તુ છે, એ ત્હમારા જેવા કોષ્ટકજ્ઞ આત્માઓ સ્ક્રમજો છે. ત્હમે કેવાંક વપ તપ્યાં હશે કે આવી મોંઘેરી વસ્તુની તલજ પણ ત્હમારા હૈયામાં ઉડે છે? અને એ વિમળતા પાળવા આજ ત્હમે આશરો મ્હારે સાં ખોજો છો? ત્હમે વિવેક કે પુશામદ ન માનો તો હું સાચું કહું? મ્હને તો આનંદ થયો, અભિમાન થયું. બાપ ગણાઈ બ્હેનને ન આવકાર દે તો જન્મારો શો? ત્હમને શું આવકાર દઈ! ત્હમે જો એમ ધારો કે મ્હારે સાં રજ પણ ત્હમને શાન્તિ મળશે તો અવસ્ય આવજો; મનમાં શંકા કંઈયે ન આણશો. મ્હારાથી જની શકે તેટલી શાન્તિ, તેટલી વિમળતા ત્હમને પ્રાપ્ત કરી દેવાનું હું વચન આપું છું. શોકલાજના બ્હાઈથી બ્હીરાનું હોયજ નહિં. સંસારના સિતમ ત્હમે ઝોછા નથી સલા કે આ શોકલાજનો સિતમ તેમાં હું હમેરું. ત્હમારી " સડીયર " ત્હમને સમરે છે અને ત્હમને મળવાના વિચારે રાજ રાજ થશે. એણે તો અનેક સોગમ ત્હમને દેવાનાં ગોખ્યા છે! પણ ત્હમે આવશો ત્યારે ને!

જવાબ લખશોને?

લી.....ના રનેહવંદન.*

* નોંધ: ડીસેમ્બર અંકમાં પ્રકટ થયેલી " શરિવાદ " જો સાચી જીવનવટના હોય તો તે બ્હેનને અથવા તે શરિવાદ લખી મોકલનારને અમે અમારી સાથે પત્રવ્યવહાર કરવા વિનંત કરીએ છીએ. એ બ્હેનને શાન્તિ મળી શકે એણે સ્વયં અમારી જાણમાં છે અને તેમની હજી હશે તો તેમને માટે અમે યોગ્ય ગોઠવણ અને સગવડ-તેમના સ્વમાનનો ભંગ કર્યા વિના કે તેમના આદર્શનો ભંગ આપ્યા વિના અમે કરી શકીશું.

તા. શુ.

શીતળા સપ્તમીનો તહેવાર તો જગજગીતો છે. દરેક દેશના ભૈરાં એ તહેવાર પાળે છે. શીતળા સપ્તમીનો તહેવાર એ જન્મ દિવો-ત્સવી વેપારીઓની, હોળી કાળીઓની તેમ જીઓનો ખાસ તહેવાર છે. માન્યતા એવી છે, કે એ સપ્તમીને દિવસે ઓઝાએ ઠાકું ખાવું અને છઠ્ઠે દિવસે રાંધી સમને પછી અગ્નિ શાંત કરી દેવો, કારણ કે શીતળા માતા શરવા નીકળે છે.

એક છઠ્ઠે દિવસે એક ખામ ખીયારી નાનાં છોડારાં અને આવક જરા ઓછી હોવાથી ધરકામથી મોડી પરવારીને ચૂલામાંનો અગ્નિ શાંત કરવો જૂલી ગઈ.

એ અને એના પડખામાં સુતેલું બાળક આનંદથી કશ્કોલ કરતાં. સત્તરે પોતે નદિએ ન્હાવા જશે અને સારાં કપડાં પહેરી સરખી સાહેલીઓ સાથે આનંદ કરશે એવા આશા-બર્ષા વિચારો કરતી એ ઊંઘેલી ઊંઘેલી સૂઈ ગઈ.

રાત્રે રમખુંડ કરતાં શીતળા શરવા નીકળ્યા. એ બાળને ઘેર શીતળા માતાના પુનીત પગલાં થયાં. એમણે આવીને ચૂલામાં પગ મૂક્યો. ધગધગતો અગારો સાલચોળ જતી ગએલો માતાએ જોયા વગર પગ મૂક્યો. એમણે ચીસ નાખી દીધી. પગના તંતુઓએ તરતજ મગજને ખગર આપી દીધી કે ખામએ માતાજીને દત્તકમાં છે. ગુસ્સાની જ્વળાઓ અમુકી. એ કોપાવમાન દેરીએ

આપ આપ્યો. “મ્હારો પગ બળ્યો એમ એવું પેટ બળ્યો.” એ તો એમના સ્થાનકે પધાર્યાં.

રાત્રીને વિદાય કરવા તેમનાં પુત્રા ઉપા દેવી સાલ રંગની સાડી ધરીને પૂર્વ તરફ દેખાયાં. સફુ સુતી દુનિઆએ જાણ્યું કે ઉપા-દેવીના પુનીત પગલાં થયાં પછી એ ઉપા-દેવીની શોધમાં સવિતાનારાયણ હવે થોડાજ વખતમાં અરણ્ય-સારથી સાથે પધારશે.

એમનો સત્કાર કરવાં પછીઓએ કીલ-કીલાટ શરૂ કર્યો. ઉપાદેવીએ સ્વસ્તિક પૂર્યાં. ભકતજનોએ પ્રભાતીયાં ચરૂ કર્યાં. માથુસોએ હાથ તણ પધારીને ત્યાગ કર્યો. મ્હારોમાં થંટાનાદ થઈ રહ્યો. મુલસાંજે અખન આપી સફુને મરજીમાં ભેગા થયાં.

પેલી ખામ ઉઠી ધરકામે વળગી ને ન્હાઈ ધોઈ, દેવદર્શન જવા માટે એ પુનઃ ઉઠાડવા ગઈ. પણ એણે શું જોયું ?

એ કુછ ઉઠા. એના હોઠ શીઝા પંડી ગયાં. સાલી ઉઠી ગઈ. આંખો શારી રહી. પગ થરથરવા લાગ્યા. જીભ બંધ થઈ ગઈ. એ બેમાન જેવી બના ગઈ. એ બેસી ગઈ. એનો એકનો એક ફિકરો નિર્દોષ આનંદથી સુતી વખતે કીલકીલાટ કરતો : તે મૃત્યુ રૂપમાં પોદયો હતો.

એને શળ પડી. અગ્નિ શાંત કરવો જૂલી ગઈ હતી, તે વાદ આગ્યું. એ રહી. આસ-પાસના ભૈરાં નેવાર જામ આગ્યાં. પણ જુએ

તો એના છોકરા ભડયું થઈ ગયેલો. જાણે
અગ્નિની જાળમાંથી કાઢી લીધો ન હોય !
એવું એવું શરીર ફાળું થઈ ગયું હતું.

એની બેરાઓએ તરતજ જવાજ આપ્યો.
એ તો થીતળા માતાજી ભરખી ગયાં.

ભર જંગલના અંદર એક યુવાન સ્ત્રી
પછવાડે શંટ બાંધી, અંદર મૃત-બાળકને સ-
વાડીને રસતી આંખે ચાલી જતી હતી. એના
અશ્રુઓથી એના પાલવનો હોડો પળલી ગયો
હતો. એની આંખો લાલ થઈ ગઈ હતી અને
સજી ગઈ હતી. એ બેભાન જેવી ચાલીથી તરૂં ને
તરૂંથી અહીં ભટકતી આગળ ચાલી જતી હતી.

રસ્તામાં એક આંખો આવ્યો. સરસ
સરસ એની ફેરીએ લચી પડતી હતી. અકાએ
એ ફળેલો આંખો બાઈએ જોયો. એ થાકી
ગઈ હતી. એને ત્યાં પશુ એટલીજ લાગી
હતી. એણે બાળકનું પોટલું એ આંખાના
જાડ તળે મૂક્યું.

એ આંખા તરફ જોઈ રહી. 'અકાએ
આ આંખો શલ્યો છે, અને કોઈ રખેવાળ
પશુ નથી. છતાંય કોઈ એની ફેરી કેમ ખાતું
નહિ હોય !' એને મનમાં ચંકા ઉત્પન્ન થઈ.

આંખાને તો વાચા થઈ. એ મનુષ્ય પેઠે
બોલ્યું. "બાઈ, હું આવતા જતા દરેક
માણસોને હાંપડો આપું છું. એમનો શ્રમ
મટલું છું અને વળી આ અમૃત શ્લો એમ-
ની પાસે ધરું છું, છતાંય કોઈ પશુ માણસ
મારું એક પશુ ફળ બાઈ થકતું નથી. ખાતું
નથી. મહેં એમનું શું જમાડ્યું દરો ?

"બાઈ આંખા ! એ તો પ્રશ્નની કુદરત
છે. હું અમાગણી આગસુ થઈ કાલે રાત્રે
અગ્નિ દારવો બૂલી ગઈ. થીતળા માતાજી
પ્રધારી ને મ્હારો દીકરો એકનો એક ભડયું
થઈ ગયો." બાઈ રહી પડી "એ ક્યાં દરો

દીકાસો આપ્યો તો હું પશુ તને જતાવું એ
મ્હારી ફરજ છે. આજે પરાઈમાં માતાજી આ
રસ્તે ગયાં છે. પશુ મ્હારું આટલું કારણ
જરૂર તું પૂછતી આવજો."

બાઈએ હા કહી એ ચાલી.

તલાવડા પાસે આવી. પાણી પીવું હતું
પશુ મન ન વચ્ચું. એ પાણી તરફ જોઈ રહી.

એ તલાવડીઓ પાસે પાસે નિર્મળથી
જળથી ભરેલી હતી. કંઈ મ્હોટી મ્હોટી ધટા-
વાળાં સુંદર ઝાડો અને તે ઉપર કીલકીલાટ
કરતાં પક્ષીઓના શુંજરવથી એ સોકામણી
સ્થાનમાં દેવતાઓ વિહરવા આવતાં હશે એવો
સહજ ખ્યાલ આવે. એ ચોખ્ખાં જળ એક
બીજી તલાવડીમાં પવનના લહેરથી આવતાં જતાં.

બાઈને એક નજરે જોઈ રહેતી જોઈને
તળાવડી બોલી: "બાઈ, આપું સુંદર સ્થાન
અને મીઠું અમૃત જેવું નીર છે છતાંય કોઈ
પાણી પીતું નથી. અમે એમને માટે હરહંમેશાં
તાજું જળ હોય એમ સ્વચ્છ પાણી ધરીએ
છીએ. ધણા માણસો પીવાના ધમ્મજી આવે
છે પણ જુએ છે કે તરતજ એમનાં મન ફરી
જાય છે. એ પાણી પીતાં નથી. અને તરસ્યાં
પાછાં જતાં રહે છે. એ જોઈને અમારાં દેવાં
જળીને ખાખ થઈ જાય છે. અમે એમનું શું
જમાડ્યું દરો ?"

"બાઈ એતો નસીબનો વાંક. મારોય
જુએને આ દુષ્ઠ જેવો દીકરો કાલે ભડયું
થઈ ગયો. શું કરીએ ? માતાજી આ રસ્તે
ગયાં છે એમ બાઈ આંખાએ કહ્યું, તે બંક
છું. બે માતાજી મળેતો." બાઈએ રડતાં
રડતાં જવાજ આપ્યો.

"મ્હેન ! માતાજી આ રસ્તે ગયાંતો છે.
પશુ મ્હારા આટલો સદેશો તું ન પૂછતી
આવે ?"

બાઈએ હા કહી ને એ આગળ ચાલી.
એક કંડડી અને ગળામાં એક પંડી

પડે. એ તરફ એ ઉંટડી દોડ દોડ કરે અને બરાડા નાખ્યા કરે. એને જોઈને સહુ કોઈ નાસતું શરૂ. કોઈ પાસે જવાની હીંમત ન કરે. એ પાસે આવે તો માણસો ખંડીકનાં માર્યા નાસી જાય.

બાઈને આવતી જોઈ એ ઉંટડીએ ખૂસો પાડવા માંડી. એણે જોઈ પથ બાઈને હવે પૂત કરતાં જવન બહાણું ન હવું. એ શાન્ત ઉભી રહી. ઉંટડી પાસે આવી બરાડી. બાઈ ન મોલી, ન ખીંધી, કે ન એના મહેરા ઉપર કોઈ દેરદાર જણાયા. એ શીત મૂર્તિ સ્થિર ઉભી રહી.

ઉંટડી બોલી: “બાઈ! હું સહુની પાસે આવી પૂછવા માગું છું કે મહારાં શા પાપ હશે કે કોઈ મહને પાસે આવવા દેવું નથી. અને મહારાયાં નાસી જાય છે! આ ડોકે વળગાડેલી ધંદોના બાર હવે મારાયાં સહન થતો નથી. કોઈ માણસ મહારી પાસે આવતું નથી. મને આવતી જોઈને તું કેમ નાસી ન ગયું?”

“બાઈ! મહારે આ દૂધ જવે: દીકરો બચ્ચું યજ ગયો. હવે મહારે જીવેને શું કરવું છે? એ પ્રજા હું નહાણું શા મરે મહાત આવતું હોય તો મહારે હવે જરાય આનાકાની કરવાની નથી.”

“બાઈ! શીતળા માતા આ રહેતે ગયાં છે. જા તારો દીકરો સામે કરી દેરો.”

“બાઈ! તારા આશિર્વાદ શ્રેયો.”

“પથ મહારો આ સંદેહ પૂછતી આવજે.”

બાઈ ગયું.

(૩)

બપોરે અરવ્યમાં ચીયરેદાસ માથાની લોટા છૂટી મૂકીને એક વૃદ્ધ ડોશી રખાડી હતી. એણે બાઈને જોઈ એની તરફ દોડ મૂકી.

એને આવતી જોઈ બાઈ ખંડીકથી નીચે બેસી ગઈ. એ ચાહી પથ ગઈ હતી.

એ વૃદ્ધ ડોશીએ આજુબાજુ એ બાઈના બેળામાં મૂક્યું ને જરૂર ઉપમાં હોય એમ આંખો બંધ કરીને સૂતી.

બાઈને દયા આવી. એની લટોના વાળમાં ખટખટતી જુઓ એણે જોઈ. એણે ધીમે ધીમે એક પછી એક એમ જુઓ વીણી નાખી. બાઈને શાન્તી થઈ ગઈ. એણે આશિર્વાદ આપ્યો. મહારં માથું. હમું એવું તારું પેટ દરજો. એ ડોશી આવી બરાડી. બાઈને રડવા લાગ્યું. બાઈ સમજી ગઈ કે એ વૃદ્ધ ડોશી તે શીતળા માતાજી, એ પગે પડી. “માણ! મારો અપરાધ ક્ષમા કરો.”

“માણ! નથુ. સંદેશો મહને પૂછતા જવાના કલા છે. રસ્તામાં એક આંખો છે. તે આંખો જાણે છે. જતાંય કોઈ એનો રખેવાળો કરવું નથી. અને માણસો એનાં શ્રેયો ખાતા નથી. એવું શું કારણ?”

“મરો! એ આંખો લોભી લાલચુ હતો. એણે પૂછળ થન ગેયું કહું હવું પથ એનો ઉપયોગ એ ન કરતો તેમજ કોઈને કરવા દેતો નહિ. તેથી એ આંખો થયો છે, એવું થન એના મૂળમાં છે. તું આંખાને પાક મારીશ તો એ ખૂસી જશે. તું એ થન લેજો અને એક જાળ બાજે. આજથી સહુ એ આંખાનાં શ્રેય ખાશે.”

“એ લલાવડી છે. દૂધજેવાં મીઠાં એના જળ છે. જતાં કોઈ ખીતું નથી. તેવું શું કારણ?”

“એ શેઠાણી હતી. એને થેર દૂધજાં દતાં એ સહુને મેળા ને ખાટી હાસ મેળી કરી આપતી. એ ખાટી હાસ કોઈ ખાતું નહિ ને હાસ દેડી દેવી પડતી. એ બન્ને તળાવડીઓમાં નીર છે. પથ એ તળાવડી તો એકજ છે. એમાં પાણી એક બીજામાં આવે

પણ કોઈ એનું પાણી એ મારે નથી પીવું. તું
પીજે. આનંદી સહુ પીશે.”

“ માણ ! એકે ઉઠી છે. એની ડોકે
ધંદી છે. એ શાથી ? ”

“ બેટા ! એ વઢકણી સીલાટ હતી. એ
પોતાની ધંદી સાથે જ ફેરવતી. કોઈને જળવાય
હેતી નહીં. એ વઢકણીની સાથે કોઈ બોલી ન

શકતું. હંમેશા હાલતા ચાલતા એ વઢવાડ
કરે. સહુ એનાથી નાસતું ફરે. તું એનો ભાર
કાઢી નાખજે. અને એ સોનાની ધંદી તું
તારે ઘેર લઈ જાજે. ”

બાપ રાજ થઈ. રમતું બાળક ઘેર લાવીને
માણના કહેવા પ્રમાણે સહુના ઉપર ઉપકાર
કરતી પુણ્ય ધન લાવી.

સાસરું.

(રાગ બોધવજીના સંનેશાનો.)

સ્વર્ગથી સોદામન મારું સાસરું,
ઉછળતા શા એ અંતરનાં બહાસ ને;
અવિરત બાવ અનેરા અંતર ઉછળે,
મૈયરથી પણ મેંધા એ માયાળ ને. સ્વર્ગથી

સસરાજ મારા મેરામણ મીઠા,
સાસુ મારાં એ સમંદરની હોર ને;
નેહાણી મારાં રે જીવનજોડલી,
નણદસ બહાલી લીલી શી ના ઘેર ને. સ્વર્ગથી

દેરાણી મારીરે ફેરમ મૂલની,
ડોલરિયો દિપર દિલનાગ બુકલ ને;
બહાલમજ નિધિ રે મારા નેહનાં,
એનાં તે શા આંકું અંતર મૂલ ને. સ્વર્ગથી

શોગિન.

ઈનામી ઉપાણું.

સંપાદક: રા. જ. દ. ખંધડીયા.

રાષ્ટ્રીય જ્ઞાન-પરંપરા પ્રશ્ન.

દેશના ૨૨ રાષ્ટ્રીય નેતાઓના નામોમાંથી હેસો અક્ષર લઈ નીચે પ્રમાણેના કાવ્યપંક્તિ બનાવી છે:—

“ કવસરજના તાલ આઠલે,

હાલીમલી ધીમું રડું રે લોલ. ”

જેમકે: અન્સારીમાંથી ‘ રી ’ લઈ શકાય, રાજગોપાલાચારીમાંથી પણ ‘ રી ’ લઈ શકાય. વગેરે.

તો એ કાવ્ય પંક્તિમાંથી ૨૨ રાષ્ટ્રીય નેતાઓના નામો શોધી કાઢી લખી મોકલવા.

હરિદાશમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉપાણુંની હરિદાશમાં માસિકનાં દરેક ઓગ્રાહક તેમજ જે પહેલો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પત્નીને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. ઓગ્રાહકનાં કુટુંબની ઓગ્રા પણ આ હરિદાશમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિદાશમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉપાણુંનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાખ્યાની-ગેરવ્યાખ્યાનીપણા વિશે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટ કાર્ડમાં લખેલા જવાબોન સ્વીકારવામાં આવશે.

ડીસેમ્બર માસના ઉપાણુંનો જવાબ:

સાચો જવાબ નીચે પ્રમાણે:—

હ	મે	૧				કા	સ	ન
ગ			જ		ચી			ગિ
મ		ત	વ	લ	રા	મ		નો
	હી	૨		વ		નો	ચ	
		મે	૬		હા	હ		
	જ	રા		રા		૨	ખા	
ક		મ	ચ	હુ	૨	તા		મ
લ			યુ		જ			ગ
મ	મ	તા				ચી	ધ	૨

આમાં કુલ ૨૮ જવાબો મળેલાં જેમાંથી ૧૭ જવાબો એક નહિ તે બીજી રીતે પણ સાચા છે. તેમના સૂત્રો:—

શ્રીમતિ બહેનો: (૧) હીરાબાઇ હ. ઉદેશી. (૨) સરયુદા દીવેટીયા (૩) શુભવતી વરછવન (૪) કાશીબાઇ ગોવર્ધનદાસ (૫) શ્રીમતી ન. મજસુંદાર (૬) ચંદ્રાવતી ઈ/૦ જેસીંગમાઇ (૭) કુમુદ. સ. મહેતા. (૮) હીરાબહેન કી. મોદી. (૯) લીલાવતી ચુ. અમીન. (૧૦) જવાવતી પ્રાણલાલ (૧૧) રામકેર ચુનીલાલ. (૧૨) લીલાવતી શુ. કાપડીઆ (૧૩) ઝવેરમાઇ જે. ગાંધી. (૧૪) શશીકળા જ. શ્રોધ. (૧૫) સુરજ ચં. કાજી. (૧૬) કલાવતી બગવાનદાસ. (૧૭) સરસ્વતી આર. શાહ.

આ નામોમાંથી બાલક પાસે નામ ઉપકાવતાં શ્રી. હીરાબાઇનું નામ નીકળતાં, જો કે તેમણે ૪ થો નિયમ નથી સાચવ્યો છતાં અપવાદ તરીકે ધનામનું પુસ્તક “ પાપાણી ” તેમને આપવામાં આવે છે, જે તેમણે મંગાવી લેવું. ઉપરાંત નંબર (૧૫) (૧૬) અને (૧૭) ના બહેનોએ પણ એ નિયમ નથી પાળ્યો છતાં તેમના નામ પણ અપવાદ તરીકે દાખલ કર્યા છે, આશા છે હવેથી દરિયાઇ કરનારો બહેનો એ નિયમ જરૂર પાળશે.

કુપન — ફેબ્રુઆરી, ૧૯૨૮.
માસિકના માહક ન હોય તેવાં કેાઇ બહેનો ઉપાણીની દરિયાઇમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન કાઢીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીકાટ સહિત બીજી. એવી રીતે કુપન મોકલનારને દરિયાઇમાં દાખલ કરવામાં આવશે.
તંત્રી, “શુષ્કસુંદરી”.

“ મધર ઇન્ડીઆ ” નો જવાબ.

મીસ મેયોએ દિંદની સીએની જાનસી કરનાર જે પુસ્તક “ મધર ઇન્ડીઆ ” (દિંદ માતા) ને નામે લખ્યું છે તેના સચોટ જવાબ દિંદના અનેક નેતાઓએ આપ્યો છે. દિંદની સીએનીમાંથી પણ એવો એક જવાબ કાંગડી ચરકવના એક સ્નાતકના પત્ની શ્રીમતી ચંદ્રાવતીએ આપ્યો છે. “ મધર ઇન્ડીઆ કા જવાબ ” નામે જેમણે લખેલા પુસ્તક માટે અમે એમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ મીસ મેયોના શુભાશું ખુલાં પાડી પૂરવ-અમેરિકામાં ફેટલી નૈતિક અધીગતિ છે તે પણ તેમણે જતાવ્યું છે. સાથે સાથે મીસ મેયોએ લખેલી ફેટલી સાચી જાનતો તરફ દિંદના સીએનીનું ધ્યાન બેચી એ સો દર કરવા સીએનીને વિનંતિ કરી છે.

ગુણસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક મુંઝવણ
અહીં પુકો.

સંપાદક:
બહેન જ્યોત્સના
શુક્લ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

વલસાડથી એક બહેન પૂછે છે.—

“ દેશ સેવા કરવાની ઇચ્છા છે, કેળવણી મળી નથી. ધરતી ખદાર જઈ શકાય એમ નથી. શું કરું ? ”

જવાબ: તમારાં બાળકોને દેશપ્રીતિનો પાઠ પઢાવો. તમારા ધરમાંથી પરદેશી ચીજોનો-ખાસ કરીને પરદેશી કાપડોનો બહિષ્કાર કરો, ને તમારાં પાઠોથીઓને પણ એમ કરવાની નમ્ર સૂચના કરો. આટલું કામ સાચ્યા દિલથી ધર્મ સમજીને કરી શકે તો એ દેશસેવા ઓછી નથી. ને એ કરવા માટે વધારે કેળવણીની જરૂર નથી.

વડોદરા: એક પારસી બહેન:—

“ મ્હેં બે મ્હારી સારીઓ ‘ચંકિત હૃદય’ ના ખેલમાં ‘એમેચ્યોર’ને આપી. ત્યાર બાદ ધન્ના કોલેજવન અમરથા પણ સારી માંગવા આવે છે કોલેજનું ‘સોસીઅલ’ છે તો અત્યારથી મ્હારી પાસે સારી ‘રીઝર્વડ’ કાવવા ધન્ના કોલેજવન આવે છે, તો શું કરવું ? જવાબ આપશો છ. કોનને ‘હા’ ને કોનને ‘ના’ કું કેકે તે મને સમજ પરતી નથી. ”

જવાબ: તમારી સાડી કોમને પણ આપવા ને ત્હમે બંધાયલા નથી. પણ એક કામ કરો. સાડી રિઝર્વડ કાવવા આવે ત્હમની પાસે બારે શી લેવા માંડો એટલે અમરથા કોલેજ માંગવા નહીં આવે. બાકી જમાનો

હજાજનો છે. તપાસજો; ચેતવાં રહેજો. તમારી વસ્તુ કોને આપવી ને કોને ન આપવી એનો વિચાર કરતાં ને નિર્ણય કરતાં ત્હમે નહીં શીખો તો કોઈવાર દસાઈ જશો.

સરથ: એક બહેન:—

(૧) “ ધર મુંદર છે, મોકલું રાખીએ છીએ. બહુ બહુ ઉપાય કર્યા છતાં મચ્છર જતા નથી. કંઈ ઉપાય ? ”

જવાબ: ધર હવા ઉત્તમસવાળું હોય, સ્વચ્છ હોય; છતાં મચ્છરોની પીડાથી મુક્ત ન હોય એ અનુભવ નવો નથી. એને માટે શહેરની મ્યુનિસિપાલિટીઓ જવાબદાર છે. એ જવાબદારીનું ભાન ઓજો-એમને કરાવી શકે. મ્યુનિસિપલ સુટરથી વખતે મેજરોને પોતાના મત આપતા પહેલાં શહેરમાંની મંદી અને મચ્છરો દૂર કરાવવાની કમીસેટ ઓઝોએ ત્હમની પાસે લેવી જોઈએ. ‘દરમ્યાન’ ‘શ્લીટ’ (Flies) માં આસતેજ બરીને ભોંતોપર ને બારીઓ પર છાંદણું, મોટીઓમાં વારંવાર ‘શીનાઈલ’ અથવા ‘ફૂડ ઓઇલ’ નાંખવું-એને ધરમાં સવાર સાંજ ધુપ કરવો.

(૨) પ્રેમ લગ્ન કરવાં કે નહીં.

જવાબ: પ્રેમલગ્ન ઇષ્ટ છે. પણ એ કરવા કે નહીં એ પ્રજનો નિર્ણય પ્રેમનાં સ્વરૂપ ઉપર અને આસપાસના સંજોગો ઉપર આધાર રાખે છે.

(૩) “ હોમરાની તથા હોમરીની

પરણવાની મરજી હોય ને માંખાંપ ના
પાડતાં હોય, તો પરણવું કે નહીં ?”
જવાબ: પ્રથમ અધૂરો છે. માતાપિતા કયા
કારણસર ના પાડે છે એ જાણ્યા વિના
આ પ્રશ્નો ઉત્તર ન આપી શકાય.

રાણી: આશ્રી શ્રી અંરવિંદ:—

(૨) “ સારાય સૌરાષ્ટ્ર તેમજ શુભ-
શત્રુની સ્ત્રીસંસ્થાઓમાં વ્યાપામ એકાદ
કલાક પણ નથી. આ ત્હમને અનુગતું
નથી લાગતું ? બહેનોનાં શરીર સુદૃઢ
જનાવવા માટે મ્હારા નમ્ર સંચય પછી
બંધી સંસ્થાઓ એવી બંધવંચા કરશે
ખરી ? કેદાય આપણા આ કટાક્ષ પછી
પણ સ્ત્રીસંસ્થાના બંધવંચાપટો ફેફસ કરે
તો તે માટે શું પંથમાં લેવાં દિવાલ છે
તો તેનો સ્કાટ આપ કરશે ખરા ? સ્ત્રીઓના
અસારના કુંડન જોઈ ત્હમને એમ નથી
હોતું કે ત્હમને બંધાયામની ખાસિ આવ-
શ્યંતા છે ? તમે પોતે “ શુભસુંદરી માં
એવો એક કટાક્ષસૂચક લેખ લખશો ખરા ?”

જવાબ: મનના વિકાસની જેમ શરીરનો
વિકાસ પણ આવશ્યક છે. સ્ત્રી-સંસ્થા
ઓના બંધવંચાપટો સંજો એ દિશામાં
ખેંચાવા માંડ્યું છે; કેદાય ત્હમણા આ
કટાક્ષ પછી તેણે સારવ ધટતો બંધવંચા
કરે એ આશા અંરવિંદને નથી. એમ નજ
બને તો એકાદ વધુ કટાક્ષલેખ ત્હમે
પોતેજ લખી નાખશો તો ઠીક પડશે.
“ શુભસુંદરી ” ના વિદ્યાન વંતી એ લેખને
જરૂર જાણ આપશે.

(૨) “ શુભસુંદરી ” ના કીસેબરના
અંકમાં “ કંચના ઓવારણા ” નો રાસ
પ્રગટ થયો છે, તો સ્ત્રીઓ પોતાના પતિના
આવારણા લાંબ ચમિત દરો ? કું જુલતા
ને હોઈ તો બંધુ શ્રી મેઘાણીજીને “ રસ
ધાર ” ૪ થા ભાગની પ્રસ્તાવનામાં સ્પષ્ટ
જુલેખ કરવો પડ્યો છે ને સારવચક

પદલ દિલગીરી જાહેર કરી છે. તમારો
શું મત છે ? જૂલ સુધારણો ?

જવાબ: કંચના ઓવારણાં લેવા કે ન લેવા
અથવા પુરૂષે પત્નીને નમવું કે ન નમવું
એ વ્યાકતગત બાબત છે. રા. મેઘાણીએ
પોતાની જૂલ સ્ત્રીકારી હોય તેથી કંઈ
એ બાબતનો નિર્ણય થઈ જતો નથી.
કેમ પત્ની આવારણાં લેતી હોય, પુરૂષ
પત્નીને નમવા ધજલો હોય તો એમને
એમ કરતાં કાંઈ અટકાવી શકે ? શા
માટે અટકાવે ? એવો રિવાજ નહીં
હોય પણ તેથી એમ બનેજ નહીં, એમ
ન કહી શકાય. રા. મેઘાણીનો ‘સેનાપતિ’
નો વાર્તામાં રાણી મહારાજના ‘મીકા’
લે છે ત્યારે મહારાજને ‘હંતુ’ મુંખ જુગ-
દમ્યા જેવું ગ્રજલજીવું ‘સાગે’ છે. મહારાજ
એ ‘જગદમ્યાને મસ્તક નમાવે તોયે શું ?
સંબંધ બંધે બાવનોમાં રિવાજને લેશ
પણ સંચાન હોતું નથી. ‘કંચના આવા-
રણા’માં અંતરના ઉભળકા છે.

(૩) “ સમાજ-દિગ્દુ સમાજમાં ” સાંસારિક
જીવન કયારે સુધરશે ? સાચુ નણું-વણું
વગેરેનો કારણ વખતનો કલેશ કયે દિવસે
રળશે ? એનો ઉપાય ? ”

જવાબ: સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવી, અને
પુરૂષે મા-ખહેન-પત્નીવગેરેનો નિષ્પક્ષપાત
દિગ્દિએ ન્યાય કરવો.

(૪) “ મ્હારો એક મિત્ર કુંક સંસ્કારી છે.
સાદિલ પ્રત્યે પ્રેમ છે સમજે છે જતાં
પોતાની જીવન સદયરોને હાલતાં ચાલતાં
જુલો કાઢી મેથીપાડ જમાડે છે. તે
મિત્રને સુધારવાનો ઉપાય ? ”

જવાબ: કેવળા દિલને માટે એ-દંપતિને
યોગે કાળ છુટાં પાડો અને ત્હમણા
મિત્રને એકાદ એ વર્ષ પત્ની વિરહનો
અનુભવ કરાવો. જની-શકે તો મેથી ના-
કેનો સ્ત્રીક પળ જરા ન ચખાડો ?

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સપાદક: રા. જ. ડ. ખંધડીઆ.

નોટેશનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

૧) તીમ સ્વરો મઠિ નિશાની કંઈ નથી.

(૨) ક્રોમળ અથવા અર્ધસ્વર મઠિ કાળો અક્ષર મુકવામાં આવશે. જેમકે 'મ' = મ ક્રોમળ સમજવો.

(૩) જે સપ્તકમાં ગાયન વગડવું હશે તેનાથી પાછલા સપ્તક (ખજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સપ્તક (દીપ અથવા તોર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્લેજ પાછળ આગળ મુકવામાં આવશે જેમકે: બા (એટલે ખજનો તીમ ની) અને બા (એટલે દીપનો તીમ ર) વગેરે

(૪) તાલનો ઠેકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નિશાની કરવામાં આવશે. જેમકે-ભા શીના-આમાં 'ભા' પર તાલનો ઠેકો અણવો.

(૫) ગાયનમાંના અક્ષરોને આ...ઈ...એમ લખાવવા પહે છે તો તે આ...ઈ... બતાવવાને મઠિ એવા ફરેક વધારાના સ્વર મઠિ...આમ ત્રણ ઝીડો વચમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે ભા...શી નો (એટલે કે ભા. આ શી. ના એમ સમજવું).

પતિવ્રતા.

(રાગ ભીમપલાસ. — તાલ ત્રિતાલ.)

(સ્વકુલ તારક સુતા—એ રાહ.)

ગાયન.

જે ધર હોય વનિતા પતિવ્રતા (૨)

તે શુદ્ધવનમાં રહી કવિતા.....જે ધર.

પૃથ્વી પરનાં સ્વર્ગ અણો જ્યાં

કુલીન વહુ ને કુલીન કુહિતા.....પતિવ્રતા.

દેવ રમે માનવ મંદિર એ

સુંદરીઓ જ્યાં સાધુ ચરિતા

તે ધર પુણ્ય સરિતા.....પતિવ્રતા.

— સરગમ (નોટેશન) —

જે ધર હોય વનિ" તા પ તિ" પ્ર તા ... .. (૨)

ની ધ પ ગ રે સા રે સા સાની સા ગ મ પ ધ પ સા

તે શુદ્ધ" ... .. વ ન માં" ર હી ક" વિ તા ... .. જે ધર. ૧.

પ પ પ પ મ પ ગ મ પ ની ની સા સા રે ની સા

પૃથ્વી પ" ર નાં ... સ્વ" મં ગ ણો" જ્યાં

પ પ મ પ ગ મ પ ની ની સા સા

કુલીન વહુ ને કુલીન કુહિ ... તા ... .. જે ધર. ૨.

ની ની ની સા સા સાની સા રે સાની ધ પ મ પ

(આનીની ત્રીજી મઠી બીજી મઠી થમાણે વગાડવી)

સૌંદર્યની નિશાળ.

લેખિકા: " હાહી હહેન "

તરેહવાર કાપડના કટકા.

ખપોરના બેનો સુમાર હોય. ખસે લડકો પડતો હોય છતાં ખમાપર તરેહવાર કાપડના કટકા નાંખી " આ...ફે...એ ન્સી...કા...આ...પ...ડ " એ ગળેહોતી, માલપર હાથ રાખી ઉંચી નજર કરીને યુમ મારતા ફેરી-આને મુજબમાં કપ જહેને નહિ જોયો હોય ! ભૂલેશ્વરમાં એક ફેરીઆને " આ અચ્ચાને પહેરાવવાના છ આના...અચ્ચો ખી પહેરે ને અચ્ચાની મા ખી પહેરે " એવી સ્ત્રીજાતિને અપમાનકારક છતાં રમુજી ભાવમાં યુમ મારતો કેવો નહિ સાંભળ્યો હોય ? સાંજના ૫ ને ૭ ની વચમાં ભૂલેશ્વર, કેથીડૂલ સ્ટ્રીટ, ત્રીજો બોહવાડો, કુંભારદુકડા વગેરે ઠેકાણે તરેહવાર કાપડના કટકા ખીજાવા બેરાંઓની ધરાકી ખેંચત્રા માટે એ ફેરીઓ જાતજાતની યુમ પાડતો હોય છે, એ પછુ કોઇ મુજબગરી જહેનથી અજાણ્યું નહિ હોય કારણ કે મુજબમાં બેરાંશાહી કાપડની મોટી માર્કેટ કહો, શોપીંગ કરવાનું એકજ સ્થળ કહો તો તે જામીનનો સાથીઆ આકારનો દુકડો છે જેની પૂર્વમાં કાલજાદેની, ઉત્તરે ગુલાલવાડી, દક્ષિણે કુંભારદુકડા અને પશ્ચિમે માધવઆગ આવેલા છે ! એ તે ઠેકાણું છે જ્યાં અનેક જહેનો પિતા કે પતિથી છાના અથવા છતરામાં પાછ પાઈ કરીને બેગી કરેલી દોલત કાપડના કટકા ખરીદવામાં ખરચી રહી છે. મારે દિસાએ દરેક ફેરીઓ રોજના રૂ. ૫ થી ૭ નો વકરો કરતો હોય છે અને એવા ૧૦૦ ૧૫૦ ફેરીઆ પોતાનો ધણો ધમધમાકાર કરતા હોવાથી રોજના રૂ. ૧૦૦૦) એ ઠેકાણે કાપડના કટકામાં યુજરાતવો ખરચતી દરો ! એવી

જહેનોને એ ' જરીક જેડેલો કટકો ' ક્યાંથી આવે છે, કેમ આવે છે, તેની ખરી કીમત શું હોવી જોઈએ, તેના ફેરીઆઓ સાથે કેમ કામ લેવું, તેમની કેવી ચાલાકીઓ હોય છે વગેરે બાજતોથી જાણીતી કરવા મેં ખાસ તપાસ કરી આંકડાં ભેગાં કર્યા છે જે નીચે પ્રમાણે:

માંડવી લતા પાસે આવેલા મરજીદ બંદરની નજીક ' કટપીસ બજાર ' આવેલી છે. ત્યાંના વેપારીઓ વિલાયતના કાપડીઆઓના અંહીના પોતાના એજન્ટો મારફત વિલાયતથી જશ-બંધ ગાંસડીઓ મંગાવે છે. દરેક ગાંસડી લગભગ ૨૦૮-૩૦૦-૪૦૦ રતલની હોય છે. તેનો ભાવ-એમની પડતર કીમત લગભગ એક રૂપીએ રતલ હોય છે. દરેક ગાંસડીમાં મજલીન, વાયલ, છીંટ, સીકાલ વગેરે તરેહવાર કાપડની જુદી જુદી ડીઝાઇનના ૦૧ વારીયા, ૦૨ વારીયા, ૦૩ વારીયા અને ૧ વારીયા કટકા આવે છે. એક ગાંસડીમાં એવા કેટલા કટકા નીકળે તે તો જોકે વેપારીના નસીબની વાત છે છતાં ૧ રતલમાં ૫થી માંડીને ૨૫ કટકા હોઇ શકે છે. તેમાંથી આપણે રતલે સરેરાશ ૧૫ કટકા લઇએ તો એક ૨૦૦ રૂપી-આની ગાંસડીમાં ૩૦૦૦ કટકા થાય. આ કટકાની સાઇઝની સરેરાશ ૫૫ મારી તપાસમાં આ પ્રમાણે જણાઇ છે:—

૦૧	વારિયા	દરેક સો કટકામાં નંબ	૧૫
૦૨	"	"	૨૫
૦૩	"	"	૩૫
૧	"	"	૨૫
કુલ નંબ ૧૦૦			

દરે ફેરીઓ પોતે " મરીમ માખસ " દેવાથી (અલગપ પેસાં ટકામાં; સ્વભાવમાં

ખેલીમાં કેવો ગરીબ તે તો તેના સંસ્કાર
 ૧૨ આધાર રાખે છે !) મોટી ગાંસડી ખરીદી
 શકતો નથી. ને મોટી મંગાવવાની શક્તિ
 કાય તો ફેરી ફરી શકતો નથી કારણકે તેમાં
 'પોઝીશન' નો સવાલ આવે ! એટલે
 આ મોટા વેપારીઓ તે ગાંસડી તોડીને
 તેમાંથી ૧૦ થી ૨૦ રતલના પોતાની
 પસંદગીના કટકાઓના નાના બંડો
 બનાવે છે. આ બંડો ફેરીઓ વિશેષ રાત્રી
 મુંડી રોકીને ખરીદી લાવે છે કારણ કે તેને રા.
 ૧૧ થી ૨ દરેક રતલનો ભાવ આપવો પડે છે.
 હવે આપણે ફેરીઓનો હિસાબ તપાસીએ:—

૧૦ રતલ દર રા. ૧૧ લેખે મુંડી રા. ૧૫

કટકા મળ્યા ૧૦ x ૧૫ = ૧૫૦.

૧૫૦ કટકામાં સરેરાશ નીચે પ્રમાણે:—

ઉપજ્યા

૦૧ વારીયા ૨૨ તેનો ભાવ આશરે ર.આ.૫૦.

એક આના લેખે ૧-૬-૦

૦૧૧ વારીયા ૩૭ બે આના લેખે ૪-૧૦-૦

૦૧૧૧ વારીયા ૫૨ ત્રણ આના લેખે ૮-૧૨-૦

૧ વારીયા ૩૬ પાંચ આના લેખે ૧૨-૩-૦

કુલ ઉપજ ૨૭-૧૫-૦

મૂળ કીંમત ૧૫-૭-૦

નફા રા. ૧૨-૧૫-૦

એટલે કે ૫૦ ટકા નફા અથવા એકના
 લગભગ બમણા કહીએ તો ચાહે !

હવે આ ધંધાની આ બધી હકીકતો
 જોતાં બહેનોએ તેની બોલીચાલીમાં સપડાઈ
 તેને કમાવી દેવો કે પોતે નાણું જમાવવું તે
 બહેનોએ જોવાનું છે.

ફેરીઓનો ધરાકને સપડાવવા માટે
 જાતજાતની યુક્તિઓ હોય છે જેવી કે:—

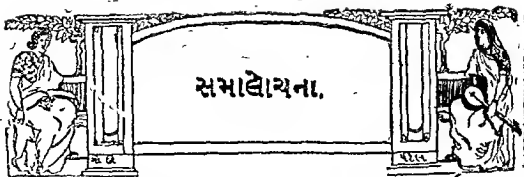
(૧) સાચે ચાર પાડોશજી હોય અને બહેન
 બહુ ભાવ કસતાં હોય ત્યારે ફેરીઓ કહેશે:
 “ લીમા લીમા તમે. તમારી ધીકલ નથી
 કહેતી. આમગ જાઓ, આમગ. ” અથવા

“ ચીંચરા હ્યો ચીંચરા. બહુ સસ્તાં પડશે. ”
 આ અપમાનથી પેલી બાકને આભરના માર્યા
 મોંએ માંચો ભાવ આપી ખરીદી કરવી પડે છે.

(૨) ધરાકને પહેલાં જોઈ બધો માલ જતા-
 બ્યે જશે. ભાવ પુછતાં કહેશે નહિ ને “ તમે
 પસંદ તો કરો ” એમ કહેશે. તમે એકવાર
 એક કટકો પસંદ કર્યો એટલે થઈ રહ્યું. તે
 તમને ત્રણગણા દામ કહેશે. તે જાણે છે કે
 માણસને તોમાં પણ ખેંચાંઓના એવો સ્વભાવ
 છે કે એકવાર એક ચીજ પસંદ પડી એટલે
 તેનું મન તે ચીજ ગમે તે ભોગે લીધેજ
 છૂટકો કરશે ! આ માનવ સ્વભાવનો તે છ
 ટકા લાભ લે છે. માટે બે કટકા પસંદ કરીને
 ખરેખર પસંદ હોય તે કચરો કહી મુકી દેવો
 ને બીજો ખોટો કટકો પસંદ છે એમ કહી
 ભાવ બન્નેનો પુછવો. તમને તરત ખચર
 પડશે કે ખરા કટકાના તે જોજી કહેશે અને
 કહેવાતા પસંદ પડેલા કટકા માટે વધારે ભાવ
 કહેશે. એટલે તમારે આસ્તે રહીને જાણે કમ-
 નથી લેતા હોય એ તેમ અસલ કટકો ખરીદવો !

(૩) ફેરીઓ અપમાનકારક શબ્દો વાપરે
 ત્યારે અથવા એવા બીમત્સ યુગ પાડતો હોય
 ત્યારે તુરત વાધો ઉઠાવવો, તકરાર કરવી પણ
 ઓજાતિના સ્વભાવનો કદી અંમ ન ચલા દેવો.

છેવટ ફેરીઓને પણ પોતાના દુઃખ હોય
 છે: જેમકે કદીક વફરો જોઈએ યાય છે, કદીક
 કામ ચીમણી બહેન અકધો કલાક મહેનત
 કરાવી પછી “ કાલે આવીય ” એમ કહીને
 જાય છે, પોલીસો રસ્તામાં બેસવા દેતા નથી,
 મુનીસીપાલીટીનાઓ અંબુધાર્યો દર્શકો કરી
 માલ કપાડી જાય છે, દંડ આપવો પડે છે,
 વગેરે. તેનો વેપાર જોતાં રાજના વધુમાં
 વધુ તે ૪ થી ૪ રૂપીઆ નફા કરી શકે તેમાં
 આ બધા દુઃખો જોતાં. કદાચ તે તે નશાને
 લાવક દોષ. છતાં અંહી તો બહેનો માટે શું
 ઉચ્ચત્તમ છે તેજ જણાવ્યું છે.

સમાલોચના.

આત્મચરિત્ર: શીયુત થોડા ફેરવ કરે'તું.
મૂળ મરાઠી ઉપરથી અનુવાદક: રા. કિસનસિંહ
ગોવિંદસિંહ ચાવડા. પ્રકાશક: શ્રી પુસ્તકાલય
સદાશક સદાકારી મંડળ લીમીટેડ, રાવપુરા,
વડોદરા. મૂલ્ય: ૩-૦-૦.

ગુજરાત અને મદારાષ્ટ્રની સરખામણી કેળવ-
ણીની દૃષ્ટિએ કરીએ તો ૨૫૪૮ જણાય છે કે
આપણા ક્ષેત્રો એ પ્રદેશ અનેકમણે આપણ વધી
નથી છે. અમારા એક સ્નેહી-વહીવળા શબ્દોમાં
કહીએ તો એનું એક જ કારણ છે: “ગુજરાતમાં
'જાલવે' પણ છે જ્યારે મદારાષ્ટ્રમાં 'કાવે' ધર્મ
છે. અત્યારના સમયમાં મ. ગંધીજીના પૂર્વ
પ્રતાપે ગુજરાતને કેટલી તપસ્વી વ્યક્તિઓ મળી
છે પરંતુ મદારાષ્ટ્રમાં તો આજકાલ ક્ષેત્રો ૨૫-૩૦
વર્ષ પહેલાંથી એવી સંખ્યાબંધ વ્યક્તિઓ કામ
કરી રહી છે. તિલક, ગોખલે અને કર્વેનાં પ્રતા-
પસ્મરણીય નામ અને તેવા સ્વાર્થોનાં હૃદયમાં
નિસ્વાર્થ સેવાની ભાવના જગાડે છે. મદારાષ્ટ્રના
એ 'કાવે' એનાં તથાગણને પરિણામે આજે
એ પ્રદેશમાં અનેક શિક્ષણ સંસ્થાઓ નમુનેદાર
કામ કરી રહી છે. અનેક વિધવાઓના અને
બાળાઓના ધર્મપિતા સમા અને મદિલા વિદ્યા-
પીઠના સંસ્થાપક તપસ્વી કર્વેને આજુ' વિંદ
જોળએ છે. એમણે લખેલા આત્મચરિત્ર એ મદારા-
ષ્ટ્રની જીવનમંત્રી તપસ્યાનાં આપણને સાચું
દર્શન કાવે છે. બાહ કિસનસિંહે એ અણમૂલ
પુસ્તકને અનુવાદ કરીને અને પ્રકાશક મંડળે તે
પ્રકટ કરીને ગુજરાતી સાહિત્યને સમૃદ્ધ બનાવ્યું
છે. મૂળ 'આત્મચર' માં ૧૬૧૫ સુધીની જ
દક્ષિણ છે; તે પછીની વિષયો બાહ કિસનસિંહે
પોતાની વાણીમાં આપણને કહી છે. પરિસ્થિતિમાં
મદિલા વિદ્યાપીઠ સંબંધી અને શીયુત કર્વેના
કુટુંબીઓ વિશે મદિલા આપી છે. કેટલાં વિષયો

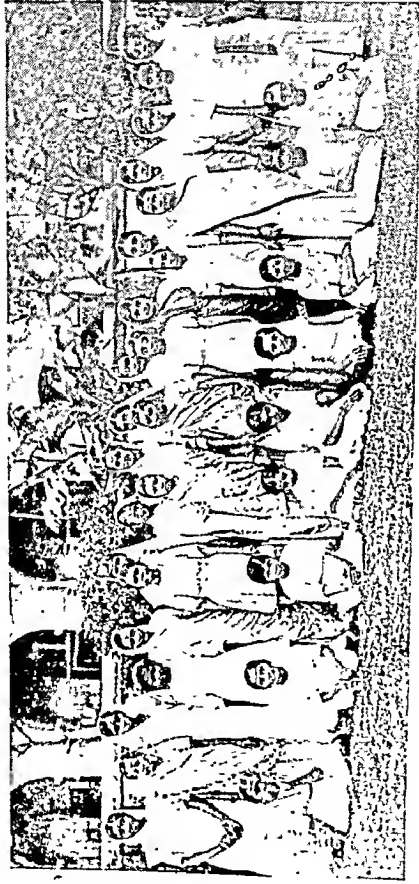
પણ અપાયાં છે. સુંદર છપાઈ અને સુંદર બાંધ
સાથના ઉચ્ચ પાનાના આ અણમૂલ પુસ્તક મા-
ત્રણ રૂપીઆર્થ મૂલ્ય નહતું જ મૂલ્ય. સેવા
પ્રેમણા પામવા હચ્છનાર પ્રત્યેક સ્ત્રી-પુરુષ
પુસ્તક વાંચવું જ જોઈશે. ખાસ કરીને માતાઓ
આ પુસ્તક સોંપી વધારે ઉપયોગી થશે. એ પુસ્-
તકના બાળકો પાસે વાંચી માતાઓ તેમ
હૃદયમાં સેવાના સંસ્કારો સ્થેલાઈથી પાડી શકે.
દરદી-માફે જીવન તથા માફે ચિંતન
લેખક: રા. ગોપાળરામ વેણીસર મહેમ. મુક
૩. ૧-૪-૦

રેશુરી ક્લેક્ટર અને રીવાજની પદ્ધતિઓ કે-
મળીને નિરૂત મથેલાં આ ધર્મપરાયણ રજૂ પુર
આ પુસ્તકમાં પોતાના જીવનની નોંધ લખી છે.
બાળપણમાં કુટુંબના વાતાવરણમાંથી અને યુવા-
વસ્થામાં નોંધી કરતાં બાળુનાજીના સચ્ચે ગોમાંથી
તેમનામાં કેવા કેવા સંસ્કાર પડવા તેનું સાર
અને સારી ભાષામાં તેમણે દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.
એક સત્યપ્રિય, ધર્મપરાયણ અને ખંતીયો માણસ
આ જીવનમાં કેટલી સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે અને
તેમ છતાં પરમર ગાદિ કેવું સુંદર લાગે બાંધી
શકે છે તેની જાંખી આ જીવનચરિત્ર વાંચનારને
વાચ છે એમનું ચિંતન પણ ધર્મપરાયણ વાંચ-
નારને એટલું જ બહાર એથી વધારે ઉપયોગી થશે.

દેશર દીપ: લેખક: રા. સુરી 'રાંદર'. મુક
૩. ૧-૪-૦ વિધવિધ વિષય પર, ખાસ કરીને
નીતિ અને ધર્મના વિષય પરના આ યુવાન લેખક
લખેલી મજબૂત, ગંભીર અને મજબૂતના આ
પુસ્તકમાં સંસ્કૃત થયાં છે બા. શાસ્ત્રી અને સારી
છે. શાળાપ્રતિષ્ઠાના વ્યવસ્થા સંબંધી ૨૫૦૦ જેવો
ઠે સામ. નવ વાચકનું. મદિ આ પ્રાપ્ત નેહો
ખાસ પડે પાડે એમ છે.

હૃદય રચના લેખક ઉપર પ્રમ. જે. ઉપરના
પુસ્તકની જેમ આમાં પણ નુકા નુકા વિષયો પા

વાર્ષિક સ્વતંત્રતાનો સમારંભ.

શ્રી વનિતા વિશ્વામ (મુંબાઈ) શાસ્ત્રીજીની વિદ્યાર્થીનીઓ.

વડાદત્તની હેસીદસમાં જન્મેલું
બે તાકવાળું બાળક.

સ્મૃતિ સ્વ. પતિધીના સ્મૃત્તાર્થે
શ્રી કાર્તિક ગુરુ ત્રી સભાને
નીચીત-સાધાભાષા આજ્ઞાદિ આવડા
તરફથી સવિનય સંપ્રેમ બેટ.

અભિલાં કાળી-અગ્રણી, સળગે વગેરે સંમદાયાં છે. સ્વ. "અભિલાં" ની શૈલીના સ્થળે સ્થળે દર્શન થાય છે.

સુંદરીઓનો સંખ્યાસર: સંમદાક: રા. મનુ-બાહ નેમણી. પ્રકાશક: રા. જીવનલાલ અ. મહેતા, અમદાવાદ. મુદ્રક: રા. ૧-૮-૦૦.

"શ્રી લોધ" ની આલુ વર્ષની. બેટ વરીકે આ રા. સુંદર વાવઝોનો સંમદ પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. રા. નેમણીની બાનીથી "ગુણસુંદરી" નો વાચકવર્ગ અપરિચિત નથી. લોકકથાઓ વરીકે પ્રચલિત થયેલી વાવઝોને રા. નેમણીએ પેતાની સરળ અને સાદી ગુજરાતીમાં આકર્ષક સ્વરૂપમાં ઉતારી છે. લગભગ દરેક વાવઝોમાંથી કાંઈ ને કાંઈ લોધપાત્ર મળે છે અને તે પણ સ્ત્રી જીવનને ઉપયોગી થાય એવા. દરેક વાવઝો કુંઠી છતાં રસ ભરી છે અને વાંચકને બધી વાવઝો વાંચ્યા વિના પુસ્તક દાઢમાંથી છોડવું ગમે નહિ એવી છે. કાવ્યો જરા સારા વપરાયા હોત અને પદ્ય પાછી બાંધણીનું કુંડું હોત તેા પુસ્તક વધારે મુશ્કેલીમાં મળાત. આ સંમદ કરવા માટે અને રા. નેમણીને અભિનંદન આપીએ છીએ.

વીજ્યા (વાર્ષિક): તંત્રી રા. સનાતન જ. જી. પ્રકાશક: શ્રી સાહિત્ય ઉત્તેજક સમાજ, અમદાવાદ. મુદ્રક રા. ૧-૦-૦૦ આજલા બે અંકોની 'શ્રી' નામથી રાખે બન્ને વધારે એવે આ વાર્ષિકને આલુ વર્ષનો અંક ગુજરાતના નવયુવાન સાહિત્ય-કાની સાહિત્ય-સેવાનો સુંદર ખ્યાલ આપે છે. એ અંક તેજાર કરવા માટે તંત્રીમંડળે ઘણેશે સમ સર્વથા સફળ થયા છે. આ અંકમાં સુંદર કાળી, વાવઝો, રોચ કે અભ્યાસપૂર્ણ લેખોની સંખ્યા એટલી મોટી છે કે સ્થળ સંજોગને કારણે તે બધી નમૂના ન સમાય. જે આખા અંકમાં કાવ્યો જાણ વસ્તુ મોટી નાખવા નથી જણારી ચાલતું છતાં બીજા લેખ-કોને અન્યાય કર્યા વિનાય આટલાં તેા ખાસ ન-જાણી સાચ: કવિ શ્રી નંદાલાલભટ્ટ "કાળની ખંજરી"; "એક વિદ્યુતી બેન" નો વિચાર-પૂર્ણ પદ્ય; રા. જોષીવા નેમણી "પરોચના" પાંચમાં; રા. મોસીનું "દુખ્તા"; રા. જાકનો "વિભજના"; રા. વસુંદરાનો "જસુ

પરજોગ"; રા. જીવની "પ્રેમને ખાતર"; અને રા. મજમુંદારનો "લોકવાર્તાઓનું વાતા-વરણ". આ સુંદર અને સફળ સંમદ માટે તંત્રી મંડળને અને સમાજને અખૂંદાં અભિનંદન છે.

વીસગીસદી-મહારાષ્ટ્રી અંક: મદ્રાસમાં ડીસેમ્બર માસમાં રાષ્ટ્રીય મદ્રાસભાની બેઠક મળી તે પ્રસંગની વક સાધીને આ સચિત્ર અકવાલીકના તંત્રીએ "મદ્રાસમાં અંક" પ્રકટ કર્યો છે. દીપા-ત્સવી અંક એવા દજદાર અને કળાનો નમુનો નહિ હોવા છતાં આ અંક તંત્રીએ પિતા વરુદ્ધી મળેલા વારસાની ઝાંખી કરાવે છે "લલિતાનને લીધે" નામની વાવઝો દેશસેવાનો સુંદર પાઠ શીખવે છે. લોકનાયકોના સુવર્ણ વચનો "દેવે કાવરી" રાખવા નવાજ છે. "કવિતાસ દર્શન" વગેરે બીજા લેખો પણ બહુ ભવ્ય ભૂતકાળની ઝાંખી કરાવી શાવિને પણ બહુ બનાવવા પ્રેરે છે.

બે ધરી મોગ-પત્રકાર પરિષદ અંક: અમદાવાદમાં તા ૨૫ મી ડીસેમ્બરે ગુજરાતના પત્રકારોની બીજી પરિષદ મળી તે પ્રસંગેના લાસ લઘુને આ અંક પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. ગુજ-રાતના પત્રકારિત્વ વિષે વિધિવિધ પ્રકારની મા-લિતી આપતાં લેખો આ અંકનું ખાસ આકર્ષણ ગણાય. રા. ભટ્ટ અને રા. શર્માના લેખો આપણા એ ધંધાની મુશ્કેલીઓને નુકરી નુકરી દ્રષ્ટિએ ખ્યાલ આપે છે. કેટલાક તંત્રીઓના ફેટા-ચિત્રોથી અંકને આકર્ષક બનાવવાનો પ્રયત્ન થયો છે.

રાજકાર સ્પીકાર: (૧) સાહિત્ય સદી: તંત્રી: રા. સુંદર પંડવા પુ. ૧; અંક ૧૪-૧૫. (૨) અચારક: પ્રકાશક: સ્વામી ધર્માનંદજી પુ. ૩; અંક ૧૨ મો. (૩) અરુણોદય: તંત્રી. રા. અં. કે. ભટ્ટ. પુ. ૧; અંક ૨૧-૨૨ (૪) હાસતેજ: તંત્રી: રા. રસનલાલ ન. માણે. અંક ૧; કિલ્લુ ૮૮ (૫) પત્રિકા વિશ્વન: તંત્રીઓ શ્રી બાલજારી ધુન્ડી તથા શ્રી શિવ-મોરી ગળ્લર. વર્ષ ૧૯: અંક ૮. (૬) ડેમોક્રેટ નેરેટીવી પ્રકટ ચર્ચ સાપ્તાહિક પત્ર પુ. ૧; અંક ૧૬-૧૭. (૭) ખાદી પત્રિકા: તંત્રી: રા. વિ. ન. જોશી. પુ. ૧; અંક ૧-૩ (૮) શ્રી રાજ સહસ્ર નામાવલિ અને (૯) એવી મોજો: સંખા રા. 'ચાર' "

સંબંધમાં બની છે. વરરાજા ૬૦ વર્ષની વયના પ્રાંતપ્રાંતા વતની દેવે લક્ષ્મીરાંકર છે. તેર સાત સંતાન છે: એમની પૂત્રીને ૨૦ વર્ષની વયનો પુત્ર છે. આ તેમનું ત્રીજું દળન છે. અગ્રે હસ્તીએ જીએ કે કન્યાના પિતાને પ્રભુ સદ્ગુણિ આપે અને બાળાનો ભવ બચડતો અટકે.

. લૌંમીમાં સમાજ સુધારા: લૌંમીડીના કાકેર સાહેબે પોતાના રાજ્યમાં નીચેના સુધારાઓ કામલ કરવા માટે પ્રત્નનો અભિપ્રાય માંગ્યો છે: (૧) નહેર રસ્તા ઉપર દેવા કુટવાના દેખાવ કરવા દેવામાં આવશે નહિ; (૨) મરણ પછીના

વિધવા વિવાહનો પ્રચાર દિનપ્રતિદિન વધતો જાય છે. હાદોરની વિધવા વિવાહ સદાયક સમાજના પ્રયત્ને દેશભરમાં તેની સાખાઓ ખુલી છે. અનાવિલ બ્રાહ્મણોમાં અને બોલ નવિઓમાં એવાં પુનર્લગ્ન થયાં છે. રોહવડમાં મળેલી જૈન પરિષદે પણ વિધવા વિવાહને બંધાવી આવવાનો કસાવ કર્યો છે.

શિર મુઠન: અકોલામાં એક બ્રાહ્મણ પરિષદ મળવાની છે તેમાં વિધવાઓના શિરમુઠનની રીત બંધ કરવાનો કસાવ આવવાનો છે બીજી એ કસાવ તેમને પ્રાર્થિક કાર્યોમાં સાત લેવા દેવા સંબંધી

લીકટેશન લખવાની હરિદ્વાસ.

જાતિભણ બંધ કરવા; આર્થ ભોજન કરવાં દેવા તે રાજ્યની મંજુરી મેળવવી, (૩) ઉકાશ અને જામીની લગવચ અટકામે ૧૭ અને ૧૩ વર્ષની દેવી એકએ, (૪) નહેર રસ્તા ઉપર બીજ માંગનાર, કે બીજ આપનારને સભ કરવામાં આવશે.

ગીસ મોદરને માન: કાદિનર ફિલ્મ કંપનીની સુપ્રસિદ્ધ નરી મીસ મોદરને, ૧૨મી ડિસેમ્બરે લેન્ડોરના સીધર પીકચર પેલેસના બચ-સ્થાપકો તરફથી લેન્ડોરના સુપ્રસિદ્ધ યદેરી રાજકમાનજીવિ દિ બ. સર કે. પી પુત્રામા એવીના પ્રમુખપદે માન આપવામાં આવ્યું હતું.

છ. ત્રીજી કસાવ પંચગોડ અને પંચદ્રાવિદ બ્રાહ્મણ નવિઓમાં પરસ્પરા ભેદી-બચવદાર કરવાની જ્ઞા આવશે.

ગીસ મેથોની દેશભજિની: મુખતાજ ભેર-મના કિસ્સાની નાખતીન પચેલા ઉદોરના પદમ્બ મદારાજ્ય કોણરાવ દમજીજી કુદોર-અમેરિકાની મુસાફરીથી પાછા ફર્યા. સાથે તે એક લાઈ' લેલા આવ્યા છે. તેથી ગ્રંથ મુદાદમ મીસ મેથોની મા દેશભજિની-મીસ નાન્સી આન મીક્ષ નામે અમેરિકાન કમારિશ તેઓ સાથે પામવા લેવા ૧૪ છે અને હિંદ આવે છે. મદોરાજને મે રાજીએ:

છ અને આ ત્રીજી બીજી રાણી ઉત્તરાખાઈ આ લગ્નની વાત સાંભળી બિમાર પડ્યાં છે. કહેવાય છે કે હિંદી સરકારે આ લગ્ન તરફ વિરોધ બતાવેલા છે.

ત્રીજી રાણી: ઉત્તરાના પાંદેશ મહારાજાની જેમ ઉદેપુરના ભુક્કા મહારાજાકુમાર પણ અત્યારે ત્રીજી રાણી કરે છે; અને તે પદ માટે મારવાડમાં આવેલા ખોડાલાના ભગીરદારની ૧૭ વર્ષની કન્યા પસંદ કરી છે. કહેવાય છે કે વરરાજા થવા નીકળેલા એ સાહેબ ચારીરે ચરાત છે. આમ છતાં ભગીરદારે શું જોઈ કન્યાનું બલિદાન આપ્યું દશે ?

શુદ્ધિ: ઉત્તરની અન્દાવત મદિલા વિદ્યાલયની શિક્ષિકા મીસ અનસુયા નાયકુ બી. એ. જે

હવે પતિ બદલ ગયા હતા તે વકનો લામ લઈ એક જોગેન્દ્ર નામે બદમાશ તેના ઘરમાં ધુસી આબેશ અને તેની લાજ હાંટવાની પેરવી કરી. એ બ્લેન ખેલાં તો ગરમાઈ પણ પછી હિમ્મત લાવી એ બદમાશનો સામું થઈ. અપામણીમાં પેલાને ઠોકર વાગતાં નીચે પડ્યો. હેમનતે તેની પૂલ કરવામાં બાકી ન રાખી જમ તેમ. છૂટીને ભાગેલા પણ રસ્તામાંજ તેના શમ રમી ગયા. હેમનત પર ખુનનો આરોપ મુકાશે, પણ સેસન્સ જાણે તેને એક દિવસની આસન કેદનો અને ૨૦૦ રૂપીયા દંડની સજા કરી. આટલી સજા થઈ ? બદમાશનો ભગ લઈને પણ ચિયળનું રક્ષણ કરવાનો દરેક

મહાદા અમચામાં ઉપાડી લાવવાની રમત.

મિલિત ધર્મ પાળવી હતી તેની શુદ્ધિ ત્યાંના આશંસકાને કરી છે.

ભાળસંપાદ: અમરાવતીમાં તા. ૮ મી બન્યું. બી ભાળ-સંપાદ લગ્નવવાની સરખાવ મળી હતી. મધ્યપ્રાંતીનો કાકત્તીલના દોમ મેઆર જોન. મી. લાગેએ પ્રારંભ-લાવણ આપ્યું હવે, જેમાં બાજ મરજુના આંકડા આપી આરોગ્ય વિશે સુધારા કરવાની જરૂરીયાત બતાવી હતી.

જહાદુર જહેન: જરમા (મિમનસિંગ ટાલકા) ની પાવંદ ભવિની એ. પવિત્ર મદિલા હેમનત-લાગાએ પેલાના ચિયળનું દિગ્મવર્ણી રક્ષણ ક્યું

શ્રીને હક છે. એ બ્લેનને નડિવાઈની એનો જ્ઞાતિબ્લેનોએ સમા કરી અમિતદંત આપ્યાં છે.

હાડા યુનીવર્સિટીમાંથી ગયે વર્ષે મેન્સ્યુએટ યનાર વિદ્યાર્થીઓમાં શ્રીમતિ દિરૂપપ્રમા દાસગુપ્ત આગવ વરી આવે છે. એ વર્ષે સફળ વૈદ્યાઓમાં શ્રીમતિ દિરૂપપ્રમા ૨૦ મે નંબરે હતી. લગ્ન થવા પહે તેમણે અભ્યાસ ચાલુ રાખી આ ડીગ્રી મેળવી હતી.

શ્રીમતિ પ્રતિભાદેવી: બંજ જના-એડવોકેટ જનરલ મી. બી. એલ. મિત્રના પત્ની શ્રીમતિ પ્રતિભાદેવીને બંજાલ સરકારે પ્રેસીડેન્સી જેલના

શ્રીઓના વાડના બીન-સરકારી વીઝીટર નીચા છે. બંગાળના શ્રીચરનમાં શ્રીમતિ પ્રતિભાદેવી સારા કૃષ્ણે આપે છે. તેઓ એક સારા સંજીવ-ચામી અને કુચલકળામાં નિમ્ણાવ છે.

અખિલ હિન્દ શ્રીઓની ગોક્ષે સમવામાં પ્રથમ પદ લેવા માટે પર હરિદેશ બહાર પડ્યાં છે. ગયે વર્ષે કલકત્તાની મુલાકાત વખતે એ પદ છવી બનાર ભાઈના મીસીસ એલન એકબેથ આ વર્ષે હરીદાશમાં હવાનાર નથી.

“વિદ્વાનઃ” ત્રી.

વેન્દ્રમની કન્યાશાળાની એક શિક્ષિકા મીસ પી. એલમાએ મદ્રાસ બુ-નીવરસીટીની ‘વિદ્વાન’ ની ડીગ્રી માટેની પરીક્ષા પસાર કરી છે. સંસ્કૃત અને મલાયલમ ભાષાઓ લઈ બીન વર્ગમાં તે પાસ થયાં છે. ત્રાવણકોર રાજ્ય-માંથી આ ડીગ્રી મેળવનાર એ બહેન છે- લાંજ શ્રી છે. હટાકા-મંડના વકીલ શ્રી. રાજગોપાળમાં પ્રતી સા. જોરીચીએ પણ આ ડીગ્રી મેળવી છે. સંસાર સુધારક પરિષદઃ અખિલ હિન્દ સંસાર સુધારક પરિષ-દની ૪૦ મી બેઠક મ-

દ્રાસમાં ટીસેમ્બરની બાજરમાં શ્રી. નરરાજનના કુ-મુખપદે મળ્યું હતી. મદ્રાસની ધારાસભાના ઉપપ્રમુખ શ્રીમતી મુખલક્ષ્મી સ્વામીનાથન દર્શા. પરિવર્તે શ્રીઓના સમાન હક્કને, લગ્નવય લોકશા અને છાત્રી માટે અનુક્રમે ૨૧ અને ૧૬ વર્ષનું કાવ-વાનો, અને તે માટે ધારાસભામાં અવિદ્યા બીક્ષાને રજા આપવાનો, વિધવાઓની ફળવણી અને તેમના પુનર્લગ્ન વિષેનો, કન્યા અને વરવિધ્ય બંધ કરવાનો, પદો નાણા કરવાનો, દેવસ્ટીઓની

પ્રથા નષ્ટ કરવાનો, વગેરે કસારો થયા હતા. દરા-વોના વિવેચનમાં અનેક મદિલાઓએ બાજ લીધો હતો.

મુનિસીપાલિટીમાં: કુ દ્રોપદીઅમ્મા બી. એ. બી. ટી. ત્રીચુર મ્યુ. માં અને શ્રી જૈરી પવિ-ત્રન કોચીન રામવની આર્ચિયુલમ મ્યુ. માં સભા-સરો તરીકે નીમાયાં છે.

ઉનામ અને ચાંદ: ગયે વર્ષે મેસુર યુનિવ-ર્સિટીમાંથી બી. એ. ની ડીગ્રી લેનાર શ્રીમતિ એન.

લક્ષ્મી દેવામ્મા, ના-

અમ્મા રાણુને સુંદર ગુણક મેળવવા માટે કનામ તથા સુવર્ણન માટે સુવર્ણચંદ્રક મળ્યા છે.

નવે અભ્યાસ-

ક્રમઃ કન્યાઓ માટેના શાસ્ત્ર અભ્યાસક્રમમાં તપાસ કરવા માટે પંડિત યુનિવર્સિટી સીડીકેટ એક સમિતિ નીમી હતી. આ સમિ-તિએ હિન્દી કન્યાઓ માટે ડીગ્રી વિનાનો ખાસ બકાસક્રમ યાજવાની બલામણ કરી છે. બલિષ્ઠની પત્ની અને માતાઓની સામાન્ય શુદ્ધિ અને ચારિત્ર્યને ફળવધેનો આ અભ્યાસક્રમનો

શુભરાતી હિન્દુ શ્રી મંડળને ભેટ.

મંડળનાં પેટ્રન સા. લીલાવંતી કીકાભાઈ પ્રેમચંદે ઉદાર લાગણીથી રૂપીઆ ૫૦૦) દર્શાયર ખરીદવાને મંડળને ભેટ તરીકે મો-કલી આપ્યા-છે. આવી કુપયોગી મદદ કરવા માટે મંડળ તરફથી સેક્રેટરીઓ તેમને બધો આભાર માને છે.

સ્વીકાર:—“ સ્નેહિતાં સમરણે ”—

લેખિકા-ગં. બહેન જમના. આ બહેને પ-તિના પ્રત્યુપી વિયોગી દયામાં હથોભિયેથી સ્નેહિતાં સમરણે કવિતામાં લખી પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. પુસ્તક શ્રીઓને વાંચવા લાયક છે.

પ્રધાન હેડ રહેશે. ૧૪ વર્ષથી ૧૭ વર્ષ સુધીના ગણ વર્ષમાં એ અભ્યાસ પૂર્ણ કરી ચકારો. દરેક વિષયમાં સફળતા મળતાં પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે અને અનુક પ્રમાણપત્રો મેળવતાં ડીપ્લોમા આપવામાં આવશે.

એશિયા.

અકસ્માતઃ વિમાનમાં એસ્ટ્રેલિયા જવા નીકળેલી શ્રીમતી કેટ મીકલને મારીક (૪૧૮

કનીઝ ટાપુએ) માં અકસ્માત નડેલા અને પરિણામે તેમને નાક લાગી ગયું છે. તેના સાથી સ્ટેન હેન્ડરસને માથાપર ઈજા થઈ છે અને એરોરેન લાંબી ગયું છે. પરિણામે તેમની મુસાફરીનો ત્યાં અંત આવ્યો છે.

વાળ કપાવવા માટે ચીનમાં ૪૦ વિદ્યાર્થીનીઓને કાઢી મુકવામાં આવી છે ત્યાંની કેળવણી સમિતિએ વિદ્યાર્થીનોને વાળ કપાવવાની મના કરેતો નીયમ ઘડ્યો હતો. પરંતુ સોવિયતવાન બનવાના લોકમાં શિક્ષાનો સય ન રાખતાં છાત્રોએ જોયે પોતાના વાળ નથી પહોંતિ પ્રમાણે કપાવવાનું ચાલું રાખ્યું હતું.

વાળનું દોરકું: બેબેલ ઓન ગ્યુઝીઅબને સ્ત્રીઓના વાળનું બનેલું એક દોરકું ૫૦ વર્ષ પહેલાં એક મી. વાચને લેટ ક્યુ' હતું. આ દોરકું પાંચ ઇંચવેટ વજનનું અને ૭૦૦ ફીટ લાંબું છે. એનો ક્ષતિદાસ લખવા લેવો છે. ૧૮૯૨ માં જાપાનના એક પ્રજાણના અવનરને કાઢ કાઢને માટે બહુ મજબુત દોરકાની જરૂર પડી. ૧૮૯૩ થી ૧૮૯૬ સુધીમાં મળી શકે તેટલી સ્ત્રીઓના વાળ એમાં કાપવામાં આવ્યા અને તેમાંથી આ દોરકું બન્યું અત્યારે તે હવે લોખંડના દોરકા બની શકે છે એટલે આ એક અનન્યની તરીકે જ લખવાનું છે.

પ્રેમ લગ્ન: જાપાનના રાજેનશાહના લાક પ્રીન્સ ચોચીજી વારીંગ્ટનના જાપાનીસ એલચીનો પુત્રી મીસ સેવસુ સાથે પ્રેમમાં પડ્યો છે. કન્યાનો બાપ જાનકાન કુટુંબનો છે છતાં રાજવંશનો નથી સજ્જમાર સામાન્ય માલુસતરી કન્યાને પસંદી ન શકે, એટલે મીસ સેવસુને કાઢ ઉમરાવ દત્તક લેશે અને પછી લગ્ન થશે. મીસ સેવસુની વય ૧૬ વર્ષની છે, અને જાપાનની રપસુદરી ગણાય છે રાજેનશાહે આ લગ્ન માટે સંમતિ આપી છે.

સૂર્ય.

' પ્રમાતની ' ચિત્રકાર: આ વર્ષે લંડનમાં રાયલ એકેડેમીમાં અવાચિત ચિત્રકલાના ઉત્તમ નમુના ૩૫ મીસીસ ડોડ પ્રોક્ટરનું ' પ્રમાત ' રહ્યું

થયું છે. મીસીસ ડોડ પ્રોક્ટર ચિત્રકાર મી. અનેસ્ટ પ્રોક્ટરની પત્ની છે આ કાવ્યીએ કાન-વાલમાં ન્યુલેનમાં આવેલી મી. સ્ટેનહોપ ફોબ-સની શાળામાં અભ્યાસ કર્યું હતો. લગ્ન પછી બન્ને પેરીસ ગયાં હતાં અને પેરીસથી આવ્યા પછી તેઓએ ચિત્રશાળા કાઢી હતી. ૧૯૨૧ માં એક ચીના વેપારીએ જર્મમાં પોતાનું પર ચલુઆ-રવાઈ આમંત્રણ તેમને આપ્યું હતું જે તેમણે સ્વીકાર્યું હતું. ૧૯૨૫ માં રાયલ એકેડેમીમાં મિસીસ પ્રોક્ટરનું ચિત્ર મુકાયું તે વખતે તેમને પ્રથમ સફળતા મળી હતી.

ફુનીઆની લાઇપીસ્ટોમાં પ્રથમ: ૧૯૨૩ થી એ પદ જોગવતી લેક્સીયરની અમેલ ટાઇપીસ્ટ મીસ એલીઆનોર મીચલ આ વર્ષે ૫૫ એ પદ પામી છે. તેની ઉમર ૨૧ વર્ષની છે.

૭૦ વર્ષની વયે લગ્ન: પોતાની પોત્રીના લગ્ન ઉજવતાં મી. નથોળ વિલ્હીન્સ નામના એક ૭૦ વર્ષના છુટ્ટા શુદ્ધ એ પોત્રીના પતિની ૬૦ વર્ષની માતા મીસીસ ફોસેટ સાથે પ્રેમમાં ફસી પડ્યા. આ પ્રણય વખતે જતાં લગ્નનું સ્વરૂપ પડ્યું. મી. વિલ્હીન્સન આ ત્રીજું લગ્ન છે તેમને ૧૧ બાલકો છે; ૫૧ પોત્ર પોત્રીઓ છે અને ૯ પ્રપોત્ર પ્રપોત્રીઓ છે. મીસ મેથોને આ અર્પણ કરીએ.

વધુ માનસાંક એકાએક છે: નવા વર્ષની માનસાંકની હદાણીમાં સ્ત્રીઓને માન અપાવાની સંખ્યા ઘણી યોડી હોવાથી વીમેન્સ રીડમ લીગે પોતાના વિરોધ વડા પ્રધાનને જણાવ્યા છે; અને પુરોષોને આપવામાં આવતાં બધાં માનસાંકની માગણી કરી છે.

ખાતમિન્ડ માટે ૩૮ સ્ત્રીઓએ પોતાની ઉમેદવારી નોંધાવી છે. મીસ મેગન લોડ નથોળ અને હેરી સીન્ટીઆ મોસ્લે મુખ્ય છે. લંડનના કાઉન્ટી હોસ્પિટલ માટે ૩૦ બાલકો ઉમેદવાર થઈ છે મીસ હસેલિલ મેલ્ટોનાકસ પોપલર વાર્કી વધી થઈ છે.

અખતર-લગ્ન: લંડનમાં એક છુટ્ટા છાત્રાના કાવ્યો નિર્ણય આપતાં ન્યાયાધીશ સાહેબે કહ્યું કે આવા પદમાં કિસ્સા બને છે માટે એક કાવ્યો

હરી પાંચ પાંચ વર્ષની સુદતના અજવરા-લગ્ન કરવાનો સીવાજ હાથે કરવો જોઈએ. આણે એક લગ્ન ક્યું મણ છે. કાયદો આવા લગ્નને મંદુરી આપે પછી તેને અધિચાર માણે કહી શકે. ૧

કસુવાવડ માટે દાવો: મિસિસ યેરીઅન વાહર નામે એક ગર્ભવતી બાઈ માનચેસ્ટરના એક રસ્તા પર ટ્રામની સાંઠે જોડી લગી હતી ત્યાં મકાનના ત્રીજા મળવાની બારીનો કાચ ટુટી તેના ઉપર પડ્યો. આથી તેને રક્ત જલ થઈ. ઘેર અથા પછી તેની તબીબત બજરી અને એ ત્રણવાર મૂઠાં આવી. ત્રીજા દિવસે તેને કસુવાવડ થઈ. પરિણામે તેણે મકાન માલિક પાસે વકલાતીના ૧૫ પાઉન્ડ એળવવાનો દાવો માંડ્યો. તેના તરફથી યેરીસ્ટર વતીકે મીસ એલિથ હેસ્લિંગ કામ કર્યું હતું. પરંતુ કાયદાના અંતમાં મકાન માલિકની વેદવકતી સાબીત નહિ થવાથી કોર્ટે દાવો કાઢી નાખ્યો.

૨૬ છોકરીનો આપ: નોર્થમપ્ટનની કાઠની કાર્ટમાં ચાલેલા એક મુઠ્ઠામાં પ્રતિવાતીએ કસુ થયું હતું કે તે ૩૦ બાળકોના પિતા છે જેમાંનો ૨૬ છોકરીઓ છે. અચાનકે ફક્ત ચારના બચ્ચુ પાંચલુનો આધાર તેના પર છે; બાકીની પેલ્લે-તાનું ફેડી છે છે.

૨૭ બાળકની માતા: ૨૧ છોકરા અને ૮ છોકરીઓની એક માતા લંડનમાં નિરાળે છે અને બાળકના ત્રણ છોકરા લડાઈમાં મૃત્યુ પામ્યા છે. અચાનકે તેના ૧૨ બાળકો તે બાર વર્ષની અંદરની ઉંમરનાં છે અને તેમના બચ્ચુપાંચલુ માટેના વાંધા પડે છે.

૧૦૫ વર્ષના ડોસીમાઝ ઇન્ડોસ્ટ્રીયલ (નોર્થફોર્થ-ઇંગ્લેન્ડ) ની મિસિસ એલીઆનાર કોટસીડને ઉમરમાં પોતાની ૧૦૫મી વર્ષ નાંઈ ઉજવી છે; છતાં તેની ચાલકાઈ અજમ છે બાહ્યબલનાં બધાં બળો તેને મોટે છે. જોનો છોકરો હરકરમાં ઓગેલીઅર. જનરલ છે. જેની ૧૦૦ મી વર્ષગાંઠે દિવસે યુરપની પાંચ રાણીઓ અને એક માઈ-મહારાણીએ જેની સુવામત લઈ અભિનંદન આપ્યાં હતાં.

માતાની હાલત: દેવલી પોલીસ કાર્ટમાં

એક મુઠ્ઠાએ એક બાઈ ઉપર ચાલ્યો હતો. તે બાઈએ નિરાળે જતા જેનાં પોતાના બે બાળકો બે વર્ષ સુધી ધરમાં સંતાડી રાખ્યાં હતાં. તેમને કાઠની નજરે પડવા કીધાં ન હતાં અને ફરિયાદો તેમને પહોંચી નહોતી. એ બાઈએ એ બંને બાળકોના જન્મ નોંધાવ્યા નહિ હોવાથી તેને એવી હાલત પેદા હતી કે પોલીસ અને હેઝન કરો !

મિસિસ પેન્થરટ: એ મતાધિકારની લડત માટે બહોળી યથથી અને જોડ સેવી અવિદી એ અલિષ્ટ અત્યારે બાહરીનીના પ્રશ્ને આવડી ચુટખીમાં મૂતો આપવા આપણો ફરિયાદો બાહરીની સીએને પ્રશ્નો નેટલોજ મતાધિકાર આપવાઈ થયન આપ્યું છે.

માતાઓ માટે વ્યાયામ: બર્મિંગ્હમમાં પરિણીત ઓગા માટે ન્યાયામ વગર ઓગવામાં આવ્યા છે જેમાં તેઓ મોટી સંખ્યામાં ભાર લે છે. ધણીઓનો અરજીઓ હાથેલ થવા માટે રાહ જોવી પડી છે. ૩૦ થી ૫૦ વર્ષનો ઉંમરની ત્રીસ ત્રીસ ઓગોની કુકરીને સ્પીડીસ ડ્રીલ માનવામાં આવે છે. આ ડ્રીલમાં તેઓ જમીન પર પડેલાં સૂઈ બચ છે; પછી શિક્ષિકાની આજ્ઞા મળતાં પોતાના હાથની હાંટથી ટેકવી દરેક જગ્યા યરીને કસું ફરે છે અને બીજી આજ્ઞા મળતાં જોડમ લગી યાચ છે તેમજ અંગૂઠા પર યરીને દેખી પાછળ પીક તરફથી વાંકું વાળે છે. ડ્રીલ પુરી થયા પછી તેમને આરોગ્ય અને કસરત સંબંધી આપણો અપાય છે.

અરજ પ્રમાણે બાળકો: બહોળા પ્રાણીઓની ડો. લેપો પીચરીએ મરજ પ્રમાણે છોકરા કે છોકરી પેદા કરવાની રીત સોંધી કાઢી છે. તેણે ફરિયાદો અજવરામાં એ રીતથી તેને ફેલેડ મળી છે. પ્રત્યેક ઓગોની સાંચીક જરૂરીઆતો વિચાર કરી કાળે-યન અને ઓગાઓથી તેમાં ફેરફાર કરવાની જેની રીતથી છોકરો કે છોકરી મેળવી શકાય છે આ હવા-એ માસ સુધી લેવી પડે છે; અને ઘેર બેઠાં લઈ શકાય છે.

૦૬૬૭૫૮માં: એલિથ (નોર્થ) ની ૧૮ વર્ષની સુદા સુવિ મીસ ચુદન ટ્રેસ્ટો નોર્થની.

સરકારને વ્હાણવટાના ધંધાના ઉગામાં ઉંચા સર્ટી-ફીટ માટે અરજ કરી. આ અરજ પર વિચાર કરતાં સરકારને મુશ્કેલી નહી, કારણકે એ માટેના કાયદામાં સીએને દાખલ કરવાની પરવાનગી આપી નથી. પરંતુ તપાસ કરતાં આદમ પડ્યું કે ઇંગ્લાંડની સરકારે હોડી અને સ્ટીન હન્ટને એક સર્ટીફિકેટ આપ્યું હતું. અમેરિકાની સરકારે પણ એક કેપ્ટનની વિધવાને તેના મૃત પતિનું વ્હાણ-વટાવવાની પરવાનગી આપી હતી. મીસ ટ્રેસ્ટાડને વ્હાણવટાનો કેટલાક વર્ષોનો અનુભવ છે અને તે માટેની પરીક્ષા પણ તેણે પસાર કરી છે. સરકારે તેને સર્ટીફિકેટ આપ્યું છે અને અત્યારે તે યૂની-ફોર્મ પોશાક પહેરી એક સ્ટીમર પર ફરજ બજાવે છે. આપણા દિંદી યુવકો આમાંથી પાઠ શીખશે !

ક્રાંસમાં મતાધિકાર: સીએને મતાધિકાર આપવા સંબંધી અને નહેર નોકરીમાં દાખલ કરવા સંબંધી કાયદો ધરાવના પ્રયત્નો અત્યાર પહેલાં ત્યાંની પાર્લામેન્ટમાં ધણીવાર નિષ્ફળ થયા છે. નીચલી સભા દર વખતે બીજ પસાર કરતી પણ સેનેટ તે ઠગવી હતી. હવે તો સરકારે એ બીજને રોકો આપવાનું માથે લીધું છે અને આસા રખાય છે કે એ બીજ હવે પસાર થઈ જશે.

આનું નામ કાયદો: મેડમ મિનાબીસ નામે એક નદીએ પેરીસના એક ધીમ્બરમાં અમુક ભાગ ભજવવાનો કબાલો કર્યો. તેને પહેરવાના કપડાં એવાં આછાં અને થોડાં હવાં કે તેથી એને ટારટી થઈ. બીજ દિવસે એવાં કપડાં પહેરી એણે ભાગ ભજવવાની ના પાડી. એના ધણીએ પણ એવા પોશાક માટે વાંધો લીધો. યીએરના માલીકે કારામંચનો ફાવો મડિયો અને ન્યાયાધીશે બાઈનો ૫૦ પાઉન્ડ ફડ કર્યો. સીએને આછાં કપડાં પહેરાવવાની પણ ચૂરપૂરો કાયદો ફાજ પાડી શકે છે !

સૈંદર્થ નાશ કરવાનો હંડ: બર્લિનમાં એક યુવકે એક સુંદર યુવતીના ઢોરાપર ઈર્ષ્યા ચાકુ મારી તેનું સૈંદર્થ નષ્ટ કરવાનો પ્રયાત્ન કર્યો. આથી ઘમના બબરમાં તેની કીમત થઈ મહ. આ અપરાધ માટે પોલીસે ફેસ ચલાવ્યો. ફોટો

ફરમાવ્યું કે કાંતો તે એ યુવતી સાથે લગ્ન કરે નહિ તો જલ બધા !

બે ફૂટની ઉંચાઇના એક ઈંગ્લિશ પોતાનો ૨૩ ઇંચની પત્ની સાથે, કુરતા અને બેદરકારીના આદોષર દ્વારા છોડાના માંગણી કરી છે. આ જોઈ ૧૮૨૬ ના એપ્રિલમાં પરચું હતું અને પોણા બે વર્ષોનો અખતરો કર્યો.

અમેરિકા.

જોઈએછે-ડાબો કાન. ન્યુયોર્ક અને બોસ્ટોનની કોઈ વિખ્યાત બાનુને થોડા માસ પહેલાં મોટર અકસ્માત નડતાં ડાબો કાન ઘટી ગયો હતો. અત્યાર નુધી કાન હપર આવે એવી રીતે વાળ રાખીને એ ખામી તે બાનુએ ઢાંકી રાખી હતી. પરંતુ હવે કાન ઉઘાડા રાખવાની ફેશન પડી છે, એટલે એણે “કાન જોઈએ છે; ડાબો કાન: પૌ. ૫૦૦ શસ્ત્રપ્રેમીઓ સારી રીતે કાન બેસાડી આપનાર શસ્ત્રવેદને પૌં ૫૦૦. ૨૫ વર્ષની અંદરની વયના પતળી આમળના માણસોએ અરજ કરવી” એવી નહેરખતર આપી છે. પૌં. ૫૦૦ ના લેણે કેટલાક પુરો અને સીએ આ માત્રની સ્વીકારવા તૈયાર થયા છે.

મીડી અને દારૂની ભત: મીસ રાયડન નામની એક અંગ્રેજ હપટેશિયા બોમ્બોના મેથોડીસ્ટ ચર્ચ સાથે સંબંધ ધરાવતા સીસમાજમાં બાપલ આપનાર હતી. પરંતુ તેણી સીમારેટ પીવા છે એમ માલમ પડતાં તેનું બાપલ રદ કરવામાં આવ્યું હતું. મીસ રાયડન અખતરો તરીકેના લગ્નની હીમચત કરે છે. મધ્યમ મમાલમાં દારૂ કે સીમારેટ પીવા સાથે ધર્મને કાંઈપણ સંબંધ નથી. એવી માન્યતા તે ધરાવે છે.

સેસીલા મેરીલીસ: ૧૮૦૧ માં જન્મ પામેલ સેસીલા મેરીલીસે ઉલ્લાં ત્રણ વર્ષમાં બ્રાઝીલના ક્વિઓમાં અભ્યાસ મેળવ્યું છે. ૧૮૨૩ માં એનું પ્રથમ પુસ્તક પ્રગટવાળું “આઈ એ પેન સેમેન્ટો” ના વંત્રીએ એને “બ્રાઝીલની કવયિત્રી” ને નામે ઉદેશી લખ્યું હતું કે, “એની મૂળ પ્રેરણાનો માર્ગ પાસ કરીને દિન્દી છે અને તેથી અદિના સાહિત્યમાં એનું લખાણ જીવીજ ભાત પાડે છે.” અત્યારે પણ આ કવયિત્રી પાસે પ્રસિદ્ધિ માટે બે

પુસ્તકો વેપાર છે. એ પુસ્તકમાં તેણે 'સરસ્વતીને' સિર્ષક પ્રાપ્તના લખ્યો છે. 'પૂર્વના સાહિત્યની દેવી સંસ્કૃતિ' એ વિષય હપર એકનવિન પત્રના વંત્રીએ તેની પાસે સેખમાળા લખાવવા માંગી હતી. તે સેખમાળાને પહેલો મણકો તેણે હિન્દુ હપર લખ્યો અને ત્યાર પછી ચીન, હરાન અને હજીપતનેના વારો આવ્યા. રવિન્દ્રનાથ ટાગોરના પુસ્તકોનો એણે ખાસ અભ્યાસ કર્યો છે. ટાગોરની તે અજબ સહૃદય છે. હિન્દ પ્રત્યે તે અજબ પ્રેમ ધરાવે છે. વેદાન્તના હૃદય સિદ્ધિતો તેનામાં અવિભૂત થયા છે અને પૂર્વજન્મની આન્યવાને લીધે તે હિન્દને પોતાનો જ દેશ માને છે અને

હિન્દોને પોતાના જ દેશબંધુ માને છે. તેની રજ-રત્નમાં વેદ પ્રચાર પામેલા છે એમ તે માને છે. હિન્દુ જૈનશ્રમણોને મન આનંદ છે. હિન્દ માટે આટલી બધી લાગણી કેમ હતી તેમ જ એ સંબંધમાં પૂછતાં તે કહે છે કે એ સમગ્રની સાકાય એમ નથી છતાં ધણીજ નાની વયથી હિન્દ પ્રત્યે તેણે ધ્યાન પ્રેરણા કરી. આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોના દેવ્ય લાખામાં થયેલા અનુવાદોના અભ્યાસથી તેણે આપણા ધર્મોત્તુ જ્ઞાન મેળવ્યું છે. ભગવાન જીવતમ ભુક્ષ અને રવિન્દ્ર ટાગોરના ચિત્રો તેના જીવનમાં રાંધ્યાં છે. હિન્દી સંસ્કૃતિ અને હિન્દી પ્રેરણાથી તેણે સાહિત્ય રચ્યું છે.

રે, સંસાર !

પતિ થઈ બેઠો હાંસે કરી, કંઠે પાણી સહે કમ તરી;
માતપિતા હજી પુરં કરે, ભણ્યા વિના ના અર્થજ સરે.
નિત નિત સાસુ વહની કુટ, પુસ્તકનું રેણું સંપુટ;
ન્યાય કરી, ભણવું તો પડે; આંખોથી આંસુડાં દડે.
વળી નાર નાનડી હવું પ્રસવ, ઠોડી વિશ્વ કમ આસે ઘડ;
નાળકને ખાવાની જીખ, ધનહિણો શું ખતાવે મુખ.
ભણતાં અંગે પોણા કથો, પણતાં અંગે અર્થો રહો;
ખાળવણો પરતારજ વધ્યો, આંખોનો ખાળયે ગ્યો.
ગૃહસ્થીનો આ લીધો વેર, સંસારે વળગાડી મેર;
એવા પતિ થયા સંસાર, તે શું ઉતારે દેશ જ પાર.

નાંધ.

વિદુષી મિસિસ ક્લીન્સના પ્રયત્નોને પરિણામે
 આખા દિંદની સ્ત્રીઓની
 કેળવણી પરિપક્વ થયે વધે
 પૂનામાં વહેંચાનાં ના.
 મહારાણી સાહેબાના પ્રમુખપદે મળી હતી. એ
 જ્ઞેનના અચામ ક્ષમ અને વ્યવસ્થાપકિતને લીધે
 દિંદની મહિલાઓએ એ પરિપક્વમાં પ્હેલીવાર મળી
 પોતાની ભતિની કેળવણી વિષે ચર્ચા કરી હતી.
 એ પરિપક્વની ખીજ એક ચાલુ માસમાં દીક્ષીમાં
 ભાષાજનાં ના. એકમસાદિબાના પ્રમુખપદે મળશે.
 એ પરિપક્વમાં મોહલવા માટે પ્રતિનીધિઓ સુટવા
 દિંદના લગ્નમજ દરેક પ્રાંતમાં, પ્રાંતિક પરિપક્વો
 મળી હતી. એ પ્રાંતિક પરિપક્વોએ પસાર કરેલા
 કાચો તરફ જોઈ જાણાય છે કે આખા દિંદની
 સ્ત્રીઓ હવે ભગ્નવર્થ મળે છે અને કેળવણી વ-
 ધારવા તેમજ સામાજિક જીવિતો દર કરવા પ્રયાતન-
 શીલ જની છે. એ સર્વ પરિપક્વોમાં બાળલગ્ન
 નાબૂદ કરવાના, પડોરો દૂર કરવાના અને પૂનર્જન્મો
 ચાલુ કરવાના કાચો પસાર ચલા છે. ઉપરાંત
 ધર્મને નામે ચાલતી વેરવાજીત બધે કરવા માટે
 પણ તેમણે પોષાર કહાળ્યા છે. કેળવણીના પ્રસાર
 માટે પણ તેમણે અનેક માર્ગદર્શક સૂચનાઓ
 કરી છે.

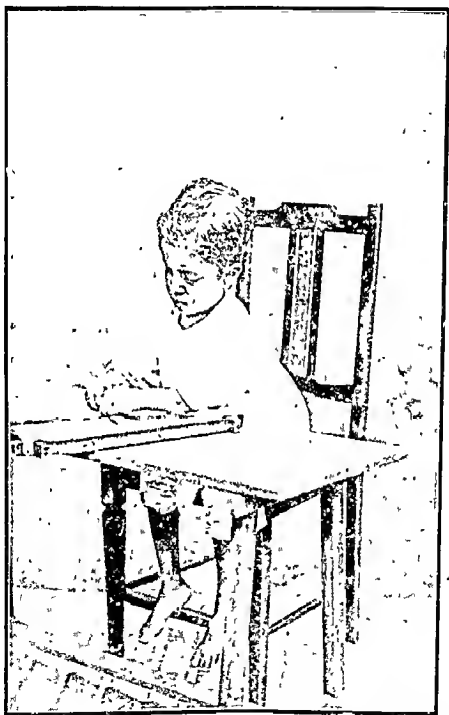
બાળલગ્ન નાબૂદ કરવા માટે હવે આખા દે-
 સમાં એ મત નથી રહ્યો,
 સામાજિક કલહો. એમ કહીએ તો ખોટું
 નથી. આપણા સુધાર-
 શાએ નહિ પણ સુચિસિત સ્ત્રીઓ તેમજ જુદા
 વિચાર ધરાવનારી અનેક કોમોએ એ કલ્પ દૂર
 કરવા માટે પોષાર કહાળ્યા છે અને તે માટે પ્રા-
 શસભાઓમાં વડા પ્રયત્નોને વધારી લીધા છે.
 સ્વેચ્છ પણ મતભેદ રહ્યો હોય તો તે વિષયોમાં-
 એ માટેના કાયદો કેવા પ્રકારનો થકેલ અને એ

કલ્પ દૂર કરવા શું માર્ગ છેવે તે સંબંધીજ
 દોષોધણો મતદેર દેખાય છે. ચાલુ માસમાં ધારા-
 ભાની બેઠા ફરીવાર મળશે ત્યારે એ પ્રશ્નો બશે-
 બર ઇલાશે અને એ કાયદાઓ ધારાપોથી પર
 ચકરો. પડકારો રિવાજ દૂર કરવા માટે પણ
 મુશ્કેલીમ બ્જેનો વતપાતા બતાવી રહી છે. તેમની
 ધર્મસંમિતીઓએ વર્તમાનમાં એ કલ્પ ક્યારણુ
 દૂર ફચાવી દીધું છે અને ઇજાત, ઇરાન
 અને અફઝાનિશ્તાન પણ એજ પંથે ચોડા
 સમયમાં પત્તો મારશે એવી આશા રખાય છે.
 વિધવાઓને પુનર્જન્મની સરળતા કરી આપવા
 સંબંધી પણ આજો મતભેદ હવે નથી રહ્યો, અલ-
 બત મુબાઇમાં એ સંબંધી ચોડા સમય પરજ
 શાસ્ત્રાયે ચયાની ઘટનાઓ બની હતી, પરંતુ દેશ-
 કળના સંભોગે વિચારતાં દરેક સમજદાર માણસ
 માને છે કે વિધવા વિવાહ શાસ્ત્રસંમત હો કે ન
 હો છતાં અત્યારે તે આપદધર્મ વરીકે સ્વીકારવે
 પડશે. દેશમાં અતીતિ ફેલાય, નિર્દોષ બાળકોની
 હત્યા ચાલ અને તે દ્વારા મીસ મેથો જેવી પર-
 દેશી સ્ત્રીઓ આપણી હાંસી કરે તેના કરતાં વિધ-
 વોને પૂનર્જન્મ માટે વધારે સરળતા કરી આપવી
 એ હબર દરમતે બ્જેવર છે. દેવદાસીની પ્રયા વિષે
 પણ એજ સખ્તે લાગુ પડે છે. ધર્મને નામે
 ધુસેલી આ પ્રયા અત્યારે તો વેરવાજીતમાં ફેરવાઇ
 ચર્ક છે. દિંદની સંસ્કૃતિ માટે આપણને અભિમાન
 હોય તો એ કલ્પ મિટાવેજ આપણે છુટકા છે.
 આ કલ્પો આજળ ધરી મીસ મેથો દિંદી પ્રબને
 સ્વરાજ્ય માટે પશ્ચિમની નજરમાં નાહાયક કરેલ
 છે તે આપણા સ્ત્રીઓ ભૂલવું ન એકલે. હમણું
 ચોડા પળત પરજ કલ્પતામાં મળેલી સ્ત્રીઓની
 સત્તામાં કવિવર રવિન્દ્રનાથ ટાગોરે એ સંબંધી
 ચર્ચા કરતાં સ્ત્રીવર્જને જે સલાહ આપી હતી, તે
 અમલમાં મુકવાને તેમણે તૈયાર થઈ જોઈએ

કેવલરે કહ્યું હતું કે મીસ મેથો આપણી આ
કલકે આગળ ધરી આપણી હાંસી કાઢી રહી છે.
તો તે મિટાવી આપણી હાથકાત આપણે પુરવાર
કરી આપવી જોઈએ. અવગત મીસ મેથોએ પોતાના
પુરવઠામાં યોગ્ય સંજ્ઞા વાતો સાથે જુદી જાળતો
ગોઠા પ્રમાણમાં ભેળવી દીધી છે. એ સાચી વાતોમાંથી
આપણે પાઠ શીખી લઈએ અને તે દર કરવા જરૂરી
પ્રયત્નો આરંભીએ એમાં જ આપણી શોભા છે.
એનાં જુઠાણાના થોડા જવાબો અનેક દિંદીઓએ
તેમજ પરદેશી લેખકોએ આપ્યા છે. પુરુષો એના
પોતાના દેશમાં સમજવાર માણસો એણે લખેલું
જાણું સાચું નથી માનવા. અમેરિકા તરફથી એનાં
જુઠાણાનો જવાબ આપવા મિસિસ સરેજિની
નાયકને મળેલું આમંત્રણ એ સંબંધી ખત્રી
આપે છે. દિંદની એ મહાન યુત્રીએ થોડા વખત
પર આફ્રિકા જઈ ત્યાં પોતાના શોષણથી જે
અસર કરી હતી તે સૌ કાંઈ લખે છે. અમેરિકા
માં આમંત્રણ સ્વીકારી તેઓ પોતાની દેશબ-
મિત્રીઓ તરફની ફરજ જાળવવા સત્તર ત્યાં
જાય અને મીસ મેથોના જુઠાણાનો રદીઓ આપે
એમ અમે જાણીએ છીએ. અમને લાગીને આનંદ
ધાય છે કે મ. ગાંધીજી પણ એ આમંત્રણ
સ્વીકારવા એમને આમંદ કરી રહ્યા છે.

પરંતુ સામાજિક કલકે દૂર કરવાની વાતો
કરતાં આપણે એ બુદ્ધિ
ફેળવણીનું ધ્યેય. ન જોઈએ કે જે મારના
પ્રયત્નોનો મોટો આધાર
બોલેજવણીના પ્રસાર ઉપર જોઈએ. જે જીવન
પાસે એ કલકે દૂર કરાવવાની આપણે આચાર
શાખાએ છીએ તે વર્ગમાં ફેળવણીનો પ્રસાર જરૂરી
છે. દિંદની સિદ્ધિ બ્લેનો એ કક્ષમાં દરે
અમેસર થઈ છે એ જાણી અમને અત્યંત
આનંદ થાય છે. પ્રાંતિક પરિપક્વતા દર્શાવે તેવાં
જેટલું સ્પષ્ટ થાય છે કે દેશના સમસ્ત જીવનનું એ

ફેળવણી સંબંધી એકલ ધ્યેય છે અને તે જાતમ
ગુદિણીએ જાતપન્ન કરવાનું. જનનું વધુ આપણે
કાયદેસર રીતે ૧૪ વર્ષનું કાળીએ તો એટલી ઉંમર
વર્તા સુધીમાં દરેક કન્યાને જાતમ ગુદિણી બનાવે
એવું અને એટલું જરૂરી શિક્ષણ આપવાની યોજ-
નાઓ પરી દેશકરમાં તે અમલમાં મૂકવી જોઈએ
એ અરસામાં આપણી કન્યાઓને સારીરિક તાલીમ
સાથે ઉપદેશો વિષયોનું જ્ઞાન મળી જાય એવી
ગોઠવણ પ્રત્યેક શાળામાં થવી જોઈએ. અલગત ને
કન્યાઓ લગિ સમય ફોર્મરજીવન માળી વિદ્યા-
લ્લાસ કરવા હુમ્મો તેને મરે પાઠશાળાઓની
એજવાઈ હાલમાં છે તે થોડા સમય માટે પૂરતી
છે. અભ્યાસને ખરેખરી જરૂરીઆતનો પ્રેરણ પ્રાપ્ત
મિક અને માધ્યમિક ફેળવણીનો છે. પાંચ વર્ષનો
વયથી માંડીને ૧૪ વર્ષનું વય વર્તા સુધીમાં અ-
ર્થાત ૮-૯ વર્ષના અરસામાં આપણી કન્યાઓને
માતૃશાખા વાંચવા લખવાનું, ગણિતનું, મૂળોજીનું,
ઇતિહાસનું, સંગીત, વાજણ શુદ્ધશાસ્ત્ર દિલિત
કળાઓનું, જાણ ઉછરવું તેમજ કુટુંબમાં ઉપ-
દેશી થઈ પડે એવું વેદકનું જ્ઞાન અપાય એવી
યોજના ઘડવી જોઈએ. સાથે સાથે વ્યવસાય પણ
ન ભૂલાય એ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. એ કન્યાઓ
ગૃહસંસ્કારમાં પડે પછી એમને વધુ જ્ઞાન આપવાની
ગોઠવણ આપણા સ્ત્રી મંડળો દ્વારા સ્થેલાઈથી થઈ
શકે. અત્યારે એ મંડળો એવું જ્ઞાન આપવાના
પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે તેમને વધારે સંગીત પ્રાપ્ત
પર મૂકી વિકસાવવા જોઈએ. દીંદીમાં સળ-
નારી બોલિસ્ટ આ ધ્યેય સિદ્ધિ આપી શકે.
પોતાની યોજનાઓ બંધો તો તેમનું કાર્ય વધારે
સંજો અને ફળદાયી થશે. અમને આશા છે કે એ
પરિષદ ફક્ત વાતો કરીને જ બેસી નહિ રહે, પરંતુ
પોતાના ધ્યેયને સત્તર અમલમાં મૂકવાના પ્રયત્નો
સાર કરશે. એવા પ્રયત્નોની અમે આદરવાથી રાહ
નોંધ રહ્યા છીએ.

રમતંગીતો.

આવ રે ગલાલ વહુ મેંદડી લઈએ,
 હાથે હાથે લઈએ, નમણે હાથે લઈએ.
 વાહીના મોગરા તોડી તોડી ખઈએ,
 તોડતાં તોડતાં વાર લાગી,
 મારા વીરાને આવવા દે,
 શેર સોતું લાવવા દે,
 તેની ઘડાવું ટાટી,
 મારા વીરની બેયર મોટી.
 મોટી મોટી થાવા દે,
 બેડે પાણી ભરવા દે,
 બેડું મેલ્યું ચાટલે,
 વીંછી ચડચો ચાટલે,
 કુવા પછવાડે ઠીંકરી,
 ભાણીને આવી દીકરી,
 દીકરી દીકરી દીવાળી,
 સોનાની ઘાઘરી શીવાડી.
 ઘાઘરી મેલે નેવે,
 ચોર લઈ ગ્યા શેવે.

ગઢ હીંડોરીઓ

ગઢ હીંડોરીઓ, ગઢ ટીંડોરીઓ;
ઘોળું ઘણું ચરે, કાળું ખાડું ચરે,
પોપટ પોલી વળે, સૂડા શેલી વળે;
છોડી છોડી રે ચોટલાવાળી રે
છોડી લેજે રે તારી માનું નામ.

૨
મારી માનું નામ છે .... બા
ગઢ હીંડોરીઓ, ગઢ ટીંડોરીઓ;
ઘોળું ઘણું ચરે, કાળું ખાડું ચરે.
પોપટ પોલી વળે, સૂડા શેલી વળે,
છોડી છોડી રે ચોટલાવાળી રે
છોડી લેજે રે તારી માનું નામ.

સોનલા-મેડું.

મારું સોનાનું મેડું ગોવાળણી રે લોલ.
મારી રૂપલા ઇંદોણી ગોવાળણી
હું તો સરેવર પાણી મધ'તી „
મેં તો મેડું મેટ્યું આરે „
ઇંદોણી આંખડાળે „
હું તો વાડીમાં રીધાવી „
ત્યાંથી ફૂલ વીલી લાવી „
ફુલ માળણને આપ્યાં „
માળણ હાર ગૂંથી લાવી „
હાર મેડે ચડાવ્યો „

રમતગીત.

જોડકણાં.

ઢોરી, ડમકુ

શેર કંકુ

થોડી છે

પણ થડથી કહું

ખાવલિયા મોકાન

તેરે લખે લખે કાન

હાથી હોજો

માવત મોજો

સૂરજ ખાપજી તડકો કરે,

તમારા છોકરાં ટાઢે મરે;

ટાઢે મરે તો તાપે

ને ધી ને રાટલો કાપે

ઘરમાં કોણ ? વહુ બિચારાં

કામ ખામ કરે ? માંદાં બિચારાં

ખાય ખાય ખરાં ? ત્રણ તગારાં !

છોકરાં રે, ઢોરે

તારું નામ શું ? ખાતો પીતો

કેટલી રાટલી ? સાડા સોળ

ખાણી કેટલું ? ત્રણ પવાલાં

કામ કરે, માંદો છું.

જમવા ચાલ, તં યાર છું.

કાળા હરિયાળા કુંગર,
કાળી કાચલ બોલે જો.
અહીંના રહેવાશી .... ખા
સાસરિયે કેમ સાશે જો.
મેડિયે બેઠા હાર પશવચું,
વીરા વાદું જોયું જો.
અડધી અડધી રાતના વીરે
ઘોડલડાં શણગાર્યા....જો
જમાઈ મારી બેનડીને મેલો જો.
કથ તમારી બેનડી ને
શેના છે એંધાણ જો !
ચાલતી ચુડી લાલ પછેડો
અંગોડે એંધાણ જો.

મુનીવ્રત

અંટ વાગ્યો

થંટ વાગ્યો

ઝાલરનો ઝણકાર વાગ્યો

ઉગ્યા તારા મુનીવ્રત

મુનીના મૈત્ર છુટ્યાં

બોલો મુની રામ રામ

ૐ

એકલ ખાજ

એકલ ખાજ

દૂરખીન ખાજ

તીન તડાકા

ચોગલ મોગલ

પંચમે ભાતુ

છ ક બે હૈયા

સતાક પુતળી

અઠાક હાંદલું

નવાક હળીચો

દસાક પરિચો.

‘ તમે આવજો ’

તમે આવજો, તમે આવજો;

મધુ મંજુરીઓ નિત લાવજો.

કંઈ ફૂલ ગુલાબો લાવજો,

કંઈ વીણી હાર બનાવજો.

એ નીકુને પહેરાવજો,

તમે આવજો, તમે આવજો.

અમે આવશું, અમે આવશું.

કંઈ વીણી હાર બનાવશું.

કંઈ તમને એ પહેરાવશું,

કંઈ ભાતુપોતું લાવશું,

બહુ મોજમજ હડાવશું,

અમે આવશું, અમે આવશું.

કમળાખેન

દાદા દરશને.

સાંજ પડે ને દાદા દરશને નીકળે. માથે પાઘડી, પગમાં જોડા, હાથમાં લાકડી ને ખભે ખેસ.

દાદા ઘરના દેવને પહેલા નમે. ઘરના દેવ ફળીઆમાં હતા. તુલસીના ક્યારા પાસે શિવલિંગ ને ફરતાં શંખ, ચક્ર ને વિષ્ણુ.

દાદા ઠસરપસર કરતા ચાલે. દાદાના જોડા જૂના હતા.

દાદા ભટજીના દેવને નમે. ભટજીના દેવ શેરીમાં હતા. મોટું એવું શિવલિંગ, મોટો બધો શંખ ને માથે મોરીઆની ગળતી.

દાદા લાકડી ઠબકારતા ચાલે. દાદાની લાકડી ખોખરી હતી.

દાદા ચોરાના દેવને નમે. ચોરાના દેવ શેરીને નાંદે હતા. મંદિરમાં રાધા ને શ્રી કૃષ્ણ હતાં. શ્રી કૃષ્ણના હાથમાં મોરલી ને રાધાના હાથમાં કમળ. મંદિર મોરલીધરનું કહેવાતું.

દાદા ચોરા ઉપર ચડે. પગરખાં ઉતારે, લાકડી ખૂણામાં મૂકે, ને 'જ.... મોરલીધર' કહીને પાઘડી ઉતારી પગે લાગે.

બાવો—રામા-દાદા જ શ્રી કૃષ્ણ.

બાપા—જ મોરલીધર.

દાદા ચોરેથી ઉતરી માતાજીએ જાય. બહુચરાજી માતાનું મંદિર. મંદિરમાં આરતી થતી હોય, નગાડું ધણિંગ ધણિંગ ધણધણતું હોય, ટપાક ટપાક તાળીઓ પડતી હોય, ને આરતી ગવાતી હોય.

“જ આઘા શક્તિ ! મા જ આઘા શક્તિ ! અખંડ બ્રહ્માંડની માયા, પડવે પંચકમાં. જયો જયો માં જુગતળે.”

દાદા 'જ અળે,' 'અળે માતકી જ' કહેતાંને મંદિરમાં આવે. માને પારે માથું નમાવે, આરતી લે, નગાડું વગાડે, ટોકરો ટનટનાવે ને ચાલી નીકળે.

પછી દાદા રામમંદિરે જાય. રામસીતાનાં દર્શન કરે. રૂપાળા રામ ને રૂપાળાં સીતા. દાદા હેઠા બેસી રામનામની માળા ફેરવે. રામકથાને સાંભળે, પરસાદિ લે ને ઘરભણી પાછા વળે.

સાંજ પડયે દાદા દર્શન કરવા નીકળે. રાત પડયે દાદા પાછા વળે.

માથે પાઘડી, હાથમાં લાકડી, પગમાં જોડા, ખભે ખેશીલું.

રામા દાદા રોજ દર્શને જાય ને રોજ પાછા ફરે.

મોહનજી !

ગોકુળમાં ગૌધેન ચારી મોહનજી !
ચારીને દહીંદૂધ ખાધાં હો જ.
ગોકુળમાં૦

માયેં તૃણાવર્ત પાપી મોહનજી !
માશી તે પૂતના મારી હો જ.
ગોકુળમાં૦

કંસ—ચાણૂરના કાળ કે'વાયા
પાલક પાંડવ કેરા હો જ.
ગોકુળમાં૦

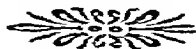
ગોપ-ગોપીગોના બહાલા મોહનજી !
વૃન્દાવનના વાસી હો જ.
ગોકુળમાં૦

હારામતીને રથાપી મોહનજી !
બદવનાં કુળને તાર્યાં હો જ.
ગોકુળમાં૦

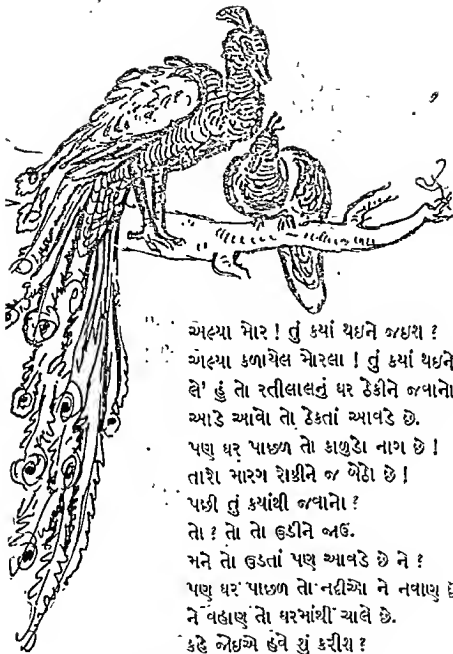
બક્ત તણા પ્રતિ—પાલ મોહનજી !
બુગ . બુગના દેવાધિ હો જ.
ગોકુળમાં ગૌધેન૦

(' બાત્રમિત્ર ' કેશુ૦ '૧૯૨૮)

ચ. મ.

‘ભાર
ભાર
તું
ક્યાં
થઈને
જઈશ ?’-

“એહ્યા ભાર ! તું ક્યાં થઈને જઈશ ?
એહ્યા કળાયેલ ભારલા ! તું ક્યાં થઈને જવાનો ?
લે’ હું તો રતીલાલનું ઘર ઠેકીને જવાનો,
આડે આવો તો ઠેકતાં આવડે છે.
પણ ઘર પાછળ તો કાણુડો નાગ છે !
તારા ભારગ શેઠીને જ બેઠો છે !
પછી તું ક્યાંથી જવાનો ?
તો ? તો તો હડીને જઈ.
મને તો હડતાં પણ આવડે છે ને ?
પણ ઘર પાછળ તો નદીએ ને નવાણુ છે.
ને વહાણુ તો ઘરમાંથી આવે છે.
કહે જોઈએ હવે શું કરીશ ?

વહાણુને તો હું ઠેકીને જવાનો. એમાં શી ભાથ ભારવીતી ?
પણ ઘર પછવાડે તો કાંગની વાડ છે.”
ગાઠી ઝણી ને ઘણાં બધાં ઝાડ છે, તેનું શું ?
વાહ ! ઝાડ એ જ ભારા મહેલ છે ને ?
ઝાડ એ જ ભારી મેડી છે. ને એમાં જ ભારી ઢેલડી બેસે છે.
ભારી ઢેલ ભારી વાટ જોઈને જ બેઠી હશે.
હું ત્યાં જઈશ ને રાતદિવસ રહીશ.

વસંત

ઝાડોના પાનમાં
ફૂલોની વાસમાં
પંખીની જાતમાં
વાયુની વાતમાં

આનંદે મલકાતી

સુંદર વસંત આવી !

ઉધડતી ઉષામાં
ખીલતી સંધ્યામાં
સૂર્ય કિરણમાં
ચંદ્ર પ્રકાશમાં

સારભથી ઉભરાતી

ઋતુ વસંત આવી !

આંખાના મોરમાં
લીંબડાના ઢારમાં
કેસુડાના રંગમાં
ભરના ભંગમાં

નવચેતનથી ધસતી

વસંત ઋતુ આવી !

કાયલના ફૂલમાં
મોરના મહેકમાં
ખુલખુલના ગાનમાં
ચકલીના તાનમાં

જગને સુંદરતાથી ભરતી

મીઠી વસંત આવી !

ગાયકના ગાનમાં
તબલચીના તાનમાં
બાળકના ગાલમાં
યુવકના ભાલમાં

મધુર કંઈ શુંજતી

દેવી વસંત આવી !

ટાઢ હિડી ને વસંત બેઠી

કડકડતી ટાઢ પડી
સૂસવતો વી વાયો
હાથ પગ ધુન્ધ્યાં ને
કાઢી કગડંગી.

બળબળતી સગડી તપ્યાં, વાતોનાં ગપ્પાં હોંક્યાં,
ગરમ કપડાં પહેર્યાં ને શાલદુશાલા ઝોઢંચેં.

ટાઢ હિડી ને વસંત બેઠી

કંડી નથી લાગતી, સગડીએ નથી તાંપતોં.

ગરમ કપડાં કાઢી નાખ્યાં; શાલદુશાલોં મૂંઝી દીધાં.

ગિ૦

જરા ગમ્મત

વીર—હરબાળા, અહીં આવ, એક વાત કહું.

હરબાળા—શું છે ?

વીર—પણ કાનમાં કહેવાની છે

હરબાળા—પણ કહેને અહીં કાણ સાંભળવાનું છે ?

વીર—ના, કાંઈ સાંભળે તો.

હરબાળા—(કાન ધરી) લે કહે:

વીર—(કાન પાસે મોઢું લઈ જતાં જરાક હસતી અચકાતી) જો....
કહીને એક મોઢી ફૂંક મારી.

૩૦

લગારેકં નંદનાં છેયા !

લગારેકં નંદનાં છેયા !

આવો મારી ગાયને દોવારે,

મારી ગાય તો તુજને હળી

તુજને દોવા દે,

રોજનો પૈસો રાંકડો કાના !

મુખથી માગી લે—

લગારેકં

હોરને છેડે નોંધણું કાના !

વાછરું વાળીશ હું,

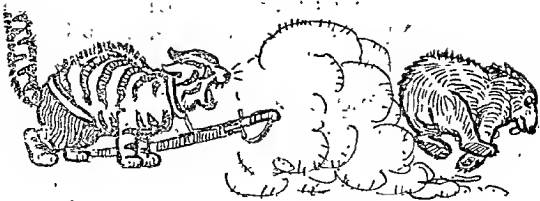
ગાવડી પાસે ઉભી રહીશ,

ગાવડી દોજે તું.

લગારેકં

સંપ્રાદય : માંધીબહેન

“ શી મારી બહાદુરી ! ”

“ ક્યાં આશ્વસ ? ”

“ આ બેને મારે માથે થઈ છે. નાના છોકરાં કંઈ સપ્નનાં રહે છે ? કુતરો મળે તો પૂછડીએ ડગલું ખાધે. પતંગિયાને તો દીઠાં ન મૂકે. બેસે નહિ ને બેસવાય ન દે. ગધેડું લાળ્યું કે એ...ખધા ‘ હો ’ ‘ હો ’ કરતાં પાછળ : છોકરાની કંઈ બાત છે ! ”

“ પણ છે શું કહો તો ખરા ? ”

“ આ લોગ લાગ્યાને હું હાથ પડ્યો. મને શી ખબર કે આલું કરશે ? હું તો દૂધ પીતો હતો. ત્યાં આ હજવેક દઈને ગળે ખાંધી દીધી પતરાની તલવાર ! ”

દિ ને રાત ખાણું
ખાણું. જરાક આલું
ત્યાં ખાણું ખાણું
મારે તો હવે કરવું
શું ?

ખાણું થાય ને
ઉંદર બાણી બાય
ખાણું બોલેને ચક-
લાં ઉડી બાય છે :

ભૂખે ય કેટલા
દિ મરવું ? ”

“ વાહ આતો બહુ શોભે છે ! સિંહે ય આવો શોભતો નથી : બાણે
મોટા શરવીર ”

“ પણ ભૂખે મરે છું તેવું શું ? ”

“ ચાલો, ચાલો, મારે ત્યાં ચાલોઃ હું તમારી રાણી ને તમે મારા રાજાઃ ઉઠવડા હું લાવી આપીશઃ પછી તમારે કાંઈ પ્રીતર નહિ.

બીલાડી-બીલાડો સાથે રહે છે સાથે ખાય છે સાથે પીવે છે ને મોજ કરે છે.

“ બીલડી-ખેન દેખાતાં કેમ નથી ? ”

“ હો બાલુતા નથી અમારા રાજ આગ્રા છે. અમે એની રાણી, બકાહરના એ બેટા છે, શું એની વાતો ! ”

“ ભેવા આવું ? ”

“ હા, જરાક લખવળો આકરા છે ચીકાય તો તો..... ”

સરદાર ! સાંભળ્યું ? આ વરૂ આવ્યું છે. રાજને મળવા અને લલકારાની વાત સાંભળવા.

“ ખલુંગ, ખલુંગ, ખલુંગ. બિલાડા ભાઈ તો બહાર આવ્યા.

બહાર મોટું મધું વરૂ તે કહે “ રામ રામ ”

બિલાડાભાઈના ખાર વાગ્યા છવ લઈને જલુધ કયાં ? પૂછડી જાડી પીઠ ઉભી કરીને કુરુરુરુરુ છાતી તો ધડક ધડક થાયઃ

બકાહરની શી વાત ! વરૂ કહે માયો, આ બિલાડાભાઈ ખીતલુ.

વરૂ તો તમ ઉભી પૂછડીએ લાગ્યું.

“ વરૂ-ભાઈ, વરૂ-ભાઈ, ઉમા તો રહેા. કયાં લાગ્યા ? ત્યારે ય માતો નથી. ”

“ ભાઈ તમારૂં ને. છવ લઈને લાગ્યો છું.

“ પણ છે શું ? ”

“ આ બિલાડી છે તે પરણી આવી છે, દોલુ બાણે કયાંનેય છે ? મને તો મારી નાખત. તલવાર લઈને એવો તો દોડ્યો ! ”

રીંછ કહે--જા, જા, ખાયલો છે મને જાવડિ.

“ હાં ? વરરાજા ! કેમ છે, બહાર તો પધારો. જરા દિદાર તો લેધએ. ”

“ ખણુંગ, ખણુંગ, ખણુંગ. ”

બિલાડા ભાઈ તો પધાર્યા. ઝાડી પૂંછડી, ઉંચી પીંડને “ મ્યાઉં ” મ્યાઉં.
રૌંછ તો જાય ભાગ્યું.

સિંહ કહે “ વર રાજાને જમવા નોતરીએ ”

વર—પણ પછી

સિંહ—નીશાન તારું ત્યારે તૂટી પડ્યો.

વાઘ—હાં, હાં એ મળતું.

સિંહ કહે—વરભાઈ જરા નોતરું
આપવા જશે કે ? તમે ઘર ભાળ્યું છે. ”

વર—તૈયાર જ છું ને ? પણ
મારા પગમાં કાંટા લાગ્યો છે. અરર કાંઈ
પીડા છે. આ રીંછને મોકલોને એણેય
ભાળ્યું છે.

સિંહ—કેમ રીંછભાઈ તૈયાર છો ને ?

રીંછ—મારી તે ના હોય ? પણ....આ
તાવે બળી મરે છું : હાથ તો લગાડો.

સિંહ કહે, “ ત્યારે હાથીભાઈ તમે
જ જાઓને. ”

હાથી કહે—ખુશીની વાત છે. પણ ધીરું કામ માફ. આ ઉંટને
મોકલો કે અટ પાછો આવે હું તો આઠ દિ કરીશ.

ઉંટ કહે, “ ના કોણ પાડે છે ? પણ રસ્તો જ કોણે ભાળ્યો જ છે !
માફ કામ તો રથનાં. વનમાં તો હું ભૂલો પડું. ”

સિંહ કહે, “ ત્યારે સસલાભાઈ તમે જ જાઓને ? તમારા પગમાં કાંટો
નતી લાગ્યો : તમને તાવે નથી આવ્યો : ને દોડવામાં તમને કોણ પુગે ?
રસ્તો તો તમે જ જાણો છો ? ”

બિલાડા ભાઈ તો આમ
બુલે ને તેમ બુલે.

“ એટલી બધા કલાં
ગયા ! ”

“ રાજથી ખીંના ને
ભાગી ગયા. ”

“ દયો જમવા ચાલો ખીંઓ છો ચાના ? ”

“મારું તો મોત આવ્યું છે.”

“મોત ને મોતઃ જમવા ગયા બિનાં નહિ શ્યાદ્ધિઃ સિંહને કાંઈ ના પડાય ?

“એક વાર સિંહ ખીજણો તો પછી થઈ રહ્યું.”

“ઠીક ત્યારે”

x

x . . . x

“ખણંગ, ખણંગ, ખણંગ.”

સસણું કહે-હું

॥ હમણાં જ ખાધને

ખાવું છું.

સસલાભાઈ તો પ-
લાયન, ત્યાં તો વાઘ,
વરૂ, ઉંટ ને હાથો કયાં
ના કયાં સિંહ કહે-આ
પેટી વાંસે સંતાવા કે
પછી કયાંથી ભાજશે ?”

સિંહ તો પેટી વાંસે
સંતાયો.

ળિલાડા ભાઈ આવ્યા ને પાટલે બેઠા.

પાસે સિંહ બેઠો, સામે વરૂ બેઠો,

પણે વાઘ બેઠો, પણે સસણું બેઠું,

આમ રીંછ બેઠું, તેમ ઉંટ બેઠું,

ખીલ્લીભાઈ વા ટાળે:

ઠા કા કરતો કાગડો આવ્યો ને રાટલી ઉપાડી.

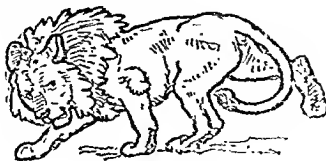
સરૂરૂ કરતાકને ળિલાડાભાઈ ઝાડ ઉપર.

કાગડાના શા ભાર ! પીંછડે પાછડા નોખા !

રીંછ—“મને તો પેટમાં ડુઝે છે મારે નથી ખાવું. રીંછ ઝાડ પાછળ
સંતાઈ ગયું.”

“વાહ ! શી મારી બધાંદુરી ?”

“વાહ ! શી રાજની બધાંદુરી ?”

દેડકાંની વાતો

બધુ—ચાલને બાળી, આપણે દેડકાં ભેઈએ.

બાળી—ક્યાં પણ પેલી કુડીમાં છે એ ?

બધુ—હા, હા, કાલે તો એમાં બે હેતાં મેં આજે એનાં ચાર થયાં છે !

બાળી—બબલી, આ મોટો દેડકો ક્યાંથી આવ્યો હશે ?

બધુ—કેણ બણે, રાને અંધારામાં હાલતાં હાલતાં પડી ગયો હોય તો !

બાળી—હમણાં અંધારું થયું છે. આ વરસાદ આવ્યાં કરે એમાં ચાંદો તો નીકળતો જ નથી.

બધુ—બાળી, બાળી, જો તો પેલું દેડકું મોઢું ઉંચું કરીને આપણી સામે બુએ છે.

બાળી—એ દેડકાભાઈ ? શું અમારી સાથે વાત કરવી છે ? બોલો ભેઈએ શું કહેવું છે ?

બધુ—દેડકાંને તો ડરાઉં ડરાઉં આવડે. એ કાંઈ આપણી જેમ ન બોલે.

બાળી—પણ એ ડરાઉં ડરાઉં શું કામ બોલતાં હશે ? હું કાંઈ એનાથી ખીતી નથી, ભલેને ડરાવે.

બધુ—એનાથી કેણ ખીએ. હું તો સિંહથી ખીઉં.

બાળી—ફીક એ તો. પણ જો તો પેલું ટીલુકડું દેડકું ફેલું તરે છે ! આમ આમ હાથ હલે છે.

બધુ—એમ તો કુડીમાં હું એ હાથ હલાવું છું; પણ તરાતું નથી.

બાળી—એ તો બચુભાઈ જેવડાં થશું ત્યારે આવડશે.

બધુ—આપણે દેડકું પકડશું ?

બાળી—પણ એ ભાઈશાળ કુદક કરતા કુદી જાય એનું શું ?

બધુ—એ તો બચુભાઈ જ એને પકડી રાકે, દેડકું બેઠું હોય તેમ બધુ ઝડપ દઈને પકડી લે !

બાળી—મારે એનું પેટ ભેવું છે.

બધુ—હા, હા, પેટતો એવું પોચું પોચું. મેં તો એનાં ઉપર હાથ ફેરવી ભેયો છે. બચુએ પકડ્યું હતું ત્યારે.

બાળી—અરે એને કોઈ પકડે ત્યારે એનું ગળું એવું હાલે !

બધુ—ને મગતો આમ થઈને ટીંગાય.

બાળી—ચાલને બચુને કહીને એક દેડકું પકડાવીએ. બચુભાઈ, બચુ-ભાઈ, અહીં આવોને અમને દેડકું પકડી દોને.

બધુ—એ તો ઘરમાં બેઠો હશે. લે હું એને બોલાવી લાઉં.

ગિબુભાઈ

ધંટી

પટલાણીની કાંઈ ધંટી. જાણે મોટા રથ !

હું કહું, “ પટલાણી, આવડી મોટી ધંટી તમે. શે ફેરવી શકા છે ?
અરે રામ ! મારા એક હાથે તો આ ફરતી ચ નથી. ”

! પટલાણી—“ નાની
ધંટીમાં દળવું શું ?
ચપટી ચપટી આપણું
હ્યે. ટચક્કી આંગળીએ
ફેરવીએ તોય ફરે.
એમાં તેકયારે દળાય ?
એમાં હાથમાં શું આવે ?
ન્યાં કાંઈ શું છોકરીયું
ની રમત હતી ? હા-
થમાં ધંટી છે એમ
તો લાગવું ભ્રમ એને ?
આડીઉં આડીઉં આ-
પણું લે ને અડધા
કલાકમાં માણું ધઉં
પૂરા, એનું નામ ધંટી.
નાની ધંટી તે કાંઈ ધંટી ? ”

હું કહું, “ આ ધંટીનો મારાથી એક આંટાય વળતો નથી ! ”

પટલાણી—છ તમથી તો ફેરાય. છતો અમારાં જ કામ.

વાહ રે પટલાણીની ધંટી !

સ્મશાનપ્રેસ

કો ય લ

મહે તો કાયલ દીઠી બહેન !

રંગે કાળી કાળી બહેન !

વાડીમાંના આંખા ઉપર ટહુકા મીઠા કરતી,
ધડી ટહુકી, ધડી લપાતી, ધડીક ઉડી જતી;

મહે તો કાયલ દીઠી બહેન !

રંગે કાળી કાળી બહેન !

રંગે કાળી, કંઠે મીઠી, છાનીમાની આવે,
'હૂંફ, હૂંફ, હૂંફ' કરીને એવી બહેન ! હસાવે;

મહે તો કાયલ દીઠી બહેન !

રંગે કાળી કાળી બહેન !

કાયલ ટહુકી, વસંત આવી, ફૂલ મધુરા ખીલ્યાં,
વાંસળી વાતાં અમેય આજ ખૂબ મગેથી એટ્યાં;

મહે તો કાયલ દીઠી બહેન !

રંગે કાળી કાળી બહેન !

એવી હોય તો કાલ સવારે જરીક વેલી ઉઠને,
ધીરી ધીરી આંખા હેઠે જઇને એને નેને;

મહે તો કાયલ દીઠી બહેન !

રંગે કાળી કાળી બહેન !

જયોત્સ્ના શુક્લ

કુંકુ નામ

સુશી

જસી

કમુ

વિહુ

વિજુ

ધરુ

લીલુ

દીલુ

સંમુ

યમુ

x

જટો

લગો

લખો

જગો

દામો

વનો

દેવો

લીમો

ગવો

રામો

આપું નામં

સુશીલા

જસવંતી

કમળા

વિહુલા

વિજયા

ધરંધાકુમારી

લીલાવતી

દીવાળી

સંમરત

યમુના

x

જટાશંકર

લગનાન

લખમણ

જગજીવન

દામોદર

વનમોળી

દેવશંકર

લીમજી

ગવરીશંકર

રામશંકર

જૂનાં વરતો અને ઉખાણા

સુન્દર સરોવર સાર
 નૌતમ નીર ભર્યા છે
 નહિ આરો નહિ પાળ
 ઠારો ઠારે ઠર્યા છે
 નહિ વનસ્પતિ વેલ
 પાન વિણ મૃગ ચરે છે
 મૃગ મારનાર જણાતો નથી
 મૃગ મારી ને મરે છે

કાઠીયાનો દિવા ને
 પતંગીયું

ધરા ઉપર ભરીયા ધો
 ગગનાસર બાંધ્યું ગળે
 પવને જળ પેખસ નહિ
 મછલે જળ માણસ નહિ

નાળાચર

ભમે ભમે પણ ભમરો નહિ
 ઢાકે જનોઈ પણ બ્રાહ્મણ નહિ
 તેલ માગે પણ હનમાન નહિ
 લોટ માગે પણ ભિશ્મુક નહિ

રેશયો

વેંત જેવડી વરંખડી
 ઢાલ જેવડાં ફૂલ
 કાચા કમળ ઉતરે
 પાંક્યે થાયે મૂલ

ચાકડો

ગાય વિંચાણી ગોંદરે
 વાંછરડું વાડા માંદ
 દેનારી જૂલે પારણે
 એનો છોરડા સરકર માંડી

બંદુક

પાંચ વેંતની પૂતળી મૂખ લોહના દંત નારી સંગે નિત રમે ચતુર વિચારો સંત	સાંબેલું
દસ ભુજ દસ નેન પંચ વદન હવ ચાર દો નેને દેખે નહિ પંડિત કરો વિચાર.	કાંકડી.
કટ કટ કરતું કણસંહું નાના મોટાં પગ મોટા ચાલે ખાર ગાઉ નાનો ચાલે ડગ.	ધરીમાળ
છ પગનું છું મુંછું, ચોટે ચાલ્યું જાય; નામ દધને કહું છું ખાપુ ભુચો, ખાપુ ભુચો.	ભુચો
છ પગ છાપરે બે ડખા દૂજે વાંસે રહું પૂંછડું એનું કાંઈ સૂઝે.	તાજવું
ધાર ઉપર ધનીયો દોડ્યો જાય. વડતા ઉપર વેલ ધકુટી જાય.	અરો
અંગત બેલી જંગલ બેલી, જંગલના દરવાજા; આવો મુંદર વરણી નારી, ધર કઈ બે તાજ.	કાંચડી
સાવરણી	

સુંદર વાચન

શીતળને પીઠ ધરી
પંચમનો સુર કરી
ધીરજને ધારી ધારી
ધીમે પગે આલે છે.
કાણુ એક ઢોર ઢોર
બુદ્ધિ તણુ દિસે ઢોર
કામનો એ પીઠ ચોર
મૂરખનો જામ છે.

ગધેડું

શક્તિ અને કાચ સાથે
સબ્યાને ધરે હાથે
દાઢીમૂંઠ બોલ નાખી
વાળને વિદારે છે
કાણુ છે એ નરશૂર
પાંસળી અધિક પૂર
પાડો મૂંઠે શૂરવીર
સાચો શું હજામ છે ?

હજામ

વાંસલાને વાંસે ધરી
કરવત હાથ કરી
લાકડાનો પાકો અરી
વાંકો વળી વેરે છે
કાણુ એ કઠોર જાત
કંઈ હશે એની નાત
કાણુ એના માત તાત
રખે શું એ ચોડીકાડ

સુતાર

બેઠી હતી બેઠી હતી
ચૂલા પાસે બેઠી હતી
હસતે મુખે બેઠી હતી
એણે બાળક બેઠી હતી
મીઠ બોલે બેઠી હતી
મીઠું ખાદું દેતી હતી
બેઠી હતી બેઠી હતી
ચૂલા પાસે બેઠી હતી

ખા

સૂતું હતું સૂતું હતું
આંખો મીંચી સૂતું હતું
ઘોડીયામાં સૂતું હતું
ગોરા ગોરા ગાલ હતા
નમણું તેતું નાક હતું
મોંએ એને ટાલ હતું
સૂતું હતું સૂતું હતું
આંખો મીંચી સૂતું હતું

બાળક

માથે મોટી હેલ હતી
હાથે એક ગાગરને
નદીએથી આવતી'તી
રમઝંમ ચાલતી'તી
ધમધમ ધરણીએ
માથે મોટી હેલ હતી
સાથે એક ગાગરને
નદીએથી આવતી'તી

પણીયારી

પટેલની વાતો

અમારે ઘેર સવજી પટેલ આવેલા. એ બનુડમાં રહે છે. સારા માણસ છે.

તે કહે, “ઓહો! આ વરસતું કંઈ ચોમાસુ. ધું એની વાત કરું ? આ બાવીસ વરસે આવું ચોમાસું ભાળ્યું! ઢોરની તો ચાર ચાર પેઢીની ભૂખ ભાંગી.”

એ....ન સાંકળે વાછી ન કરવી ને હલાં હલાં ચરવું. કાંઈ ખડકાંઈ ખડ !

અમારી ભેંસ તો પુછડે પડીતી. પણ અટાણે દોઢસો રૂપીએ માગે એવી ધઈ છે. હાડકયું કયાંઈ કળાતું નથી !

કંઈ બાજરો હલો છે ? ન પૂછો વાત. બાજરો કે’ હું વધું ને ખીજડો કે’ હું વધું. સાંઢીયા ઉપર ખેરીને માણસ નીકળે તોય દેખાય નહિ. સાંજે બાજરામાં હાલો તો તો બૂલાળ પડો. દેન નહિ કે માલીકારથી નીકળી શકા. માલીકાર ચાર પચ્ચા હોય તોય તો દેખાય !

મેં ઘીધું—ત્યારે મારે બાજરો જોવા આવવું પડશે. ધંધું સાતમ આઠમ ઉપર આવવું હતું. રાસડા લખવા’તા. બેઘડી આનંદ થાત પણ અવાણું નહિ.

પટેલ—આવવું ? તુને આપણી દૂધી વહુને કાંઈ રાહડા આવડે સ. ઈ તો બોલોમા દૂધી વહુ ન્યા કાના ભાર કે બીજું ગાય ? કાંઈ ભેંકારે કહી હંકે નહિ લાંગો સાદ કાઢીને ગાય છે કંઈ !

“ગોઝારાં ગોરીઆ ગાળોરે
રામવાળો કયો રોકાણો.”

ઈ તો મારે દૂધીઆ સાંવજ પટેલ, શાક તો ઘણું ખધું લાવ્યા !

હા શાક તો ઘણું ધયું છે; પણ વેલામાં ને ખડમાં શું ચવાઈ ગયું છે. આજ તો છોકરાને કીધું “જા લઈ આવ તાંઈ માંડ આટલું લાવ્યો.”

ગિલુભાઈ

કાળો પાણી વાળો.

અમારું ગામ નહિ શહેરમાં કે નહિ ગામડામાં. નહિ ત્યાં ઘેર ઘેર નળ કે નહિ ત્યાં પાદરમાં નદી કે નવાણુ. ગામની નદી “ઉતાવળી.” નામ એવાજ ગુણુ. ગ્રામાસામાં જે કાંઠે પાણી ને ઉનાળામાં જે કાંઠે કાંકરા! ઉનાળામાં પાણીનો ભોકાસો બોલે છે. એટલે બધે પાણી જલું એટલે જગન્નાથજીની જના. એક કલાકે એક બેટું આવે! પાણી લાવવું એટલે વહેતું પાણી ભરી લેવાનું નહિ. કુવામાંથી સીંચી લેવાનું પણ નહિ. કુવાનું પાણી ભાંભળું આવે. એતો નદીએ જઈ વીરડો ગાળવાનો. પાણી ઉલેચવાનું ને આછરે એટલે છાંલીએ છાલીએ ભરવાનું. અમારા ગામમાં પાણીનું કુંપ્પ પૂરેપૂરું.

કાળો ત્યાં પાણી વાળો. કાળો એનું નામ હતું. રંગે તો ધડવર્ણો હતો.

કાળે પાણીની ગાડી કરેલી. અમે એનું પાણી બંધાવેલું. કાળો રોજ સાંજે પાણી લઈને આવે ને આંધેથી સાદ પાડે: “એ....હાલને બાપા, પાણી ઉતારવા.” કાળો ધકબક કરતો આવે. કાળાને કેટલાય ધરાકો. દિ આખો ગાડી હાંકે પણ સાંજે નવરો ન થાય. કાળો આંખો કે સૌ પાણી ઉતારવા દોડે.

“એ કાળાભાઈ. આંખ્યા. આવો ઉપાડો ગોળી, ગાગર, ધડો, ગાટલું, કળશો જ હાથ આવે તે.” “ઉપાડો મારા બાપા. લાવો લાવો ઝંટ હામ લાવો, એ નહિ લાવો તો હું મારે હાલ્યો.”

કાળો ઉતાવળો ખરો પણ લલોય ખરો. ઉતાવળ કરે પણ ભાગી ન જાય. કોઈ પાણી ઉતારનાર ન હોય તો પોતે ઉતારે. કોઈ ગળનાર ન હોય તો પોતે ગળે. કોઈ વીંછળનાર ન હોય તો પોતે વીંછળે ય ખરો.

કાળો જતનો કાળી પણ એમતો આલણ વાણીયા જેવો મુંવાળો. મોડો વહેલો પાણી પહોંચાડેજ પહોંચાડે. ભલેને સાંજ પડી ગઈ હોય. ને વખતે રાત પડવા આવે પણ કાળો આંખ્યા વિના ન રહે. બાપા કહેશે, “હવે કાળો નહિ આવે. પાડોશીને ત્યાંથી ઉછીનું પાણી લાવો.” ત્યાં તો કાળો દખાણીજ છે.

“કાં ભાઈ વાર કેમ લાગી?” કાળો કહેશે. “એતો ગજનન ભાઈને ત્યાં વધારે પાણી બેઈતું હતું. તે ફરી વાર ભરવા ગયો હતો.”

બાપા કહેશે, ખરા, ખરા, આ

કાળી બીજે.

કાળો કહેશે, કાળો પાણી વિના.

રાખે કે?

કાળો અમારો પાણી વાળો.

ડો શી મા.

ડોશી પાંસઠ વર્ષના; પણ ખખડધજ,
કેડ શું વળતી'તી ? આંખે અંખપ શેની ? કપાળે કરચલી કેવી ?

ડોશી હાલે તો ધમ ધમ થાય. ડોશી
બાલે તો બણે રણક્યાં.

માડીનું શરીર જૂના જમાનાનું. માએ
નાનપણમાં ખાધલ પીધલ ધરતી ભેંશોનાં
ધી દૂધ.

મા નાનાં હતાં ત્યારે ઝાડે ચઢી
ઝાળકાળામણાં રમતાં. શીમમાં જઈ છાણ
મેળવતાં. નદીએ જઈ તરતાં. ધંટીએ બેગ્રી
દળતાં. ને ધમ્મર વસોણા ધમધવતાં.

વીશ વરસથી માણ એવાં ને એવાં
ખડેલાં જેવાં છે. એનાં એ નાક મોં, એના
એ હાથપગ. એવી ને એવી થડી. એક માથે
કાળાં મટી ઘોળાં થયાં છે.

હજી ડોશી કાપીમાથીએ વહેલાં ઉઠે.
ડોશી નવી લાભીથીએ વહેલાં ઉઠે !

હઠીને દહેશે, “એલાં સૂઈ ક્યાં રલાં? આટલું બધું કામ પડ્યું છે ને.”

પાંસઠ વરસે પણ ડોશી બે પચાલાં દળવાના તો ખરાંજ.

ને વહુઓ કામમાં હોય તો ડોશી છાણે થાયે ને વાસીદુંએ વાળે. બે
શટલા થડવા હોય તો ધડી પણ નાખે. અડચું ન રહે.

માડી કહેશે, “કામ ન કરીએ તો હાડકાં હરામના થઈ જાયના ?”

માણ હજીતો જુવાન જેવાં છે. પણ જુવાન જેવા પણ ડોશીમાના.
સાની માતો ખરાંજ ના !

ડોશીમાં દતિ બજરતો દેજ દે. બપોરે ડોશીમાં કથા સાંભળવા તો જાય
જ. સાંજે માણ દ્યને પણ જાય. રાતે માડી છોકરાંને વાતો કહે ને રમાડે.
રાતે માડી માળા ફેરવે.

માતા કેને વિસરે ?

માતાને આંગણ રે રૂડો આંખલો
ત્યાં રમતાં દિને રાત: માતા કેને વિસરે ?

માતાએ પીરસી રે રૂડી લાપશી,
માંહી ગોરી ગાનાં ધી: માતા કેને વિસરે ?

માતાએ ગુથ્યાં રે રૂડાં માથડાં,
માંહી ટહુર્યું લીધો તણ: માતા કેને વિસરે ?

માતાએ ઢાળ્યા રે રૂડા ઢોલીઆ,
ઓશીકે નાગરવેલ: માતા કેને વિસરે ?

સો આંખા સો આંખલી
ખસો ખીનં ઝાડ
ફૂલવિના ફળ નીપજે
રાજભોજ કરે વિચાર.
સો આંખા સો આંખલી
ખસો ખીનં ઝાડ
પાન વિના ફળ નીપજે
રાજભોજ કરે વિચાર.

વપડી

કરડું

અધ ખોલું અંગ હતું
મોટી એની કાંદ હતી
પીળા પીળા વણતો'તો
તાવડામાં તણતો'તો
તાજવામાં તોળી તોળી
ધરાકને ધરતો'તો
અધ ખોલું અંગ હતું
મોટી એની કાંદ હતી

કંદાઇ

ઘર પછવાડે કાંગ વાવી, ઝંમરે ઝાંઝરીઆં લ્યો.

ઘર પછવાડે કાંગ વાવી, ઝંમરે ઝાંઝરીઆં લ્યો.
 કાંગનાં તો દૂધ આંબ્યાં, ઝંમરે ઝાંઝરીઆં
 દૂધ મેં ગાયને આપ્યાં, ઝંમરે
 ગાયે મને દૂધ આપ્યું, ઝંમરે
 દૂધની મેં તો ખીર રાંધી, ઝંમરે
 ખીર મેં તો ભાઈને પીરશી, ઝંમરે
 ભાઈની એડી મેં ખાધી, ઝંમરે
 ભાઈએ મને ચુંદડી આપી, ઝંમરે
 ચુંદડીનો છેડયો પક્કયો, ઝંમરે
 ચુંદડી મેં તો નેવે સુકવી, ઝંમરે
 નેવેથી તો કાગ લેઈ ગયા, ઝંમરે
 કાગ વાંહે હું દોડી, ઝંમરે
 દોડતાં દોડતાં સોય જડી, ઝંમરે
 સોય મેં દરજીને આપી, ઝંમરે
 દરજીએ મને કાથળો આપ્યો, ઝંમરે
 કાથળો લઈ ઘેર આંબ્યો, ઝંમરે

સંપાદક : મોંધીખેન

બાવાજીનો ઘોડો

બાવાજીને કાંઈ ઘોડો નહોતો !

બહુજ નહોતો. નહોતો નહોતો હીમ.

ઘોડાને નવરાવે ઘોવરાવે; ખવરાવે પીવરાવે ને પંપાળે.

ગાડી લઇને તેડવા આવે ત્યારે આપણને જતાં જરા વાર લાગે તો બાવાજી નીચે ઉતરી ઘોડાને પંપાળવા મંડી બન્ય.

કાંતિ કહેશે, “બાપુ! હું ઘોડાને પાણી પાવાં બઢં?”

બાવાજી કહેશે, “ના, તને ન કાવે. ઘોડો તરસ્યો રહે.”

કાંતિ કશે, “બાપુ, આજ તમારો ઘોડો બેડી બઢં?”

બાવાજી કહેશે, “નારે લાઈ! તને ઇ ઘોડાને હાંકતાંજ ન આવડે.”

બાવાજીના મનમાં એમ કે બાણે રખે ઘોડો ફુવાઈ બન્ય.

ઘોડોય પણ એવો કે બસ બાવાજીનો હાથ વરતે, બાવાજીનો સાદ વરતે, બાવાજી હાથમાં લગામ લે એટલી વાર. તેને હાંકવો ન પડે એની મેળેજ ઉભો રહે. બાણે બધું બાણતો ન હોય!

બાવાજીનો કાંઈ ઘોડો !!

બાવાજીને ઘોડો બહુજ નહોતો.

નહોતો નહોતો હીમ.

મોંઘીખુદન

મિયાંભાઈ

એક હતો મિયાં, એ જાંચ પરંગામ. બીબીએ, રૂપાળાં કુણાં ઘેબર જેવાં ઢબરાં કરી દીધાં.

ભાતુ લઇને મિયાં હાલ્યો. કાઠીયો દેશ તે લેજો એક કાઠીનો સથવારો થયો.

આઘરાક હાલ્યા એટલે મિયાંએ પૂછ્યું. “કાઠીભાઈ, તુમારો નામ કયા?”

કાઠી કહે:—મારું નામ વાઘો.

મિયાં મનમાં કહે—મેરે સાલે કાઠીભાઈને મેરેકું કરાયા!

કાઠીએ પૂછ્યું: “જમાદાર, તમારું નામ શું?”

મિયાં કહે, “હં.....મેરો નામ? મેરો નામતો દો બાધ, દો બાધણીઆં, ઉપર દો કું કું ઓર ઉપર વીછુકા ટોકરા.”

જે ય જાણા બાવળની કાંટમાં આલ્યા જાય છે. ઘાટીગર, ટાઢો છાંયો, સૂરજનો તડકો તો માંડ માંડ આવે. માણસતું જણ્યું ત્યાં ફરકતું નથી.

ત્યાં વાધવરૂની બીક ભારે. વાધવરૂનાં રહેઠાણ ત્યાં. ક્યારેક ક્યારેક તો વાધવરૂની ખૂમો સંભળાય.

મિયાં કહે, “કાઠીભાઈ, યહાં કુછ બીક જૈસા હૈ.”

કાઠીભાઈ કહે, “અરે બીક ઢેલી!”

રસ્તા વચ્ચે એક કુચો ત્યાં ઠંડકમાં એક વાધ પડેલો.

કાઠી કહે, “જમાદાર.....તમે કહેતા હતાં ને કે ‘મારું નામ તો બે વાધ ને વાધણીયું’ ત્યારે આ એક બેઠાં છે તેને તો ઉઠાડો.”

મિયાં તો પાછો ભાગવા જ માંડ્યો ને કહે, “નારે ભાઈ, મેરો નામ તો મિયાં કુસકળ હૈ.”

કાઠીએ તરવારનો એક જ ઘા કર્યો. ધડથી માથું નોખું.

મિયાંભાઈની તો મુએલા વાધ પાસે થઈને ચાલવાની હિંમત નોતી, કાઠીએ બાવડું ઝાલી આગળ કર્યો.

આઘરાક હાલ્યા. ત્યાં ઘોરની વાડ પાસે એક બાજવણીતું જાણું બીલેલું. પીળાં રેડ ફૂલ ઉઘટેલાં. કાઠી એને પાધડું ઉતારી પગે લાગ્યો. ને દીધું “માતાજી, તમે અહીં કયાં ઉગી પડ્યાં છો?” મિયાંએ કહ્યું.

“કાઠીભાઈ એ કયા હૈ?” કાઠી કહે “ઇતો અમારી દેવ છે.” મિયાં કહે, “અન્ધ” ઘોડીવારે મિયાં બોલ્યો, કાઠીભાઈ “તુમ આગળ ચાલો મેં આતા હું.” કાઠી કહે, “ડીક” એ તો ઝપાટા અંધ ચાલવા માંડ્યો.

પાછળથી મિયાંએ ખાજપણીના પાંદડાં, ફૂલ ને દોડવાં બધું દોથો ભરીને તોડયું. પછી પોતાના સાથળમાં ને સાથળના મૂળમાં ઘસવા લાગ્યો. ને બોલવા માંડ્યો. “સાલે સાલે કાઠીભાઈ કી દેવ. સાલે કાઠીભાઈ કી દેવ.” ઘડીક થયું: ત્યાં તો બળતરા હાલી. કયાંઈ રહ્યું ન જાય. કાઠીની વાંસે દોડ્યો. “એ..... કાઠીભાઈ, એ.....કાઠીભાઈ-તુંમારી દેવકુંવારો, દેવ. જહોત ખુરે.”

કાઠીએ પાછળ જોયું ને કહે “મારે સાળે. ખાજવણી ભૂંચી-લાગે છે. એ મિયાંભાઈ શું છે? શું એરૂં કરડ્યો કે વીંછી કરડ્યો?” મિયાં, “અરે ભાઈ તમારી દેવ જહોત ખુરે.”

કાઠી કહે, “મે નોતું કહ્યું કે અમારી દેવ કંટા છે.” શું કરવા અડયા? ઠીક હવે નિવેદ કરશે તો સારું થાશે.

મિયાં, “કોઈ બી ઉપાય લે મેરેકું અચ્છા કરો તો અચ્છા. મેરા છવ નીકલ જાતે છે.”

કાઠી એને પાસેના એક ગામમાં લઈ ગયો. પાદર એક નાનકડી નદી વહે એમાં મિયાંને ઝેસાડ્યો.

કાઠી કહે મિયાંભાઈ રૂપીયા લાવો: પાંચ મારી દેવના નિવેદના ને સવા રૂપિયો તમારી દવાનો. અર્ધોના ધી સાકર લઈને રૂા. પોણાસાત ખીસામાં નાખી થોડાં થોડાં ધી સાકર ને થોડુંક માખણ લાવી મીયાંને સાથળે ચોપડયું. કલાક દોઢ કલાકે સારું થયું.

હવે જમાદારને દેગરં સાંભર્યો તે કહે, “કાઠીભાઈ, બૂળ લાગી છે.”

બને જણા ખાવા એકા, કાઠી જિયારો ગરીબ એને એક ટાઢો બરનો રોટલો ને મરચું, કેમેય ગળે ઉતરે નહિ. પાણીનો ઘુંટડો ભરતો જાય ને ખાતો જાય. આવી રીતે ખાતો જોઈને મિયાં કહે, કયા ખાતે હો.

કાઠી કહે “ઘટક મેવાળો ખાઈ છું.”

મિયાંને થયું, સાલા ઘટક મેવાળા કેસા હોય એને તો કોઈ દિન ખાયા નહિ, કાઠીભાઈ મેરા ગામ તુમ લો જો તુમારા મેરેકું દો.

કાઠીભાઈ કહે “હા.” કાઠી ઝટપટ દેગરં ખાઈ પાણી પીને એકા: ત્યારે મિયાંએ માંડ માંડ બે ત્રણ બટકાં ગળે ઉતર્યાં.

મિયાંભાઈ કહે, “કાઠીભાઈ, હમારે તુમારા ઘટક મેવાળા નહિ એરે.”

કાઠીભાઈ, “તો ભલે નાખી દો. ઘટક મેવાળાને. મિયાં કહે, “હમારી રોટીયાં લાવ.” કાઠી કહે, “તે તો પેટમાં પડી ગઈ.”

મિયાં ખૂબ રીંછે બળ્યો. પણ કદે શું? વધારે જોણું જોલે તો લગાવી-દે. પાસે પેસાય ખલાસ થયા. અને બાતાંધ ખૂટ્યાં. મિયાંભાઈ વિલે મોંઢે ઘેર ગયા. કાઠીભાઈ માર્ગે પડયા.

ટીડા જોશી

પટેલ—મહારાજ ક્યાં જવાં ?

ટીડો—આ સામે ગામ જવાં.

પટેલ—આ કોકના જે બળદ આથડે છે, કોઈ ગોતતું હોય તો કહેજો ને કે રામા પટેલની વાડીએ છે.

(૨)

(ઉતારો)

પટેલ—આવો, આવો, જોશી મહારાજ. તમે ક્યાંથી ?

ટીડો—આ જન્મભાતમાં નીકળ્યા છીએ.

પટેલ—ઠીક થયું, ઠીક થયું. એલા છોકરા ! તારી વહુને કે'જે કે મારાજ સાફ સીધું કાઢે, મારાજ આ કોઢિયામાં રસોઈ પાણી કરશે ના ?

ટીડો—હા પટેલ.

(ધનો પટેલ આવે છે)

પટેલ—આવો ધનાશાઈ, અત્યારે ક્યાંથી ?

ધનો—આ બપોર દિના બળદ ગોવાણા છે ક્યાંઈ ગોત્યાય જડતા નથી.

પટેલ—આ પૂછો ને આપણા ટીડા મારાજને બહુ ભારે જોશ જોતાં આવડે છે.

ધનો—મારાજ જુઓ જોશ.

ટીડો—[ટીપણાં કાઢી, આંગળા ગણી]

આ ધન મકર, મીન મેષ, કુંભ ને કર્ક, ધનાભાઈ. બળદ ધોળા છે કે ?

ધનો—(આશ્ચર્યથી) હા, મારાજ છે તો ધોળા.

ટીડો—વરખ, વૃશ્ચિક, કન્યા ને વરઃ બળદનાં પૂછડાં લાંબાં આવે છે.

ધનો—સાચું મહારાજ.

ટીડો—આ સૂરજ, અંદર ને રાહુ; ઉગમણી દિશામાં હાલ્યા જાઓ, રામા પટેલની વાડીમાં બેઠા છે.

(૩)

(લાડવા ખાધા પછી)

પટેલ—કાં, મારાજ; ભોજન ક્યાં કે ?

ટીડો—હા પટેલ.

પટેલ—મારાજ, તમારું જોશ તો ભારે લાગે છે, બરાબર રામા પટેલની વાડી-એથી બળદ હાથ આવ્યા !

ટીડા—વિદ્યા તો એવી છે. એ તો જ્ઞેશવિદ્યા કહેવાય પટેલ.

પટેલ—ત્યારે મા'રાજ! એક જ્ઞેશ જીવોને આજે પટલાણીએ કેટલા રોટલા ઘડ્યા છે ?

ટીડા—એમાં તે શું પૂછ્યું ? ટીપણું કાઢવું નહિ પડે; મીન, વરખ ને કન્યા. હ્યો આવી ગ્યું. કહો જોઈએ તેર રોટલા ક્યાંતા કે ?

પોલ—જોય તારીની, આ તો જળકે જ્ઞેશ.

ટીડા—(રોક્ષી) ત્યારે એમ છે. ગરૂ કાંઈ કાચો નો'તો ધાર્યો.

(૪)

રાજા—જેશી મહારાજ, પધારો.

આ જેશીને આસન આપો.

ટીડા—મહારાજની જે થાઓ.

રાજા—કેમ જેશી મહારાજ; તમે તો મોટા વિદ્વાન છો.

ટીડા—વિદ્વાન તો શું પણ.

રાજા—ના, એમ કેમ બોલો છો ? તમારે જ્ઞેશ તો અદ્ધર છે, જીઓ ત્યારે આપણે એક જ્ઞેશ જોરાવડું છે.

ટીડા—(અંબાય છે, ને ડોકું ધુણાવે છે)

રાજા—જીઓ, રાણીને હાર જોવાણો છે, ક્યાં છે ને કોણ લઈ ગયું છે તે બરાબર જોઈ આપો : જો જો ચૂક્યા તો ઘાણીએ ઘાલીને તેલ કાઢીશ.

ટીડા—પણ....

રાજા—તમને પૂરેપૂરા રાજી કરશું સમજ્યા મા'રાજ. કોણ છે ? મા'રાજને સીધા પાણીની ગોઠવણ કરી આપો; ને જોલ્યો આપણે એક દાંડીયો મહેલ છે ત્યાં ઉતારો કરો.

(૫)

(રાતનો વખત)

ટીડા—આ તો ભૂંડી થઈ. જ્ઞેશ જોવા બેઠા ત્યાં તે; સપડાયા; આ નિંદરડીએ આવતી નથી. ક્યારનો ભજન ઠરકુંઠું : પણ આવે ત્યારે ના ? એ નિંદરડી આવ્ય, એ નિંદરડી. હે ભગવાન ! કાલ આવી ગયું આ ભોગ ક્યાંથી લાગ્યા ? એ નિંદરડી આવ્યા એ નિંદરડી આવ્ય.

નિંદરડી—મા'રાજ એક ગનો માફ કરો : આ હ્યો રાણીને હાર, માફ નામ ન લેશો. તમારું જ્ઞેશ છે કાંઈ : કોઈને બજાર નહોતી કે નિંદરડીએ હાર લીધો છે.

ટીડો—જો, નિંદરડી; આ હાર રાણીના ખાટલા નીચે મૂકી આવ્ય: પછી તું તારે સૂઈ જા. જા તારે નામ નહિં લઉં. જોજે કોઈ જાગે નહિ.

[નિંદરડી જાય છે]

ટીડો—હાથ, હે લગવાન, તારી કાંઈ કૃપા છે !

રાજા—કેમ જોડી મારાજ, જોશમાં શું આવે છે ?

ટીડો—સનમુખો કૃદંતરય;

વૃશ્ચિક, ધન ને મીન ઉભા,

કુલ કરણ ને રાવણે બેઠા.

રાજાજી હાર તો રાણીજીના પલંગ નીચે પડ્યો છે. ક્યાંઈ જોવાણો ય નથી. ને કોઈએ ચોર્યો ય નથી.

રાજા—હજુરી, જાઓ જોઈએ, પલંગ નીચે હાર છે કે નહિ ?

[હજુરી જાય છે, પાછો આવે છે]

હજુરી—જી મહારાજ: હાર તો ત્યાં જ પડ્યો'તો.

રાજા—ખરા ટીડાજેશી ! ખરા આવજથી તમે અમારા રાજ જોશી. દયો આ સરપાવ દયો.

ટીડો—મહારાજની જે થાઓ.

(૭)

રાજા—કેમ જોશીજી, મારા હાથમાં શું છે ?

[ટીડો વિચારમાં પડે છે]

પ્રધાન—જોશી, જો જો ! ભૂંડ્યા તો આગરૂ લાવી છે.

રાજા—આગરૂ શેની, ભૂંડે તો જીવ જાયના ? વર્ષોમન મરૂતનું ખાય છે ?

[ટીડો વિચારમાં પડે છે]

“ ટપટપ કરતાં તેર જ ગણ્યા .

વાટે જતાં ધોરી મળ્યા

નિંદરડીએ આપ્યો હાર

કાં રાજા ટીડાને માર ? ”

રાજા—એલા આતો જાણે છે ! જોશી કોને મારવાનું કીધું ?

ટીડો—કોને કેમ આ ટીડાને, બિગારા ગરીબને માર્યે શું હોરત મારી ? મારા ને કોઈ મીરને.

રાજા—જોશી મારાજ: યાજ્ઞાચ છે: તમારૂં જોશ તો: ઓહો ! મારા હાથમાં ટીડડું હતું. તમે જાણી ગયા ?

ટીડો—જાણીએ જ ના ? જોશ કાંઈ જેવા તેવા લાગ્યા છીએ.

મારી આંત્ર

ખાની ખાને અમે આંત્ર કહીએ, એ બહુ હેતાળ, એવાં તો દેખળ કે બેસ. ગિથારાને અમે બહુ પજવીએ તોયે એમને ગ્રેમ એવો ન એવો.

મારી આંત્ર કામ ચીંધે તે કરી આપવાનું મને ગમતું તો ખરૂં પણ કોઈ કોઈ વાર ના પાડીને એમને ખીજવવાનું પણ મન થતું. આંત્ર મારા ઉપર ખૂબ ખીજાય ને ખીજાય એટલે મને મારવા આવે. હું તો દોડતી જાઉં ને હસતી જાઉં એટલે આજે ખુબ ખુબ ખીજાય ને આખરે હસી પડે.

કોઈ વાર તો આંત્રના હાથ પણ પકડી લઉં. આંત્ર કહે, “હુર્ગે, હુર્ગે હી પહા તુઝી લેક કશી કરતે.” હુર્ગે, (હુર્ગે આજે તારી ઘોડી કેમ કરે છે ?)

હુર્ગો મારી ખાનું નામ, આંત્રની સાથે રમત થાય તે ખાની સાથે ન થાય. જો આસપાસ હોય તો ઝટઝટ કાઢ્યા થઈને બેસી જવું પડતું. પણ જો પાસે ન હોય તો તો આંત્ર કહે તે પહેલાં હું જ કહેવા લાઉં “હુર્ગે, હુર્ગે, હી પણ તુઝી લેક કશી કરતે.”

આંત્ર તો હસી પડે. મારા ઉપર કાંઈ સાથે સાથે ખીજતાં, નહતાં, ને હું પણ જાણતી કે સાચા ખીજણા નથી એટલે અમારી ગમ્મત ચાલતી.

આંત્ર પાસે ખાવાની ખુબ મઝા પડતી, એ રસોઈ કરતાં હોય ત્યારે એ ચીંધે તેમની આસપાસ રહીને કામ કરવું. પરી દાળમાં ગોળ નાખે ત્યારે અમને એકાદ દડખું મળેજ. શાકમાં ટોપરૂં નાખે ત્યારે ટોપરાનું બંટકું પણ ખરૂં જ. ચટણી માટે તલ શેક્યા હોય ત્યારે તેમાંથીએ થોડા આખવાની મઝા આવતી.

આંત્ર અગીયારશ કરે ત્યારે ફરાગમાં અમારો ભાગ ખરો. શેકેલાં શકરીયાં કાઢે ને કહે, “ચાલો, જોને અગીયારશ ચાખવી હોય તે.” કોઈ વખત ઠેણું મળે, કોઈ વખત ખજૂર મળે, તો કોઈવાર રાજગરની ખીર મળે, રીત સર પોતાના ભાગનું એક એક ઠેણું ખાણું તે કરતાં આંત્રની અગીયારશના કેળામાંથી બટકું બટકું ખાણું બહુ મીઠું લાગતું.

અગીયારશ પછી ચાર પાંચ દિવસેજ અમે પૂછવા લાગતાં કે “આંત્ર, હવે અગીયારશને કેટલીવાર છે ?”

આંત્ર રાત્રે જગતાં નહિ પણ યાત્રીપીઠ, ધાણીનો લોટ વગેરે જરા કંઈક ખાતાં. ત્યારે પણ અમારો ભાગ તો હોય જ.

કોણ જાણે કેમ આજના ખાણામાંથી ભાગ મળે તે બહુજ મીઠા લાગતો.

અમારી આજને અમે ચોખા વીણી આપતાં. દાળ, ઘઉં ને તલ પણ વીણી આપતાં. ઘઉંનો લોટ ચાળવાનું તો મને બહુ ગમતું. આંકમાંથી લોટ નીચે પડતો તે જોયા જ કરૂં. જમવાનો ઓરડો વાળવાનું આજ કહેતાં તે બહુ ન ગમે. બેઠાં બેઠાં વાળું તો આજ કહે મારા જેવી સાઠ વરસની ડાશી થઇ ગઈ હો કે ? વાંકી વળીને વાળ. ને વાંકા વળીને વાળું તો કેડ એવી તો હુખવા આવે.

પણ આજના હેરાફેરા ને ધકકા ધુકકી ને બીજા નાનાં નાનાં કામો કરવાનું તો બહુ ગમતું કેમકે આજ બહુજ ગમતાં.

કોઇ દિ એમની ણીક ન લાગે. મારી બા- વડે તોયે આજ અમને અંભાણી લેતાં, એટલે એમનું કામ કેમ ન ગમે ?

મસ્તીમાં ને મસ્તીમાં મેં મારી માજની પાંસળી ભાંગી નાંખી હતી. તે સાંભરે છે ત્યારે બહુ દુઃખ થાય છે.

આજ આજે કોથળા ઉપર સુતાં ને કહેતાં “ તારે, જરા પાય દેગ ” તારા, જરા પગ દે (એટલે પગથી કેડ દબાવ) કઇ જગાએ કેટલો ભાર દેવો એની બળર નહિ એટલે ભેર ભેરથી હું એની કડ ઉપર ને પગ ઉપર નાચું. કોઈવાર રમતમાં કુદકા મારું. હું નાની હતી એટલે કડ ઉપર તો ભાર સહન થતો. પણ એક દિવસ તો વાંસા ઉપર પણ ભેરથી પગ મુક્યો. બિચારાં ઘરડાં હાડકાં, પાંસળીનું હાડકું ભાંગી ગયું. સાવ ભાંગ્યું કે ખાલી હુખ્યું એની મને બરાબર બળર નથી, પણ ઠૂં એવો અવાજ તો થયો ને આજને પીડા પણ પુણ થઈ. એમાંથી તો એ સાજાં થયાં; પણ અમારા ગામમાં પહેલ પહેલો પ્લેગ આવ્યો ને આજને ને મારા બે ભાઈઓને પ્લેગ થયો તેમાં ભાઈઓ સાજાં થયા; પણ આજ દેવ થયાં; ગુજરી ગયાં— મરી ગયાં.

આજ મને ઘણીવાર સાંભરે છે.

માટી

દિવસો સૂધી એમનેએમ પડી હતી. ઉનાળે તપતી, ચોમાસે ભીંજતી ને શિયાળે સૂકાતી.

સવારે એનો એ સૂરજ ઉગે. રાતે એના એ તારા દેખાય. એના એ બપોર ને એની એ રાત.

ઉપર થઇને ચાલ્યાં જાય: માણસોને તુણસો, ઢોર ને ઢાંખર, ઘોડા ને ગધેડાં, ગાડાં ને ગડેરાં, જેને જુલું હોય તે ચાલ્યું જાય.

દિવસો સૂધી એમનેએમ પડી રહી: નિરાંતે પડી હતી. લાંબું ઉડાડતી હતી. તકડે તપતી હતી.

ટક ટક, ખચ ખચ, ખટાંગ ખટાંગ અરે ! આ પડખામાં શું લાગે છે ? અરે આ હલાવે છે કોણ ? અરે આ નાંખા પાડે છે કોણ ?

ચોરણ પહેર્યો હતો. ઢાંચણ સૂધી ચડાવ્યો હતો. હાથમાં કોદાળી હતી. ધડધડ ખેલતો હતો.

અરે ! આતો ચોડા ભગત ! રાજ અંદીથી ગધેડાં લઇને નીકળે છે ઇ, પણ ભગતે તો ભારે કરી. ઘડીકમાં તો મને જોડીએ નાખીને મારો મોટો એવો ઢગલો કર્યો. મને થયું આતો કંઈક ઘઇ ગયું ! હમણા સૂતી હતી ને હમણા બેઠી થઇ !

પછી તો હું છાલકામાં ને છાલકું ગધેડા પર. ગધેડું ટાકું હલાવતું જાય ને મારું છાલકું ટાલતું જાય: મને તો

મજા પડી. ખોદાતી વખતે કોદાળી ને ખાઇ પણ ગધેડા પર સ્વારી તો મળી કોઈ દિ આલું લાગેલું-દિઠેલું નહિ:

આપણે તો ઘેર આવ્યા. ચોંકા ભગ તને ઘેર: મનમાં એમકે આપણે ગધે: ચડીને આવ્યાં છીએ તે આપણને કેટલાંયે માંન પાંન મળેશે. કેવાયે ચોર: ઉતારા મળેશે. દેવી દેવી આકરી થશે

પણ મને તો ભીંજકા હેઠે ઉતારી મોટા ફળીયા વચ્ચે વચ્ચે:

ત્યાંતો રાત પડી. અંધારું થયું. સૂં સૂં ગયાં. મને શે ઉંઘ આવે ! હું કાલનો વિચાર કરતી હતી: શું કામ આણી હશે ? મારું હવે શું કરશે ?

રાત કેમે કરી જાય માંડ જરા આંખ મળે કે ગધેડાં ઘેંકુક ઘેંકુક કરીને કરીને જગાડે. પાસેજ મોટો બધો ઉકરો હતો. ગધા વરખોળતા હતા.

આખરે સવાર પડ્યું. કાકા ઉઠ્યા ને છોડીને બાકરી, 'એતી એ રૂપલી, એ તારી માને કે' ઝટ ટીપણી લઇને બપોલ સોરા અને ટીપી નાખે, કાલ નળીએ ઉતારવા છે."

રૂપલી કહે 'હો બાપુ.'

રૂપલી દશ વરસની દીકરી. માથે બાથલો, કેઠે ઘાઘરી ને ઉપર ચોડીયું:

મા દીકરી ઘરમાંથી આવ્યાં ને લાગ્યાં મને તો ટીપવા ધડુધ ધડુધ પોકાવવા માંડ્યા.

અરે ! આતે કાંઈ રીત ? પૂછ્યા
કારવ્યા વિના આ શું ? મફતના ઘોઠા
શું કામ મારવા ?

ચોંડાભાઈ કહે 'એલાં પારાખર
ટીપજો. એક ઢેકું' ય ન રહે.

ટીપ્યાની તે શી વાત કરે.. ઢેકેઢેકાં
ભાંગી નાખ્યા. મને તો ટીપી ટીપી ને
લોટ કરી નાખી, વાંસો કાંઈ હળવો થયો.

મનમાં થયું, 'હીક છે ! જે થાય તે
ખરી. આમાં જોલ્યે ચાલ્યે કાંઈ વળે
એમ નથી.'

વળી ચોંડા કાકા આવ્યા ને કહે,
'યો આ ચારણો, ચાળી નાખો જોઈએ.
ગારીયું આજને આજ નાખવું છે.'

અમે તો મંડયાં ચળાવા. પણ ભાઈ,
ટીપાવા કરતાં ચળાવું સો થેકે સાફ.
એમાં તો હોંચકવાનું આવે. આમ જવાય
ને આમ જવાય. મોટા કાંકરા પડયા રહે
ને જીણી ધૂળ નીચે પડે.

મોટો ઢગલો થઈ ગયો.

રૂપલી ને તેજબાઈ. મા દિકરી.
મંડયા પાણી વેંવા. કાકે કયો વચમાં
ખાડો ને મહીં ઠલવું પાણી. આ ભાઈ,
થયો અમારો તો ગારો. પછી તો ભાઈ
શું શુંદાણા, શું શુંદાણા, કે વાત કરે. મા.
ચોરણી ચડાવેલા ચોંડાકાકાં, ને કાછડો
વાળેલાં કાકી. એઈ ઉતરી પડયાં. શુંદમ્
શુંદા. હસવું ને હાણ. એક તો વાંસામાં
વગ લાગે ને ધીજી કોર થાય પચાક
પચાક, કચાક, કચાક. રૂપલી પીંડા કરતી
જાય ને ગારીયામાં નાખતી જાય. પણ
શું મગસો ગારો થયો. એક કાંકરી ન

મળે. કાલ તો. બૂખડાં ઢેકાં હતાં ને
આજ તો લીસો મગસો ગારો થયો.
રૂપ આધું બદલાઈ ગયું.

છાતી સમો માટીનો ડુંગરો; પાણી
વાળા હાથ કરીને ચોંડાકાકાં ચારે કોર
ઠેરવ્યા. મને થયું હાસ, યોદાણા ટીપાણા
ને શુંદાણા; પણ સુંવાળા તો થયા !

વિચાર ચાલવા લાગ્યા કે હવે શું
થશે ? આપણને ખંખર નહિ કે પછીથી
એવું એવું થશે. તો તો જરાએ સુંઝાવ
નહિ. આગળનો જરાએ વિચાર ન કરત.

ખંખાર થયા. ચોંડાકાકાં કહે "એલી
સાંભળ્યું કે આ, આજ ઠામ ઉતારવા
છ. પણ સાકડો છે ત્યાં પીંડા લાવો."

મને થયું, આ સાંકડો તે વળી શું
હશે ? આવું આવું તો બે દિમાં કેટલું
યે નવું નવું જણ્યું. ત્યાં ગામ બહાર
પડયાં હતાં ત્યાં કોને ખબર હતી કે
આને ગધેડું કહેવાય ને આ લીંબડો
કહેવાય ને આને ઉકરડો કહેવાય ને
આનું નામ ચોંડા કાકા ને આનું
નામ સાકડો.

ઠકાઈ 'બીજા શરદો તો ભૂલાઈ જશે
પંજુ પડખામાં ઘા મારનાર કોઠળી ને
સહેલ કરાવનાર છાલકુને વાંસો હળવો
કરનાર ઘોકોં જોનાં નામ કાંઈ ચોડાં જ
બૂલાશે. ને આ ચોડાંકાકો ને આ ચોંડી-
કાકી ને આ જોની રૂપલી એતો જીવે
જડયાં રહેશે.

હું તો વિચાર કરું છું ત્યાં તો
મને ઉપાડીને ચાકડે ચડાવી. ચાકડો
તો મગસો ચકર ચકર ફરવા. એવો

ફરે એવો ફરે કે મને તે થયું કે આતે
અમે ફરીએ છીએ કે આ દુનિયા ફરે
છે. મને તો થયું કે આ ઘડીએ ઉલટી
થશે ને છઠ્ઠીનું ધાવણ નીકળી જશે.
ભોગ લાગ્યા કે માટી થયા ! મનમાં
ઘણી રાડો પાડી કે એ ભાઈસાજ ઉતારો
પણ ત્યાં કેણુ સાંભળે ?

ઝડક પાણી છાંટયું ને ચોંટાકાકાએ
હાથ દીધો. એલા આ તો કાંઈક નવું
થયું ! ભૂંગળા જેવું ! કાકી કદે નળીયાં
ડીક થાહે. ' મને થયું આં હું ચાલિયો. આગ
હું તે નળીયું : થવા ઘો જે થાય.

કાકા તો માંડ્યા ઉતરવા.
ઉપર નળીયાં. અમારી તો નળીયા
ગઈ, બાણે નળીયા પલટણ થઈ

રૂપલી આવને કહે
કુલડીએ ઉતારી ઘોને. ' જાણુ એ
હો. ' કાકાએ આમ કાકીમાં સોતે
આમ કરતાં ને હાં ફરવીને અમને
કુલડી થઈ. આ આવને મળની
કાકીયું ઉતર્યું ! યું તો રૂપાણું

પછી તો
વવા લાગો. થવાની મલ આ-
લોમાં પડી ને થયું એમ નેમ
કેડીયું, ને નો નળીયું, ને
એવું કયાંથી, ને તાવડી ને એવું
અમે તત !

ત્રીજે દિ ઉકે સુકાવા લાગ્યાં. જીજે
નીલાડો : આળ્યા ને ખંડકયો મોટો
ને ચારે તો પૂરાણાં. વચમાં અમે
મ રાડા ને ખંડ ને કુચો.

એકું પડું આ વળી શું થાવ
ભાઈ પછે તો કાગડાની વાત સં-
ભા કુવામાં તરતાં શીખીએ છીએ,
માં તરતાં શીખીએ છીએ. "

પડી. નીલાડો સજગ્યો. ઓળ
દળી દળી તે હાંકણીમાં ઉઘ-
ળાળા નાખવા હતા તો ઘડવા-

નાજ હું કામ ? ભાઈ તાપ લગ્યા.
એવા તપ્યા એવા તપ્યા
માં. વપતા ગયાં ને વાત કરો
ગયાં. લાલ ચોખ્ખા તો નેવા થતાં.
તો શું અંત થઈ ગયાં. પણ હવે
થઈ રહ્યાં. તપી. તપીને રીઠાં
હતાં.

જેમ જેમ પડે વિપતડી, તેમ તેમ
શરીર. " પછી તો નીલાડો ટાઢો
આગ ઓલાંધ : ગઈ. એ પાંચ
દનેયાં ગયાં. એક દિ સવાર પડી : ને
ખડખડાટ સંભળાણો. કેણુ વરખોળતું
હશે ? વખતે ખંડાર કાઢવાં હોય તો.
ત્યાં તો કાકા કાકી ને રૂપલીનો અવાજ
આળ્યો. એ હળવે હળવે કાઢજે, કયાંક
ફૂટી બાથ નહિ ' એ નળીયાં પછે મૂકજો.
હાશ ! ખંડાર તો નીકળાણું. હવે
વળી બને તે ખંડ.

ઉકરડામાંથી ખંડાર નીકળ્યા. સાવ
ખંડલાઈ ગયાં હતાં. પહેલાં તો બોદાં હતાં.
પણ પછી તો પાકયાં. કાચાનાં પાકાં
થયાં. અમે તો ટર્ણીંગ ટર્ણીંગ બોલતાં હતાં.
કેઈ કહી ન શકે કે પહેલાં અમે
કેણુ હતાં મારી સગી મા આવીને જુવે
તોય અમને ઓળખે નહિ !

પહેલાં તો માટી હતી. પણ પછી
તો હું તાવંડી થઈ, પાટલી થઈ, હાંકણી
થઈ. હું તો કેટલાંયે રૂપે થઈ : હું તો
એની એ પણ કેટલાં બધાં મારાં રૂપો !
ને ઘાટે ઘાટે નવું રૂપ : નવું નામ : પણ
અંતે તો હું એની એ.

ચોંટાકાકા બાજનમાં કંઈક એવું-
બોલે છે તો !

' ઘાટ ઘડીશ પછી નામ રૂપ બદલાવાં '
અંતે તો હેમનું હેમ હોયે
ગિલુભાઈ

વસંત બેઠી, આંખે મોર આવ્યો,
આંખાવાડીયું મધમધી રહ્યું. આંખે,
આંખે, ડાળે ડાળે દાંયલ ફણ રહી.

વસંત બેઠી, મોર ટાક્યો, ચકલી
ચકચકી, દેવચકલી બોલી. આડે આડે,
ડાળે ડાળે પક્ષી ગાન થઈ રહ્યું.

વસંત બેઠી, ટાઢ ઉડી, ગુલાબી
ઠંડી આવી. આકળ ગયું: ખુશનુમા વાં
વાયા, ઉપાના રંગ બદલાયા. કામળ
મધુર સુરજ ઉગ્યો. આડે આડે, ડાળે
ડાળે, પીળો તડકો પડવા લાગ્યો.

વસંત બેઠી, આડે નવાં પાન આવ્યાં.
પક્ષીકંઠે ગાન આવ્યાં.
કુસુમકળીઓ ઉઘડી ગઈ.
આંખે મોર અને લીમડે કાર આવ્યા.
વસંત બેઠી, વસંત બેઠી, વસંત બેઠી.

રશિયાનો મહાન તત્ત્વજ્ઞાની કાઉન્ટ
ટોલસ્ટોય એક વખત ફરવા જતો હતો.
રસ્તામાં તેને એક ભીખારી મળ્યો.
ભીખારીએ તેની પાસે ખાવાનું લેવા
પૈસા માંગ્યાં. ટોલસ્ટોયે તરતજ પોતે
ગજવામાં હાથ નાંખ્યો. પણ એને તે
ખાલી જણાયું. પ્યારે તેણે ઘણીજ તપ્પ-
તાથી ભીખારી તરફ જોઈ કહ્યું “ભાઈ,
હું દિલગીર છું. મહારી પાસે ત્હને આ-
પવાને અત્યારે કંઈ નથી.”

પેલા ભીખારીએ જવાબ આપ્યો
“જો માંયાળુ સાહેબ, તમારી પાસે
કંઈ આપવાનું નથી એમ ન કહો. તમે
મને ઘણું આપ્યું છે તમે મને. ‘ભાઈ’
શબ્દ કહો એ જ મારે ઘણું છે.”

આપણે ઘણી વખત ભીખારીને
પૈસા આપવાને કદાચ અશક્ત હોઈએ
તો પણ આપણે નમ્ર અને સમદુઃખી
શબ્દો તેની સાથે બોલી શકીએ છીએ
કે જે એક ગરીબના આત્માને દુઃખમાં
સહાનુભૂતિ આપે છે.

અંબો ઉપડ્યો

ટણિંગ ટણિંગ ટણિંગ: અંબારા કાન ચમક્યા. ટોકરો ક્યાં વાગ્યો ? આમ જોયું તો સામે જ અંબાખાનું અરે ! આતો અંબાખાનાં માં વાગે છે. આગ થયાના ખબર આપતો હશે. સાચેજ એમ હતું. ટણિંગ ટણિંગ ટોકરો વાગ્યો ને ચારે કારથી અંબાવાળાં દોડ્યા. એક જણ અંબાપર. એક જણે હાથે ફેરવ્યો. મોટર અંબો ઘણું ઘણ્યો. બીજાએ ચાંપ દાખ્યો ને બતી થઈ. કોઈ ટોપો પહેરવા લાગ્યું. કોઈએ કોટ ચડાવ્યો. કોઈ તો એમને એમ કોટ ટોપો હાથમાં લઈ અંબા ઉપર ચડી બેઠા. ધડકમાં ? ના રે ! એક મિનિટમાં ? નારે, અરધા સેકન્ડમાં અંબો ધરધર કરતો અંબાખાનામાંથી નીકળી ચાલતો થયો. અમે તો જોઈ જ રહ્યા. શી આ લોકની, ખુશી. ક્યાંઈ આગ થાય તો અંબાખાનામાં ટેલીફોન આવે. અંબરે આંખ્યા એટલેજ વાર ! ટણિંગ ટણિંગ ટણિંગ ! ને બધા તૈયાર ખડંગ, ખડંગ, ને અંબો જોતજોતાંમાં ક્યાંનો કોઈ ! મુંબાઈમાં અંબાખાનાની ભારે ગોઠવણ !

પક્ષીની દુનિયા

પહેલાં તો હું એક નાનકડાં ઘરમાં રહેતું હતું. મારે ત્યાં કોઈ દુખનો દરિયો કહોળવાનો ન હતો. મારે તો ત્યાં બહુ સુખ હતું. દુનિયા તો મને ભુરી ભુરી લાગતી. ઘણી મજાની દુનિયા. ગોળ દુનિયા.

પક્ષી તો હું એક નાનકડાં માળામાં રહેવા લાગ્યું. સુંદર મજાનો માળો. ધાસનો માળો, પણ અંદર તો મુવાળું મુવાળું ફુંકાળું ફુંકાળું. હું તો ત્યાં મુખેથી રહેતું. મારી મા મારી બહુ ફામાળ સેતી. મને જોઈને એ ખૂબ રાજ રાજ થઈ જાય ! દાણા લાગીને એ તો મારી ચાચમાં ધામે. મને તો એ ખાવાની ખૂબ મજા પડે. મને લાગતું કે આ બધી દુનિયા ધાસની જ બનેલી હશે ! હું તો જ્યાં ને ત્યાં, જ્યારે ને ત્યારે મારી મને જ દેખું. બીજા કોઈને દેખું જ નહિ. મારી મા એજ માફ સપળું.

થોડા દિવસ થયા ને મને કંઈક ભાન આવ્યું. મને તો મજાનાં પીઝાં આવ્યાં. હું તો ચીં ચીં બોલવા લાગ્યું. મારે તો એ પાંખોય આવી ને હું તો તેને ફડકાવતો લાગ્યું. હું તો એક દિવસ ઉડ્યું માળાની બહાર.

હવે મને કોઈ નવું નવું સમજાયું. મને તો કોઈ એર મજા પડવા લાગી. નહિ, નહિ, બંધ્ય ખોટું. દુનિયા તો ભુરી નહિ ને ધાસની નહિ. આ દુનિયાને તો પાંદડાંની જ બનેલી લાગે છે !

વળી થોડાક દિવસ થયા. હું તો એક પાંદડેથી બીજે પાંદડે, એક ડાળાએથી બીજા ડાળાએ ને એક ઝોડેથી બીજે ઝોડે, એમ ઉડવા લાગ્યું. ફડ ફડ ફડ ફડ.

હું તો હવે થોડી ચલ ચલું. નિર્મળ અરામાં ચાંચ બોળું ને થોડુંક પાણી પીઉં. મારા જેવું જ એક બીજું પક્ષીય અરાના તળતું પાણી પીએ. હું એને પકડવા ધણુંય ફડકું. પણ એ કાંઈ જેવું તેવું નહિ, એ તો દોડ્યા જ કરે. મારી ભાઈબંધી કરવા ઉડું જ ન રહે !

અરાનું પાણી જોડે ને મારાં મનમાં કોઈ કોઈ થાય. આ આટલું બધું પાણી ક્યાંથી આવતું હશે ને ક્યાં જતું હશે ? હું તો યાદીને એક ધડાદાર વૃક્ષની ડાળખીએ બેસું. રૂંડો મજાનો. મીઠો પવન વાય ને ડાળખી હાથે. સાચે હું ય હાથું. હું તો હોંચકે હોંચતું જાડ ને સ્વેદથી બીનડાં ગાતું જાડ.

પક્ષી તો મેં થોડું મુંઝવિસળ આકાશ જોયું. મારી તો નજરે ય ન પડેલો. નજર પડેલો ત્યારે જ્યારે પૂરું જોડ ને ? મને તો હવે દુનિયા શાની બનેલી છે તે બિનકુલ સમજાયું જ નહિ. તમે કહેશો ?

ઉમિયાગંકર છપ્પલાલ ઠાકર

લીમડે લીમોડી લચી પડી.

લીમડે લીમોળી લચી પડી

કાંગડાઓ કા કા કરતા આવ્યા ને લીમડે બેઠાં સાંજ સુધી લીમોળીઓ ખાધી ને ઉડી ગયા.

લીમડે લીમોળીઓ લચી પડી. છોકરાઓ ટાળે વળીને આવ્યા અને ધરાઈ ધરાઈને લીમોળીઓ ખાધી. સંધ્યા ટીણું છોકરાઓ ઘેર ગયાં.

“ચણાં ખૂટ્યાં, ચણાં ખૂટ્યાં.”

ચણાં ખૂટ્યાં; ચણાં ખૂટ્યાં.

તમારે ત્યાં ચણા મળશે ?

ભાઈ, તમારે ત્યાં ચણા મળશે ?

અરે પણ લખમીદાસભાઈ, આં શું છે ? ગાંડા થઈ ગયા છે ? ચણા ચણાં કરતાં કેમ ફેરે છે ?

ચણા આપ, નહિ તો ભાગ અહીંથી. બોલીશ નહિ મોંડી સાંચે.

અંધ્યા કાંઈ સાંભળે છે ? નહિ ? દોડો દોડો; ચણાં લેવા દોડો.

નંઓ મુખમ નંઓ, સુરત નંઓ, ભૂચં નંઓ, વડોદરા નંઓ, લંકા નંઓ, કાશી નંઓ. પાતાળમાં નંઓ પણ ચણા લઈ આવે.

ખબરદાર, કાઈ પાછા આવ્યા છે તો !

અરે દરબાર સાહેબ, આમે મધરાતે ક્યાં ચાલ્યા ?

ચણા લેવા ભાઈ, ચણા ખૂટ્યા છે.

જેઠાલાલભાઈ, કેમ રેટેશન ઉપર આંદો મોંડે છે ?

એ ચણા લેવા જવું છે.

નરહરિભાઈ, કેમ પંચારીમથિની ઝૂંબડીને જંગી ગયાં.

ચણાની ગુણા આવી ? હે. અરે આ તો મને સપનું આવ્યું.

પંડ્યાભાઈ, પંડ્યાભાઈ, અમારે પુણીઓ જોઈએ છે, આપોને.

અરે ખાંખા જાને અત્યારે, પહેલાં ચણાનું કરવા-દે, પછી પુણીની વાત.

ચણા ખૂટ્યાં, ભાઈ ચણા ખૂટ્યાં, રેલ આંધીને ચણાં ખૂટી ગયાં !

ખેડુતનાં છોકરાં ઓળો કરવા પોપટા ક્યાંથી કાઢશે ? અને શહેરના નિશાળીઆ શુક્રવારે ચણા વગર શું ખાશે ?

લુગતે રામ દેવ

બુટ સ્ત્રીપરનો સંવાદ

ધડીયાળનો ટકોરો પડ્યો જ છે. રામદાસભાઈને છે કાંઈ ? આ સવારે ઉઠશે. આ પાંછી પી ને ઝડપ પગમાં ચડાવશે; ને ધબધબ કરતા ચાલશે. રસ્તે કાંટો હશે તોય શું ? ને કંચરો હશે તોય શું ?

સ્ત્રીપરે કહ્યું, ભાઈ એ. તો જોડા થયા ત્યારથી, સખના સેડકાં ભરવા નથી થયા. આ બોલી ચંપલી (ધીરે ધીરે બોલવાં દે; વખતે જગતી હશે તો સાંભળશે) ણસ મને તો, પગમાં ચડાવીને એરો તો કંટાળો આંચે છે કે ણસ. નોકર ઉપર ચીડાય તો પાટુ મારે મને ને નોકરને લાગે. કાંઈક ઠેળે આવે તો ધડ કરતું મારે. નાકે ચડાવીને ઉડાડે. નીચે શું કચરાય છે ને કૈને હુએ થાય છે એની તો પંરવાજ નથી. કીડી મોકોડા બધું મારે કચરવું. કોણ બાણે કેટલાંએ પાંપ કયાં હશે કે આ ચંપલીના પગમાં પડી, નાનાં છોકરીને મારવું હોય તો હાથને બદલે સ્ત્રીપર વાંપરે. એકવાર હોય વાપરી જીવે તો ખખર પડે ને સામે સ્ત્રીપરને કેટલું દુઃખ થાય છે.

ચંપલે કંટાળીને, કહ્યું કે, લેઈશાખ, ઉંઘવા ઘો ને લક્ષમણના પગમાં અથડાયો છું. માંડ એ કલાક આરામ મળે તો પાછો ચાર વાગે ઉઠીને લક્ષમણ મીલમાં જશે. એટલે મારે તો ઈ મીલનો કચરો ને ઘોંઘાટ વીશ કલાક સુધી લખ્યો જ છે.

પ્રુણામાં પડેલા ફાટલા કાના ભાલાના દેશી જોડાએ કહ્યું, ખાપુ, જેવું નસીબમાં માંડયું હોય એવું લોગવવું રૂપાળા મખમલ ઉપર ચાલવું હતું ને કખાટમાં રહેવું હતું તો રાજની રાણીના ચંપલ થવું હતું ને.

ખાલુમાં પડેલ શેઠાણીની મોજડીએ જરા મલકાતાં કહ્યું. આપણે આજ કાલ ઠીક છે. શેઠાણી ચાલવાના આજસુ એટલે મારે તો વસ્તી ઉપર થોડું જ ઘસાવું પડે છે, ઘરમાં ચાલે તો ચેતરંજ ઉપર. પગથીઓ ઉપરથી કાં તો મોટરમાં ને કાંતો ગાડીમાં, છે મારાં તળીયાં જરાયે ધંધોયલાં ?

રખરની નાની એવી છુટની જોડીએ હસીને કહ્યું, પશું અમારું મુખ તો તમારાથીએ ચડે. હું તો નાનાભાઈની જોડી છું. નાનાભાઈ થોડાક ચાલે છે ? મોકરો ચાકરો તેડનારા એટલે આપણેય લેગાં તેડવાના. ખાકી ભાઈની સાથે ખાખા ગાડીમાં ફરવા જવાનું. ભાઈને હેઠે ચાલવાનું મન થાય ને બીમે ચાલવા દે તો તળીયું જરાકે ખગડે. પણ શેઠના દીકરાથી કેમ ચલાય ? હું તો ભારે નશીબદાર છું.

ત્રણના ટકોરા થયા.

વાતો કરતાં આ ઉઘી ગયા.

ગિજ્જુભાઈ

પાંચા પટેલના વાઢમાં

પાંચા પટેલ અમને એકવાર એમને વાઢે શેરડીનો રસ પીવા લઈ ગયા.

જેતરમાં જઈ ઉભા રહ્યા ત્યાં બસ શેરડી જ શેરડી.

એક બાબુ શેરડીના ઢગલા પડયા હતા ને બીજા બાબુ લાકડાનું કોણું ફરતું હતું. એ બાબુ તેને ફેરવતા હતા. જેમ જેમ શેરડી મૂકાતી જતી હતી તેમ તેમ તેમાંથી રસ પીલાઈ એક બાબુ જતો હતો ને બીજા બાબુ કુચા પડતા હતા.

પટેલ કહેતા હતા કે હવે લોહાનું કોણું લાવવું છે, અને એતો એજીનથી ચલવશું એટલે ઘણી અડપથી શેરડી પીલાઈ જશે !

અમને પટેલે રસ પાચો. રસ ગળ્યો ગળ્યો લાગતો હતો. અમે તો ધરાઈ ધરાઈને પીધો.

પછી પટેલે અમને બાબુમાં ઉકળતા તાવડા ખંતાવ્યા. તેમાં ગોળના રસ ઉકળતો હતો.

અમે પૂછ્યું, પટેલ આ રસને શા માટે ઉકાળો છો ?

પટેલે સમજાવ્યું, આ રસનો ગોળ થશે. રસ ઉકળે છે. ત્યારે કચરો ઉપર આવે છે જે કાઢી નાખીએ છીએ. અને રસ ઉભરાઈને નીચે ન પડે માટે તેને હલાવવામાં આવે છે. રસ અઢી ત્રણ કલાક ઉકળશે એટલે ગોળ થશે. ને પછી તેજ બીજા પોલનમાં કાઢી લઈ ઠારી દેવાશે.

પછી અમને પટેલે માટલાં ખંતાવ્યાં ને કહ્યું, આ ઠરેલા રસને રેડી દેશું ને માટલા બનરમાં વેચાશે !

અમે કહ્યું, સાચી વાત છે ગોળ બનરમાં અમે ગોળના ઘડા ભેંજીએ છીએ. ઘડા ગોળ કહે છે તે આમજ થાય છે. એ ભેંજને અમે સાંભરે-ધર આપ્યા.

શિ. પડયાં બી. એણ :

એક પત્ર

તળાવ

તા. ૨૯-૮-૨૬

ચિ. બાળીબેન,

હસણાં વરસાદમાં ન્હાવાની ને પાણીમાં ફૂંદવાની ખૂબ મજા આવતી હશે. ટેકરી ઉપર ચડતાં ઉતરતાં બાલાબાઈ ખૂબ લાડવા ખાતા હશે. તમે પણ કેાઈ કેાઈ વાર બાગીદાર તો બનતાં જ હશે. કેમ અરે ને ?

ટેકરી ઉપર જાત જાતનું ઘાસ ને બાત બાતના મુંદર ફૂલો ખૂબ ખીંચ્યાં હશે. પતંગીઆને મીઠું મધુરું રસ ચૂસવા ઠીક મળતું હશે ! તમે પણ પતંગીઆ પકડવા સિવાય બીજો ધંધો નહિ કરતાં હો. પતંગીઆના ચિત્ર તો કાઢતાં જ હશે. નવા નવા પાઠો ને વાર્તાઓ બાળક માટે લખાવે છે ?

બેર તળાવ પાણીથી છલોછલ લશર્ધ ગયું હશે. ફરવાની કેવી મજા આવે છે ? પત્ર લખશો ?

લી. મોતુબહેનના આશિષ

વહાણે જાને

ફર્યાના દીકરા વહાણે જાને.

વહાણે જઈને મોતી લાવ્યને !

ત્યારે કહેતો ખરી કે કેવા લાવું ?

મામાની માનબાઈ કહેતો ખરી.

એમાં કહેવું તું શું ?

સતાં લાવ્ય, પીળાં લાવ્ય,

ઝીણાં લાવ્ય, મોટા લાવ્ય.

જાતે જાતના લાવ્ય ને.

ફર્યાના દીકરા વહાણે જાને.

વહાણે જઈને મોતી લાવ્યને.

બીજે દિને જસુ ભરવાડને ઘેર ગયો. પણ એને કાંઈ દૂધ દોહતાં આવડે? સાંજે ભરવાડે એને રજા આપી. કામના બદલામાં દૂધના ખપાણો આપ્યો. એનો આભાર માની જસુ ચાલ્યો થયો.

રસ્તે ચાલતાં એને પોતાની બાના શબ્દો યાદ આવ્યા. એ તો એની બાનો તાબેદાર દીકરો. એણે દૂધને ગજવામાં ખાવી દીધું. ઘરે આવી બધી વાત કહી. બા બોલી: “દીકરો, એ તો તારે માથે મેલ્યું હતું. કાંઈ નહિ. કાલે યાદ રાખજે. પેલી ટેકરી પર લીમો ખેડુન રહે છે તેને ત્યાં જજે.”

લીમો ખેડુત જસુના કામની સતોષ પામ્યો નહીં. એણે એને બપોરે જ ચાલી જવા કહ્યું બદલામાં માખણ અપ્યું.

દિવસ ભારે તપનો હતો. રસ્તે ચાલતાં એને માતાના શબ્દોની યાદ થઈ. એટલે માખણને માથે મેલ્યું. માખણના રસા કેપાં. દીકરાનો હાલ જોઈને માતાએ એને નમ્ર હપકો આપ્યો અને કહ્યું કે “દીકરો, એ તો તારે હાથમાં રાખ્યું હતું. એની ચીજ તો હાથમાં આપ.”

બીજે દિને એ એક વીણીવાળને ત્યાં ગયો. પણ એને શાટલી બનાવતાં ક્યાંથી આવડે? વીણીવાળો કંટાળ્યો. એણે જસુને પોતાને ત્રાસ આપતી એક બિલાડી આપીને ચાલી જવા કહ્યું.

માતાના શબ્દો યાદ કરી જસુ હાથમાં બિલાડી લઈ ગયો. બિલાડીના નહોર એને ખૂબ લાગ્યા. લોહી નીકળ્યું. પણ બિલાડીને એણે છોડી નહિ.

માએ એના ઘા લોહા, પાટો બાંધ્યો. “મેરા,” એ બોલી, “તારે તો એને રસી ખાંધીને ખેંચીને લાવવી પડતી.” હવે કાલે તું કંઠોળને ત્યાં જજે.

કંઠોળને જસુનું કામ ગમ્યું નહીં. એ માયાણુ હતો. એણે એને મીઠાઈની ટોપલી ભેટ આપી.

ટોપલીને દોરી ખાંધી એ એને રસ્તેથી ખેંચતો લઈ ગયો. મીઠાઈ આમ બગેલી જોઈ માતા કેવી નારાજ થઈ! દીકરો, એ બોલ્યો, “આવી જાતની ભેટ એમ ખેંચીને નહીં લવાય એ તો ખસે મેલીને લાવવવી.”

“વારે જા, હવેથી એમ કરીશ,” જસુએ જવાબ દીધો.

બીજે દિને એ એક બીડનાં ગયો. એણે ત્યાંના ગોવળિયાનું કામ મન દઈને કંપું. ગોવળિયાએ ખુશી થઈને નેને સાંજે જતી વેળા એક ગધેડું ભેટ આપ્યું. એનો આભાર માની તે બાહર પડ્યો. પણ ‘ખાલે મેલીને’ લાવવી એ માતાના છેલ્લા શબ્દો એને યાદ આવ્યા. મહા મહેનતે એણે ગધેડાને ખાલે મેલ્યું. ગધેડાએ લાતાલાત કરી મેલ્યો. એની કમર પર તૂટવા લાગી. પણ એ દોડ્યો-ખાલે લઈને દોડતો જ ગયો. રાત્રનો મહેલ પસાર કરીને જ્યારે તે પોતાના ઘર આગળ આવ્યો ત્યારે તો તે અધમૂઝો જ થઈ ગયો હતો.

મા સમજી હતી. ગધેડાને, ઉતારી ઝાડ સાથે બાંધ્યો. દીકરાની સારવાર કરી. જસુ તો હજી બાંધમાં પડે તેટલાં જ એના ઘર આગળ સિપાઈઓ આવી લાગ્યા. એક અમલદારે દરવાજો આવીને સાદ કર્યો: સોનાં ડોસી, ડરશો ના. અમારા રાજ પોતાની દીકરી તમારા દીકરા સાથે પરણાવવા માગે છે.

મારા દીકરા સાથે! લાઈ, ગરીબની તો મરકરી હોય! વિધવાએ ગભરાઈને પૂછ્યું.

“ના, ના,” અમલદારે ખુલાસો કર્યો: “અમારા રાજની દીકરી માંદી ચાલતી હતી. કોઈ દિવસ પણ હસતી નહોતી. રાજેએ જાહેર - કર્યું. હતું કે જે કોઈ મારી દીકરીને હસાવે તેને મારી દીકરી પરણાવીશ. આજ તમારો દીકરો ગધેડું ખસે મૂકી ત્યાંથી જતો હતો. દેખાવ રમુજ હતો. એ જોતાજ રાજની દીકરી ખૂબ હસી. હસતાં હસતાં એનું સઘળું દંડ પણ નીકળી ગયું. હવે તો એ સાજી થઈ છે. માટે ચાલો.”

અને પછી ?

પછી તો જસુ રાજની પુત્રી વેરે પરણ્યો. એ હવે જસુભા-થયો.

માતૃ-આજ્ઞા પાલનનું ફળ અતે કોઈ ને કોઈ, હિ મળે તો ખરૂં જ.

તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે ?

સર્વા મણી સોનાંનો છે દીવોરે
અર્ધમણી રૂપાનું છે ચાંદ્ર રે
ભારે કપાસની છે વાટચું રે
અર્ધમણી તેલે દીવો પ્રકર્યો રે
દીવો મેલ્યો રસીયા માંડવ હોઠે રે
દાદા વીનવળે રે ગિરજાશંકરભાઈ રે
તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે
જેવા મારા આંખલડીનાં તેજ રે
એવા અમને અચુભાઈ છે વા'લા રે
માતા વીનવળે રે જડી વહુ રે
તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે
જેવા મારે સેત્રવાના કગલા રે
એવા અમને અચુભાઈ છે વા'લા રે

કાકા વીનવળે રે પેનમાંળી ભાઈ રે
તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે
જેવી મારે બેરખડાંની લુમ્મ રે
એવા અમને અચુભાઈ છે વા'લા રે
કાકી વીનવળે રે સરસ્વતી વહુ રે
તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે
જેવી મારે સુડલાની ચીપ રે
એવા અમને અચુભાઈ છે વા'લા રે
બેની વીનવળે રે મુશીલા બા રે
તમને અચુભાઈ કેવા વા'લા રે
જેવા મારે પીઆના કગલા રે
એવા અમને અચુભાઈ છે વા'લા રે

આપણે તે કાંઈ છીએ ?

આપણે કાંઈકને વખાણીએ ને કાંઈકને નિંદીએ.

આપણે ગાયને વખાણીએ ને લેંશને વખોડીએ.

આપણે ઘોડાને વખાણીએ ને ગદ્દાને નિંદીએ.

આપણે ઘોળાને વખાણીએ ને કોળાને વખોડીએ.

આપણે સોનાને વખાણીએ ને કથીરને નિંદીએ.

પણ કાગડે બિચારે શું બગાડયું ?

ભંડે કાંઈકને ગાતાં આવડે, પણ કાગડો ન હોય તો ગંદકી ફોણ ખાય.

ને લેશે બિચારીએ શું બગાડયું ?

લોકો કહેશે, “ ગાય માતા ગોમતી. ને લેંશ રાંડ ડાણું. ”

લેંશ કોઈ મોળું દૂધ આપે છે ? લેંશ કાંઈ થોડું દૂધ આપે છે ?

જેવી ગાય થાય એવી ગાય થઈ ને લેંશ થાય એવી લેંશ થઈ.

હાં ઘોડો દોડવે હુશિયાર, પણ ગધેડો ન હોય તો ભારે ડાણું ખેંચે ?

ને ગધેડા ઉપર બેસીએ તો શું લુગડા લાગીએ ? કુભાર તો એના ઉપર

રૂપાળો લાગે છે. સિંધનો અમીર તો કેવોય શોભે છે. આરબો તો ગદ્દા

ઉપર જ બેસે છે. ત્યારે ભાઈ ? ગદ્દા કરતાં ઘોડો વળી શેનો સારો ? ઘોડો

રાબને ઘેર ને ગધેડો કુભારને ઘેર સૌ સૌને સ્થાને સારા એમાં વળી ખરાબ

કોણ ને સાફ કોણ ?

ઘોળું સાફ ને કાળું ખરાબ. એવું વળી કોણે કીધું ? માર્યાના વાળ

ઘોળા સારા લાગશે કે ? કાળી કીકી કેવી કામેલુગારી લાગે છે ? ઘોળું હોય

તે ઘોળું સાફ ને કાળું હોય તે કાળું સાફ. એમાં ફેલાણું જે સાફ ને ફેલાણું

તો ખરાબ એ વળી શું હશે ?

સોનું પીળું એટલે શું સાફ છે ?

કથીરનો રંગ કાંઈ ખરાબ છે ?

સોનું મોંઘું તો એટલે છે કે તે થોડું મળે છે. પણ તેથી વખાણવાનું

શું ? કાલ કથીર ક્યાંઈ ન મળે તો ? તો એને વખાણશું ખરુંના ?

આ આંધળી રીત ?

આપણે તે કાંઈ છીએ ?

મનુનાં મોટાભાઈ.

“અહ્યાં, બોહ્યાં ચાહ્યા વિના ક્યાં ચાહ્યાં.”

“બા ! એ તો અમે મનુને ત્યાં જઈએ છીએ.”

“ત્યાં શું કામ છે ?”

“મનુના મોટાભાઈ મળાલેથી આવ્યા છે. એમને જાત જાતનાં પંખી બોલાવતાં આવડે છે. ઘોડો હણહણાવે છે !

ચંદુ વચ્ચે જ બોલ્યો, “બા, એમને તો ગધેડાંનાં જેવું ભૂંકતાં આવડે છે.”

બધાં હસી પડ્યાં.

નાની નીલુ પોલી ઉઠી.

“બા ! એ તો બકરીના બચ્ચાં જેવું બોલે છે. અને મ્યાંઉ મ્યાંઉ કરે છે. આપણી કાળી મીની જેવું જ !”

“ઠીક જાવ, પાછાં વહેલાં આવજો હં...”

*

*

*

“મનુ....એ મનુ...બારણું તો ઉઘાડ.”

મનુ એનું કબાટ ગોઠવવામાં એકતાર થયો હતો એટલે સાંભળે કોણ ભૂલ ? એની બા બોલ્યાં, “કોણ છે ?”

“એ તો અમે મનુના દોસ્તો.”

“વાહરે દોસ્તો ! ઉભાં રહો. ઉઘાડું છું.”

“ચંદી ઝીરેડીમાં જાવ મનુ ત્યાં છે.” મનુ બધાને બેઠકના ચોરડામાં લઈ ગયો, ત્યાં એના મોટા ભાઈ બેઠા બેઠા વાંચતા હતા.

મનુ—મોટાભાઈ, આ બધાં અવાજો સાંભળવા આવ્યાં છે.

ચંદુ—મારે તો ગધેડું સાંભળવું છે.

મોટા—ગાંડા, ગધેડું તે સંભળાતું હશે ગધેડું તો જોવાય.

મનુને કહે, “જાને, પેલાં ચંદ્રિકાને મનુને બોલાવતો. એ પણ મારી પાછળ પડ્યાં છે.”

બધાં આવ્યાં ને શાંતિથી બેઠાં.

*

*

*

મનુના મોટાભાઈએ મોઢા ઉપર મોટો રૂમાલ નાંખ્યો,

મીઠું ચોપટ જેવું બોલ્યાં.

મનુ—એલા ઇ શું ?

ચંદુ—ઇ તો ચોપટ.

ફરીથી એક મધુર અવાજ આવ્યો. બધાં સાંભળી રહ્યાં. બધાંની આંખો હસતી હતી.

મોટાભાઈએ મોઢે રૂમાલ ઉઘાડી, નાખ્યો, એલા એ શું ?
સૌ વિચારમાં પડ્યાં.

ત્યાં તો પેલા તાર ઉપર કાળી ચકલી બોલી.

ચંદ્રિકા—આ કાળી ચકલી જેવું જ બોલ્યા ને ?

હાં, હાં, બરાબર.

ટી ટી ટી હટ

ડી ટી ટી હટ

સુમન—મોટાભાઈ ! એ તો ટીટોડી. મારી બા કહે છે કે ટીટોડી તો
કરતી તી નત

કરતી તી નત

એમ બોલે છે.

પછી ખીસકોટી બોલાવી

પછી ચકલી બોલાવી.

નીલુ બોલી, “ અરે ! આતો કાગડો.”

ધડીકમાં તો, ગધેડું હોંચી હોંચી કરવા લાગ્યું ચંદુ તો ઉઘોજ પડી ગયો !
બકડે જે જે કરવા લાગ્યું.

નાનાબાબુ—બતલીનું બચ્ચું બોલ્યું !

મીંદડું ચ્યાંઉ ચ્યાંઉ કરવા લાગ્યું.

બ વ વ વ ખુ ખુ ખુ ખુ છુ ર ર ર છુ ર છુ ર છુ ર ર ર ર
ગિલાઈ બાધવા લાગ્યાં.

મોટાભાઈ—બસ.

ચિંતન—પણ મોટાભાઈ કેયલ તો ન બોલાવી ?

મીંડું કૂફ.....કૂફ.....કૂફ.....કૂફ.....

સુમન—લે આતો આંગાની હાળે કેયલ કૂજે છે !

મોટાભાઈ—હવે કાલે આવજો હું તમને બમોની વાત કહીશ,

ચંદુ—બમો એટલે શું ?

મોટાભાઈ—બમો એટલે પ્રદાદેશ. પ્રદાદેશને અંગ્રેજ લોકો બરમા કહે છે.

ચિંતન કહે, “ એ પ્રદાદેશ કયાં આવ્યો ? ”

આપણા ગામની ઉગમણી દિશામાં.

“ એ દેટલોક આવે હશે ? ”

“ એ તો ધણી આવે છે.”

કમળાબહેન.

ઘેલી મુસાફર.

એક મુસાફર હતી. એ ઘેલી હતી. ખરેખર ઘેલી હતી. અત્તેક ઘેલી હતી. એની આગળ એક તપેલી હતી. એમાં એણે ખીચડી કરી. ખીચડી કરીને ખાઈ લીધી. તપેલી એંઠી વાખી સૂઈ ગઈ.

સવારે એંઠી તપેલી લઈને ઉટકવા બેઠી.

ઉખરડા કેમે કરી ઉખડે નહિ. મેશ કેમે કરી બાય નહિ. કંટેવાળો દીધા વિના ચડાવેલી.

ઘસી ઘસીને થાકી પછુ ડાઘ બાય નહિ. ઘણી ઘણી. ઘસી પછુ ઉઝળી થાય નહિ. ઘેલી બાઈ દાઝે બળ્યાં ને તપેલી ને તપેલી ઉપાડીને ભીંત સાથે પછાડી. એમ કાંઈ તપેલી ઉઝળી થાય. એમાં તો ઉલટા ઘોબા પડ્યા.

ઘેલીબાઈ વધારે ખીચણુ ને પથરો લઈને તપેલીને ફૂટી. પછી જોઈ દ્યો તપેલીના હાલ, તપેલીમાં ફાંકાં પડ્યાં, ને તપેલી તૂટી ગઈ.

ઘેલી બાઈ તપેલી વિનાનાં થઈ ગયા.

ગપોર થયા ને બાઈને કડકડીને ભૂખ લાગી. રાંધણું શેમાં ?

પછી ઘેલીભા વાસણ ભાગવા હાલ્યાં. પછુ ઘેલી બાઈને ઠોણ આપવાનું હતું.

બધા કહે, “ માગવા નીકળી તે તપેલીજ શું કામ ફેડી ? ”

ઘેલીબાઈ બિચારી શું કરે ?

બિચારી રાગ તાણીને રડી ને ભૂખે પેટે ફડફડી.

ગિલ્તુભાઈ

“ ગંગાજમના વચ્ચે ખેડ્યાં રે ખેતર ”

ગંગાજમના વચ્ચે ખેડ્યાં રે ખેતર
રામે ખેડ્યાં લક્ષ્મણે રે વાળ્યાં
સતી રે સીતાજીએ પાળીડાં પાયાં
વાવી રે કપાશી ને ફળીરે છંડુડી
ઈ રે છંડુડી વાવનારે વાવી
ઈ રે છંડુડી વીણનારે રે વીણી
ઈ રે છંડુડી પારનારે રે પારી
ઈ રે છંડુડી લોઢનારે રે લોઢી
ઈ રે છંડુડી પીંખરે રે પીંછ

ઈ રે છંડુડી કુવારીએ રે કાંચી
કાંત કુવારી ઝીણું રે સુતર
જનોઈ પેરે ભગવાનજીભાઈનો પુતર
કાંત કુવારી ઝીણેરાએ ઝોભી
જનોઈ પેરે ગિરિજાશંકરભાઈનો મોભી
કાંત કુવારી ઝીણેરાએ અલભા
જનોઈ પેરે જયી વહુના જલમ્યા
કાંતી સમણી જનોઈ મેલીરે નેવે
જનોઈ આલી રાબ દયરથ દેવે.

“ હાં હારે ઘડુલીઓ ચડાવને ગીરધારી ”

હાં હારે ઘડુલીઓ ચડાવને ગીરધારી
 ઘરે વાડુ જોશે મા મોરી ઘડુલીઓ ચડાવને ગી.
 તારા હાથની હથેળી રે ગીરધારી
 જાણે બાવનપરની થાળી ઘડુલીઓ.
 તારા હાથની આંગળીયુરે ગીરધારી
 જાણે ચોળામગની શીંગુ ઘડુલીઓ.
 તારા પેટડીયાનો ફાંદો રે ગીરધારી
 જાણે ઉચો પૂનમ ચાંદો ઘડુલીઓ.
 તારા નાકડીઆની દાંડી રે ગીરધારી
 જાણે દીવડીએ રંગ માંડી ઘડુલીઓ.
 તારા વાંસાનો સળાકોરે ગીરધારી
 જાણે સરપણનો સળાકો ઘડુલીઓ.
 હાંહારે ઘડુલીઓ ચડાવને ગીરધારી
 ઘરે વાડુ જોશે મા મોરી ઘડુલીઓ.

“ હરિ રથ ફેરે ગોકુળ રથવાળા ”

હારે રથ ફેરે ગોકુળ રથવાળા
 હારે તમે નંદ જશેદના હાલા ગોકુળ રથવાળા.
 ગાયુરે તલપે વાછરૂરે તલપે
 તલપે ગોપ બિચારા ગોકુળ રથવાળા.
 ગંગારે તલપે જમનારે તલપે
 તલપે નદીયુ નાળા ગોકુળ રથવાળા.
 ચાંદારે તલપે સૂરજ તલપે
 તલપે નવલખ તારા ગોકુળ રથવાળા.
 નંદજી તલપે જશેદાજી તલપે
 તલપે બળભદ્ર વીરા ગોકુળ રથવાળા.
 વલ્લભ વિનાની ગોપીયુ રે તલપે
 તલપે પ્રાણ હમારા ગોકુળ રથવાળા.

સંપાદક : માંધીબહેન

બાળકો માટે.

ગામની વા'રે ધાવાનો ક્ષાત્રયુગ ગયો.
મીની વા'રે ધાવાનો વીરયુગ ગયો. આજનો
યુગ બાળકની વા'રે ધાવાનો છે.

અજ્ઞાન માતા બાળકને ધક્કા મારશે તે
શું આપણે જોઈ રહેશું ?

ઝટ બચાવવા બાળકને ઢસરડીને નિશાળે
મેકલતો શિક્ષણદોળી પતા શું આપણે
સહી લેશું ?

દરિદ્ર, અજ્ઞાની અને પામર શિક્ષકને દાયે
શિક્ષણને નામે બાળકનો વિનાશ થતો શું
આપણે સંખ્યા શકશું ?

આ હવે કેમ ચાલશે ?

આપણને જે આંખ છે, આપણને જે
સુદ્ધિ છે, આપણને જે હૃદય છે તે ક્યાં સુધી
ધરમાં રડતાં, શેરીમાં રજળતાં, ગંદપીથી સડતાં
શોળેથી ખીસતાં, અજ્ઞાનથી દણાતાં બાળકને
આપણે જોઈ શકીશું ?

આપણે ધારીએ છીએ-આપણે માનીએ
છીએ કે આપણે સુધરેલા છીએ; આમળ
જતાં સુધારાના સાધન વચ્ચે જોડેલા આપણને
લાગે છે કે આપણે ધણી પ્રગતિ કરી ચૂક્યા
છીએ. પરંતુ આપણું આપણા તરફનું આ-
જનું બાળક પ્રત્યેનું વર્તન જુઓ; પરુ પરુ
તરફ જેમ વર્તે તેમ શું આપણે તેના તરફ
નથી વર્તતા ?

શુરસો નહિ તો બીજા ક્યા કારણસર
બાળકને આપણે મારીએ છીએ ? અને
પ્રાથમિક માણસ કરતાં આપણે વધારે અધમ
તો એટલા માટે છીએ કે આપણે આપણો
બચાવ કરીએ છીએ: “ મારીએ નહિ તો
બાળક તોશન કરતું અટકે નહિ, મારીએ
નહિ તો બાળક ભણે નહિ, મારીએ નહિ
તો બાળક અનીતિને માર્ગે જતું અટકે
નહિ.”

પરંતુ તોશન-જેને આપણે તોશન કહી-
એ છીએ તે બાળક પરત્વે જીવવાનો તકરાર
છે, જીવવા ન દેવાના આપણા પ્રયત્નો સામેનો
વિરોધ છે, દબાયેલ શક્તિનો પ્રતિરોધ છે,
તંદુરસ્ત માર્ગની રૂકાવટમાંથી ઉપજેલી વિકૃતિ
માત્ર છે; પણ તે આપણે જાણતા નથી. કેવું
ધોર અજ્ઞાન છતાં કેવો હાસ્યજનક બચાવ !

અને મારવાથી સમજાય આવે, સુદ્ધિ
તેજ યાય; છે આના જેવો કેમ વિચિત્ર વિચાર !
એ તો મનુષ્ય જાતને લજવે છે; એક પળમાં
એ તો સમજાય તેવું છે.

આપણે આપણી ઉણપો માટે, આપણી
અણબાવડત માટે, આપણી ઓછી સુદ્ધિ
માટે, આપણને આવડે તે માટે, કંઈ મારના
દવા માગીએ છીએ ?

મારી પાસે જોડેલું એક બાળક બોલે છે ?
“ ના, માઈ.”

એક નાના બાળકને આટલી સમજાય છે.
તે આપણું ઢાંઢાએને નથી.

અને અનીતિ અટકાવવા માટે આપણે
મારવા જઈએ છીએ. ગંભીર ધુવડ જેવું
ઝોડું ધારણ કરી અનીતિને માટે સજા કર-
નારાઓ પોતાને તો સજા નથી કરતા ? પોતામાં
રહેલી અનીતિને શિક્ષા કરવાનો આનંદ તો
નથી લેતા ?

મનુષ્ય સ્વભાવથી નીતિવાન છે, જેમ
મનુષ્ય શરીર સ્વાભાવિકપણે તંદુરસ્ત હોય
છે. પરંતુ અનીતિને આપનારી આપણી આ-
લમ પોતાના જ પાપની શિક્ષા અન્યને કરી
પોતે વધારે શુનાહિત અને છે.

બાળકને આપણે ધર્મ ને નીતિના પ્રવ-
ચનથી દૂર રાખીએ. પ્રવચનો સંભળાવી તેની
નીતિશક્તિને નિર્બળ ન કરીએ. જે પગે
આલનાર સશક્ત બાળકને ઘોડી આપીને

લગડો કરવા જેવું ન કરીએ મનુષ્ય બાળ
જે સ્વભાવથી નીતિપરાયણ છે તેને નીતિ.
શિક્ષણની ઘોડી આપી અપંગ કરી ન નાખીએ.

આમ આપણે બાળક પ્રત્યે વર્તીએ છીએ.
ખરી રીતે આપણે કેવળ જંગલી છીએ એમ
જતાવીએ છીએ. હજી બાળક પ્રત્યે વર્તવાની
રીતમાં જંગલી અને આપણી વચ્ચે ઘોડો જ
શરક પડ્યો છે.

આ બંધુઓ અને બહેનો, નવીન શિક્ષણ
આપણને નવો જન્મ આપ્યો છે. તાત્કાલ
ઉધડેલાં ફૂલો જેમ આપણું મન તારુડું અને
પ્રકૃષ્ટ છે. આપણે આવતી કાલતું બાળક
આપણા સામે વિકસતું બેઠું રહ્યું છીએ.
આપણે તેના વિકાસને સદાય આપીએ.

આજ છગી આપણે બાળકને ટુટકાધું.
તેને એક નમાધું, માથુલી, બેઅક્ષર,
બેસમજ પ્રાણી ગણી કાઢ્યું.

આપણે તેને આપણા જેવું બનાવવા
વર્ષોથી મથી રહ્યા છીએ. અને આપણી સં-
કુચિતતા, આપણી ધર્મોધતા, આપણું પામર
હઠાપણ અને આપણી નાનમ આપી આપીને
આપણે તેને આપણાથી મોટું થવા દીધું
નથી. પણ જાણવાનો વખત આવ્યો છે કે—

બાળક એક વ્યક્તિ છે.

નાનું છતાં સંપૂર્ણ મનુષ્ય છે.

ખીજ રૂપે પૂર્ણ છે.

તેને ઇદ્રિયો છે, મન છે, બુદ્ધિ છે,

આત્મા છે;

અને તે બધાં સ્વચ્છ હોઈ પ્રાણવાન
વિકાસ કરવા મથી રહેલ છે.

એ સ્વપંચ પ્રાણને આપણે વિચારીએ;
આત્મસંગીની આપણી તેના તરફની દૃષ્ટિને
ફેરવીએ.

તેની ઓઝાસવાની સ્થિતિ જુઓ.

તેની કિંવાસકિતવું જાણ જુઓ.

તેના કલ્પનાવિહારો જુઓ.

તેના હૃદયની કામળ સાગણી જુઓ.

ઝીણી નજરે જુઓ.

નિષ્પક્ષપાતપણે જુઓ.

તમારાં વ્યવહારી ચરમાંને કોરે મૂકી જુઓ.

તમારા સ્વાર્થને આજુએ મૂકીને જુઓ.

તમારા અધિકારમદને આધે ખસેડી જુઓ.

તમને બાળકમાં શુદ્ધ અને સંપૂર્ણ મનુષ્ય

લાગશે.

અને તમે મનુષ્ય છો.

તમે સ્વાર્થગ્રામી છો.

તમારો માર્ગ તમેજ કાપવા માગો છો.

તમને આત્મસન્માન છે; તમે આત્મ-

વિશ્વાસ ચાહો છો; તમને શુભાશી અસલ છે.

તો તે જ વસ્તુ તમે બાળકને કાંન આપો?

તે જ વસ્તુનું બાળક કેમ હકદાર નથી? તમારું

તે બધું રાક્ષસો ખુંમવી લે તો તમને જીવ-

તર અસલ નહિ થાય ?

બાળક પ્રત્યે આપણે રાક્ષસ ઘણું કે

મનુષ્ય ઘણું ?

બાલશિક્ષણના આપણા નવા કાર્યમાં

ઘણી સુરેલીઓ છે. આપણી દરિદ્રતા, જન-

તાતું અજ્ઞાન, પ્રભુતું પારતંત્ર્ય, અને આપણી

ચોતાની અપૂર્ણતાઓ આપણને ખુંમરી નાખે

તેમ છે. પરંતુ આપણે નહીં હારીએ.

આજે આપણે માનવ જાતની બાળક

તરફની દૃષ્ટિ ફેરવવા સરળ ઘણું તો કાલે

આપણી શાળા સંપૂર્ણ થશે.

બાળકોને આપણે બહે અસરવાન

આપીએ; બહે આપણે તેમને ગણતાં ધીપતીએ

અને બહે તેઓ વાંચે, લખે, ચિત્રે અને

ગાય; બહે તે બધું અધૂરંપધૂરં હોય. કોઈ

સરખામણી કરીને તેને ઓછુંવળું કહે;

કેમને ઓછી પ્રગતિ લાગે. પણ આપણે

બેઠાએ-આપણી નરી આંખ અને સારી

સમજબુદ્ધી બેઠાએ કે બાળકને આપણે ઘરી,

મન' અને આત્માના ત્રાણમાંથી બચાવ્યું છે ? આપણે તેના શરીરને પ્રસન્નતાથી દોરવાની ને કૃદવાની છૂટ આપી છે ? આપણે તેના શરીરને સમતોલ થવાની શક્તિ કેળવવાનો માર્ગ આપ્યો છે ? આપણે જોષ્ઠને કે આપણે તેને ભેજવાળી, ગંદી, ગાર ઉખડી ગયેલી, હવા અજવાળા વિનાની બચુવાની ચોરડીમાંથી બહાર આવ્યું છે ? ને શરીરને પોષક એવા સરળતા તડકા હવાની છૂટ, માતા ધર-તીનો ખોલો તેને આપ્યાં છે ? આપણે જોષ્ઠને, બાળકનાં માથામાં જ્ઞાનના હુચા બરવાના કારખાનામાંથી અને શાકપીડીયા ધોંધાટમાંથી તેને બચાવી લીધું છે ? આપણે જોષ્ઠને કે તે હસવું દોડે છે ? એકાગ્ર થઈ પ્રસન્ન, થઈ કામમાં પરણું છે ? દૂર કે નજીક રહી આપણા પ્રેમમાં નાહ્યા કરે છે ? ઇચ્છા પડે ત્યારે મિત્રને મળી પ્રેમાલાપ કરી શકે છે ?

આપણે જોષ્ઠને કે આપણે તેને ક્ષાણના ક્ષાણો સુધી-ઇચ્છાનુસાર બચવા દઈએ છીએ ? આપણે જોષ્ઠને કે ખાલા પછી તરત તેનું લોહી થયું છે કે નહિ તે જોવા માટે ખોરાક જોડાવી કાઢતાં તો નથી ?

આપણે જોષ્ઠને કે આપણે ખીલતા ખાગતી વચ્ચે માળા જેમ છોડીને સાચવવા સંરક્ષવાને જોષ્ઠતાં ખાતર અને પાણી આપવા તેમજ સૂઈ હવા જેઠે બેઠાં છીએ ?

આપણે આપણી સાધન-તૈયારી બાંધે રાખીએ પરંતુ તેમાં આપણે અપૂર્ણ હોઈએ તેની દિશ નહિ.

પરંતુ પ્રથમ આપણે જોષ્ઠને, આપણે જુની કાંચળાં ઉતારી જીવો દેહ ધારણ કર્યો છે કે નહિ ? આપણી મનઃસ્થિતિ નવીન થઈ છે કે નહિ ?

બાળકને સ્વાતંત્ર્ય આપતાં ભડકો નહિ. મર્યાદા બાંધીને સ્વાતંત્ર્ય ન આપો પણ સ્વાતંત્ર્યને મર્યાદા શોધવા દો.

અવિશ્વાસથી વિશ્વાસ નહિ ઉપજે; બપુ રાખી નિર્ભયતા નહિ રાખી શકાય.

મનુષ્યમતિને સ્વતંત્રતામાં વિશ્વાસવાનો આ અખતરો રાજ્ય ત્યારે થશે કે જ્યારે આપણે નિર્ભય હૃદયનું, નિરાક હોષ્ઠનું, નિઃશીમ શ્રદ્ધાથી ભરેલાં હોષ્ઠનું, જ્યારે આપણે આપણા સત્યનો શુદ્ધ સાક્ષાત્કાર કરતાં હોષ્ઠનું.

આખરે મનુષ્યનો ઉદ્દેશ સુખનો છે. સુખને માટે જ જલ્દી કે મનુષ્ય મનુષ્ય ઉપર સત્તા ચલાવે છે. સુખને માટે જ મનુષ્ય સમાન ધર્મ-વર્ગે શોધ્યાં છે, અને છતાં ધણીં થોડાં માણુ-સોને તેના સાચા અનુભવ થયો છે.

અને આ સુખનું મૂળ નિર્ભયતામાં છે. જિ.

નવી દ્રષ્ટિ

પણ વિચારકો કહે છે કે આજ બાળયુગ બેઠો છે. જરૂરે શું ? શું આજ દિવસ સુધી બાળકો ન હતાં ? શું આજ સુધી બાળકો માટે કશું થયું ન હતું ? એક બાળકો તો હતાં જ. તેઓ કછરાતાં પણ હતાં. તેમનું લાલનપાલન પણ થતું હતું ને તેઓ મોટાં થતાં હતાં; તેમને બહારમાં પણ હતું. આજ

બાળયુગ બેઠો છે એનો અર્થ એ કે આજ મનુષ્યની બાળકો પ્રવૃત્તિ દ્રષ્ટિમાં ફેર પડ્યો છે. આજની દ્રષ્ટિ ગદસતી છે.

મનુષ્યસમાજ પ્રગતિ તરફ ધસે છે. પ્રગતિ કાંવા માટે તે અનેક પ્રયત્નો કરે છે. આ પ્રયત્નોમાં પ્રથમ પુરુષો પોતાને માટે પ્રયત્ન કર્યો. તેમ કરી તે ચારીરીક, બૌદ્ધિક, આ-

આત્મિક અને આધિભૌતિક જેમ સધળા દિ-
શામાં આગળ વધે. પણ વેખત જતાં તેને
જળાયું કે તેની પ્રગતિ અપતિદત થતી
નથી. જલ્દી કે પમમાં બેડી હોય ને તે
કેશવા જતો હોય એવો તેને અનુભવ થયો.
કારણ શોધતાં તેને જળાયું કે સ્ત્રીને પાછળ
રાખીને પોતે આગળ વધે છે, ને તેમ થતાં તે
પાછો પડે છે. ત્યારથી સ્ત્રીની કન્નતિના પ્રયત્નો
આશ્વા. તે વિષેના બધા પ્રશ્નો ચર્ચિયા. બધી
બાશુઓ વિચારાણ પ્રયોગો થયા. અનુભવો
કર્તા ને સ્ત્રીની કન્નતિ હીક આગળ વધી.
હતાં અંતે માલુમ પડ્યું કે હજી કાંઈ અધુરું
છે. તપાસ કરતાં વળી જળાયું કે વ્યક્તિ સ્ત્રી
હોય કે પુરુષ હોય-કન્નતિના પ્રયત્નોની સરખાવ
મુજબથી કાય તો જ મનુષ્યની પ્રગતિ ખરેખર
ને નિર્વિન થઈ શકે. મુજબ ને જુદો રહી
જાય છે તે આગળ જતાં સુધારાતી જ નથી.
નામાં, રૂપી ઉંમરે વાકુંચુકું થઈ જાય છે તે
આખરે ધૂધી વાકું જ રહી જાય છે. મુજબ
ને મુજબમુજબ ને મુજબમુજબ થાય છે તે આખા
જીંદગી મૂવી માણસના વિશાસની આંડે
આખા જ રહે છે. વિચારકો જે જ વિચાર ઉપર
આખ્યા. વિશાસના સ્ત્રીઓના માનસઅભ્યાસે
એ જ કશું. રાજકારણના અભ્યાસીઓ પણ
એટલા વિશાસની પ્રગતિ પછી પણ માણસની
પ્રાથમિક અવસ્થા જોઈને એ જ નિર્ણય ઉપર
આખ્યા. શિશુમુલાઓની તરફ પણ એ જ
વાવ પડી.

આજે જ્યાં કહે છે કે હવે જાગૃત્ય બેઠો
છે. એટલે કે હવે મનુષ્યજાતિના મુજબથી
અભ્યાસ થઈ રહેવાની અમલ જળાય છે.
આજે હવે જીવનના આરંભથી જ મનુષ્યને
જીવવા રહું જોઈએ એ વિચાર ઉપર જ્યાં
આખ્યા છે. અર્થે જાગૃત્ય જ માંડી મનુષ્ય-
વિશાસના પ્રયત્નો થતા જોઈએ એમ સ્ત્રીમા-
નસ છે.

નવી દૃષ્ટિ બાળકને માત્ર બાળક તરીકે
નહિ પરંતુ એક મનુષ્ય તરીકે ગણુ. જૂની
દૃષ્ટિએ બાળકો મોટાંઓની સત્તા નીચેની
પ્રજા માત્ર હતાં. તેમનું જીવન સત્તાધીન હતું.
આ નવા વિચારો સાથે નવી દૃષ્ટિ આવી છે.
નવી દૃષ્ટિમાં બાળકો મોટાંઓની મદદથી પરંતુ
સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ ખીસવતી એક સ્વતંત્ર પ્ર-
જાના દહો બોગવતી હકતી પ્રજા તરીકે જીવે.
આ એક નવી જૂની દૃષ્ટિનો તરંગવત. આ
ફેરફાર જમીન અસ્માનનો છે. આ ફેરફારની
સાથે જ બાળકોએ અને બાળશિક્ષણમાં
થઈતા સુધારા થયા છે, થતાં જાય છે. આ
દૃષ્ટિના ફેરફાર સાથે શિક્ષણની દિશા પણ
બદલાઈ નવી દિશામાં જવાની સરખાવ થઈ
છે. આ નવી દિશામાં જતાં જતાં શિક્ષણનાં
નવાં સાધનો, શિક્ષણની નવી પદ્ધતિઓ, શિ-
ક્ષણ વિષેની નવી માન્યતાઓ ખીસી ને
ચોક્કસ થતી જશે. આ નવાં માર્ગો જતાં જતાં
આજે બાલશિક્ષણમાં જે પ્રદેશો ઉપર અધાર
છે તેના ઉપર આરતે આરતે અજગરપણું પડ્યું
જશે ને ધીમે ધીમે ધણા નવાં પ્રદેશો પણ
ઉઘડશે.

આ નવી ઉઘડતી દૃષ્ટિ માટે ખાસ કરીને
જે વર્ગે તત્કાલ રહું પડશે.

બાલશિક્ષણ ને બાલકોએની સાથે હમેશા
કામ પાંડનારાં આ જે વર્ગે એટલે એક વિશા-
વર્ગ અને બીજી મામાય વર્ગ. આની અંદર
ફિનિયા આવી જાય છે. આ જે વર્ગે આ નવી
દૃષ્ટિ ને નવી દિશાનાં મુજબ તરંગે. યાં છે
તે જલ્દી સેવા જ જોઈશે. અર્થે શિક્ષણો
અને આખી જનતાએ બાલો પ્રત્યેની સામ્ય
દૃષ્ટિ મેળવવી જ જોઈશે. કાંઈ એકાદ કાલને
પેલાનાં જાગશે. એવી દીવાં કે તેમને કાંઈ
ચાગામાં બેસાડી દીધાં એટલે જાગશે. પ્રત્યેનું
મામાપણું કર્તવ્ય પૂરું રહું એવું હવે નહિ
ભાસે. વળી ને આજે તેને નહીં કાંઈ પ્રમાણ

ઠોઠા ઠોઠાને બાળાવી દેવાનું પણ હવે નહિ
આમે. વળી નવા બનેલા શિક્ષકો જ હવે તો
મામાપોતે શાંતિથી રહેવા દેશે નહિ. તેમની
નવી દૃષ્ટિ બાળક માટે નિયત કરેલા વિષયો
નિયત કરેલા વખતમાં બાળકના મગજમાં
ભરી દેવાનું કષ્ટ નથી કરતી. બાળકના સમય
જીવનનો એટલે દિવસના એકીસે કલાકના
જીવનનો તેને વિચાર કરવાનો છે; તે માટે તેને
મામાપનો સહકાર સાધવો અનિવાર્ય છે.

ધારો કે શિક્ષક કે બીજું કોઈ મામાપોતે
આસ ન્યાડવા ન જાય તોયે મામાપોથી
સ્વસ્થ કેમ બેસાય? તેમને બાળકુળની હવાજ
સ્વસ્થ રહેવા દેશે નહિ. તેઓ વેપારમાં પરો-
વાઈ રહેલાં હશે તો ત્યાં પણ બાળકુળ તેમને
જગાડશે; રાજકારણમાં મશગુલ રહેતાં રહેતાંયે
તેમને બાળકના વિકાસનો જ વિચાર કરવો પડશે.
ખરમાં માતાઓને પણ આ નવા યુગની હવા
હવાવશે. ઊંડોરો કછોડે કરે છે માટે માર એક
શાકડી કે દે ગાયો, એમ હવે માતાથી થઈ
રાકશે નહિ. નવયુગના નવા વિચારો એટલા
પ્રજ્ઞા જોરથી વધે છે ને એટલા સ્વતઃ પ્રાપ્ત-
વાત છે કે તે ચાર દિવાલથી બાંધેલા પ્રલેક
ખરમાં પણ જવાના છે.

આત્માર સુધીનું મોટપણમાં દલાણા દલા-
ણાની જરૂર પડે છે માટે નાની ઉંમરમાં જ તે
શીખાવી દેવું, આ તર્ર ઉપર દિશ્નુને ઉછેર
ચાલ્યાં. આત્મારસુધી બાળકોનો વિચાર મોટા
માણસ ઉપરથી થતો; પણ હવે એમ સમજવું
છે કે એ તો પહેલાં ગાડું તે પાછળ જગદિયા
રાખવા જેવું છે. મોટાંઓ ઉપરથી નાનાંઓનું
નહીં મર્થે કામ કેમ આવે? હા, નાનપણ
ઉપરથી મોટપણ નાઝી ચાપ; પાવાઉપર મકાન
ચલાવ. માટે નરી દૃષ્ટિ કહે છે કે પ્રથમ નાનપણ
જોવું જોઈએ, તે વપાસવું જોઈએ, તેને સમ-
જવું જોઈએ ને તે ઉપર બાલશિક્ષણના
સિદ્ધાન્તો ને તેનો અમલ થવો જોઈએ.

એક નાના દાખલાથી ઉપરો વિચાર સ્પષ્ટ
થશે. ધારો કે એક ત્રણ વરસનું બાળક દીવા-
સળાની કાબલીમાંથી દીવાસળાઓ બહાર કાઢી
નાખે છે ને અંદર ભરે છે. આપણા જૂના તે
સહેલા નિયમો પ્રમાણે “દીવાસળી લઈશ નહિ;
દીવાસળાઓ બગડશે. આગ કરીશ ને દાઝીશ.”
વગેરે કહીને મામાપ કાબલી લઈ લેશે. પણ
હવે તો ‘હા’ કે ‘ના’ પાડતા પહેલાં મામાપોએ
કે પાવકોએ કાણ એક ઉલ્લું જ રહેવું જોઈશે
ને જેવું જોઈશે કે બાળક શું કરવા માગે છે.
શું બાળક કાબલી તોડવા માગે છે? શું
દીવાસળાઓ નાખી દેવા માગે છે? શું દીવા-
સળાઓ સળગાવવા માગે છે? શું દીવાસળાઓ
અંદર ભરવા માગે છે? કે દીવાસળાઓ જોવા
માગે છે? કે તેના હાથથી તેને તપાસી જોવા
માગે છે? કે પોતે તેનો ઉપયોગ શીથી કાઢવા
માગે છે? કે તે શું કરવા માગે છે? બાળ-
કને કામ કરવું જરામર જોઈને, વારંવાર
જોઈને, જરૂર પડે ત્યાં બાળક સાથે વાતચીત
કરીને બાળક શું કરવા માગે છે તે જોવા
પછી જ તે બાળકમાં આપણે શું કરીએ તો
બાળકને માટે પોગ્ય કષ્ટ, તેનો વિચાર નથી
દૃષ્ટિ સામે દશે.

અર્થાત્ દરેક બાળકોએકને બાળકવસોકન-
કાર થવું જ જોઈશે. બાળકોનું જીવન, બા-
ળકોની ક્રિયાઓ, તેમનું રાજ યવાપણું ને
નાજન યવાપણું, બધું શીખવટથી તપાસીને
તેમની સાથે કામ પાડી શકવા સમર્થ થવા
સાથે દરેક મામાપે માનસઆપારોમાં ઉંડા
ઉત્તરવાં શીખવું પડશે, અને તે માટે દિનપ્રતિદિન
ઉંડી અવસોકનશક્તિ કેળવવી પડશે.

અને તે માણસે જે ઉંડી અવસોકનશક્તિ
મેળવે છે કે જે જોયો પોતાના મનના રાજના
તંદુરસ્તી રિયતિના બાપારો જાણી શકે છે.
આપણે આપણા નવા કામને પોગ્ય થવા
આત્મનિરીક્ષણ કરતાં શીખવું જ પડશે. નવા

યુગમાં જીવનની આ એક નવી-૨૨૦ આપણે માથે આવી પડે છે.

વળી અવલોકન માટે આપણી આંખ ઉઘડી જવી જોઈશે તેની સાથે શિક્ષણ એટલે શીખવાની દેવા સંબંધેના આપણો ખ્યાલ ચોખ્ખો થવો જોઈશે. બેશક બાળક શીખે તે જરૂરનું છે. પણ જ્યારે આપણે તેને શીખવાડીએ છીએ ત્યારે તે તેની શીખવાની શક્તિના હાસ કરી અપંગ કરીએ છીએ. ને પછીયા આપણા શિક્ષણ ઉપર અવલંબનાર શુભામ કહીએ છીએ. શિક્ષણ ને સ્વયંશિક્ષણ વચ્ચેનો ભેદ જાણવો ને પ્રત્યક્ષ જીવનમાં ઉતારવો એ નવી દૃષ્ટિ મેળવવાના માર્ગમાં સૌથી બધરી વસ્તુ છે આજ સુધીના આપણા સંસ્કારો આપણને બીજી જ દિશામાં ખેંચે છે. અત્યારની આપણી આસપાસની પરિસ્થિતિ પણ આપણને બીજી જ દિશામાં તાણે છે. આ તરફ જાણનારને ય પણ બાળકને સહેજ શીખડાવી દેવાનો મોહ છૂટતો નથી. શીખવી દેવાનો મોહ ત્યારે જ છૂટે જ્યારે આપણે બાળકને પોતાની જાતે જાન મેળવવા છૂડું મૂકીશું, તે જ્યારે બાળક પોતે તેની આસપાસની દુનિયાને જાણવાના પ્રયત્નમાં જ અશામ મહેનત કરતું અસાધારણ ને એકાદ દેખાશે, તે જ્યારે તેની નિરર્થક દેખાતી બધી ક્રિયાની પાછળ જાન મેળવવાના તેના પ્રયત્નેને આપણે શમજી શકીશું. બાળકને છૂડું મૂકી જ્યારે આપણે તેને અવલોકીશું ત્યારે આપણને તેની સ્વયંશિક્ષણ લેવાની શક્તિના દર્શન થશે ને ત્યારે જ શિક્ષણના લોભગાંથી આપણે મુક્ત થઈ બાળકના સ્વયંશિક્ષણનો પંથ ખુલ્લો મૂકીશું ને તેના માર્ગમાં આપણે મદદ કરીશું.

જ્યારે બાળકને સ્વયંશિક્ષણના માર્ગે જતાં જોઈશું ત્યારે આપણને ખબર પડશે કે બાળકનું સ્વયંશિક્ષણનું કારણ સ્વયંરસ છે,

ત્યારે આપણને સ્વયંશિક્ષણ જ કેવળ સ્વાભાવિક લાભશે. બાળકને પોતાની આજુબાજુની વસ્તુઓ સુંવાળી છે કે ખરબચડી છે, રાતી છે કે લીલી છે વગેરે વસ્તુઓના અતેક શુદ્ધિર્ભો જાણવાનો એને અંદરથી રસ છે જ. માત્ર આપણે તેને તેના પોતાના કામમાં મરાશુલ રહેવા દેવું જોઈએ. બહારથી જાતજાતનાં કામો તેના ઉપર લાદવાનું બંધ કરશું તો બાળક પોતાના રસનાં કામો શોધી કાઢશે ને તેમાં પોતાથી જ મંડી પડશે.

આપણે ધણીવાર કહીએ છીએ કે મારમાં બાળક કેમ શીખી શકે ? એ નિશાળે જાણે તો ત્યાં જરા મારતરનો બપ રહે; શાળામાં સાથેનાં છોકરાંઓ બહુવામાં આગળ જશે ને પોતે પાછળ રહેશે એવી ચિંતા હોય છે, તેમજ પહેલો કે ઉપલો નંબર મેળવવાની હોંશ હોય છે વગેરે ત્યાં બહુ હોય છે તેથી બાળક ત્યાં શીખે શીખે છે. પર જુડી જાતની જગ્યા છે.

નવી દૃષ્ટિએ આપણે જોવા લાગશું એકમે દેખાશે કે બાળકનો સ્વયંરસ એ જ સાચો રસ છે. તે તેને કારણે તે કામ ઉપર મંડી પડે છે તે જ સાચી એકાગ્રતાની મેળવણી છે ને તેમાં જ ખરી ક્રિયાશક્તિ મેળવાય છે. સ્વયં, ધનામ, મારતરનો બપ વગેરેથી કામ થતું દેખાય છે પણ તેથી ખરા અંદરનો પ્રાણ હજાય છે. ઉસડું અંદરનો રસ વગેરે જાય છે. અંદરથી ક્રિયાશક્તિ મેળવતી નથી. એ જાતે બહારથી દબાણ કે ઉશ્કેરણી માત્ર છે. તે દેખે ત્યાં સુધી જ કામ થાય છે. દિવસે દિવસે બડા રતી ઉશ્કેરણીનું પ્રમાણ વધારતું જ પડે છે. જમ જમ એ વધારીએ છીએ તેમ તેમ બાળકની અંદરની શક્તિઓ નિર્બળ બને છે.

ખૂં જળ બાળક ત્યારે મેળવે છે કે જ્યારે અંદરના આકર્ષણને કારણે તે રસના કારણે સ્વયંચેરિત થઈને કાંઈ પણ કામની પાછળ તે પડે છે. આવી રીતે ખાણ

શારીરિક કે બોદ્ધિક બળ ન નહિ પણ સાચું નૈતિક બળ પણ કેળવે છે. કારણ કે નૈતિક બળ એટલે માણસ જે યોગ્ય ધારે તે માર્ગ પ્રત્યક્ષ કરવાની તેની શક્તિ. સ્વયં રસથી શોધેલી સ્વયં પ્રવૃત્તિઓની પાછળ પડી પડીને તેમજ પ્રત્યક્ષ ને સક્રિય અનુભવ કરી કરીને બાળક યોગ્ય ધારવાની ને ધાર્યું પાર પાડવાની શક્તિ કેળવે છે. અર્થાત તે ચારિત્ર્યને ધરે છે.

વળી દરેક બાળક બધી દિશામાં એક સરખો વિકાસ કરવા માટે સરળબેજુ હોતું નથી. કેટલાંએક બાળકો બધી બાજુઓમાં સાધારણ હીક હીક વધે છે, ત્યારે કેટલાંએક બાળકો અમુક અમુક દિશામાં જ વિશેષ રીતે જાય છે. બધાં બાળકોને એક જ સંસ્થામાં જાપીને એક જ બીમારોથી પસાર કરવું એ બાળકની શક્તિઓનું ખુન કર્યા બરાબર છે. આજે બધા વિષયોમાં બધાં બાળકોને પારંગત કરવાનો મિથ્યા આશ્રદ શિક્ષણની દુનિવામાં જંગલી ગણાતો જાય છે. બાળક પોતાના ખરા રસના વિષયો શોધી કાઢે અને તેમાં પ્રાવિષ્ઠ્ય મેળવી આત્મસંતોષ મેળવશે એટલે તેનું સાર્થક છે. કોઈ પણ એકાદ શક્તિ પણ બાળક સંપૂર્ણપણે વિકસાવશે તો જરૂર તે શક્તિનો તે મહા પુરુષ ગણાશે. તેના જીવનને તેમાં સુખ અને શાંતિ મળશે. દુનિયાનું બહુ પણ તેમાં જ વધારે યશે. માટે, માઆપોએ ને શિક્ષકોએ બાળકને જે વિષયોમાં રસ નથી, જે તેમને આવડતા નથી, તેની પાછળ બાળકને પાડીને તેની શક્તિઓનો વિનાશકારણ વ્યય કરવાનો ધંધો અને મોહ છોડી જ દેવાં જોઈશે. માઆપો એકવાર પોતાના બાળકની શક્તિઓનો આજની રાજાઓમાં થતો દુરુપયોગ સમજશે એટલે જરૂર મનુષ્યની સમગ્ર કેળવણીનું ધોરણ તેઓ જ ફેરવવા નીકળશે: ત્યારે અત્યાર સુધીની વિદ્યા-

પીઠો માત્ર મક્કનો જ રહેશે. અત્યાર સુધી બાળક નકામા એવા અભ્યાસમાં હેરાન થાય એ માઆપે સહન કર્યું છે. શિક્ષકે તેમ કરાવવામાં મદદ આપી છે. એવાં તો કેટલાંએક માઆપોએ ને શિક્ષકોએ બાળક સંગીતનું શોખીન છે, માઆપ્રિય છે ને માત્ર ગણિતમાં તેનું મગજ ચાલતું નથી; એવું ચોક્કસ ગણ્યતા છતાં તેના પ્રિય વિષયો તેની પાસેથી છીનવી લઈ તેની આગળ ગણિત જ કરાવ્યું છે. આજ લગી આપણે બધાં ઉંઘે રહે ચાલીને બાળકોને પોતાના વિષયમાં ખુશ આગળ જતાં અટકાવ્યાં ને એકંદરે એક સામાન્ય (મિડિયોકર) વિદ્યાર્થી બનાવવામાં પોતાની જાતને ફતકૃત્ય માની. પરંતુ હજી આરતી કાલ છે, ને આ નવી દૃષ્ટિ આવતી કાલને સૂર્ય ઉગાડી રહી છે.

આપણે કેળવણીની નવી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરીએ તો આપણી પુસ્તકીયા જ્ઞાન પ્રત્યેની દ્રષ્ટિ પણ બદલાઈ જાય અત્યાર સુધી જ્ઞાન તો માત્ર પુસ્તકોની સંખ્યાથી મપાતુ હતું; અથવા આપણે કેટલા વિષયો જાણ્યા, કેટલી વિગતો મગજમાં ધારણ કરી તે તપાસીને આપણા જ્ઞાનનું માપ કાઢવામાં આવતું. પરંતુ હવે પ્રત્યક્ષ વિષયના જ્ઞાનને ગોણપદ મળે છે; નવી કેળવણીથી આપણે જ્ઞાન મેળવવાનાં સાધનોને તૈયાર કરવા માગીએ છીએ કે જેની મદદથી માણસ મને ત્યાં જાય તો જ્ઞાન મેળવી શકે. બાળક દસ વરસનું થાય ને ધોરો કે-તેને ચોથી ચોપડી કડકક વાંચતાં ન આવડતું હોય તો તેથી ચોંકી જવાનું કાંઈ જ કારણ નથી. દસ વરસની ઉંમરે બાળકની માનસિક શક્તિઓ જેટલી ખીલવી જોઈએ તેટલી તે ખીલેલી છે કે નહિ તે જ આપણે જોવાનું છે; ને ન ખીલી હોય તો તેનાં કારણો તપાસીને યોગ્ય પગલાં લેવાનાં છે. તેની આગળ એક કવિતા ગાઈએ તો તેનો બાંવ તે કેટલો ઝીલી શકે છે, વાંતોમાં તેની તક-

શુદ્ધિ કેટલી છે, તે વિચારની અસંબંધતા કેટલી પારખી શકે છે વગેરેની તપાસ જરૂરની છે. અક્ષર ઉદ્દેશવા કે અક્ષર લખવા એ કાંઈ મોટો ભુલિતો વ્યાપાર નથી. એ તો એક યાંત્રિક ક્રિયા છે કે જે મોડી વહેલી બાળક માધ્યમ કરી શકશે. ખરો વિકાસ તો શક્તિવિકાસ છે.

આપણું આજનું કામ નવી દૃષ્ટિ મેળવવાનું છે. એક વાર આપણે જો આ દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરી શકીશું તો બાળકોને અને બાળ શિક્ષણની ઘણી ધુઓ એની મેળે ઉઠે.

હાંશે. મુજ દૃષ્ટિ ફરી નથી ત્યાં સુધી માત્ર યોગ્યેક પ્રત્યેનો નિકાલ મેળવ્યે કાંઈ પણ વળવાનું નથી.

આજે દરેક માળાપનું આ પવિત્ર કર્તવ્ય છે કે પોતાના લાડકાં બાળકોના વિકાસમાં પોતે મદદગાર થવા માટેની જ્ઞાનસામગ્રી મેળવી લે. બાળકો પ્રત્યે સાચી રીતે જોવાની ખરી દ્રષ્ટિ મેળવવામાં બધી જ્ઞાન સામગ્રી સમાધાન થયે છે.

તારાબેન મોડક.

દવાખાને જઈ ચડ્યો: ભીની આંખે થઈ રહ્યો.

દવાખાને જઈ ચડ્યો. એક બાળક રડતું હતું. કાને પર વહેતું હતું. ગ્રીસેગ્રીસ નાખતું હતું. બર્ડેંગ ગંધાતું હતું. મેલ કાને બર્થો હતો. અજ્ઞાત માતા સાથે હતી. કહેતી હતી: “છોકરો રોયો કંટો છે. પછી કાન ફોજ ના ?”

ખીજેવાન ને જૂડે હાલ.

દવાખાને જઈ ચડ્યો. બીજું બાળક રડતું હતું. હાથપગ દોરડી ને પેટ ગામરડી. દાકતર માને વડતા હતા. મા જવાગ દેતી હતી: “દાકતર શાંત થઈ કરીએ ? હાં બધી માડી ખાય છે; સંભાળ કેમ રખાય ! ફળણું ફળણું, ખાંડણું, બરડણું, વાળણુંચોળણું. છોકરાં રેમાં રહે જ તો ?”

બેકુબેકું રેતું હતું.

દવાખાને જઈ ચડ્યો. ત્રીજું બાળક બેકું હતું. દાંસે આખે શુભકાં હતાં. પાસ પર જઈ હતું. હાથે પગે ખસ હતી. દાકતર આપને પૂછતા હતા: “કેટલા દહાડે નાચ છે ?” બાપ કહે: “લોકનાં છોકરાં. નાચ વખતે પાંચ

પંદર દહાડે. અમે કાંઈ બામણ વાણીયા થોડાં છીએ ?” દાકતર સામે જોઈ રહ્યા.

માથું જુએ લથું હતું.

ચોથું બાળક આબું હતું. માથું જુએ ભથું હતું. બાહ્યથ કે વાણીયાનું હતું. બાં બિચારી કહેવા લાગી: “શું કરીએ ? છોકરાં. બેથું રમવા ગયું તે જુઓ લઈને આબું. બા, પાડોરા કાંઈ મોઠો છે ! ને છોકરાં કાંઈ ધરમાં રહે છે ?”

હાડચામ ચોટયાં હતાં.

પાંચમું બાળક રડતું હતું. હાડચામ ચોટયાં હતાં. અડીને રહ્યું હતું. બા એની માંદી હતી. પાવણ અને મળણું નોંડું. થીંધી ઉપર નભણું હતું. દાકતરે એને દવા દીધી. વાપરવાની સૂચના કીધી.

દીલે બધે રાતું હતું.

છઠ્ઠું બાળક આબું હતું. જન્મનો એને રોગ હતો. દીલે બધે રાતું હતું. દાકતરે આપને પૂછી લીધું: “આવો આવો રોગ હતો ? તમને કે એની માને ?” ડોક હલાવી હા કીધી.

દાકતરે આશ મુકી. દવા લઇને બાપ એનો ઘેર ગયો.

પથારીમાં સૂતું હતું.

સાતમું બાળક પડ્યું હતું. પથારીમાં સૂતું હતું. તાવે બળતું હતું. વચ્ચે વચ્ચે બોલતું હતું. જીવવાની આશા નથી એમ નર્સ કહેતી હતી. મા અને બાપ વિનાતું અનાથ એ બાળક હતું.

ખમ્મા બાક, થતું હતું.

આઠમું બાળક આઠમું હતું. નોકર ચાકર સાથે હતો. ખમ્મા બાક, થતું હતું. તેડીને આપ્યું હતું. “શું છે રોગ?” દાકતર એને પૂછી રહ્યો. “એને બહુ નબળાઇ છે.”

દાકતર કહે: “કસરત કરવા પગે એને ચાલવા દો.” થોડાં એને કપડાં પહેરાવે.

ખૂમ એ બા બા કરે છે.

નવમું બાળક ઉભું હતું. શેડી સાથે સાથે હતો. “સાથે એને ઝાડા છે.” દાકતરે બચ્ચી લીધું. ખૂમ એ બા બા કરે છે; જે માગે તે મળે છે; વારે ધડીએ મળે છે; લાડ ધેતું બાળક છે; ન મળે તો રડે છે ને રડવા દેવાની શેડી ના છે.

મોડું બધું સમ્યું હતું.

દસમું બાળક રડતું હતું. દાઢ દાંત કળતાં હતાં. મોડું બધું સમ્યું હતું. દવા આપી દાકતર કહે: “રોજ રોજ દાંતથી કરે. ધસી ધસી દાંત સાર કરે. મીઠું નાંખી કોમળા કરે.”

શાળા એવા જવાયુ: અંતર માફ ધવાયું.

એક શાળાએ જવાયું

નાની એવી એરડી હતી. અજવાળું ને દવા એવું થોડું થેડું કામ હતું. બધાં બધાં બાળ હતાં. થેડાં બકરાં બલે પૂર્ણ! ખદખદ થતું હતું. મન માફ રડતું હતું.

બીજી નિશાળે જવાયું

બો ઉગર લૂગો હતો. ગાર ધણી ઉખડી હતી. ધૂળ ધૂળ બધું હતું. છોકરાં એમાં બેઠાં હતાં. ૧૫ડા ધૂળે ભર્યાં હતાં. હાથે પગે ધૂળ હતી. સૌ કાંઈક લખવાં હતાં.

ત્રીજી નિશાળે જવાયું

મેડી બધી ગડગડ હતી. મોપાટે મેંતા લેગવતા હતા. સૌ બાળો બોલતા હતા. ઉંચે સારે બોલતા હતા. છત્તી બેંગી બોલતા હતા. ઉમા ઉમા ડોલતા હતા. મેંતા વચ્ચે શરતા હતા. હાથમાં તેતર સેડી હતી. પાંચડી એની મોડી હતી.

ચોથી નિશાળે જવાયું

હાથમાં એના શેડી હતી. મેડો એનો ધંડો હતો. બે હાર વચ્ચે શરતા હતા. વિના ચંચો બોલતા હતા: “બેડો માગો બાંધવા, બાળા કાળો કાળ!” ધૂનતાં ધૂનતાં બોલતા હતા. વારે વારે બૂલતા હતા. સોડી વાંસે પડતી હતી.

પાંચમી નિશાળે જવાયું

શાળા બદલે માસ્તર હતા. એરડામાં છોકરા હતા. ધોળામસ્તી કરતાં હતા. અંદર અંદર વડતા હતા માસ્તરના સાળા પાડતા પાડતા હતા માસ્તરજી અંદર આવ્યા. મીની જેમ બેસી ગયા. પાડો કરવા લાગી ગયા

છઠ્ઠી નિશાળે જવાયું

પરીક્ષાનો વખત હતો. છોકરા બધા વાંચતા હતા. શિક્ષક ભાઈ સમજાવતા હતા. બધું જોખી મારતા હતા. કડ કડ કડ કડ

બોલતા હતા. “ શામાશ ” ભારતર કહેતા હતા સમજવાનું નામ નોંધું. પાસ થવાનું કામ હતું.

સાતમી નિશાળે જવાયું

મોટા સા’બ આવવાના. ઇનામોને વેંદ્ય વાના. મેળાવડો થવાનો. છોકરી તૈયાર થતી હતી. ગાયન ગીત ગોખતી હતી. મોઢે કરી દેતી હતી. રમતો રમી ખતાવતી હતી. “ આમ કરવું ને આમ બોલવું ” બજાતી હતી. સા’બ મારે બધું કામ થતું હતું.

આઠમી નિશાળે જવાયું

ભારતર સા’બ ગયા હતા. જનમાનને ત્યાં બોજન હતું. મોનીટર બજાવતો હતો. બજાવું કોઇને નોંધું ગમતું. રોપી પાટી હડતાં

હતાં. મોનીટર મુંઝતો હતો. નામે સૈન. લખતો હતો. ‘ ક્લી દમશ ’ એમ કહેતો હતો. મારની બીક દેતો હતો.

નવમી નિશાળે જવાયું

છોકરાં આંક લખતા હતા. કંઈક વઢતી હતી હતી. પટેલીયા આગ્યા હતા. મુખી સા’બ હાજર હતા. લખણાનું કુટાણું હતું. મેંતાજ કાગળ લખતા હતા. છોકરા આંક લખતાં હતા.

દશમી નિશાળે જવાયું

મેંતાજ બજાવતા હતા. ઠોક માર ખાતા હતા મોટા હકમેશ કરતા હતા. હુશિયાર નંબર ચડતા હતા. ભારતર પાઠ લેતા હતા. દાખલાને સમજાવતા હતા. હોંશે કરી કહેતા હતા.

૧ ધરો જોઈ આળ્યો; દુઃખનો બોળો લઈ આળ્યો.

એક ધરે જઈ ચડ્યો

મજુરીએ બાપ હતો. પાણી શેરડે બા હતી ધરમાં બાળક રડતું હતું. તહેલાં નાખતું હતું. ધરને સાંકળ વાધી હતી.

બીજે ધરે જઈ ચડ્યો:

માખીએ બજાવણતી હતી. બાળક સૂતું રડતું હતું. ઘોડીયામાં ઢંચું હતું. કચરો પૂંજે પડ્યો હતો. બા રોટલા કરતી હતી. બાપા બીડી પીતા હતા. બાને હલદા પડતા હતા. બાળક ખૂબ રડતું હતું. એને કોઈ હેતું નોંધું.

ત્રીજે ધરે જઈ ચડ્યો

બાલી બાલી ધર હતું. વાસણ કુસણ, ધર વખરીમાં મોઢું એવું મીઠું હતું. રોડીરાક ખા હતી ત્રણ જેનાં બાળક હતાં. પૂરું ધરમાં બાળા નોંધું. શાલક વાંચ કપડાં, હતાં. માંક

માગીને આપ્યું હતું. અંદર અંદર લડતા હતા. માની આંખે પાણી હતું.

ચોથે ધરે જઈ ચડ્યો

બાપ ડોળા તાણતો હતો. છોકરા પાઠ કરતો હતો. બા વાંક કહેતી હતી. બેનને મેંલાં દેતી હતી. બેન નીચે બેતી હતી. મનમાં મનમાં રેતી હતી.

પાંચમે ધરે જઈ ચડ્યો

બા બાપા વડતાં હતાં. છોકરા સામે બેતાં હતાં. તાણી તાણી બોલતાં હતાં. લાંબા હાથ કરતાં હતાં. એકબીજાને બાંડતાં હતાં. છઠ્ઠે ધરે જઈ ચડ્યો

સાથ વડુ લડતાં હતાં. નથુંદ રાપથી પૂરતાં હતાં. નાનું બાળ રડતું હતું. વડુએ એને માથું હતું. સમરાજ ધમકાવતા હતા. પરજીએ બહાર ગયો હતો.

સાતમે ઘેર જઈ ચડયો.

બાળક માંડું મળું હતું. બારી ચારણાં બંધ હતાં. હવાપ્રકાશ નામે નો'તાં. ઘરમાં ભૂલો ભેડો હતો. ધૂપધાપ કરતો હતો. મોળાં માચાપ જોતાં હતાં. બાળક ખૂબ મુંઝાવું હતું. દવાદાર શેનાં હોય ? માદાજની ના હતી. આઠમે ઘેર જઈ ચડયો.

ઘરમાં બધે ચૂચાપ. માંજી બહાર ગયાં હતાં, પિતા છાપું વાંચતા હતા. બાળક બેઠાં બસતાં હતાં. ઘીજી જમીને બેઠાં હતાં. માસ્તર સા'બથી ખીતાં હતાં. પાઠો ઝડઝડ ગોખતાં હતાં માસ્તર ગજર મુંઝતા હતા. માયાને ખજવાળતા હતા.

નવમે ઘેર જઈ ચડયો.

ડેલીએ જ છોકરાં મળ્યાં. નોકરો પાસે રમતાં હતાં. નોકર મૂંઝું બેસતા હતા. છોકરાં એ સાંભળતાં હતાં. નોકર ખીડી ખીતા હતા. છોકરાંને બચી લેતા હતા. નોકર ખીક બતાવતા હતા, છોકરા મસ્તી કરતા નો'તા.

દસમે ઘેર જઈ ચડયો:

શગીવામાં છોકરાં હતાં. ગંદી ધુળે રમતાં હતાં. ઘોસડી ઘોસડી થતી હતી. સંસારમાજી ખેલતાં હતાં. ભૂંડું ભૂંડું કરતાં હતાં. ક્રોધ એને ટોકવું નો'તું. ક્રોધને એની પડી નો'તી.

બાળકને ચતા ઝાડા.

લેખક: ડૉ. અમૃતલાલ હ. પટેલ, ડી. પી. એચ., વિ.

લેખ્ય એડીટર, સુરત.

નિયામાં જેટલા માણસો ઝાડાના રોગથી દુઃખે છે તેમાંના લગભગ ૭૫ ટકા જેટલા માણસો એક વરસની અંદરનાં બાળકો હોય છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાય છે કે ઝાડાનો રોગ તે બાળકોનો કદો શત્રુ છે અને આ રોગથી બાળકોને કેમ બચાવવાં તે વૈદ્યશીપ દ્રષ્ટિએ એક ગંભીર પ્રશ્ન ગણાય છે.

આ રોગ બાળકોને જ વધુ ચલાવું કારણ શું ?

આ સવાલ સદગ જ ઉત્પન્ન થાય છે, અને તેનો ચોક્કસ જવાબ જો દરેક માતા બપોળી લે તો લણાં બાળકો આ રોગમાંથી બચી શકે. આનાં મુખ્ય કારણો ત્રણ છે, તે નીચે મુજબ:—

૧. બાળકની હોઝરીમાં જંતુઓને નાશ કરવાની શક્તિ બહુ ઓછી હોય છે અને

તેથી કરીને બાળકને જંતુઓથી દુષિત ચયેસો ખોરાક આપવામાં આવે તો બાળકને ઝાડાનો રોગ થાય છે, વાસી, હવામાં ઉધાડો પડેસો, અસ્વચ્છ વાસણમાં ભરેસો અને જેના પર માખીઓ બેસી હોય તે ખોરાક જંતુઓથી દુષિત ચયેસો ગણાય છે.

૨. બાળકનો મુખ્ય ખોરાક દૂધ છે; અને દૂધ એ એવું પ્રવહી છે કે તેની અંદર ચોડા જ વખતમાં અસખ્ય જંતુઓ રેલાં ચઢે જાય છે. દૂધ જેટલો બાળકને માટે ઉત્તમ ખોરાક છે; તેટલો જ જંતુઓ માટે ઉત્તમ ખોરાક છે અને તેને લીધે જો સ્વચ્છ ઉકાળેલું અને ચોખ્ખા વાસણમાં રાખેલું દૂધ બાળકને આપવામાં આવે તો તો સાફ, નહિ તો તે જ દૂધ અસ્વચ્છ હોય તો બાળકના શરીરમાં એર-સમાન કામ કરે છે.

૩. બાળકમાં તડકો અને ટાઢ સદન કરવાની શક્તિ બહુ ઓછી છે અને તેને લીધે બાળકને જરાવારમાં આંતરડાની શરદી લાગુ પડે છે, જેથી કરી આંતરડાં ખોરાક પચારી નથી શક્તાં અને બાળકને ઝાડા થાય છે. આપણે સાધારણ રીતે એમજ સમજીએ છીએ કે શરદી તો ગળું, નાક કે ફેફસાંને લાગુ પડે છે તે માન્યતા સાચી નથી. શરદી એટલે “નરમ પ્રકારનો સોજો.” અને આવો સોજો શરીરના કોઈ પણ અવયવને લાગુ પડી શકે છે. બાળકને અતિશય ઠંડા પાણીએ નવરાવવાથી, બીની જગામાં ઉઘાડે શરીરે બેસાડવાથી અથવા ખુફ્ફા શરીરે બહાર ફેરવવાથી, હોબરી અને આંતરડાને શરદી લાગુ પડે છે.

ઝાડાનો રોગ ઘણો ખરો ઉનાળાના અને ચોમાસાના દીવસોમાં વધારે લાગુ પડે છે, કારણકે ઉનાળામાં અતિશય ગરમીને લીધે અને ચોમાસામાં બેઝને લીધે સૂક્ષ્મ જંતુઓ જન્મદીપ્ત પેદા થાય છે અને તેને લીધે ખોરાક જમદી બગડી જાય છે.

ઝાડાનો રોગ દેખીતો તો બહુ સાધારણ બણાય છે, અને અચાન માતાઓ જ્યાં સુધી બાળક ગંબીર રીતે ઝાડાની નિમારીથી પીડાય નહિ ત્યાં સુધી આ રોગની કાળજીથી દવા કરતી નથી. અને છેલ્લી ઘડીએ આવો બાળકને ડોક્ટર કે પૈવ પાસે લઇ જવાથી બાળક સાર થતું નથી.

આ લેખનો મુખ્ય હેતુ, ઝાડાનો રોગ થતો અટકાવવામાં માતાની કેટલી જોખમદારી અને હીરણો છે તે બતાવવાનો, તથા આ રોગના ઉપચારમાં બાળકની માતા, પૈવ અથવા ડોક્ટરની સાથે કેટલો બધો સહકાર કરી શકે છે તે જ બતાવવાનો છે. આ રોગ લાગુ પડવામાં સેકંડે ૬૦ ટકા દરદીઓમાં કારણજન બાળકની માતાજી હોય છે એટલે કે આ રોગ બાળકના હિરમતમાં લખાયેલો છે માટે બાળ-

કને થતો નથી પરંતુ આ રોગ, બાળકને ખોરાક આપવામાં માતાની બેદરકારી અથવા ભુલ અને અચાનને લીધે જ થાય છે, અને થવા પછી જમદી સારો થતો નથી. આમ લખી હું માતાઓ ઉપર બાળકો પ્રત્યે દુરતા અથવા બેદરકારીનો આરોપ મુકવા માગતો નથી; કારણ કે માતાએને આ વિષયની થોડી મદિતી તેમના માતાપિતા તરફથી મળતી નથી તેને લીધે જ તેઓ પોતાના બાળકોની થોડી માવજત કરી શકતી નથી.

આપણા દેશમાં બાળકોનેની હીનચાલ હજુ હમણાં જ શરૂ થઈ છે. બાળકોને વિષયનું સરસ સાહિત્ય આપણા દેશમાં ફક્ત નાનું જ છે. બાળકોની સંસ્થાઓ પણ આંગણના વેદા પર ગણી શકાય તેટલી જ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, હાલના જમાનાની માતાઓ પાસેથી આ વિષયમાં બહુ આશા રાખવી તે નકામી છે.

હવે આપણે આ રોગનાં મુખ્ય મુખ્ય ચિન્હો શું છે તે તપાસીશું.

બાળકને ઝાડાની શરૂઆત કાં તો આસ્તે આસ્તે થાય છે અને એવે પાંચમે દીવસે રોગ ગંબીર સ્વરૂપ પકડે છે, અથવા ઘણી વખત સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત દેખાતા બાળકને એકએક એક જ દીવસમાં આ રોગ ગંબીર રીતે લાગુ પડે છે. શરૂઆતમાં ઝાડાનો રંગ કુદરતી જ હોય છે એટલે કે પાંજો. હોય છે. પરંતુ આસ્તે આસ્તે લીલો થઈ જાય છે અને છેવટે પારદર્શક ચીંચી પડાયે જેવો થાય છે. અથવા લોહી જેવો લાલ થઈ જાય છે; ઝાડો પાંજો પાણી જેવો આવે છે અને તેમાં દુર્ગંધ ઘડી હોય છે. કોઈ કોઈ વખત બાળકને ઉત્તરી પણ થાય છે અને પેટમાં દુખાવો થવાથી બાળક રડે છે. બાળક ને આ રોગમાં તાવ પણ આવે છે.

જુદા જુદા કારણથી ઉત્પન્ન થતા ઝાડામાં મળતો રંગ જુદી જુદી ભતતો હોય છે, અને તે વિષે થોડી ધણી માહિતી આપવાની જરૂર છે.

ઝાડો જ્યારે તેના કુદરતી એટલે પીળા રંગથી જુદા રંગનો હોય ત્યારે એમ સમજવું કે બાળકના આંતરડાં નિયમિત કામ કરતાં નથી.

લીલરને શરદી લાગવાથી અથવા સોને ચડવાથી ઝાડામાં પિત્તનો ભાગ વિશેષ આવે છે અને તેથી ઝાડો લીલા રંગનો દેખાય છે. લીલા ઝાડા બાકેલી ભાણ જેવા ધણી વખત દેખાય છે.

કોઈ કોઈ વખત પિત્તાશયના અગડવાથી અથવા લીલરની મંદ ગતિથી આંતરડામાં પિત્ત બીકકુચ નથી આવતું, આથી અનાજ અને ખોરાકમાં જાવડું ધી અને તેલતું તરવ પચતું નથી અને ઝાડો તદ્દન સફેદ અને સ્પીકજો દેખાય છે; અને આખા ઝાડામાં સફેદ ગોળ ગોળ દાણા નજરે પડે છે. આવા દાણા નહિ પચેલા દૂધના બનેલાં હોય છે.

આ ઉપરાંત બાળકને ને સખત મરડો થયો હોય તો ઝાડામાં સફેદ પડે જેવું જાણ્ય પડે છે, અને તેની સચે કોઈ કોઈ વખત લોહી પડે છે ત્યારે ઝાડાનો રંગ ચોકચેટ જેવો દેખાય છે.

આંતરડાં અને લીલર બન્ને ખરાબ થયાં હોય અને ઝાડાનો રોગ સખત પ્રકારનો હોય તો ઝાડો ચોખ્ખાના પાણી જેવો અથવા સફેદ લાહી જેવો થાય છે.

આ ઉપરાંત કે.ષ વખત કુળા-પાણી વાળો ઝાડો થાય છે, જેની અંદર તેજબ જેવું તરવ એટલા બધા પ્રમાણમાં હોય છે કે બાળકની પુઠે ફાટકા પડે છે, અને પુઠેનો આખો ભાગ લાલ થઈ જાય છે. આવા ઝાડામાં તેજબતું તરવ એટલું બધું હોય છે

કે જે આવા ઝાડાનાં ટીપાં પગ પર પડે તો પગે પણ ફાટકા પડે છે. પરંતુ આનો ઝાડો કવચિત જ થાય છે.

બાળકને જે એક વરસની ઉંમરની અંદર ભેંસતું દૂધ આપવામાં આવે તો તેનાથી બાળકને કાં તો ઝાડા થાય અથવા સખત કમજબાત થઈ જાય છે; અને આવા કારણથી કમજબાત થાય છે ત્યારે ઝાડો સફેદ અને કંકજુ મીચુ જેવો થઈ જાય છે.

દેવે આપણે બાળકને ઝાડા ન થાય તે માટે માતાએ શું શું સાચવેલી હોય તે વિચારીશું.

ઝાડાનું મુળ અયોગ્ય ખોરાક છે. બાળકને જે તેની ઉંમરના પ્રમાણમાં શોષ્ય અને અનુકૂળ ખોરાક અપાય તો કદાપિ ઝાડા થાય નહિ. બાળકના ખોરાક વિષે એક બે લેખ આ માસિકમાં અગાઉ આવી ગયા છે તેટલા માટે આ ખાખત પર લંબાણ વિવેચનની જરૂર નથી; પણ ફરીથી એટલું તો જણાવવું જરૂરી છે કે ખોરાક ગમે તેટલો અનુકૂળ હોય પણ જે તે સ્વચ્છ, તાજો અને માખીઓથી દૂષિત થયેલો હોય તો તે બાળકને ઝો સમાન થઈ પડે છે. અસ્વચ્છ ખાણીમાં અપાતા ઝેરકસો અને એલનખરી વગેરે ખોરાકથી ઘણાંક બાળકો રોગના પંખમાં સાડાય છે. બાળકને અપાતા ગાય કે બકરીના દૂધ માટે, જનવરના આંચગની શુદ્ધતાથી તે કેદ બાળકને દૂધ પીરાવનાર માણસ સુધી દૂધ પર જે જે ક્રિયાઓ થાય છે અને તેને માટે જે જે વસ્તુઓ વપરાય છે તે તદ્દન સ્વચ્છ નોંધાયે. સ્વચ્છ દૂધ કેમ મેળવવું તે ખાખત ઉપર તો એક મોટો લેખ લખી શકાય; પરંતુ આટલા વિવેચનથી દૂધ અને દૂધના વાસણની સ્વચ્છતાની અગત્યતાનો પૂરો ખ્યાલ આપી જશે.

દેવે બાળકને ઝાડા થાય ત્યારે ડાકટની

મદદ કરતાં બાળકની માતા આ રોગ જલદી સારો કરવામાં કેટલો અશ્વત્યો બાળ બન્ને છે તે જાણવું જરૂરી છે. કારણકે આવા રોગમાં બાળકનો બચવાનો આધાર દવા ઉપરાંત માવજત ઉપર વધારે છે.

બાળકને ઝાડાં થાય કે તરત જ તેનો ખોરાક કમમાં કમ ૨૪ કલાક સુધી તદ્દન બંધ કરવો. કેટલાકને આવા પગલામાં ફૂરતા જણાશે પરંતુ ઝાડા મટાડવાનું પહેલું પગથિયું તે ઉપવાસ છે, એવો નિપુણ ડાક્ટરોનો મત છે. ખોરાક નહિ મળવાથી બાળક જરૂર રડશે; અને તેટલા માટે જરૂર પડે, બાળકને કાન-જાંઘને ઠંડું કરેલું પાણી થોડા થોડા સમયને અંતરે માથે તેટલું આપવું. આમ કરવાથી બાળક શાંત રહેશે અને તેને ક્ષણે યતી હશે તો તે પણ બંધ થઈ જશે.

ખીચું ઝાડા શરૂ થાય એટલે દૂધ તો તદ્દન બંધ કરવું. ઝાડાના રોગમાં દૂધ ફાયદા કરતાં નુકશાન વધુ કરે છે. કારણકે દુધ જેટલો બાળકને માટે ઉત્તમ ખોરાક છે તેટલો ઉત્તમ ખોરાક જંતુઓ માટે પણ છે, અને તેથી આંતરડામાં જંતુ દૂધ જંતુઓનું વધુને વધુ પોષણ કરે છે અને તેથી ઝાડા વધે છે.

બાળકને જ્યારે ઝાડા ચોજા યજ જાય સારે થોડી થોડી તાજ બનાવેલી પાતળી છાશ આપવી અને પછી આસ્તે આસ્તે દૂધ આપવું, અને નારંગીનો રસ આપવો.

બાળકનું શરીર તદ્દન સ્વચ્છ રાખવું. બગડેલાં કપડાં તરત જ બદલી નાખવાં અને બાળકના હાથ પગ ઠંડા પડી જાય તો ગરમ

પાણી ભરી રમરની કાથળા અથવા ધામળાના કંટકાને ગરમ કરીને તેવાથી શેકવા. અને બાળકને શાક કે તેવું જ ગરમ કપડું ઝોઢાડી રાખવું.

છેવટમાં એટલું કહેવું જરૂરી છે કે આ જિભારીમાં માતાએ ડાક્ટરની સાથે સંપૂર્ણ સહકાર કરાવતી જરૂર છે. ડાક્ટર જે સુચના આપે તે અચૂર ધ્યાનમાં રાખી તેનો અમલ માતાએ કરવો જોઈએ. ઝાડાનો રોગ સારો કરવા માટે બાળકને વધુ ઝાડા કરવાની જરૂર હોય છે કારણ કે આંતરડાની અંદર ભરાઈ રહેલો મળ અને જંતુઓ જરાં સુધી બહાર નીકળી ન જાય ત્યાં સુધી આ રોગ સારો થતો નથી. આટલા માટે ડાક્ટર જે ઝાડા વધારે કરાવવા દવા આપે તો તેથી માતાએ ગમરાઈ જવું કે શુચિવશમાં પડવું નહિ, અરીથ, ખસખસ ઇલાદિ કમજીવાત કરવાવાળી દવાઓ અને ખોરાક ઝાડાના રોગમાં નુકશાન ધણું કરે છે માટે આ રોગમાં તેમનો ધરમતુ ઉપયોગ કદાપિ કરવો નહિ. આ રોગમાં ડાક્ટર છઠ્ઠે તો એક દીવસમાં જ દવા આપી ઝાડા બંધ કરી શકે છે પરંતુ તેમ કરવાથી ફક્ત તાત્કાલિક શાંતિ થાય છે, અને બીજે કે ત્રીજે દીવસે રોગ વધારે ગંભીર સ્વરૂપ પકડે છે. આ રોગ ધીરજ, ખંત અને કાળજીથી જલદી સારો થાય છે; તેને માટે કોઈ જાદુઈ ઇલાજ નથી. આ રોગમાં ફાયદો કરે તેવી દવાઓ ઘણી છે અને તે બધી ડાક્ટરોની જાણીતી છે તેથી આ રોગ સારો કરવા માટેની જડીમુદ્રો લેવા માટે, ઢોંગી વૈદ્ય કે ડાક્ટરની પાસે જવું નકામું છે.

મારી માતાના ઉપકાર.

હું મળ્યાં હું આગકો વચ્ચે રહું છું ને તેમની સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ જાણું છું તેથી મને સાચી કલ્પના આવે છે કે મારી માએ મારે માટે કેટલું કયું ! ને કેવું યોગ્ય કાળે કયું ! અને તેથી મારા મનમાં મારી માને માટે ઉપકાર-વૃત્તિ જાગૃત થાય છે તે જાહેર રીતે પ્રગટ કરવાની તક લઉં છું.

૧ મારી મા મને રોજ નહવરાવતી.

૨ મારી મા રોજ મારું માથું એળી આપતી.

૩ રોજ મને ઘોએલાં કપડાં પહેરાવતી.

૪ રમતાં રમતાં કપડાં મેલાં થાય તો વડતી નહિ પણ કપડાં બદલી આપતી.

૫ આઠ આઠ દિવસે મને માથે નહવરાવતી.

૬ મારાં આંખ, કાન, હાંત, વખ વગેરે બધાં સ્વચ્છ રાખતી.

૭ હું જરા માંદી પડું કે તુરત મને જાતે દવાપાણી આપી સારવાર કરતી.

૮ મારી મા મને આડોશી પાડોશીને કોઈને લાં રમવા જવા દેતી નહિ.

૯ સંસ્કારી અને મારી માના જ વિચારો ધરાવતા એક જ ઘરે મને રોજ રમવા મોકલતી.

૧૦ એ ઘરમાં મારી સાથેની છોકરીઓ ન હતી પણ છોકરો હતો. તેથી અમે છોકરાની રમતો રમતાં પણ મારી માએ તેમ કરવાની બંધી કરી ન હતી.

૧૧ મારી માએ મારા બાપએની સિસૈયુ ઉપરાંત અમારી જન્મ રસોઇપાણી, શીરણ વગેરે શીખવ્યું ને અમને રસોઇપાણી, શીરણ વગેરે ઉપરાંત બાપએની જન્મ સિસૈયુ આપ્યું.

૧૨ મારી માએ કોઇ દિવસ છોકરીઓનું આમ હોય ને છોકરાઓનું આમ હોય એમ ભેદભાવ રાખ્યો નહતો; તેમ અમને તે સંભળાવ્યો પણ તું હતો.

૧૩ મારી માએ મને બીજાઓને અને બીજાઓની બીજ વસ્તુઓને સન્માનતાં શીખવ્યું હતું.

૧૪ પોતાનું સાચવી રાખવું, કોઈને આપવું નહિ, લાગ આવે તો બીજાનું લાઇ લેવું વગેરે જાતની એકે હલકા સ્વાર્થની વાત મારી માએ પોતાના વર્તનથી કે અશ્વધી મારી આગળ મૂકી ન હતી.

૧૫ મારી મા ને આપા લડ્યાં હોય ને ઘર સ્મશાનવત થઇ ગયું હોય ને તેથી અમે બાળકો ધુન્ડાતાં દ્રષ્ટએ, એવો એકે દિવસ મને વાદ નથી.

૧૬ મારી મા નિયમો પળાવવામાં દૃઢ રહેતાં.

૧૭ આજે હું જાણું છું કે બાએ ગરીબાનું ને શ્રીમંતાઇ બેઠે ભોગવ્યાં પણ તેણે ગરીબાને એસંતોય ને છુખલપણું કે શ્રીમંતાઇનું ચડેલપણું ને અભિમાન એકેની છાપ અમારા ઉપર પડવા દીધી નહિ.

૧૮ મારી માએ સગાં સજ ધીની કે આડોશી પાડોશીની નિંદા કરીને અમારા મનમાં નિંદાનું ઝેર રેડ્યું નહિ, પણ લલકું તેમાંથી કોઇ મહેમાન થઇને આવ્યું હોય તો હમેશ તેમના સન્માનથી મેમાનગતી કરીને અતિથિસ્વાગતની અમને મીઠાશ આપી.

બારીએ બેસી બેતો હતો: ઉંડે અંતર રડતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

એક છોકરો જતો હતો. ઉંડે અંતર રડતો હતો. પણ ઉંચકા, ચોરણી શાટલી, કેટલાક પુવાન ચિનાનો, ટાપી મેશી ને નાકમાં શેષ. હાથમાં રહેક ને ખંભે પાટીક.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

ખીભે છોકરો નીકળ્યો. મોઢા આગળ છેડાને વાંસે માસ્તર. ધીરે પગથે હાસતો હતો. માથે આંધુ પડતાં હતાં. માસ્તર હાથે સોઝી હતી. એક એક પછો લાગતો હતો. નિશાળ બધી જતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

ત્રીભે છોકરો નીકળ્યો: વાંસે બાપ માસતો હતો. ગળેને વરસાવતો હતો. છોકરો રડતો જતો હતો. નિશાળ બધી જતો હતો. પછે પગથે શકતો હતો. પારીક્ષતર પાડતો હતો. પગમાં ઢેસ લાગતી હતી.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

ચેપો છોકરો નીકળ્યો. ખીડીનાં બોમાં વીજુનો હતો. હાથ પણ મંદા હતા. માથે વળ મેલા હતા. નખ ખૂસ વધ્યા દ-૧. એ-૨ે લાગ જતી હતી. કાને ચેક બોર્ડો હતો. મોઢે પોટ દોરે પગે પાવતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

જાંરમે છોકરો નીકળ્યો. શટલ તરસ કપડે હતો. બીજારીને વેરી હતો. પાછ પાછ મગની હતી. મલો પણ પડતી હતી. મોઢું મોઢું

રડતો હતો. મોઢા બોજ વડતો હતો. મિટ્ટા થઈ રડતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

છૂરી છોકરો જતો હતો. માઠી પૂડે વડતો હતો. પાછળ લાકડો રહેતો હતો. ચાપ્પા જાનો ખાનો હતો. હમને પાછો જતો હતો. ખીચ માડી આવે તેની રડ બેઠો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

સાવમે છોકરો દેખાયો. માથે માથે હાસતો હતો. ટાપી લકને ખામતો હતો. ખીજારીને હાસતો હતો. મંતાકને ચીવતો હતો. ભણ એનો દતો નોતો. માથેને એ રાવતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

આદરો છોકરો દીકો. મેશી તીજ્યો, નાકો નીકળ્યો. પાછળ પાછળ જતો હતો. ચાપ્પા પાડી હમને હતો. ચાંધણની લાકડીને બેચોબેચી હમતો હતો. અભણને જુરો પાડી મનમાં મનમાં હમતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

નવમે છોકરો જતો હતો. રંકડી પાછળ હાસતો હતો. માથે ચૂમડી ચેસતો હતો. માથે પાંચો ખસી જતો હતો. પરી રડી આવતો હતો. માલકાયા ચેરી કરી ખુશી ખુશી જતો હતો.

બારીએ બેસી બેતો હતો:

દસમે છોકરો રડતો હતો. મિપાઈ રંબો રડતો હતો. વરમાં ચેરી જતો હતો. પાંચ વાગી જતો હતો. મિપાઈ રંબો રડતો હતો. માથા કને જતો હતો.

શેરીમાંથી જતો હતો: અંતરમાંહિ બળતો હતો.

શેરીમાંથી જતો હતો:

મારની સામે બેઠાં બેઠાં નાનાં છોકરાં હમતાં હતાં. માખીઓ બણબણતી હતી. સોને દીવે બેસતી હતી. છોકરાં વાતો કરતાં હતાં. મધ મળે જતી હતી.

શેરીમાંથી જતો હતો.

છોકરાં બેળાં રમતાં હતાં. ધૂળ અને પથરા મુકી ધરધર રમતાં હતાં. ખોડું ખોડું રમતાં હતાં. બાપા જેમ વડતાં હતાં, બા જેમ બાધતાં હતાં.

શેરીમાંથી જતો હતો:

છોકરાં બેળાં લાટાં હતાં. બૂરાં બોલ બોલતાં હતાં. નામાં અંગ બતાવતાં હતાં. શેઠિ ત્યાંથી જતા હતા. હસતા હસતા જતા હતા.

શેરીમાંથી જતો હતો.

લખડો છોકરા તોરાની. મા એના બાધ-કણી. ધા મારીને ધરમાં નાસી ગયો. લખી ખૂન રાવા લાગી. મા એની કહેવા મળ. માલો ખાઈ પાછી વળી.

શેરીમાંથી જતો હતો:

આડે થી ને પાડેથી સામસામે બાધતાં હતાં. લાંબા હાથે માળામાળા નેર કરી હડતાં હતાં. નાહનાં વડતાં હતાં. છોકરાં પાસે ઉભાં

હતાં. નવા પાઠ શીખતાં હતાં. તાકી તાકી બેતાં હતાં.

શેરીમાંથી જતો હતો:

છોકરા બેગા વધા હતા. કોડી કોડી રમતા હતા. પાઈ પાઈ મુક્તા હતા. બાધા બાધી થઈ પડી. ધુસ્તે ધુસ્તે આવી ગયા. માલો દઈ પેર ગયા.

શેરીમાંથી જતો હતો:

નવો માણસ આવ્યો હતો. ધર કોઈનું પૂજતો હતો. ચરમાં નાકે સોડી હાથે ઉભો હતો. ડુડીઓ કરી હસતા હતા. ખોડું ધર બતાવતા હતા.

શેરીમાંથી જતો હતો:

મોટી છોકરીઓ રમતી હતી. દેહાની રમતો રમતી હતી. ફટકું ફટકું શીખતી હતી. ખોટાં મ્હોં વાળતી હતી. સાસુ વડ થતી હતી.

શેરીમાંથી જતો હતો:

નાની છોકરીઓ માતી હતી. અચકે અચકે કારલી. હોશી હોશી રમતી હતી. લખડોને ત્રિકુડે, રમુડે ને રતીયે દોડાદોડી કરી મુકી. રંગમાંહી બંગ પાડ્યો, છોકી ગચ્ચારી ગેર મળ.

શેરીમાંથી જતો હતો:

ફૂલ પાછળ પડ્યા હતા: મધેકાને મારતા હતા. અંધાને અટવાતા હતા. પેસાબ જ્યાં ત્યાં કરતા હતા. માલો પહો સાંબળતા'ના.

બાળકની આગળી.

ધૂણંબો માને છે કે લાકડું બાળક તો તારે જ કહેવાય કે બપોરે બાળક ને માને તે તેને વરત આપવામાં આવે. શ્રીમંતવું બાળક તો તે જ કે જોના બોલ્યો બોલ હેં ન

પડે. પહાંબો પોતાને તે બાળકને એટલા જ કારણથી અમાગી માને છે કે તેઓ બાળકે માગેલું મળું તેની પાસે હાજર કરી સમ્તાં નથી.

આ ખ્યાલ એકલા જુના જમાનાનાં લા-
ડકવાળા બાળકનાં કોડીલાં માતપિતાનો જ
તથા આજના બાળકને જરાજર ન સમજ-
નારો સુધથી એમ જ માનીએલું છે કે જાલ-
હરની નવી પદ્ધતિએ બાળકોને હરેરવાં
હોય તો તેઓ જે માગે તે તેમને આપણું
જ નોંધ્યું.

બાળકોની બધી માગણીઓ પૂરી પાડવી
તે સંધારણ દાણસને તો ધું પણ ધનાડય અને
સત્તાંધીશને પણ ધણી વાર અશક્ય જ છે.
અને શક્ય હોય તોપણ ધણી વાર તે જરૂર
વગરની એટલે નિર્ણયક હોય છે, જ્યારે ધણી
વાર તો તે નુકસાનકારક જ હોય છે બાળ-
કોની માગણીઓ પૂરી પાડવામાં સુદૃઢ વિવે-
કની અસંતોષ જરૂર છે. તેમજ માગણી પૂરી
પાડવી કે નહિ એ નક્કી કરવામાં જેટલો
વિવેક વાપરેો તેટલો જ વિવેક આ-
પણે કંપાનિષ્ઠમા અને કંઈ રીતે 'હા'
ના' પાડીએ છીએ તેમાં પણ કરવો નોંધ્યો.

ઉપર કહ્યું તેમ બધી માગણીઓ પૂરી
પાડવાની શક્યતા હોય છતાં હા ના પાડવાનાં
શયો અનેક છે. સામાન્યતઃ એવા બે પ્રકારો
હમેશના છે. એક, બાળક પોતાને જરૂર છે
માટે નહિ પણ દેખાદેખીથી આડોશી પાડો-
શીના કે ધરનાં દત્તર હોડરાઓએ કંઈક
આવ્યું છે, અથવા તેમની પાસે નોંધને
બાળક વસ્ત્રની માગણી કરે છે, તેને તે જ
કાંઈ સદૈવ ના પાડવા જેવી હું મળ્યું હું.
“જે, જે, મારે દડાં નોંધ્યો.” “ગુ કામ?”
“જે, પેલા બચુના કાકા કેમ લાઇ આવ્યા
છે?” વગેરે સંવાદો હમેશના પ્રચલિત છે. અને
તેની સાથે જ અવશ્યક પણ હમેશનો છે કે
માતાપિતા આવી માગણી પૂર્ણપણે યોગ્ય મળે
છે. “કેંકડું જુરે એટલે બાળકને મન
મન થાય જ ને?” એ બાલ-માનસ નિયમ
તરીકે અબાધિત સ્વીકારાયેલું છે. બાળ-

કોને જરાએ ન જોઈતી વસ્તુઓ બાળકો આ
નિયમાનુસાર સંધરે છે ને મોટાંઓ તેમને તે
લાવી આપે છે. આજે ધણી ખરી મોટાંઓ
ની ફરિયા પણ આજ નિયમાનુસાર થાય છે.
ધણાં ખરાં સી પુરો પોતાના જીવનમાં જેની
જરૂર હતી તથા તે વસ્તુઓ વસાવવાને
બદલે બીજા કોઈકે તે વસાવી છે માટે વસા-
વવા નીકળે છે; ને આવી રીતે નકામી વસ્તુ-
વસ્તુઓના સંચયના ભાર નીચે નકામી કમાય
છે. “હવેરંત આ કુટુંબ મનુષ્યને અસંતોષ
અને અદેખાઈ પોષવા તરફ પણ લાઇ જાય
છે. બાળક પોતાની વસ્તુઓ સાથે આનંદથી
રમણું હોય છે, પોતાની પ્રવૃત્તિમાં વહીવટીતાથી
રમણું હોય છે, એટલામાં પાડોશીને ત્યાં
એકાદ નવું રમકડું આવે છે. બાળક ત્યાં
જઈને જુએ, મિત્રભાવે રમકડાથી રમવાનોયે
આનંદ લે. ને છતાં સંપ્રદે તે સુખી રહે એ
બનવું શક્ય છે. પરંતુ જો બાળકને એકવાર
એ રસ્તો મળે કે બીજાને છે તે મને કાં
નહિ? તો આનંદને બદલે દુઃખ, ઇર્ષ્યા, ને
અસંતોષ તેને ભાગે આવે. આ રસ્તે બાળક
ચડે કે તરત જ પહેલે જ પ્રસંગે જો બાળકને
બીજો રસ્તો લાઇ મેવામાં આવે તો આવા
અસંતોષમાંથી તે જમી શકે એટલે ધરનાં
મોટાંઓમાં જ પ્રકારની પ્રવૃત્તિ જો વસતી
હોય તો બાળકમાં તે આગ્રા વગર ન રહે.
ઉપરકરથી બાળકને માત્ર ‘ના’ પાડવાથી
બાળકનો અસંતોષ ન જાય. આવા પ્રસંગોમાં
કદ રીતે ‘ના’ પાડવી તેના આધાર પ્રત્યક્ષ
પ્રસંગ તેમજ પરિસ્થિતિ ને વિવિધ બાળકો
વગેરે ઉપર છે. પણ સામાન્યતઃ આપણા
રમકડાં ખરીદવાના જે પ્રસંગો છે તે વખતે
લાવણું એમ કહી શકાય; આવા પ્રસંગો
પણ હોય, જેમકે કોઈ કુટુંબમાં બાળકને
નવન દિવસે તેને કાંઈ અપાવું હોય, અથવા
દીવાળી આદિ તહેવારે કે માતાપિતા બહાર ગામ

નિયમ ત્યારે વગેરે વસ્તુની તાત્કાલિક આવશ્ય-
કતા છે કે નહિ. વળી તે જોઈને પણ જવાબ
અપાય. એકદરે તે સૈના પોતાના વિવેક
ઉપર રહે છે.

વળી બાળક ધણી વાર પોતાના ઉપયો-
ગની વસ્તુઓ ઉપયોગને માટે જ સેવાને બદલે
માત્ર સંમતિ ખાતર સેવા માગે છે. જેમકે
બાળક ચિત્ર કાઢવાના પેન્સિલો માગે છે. શા
માટે ? તો દુકાનમાં જોઈ માટે. પેર એક સેટ
પડ્યો હોય તે વાપરીને ચિત્ર ઉપજાવવાનો
આનંદ સેવાને બદલે “મારી પાસે આટલી
બધી પેન્સિલો !” “મારી પાસે આટલી બધી
ચોપડીઓ !” એવો આટલા બધાનો આનંદ
સેવા માગે તો તેને જરૂર વિપ્રત આનંદ ગણી
ચોખ્ખો ‘ના’ જ પાડી જોઈએ. ‘ના’
પાડવાની રીત તો એ જ હોય કે “તારી પાસે
છે તે વાપરી રહે એટલે બીજી.” અર્થાત્
આ ‘ના’ માં પણ પૂર્ણ વિવેક તો જરૂરનો
છે જ. જેમકે બાળક ધણી વાર વસ્તુ હોય
છતાં બીજી માગે છે; તેમાં સંમતિ નહિ
પણ તેમની સાચી જરૂરીયાત હોય છે. જેમ
બાળકને એક વાર ‘ચાલણુગાડી’ લઈ દીધી.
એ ચાર મહિને તે ફાટી ગઈ હોય ને બાળક
નવી જીએ ત્યારે તેને તે ફરીવાર હાથમાં લઈ
વાંચવાનું મન થાય એ સહજ છે. તે વખતે
જેમનાથી ફરીવાર ચાર આના ખર્ચની રાકાવ
તેવું હોય તેઓ ‘ના’ ન જ પાડે. તે વખતે જો
કોઈ કહે કે તારી પાસે છે ને તેમાંથી વાંગ
તો બાળકનો નિરુત્સાહ થાય. જેમને આવેા ખર્ચ
વારંવાર કરવો પોસાતો ન હોય તે બાળક
માટે આટલું તો કહેજ કે “ચાલ તારી ફાટેલી
ચોપડી સરસ નવી બનાવીએ” ને ચોપડી બધા-
વીને અને સારું રંગીન પુરું નાખીને બાળકને
આપે. એવી રીતે બીજી બાળકમાં.

બાળકો ધણીવાર એવી વસ્તુઓ પણ માગે
છે કે જેનો તેમને ઉપયોગ જ હોતો નથી. એ

રીતે આમ બને છે. એક તો તે વસ્તુના ઉપયોગ
માટે તેઓ હજી નાનાં હોય છે. જેમકે મોટા બાઈ
ચોપડી વાંચે અથવાં લખે છે તે જોઈને
“બને પેન્સિલ આપો.” “બને ચોપડી આપો.”
બાપાનું, બાનું શાશીનું, કાકાનું જોઈને “બને
આ આપો ને તે આપો.” એમાં તેમનું
માલે છે. ત્યારે પણ “મોટા બાઈ જેવો
લખણ ત્યારે લઈ લઈશું.” અથવા ઘોડા
લિવસ પછી લઈશું.” વગેરે કહીને બાળકોની
તે વખતની કક્ષાને યોગ્ય એવી જ વસ્તુઓ
તેમને અપાવેલી. “આનું ‘હું’ શું કરીશ”
તે બાળક આગળ ચોક્કસ હોયું જોઈએ. આને
દેખાઈએનો પ્રકાર ન ગણીએ. કારણ એમાં
છપા કરતાં માત્ર અનુકરણનો ભાગ હોય છે.

બીજી રીત તે ક્યાંક જોયું માટે માગવું. તે
છે. આ હજી સ્પષ્ટિ હોય છે. ને તે વસ્તુ
લીધા પછી ઘરમાં તો તે નકામી જ પડી રહે
છે એવો સામાન્ય ખતુમય છે. બાળકોને માટે
એક સામાન્ય નિયમ રાખીએ કે બજારમાં
શું લેવું છે તે ઘેરથી નક્કી કરીને નીકળે,
તેમજ શા માટે જોઈએ તે પણ નક્કી કરીને
નીકળે. બજારમાં ગયા પછી જો કોઈ વસ્તુ
જોઈને મન થાય તો તે બીજી વખત બજાર
માં જતી વખતે યાદીમાં આપે ને પછી
સેવાય. એટલે “જોયું માટે લીધું.” એમ
કોઈવાર નહિ બને.

આ એક રીત નકામો સંમતિ વધારનારી
છે. તે પરતેનું આનંદનિક નિયમન યોગ્ય કાળે
આવવાની જરૂર છે. આ નિયમનને અર્થાત્
મોટાઓ પણ સંમતિ વધારે છે. ખરી રીતે
બાળકની યોગ્ય માગણીઓ એટલી યોગ્ય
અર્થાત્ હોય છે કે તેમની અયોગ્ય માંગણી-
ઓની-અનેક અવતરણ (જેના આખર કારણો
તો આપણે જ છીએ) ની-“ના” માંથી તેમના
યોગ્ય માગણીઓ કોઈ પણ સામાન્ય રીતિતો
માણસ પણ સહેલાઈથી પૂરી પાડી શકે.

સારાંચ દેખાદેખી અને સંમત ખાતર જોઈ ભાગણીઓની ચોખી 'ના' હોતી જોઈએ. સમજણાં બાળકોને તેનાં કારણો સહિત 'ના' પાડી રાખીએ. કાંઈક, નીચે પ્રમાણે સંવાદ થાય.

“બા, મારે ફુગો લેવો છે.”

“કેમ ?”

“પેલા બહુકને માટે એના કાકા એ ફુગો લાગ્યા માટે.”

“બહુકને માટે આપણા માટે આપણે આજુવાની કાંઈ જરૂર નથી.”

“પણ મારે જોઈએ.”

“હા, તારે જોઈતા હોય તો લાવશું; બનરે ભણું ત્યારે.”

એ સિવાય બાળક માગે ને માગણી થોડી હોય તો પણ તે માગે કે તરત તે પૂરી પાડવી જ જોઈએ એવી ટેવ પાડવાની જરૂર નથી. બાળક કવખતે માગે તે ન ચાહે. “બસ હમણાં ને હમણાં લાવો નહિ તો રડીશ” એ સ્વચ્છંદ તરફ બાળકને આપણે જ નહિ જોઈએ. બનરમાંથી લાવવાનું હોય તો બનરમાં જવાને વખતે જ મળે. ખાવાનું હોય તો ખાવાને વખતે મળે. ખીંટું કાંઈ આપણે જ કરી દેવાનું હોય તો અમુક નક્કી વખતે તેમણે માગણી કરી વગેરે પ્રકારના નિયમો આપણે આસ્તે આસ્તે શાખલ કરીને પાળણું ને પગારણું તો બાળકોનું જીવન વ્યવસ્થિત થશે ને તેથી વધારે સુખાકર થશે. બાળકો માગે કારણે તો તે તરફ ધ્યાન જ ન આપાય; ધરતી વ્યવસ્થા કે બધી ક્ષમાક્ષમા બાળકોને કણુ જોલવાપણું જ ન હોય; મોટાંઓની સમજ પ્રમાણે જ તેમણે ગોઠવાઈ જવું એ બાળ ઉછેરનો એક જૂઠ્ઠા પ્રચલિત અને બહુ જ ત્યાજ્ય પ્રકાર છે. ઘર જુટકું મોટાંઓનું તેટલું જ બાળકનું એ ત્યાજ્ય ઉપર આલેખીએ. બાળકોના હક્કો માટે લડે છે તે બરાબર જ છે; પણ બાળકને

હક્ક આપવા જતાં આપણે તેમને સ્વચ્છંદી, લહેરી, અવ્યવસ્થિત, ખીબ કોઈની પરવા જ નહિ કરનારાં એવાં કરી મૂકશું તો આ કામનું ? જેમ બાળકની પ્રવૃત્તિમાં તેને મોટાંઓએ વ્યત્કય ન કરાય તેમજ મોટાંઓના કામમાં બાળકથીયે વ્યત્કય ન થાય. જેમ બાળકની ઇચ્છાને મોટાંઓ સન્માને તેમ મોટાંઓની ઇચ્છાને બાળક સન્માને. સામાજિક જીવનના આ સરલ સાદા નિયમો જે આપણે બાળક આગળ મૂકતાં ચૂકશું તો આપણી બાળ ઉછેર પદ્ધતિ બાળકને જ અત્યંત દાનિકારક થઈ પડશે. એક બાલુ બાળકને રચાન જ નહિ ત્યાં ‘તેનું’ વ્યક્તિત્વ’ એ શબ્દપ્રયોગ જ કાનને નવો ને અમકારિક લાગે, એ રિશ્તિમાંથી બહાર નીકળવાનું પહેલું પગલું જો લઈ ચુક્યા હોય તો બાળકના વ્યક્તિત્વનો થોડા દિશામાં વિકાસ થાય તે ભાવનું નિમગ્ન ધરમાં પ્રસ્થાપિત કરવાનું ખીંટું પગલું લઈને છૂટકો, બાળકની માગણી તરફ પૂર્ણ ધ્યાન આપવાનો સંકલ્પ કર્યો પછી માગણીઓનું પૂર્ણકરણ ને તેનું યોગ્યોચિત્તપણું નક્કી કરવું પડે. તેમજ માગણીઓ ક્યારે કરવી, કેવી પાસે કરવી વગેરે બાબતોનાં એક સંચય નિયમો પણ દાખલ થવા જ જોઈએ. બચલી કણે ચડી છે માટે બાલકને સન્માનનાર પિતા મળવા આવેલા બિચારે બેસાડી તે ને તે જ વખતે ચોરડી લેવા નીકળી પડે તેમાં બચલીનું સાચું સન્માન નથી જ. બચલીના કણવાને એ જ નવાજ હોઈ શકે: “કાલે સવારે બનરમાં જઈશ ત્યારે ચોરડી લાવીશ.” ને બચલીએ અચાર સુધી ન જાણ્યું હોય તો જાણી દેવું જોઈએ કે બાપા, દમેરા એક જ નવાજ દે છે.

હવે બાળકને ‘ના’ પાડવાની રીતો વિશે થોડો વિચાર કરવો ઇ.

“શું નાનો છે” “તને શું આવડે?” “તું શું વાંચે/તો?” “તું શું કરે/તો?”

“ તારે શું કરવું છે ? ” વગેરે રીતો સામાન્ય છે, દેખાતી રીતે ખોટી લાગે એવી છે ને છતાં એટલી પ્રચલિત છે કે આપણાં મ્હોંમાંથી એ વાક્યો નીકળે છે એવું આપણને જ બાન લાગે નથી. બાળકને તેવું નાનપણ કે તેની અણ-આવડત આવી રીતે સંભારી આપવાં એ અસંભવતા છે, અપમાનકારક છે, ને બાળકને નિરાશ કરનારાં છે. બાળકને બાહ્યવસ્થા પ્રત્યે કંટાળો ઉપજવનારાં છે. એને જલ્દી “ થોડા દિવસ પછી ” “ એક વરસ પછી ” “ તું પાંચ વરસનો થઈશ ત્યારે ” “ તું વાંચવા લાગીશ ત્યારે લખશું ” “ હમણાં તેવું કામ નથી માટે નથી લેવું ” વગેરે વાક્યોથી ‘ ના ’ પાડી શકાય.

“ આપણે ગરીબ છીએ ” “ આપણી પાસે પૈસા નથી ” એ નાપાવાતેક બીજી રીત છે. આમ કહેવાથી બાળકમાં પોતાની સ્થિતિ પ્રત્યે ખૂબ અસંતોષ પેદા થાય છે ને જાહેર ભાગે અસંતોષવું બીજા માથાપના અમતોષમાં છે. ગરીબાઈ ને શ્રીમંતાઈ એક રીતે સાપેક્ષ છે. બીજા વધારે શ્રીમંતની સાથે સરખાવવાં જે માણસ ગરીબ દેખાય તે જોઈ પેસાદારની તુલનામાં શ્રીમંત થતો જાય છે. ઘણા રાત્રીએ પછી પોતાના કુવરને “ ના બા, આપણે ગરીબ છીએ; આપણે કસાણું ન લઈ શકીએ. ” એવું કહેવું પડતું હશે, બ્યારે આઠ આનાનો મજૂર આપો દિવસ મજૂરી કરીને જ બાળકને સંતુષ્ટ ને તૃપ્ત રાખતો હશે. બાળકો પાસે આપણી જમતની દૃષ્ટિ હોતી નથી. તેઓ આપણી દૃષ્ટિ આસે આસે લે છે. આપણે જો આપણી આર્થિક સ્થિતિમાં સંતુષ્ટ હઈએ તો બાળકોનેય લાગે કે જહું બહુ સારું છે; ને આપણને જ શું હોય કે “ હાય હાય, આપણે ગરીબ; આપણે શલાખાની જેવી મોટર નથી, આપણે રૂપિયા લારી નથી શકતાં ” તે

આપણે અસંતોષને લીધે આપણું કિંમતી જીવન ગુમાવીએ છીએ. એ તો ઠીક પણ બાળકમાં પણ તેવું બીજા રીતે છીએ. બાળકોને આવા દુષ્ટ રોગમાંથી આપણે જરૂર બચાવીએ. લક્ષ્યાધીય એક મેળામાં જઈ મો રૂપિયા ખર્ચાને તેના બાળકને ખુદી કરે છે; એક સાધારણ માણસ એ આના ખર્ચાને પોતાનાં બાળકને તેટલું જ ખુદી કરી શકે છે. હલકું કદાચ લક્ષ્યાધીયનાં બાળકો વરતુઓની અતિ-શયતામાં ઝુંઝાઈ જઈ તેનો અગત્ય આનંદ ન લઈ શકે જ્યારે બીજું બાળક પોતાનાં દુષ્ટો ધરાઈ ધરાઈને દુઃખી થકરો ને પોતાનું પંપુડું છાતી કુલાવી દુઃખારીને વગાડશે, ને તૃપ્તિની મધુર નિદ્રામાં લીન થશે. મેં એ બાઈ જોયા છે. એકને રૂ. ૧૦ પગાર મળે; ધરમાં ચાર છોકરાં ને સ્ત્રી. બીજાને રૂ. ૪૦૦ પગાર ને એક છોકરી ને સ્ત્રી. પણ રૂ. ૧૦ ના પગારદારને લાં છોકરાંઓ આનંદ કશોય કરતાં હોય. એમના બાપા એમની સાથે રહે, એમને માટે કવિતા કરે ને છોકરાંઓ તે આનંદથી ગાય; તેમને ગામમાં શરવા લઈ જાય, લીલા ચણાના જોળા લેવાને વગેરે. એને ઘેર એક અર્ધો કલાક જઈને જોસો તો છોકરાંઓ એવી વાતો કરે ને હસે ને રમે કે જોઈને આપણે પણ સંતોષ પામીને ઘેર આવીએ. તે જ પેલા બીજા બાઈને ત્યાં જઈએ તો છોકરી કાંઈક માગતી હોય તો બાઈ કહે: “ પણ આપણે તેવી સાડી ન લેવાય. આપણે ગરીબની રીતે જ રહેવું જોઈએ. મારી નોકરી તો આજે છે કાલે ન હોય તો ? પેડું ધર બાંધીએ એમાં પૈસા જોઈએ ” એવું એવું ચાલે. પેલી છોકરીને “ હાય આપણે ગરીબ છીએ ” નો રોગ લાગુ પડતા લાગે. નિશાળની બીજી છોકરાઓ સ.યે પોતાને સરખાવતી જાય ને મનમાં મનમાં દુ:ખી ને અસંતુષ્ટ થતી જાય.

આ બાતમાં માથાપણે ખાસ ધ્યાન

રાખવું. બાળકોને પૈસાની રેવડી અપાવે તોયે તેટલો જ આનંદ છે ને રૂપિયાની ખરશી અપાવે તોયે તેટલો જ આનંદ છે. "હાય હાય, આપણે મરીમ! આપણે ખરશી નથી સમજતાં" એ

નિવાર મોટા માણસના મનમાં બીજાની સાથે જોષ જોષને આવે છે. પરંતુ બાળકોનો આનંદ ખરી રીતે પૈસાથી વેચાતી સેવાની વસ્તુ છે જ નહિ.

નાનાં બાળકો અને જોડા.

નાનાં બાળકોને જોડા બહુ ગમે છે. નાના મોટા ચંપલ અને ખુટ તેમજ ત્રીધી જાતના જોડાઓથી તેઓ રમે છે. તેમને હારખંધ ગોઠાવે છે; તેમની જોડી કરે છે. નાના મોટાને શંર આવે છે. જાત નાત જુદા પાડે છે. ધણી વાર તેઓ મોટાઓના બોળ જોડા જોડાઓને પોતાના પગમાં ધાલી, અગર પોતાના પગ તેમાં ધાલી તેઓ સખગડખગ કરતાં હસતાં હસતાં ચાલે છે. તેઓ નથી પડતા ત્યાં સુધી તેની ગમ્મત તેઓ મે છે. પડે છે ત્યારે કોઈ બાળક નથી તો ઉભા થઈ પાછાં ચાલે છે ને કોઈ બાળક છે અગર કોઈ ઉભું કરનાર હોય છે ત્યારે રડે છે. કોઈ વડનાર મળે છે તો નારાજ થાય છે ને રડે પણ છે.

મોટાઓ જોડા પહેરે છે તે જોષ પોતાના પગમાં જોડા પહેરવાનું નાનાં બાળકોને ગમે છે. તેઓ ચંપલ ખુટ વગેરે જાતના જોડા માગ માગ કરે છે. નથી અપાવતાં તો કઠ્ઠા કરે છે. કોઈ બીજાના જોડા જોડામાં આવે છે તો ઉપાડી રીતે લે છે અથવા આંચકા લે છે, જગસમાં ખોસી ચાલતાં યાય છે ને પછી પોતાના પગમાં ચડાવી ચટક ચટક ચાલે મજાથી ચાલે છે. પેશું જાળક રડે છે તે માત્ર તે જોષ રડે છે. ધણી વાર તેથી ઉપાડને જોડા પાછા આપી દે છે; ધણીવાર બા બાપા વડીને જોડી પાછા અપાવી દે છે; ત્યારે બાળકું કે બેનનું મોઢું ચડે છે; તે રડે પણ છે. બા બાપા પર બીજાનું પણ છે.

જોડાવાળાની દુકાને બાળકોને સમજાવે છે. જોડા ત્યારે ત્યાં કેટલોયે વખત વીતી જાય છે. મોટી જાત જાતના જોડા જાતાવે છે ને બાળકનું મન રવાનું કરે છે. ધડીક યાય છે કે આ લડકું? ધડીક યાય છે આ લડકું? છેરડે આપણે કહી જ દેવું પડે છે કે જાણ હવે લેવા હોય તો મે નહિ માંલીએ. પણ જોગવણીકાર થઈને જોડા તો તો જાળક સાંજ પાડે, સિવાય કે મોટીને બીજાં ધણક આવે. જોડા રીટ ચતાંએ કેટલી વાર લાગે. ચંપલ લાગે પડે કે ટુકે પડે; ખૂટ કાં તો કંટે ને કાં તો પગમાં રમતો હોય. માંડ માંડ સજ પડે. પછી તો જાળક લાંબે ત્યાં જોડા પહેરીને ફરે ને મલકાવા માટે.

ધરે આવ્યા એટલે જોડાની ચાલે. જાળક જોડા સાચવ્યા કરે. નવા નવા જોડાને કાંઈ બહાર છુટવા ગમે? વખતે ફરતું ઉપાડી જાય કે જાણ જાણે! ધરમાં બા વેળવ હોય તો જોડાને ગરતા ન દે. બાપા સુવારક હોય તો કહેશે ટાંકામાં મૂક. વખતે એમ કરતાં બા બાપાને કળેયો થઈ પડે.

જાળક જોડા શરૂ એમ સાચવ્યા કરે. કાંઈ જાળક એને બોળામાં જ રાખે. કાંઈ એને પાસે મૂકીને જો કરવું હોય તે કરે. કોઈ શત પડે તોયે પગમાંથી કાઢે જ નહિ. કહેશે: "મારે નથી આવું. હું જોડા કાઢું તો ખરાય ના!" કોઈ જાળક તો જોડાને બોળામાં કે છાતી પર રાખીને લાંબી જાય. બા બાપા કેટલીયે વાર

ટોકે કે ખીન્નય. બાઈ બેન ખીજવે પશુ ખરાં! પશુ નાનાં બાળકોને જોડા આવ્યા એટલે જલ્દી ઠીવાળી આવી. કેટલાંક તો જોડામાં ને જોડામાં જોડા પહેરવાનું જ બૂલો. અહીંથી લઈને ત્યાં જાય ને ત્યાંથી લઈને અહીં જાય.

નાનાં બાળકો જોડા હો ને પહેરવા કરે ત્યારે મોટાંને માયાઝીક. કહેશે “જોડા પહેરવાનો.” બાળકને વખત થોડોજ જોવો હતો, નવરા પડ્યાં એટલે જોડા સાંભર્યા તો જોડા પહેરવા. માઆપ નવરાં ક્યાંથી હોય, પશુ એ તો માઆપની પાછળ જવાં પડે કે આખરે કંટાળાને માઆપને જોડા પહેરાવવા ઉઠવું જ પડે: કેમકે શિક્ષણ જાણનાર માઆપ વળી શરત કરે કે “એકવાર પહેરાવીશ. રોજ જમીને પહેરાવીશ વારેવારે નહીં પહેરાવું.”

“બાળક કહેશે ઠીક” ને પગ સારો રાખી મોં ઉંચું રાખી જોડા પહેરવા બેસે. “આ પગમાં નહીં આ પગમાં.” “આ તો વળી ગયું.” “આ દોરી-સખત થ્ર.” “આ છુતાન બરાબર નથી બીડાયું.” હવે દોરીઓ ખોરી બોને? “એવી કેટલીયે પડય બાળક કરે. ભલે પિતા કે દંડી બાંદોય તો હા, હા, કરીને સાંભળે ન હિને જોડા પહેરાવી કામે લાગે. કડક માઆપ હોય તો જોડાના ધા કરી નાખે; છોડાઈ પડે. પશુ બાળક પાછું કંઈયે ચડે એટલે “દરો; એમ કહે તો નહિ?” “એમ કહીને મારજ ચેલે કહેલે હતો, તેમજ પહેરાવે. બાળક પાછું એની એ એંએ” ને ટોટું ચઢવે. એમાં કેક બાપ શિક્ષણનો ફાંદો રાખનાર પશુ નાંકે. તે કહેશે. “જો આ પગમાં જોડા આમ નખાય. આવી રીતે વાધરી બંધાય. આમ છુતાન બંધાય. આજે આમ કરી જતાવું છું” પશુ કાંઈ તું તારી મેળે કરજે!

બાળક બધું ગંભીર મોઢું સાંભળે. વખતે સમજે કે ન સમજે. પશુ જોડા પહેરી ગમ્મત કરવું ઉપડી જાય. ”

બાળકને જોડા વપાવ્યા એટલે એક બી પીડા. બાળક જોડા પહેરીને જ્યાં ત્યાં જાતીને રગવા લાગે, ને પછી જૂડીને ઘેર આવે પછી પહેરવાનું સાંભરે ત્યારે ગોતે ને ભેડાં તાણે. હવે જોડા ક્યાંથી કાઢવા? એક દે જોડા જાય, નવાના પૈસા ખરચવાનું આવે ને કંઈયે થયો! આ બાપા છોડાઈ પડે. “જો હવે જોડા જ નથી વપાવવા! જો સાચવી નહિ રાખે તો નહિ મળે! એવા પૈસા ક્ય રેલા પડ્યા છે? એમ જોડા શે ખોવાય આઠવા જોયો છે, જોડા ખોલે તો શું? પાંચ દેઈના! ઉલટો ઉપાડી જાય!”

બાળક બધું સાંભળે. એમાંથી કેટલાક પાંદે રીખે. શરી વાર જોડા ખોલે નહિ ખોવાય નહિ એટલે કાં તો પહેરીને જાય જ નહીં. કાં તો જાય ત્યાં ઉતારે નહિ. કાં તો ઘરે ને ઘરે રાખે ને કાં તો ખોવાય તો કાંકના તો લેતો જ આવે જોડા ખોવાય નહિ ને પહેરાય એવી ટેવ તો કેટલાયે ઠપકા ખાધા પછી ને કોઈ વાર તો માર પશુ ખાધા પછી આવે.

એમ ન થાય તો જોડા પહેરનારની સારો યાદ દેનાર પશુ જોઈએ. બા કહેશે, “જો પછે જોડા ઉતાર.” બાપા કહેશે. “ચાલો જોડા પહેરી જ્યો. હવે ઘેર જઈએ!” આમ કરતાં કરતાં જોડા કાઢવા પહેરવાની ટેવ આવી જાય ને અજાણ્ય સદે દેરામાંથી દૂર.

મધ્યાં બાળકોને જોડા પહેરાવવામાં આવે છે. બાળકો રાજપુત્રીથી પહેરે ને કરે ત્યાં સુધી તો ઠીક. તેઓ ખુશી આવે. ત્યારે કંટાળાને કાઢી પશુ નાખે. પરંતુ મોટા લોકો જ્યાં જોડા પહેરાવવામાં માન ગણે છે ત્યાં તો જોડા એટલે બેડી. બાળકોથી તે ન કદાચ. ઘરમાં કે બહાર તેણે ચંપલ બૂટ કે કંઈ પહેરી જ રાખવું જોઈએ. આણું થાય ત્યારે બાળકના ત્યાર વાગે. તેના ખુશો પગ રાખવાની મજા જાય. તે બુધિ માતાનો સ્પર્શ

ન લાઇ શકે તે છૂટથી ફરી રમી પણ ન શકે. તેનો પગ બરાબર હવા પ્રકાશ વિનાનો રહે. તે પૂરો વધી ન શકે ને ગંધાય. પણ આની પણ તેને ટેવ પડે. ને તે બાળક મોટા પિતા કે માતા સાથે એટલે પોતાના બાળકને પણ તેમજ રાખે.

ધણી બાળકોને ક્યારે જોડા પહેરવાજ નેહએ તે બાળકમાં વારંવાર સમજાવું મળે છે. “ જો અત્યારે અંધારું છે. વાહી કુંચી હશે. જોડા પહેરીને જા. ” “ અરે ત્યાં આગ થઈ છે, ” જોડા પહેરીને જવાય. “ અરે, એ રસ્તે કાંટા વાગશે; જોડા વિના ના જતો. ” “ બાપ ત્યાં એ માર્ગે ક્યારો છે. જોડા નકામા થઈ પડશે. ન પહેરતો. ”

જાત માની જવું પડે ત્યારે કે જાત આની જનારાં બાળકો માખાપ કહે છે તેમ કરે છે ને યોછી શુભ કરે છે. ધણાં માખાપની વાત ધ્યાન પર લે છે. પણ પાંડો અનુભવ યતાં કાઢ્યાં પણ થાય છે. ધણાં માખાપો ઉદાર રહે છે. એક વાર સૂચના આપે છે; પછી બાળકને અનુભવ કરવા દે છે. કાંટા લાગે છે એટલે બાપાનું કહેવું સમજાય છે ને યથાપૂર્વક બાળક બાપાની વાત સ્વીકારે છે ધણાં હુકમ ચલાવી ચલાવીને જ બાળકને બહેરો કરી મૂકે છે. તેથી જ તે જોડા પહેરવા નેથી ખરી વેળાએ પણ જોડા નથી પહેરતો ને કોઈવાર માર ખાઈ બેસે છે.

કેટલાંએક માખાપોની ક્યારે જોડા પહેરવાની જાતમાં આપેલી સૂચનાઓ ઠીક હોય છે. તે માખાપોને સમજી ગજવાં નેહંબે. તેઓ કહે છે; “ ગંદા હોય ત્યાં, કાંટા લાગે તેમ હોય તો, વગેરે વગેરે ઠેકાણે જોડા વિના ન જઈએ. ” આવાં માખાપનું ઊકારાંજો માને છે.

જોડા પહેરનારાં ઊકારાંજોની મનોદયા પણ જાણવા નેથી હોય છે. જૂઠ પહેરનારાંને એમ થાય છે કે પોતે કંઈક મોટો છે; તે

ધણકા સાથે છે. બીજાં ઊકારાંજો ને વસ્તુને કહે મારે છે. જોડા નેહું નથી પહેર્યા હોતા તેના પર તે સરસાઈ બોગવે છે. જોડા નથી મગતા તે ઊકારા પોતાને ગરીબ માને છે. તેઓ મોટાં નથી તેમ તેમને લાગે છે. તેઓ ધરમાય છે. પણ ધણી વાર પેલા જૂઠ પહેરવાઓ વર્ગમાં હોય હોય છે, ને આ ઉધાડપગા-પહેલા હોય છે ત્યારે તેમના મનમાં કંઈક હળવાપણું આવે છે. ઊકારાંમાં એવું પણ છે કે જૂઠ પહેરે તે સાહેજ! એમને મન સાહેજ એટલે જૂઠ પહેરનાર. ઉધાડે પગે તે અપરાધી. જૂઠ પહેર્યા પછી તે કારણે ઊકારાં શરૂ થી સાથે છે. ધણાં જૂઠ પહેરનારાં બાળકો ખોટાં ચરમાં ચડાવી છાતી કાઢી સાથે છે. અંપસતો પ્રકાર મધ્યમ લેખાય છે, અથવા સાહેજ બાળકોને મારેતો તો નહિ જ.

જૂઠ કે એવા જોડા પહેર્યા પછી ઊકારાના પગમાં નેર આવે છે. હરેક પ્રકારના જોડા પહેરવાથી બાળકમાં થોડી વાર તો આલસવાનો ઉત્સાહ આવે છે. કેટલીએક માતાઓ બાળકો સાથે માટે તેને સારા સારા જોડા પહેરાવે છે. કેટલાએક પિતાઓ બાળકને યશ બનાવવા હોણજૂઠ પહેરાવે છે ને જો બાળક ચાલતાં પડી જાય છે તો કહે છે: “ લાવ માર; જમીનને લાવ માર ” જૂઠ પહેરનારાં બાળકો છુંદી ચગડી નાખવા જાડે હોય છે, જ્યારે ઉધાડા પગરાળાં બાળકો જાણે મોળાં લાગે છે.

પણ ખરી રીતે તેમ નથી. જોડા પહેરનાર બાળકનો પગ અવગ નથી હોતો. તે વારંવાર પડી શકે છે. તે આખો જોડા ટેકવી શકે તો જ તે ચાલી શકે કે ચડી કે ઉતરી શકે. જ્યારે ઉધાડે પગે ચાલનાર બાળક તો પમતો હરેકાઈ બાગ સરસ રીતે ગાહવીને તેટલા બાગ ઉપર પણ પોતાના શરીરને ટકવે નહિ શકે, ઉતરી ચડી શકે; મતલબ કે કાણ જાણવી શકે.

પગ મૂકે છે. અરુ દધને ઉપડે છે. એ વર્ત ઉપરથી જાય છે. અને જોડાને પગે ખરો ઉપરથી જાય છે. તેનાથી બેય દુર થાય છે. સલી-સલીમતીને સંભવે વધારે છે. પણ તેથી બહુ પહેરનારાં બાલકો પોતાને નિર્ભય માની મંડ મરડી બીનને બાંધેલાં કહે તો તેમની બુલ છે. તેઓ ઉધાડે પગે ચાલી જાય છે. જોડાને ? એકે ડગલું હલાશે નહીં. કાંકરા વાગશે; ને ટેકા ને કાંટા એને તો પહેલાં જ લાગશે. પણ ઉધાડે પગે ચાલીને જના. પગે કંસાઇ મવા હશે તેઓ તો કાંકરામાં પગે મૂકશે જ્યારે ને દોડશે. તેઓને ને જીવીવાની ટેર આવી જાય છે. તેઓ કાંટામાં પણ પોતાનો પગ દગવો મુકી શકે છે. તેઓ નાની સરખી કેડી ઉપર પણ ચાલી જાય છે.

પણ જાણનાર માંખાંપો જાળકો સાવ ઉધાડાં પગ રાખીને જ કરે તે પસંદ નથી કરતાં. તે ખરાબર પણ છે. પગ સાવ નરમ કામગીર ન જોઈએ. તેમ પગને સાચવવા પણ જોઈએ. અને ખાસ કરીને તો પગમાં ધા કે

એવું લાગે ત્યારે તો જોડા વિના તે નીચે ન જ મુકાય. આંખો ડાહ્યાં માંખાંપો સાથે જ ડાહ્યાં છે. કારણ કે ધુળમાં જ પડે છે. આંખો જ પડે છે. તે વખતે માંખાં જોડાને રોગ પેદા કરે છે. ગરીબ માંખાંપો જાળકોને જોડા અપાવી, દેવામાં પહોંચી નથી જાયતાં, તો રુદ્રાભાવિક છે. પૂરતું એકાદ જોડીની જાળમત ને તેની પીડા તો જાળકોને તેઓ પણ આપે જાય છે.

જાળકોને જોડા ગમે છે. તેમનાં તેરમંડ કડાં છે. તેઓ તેને પહેરીને પુષ્ટિ થાય છે ને અગમ્ય પહેરતાં અને ને ખોટાં આંખો ત્યાં સુધી હેરાન પણ થાય છે. જાળકો મોટાં જોડા છે ને જોડાને માટે જાળકો નથી એમ જાણનાર માંખાંપો જોડા પહેરવાં ન પહેરવાંની બાબત જાળકો પર જોડાં છે. સિવાય કિંચ રામાં કે તાપમાં કે કાંટામાં જતી વખતે જોડા પહેરવાની હકમખરી સલાહ તેઓ આપીને તેમને લાભ કરે છે. જતાં વધીવાર જાળકો જાતે અતુલ્ય છે છે ત્યારે જ તેઓ સંતોષ મોતે છે.

ટીકુઆઇની મોટર.

ટીકુઆઇને મોટરનો જાણ શોખ. જાણમાંથી નાની મોટી મોટરનાં ચિત્રો કાતરી કાતરીને વિનુઆઇએ ધૂણા ચિત્રો એને જોઈ આપેલાં. એક ચિત્ર શટ્ટું જાય ને બીજું મંબુ. આપણે જાણે ધરમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં મોટરનાં ચિત્રની કાપડીઓ ઉડતી હોય. એ જાણ જાણ આવે એટલે મોટરોના પણ ધરમાં દગલા થતા.

જાણએ ઘોડાગાડી કાઢી નાખીને મોટર લીધી. મોટરમાં શરવાની હવે જાણ મજા પડશે

એ વિચારે પહેલે દિવસે ધરમાં જોડાંઓએ ખાણું નહિ. અને રાત્રે નિરાંતે સુતાં નહિ. સવાર પડતાં તો પાછાં સૌ મોટર પાસે. ડાહ્યા વર મોટર ઉપર બેસીને ચકકર હાથમાં પકડી પગ હલાવીને કાંઈક કરે ત્યાં તો સરસ કરતા મોટરમાં સચા શરવાવાળો.

ડાહ્યવર એ દિવસ માટે કામચલાઉ રાખ્યો હતો. એને શરવાતી આવડે નહિ એટલે જાંગી તુટી બનાવડી-દિ-દીમાં ટીકુઆઇ એની સાથે ખૂબ વાતો કર્યાં કરે, અને ડાહ્યા

વર કામ કરતો કરતો દીકુમારને જવાજ આપ્યા કરે. એને ને દીકુમારને ઠીક મેળ જમી ગયો હતો.

એવામાં કાકાએ નવો ગૃહરાતી ડાહવર દેશમાંથી મોકલ્યો. મોટર સહને ડાહવર જંગલ પાસે હાજર થયો. દીકુમાર બહાર જ જમા હતા.

“આસો મોટરમાં શરવા” એમ કહીને ડાહવરે એકદમ દીકુમારને ઉપાડ્યા. દીકુમારને એક ચીસ નાખી અને હાથ પગ ઉછાળી ડાહવરના હાથમાંથી એકદમ ભાગ્યા.

કોઇ કાંઇ સમજી શકે નહિ. સૌ દીકુમારને મોટરમાં બેસવા મનાવે. મોટરની મશીના આકર્ષક વર્ણનો યાચ. પણ દીકુમારને તો હાં જ પકડી. ડાહવરને આવતો જુએ કે ધરમાં દોડ ચુકે, સંતાપ જાય અને બહાર નીકળે જ નહિ. સૌએ દીકુમાર સાથે દલીલ

કરી જોઇ. એના તો આખો મોટરનો શોખ હતો મયો.

નવો ડાહવર એની સાથે એકદમ જોળા-ખાણ કેળાયા સિવાય વાત જ કેમ કરે ?

એક તો એ એકદમ પાતળો અને વળા ખૂન લાંબો.

વળા એનો કોટ ગળામાં બોળાને રંગેલો એટલે એકદમ આંખો આંજી નાખે એવો એનો ભૂરો રંગ.

તે કપરાંત, દીકુમારને તેકવા રમાડવા અને શરવા સહ જવાતો એનો આવરતા ભરેલો દેખાવ; એ બધું દીકુમારને ફાવ્યું જ નહિ.

એક વખત હોરમાં ને હોરમાં દીકુમારને સોને સંભગાવી દીધું :

“અમને ડાહવર શું કામ તે’ દી એમ બોલાવતો ’તો ?”

મસ્તરામ.

જીવ ખાઈ ગઈ.

બા કહે છે : “વસુડી, એનો જીવ ખાઈ ગઈ.”

બસા જીવ તે શી રીતે ખવાતો હતો ?

કાકી કહે છે : “સખુડો, એનું લોહી પી ગયો !”

એમ તે કદિ બને ! લોહી તો આફ્રિકાના જંગલી પીએ.

બેન કહે છે : “આ દિવુડીએ તો માયું પકવ્યું !”

તે માયું તે પકારી ચકાવું હતો ? રોટલા પકવાય.

કાકા કહે છે “બાઈ ચીચીએ તો કાન ફાડી નાખ્યા.”

નવાઈની વાત છે ? આ દોઢ વરસની ચીચી કાકાના કાન ફાડી નાખે ?

બાબી કહે છે : “આ વનુએ તો લોહીના પાણી કર્યા !”

વનુ પાસે એવી યુક્તિ કદાચ હતી કે લોહીનું પાણી થઇ જાય ? એવું તે કદિ થતું હતો ?

જસીમેન કહે છે : “આ વેણીએ તો મને ગાંડી કરી મૂકી !”

જસીમેન તો કાંઇ ગાંડાં નથી. વેણીએ એને માંડી કરી ? કેવો વાત !

ગિ.

આ હઠ કહેવાય ?

આપણે બાળકને કહીએ છીએ: “ દવે હઠ લમચ મા. ” બાળકને બાન થાય છે કે આપણામાં હઠ લેવાનું સામર્થ્ય છે. આપણે બાળકને કહીએ છીએ; “ કેવો હડીલો થઇ ગયો છે ! કેવો જકડી ! એકવાર હઠ લે છે તે છોડતો જ નથી. ” બાળકને બાન થાય છે કે “ હું હડીલો છું; હું જકડી છું. ”

બાળક હઠ લેવાની કળા વધારે ને વધારે ખીલવતું જાય છે ને આપણે તેનાથી વધારે ને વધારે કાવર થતાં અમ્મએ છીએ. આપણે દુઃખી થઇએ છીએ ને બાળક આપણા કરતા ઇસગથું વધારે દુઃખી થાય છે. આખો વખત એનું એ એ એ ચાલે છે. બાળક અને આપણે, એક નવીન જન્મેલો અનાવશ્યક એવી ખટપટમાં પડીએ છીએ.

બાળકની હઠનેા સાચો ઉપાય “ તું હડીલો છો ” એમ તેને કહેવાનો નથી, પણ આપણે મનમાં સમજી લેવાનો છે. હઠ ઉપર ચોગ્ય ઉપચાર થવા માટે પ્રથમ તો આપણે હઠને ઓળખતાં શીખવું જોઈએ. ધણીવાર હઠ ઉપર ઉપચાર લાગુ પડતો નથી એવું કારણ આપણે હઠ જેવી દેખાતી અનેક વસ્તુને હઠ માની બેસવાની ભૂત કરીએ છીએ અથવા ખરી હઠને કાંઈ જુદું માનીએ છીએ.

શુદ્ધ હઠને ઓળખતાં શીખવું એ હઠના ઉપચારનું પહેલું પગલું છે. માટે “ આ હઠ કહેવાય ? ” આ પ્રશ્ન આપણી આગળ હંમેશા રાખવો જોઈએ.

એક ચાર વરસની બાળા પોતાની મોટી બેન સાથે પાડોશીને ત્યાં ગઇ. પાડોશી કહે: “ બેન, તમારે ત્યાં મારો પાટલો છે તે મોકલવાનો. ” બાળા ઘેર ગઇ ને પાટલો ઉપાડવા પ્રયત્ન કરવા લાગી તે કેમે ઉપડે નહિ. બાલિકા રોવા લાગી. ભેર ભેરથી રાડ પાડવા

લાગી. ઘરનાં માણસોનું પ્રથમ તે તરફ ધ્યાન ન ગયું, એટલે બાળા વધારે ભેરથી રડવા લાગી. એટલામાં તેના પિતાનું ધ્યાન તે તરફ ગયું. તેને રડવાનું કારણ પૂછતાં જણાવું કે તેને પાટલો ઉપાડીને પાડોશીને ત્યાં લઇ જવો છે. પિતા એકલો ઉપાડવા લાગ્યો, પણ બેન જરીથી રોવા લાગી. તેને તો માત્ર મદદ જોઈતી હતી. પછી એક બાળુ તેના પિતાએ પકડ્યો ને બીજા બાળુ તેણે પોતે ને તેની બેન પકડ્યો ને એમ કરી પાટલો પાડોશીને ત્યાં પહોંચ્યો. નાની બાળા તો આનંદથી નાચતી હતી. બપોથી પાડોશીને કહેતી હતી: “ જો અમે તમારો પાટલો લાવ્યાં. ”

પાટલો ઉપડતો ન હતો તે વખતનું બાળાનું રડવું ને રાડ પાડવું કોઈ પણ સામાન્ય બાળક જેવું જ હતું. તે વખતે તેને જોઈતી મદદને બદલે “ કેવી હડીલી છો ? ” “ એક વાત લે તો શ્રેય નહિ. ” “ શું કામ રાડો પાડે છે ? ” “ હમણું નહિ. ” “ તું નહિ, અમે પહોંચાડશું. ” “ શું કામ જીવ ખા છો ? ” વગેરે બાળકને સામાન્યતઃ હમેશા મળતી પુખ્તાંજલિમાંથી કાંઈક એને મળ્યું હોત તો બાળા કેટલી દુઃખી થાત ? તેણે ધારેલું એક મુંદર નિર્દોષ કાર્ય અંધુર રહ્યાનું દુઃખ ને તેની સાથે ઘરના પ્રિયજનોની અસહાય જીતિનું બીજું દુઃખ !

શુદ્ધ હઠને ઓળખવા માટે બાળજીવનને નિકટથી, તેમના થઇને, તેમની નજરે જોતાં ને સમજતાં શીખવું જોઈએ. ને-તેજો જ્યારે જ્યારે કશા ઉપર ચડે ત્યારે “ આ હઠ કહેવાય ? ” આ પ્રશ્ન ત્રિચરતા રહેવો જોઈએ.

એમ કરીશું એટલે જણાશે કે ૭૫ ટકા બનાવો (જેને આપણે હઠ મણતા હતા) હઠના

હોતા નથી; પણ ક્યારેક બાળકની અસક્રિયતાથી બાળક રડે છે, ક્યારેક ચારીરિક અસ્વાસ્થ્ય રચ્ચને લીધે છે. તો ક્યારેક થાકને લીધે કંઈપણ રડે છે તેની હોય છે. ને એવાં એવાં કારણો તપાસવા બેસવું. સારે દૃઢ કેને કહેવાય એ મનમાં રહેલું જશે, ને કહેવું તો એવું પણ લાગશે કે ખરેખર બાળકની આંતરિક દર્દ જેવી વસ્તુ જ નથી. પરંતુ એમ નથી. બાળકો કેટલીક વાર જેને સામાન્ય માયામાં આપણે હારને નામે ઓળખીએ એવી વિસ્તૃતિથી પીડાય છે તેમને તાકીણ થોડાં કાચવાર મેળવાની જરૂર પણ હોય છે.

જ્યાં ચારીરિક અસ્વાસ્થ્ય કે ચારીરિક નબળાઈને લીધે, બાળક કંઈપણ ને ચીડીયું થઈ ગયેલું હોય છે ત્યાં ચારીરિક કપચારો તો પ્રથમ કુરવાના. તેને જગ સચવી લેવાનું પણ ખરું. પણ તે વખતે જ બાળક માનસિક નબળાઈ અથવા વિસ્તૃતિ તરફ જવાનો સંભવ દેખે તે બાબતની પણ તમાજ લેવી જોઈએ. તે સમયે આપણે બાળકની માફગીનું મદદરૂપ થઈને પડતું વધારીએ અથવા માંડું હોવાથી તેને વધારે પડતું સાચવવા લાગીએ ને જે મદદે તે કરતાં લાગીએ તો બાળક હઠીલું બનવાનો સંભવ છે.

એક બાળક હોય તે તે કારણે તેનું મદદરૂપ બાળકી કરતાં ત્રણે તો પણ બાળક હઠીલું બને, સૌથી નાનું બાળક પણ ધણી વાર હઠીલું બને છે. શ્રીમતેલા બાળકો કાઢી ભાગે દડીલા હોય છે.

જાણકારની બાદ જગતના રાજા વધતે દરવાની છત્રા હોય છે. અર્થાત્ તેના જેના કપર બાળકનો પ્રભાવ પડે છે તે બધાને બાળક પોતાનો છત્રા થયાણે જાણવામાં આવે છે. આવી નિષ્કૃત છત્રા ત્યારે જ જાય છે કે જ્યારે બાળકને જાન થાય છે કે તેના રડવામાં

તેના કંઈપણમાં એટલી શક્તિ છે કે તે મોટા મોટાને પોતાની આગળ નમાવી શકે છે.

એક વાર વર્ષની બાલિકા એકની એક હતી. તેને એક મા ને એક સંબાળનાર બાલ્યા બાળના મનમાં કે એક બાળક છે, જે કહે તે કંઈ જ નોંધે. માના મનમાં કે એકની એક છે, જે કહે, રીતે ઉછેરવી જોઈએ. બાલિકા સ્વચ્છંદીપણે કાંઈ કહે. મા એને નિયમો આપે. બાલિકા રડે. મા બધાને ત આપે. જરાવાર થાય ત્યાં બાલ્યા આવે ને કહે: "કેટલાં નિર્લેપ મનનાં છો? એક બાળક છે, જે કહે એટલું રડે છે તોયે તમને દયા આવતી નથી? પોતે તેડી લે, બાવાનું આપે, સમજાવે. "મારા રાજા ને મારા હીરા" કહીને તેને મનાવે. બાલિકા શરીર સુદૃઢ છતાં રોગ દિવસના એ વખતે વાર રડે ને રડે તે કલાશી સુધી. બાલિકાને હાંતી રોગ લાગ્યું પડ્યો કહેવાય.

બાલિકાની માના બધામાં વાત આવી. એકતરંગી રાજા શરૂ થયું. એક ભે વાર સમ્પત્ત રડવાના પ્રસંગે આવી ગયા, પરંતુ માતાએ એકતરંગી અને દૃઢ નિયમનું વાળ્યું તેથી બાલિકા આઠ દિવસની અંદર સાવ બદલાઈ ગઈ. આઠ દિવસ પહેલાં તે કાંપી અને રો તલ હતી તે ને તે આનંદી, હસતી ને સુદૃઢ મનની બની ગઈ.

ઉપરના દાખલામાં જે બાળ પેલી સાચા વનાર બાલ્યા બાળ્યા. તે વરમાં મોટા ભાગે પિતાએ વિરૂદ્ધ માતાએ બનવે છે. જાણને રાજ આપી દેવાનું સકય હવું; કુટુંબો તોડી નાખવાં અગ્રામ છે. પરિણામે બાળકો હાંતી બોમ થઈ પડે છે. આપણે ત્યાં તો એમ જ મનાય છે કે આમ જ હોવું જોઈએ. જે મારે કે વટે તે કાંઈ પોતે જ બાળકને મનાવી શકે? એક વડનાર, નિયમન આપનાર અને સમ્પત્ત બતાવનાર જોઈએ ને બીજા આવે પ્રસંગે તેને શ્રેયથી પ્રાપ્તે લેનાર જોઈએ, મા ત્રે

એટલે કે આગળનાની, કે દાદી પાસે જાય તે તેને " હૃદય ક્ષય : હૃદય રોગશ મા " કહીને પાસે, એ જાતની નિયમનની ખોટી કલ્પના આજે આપણામાં ઘર, કરીને બેઠી છે. ને તેથી આજે કારણ વગર દુઃખી થાય છે

" હૃદય ક્ષય " એ તરતે " ખાસ હોય છે. એક પોતાનું ધારુ કરાવવું ને બીજું નિયમનને આધીન ન થવું. બીજાક શું ને મેરઠા માણસ શું, છતાં શક્તિ (will) ખોટા મારે વાપરે કે અવિચારે (unreasonably) વાપરે ત્યારે તે હૃદય ક્ષયવાંય ને વિવેકથી વાપરે ત્યારે તે હૃદય ક્ષય નહિ. બાળકમા (વિકસતી) છતાં શક્તિને હકનુ નહિ પણ બળનુ રૂપ આવે તે મારે નિયમનની આવશ્યકતા છે. ખોટી લાગણી લડાયેલું બાળક નિયમનને આધીન ન થવું તેમા પોતાના ખાસ હકકો માને છે, ને નિયમન પંખાવતાં માથાપેને આખરે પોતાની છતાં પ્રમાણે નમાવવાના સત્તાનો વિકૃત આનંદ અનુભવે છે.

હકીકત બાળક અવિકસિત રહે છે તેની અંદર શક્તિઓ હોવા છતાં તે ખીણી શકતું નથી. પરિણામે બાળક ને આપણે બંને દુઃખી થઈએ છીએ

• હવે કાઢી નાખવાની જુની રીત હવે તોડવાની છે (break the will) બાળકની / છતાં શક્તિ તોડીને તેને આતંકિત બનાવવાની જુની રીત જરાયે પસંદ કરવા જેવી નથી. તેનાથી બાળક અંદરથી વધારે અજાણ્યોર, ખુશી ખેંચે છે એટલે કે તેની છતાં શક્તિનું બળ ઘટતું નથી પણ વધારે દડતાથી વિકૃત બને છે. ને કાં તો બાળક બીકણું ને નમાણું બને છે. એટલે કે તેની છતાં શક્તિ સાથે જ તેની જાય છે વિકસતી નથી ને પરાધીન રહે છે. હવે એ જ ઉપચાર તે દર નિયમન આપણું નિયમન જગતે છે કે નહિ તે જરૂર તપાસતા રહેવું જોઈએ. પણ નિયમન આપ્યા પછી તે આજતમા દર-પરદા જેમ દર-પ્રેમાણ સુદિ-માતા જેમ દર રહેવું જોઈએ. વધારે, જોણ વાંધી શકેલા થતો નથી. સમજાવવાના પ્રયત્નો પણ નકામા હોય છે. શાંતિથી ને દરતાથી બાળકનું રડવું ને ક્રોધપગ પછાડવું ને બધું સાંભળવું જોઈએ. આવા એક એ (orials) દિવ્યમાંથી બાળક પસાર થઈ સાથે રસ્તે આવી જાય છે.

તા.

બાળકનું અન્ન

[બાલ સુલામચંદ. જાતીશી-નિયમન તરફથી નીચેના પ્રશ્નો પૂછવામાં આવ્યા હતા. તેના ઉત્તરો ડૉ. પી. વી. કાળે, એલ. એમ. એન્ડ એસ., સરજન ભાવનગર સ્ટેટ પાસેથી મેળવી અહીં પ્રગટ કર્યા છે. તા.]

પ્રશ્ન ૧. માતાનું દૂધ બાળક કેટલા મહિના સુધી પાવે.

ઉત્તર—આ સંબંધમાં ખાસ કંઈ નિયમ કહી શકાય નહિ. સામાન્યતઃ બાળક નવ મહિનાનું થાય તે પછી માતાએ માંવજી ભેડાવવાના પ્રયત્ન કરવાના છે. કારણ કે તે રખતે બાળ-

કને ચોક્કસ થોડા દિવસ આવેલાં હોય બાળકમાં સાકરવાળા પદાર્થો (carbo-hydrates) પચાવવાની શક્તિ આવવા સાથે છે.

માના માંવજીથી ને બાળકનું વર્તન દિવસે દિવસે વધે નહિ એવી પણ ખાતરી થાય તો માંવજી નવ મહિના પહેલાં પણ

મુકાવી નહારતું દૂધ આપવાતું શર કરવું જોઈએ. આમ કરતા પહેલાં બાળકને ધાવણ પૂરું ન પડવાથી તે વધતું નથી કે બીજા કારણથી વધતું નથી એ વાત નક્કી કરવી જોઈએ. ધણીવાર માતા વધારે વખત કે અનિયમિત રીતે બાળકને ધવરાવતી હોવાથી, અગર ધવરાવવામાં જે સ્વચ્છતાના નિયમો પાળવા જોઈએ તે ન પાળતી હોવાથી બાળકને ધાવણથી અછળું થાય છે અને બીજી વિધિ થાય છે તેથી તેનું ન વધતું નથી. માટે આ બાગતો પાળી લેવા પછી નહારતું દૂધ આપવા શરૂ કરાય.

નવ મહિના ૧ ને આરંભે આરંભે ધાવણ મુકાર . . . . . એકદમ મુકાવાતું નથી એ . . . . . ધ્યાનમાં રાખવાની છે. બાળક . . . . . થાય ત્યાં સુધીમાં તેનું 'માથા' શરૂ ન થાય.

અન ૨. દરમિયાન મા માંદી પડે તો જમ્યાંને શું દેવાય ? ને તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર—માતું ધાવણ એ જ બાળકનો ખરો ખોરાક હોઈ શકે. એટલે મા માંદી પડે તો તેના દૂધના ગદલામાં બીજી સ્ત્રી (ધાવ અથવા ધરના સગામાંથી હોઈ) બાળકને ધવરાવે એ ઉત્તમ છે. પણ તેના સંબંધમાં કેટલીએક વાતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે. બીજા ધવરાવનારી બાઇનું બાળક આ બાઇના બાળકની ઉંમરનું હોય તો તેનું ધાવણ એને આશી શકે; તેમજ તે બાઇને બીજા કાંઈ પણ રોગ નથી એની ખાતરી કરવી જોઈએ.

ધાવને અભાવે માવતું અથવા બકરીનું દૂધ દઈ શકાય પરંતુ તે દૂધમાં બાળકની ઉંમરના પ્રમાણમાં વધુ ઓછું પાણી, સાર અને મલાઈ મેળવીને માતાના ધાવણ જેવું કરીને વાપરવું જોઈએ.

તેનું પ્રમાણ નીચે પ્રમાણે:—

બાળકની ઉંમર	દેડલી નાર પાનું.	દેડલી વખતે દેડણું.	૨૪ કલાકમાં દેડણું.	દેડલા કલાકે.	બાળક માટે તેવાર કરેલું દૂધ.	સામાન્યતઃ	
	બોસ	બોસ	બોસ	કલાકે	બોસ	બોસ	
૩ દિવસ	૧	૧	૧	૩	૧૩	૪	૧, ૮, ૧૨, ૩, ૧, ૧૦, વગેરે
૪ દિવસ	૧	૧	૮	૩	૩	૬	" "
૫ દિવસ	૧	૨	૧૨	૩	૫	૭	" "
૭ દિવસ	૧	૨	૧૪	૩	૭	૭	" "
૧૦ દિવસ	૧	૩	૧૮	૩	૧૧	૭	" "
ત્રીણું અકાઈડયું	૧	૩	૨૧	૩	૧૪	૭	" "
ચોથું "	૧	૪	૨૪	૩	૧૮	૬	" "
બીજા મહિનાની શરૂઆત	૧	૫	૨૫	૩	૨૧	૪	" "
દોઢ "	૧	૫	૨૫	૩	૨૫	૦	" "
ત્રીજા "	૧	૫	૨૭	૩	૨૭	૦	" "
ચોથી "	૫	૫	૩૦	૪	૨૭	૦	૧, ૧૦, ૨, ૧, ૧૦ વગેરે
ચોથા "	૫	૬	૩૦	૪	૩૦	૦	" "
પાંચમા "	૫	૬	૩૨	૪	૩૨	૦	" "
છઠ્ઠી "	૫	૭	૩૬	૪	૩૫	૦	" "
સાતમા "	૫	૭	૩૭	૪	૩૫	૦	" "
અષ્ટમે નવમે મહિનો	૫	૮	૪૦	૪	૪૦	૦	" "

ધણીવાર સ્ત્રીઓ દૂધમાં પાણી ભેળવીને દૂધ ગરમ કરી પાણી બાળી નાખે છે તે ખરાબ નથી. દૂધમાં પાણી ભેળવીને તેને બાળકને પચવા યોગ્ય બનાવવાનું છે.

દૂધને ઉકળા દૂટે ત્યાં સુધી જ ચુસા ઉપર રાખવું. વળી દૂધને ચુસા ઉપર મૂકવા કરતાં પાણીના વાસણમાં ઢાંકીને મૂકી ગરમ કરવાની રીત ઉત્તમ છે.

માથ કે બકરીના દૂધને બાળક માટે ખાસ યોગ્ય બનાવવાની રીત:—

તાજું મલાઇવાળું દૂધ ૧૫ ઓંસ.
લાઇમ વોટર ૨ ઓંસ
ખાંડ ૧૬ ઓંસ
ઉકાળીને દારેલું પાણી ૩૦ ઓંસ.

એ પ્રમાણે દૂધ તૈયાર કરીને તેમાં બાળકની ઉંમર પ્રમાણે જરૂર જેટલું પાણી ભેળવીને બાળકને બપોલ.

૧૫ ઓંસ મલાઇવાળું દૂધ ભેળવવા માટે ૪૦ ઓંસ દૂધ ગ્રાસ જેવા ઉંચા વાસણમાં ૬ કલાક રાખી મૂકવું. પછી ઉપરના ૧૫ ઓંસ કાઢી લઇ આપેલા પ્રમાણમાં તેને તૈયાર કરવું. આપણા દેશમાં તૈયાર કરેલું દૂધ ઉકાળીને જ રાખવું પડે છે. મોટા વાસણમાં પાણી લઇ તેની અંદર આ દૂધ ઢાંકીને મુકવું. પાણી ઉકળ્યા પછી ૫ મિનિટ રાખીને કાઢી લેવું. ત્યારે હતારી કરે ત્યાં સુધી ચમચાથી હલાવવું. દૂધ માટે વપરાતાં નાનાં મોટાં બધાં વાસણો અત્યંત સ્વચ્છ ને જંતુ રહિત રાખવાં જોઈએ; ખાસ કરીને દૂધ પાવા માટે બાટલી વપરાતી હોય તો કઇ બાટલી વાપરતી, કઇ ભતની નીપલ વાપરતી ને તે કેમ સાફ રાખવાં તે કાઠર પાસેથી જાણીને તે પ્રમાણે કરવું. ગરમ પાણી, વોશિંગ સોડા અને અશ્વત્થી બાટલી સરસ સાધુ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩. પારસી, યુરોપિયન, મુસ્લીમ, અને હિંદુઓની બાળકોને રીત જુદી જુદી

હશે ખરી? કમી વધારે દિતાવડ છે અને, કરી શકાય?

ઉત્તર:—શાસ્ત્રીય રીતે બિન્ન ગતિની જુદી જુદી રીતો ન જ હોઇ શકે. શાસ્ત્ર અનુસાર જે બાળકોને પદ્ધતિ નક્કી થઇ છે તે જ સૌથી વધારે દિતાવડ ગણાય.

પ્રશ્ન ૪. ધાવ. રાખી શકાય? છતે ધાવણે?

ઉત્તર:—છતે ધાવણે ધાવ ન જ રાખવી જોઈએ. માતાને પૂરતું ને નિરોગી ધાવણું હોય છતાં ધાવ રાખવાનો વિચાર કરવો એ ગુન્હાદિત (Criminal) ગણાવું જોઈએ. બાળકને પોતાની માતાનું દૂધ અમૃતવૃક્ષ છે.

પોતાનું ૩૫ સાચવવા માટે બાળકને ધાવણથી વંચિત રાખનાર માતાને અનુબ્ધ કહી શકાય શું? એ કૃત્યને અમાનુયીજ કહેવું જોઈએ. સ્ત્રીની પ્રકૃતિ સાચવવા માટે ન ધવરાવવું યોગ્ય નથી. ધવરાવવાથી પ્રકૃતિ અમઠતી જ નથી, ઉલટી તધારે સુદૃઢ થાય છે.

પ્રશ્ન ૫. મો. બાળકને શરવા લઇ જવા માટે ખરી ઉમર કમી?

ઉત્તર:—બાળકને શરવા લઇ જવાના બે હેતુ છે. એક તો ધરતી ખરાબ હવામાંથી બહારની શુદ્ધ હવાનો લાભ બાળકને મળે તે, ને બીજો હેતુ બાળક બહારની કુદરત જોઇ આનંદ પામે ને તેથી પણ તેની તંદુરસ્તી સુધરવામાં મદદ થાય તે. ખુદ્શી હવા માટે તો જન્મથી જ બાળકને બહાર લઇ જવામાં આવે તે ધ્યેય જોઈએ. પણ દરખાસ્ત જોઇને જ તેમ કરવું જોઈએ. એટલે બાળકનું શરીર સારી રીતે કપડાથી રક્ષિત હોવું જોઈએ, તેમજ અત્યંત ઠંડી કે ગરમ હવામાં યા તો સખત પવન કે વરસાદમાં નાના બાળકને બહાર લઇ જવામાં નુકસાન છે.

બાળક બપોરે એની ઇન્દ્રિયો વડે કુદરતની મજા લઇ શકે તે ઉમર એટલે ત્રણ મહિના

છો તેને જેમ બને તેમ બંધાઈ પુરતે વધારે
મીલી હોય ત્યાં સહ જવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬૨ બાળકોમાં, પાણીના ઝરા, તેજાવ,
પશુ પક્ષીનાં ગાયનો આવતાં હોય, નાનાં બો-
ળકો રંગનાં હોય વગેરે રચનામાં જવાંથી બાળકનું
મન પ્રસન્ન થાય છે, તેથી તેની શારીરિક
તંદુરસ્તી પણ સારી રહે છે.

પ્રશ્ન ૬૩ બાળકને સુવરાવવા માટે થોડીયું
સાથ કે પારણું ?
ઉત્તર—એકદા સુવરાવવાની હેતુ હોય
તો પારણું વધારે પસંદ કરવા જેવું છે.
કારણ પારણામાં બાળકની શરીર ઉપર કોઈ
જોતલું દેખાઈ થતું નથી. વધારે થોડીયામાં
બાળકને સુવરાવવાથી ન. ફાસાં ને પેટ
વગેરે અવયવો દગાઈ છે. તેમજ વાંસો
ને કસાડને વાંકા બા પડે છે. પણ થોડીયું
ને પારણું બંધે તો બાળકને માટે યોગ્ય
નથી, કોઈ એ નમગાં હીંચકાવાનું તરવું છે.
બાળકને હીંચકાવાથી તેનું મગજ, તાનતંત્ર,
તેમજ હોઝરી આંતરડા વગેરે ઉપર ખરાબ
અસર થાય છે. માટે પારણામાં સુવરાવવું હોય તો
ન હીંચકાવાની શરતે જ સુવરાવી શકાય. પણ
હીંચકાવાની વ્યવસ્થા ગણીને ન હીંચકાવવું
વધારે અપરં છે. હીંચકાવવાનો મોદ છટતો
નથી. માટે પહેલેથી નાની ખાટલીઓમાં સુવ-
રાવવાની ટેવ સૌથી ઉત્તમ. ખાટલીની ચારે
બાજુ નાનો એવો કડો રાખવો.

કદાચ કોઈ કહે કે આટલા બાળકો થોડી-
યામાં સૂતાં આવ્યાં છે, ને તેમની પ્રકૃતિ
બગેરેલી નથી. પણ થોડીયાથી ગતાં નુકશાનો
ના કોઈએ આંકડા કાઢ્યાં નથી કે કંડી તપાસે
કરે નથી. ખાસ કરીને અશક્ત બાળકો ઉપર
(નમજાં દાડકાંવાળાં કે નમજાં ફેરસાંવાળાં
વગેરે) તો નાકી અસર થવા વગર રહેતી જ
નથી.

પ્રશ્ન ૬૪ બાળકને ક્યાં સંધ્યા થોડા-
વામાં સુવરાવ ?
ઉત્તર—પ્રથમ ક્યાં જવાબમાં કહેવું આવી
જાય છે.

પ્રશ્ન ૬૫ બાળકને કેટલામે મહિને ખા-
વાનો આરંભ કરાય, અને પ્રથમ શું ખાવવાનું ?
બાળકને થોડા દાંત આવ્યાં જાય એટલે કે
તેઓ લગભગ નવ મહીનાનાં થાય ત્યારે તેમને
થોડા થોડા ખાત આપવાનું શરૂ કરવું જોઈએ.
ખાત, રોટલીના ભૂખા. (બીજા બાળકો વગેરે)
સાથે, બીજા, બાળકની ધાણી ને ધાણીના
હોટ વગેરે દૂધમાં ભેળવીને થોડું-થોડું આપી
શકાય. આરંભમાં પાચ વાર દૂધ અપાવું હોય
તો બે વખત દૂધનું પ્રમાણ આંકું-કરીને તેને
બદલે ખાત વગેરે દેવાં ને તેની સાથે થોડો બદલે
મધાઈ દેવી જોઈએ. બાકી ત્રણ વખત દૂધ
ચાલુ રાખવું જોઈએ.

જમ, જમ બાળકને, દાંત વધારે આવતા
જાય તેમ તેમ તેના દૂધનો ખોરાક એછો કરીને
ઉપરના ખોરાક સાથે ઘાણ, ધૂધ કે નિ. ધીવણા
ખોરાક આવતા જવું; ધૂધની રોટલી તરતાં ખા-
ખરા વધારે સારાં, કારણ કે તે સારી રીતે ચાવીને
ખવાય છે, ને તેથી લાગુ વધારે પેદા થાય
જ્યાં પરિણામે પાચન ક્રિયાને મદદ થાય છે.

ઉપરના ખોરાક સાથે થોડું થોડું શાકભાજી
દઈ જાણ આપવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬૬ બાળકનાં દોઢો જાણવાની કાંઈ
દિક્ષત કે કળા છે ?
હા છે. તંદુરસ્ત બાળક કોઈ પણ વખતે
રોડી નહિ પણ હમેશ રમતું ને આનંદ કરતું
દેખાશે; ખોરાક પૂરતો લેશે ને, હોંસથી ને
સ્વાસ્થી લેશે.

બાળકની હીંચકાસ ને રૂગત મંદ પડે.
ખોરાક તરફ અભિ યાગ ને રાત્રે મારે ત્યારે
સમજવું કે આ ચિન્હો માદ્યથી આ-
માદીય છે.

પ્રવૃત્તિ વિના

ધૃત્યાં માઆપો બાલમર્દિર જોવા આવે છે સારે કહે છે કે “ધેર એ ચાર નાનાં મોટાં બાળકો હોય તો અમને ક્વરાવીને હેરાન કરે છે, ને આ આટલાં બધાં નાનાં બાળકો તમે કેમ રાખી શકો છો ? આ તમારી આગળ કેમ સીધાં સટ યજ્ઞ જાય છે ? ”

બાળકો સીધાં યજ્ઞને ચાસે ને મોટાંને ક્વરાવતાં મટે એની એક ચાવી તો એજ કે બાળકોને યોગ્ય એવી પ્રવૃત્તિ તેમની બાગળ ધરી, તેમને યોગ્ય એવી પ્રવૃત્તિઓ જે તેમની આગળ પડેલી હોય તો મોટાંઓની આસપાસ ફરવા માટે કે જ્યાં ત્યાં વચ્ચે આવવા માટે બાળકને કુરસા હોતી નથી. આપણા ઘરોમાં તો બાળકો મોટાંઓની સાથે જ ગોઠવાયા કરે છે. તેમને માટે નથી હોતો એક તેમનો કહેવાતો ખૂણો; નથી હોતી તેમને યોગ્ય એવી પ્રવૃત્તિ કે નથી હોતી પ્રવૃત્તિ ઉપર મંડી પડવાની છૂટ. પછી બાળક શું કરે ? મોટાંએ ને લાગે કે એ બમારા કામમાં આડે આવે છે; બ્યારે બાળક તો માત્ર પ્રવૃત્તિ શોધતું હોય છે.

તેનીના દુયકાઓમાં એવી યોડીએક પ્રવૃત્તિઓ આપણે તેમની આગળ ધરી શકીએ ને તેમને સાચા સુખી કરી શકીએ બાળક પ્રવૃત્તિ વગર મુંઝાય છે ને આપણને મુંઝવે છે.

આપણે જો એમ માનતા હકથું કે બાળકને રમકડાંથી સુખી કરશું તો તે બુલબુલ નીવડશે. બાળકના હાથ પગ આંખ ને મન કાંઈક સાચેસાચું કરવા માગે છે; સાચી પ્રવૃત્તિ માગે છે; કાંઈક સર્જન માગે છે. એક ટાંકણીથી કાગળમાં કાણાં પાડવામાં બાળક સર્જનક્રિયામાં હોય છે માટે તેમાંથી તેને

ઉત્તમ આનંદ રળે છે; બ્યારે ચાલી દમને રમકડાંની મોટર ફરવવામાં તેને ધીક ગમત આવે છે, પણ બાળક જે જાતવું, માનસિક અન્ન માગે છે તે તેમાંથી મળતું નથી.

મેકેનો, કાગળ કાતર, કાગળ ટાંકણી, બંગલા બનાવવાના ધનો વગેરે યોડીએક દિશામુચક પ્રવૃત્તિઓ છે. એવી તો કેટલીએ આપણે વિચારી શકીએ. જેમકે સોય દોરા ને હુમકાની કટકીઓ, રંગોળી ને રંગોળી કાઢવા માટે એકાદ ખુણે; બગીચો કરવાનાં, હથિયારો ને એક જમીનનો કટકો; સુપડી ને નાની સાવરણી; સાપુ ને નાના રમકોડો કે બાલકોનાં ચૂંચી ને નાની વાટકીઓ પ્યાલા ને રાખ પાણી વગેરે.

આ બધી પ્રવૃત્તિમાં એવી ગોઠવણ કરી આવવી જોઈએ કે બાળક પોતાની મેળે મમે ત્યારે તે કરીને મૂકી દે. મોટાઓના કામમાં તેમની પ્રવૃત્તિ આડે ન આવે કે મોટાંઓ ઉપર તે આધાર ન રાખે. જેમકે માતા ધોતી હોય ને બાળક વચ્ચે આવે તો તેને તે ન પાલવે; પણ બાળકને માટે એક નાની ડાલ, એક સાપુની કટકી ને ધોવા જેવાં કપડાં તેના ખૂણામાં રૂક્યાં હોય, તો તેની પ્રવૃત્તિ મોટાંઓને હરકત નહિ કરે.

આપણે પ્રવૃત્તિની સગવડ કરી આપતાં નથી ને બાળક કેમ મુંઝાય છે એનાં સામાન્યતઃ ધરેધર બનતાં આં શબ્દચિત્રો વાંચીને આપણે કાંઈક બાળકની દૃષ્ટિએ જોતાં યજ્ઞ એ આશાથી આ શબ્દચિત્રો આપ્યાં છે. માઆપો વાંચે ને વિચારે.

તારાબેન.

નાની નાની વાતો

નરેન્દ્રની જન્મગાંઠ હતી.

મામાના અને માસીના છોકરાં આભ્યાં હતાં.

મેટાઓ રાંધતાં ચીંધતાં હતાં.

રસોડામાં હોદ્દા ચાલતી હતી.

મરદો શકા મારતા હતા.

મેટાં એવો ઘોંઘાટ ચાલતો હતો.

છોકરાંઓ જ્યાં ત્યાં દોડતા હતાં ને ધકોટક કરતાં હતાં.

દાસુ કાકા અકળાયા.

હળવેથી રસોડામાં ગયા ને કહ્યું 'તમે જમા જરા ધીમેથી બોલો તો ?'

દિવાનખાનામાં આગાને વિનંતિ કરી 'આ પછે જરા આંતેયી બેલીએ તો ?'

છોકરાંને બોલાવ્યાને કહ્યું, 'એ અલ્લાઓ આદિં તો માંવાં. ક્યો આ મિકેનો, એ જજી એને વ.પરો. જુઓ આ 'રીરીયોસ્કોપ' છે. ચિત્રો, જોવાની. મજ પડશે. જુઓ એનો તમને શેતરંજની રમત આવડે છે ? તમે જોનાથી રમો. આવો નડુભાઈ તમને શું ગમશે ? આ ચિત્રો તમે જુઓ.

બાળકો કામે લાગ્યાં. રસોડામાં અવાજ ઓડો થયો. દિવાનખાનાની વ્રાતો ધીણી પડી. આખા ઘરમાં હીકહીક થઈ ગયું.

* * *

રેવાને કંઈક થયું ને કહ્યું ચડી ગઈ.

રેવા બે અઢી વરસની.

સમજતી સમજે નહિ.

એતું એ સમજતી પણ શકે નહિ

એ તો ચાલ્યું એ, એ, એ

ઘરનાં બધાં કચરાયાં ને કંટાળ્યા.

રેવા રડતી હતી ત્યાં

જમના કાકી કંઈક આભ્યાં.

'કેમ રેવા રડે છે ?'

'કોણ જાણે કહ્યું ચડી છે.'

'તે કંઈક રમવાનું આપોને ?'

શું આપીએ ? રમકડાં તો લેતી નથી,

આખ્યાં ને લીધાં ને કંઈક આંગ્યાને

ફાડ્યાં. એ મહીં પડ્યાં. ક્યાં લે છે ?

જમના કાકી પોતાને ઘેર ગયાં.

રંગેલી બેચાર ચકરડીઓ લઈ આભ્યાં.

રેવા સામે બેસી ગયાં ને ફરવવા લાગ્યાં.

લીલી-ચકરડી, લાલ ચકરડી, પીળી-ચક-

રડી ફરવા લાગી.

રેવા તો સામેને સામે જ જોઈ રહી; રાણું

બંધ રહ્યું.

જરાક વાર થઈને, રેવાએ હાથ લંબાવ્યો.

આંસુ સ્રાવ્ય ગયાં હતાં. રેવા બે લીલી

ચકરડી ફરવી ને પોતે હસી. પછી એણે પીળી

લીધી.

જમના કાકી કહે, 'ક્યો રેવા જોત, આ

તમે ફરવો. પછી મને પાછી દેજો.'

રેવા તો ચકરડી ફરવાએ ચડી ગઈ.

કેટલીયે વાર ફરવી. ચકરડીમાં એક તાર

ચર્મ, રૂઝ, રૂઝું બડું તો ભૂલી જ ગઈ તો.

મણીવારે હડીને, આ પાસે આવી.

કહે કે 'બા, બા, આવી ચકરડીઓ મને

મંગાવી આપીશ ?'

આ કહે 'તારા કાકા ઘેર આવશે ત્યારે

ફરીય.'

કાકાએ ચકરડીઓ લાવી આપી. રેવા

ચકરડીઓ પોતાનો નાનકડી પેટીમાં રાખે છે

ને ગમે છે ત્યારે ફરવે છે. ચકરડીઓ ફરે છે

ત્યારે જુદું સરસ દેખાય છે રેવા વખતે કહ્યું

ચડે છે તો એની બા પેટી ચકરડીઓ કાઢે છે

ને રેવા સામે મૂકે છે.

દૂધ પીતાં પીતાં હાથ લાગ્યો ને આલો-
ઢાળાયો. આ છોકા પડી ને રસુ રડતી રડતી.
માગી. રસુ આનંદી છોકરી હતી. મીઠાખોલી
પણ હતી. પણ એકવાર એ એ'એ' ઉપર ચડી
એટલે તો એ કોઈને ન ગમે. રસુને આપાએ
કહ્યું: રસુએન રડવું હોય તો ખીજ ઓર-
ડીમાં જાયો. અહીં અમે કામ કરીએ છીએ.
રસુ એમતો સમજે. તેની હતી, અપ્રસલાન
હતી. તે ખીજ ઓરડીમાં ગઈ ને રડવા લાગી.

રડવું પંજવત સરખું ચાલતું હતું.
રડવાતું કારણ તો પડ્યું રહ્યું હશે પણ એ
એ' એ' એકવાર ચાલ્યું એટલે ચાલ્યું.
રસુ એ' એ' કરતી જતી હતી ને આડું
અવળું જોતી હતી. ત્યાં એની નજર શાળમાં
પડેલાં મોતી ઉપર પડી. આંખ ખેંચાણીને
રસુ ઉભી થઈ પાસે ગઈ. મોતીની ચાળા લીધી
ને મોતી જોવા લાગી. એમ કરતાં તે ભાત
ભાતનાં મોતી નાખાં પાડવા લાગી. લીલાંની
એક ઢગલી કરી. ખીજ ઢગલી લાલની કરી.
ત્રીજી પીળાની ને ચોથી સુનાંની.

રસુવું રોવું ત્યાં કપાં - પડ્યું રહ્યું.
રોવાની વાતજ જુની ગઈ. એતો મોતીમાં દોરા
જેમ પરીવાહ ગયેલી.

આપા રસુ શું કરે છે તે જોવા ઓરડીમાં
ગાળ્યા. ત્યાંતો રસુ હસતી હસતી આપાને
કહે 'આપા, જુઓ તો આ કંઈવાં સુંદર મોતી
છે. મેં આના ઢગલા કર્યા છે.'

આપા કહે 'હવે એને દોરામાં પરીવ-
રવાની હારડીઓ કરજો તમારી બા પાસેથી
સોપડોરા થોડાં ને કરો.'

રસુ રાજ થતી ઉઠી ને બા પાસે સોપ દોરા
લેવા ગઈ. બા અને આપાને યવું: માળું
આ મોતી મનજુ સાધન છે.

બા રમેડામાં રાંધતી હતી.

કોઈપણ દેવસેવા કરતાં હતાં.

દાદા શાક સુધારતા હતા.

આપા ચોપડી વાંચતા હતાં.

એક ચંપા આમ તેમ ફરતી હતી.

એને કંઈ કામકાજ નહતું.

ચંપા રમેડામાં ગઈ.

બા કહે 'અહીં ગરખડ નહિ:

મારે જટ જટ રાંધવું છે. બહાર જા.''

ચંપા દેવધરમાં ગઈ.

કોઈ કહે 'ચંપા અહીં ન અચાલ:

મારે ધ્યાન કરવું છે.'

ચંપા ઓરડીમાં ગઈ.

દાદા કહે 'ચંપા, તારી ખાં પાસે જા.

હમણા શાક સુધાર' છું.'

ચંપા બાપા પાસે ગઈ:

ચંપાતું મોં ઉતરી ગયું હતું.

જાણે હમણાં આંખમાંથી પાણી પડશે.

બાપા કહે 'કાં ચંપા બા, આવો

આવો: આ થોડો એક કાગળ ને

આ ટાંકણી. જુઓ તો એમાં કાણા

પાડો જોઈએ. આમ જણા જણા

કાણા પાડીને રોટલી જેવું જોળ થાય,

આમ પાડીએ તો લાકડી જેવું થાય:

જુઓ થાય છે ના ? તમે કરો જોઈએ.'

ચંપાએ કાગળ લીધો. ટાંકણી લીધી.

કાણા પાડી તારા પાડ્યા: કાણા

પાડી ચોકડી કરી. કાણા પાડી તાવેથો

ક્યો એ તો જે જે સાંખ્યું તે તે કરવા માંડી

કેટલોથે વખત વહી ગયો.

બા કહે 'ચંપા ક્યાં છે ?'

કોઈ કહે 'ચંપા ક્યાં ગઈ ?'

દાદા કહે 'ચંપાની વસ્તાંતી નથી.'

બાપા કહે 'એ રહી પથે બેડી બેડી

કાણા પાડે.'

ચંપા શીદને બોલે. એ તો જીજુ

જીવું દસતી હતી ને કાજા પાડતી હતી.
સૌ કહે આ કાગળ ટાંકણીએ તો
યંપા પર જાદુ કર્યું.

* * *

જસીમેન સાત વર્ષના.
ચરીરે મોરાં ને બરાવદાર.
આંખો કાળા ને તેજમરી.
ને હાથ પગમાં ચનગનાટ.
જસીમેન રમતાં રમતાં આબ્યાં.
ટાંકું ઉધાડ્યું ને પેટી લીધી.
પેટીમાં કાગળ ને કાતર હતાં.
જસીમેન ખુલ્લામાં મયાં ને જોડાં.
એક હાથમાં કાગળ અને બીજે હાથ કાતર.
કાગળ ચાર વડો કરી ચાર કાપ મૂક્યા.
કાગળ અડવડો વાળી આઠ ગોળ પાડ્યા.
પછી કાગળ ઉધાડ્યો, ને ત્યાં ?
ત્યાં તો કાગળમાં રૂપાળી એવી ભાત પડેલી.
કેરે મોરે કરકરીયાં ને વચ્ચે કાજા કાજા.
જસીમેન તો રાજી રાજી થયાં.
જાહે સૌને જાણી દેખાડી.
' જુઓ બાપા આ જાણી. '
' સૌ કહે વાહ ! આ તો સુંદર યમ્મ. '
જસીમેન બીજી જાણી કરવાં બેઠાં.

* * *

વિનુ અને મનુ એ બાઈઓ.
એક નાનો અને બીજો મોટો.
વિનુ આઠ વરસનો ને મનુ ત્રણનો.
વહેલા હોડે, ન્હાય ઘોષ ને રમે.
બપોર થાય ને વિનુ નિશાળે જાય.
વિનુ નિશાળે જાય ને મનુ ઘેર રહે.
બાળચાળા ન મળે કે મનુ ત્યાં જાય.
મનુ એકસો એકસો ફરે ને વિનુને જાંબે.
મનુ કાઢીને કહેશે ' વિનુ ક્યારે આરશે ? '
મનુ હાંસને કહેશે ' મને ગોઠવું નથી. '
મનુ ધરમાંથી બહાર ને બહારથી ધરમાં.
મનુ દિ બધો દિગરાયઃ સઘડી ખાતો ક્યાં કરે.
જ્યાં ત્યાં અડે કરે ને જોની તેની 'ના' મળે.
મેના કાઢીએ રાવજમાઈને પૂછ્યું.
રાવજમાઈ વિનુમાઈના મેતાજી હતા.
રાવજમાઈ રાવજમાઈ, આ મનુનું શું કર્યું ?
વિનુ નિશાળે મળે ને મનુ એકસો મુંઝાય.
રામજાઈ કહે એકાદ ધનની પેટી લાવો.
યોડી એક લાકડાની ઘરો કરાવો.
મનુને આપી ઘો. જે કરે તે કરવા ઘો.
મેના કાઢીએ એવી પેટીઓ લઈ આપી.
મનુ તે દિથી રમતો થયો.
વિનુ વિના એકસો રજો.
દિ બધો સુખમાં મયો.

“ પારકું ઘર ”

શાન્તા બહેન એ બહેન અને ડાહ્યાભાઈ એ ભાઈ.

ડાહ્યાભાઈને સૌ ડાહ્યાભાઈ ડાહ્યાભાઈ કહે, શાન્તા બહેનને શાંતુડી કહેને બોલાવે.

ડાહ્યાભાઈને કોઈ કંઈ કામ ચીધે નહિ. શાન્તા બહેનને કહેશે, કામ નહિ શીખે તો તો સામૂ વીંધી નાખશે.

ડાહ્યાભાઈ કંઈ બૂલ કરે તો કહેશે- હશે બાળક છે. શાન્તા બહેન બૂલ કરે તો કહેશે આ છોકરીને કાળજી નથી. પારકે ઘેર જશે ત્યાં એવું શું થશે ?

ડાહ્યાભાઈ ખડીઓ ઢોળી નાંખે તો સૌ હસે અને કહેશે- જુઓ જુઓ આપણા ડાહ્યાભાઈએ ચિતર કાઢ્યાં ! શાન્તા બહેનના હાથમાંથી દૂધની વાડકી પ્રડી જાય તો કહેશે આ છોકરીના તો હાથ ભાંગી ગયા છે. જ હોય તે ઢોળતી ને ફેડતીજ. કોણ જાણે પારકે ઘેર એ કેમ પેદારી ?

ડાહ્યાભાઈ નિશાળે ભણવા જાય; શાન્તા બહેનને કહેશે- છોકરીને ક્યાં નોકરી કરવા જવાની છે કે નિશાળે મોકલીએ ? પારકે ઘેર ચોપડા ઝાલીને બેસી રહેવા નહિ દે.

ડાહ્યાભાઈને રમવા જવાની છૂટ. શાન્તા બહેન રમવા જાય તો કહેશે છોકરીએને એવા રમકાઈ વેડા શા ? સામૂ કહેશે છોકરીને રમકાઈ કરી મૂકી છે.

ડાહ્યાભાઈ શરવા જાય તેની છૂટ. શાન્તા બહેન શરવા જવાનું કહે તો કહેશે- તને ઠીક બધા ચાળા સૂઝે છે; તારે તે પાંડસીયુ. ચપ્પું હશે ! અહીં તો ઠીક, પણ પારકે-ઘેર જમજમ ત્યાં એવા ચાળા નહિ ચાલે.

ડાહ્યાભાઈને દુધ જોઈએ તો દુધ મળે, દહીં જોઈએ તો દહીં મળે. શાન્તા બહેનને કહેશે- છોકરીને તો હાથ જ હોય પારકે ઘેર ખુદ કોણ આપશે ?

ડાહ્યાભાઈને માટે એવો ઠરાવ થયો કે બધે ત્યાં સુધી પરણાવવો નહિ પણ શાન્તા બહેન ૧૧ વરસની થઈ કે તરત બાપડીને પરણારી દીધી.

ડાહ્યાભાઈ માથાપ સાથે હસે છે, રમે છે અને આનંદ કલ્પેલા કરે છે. શાન્તા બહેનને પારકા ઘરમાં કોઈની સાથે બોલવાનું નહિ, ધૂમટો તાણીને બેઠાજ રહેવાનું.

જીગતરામ દવે.

નામની રમતો

સાંજે વાળુ કરતી, વખતે કે વાળુ કર્યા પછી રમવાની બધી રમતો સુખી કુટુંબમાં સમજી માગાપો દાખલ કરી શકે.

એમાંની એક રમત ‘નામ નામ’ની છે. એ રમત આ પ્રમાણે રમાડવી. બધાં ગોળ ફંડાળું વળીને બેસે. એક જણ એક નામ બોલે ‘દયાશંકર’. પછીનો જણ નામના

છેડેના અક્ષર ઉપરથી ‘મીચું’ નામ બોલે: ‘રામજી’. ત્રીજો બોલે ‘જીવનરામ’. ચોથો કહે ‘મોહનલાલ’. પાંચમો બોલે ‘લાભશંકર’. આ રીતે ગોળમાં નામો બોલાતાં જાયને રમત ચાલતી જાય. કોઈ નામ ન આપી શકે તો પછીનો જણ નામ આપે ને રમત આગળ ચાલે. ઘડીકમાં જેટલાયે નામો બોલાઈ જશે,

રમનારાઓ જાતજાતનાં નામો સંભારવા મંડશે. કોઈને નામો જાહેર સુઝશે તો કોઈને ખુબ વાર લાગશે. કોઈ ચપળ રમનારાઓ અમાકથી જુદાં જુદાં અક્ષરો ઉપરનાં નામો મનમાં ગોઠવ્યાં કરતાં હશે તો કોઈ વિચાર કરતાં હશે કે મારે, મારી પછીના જણને ક્યું નામ આપવું કે તેના છેડાના અક્ષર ઉપરથી નવું નામ આપવું તેને ખુબજ આકર્ષે પડે. કોઈ શોષીને માત્ર પારસી નામોજ આપ્યા કરે તો કોઈ મુસલમાન કોઈ વળી અંગાળી નામો પસંદ કરે તો કોઈ પરદેશી. સૌ પોતપોતાનો નામ જાનમંદાર સારી પેઢે બતાવી શકે; રમતાં રમતાં અમુક અક્ષરો ઉપર નામજ નથી એમ પણ દાવ દાવે છે. તે વખતે અમુક અક્ષરને બહો અમુક અક્ષરથી શરૂ થતા નામો આપવાનું મંજૂર રહે છે.

આ નામની રમત માત્ર માણસોના નામો વિશેષ નામો-પૂરતી પણ રમાય અને હરેક પદાર્થના નામ ઉપર પણ રમાય. માત્ર ભૂગોળના સ્થળો અને ઇતિહાસના પાત્રોના નામો ઉપર પણ આ રમત સરસ ચાલે છે.

છેક નાનાં જાળકો સાદાં નામની રમત રમી શકે. મોટાં જાળકો તેમાં ભૂગોળના નામો, માત્ર પરંતો, માત્ર નદીઓ, માત્ર રજપૂતો, એમ વર્ગ નક્કી કરી તેનાજ નામો ઉપર રમત કરે એ રમત જરા અધરી થાય.

આ રમત સહેલથી દરેક ઘરમાં દાખલ થઈ શકે છે. દરેક માથાપ અવસ્થા તે દાખલ કરેજ.

ગિ.

આયાના અનુભવો.

ત્રણ વરસની...એકાએક આવી અને તેણે શિક્ષક પાસે રેતીયાં અક્ષર માખ્યા. શિક્ષકે એને થોડાં એવા બે અક્ષરો આપ્યા. અને હજીતો એ સેશુધનના પહેલા પદનો ઉપયોગ કરવા જાય છે ત્યાં તો અચાનક આયા આવી. તુરત...નું કંઈ પકડી ઉપાડી ગઈ. સાથે જબડતી ગઈ. અત્યારમાં તે બજાવ ? બપોરે નીરાંતે બજાવ; સવારે બજાવતા ન આવડે. તે રડવા માંડી. આપાએ એને સમજાવી. આ રીતે: 'જે રડીશ તો હું તારી સાથે નહીં બેસું !'

નહીં બેસવાની બાંકે છોકરી છાની રહી. અને 'પરિણામ' એ આગ્યું છે કે શિક્ષક પાસે રેતીયાં અક્ષરો છાના મોં છે.

રમાં જતા હતા. રહેજે અંગલાના દરવાજા પાસે આવી ચડ્ય. અંદર કંઈક ધીમે ગણ-ગણાટ થતો હતો. એ શું હતું ?

આવા જાળકને કહેતી હતી. 'જો હું તને નવરાવું છું છુગડા પહેરાવું છું. રમાડું છું. ખવરાવું છું. માસ્તર સારા કે હું ?'

જાળકે જવાબ આપ્યો 'તું.'

હીક મારી...બહુ ડાહી હો.

થોડા દિવસ પછી એક સાંજે શિક્ષક જાગમાંથી ઘેર આવતા હતા-રસ્તામાં એમની ગાડી મળી. અંદર નાની મોટી બે બેળી અને આપા બેઠાં હતાં આપાએ તેને કહ્યું...માસ્તર રને કહે માડીમાં બેસી જાય. છોકરીએ કહ્યું 'પણ તું કેહતી હતી ને કે માસ્તર સાથે ન જ વાવ; માસ્તર તો મારે ? શિક્ષકે આ સાંભળ્યું' એમ આયાને લાગ્યું અને એણે...નો દાવ

આલી શક કરતાની એક લગાવી દીધી ને
વધારામાં શિક્ષક સાંભળે એમ ત્વરથી કહ્યું
'જે મારતરને એમ કહેવાય ?'

x x x

આજે...ની મમ્માને એક જગ્યાએ ઉ-
જળણી કરવા જવું હતું. જે વરસની એ રડવા
લાગી. મમ્મા મમ્મા કરવા લાગી. પણ એ
ધુમના પડધા દવામાં બળ્યા ન બળ્યા ત્યા
તો મમ્મા મોટરમાં બેઠા અને મોટર બો બો
કરતી ઉપડી. તેનો અવાજ દવા સાથે મળી ગયો.

પણ...નો અવાજ વધારે તીવ્ર અને
તાલબદ્ધ થતો ગયો. એ અવાજ આગાને

ન ગમ્યો. એણે એનો જીનો ઉપાય પ્રારંભ
અજમાવ્યો.

જે વાધ આવ્યો આ પોલીસ આવ્યો.
જે જો. આ ઘોડેચાર આવ્યો, છોકરી બીધી.
બીકના પડધાએ ચોતે છાતી રાખી. છોકરી
સહ મઠ. આવાને નિરાંત થઈ.

મોંડી રાતે ઉજળીમાંથી આવેલી માતાને
આ આગતની ક્ય થી ખચર-હોય ? એમણે તો
આવીને જોઈ કે...કંઈ મઠ છે. જતી મરેલી
વાત પડદા પાછળ રહી. એમને કાણ કહે
અને કહે તો કાણ સાંભળે ?

હરિભાઈ સામપૂરના.

ખોટું બોલો છો ?

રમણ કહે ! 'પેલા મલગોટા જવર મઠ
કાસે સરસ પુરો કપડાયાં હતાં.'

રેવા—તમેજ એ લઈ લીધાં. કેટલું
ખરાબ !

રમણ—મેં તો એ નથી લીધાં.

રેવા—જમ તમેજ લીધાં છે. તમારા
વિના કાણ ને ?

રમણ—પણ મેં લીધાંજ નથી તો !

રેવા—ખોટું બોલો છો. તમેજ લીધાં
છે.

રમણ—મેં નથીજ લીધાં. હું ખોટું ક્યાં
બોલું છું ?

રેવા—ત્યારે કુમે ક્યાં ગયાં ?

રમણ—કાણ જાણે હું શું જાણું ?
અંધકને પૂછો ખચર હોય તો.

રેવા—હું, કાંતો તમે લીધાં હશે ને કાંતો
અંધકે. ખસ તમારા વિના ખીચું કાણ લે ?

મેં આ સંવાદ કાંતોકાન સાંભળ્યો. રેવા-
બેનને ખરી રીતે સાચું શું છે તેની ખબર

ન હતી ને છતાં તે રમણને 'ખોટું' બોલો
છો ?' કહીને ધગાવતાં હતાં. પણ રમણ જ
સાચું બોલતો હતો. તેની હકતાથી અને
નિર્બંધતાથી તે પાછાં હટ્યાં. 'પોતાનું' જ
અજાન હોવાથી તેણે પ્રારંભ બીજાનું નામ
ઉપાડી લીધું. ત્યાં પણ તેને શીનીજ ખાત્રી
હોય ! એટલે શરી પાછો મોટાજો કપો ને
કહ્યું 'હું કાંતો તમે લીધાં હશે ને કાંતો
અંધકે લીધાં હશે. જસ તમારા વિના ખીચું
કાણ લે ?'

મને પ્રથમ તો રેવાનેન માટે હસવું
આવ્યું ને પછી ખેદ થયો. પણ પછી તે
જ્યું સમી ગયું. અને થયું કે રેવાનેન જે-
વાંજ સમજાવ આપણે સો જાએ.

આપણે જે તે બોલી નાખીએ છીએ પણ
તેમ બોલવા માટે આપણી પાસે ચોક્કસ
દશિકત છે કે નહિ, મનજીવ કારણ છે કે
નહિ તેનો વિચાર કરવા ઉભાં નથી રહેતાં.
અને પછી જ્યારે સામેથી આપણને

માયામાં ધા લાગે એવો જવાબ મળે છે ત્યારે પ્રથમ મુંઝાઈ જઈએ છીએ. બુદ્ધથી માની લીધેલું હોય છે કે આપણે કીધું તે જરાજર છે. આથી સામે ઉછળી વધારે ભારથી કહીએ છીએ: જસ આમજ છે એમ ન હોય તો બીજું શું હોય ?

પરંતુ એ ધુરંધુર અને સામેથી પ્રશ્ન પૂછવો કે 'એમ ન હોત તો બીજું શું હોય' એમાં જ આપણા સત્યની પોલ દેખાય છે ને સામે જો સત્ય હોય, છે તો તે દરતાથી અને નિર્ભયતાથી કહે છે 'પણ મેં' એમ ક્યુંજ નથી' તો આવે વળતે આપણું અસત્ય આપણને મુઝવી નાખે છે. તે અસત્ય છે એમ આપણે હજી સુધી સમજી શક્યા નથી હોતાં તેથી તેને સત્ય ઠરાવવા હજી પ્રયત્ન કરીએ છીએ ને કહીએ છીએ:--'ખોડું ખોલો છો ? તમેજ લીધાં છે.' આ ઉક્ત વાક્ય ખરી રીતે આપણે ખોડું ખોલ્યા છીએ તેમજ કહે છે. માત્ર તે અવળી રીતે ખોલાય છે તેમા કપકે અને ધમધી આપણનેજ છે. તે બીજા તરફ દેખાય છે કારણ કે આપણને સામાના સત્યે મુઝવેલાં છે તેથી ઉશ્કેરાઈને આપણે સામે લડીએ છીએ પણ ત્યાંજ આપણે આપણી જાત સામે પણ છોડાઈ પડ્યા છીએ એમ જોઈ શકાય છે. બહારનો માણસ અને આપણી અંદર રહેલ માણસ એમ જન્ને જથ્થા આ જોઈ શકે છે.

સત્ય પાછું જોર કરી કહે છે કે 'મેં નથી જ ક્યું ?'

હવે અસત્યના હાળાં ગમડી જાય છે. તેનું મોં શીકકું પડે છે. સામા માણસને એમ કહેવાની હવે તેની દિમત નથી કે ખોડું ખોલો છો; તમેજ તેમ ક્યું છે પણ છતાં હજી અસત્ય પાછું પડવા માગતું નથી. તે કંઈક ગળેપકડી મારક પૂછે છે 'ત્યારે તે કેમ જન્નું ? ત્યારે કુલો ક્યાં ગયાં ?'

અર્થાત્ તમે ન લીધાં હોય તો ક્યાં જાય ? અસત્યે દમ મારી જોયો. હવે તેણે દલીલ આજી આદરી. પણ દલીલ આજી પોંકળ છે. કુલો જાય એટલે શું રંગણને માથે આવે ? પણ છતાં અસત્ય તો પ્રયત્ન કરી જુએ છે.

સત્ય તો કહી દે છે કે કોણ જાણે. મને શી ખબર. અહીં સત્યનું કામ. 'જરાજર પૂરં થયું.' તમે જાણોને તમારાં કુલો જાણે. હું મારે આ ચાલ્યું.

અસત્યને પૂરેપૂરું પાછું હઠવાનો પ્રસંગ જ્યાં આવી લાગે છે ત્યાં વળી તેને એક વજુખડું જડે છે. 'ચંપકને પૂછો ખબર હોય તો.' હજીજો માણસ તરફાને થોભે તેમ જરાજર અસત્ય આ વાક્યને પકડે છે ને કહે છે. "હું કાંતો તમે ને કાંતો ચંપકે. જસ તમારા વિના બીજું કોણ હો !"

રમણને તો આ સાંભળવાની પરવાજ નથી. તણખલા ઉપર તરનાર અસત્ય અંતેજ દૂખી જાય છે, પણ છતાં ટંગડી ઉંચી રાખીને જાય છે ને કહે છે કે "તમારા વિના બીજું કોણ હો ?"

ખરી રીતે રવાબેનના મનમાં આ રથજો મોટો એવો પ્રકાશ પડેલો જોઈતો હતો કે પોતે સત્યવિચાર અને સત્ય વાણીમાં ક્યાં છે ? પણ તેનો પાછો દસતાં રમતાં બીજી ત્રીજી વાતોએ વળગ્યાં તેમને મન તો જાણે કાંઈ જન્નુંજ નથી. નતો તેમણે આખર સુધી શોધ કરવાની પરવા કરી કે 'રમણનું કહેવું સાચું છે કે ખોડું ?' ને તો પોતે એ સાવ ખોડું હાંક્યું તેને માટે ઘરગાયાં કે ચિંતા કરી. જાણે કાંઈ જન્નુંજ નથી. જેમ આવે તેમ શરૂં ક્યું અને જેમ આવે તે પૂરું ક્યું.

રવાબેન ખોટાંખોલાં છે એવી તેની પ્રતિષ્ઠા નથીજ. 'તેજો જુડું' ખોલે છે' એમ તેને કોઈ કહે તો તે ઉછળીને લડવા વિના નજ રહે. તેમને પોતાને સત્ય અને

ધર્મ વિશે ખૂબ આદર છે એમ જાણું છે. વાતમાં વાતમાં તેઓ કહે છે 'હું જુદું ન બોલું, મારે જુદું શું કામ બોલવું જોઈએ.' અને છતાં ઉડે જાતને બોત્રાં સત્યમાં રેવા એન ક્યાં છે તે બોલાઈ ગયું.

રેવાએન આનાં છે એટલું કારણ ? તેઓ અસત્ય વાદી છે ? તેમને બોલું બોલવાનું ગમતું હશે ? તેમને ધમકાવવાનું પ્રિય હશે ? કાકને માથે ઓઢાડવામાં તેમને શું આનંદ આવતો હશે ?

ના એવું તો નથી જ. રેવાએનની એવી રેવ છે. રેવ છે એટલે કે તે એવાંતે એવાં જ ધરથી છે. નાનપણથી છે. નાનપણથી છે કારણ કે તેઓ તેમનો ઉછેર, વાતાવરણ અને શિક્ષણ મળ્યું છે. તેઓ જ તેની આજીવનમાં સમાજ છે.

રેવાએનને માટે એક જ ઉપાય છે. તેઓ જ્યારે જ્યારે બોલે ત્યારે સારે પ્રથમ વિચાર કરે કે 'હું જે કહું છું તે કહેવા માટે મારી પાસે પૂરેપૂરી સાચે સાચી હકીકતો છે ? બીજાને બોટા કહું તે પહેલો હું સાચી છું ?' આ પ્રશ્ન જ તેને સત્યના ગરા સ્વરૂપની ધીમે ધીમે ઝાંખી કરાવશે. અને જ્યારે એક રેવા

એન સત્યદર્શી, સત્યવાદી થશે ત્યારે અનેક રેવાએનો તેથી યશઃ અનેક રેવાચંક્રો પણ તેવા થશે. કારણ કે આજે એક રેવા એન જવાં છે તેવાં તેની સામે કબેલાં બાળકો થાય છે ને થવાનાં છે. કાકે રેવાએન બદલાઈ જશે એટલે બાળકો અને બલિષ્ઠ બદલાશે.

બાળકો રેવાએનો ને બાઈઓ પાસે રહે છે. તેમને જુએ છે. તેમનાં સાંભળે છે. પ્રથમ તેઓ તેમના અસત્યનો વિરોધ કરે છે. તેમને પાછાં પાડે છે. પણ તે બધું પોતાના રક્ષણ પૂરતું જ રહે છે; પોતે જુડમાં આવી હેરાન થઈ ન પડે તે માટે જ. આખરે તો તેઓ રેવાએનનાં છે. રેવાએન તેમનો આદર્શ છે. રેવાએનની સામે પોતાની જાતને જમાવી લે છે પણ બીજા ઉપર તો તેઓ રેવાએન જ થવાના છે ને થાય છે. સારે તો વધુ પાછી સાચુ જ થઈને કબી રહે છે તેમજ બાળકો પરત્વે બને છે. બાઈ રેવાએનની પરંપરા સાચુ જ રહે છે.

મોટેજ રેવાએન બદલાય, રેવાચંક્ર બદલાય અને બાળકો અને બાલિ પેઢી બદલાશે.

ગિ.

નવી બાળશાળા.

આજની શિક્ષિત કુનિવામાં ડૉ. મોટીસો-
રીનું નામ જાણીતું છે. આ બાળકે નવી
બાળશાળા કાઢેલી છે. આને ખરી રીતે
બાળશાળા કહેવા કરતાં બાળમંદ્ર કહેવું જોઈએ.

કારણ કે સામાન્યતઃ

શાળા શબ્દથી આ
પણને જે ખ્યાલ
આવે છે તે જાતની
આ શાળા નથી.
પરંતુ બાળક જીવી
યો છેવડું એ સુંદર
ધર છે.

આ શાળામાં
બેસાડવાની ઉમર
અઢી વર્ષની છે.
આ એક એની
વિશેષતા છે. હજી
પુરતું બોધતાં પણ
આવડણું ન હોય
એટલામાં બાળકને
શાળામાં મોકલવાનું
ચર કરવું જોઈએ.
કોઈ કહેશે આ શો
જીલમ ! આટલી
નાની ઉમરથી બા-
ળક ઉપર શણગારો

બોલો ! બાળકે જવાબ આપી બાળશાળાને એક
જ સુલાકાત આપવાથી મળી રહેશે. બાળશાળા
બાળકે ઉપર બોલો નથી સુકતી પણ બાળકને
ખીલવવાની ને વધવાની સગવડ કરી આપે
છે. તેથી બાળક સામાન્ય શાળામાં જતો છે
તેમ અબ્યાસના ભાર નીચે સગદાઈ જઈ
નથી પણ જીવવાની ઉત્તમ તક મળવાથી

પ્રકૃષ્ટ થાય છે, શરીરમાં ને મનમાં
વધે છે.

પ્રશ્ન થશે કે આટલાં નાનાં બાળકો
ત્યાં જમીને શું કરતાં હશે ? જવાબ આ

રજો. જુઓ પેલું
બાળક વાળે છે.
એના હાથમાં નાની
થી સુપડી ને નાની
થી સાવરણી છે.
પાસે કચરાનો ડબો
છે. તે ત્રીણામાં
જાણી કચરો સુપ-
ડીમાં લઈને ડબામાં
નાખે છે. બાળક
સુપડી સાવરણી વા-
પરતાં થાળે છે.
હાથ ને શરીરનો
કાણુ મેળવે છે. સાથે
સ્વચ્છતા પ્રત્યે પ્રેમ
ફેળવે છે ને જાતે
ધર સ્વચ્છ રાખવાની
શક્તિ મેળવે છે.
આ વિભાગમાં
ટેનમે બારી બારણા
કપડાંથી અગર પા-
ણીથી સાફ કરવાં,
પોતાનાં રમકડાં સાફ

જાડ વાળે છે.

કરવા, આસનો સફાઈને ગોઠવવા વગેરે
પ્રવૃત્તિઓ આવે છે.

આ બાળક દૈન્ય જુઓ. આ ત્રણ
વર્ષનું બાળક ખીલતે પાણી પીવાવે છે,
આસ્તેથી ગોળાકાંકણ નીચે મૂકે છે. પાણી
લેવાની ટપુડી લે છે ને બચ્ચરિયત રીતે બધાને
પાણી પીવાવે છે. જમણું, પાણી પીણું,

દિશાએ જવું વગેરે બાળકને કરવી પડતી હશે-
શની ક્રિયાઓ આ બધી છે. બાળકે આપણા
ઉપર આધાર રાખીને રહે છે. બાળશાળામાં
તેમને પાણી કેમ પીવાય, પીવેતો ખાદ્ય કેમ
વોંછળાય, શેનાથી પાણી લેવાય, શેમાં પીવાય,
વોંછળાને પાણી ક્યાં નખાય, ગોળા કેમ ઢંકાય
વગેરે બધી ક્રિયાઓ બતાવવામાં આવે છે.

આવું બધું બચ-
સ્થિતરીતે કરવું બા-
ળકોને એક રમત
થઈ પડે છે. એક
ક્રિયા એકવાર બતા-
વ્યા પછી તેઓ
મૂંઝતાં નથી.

બાળશાળામાં
બાળકોના જીવનને
લગતી એવી બધી
પ્રવૃત્તિનો સમાવેશ
હોય છે. જેમકે ઢાંચ
ધોવા, મોઢું ધોવું,
આંખ, નાક વગેરે
સાફ કરવાં, માથું
ઝોળવું, પોતાનાં
કપડાં તપાસવાં, પુ-
તાન વગેરે ઉઘાડાં
હોય તો ખીડી દેવાં
વગેરે. (આ ત્રીજા
ચિત્રમાં બાળક પુતા-
નની ફેમ ઉપર પુતા-
ન ખીડે છે) અઢીથી

ત્રણ વરસની ઉંમરે આ બધાં કામો બાળકે
શીખવાની જરૂર હોય છે. બાળશાળામાં બા-
ળકો તે રમત તરીકે કરે છે તે હોંશિ હોંશિ
કરવા દોડે છે. ધરમાં પણ મામાપો બાળ-
શાળાના આ વિભાગને જરૂર ઉતારે. મોટી
ઉંમરે માણસો અસ્વચ્છ, અબચસ્થિત ને
અશુદ્ધ દેખાય છે. તેનો ઉપાય તે વખતે

અશુદ્ધ છે. પણ અઢી ત્રણ વર્ષની ઉંમરે બાળ-
કો પ્રવૃત્તિ બતાવાય તો તેની આવડત ને તે
પ્રવૃત્તિનાં પ્રેમ બંને બાળકમાં આવી શકે છે.

બાળશાળામાં એક સાધન લપસણું હોય
છે. લપસણું આ એક શારીરિક કસરતનો ભાગ
છે. બાળકો આ લપસણા ઉપર ધણીવાર
ચતાં કે ઉઘાં સુતાં સુતાં લપસે છે. બાળ-

કોનાં પગની શક્તિ-
ના પ્રમાણમાં તેમનું
શરીર કાંઈક વધારે
ભારે હોવાથી ભાખ-
રભરીયા ચાલવું, કે
એકાં એકાં લપસણું,
ઉઘાં સુતને લપસણું
વગેરે કસાતો તેમને
જરૂરની હોય છે.
તેવી કસરત તેમનું
શરીર માગે છે ને
તે માટે તેઓ કરે
છે. આ વિભાગમાં
શરીર તોલનની કસ-
રતો પણ આવી
જાય છે. જેમકે ચાર
છંચ પહોળા પાટીયા
ઉપર ચાલવું, કઠો-
રાની પાળ ઉપર
ને સીધા લીટા
ઉપર પગ પાસે
પગ મૂકીને ચાલ-
વું, હાથમાં પાણીનો

પાણી ખાય છે.

વાટકો લપસે ચાલવું, ધોડી ઉપર લટકવું,
તાર ઉપર હોંચકા ખાવા વગેરે.

નવી શાળામાં પીરસવા વગેરેનું ધરકામ
પણ છે. પીરસવાનું કામ કરતાં બાળકને
જોડાએ છીએ. બાળકો પીરસે, જમવાની
તૈયારી કરે, શણગાર ધૂપ વગેરે મૂકીને
જમવાનો ચોરડો સુશોભિત કરે, જમ્યા

વધા દોડીએ એમાં એને ખરી - મદદ - થતી નથી પણ ઉલટું તે જાતે શીખવું હતું તેમાં આપણે આડે આવ્યા કહેવાઇએ.

નવી બાળશાળાની એક ખીંચ વિશેષતા છે. આપ શાળા જોવા પધારશો તો બધાં બાળકો એક એક વર્ગમાં બેઠાં હોય ને બધા એક સાથે એકજ પ્રવૃત્તિ કરતાં હોય એમ નહિ દેખાય. કોઇ દૃઢાંધી રમતું હશે કોઇ રંગતી તાંબી ગોઠવતું હશે તો કોઇ હાથ ધોવું હશે, કોઇ માયું જાળવું હશે, વળી કોઇ બદાર લપસવું હશે, તો કોઇ કંચની પાળ ઉપર ચાલવું હશે. આ શાળામાં બાળક જે પ્રવૃત્તિ કરવા માગતું હશે તે જોઈને વખત કરવા માગતું હશે તે પ્રવૃત્તિ તેટલો વખત કરવાની બાળકોને છૂટ હોય છે. કોઇ વાર બાળક એક ક્લાક સુધી એકજ પ્રવૃત્તિ સતત કર્યું જાય છે જ્યારે બીજું બાળક તેટલા વખતમાં ચાર છ પ્રવૃત્તિ કરે છે. આ છૂટની પાછળ માનસસાક્ષનો મોટો સિદ્ધાન્ત છે. બાળશાળાના સ્વાતંત્ર્ય વિશે ઘણી ગેર-સમજો છે પણ તે તો માનસસાક્ષના સિદ્ધાન્તો ન જાણવાથી ઉત્પન્ન થાય છે. કોઇ સ્વાતંત્ર્યનો જુદાજ કુટુંબ અર્થ કરે છે. કોઇ વળી વધારે પડતો વિશાગ અર્થ કરે છે. તો કોઇ સામાન્ય પ્રચલિત અર્થ કે જે કરવું

હોય તે કરવા દેવું એમ એવો કરે છે. આ બધા ખોટા અર્થો છે. સાચો અર્થ ને સાચી વિધિ તો સિદ્ધાન્તોને મથાઈ રીતે જાણ-નારોજ સમજી શકે.

જે સિદ્ધાન્તોની ઝીણવટમાં અહીં ન ઉતરીએ છતાં થોડાક ખ્યાલ આવે માટે થોડી સ્પષ્ટતા કરીએ. બાળશાળામાં સ્વાતંત્ર્ય અપાય છે એટલે કોઇ પણ બાળકને પોતાની પ્રવૃત્તિ પસંદ કરવાની છૂટ અપાય છે; તેમજ સ્વપસંદગીની પ્રવૃત્તિ ઉપર પોતે છૂટે લાંબા સમય રહેવાની છૂટ હોય છે.

બાળશાળાના વાતાવરણમાં આપ એક બીજો શબ્દ સાંભળશો. બાળકની સ્વપ્રેરુતિ. પ્રવૃત્તિ તરફ બાળકે સ્વપ્રેરુતિથી જવું જોઈએ. કોઇ પણ કામ બાળકની સ્વપ્રેરુતિથી થવું જોઈએ. સ્વાતંત્ર્યના અર્થની જે કલ્પનાબદ્ધ રીતિ થાય છે તેજ સ્વપ્રેરુતિની થાય છે. આ જે શબ્દો વચાર્યપણે જાણવામાં બાળશિક્ષણની આખી ચાવી આવી જાય છે. ને તે જાણવા માટે ઘણા વર્ષોના કાંડા ને ઝીણાં અભ્યાસની અપેક્ષા રહે છે.

નવી બાળશાળાનું સ્વરૂપ ઉપર ચિત્રકું છે. તેની સાચી કલ્પનાં તો આપ આવી કોઇ બાળશાળા જોવા જાઓ ને ત્યાં આ બંધી વાતો નજર નહર જુઓ ત્યારે જ આવી શકે. તા.

પ્રમીની મ્ય. પન્નિધીના સ્મારણાર્થે
શ્રી યુત શાસ્ત્રાભાઈ આબુદુલ આવુલ
તરફથી ભવિન્ય સંપ્રેમ ભેટ.

બાળકને કરી બતાવી શકીએ.

બારણા બટકાબા વિના કેમ જંધ થાય.
ચાળી ધીરથી કેમ મૂકાય.
બેડાની વાધરી કેમ જંધાય.
ખીજ વાવ કરતા હોય ત્યારે પૂછવા માટે
જરા રાહ બેવાય.

દોડવું હોય તો હળવે પગે કેમ દોડાય.
જંધ આરણ્યાવાળા ઘરમાં જવું હોય તો ટકોરા
કેમ મરાય.
વાંચવા ચોપડી કેમ પકડીને બેસાય.
ટાપી અને લૂગડાં ચોક્કસ ખીલીએ મૂકાય.
બેડા નહીં કરેલી જગાએ ગેઠવાય.

જીવી બેનની દિનચર્યા.

જીવી બેન.

સૌથી વહેલાં ઉઠે છે.
પાણી ઉતું મૂકે છે,
ગાંતાં ગાતાં વાળે છે.
બાળક ત્યાં જાગે છે.
સામે બેઠાં હસે છે.
પથારી ઉપાડે છે.
સાથે દાંતણુ કરે છે.
દાંત ખસતાં શીખવે છે.
મ્હોં ઘોઘ બતાવે છે.
હાથ ઉતું કરે છે.
બાબુ બચીને પામ છે.
સામે બેસી પીયે છે.
બાબુ જમી રમવા લાગે.
બા બીજે કામે લાગે.
બાપા ચાક લાવે છે.
સુધારીને આપે છે.
જીવીબેન વધારે છે.
રસોઈ તૈયાર થાય છે.
જમી બેન ચાળી લાવે.
બાબુમાથ પાટ નાખે.

બાપા સાથે બેસી જાય.
જમતાં જમતાં વાતો થાય.
બાપા બેને કામે જાય.
બાઇબેન નિશાળે જાય.
જીવી બા વાસણુ ધસે.
ધરતું જણું કામ કરે.
નવરા થઇ વાંચે લખે.
બાબુ જમી ભણી ગણી,
બેના બાપા કામ કરી,
ક્યારે આવે રાહ જુએ.
રોંધણુને મૂકી દઇ.
ધરના જણાં ફરવા જાય.
વાણુ કરતાં વાતો થાય.
કેટલોયે વખત વહી જાય.
જીવી બા પથારી કરે.
બાપા બેને મદદ કરે.
બાઇબેન પાઠ કરી.
બા બાપા વાતો કરી.
હાથ આવે ને ઉઠી જાય.

આ તે શાળા કે રાક્ષસી !

કમળાની ખાએ કમળાને હોશે હોશે સારી શાળામાં મૂકી.

સરલા એના પાડોશીની દિકરી ને કમળાની બેનપણી. એ પાસેની જ ખીચ શાળામાં જતી હતી.

સરલા તો સીધી હતી. એજ કપડાથી ને ચોપડીથી શાળામાં દાખલ થઈ ને બજવા લાગી. કમળાને તો ખૂબ મોજાં જોઈએ. સારાં કપડાં પહેરનાં જોઈએ. કેમકે એની નિશાળમાં બધી શ્રીમંતની છોકરીઓ આવે. તેમની વચ્ચે શુંડી લાગે. ને છોકરીઓ ઉઘાડા પગ જોઈને તો દસે. તડકામાં જવું હોય તો છત્રી લેવી જોઈએ. કેમકે ખીચ બધી છોકરીઓ પગથિયાની નીચે પગ દે કે તરત સુંદર સુંદર છત્રીઓ ઉઘાડે ને કમળા પાસે છત્રી ન હોય તો બધા તેની સામે જુએ.

કમળાની ખાએ તેને ખૂબ મોજાં છત્રી ને કપડાં લઈ આપ્યાં ને મનમાં કહે “ભલે ઘોડો ખરચ થાતો; સારું બજવાનું તો મળશે.”

આઠ દિવસ થયા. સરલા હસતી હસતી આવી. શાળાની વાતો કરવા લાગી. કમળાને કહે ચાલ રમવા. કમળાનું મોઢું પડી ગયેલું. અભ્યાસની ચિંતામાં બોલવા જોઈથી કુરસા ન મળે. ખાવાપીવાનું ન મળે.

કમળાની ખા કહે, “જોયું ! સારી નિશાળમાં કેટલો જગો અભ્યાસ હોય છે. આ સરલા તો કાંઈ બજતી હોય એમ લાગતું નથી !”

મહિનો ચલે. સરલા શ્રેષ્ઠ ગાય. ચિત્રક ચિત્રિકાની વાતો કરે. “ચર્યાસંધ સ્વપાયો ને તેમાં મેં ચર્યા કરી ને દહે આવતે શનિવારે ભાગ્યું કરવાનું છે.” વગેરે કહે.

કમળાની રિયતિ નિરાળા. તેને વાતો

કરવાનો વખત તો ક્યાંથી જ હોય ! પણ કમળા ખાતી નથી. સારી રીતે જમવા જોઈશે વખત હોય તો પણ ભૂખ જ ન હોય. ખાવાનું મન જ ન થતું હોય તેનું શું કરવું ?

કમળાની ખા કહે, “માપુ, અભ્યાસ તો કરવો જોઈએ. પણ ખાવાપીવામાં શો વાંધો ? મરાજર જમીશ નહિ તો વધારે અભ્યાસ પણ કેમ થાશે ? લે તને જે ભાવે તે કરી આપું. શું રાંધું કહે જોઈએ ? આખા રોંગણાનું શાક કરું ? જાગપાગી કરી દઉં ?”

કમળા રડી પડી. “મને કાંઈ નથી આવતું. જા નથી ખાવું.” માંક માંક આંટલું બોલી શાળી. બાને ચિંતા થવા લાગી. “આ આવું તે કેવું બજતર ! આટલું બધું ખારું !”

ખા કમળાનો ભાઈને કહે, “ભાઈ, જો જોઈએ. કમળાને અભ્યાસમાં યુક્તેથી હોય તો જરા મદદ કર તો તેનું સીધું ચાલશે.”

ભાઈ કહે “હીક.”

કમળાનેય હીક લાગ્યું કે ભાઈ મદદે આવ્યા.

રોઠ મહિનો ચલે. સરલા વાંચે ને રમે. ગાયન ગાય. ને કમળા ? કમળા તો માંકી પડી મરડો ચલે. એક દિવસ નિશાળે જાય ને વળી માંકી. ઘેર રહે એટલે હીક ચાલ. વળી નિશાળે જઈ આવે ને માંકી.

ખાવાનું આવતું નથી. ને ખાવ તો ઝાડા થાય ને કાંતો મરડો થાય. દવાપાણીથી ઝાડા મરડો મટ્યા.

વાંચવા લખવામાંથી તો કંઈયું માથું નીકળતું નથી. રમવા કરવા તો ક્યાંથી જ વખત હોય !

બાપ કહે, “ બા આ કમળા આવી કેમ
મ્મ મ્મ! જ્યાં ત્યાં બીતી શરે છે. હું કહું,
‘કમળા,’ કે અમકે છે. કમળાની બા કહે,
સાચું છે ઘરમાં કામ કરવા જેટલો તો વખત
નથી. પણ ‘વાસચું દે’ કે ‘પાસે દે’
કહીએ તો એકવાર તો હાથમાંથી પડે જ.
હમણાં હમણાં તેના હાથે લેપની ચીમની
ફૂટી, બે ત્રણ પ્યાસા ફૂટ્યા. પીત્તજના વાસ-
ચુંને કેટલાયને ઘોળા પડ્યા. એનું કાંઈ ગરા-
બર નથી લાગતું. એ અબ્યાસ અબ્યાસ કરે
છે તે આટલો બધો અબ્યાસ શું કરે છે તે
તેં જોયું? ”

મ્મ કહે, “ તેં કીધું મદદ કર. એટલે
મેં ડિક્શનરીમાંથી સંપ્રદાય કાઢી આણો.
એમાં તો એના બે કલાકો જતાતા. ”

“ હવે શી મુશ્કેલી છે તે જરા જો ને
બાપુ. ”

બે મહિના થયા.

બાપ કહે, “ બા, આપણે સારી શાળા
જાણી કમળાને ત્યાં મોકલી પણ શાળા તો
ભરપૂર લાગે છે. આટલી નાની છોકરીને રોજ
ત્રીશ ત્રીશ સમ્પ્રદાય ડિક્શનરીમાંથી કાદવાના ને
તેટલા ગોળવાના. પછી ઇતિહાસની મોટી
ચોપડી છે તેના બે એક પાનાં ગોળવાતું; ને
આવે તે મોઢે બોલી જવાતું. ને કમળા ગોળી
ગોળીને મરી જાય છે પણ તેને વાદ રહેતું
નથી. ને તે કહે છે કે એની મડમ તો એરી
છે કે જરા અડીતો સમ્પ્રદાય ત્યાં ફરતીને બોલે
કે માર્કમાં મીડું દે છે. કમળાને કેટલાયે
કલાક કલાસમાં હબી રાખે છે. એની મડમ
એને ગાળો પણ દે છે. ”

‘કમળાની બા—’ પણ બાપ પેડેલા તો
કમળા હુલીવાર લાગતી હતી. “મ્મ કહે” તે

હતો છુદ્ધિ બોલીજ ચાલતો. આટલું બધું
ગોળવાતું હોય તો માણસ મરીજ જાય ને
બીજું ગણિત બણિત તેને સારું આવડે છે.
તેમાં નથી મુશ્કેલી આવતી. ”

બા—“ તો બીજી છોકરીઓનું પણ
આમજ છે? ”

બાપ—“ ઘણુંમરું તો એમજ પણ કેટ-
લીએક ઘેર માસ્તર રાખે છે ને કેટલીએક મડમ
વઢે કે માર્ક કાપે તેની દરકાર કરતી નથી.
કમળા વંધારે નાજીક મનની રહી. એટલે એનું
આમ થઈ ગયું. ”

બા—“ પેત્રી દરજીવનમામની ઢિકરી? એ
તો કહે છે કે પહેલો નંબર રાખે છે. ”

બાપ—“ હા કમળા કહેતી હતી કે તે એવું
સરસ ગોળીને લાવે છે કે કડકડ બોલી જાય
છે. કમળા અહીં મારી પાસે બોલે છે ને ત્યાં
જઈને બૂલી જાય છે. પણ બા કમળા ઉપશે
નંબર નથી ભેતી એમાં કાંઈ તેનો હોય ન
કહેવાય. એ તો કોક મોઢે કરી શકે ને કોક
ન કરી શકે; હું કમળાને વદતી નહિ. ”

બા-નહિ. હું ક્યાં કમળાને કાંઈ કહું છું.
તે દિવસ એને ડાકટર પાસે લઈ ગઈ હતી
તો ડાકટર કહેતા હતા કે એ તો એનામાં માન-
સિક્ક જાનતંતુની નજાગાઈ આવી છે. તેથી
તેના હાથમાંથી બધું પડે છે ને ઝાડા મરડો પણ
તેનું જ પરિણામ છે. એ કોમળી બહુ બીડે
છે? મને તે વખત આ બધી ખબર નહિ.
હવે તે વાત કરી એટલે બધો મેળ મળે
છે. બાપ આપણે એરી યાળા નથી જોઈતી.
બસે કમળા થોડું જોડું બલે. આજેજ એને
ત્યાંથી ઉઠાવી લઈએ.

રામલાલભાઈ અને ખીમજીભાઈ

રામલાલ છું નિભજી.
 આખે, દિ બરાનો ચોલાંજ હોય.
 આમ તેમ જોશે તો કરાખને જોશે.
 તોફાને જોતાવશે તો હાથડીને.
 કાંકુને કહેશે તે કોળા કઢીને.
 ધરાક સાથે વાત કરશે તો તોળાકથી.
 એ શીતમાં કોળને એ ગમે નહિ.
 ધરમાં આવશે તો ધમપછાડ.
 હાડી ચડા તો વાસણ પછાડે.
 જોડું થયું તો ધમાકગી.
 બાંધું છૂટયું તો બદખડ.
 ધરમાં એનાથી સો કોષ રે.
 બચુ આવે ને કાગળ માગે.
 બચી આવશે પણ નેગે.
 રામલાલ કહેશે ગાંધડ નહિ, પણે જાઓ.
 કોષ એતે ગમે નહિ, કોળને એ ગમે નહિ.
 રામલાલ છું નિભજી.

ખીમજીભાઈ ખુશમિભજી.
 મોં એનું દસવું હોય.
 જોરાં એનો પ્રસન્ન હોય.
 વાત કરશે તો નમનત છથી.
 મામ સોપશે તો સજાતાથી.
 ધરાક સમજવશે તો દાવકથી.
 સૌના એ ખીમજીભાઈ ખીમજીભાઈ
 ધરમા આવશે દસતે મોટે.
 ખ.શે પીશે સુખચાન્તિથી.
 મોડું વેલું દરકત નહિ.
 સૌ એની પાસે જાય.
 બચી બાપ જોજે, જોસે.
 કાકા કહી દસે દસાવે.
 નાની નાની વાતો કરે.
 ખીમજીભાઈ ખેલ ખેલાવે.
 સૌને એ વહાલા સાગે.
 ખીમજીભાઈ ખુશમિભજી.

ગિ.

નવા આચારો.

ધરમાં કેરલ:એક આચારો.

આપણું ધર એક મંદિરા અને રથ નક
 છે. દરેક સરથા અને રથ નકને પેનના
 આચારો હોય છે એ આચારો તેમના ધર-
 નધર્મના પ્રથમ પગથીઆ રૂં છે. અથવા
 તો આવા આચારો આપણા વિચારો જાહેરી
 એક પૂર તૈયારી છે યુને યુને આચારના વિનિ
 નિયેનો અદલાવ છે ને અદલાવ નિહજે.
 આચારની વિચારો ફરવણી વિચારને ધર-
 રહેવા દે છે. આચારનો જરૂર કિસ્કો થઈ જાય
 છે એટલે વિચારો નિજીય- ફરવણી 'ધર

જાય છે. આપણું આજના પંચમાં જે પોતા-
 એક નવા આચારો લાવવા જોઈએ તે
 ગણાતાએ. આ નવા આચારો આપણે તો
 આચારવાના જ છે પરંતુ તેમને ખાસ કરી
 તો નવી પેઢી માટે લખ્ય કરવાના છે. નવી
 પેઢીમાં એ આચારો ફરવણી જોઈએ તે તેની
 જરૂર હશે ત્યાં સુધી પરંપરાથી આપણ ચાલશે.
 દ સૌ આચાર.

કચરા તો ટાપવી. ધરમાં એક કચરાની
 ટાપવી રાખવી. દરેક જણે કચરો ટાપવીમાં જ

નાખોના પિતા દેવલ પર બેઠાં બેઠાં નકામા કાગળ ફાડી ધરમાં કે બહાર જતાં ત્યાં દેડે નહિ. આ સાંક સુધારી કચરાને ત્યાં ત્યાં બહાર નાખી ન દે. અધિકૃતરો ટોપલીમાં જ નાખે. સોને કહી દેવું કે આમાં કચરો નાખવો, કેાંઈ નાખવું જૂઠું જાય તો તેને ચાલ આપવું, કેાંઈ ન જ નાખે તો કચરો પાડવાનો કે એક કાગળ કે જેમાં કચરો પડે તે કરવાનો અનિવાર્ય જાય. કેાંઈની પામે વખતે દક્ષતાથી પથ્થુ કચરો નાખવો પડે.

૨ જે આચાર.

શળીયામાં ડાંગ્રો આપણે ધર સંર કરી શળીયામાં કચરો જ્યાં ત્યાં નાખીએ છીએ. દાવજ કરીને ચીરા જ્યાં ત્યાં ફેંકીએ છીએ. કેળાં ખાદ્યને છાલ ફાટી ફાડી છીએ. ધરમાં ન રાખવું હોય એવું કંઈ કંઈ શળીયામાં રખાવું હોય છે. આ માટે એક ડાંગ્રો રાખી એ ડાંગ્રામાં જથ્થું પડે તે માટે સા જાળકો ને સુવતી મળે. તેનો અમત્ર થાય છે કે નહિ તે ધરનો વડો જુએ. શુદ્ધ કરનાર પાસે શરી ફરી તેનો અમલ કરાવે.

આ બે આચારો પાળવાથી ધરની અને શળીયાની સ્વચ્છતા અને સુંદરતા રહેશે.

૩ જે આચાર.

દર અરવાકએ જાળવું. જની રહે તો રોજ આપણી આમણસનો જે કચરો મ્યુની ગાડીમાં ન જતો હોય કે જરાગે રહી જાય તેને એક ખાડો કરી તેમાં જાળીએ. સડેલાં જાળરાતી જગ્યા ન હોય ને નાખી દેવ ની જગ્યા ન હોય તો સમજી ચૂરાનાં જાળો દેવું જરૂર છે. જાળકેને તે કાગળમાં પકેડીએ. તેમને આસપાસથી જાળી દેવા જેવું બેવું કરવાનું કહેવું. તે તેઓ હાલે હથી કરશે. પછી બેવું કાઢી હેવી કરવી. એ એક મમંત્ર થશે. જાળકેને વાદવાતમાં કહી દેવું કે આ

કચરો પડશે રહે તો નકામો જગ્યા રહે, ગંદી કરે, સડે એક મમંત્ર અને છવાને કરે, માંખીઓ કરે ને રોગ ફેલાય. સાફ જગ્યા ફેરી સાફ ને તેની સુદર દેખાય છે તે તરફ ધ્યાન બેવું. આ સ્વચ્છતા આપણા જાળકો હાય ધરશે તો સુચારુ ખાતાની ધૂણી મુશ્કેલીઓમાં મરૂ મળશે ને બેચેરી રોગો ફેલાતાં અટકશે.

૪ થો આચાર.

વાળ એજેમા ને હાથ મોં સ્વચ્છ ધર બહાર સ્વચ્છ થા. હવે સ્વચ્છ શરીર જોઈએ. એવો દિવાળ દાખવ કરવો કે વાળ કપે તે એજે. એજે નહિ તે કપાવી નાખે. પછી તે છાકરા હોય કે છાકરી હોય. અને વાળ જોળવાનું ખાટું એલે હાથ મોં સ્વચ્છ રહેવાનાં. અસારે ઘેરે કોણે એવો દિવાળ તો એજે કે સ્વચ્છ હાથ મોં ને માથું હોય તો બહાર જવાય પનુ એકની બહિર સ્વચ્છતા દેખાત્ર થાય. જીનને માટે થાય. ખાલી વાત પોતાના આનંદ અને અંગત સાર માટે હોય. મટે ધરમાં સ્વચ્છ હાથ મોં વાળ રાખી. નેજ ફરવાની અદત જોઈએ. આ સ્વચ્છતાની અદત અને વરણીગીરાપણામાં ત્યાં તકાવત છે તે આપણે જાણીએ છીએ અને તેથી તે જાળકોમાં નહિ આવે. આપણે દેશ હાથે પને ને મોં માથે હજી એકેશો બધો ગુદો છે કે આ દિવાળ ન પાળે તે આચાર ધર્મ નથી એવો વિચાર દેવું જો જોઈએ. ૫ મો આચાર સ્વચ્છતા.

આગતા ધરો એકે મેરે બેરે અન્ય વરથા. જાસ બગોજ હથવું હેય જારે જોઈએ ત્યાં તેની જેત ગોત એમન સુત્રીએ એજ પ્રમાણે વસોવાની ટેલીએક ચીનેવું. વળી ધરમાં અમુક જગ્યાએ અમુક વસ્તુઓ મટે અને અમુક વસ્તુઓ અમુક જગ્યાએ એવો નિયમ પથ નથી. આથી ગમે

તે વસ્તુ મમે ત્યાં મુકે છે. ત્યાંથી તેને ફરી જતાં વાર લાગતી નથી. પછી દરેક વસ્તુ મમે ત્યાં જોતાયા કરે છે. જેઓએ આ જાગત પોતાના ઘરોમાં કાગળ લીધી છે તેઓ કહી શકશે કે અવ્યવસ્થા કેટલી બધી નાહકની તકલીફ આપે છે ને. વ્યવસ્થાથી આપણને કેટલી સગવડ અને શાન્તિ મળે છે. અવ્યવસ્થિત ઘરમાં જાળક અવ્યવસ્થિત થાય છે ને વ્યવસ્થિતમાં વ્યવસ્થિત થાય છે. આ માટે આપણે જાળકને નાનપણથી જ કેટલાંક વ્યવસ્થાના નિયમોમાં ટેરીએ એટલે કે ઘરમાં વ્યવસ્થા વસાવીએ અને જાળકને તેમાં રહેવા અને વર્તવા દઈએ. જાળકો વ્યવસ્થાપ્રિય થશે. આ માટે લૂપડાં રાખવાની જગાઓ, કામ કરવાની જગાઓ, કોઇને મગવાની જગાઓ નક્કી કરવી. ઘર મમે તેટલું નાનું હોય તોપણ આ જાતની સમજણથી વ્યવસ્થા રાખી શકાય છે. નાના ઘરમાં કે મોટા ઘરમાં ચાકના લોટા માત્ર કરવાથી એરડાઓ બનાવીને તેની સગવડ મેળવી શકાય છે. લોટા પાડીને જગાઓ ગોઠવવી. ઘરની જુદી જુદી વસ્તુઓ ક્યાં રાખવી તે નક્કી કરવું. ત્યાં જરૂર પડે તો ચિઠ્ઠીઓ લગાડી રાખવી. જેમકે 'ઘડીઆળ' 'હુલાસ' 'સૂડા' 'ઝરી' 'છાપાંજો' વગેરે. જાળકને તો શ્યુળ નિશ્ચય મુકુજ મમશે. તેઓ મોટાં ઘરમાં જ્યાં ત્યાં વસ્તુઓ રખડતી હોય છે ત્યાં મુંઝાય છે. આપણે જડ ગોતી લઈએ છીએ પણ તેમને તો એક મદાન આપત્તિ તક પડે છે. જયપણ આત્રી જાગતોમાં નિશ્ચયતા, સ્થિરતા મળે છે. આપણને કદાચ કેટલી-એક વ્યવસ્થા વિના ચાલતું હોય છતાં જાળકની દૃષ્ટિએ ને તેમની ખાતર પણ તે રાખવી જોઈએ.

ફૂલો આચાર, શાન્તિ.

આજે આપણાં ઘરો ઘોંઘાટનાં કારખાનાં જેવાં છે. લગભગ બધાં માણસો વાણીને-એણે

છ. કોઇ એજ છે તેથી નહિ પણ એવી ટેવજ પડી ગઈ છે. બે જણા વાતો કરતા હોય છે છતાં દરેક સંભળાય તેમ દસજણ વાતો કરતા હોય તેટલો અવાજ કાઢીને બોલે છે. આથી આખું વાતાવરણ ગડગડાણું બને છે. કોઈને આ વાતાવરણમાં શાન્તિથી વાંચવું વિચારવું આકર્ષ પડે છે. તેમાં મોટાં કે નાનાં હરકોઈને આવા ઘોંઘાટમાં સ્વસ્થ નિદ્રા નથી આવતી. નિદ્રા થમને લીધે આવે છે તો પણ ઘોંઘાટની અસર મગજ પર તો થવાજ કરે છે. વળી વાણીને વાતો કરનારાઓ સૌથી પોતે વહેંચા થાકે છે. તેમનો પ્રાણ નિરર્થક ખર્ચાય છે. તેમના જ્ઞાનતંત્રુઓ Nerves કમતાકાદ થાય છે. માથું આખરે તપી જાય છે. એકાગ્ર વધારે પ્રમાણમાં થવાનું નથી. જાળકને તો આવા વાતાવરણમાં એક પ્રકારની ઉશ્કેરણી exaltation આવે છે. તેઓ કામકાજમાં અસમર્થો બને છે. તેઓના જ્ઞાનતંત્રુઓ કોમળ હોવાથી એકદમ હલી જાય છે ને પછી તે અધિક પ્રમાણમાં કામ કરી પાછગથી ઢીલા-છેક નમળા પડી જાય છે. ઘોંઘાટવાળા વાતાવરણમાં જાળકો કેવા અશાન્ત અને તાણવાળાં હોય છે. તે જેવાથી માલુમ પડે છે. આ આપણો ઘરનો સ્વભાવ શહેરમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં દેખાશે. આપણી બજારો, રેલ્વે ગાડીઓ, ધર્મસાગાઓ, નાતની જમવાની જગાઓ અને મદિરા સુદાં બધાં સ્થળોમાં પુષ્કળ ઘોંઘાટ નજરે પડે છે. આ આપણી કટેવ છે. આપણી આ એજને માટે બીજા દેવના શાન્તિપ્રિય શોક આગળ શરમાવું પડે તેમ છે. આપણી શક્તિનો હાસ કરનારી આ ટેવને નાજી કરવાને નવી પેઢી-ઓમાં ઉતારવા આપણે એક નવોજ આચાર દાખલ કરવો અને તે હળવેથી બોલવાનો. દરેક માણસ હળવેથી બોલે. તે માટે ખાસ કાળજી રાખે. શરઆતમાં ફરિમદા લામશે. શવશે

નહિ, પરંતુ યોદ્ધાજ વખતમાં ધરતું વાતાવરણ
શાન્તિથી સુખદ થઈ પડશે આપણા
જીવને તાઠક વળશે. નવા આવનારને
બોધક અને શ્રેયદાવક ધરશે. બાળકને તો
એ. અમુક પોષણ મળશે. આ વખતમાં
ધરનાં માણસોએ અને ખાસ કરીને જવાન-
દાર મોટાં માણસોએ કાળજી રાખી પડશે.
હમે આચાર:

ખાસ પ્રયોજન વિના દૂરથી ન જ બોલા-
વાય. મરખડને વધારનાર તેમજ અવ્યવસ્થા
ઉત્પન્ન કરનાર એક બીજી ટેવ એક બીજાને
દૂરથી બોલાવવાની કે વાતો કરવાની છે.
એક માણસ દૂરથી બીજા સાથે વાત કરવા
માટે છે. પહેલા માણસ પાસે બીજા વાતો
કરનારા કે પૂછનારાઓ હોય છે. તેઓ
એક તરફથી પૂછપૂછ કરે છે, બીજી તરફથી
વાત અલાવે છે, આ પહેલા માણસને આ-
કર્ષે પડે છે. આસપાસના માણસો કટાણે છે.
બીજા માણસને મંત્રોષ થતો નથી. માટે
માણસોને કામ પડે ત્યારે અટકીને પાસે
જવું ને વાત કરી લેવા. રિવાજ કે વાત
કરનારાઓ ધણે દૂર હોય અને આસપાસ
બીજાઓ ન હોય. બાળકને મોટાંઓની આ-
ટેવને લીધે પછી માફી અસર થાય છે.
તેઓ દૂર ઉભાં ઉભાં 'એ બા, આવું શું ?'
'એ બા આમ કરે ? એમ ક્યાં કરે ?' બા
કે બાપા કામમાં હોય છે. તેઓ વાતમાં કે
લખવામાં હોય છે. જવાબ દેતાં વાર લાગે
છે કે તુરત બાળક બીજાવાર બોલાવે છે.
બાળક વધારે ને વધારે અધીરું થઈ બોલાવ્ય
બોલાવ્ય કરે છે. આથી બીજાઓને વિરોધ
થાય છે. બાળકને તો ખાસ કરીને આ
આચાર આપી દેવાનો કે 'જુઓ માથાઓ
વાત કરવી હોય તો પાસે જઈને વાત કરો.
દૂરથી નહિ.' તેઓ એક બીજા પછી પાસે
જઈને વાત કરે. વાત કરવાની ખરી

જરૂર હોય તો તેટલી મહેનત અને
ધીરજ કેળવશે અગર વાત નકામી હશે તો
તેઓ વાત જ કરવાનું છોડી દેશે. એમજ આ-
પણી સાથેની વાતચીત પરત્વે પણ મનશે.
પરંતુ ક્યારે દૂરથી બોલવું તેના યોગ્ય પ્રસંગો
આપણે જ બતાવીએ એટલે ધીમેધીમે બોલ-
વાના પ્રસંગો તેમના ધ્યાનમાં આવી જશે.
હમે આચાર:

ટકોરા મારવા. બારણા બંધ હોય ને
કોઈના ઘરમાં જવું હોય તો અંગ્રેજ લોકોમાં
એવો રિવાજ છે કે બારણાપર ટકોરા મારે.
અંદરથી જવાબ આવે કે 'અંદર આવો.'
એટલે અંદર જવાય. આફ્રિકાના સ્વાહીલી
જાતના જંગલી લોકોમાં અંદર જતાં પહેલાં
'હોડી' કહેવું પડે છે. અંદરથી ઉતર આવે કે
'કરીયુ' ત્યારે અંદર જવાય. આપણે ત્યાં
'કાં કોઈ છે કે ?' એમ કોઈ કોઈ ઠેકાણે
અવાજ મારી ઘરમાં જવાનો રિવાજ છે.
ઘરમાં વહુવારો હોય અને મોટાંઓને ઘરમાં
જવું હોય તો 'બોંબારો' ખાવામાં આવે
છે. આ બે ન હોય ત્યાં કંઈક દઈને અંદર
પેસવામાં આવે છે. આપણે હમેશા બંધ
બારણે કે હમેશા ખુલ્લે બારણે કામ કરતા
નથી તેથી બે રિવાજ રાખવા પડે. બારણા
બંધ હોય ત્યારે ટકોરા મારવાનો અને ખુલ્લા
હોય ત્યારે 'છે કોઈ' અગર કીક લાગે તેવો
શબ્દ કે વાક્ય. પરંતુ આપણે ત્યાં આ
આચાર વધારે કાળજીથી કેળવવો તો જોઈશે
જ. જુનો આચાર પડી ગયો છે. નવાના
અભાવે લોકો કંઈ દઈને કામ કરતા હેંધણે
કે બેઠાં હોઈએ ત્યાં ખાતીને માથા પર અડીને
છે. આપણી ટેવ બાળકો તો લેઈ જ લે છે.
તેઓ તો ગમે ત્યાં વગર પૂછપે ઘુસે છે.
તેઓ કંઈક ન જાય એમ કહેવાનું નથી
પરંતુ કંઈક અંદર જવું હોય ત્યારે પૂછીને,
ટકોરા મારીને જાય તેમ બતાવવું જોઈએ.

ધણીવાર જોવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે બારણું બંધ હોય છે ત્યારે બાળકો અને કેટલીએક વાર તો મોટાએ બારણું ઢંઢાવે છે. ધણીઃ અવાજ કરી મૂકે છે. તુરતજ હમા ધણ બાળકને આપણે બતાવવું કે અંદર આવવું હોય તો શું કરવું. બાળકને ધણ બતાવીએ છીએ જેમકે પાવંબાને જવું હોય તો આ રસ્તે. યાજી જેતી હોય તો પશુથી જેમજ ધરમાં બંધબારણું હોય તો આ રીતે અવાજ તે આરંભેથી બતાવેવું. 'બાળકને આપું આપું રમત રૂપે પણ ગમે છે. ટકારામાં કેટલો બધો ચમત્કાર છે તેની ગંભીરતા આવે છે. ટકારાનો તુરતજ જવાજ ગમે છે ત્યારે બવરચાના આ નિયમથી પેતે પણ સતોય પામે છે. ધરમાં પણ બાળકો જ્યારે બારણું બંધ હોય ત્યારે તો ટકારા મારીનેજ બારણું ખોલાવે. તેઓ બીજાની ઓરડીમાં જવા માગતા હોય તો ટકારા મારીને. બંધ હોય તો જવા માગતા હોય તો ટકારા મારીને. આપણું મોટાઓએ તેમ વર્તી બતાવવાનું છે. 'એ હાથડો' 'અંદર કોણ છે?' 'એ હાથડો' 'અંદર કોણ છે?' 'હાથડો છે?' એવા હાથરા આપણે કરતાં અટકી જઈશું એટલે બાળકો પણ અટકશે બાળકોએ એક વાર આ આચાર પકડ્યો એટલે તો તે તેમને ગમી જશે.

૯મો આચાર.

પગ લૂંટને કે ઘોડને ધરમાં આવવું. જૂનો આંચાર પગઘોડને ધરમાં આવવાનો છે. આ આચાર ખૂબ સુંદર છે. તેને ફરી જીવતો કરવાની જરૂર છે. બહારથી આવનારના પગે ચોટી ટોણ પણ જાતનો કચરો કે જંતુઓ ધરમાં ન જાય તે આવશ્યક છે. પરંતુ શિયાળાની ઠંડીમાં પગ ઘેતાં રાઢ પાંચ. બાળકને તો ત્રાસ થાય. માટે તે સિવાજની સાથે અને ઉક્ત ઠંડીના કે એવા સમયે તેને

જાહેર પગે લૂંટને ધરમાં આવવાનો સિવાજ દાખલ કરવો. સાચેજ ધરના બારણું પાસે પગ-લૂંટણું વર્માવવું. તે જ્યારે પગ ધસીને ચોં આવે. પગ બીના યોધાવાળા કે મોરો હોય; મારાવાળા હોય કે બેડામાંથી કેટેલા હોય પણ પગેજુગણા પરે ધમાકેજન આવે. એવી ધોટી પડી જધી જોઈએ. ચોમાસામાં તો ખાસ કરીને આવા લુગણાની સરજ જરૂર છે. બહારથી બીના જે મોરોવાળા પગ લૂંટને કાઢના ધ મોં જંતુ મંડુ અને મંદજી વધારનાર છે. બાળકો તો આ બાજતમાં દંડ મૂકી અંબણ હોણ સાંવ બેઠકોડે રહે છે. તેમને પગે ધણું ધણું ચોટણું ધરમાં આવે છે. આપણે ધરના બારણું પાસે પગલૂંટણું રાખીએ. ચોતે તે ધર પગ ધસીએ ને બાળકને તે પર ધતરાવું બતાવીએ. પગલૂંટણું વારંવાર ખેંચીને અને તંડામાં નાખીને સ્વચ્છ રાખીએ.

૧૦મો આંચાર. બારી બારણું બંધ કરવા. હાથડી. આપણે જોઈશું તો જોઈશું કે આપણે બંધા ધરના બારી બારણું. કપડાના બારણું, ટકનાં ઢાંકણા ધણેક હાથડીએ અને ધણેક બંધ કરીએ છીએ એમ કરવાનું શું કારણ છે? આપણામાં એની સીજ નથી. આપણાં કાનને એ કડક લાગતું નથી. એરી આપણને શુદ્ધ આદત પડી ગઈ છે. એટલા આપણે સંસ્કારી નથી. આ કુવ યોગજ વખતમાં સુધારી રાખીએ તેમ છોએ. આપણે જાતે થેડી એક કાગજો લઈએ, બાળકને તેમ કરવા બતાવીએ એટલે એક પ્રકારની બવરચા આવશે. બાળકને કડીએ જુઓ આમ બારણું બંધ થાય છે. આમ બંધ કરવું હોવું ગમે એવું છે? આમ બંધ કરીએ કે હાથડીએ છીએ ત્યારે ત્યારે કેટલો બધો ઘેંઘેટ થાય છે? આમ કરતાં કેટલો જોડો થાય છે?

૧૧ માં આચાર: રજા વિના કોઈની સ્ત્રીનું ન લેવાનું. આ બાબતમાં આપણે વધારે મહેનત લેવી પડશે. આપણને કોઈની સ્ત્રીનું વગર રજાએ ઉપાડીને જોવામાં, તેનો ઉપયોગ કરવામાં, તેને ઉપાડીને ફરવામાં, તેને પોતા પાસે યેડો વખત રાખવામાં, તેને પાછી લીધી ત્યાં ન મુકવામાં, કંઈ શરમજ આપતી નથી. એ જહા આદત આપણને કેવળ સ્વાભાવિક થઈ પડી છે. જેની સ્ત્રીનું સમજે છીએ તેને જોતવા પડે છે. તેની વ્યવસ્થા વર્ષા થાય છે, તેનો સમય અને પ્રાણ બચાવે છે. ને લેવાર તો નકરો જ રહે છે. "હો એ તો આં રહી, મેં લીધી હતી." અત્યારે તો એવું છે કે લેવારને કંઈ કડીએ તો ઉઠકું સામેથી તે કહે છે તમે કેટલા અનુવાર છો. કેટલા એકલપેટા છો. કેટલા સોશી છો. કેટલા Sensitive છો. એમાં શું થઈ ગયું? "પણ આપો જવાબ અહીં આદતને લીધે છે. વધી મએલી બેશરમીને લીધે છે. ખીજાની સ્ત્રીને આપણે આ રીતે લેતાં અટકીએ અને આની સામે સુરેર બંધાઈ જાય ત્યાં સુધી પડ્યાં પણ આપણે એક ખીજાની સ્ત્રીનું પૂછીને જ લઈએ. બેશક જે સ્ત્રીને રોને વગર પૂછી લેવાની હોય ત્યાં કોઈને પૂછવાની જરૂર નથી. જ્યાં સ્ત્રીને જોઈ રાખી હોય અને લેવાની સંમતિ હોય ત્યાં પૂછવાની જરૂર નથી. જ્યાં એક ખીજાની સ્ત્રીને લેવાયા છતાં કોઈને માફ લાગતું નથી અગર અગર ઉપનયની નથી ને પાછી તો મુકી જ દેવાની હોય છે ત્યાં પણ આ આમ વર્તવાનું નથી. પરંતુ જ્યાં સ્ત્રીને એક ખીજાનું જુદી રાખે છે ને વગર રજાએ ન લેવી એમ ધન્ય છે ત્યાં તો વગર રજાએ ન લેવાય. બાળકોમાં આ બાબતમાં ધણીવાર કંઈવા વાપ છે. બાળકોને આપણે આપણા વર્તનથી અંદર અંદર એ પ્રભાણ વર્તવાનો

નિયમ આપીને એક ખીજાની સ્ત્રીને પ્રત્યે માન ઉપજાવીએ. સંકરી કુટુંબોમાં આવી કુટુંબોમાં માણસ હાંસીપાત્ર અને ધુણાપાત્ર બને છે. આપણને કે બાળકને સ્ત્રીને જોવાનું મન થાય. એ જોવી એમાં હરકત ન હોય તો જરૂર જોવી. આપણી સ્ત્રીને ખીજાને ખપ હોય તો લે અગર જોઈને ખુશી થાય. માત્ર એટલું જ યવું જોઈએ કે આપણે પહેલેથી જરા પૂછી લઈએ. બાળકમાં પણ તેટલું પાળવા સમજણ અને આચાર જમાડીએ.

૧૨મા આચાર.

રજા વિના કોઈના કામગીરી વર્ષાવા નહિ: પત્ની વાંચવા નહિ. કોઈ લખતું હોય તો નોંં લાકીને જોવું નહિ. આપણી ટોચ આવી ઉઠતી છે. માત્ર જાણનાથી જ તે જોવા કરવું તે સુધય નથી. એ એક જાતની માનસિક માંદગી છે. ધણીવાર આપણને કામગીરીમાં રિત હોય છે. તેવું દિત હોય ત્યારે આપણને વાંચવાની જાણના થાય તે રીક છે. આપણે વાંચવાને તજવાપડ થઈ રહીએ તે પણ સમજાય તેમ છે. પણ જરાક રજા લેને વાંચીએ કે જોઈએ તો જ સારું. આપણને દિવ ન હોય છતાં જો તે જાણવું એ કેવળ માર છે એટલું જ નહિ પણ ધણીવાર એવું જાન આપણને જ પીડા રપ થાય છે. જે આપણે રજા લેવા જઈશું તો આપણને નકાર મગશે જેવી ખાત્રી હોય તો તો જરૂર આપણે છાની રીતે નજ વાંચાય. એમાં નીતિ દેખે છે. પોતાને પણ લગતા હોય તેવા વાચી શકાય એમ કહેવાની જરૂર નથી. પોતાના આત્મ આત્મના લખાણો કે કાગળો વાંચવા મટે રજા લેવી અગર વિવેક વાપરવો એમાં આત્મી થતાની ન્યૂનતા છે: એવો વિવેક કૃત્રિમતા માત્ર છે. અગર એવો વિવેક સભ્યતાની અતિપ્રમતા કે જડતા છે જેમની

વચ્ચે કશું ખાતરી હોઈજ ન શકે એવા સંબંધીઓ વચ્ચે આ આચાર ફેળવવાની કશીજ આવશ્યકતા નથી. છતાં આપણે ઘર બહાર સમાજમાં જઈને જિભા રહીએ ત્યારે આપણે સૌના હક્કો સાચવીએજ. એમજ આપણે બાળકો સામે કરી જવાવધું તોજ તેઓ જાણશે તે જાણવા પછી શીખશે આપણા દેશની આ ખામી માટે આ નવા આચાર ઉપર ખૂબ બાર મુકવો આવશ્યક છે.

૧૩મો આચાર.

જતી ઉપાડવી. જ્યાં વીજળીની જતીઓ હોય છે, અગર જ્યાં શીમતોના ઘરોમાં કામ કામ જતીની વ્યવસ્થા હોય છે ત્યાં મુશ્કેલી નથી જણાતી. મધ્યમ વર્ગ અને મરીજ વર્ગમાં જોવામાં આવે છે કે ઘરમાં એકાદ બે જતીઓ હોય છે ન તેનાથી બધો વ્યવહાર ચલાવવાનો હોય છે. તથા જણુ કામ કરતાં હોય છે ન ખાતે જણુ ધક ઇંને જતી ઉપાડે છે. બીજાને કારણે છે કે અગત્યનું જોણુ જતીનું કામ છે પરંતુ તેથી તેણે જતી એકાએક ન લેવી ધટે. પેલો જતી પાસે બેસીને કામ કરનારને એકાએક અંધારું વર્તા અટકી જવું પડે છે. મોટાઓ આ જુલ પ્રથમ કરે છે. મોટાઓ એટલે અધિકારી. તેમને તો પૂછવાનું નજ હોય. તેઓ નાનાંઓની રૂબ રા માટે ભે ! પણ યોગજ વખતમાં નાનાંઓ અંદર અંદર મોટાઓને વર્તતાં જોઈ તે પ્રમાણે આચરે છે. જે માણસ જતી પાસે બેસી કામ કરતો હોય તેની રજા લીધા પછીજ તે ઉપાડાય. જેમ રજા લેવાનું જતાંથીએ તેમજ રજા પુરત આપવાનું પણ જતાંથીએ ખરી રીતે અહિં રજા આપવાનો લેવાનો વિવેક નથી પણ અગાઉથી ખચર આપી જતી લેવાની છે. ઘરમાં એકાદ બે જતીઓ હોય તો તે

વારંવાર લેવી તો પડેજ અને જોઈએ ત્યારે મળે નહિ અમર એકાએક અધધરેથી ઉપડે. આ જાનો રિયતિ ખરાબ છે. માટે લેનાર કહે કે 'બરા જતી લઉં છું, હમણાં લાવું છું.' ૧૪ મો આચાર: નિશ્ચિત સમયો.

આપણે ઘરના કામકાજને વ્યવસ્થિત કરવું હોય તો ઘરની કેટલીએક પ્રવૃત્તિઓના સમયો નિશ્ચિત કરવા પડશે આ સમયો ખાસ એવા જોઈએ કે જે નિશ્ચિત ન રહે તો ગોટાળો થાય. દાખલા તરીકે જમવાના સમયો. દરેક જણુ ગમે ત્યારે જમવાનું માગે, એક આઠ વાગે, એક નવ વાગે, એક અગીયાર વાગે, એક ત્રણ વાગે તો રાંધનાર અને રસોડાની સાથે જોડાએલાં સઘળાંઓ ત્રાસી જાય તેઓને એકના એક કામમાં શું ચલાવ રહેવું પડે, અને બીજા ક્યાંઈ જઈ આવી શકે નહિ કે નિશ્ચિત કામ કરી શકે નહિ. માટે જમવાના સમયો ઘરની અને ઘરના જુદા જુદા માણસોની વધારેમાં વધારે સમયક સમવાય તેમ તક્તીજ કરવા. એમાં અપવાદ ચામ તે બહે. અનુપ્રમાણે સમયો ફરે તે જુદી વાત. બાળકોને આપણું સમયપત્રક લાગુ ન કરીએ. પરંતુ ટુંકે ટુંકે અંતરે બહે બાળકોને ખોરાક મળે તેવી ગોઠવણ કરીએ છતાં તેમાં પણ સમયની નિશ્ચિતતા તો જોઈએજ. આમાં પણ અપવાદને અવકાશ છે. ઘરના મોટાઓ મજાતા હોય અગર કમાતલ અંગ હોય તેમનેજ અનુકૂળ સમયપત્રક એમ નહિ પરંતુ સૌને અનુકૂળ જોઈએ. આપણા ખાવાના સમયો ચોડા અને લાંબા અંતરના હોય તો તે બાળકોને લાગુ ન પડે.

૧૫મો આચાર: હાસા ઉવાલનો વપરાશ.

આપણે જોઈએ છીએ કે મોટી ઉમ્મરના ભોડા પણ પોતાના હાથ ધોતીવાળાં કે સાડાં લાથી ઝટ કરવાને લુપ્ત નાખે છે. તેઓ

તેઓનું નાક ખંખેરી હાથ જ્યાં ત્યાં જૂસે છે. પછી તે ખાટશે હોય કે પાટશે હોય. જમીને પણ પીળા અને ચીકણા હાથ પણ જે કપડું હાથ આવે તેનાથી લુગે છે. આથી સ્વચ્છતા સમજાતી નથી. જે તે કપડાં અને જગાઓ બગડે છે. માટે દરેક ઘરમાં અવશ્ય એક ટુવાલ અથવા ચોક્કસ જગાએ ટાંગવો જ જોઈએ. તેની પાસે પાણીની ખાલદી અને સાબુનો કટકો રહે. હાથ ગંદો થયો એટલે હાથ ઘોષ ટુવાલથી લુવાય. વળી દરેક જથ્થુ પોતાના પિસ્તામાં નાનો એવો રૂખસ રાખે. નાક સાફ કરીને તે રૂખસ વાપરે અગર હરકેષ કામ કરતાં હાથ જરા મેલા થયા તો તે રૂખસથી લુઈ નખાય. આપણને પોતાને આની ટેવ પાડતાં વાર લાગશે. બાળકને તો આપણા સારા વાતાવરણમાં રાખવાથી જ તેની છાપ પડશે ને ધીમે ધીમે તે આપણી જેમ વર્તશે. તેને આપણે રૂખસ ટુવાલનો ઉપયોગ તો કરી બતાવીએજ.

૧૬ મો આચાર.

સૌથી છેલ્લે આ અતિ મહત્વનો આપાર. આપણે અડીશ આમડીશના ઉંઘા નિયમો પાળીએ છીએ પણ ક્યાં યુક્યું, ક્યાં પેશાબ કરવો, ક્યાં હાથ ધોવું, ક્યાં શેડા કાઢવા તેનો જરા પણ વિચાર કરતા નથી. તેમજ આપણે જાત-જાતની શરમ અને સભ્યતાની વાત કરીએ છીએ પરંતુ ગમે ત્યાં ગમે તેની નજરે પડે તેમ પણ પેશાબ કરતાં કે હાથ ધોવો જતાં લજવાતા નથી. આ આપણું મોટામાં મોટું દુષ્કૃત્ય છે. એવું નુકસાન ધણું જ છે. એ છે ત્યાં સુધી આપણે ઝીંજા ઝીંજા રોગોમાંથી મુક્ત નથી. એ દૂર નથી કર્યું ત્યાં સુધી આપણી અને જંગલી અવસ્થાના શેડો વચ્ચે થોડોજ તફાવત છે. અને જે તફાવત છે તે આપણને ઉતારી પાડે તેવો છે કારણ કે આ-

પણ તેમનાથી વધારે મજા લીએ અને વધારે સમજદાર હોવાનો આપણો દાવો છે.

પ્રથમ આપણે દરેક જથ્થુ પોતપોતાના ઘરને સંભાળીએ. ઘરમાં અને આજુબાજુમાં આવી જાતજાતની ગંદકી નાખવા માટે જૂદા અને ચોક્કસ રચણો નક્કી કરવાં. આપણે ત્યાં જાતે ગંદકી દૂર કરીએ. ગમે તેવી અંધારી રાત હોય કે વરસતો વરસાદ હોય તોપણ ત્યાં જ જાતે. જરા પણ આળસ ન કરીએ. એજ રીતે બાળકને શીજે તેવી જગાઓ તેમને ગોઠવી આપીએ. તેઓ ત્યાં જાય. તેમને ત્યાં જવામાં પડતી મુશ્કેલીઓ વારંવાર દૂર કરીએ પણ નક્કી જગાએ તો જવું જોઈએ. આ બાબતમાં હઠ રાખવી. આપણા શેડો દેખાડેખીયા ચડતા નથી પણ પાછા તો જરૂર પડે છે. એક માથુસ શહેરમાં દિશાએ બેસે છે એટલે બે સારા માથુસો પણ બેસે છે. અને જ્યારે સારા મથાતા માથુસો પણ એમ કરે છે એટલે તો તે કામજ સારાપણાને જ જુણે કે પામ્યું છે એવી સાર્વજનિક માન્યતા થાય છે. આપણે આ બાબતમાં મનમાં ખૂબ જરાબદારી રાખવી પડે છે. રસ્તામાં જતાં યુકીએ નહિ. જ્યાં ઉંઘા હોય એ ત્યાં શેડા કાઢીએ નહિ એ બધું પોતે કરી બતાવો બાળકને કરવા દોરવાનું છે. આપણને મુશ્કેલી છે કારણ કે આપણે આજે ટેવ પાડવી છે પરંતુ બાળક આગળ તો નાનપણથી મીઠા ધણી આચારની બાબતો આવે છે તેમ એક આ પણ આવશે એટલે તે ઘુલત જશે. આ એકજ આચાર આપણા દેશમાં દાખલ થાય તો પણ મોટો શાબ્દો થાય. આપણી આસપાસ જે જગાઓ મંદિર છે, શેરીઓ સડે છે તે મટી જાય. સ્વચ્છતાનું પ્રમાણ વધવા સાથે સામાન્ય જનતાના આરોગ્યનું પ્રમાણ પણ વધશે.

આ ઉક્ત આચારો દાખલા ૧૫ છે. બીજા

નાનાં મોંઠા આંચોંઠા આ દષ્ટિએ વિચારી શકાય. તેવાં બધા આચારો ધીમે ધીમે આપણે આપણી ધર્મમાં દાખલ કરવા આવશ્યક છે. દેશનું એકમ ધર છે ને ધનું એકમ બાળક છે. માટે આ આચારોમાં બાળકો પસંદાયા તે આપણા મુખ્ય હેતુ છે.

આ આચારો આપણા ધર્મમાં અને બાળકમાં સંસ્કારવાની આપણે હઠથી રાખીએ અને તે માટે વાતાવરણ રચીએ. પરંતુ ગમે તે પ્રકારે એટલે કે હુકમથી, કાયદાથી, છનામ કે શિક્ષણથી આચારો દાખલ કરવાથી સાર નથી. આપણે આવા આચારો આપણે કરેલા વાતાવરણમાં બાળકોમાં ઉગાડવા-ફેરવા માગીએ છીએ. ઉપરથી લાદવા કે બેસાડવા નથી માગતા. આચાર આચારથી દાખલ થઈ શકશે. જો ઉપરથી દાખલ કરીશું તો તે માત્ર બહાર પૂર પડેશે. ઢાંગના ઢાંકણ રૂપ થશે. આત્માના છગ તરીકે બનશે. સંસ્કારિતાના ડોળ રૂપ થશે. ખરી સંસ્કારિતા અંદરથી આવે તો જ તેની કિંમત છે. કેશુ અંદરથી કેગવા માટે તો અનુકૂળ વાતાવરણ અને અવિરોધ એજ વાતાવરણ સાધવું છે.

આપણે પણ આચારને આચાર તરીકે સેવતી વખતે અને સેવવતી વખતે નેની પાછળના વિચારને ન ભૂલીએ. જુના એક ધર્મના આચારમાં દિશાએ જઈ આવી નહાયા પહેલાં ધર્મમાં ન ગરબ એટલું જ નહિ પણ બહારના હિમા રહેવાય એમ જોવામાં આવ્યું છે. તે આચારમાં હિંમત એક બાળકની દલાઈના સ્વરૂપે નથી જુમાતી બાળકની માતા ધર્મમાં રાખતી હતી. તેનાથી સંધતા સંધતા બહાર ન આવ્યા. તે શોળે હતી. પિતા તો પિતા એટલે તેનાથી પચાગાય નહી. બાળક બહાર જવું થઈ રહ્યું. બહાર કંડી પડતી હતી. બાળક પ્રજાતુ હતું પણ આ સંધી કપડું બદલે પછી પોતે નહોતાની તૈયારી કરે પછી બહાર આવે ન

ધોવાવાળે તૈયારના આતુ' નામ વિવેક વિનાનો જઈ આચાર. આતુ નામ આચારનું અચલાનન. આવો વેદીએ આચાર નવો આચાર પણ બની જાય; જો આપણે તેનો પાછળનો આપણા અને બાળકોના વિચાર ભૂલી જઈ આચારના રૂપનો વિચાર કરીએ તો.

એકવાર આપણે સારા આચાર પાળતાં થતાં એટલે આપણે એકાએક નાસ્તુક, નાક ટેરવે કે અસહિષ્ણુ sensitive, touchy, non forgiving નથી બનવાનું. જોતજોતે તેની ખામી જોઈ તે ખામી દૂર કેમ થાય તે દયા ને પ્રેમથી જતાવવાનું છે. બાળકમાં તેના અભાવ માટે તેને વદવાનું કે ધિક્કારવાનું નથી. નેમ જ આપણે પત્થર જેવા બની આચારની પૂંછડીને વળગીને બેસવાનું નથી. આપણે પણ વારંવાર સ્મિતિ સંજોગો પ્રમાણે આચારના ફેરફાર કરવાની કળા અને આવડત કેળવવાની છે. આપણને આપણા આચારોને તર્જીવક અનુકૂળ કરી સહ ચાલનાં આવડવું જોઈએ. આપણે જેનું મારા આચારોથી આપણા ધર્મે અને સમાજ આપો રચ્યું મુખી, શાન્ત શિષ્ય, જીવસ્થિત અને શુભી કરવાનો છે. આચારો પાછળ પડવા જતાં આ કદેશ કદિ ન જુમાય. જ્યારે મુખ્ય હેતુને જ દાનિ પહોંચે ત્યારે આ આચારોને મુદ્દાં કાઢી દઈએ.

એક આપણે આતુનો મત.

મિત્ર મેકેનકી ત્રણ મહિના પહેલાં ઇંગ્લંડથી અહીં આવ્યાં છે ને મુંબઈમાં આવતી એક મેંડીમેરી શાળાનું કામ કરે છે. અહીંના બાળકો વિશે તેમનો મત જણવા જેવો છે. તેઓ કહે છે "અહીંનાં બાળકો એકંદરે વંદુસ્તીમાં જન્મ પછાત માલમ પડે છે. આટલી ઉંમરનાં ઇંગ્લંડનાં બાળકો તાજ ને વંદુસ્ત, લોહીથી બરફ દોષ પ્રતિન ઉપર વૃદ્ધી પડે છે. સારીરિક શું કે બૌદ્ધિક શું એક કામમાં પુષ્કળ જોર વાપરી શકે છે. અહીંના

બાળકોમાં એ તાજગી ને - તરવરાટ દેખાતો નથી. ” તેમને મતે આનું કારણ એક શારીરિક તંદુરસ્તીનો જ અભાવ છે.

વડવાજીરેટ બાળમંદિરના આચાર્યને પણ આવેળ કંઈક અનુભવ થયો હતો. તેમની શાળામાં બે અંગ્રેજ બાળકો આવ્યાં ને મોંઝીસેરી પ્રબોધક સાહિત્ય ઉપર કામ કરવા બેઠાં. સામાન્યતઃ આપણાં બાળકો જ્યારે અરથી ક્લાસમાં એક સાધન પાંચ વાર વાપરે ને તેને મન બહુ વાપણું થઈ જાય ને મૂકી દે સારે પેલાં બાળકો ક્લાસ સુધી વાપરે ને બહુજ જસદ ગતિથી વાપરે. કોલાબા વગેરે સુખમના સ્થળોમાં અંગ્રેજ બાળકો છૂટથી રમતાં હોય ત્યાં જઈને આપણે તેમને અવલોકીએ તો પણ આજ સ્થિતિ દેખાશે. રેતીમાં આપણાં બાળકો પણ ડોસો ને પાપડા તો લઈને જાય છે પણ અંગ્રેજ બાળકો એટલી બધી અને ત્વરિત ગતિથી નાચતાં ને દોડતા રેતીમાં કામ કરે છે કે તેમની આગળ ગળ આપણાં બાળકોની પ્રજ્ઞાત સાવ નિષ્પ્રાણ ને માંદશા જેવી દેખાય છે.

આનાં કારણોમાં તો તંદુરસ્ત જીવનના નિયમો ત્રિે આપણું ઘેર અજાન ને યોડું થઈ જતાં હોય તો પણ તે અમલમાં મૂકવા સંબંધની આપણી બેદરકારીમંત્રી બેપરવાહ. મિસ મૅકાનકી પોતે અવશિષ્ટ છતાં

પાંચ સાત બાળકોની બોલિંગ ચલાવવાનો પ્રસંગ આવતા વેંત તેમણે પ્રથમ બાળકોને યોગ્ય એવો બોરાક શું હોઈ શકે તેની ત્રીણ વટથી અભ્યાસ કર્યો ને તે બાળકો માટે જ નંદિ પણ પોતાને માટે પણ અમલમાં મૂકી દીધો.

આપણાં હજારો બહેલાં સ્ત્રી: પુરુષો બાળકોનાં માતપિતા યથા પડે છે પણ બાળકો સંબંધેના પ્રશ્નોને અભ્યાસ કરવાની જરૂર તેમને થોડુંજ બાવ હતો. આપણે બહેલાં માતાપો તરીકે એકજ વાત શીખ્યાં છીએ ને તે એકે બાળકને કંઈ ચાય તો બેઠા બાઠવી લઈને ડૉક્ટર પાસે દોડી જવું.

ખરી રીતે તો ડૉક્ટર આગળ જવાનો પ્રસંગજ ન આવે તે માટે આપણે શું કરવું જોઈએ એનો અભ્યાસ ને અમલ કરતાં શીખવું વધારે મહત્વનાં છે તે વાત ધ્યાન બહાર જવા ન દઈએ.

આ માટે બાળઅરોગ્યશાસ્ત્રના (હાયગિયન) ના અભ્યાસ ને અમલની જરૂર છે. જ્યાં સુધી આપણે આ પૂરેપૂરાં ન કરી છૂટીએ ત્યાં સુધી આપણને બાળશિક્ષણમાં અને જીવન વિકાસમાં આગળ વધવાનું અસુરેલી બધું છે. દરેક માતાપ આ કામ તો પ્રથમજ ઉપાડી લે.

બાલ મૃત્યુ સંખ્યાનાં કારણો

લેખક:-સાંબળ ડૉક્ટર પાંચા-શિખર, સિવિલ સર્જન, પૂના.)

બીજા દેશોની સાથે સરખાવી જોતાં આપણા દેશમાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ વધારે છે. એમાં શક નથી. એક બે વરસ પહેલાં મળેલા આંકડા જોતાં જણાય છે કે આપણા દેશમાં દર હજાર બાળકોએ ૨૫૦ બાળકો

મરી જાય છે. અને આ સંખ્યામાંથી પૂણ્ય યોગ્ય ભગના બાળકો તો ૧ વરસની ઉંમર પહેલાંજ મરણ પામ્યાં છે. આખા બ્રિટિશ ઇન્ડિયામાં જન્મેલા બાળકોમાં બાર મહિનાના ૧૦૬ બાળકો મરણ પામ્યાં આ પ્રમાણ

આખા દેશનું હોવાથી શહેર તથા ગામડાં બંનેનો આ સરાસરી આંકડો છે. એટલે ગામડા કરતાં શહેરના બાળકોનું મરણ પ્રમાણ વધારે તો હોવાનું જ. આપણા જાણીતાં શહેરોના બાળકોનું દર હજારે મરણ પ્રમાણ નીચે મુજબ જણાય છે:

કરાંચી ૨૧૮, મદ્રાસ ૨૫૪, મુંબઈ ૨૬૯ કલકત્તા ૨૯૫, અમદાવાદ ૨૯૮, સુરત ૩૮૬. પૂના ૫૯૨. * આ આંકડામાં એક ધ્યાનમાં રાખવા જેવી વસ્તુ એ છે કે, આ બાળકોના મૃત્યુ પેટી સેંકડે ૫૦ મૃત્યુ તો જન્મ પછી એક મહિનાની અંદર જ થએલાં છે અને આ એક મહિનાની અંદર જ મરેલી સંખ્યામાંથી પણ સેંકડે મૃત્યુ તો જન્મ થવા પછી એક અઢવાડિયામાં જ બનેલાં છે. એટલે એકંદરે એક વરસની અંદર થએલ બાળકોના મૃત્યુમાંથી સેંકડે ૩૩ મૃત્યુ પહેલાંજ અઢવાડિયામાં થએલાં છે.

હવે એક બીજો વિચાર કરીએ. આ બાળકોનું મરણ પ્રમાણ બધા દેશોમાં આટલું જોવામાં આવે છે કે આ પ્રમાણ રક્ત આપણે ત્યાં તે માટે કેટલાક પાશ્ચાત્ય દેશોના આંકડા જોવા પડશે. ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સમાં આ પ્રમાણ દર હજારે ૮૦ છે, ન્યુ યૉર્કમાં ૭૧. લંડનમાં ૧૦ થી ૭૦ અને ન્યૂઝીલેન્ડમાં આવેલા ન્યૂ-નેડીન શહેરમાં રક્ત ૩૫ છે-એટલે હાલના સુધરેલાં રાજ્યો સાથે તુલના કરતાં જ્યારે આપણા દેશમાં જન્મેલાં હજાર બાળકો પેટી ૨૦૦-૩૦૦ બાળકો પહેલી વર્ષગાંઠ આવતાં પહેલાંજ નાશ પામે છે. ત્યારે બીજાં રાજ્યોમાં રક્ત ૧૦-૮૦ બાળકો જ નાશ પામે છે. આ ઉપરથી એટલું સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે આપણા દેશનાં બાળકોનું મરણ પ્રમાણ આર મધ્ય કે પાંચમણું વધારે છે. વળી એક બીજી દૃષ્ટિકોણ પણ નોંધવા જે

છે. જુદાં જુદાં રાજ્યોનાં બાળકોની મૃત્યુ સંખ્યા પહેલેથીજ આટલી જોણી નહોતી, પરંતુ છેલ્લાં ૨૫-૩૦ વરસમાંજ ધીમે ધીમે આ સંખ્યા જોણી થતી ગઈ છે. દાખલા તરીકે લંડન શહેરના બાળકોની મૃત્યુ સંખ્યા આજથી લગભગ ૨૫ વરસ પહેલાં ૧૬૦ હતી, તે હવે ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ૬૦ થી ૭૦ ઉપર આવી છે. ત્યારે હવે આપણી સામે એ પ્રશ્ન ઉભો થાય છે કે, આપણા દેશમાં જ આ મૃત્યુ સંખ્યા આટલી બધી મોટી હોવાનાં શા કારણો છે અને શા કારણો જણવા પછી આપણે આમાં કંઈ કરી શકીએ એમ છીએ? જન્મેલાં બાળકો પેટી આટલાં બધાં એકદમ મરણ પામે એ રાષ્ટ્રની ઉન્નતિનું ચિન્હ તો નથીજ. આ બાબતમાં પાશ્ચાત્ય સુધરેલા રાજ્યો મરણ પ્રમાણ ઘટાડવા માટે પુષ્કળ પ્રયત્ન કરે છે. ત્યારે આપણે નહીંજ ઉપર આધાર રાખી બેસી રહીએ એ પણ સારું નથી. હાલની દેશોની આલતી દરિશાષમાં જો આપણે ઉમા રહેવું હોય તો, આ અને બીજી પણ આવી જ કેટલીક મહત્વની બાબતોમાં સુધારો કર્યો વગર ચાલે એમ નથી. આમ નદિ ચાય તો આપણે નીચું જોવું પડશે એટલે વેળા-સર જાગીએ એ જ જરૂરી છે.

હવે આપણે બાળકોની મૃત્યુ સંખ્યાનાં કારણો તરફ આવીએ. આ સંબંધે માહિતી મેળવતાં કેટલાંક સર્વ સામાન્ય કારણો મળી આવશે, જ્યારે કેટલાંક વિશિષ્ટ કારણો મળી આવશે સામાન્ય કારણોમાં નીચેનાં ચાર કારણોની ખાસ નોંધ લેવી જોઈએ:- (૧) શિશુસૂતો અભાવ, (૨) મરીબી, (૩) ખાલચિરાદ, (૪) શ્વેત. આ બધાં કારણોના મૂળમાં એક જ મહત્વનું તરત સમાયેલું છે કે, જો માલકોને જોમવાળાં ને સુદૃઢ જતાવવાં હોય તો તેમની માતાઓ પણ સુશિક્ષિત, પ્રાદ અને સુરક્ષિતવાળી હોવી જોઈએ. વિષ-

રીત પરિસ્થિતિવાળી માતાઓની શારીરિક અને માનસિક અવસ્થાનું પરિણામ બાલકો ઉપર જરૂર થાય છે. કારણ કે ગર્ભધારણથી માંડીને બાલક પોતાના પગ ઉપર ઉભું રહેવા લાગે ત્યાં સુધી તે સાવ માતા ઉપર અવલંબી રહેલું હોય છે. વૃક્ષ વગેરે વનસ્પતિ અને જમીનનો જેટલો નિકટ સંબંધ હોય છે તેટલો જ બલકે કેટલીક બાળકોમાં તો તેથી પણ વધારે નિકટનો સંબંધ એક એ વરસ સુધી તો માતાના શરીરનો અને તેના બાલકનો હોય છે, એ જુડું કહેવાની જરૂર નથી. ઉપર આપેલ સર્વસાધારણ કારણોનો અહિં વિગતવાર વિચાર કરવાની જરૂર નથી. આપણા દેશમાં ગરીબી ને અજ્ઞાન કેટલું છે એ તો બધા જાણે છે. પરંતુ મારા મત મુજબ ગરીબી કરતાં પણ અજ્ઞાન વધારે મહત્ત્વનું કારણ છે. કોઈ પણ એકાદ બાળકનું જોગ્ય જ્ઞાન જો ઉપલબ્ધ હોય તો ગરીબીની અડચણ માણસ પોતાની કલ્પનાથી દૂર કરી શકે છે. પરંતુ જ્ઞાન વગર ગમે તેટલી પૈસાદારી નકામી છે. વળી આપણા જ દેશમાં ગરીબી છે, અને બીજા દેશોમાં નથી એવું પણ નથી. એાછા વત્તા પ્રમાણમાં દરેક ઠેકાણે ગરીબી છે જ. પાશ્ચાત્ય દેશોમાં પણ ગરીબી જણાશે. તે એાછી કરવા માટે જેમ બધાં રાષ્ટ્રોના પ્રયત્નો ચાલુ છે, તેમ આપણા પણ પ્રયત્નો ચાલુ જ છે. પણ આ ગરીબી દૂર થાય ત્યાં સુધી આપણે જે હાય જેડીને એસી રહીશું તો તે અત્યંત હાનિકારક યશે. બીજું કારણ શિક્ષણનો અભાવ છે. સમાજની પુત્રીઓ એ માવિ માતા છે એ વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખીને, માતૃપદની જરૂરગદારી પ્રાપ્ત થયા પછી તે જવાબદારી બરાબર સમજીને પોતાની ફરજ બજાવી શકે એવી જાતનું શિક્ષણ કન્યાને મળવું જરૂરી છે, એ ધ્યેય છે. આ ધ્યેય તરફ ભ્રમરે તો, આપણે સમાજ

કેટલો પહોંત છે એ જુડું કહેવાની જરૂર નથી. છોકરા પ્રમાણે જ છોકરીઓને પણ એની જ જાતનું શિક્ષણ અત્યારે લણી શાળાઓમાં આપવામાં આવે છે. આ શિક્ષણ કદાચ નિરુપયોગી ન હોય તો આટલાથી પૂરું નહિ થાય. ક્રમિક શિક્ષણમાં ફેરફાર કરીને શૃંગારોચ્ચ, શારીર, શિશુસંગોપન વગેરે મહત્ત્વની બાબતોનો તેમાં સમાવેશ કરવાની જરૂર છે. બાલવિવાહની બાબતમાં હાલમાં આપણે સમાજ ધીમે ધીમે જાગૃત થવા લાગ્યો છે, પરંતુ મોટાં શહેરોમાં જે કે બાલવિવાહ મહુ પ્રમાણમાં જોવામાં નથી આવતા છતાં, એકંદર રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિએ જોતાં હજી પણ નાનાં બાલક બાલકીઓનાં લગ્ન કરવાની રીત ધર કરીને જોડેલી જ છે. છોકરીઓ બાલપણની રમતમાં જેમ ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવે છે તે જ પ્રમાણે આવાં લગ્નો એ એવા ખેલ જેવાં છે. આવી રીતે લગ્ન થયા પછી અને પછી સૃષ્ટિના નિયમ મુજબ માતૃપદ પ્રાપ્ત થયા બાદ બિચારા બાળકની તથા કેટલીકવાર માતાની પણ કેવી જોયનીય દશ થાય ? વૃક્ષને સંપૂર્ણ વૃદ્ધિ પામ્યા પહેલાં ફલ આવતાં જ નથી, અને જો આવી જાય તો તે ટકી શકતાં નથી, આ સામાન્ય સૃષ્ટિક્રમ છે, છતાં પણ વૃક્ષ કરતાં વધારે વિચારવંત મનુષ્ય આ સૃષ્ટિક્રમની વિરુદ્ધ વર્તન કરે છે, એ મનુષ્ય જાતિને લાંચનારણ છે શરીરનો સંપૂર્ણ વિકાસ થયા પહેલાં અને સાથે સાથેજ માનસિક વિકાસ થયા પહેલાં માતૃપદ પ્રાપ્ત થાય તો તે એક આપત્તિજ છે જેમ સમજવું. બાળકની ચતુ સંખ્યાનાં અનેક કારણોમાંનું આ એક મહત્ત્વનું કારણ છે. તેજ મુજબ આપણા સમાજની કેટલીક રીતોનો પણ આમાં સમાવેશ કરી શકાય. દાખલા તરીકે સૂક્ષ્મ સંબંધ તથા જ એરડીમાં પ્રસૂતિનો ખાટલો રાખવામાં આવે છે એ સંબંધની આપણી

શ્દિઓ અગ્રાનસુચક છે. આને લીધે ધણી વાર ધણા અનર્થો થાય છે, છતાં પણ એનો લાગ કરવાની આપણી હિંમત નથી, એ ચોક્કસ છે.

હવે મૃત્યુ સંખ્યાનાં વિશિષ્ટ કારણો તરફ વળાએ. આનાં કારણો નીચે પ્રમાણે ગણાવી શકાય: (૧) ગર્ભાવસ્થાની ખેદરકારી, (૨) પ્રસૂતિ વખતે જરૂરની મદદનો અભાવ, અને (૩) પ્રસૂતિ થયા પછીની બાળક વિધેની ખેદરકારી.

(૧) બાળક જ્યારે ગર્ભાવસ્થામાં હોય છે ત્યારે તેની જે કાળજી લેવામાં આવે છે તેને અંગ્રેજીમાં ante-natal care કહેવામાં આવે છે. બાળક જ્યારે આ સ્થિતિમાં હોય છે ત્યારે તે માતાના જ શરીરના એક ભાગ રૂપે હોવાથી તેની જૂદી સંભાળ રાખી શકાતી નથી—એટલે માતાની જ સંભાળ લેવી જોઈએ. બાળક જ્યારે ગર્ભાવસ્થામાં હોય છે ત્યારે માતાને સરસ, પૌષ્ટિક અને પૂરતું અન્ન, ખૂબ પ્રમાણમાં સ્વચ્છ હવા, થોડાક વ્યાયામ અને જરૂર જોગી શરીરને વિશ્રાંતિની અત્યંત આવશ્યકતા છે. પરંતુ પરિસ્થિતિને લીધે કે અસાનને લીધે ગર્ભના વિકાસ માટેની ઉપરની અત્યંત આવશ્યક વસ્તુઓ પણ સમાજની ધણી સ્ત્રીઓને મળી શકતી નથી. પરિણામે ગર્ભનો બરાબર વિકાસ થતો નથી અને તેથી જ બાલકના મૃત્યુનો સંભવ વધારે હોય છે. ઉપર પૌષ્ટિક અને પૂરતા અન્નની વાત આવી ગઈ. ગરીબીને લીધે બૂખમરો એક બાલ્યુધા જ્યાં ચાલુ છે ત્યાં તો આવેા ઉપાય થઈ શકે એમ નથી, પણ ખીજ જગાએ જેટલી બૂખ હોય તેના પ્રમાણમાં જ ખોરાક લેવાનો નિયમ સરસ છે. વળી એક ખીચું તરત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે, શરીરની વૃદ્ધિ માટે આપણે જે ખોરાક લઈએ છીએ તેમાં થોડા ધણા પ્રમાણમાં પણ 'વીટમીન-સ' નામના પદાર્થ હોવા જ જોઈએ. અત્યારની સેવા

પ્રમાણે આ પદાર્થના ચાર પાંચ ભાગ પાંચ વામાં આપ્યા છે, એ બધાનો નિર્દેશ કરવાની અહીં જરૂર નથી. પણ મુખ્યત્વે કરીને વાજૂં દધ, મલામ, માખણ, કોડલીર આમલ, છાંં, ટમેટાં, લીંબૂ, સંત્રા વગેરે રસરાણાં શો, લીલી શાકભાજી અને પાણીમાં પલાળ્યા પછી જે દાણાને કોટા કૂટે છે એવા અના-જમાં આ પદાર્થો હોય છે, અને આ પદાર્થો જે શોગ્ય પ્રમાણમાં ન મળે તો ગર્ભમાંના બાલકનો વિકાસ બરાબર થતો નથી. અને તેથી તેને 'riboflavins' નામનો હાડકાનો રોગ લાગુ પડે છે અને તે અશક્ત થઈ જાય છે. નાનપણથી જ આ રોગ ધણી બાળકોને લાગુ થાય છે. હાલમાં ઓઓને પણ 'Osteomalacia' નામનો જે રોગ થાય છે એવું કારણ એ કે આ વીટમીન-સ પૂરતા પ્રમાણમાં મળતા નથી. આ રોગથી હાડકાંમાંની ચુનાનો દાર ઓછો થતો જાય છે, હાડકાં પોચાં પડવા માંડે છે, અને તેમ થતાં ઝાન-તંતુ પણ ત્રિફવ પામીને ફુગવા લાગે છે. પછી ચાલવું પણ અશક્ય થઈ પડે છે.

નાનાં હાડકાં પોચાં થવાથી વાંકાં થાય છે. અને તેથી પ્રસૂતિ વખતે તકલીફ પડે છે. એટલે બાલમૃત્યુ સંખ્યાનાં કારણોમાં આ પણ એક ધ્યાનમાં રાખવા જેવું કારણ છે. આ પ્રમાણે જ સૂર્યપ્રકાશનું મહત્વ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. અત્યારની શોષા સુખ્ય વીટમીન-સનો આધાર સૂર્યના કિરણો. ઉપર છે એટલે સૂરા ખેસવાની જગામાં સૂર્યપ્રકાશ પૂરતાં પ્રમાણમાં આવવો હિતાવહ છે. એજ સુખ્ય થોડી વાર તડકામાં ખેસવું કે ઉઠવું એ કરતાં પણ વધારે ઉત્તમ છે એ કહેવાનો જરૂર ન હોય. સૂર્યપ્રકાશની સાથે હવા તો મળી જ રહે છે.

(૨) પ્રસૂતિક્રિયા એ નૈસર્ગિક ક્રિયા છે એમાં તો યત્ન નથી. ખીજ બધી વસ્તુઓ

જે બંધાવે હોય તે પ્રસૂતિ વખતે મદદની બહુ આવશ્યકતા રહેતી નથી. ઉલટું - કેટલી વાર સૂવાણીની મુખ્યતાને લીધે આ ક્રિયા વિનિયમિત થાય છે. એટલા માટે જ ન્યૂની આવા-ઓને કે સૂવાણીઓને જે શિક્ષણ આપવામાં આવે છે, તેમાં મુખ્યત્વે બેઠ વસ્તુઓ હોય છે: એક સ્વચ્છતા, અને બીજી અધિકતા છોડીને કુદરત ઉપર જ વધારે આધાર રાખવો તે. જુના રીતરિવાજવાળી આવાઓને આ શિક્ષણ જો આપવામાં આવે તો ધણા અનર્થ ફરે યશે. પરંતુ આટલું બસ નથી. સદાચ શિક્ષિત સૂવાણીજો શહેરોમાં જ નહિ પણ ગામડાઓમાં પણ મળતી જોવાયે. એ જ પ્રમાણે પ્રસૂતિશૃંગે પણ ઠેકાણે ઠેકાણે ઉચ્ચાડવાં જોઈએ. આ રીતે પ્રસૂતિ વખતે મધી સ્ત્રીઓને શિક્ષિત સૂવાણીની મદદ મળતી જોઈએ એ ધ્યેય સમાજ પોતાની પાસે રાખવું જોઈએ અને એને પહોંચી વળવા માટે પ્રયત્નો શરૂ થઈ જવા જોઈએ. આમ યશે તો જ બાળકોની મૃત્યુ સંખ્યામાં ઘટાડો થશે.

(૩) પ્રસૂતિ થયા પછી બાળકોની જે કાળજી લેવાની જરૂર હોય છે. તે અત્રેશમાં post natal care કહે છે. આ અવસ્થામાં પણ માતાની કાળજી એ જ બાળકની કાળજી છે. કારણ માતા નિરોગી હોય તો એનું નિરોગી દૂધ જ બાળકને મળશે અને એટલું એને પૂરતું થશે. કારણ માતાના દૂધની જેવો બાળક માટે બીજો એકે ચોગ્ય ખોરાક નથી. એટલે આ દૂધ જ્યાં સુધી પૂરતા પ્રમાણમાં મળતું રહે છે ત્યાં સુધી બાળકને બીજા ખોરાકની જરૂર પડતી નથી પણ કોઈ કારણે દૂધ બગડે કે મળવું બંધ થાય તો બાળકને પણ નુકસાન થાય છે. માટે બાળક ગર્ભમાં હોય છે ત્યારે માતાની જે બરબર કાળજી રાખવામાં આવે, અને પ્રસૂતિ વખતે પણ તેને કલેશ ન થાય તો માતાની તફરત સારી રહે છે, અને

બાળકનું પોષણ સંરક્ષ રીતે થાય છે અને દૂધ અપકવાની બહુ ખીક રહેતી નથી. અહીં એટલું ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે આકસ્મિક અકસ્માતો બાદ કરતાં બાળીના રોગોની ઉત્પત્તિ તો બાળકના શરીરમાં જોમ ન હોવાને લીધે જ થાય છે. આ જોમ ઓછું થવાનું કારણ બાળકના શરીરનું પોષણ બરાબર થવું નથી એ છે. ઉપર કહી ગયા છીએ કે બાળકનું પોષણ માતાના દૂધથી જોઈએ થાય છે તેટલું બીજા કશાથી નથી થવું. માટે જ બાળકનું સ્વાસ્થ્ય સાચવવું હોય તો પ્રથમ માતાના સ્વાસ્થ્ય ઉપર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. પણ કેટલાંક કારણોને લીધે-એટલે માતા મરી જાય કે તેનું શરીર બાધિમસ્ત હોય, તો-બીજા માર્ગોએ પણ બાળકોના શરીરનું પોષણ કરવાનો પ્રયત્ન ઉભો થાય છે. અતે આ પ્રયત્ન એ જૂઠાવું ન જોઈએ. આ પોષણ આપવાની બાબતમાં યનારી ભૂલોતે પરિણામે ધણાં બાળકોનાં મૃત્યુ થાય છે. આ પ્રયત્ન ઉઠેલો બાળકના સર્ગાવહાલાને જ નહિ, પણ કેટલીકવાર વિદ્વાન અને અનુભવી દાકતરોને પણ આકરો થઈ પડે છે. પણ ગમે તેમ કરીને પણ આ પ્રયત્ન ઉઠેલો તો પડે જ છે એવો, તેનો નિર્દેશ કરવાની જરૂર છે, માતાના દૂધને અશાલ્યે બાલકના પોષણને માટે નીચેના માર્ગો મજાવી શકાય:-મરખી વધના બાળકની માતા કે આમા (Wet nurse) નું દૂધ આપવું; ગાય, બકરી, ગધેડી વગેરે જનાવરોનું દૂધ આપવું; દૂધના જ બનાવેલાં કે દૂધ-પ્રધાન કૃત્રિમ અન્ન જેવાં-ગ્લેસ્ટો, મેલિન્સ ફૂડ વગેરે-આપવાં. પણ આ બધાંમાં દોષો તો છે જ એટલે તે વિવધના માતાની સલાહ લીધા સિવાય એવી વસ્તુઓનો ઉપયોગ ન કરવો. આ બાબતમાં પ્રતિબંધિક ઉપાય આ વિષયનું જ્ઞાન અને શિક્ષણ આપવાની વ્યવસ્થા કરવાનો છે. આટલા મોઢે જ મોટા

શહેરોમાં બાલારોગ્યકેન્દ્રો (Infant Welfare Centres) સ્થાપવામાં આવ્યાં છે. વળી આ મહત્વના વિષયની માહિતી આપવા માટે અને બધી સ્ત્રીઓને મદદ આપવા માટે કેટલાંક શહેરોમાં શિક્ષિત સ્ત્રીઓ-જેને Public Health Nurses કહે છે તેની યોજના કરવામાં આવેલી આપણે જોઈએ છીએ. આ સ્ત્રીઓનું મુખ્ય કામ તેમને સોંપેલા ભાગોમાં ઘેર ઘેર જરૂર, ગર્ભવરથાવાળી સ્ત્રીઓ અને પ્રસૂત થયેલી સ્ત્રીઓની તપાસ કરીને તેમને જરૂરની માહિતી આપવાનું હોય છે. પ્રસૂત થયેલ સ્ત્રીઓની મુલાકાત લઈને તેમની ઝોરડીમાં હવા, પ્રકાશ, સ્પર્શકરણ વગેરેનું મહત્વ સમજાવવું, અને તેજ મુજબ ખાસકરે ધવરાવાની જ પ્રથા ઉત્તમ છે એવી સલાહ આપવી, અને વધારે મદદની જરૂર હોય તો પાસેના પ્રમુતિગૃહની

માહિતી આપીને તેમને ત્યાં લઈ જવી વગેરે કામો કરવાનાં હોય છે.

આ વિષય ખૂબ લાંબો છે. એટલે એટલું લંબાણ કરીએ તેટલું થઈ શકે એમ છે, પરંતુ સ્વલ્પસંકેચને લીધે અહીં દૂંકાવવો પડે છે. પરંતુ એટલું કહેવાની જરૂર તો છે જ કે આ બાજતમાં જે સમાજ જન્યુત નહિ થાય તો ચાલવાનું નથી. જહારનાં જૂઠાં જૂઠાં રાષ્ટ્રોની હરિશ્ચંદ્રમાં જે આપણે આપણું સ્થાન અંકાવવું હોય તો, અને બાંધે પ્રજનનું સ્વાસ્થ્ય અને કલ્યાણ સાધવું હોય તો, શિશુસંગોપનની બાજતમાં આપણે એકદમ જન્યુત થવાની જરૂર છે, અને બાલકોની વધતી જતી મરતુ સંખ્યાને અટકાવવા માટે તનતોડ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે.

એ બા, એ બા.

એ મિત્રને ત્યાં હું ગયો. મિત્રને ચાર આળકા છે. રતુ, રમુ, ચંચી તે ચંપા. આમનો મિત્ર પોતે વિદ્વાન અને સાહિત્ય-રસિક છે. ઘર પણ એક-દરે સરકારી ગણાય. પણ એક વાતથી હું ધડીકમાં કાપર થઈ ગયો.

રતુએ અવાજ કાઢ્યો-‘એ બા, હવે આ જાતી ક્યાં મૂકું !’

બાએ કહ્યું ‘પણે કાઠી પાસે.’

સાં રમુ-પૂછવા આવ્યો ‘એ બા, હું ઝાઘરીમાં બેસી વાંચું. ?’

બાએ દા પાડી.

એટલામાં ચંચીએ દુકમ માંડ્યો ‘એ બા, ‘આજે હું અદિ બેસી નાઈ’ કે ?’

બાએ ના પાડી.

ચંપા રહી મધ હતી તે પૂછવા આવી ‘એ બા, આજે હું પોલકું અને ધાપરી પહેરું’ કે ?’

બાએ સંભળાવ્યું ‘આજે નહિ, કાલે પહેરજે’

વળી ત્યાં રતુ આવ્યો ‘એ બા, પલે રેતી છે ત્યાં ધુમકા ખાઈએ ?’

બા કહ્યું ‘જાને બાઈ વારેવારે પૂછવા શું આવે છે ?’

સાં રમુ આવ્યો. ‘એ બા, મને મોટી બેન વારતા સંભળાવે ?’

બા એ કહ્યું ‘ના, મોટી બેનને. ખીજા કામ નહિ હોય ?’

ચંચીને પૂછવાનું હતું. તેણે કહ્યું ‘એ બા, આજે મારી ધાપરીને કાણુ દઈ ?’

બાએ હા પાડીને ઉભેયું. “એ વદવાથી સાચુ છે જે કારો નહીં.”

ચંપા પાછી આવી ને પૂછ્યું એ જા, કહેને ‘પોલકુ ધાધરી પહેર’ કે નહિ ?

બાએ કહ્યું “પહેર-ત્યારે. મારી સાથે ગામમાં નહીં અવાગ.”

વળી ત્યાં એક જથ્થુ આવ્યું ને ગયું. ત્યાં પીંચું આવ્યું ને ત્રીણું આવ્યું. બાને બધા પૂછવાં આવતાં હતાં. જા બધાને ‘હા’ નાનો જવાબ પરખાવતાં હતાં. કોઇને જવાબ ગમતો હતો, કોઇને જવાબ નોતો મમતો. ગમતું હતું કે નોતું ગમતું પણ સૌ તેનેજ પૂછવા આવતું હતું. હું વિચારમાં પડ્યો.

વળી નંવાઇની વાત એ હતી કે મારા મિત્રને કોઇ પૂછવા આવતુંજ ન હતું. જા પણ કહેતી ન હતી કે જાઓ. તમારા બાપુને પૂછો.

મને નંવાઇ લાગતી હતી.

મેં-મારા મિત્રને પૂછ્યું. આવું કારણ શું છે ? આ એકલી એનેજ બધાં પૂછી પૂછી ને કાપર કરે છે ને તું તો એકો એકો વાંચે છે. તારું તો કોઇ નામે નથી લેતું.

મારા મિત્રે હસીને કહ્યું ‘બાઇ એનું કારણ છે. છોકરાં તેનેજ પૂછવાનાં અને તેનેજ તેમણે પૂછતું પડે છે ને તેનેજ તેમણે પૂછ્યું જોઇએ.

‘કેમ વાર ?’

‘કારણ એમ છેકે એ સત્તાની લોભી છે. બધી વાત તેના પેતાનાજ હાથમાં રાખવા માગે છે. છોકરાંએ તેનેજ પૂછીને ચાલવું જોઇએ. જો તેઓ મરજી મુજબ કરે તો તેમણે ક્યું પાછું કરે, જો તેઓ મને પૂછીને કરે ને હું હા પાડું તોયે તે નકામું જાય, કારણ કે ટુરતજ વિરૂદ્ધ કુમોર છુટવાના અને છોકરાને બદલવું પડવાનું.

મેં પૂછ્યું ‘પણ તેમાં દરેક દરેક નાની મોટી બાબતમાં પૂછવા શા માટે આવવું પડે ? એ સત્તા એના હાથમાં રાખવા માગે છે

તો એકાએકે રાખે પરન્તુ જુદી જુદી બાબતમાં અમુક ચોક્કસ નિયમો કરે અને એ નિયમો વગર પૂછ્યે પાળવાની મુશ્કેલી આપે તો આટલી બધી માયા ઝીક ન પડે.

તેણે કહ્યું-પરન્તુ જેટલી એ સત્તા લોભી છે એટલીજ સ્વમતામંદી છે. તે પેતાનોજ મત ચલાવવા માગે છે. તે પ્રત્યેક પળે-એવા માગે છે કે તેનુંજ હાથું ચાલે છે, નહિ. અમુક કરવું ન કરવું એ બાબતમાં એના પેતાના જે વિચારો છે તે વિચારો પ્રમાણેજ થવું જોઇએ.

મેં કહ્યું “હા, ધારો કે એમ પણ કબૂલ કરી લઇએ કે તેને મત જ ચાલવો જોઇએ તોપણ વારે વારે પૂછવા શું કામ આવવું ? એક વાર પેતાના વિચારો પ્રમાણે મજબૂત તંત્ર ગોઠવી દે પછી ચાલે છે કે નહિ તે જુએ તો ન ચાલે ? મિત્ર કહે, પણ વાત એમ છે કે તેના વિચારો રાજ ને રાજ બદલાતા હોય છે, અગર રાજ ને રાજ પરિસ્થિતિ પ્રમાણે, સમવક પ્રમાણે તે પેતાના સિદ્ધાન્તો અને વિચારો ફેરવ્યા જ કરે છે. આથી આજે કરેલા નિયમો પેતાને માટે નથી તેમ બીજા માટે પણ નથી. તેને પ્રત્યેક ક્ષણે જમ વિચાર આવે ને ફીક લાગે તેમ કરવાની અને કરાવવાની મરજી અથવા સ્વભાવ છે.

હું ચમક્યો. મેં કહ્યું, ‘અયંકર, તમારાં બાળકો ખરેખર વિચારવા જેવી સ્થિતિમાં છે.’

મિત્રે હાંથી કહ્યું, ‘એમ જ છે. હું એ જાણું છું. એ સત્તાલોભી છે, સ્વમતામંદી છે ને અણસિદ્ધાન્તિ છે. અને બાલકોને કેવળ પરાધીન યંત્રવત જીવન ગાળવું પડે છે.’

મેં કહ્યું ‘ત્યારે આ બધું સહી આ માટે રહ્યો છું.’

મિત્રે હસીને કહ્યું ‘એનોજ હું વિચાર કરું છું. અને એ વિચાર હજી પૂરો થયો નથી. હું હીને વિચાર કરતો ચાલતો થયો.

ગિ૦

આવું આપણને ન ગમે.

લખુ આવે ને રાડો પાડે.
 મોટો ઘાટો કાઢીનેજ ખોલે.
 કહીએ માધ ધીમે ખોલ.
 તો ઉઘટો ઉઘટો બમણો ઘાય.
 આવું આપણને ન ગમે.
 વિનુ આવે ને ખેર લાવે.
 ખેર ખેર ખાતી જાય ને
 જ્યાં ત્યાં ડગીયા નાખતી જાય.
 કહીએ અંહી ડગલામાં નાખતે
 જાણે સાંભળેજ કાણુ; કાન પરંજ કાઢે.
 આવું આપણને ન ગમે.
 ચિન્ટુ આવે ને જે તે ઉપાડે ને
 જ્યાં ત્યાં મૂકી દે.
 કહીએ માધ હવું ત્યાં મૂકજે.
 પણ કાંઈ પરવાજ નહીં તો.
 ચોપડી લઈને કાંસડી પાસે ને

કાતર લઈને ખતી પાસે.
 આવું આપણને ન ગમે.
 માનુ આવે ને જે તે આંચકે.
 ચિત્ર જેતાં હોઈએ તો ચિત્ર ખેંચે.
 ચોપડી વાંચતા હોઈએ તો ચોપડી ખેંચે.
 કહીએ માધ જરા યોગ, આપીએ છીએ.
 પણ એતો ખેંચેજ ખેંચે.
 ચંદ્રા આવે ને જેવા તેવા હાથ લાવે.
 કાંઈ ચોખ્ખા હોયજ નહિ. કાં તો
 ધૂળવાળા, કાં તો સાબુવાળા કાં તો.
 જેવા તેવા ધોએલા, પછી જ્યાં ત્યાં
 હાથ અડાડે ને ડાલ પાડે.
 ચંદ્રાને ન ધેર ભડે આવે.
 પણ આવું આપણને ન ગમે.

શિ૦

આયા (બાળકને સંભાળનાર બાઇ.)

આ અંકમાં બીજો સ્થળે એક શિક્ષકને ઘણેભો આયાનો કડવો અનુભવ આપ્યો છે. આયા હોય ત્યાં જાવા અનુભવ થાય જ. પણ અનુભવો સામાન્ય છે એમ કરીને કાઠી નાખવા જેવા નથી. એની મંબીરતા આયા રાખનાર માખાપોએ સમજવીજ જોઈએ.

આજકાલ આયા અથવા બાળકને સાચવનાર માણસની જરૂરિયાત સાચેજ ઉભી થઈ છે. કારણમાં એક તો એકે આજકાલ ઘરમાં બાળકને રાખનાર એક માતા સિવાય બીજું કોઈ હોતું નથી. પહેલાંના અવિલકત કુટુંબમાં બાળકની દાદી કે નાની, દાદા કે માસી, કાકી કે કાકા ધણી માણસો હોવાથી માતાનો હાથ સહેજે જ હળવો થઈ શકતો. હવે જાજે બાજે બાપ, માને છોડીને ત્રણ જણાં કુટુંબમાં હોય એવી સ્થિતિ છે. ત્યારે બાપ તો જવારના કામમાં હોય ને ઘરે મા એકલી. તેને એકતો રોધવું ચીધવું પગેરે ઘરકામ માટે વખત જોઈએ. બીજું એકજ માણસ આખો દિવસ બાળકને રાખે તો તે જાહી પણ જાય. માતાને ખાસ કરીને ધાવણા બાળકની માતાને વિશ્રાંતિની ખાસ જરૂર છે. બાળક પણ એક માણસ આગળ વિશેષતઃ આખો વખત રહેવાથી કંટાળે છે. તેને પણ હેરવંકેરવતી જરૂર રહે છે. સિવાય હવે બીજોનું કાર્યક્ષેત્ર ઘરની બહાર જઈ જાય છે. જણેલી ગણેલી બી જણેરે એક બે કમાક બહાર જઈને કાંઈક સામાજિક કે એવું

કામ કરવા ઇચ્છા ધરાવે છે. તેની શારીરિક ને માનસિક તંદુરસ્તિ માટે તે જરૂરતું પણ છે. આ પરિસ્થિતીમાં શક્ય હોય ત્યાં બાળકને રાખનાર એકાદ માણસની જરૂરિયાત ઉભી થાય છે. શ્રીમંત લોકો તો વળી પોતાના હોદ્દાની શોભા તરીકે આવા માણસને સ્વીકારે છે. એવી પોટી શોભા આપણે ન સ્વીકારીએ તોપણ બાળકનાં બધાં કામો બ્યવસ્થિત થાય ને માતાને થોડી વિશ્રાંતિ ને થોડું ક્ષતર કામ કરવાની કુરસદ મળે તે માટે બાળકને સાચવનાર માણસની જરૂર ગણી શકીએ. છતાં બાળકને શારીરિક કે માનસિક તુકમાન કરનાર માણસને તો કંઠી પણ નજ સ્વીકારી શકીએ.

આયાનો પ્રશ્ન બીજા સામાન્ય નોકરના પ્રશ્ન કરતા બહુજ નાજુક છે. કારણ કે વાસણ ઉતકાવવાં કે કપડાં ધોવાં કે એવું કામ ગમે તેવા માણસ પાસેથી કરાવી લઈ શકાય. કેમકે સામેથી વાસણો કે કપડાં તે માણસ પાસેથી પ્રેમની, કે સહમાવતી અપેક્ષા રાખતાં નથી. જ્યારે બાળકો સાથે તો તેજ માણસ કામ પાડી શકે કે જે તેમના ઉપર પ્રેમ કરી શકે. આયાનો ને માલીકનો મતભેદ થાય ને આયાનો જીવ દુખાણો હોય તો આયા બાળકને પ્રેમ ન આપી શકે. તેટલા માટે માલીકને પણ આયાને પ્રસન્ન રાખવી પડે છે કે જેથી આયા પ્રસન્ન થિતે બાળક સાથે રમે, વાત કરે ને તેવું કામ કરે. આયા આ પરિસ્થિતિ જાણતી હોવાથી માલીકને ને બાળકને સારીરીતે

મુંઝવી શકે છે ને ધરમાં માથામારે યજ્ઞને કરી શકે છે.

આ બધી પરિસ્થિતિનો વિચાર કરી આપા-રાખનાર માથાપોએ રસ્તો કાઢવો જોઈએ.

પ્રથમ તો કેઈ હલકા માણસને આપા-તરીકે રાખવું ન જોઈએ. બાળકના નિકટ સહવાસમાં આવવું માણસ બને. થોડું બોલું, હંસિઆર હોય, અમણ હોય પણ હલકું, દુરાચારી, વગેરે તો ન જ માસે. મોટાં શકે-શમાં મેમસાજના આપા થઈને ફરનાર માણસો ઝાંઝે ભાગે અત્યંત હલકા, વ્યસની ને દુરાચારી હોય છે. તેના કરતાં ગામડાનાં બોળાં ને વ્યસની પણ સબ્ય નોકરો વધારે સારાં.

બીજું માતાને ચોક્કસ મહિતી હોવી જોઈએ કે બાળકનાં ક્યાં કામો તેને પોતાને જ કરવાનાં છે ને ક્યાં આપાને સોંપવાનાં છે. ખાંસ કરી નિયમન વગેરેનાં કામો આપાના હાથમાં કદાપિ હોય જ નહિ. અર્થાત્ આપાનું યોગ્ય માન વગેરે સચવાય પણ આપા શોધણીની શોધણી બની બેસે એ તો ન જ માલે.

તે જ માતા આપારાખી શકે કે જે તેમાંથી શંખરો ઉઠાવી શકે; કે જે બાળકઉંદર જાણે છે ને તે જાતરમાં આપાને કેળવી શકે. આપા બાળકને લાલચ આપે, ધમકી આપે, જાત-જાતની વાતો કહે વગેરે યોગ્ય કે અયોગ્ય છે તે જાણવાની જેનામાં શક્તિ છે તે જ માતા આપા રાખે.

બાળકઉંદરનું જેને જરાએ જ્ઞાન નથી એવી આપાના હાથમાં પાંચ મિનિટ પણ બાળક સોંપીને માતા સુખેથી નિદ્રા ન લાઇ શકે. આપાને સોંપ્યા પછી પણ તેના ઉપર જતાં આવતાં ઝીણી નજર રાખી બાળકના મનને માથા કાંઈ ધન્ય તો કરતી નથી તે જોતાં હેવાનું છે. ને તેને વખતે આપાને રજા મંગવી જોઈએ.

એક બાઈને ત્યાં આપા હતી. આપા બીજી રીતે હંસિઆર. બાઈએ પણ તેને સારી રીતે Training કરેલી. પણ એક દિવસ આપા બાળકને છાનું ખાવા આપતી દેખાણી. છાનું આપવાનું કારણ તેના કાકાના છોકરા બામ પડાવી જાય ને બાળકને પુરતું ન મળે એ હતું. બાઈએ બીજે જ દિવસે આપાને રજા આપી. બાળકમાં નાનપણથી એવા હલકા સ્વાર્થનું બીજું રૌપાય તે બાઈને અસંભવ હતું. બાઈ ધારે લારે આપાને રજા દેવાની, તાકાત ધરાવતી હતી.

આજની ધડીએ આપાની પરીધીનતાં ભોગવતી ધણી શોધણીએ દેખારી. આપાં ચાલી જાય તો બચ્ચાનું શું થશે એવો ભયમાં તેમને રહેવું પડે છે. આપાની બંદીની આંખો પરાકાષ્ઠા છે. આથી વધારે શરમાવા જેવું કોઈ પણ માતા માટે બીજું શું હોઈ શકે.

બીજું આપા ગમે તેટલી સારી હોય, બાળકને ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે રાખતી હોય તો પણ માતા અને પિતા તે કારણે બાળકથી દૂર રહેી ન શકે. આપા સારી છે એ કારણે જ બાળકને માતાપિતાનો સ્પર્શ ને સહવાસ ઓછો મળતો હોય તો આપાના સારાપણને કારણે જ તેને રજા મળવી જોઈએ. માતા પિતા ને બાળક એ ત્રિપુટીનો સંબંધ એવો છે કે ચોથું કોઈ પણ તેની વચ્ચે આવવું ન જોઈએ. સારા નોકર હોય તો માતા કરતાં પિતાનો સંબંધ સાવ ઓછો થઈ જવાનો સંભવ છે. હમેશ નોકરજ કરવા લાઇ જાય, નોકરજ બાળકનું બધું કરે ને માતાપિતાને માટે કોઈ રહેજ નહિ એ ન માલે. બાળકને ઉધાડવું, તેને કરવા લાઇ જવું, વગેરે કામો કરવામાં બાળક ને માતાપિતા વચ્ચે નિકટતા સંબંધ બંધાય છે. ને માતાપિતાએ એ તક જવા દેવી ન જોઈએ. રાત્રી રજવાડા ને મોટા

અમલદારો તે રોડીયાઓ તેમના મોટાપણને લીધે માનવી જીવનની એક સુંદર બાજુ ખોલ મેસે છે. બહાર બસે મોટા રાજા હોય કે દિવાન હોય પણ પોતાના બાળકનો તો તે પિતા છે ને તેથીજ પોતાના બાળકને બાળામાં લઇને ઉંઝાડવાનો, તેને તેડીને ફરવાનો અધિકાર તેને છે. માથુસો મોટાકાના મોટા પગાંચોમાં મનુષ્ય તરીકેના હકો કેમ છોડી દેતા હશે ? આપા રાખનાર માનપિતાએ આપાના પ્રશ્નની બધી બાજુઓ વિચારીને તેમનાં પોતાનામાં આપા રાખવાની યોગ્યતા છે કે નહિ, તેના વિચાર કરીનેજ ઘરમાં આપાનો પેશમ્પેસારો થવા દેવો નહિ તર આપા વગરજ બાળકો વધારે સારી રીતે સંચારશે.

આપનાં બાળકની શાળા.

આપ કોઈ દીવસ આપનાં બાળકની શાળા જોવા ગયાં છો ? આપ પોતે બાળપણમાં જે શાળામાં જઈ મળ્યું તે શાળાનું ચિત્ર સંભારી શકો છો ? આજે આપણા દેશમાં સારામાં સારીથી માંડીને નહારામાં નહારી કેવી કેવી બાળશાળાઓ ચાલે છે એનો આપને ખ્યાલ છે ?

આપનું બાળક શાળામાં જવાની ઉમરનું થાય તે પહેલાં આપે ઉપર કરેલા પ્રશ્નોના જવાબ મેળવી લેવા જોઈએ.

આપનું બાળક નિશાળે જવું હોય તો તે શાળાની મુલાકાતે આપે જવું જોઈએ. વર્ષમાં જોહામાં જોહા ચાર વાર તો આપે આપની બાળકની શાળાના દર્શન કર્યા વગર નહિ જ ચાલે. કારણ ? કારણ તે વગર બાળક મળે છે એટલે શું કરે છે, કંઈ જગામાં મળે છે, કેવા શિક્ષક આગળ મળે છે, કેવાં બાળકો સાથે મળે છે તે જાણવો જોખ્ખો ખ્યાલ આપને કેમ આવે ?

આપ પોતે જે શાળામાં મળ્યા તેને આપે સંભારવી જોઈએ. કારણ ? કારણ તે વગર આપના બાળકની શાળાનાં દુષ્ટ અંગો અને સારાં અંગો તરફ જોવાની આપની દૃષ્ટિ ઉઘે નહિ.

આપે સારામાં સારી શાળાં કેવી હોય ને નહારામાં નહારી કેવી હોય તેનો ખ્યાલ મેળવવો જોઈએ. કારણ ? કારણ તે વગર જે શાળામાં આપનું બાળક મળે છે તે શાળાની સાચી કિંમત આપ આંધી-શકશો નહિ. તે શાળા ઉંઝામાં ઉંઝી હોય તો તેની કદર કરી શકશો નહિ; તે મધ્યમ હોય તો તેમાં રહી જતી વસ્તુ તમે ઘરે પૂરી પાડી શકશો નહિ; તે કુનિષ્ઠ હોય તો તેની બહીષી પોતાનાં બાળકને અચાવી શકશો નહિ. માટે આપે એકવાર તો ધોડો પ્રવાસ કરી બાળશાળાઓ જોઈ લેવી જોઈએ.

આ બધું કરવાને માટે લાયક વખત ક્યો તે જાણો છો ? આપને ત્યાં બાળક આવે છે ત્યારથી આપને ત્રણ વર્ષનો અવધિ આ અભ્યાસ કરવા માટે મળે છે. તે દરમિયાન આપે ઉપરની વાત જાણી લેવી. એટલે બાળક ત્રણ વર્ષનું થાય કે તરત તેની શાળાને માટે શું કરવું તે સંબંધેના નિર્ણય આપની પાસે તૈયાર હોય.

તા.

શિશુ અંક (' શૃલક્ષ્મી ' માસિક)

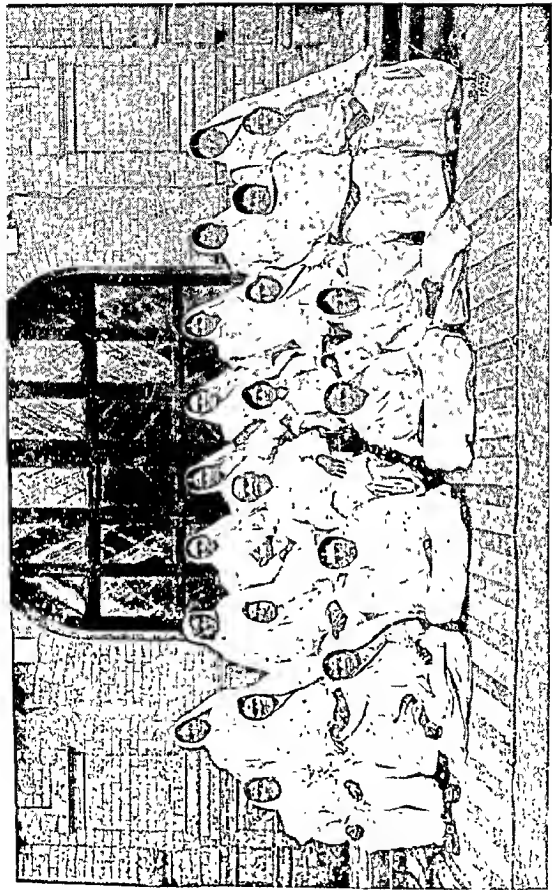
' શૃલક્ષ્મી ' એક નવું મરાઠી માસિક છે. તેની વિશેષતા તો એ છે કે તે ઓઝોના તંત્રમાં છે ને મોટે ભાગે તેના લેખકો પણ સ્ત્રીવર્ગમાંથીજ છે. તેના સાતમો અંક ' શિશુઅંક ' છે જેમાં બાળક સંબંધેના અનેક પ્રશ્નો વિદ્વાનોએ ચર્ચા છે. આપણા બાળકોમાંથી જેઓ મરાઠી વાંચી શકતાં હોય તેમને આ અંક જોઈ જવાની ભલા-

મણ કરીએ. ખીળાએને માટે - તેના લેખોની નામાવસિ આપીએ છીએ. માત્ર નામાવસિ વાંચીને શો લાભ એમ કદાચ વાંચકેને લાગે પણ નામાવસિમાંથી જાણક સંજયે કેટલી જાતના પ્રશ્નો વિચારવાના હોઈ શકે એનો ખ્યાલ આવે છે. વળી માર્ગાપ તે સંજયે જાતે વિચાર કરી શકે અથવા તે જાજતમાં માહિતી મળે એવું સાહિત્ય કે માહિતી આપનાર પારંગત મનુષ્યોને શોધી કાઢી તેમની આગળથી માહિતી મેળવી શકે.

૧ રાષ્ટ્રની જીવંત સંપત્તિ. ૨ જાળકોના હાત. ૩ મુખજનિર્માણ શાસ્ત્રના મૂલતરત્નો. ૪ જાળકોની રમતોનું વર્ગીકરણ. ૫ આપણી કિલ્લવપ્રિયતા. ૬ જાળકો માટે કસરત ૭ જાળકોનું સાહિત્ય. ૮ જાળકનું હાલરકું. ૯ કુત્તર ત્વવાન બી પુરોનાં કર્તવ્યો. ૧૦ ઉઠો ઉઠો માઈ જાગો. ૧૧ માતૃપક્ષી જન્માજદારી. ૧૨ જાળકોની મૃત્યુ સંખ્યાનાં કારણો. ૧૩ જાળકોનું શૃદ્ધશિક્ષણ. ૧૪ જાળકનું અન્ન.

૧૫ માતાનું દર્વાખાનું. ૧૬ શિશુશિક્ષણ ને શૃદ્ધવાતાવરણ. ૧૭ અમારી નાની પ્રજાને શોભે એવું વાઙ્મય. ૧૮ માતાની જવાબદારી. ૧૯ જાળકોને શૃદ્ધશિક્ષણ. ૨૦ જાળકો અને ચિત્રકલા. ૨૧ મુખજનનાં જાળકો. ૨૨ આદર્શ માતાનો અભાવ. ૨૩ જાળ-સુશ્રુષાનું મહત્ત્વ. આ બધા વિષયો વિષે આપણે કાંઈ કાંઈ વિચારતાં રહીએ. આપણા વાચનનાં પુસ્તકો પસંદ કરતી વખતે આ પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં રાખીએ. આ પ્રશ્નો ઉપર અજવાળું પાડી શકે એવા ડોક્ટર કે જાળઅભ્યાસી મિત્રો મળે ત્યારે તેમની સાથેનાં સંભાષણ વખતે આ પ્રશ્નોને સંભારીએ. ને મુખ્યતઃ તો આપણા જાળકો સાથે કામ પાડતી વખતે આ પ્રશ્નો ઉપર જાતેજ વિચાર કરીએ. આ પ્રશ્નો દરેક શૃદ્ધલક્ષી પોતાના કરી લે, પોતે પોતાના વર્તનમાં તેનાથી મુજાપ ને તેનો ઉદ્દેશ આજીવાને માટે મળે એમ ઇચ્છીએ.

લોપાળનાં ના. ભેગમસાહિબા.
દાન્દીમાં મળેલી અખિલ દિદં સ્ત્રી-ગેજવણી પરિપદનાં પ્રમુખ.

શુણ સુંદરી

અને

સ્ત્રીહિતોપદેશ

વર્ષ ૫ મું.] એપ્રિલ ૧૯૨૮ [અંક ૮ મો.

સંભારણું.

સુનાં અંબર સુની ઓઢણી,
સુનાં અંતરનાં ઉડલાસરે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સુની જળ-ઝેડલાંની ઝેડલી,
સુનાં સરવશ્યાના વાસરે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સુનાં પ્રભાત સુની પાંખડી,
સુનાં જગત કેરાં ગોખરે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સુનાં તારા સુની તારલી,
સુનાં થાંદલિયાના ઘોડરે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સુનાં અવાસ સુની ઓસરી,
સુનાં એ રાસના વિલાસ રે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સુનાં કુંકુમ ને કંઠોતરી,
સુની એ રનેહની સુવાસ રે, વસંતડી !
સહીયર વિનાની સુની શેરીઓ.

સમસ્ત હિંદની બીજી સ્ત્રી-કેળવણી પરિષદ્ (દીલ્હી)

અંશનરણો.

લેખિકા:—સૌ. સરોજિની મહેતા, બી. એ.

તા. ૧ ફેબ્રુઆરીએ રાત્રે આઠ વાગે, ૨૧ કલાકની લાંબી મુસાફરી પછી દીલ્હીનું ટ્રેશન આબુ ત્યારે મે છુટકારાનો શ્વાસ ખાધો! પ્રતિનિધિઓને તેડવા માટે સત્કાર સમિતિ તરફથી મીસીસ મુશ્વતાનસીંગ અને મીસીસ એટરજી આબ્યાં હતી. પશુ હું પ્રતિનિધિઓના છાત્રાસવમાં રહેવાની ન હોવાથી તેમની સાથે ન ગયું.

તા. ૭ મી એ સવારમાં નવ વાગે પ્રતિનિધિઓની સભા હતી. પરિષદ્ માટે દરરોજ સ્વેચ્છ-સરસ્વતી ભવનમાં જ હતી. પશુ સવારથીજ આકાશ ઘેરાયેલું હતું; અને નવ વાગતાં વાગતામાં તો મેઘરાજા તુટી પડ્યા. સાથે મોટી મોટી ગર્જનાઓ, વીજળાના ચમકારા થવા લાગ્યા, અને વરસાદની અંદર કરા પશુ પુષ્કળ પડવા લાગ્યા. એટલે ચૂકેર-માંથી આવનારાં પ્રતિનિધિઓને ખૂબ મોડું થયું. થોડીવારમાં વરસાદ બંધ પડ્યો ને બધાં આવી પહોંચ્યાં. એટલે દસ વાગ્યા પછી સમાનું કામ શરૂ થયું. ત્યાં સુધી તો બધાંએ ગામ પરગામથી આવેલાં પોતપોતાનાં જુનાં મિત્રોને મળી લીધું. સભામાં ખાસ કાંઈ કરવાનું ન હતું. ક્યાં ક્યાં પ્રતિનિધિઓ હાજર થયાં છે તે પછી લીધું. ગમે વર્ષે પૂનામાં ચએલી પરિષદના દરોવાના કેટલાક ચબ્દોમાં ફેરફાર થયો. તેજ દિવસે સાંજે ના. વાઇસરોયનાં પત્ની લેડી અરવીન કૉન્ટરન્સ ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા કરવાનાં હતાં. તેને માટે એક

ચમીવાણી સરસ્વતી ભવનના ચોગાનમાં ઉભો કચો હતો. પશુ વરસાદે તેને તરબોળ કરી મૂક્યો હતો. એટલે ચાંદની ચોકમાં આવેલા રાયલ સિનેમાના થીયેટરમાં ક્રિયા કરવાનું નક્કી કરી બધાં છુટાં પડ્યાં.

પ્રતિનિધિઓ માટે સરસ્વતી ભવનની પાસેજ એક મકાન સત્કાર સમિતિએ રાખ્યું હતું. ત્યાં સમિતિ તરફથી બધાંને રહેવાની અને ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા કરી હતી. કેઇ પાસેથી કશું દાન લેવામાં આબુ ન હતું.

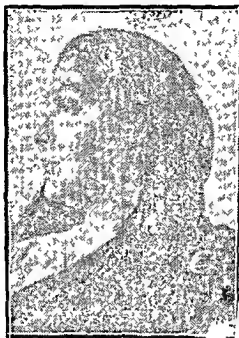
પ્રતિનિધિઓની સંખ્યા લગભગ બસોની હતી. પંજાબ દીલ્હીથી નજીક એટલે ત્યાંની બહેનોની સંખ્યા સ્વાભાવિક રીતે મોટી હતી. પશુ દૂર દૂરના પ્રદેશોમાંથી પશુ બહેનો ઉત્સાહ-ભેર આવી હતી. અંગાળા, બિહાર, સંયુક્ત પ્રાંતો, સિંધ, મધ્ય હિંદુસ્તાન, રજપૂતાના, માગવા (છોટર), ગુજરાત, મદારાષ્ટ્ર, મૈસૂર, ત્રાવણકોર, કેમ્બીન, મદાસ, મલબાર, દક્ષિણ દેશાનાદ પ્રત્યાદિ રજથેથી પ્રતિનિધિઓ આવ્યાં હતાં. આસામ જેવા દૂરના અને પછાત ગણતા પ્રાંતમાંથી પશુ એક મદિસા આવી હતી. હિંદની કરોડોની સંખ્યામાંથી માત્ર બસોજ સ્ત્રીઓ પ્રતિનિધિ તરીકે આવી શકે એ સંખ્યાની દૃષ્ટિએ કદાચ જદું મદતનું ન ગણાય. પશુ રૂઢિપાશમાં જકાડાયેલી હિંદની સ્ત્રીઓનો વિચાર કરતાં આટલા દૂર દૂરના પ્રાંતોમાંથી બસો સ્ત્રીઓ પશુ પોતાની ભગિનીઓના દિવ માટે જાલિખર્ચના બેદખાવ જણી

જાહેર એકઠી થઈ શકી એ એક આશાજનક ચિન્હ મણી શકાય. યુજરાતી બહેનોની સંખ્યા ૭ હતી, મુંબાઈથી સૌ. તારાબહેન માણેકલાલ ગ્રેમચંદ અને હું, અમદાવાદથી સૌ. સરલા દેવી અંબાલાલ, વડોદરાથી શ્રી સુલોચના બહેન દેસાઈ અને બહુવિધાબહેન મહેતા, તથા નાગપુરથી મીસીસ ત્રિવેદી. તે સિવાય સૌ. દક્ષાબહેન મહેતા અને સૌ. સુરજબહેન રંગી લલિત કાપડીઆ એ બે પ્રેક્ષક તરીકે આબ્યાં હતાં. મુંબાઈથી

ખીખાં પ્રતિનિધિઓ મિસ રૂબેન, મિસ મુલેસ્તાન બહાદુરજી, મીસીસ. સેલીમખાતી અને શ્રી કર્વેના મરાઠી મહિલાપિ-ચાલયનાં મુખ્ય શિક્ષિકા એટલાં આબ્યાં હતાં.

સાંજે ચાર વાગે થીયેટરમાં પરિષદ ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા કરવા માટે એક જગીરેજાવડો થયો. આ વખતે લેજ-સ્ટેડીવ એસેમ્બલીના

અને કાર્કેસીલ ઑફ રેટના સભ્યોને અને દીક્ષીનાં પ્રતિષ્ઠિત સન્નજનોને આમંત્રણ કર્યું હતું. વિશાળ થીયેટર દસોડસ બરાબ ગયું હતું. પુરુષોની હાજરીને લીધે પડદો પાછાતર આંચો માટે ઉપર ચક્ર નાખી બેસવાની ગોઠવણ કરી હતી. પ્રથમ હિંદુ, ખ્રિસ્તિ અને મુસલમાન ત્રણે ધર્મની પ્રાર્થના થઈ. પછી સત્કાર સમિતિનાં પ્રમુખ મીસીસ એસ. આર. દાસે સર્વેને આવકાર આપ્યો. ત્યાર પછી

સૌ સરોજિની નાયડુ
પરિષદનાં ઉપ-પ્રમુખ.

લેડી અરવીને એક હુંક બ્યાખ્યાન કરી પરિષદ ખુલ્લી મૂકી. અને શ્રીમતી સરોજિની નાયડુએ તેમનો આભાર માન્યો. વડોદરાનાં રાજપુત્રવધુ. શ્રી. શકુંતલા રાજે પણ બોલ્યાં. થીયેટર બહુજ વિશાળ અને સરોજિની નાયડુ સિવાય બધાંજ બોલનારના અવાજ તાંત ન્હાના એટલે છેક આગળની હાંરમાં બેઠેલાં સિવાય કોઈને પણ કાને ભાગ્યે બે ચાર શબ્દ પડ્યા હશે !

હિંદની પ્રભાએ બહિષ્કાર કરેલા સામન કમિશનના રુબો પશુ આ ગેળાવડામાં હાજર હતા તેથી કેટલાંક પ્રતિનિધિઓના મનમાં થોડો કચવાટ થયો. પણ પાછળથી ખબર પડી કે પરિષદનાં સેક્રેટરીઓ પર તેમને આમંત્રણ મોકલવા માટે અ-યોગ્ય દગાણુ થવાથી તેમને ન છુટકે બોલાવવા પડ્યા હતા.

થીયેટરમાંથી હડીને બારોબારજ બધાં પ્રતિનિધિઓને ટાકિન હોલમાં જવાનું હતું. કારણ કે ત્યાં દીક્ષી શહેરની મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી પ્રતિનિધિઓના સત્કારની યોજના કરી હતી. ગમે વર્ષે પૂનાના શહેરીઓએ પણ એક સન્માભરી ભાવણા કરી અમને આવકાર આપ્યો હતો. એટલે કાંઈક એવાનીજ કલ્પના કરતી હું ત્યાં ગઈ. પણ ત્યાં તો શું ભયું ! દીક્ષીના સ્કેલાથી જીવોએ તો ટાકિન હોલને અંદ-

રથી રંગબેરંગી વીજળીના દીવા, ધન પતાકા, કુલપાનથી ખૂબ શણગારી દીધેલો અને મહા પાણીની ગોઠવણ કરેલી ! ખુલ્લી મુકવાની ક્રિયા વખતે મોટા લોકોનો મેળાવડો હોવાથી અંબીર શાંતિ પથરાઈ રહી હતી. તે પછી અહિંના હારથ, વાતચીત બહુ મનોરમ લાગ્યાં. મ્યુનિસિપાલિટી તરફથી એક ગૃહસ્થે બધાં પ્રતિનિધિઓને આવકાર આપતા શબ્દો કહ્યા. પ્રતિનિધિઓ તરફથી શ્રી સરોજિની નાયડુએ થોડા પણુ અતિ સુંદર શબ્દોમાં જવાબ વાળ્યો. એ બોલી રહ્યાં ત્યારે એક ગૃહસ્થે બીજાને ધીમેથી હાંદીમાં કહ્યું: “હિંદુ” બુદ્ધુલ કહેવાય છે તે કામ ખોટું છે ?”

તા. ૮ મીએ સવારે નવ વાગે પરિપદ શરૂ થઈ. બોપાળના ના. બેગમ સાહેબે પ્રથમ કુરાનમાંથી પ્રાર્થના કરી. ત્યાર પછી પ્રમુખ-પદ માટે વિનંતિ કરવાની વિધિ સમાપ્ત થયા પછી બોપળનાં બેગમ સાહેબે પ્રમુખ તરીકે બાપણુ વાંચ્યું. એમનું બાપણુ ઉડુમાં લખેલું હતું. અને તે એમણે બેઠે બેઠેજ વાંચ્યું. અમારા હાથમાં અગ્રેજ ભાષાંતર આપવામાં આવ્યું હતું. બેગમ સાહેબનો અવાજ પણ ધીમે હતો. એટલે બાપણુ ખાસ અસરકારક નીવડ્યું નહિ. બાપણુમાંના વિચારોમા પણ કંઈ ખાસ નોંધવા લાયક હતું નહિ. પડેલ અને આગલગતના સંબંધમાં અભિપ્રાયો ઉરતા કરતા દર્શાવેલા હતા. ગયા વર્ષના પૂતના પડોદરાના ના. મહારાણી સાહેબના તેજસ્વી, નિડર, વિચારશીલ બાપણુ સાથે સરખાવતાં આ બાપણુ છેક શુક્ર લાગ્યું. બાપણુ પુરૂ થયા પછી પરિપદ મળી. થોડા ઠરાવો થયા. શરીર આરોગ્ય સુધારવા સંબંધી ઠરાવમાં બુંદા બુંદા ઉપાયો સાથે યાજ્ઞાઓમાં નૃત્યકલા શીખવવાની પણ સૂચના હતી. પણ બોપાળનાં બેગમ સાહેબને નૃત્યકલાની સૂચનાવાળી તેમણે એ સૂચના કઠાવી નાખી.

એ ઠરાવના ટેકામાં બોલનાર મહેસૂરથી આવેલાં મિસ હેઝરસને તો ખાસ નૃત્ય ઉપરજ બોલવું હતું. તેથી એમણે Dancing એમ આખો શબ્દ બોલવાને બદલે D A N C I N G એમ છુટા છુટા અક્ષરો દરેક હૂંવખત વાપરીને પોતાને નો કહેવું હતું તે કહી નાખ્યું !

દરેક ઠરાવ અંગ્રેજ ન સમજનારી સ્ત્રીઓ માટે મિસિસ હમીદબેલી (શ્રીયુત આબાસ તેમજળનાં પુત્રી) દિલ્હિવાનીમાં સમજવતાં બાળલગ્નના ઠરાવ ઉપર જયપુરથી આવેલાં વમુનાદેવી બહુજ છટાથી શુદ્ધ સરળ દિલ્હીમાં બોલ્યાં: એમનાં કહેવા પ્રમાણે રજપુતાના આ બાળતમાં સૌથી પછાત પ્રાંત છે. પાંચ કે સાત વર્ષની બાળકીઓનાં લગ્ન ત્યાં નિયમ રહે છે. તેથી ત્યાંના લોકો શ્રીયુત હરિજનાસ ચારદાતું બીલ જેમાં લગ્નની વય બાર વર્ષની દરાવેલી છે તેનો પણ સખત વિરોધ કરે છે, એમ એમણે જણાવ્યું.

સાડા ત્રણ વાગે બધાં પ્રતિનિધિઓ કુતુખિનાર જેવા જવાનાં હતાં પણ મેં તો પહેલાં એ વખત જાણેલો હોવાથી તેમજ બીજું રોકાણ હોવાથી હું ન ગઈ. આ સર વખતે મીક્સીસ દાસ તરફથી ચાની ગોઠવણ કરવામાં આવી હતી.

તા. ૯ મીએ સવારમાં પણ નવવાગે પરિપદની બેઠક હતી. નવ વાગે જરાબર શરૂ થઈ નહિ, અને બોલનારાં દરાવેલી દદ કરતાં બમણો ત્રણ ગણો વધારે વખત લે, એટલે બાર વાગ્યા પછી પૂરી થઈ. આ બેઠક વખતે લેડી અરવીન પોતાની ઇચ્છાથીજ આવ્યાં હતાં. તેમના તરફથી મહેશો આવ્યો કે એ આવે છે એટલે તરતજ બીજી મોટી ખુરસી મંગાવવાની ગોઠવણ કરી. પણ ખુરસી આવતા પહેલાંજ એ આવી પહેાંચ્યાં અને કાંઈ

પણ વિધિ શિવાય બેમમ સાહેબની જાગૃત પર મુકેલી નાની ખુરસી ઉપર બેસી જ્યાં. એમની આ સાદાકથી બધાનાં ચિત્ત પ્રમન્ન થયાં.

આ બેઠક પૂરી થયા પછી દીલ્હીની વી-મેન્સ લીગ તરફથી જાહેર સભા હતી. પણ ખોરે પણ લેજીસ્લેટિવ એસેમ્બલીમાં જવા માટે અઢી વાગે પાછું હાજર થવાનું હતું એટલે ખોરવતું મોજન માંડી વાળીએ તેજ સમામાં જવાનું બની શકે એટલે ત્યાં જવાનો વિચાર બંધ રાખી હું તો ઘેર ખાવા મઠ.

અઢી વાગે સરસ્વતી બવન આગળ ટાંગા, મોટરબસ ચિગેરે તૈયાર હતાં. તેમાં બેસી અમે બધાં નવા દીલ્હી તરફ જવા નીકળ્યાં. લગભગ અડધા કલાકનો રસ્તો કાપ્યા પછી કાઉન્સીલ ચેંજરના વિશાળ બવન આગળ આવી પહોંચ્યાં. પાસેજ વાહસરોયનો નવો મહેલ બંધાય છે. લગભગ પુરો થવા આવ્યો છે. હિંદની ગરીબ પ્રજાના હાકે-મનો. મહેલ અલ-

મિલિસ એસ આર. દાસ, પરિષદની સ્વાગત-સમાના પ્રમુખ.

કાપુરીની સમીક્ષિતે છાજે તેવો બનાવ્યો છે !

કાઉન્સીલ ચેંજરમાં વાર્તામાંના રાક્ષસના મહેલ પેઠે એક પછી એક ચોક્કાઓ વટાવી અમે પ્રેક્ષકોની ગેલેરીમાં આવી પહોંચ્યાં. અમે બેઠક પછી થોડી જ વારમાં પ્રમુખ ના. વિક્ટ-લમાઇ પટેલે સર હરિસિંગ ગૌરવું નામ પો-કાયું. સર હરિસિંગ ગૌરે ઉઠી પોતાનો સંમ-તિવય વધારવાનો દરાર રજુ કર્યો અને તેના સમર્થનમાં એક પ્રખ્યાત ધારાવાહીને છાજતી

જ છટાથી અને ખુલ્લું અવાજે બાવણ કર્યું. વિરોધીઓની એકે એક દલીલને એમણે તોડી નાખી. રા. સા. હરગિલાસ શારદાએ તેમને અનુમોદન આપ્યું. હવે દરાર પસાર થવામાં કાંઈ વાંધો નહિ આવે એમ અમારી સર્વની ખાત્રી થઈ ચુકી અને અમારાં મન પ્રકુલિત થયાં. હોમ મેંજરે સરકાર તરફથી જવાળ આપ્યો પણ તેમાં કાંઈ ખાસ મુદ્દો ન હતો. પણ ત્યાં તો આપણા દેશ સેવક (!) લાલા

લજપતરાય ઉઠ્યા ને સુધારો મૂક્યો કે સીમ-લામાં આવતી ધારા સમાની બેઠક મળતા સુધી દરાર મુલતવી રાખવો અને ત્યાં સુધીમાં પ્રજામત તપાસવો ! મત લેવાતાં આ સુધારો સર્વાનુમતે પસાર થયો ! બધી સ્ત્રીઓનાં મ્હોં પડી ગયાં. ચુંટણી વ-ખને દેશ સેવાની મોટી મોટી પ્રતિજ્ઞાઓ કર-નાર, પ્રજાએ ચુંટેલા સભ્યોની ખુરસીઓ આજે ધણી ખરી ખાલી જ હતી, અને સરકાર નિયુક્ત સમાસદો બધા

હાજર હતા. આવા અગત્યના દરાર વખતે ગેરહાજર રહે એટલી બધી એમની દેશદાજ ! સ્ત્રીગતિના દિવસે આવે મોટો સવાલ આમ કરાવી મૂક્યો તેથી વિરોધ દર્શાવવા અમે સર્વ સ્ત્રી-પ્રતિનિધિઓ કાઉન્સીલ ચેંજ-રમાંથી ઉઠી ચાલ્યાં ગયાં.

દીલ્હીનાં જ એક સન્નારી મીસીસ દીવા-નચંદે આજે અમને બધાં પ્રતિનિધિઓને ત્રા પીવાનું આમંત્રણ આપ્યું હતું. અને લેજ-

સારથી પરિપક્વ પૂરી થતા સુધી એમને એક ઘડીનો પણ વિશ્રામ મળ્યો ન હતો. પરિપક્વતાં સેક્રેટરી હોવાથી એમને દરારો ધકવાતું, તે છપાવવાનું, બોલનારાં નક્કી કરવાનું, અને બીજા અનેકાનેક કામ હતાં. રાજકુટુંબોમાંથી આવેલી મહિલાઓને પ્લેટફોર્મ ઉપર જગા મળેજ, બીજા કેટલીક એવી હોય કે પોતાની મેળે ત્યાં ચઢીને બેસે. પણ કમલાદેવીની બેઠક તો સદાયે પ્રમુખના પગ આગળ, પ્લેટફોર્મની જમીન ઉપર જ. પરિપક્વતાં બીજાં સેક્રેટરી મિસીસ કઝીન્સને ભાગે પણ ધણું ખર્ચે એજ બેઠક આવતી. મિસીસ કઝીન્સે પણ પરિપક્વ માટે ધણી મહેનત કરી હતી. જે ખર્ચ કામ કરનારા હોય તે સદાયે સોંકાના દૃષ્ટિપથથી દૂર રહે છે એ ખર્ચ જ છે. કમલાદેવી વિના પરિપક્વ મળવી જ અશક્ય હતી.

અને એ “ ન્હાનકડાં ભાણી ” નાં મોટાં નણકે પણ પરિપક્વને સપ્ત કરવામાં મોટો ભાગ ભજવ્યો હતો. બોપાલનાં બેગમ સાહેબ જો કે પ્રમુખ હતા પણ વૃદ્ધવસ્થાને લીધે એમનાથી ઘડી ઘડી ઉઠ બેસ ન થઈ શકે. અને વળી તત્કાળ અંગ્રેજી બોલવાની અશક્તિને લીધે એમનાથી સમાતું કામ બરાબર ન ચલાવી શકાય. એટલે એ કામ તો ઉપપ્રમુખ શ્રીમતી સરોજિની નાયડુને જ માથે હતું. અને એમણે એ કવલ્ય શ્રેષ્ઠ

રીતે બજાવ્યું. વિરૂદ્ધ મત ધરાવનારાંના મનનું સમાધાન કરવું, નિષ્પક્ષપાત વૃત્તિ બજાવવી અને છતાં દરેક પ્રયે સહાનુભૂતિ બતાવવી એ કામ માટે વ્યક્તિત્વની જરૂર પડે જ અને તે વ્યક્તિત્વ શ્રીમતી સરોજિની નાયડુના જેવું બીજા કોઈ સ્ત્રીમાં મળ્યેજ દરો.

પ્રતિનિધિઓના ડાકાલયની બધી જ ગોઠવણ સત્કાર સમિતિનાં સેક્રેટરી મીસીસ ચેટરજીના હાથમાં હતી. તે ઉપરાંત ક્યાંઈ પણ જવાતું હોય તે માટે ટાંગા વિગેરેની ગોઠવણ પણ એ જ કરતાં હતાં. બસો માણસોને માટે આ બધી ગોઠવણ કરવી એ રમત વાત નથી. પણ મીસીસ ચેટરજીએ અથાગ પરિશ્રમ લઈ એ સર્વ વ્યવસ્થા ઉત્તમ રીતે પાર ઉતારી. એમનો આખો દિવસ કામમાં જ જતો અને પરિપક્વનાં માથે એ દરારો સાંભળવાને એમને ઘડીક પણ કુરસદ મળતી નહિ.

દીલ્હીની પરિપક્વ અનેક દૃષ્ટિબિંદુથી સંદ્રષ્ટ ગણાય. પણ એની સર્વ શ્રેષ્ઠ સપ્તતા તો એજ હતી કે સમસ્ત હિંદની આટલી સ્ત્રીઓ જાતિના, ધર્મના, કુલના ભેદભાવ ભુલી જઈ એકત્ર મળી અને પોતાનાથી ઓછા બાગ્યવાળા બહેનોના ઉદ્ધાર માટે ચત્ર કર્યો.

સમાજ સુધારક: “ હું તો માતું છું કે જો આપણે સાચી એકતા સાધવી હોય તો પ્રથમ તો ચોટલી અને જનોધનો ઉત્તેજ કરવો જોઈએ. ”

એક શૂદ્રેવ: “ આ મંતવ્ય માટે મારો ઉત્કટ વિરોધ છે. જનોધ અને ચોટલી ઉપર તો અમારી રોટલીનો આધાર છે ! ”

૨૫૦૦ પાઉંડનો કુતરો

સીનેમાના નટ તરોફે જાણીતા ચલણ કુતરા “ પીટર ધી ગ્રેટ ” ને મી. ફેડરીક સીરો-એથી નામના એક તર્કગર માણસે મારી નાખ્યો. પરિણામે કુતરાના માલીકે ટાટમાં દાવો કરી તેની પાસે કુતરાની કીમતના ૨૫૦૦ નુકસાનો બદલ મેળવ્યા.

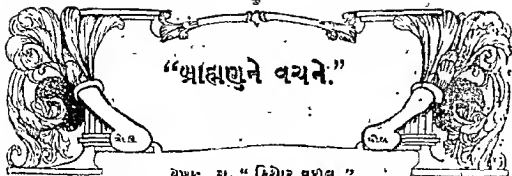

જૂનની સ્વ. પતિશ્રીના સ્મરણાર્થે
 મી કાર્નલ ગુજા તી સમાને
 શ્રીયુત ગણાભાષ આણુંદણ આવડા
 તરફથી રાવિનય સપ્રેમ ભેટ.

ગુણસુંદરી.

અમેરિકન પ્રબલે હિંદી સંગીતથી મુગ્ધ કરનાર
 શ્રીમતી રાગિણીદેવી.

લેખક: શ. “કિશોર વજાલ.”

આહ્વાણુના વચન પર તો આપણું અહાંક ઉછું છે. આહ્વાણુના વચનરૂપી ખુટીએ પર તો અદર સટકી રહેલું લાગતું અસમાન ટંગાઈ રહ્યું છે. આહ્વાણુના વચને તો રોષનામ દખતે દીરે, કચવાતે મને ધરાનો આર ઝીલી રહ્યો છે, અને પોતે લક્ષ્મીના ખેળામાં પગ નાંખી ધસધસાટ ઉંઘતા હોય તે વખતે રોષનામ પોતાને તથા પોતાની પ્રિયતમાને મહાસાગરમાં ઊરાડી દઈ વંચે ન માપી જાય તે બીકે વિધ્વજે પોતાના નામિકમળમાંથી બહાને ચોટી કરવાને ઉત્પન્ન કર્યા છે. પીડ અને તર્પણ ન મળતાં પિતૃએ અશાંતિથી, બીકથી, નિરાશાથી પ્રેતરૂપે મૃત્યુલોકમાં પડવાને અરસોસ કરતા હોય તે સમયે પૃથ્વીપરથી એક અહ્વાચન તેમને શાંત કરી દે છે અને નર્કમાંથી ઉગારી વિધ્વજામ અપાવે છે.

આહ્વાણુના વચન પર તો આપણી શિસ-સોશી, આપણી સંસ્કૃતિ, આપણો ધર્મ, આપણી માન્યતાઓ અને આપણા રિવાજોની ઇમારત ચલ્યાઈ છે, આહ્વાણુને વચને પવન વાય છે, ફરીએ નેની મર્ખાદ નથી હોતો, માણસ અદર નથી હોતો, જનાવરો વૈરર કરે છે. બોટીશ સામાન્ય સહીસલામત ઉછું છે કારણ કે હનામના ખેળાવડાઓમાં આહ્વાણુના ઓકરાઓ ‘રક્ષ બૂપ જ્યોર્ન’ તું સદા કૃપાનોધિ’ લલકારે છે. અહ્વાચનનું પ્રભુત્વ એ છે કે આહ્વાણુ પ્રભુના મુખમાંથી નીકળ્યા છે અને અહ્વાચન આહ્વાણુના મોંમાંથી નીકળે છે.

આપણા પૂર્વજો કરતાં આપણે ઘણા આગ્યશાળી છીએ. અર્વાચીન આહ્વાણુ ધણા મલતાવડા, પ્રેમાળ અને સંયમી છે. અસલના આની અને ગ્રીલીયા ઋષિઓના આપણા ભયથી રાજરાજેશ્વરો પણ કંપતા ત્યારે તેમના મીલનસાર વંશજો આપણે ઘેર આવી પંચભામ લઈ જાય છે, આપણાં ઓકરાં રમીડી જાય છે; એમના પૂર્વજોનું અતડાપણું અને પુરુષપક્ષપાત વેગળાં કરી આપણાં સ્ત્રીવર્ગને પણ એમના અમાધ જ્ઞાન, તપશ્ચર્યાના લાભ આપતા જાય છે અને કામ પડે તો શાક પણ આપી આપે છે. એક જનમાનનો સંદેશ બીજને ત્યાં લઈ જાય છે. ત્રીજને ત્યાંથી ચોથાને ત્યાં પહોંચાડે છે.

અહ્વાચન આપણા જીવનું એક મહાન પ્રેરકગ્રંથ છે. અહ્વાચને ત્રીજવાર, ડાસાએ પરણે છે. અહ્વાચને ખોળે યજ્ઞ ગયલા હિંદુ યજ્ઞ શહે છે. પરદેશગમનનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરી અહ્વાચણુ આપી અહ્વાચોજન કરાવી પાવન યજ્ઞ જાય છે. અહ્વાચન અભેદ છે, અમોઘ છે.

એ અહ્વાચના પ્રભાવથી સુરતની એક વચ્ચિક ઝાતિમાં ભારે ઉચ્છ્વસપાયક યજ્ઞ મહાદત્તી. એક જુવાનીઆએ અહ્વાચનનાં આનાદર કર્યો દનો. સમુદ્રગમન એ પાપુવૃક્ત છે અને સમુદ્રગમન કરી આગ્યા પૂછી પ્રાવશ્ચિવ કર્યા વગર માણસ સંસર્ગને લાયક થતો નથી એ તો પુરાણ શાસ્ત્રવચન છે, આનાથી અને વચનોના દેશમાં જનારો માણસ પર્યાયક દે-

શામાં અન્ધ્યાસને ખાતર કે સહિનીરિક્ષણને ખાતર જનારો માણસ આપણા શાસ્ત્રમાં બાધીત વસ્તુઓ ખાય છે, અથવા વસ્તુઓ પીએ છે. અકાર્ય કરે છે અને તેને માટે પાશ્વિતની આવસ્થકતા આપણા શાસ્ત્રા શાસ્ત્રોમાં દર્શાવી છે. એ રસોયો સાથે લઈ જાય તો પણ એ અનુમાન કાયમજ રહે છે. એ પરંપરા મેં જોયે છે કેમ જાણું કે નહિ ખાતો પીતો હોય ? આપણા દેશમાં જે અનુમાનને સ્થાન નથી. ઇરાનીની હોટલમાં કે ઇંગ્લીશ હોટલમાં જનાર માણસની બાંજતમાં આપણે જણાવે હતાપણથી પુરાંનો આગીએ છીએ. કાણુ કે અક્ષતચન દેશમાં રહી ખાવાપીવાનો બાધ નથી મણવું.

આ અક્ષતચનનો અનાદર કરી વલ્લિક કેમતો સાંતિલાલ નામે યુવક જસરા, અરેબીઆ વગેરે સ્થળોમાં જઈ રહી આવ્યો હતો. એ પરંપરાથી હિંદુસ્તાનમાં ખજુર ચલાવે છે. હિંદુસ્તાનના માંમે મામમાં એના એજન્ટ છે. સુરતનો બાલીઓ ગાંધી મુજબ હલાકાનો એનો સોલ એજન્ટ છે. ત્યાં રહ્યો રહ્યો એ ખજુર ચલાવે છે અને અગીઆરસે ખજુરની મુશની શ્રેણી અહીં ખપી જાય છે.

સુધરેલા વિચારને હોવા છતાં સાંતિલાલ એકાદથી કરે છે. સુધારાને, બાવનાચાળી પણાને, જ્વહારપણાની અને ફનીબાદારીની લમામથી કાણુમાં રાખી જાય છે. એકાદથીને પ્રતાપે તો એ આ સ્થિતિએ ચડ્યો છે.

બી. એ. થયા પછી કયો કયો કરવો એ મુજબમાં સાંતિલાલ પડ્યો હતો. બાપનો થોડો ધણો પેસો હતો પણ કયા વેપારમાં નાણા રોકવા એ પ્રશ્ન હતો. એક એકાદથીએ એ શાક સેવા નીકળ્યો હતો. એની ખાસીબત એ હતી કે જે શાક લઈને આવે તેનો ઝોગા દવાવી દસ્તરપણથી શાક પારખવાનો પ્રથમ કરવાં મુજબ કે મું વસાવ્યું. પછી તેનો

બાવ પછી એનો કે હુઆ પરવાગીઆ અને ખંધી કતારમામ અને બાકાની શાક વેચનારીઓ તેમને છેતરી ન જાય.

એને પૂછું કે મું લઈ આવ્યા તો કહે કે ખજુર, બીજે કહે કે ખજુર, ત્રીજે કહે કે ખજુર; જે મને તે કહે કે ખજુર, જે જે ઝોગામાં એમની નજર પડી ત્યાં ખજુરની મૂર્તિ ખડી થઈ. એક પક્ષને બીજાનો નાશ કરવું જોઈ લગવાનું મુદ્દો ફનાઆની અસારતાની ખાતી થઈ તેમજ આ મહાન ચિંતકને દરેક ઝોળા મેઈ એકાદથીને દિવસે ખજુરની ખવતનો ખ્યાલ આવ્યો. જુગોળનો, જોળખાણનો અને તાનો સંપૂર્ણ લાભ લઈ એમણે ધંધામાં અંબાવ્યું. અરેબીઆ, જસરા વગેરે સ્થળોમાં જઈ ત્રણ વર્ષ રહ્યો અને સારા પૈસા પેદા કરી લગ કરવા પ્રાણી સુરત આવ્યો.

લગના દશ દિવસ પહેલાંજ એણે હિંદુસ્તાનમાં પગ મૂક્યો. તેમાંયે પહેલા આર પાંચ દિવસનો મુંબઈ અને તેના પરજોમાંજ ગયા. લગના પાંચ સાત દિવસ અમાઉજ એ મુંબઈ આવ્યો. સુરતમાં એના માસીરાં છોકરા અને માએ લગની તૈયારી કરી મૂકી હતી.

એ દિવસ મુઘી તો એને સમજણ ન પડી કે એના ન્યાતીલાઓ એની મુંબઈ પર કેમ કતિલ નજર નાખતા હતા. મુંબઈ અમુક ન્યાતીલાઓ ચરીરશાસ્ત્રીઓ હશે અને જોગોલિક કારણોથી અને આજોહવાના ફરશરોથી મુંબઈમાં મુંબઈ ફરશર થતા હશે તેનું અધ્યયન કરતા હશે ? અથવા તેમને મુંબઈ આટલી સુંદર અને બરાડ નહિં ઉગતી હોય તેથી અદેખાઈથી અને ઇર્ષ્યાથી જોઈ રહેતા હશે. એક જણે તો કેમ જો અને ક્યારે આવ્યા એમ પૂછતાં પૂછતાં એવા દરિયાવ નાખ્યા કે બીજી કાણે દાશમાં લઈ સુનરની પોટે કેટલા નંબરની મુંબઈ છે એ તપાસશે કે મુંબઈ એવી ધારતી

એને લાગેલી, અને આ મુંઝ આકર્ષણથી વિરમ્ય પામી એણે ધણીવાર આરસીમાં જોયણું અને કાતર લઈ જરાક નાનામોટા લાગતા મુંઝના છેડા સમારેલા.

પણ એના ન્યાતીલા તો બ્રાહ્મણતુંજ વચન અનુસરતા હતા. પુરાણકાળમાં એક જણને પરદેશગમનનું પાપ કરી આવ્યા પછી ધણેજ પશ્ચાતાપ થયેલો અને પશ્ચાતાપના વહિનથી અંદરના ભાગમાંથી ચેતેલી એની મુંઝ ખરી પડેલી. ત્યારથી બ્રાહ્મણોએ દરાણું હતું કે મુંઝવિનાશ એ સાચા પ્રાપ્તિનું અનિવાર્ય લક્ષણ છે. પરદેશગમનથી હલ્લમાં સાચો પશ્ચાતાપ થયો હોય તો મુંઝ ખરી પડવી જોઈએ નહિ તો તેને ખેરવી પાડવા હજીમના અજ્ઞાની મદદ સ્વીકારવી જોઈએ વળી દાદી અને મુંઝ એવા જુદો છે કે પરદેશગમનનો મેલ સંધરી રાખવાનો મમત છોડતાજ નથી. જે જરૂરમાં પરદેશનો અપાલ વસ્તુઓ ખરાઈ અને અપેય વસ્તુઓ પીવાઈને પહોંચી તે જરૂર તો જીવતાપથી સાર થઈ જાય. પણ દાદી અને મુંઝનો તો પરદેશગમનનો મેલ સંધરીજ રાખવાનો સ્વભાવ હોવાથી એને તો બોડાવવાજ પડે. એને સાજુના પાણીથી ધુવો, એને ચીરીકાના પાણીથી સાફ કરો, એના પર ઘસ ફરવો પણ પરદેશગમનની મહિનતા એમાંથી નહિજ નીકળે. એમને મુડાવવાજ જોઈએ એવું શાસ્ત્રનું શરમાન છે. પુષ્પેપુષ્પથી સંજનન રજકણ હરાડતો સમીર, ચાંતિના અધિવત્ર મુખની મહિનતા પોતાના મુખ પર ન હરાડે તેથી આડો ખેશ રાખીને તેની સાથે વાત કરનાર અમારા રામચંદ્ર શાસ્ત્રી તો એથી આગળ વધીને કહે છે કે પ્રાપ્તિ સમયે દાદીમુંઝ કરી હજીમે એ માલ તરતજ સાત હાથનો ઉડો ખાડો ખોદી દાદી દેવા જોઈએ અને પછી તાપી માતામાં જઈ સાતવાર સ્નાન કરી લેવું જો.

પરંતુ કારણ કે જે એમાંના એકાદ અપવિત્ર વાળ પર શુદ્ધ બ્રાહ્મણનો પગ પડે તો એને મહાન પાતક ચોટ. દરેકની પાસે શાદજહાન અને કુતુહલન જોડેલો પૈસો નથી હોતો નહિ તો રમાચંદ્ર શાસ્ત્રી તો કહેત કે જે વાળના કણ દાદી તેના પર તાજમહાલ કે કુતુમ્બિનાર જેવી ઇમારતો ચણાવી દેવી. આથી મહિનવાળ સદાને માટે દટાઈ જાય અને આપણી કલાભાવનાને પોષણ મળે.

કાળજીપૂર્વક નિરીક્ષણ કરતાં ન્યાતને ખાતરી થઈ હતી કે આ બંડખોર યુવકે બ્રાહ્મણના વચનનું અને શાસ્ત્રના શરમાનનું અપકર્ષનું હતું કારણ કે અરેબીયન નાઇટસની અદ્ભુત કૃતિના કાંઈ ઇલાકીની સદાવતા વિના મુંઝ બોડાવ્યા પછી અઘવાડિયામાં આટલી ઉંમી જવાનો સંભવ નહોતો.

આખી ન્યાત કોંધથી સળગી હતી. ચાંતિની બરાક મુંઝ તેમનો ઉપદાસ કરતી લાગી. તેમના શાસ્ત્રનો અને તેમના પૂજ્ય બ્રાહ્મણનો ઉપદાસ કરતી લાગી. ન્યાતનો દરેક માણસ કાળજી કાપવાને કાતર પકડતો ત્યારે તેને તે વડે ચાંતિની મુંઝ કાતરી નાખવાની ઉર્મિ યમ આવતી.

દરેક જણ બ્રહ્મવચન પ્રત્યેની શુદ્ધ શ્રદ્ધાથી, શાસ્ત્ર પ્રત્યેના અપાર અનુરાગથી દોરાતું હતું તે ઉપરાંત પણ ચાંતિલાલની મુંઝનું શુમાની અસ્તિત્વ ન ખમી ચક્રવાનાં કારણે હતું. ચીમનલાલે બેચાર જણ હસ્તક માર્ગો મોકલ્યા પણ ચાંતિએ પોતાની બેન એમને આપી ન હતી પણ એક બહેણા બિખારીને આપી હતી. રમણની બેન પાસે ન્યાતે પરાણે શીશું મુંડન કરાવી મુલકી વાળ અપાવ્યા તેમાં ચાંતિના કાંકાએ આગેવાની કરી હતી. અને સુમનના બાપા ચાંતિની પાડોશજી સોનારજીને ત્યાં આવજી કરતા હતા ત્યારે ચાંતિના બાપાએ એને અનાજના પીંચમાંથી જેઓ

ચિત કરી નાખ્યું. કારણ તો વાંચી જુઓ શાસ્ત્રમાં કે પૂજો આ ગોરમહારાજને. ”

સંયુક્તા કહુંઝના ધરકામથી મોટી પરવા-રેણી નવવધુ મેડીએ બાવી એકાં ખાતાં પતિને હાહોળીને જ અંપે તેમ ન્યાતના જુવાનીઆઓ આ વિકટ પ્રશ્ન પર મત લેવા ગોરને જમાડવા પછી જ અંખ્યા. પણ અપહિતોની સમામાં પડિતે માનજ ધારણ કરવું એ મૂવતે અતુ સરી ગોરે પાછા કોપમાં ઝોળવા માંડ્યાં.

“ વહીવટદાર સાહેબ એક માણસે પરદેશ-ગમન કયું તેની પાસે તમે પ્રાયશ્ચિત કરાવવા તૈયાર થયા છો. હીક. પણ તમારીજ ન્યાતમાં કેટલાક માતાના ભત્રીજો મહિરા પીએ છે. કેટલાક સાહેબ લોકની પાર્શ્વોમાં જાય છે. કેટલાક સમોસાં ખાય છે, તેને તમે પ્રાયશ્ચિત કરાવ્યું ? ”

આ પ્રશ્નથી સાંજનું ધરીબર મ્હાત થઇ ગયું. તેવામાં એક વિચિત્ર બનાવ બન્યો. અ-લાર મુખી ચાંત બેસી રહેલા હાકોરભાઈ સાં જનામાંથી હઠી એકદમ દોડ્યા. એક દોડ મૂકી, મુરતની મ્યુનિસિપાલિટીના જરજંત યશોધનજ સમા એક ધાતતેલીયા ફાનસના અજવાળાથી અંધારી રહી ગયેલી ગલીમાં ગાયતી સામે અચડાતા અચડાતા પણ હાકોર-ભાઈ એમને ઘેર પહોંચ્યા. શ્વસનેર દાદર ચઢી એમની પત્ની પાસે ગયા.

“ કેમ શું કરી આવ્યા સાંજનામાં ? મેં કહ્યું હતું તે બોલ્યા હતા કે રાતનું નામ ? ”

“ શું બોલે મારું કરાજ ? છોડરાઓ તો વાત લાવવાઈ કે નાતના બીજા ગમે તેમ ખાય પીએ તો તમે શું કયું ? ”

“ તમારા મરદોમાં તો માણે મીઠુંજ રાખી નાખ્યું. તમે કયા દેસાર. સુરી પહે-ડીને ઘેર બેસો અને અમને બેઠાંએને ઇન્સાફ રવા મેકરો. એટલું કહેતાં ન આવડ્યું કે

અહીં કોઈ ન કરવાનું કરે છે અને ન ખા-વાનું ખાય છે તે પુરવાર કયું ? લાવો પુરાવા તો ઇન્સાફ કરીએ. ” હાકોરભાઈની વહુ ચં-ડિકાએ કહ્યું.

જેવા આવ્યા હતા તેવા દોડતા દોડતા, ગાયતા પુંછડાતો અપાટો લાગ્યો હતો તે ભાગ પંખાજતા પંખાજતા હાકોરભાઈ રીપવેન ચીંકલના જેવા સાંજનામાં પહોંચ્યા. એમના ગયા પછી સાકરીયા જીમના વેશીભાઈએ ચાંતિને ફાસલાવવા માંડ્યો હતો.

“ ભાઈ તમે અંધેશ બચેલા બધામાં કારણ માગો. કાલે પૂછશો કે ભગવાન છે એમ કહેવાનું પણ શું કારણ ? આમાં મોટી વાત શી છે ? આ તાપીએ જઈને જરા પ્રાયશ્ચિત કરીને દાદી મૂળ જોડાતી ના-ખવા તેમાં આ શી યોગાચેજ ? ”

એટલામાં હાકોરભાઈ દોડતા દોડતા આવ્યા. દોડતા દોડતા આવીને બેસી ગયા. “ પુરાવો લાવો ”, અંધીં મિનિટ એ બોલી શક્યા.

“ શેનો પુરાવો ? ”

“ પેસે રમેશ કહેનો હતો ને કે આપણી ન્યાતમાં કોઈ ખાય પીએ છે તેનો. ”

“ હવે એતો પતી ગયું તેનું અલારે શું છે, બેસતી બોધલા. જાણ્યું તું ઘેર પૂછીને આવ્યો તે. ” મથુરે કહ્યું.

“ મોં સમાલીને બોધ ” હાકોરભાઈ તપ્યા. “ માયું ભાગી નાખીશ. ”

“ હવે બાંચું, બાંચું. માયું બાંચનારા બેરીના દારને માર ન ખાય સમજ્યો ? ”

હાકોરભાઈ અને મથુર બને રેતેલીઓની પેડે બેઠવાને આતુર હતા પણ પાછા વળોજક ન્યાતીલા વચ્ચે પડ્યા અને બનેને ચાંત ધાડ્યા. અને સાંજનાનું ખર કામ ખાંજરે પડ્યું હતું તે પર બધાનું લક્ષ્ય ખેંચ્યું.

“ જુઓ ભાઈ, કારણ બારણ બાંધવાની

આપણે જરૂર નથી. આપણી ન્યાતનો જીતો રિવાજ છે કે પ્રાચિત કરવું તે કરવું. વારાશરતી બધાનો મત પૂછતા આરો. "

" એટલે એટલે " પ્રશ્નદાસે અગ્રે-જ્ઞાના જ્ઞાનના વાનગી પીરસી.

અંતે વેટ લેવાયા. પ્રાચિત કરાવવાની દરખાસ્ત પસાર થઈ મંજૂર. રમણ, સુમન ને ચીમન મુઠમાં હસવા લાગ્યા.

" આપને પ્રાચિત કરાવવું જ છે તો લો આ પ્રાચિત તૈયાર છે " શાંતિએ કહ્યું અને સર્ટીફિકેટ બતાવ્યું.

નાસિકના બે શાસ્ત્રીઓ સર્ટીફિકેટ હતું. મદાન શાસ્ત્રી રૈવાશંકર નથુરામ અને વિ-જ્યાશંકર વીરમણિશંકરના એ પ્રમાણપત્રો હતા. તેમાં ચોક્કસ ખાત્રી આપવામાં આવી હતી કે બ્રાહ્મણોને મર્યાદા રાખી આપી શાંતિલાલે પરદેશમનનું શાસ્ત્રોક્ત પ્રાચ-ચિત નાસિકમાં કર્યું હતું. પ્રાચિત કરાવવાની તારીખ આઠ દિવસ પરની જ હતી.

ચીમન, રમણ અને સુમન ચમક્યા નારાજ થયા. એમના શાંતિને વગર મુઠે પરણવા મોકલવાની કોમેદ બાગી પડવા લાગી. તરત તેમને શાંતિની મુઠ પાદ આવી.

" આ બનાવટ લાગે છે. પ્રાચિત દાદી મુઠ આપ્યા વગર ચાલજ કેમ ? આઠ દિવસ પર દેહશુદ્ધિ કરી હોય તો મુઠનો આટલો ભારો ક્યાંથી કોમે ? " તેમણે પૂછ્યું.

તેમને ખબર ન હતી કે આપણાં શાસ્ત્ર પથ આપણા ઉદાર બ્રાહ્મણોની પેઢે લગે મળી જાય તેવાં છે. જુદા જુદા તીર્થોમાં જુદી જુદી રીતે દેહશુદ્ધિ કરી ચકાસ છે. દાદી મુઠ વગર, દાદી મુઠ સાથે, ક્રમા ક્રમા, સુતા સુતા, એક પગ પર ક્રમા રહીતે કે હરતા હરતા દરેક રીતે પ્રાચિત કરી ચકાસવાની અનુકૂળતા આપણા શાસ્ત્ર શાસ્ત્રકારોએ રાખી છે મધો આધાર તમારી જિંદગી પર છે. સગ

મુદ્દર્ વખતે તમે બધે સુરતમાં ફરો પણ જન્માષ્ટમીને જિવસે કરવા હોય તો જુસાવળ કે મુને જવું પડે અને સુરતમાં મુઠ આપ્યા વિના દેહશુદ્ધિ ન થઈ શકે તે નાસિકમાં થઈ શકે.

અંતે શાંતિલાલને ખરચે એક શાસ્ત્રી-જ્ઞાની સભા મેળવી, મુઠ આપ્યા શિવાય પ્રાચિત થઈ શકે કે નહિ તેનો નિર્ણય કરાવવાનો ફરિયાદ કરી ન્યાત ઉઠી મંજૂર બન્યાં. બાંધવું થવા આવ્યું હતું. ફેટલા ઘેર ગયા. ફેટલા માં પીરા ગયા. સુમનની અશક્તિને લીધે તેને ડોક્ટરે ઈલાજ લેવાની ભલામણ કરી હતી તેથી બેકરીમાંથી ત્રણ ઈલાજ લઈ ઘેર ગયો.

પંદર પંદર રૂપરૂપીને માટે પોતાના અમુલ્ય સમયનો ભોગ આપીને પણ એક પાખર અને અધમ આર્થની સરી પડતી આર્થતા તેની દેહશુદ્ધિનો શાસ્ત્રાર્થ કાઢી આપી પાછી અપાવવા પાંચ વિદ્વાન શાસ્ત્રી-જ્ઞાની સભા મળી શાંતિલાલે સર્ટીફિકેટ બતાવ્યું અને નાસિકના બે સમર્થ પંડિતોના નામ લીધાં. નામ સાંભળી શાસ્ત્રીઓ કંઈ વિચારમાં પડતા લાગ્યા.

" આ નામ આપે નથી સાંભળ્યા ? આ સમયે પંડિતો જેમના નામ ગુજરાતની દરેક ગુજરાતી શાળાનો દરેક છાત્રો જાણે છે તેને આપ નથી પીછાનતો ? " શાંતિએ પૂછ્યું.

કોણ કહે છે કે આ શાસ્ત્રીઓએ એ નામ નહોતા સાંભળ્યા ? એ લોકોએ ન સાંભળ્યા હોય ? સુરતના પ્રખર પંડિત શાસ્ત્રીઓએ ? અને તે પણ નાસિકના વિદ્વાન પંડિતોના નામ ? શાસ્ત્રીઓ મર્વનર નવનરસની કંકરીસીલના કે ગર્વનરની કંકરીસીલના એક પણ સમયનું નામ ન પણ જાણતા હોય પણ પંચમાસ પર આજીવિકા બાંધનાર અને નદી

કાંઈ લુગડા સાચવવા બેસનાર દરેક વિદ્વાન બ્રાહ્મણને તો તેઓ ઓળખે છે.

નાસિકના વિદ્વાન બ્રાહ્મણના વચનનું સાંઈ વળન પડ્યું. બ્રાહ્મણોએ એકાતમાં જઈ બહુ મસલત કરી, બહુ વિવાદ કર્યો. ઘણા ગ્રંથ ઉપલાવ્યા. પોતાની અદ્યમતિનો તેમણે કશો પણ ઉપયોગ ન કર્યો. આગળના કાલા, અક્ષલ અને અગમચેતીવાળા વિદ્વાનો અને બ્રહ્મચરો શું કહી ગયા છે તેનું જ એમણે મન્યન કર્યું અને છેવટે શાસ્ત્રાર્થ કાઢ્યો કે પ્રાયશ્ચિત કર્યું હતું તે બરાબર હતું. માત્ર પાપભોયિની તપ્તીમા સ્નાન કરી સંપૂર્ણ શુદ્ધિ જોળવવી બાકી રહી.

આ સાંભળીને ન્યાતને સંતોષ થયો. એનો ખળમળાટ, એનો ક્ષોભ, એનો ક્રોધ બધા ઓસરી ગયા. પાંચ બ્રાહ્મણો કહે કે પ્રાયશ્ચિત બરાબર છે તો પછી એથી વધારે એક આગળ પડતી વશિષ્ઠ જ્ઞાતિને શું બોધ્યું ? શાસ્ત્રાર્થ કાઢ્યો એટલે શાંતિ વળી ગઈ.

આ પ્રાયશ્ચિત ન કરાવ્યું હોત, ખરું છે કે ખોટું તેનો શાસ્ત્રાર્થ ન કાઢ્યો હોત તો શું થઈ જત ? રામચંદ્રજીના વસાંધા ઉતરી આવેલી, દરેક જ્ઞાતિબોજન સમયે રામચંદ્રજીની જે બોલાવનારી, કાશ્યપ ગોત્રમાંથી કેતન થયેલી જ્ઞાતિ દુષિત થઈ જત, પતિત થઈ જત. બ્રાહ્મણને વચને અને સૂર્યની સાક્ષિએ જે જ્ઞાતિઓ આપણી આર્થતા જાળવી રહી છે તેમાંની એકની આર્થતા ધૂળમાં રમડોળાઈ જત.

પશ્ચાત્તાપ અને પ્રાયશ્ચિતથી પવિત્ર જ્નેષ્ઠા નાંદિના લગ્ન નિર્વિધિ થઈ ગયા. ચિના સંકેતો પાતીલાઓ તેની સાથે બેસી ગોરવ જમાવા.

પશ્ચાત્તાપ એ ખરું પ્રાયશ્ચિત છે. એનાથી પીપુરું હૃદય પવિત્રતા પામે છે.

“હા પરતાવો વિમળે અંરણું સ્વર્ગથી ઉતર્યું છે. પાપી તેમાં હુમડી દબને પુણ્યશાળી બને છે.”

શાંતિલાલનું હૃદય પણ જ્ઞાતિજને કરાવેલા પ્રાયશ્ચિતથી પરદેશગમનમાં રહેલી અવનતિ, અધમતા અને ધર્મગ્ધાને પુરેપુરું સમજી ગયું હતું. છતાં આશ્ચર્યની વાત એ કે લગ્ન પછી એ માસ રહીને એતો પાછો સગ્નને પરદેશગમન કરવા તૈયાર થયો.

“અધ્યા પાણું આવીને તારે પ્રાયશ્ચિત કરવું પડશે.” તેના મિત્ર રમણિકે કહ્યું.

“હવે તો નહિ કરું. દોરત શું કરું વખત વિચારી જવો પડ્યો. સસરા પણ સુધા રક હોત તો ન્યાતને લાત મારત પણ મુંઢરીને ખાતર સિદ્ધાંત છોડવા પડ્યા.”

“રમણ, મુમન તો બહુ ખુશ થયા છે કે તારી પાસે ખુબ ખર્ચ કરાવ્યો. પોણોસો રૂપીઆ અઢીઆ ખરચાવ્યા, નાસિકનું માડી લાડુ લાગ્યું હશે તે અને ત્યાં દોઢસો બસો રૂપીઆ ખરચી આવ્યો હશે તે છુટું.”

“ત્યારે તો તેમને કહેજે કે તમે ખાંડ ખાઓ છો. અઢીના શાસ્ત્રીનાં મોઢાં ભરવા પડ્યાં બાકી સર્ટીફિકેટનાં તો આખા જે રૂપીઆ લાગ્યા છે.”

કેમ ?

“કયો મારો કાકો નાસિક ગયો છે ! મુંબ. છમાં બેઠા બેઠા જે બ્રાહ્મણને રૂપીઆ રૂપીઆ આપી સર્ટીફિકેટ લખાવી લીધું.”

કેણુ જાણે ક્યાંથી નાતના મુવાનવર્ગને આની ધીમે ધીમે જાણ થતી ગઈ. તેમણે મોટરના મશ્કરી કરવા માંડી.

પણ એ યુગ્મર્મ વર્ગને તેની કશી પરવા ન હતી. તેમને એક જ જવાબ હતો : “બ્રાહ્મણને વચને અને સૂર્યની સાક્ષિએ.” બ્રાહ્મણનું વચન અને સૂર્યની સાક્ષિ એથી કાંઈ પણ વધારે સાબીતિની કે પુરાવાની તેમને આવશ્યકતા ન હતી તેમને ખાતરી હતી કે આમાં જરા

પણ છેતરામણુ ન હતી. જો શાંતિએ જના-
વટ કરી હોત તો બ્રાહ્મણના વધને અને
સૂર્યના કિરણોએ તેને બાળાને બરમ કરી
નાખ્યો હોત.

ન્યાતની અંતર્ગત શુદ્ધિની જોને ખાતરી
હતી તે તો કહેતા હતા કે આટલી પણ દેહ
શુદ્ધિની જરૂર ન હતી તોયંદિકં ચ વહ્નિ-
શ્ચ નાન્યતઃ શુદ્ધિમર્હતઃ તીર્થેદકને અને
વહ્નિને ધીજા પાસે શુદ્ધિ મેળવવા નથી જણું

પણું. ન્યાત તો ગંગાનો પ્રવાહ છે. બગવતી
પાપમેચની ગંગામાં સ્નાન કરનારા હોય છે
તેમ ગંદકી કરનારા હોય છે તેથી કંઈ ગંગા
ની વિશુદ્ધતા ચોટી ચતી નથી. તેજ પ્રમાણે
શાંતિલાસ જવા સમુદ્રગમનનો ગુન્હો કરી
પ્રાયશ્ચિત કરવાનો ડોળ કરી ન્યાતની પંગ-
તમાં ભેસી ન્યાતને અબગાવવાનો પ્રયત્ન કરે
તેથી ન્યાત અશુદ્ધ થતીજ નથી ન્યાત તો
ગંગાનો પ્રવાહ છે.

પૂર્ણાંગના.

લેખક: ડા. ગુલામઅલ્લે મુજઅલ્લે બાવિશી.

શ્રી એ અર્ધાંગના છે, એમ સ્વદમણુ
વર્ગ કહે જ્યારે કામીવર્ગ, નાદાન-
વર્ગ અને અસંકિર્ણ વર્ગ, તે જાતિને ગુલામકી
કહે છે. સંસારમાં શ્રીવર્ગને બમાવનાર, ફાસ-
લાવનાર અને લગ્નલાવનાર પુરુષવર્ગ છે, તો
તે વર્ગમાં જો પુરુષો આવી જતા હોય તેને
શુદ્ધિપત્રામ આપણું તે જુ વિવેકથી વાચકવર્ગને
સોણું છું.

સૌ કશું કરે છે કે શ્રી તો અર્ધાંગના
છે. શ્રીયું મહત્ત્વ સૌંદર્યની આંકાય છે. પર-
માત્મા કદશી આમાં પણ સૌંદર્યની છાંટ
નાખે છે; ચૈતન્યની પૃથ્વતા પૂરે છે. અને તેને
વરનાર પુરુષ જો તેણીનેજ વગળી રહે છે, એક
પત્નીવ્રત પાળે છે તો અર્ધાંગનાયું અને
“ધણી”નું જીવન સરળ લેખાય છે. જતા-
વરોજ કે આવા કેટલાક મપતી વિચમાન છે ?

હું શ્રીને પૂર્ણાંગના કહું છું. શ્રીનું મહત્ત્વ
પૂર્ણાંગના તરીકે, તેણીના શીરગ અને ચારિત્ર્ય
ઉપરથી બધાય છે. બાંહે તે રૂપે રંગે સ્વામ હોય
પરંતુ તેણીમાં નૈમર્ગિક શુદ્ધ સ્વદમણુ ચક્તિ,
પારખ શક્તિ. આત્મ કદશોલ, બાવદશન,
વાણીમાં ગીકાર, હૃદયની ઉજ્જવલતા, પવિત્ર

પ્રભુની ભક્તિ, કુદરત ને રાષ્ટ્રભાવ...હોય તો
શ્રી પૂર્ણાંગના નથી શુ ? હા, એક શ્રીમાં
બધીય સીનેતી અપેક્ષા ન રાખી રાખાય, પરંતુ
“શ્રી” તરીકે જગતના મેલાનમાં જાતીભર
નિ.વરપણે ઉભા રહી શકાય કે નહિ ? સીતાજી
પૂર્ણાંગના હતા. આંગણે આંગણે સીતાજી હોય
તો ? રામચન્દ્રજીની જોડ જણાય કે નહિ ?
રાવણુતો ધણાય મળી રહે !!

પૂર્ણાંગના શ્રીનો જો કે ભારતવર્ષમાં
દુષ્કાળ નથી પડ્યો પરંતુ આંગણોને વેઠે
મણી રાખાય તેટલીજ હશે. કેને ખબર છે કે
પ્રાતઃસ્મરણોય પવિત્ર પૂર્ણાંગના શ્રીઓના
મનથી ભારતવર્ષ નહિ નથી રહ્યું હોય ?
પૂર્ણાંગના શ્રીની કર્પા અર્ધાંગનાને જરૂર
આવે. અને પુરુષોને ? વાતજ જવા લો. હવે જો
જીવણું હોય તો પુરુષ કરતાં શ્રીનો અવતાર
પસંદ કરવામાંજ મળત છે. ઇચ્છું છું કે
આ વાંચીને પુરુષોના પ્રકૃતિ સૌંદર્યના નિર-
ત્સાહને નિરાશ નહિ આવે.

શું પસંદ કરશો ? પુરુષ પ્રવર થયું કે
પૂર્ણાંગના થયું ? આવતા ભરમાં.

ખિન્દુએ પૂછ્યું : “ ત્યાં કેવું હતું મદન ? ”
 “ બહુજ સરસ મા ! ” મદને જવાબ આપી
 આગળ ચલાવ્યું, — “ કાકા ! આજે રહાંજના
 ઘણો સુંદર નાચ થવાનો છે. કલકત્તાથી બે
 નાચનારીઓ આવી છે. નરેન્દ્રભાઈએ એમને
 જોઈ છે. જરાબર ન્હાની માતા જેવી છે;
 અને દેખાવ પણ ઘણો સુંદર છે-તેઓ નાચશે.
 બાપુજીને પણ મહેં કહું છે. ”

“ ઠીક ક્યું. ” કહીને શિવનાથ દસરા
 લાગ્યો; પણ ખિન્દુનો મહેરો ગુસ્સાથી લાલ-
 ચોળ થઈ ગયો. હેજે શિવનાથને કહ્યું.
 “ આ હમારા બાણેજની વાનો સાંભળો !
 (મદનને) ત્યાં ત્યાં ન જઈશ. હરામખોર !
 બદમાસ નહિ તો ! હને કોણે કહ્યું કે એ
 નાચનારીઓ મહારા જેવી છે ?-નરેન્દ્રને ? ”

“ હા. એણે તો જોઈ છે. ” મદને
 કરતાં કરતાં જવાબ આપ્યો.

ખિન્દુ: નરેન્દ્ર કરકા છે ?-ઠીક છે એને
 ધર આવવા દો.

શિવનાથે દસવું શેડી કહ્યું : “ હું પણ
 શું ગાંડી છે ? મહોરાખાઈએ પણ સાંભળ્યું
 છે. હવે કાંઈ ગરબડ ન કરીશ. ” લાસર
 ખિન્દુને મનમાં ને મનમાંજ એ વાત મળી
 બની પડી; પણ અંદરથી બળતીજ રહી.
 રહાંજ ચલાં પહેલાં મદને આવીને અન્નપૂર્ણાને
 ધેરી લીધી અને કહ્યું : “ મહોરો ગા ! હું
 નાચ જોવા જવાને ! જોઈને તરતજ પાછો
 આવીશ. ”

અન્નપૂર્ણા કમમાં હતી તે બોલી:
 “ હારી માને જઈને પછી નો. ” મદને
 હડ કરી કહ્યું : “ નહિ, હમણાંજ હું પાછો
 આવીશ. તમે કહો-હું જાઉં ? જવા દોને ! ”

અન્નપૂર્ણા: ના રે ના ! એ તો જરા
 મારાં સુરસે યાય છે. એને કહીને જા. મદન
 હારી લાગ્યો, અને કહ્યું બેસી બેસી

“ હમે ન્હાની માને કહો ને ? હું નરેન્દ્રની
 સારે જાઉં છું-હમણાંજ પાછો આવીશ. ”

અન્નપૂર્ણા: નરેન્દ્રની સાથે જઈશ તો—

મદને અન્નપૂર્ણાને વાત પૂરી કરવાનો
 વળત ન આપ્યો: અને તે એકદમ દોડતો
 ચાલ્યો ગયો. કલાક પછી અન્નપૂર્ણાએ જોયું
 કે ખિન્દુ મદનને શોધી રહી હતી; પણ તે
 ચૂપ રહી. મદનની શોધ ધીમે ધીમે વિશેષ
 થવા લાગી. ત્યારે અન્નપૂર્ણાએ પોતાના
 ઓરડામાંથી બહાર આવો કહ્યું : “ મેં જો
 કેને ત્યાં નાચ છે, ત્યાં હશે. નરેન્દ્રની સાથે
 તે નાચ જોવા ગયો છે. હમણાં પાછો
 આવશે. કાંઈ શીઘ્ર કરવા જેવું નથી. ”
 ખિન્દુએ પાસે આવી પૂછ્યું : “ પણ એને
 જવા કોણે દાખી-તમને ? ”

મદન રળ વિના ગયો હતો એમ તો
 અન્નપૂર્ણાથી ન કહેવાયું. તે બોલી : “ હમણાં
 પાછો આવશે. ” ખિન્દુ મહેં ચડાવી ગુસ્સાના
 આવેશમાં ત્યાંથી ચાલી ગઈ. થોડી વારે
 મદન ધરમાં આવ્યો. ધરમાં આવતાં જ
 હને ખબર પડી કે ન્હાની મા.તેની તપાસ
 કરતી હતી. આથી તે પોતાના પિતાના-રામ-
 નાચના ખાટલા પર જઈ સૂઈ ગયો. રામનાથ
 દીવાના અજવાળામાં આંખે ચરમા ચડાવો
 ખાટલા પર બેઠા બેઠા બામવત વાંચતા હતા
 એમણે મદન તરફ ફરી પૂછ્યું : “ શું છે
 બેટા ! ” મદન કાંઈ ન બોલતાં સુગો પડી
 રહ્યો. એટલામાં અતસિયાએ આવી કહ્યું:
 “ ન્હાની મા બોલાવે છે બાહ ! ચાલો. ”

મદન પોતાના પિતાની જરા નજીક
 આવ્યો અને બોલ્યો : “ બાપુજી ! હમે લઈ
 જઈએ ચાલો. ”

રામનાથે વિરિમત થઈ પૂછ્યું : “ હું મૂકવા
 આવું ? શું થયું છે અતસિયા ? ” અતસિ-
 યાએ બધી વજીકત તેને બજાવા. રામનાથને

લાગ્યું કે ઘરમાં જરૂર કાંઈક મરજત થશે. એકે ના કહી અને ખીજાએ રજા આપી. આથી મદનને, લાઘ તે ન્હાની વહુની પાસે ગયો. જોરડાની બહાર ઉભા રહી એણે કહ્યું: “વહુ આટલીવાર એને માર કરે. હવે એમ નહિ કરે.”

તે દિવસે રાતે દેરાણી જોડાણી ખાવા બેઠા ત્યારે બિન્દુએ કહ્યું: “મહોટી બહેન ! હું તમારા પર યુરસો નથી કરતી; પણ હવે મહારાથી અહિં નહિ રહેવાય. હું અહિં રહીશ તો મદન તદ્દન બગડી જશે. મહેં એને નાચ જોવા જવાની મના ન કરી હોત તો જુદી વાત હતી; પણ મના કરવા છતાંયે એનામાં એટલી હિંમત કબ્ધાથી આવી એના જ હું વિચાર કરું છું; અને વળી એની માલાખી તો જુઓ ! મહેને પુછવાં ન આવતાં એ તમારી પાસે આવ્યો; અને હું એને બોલાવું છું એ વાત જાણવાં તે મહારા જોઈને સાથે લાઈને આવ્યો. ના, મહોટી બહેન ! અત્યંત સૂધી એને એવું કાંઈ ન હતું. આ બધું સોજાવતું ક્ષણ છે. હું કલકત્તામાં બાંડાતું ઘર લાઈને રહું તો એ ઠીક થાય; પરંતુ છોકરાને આવી રીતે અહિં રાખી બગડવા દઈ જીવનભર રડવાતું મહારાથી તો નહિ બને.”

અન્નપૂર્ણાએ ઉદ્વિગ્ન થઈ કહ્યું. “હું અને મદન આપણા જાઓ તો મહેને એકઠીને અહિં કેમ ગમે ?” બિન્દુએ ક્ષણભર યુષ રહી કહ્યું: “એ તદ્દમે જાઓ. હું તો જે કરવાની છું એ તદ્દમને કહી દીધું. નરેન્દ્ર બહુ ખરાબ છોકરો છે.”

અન્નપૂર્ણા: કેમ ? નરેન્દ્રે શું કયું ? અને કદાચ એણે કાંઈ કયું હોય તો. પણ શું ? જરા વિચાર કર કે કદાચ એ બન્ને સમા ભાષ હોત તો હું શું કરત ?

બિન્દુ: તો આજે હું બહુ ચડીને એને

ઘરમાંથી કાઢી મૂકત. બધી વાતોમાં “જે” “તો” થી કામ નહિ થાય. મહોટી બહેન ! તદ્દમે એ કોકોને અહિંથી વિદાય કરો.”

અન્નપૂર્ણા મનમાં મહીકાઈને બોલી: “વિદાય કરવા કે ન કરવા એ કાંઈ મહારા હાથમાં છે ? જેમણે એમને બોલાવ્યા છે એમને જાઈને કહેને ! મહેને નાહક હેરાન થા માટે કરે છે ?”

બિન્દુ: તદ્દમાજ કહેવું સાચું છે. પણ એ બધી વાતો હું મહારા જોઈને જાઈને કવી રીતે કહું ?

અન્નપૂર્ણા: “જેવી રીતે ખીજ બધી વાતો કરે છે તેમ એ વાત પણ જાઈને કહે.” બિન્દુ ખાવાની થાળી જરા આધી ખસેડી બોલી: “મહેને તદ્દન એવદ્દ ન રદમજતા, મહોટી બહેન ! મનેય સત્તાવીસ અઢીવીસ વર્ષ થયા છે. આ કાંઈ ધરના નોકર. આકરની વાત નથી; મગાંવહાલાની વાત છે. તદ્દમે હોવા છતાં છે હું આ પ્રસંગ લઈ તદ્દમની પાસે જઈ તો તેઓ મહારાપર યુરસે ન થાય ?”

અન્નપૂર્ણા: યુરસે તો થાય; પણ જો હું જાઈને એ વાત કહું તો તો મહાર મહોં પણ ન જુઓ. ગમે તેમ હોય, પણ જે ભાષ બહેન છે: એ હું કેમ બુલી જાય છે ? વળી હું જુદો આવી નજીવી વાત લઈ ગમે તેમ કહું તો શોખ મહેને શું કહે ?

બિન્દુ થાળી જરા વધુ આધી ખસેડી યુષ જોરડી રહી. અન્નપૂર્ણાને લાગ્યું કે તે જોડની બાકી યુષ થઈ ગઈ. તે બોલી: “કેમ થાળી આધી ખસેડીને બેઠી ? એમાં અન્નદેવતાએ શો અપરાધ કર્યો ?”

બિન્દુએ નિઃશ્વાસ નાખી કહ્યું: “હું ખાઈ રહી છું.” અન્નપૂર્ણા એના મુખ ઉપરના ભાગ જોઈ આશ્ચર્ય કરવાતું સાહસ ન કરી થી બિન્દુ ત્યાંથી હાઈને જવાન્ય

ઝોરડામાં ગમ, પણ ત્યાં જિજ્ઞાસા પર મદનને ન જોતાં તે પાછી ફરી અને બોલીઃ
 “ મન ક્યાં ગયો ? ”

અનપૂર્ણાઃ આજે તો એ મ્હારી પથારીમાં સૂઈ ગયો છે. હમણાં ઉઠાડીને મોકલું છું.”

“ ના, ના, છો રહો ત્યાં. ” કહીને મ્હોં મરડી તે ચાલી ગઈ.

મધરાતે મિન્દુની ઉંઘ અનપૂર્ણાની ખુસોથી ઉઠી ગઈ. મિન્દુએ પૂછ્યું. “ શું છે મ્હોડી બહેન ? ” અનપૂર્ણાએ ઝોરડાની બ્હારથી જ કહ્યુંઃ “ બારણું ઉઘાડી આને લે. એનાથી તો તોખા છે. ”

મિન્દુએ બારણું ઉઘાડ્યું. અનપૂર્ણા મદનને લઈ અન્દર આવી ને બોલીઃ બહુજ તોફાની છોકરો છે. ધણીએ છોકરાઓ જોયાઃ પથ આપે તો ક્યાંય ન દોડે. ધડીકમાં કહે છે કે બૂમ લાગી છે, ધડીકમાં કહે છે પાણી પીવું છે, ધડીકમાં કહે છે મચ્છર કરડે છે. ધડીકમાં કહે છે પંખો નાખો. આખો દિવસ કામને હસરડો કરી, રાતે જરાયે ન ઉંઘું તો મરી ન જઈ ?

મિન્દુએ દહીને લાઈ લાંબા ક્યાં ચોરસે તુરત જ મદન એની બોહમા લપાળે અને છાતી પર માથું નાખી સૂઈ ગયો.

સિવનાથ બીજી વરદ સુતો હતો. તે હસતાં હસતાં બોલ્યોઃ “ શોખ હતરી મયો કે બાબી ? ”

અનપૂર્ણાઃ મ્હને શોખ નહોતો થયો. બાપ ! એ જાતે જ મારની બીકે મ્હારા જિજ્ઞાસામાં જઈને પડ્યો હતોઃ પણ હા, મ્હનેવ હીક સળ મળી. વળી શું કહું ત્હમને એની વાત ! મ્હને પાછો કહેતો હતો કે “ ત્હમારી સાથે સતાં મને શરમ લાગે છે. ”

તેજે જથ્થે બહુમોડે હસવા લાગ્યાં. અનપૂર્ણા બોલીઃ “ હું જાઉં છું. દરે ! ”

આઠ દસ દિવસ ગાઢ મિન્દુના માથાપ તીર્થયાત્રાએ જવાનાં હતાં તેથી ત્હેમણે દીકરીને મળવા આટલે ત્હેને તેડી લાવવા પાછળી મોકલી. મિન્દુ જોડાણીની અનુમતિ લઈ મદનથી છાતી એ ત્રણ દિવસ સાથે પીપર જવાની તૈયારી કરતી હતી. એટલામાં ચોપડીઓનું પાણી બમણમાં ભરી નિશાએ જવાને તૈયાર થયેલો મદન ત્યાં આવી પહોંચ્યો. ચોડીવાર પહેલાં તે રસ્તાની એક બાજુ પર પાછળી જોઈ આબોહો હતો. અચાને મિન્દુના પગ પર એકાએક નજર પડતાં તે અમળી-આશ્ચર્ય પામીને બોલ્યોઃ “ પગમાં આ કાંઈ કેમ પડેયો છે મા ? ”

અનપૂર્ણા ત્યાં ઉભી હતી તે હસવા લાગી. મિન્દુઃ આજે પહેરવાનું મન થયું વળી. મદન ફરી ફરીને પગથી માથા સુધી જોઈને બોલ્યોઃ “ આટલા બધા દાગીના કેમ પડેયો છે ? ”

અનપૂર્ણા મ્હોંએ લુગડું દાખી બ્હાર ચાલી ગઈ. મિન્દુ હસવું ખાળીને બોલીઃ “ મોઢ વાર ત્હારી આ આંતરને પહેરશે એમ માની શું અમને કયુંય પહેરવાંય નહિ દે કે ? જ નિશાએ જ. ”

મદને જાણે તે વાત સાંભળી જ ન હોય તેમ તે બોલ્યોઃ “ મ્હોડી ગા આટલું બધું દસતાં દતાં ચાલે ? હું તો આજે નિશાએ નહિ જાઉં. ત્હેમ ક્યાં જવાનાં છો ? બોલો ! ”

મિન્દુઃ મ્હને ક્યાં જવાની હલક છે ત્હારી રાજ લેવાની ઓછી જ છે ? ”

“ હું પણ આવવાનો ! ” કહીને ચોપડીએ લઈ તે બ્હાર ચાલ્યો મયો.

અનપૂર્ણા અન્દર આવી બોલીઃ “ તે આટલી સહેલાઈથી નિશાએ જાય એમ મ્હને નથી લાગતું પરંતુ કેવો ઉસ્તાદ છે ? દાગો રાખને વળી પૂછે છે. ” કાંઈ કેમ પડેયો ?

આટલા ઘરેણાં કેમ પહેવાં ? ” પણ હું તો કહું છું કે તું એને સાથે સહ જા. નિશાળેથી પાછો આવીને તને એ નહિ જૂએ તો બારે ઉત્પાત મચાવી મૂકશે. ”

ગિન્દુ : ત્હમે શું એમ માનો છો મ્હોટી બહેન ! કે એ નિશાળે ગયો છે ? અરે ! રામરામ કરો. એ તો આટલામાં ક્યાંક છૂપાઈ બેઠો હશે. જો જો વળી જતી વખતે બરાબર આવીને ઉભો રહેશે. ” અને થયું પણ તેવુંજ. ગિન્દુ અન્નપૂર્ણાની ચરચરજ સહ પાલખીમાં બેસવા જતી હતી એવામાં તે કેટલું જાણે ક્યાંથીએ બહાર આવ્યો અને ગિન્દુનો પાલખ પકડી ઉભો રહ્યો દેરાણી, ગેઠાણી બન્નેય દસી પકડ્યાં.

અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું : “ જતી વખતે ચારીય કરીય નહિ. એને સાથે સહ જા. ”

ગિન્દુ : એ તો જાણે હું એને સહ જઈશઃ પણ મ્હોટી બહેન ! એને સહ ગયા વિના હું એક કચડું ચે ન ખસી શકું એ તો બારે ઉપાધિની વાત છે.

અન્નપૂર્ણા : એ તો તું જેવું શીખવીય ત્હેવું જ શીખવાનો તો !-મદન ! અદિ રહેને ! એ સ્વિસ મ્હારી સાથે રહેજે.

મદને માથું ધુણારી કહ્યું : “ ના, ના. ત્હમ્હારી સાથે મ્હારાથી ન રહેવાય. ” કહીને ગિન્દુના પહેલાં જ પાલખીમાં ચઢી બેઠો.

[૧]

ગિન્દુ પીયરથી પાછી આવા હતી, દરેક દિવસ પછી એક દહાડો બપોરના અન્નપૂર્ણા-એ ગિન્દુના ઝોરડામાં આવી કહ્યું : “ ન્હાની વધુ ! ”

ગિન્દુ મેલાં કપડાંનો દગલો કરી ચતમૂત બેઠી હતી.

અન્નપૂર્ણાએ પૂછ્યું : બોમ્બી આવ્યો છે કે શું ?

ન્હાની વધુ કશું ન બોલી. અન્નપૂર્ણા એના મ્હોં પરના ભાવ જોઈને ચમરાઈ. એણે ઉદ્ધિગ્ન અને ધુછ્યું : “ શું થયું છે વધુ ? ”

ગિન્દુએ આંગળી વડે બળેથી સિમ્હારટના ન્હાની ન્હાના ટુકડા ગતાવી કહ્યું : “ મદનના કોટના ખીસામાંની આ નીકળ્યા છે. ”

અન્નપૂર્ણા આંખી બની ઉભી રહી.

ગિન્દુ સહસા રડીને બોલી : “ હું ત્હમારે-પણે પડું છું મ્હોટી બહેન ! કાં તો પેલાંએને વિદાય કરો બથવા તો અમને ક્યાંક મોકલી દો. ”

અન્નપૂર્ણા કાંઈ બોલી શકી નહિ. તે ચૂપચાપ ઉભી રહી અને થોડી દાણ બાદ આંખી મઠ.

સાંજના નિશાળેથી આવીને મદન ખાખી રમવાને ચાલ્યો ગયો. ગિન્દુએ એને એક શબ્દ પણ ન કહ્યો. ભૈરવ નોકરે આવીને શરિયાદ કરી. “ નરેન્દ્રે વગર વાંકે મદનને તમારો માર્યો છે. ”

ગિન્દુએ ખીજાઈને કહ્યું : “ મ્હોટી બહેનને જાણે કંઈ, જા ! ”

કચેરીમાંથી આવીને શિવનાથે કપડાં ઉતારતાં ઉતારતાં જરા મનઝ કરવા ગયો; પણ તરત જ ચમક ખાઈ ચૂપ થઈ ગયો. વાદળ કેટલાં ધેરામાં હતો. અને કેટલાં વર્ષવાનાં છે એ હરીક્ત ધરમાં રક્ત અન્નપૂર્ણા જ જાણતી હતી. સંધ્યાકાલે એકાન્ત જોઈ ગિન્દુનો હાથ પકડી વિનતી સ્વરૂપે અન્નપૂર્ણા બોલી : “ મમે તેમ હોય તોયે એ ત્હારો છોકરો છે. આ ફેરી એને માફ કર નહિ તો એકાન્તમાં બોલાવી એને ધમકાવ. ”

ગિન્દુ : મ્હારો છોકરો નથી એ તો હું મં-

બહુ છું : અને ત્હને મનમાં છે. નકામી વાત લખાવવાથી શો લાભ ?

અન્નપૂર્ણા : હું નહિ; પણ તું જ એની મા. મહેં એને ત્હને સોંપી દીધો છે.

“ એ ન્હાનો હતો ત્યારે મહેં એને કહેયો હતો. હવે એ મહેંટો થયો છે એટલે ત્હમને પાછો સોંપું છું. એને હવે સંભાળી લઈ મ્હારો છૂટકારો કરો. ” કહીને મિન્દુ માલી ગયો.

રાતે રૂઘસ મહેરે મદન અન્નપૂર્ણા પાસે પુત્રાને ગયો. અન્નપૂર્ણા ગંધી વાત રૂઘસ મધ્યે બેસી બીજાને કહ્યું : “ આડિં કેમ આવ્યો ? જા અહિંથી — ”

મદને પાછા ફરીને બેસું તો ત્હના પિતા કંઈતા હતા. કાંઈ ન બોલતાં તે ચાલ્યો ગયો.

રૂઘસે અતસિયા માનવાના વાસણ લેવાને મધ્યે તો કળિયામાં એક ખુણામાં લાકડાના ઢગલા પર મદનને સૂતો જોયો. તે એકદમ દોડીને મિન્દુને બોલાવી લાવી. અન્નપૂર્ણા પણ કહીને બહાર જ આવતી હતી. તે પણ પાસે આવીને બેસી.

મિન્દુ મહેંટોથી બોલી : રાતે મહેંટી વહુએ કાઢી મૂક્યો લાગે છે. એમની સાથે સહ જાય તો હંધમાં ખામી આવેને ?

મદનની સ્થિતિ જોઈ ક્ષેમથી અને કુશળી અન્નપૂર્ણાની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં; પરંતુ મિન્દુના નિન્દુર તિરસ્કારથી તે ઉભીને ઉભી બગાડી ગઈ. તે બોલી : “ પોતાનો

દાય પારકાને માથે ઝોડાડતા ઠીક આવડે છે હોં ! ”

મિન્દુ મદનને કહાડવા મધ્યે તો એનું શરીર ગરમ : લાગ્યું. એના શરીરમાં તાવ ગમ્યો હતો. તે બોલી : “ આની દંડીમાં છોકરો આખી રાત બહાર પડ્યો રહે તો તાવ ન આવે ? ભગવાન એનું રક્ષણ કરે. ”

અન્નપૂર્ણા બપોર થઈ નથી પડી; તે બોલી : “ તાવ આવ્યો છે ? — ક્યાં ? જોડે ! ”

મિન્દુએ બળપૂર્વક એના હાથ ઠેસી કહ્યું. “ રહેવા દો એમાં શું બેસું છે ? ” કહીને કંઈતાં છોકરાંને હંધથી અન્નપૂર્ણા તરફ કરડી નજર નાખી તે પોતાના ઝોરડામાં ચાલી ગઈ.

પાંચ છ દિવસમાં મદનને આરામ થઈ ગયો; પરંતુ મિન્દુએ જોડાણીનો વાંક માથે ન કર્યો તે દિવસથી તે એની સાથે વાત સરખીયે ન કરતી.

અન્નપૂર્ણા મનમાં જ બહુ રૂઘસજતી હતી એટલે તે પણ ચૂપ રહી હતી. મધ્યાંની આગળ મિન્દુએ સમજાવ્યો વાંક એના પર ઠોળ્યો હતો. એ અનવાય એનાથી પણ ન બુધાયો. આથી એક દિવસ વાતમાં તે વાતમાં ત્હેણે ધન્દાણીને કહી દીધું. “ એને તાવ આવવાનું કાન્ય ન્હાની વડુ હતી. એનું નસીમ કે એ ન ચૂકે. ”

(અપૂર્ણ)

મેચરેટ્ટ (આરોપીને) : તે શું કહ્યું છે કે નહિ ?

આરોપી : સાહેબ, પોલીસ કહે છે કે મેં શું કહ્યું છે, મારા વધીસ સાહેબ કહે છે કે મેં શું કહ્યું નથી કહ્યું. એ બેમાં કોણ સાચું છે તેનો નિર્ણય કરવાનો ફરજ આપતી છે !

વીરાને વેણુ.

શ્લોક : શ. નાનાલાલ દલપતરામ પટેલ.

(લક્ષ્મણ ! લક્ષ્મણ ! બંધવા રે... એ દાળ.)

વર્ષાતણી કાળી વાદળી રે, વીરા ! વિનવું વહાલે;
વરસીને વેગથી વહી જતી રે, વેણુ માફ પહોંચાડે.
વરસજે વીરની વાડીએ રે, શોધી સાગર ખારે;
સંજીવની સહુ સૃષ્ટિની રે, માતું પાઠ હું તારો. ૧

“ બૂલી ગયો બાઈ પહેલને રે, સહુ વહાલ વીસાચું;
ખાર મહિતા વીરા ! વહી ગયા રે, નથી મુખડું બાળ્યું;
બાલીએ કામણ શું કયો રે, કે શું બરબચું બૂંડું ?
આત્મા લોપી નથી મેં ઠહી રે, હાથ લાગ્યું શું ઉડું ? ૨

બાલી ! સોહાગણ માકરાં રે, પૂર્વ પ્રીતિ બૂલારું;
દોષ દીકો રો મુજમાં રે ? ભેળો ભોળગ્યો બાઈ.
અમે પરદેશી ચરકલી રે, ઘડી બે ઘડી રહીએ;
ઠીલ ઉંચું જરા દેખીએ રે, ઉડી આવેરાં જઠરો. ૩

સાસરીઆંથી બળી બળી રે, ઠરવા કામ પિયરને;
પરવશ પડેલી પંખિણી રે, લેતી શ્વાસ મહિયરને.
પિયર પનોતી હું તમ વડે રે, છતાં છેક વીસારો;
બાપુ વિનાની બાળકી રે, અંતરમાંથી ઉતારો. ૪

પરવણીએ પેણું પંચને રે, ચાકે નયનો ગિયારાં;
ચીરાતું ચરચર ચિત્તડું રે, આંખે આંમુની ધારા.
ઘર કામમાં નહિ ગેઠતું રે, તમે ઉપર હું ધાતી;
મણકારા વાગે આવ્યા તણા રે, જીકો આંગણે જાતી. ૫

લાઇબીજે મળે આવી ને રે, ધતગન ઘેરા ખેત્રાવી;
પરધી વાગે ઘોડીલા તણી રે, લેતી અરૂંખે આવી.
દેખી દૂર ધૂળ ઉડતી રે, અમર આશા બંધાતી;
ઉડતો મંડીલ છેડતો રે, દેખી હરખાતી છાતી. ૬

ખારે આવીને ઉઠો રહે રે, “ જહેની ” ! ઠહીને બે લાવે;
ઢોડતાં બાણેજ ઉચકી રે, ચૂખી લાઠ લઢાવે.

ભાઈ મેળાવણ બીજડો રે, વેગે આવતી વીરા !
આવજો આંગણે માકરે રે, ઠરો અંતર અધીરાં ” ૭

દેખાયા તો દેખાયા જોઈ મહામાય દાંડવાળા.

પાંત્રા (પાંત્રા)—દોડળી.

૧ શેર અળવીના પાના.

૧ શેર કણકી કોરમાના સોટમાં ૨ રૂપી-
આમાર ખડનો સોટ મોવણુનો તથા ૨
રૂપીઆ ભાર તેલનું મોવણુ.

૨ ચમચી મરચાંનો છુડો.

૦૧ શેર ધડનો સોટ.

દળદર જરાક.

મીઠું ખપ મુજબ.

દોઢ જરાક.

અધોળ આમલીનું પાણી.

નવટાંક ગોળ.

નવટાંક તેલ.

અળવીના પાનાં કણકી કોરમાનો સોટ
ખડનો સોટના મોવણુથી બાંધ્યો - હોય તેનાથી
ચોપડવાનાં. પછી વીંટિયાળી તપેલામાં પાણી
મૂકી ચાળણી મૂકીને એના ઉપર પતરાળું
રાખીને પેલા કોટિયા વાળેલા હોય તે પતરાળા
ઉપર ગોઠવવા. સુલા ઉપર અથવા સંધકી
ઉપર દેવતા સળગાવી ઉપર તપેલું મૂકીને
ચડે ત્યારે નીચે ઉતારી છરી વતે કકડાં કરી
નવટાંક તેલ મૂકી મેથી, રાધ, દોઢ મૂકીને
આ પાનાનાં-બજામાં વધરવાનાં. અચ્છર
ખડનો સોટ તેલે મોહીને બાંધવાનો ને સોટમાં

મીઠું મરચું દળદર વગેરે મસાલો નાંખીને
એના રોટલા વણી ઢોકળાં કાપવાનાં. બજા
બાધવા મૂક્યા હોય ત્યારે એ વણી રાખવી.
બજામાં વધાર્યા કે તરત પેલી વણી મુકેલી ઢોકલી
બજામાં મૂકીને ને ચડે ત્યારે મહોં આમ-
લીનું પાણી ને ગોળ નાંખી દેવો. શીઝે એટલે
રસાળુ ઉતારી લેવું, ઢોકળાંમાં પસંદ પડે તો
ચણુનો સોટ નાંખી દેવો કે લીસો મસાલો
નાંખવો.

કેળાના પુડા.

કેળા નંગ ૧

દુધ અધોળ

ધડનો સોટ ૨ ૩. ભાર

મોરસ ખાંડ ચપટી

લીંબુના કકડા ડઝન એક

કેળાના પુડા કરવા હોય ત્યારે કેળાને
સારા ડચકા નાં રહે એવાં ભાગી નાખવા.
કત્તી વેળએ મહોં અધોળ દુધ રેડવાનું. સોઢી
ઉપર ધી મૂકીને સાધારણ પુડાની પેઠે ઉતરે
કે તરત ઉંઢા ઉંઢા પીરસવા. દરેક પુડા ઉપર
ખાંડ બભરાવાની, અકેક લીંબુનો કકડો પીર-
સવો. જ્યેને લિંબુનો રસ ના નાખવો હોય તે
એમને એમ ખાવાના કામમાં લે.

કેળાના બજામાં આપણે કરીએ છીએ;
લાલવીના કેળાના પૈતાં તળીએ છીએ; તો
કેળાનો આ નવો ઉપયોગ અંગ્રજોના જોડે
છે. વાની હલકી છે ને અંગ્રેજ ફ્રીટરને
મળતી આવે છે.

બાજરીની ખીચડી

૧ શેર બાજરી
૦૧ શેર ટુવેરના દાળ
શીરું ખપ મુજબ
હળદળ ખપ મુજબ

બાજરીને સારી વીણી આડકીને ખાંધણી-
આમાં ખાંડવાની. ખાંધણી આમાં ખોડતા જવું ને

પાણી રેડતાં જવું. ખાંડવા પછી રહેલાં તપેલા-
માં દવારી રાખવી. પાછી મુપડા વતી આડકીને
શરીથી ખોડવાનો. પહેલી ટુવેરની દાળ ચોરી
તેમાં બાજરીનો લોટ હોય તે ભરવાવે. ઉપર
નીચે દેવતા નાખે. તે સારો સીંચે ત્યારે ખાવાના
કામમાં લેવી. ધી બાવે તો ધી સાથે, ના બાવે
તો કડીમાં ખાવી અથવા દહીમાં, ટુવેરની દાળ
ના નાખે તો વાલની દાળ એમજ નાખવાની
ને તે પણ એમજ ઓડવાની. આ વાની હલકી
છે.

મુધારો-શું વખતે બટાકાની ઈયોરી લખેલી
તેમાં નાળીયેર એક ખમણું રહી ગયું હવું
તે ઉમેરી લેવું.

રામનો વાઢ.

(એક લોકગીત.)

સંપાદિત: જહેનું પ્રસારતી.

રામચંદ્રએ વાઢ વાળ્યો, સીતા વાળે પાણી;
તેની શેરડીનો નેહો સંખ્ય પાર સોચોડો શ્રી-રામનો.
રામે બાવળીયા વઢાવીયા, શ્રી સંધે ઉતરોયો;
તેના જડીયેલ મંગોયુ પડાવો, સોચોડો શ્રી-રામનો.
ધમ ડેરા ધોરી મંગાવો, સોચોડો ફેરાવો;
એનો હાંકનારો ચતુરસ્રજ, સોચોડો શ્રી રામનો.
રામચંદ્રજ ઓડવા બેઠા, કાનો ટાણે ચોતા;
તેના રસડાની કુંડીયુ ભરાય, સોચોડો શ્રી રામનો.
લોહા કેરી કાઠ મંગાવો, ગોળ રંધાવો;
તેમાં ધરમની મુપડી પડાય, સોચોડો શ્રી રામનો.
તેમાં પવનની પાવડી ફેરાવો, સોચોડો શ્રી રામનો.
ત્રાંચા કેરી તોસ મંગાવો, બીયા પડાવો;
બીસે બીસે શ્રી રામના નામ, સોચોડો શ્રી રામનો.
લોહા કાંટા મંગાવો, ગોળ જોખાવો;
એનો બાવેથી બાવ પડાય, સોચોડો શ્રી રામનો.

આવશે એક દિન એવો.

લેખક : શ. હિંમતલાલ શુ. શાહ.

આવશે એક દિન એવો ભારતમાં;
 ઝરણાં અમીનાં ઝરશે છ રે:
 રસને હિંદોલ આયં રમણીઓ ઝૂલશે;
 આનંદથી કલકોલશે છ રે:
 સજી શણગાર સેવનાના મહાલશે;
 મૃત્યુ પરાયં સીલશે છ રે:
 ભાવનાની ભવ્ય ખંસરી એ મુલાવશે;
 જીવનના ગૂઢ પ્રશ્ન પીંખશે છ રે:
 પ્રેમને હિંદોલ યુગલ હીંચશે હસી હસી;
 અંસારે સ્વર્ગને ઉતારશે છ રે:
 દુઃખીનાં ઉનાં આંસુ ઘૂમી ઘૂમી;
 યાત્રવનનાં શબ્દ અમી ઢંગશે છ રે:
 બૂખ્યાંને ભાખરી: તરાય ને પાણી;
 નાજાંને વસહાન આપશે છ રે:
 શિષ્ય શા અડજ પ્રશ્નચારીઓ આપશે;
 લીધ શા વળકાય નોદા છ રે:
 ધર્મરાજ શા ધર્મચારીઓ આપશે;
 ભામાયા શા દાનવીરલા છ રે:
 શુદ્ધ-મહાવીર શા ધર્મના સંસ્થાપકો;
 અંદા-અહલ્યા શી નારીઓ છ રે:
 નારીનાં હાસ્ય દિન્ય સંગીત મુલાવશે;
 નયનોની ન્યેત તેજ આપશે છ રે:
 યેથો વિમિર લોદી આજ્ઞ ઉતારશે;
 દેવાની આંખ રહી ઉઘડી છ રે:

3- सपातः प्राप्तेसः जलान्न ५'वीजः.

રાષ્ટ્રીય ગીત.

वन्दे मातरम् (२)

सुखं धाम सुरं धाम भव्यं शीतं धाम

शुभ्य श्यामलाभु भावरेभु.....११

शुभचयेत्तेनापुसङ्गिद, यामिनीम्

पुत्रप्रभुमित दृमदध शोभिनीम्

सुधाविनिम् सुभधुरभापिनीम्

સુખદમ્ વરદમ્ માવદમ્...વન્દે...૨

नैऋत्यम्

१०
५० १०० २०० ३०० ४०० ५०० ६०० ७०० ८०० ९०० १०००

५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५ ५

०" १" २" ३" ०" १"

सुख सा म सुख सा म म म म म शि ... .. व सा म

सि प म प म म म म सा रे सा रे ग रे सा

२" ३" ४" १" २" ३"
 स स्म श्वा म सा म आ ... व र म् आ ... .. ५२...
 सा र म प ष ष नी र सा नी ष प म प

०"	१"	२"	३"	४"	५"
शुभ	ज्योत्स्ना	पुष्य	चित्त	याग्या	मिनी
मनीष	नीष	नीष	नीष	नीष	नीष

२" ३"   १"   २" ३"

ॐ स ॐ नित ॐ म इ ल शो ... .. मि नी म

पसा नीसा नीसा म नी ध नी प ध प ध नी ध प

सुहा ... पिनि ... भू सु भ धु र भा ... .. पि नी भू
 प म नी प म ग रे रे भू रे ज सा रे सा रे ज रे सा

२" ३" ४" १" २" ३"

म म हा म व र ह म मा ... व र म आ ... ... प

सा रे म भ प ध ध नी ना सा नी ध प म प

સૌંદર્યની નિશાળ.

સીમા અને સ્વપ્ન.

લેખિકા: દાહી બહેન.

જરાતી સીજીવનમાં પેલો ધારસેટનો વૃથો જેને 'પ્રાઇમસ સ્ટર્વ' કહેવામાં આવે છે તે એટલો બધો ભાગ ભજવે છે કે તેને અને ગૃહરાણીને હવે સાવકા ભાઈ બહેન ગણ્યા વગર છૂટકો નથી! ભાઈ બહેન એટલા માટે કે બંને ભેગાં રહે છે, બેમાંથી એકેય કામને ધી પછી બીલાં મુકતાં નથી! સાવકા એટલા માટે કે 'બહેન આપો દિવસ તેને બાળ બાળ કર્યા કરે' ત્યારે ભાઈએ ખાનગીને અનેક બહેનોને આપી ને આપી બાળી નાંખીને ભોગ લેવા માંડ્યા છે!

જેને અદા હોય તે તો સમજી શકે કે નહીં તગાવોમાં નવા પાણી આવે ત્યારે ભોગ શું કામ આવે છે. પરંતુ 'ધારસેટમાં' ઉછાળા આવે ને તે પશુ-ભોગ ભાંગે એ વાત સમજી શકાતી નથી! શું ધારસેટમાં દૈવી તત્વ છે? પ્રાઇમસ સ્ટર્વ મશીન છે કે એક દૈવી શક્તિ? એ બંનેમાં જો દૈવી તત્વ કંઈ નથી તો પછી તેને ભોગ લેવાનું કારણ?

કારણ આપણી બહેનોની પોતાનાં વાંકે, આપણી પોતાની જ બેરકારી. આપણે માથું પુરેપુરું બોલ્યો-વગર, અથવા ફેન્સી સરકતાં સુવર્ણ શાખીને સ્વપ્નમાં પ્રેમ લગાવીએ છીએ ત્યારે માયાનાં હરકતાં મલાળા આગ પકડે છે ને? આપણે-રેશમી સાંઠીઓ પહેરીને તેની પાસે-માત્ર અડધોજ કુર બેટલા પાસે જઈએ છીએ ત્યારે સાડી જડકામાં સપડામ્ છે ને? આપણે પહેરેલું લુગડું સંકેતી જગર સ્વપ્ન

પાસે હોમા થઇ ઉપરની અમરાઇ પરથી ચાહ ખાંડ-લેવાં જઈએ છીએ ને નીચે પગની પાની પાસે જનતાં અકસ્માત પર નજર નથી રાખતાં ત્યારે લુગડાંનો છેડો સળગે છે ને? આ બધી આપણી જ બેરકારી ભેટાં સ્ટર્વ તે બીયારો શું કરે?

કુપાંક કુપાંક તો સ્ટર્વો ઘડાક સમને રાટે છે. જાણે ઘરમાં નાનકડો પીતંગનો જવાળા મુખો! સ્ટર્વ કેમ બને છે, તે કેમ ચેતે છે તે જો આપણે બહેનો જાણતા હોત અથવા આપણી લીધું હોય તો સ્ટર્વ કદો ને રાટે તેનું શટવાનું એકજ કારણ હોય છે કે આપણે નહાવાનું પાણી તરત-ગરમ કરવા અવિશ્ય પ્રેમ મારીએ છીએ. સ્ટર્વનો પ્રેમ અંદર હવા દાખલ કરી ધારસેટને કુવારાની માફક ઉગાળે છે. હવે-જ્યાં સુધી ધારસેટ છે ત્યાં સુધી કુવા-તેની-છોળ ઉપર ને ઉપર ઉડાડે છે પરંતુ જ્યારે ધારસેટ નથી હોત ત્યારે 'હુ...સ...સ...' અવાજ ચાંપે છે તેજ બતાવે છે કે હવે અંદર શું મગાઈ રહી છે અને તે બહાર નીકળવા કાંઈ મારે છે. આપણે નજર ઉતારીએ છીએ અને ચાંચો પર વાડકો ચોંટી જાય છે. હવાથી ઉત્પન્ન થયેલા 'વેક્યુઅમ'નું પરિણામ છે. એટલે કે હવા નથી હોતી ત્યારે એ વાસણો ભેગાં થાય છે. જમ થઇ જાય છે. પરંતુ એજ હવા જો હઠથી વધારે હોય તો એજ વાસણોને તોરડી જુદા પાડે છે; વાસણ એકજ હોય તો તેની ધણી નાંખે

છે એટલું હવામાં જોર હોય છે. હવે સ્ટવના બંધીવાર પેટમાં હાથથી વધારે હવા ભરીએ તો સ્ટવને શટવા વગર બીજો છુટકો નથી. મારા અખતરામાં સ્ટવને વધુમાં વધુ રાત્રીનીટથી વધારે પમ્પ ન મારવો જોઈએ.

આ ઉપરાંત સ્ટવને વારે વારે 'પીન' કરવી પડે છે, તેમાં ખરી રીતે આપણે જ વાંક છે. જ્યાં સુધી ધારસેટમાં કચરો હોય છે ત્યાં સુધી સ્ટવના મોઢીવામાં કચરો ભરાવાનો અને 'પીન' કરવી પડવાની. પીન વધારે વાર કરવાથી પીનના હાથમાંથી રેશુ પીગળી જાય છે ને પીનમાંની સોય માછીએ મોઢીવામાં ભરાઈ બેસે છે, એટલે હવેલી દેતા શુજરાત ચાકી જાય છે અને આલામાંથી ચુક્કામાં પડવા જેવો ઘાટ થાય છે. મારે બહેતર છે કે ધારસેટ પુરતી વખતે સાધારણ ગરબીઓ કરતાં પણ એક કપડાનો કટકો ગાળવા માટે વાપરવો વધુ સલાહકારક છે.

વળી પમ્પનો વાઇસર ઢીસો પડી જાય છે એ પણ આપણી આપણા પુરુષ વર્ગ પાસે રાજની દરિવાદ હોય છે. ચામડાનો વાઇસર વધુ વપરાવાથી ઢીસો તો પડેજ પરંતુ તેમાંય આપણે યોરો વાંક હોય છે. પમ્પના માધાને અગ્રે અને પહેલી બે આંગળીથી પકડીને સીધો પમ્પ ન પડે પરંતુ વાંકો ચુકો પડે તેથીજ વારેવારે બગડી જાય છે. એમાં પણ જરા ધીરજના ફગજ મીઠા માનવાં અને ધીમે ધીમે પમ્પ મારવો.

છેવટ સ્ટવની સાથે કામ લીધા પછી હાથ ધોવા વગર ચાહ, ખાંડ, કપ રકાખી કે તપેલી વગેરે કોઈ પણ વસ્તુને અડકવું ન જોઈએ. એવી બેદરકારીથી અડકવાથીજ ઘણા ગૃહસ્થોને ત્યાં શર્ટકલાસ ચાહના ખાલામાં પણ વાહરા છાપ ધારસેટની ગંધ આવતી હોય છે! આ પરથી બહેનો કંઈક શીખશે તો તે દહાડે સ્ત્રી અને સ્ટવ સર્ગા બાંધબહેન ગણાશે.

હુનિયાનું સૌથી નાનું બાળક

સાધારણ રીતે બાળક જન્મે છે ત્યારે તેનું વજન છ થી સાત સીધ જેટલું હોય છે પરંતુ ગ્રેમોરગોનમાં હમણાં એક બાળકી જન્મી છે જેનું વજન શકત પોણા રતલ છે. પહેલાં ટુંટીંગમાં એક છોકરો જન્મ્યો હતો જેનું વજન એક રતલજન હતું. વેમ્બલીમાં જન્મેલું એક બાળક દોઢ રતલ વજનનું અને નવ ઈંચ લાંબુ હતું. પેડીંગટનમાં ગયા જુનમાં જન્મેલા બાળકનું વજન ૧ રતલ ૬ ઝાસ હતું અને તેને ખોરાક આપવા માટે આંખમાં દીપાં નાંખવા કે શકિત પેનમાં શાફી ભરવા માટે વપરાતી કાચની નળીનો ઉપયોગ કરવો પડતો હતો.

જુના સ્ટેમ્પ માટે ૧૦૦૦૦ પાઉન્ડ

સીટકાઈડના એક ટાકરે જેણી કરેલી પોષ્ટની જુની દીકરીકે વેચવા માટે લન્ડનની મેસર્સ હારમન શ્ક કંપનીએ ૧૦૦૦૦ પાઉન્ડ મેળવ્યા છે. આમાંના ધણી સ્ટામ્પ છાપનારની બેદરકારીના નમુના છે અને એ બેદરકારી માટેજ પોની મોટી કીમત મળી છે.

સંપાદિતા: ધી. કાશીપટેન ગોવિંદભાસ.

(ਫੋਲਿਓ ਪਰਚ)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----

४ । राणीञ्जने रक्षेवानुं स्थण

४१ अरु?

૩૨ પત્ર.

३५ अक्षरम्.

၁၆ ပုဒ်၊ ၁၆။

३१ ज'गल.

୪୯ ଚାନ୍ଦିନୀ

४० तीप्यास.

૪૧ એક સદેર (ક ઈઆવાડનું)

४४ धृतिः

૪૬. મહાન દેશનેતા.

୪୭ ଅନୁସୂଚିତ.

੪੫ ਐਚ ਜੀ. '

૫૦ રેતીનું મેદાન.

૫૧ ધારેલ.

१७ सप्तम्यनारे.

૧૫ સી.

२५. पार वित्तारनार

२७ फे.

४३ व्यानस्थ

24 6201.

ସଫଳ ଉପାୟ.

୧୭ ଶିଦ୍ଧ.

૪૨ બો.બો

४३ विनायु' अपभ्रंश

४५ ३१०५.

୪୮ ପୃଷ୍ଠା

१. सुसंस्था करवानुं साधन.

હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉખાણુની હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીગ્રાહક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, બાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીગ્રાહકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉખાણુનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય હેતુરનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાજબી-ગેરવ્યાજબીપણા વિષે વાંધો લઈ શકાશે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટકાર્ડમાં લખેલા જવાબો જ સ્વીકારવામાં આવશે.

કુલ ત્રણ ધનામી.

ખરો જવાબ આપનારને સંપાદિકા તરફથી 'ગુણસુંદરી' નો સહતંત્રી રા ખંધડી-આનું બહાર પડેલું હાસ્યવિનોદનું નવું પુસ્તક "બુદ્ધિવંત" ધનામ આપવામાં આવશે. ખીજા બે ખરા જવાબોને લેખક તરફથી બે નકલ ધનામ આપવામાં આવશે.

'બાનુઆરી' માસની હરિશ્ચંદ્ર પરિણામ.

'કંકાશ વાર્તાના કાવ્ય' ના નમૂના જનાવવામાં 'ગુણસુંદરી' ના વાંચકોએ સારો શ્રમ લીધો છે. એક બહેન અ. સૌ. લક્ષ્મીબાઈ સુધાકર તો લખે છે:—

"x x x આવા ઉખાણા કુરસદે જરૂર આપતા રહેશે. કારણ મારા જેવી ખીજા ધણી બહેનોના મગજ કસવાની આમાં સુંદર તક મળે x x x" વિગેરે.

એ બહેને આપેલા આવકાર માટે આભાર. અમે શ્રીવાર ખાત્રી આપીએ છીએ કે ધનામી ઉખાણા વિભાગમાં જે વૈવિધ્ય દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તે ઠંઠાવી રાખવામાં આવશે અને નવા નવા ઉખાણા રજૂ કરવામાં આવશે.

આ ઉખાણુને મળેલો આવકાર જતાવે છે કે શુભરાત્રી વાંચકોમાં અને બહેનોમાં સર્વ શક્તિઓ છે. માત્ર તેને ઉપયોગમાં લેનારના જરૂર છે. પણ આ વખતે એક ખેદજનક કાર્ય કરવું પડે છે.

આ ઉખાણુના કુલ ૨૧ જવાબો મળ્યા છે પરંતુ તેમાં ૧૧ બહેનોએ અમારા ૪ થા નિયમનો ભંગ કરી પોસ્ટકાર્ડને બદલે વળી પાછા મોકલ્યા, આખા ને ખેવડા પ્રુસેક્યુટીંગનો હુકમો કર્યો છે ! એ તપાસવામાં અમને બહુ તકલીફ પડે છે તેમ જ એ સોજા બહેનોને અડધા આનાની ટીકીટને વધારાનો નકામો ખર્ચ થયો છે. ગમે વખતે અમે આ નિયમભંગ અપવાદ ગણી જવા દીધેલો. પરંતુ આ વખતે જરા સખ્તાઈ વાપર્યા વગર છૂટકો ન હોવાથી એ ૧૧ જવાબો બો કે ધણા સુંદર-છતાં રદ કર્યા છે.

ખાત્રીના પાંચ કાવ્યો ત્રીજે પ્રમાણે છે જેમાં સોથી પહેલું કાવ્ય સારું હોવાથી ધનામનું પુસ્તક "પાપાણી" તેમને આપવામાં આવે છે, જે તેમણે મંગાવી લેવું.

- (૧) “ વીશ વર્ષમાં મોટો યારો મળતો, સગપણની મને હોસ બહુ,
 ઘેર આંગણે શોભે એવી ગોતો આજથી નાણુક વહુ. ”
 “ હજી બોલતા તો થીખવા દેને એવડી ઉત્તાવળનું થું છે કામ, ”
 હાને ના ને વેર બધાતા મુરખો મુરખી ગળવે ગામ !

લે. વિનોદ.

- (૨) ૧. “ પ્રસવ યારો આજ કે કાલ, નામ સું પાડવું તેનો વિચાર ”
 ૨. “ બાનુમતિ એ ઉત્તમ નામ, તેમાં તે થું કરવો વિચાર ”
 ૧. “ બહુ એવું તે કહું નામ, હું તો પાડીશ મંછા નામ ”
 ૨. “ મંછા ફંછા ચૂલામાં પડ્યા ” એકડો બગડો એમ બાત્રી પડ્યા.

લે. અ. દ. કાલ.

- (૩) પતિ કહે ડાઈમ રૂમ લાલ રંગાવો,
 પત્નિ કહે સુરો નક્કી કરાવો;
 નાની આ બાબતે ટોટો ઉભો થયો,
 કહો તમે ડાઈમરૂમ કેમ ધોળો રહ્યો !

લે. કૃ. શીરીષ દ્વિધીત.

- (૪) બાઈ { “ પમાર મળે ત્યારે હેમની ડાબલી તપખીર નાખવા લેશું. ”
 “ ને એ તો મારી માતાને દાતે ધસવા દેશું ”
 બાઈ { “ નહિ. એ ડાબલીમાં મારી તંબાકુ રહેશે ”
 “ આ બાઈ બાઈ બાઈ તેને મૂર્ખ કોણુ કહેશે ! ”

લે. અ. સા. લક્ષ્મીબાઈ મુધાકર.

- (૫) સો એક રૂપિયાની સાડી સારી લેવા કહેતાં “ પહેરતાં ન આવડે ”
 મળતો જવાબ,
 યાદી એ જવાબ યદી, યાક્યા મુજ યદી હોતો લાવો આવડતવાળી
 જોઈ હું પણ રાખ;
 “ બાપે તારાએ દીધી મને પસ્તાયો હું તો ” કહેતાં મગજ મારું થયું ગરમ,
 ફાટે તે પહેલાં સાવચેત પ્રિયા રીસાઈ ગયાં, મનામણાંની મુશ્કેલીએ યશે હું નરમ.
 લે. રા. મ. લ. મહેતા.

ફેણુઆરી અંકના ઉખાણાનું પરિણામ

આ ઉખાણામાં એક છાપબુલ થઈ હતી: “ ધીર ” ને બદલે ‘ ધીમુ ’ છપાયેલું હતું. દેશનેતાઓના નામોમાં કોઈ મુકારાંત નામ ધણું કરીને નથી તેમજ સંપાદકે પણ ‘ ન્હેરુ ’ નો ‘ ર ’ જ એ ઠેકાણે ધારેલો. એક ચતુર વાંચક બહેને આખાદ એ બૂલ પકડીને એજ ખરો ચબ્દ લખ્યો છે તે માટે અમને માન ઉપજે છે.

ઉખાણાનો ખરો જવાબ નાંચે પ્રમાણે છે:—

તીલક, લજ્જતરાય, દાસ, કેળકર, બેનરજી, જના, મહેતા, પાલ, માલીવીઆ, બેસંટ, જાખલે, સિંહા, મહમદઅલી, સન્તનમ, શોકતઅલી, ગાંધી, ન્હેરુ નાયર, નાયક બે, બેડો પટેલ,

કુલ ૧૭ જવાબો આવેલા જેમાંથી ૮ જવાબો લગભગ ખરાં છે. તેમના નામો નીચે પ્રમાણે:—

શ્રીમતિઓ (૧) હીરાબહેન કી મોદી. (૨) મહાલક્ષ્મી રં. ડોક્ટર (૩) હીરા-લક્ષ્મી ન. મોદી. (૪) કપિલા મ. મદ. (૫) લક્ષ્મીબાઈ સુધાકર (૬) કાશીબાઈ ગોરધનદાસ. (૭) સતીશ હાજીદુસેન. (૮) સુરજ ચં. કાજી.

આ જવાબોમાંથી બાહક પાસે ઉપકાવતાં ઇશ્વરે પણ તેમના આદરની કદર કરી હોય તેમ હીરાબહેનનું નામ નીચળતાં ઇનામનું પુસ્તક “બાર સુંદર વાર્તાઓ” તેમને આપવામાં આવે છે, જે તેમણે મંગાવી લેવું.

કુપન—એપ્રિલ, ૧૯૨૮.
માસિકના માહક ન હોય તેવાં કોઈ બહેનો ઉપાણ-ની હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લેવા ઇચ્છતાં હોય તો તેમણે આ કુપન કાપીને પોતાના જવાબ સાથે એક આનાની ટીકાટ સહિત બીડવી. એવી રીતે કુપન મોકલનારને હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ કરવામાં આવશે.
તંત્રી, “યુજુસુંદરી”.

લગ્ન માટે મ્યુનીસીપલ બજાર.

કહેવાતાં પ્રેમલગ્ન થવા છતાં યુરપમાં છૂટાછેડાના અસંખ્ય કિસ્સા અને છે તે જોઈ “મગ્લાંડના જુદા જુદા શહેરોની મ્યુનીસીપાલટીઓના પ્રમુખોને એવી સૂચના કરી છે કે દરેક શહેરના યુવાન સ્ત્રી પુરુષોને બેળા મળવાની અને એક બીજાના સમાગમમાં આવી મિત્રતા બાંધવાની તક આપી શકાય તે માટે મ્યુનીસીપાલટી તરફથી સંમેલનો યોજવા આ સંમેલનોની દેખરેખ શહેરોની એક કમિટિ રાખે. આવી તક મળવાથી અનેક સ્ત્રીઓ તેમજ પુરુષો, જેઓ અત્યારે યોગ્ય સાથી મળવાના અભાવે એકલવાયું જીવન ગાળી રહ્યા છે તેમને યોગ્ય સાથી મળી શકશે અને તેઓ સુખી પરિશિત જીવન ગાળી શકશે. આ સૂચનાને કાર્ડિફની મ્યુ. ના પ્રમુખે વધાવી લીધી છે પણ બીજાઓ તરફથી જોઈએ તેટલો દેખ મળ્યો નથી.

૧ મિત્ર : સાહિત્યની ઉત્પત્તિ માટે કું કેટલો બધો પ્રયાત કરે કું તેની કાંઈ તેને ખબર છે ?

૨ જો મિત્ર : એમ ! અત્યાર સુધીમાં તેં શું ઉઠાવ્યું છે ?

૧ જો મિત્ર : અરે, આજેન દસ બાર ચોપડીઓને મેં પૂઠાં ચઢાવ્યાં !

શુભસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક સુઝવણી
અહીં પુછો.સંપાદક:
જેને જીવિતના
શુકલ.કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

વલસાધી એક જાહેર પુછે છે:—

“ મહારી માશીની છોકરીને જ માસથી
ભુત વળગ્યું છે. ભુત આવીને માયા
પરજ એકું છે. એ છોકરી બીમારી માંડા
જેવી થઈ ગઈ છે. ભુતને કાઢવાના
કેટકેટલા ઉપાય ક્યાં પણ કંઈ પત્તો
લાગતો નથી. હવે કેટલાક લોકો કહે છે
છે કે એ તો બધાં મનનાં ભુત છે—ભુત
જેવું કંઈ હોતું જ નથી. ત્હને આ
વિષે શું કહો છો? ભુત હશે કે નહીં?

જવાબ:—તમારી માશીની છોકરીને વળ-
ગેલા ભુતની જાણ લખને મોકલો તો
‘ભુત હશે કે નહીં’ હોના વિચાર કરવામાં
‘સુગંભતા પડે.’ જાણી મનનાં ભુત અનેક
પ્રકારનાં હોય છે એ ખરું છે, પણ સાચું
‘ભુત’ હજી સુધી જોયું નથી. અને નજરે
‘જોવા’ વિના કોઈ વસ્તુ કેમ માની શકાય?

એક સોધ:—

“ જોનામાં સાક્ષર થવા જેટલી શક્તિ
ન હોય, અને પુરુષનામાં સાક્ષર ટરિકે
બહાર પડવાની ક્ષમતા ન હોય; છતાં
જોનાએ સાક્ષરમાં બપવું હોય તો હેમણે
એ માટે શા ઉપાયો લેવા? ”

જવાબ:—હેમણે સાક્ષરોને ત્યાં ધક્કા ખાધને
હેમની સાથે મેચી કરવાથી ચક્રાવા

કરવી. સાક્ષરોના મિત્ર થવું અથવા
મણાવું એ લાભ પણ ક્યાં યોછો છે?

એક જાહેર:—

“ અમારે ત્યાં એક સરસ મોટરકાર
છે. હું મારા પતિની સાથે તેમજ
એકલી એનો ઉપયોગ કરી શકું છું.
પણ એનો હું એકલી જ બેસે એ ઉપયોગ
કરું એવી મહારી પોતાની સ્વતંત્ર એક
પણ ‘કાર’ નથી. મહારા જેવી સર્વ
પ્રકારે સાધનસંપન્ન સ્ત્રીને માટે આ
સ્થિતિ શરમાવનારી નથી? ”

જવાબ:—જાહેર! તમારી સ્થિતિ માટે
નહીં પણ તમારી વાંસેના માટે ખરેખર
દયા ઉપજે છે. દિલ્લિયાન જેવા દેશમાં—
જ્યાં હજારો માણસ અધી ભૂખે જીવન
પૂરું કરે છે, ત્યાં તમારા જેવાં સુખ
વૈભવમાં રમતાં જાહેરને સ્વતંત્ર મોટર-
કારની ઉણપનો પણ અસંતોષ રહે છે!
ખરેખર સ્થિતિ શરમાવા જેવી તો ખરી!

એક જાહેર: સુરત:—

“ અહીંનું મહિલા વિવાહય ધણી
વર્ષથી પ્રે. કર્વેનાં વિવાહીક સાથે જોડા-
યેલું છે, અને એનો અન્વાસક્રમ દરવર્ષે
ત્યાં દરાવ્યા પ્રમાણે ગોઠવાય છે. પરંતુ
હાલ કેટલાક વખતથી એ વિવાહયમાં

એક વિચિત્ર ક્રમ શરૂ થયો છે. પ્રેડિસર કર્વેના. વિદ્યાપીઠના અભ્યાસક્રમ સાથે મુંબાઈ યુનિવર્સિટિના અભ્યાસક્રમ પણ એમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો છે, અને હેલ્થ વર્ધ મુખી-જાળાઓની ધરણ હોય કે ન હોય તોપણ-દરેક જાળાને એ એક અભ્યાસક્રમ પ્રમાણે ફરજિયાત શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. આથી જાળાઓને માથે શિક્ષણનો બોજો અતિ ગણે વધી જાય છે. તો આ યોજનાથી જાળાઓને લાભ થશે કે હાની ? અભ્યાસક્રમ કયો સારો-કર્વેના કે મુંબાઈ યુનિવર્સિટિના ? જવાબ જરૂર આપશો."

જવાબ:—શ્રી. કર્વેના અભ્યાસક્રમ આપણી જાળાઓને માટે વધારે અનુકૂળ છે એમ મનાય છે. પણ કેણે શું શીખવું એ તો સાથે પોતાની જાતે નક્કી કરવાનું છે. કોઈને કર્વેના અભ્યાસક્રમ રહે અને કોઈને મુંબાઈ યુનિવર્સિટિના અનુકૂળ આવે. પણ તેથી દરેકને માથે બનને પદ્ધતિનો બોજો નાખવામાં આવે એ વાત તો કેવળ હારવારપદ છે તહિને લખો છો એ હકીકત સાચી હોય તો તહિમારે બધાંએ જી સામે ધટતાં પગલાં લેવાં જોઈએ. આપણી જાળાઓ મૂળે જ નબળા પ્રકૃતિની હોય છે, વળી હેમને ટૂંક વખતમાં પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કરવાનો હોય છે. એ સંજોગોમાં આવા વગર જરૂરના એવડા અભ્યાસક્રમની યોજનાનું પરિણામ સારું ન આવે એ સહજ સમજી શકાય એમ છે. મ. વિ. માં ભણે એક અભ્યાસક્રમ રાખે, પણ જેને જો પરિક્ષા આપવી હોય તેજ

પરિક્ષા માટેનો અભ્યાસક્રમ તે શીખી શકે એવી સગવડ રાખવી જોઈએ. એવી વ્યવસ્થા થઈ શકે એમ ન હોય તો પછી ગમે તે એકજ અભ્યાસક્રમ રાખવો જોઈએ. મ. વિ. ના સુર વ્યવસ્થાપકોના ધ્યાનમાં આ વાત લાવશો તો જરૂર તેઓ ધટતા ફેરફાર કરશે.

એક બહેન:—

"દેશી બીજો વાપરીએ તો ખંડા, પણ જોઈતી બીજો દેશમાં ન બનતી હોય તે ન મળે ત્યારે શું કરવું ?"

જવાબ:—દેશમાં કંઈ કંઈ બીજો કેવા પ્રકારની બને છે એ વિષે આપણે હજી બહુ અધારમાં છીએ. અને કમનસીબે મુલ ઉપાડનારના અભાવે એ બીજો જાહેરમાં આવતી પણ નથી અને તહેમાં સુધારા પણ થતા નથી. માટે જોઈતી બીજો દેશમાં બને છે કે નહીં એની તપાસ ખત રાખીને કરવી જોઈએ. એમ છતાં ન મળે તો તે બીજો રોજના ખાંસ ઉપયોગની ન હોય તો તે વિના ચલાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. એટલો ત્યાગ તો દેશને માટે અનિવાર્ય છે.

એક જાણ:—

"આપણા હિંદુ સમાજમાં-ખાન-પાનની વાતો સિવાય આખા કુટુંબને સામાન્ય રીતે રસ પડે એવો કોઈ વિષય ન હોઈ શકે ?"

જવાબ:—ઉપરનો પ્રશ્ન વાંચકવર્ગને માટે બુદ્ધી છે.

અંક: વંત્રીઓ: રા. ચિત્રમાહ અને શ્રી તારાબેન.
વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૧-૦-૦

આ નાનકડું પણ ઉપયોગી માસિક જે વર્ષ પૂર્ણ કરી ત્રીજી વર્ષમાં પ્રવેશે છે. એ પ્રસંગે તે પોતાના માહકોને એક વધારાનો અંક ભેટ ધરે છે. વાર્ષિક ફક્ત એક રૂપી માના નજીવા લવાજમમાં માત્રાપો અને શિક્ષકોને આ માસિક દ્વારા વંત્રીઓ પોતાના અનુભવજ્ઞાનનો લાભ આપી રહ્યા છે અને ભાવિ શહેરીઓના ઘડતરમાં સુંદર અને વેગતર્યો ફળો આપે છે એનો ભેટ અંક બાળકો વાંચી શકે-તેમને ગમી નય એવા સુંદર સાહિત્યથી ભર્યો છે. આ માસિક વિના એક પણ કુટુંબ ચા એક પણ શિક્ષક ચલાવી ન શકે. પોતાના બાળકો યા શિષ્યોની ભાવિ ઉન્નતિ સાધવા માટે તેમણે આ માસિકમાં આવતા સાહિત્યનો નિયમિત પાઠ કરવો જોઈએ અને તે બેવહારમાં ઉતારવું જોઈએ.

કુમાર વીરસેન (બીજી આવૃત્તિ): લેખક:
રા. વલ્લભેશ્વર મણિયાંદર મહા પ્રકાશક: શ્રી પુસ્ત-
કાલય સહાયક સહકારી મંડળ લી. વડોદરા.
મૂલ્ય: ૦-૧-૦

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ ત્રણ માસમાંજ બપો બહુ છે, એ બાબત એની ઉપયોગિતાની અને લોકપ્રિયતાની સાક્ષી પૂરવા બસ છે. જે સાહસિક બાળકમારોની આ વાર્તા નણીવા બાળમાસિક “બાળામિત્ર” ના અનુસરી વંત્રી રા. ભટ્ટની કલમની સુંદર પ્રસાદી છે. બાળકોને બંદીકણુ થતા મટાડી તેમના હૃદયમાં દિમવ ભરે અને તેમને સાહસ ખેડવા પ્રેરે એવી આ સુંદર વાર્તા બાળકો હોસે હોસે વાંચે છે. આ નવી આવૃત્તિની કીમત રૂ. ૧ લી આવૃત્તિ કરતાં દોડી યજ છે પરંતુ તે ચિત્રોના ઉમેરણને લીધે. રા. પંડિતના સુંદર ચિત્રોએ એની આકર્ષકતા અનેક ગણી વધારી મૂકી છે. ન્હીની આવૃત્તિની નકલ જેમની પાસે હોય તેઓ પણ આ નવી આવૃત્તિની નકલ ખરીદના લલચાય તો અમને આભાર્ય નિદિ-યાય

ચાર બાલ સંવાદો: લેખક અને પ્રકાશક:
ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય ૦-૩-૦

આ નાનકડા પુસ્તકમાં “નહુલ વાંસળી”
“સારંગીવાળો,” “મૈત્રિ” અને “હર્ષ”
નામે ચાર સંવાદો છે. ભાષા શુદ્ધ, સરળ, સારી
અને વેગવતી હોઈ બાળકોને અત્યંત આનંદ
આપે છે. પ્રત્યેક સંવાદ બાળકોને આનંદ આપવા
ઉપરાંત જ્ઞાન પણ આપે છે. રા. ભટ્ટની અનુ-
ભવી કલમની આ પ્રસાદી પણ ચેડા સમયમાં
બીજી આવૃત્તિ એવા માગ્યશાળી યાચ તો અમને
નવાઈ નહિ લાગે

ગુલછડી: લેખક: રા. રમણીકલાલ જયપંદરાય
દલાલ, બી. એ પ્રકાશક: મે. મહાદેવ રામચંદ્ર,
નગુષ્ટે, બુરોલેસ. અમદાવાદ. વિના મુદ્ર.

એકજ મહિનામાં સમાચારનાથ મળેલાં બાળ-
સાહિત્યનાં આ બધાં પુસ્તકો ધ્યાનમાં લેતા એમ
જરૂર કહી શકાય કે એ સાહિત્ય વિમાનને સમૃદ્ધ
દરવા આપણાં બાળમાનસના અવધારીઓ સહુદય
પ્રયત્નો કરી રહ્યાં છે. રા. દલાલે રચેલી આ
સુંદર પુસ્તિકા નામ પ્રમાણે શુભ્રુદરાલે છે.
એકજ શુભ્રુદરી નાનાડી છઠી હોવા છતાં સંપૂર્ણ
સુગ્રધથી એ ભરેલી છે. ઇતિહાસ પૂરાણમાંથી
વસ્તુ લઈ બાળકોને આનંદ સાથે તીર્થિના પાઠ
પઠાવે એવી ૧૪ વાર્તાઓ અને રહેતે યાદ રહી
નય એવાં ૪ દાંબ્યો આ પુસ્તિકામાં સમાવ્યાં છે
છપાઈ અને રૂપરંગ પણ બાળકોને ગમી નય
એવાં આકર્ષક છે. એનો જન્મ એક કાણુ ધરનામાં
છે રા. શિવરામ નગુષ્ટેએ પોતાના પુત્ર દત્તા-
ત્રયના વિદ્યારંભ પ્રસંગે આ પુસ્તિકા પ્રકટ કરી
પતાસાને બદલે બાળકોને બહેચવાની ઇચ્છા
રાખેલી. પરંતુ તેમની એ મનની મનમાં રહી
ગઈ અને બાળક દત્તાત્રયે પ્રભુધામને શાળા
કરતાં વધારે બંદાડું ગણ્યું. હવે એ પુસ્તિકા
તેના સ્મારક રૂપે પ્રકટ થાય છે અને કોઈ પણ મા-
બાપ પોતાના બાળક માટે તે વિના મુલ્ય મેળવી
શકે છે. રા. શિવરામને પુત્ર અવસાનથી પહેલા
ફંકા માટે અમારાં આભારસન આપીએ છીએ.
બાળસાહિત્યમાં સંચલા આ સુંદર ઉમેરણ માટે
લેખક તેનજ પ્રકાશક બન્ને ધન્યવાદને પાત્ર છે.

લગ્નરહસ્ય: લેખક: રા. માવલ દામજી ટાંદ
મુલ્ય: રૂ. ૦-૪-૦

પન્નાલાલ હાઇસ્કૂલના ધાર્મિક શિક્ષક વસી.

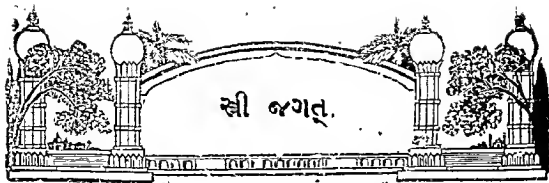
કેના દેખાતા અનુભવમાંથી આ નાનકડું પુસ્તક આપણને સંપડે છે. પોતાના સ્વર્ગસ્થ બહેન સર-સ્વતીના સ્મારક તરીકે તેમણે રચેલી આ પુસ્તિકા આદર્શ લગ્ન શું છે અને તેની જવાબદારી શી છે તે સમજાવે છે. યુવકો અને યુવતીઓએ આ પુસ્તક જરૂર વાંચવું જોઈએ. એમાંથી તેમને પોતાની જવાબદારી સમજશે અને તેઓ સંયમના પાઠ શીખશે.

અક્ષર બીરમલને વિનોદી વાર્તાસંગ્રહ: સંગ્રહક: રા. પેત્તનજી જમશેદજી સહા. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૧૨-૦.

અક્ષર-બીરમલ નિમિત્ત હાસ્યરસની, ચતુ-રાશની અને હાજર-જવાબની અનેક નાની મોટી આખ્યાયિકાઓ જનસમાજમાં પ્રચલિત છે. એ સર્વ આખ્યાયિકાઓને એકત્ર કરી એક પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવાનો સ્વરૂપ પ્રયાગ આ પુસ્તક દ્વારા સંગ્રહકે કર્યો છે. “ગુજરાતી” પત્ર સાથેના એમના લાંબા સહવાસને પરિણામે ‘દિ’દ ગુજરાતી વર્ગને રચે એવી ભાષામાં સંગ્રહકે એ સર્વ આખ્યાયિકાઓનું સંયોજન કરી આ પુસ્તકમાં ઉતારી શક્યા છે. છતાં એટલું તો કહેવું જોઈએ કે ભાષા સર્વાંશે શુદ્ધ ગુજરાતી નથી બની શકી. અનેક સ્થળે પારસીશબ્દ પ્રયોગો નહોતે અન્યથા આવી ગયા છે પરંતુ ભાષા સરળ હોવાથી વાંચવી ત્રમિ એવી છે. કંઈએલા મતજને બે ધડી માનદ આપે અને સાથે સાથે કંઈક ચતુરાઈ અને કંઈક હાજર-જવાબી શીખવે એવું આ પુસ્તક હોંસવી વંચાય એમાં નવાઈ નથી.

સાધાર સ્વીકાર: અઠવાટિકો: ૧) નૂતન ગુજરાત: તંત્રી: રા. ચીમનલાલ મો. મોદી, બી. એ. વર્ષ ૧; અંક ૧-૬ વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦. (૨) દીપ્તસેન: તંત્રી: રા. ક. ન. માલેક, બી. એ. અંક ૧; કિરણ ૧૦. વા.

લ: રૂ. ૨-૮-૦. (૩) સાહિત્ય સદી: તંત્રી: રા. મુંદરજી પંડયા. પુ. ૨; અંક ૧૬-૨૨. વા. લ. રૂ. ૪-૦-૦. (૪) બ્રહ્મદેશ: તંત્રી: રા. રમેશ ર. ધારેખાન, બી. એ. પુ. ૧; અંક ૩-૮ વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦. (૫) ટેમ્પેસ્ટ (નેરોબી): અંગ્રેજ અને ગુજરાતીમાં: પુ. ૭; અંક ૧-૭. (૬) કુંકું ને દય: સં. રા. મ. દા. મહેતા-પત્રાંક ૫-૬. વા. લ. રૂ. ૩-૮-૦ માસિકો. (૧) જનિતા વિજ્ઞાન: તંત્રીઓ: શ્રી. ખાજીગોરી મુન્શી અને શ્રી સિવગોરી ગજગર. વર્ષ ૧૬; અંક ૧૦-૧૧ વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૨) પ્રચારક પ્ર. સ્વામી ધર્માનંદજી. પુ. ૩; અંક ૧. વા. લ. રૂ. ૧-૮-૦ (૩) સમાજ સેવક: બ. રા. ગોકલદાસ હી. કઠ્કર વર્ષ ૪; અંક ૮-૯ વા. લ. રૂ. ૧-૪-૦ (૪) વિલાસ: તંત્રી: રા. હરિલાલ વ. બ્રહ્મચત્રી વર્ષ ૪; અંક ૨. વા. લ. રૂ. ૩-૪ ૦ (૫) જન્યુટિ: તં. રા. ધી. કે. ત્રાપીઆ. વ. ૪; અંક ૪ વા. લ. રૂ. ૨-૦-૦ રીપોર્ટ: (૧) શ્રી સિવાજી પુસ્તકાલય, બારા: સં. ૧૯૮૧ થી ૧૯૮૩ પ્ર. ડો. પ્રભાસકર ન પાંધ્યા, મંત્રી. (૨) શ્રી વરજીઆ સેવા સમાજ. સં. ૧૯૮૨-૧૯૮૩. પ્ર. મંત્રી, સેવા સમાજ. (૩) શ્રી જામનગર સેવક સમાજ. સં. ૧૯૮૩. પ્ર. રા. ગો. હી. કઠ્કર (૪) વ્યાખ્યા: રા. રામ-નારાયણ વિ પાઠાનું શ્રી સોજીત્રા પુસ્તકાલય સુવર્ણ મહોત્સવા પ્રમુખપદેથી. કેલેન્ડર: (૧) મેસર્સ જે. એમ. પંડયા એન્ડ કંપની, પુન-સેલસ, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ, ર. (૨) ધી એડવર્ટાઈઝીંગ એજન્સી લાલજી માનસીંગ ખીલ્ડીંગ, લોદાર ચાલ, મુંબાઈ, ર. (૩) ધી ન્યુ આનંદ સાગર પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ: માંડવી, મુંબાઈ, ર. (૪) યૂનીવર્સલ એડવર્ટાઈઝીંગ એજન્સી: ૧૧૦, અમરવાડી, મુંબાઈ, ૪.

દિવં.

હડતાળ : દિવંમાં રાજકીય સુધારા સૂચવવા ઈશ્વારની પાસાંમેટ મોકલેલા સાયમન કમીશન તરફ પ્રબલ એ સખ્ત વિરોધ બતાવ્યો તેમાં સ્રી-વર્ગે પણ આગેવાન હિસ્સો આપ્યો છે. મુબારકના સ્રી વર્ગે મોટી સલા બરી બહિષ્કારનો ઠરાવ

તંત્રીબ્હેન દતાં. કલકત્તાની વેચ્યુન કોલેજની કન્યા-ઓએ પણ હડતાલ પાડી હતી, જેને પરિણામે લેડી પ્રોતેસ્ટાઇને રાજતામું આપણું પડ્યું છે.

સ્રી-બાળકો માટે હોસ્પીટલો: ધરમપુર અને વાંસદા રાજ્યોમાં સ્રીઓ અને બાળકો માટે હોસ્પીટલો ખુલ્લાં મુકાયાં છે. મુબારકનાં મહેર-

મુબારકની ગોડલસ તેજપાલ કન્યાશાળાનાં સંચાલકો અને
હતામો ગેળવનાર વિદ્યાર્થીનીઓ.

કર્ષો હતો. દેશના બીજા ભાગોમાંથી પણ સ્રી વર્ગે એવાજ મુંદર જવાબ આપ્યો છે. કોલેજમાં બહુલી બ્હેનોએ મુંબઈ તેમજ અમદાવાદમાં હડતાળ પાડવામાં સક્રિય ભાગ ભજવ્યો હતો. મદ્રાસમાં જે મહિલાઓ સામે મનાઈ હુકમો પણ નીજ્યા હતા; એમાંના એક નલ્લુવાં લોકસેવિદા સ્રી. ધામિનીપૂર્ણ અને બીબા 'વામીલ મંગલ' નાં

હોમલ હોસ્પીટલમાં બાળકો માટેના વેડ' લેડી વીલસને ખુલ્લો મુક્યો હતો. વાડીયા ભાઈઓની રૂઝ લાખની સખાવતના પરિણામે ઉભી દનાર બાળકો માટેની જરબાઈ વાડીયા હોસ્પીટલનો પાયો નાખદાર ગવન'રે નાંખ્યો છે. સર દીનદાડ પીટીટ જરબોરતી બાળકોલું મરણ મમાણ ધરાડ-વાના ઉપાયો લેવા રૂ ૨૬૦૦૦ની સખાવત કરી છે.

કસરતશાળા: વાડીઆ કુટુંબની ૫૦૦૦ ની સમાવતને પરિણામે પારસી બહેનો માટે એક કસરતશાળા ગોચાળીઆ તળાવ નજીક ટુંકર વીજામાં ખુલ્લી મુકાઇ છે. ટુંકર બહેનો તરફથી ગુજરાત વ્યાયામ મંડળના આચર્ય હેડળ એક સમારંભ કાંઠાવાડી કલ્યાણ મેલીની વાડીમાં ઉજવાયો હતો. બહેનોએ અંબ કસરતના અને નિ-

વિવિધ પ્રકારનું જ્ઞાન આપતા અનેક સ્ટાલ એ પ્રદર્શનમાં હતા. આ માટે રા. મર્ઝેખાને લખેલી "મતાની અજ્ઞાનતા" વિશેની શ્રીસ્ત્રમ પણ કમિટિએ તૈયાર કરાવી છે પણ સેન્સોરિ વાંધાકારી મળ્યા ૧૬ વર્ષની અંદરના બાળકોને બતાવતી અટકાવી છે.

નેશનલ ડાક્ટરીસ: હિંદી બાનુઓની આ

ગીસ સેતસુ ગીતસુદેરા.

અમેરિકાના નવાનીડ એલ્યોની પુત્રી.

આ બહેનના લગ્નથી નવાનમાં ચાલતી આનેલી લાંબા સમયની પ્રજાલિકાનો અંત થયો.

ગીસ સેતસુ નવાનની અત્યંત રૂપસુંદર અને શિક્ષિત કુમારિકા છે; વ્યાયામની પણ હોંશીર છે પણ તે મધ્યમવર્ગની મળાતી હોવાથી કોઈ અમીર તેને લગ્ન પડેલાં દત્તક લેશે.

પ્રીત્ત ચીચીબુ.

નવાનના સહેનસાહેબો નાનો ભાઈ.

જ્ઞાનબાહુના પ્રયોગો બતાવ્યા હતા. આ પ્રવર્તિને આપણા સ્ત્રીઓએ લગાડી લઈ વિકસાવવી જોઈએ. બાળસંપ્રદાય: મુંબઈના બાળસંપ્રદાય પ્રદર્શન વા. ૧૩ મી માર્ચ ના. જવનરે ચનિતાવિશ્વમના ચાંચાનમાં ખુલ્લું મુખ્ય હતું. બાળકોને ડચરું

સંસ્થાની વાર્ષિક સભા મુંબઈમાં ત્રણ માસની રાજ્યાતમાં મળી હતી પ્રમુખસ્થાન પરોહરાના ના. મદાલાની સાદિઆ લેવાનાં હતાં પરંતુ રોમાણને લીધે તેઓ આવી સધ્યા ન હતાં તેમનું સ્થાન મિલિસ રીપે લઈ તેમનું આપણ સભા

સમક્ષ વાંચ્યું હતું. સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવાની વ્યવહાર સૂચનાઓ એ લાખણમાં થઈ હતી. સ-
લાજે રા. સા. ચારદાના બાળલગ્ન પ્રતિબંધક
કાયદાના ખરડાને ટેકો આપી ઊઠકરીએ માટે
'લગનનુ' વય ૨૨ વર્ષનું ઠરાવવાની માગણી કરી હતી.

શિક્ષિત દાયલોઃ ગામડાની દાયલોને શિક્ષણ
આપવા માટે અને તે દ્વારા ગર્ભવતી અને બાળ-
કની રક્ષા કરવા તથા મરણ પ્રમાણ પટાડવાના
હરેરાથી લેણી વીરસનના નામે ધડાપણી ચોળનાની

રૂએ વાંદરામાં એક ઇસ્લા
સમિતિ સ્થાપવા સલા
મણી હતી. એ સભાએ
લણીતા યહેરીઓ અને
ડોક્ટરોની સ મિ તિ ની
સ્થાપના કરી છે. આવી
સમિતિઓ આખા પ્રાંતમાં
સ્થાપવાની જરૂર છે.

મહિલા મંડળની
વીરપાલેની શાખાએ વા-
ર્ષિક સમારંભ મિસિલ ચ-
દાવરકરના પ્રમુખપદે ઉજ-
વ્યો હતો. મંડળ શીવજી,
ગુંધણ, હદીજ વગેરેના
વર્ગો ચલાવે છે અને
લામ લગતજ ૪૫ બહેનો
લે છે. પરીક્ષામાં પાસ
થનાર બહેનોને પ્રમુખે
હનારો 'બેંચ' આપવા
હતા. મુંબાઈના આ
સમાજનો ૮ મો વાર્ષિક
રીપોર્ટ હમણાજ પ્રકટ
થયો છે. સ્ત્રીઓ માટે
સમાજ વર્ગો ચલાવે છે અને લાખણો ગોઠવે છે
રેલ સંકટ નિવારણ ફંડ વખતે પણ સભાએ
સારી સેવા બજાવી હતી.

વહેદારા: (૧) હિંદ વિજય ઇમખાનાના
આશય હેઠળ ના. મહારાણી સાહેબાના પ્રમુખપદે
મહિલાઓનો રમતગમતનો સમારંભ ઉજવાયો
હતો. લગભગ ૨૫૦ બહેનોએ એ રમતોમાં ભાગ
લીધો હતો. (૨) લગ્ન કરાવનાર પૂજારિતે

સંસ્કૃત મંત્રોના અર્થ ગુજરાતીમાં સમજાવવા
એવી ભવનો સુધારો કાયદામાં કરવાની સરકાર
સ્તુત્ય ઇચ્છા રાખે છે. (૩) સાહિત્યસભાએ
વસન્તોત્સવ ઉજવ્યો તે પ્રસંગે સૌ. લીલાવતી
મુન્શીએ "એસ્પેરેશ્યા. સ્ત્રીઓમાં એક વસંતા-
વતાર" એ વિષય પર લાખણ આપ્યું હતું. (૪)
હિંદુ સ્ત્રીઓને વારસા હિસ્સામાં હક્ક આપવા
માટે કાયદો ઘડવા સરકારે કમિટી નીમી છે અને
પરિણામે સ્ત્રીઓની એક મોટી સભા સૌ. ચારદા

બહેનના પ્રમુખપદે મણી
હતી. ના. મહારાણી
સાહેબાએ પણ હાજરી
આપી હતી.

જી ઉલોચ ગૃહ:
અમદાવાદમાં રોક મંજૂ-
દાસની ઉદારવાધી અને
લેણી વિદ્યાભૌરી તેમજ
બીજા કેટલાંક સેવાભાવી
સમજનોના પ્રયાસથી
મરીબ બહેનોને ઘર બાં
રાજી આપવા 'મિલાવણ'
આ ગૃહ મુંદર કામ કરી
રહું છે. સુતરના દડા
બનાવવા માટે રોક મંજૂ-
દાસે યત્નો પણ પૂરા
પાડ્યાં છે. બીજા ઉદ્યોગો
પણ દાખલ થાય એમ
અમે ઇચ્છીએ છીએ.

ગીસ એલીસ શાલેક.

હિંદના સામાજિક, રાજકીય અને
પાસ રીને સ્ત્રીઓને લગતા પ્રશ્નોનો
અભ્યાસ કરવા આવેલાં આ મીમલી બીજા
મીસ મેથા બની નિંદા તે નહિ કરેને ?

ખપદે ઉજવાયો હતો. આશયે વર્ષ દરમિયાન
૧૨૫ ધારણા બાળકોને આશય આપ્યો હતો.
આઠ વર્ષમાં આશ્રમને રૂ. ૮૨૦૦ નો આવક
કરતાં વધારે ખર્ચ થયો છે. બાળકલ્યા અટકાવ-
નારી આ સંસ્થાને ગુજરાતના ફાનવીરોએ જહી-
પત્તર કર્યો છે.

સ્નેહલગ્ન: અમદાવાદના એક મેનાડા બાલક
લગુરાયની રીક્ષી બાઈ. કાશીએ પિતાની મરણ

વિરહ પોતાની ક્ષાંતિના એક યુવક મોહનલાલ પંડ્યા સાથે લગ્ન કરવાની હિમ્મત બતાવી છે. પિતા તેને સાઠામાં પરણાવવા ઇચ્છતો હતો એ બાઈની મરજી વિરહ હતું. બીજાબાની બહેન દીવાળીએ પણ એવીજ હિમ્મત બતાવી છે તેની માતા તેના દોકડા કરવા ઇચ્છતી હતી પણ આઠ વર્ષ પહેલાં જેની સાથે વિવાહ થયેલો તે યુવક-કીશ્વરદાસ સાથેજ તેમણે ધાટોપર આવી લગ્ન કર્યાં છે. બન્ને બહેનોને તેમની હિમ્મત માટે ધન્યવાદ.

અભિનંદન: રંગુનના

સાહિત્યરસિક સન્નયન રા. ગ્રહીઆરાએ ત્રણ વર્ષ કેટલાંક ઇનામો સાક્ષરેદિ આપ્યાં હતાં તેમ આ વર્ષે પણ રૂ. ૫૦૦ નું દરેક એમ પાંચ ઇનામો આપ્યાં છે. એમાંનું એક "શુભુદરી" ના બાળક અંકના તંત્રીજી શ્રી. તારાબહેન અને રા. જિજ્ઞાસુને "શિક્ષણ પત્રિકા" દ્વારા બાળસાહિત્યની સેવા કરવા માટે અપાયું છે. એ બન્નેને તેમજ રા. ગ્રહીઆરાને અમે અભિનંદન આપીએ છીએ.

શ્રી. કલ્યાણી અ-

ગ્રમ્મા: મલાવલમ લાપાના પ્રથમ માસિક "સારદા" ના સંસ્થાપક અને

તંત્રી શ્રી. કલ્યાણીઅગ્રમા મેનન કોચીન રાજ્યનાં આગેવાન મહિલા છે. "સારદા" સ્ત્રીઓ માટેનું જ માસિક છે. બીજા એક ધાર્મિક માસિક "સદૃશ" નાં પણ એ બહેન તંત્રી છે. એમણે લખેલાં કેટલાંક પુસ્તકો મદ્રાસ અને બનારસની યુનીવર્સીટીઓમાં પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે સ્વીકારાયાં છે. કોચીન રાજ્ય તેમને બે ચાંદ અને "સાહિત્ય સખી" ની પદવી આપ્યાં છે. ત્યાંના સ્ત્રીમંડળના એ બહેન મંત્રી પણ છે.

શ્રી. માધુવીઅગ્રમા: કોચીનની ધારાસભાના એ પહેલાં સીસકાસદ છે. તેમનાં માતૃશ્રીની જેમ એ બહેન પણ એક કવયિત્રી છે. મરબારના સ્ત્રી મંડળનાં તે મંત્રી છે અને ગ્રીષ્મો માટે એક શાળા ચલાવવામાં પોતાનાં સમય અને નાણાંનો ભોજ આપી રહ્યાં છે.

સાહિત્યસેવકા: કોચીન રાજ્યમાં કરલ પ્રદેશ સાહિત્ય પરિષદ શ્રીમતી અમલુઅગ્રમાના પ્રમુખપદે મળી હતી. સુજાતની સાહિત્ય પરિષદનું સ્થાન કોઈ મહિલા સોનાવે એ સુમહિન ભેવા

અથે ઇટેબર છીએ.

રેવન્યુ ખાતામાં:

નાવલુકારની મેન્યુએટ મહિલાઓના મંડળનું એક પ્રતિનિધિ મંડળ ત્યાંના દીવાન પાસે બન્યું હતું અને સ્ત્રીઓને રાજના ખાતામાં નોકરી આપવાની માંગણી કરી હતી. દિવાને રેવન્યુખાતામાં નીમવા મારેની સંભવિતતા જણાવી છે. લશરી ખાતામાં નીમવાની પણ સૂચના તેમણે કરી હતી પણ પ્રતિનિધિ મંડળે તે માટે વાધો લીધો હતો!

ત્રીવેન્દ્રમ હિન્દુ બનીતા સદકાશી મંડળી: આ નામ હેડળ હર રૂ. ૫ ના ૨૦૦૦ શેરોમાં, વહેંચાયેલી રૂ. ૧૦૦૦૦ ની ચાપલ સાથેની મંડળી

લેડી પાવંતી અગ્રમા રેડી.
વીરયેવ પરિવહનાં પતિનીધિ

ત્રીવેન્દ્રમની મહિલાઓએ રજીસ્ટર કરાવી છે: આ મંડળના ઉદ્દેશો, ગ્રીષ્મ સ્ત્રીઓને મદદ કરવાનો, ખાદી બનાવટ અને વેચાણ, કંતામણ ને જુદજુદોત તરીકે દાખલ કરવાના વિગેરે છે.

સુગ્રી: કોલનદના રા. કાન્થેરલા સપીરાજની ૨૦ વર્ષની ઉમ્મરની પુત્રવધુ પોતાના ચરીર પર ફેરોસીન છાંદી પતિ પાછળ સતી થઈ છે. સુગ્રી ઘરાનો પોતાનો નિર્ણય જજીવાવતો એક પત્ર નેણે લખ્યો હતો. ઉલ્લાસીની મહુમ પડીવ

હીરાવલ્લભની પત્નીએ જોઈમાં કુટી પડી પતિ પાછળ આત્મ સમર્પણ કર્યું છે, અને જોધુપુરમાં એક વૃત્તી કુત્રામાં પડી પતિ પાછળ સદી થઈ છે.

ધારાસભામાં : સંયુક્ત પ્રાંતોની ધારાસભાના સરકારે નોંધેલા સત્તાસદ્ મી. ઇ. અહમદસાહ પૂરપના પ્રવાસે જતા હોવાથી તેમની જગ્યાએ સરકારે તેમના પત્નીની નીમણૂક કરી છે. હિંદમાં ધારાસભામાં દાખલ થનાર એ જોડેન ખીલ્લ સી છે. ત્રીલ્લ સી સો, અનુસયાનાથ કાલે છે, જેમની મધ્ય પ્રાંતોની ધારાસભામાં સરકારે નીમણૂક કરી છે.

રનાં મોટાં બહેન અને રાષ્ટ્રીય મહાસભાના એક સંસ્થાપક સ્વ. જનકીનાથ ઘોસલના પત્ની જં. સુવર્ણકુમારીદેવીને કલકત્તા યુનિવર્સિટીએ “જ-જ્ઞાપરિણી સુવર્ણ ચંદ્રક” આપ્યો છે. આ ચંદ્રક બંગાળી સાહિત્યના જ્ઞાતીતાં લેખક-લેખિકાને અપાય છે. શ્રીમતીએ ૧૧ નરવકથાઓ લખી છે અને “ભારતી” નામે માસિક પત્ર પણ ચલાવ્યું છે.

સ્વદેશીની પ્રતિષ્ઠા : શ્રીમતી હર્મિષ્ઠાદેવીના પ્રમુખપદે કલકત્તામાં ૨૦૦૦ સ્ત્રીઓની જાનવર સભા તા. ૨ છ માર્ચે મળી હતી. હિંદી પ્રભાના હક્ક તરફ સરકાર ને બેદરકારી બતાવે છે તેને

અમદાવાદના ચલક સંપ્રદાય સમારંભમાં મહિલાઓનો પ્રદર્શન.

બંગાલ સ્ત્રી કેળવણી પરોપદની બીજા બેઠક કલકત્તામાં મધુરભંજના મહારાણી સુચારૂ દેવીએ પ્રેક્ષી મુદ્રા હતી. પહેલે દિવસે પ્રમુખસ્થાન લેલી અબલા બેઠે શોભાવ્યું હતું બીજા દિવસે સવારે જ. સરલાદેવી ચોપરી અને બપોરે શ્રી. પ્રિયંવદાદેવી પ્રમુખસ્થાને હતાં. સ્ત્રીકેળવણીના પ્રયોગોની પરિષદે ચર્ચા કરી હતી, લેલી બેઠે સ્ત્રીઓની હસ્તકલાના નમુનાઓનું એક પ્રદર્શન પણ પ્રસ્તુત મૂક્યું છે.

શ્રી સુવર્ણકુમારીદેવી : જિવન યોગ-

જવાળ વાળના પુરોધાને પડ્યે હમા રહેવાનો તેમણે કરાવ કર્યો હતો અને સ્વદેશી વસ્ત્રો વાપરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી. શુભસાતની બહેનો અનુકરણ કરો ?

ચિહ્નિત સુસ્વીમ બહેન : મુસ્લીમ બહેનોમાં સ્ત્રી કેળવણી વધતી જાય છે તેની સાબિતી મીસ ફ્રીડલ-જન-નિસા આપે છે. તેમના પત્ની મી. વાહીદબ્દીખાને વૃત્તીવરસીદીની કેળવણી નથી લીધી હતી ચોતાની પુત્રીઓના સિદ્ધાંત મટે તેમણે સારો ફત્તહ બતાવ્યો છે. એ બહેને

મેટ્રીકની પરિક્ષા ખેલા વર્ગમાં પસાર કરી ૨. ૧૫ ની સ્કોલરશીપ મેળવી હતી. ઈન્ટરની પરિક્ષામાં પણ સ્કોલરશીપ તેમણે મેળવી હતી. બી. એ. ની પરિક્ષા માન સાથે પસાર કરી ઢાકા યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની ડીગ્રી તેમણે અણીવનો વિષય લઈ જી.આ. નંબરે મેળવી છે. એ પરિક્ષા માટે તેમણે સંસ્કૃતનો પણ અભ્યાસ કર્યો છે. શિક્ષણશાસ્ત્રના વધુ અભ્યાસ માટે એ બ્રિટન પરદેશ જવાનાં છે. યુનીવર્સિટી જ માટે તેમને ૩. ૫૦૦૦ ની સ્કોલરશીપ આપશે.

✓ આંતર-કોમી લગ્નો: ખાન-પનાન્દીકર લગ્ને મહારાષ્ટ્રમાં ઠીક ચર્ચા ઉભા કરી હતી. પરંતુ થોડો વખતમાં બધું શાન્ત થઈ ગયું હતું. ત્યાં વળી નરીજ વાત આવી છે. ખેતીવાડીના યાહી કમોરનના સંબંધ પ્રેા. અંજીલીની સત્રિજ " હીલ્ડીના બેરાઈટ અસરબદ્ધીને પરણનાર છે. વળી મુંબઈના નજીતા સર નેસ વાડીખાના પુત્રી મોસ વાડીઆ બીકલે (કેન્ટ) ના મી. મોરીસ થંવસ નામના હમંજ સાથે અલ-સાય છે.

તારોવ (મુંબાઈ) ની મહેરકોમળ ડોસ્પીટલમાં લેડી વીલ્સને
જાળકો મારેનો વોર્ડ ખુલ્લો મૂક્યો હતો.

જેઠજનક અવસાન: દિલ્લી સીએની પ્રવ-
તિનાં એક આગેવાન મિસિસ પાર્વતી અમલ
શંદ્રીજર ઐયરનું નામ દક્ષિણમાં ઘણું જાણીતું
છે. એ બ્રિટન જિઆર છતાં રીલ્લી પરિવર્તનમાં
ભાગ લેતાં અથા દર્ગા ડાકટરોએ ના પાડવા છતાં
પરિવર પ્રસંગે વાઈસરોયને મળનાર ટેપુટેશનમાં
જવા માટે તેમણે આ હામ લીધી હતી. પરંતુ રીલ્લી
પ્રેરિયાનાં જ સવારમાં તેમને સ્તવનો અકસ્માત
નાશી એ હાથવાને પરિણામે દિલ્લીની સીએએ
એક સી રાન ગ્રુઆન્યું છે.

સીએઆ.

સીએઆની સીએએ મતાધિકાર મેળવવા
માટે ડીસેમ્બર માસમાં વીએન્સ ફ્રેન્ચાઇઝ યુની-
અનની સ્થાપના કરી છે

અફઘાનિસ્તાનનાં રાણી: હમણાં રાજાશાહી
ગુરખને પ્રવાસ કરી રહ્યાં છે અને ડેરેક માનવાત
પામી રહ્યાં છે. દિલ્લીમાં તે રાણી સાદિયાએ જુ-
રપો જાળવી રાખ્યાં હતાં પણ સ્ત્રીમરમાં જાળનાં
જ ગુરખાને તિલાંજલી આપી.

મેઢિ ફરે છે. પરીસની પ્રભ તેા તેમની પાછગ
માંડી બની હતી અને રાત્રને એક જ રાણી છે
નણી અલયખી પામી હતી. મીસ એથા જેવી
લેખિકાએને પ્રતાપે તેઓ એમજ માને છે કે પૂર્વના
દેશનો રાત્ર હોય એટલે તેને ડહનખથી રાણીઓ
હોવી જોઈએ. રાણીસાહેબા સ્વદેશ પાછા ફરતાં
સુરખો પાછા ધારણ
નહિ કરી લે એવી
આશા છે.

અફઘાનિસ્તાન-
માં ગુલામી: વર્ષો
પહેલાં એક અફઘાન
વેપારી સાહેબ નામે
એક જર્મન બાઇને
પરણ્યો હતો. ૧૯૨૫
માં પતિ ગુજરી ગયા
દેશના કાયદા મુજબ
તાનામાઇને તેની મી-
લકત, પત્ની અને છા-
ત્રાં વારસામાં મળ્યાં.
દિવરજીએ ભાણીને
પત્ની થઇને રહેવાનું
કહ્યું. બાઈએ તે માન્યું
નહિ એટલે તેને કાબુ-
સના બલરમાં વેચવા
કાઢી. જર્મન એલચી-
ખાતાએ તેને ખરીદી
લીધી અને રાત્રની
પરવાનગીથી તેને જ-
ર્મની મોકલી આપી.
પણ છાત્રાં કાબુલમાં
જ નાનામાઈના કબ-
લમાં રહ્યાં હમણાં
અફઘાન રાત્ર બર્હાન
ગયા ત્યારે એ બાઈએ
છાત્રાં મેળવવા તેમને
અરજ કરી, જે તેમણે
મંજૂર કરી છે.

પૂરપ.

છગ્વાંડમાં પુરો એટલાજ મલાધિકાર સ્ત્રીઓને
આપવાનો ખરડો પેલીવારના વાંચનમાંથી પસાર

થયો છે. ત્યાંના સ્ત્રીવર્ગની એ લાંબા સમયની
સુરાઈ આખરે ફળશે એમ લાગે છે. પાલમિંડમાં
મી. રન્સીમેન નામે એક શુદ્ધ વિચાર છે.
હમણાં થયેલી એક પેટા સુંદણીમાં મિસિસ રન્સી-
મેન પણ સુંદાઈ સલામદ થયાં છે. બર્મીંગહામના
એક દેવળના પાદરી તરીકે મીસ ડોરોથી વીલ્સનની
નીમણૂક થઈ છે. તથા
સ્ત્રીઓ સ્ટેશનમાસ્તર
તરીકે કામ કરે છે.

સ્વ. સર રમણભાઈ નીલકંઠ મારે શોક.
ગં. સ્વ. લેડી વિદ્યાગૌરીને દિલાસો.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળની મજ તા ૧૨ મી
માચે ૧૯૨૪ ના રોજ મળેલી મેનેજન કમિટીમાં
સ્વ. સર રમણભાઈ નિલકંઠના અવસાન માટે
નીચે મુજબ દિલગીરીનો કસાવ પસાર કરી મં.
સ્વ. લેડી વિદ્યાગૌરી નિલકંઠને મોકલી આપવામાં
આવ્યો હતો.

“સમગ્ર ગુજરાતના પ્રતિષ્ઠિત પ્રખર સાક્ષર,
સંસ્કાર સુધારાના સુસ્ત હિમાયતી, વિદ્યાદેવીની
ઉત્તમ પ્રસાદી પ્રાપ્ત કરવાર તથા પ્રભતા ઉત્કર્ષ
અને ઉન્નતિ માટેના કાર્યોમાં આવેલાન ફાજલે
ધરાવનાર શોકપ્રિય સ્વ. સર રમણભાઈ મહીપત-
રામ નિલકંઠના શોકકાંડ અવસાન માટે ગુજરાતી
હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ અત્યંત શોકની લાગણી પ્રદર્શિત
કરે છે. સમસ્ત ગુજરાતે સ્વતંત્ર વિવેચક અને
ઉત્તમ સાહિત્ય કૃપાસક એક બંદ પુરૂષને ગુમાવ્યો
છે. આવી આચારયુક્ત, મર્ગદર્શક અને પ્રયત્નશીલ
વ્યક્તિની યોગ ગુજરાતને સહન કરવી પડશે.
સફળતાના વિદ્વાન પત્ની બહેન વિદ્યાગૌરીને આ
કુઃખદ પ્રસંગે દિલાસાપૂર્વક અમે દિલસોજી ધરા-
વીએ છીએ નહોર પરાપક્ષી સેવા સ્વીકારનાર
બહેન વિદ્યાગૌરીને પરમાત્મા સહિષ્ણુતા અને
શક્તિ બક્ષો અને સ્વર્ગસ્થના પવિત્ર આત્માને
અક્ષર શાંતિ અર્પો એટલી અમે પ્રાર્થના કરીએ
છીએ.”

ડી. ટી. એમ:
વધુ અભ્યાસ માટે
છગ્વાંડ થયેલાં મદ્રા-
સનાં શ્રીમતી પ્રકૃતિ
અરમણે લંડનની રાયલ
કોલેજ ઓફ સર્જન્ટસ
તેા પૂર્વના દેશના
વેદકીય અભ્યાસનો-
ડી. ટી. એમ.-ડીપ્લોમા
મેળવ્યા છે

પેલીસખાતામાં:
છગ્વાંડમાં ૧૫૦ સ્ત્રીઓ
પેલીસ તરીકે કામ કરે
છે જેમાંની ૫૦ લંડ-
નમાં છે બે જણી
ધરપેકરના પદ ઉપર
છે. એસ્ટ્રોઆમાં પેા-
લીસ તરીકે નહિ પણ
ખાતામાં મદદનીય
તરીકે ૨૭ સ્ત્રીઓ છે.
એવીજ રીતે સ્કો-
સ્લોવાકીઆમાં કેટલીક
સ્ત્રીઓએ ખાતામાં છે.
ડેન્માર્કમાં એ ખાતામાં
૫ સ્ત્રીઓ છે. ઉત્તર
આયર્લેન્ડમાં બે અને
ડબ્લીનમાં ૪ સ્ત્રીઓ
પેલીસ તરીકેની ફરજો

ભાસ કરી સ્ત્રી અને બાળક શુદ્ધિમારોને અગે-
બલવે છે.

એરીના ધંધામાં: મીડલસેક્સની સેઇન્ટ-
મેરી મેરી હાઇની નામે ૩૪ વર્ષની સ્ત્રીને તથા

વર્ષની સભા કરી છે. એ બાઈએ અનેક ચોરીઓ કરી છે રસોયણ તરીકે સારા કુટુંબમાં મોકલ રહી, બધી બાબતથી તે માહિતગાર થતી અને પછી કામતી ચીને લઠાવી ચાલી જતી. પહેલાં તે એકલીજ આવી ચોરીઓ કરતી. પાછળથી તેને એક સામગ્રીત મળ્યા અને એ મળી ચોરા પાયા-પર એ ધધી વર્ષો સુધી ચલાવ્યા છે.

ગુ.માં ઘાટણ:

જુલ (લેક્ટેરિયરની)
મીસ લીલી ચોપ' મ્યુ-
નીસીપાલીટીની સમા-
સદ છે પણ તેનો ધધો
એક કુટુંબમાં દાસી
ઘાટણ તરીકે કામ કર-
વાનો છે. તેની ઉંમર
૨૨ વર્ષની છે અને
તણ વર્ષથી તેણે
રાજકીય વિષયોમાં
જ'પલાવ્યું છે ગુ.ની
તે એકલી સી સમા-
સદ છે અને તેની
રોઠાણી તેને કોરપો-
રેશનની સમાજોમાં
હાજરી આપવા ખાસ
રત્ન આપે છે.

બાલનાટયાલય:
લીવરપુલમાં બાલકો
માટે એક નાનું બાલ
નાટ્યાલય સ્થાપવાનો
વિચાર ચાલી રહ્યો
છે. આમાં બાલનાટકો
જ બજવારો. અને
તે બજવાનારા પણ

બાલકોજ હશે. ફરોજ સાંજના ૬ થી નાટકનો
આરંભ થશે કે જેથી પાછો સુવાનો વખત થતાં
પહેલાં નાટક પુરું થઇ મધુ' હોય.

શિક્ષણ માટે: લિડી સીમોને કોલેજનું શિ-
ક્ષણ લેવામાં મદદ કરવા માટે ગયે વર્ષે ફંડ ભેળુ
કરવા લંડનમાં એક કમિટી નીમણ હતી. આ ક-
મિટીના સેક્રેટરી મીસ ગોડાડ' જણાવે છે કે ૩૦૦૦

પાઉંડ ભેળા થયા છે. ચાલુ વર્ષમાં વધુ ફંડ માટે
પ્રયત્નો થશે. ૫૦૦૦૦ પાઉંડ કમિટી ભેળા કરવા
માટે છે.

વિમાનમાં: મિસિસ ઇલીઅટ લીન સારામાં
સારી સી-વિમાની અણાય છે. પાંચ વખત તેને
અકસ્માત નડ્યા છે. એક વખત ૧૯૦૦૦ ફીટ ઉંચે
જઈ તેણે રેકડ' તોડ્યો હતો. એવું અનુકરણ

કરી લેતી એફલીને પણ
વિમાની થવાનો હં-
સાદ થશે કેટલીકવાર
તે લડી પણ ચૂકી છે.
ફેલ્વેને માલ ઘડ જવા
માટે રાખી મુકાફો
માટે વિમાનોનો ઉપ-
યોગ કરવા એવી તેની
માન્યતા છે. ૧૮૦૦૦
ફીટ ઉંચે ઉડવા માટેનું
ઇનામ તેણે લખણાં જ
મેળવ્યું છે. મિસિસ
કારપેરીએ પણ લખણાં
મોઝાસાથી નાઉરોળી
સુધી ઉડવાનો અખતરો
કરી બતાવ્યો પણ તેમાં
એમણે હંદગી ગુમાવી છે.

મીસ પાને'લ:
સીમોને તરખો મતા-
ધાર આપવા માટે
વડા પ્રધાનને સમ-
ભવનાર મીસ નાન્સી
સ્ટીવટ'-પાને'લ ૨૫
વર્ષની ઉંમરની છે.
લગ્નીતા મહુ'મ આઇ-
રીસ નેતા પાને'લની તે

વંદજ છે અને તેની વકતૃત્વશક્તિ વારસામાં
મેળવી છે ૧૬ વર્ષની વયથી તે સી-પ્રતિ માટે
પ્રયત્નો કરી રહી છે. લખણાં તે એક શિક્ષિતા
તરીકે કામ કરે છે.

ફાર્ડનો ભેળા: ગયે વર્ષે ઇંગ્લેન્ડ અને વેલ્સ-
માં મળા કે વાલીની દાર પીરાની આદતને લીધે
એક વર્ષ નીચેની વયના છોક્ર બાલકો તેમના
સરીર નીચે કચ્ચાઈ ખુંજાઇને મરણ પામ્યાં છે.

સ્વ. પાર્વતીમાઇ દ્વારકાદાસ ત્રિલોચનદાસ
સ્મારક ઇનામી નિમંધ.

ગુજરાતી હિન્દુ સીમંડળ.

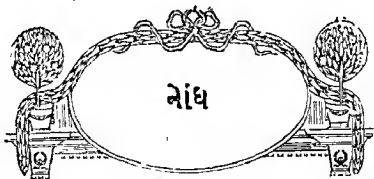
"દાનના પ્રકાર" વિષે લેખિત ઇનામી પરીક્ષા

મંડળના સભાસદોને તથા અન્ય ગુજરાતી હિન્દુ
સીમોને સવિનય જણાવવામાં આવે છે કે 'દાનના
પ્રકાર" વિષેના નિમંધ લખવાની પગેણમાં જે
કોઈ બેઠેનો બેસવા માંગતી હોય તેઓએ પોતાના
નામ ટેકાણા સાથે મંડળના સરનામે સેક્રેટરીએ
ઉપર વા. ૧૦ મી એપ્રિલ ૧૯૨૮ સુધીમાં મોકલી
આપવા.

મજકુર નિમંધનું લખાણ ડુસ્કેપ કાગળ ઉપર
લખતવ પાંચથી ૬ પાનામાં સમાવેશ થાય તેટલું જ
લખવું જોઈએ નિમંધ લખવાને કાગળ વગેરે
મંડળમાંથી આપવામાં આવશે

આ દરિફાઈનો પરીક્ષામાં પસાર થનારાઓને
અનુક્રમે નીચે પ્રમાણે ઇનામો સ્વ. પાર્વતીમાઇ
દ્વારકાદાસ ત્રિલોચનદાસ સ્મારક ફંડના વ્યાજમાંથી
બેંચી આપવામાં આવશે.

ઇનામો—પહેલું રૂ. ૧૫) ત્રીજું રૂ. ૧૧) ત્રીજું
રૂ. ૯) ચોથું રૂ. ૭) પાંચમું રૂ. ૫) છઠ્ઠું રૂ. ૪)
સાતમું રૂ. ૩).

નાંધ

ગુજરાતમાં ભાગ્યેજ કોઈ એવી વ્યક્તિ હશે
 જે સર રમણભાઈને ન
 મહુમ સર રમ. જાળખતી હોય. સાહિત્યના
 જુભાઈ નીલકંઠ. ઉપાસકો તેમને હાસ્યરસના
 પિતા તરીકે જાળખતા;
 સમાજ સુધારકો તેમને એક આગેવાન અને સક્રિય
 સુધારક તરીકે સન્માનતા; સ્ત્રી પ્રગતિના દિમા-
 થતીઓનાં હૃદય એ પ્રદેશમાં તેમણે આપેલા ફાળો
 જોઈ આભારથી નમતા. આવી એક સર્વમાન્ય
 વ્યક્તિના અવસાનથી ગુજરાતને અનેક દૃષ્ટિએ
 મોટી ખોટ પડી છે. ખાસ કરીને અમદાવાદને
 એ ખોટ વધારે સાતશે. અમદાવાદના જલ્દેર
 જીવનમાં મહુમનું સ્થાન અદિતિય હતું. અનેક
 સંસ્થાઓના સંચાલનમાં, અનેક જલ્દેર પ્રગતિ-
 યોગમાં તેમનો આગેવાન ભાગ હતો. એક બાહોશ
 વકીલ તરીકે મહુમ જેટલા લણીના હતા તેટલાજ
 કે તેથી વધારે એક સમાજ સેવક અને જલ્દેર
 પ્રગતિ તરીકે જાણીતા હતા. સુધારક પિતાના એ
 સમય પુત્રે પિતાની કારકીર્દી ટકાવી તેમજ વધારી
 હતી. સ્ત્રી-પ્રગતિના-ખાસ કરીને સ્ત્રી કેળવણીના
 કાર્યને તેમના આદર્શ કુટુંબજીવને અત્યંત વેગ
 આપ્યો છે. પરોપદેશી પંડિત્યમ ખતવીને તેમણે
 સુધારકમાં અપવાનો પ્રયત્ન નથી કર્યો, પરંતુ
 પોતાના જીવનમાં સુધારાના સિદ્ધાંતો ઉઠાવ્યા
 હતા. તેમનાં પત્ની લેડી વિદ્યાબહેન ગુજરાતમાં
 પ્રથમ સ્ત્રી-ગેજ્યુએટ હતાં દંપતિએ બેળાં મળી
 ગુજરાતને આદર્શ ગૃહજીવનનો નમુનો પૂરો પાડ્યો
 છે. એમની ત્રણ પુત્રીઓ ગેજ્યુએટ છે અને આ-
 દર્શ ગૃહજીવી તરીકે માતાનું અનુકરણ કરી રહી છે.
 ઉ. બીજી એ પુત્રીઓ પણ મોદિજીમાં અભ્યાસ
 કરે છે. માતૃપિતાને વારસો આ સંતાનોમાં સર્વાંશ
 હત્યો છે સ્ત્રી પ્રગતિના કાર્યમાં અને સાહિત્યમાં
 એ બંનેના પણ સુંદર ફાળો આપી રહ્યાં છે. એમાંના

ત્રણ બહેનોને તો “ગુણસુંદરીના” વાચકો સારી
 રીતે જાણશે ઉ. સૌ. બહેન ન્યાયતાએ આ
 માસિકના એક તંત્રી તરીકે લાંબા સમય ગુજરાતના
 શ્રીવર્મની સેવા કરી છે. સૌ. બહેન સર્વોજનીએ
 પણ વારંવાર પોતાના લેખોથી સ્ત્રી-પ્રગતિમાં
 સુંદર ફાળો આપ્યો છે. સૌ. બહેન સોદામિનીએ
 પરીક્ષ રીતે માસિકના સંચાલનમાં ભાગ આપ્યો
 છે. એ સર્વ બહેનોને અને ખાસ કરીને તેમનાં
 માતૃશ્રી મુ. વિદ્યાબહેનને આ પ્રસંગે અમે અંતઃ
 ક્ષણપૂર્વક આત્મચાસન દઈએ છીએ. અમે તેમને
 ખાતરી આપીએ છીએ કે આપું ગુજરાત તેમના
 આ હુઝમાં સદમણી છે. ગુજરાત “સદ્સંદ્ર”
 ના લેખક, પ્રખર સમાજ સેવક અને સ્ત્રી પ્રગતિના
 દિમાથવી વીર સર રમણભાઈને શ્રદ્ધાંજલિ મૂકી
 નહિ શકે કે તેમની ખોટ પૂરી નહિ શકે. એમનું
 ઉપરોક્ત જીવન ગુજરાતના પ્રચિત સત્ત્વન મટે
 અનુકરણીય કામગીરી મૂકી ગયું છે એ જીવનજીત
 ગુજરાતીઓના હૃદયમાં તેમનું ચિરમારક રચી
 રાખશે. મુ. વિદ્યાબહેનને હવે એ કાર્ય પ્રદેશમાં
 એકલવાયાં છુટ્ટું પડશે, એ વિચાર અમને
 અત્યંત ખેદ ઉપજાવે છે; પરંતુ એ માટેની
 એમની શક્તિની અમને સંપૂર્ણ ખાતરી હોવાથી
 તેમાંથી આત્મચાસન મેળવીએ છીએ.

શિક્ષકોના ધંધો કેટલો ઉપરોક્ત અને ક્રીમતી

છે અને પ્રભુજીવનના ધડ

આદર્શ શિક્ષક તરમાં એક આદર્શ શિક્ષક

કે શિક્ષક કેટલો અગત્યનો

ફાળો આપી શકે છે તેની કાંપી સંબાધની જન

તાએ થોડા સમય પરજ કરી છે. કાલબાદેવી

મ્યુનીસીપલ ગુજરાતી કન્યાશાળાના મુખ્ય શિક્ષક

શ્રીમતી શુભાબ બહેન એ પદ પરથી નિવૃત્ત થતાં

તેમના માનમાં ને સન્મારંભો જળવાયા છે તે

જતાવી આપે છે કે પ્રભુના જીવનમાં એક આદર્શ

શિક્ષકનું સ્થાન અત્યંત ઉંચું છે એક શિક્ષકના માનમાં આવા સમારંભો ઉજવવાનો એ ખુદેલો પ્રસંગ હતો-એક અપવાદ બાદ કરતાં-એમ કહીએ તો ખોટું નથી. શ્રી વીરબાઈજી થોડાક સમય પહેલાં નિવૃત્ત થયાં ત્યારે તેમના માનમાં એક સમારંભ ઉજવાયો હતો પરંતુ શ્રી. ગુલાબ બ્હેન માટેના પ્રસંગોએ એ પ્રસંગને ભૂલાવી દીધો છે. જનતાએ શિક્ષક સમાજની એ પ્રમુખોથી ખાતરી કરી આપી છે કે પ્રત્યેક તેમને પંતુલ તરીકે વિસ્ફારતી નથી પરંતુ તેમના

સારા કાર્યની યોગ્ય કદર કરી શકે છે શ્રીમતી ગુલાબબહેને લગભગ ૪૦ વર્ષ સુધી એક આદર્શ શિક્ષિકા તરીકે કામ કરી અનેક બહેનોના ઇવન ઇડવામાં મુંઠા ફાળો આપ્યો છે અને તેમ કરી સ્ત્રી કેળવણીના મુશ્કેલ ગણાતા કાર્યને અત્યંત વેગ આપ્યો છે. તેમની સફળતાની ચિંત્ન આવી અને તેમને લેખ લીધો છે અને તે એક તેમણે કન્યાઓને પોતાની પુત્રીઓ વખતે એ માતા જેટલી સહાયતાથી અને રસ-દળથી તેમને કેળવણી આપી છે. આ થાવી

પ્રત્યેક શિક્ષક-શિક્ષિકા સમજ લે અને પોતાના ઇવનમાં ઉતારે તો તેમનું કાર્ય વધારે સરળ અને સફળ જરૂર થાય. આ ખોલણી શ્રીમતી ગુલાબબહેને અનેક બહેનોના અને તેમના કુટુંબીજનોના હૃદય છતી લીધાં છે અને તેની સાબીતિ ઉપર નમ્રવેદના સમારંભોથી મળી હતી. કન્યાશાળાની શિક્ષિકાઓ અને કન્યાઓની 'વસમી નિદાવ' થતાં હૃદયને આર્દ્ર કરે એવો એ પ્રસંગ થયો. થયો હતો તે જોનાર

શ્રીમતી ગુલાબબહેન.

કાલબારેનો કન્યાશાળાનાં નિરૂપ યવત્રાં મુખ્ય શિક્ષિકા.

સ્વેચ્છાથી ભૂલી નહિ શકે. કાલબારેનો વિમાનના રહેવાસીઓએ પોત્તણે મદાન સમારંભ તો સર્વથા અપૂર્વ હતો. પોતાના અને પોતાનો કન્યાઓના ઇવનના પરવરમાં ફાળો આપનાર શ્રી. ગુલાબબહેનને સત્કારાંજલિ અર્પવા મહિલાઓએ આભારથી દ્રવતાં હૃદયે મોટી સંખ્યામાં ઢાઝરી આપી હતી. તેમની સંખ્યામાં તેમના કુટુંબના પુરુષવર્ગે ઢાઝરી આપી પોતાની આભારની લાગણી બતાવી હતી. ખીચોખીચ બરાયથો એ મદાનજનવાડીનો દોહા જોતાં

શ્રી. ગુલાબબહેને કેળવણીના પ્રદેશમાં સ્ત્રીવર્ગની-એ સુંદર સેવા બજાવી છે તેનો સ્પષ્ટ પચાસ આવતો હતો આ પ્રસંગે પ્રાંતની વિદ્યાર્થીના કુલગુરુ સર ચીમનલાલ સેવલ-વાડ પ્રમુખસવાન થેવાના હતા, પરંતુ કમિટિએ કહેલી એ બજા પ્રમુને સુધારણી હતી એટલે સર ચીમનલાલને સોનેટની સમામાં ફાળો મળ્યા સર ચીમનલાલ વર્ષો પહેલાં સ્કૂલ કમિટિમાં હજારવારે તેમણે શ્રી. ગુલાબબહેનની એક શિક્ષિકા તરીકે પ્રસંગો કહેલી એ પ્રસંગો કહેલી સાર્થક અને ઉપયોગી નીવડી છે તે તેમને બતાવવાનો કમિટિનો હેતુ હતો પરંતુ આવે પ્રસંગે એક જીવનને અભિનંદન આપવા સ્ત્રીજન જ જોઈએ અને એ પદ માટે કુલગુરુના સમર્થ પત્ની કરતાં વધારે લાગત ખીલું કાળુ દોહ શકે ! સ્ત્રી-કેળવણીના સ્વચ્છતામાં પોતાની સેવાને સક્રિય ફાળો આપનાર અને પોતાની પુત્રીઓને ઉચ્ચ કેળવણી આપનાર એવી કુખ્યાગૌરી સેવલવાડ એ

પ્રસન્નનું પ્રમુખસ્થાન ચોક્કાવે એમાં ઈશ્વરી સંકેત હતો. અનેક સમજનોએ એ પ્રસંગે શ્રી શુભાબ-
બહેનના કાર્યનો મુક્તકંઠે સ્તુતિ કરી. એ
રૂઢિતમાં અમે પણ અમારો ફાળો આપ્યો
હતો—આજે તે ફરી આપીએ છીએ. ચાંદીનો સુંદર
પેટીમાં તેમને પ્રમુખઓને હસ્તે માનપત્ર અપાયું-
૩. ૫૦૦૦ ની બેટ પણ આપવાની હતી પરંતુ શ્રી.
શુભાબબહેને નિસ્વાર્થભાવે એ બેટનો અસ્વીકાર
કર્યો, અને એ રકમ કમિટીને ચોખ્ખી લાગે તેમ
વાપરવા પાછી સોંપી કમિટીએ એ રકમ સ્કુલ
કમિટીને કાલબાદેવી કન્યાશાળા સાથે શ્રી શુભાબ
બહેનનું નામ જોડવાની સરતે સોંપી છે તે ચોખ્ખ
જ થયું છે. મુબાઈની જનતાએ એક આદર્શ
શિક્ષિકાના કાર્યનો આ રીતે કરેલી ચોખ્ખ કદર
જોઈ અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ.
અમે માનીએ છીએ કે શ્રી. શુભાબ બહેન જેવાં
અનેક બહેનો આદર્શ શિક્ષિકા બની કન્યાઓના
જીવન ઘડવામાં સક્રિય ફાળો આપતી ધરો ત્યારે
શ્રી કેળવણીનો પ્રશ્ન સરળ થઈ જશે શ્રી શુભાબ
બહેનની ઉપયોગિતા પણ એટલેથી જ નથી અટકતી
પરિશિષ્ટ સ્ત્રીઓની કેળવણીનો પ્રશ્ન અત્યારે વધારે
મુશ્કેલીભર્યો છે અને તેના ઉકેલ માટે આપણને
શ્રી. શુભાબ બહેન જેવા અનેક બહેનોના જરૂર છે.
અમને ખાતરી છે કે આપણાં સ્ત્રીમંડળો તેમની
સેવા મેળવવા પોતાનું બનવું કરવા ચૂકશે નહિ
અને શ્રી. શુભાબ બહેન પણ એ કાર્યના પોતાનો
ફાળો આપવો જરૂર તત્પર ધરો. કન્યાઓના જીવ-
નમાં તેમણે કેળવણીના શુભાબનો સુવાસ ફેલાવી
છે તેથી જ સુવાસ પરિશિષ્ટ બહેનોના જીવનમાં
ફેલાવવાના સફળ પ્રયત્નો એ બહેન સત્તર હાથ
ધરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ

મિસિસ કઝીન્સના પ્રયાસથી ગયે વર્ષે અખિલ
દિંદ શ્રી કેળવણીની પ્રવગ
દિલ્લી પરિષદ. પરિષદ પૂનામાં વડોરાના
ના. મદારાણી સાહેબાના
પ્રમુખપદે મળી હતી. આ વર્ષે એ પરિષદની
બીજી બેઠક કોપાળના ના. જગમ સાહેબાના
પ્રમુખપદે દિલ્લીમાં મળી હતી. વાઈસરૉયનાં
તબી લેડી અસ્વીકારે એ પરિષદ પુલ્લી મૂકવાનો
કેસ કરી હતી. આખા દિંદમાંથી-દેશી રાજ્યો-

માંથી પણ સુશિક્ષિત બહેનો લગભગ ૨૦૦ ઉપર
સંખ્યામાં પોતાની ભતિનો કેળવણી અને તેને
લગતા પ્રશ્નો વિશે વિચાર કરવા બી હતી. આ
સંખ્યામાં કોપાળ અને વડોદરા તેમજ બીજા દેશી
રાજ્યોના રાજકુટુંબોનો મહિલાઓએ પણ સક્રિય
ભાગ લીધો હતો ચાર દિવસના એ સમારંભમાં
કેળવણીના અને તેની સાથે સંબંધ ધરાવતા
અનેક પ્રશ્નોની ચર્ચા થઈ હતી. સાથી વધુ લાભ
તો જુદા જુદા પ્રદેશોની આગેવાન સ્ત્રીઓને એક
બીજાને જોળખવાનો અને પારસ્પરના વિચારો ભણી
પોતાની ભતિનો ઉન્નતિ માટે એકતા સાધી કામ
કરવાનો અલભ્ય પ્રસન્ન મળ્યો તે હતો. આ
સંબંધી સવિરતર હકીકત આ અંકમાં સા
બહેન સરોજિની મેટાએ એ પરિષદ વિશે ભલે
માહિતીથી લખેલા સરમરજોથી મળી રહેશે.

અથા તપ દશમિયાન પરિષદે શ્રી કેળવણી
માટે સંગીન પ્રચાર કાર્ય કર્યું છે-ખાસ કરીને
બાળલક્ષ અને સંમતિ-વ્યયને લગતા કાર્યકારો
સંબંધી. ત્રીસ જુદે જુદે રાજ્યો પ્રાંતિક પરિષદો
એ પ્રચાર કાર્ય કરવા માટે અને આ પરિષદ
માટે પ્રતિનિધીઓ ચૂંટવા મળી હતી. પરિષદના
આ સંગીન કામ માટે ખરેખરે ધન્યવાદ તો એ
માટે અથાગ શ્રમ કરી રહેલા પરિષદના મંત્રી સા
કમલાદેવી અટ્ટોપાધ્યાયને આપવો જોઈએ. દિલ્લીની
પરિષદની વ્યવસ્થામાં પણ એ બહેને સંગીન અને
બીજાં બધાં કરતાં વધારે મોટો ફાળો આપ્યો
છે એમને ફરો મંત્રી તરીકે ચૂંટી કાઢ્યાં તે
ચોખ્ખ થયું છે.

પરિષદમાં સ્વાગત સમાના પ્રમુખ, મિસિસ
લાસ, પરિષદ પુલ્લી મૂક-
પરિષદના કરાવેલા. નાર લેડી અસ્વીકાર અને
પ્રમુખ કોપાળના જગમ
સાહેબા એ તરુના કાષણે ઉપરાંત કરાવે ઉપર
પણ અનેક બહેનોએ સુંદર વિવેચન કરી પોતાની
વક્તૃત્વ શક્તિની સાબીતી આપી હતી. પરિષદે
પસાર કરેલા કરાવોમાં અચત્યના મુખ્યત્વે આ
પ્રમાણે છે: (૧) શાળાઓમાં અંગ્રજસરત અને
વેઝીય તપાસ લાખલ કરવા; (૨) બાળલક્ષ
અટકાવનારો કાયદો પસાર કરવો નેમાં વરતન્યાની
વય અનુક્રમે ૨૨ અને ૧૬ ની કરાવવી. સંમતિ

૫૫ પાણી ૧૬ વર્ષની ઠરાવતી. (૩) બાળકન અને દેવદાસીના કાયદાઓ. ઘડવાના કામમાં મદદ કરવા બે સ્ત્રીઓને વડી ધારાસભાની સલાસદ નીમતી (૪) શાળાઓમાં ખેતીવાડીનું શિક્ષણ દાખલ કરવું. (૫) સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપતી સંસ્થાઓમાં દાખલ કરવી. આ અને એવા બીજા અમલના ઠરાવો પરિષદે કર્યા હતા. પોતાની માંગણીઓ ભુલ રખાય તે માટે એ સંબંધી વકીલાત કરવા તેમના પ્રતિનિધિમંડળ ધારાસભાના હોદ્દાનિયુક્ત સભાસદોને તેમજ વાઇસરોયને મળવા ગયાં હતાં.

ચાલુ વર્ષમાં પરિષદનું કામ આગળ વધારવા

માટે ચાર કમિટીઓ નોમ-

કમિટીઓ વામાં આવી છે. એક કમિટી

પરિષદના હદેશ મુજબ

શિક્ષણકમની યોજના પડવા માટે નોમાઇ છે; બીજી નવાં પાઠ્ય પુસ્તકો તૈયાર કરવાના ઉપાયો સંબંધી વિચાર કરશે; ત્રીજી શિક્ષાને ટૂર્નિંગ આપવા સંબંધી છે; અને ચોથી કમિટી ભરવચ વધારવાનું પ્રચાર કાર્ય આખા દેશમાં ફરશે. આ કાર્યમાં મદદરૂપ થાય તે માટે એક ફંડ પરિષદે બોલ્યું છે જેમાં રૂ. ૩૦૦૦૦ ની રકમ ભરાઇ છે. જોપાળના ના. બેચેરે રૂ. ૫૦૦૦, તેમના પુત્રવ- પુત્રે રૂ. ૨૦૦૦ અને વડોદાના શ્રીમતી ચકુલલા રાજે અને શ્રીમતી વિમળા રાજે-દરેક રૂ. ૧૦૦૦ ની રકમ આ ફંડમાં આપી છે. વધારામાં પરિષદે હોનોબલુમાં મળવારી પાન-પેસીટીક સ્ત્રી પરિષદમાં પ્રતિનિધિ તરીકે હાજરી આપવા શ્રીમતી સરે- જિની નાથકુની ચુંટણી કરી છે. એ બહેન મીસ મેથેને જવાબ આપવાં મે. આસમાં અમેરિકા જવાના છે તે આસમાં આ પરિષદમાં પણ હાજરી આપશે આ પરિષદને કાઉન્સિલ ડિંગી સ્ત્રીઓમાં ફેલી બચતિ આપી છે તેના સચોટ પચાસ આપે છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે એ બચતિ જતરોતર વધે અને તેનાં મોંમાં ફળ દેશને દરનિ ૫૫ પર હઇ જવામાં સાર સંજીવ મદદરૂપ થાય.

“ ઢિંદી સોતનાં આદર ” વિષે દિંદના

લુલુલ અને આગેવાન સી-

હિંદી સોતનાં જન-સે. સરોજિની ન.વ.

આદરે કુએ આપેલાં ત્રાપણો એ

કવિત્રી તરીકેનો તેમજ

એક દેશમજા સન્મારી તરીકેની તેમની કીર્તિ અનેકમણી વધારે છે. મ. સર આચાર્ય મુન્નરજી પોતાની પુત્રી કમલાદેવીના સમારક માટે કલકત્તા બૂનીવરસીટીને આપેલા વાણાના ફંડમાંથી આ જાપણે યુનીવરસીટીએ તેમની પાસે અપાવ્યાં છે. એ બન્ને ભાષણોમાં સરકરના દલાલ તરીકે કામ કાંતી, હિંદીનો ખટરો ઉચ્ચતી મીસ મેથેને બી બચિતચેને તેમણે સચોટ જવાબ આપ્યો છે એટલું નહિ પરંતુ હિંદી સ્ત્રીઓને પણ પોતાની પ્રગતિ સાધવા ઉત્સાહપૂર્વક પ્રેરો છે. હિંદી સ્ત્રીઓનો અવનવ દયાનો પોતાને બહે અત્યંત દાઝ હોય એવા ડોળ ધાલી તેમની બદ- નક્ષી કરતી મીસ મેથેને બી બચિતચેથી ચેતતા રહેવાની તેમણે સ્ત્રીવર્ગને યોગ્ય સલાહ આપી છે; અને જે સીધાં, સાવિત્રી કે કમધાંતિ, દ્રોપદીની પોતે પુત્રીઓ છે તેમના તરફથી મળેલો વારસો ભજવી રાખવાની વિનંતિ કરી છે. “ તમારી અવનવ દયાનો, તમારી આજની નજાણેના લાસ લેવા ઇચ્છતા એ ડોળધાતું મિત્રો-મિત્રોના લેખા- સમાં છુપાયલા દુરમનોને કહી દે કે તમારે અ- મારી ઉન્નતિ માટે ચિંતા ન કરવી. બમારી ઉન્નતિ અમારા પોતાના હાથમાં છે, અમે પડકો પાળીએ કે ન પાળીએ; અમે પતિ પાછળ બળી મરીએ કે ન મરીએ; બમને પશુની જેમ રાખવામાં આવે કે ન આવે તે સાથે તમારે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. અમારા સોતને જોરે અમે પોતે અમારી ગુલામીની જંતરો તોડીશું. ” આ પ્રમાણે ફંડમાં હિંદના સ્ત્રીવર્ગને સૌ. સરોજિનીદેવીએ સંદેશ છે એ સંદેશ દેહધરને સ્ત્રીવર્ગ કીચે અને પોતાની ઉન્નતિ સાધવા પ્રયત્નરહીત બને એમ ઇચ્છીએ છીએ.

મુંબાઇના બનિતા વિશ્વામના જોજાનમાં ગયા

માસની મધ્યમાં ઉજવાયલા

બાળ-સંજ્ઞાહ. બાળસંજ્ઞાહ સંમારંભને

લાભ અસંખ્ય સ્ત્રી પુરોએ

લીધો છે. એ સમારંભ યોજવા માટે લેડી ધનજી

કાવસજી જદાંગીરે અને તેમના મદદનીશોએ

કઠાવેશો અણમ શ્રમ સફળ થયેલો. ખંજાણે. અ-

ત્વારે માટુન અને બાળકોતર માટે આપણી

સ્ત્રીઓમાં થેટિ માગે જે નવાન પ્રવર્તે છે તે નાજુદ

કરવાનો અને દેશના આવી રાડેરીઓ સારીરે વધારે વંદુરસ્ત અને સુદૃઢ બને તેમજ માતાઓ પણ સ્વાસ્થ્ય ભળવી વંદુરસ્ત બાળકો દેશને આપી શકે એવું જ્ઞાન ફેલાવવાનો આ પ્રમાણમાં કરતા સમારંભોનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. આવા સમારંભો પ્રતિવર્ષ દેશભરમાં ઉજવવા બેઠાં છે અને ગોઠા રાડેરીમાં તો એવાં ભયુક્તના પ્રદર્શન રહે એવી ગોઠવણ થતી જોઈએ. આ સમારંભમાં આરોગ્યનો વિધિવિધ દૃષ્ટિએ માનિતી આપે એવા સ્કોલ સ્વચ્છતામાં આભ્યા દેશ અને અતુભવી રોકડરો તે સંબંધી શોધ સમજણ પ્રેક્ષાઓને આપે એવી ગોઠવણ કરી હતી. સુવાવડ સંબંધી ફીલ્મ પણ

પ્રબને બતાવાઈ હતી. આ ફીલ્મ ઉધારા સ્થળમાં બતાવાતી હોવાથી એમાંના ઘણાખરા ભાગ-ખાસ કરીને બક્ષરો-ઝાંખા દેખાતા હતા. જેને પરિણામે પાછળ બેઠાં ઘણાં એ ફીલ્મનું વસ્તુ સમજી શક્યાં ન હતાં. પરંતુ એમાં કાર્યવાહકોનો દોષ બાબેજ કાઢી શકાય. બની શકે તેટલી સંખ્યાને એ ફીલ્મ અતાવવા માટે તેમણે કરેલી ગોઠવણ કાતાં વધારે સારી ગોઠવણ થતી અસંકલ્પ હતી. આ સમારંભ માટે લેડી ધનબાઈ અને તેમના સદાચક્રોએ જે શ્રમ ઠાઠાળ્યો છે તે માટે બધે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

પુત્ર-પૌત્રાદિ હો તો આવા હોલો !

દરરોજ (સંડીલા જીક્ષા) માં એક ૭૦ વર્ષના બ્રાહ્મણ દેવતાને લગન કરવાની વાત આવેલી થઈ. રૂ. ૩૦૦ આપી એક ૧૧ વર્ષની કન્યા સાથે પરણવાનું સાડું કપડું પણ લગનનું મુદત્ત દોષ જોડીના રીપણામાંથી નીકળ્યું નહિ. એટલે બુઢાજી, રબેને ઠાકરીને મોઢ બીજે ઉપાડી જાય એ બીકે, પોતાને ત્યાં લઈ આવ્યા. તેમણે કાપડું હતું કે પાછળથી શોધ મુદત્ત જોઈ લગન કરી નાંખીયું. બુઢાજી એક દિવસ મુદત્ત કંઠાવવા પાસેના ગામ ગયા. ધરમાં ૨૫ વર્ષની લગ્નરતો તેમનો પૌત્ર હતો તેને અને પેલી દાદી થવા આવેલી કન્યાને જ નતી રાસ આવી ગઈ, અને જાનેએ મુદત્તની ચિંતા કર્યા વગર મોઢ બ્રાહ્મણને બોલાવી લગન કરી નાખ્યા. મુદત્ત પૂછી હોસે હોસે પાછા રતતાં બુઢાજી પત્ની થતા આવેલી ને પૌત્રવધુ સ્વસ્થે ભેટા હેમતાઈ ગયા પ્રશ્ન એમને એ વિશેષ દુઃખ સહન કરવાની શક્તિ આપે !

ઉકેલો મહેલ

ઉગ્રાંડમાં એપ્રિલ માતમાં એક નવું વિમાન તૈયાર થયું છે. આ વિમાનમાં ૧૦૦ મુસાફર અને ૫૦ નોકરો રહી શકે એવી સગવડ છે, ચાર મજલા ખાંધ્યા છે. સૌથી નીચે એન્જન વગેરે ગોઠવાયાં છે. ને પછી વિમાનમાં કામ કરતાં નોકરોને રહેવા માટે ઓરડા છે. ઉપરના એ મજલામાં મુસાફરો માટે સુવાના ઓરડા છે. ઉપરાંત એક મોટો જમવાનો ઓરડો છે, જેને નાચ માટેનો ઓરડો પણ જનાવી શકાય. ઝાખાં વગેરે જુદા છે. આખું વિમાન હુરેનોઅમ ધાતુનું જનાવ્યું છે. એનું વજન ૧૫૬ ટન છે. કપાકના ૮૦ માઈલનો ઝડપે તે દડી ચડશે.

૧૧૫ વર્ષની સીંદુર

મુરાદાબાદ પાસે સૌમપુર વિહારી ગામમાં એક જમીનદારને ત્યાં ૧૧૫ વર્ષની એક ૪૬ ઓ છે. ૬૭ તે દરી ૪૧ શકે છે એટલુંજ નહિ પણ દસ શેર વજન કપાડી શકે છે. ૬૭ બોનાં ૨૫ વર્ષ કાદવાની તેને આશા છે.

ગાઈડ ઓર્ગેટર.

શિક્ષણ અને કુતરો જાને સૌદર્ભની દરિયામાં ઉતરે તે પ્રથમ દેખ આવે ?

શ્રીમતી શ્રી. પત્નિશ્રીના રાજ્યમાં
 શ્રીમતી ગુજરાતી ભાષામાં
 શ્રીયુત લલિતાબાઈ આણંદજી આચાર્ય
 તરફથી પ્રગટિત થયેલું સંસ્કૃત ભેટ.

ભવિષ્યનો ભીમસેન.

સાડાત્રણ વર્ષની વયનો આ બાલક-ચિ. કે. કે. શાહ ૧૩૫ રતલ વજનની
 સાંકળ તોડી ભવિષ્યનો ભીમસેન થવાની ખાત્રી આપે છે.

ગુણસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

૧૫૫ પા.]

મે ૧૯૨૮

[અંક ૪ મો.]

જય ! જય ! માતૃભૂમિની બાલીયે.

લેખક : શ. સીતારામ ભે. શાસ્ત્રી.

[લે. ૬. ૧. મોતી વેર. પલ વૈભા : એ ૮ જ.]

જય ! જય ! માતૃભૂમિની બાલીયે. રેક.

જહેન ! જનની તે જન્મભૂમિ લાણીયે,

પાવત પિતા જનનો નાપ જહેન : જય ! જય !

ભારતવાસીને ભાણ જહેન માનીયે,

લઘએ મુખ-દુઃખમાં સમભાગ જહેન : જય ! જય !

આપણે કૃષી તેમાં જહેન ! શું પશુ ?

લાજમાં દેશી જનોનાં દુઃખ જહેન : જય ! જય !

આપણે ખાણ તેમાં જહેન ! શું વણ ?

ભાગ્યની ભૂખમાં કાંડુની ભૂખ જહેન : જય ! જય !

હીર સીર કાંકણો એમાં જહેન ! શું પશુ ?

દેશમાં નામાં રહે જો અનેક જહેન : જય ! જય !

અંગણમાંથી તેમાં જહેન ! શું પશુ ?

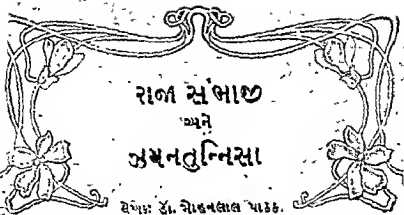
દેશમાં દીનજનને વિશ્રામ જહેન : જય ! જય !

આર્થ, પીર્થ ને પાતે ખેલપુ ;

એ તે પશુ-પંખીના એક જહેન : જય ! જય !

પાક, ખાક, કામર, કરિતા, આણીયા,

આપણાં સેવાના મુદર ધોમ જહેન : જય ! જય !

રાજા સંભાળ

અને

અનનુનિસા

લેખક: ડૉ. મોહનલાલ પાઠક.

“હુશીયાર, કોઈપણ પ્રકારે તેમને મળ્યા
એવી ગોઠવણ કરે. થોડા પારિતોષિક તને
જરૂર મળશે !”

“મધ્ય શાહનદી સાહેબા, તેમનો મુકામ
અહીંથી પણ દૂર પરથી પાટમાં છે. વિન્ન-
પુર સર કરીને આપણું ઘરકર થોડા દિવસમાં
એક દિશામાં જવાનું છે. એટલા દિવસ
ધીરજ ન રાખો ? છતાં મારા એક જુવનન
દેવત તેમની તેહનોતમાં છે. એટલે આપ
તેમને મળી શકશો ખરાં. પણ એ નંદીના
જંગલના હોવાથી વખતે આપનો નેને નેજા
મમી આવી પડે તો ?”

“એને માટે તું બેશિર રહે !”
શાહનદીએ આશાસન દીધું.

આટલે દિવસ પછી હુશીયારખાન એક
પત્ર લખને શાહનદી પાસે આવ્યો. પત્રમાં
જણાવ્યું હતું :

“એ દિવસ પછી પંદરપુરને મારો
બહેનજીવને માટે અમે જવાના છીએ તે
વેળા-તમે શાહનદી સાથે આવજો. ખુશીની
સાથે ખાસ મુલાકાત કરાવી આપીશ
તારી જુનો દોસ્ત
કહ્યા કુંભાળ.”

મહારાષ્ટ્ર સ્વરાજ્યના સંસ્થાપક નરસિંહ
બી શિવજીપતિના પરદેશ પ્રવાસ પંદીની આ-
વાત કિસ્તાનમાં મોગલ સંતાનો અને ઇસ-
લામ મહાજનો વિસ્તાર કરવાને મોજબ

સમ્રાટ ઔરંગઝેબે કેડ કસી, કારણ કે મહારાષ્ટ્ર
સ્વરાજ્ય રાવિનું અમલગતું તેમ તેને દસક
થઈ પડ્યું હતું. મહારાષ્ટ્રના સિંહ સિવાજી
મહારાજ વિનાના મહારાષ્ટ્રને સહજ સર કરી
લેવાની આકાંક્ષા તેણે બાંધી. ઔરંગઝેબ દિલ્હીથી
અમલિત સેના સાથે છુટકાપડને માર્ગે દક્ષિ-
ણમાં ઉતરી પડ્યો. મહારાષ્ટ્રને સહજ સર કરી
લેવાનું યરાનો વડાવે. લેવા અનેક સરદારો
બાદેશાહની ફૂપા સંપાદન કરી સ્વારીમાં
દાખલ થયા હતા. ઔરંગઝેબની નાની વડાવી
પુત્રી શાહનદી અનનુનિસા પણ દક્ષિણ
પ્રાંત જોવાની આવરતા દાખવી સ્વારીમાં
દાખલ થઈ હતી. બાદશાહી અંજોન દક્ષિ-
ણમાં જવાનો શાહનદીનો પુત્ર આશય તો
જુદો હતો. લાંબા કાળથી તે અંતરમાં એ
મનોરથ સેવી રહી હતી. આ સ્વારીમાં તે
સિંહ કરવાની તેને આશા ઉદ્ભવી હતી.

ઔરંગઝેબ વિન્નપુર આવી લાગ્યો.
વિન્નપુરનો કોટા વચ્ચેથી કાઢી નાંખવા તેણે
વિન્નપુર કિલ્લાને ઘેરા નાંખ્યો. વિન્નપુર
ગોળજીંડા અને મહારાષ્ટ્રીઓ સાથે એકત્રિય
પોતાની અંશદ સેના સાથે લડતા ઔરંગઝેબને
શાહનદી તરફ શરીરને જોવાની પણ કુરસે
ક્યાંથી મળે ? અને પોતાના મનોરથ સિદ્ધિ
પ્રવલ્નોમાં વ્યય શાહનદી પણ પોતાની યુદ્ધ
વશિષ્ઠમાં શા માટે ધ્યાન રોકે ?

નિહા પોતાના છટ કાંચની સિદ્ધિ

વિચારો કરતી સાદળદીનાં પાંદોળાને આથી ખસી જાય એકાંતમાં ધ્યાન કરતી. કોલુની પોતાના પ્રિય પાત્રનું દિલ્લીના દિવાનેમાં સમાવે પોતાના શરૂ પિતા સાથે હાથમાં નાનોશી તથા તરત પકડી આવેલા એ બાલવીની મુલકે તેના આંતર્યુ છુ સમક્ષ ખડી થતી અપમાનજનક શબ્દોથી કોમિ બરાહ બપોરે બારે એ સમયેર કુમારી ત્યારે મેત્રામાંથી કીધાનસનાતણા વરસાવના એ આપવી નિર્ભયતાથી પોતાનો નાની તથા તરત ફરતારમાં બાદશાહ સમી કુમારી તે બાલવીરનું તેજસ્વ્ય વદન સાદળદીની આંખો સાથે તરવરી રહ્યું. રાજાદીના અપ રાજસર કેદમાં પડ્યા પછી ચુકિતથી પિતાને સહાય કરી બીજાની પેટીમાં બેસી છાંછી જઈ પાછાથી દક્ષિણમાં એકલા આલ્યા ગયેલા એ નિર્ભયવાની પ્રતિમા સમા માત્ર આઠ નવ વર્ષના ચરવીર કુમારનું તે સમયનું સોજાવલ વૃદ્ધ સરોજ સાદળદીના માતસ સરવરમાં સદગુણ અને સોદર્યના સોરભ વેરવું વરી રહ્યું. એ બાલવીરના પોતાનાવતારના દર્શન કરવાની પ્રયત્ન આકાંક્ષા તેના અંતરમાં ઉદભવી હતી. ફરતારમાં આઠ નવ વર્ષના કુમારને જોયા પછી આજે તેની ત્રિયોગમાં ઝૂરતી સાદળદી અને સંભાળ બંને મોવનના મુખ સામ્રાજ્યમાં પ્રવેશ ક્યો હોય એવે સમયે સાદળદીની મનોરુચિ એ યુરકને બેઠવા તલસી રહી હોય તો તેમાં શું આશ્ચર્ય ? અંદોલન તે એ બાલવીરની પ્રતિમને ઉદયપેટ પર આલેખી કલ્પના-તરંગમાં વિદરતી કંપનાના રિષર અરિયર તરંગો તેને આસાં નિરાશાની વચ્ચે ઝુલાવતાં. અંતે આ વિંદલ દયામાં અથ નિચોવતાં બેસી રહેવા કરતાં તેણે પોતાના રિપતમના દર્શન સત્વર કરવા માટે પ્રયત્નો આદરવાનો નિર્ણય કર્યો તેણે પોતાના વિશ્વાસપાત્ર અનુચર-ઝુદીકારખાનને બોલાવ્યો. ઝુદીકાર સાથેના વાર્તાલાપ અને કલુપાનો પત્ર આપજે આરંભમાં જોઈ મથ

સુલોકિત. સંભાળ એવો રસુરુર મરીદી સાદી બીજો કોઈ નથી એમ અને એવું કહે છે. એ સમયે સેના સામે થોડી સેનયા લડાં મરાઠા સેનાપતિ પાછળ સંભાળ આવે એટલું જ સાંભળે, તો તેની બીજીયે તે ર સેનાને પ્રોજિત કર્યા વિના રહેતો જોઈ લાઠમાંથી જીવતાં પાછળ હાંસર પ્રાણ-સંભાળ જોઈ તો કવચિત્તુ અસત એટલી જ મરદતી કાઠ સંભાળની સેના હતી. માત્ર ખડો મલ્લાળની સરદારી હોવાથી સેના અને કલુપા કોનો જ એટલા બધા પરિવા સાથે સંભાળ પંદર પુર તરફ જતો હતો. સાવર જઈ સંભાળની જ વધી પડ હતી. મેગમસેના ઉપર કયો બાળુપા આઠ મથ લઈ જવામાં આવે તો તે ચુશાની નીવડે તેની વિચારણા ખડો મલ્લાળ સાથે કરતો સંભાળ બેઠો હતો. એટલામાં સાદળદી ઝુદીકારખાન સાથે આવ્યા છે. આપની ખાનગી સુલાકાત આજે છે કહેતો કલુપા ત્યાં આવી પહોંચે. ખાનગી સુલાકાતની વાત સાંભળી ખડો મલ્લાળને ફગાવો વહેમ પેડા. આજુબાજો સખત. આજે તરત રામવાણ કામ તેણે સંભાળી લીધું. ઉદાર સ્વભાવના સંભાળે તરત સાદળદીને બોલાવી સ્વાગત કલુપાને કહ્યું. સંભાળ ત્રિયારમાં ખસે. આ માટે સાદળદી સુલાકાતે આસી હોય છે. લાગાં તો રવર્ગે. સોદર્ય સ્વભાવના સાદળદી જનનિજા દાખલ થઈ કલુપાને જોઈ ઝુદીકારખાનને ખડો મલ્લાળે અદરબ દોર્યો. 'ચતુ સમુદયમાં મિલીની કદા દુસ્મનની મુલાકાતે આવવામાં તમારો કુચેવો તે શા હેતુ સમજાયે છે ? રાજા પટવતી બાજુ તો દોષ વેાસકે સત્તા રાણી ચેશુઆબના કાણાં તો માત્ર મદારાણ આવર લાવે છે. એ નિજ

એથી અધિક મારી મહત્તા તમે માનતા હશે, તો તે તમારી શુભ. બીજું કંઈ કામ હોય તો મને ફરમાવો. ” સંભાળ એ શાહનદીને બોલ્યા-આજ સત્કાર કર્યા પછી બોલવાનો આરંભ કરતાં કશું.

ફર કહેવાતા સંભાળના-પોતાના પ્રિય પાત્રની આઠલી સ્નેહાળ, સરળ વૃત્તિ બેઠ શાહનદી પ્રસન્ન થયું. “ મહારાજ ! રાજ્યપટ-પટની કપટનિતિથી કે અન્ય કોઈ કુષ્ટ આશ-પરીદ્રેષણ હું મુલાકાતે નથી આવી. આપ મહારાષ્ટ્રના સ્વામી છો; એટલે માત્ર આપના દર્શનાર્થે આવી છું. મને મને ગાંડી ગણ્યો. પણ હું ગાંડી નથી ! આપના પિતાશ્રી સાથે આપ બ્યારે દિલ્હી પધાર્યા હતાં, ત્યારથી આપની પ્રતિમા મારા હૃદય-મને વિરાજ રહી છે. આજ વીસ વીસ વરસ પૂર્વાથી સુલભ મહત્વાકાંક્ષાની સિદ્ધિ અર્થે દિલ્હી તપ આચરી આજે પુનિત પુનર્દશન થીમી છું. હું મુસલમાન છું તેમ હિંદુ પણ છું. મારા અંતરમાં હિંદુ અને મુસલમાન ઉભયને સમાન સ્થાન છે. મારી માતા અયેષા બેગમ બન્ને હિંદુ છે. મારી મોટી બેન યુદુનિસા બુદેલા કુળના એક પરા કંબી સરદારને પતિ માની અવિવાહિતા રહી છે. એ યુનિસાએ પણ એજ માર્ગ મુકયુ કર્યો. અને આપનાં દર્શન પછી આપનીજ સેવામાં જીવન સમર્પણ કરવાની વિશુદ્ધ વાસનાથી મેં આજીવન અવિવાહિત રહી કદિન તપશ્ચર્યા આદરી. આદશાદ્યથી છાની હું અહીં એટલીજ પ્રાર્થના કરવા આવી છું કે મારી સેવા સ્વીકારો-મને કૃતાર્થ કરો ! ” સંભાળ અત્યંત આશ્ચર્યચકિત થયો.

“ શાહનદી સાહેબા ! મારા દેહપર મારી સત્તા હોય તો હું તમને મારી સેવાનું કાર્ય સોંપું ને ? આર્થ ધર્મના સંસ્કારાનુસાર વૈશ્વમત્રે સદૈવ, જાલજી, સંપત્ત્યસિ

આદિની સમક્ષ મારા દેહ ઉપર, ચેષ્ટામણની સત્તા સ્થાપિત થયેલી છે. સાક્ષાત્ બચાનો માતાના અંશરૂપે ચેષ્ટામણ રાજ્યલક્ષ્મી તરીકે અત્યારે મહારાષ્ટ્રની સ્વામિની છે. તેને છેતરી હું વર્તું તો રાષ્ટ્રનું પવિત્ર ધ્યેય છોડી વિષય-લાલસા વશ થયો ગણાઈ, અને બચાની માર્તાના આપથી ભરિમશૂત થઈ નહીં. સાંસારિક દષ્ટિએ મારી દેહસેવાનું સ્વામીત્વ સિંહસનાધિષ્ઠિત, રાજ્યસૂત્રધારી રાણી ચેષ્ટામણનું, શાહનદી સાહેબા પૂજ્ય પિતાશ્રીના સ્વર્ગવાસ પછી રાજ્યસૂત્ર સંચાલક સ્થાન ચેષ્ટામણએ સ્વીકાર્યું છે. મને તો માત્ર સેનાની બંધવસેવાનું કાર્ય સોંપવામાં આવ્યું છે. કલ્યાણના ખળનાની લૂટ વેળા હાથ આવેલી સુએદારની સૈન્યસંપન્ન પુત્રપુત્રી પિતા-જીએ માતા સમા પૂજ્યબાવથી માનજેર પાછી મોકલાવી હતી એ તો તમે જાણતા હશે જ. તેમનો જ પુત્ર સંભાળ અનુપમ ભાવજ્યના તેજમાં અંગ્રાજ બશે એવી બૂલ બરી કલ્પના તમે કેમ કરી શકો છો ? હિંદુ ધર્મને તમે ચાહતા હો તો તમારી આ પ્રેમ-ભાવનામાં ધસડી મને ત્રિનારાના પયે પાડવામાં કારણ રૂપ બની હિંદુ ધર્મને કંલક ચોંટાડવાનું એક બીજું દંડાંત જગતમાં શા માટે ઉમરો છો ? હિંદુ ધર્મ સંસ્કૃતિ ઉચ્ચ ભાવના પ્રેરિત છે. હિંદુ ધર્મના મનુષ્ય અન્ય ધર્મમાં સહેલાઈથી પ્રવેશી શકે પણ આર્થ ધર્મમાં પેર ધર્મના પ્રવેશ અશક્ય. અન્ય ધર્મો વધાર્યા વધતા હશે, પણ હિંદુ ધર્મનો વિસ્તાર તો તેમાં જન્મ લીધે જ થાય ”

“ ત્યારે હિંદુ ધર્મમાં મારો પ્રવેશ શી રીતે થાય ? ”

“ શુદ્ધ ભાવનાથી પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી આ દેહનું સર્વક ક્યાંથી ! ”

“ મારા દેહના સાર્વક્યમાં આપના

પ્રેમથી અધિક સરસતા થમ હોત. બાદશાહની પુત્રી રહી મારાથી આપની સેવા નહિં થાય. શાહનહી રહેવા કરતાં આપની દાસી થઈ રહેવામાં મારી ફતકૃત્યતા માતું છું. જે રિશ્તિમાં મારા રહેતું સાચું સાર્થક્ય સધારો. ”

“ તમારા આ પ્રેમમર્પા હિંદુઓ મારા વળ સમ કઠોર હૃદયમાં કશી જ અસર નહિં કરી શકે ! તમારા અદ્વૈત સૈન્દર્ભની શરતે અનેક વીરોને તમે રહેજે કુદડો શરતાં કરી શકશો પણ સંભાળના બાગમાં એ પ્રેમ-લીલા રમવાતું નથી લખાયું ! કેવળ નામ ખાતર રાજ્યાસનારદ થયા પછી માત્ર મહેરાણીના જ નહિ પણ અખિલ ભારત-વર્ષના આર્યધર્મોવશળીઓની, અમારી માત્ર ભગિનીઓની પ્રતિધ્વાની રક્ષાતું પવિત્ર કાર્ય જેણે સ્વીકાર્યું છે, તે પરછીના શોદમાં મુખ્ય થઈ શકતું વ્યવસ્થિત થશે, એવી કલ્પનાયે સંભવે ખરી ! મારી હૃદય સ્વામિના માત્ર એક ચેતનાઈ. અન્યને ત્યાં રયાન નથી અને નહિં મળે ! શાહનહી પધારો ! મારા પ્રતિ સ્નેહ હોય તો મારા વિજય માટે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરજો, મારા વિજયમાં આનંદ માનજો ને મારા પરાજયમાં ખેદ માનજો, એટલું પૂરું ! ”

શાહી દરબારની રાજમટપટમાં ધાવું કરનાર, નિહી આખીને હથેળીમાં નચાવનાર, પ્રખરપ્રચીણ શાહનહીના અનુપમ સૌંદર્ય, સુપકુર વાણી રાજ સંભાળને મુખ્ય કરવા અસમર્થ થયા. શાહનહીજે સંપૂર્ણ નિરાશા અનુભવી. અતે સંભાળજે તેને શોષ સન્માન સહ જોરંઝેગતો મુકામ જે પ્રાંતમાં હતો હતો ત્યાં મુખરૂપ પહોંચાડી ઝાંઝીકારખાતે અપમાન થયેલું લાગ્યું. શાહનહી જેવી પરી સંભાળ પાસે ચાલી આવે છતાં સંભાળ ખચકારીથી પાછી વાળે જે તેને અસહ્ય થઈ

પડ્યું, એટલે બાદશાહના ક્રોધાગ્નિને ચોતવી સંભાળનું વેર લેવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

“ સંભાળને, એક કાદરને મનાવવા મોઝાલ સમ્રાટની શાહનહી જાય ! શાહનહી, તારો પ્રેમપાત્ર એક દિંદુ ! કાદરને ચાલવું તે મુસલમાન માટે હરામ છે ! ” ક્રોધાગ્નિથી બળૂકતા જોરંઝેગે શાહનહીને ધમકાવી. શાહનહી અડગ રહી.

“ પિતાશ ! શાહનહીના જહાંગીર અને અકબર જેવા આપના પૂર્વજોએ શું કયું ? તેઓ દિંદુઓને ચાહતા હતા. તેમણે દિંદુ-રમણીઓને જ્ઞાનખાનામાં દાખી હતી અને આપે પણ કુદરત રાજકુવરીને આણી એ પ્રથા કર્યા આલુ રાખી નથી ! તો પછી શાહનહી શા માટે ન ચાહે દિંદુને ? દિંદુ રમણી મુસલમાનની પત્ની થઈ શકે, ત્યારે દિંદુ વીરના પત્નીપદનું માન મુસલમાન લલના મેળવવા પ્રવાસ કરે તો તે અનુચિત કાં મણાવું જોઈએ ? ”

“ નહિ ! એથી બાપણને બહો લાગે. દિંદુ ઓછોને તો આપણે બાંદી તરીકે રાખીએ છીએ. મારી તને સખ્ત આજ્ઞા છે કે સંભાળનો મોઢ તારે છોડી દેવો. ”

“ જહાંગીર ચાલીશ સંભાળને ! ” અજગ ધેર્યે દર્શાવી શાહનહીએ ઉત્તર આપ્યો.

“ ત્યારે તો ઇજ્જત આપજો ક્યાંક ન ચોટે તેટલા ખાતર એ, સંભાળની જહાંગીરો અંત આણવાની કું પ્રતિજ્ઞા લઈ લું સમજ ! આખી જહાંગી પછી આંસુ નીચોવતી રહેજે. ”

“ સંભાળને ધર્મયુદ્ધથી જીતવાતું સામર્થ્ય તો તમારામાં નથીજ. એટલું જ્ઞાનમાં રાખજો કે સદૃશ્યપ્રતિમા, સૌભાગ્ય-સંપન્ન પ્રજ્વર પરાક્રમી સંભાળ ધર્મ યુદ્ધમાં શાહી સેનાને જીતવેતામાં ધજમાં રમડોળા નાખશે ! ”

તે તો એક સઘનું પંથુ સંભાળને
 મુસલમાન બનોવાનો પ્રયત્ન કરશે. એને તે
 મુસલમાન થાય તો પછી બહેન તોરી હઠે હોય
 તો તેની સાથે શાહી કરશે. તેની
 જોઈને જુલમથી, મોટી મર્યાદાને
 મુસલમાન બનોવાનું શરમાતું કુરાનમાં
 ક્યાં છે? એ જોતે તો મુસલમાન મહેંજન
 માટે લોકોમાં અણગમો પેદા થાય. તેનો
 પ્રસાર થતો અટકે. શાહજાદા સંતોષ રહે
 મોટી, જાણને પ્રાણને આતરત્વધર્મથી
 બ્રષ્ટ યતીર હરામીને આ શાહજાદા વરે પશુ
 ખરી કામની ચોખ્ખતા ન સમજનારને શાહ
 જાદા નાકાયક માને છે. પ્રાણ બહેન જાણ
 સંભાળે ધર્મભંગ કદી નહીં થાય. એની મને
 પ્રજા આવી હોવાથી જ મારો પ્રેમ મેં તેમને
 બર્ણા કર્યો છે. પ્રથમ જાણ.

તે સિંહાસનારે થયા પછી અનેક શત્રુઓ
 માથે એકી વેળા હુમલાનો એક પછી એક
 રસડો પ્રાપ્ત થવાથી સંભાળને સ્વસ્થતા કે
 વેચાતિ બેગવવાનો સમય ન રહેલો. માર
 ક્ષેત્ર અરાદ કર્યાની પ્રેરણાથી શત્રુકારમારનો
 ખાર વહન દાટી હતી. મરાઠાઓના રાજ્ય
 આરંભથી તે આવ. સુધી પ્રેરણાથી જેની
 ધર્મપરાયણ, પ્રગલ્ભિતતા, રાજ્યધર્મપ્રવીણ
 બી. ખીજ નથી થઈ. મેના વિભાગની સર્વ
 વ્યવસ્થા સંભાળને સોંપી રાજ્યધર્મવસ્થા તેણે
 પોતાના હાથમાં લીધી હતી. વિનંતુર અને
 ખીજ રાજ્યોને હરાવ્યા પછી ઔરંગઝેબને
 હવે એક સંભાળ સાથે લીધી મહેરોન પૂર
 પોતાનો સત્તા જમાવવાનું કામ હતું. તેણે
 લીધી મેના એ કામમાં ચોજ. પણ પ્રખર મરાઠાઓ
 સંભાળની પુલકિતિ સામે શાહી મેના યાજી
 ગિરિદિવસો પર દિવસોની વીતી આસ્વા. શાહી
 મેનાની ચકિત પુરવા આવી ઔરંગઝેબને
 પણ નિરાશાના દશન થવા લાગ્યા. સંભાળ

આજે અહીં તો કામે ત્યાં અને પરમ દિહાડે
 કોણ જાણે ક્યાં? આમ ચીરવાતરશે. પુણ
 સંભાળે શાહી મેનાની તોળાં પોરોવતો હોમા
 અને યોજાને પોતાની મેનાની જુદો જુદો
 દુકડીઓ પાંડો ઔરંગઝેબ કોઈ પણ તરફ સંભાળ
 છની પાછળ પડ્યો. સંગમેશ્વર આગળ
 જાનેનો લોટા થયો. શાહી મેના. મદાત થઈ
 આખરે પોતાના પ્રાણને જમાવવાનું આખર
 બાદશાહને સંભાળ સાથે સમાધાનીના સંદેશ
 મોકાવવાની દરજ પડી. તે સંદેશ
 સમાધાનના સંદેશા ચાલુ થયાથી પુલક
 અટક્યું. સંભાળ પાસે શાહી વેલોડા આગે
 પણ સુદેહની સરતો જાને માન્ય થઈ નહિ.
 પણ દિવસ સુધી સુદેહની ખેટપટ ચાલુ રહી
 એ દરમ્યાન ઔરંગઝેબે મહેરોનકે દુકડીઓ
 મોકાવી ત્યાં એકી કરી, અને બીજે દિહાડે
 સંભાળ સાથે સુદેહની વાંતો આલવી હતી
 તેજ પડી મહેરોન મેરોના ખેરો. શી ધમણ
 છે તે જોવા સંભાળે બહાર આગ્યો. ઔરંગઝે
 બના દમાની તેને ખજર પડી. ઔરંગઝેબ
 પુશામતીઓ કલુપા નિમકહરામ નીવડી
 ચતુરે મળી મથાનો તેને જાણ. યજ્ઞ પ્રયજ્ઞ
 તેને જાણ. યજ્ઞ પ્રથમ તેણે ચકલુપાને પ્રકડ્યો
 અને કાષાવેરમાં તેને મારવા તત્ત્વાર લગાવી
 પણ એકાએક કંઈ વિચાર આવતાં અટકે
 "ભા! નીચ ફટકી, કપડી, ભા, વાને છવતો
 જવા હડ. છું. કારણ કે તું આલુણ છે અને
 મારા પુત્ર મરશ તરીકે તને પ્રેરણાથી
 નિમ્યો હતો. એટલું કહી સંભાળે તેને
 છોડી દોષ. પછી ખડો મહાજાને શત્રુનો મેરો
 બેદા. પ્રેરણાથી રક્ષા માટે વાંધ મોકલ્યો.
 હવે સંભાળ રહ્યો એકલો. સુદેહની વાંતો
 કરવા આવનારાઓએ ધર્મપુલકની નીતિને
 કોરાણે મૂકી સંભાળ સામે શત્રુ લગામ્ય
 સંભાળ અડગ રહી એકલો અસખ્ય. મેના
 સામે શોધથી હોડ્યો અને અંતે જખમી થઈ

ચતુર્થ દાયકા સપડાયો. આમ પ્રથમે જળમાં
રસાવી સંભાળને સંગમેશ્વરી તુલ્નપુરમાં
સંધ જવામાં આવ્યો. આ વિશ્વાસઘાત માટે
શાહનંદીએ આરંગઝેમને અત્યંત ધિક્કારપૂર્વક
કેમનો સંભળાવ્યા પણ આરંગઝેમના અત-
રમાં તેની શી અસર થાય !

“ સુશેઠ કરો, સંભાળને મુક્ત કરો ! વિ-
શ્વાસઘાત કરી તેમને બહિવાન કરવામાં તમે
અત્યંત અનુચિત કાર્ય કરો છે. ” શાહન-
દીએ શહેનશાહને સમજાવવાનો વ્યર્થ
પ્રયત્ન આરંભ્યો.

“ હા, એક સરતે. હસવામ ધૂમનો અને
શાહી સત્તાનો સર્વોપરિ તરીકે સ્વીકાર કરે
તો, નહિ તો રહેવનથી અને છૂટનનો
અંત તેને માટે નિર્માણ થઈ ચુક્યો છે ! ”
આરંગઝેમે ફરતક ગર્થો અતિમ નિર્લુપ
સંભળાવી દીધો.

“ તેમના પહેલાં મારો જનનનો—પણ
ધર્મને નામે અનુભવે ચીલાવી ન. મારો ક્યા-
મતને વખતે આ તમારી નિર્દય કૃતિનો શો
જવાબ આપશે ? ” શાહનંદીની આ
અતિમ વિનંતિ આરંગઝેમ ધાતો સ્વીકારે ?
“ જો તે ફરવાંમે મે સ્વીકારે તો તેનો
સાથે તારી શાહી પુશીથી કરાવી આપીશ ”

એવી વાતોથી શાહનંદીને કંઈની તેજે
પાત અટકાવી, સંભાળની સંવપરીક્ષાની ક્ષણો આવી.
શહેનશાહે તેને મથુઃ “ મુસલમાન ” થો, અને
જન તથા રાજ્યને બચાવ ! ”

“ જે ધર્મમાં હું જન્મ્યો તે ધર્મ મને મારા
પાશ્વર્ય પણ અધિક પ્રિય છે. સંભાળ મહારા-
જનો રાજ્ય અને પ્રથમજળમાં રસાઈ
ચતુર્થ દાયકા સપડાયો છે, છતાં મરાઠાઓના
હૃદયમાં વસતી બંધિત મને આ બંધનમાંથી
મુક્ત કરાવશે. મારા પ્રાણ જશે તો એક
મરાઠો સૈનિક હાતાં હાતાં વીર ગતિ પામ્યો,

એમજ કહેવાશે. પરિણામે મહારાજના એક
એક મરાઠા વીરના હૃદયમાં વૈરાગિની
જ્વાલાઓ બેલુરી કંઠે અને એ જ્વાલાઓ
ગોગલ શહેનશાહતની આહુતિ લીધા વિના શાન્ત
નહિ થાય ! હું તો માત્ર એક સૈનિક છું. રાજ્ય
કર્તા તો વેશનાથ ! રીયાવાનો કે મુલુનો મને
વેશ પણ ભવંનથી ! ”

“ મુસલમાન થતો હોય તો શાહનંદી
સાથે તારી શાહી કરી આપવા હું તૈયાર
છું ! ”

“ શહેનશાહ ! સંભાળના ચારિત્ર્ય માટે
હુનિયા મમે તે કહેતી હોય પણ એક ક્ષીને
ખાતર સંભાળ સ્વમુખનો ત્યાગ ન જ કરે.
મારા બોલ નેત્રો ફાટી શકશે. અંતર્નેત્રોને
હાથ પણ નહિ લગાડી શકે. એ નેત્રો વડે
માતા બવાનીના દર્શન કરતો હું આનંદ-
પૂર્વક મૃત્યુને બેઠીશ ! ”

લખતા કંઠિકમાં આવે એવી અનેક શારી-
રિક વાતનાઓ સંભાળએ સદર્પ સંઘન કરી
પણ અંતાં સુધી ધર્મચૈત્ર થવાનું ન સ્વીકાર્યું.

અંતે મહારાજનો એ તેજસ્વી હીરો
પ્રથમજળના ભોગ બની હુદૈવ ચક્રમાં સપડાઈ
સ્વર્ગે સંચર્યો.

શાહનંદીએ મૃત્યુ કરતાં પણ અધિક
વેદના અનુભવી. તેણે પ્રેમસન્ન્યાસ ગ્રહણ
કર્યો. રાણી વેશનાથ અને જામ શિવાજી-
શાહ મેદોરાજ ના સંરક્ષણ-પાલન અર્થે
તેણે જીવન સમર્પણ કર્યું. શાહનંદીના સંભાળ

પ્રતિના અગ્ર અનુરાગને લીધે જાલ શિવાજીને
સંભાળના પુત્રને-મુસલમાન બનાવવામાં
આરંગઝેમના હુદયમાંથી એ કે મૌલવીનો ન-
કાવ્યા. એજ શાહનંદી ઝયનતુલ્નિસાએ પોતાના
અર્થે શાહ મહારાજના લગ્ન કરાવી આપ્યા
અને આરંગઝેમના મરણ પછી તેમને મુક્ત
કરાવ્યા.

યૌવનને આંગણે.

લેખક : રા. લતાઈન પ્રભાસ્કર.

શીળી ચન્દા ને શીળી ચન્દની રે લોલ,
શીળો તેનો ય છે ઉગસ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

ઉંચે આકાંક્ષા નભતારિકા રે લોલ,
નીચે આ બાલિકા-સમાજ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

રેસની રાણીશી રાસનન્દિની રે લોલ,
એ'ને શા ઉર અભિલાષ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

ઉભી જો યૌવનને આંગણે રે લોલ,
ઉછળે જીવનના ઉદ્ધાસ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

એ'ને દેશ છે દાન દિલનાં રે લોલ,
કરવા છે પ્રાણના વિકાસ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

સ્નેહપદ્મ રવન એ'ને સાધતાં રે લોલ,
અંખતી એ સ્નેહના વિકાસ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

પ્રેમના પ્રદેશ એ'ને ખેડવા રે લોલ,
ખેલવા છે વિરલ રસરાસ જો :
રાસે રમે રસધેણી રે લોલ !

પ્રાણના આધાર એ'ને પામવા રે લોલ,
શેષે જો પ્રણય-તરુણ જો :
આજે જાણે જો રસધેણી રે લોલ !*

* નવી પ્રગટ થનાર 'સરદિની' માંથી.

મીસ લોલા કેન્ડલબર્ગ.

દિગ્દી જીવનની શીઘ્ર ઉતારવા આવેલી નર્મન મદિલા.

યૌવનને આંગણે.

લેખક : શ. જ્ઞાનદેવ પ્રભાસ્કર.

શીળી ચન્દા ને શીળી ચન્દની રે લોલ,
શીળો તેનો ય છે ઉત્તમ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

ઉચ્ચે આકાશ નમતારિકા રે લોલ,
નીચે આ બાલિકા-સમાજ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

રેસની, રાધીશી રાસનન્દિની રે લોલ,
એના શા ઉર અભિલાષ જો !
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

ઉભી જો યૌવનને આંગણે રે લોલ,
ઉછળે જીવનના ઉદ્ધાસ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

એને રેતાં છે ઠાન દિલનો રે લોલ,
કરના છે પ્રાણના વિકાસ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

રમેહતણાં સ્વપ્ન એને લાખતાં રે લોલ,
અંખતી એ રમેહના ત્રિલાસ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

પ્રેમના પ્રદેશ એને ખેડવા રે લોલ,
ખેલવા છે વિરલ રસરાસ જો :
રાસે રમે રસવેલણી રે લોલ !

પ્રાણના આધાર એને પામવા રે લોલ,
યોષિ જો પ્રણય-તરુરાજ જો :
આજે જાણે એ રસવેલણી રે લોલ !

* નવી પ્રગટ થનાર 'શરદિની' માંથી.

ગુલામગિરી-ધાર્મિક અને સામાજિક

લેખક: શ. હેલશંકર દયારા'કર વ્યાસ,

ત્રી: ' પ્રતાપિત્ર-કેસરી '

વસ્થા અને પૃથક્કરણની દ્રષ્ટિ સાંપડે
નહીં ત્યાં સુધી માણસ પોતાની
આસપાસ સામાજિક, ધાર્મિક અને રાજકીય
જંધારણમાં સંગીનતા કે દૃઢતા જ જોવા કરે
છે. જેમ અમણ અને ખીનઅનુભવી ગામ-
ડીઓ કે થોડું ભણેલા સહેરી કારકુન
' ઇન્ગ્લીશના નેત્રની નીચે હિન્દના તણુને
ગુસ્તાન કરે છે ' એમ મક્કમપણે માન્યા કરે
છે, તેમ પૃથક્કરણની દ્રષ્ટિ વિનાના માણસ
આજની સમાજવ્યવસ્થામાં પણ ત્યાપ અને
નીતિ જ જોવા કરે છે. આ જડ મનોદશાનું
કારણ તેની પ્રજ્ઞા અને તેના અવ્યાસનું
અતિ સંકુચિત વર્તણ છે. જ્ઞાન અને પ્રકાશનો
દાવો કરનારાઓ પણ મોટે ભાગે કંઈ જાતની
સમાજવ્યવસ્થા આદર્શ તેમ જ આચરણીય
ગણાય એ સમજતા નથી, એટલે વિચાર
આચાર અને યોજનાના પાસા અવળા જ
પડે છે એ આજ દિન સુધીનો લગભગ
અજાણિત અનુભવ છે. આ તમામ નિષ્ફલ-
તાનું કારણ એ છે કે હજારો વર્ષોથી એક જ
જાતની વ્યવસ્થામાં માણસો ઘસાતા આવ્યા
છે. એ વ્યવસ્થાનો પાયો નીચલા અને
નિર્જલ વર્જને ખેડી ખેડીને તેને યસી લેવાની
પ્રકટ અપ્રકટ કે અજણી નીતિ ઉપર આરો-
પાયો છે. પરિણામે, સમયને અનુરૂપ જે
થોડાંધણાં પરિવર્તનો થાય છે તે એકના એક

મૂળ કંપર કાંતો જૂના જોખાને યીમડાં મારવા
જેવું કે અસમાનતાના પાપા ઉપર મૂળને
મળતું જીલું નવીન દેખાતું જંધારણ માંડવા
જેવું અને છે. ચૂસવાનો નીતિ કાપમ રહે છે,
માત્ર નીતિના અમલની પદ્ધતિઓ વારંવાર
ફર્કા કરે છે. જ્યાં સુધી એ નીતિના મૂળમાં
કાં ન થાય ત્યાં સુધી સત્તી પ્રગતિની આશા
મુગજજ સમાન સમજી.

એ ધોર અસમાનતાને દિને દિને દૃઢ
કરતી ચૂસણીઆ નીતિનું ' સૌથી, સજળ
સદળ અને સંગીન હથીઆર ધર્મ ' છે.
ધર્મની વ્યાખ્યા વૈજ્ઞાનિકો માણસના અજ્ઞાનનું
આચરણમાં પ્રકટીકરણ અને તે પર જંધા
લોકોની ' માછગરી ' જેમ કરે છે. વસ્તુતઃ,
જ્યારે ધર્મ એમ શરમાવે છે કે ' ચોરી ન
કરતી ' ' રાજને છૂટી જામ ખેડુતે ભરવો, '
અગર ' યુરને પ્રભુત્વ માનવા ' ત્યારે એ
શરમાતોનું આચરણ કરાવનારાના સ્થાપિત
સ્વાર્થોને હમેશાં અધીન રહેવું એવો દ્વનિ
નીકળે છે. ચોરી ન કરવાનું કરમાવનાર
ધર્મ કે કાપડો ચોરીયા પણ હજારો ' મણાં
ભથ્થકર ચુંદ ને સ્પર્શતો નથી. કોઈ પણ
પ્રકારની મહેનત કર્યા વિના ખેડુનો કામદાર
અથવા કારીગરોના આયામ પ્રવાસમાંથી
નાણું ચૂસનાર સાધનસંપન્ન તાલેવરી જમી-
નદારો કે મુડીવાનોને ધર્મ ક્યો નિરેધ કર.

માવે છે ? ધર્મ તો એ લોકનું અનુકૂલ શાસ્ત્ર છે કારણ કે તેના વડે તેઓ દયાયલાને વધારે દયાયલા વહેમી અને અગ્રાધીન બનાવી શકે છે. આ ધર્મનું તત્ત્વ અનાદિ કાળથી માનવસમાજમાં પ્રવેશ પામ્યું છે, વસ્તુતઃ અમુક માણસોએ તેને ધુસાર્યું છે. ત્યારથીજ શુભામગિરી જગત ઉપર તેના ઉચ્ચ સ્વરૂપે શરૂ થઈ છે અને હજી સુધી ફાલી રહી છે.

જીનો ધર્મ શા છે ? પતિને હમેશાં અનુકૂળ બની રહેવાનો. આ સૂત્ર ધર્મનારાઓએ એકજ વિચાર નજર સમિપ રાખ્યો હતો. અને તે એ કે ભોગ્ય વસ્તુ તરિકે જીની કાવાને હમેશાં ચૂસ્યા કરવી. જીનો ધર્મ આ અને તે, જી માટે નીતિનું ધોરણ અમુક, જી ઉપર પુરૂષના છત્રની નિરંતર જરૂરત-ને બધા યુગો પાછળ છુપાયેલી મનોદશાનું પણ સહેજે નીકળી શકે છે. સર્વનિકાળનો જીવન કે પછી વિજ્ઞાનના વિકાસકાળ પહેલાનો જીવન તેની શક્તિઓમાં પશુઓને વધારે મળતો હતો, એટલે જ્યારે તેની વ્યવસ્થાબુદ્ધિ ખીસવા લાગી ત્યારે તેણે સૌથી પહેલાં પોતાની દૈહિક જરૂરતોને અનુકૂળ પડે તેવી ગોજનાઓ કરવા માંડી. મનુ, પારાશર, જસ્ટીનીઅન, પ્રેત્રીનીઅન, થીઓડોસીઅસ વગેરે પુરાતન ધર્મવિધાયકો (Law-givers) એ એકે અંવાળે જીને તેના પતિની કુલસુખત્યારી નીચે મુકી છે તેવું કારણ શાશવત્તિથી પ્રચુર રહેતી તેમની મનોદશા છે. એ મનોદશાએ પુરાણો, કથાઓ અને સાહિત્યગ્રંથો એવાજ કદમ્બા કે જેથી જીની માનસિક સ્થિતિ શુભાગ્રીમાંજ પેલાયા કરે અને પુરૂષની સુસજ્જતિ (Exploiting tendency) હમેશાં પેધ્યા કરે. પણ વિજ્ઞાન, વ્યવસ્થા અને પૃથક્કરણની શક્તિમાં મરતી આવ્યા પછી એ પ્રધા સામે બેઠે હોતા ધર્મનાં બંધનો દીલાં પડવા લાગ્યાં

અને જીએ પુરૂષના સમાન અધિકારો માટે લાયકાત પુરવાર કરવા માંડી.

છતાં જીની સહેલી મનોદશાને સમાજ સાવ છોડી શકતો નથી. પુરૂષો ન પરણે તો ચાલે, પણ જીએ પરણવું જ જોઈએ, એવી ધાર્મિક માન્યતાના વજ્રપાશ એકદમ દીલાં પડી શકે તેમ નથી. દેહની વાસનાઓના સંતોષ માટે જી કે પુરૂષને કંઈક નિયમિત સાધન અગર વ્યવસ્થા જોઈએ એ વાત ચોક્કસ છે. પણ એટલા માટે લગ્ન જરૂરી વસ્તુ છે ? અથવા તો જીપુરૂષોએ પરસ્પર સ્વભાવવિરોધ હોવા છતાં એકબીજા સાથે બંધાઈ રહેવું આવશ્યક છે ?-સમાજની નવીન અને સમાનતાના ધોરણ પર રચના કરનારાઓનો આ પ્રશ્ન છે. અમુકજ લગ્ન પ્રથામાં જકડાઈ રહેવું એ શું એક પ્રકારની ધાર્મિક શુભામગિરી નથી ? લગ્નનાં-બંધનો સામે બંધોશોનો એવો રહીશો છે કે એ પરસ્પર પ્રેમ ઉદ્ભવતો. હોય તો બંને જી પુરૂષ વશાદારી જાળવે, પણ એથી જીવનભર જીએ પુરૂષના ગોલાપા કરવાની જરૂરત કાઢી રીતે પુરવાર થઈ શકતી નથી. દૈહિક વાસનાની સાથે એક ખીજનાં સહજવનની આવશ્યકતા છે એ વાત ખરી નથી. એ તો આપણે ત્યાં Sexual Exploitation-દેહ સુસવાની ધાર્મિક મનોદશાએ જીને અમુક જાતના પરાધીન વાતાવરણમાં રોખીતેજ એવી આવશ્યકતા ખડી કરી છે. હિન્દમાં જેટલી સતીઓએ પતિની પાછળ પ્રાણ ત્યજ્યા છે તેમને તેમના વિવાહ પછી મુક્તિ અને વિચાર સ્વાતંત્ર્યના વાતાવરણમાં રાખીને ફરી વખત પરણી શકાય છે એવો ખ્યાલ સતત આપ્યા કર્યો હોત તો તેઓ પતિના શબની સંગાયે ચિતા ઉપર આરૂઢ થાત કે અમુક સમય શોક પ્રાણી ફરી પરણી જાત એ એક પ્રશ્ન છે. વધારે સંભવ બીજી બાજુમાં, અનુ-

કૂળ સંયોગો વચ્ચે જીવન લંબાવવામાં હશે છે. એમને જો જીવના જમાનામાં સતી થવાનું મન થયું હોય તો તેનું કારણ પુરુષ સમાજે તે તે સ્ત્રીઓના જીવનની ચોમેર અયપણથી જ ખીજાવી દીધેલી તેમની પરાધીનતાની અને ગુલામી મનોદશાની જાળજ છે.

પણ ધાર્મિક શુભામગિરી આ કેટલેક વચ્ચે આગળ વધી છે. ધર્મના સુસણીઆ 'શાહી-વાદે' જેમ સ્ત્રીઓને પુરુષોની શુભાંભ બનાવી છે તેમ પુરુષોને ધાર્મિક સંસ્થાઓના અને ધર્મના રખવાળોના ગુલામ બનાવ્યા છે. આ સ્થિતિએ ધર્મ અને મુડીવાદ બંનેએ એક ખીજાની સાથે મૈત્રીનાં કાંડાં બીડ્યાં છે. પુરુષ અમેરિકા અને હિન્દમાં ધર્મની જલ્લાદગિરી એકસરખી જ પ્રવર્તે છે. હિન્દમાં પૃથક્કરણની દૃષ્ટિ જોઈ કંગવાઈ છે એટલે ધાર્મિક જીવન પ્રકટ રીતે દેખાતા નથી. પશ્ચિમમાં તે ચોક્કસ દેખાય છે, એટલે જ મરીય અને પાદા ક્રાન્ત વર્ગ ધર્મની સામે ધોરે પણ અચૂક રીતે જળવે જમાવી રહ્યો છે. રશીઆએ એવી જળવાખોરીમાં પહેલ કરી છે અને ધર્મ વિનાશ પર તે સંગીન સમાનતાની વ્યવસ્થા પર સમાજનું પુનર્વિધાન કરીને, ગરીબો માટે પણ તવંગરોના કરતાં વધારે સુંદર વૈજ્ઞાનિક શિક્ષણ વ્યવસ્થા કરીને હન્સાણી સમાજ રચનાનો વિચાર દૃષ્ટાંત આલમને આપ્યો છે. યુરપના ખીજા દેશોમાં અને અમેરિકામાં જળવાનાં બધાં એકજિત યથ રહ્યા છે. ધાર્મિક જીવન અને તેના વડે પોપાદા મુડીવાદ સામે સમાજ જાગૃત થતો જાય છે. પણ હજી સુધી જે જળવાનું પ્રકટીકરણ આયરલેન્ડમાં નથી દેખાતું કે તેની સરસતા સાંપડતી નથી તેનું કારણ એ છે કે મુડીવાદોના ચોક્કાં ત્યાં અતિથય મજબૂત છે. રશીઆમાં તો સ્ત્રીને સુસવાની પુરુષોની નીતિને પણ પાણીયું મળ્યું છે, કારણ કે ખીનચૂસ

નીતિ પર મંડાવવા રાજતંત્રે સ્ત્રીને વારસામાં સ્વતંત્રતામાં, સમાજમાં, અને ખીજા બધી રીતે પુરુષના જેટલે જ દરજ્જે સુપ્રત કરી દીધો છે. ધણી ધણીઆણીને દૈનિક સંગ-ધની જરૂર પડે તો ભેગાં રહે અને બાકીનો સમય સ્ત્રી તદ્દન સ્વતંત્ર હોય છે. સમાજની વ્યવસ્થા જળવવા માટે એવા સંગઘો કરાર રૂપે થાય અને અસુક સંયોગોમાં રહે થાય. આ સ્થિતિ વિજ્ઞાનની પ્રગતિ સાથે બધે જ પ્રવર્તે છે.

સ્ત્રીને પુરુષની ગુલામકી બનાવવામાં, પુરુષને મુડીવાદી માલિકના કે ધર્મના ગુલામ બનાવવામાં; સમાજને અસમાનતા અને સુસણ ક્રિયાના ધોરણે ચલાવવામાં અને નાની પ્રજાઓને કચડી નાખવા માટે મોટી પ્રજાઓને સમજક કરી આપવામાં ધર્મ હંમેશાં સાધનબૃત બન્યો છે. આ સત્ય સીધું અને સાદું છે. ધર્મ અને ધાર્મિક સંસ્થાઓ નિભે છે ચાના ઉપર? એના ટકાવ માટે પૈસા જરૂરી થી જ છે. અનાદિ કાળથી એ સ્થિતિ ચાલી આવી છે. બપોરે પૈસા જોઈતા હતા કે હસ્તીમાં જ નહોતા ત્યારે ધાર્મિક સંસ્થાઓ અને તેના તંત્રશાહકોને રાજસત્તાના આશ્રય નીચે અને એના દાન નીચે નિભાવ કરવો પડતો. અત્યારે આખી દુનીયામાં ધાર્મિક સંસ્થાઓ, તેનાં મકાનો, તેની સગવડો તાલેવરોનાં દાન દક્ષિણ પર જ નિર્ભય છે. માનસદા સ્ત્રી કહે છે કે જેના પર જેનો નિભાવ કે આધાર હોય તેને અધીન રહેવાની તેની મનોવૃત્તિ હંમેશાં સતેજ રહે છે.

ધર્મની સંસ્થાઓ તાલેવરોની દાનેશ-મદદથી પેધી ગયેલી જ છે અને પોતાનાં સુંખસગવડો અત્યંત જળવવા માટે તેઓ તાલેવરોને પંપાળ્યા કરે એ સ્વાભાવિક છે. પૈસાદારો કે સત્તાધીશો ધાર્મિક સંસ્થાઓને નિભાવે છે એટલે એ સંસ્થાઓ મુડીવાદનું સાંધું અને સગવડોનું ચાકુ બની રહે છે.

ગરીબોના અજ્ઞાન પર ગેરચા માંડી તે સંસ્થાઓ મુડીવાદની સત્તાને મજબુત બનાવે છે. ધર્મના એકા-હેઠળ રાંદેહો, વહેમો, શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરી તેઓ ગરીબોને, કામદારોને અને સાધકોને આઘાતીનતા અને ગુલામગિરીમાં છવવાનું શીખવે છે. ચોરી કરવામાં પાપ છે એમ ધર્મગુરુઓ શા માટે ઉપદેશ આપે છે ? તાલવરોએ સુએલા પૈસાને જે કામદારો પાછા ઝંડપી લે તે તાલવરો એકાદ બની ગયા અને પછી ધોડાએ પૈસાદારોની દોલત અસંખ્ય ગરીબોમાં વહેંચાઈ જતા ધર્મગુરુઓને શ્રુષ્ઠે મરણ પડે અથવા તો સામાન્ય માણસોની મારક નિર્વાહ અર્થે મહેનત મજૂરી કરવી પડે, માટે જ પૈસાદારોએ લૂટેલી-ચુસેલી દોલતને સમાજ વચ્ચે સરખે વાગે વહેંચાવા ન દેવી, એવું આ ઉપદેશનું રહસ્ય છે. આવી અનેક રીતઓ વડે ધર્મથી જુદા અને અસમાનતા પોષાવા કરે છે.

ધર્મના આનુષંગિક પરિણામ તરિકે સામાજિક જીવોની પરંપરા આવે છે. મીનો પુરુષ પ્રત્યેનો ધર્મ, પુરુષને તેના માલિક કે શિક્ષક પ્રત્યેનો ધર્મ, અને પછી રાજ્ય પૈસાદારોનું હોય (પછી બક્ષે તે Democracy-લોકશાસન હોય, કારણ કે લોકશાસનમાં જે હક્કતા તો પૈસાદારો જ મેળવી શકે છે) તેથી

પત્રકારની આવક

ઈંગ્લાંડના એક પ્રધાન અને વડા પ્રધાન તરીકે ૧૬ વર્ષમાં મી. લોહડ જ્યોત્સે જેટલું 'મેજેન્ટ્યુ' હતું તેથી પણ વધુ તેમણે ચાર વર્ષના પત્રકારિત્વમાંથી મેળવ્યું છે. ૧૬ વર્ષમાં એમને પૈ. ૭૫૦૦ નો પગાર મળ્યો હતો. જ્યારે પત્રકારિત્વમાંથી તેમને દર વર્ષે પૈ. ૧૮૭૫૦ ની આવક થઈ છે. હિંદી પત્રકારોના આ હાલ છે ?

શરતના મેદાનમાં

સીડાના કુતરાઓની ૩૦૦ વાર દોડવાની શરતમાં વાંદરાઓ કુતરાઓની પીઠ પર બેસી તરીકે સ્વરૂપ ધ્યા હતા. અને તેઓ જોડીના જુવું જ વર્તત કરતા હતા. જોડીઓને

રાજ્યનો એ પૈસાદારો પ્રત્યેનો ધર્મ, એમ કુંડાળું ર્ધા જ કરે છે અને એ ત્રણ-ટકા જેટલા સત્તાધીશો કે સગવડ અને શિક્ષણના કારણે જુદિશાળી અનેલા મુડીવાદીઓના હાથે ૮૮ ટકા જેટલો ખામ વર્ગ કાયમ ચુસાયા જ કરે છે. આ રીતે ધર્મ ઉત્પન્ન થયો ત્યારથી ગુલામગિરી પોષાતી આવી છે અને જુદાઓ માટે જ વાતાવરણ જામવું આવ્યું છે. માટે, વહેમ, સદેહ, શંકા, ધોટી શદ્ધતે ઉત્પન્ન કરનાર ધર્મને પ્રજાજીવનમાંથી જેટલી વહેલી જરૂરરી મળે તેટલો પ્રજાનો વહેલો ઉઠાર છે. મારા નમ અભિપ્રાય પ્રમાણે તો ઊંચોને ઉન્નતિના માર્ગે લઈ જવા માટે, તેમને પુરુષની સ્પર્ધામાં ઉભી રાખવા માટે, મહિલા સમાજને રાષ્ટ્રનું એક સજળ અંગ બનાવવા માટે અને સમાજમાં પ્રવર્તતી આધુનિક ગેરવ્યવસ્થા મિટાવવા માટે જમપણથી જ બાળાઓને ધાર્મિક સંસ્કારોથી દૂર રાખવાની જરૂર છે. પ્રજાનું મૂળ જો તેની માતા હોય તો એ મૂળની જ સારસુરી સોધી પહેલી હાથ ધરવી ધટે છે. એમાં મન ધાર્મિક સદેહો, ધાર્મિક શ્રદ્ધા અને પરમેશ્વરના ખોટા આશીર્વાદ દર રાખીને, કુમળા વયથી જ એમને પૃથક્કરણ અને વૈજ્ઞાનિક નિરીક્ષણની દ્રષ્ટિ આપીને, આપણે નિકટના ભવિષ્યમાં સમાજનું સંગીન ને સુવ્યવસ્થિત પુનર્વિધાન કરી શકીશું.

ગૃહિણી.

લેખક: રા. હિરાલાલ ધીરજીરામ પંડ્યા.

ગૃહભાર છે એ વેનારી :
મીઠા પીયૂષની પાનારી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

હૃદ-તાપની એ હરનારી :
શીતલ-સલિલ એ સિંચનારી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

સંસાર સ્વર્ગ ઠરનારી :
'આદર્શ-ગૃહિણી' બનનારી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

પિયુ-આશા એ ખાદ્યવતી :
ના રોષ કદિ એ આણવતી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

સાસરીઆં સંગે દ્વેષવતી :
પિયુઠા સંગે પ્રેમવતી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

સંતોષઠેરી મુરતલ ડી :
સૌજન્યઠેરી પુતલ ડી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

વીર બાલને એ ઝૂલવતી :
શુર સંગીત હલકે મુણવતી :
છે છે એ દેવી ગૃહિણી.

બુદ્ધિ, માયાફોડ અને મગજદશા !

लेखक: श. " प्रसाद. "

આ બહા દેશીનાળા અને કોકોવાળા,
હાંડીચીવાળા અને માન્ડીવાળા તેમના
મનામાં શું સમજતા હશે ? તેમની બહાર-
ખજારોમાં પણ તેઓ હિન્દીઓને શુભામ
દશામાંજ રાખતા હાશે છે ! તેમની બજારખર્ચનાં
ચિત્રોમાં આપણે જોઈશું તો કેવડ મડાસાન
કે મેમસાન હાંબા ટાંડીઆ કરી તખીખતથી
પડ્યાં હશે, બપોરે તેમનો બજારગી યાને
ખાનસામો (જે સોણે સો ટકા કાળા મેઢા
વાળો હિન્દીજ ચીતરવામાં આવે છે) ને
ચાંતી કીટલી લાધને અથવા ચાન્ડીની બાટલી
લાધને તેમની તહેનાતમાંજ ઉભો હોય છે !
તેઓનાં બેળાં ચાલાક તો ખરા ! પણ આ
અપમાન આપણા હિન્દી પેપરવાળાઓ કેમ
ખમી રહ્યા હશે ! કાતો આવું ચિત્ર ન છાપવું
કે કાતો જાખ ન છાપવી. દરેક પુરોષીઅન
પેટીની જાખમા આવજા ચિત્રો હોય છે.
હિન્દી પેટીઆ ઉઠાંજ ચિત્રો છપાવે તો ?
અને હિન્દી ચિત્રકારો બપોરે તક મળે ત્યારે
તેનાં ચિત્રો દોરે તો ? આવી શુભામી મનો-
દશા શા મારે ?

પેલી મેયો તો ખાઈપાને દિન્દુસ્તાન
પાછળ મંડી છે ! હવે તો તેણે નાઝીમેવા
નામની એક સીનેમા એક્ટ્રેસને પોતાના પક્ષમાં
લખને "ઈન્ડીઆ" નામનું નાટક મજબૂતમાં મૂક્યું
છે. નાટકમાં શું આવે છે તે વાચતાંજ આપણને
કમકમાં આવે છે, તો જ અમેરીકનના તે
નાટક નજરે જોતા હશે, તેમને દિન્દુ ઘાટે
કેટલો ધિક્કાર ઉપજતો હશે ? અમેરીકાવાસી
દિન્દુઓ તો પોકાર કરી રહ્યા છે કે અહીં
સીનેમાની નાઈટ જીવાંઓને મોકલો, ચોપા-
નીઆં છપાવના થોડી આર્થિક મદદ મોકલો.
તે બાબતમાં આપણે શું પગલાં લઈ રહ્યા
છીએ ? મેયોએ આમ ક્યું અને તેમ ક્યું,

અમેરીકામાં આમ ચાલે છે અને તેમ જાણે છે, એ જાણતો આપણે મમરડા જેવા અક્ષરે છાપીએ છીએ, પણ કાંઈ સંગીત કામ કરી ખતાવીએ છીએ ખરા? “મધર ઇન્ડિયા” લખાઈ, પણ લગભગ “મધર ઇન્ડિયા” જેટલી જ કીમતે વેચાય છે. અમેરીકોને એટલી બધી થી મરજ કે પૈસા ખરચીને મેયોને અપાયલો જવાબ વાંચે? ફક્ત અમુક જ કુટુંબ ખાતર વાંચવા હશે. આપણે અહીં બીજાની ફંડ અને માગણી-ફંડ અને જાતજાતનાં ફંડ ઉભરાઈ જાય છે, જળ પ્રત્યે ફંડનાં ૨૫ હજારના મેકા તો રસ્તામાં સાયકલોસ્ટોને અયગ્રતા જડે છે, તો એક બે લાખની યોજના વાળુ “મધર ઇન્ડિયા ફંડ” કાઢ્યું હોય તો? બે લાખ રૂપિયામાંથી બે લાખ નક્કો (મોસ મેયોને જવાબની જ તો) મરત વહેંચી શકાય, નાપડુ જેવાને અમેરીકાઃ મોકલો શકાય, અને હિન્દ માટે જે ધીક્કારની લાગણી ત્યાં પ્રસરી રહી છે, તે ઝોછી થાય. પણ વો દીન કદાં કે.....કેષ પેપરવાળા-ઓને આ ફંડનો વિચાર કેમ નહિ આવ્યો હોય ?

✕ ✕ ✕
 આ જાહેર ખર્ચો આપનારા અને ના-
 મનાં અને સામાનનાં પાટીઆં ચીતરાવનારાં
 કેાષ વ્યાકરણશાસ્ત્રીની સલાહ કેમ નહિ લેતા
 હોય ? અર્થને બદલે અનર્થ યથ જામ તેવી
 જાહેર ખર્ચો અને પાટીઆંના કેટલાક નમુના
 નીચે મુજબ છે:

એક વહેવારીએ સ્તીતરાત્યું છે.
 “અહીં સ્નાદિષ્ટ અદા તથા ઘાસલે
 મળશે.”

એક દલ્લમનામધ્યે ચીતરાગ્યું છે:
 “અહો વાણ તથા ઠાઠી સરાધ્યા
 ઠાપવામાં આવે છે.”

એક કસાઇખાનાવાળાની જાહેરખબર.

“ જોઇએ છીએ એક નોકર. થાણકોને સાચવવામાં અને કાપવામાં હુશીઆર હોવો જોઇએ. પગાર લાયકાત મુજબ. ”
વિલાંધતનો એક પુલવાળો:

“ પુલ, હાર, તોરા, વિગેરે તારથી એક-લવામાં આવે છે.

એક પેપરવાળો:

“ માણ અઠવાડીયાના છેલ્લા મહીનામાં આપણે કમર કસીને કામ કરવું જોઇએ. ”

જરા આંખ જોણીને આપણે જોઇશું તો આવી કેટલીય જાહેરખબરો અને જુદી આયણો જોવામાં આવે છે. કોઇ બાકરણશાસ્ત્રી તેમની મદદે નહિ આવે !

× × ×
એક દીવસ મારા એક સાક્ષરમિત્ર ગુસ્તામાં ને ગુસ્તામાં, કાંઇક ગ્લાનીથી, તો કાંઇક હોમથી નીચે મુજબ મારે ત્યાં ઓછી મળ્યા, તે હું વાંચનારાઓને નજર કરું છું:

“ આપણા લેખકોને મેનીઆ થયો છે કે શું ? વિભાકરે આત્મનિવેદન બહાર પાડ્યું, એટલે લીલાખેનના “ રેખાચિત્ર ” છપાયાં. પછી તો દરેકે પોતાના સંગ્રહ છાપવા માંડ્યો. રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ, વર્માની વિવિધ વાર્તાઓ, ઝોલીઆ જંતીનો અખાડો, મસ્તકદીરની મસ્તી, પ્રભાતના રંગ અને બુદ્ધિનું બજાર ! મેં જોયું છે કે તેમના સંગ્રહો છપાયા પછી તેમના તરફથી masterpiece લેખો મળતા નથી. સંગ્રહો છપાવવાનું કામ પાછળનાઓ માટે રાખે તો ? ”

મારા આ મિત્રને મેં જણાવે સમજાવ્યા, સંગ્રહો બહાર પડ્યા પછીના મેં કેટલાક સંગીને લેખો વંચાવ્યા, પણ તે તો દાદ આપતા નથી. કોઇ કહેશે કે મારે તેમને શી રીતે મનાવવા ?

× × ×
હાલમાં થોડા સમયથી લેખક અને પ્રકાશકના સંબંધની ચર્ચા થવા લાગી છે. સારામાં સારા પુસ્તકના લેખકને ૧૫૦ થી ૨૦૦ રૂપીઆ મળે છે, અને બધો નફો પ્રકાશક

હાથ કરી જાય છે. આને લીધે લેખક તરફથી સ્વંય ભાવનાવાળાં અને ઉત્તમ પુસ્તકો બહાર પડતાં નથી, પણ લેખક એ એક જાતનું નવલકથાનું કારખાનું બની જાય છે, અને મશીનની માફક પેટને ખાતર કામ આપેજ જાય છે. ખીચારો ટુંકુ ને મુદાસર, સચોટ અને અસરકારક લખવા જાય. અને પુસ્તકનું કદ મરી જાયતો તેની આવક ઉપર કાપ પડે, તેથી તે તો જેમ અને તેમ લાંબુ પીંજણ કરવાજ લલચાય છે. આના સંજોગમાં લેખક બિચારો શું કરે ? આપણા પ્રકાશકો પુસ્તકના લખાણની કીમત કરી પૈસા આપતા નથી, પણ રૂમાં દીઠ અમુક રૂપીઆ આપે છે. પછી લેખક સારું લખે કે રૂમાં વધારે ?

× × ×
પણ લેખકો પોતે પોતાના પ્રકાશનો બહાર પાડતા હોય તો ? પોતાની આર્થિક સ્થિતિ ન હોય તો એક લેખક મંડળ રચાવવું અને તે મંડળની મદદથી પુસ્તકો બહાર પાડવાં અને નફો લેખકોએ વહેંચી લેવો, આવી સૂચના એક બાઈ કરે છે. ખરેખર લેખકો આ રસ્તો લે તો પ્રકાશકો કેમણે આવી જાય ખરા. પણ પેપરવાળાઓનો સહકારતો જોઈએજ ને ! પુસ્તક બહાર પડ્યું એટલે જાહેર ખબર આપવીજ પડે. અને ખરો ખરો ચતો જાહેર ખબરમાંજ ચાય છે. કેટલાકે માસિકો અને પત્રો એવાં છે કે પુસ્તકની જાહેર ખબર માટે જોછો ચાર્જ કરે છે, પણ તે ગણમાં ગાંઠમાં, બધાં નહિ-જ્યારે અમુક વર્ષની જાહેરખબરો માટે ખાસ ઓછા ભાવ હોય છે તો પુસ્તકો માટે કેમ નહિ ? અને જો લેખકે પોતેજ પુસ્તક બહાર પાડ્યું હોય તો તેને તેથી પણ વધુ રાહત આપવાની શરજ આપણા પેપરો અને માસિકોવાળા સમજશે ?

× × ×
પણ આપણા કેટલાક માસિકોની મનોદશા વિચિત્ર છે. લેખક બિચારો મંગળ કરીને લેખ લખે, ત્રણચાર આના કાગળ અને પોસ્ટેજ પાછગ બગાડે, છતાં પણ તેનાં લેખ

વાળો અંક પણ તેને મોકલવાની ઉદારતા આપણા ભારતીકવાળાઓ દર્શાવતા નથી ! અસખત-આમાં ફેટલાક અપવાદ છેજ, પણ જ્યારે લેખકને પોતાના લેખનો સંગ્રહ કરવા માટે પૈસા ખર્ચાને અંક ખરીદવો પડે તો જાહેર ખખરમાં જરા પણ રાહત માંગવાની આશા બિચારો શી રીતે રાખી શકે ?

× × ×
થોડા વખત પહેલાંજ ડૉ. કીધર કેતકરને પુનાની તમામ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓએ માન આપ્યું તે વખતેજ ડૉ. કેતકરનું બાપણ સંભળીને મારા સાક્ષરમિત્રને હાડોહાડ બાધાભિમાન પ્રગટી નીકળ્યું. તેઓએ કહ્યું કે શું આપણા ગુજરાતીઓથી જ્ઞાન કોષ બાબત કંઈજ થઈ શકે તેમ નથી ? ગુજરાત વર્નાકલયુર સોસાયટી જેવી એકાદ સંસ્થા આ કામ હાથમાં લે, અને જ્ઞાનકોષ માટે ગુજરાતના દરેક સાક્ષરને એક એક મુળાક્ષર સોંપી દે અને એક વરસમાં પૂર કરવાની દરજ પાડે તો કેવો જ્ઞાનકોષ તયાર થાય ! હાથલા વંરીકે રા. કુવને ક સોંપવામાં આવે રા. મુનશીને “ખ” અને એવી રીતે બધા અક્ષરો વહેલી નાખવામાં આવે તો ? ” આ મારા સાક્ષર પણ જરા ચક્કર મિત્રની સલાહ તમને કેવી લાગે છે ?

× × ×
ડૉ. કેતકરે ઉપરના વ્યાખ્યાનમાં જણાવેલું કે “ મરાઠી ભાષામાં મહારાષ્ટ્રનો કારગાર ચાલે તેનેજ હું સ્વરાજ સમજું છું. જે કામદો મરાઠીમાં ન થાય તે મહારાષ્ટ્રને મન-કારક ન હોઈ શકે. મહારાષ્ટ્રનો ગવર્નર મરાઠીમાં સહી ન કરે તો તે ગેરકાયદેસર અણબનું જોઈએ—”

ડૉ. કેતકરને પોતાની બાષા માટે આટલું બધું અભિમાન છે, તે જાણી કોને હર્ષ ન થાય ? પણ આપણા સાક્ષરો એક બીજાને પત્ર લખવામાં પણ ઇંગ્રેજીનો ઉપયોગ કેમ કરતા હશે ! મારા એક સગાએ ફેટલાક વખત ઉપર પ્રખ્યાત હિન્દી કવી મૈથીલી-શરણ શુપ્તને પત્ર લખી તેમના “ ભારત-

ભારતી ” નામના પુસ્તકનો અનુવાદ કરવા સંમતી માગી. તેમણે પત્ર ઇંગ્રેજીમાં લખ્યો પણ જવાબ હિન્દીમાં આવ્યો. કાંઈ પણ અનાદાની વગર કવિએ સંમતી આપી હતી, અને લખ્યું હતું કે અને તો કૃપા કરીને બાંધ્યા વૃટયા પણ હિન્દીમાં પત્ર વ્યવહાર કરશે. તેમના પત્ર ઉપર પણ હિન્દી ભાષાને ગૌરવ આપનારી એ લીટીએ લાપી હતી પોતાની બાષા માટે ફેટલું અભિમાન

× × ×
આપણા પેપરવાળાઓ પેપર ભરવા માટે બિચારા ખખરપત્રીઓ પાસે કાંઈને કાંઈ સમાચાર મંગાવે, અને સમાચાર ન હોય ત્યારે પત્રીઓ શું કરે ? છેવટે તો

“ આજે સવારે શુભાષી કંડી. ખપેરે જરા ઉઝાટ—શેઠ આબ્યા અને અમુક શેઠ ગયા-તાવ-મજબૂરનો ઉપદ્રવ વિશેષ. ”

આવી બાબતો સમાચાર તરીકે ન મોકલે તો શું કરે ? ફેટલાક તો “ ૧લાણા બાબને તા ન્યાત હતી અને સાહનું જમણું હતું ” ! ના સમાચાર પણ લખી નાખે છે ! પેપર-વાળાઓ પેપર ભરવા ખાતર જ આવી ખખરો લાપે, તેના કરતાં કામળ, શાહી, અને મહેનત બચાવે તો ?

× × ×
જેઓએ રા. પદીઆરનાં પુસ્તકો વાંચ્યા હશે, તેમના મન ઉપર રા. પદીઆરનાં સાક્ષણીક સૈદ્ધાંત, હ્રસ્વ પ્રકારની શ્રીશ્રી અ હ્રસ્વમાં સોંસરી ઉતરી જતી દલીલો અને કર્ષા વિના નહિ જ રહી હોય. આપણાં ભરાઈ એટલા ખોટા વહેમો અને જડ માનવાઓ પર તેઓ સમોટ રીતે પ્રહારો કરે ! તેમાંનાં ફેટલાંક પુસ્તકો સસ્તુ સાહિત્ય વર્ષકમાં લયે બોહી કિંમતે મહાર પાડેલાં, તેમનાં ફેટલાં વેચાઈ ગયાં, ફેટલાંક મળવાં નથી. તેમ પુસ્તકોની આપી પણ સસ્તી આવૃત્તિએ છપાય, ઘણેખરે ફેટલાં લઘાણીમાં વપસં એવું કોણ ન હાંચે ? કોઈ સંસ્થા આ શી ઉપાડી શેશે ?

રેંદુડો-ગાળે ! !

:(લોકગીત)

સંપાદક : શ્રી “ અરવિન્દ ”

[...અબજાળી રાત હતી. કષુખીની ન્દાની-દાની દીકરીઓ મારી કુટિર પાસ-રાસડાની ખમઝ લગીરે થાક્યા વિના બોલાવી રહી હતી. એમાં-આ રાસડામાં મને સુખનળુનો સાસુ વઢુ વચ્ચેનો રોડ ! ! ! કેપાળો. જમવ જાણે અને સામનાં અવિશ્વાસપણું ટાળવા ને જુલ્મો સહી કરોર થયેલી વઢુનાં કાળનાં કુણાં થાય એ પ્રયત્ન કરે તો બસ છે. વાંચક ! સુનો સાગંતો સંસાર નંદનવન સુખ બાસરો...સંપાદક.]

સાસુ વણે ને વઢુ કાંતે રે,
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ મને કઠકા રેખાડો,
ખાતર નાંખ્યું વાડીએ, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને સુવર રેખાડો,
સુવરની વણાવી સાડી રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને વાડી રેખાડો,
વાડી દરીયે રેલી, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને સાડી રેખાડો,
સાડી નાંખી શાડી, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને દરીયો રેખાડો,
દરીયે ખાખજ ! જુડયાં રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

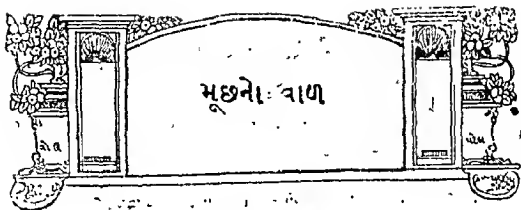
વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને કટકા રેખાડો,
કટકા નાંખ્યા ખાળી રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

ખાખજને છોડે દીકરી,
રોમે એની દીકરી, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

વઢુ ! રે ! વઢુ ! મને રખ્યા રેખાડો,
રખ્યા નાંખી ગરોડો, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

ખાખજને જોશે સુવર,
રોમે એનો પુતર, રે !
મ્દારો રેંદુડો ગાળે !

મૂછને વાળ

લેખક: શ. નવિનચંદ્ર.

કાંઠિઆવાડનાં ગામડાંના યુવાનોમાં 'હોળા' જેલવાના કોડ પ્રદુ હોય છે. સમયના એ જુવાનો રમતોના સંગી બને છે. અગી-આરસથી નાળાપેરની રમતોના પડખા પડે છે. કાંઠિઆવાડને એકેએક જુવાન એ બાહુ-ળની રમતોમાં ભાગ લે છે. હારજીતની એ ઓછી દરકાર કરે છે. એ તો જમના જોડા બને છે.

ચંદ્રિકા બોમે બોમે રસ રેડતી હોય તો એ રસના પાંચામાં કેળુ ન મૂલે ? અને એ રસની લપાટી જેની નામમળાનાં મળાકા મળતા રસ નીતરે એવી નવોદાઓ રાસનાં ઝીલતી હોય ત્યારે કયા જુવાનને ચર ન ચરે ?

આવા અવસરે લજ્જમના પાદાને જાડુજ કેળુ મન અપાય છે. અને કેટલાંયે યુવક મુલતીઓના આત્માની દોરીઓ સંકળાય છે.

આવેજ રંગ 'અમરવેલ' ને આંગણે રંગાઈ રહ્યો હતો.

યોવનને આંગણે કિતરતી જોવાણુ પટેમની આંખની કીડી પુરી રાસડે ચડી હોય ત્યારે બલમ્બસા યુવાનેને પાણી પાઇ દેવે.

એના હરનું આંગણું આજે ખીલ્યું હતું.

પુરીને પરજવાનું ઘટ હતું. નાળાપેરની રમતમાં જો જુવાન પુરીને દરાવે એ એના દેવાને દિડાંએ ખેસવા અધિક રી થાય.

પુરીનાં પૂરના પ્રલયમાં કંઈક યુવાનો તણાયાં. કંઈક પ્રેમશકિતની આચાઓનું મૂળ-મોંથીજ ઉગ્ગેદન થયું. પુરી સામે હરિશંકરી હોડમાં ઉતરવું એ માવકાંમલાનું કામ નહિ. એ દશિામાં મધરાત વીતી ગઇ પણ એ વિલાસીઓનો વિલાસેની ગરતી તો ચક-તીજ ગઇ.

કાંઠિઆવાડની ખાધેલ પીધેલ માણુજી ઘોડી જોઇ છે ? કસાના વીસ માઇલ કાપવા એ એને મન રમત વાત છે.

પુરીએ જંગમથીજ રોડકાં દૂધ પીધેલાં દિવાળામાં બોધરામાં. ફરી ગયેલાં થી પચે આંગળે ખાધેલાં. એમાં માણુજી જેવું જોર ન હોય ?

એને તો કાંઠિઆવાડના જુવાનોજ પહોંચે.

અત્યાર સુધી એક પહાડી જુવાન પુરીના ખીલતા 'સૌન્દર્યનું' પાન ફરી રહ્યો હતો. એના અંતરમાં પુરીને વરવાના કંડા અભિ-લપ હતી. પણ એ જુવાન-સખમણુ-મરીમ માત્રાપતો દીકરો હતો. એની પાસે પુણ્યમાં પ્રતાપી શરીર હતું. એ ઉંચે જોતો ત્યારે એની આંખમાંથી ખલ્લયર્વના તણુખા પડતા. એ રસસંવિતાને તીરે કિતર્યો. એના દેવાની દોડી આશાનાં આર્થાં આર્થાં નોરને દહેમે ચડી. એના અંતરના આવાસ પુરીનાં રંગમત-મારે હથેરી મળાં.

પુરી એક વખતે દસ દસ જુવાનો સાથે રમતમાં ઉતરતી.

સખમચતુર નાળિયેર બણજાડી કરતું હતુમાન ફક્ત પુરીના નાળિયેરની પાર પડ્યું અને એજ વખતે મોહનનું નાળિયેર પણ પુરીના નાળિયેરને વટાવી ગયું એ બેજ જુવાનોની આશાની વેલીએ આટલેથીજ અટકી ગઈ. સખમચતુર નાળિયેર વધારે છેટું પણ પુરીના રમતમાં એણે કાંઈ નહતું.

એ સખમચતુર ચાહતી. એના અંતરનો ઉમંગકો એને સખમચતુર બેટવા પ્રેરતો. એને મોહનની આડંબીલી સાલવા લગી.

પુરી રમતિયાળ હતી. એને ખીતું કાંઈ મુજબ નહિ. એના પ્રેમને પાંચે બે તુલાતુર પંખીડાં ચડ્યાં. એની કુમલ છાંય નોંચે બે શાકેલાં યુસાફરો આવ્યા. પુરી કોની તુલા છીપાવે?—કોને દુધ આપે.

જોવાણ પટેલ દીકરીની બહાર ચડ્યા એ પાંચ ભેળમાં એક નવિનજ સુકિત સુઝી

અમરવેલમાં વૃંદાવન શેઠે સુદિયાતુર અને કાચદંડતા મોટે વખણાતાં સારા કામોમાં એની સલાહ લેવાતી. એના સુદિ એવર્વની દરેક બજા ઉપર હાથ પડતી.

જોવાણ પટેલે એ બે જુવાનોમાંથી જે

જુવાન વૃંદાવન શેઠ પાસેથી મૂછનો વાળ ઉપર સો નાળિયેર લઈ આવે એને પુરીનો હાથ આપવાનું વચન આપ્યું.

પુરીની આશાવેલી તુટી ગઈ. એ બજાતી હતી કે મોહન સાંચ સાંતી જમીનનો ધણી છે. એને તો બેઠએ તેટલાં નાળિયેર મળશે?

એ દીર્ઘદષ્ટિ વણિકે આ જુવાનોની વાંત ધ્યાનપૂર્વક સાંભળી અને મોહન પાસેથી એક મૂછનો વાળ લઈ કહ્યું.

“મોહન પટેલ! આવો વાંકો છે.”

અને એના જવાબમાં મોહને ખીતે વાળ કાંપી આપ્યો.

મોહનને એક વાંજુ બેસાડી એ નંદખંડા શેઠે સખમચતુર પણ તેવોજ પ્રશ્ન કર્યો; અને જવાબમાં સખમચતુર બોલ્યો.

“શેઠ! વાંકો છે પણ સખમચતુરનો છે. સખમચતુરમાં પ્રમાણિકતાનું લોહી વહે છે. અને સો નાળિયેર તો કાર્કેજ રમતમાં છતી દઈશ.”

સખમચતુર અને પુરી હવે રનેદરિદોષે એ એમાં શું નવાંઈ?

અને પુરી હવે સંખે છે કે શારિરીક બળ સાથે માનસિક બળની રણ/પણીને અમત્યતા છે.

ખડાદુર નાળિયેર એક બાજુથી પાંચે બે નમને

કીનો રખવાં એક બજામાં આગા! કહીને ચાલતો મોજાં હજીએ એને પાછો બોલાવો ઉતારાઓની શિખ બજારમાં દમણાં સવાર પડત

આં પુરપ તા કરવામાં તો તે પ્રથમથીજ આવ્યાં. ખીત ૨૦ ૨૦ નાળિયેરની આજા ૪ ૪ પછી ક્ષયી ગુજરી ગઈ!

ના રરત આપ્યા માળાના નાગમા એની કાચી ફેરીઓ પાડી, ઝાડી દીવાલો અને મારીને ખુબ તોશાન મચાવ્યું મળરકે

ખિન્દએ આસ રોડી પૂઠણુ: “પદ્મને પ્રયંક માસ્તર: માળાએ હેડમાસ્તર: પાસેનાજુવરના ફરિયાદ કરી. હેડમાસ્તરે એને દસ ફેતથી અને દંડ કરી, એ રકમ ત્હેને આપીને ચાન્નાવાં હતાં.

ખિન્દ એ વાત મોની રોડી નાળિયેર લઈ ને-ની-મ-ક-ર-જ-ના-જા-પો-ન-એ ખડાદુર

ઈનામી ઉખાણું.

સંપાદક : રા. "અરવિંદ" ટાણાકર.

૩૨.

“ એક પાંચ અક્ષરનું ગામનું નામ છે. સાદિલ જગતમાં જગજહેર છે. મુંબઈ અને અમદાવાદની વચ્ચેમાં છે. તે નામનો પહેલો અક્ષર બાદ કરી- બાકીના અક્ષરોનો સરવાળો કરતાં ૨૬ થાય છે. તો તે ગામ કયું ? ”

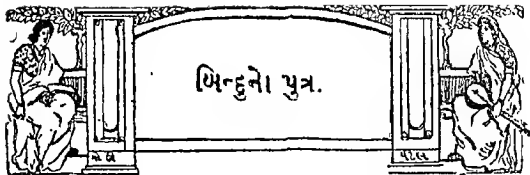
સાચો જવાબ આપનારને સંપાદક તરફથી પ્રમટ થયેલું “ જવાબ ” નામનું પુસ્તક ઇનામમાં આપવામાં આવશે.

હારિશ્ચંદ્રમાં હાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉખાણની હારિશ્ચંદ્રમાં માસિકના દરેક ઓગાઉકે તેમજ જે બહેનો મોતાની પ્રતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રી આડકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હારિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાર મોતાનો ઓગાઉકે નંબર અવશ્ય જણાવવો. ઓગાઉકે નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હારિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મહિનાના ઉખાણનો જવાબ તે મહિનાની આખરે તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે. ફક્ત પશુ સલામ-જવાબ કે પરિચયના બાબતો-જેવાબનીપણા વિષે પ્રાધે લઈ શકાશે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટ કાર્ડમાં લખેલા જવાબો જ સ્વીકારવામાં આવશે.

રંગ ' અમરવેલ ' ને આંગણે હતો
આંગણે કવરતી બેઠાણુ પટેવની
પુરી રાસડે ચડી હોય ત્યારે
નોને પાણી પાઈ છે.
રંગે આંગણે આજે પીલુ હતું.
રમવાનું પ્રત હતું. નાગિયેરની
બુવાન પુરીને હરાવે એ એના

એના અંતરમાં પુરીને વરવાના ઉ
લાપ હતા. પણ એ બુવાન-લખા
માખપનો દોરો હતો. એની પા
પ્રતાપી શરીર હતું. એ હાથે એતો
આંખમાંથી સહાયના તણુપા
સસરિતને તીરે ઉતર્યો. એને
હોડી અંશનાં આઠાં આઠાં
ચડી. એના અંતરના આવાર.

મૂળ લેખક: શ્રીયુત શરદ બાણ.

અનુવાદક: રા. રમણીક જ્ઞેતા

(એપ્રિલ અંકના પાન ૫૮૪ થી ચાલુ)

આ વાત બિન્દુને કહેવામાં ઇન્દ્રાણીએ જરાએ વંખત યુમાવ્યો નહિ. બિન્દુએ ધ્યાન-પૂર્વક ગંધીયે વાત સાંભળી પણ તે કાંઈ બોલી નહિ. ઇન્દ્રાણી સિવાય કોઈનેય ખચ ન હતી કે એ વાત બિન્દુએ જાણી હતી. બિન્દુએ જોણી સાથે બોલવાનું તફન બંધ કરી દીધું ચોડા દિવસ થયાં પરના બધા સામાન નવા ધરમાં ફેરવાતો હતો કાલે સવારેજ બધાને ત્યાં જવાનું હતું. રામનાથ છોકરાઓને લઈને તે ઘેર ગયો હતો. શિવનાથ કેસને અંગે ખંદાર ગામ ગયો હતો એટલે તે પણ ન હતો. એવામાં ધરમાં એક વિકટ ઘટના બની. રહાંજે માસ્તર બચાવવા આવ્યા. કોણ જાણે શાથી ચે બિન્દુએ એને બોલાવ્યો અને કહ્યું: "કાલથી પેસે ઘેર જઈને બચાવજો."

માસ્તરે "જેવી આચા!" કહીને ચાલતો થયો; પણ બિન્દુએ એને પાછો બોલાવી પૂછ્યું: "તમારો શિષ્ય બચવામાં હમણું કેવો રહે છે?"

માસ્તરે બચવા ફરવામાં તો તે પ્રથમથીજ હોશિયાર અને તેજ છે. નિશાળમાં એનેજ પહેલો નંબર મેળવે છે.

બિન્દુ: એ તો હશે; પણ હમણાથી બીડી પીતાં શીખ્યો છે તે વળા શું?

માસ્તરે વિચિત્ર થઈ કહ્યું: "બીડી પીએ છે?" વળા પાછું એજ બોલ્યો: "એમાં આશ્ચર્ય નથી. છોકરાઓ ખુબ દેખાદેખી શીખે છે."

બિન્દુ: એ કેને જોઈને બીડી પીતાં શીખ્યો?

માસ્તર ચુપ થઈ ગયો. બિન્દુએ કહ્યું: "જુઓ. આ હકીકત તમને એનાં આપને જણાવજો."

માસ્તરે માર્યું હલાવી કહ્યું: "સાંભળો! આજે પાંચ છ દિવસ ઉપરની વાત છે. નિશાળ ના રરતે આદિયા માળીના બાગમાં છુસીને એની કાચી ઢેરીઓ પાડી, ઝાડ તોડી એને મારીને ખુબ તોશાન મચાવ્યું હતું."

બિન્દુએ આસ રોકી પૂછ્યું: "પછી?"

માસ્તરે માળીએ હેડમાસ્તર પાસે જઈ ફરિયાદ કરી. હેડમાસ્તરે એને દશ રૂપિયા દંડ કરી, એ રકમ તહેને આપીને શાન્ત કર્યો.

બિન્દુ એ વાત માની શકી નહિ. તે બોલી: "તે શું મ્હારો મદન હતો? એ રૂપિય ક્યાંથી આવ્યો?"

મારતર: એ તો ખર નથી; પરન્તુ તોશ-
નમાં એ પણ સામેલ હતો. સાથે નરેન્દ્ર
પણ હતો; અને નિરાજતા ખીજ ત્રણ ચાર
તોફાની છોકરાઓ પણ હતા. મેં આ અધી
વાત હેઠ મારતર પાસેથીજ સાંભળી છે.

બિન્દુ: હંડના રૂપિયા ભરાય ગયા ?

“ હા, એ વાત પણ મહેં સાંભળી છે. ”

“ વાર, ત્હમે જાણો ” કહીને બિન્દુ
ત્હાંજ ગેસી રહી. એના મુખમાંથી કેવળ
ચેટલાજ અરપટ શબ્દો નીકળ્યા કે “ મહેને
કહ્યા કર્યા વિના રૂપિયા અ પી દેવાની હિમત
આ ઘરમાં કેની ? ” એ. તો તેનું મન હંચુ
થયું હતું. વળી જોડાણ. સાથે તે બોલતી પણ
ન હતી; અને ત્હમાં વળી કુપરની ધટના
પછા-એટલે બિન્દુને હિત અહિતનું જ્ઞાન ન
હતું. તાંજી હોતી તે મોડામાં ગઈ. અન્ન-
પૂર્ણા રાતને માટે થાક નમારતી હતી. એણે
હંચી નજર કરી બિન્દુ તરફ જોયું, એનું મુખ
વાદળથી આકાશ જેવું મસિત અને ભારે
હતું.

બિન્દુ: પ્રજા: મોટી બરેન ! હમણું
મદનને તો કાંઈ પેસા આપ્યા કર્યા છે ?

અન્નપૂર્ણાને મનમાં એજ શંકા થયા
કરતી હતી. બધને લીધે એનું ગળુ સ્કાપ ગયું
એ ખરેખરી બોલી: “ જાણે કહ્યું ? ”

બિન્દુ: એ જાણવાની જરૂર નથી. એણે
શું કહીને ત્હમરી પાસે રૂપિયા માગ્યા અને
ત્હમે શું સહમજીને એ આપ્યા એજ જાણ-
વાની ખાસ જરૂર છે.

અન્નપૂર્ણા સુપ રહી.

બિન્દુ: હું એને દાગમાં રાખું કે સિક્કા
કરું એ ત્હમે નથી ધન્યતાં એટલેજ ત્હમે
મદારાથી એ વાત છુપાવી છે. મન રાતે તે
મેં પણ વીસ આગળ જુદું તો ન બોલે.

ત્હમે અધું જાણીને. રૂપિયા આપ્યા હતા, કેમ
ખરું તે ?

અન્નપૂર્ણાએ ધીમાસ્વરે કહ્યું: સાંભળું છે.
પરન્તુ આ વખતે આટલી વાર એને માફ
કર, બહેન. હું માફી માગું છું.

બિન્દુના હૃદયમાં આગ સળગી રહી હતી.
એ બોલી: “ આટલી વાર ? આજથી હું એને
હમેશને માટે માફ કરું છું. હવે જરાએ નહિ
બોલું. એક શબ્દેય નહિ હમમારું. મહા-
રાથી અમ નજર આગળ ધીરે ધીરે જમડતો
જાય એ ઠીક પણ ત્હમારું આટલું અધું
સાદત ? ” આ હેલ્લા શબ્દો. અન્નપૂર્ણાના
હૃદયમાં તીવ્રજ જાણ સમા લાગ્યાં, તે જાણે
તે કાંઈ ન બોલી. પણ બિન્દુ એજ બોલતી
તેમ હોતો ક્રોધ પણ વધતો ગયો. બિન્દુએ
પુનઃ હૃદય સ્વરે કહ્યું: “ હરેક વખતે ત્હમે નાદા-
નની મારફ કહો છો કે ‘ આટલી વાર માફ
કર ’ પણ એના કરતાં ત્હમારો દોષ વધારે
છે. હું તમને માફ નહિ કરું. ”

ધરનાં તોફર આ અધું છુપાવેને
સાંભળતા હતા. અન્નપૂર્ણાથી હવે ન રહેવાયું.
તે બોલી: “ તું શું કરીશ ? શંસીને લાકડે
લટકાવીશ ? ”

આગમાં ધી હોમાયું. બિન્દુ દારની માફક
બહુકી હો. તે બોલી: “ જરાયર. ત્હમારે
લાયકતાજ એ સળ છે. ”

અન્નપૂર્ણા: “ ચોતાના છોકરાને એ રૂપિયા
આપ્યા એજ વાંકને ? ” શી વાતપરથી શી વાત
પર આવી ગયાં. બિન્દુ અસહની વાત જુદી
જુદી બોલી: “ એ રૂપિયા પણ ચામાટે આપો ?
એમ કેંડી દેવાના રૂપિયા નથી આવતા,
સહમજ્યાં ? ”

અન્નપૂર્ણા: અને તું તો જાણે નહિ કેંડી
દેતી હોય ખરું ?

બિન્દુ: હું ફેફડા દર્દ છું તો મ્હારા રૂપિયા ફેફડા દર્દ છું પણ ત્હમે: કોના? એ તો બોલો.

અન્નપૂર્ણાના કોષની સીમા ન રહી. એ ગરીબ ધરની દીકરી હતી. "એને 'લાગ્યું' કે બિન્દુ એ હૃદયપરજી વાત કરતી હતી. તે હૃદયને ઉભી થઇ બોલી: "તું પૈસાધરની દીકરી છે તો ભલે રહી. 'એથી કાંઈ કાંઈ' એ રૂપિયા પણ ને આપી શકે? એવો-શોક-ગદગદાર ન રાખીય."

બિન્દુ: મ્હને એવો ગર્વ નથી. પણ ત્હમેજી વિચાર કરો ને કુંહો કે એક પૈસાએ ત્હમે કોષને આપો છો તે કોનો આપો છો?

અન્નપૂર્ણા મ્હેટરથી બોલી: કોનો પૈસો આપ્યું છું? વગર વિચારે જોમ શબ્દ તેમ બૂકે છે? જાં અદિથી-દૂર થા.

બિન્દુ: દૂર થાઉં? ભલે રહ્યાર ચતાંજ હું-જમણ પણ ત્હમે કોના પૈસા વાપરે છો એ નથી સ્મરવું. કોની, આવકમાંથી-ત્હમે ખાઓ પીઓ છો એ બૂલી જાઓ છો.

બિન્દુ બોલતાં તો બોલી મઠ પણ ચૂપ થઇ મઠ. અન્નપૂર્ણા મ્હેં લેવાજ મયું હતું. હાથબર દેરાણીના મુખ તરફ જોઇ રહી બોલી: ત્હારા હાથની કમાણીમાંથી ખાઉં છું પીઉં છું. હું ત્હારી દાસી-ગુલામકી અને તેઓ ત્હારા નોકર: એમજ ત્હારું કહેવું છેને? તો આટલા દિવસ બેસી કેમ રહી? પહેલેથીજ હી રેવું હતું ને!

અન્નપૂર્ણાના હોઠ વારંવાર કંપના હતા. તિવડે હોઠ દાખી, ધીક શાન્ત રહી, તે બોલી: "ન્હાનામાદને બચાવવા મટ્ટે એમજી પૈસારાં કપડાંને કરાગ્યાં નહોતાં ત્હારે તું ત્યાં હતી ન્હાની વહુ? ધને આગ લાગી આરે પુલ્કની જાયાં હેઠળ એક દાર રાખી ખાધને એમજી આપદાદાવું ધર ફરી અંધાવ્યુ એ

વેળને તું ક્યાં હતી? " બોલતાં બેલતાં એની આંખમાંથી આંસુ વહી ચાલ્યાં. પાલવથી આંસુ લુછી તે ફરી બોલી: "ત્હારા મનની વાત તેઓ જાણતા હોત તો કદાપિ આમ અશીજી ખાઇ, આંખો મીંચી, પડવાં પડવાં હુકો ગમડાગ્યા કરી આરામમાં કાળ નીતારત નહિ. એ એવા છે જ નહિ. આજે હેં મ્હારી દારા એમનું અપમાન કર્યું છે."

સ્વમીના અપમાનની વ્યથાથી અન્નપૂર્ણાનું હૃદય છેદાવા લાગ્યું. તે બોલી: ઠીક થયું કે આજે હેં ખુબ કહી બતાવ્યું. સતિઓ આત્મહત્યા કરતી હતી. હુયે સોગમ લઈ છું કે ભલે પારકાના ધરમાં રસોઇ કરીને ખાઇશ પણ ત્હારા ધનું અન્ન હવે દરમ ખરોખર છે. હેં શું કર્યું? એમનું અપમાન કર્યું?

બરાબર આજ વખતે રામનાંચે આંગણમાં આવી ખૂમ પાડી: "મોટી વહુ?" સ્વામીનો અવાજ સાંભળી અન્નપૂર્ણાનો હૃદય-ક્ષોભ સાગરના તોફાનની માફક ઉછળી આવ્યો. તે તરતજ બ્હાર આવી બોલી: "હાથે! જે માણસ પોતાનાં આંખકને પાળી શકતા નથી એ દાંકણીમાં પાણી લઇ ઢૂમી કેમ નથી મરતા?"

રામનાથ દત્તપ્રુદિ થઇ બોલ્યો: "શું થયું છે?"

અન્નપૂર્ણા: શું ચાપ? કાંઈ નહિ. ન્હાની વહુએ આજે સ્પષ્ટ કહી દીધું છે કે હું તેની દાસી અને ત્હમે એના ગુલામ છો.

બોરડામાં બિન્દુએ જામ કરડી અને કાનમાં આંગળીઓ નાખી. અન્નપૂર્ણા રડતાં રડતાં બોલી: "મ્હને એક પૈસો કોષને આપવાનો અધિકાર નહિ: ત્હમે હોવા છતાંજ મ્હારે અત્યું સાંભળવું પડ્યું. આજે ત્હમરી આંગળ સગ ખાઉં છું કે દવે જો એ શોકોનું

અન્ન ખાઈ તો તે મ્હારા છોકરાતું લોહી પીધા બરાબર છે.

ખિન્દુની આંગળાઓથી રૂંધાયેલા કાનમાં - આ શબ્દો અસ્પષ્ટ સ્વરૂપે સંભળાયા. તે અસ્પષ્ટ સ્વરે “શું બોલ્યા મ્હોટી બહેન!” કહીને આજે બાર વર્ષે અકસ્માત મૂર્છિત થઈ જમીન પર પડી.

[૭]

નવા ધરમાં રામનાથ, અન્નપૂર્ણા અને મદન સિવાય બધાંય આવી ગયાં હતાં. બહારથી ખિન્દુની કોષ, કોષની દીવારી, લેની છોકરીનો છોકરો, લેના મામાપ, નોકર ચાકર સૌયે આવ્યાં હતાં. એ બધાથી આખું ઘર ભરાઈ ગયું હતું. આ ધરમાં રહેવા આવ્યા તે દિવસે ખિન્દુ કાંઈક ઉદાસ જણાતી હતી. પણ બીજે દિવસે તે આવ રહ્યા નહતા. દીકરો વેગ બોલો હતાં અન્નપૂર્ણા આવશે એ વિષે ખિન્દુને જરાયે સંશય ન હતો. નવા ધરનું વારણ કરી સગા વહાલાંઓને જમાડવાના હતાં એટલે ખિન્દુ એની ધમાલમાં પડી હતી.

ખિન્દુના બાપે પૂછ્યું: “બહેન ! તારો છોકરો કેમ નથી જણાતો ?”

ખિન્દુએ ટુંકમાંજ જવાબ આપ્યો: “તે પેલે ઘેર છે.”

માથે પૂછ્યું: “બહેન ! તારાં જેઠાણી નથી આવ્યા શું ?”

ખિન્દુ: ના.

ખિન્દુની માતાએ પોતેજ જવાબ આપ્યો: “બધાંય આવે તો પછી એ ધરમાં કોણ રહે ? બાપદાદાના ધરને એમ કાંઈ તાણું દેવાય છે !”

ખિન્દુ કાંઈ ન બોલતા પોતાના કામમાં પ્રવૃત્ત થઈ.

રામનાથ હમણાં કેટલાક દિવસથી રોજે રહાંજના નવા મકાને આવી બહાર બેસતો, ઘોડીવાર વાતચિત કરતો અને ખજર અંતર લઈ પાછો જતો; પરંતુ ધરમાં પગ મુદાયે ન મૂકતો. વાસ્તુ કરવાના આગલા દિવસની રાત્રિએ તે ધરમાં આવી ઇન્દ્રાણીને બોલાવી ખજર પૂછતો હતો. ખિન્દુને આ વાતની ખબર પડી એટલે તે આંડમાં છૂપાઈને બધી વાતચિત સાંભળતી હતી. ખિન્દુને પિતાનાં કરતાયે અધિક સ્નેહ અને આદર જેઠ તરફથી મળ્યાં હતાં. સ્નેહમયી શબ્દે તેઓ ખિન્દુને બોલાવતા. જેઠાણી સાથે લડકીને કેટલીયેવાર ખિન્દુએ જેઠની આગળ શરિયા કરી હતી; પણ કદિએ કોઈએ એની ઉપેક્ષા કરી ન હતી. આજે લગ્નવશ બેનું મળું રૂંધાઈ ગયું હતું. એટલે જેઠની આગળ એક શબ્દ પણ ન ઉચ્ચારી શકી. રામનાથ આવ્યો ગયો: એટલે ખિન્દુ એકાન્ત બોરડામાં બેઈ મ્હોંએ લુગડાનો ડૂંચો દઈ ડૂંસકે ડૂંસકે રોવા લાગી. એમ્બેર લોકો રખેને સાંભળી નંચ એ બાંકે તે મ્હોટીયી રડી ન શકી.

બીજે દિવસે ખિન્દુએ પોતાના પતિને બોલાવી કહ્યું: વખત થયો છે. ગોર ખોટી થાય છે. મ્હોટામાઈ તો હજી ન આવ્યા.

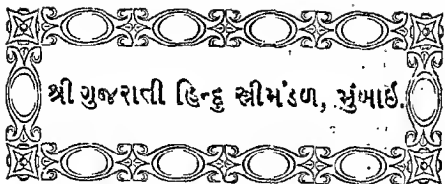
શિવનાથે આશ્ચર્યચકિત થઈ કહ્યું: “તેઓ શાના આવે ?”

ખિન્દુ વધુ વિસ્મિત થઈ બોલી: “તેઓ શાના આવે ? તેઓ નહિ આવે તો પુત્ર કોણ કરશે ?”

શિવનાથ: હું કરીશ; અને નહિ તો કાશીનાથ કરશે. મ્હોટામાઈ નહિ આવી શકે.

(અપૂર્ણ.)

શ્રી ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ, સુખાઈ.

સીધવર ન્યુપીલી મહોત્સવની તૈયારી.

ઉપરોક્ત મંડળનાં સભાસદોની એક દિવાનિક સભા ગઈ તા. ૨૭-૩-૧૯૨૮ ને રાજ ચાર વાગે મંડળના હોદ્દામાં ઉદ્દેશો બે વર્ષનો રિપોર્ટ તથા હિસાબ બદાલ રાખવાને અને આવતા બે વર્ષ મંદિરનાં પ્રમુખ અને મેનેજીંગ કમિટીની ચુંટણી કરવાને મળી હતી.

જે. એ. સેક્રેટરી સૌ. કળાવંતી ભવાનીદાસ મોતીવાળાની દરખાસ્ત અને જ. સ્વ. વીમળાજીવરી ધીરજલાલ સેતલવાડના અનુમોદનથી જ. સ્વ. ચંદાબાઈ કાકોરદાસ દેસાઈને પ્રમુખસ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું.

જે. એ. સેક્રેટરી જ. સ્વ. રસીકમણી બાળ-મુકંદરાય દેસાઈએ ગયા બે વર્ષનો રિપોર્ટ બદાલ રાખવાની દરખાસ્ત મૂકી હતી, અને સૌ. કુસુમ-લતા રમણીલાલ મોદી અને સૌ. સુંદરબાઈ નારણદાસ સંપટે દેકા આપ્યો હતો. મત દેતાં રિપોર્ટ બદાલ રાખવામાં આવ્યો હતો.

બાદ જે. એ. સેક્રેટરી જ. સ્વ. મંગળાબાઈ મોતીલાલ ફીશરવંદે ગયા બે વર્ષનો આવક ભવ-કનો શ્રીયુત એન. એમ. રાયલ (Incorporated accountant) એ એડિટ કરેલો હિસાબ બદાલ રાખવાની દરખાસ્ત મૂકી હતી તેને સૌ. વાપી-બાઈ હીલાલાલ મહેતા અને જ. સ્વ. જમનાબહેન જયંતિલાલે દેકા આપ્યો હતો. મત દેતાં હિસાબ બદાલ રાખવામાં આવ્યો હતો.

બાદ ફારેજ યતી કમિટીનો આભાર માનવાની દરખાસ્ત સૌ. સરસ્વતી મોતીલાલ મારફતીઆએ મૂકી હતી તે પસાર થઈ હતી.

પછી આવતા બે વર્ષનાં પ્રમુખ તરીકે લેડી સૌ. લક્ષ્મીબાઈ જમમોદનદાસ જે. પી. ને સર્વા-નુમતે ચુંટી મદદગામાં આવ્યાં હતાં.

તે પછી કુમારી નિર્મળા ભવાનીદાસ મોતી-વાળાની દરખાસ્તથી અને ક. હીલાવંતી ર. વોશા-ના દેકાથી ૨૩ બાનુઓ મેનેજીંગ કમિટીમાં ચુંટાયાં હતાં

વ્યવસ્થાપક મંડળ

મહુબા.

લેડી સૌ. લક્ષ્મીબાઈ જમમોદનદાસ જે. પી. (ચેટ્ટન)

ઉપપ્રમુખો.

લેડી સૌ. કૃષ્ણાજીવરી ચીમનલાલ સેતલવાડ (ચેટ્ટન), લેડી સૌ. વારાબાઈ ચુનીલાલ મહેતા, સૌ. જમનાબાઈ ત્રિભોવનદાસ માળવી. (ચેટ્ટન), સૌ. હીલાવંતી કીમશામ પ્રેમચંદ (ચેટ્ટન), જ. ચંદાબાઈ કાકોરદાસ દેસાઈ.

જે. એ. સેક્રેટરી એ.

જ. રસીકમણી બાળમુકંદરાય દેસાઈ, જ. મંગળાબાઈ મોતીલાલ ફીશરવંદે, સૌ. કળાવંતી ભવાનીદાસ મોતીવાળા (ચેટ્ટન).

લાયબ્રેરીઅનો.

સૌ. નયનમુખમવરી મનહરલાલ મરચંદ. જ. સરસ્વતી પ્રતાપરાય જમડ.

સભાસદો.

સૌ. જયશ્રી નૈપધરાય રાયલ, સૌ. વાપીબાઈ ચિવધર મોતીરાજા, જ. રવનબાઈ લક્ષ્મીદાસ

મહેતા, ક. વિજયાકુમારી રણછાડદાસ વેરા, સો. વિદ્યાજયરી કૃષ્ણલાલ મુન્ડી, સો. જંગનાથાઈ ગોવર્ધનદાસ પટેલ, સો. જમનાથાઈ માધવલાલ મુન્ડી, સો. નંદયરી મણીસદ્દ ઇત્તપતિ, સો. જયવાંતી પ્રાણલાલ દેવકરણ દેસાઈ, સો. લક્ષ્મીતા લક્ષ્મીચંદ દમણિયા, સો. લક્ષ્મીનાથ પ્રાજણ હરિયાણી, સો. મોતીચરી દેવીદાસ દેસાઈ, સો. માણિક્યાઈ મજનલાલ છાતાલાલ, સો. વીરમતી દેરાવલાલ મણીઆર, સો. મહીમનજયરી મનુભાઈ પંડયા, જં. ધનસુખજયરી રામદાસ ડોકર, સો. કમળાવંતી નટવરલાલ ખંભાતી.

આચાર સુધીમાં ૩ ૫૦૦ અને તેથી વધારે રકમ ભરીને મંડળમાં પેટન થયેલાં છે તેઓ પણ બચરધારક. મંડળમાં સભાસદ જણી રાખાય છે. (મંડળનાં કાનુન મુજબ.)

ચેટનો.

નામદાર ગોંડળના મુવત્તી રાજકુવરળા. રાણી સાહેબ આનંદકુવરળા વસિલા, નામદાર પ્રાંતધાના રાણી સાહેબ, લેડી રમાબાઈ પ્રતાપસંકર પટ્ટણી, સો. તારાબાઈ માણિકલાલ પ્રેમચંદ, ને. પી., રાણી સો. અંબાવતી પ્રતાપજીરણ, લેડી જં. દેવ. રૂમણીબાઈ લલ્લુભાઈ રાહ, જં. સુદર્શણાઈ હંસરાજ પ્રાજણ, જં. પરસનબાઈ શુભાવચંદ દમણિયા, જં. જમનાબાઈ ગોવિંદજી માધવજી, સો. લેલાંબાઈ દવારાદાસ ગોવર્ધનદાસ, કરતુરબાઈ હીરાચંદ વાલચંદ, સો. જમનાબાઈ ખીમજી આશર વીરજી, જં. મણીબાઈ પ્રાજણ સુરજ, જં. રતનબાઈ ધરમસી મોશારજી, સો. સોનાબાઈ દોરકાંદાસ નેજીસનદાસ, સો. ડાહીબાઈ પ્રતાપચંદ શુભાવચંદ, સો. લીલાવંતી ભગવાનદાસ મોતીલાલ, સો. માંતાજયરી મંજળદાસ પરજીદાસ, સો. ભાનુમતી રણછાડ સમાધવદાસ.

સને ૧૯૦૩ માં ન્યાયથી મંડળની સ્થાપના થઈ ત્યારથી તે આચાર સુધીમાં દરેક બળને વધે મંડળે બળવેલા કામગાજ સંબંધીના અહેવાલો પ્રસિદ્ધ થયા હરે છે. પરમકૃપાળુ પ્રેરેન્સરની કૃપાથી વાંક ૩ છ'સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮'ને

રોજ શુજરાતી સન્નારીઓની જનતિ માટેના પાયા નાંખનાર શુજરાતી હિંદુ સોમંડળને પતીરા વર્ષ પૂરાં થયો. આ સાંભળીને સમસ્ત શુજરાતી પ્રજામાં આનંદ ફેલાયો. આ સિદ્ધર ન્યુબિલીનો ઉત્સવ ઉજવવા માટે મંડળની કમિટીએ આચારથી કાર્યક્રમોની રાશ્યાત કરવાનો વિચાર રાખ્યો છે. આવા મહાન યુગાલીનાં પ્રસંગે મંડળનાં તમામ સભાસદો તથા હિતચિંતકો વગેરે સમસ્ત શુજરાતી સન્નારીઓ અને સર્ગજન પુરુષવર્ગ અમારા કાર્યમાં સલાહકાર અને મદદનાર થઈ સંતોષકારક ઉત્તેજન આપવાનું અભિમાન રાખશે એવી અમેને સંપૂર્ણ આશા છે. અમારે એટલું તો કહેવું પડશે કે ને હૃદયથી મંડળની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી તે હૃદયે કટકે અરે ફળિભૂત કરવાને મંડળ ભાગ્યશાળી થયું છે. જયા પછીયા વર્ષ દર્મિયાન શુજરાતી તેમજ અન્ય કોમના સોવર્જની જનતિની હિલચાલોમાં મગરૂરી ઉત્પન્ન કરે તેવાં કાર્યો ઉપારી લેવામાં મંડળે પ્રયત્નસાધાર હિસ્સો આપ્યો છે, એ મુબલ્ક હકામતી તેમજ શુજરાત કામીબાવાડ વગેરે પ્રિતોની પ્રજા સારી રીતે જોઈ રાકી છે. મંડળનાં પુરંપર સદગત પ્રમુખ જમનાબાઈ નગીનદાસ સાહબએ મંડળની લગામ હાથમાં લઈ મંડળ મારફતે સી. હિતને લગતા અનેક પ્રયત્નો ઉપારી લઈ મંડળને પગથર કરવામાં ભારે પરિશ્રમ લીધો હતો. આને સમગ્ર શુજરાતી સ્ત્રીઓ અને પુરુષો આ બલ અને પ્રેરણાકારી બેહેનના કાર્ય અને છત્રન માટે મગરૂર બને એ સ્વાભાવિક છે. તેઓએ ઉપારેલું કાર્ય સંગીન પાયા ઉપર મુકવાને શુજરાતી પ્રજા ઉત્સાહ રાખે એટલી અમે વિનતિ કરીએ છીએ મંડળનાં પ્રમુખ સો. લેડી લલમીનાઈ જગમોહનદાસ પોતાની તબીબત નાદુરસ્ત છતાં મંડળના કાર્યને ચલાવી અને સ્થાયી બનાવવામાં અંતઃકરણપૂર્વક ભારે શ્રમ લે છે. તથા એ વર્ષ દર્મિયાન સમાસદોદ લવાજમ રૂપીયા ૪૨૬૮ વસુલ થયું હતું. સો. રાણીશી અંબાવતી પ્રતાપજીરણ ૩ ૫૦૦ કરી પેટન થયાં હતાં. અને સો. 'લુલ્લજયરી કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ અને સો. મંજળજયરી દોરકાંદાસ ત્રિભોવનદાસ અને સો. જોગરમેન રામચંદ કાટ ૩. ૧૫૦) લવાજમ

બરી લાઇફ મેન્જર થયાં હતાં. ૩. ૨૪૦) શ્રીમતી મંજળાબેન મોતીલાલ તરફથી કિન્ડરગાર્ટન વર્ગને મદદ કરવાને મળ્યા હતા. અને ૩. ૨૫૦) શેઠ શ્રીમાસાઈ પ્રેમચંદ તરફથી ૨૫. હરકારબેનના સ્કુલશુલે શેઠ મળ્યા હતા. સપ્તમ સત્તાસદોને તેમજ ગુજરાતી પ્રજાને જણાવવાની અમે આ તક લઈએ છીએ કે મંડળનાં શિક્ષણવર્ગો, લાય-બેરી વગેરે મેળાવાઓ મળ્યા પાર્ટીઓ, રોન્ટ સંમેલનો, સમાજો વગેરે ખાતાઓમાં ભાગે ખર્ચે ભોજનવે પડે છે. આવક કરતાં ખર્ચ વધારે છે. અમુક અમુક પ્રકારનાં કાર્યો બનવામાં વિચાર અને વર્તનમાં મતભેદ થવા કરે એ સ્વભાવિક છે, એક વિચાર સંસ્થાના કાર્યવાહક તરીકે આવા પ્રસંગોએ સહિષ્ણુતાથી કાર્ય કરવાની અમે ફરજ સમજીએ છીએ. મનુષ્ય માત્ર ભૂલે પાત્ર છે. નાના, મોટા શ્રીમંત મંજર વગેરે દરેક બહેનનું આ પોતાનું મંડળ છે. અમુક અમુક નિયમો તથા વ્યવસ્થા સાચવવામાં કઠાય કાઢને વધતું આપું લાગે એ સ્વાભાવિક છે, પણ તેથી કરીને શોખમાલ ખારણુ કરવાનું કાઢને પણ દિલકર લાગે નહીં અમે ખાસ નિર્નય કરીએ છીએ કે આવા મતભેદ વખતે કાર્યવાહકોને ફગાર મંજવાથી સંતોષકારક નિર્ણય અને પરિણામ આવી શકે છે. કાઢ વખતે આવા બનાવે કાઢ વ્યક્તિની ખોટી સલાહથી મંડળને સહન કરવાનો પ્રસંગ બહારી છેલ્લે પડે છે. પણ અમે કાર્યવાહકો સપ્તમ સત્તાસદોને તેમજ અમારા ગુજર બંધુઓ તથા બહેનોને નમ્ર ભાવે નિર્નય કરીએ છીએ કે આ તમારી કામની સંસ્થા પ્રત્યે પ્રેમ, લાગણી હવા અને લગાવવા રાખી સલાહન નિર્ણયો રાખવાનું અસિમાન રાખજો.

ગયા બે વર્ષ દર્મિયાન કામકાજ અમે કારેબારી મંડળોએ મંડળનાં સપ્તમ સત્તાસદોની સંતોષકારક મદદ અને સલાહથી બળવું છે તે બદલ અમે સરને આભાર માનીએ છીએ મંડળ પ્રત્યે સદાનુચિત ધરાવી રૂપીઆ ૫૦૦ બરી પેટ્રૉલ યતારા, રૂપીઆ ૧૫૦ બરી લાઇફ મેન્જર યતારા અને રૂપીઆ ૧૨૦ વાર્ષિક લવાજમ બરી સત્તાસદ યતારાઓને અમે ધણે આભાર માનીએ છીએ રોન્ટ સંમેલનો

મળ્યા પાર્ટીઓ વગેરેમાં પોતાના વખતનો ભોજ આપીને તેવા પ્રસંગોમાં ને ને બહેનો સામ લે છે તેઓને ધન્યવાદ આપતાં અને તેમનો આભાર માનતાં અમે ધણાં ખુશ થઈએ છીએ. ગુજરાત કઠીઆવાડ રેલ સંકટ નિવારણ ફંડ ઉપકારવામાં ને ને બહેનોએ નિરાધારને મદદ કરવામાં સેવા કીધી છે તેમને અને નેઓએ આવા સંકટ સમયે પુરવઠામાં નાણાની મદદ કરી- છે તેમને ધણેજ આભાર માનીએ છીએ અને આવી પરાય-કારી સેવા કરવા માટે પરમાત્મા તેમને કૃપા અને દીપ્તિ રાખે એટલી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. પેરીસથી સે. માલ્કોબાઈ અનુપચંદ સાહ નામે એક ગુજરાતી બહેને ૩. ૫૦૦ ની મદદ મંડળને મોકલી આપી હતી. આ દાખલો અમારી ગુજરાતી સ્ત્રીમાત્ર બહેનોને યાદ રાખવાની અને મંડળ પ્રત્યે દિલસોલ ધરાવી પોતાથી બનવી મદદ કરવા અમે નિર્નય કરીએ છીએ “ ટીપે ટીપે સરોવર અરાધ અને કાંઈ કાંઈ પાળ બંધાય ” તેમ તમારી નાની રકમની મદદો પણ મંડળને ધણેજ ઉપયોગી થઈ પડશે. કેટલાંક પોતાની પાછળ પોતાના ધનનો સદુપયોગ થાય તે માટે વીર કરે છે. આવા પ્રસંગે અમારી બહેનો અને બંધુઓ, ગુજર કુળિમાં ગુજરાતી. બહેનોની ઉન્નતિની આ ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળની સંસ્થાને યાદ કરી કાંઈ પણ રકમ- આપવાની પોતાની ખાસ ફરજ છે એમ વિચારી મદદ કર્યા સિવાય નહીં રહે એવી અમે આપણ રાખીએ છીએ.

કેટલીક વખતોમાં મંડળના નિર્ણય મારેનો સ્પષ્ટ વિચાર સર્વને જણાવવાની અમે જરૂર ધારીએ છીએ. મંડળનાં હરેશ અને કાંઈની લિન્ન લિન્ન દિશાઓ છે. મંડળે પોતાની ગુજરાતી શિક્ષિત અથવા થોડું શીખેલી બહેનોની ઉન્નતિ માટે વધારે તો નહીજ પણ આટલી સુલભમાં કાંઈ પણ કાંઈ છે તો ખરજ. મુખ્યત્વે મંડળનું આદ્ય લક્ષ્યિન્ન સ્ત્રીઓમાં કેળવણી અને શારીરિક સ્થિતિમાં બદલાવણી થાય તેના તરફ વધારે છે કેટલાંક એવા વિચાર ધરાવનારા હોય છે કે સંસ્થાએ સાંસારિક, ધાર્મિક, રાજકીય વગેરે સપ્તમ કાર્યોમાં મગ્ન થઈ ઉપાડી છેલ્લાં નેપથ્યે. શિક્ષિત

બહેનો પોતાની અશિક્ષિત બહેનોને પોતાના જ્ઞાનનો લાભ આપવાનું નહીં શકતા પોતાનો કેટલોક સમય આવી સેવામાં અર્પે એટલું ધન્યીશું.

પ્રજ્ઞાના ઉત્કર્ષ માટે તમામ પ્રયત્નોના મુખ્ય પ્રકાર કેળવણીને જ હોય છે જુદા જુદા પક્ષોની કેળવણીની ખીલવણીમાં પ્રજ્ઞાનોના હૃદય રંગા-યલા હોય ને તેઓના આચાર વિચાર કાર્ય અને વર્તનમાં લારે પરિવર્તન પણ નય છે. ને દેશનો વિદ્યાળ સમુદાય પછી સૌ કે પુરુષ જો યોગ્ય કેળવણીથી બેનસીબ હોય તે દેશ ખરેખર નિર્ધન છે અને પાશ્વરી આશાએ શુભાશીના કાર્યોમાં કેળાવેલ છવન લોકની અધ્યાત્મિકતાના અધારમાં અપડાય છે. શ્રીઓમાં યોગ્ય કેળવણી અને શારીરિક સુવર્ણિની શક્તિ કરવાને મંડળને (હોમ-કલેક્શન) શિક્ષણવર્ગી સ્થાપનામાં ધણે યાચ છે. રિપોર્ટ જારીકીથી વાંચતા કોઈ મણુ-બહેન કે જાંધુ જોઈ શકશે કે અર્થ કરતાં આવક ધણીજ થોડી છે.

મંડળમાં પુસ્તકાલયનો (લાયબ્રેરી) વિભાગ છે. સૌએ લાયબ્રેરીનો ધણે સારો લાભ લે છે અને અમો કહેવાને ધણું પ્રશ્ની છીએ કે દિનપર-દિન આપણી કોમની સ્ત્રીઓમાં વાંચનની નજીક ધણી સારી માલમ પડે છે. લાયબ્રેરીમાં જુદા જુદા વિષયો ઉપરના પુસ્તકોનો સંગ્રહ ધણી સારી રૂપમાં રાખવામાં આવેલ છે કેટલાક બહેનો બંધુઓ સ્ત્રીઉપયોગી પુસ્તકો ખરીદવા લાયબ્રેરી માટે નાણાંની રાશી પોતાની પુરાતીથી મોકલી આપે છે. કેટલાક સમાસરો ડગાટ જેવલ પુરશોઓ વગેરે જરૂરીઆતી ફરનિચર

મંડળને લેટ મોકલી આપે છે. એ સર્વેને અમો ધણે ધન્યવાદ આપી આભાર માનીએ છીએ

મંડળ પોતાની પચીસ વર્ષની જયંતી ઉજવશે. સત્તાદ સંપ, ઐક્યતા અને ઉદાર મદરોથી આ મંડોલસવ પ્રસંગ ઉજવવાનું કાર્ય પરમત્તમા સંકેત કરી એટલી અમો પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

મંડળનાં જી. એ. સેક્રેટરીઓ જં. રસીક-મણી બાળમુદંદરાય દેસાઈ, જં. મંચળાબાઈ મોલીલાલ ફકીરચંદ અને સો. કળાવંતી લલાની-દાસ મોલીલાળા તથા શ્રીયુત લલાનીદાસ નારણ-દાસ મોલીલાળા તથા શ્રીયુત કેશવલાલ લીળાભાઈ મણીબાર વગેરે વ્યક્તિઓ પોતાથી બનતી મંડળની ને ને સેવાઓ કર્યે નય છે તે માટે કમિટી તેમને ધણે આભાર માને છે

મંડળની લાયબ્રેરીમાં લાયબ્રેરીયન તરીકે કમકાજ કરવા માટે સો જમનાબાઈ માધવલાલ મુનશી અને જં. ધનસુખભાઈ રામદાસનો ધણે આભાર માનીએ છીએ.

જ્યાં જો વર્ષનો આવક નજીકનો દિસાબ નિસ્વાર્થપણે તપાસી આપવા પોતાના કીમતી વખતનો લોગ આપનાર શ્રીયુત બેન. એમ રાયજીને મંડળની કમિટી ધણે આભાર માને છે.

અંતમાં સમય શુર્જર સન્નારીઓ અને સદૃશરૂપે સંપ, રનેહ, સત્તાદ અને અંતઃકરણની કમિઓથી આ મંડળ પ્રત્યે બહોનિશ સહાનુ-ભૂતિ દર્શાવી આ શુર્જરમૂર્તિમાં પ્રજ્ઞાના અવ્યુદય માટે શુદે શુદે સેવાવૃત્તિ પ્રકારે એટલી અમો પરમકુપાણ પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

ન્યાયાધિશ (આરોપીને): “ તમારી ચાલ સારી નથી. સારી ચાલના જમીન આપવા પડશે સમજ્યા.”

આરોપી: “ વાહરે સાહેબ, (ચાલી બતાવીને) આપના કરતાં તો મારી ચાલ સારી છે ને ? ”

કમળા: “ જાણા, કેમ આજે મોડું થયું ? ”

ડૉ. સુરેન્દ્ર: “ એ તો જરા જેલમાં જવું પડ્યું હતું. ”

કમળા: “ હું...એ...એ ! ”

ડૉ. સુરેન્દ્ર: “ તેમાં આટલી બધી ચમકે છે શા માટે ? એક કેદી મારો હતો.”

સૌન્દર્યની નિશાળ

રસોડું અને ગંદકી.

લેખિકા: "હાલીવુડન."

એક બ્લેન્ટુ સ્વચ્છતાનું ધોરણ શું છે તે તેના રસોડા પરથી કહી શકાયો. રસોડું એ દોઢી બ્લેન્ટના નાનકડા ચૂકરાઓની રાજધાની કહીએ તો ચાલે.

ઘરના બીજા કોઈ ઓરડામાં, જેના કે સુવાના ઓરડામાં કે બેઠકમાં કંઈક કચરો પડ્યો રહે કે ચીજો જેમ તેમ પડેલી રહે તેમ હજી કંઈકેય ચાલે, પરંતુ રસોડું જ્યાં આપણે જમાતું હોય છે ત્યાં જરા પણ મેકું હોય તો તે દેખીનેજ આવરી અડે છે, ખાતું બાવણું નથી અને કેટલીક રસોડાની મુખ્ય ગંદકીની દુર્ગંધમાં કોઈ નય છે. એટલે ત્યાં તો પુરેપુરી ચાકખાકી નજરથી નેહાયે.

એક બ્લેન્ટ એથીયે વધારે સુખ અને સ્વચ્છ હોય તો તે રસોડામાં બેઠી બેઠી પણ બેઠક અને સુવાના ઓરડાનું એવું જ્યાન રાખે કે ત્યાં કચરો પડવાજ ન દે અથવા ચીજો અસ્વચ્ચસ્ત ઘડી નય તો પણ એની કમર તો હાથમાં ઝાડું લઈને કાવમ વળતીજ હોય. દીવસમાં બે વાર સંજવારી અથવા ઝાડું કાઢવાનો આપણામાં સંપારણ સીતે ચાલે છે: (૧) સવારે અને (૨) લગભગ સાંજે. પરંતુ એનો અર્થ એ નથી કે દિવસમાં બેજ વાર ઘરમાંથી કચરો કાઢવો. અને બાકીના ૧૭ કલાકમાં કચરો પડે તો પડવા દેવો અથવા જણાય તો રહેવો દેવો અથવા એવી રીતે વર્તવું કે કચરો પડવા કરે! હાલમ ચૂકીણી એજ છે કે જે ૨૪ કલાક ઘરને, ઘરમાંના એક એક ઓરડાને ચાકખી ચાંદની જેવા રાખે, જ્યાં સ્વચ્છતા છે ત્યાંજ તંદુરસ્તી છે અને જ્યાં તંદુરસ્તી છે ત્યાંજ સુખ છે.

'કચરો' એને આપણે એક રોગ ગણીએ તો

તો 'કચરો કાઢવો' એ એક પેશા રોગ ગણાવવાની ક્ષમ્તા ગણાયો. પરંતુ આરોગ્ય સાચવના નિયમ પ્રમાણે રોગ થાય ને તેની ક્ષમ્તા કરવી. તેના દરતાં તેને યતો અટકાવવો એ વધુ હિતકારી જોમ છે. તો તે નિયમ પ્રમાણે કચરો પડતોજ અટકાવવો એ વધારે સારું છે.

અત્યુક સાદા નિયમો પાળવાથી આ અટકાયત કરી શકાયો:—

- ૧) જે વસ્તુ જ્યાંથી વાપરવા લીધી તે વસ્તુ પછી ત્યાંજ મુકીને પછી બીજા કામે વળગવું. એથી તે ચીજ જ્યાં ત્યાં રખડતી અટકાયો; ગરબસ્ટે જતી બચો જરો; અને તેનું એકજ ટેકાણું હોવાથી તે ચાદ રહી જતાં ફરી વાર તે ચીજનો અપ પડે ત્યારે તે તુરત મેળવી શકાયો; આવી ચીજો તે:—દીવાસળીની પેટી, ખીન, ચપ્પુ માનર, છીણી, પેણો, સુપકડ, ખાંડણી, ચારણી વગેરે.
- ૨) કોઈ પણ ખાવાની વસ્તુને સાફ કરી રહ્યા પછી કે સાફ રાખ્યા પછી કે લસણ કોંઠા ટાંચ્યા પછી તે કિયાઓથી પહેલાં કચરો નેવો કે કોંઠા, યુક્તી, કણકી, છોલ, ફાવરાં, છાતરાં, વગેરે ઉપાડીને દૂર કંઈ પછીજ રસોડાને અસલ કામે લાગવું.
- ૩) બોજામાં બોજા વાસણો વાપરવાથી સુવાની અને પોવાની આસપાસ વાસણનું પ્રદર્શન થતું અટકાયો.
- ૪) મસાલાના કાળડામાંથી મસાલો વાપરી લીધા પછી તે કાળડાઓ પેતપોતાને ટેકાણે મૂકી દેવા જોઈએ. તેજ પ્રમાણે સાલુસી, ચીપીયા વિગેરેનું સમજવું.

૫) ધાસસેટવાળા, મસાલાવાળા, તેલ ધી વાળા, કે એકાં હાથ ચમ હોય તે હાથે લુંછરાને બદલે પેટ પરની પાટલી પર રોજ એક સફેદ કપડાંનો કટકો બોસીને રસોડામાં કરચાવી તે કટકો પર હાથ લુંછરાની સગવડ મળે છે. એથીયે વધુ સાફ તે એ છે કે મસાલાવાળા અને એકાં હાથ સાદા પાણીએ તેમજ તેજ વાળા ચીકણા હાથ સાણથી કે આદીથી બરો બર થોવા પછી કટકે લુંછીને પછીજ રસોડામાં નામ કરવું જોઈએ. આટલો સાદો નિયમ આપણામાં સેંકે ૬૬ ટકા બહેનો પાળતી નથી અને તેથીજ કેટલીક બહેનોને ત્યાં બાણાની સાંઘે બાણેલા હાથ લુંછરાનો મેલો કટકો બાદ કરતાં બાણાની બધી બહેનોવા હાથેલો વડન મેલો હોય છે. કેટલીક બહેનો રસોડા માટે રેશમી પિર્વાંબર કે ખાસ લૂગડાં રાખે છે પણ તેવાય એવા હાથ હોય છે અને બહેવર છે કે બોલો કટકો મેં હજુ તેમ પોતાની પાસેજ રાખેલા.

જે બહેનો રસોડામાં સુધડતા ન ભળતા, ઉપલા સાદા નિયમો પર કુલંક કરતી હોય છે તેમને સમાજ અને સમજી કુવડજ કહેશે.

જે ઘરમાં ત્રાંખા પિત્તળના વાસણો ચકચકતાં હોય, અથાણાની બરણીઓ તરત સાફ હોય, દાણાના ઢબા કે કોલીઓ પણ જરાય મેલ વગરની હોય તેજ ઘરની ગુદરાણી સાચી રાણી છે. એક બાઈના રસોડામાં એક બહેનપણી રાંધવા પેટલી ત્યારે તેને દાણાના ઢબામાંથી અને અભરાઈઓ પાથી આટલી ચીજો મળેલી:—

સોનાની એક ટુટેલી બંગતી; ત્રણ લુગડાંના ગાંભા; બે પોલકા; એક સોવત્રું પરીકું ટુટેલી કંકુની શીથી; બે સોપારીના અટધીમા; ચાર પેસા; એક ચોપતી; પાંચ પરીના કામળો; બવડાના માંજડા છ; થોડાં આંબલીયા. જે વાડકીમાં જુના લોટ દાણા; એમાં બળેલું ઘી; વગેરે વગેરે આવી બહેનો, પાસેથી રસોડાં બીનની લેવા સિવાય બીજી એકે સરસ સભ નથી.

છેવટ સુંમાઈ જેવા સંદેરમાં આવો બધો કચરો ઉપાર બહાર નાંખવામાં પડોશી વરતની બે-રકારી જણાય છે. પડોશીની લાગણીની ખાતર ફોક બહેન ખાસ કચરાની પેટીમાંજ કચરો ભેગો કરતી નય તે તે ધરના પડોશી સદા સંધીને રહેશે.

સંતતિ નિયમન.

બાળકની પેદાશ ઓછી કરવાનો પ્રચાર ઈંગ્લાંડમાં હદબહાર વધી ગયો છે. ૧૦ લાખ કુટુંબોમાં ત્રણ બાળક; ૧૬ લાખમાં બે અને ૨૫ લાખમાં ફક્ત એક બાળક છે. ૧૯૨૦ માં બાળજન્મનું પ્રમાણ દર હજારે ૨૬ નું હતું તે ૧૯૨૭ માં ધરીને ૧૬ નું થયું છે. આથી ૧૯૨૭ માં ૩ લાખ કામદાર ઓછા જન્મ્યાં. આમ ને આમ ચાલે તો બલિષ્ઠમાં કરખાના બધાં કરવા પડે. ૧૫ લાખ દંપતિને એકે બાળક નથી. એમાંના ૭ લાખ તો છોકરાં પેદા નહિ કરવાની જ માંડ વાળીને એકાં છે. ફ્રાંસમાં સ્થિતિ વધારે કંડાડી છે. ગેલનાક નામે દંપતિએ તે માટે એક કરોડ રૂપિયાની સખાવત સંતતિ નિયમનના પ્રચાર વિશ્વ ચળવળ કરવા કરી છે. એમાંથી પાંચ બાળકના માત્રાપેને ધનામ અને બે કરતાં વધુ બાળકો જન્મને હોય તેમને બોનસ અપાશે. ૨૨ બાળકની એક જન્મેતાને સરકારે પદવી પણ આપી છે. વાંદાએ ઉપર કર નાંખવાના પ્રયત્નો થાય છે. માતૃલની ઇચ્છા ઓછોમાંથી નાણુદ થતી નય છે. છટાલીમાં સાત બાળકોવાળાં કુટુંબોને કરમાંથી મુક્ત કર્યો છે.

સંગીત શિક્ષણ વિભાગ.

સંપાદક: પ્રોફેસર જલ્લન મંચીગર.

જય ભારત ! *

{ રાગ-બિહારી — તાલ-દીપચંદી }
{ રાહ-બાલગાંધર્વનો: " મમ આત્મા મમલા. " }

જય હો ! ભારત માતા (૨)

જગત ભરમાં જગત ભરની

એકજ ભાગ્ય વિધાતા

જીવન ને અન્ન દાતા.

પુણ્યભૂમિ એ એક સનાતન

પ્રભુ ગુણુ ગાતા (૨) જય હો.

નોટશન.

જ ય હો ભા ર ત યા ... તા
ગ મ ગ સા ની ધ ની રે સા

જ ય હો ... ... ભા ... ર ત મા તા
ગ ગ ગ મ પ ધ પ મ ગ મ ગ સા

જ ગ ત ભ ર મા જ ગ ત ભ ર ની
પ મ પ સા સા સા સા સા ની સા સા

એ ક જ ભા ... ગ્ય વિ ... ધા તા
ની ધ સા ની ધ પ મ પ ધ પ

જીવન ને ... અન્ન દાતા
મ ગ મ પ મ ગ મ ગ સા

પુણ્ય ભૂમિ ... એ એક સનાતન ... તન
સા ગ મ પ મ પ ની ધ સા ની ધ મ પ

પ્રભુ ગુણુ ગાતા (૨) જય હો.
ગ મ પ મ મ સા

ગુણસુંદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક શુંકરણ
અહીં પુરો.

સંપાદક:
બહેન નયીરસ્ના
શુકલ.

કેાઇ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉદેશરો.

રાજકોટથી એક ભાઈ પુછે છે:—

“સુખ દુઃખના સવાલ જવાબ” જે વિભાગમાં, “કેાઇ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે, એ સિવાયના પ્રશ્નો તંત્રી ઉદેશરો” એમ દરેક વખતે જાહેર થાય છે. પરંતુ દરેક સવાલ પ્રસિદ્ધ થાય છે, તેની સાથે સાથેજ લેના ઉત્તર પણ આપી દીધેલા હોય છે. પ્રસિદ્ધ થયેલા પ્રશ્નોનો ઉત્તર વાળવાનો અવકાશ કેાઇ પણ વાંચકને માટે રહેતો નથી. આ સંજોગમાં વાંચકોએ શું કરવું?”

જવાબ:—ઉપરનો પ્રશ્ન ‘ગુણસુંદરી’ ના વાંચકોને માટે ખાસ અનામત રાખવામાં આવ્યો છે!!!

એક શુભેચ્છક (દરાંચી):—

“ગુણસુંદરી”ના વાંચકો આ વિભાગમાં કેટલો રસ લે છે? બહેનોને આ વિભાગમાં આનંદ મળે છે? શા માટે વાંચક બહેનો એવો વધારે લાભ નથી લેતાં? આ વિભાગમાં કંઈ સુધારો વધારો થઈ શકે એમ લઘે ધારો છો?”

જવાબ:—આ પ્રશ્ન પણ વાંચક બહેનોને માટે પુરો છે.

એક બહેન (ભરૂચ):—

“મહારા પત્ર એમ તો સારા છે,

બહુ ક્રોધી પણ નથી, પણ એમને કેની, જરાજરામાં માહું” બહુ લાગે છે. ધડી ધડીએ રિસાહ જન-આપણી રહેજ બૂલ થાય કે, “હું તો દબે બગવાં પહેરીને સન્યાસીજ થઈ જવાનો છું” એમ કહી નાખે. પછી હુંયે રિસાહ જાકું છું. રાજ રાજ એ વેપ શા? ખર્ક કે નહીં?”

જવાબ:—ખરેખર! ધડી મડીએ તે રિસાહ, પછી લઘે યે રિસાહ જાજો એ બધુંજ વિચિત્ર નથી લાગતું? રાજરાજ એ વેપ શા? એના કરતાં એક કામ કરો; લઘને ગાતાં આવડે છે? આવડતું હોય તો ‘સન્યાસી થઈ જાજો’ એમ કહે એટલે તરત લઘે:—

“એવા શા શોખ રાજ! જે રે લાળ્યા, ક્યાંથી આ રંભરાગ લાધ્યા? રસિક નાથ! એવા શા શોખ રાજ! જે રે લાળ્યા.”

એ રાસ સુંદર કંઈ ગાવા માંડજો! જો ને, બેડ જાણી હસી પડારો.

એક બહેન (પેરલાડ):—

“બહેન! દુઃખની શી વાત કહું? અમારા કુટુંબના વૈવ છે તે જરા વધારે ઠાવા છે. તે કહે છે કે “અથાણાં ખાવા સારાં નહો; પ્રકૃતિ લાભસી થઈ જાય છે ને શરીરમાં અનેક રોગ પેદા થાય! તે આ અથાણાં ખાવા કંઈ આશે? અમે

તો દર વર્ષે મે મળ્યું મેથીઆ મળ્યું રાષ્ટ્રી,
મળ્યું ગોળીઆ ને મળ્યું નો મેથંબો કરીએ
છીએ. ને મુરખો ને એવું બધું તો
જુદું હોં. પણ અમારા ધરના પુરો
કહે છે કે અથાણું કરવાંજ નથી. તે એમાં
પુરો. શું સમજે ? ને હું તો આ બધાથી
એવી મુશ્કેલ ગણ છું કે અથાણું વિના કેમ
ચાલે ? શું કરવું એનો ઉપાય બતાવશે
તો આભારી થઈશ.

જવાબ:—આ પ્રશ્ન વાંચક વર્ગને માટે
પ્રશ્નો છે.

એક બહેન:—

“શુભસુદરીમાં સ્ત્રીઓનાજ લેખો વધારે
પ્રમાણમાં આવે તો સારું નહીં ?”

જવાબ:—સારુંરેતો. એથી ઉત્તમ બીજું શું
હોય ? પણ ત્હમે લખતાંજ નથી એટલે
એમ ક્યાંથી બની શકે ?

એક બહેન:—

“મગજની રક્તિ સાચી સુધરે ?”

જવાબ:—નથી બહુતાં ? બહુમ આવાથી
ને અંગમાં આળસ હોય તો ખંખેરી
નાખીને સ્ફુર્તિ આણવાથી.

એક બહેન (સુખાઈ):—

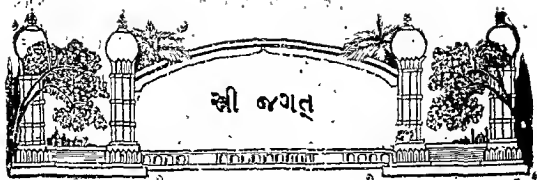
“મુખાઈમાં કાપડ અને બીજી વસ્ત્રો-
વાર વસ્ત્રો વેચનારા ફેરીઆઓ સ્ત્રીઓ
સાથે કેટલીક વાર બહુ અલગ્ય વર્તન
ચલાવે છે, અને ધણી વાર અણધારતી
મળક પણ કરી જાય છે. આનો શો
ઉપાય કરવો ?”

જવાબ:—ફેરીઆઓને સીધા રાખવા એ
કામ બહુ મુશ્કેલ નથી. ત્હમે તો જોતાં
હશે કે કેટલીક બહેનોને ફેરીઆઓનાં
દેખતાં છલુકા કરવાની ને જરા લાડતાં
લાડતાં જણે જરમાતાં હોય એવા માળ
કરવાની બહુ ટેવ હોય છે. વળી બપોરનો
વખત નવરાસનો હોય છે, એ વખતે
ત્હમને કંઈજ કામ મુજબ નથી, એટલે
ગમે તે વેચનારાઓને બોલાવીને ત્હમની
વસ્ત્રો જોવામાં અને વિનાકરણ વાદ-
વિવાદ કરવામાં વખત પસાર કરે છે.
એ ટેવ તેઓ છોડી દે અને રોજ બપોરે
ફેરીઆઓની જરૂર પડેજ એ સ્થિતિમાંથી
તેઓ મુક્ત થાય તો ફેરીઆઓ પણ
સ્ત્રીઓને માન આપતાં શીખે અને આ
મુશ્કેલી આપમેળે દૂર થાય.

એક ભાઈ:—

“કેાઈ માણસ સર્વ પ્રકારના વાચનમાં
રસ લેતો હોય; અને ત્હને વાર્ષિક રૂપીઆ
૪૫-૪૦ સુધીના લવાજમમાં, ગુજરાતી
ભાષામાં પ્રમટ થતાં ઓછામાં ઓછાં બે
સર્વોત્તમ અઠવાડિક અને પાંચ છ માસિક
મંગાવવાં હોય, તો ત્હમે ક્યાં નામો
સૂચવો ?

જવાબ:—ત્હમે કહો છો એટલી ચોક્કસ રકમ
વાચન માટે ખર્ચા હોય તો નચેનાં
માસિકો અને અઠવાડિકો કુ પસંદ કરે:-
કુમાર, કેલુદી પ્રસાદ, શુભસુદરી, સુરદા
નવજીવન અને ગુજરાતી.

હિન્દ.

કાંચદામાં સ્થાન: " હિંદુ કાચદામાં સ્ત્રીના ચીઠ્ઠાવને લગતા હક " સંબંધી બાપણેની એક દારમાળા મેસર્સ કાલે અને બારબરેકે ગોઠવી છે. જે માળાણું મેટ્રુ લાંબુ આપતાં છે. દેશમુખે જણાવ્યું હતું કે " સંયુક્ત કુટુંબમાં હિંદુ વિધવાની સ્થિતિ જ્ઞાનનક છે, વરણપોષણનો જ હક મળે એ પૂરતું નથી; તેને મીઠાત સંબંધી હક મળે એવો ફેરફાર કાચદામાં થવો જોઈએ " જણાવતા દેખાતાં છે. જયારે પણ એક સંબંધી દીકરીમાં સ્ત્રીઓની એક મોટી સમા સમક્ષ આપ્યું હતું. મુખાઈમાં અનેક સ્ત્રીમંડળોના આશ્રય હેઠળ કાચદામાં મુખાર મુચવવા સ્ત્રીઓની એક મોટી સમા છે. અવવિદ્યાબાઈ ગોળવેના પ્રમુખપદે મળી હતી, જે પ્રસંગે મીસ તાતા, ડૉ. દેશમુખ, રા. જમનાદાસ મહેતા, જ. રતનબાઈ મહેતા વગેરે એ વિવેચન કર્યાં હતાં. મુખ્યત્વે આ પ્રમાણે સુધારા સુગવાયા છે: ૧ એક હયાત સ્ત્રી ૫૨ વડુ, ૨ સ્ત્રી કરવાનો પ્રતિબંધ કરે. ૨ પતિએ ત્યજ દીધેલી સ્ત્રીને વ્યાજબી આરથીક સહાયતા આપવી. ૩ વિવાહિતને ન્યાયની અદાલતમાં છૂટાછેડા મેળવવા હક આપવો. ૪ પુત્રોને પિતાની મિલકતમાં વારસાનો હક આપવો. ૫ વિધવાને પતિની વડીલોપાસત મીલકતમાં વારસાનો હક આપવો. ૬ ૪૫ વર્ષની ઉંમરના પુરુષને ૨૦ વર્ષની અંદરની સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાનો પ્રતિબંધ કરવો.

સહજત જમનાબાઈ સહકર્મી સંવત્સરી શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ તરફથી દીકરીના શ્રી સુરીલાબાઈ સુલતાનસિંહના પ્રમુખપદે લગ્નવાહ હતી. પ્રમુખ બેઠે દીકરી ખાતેની લીજેન્સ લીજના ખબરની છે. તેમની લીજે કવશમાં સુચવેલા

સુધારાને સંબંધન આપનારો કરાવ સભાએ ક્યો હતો સૌ. લેલાબાઈ દારમાઈસે ગીતાંમથી પ્રવચન કરી સહજવર્તી શુભો વિષે વિવેચન કર્યું હતું.

બાળાઓની કસરત: સાન્તાકુડમાં શ્રામિય મહાસમા સમિતિના આશ્રમ હેઠલ થએલા સમારંભમાં મુખ્યમંત્રી ગુજરાત ન્યાયામ મંડળની બાળાઓએ કસરતના વિવિધ પ્રયોગો કરી બતાવ્યા હતા, જેમાં લાકીની રમત, ખરખાં અને બંદુકની નિશાનખાલ વગેરે હતાં. એક ઉદાર ગુદરથે ૨. ૨૦ ની ઉનામો આપ્યા હતા. આ શ્રમ પ્રશ્નિ માટે મંડળને ધન્યવાદ.

મુખાઈમાં અનીતિ: ધારાસભામાં આ સંબંધી પ્રશ્ન થતાં એથી માહિતી મળે છે કે રાંહે-રમાં ૬૮૦ કુટુંબમાન છે. વેરયાઓમાં ૧૩૧૦ હિન્દુ, ૨૫૬ મુસલમાન, ૬૪ હિંદી-ખ્રીસ્તી, ૧૭ બપાની, ૧૪ એસો-સીઅન, ૧૩ આરબ, ૧૧ ચાકુરી, ૧૧ રશીઅન (ચાકુરી), ૭ પોર્સી, ૩ રોમાનીઅન, ૨ અંગ્રેજ, ૧ જૈલ, ૧ હંગેરીઅન, ૧ અમેરિકન અને ૧ પેલેસ્ટાઈનની છે. ૩૬ છાત્રા અને ૧૩ છાત્રીઓ પણ એમાં સરે છે. બાળર-શુભો કાયદો અમલમાં મૂકતાં ૫ વર્ષની અંદરના બાળકને ત્યાંથી કાઢી લીધાં છે. ૧૩૫ કેસમાં આ કાયદો કામે લગાડાયો હતો. આ અનીતિ બંધ કરવા માટે કામ કરી રહેલા પીજલન્સ એસોસીએશનની વાર્ષિક સભા સર સુનીલાલ મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી. મીસ લીજેન્સે અધ્યક્ષ શ્રમ ઉઠાવી પદ બાળાઓને ખચાવી છે.

ગાસિસ થઈલ: કામદાર પક્ષના આગેવાન મી લેન્સબરીનાં એ પુત્રી અને પાલેસ્ટીના એક સલાસદ મી. થઈલનાં પત્ની પેતાના પતિ સાથે હમણાં હિંદ. આત્યાં છે, અને કામદાર વર્ગમાં

પોતાની પ્રતિતિ ચલાવી રહ્યાં છે. મિસિસ ગ્રેટરે
દિ'ઈની સ્ત્રીઓને પોતાના સંધ સ્થાપવાની અને
સગંઠન કરવાની સલાહ આપી છે. "સરખા
કામ માટે સરખા પ-
ચાર". એ તેમનો
સિદ્ધાંત છે.

બાળરક્ષણ સો-
સાયટી, મુંબાઈનો
પહેલો વાર્ષિકોત્સવ
ના. ગવર્નરના પ્રમુખ-
પદે ઉજવાયો હતો.
૧૯૧૭-૨૮ ના વર્ષમાં
૪૨૮ બાળકોને સોસા-
યટીએ રક્ષણ આપ્યું
છે. આમાંના ૧૩૯ ને
કુટુંબનામાંથી છા-
ડવાં છે. આ બાળકોને
નિભાવવા માટે સં-
સ્થાઓની પછી જરૂર
છે, તેમજ નાણાંની
પણ જરૂર છે. વર્ષ
દરમિયાન સર નેસ
વાલીયા અને ડૉ.
તારાબહેન માલેકલાલ
પ્રેમચંદ નાણાંની સારી
મદદ મળી છે. સોસાય-
ટીના કામમાં ડૉ.
તારાબહેને, ડૉ. મીસ
કામાએ અને મીસ
તારાધારવાળાએ સં-
ગીત ફાળો આપ્યો છે.
આ સોસાયટીની એક
પરિષદ પણ મી
લેટસનના પ્રમુખપદે
મળી હતી. બાલ-ગુન્દે-
બારો મહિ-છાકરા અને
છાકરીઓ માટે બે
લુટી લુટી સંસ્થાઓ

સ્થાપના વિષે, પ્રભુત્વ કેળવવા વિષે તેમજ
બાળકો સંબંધી કામમાં ફેરવા સુધારા કરવા
વિષે પરિષદે કાર્યો કર્યા હતા.

ભણીતાં વાણીલીનસ્ટ મીસ ગુલે તારાપોર.

બલારેશની નહેતાના હસ્તપેકર-જનરલ કર્નલ પી. કે.
તારાપોર, આઈ એમ. એસ. ના એ પુત્રી. એમની
માતાએ "સારથ સડન" નામે ઉપયોગી ફેલોશીની
સંસ્થા રંગુનમાં સ્થાપી છે. મીસ ગુલે સંગીત અને
વાણીલીન કંપનો પોતાનો કામ બવાવી યુરપના
સંગીતશાસ્ત્રીઓની પ્રશંસા મેળવી છે. ના. સમાજ
અને સમાજીએ તેમને મુલાકાત આપી તેમના
સંગીતજ્ઞાનની ભારે કદર કરી હતી.

મદિલા મતદાર સંઘ: મુંબાઈની સ્ત્રીઓની
એક સભા સ્ત્રી-મતદારોનો સંધ સ્થાપવા માટે
મિસિસ ગીલ્ડરના પ્રમુખપદે મળી હતી. મત

આપનાર સ્ત્રીઓને પો-
તાની ફરજ સમજાવવા-
. અને લાયક સ્ત્રી-ઉમેદ-
વારોને ચુનીરીપાલીટી,
ધારાસભા વગેરેમાં સ્ત્રી-
વર્જના પ્રતિબંધિત ત-
રીકે મોકલવા આ
સંધ સ્થાપાય છે. મિ-
સિસ તાતા, મીસ
કોન્ટ્રેક્ટર અને સ્ત્રી.
રતનબહેન મહેતા વગેરે-
એ આવા સંબંધી ઉપ-
યોગિતા સમજાવી હતી.

મારવાડી કોમમાં
સમાજ સુધારામાર-
વાડી અમવાલ મદા-
સલાતી બેઠક માર્ચની
આખરમાં મુંબાઈમાં
મળી હતી આ પરિ-
ષદમાં તેમણે સમાજ
સુધારણા વિષે ફેરલાક
અગત્યના કરાવ્યાં કર્યાં
હતા. વર કન્યાની લગ્ન
માટે જમર અનુક્રમે
૧૮ ને ૧૨ ની રકમ
હતી. રદલગ્ન, કન્યા-
વિક્રય અને મરણ પા-
છજના જમણુનો નિષેધ
કર્યો હતો. આટલું
જવાં ફેરલાક વિદેશી-
ઓના પ્રયત્નોને પરિ-
ણામે વિધવા વિવાહ
તરફ વિરસકાર ફર્યાવ-
નારો ફરસ સમાજે
પસાર કર્યો હતો.

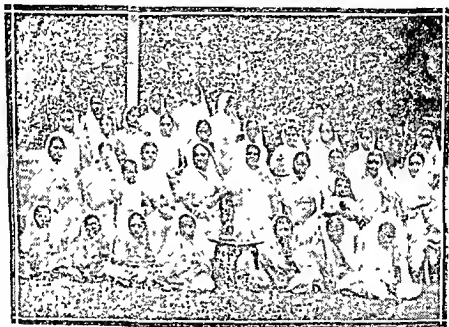
ફયાતી રેલી: મુંબાઈ છલાકા નર્સિંગ એસો-
સિએશન તરફથી પ્રસુતિજ્ઞાન માટેની હેરાયથી
પરીક્ષામાં વૃદ્ધાપાન, એસોસિએશન અને દિ'ઈ

શ્રીજીએ હરીફાઈ કરી હતી, જેમાં મીસ પીરોજ-
બાઈ સાપુરજ ઘાઝાવાળા પ્રથમ નંબરે આવ્યાં
છે. જે બહેનને અભિનંદન. અરઝરી હોસ્પીટલમાં
૬૦ ટકા ફાર્માસિ દિંદી હોઈ પાસી અને દિંદુ
બહેનને નર્સ તરીકે નીમવામાં આવે એમ અમે
ધ્યાએ છીએ. મીસ પીરોજબાઈએ બતાવી આપ્યું
છે કે દિંદી બહેનો દૂરોપીઅન નર્સ કરતાં હોઈ
પણ રીતે ઓછી કુશળ નથી.

સુંબાઈ ઇલાહી બાબરજી સંઘનો વાર્ષિક-
કોલેસવ લેડી વીલ્સનના પ્રમુખપદે ઉજવાયો. વર્ષ
દરમિયાન બાલગરજુ ધરાડવા સંધે સારા પ્રયત્નો

એવું કાપડ એ રચણેથી ખરીદી આ સુંદર કામને
ઉત્તેજ રાકે.

અરોગ્ય માટે: સુંબાઈના સેનીટરી
એસોસિએશનનો ૨૩ મે વાર્ષિક સમારંભ માર્ચની
આખરે ઉજવાયો. વર્ષ દરમિયાન મંડળે મેલિક
લેનટનની મદદથી ૬૪ બાઇલો અપાવ્યાં હતાં
અને ૧૧૬ રમળે (ચાલીઓમાં, શાળાઓમાં વગેરે
ઠેકાણે) સીનેમા ફીલ્મો બતાવી હતી. હંદર અને
માખીનો ભય વિશે તેમજ શ્રીઓ માટે સામાન્ય
ધારગતુ આરોગ્ય વિષેની એ ફીલ્મો હતી, ઉપરાંત
મરળે આરોગ્યનું જ્ઞાન આપવા શિક્ષણવર્ગો ચલાવ્યાં

શ્રી બાવનમર મહિલા વિદ્યાલયના વાર્ષિકોલેસવમાં.

કર્તા છે. જે માટે ૪૬૪ માત્ર એને મદદ અપાઈ
હતી. મારણ પ્રમાણ વર્ષ દરમિયાન દબરે ૮૮
નું દગું. પોસ્ટર સાથેમાં અને સ્ત્રીરીનાં-જેમ
એ પ્રસુતિશુદ્ધ બોલવાની ચેજના ધર્મ છે

શાસ્ત્રીય શ્રી-સમા, સુંબાઈ ખરીદી વેચાણ
માટે સુંદર પ્રયત્નો કરી રહી છે. કોમેસ દાઢસમાં
દરરોજ એ ખાદી વેચાતી મળી રાકે છે. સત્તા ૫
વર્ષ ચલાવે છે જેમાં ૩૦૦ બહેનો નીકે નુરી
નવની ખાદી અને તેમાંથી વસ્ત્રો બતાવે છે એ
બહેનોનું જુજાન એ કામ પર ચાલે છે. સુંબાઈની
બહેનો પદેપદે અમે તેમજ ધરમાં ઉરોગી થાય

દત્ત. આરતું છતાં આપણું બાલમરણ પ્રમાણ
લેઈએ તોડું પરજુ નથી. ૧૯૦૪ માં દર દબરે
૪૫૦ ઉપરથી ૧૯૨૭ માં ૩૧૬ ઉપરજ આવી
રાક્યા હીએ, ત્યારે બીજા દેશોમાં એ પ્રમાણ
૧૦૦ ની ટોળ જાયું છે.

બાળમરણ: સુંબાઈના હું. મીસ બાબર
અમંવતિ અને બાગીના મારણપ્રમાણની બાગડમાં
કેટલોક સમાધી વરસ કરી રહ્યાં છે મુખ્ય કારણ
સુવાદોગ છે. આ સુંબાઈ વધુ ચોધમેળ કરવા
એ નિષ્ક્રિય રાકારને રાકવા તેમજે ર. ૩૫૦૦૦

ની રકમ માટે અપીલ કરી છે. આથી ઉચ્ચની-
સીપાલીટી આ સંબંધે પોતાની ફરજ બજાવશે.

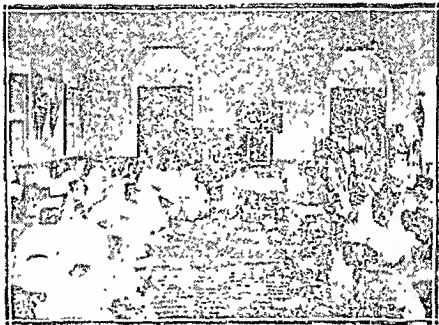
પાંચીઆ ગ્રેડેલ્ડ સદન ન ચલાયી, કહેવાય
છે કે, મુંગાઈમાં તારકેવ પર રહેતી અરમાઈ
પુલ નામની સીએ અરીબ ખાઈ આપધાત ક્ષેત્રી.
કહે છે કે તેના પાંચ છાકરાં મરી ગયાં પછી
તેની વખીયત, બચડી ને તેણે છાકરાં વચાનું
જવતર સાલવાથી આપધાત ક્ષેત્રી.

બાળસંમેલન: વડોદરાની થી. મ. ચીમનાખાઈ
શ્રી અને બાળસંમેલન સંસ્થા તરફથી માર્યમાં
બાળસંમેલન યપુ હનું. સંસ્થા શ્રીએ તેમજ

૬૬ મા બંધોલકવ પ્રસંગે " હાતાર મંડળ " ની
પદવી અને સોનાનો ચાંદ આપ્યાં. તેમની ક્ષાતિએ
પણ તેમનું અર્પવ સન્માન કયું.

સ્નાનગૃહો: અમદાવાદ શહેરના જુદા જુદા
ભાગમાં શ્રીએ માટે સ્નાનગૃહો અને પેસાળખાનાં
બાંધવા માટે રૂ. ૧૨૦૦૦ અને રૂ. ૨૦૦૦ અનુક્રમે
ત્યાંની મ્યુનિસીપલિટીએ મંજૂર કર્યા છે.

જાલ અને વૃક્ષ-લગન પર અંકુશ મૂક-
નારો એક દાયદો થોડા સમયમાં બિહારના રાજ્યની
ધારાપોથી પર ચડશે. એ દાયદા પ્રમાણે ૧૨
કન્યાનું લગન વધુ ૧૬ ને ૧૨ નું કરાવ્યું છે.

થી બાવનગર મહિલા વિદ્યાલયના વાર્ષિક દોસરમાં.

બાળાને વૈદનીય તેમજ કપડાં, ખોરાક, દુધ
વગેરેની મદદ આપે છે. સુવાતક માટે નરોત્તી
મેડલવળ કરી છે અને પ્રચાર કાચ પણ સાંકે
માય છે. આ સંમેલનમાં દરિદ્રાઈમાં પાસ થનાર
બાળાને અને બીભંગને કન્યાઓ આપવાનો
સમારંભ મદદારાણી સાહેબાના પ્રમુખપદે થયા દત્તો.

દાનચીર છહેલ: મુંબઈના જલ્લીલા મદુમ
ત્રીભેરીવાળા દરિયંદ મંડાસામના વિધવા બં.
ચોલીમાઈએ લીક્ષનમરમાં પાણીના નળ નાંખરા
બે લાખ રૂપીઆની સખાવત કરી ના. જ.ય.લાડ
નરેયે એ સખાવતની કદર કરી તેમને પોતાના

કન્યાની ઉમ્મર વરનો ઉમ્મર: દરતાં વધારે ન
દેવી જોઈએ, ૧૮ વર્ષની બાળાને ૩૬ વર્ષથી વધુ
ઉમ્મરના વર સાથે ન પરણાવી શકાય, ૪૫ વર્ષથી
વધુ ઉમ્મરનો પુરુષ કુંવારી બાળા સાથે લગન ન
કરી શકે, અર્ધગં સાથે ફાઈ બાળાને પાણાવી નહિ
સક.ય. વગેરે બાબતો એમાં સમાવી છે. આ
કાયદાનો જન્મ કરનાર વડીલાને છે માસની ૬૬ની
યા ૧૦૦૦ રૂ. ના હંડની સહ યથ ચક લખ
કરદાર બંધિત અઢાર વર્ષથી વધુ ઉમ્મરનો દોષ
તો તેને એક વર્ષની ૬૬ની યા ૨૦૦૦ રૂ. ના
હંડની સહ કરી ચકશે, એવા લખમાં સદાચક

ચનારને પણ ત્રણ માસની ફેરી ત્યાં ૫૦૦ રૂ. નો ફંડની સહાય થશે.

✓ જામનગરમાં જંગલવંચ: ના જામસાહેબે ફરમાવ્યું છે કે પાણીનાર પર કન્યાની ઉગ્ગર અનુ-ક્રમે ૧૬ અને ૧૪ થી ઓછી ફેરી તો હજી થઈ શકશે નહિ. કડવા હજીખીંચી અમુક વર્ષમાં જંગલ દિવા સહી કરે પણ ૧૬-૧૪ નું વય થતાં સુધી એ જાનો અમલમાં નહિ મૂકી શકાય. નિયમનો ભંગ કરનારને રૂ. ૫૦૦ નો ફંડ અથવા ૬ માસની ફેરીની સહાય થશે.

શ્રી નંદકુંવરજીના અનાથ બાલોદ્યમ, બાવ-

ભાટ જમીન આપાઈ છે. પ્રભવર્ગમાંથી અનેક શુદ્ધરોએ અને સત્તાધીઓએ આ હોસ્પીટલને વાર્ષિક મદદ આપવાનાં વચનો આપ્યાં છે એ જાનવીશને અમારાં ધન્યવાદ.

✓ પડદાને તિલાંજલિ: લોપાળના નવજામ સાહેબના ૧૬ વર્ષનાં પુત્રી અને ભાવિ જિજ્ઞાસા-દિબાએ પડદાને તિલાંજલિ આપી મુસ્લીમ સીવર્ગ માટે અનુકરણીય દાખલો બેસાડયો છે. પિતા સાથે હમણાં તેમણે ધારાસભામાં પ્રવેશ મુખે દાખરી આપી હતી.

કલંકિત મહાદેવ: દેવાસ રાજસ્થાનમાં

બુ'માઈના છેલ્લા જાલ-સપ્તાહ અકાશમાં જલામ જીવનાર બાલકો.

નવરત્નો ૧૯૨૭ નો અહેવાલ હમણાંજ પ્રકટ થયો છે. ૧૫ ફરમાન આશ્રમે ૪૭ બાળકો માટે સજવડ કરી હતી. જાનીન ગર્ભવાળી વિધવાઓને પ્રસૂતિ થતાં સુધી આશ્રય આપવાની ગોઠવણ તો મદ્રાસના સાહેબના ખાતમી ખાતામાંથી થઈ છે. આશ્રમનું ફંડ રૂ. ૧૧૭૦૦૦ નું છે. આશ્રમ સુદર સેવા બજાવે છે તે માટે કાર્યવાહકોને અને રાજ્યને ધન્યવાદ.

હોસ્પીટલ: પાલનપુરમાં તા. ૨૬ મી માર્ચે સ્ત્રીઓ માટે એક હોસ્પીટલ ના નવાજ સહ. ના હાથે પ્રવૃત્તિ મૂકાયું. રાજ વરંધી વિના મૂલ્ય એ

નિષ્કલંક મહાદેવ નામે પવિત્ર હૃદયસ્થાનમાં સિવરાત્રિનો જન્મદિવસો ભરાય છે. ત્યાં અસંખ્ય ગ્રામીણ સ્ત્રીઓ એકઠા થાય છે, અને દારૂની ઊભો લે છે. પણ અત્યંત દૌર્ભાગ્યક કાર્ય તે એ થાય છે કે ત્યાંનાયક, કંજર, નટ વગેરે ખતોળી જીવાન ઠાકરીઓ અને સ્ત્રીઓ સો સો બસો બસો રૂપિયામાં એક કે બે માસ માટે ભાડે દેવાય છે. આવાં પ્રાર્થિક સ્થળે આવા ધાર અજિયાર રાજ્યને માટે કલંકપ છે.

✓ મદ્રાસ અને બાળલગ્ન: મદ્રાસની ધારાસ-ભામાં તા. ૨૭ મી માર્ચે ડા. મુખલશીએ લગ્ન

માટે વર કન્યાનું વય અનુક્રમે ૨૧ ને ૧૬ નું હોયવા માટે કાયદો ઘડવાનો કારણ રહ્યો હતો, જે ધર્માનુમતે પસાર થયો હતો.

૧૯૬૬માં કેળવણી: રાજ્યની શિક્ષણશાળા ઉમરની પ્રતિબંધિત પદ ટકા વિદ્યાર્થીઓ અને ૧૫ ટકા વિદ્યાર્થીનીઓ શિક્ષણ લઈ રહ્યાં છે, ૧૯૨૭ ના માર્ચની ગણતરી મુજબ ખાનગી અને સરકારી શાળાઓની કુલ સંખ્યા ૮૨૧૨ ની છે અને તેમાં ૩,૧૬,૫૧૭ વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓ વિદ્યલેખાસ કરી રહ્યાં છે. ૧૯૨૬ ના ગુ-

નની આખરે શાળાઓની સંખ્યા ૮૦૬૬ હતી અને વિદ્યાર્થી-સંખ્યા ૩,૧૫,૯૮૯ હતી: એટલે કે આઠ મહત્તમાં માઈસોર રાજ્યમાં ૧૪૪ નવી શાળાઓ કબજી અને ૩૩૨૧ વિદ્યાર્થીઓ વધ્યા. માઈસોર, કેળવણી પા-છળ, માઈસોર વિદ્યા-પીઠના ખર્ચ સાથે, ૬૦,૯૩,૨૭૭ રૂપિયાનો ખર્ચ કરે છે. તેમાંથી મુ-નિષ્ઠિપાલિકા, સ્થાનિક ફંડ, ફી વગેરે બાદ કરતાં રાજ્ય એકલું જ ૪૯ લાખ રૂપિયા શિક્ષણ પાછળ ખર્ચે છે.

ટેર્નાંગ સ્કૂલ: અમ-રાવતીમાં ૨૪ મી માર્ચે સી-સિસ્ટિફાએ તાલીમ આપવા માટેની શાળાનો પાયો મધ્યપ્રાંતોના ગવર્નરે નાંખ્યો હતો. આ સંસ્થા કેળવણી પ્રસારમાં અવિષ્યમાં ગોટા ફાળો આપશે, જેવી આશા રાખાય છે.

મહિલા વિદ્યાર્થી: મુંબઈ, હવાઈની સી-ઓના શિક્ષણ માટે થી કવે વિદ્યાર્થી કામ કરી રહી છે. એવી એક વિદ્યાર્થીનો પાયો અલાહા-બાદમાં નાંખવાનું સ્તુત્ય કાયદે જાહેરના દેશને પંડી જાહેરનાવા નેદારના કામ દર્શાવે માર્ચની ૩૧ મીએ થયું હતું.

એમ. સી.: અલાહબાદના બેરીસ્ટર મી. મુન્દરની પુત્રી જાનકુમારીએ સાત વર્ષની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં પહેલા નંબર મેળવ્યો છે. ઉત્તિદાસના વિષયમાં આવી પારંપરતા બતાવનાર એ પહેલાં જ છે.

વકીલાત માટે: કલકત્તાના મી. જલાલુદીન હીસીમીની પુત્રી મી. કુશ કુશ મુલતાન મુબમહા-ઝીદા કલકત્તા યુનીવર્સિટીની ઇન્ટર લોની પરી-ક્ષાના પહેલા વર્ષમાં બીજે નંબરે આવ્યાં છે.

રાજ-મદક: બંગાદાની નારી શિક્ષા સમિ-

એપ્રીલ માસના ઉખાણા બાબત.

એ ઉખાણામા નંબર ૪૧ આઠા શબ્દનો અર્થ છપાવો રહી ગયો છે જે માટે ધણી આડકત્રે અમારું ધ્યાન ખેંચે છે.

એ શબ્દનો અર્થ " બીખારી " થાય છે.

આ બુલને લીધે એ ઉખાણુ ની મુદત અમે એક માસની વધારીએ છીએ. વળી આ ઉખાણુ જરા મોટું હો-વાથી પોસ્ટ કાર્ડ પર જરાજ આ-પવાનો નિયમ આ વખતને માટે રદ ગણવે.

તંત્રીઓ.

તિનાં આશ્રય હેઠળ આ-લતાં હલોમગદના ફંડમાં ર. ૪૨૩૩ની અને વાર્ષિક ર. ૫૨૬૦ ની તેમજ વિદ્યાસાગર વિશ્વવિદ્યાલયને વાર્ષિક ર. ૪૧૦૦ ની મદદ સરકાર આપે છે. મદ્રાસની સરકાર લાંબા સેવાસંપન્નને ર. ૮૦૦ ની વાર્ષિક મદદ આપે છે. મુંબઈ સરકાર કેટલી આપે છે ?

ધન્ય લાંલાજી ! વિખ્યાત દેશમંદ લાલા લાલપતરાયે પોતાની સં-પતિ દેશના કલ્પ માટે આપી દીધી છે. એમાંથી ર. ૧,૧૦,૦૦૦ તેમજે કાયદેગી અબળાઓની સારવાર માટે પોતાના

સ્વર્ગસ્થ પત્નીના નામે હોસ્પિટલ સ્થાપવા અલગ કાંચા છે. દેશની માતાઓની આ સેવા માટે લાલાજીને પ્રત્યક્ષાદ.

ગૃહિણી-શિક્ષણ: અત્યારની યુનીવર્સિટીની કેળવણી ગૃહિણી માટેની લાગુભૂત કેળવણી નથી. એ કુળી ફર કરવા અને નવો અભ્યાસક્રમ ઘડવા પંલગની યુનીવર્સિટીએ એક કમિટી નીમી હતી, તેણે એવી યોજના રજૂ કરી છે ૧૪ થી ૧૭ વર્ષના આરંભમાં આ ભવની કેળવણી અપાવ. વધારામાં ઇન્ટરમીડિએટની પરીક્ષામાં સીઓ માટે

અત્રેક વિષય તરીકે આ દેશ-સાથ રાજરાની
બહામણ પલ્લે સ્તરી છે.

શ્રીઓ અને સ્તંભ: આ વિષે મહારાં
“હાહીએને” ગયા અંકાંજલિ વખતે હવે અવા
કેસો વધવાનું નવું છે. (૧) શ્રીમોગન રોડ પર
રહેલી ૧૫ વર્ષની હિંદુ બહેન કાંતીબાઈ સ્પોર્ટીસ્ટ
સ્થળ સજ્જતામાં દાઢી ગુજરી ગઈ (૨) રિજ.ત.-
પટ્ટમાં એવી રીતે પત્ની નાહ્યામાં પતિ તેને
બસાવરા ગયો અને નતે સપાડાયા. પરિણામે
બાર બાઈકો બનાવ બન્યા છે. (૩) માટુઆમાં
૧૨ વર્ષની બેન ચંચળગાથ ફેરફારના દંડી
પીડાવી અને સ્વયં સજ્જતામાં દાઢીને ગુજરી
ગઈ છે. (૪) જાડીલા મસ્જિદ પાસે બમીના નામે
૧૦ વર્ષની છાત્રી પાણીની કીડીથી ખેંચાયી
ગઈ સવાતાં દાઢીને ગુજરી ગઈ!

સંમાજની બંધીમાં: (૧) વાવડીની બાઈ
લાંબીએ પોતાની ૧૧ વર્ષની પુત્રી મહુને વધે
પહેલાં એક વજ્ર અને રોડી સાથે પરણાવેલ
અભાઈએ એ બાળા વિધવા બની સમાજને રાખ
ફેંટી. કોઈ તેને વેચી આવ્યું છે એન કહેવાય
છે. (૨) નમનગરના ત્રવાડી હરિદાસની વિધવા
દીકરી મજી પ્રાગ્ય નિરાંદના સાધનને અભાવે
ગુમાગે ચડી અલોપ થઈ છે. (૩) ગોંડલમાં
૧૫-૧૬ વર્ષની દલમાગી હલિતાએ જવાસ
સંસાર કોઝગી પાંતને ગુમાવ્યો. (૪) રાણપુરાના
એક વજ્રિક પોતાની ૧૨ વર્ષની બાણીને ૫૦
વર્ષના વર સાથે પરણાવી છે માસમાંજ તેને
વિધવા બનાવી છે. (૫) પ્રતાપપાલજીના જાણકારે
પોતાની ૧૪ વર્ષની પુત્રી બચુડું આજુ સજ્જત
તોડી ૫૧ વર્ષના એક છુડાને નાણાની લાલચે
પરણાવના વેતાર થયેલ અને તેને દીકરી સોંપી
દીકરી એ બેનને એક સજાને બસાવી છે. (૬)
રાણપુરની એક વિધવા માતાએ પોતાની ૧૪
વર્ષની પુત્રી બાળીથીને દ્રવ્યોએ પાંચ વર્ષના
છુડા સાથે પરણાવવા વેતારી કરી છે.

એસિયા.

જર્મની શ્રીઓ: જર્મનીમાં એવી અને વધાર
મેંડ જગે શ્રીઓ કરે છે. વારસો પણ તેનેજ
મળે છે. જર્મની શ્રીઓ દર્શિયાં માંડુ ખુલ્લુ રાખે

છે. વાજ રાણપાવાની તે વજીજ ચોખીન છે.
પાન તો મોમાં હોયજ. પાકડર પછે છોડે છે. દત્તક
પુત્રની માફક દત્તક પુત્રી લેવાનો રિવાજ છે
વલ્લકાને પછુ રિવાજ છે. સોજ વધની વૃષ્ટની
અંદરના લગ્નો તેઓ પાપ સમન ગણે છે તેઓ
મેઠી મેઠી શીતાર પોએ છે બર્મની નાયસારીઓ
નૃત્યકલામાં વજીજ પારંગત રણાય છે

સીઆમમાં ધાર્મિક કે કાયદેસર લગ્નપ્રયા
જેવું કાંઈ નથી. સીને પુરુષ બસેક વધીનાના ધરણા
આપી એ પ્રેમને દંડ કરે છે. પુરુષની ઇચ્છા હોય
ત્યાં સુધી બને નતિ પત્ની તરીકે સાથે રહે છે.
પુરુષ ગમે તેટલી પત્ની એ પ્રમાણે કરી શકે. છુડા-
છડાની પ્રથા નથી. દાલના રાત્ર સામાજી અને
ધાર્મિક સુધારા કરવા પ્રયત્ન કરે છે. શ્રીસોના
પહેરેયમાં એટલે સાથે જમરની ઉપર એક કપડું
વોટાણેજ હોય છે. ઉપરના ભાગમાં છાત્રીના ભાગ
એક કપડાની ચીરણ બાંધી દે છે. શ્રીઓ વાજ
કપાવે છે અને પાન એટલા બધા ખાય છે કે હોઠ
વેશ લાલ રંગના થઈ જાય છે.

હાંડી: આઠનામાં કન્યાન લગ્નને માટે માંગણી
કરે તેમજ છુડાછડા પછુ તેજ કરે એમ ઘાય તો
૧/૩ મિલકત અને ઠાકરાં પત્ની પાસેજ રહે.
બોર્નિઓમાં પછુ કન્યાજ માંડું કરે છે અને પ-
તિને સાસરે જઈને રહેવું પડે છે.

ચીનમાં પલ દિવની જેમ કોઈ માણસ
અપુત્ર મરે તો તે નકમાં જયો એમ મનાય છે.
પરિણામે ત્યાં બાળલગ્ન અને કન્યાવિકંધ પ્રચલિત
છે. નહીં યથલે રામ કન્યાના બાપને મળે પછી
મુદ્દતનો દિવસ નહીં યાય છે. તે દિવસે વર
નાજતે બાજતે કન્યાને લેવા લય કન્યાને મ્થાનામાં
બેસાડે એને તેને વાણું માટે પછી સરપસ માંડી
તેને વારને ત્યાં લઈ જવાય ત્યાં મ્થાનાની ચાવી વાનો
મને સોંપાય. એ વખતે વા ખેંચી વાર કન્યાડું
મેંડું જોઈ શકે પસંદ પડે તો રાખે નતિ તો એ
મ્થાને પાછો વાળે. એમ ઘાય તો લગ્ન તૂટી જાય
અને ચાપેલા પેલા નામા નલ્ય-પાણ ન મળે.
યુરપની પુરુષ: ગયા બંકમાં બંધનાનિસ્તાનની
ગુલામી “સંજાંબી એક સમાચાર આપ્યા છે એ
સંજાંબી સ્ત્રીઓ ખજાર એ છે કે અફઘાન સાથે
પાણેલી એ જમન ગાળને કાબુલના બજારમાં ગુલામ

ધરીકે વેચવામાં આવી ન હતી. અફધાન
 કાયદા મુજબ એ બાઈ વિધવા યતાં પોતાને
 યોગ્ય લાગે તે માજ લેવા સ્વતંત્ર હતી પરંતુ
 બાળકો જન્મે અફધાન હોવાથી ત્યાંના રાજ્યે
 તેમનો કબજો લઈ તેમના પોષણ અને શિક્ષણ
 માટે વ્યવસ્થા કરી હતી અને બાઈને પણ
 ભરણપોષણનો બંદોબસ્ત કરી આપ્યો હતો.
 એશિયાવાસીએને યુરોપની નજરમાં હલકા
 પાડવાના ઉદ્દેશથીજ એ તાજકો છાપાબોર તર
 મોકલવાને રચ્યો હતો.

यू३५.

સમાન મતાધિકાર: સીએનિ પુરૂષા લેટ-
સોન મતાધિકાર આપવાનો ખરડો પ'લમિ'ટમાં
ચર્ચાય છે અને થોડા સમયમાં ખારાપોથી પર
ચઢશે આ ખરડાને સમર્થન આપવા સીએનિ
એક જાનવર સમા લ'ડનના કચીન્સ હોલમાં મીસ
રેયમોનના પ્રમુખપદે મળી હતી એ પ્રસંગે મીસ
નેન્સી પાને'લે કહેલા શાપલુથી સર્વ' છક મઈ
શર્ચાં હતાં, વડા પ્રધાન મી. બાલુગીને ભતે
હાજર રહી સીએનિ રાક્તિ માટેની પોતાની
શ્રદ્ધા ભઢેર કરી હતી. નવેા કાયદો તા. ૧ લી મે
૧૯૨૬ થી ચમલમાં મુકારો.

પેટજિટનનાં ઓ—મેથરોનું એક સંમેલન
લીવરપુલનાં મેથર મોસ માગ્રેટપીચના આમ-
ત્રણથી મળ્યું હતું. (૨) ઓ—મતાધિભાર મટે
પ્રથમ લઘુ વપાડનાં અને એ મટે નેજાના
મનાર ઓએએ પોતાની લઘવને ૧૦ મે. ઉત્સવ
ઉજવ્યા હતા.

ધરદામની કદર કરે: શ્રીસિદ્ધિાઓના
રાષ્ટ્રીય સંઘની એક પરિષદ મિસિસ ટીડસલેવના
પ્રમુખપદે એસ્ટરમાં મળી હતી, તે મધ્યગે શ્રીઓ
ને પાસામ કરે છે તેની કદા કરામને સવાલ
ચચાયા હશે. સામાન્ય રીતે પરિશિલ શ્રીને મતિ
કમાતો હોય છે અને પોતાની પાનીનું તે પોષણ
કરે છે એમ મનાય છે. શ્રી ધરમાં ને કામ કરે છે
તેની કીમત નાણુની દ્રષ્ટિએ કાઠ આંકડું નથી:
લટકા એ તારક વિરસકાર બતાવે છે એની ખરી
કીમત તો વાંકાઓન સમજે. નાણું ખરચીને
નોકરો રાખ્યા છતાં પત્ની નેટલોઃ અંતેષ તેઓ

નથી આપી શકતા આ મનોહરાની બસર બહારના
કાર્યક્રમોમાં પણ યાત્રા છે અને સૌને પુરવઠા
બેટલું મળેતાજી નથી મળતું. શુદ્ધિની દાયની
જરમ જામ રેશમી ખાનાસ દિ'ની પતિવેદો
પોતાની પત્નીના કામની કી'તવ રેશમી આં' છે ?
પુરવઠે નોકરી-મરિ પમાર મળે તો શુદ્ધિને
આ સેવાનો નાણાંબદ્ધો કેમ ન અપાય ?

સુખી મામઃ ત્રીકોણ (ચેરીકાપર)
નાથે ચ મ દ્વિતિયાના પદપર ગૃહજીવનની દૃષ્ટિએ
અત્યંત સુખી મામ છે. માત્ર ૧૦૦ કુટુંબની
વસ્તી; એક માણસ પદ્મવા વિનાનો નહિ; એમાંના
૫.૫ જોડાએ પોતાના ભગ્નને સુવર્ણ મહોત્સવ
અને એક હીરા મહોત્સવ હમણાં જ ઉજવ્યા. ૬૮
થી માંડીને ૮૨ વર્ષ સુધીની એમની ઉંમર છે.
એમને બધાં મળીને ૩૬ પુત્ર-પુત્રી; ૬૩ પૌત્ર-
પૌત્રી અને ૭ પ્રપૌત્ર પ્રપૌત્રી વધાં છે. બંદેલાં
ઉઠ્યું અને જામાં દારૂ ન- રાખવો એ જે તેમનાં
દીર્ઘ જીવનની ચાવી છે. પવિત્રાની પરંપરા પ્રાચ્ય
સહકાર કરી સુખી ગૃહજીવન મળે છે. પ્રચલિત
નામ પણ તેમજે સાંમળ્યું નથી.

લેઈએ છે: છુટાછેડા માટે વધુ સમય: આ નિયમનો અર્થ કેઓજી યુનીવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓએ માય'નો યજ્ઞાતમાં મરી. અત્યારે છુટાછેડાનો કાયદો સખત છે માટે જીનોતિ, દંઅ અને ખોટી જુમાની પ્રસરે છે અને એમપત્ની-રત એ તો મત્ર દોષ છે એમ ખોલનારાઓએ જણાવ્યું હતું સૌવરે' મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી તાફેલમાં રહત રાત અને વિરૂધ્ધમાં ફેર ૧૩ મત પડ્યા હતા. સરખંદ, છવન ખાતે વાની સગપડ કોને ન થયે ?

નિચિત્ર અંસ્થાનઃ ઇન્દ્રાંશમાં • કોરવૈલ્લ
ટકરીઓમાં સેક ંદાઈટવે નામિ સ્થાન છે. આ
સ્થાન એક ખાદઈવાદી ખેરીસ્ટર અને કોવડ-
નના સાવ ખાદરીઓએ સ્થાપેલું. એનો મુખ્ય
સિદ્ધાંત ' પ્રેમ-સ્વાતંત્ર્ય ' છે. અપે તે સી અપે
તે પુરુષની સાથે રહે; કાવેસર લગ્ન ન થાય.
પણ હવે એમાં ફાલકુડ પડતા માંડી છે અને કેટ-
લાંક ન્દાંએ કાવેસર લગ્ન કર્યાં છે ખેરી અને
ચામડાના ઉદ્યોગ પર એ સ્થાનનો મુલનો
ગાયે છે,

છાપ કે કાંટો ? છઠ્ઠાંમાં એ પતિ-પત્ની વચ્ચે અણબનાવ થયો. પતિદેવે પેનીના સિક્કો લઈ અંદર ઉઠાડ્યો અને છાપ આવે તો બંનેએ ઘૂટા પાડું એમ જણાવ્યું. પરિણામે રેવ પત્નીને મૂળીને ચાલ્યા ગયા. બાદમાં ભરત્યુપોષણ મેળવવા ફરિયાદ માંડી. પતિદેવે મદિને એક પેનીની જલ્લ-વર રકમ આપવાની ખુશી બતાવી પણ કોટે અલ્લાહીએ પાંચ શીર્ષાંગ આપવાને હુકમ કર્યો.

બેરીરદર સ્ત્રીઓઃ છઠ્ઠાંમાં સ્ત્રી-બેરીરદરને પોતાના ધર્મામાં આમળ વધતાં પછી વલ્લીફ વેઠવી પડે છે-એવી ફરિયાદ થાય છે. કેટલીકને એ કારણે બીલું કામ કરી કમાવું પડે છે. છતાં તેઓ આમળ વધવા તનતોડ પ્રયત્નો કરી રહી છે અને ખાસ કરીને મરીજાને સલાહ આપવામાં અને તેમના ડેસ દેશાર કરવામાં સારી મહેનત લે છે. પાલ્લમિટનાં સમાસદ ગ્રીસ એલન પીક્સીનસને કોર્ટ વગેરેમાં ખાલી પડતી જગ્યાએ તેમની નોમલ્યું કરવાની વિમાયત કરી છે.

સંજાળાઓઃ ઘડનની એ ફેશનેબલ લલના મિસિસ ડોરા કોટેનને વાળ રંગવાને ચોખ થયો એક દલમની દુકાનેથી એ માર્ટે તેલું રંગ લીધો. એ રંગથી વાળ-ડુંકર થવાને બદલે હલકા બગડયા. દલમ પર તેલું-કાલો માંડ્યો. પણ તેમા દારી થઈ. એ દલમને ત્યાં અલ્લાહીએ ત્રીસ લલનાઓનાં ઘોષાં રંગાદા દર્તા.

નવલોકકથામાં જાડનદીઃ આપણે ત્યાં રૂલ્લાઝ મિષ્ટાઝ અંજલ વેર વાળતા પોતાની નવલકથામાં ને માણુસો સામે અઢાવત કે છપાં દોષ તેમને પાત્રો તરીકે રજૂ કરી તેમની બદનદી કરે છે. જિજ્ઞાસુ પ્રયત્ન રચ લેખિકા મીસ ડેરિટ કૉને એક વિરિય અમલદાર ઉપર પોતાની નવલકથામાં કર્યો હતો. એ અમલદાર હેફ-કન'લ મેક્સવેલ મદાપુષ્ક ફરમિયાન કેન્સાન્ડીનાપલના લલકરને ઉપરી ઘડો ને વખતે રૂલ્લાઝ માણુસોને બોલદી-વીક દોષાના કારણે પચોટા. એ માણુસોમાં લેખિકા પશુ-દર્દી. તે વખતની અમલદારની વર્તણૂકથી ચોક્કસ-તેણે ત્રણ વર્ષ પર લખેલી એક નવલકથામાં તેના-લેવું પાત્ર ઉમેરી તેની બદનદી કરી. મામલો કોટે, જ્યાં ન્યાયાધીશે ૧૦૦૦ પાલડના ફંડની સજા કરી છે.

વિમાનમાં દોડ' ઇન્ચકેપની પુત્રી ઓન એકરી એક આઠવાન્ટિક મહાસાગર પાર કરતા વિમાનમાં ૧૫૩૦ હીલ્ચકીર સાથે લડી હતી વિમાનનો તેમજ એ બંનેનો તે પછી પત્તો નથી. લેડી બેઠકીએ કોરોથી કેપટન વિમાનમાં એલા હડવાની હિંમ્મત રાખેલી પણ સુદાનની સરમરે એક પુરુષ સાથે સાથે રાખી હડવાનું ફરમાન કર્યો એ હિંમ્મત ફળીભૂત નથી થઈ.

એલચીખાતામાંઃ કાંસ અને ફી લાંડ તરફથી પારદેશીમાં રખાતા એલચીખાતાઓમાં સ્ત્રીઓને નોકર રાખી શકાય એમ કહ્યું છે.

મિસિસ વીકસેલઃ સ્વીડનનાં સ્ત્રી-પ્રગતિની લડતનાં બહીરવાં આગેવાન અને ધારાસભી મિસિસ આના બજ વીકસેલ ગુજરી જવાથી મુરખની સ્ત્રી-પ્રગતિને મોટી ખોટ પડી છે. એમણે રાષ્ટ્ર-પરરૂપરના કાયદાનો ખાસ અવધાસ કર્યો હતો. ૧૮૨૧ માં પ્રલસંપની મેન્ટેટ કમિટિમાં નીમાનાર એ ખેલો બાનુ હતો.

હેક્કેન્ડઃ (૧) ત્રી વર્ષે કાયદો પસાર થયો છે કે લગ્ન રજીસ્ટર કરવા માટે ને જરૂરી ચાક્ષીઓ નેપ્રએ તેમાં સ્ત્રીઓ પણ આવી ઇક. આનો લાભ થલો લેવાય છે અને કન્યાઓ પોતાની સંખીએને સંક્ષી તરીકે લઇ આવે છે, (૨) લગ્નના કાયદામાં પાલમિટના બહીરવા સમાસદ મિસિસ બેલ નોર્ટ, એલ.એલ. જી. એવી મતલબનો સુધારો કરાવવા ઇચ્છે છે કે બાળકો ઉપર પતિ-પત્નીનો સરખો દબ રહે, ને અત્યારે એ કાવદામાં નથી.

સોટરીથી લગ્નઃ સાર્ડાનીબાલી એક રૂપકુદર ચૂવલી પોષાના હાથના હમેશવારની સંખ્યા નેપ્ર વસરાઈ લડી દોષ એમ લાગે છે. એ પલા-માંથી છૂટવા તેણે એક સોટરી કાઢી છે. નેમની હમ્મર ૪૦ થી વધારે ન દોષ અને સારી તંકુ-રસી તથા આર્થિક સ્થિતિ ધરાવતા દોષ એવા પુરુષનેજ એની રીજાટા અપાય છે. એક ધનવાન જમીનદારે તો સંખ્યાબંધ રીજાટા ખરીદી છે.

જમ'નીતા સ્ત્રીમંડળોએ (૧) દારૂની બહી કોઈ કરવા વધારે કડક કાયદો પડવા પ્રચારમાં નેરપોરથી ઘર ક્યું છે. (૨) સ્ત્રી-પ્રગતિને વધુ રક્ષણ અપાવવા તેમજ નરખા દુઃખ એલવા પ્રયત્નો માંડ્યાં છે; (૩) અને

સ્રો કામદારો માટે સ્રી ડોક્ટરો અને ઇન્સ્પેક્ટરો નીમવાની હડત પશુ ઉપાધી છે.

યુરપમાં હિંદી જીવનની ફીલ્મ: મીસ લોલા ફેલ્ડમ' નામે એક જર્મન મહિલા હિંદી જીવનની ફીલ્મ ઉતારવાના ઉદ્દેશથી હિંદમાં આવી છે તેનો આશય હિંદી જીવનની સારી બાબત ફીલ્મમાં ઉતારી તે યુરોપમાં બતાવવાનો છે. મીસ મેથોની જેમ હિંદની ગટરો ઉદ્દેશવા તે નથી માંખતી એમ જણાવે છે પણ તેા નિવરે વખાણુ.

ઓસ્ટ્રીઆની પાલમિટના સમાસદ શ્રી. એમી ફ્યુન્ડલીવ પ્રભસંપના આધિક વિલાયમાં નીમાનાર પ્લેલાં મહિલા છે. ફ્રિયાની આધિક પરિષદ માટે તૈયારી કરનાર કમિટિનાં પશુ એ બ્લેન એલાં સ્રી સમાસદ હતાં અને કમિટિના ઉપપ્રમુખ ચુંટાયાં હતાં. (૨) બીએતામાં યરકામ કરનારી સ્રીએને શિક્ષણ આપવા માટે એક શાળા ખોલાઈ છે, જેમાં યરકામ ઉપરાંત વસ્ત્રો રીંદવાડું, શરીર સંભાળતું અને સામાન્ય કાયદાના પ્રશ્નોત્તર પશુ શિક્ષણ અપાય છે.

તેપારમાં: પુંબકમાં જેમ રોરજાલર, રૂખલર છે અને તેમાં સમાસદ તરીકે કાડું લઇને ફાખલ યવાતું છે તેમ ઓસ્ટ્રીઆનાં પરચુરણ ચીએલું પશુ ખાસ બલર છે. આ બલરમાં પ્લેલીવાર લાંબા લમયની હડત પછી બે મહિલાએને ફાખલ કરવામાં આવી છે. એ બન્ને લાબીદારીમાં રીનના ડબ્બાએમાં ભરી રખાતી ફુટ લગેરે વસ્ત્રુએનો વ્યાપાર કરે છે. એક ત્રીજી મહિલાને પશુ એમની હડતનું ફજ મુલ્યું છે. એ બાનુ ફસિણ લરફનાં ફોળોના વેપાર કરતી કંપનીમાં લાગીદાર છે ત્યાંના રોરજાલરમાં ફાખલ યવા એક મહિલાએ આજી કરી હતી પરંતુ તે મંજુર નથી થઈ. બેલીથી ઉત્પત યત્રી વસ્ત્રુએનો બલરમાં તેા નવા કાયદાથી સ્રીએ ફુટથી સમાસદ યજ રાકે છે.

હંગારીમાં એક રી-માસિક પ્લેલાં નીગલજ તે લમખાં બંધ યધું છે. એટલે તેને રથાને દર મહિને સ્રીએની એક સમા તરી તેમાં માસિકમાં લખવાના વિષય ચર્ચાય છે. (૨) ત્યાંની સત્તી નોકરીમાં પ્લેલીવાર એક સ્રી-ડોક્ટરની નીમણૂક યજ છે. એ બ્લેને એમ. ડી. ની રીમી લીધી છે અને માનસિક દરેને ખાસ અવ્યાસ ર્થો છે.

રાજકારણ અને ન્યાયના ક્ષેત્રમાં સ્રીએ પ્રગતિ કરી રહી છે. સોડીઆમાં હંગારીના એલચી ખાતામાં ૧૯૨૨માં મહફીસા તરીકે નીમાયલાં સ્રી માર્ગરીટ ડ રજ હમણાં પેરીસમાં એ એલચી ખાતાના સેક્રેટરી નીમાયાં છે મીસ જીનીરી શીસના પ્રધાનમંડળમાં એક પ્રધાન તરીકે નીમાયાં છે. ગરજીનની કાટના જડજ તરીકે લખીલા સ્રી-બેરો-સ્ટર શ્રીમતી હસ નીમાયાં છે.

શિક્ષણશાસ્ત્રી: ઉર્કેવાનના કમાલ પાશાતું એક બાવતું વેવાર કરવાનો એડર ઇલાલીના શિક્ષણશાસ્ત્રી ફેનોનોકાને અપાયો છે એ કમમાં તેને માર કરવા ટાંસ્તાનમાંથી કાઢ શિક્ષણને મોકલવાનો હતો. સારો શિક્ષી રોધી: માલના એક દરિફાજ એકથી હતી જેમાં શ્રીમતી બીઆ હાતુમ પ્રથમ આવી છે. કમિટિએ તેમને બદલે બીજા નંબરે આવનાર એક પુરુષ શિક્ષણને મોકલવાની લલામણુ કરી હતી પરંતુ ત્યાંના સ્રીમંડ-જોએ હડત યલાની એ અન્યાય યતો અટકાવ્યો છે.

પીઠા વિના પ્રચુતિ: આ કામ હમણાં પેરીસના મેફિસર પોટ ડેલમાએ ક્યું છે. તેની નવી રોધ પ્રમાણે હવે મુવાવડમાં સ્રીએને જરા પશુ વેદના નહિ ચાય તેમજ પ્રસર હજી મીનીટ યશે તે આળાદ કહી યા:રો. આ માટે ૨૦ મીનીટ પડેલાં માલને એક ઇન્કેકશન ચાપતું પડરો. આ રોધ ૪૮ ફેજ પર અજગાથી ત્યારે બધા ફેસ સંજ યથા હતા.

તકલીફ મરી જરો: માતાના ઉદરમાંથી એક બે માસનો જર્મ કાદી લેવાય તેા તેને નવ માસ મુધી આપધીની જરમીથી ચોપવાનું યંત્ર યુરપના એક વૈજ્ઞાનિકે બનાવ્યું છે. હવે સહીસલામત રીતે એવો જર્મ કાદી લેવાતી રીવ રોધાય તેા રૂપતું દર લલનાએને જર્મ ચોપવાની તકલીફ મરી નય અને સૈલ્વ નજ યવાની બીક નાખૂદ ચાય.

ગેડરી પ્રત્નની અતીતિ: મદાયુદ્ધથી શુચાર અને જરીજ યજ જયલા મધ્ય યુરપના પ્રદેશોમાંથી યુવાન સ્રીએને ફાસલાની અનીતિના કામ માટે ફસિણ અમેરિકામાં વેચવાનો ધધો હજી મીટા પાલા પર ચાલી રહો છે. પ્રભસંપના એ માટેના મયત્નો છતાં આ ધધો કરનારા નવી નવી પદ્ધતિ અખત્યાર કરી એ વેપાર ધમધીભાર યલાવે છે.

કેટલીક પ્લેસથી અનાદિમાં પડેલી હોય છે, કેટલીકને લગભગ ચોટાં વચન આપી દેવાય છે. કેટલીક માતાઓએ પોતાની પુત્રીઓ નેચ્યાના કાપલા પણ બન્યા છે.

અમેરિકા.

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ (અમેરિકા)માં યુદ્ધ નાબૂદ કરવા અને આખી દુનિયામાં શાંતિ સ્થાપવાના હેતુથી ત્રીજી રાષ્ટ્રીય પરિષદ મિસિસિપી રીવરમાં ટેનાસી અવસરપરે મળી હતી. (૨) આઠ વર્ષમાં જુદા જુદા સ્ટેટ્સની ધારાસભાઓમાં કુલ ૧૨૮ સીએમ અગ્રાહકો તરીકે બિરાજે છે. ગયા વર્ષમાં એ સંખ્યા ૧૨૪ હતી.

નવમીકયાકારે પેલી: અમેરિકાના સ્વદેશ માતાના માછ પ્રધાન મી. બેઈન હીને પોતાની પત્નીથી કુદાઉડા મેલવવાનો હાલો ચેરીસનો કોર્ટ. માં માંથી છે ૧૮૬૧માં તે પરવર્ષાં દર્તાં. બાઇ-સાદેશ નવમીકયાઓ લખે છે અને તેમાં બદલાય પાત્ર તરીકે પોતાના પતિનેજ ચીતરે છે. આખી પતિને જુરસે થયે છાપડા આગ્યા છે!

અમેરિકન જાણી: કોલમ્બીયા યુનીવર્સિટીની એ. અર્થસાક્ષી મદિલાએ ૪૬ જુદા જુદા ધંધામાં પડેલી સીએમ સંબંધી તપાસ કરી એવો અડસટ્ટો ઠાંથે છે કે તેઓ પોતાની કમાણીના ૪૬ ટકા પોતાના પાછા અર્થે છે અડસટ્ટોએ સરેરાશ ૫૦ ને પાંચ પાંચની આવક દોષ છે અને માળીની લગ એવા દેશમાં મોલ તો તેમને મારે હવે ડાંડારણ થાવ છે. સુંદર કેપાવા માટે પદ પાવડર અને દલમડ પાછા તેમને મેટા ખર્ચ કરવા પડે છે. નહિ તો તેમને રેશ નોકરીમાં ન રાખે. એક કંપનીના પ્રમુખનો સી-સંકેટથી એ મારે અડવા-ડીએ ૩૦ સીલીન ખર્ચે છે એક સામાન્ય સિય-વિની બાળા આવી બાળકોમાં નવે સવા છઠ્ઠીસ પાઈડ-લગમમ ક્રડા રૂપીઆ ખર્ચે છે. અડવાડીએ ૩૦ સી. સાડું આપડે પડે અને બિરાજ પાછા રાખના ૬ સી એકમે. સીનેમા એવાનો યોગ પણ અનહંદ છે.

રંગ પરીક્ષા: બાઈરીમોર (અમેરિકા)માં ગયે વર્ષે રંગ પરીક્ષામાં સી પુરોની દરિયાઈ ગઈ હતી. મોટરના લાઇસન્સ આપવા માટે એ પરીક્ષા લેવાઈ હતી. પરિણામે નજાણું કે સેંટે ૧૦-૧૧ પુરોને સુદમ રચના એવો ખગર નથી નવારે સીએમાં તેવી સેંટે એજ દોષ છે. કારણ ૧૫૪ છે. સીએ

રંગબેરંગી ૧૫૪ પડે છે એટલે એવા લેક બે પારખી થાં છે.

“કલ્લોરેશી” શા મસ્ટફીરે” સ્મરાનમાં પાછા જવતાં થયલા “કલ્લોરેશી” ની કલ્લોરી લખી છે. વરણની નાની મીસ ફેની બ્રોક્સે એવોજ અનુભવ કરાવ્યો છે. તેના માથા પર એક જાડ દુધી પડતાં તેને મૂર્છા આવી અને બધાંએ તેને ખુબેલી માની લીધી. કંઈમાં મૂર્છા ઉવળી પ્રાણના પણ સગાંએ કરી લીધી. બાઇ બધું સાંભળતી હતી પણ ન બોલી ચકતો કે ન આંખ ઘપાડી ચકતો સારા નસીએ તેના બાઇએ તેની આંખ ફાડતી લેક; ડોક્ટરને બોલાવી એ કલ્લોરેશીને સ્વર્ગમાંથી પાછા આવ્યાં!

સી કે રાક્ષસી: ડેટ્રોઇટ (અમેરિકા)માં બીજીની રમત રમતાં કામ મિસિસ રોજા હેન્ડરસને જુલ કરી બોટું પુતું આપ્યું આખી બાજુ હારી જતાં તેની બેર મિસિસ બીચપ વશોરાઇ ગઇ અને એ બૂત માટે તેણે પીકેનેલ ગારી મિસિસ હેન્ડરસનનો છત્ર લીધો પરિણામે તેને જન્મકંડની સ્તન થઇ છે.

હિન્દી—અમેરીકન લગ્ન: મીસ કમલા આલોડ નામે લખનોની ૨૬ વર્ષની હિન્દી ધૂરતીએ રશીઆના માછ ગારના એફડ-ડી-૩૩૫ મી. એલ્યુશીસ ડીઓફે સંથે ડેટ્રોઇટ, મીચીગનમાં લગ્ન કર્યાં. મીસ કમલા મીચીગન યુનિવર્સિટીની મેન્યુએટ છે, નવારે મી. ડીઓફે પેરી-સનો મેન્યુએટ હોઇ એડીસન મોટર કંપની ઈ એન્ટીબર છે.

ઉત્તર અમેરીકાની એક નવિમાં કોઈકન્ય ને અમુક પરજ સાથે પરજુવાનો વિચાર થાય ત્યારે તે બાવિ પતિને થાં બોળનના સાધન લઇને બધ. એ પુરજ એ સેવા સ્વીકારે તો પ્રંદર દિવસ એ કાચ-કમ ચાલ રહે અને તે પછી લગ્નનો સમારંભ થાય.

એસ્ટ્રોલોજી.

બિમાની ટોપી: એસ્ટ્રોલોજીન લોમાની મી. બર્ટ હોંકેલેરે લંડનથી એસ્ટ્રોલોજીવાની દવાજ મુસાફરી હીમખીમ પુરી કરવાથી એસ્ટ્રોલોજીવાની ઠાકીએ એ તેના માનમાં નથી બનતી ટોપી પહેરતી થાં કરી છે! ટોપીનું નામ પણ એ કહ્યાને “દોંગેર દેટ” પાછું ટોપીની થપા ગાળા ને બિમારોના વિચો પાડવા છે!

બાળવગ્ન સંદર્ભ બંધ કાવાના આચયથી

રાયસાહેબ હરિવાસ સા-

બાળવગ્ન પ્રતિ- રાજ્યે ને ખરોડો વડી
બંધક કાયદો. ખાસતઃ સમસ્ય છ માસ

ખેલાં રજુ કર્યો હતો અને

ને સીલકેટ કમિટિને વિચાર અને ફેરફાર માટે

રોડપાંથો હતો તેને એ કમિટિએ છેલ્લું સ્વરૂપ

આપ્યું છે વડી ખાસતઃ માત્ર માસની બેઠ-

કમાં એ ખરોડો કમિટિએ સુધારીને પોત ના રીપોર્ટ

સાથે ફરી રજુ કર્યો હતો. મૂળ ખાસતો વિષયો

અમે ડીસેમ્બર ૧૯૨૭ ના બંધમાં આપી હતી

અને તેમના ગુણદોષની ચર્ચા કરી કેટલાક સુધારા

સૂચવ્યા હતા. અમારા વાયકો નાણીને આનંદ

પામશે કે અમારી ધણીખરી સૂચનાઓ કમિટિએ

અપનાવી લીધી છે અને તદ્દનુસાર ખરોડોમાં ફેરફાર

કર્યો છે. (૧) રા. સા. ચારાના ખરોડોમાં એ

કાયદાએ કાચેલી હતી એ જી હમ્મરે યથા લગ્ન

રદ જણવાની એક કલમ હતી આ કલમને પરિ-

ણામે માળાપ કે વાલીએ કરેલી બલનાં મારાં ફળ

પરણનાર વ્યક્તિઓને થા તેમના બાળકોને ભોગ-

કોને લેખવા તે પણ નહીં થયું છે. આવી સમને

પાત્ર પણ પ્રધારના માણસો ગણ્યો: (ક) ૧૪

વર્ષથી ઓછી વયની કન્યા સાથે લગ્ન કરનાર ૧૮

વર્ષથી વધુ ઉંમરનો વર પશુ-ગુન્હેગાર ગણાયો.

પરંતુ ૧૮ અને ૨૧ વર્ષની અંદાના પુરુષ ધણી

વખત વડીલોના કહેવાથી દોરવાય છે એમ માની

કમિટિએ ઠરાવ્યું છે કે એ વય-દરનિયમના

પુરાવને કેદની નહિ પણ ફક્ત દંડની જ સજા કરવી

અને ૨૧ વર્ષની ઉપરની ઉંમરના પુરાવને કેદની

યા દંડની કોઈ પણ સજા કરી શકાય (ખ) એવા

બાળવગ્નમાં લગ્નને જરૂરી કોઈ પણ વીધે કરનાર

પણ સમને પાત્ર હશે છે. આ કલમ હેઠળ કન્યા-

દીન દેનારજ નહિ પરંતુ તેવા વીધે કરાવનાર

બાલકો પણ ગુન્હેગાર ફરશે. (ગ) ત્રીજો વર્ગ

માળાપ કે વાલીનો છે. તેઓ એવા બાળવગ્નમાં

સક્રિય ભાગ લે થા તે માટે સંમતિ આપે તો

ગુન્હેગાર ગણ્યો. આવા ત્રણે પ્રધારના ગુન્હેગારો

માટે કાયદામાં એક માસની સાદી કેદની યા ૨,

૧૦૦૦૦૦ દંડની અથવા બન્ને પ્રધારની સજા દરાવી

છે અર્થાત મેલ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તો કેદની તેમજ

દંડની-બન્ને પ્રધારની સજા કરે. કેદની સજા મટિની

હદ છ માસની અને સજા મળુરી સાથની ઠરા-

વની નેહલી હતી, એમ અમને લાગે છે

આ કાયદો અમલમાં મૂકવા માટેની સંમત-

હદ એક વર્ષની ઠરાવી છે. અમલમાં મૂકવ ની- અર્થાત એ કાયદો વિરૂદ્ધ

હદ એક વર્ષની ઠરાવી છે. અમલમાં મૂકવ ની- અર્થાત એ કાયદો વિરૂદ્ધ

હદ. યથા બાળવગ્ન સંબંધી

ફરિયાદ લગ્ન થયા પછી એક

વર્ષની સુદૃઢ સુધીમાં કરવી નેહલે. તે પછી ચતી

ફરીયાદ કોઈ વક્તમાં નહિ થે. હંલાકાના મુખ્ય

રાડેરોમાં પ્રેસીડેન્સી મેલ્ટ્રેટો પાસે અને-લ્હાડા-

ગોર્મા ડીસ્ટ્રીક્ટ જડજ સમક્ષ એવી ફરિયાદો લાવી

શકશે. ફરિયાદ અણુતારે કોઈને જરૂરી લાગે તો

નખીનખીસી આપવી. પરંતુ; નેથી ઓટી ફરિયાદ

દોષ તો આરોપીને તેમાંથી બદશે આપી શકાય.

જુલા ખરડામાં ખમૂંસ'લેગોમાં કાયદાએ કાચેલી

હતી ઓછી હમ્મરે લગ્ન કરવા માટે મેલ્ટ્રેટના

પરવાનગી મેળવવા સંબંધી કલમ હતી. પરંતુ

કમિટિએ તે રદ કરી છે.

કમિટિ વધારામાં એવી ભલામણ કરે છે કે આ નવેસરથી મુદ્દાસરણથી મળતી ફરજ. ખરેખર પ્રતિની લજ્જા મારે ફરી પ્રકટ કરવા અને લોક-મત રા' છે તે નજીક. એ પ્રમાણે લોકમત જાણવા પછીજ ખરડાને કાયદાનું સ્વરૂપ આપવું, પરંતુ: વા. ૧ લી એપ્રિલ: ૧૯૩૦ સુધી - તેને અમલમાં મૂકવા નહિ. આ પ્રમાણે આ બાબત લીધમાં ના-ખવાનું કાંઈ પણ કારણ ન હતું. પ્રત્યે પોતાનો અભિપ્રાય અત્યાર પહેલાં જણાવી દીધો છે અને મૂળ ખરડાના સિદ્ધાંત પ્રતિ સંમતિ દર્શાવી છે અમુક ધર્માધ મહોળના અપવાદરૂપ અભિપ્રાય બાદ કરતાં આખા હિંદની પ્રત્યે-મારવાડી જેવી કેટલીક જુના વિચારની કોયેએ પણ રા. સા. સારદાના ખરડાને વધારી દીધો છે આટલું છતાં વડી ધારાસભાએ કમિટીની ભલામણ સ્વીકારી એ ખરેખર ફરી પ્રકટ કરવાનો નિષ્કૃંષ્ણ થઈ છે. આ પરિસ્થિતિમાં પોતાનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય ફરીથી જણાવવાની ફરજ પ્રત્યે મારે આવી છે અમે આશા રાખીએ છીએ કે આખા દેશના આગેવાનો, મંડળો અને ખાસ કરીને કમિટીના આ સંબંધી દ્વંદ્વો દ્વંદ્વ સમાજો બરી પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવાને શુભરી નહિ વાચકો નજીકે આવું પામશે કે આ બાબતમાં અત્યારથી પ્રતિનિ યવા માંડી છે મદ્રાસની ધારા-સભાએ ડો. મુલ્લકમીના કાવને કાંઈ પણ પ્રત-રના વિરોધ વિના પસાર કરી છે અને દિવાન બદાદુર રંજાયાસેઅરના પ્રમુખપરે મળેલી નહેર સમાજે પણ પોતાનો સમર્થ રોકો આપ્યો છે એ સમામાં બોલનાર મોટે ભાગે મહિલાઓજ હતી; સૌ. કમિટી લક્ષ્મીપતિ, સૌ. માલવી પરવધન અને સૌ માર્ગરેટ કઝોન્સ વગેરેએ એ સભામાં દેશભરની સ્ત્રીઓનો અભિપ્રાય રજૂ કર્યો હતો તેમને સમર્થન આપવા આખા દેશના સ્ત્રીમંડ-લોએ હવે ઉવાવજ કરવી જોઈએ.

✓ આ સંબંધી સોપી વધારે સ્વત્વ અને સંમીન પ્રવન મંડીના નામદાર બાળલગ્ન ચિન્તા- રાણીસાહેબા કરી રહ્યાં છે શકે સંધ દીલ્લીની કેળવણી પરિષદે પસાર કરેલા કાવ મુજબ તેમણે બાળલગ્ન નાબૂદ કરવાના સંધની સ્થાપના કરી છે. આ સંધ બાળલગ્ન વિરોધ પ્રત્યેક જગ-વરી અને દરેક પ્રાંતમાં તેમજ દરેક જગ્યામાં એ સંબંધી પ્રચાર કાવાની જરૂરયા કરશે. દરેક નામ અને સહેરના મંડળો આ સંધના કાર્યમાં મદદ કરે એ જરૂરનું છે. એ પ્રચારકાર્ય માટે એક ફંડ પણ

જોઈશમાં આવ્યું છે જમાં ના. રાણીસાહેબાએ રૂ. ૧૦૦૦ આપ્યા છે. લીબર્ટીના દિવાન સાહેબ કુમાર શ્રી કૃતેસિંહજીએ પણ રૂ. ૫૦૦ મર્યા. છે. સંધના મુખ્ય કાર્યકર્તાઓમાં એ એ જણ ઉપરાંત પોરખંદરના ના. રાણીસાહેબા, મી. રંજાયાસેઅર અને પંડિત કુકાં જોડાયા છે. અમને ખાતરી છે કે કુમાર શ્રી કૃતેસિંહજી અને તેમના બચિની પોર-ખંદરના ના. રાણીસાહેબા કાઠિયાવાડના પ્રદેશનાં બાળલગ્ન વિરોધ પ્રચારકાર્ય કરવામાં સમીન ફોજો આપશે.

આ કાર્ય કરતા ઉપર કપાડી લેવાની જરૂર છે, કારણ કે હજી જુના વિચારવાળાઓ થોડા પછો પણ વિરોધ બતાવી રહ્યા છે. તેઓને અત્યારે નથી વા મળે છે. એ વાતને દ્વાપથીજ તેઓ ન કરી શકે અને અજ્ઞાન પ્રત્યેકને અડિ રસ્તે દોરવી ન લઈ એ દરેક દેશહિતચિંતકે જોવું જોઈએ. સાથે સાથે એ પણ ન ભૂલવું જોઈએ કે ✓ વિરોધીઓના આપણી સરકાર એવાં પ્રયત્નો બંધાનાં શોધીજ રહી છે. જુના વિચારવાળા દેશનું

હિત શામાં સમાવડું છે તેનો વિચાર ન કરતાં સરકારના હાથમાં રમકડા બને છે અને દેશને ધર્મના બંધાને મોટાપાં મોટું નુકસાન કરી રહ્યા છે. એ વિરોધીઓના આગેવાન તરીકે પંડિત માલવીજીને ધૂમતા જોઈ અમને અત્યંત જોઈ થાય છે તેઓ ૧૧ વર્ષની-બહુ બહુ-તો ૧૨ વર્ષની-હદ કરાવવાનો ખામદ કરે છે. રા. સા. સારદાના ખરડામાં જ્યારે બાર વર્ષની હદ કરાવી હતી ત્યારે તેમને એવી ઓછી હદ કરાવવી હતી. હવે કમિટિ ૧૪ વર્ષની હદ કરાવે છે ત્યારે પંડિતજી ૧૨ વર્ષ કરવા માંગે છે ! એમના વિરોધમાં અમને તો મતામદ સિવાય બીજું કાંઈ નજીક નથી. કમિટિએ ૧૬ વર્ષ દેવા દોવ તો પંડિતજી કાવ ૧૪ જણ કરી દેવ. એ ૧૬ વર્ષની હદ કરાવવા મટે દેશના અનેક સ્ત્રી મંડળોએ ખાસ આમદ કર્યો છે. એ સવ પણ વાત ઉપર મારે ૧૬ વર્ષ મારેના પોતાનો આમદ ઉઠા અને કમિટિએ સુધારેલા ખરડાને સર્વારી સમર્થન આપી હાથમાં આવેલી આ અમુક વા જવા ન દે એજ અમે કામચીએ છીએ. અમારી ખાતરી છે કે મુજરાની આગેવાન બંધેના. આ પ્રત્યે પોતાનો કરી લઈ બનતી પહેલી વાર એ મારેનું પ્રચાર કાર્ય કરશે અને પોતાના રંજા અને સમર્થ અભિ-પ્રાવની દેહી સરકારને આંતરે વર્ષાથી તેને એ ખરડાને ધારાપોથી પા ચલાવવા ફરજ પાડશે.

स्वप्न-मिलन.

[रा. नीला
[एत १९२८

શુભસુંદરી

આને સ્ત્રીહિતોપદેશ

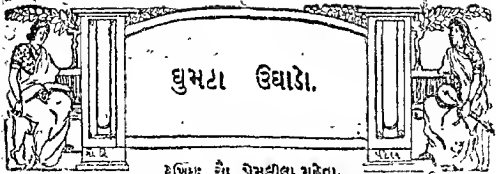
વર્ષ ૧ મું.] જુન ૧૯૨૮ [અંક ૧૦ મો.

સ્વમ્મિલન.

નયનો અવિરામ દતાં તપતાં,
 દિલના સહુ તાર હતા પૂરતા;
 ક્ષમ આશ રહી ન જરી,
 સ્મૃતિ છેક ઉરેથી સરી;
 હૃદયન્ય મન્યું પણ એક દિને,
 ગિય ! સ્વમ્મ પડ્યું મધરાત સમે.
 તવ મિલનનાં નવરંજ બર્ધાં,
 પ્રિય ! કલ્પિત સ્મિત અનેક સર્ધાં;
 સરતાં બીલી ઠેક લીધાં,
 ઉરનું જગી સર્વ લીધાં;
 પ્રિય ! સ્વમ્મમૂર્તિ મર્તી સત્ય પત્ની,
 સહવાસ તણી રસસુષિ સ્ત્રી.
 પ્રિય ! એ શુભમાં જન્મભાત મન્યું,
 પ્રિય ! નાયકિયું દુઃખ દૂર થયું;
 નયને નયને વિરરયાં,
 ઉરના સહુ તાપ સાર્યા;
 મધુરો ગિય ! એ સમયોગ થયો,
 પ્રિય ! વિસ્મૃતિનો રવિ અસ્ત થયો.

બચોતરના શુક્લ.

દર્શિકા: સૌ પ્રેમલીલા મહેતા,

બી. એસસી.

અમારી નિરાશમાં મેળાવણી થાય ત્યારે બધા ભારતરેખા પત્નીઓ તેમાં આવતી. પણ એક કાઠીઆવાડી ભારતરનાં પત્ની કદી ના આવે. કોષકવાર નિશાળમાં રૂકત ઓઓનોજ રૂકત મેળારડો થતો તેમાંજ એ તો આવે. ને તેમાં પણ કોષ ખીળી મારતર કે એવાં કોષ દેખાય કે તરત એ બહેન ધુમટા તાણીને મ્હોડું ફરવીને બેસે. અમે બધાં તે વખતે એ બહેન ના-ધુમટા બોલને ખુબજ હસતાં. હવે વિચાર કરતાં થાય છે કે એમાં હસવા જેવું તો કંઈજ નહોતું. શકિનો બંધનથી જકડાયેલી, પુરોના સૈકાઓના જુલમથી દબાયેલી એ પણ અમારી ઓબલિતમાંનીજ એક હતી. ઓબલિતની અવ-દશાના અને અમાનતાના જીવતા ભગતા દાખલા રૂપેજ હતી અને તેના ધુમટા તરફ ભેદને હસવાને બદલે અમારે તો તેની દયા ખાવી જોઈતી હતી. પરંતુ મુંબાઈ અને મુજ-રાતનાં મોટાં શહેરોની દાહરકુલ કોલેજોમાં બહુતી કન્યાઓ બાળેજ આવી ઓઓના પરિચયમાં આવે છે. અને તેથીજ એવાં 'પ્રાણીઓ' ને જોઈને અમને તો હસવુંજ આવતું.

એ વર્ષે કાઠીઆવાડમાં ગાળ્યાં પછી મને હવે સમજાય છે કે એ નિચારાંઓ દારૂને બદલે દવાને પાત્ર છે. ખુશી દવામાં, સુરના તેજમાં, ખુલ્લે મ્હોડે ફરતાં હસતાં ને આનંદ કરતાં, આપણે બધાં, બા નિચારી કુમાર-કાળેથી તે મરતાં લગી પડણ પાછળ કે ધુમ-ટામાં બરાબ રહેતી, ઇશ્વરનાં આપેલાં દવા

અને તેજને માટે, તલસતી, કેદીના જેવી ઓ-ઓની સ્થિતિનો કેવી રીતે ખ્યાલકરી શકીએ!

આપણી તરફ પણ કેટલીક જાતોમાં હજી સખતે જોઈએ છે. પણ કાઠીઆવાડના પ્રમા-ણમાં જોઈએ છે. કાઠીઆવાડમાં તો ઉંચાનીચ, મરીજ તવંમર, હિન્દુ મુસલમાન દરેકમાં કોઈને કોઈ રીતનો પડો કે ધુમટો હોય છે. જમ કૂજ ઉંચું તેમ મલાએ વધારે. અથવા તો જમ મલાએ વધારે તેમ કૂજ ઉંચું. ગણાય રાજવંશી ઓઓની તો વાત કરતાંજ દયા આવે છે. એ લોકોનાં જીવનને મનુષ્ય જીવન કહી શકાય કે કેમ તેજ મને તો પ્રશ્ન થાય છે. પુત્રીનો જન્મ થતાંજ માથાપ ને સમંવદાણમાં નિરાશા ફેલાઈ જાય છે. તોપણ આખી જિંદગીના પ્રમાણમાં કન્યાનું બાંધપણ ઠીક સુખી હોય છે. બાલપણે વીતાં પછી તેનો મનુષ્ય જન્મ પુરો થઈ એક મુંઝા પ્રાણી જેવું તેવું જીવન ચર થાય છે. સરકારી રાજ-વંશી ઓ તો 'પૂર્વજન્મનાં પાપ નડ્યાં' એમ માનીને ઇશ્વરે આપેલું આલુખ્ય મુઝે મ્હોડે વીતાવે છે. કદી કદી અન્યાય ન સહન થાય ત્યારે થોડો પોકાર કરે છે પણ છેવટે ખીજે કંઈ છુટકોજ નહિં હોવાથી પડ્યું પાતું નીભાવી લે છે. જેઓમાં સાધારણ માનવી જેટલી પણ લાગણી કે સંસ્કાર નથી હોતાં તે દર્શકનીતી માફક પેરેલાંગાં ને કપડાંથી પોતાની જાતને નવી નવી રીતે શણગારવા-મંજ શકા માને છે ને વખત માળે છે. અ-

થવા તો જો સુધિ જરા વધારે તેજ હોય તો રાજખટપટમાં પડે છે.

રહેવા માટે વિશાળ રાજમહેલ કે બન્ય હવેલી હોય તોપણ એને ચાર દિવાલમાંજ રહેવાનું તે સંસ્કારી આત્માને કેમ રહે ! મનમગતા અલંકાર ને શણગાર મળે, ખીલ-મતમાં અનેક દાસદાસીઓ હાજર હોય, ખાનપાન મનમોનાં હોય તોપણ અદેખાં, ગરજ ને દયાહીન સર્ગાવહાલાં વચ્ચે રહેવાનું ને કેમ મોજશોખમાં રમ્યોપરમ્યો, દારૂડીઓ કે બધાથી રાજવી પતિ રીઝવવાનો હોય તે કમ સંસ્કારી કન્યાને મળે !

ગમે તેટલાં ગરીબ હોય તોપણ ગરાસીયા જેટલે જ લોકોને તો ઝોઝડમાં રહેવુંજ પડે. સાધારણ રજપૂતોને હવે તો ધુખમરાને લીધે ઝોઝડનો રીવાજ હોડ્યો પડ્યો છે, તોપણ સાજ કહાડવાની રીત તો છેજ. રાજકોટમાં ધણીવાર માયે બેઠાં, કેડમાં બાળક અને જડા કપડાના ધુધટમાંથી જેમ તેમ કરીને રસ્તો ભેળને ચાલતી કદાવર રજપૂતાણીને ભેળને પહેલાં તો જડજ નવાઈ લાગતી. રસ્તે જતા આવતા લોકોની એ શા માટે સાજ કહાડતી દશે ! એમાંનાં મને તે કેમ ચાર કે પાંચ જથ્થે એકઠા મળીને એની સાજ લુંટવા ભય તો એ બધાને એ તો પુરી પડે એવું એવું મજબૂત ચરીર હોય. પણ એ નિચારી મોતે જ ભણતી નહિ હોય કે સાજ ને પડદાનો રીવાજ થાયી નીકળ્યો દશે.

વંશપરંપરાથી આમ દુનીઆથી દૂર રહેવાને લીધે આ બધી સ્ત્રીઓમાં એક જાતનો અજ્ઞાનતા અને ગુલામી ઘટિ આવી ગય છે. હવે તો તેઓ પોતે જ પડદામાંથી બહાર નીકળતાં ગમરાય છે. એ બધાંની મનોદશા એવી તો સંકુચિત થઈ ગયેલી હોય છે કે આખી દુનીયાને એ નય પારે છે. તેઓમાં સ્વાભિમાન કે આત્મવિશ્વાસ રહેતો નથી. અને પરિણામે પુરોષ પણ તેમના તરફ માનથી જોતા નથી અને તુરંજ ગળે છે. આ રીતે પોતેજ પોતાની કિંમત ઘટાડે છે.

સુલતદી વર્ગમાં જાહેર રીતે પડદાનો રીવાજ નથી પળાતો. પણ ગરિબાં બંધનો એવાં મજબૂત થઈ ગયાં છે કે જેમ જેવાં ધરતી બહાર જોણું નીકળે તેમ ધરતી ખાન દાની વધારે ગણાય. એમાં પોતાની કેટલી સુખાઈ દેખાઈ આવે છે તેનું તેમને માન નથી હોતું. દેવદર્શનને બહાને ધણી બેસાં બહાર તો નીકળે પણ તે કુચલી કરવા કે સાંભળવા જ, તે સિવાય બરબહાર ના નીકળે, અને તેમાં પાછી મોટાઈ માને. બહેણા બહેણા પુરોષ પણ ધણીજ અભિમાન સાથે કહે કે, "અમારા ધરતી સ્ત્રીઓ તો બોલસા નીચે પગજ ના મૂકે." મને ધણી વાર એવું સાંભળીને સામે કહેવાનું મન થતું કે 'ખાખ રની ખીસકોલી સાકરનો સ્વાદ શું ભણે.' નિચારો સ્ત્રીઓ ભણતીજ નથી હોતી કે એમ ધરમાં ને ધરમાં રહેવાથી પોતે કેટલું સુખાયે છે. ને પોતાનુંજ માન કેટલું ધરે છે. અને પુરોષ તો મૂળથીજ સ્ત્રીજાતિને પછાત રાખવાને મંડી રહેલા હોય એટલે એમને તો 'ભાવતું હોય ને વેદ કહે' એવું ચાય. પોતે ગમે તેવી સ્વચ્છંદી છાંદગી માથે પણ એમજ કહે કે પોતાનાં પૈરાં તો સર્વગુણ સંપન્ન સતિ જોવાંજ રહે, ને અજ્ઞાનતાને લીધે એમ માને કે ધરમાં ને ધરમાં ગોંધાઈ રહેવાથીજ એમનું સતિત્વ જગવાઈ રહેશે. બે કે જગજાહેર પાત છે કે પડદા પાછળ કે દોઢ દાઘના ધુધટ પાછળ જેટલી અનીતિ થાય તેટલી ખુસ્લામાં નથી થતી.

આમાં નવાઈ જેવું કંઈ નથી કેમકે કન્યાઓ જડજ ન્દાનપણથી અજ્ઞાન સ્ત્રીરંગ સિવાય બીજા દેહના સંસર્ગમાં આવેજ નહિ એટલે એમનામાં સારા સંસ્કાર ક્યાંથી આવે ! એક વલ્લિ કુટુંબ સાથે મને જોગબાણુ ચણું વડીલ પુરુષ સુખાઈના વેપારી હતા. પુત્રો વગેરે પણ સુખાઈજ રહે, વસમાં એકાદ વાર લગન પ્રસંગો પર દેશ આવે. ધરમાં

ઔવર્ગ ખુબ મોટા હતા. નાની નાની તેર તેર ચોદ ચોદ વર્ષની વઢુઓ પોતાની નેહાણી, નણુદોના સહવાસમાંજ રહે, કુટુંબમાં આમ સંખ તો બહુજ હતો. પણ એ બધાં અંદર અંદર જે પ્રમારની વાતો ને મસ્કરીઓ કરે તે સાંભળાને આશ્ચર્યચકિત થઈ જવાય. ધરમાં કુમારિકાઓ પણ એ ત્રણ હતી. માત્ર આઠ નવ વરસની પણ તેના દેખતાંજ એવી તો હલકા પ્રકારની વાતો બધાં કરે કે ત્રાસ થાય. ઉછરતી કન્યા, નવ વર્ષની ઉંમરે પણ લગ્ન, પતિપત્નિનો સંબંધ, દેરાણી નેહાણીના ઈચ્છા વગેરેથી માહિતગાર હોય. અને એ સિવાય એને કાને કંઈ વાત પડેજ નહિ.

ધણીવાર એવું પણ બનતું કે કુટુંબની વડીલ ઓ બધાં આગળ ન્યાતની કોઈ અતીતિમાન ઓની વાત ખુબ આવેશથી ને વણુનો સહિત છટાથી કરતી હોય, નાની નાની વઢુઓ એમાં ટાપસી પુરતી હોય, ને બાળક કન્યાઓ પાસે બેસીને રસથી સાંભળતી હોય. એટલામાં પુરુષ-વર્ગમાંથી કોઈ વડીલ કાંઈ કામ માટે ત્યાં આવે. ટપોટપ બધી વઢુઓ લાંબા લાંબા છુમટા તાણીને ઉભી થઈ જાય, ને જેવા પેલા બાઈ પહાર જાય કે પાછી બધી મલીન ભાષામાં હલકી વાતો ચાલુ થાય. આ દેખાવની અસર બાળક વઢુઓ અને કન્યાઓ પર કેવી થતી હશે! પેલી અતીતિમાન ઓની વાત બાળકો આગળ કરવાથી તેમના મન પર કેવી છાપ પડતી હશે! ને એ બિચારી કન્યાઓ દસ વરસની ઉંમર પછી ન રકુલમાં જાય કે ન કંઈ બીજી પહાર જાય. સગાં બહાલાને ત્યાં માત્ર જાય. પણ ત્યાં તો આજ જાતની વાતો થાય. એટલે એમને તો બાલપણથી આરા મલીન વાતાવરણમાં રહેવાનું. એવું પરિણામ શું આવે તે આપણે કદાપિ જોવાનું.

આ માત્ર એક વણુક કુટુંબનીજ વાત નથી. રાજકોટ, જામનગર, ભાવનગર, શુના-ગઢ, ચોરવાડ, લીંબડી વગેરે બધાં ગામોનાં ઘણા પુરુષો ને ઘણી ઓછાના પરિચયમાં આવ્યા પછી, ને તેમની વાતો સાંભળ્યા પછી મને એમ થાય છે કે કાઠિયાવાડનું વાતાવરણ મલીન છે. ત્યાંના લોકોની મનોદશાજ મલીન છે. ને એ તો રૂપીયું છે. કારણ કે નહિં તો સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છકેસરી વગેરે જેવાં પત્રો લોકોમાં હેસે હેસે વંચાય નહિ. એ પત્રો ઘણી મલીન વાતો છાપે છે. એ છાપવામાં એમનો હિંદુ સારો છે એ હું કમુલ કરું છું. એ લોકો સમાજની મલીનતા પહાર પાડવા ખાતર, અને પરિણામે કંઈક સુધારો થાય એ આશાથી એવું છાપે છે પરંતુ સામાન્ય વર્ગ તો એવી વાતોમાં એક પ્રકારનો રસ પડવાને લીધેજ એ વણે છે.

પરંતુ આ જાતની મલીન મનોદશાનું મુખ્ય કારણ પાદા અને છુમટા છે. શુજરાતની ઓઓ મલીન વાતો નથીજ કરતી એમ કંઈ કહેવાય નહિં. કહે છે પણ ઓછી, કારણ કે શુજરાતની ઓઓ પુરુષવર્ગ સાથે પણ બીજી વાતો કરે છે અને પરિણામે પહારના જાતની વાતોમાં રસ લે છે. એટલે તેમની વાતોમાં વિવિધતા હોય છે. માત્ર એકજ પ્રકારનું સંકુચિત અને નીચ વાતાવરણ હોતું નથી. કાઠિયાવાડમાં તો પુરુષ અને ઔવર્ગ એકમેકના પરિચયમાંજ આવતો નથી. એ લોકો એકમેકને ઓળખતાંજ નથી. એટલે એકમેક પર અણવિશ્વાસ રાખે છે. અને જવદેહેજ પરિચયમાં આવે ત્યારે, અતીતિને રસતે દેરવાય છે. પુરુષોને ઓછાના પરિચયની નવાઈ હોય છે. અને ઓઓને પુરુષોના પરિચયની નવાઈ હોય છે. એટલે પરિણામે Sex-obsession રહે છે. એનો ઉપાય એજ કે છુમટા અને પડદાનો રિવાજ બંધો નોંધવો.

હાસ્યકળા પુનરુદ્ધાર સમાજ.

વેખિયા: સો હંસા મહેતા, બી. એ.

“શુશ્રુષુદરી”ના તંત્રી જોગ,

સુનાતન દિંદના હજોદારની ચારે બાજુથી તકામાર તૈયારીઓ ચાલી રહી છે. રાજકીય, સામાજિક, શારીરિક ને માનસિક પ્રગતિને આપણા નિર્ગળ આદુમાં જેટલું જોર હોય તેટલા જોરથી ધકકો મારીએ છીએ સાહિત્ય, ચિત્રકળા, સંગીતકળા ને નાટ્યકળાનું અગ્રેષ્ઠ શબ્દોમાં કહીએ તો Renaissance જેટલે પુનર્જીવન શરૂ થઈ ગયું છે. એને આજે અનકાનેક સમાજો ઝાંખરાની મારફત ઉગી નીકળ્યા છે ઉપર્યુક્ત સમાજોને હેતુ પણ દિંદના પ્રગતિ સાધવાનોજ છે. તમને નથી લાગતું કે હાસ્યકળાના પુનર્જીવનની બહુ જરૂર છે? દિંદુરયાનનો મોટાભાગ આજે હસવાનું જૂલો ગયો છે એમ નથી લાગતું? અસહન સાહિત્ય, ખાસ તો નાટકો પરથી જણાય છે કે દરેક રાજ્ય પાસે વિદ્યુત તો હોયજ. રાજ્ય પ્રભને હસવું ગમતું જેટલે રાજ્યસભામાં સંગીતકાર, ચિત્રકાર તેમજ હાસ્યકલા જાણનાર વિદ્યુત પણ હાજર હોયજ. રાજ્યરજારમાં હાસ્યકળાને ક્યાં લગી સ્થાન હતું, લોખ્યાઓનો ધંધો ક્યાં લગી ધપતો રહ્યો તે કહી શકતું નથી. સંગીતકળાનો તો ઝાંઝાગઝેખને હાથે બદિષ્કાર થયો. ક્યા જલ્દીમ આદ્યાહુના રાજ્યમાં હાસ્યકલાએ પ્રાણ ત્યાગ કર્યા તે હજી કોઈ ઇતિહાસકાર શોધી શક્યો નથી. મનુષ્યની વ્યાખ્યા એક જણે એવી આપી છે

કે ‘મનુષ્ય જેટલે હસતું પ્રાણી’—Man is a laughing animal. મનુષ્ય મનુષ્યત્વ જૂલો શા માટે ધુરક જેવું મોં કરી ફરતા હશે તે તો હમ્મર જાણે. હાસ્ય રૂપી ચંદ્રથી મનુષ્ય જગત જીતી શકે છે. હસમુખો માણસ બધે આવકારદાયક—આવકારદાયક બને છે—સર્વત્ર પુરુષ્યતે. સાહિત્ય સંગીત કળા વિના તો સાક્ષાત્ પણ છે પૂછકા વિનાનો.

તેમાં કળામા હાસ્ય કળા, પણ આવી જાય. જેનામાં Sense of humour—જેટલે હાસ્યસમાવૃતા નથી તે ખરેખર પણ આ બધી દલીલો જોતાં હાસ્ય કલા પુનરુદ્ધાર સમાજની જરૂર નથી જણાતી? ખાસ કરીને આપણા સ્ત્રી વર્ગને માટે? જેમ બીજા જાગતમાં તેમ આમાં પણ આપણી સ્ત્રીઓને કેટલો અન્યાય થયો છે? નાનપણથીજ એના ઉર્મિઓ દાખી રાખવાના હસવું આવે તોયે છોકરીની જાતથી કંઈ હસાય? ‘નરહતી મારફત દાંત દેખાડે છે? સાસરે જઈ નાક કાપવું છે?’ દાંત દેખાડવાથી નાક કપાય એ બાવના ખીસારીના કુમળા મગજમાં નાનપણથીજ ઘુસાડવામાં આવે. છોકરીને ધંટીવું પડે માથે લાઇ શરવાતું! ખેડેથી હસવાનું જૂલાવી ન નાખ્યું—હોય તો ભવસાગર મગે તેવો તોશાની હોય પણ કેવી આનંદથી તરી શકે! બાપી એક વખત શુદ્ધુરામાં પડ્યા

પછી ધરકામ ને આહ્વસ છોકરાંની જન્મજ-
માંથી છુટે ત્યારે હસવાનું કેળવેને ? તેમાં
આપણું ઔસાદિત્ય વખત મળે ત્યારે ઔ-
ચરિત્રો વાંચેજ છુટકો ! માસિક પશુ ઔનિ
માંયે ધંડીનું પડસમતોલ રાખે તેવાં. એમાંથી
બાળકોએ વિશે વાંચવાનું કે, પાકશાસ્ત્ર,
બાળકને માટે હિનનાં મોજાં (ગરમ દેશમાં પણ)
કેમ ચૂંચવા, ઝમલાં કેમ બનાવવાં, માંદાની
માવજત, પતિની માવજત વગેરે વગેરે મગ-
જને તૃપ્ત કરે એવા વિષયો. વાર્તા હોય તો
કાલ્પના કાલ્પના એમાંના નાયક નાયિકા સર્વગુણ
સંપન્ન. આં પૃથ્વીપર અવતરે એજ નવાઇ !
ખરેખર ઔએને હસાવવાની બહુ જરૂર છે. ઔ
હસશે તો બાળક હસશે, બાળક હસશે તો ધર
હસશે, ધર હસશે તો પતિદેવ હસશે, એ
ન્યાયે આપું જગત હસશે. 'જ્યાં હસે ઔ
ત્યાં વસે દેવતા' એ સુત્રને શાસ્ત્રનું પ્રમાણ-
ન્યાયશાસ્ત્રનું પ્રમાણ મળી સુખ્યું.

ઉપર્યુક્ત સમાજનો હેતુ જગતને હસાવ-
વાનો છે. તમારા માસિકમાં આ સમાજ વિશે
હસેજ કરી, સંખ્યાની સંખ્યામાં વધારો કરાવી
આભારી કરો. સમાજ વિશે ખારિતી નીચે
પ્રમાણ છે :

૧ આ સમાજ 'હાસ્યકલા પુનરુદ્ધાર સમાજ'
તરીકે ઓળખાશે.

૨ એનું વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂપીઓ એક.

૩ કાર્યક્રમે ત્રણ ભાગમાં બહેવાશે :

(અ) એરંડીયું પીધેલું હોય તેવા બેઠાં-
વાળા તથા આખી દુનિયાનો આર
પોતાને જ શરીર છે એવી ભાવનાશ્રદ્ધિ
મુખડાં માટે-relaxation-એટલે જડબા
ટીલાં થઇ હસી શકે-તેને માટે કાચાની
કસરતની યોજના.

(બ) વર્ગો. હાસ્યસંપ્રદાન લેખો - કે - પુસ્ત-
કોનું વાંચન હાસ્ય મંદિર, બદ્રંબદ્ર વગેરે
પુસ્તકો મલાવવામાં આવશે.

(ક) હાસ્યસંપ્રદાન પુસ્તકો તથા લેખો
લખાવવા તથા પ્રગટ કરાવવા.

આથી વિશેષ સૂચના કોઇ આપશે તો
આભાર.

શી.

મંત્રી, "હાસ્યકલા પુનરુદ્ધાર સમાજ."

યુરૂપમાં વૃદ્ધ લગ્નો !

કેલન નજીક આવેલાં બાર્નોલ્ડસ્ટીકનાં ત્રણ વૃદ્ધ પેન્શનરો ગયા નાતાલના તહેવારો
દરમિયાન પરણ્યા છે. ક્લેટન સ્ટ્રીટના કુમારી એન ટીન્ડલેસ (વય ૭૨) માન્ચેસ્ટર ઓડના
મી. વીલીયમ શેરેસ્ટ (વય ૭૨) સાથે પરણી છે અને મીસીસ મર્થા બ્રાઇડન (વય ૬૬)
મી. જેમ્સ વીલીસ (વય ૭૨) સાથે પરણી છે. મી. વીલીસ આ પહેલાં બે વખત પરણ્યા
હતા અને મીસીસ બ્રાઇડન સાથે પરણ્યા પહેલાં ત્રણ બાલકોનાં કંપરજ તેઓની મુલાકાત
થઇ હતી. હિંદના બુદ્ધાઓની જેમ ૧૦-૧૨ વર્ષની કુમારિકાના ભવ નથી બગાડતાં એટલું
સારું છે !

એક લોકગીત.

સંપાદિતા: સૌ. સુમતિ શંકરલાલ કવિ.

ડી. એચ. બી. એસ.

નાનો દિયરીઓ લાડકો રે ।

લાગ્યો મેંદીનું લાડ-લાંછ-મેંદી રંગ લાગ્યો રે.

વાટી-ધુટીને ભર્યો વાટકો, મેલો લોજીય તમારે હાથ-મેંદી

તમારી મેંદીને દિયર શું રે કશું ? તમારો વીરો દેશ પરદેશ-મેંદી

પહેલો કાગળીઓ એમ લખ્યો, તારો વીરો પરજી ને ઘેર આવ-મેંદી

વીરો પરજી તો ભલે પરજી, ભલેરી મુંઠાડજો જાન-મેંદી

બીજો કાગળીઓ એમ લખ્યો, તારો બેની પરજી ને ઘેર આવ-મેંદી

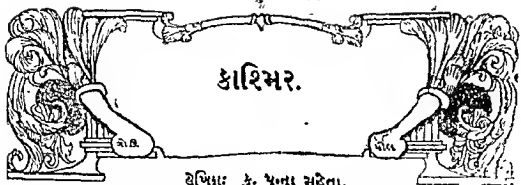
બેની પરજી તો ભલે પરજી, તેની લાલેરી જમાડજો જાન-મેંદી

ત્રીજો કાગળીઓ એમ લખ્યો, તારી માતા મરે ને ઘેર આવ-મેંદી

માતા મરે તો ભલે મરે, એને નદીએ ઢેળે ઠાથ-મેંદી

ચોથો કાગળીઓ એમ લખ્યો, તારી માનીતીને ડસીયો નાજ-મેંદી

માનીતીને ડટ-ઘેર ઉભા રહ્યા, મારી માનીતીના ચા હાલ-મેંદી

કાર્શ્મિર.

લેખિકા: કુ. પના મહેતા.

કાર્શ્મિર દેશ એટલે પૃથ્વિપરનું સાદાત નંદનવન. કોઈને જો સંદેહે સ્વર્ગના દર્શન કરવા હોય તો કાર્શ્મિર જવું. કાર્શ્મિર દેશ રમ્ય સ્થાનોથી ભરપૂર છે. દરેક સ્થળ જોતી વખતે આપણને એમજ લાગે કે આજ સ્થળ સૌથી વધારે સુંદર છે. આ દરેક સ્થળ વર્ષવાની તો મારામાં શક્તિ નથી પણ જે સ્થળોના ચિત્ર હજી મારા મનમાં રહ્યા છે તે વિશે હું કંઈક લખી શકીશ.

દાલ સરોવર.

દાલ સરોવર શ્રીનગરમાં આવેલું છે એની આસપાસ તખ્તે સુષેમાન, દરિયર્વત, મહારિવ પર્વત તથા દરમુખના પહાડો તથા મોગલ શહેનશાહોના મથકુર બાગો આવેલા છે. આ વિશાળ સરોવરની આજુબાજુ સર્વત્ર લીલું છમ છે અને અંદર પણ તરતા લીલા બાગો નજરે પડે છે.

હું એ સરોવરમાં લગભગ સુર્યાસ્તને સમયે જરતી હતી. સૂર્યનારાયણે ધીમે ધીમે હરમુખ તથા બીજા પહાડો પાછળ સંતાવવા માડ્યું અને તે સાથે દાલમાંના અસંખ્ય કમળો પણ પોતાની સુંદર સુકોમળ પાંખ ડીંગી બીડવા લાગ્યાં. સૂર્યનારાયણે જતાં જતાં પોતાના રંગબેરંગી કીરણો આસપાસના પહાડ ઉપર તેમજ દાલના નિર્મળ જળ ઉપર પ્રસાર્યાં. કાળા પહાડના સૂર્યના કીરણ વડે રંગરંગીત થયેલાં જરશના ચિખરોના પ્રતિબિંબ દાલના સ્વચ્છ અને શાન્ત પાણીમાં

દીસવા લાગ્યાં. એક બાજુ પર આવેલો તખ્તે સુષેમાન પહાડ માથે ચંકરતું મંદીર લઈ દાલના ઉંડા પાણીમાં શોબી રહ્યો. બીજી બીજાએ આવેલો દરિયર્વત પોતાના ચિખર ઉપરના કીલ્લો સાથે દાલ સરોવરના કમળોથી ભરપૂર પાણીમાં દેખાવા લાગ્યો. કીનારા ઉપર આવેલાં જ્યાં જાડ પણ મંદમંદ દાલતાં દાલના શાન્ત પાણીમાં દીસવા લાગ્યાં. એક કાર્શ્મિરી સુંદરી એક મોટા વાંસ લઈ એક મોટી માવતી કેરણ ઉપર ઉભી હતી અને તેનું છટાદાર તથા સુંદર શરીર સરોવરના સૂર્યના કીરણ વડે રંગાએલું આ પાણીમાં દીસતું હતું.

આખરે સૂર્યનારાયણ પુરા આયમી મથા અને તે સાથે સંધ્યાના સુનેરી રંગ પણ જુસાઈ ગયા અને આસપાસના પહાડો ઉપર ઘેરા રંગ છવાયા. આ દેખાવ સુંદર તેમજ મયાનક દેખાતો હતો. ધીમે ધીમે અંધાર થતું હતું. સરોવરમાં જરતા લોકો પોતાની શિકારા ધર વરજ ગાતા લલકારતા હંકારવા લાગ્યા. કીનારા પરના જ્યાં વિશાળ તજવો ડાલવા લાગ્યાં અને ધીમી મીઠી પવનની હલેરો વડે સરોવરનું શાન્ત પાણી હલવવા લાગ્યાં. ધીમે ધીમે પંખીઓનો કીલકીલાટ પણ બંધ થયો અને સર્વત્ર શાંતિ પ્રસરી.

ચોડી વારે પહાડો પાછળથી ચંદ્રમા ઉપર આગ્યા, અને પોતાના શીતળ રૂપેરી કીરણો પ્રસારી દાલ સરોવરના સ્વચ્છ પાણી

પોતાનો પાલખીના ઝીનખાખના પડદા કંચા કરી પોતાના આગતી સુંદરતા એમ દર્શો, અને તે વખતે એના ચંદ્રને પશુ ઘરગણે એવા મુખ કપર એક સ્મિત હાસ્ય દર્શયું. હશે, અને ત્યારે એના મુંચાળા મોઢક કપોલ ઉપર હિંડાં ખંજન પડ્યાં હશે. આ અધું જેવું બેધું હશે તે કેવા ભાગ્યશાળી ? સૌંદર્યની દેવી સોંદર્યોદાન-નર્મા દરે તે કેવું, લાગે ? પાછી કદાચ જહાં-ગીર તથા વરજહાં યરતાં દરતાં નહેરની પાળ ઉપર બેસી વાતો કરતાં હશે, અને ત્યાં વર-જહાં પોતાના સુંદર પગ પાણીમાં બોળી રમત

કરતી હશે, અને ત્યારે જહાંગીરે એના સુકુમાર પગને કમળ બળ્લી ભરેલા દંશ દે માટે એને પગ પાણીમાંથી લાઇ લેવા કહ્યું હશે.

હવે તો એ વાતોને વરસો થઇ ગયાં એ બાગો કરાવનાર તેમજ કરનારા આ જગત-માંથી જતા રહ્યા, દુનીયા પશુ ફેરવાઇ ગઇ, પશુ એ એ બાગો તો હજી મુંધી સુંદર રહ્યા છે. આજે પશુ કાશિમરના સ્ત્રી પુરો એ બાગોમાં વસન્તનો ઉત્સવ ઉજવી આનંદ પામે છે.

અપોરે ઘેર ન જમાય !

સ્પેનમાં એક એકર નામે નાનું સહેર છે. ૧૦૦૦૦ ની વસ્તી. એ સહેરના પરણેલા પુરો અપોરનું ખાણું છાંછીમાં એ વખતજ ઘેર લે છે. એક તેમના સર્જનને દિવસે અને બીજું મરણ પછે તે દિવસે. બાકીના દિવસો પોતે કામ કરતાં હોય ત્યાં આસપાસના કોઈ હોટલમાં જાય છે. ઓછો મોટે બાગે અપોરે કામ પર જતી હોવાથી આ રિવાજ પડ્યો છે; અને હવે તો રહી થઇ ગઇ છે. અપોરે ઘેર જમણું પડે એ એક દુર્ભાગ્ય ગણાય છે.

* * * * *

કેવો પતિ બેઠજો ?

પત્ની પતિ પાસે શાની આશા રાખી રહે ? પ્રથમ તો વરાહારી અને સુવદન્યવતી. પોતે જેટલી પતિ પ્રત્યે સાચી હોય એટલેજ પતિ પોતાની પ્રત્યે સાચો રહે એમ પત્ની જરૂર જરૂર આશા રાખે. સદાચર્ચી પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરવાની શક્તિ વિના તો કાંઈ માણસને પરણવનો દક્ષ જ નથી. પત્ની પતિ પાસે સંબંધતાની પશુ જરૂર આશા રાખે. પોતાનો પતિ પોતાનો સહચારી અને એમ પત્ની જરૂર ઇચ્છે. એ પોતાનો પતિ પોતાને મુખી કરે એમ દરેક પત્ની ઇચ્છે. (ડાર્વિની ડીક્ષ)

* * *

જીવાન રહેવા માટે:

જીવાની જાળવી રાખવા માટે અમેરિકન સ્ત્રીઓ જાતજાતની ચોક્કસી રાખે છે અને જહેમત ઉઠાવે છે. ત્યાંની આબોધવામાં એકદમ જાડા થઇ જવાય છે એટલે શરીરનો મેઠ ઘટાડવા તેઓ ખોરાક પર કાબુ રાખે છે અને ખુબ કસત કરે છે. બાયરૂમમાં વળન કરવાનો કોટો હોયજ. થોડાક તોલા પશુ જનન વખતે કે ઘટાડવાના પ્રયત્નો શરૂ કરે. આ પ્રયત્નોમાં નુકસાની કરતી ગણાય છે, અને તે પ્રકાર જીવાન ઊકરીઓજ નહિ પશુ ફરડી ડોશીઓ પશુ સતત કરે છે.

પ્રસૂતિમાં સ્ત્રીઓ તથા બાળકોનાં મરણ.

લેખિકા: સૌ. જ્યોત્સના ગહેતા. બી. એ.

ટીકમ્સ ઓફ મન્ડીઆ પત્રમાં શ્રીપતી માગરેટ બાલ્ડર નામે સન્નારીએ થોડાં વખત પર, આ વિષય પર લેખમાળા લખી હતી. તે 'શુશ્રુષુંદરી'ના વાંચકોને ઉપયોગી થાય એવી લાગવાથી તેમાં કેટલોક ફેરફાર કરીને તેનો સાર નીચે આપું છું.

બીજા દેશો સાથે સરખામણી કરતી વખત હિંદની મુખ્ય નિર્મળતા એ જણાય છે કે લોકોની તંદુરસ્તી ખરાબ છે અને શરીર મજબૂત નથી છે. દેશની પ્રગતિમાં આજ મોટું વિઘ્ન આવે છે વારંવાર માંદગી આવવાથી લોકો ખુબ અશક્ત થઈ જાય છે, અને તેમનાં આયુષ્ય ટૂંકાં થાય છે. ઈંગ્લંડના લોકો કરતાં હિંદના લોકોનું આયુષ્ય લગભગ અઢત્તું હોય છે. તેમાં પુરો કરતાં પણ ખાસ કરીને સ્ત્રીઓનાં શરીર ધણું દુર્બળ હોય છે. સોમયા પંચાણુ સ્ત્રીઓ કંઈ ને કંઈ રોગથી પીડાતી હશે એવું જણાય છે. આ રોગો મટાડવાના ઉપાય કરવાની અમત્ય ધણી છે પરંતુ તે સ્ત્રીઓ અરકાવશ માટે મૂળ કારણ જોવું જોઈએ. પ્રથમથીજ તંદુરસ્ત બાળકો પેદા થાય એવું કરવું જોઈએ. હિંદમાં પણ કેટલાંક તંદુરસ્ત બાળકો પેદા થાય છે એ વિશે શક નથી. મુંબાઈમાં Baby Show (બાળ પ્રદર્શન) વખતે મીઠા મજ્જુરોનાં જે બાળકોને તંદુરસ્તીનું ધનામ મળે છે એ જાતનાં બધાંજ બાળકો

ઉપન થતાં હોય તેો પચાસ વર્ષમાં હિંદની પ્રજા મજબૂત થઈ જાય. જે બાળક જન્મથી તંદુરસ્ત હશે તેો આગળ જતાં તે દરેક રોગ સામે ટકી શકશે. ત્યારે કેટલાંક બાળકો જન્મ વખતે નજીક કેમ હોય છે તેવું કારણ શોધવાને આપણે ખાસ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

બીજા દેશોમાં માતા અને બાળકની તંદુરસ્તી ઉપર સરકાર તંદરથી ખાસ ધ્યાન આપવામાં આવે છે. બાળમરણ, મૃત બાળકોનો જન્મ, માતાના ચોપન તથા સંજોગોની મજબૂત થતી અસર, અને ગર્ભવસ્થાના રોગો, આ બધાનાં કારણોની તપાસ ઈંગ્લંડમાં સરકારની સદરથી દાકતરો કરે છે. નર્સોને તથા વિદ્યાર્થીણોને અપાતા પેલકીય શિક્ષણની તપાસ તથા પ્રગતિમાં સ્ત્રીઓનાં મરણ થવાનાં કારણોની તપાસ આરોગ્યનાં મંડળો કરે છે. આવી જાતનો કંઈ પણ પ્રયાસ હિંદમાં થતો નથી. બાળરક્તચુંતું જે કામ હિંદમાં ગયાં વીસ વર્ષમાં થયું છે તેમાં માત્ર દૂધનું દાન, ગરીબ બાળકોને માટે રાતનાની સગવડ, સ્ત્રીઓને થોડું આરોગ્યનું શિક્ષણ, અને પ્રસવિ સમયે નર્મ તથા દાકતરની સગવડ જેટલુંજ થયું છે. અંતરજાત આ બધાં કામ થયાં જરૂરનાં છે, અને તેના કાર્યવાહકોને ધનવાદ ધરે છે. પરંતુ નેથી સ્ત્રીઓ તથા બાળકોના મરણનું પ્રમાણ દેશમાં આટલું

બધું કેમ છે, તેનાં કારણ વિષે આપણને કંઈ માહિતી નથી. ઈંગ્લંડમાં પ્રસૂતિના દાકતરોનું મંડળ હોય છે. તેની દેખરેખ તથા નિયમ પ્રમાણે ગંધી નસોં તથા દાકતરો કામ કરે છે. કોઈ પણ સ્ત્રીના પ્રસવમાં કંઈ ગુસ્સેલી આવી હોય તો તેને તેઓ તરત ધરપીતાલમાં મોકલી દે છે. હિંદમાં તો સુધાણીઓ કરી છે તેની તપાસજ કોઈ કરતું નથી. તેઓ ધણે ભાગે અશુદ્ધ હોય છે. ધણી વખત પ્રસૂતાને તેઓ મરણતોલ કરી મૂકે છે. પછી હેલ્થી ધરીએ તેને ધરપીતાલમાં મોકલવામાં આવે છે. પણ તે બધી ચકતી નથી.

આ રિયતિ સુધારવા માટે માત્ર બહુ સુવાવડખાનાં બંધાવ્યાથી અને નસોંને સિંદ્રણ આપ્યાથી આપણી ધરજ પુરી થતી નથી. મૂળ તો આ રોગમાં ગર્ભાવસ્થામાં સ્ત્રીની કેવી રિયતિ હોય છે અને તેમાં રોગ થાયથી ઉત્પન્ન થાય છે તે જાણવા માટે પદ્ધતિસર તપાસ થવી જોઈએ. હિંદમાં આટલાં બધાં બાળ-મરણ કેમ થાય છે તેનાં પુરેપુરાં કારણ કોઈ પણ દાકતરો જાણતા નથી.

હવે મુંબાઈ શહેરનો દાખલો જોઈએ. ત્યાંના દાકતરોનો મત એવો છે કે ગર્ભવતી સ્ત્રીઓમાં બીજા કરતાં જોનીમીખા રોગ (જેમાં શરીરમાંથી લોહી કૂડી જાય છે) સૌથી વધારે જણાય છે. એક વર્ષના આંકડા તપાસતાં જણાયું કે પ્રસૂતિમાં જેટલી સ્ત્રીઓનાં મરણ થયાં તેમાંથી ૬૧ ટકા જેટલાં જોનીમીખાથી થયાં હતાં. આ રોગ ગર્ભાવસ્થાના પાછલા ભાગમાં થઈ શકે છે. સ્ત્રી ધણી નખળી પડી ગયા પછી ધરપીતાલમાં આવે છે. તેથી પ્રસવ થતાં વરતજ મૃત્યુ પામે છે. આ રોગ ગરીબ તથા શ્રીમંત જન્મે વર્ગની સ્ત્રીઓમાં થતો જણાય છે. એ રોગનું કારણ હજી બરાબર માલમ પડ્યું નથી. કેટલીક સ્ત્રીઓને એ રોગ ધોખો એટલે થોડા પ્રમા-

ણમાં થાય છે. તેમાં સ્ત્રી મરતી નથી પણ અસક્ત બહુ થઈ જાય છે, અને બાળક મરણ પામે છે.

Osteomalacia (ઓસ્ટીઓમેલેસીયા) નામે બીજો રોગ પણ ધણો ખરાબ છે. તે રોગમાં સ્ત્રીને પ્રસૂતિ વખતે અતિથય કષ્ટ થાય છે. શરીરનાં કેટલાંક હાડકાં એવાં થઈ જાય છે કે જેને લીધે પ્રસવ થઈ શકતો જ નથી. મુંબાઈ જેવાં મોટાં શહેરોમાં ધરપીતાલો હોવાથી આવાં દાખલામાં ઓપરેશન કરીને પ્રસવ કરાવે છે. પણ ન્હાનાં ગામોમાં આવી સગવડ હોતી નથી. તેથી ત્યાં બિચારી સ્ત્રી બહુ દિવસ સુધી અસક્ત થીકા વેડીને આખરે પ્રસવ થવા વિનાજ મૃત્યુ પામે છે. મુંબાઈ છલાકામાં આ રોગ ધણો જોવામાં આવે છે. વળી ધણી સ્ત્રીઓને સુવાવડમાં તાવ લાગુ પડે છે. તેથી કોઈવાર મરણ પણ થાય છે. જો મરણ નથી થતું તો ધણે ભાગે સ્ત્રી કામમની અસક્ત થઈ જાય છે. ધણું ખરું આવા તાવનું કારણ એ હોય છે કે સુવાવડમાં સુધાણી સ્વચ્છતા બીજકસ રાખતી નથી. તે ભેલાં કપડાં પહેરે છે અને મેવા હાથે કામ કરે છે. કંઈ પણ દરકાર વગર તે તાવવાળી સ્ત્રી પાસેથી તંદુરસ્ત સ્ત્રીની સુવાવડ કરવા જાય છે.

આ રોગો સિવાય પણ બીજા ધણા દાખલામાં પ્રસવ વખતે દાકતરી મદદની જરૂર પડે છે, તે ન લીધાથી અસંખ્ય સ્ત્રીઓ મૃત્યુ પામે છે. આવાં મરણનું એક કારણ તો સુધાણીનું અચાનક છે; તેમજ બીજું એ પણ છે કે કેટલીક સરેયાઓમાં અધુરું સિંદ્રણ પામેલી નસોં સુવાવડ કરવાનો ધણે કરે છે. તેમને મોવાની જવાબદારીનું કંઈ જાન હોતું નથી. તેમના પર કોઈ દેખરેખ રાખતું નથી અને નુકસાન કરવા માટે કંઈ પણ સજાતી બીક તેમને હોતી નથી. મુંબાઈ છલાકાના નસોંજ એસોસીએશને નસોં માટે નિયમો

ધડેમાં છે. પણ તે કંઈ મરોતર રખાતા નથી. ઇંગ્લંડમાં મિડવાઇચ (શિક્ષણ પામેલી સુચાણી) પર સખત દેખરેખ રાખવામાં આવે છે. દરેક મિડવાઇચને પોતાનું નામ બોર્ડ પાસે નોંધાવવું પડે છે, અને તેના નિયમ પાળવા પડે છે. ત્યારે જ તે ધંધો કરી શકે છે. આ નિયમોમાં કંઈ પણ બુલ્ક ન્યાય તો તેને શિક્ષા થાય છે. આવી રીતે બીજો તથા બાળકોનું હિત સચવાય છે.

ધણી સોડોનો અભિપ્રાય એવો છે કે હવે એવો વખત આવ્યો છે કે મુંબાઈ ક્ષણિકમાં પણ આ મતનો કાયદો થઈ શકે. પણ તે આ દેશના સંજોગોને અનુકૂળ પડે તેવો હોવો જોઈએ. સોડોના વિચારમાં પહેલા કરતાં સુધારો થયો છે. મ્યુનીસીપાલિટીની નર્સો સુવાનકમાં દેખરેખ રાખવા આવે અથવા સ્વચ્છતા રાખવાની સલાહ આપે, તેને માટે બીજો પહેલાં જેટલો વાંધો બતાવતી નથી. કેળવણીના સોડો શીખેલી નર્સ કે દાકતરનેજ સુવાનક માટે જોલાવે છે. હવે જ સોડો નર્સ દાકતરના કાયદા સમજતા નથી અને અજુ-થા સુચાણીનેજ જોલાવે તેમની સ્થિતિ સુધારવા માટે કિતમ માર્ગ એ છે કે સુચાણી પર દેખરેખ રાખનાર માણસો નીમવા. તેમણે સુચાણીઓને ધીમે ધીમે દાકતરી શિક્ષણના શયદા સમજાવવા. તેથી તેઓ સુધરશે. ગયા વર્ષમાં મુંબાઈમાં બીજોની કેટલીક સંસ્થાઓએ સરકાર પાસે એવી માગણી કરી હતી કે આ બાબતમાં સારો કાયદો લાગુ પડે. કાયદો થયા વગર મુંબાઈ એવી મોટી મ્યુનીસીપાલિટી પણ હાંકી શકતી નથી.

મુંબાઈમાં બાળમરણનું પ્રમાણ જેટલું ઓછું છે તે બધાં જાણે છે. મ્યુનીસીપાલિટી, બાળરક્ષક સમાજ, તથા ખાનગી માણસોએ ધરણીતાલો વગેરે જોલીને ધણું સારું કામ કર્યું છે પણ તેથી કેટલાં બાળમરણ

ધડેમાં તે કેાઈ જાણે છે? ગામ શહેરના હેલ્થ ઓફીસરના (આરોગ્ય જોનાર અમલદાર) રીપોર્ટ પરથી આપણને માહિતી મળી શકે છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે ધણીં વર્ષથી એવું બને છે કે જેટલાં બાળકો જન્મે છે તેમાંથી એક તૃતિયાંશથી પણ વધારે માત્ર પહેલા વર્ષમાં મરણ પામે છે. તેમાં પણ પહેલા મહિનામાં ધણીં પરી જાય છે. મરણનાં જ કારણો નોંધવામાં આવે છે, તેમાં ધણીં બાગ એ હોય છે કે બાળકો જન્મથી જ અસક્ત હોય છે, અથવા તેમનું શરીર પુરું વિકસેલું હોયું નથી. કેટલાંક બાળકો વખત કરતાં બહેલાં જન્મે છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે બાળકના જન્મ પહેલાં માતા ખરાબ સંજોગોમાં રહેવાથી બાળક કમતાકાત થાય છે. તેથી તેને કંઈ પણ થાય તો તરત મૃત્યુ પામે છે. જ્યારે બાળકોને આમ યગું નથી. તેઓ માંદગી સહન કરી શકે છે. જન્મથી નજાળાં બાળકો જો કંઈકે મોટાં થાય છે, તોપણ તેઓ આખી જીંદગી સુધી અસક્ત રહે છે. દાહમાં જે બાળકોનાં કામ થાય છે તેમાં આવાં બાળકોને સહાય મળતી નથી તેમને તો કિતમ નર્સોની દેખરેખ નીચે કેાઈ સારી સંસ્થામાં રાખ્યાં હોય તોજ કદાચ સુધરી શકે. બાકી જન્મ પછી તેમની અસ-ક્તિનો કંઈ ઉપાય થઈ શકતો નથી. સુવાનકની ધરણીતાલમાં જવાથી પણ કંઈ ફેર પડતો નથી. કારણ કે જન્મ પહેલાં ગર્ભને જેદાનિ થઈ હોય તે ધરણીતાલ સુધારી શકતી નથી. બાળકો જન્મ વખતે નજાળાં કેમ હોય છે તેનું ખરું કારણ હજી આપણે સમજ્યાંજ નથી. જેટલે તેનો કંપાય થઈ શકતો નથી. ગરીબાઈ, અસ્વચ્છ રહેણાણ અને અજ્ઞાનને લીધે બાળકને ધણું નુકસાન થાય છે. પણ તે જો ખરે-ખર હજીયુષ્ટ હોય તો આવા સંજોગોમાં પણ કંઈક શકે છે. ક્ષય તથા Cancer રોગવાળી

ત્રી તંદુરસ્ત જાળકને જન્મ આપી શકે છે. પણ જો ત્રીને પ્રમેદ જેવો રોગ થોડો પણ થયો હોય તો તેનાં જાળક નજાળાં અથવા ખુએલાં જન્મે છે.

બાળરક્તાનું જે કામ હાથ થાય છે તેમાં દરેક જણે માદ રાખવાની વાત એ છે કે બાળકોના જીવ બચાવવા કરતાં જે બાળકો બચ્યાં હોય તેમને તંદુરસ્ત રાખવાનો વધારે પ્રયત્ન થવો જોઈએ. વળી નજાળાં બાળકોને દવા તથા દૂધ ખાખ્યા કરવું પણ તેમની નજાળકનું કારણ તપાસવું જ નહિ, એ પદ્ધતિ સારી નથી. તેમજ લાખો રૂપીઆ ખર્ચીને ઇસ્પીતાલો બંધાવવી, પણ જે રોગોને લીધે ઇસ્પીતાલમાં જવાની જરૂર પડે છે, તે અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવો નહિ એ રીત પણ ખોટી છે. જે આપણે ગર્ભવસ્થાના રોગોના ઉપાય શોધી કહાડીએ તથા ગર્ભવસ્થામાં અને પ્રસૂતિ વખતે દરેક સ્ત્રીની પુરી સંભાળ લેવાય અને તેને ઉત્તમ મદદ મળે એવી અવસ્થા કરીએ, તો પછી સુત્રાવડની ઇસ્પીતાલો વધારવા કરતાં જોઈની કરવાનો વખત આવશે.

ગયા બે વર્ષમાં થયેલી દાકતરી તપાસને પરિણામે હજી એટલું જ જણાયું છે કે આ દેશમાં ગર્ભવસ્થામાં ધણીજ સ્ત્રીઓને રોગ લાગુ પડે છે, પરંતુ પુરી તપાસ કરવા માટે હજી વધારે શોધ કરવાની જરૂર છે. યુરોપ, અમેરિકા, વગેરે દેશોમાં આવી શોધ-ખોળની જે નવી પદ્ધતિ છે, તે જાણનાર કોઈ પ્રતીજ્ઞ શોધક દિંદમાં રાખવાની જરૂર છે. આવા માણસને બે વર્ષ સુધી રાખવા માટે રૂ. ૩૫૦૦૦ ની જરૂર પડે. આ રકમ ક્યાલી લાવવી ? જે સ્થળે વિવિધ કામની સ્ત્રીઓ જતી હોય એવી સુત્રાવડની ધણી ઇસ્પીતાલો હોય, અને જ્યાં સાવનસનાં નવીન સાધનોની મદદ મળી શકે, તેવે સ્થળેજ આવી તપાસ

કરી જોઈએ. તેમાં ખાનગી સ્વયંસેવકોના પણ જરૂર પડે અને માટે સુખાઈ શહેર બરોબર યોગ્ય સ્થળ છે. આવી તપાસ કોઈ પણ રીતે થવાની તો ખરીજ. જે થોડી શોધ થઈ છે, તેથી ખીજા દેશના માણસોને પણ વધારે જાણવાની જિજ્ઞાસા થશે. વધારે તપાસ માટે કાંતો એ લોકો પૈસા ખર્ચશે અથવા દિંદનાલોકો ખર્ચશે. ‘મધર ઇન્ડીઆ’ નામના પુસ્તકકથી દિંદના લોકોને ધણી કોષ ચડ્યો છે. એ પુસ્તકમાં ઘણું અસત્યકથન અને અતિશયોક્તિ છે ખરી. પરંતુ સુત્રાવડ અને બાળમરણ વિષે જે લખાયું છે, તેમાંથી કેટલુંક બાદ કરતાં વધારે ભાગ સત્યજ છે. આની સામે જે દિંદના લોકોએ ખરેખરો ઉત્તર આપવો હોય તો પ્રસૂતિ વખતે થતાં માતા અને બાળકોનાં મરણ વિષે તેમણે પોતાને ખરે તપાસ જરૂર કરાવવી જોઈએ. જે દિંદના લોકો આ બાબતમાં ખેદકાર રહે, અને મીઝ દેશના લોકો પોતાને ખરે આ તપાસ કરાવે તો અલગત ‘મધર ઇન્ડીઆ’ માં મૂકાએલા બધા આક્ષેપ સત્ય છે, એવું આખી દુનીયા આજળ સાબીત થાય.

ઉપર પ્રમાણે શ્રી. માર્ગેટ બાલ્ફોરના લેખનો સાર છે. વાંચનારની ખાતરી થશે કે તે સન્નારીએ દિંદમાં થતાં સ્ત્રીઓ તથા બાળકોનાં મરણ વિષે તપાસ કરીને સારું જ્ઞાન મેળવ્યું છે. સ્ત્રીઓ તથા બાળકો માટે તેમને અંતરથી લાગણી હોવી જોઈએ એમ સિદ્ધ થાય છે. તેમજ તેમનું દિલ સુધારવાને તે કોઈ પણ પ્રકારે તત્પર છે એમ જણાય છે.

પરંતુ આ લેખ એક યુરોપીયન સન્નારીના દષ્ટિ મિંદુથી લખાયેલો છે એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ તેમને દિંદુ સંસારની અંદર રહેલી ગુંચનો ખજાર ન હોય. દિંદુ સ્ત્રીઓ સુત્રાવડ વખતે શીખેલી નર્સ અથવા દાકતરને બદલે

અશુદ્ધ સુચાણીને કેમ બોલાવે છે તેના અનેક કારણો છે. ધણી સ્ત્રીઓ એમ માને છે કે સુચાણી આ કામમાં પુરેપુરી હોંશીઆર હોય છે. 'સ્વચ્છતાનું' તો તમને પોતાને બાન હોતું નથી. વળી અસહ્યી આદત આવેલા રીવાજ પ્રમાણે કરવું એમ માને છે તેથી તેઓ પોતાની પ્રસૂતિ વખતે શીખેલી નર્સને બોલાવવાની સાથે ના કહે છે. 'સુવાવડમાં દાકતર તે શું સમજે ?' એવું દરેક સ્ત્રીઓ કહે છે. બધે પુરૂષ દાકતરને ન બોલાવે, પણ સ્ત્રી દાકતરને બોલાવવામાં શો બાધ છે ? વળી સ્ત્રીઓ ગર્ભાવસ્થામાં કે પ્રસૂતિ પછી પણ તબીબત ખરાબ હોય તો દાકતરની સલાહ માનતી નથી. કારણ કે એ તો કંઈ આ બાબતમાં સમજે ન નહિ, એવો તેમનો અભિપ્રાય હોય છે, બીજા રોગમાં દાકતરની સલાહ ખુશીથી કબુલ કરશે પણ સુવાવડને લગતા રોગમાં બીલકુલ નહિ માને.

ટેલેફોન વખત એવું બને છે કે પ્રસૂતિવાળા સ્ત્રી પોતે તો શીખેલી નર્સને બોલાવવાને ખુશી હોય છે. પણ ઘરમાં દાદી, સાસુ, કાકી કે એવી કોઈ વૃદ્ધ સ્ત્રી હોય છે તે ચોક્કસ ના કહે છે. 'આપણા ઘરમાં તો સુચાણીને જ રીવાજ છે. નર્સ વળી શું સમજે ? અમારે એવું લીલાવતી કામ ન જોઈએ, 'એવી દલીલો તેઓ કરે છે. તેમની આજ્ઞા ગ્રહ એ પાળવીજ પડે છે, એટલે યુવાન સ્ત્રી મિચારી લાચાર બનીને કબુલ કરે છે. સંયુક્ત કુટુંબમાં આવું ધણીવાર બને છે. એ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ આગળ શીખેલી નર્સ કે દાકતરના શબ્દો વિશે હજાર બાપણો આવે તો પણ તેમના વિચાર તલ માત્ર બદલાય તેમ નથી.

- મળ લેખિકા ઉપર એક સ્થળે કહે છે કે સુચાણીઓને આપણે સમજાવવું કે તેમણે શિક્ષણ લઈને પછી કામ કરવું. તેઓ શિક્ષણ લઈને પછી કામ કરે તો કંઈ નુકસાન ન

થાય. હું તો ધારું છું કે આ વાત અશક્ય છે. સુચાણીઓને પોતાના જ્ઞાનનું ધણું અભિમાન હોય છે. સુવાવડની બાબતમાં તેઓ પોતાને પારંગત માને છે અને નર્સ તથા દાકતરને ગૃપ્ત માને છે. તેઓ કોઈનું કહ્યું માનતી નથી. એટલે તેમને સમજાવીને શિક્ષણ આપી શકાય એ તો અસંભવિત લાગે છે. આપણે તો માત્ર એટલું જ કરી શકીએ કે સ્ત્રીઓને સુચાણીની મદદ લેતી અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરવો. આ કામ કેળવાયલી સ્ત્રીઓ કંઈક અંશે કરી શકે પોતાના સમાજમાં આવતી અમલુ સ્ત્રીઓને સલાહ આપી શકે. બાપણો, લેખો વગેરે દ્વારા પણ ટેલેફોન પ્રયત્ન થઈ શકે, વળી પુરૂષોએ પણ એવો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે બનતા સુધી પોતાના ઘરમાં અશુદ્ધ સુચાણીને પેસવા ન દેવી. 'બનતા સુધી' શબ્દ એટલા ગાંઠે લપ્સું છું કે ટેલેફોન વાર ધણી આશ્ચર્યિત અને પતિવ્રતા પત્ની પણ આ બાબતમાં પુરૂષનું કહેલું બીલકુલ માનતી નથી. તેમજ પુરૂષો પણ એમ માને છે કે 'એમાં આપણે ન સમજીએ. સ્ત્રીઓને શવે તેમ કાવા દો.' પરંતુ હિંદમાં સ્ત્રીઓ તથા બાળકોનાં જે લાખો મરણ થાય છે, તે અટકાવવાં હોય, તો કેળવાયલા પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ બધાંએ મળીને પ્રયત્ન કરવો પડશે.

માત્ર સુચાણીને બંધ કર્યાથી બધું સુધરી જાય એમ નથી. ગર્ભાવસ્થામાં સ્ત્રીને મારો ખોરાક, સ્વચ્છ હવા, યોરી ફસરત અને મનની પ્રકુલતા મળવી જોઈએ. પરંતુ મરીય સ્થિતિમાં આમાંથી એક પણ મળવું મુશ્કેલ છે. તેમજ સ્ત્રીમંત લોકોમાં પણ સંયુક્ત કુટુંબમાં સ્ત્રીઓનું જીવન ટેલું ક્લેશ અને કંકાસથી વારપૂર હોય છે ! વહનું જીવન પશુવત અથવા એથી પણ ખરાબ હોય છે. રોજ સાસુ, જીદાણી, નણુંદનાં મહેલું સાંભળવાં પડતાં હોય ત્યાં મનની પ્રકુલતા ક્યાંથી મળે ? સવા-

રથી સાંજ સુધી વૈતર કરવાનું હોય, તે લુખો સુકો રોટલો ખાવા મળતો હોય, ત્યાં યોદ્ધા કસરત અને પુષ્ટિકારક ખોરાકનો નિયમ ક્યાંથી સમવાય!

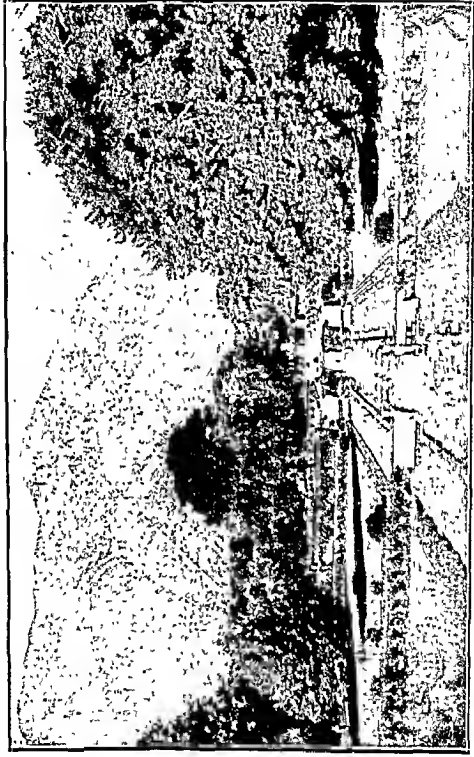
બધાં સંયુક્ત કુટુંબોમાં નહિ પણ ધણે ઠેકાણે આણું હોય છે. આવી રીતે સાંસારિક રીવાજો પર પણ ઓના આરોગ્યનો ધણો આધાર છે, એટલે હિંદુ સંસારમાં દાહના સંજોગોમાં ઓનો સ્થિતિ સુધારવી, એ મહાસાગર તરવા કરતાં પણ વધારે કઠણ કામ છે. આવી બારીક વિગતોની ખજર એક યુરોપીઅન સંભારીને ક્યાંથી હોય! યુરોપમાં ઓઝોની તંદુરસ્તી સુધારવાનાં પગલાં જોટલી તરણી લઈ શકાય તેના દસમા બાળની તરા પણ અહીં ન મળે શકે, અહીં તો ગર્ભાવસ્થાના રાગની તપાસ કરવી પણ મહા મુશ્કેલ પડે. બધી ગર્ભવતી ઓઝો કંઈ ધરણીતાલમાં જતી નથી. સ્વયંસેવકો તેમને ઘેર જઈને પૂછપરછ કરશે તો તેઓ ખરે જવાબ દેશે નહિ અને યુક્તે ધમકે તેમનું અપમાન કરશે.

ઓઝોનાં શરીરનો સંભાગ ગર્ભાવસ્થામાં લેવાતી નથી એ ઉપર કલ્પ છે. તે ઉપરાંત મળથી જ તેમનાં શરીર નમના હોય છે. આનું કારણ શું છે તે તપાસીએ. એક તો સંયુક્ત કુટુંબની પરંતંત્રતા ઉપર કદી તે છે. ધણે સ્થળે વહુની સ્થિતિ એવી પરંતંત્ર હોય છે કે તે માંદી થાય તો કાઢને કદી શકતી નથી. જો કહે તો તે દોગ કરે છે અને કાગ કરવાના આગસનું બદાનું બતાવે છે જેમ મનાય છે. તેથી તે જિયારી પધારીવશ થતા સુધી સખત મહેનત કરી શકે છે. પછી રાગ વધી જાય છે. વડુરી તંદુરસ્તી માટે કાઢને ખાસ કાળજી લેવાતી નથી. 'મરી જશે તો ખીંચ લાવીશું' એવો વિચાર ધણા લોકોમાં જેવામાં આવે છે. આનો અર્થ

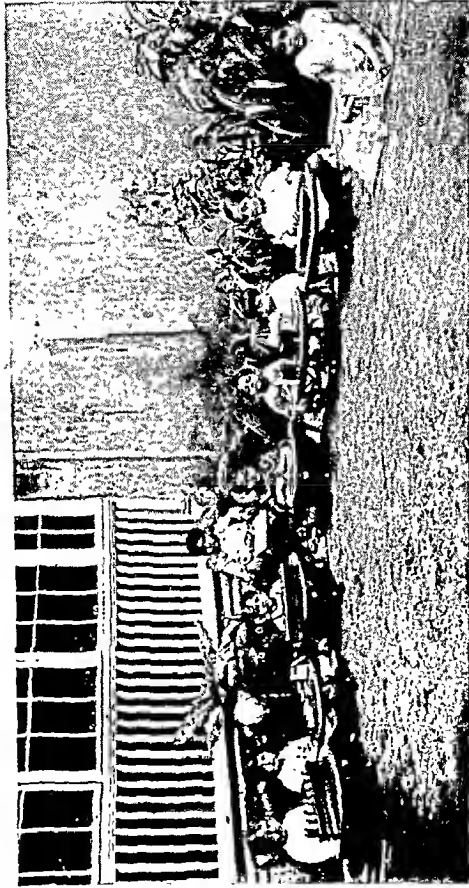
એમ નથી કે બધાં જ સંયુક્ત કુટુંબમાં આણું હોય છે. પણ બધાં કેવળથી ઓઝો હોય છે ત્યાં ધણી વાર આણું હોય છે. આવા જ વિચારથી ઓ મરણ પામે ત્યાં સુધી સામરીઆં બેદરકાર રહે એવા દાખલા મેં નજરે જોયાં છે. કેટલેક ઠેકાણે કુટુંબનાં માણસો સારાં હોય, છતાં ઓ પોતાની તંદુરસ્તી માટે ખીંચકાળ કાળજી રાખતી નથી. રોગ ઘોડા પ્રમાણમાં હોય ત્યાં સુધી તેના પ્રત્યે તદ્દન બેદરકાર રહે છે. બહુ વ્યાપી ગયા પછી-આંખ ઉઘટે છે. વળી શહેરના જીવનમાં ઓઝોને જરા પણ કસરત મળતી વધી. દળણું, ખાંડણું, કુતામાંથી પાણી કઢાડણું એ કંઈ કરણું પડણું નથી. શ્રીમંત વર્ગનો ઓ જોને તો ધરમમ પણ હોણું નથી. કસરતની રમતો આપણી ઓઝોમાં દાખલ થઈ નથી તેથી શહેરની અને ખાસ કરીને શ્રીમંત વર્ગની ઓઝો શરીરે નમના હોય છે.

સુવાવડમાં ઓની મારી સંભાળ લેવાતી નથી. શીંગે વગેરે બારે ખોરાક ખવડાવવાથી ઓની પાચનશક્તિ બગડે છે. તે તરફ ધ્યાન વખત સુધી બેદરકાર રહેવાથી શરીરમાં ઓઝો તાવ દાખલ થાય છે. તેને સુવારોગ કહે છે. સુવાવડમાં અંધારી રોટલીમાં માતા તથા બાળકને રાખવાથી ધણું નુકસાન થાય છે. સ્વચ્છતા તો ખીંચકાળ સમવાતી નથી. તે વખતના ખીંચકાળ રિવાજ દાનિમારક છે. તે વિગતવાર ગણાવવાનો અહીં અવકાશ નથી. સુવાવડ પછી તરત ઓના શરીરને ધણી મહેનત પાડવાથી કોઈવાર ગર્ભાવસ્થા ખસી જાય છે અથવા તેમાં લોભો આવે છે.

બાળકો કેમ ડેહીરાં તેને વિષે અપખી ઓઝોમાં ધણું અસન હોય છે. બાળકોને ખોરાક, કપ, સ્વચ્છતા વગેરેના સાદા નિયમો પણ ધણી ઓઝો જાણતી નથી. બાળકને જે વધારે ખોરાક આપીએ તેમ જલદી મોટું થાય

ધા રમેલીય રુલ (યુનાઈ) ને. એક. વર્મ-મોટોસોરી પહાલને વિશાલ.

એવી માન્યતા ધણામાં હોય છે એક અજ્ઞાન સ્ત્રી ને ચાર છોકરીઓ થયા પછી છોકરો આવ્યો. તેથી અતિશય હરખમાં આવી નહતે તેણે ખેલેલ દિસથી છોકરાને દૂધને બદલે ધીને ગોળ ખવડાવવા માંડ્યો ! આ લાડથી છોકરો આઠ દસ દિવસમાં મરણ પામ્યો. આ તો મૂર્ખાઈથી હલ કહેવાય. પરંતુ માતાના અજ્ઞાનથી આગકો ધણું વાર માંદો પડે છે માંદગીમાં સારો ઉપાયને બદલે મંત્ર દ્વારા વગેરે ધણી સ્ત્રીઓ કરે છે. થીતળા, ચોરી વગેરેમાં દવા ન કરાય એનો બ્લેગ તો કેળવાયલા વર્ગમાં પણ હોય છે. આવી દરેક બેદરકારીથી ધણું બાળકો મૃત્યુ પામે છે. હિંદુ સ્ત્રીઓના બાળ-ઉછેરના અજ્ઞાન વડે વિસ્તારીને લખીએ તો એક આખું પુસ્તક બરાબ પણ અહીં તો ધણું સંક્ષેપમાં લખ્યું છે.

હિંદમાં સ્ત્રીઓ તથા 'બાળકોનું' મરણ પ્રમાણ કેમ વધારે છે તેની તપાસ વિગતવાર ક્યાં પછી હવે બધાં કારણો દુકમાં ગણાવું છું. સૌથી ખેલું સ્ત્રીઓનાં શરીર બહુ નબળા હોય છે. પછી મર્મવાયામાં જે હિતમ સંજોગોમાં સ્ત્રીએ રહેવું જોઈએ તે તેને મળતા નથી. તેને લીધે એ અવસ્થામાં રોગ પ્રવેશ કરે છે. અલગજ એ રોગ ક્યાં છે અને તેનાં કારણ શાં છે તેની તપાસ તો દાકતરોજ કરી શકે. પછી પ્રસૂતિ વખતે સુચાણીના અજ્ઞાન તથા સ્ત્રીઓના બહેમને લીધે માતા તથા બાળકના શરીરને ધણી હાનિ થાય છે. કેટલાંક મરણ પણ પામે છે. પછી સુવાવડમાં સ્ત્રીની તખીયતની સંબાળ બરોબર લેવાતી નથી. તે પછી છેલ્લું, બાળઉછેરના અજ્ઞાનથી અનેક બાળકો મૃત્યુવશ થાય છે. આટલાં બધાં કારણો.

એમાં થાય તો પછી દેશમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોનાં મરણની સંખ્યા બહુ થાય. એમાં કંઈ બાધક છે ?

આ રિયતિ સુધારવાનો મુખ્ય કાપાય કેળવણી છે. સ્ત્રીઓ શિક્ષણ પામે તો આ માંનાં ધણું ખરાં કારણો દૂર થાય. તેજ તેઓ પોતાના તથા બીજાના શરીર પ્રત્યેની શ્રદ્ધ સમજે. સ્ત્રી કેળવણીનો પ્રચાર થાય, રવતન-તાની બાવના સ્ત્રી પુરુષોમાં વધે કુટુંબો વિનમ્ર થાય ત્યારેજ આપણી પ્રગતિ કોઈ પણ દિશામાં થઈ શકે કેળવણી. ઉપરાંત બીજા કાપાય પણ કરવાની બરડ છે. કુટુંબની રિયતિ ગરીબ હોય તો પછી કેળવણી સ્ત્રી પણ પોતાની તથા બાળકની તફરતી સોચવી શકતી નથી. તેના દાખલામાં સરકાર તથા બહાર સંસ્થાઓએ મદદ કરવી જોઈએ.

આપણા દેશમાં રાજ્યપતિતિ, સંસારસુધારો, કેળવણી, સાહિત્ય તથા બીજા અનેક વિષયો માટે પરિષદો બરાબ છે અને ધણી ચર્ચા થાય છે. પરંતુ જેનાપર આખા જીવનનો આધાર છે એવા આરોગ્ય માટે ધણા થોડા લોકોને દરકાર હોય છે. જ્યારે લોકોની શારીરિક રિયતિ આંત્રી બરાબ છે, ત્યારે તો એનાં પર સૌથી વધારે ધ્યાન આપવું જોઈએ. તેમાં પણ સ્ત્રીઓ અને બાળકોની રિયતિ ધણીજ બેદરજનક છે. તે સુધારવાને કેળવાવનાં સ્ત્રી પુરુષો પ્રયાસ નહિ કરે તો બીજું કાણુ કરશે ? દેશની પડતી દશા સુધારવી હોય તો જીવનના આ મુખ્ય પ્રશ્નને મહત્ત્વ પાદ રાખીને બિ-બની પ્રગતે મન્યુત બનાવવાનો પ્રયત્ન સૌથી પ્રથમ થવો જોઈએ.

માધવી—“હું તમારે પગે પડું છું. અને હાય જોડીને કહું છું કે આટલી સોડી રહેવા દો.”

અશોક—“એવું મારાથી અનેજ નહીં.”

માધવી—“આ સાડી તો નહિજ આપું. તમે નકામી હક કરશો નહિ.”

અશોક—“આના ઉપર તમારો આટલો બધો પ્રેમ કેમ છે ?”

માધવી—“કારણ જે સાડી પરંપરાના પાનેતરનું છે, અને એ સંભાળવું ચિન્હ છે. તમે પણ શું છેક હઠીલાં થાવ છો. આટલાં બધાં કપડાં આપ્યાં હવે એક રહેશે તો શી હરકત છે ?”

અશોક—“તમે આ હોળી કરવાનો શો ધરોડો છે તે હજી સમજી શક્યાં લાગતાં નથી.”

માધવી—“અમે તો બહુએ સમજ્યાં છીએ. ચાર દિવસ પછી બહુ એ દંડુગાર થઈ જશે. તે વખતે પરતાવું પડશે.”

અશોક—“પણ આ પવિત્ર જમિ ઉપર અપવિત્ર લુગડું ના જોડાયે. આ તો સાચી પહેલી હોળીને ભેટ કરીશ. ખેરા કેટલાં મુખોં હોય છે ! શુભ કામમાં વિલાયતી કપડા વાપરીને ખુશ થાય છે !”

માધવી—“તમે આવું અપશુકનિયાળ ન બોલો !”

અશોક—“આ પાનેતરની સાડી-વિલાયતી રેશમની સાડી ધરમાં રાખશો તે અપશુકન નહિ ગણાય ? એ તો બહુજ અમંગલ કહેવાય !”

અશોકે જગદગસ્તીથી સાડી લઈ લેવા માંડી. મંછી ત્યાં ફંબી હતી. તેનાથી એ એક ચકાચું નહિ. એટલે ઓરુસંભ લાગણીથી એ બોલી—“મારૂં, માધવીજેનને જુદું મન છે નો

આટલી રહેવા દેને. તમે એમનું મન નારાજ ન કરો.”

અશોક ઉદાસ થઈ ગયો અને બોલ્યો—
“મારે મારું વત તોડવું પડશે. પ્રતિષ્ઠાપત્ર ઉપર જુદી સહી કરવી પડશે. ખેર !”

સાંજ પડી ગઈ હતી. સ્વપ્નસેવકોં કિતાવજ કરી રહ્યા હતા. “બલદી કપડાં લાવો વાર. જુદું થઈ ગઈ છે.”

અશોક વિચારમાં પડી ગયો. “હવે શું કરવું ? આ તો સાડી. આપવાની ના કહે છે. અને હવે જુદી સહી કરવી કે નહીં ? સહી તો મારે કરવીજ પડશે. શું કરું ? ઓમોની હક આગળ પુરો શું કરું ? પણ મારો નિશ્ચય તો છેવરનોજ છે. ‘બલે કંઈ પડે પણ મારું મારું વત તોડવું નહિ !’”

માધવી પણ ચિંતામસ્ત હતી. “મારી પાનેતરની સાડી હોળીમાં જળી નાંખીએ. શું અપશુકન ન ગણાય ? ટોણ ટોણ વખત જે પણ એવી હક લઈ બેસે છે !—પણ પણ, મારે લીધે એમને જુદી સહી કરવી પડશે તે એમનો જીવ કેટલો બધો દુખારો ? એ મિચારા મદાન સંકટમાં આવી પડ્યા.”

અશોકે શંકરીઆ પાસે લુગડાંની પોટલી ઉપડાવી પ્રતિષ્ઠાપત્ર ઉપર સહી કરવા માલતા માંડવું. માલતે માલતે પાછું વાળી માધવી તરફ બોલ્યું અને બોલ્યો—“હોકે, હવે મદારાથી થેર નહિ અવાપ-મદારી શક ન જોશે, અને શવશે ત્યાં જતો રહીશ.”

માધવી આ સાંભળી રોષ પડી. એણે ખૂબ આજીજ કરી, અશોકને પાછો બોલાવ્યો. છાતી કહણ કરી એ બોલી કે “બહાલા અશોક, તમે તમારી પ્રતિષ્ઠા તોડશો નહિ અને આ સાડી સાથે લઈ જાવો.”

અશોક—“ના, ના, તમને અપશુકનમાં

બેમ આવતો હોય તો રહેવા દો. મારે તે નથી જોઈતી.”

માધવી—“ના, ના, તમે લઈ જાઓ. હું હવે ખૂશીથી આપું છું. તમારા કરતાં કંઈ એ સાડી વધારે નથી !”

એમ કહી અશોકના હાથમાં એણે સાડી મૂકી. અશોક માધવીના સામું જોઈ રહ્યો હતો. માધવીનું મન આકુળઆકુળ થઈ ગયું હતું.

અશોકે કહ્યું, “હો આ સાડી તમારી પાસે રહેવા દો. અને હું પ્રતિષ્ઠાપત્ર શકી નાપું છું.”

માધવી—“ના તમે એ શકી નાંખશો નહિ. ચાલો, હું આ સાડી લઈ તમારી સાથે બાપું છું.” એણે બહાર ઉભેલા સ્વયં સેવકને સાડી આપી દીધી.

મોટા એગિનમાં હોળી સળમી રહી હતી. એની જવાળાલાંબે સુધી દેખાતી હતી. પરદેશીનો મેલ ઉતારીને પ્રભને શુદ્ધ કરતી હોય એમ દૂરથી પણ એનો તાપ લાગતો હતો.

આત્મશુદ્ધિ કરનારા લોકોની પૂજા દહ જમી હતી. દહ તો એટલી બધી કે માથે ચાળી મૂકી હોય તો તે સિંધીસટ ચાલી જાય. હોળીની જાંને પાસે સ્વયંસેવકોની હાર ખડી હતી. એમણે વચ્ચે જવાને સ્ત્રીઓ માટે રસ્તો બનાવ્યો હતો.

માધવી આ દહમાં આવી પહોંચી હતી. કપડાંના મોટા દગમાં અનેકાનેક આંબે વળે એવી પરદેશી સાડીઓ ચલકાટ ભારતી હતી. એક દમ ભૂકાનો, પ્રકાશ થતાં માધવીએ કંઈ કસળી કેર જેવું ચળકતું હોળીની મધ્યમાં દીધું. એતો એના લગનનું જ પાનેતર ! એણે એ બરાબર એળખ્યું. ધીમાર એનું બહેમી હૃદય કકળી ઉઠ્યું, રડી ઉઠ્યું. ભીંડના મકકાની સાથે માધવી ટોળામાંથી છૂટી પડી અને

રોશન તરફ વળી. રોશન ઉપર તો ઉભા રહેવાની પણ જગા મેલે નહોતી. ક્યાં સુધી તો લોકો પશુ હાથ આપે નહિ. કેટલાક ચઢે ને કેટલાક રહી જાય. અસ્વસ્થ થઈને માધવીને ઘેર જતાં આ-વિસંગ અસહ્ય થઈ પડ્યો.

હોળી પૂરી થઈ. પરદેશી કાપડોની ધૂસરીનો ભાર દલકો થયો. પણ તે દિવસથી માધવીનું મન ઉદાસ રહેવા લાગ્યું. પવિત્ર પાનેતર જરા દાડે કે ગળી જાય એ ભારે અપશુભન મણાય, એ વિચાર એના મગજમાંથી ખસેડ્યા ખસે નહિ. વિચારનું વલણ વાળવાને માટે એણે ઘણા ઘણા પ્રયત્નો કર્યા. નાટક, સીનેમા અને સમાચારમાં એ વધારે હાજરી આપવા માંડી. નવી નવી ચોપડીઓ વાંચતી. પણ મનને કંઈ શાન્તિ વળતી નહિ. પેલું પાનેતર એની આંખ આગળ આવીને ઉભું જ રહે !

દિવસે દિવસે વિચારની અસર ધીરે ધીરે થઈ અને માધવીનું ધીરે વધારે અસ્વસ્થ થતું ગયું. દાકતરે સલાહ આપી કે “એમને હવાફેર કરાવો તો ધીરે સુધરે. એમના મગજ ઉપર કંઈક ભાર હોય એમ લાગે છે.”

અશોકે હવાફેર માટે પોતાને વતન જવાનો વિચાર કર્યો. માધવીને પણ પોતાને ગામ જવાનું મન થયું. બંને જણ સ્વદેશમાં ઉપડી ગયાં.

માધવી અશોકને પોતાની પાસેથી જરા પણ ખસવા દેતી નહિ. એને એમ થતું કે હવે મને મટવાનું નથી. જાણે બહેમની એ એક પૂંતળી બની ન હોય ?

પોતાને ઘેર આવ્યે મહિનો થયો; અને વાંદરેસીમાં ફેર પડવા માંડ્યો. માધવી હવે ઘરનું કામકાજ પોતે જ કરતી. બહુ દિવસનું હવડ ધર હતું તે એણે સુધારવા માંડ્યું હતું. દરેક વખત માધવી પોતાની જોડે મંછળને

અને શંકરને તેડીને આવતી. આ વખતે કોઠાએ આગળ નહેતું તેથી માધવીને હરકત પડતી; પણ તે નમાવી દેતી.

સાંજનો વખત હતો. માધવી ખારીમાં બેસી સૂર્યાસ્ત જોઈ રહેતી. ત્યાં અશોકે આવી ને કહ્યું, “આજે આજે ખાલીનું જાનર જોઈ આવીએ.”

માધવી—“મારે તો કંઈએ આવવું નથી. આજ બે ઘડી બેસીને રાત્રી કરીશું.”

અશોક—“ના, આજે એક કલાકમાં પાછાં આવીશું.”

અશોકના આગ્રહથી માધવી ડહી. ખાજ ધણી દિવસ દયા, એ બહાર નીકળી નહેતી. એટલે બહાર જવાનું મન થયું. અર્ધનું ખાલી જાનર જોઈ ન હોય, એટલે એ જાનર જોવાશે અને પણ પણ છોડી દશે,—એમ એને થયું.

માધવીએ કાશ પહેર્યાં અને જાનર જોવા નિકળી. ચાલતે ચાલતે એને વિચાર આવ્યો કે—એ જાનર કેવું દશે ?

થોડી દુરમાં તેણે ખાલી જાનરમાં આવી પહોંચી. જાનર જોઈ યુગ આનંદમાં આવી મહા, અને બોલી, “અહો! આ તો અદ્ભુત સુંદર સહેર લાગે !” દુકાને પણ ધણી સારી છે જ્યાં વસ્તુઓ કેવી સરસ ગોઠાઈ છે ને તેથી દુકાન ચોખ્ખાવાળ લાગે છે. જે તો કોઈ વિચાર ન હતો એવું નહેતું.”

સહેરની પરીસ્થિતિમાં માધવીએ જોઈને ખડે એ ન હતો. ખાલીના સુંદર છુપાઈ લટકાવા દતા.

આ જાણી અશોક અને માધવી એવાં દલાં ત્યાં આવ્યાં એક માધુર્ય આપીને કોણે રહી. ખાલે જોઈ એને જોશ ને કોણે જોઈ. એટલે આશર્થ પામી બોલી કહ્યાં—“મારું, મારું ? તું અદા કરાવે ? અહીં તું શું કરે છે ?”

શંકર અહીં રહેલીનો ખારે દિમાવતી અને આગળ પડતો સહેરી ગણતો હતો. તેના યુગ દિવસ ગૌરવ જણાવું હતું. અશોકને આ સંધારણ પંડિતના ગાળાને આવા મોઝાવાળો રહેશે નેમ્મ આનંદ સાથે ધણું આશર્થ થયું.

શંકર—“શેઠ સાહેબ! આપની મહેરમાનીથી દુકાન માંડીને જોડો છું. તમારી નોકરી છોડી હું મારે કામે લાગી ગયો છું. તમારા જેવા સાહેબોની અમારા ઘરને મહેરમાની છે એટલે હો નેહો છે.”

અશોક—“ત્યારે હવે મ્હોં મીઠું કરાવ. આ ખાલી જાનર જોઈ હું છુટી થયો છું. કેમ વેપાર સારો ચાલે છે ને ?”

શંકર—“હા, અશોકમાજી, આજમાં સારી પેઠાસ ચાલ છે. માલ અપાટાવધ ડિરડી જાય છે. એક મહિનાથી દુકાન માંડી છે. તમારી દુકાનથી નાણાં ધીરવાની શક્તિ આવી. પરમેશ્વરી મહેરમાનીથી જોગ્યન પણ વખતસર મળે છે. અમારે એથી વધારે શું જોઈએ ? આપ અને આપના જેવા બીજા મોટા માણસોએ ખારે ખારે હુંમાં ગાળી મૂક્યાં સારે આગે શું કામ વિલાવતી છુમમાં પહેરીએ ? આ જ્યાં પ્રતાપ સોનાવના પરિવર સિન્દ—સમી પેટી પાનેતરની સાડીના છે !”

આ વાત સાંભળી દત્તી ત્યાં મંઠા પણ આવી પહેરવી અને માધવીને કહેવા લાગી—“કેમ જા ! તજિવત તો સારી છે ને ? તમે મને લૂંટી ગયાં નથી ?”

મંઠાએ તુરં ખાલીના સ્વચ્છ અને સારા કર્યાં પહેર્યાં દતા. તેનું મન સંતુષ્ટ થાય એમ લાગતું હતું.

માધવી—“હા, મંઠા, તજિવત દરે સારી રવા માંડી કે મહાથી તમે થી રીતે

બુધાય? તેં તો મારી જહુ જરદાસ કરી'તી.
હમણું તારે સ્ત્રી પ્રવૃત્તિ આવે છે?"

મંછા—“ હમણું તો આ ખાદી બજારે
અગારી લાજ રાખી છે. પદેલાનાં દિવસ
જતા રહ્યા. હવે પદેલાની મોટક લોકોનાં
ધરના વાસણ મોજનાં પાતાં નથી. તેમ જીવ
મોગવ પડતી નથી. બધાએ પોતપોતાના
બાપદાદાનો સ્વતંત્ર ધંધો લંબ બેઠા છે. આ!
સાચું કહું? લોકો તમારું જહુ સારું બોલે
છે. તમારાં જેવ એ, બંદખતે બાણુએ મૂઠી,
પવિત્ર ગણુતી સાડી બાણી મૂકાવી તો હમે
તે કાણુ માન?"

અશોક એક દુકાને બેસી લુગડાં જોતો
હતો. માધવીના હૈયામાં આજ આનંદ મતો
નહોતો. એની અમંગળ કડપના સ્વપ્નવત
ધર્મ ગઈ. આંખમાં આંસુ આવી ગયાં.

એટલામાં અશોકે એક સાડી માધવીને
ખતાવી કહ્યું, “ કેમ આ સાડી ગમશે?"

માધવીએ આનાકાની કર્યા વગર હા કહી
અને સાડી લેઈ બંનેએ યાત્રવા મોડ્યું.
માધવી અને અશોક જુદા જુદા વિચારમાં હતા.

રાત પડી જવા આવી હતી. વિજળીના

દીવા ધઈ ગયા હતા. બધે ખૂબ મહાસ
લાગણો હતો.

સ્તે યાત્રતાં અશોકે શાંતિનો અંગ કર્યો.
“ કેમ સીવાં ઘેર જઈશું ને?"

માધવી—“ ના, દેવમંદીરે દર્શન કરીને
જઈએ."

બંને દેવમંદીર તરફ વળ્યાં. સ્વદેશી
સાંકી પહેરીને, મુન્દરીઓનું શિષ્ય મોગવના
માધવીએ, દેવીને પ્રાર્થના કરી. અશોકનું
હૃદય આજે અવનવા સંતોષથી પ્રસન્ન થયું.

ઘેર પહોંચતા માધવીએ પહેલી વાત કપાડી.
“ આપણે થોડાક ખેતરમાં કપાસ વવરાવીએ
તો તેની ખાદી ન વધ્યા?"

અશોક—“ હા, જે વિચાર સારો છે,
આપણાં સ્વદેશી બજારમાં એમજ થાય છે."

માધવી હવે અશોકની બધી પ્રવૃત્તિઓમાં
હિંસાદથી ભાગ લે છે. અને સ્વદેશને માટે
પ્રાણ પાથરે છે. આજે મસ્જિદમાં કપાસની
ખેતી અને સ્વદેશી મારફત જે જે વસ્તુ સૌ,
કોઈનું ધ્યાન ખેંચી રહ્યાં છે. *

* દિ'દી ઉપરથી સચિત.

કોઈ ગણુની કરશે? —

કુશલ ગજનીઆને, આપણે નાની નાની બાજતોમાં નજીવી લાગતી ટેલેથી
એકદરે કેટલું હકશાન કરીએ છીએ તેના, ગણુનીઆ કરે છે. દાખલા તરીકે સીગારેટ.
૧ ક્રોડ માણસો દરેક રોજની ૧૦ સીગારેટ પીએ છે એમ માની લઈએ અને
દરેક સીગારેટનો ૫ મો બાગ કેડી દેવામાં આવે છે તે ૨ ક્રોડ સીગારેટ નકામી ગય. એની
કીમત લગભગ ૧૮૦.૦૦૦૦ પાર્કેટ થાય દીન-સજીનું પણ તેમજ. એક ક્રોડ માણસ દરેક
અઢવાડીઆની જે પેટી પાપરે તો સગળા ચિનાનો જે બાગ કેડી થાય છે તે લાકડાનું વજન
દર. ૫૫ ૧૦૦૦ ટન જેટલું થાય. એમાંથી કમલો માટે માત્ર અને એકાદોઈ એરડી ખતાવી
રોકાય. યુલુસુંદરીઓ, તમારા ધરમાં આવી નાની બાજતોમાં બાંબે સગળાને કેટલું નુકશાન
થાય છે તેની ગણુની કરી જોશે?

સૈનિકાનો જીવન આદેશ.*

બાળા સૈન્યની સૈનિકા સર્વે સેવાર્થે સંચરિયે,
 કસરત કરતાં પંખીડાં શાં, ગીત ગાતાં વિચરિયે;
 કુસુમ સમાં અંમ કામળ હૈયે, પ્રેમ પરિમલ વહિયે,
 વજ્ર સમા વળી કઠિણ બનીને, હસતાં વિપત્તિ સહીયે.

સાખી.

વિશ્વ પ્રેમ એ ધ્યેયને, સેવા જીવનમંત્ર;
 ધર્મ, દેવ, કુટિલતા, કરતા ને પરતંત્ર

ચરકીરતાથી તેને હણીને નિર્મળતા હર બરિયે,
 નતિ ધર્મને ભેદ ખૂલીને, અગિનીપત આરિયે;
 વૃદ્ધ અપંગ નિરાશિત જનને, રહાય નિરંતર. દહયે,
 જીવનમાં રસમંત્ર પૂરીને, જીવન ઉત્સાસિત કરીયે.

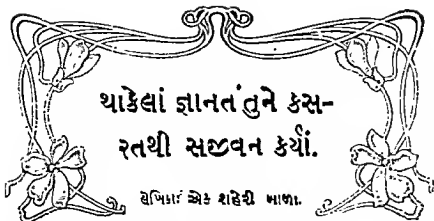
સાખી.

સુંદર શક્તિ જન્મતની, સુંદર જીવન પ્રાણ;
 ભાગ્ય વિધાતા સુંદરી, દેશ તણું અભિમાન.

ગાની, પ્રેમળ, સખળ જનને, જીવન સુધળ અમ રિયે,
 શ્રીવીર ઉજત શહેરી બનીને જનની જશ વિરતરીયે,
 ભૂતદયા વરતારી અંતર પ્રભુના પ્રિય સદુ ચક્રયે,
 નવ યુગના સદેશ રચન રચળ વિશ્વ વિષે પાઠવિયે—જાગા.

"લલરી."

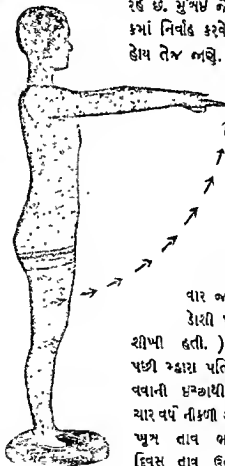
* આ કાવ્ય 'ગર્લ ગાઇડ' માટે રચાયું છે.

થાકેલાં જ્ઞાનતંતુને કસ- રતથી સજીવન કર્યાં.

શ્રેણિકાં એક શહેરી માળા.

મારા પિતાનું ઘર એક ગામડામાં હતું. ન્હાનપણમાં આખો દહાડો ખેતરોમાં હમે રમતાં ફૂલતાં, કાયાં બેર જમરણ ખાતાં તે પણ પચાવતાં. હું બ્હોળા કુટુંબમાંની એક હતી, અને મા મ્હારા ન્હાનપણમાંથી મરી ગઇ હતી એટલે હમારા શિરે કેમરેખ રાખનાર પ્રભુ હતો, છતાં હું તન્દુરસ્ત, ખુશખીબજી અને હજીપ્રજી હતી. આ રીતે ગામડાની સુખી જીંદગી હું દસ અગીયાર વર્ષની થઇ ત્યાં સુધી ચુલરી.

બરડાની કોરડાને મજબુત કરવાની હાથની કસરત.

એક દિવસ પિતા જીની પાસે કોઇ ત્રીસ પાંત્રીસ વર્ષનો પુરખ આવ્યો. મને તેઓને બતાવવા પિતાજીએ બોલાવી. બધું નક્કી થઇ ગયું. મ્હારાં લગ્ન તે અગાધ્યા પુરખ સાથે થયાં. ગામડાનું નિર્દોષ જીવન પૂરું થયું.

શહેરમાં રહેવા આવ્યાંને પાંચ છ વર્ષ થઇ ગયાં છે. આપારે હું એક ન્હાના બાળ-

કની માતા થઇ છું. મ્હારા પતિ આખો દિવસ નોકરી કરીને માંડ માંડ પચાસ રૂપિયા કમાય છે. માડાં પાછળ જ દસ રૂપિયા જતા રહે છે. મુ'મજ જેવા શહેરમાં આટલી આવકમાં નિર્વાહ કરવો એ તો જેણે અતુભબુ' હોય તેજ જણે. રહવારથી રહાંજ સુધી મદદ-વૈતરૂં કરી ધરનું ત્યા અચુનું કરવાનું તે પરવારીને ફરસદનો વખત હોય તેમાં પાસે શ્રી-ઉદ્યોગ વર્ગમાં હું માસીક દસ રૂપિયાના પગારે શિવજી શીખવવા અડવાડીઆમાં બે ત્રણ-

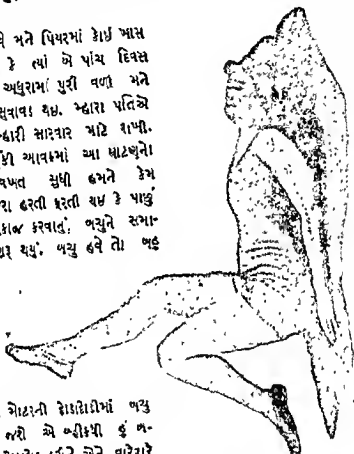
વાર જતી. (હું શિવજી હમારાં પાડોશી પારસી બાઇ માણેકબાઇ પાસે શીખી હતી.) રાતના હમે વાળુ કર્યા પછી મ્હારા પતિ પાસે થોડું જ્ઞાન મેળવવાની ઇચ્છાથી પાઠ શીખતી. આ રીતે બે ચાર વર્ષ નીકળી ગયાં. એક દિવસ અચુને રાતના ખુમ તાવ ભરાઇ આવ્યો. ચાર પાંચ દિવસ તાવ ઉતર્યો નહોતો એટલે દાકતરને બોલાવ્યા. દાકતરે લોહી તપાસી કહ્યું કે ઝેરી તાવ (ટાઇફાઇડ તાવ) છે. હું દિવસના ધરનું કામ કરતી, અચુની આવજત કરતી તથા રાતના ઉભંગરા પણ કરવા પડતા. એકવીસ દિવસે આ ભવંકર તાવના પંખમાંથી

જ્યુ મુક્ત થયો. હું પણ આ મંદવાડની ચિંતા અને શાકથી દુઃખથી થઈ ગઈ. ગામડાની ધાત્રી મ્હારા મ્હોં ઉપરથી ગ્રાંખી થવા માંડી, અને શરીર નિરતેજ થવા માંડ્યું. દશે, જ્યુ સારો થયો એટલે જસ. આપણું શરીરને ધસારો લાગ્યો છે તે તો દિવસ જતે જતો રહેશે ને હતાં તેરાં થઈ રહીયું, એમ આશામાં રહી.

રક્ષતી અને પછી જીવ બળતો એટલે હું રકતી. પતિ પણ કંઈ કહે એટલે તેમના ઉપર ગુસ્સો કરતી. આડોશીપાડોશી મ્હાઓમ્હાંય કંઈ ધારે વાત કરે તો માની લેતી કે જાણે મ્હારીજ વાત કરે છે ને તેથી મનમાં ખીંચવાતી. આ રીતે જ હું ગામડાની જાળપણની આંતંદી સતેલી છોકરી હતી તે જણાવતે હું

કમનસીમે હવે મને પિયરમાં કોઈ ખાસ સચું રહ્યું ન હતું કે ત્યાં એ પાંચ દિવસ દવાફેર નહીં રહ્યું. અધરામાં પુરી વળી મને આ અરસામાં કસવાવ થઈ. મ્હારા પતિએ એક ધાટણને મ્હારી સારવાર માટે રાખી. પણ હમારી ટુંકી આવામાં આ ધાટણને ખર્ચ લાંબો વખત સુધી હમને કેમ પોષાય ? હું જરા હરતી કરતી થઈ કે પાછું જઈું ધાનું કામકાજ કરવાનું. જ્યુને સમાલવાનું કામ શરૂ થયું. જ્યુ હવે તો જહ મરવાની થયો હતો ને ધરની ખંડારવારે વારે દોડી જતો. હું-

બળતી અ-
સં તો પી
થઈ. હું
ધણી વ-
ખતે મ્હારા
પોતાના ઉ-
પરજીવે
યતી અને
મનમાં ઉ-
પડે આ-
યતી. કેટ-
લીક વખત
તો વિચા-
રના વમ-
ગમાં પડતી
તે રાતની
કંઈ પણ
જતી રહેતી.

આ-ક-

છોગ વર્ષ-
માં ધીરજ
શીખવવા

પેટુના ભાગ મળતુવ કરવા માટે-
પતની કસરત.

જવાનું પણ હવે બધે મરૂં પડ્યું. આવામાંથી દસ રૂપિયા જતા રહ્યા તેથી મન કસવાનું.

મ્હારાથી કોઈ પણ જાહેર મેળાવામાં પણ હવે જઈ શકાતું નહીં. રહેને જાણે શોશની મંડળીમાં એમજ થાય કે હમણું હું જોશી કંઈ ગાંડું થેતું જોલી છીસ. ધોધાટમાં જરા પણ વધારે વખત રહું કે મનજી ભમવા માટે.

જામની દામ મોઢાની દોડાદોડીમાં જ્યુ રખેને છુદાઈ જશે એ બીકથી હું જ-
સુની પાછળ દોડાદોડ કરીને એને વારેવારે ઘરમાં તેડી લાવતી. શહેરના ધોધાટથી તથા મનમાં સતત ચિંતાથી મ્હારા મનજીના યોગવંતુએ અવિચલ નજામાં થઈ ગયાં હતાં. રહેને શું થાય છે તે હું રક્ષતી નહીં, પણ ધણીવાર એમજ થઈ કે જાણે માથામાં નસના તાર કોઈ ખેંચતું હોય. કોઈ વેજા તો મન એટલું કંદાસ થઈ અને જોના તેના ઉપર બીડીયાં કરવાનું મન થાય. જ્યુને ધમકાવતી,

એક દિવસ મહારા પતિનો એક બાળમિત્ર જે દાકતર હતા તેમને ત્યાં હમે જમવા ગયાં. ત્યાં બાળસગનના વિષય ઉપર ચર્ચામાં હમે ઉતર્યાં. હું જરા જુરસાથી બોલતી હતી. પણ એકદમ મ્હને લાગ્યું કે મહારા જીવ ગમર ધ ગયો છે. ને મગજ 'ગાંડુ' થયે જશે હું ઇજામાં હવા માટે દોડી. મહારા પતિના મિત્ર દાકતર ખંદાર આવ્યા. તેમણે મહારા શીકકું પડી અચ્છેલું મ્હો જોઈને તરતજ ગાંડી મંગાવી મહારા પતિ સાથે ગાંડીમાં બેસાડી મને ઘેર લઈ ગયા. મને ઉંઘવાની દવા આપી. બીજે દિવસે હું ઉઠી તો મને લાગ્યું કે જલ્દી મહારા મગજ શત્રુ થઈ ગયું હતું. મહારા મ્હોમાં ખરાબ સ્વાદ હતો. મહારા નિત્ય કામ કરવાને લડી પણ એમજ લાગ્યું કે હું પડી જઈશ. મારી બધી ચકિત એકદમ જલ્દી ખસાસ થઈ ગઈ હોય નહીં ?

પછી તો હું વિચિત્રજ થઈ મૂં. મહારી સ્વાસ્થ્ય કોઈ જોય તો મને લાગતું કે મેં જલ્દી કપડાં ગરાબર પહેર્યાં નથી કે શું ? જો કોઈ મહારા સ્વાસ્થ્ય ના જોય તો મને લાગતું કે જલ્દી તેઓ મહારા તરફ બેઠકાર છે. જો કોઈ માયાથી બે શબ્દ મને કહેતો મને લાગતું કે જલ્દી મારી દવા ખાય છે. મને જલ્દી એમ જ લાગતું કે હું બધાના વચમાં આવું છું. આવી ત્રાસદાયક સ્થિતિમાં હું લગભગ બે મહીના રહી. પછી મને લાગ્યું કે દાકતરનો દવાથી કંઈ ફાયદો નથી થતો તેથી હું બ્યાવામ મંડળના એક ઉસ્તાદ પાસે ગઈ. મેં સાંભળ્યું હતું કે મગજના તંત્ર નગના પડી ગયાં હોય છે તેના ઉપર તેઓની દવાથી ફાયદો થાય છે. તેઓ પાસેથી મને બીજી ખરેખરી મદદ મળી. પહેલી તો ચક્રમા પ્હેરવાથી થઈ હતી. ચક્રમાંથી મહારા મગજના તંત્રને આરામ મળેલો.

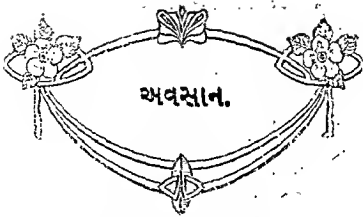
ઉસ્તાદે મને બેસાડીને ચાન્તિથી બધી લગીકત સાંભળી પછી એણે કહ્યું કે તમારા

જ્ઞાનતંત્રને અતિશય થાક લાગ્યો છે ને તેને લીધે તમારી આ હાલત થઈ છે. જો તમે મારી સલાહ પ્રમાણે ઉપાય કરશો તો તમારા શરીર તેમજ મગજને હું ફરીથી મજબૂત બનાવીશ.

એમણે નીચે પ્રમાણેના કામ મહારે માટે કહ્યો:

એક તો મહારે ખુબ ઉંઘ લેવી. ઉંઘથી તંત્રને સારો આરામ મળે. સ્વપ્નના ઉઠીને મહારે લીંબુનો રસ પાણીમાં નાંખીને પીવે. લીંબુનો રસ બંધકોશ દૂર કરવા માટે પીવાની જરૂર છે. પેટ સાફ રાખવાની ખાસ એમણે જરૂરીયાત બજાવી. જો પેટ ના આવે તો પીચકારી (એનીમા) વતી પણ પેટ થાય તેમ કરવું. પછી દરરોજ સ્વપ્ન પહેલાં સાંધા. રજુ હુંશયલા પાણીથી ને પછી ધીરે ધીરે થંડા પાણીથી ન્હાવાનું કહ્યું. (જહુ ગરમ પાણીથી ન્હાવાથી જ્ઞાનરજ્ય નગનાં પડી જાય છે.) ન્હાતી વખતે છાતી ઉપર અને અને બરડાની કોશ ઉપર ધીરે ધીરે પાણીની છાલક મારવી. આ રીતે ધીરે ધીરે તદ્દન થંડા પાણીથી ન્હાવાની ટેવ મેં પાડી. આમ ન્હાવાથી મને બહુ ફાયદો થયો. જો મને રાતના ઉંઘ ના આવે તો સૂતા પહેલાં સ્નેહ હુંશયલા પાણીએ હું ન્હાતી. બેરાકમાં પણ મને હલકો સ્નેહાઈથી પચે તેવોજ બેરાક ખાવાની રજા આપી. ખાતી વખતે ઉતાવળથી ખાવાને ગદ્ગદ ધીરે ધીરે ચાવીને ખાવાનાં આદા કરી. ખંદારથી આવ્યા પછી કે કંઈ થાક લાગ્યો હોય તો જરા આરામ લઈ પછી નિરાને શાન્ત મને ખાવું. આ બધું મારા આંતરડાં સાફ રહે ને પેટ સાફ આવે તે માટે છે. આખા દિવસમાં પાણી પાંચ છ ગ્લાસ (ટમ્બલર્સ) બરીને પીવુંજ જોઈએ. (હું અત્યાર સુધી તો માત્ર તરસ લાગે તોજ પાણી પીવાની તસ્દી લેતી.)

પછી એક બાક પાસે રોજ મહારા બરડાના

અવસાન.

લેખક: જલેન પદમાવલી દેસાઈ.

સાયંકાળનો સમય છે. સુયંનારાયણ ચરતા-ચળમાં ઉતરતા ઉતરતા ચોતાની સાલ-ધેરી સાલ છટા વાળ્યાં એ બેદી અર્ધ આકાશમાં પથરાવી રહ્યા છે. એ સાલાય તે કોઈ તથોર્થગ અધિની કોષજવાળા જેવી લાગે છે. ધીમે ધીમે સાલાસ પથુ રાખી અને તેનું રથાન કાળી વાળાંએ લીધું. કૃષ્ણ પક્ષની અંધારી રાત હતી એટલે આકાશ તો સર્વજ્ઞ સ્થામણતામાં લીન થયું. માત્ર નર્મદા નદીનો શ્વેત પથુ ગંભીર જલપ્રવાહ અને તેના તટ-પરની રેતી કાંઈક પાપમાં ધુનિતતા જતાવવા અવતર્યા હોય તેમ લાગતાં હતાં. પૃથ્વીના અનેક પાથોને અર્ધમાં સંતાડતા કાલપ્રવાહની સાથે વારિપ્રવાહમાં વહેવડાવતા નર્મદાના જળ વહી રહ્યાં હતાં. સુમારે રાતના આઠેક વાગ્યા હતા.

આ પવિત્ર નર્મદાના કિનારા પર એક આશ્રમ હતો. તે વિપ્રાઓને માટે આંધવામાં આહ્વાન હતો. આશ્રમની સંચાલિકા બહુ પવિત્ર હતી. હિમ્મરે બહુ મોટી નદતી જતા હોવાને એનામાં કવખતવું હડાપણ હતું. સાલવયમાં તે વિપ્રા જની સમગ્ર જીવન માતાપત્ની એકની એક અસંકલ્પ જીવીતા હુખની પાછળ દા.પ.એ ને પરમાર તણ નર્મદા-દવામાં કંડાવેલું જેથી સાદી તાલ્લી રીતે તાલ્લી રીતે

જેરી હુખી બાળાઓને માટે હૃદયમાં સાગણી હોડી ને સારાથે મુજરાતમાંથી તેમણે બાળવિ-ધાઓને નિમંત્રી. કેટલીક અનાય આચાર માટે આવી. વિવાહ ત્યાં વાતાવરણ ઉર્જા કરવામાં આવ્યું હતું. વૈરાગ્ય-પ્રરજાત વૈરા-ગ્યની ત્યાં ભૂમિકા રચાઈ હતી. કોઈ તેને માટે આવી અને કોઈ આશ્રય પામવા આવી.

[૨]

કોઈ સાપથી કે કોઈ આશીર્વાદી પથુ કાઠીવાવાડની પ્રભને દેશ છોડી પરદેશ ઉતરવાની જરૂર વધારે પડી છે. નાના અનેક રાજ્યોને લીધે પ્રજા દબાઈ કચડાઈ નિર્ધન બની મરૂ છે. અને કેટલીક વાર અતીચ્છ પિર્ધનતા-આશ્રત-સંકટામણ અનેક પાપ ડાહ્યાના હાથે પથુ કરાવે છે. અને તેવા અનેક ડાહ્યાઓ હોવા છતાં સંકટો વર્ષો એકજ સ્થિતિમાં માગવાથી ખુશામત, ખટ-પટ, ચોરી, જુલું, વ્યભિચાર વગેરે અપમાન-તોમાં માણસોની બુદ્ધિ સંકટ (અવગ્રે માર્ગ) ખરચાય છે-વહે છે. મુજરાતમાં આવ્યા નમુના મળે છે તેમાં કાઠીવાવાડમાંથી વિશેષ મળે છે.

ગંધારામ નામનો એક સાધુ પેર-દરના તામાના એક મામડાનો રહેવાસી હતો. સ્થિતિએ તે મરીત દતો. તેને એક નર્મદા

નામની કન્યા હતી. તે પાંચ વર્ષની થઇ
સારે કાલેરાથી ગંગારામ અને તેની બેરી
મરણ પામ્યાં. છોકરી દરના કોઇ સમયાં
હાથમાં ગધ. તેઓ તેને લઇ ગયા—કંઈક
તાત્કાલિક લાગણીથી પણ મણે ભાગે સ્વાર્થથી.

છોકરીને લઇ ગયા પછી બધા બુખડી-
ખારસોમાં તેને પાળવી અધરી પડી. તરતજ
શામજી નામનો તેમનો એક સગો છોકરીને
લઇ જુનરાત તરફ આવ્યો. કઠિયાવાડથી
મુંબાઈ જતી મેઇલમાં તેને એક પાંચીસેક
વર્ષના યુવાન સાથે વાત થઇ. અરસપરસ
વાતચીત કરતાં યુવાન કુંવારો છે એમ શામ-
જીને ખબર પડી અને તેણે એક દંબર
રૂપિયા લેવાના નક્કી કરી ધરના બુવા ને
ધરનો જતિ બની છોકરીને તે યુવાનને આપી
દીધી.

આ યુવાન વડોદરાનો રહેવાસી હતો.
જાતે ધીરોડ બ્રાહ્મણ હતો. કુળ નીચું હતું.
સાતિમાં કન્યાની બહુ અછત હતી. પોતે
ઝાંઝુ મણ્યો. નહતો તેમજ એકલવાયો હતો.
જન્મભાનવૃત્તિ ઉપર નિર્વાહ ચલાવતો હતો.
બાઉસાર અને હિન્દુ ધાંચીની જન્મભાનવૃત્તિ
કરતો હતો. જો કે તેમાં પૈસો તો બેગો
થયો હત અને કન્યા મળી હત. પણ કુટું-
બમાં જેટલાં મરણ થયાં તેટલાં જારમાં
કરવામાં બધી મુડી ખરચાઇ જઇ ધર પણ
વેમાંઇ ગયું હતું એટલે કન્યા કોણ આપે ?
તોયે તેણે ડરતાં ડરતાં આ બીડું ઝડપ્યું.
શામજીને લઇને ધેર આવ્યો. તેને લઇને
પોતાની જમનાબાઈ નામની જન્મભાનવૃત્તિ ત્યાં
ગયો. જમનાબાઈને એની ન્યાતમાં બધાં પટ-
લાણી કહેતાં ને તે હતી પણ તેનીજ. એનો
સ્વભાવ પરદાખમંજન જરા વધારે હતો. અને
એનો આ જોર કુંવારો હતો તે એને બહુ
લાગતું હતું. તે ઘણીવાર કહેતી કે “મણી-
રામને બેરી કંઈ કરતાં મળે તો અમથાકાકાનું

નામ રહે. જિયારા બહુ બોળા હતા. જાણે
સવારના પહોરનું નામ.” એના આવા સ્વ-
ભાવને લીધે બધા જન્મભાનો કરતાં મણીરામ
આને ત્યાં વધારે જતો અને અત્યારે પણ
કન્યા અને તેના (કહેવાતા) બાઈ શામજીને
લઇને પણ અહીંજ આવ્યો.

જમના—“છોકરી તો રૂપાળી નખેતર
છે. પણ જરા ન્હાની છે.”

શામજી—“અરે ન્હાની ને મ્હેંડી, છે
ક્યાં ? એ તો મ્હારે મામાપ વિનાનું એકનું એક
ફૂલ છે. હું ત્હમારા જેવને દરેકે નહિ તો.”

જમના—“અરે બહેવાઈ (જાણે નક્કી
થયું હોય તેમ) એમ યુસ્સે શું કામ થાઓ
છો ! એ તો હું અમથી (અમરતી) કહું.
હું” કન્યા જતી રહેવાની બહીકે નમ્રતા
પકડી જમનાએ શાંત પાડતાં કહ્યું.

શામજી—“હં હવે બોલ્યા તે અરાંખર.
બોલો ત્યારે નક્કી કરો.”

જમના—“ત્હમારો શો વિચાર છે ?”

શામજી—“રૂપિયા ત્રણ દંબર આપવાં છે ?”

આ શબ્દો સાંભળી મણીરામની આંખો
રાટી ગઇ. તે ઉઠીને બે વેંત પાછા ખરવા.
પણ જમનાએ સમયસૂચકતા વાપરીને જોરની
સ્થિતિ સમજાવી. છોકરી દુઃખી નહિ થાય
એમ જણાવી, માંડ માંડ એક દંબરે દેરવ્યું.
થયું. લગ્ન થયાં ને કોઈ લેણીની ટિકિટમાં
કે કોઈ ધરમેંડે કરેલા સદામાં છાંયો હોય
અને કોઈને રસ્તામાંથી વગર પ્રવાસે કંઈ
કીમતી વસ્તુ હાથ આવી હોય ને જેમ ખુશ
થાય તેમ કન્યાવિક્રયી વગર મફતના ૧૦૦૦
રૂપિયા ગજવામાં મુકી ખુશ થતો થતો ખીજી
રાતના પોતાને દેશ માલતો થયો નથી કરી
છોકરીની સુપ્રત કે નથી જતાવ્યું. પોતાનું
કામઠેકાણું. માત્ર કન્યા બ્રાહ્મણ છે એટલીજ
ખાતરી આપીને ચાલતી પકડી.

કન્યા-નર્મદા થોડો વખત બેઝાણી જેવી લાગતી. પણ થોડા વખતમાંજ તે દળી ગઈ. શરૂઆતમાં તે મણીરામથી બહીતી તેટલા માટે તે તેને ઝાઝી બોલાવતો નહિ. તેને ઉછેરવાનું કામ જમના જ કરતી. આમજ કહ્યું તેમ જમનાને જોરપર યુવત વ્રેમ હતો. તેણે ન્યાતમાં ઉધણાણું કરી જોરને લગવનું ખર્ચ મેળવી આપ્યું હતું. મણીરામ તેનો અત્યંત આભારી હતો.

નંદાના છોકરાંનું શું ? એમને તો ખાવા પીવા ને બેલવા મળે એટલે આનંદ આનંદ. પ્રવૃત્તિ બાળકોમાં વિસ્મૃતિનો શુષ્ક ઠીક સુક્યો છે. એથીજ તે નવું નવું પણ મેળવી શકે છે અને રહેજતાં વળી શકે છે. નિર્દોષતા એ બાળકોની અમોલી બધીસ છે. આ ઉડતા પક્ષી જેવી કે દોડતી અને કુદતી ચંચળ દરિયા જેવી નર્મદા પણ એજ દેવિની છે. એને નથી દુઃખનું જાન, નથી સ્થિતિનું જાન કે નથી સંસારનું જાન, માત્ર મણીરામ રાંધે છે, જમના સારવાર કરે છે, શરીરમાં રહે છે ને જમના પાસે સુઈ રહે છે. બાળક-નિર્દોષ નર્મદા નહોતી જાણતી કે ભવિષ્યના ગમમાં એને માટે શું શું લખાયલું છે.

દરકાંએની કહેવત છે કે બાળોતીકાનું બળેણું જન્મભારી બળેણુંજ રહે. એ વાત જાણે સાચી લાગે છે. નર્મદાને માટે એમજ બન્યું. પરંતુ પછી થોડાજ વખતમાં મણીરામને એના કુટુંબીઓનો રોગ-હાવ લાગુ પડ્યો અને પહેલવાન જેવું શરીર જોતજોતામાં સાત આઠ મહિનાના હતું ન હતું થઈ ગયું. અમરનામનું એકનું એક નામ એમની ન્યાતના 'લીટર'માંથી, અરે પૃથ્વીપરથી સદાને માટે ઉકાઢ ગયું. અનાથ નર્મદા (માત્ર થોડા વખતને માટે સનાથ બનેલી નર્મદા, પાછી અનાથ બન. એમ લોકો કહે છે. કલમ એમ લખે છે. લખતાં હેયું રહે છે પણ નર્મદાને

શું તેનું જાન હતું ? એ તો પહેલા જેવીજ નિર્દોષ હતી.

જમનાએ રહીથી અને લાગણીથી કુટી શાંખ્યું. રસ્તે ચાલનારની આંખમાં નર્મદાને જોઈને આંસુ ઉમરાયાં. ગરીબ નર્મદા કંઈ નહોતી સમજતી. જીવનમાર રહીને વય થઈ જ્યારે એની સુકી નંદામાં આવી ત્યારે કાચનું કે માટીનું બંદાણું રમકડું કહે ને બાળકોને લાગણી થાય તેવી લાગણી તેને થઈ, પણ આટલી બધી રોકડાઈમાં તે રહી પણ નહિ, માત્ર બેઝાણી બની ગઈ.

કંઈ દિવસો વીસાં. જમના હવે શું કરે ? રહી કુકળી રહી. પોતાનું જીવન પણ પેતાને અનિશ્ચિત લાગ્યું. હવે આ છોકરીનું શું થશે ? એ ચિંતાએ એને તદ્દન જીર્ણ અને અર્ધ ગાંડા જેવી બનાવી. વ્રેમ એ એવી વસ્તુ છે. તે ન્યાત જાત અવસ્થા કે કાંઈ પણ જોતો નથી. માત્ર તેને નિઃસ્વાર્થતા અને નિર્મલતા જ જોઈએ છે. એ આવે એટલે એ સર્વ-બાંધી બની શકે છે.

જમના જુવા વિચારનો હતી. છોકરીને વરલાવવાની એને ઇચ્છા ન હતી. એનેજ હાથે કાચી પાકી ભાખરી શેકારી એને એ ખતરાવતી ને પછી તે નિર્દોષ બાળા રહ્યાં જોઈ, એ આંસુ પાકી, ભાંધું ના ભાંધું જરા તે ખાઈ ભેતી.

આખરે થોડા મહિના બાદ એને કાને નર્મદાના આશ્રમની વાત આવી ને ચીરાતે ઉઠ્યે એને એ ત્યાં સુકી આવી.

દરમ્યાન નર્મદાનો કહેવાતો ભાઈ શામજી આવ્યો હતો, પણ એની દયાનત એને કાળો લાગી. બીજે ઠાંણે વિક્રમ કરી એમ લાગ્યું. છોકરીના એક ભવમાં એ ભવ કરવા એ તૈયાર ન હતી. જાગેશે તેને પણ સુતાધીય અવાજે તેણે તેને રમસદ આપી અને વર-

તબ તે એને આશ્રમમાં મુકી આવો. શરૂઆતમાં તો એને બીજકુલ ગમ્યું નહિ પણ છોકરી સંસ્કૃત છે ને સારા સંસ્કાર પડશે એ વિચારથી એને શતિ વળી અને કૃષ્ણમાં મન વાળ્યું.

[૩]

અહીં આશ્રમમાં નર્મદાને આવે આઠેક વર્ષ થઈ ગયાં છે. શરૂઆતમાં તો એના વરદ સર્વની અત્યંત સંકટગુસ્તિ હતી. આશ્રમની અધિષ્ઠાની પોતાની સગી બહેનની મારફત એને રાખતાં. બને કંઠી કંઠી એની નિર્દોષ રમત અને હુઝને ન સમજનારી ચપળ વાતો સાંભળી તે બે છુપાં આંસું સારતી. જેમ બને તેમ એનામાં ધાર્મિક સંસ્કાર પાડવાની તે પ્રેરણા કરતાં.

કેણ જાણે શા કારણસર પોતે જે તપો-મય જીવન જીવ્યાં હતાં તેવું જ જીવન સર્વ વિષ-વાઓને સાધ્ય હોય-જીવી શકે એમ એ માનતાં હતાં. કંઈક વૈરાગ્ય અને આકરા સંયમની એ હરેકને આવતાં વેંત જ દીક્ષા આપતાં. એ એમ માનતાં હતાં કે તે વિના કડીન વૈધ-વ્ય સંપૂર્ણ પવિત્રતાથી પસાર થવું મુશ્કેલ છે. તે વિધવાવિવાહમાં બીજકુલ માનતાં ન હતાં અમર કહો કે એમના પતિમુખતી ઉચ્ચ સ્થિતિએ તે જો કે-ચોક્કાં વખતની અવધવાળી હતી છતાં-એમને તેમ કરવાને પ્રેર્યો હતો. પરંતુ જે સુખ પોતે અનુભવેલું અને જે બુદ્ધિ વૈભવ તથા વૈરાગ્યના પૂર્વજનિત તથા વંશપરંપરાગત સંસ્કારો અને તે જળતી, નમાવી રાખવાની કૃપાવરની-ગુરની કૃપા એમના ઉપર ઉતરેલી તેની સર્વંતે ઉતરે એ કાંઈ સ્વાભાવિક નથી. પરંતુ નિર્ભય કાચ જેવું તેમનું પવિત્ર-કુચ્ચ આદર્શગ્રાહી અંતઃકરણ જન સમરવના હરશે દલકા માપથી માપી દાંતું નહિ. એમની પવિત્ર આત્મસુવાસ બધે સુલાખ મોમરો ને સંપાની સુવાસજ ખીજાણું.

પરંતુ એમની આ ગચ્છતરી સુલભરેલી હતી. તે એમને ન સમજાયું. ઘણું મોટું-વડી ગામ પછી-સમજાયું પણ તે એમણે ના માન્યું. નંકરી કરી રાખેલા સિદ્ધાંતોએ અને સંજોગોએ તે ન માનવા દીધું.

આશ્રમના આકરા નિરંજનોમાં બીજા ન્યૂનતા એ હતી કે તેમાં પાત્રાપાત્રના બેદ જાણી શકતા ન હતા. વિધવા માત્ર સરખીજ પછી તે પાંચની હોય કે પચીસની.

નર્મદા ચપળ છોકરી હતી. અબ્યાસ એણે સારો કર્યો પણ સંયમ એ પાળી ના શકી. ગુજરાતી માર પાંચ ચોપડીનો અબ્યાસ કર્યો. ચોટું સંસ્કૃત શીખી. ભાતો-શીરતાં પણ આવડ્યું. રસોઈ કામમાં પાવરથી થઈ. પણ એટલું થતાં થતાંમાં એ બે હુરુણો પણ સાથે શીખતી ગઈ. બુદ્ધિ તીવ્ર હતી. નેતૃત્વ વિનાની બુદ્ધિ ચોક્કસ માર્ગદર્શક થવાને બદલે જંગલી લતાની મારફત આડી અવંગી શધી.

ઘણાં ખાતાંઓમાં બને છે તેમ આશ્રમનાં અધિષ્ઠાની પોતાના તપશ્ચર્યામાંથી તેમ સંસ્થાના અન્ય કામના બોજને લીધે છોકરીઓ ઉપર પૂરતું ધ્યાન આપી શકતાં નહી. અને ઘણું કામ મેટી (Senior) છોકરીઓને સોંપાતું. આથી આ છોકરીઓ સત્તાધીય થઈ પડતી. ગરજ અને સંસ્કારવિહીન છોકરીઓના હાથમાં સત્તા આતી. પડતાં એ એનો દુરપયોગ કરતી. એમણે પોતામાં ઘણાં હુરુણો સંયમના બહાના નીચે પોપી દીધા હતા. પણ નવી આનંદારી બાંગાઓને નવનવા સંયમના પાઠ આપવામાં તેઓ પોતાનો પ્રભાવ બેસાડવાનો દંભ ખરાખર કરી જાણતી. હુંકમાં તેઓ ચોરતાં, જુકું બોલતાં, આડીઓ ખાતાં ને રવાજ જાળવતાં શીખી હતી. સંયમને નામે દંબીપણું ઝાઝું આવી ગયું હતું.

અને નર્મદામાં આ બધા લક્ષણો ઉત્પન્ન થયાન ન આપવાની અધિષ્ઠાત્રીની ઇચ્છા હતી એમ નહિ પણ આત્મંત વિરક્ત સ્વભાવને લાગે એમનાથી સ્વાભાવિક ઉદ્ધારીન શક્તિ રહી જતી. છતાં નર્મદા ઉપર તે તે પુરતું ધ્યાન આપતાં અને કહી કહી ખગર પડતી કે નર્મદાએ રાહલી ખાધી છે તે પ્રદેશ બાગ્યો છે, યા કોઈ છોકરીનું શીરણ કે પેન્સીસ, રમર ચોરી આવી છે ત્યારે એને સખત શીક્ષા કરવામાં આવતી. ધણું અચાન, જડ જેવાં બાળકો પ્રેમથી વશ નથી કરતાં એવો એમને અનુભવ થયેલો એટલે નર્મદાને મારે આકરી શિક્ષાઓ થતી, એનો આ દશા નેષ્ઠ અન્ય છોકરીઓ ઉપરની બહાલા થવાને જરીક અતિશયોક્તિથી પણ 'રિપોર્ટ' આપી આવતી. અધિષ્ઠાત્રીનું નિર્મળ અંતઃકરણ અપવિત્રતાની મધ્યે નોંધ હજીવું. પણ પ્રેમથી તેના પ્રતિકાર કરવાનું એમને કુશળ નહિ.

દિન પ્રતિદિન પાપમાં વૃદ્ધિ થવા લાગી. અથવા કહો કે નૈસર્ગિક ઉર્મિઓ-સાચા નેતા વિનાની અશ્વમેદેલી ઉર્મિઓએ એને સહજ માર્ગે વાળા

[૬]

પાકોશમાં અંબીકાચરણ નામનો એક જમીનદાર રહેતો હતો તે જાતે તે પવિત્ર હતો પણ તેના મુનીમ ભર યુવાવસ્થાની પ્રુમારીમાં આવ્યો હતો. અંબીકાચરણની ઓશીસના ગારબામાંજ આશ્રમની એક બારી પડતી હતી. નર્મદા નવરાશને બહો વખત આ બારીએ બેસી રહેતો. અત્યાજ એની હિમર ચાંદ વધેની થઈ છે. યુવાવસ્થાને આંગણે એણે પગરૂ માર્યા છે. એના શરીરની ઉંચાઈ અને પુષ્ટતા પહેલાં કરતાં ધણું વધ્યાં છે. ચહેરો સ્વરૂપવાન હોવા સાથે હિમર અને બેદરકાર બન્યો છે. આંખોમાંથી

ખીંસતાં વૈવરનનાં વિજળી શાં કિરણો ઝળકે છે. સામાન્ય વિધવાઓની માફક એને કેવળ સ્વરૂપલીલું નથી કરવામાં આવી માથે વાળ, હાથમાં સોનાની અંકક ખંગડી અને ગળે શ્લોકની માળા એટલું-તો એ પહેરે છે. એને શશુમાર અને પોપાકની ઝીઝા લેણુપતા નથી. પણ એનું જીવન ઝથુક ઝથુક ચાલે છે, હૈયું શરિ છે, શક્તિઓ કાંઈ નવું નવું શોધે છે. શું તે સમજાતું નથી. વૈવરનને હિંગોળે હિંચકનાર સખાની તેને ઓછા છે. એ ધૂંગારી બાવના વૈરાગના મહન વાતાવરણમાં પણ અસ્પષ્ટ રૂપે એને ખાસી, પ્રથકરણ કરવાનું એને જાન ને હતું.

એવામાં એવું બન્યું કે મુનીમ શંકર પ્રસાદ ઓશીસમાં કામ કરતો હતો ત્યાંથી માદી નીચેથી એને વાંછી કરડ્યો. સખત કરડ્યો. નર્મદાએ બારીમાંથી બેઠું અને કોઈ ન જાણે તેમ આશ્રમમાંથી વાંછી ઉતારની દવા આપી આવી. અને ચોરી છુપીથી શંકર પ્રસાદને પગે લગાડી પણ આવી. ધણું કોમળ હસ્તનો સ્પર્શ થયો. દવાથી કહો કે સ્પર્શથી કહો કે પોતાના મનથી કહો, વાંછીનો વેદના ઓછી થઈ, નર્મદાનો આભાર મનાયો ને જીવનભરને માટે ઝીઝી લેવાનો મનોરથ ધરાયો. દૃષ્ટિએ દૃષ્ટિ મળી; હૃદયે હૃદય ભળ્યાં, ભળ્યાં તે ભળ્યાં, ના ખસ્યાં.

પછી નર્મદા એ બારી શેની છોડે ? શિક્ષાને સમયે નર્મદાને જપમાં બેસાડવાની કે કોઈ સખત કામ કરવા બેસાડવાની એ ચોરડી હતી નર્મદાને તે રૂજલાથી નીવડે. તે યુન્દાઓ વધારતી ગઈ અને ચોરડીનું-અરે બારીનું સેવન એ વધારે કરતી ગઈ. બાખરે વાત જાહેર થઈ.

નર્મદાનો મનમથ દવે કાશ્ત્રમાં રહેતો નહિ. મિત્ર હાટ હાટ થતું. બાખરને અને

રહીને તે લાખો ગાળો દેતી. બળવો કરવા ઉકેરાતી. ન્હારી જવા તૈયાર થતી. અને એક સાંજે એણે એ યોજના અમલમાં મુકી.

એ અધારી રાત-નર્મદાના કીનારાપરની એ સાંજ, તે આ લોકોને ન્હારી છુટવાનો સંકેત સમય હતો. રેતીના પટમાં ચંકર આંચા મારતો હતો. તેણે એક બીજી સીસાડી વગાડી. નર્મદા તૈયાર થઇ બીજા દાદરેથી ઉતરી ગઇ બહાર.

ગઇ ? અભણા પુરુષના સંગતું ફળ બોગવવા ગઇ ? ના. એના અમંગલ સાહસતું ફળ બોગવવા પાછી આવી.

આશ્રમમાં નર્મદા બધાની આંખે ચઢી હતી. ધણાંને તે કહી વળી હતી કે હું રહેવાની નથી. તેથી છોકરીઓ તેના ઉપર બહુ નજર રાખતી. જ્યારે તે બીજા દાદરેથી ઉતરીને સટકી ત્યારે આશ્રમના સિપાહીએ તેને જોઇ અને તેણે એક છોકરીને ખજાર આપી. તે દોડતી દોડતી અધિષ્ઠાત્રી બહેનને તેડી લાવી. અને ત્રી ઉપરતું દરમ પતાવ્યું. બહેન ગળ-રાયાં, પછુ બીજા ઉપર ખરાબ હાથ ના પડે તેથી બહુ ગંભીરપણે એ છોકરીને આશ્રમમાં પાછી મોકલી; પોતે એકલાં નર્મદાની પાસે ગયાં. નર્મદાએ તેમને જોયાં. છતાં અડગ રહી. તેણે કહ્યું: “બહેન કેમ આવ્યાં ?”

“તને લેવા.”

“મ્હારે નથી આવવું.”

“કેમ તને કાંઈ દુઃખ છે ?” સમય-સચકતા વાપરી ફાસલાવી લઇ જવાના હેતુથી દેવી બોલ્યાં.

“ના કંઈ દુઃખ નથી પણ મ્હારે જે જોઇએ છે તે લાં નથી.” છોકરીએ જવાબ આપ્યો.

“તરે શું જોઇએ છે ? બહુ મજલો, માલ.” પોતાની પવિત્રતામાં એની પાપ-

વાસના બૂલી જઇ અથવા કહો કે તે જુલા-વવા પ્રયાત કરતાં તે બોલ્યાં.

“ના તે ત્યાં નહિ મળે. મ્હારે લગન કરવું છે.”

“તું મૂર્ખ છે આપણાથી લગન ના થાય.”

“કેમ ના થાય ?”

“તું વિધવા છે !”

“કેણ કહે છે કે હું વિધવા છું ? હું પરણીતીજ ક્યારે ? શું દુનિયામાં દરેકને પરણવાનો હક્ક અને મ્હને નહિ ? મ્હારે પરણવું છે.”

દેવીના આત્મપ્રભાવથી કહો કે પોતાની આત્મપરીક્ષાથી અથવા આત્મનબળાઇથી કંઈક પ્રસાદ તો લાંથી પલાપનજ કરી ગયાં હતાં. છોકરીનો ઉદ્ધાર કરવા જેટલું મનોબળ એનામાં ન હતું. આનો લાભ લઇ દેવી એને આશ્રમમાં પાછી લાવ્યાં.

પરંતુ ત્યાર પછી દેવીની હાંધ હડી ગઇ. નર્મદાતું શું કરવું ? એને છુટી મુશ્કેલી ? જમનાને પાછી રોંપવી કે ચાલવું હવું તેમ ચાલવા દેવું ? ના. એમ થાય તો બીજા છોકરીઓ ઉપર ખરાબ હાથ પડે પોતાની અને આશ્રમની આબરૂ જાન અને જે હેતુથી અખંડ બ્રહ્મચર્યના આદર્શ પોતે ધર્યો હતો તે ધુગમાં જાય. એમ કરવાને એ તૈયાર નહોતાં. એમતું મન ના માન્ય અને માને પણ થી રીતે ? પોતે પવિત્ર, ન્હાની ઉંમરમાં અનેક તપ-શ્રધ્ધા કરેલી, મનને મારેલું અને સંયમના મીઠાં શ્રજા-બ્રહ્મચર્યના સંબંધમાં તો અસાર સુધી તેમણે જોયલાં. ધણાં બ્રહ્મ જીવન પણ આશ્રમને પ્રતાપે દેવીના સંસર્ગથી પ્રત્યક્ષ હાથથી સુધરી પવિત્ર બનેલાં. પણ આ નર્મદાનો ‘કેસ’ આવો જ-જો. તો શું અપવાદ ખાતર સિદ્ધાંતને કારણે મુકે ? એમનાં જવાબુ મુકવાને

મનેય આલે ? આખરે નર્મદાને આશ્રમના એક અંધારા ઝોરડામાં પુરવામાં આવી.

[૪]

પછી શું ? પછી એ વાતને એકાદ વર્ષ ગયું હતો. એ આકરી શિક્ષામાંથી, સખત સંયમમાંથી, એ અંધારા ઝોરડામાંથી એને છુટકારો મળ્યો. સદાને માટે શુકિત મળી. ખરેખર એના પાપને ન પામેલો આત્મા મુક્ત જ થયો. નર્મદાને ક્ષમ રોગ લાગ્ય પડ્યો. દેવો એની ખબર લેતાં-ખીખને લેવા કહેતાં, પણ તરણ વિધવાઓથી એની વાત ગુપ્ત રાખવા ખાતર જહજ્ય ચેડાને એનો પાસે જવા રજા હતી. એ 'ધોડા' ખંધાં હતાં, હૃદયશુન્ય હતાં. નર્મદા ધણું રીખાઈ. એણે જો પાપ કર્યું હોય તો એવું પ્રાયશ્ચિત પુરું થયું. એને પધારીમાં ઝાડા થઈ જતા, કોઈ કાદવું નહિ. હૃદયસના નક્કા કોઈ હોસોવું નહિ. એને કુષ કે કાશી વખતસર મળતાં નહિ. સેવાને માટે સ્થાપેલા આશ્રમની દેવીઓ, એમની દૃષ્ટિથી ગણાતી આ માળાની એજ સુલયી, તેની તરફ ધૃણાજ રાખતી. નર્મદા-નિરાધાર નર્મદા ધણું રડતી. એને ધણું કહેવાનું હતું. કોણ સાંભળે ?

છેવટે એ પ્રભુને વીનવતી: “ઓ પ્રભુ હવે મહેને ઉપાડી લે” કોઈ એક સહૃદય વ્યક્તિને છેલ્લી પણે એણે કહ્યું: “ખૂંદેન પ્રભુ મહારો ગુન્હો માફ નહિ કરે ?” તે વ્યક્તિની આંખમાં ચોધાર આંસુ આભ્યાં તેણે હસકાં બરતાં કહ્યું: “કરશે, ખૂંદેન જરૂર કરશે. તહેં એવું શું પાપ કર્યું છે ? તારા કરતાં અનેકમણાં પાપ કરનારા દુનિયામાં સુખથી મદાલે છે તે પવિત્રમાં ખરે છે. ખૂંદેન તું તો નિર્દોષ છે. તદ્દન નિર્દોષ છે. પ્રભુ તારાં બધું કરશે.”

“હી...ક ત્યારે જો જો. હવે હું કદી આપું નહિ કરું. ઓ પ્રભુ...”

થયું. રામ રમી ગયા. નિર્દોષ-પવિત્ર નર્મદા નો જર્જરિત દેહ સાંજે ‘નર્મદા’ને કાનારે કાણુવારમાં બસીજૂત થઈ ગયો. શોકમાં પવન યંબી ગયો; પાંદડા કાઢ્યા નહિ. ‘નર્મદા’ નિરવ બની. સૂર્યનારાયણ અસ્તાચળમાં છુપાઈ ગયા. અને આકાશ તો હિન્દુસ્તાનની વિધવાઓનાં શાપ બોધ્યાં હોય તેમ કે તેમના તરફ બેદરકારી બતાવનારના હૈયાનો ‘ફોટો’ ચોતાના ઉપર પાડ્યો હોય તેમ, સંપૂર્ણ સ્વામલતાથી દંકાઈ ગયું.

પ્રસૂતીગૃહમાંથી બહાર નીકળતાંજ સુવાણીએ એક આઈ વરસનો બાળા વિવા પ્રત્યે કહ્યું: “વિવા બેન, તમારા માટે ભગવાને એક બેન મોકલી.”

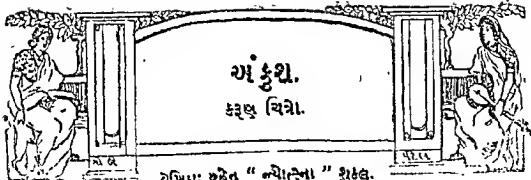
વિવા—હું તો ભગવાન પાસે ભાઈ માટે પ્રાર્થના કરતી હતી ને બેન કેમ મોકલી ?

સુવાણી—હાલમાં ભગવાનને ઘેર શીલીકમાં ભાઈ નહિ હોય.

વિવા—તો મારે ઉતાવળ ક્યાં હતી ? એ માસ વધારે વાટ જોત ?

સુવાણી—પણ હવે શું થાય ?

વિવા—મસ . . . પાછી મોકલી દો !

લેખિકા: જીવન "ન્યાત્મના" શુક્લ.

પાત્રો: પાંચ છ વર્ષનો બાળક, બાળકની દાદી અને બાળકનો મામો.

ચિત્ર ૧ છું.

સમય: સંજા. (બાળક આનંદથી બગીચામાં રમે છે. એના હાથમાં ન્હાની ન્હાની બે સોડી છે. ઘડીમાં એ સોડીઓ રડે એ પડા બેસે છે; ઘડીમાં લીમડાના ઝાડ પાસે જઈ સોડી ફેંકીને લીમડાના ફુલ ને લીંબોડીઓ પાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે, અને ઘડીમાં બગીચામાં ફરેલા કરતાં પંખીઓને કુતુહલથી જોઈ રહે છે ને તહેમના સંગીતમાં સૂર પૂરે છે. જરા વારે એની દાદી ત્યાં આવે છે.)

દાદી: અથા બાપુ, અહીં હું કરતો છે ?

બાપુ: એ હું રમું છું.

દાદી: ચાલ, બહાર ચાલવાનો કે નહીં ? ચાલ અંટ, હાંમળીયું કે ?

બાપુ: (જરા પાસે જઈને) એા બા ! તહેમ અહીં આવો. જુઓ આ ઝાડ...

દાદી: આવીને છું કરે, અહીં મરંની; ક્યારની જશે પાડતી છેડે તે હાંમળતો નહીં ? છેજ મારેનો ચઢ ગીયો તે ?

બાપુ: (ખુબ હસાહથી) પણ તહેમ આમ તો આવો, આ ઝાડ પર જુઓ તો ખરાં; આ-આ ઝાડ, જુઓ એ ઝાડમાંથી ફમળા ફમળા ને લીલી ફારીઓ નીકળા છે. ને બા, આપણે સેવ કરીએ છીએ ને તેમ લાંબી લાંબી લટકે છે. મ્હે તો કેટલી બધી

તોડીને શુંમળાઓ વાળા. હેં બા, એ શું હશે ? એનાથી પતંગ ચગે ? ને ખરો જુઓ, પેલા ઝાડ પર...

દાદી: હવે મૂગો મર ને ચાલ, ખરો ને અહીં કરતો. મૂગો છેકજ હરામી, આવ્યો કે ? બાપુ: આ પેલું આમલીનું ઝાડ છે ને બા, તેના પર પેલું કાળું કાળું બેડું છે તે 'ડહ' 'ડહ' એમ બોલે છે હોં બા.

દાદી: છું આવતો છે કે નહીં ? હમણું અપેડી કાઢા જો.

માપુ: પણ શું કામ છે ?

દાદી: બહાર જવાનાં, જાણતો નહીં ?

બાપુ: મ્હારે બહાર નથી આવવું.

દાદી: કેમ, નહીં કેમ આવવાનો ?

(આમલીના ઝાડ પર બેઠેલી કોપલ ટૂંકો કરે છે).

બાપુ: (ઝાડ તરફ જોઈ) 'ડહ'. કહોને બા, એનું નામ શું ?

દાદી: મૂઆનો લવારોજ બહુ. નકામો માયું ફાડાવે. ચાલ એકદમ કડું છું.

બાપુ: મ્હારે અહીં રમવું છે.

દાદી: મ્હેટો રમવાવાળો જોયો કેની. તે છું તારી મરજીમાં આવે તેમ કરવાનો એમ ?

બાપુ: મ્હારે અહીં બનાવવું છે, ને ફુલ વારવાં છે. મ્હારે બહાર નથી આવવું, રમવું છે.

(રેતીમાં બેસી જાય છે ને રેતીની દગ-
લીઓ કરવા માંડે છે.)

એવું સરસ થર બતાવું છું તમે જો જો
હોં બા.

દાદી: હવે રહે વને થર બતાવું છું.
(પાસે જઈને હાથ ખેંચીને). ક્યાર
ક્યારની બૂંચો પાડતી હેડ તો હાંબળતો
નહોં ને મૂંચો નીચડા જેવો ફુજમાં રમતો
છે, મૂંચાને હરમ છે જરી ? ચાલ.
(બાળકને ઘસડીને ઘરમાં લઈ જાય છે.)

ચિત્ર રજી.

સમય: રાવના આઠ.

(બાળુ વરંડા પરના હોંચકા પર બેઠો
બેઠો ગીત ગાય છે ત્યાં એના મામા આવે છે)

મામા: ચાલ તો બાળુ, સુષ જ તો;
ચાલ ઉઠ એકદમ,

બાળુ: હમણાં નહોં. હું ગીત ગાઉં છું.

મામા: ઉઠ જલ્દી, વાર લાગે છે. મ્હારે
કામ છે.

બાળુ: મ્હારે સુષ નથી જવું. મ્હારે
રમવું છે.

મામા: હી ન એકદમ, નહોં તો અંધા-
રામાં સુવું પડશે. ચાલ, ઉઠ તો સુષ જ ને
હંધી જ.

બાળુ: પણ મ્હને ઉંધ નથી આવતી.
મ્હારે સુવું નથી. તમને હંધી જાઓ.

મામા: ત્યારે પેલા બાવાને બોલાવું છું.
બોલાવું ?

બાળુ: (હસતો હસતો) બાવો તમને
લઈ જશે.

મામા: (ધાટી પાડીને) માર બાવાનો
ધૂં છે. ઉઠ, ચાલ એકદમ; મૂંચો મૂંચો સુષ
જ ને હંધી જ (ઉચ્ચારીને અંદર લઈ જાય
છે ને સુચાડી દે છે) હવે એક અક્ષર પણ
બોલીશ તો પેલા અંધારા કુવાનો નાખી

ચાલીશ. આંખ બંધ કર જોડ' (બાળુ આંખ
બંધ કરે છે) હવે ઉવાડતો નહોં. મૂંચો મૂંચો
સુષ રહેજે. જરા પણ હાલીશ તો માર પડશે.

(બાળુ સુષ રહે છે. જરા વાર માગે
ત્યાંથી કાનસ લઈ જાય છે ને પોતે નાટક
જેવા ચાલે જાય છે. ધડીક પછી બાળુની
દાદી કામથી પરવારને વરંડા પરના હોંચકા
પર બેસે છે.)

બાળુ: (ધોડીક વાર પછી ચીસ પાડીને)
બા બા રે બા બા...

દાદી: વળા હું ચીસ ?

બાળુ: મેં ને, પથારીમાં બીસાડી આવી.
(પડોશનો તોફર જઈને બીસાડીને કાઢી
મૂકે છે) અહોં હીનો મૂકો, અંધારામાં મ્હને
ગમવું નથી.

દાદી: હુષ જ, દીવાલું હું કામ છે ?

બાળુ: મ્હને બીક લાગે છે, દીવો મૂકો.

દાદી: દીવો ડાઘ મૂકવાલું નથી. છાતેમાનો
હુષ રહે, નહોં તો બાવાનેજ આપી દેરા.

બાળુ: ત્યારે તમને મ્હારી પાસે આવો.

દાદી: હુષ રહે હપ્પણો કહું છું. (પડો-
શનો તોફર આવીને પોવાલું કાનસ મૂકી
જાય છે. દાદી હોંચકે કુંચા કરે છે.)

બાળુ: (ધોડી વારે) મ્હારે પાણી પીવું છે.

દાદી: હવે મૂંચો પાણી પીવાનો થયો.
ઉંધતોજ નહોં મૂંચો. તે મારલા મઢીથી
લઈને પી લે ને, હાથ નથી ?

(બાળક પાણી પીતો નથી ને બહાર
આવીને હોંચકા આગળ ઉભો રહે છે.)

દાદી: ખડ, આંધો જ અંધાંધી

બાળુ: (પાસે આવતો) મ્હારે. હીચકે
બેસવું છે.

દાદી: હું મ્હને બોલાવતો નહોં. બાવો
રહેજે. મૂંચાએ મ્હાર ગયેલાં તાં કંઈ પણ
ને મૂંચો હવે પાડે બેઠવા આવે જ, આંધો
મા. મૂંચો જાંવે નહોં થડી.

(બાપુ જતો નથી તે દાદીના સામે જોતો હોયકા પાસે ઉભો રહે છે.)

બીજાં પોયરાં તો કેવાં હારાં હોય, ને આતો મૂંઝો નકશ્ટ. એનું મ્હોં જોને જાણે જુની જેવો. જા, હુધ જા નહીં તો મારી બેઠા.

(બાપુ જમને કંધે માથે પથારીમાં સખ જાય છે, ધીધું ધીધું રહે છે ને પાણી પીધા વિના કંધી જાય છે.)

ચિત્ર ઉલ્લુ.

સમય: બપોર.

(દાદી ને મામા બપોરની કંધ લે છે. બાળક એક હોયકા પર ચઢીને એકસો હુલે છે, ત્યાં બીલાડી આવે છે. બાપુ ' બીલાડી માથી આવી ' ' બીલાડી માથી આવી ' બોલતો હોયકેયા ઉતરવા જાય છે એટલે પડી જાય છે ને રહે છે.)

મામા: (જમીને) થું થયું ?

બાપુ: (રડતો રડતો) પડી ગયો.

મામા: બહુજ સારું થયું, વાપુ' ને ?

(બાપુ વધારે રહે છે.)

મૂંઝો રહી જા, રડ નહીં.

દાદી: (આંખ યોળતાં યોળતાં) પડી ગયો હું ?

મામા: ત્હને કેટલી વાર તોશાન કરવાની ના કહી છે ?

દાદી: પણ મૂંઝો માને દાનો ?

મામા: આ માટે હોયકા પર ચડ્યો ? કેમ મ્હોઠા હોયકા ખાધા ?

બાપુ: મ્હને બહુ વાગ્યું. (માથે હાથ ફેરવે છે ને રહે છે.)

મામા: મૂંઝો રહે, રડ નહીં. વાપુ' તો તો સારું થયું. કરને હવે તોશાન શી રીતે વાગ્યું ?

બાપુ: બીલાડી માથીને રમાડવા જતો હતો તે પડી ગયો.

દાદી: ઉમો રહે મૂંઝા, માદીને બીલાડી

કેમ કેમ રે મૂંઝા ? રોજ નવાં કરતુક હી-જતો જાય કે ?

બાપુ: માથીને નહીં, બીલાડીને. પેલી કાળા બીલાડી આવે છે ત્હને હું તો કહેતો હતો.

દાદી: બધું જાણતી છેક. ત્હને તો એક દહાડો હવે એવો પાંદરો કરી લાખું જો-જની. મૂંઝો કોણ જાણે કદાંથી કરતુક હીખી આવતો જોડે.

મામા: આલ, મ્હોં લુછી નાખ.

(બાપુ મ્હોં લુછે છે.)

અદમ વાળ સીધો બેસ.

(બાપુ કલા પ્રમાણે કરે છે)

કહે કે હવે તોશાન નહીં કરું. (બાપુ મૂંઝો રહે છે)

દાદી: બોલે દાનો. તોશાન કદાં વિના એ રહેવાનો ?

મામા: બોલ, નહીં તો બાપુક લમને શટકારી નાખીશ. બજાવું મજાવું મજે નહીં ને આખો દહાડો તોશાન મસ્તી કર્યો કરે તે નહીં આલે,

બાપુ: મ્હારે રમવા જવું છે, ને ત્હને તો વટવા કરી છે.

દાદી: હજી તો એરે રમવા જવું છે.

મામા: બોલ કે તોશાન નહીં કરું.

બાપુ: રમવા જવા દેશો ?

દાદી: રમે હાવું, હવે તો બજાવાનું કેટલા દહાડા રમવાનો ?

બાપુ: મ્હને બજાવાં નથી આવડતાં.

દાદી: પાટી લમને બેઠી જા.

બાપુ: મ્હને રમવા જવા હો.

મામા: રમવાનું કાલે, જા, બોરડામાં જમને રસેટપેન લમને બેસ. ઉડ, હવે ત્હારા પર દયા નહીં થાય. હું છેક બગડી ગયો છે.

દાદી: મૂંઝો માથ વાપડું નામ બોળવાનો. બીજાં પોયરાં તો કેવાં જાણે. ઉડ, જાય હું; જા અંદર.

(બાપુ આંખ લુછતો લુછતો અંદર જતો રહે છે.)

શ્રીઓના બહુતરની દિશા.*

લેખિકા: સ્વ. સો. ચેતન્યમાતા મનમુદાર.

શ્રી અને પુરુષ એ એક જ સમાજનાં બે અંગ છે. બન્નેનું સામાજિક જીવન જીવન મળીને જ નાં અંગ: શ્રી સામાજિક જીવન અને અને પુરુષ. એ એક અંગની

ઉપેક્ષા થવાથી સમાજ ને પ્રસાદાત થાય. આ બન્ને અંગો સરખાં ખીલાં હોત તો આજે શ્રીઓની કેળવણીનો પ્રશ્ન આપણે જુરો ચર્ચા ન પડત.

અંગેજી અમલની શરૂઆતમાં સરકારને યોગ્ય બહેલા કારકુનો જોઈતા હતા. તેથી યોગ્ય પુરુષોને એવી કારકુની કરી શકે તેવી કેળવણી આપવાનું શરૂ કર્યું; અને યાજ્ઞા, કૌશલ્યે રચાવી. શ્રીઓ, એ કારકુની કરી થવામાં કામ આવશે એમ નહિ લાગ્યું હોય તેથી જ સરકારે જરૂર મોકલે શ્રીઓને બહુવિધ વાનું વિચાર્યું; અને વિચાર્યાં પછી ફેરલીક કન્યાશાળાઓની શરૂઆત કરાવી. આમ મળ્યાં જ 'ખરી કેળવણી કય?' તે મારે ખીલકુલ વિચાર થવા વખત, સરકારે વ્યવહારોપયોગી, સાંકડો અને સ્વાર્થ મામ' સ્વીકાર્યો; અને પુરુષોને જાંચી કેળવણીને નામે કારકુનીની તાલીમ આપી. એટલે પછી જ્યારે શ્રીકેળવણી-

ની દિશાવત થવા માંડી ત્યારે એની એ ઓકરા-ઓની કેળવણી ઓકરીઓને પણ આપવાનું થયું. "કન્યા વાંચનમાળા"ની જુદી રચના એ તો આ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થવા પછીની ઝુંબેશનું જ પરિણામ છે.

પુરુષોને કેળવણી મળે અને શ્રીઓને ન મળે તેનાથી સમાજના દરેક કુટુંબમાં સંસ્કારની જાગૃતમાં એટલી ખર્ચી મસમાનતા: કળેડાં ખાસ કરીને બુદ્ધિનાં કળેડાં ઉત્પન્ન થાય છે કે આવું એક પણ અર્ધ કેળવણીનું કુટુંબ સુખેથી રહી શકતું નથી. માટે શ્રી-કેળવણી વિના આપણી સામાજિક પ્રગતિનો પ્રયાસ એ સાંખ્યા અને દૂંકા પગથી ચાલવાના પ્રયાસ જેવો જ થશે. ઓકરાઓને જે સંસ્કાર મળે તેથી ઓકરીઓ વચિત રહે તો ધરમાં જરૂર કંઈક થાય. આવી સ્થિતિમાં શ્રીઓના બહુતરની દિશા જાંધે જ છૂટકો છે. દિન્દી શ્રીઓની કેળવણી દેશીમાયા દ્વારા, દિન્દી રમે અને દિન્દના સામાજિક આદર્શને પોતે એ રીતે જ થવી જોઈએ.

શ્રીઓએ બહુવું કે ન બહુવું એ પ્રશ્ન હવે બહો જુદો થઈ કેળવણી મળે છે. હવે માત્ર એ જ પ્રશ્ન આપણને લાગતો: શ્રીઓની દાસમાં મૂંઝવી રહ્યા છે. એક તો, શ્રીઓએ

* "લલિતાવતા અને ખીલ સાહિત્યલેખો" એ નામના સદૃશ લેખિકાના છપાતા પુસ્તકમાંથી અપ્રસિદ્ધ લેખ.

એટલે છોકરીઓએ-ભવિષ્યની ગૃહિણીઓએ શું બજવું ? અને ખીચું, ક્યાં સુધી બજવું ?

‘ બજવું ’ એ શબ્દથી આપણને ખાસ કરીને સ્ફુલ્લો અને ફોલોલોનો જ ખ્યાલ આવે છે. પરંતુ શિક્ષણ આપવાનું ક્ષેત્ર માત્ર શાળામાં જ મર્યાદિત થઈ શકે નહિ. મનુષ્યની અનુભવની નિશાળ એવી વિશાળ અને જરૂરની છે કે દરેક બજવું વરો કે કવરો પણ. અનુભવથી ધ્યાનને તૈયાર થવું જ પડે છે.

કન્યાઓની કેળવણી શાળામાં જ સમાપ્ત થઈ જતી નથી. કન્યાકેળવણી એટલે શ્રી જીવનનો-ગૃહિણી જીવનનો પાયો માંડવો આ પાયો જો મજબૂત બંધાયો હશે તો જ ઇમારત મજબૂત બંધાશે. એટલા માટે છોકરીઓને ઘણું બજવાનું, જાણવાનું, વિચારવાનું અને અનુભવવાનું ભાગી રહી જાય છે. એ જીવનમાંની લીધે જ હાલની શાળાની કેળવણી કંઈક અંશે વગેરે છે એમ સૌ કોઈ કબૂલ કરશે.

આ વિવેચન ઉપરથી કહી શકાય કે બજવું એટલે નીતિથી વર્ણાશ્રમ ધર્મ પાળવો; પોતે જે સમાજમાં, જે પરિસ્થિતિમાં, બને જે કુટુંબમાં મૂકાયા હોય એ તેમાં સંસ્કારના બળથી સમાસ કરતાં આવડે તેજ સાચું બજતર. “ સંજોગે પ્રમાણે જીવન ગેઠવું ” એ જ ખરી કેળવણી.”* લખવું એટલે માત્ર લખવાં થીખવું, જે ચાર અંગ્રેજી ચોપડીઓ બહી બહુ આવડવાનો ડાંગ કરવો, અથવા તો હાપાંઓમાં આવતી મોટા ગદ્યરૂપમાં હાપેલી હપીકતો લેલેલતાં આવડી એટલે બજતરની ઇતિહાસિકતા થઈ જતી નથી. જે કેળવણીથી સંસારમાં સફળતા મળે, ઉચ્ચ વાસનાઓ કેળવાય, અને પોતાનું દ્રષ્ટિચિન્હ વિદ્યાળ યાય એવી કેળવણી તેવું જ નામ બજતર.

જેનાથી તન અને મન “ તર ” થાય તે બજતર.

કેળવણી એ સારા સંસ્કાર લાવવાનું અને અભિવિકસાવવાનું. શ્રીકેળવણીનો સંસ્કારોના વિકાસ કરી આદર્શ : આપવાનું સાધન છે : એ શ્રીજીવનનું કે કોઈ

પણ જીવનનું સાધ્ય નથી. જેમ બ્રહ્મચારી એ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું સાધન છે; અને એકલો વાલિવાદ, વિતંડા કે ખંડનખંડન એ એનું સાધ્ય નથી-તેમ કેળવણી એ માણસમાં માણસાઈ લાવવાનું દેશ, કાલ અને સ્થિતિને અનુસરીને ચિંતવેલું સાધન છે. એ સાધનથી જો ધારેલો અર્થ ન સધાનો હોય તો આપણે નવું સાધન યોજવું જ જોઈએ.

તેથી જ કન્યાઓનું શિક્ષણ તેમને ગૃહિણી યવામાં ઉપકારક ન થઈ શકે ત્યાં સુધી નકામું જ કહેવું પડશે. ગૃહસ્થાશ્રમીઓનું ધર એ એક અભેદ કિલ્લો છે : ધર્મનું તરવું જળવવાની ગુદા છે. બહારના જગતના પ્રચંડ મંઝવાતોથી બચવાનું એ રિશ્તાનિરવાન છે : પોતાનું પોતાપણ જળવવાનું એ સાધના ક્ષેત્ર છે. એ કિલ્લાની કિલ્લેદાર ગૃહિણી છે. “ ગૃહિણી ગૃહમુચ્ચતે ”-એ કેવલ શ્રીના રખાણનું અર્થહીન વાક્ય નથી, આપણા આર્થ : અને અને ધર્મને (મને ‘ ધર્મ ’ નો અર્થ બધા કાલમાં એક સરખો ન રહ્યો હોય) સાચવી રાખવામાં જલવાન સંતાશાલી એવું કોઈ હોય તો તે અદારી પર્ણી સ્ત્રીઓ જ છે. સ્ત્રીઓ એ ગર્ભદાની પ્રતિમા છે એ મર્યાદા, જે કેળવણીને નામે તુરે તેવી કેળવણી હીલુ-પત આપનારી જ કહેવી પડે.

સંસાર યોગ-ક્ષેમથી ચાલે છે. યોગ એટલે અગ્રાપ્ત વસ્તુઓને મેળવવી અને ક્ષેમ એટલે મેળવેલી વસ્તુઓનું સંરક્ષણ કરવું :

* શ્રી. દસાબ્દેન કવ “ વણ નાટકો. ”
૫. ૨૭.

આવે 'યોગ' પુરુષોને આધીન છે, અને 'ક્ષેમ' સ્ત્રીઓને આધીન છે. સ્ત્રીકેળવણી આ ક્ષેમ-ધર્મને લક્ષમાં રાખીને યોજાવી જોઈએ.

તેથી પ્રથમ, આપણા પ્રાન્તનો અથવા દેશનો સામાજિક આદર્શ શો ? અને એ આદર્શ પાર પાડવામાં સ્ત્રીઓએ કયો ભાગ ભજવવાનો છે-એ વાત નગર આમળ રાખીને જ સ્ત્રીઓના બજારનો વિચાર થવો જોઈએ, વળી હાલમાં પણ તે સ્ત્રીઓની કેળવણી એટલે મધ્યમ વર્ગની કેળવણી: એટલે જ અર્થ થાય છે, મરીબ વર્ગને માટે તેનાં બિલકલ વિચાર કરવામાં આવતો નથી.

સ્ત્રીઓને શુદ્ધદેવતા કહી છે; કન્યુ કે આખા કુટુંબની શુદ્ધિણીનો દરજ્જો: સ્થિતિનો આધાર તેમના ઉપર છે; પરંતુ એ શુદ્ધેતીઓ દેવીપદ ઉપરથી ભષ્ટ થઈ જણાય તો તેમનું અગાન દૂર કરવું એ કેળવણીનું ખાસ ઈચ્છ હોવું જોઈએ. બહે આજના કવિયો સ્ત્રીઓને શુદ્ધેતીઓ કહીને બિચે ચલાવે; પરંતુ એ દેવીઓ કુટુંબને લગતી પોતાની ફરજો જાળવવાનું જવારથી ચૂકી છે ત્યારથી 'દેવીપદ' કેવલ વખાણને શબ્દ થઈ પડ્યું છે. કુટુંબની સુરિયતિ ઉપર સમાજની સુરિયતિ આધાર રાખે છે. અને સમાજ એટલે અનેક કુટુંબોનો સમૂહ. તેથી કુટુંબનીને શુદ્ધિણી બનાવે તેવા શિક્ષણનો પ્રબળ અવશ્ય થવો ધટે છે.

સીપુરુષ વચ્ચે વિધિયે જે શારીરિક, માનસિક અને ભાવનાવિષયક ભેદ રાખેલો છે તે જોતાં, અમુક વય પછી તેમની કેળવણી પણ બિલકલ પ્રાદમાં વહેવા માંડે છે. સ્ત્રી પુરુષમાં ભિન્નતા રાખીને જ વિધિયે જમ સંસારમાં એકતા નિર્માણ કરી છે તેમ જ

કેળવણીનું થવું જોઈએ, હિન્દુ સંસ્કૃતિમાં શુદ્ધિણીની અંદર જે લગ્ન, વિનય, નમ્રતા સૌમ્યતા અને સહનશકિત ધ્વજેલાં છે તે ન્હાનપણથી જ કેળવાય તે પ્રમાણે શિક્ષણ-ક્રમ ગોઠવવો જોઈએ.

સ્ત્રી અને પુરુષમાં અમુક અમુક ભેદ છે એ ખરું; છતાં સંસારમાં અને સમાજમાં બન્નેની જવાબદારી સરખી જ છે. તેથી જ કુટુંબમાં સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેના રસ સરખા જ હોવા જોઈએ બન્નેની આશા, આકાંક્ષા, જોખમ અને ચિંતા સરખાં જ હોવાં જોઈએ. તો જ સહધર્મચારિણીનું પદ સાર્થક થયું ગણાય.

આવી સહધર્મચારિણી મનાવવા માટેની કેળવણી તે જ માજ-સહધર્મચારિણીનો ની સાચી કેળવણી આદર્શ: હોવી જોઈએ. એ કેળવણી એટલે શયુ-ગારરૂપ સંસ્કાર નહિ; ઉપર ઉપરનો જોખ નહિ; પરંતુ સ્ત્રીને પોતાની સહધર્મચારિણી તરીકેની જોખમદારી જોખમવાની શક્તિ આપે, અને કુટુંબની જવાબદારી ઉત્સાહથી વહેણી લઇને બાહોશીથી તે પાર પાડવાની શોખતા લાવે-એવી કેળવણી.

આ પ્રકારનો સામાજિક દરજ્જો જ્યારે સ્ત્રીઓને મળશે ત્યારે જ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થશે; અને સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થયા પછી જ આપણા મરજરી ગયેલા દેશની ઉન્નતિ થવાની છે. "સરસ્વતીચંદ્ર"ના લેખકના શબ્દોમાં કહિયે તો, "લોક એમ માને છે કે સ્ત્રીઓને અને રાજ્યને શો સમ્બન્ધ છે ? પણ સ્ત્રી વિના શુદ્ધ નથી; શુદ્ધ વિના પ્રજા નથી; ને પ્રજા વિના રાજ્ય નથી સ્ત્રીની સુરિયતિ વિના રાજ્યોનાં મંદિરો વહેલાં મોડાં ભટ થાય છે. સ્ત્રીના વૈભવ વિનાનાં પ્રજાનાં

ગૃહોમાં ક્લેશ અને ચિંતા જાગ્યાં બાધે છે. સ્રીની ઉન્નતિ વિના દેશની ઉન્નતિ અશક્ય છે. X”

સમાજમાં સ્રીઓને જ્યારે સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતીનો દરજ્જો મળશે: સીતા, સાવિત્રી અને દમયંતીનો આદર્શ જ્યારે શ્રી તાજે થશે: અને એ આદર્શને ચોખ્ખા થવા માટે પૂરતી કેળવણી મળશે ત્યારે જ સ્રીઓની ઉન્નતિની આશા રાખવાની છે. જેમ ધર્મ-કાર્યોમાં પુરુષ સ્રીને સાથે રાખીને દાનધર્મ અથવા ધાર્મિક ક્રિયા કરે છે: તેમ જ્ઞાનમાં ને કર્મમાં, ઉત્સાહમાં અને ચિંતામાં પુરુષે સ્રીને પોતાની સાથી અને સહચરી ગણવાની છે કારણ કે આદર્શ હિન્દુસમાજમાં સ્રી કે પુરુષ કોઇ કોઇનાં આશ્રિત ન હોય: અને સહકારી, સહધર્મીયારી અને એકરૂપ હોય. આવી એક-રૂપતા મેળવવામાં સ્રીનું અજ્ઞાન આડે આવતું હોય તો કેળવણીના અભારની એ ત્રુટિ પુરુષો-એ પહેલી તકે ટાળવી જોઇએ.

સ્રીપુરુષ વચ્ચે ચરીરચર્યાના ભેદ છે:

સંસાર માત્રામાં કર્ત.

છોકરા છોકરી. વ્યભેદ પણ છે. તેથી

ઓનું ભણતર: હિન્દુ સમાજનું પા-

વિચ્છ-જે હિન્દી

જમાનાની તપશ્ચર્યાનું ફળ છે. તે રક્ષાય એવા પ્રકારે સ્રી પુરુષના ભણતરની વ્યવસ્થા થવી ઘટે છે. છોકરા અને છોકરીઓ એક સાથે ભણે કે નહિ એ પણ સ્રીઓના ભણતરને અંગે એક વિકટ પ્રશ્ન છે.

“સહશિક્ષણમાં રહેલું” જોખમ ખેડવાની તૈયારી આપણે પાશ્ચાત્ય પ્રજાનું અનુકરણ કરીને જતાવવી એમાં બારે જોખમ બહારવાનું છે. આપણા હિન્દુસમાજના અંગ, જેવા ચારે વર્ણનું વિશિષ્ટ કર્તવ્ય જેમ જુદું જુદું નક્કી કરી મુક્યું છે: તેમ પુરુષ અને સ્રી-

જાતનું પણ વિશિષ્ટ કર્તવ્ય ધર્મશાસ્ત્રોએ નક્કી કરી મુક્યું છે. જેમ શૌર્ય દરેક જણમાં હોવું જોઇએ, પણ તેમાં જે શૌર્યનું ખાસ રક્ષણ કરવાનું જોખમ હિન્દુસમાજે ક્ષત્રિય ઉપર નાખેલું છે: ધર્મ જાધાને માટે છે. પણ તેમાં જે બ્રાહ્મણ, એ ખાસ અને ફક્ત ધર્મને માટે જ ઉત્પન્ન થયો છે એમ ધર્મશાસ્ત્રો કહે છે.”

તે જ પ્રમાણે પાવિત્ર્ય દરેક જણમાં હજી છે; પાવિત્ર્ય વગર શક્તિ નથી; અને પાવિત્ર્ય વગર મોક્ષ નથી. છતાં પવિત્રતાનું વરત સુરક્ષિત રાખવાની જવાબદારી-પવિત્રતાનો આદર્શ ઉજાગર રાખવાની ફરજ હિન્દુ-સમાજે ખાસ કરીને ગૃહિણી ઉપર રાખેલી છે. તેથી જ છોકરીઓની કેળવણી-અભ્યાસના વિષયોમાં તેમ જ તે વિષયો ભણવા ભણાવવાની પદ્ધતિમાં-છોકરાઓથી નિરાળા અને અલગ રહે એ હજી છે.

આધુનિક કેળવણી નથી ધાર્મિક શિક્ષણ-

નો વિચાર કરતી;

શાળા કેળવણી: નથી સામાજિક

આદર્શ ધડી આપતી

કે નથી કુટુંબવ્યવસ્થા ચોક્કસ કરી આપતી હાસમાં સ્રીઓને જે પુસ્તકિયા કેળવણી આપવામાં આવે છે તે આદર્શહીન અને ઉપયોગચાળ્ય હોવાથી તેમાં સાચાઇનો શુભ કે જ્ઞાનનું ઊંડાણ મિલકેલ હોતાં નથી એવી કેળવણી કેવલ એક બહારની શોભા રૂપ જ હોય છે.

હમણાં અપાતી-સ્રીઓની કેળવણી તેમને પોતાના હક્ક તરફ દોરી જાય છે; પણ તેમને કર્તવ્યપરાયણ બનાવતી નથી. પશ્ચિમની કેળવણી ત્યાંના સામાજિક પ્રવાહને ચોખ્ખા બને રહી; પણ આપણી સામાજિક રિયલિટી, પ્રવૃત્તિ અને ધર્મજાવનાને તે જોઇએ તેવી ચોગ્ય નથી; અને પરંપરા પણ નથી. આનું પરિણામ એ

આવ્યું છે કે આપણા પ્રભુધર્મને દાસની નકલી કેળવણી દાનિ પહોંચાડે છે. સ્ત્રીઓ પાતાના દરજ્જાના દક્ષી મેળવે તે સાથે એ કર્તવ્યપરાયણ થતી ન અટકે તે અવશ્ય જોવાવું જોઈએ.

શિક્ષણશાસ્ત્રીઓએ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવું તો એ છે કે આસિકાઓમાં બવહાર-બુદ્ધિ, નૈતિક આચાર, ધાર્મિક ભાવના અને શરીર સંપત્તિ કેમ કરી પેલાય અને બરિધ્ય-માં ઉત્તરોત્તર રિકાસ પામતાં જાય. કન્યા આગળ સ્ત્રી થવાની છે માટે તેના સ્ત્રીધર્મને અનુકૂલ યથા પડે એવું શિક્ષણ આપવાનો પ્રયત્ન યાજામાં થવો જોઈએ.

એટલે દાસમાં કન્યાઓને જેની ખાસ જરૂર પડે છે તે શુદ્ધ-

શુદ્ધ કેળવણી: કેળવણીની. કન્યાએ

શુદ્ધિથી યથા પેતાના

ધરને, કુટુંબને, સંસારને આદર્શરૂપ બનાવવાનો છે. સ્ત્રીઓએ પેતાના ધરની, કુટુંબની અને ધર્મની સંભાળ રાખવાની છે. કારણ કે સ્ત્રીઓ જ એ ધમની પાલણકાર છે. “સ્ત્રીઓ શુદ્ધરૂપીઓ છે: શુદ્ધરાજ્યની રાણીઓ છે: એમની આજ્ઞા સૌ માને માનવી પડે છે:” એ બધું સ્ત્રીઓના સામાજિક દરજ્જાને ધ્યાનમાં રાખીને જ કહેવાયું છે. એમાં જ અતિ-શયોક્તિ લાગે છે તે માત્ર આપણી જલ્લાયથી રહેણીકરણી તેમ જ સ્ત્રીઓ તરફની પુરોગામી અધમ દૃષ્ટિને લીધે જ.

ધર ચલાવવું એ રાજ્ય ચલાવવા જેવું છે. રાજ્ય ચલાવવામાં પણ જેમ રાજનીતિ શીખવી પડે છે, તેમ ધર ચલાવવામાં પણ ખુબ શીખવાનું હોય છે. ધર ચલાવવાની સંપૂર્ણ તાલીમ આપે તે જ સંપૂર્ણ અને સર્વજ્ઞ કેળવણી છે. ધરને કુટુંબનું નન્દનવન બનાવવું એ શુદ્ધિથીઓના જ હાથમાં છે; શુદ્ધિથીની એ સુન્દરમાં સુન્દર રૂપ છે.

શુદ્ધકેળવણી એટલે એક કન્યાને શુદ્ધિથી યનામાં આવશ્યક શરૂઆતની કેળવણી. એ કેળવણીમાં ધાર્મિક શિક્ષણ, ધરમયુ વેદક, માંદગી અને અકસ્માતમાં સારવાર, રસોઇ, પ્રોજેક્ટાઇન, સાધારણ નામું હાથું, સીવણમરત વગેરે કુટુંબને ઉપયોગી શિક્ષણ ઉપરાંત, સંસ્કારિતા વિકસાવનાર દેશી સંગીત અને ચિત્ર જેવી લલિત કલાઓનો પરિચય, તથા દૃષ્ટિ વિશાળ કરનાર ઇતિહાસ અને ભૂગોળનું સામાન્ય જ્ઞાન-એ બધાનો સમાવેશ થવો પડે છે.

હવે આટલા બધા વિષયો શીખવા અને શીખવવા કેટલાં વર્ષો બાણવાનાં તર્ફ: આપણને મળે છે તેનો વિચાર કરીએ.

બધું કરીને, સામાન્ય મધ્યમ કુટુંબોનાં માણસો તેમની છોકરીઓને બહુમાં બહુ સોળ વર્ષ સુધી નિશાળે મોકલી દાખવાની રિયતિમાં હોય છે. એટલે સાતમા વર્ષથી સોળમા વર્ષ સુધી: નવ વર્ષ સુધીમાં કન્યાઓની યાજા કેળવણીનો ખેલ ખલાસ થવો જ જોઈએ. સોળ વર્ષ સુધી મહાનારી છોડ-રીઓની સંખ્યા પણ પંચોતેર ટકા સુધી જ હોય છે. કેટલીક તોર અને સોળ વર્ષની વચ્ચે નિશાળો છોડે છે: અને પ્રમાણમાં બહુ જ થોડી આગળ કોલેજની કેળવણી વધારે છે-વધારી ચકે છે.

એટલે સ્ત્રીઓએ ‘શું બજવું?’ એ પ્રશ્નના જીકેલની સાથે ‘કેટલા વખત સુધીમાં?’ એનો વિચાર પણ અવશ્ય કરવો જોઈએ.

‘સ્ત્રીઓએ શું બજવું?’ એ પ્રશ્નના સામાન્ય જીકેલ માટે તો હવે એકમતી થતી જાય છે. વિગતોમાં મતભેદ હોય તેની દરાત નહિ; પરંતુ જ્યાં એક વખત, સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રેરણ આધુનિક સમાજ માટે નહીં થયો

લાગે એટલે તે માટે યોગ્ય કેળવણીનો પ્રયત્ન કરવાનું શરૂ થઈ જાય છે.

કન્યાઓને જેટલું જેટલું શીખવું જરૂર છે તે બધાને બે શાળામાં શીખવવામાં વહેંચી વાતા વિષયો: શકાય તો મના અભ્યુતરમાંથી જેટલુંક ઘેર જ

શીખી લેવું પડે છે. શ્રી. કર્વે સ્થાપિત મહિલા-વિદ્યાલયમાં ગૃહકેળવણીના કેટલાક વિષયોને પાંચ કન્યાઓના અભ્યાસક્રમમાં ઇચ્છવા યોગ્ય સ્થાન અપાયું છે. સંગીત, ગૃહવ્યવસ્થા, ચિત્રકલા વગેરે વિષયોનું જોડું જ્ઞાન ત્યાંના શિક્ષણને અંગે પ્રાપ્ત થયું છે. એટલું વળી શ્રી કેળવણીના અવિધ્યમાં સુચિન્દ છે.

શાળામાં શીખવાતા વિષયોમાં ગણિત, ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ભરતંસીવજી, ચિત્ર, સંગીત એટલું શીખવાય છે. તેમાં સાધારણ નામું-દામું જોરવા જેવું છે. શારીર વિજ્ઞાનની સાથે દર્દીની સારવાર, અને કંઈક ધરમયું વૈદક પણ કન્યાઓને જરૂરયાત શીખવવાં જોઈએ. ઇતિહાસ અને ભૂગોળના વિષયો વિશેષ વ્યાપક અર્થમાં અને તે દ્વારા ખીજ માહિતી આપવાના હેતુથી શીખવવા જોઈએ.

આપણી યાત્રાઓનો પ્રાચીન પ્રયાગે ભૂગોળને વ્યાપક અર્થમાં શીખવવાનું મુખ્ય સાધન હતું. આપણાં પુરાણોના ઇતિહાસમાં અને તેની કથાઓમાં માત્ર વંશાવળીઓ જ નહોતી કહેવાતી. તે સાથે ઘણું ઘણું ઉપયોગી જ્ઞાન કથાના રસદારા પાછું દેવાતું હતું. ભૂતકાંડની એ કથાઓ ઉપરથી હિન્દુગ્રન્થ તરીકેનું આત્મભોરવ જોડેના હૃદયમાં જગત થતું હતું. તેને માટે સહૃદયી લેખક તૈયાર કરેલાં પાઠ્યપુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

શાળામાં આસતી વાંચનમાલાઓમાં

આવતા નિબંધો અને

સાહિત્ય: કવિતાઓના પાઠ

સિવાય બીજું શુદ્ધ

સાહિત્ય બાગે જ કન્યાઓ આગળ મુકવામાં આવે છે. શરૂઆતનાં ધોરણોથી બાલગીત, હાલરડાં, ગાયોનાં ગીત, લગ્નગીત, ગરબી વગેરે તરફ કન્યાઓની અભિરુચિ જગાડવી જોઈએ, ઇતિહાસની વાતો સાથે પુરાણની વાતો, વ્રતની વાતો-એવા એવા આપણા અસલી સાહિત્ય તરફ બાલિકાઓનું ધ્યાન ખેંચવામાં આવ્યું હોય તો એ સાહિત્યના સંસ્કારથી એમની કેળવણી જરૂર દીધી નિકળે.

ઉપલાં ધોરણમાં, હાલમાં જે થોડીક લીટીઓ 'સુદામા ચરિત્રની,' 'નળાખ્યાન'ની કે પછી અત્થારની નવી કવિતામાંથી શીખવાય છે તેમાં કવિતાનો આનંદ મળે અને રસ-શક્તિ કેળવાય એવી રીતે જરા પણ ધ્યાન અપાતું નથી. માત્ર પરીક્ષા પૂરતું, માત્ર શીખવાતું છે માટે શીખવું-જેવી રીતની શક્તિથી કન્યાઓનો સાહિત્યમાં પ્રવેશ કરાવવામાં છે. તે કેટલો, કવિતામાંની ખૂબીઓ, લાગણીઓ, કવિનું હૃદય વગેરે રસ ઊપજે તેમ શીખવવું જોઈએ. સાહિત્યમાં રસ ઉત્પન્ન કરવો, અને વિશેષ વાંચનની જિજ્ઞાસા ઉત્પન્ન કરવી-એ જ સાહિત્યના શિક્ષણમાં આવશ્યક વસ્તુ છે. તો જ નિશાળ છોડ્યા પછી પણ, એ સાહિત્યના આજી સંસ્કાર પ્રસંગે મળે પાછા તાજ કરી શકાશે.

સાહિત્યના સંસ્કાર પામીને આવી કન્યા ગૃહિણી બને ત્યારે પણ કુટુંબમાં સાહિત્યનો સાત્વક આનંદ, એ લક્ષ શકે અને લેવારતી શકે. આપણી નવી માતાઓને નથી આવડતાં હાલરડાં, કે નથી આવડતાં ગીત. બાલક રડતું રડતું "બા-બા વાત કહેને" એમ મ્હોં ઝાલીને માતાને પજવે ત્યારે બાલકની કુદલરત્તિને સંતોષી શકે એવી બાલવર્તાઓ કહેતાં પણ તેમને આવડતી નથી તો પછી મ્હોંઠાં થયે લાંબાં "આખ્યાનો" તો વાંચ્યા કે સાંભળ્યાં પણ ક્યાંથી હોય? હિન્દુ જીવનની

અંગેમૂલક અનેકા તહેવારો અને ઉત્સવોનું સાહિત્ય અને રહસ્ય ન જાણવાથી આપણું શુદ્ધમંદિરોની પાવનતા શાંતિ અને સંતોષ ઘટી ગયાં છે એમ નથી લાગતું ?

ઊંડી સાહિત્યચર્ચામાં અથવા સાક્ષરોનાં વિવિધ સાહિત્યોમાં બધી કન્યાઓ કદાચ રસ ન લઈ શકે; માસિકોમાં આવતું સામયિક સાહિત્ય કદાચ સૌને વાંચવા ન મળે અથવા મળે તો વાંચવું ન ગમે એમ બને. પરંતુ ચિંતન અને શિષ્ટ સાહિત્યના સારા અંશોના પરિચય તો જરૂર શાળામાંથી જ થવો જોઈએ. શુદ્ધરાત્રીમાં સીમન્તના પ્રસંગોએ પ્રેમાનન્દનું 'મામેર' ગાવાનો રિવાજ છે; એ રિવાજમાં, આવા સાહિત્યના શુદ્ધ આનન્દથી સંસારનો પ્રસંગ દીપાવવાનો હેતુ જળવાય છે. પુરૂષો કહે છે, ઓછો સાહિત્યમાં જોઈએ તેટલો ભાગ લઈ ચકતી નથી; સાહિત્ય સમજી શકતી નથી. પરંતુ એમાં ઓછોનો વાંક નથી. તેમને માટે તે વિષયમાં ચોગ્ય કેળવણીની જોગવાઈ થતી નથી. તેથી જ એવા અગસના સંસ્કારથી ઓછો બેનસીમ રહી જાય છે.

ગણિતમાં, કન્યાઓને અક્ષરગણિત, ભૂમિતિ વગેરે શીખવવામાં જે ગણિત, મહેનત લેવી પડે છે તેનાથી જોઈતી મહેનતે તેમને 'વ્યવહારોગી ધરમયુ ક્રેષા વગેરેનું' જ્ઞાન મળી શકે, અને નિશાળ છોડી દીધા પછી પણ આપું સાદું ગણિત તેમને સંસારમાં કામ લાગી શકે. શુદ્ધ અમિતશક્તિને પ્રુદ્ધિવિ-લાસ સામાન્ય કન્યાઓને માટે તો કેવલનિરર્થક થઈ શકે; તે માટે ઓછોનો અભ્યાસક્રમ જરા વધારે વ્યવહાર યાચ એ હજી છે.

માઠ વખત કોઈ અમથ બહેન, આવી નિશાળે મણેલીને પૂછવા આરે કે 'બહેન, મને મથુ લેખે શેરનો ભાવ કહેલો-' આવી વખતે મ્હોટાં ગણિત ગણતી બહેનને વિચાર-

માં પાણું પડે છે; અને માગેલો જવાબ આપતાં વાર લાગે છે. તે ક્રેષાએ એને બધા દારાપરોગી લેખોના પ્રત્યક્ષ ઉપયોગ કરવાનો મ્હાવરો પડ્યો હોત તો એની સ્થિતિ આવી ન રહેત. ધરનું સાધારણ નામું ઠામું શીખવું હોય તો ધરખર્ચનો હિસાબ રાખવાને અંગે કન્યાને તે ઘણું કામ લાગી શકે.

ચિત્ર કલામાં, રહામે મુકેલી વસ્તુનું નિરીક્ષણ કરી 'મોડેલ' (Model) સ્કુલમાં ચીતરવે છે. ન્હાનાં

મ્હોટાં પશુ પક્ષી, ફુલ ઝાડ વગેરે ચીતરી તેમાં રંગ પૂરાવે છે. આ પ્રમાણે ચિત્રકલામાં પ્રવેશ થવા પછી, શુદ્ધચાત્રમમાં પગ મૂકનાર શુદ્ધિષ્ટીને સંસારમાં કામ લાગે એવી રંગોળી, સાથિયા, નવરાત્રિમાં ભોંતો ઉપર ચીતરાતી વેલો, નાગ પાંચમે કાઢવાના નામ-વગેરે શુદ્ધકલામાં આવી જતું ચિત્રકામ કન્યાઓને શીખવવું જોઈએ. કારણ કે તેટલું જ્ઞાન તેમના જીવનમાં સરકાર તથા આનન્દ લાવશે; વળી ચીતરવામાં નિરીક્ષણ શક્તિ કેળવાય છે અને સાથિયા વેલો વગેરે કાઢવામાં સ્થિરતા, ધાર્મિક ભાવના, સ્વચ્છતા અને ધરની શોભા વધારવાની હોંસ વધે છે. આ શુભો કન્યાને સંસારમાં આદર્શરૂપ બનવામાં ઘણા જ ઉપકારક થઈ શકે.

ચિત્રકલાના અભ્યાસ સાથે લેખનકલા

લેખન ઠળા: શીખવવા તરફ પણ ખાસ ધ્યાન અપાવું જોઈએ; કારણ કે સારા અક્ષર એ વિષયનું આવશ્યક અંગ છે; જેમ પક્ષીઓ, વસ્તુઓ વગેરેને જોઈ બાહક તેને યાદ રાખી સહેજે જોળાયે છે; અને તે ઉપરથી જ ચિત્ર કાઢે છે ત્યારે મૂલ જેવું આભેદૂપ આવી શકે છે. તેમ સારા અક્ષર જોળખી તે પ્રમાણે અક્ષરનાં સુંદર ચિત્ર કાઢવાનો મ્હાવરો યાચ તો અક્ષર જાણેલા જવા જ નિશ્ચયે અક્ષર ઉપરથી

સ્વભાવ, મનોર્થાત વગેરે પરખી શકાય છે. કન્યાઓએ લેખનકલા ઉપર ધ્યાન આપી, પુસ્તકોના પશુ અક્ષરો સુંધરે એવો આદર્શ રજૂ કરવો જોઈએ.

સંગીતમાં તાલ, સૂર વગેરેનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન પ્રવેશક તરીકે સંગીત: મેળવ્યા પછી, શ્રી ઓતું જ સંગીત કહેવાતું એવું, ધોળ, ગીત, ગરબા, મજન વગેરેનું સાદું બાથું કન્યાઓને બંધાવવું જોઈએ કન્યાઓની સ્મરણશક્તિને પશુ આવાં ગીતો મ્હોઢે કરાવીને કસવાની જરૂર છે.

પ્રાચીન ધોળ, પદ તથા ' કુવાખ્યાન, ' ' મજન-મોક્ષ, ' ' નાગદમન, ' ' સુદામા-ચરિત, ' ' રકિમણી હરણ ' -જેવાં આપણી અબજુ ગણ્યાતી ધરણુ ખ્હેતોના શીખન જેવાં કાવ્યો જે પોતે વારસામાં પામી હોય છે તે વારસો આપણી ' ભણેલી ' નવી ખ્હેતો હવેજે છે. એમને એ કાવ્યો રચતાં નથી. તે ગાવા તેમની પાસે કંઈ નથી. તે સંભારી રાખતા તેમનામાં સ્મરણશક્તિ નથી. માના ધાવણ જેવાં એ કાવ્યો માટે તેમને રસ નથી. પરંતુ જ્યાં સુધી એ પ્રાચીન શ્રોતંગીર તરફ ખ્હેતોની રસવૃત્તિ નહિ કેમવાય ત્યાં સુધી જૂનો અને નવો-એમ એ ' તડ ' વાળો આપણો શ્રીસમાજ એક બીજાથી અરપૂરપ થઈ જશે. દાલમાં તો નવું દેવાતું નથી; અને જૂનું જરવાતું નથી-એમ બને છે તે ઇચ્છવા જોગ ન કહેવાય.

દાલમાં, લગનવિવાહનાં ગીતો ગાવા માટે ગીતની એપડી દાયમાં રાખી, વરધેલામાં પાછળ ચાલતી. અને ગગામાંથી અવાજ કાઢી બીજકુલ ઉત્સાહ વગરનું - કર્ણક માતી આપણી યુવાન ખ્હેતોને જોઈને કેટલી અધી દિલગીરી થાય છે ! એ દેખાવ આપણને

સાર સાદુ કહે છે કે નારીજીવનમાંથી સાંચ્યો સારિત્ત વલ્લાસ જતો રહ્યો છે. જીવદું, વસ્તુના અજ્ઞાનને ગંભીરતા માનવામાં આવે છે: રસ્તે ચાલતાં, વરધેલામાં ગીત ગાવામાં પ્રામ્યતાનો ભાસ થાય છે: પરંતુ ટાપક નાટકનાં સુંગારી અને અશ્લીલ ગાયનોતે પેટી સાથે આરડવામાં મ્હોટી કલા અને સંસ્કારિતા માનવામાં આવે છે. માટે ' સંસાર-શાસ્ત્રી ' ઓએ તેમ જ શિશુજી-શાસ્ત્રીઓએ જોવું રહ્યું કે પહેલાંનો-આપણા અબજુ કહેવાતા જૂના જમાનાના ઔજગતનો ઉત્સાહ અને ઉલ્લાસ ક્યાં ગયાં ?

આપણા કવિએ એક રચેજે સાચું જ કહ્યું છે કે ' Luxury of social joy-જીવન-નો સરકારી સંયમભર્યો છતાં સાચ્યો ઉલ્લાસ આજે આપણે માણી શકતાં બૂલ્યાં બિયે. સુધારાને નામે આપણું સમાજસુખ અને સંતોષ આપણે દેશનિકાલ કરી દાખાં છે. જીદગીમરના એકના એક મહોલસવ-લગ્નને માટે હવે ' સમવડિયાં લગ્નનો ' પ્રથા પગ-ભર થતો જાય છે. લગ્ન પહેલાં પંખવાડીઆંથી વરધેલાં ગીત ગવાતાં: વડી પાપડના આનન્દ-વિવસો માટે સુંદરીઓ રાહ જોઈ રહેતી: લગ્ન બંધેની ધર્મક્રિયાઓ અને ગીતો તથા રસિક ભારના ભરેલી રૂઢિઓમાં હવેનાં નકમો વખત ગાજવાનો લાજે છે. એકંદરે, કિલ્લો, મંદિરા, ન્યાતજમણ, સંસાર-મેળાઓ, સામેયાં, દિડોલા, પારણાં-વગેરેનો ઉલ્લાસ જીજીવનમાંથી લઈ લેવામાં આવ્યો છે. શ્રીઓ પુરુષોના હુખ્યા મુઠા વ્યવહારમાં ખૂમ રસ જોઈ રહી છે. પરંતુ કહેવા-લો કે ટાપટીપ ભરેલી પાર્ટીઓમાં સાચ્યો ઉલ્લાસ શોધ્યો ચે નહિ જડે. " *

* જ્ઞાનાલાલદાસ " મનુષ્યજીવનમાં કવિતા-નું રચાન " એ નામના ભાષણમાંથી.

રુંદોમાં નર્સિંગ અને હાઇજન ધીખ-
 વવા માટે પ્રત્યેક
 નર્સિંગ અને દરવામાં આવે છે
 હાઇજન. ખરો; પરંતુ એ
 વિષયો ઐથિહિક કરતાં
 ધરજીવોત હોવા જોઈએ. દરેક કન્યાને રીતસર
 એના અભ્યાસપાઠ શાળામાં આપવા જોઈએ.
 સાથે સાથે 'ધરવૈદ્ય'માં સમાવેશ કરી ચકાષ
 એવી ધરગયુ ઔસડિયાંની દવાઓનો ઉપયોગ
 અને પરિચય પણ શાળામાં જ મળવો જોઈએ.
 કારણ કે દરેક કન્યા મોટી થતાં કુટુંબમાં
 ગૃહિણી બને છે; અને એ રીતે કુટુંબનાં
 સર્વ જનોના સ્વાસ્થ્ય અને આરોગ્ય માટે
 કાળજીવાળી અને જોખમદાર ગણાય છે. વળી
 મોટી વયનાં કુટુંબીઓ કદાચ 'પેતપેતાતનું'
 સરીર સંભાળી ને સાચવી શકે; પરંતુ ન્હાનાં
 છોકરાં અને જૂઠ્ઠા વડીલોની ધડી ધડી દેખરેખ
 રાખવાની ધરજ તો ગૃહિણીની જ છે.

તેથી ધરવૈદ્યનું કેવળ સુખ્ય જ્ઞાન નહિ,
 પરંતુ ઔસડિયાંને
 ધરવૈદ્ય: ઔગળીને એના કેવી
 રીતે ઉપયોગ થઈ શકે
 તે પ્રકારનું જ્ઞાન શાળાના અભ્યાસક્રમમાં
 હોય તો હિતાવહ થાય. આમ, આંધીને ત્યાં
 મળતી સાધારણ દવાઓનો ઉપયોગ કરતાં
 જે આવડે તો ખર્ચમાં પણ ઘણું બચાવ
 થઈ શકે; વળી પડોશમાં રહેનારને પણ, આડું
 પોડું પોડું દવાનું જ્ઞાન હોય તો, ઉપયોગી
 થઈ શકાય; અને તે દ્વારા ગૃહિણીને સાચી
 સમાજસેવાની તાલીમ પણ મળતી જાય. સ્વેચ્છ
 સ્વેચ્છમાં દાકતરને ઘેર રોડવામાં અને દવાની ડી
 શીઓ પીવામાં જે ખોટી ખાનદાની અને નાનુ-
 કાપની ભાવના દાઘતી બીઓમાં પેસી ગઈ છે
 તેને દેશનિકામ કરવાનો આજ સીધો માર્ગ
 છે. દેશી દવાઓ પણ વિદ્યાવતી દવાઓ
 જેટલી જ અસર કરી શકે છે અને પ્રમાણમાં

સોંધી પડે છે એમ હવે ઘણા ડાક્ટરોનો પણ
 મત થયો છે.

જેમ આત્માના ઉત્થાસની વાત કરી તેમ
 શારીરિક આરોગ્યનો
 શારીરિક કેળવણી: તનમનાટ કે અંગ-
 અંગની રૂઝિત પણ
 છોકરીઓનાં મોં ઉપર જણાતી નથી. પ્રત્યેક
 શરીરનાં સ્નાયુઓ સમી આ ખાધાઓમાં
 જ્યારે નવપલ્લવતા આવવી જોઈએ, તે પ્રસંગે
 તેમને યાક અને ચિંતાગ્રસ્ત મુખવાળી જોઈને
 ક્યા સિદ્ધચુશાઓને બીચો જીવ નહિ થાય ?
 ચેતનવિહોણી આવી કન્યાઓ મોટી થતાં
 ધર માંડીને રહે છે; ત્યારે પણ એનો જે
 ધસારો એમનું અનારોગ્ય કઢી આપે છે. જે
 કેળવણીથી આ રીતનો સક્રિય-રૂઝ થાય તે
 કેળવણીને આપણે સત્વર ખસી નાખવી
 જોઈએ.

વળી છોકરીઓમાં રમતો માટેનો શોખ
 ધરતો જાય છે; કમ રમત રમવાથી ખેલું
 નહિ દેખાય ? એવી રીતની ચિંતામારની બંધી
 રાખીને જે રમત રમાય, તેમાં અંતરનો
 ઉત્થાસ હોય જ નહિ. તેથી રમતોનો વિષય
 પણ ખાસ વિચારીને કન્યાઓ આગળ રજુ
 કરવામાં આવે તો રમતોમાં નવો રસ ઉપજી
 શકે; અને કન્યાઓનાં શરીર ઠરણિયાની
 જેમ દોકાદોક કરવાથી વળશે અને પાટીલાં
 ધશે. શરીરનું ખાસ સૌંદર્ય આરોગ્યમાં છે;
 ઉપરની ટાપટીપમાં નહિ. સ્નાયુઓનો રીતસર
 વિકાસ થતો રહે તો એ સૌંદર્ય પણ વિકાસ
 પામવું જાય છે.

શહેરની ટાપટીપવાળા ઠાવકી બહેનો કરતાં
 ગામડાની બહેનો સચકત રહે છે; કારણ કે તે
 વસોણું વહેવે છે: પાણીની દેલ લાવે છે:
 પોતાનું પોતે દબે છે: ધોવામાં ન્હાના મન-
 ઠણિયાની કસરત મેળવે છે. આ ધોવું, દળવું,
 ખાંડવું અને પાણી બરડું મૂકી દેવાથી

ગૃહસ્થાશ્રમની ખોટી ભાવના આપણામાં વધી મધ નથી ? આ પ્રકારનો વધતો જતો નારી-શરીરનો ધસારો ઊંચો જીવો જીવ કરાવનારો છે.

કેટલેક ઠેકાણે શ્રીઓને એકાદ ધર્મી શીખ-વી હોયને આર્થિક ધંધાનું શિક્ષણ. સ્વાતંત્ર્યનો રસ્તો બતાવવાની દિશાપત્ર થાય છે; પણ એવો ધર્મી શીખીને કમાઈ શકે તેટલાથી શ્રીઓને કુટુંબમાં અને સમાજમાં તેમનું સ્વાભાવિક સ્થાન મળતું નથી. આજે શ્રીઓને જે શીખવવામાં આવે છે તેમાં કુટુંબ સ્વામી યથાને, આર્થિક સ્વતંત્રતા આપવાનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ હોય છે. પરંતુ કુટુંબ સાથે રહીને, આર્થિક મદદ કરવાની શક્તિ આપવાની દૃષ્ટિ બાંધે જ શીખવામાં આવે છે. આવા દૃષ્ટિકોણને લીધે આ કેળવણીથી ખરી જૂથ ભાગતી નથી. તેથી શાળાઓમાં ઓ-ઉદ્યોગનું શિક્ષણ કેવું અને કેટલું આપવું તે શિક્ષણશાસ્ત્રીઓ જ નક્કી કરી શકે.

આ પ્રકારે, નિશાળમાં ભણવાના વિષયો તરફ આપણે નજર ઘેર લેવાતી ફેરવી; પરંતુ નિશાળ કેળવણી: અને ઘર એ બે નિર-નિરાણાં-એક એકથી અલગ સ્થાન ન હોઈ શકે, કારણ કે નિશાળની કેળવણીની સાથે જ ગૃહકેળવણીની ચાર-આત થાય છે; અને ન થતી હોય તો થતી જોઈએ.

ગૃહકેળવણીનું પ્રાથમિક શિક્ષણ મેજરવાને કન્યાએ સંયુક્ત કુટુંબમાં પસોટાવું જરૂરનું છે. સમાજસેવાની તાલીમ પણ કુટુંબમાંથી જ શરૂ થાય. કુટુંબમાં રહીને જ જાળવેલે, આરોગ્ય, સેનીટેશન, માંદાની ભાવજત, કર-કસર, ધરમયુ દવાઓનો પાડોસીઓ માટે મરત ઉપયોગ, વગેરે સમાજસેવાના આદર્શોની

આછી તાલીમ કન્યાને મળતી જાય છે. આ કન્યા, કન્યા મટી ગૃહિણી થાય; અને એ ગૃહિણી આલેષ વચની થાય એટલે સંસારની નિશાળમાં અરામર પસોટાય; તેવે જ વખતે પોતાના કુટુંબની બહાર નજર દોડાવી શકે. અને અનેક કુટુંબોની માતા જેવી બની શકે. આટલું થાય ત્યારે જ એ સમાજસેવિકા તરીકે બહાર પડવા લાયક થઈ શકે. સુધરાઇઓમાં આવી શ્રીઓ જ બહુ મુંઝર રીતે પોતાનું પ્રતિનિધિત્વ શોભાવી શકે.

કુટુંબમાં ઊછરવાથી સ્વાર્થલાગ, આત્મ-ભોગ, સદનશીલતા, અને સેવાધર્મ આપો-આપ શીખાય છે. જેને તેનો અનુભવ હશે તેનામાં સંપૂર્ણ ગૃહકેળવણી જોઈ શકાશે.

હવે રહું ધાર્મિક શિક્ષણ: ઊંઠારીઓ ન્હાની હોય ત્યારથી જ ધાર્મિક શિક્ષણ તેમનામાં ધાર્મિક સંસ્કારનું બીજ રોપવાની જરૂર છે. નવા જન્માનામાં, જે ધંદા, જે બકિતભાવ, અને જે નિષ્કાલસ ધાર્મિકના આગમના જન્માનામાં દતાં તે રહ્યાં નથી જરૂરનું દત્તં તે ગયું; અને નવું કશું આવ્યું નથી.

એટલે આ વિષયમાં કેવલ અરાજકતા ચાલે છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. પુરુષો જૂની ધર્મ પ્રજ્ઞાસિકાઓને ઉચ્છેદે છે, નિન્દે છે, તિરસ્કારે છે, હસી કાઢે છે; પરંતુ અદ્વા ઉપજે, બકિત જાગે એવો નવો ધર્મ ખાપી શકતા નથી. “ ધર્મો રક્ષતિ રક્ષિતઃ । ” એમ આપણે રક્ષણ કરેલો ધર્મ આપણી જ રક્ષા કરશે. તેથી હિન્દુ ધર્મની ભાવના જાગવ. રહે એવા સર્વમાન્ય ધર્મનું શિક્ષણ અભ્યાસ-ક્રમમાં અયોગ્ય ન ગણાય.

ન્યાં ધર્મ તરફ રુચિ નથી, ધર્મ તરફ યદા નથી ત્યાં ધર્મ અને ઉપવાસમાં જે આત્માનું શિક્ષણ આપવાની શક્તિ રહેલી છે તે આપણી કન્યાઓ ક્યાંથી અનુભવી

ચક્રે ? ન્દાનપણમાં કન્યા જાણ્યે અજાણ્યે
પણ અલ્પાંકરે, કાત્યાયની, વટ સાવિત્રી,
તુલસીનાં વ્રત, મહાદેવજીનાં વ્રત-એવાં એવાં
કૌટુંબિક તેમ જ ધાર્મિક વ્રત પાળવાનો
અભ્યાસ રાખે તો તે દ્વારા સંયમ, સાર્વિક
સંસ્કાર, તથા ધર્મ તરફ અભિરુચિ જરૂર
કેળવાય, અને શુદ્ધિથી ચતાં તે કન્યા નારિતક
ચતી અને આચારવિચારથી શિશિક્ષ ચતી
જમી જાય. કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓ ભલે ધર્મ-
ધેલીઓ ના બને; પણ ધર્મથી રંગાયલી તો
જરૂર રહે.

જેમ શાળામાં બીજા મેળાવડાને નિમિત્તે
છોકરીઓને ભેગી કરવામાં આવે છે અને
સંવાદ, ગીત વગેરે તૈયાર કરાવવામાં આવે છે
તેમ-કન્યાશાળામાં છોકરીઓને વ્રત ઉજવવાના
દિવસો પણ રાખ્યા હોય તો તેથી વ્રતનાં
રહસ્ય અને એ વ્રતોનું સાહિત્ય પણ ધ્યાનમાં
રહી જાય; અને તેના જોડા સંસ્કાર જાલક
મન ઉપર પડે.

આજે કન્યાશાળાઓ સમાજનું અંગ
બની ચક્રી નથી; સમાજમાં એમણે હજી જડ
ધાલી નથી; કારણ કે શાળાનું શિક્ષણ જોઈએ
તેટલું સફળ મનાયું નથી. કાકા કાલેલકરની
આ સંબંધી અભણમાં મૂકી ચકાય એવી
સૂચના અહીં એમના શબ્દોમાં જ બિતારી
લઈ છું:-

“ કન્યાશાળાઓમાં અનેક રીતે કૃષ્ણ
જન્મતી જેવા ઉત્સવો બીજી ચકાય. ધરની
અંદર જમીન ઉપર રીતે લોપીત સફેદ પરચર-
ના લોટથી તેની ઉપર સાથિયા પૂરવાની
દરીપાછ કરાવી ચકાય. છોકરીઓ ગરબી ગાય,
રાસ રમે, કૃષ્ણજીવનના જુદા જુદા પ્રસંગોનું
મુખમાં અને પદમાં વર્ણન કરે, ઘેરથી શ્વા-
દાર લાલીતે નિશાળમાં સફ મળાને ખાય, તે
દિવસે નિશાળની છોકરીઓને પોતાની સદિ-

યરોને પણ સાથે લાવવાની છૂટ હોય તો
વધારે આનંદ આવશે; અને વધારે કન્યાઓ
શિક્ષણ તરફ આકર્ષશે. ધાર્મિક શિક્ષણને જો
પરિણામદાયી કરવું હોય તો નિશાળને દરેક
તહેવારને પ્રસંગે મોંઘરું રાસપ આપવું
જોઈએ. જો આપણે મૂર્તિપૂજાથી બંદી ન
ગયા હોઈએ તો જન્મજાતીને દિવસે નિશાળમાં
પારણું બાંધીને હાલરડાં. ગાઈએ; આમાં
કન્યાની માતાઓ પણ જરૂર ભાગ લેશે. ”*

શાળાની કેળવણી કેવી અધૂરી અને
ચૂકકેળવણી વગર

ચૂકકેળવણી: અપંગ છે તે હવે સૌ
કોઈ સમજવા લાગ્યું.

“ છે. ચૂકકેળવણી એટલે ધરની વસ્તુઓની
ચોગ્ગ ગોઠવણી: તેનું જ્ઞાન તો દરેક કન્યાની
માનસિક સંસ્કારિતા ઉપર આધાર રાખે છે.
તેને માટે અભ્યાસપાઠ ન હોઈ શકે. એકની
એક વસ્તુ જુદી જુદી જોડેના જુદી જુદી રીતે
અને જુદે જુદે ઠેકાણે ગોઠવે: અથવા તો ખપ
પડે ત્યારે ધરની ‘વખાર’માંથી બોળી લે; અને
ઉપયોગ થઈ ગયા પછી જો જ્યાં પડ્યું હોય
તે ત્યાં રહેતા દે: અને શરી ખપ પડતાં પાછી
પોતાની ‘વખાર’ ખંબોળી વળે: એમ જો
જાતની સ્ત્રીઓની ટેવ ચૂકકેળવણીમાંથી
બહારનું માણસ પરખી શકે છે.

જેમ એકલાં ધરણું ખકકચાથી સૌન્દર્યમાં
વધારો થતો નથી; તેમ ધરનાં સાધનો, જાત
જાતનો ઉપકર-શરનીચર વગેરેનો ધરમાં ખૂબ
જમાવ કરવાથી પણ ધરની શોભા વધતી
નથી. દરેક વસ્તુ માટે ધરમાં અસગ અસગ
અને ચોક્કસ સ્થાન હોવું ઘટે. જેથી અંધારા-
માં પણ, આપણે બોલીએ છીએ તેમ,
જોઈતી વસ્તુ ઉપર હાથ મૂકી ચકાય.-એવી
ચોક્કસ ધરમાં રહેતી હોય તો ચૂકકેળવણી
ચૂકકેળવણી રહામે કંઈ પણ કહેવાનું ન રહે.

સુધાતા અને અવસ્થા એ તો આદર્શ કુટુંબના સૂચક ગુણ છે. આ ગુણોની અસર આગળ જતાં-મન ઉપર પણ થતી જાય છે. તેથી જુદોજવણીમાં એ ગુણો કેળવવા તરફ ખાસ લક્ષ રહેવું જોઈએ.

હાલની શ્રીકેળવણી તરફ સમાજમાં કેટલું માન છે તે બહેણાં ને અપ્રાપ્ય પણ આપણે ધ્યાનમાં -અસ્પર્શતા: મેવું જોઈએ. માત્ર પુસ્તકો, છાપાંઓ

અને પરીક્ષાઓના જ વાતાવરણમાં રચી-પચી રહેતી નિર્દોષ કન્યાઓ સંસારવ્યવહારમાં અણુઆવડવાળી, કંઈક અંશે મનસ્વી, અતડીઃ અને જુના જમાના તરફ તિરસ્કારથી જોનારી થઈ જાય છે. પુસ્તકિયા કેળવણી નહિ પામેલી છતાં, સંસારસાત્ત્વની પંડિતા જેવી ખીંછ બહેનો રહ્યાં જરા અણુમયાથી અને સૂમતી નજરે આપણી 'બહેલી' છોકરીઓ જુલે છે. આ રીતે બહેલી (?) અને અમણ બહેનો વચ્ચે સમભાવનું અંતર વધતું જાય છે; એટલે એકમેકના જાનની અને અનુભવની આપ-લે થતી અચાનક બને છે.

બહેલી બહેન છાપાંઓમાં આવતી દરેક દરેક કિમતી અને નજીરી વાતો વાંચવામાં પોતાનો નવરાસનો વખત વીતાકે છે. નજીરી છતાં હેઠ્ઠામાં હેઠ્ઠી હાકત કાઢ બહેન કદાચ ન જાણતી હોય તો તેને એક અચાનક મળી મ્હોં મલકાવનારી હાકી બહેનો મ્હોં જોઈ છે. પરંતુ એ બહેનોને પૂછવા લો કે

" એ અમણ જેવી, ટાપડીપ વગરની જાણતી બહેનોને-આપણાં શામાયણ મહાભારત વગેરેનાં ચિરંજીવ રસવાળાં આખ્યાનો અને તેમાંનાં ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ પાત્રો-જેટલાં પરિચિત છે તેટલાં તેમને પરિચિત છે ? એ વાતોથી એમના જીવનમાં જે પ્રેરણા મળે છે તે પ્રેરણા છાપાંની વાતોએ તમને કદી આપી છે ? ' દુકામાં, ' બહેણાં ' સમાજમાં જે અસ્પર્શ થઈ જાય છે તેમ થતું અટકવું જોઈએ.

અંતમાં, ત્યારે જ આજની કેળવણી સાચક થઈ કહેવાશે નારી જીવનનું બપોરે ગુજરાતની ભવિષ્ય: અસ્મિતાનો ભવિષ્યનો ઇતિહાસનાર ગુજરાતના નારીજીવન માટે લખી જશે કે:

" એના ઓતમાં ફૂલની સુકમારતા છે, ને છતાં સતીની અપ્રગતા છે. તેમાં રસિકતા છે, ને સંરક્ષક શક્તિ છે; કાવ્યમયતા છે ને છતાં વ્યાવહારિક બુદ્ધિ સતેજ છે. ધર્માન્ધતા નથી, છતાં શ્રદ્ધાળુ હૃદયની શક્તિ છે. તેમાં પુરુષના સમાન શક્તિ હોંસ છે; છતાં પુરુષને પડ્યો જ જામા રહેવાનું ઉઠાપણ છે. નવા નવા ઉદ્ધાસો છે; છતાં દુઃખ સહન કરવાની હીમત છે; અને પુરુષો અને ઓઓમાં વિશુદ્ધ પ્રેમની જ્યોત જાગવા માંડી છે...એના કૌટુંબિક જીવનમાં રમજન નથી; અને સંકેત પણ જતો રહેવા માંડ્યો છે...થેર થેર નવા સંસ્કારનો સંચાર થાય છે. "

માતૃદેવોભવ.

લેખિકા: શ્રી. સુલોચના ઇન્દેન દેસાઈ.

મૃતીની હિપતી સ્ત્રી પુરુષની પરભાવનાથી અકેને માટે ત્યાગ કરવાથી થઈ છે. છતાં હજુ મનુષ્ય કુદરતને આધીન ન રહેતાં યશુતા પોષે છે ને ઐથીજ આજે શારીરિક માનસિક અધોગતી થાય છે. બાળકોરના દોષો જન્મ મુદી રહી જાય છે. માતાપિતા થઈ એ રમત નથી પણ માગી લીધેલી જવાબદારી છે. એ જવાબદારી ન સમજવાથી, મજા કરતાં વધારે જોખે આવવાથી છોડતાં તરફ કંઈજ લક્ષ આપી શકાતું નથી. સંજોગો ને સાધનના અભાવે બાળકો સંસ્કારહીન થઈ જાય છે. માતાએ શું જાણ્યું જોઈએ તે તરફ કાંઈ લક્ષ નથી આપતું, પણ દાદી કે નાની લાડ કરીને છોકરાને ખડેકાની કુકે છે. છોકરી સૌનો માનીતો. છોકરી કાઠની નહીં. પથરી-જામણ. કેમકે એતો “પારકી ચાપણ.” ખીલની મતા પર શું કામ ધ્યાન આપવું? હાન આપવાની વસ્તુ કાંઈ સારી લે છે? બાલકોને આપવાની સોપારી તો કે સહેલી. દેવતું નાલીચર ગડગડીયું. ઘાતીયું જીર-વાળ. ધી ગંધાતું. તો છોકરી પણ તેજીજ જોઈએ, એને ગણાવવાની જરૂર નહીં એને તો સાસરાં સહેવાં છે. જો તે ટપલા પ્રારે ને કહેવું જાય: “અરે, હારે તો બહુ સહેવાતું છે. કંઈ કંઈ વીતશે.” ને ખરેખર ધણીને તો વીતે પણ છે, કોઈક જ વિરલ રહી જાય. સ્વ. ગોવર્ધનરામ પણ લખે છે: “પણ નારીને શેરા વિના નહીં કમમાં ખીચું કંઈ.” એમ નિશાળે જતાં યોડું ધણું લખતાં વાંચતાં આપણું કે માખાપ ધારે કે મારી છોકરી તો બજેલી છે; હવે લગ્ન કરવાનાં રહ્યાં. નવ વર્ષની થાય કે માખાપને ચિંતા પડે કે કોઈ સારું ધર મળી જાય તો ઠીક. લગ્નની હાલ જુદી ભાવના આંશે છે. નવો પંથ અકેને પસંદ

કરી લગ્ન કરવામાં માનનારો ને જુનો પંથ ધરીયય ને લાંબા સદવાસથી થતી પ્રીતિમાં માનનારો. જેમાંથી કોણ સુખી તે તો બમ-વાન જાણે. અકે પસંદ કરે તે પણ માન ઉપરથી. કેપ રંગ જીમ હાવમાવ ને તે નવું હોય ત્યાં સુધી સારુંજ દેખાય. પણ મુજબ જણાવા માટે કે વિરહતા ઉભી થાય છે. ભેતે મેળ મળતોજ નથી ને રોજ કુટાય છે. તેમજ લાંબા પરીચયવાળાને પણ શરૂઆતમાં કદાચ મેળ ન મળે. માત્ર સારા નીભારી લે તેવા સ્વભાવનાં હોય તો જન્મે સુખી થાય. અસલના સ્વયંવરમાં ક્યાં પ્રથમ દર્શીનો પ્રેમ હતો? સીતા કયે દીવસે જોઈને પરપૂર્વા હતો? પણ દાસનાં કેટલાંક લગ્ન તો વેપારની દૃષ્ટિએ થાય છે ને તેને પોષનાર સમાજ, વેચનાર માખાપ નફાનાં અધીકારી નહીં તો ખીચું શું? લગ્ન લઢાવા લેવાની કે વ્યાજ વધારવાની વસ્તુ નથી. પણ પ્રજાની ઉત્તમ લીલા છે, જેમાં બાળકોના વિકાસની દૃષ્ટી રાખી એક જોડું પવિત્ર જીવનની પ્રતિષ્ઠા લે છે. તેમાં મોજશોખ બોમવિવાસને મદત નથી, પણ જીવનકલ્પ સામે બહારીયા સંયમપૂર્વક જે સ્થિતિમાં છે તે કરતાં ઉચ્ચે જવું એ શક્યખીન્ડુ હોય છે. પુરુષોની પાશવતાને દૈવી આનંદમાં લઈ જવાનો લગ્નનો હેતુ છે. હવે માણસ મુદરયા: શ્રમી થયો. ગૃહિણી તે ધરનો સ્તંભ. તેનાં પર. બધો આધાર. યુવક કોલેજમાંથી. એ. થયો હોય તો તેને નોકરીનો અધિકાર, પણ માતા યવું તેમાં કોઈ જાતવું શું કામ ચિણ્ણ કે પસંદગીનું હોય હોયું જોઈએ? તેણે તો જીવી ચાલતી આવેલી રહીને વળગીજ રહેવું. તે જો બંગ કરે તો સતીપથથી ચલિત થાય માટે નીચી કુડીએ જટલા જોખે પડે

તે 'મુગે' મોઝે ઉપાડી લેવામાં જ તેની કસોટી છે. હું 'ધાર' હું કે હોંદસ્તાનની આ રહી તો હવે પરાક્રષ્ટાએ પોંચી છે છતાં કેટલી બીજામાતા રોગનો ભોગ થાય છે, મરે છે, અને ધણીને માટે બીજો રસ્તો મોકલો કરી જાય છે ? છતાં કાંઈ પોતાની શરીરની સ્થિતિ, પૈસાની, સમયની સ્થિતિનો વીચાર કરે છે ? મરણુ' તો એકવાર છે એ ઉચ્ચારતી : સાગનો મૂર્તી શી પતીદેવને શરણે પોતાનું સર્વસ્વ હોમે છે. તે જો જાણતી હોય કે યોગમાયા મારી સંભાળ લઈ રહી છે અને આજી વખતે જરૂર સહાય કરશે તો તો જરૂર તેને બળ મળે જ છે પ્રસવ વખતે દેવદૂતો જરૂર હાજર રહીને મદદ કરી રહ્યા છે. માત્ર જો સાં દોડાદોડ ને ધમ્મલ હોય તો તે કાંઈ કરી શકતા નથી. પ્રેમભયુ' શાન્ત વાતાવરણ હોય તો જરૂર મદદ થઈ રહી હોય છે. હવે તે માતા થઈ. એક સારા છત્રાભાને મેમાન તરીકે બોલાવો તો તેની સહકારવાની શી રીતી છે ? સ્વચ્છતા સંદર્ભ છે ! બાળકને પ્રથમ માન 'સુખ' હોય છે તો નિયમીતપણે દર બે કલાકે ધવરાવવાને બદલ જ્યારે રડ્યું કે ભૂખ્યું જ થયું માની લેનારી માતા આખો વખત ધવરાવમાજ કરે છે. આથી બાળકને રક્ષાની દેવ પડે છે.

જેમ જેમ મોટું થતું જાય તેમ તેમ તેની ધન્ત્રીયોના વિકાસ થાય છે. છુપેરો કે ધંટડી વગાડે તો બાળક તેની સાથું જાય છે. એટલે બવાડનારીને જોરાથી બાળકનો વિકાસ. ઠડવું પાછળું તો ઉલટી કરશે, તે છમનો વિકાસ થાય છે. હાથ પગ હલારીને પકડવા પ્રયત્ન કરે છે. ધીરે ધીરે લાગણી થાય છે. જો માતા નિયમીતપણે જાણતી હોય ને દરેક વખતે તે ક્યાં કરે તો કેટલાંક બાળક રડતાં જ નથી. ને જો તે રડે તો જરૂર માનવું કે તેને કંઈ દુખે છે. આવાં બાળકો તન્દુરસ્ત,

આનંદી ને સૌને બહાલાં લાગે તેવાં હોય છે. તેવાં બાળકની માતા યરામાં પણ અહોમા-અજ છે.

બાળક મોટું થાય તેને બોલતાં ચાલતાં શીખવવું ને તેની પછાંડી પોતાનાં બંધાં સુખોનો ભોગ આપવો. હવે કહો જોઈએ કે તે વખતમાં પોતાનું ધણી સાથેનું 'લાડવાનું' મુકી બાળક માટે કેટલી માતા ભોગ આપે છે ? ખરો ભોગ તો એ છે કે જે વખતે પોતાનું શરીર પવિત્ર છે એમ માની તેને આધીન ન કરવું. એ ત્યાગ જ્યારે માતામાં આવશે ત્યારેજ બાળકિત ને શિશુ સંપત્તિ જતાં રહેશે. માતાઓ, તમને મરણુ' મળે છે ? તમારાં બાળકોને નમાયાં, વીસાં મોંવાળાં કરવાં હીક લાગે છે ? જો તમારે અંતરે તમારાં બા-બકની દાઝ હોય તો ૩ વર્ષનું બાળક ન થાય સાં સુધી ભોગ વિશ્વાસ તમારે હોર સંભાળ છે. દર વર્ષ તમને માતા થતાં આવડે નથી આવતો ? પણ આપણે હોંદ' તો પ્રારબ્ધવાદી. નસીબ પર બધું મૂકી દઈએ. પણ પુરપાચું કરી જોયો છે ? ન ક્યોં હોય તો આ નવા યુગમાં એજ જ્ઞાન પ્રસરી રહ્યું છે કે માતાની જવાબદારી સમજો. તમે પ્રતિદેવ પર દોષો નાંખો છો પણ તમારી સત્તા કેટલી છે તે જોઈ જોયું છે ? કદાચ જુએ મરણુ' તો બે હાથ વચ્ચે પેટ મારે પડશે ? માત્ર શીફર રહી છોકરાંનો. કાવલને ફેલાવો. બાળકને સારાં સુદ્ધ નિરોગી સામજીવાળાં કક્ષપનાશીળ બનાવવામાં તમારું બળ વાપરો. આજે જગતને એજ બૂખ છે: સારાં બાળકોની ને પૂરાં પાડવાની તમને શક્તિ આપેલી છે. તેનો સંદુપયોગ કરો. જગતજનુની પ્રજનનું હિત સાધશે ને હોંદને પોતાને પારેને સ્થળે લાવશે. તે કરવાની તમને પ્રેરણા યાઓ એ જ યોગમાયાનો પ્રાર્થના. જગદંબા સર્વને ધારીને જોઈ રહી છે. કાણ તૈયાર છે ?

અણુમાનેતી રાણી !

અધિકાર: સૌ. લલિતા દેસાઇ.

સુરેશને મનતો સૌ સંસારની સુંદર વસ્તુ હતી. તે કવિ હતો. તેની કવિતામાં સૌની રૂપ અને યૌવનનું ચિત્રાકર્ષક વર્ણન આવતું. તેની દૃષ્ટિમાં સૌ વિરાટ જગતમાં કેમળતા, માધુર્ય અને અસંકારની સજ્જત પ્રતિમા હતી. સૌનું નામ તેની આંખમાં તેજ રહેતું. કોઈ રસિકનો સંગીત ધ્વનિ તેને કાને પડતો હોય તેમ તે કાન માંડતો. તેણે એક કલ્પનામૂર્તિ સૃષ્ટિ હતી. તેનામાં તે ઉપાની પ્રફુલ્લતા, યુગ્મની કેમળતા, કુન્દનનો ચળકાટ, વસંતની છબી અને ફાયલનો ધ્વનિ કલંપતો. આ મૂર્તિને જ ઉપાસક હતા. કવિતામાં એ મૂર્તિના યુગ્મ ગતો. મિત્રો સાથે તેની ચર્ચામાં ઉતરતો. એમાં તે મસ્ત રહેતો. એક દિ આ આશા જણશે. એ મૂર્તિ એની જીવન સંગાથી થશે. ફાલેજનો અવધાસ પૂરો થશે છે. વિવાહના સન્દેશ આવવા લાગ્યા છે.

(૨)

વિવાહ નક્કી થયો. સુરેશ કન્યા જોવાની માગણી કરી, તેના સ્વીકાર ન થયો. પરંતુ મામાએ ખાત્રી આપી કે કન્યા સુંદર છે. આ સાંભળી તે હરખાયો. જન દાઢમાથા નીકળી. લગનનું મુહૂર્ત જોવાનું, કન્યાને લાવવામાં આવી. સુરેશની નજરે તેના હાથ પર પડ્યા. તેમની આંગળીઓ તો એને દીપ-શિખાઓ જેવી લાગી. કેવી મનોહર મૂર્તિ ! તે ગાંઠાયેલો થઈ ગયો. જન વદાય થઈ. વધૂનાં દર્શન કરવા તે ગાંઠાતૂર જન્મ્યો હતો. પરંતુ ઘાટ નહોતો ખાતો. આખરે પવન મહે આપ્યો. પડો ઉડ્યો ને પડ્યો. તેના મોં પર ધૂણા અને ક્રોધ વ્યાપ્યાં. તેની નિરાશાનો પાર નહોતો. તે એની કલ્પના

મૂર્તિ ન હતી. તેનું મોં લંબાયું હતું. નાક રહેજ બેઠું હતું, ગાલ દડા જેવા લાગતા, બહન ગોરાટ હતું, પરંતુ શીકું હતું. તેનો ઉત્સાહ ઠેરી ગયો. તેને આ દડાડું બંધાયેલું લાગ્યું. એને માટે કેક બીજો ન મળ્યો કે મારે એ પડ્યા ? તેને મામા પર ક્રોધ ચઢ્યો. તે ત્યાં હોત તો એની બગર લાઇ નાખત.

સુરેશના મનનું સમાધાન નહોતું થતું. તેને થતું કે આની બેઠે કું શું વાત કરીય, મારું જીવન આની બેઠે કેમ જશે, એને જોતાં મને તો મીઠતરી ચઢે છે. સંસારમાં આવી ત્રીજો હશે એવો મને રસ ખેંચે ખ્યાલ નહોતો. પ્રજ્ઞાએ શું મોં બતાવ્યું છે ! એની આંખો તો જુઓ ! મારી તો આંખો વીચાય છે. એનું મોં ! પ્રજ્ઞા તોખા-નાથ, મારા પર વજ્રપાત કરવો હતો !

(૩)

સુરેશને જીવન મારરૂપ લાગવા માંડ્યું. તે મામા સાથે લંબ્યો. સસરાને સખત છોકો આપ્યો. મા બાપ સાથે અબોલા લીધા. તેણે ક્યાંક નહાસી છુટવાનો વિચાર કર્યો. સુશોચનાની એને દયા આવતી હતી. એમાં એનો વાંક નહોતો. એ ક્યાં મારી સાથે જોરજુલમથી પરજી છે. પરંતુ એના આ વિચારો સુશોચનાને જોતાં એસરી જતા. સુશોચના સુંદર દેખાવાનો પ્રયત્ન કરતી. વસ્ત્રાભૂષણ પહેરતી. અનેક તરેહના વાજ ઓળતી. પરંતુ સુરેશ તેનાથી દૂર ને દૂર રહેતો. સુશોચના તેને પ્રસન્ન કરવા આ જીજ્ઞાસ કરતી. તેની સેવા કરવાની તક શોધવા કરતી. તેની ઉમેદ પાર નહોતી પડતી. કોકવાર બેઠો થતો તો મેંખાં મારી સુશોચનાને સુરેશ રંગવતો.

સુરેશ પછી તો રખડેલ થઈ ગયો. એનું

ચારિત્ર્ય બગડતું લાગ્યું. તે લગન થયું નથી એમ માનવા લાગ્યો. સુશોચનાની નજરે તે હવે લાગ્યે ચઢેતો. તેનો અવાજ સાંભળી ભે દોડી જતી. તેને મિત્રો સાથે વાત કરતો બોધ પાછી વળતી. તેનું હૃદય બળ્યા કરતું.

એક દિવસ ખાતી વેળા સુશોચનાએ પૂછ્યું: “તમારાં તો દર્શને નથી થતાં. મારે કારણે શું થયું છે?”

સુરેશ કહ્યું: “ધેર તો છું. નોકરી શોધું કે અહીં. બેસી રહું? તારે એ બધી થી પંચાત પડી!”

સુશોચના: “દાકતર મારી સુરત નહિ સુધારી આપે? મેં સાંભળ્યું છે કે એવાયે દાકતરો છે.”

સુરેશ: “તારી વાત રેવા દે, તને કોણ બોલાવે છે?”

સુશોચના: “હવ ત્યારે કોણ કરશે?”

સુરેશ: “એની દવા કેવી! ઇશ્વર એને ન સુધારી શકે તે પામર માનવિ શું સુધારી શકવાનો હતો?”

સુશોચના: “ઇશ્વરની બૂલ માટે તમે મને ત્યારે શા માટે દંડ છો છો? સંસારમાં અને પ્રકારનાં માનવિ હોય છે: સુંદર કે બેડોળ, તેથી તે કાંઈ કુંવારાં રહે? ડાહ્યા કુંવારો સાંભળ્યો છે; પણ ડાહ્યા કુંવારી સાંભળી નથી!” તમે ના કહી હોવ તો મારાં માઆપ ખીજે પરણાવત. મને આમ છેલ્લે દો એતો ઠીક ન કહેવાય, તમને યે નથી લાગતું?”

સુરેશ ખીજવાયો. તે બોલ્યો: “નકામું માથું ન પકવ. તને ક્યાં એક શબ્દે કહું છું. તું તારું કોડ્યા કર. મારી તારે થી પંચાત? નાહક ઉઝવ રેવા દે.”

સુશોચના ત્યાંથી ચાલી ગઈ. તેને ખાતરી થઈ કે એમનું હૃદય કઠોર થઈ ગયું છે.

(૪)

સુરેશ રખડવા કરતો. રાતે પણ ઠાંક વેળા ન આવતો, સુશોચનાને કારી શા લાગ્યો, તેની આશા પર પાછી રી વળ્યું, ને માંદી

પડી. સુરેશને તેની પરવા નહોતી. તે તેની ખમર સરખીપ ન પૂછતો. તેને એમ થતું કે એ મરે તો મારે મન પસંદ કન્યા લાવું.

સુરેશ નિરંકુશ બન્યો. સુશોચના અત્યાર સુધી તેની તરાસ રાખતી, તે હવે બંધ થઈ. તે સ્વછંદી થઈ ગયો, કુવાસનાના કાલમાં ખરડાયો. બુદ્ધિ અને જળ તેનાં જોડાં થવા માંડ્યાં, તેનો મ્હેરો ધીજો પડી ગયો, કાપા પ્રમાણ ગઈ, હાડકાં નીકળી આવ્યાં, આંખો હંડી પેસી ગઈ, તેનો શોખ વધ્યો. જીનું થયેલાં પિંજરને રંગ રેખાન થાં!

સુશોચના ખાટલે પડી હતી. સુરેશને બોલાવવા તેણે માણસ મોકલ્યો, સુરેશને દવા આવી. તે આલ્યો. સુશોચના તેને બોધ આમી બની ગઈ, તે તેને ન બોળખી શકી, તે એટલો બદલાઈ ગયો હતો. તેણે પૂછ્યું: “માંદા છો? તમે તો મારાથીએ વધારે લેવાઈ ગયા છો!”

સુરેશ: “જીંજીમાં રહ્યું યે શું છે કે શ્વપુ?”

સુશોચના: “નરકરોયે ખાટલો દુખળો નહિ થાય, દવા કરો ને?”

સુશોચનાએ તેને હાથ પકડી ખાટલા પર બેસાડ્યો. સુરેશ આજ બેઠો. આજે એનામાં નમ્રતા હતી. વાતોમાં નિરાશા રૂપકતી હતી. કોષ નહોતો. સુશોચનાને લાગ્યું કે તેનું હૃદય રડી રહ્યું છે. આંખોમાં અશ્રુનાં એકાદ બે ટીપાં તેણે ભેંસ્યાં.

સુરેશ: “મોત હવે મારી દવા કરશે. તને કહી બાળતો નથી, તને બીવડાવતી નથી, હું વધારે નહિ શ્વપું. મને અધંકર રોગ લાગ્યું પડ્યો છે. દાકતરોનો એ અભિપ્રાય છે. મને એટલું ખટકે છે કે મેં તને દુખ દીધું. મને ક્ષમા કર, મારું હૃદય કાંઈ વેળા તો ચંબી ગયું છે, અને મુઠ્ઠા આવે છે!”

તેને કંપારી છુટી, દેહ ધ્રુજી ઊઠી. તેને તમ્મર આવ્યાં, ખાટલા પરથી તે નીચે પડ્યો.

મ્હેંમાંથી શીશુ નીકળવા માંડ્યું. આખા શરીરે પરસેવો વળ્યો.

સુશોચના બેઠી થઇ ગઇ. તેની માંદગી આવી ગઇ, તેનાં શિથિલ અંગોમાં સ્ફૂર્તિ આવી. સુરેશને તેણે બેઠો કયો. મહા મહેનતે હંચકી ખાટલે સુવાડ્યો. પાણી લાવી મ્હેં પર છાંટ્યું, પંખો લઇ દોળવા મંડી. ઘરમાં ખમર અપાઇ, દાકતરને બોલાવ્યો. મોડી રાતે સુરેશ આંખ બોલી. તેનું મ્હેં શરીર ગયું, ઠાણુ અંગ જુડું પડી ગયું. તેનાથી વાત પણ નહોતી થતી. એ મુઝા નહોતી, લકવો હતો.

(૫)

લકવાનો રોગ બપોરે મનાય છે. તેની માવજત કરવાનું કામ કંકણ હતું. સુશોચનાની તખ્તીયત નબળી હતી. તે પોતાની નબળાઇ જુલી ગઇ. કેટલાક દિવસ સુધી સુરેશની તખ્તીયત ખરાબ રહી સુશોચના રાત ને દહાડો તેના સારવાર કરતી. તે ધૈર્ય-શીલ હતી. દેહ તાવે તપ્પા કરતી તેને પણ તે ન ગણકારતી.

સુરેશની તખ્તીયત ઠીક થવા માંડી. તેને વાચા આવી. અંગ હજી જુડું હતું. તેના શરીરમાં વીજળીનો વેગ મુશ્યો તે બેઠો થવા લાગ્યો. આલવાની શક્તિ હજી નહોતી આવી.

એક દિવસ તેણે તકતો માગ્યો. સુશોચના તે લાવી. તેમાં તે પોતાનું મ્હેં જોવા લાગ્યો. તે પોતાને 'બાહુ' લાગ્યો. તેણે સુશોચનાને કહ્યું: 'સુહ, હમરે મને સળા કરી. તારી સાથે વેર બાંધ્યું તેનું આ ફળ લાગે છે. હું તારે મ્હેં મને જોઇ મચકોડે તો મને જરા પણ બોલું નહિ લાગે. છુથે હવે મારા જેવી વર્તણૂક રાખજે.'

સુશોચનાએ કોમળ બાવે કહ્યું: 'હું તો તમને તેવા-મૂળ બાવે જોડું છું, મને તો તમારામાં કાંઈ ફેર નથી દેખાતો.'

સુરેશ: 'વાંદરા જેવું મ્હેં થયું તોયે તને ફેર નથી લાગતો ? હું તો હવે કદી

બંધાર નીકળવાતો નથી. ઈશ્વરનો આ તો દોષ !'

(૬)

સુરેશનું મ્હેં અનેક ચલો કર્યા હતાં સીધું ન થયું. તે બીકામજો લાગતો. પગોમાં ચોલવાની શક્તિ આવી હતી. તે આમ તેમ આંટા મારતો થયો હતો.

સુશોચનાએ પતિ પધારીમાંથી ઉઠે તો કથા માની હતી. આજે એને ઉત્સવ હતો. મંડગ એકઠું થયું હતું, માવનની પણ ગોઠવણ થઇ હતી.

એક સાહેલીએ સુશોચનાને પુછ્યું: સુશોચના બહેન, તમને એમનું મ્હેં ઠીક નહિ લાગતું હોય ?

સુશોચનાએ મંભીર સ્વરે કહ્યું: 'મને તો પહેલાંના જેવું જ લાગે છે.'

સાહેલી: 'ચાલ, જુઠ્ઠી.'

સુશોચના: 'ના બહેન, હું સાચું કહું છું. એમનું રૂપ ઘેર ગયું પણ એમનો અમર આત્મા મળ્યો.'

સુરેશ રવેશમાં બેઠો હતો, મિત્રો એકઠા થએલા હતા, ગમ્મત ઉડતી હતી.

રવેશના પાછસા ખંડમાં એક બારી પડતી હતી. બધ હતી એક મિત્ર તે ઉઘાડી. તેણે સુરેશને કહ્યું: 'સુરેશ, તારે ત્યાં આજ તો પરીઓ એકઠી થઇ છે ને ?'

સુરેશ: 'અલ્યા બધ કર.'

મિત્ર: 'અરે ! જરી જોતો ખરો, સૌમાં સુંદર કોણ છે ? અને પેલું કોણ ?'

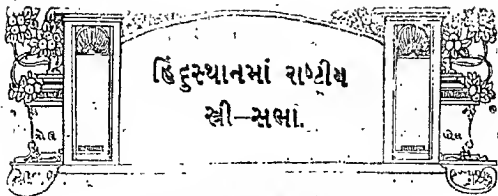
સુરેશ: 'શું તારી નજર ! સુરત જોઈને બગડી કે શું ! મને તો સૌ બદસુરત લાગે છે.'

મિત્ર: 'દારણ કે તું તેમની સુરત જુએ, એ, હું તો તેમનો આત્મા નીરખું છું.'

સુરેશ: 'એમ ? તો એ મારાં પત્ની..'

મિત્ર: 'હા, એજ તે દેવી !'x

x દોઢી પરથી.

હિંદુસ્થાનમાં રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-સભા.

(આંતરરાષ્ટ્રીય સ્ત્રી-સભા સાથે સંબંધિત થાયેલું.)

લેખિકા : મેડી. તારાભાઈ માણેકલાલ

લાવના અને હિંદુ.

વિચાર, ઉદ્દેશ અને સમભાવનાં એકીકર-
ણીય દેશનું સાચું દિત સાધી રાખ્યા
એવી દૃઢ માન્યતાથી પ્રેરાઈ આજે-હિંદની
સ્ત્રીઓએ-એક સાથે સંયુક્ત થવું જોઈએ.

આ એકીકરણનું નામ ' હિંદની રાષ્ટ્રીય
સ્ત્રીસભા ' રહેશે. જાતિ

નીતિ કેમ કે રાષ્ટ્રના ભેદ-
ભાવ વિના હિંદમાં

વસતી સ્ત્રીઓની પ્રતિનિધિરૂપ બને તેવી
સભા સ્થાપવી. સમાજ, ધર્મ કે રાજ્યકર-
ણની કોઈ અજબજાબ માટે મના સ્થાપાઈ નથી
અને આમાં જોડાનાર સભાને પોતાની કાર્ય-
પદ્ધતિ, આધારભૂત વ્યવસ્થા કે મત-પ્રકાશન
બાબતમાં સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા રહેશે. કે.છ પશુ
જાતની માલ્ય સત્તાનું દબાણ કરશે નહિ. માત્ર
બંધારણનો સરતો પગાય એટલું જ છટ
ગણશે. આ જાતનું કામ કરતી અન્ય સભાઓ
સાથે એક સાધવું.

(૧) હિંદની સ્ત્રીઓમાં વિચાર અને
હેતુના સમભાવની
ઉદ્દેશ. વૃદ્ધિ કરવી. (૨) સ્ત્રી
અને બાલકની સામા-

જનક, નાગરિક, નૈતિક તથા શિક્ષણ સંબંધી
ઉત્તિ અર્થે હિંદની સર્વ ક્ષેત્રની સ્ત્રીઓને
સંયુક્ત કરવી. (૩) સામાજિક, આર્થિક વેગન

ધારા સંબંધી સ્ત્રીઓની મુશ્કેલી ટાળવી તથા
બાળકના સર્વાંગ વિકાસને અવકાશ મળે તેમ
કરવું. (૪) આ પ્રકારનું કામ કરતી હિંદની
સભાએ સાથે જોડાવું તથા આંતરરાષ્ટ્રીય
સ્ત્રી-સભાદ્વારા બીજા દેશોની આવી સભાઓ
સાથે સંબંધ બાંધવો.

હિંદની સભા.

માર્ચ ૧૯૨૧ થી માર્ચ ૧૯૨૮ સુધીનાં
આશ્રયદાતાઓ અને અધિકારીઓ:
આશ્રયન આશ્રયદાતા: જોપાળના નામદાર
જેમ સાહેબ. વડોદરાના નામદાર
મહારાણી સાહેબા. લેડી દોરાજ ટાટા.
અધ્યક્ષ: વડોદરાના નામદાર મહારાણી.
મધ્યસ્થ કારોબારી સમિતિના પ્રમુખ: મેડી
દોરાજ ટાટા.

ઉપપ્રમુખ: મીસીસ સુશી તૈયમજી. મીસીસ
ડી. જેમ. સીરર.

માનદ મંત્રીઓ: ૧૯૨૬ મીસીસ - પામર,
બીરામ લોન, મલખાર દિલ, મુબઇ,
૧૯૨૭ મીસીસ માણેકલાલ પ્રેમચંદ,
પ્રેમોદાન, લક્ષ્મણ, બાબજી, મુબઇ.
સહાયક મંત્રી: મીસીસ સલીમ અલી, ટાટા
લોલ, મુબઇ.

માનદ બજનત્રી: મીસ. આલુ ખીલીમોરીઆ.
ધારાના માનદ સલાહકાર: મીસ કોર્નેલિયા
સેરાજી (કલકત્તા).

કારોભારી સમિતિનાં સભ્યો:

મીસીસ શર્મા તૈયજી } મુંબઈનાં
મીસીસ એસ ડી. મડ } પ્રતિનિધિઓ.
ગાંધકર, મીસ કીચીંગ.

સમિતિએ ચૂંટ્યાં સભ્યો: મીસીસ વી. એન.
ચંદાવરકર, ડૉ. મીસ નવરંગ, મીસીસ
એચ. એસ. તાલીઆરખાન, મીસ ઇ. સી.
ગેબ (૧૯૨૬-૨૭) મીસ કુંજબેલ
(૧૯૨૭-૨૮) મીસીસ એનસન
(૧૯૨૬-૨૭) મીસીસ સી. પી. જ્યોત્સના
(૧૯૨૭-૨૮) મીસીસ હંસા મહેતા.

દાખલ થયેલાં પ્રાંતિક સભાઓ:

મુંબઈ: મંત્રી: મીસીસ સલીમઅલી, ટાકનહોલ,
મુંબઈ.

સમાન સભ્યો: ૧ મીસીસ શર્મા તૈયજી
૨ મીસીસ મડગાંધકર ૩ મીસ કીચીંગ
બંગાળા. મંત્રી: મીસીસ રશરૂથ, ૧૦ થીએ
દરૌડ, કલકત્તા તથા મીસીસ એમ. એમ.
મૈક્સન, ૭ ડુર્ગાપુર વાડ, અલીપુર, કલકત્તા.

માન સભ્યો: ૧ મીસીસ સ્ટેન્લી ૨ મીસીસ
કેલહર્સ્ટ.

બેહાર અને એરિસા. મંત્રી: મીસીસ ટી.
એસ. મેક્સન, પટના

માન સભ્યો: ૧ લેડી મલી. ૨ મીસીસ પટેલ,
કોટલ. મંત્રી: મીસીસ કે. એ. એટન, ૪
પ્રેમકોર્ટ રંગુન.

માન સભ્યો: ૧. મીસીસ તૈયજી. ૨. મીસ
મે હંગ. ૩. મીસીસ માઓ ડુન
દિલ્હી. મંત્રી: મીસ ફૂપર વાય ૧૭૬૫ સી એ.
પી મોલ, રિલ્હી.

સમાન સભ્યો: ૧ મીસીસ બોમશીદડ. ૨
મીસીસ રિન્ની.

હંડનનાં મંત્રી: હિં. રા ઓન્સ. શાખા.
મીસીસ એ. ૩૧ વેલ્ચોક, હેમ્પરેડ, એન.
ડબ્લ્યુ. ૩.

સામાન્ય અહેવાલ.

૧૯૨૬ ના વરસમાં આપણે કરેલાં કામ
વિશે જિનીવાની પરિષદમાં પ્રાથમિક હુદમારો

વ્યક્ત કર્યા પછી આપ સમક્ષ કેટલીક મહત્ત્વની વાતો લાવવી પડી છે.

ધણી સંતોષની વાત એ છે કે વડોદરાનાં ન.મદાર મહારાષ્ટ્રીએ આપણી સભાના પ્રમુખ થવાનું નિમંત્રણ સ્વીકાર્યું છે અને મહેને ખાતા છે કે એમના કૃપાળ નેતૃત્વ નીચે સભાના કામમાં પ્રગતિ થશે.

આપણાં પ્રમુખ લેડી હોનાજ ટાટા, મીસીસ પામર, મીસ ગેબ, મીસીસ એ અને લેડી ચેટ-રજી જિનીવા પરિષદમાં આપણા પ્રતિનિધિ તરીકે દાખર રહેલાં. અને આપણા તરફથી જે રીતે પોતાના સમયનો ભોગ આપવા માટે આપણે તેમના આભારી છીએ. અન્ય દેશનાં પ્રતિનિધિઓએ દિલ્લે સુદર સ્તંભર આપેલો અને જે મિત્રોએ તથા ખાસ કરીને લેડી એમરડીને આપણા પ્રતિનિધિ મંડળ-માથે જે સહાયતા દર્શાવી છે તેની આપણે કદર કરીએ છીએ.

જ્યોત્સનાને આનંદ થાય છે કે આનંદ-રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસભાના હંડને મદદ માટે જુન ૧૯૨૭માં હેગ ખાતે બરાએલા "ફેન્સી ડ્રેમાં" આપણી સભા તરફથી પાંચસો રૂપીઆની કીમતનો હિંદી-માલ-મુખ્યત્વે રેશમ અને પિત્તળનો બનેલો માલ મોકલવા આપણે સક્તિમાન થયાં હતાં. લેડી એમરડીને તેમનાં હળત સુરક્ષિત પ્રસંગે એક કાસ્ત્રીરી રૂપાની 'ટુ' ભેટ કરી હતી અને એ ભેટની કદરો અને તે માટે આભારનો ભૂમનો ખાસ પત્ર પણ આપ્યો છે.

રાષ્ટ્રીય હિંદી સ્ત્રી-સમાનો વ્યવસ્થા સંબંધી મીસ સી. સોરાબજીએ કરેલાં કામ બદલ આપણે આભારી છીએ. ઉપરાંત મારાના સલાહકાર તરીકે કામ કરવાનું બધી પ્રાંતિક સભાનું નિમંત્રણ તેમણે ઉદારતાથી સ્વીકાર્યું છે અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તેમની મદદ આપણને મળશે એવી તેમણે ખાતરી આપી છે. તેમના પર આધાર રાખવાની આપણને તેમણે ખાતરી આપી છે.

ખરેખર કામ શરૂ કરવા અને મંત્રી તરીકે કામ કરવા માટે મીસીસ પામરનો આભાર માનીએ છીએ.

અત્યાર સુધી વિભાગવાર કાયમી સમિતિઓ ન હતી, છતાં પ્રાંતિક સભાઓ દ્વારા આંતર રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસભાની બિન બિન કાયમી સમિતિ મેળવનારના પત્રોના જવાબો વગાયા છે આ વંરસમાં તો આસ્તે આસ્તે આપણો માર્ગ કરી આપણા રાષ્ટ્રીય જીવન માટે શી શી બાબતો મદદરતી છે તે શોધવાનું હતું. પણ બવિષ્યમાં જાહેર સુખા-કારી, બાલ-કલ્યાણ, અને કેળવણી એ દિંદના તથા મહાન પ્રશ્નો સંબંધી કામ કરવા કાયમી સમિતિ યોજવાની આશા રાખીએ છીએ. કાયમી સમિતિ દ્વારાજ રચનાત્મક તેમજ ઉપયોગી સુધારા દાખલ કરી શકાય અને હવે માહિતી એકઠી કરવાના તથા વ્યવસ્થિત થવાના કામમાં આટલો વખત ગયો છે તેથી એ આશા પણ ધર્મજૂત થાય એવો સંભવ છે.

“ વિનિલ-સ એસોસિએશન ” સાથે મળી રાષ્ટ્રીય સભાએ એક જાહેર સભા મેળવેલી, તેમાં કુટુંબજાનને ગેરકાયદેસર કરાવવા સરકારને આગ્રહ કરતાં કરાવે પસાર કરવામાં આવી હતી. આ સભામાં બાગ લેવાનો મુખ્ય હેતુ સ્ત્રી અને બાળકના કલ્યાણમાં આપણો રસ જોઈ હતો.

અર્ધ સ્ત્રી-સભાની પ્રેરણાથી, બીજી બધી પ્રાંતિક સભાને લખવામાં આવી હતું કે ‘ સીતેમાં સેન્સરશિપ બોર્ડ ’ પર સ્ત્રીઓને નિયુક્ત કરવા સરકારને વિનંતિ કરવી જાણતાં આનંદ થાય છે કે બંગાળ સ્ત્રી-સભાના ઉદ્દેશ્યોને લીધે સેન્સરશિપ બોર્ડમાં હવે એક સ્ત્રી-સભાસદ છે.

સમસ્ત હિંદના ‘ શિશુ સેન્સરશિપ બોર્ડ ’ પર સ્ત્રીઓના પ્રતિનિધિને નીમવાની અરજનો કાગળ હિંદ સરકારના ‘ હોમ મેમ્બર ’ ના મંત્રીને નિશ્ચય કોન્સીસલી કાયદાસદ સમિતિએ મોકલ્યો છે. રીનેમ્બ તપાસ સમિતિના પ્રમુખને પણ આ કાગળ મોકલ્યો હતો અને આપણા પત્ર પર ધટવું થયાનું અપાશે એવી ખાતરી અપાઈ છે.

આપણે સગર કંઠી રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીઓ કે

મુંબઈની સ્ત્રી-સભાએ, જાહેર મત ફેળવી બાળ-સહાયક સભા અને તરુણ અદાલત સ્થાપવામાં પોતાનો હિસ્સો આપ્યો છે, આ સંસ્થાઓને અનુભવ અમને થયો છે તે પરથી જાણી શકાય છે કે તેમાં ઉપયોગી અને કલ્યાણકારી કામ થાય છે.

“ પેન પેસિફિક સ્ત્રી-સંઘ ” તરફથી જાગરૂ ૧૯૨૮ માં તેમની પરિષદમાં એક બે પ્રતિનિધિ મોકલવાનું નિમંત્રણ આપ્યું છે અને આ તકનો કેટલો જરૂર લાભ લેશે એવી પ્રશ્ન આશા છે.

પ્રાંતિક સભાઓના સદકાર અને સુંદર કામ વિશે કંઈ કહેવાની જરૂર નથી, એના અહેવાલોમાં એ સ્પષ્ટ દેખાશે.

૨૨મ આખામાં સદકાર કરવા માટે કારોબારી સમિતિના સભ્યોનો આભાર માનવાની તક હું લઉં છું.

આ કાવ ૭ મી માર્ચની - સભામાં પસાર થયો હતો.

બાળલગ્નની બંધી કરવા માટે, રાયસાહેબ હરબિલાસ શારદા કરાય. કાયદો ધરાવવાની ને કોશિશ કરી રહ્યા છે

તેને આ સભા આવકાર આપે છે પણ સાથે એવો આગ્રહ કરે છે કે તેમણે સુચવેલી ૧૨ અને ૧૫ વરસની ઉંમરને બદલે અનુક્રમે એ હિન્મરની ૬૬ ૧૨ અને ૨૧ રાખવી.

આ સભા પ્રખ્યાત ઉમ્મર નહિ પહોંચેલા છોકરા અને છોકરીઓને માથાપ થવા દેવાના રિવાજને મજબુત પછે વખોડી કાઢે છે. કેળવણી ઉપર બાળલગ્નની ને મારી અસર થાય છે તે માટે આ સભા ધણી દિલગીરી બતાવે છે, અને લગ્ન માટે કાયદાની ઉમ્મર વધારી વડોદરા, માધેસાર, રાજકોટ, -કાશ્મીર, ગોંડલ, ધંદાર, લોંબડી અને મંડીનાં કેશી રાજ્યોએ ને દાખલો બેસાડ્યો છે તેવું અનુ-કરણ કરવા આ સભા વંડી સરકાર અને પ્રાંતિક ધારાસભાઓને આગ્રહ કરે છે. છોકરાઓ અને છોકરીઓનાં લગ્ન માટે કાયદા મુજબ અનુક્રમે ૧૧ અને ૨૧ ની ઉમ્મર રાખવી એવી આ-સભા માગણી કરે છે.

“ સાસરે સિધાવતી સખીને. ”

લેખિતા:-સો. કુચુભવતા રમણીકતાલ ગોદી.

(મધુરો સ્વર ક્યાં થઈ આવે છે—એ રાગ.)

પ્રિય બહેન, સિધાવ તું સાસરિયે,
મુજ આટલી વાત તું મુઝીબ લે;
મુશી વર્તન તેવુંજ આવરજે,
રહી શાંત સ્વધર્મે વિચરજે.

સાસુ સસરા વળા અન્ય વડિલ,
આઠામાં રહી તેની ઠરતીય;
ગણી માતપિતા સેવા કરજે.—
રહી શાંત.

સખી બહેલી ઉડી મૃદુકાર્ય વિધે,
નિજ ચિત્ત પરાવી તું નિલે;
સમજી દુઃખ શરજ અદા કરજે.—
રહી શાંત.

વળા નખંદ દિયર ને ફાણી,
દુઃખ બધું ભગિની વૃદ્ધ ગણી;
અપમાન કદી નવ તું કરજે.—
રહી શાંત.

કહિ વડિલ જનો કંટું વચન કહે,
સામા શબ્દો નવ તું ઉચરે;
કરી મન મોઢું સહુ સહી લેજે.—
રહી શાંત.

દુઃખ પતિને પરમેશ્વર માની,
ઉરની વાતો તેની જાણી; ૭
પતિ પ્રસન્ન કરીને સુખ લખજે.—
રહી શાંત.

રહી સંપત્તી સર્વની સાય સખી,
નીતિ ધર્મનો પન્થ કદી ન તણ;
કલિયે મર્ખાદા નવ મુકજે.—
રહી શાંત.

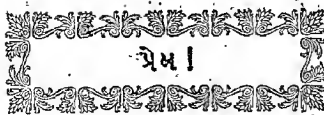
સખી સ્વામિનું સન્માન કરીય,
કદી કોષ કરી નવ તું ઉચરીય;
નિલે વચનો મધુરાં વદજે.—
રહી શાંત.

કહિ વાત શુભ હોય જો મૃદુતી,
નહિ અન્ય જનોની સમિપ વદી;
પરનિંદયી અળગી રહેજે.—
રહી શાંત.

અતિથી દુઃખ આંગણીયે આવે,
વળા આમનનો જો જો હોયે;
સત્કાર સદા તેનો કરજે.—
રહી શાંત.

સખી આ રીતથી નિલે રહેજે,
સખળી મમ વાત ઉરે ધરજે;
કહિ સત્ય પન્થ તું નવ ચૂકજે.—
રહી શાંત.

પ્રેમ !

લેખિકા: વહેત અંચળકુમારી.

સ્નેહરત વિશ્વ માત્ર એક જ શબ્દમાં
ગાંઠું બની જાય છે ! એવો તે કેવો શબ્દ
હશે વાર ? એ શબ્દ આ વિશ્વમાં 'પ્રેમ'—
'સ્નેહ' અને 'અનુરાગ' ઇત્યાદિ મિત્ર મિત્ર
નામોથી વિખ્યાત—પ્રસિદ્ધ છે. પ્રેમનો શબ્દ
વંચાય નહિ, સંભળાય નહિ; આવે, ઉગે ને
પ્રેરણા થાય ! શાથી હૃદયને છે તે કોઈ નવણી
શકતું નથી.

એક શ્રેષ્ઠક કહે છે—“ મનુષ્ય—પ્રેમ ક્ષણિક
છે, સ્થાયી નથી; સ્વાર્થી છે, નિસ્વાર્થી નથી;
ચેષ્ટ છે, અચેષ્ટ નથી; રૂપાન્તરને પામે છે,
સદા એક સરખો હોતો નથી, મોઢ ને સોન્દર્ય
કે તરફા સુધી નમે છે તે પ્રેમ, તે
નષ્ટ થયે નાશ પામે છે તે પ્રેમ.”

હા ! સત્ય છે આ સર્વ; કિન્તુ જે સ્વાર્થ-
બુદ્ધિથી આરે ! મોઢથી વા સોન્દર્ય દેખી
પ્રેમ કરે છે તેનોજ પ્રેમ સોન્દર્ય નષ્ટ થયે
નાશ પામે છે, કિન્તુ કોમલતા, ત્રિશાગ,
ધૃતિ, મમતા, માર્દવ અને સોન્દર્ય ઇત્યાદિ
ગુણોના ઉત્પાદક પિતા પ્રેમજ છે. પ્રેમ ઉત્તમ
આમને સ્વીકારીને કનિષ્ઠનો ત્યાગ કરે છે.

હું કહું છું કે પ્રેમ કાંઈ શરીરથી સુખી
થતો નથી, મનથી મોઢી જતો નથી, કે
શોભથી લેવાતો નથી. તે તો કેવળ આત્મ-
સ્વરૂપ છે, આત્માનો સાર છે. જેનો શાશ્વત
—અખંડ—અિરંજીવી—વિશુદ્ધ પ્રેમ છે તે કાંઈ
સુન્દરતા—ગૌરી માગડીની કુમારને નિહાળતાં
નથી. ત્હારે શાશ્વત પ્રેમ એટલે શું ? રાગ-
મંદજી સીતા પ્રત્યે જે પ્રેમ રાખતા હતા તે
શાશ્વત પ્રેમનો આદર્શ છે. કાંઈ પણ સ્વાર્થ
વૃત્તિથી એટલે અધુક કરવાથી અધુક લાભ
થશે એવા વિચારથી જે થાય તે સ્નેહ કે
પ્રેમ કહેવાતો નથી. જેની જેટલી જેટલી

લાભણીઓ આપણા મનમાં થાય છે તે તો
અધી કૃત્રિમ છે, સ્વાભાવિક નથી. કાવ્ય માત્ર
પણ પવિત્રતા કે જળ આદરીનેજ થાય છે,
કિન્તુ પ્રેમનું જળ તો પ્રેમ પોતેજ છે, ખીચું
નથી કંઈ. જ્યારે રામ વનવાસ જતા હતા
ત્હારે સીતાએ સાથે જવા હઠ લીધી. પણ
સમજાવું પણ માન્યું નહિ. તે પ્રસંગે
પ્રખ્યાત કવિ ભવભૂતિએ પ્રેમનો મહિમા એવો
કરેલો છે—

“ કરે ના કાંઈજે તો ચે દૃષ્ટ દૃષ્ટ મળ્યે સુખી;
તે તેને મન છે કાંઈ જે જોના મનમાં વસે.”

અર્થાત્ કાંઈ પણ દેખીતો કે શ્રુત લાભ
ન જતાં, માત્ર અન્યોન્યનાં દર્શનમાંજ
આનંદ લે છે. એમ જે જે પ્રેમથી સંકળાયું
છે તે પોતાપણું ભૂલી જઈ જેને પ્રેમપાત્ર
ગણતાં હોય તે રૂપ ચર્મ જાય છે વા જે
પોતાનું ઇષ્ટ હોય તે રૂપજ બની જાય છે.
એવા એકમાત્રનું નામ પ્રેમ...પ્રેમ એ સર્વ-
બાળી એક અને અખંડ આનંદનું રૂપ છે.
પ્રેમ જેજ સજ્જનોનો આનંદ છે ! બુદ્ધિ-
માનોનું આચર્ય છે ! અને દેવોનું કૌતુક છે !
પ્રેમ સાધ્ય થયો એટલે મનુષ્યને આ વિશ્વ-
નથર વિશ્વ પણ સ્વર્ગ સમાન દૃષ્ટિગોચર
થાય છે.

હાલમાં જે શાશ્વત પ્રેમનું સ્વપ્ન પણ
રહ્યું નથી જે અલૌકિક પ્રેમજ મનુષ્યનાં
જીવનને સફળ કરવામાં કારણભૂત થઈ પડે
છે એ પ્રેમ હુદ નથી, સ્વાર્થી નથી, ક્ષણિક
નથી અને તેથી તેનો વિકાસ મનુષ્યજીવનને
ઉચે યજ્ઞવત્રમાં સદાયપણું બને છે. જ્યારે
મનુષ્ય આખી વસુવતી પ્રત્યેક પ્રણીયાત્રને
નિરસ્વાર્થ પ્રેમ કરતાં થીએ ત્હારે આત્માનાં

શ્રેયની કેટલીક કડીઓ પરોવાઈ ચુકી હોય છે; અને છેવટે તેમાં પ્રભુપ્રેમની કડી પરોવાઈ ને અખંડ સાંકળ બને છે, તેમ સાંકળ મનુષ્યને મોક્ષનાં પવિત્ર સ્થાન સુધી ખેંચી જવાને ઉપયોગી થઈ પડે છે. પ્રેમ તે સ્વર્ગ અને સ્વર્ગ તેમ પ્રેમ છે..

પ્રેમ હંમેશાં અપવિત્ર સ્થિતિમાંજ અસ્તિત્વ ધરાવે છે એમ સમજવું નહિ. તેનાં વિશુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રેમ એ વિકાર નથી અને તેથી મનુષ્ય સ્વભાવમાં તેનું અસ્તિત્વ પુણ્યકારક છે. એ પુણ્યકારક માર્ગે આગળ વધવાથી પ્રેમની જુદી જુદી આખાઓમાં મનુષ્ય દાખલ થાય છે; સત્ય પ્રેમનો તેને સાક્ષાત્કાર થાય છે અને પ્રભુપ્રેમમાં તેની પરિણતિ થતાં આંતર્યામી અખંડ કલ્યાણ થાય છે. પ્રેમને અનુમિત રમણ આનંદ સમજવો જોઈએ નહિ. ઉદાહરણ તરીકે એક પુરૂષ એક સ્ત્રીને ખુંદાર કરે અને પછી તેને ત્યાજ દે તે કંઈ પ્રેમ નથી. તે એક પ્રકારની વિપવવાસનાની વૃત્તિ છે. અને તે અત્યંત તિરસ્કારને પાત્ર છે. શુદ્ધ અને સાત્ત્વિક પ્રેમવાળાઓ કંઈ વાસનાબદ્ધ હોતાં નથી. શુદ્ધ પ્રેમ કાંઈ સ્વાર્થ કે વાસના નથી. તે તો એક પ્રકારનો આત્મભોગ છે. 'માહવું' અથવા 'પ્રેમ રાખવું' એટલે સ્વાત્માની પેઠેજ આપણા પ્રેમપાત્રની તરફ જોવું; તેનાં કલ્યાણને ઇચ્છવું અને તેનાં કલ્યાણાર્થે આપણાં આનંદનો-આપણી જાતનો ભોગ આપવો પડતો હોય તો તેમ કરવાને તત્પર થવું. નિઃસ્વાર્થ સત્ય પ્રેમ તો એજ છે. જ્યાં જ્યાં તે પ્રેમ રહેલો છે ત્યાં

ત્યાં પ્રભુનો વાસ છે, ત્યાં ત્યાં દેવી પ્રેમનું પ્રીરણ છે. Its course is smooth and serene exciting holy sentiments.

પ્રેમ અંધ છે તેથી જોનાં હૃદયમાં તેનો વસ છે તે પોતાના પ્રેમી વિના પીગમને દેખી શકતો નથી. સૂર્ય ને ચન્દ્રનાં પ્રકાશનો કદાચિત સહાને માટે લોપ થવો સંભવિત છે. તારકો અગ્નિનું રૂપ ધારે તો તે સંભવનીય છે અને સત્ય તે અસત્યનાં રૂપમાં થઈ જવાનો સંભવ છે. પરંતુ ને. વસ્તુ નિર્દોષ પવિત્ર પશુ અથવા રત્નદનાં નામથી જાળખાય છે તેનો કોઈ કાળે પણ મને તેવાં આધાતો પડવાં છતાં લોપ થતો નથી. અને ઘાય પણ કેમ ? પ્રણયનો લોપ અસંભવિત-સર્વથા અસંભવનીય છે, કારણ પરમેશ્વરનું પવિત્રમાં પવિત્ર સ્વરૂપ તે અખંડ પ્રણય છે-શુદ્ધ રત્ન છે. Passion plays to the gallery, Love plays to gods.

આપણામાં કોઈ પુરૂષ વા સ્ત્રી હોયને રત્નદંડિયી જોતા હોય તો તેને કામવાસનાજ માનવામાં આવે છે. પરંતુ ઉચ્ચ પ્રકારની વૃત્તિવાળાં સ્ત્રીપુરૂષોનાં મનમાં સર્વથા અને સર્વદા કાંઈ કામવાસના જ હોતી નથી. માત્ર પરસ્પરનાં સહયુક્તિથીજ તેમનાં મનમાં પરસ્પર માટે રત્નદાવાના: ઉત્પન્ન થયેલી હોય છે. એવાં પ્રેમમાંજ હૃદયસ્વરૂપ હૃદયસ્વરૂપ અને આવાનો પ્રભાવ દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

પ્રભો ! જનતાને શુદ્ધ રત્નદનાં સંલિધમાં ક્યારે સ્નાન કરાવશે તું ?

સંવિતા—જેન સહીતા, જુઓ તો પેલી ડોસી ચપટા ને ચપટા. બરીને બજારના સડાકા લીએ છે તે એનું મગજ ખરાબ નહિં થતું હોય ?

સહીતા—નહિં, કદાપિ નહિં, કેમકે મગજ હોય તે બજાર સુંઘેજ નહિં. જ્યારે હોયજ નહિં ત્યારે ખરાબ થું થાય ?

આપણા પ્રાંતમાં સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રદેશ.

(ભગિની સમાજે મંગાવેલા નિબંધોમાં બીજું ધનામ મેળવનાર નિબંધ.)

લેખિકા: સૌ. વિનોદિની રમણલાલ યાજ્ઞિક, બી. એ.

સ્ત્રી જાતિના પ્રશ્નોનો વિચાર ઓગણી

સમી સદીનો છે. હમણું હમણું તો

આ પ્રશ્ન વિશેષ ચ.

ઉપોદ્ધાત. ચાંચા માંગો છે અને

તે વારતવિક ન છે;

કારણ કે પાછલા જમાનામાં સ્ત્રીઓની ધણી

અવગણના થઈ છે અને તે દૂર કરવા પ્રયાસો

થવા જ જોઈએ. સ્ત્રીઓની પ્રગતિ અને

ઉદ્ધારના માર્ગો આદરવા જ જોઈએ. આ રીતે

દેશમાં હજી સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ધણી

અધમ છે. અનેક દેશોના ઇતિહાસ તપાસીશું

તો જણાશે કે જ્યારે જ્યારે સ્ત્રી ક્યદાકી,

દયાલુ અને દુઃખી હતી ત્યારે તે દેશ યુખી

હતો જ નહિ, અને જ્યારે જ્યારે સ્ત્રીની

સ્થિતિ ઉચ્ચ હતી ત્યારે તે દેશ પણ ઉન્નત

હતો. સ્ત્રી જાત જાગે તો જ પ્રગતિ જાગે.

સ્ત્રી પ્રજાની માતા છે. પ્રજાના અંતરની

દાઝ તો સ્ત્રી જાત જ પ્રથમ પ્રગટ કરી શકે,

અને ત્યારે જ પ્રજાની ઉન્નતિ સંભવે. ચીન

જગ્યું અને જીત્યું કેમકે ત્યાં દેરી દારમાં

સ્ત્રીએ પહેલ કરી. હજીપત કેરીઆમાં પણ

એમજાન્યું. જાપાનમાં તો સ્ત્રીઓએ હજી

થોડા વખત પહેલાં જ પ્રગતિ કરી; અને

પ્રજા કલ્યાણનો દેહ તેમણે જ્યારે ધડથો,

ત્યારે જ તે દેશ ઉન્નત થયો.

આપણે ત્યાં જ્યારે ભારતદેશ ઉન્નતિના

શિખરે હતો ત્યારે સ્ત્રીઓને કેટલું માન

આપણું, તે કેવી પૂજ્ય અને પવિત્ર, દેવી સ્વ

મનાતી તે આપણે સારી રીતે જણાવે

છીએ. અત્યારે પણ આપણે ત્યાં સ્ત્રીઓ

જગૃત થાય અને નિશ્ચય કરે તો જ ભારતનું

દુર્દૈવ શીટ ને તેની ગુલામીનો અંત આવે,

તથા સ્વતંત્રતા અને સ્વાધીનતાનું પ્રભાત

પ્રગટે.

સ્ત્રીજીવન જો અધમ, કદેશાર્ત, તેજહીન;

દુઃખાક્રં, અગાન, અને કલુપિત હોય તો

પ્રજાની ઉન્નતિ સંભવે જ નહિ. અનેક

યુગના અનુભવોએ સમજાવ્યું છે કે

જગતનું સુસ્વાક્યંયુ તો સ્ત્રી જ છે. જીવન-

કુંજની જો રૂઢવેલ વિના, ગૃહસંહનની એ મહા-

દેરી સિવાય સહુય સ્ત્રી છે. પુરુષની સફળ

સૃષ્ટિ અને તેનું હૃદય સ્ત્રી વિના ખાલી જ છે.

સ્ત્રીનાં નિર્ગળ પ્રેમનાં ઝરણુ-જળ વિના

જનતા સહુય જળ પીએ છે તે ખારે ખારે

જ છે.

કેમપણ દેશના ઉદયનો આધાર આમ

જ્યારે સ્ત્રીઓ ઉપર અવલંબે છે ત્યારે સ્ત્રી-

ઓને એવી પૂજ્ય સ્વતંત્રતા મળે, જેથી તે

સ્વાતંત્ર્ય વડે દેશોદય કરવાની યોગ્યતા, બળ

સંપાદન કરી, પોતાની સર્વે શક્તિઓનો

વિકાસ કરે, તોજ આપણો ભારત દેશ પ્રાચીન

ગૌરવ, વિકૃતિ અને સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરશે.

જ્યારે સ્ત્રીઓ પ્રજાકીય જીવનના ઉન્નતિના

એક મુખ્ય સાધન તરીકે ગણાશે, પ્રજાનો

ગૃહસંસાર સુધારશે, રાજવણીથી સંસાર બચવ-

હારે સુગમતાં અને સરળતાથી મલાવશે, ઉત્તમ પત્ની માતા અને નાગરિક બનશે ત્યારેજ દેશોદય તથા લોકકલ્યાણ સંધારશે.

આઈલું અજીવનના મહત્ત્વ વિષે કહી, તેમને કાર્યપ્રદેશ કેવો હોવો જોઈએ, અને કેવી રીતે તેઓ માનવજાતિનું કલ્યાણ કરી શકે તે જોઈએ.

પ્રાચીન કાળમાં સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રદેશ ધણીજ વિશાળ હતો.

સ્ત્રીઓના કાર્યદે. આજ કાલ સ્ત્રીઓ 'નનું' સંકુચિત ને હંમેશા માગી રહી થયું. છે તે નવા નથી,

પણ જૂના જ છે.

હજારો વર્ષ ધમા સ્ત્રીઓ કાર્ય કરતી આવી છે. પ્રથમની જંગલી અવસ્થામાં પુરુષ અને સ્ત્રી સાથે ભટકતાં, શિકાર કરતાં અને સરખી મહેનત કરતાં. ધીમે ધીમે એક સાથે, એકજ સ્થાને રહેવાનું થયું અને પુરુષોને દુરમન સાથે યુદ્ધ કરવાનું આવ્યું. પણ સ્ત્રીઓ જ-મીન ખેડતી, લણતી, ઘર બાંધતી, છત્તાદિ અનેક કામો કરતી. વૈદકનું તેમજ ધર્મનું જ્ઞાન પણ તેમને હતું.

આ પણ જોણું થયું. યુદ્ધ બંધ થયું. પુરુષો ઘેર રહેવા લાગ્યા; અને ખેતરમાં કામ કરવા લાગ્યા. આમ હથિઆરો જ એના હાથમાંથી જવા લાગ્યા. હવે તેમને માત્ર ગૃહકાર્ય કરીને ખેતી રહેવું પડ્યું. તો પણ કામ પહોંચતુ. ધનવાન રાય કે રાંક વગેરે સૌને હાથે જ કામ કરવાનું હતું. બાર મહિનાનું અનાજ સાર કરવું, મરીઓને દાન કરવું, નોકરોપર દેખરેખ રાખવી, બામકે હાથેરવાં, ઢોરોને સંભાળવાં, લીંપણુ, દળણુ, ગહેમાનોની ચોગ્ય તબવીજ રાખવી વગેરે કાર્યો તેમને કરવાનાં હતાં.

આમ તે વખતની 'આર્ય ગૃહિણી' હિન્દીઓના કાંઈ પણ દેશથી ઉતરે એમ ન

હતું. હિંદુ સ્ત્રીઓમાં આજે પણ જે બાદશ્ચ ગૃહિણીના ગુણો છે તે તેમની આર્ય માતાઓ તરફથી વારસામાં મળેલા છે. પુરાતન કાળમાં આર્ય લોકોની સ્ત્રીઓમાં આવા કંયા ગુણો હોવાથી જ આપણામાં ધણી ઋષિઓ, તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, ચિંતકો વગેરે જન્મ પામ્યા. તે વખતે સ્ત્રી પુરુષ સમાન હતાં. સ્ત્રીઓ (ગાર્ગી અને મૈત્રેયી જેવી) પણ વેદની ઋષ્યા બનજીતી અને રચતી. તેમને ઉપરીત ને ગાયત્રી મંત્રનો અધિકાર હતો. ધાર્મિક સામાજિક ને માનસિક ક્ષેત્રોમાં તેમનો સમાવેશ થતો. પતિની સાથે યુદ્ધમાં જઈ તે સદાય કરતી. દશરથની સાથે કેકેયી રાણીએ યુદ્ધમાં જઈને અણીને વખતે રથને પોતાની આંગળી મૂકીને મલાવ્યો અને કેટલી મદદ કરી તે આપણે જાણીએ છીએ. વિવાહ માટે તેમને દયાણુ હતું નહિ. જાંઘી પર્યંત તેઓ બ્રહ્મચારિણી-પારે તો રહી શકતી. દયાની સાગર, કશ્યાપી મૂર્તિ, સદાચારનો અવતાર મનાતી, અને પૂજાતી. દેવતાઓ પણ તેમનું સન્માન કરતા; અને આપણી સંખ્યામાં સર્વત્ર વિદ્યમાન હતી.

હિન્દીઓ પર અન્ય જાતિના લોકો અસંખ્ય અને જંગલી હતાં ત્યારે ભારતભૂ-મિના સ્ત્રી પુરુષો વિવાહકામાં આગળ વધ્યા હતા, પૌરાણીક કાળથી સ્ત્રીઓની અવનતિ થઈ. ભારતના પતનનો આરંભ થયો. મનુગ્રંથ-રાજે સ્ત્રીઓ પ્રત્યે દુરાચારપૂર્વક ધણી તિર-સ્કાર ખતાવ્યો. નજીરવાતંડ્યમર્દતિ । તેમને અને શુદ્ધને સમાન ગણવી. તુલસીદાસે પણ એવું જ કહ્યું છે. પરંતુ યજ્ઞનાયસ્તુ શુદ્ધવન્તે રમન્તે તન્ન દેવતાઃ એ બાવનયે હતી. મહાભારતના સમયથી તેમની પૂરી અપો-ગતિ થઈ. પહેલી અવનતિ સદાચારમાં આવી. સત્યવતી અને કુંતાએ કુમારી અવસ્થામાં વ્યાસ અને કૃષ્ણને જન્મ આપ્યા. દ્રોપદીને

પાંચ પતિ થયા. રાષ્ટ્રની સાથે અનેક સમા-
જી અને ધાર્મિક સંસ્થાઓનો (મુદ્દ પછી)
નાશ થયો. વૈદિક સભ્યતા બુલાવા લાગી.
એક પત્નીને બદલે અનેક પત્નીઓ થવા
લાગી. છતાં સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર હતી. તેમનું
સ્થાન તો હજી ' દેવી'નું હતું.

બૌદ્ધ સમયમાં વૈદિક સભ્યતા નાશ
પામી. સ્ત્રીઓનું પદ પુરુષો કરતાં નીચું થયું
તો પણ બિશુક સ્ત્રીઓ હવે પદ મેળવી
શકતી. ભારતી અને દીક્ષાવતી સ્ત્રી વિદુષીઓ
એજ કાળમાં થઇ ગઇ. તેમની સદી પછી
અધોગતિ વિશેષ થઇ. ધર્મબીર હિન્દુઓ
પોતાની સ્ત્રીઓને મુસલમાનોના હાથમાં જવા
દેવાને રાજી ન હતા, તેથી અનેક સ્ત્રીઓ
તેમજ કન્યાઓનાં બળિદાન દેવાયાં ! હિન્દુ
માતૃપિતાઓએ બચવાનો માર્ગ શોધ્યો. મુસ-
લમાનો પોતાના ધર્મના ફરમાનને અનુસરી
પરજીવી સ્ત્રીઓને જનાનામાં રાખી શકતા
નહિ. તેથી ન્હાની ઉંમરમાં કન્યાઓને પર-
જીવી દેવા માંડી અને તે પ્રથા દહ કરવાને
જુના ધર્મગ્રંથોમાં ફેરફાર કર્યા અને નવાં
સ્થાપ્યાં. સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા હાંમેશાં મટી દરમિયે ગઇ,
અને તેમને અવિવાહિત રહેવું એ નિષિદ્ધ મનાયું.
વિધવાઓને ફરજિયાત સતી. થવાની પ્રથા
ચાલુ થઇ. બાળલગ્ન પરમ ધર્મ મનાયો, પડદા
તથા સાંજનો રિવાજ વધ્યો અને આમ
સ્ત્રીઓ પુરુષોના હાથમાં પુતળી જેમ બની
રહી. તેમની જીવન શક્તિનો લોપ થયો.
વૈદિક કાળની દેવીઓ કાળા પથનું આસડું
બની. તેમના સામાજિક, ધાર્મિક અને માન-
સિક અધિકાર છીનવી લેવામાં આવ્યા.
અધર્મગના મટી સ્ત્રી પુરુષોની પાપવૃત્તિ પોષ-
વાનું સાધન માત્ર બની રહી. પરિણામે સ્ત્રીઓને
રસોડા બહાર શું ચાલ છે તેજ ખતર નથી
પડતી. પતિના શરીરની માવજત કરવા કે-
રાંત તેની સાથે બીજો કોઇ જાતનો સંબંધ

કરવાની શક્તિ નથી. હવે તેઓ દિલચાલ
કરે છે તો તેવની તરફ શંકાની નજરથી
જોવાય છે.

ખ્રીષ્ટ બાળુએ યંત્રોની શરૂઆત થઇ.
૨ થી ૨ કાંતવાનું મુઠી મીલો થઇ, ધંડીને
બદલે ગીરણી થઇ મુદ્દમાં પણ યંત્રજન વિશેષ
વાપરવાથી અંગળજી ઓછું થઇ ગયું છે,
સાંકળ કળા વગેરેની ખીલવણીમાં ફેરફાર
સારી રીતે થયા છે. વિદ્યાનમાં પણ તેમજ
થયું છે. વ્યાપાર ઉદ્યોગ વધતા જાય છે.
રાજકીય વિષયોમાં પણ સામાન્ય માણસો
બામ લેતા થયા છે. કેળવણીમાં પણ આગળ
વધે છે. રાજાઓની સંખ્યા વધી છે. આ
સામાજિક પરિવર્તનને પરિણામે પુરુષો
ઉપર બોળે કામનો વધતો જાય છે, અને
સ્ત્રીઓનું કામ ઓછું થતું જાય છે.

પણ શહેરોમાં સ્ત્રીઓને પૂરતું કામ નહિ
હોવાથી અને યોગ્ય કસરતની ખામી હોવાથી
ન્હાની લગ્નમરમાં યુગરી જાય છે. જ્યારે ખ્રીષ્ટ
બાળુ પુરુષો વધારે પડતા કામથી અનેક
રોગોથી પીડાય છે અને હેરાન થાય છે. પુર-
ુષોના આખો દિવસ બહારના કામમાં જાય
છે, જ્યારે સ્ત્રીઓને ઘરમાં જ રહેવું પડે છે.
' ઉપદાર ચૂકો 'ની વધતી જતી સંખ્યાથી
સ્ત્રીઓનું એક માત્ર આજી રહેણું કામ (રાધ-
વાનું) પણ તેમના હાથમાંથી જતું રહે છે.
ધંડી, છાત્ર કરવાની રવાઇ અને ગોળા વગેરે
તો દૂર થયાં છે. હવે વેલજી ને કાંછી પણ થશે.

બાલશિક્ષણનું કાર્ય પણ ઓછું થયું
છે. બાળકો ચાર પાંચ વર્ષનાં થતાં તેમને
બાલમંદિર કે જેવી કોઇ સંસ્થામાં મુકી દેવામાં
આવે છે. પછીથી નિશાળ અને કોલેજનું
જીવન. આમ માતાને માથેથી બાલશિક્ષણની
ફરજ ઓછી થઇ, પુરુષોને-શિક્ષકોને માથે
આવી પડે છે. છેવટે હવે તો એટલે સંધી-
આવી છે કે અમેરિકા અને યુરોપમાં સ્ત્રીઓનું

ખાસ કાર્ય—જાળકોને જન્મ આપવાનું તે પણ જોણું થતું જાય છે! સુભાએ વિદુરચાનમાં તો જાળકો પ્રવરના આશીર્વાદરૂપ હજી મનાય છે.

આવી રીતે સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર બંધાતું થઈ ગયું છે અને પરિણામે સ્ત્રીઓ પાણું-કામ માગી રહે છે. તેટલાજ માટે પાશ્ચાત્ય દેશોમાં સ્ત્રીઓએ પોતાના હક મેળવવા માટે મોટી હીલચાલ કરી છે અને તે દ્વારા તેઓ એમ માને છે કે જનસમાજની નવી સ્થિતિ હંમેશાં થઈ છે તેમાં સ્ત્રીઓને અર્ધોઅર્ધ કાર્ય મળવું જોઈએ. આમ થતાં સ્ત્રીઓ અત્યારે જે વિષયલોગનું સાધન બની છે તે મટી ઉચ્ચ ગૃહિણી અને ખાસ માતા બની સંસારનું શ્રેય કરશે.

હવે જમાનો નવો આવતો જાય છે.

છેલ્લાં પચાસ વર્ષમાં યુરોપનું નવજીવન સોફોના આચાર વિચારમાં ધણોજ ફેર પડી ગયો છે. જર્મનીની ખપકર લઢાઈએ જગતને શીખવ્યું છે કે સ્ત્રીઓની મદદ વિના કોઈ પણ દેશ ખરેખર ફતેહ મેળવી શકે તેમ નથી. અંગ્રેજોની અને ફ્રેન્ચોના સ્ત્રીઓએ વિગ્રહને વખતે જે સેવા બજાવી છે તે વાચતાં તેમને માટે માન હિત્તમ થાય છે. યુરોપનો પવન અહિં પણ આવતો જાય છે. તો આપણે ત્યાંની સ્થિતિ તપાસીએ. ત્યાં પણ સ્ત્રીઓની હાલત યોગ્ય વખતથીજ થઈ છે.

જમાનોએ થયાં સ્ત્રીઓ પુરૂષના જુલમ નીચે કચરાયેલી હતી. સમાજમાં તેમનું સ્થાન ઘસી તથા યુલામનું હતું. ત્યાર પછીનો જમાનો પરસ્પર-મુક્તોનો આ-મુક્તોનું પ્રથમ કારણ આજીવિકા મારેનાં તરફડીયાં અને પછી એક બીજાની સ્ત્રીઓનું દરજ્જા. આ જમાનામાં પુરૂષે સ્ત્રીને જંગમ મીઠકત તરીકે ગણી; લગ્ન કે વિવાહ ન હતો. કોઈ પણ

અર્થેન વિના સ્ત્રીપુરૂષનો સમાગમ થતો. સમગ્ર કોમના પુરૂષો સ્ત્રીસમૂહ ઉપર માલેકી-ભોમે વતા. ત્યારપછીથી લગ્ન જેવાં બંધનો દાખલ થયાં. આ કથા સંસ્કૃતિને શીખરે પહેલેની થીક તથા રોમન રજબોની પણ છે તેની સ્પર્શ તથા રોમનો તવારીખો સાક્ષી પૂરે છે.

જેથીજોન, શ્રીનીશીઆ અને લીડીઆના દેશોમાં પણ કૌમારવ્રત ઉપર ફરજિયાત આક્રમણ થયાં છે. બીજા અનેક ધર્મો આ શરમ ભરેલી કઢાણીથી કલુષિત થયેલ છે. ખ્રિસ્તી ધર્મમાં સ્ત્રીને અપવિત્ર માનો છે અને સ્ત્રી-રોટલ જેવાએ પણ પુરૂષને સ્ત્રીથી દૂર રહેવા ઉત્તેજ કર્યો છે. જામજમમાં સ્ત્રીઓને અધમ માની છે, અને રોમન કાયદામાં પુરૂષ સ્ત્રીનો માલેક ગણાયો છે, અને સ્ત્રી પુરૂષની મીઠકત છે.

આધ્યમિક જમાનો: અંગ્રેજ પુરૂષ સ્ત્રીને પોતાના કુતરા કરતાં કંઈક વધારે સારી ને ઘોડા કરતાં કંઈક વધારે બંધાવી મણુતો મહારાણી ચિત્તોરીઆના જમાનામાં વિલાયતની સ્ત્રી ધરતા રમકડાણ. બિલાડીના જમ્યા જેની આનંદદાયક ને નાજુક સુકેમજ મોહિની 'હાલી' સરખી મણુતી. આવી સાંત સમાજ વ્યવસ્થા પ્રવર્તે રહી હતી, ત્યાં એકાએક બંધ થયું, ને ૧૮૧૧ની ૧૦મી જુને ચાળાસ હજાર સ્ત્રીઓ સરખસના આકારમાં 'મહિલાઓ માટે મતાધિકાર' ના વિજયધ્વજ ફરરાવતી નીકળી પડી હતી. ઇંગ્લેન્ડની સ્ત્રી-સમાજને મગર જનાવનારો એ પહેલોજ પ્રસંગ હતો. પરંતુ એક રીતે આ બળગતમાં પુરૂષનું અનુકરણ સંપૂર્ણ હતું.

એ આખી લડતમાં વર્તમાન યુગની સ્ત્રીઓની અભિવ્યક્તિ સંકાન્ત થઈ હતી આખું જમત આ દિલવાલથી રાતર પામ્યું. આજે સ્ત્રી પુરૂષની યુલામ રહેવા નથી માગતી, એટલું જ નહિ પણ જીવનના દરેક

ક્ષેત્રમાં પુરુષની સમોવડી થવા માહે છે. ખાસ કરીને યુરોપીય સ્ત્રી રાજ્યકારભારથી માંડીને કારખાતાની મજૂરી પર્યંત એક સરખા હક માટે બથી રહી છે. થરીરનો, બુદ્ધિની કે હૃદયની શક્તિનો સંપૂર્ણ અંશે આવીર્ભાવ કરવો એ આજે પાશ્ચાત્ય સ્ત્રીની ઝંખના છે. સ્ત્રી માહે તો ધારાશાસ્ત્રી કે ' પાર્લામેન્ટ ' ની મેમ્બર થઈ શકે, માહે તો ઇન્જનેર કે મોટર-દાંકનારી થઈ શકે, પોલીસ અમલદાર કે સરકારી સીપાહી થઈ શકે-એવું સર્વવ્યાપી સ્વાતંત્ર્ય યુરોપીય સ્ત્રીઓ આજે માગી રહી છે. ઑકસફર્ડ વગેરે યુનિવર્સિટીની પદ્ધતિનાં દ્વાર પશુ સ્ત્રીઓને માટે ખુલ્લાં થયાં છે.

કુટુંબમાં, સ્ત્રીઓએ ત્યાં તો સંપૂર્ણ વિજય સર્વે દિશામાં મેળવ્યો છે. વળી છેલ્લા વિગ્રહને લીધે આ દેશને માથે આરાત આવી ત્યારથી તેમણે વિશેષ કાર્યો હાથમાં લીધાં. ' હોસ્પિટલ ' માં નર્સિંગ કામ કરવું, ઑપી-સમાં કારકુનદું કામ કરવું, ટ્રામ દાંકરી, રેલ્વે, પેટ્રો અને તાર ખાતામાં કામ કરવું, એવાં અનેક કાર્યો તે સ્ત્રીઓએ કરી દેખાડ્યાં છે. ત્યાંની કર્તવ્ય સંબંધી માન્યતા હવે ધણીજ વિશાળ થઈ છે.

આજ પાશ્ચાત્ય પવન આપણે અહિં પશુ ધીમે ધીમે વાવા

હિંદુસ્થાનનું લાગ્યો છે. મતાધિકાર પુનર્જનન. સ્ત્રીઓ માગી રહી છે. રાજકીય જીવનમાં

તેમજ દરેક ધંધામાં સ્ત્રીઓ પુરુષની હદિશાઈ કરવા ઇતેન્નર છે. કાયદામાં પશુ તેઓ સ્થાન લેવા ઇચ્છે છે. વળી એરી પશુ કેટલીક સ્ત્રીઓ માનનારી છે કે શા માટે રસોઇનું કાર્ય સ્ત્રીઓએ કરવું ને બહારનું કાર્ય પુરુષે જ કરવું? કામની સરખી વહેંચણી થવી જોઈએ. દરેક જગેર કામમાં સ્ત્રીએ ભાગ લેવો જોઈએ,

અને જુદાં જુદાં સેક્ટોર ખાતાંઓ નિભાવવાં જોઈએ.

વર્તમાનકાળનો જન્મનો સંક્રાન્તિનો છે, કારણ કે એક તરફથી ઉપર કહ્યું તેમ યુરોપથી નવા વિચારો અને નવી જાતના રીતરિવાજો સમુદ્રની બગીચાની માફક દોડ્યા આવે છે તથા બીજી તરફથી આપણી રજેરમમાં બરેલું પ્રાચીન આર્થિક તથા આપણા શાસ્ત્રોનું અધ્યાત્મ જ્ઞાન આપણને જૂના તરફ આકર્ષે છે આમ આપણે ત્યાં ધણીવાર બે પ્રસે પડી જાય છે. પરંતુ પાશ્ચાત્ય વિચારોનું બળ વધતું જાય છે, અને અસારે ધણી પ્રવૃત્તિઓ એ વિચારોને અવલંબીને ચાલે છે.

જહોર જીવનમાં ભાગ લેવાને પશુ સ્ત્રીઓને હવે જરૂર સમજાય છે. સંસ્વાઓ વિશેષ નીકળવા લાગી છે. શાળાઓ પશુ વધતી જાય છે. કેળવણીનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. કોલેજમાં ધણી પુવત્તિઓ શિક્ષણ લઈ વિશેષ અભ્યાસ કરે છે. કાયદાનો અભ્યાસ પશુ કેટલીક સ્ત્રીઓએ કરવા માંડ્યો છે. સાહિત્ય, રાજકીય પ્રવૃત્તિ, કેળવણી, કલા એમ અનેક પ્રદેશોમાં પ્રગતિ સારી થવા લાગી છે. સેવાસદન, વનિતાવિજ્ઞાન, તથા અનાથ અશક્તના આશ્રમ, ભગિની સમાજ, હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ, મહિલા વિદ્યાલયો એ બધાં સારું કામ કરી રહ્યાં છે.

તો પશુ એમ કહેવું જોઈશે કે અત્યારનું સ્ત્રીજીવન અપ્રશંસિત છે " આયારે જોઈએ છીએ કે આપણું એ ઉગતું સ્ત્રીજીવન ચંચળ અને અધીરું બનવા લાગ્યું છે. બર જોસમાં વહેતા વર્ષાના પ્રવાહ જેવું, તરલ, ત્વરિત, નવિન બળની પ્રેરણાવાળું, એવાગની ખ્બાર બહેવાને કિસ્મત, નવીન પ્રમાણનું પાન કરવાને, નવીન નવીન પ્રદેશોમાં પ્રયાણ કરવાને તત્પર, ને બહેણ વહી રહ્યું છે, તેની ગતિ આગળ આપણા સસારના કિલ્લા અને સમાજની

મયાદોઓ, ભવિષ્યમાં ટકી શકશે કે કેમ, એ વિષે સહાય વિચારકોને ચિન્તા થાય એવું છે. આજ સમાજક પટના તરફ ફેવળ અગ્રદ્વા અને નવીન રચના યોજવાની પૂર્ણ અશક્તિ એનું પરિણામ શું આવી શકે ? આર્થિક તથા સાંસારિક કારણો પશુ આ વસ્તુસ્થિતિનાં ઉપકારક છે. "

‘ સ્ત્રીઓનો કાર્યપ્રદેશ ’ એ વિચાર કરતાં આ વિચાર

સમાન હૃદય. અત્યારે સ્વાભાવિક રીતે હૃદયને છે અને

પશ્ચિમમાં તો આજ કેટલાય વર્ષોથી ચર્ચામ છે. ત્યાં તો રાજકીય જીવનમાં સમાન હૃદય સંપાદન કરવા માટે કેટલીક વાર અંતરિયાં અથોગ્ય એવા કપાયો લીધા છે એ આપણે જાણીએ છીએ. ત્યાંની અસર અદિ પશુ આવી છે, એટલે આ એક વિચારવા લાયક પ્રશ્ન છે.

પુરોપમાં સમાન હૃદય મેળવી શકીએ એ વિષય મેળવ્યો તેવો અદિ પશુ મેળવી શકાય. માત્ર કેળવણીની જરૂર વિશેષ છે, અને હૃદયને મેળવે. પરંતુ આપણે મુખ્ય વિચાર તો એ કરવાનો છે કે આ વિષય-આ સમાન હૃદય આપણા અતિમ ધ્યેય તરફ લઈ જશે ? ને કાર્યો પૂરશે કરે છે તે બધાં કરવાની સ્ત્રીતામાં શક્તિ છે જ, તે તો સિદ્ધ થયું છે, પણ પછી સ્ત્રી સામાન્ય રીતે મુદ્દા, સુંદર અને સુખી ગૃહ ઉત્પન્ન કરવાની પ્રવૃત્તિ પસંદ કરશે કે નોકરી કરશે ? સ્ત્રીની પ્રતિષ્ઠા નોકરી અને ધંધામાં જ પરાક્રમ પામે છે ? " ધન કમાવામાં જો ગૌરવ હોય તો એ ધનને સુવ્યવ કરવામાં એણું ગૌરવ છે ? કાચા ઘડવામાં જો પ્રતિષ્ઠા હોય તો શું એ કાચ-દાઓને અમલમાં મૂકનારી, ભવિષ્યની ધનનાં બાળજીવતર પ્રેમથી, સંભાળથી તે એકનિષ્ઠાથી ધડવાં એમાં એણી પ્રતિષ્ઠા છે ? "

જાહેર સંસ્થાઓ અધાવતી, બાપણે આપવાં અને ગૃહમહારની આખી-ફિતી વિષે ચર્ચાઓ કરવી મહત્વની છે. તો એ પ્રવૃત્તિઓનાં શુભ આદેશનો ગૃહમાં ઉતારવાં એ કાંઈ એકાં મહત્વનાં નથી. " ને શોધીથી ખરા-ચેલા રજસંસ્થામાં માનવીઓનાં કપાયેલાં મસ્તક ઉપર વિજયધ્વજ શેપવો એમાં આત્મમાન અને મર્મહરી હોય તો ગૃહેગૃહે ગૃહદેરીઓ પોતાનાં સ્વજનોનાં શરીર, મન, ને આત્માને અર્થે અમૃતઝરણાં બને તેમાં શું એકાં આત્મમાન ને મર્મહરી છે ? "

પુરુષની સ્પર્ધામાં જો આપણે વિજય માનતાં હોઈએ તો આપણી બૂલ છે, બાંનિ છે. વર્તમાન સ્ત્રીના વિજયમાં જ રમીને આપણે પરાજય છૂપાયેલા ન હોય ! ને સ્ત્રી તેમજ પુરુષનું ધ્યેય-પોતપોતાના હેતુમાં સર્વે કુદરતી શક્તિઓનો સંપૂર્ણ આવિર્ભાવ કરી સંસારને તરવો એ હોય તો માનવ સમાજને માટે આપણા શાસ્ત્રોએ જ નિર્દેશ કર્યો છે તેથી વધારે સુંદર, શાસ્ત્ર બદલે સશ્લ-વ્યવસ્થા બીજી કાંઈ દિલચાલમાં નથી. એ જગત નહિ સ્ત્રીકારે ત્યાં મુદ્દી ' સફેજેટ'નાં જેવાં સ્ત્રીપુરુષનાં બંડો જગતને એક અથવા બીજા સ્વરૂપમાં દેખા દીધા કરશે.

ગૃહજીવનને ઉતારી પાડવામાં આપણી મોટી બૂલ છે. એ ઉપરથી એમ નથી-સમજવાનું કે ગૃહજીવનને માટે છે. જીવનનું કાંઈ પણ એવું ક્ષેત્ર ન જ હોયું જોઈએ કે જેનાં દાર સ્ત્રીઓને માટે સંપૂર્ણ પ્રણાં ન હોય. પરંતુ તેમ કરતાં હૃદયે વર્ષથી આપણે જગવામાં રહેલો સ્ત્રીજીવનનો આકર્ષ, પાશ્વર્યનાં ઝાંઝવાનાં જળની ખાતર, કેટલી ન દમ્બે તે જોઈએ. " ઇંગ્લંડમાં સ્ત્રીઓએ મતાધિકાર મેળવ્યો પશુ આપણે ત્યાં મેંચેલીએ યાગ્યકથ પામેથી અત્મદર્શનનો અધિકાર મેળવ્યો હતો તે ન બૂલાય. " જનતા પૂજશે તો સીતા દમયંતી વગેરે સતીઓને.

ગોવર્ધનરામભાઈ ગુણસુંદરી પાસે વિદ્યા-
અવરતે કહેવાડે છે, “ ટાણુ કહે છે જે હક્ક
સરખા નથી ? ખાવું પીવું સર્વે તમારે
અને અમારે સરખું જોઈએ છીએ. પણ
સરખા હક્ક કરીને તમારાથી અમારું કામ
જવાનું નથી તે અમારાથી અમારું કામ
છોડાવાનું નથી. સેવ્ય સેવક એ નામથી કામ
મોઢું નહાવું બનતું નથી શેઠ તોફારને વારતે
મજુરી કરે છે તે તોફાર શેઠને સાર મજુરી
કરે છે. દેખાવમાં શેઠ ઉપરી ને તોફાર હાથ
નીચે, પણ ઉશ્વરે પરસ્પરની મરજ. હાથ
ઉપર ને પગ નીચે. આંધી છાંયરતે મન હાથ
વધારે નથી તે પગ જોછા નથી. શાના વગર
ચાસરી ? સ્ત્રી પુરુષને પથુ એમ જ છે.

“ મહારા અને તમહારા સરખા હક્ક પણ
મને ધણે ચાર તમ તમહારા કરતાં નીચા
કરી તે કાંઈ ઉંચાં થવાશે, ને સ્ત્રી મરી પુરુષ
બનાશે ? અમહારા કામમાં તમહે અમહારે
અયોગ્ય હરકત કરતા હો, અમને માણસને
કેમણે દેર મણુતા હો ત્યારે તમહારા દોષ.
આ તો છું ? પુરુષ તો પુરુષનું કામ કરેલો
તે સ્ત્રીને પરની ચિંતા ન કરવી, ને કાલાં
કમરાં ટાપટીપ કરી ગપાટા મારીને બેસી
રહેવું; ને ધણીને કહેવું કે મહારે તો ખાવાનું
જોઈએ, પહેરવાનું જોઈએ, રસોઈએ જોઈએ.
ને તમહારાં માત્રાપ વટક થયાં માટે હું કાંઈ
મહારું જોઈન શુભાણું ? ”

ઉપર મહું તેમ સ્ત્રી અને પુરુષ એ
જનનેમાંથી કાંઈ સેવ્ય
સમાજમાં સ્ત્રીનું સેવક નથી. એ બં
રથાન જીવનરથનાં આવ-
(સ્ત્રીની સમાન શ્વક મહો છે. સંસાર
ઉપયોગિતા) યાત્રાનાં જનને મુસાફર
છે. પુરુષ અને સ્ત્રીના
સંમેલનથી જ મનુષ્ય સંપૂર્ણ બને છે. પુરુષમાં
જે સદગુણો જોવા મળે છે તે સ્ત્રીમાં અધિ-

કાંશે દષ્ટિગોચર થાય છે. જનને એકત્ર થઈને
જ એક સુંદર મનુષ્ય જીવનની ભાવના
રચી કરે છે. જગત્કર્તાએ આ સંસારની
રંગભૂમિ ઉપર જનનેને સમાન પદ ઉપર
મૂક્યા છે, જે કે તે જનનેનાં ગુણો જુદા છે,
કાર્યો જુદાં છે. મણિલાલભાઈ કહે છે તેમ
સ્ત્રી એ પોષક શક્તિનું સ્વરૂપ છે અને પુરુષ
એ ઉત્પાદક શક્તિ છે. જનને ભેગાં થાય ત્યારેજ
આખી શક્તિ થાય. સ્ત્રીનામાં સાધારણ
ચૂડતા, સાક્ષિત્ય, સૌહાર્ય, નિર્મલતા અને નિરા-
ધારતા છે, જ્યારે પુરુષનામાં કંઠારતા અને
સમજતા વિશેષ હોય છે.

આમ સ્ત્રીજીવનની સમાન ઉપયોગિતા,
સમાન મહત્વ સમજવામાં ન આવે ત્યાં
સુધી, કેશનું મનુષ્ય જીવન સફલ ન થાય. આ
જગત સુખે વન વગડો છે તેમાં સ્ત્રીનું તો
પ્રેમનાં પરાગ છે. આ આત્માનાં પરમ
પ્રેમમાં સ્વાર્થ વિપવની અવંતા નથી. માન-
સિક પ્રેમમાં સ્ત્રી હંમેશાં ઉંચે ચઢે છે.

કવિ પણ કહે છે: ‘ પંખી છે એક
પંખાણુ અપંગ. ’ તેમજ ગોવર્ધનરામભાઈ
કહે છે:

“ સંસારમાંદિ પ્રયાણ મજજ
પાન્ય ચેતન સર્વ. છે,
જે એકથીજ ભણાં પ્રવાસ વિધે,
વળી કહું એવું છે. ”

“ For Manliness He,
For Softness she and
Sweet Attractive Graces.”

(Milton)

કાકા કાલેશ્વર કહે છે: “ આજની અજળા
જાતની શાંતિસ્વરૂપિણી છે. સકલ કરીને તેણે
સદાનુસુતિ મેળવી છે. જીવન કમલમયી
અયુક દરજ્જે મુકત રહી તેણે ભાવનાઓમાં
વિકાસ કર્યો છે. ”

આમ ઓઝોનું સ્થાન ભરવા પછી ઓઝોના કાર્યપ્રદેશનો ઓઝોનો નિર્જીવ-સરળ રીતે કાર્યપ્રદેશ થઇ શકે. આ કાર્ય- (ફેટલીક માન્યતાઓ) પ્રદેશ વિષે અત્યારે અનેક માન્યતાઓ પ્રચાર કરી રહી છે, અને આ પ્રશ્ન જ એવો છે કે એમાં દરેકને માટે એકજ નિર્જીવ તો ન થઇ શકે.

પ્રથમ આપણે વર્તમાન સ્થિતિનો વિધાર કરી જઇએ. ઓઝોને મોટે ભાગે ધર્મમાં જ ભરાઇ રહેવું પડે છે. ઓઝોનો કાર્ય-પ્રદેશ એ શૂઢની ચાર દિવાલો જ છે, અને શૂઢિણી વરીકેના તેનાં બધાં કર્તવ્યો છે. ઓને ધરતી બહાર જવાથી દાનિ પહોંચે, તે કોમળ છે, સ્ત્રી પરાધીન છે-એમ મુદ્દાઓ લાવી ઓઝોને ધણીવાર પુરો બહાર જવાનું નથી દેતા. " સ્ત્રી તો કોમળ લાગણીવાળી, કધાની મુતિ, દેવી, દેવી પ્રેમ, શૂઢમાં જ સાચી રાખવા લાયક વસ્તુ, અને જીવનો અવધાર બસરો, કર્કશ, મદો, અને ક્રોર છે તો તે સ્ત્રીગણ જીવ. " આમ જાનિ એક બહુ સાચવવા લાયક કાચની વસ્તુ હોય તેમ મનુષ્યમાં આવે છે. વળી પાશ્ચાત્ય દેશમાં સ્ત્રી-મહુ-માન (sense of chivalry) ની લાગણી છે તેની જ અર્થિ પણ સામે છે!

ફેટલીક વળી એમ માને છે કે ઓઝોને તો સંસ્કૃત્ય જોઇએ અને તે શૂઢમાં જ મળી શકે. જરૂર પડે તો સ્ત્રી બહાર કામ કરવા જાય તો એને માટે શૂઢનું છે. સાચું પુરુષ બહારથી ધાકાને આવે ત્યારે એનો ધાક મેજી દેવારે? એના પગ મેજી દાખે? સ્ત્રી બહાર કામ કરવા જાય તો જીવનની મધુરતા ન રહે.

આવી જાતની અનેક શૂઢ માન્યતાઓ બધાના મનમાં જડ થાલી બેસી ગઇ છે;

ફેટલીક ફેટલીક જગ્યાએ ચતો જાય છે-પણ તે અલ્પ છે. વપર કશું તેમ નવો પવન પહિ-મતો આવતો જાય છે અને ક્ષેત્ર વિશાળ થવું જોઇએ એમ મનાવા લાગ્યું છે. પુરુષના સમાન હક્કની માગણી કરનારા, સ્ત્રીવાર્તાગ્રાની દિમાયતવાળા, બ્યક્તિમત લાયકતાવાળા, સમાજ સુધારકો બ્યક્તિવિકાસમાં માનતાના, દેશસેવકો, Humanitarians (દુઃખીનું દુઃખહરણ કરવા સ્ત્રીએ બહાર પડવું જોઇએ એમ માનતા હોય તે), સાહિત્ય સેવકો અને બ્યવહાર-સુધારકો-એ બધા પોતપોતાની જૂઠી દૃષ્ટિથી ઓઝોનું કાર્યક્ષેત્ર વિશાળ કરવાને કેવી રીતે મથે છે તે સૌ તારાબહેન. મોઢા પોતાના લેખમાં બહુ સારી રીતે જણાવ્યું છે.

હાલની સ્થિતિ જોતાં આ કાર્યક્ષેત્રનો વિસ્તાર ક્યાં સુધી ઓઝોનો કાર્યપ્ર- થઇ શકે તે આપણે દેશ કેવો હોવો વિચારીએ. પ્રથમ અને જોઇએ? મુખ્ય, ઓઝોના કાર્ય-પ્રદેશમાં શૂઢનો પ્રદેશ

આવે છે. એક જર્મન કવિ કહે છે કે 'શૂઢિણી ધર્મમાં જે ઉત્તમ કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે તે સ્ત્રી જરાબર સમજે તો ખીજા ક્ષેત્રની માગણીનું કરશે નહિ.' બજાવું, ખાણું વિવેક વગેરે એવા મનુષ્યધર્મ તો સ્ત્રીને અને પુરુષને સરખાજ છે. પરંતુ સંસારના કામની વહેંચણીને લીધે સ્ત્રીના ધર્મ (વિરોધ) પુરુષથી નિરાળા છે.

આખું હૃદય શૂઢિણીપદ સંકારવાને માટે નાનપણથી જ સુંદર બાલ્ય-જીવન જીવન બનાવવું પડે છે. બાલ્યવારમાં

આત્મજનોની હાયામાં મીઠી અભ્યાસ કરવો, શૂઢબ્યવસ્થાની ઉત્તમ રેગવણી લેવી, જેથી પોતાને મૂઢસંસારની પુરા વહન કરવાને સમર્થ આવે ત્યારે આત્મક્રમેશ ન થાય પણ સંસાર

રમાચર્ચા ઉતારી શકાય સંસારિક જીવનની સફળતા એ બાધ્યજીવનની આદર્શ દેખાણી, સંસ્કાર અને સ્ત્રીજીવનને શોભાવનાર ગુણોના વિમાસ ઉપર જ આવલંબે છે. સંયુક્ત કુટુંબમાં રહેવાથી સ્વાર્થત્યાગ, આત્મભોગ, સદનશીલતા અને સેવાધર્મ શીખાય છે. ત્યાર પછીની અવસ્થામાં વિધોપાર્જન, ગૃહકળા તેમજ આદ્યજીવન જીવવા માટે શીખવા ધારેલા ગુણો મેલીને ૧૧ વર્ષની ઉંમરે માત-પિતાની સંમતિ સાથે લગ્ન કરી ગૃહસ્થ જીવનમાં પ્રવેશ કરેલા.

કન્યાકા અવસ્થામાંથી આપણે ત્યાં તરતજ ગૃહિણી તો બાર તેને માથે આવે છે એ એક દાસગીરીની વાત છે. કિશોર અવસ્થાની તો ઝાંખી થે નથી યતી. 'કૌમાર એટલે જીવનનું આંગણું, ઓરડો નહિ. ખુશાને નિખાલસ દિલથી જે ખેલી ન શકે તે કૌમારને આંગણે નથી પણ જીંદગીની પરસાળોમાં જે. કેટલીક બાલાઓ જન્મપ્રોદાજ હોય છે. જગતમાં એવી કેટલીક કૌમારની કપારીમાં વેલ કે છોડ નહિ પણ ગૃહજન ઉગેલાં હેય છે.'

કન્યાકા મટી વધુ અને છે ત્યારે 'સ્વતંત્ર' જે તારિકા ફરતી હતી પત્ની-ધર્મ: તે તારિકા સુરજમા-લાની અંગમૂલ જને છે.' સંસારની સફરમાં જે પોતાનું બ્દાથ ચુકે છે. પ્રથમ ધર્મ એને પત્ની-ધર્મ પ્રાપ્ત થાય છે. પતિ બહારથી આવે ત્યારે એને ઘર સ્વર્ગ બાસે તેમ કરી, પતિનો ચાક હરી લાઇ તેને નવી પ્રેરણાઓ પ્રેરવી; અને પતિનો દુઃખ બાર દલકો કરવો. પતિની સમૃદ્ધિ દીપાવે પતિના કામમાં, કુટુંબસેવામાં, દેશસેવામાં, વિશ્વસેવામાં; જોડાય, તે ધર્મપત્ની. પતિના બહારના જીવનની વાતોમાં રસ લેતાં શીખે તેના પત્ની તેનો આનંદ વધારી શકે. પતિની સાથે ગાઢ મૈત્રી બધાય તો દંપતિપ્રેમ કંન્નત

અને નિરસ્વાર્થ જને. આ સમાનતા માટે પત્નીએ પતિની સમાનતાએ પહોંચવું. દંપતિ જીવન એટલે 'પ્રજુતામાં પગલાં.'

ગૃહિણીધર્મ એ સ્ત્રીના ખીજે વિશેષ ધર્મ છે, આ પત્ની-ગૃહ-જીવનનો ધર્મથી કંઈક વધારે પ્રદેશ: વિશાળ છે. 'મંડપ ગૃહિણીની ફરજો: એવા સ્વચ્છ કે તેમાં તાપ કે સંતાપ ન આવે છતાં તે ઉષ્મ અનવાળાથી શોભી રહે. આંખડીમાં અમી રાખવી, હાથમાં કર્તબ-ચાવરી રાખવી, જીવનમાં મીઠાશ અને આચરણમાં હેત રાખવું.' વગલા કાળમાં આપણે પહેલાં જોશુ એમ સ્ત્રીઓને નવરાશનું રમકડું, રાચરચીકું અને પુતળું ગણવામાં આવતી અને તેમનું ગૃહિણીપદ છીનવી લેવામાં આવ્યું હતું પણ હવે સ્ત્રીઓ જાગૃત થવા માંડી છે અને પોતાના સ્થાનની આવરંચકતા સમજવા લાગી છે.

આપણે ત્યાં પ્રાચીનકાળથી ગૃહિણીપદને ધણુંજ ઉન્નત તેમજ મદાન ગણુરામાં આવ્યું છે. ગૃહમાં સ્ત્રીનું કર્તબ્ય રાખ્ય કરવાનું છે, ધર્મયુક્ત કાર્ય પુરવનું છે. સ્ત્રીનામાં સ્વાભાવિક રીતે વ્યવસ્થા, મોહકતા તેમજ નિશ્ચયાત્મક બુદ્ધિ હોય છે. સ્ત્રીએ ગૃહને એટલું શાન્તિમય અને પ્રેમમય બનાવવું જોઈએ કે ત્યાં ઠાઠ જાતનો ભય ન હોય, ક્રોધ ન હોય; લાલસો ન હોય અને સર્વત્ર પવિત્ર ભાવનાજ હોય. સુંદર ગૃહ જે શાન્તિનિકેતન છે. 'જનની-બગિચાના ભાવ સ્મરણે અન્ય જ એ અમી-ઝરણી.' સત્યશોધક સૌંદર્યરસિક રસિક કહે છે કે સ્ત્રીને જે દરેક જાતની સ્વતંત્રતા મળે તોજ તેનું હૃદય વિશાળ થાય, અને શરીર પણ સુંદર થાય. સ્ત્રીમાં સ્વાભાવિક મીઠાશ અને માધુર્ય છે. સ્ત્રીને જે સુખી

વાતાવરણમાં મુકવામાં આવે તો જ તેનો સંપૂર્ણ વિકાસ થઈ શકે. સ્ત્રીનું હૃદય કેમળ હોય છે અને તે પ્રતિકૂળ સંયોજોની સામે થઈ ચક્રવર્તી નથી, અને તરત દબાઈ જાય છે. સ્ત્રી સર્વે ઉપર દેખરેખ રાખે છે. શૂદ્રમાં સ્ત્રીને સ્વતંત્રતા ન હોય તો તે સાચું શૂદ્ર-જીવન જ નથી. સ્ત્રી અને પ્રજાનો સંબંધ શ્રદ્ધા ને પ્રેમયુક્ત હોવો જોઈએ. સ્ત્રી યુવાનોને દોરે છે. 'સ્ત્રી જાતિએ સ્વર્ગને બહુ સોંધું' બનાવ્યું છે.

શ્રી. ગોવર્ધનરામભાઈ કહે છે: "કુટુંબ-સંસાર ચલાવવો એ રાજ્ય ચલાવવા જેવું છે તે ચલાવનારી શૂદ્ધિશીલ કામ રાજ્ય ચલાવનાર પ્રધાનના જેવું બંધન છે. દીર્ઘદષ્ટિ, સ્વાયંત્યાગ, સંદનશીલતા, લ્લોભ, વિદારતા, બ્યવહારકૃષ્ણતા, સેવ્યશુદ્ધિ ઇત્યાદિ અનેક મહાગુણોનો વિપયોગ ચતુર શૂદ્ધિશીલ પ્રધાનના જેટલો જ છે. શૂદ્ધિશીલ કામ બાહુલી ચાકરાથી યજ્ઞાતું જ નથી અને શૂદ્ધકાર્યને દસકું મળી તેમાંથી હારવાને બદલે સ્ત્રીને બાળ સંસારમાં ધોરણી એ પાશાત્મશુદ્ધિ અયોગ્ય જ છે."

શૂદ્ધિશીલ તરીકે તેને શૂદ્ધની નમુનેદાર વ્યવસ્થા કરાવી છે. શૂદ્ધ એ સમાજશાળી બાળની કંજ છે. તેને ક્ષત્ર કરવા માટે દરેક શૂદ્ધકર્મને ક્ષત્રમ રીતે ખીલવવાં જોઈએ. શૂદ્ધને સ્વચ્છ, સુખ્યરચિત, સુંદર, સ્નેહમય, સરકારી અને ધાર્મિક બાળનામય બનાવવું જોઈએ. દરેક સ્ત્રી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પોતાના શૂદ્ધને સારી રીતે શોભાવે શકે છે. કારણ કે શોભામાં કંઈ પૈસાની કે હરનીચરની જરૂર નથી પડતી. 'રંક પતિનું રંગતર લક્ષમણ' મળતી, અહો, એ રસિક ચતુર રમણી !

સ્ત્રી શૂદ્ધમાં નહીં એવન પ્રેરે છે. મને જેવા કુ.બમાં તે આદ્યારાનરૂપ બને છે.

જીવનની સરળ રહેણી કરણીથી પતિને સુખ શાંતિ આપી શકે છે. 'પ્રણય ચેતને કરે મદુશી વિનળી સમ ઉનળી.' શૂદ્ધને નંદનજન બનાવવું એ સ્ત્રીનું કાર્ય છે. સર્વદા પ્રકૃષ્ણત મુખે રહી ગદ્યાનિ ન દેખાડવી. કરકસરથી રહેવું, મીઠાશાથી બ્યવહાર ચલાવવો, વડિલોના ચરણમાં વંદન કરવું, પતિની આજ્ઞામાં રહેવું, પતિનાં સંગોબ્ધાલાંની સાથે હળીમળીને રહેવું સંતોષ રાખવો, સ્વધર્મ સમજવાનો અભ્યાસ રાખવો, નાના મોટા ભોગોથી, જીતેન્દ્રિય પજાથી અને સાથ તથા ગ્રિપવચનોથી બીજાને સંતોષ આપી, શૂદ્ધમાં કલ્યાણ કરવો અને કરાવવો.

પુરુષ જનમડળનું શુદ્ધિસ્થાન છે, સ્ત્રી તેનું પ્રેમસ્થાન હૃદય છે. સ્ત્રીએ નિરંતર પ્રેમ દ્વારા શિક્ષણ આપે છે, ગરીબમાં ગરીબની ઝુપડીમાં એવી સત્કારી અધિષ્ઠાત્રી હોય, સત્કારિ હોય તો આનંદ, સુખ, સમૃદ્ધિ, ચારિત્ર સદજમાં પ્રાપ્ત થાય છે, શૂદ્ધિશીલ આત્મ પરીક્ષા પણ કરવાની છે. પતિના વિચારો બૂધભરેલા હોય તો તેને મીઠી વાણીથી સ્વકારી લેવા. પોતાની બૂલો તપાસતાં રહેવું. સદવાસમાં આવતી, પડોશમાં રહેતી અઘાત સ્ત્રીઓની તેમની અઘાતતાનું ભાવ કરારી કતબ્યેતો બોલ આપવો. શૂદ્ધમાં છર્ખામાવ દૂર કરી દેરાણી, નેકાણી, નજુંં વગેરે સર્વેની સાથે સંપર્થી વર્તવું, ધરણીનો કંકાસ દૂર કરવો. પુરસદને વખત પર પેર બટકવામાં કે નિંદામાં ન બાળતાં નીતિનાં પુરતકો વાંચવામાં કે સીરણુપ્રયજ્ઞ કે એવી લલિત કલાઓના વિદ્યાસમાં બાળવો, કે દેશની યરીબી દૂર કરવા કાંતવું.

દેજરાયલી સ્ત્રી જ શૂદ્ધમાં મંત્રીત ધરાવી શકે છે, ધાર્મિક ક્રિયામાં મદદરૂપ થાય છે અને જનશીલતા રાખી શકે છે. નવસરામભાઈ કહે છે:

“ગારી દુલ ગુલાબનું, સુકે કે, કરમાય,
કે કોહે વણ કાળજી જાતિ મુગંધી ન જાય.”

આમ ગૃહકર્તવ્યોમાં પણ સ્ત્રીઓ દેશ-
સેવાના મહામંત્રો સાધી શકે. દેશના પુર-
ષોને ચિન્તામૂક કરે, તેમના સામાજિક
રાજકીય, અને ધાર્મિક કર્તવ્યોના આર વહે-
વાને હાથક કરે, ને તેનાથી દેશકલ્યાણના માર્ગો
સરળ ને સમજા કરી શકે. સારી ગૃહિણીઓ
સખી સાથે પડોશીઓમાં, પ્રસંગોમાં તેમજ
ઉત્સવોમાં પરિવ્રતાત્ વાતાવરણ સ્થાપી શકે
છે હમણાં હમણાં પુરોનાં જીવન ‘કલ્પ’
અને ‘હોટેલ’નાં વધારે શતાં જાય છે તે
વખતે સ્ત્રીઓ ધાર્મિક હાથ પ્રેરશે તોજ
આર્યસંસ્કૃતિ સચવાશે. આર્યત્વ તેમ સાચો
ધર્મ સ્ત્રીઓજ સાચી રહી છે.

અતિથિ સત્કાર એ પણ ગૃહિણીનો
ધર્મ છે અને એજ આ આર્ય સંસારનું
સુંદરમાં સુંદર અંગ છે. અતિથીદેવો મઘ !
અતિથિને મીઠા અંતરના વહાલથી સત્કાર
દઈશું તોજ ન્હાની સરખી મહુલી પણ દિવ્ય,
હથ્થરમય જનશે અને ગૃહ શોભા જળારશે.
અતિથિ સત્કારને માટે આપણે દેશ સૈકાથી
પંકાએકા છેલ્લના પાશાલ પવનની અસરથી
આ ભાવ કંઈક ઓકે થતો જાય છે જી, દીત્ર-
ગીરીની વાત છે. ‘હું, તું’ અને તે’ના જીવનમાં
પરોણાઓ તો ક્યાંથીજ ગમે ? કુટુંબીઓ તર-
જનો પ્રેમ ધરતો જાય છે. પરંતુ હજી ગરી-
બોમાં, ગામડીઆઓમાં આ પરોણાગત અતિથિ
સત્કાર મળી શકે છે, એમનામાં જોટલી ઉદારતા
કેટલીકવાર રખીએ છે તેટલી જોડીઆઓમાં
પણ નથી દેખાતી !

આવી રીતે Ruskin ના રાખ્તોમાં
કહીએ તો ‘Home is round a true
wife For a noble woman it
stretches far round her. So far
as she rules, all must be right.’

સ્ત્રીઓને સૌથી મહાન ધર્મ ને માતૃધર્મ
પ્રાપ્ત થાય છે:

માતૃ-ધર્મ:

“ નિદુષી માતાઓ ને હરો, પુત્ર વશે વિહાન,
મૂર્ખ માતાથી ખરે, પુત્ર પણ હેવાન,
એક સૂર્યના કંદવથી, દળે વિકટ અંધાર
એક સુલક્ષણ સુતથી, ચારે જગનો ઉદાર.”

ઉત્તમ સંતાન પ્રાપ્તિ માટે, પ્રજાને બુદ્ધિ-
માન અને વીર્યવાન તેમજ ધર્મપ્રાણુ બના-
વવા માટે શાસ્ત્રોના નિયમો પાળવા,
ગર્ભાસતમાંથી જ ગાળક કપડાં ઉત્તમ સંસ્કારની
હાથ પાડવી, અને વર્તન પણ એવું રાખવું.
સ્વચ્છ અને સંસ્કારી તથા મધ્ય વાતાવરણમાં
પછીથી જાળકોના જીવનનો વિકાસ થવા દેવો.
છોકરાને અમુક વય લગી મ્હોટાં કરવા, તેમને
નિરોગી ને સાજાં બનાવવાં, તેમની બુદ્ધિને
વેલાની માફક સારે રસ્તે ચલાવવી, તેમની
મનોમમનાને સારે રસ્તે દોરવી, અનીતિનાં
દુર્ગંધ માર્ગોના તેમને અણખમો કરાવવો ને
દેશમક્ષિતને સ્વદેશપ્રેવાના ધાર્મિક પથે વાળવા.
ઉત્તમ સંતતીનો વારસો મૂકી જવો એ આદર્શ
સ્ત્રીને માટે ખસ છે, એમ શિષ્ટજનો કહે છે.

જાળકો બુદ્ધિમાન, દૃઢ મનના તોજ થઈ
શકે ને માતામાં તેવી ભાવના હોય. આજે
દેશને શરતીર પ્રજાની જરૂર છે; અને દેશનું
દર્દ માતાઓજ મટાડી શકે તેમ છે. જાળ
વય વીતાળ્યા પછી જાળકોને હવ્ય કેળવણી
આપવી; આરિય જગની કેળવણી માટે ધ્યાન
રાખવું, બુદ્ધિની ખીલવણી ચાલ અનુમાન
કર્તાની શક્તિ આરે, ધાર્મિક જ્ઞાન દૃઢ થાય,
સંગીત શારીરિક કેળવણી મળે અને કર્તવ્યનું
કૃત્ય જ્ઞાન થાય તે જનું ગૃહશિક્ષણથી જ
માતા કરી શકે છે. જે જનસમાજમાં જાળકો
કંઠરે છે તે સમાજનાં મક્ષણો અને દેવો
તેનામાં અંધાય છે. (અપૂર્ણ)

ઈનામી સવાલો.

સંપાદિત : એક જાહેર.

સવાલ ૧ થી : એક રાજ તેની આર રાણી માટે કેટલાક મોતી લાગ્યા હતા. આદેને સરખે ભાગે બહેની આપવાની હતા. પણ એ પ્રમાણે બહેની આપે તે પહેલાં પહેલી રાણીએ મોતી લઈ તેના આર સરખા ભાગ કર્યા. આર સરખા ભાગ થતાં એક મોતી વધ્યું. તેણે પોતાનો ચોથો ભાગ અને એક વધારાનું મોતી લઈ લીધાં. બીજી રાણી આવી. તેને પણ પોતાનો ભાગ લઈ લેવાની હઠ્ઠા યહ. તેણે મોતીના આર ભાગ કર્યા તો આર સરખા ભાગ થતાં એક મોતી વધ્યું. તેણે પોતાનો ચોથો ભાગ અને એક વધારાનું મોતી લઈ લીધાં. એજ પ્રમાણે ત્રીજી અને ચોથી રાણીએ પણ વારા શરતી પોતાનો ચોથો ભાગ અને વધારાનું એક એક મોતી લીધાં. બીજે દિવસે આખી વધેલાં મોતીના રાજાએ સરખા ભાગ કર્યા તો એક પણ મોતી વધ્યું નહિ. આર ભાગ આર રાણીઓને બહેની આપ્યાં. દરેકને ભાગ સાદ-સાદ મોતી આપ્યાં કુલ મોતી કેટલાં હશે ?

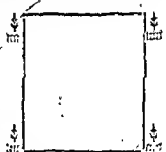
સવાલ ૨ જે : ત્રણ ત્રણ અક્ષરના બનેલા પાંચ શબ્દો છે. પહેલા શબ્દનો અર્થ.

૧૨૧	૦૪	૦૧
૨૦૪	૦૪	૦૦
૩૦૪	૦૪	૦૦
૪૦૪	૦૪	૦૦
૫૦૪	૦૪	૦૦

'અંજન' થાય છે. તેનું પૂંછ વાદતાં 'કાર્ય' થાય અને માથું વાદતાં 'પાણી' થાય. બીજો શબ્દ 'આનંદ' છે. તેનું પૂંછ વાદતાં 'આન' (ધ્યાન, ખ્યાલ વિ) થાય અને માથું વાદતાં 'અભિપ્રાય' થાય. ત્રીજો શબ્દ 'સેવક' છે. તેનું પૂંછ વાદતાં 'અણી' થાય અને માથું વાદતાં 'દાસ' થાય. ચોથો શબ્દ 'આકાશ' છે તેનું પૂંછ વાદતાં 'તરાર' (ચર્ચા) થાય અને માથું વાદતાં 'નિદ્રા' જતાવે. પાંચમો શબ્દ 'આધાર' છે. તેનું પૂંછ વાદતાં 'મકાન' થાય અને માથું વાદતાં 'મેદન' થાય. એ પાંચ શબ્દોને અનુક્રમે બાજુમાં મતાવેલા ચોક્કા પ્રમાણે

ચોક્કા બનાવી ગોઠવે એટલે પહેલા બનામાં પાંચ હિમા અક્ષરોમાં એક કહેવત જણાશે.

સવાલ ૩ જે : બાજુમાં એક ચોરમ તળાવ છે. ચારે ખુણે જાડ છે. એ તળાવને લગભગ દોઢું મોટું કરવું છે. પણ શરત એ છે કે તળાવ ચોરસજ રાખવું, લંબચોરસ ન બનાવવું અને જાડ છે તેમજ રહેવા દેવાં, ખસેડવાં નહિ. કયી રીતે ખોદીએ તો બન્ને શરતો પગાય અને તળાવ દોઢું મોટું થાય ?

દરિદ્રાઈમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉપાજાની દરિદ્રાઈમાં મહસિકના દેક ઓમ્મદક તેમજ જી-બહેનો પોતાના

પતિ, પુત્ર, ભાઈ કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ બાગ્ય લઈ શકશે. સ્ત્રી, ગ્રાહકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીફાઈમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ લખી મોકલનાર પોતાનો ગ્રાહક નંબર અવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રનાં નામ દાખલ તદ્દિ સાધ. (૨) દરેક મહિનાના ઉખાણાનો જવાબ તે મહિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો ગણાશે. દેખ-પણ-સવાલ-જવાબ કે પરિણામના વ્યાખ્યાની-ગેરવ્યાખ્યાનીપણા વિષે વાંધા લઈ શકાશે નહિ.

આ ત્રણે સવાલોના ખરા જવાબો આપનારામાંથી એકને સંપાદકનાં હાથે તરફથી રૂ. ૨-૮-૦ ની કીમતના પુસ્તકો અપાશે. બે સવાલોના ખરા જવાબ આપનારામાં બાકીના ત્રણ ખરા જવાબવાળાં નામ ઉમેરી તેમાંથી એકને રૂ. ૧-૮-૦ નાં પુસ્તકો અપાશે. એક સવાલનો ખરા જવાબ આપનારામાં બાકી રહેલાં બે અને ત્રણ ખરા જવાબવાળાં નામ ઉમેરી તેમાંથી એકને રૂ. ૧-૦-૦ ની કીમતનું પુસ્તક અપાશે.

રૂવાનો બધ કૈંક જાણો રહે,
કેલાં પડે, વારંવાર જાણતાં
। આવે; અને ખર્ચમાં પણ
। વ સાધ. ને હું ધારું છું કે જો
। અને આખા લુગડાના પહેર-
વાંદાને રહેજ પણ ઉલ્લેખ આરે
। વત નથી. ત્યારે આપણાથી

માનવ જીવનના સવાલ
શું કરવું ? કેવા સવાલ
જવાબ:—“શુભચંદ્રી”માં પ્ર
જેવા !!
એક જાહેરન:—
“ મહારા પતિ વિલાપ
મહે કેટલાંક પરદેશી છું
પણ એ પાછા આ

“ આ જાગૃતની સ્ત્રી આપણે આવતા અઠવાડિયા ઉપર મુલાવી રાખીએ તો ? આવતા શુક્રવાર તમને ફાવશે ? ”

“ ના. શુક્રવારે તો હું અમેરિકા જવાનો છું. ”

“ ત્યારે શુક્રવાર રાખીએ ! ”

એરોપ્લેનના યુગમાં આ વાત અશક્ય નથી.

x

x

x

અગનસાલને ધરખીતાલ જુવું હવું પણ રસ્તાની મન તદ્દિ હોવાથી રસ્તામાં આવતા અગનસાલ નામના મુદ્દરથને પુછ્યું: બાપ ! ધરખીતાલનો રસ્તો કયો ?

અગનસાલે જવાબ આપ્યો: બાલુ માલુમ, કેમ ચાલી જતી મોટરની દડકડામાં આવી જાએ એટલે સીધા ધરખીતાલમાં પહોંચાડી દેશે !

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક મુશ્કેલી
અહીં પુછો.

અંશિક
પ્રદેન નવીરના
શુકલ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો તંત્રી ઉકેલશે.

સાહ : કલકત્તાવાસી પૂછે છે:

“ અમે તાનજ પરચેલા છીએ. હું
મ્હારો તથા મધુરીના સાથે ફરિયાદ લેવાય
તેમ મજાકું છું. મધુરી સખત વાણી હોવાને
છે કે સાંચે નહીં. કેમ ઉપાય જતાવશો ? ”

જવાબ:—કપાય છે અને સહેલો છે. તમારા
ફરિયાદીને કહેશો તો જતાવશે. તમારી
મજાકું પ્રશ્ન કરી પણ આપશે પરંતુ
મોટી આગળ. કલ મોટી કેટલાં કરશે ?
મધુરીને

મજાકું ન રહે : તથા તથા અકરના અનેલા પાંચ શબ્દો છે. પહેલા શબ્દો ? ”

કેમ અથવા
કેમ પહેલું :
“ આ
વાંચી રહ
નાનું આ
વખતે શું કહેવું ? ”

‘ અંજન ’ થાય છે. તેનું પૂંછ વાદતાં ‘ કાર્ય ’ થાય તંત્રીજી આ
વાદતાં ‘ પાણી ’ થાય. બીજો શબ્દ ‘ જ્ઞાન ’ છે. તરફી બેરી એવી
વાદતાં ‘ જ્ઞાન ’ (જ્ઞાન, જ્ઞાન વિ) થાય અને
‘ અભિપ્રાય ’ થાય. ત્રીજો શબ્દ ‘ સેવક ’ છે. તેનું
‘ અણી ’ થાય અને માથું વાદતાં ‘ હાથ ’ થાય. જેમી છે અકારી
થઈ પડી છે. જીવનમાં કશોયે રસ રહી
નથી. સાચું કહેજો મ્હને રાના કોડ નહી
હોય ? પણ “ આજનો દિવસ તો ખૂબ
હરમમાં ગયો. ” એમ કહી ચકાવ એવો
પ્રસંગ કદિ પણ આવતોજ નથી. મ્હને
છાએ છે કે કું બહુ જીવવાની નથી. હવે
જીરોને કામ પણ શું છે ? ”

જવાબ:—(૧) ઘરમાં અસ્તવ્યસ્ત થયેલ
વસ્તુઓને ઓવરસિથ કરવી. (૨) સતર
કોતવું. (૩) સાચી આ પૂરવા. (૪) ચિત્ર-
કળા જાણતાં હો તો તમારા ઘરની દિવાલો
પર ચિત્રકામ કરવું. (૫) બીજું “ કે
સાથે વાંચવું, અથવા વાંચી ગયા હોયએ
તેના પર વિચાર કરવો. (૬) ‘ ગુણસુંદરી ’
માં તમારા સુખ દુઃખના સવાલ પૂછવા !

પ્રશ્ન ૧ “ કુમારી ” :—

“ અમે મુસાફરીએ ગયાંતાં, ત્યાં
એક જગ્યાએ બધા લીમડાંજ લીમડાં ને
એના પર લીલી પીળી લીંબડીઓના
ફુલોમાં ને ફુલમાં લાગેલા તે લીંબો-
ડીઓ આ જગ્યામાં આવે ? ”

જવાબ:—કેમ ? એવું શું કહેવું આવી પડ્યું ?
અર્થે વિનાની ચોપડીઓ વાંચી વાંચીને
તમારું મગજ ખરાબ થઈ ગયું છે. જરા
શતિ રાખો. કદાચ બલિષ્ઠમાં તમારી
મજાકું ફળાવતું થાય તો ? એવો પ્રસંગ
નહિજ આવે એની થી ખાતરી છે ?
“ જીવતાં નરે કદા પામે ” એ પુરાણી
કહેવતે થા માટે મારે જણી જણી છે ?

એક ધી. બહેન: હજાર.

“અમે યોગ વખતથી અહીં આવીએ છીએ. અહીંની સ્ત્રીઓનો પહેરવેશ જોઈને આ પ્રશ્ન પૂછવાનું મને મન થયું છે. જે સ્ત્રીઓ આખાં લુગડાં નથી પહેરતી પણ અધીઓ અને કેક સુધીની ચોળી પહેરે છે તે તેના પર ઝાઢણી ઝાઢી શે છે. જે કે એમાં મોટા ભાગ મથુરી કરનાર હોય છે એટલે કાઢો વાળે છે પણ એ પહેરવેશ જોઈને મને એ વિચાર થાય છે, કે આપણે પણ છતાં અધીવા સાથે એ રીતે પહેરું હોય તો ? મોટાં લુગડાંને બદલે આપું પહેરવાનું હોય તો ધરમાં કામકાજ કરતી વખતે વધારે શહે, કપડાં બગડે નહિ, સળગી ઉડવાનો ભય કેક ઓછો રહે, ધોવાં સહેલાં પડે, વારંવાર બદલતાં કંટાળો ન આવે; અને ખર્ચમાં પણ કેક બચાવ થાય. ને હું ધારું છું કે જે પહેરવેશમાં અને આખા લુગડાંના પહેરવેશમાં મર્યાદાને સહેજ પણ ઉલ્લંઘન આવે એવો તથાવત નથી. ત્યારે આપણીથી એ ભારક કેમ ન પહેરાય ? એવી પ્રશ્ન ચાલુ કરી હોય તો ? તમારો મત જરૂર સ્વીકારો.”

જવાબ:—તમારો પ્રશ્ન સુંદર છે. યોગ્ય વખત ઉપર મહે એક ચિત્ર જોવું હવું. એ ચિત્રમાં એક રજપુત સ્ત્રીએ તકમે કહો છો એવોજ પોષાક પહેરેલો. એણે યેશ લુગડાં રંગનો સુનેરી છોતારી વાળો અધીઓ ને દારમજ રંગની ચોળી પહેરેલાં ને તેના પર કેસરી રંગની ઝાઢણી ઝાઢેલી. એ પોષાક એટલો મનોહર લાગતો હતો કે આપણી સ્ત્રીઓ સા માટે આવાં કપડાં નહીં પહેરતાં હોય હોય એમ મને પણ થયેલું. તમે કહો છો એમ મને એવું પહેરવાની કમ્તા થાય

તો એમાં ખોટું કંઈ નથી. એવી પ્રશ્ન ચાલુ કરી શકાય તો સારું. કદાચ તમારે વખતે ઠીક ન લાગે તેથી ધરમાં તો એવું પહેરવામાં હું કંઈ નહીં હરકત જોઈ શકતી નથી. અને મર્યાદાના સવાલ લઈએ તો આપણા હમણાના કેટલાંક લુગડાંના કરતાં આવેા પોષાક સમજીને પહેર્યો હોય તો એમાં વધારે મર્યાદા જળવાય. ખાસી ખમા સુધીની બાંધની અતિ મોટા ગળાની ચોળી અને જળીવાળા ‘મોત રેલા’ અધીવા સાથે આખી આકૃતિ દેખાળ એવું બીજું લુગડું પહેર્યાથી કમ મર્યાદા સચવાય છે ?

બહેન ‘મુ’: વલસાડ:—

“શુભસુદરી”માં સવાલ પૂછવાનું મન થાય પણ સારા સવાલ મહે નહીં સારું થું કરવું ? કેવા સવાલ પૂછવા ?

જવાબ:—શુભસુદરીમાં પ્રગટ થાય છે એવા !!

એક બહેન:—

“તમારા પતિ વિધાયત મળ્યા ત્યારે મહે કેટલાંક પરદેશી લુગડાં વસાવેલાં. પણ એ પાછા આવ્યા ને મહે એમને એ કપડાં વિશે વાત કરી ત્યારે એ મજાજ દિલ્લગીર થયા. એ કપડાં વાપરવાની એમણે મને ના બાડી. એ કપડાંને હાથ પણ અડાડવાની એ ના પાડે છે અને પોતે તો એ કપડાં સામે કદિ નજર સરખી કરતાં નથી. હવે તમારે એ કપડાંનું શું કરવું ?”

જવાબ:—જે કપડાં પર તમારા પતિ નજર સરખી કરતાં નથી એનો ત્યાગ કરવા સિવાય બીજું તકમે શું કરી શકો ? વિધાયત જઈ આવ્યા પછી આપું સ્વદેશગમિતાન સાચવી રાખનાર પતિને માટે તમારે મગરર થવું જોઈએ, અને એમની જે ઘટિ સાથે પરપેરા સંદર્ભ કરવો જોઈએ.

અમેરિકન લેક્ષનાઓએ આજકાલ સૌન્દર્ય ક્ષેત્રોમાં હંદ વાળી છે. 'બોબ્ડહેર'ના પર્વન હવે પ્રેરણારૂપો છે. વીસ વંરસ પ્રદેશો ન્યુયોર્કમાં એવાં સુંદરી 'હેરકટીંગ' સહુનેની સંખ્યા ૩૦૦ હતી, તેને બદલે હવે ૩૦૦૦ની સંખ્યા વધે છે. અને જે રજા મોંઘા પાંછળ અમેરિકન સુંદરીઓ પ્રતિવર્ષે ૫ થી ૬ અમુજન કોપીમાંના પ્રમાણે કરે છે. એકંદર અમેરિકામાં ૪૦,૦૦૦ ફુલોના કેવળ સૌન્દર્ય અલંકારિણી ઓફિસો તરીકે ચલે છે. તેમાં કોઈ લેક્ષના કોમ્પલેક્ષ વધને તેણે કેવા વાળ રાખેલા, કેવાં છાંખાં ધાલેલાં, કેવું રંગગ્રામમાં નાંખવું અને કેવા ક્ષમધી પદાર્થો વાપરવા, કે નથી તેના રૂપ અને લાલિત્ય જળવાય, તેની સલાહ આપાય છે. 'હેરોની' ૭૫ ટકા રમણીઓ આવી જાણીસાની મુરખી તરીકે નોંધાઈ ચૂકી છે. આને માટે સૌન્દર્યનાં અભ્યાસ, અને લાલીમ માટે કેટલીએ શાળાઓ ચાલે છે, અને નવાં નવાં કરખાનાં ઉપકાર છે. ૧૯૧૪ માં લગભગ ૪૫ કરોડના પાઉર વગેરે સુધી પદાર્થો અમેરિકામાં તેધારે થયા હતા; સારે ૧૯૨૬-૨૭ માં આંશરે ૪૨ કરોડ રૂપિયાની એ ગીજોની નીપજ બેજાવીય છે. અને કહે છે કે કેટલાક અમેરિકન કારખાનાવાળાઓ આ માટે માઈ. મેનો વિસ્તારના કેટલાક નવા પ્લોટ પુરોપમાં ખોલવામાં છે!

આવા રિવા ઉધવાની જેમ પ્રેરણા યાય છે, તેજ પ્રમાણે ઓઝોમાં પ્રુમસુરત દેખાવાની પ્રેરણા કુરંતી રીને જ રહેલી છે. મેરોની પ્રુમસુરતી અજવવા અનેક ચોમેરો, પાડકોનો વપરાશ યાય છે, એને બદલે એ મેરો પ્રુમસુરત રાખવા ને કુરતી ઉપાંગો ને કુરવામાં આવે તો વધારે સારું મેરો શીશ અને નિસ્તેજ હોય છે તેનું પ્રુમ કારણ પેટ અને દેબેરી છે. અપંડી સોડા બાવકારને નેટ લાંબુના રસમાં નાખીને સંદવારમાં પીવાથી લીવર સોફ રહે છે અને દરવ સાથે આવે છે. આ ઉપરાંથી મેરોની શીશાઈ દૂર થશે.

માત્ર મેરોમ જ કમ ખધા પ્રુમસુરતી

સમાતી નથી. માથાના વાળ સ્વચ્છ અને સંવાળા રાખી તેને જરાયર જોળવાથી, દાંત મોતી જેવા ધોળા ૪૪૪ક રાખવાથી અને આંખને પ્રકાશ જળથી રાખવાથી મેરોની સુંદરતામાં ઉમેરો કરે છે. હાંધના નેપ પંજુ મેલ વિનાની સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર છે. કસ રવંથી શરીરમાં આકૃતિ સુંદર રહે છે, તેમજ ખુશી સ્વચ્છ હવામાં ઉડે. આસ-લેવાની રેવથી ફેરમાં મજબૂત બનીને શરીરને તદ્દસ્ત રાખે છે. પ્રુમસુરત મેરો સ્વામાને આનંદ પૂરો પાડે અને આકર્ષક બને તે માટે તેને હંમેશ હસતો રાખવો જોઈએ. ખુશગામન જ પ્રુમ સુરત બનાવવાની રહેશે હમાય છે. નેતાથી આંખમાં તેજ વધે છે, અને મેરોના મસલ્સ હંમેશ હસતા રહેવાથી તેમાં કચલી પડતી નથી અને ગાલોમાં લાલી આવે છે. માવાની રેવથી પંજુ મન પ્રકુલ્લ બની કંઈની મંથુરતા સાથે મેરોની મથુરતામાં વધારો કરે છે.

શરીરને જે પ્રમાણે સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર છે તેજ પ્રમાણે આંખને વારંવાર ધોઈને સ્વચ્છ રાખવી જોઈએ. મેરો અને તેટલો પ્રુમસુરત હશે પણ ને આંખ નિસ્તેજ બાવરહિત હશે તો મેરોની પ્રુમસુરતીમાં ઉપ્પ રહેશે. આંખનું તેજ કાપમ રાખવને આંખને વારંવાર આંશમ આપવી જોઈએ. રાતના સુતા રહેલાં બોરીક લેક્ષનથી આંખ ધોવાથી આંખમાં ચીપડાં ચતા નથી. આંખના મસલ્સને પણ આંખની જુદી જુદી કસરતથી મજબૂત બનાવાય છે.

પરસેવા વાટે પાણી ખદાર નીકળે છે તેનાથી આંખમાં શરીરની આમડી સ્થાપને ઠોરી પડી જાય છે ને ને આંખને વારંવાર પાણી પીવાની તસ્દી ના લઈએ તો આમડી ખડખડી ચપ જાય છે. માટે આમડીને સુરંગી અજડતી રાખવા માટે અંબરનર પાણી પીવાની નરંર છે. સંકી દવામાં રહેતાં દોષને સારે તો પાણી પ્રુમ પીવું જોઈએ.

આજકાલ યુરપમાં મર-માથ એટલે માડી શરીરને ચોપડીને ન્દાવાની વેલજા કરે વધ છે. ફેવાય છે કે આમ કરવાથી ઊંચ વાટે બધો મેલ ગૂસી લઈને આગડી મુરળા ને સુંદર બને છે. આંખમાં વરડાં વરડાં તો કાગળ માદીથી વાળ લેતાં ને સાણી બાવતિ ચતાં પડેલાં માદીથી શરીર ચોળીને ન્દાવાં.

ચોલીબાઈ માવણ, જં. જમનાબાઈ ચોવિંદછ, બાઈ માણેકબાઈ અન્નાસાહેબ વગેરેએ માતૃત્વ અને બાળદેહર વિશે પ્રસંગોપાત વિવેચન કર્યા હતાં.

સુશબ્દના કુટણુખાનાં બંધ કરવા સંબંધી સંસાર સુધારા મંડળના સમાસદોએ સરકારને એક પત્ર લખી એ વધતી જતી બરી તરફ ધ્યાન ઝેંચ્યું છે અને તેમાં સુધારા કરવા કાવદામાં ફેરફાર સૂચવ્યા છે. અત્યારના કાયદા મુજબ કોઈ પુરુષ કુટણુખાનું ચલાવે તો તેને સજા થાય છે. પરિણામે કોઈ સ્ત્રીએ કોઈ તરીકે રાખી જાડમાથ પુરુષો એ ધધી ધમધાકાર ચલાવે છે. એટલા માટે એ કાયદો પુરુષો તેમજ સ્ત્રીઓ બન્નેને સરાખી રીતે લાગુ પાડવાની જરૂર છે. બીજી સૂચના એવા કામ માટે મકાનો ભાડે આપતાં ધરપણીએને સજા કરવાની છે. આટલા છે સરકાર આ સૂચનાઓ સ્વીકારી એ બધી નાજુક કરી.

વસ્ત્રવિગૃહ: નાસિમી દંસરાજ કોલેજની વિદ્યાર્થીનીઓ માટે વસ્ત્રવિગૃહ બાંધવાના ઉદ્દેશથી ફંડ હથું કરવા એક ફેન્સી ફેર રામબાજમાં તા. ૪થી થી ૨૨ મી એપ્રિલ સુધી લશાયો હતો. આ પ્રદર્શનમાં સ્ત્રીઓએ બનાવેલી અનેક વસ્ત્રોના સુંદર નમુના રજૂ થયા હતા. ફંડ માટે રૂ. ૩૦૦૦ મળી ગયા છે; બીજા ૭૦૦૦ લેખએ છે જેમનો મેટિડા ભાગ આ પ્રદર્શનમાંથી મળશે એવી આશા રખાય છે.

સોનાનો ચાંદ: સુરવના દિ. બ. કાકોરામનાં પુત્રી અને તે વિનાયક નંદશંકર મેટવા, આઈ સી. એસ. બનારસના કલેક્ટરના પત્ની સૈ. ઈશવતી મેટવાને સમાજસેવા માટે સરકારે ૪૫સરે દિંદોનો સોનાનો ચાંદ અર્પણ કર્યો છે.

શ્રી હિંદુ અનાયાસમ: નડિયાદનો ૨૦ મે વાર્ષિકસવ સેસન્ટ જડજ મી. કાકોરાના પ્રમુખપદે તા. ૨૨ મી એપ્રિલે ઉજવાયો હતો. ગુજરાતની આ નયુનેકાર સંસ્થા સ્વત્વ કામ કરી રહી છે. કાનવીરી જરૂર હાય લંબાવી એના પૂરવના બાબી બને.

ઉદ્દોમશાળા: નડિયાદમાં ખડાવતા સાવિત્રી સ્ત્રીઓ માટે એક ઉદ્યોગશાળા સૈ. વીરમતી બેદના દાકે તા. ૨૩ મી એપ્રિલે ખુલ્લી મુકાઈ છે.

આ સંસ્થાની વ્યવસ્થા માટે એક કમિટી રાં. ત્રે. દ્વા. તલાલીના પ્રમુખપદે નીમાઈ છે. સુપરવાઈઝર તરીકે વનિતા વિશ્વામવાલાં જં. ચાન્તાબેન મજનલાલ નીમાયાં છે.

અખાડા: અમદાવાદમાં બાળાઓ માટે અખાડા સ્થાપવાની શુભ પ્રવૃત્તિ યશ થઈ છે. ધાર્મી રામની પોળમાં ચોટી હમરની બાળાઓ કાઢી મુદતજ વગેરે શીખે છે. વનિતા વિશ્વામમાં હસરત શીખવાય છે અને નદીપાર ચારદા મંદિરમાં પણ તે દાખલ થઈ છે. દેસાઈ પોળમાં એક અખાડો ચોટા સમયમાં સ્થપાયો. અમદાવાદને અમારાં અભિનંદન, બીજાં યાદોરે આ પ્રવૃત્તિનું જરૂર સત્તર અનુકરણ કરે.

✓ પરિણામ: પૂતાની મહિલા વિદ્યાપીઠની ચાલુ વર્ષની પરીક્ષામાં અમદાવાદની ગુજરાત મહિલા પાઠશાળાની એ વિદ્યાર્થીનીઓ શ્રી. ન્યોતિબા દોરા અને શ્રી. ઇન્દુમતી મેટવાએ જ. બી. સી. માટેની પરીક્ષા પસાર કરી છે. આ પરીક્ષામાં કુલ ૫૬૨ બહેનો બેઠાં હતાં, જેમાંથી ૬૪ પાસ થયાં છે. શ્રી. વિમળા દેસાઈ અને શ્રી. વનમન કાકોર બીજા વર્ષમાં પાસ થયા છે. આ પરીક્ષામાં કુલ ૨૧ બેઠાં હતાં જેમાંથી સાત પાસ થયાં છે. શ્રી. સુમદ્રા દોરા, શ્રી. ચાન્તા મણીદેવી, શ્રી. ઇન્દુમતી દેસાઈ, શ્રી. લાલગોરી ગુલ, શ્રી. પ્રાણી ગોરી કાકોર, શ્રી. કુસુમ દિવેદી અને શ્રી. લીલાવતી પટેલ પ્રાવેશિક અને શાળાનર પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે. આ પરીક્ષામાં કુલ ૭૨ બેઠાં હતાં જેમાંથી ૫૨ પાસ થયાં છે. શ્રી. વિમલા દેસાઈ બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં ખેલ નંબરે પાસ થયાં છે.

વંત્રીને હંદની સેઝ: જુજની કન્યાશાળાની મુખ્ય સિદ્ધિક્ષિકે પોતાની બાનસી કરવા માટે કાંચીમાં "સોરામ" પત્રના વંત્રી સામે ફરિયાદ માટેથી. પરિણામે વંત્રીને રૂ. ૧૦૦૦ ના હંદની સજા થઈ છે. હંદ ન લે તે તો ૭ મહિના સારી કંડ લેખરે.

સિંધમાં હલખ: કાંચીમાં સ્ત્રીઓ માટે કલબ અનાવવા મિસિસ રૂપચંદ બોલારામે પોતાને ખર્ચે એક કુચાદે મકાન બંધાવી આપ્યું છે. સ્ત્રીઓની એક પ્રતિષ્ઠા પરિપક્વ મિસિસ દુરી મેટવાના પ્રમુખ પદે મતી હતી મિસિસ રૂપચંદ સ્વામીનાથજી

હતા અને મિસિસ જયરામદાસ તથા મિસિસ તેલમજી મંત્રીજી હતાં.

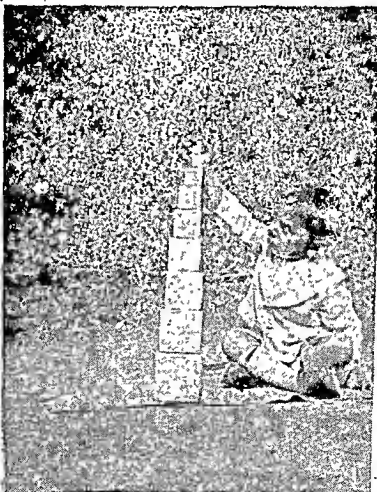
... વીરાંબલા: કેટલાક શીશરપુરી હિંદુઓ ગોંધર જતા હતા, તેમની સાથે એક બાઈ હતી. બાઈ કાંઈક પાછળ પડી જતાં તેને એકરી બેઠ એક મુઠલમાને પાછળથી હુમલો કર્યો અને દાંડીના કાંઠાવા માંડવા. બાઈએ તેના હાથમાંથી જટલવા હાથ ઉપર એવું સખ્ત બચકું લાવ્યું કે પેવાને મદદ મારે

ચીસ પાડવી પડી. રસ્તે જતારે માનુસો આ ચીસ સાંભળી દોડી આવ્યા અને તેને પકડી પોલીસને કંપની નહોતી.

જેતીવાડીમાં પનાની જેતીવાડી કોઢે જમાં અલ્યાસ કરતાં મીસ રાજુબાઈ મુન્નરે ઇન્ડરમીની એટ પરીક્ષામાં જીતેલા નંબર જેનલ્યો છે. એ બેજનને આ મારા અભિનંદન.

જદાદુર બાળા: જેઓના ડેપુટી કમીશનર હોદ્દાઓપુરની હાલમાં નામે એક બદાદુર બાળા વિષે માહિતી આપે છે. એ સહેરના ગરીબ લતાના એક મુપડામાં આજ લાગી, તે વખતે મેટિસાં બેમાં બદાર કામે ગયાં હતાં 'મુપડું' સળચ્યું ત્યારે બાળા બદાર રમતી હતી. સળચતાં મુપડામાં પેટી

એ બાળા પોતાના ત્રણ વર્ષના ભાઈને અંદરથી લઈ આવી. બદાર રસ્તા ઉપર મુકવી. ફરી તે અંદર ગઈ અને ૬ માસના બાળકને લઈ આવી. બાળકને બચાવતાં તે સખ્ત દોડી પણ પ્રભુ કૃપાએ બચી ગઈ છે. ડેપુટી કમીશનર એના કુટુંબને બાળાના બદાદુર કામની હદ તરીકે પાંચ એકર જમીન અને બીજી બફોસો આપવાની સરકારને લેવામણુ હતી છે.

ગોરેસોરી પદ્ધતિ: લાલિ ઈજનેર ટાવર માંધે છે (ધી ફેલોસીપ સ્કુલ, ઝુંબાઈ).

એક વૃષ્ટિએવીજ... રીતે પોતાની બાળપત્નીનું માની વરકરણીથી 'પુનઃ કથુ'. પત્નીના પિતા પાસે તેમને રૂ. ૫૦૦૦ જેઠા હતા, તે તેણે લાવી ન આપ્યા એટલે બાળકને તેનો જીવ લીધો. વિચિત્ર સ્થિતિ: મહેસુરની સરકારે મિસિસ થીઓબાહની નીમણુંક ત્યાંની ગ્યુનીસીવાલીકીમાં ફરી પણ કોઓને બેસવાનો હક દઈ મુકવી

પત્નીનું પુનઃ ફિસિલ નાલખુ-કોરમાં એક પતિદેવે પત્નીને છરી મારી મારી માંખી પતિદેવ પત્નીના એરિંગ મીડે મૂકી આ-વેલા. તે છાંડવી ન લાવે ત્યાં સુધી રાધવાની પત્નીએ નો પારેલી. પૃથ્વી પરના આ પ્રભુએ તેથી ખીનલધ તેનો જીવ લીધો. લાંબાર પાસેના એક ગામમાં કંપડાનો આ-ક્યાસ કરત

નથી, એટલે વિચિત્ર સ્થિતિ થવી યથા છે. એ માટે નવો કાયદો ધડવાની તેવારી આવે છે.

સુસ્થિત મહિલા મંડળે (મદ્રાસ) એ ઠંઠાનો ક્યાં છે. તેમણે મુસ્લીમ કન્યા માટે દાહ-રકુણે સંધાપવા અને પડકારશીન સ્ત્રીઓ માટે અલગ બાજ બનાવવા સરકારને વિનંતિ કરી છે. પડકારથી કાયદા ગાય છે એ તે મંડળના સંચાલકો નજીવો દરે. આ માટે પડકાર જ ફર નથી કરવાં.

વડીલાતમાં બહેનમપુરના રીયાસત હેલ્થ ઓફીસર મી. કૃષ્ણરાવની પુત્રી મીસ આનંદીબાઈ, એમ. એ. એ કાયદાની પરીક્ષા પસાર કરી છે અને મદ્રાસના માંચ-બુલ અને બહુતા ધારાસભી મી. વી. વી. શ્રીનિવાસ આયજરના હાથ દેહન વડીલાત માટે તાલીમ લે છે. એ બહેન વડીલાત કરવાનો છારો રાખે છે.

✓ સુસ્થિત કરી-કેળવણી પરિષદ: વરાહ પ્રાંતની આ પરિષદની એક સાત વર્ષ પાછી બાલાપુરમાં તા. ૭-૮ મી એપ્રિલે મળી હતી. મિસિસ ઈંગલબાન સ્વામતાલેક્ષ દર્વા અને મિસિસ નજીલ દરને પ્રમુખસ્થાન ચોસાવ્યું હતું. પડકારે ફર કરવાના અને કેળવણીને પ્રસાર કરવાના ઠંઠાનો યથા હતા. એ માટે અમરાવતીમાં એ કન્યા હાઈસ્કૂલ સ્થાપવાનો અને રોકાવરીયો આપવાનો સરકારને આપદ થયો છે.

મદિલા પરિષદ: શિશુ મુદ્દાને વિવાદ કરવા બિહારની મદિલાઓની એક પરિષદ મિસિસ મનોદરલાલના પ્રમુખપદે પદ્મમાં મળી હતી પ્રાથમિક કેળવણી અને બાળલગ્ન સંબંધી કરારો યથા હતા. અખિલ દિંદ સી કેળવણી પરિષદની ત્રીજી બેઠક આવતા વર્ષમાં પદ્મમાં બોલાવવાનું ૧૬૦ દર્ડ અને ૪૦ બેઠકોએ સ્વયંસેવિકાઓ તરીકે નામો મેંધાવ્યા હતા.

ફાનવીર ઇલેન: રાવાનીપુર (લગ્ન) ના મ. શામબોહન રોયની વિધવા બ. યેડમુવદિયોએ વિજ્ઞાનની અને પારિશાલિક કેળવણીને વલેજન આપવા તથા ક્વોગેની બંજામાં બોલવણી કરવાના હદિયો ૨. રોક લાગની રકમ કલગતા ફૂનીવસીટીને આપી છે. દિંદી જનસમાજ એ બેઠકના ફાન માટે જાણી છે.

ધારાસભી: મીસ રૂપ મુસ્તાન સમીના બેઠકે બી. એ ની પરીક્ષા પેલા વર્ષમાં માન આપે પસાર કરી અને એમ. એ. માં પેલો નંબર મેળવ્યો. દરે પેલો એલએલ. બી. ની પરીક્ષા આપી ધારાસભી યવાની તેવારી માંડી છે. અન્યથી એ છે કે હાલ એ બેઠક પડકાર પાવે છે.

કાંતવાની હરીફાઈ: દીનાજપુરની સ્થાલિક કોન્ગ્રેસ કમિટીએ ગોઠવેલી કાંતવાની હરીફાઈમાં રેનુલાલાદેવી નામે આઠ વર્ષની એક બાળકી પ્રથમ નંબરે આવી હતી. બાર માસમાં તેણે સાદા સાતરી સુતર કાંચું દર્ડ, એ બાળાને સોનાનો ચાંદ આપાયો છે.

કન્યાઓ માટે હીકહીમાં કોલેજ સ્થાપવી અને અલએની-કેળવણી માટે ૨. એક કરોડ સરકારે જુદા કાઠરા એવી અવલોકનો કરાવ વડી ધારાસભીની આવતી બેઠકમાં લાવવાની લાલ લાજપતરાયે નોટીસ આપી છે.

વડીધારાસભીમાં બે સ્ત્રીઓની નીમણુંક કરવા મદિની માંજી સ્ત્રીઓના દિંદી સંધના રેખુદિયને ના. વાપસરાય પાસે રજુ કરી હતી. એ માંજી પોતે સ્ત્રીમારી ચાકે એવી સ્થિતિમાં હાલ નથી તે માટે તેમણે હીકગીરી બતાવી છે.

✓ લગ્નવય: લખનૌની મદિલાઓની એક મેદી સમા તા. ૨૬ મી એપ્રિલે લગ્નવય સંબંધી નિર્ણય દેસાવવા મળી હતી. સભાએ બાળલગ્નને વજોડી કાઢી, કેલ્કા દેશી રોજીયોને એ બાળવર્તમાં અનુકરણ કરવાની સૂચના કરી હતી. લગ્નવય વર કન્યા માટે અનુક્રમે ૨૨ ને ૧૬ વર્ષ કરાવ્યું હતું.

સતી: લખનૌના એક રામસદાબની પાછળ તેની પત્ની ચિતા પર ચરી થોડા વખત પર હતી યઈ હતી. સત્રાંબીએ બુદ્ધ સમજવી પણ તેણે ન માન્યું એટલે તેમણે તેને પણ પતિના ચાલે સાથે બાળી મૂકી. આ ગુન્દા માટે બળદેવ અને પાપેન્દર નામના બે માણસોને ૧૨૨ ચાર અને ત્રણ વર્ષની અનુક્રમે કેદની સજા કરી છે.

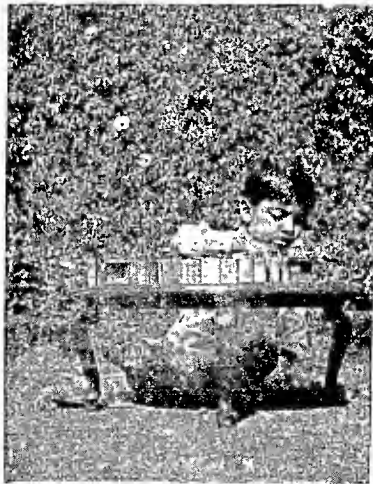
કદાહુર ટોરીમા ૧ કંસી નજીક અસવારી બેઠકીયા વામમાં ૪૦ ડાકુઓએ ધાડ પોડી અમમાં પેસલીજ બેળી બદાર ક્યાં યજા અમરાકને નારી મયા ડાકુઓએ ૭૦૦૦ને માલ હાર ક્યાં. એ અમમાં એક રૂબ જી બાણ રહી હતી તેણે

પાકુઓ સામે ટકાર કરીશવાની હામ લીટી એ
હાથમાં ધા વાજતાં તેને હોસ્પીટલમાં ખાટલા
પેનને પડે છે.

હોસ્પીટલમાં પાંચના દરેક છદ્દવામાં એક
એક સ્ત્રી-હોસ્પીટલ અને દરેક તહેસીલમાં એક
એક દવાખાનું ખાસ સ્ત્રીઓ માટે સ્થાપવાનું
ત્યાંની સરકારે ઠરાવ્યું છે.

રેસીડેન્સ: અખિલ હિંદ સ્ત્રી કેળવણી પરિ-
ષદની

સીએ સમિ-
ટિ વરણી
મહિલાઓ-
નું એક રે-
સીડેન્સ ન
મિસિસ હ-
મીદઅલીની
માંગેવાની
હેડેશન પાલ-
ખનાં મન-
દરેક મહિલા
દલ અને
શિક્ષણ મ-
હોમમાં રે-
સીડેન્સ ક-
મિટિ માં,
મ્યુનીસીપા-
લિટીમાં તે-
મજ પબ્લીક
હેલ્થ અને
ખીલ અજ-
ત્યનાં ખાતા-
ઓમાં સ્ત્રી-
ઓની નીમ-
ણક કરવાની
માગણી કરી
હતી.

મોરિસોની પદ્ધતિ-૬૬: ગોઠવવાનું શિક્ષણ.
(ધી ફેલોશીપ સ્કુલ, મુંબાય).

અલિહાબાદ: સુરહાસપુર પાસે એક ગામની એક
કન્યાનું વેવિસાથ બાપે આગળથી કહ્યું હતું. પાછ-
ળથી તેનો નાણાંસ્થિતિ બમણતાં ટીકરીને વેચ-
વાઈ તેણે નક્કી કર્યું. કન્યાને આ વાતની ખબર
પડી ત્યારે તેણે વિવાદિત પતિ સાથેજ લગ્ન કરી
આપવાને બાપને સમજાવ્યા પણ તેણે માન્યું

નહિ અને ખીલની સાથે લગ્ન કરવાનું ઠરાવ્યું.
પરિણામે કન્યાએ ફાંસો બાઈ આપવાત કહ્યો,
તે એક સીટી મૂકી ગઈ કે " જ્યાં હું નહીં હું
ત્યાં લગ્નની પીકા નથી હું ખી પિતાને લગ્નના
ખર્ચમાંથી ઘાડવવા હું પરલોકની યાત્રા કરું છું "

રટબના લોભ: (૧) મહેરબાદ હકીમ નામે

એક પારસી બહેન રટબ સળખાવતાં અકસ્માતથી

સ્પીરીટની
બાટલી ઉ-
ધી વખીજ-
તાં હાકીને
અરથ પામી
છ. (૨)
સાતબાઈ
નામે ૧૫
તર્જની એક
હિંદ બહેન
પણ એવી
જ રીતે રટ-
બ સળખા-
વતાં છૂલ
જુમાબો.
(૩) માન-
બાઈ નામે
એક ખીજ
હિંદ બાઈ
એ પ્રમાણે
રટબથી ઠા-
કીને મૂકી
ગઈ છે.
કો રો ન રે
હાજર રહે-
વા મરનુ-
રના સંજોગ

ધાએને પોતપોતાના ઘરના રટબ પોલીસ કમીશન-
રને સોંપી દેવાની સલાહ આપી હતી.
સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં સરકારે સ્થનિક
સ્વાસ્થ્યની સંસ્થાઓમાં કુટલીક મહિલાઓની
નોંધણી કરી છે. (૧) મિસ તહેમીના ધનજી
મુન્શી, વલસાડ મ્યુનીસીપાલિટીમાં, (૨) શ્રીમતી
લક્ષ્મીબાઈ હક્કિય - કનરાની હક્કા રેગલ્સી

સમામાં, (૩) મિસિસ એન. પોલ પાલમકોટા મ્યુનીસીપાલિટીમાં અને (૪) મિસિસ અમુકુલી અમ્મલ, બી. એ. એલ. ડી. કોન્ટ્રવરમ મ્યુનીસીપાલિટીમાં નીમાયા છે. સિદ્ધપુરા કાછપુરા દવાખાનાનાં ડોક્ટર શ્રી. મુનિવામાઈ એહીરે ત્યાંની મ્યુનીસીપાલિટીના સમાસક સુધાયા છે.

એશિયા.

મતાધિકાર: સીથેનમાં નવા સ્થપાયલા સી-મતાધિકાર સંઘે એ દેશના રાજકીય સુધારા નક્કી કરવા નીમાયલા કમીશન સમક્ષ ધારાસભામાં, મ્યુનીસીપાલિટીમાં અને સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ૨૫ વર્ષની ઉમરની અને સાધારણ લખી વાંચી લખતી અને ૫૦૦૦ રૂપીઆની મીલકત ધરાવતી યા મદિને પાંચ રૂપીયા કમાતી સર્વ સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપવાની માંગણી રજૂ કરી છે.

શીલોંગના સ્ત્રીઓના પેરેવેરામાં કોટ અને ચણીઓ સાથે સીરેલા હોય એવા કોક પેરે છે. માથા પર અમ સાલ વાંટ છે. પાન ચાવવાની આદતને લીધે હોઠ ઘેરા લાલ રંગના થઈ જવા હોય છે. બનરમાં ચાની ટુકાને સ્ત્રીઓજ મંદારે છે.

આપધાતુ કારણ-જાપાનમાં સ્ત્રીઓ પુરોના ગ્રેનમાં કાપવા થવા માંડી ત્યારથી નોકરી નહિ મળવાને કારણે આપધાત કરનારા પુરુષોની સંખ્યા વધી પડી છે. ૧૯૨૫ ના વર્ષમાં સ્ત્રીઓએ રહેલી વાર એકીસો વગેરેમાં નોકરી મેળવવા ગોઠી એ વર્ષમાં પુરોના આપધાતની સંખ્યા આશરે: વર્ષ કરતાં ૩૦ ટકા વધી ગયું, ત્યારે એ આરસામાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા કુલ ૦૬ ટકા વધી હતી, જેવેવર્ષમાં પુરોનાની સંખ્યા બીજા ૧૫ ટકા વધી છે. પેન-વેસીટીક સ્ત્રી પરિવહ: પેસીટી મદા-સાસાની આસપાસના દેશોની સ્ત્રીઓની એક પરિવહ એકસ્ટની ૨૭ લાખે દોનોલુમાં મળશે. એ પરિવહમાં માત્ર લેવાનું દિંદની સ્ત્રીઓને થવું આમંત્રણ થયું છે. દરેક પ્રતિનિધિને રૂ. ૩૦૦૦ નેટલે અર્જ-યરો. દિંદી સ્ત્રી સંઘ આ અર્જ માટે ફંડ લેવું મેળવવા પ્રયત્નો રાં છે.

પૂર્વ.

૧-(૧) કંચાઈની સ્ત્રીઓને પૂર્વ નેટલે

મતાધિકાર આપવાનું બીલ. બીલ વારના વાંચનમાંથી કટક વિરૂધ્ધ ૧૦ મતે આમની સમાજે પસાર ક્યું છે. આ નવા કાયદાની રૂબે પુરૂષ મતદારોની સંખ્યા કુલ ૧,૨૨,૫૦૦,૦૦ ની થશે. ત્યારે સ્ત્રી-મતદારોની સંખ્યા કુલ ૧,૨૫,૦૦૦,૦૦ ની થશે. સ્ત્રીઓની લડતનો આ કાયદો વિજયસ્તંભ બનશે. (૨) છઠ્ઠાંમાં કુલ ૧૮૯૨ સ્ત્રીઓ મેજસ્ટ્રેટ તરીકે નીમણું છે.

કુદરતની સત્તા: છઠ્ઠાંમાં મીસ સીલ્ડીયા પેન્-ખર્ટ સ્ત્રીઓની સ્વાતંત્ર્ય-લડત માટે લલ્લીપી છે વર્ષો સુધી જેણે એ લડતમાં આગેવાનીઓ ભાગ લીધા છે. કાયદેસર લખુ કરી જુસરીમાં પડવાની અને માતૃવનો બોલો ઉઠાવવાની તે વિરોધી હતી. પણ આખરે કુદરતની સત્તા આજ તેલે નંમત આપ્યું. સ્ત્રીમાં રહેલા માતૃત્વના કુદરતી અંશે ભરે ક્યું અને તે એક પુરૂષ સાથે અંધત લગ્નથી (મલદેસર લગ્નથી નહિ) ભગાડ. પરિણામે તેને એક પુત્ર થયો છે. અને તેડું નામ તેણે સીચડ' કા પેથીક પેન્-ખર્ટ પાડ્યું છે. તે કહે છે કે એક માણે મેળવવાની તેને થણા સમ-યથી મલકા હતી પણ લડતના કામમાંથી તેને નવ-રાસ મળતી નહિ. હવે એ લડત કુતેલમંદ થઈ છે. એટલે તેણે પોતાની લાંબા સમયની કમ્પા માત્ર પાડી છે.

ગ્રેમલગ્નો! છઠ્ઠાંમાં કહેવાતા ગ્રેમલગ્નો છટાછાના મુઠદમાખાં પરિણમતા જણાય છે. ૧૯૨૨ થી અત્યાર સુધીમાં નીચે પ્રમાણે આજે કોટને થઈ હતી:

વર્ષ.	અલગ રહેલા માટે	છટાછા માટે
૧૯૨૨	૧૨૭૫૧	૨૫૦૬
૧૯૨૩	૧૨૭૩૮	૨૭૬૨
૧૯૩૪	૧૨૭૩૮	૨૬૧૧
૧૯૨૫	૧૩૩૫૩	૨૬૭૩
૧૯૨૬	૧૩૬૬૬	૨૫૪૮
૧૯૨૭	૧૪૧૦૦	૩૮૧૩

આજ ૧૯૨૮ ના વર્ષમાં છટાછાની અરજીઓને આંકો ૫૦૦૦ ઉપર જશે એવી આશા રખાય છે.

વૃદ્ધ લગ્ન: લડનની પોલીસ કોર્ટમાં ભેસાં દારૂના અને તેની પાની સાથે એક રેલીસ નામના

માણસે ફરિયાદ માંડી ડેવીસ જોડકુંની ૧૮ વર્ષની પુત્રીને પરણવા માંગે છે, ડેવીસની ઉંમર ૪૨ વર્ષની છે, પણ ઠાકરી પરણવા હતુક છે. આળાપ વધી હતા હતા, અને ઠાકરીને ધરમાંથી પણ કાઢી મૂકી હતી તે બાર મહિનાથી ડેવીસ સાથેજ રહેતી હતી કોર્ટમાં છે માસ પહેલાં આ અરજી થયેલી પણ ઠાકરીની નાની ઉંમર જોઈ કોર્ટે પરવાનગી આપી ન હતી. હવે પરવાનગી આપી છે. હિંદમાં માળાપો ધરડા વર સાથે પરાણે પરણાવે છે; ઉલ્લાડમાં ઠાકરીઓનાં તે જુઓને પરણવા હતુકતા બતાવે છે.

બનાબા: વોટર્સમાં સ્ત્રીઓના પગની છુટ્ટીની દરિફાઈ થઈ હતી. ૨૦૦ સ્ત્રીઓએ એ દરિફાઈમાં બાજ લીધી હતી. દરિફાઈને પડદા પાછળ હમા રાખ્યા હતા, ફક્ત તેમના પગનો નીચેનો બાજ દેખાઈ એવા રીતે. એ માટેનો નિર્ણય કરનારા ન્યાયાધીશોએ ત્રણ જણને પસંદ કર્યા. પડદો ઉઠાડતા જણાણું કે એ ત્રણમાંથી બીજા અને ત્રીજા ઉનામ મટિ પસંદ થયલા પચ પૂરેલા હતા. તેઓ કેશમી મોલ અને ઉચી એડીના છુટ પહેશે અંદર કાબલ થઈ ગયલા.

પતિની કુરુવા: ડેહલીના પાલસી રવરડ જોન મેકલેરન બીલ્સનની પત્નીએ તેના પતિ ઉપર ફરિયાદ માંડી છે. પતિએ તેના માથા પર ધા કરી નાંખી દીધી અને મારી નાખવાની ધમકી આપી સંકેત મુજબ દરરોજ સવારે શયનશુદ્ધનો બાથ લેવાની એક સખીને પોતે છવતી છે એવી ખબર આપતી. પરજયા ત્યારથીજ મારફાડ ચાલતી હિંદ-ગોજ ફક્ત પતિદેવાની જોડકાની ચાલે છે એમ માની લેવાની બૂલ કોઈ ન કરે.

વેલ્સમાં બાળલગ્ન: દક્ષિણ વેલ્સમાં કોલ-સાની ખાણમાં કામ કરતા કામદાર વર્ગની સ્થિતિ બહુજ કફાડી છે. ગરીબાઈ બહુ લગ્ન કરી રહે પ્રવર્તે છે. પરિણામે ઠાકરીઓ નાની ઉંમરમાં પરણે છે ધા રખડુ બને છે. લુખમસને કારણે ચીના અને બીજા પરદેશી ખલાસીઓની તે પત્ની બને છે. ૧૬ વર્ષની અંદરની અનેક સ્ત્રીઓ માતા બની હોય છે; પણ પુરો પણ એજ ઉમરે પિતા બને છે. બાલલગ્ન ફક્ત હિંદમાંજ નથી.

ગ્રીસ સ્ત્રીદંડનો વિજય: સ્ત્રીશ્રી આદી તરી નનાર મીસ મરસીડીઝ સ્ત્રીદંડે છાયા-

દરની સામુદાયની તરવાનો પ્રયત્ન પહેલાં કરેલો પણ નિષ્ફળ નાંખેલી, ફરી એ પ્રયત્ન કરી સાકા-બાર કલાકમાં એ પટ તે તરી ગઈ છે. પોલીસમાં ટાપુ (સુરપને કિનારે) થી પાણીમાં પડી તે મો-રોફો (ખાદિકા) ને કાઢે પડાર નીકળી હતી.

સોનાનો ચાંદ: ગઈના કોલેજની વિદ્યાર્થીની મીસ છ. એ નેન યુનીવર્સીટીમાં ગ્રીક-લેટીન સાહિત્યના અભ્યાસમાં પ્રથમ નંબરે આવતા ચાન્સેલરનો સોનાનો ચાંદ છતી ગઈ છે. મીસ નેનની ઉંમર ૨૧ વર્ષની છે. આ ચાંદ ખીલવાર એક સીને મળે છે.

કાંવતા માટે મીસ મર્ડર ટ્રેવેલીઅનને ન્યુ-ડીગ્રેટ ઉનામ મળ્યું છે. મીસ સેડબીલ-વેસ્ટને હોપનડન ઉનામ સો-પાઉડર મળ્યું છે.

હુદાર: જર્મનલેડની મીસ કેથેરીન સ્ટીબર નામે ૨૦ વર્ષની વયની ઠાકરીને હાટ ચલાવવાના આરોપસર કોર્ટમાં ઉભી કરી હતી. એક વર્ષ પહેલાં એની મા મરી ગઈ ત્યારથી. એણે આ ધંધો માડ્યો છે. ડોક્ટરે વાત કરી જણાવ્યું કે તેનામાં પુરવાના લક્ષણ વધારે છે.

કોનો વાંક? હમણાં હમણાં પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ થોડાપરથી પડી છળ પાછાના સંપ્રત્યાર વારંવાર મળતા રહ્યા છે. એના કારણે તરીકે જણાવાય છે કે પ્રીન્સને વખાણનારી ધણી સ્ત્રીઓ ટોળે મળી છુમે ને તાણીએ પાડતી તેથી વોર્ડ વડકતા અને પ્રીન્સ પડી જતો. એમાં વાંક કોનો? થોડાઓને, થોડે એસનારનો કે છુમે પાડનાર સ્ત્રીઓનો?

રાજકારણ અને સ્ત્રીઓ વિષે લખતાંમાં થોડું કઈના પુત્રી લેડી સીન્થીયા મોસલી જણાવે છે કે સ્ત્રીઓના સંપૂર્ણ અને સુખો શુદ્ધ-છવન માટે ત્રણ બાબતો નરની છે: (૧) પતિ, (૨) બાળકો અને (૩) ધર. પતિ સાથે કમાઈ શકે અને સર્વનું પોષણ કરી શકે, બાળકોને સારી રીતે ઉછેરાં ચલાવે અને રહેવાને સારાં ધર મળી શકે. એ ત્રણે બાબતો મેળવવા માટે સ્ત્રીએ રાજકીય ક્ષેત્રમાં નહર છવનમાં પડવું જોઈએ.

તમામુના વ્યસનમાં: મેટ્રિક્યુલેશનમાં પ્રતિ વર્ષ ૧૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦ સીનારેટનો કુમારો-ચાય

છ. લડાઈ દરમિયાન સ્ત્રીઓને પણ એ દેવ લાજ પડી છે. અત્યારે બીજા કોઈ પણ દેવની સરખામણીમાં બ્રિટિશ સ્ત્રીઓ વધારે સીનારેટા પીએ છે.

રાજકોટમાં: કચ્છેરી પક્ષ માટે સ્ત્રીઓએ કહેલી મહત્તની કદર વરીકે એ પક્ષના રાષ્ટ્રી પ્રીન્સીપલ એજન્ટ વરીકે મીસ માલ્ગરી મેક્સીસની નીમણુક કરવામાં આવી છે. આવો ઓછો મેળવનાર એ પ્રથમ જ મહિલા છે.

બ્રિટિશ સ્ત્રીઓને કારણ: હિંદની સ્ત્રીઓ રાજકીય પ્રવૃત્તિ અને સમાજ સુધાર માટે પ્રવૃત્તિ કરી રહી છે તે માટે સદ્ગતિ દર્શાવતો અને સ્વરાજ્યના હિંદી અભિલાષી માટે વિશ્વાસ મઠક કોતો કારણ ઇંગ્લાંડના વિધવિધ રથોના મંડળોએ પસાર કર્યો છે.

જાનો 'જયે' લખા: લાયકામની મિસિસ ઇલીઝબેથ બ્રાઉનસાઈડ ૭૪ વર્ષની છે અને ૧૬ ઇંચની માંડ, એ બાઈએ મી. રીચર્ડ વોટ્સન મામે ૧૬ વર્ષના એક ચઢચ ટાપે દમણી ફરી લખ કર્યો છે. વરાળનું પણ આ બીજવારનું લખ છે.

મિસિસ થોમસ ડુપુય માંડગીને બિહારે પડ્યાં પડ્યાં રેલિફિયનની મદદથી ત્રણ છાપાં ચલાવે છે. એ છાપાં તેમના રત્નરથ પતિને વારસો છે. એક 'રેનિક' છે; બીજાં બે અઠવાડિક સાપ્તિક પત્રો છે. ત્રણેનો કલાવ લાખોની સખ્યામાં થાય છે.

સુસોલીનીની લોહકમી: ઇટાલીના ક્વોલ્ટો મુસોલીનીએ એવો દુકમ કાઢ્યો છે કે કાંઈએ જર્મન ભાષા બાળાને શીખવવી નહિ. સીરાલ્લો પ્રેય જેવાં જર્મન મુલક દતે; ઉક્તોં ચૂકને પરિણામે તે ઇટાલીના વાળામાં આવ્યા છે. ર્વાંની સ્ત્રીઓ પોતાના બાળકોને જર્મન ભાષા શીખવવી તે માટે તેમના પર કામ ચલાવી દેડ કર્યો છે. ઇટલાને પોતાના જર્મન નામ બદલી ઇટાલી-અન નામ રાખવાનો કોઈ દુકમ કર્યો છે.

ચોપનો વિરોધ: ઇટાલીની સ્ત્રીઓએ કસરત અને રમતગમતોનું પોતા સમગ્ર જેવાં પ્રદર્શન કયું હતું. ર્વાલીક પંચના વડા ધર્મચારી પાપે આ માટે સખત વિરોધ લગાવ્યો છે. પણ તેમના કહેવામાં વિરોધાધાર જણાય છે. એક વાર્તા તે કહે છે કે સ્ત્રીઓ જન અને યુવકોની મેળવ

અને બીજાં વરદાથી આવી બાબતોનો વિરોધ કરે છે.

વિચિત્ર ન્યાય: લીપ્સીગની સુપ્રીમ કોર્ટ એક ઇટાલિયાના યુદ્ધમાનો નિષ્કર્ષ આપ્યો છે ૩૫ વર્ષનો એક મરદ એક સ્ત્રીને પરણ્યો. બાઈએ પોતાની જગ્યા ૪૦ વર્ષની જણાવી હતી. પાંછગથી જણાવું કે તે ૪૪ વર્ષની છે. પતિદેવે ઇટાલિયા મંગ્યા. કોર્ટે જણાવ્યું કે ૩૫ વર્ષના પુરુષ માટે ૪૪ વર્ષની પત્ની જુદી જણાય; પત્ની પોતાથી નવ વર્ષ મોટી છે નણી પ્રથમના હૃદયને ધક્કો લાગે !

નોવેંમાં સ્ત્રીઓ અને પુરુષો માટે નીતિના બે જુદા જુદા ધારણ હોવાથી ખજસગાટ લખ્યો છે. પોલીસે એક નામચીન હોટેલ પર દરેડો પાડી અનેક સ્ત્રીઓને પકડી હતી ન્યાયે પુરુષોને જવા દીધા હતા. આથી સ્ત્રી-પુરુષોની એક જલ્લસ સભાએ નીતિનું સરખું ધારણ માંડવા માંગે પસાર કર્યો છે.

ચીસના પ્રધાન મંડળમાં મીસ કોનીરી નીમણ છે. એક ખાતાના વડા વરીકે ઓર્ડો મેળવનાર એ પ્રથમ જ મહિલા છે.

ગ્રેફેસર: બેલ્ગેડની યૂનીવર્સીટીમાં તત્વ જ્ઞાનના ગ્રેફેસર વરીકે મીસ કોનીયા આશના સ્થુલીયની નીમણુક થઈ છે. આ યૂનીવર્સીટીમાં ગ્રેફેસર વરીકે નીમાનાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

ગ્રેગીને માટે: બ્રિટા ક્રોન નામના માણસને રાજકોટના આરોપસર એક વર્ષથી ધોખાળીટ જેલમાં ર્વાંની સરકારે નાંખેલો. એકલા બરના રાંચો નામે તેની વીસ વર્ષની પ્રેમિકાએ કાવર રચી જેલ તોડી અને જેલના અધિકારીઓને મારી પોતાના પ્રેમીને તે લગાવી ગઈ છે.

ગુર્જેતાનમાં જેલોનાર એક મહિલા વગી લાવના ધંધામાં કામચ ચાલે છે. એક મહિલાને લસરમાં રાંતના રોકર વરીકે પડવી મળી છે. પછી સ્ત્રીઓ રોકર વગા માટે તાલીમ લઈ રહી છે. પણ લઈ સ્ત્રીઓને મતધિાર નથી મળ્યા.

અમેરિકા.

"લેડી એડીસન" અમેરિકાના પ્રખ્યાત ચોપક એડીસનના નામથી બાંચેજ કોઈ અનર્થક દરે. દમણું વિષવિષ લવની ચોપ કરી પોતે મેળવવા માટે મીસ બ્યુલા ઉપરે દેનની ભાલી

નણીતી યથા છે કે ધણીખરાં તેને “લેડી એડ-સન” ને નામે ઓળખે છે. એ બાઈએ અત્યાર પહેલાં ૪૩ પેટન્ટ મેળવ્યાં છે. એની શોધો માટે ભાગે ધરમણુ ઉપયોગની વસ્તુઓને લખતી છે, જેથી ગૃહિણીનો ધણી કડાકટ અને સમય બચી નય.

ધારાસભામાં: યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની ધારાસ-ભાઓ માટે આ વર્ષે પછી નણીતી મહિલાઓએ ઉમેરવાની કરી છે. મતાધિકારના કાર્યક્રમમાં ફેરફાર થયા પછી નહેર ગોઠીમાં પણ પછી સ્ત્રીઓ દાખલ થઈ છે. ૧૨૬ ધારાસભામાં છે; રજીસ્ટ્રાર, સુબ પ્રોટેન્ડન્ટ, કોર્ટનાર વગેરે ખાતાઓમાં અનેક સ્ત્રીઓ કામ કરી રહી છે.

પ્રેમીને ખાતર: ન્યુયોર્કની નણીતી અને ધનવાન નવલકથાકાર મિસિસ મેરી હીલ્ટન વોલ્ફની પુત્રી મેરી એલન પોતાના પ્રેમીની નજીક રહેવા માટે ફ્રાંસ જવા સ્ટીમરમાં પ્રવાસ ભરી હતી. એનો પ્રેમી મી. હયુલેટ ફ્રાંસ જતો હતો. ખંતેના લગ્ન બરફરિગે સ્ટીમરમાં થયાં.

રંગના ચેરનો લોભ ન્યુયોર્કના એક ધરીઆ-આખોના કારખાનામાં પાંચ છોકરીઓને ધરીઆખોના કાપડ રંગવા નોકરી સંમિલિત રંગ સુકાઈ ન નય માટે પીજી વારંવાર મોઢામાં નાંખતી પડતી. રંગના ચેરની અસરથી તેમના સારીર હાડપીંજર બની ગયાં. પરિણામે તેમણે કંપની સામે નુકસાનીનો દાવો માંડ્યો હતો. ધારાના હિમાયતીએ એક રેના ફેરોઆફ કોર્ટમાં ખતાવી રંગથી માંસ કેવી રીતે ખતાઈ નય છે તે બતાવવાં હાજર રહેલા લોકો હેખતાઈ ગયા હતા.

પત્ની કે પતિ નહિ જોઈએ: ઇક્વીફર્નિઆ યૂનીવર્સિટીના એક પ્રોફેસરે ત્યાંના ૮૦૦ વિદ્યાર્થી અને વિદ્યાર્થીનીઓને આ પ્રમાણે રૂલાઈ પ્રશ્નો પૂછ્યા: “ધારા કે ઉપે એક જગત યાત્રુ પર જતા હો તો તમારી સાથે કોને લઈ જશો ? કથી વસ્ત્ર સાથે જાખરો ? રાંધવા માટે ક્યું વાસણ લઈ જશો ? કયું પુસ્તક લઈ જશો ? ” એમાંના

જે અપરિચિત હતા તેમણે પોતાના પ્રેમીજનને સાથે લઈ જવા ઇચ્છા બતાવી પણ પરિણિતમાંથી કોઈએ પતિ કે પત્નીને સાથે લઈ જવાની મરજ ન બતાવી ! ૬૦૦ જણે સાણ સાથે લઈ જવા ઇચ્છા બતાવી. રાંધવા માટે તપેલી લઈ જવાનો જવાબ એમાંના ધણીએ આપ્યો. ધર્મ અને વલ્લભનના વિષયોના પુસ્તકોને વધારે પસંદગી મળી.

ગ્રીસ મેથોના દેશમાં: અમેરિકાનાં મહુમ કોન્સલ-જનરલ મી. જી. પીઅરવોન્ટ એડવર્ડની વિધવા પત્ની પોતાના બટલર જેમ્સ બર્ડન સાથે પરણી છે. બાઈની ઉમ્મર ફક્ત ૭૩ વર્ષની છે, અને નવા પતિની ઉમ્મર ૪૩ વર્ષની છે. બાઈને છોકાને વેર છોકાં છે.

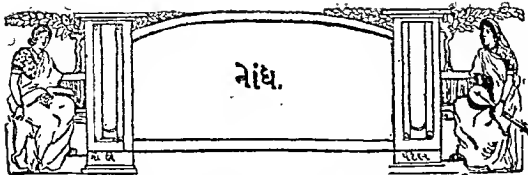
વેસ્ટ વર્જીનીઆના ધારાસભામાં મિસિસ હાવર્ડ હાપર નામે એક નીચો મહિલા પોતાના પતિની જગ્યાએ નીમાયાં છે. યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની ધારાસભામાં નામાનાર એ નીચો ભવિતી પ્રથમ મહિલા છે.

બ્રાહ્મીલિના રીજો માન્ડ ડો નોટ પ્રાંતના ગવર્નર લા માર્શીને સ્ત્રીઓને મતાધિકાર આપ્યો છે. આનું અનુકરણ બ્રાહ્મીલિના બીજા પ્રાંતો કરશે એવી આશા રખાય છે.

સૈન્યમાં: ગ્રેડ લીટા નામે એક મેકસીકન સ્ત્રી ૬૫ વર્ષ સુધી સૈન્યમાં રહી હતી પણ કોઈ તેને સ્ત્રી તરીકે ઓળખી શક્યું ન હતું. હમણાં એક પીઠામાં બીબ એક સૈનિક સાથે મારામારી થતાં તેને પકડવામાં આવી ત્યારેજ તે સ્ત્રી છે એમ નહેર થયું. સ્ત્રીઓ માટેના કેદખાનામાં એને રાખવાનો હુકમ થતાં એ બારે ગુરસે થઈ અને કેદખાનાના સર્વ અધિકારીઓ સાથે કુસ્તી કરી પોતાનું પૌરુષ સિદ્ધ કરવાનું તેણે આગ્રહાન દીધું !

આર્લેન્ડાઈનમાં મીસ ફ્યુરીએ ખેતીવાડીના એન્જનીઅર યવાની પરીક્ષા પસાર કરી છે. એ પરીક્ષા પસાર કરનાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

નાંધ.

પ્રોફેસર કવે'ના નામથી સાચે કાઈ અનુભવું
 હશે. વા. ૧૮મી એપ્રોલે
 હહેનેના તેમની ૭૭મી વર્ષગાંઠ
 આશીર્વાદ. કેટલાંકે જન્મવામાં આવી
 હતી. સમાજ સુધારક અને
 સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતાને માટે લડનાર તરીકે પ્રો.
 કવે'નું નામ હિંદુસ્થાનના ઇતિહાસમાં સોનેરી
 અક્ષરે લખાયેલું. નિઃસ્વા નિઃસ્વાય' વૃત્તિ, અને
 અડગપણને લીધે તેઓ આટલા ફોલોઅર્સ નીચડયા
 છે. પૂર્નલગ્નના તેઓ દિમાયતી હોવાથી લોલ-
 નાર નહિ પણ કરી બનાવનાર તરીકે તેમણે પોતે
 પૂર્નલગ્ન કરી લેવાને કામચલાઉ એસાડયા છે. તેઓ
 નાનપણથી જ ધણી ખંડીયા અને લલોચી હતા.
 પુનાનું વિધવા આશ્રમ અને યુનીવર્સિટી તેમની
 અધ્યાત્મ મહેનતવુંજ પરિણામ છે. એ આદર્શ
 વિધવાશ્રમ કદી તેમણે સોંપવેનું નહોતું કરી
 છે. ત્યાં તેઓ વિધવાઓને રક્ષા અને સ્ત્રી-ઉપ-
 યોગી શિક્ષણ આપી સમાજ સેવિકા બનાવે છે.
 અને તેમનામાં સ્વતંત્રતાના બીજ રોપે છે. સંસાર
 મુખારો મરેલા હોય તે વિધવાઓ સાથે લગ્ન
 કરવા ભેગાં છે એવો ઉપદેશ દરેકમાં બધાને બાપે
 છે. આના ઉપરથી તેઓ બીજા હિંદુઓ જેવા
 સાંકડા વિચારના નથી એ બતાવી આપે છે. તેઓ
 એટલા સ્વાધર્મવાળી છે કે સ્ત્રીઓના લગ્નકારને માટે
 આખી જીંદગી અર્પણ કરી યાત્રાવધીજ
 નજવા પગારપર પોતાનો નિર્વાહ કરે છે.
 હિંદને આવા સ્ત્રીઓના દરને માટે લડનાર
 વીર નરોત્તી ધણી જઈ છે. પ્રભુ ! એમને લાંબુ
 આયુષ્ય બંધે એવું હૃદયે ઇચ્છે.

અખિલ હિંદ સ્ત્રી કેળવણીની બીજ પરિષદ
 આ વર્ષ દિલ્હીમાં ભરાઈ
 પારસા હિસ્સાના હતી. તેના ઠરાવને વધુ
 સમાન હશે તેના આપવા માટે ૧૧-

મી એપ્રિલે સ્ત્રીઓની એક ભંડેર સત્તા પ્રે-
 શીયસ સીનેમામાં બોલાવવામાં આવી હતી.
 હાજરી આપનારી બહેનોની સંખ્યા એટલી
 મોટી હતી કે એના ઉપરથી જણાઈ જ
 આવે કે સ્ત્રીઓમાં હવે ભવિત્તિ આવી છે અને
 સરખા હક્કોને માટે લડવાને તેઓ તૈયાર થઈ ગઈ
 છે. મુંબા બેસી રહીને કાઠ પણ ભવની ચળવળ
 ક્યાં વગર તેમનો લગ્ન થવાનો નથી એવું
 તેમને બાન થયું છે. એ મીડીયમાં બાળલગ્ન
 અને છાત્રીને પીગાળી મીલકતમાં ભાગ મળવો
 ભેદ એ એ વિષય ઉપર વધારે લેખ આપવામાં
 આવ્યું હતું.

બાળલગ્ન અટકાવવા માટે હોંદુ સમાજમાં
 પ્રથમો યથ રહ્યો છે એટલુંજ નહિ પણ વેદી
 ધારાસભામાં પણ આજે કેટલોક સમય યથા
 ધાંધલ મચી રહી છે. બાળલગ્નથી યથા ગેરફાવ-
 ઠાને અંગે વૈજ્ઞાનિક સમજૂતી થયા છે ખરા પણ
 સમાજની રૂઢીઓ સામે વચાનું માનસિક બળ
 મેળવવાનું ભાગ્ય હજી હીંદીઓ પ્રાપ્ત કરી
 શક્યા નથી. ને તેમ હોત તો હરખીલાસ ચારણ
 જેવા સમાજ સુધારકને સમાજનું આ કલંક દૂર
 કરાવે આટલી મુશ્કેલી નડત નહિ. અત્યાર સુધી
 સ્ત્રીઓ આટલી પછાત રહી તેનુંજ આ પરિણામ
 છે. બાળલગ્નથી છાત્રા કરતાં છાત્રીઓને વધારે
 ખમવું પડે છે એ જો મોટા ભાગે ભૌતિક સમ-
 જતાં હોત તો બાળલગ્નનો રીવાજ ધણી વરસો
 પૂર્વે નાશ થયો હોત. સ્ત્રીઓને નેધનમાં દુઃખી
 થતી જોવી અને કેવળ લગ્નનો દહાવો લેવા ખાતર
 પોતાની પુત્રીઓને પરાધિનતામાં મુકી દેવી એ
 ધાવડોપણ નહિ તો બીજું શું ? નહિ એમને
 બાપની પુજામાં ભાગ કે નહિ એમને વિદ્યાર્થ
 દાન. દરેક સ્ત્રી સમાજે મીડીય બની બાળલગ્ન

ખેડ કરાવવાની હીમાયત કરવી જોઈએ. પછી કાઠ
ઝીંઝોની ધન્યતા અનાદર કરી શકશે નહિ.

હિંદુ સમાજ ઝીંઝોને રૂઢીની સાંજોથી ઝકઢી
હું છે એટલું જ નહિ પણ માયદા પણ સીના
હિતની આંદે આવે છે. બાપની મીલકતનો વારસ
છાકરોજ યદ્ય શકે, છાકરીને લગનના ખર્ચ ઉપરાંત
કુટી બદામ પણ ન મળે. એ અન્યાય નહિ તો
બીજું શું ? એ અન્યાય છાકરીઓ ક્યાં સુધી
સહન કરી શકે ? છાકરી જે નાપાક યાચ અને
આખી મીલકત ફેંકા કરી નાખે તો માબાપ મુઝે
મોટે સંદન કરી હું પણ છાકરી સુમંગી વાપરે
તોપણ તેને અમુક બાજ આપવાની ઉદારતા
માબાપ ન બતાવી શકે એ કંઈ જલ્દની કઠોરતા ?
આવો પૂછવાય બીજી કોઈ કોમોમાં નથી અને
હિંદુઓમાંજ રહે તેટલું કંઈ કારણ સમજાતું નથી.
મુસલમાન જેવી અસિક્કિન કોમ પણ બેરાંઓ
વરફ ન્યાયની દ્રષ્ટિએ જુએ છે. પણ હિંદુઓનેજ
કમદ્રષ્ટિની કંઈ પરવા હોય એમ લાગતું નથી.
છાકરીઓ કમાવા જતી નથી તેથી બાપની મીલક-
તમાં તેમને છાકરાઓ જેટલોજ હક્ક મળવો જોઈએ.
જે બેરાંઓ પાસે પૈસા હોય તો તેમના ધણી
તેમના વપર જુલમ ગુલરવાતું બુધી લય અને
ઝીંઝોને સ્વતંત્રતા મળે. જે બેરી વિધવા યાચ
તો તેના ધણીની મીલકતમાંથી અમુક બાજ તેને
મળવો જોઈએ વિધવા યાચ બેરાંઓને ધણીના
પૈસા તેમજ બાપના પૈસા મળે તો તેમને
એશીઆલું જીવન આગળું ન પડે. પૈસાના અંગાને
નિરાધાર બનેલી વિધવાઓ આત્મઘાત કરવાને
પ્રેરાય છે તે જ્ઞાતથી અલગથી છે ? આર્થિક
સ્વતંત્રતા મળવાથી વિધવા ઝીંઝોને સમાજ
સેવાના અને રેશોપયોગી કાર્યો કરવામાં ચોતાની
જાંઝી અર્પણ કરવાની તક મળશે. ધણી માણ-
સોને શંકા છે કે છાકરીઓને પૈસો આપવાથી
તેનો દુરુપયોગ થશે આ ધંકા તદન પાયા વખરની
છે. ગૃહસ્થના ખર્ચમાંથી પૈસો કેમ વાપરવો એ
ન આપડે એ કેમ બની શકે ? જો ઝીંઝો એવી
અર્થજ હોય તો દરેક મધ્યમ વર્ગના કુટુંબને
રેવાણું જ કાઢવું પડે.

આ હક્ક મેળવવા માટે પુરજોશથી લડત
ચલાવશું ત્યારેજ આપણો વિજય થશે. ફક્ત

મુજબમાંજ નહિ પણ આગરે આગરે સરકારને
ઝીંઝોને આ કાયદાથી યતા ફાયદાઓનું બાન
કરાવશું ત્યારેજ બધા બેરાંઓ એકે અવાજે આ
હક્કની માંગણી કરશે. એક નહિ પણ અનેક
મીડિંગો મુજબમાં ચલાવવાની જરૂર છે. આપણા
હિતની આ વાત છે તેથી આપણે ઘેરે મુંગા બેસી
રહેવાને બદલે આપણે ચોતે ન આ ચળવળને
પ્રોત્સાહન આપવું એવો નિશ્ચય દરેક ઝીંઝો કરી
હેવો જોઈએ. ધારાસભાના બીન-સરકારી સભા-
સહોને સમજવી શકીએ તો સરકારને પણ નમ્યા
વખર છુટકો ન થાય. અમે આશા રાખીએ છીએ કે
ઝીંઝો આ હીલામાં સંગીન કાર્ય કરી ચોતાની
પરંત્રાની બેરી તોડવા બહાર પડશે.

શ્રીમતી મણીબહેન કારા આજ્ઞાકાલ પશ્ચિમ
વધું યથા નાયગમ તથા
મજુર સેવાર્થ તારહેવ ઉપરની મજુર
ગુજરાતી બહેન. ચાલોમાં મજુર બાળકોના
શિક્ષણનું કાર્ય કરી રહ્યા
છે. તેઓ એપ્રિલની ૧૬મી તારીખે મજુર સેવાની

શ્રી. મણીબહેન કારા

દ્રષ્ટિએ વધુ અવકાશ મળે વિલાયત ઉપડી ગયા
છે. એમના આ કાર્યને ઉલ્લેખ કરતાં એમ લાગે
છે કે આપણી કેળવણીથી ગુજરાતી બહેનો આવા

કાર્યોમાં રસ લેતી થાય તેા પુરોષ અને અમેરી-
કાની મીઠાનરી સંસ્થાએને આપણા અર્થિના
આ કાર્યો હાથમાં ધેવાની નર ન રહે. રાષ્ટ્ર-
જીવનના આ પ્રકારના કાર્યો પણ જો બહેનો નહિ
ઉપાધી લે તેા કયાં આરો આવશે ? અમદાવાદનાં
અનુચિતબહેન પછી આ કાર્યની દ્રષ્ટિએ થોડે
થણે અરો મહાબહેન કારા ખીલ ગુજરાતી બહેન
કહી શકાય. એમનો આ પ્રવાસ વધુ સફળ નીવડે
એજ અર્થિમ શુભેચ્છા.

આવારે રાજકીય તેમજ સામાજિક ચળવળમાં
શ્રીઓની પણ મદદની ખાસ
સમાજસેવા નર છે, એ તેા હવે સર્વ-
શિક્ષણ વર્ગ. માન્ય વાત છે. હિન્દુ
શ્રીઓએ પણ દેશસેવાના

કાર્યોમાં આજળ પડતો ભાગ લેવા માંડ્યો છે.
યુગ્યમાં ને અને આશ્રમે અને સંસ્થાએ છે
તેમાં શ્રીઓ કાંઈ ઉપચાલી કામ કરી રહ્યાં છે તે
ખલ્લી છે. યુગ્ય જેવાં મ્હોટાં શહેરમાં સંસ્થાએ
મરે કેળવણી, સમાજ-સેવાનું શિક્ષણ પદ્ધતિ-
સર પામેલા બહેનોની માગણી દિન પ્રતિદિન વધતી
જાય છે. પણ બહેનો જેમણે કોઈજ ત્યા રહ્યો
અભ્યાસ પુરો કર્યો હોય છે, ને દેશરોવાનું કાર્ય
જેવાની હોંસ દોય છે, તેઓને કાર્યમાં માગ-
દ-તરીકે સમાજ-સેવાનું શિક્ષણ થોડું થયું
પણ મળ્યું હોય તેા તેઓ પેતાવાનું કામ વધારે
સફળતાથી કરી રહ્યે.

આ જરૂરીયાત પુરી પાડવા મરે યુગ્યમાં
એક સમાજ-સેવા શિક્ષણ વર્ગ ખોલવામાં આવ્યો
છે. આર્થિક તેમજ સામાજિક ચાલને લગતું થોડું
જ્ઞાન તેમજ સમાજની દિવિતિ ને તેને સુધારવાના
ઉપાય બાબત અહીં લાવણુ આપાય છે ભાવણની
સાથે સાથે જુદી જુદી સંસ્થાઓની મુલાકાત લેવી,
ગરીબ તેમજ અનાથ વર્ગોમાં કરી તેઓની સેવા
કરી, તેમજ ખીલ અનેક સેવાના કાર્યોને મ્હા-
વશે એજવગરને કામ રાખ્યો છે. આ વર્ગ દરેક
કામની કેળવણી બહેનો મરે ખુલ્લે છે મીસ-
વારાખાઈ તીલક, બી. એ. (સોશીયલ સ્ટડી ટીચીંગ,
બર્મીંગહામ) ના દખ્ખેજ નીચે યુગ્યમાં યુનીવ-
ર્સિટી સેલ્લમેન્ટ, વાલાજાંધી રોડ, ગામરૂવી ઉપર
આ વર્ગ ખાલે છે.

જુનની ૧૧ મી તારીખરી ૯મં ચર થાય છે.
૯મંની ચરઆતરી કોલેજરીયો આવવામાં આવે
છે. દસ મહિનાના અભ્યાસની શ્રી ત્યા બોર્ડીંગના
ખર્ચ પુરતી આ સંસ્થાસરોયો છે.

આજ આખંતાર બહેને મેટ્રીકની પરીક્ષા પાંસ
કરી હોવી જોઈએ. મેટ્રીક પાસ કરી ને હોય પછુ
જો મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કર્યો હોય તેા આલરો-
આ સમાજ-સેવાના શિક્ષણો અભ્યાસ અંગ્રીજમાં
હોય છે એટલે મેટ્રીક સુધી અભ્યાસ કરવાની
જરૂરીયાત છે. વર્ષ દરમિયાન વર્ગમાં ને થીઓ-
રેટીકલ તેમજ પ્રેક્ટીકલ કામ શીખવવામાં આવે
તે કારા ઉપરાંત, વિદ્યાર્થીનીએ સોશીયલ સર્વિસ
લીઝ તરફની ને અષ્ટાખરમાં સોશીયલ ટ્રેનીંગ
સર્ટીફિકેટની પરીક્ષા લેવાય છે તેમાં બિસતું પડશે.

જો આ વર્ગમાં કામલ ચૂંટાની ધખા હોય
તેમણે મીસ વારાખાઈ તીલક, યુનીવર્સિટી સેલ્લ-
મેન્ટ, વાલાજાંધી રોડ, ગામરૂવી, એ સરનામે
આજઓ મોલસવી.

વિમેન્સ ઇન્ડીયન એસોસીએશનનો વાર્ષિક
લેસન એપ્રીલની ૬મી
વીમેન્સ ઇન્ડીયન તારીખે મદાસમાં ઉજવ-
એસોસીએશન વામાં આવ્યો હતો એ
સંધની ૭૧ ચાખા છે, અને
ખધા મળીને તેના ૪૦૦૦ સભાસરો છે. એ મંડળ
કેટલું સંજીન કાર્ય કરે છે તે વિમે જીના વધતી
જતા સભાસરોની સંખ્યા ઉપરથી આપણે અનુમાન
ખાંધી રાખીએ એમ છીએ એ સંસ્થા દ્વારા, સામા-
જિક સુધારા થાય છે એટલું નહિ પણ રાજકીય
પ્રવર્તિમાં પણ શ્રીઓ અમુકવચ વાજ લે છે. એ
સંસ્થાના રીપોર્ટ પરીથી જણાય છે કે સાતશ્રીઓ
દેશી રાજ્યો અને બ્રીટીશ-રાજ્યની ધારાસભામાં
વિરાજ છે. હોમલ બોર્ડ અને સેનેટના પ્રતિનિધિઓ
અને જીનરરી મેજસ્ટ્રેટ તરીકે ૮૦ મહિલાઓ
કામ કરે છે. આના ઉપરથી એટલું પુરવાર થાય
છે કે કેટલાક બેાંઓ સમજતા થયા છે કે ધર
એજ માત્ર શ્રીઓનું કાર્યજેર નથી. પેાતાની સકિત
મુજબ કોઈએ કેળવણીનું કામ ઉપાડ્યું છે તેા
કોઈએ સંસાર સુધારામાં રસપૂર્વક ભાગ લીધો
છે; કોઈ કાર્યના ધડવામાં સામેલ છે તેા કોઈ તેમને
અમલ કરવામાં સુધાએલા છે. આનું દરેક ભવ્ય

કામ સ્ત્રીઓ ઉપાડી લેશે ત્યારેજ સ્વરાજનો માન સરળ થશે.

દેવદાસીની પ્રથા (મદ્રાસમાં ધર્મને નામે ઠાકરીઓ પાસે વેચવાનો ધંધો કરાવે છે તે) બંધ કરાવવાને માટે આ સંસ્થા તરફથી જળદેશ પોકાર કરવામાં આવી છે. આ વરસના ઉત્સવમાં બાળ-લગ્ન અટકાવવા વિષે અને સ્ત્રીઓને વારસાનો તેમજ પોતાના ભરણપોષણનો હક્ક મેળવવા માટે કરાવેા પસાર થયા હતા. મીસ મેથોની અતિશયોક્તિને માટે સખત વિરોધ પણ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો.

મદ્રાસની સ્ત્રીઓ બીજા-બધા સહેરોની સ્ત્રીઓ કરતાં જનહિતના અને દેશહિતના કાર્યોમાં આગેવાનીમયી બાજુ છે. આશા છે કે બીજા સહેરોની સ્ત્રીઓ મદ્રાસી બેંચોએટ અનુકરણ કરશે અને આ મંડળની શાખાઓમાં નેત્રાધને સંજોન કામ કરશે. એક બીજાના સદકારથીજ સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ થઈ શકે માટે સ્ત્રીઓએ બીજા કામ કરતી બહેનોને ખરા દીલથી અને હૃદયથી મદદ કરવી જોઈએ. મદ્રાસની બહેનોને પણ ચાલી સરખા

હકોના લડત આપણે ચલાવશું ત્યારેજ આપણે ઉદ્ધાર સંભવિત છે. બીજા દેશોની સ્ત્રીઓ આપણા કરતાં આટલી આજળ વધેલી છે તેનું કારણ એજ કે પોતાની ગુલામખીરીનું તેમને બાન થયું અને તે સ્થિતિ સુધારવાને માટે તેમણે પ્રયત્નો આદર્યા. પરિણામે ટાઈ લેબા પછાત દેશમાં પડદાનો ખરાબમાં ખરાબ રીવાજ નાશ થયો. સ્ત્રીઓ સામાજિક પ્રયત્નોથી શુચિ લેકેલી બેસી ન રહી પણ રાજદારી બાબતોમાં પણ પુરવેાના નેટલા હક્ક મેળવીને કેટલીક સ્ત્રીઓ મોટા હોદ્દા મેળવવાને, ફોટોગ્રાફર થઈ છે. આવા વખત આપણે પણ પુરવેાની સદાયતા વિના આવી સંસ્થાઓમાં કામ કરી બનતી સ્વરાથી લાવવાનો છે. મીસીસ એની બીસેન્ટે તેમના બાપણમાં કહ્યું હતું કે સ્ત્રી એ એક શક્તિ છે. દેને આપણે ઉમદા કામ કરી બતાવી આપણી આ શક્તિને પ્રમાણ બધા પર પાડવાનો છે. આપણા દેશની સ્વતંત્રતાની લડતમાં આપણે પણ આપણા ફાળો આપવો પડશે, માટે અમારી એજ અરજ છે કે દરેક સ્ત્રી એ માટે લાવકાત મેળવી તેવાર થઈ જવું જોઈએ અને એ આદર્શ પુરો પાડવાને અત્યારથીજ સંકલ્પ કરી લેવો.

બાળક ?

જેલો (શીશીપાષ્ટન ટાપુ)માં એક નીચકાવ બાળક પેદા થયું છે. ૭મે મહિને તેનું વજન ૧૫૦ રતલ હતું. એક વારના બોજન માટે તેને ૧૦ રતલ ચોખા જોઈએ છે. આ બાળક પ્રભુનો અવતાર છે એમ લોકો માને છે અને તેને એટ ધરી પૂજા કરે છે.

અછરણનો ઉપાય : લગ્ન !

લગ્નના એક ડોક્ટર જણાવે છે કે ત્રીસ અને પચાસ વર્ષની વચ્ચેની ઉંમરના કુવારા સ્ત્રી પુરુષો એજ ઉમરના પરણેલાં સ્ત્રી પુરુષો કરતાં અછરણથી વધારે સંખ્યામાં પીડાય છે. કારણ માટે તે કહે છે કે કુવારા સ્ત્રી પુરુષો એકલા જમવા હોવાથી તેઓ ઝડપથી ખોરાક લે છે જે તેમને પચી શકતો નથી. વળી રાંધનાર પણ બાહુતી હોય એટલે ખોરાક કાચો પાકે રહે. અછરણ નાશ કરવા માટે તે પરણી જવાની સલાહ આપે છે !

શરીવાઈ

આઈ સોસાવટીના પ્રાર્થનમાં સેતારો આં મેજવનાર મિસિસ મેખાસનનું ચિત્ર.

ઉચ્ચારની (૧૮ વર્ષની ઉપરની ઉચ્ચારની) પછીના પાસે જોડલી પાને તેડલી વધુ સંખ્યામાં સહીઓ કરાવી અમને નીચે જણાવેલ સંસ્થાએ પાતલી ઉવાવળે મોકલી આપશો. તમારી નતિના રક્ષણને આ સલાહ છે માટે જરાય આગ્રહ ન કરશો અને સહીઓ કરી કરાવી અમને તુરતજ મોકલી આપશો.

જો ખરડામાં જે બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તે નીચે પ્રમાણે છે:

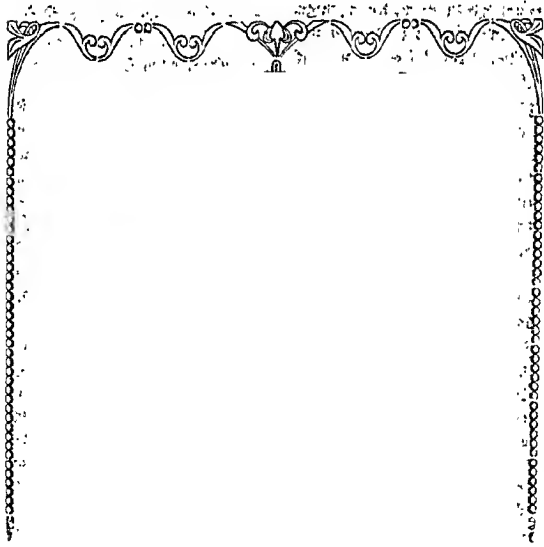
- (૧) આ કાયદો હિંદની રાજ કોમોને લાગુ પડશે.
- (૨) કન્યા માટે લગ્નનું વય ૧૪ વર્ષનું અને વર માટે લગ્નનું વય ૧૮ વર્ષનું કરાવ્યું છે. જોથી જોઈ ઉચ્ચરે લગ્ન કરાવનાર ગુન્હાગાર કહે.
- (૩) કન્યાની ઉચ્ચર ૧૪ વર્ષથી જોઈ હિય અને વરની ઉચ્ચર ૧૮ વર્ષથી વધુ હિય પરંતુ ૨૧ વર્ષથી જોઈ હિય તે જોવા વરને લગ્નની સગ જ થશે.
- (૪) કન્યાની ઉચ્ચર ૧૪ વર્ષથી જોઈ હિય અને વરની ઉચ્ચર ૨૧ વર્ષથી વધારે હિય તે જોવા વરને લગ્ન અને કહેની યા પેમાંથી ગમે તે પ્રકારની સગ થશે.
- (૫) કાયદાએ કરાવેલી લલ્લથી જોઈ ઉચ્ચર જે લગ્ન થયાં હિય તેવાં લગ્નના વિધિ કરાવનાર પશુ ગુન્હાગાર ગણાઈ સગને પાત કહે છે.
- (૬) કાયદાએ કરાવેલી લલ્લથી જોઈ ઉચ્ચરે લગ્ન કરાવનાર કન્યા અને વરનાં વાલી કે મામાપ પશુ ગુન્હાગાર ગણાઈ સગને પાત કહે છે.

ગ્રાણીસુંદરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

વધ ૪ સુ.] જુલાઈ ૧૯૨૮ [અંક ૧૧ મો.]

આપણા પ્રાંતમાં સ્ત્રીઓનો કાર્ય પ્રદેશ.

(ભગિની સમાજે મળાવેલા નિબંધોમાં બીજું ધનામ મેળવનાર નિબંધ)

લેખિકા: સો. વિનોદિની શ્રમજીડાલ યાત્રિક, બી. એ.

(મમા બેકના પૃષ્ઠ ૭૪૫ થી ૭૫૬)

પુણ્ય સુધારાનો આધાર માતા ઉપર છે. અજ્ઞાનથી માતા પોતાનો બાળકોના ચતુર્થી મરજ સારે છે. બાળક માતાનાં યુક્તિય ચતુર્થ અનુકરણ કરતાં જલદી થીએ છે. સો જાતિના જુલુસ મનાતાં, કોમળતા, જાણતાં વગેરે ઉત્તમ ગુણોની છાપ કોમળાવથી માતા બાળકોના 'કેમેરા' જેવા હાથમાં સારી પાડી શકે છે. જાસ્તિ માતૃ: સમો પુત્ર: । શિષ્યાશ્ચના વિનયનું કારણ માતૃ કેમવધી ન હતું. કંટવેલોની પાસે દવા કરાવવાથી જેમ ભયંકર પરિણામ આવે છે તેમજ અજ્ઞાન માતાના હાથમાં વેગરતાં રતો મહાવાથી વાજ છે બાળકરૂપ રૂપેને નીતિના પાતાવરણમાં, પરિવ્રતાના જળથી, કવંચનું ખાનર પૂરી, ઘેરવાં.

ક્યાં છે અને જે દાસમાં કરી રહ્યા છે, તેનું કારણ બાળકરૂપે બીજા રૂપે નાખેલાં સુસંસ્કારોનું ન કા છે અસંધિકમમા બાળકોનું મહત્ત્વ ધણ છે. એજ આપણી બલિષ્ઠતી આજા અને કીર્તિ છે. નાનપણથીજ માતા તેને જેમ કેળવે છે. તેની તેની નોતિ, બુદ્ધિ અને કંઈક વિનું અંધારણ બંધાય છે.

બાળક માત્રમાં દિવ્ય કમ્પરી અંશ છે. તે અંશ જે ખાત્રે નહિ તો તેની મતાની કેમવધીનીજ ખામી. તે દિવ્ય અંશ ઉત્તરોત્તર ખીલવવો એજ મનુષ્યજનનો જોડ છે. જાતુમાવનો પાક થીખવવો. દરકાઠ દેશના ક્રિતિદાસપરથી માલમ પડશે કે દેશની ઉત્તિ તેની પ્રજાની શુદ્ધકેમવધીનેજ આભારી છે. કુદંત્રેમ, મિત્રતા, નીતિમયું વર્તન, સત્ય, આત્મસંયમ, ચરતીરતા, પ્રજાના ધર્મ, નામરીત ધર્મ વગેરે થીખતીને ઉત્તરોત્તર બાળકેને કોએ મહાવવા. સ્ત્રોયસેવા, દવામાવ પ્રામાણીકતા, પરસ્પર પ્રેમમાવ વગેરેનાં બેલો હાથમાં રેલાતી ચકામ. હાઈ બોલિમ કહે છે, 'જાળક દુનિઆના પદાર્થના ચુષ્કોળનું વધા પોતાના અને પારકાના મનનું ઘાન જેઠનું, ખરી વખતમાં મેળવે છે તેરણું ઘાન આખી જીંગીવા ખાત્રી વખતમાં મેળવી નથી ચાનું. આ વખતમાં જે જે ઘાન તે મેળવે છે અને જે જે વિચારો તેના મનમાં

જાળાનો સાચો શિક્ષક માતા ન છે. કેમવધીનો સમય જાળવણ છે, અને ખરી કેમવધી જાળક મમમાંથી ન લેવી શકી છે. અમિમનુના સાવ કાંઈનું યાન જણીવું છે. જન્મા પછી આસપાસનું જવલોન, તેમાં તેનો રસ એ શુદ્ધકેમવધીનું બોધનું મમથીનું. જ્યારથી જાળાની બુદ્ધિનો ઉદય થાય ત્યારથી માતા તેને શુદ્ધકેમવધી આપી 'જાલમસિ' જેવી સંસ્કારમાં ખૂબી શકે. જલંચીન વિદ્યાન દિશામણીઓ. જોખણ, જોઈદનાથ, દાદામણ, માંધીજી, વગેરે જેમણે દેવમેવા, રાખર્મ, વધા સ્વામીદાર

મકાલ છે તે એટલા અગત્યના હોય છે કે પાછળથી ભૂલી નથી જવાતા.

પ્રશ્નોનો આદેશ છે કે પ્રાણીઓ પુત્ર સરજવા, ને પુત્રને પીયુષ પાષ મદાભાગ મનુષ્ય ખરેખરવા. પ્રભુવિદેશ્યા જનકુલમાં બાળક પ્રશ્નોના પયમ મર છે, જડ જેવી પૃથ્વીના પાટલે ચેતનના કુવારા છે; જલકાર નવ વર્ષની વાદળીઓ છે; મનુકુલના બંડાર છે.

માતા એટલે દેશોદયની જન્મગૃતિ, સંસ્કૃતિની ઉન્નતિ. જે જે દેશોમાં માતા કુટુંબ-વસ્ત્ર છે, સ્તંભપરાયણ છે, ને ધર્મોચરણ સ્વભાવથીજ કર્યું જાય છે તે દેશમાં નિરંતર સુખ, સમૃદ્ધિ ને શાંતિનો નિવાસ છે. ગૃહિણી એટલે ધરની શોભા, માતા એટલે દેશની પ્રમા. માતા ભાવિની વિધાતા-દેવી છે. માતાના સતચરિતની લંકી હાથ પુત્રી પર પડે છે, પુત્રમાંથી માના જન્મે છે, અને એ કુટુંબમાંથી અને કુટુંબો યાય છે. પ્રેમધર્મની ઉચ્ચ ભાવનાઓ વિકાસ પામતી વિસ્તરે છે; તથા દેશનું ભાવી ઉજ્જવળું ને આદર્શ હથ ધરું જાય છે.

પતિપત્નીના સ્નેહ જીવનમાં દંપતિ ધર્મની કલ્યાણવાસના ચોપાય છે. એ દંપતિધર્મના કલ્યાણપાલનમાં ગૃહરાજ્યનું બધા રણ મધોપ છે અને એમ ગૃહજીવન-કલાની ખીલવણીમાં સમાજની ઉન્નતિ સધાય છે. અન્યોન્યની ન્યુનતા પૂરતાં દંપતિ પ્રેમનો પ્રકાશ સંસાર વ્યવહારમાં રેડી-રેલાઈ મળી પોતાની પદવી તથા પિતાના અરવા સ્થાનનું મોરવ પામી પમરાઈ, સંસારમાં સ્વર્ગ વસાવે છે. દેશની ઉદય વિજીતિઓના અંશ રથી સ્નેહ સમૃદ્ધિની સામગ્રી સ્વદેશકલિતમાં સમર્પી દેશસેવાના મદામંત્રની સંસ્કૃતિને રણકાંડી રહે છે; અને જનસમાજને સ્વાભાવિકજેને ધર્મ સમજાવી ઉન્નતિ અંશમાં પાવન થવા પ્રવૃત્તિથી જનનારે છે.

આધુનિક યુરપની મહત્તા પણ ત્યાંની સ્ત્રીઓની-સત્તાનેજ આભારી છે. દેવદુતિનો પુત્ર-કપિલ, સાંખ્ય રચનાર એ કપિલનું જીવન ધરનાર તેની માતા, મનુની પુત્રી અને કદમ-અધિની પત્ની હતી. ચંકરાચાર્યે પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્વતા તેમની માતા વિશિષ્ટાને જ આભારી હતી.

અધૂરી હો, અધૂરી છે, એટલી એકલી સચા, અંકે મે ધરતી માતા, મહે માતાં હો ઉચા!

પ્રતાપમદના પઢાડી કિલ્લામાં, જીજ્ઞાસુ ભવાનીનું મંદિર, જેમાં શિવજીને તેમજે જીવનના દેવા અમીરસ પાયા હશે, કેટલું વીરત્વ અને આધ્યાત્મિક બળ પ્રેર્યું હશે તેના સદજ ખ્યાલ આવી શકે છે. જન્મ આપી સુંદર સંસ્કારથી માતા પુત્રોને ઉછેરે છે. Abbot કહે છે, 'Honours to Cordelia, to the mother of Napoleon', અર્થ છે એ વંશમાંની કોરેલીઆને-નેપોલીઅનની માતાને!

અત્યાર સુધી આપણે પત્નીધર્મ, ગૃહિણીધર્મ તથા માતૃધર્મ સમાજસેવા- ઈની વાતો કરી પણ, આહુરજીવન- એ બધા ધર્મો મૂલ-ગૃહની બહારનો પ્રદેશમાં જ જાળવવા- પ્રદેશ. ના છે. સ્ત્રીના ધર્મો અથવા તેનું કાયસેન શું આટલેથી જ સમાપ્ત થાય છે? ના, નહિ. જ. સ્ત્રીનું કાયસેન ગૃહથી શરૂ થતાં આગળ ધણું વિસ્તાર પામી શકે છે, પણ તેનું પ્રમાણ તો ફરકની અવરોધતા ઉપર આધાર રાખે છે. વળી બધાનામાં સંરખી રક્તિ પણ નથી દોતી.

સ્ત્રી પુરુષ પર માંડે છે તે સંસારની વચ્ચે-વમચને આરે નહિ. સંસારમાં જીવન માગતી વખતે આપણે અન્ય સંસારવાસીઓના હા

નિજવંશના છે અને આંતરી રીતે જીવિતને સમાજ-સેવિકા અથવા 'સામાજિકીયમ' (કેવિના શબ્દોમાં) પ્રાપ્ત થાય છે. જે સમાજ આપણે રક્ષણ કરે છે, સુતકાળનો ખર્ચ સમય આપણી પાસે મુકે છે, જે સંસારવાસીઓ આપણી મુશ્કેલીઓમાં મદદ કરે છે, તે સંસારીઓ તરફ આપણે ધ્યાન છે. જે કળવણી આપણે લીધી તેને વિધાર લાભદાયી કરી. સમાજ અનેક રીતે આપણી મુશ્કેલી કરે છે, આપણે સમાજની નિંદા કરવી. સમાજના વડીલો તરફ મુની વાણ સમાજ વધી તરફ ભગિની ભાવ, ન્દાનેરાં તરફ માન-ભાવ, જેજ આપણી સમાજ સેવા જે ભાવથી પુત્રી તરીકે કુટુંબમાં વિપરીત છે. તેજ ભાવે સંસારમાં વિવેક મુકે છે.

આપણે આપણે ત્યાં તરત તરત દાવાનળ સળગે છે. બાળકન, લાજ-પદ, દેવદાસી, અને ગણિકાઓ, યાત્રિકાઓ, પુરુષના અનેક વારનાં લગ્ન, અગ્નિ, પરાગમયી મુલાખી-જેવાં જેવાં કુરિવાજો અનેક દુષ્ટી આપણે તો છે ત્યાં સુધી આપણા દેશને ખીલ દેશ કદી મીન નિદિ આપે ખીલ દેશ આપણા આંખે શરમભરેલાં રિવાજો સામે તિરકાર-બધું દાસ્ય કરે છે. માટે આપણે જલદી કુટુંબ નોંધવું. નદાદરીયાં છતાં ડૂળ-મવા-દાયી સામે ચુકું શુદ્ધલગ્નમાં જરૂર પડે તોજે સત્યાગ્રહ કરવો.

ઓનામાં હમેશાં પ્રેમ-ભાવ વિશેષ દેવ છે. તેમજ દયાભાવ, ઉદારતા, તથા ખોષકારનાં કામ કરવાની શક્તિ પણ તેમનામાં નજવાન હોય છે. આ તેમના સદ્-ગુણોથી ઓછો પત્ની તેમજ માતાનાં કર્તવ્યોં ઉપરાંત જનસમાજની સેવા કરી શકે છે. તમામ પ્રાણી પર પ્રીતિ રાખવી, તેમના સંકેતનું નિવારણ કરવું, પાડોશીઓ

તેમજ અનેક નિરાધાર બહેનોની, દેશના લાયક મનુષ્યોની તેમજ નિરાધાર આગકાની સંભાળ રાખવી, જેનાં કામો જી સારી રીતે કરી શકે.

જનસમાજનાં એક અગત્યની જોડાઈ કરતી છે. અને જેને શુદ્ધતા વધારે નવરાશ મળે છે તેમજ એ કામ વિશેષ કરવા નોંધવું. હાલમાં આપણે સખ્યાપ્રેમ જી શિક્ષિકાઓ, જી વપુદેશકો, જી ડોક્ટરો, સુતિકાઓ અને પરિચારિકાઓની જરૂર છે. આવી ઓછો દેશમાં કળવણીનો પ્રચાર કરી, મામડામાં પણ બહેનોનાં જીવન સરકારી ખતાવી શકે. શ્રી. મરોનિની નેકુએ પણ કહ્યું છે કે જીની મહાવતા વિના તન્દારી કોઈ જાણે ને કોણે નિર્ણયવાની. જીનો દાય જે પાસે મારે છે તેની જ આ દુનિયા પર સતી છે એ અંતિમ સત્ય છે.

પુરો પોતાના ધર્મામાંથી શાલ્વ વખત મેળવી શકે છે નો ઓછો કેમ ને મેળવી શકે જ નહીં જીવન જીવે પોતાના આમના, પ્રાંતના કે આખા દેશનાં લોકોનાં કુટુંબ અગવડોનો વિચાર કરી તે દૂર કરવાના ઉપાયો શોધવા. સમાજના તેમજ રાજ્યના પ્રમોનાં ભાગ લેવાથી ઓછોનાં શુદ્ધિ મદારી, કસારી, અને જેની શુદ્ધિના લાભ ભાવી પ્રવલે મળશે. અંદરનાં સાંસારિક કાર્યોમાં કે શુદ્ધ લગ્નમાં પોડી જ ઓછો. શકાવલી દોષ છે કે જે જીવનમાં ભાગ ન લઈ શકે. પરંતુ ખીલ જ્યાં જે નવરાશનો વખત પર પેર બટકવામાં કે નિન્દા કુશલીમાં માળે છે તેમને તો સમાજ સેવાનો જરૂર વખત મળે. વિધવાઓ અને સંવતિ-વિનાની ઓછો અથવા ધનિક વર્ગની સંવતિવાળી ઓછો જેમને ત્યાં તોડક માનની પુષ્કળ છૂટ દોષ સમય મળે છે.

સર્વે આવાં કાર્યોમાં સારા ભાગ લઈ શકે. કેટલાક સાંસારિક રીતરીવાજોમાં સમયનો ધણો વ્યય થાય છે, તેથી તે દૂર કરવા.

પણીવાર તો પુરુષોજ સ્ત્રીઓને ગૃહકાર્યમાં વધારે રોકી રાખે છે; તેથી પુરુષોએ પોતાની જરૂરીયાત યોજી કરી સ્ત્રીઓને વિશેષ સ્વતંત્રતા આપવી. પરંતુ બાળકોનેના વખત માંથી કાપકાપ નથી કરવાની, કારણ કે આ ઉંચેર ઉપરજ અવિધ્યનો આધાર છે.

લોકહિતને સમાજસેવા માટે જેમ અને તેમ વધારે બહેનોએ બહાર આવવું બેઠકે ગાંધીજીની ચળવળે સ્ત્રીઓ પાસે ભયંકર અને સાદસિક આત્મચારગના દર્શનોના સમાજ પાસે રજુ કરાવ્યાં છે. મહાસાબાના સંજો તરીકે આદી વેચવાને, 'તિલક સ્વરાજ્ય શોધો' એવો કરવા, કેટલી બધી બહેનોએ હિંસાદાયી કામ કર્યાં હતાં? સ્વયંસેવક તરીકે કામદારી સ્વવિચાર બંધના સમાજમાં કેટલી સ્ત્રીઓ ધુમ્મતી?

ઘણીવાર બધા પ્રશ્નો કરે છે કે પ્રાચીન સમયમાં સેવા ન હતી? અત્યારે કેમ આ પ્રશ્ન ઉભો છે? પણ પહેલાં સમજાવું કે હવે શું હતું. જીવનની હાડમારી ન હતી, જે નાનાં હતાં, કાંઈ પ્રમાણે વૃષ્ટિમય હતાં, માથે જીવન હતું, જીવે ચાલ્યાં અને સાદાઈ હતી તેમજ જીવનપ્રવૃત્તિ પણ ધૌધધમ ન હતી. હવે હઠેરી જીવન, માંકડાં ધીમરેલાં, ઉભરાવલી વસ્તી બધું થયું છે, મારજ સમાજ સેવાની જરૂરીયાત વધારે છે. પહેલાંના વર્ષવર્ષમાં સ્ત્રીઓ ગૃહમાં રોકે રોકે અને જીવનની સેવા કરી શકતી, પરંતુ હાલના વખતમાં તો સ્ત્રીઓમાં એવી રહે આશે તેમ નથી.

સેવા માટે નીતરવું હક્ય અને નિષ્કામ સેવા જરૂરી છે; પૈર્જન, ગાન તથા પ્રેમ પણ બેઠકે સમાજની પ્રગતિ

સાધવામાં જાય. અવરૂણતા હોય તેણે યોગ્ય વધારે અંશે સદાયક જનવું. કાર્યો શોધ્યા બહાર પુરુષોની બેઠકરીને લીધે સ્ત્રીઓ પોતાના કાર્યો બૂલી છે અને તેવું જાન કરાવવા માટે સમાજે ઉભી થઈ છે. હવે ઘસુઘેઘ કુટુમ્બકમ એવો વિચાર ભવ રાખી દેશસેવા કરવા તત્પર થવું. બાળકોને, કન્યા-કેળવણી બાળમરજ, મુલાવડખાતાની કેમરેખ, અચકત નિરતેજ બાળકો, એ બધા પ્રશ્નો સ્ત્રીઓએ ઉપાડી લેવાનાં છે.

જીવન, મન, ધનથી સેવા કરવી. ગરીબો વરજ લાગણી રાખી, સેવાનાં માર્ગો, તેમનાં ધરો તપાસી, મીથોમાં બધું તેમનાં બાળકોનાં સંભાળ લેવી. મ્યુનીસીપાલિટીને તંદરસ્ત-ખાતા માટે સુખના આપવી. અંદા હોય તેમને સુખ કરા. તેમને માટે ગામ બહાર હવાખાવાના સ્થળો (bathing places) કરા. તેમને સહવાસ રાખો. તેમને માટે દવાખાના, હોમગ્રુડો વગેરે મારો. પહેલાં ગરીબોને દુઃખ ન હવું, કારણ કે મેતીવાડી ઉપર બધો આધાર હતો. પણ હવે પશ્ચિમની સાથે સમયમાં આવતાં હુનર ઉદ્યોગ વગેરે છે અને પરિણામે મોકો અચાનક રહે છે. અને એવી વગેરે પાપો પણ કરે છે. તેઓ દારૂડીખા થાય છે, જુગાર રમે છે. અનેક રોગથી હેરાન પણ થાય છે. તેમને આ સ્થિતિમાંથી ઉમારો. તેમને માટે હાજસ સમય મારો.

ગાંધીજી પણ બહેનોને પ્રાર્થના કરે છે: (૧) ગરીબવર્ગમાં જ્યાં અન્ન વજન સાંસા હોય ત્યાં રેડીઓ લાખસ કરી જુખમરો ટાળો તેમને સ્વાસ્થ્યી જનાવવાં (૨) જ્યાં જ્યાં ગલીયે અંદા હોય, રોગપ્રસવ સ્ત્રી બાળકો હોય, પતિત દશા હોય ત્યાં તેમને સમય, સ્વચ્છતા, આરોગ્ય ને વિશુદ્ધ જીવન ગાળવાનાં સાધનો

હરી આપી, તેમની રિયતિની રહેણી કરણીનું જ્ઞાન કરાવવું. (૪) જ્યાં જ્યાં જ્ઞાન-પ્રચારની આવશ્યકતા હોય, અભિલાષા હોય ત્યાં જ્ઞાન પ્રચાર, જે જરૂરી સાધનો પૂરા પાડવાં મંદિર પ્રવાસ કરવો... આ જ્યાં મંદિર ભગિનીભાવને વિચાર વિનીમયની જરૂર છે. કૃતિમતા ન પેસી જાય તે જ્ઞાનમાં રાખવું; તેથી જન નથી આવતું.

બીજું કાર્ય, વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાનું છે. તેમને માનનીય અને પુન્ય મણવી મરીમ વર્ગની વિધવાઓ તો કંતીને, મહેનત મચ્છુરી કરીને પોતાનું ગૃહસ્થાન પલાલે છે. પરંતુ વ્યવસ્થા સંસ્કારની વિધવાઓ તો બેસી જ રહે છે. આવી વિધવાઓને સંસ્કારી તેમજ ઉત્સાહી કરવી તેમને સંમાન મળે, તેમ કરવું; જો પણ સમાજસેવા નહીં. અત્યારે ઘણી વિધવાઓનાં જીવન નિરાશાજનક થઈ જાય છે અને જેમ જેમ હરી જીવન પૂરું કરે છે. ઘણી વાર તો નવરાં બેસવાથી, ખાજા વિચારી આવવાથી તેઓ ખેડે રહે જાય છે. તેઓ ને ગૃહમાં જઈ બરાબર સંભાળે, નાનાં જાળ-કાને યોગ્ય દિક્ષણ આપે, પોતાની જાતે ખદક કરે, માંદાની સેવા કરે, તો તેઓ પણ સારું જાય હરી શો.

જાળવિધવાનાં લક્ષ્ય ધર્મ જોઈએ, અને દોડી વિધવાઓએ સંસ્થાઓમાં જ નોંધ સમાજસેવા કરી જોઈએ.

સમાજ તરફથી, આવી વિધવાઓની જીવન નિર્ભરતા જેવી આર્થિક રિયતિ ન હોય તો તેમનું બરણ પોષણ કરવું. જેમના જીવન પ્રમાણમાં જવા જોઈએ. દાકમાં તો નિગારી વિના મૂંઝવેની દાસી અને અપદ્ધાની. બાળ પ્રાણી થઈ પડે છે. રહે છે જે સારી વિધવાઓ તો તોમંત્રી પરામર્શ છે; સંયમની અવધિ છે, સેવાની સાક્ષત મૂર્તિ છે

આવી વિધવાઓ તૈયાર થાય અને સમાજ-સેવા કરે તો તેઓ બીજા અત્યંતે તૈયાર હરી શો.

અનોખો અને અસાધ્યની સેવા પણ કરવા જેવા છે, સંસારમાં અનેક નિપારીઓ અધિષ્ઠા, ત્યાં વગેરે હોય છે, જેમનું કાષ્ટ નથી હોતું. જાળમાં પણ કેટલાંક જેવાં હોય છે જે જેઓ ત્યજીએલાં હોય છે અથવા જૂઠાં જોડાં હોય છે; અને જેમને મોતપિંતવનાં કાણુની જેમ અજર નથી હોતી. અનાયાસમાં આવ્યાં જાળમાં ઉછેર છે અને મોંઘાં ધતે સારે રહેતે પડી જાય છે, જે સારી વાત છે. અસાધ્ય-અધિષ્ઠા લૂંટ, મુખ, બહેરા, ક્ષય, લંકા, પસપાવ વગેરે અનેક રોગોથી પીડિત માનવજાત હોય છે. આંખે તેમનાં દર ન રહેતાં, તેમનો વિરસકર ન કરતાં, તેમનો દીવર જેમ લાગે તેમની બીજી અવિરતને ખાધોને જાતના કાર્યોમાં ઉપયોગમાં લેવાં.

સેવાના ક્ષેત્રમાં પુરો કરતાં ઓછા થઈ જાય છે. અને તેના સંકટમાં જાય જાળમાં, પેદાશી, શાન્તિથી, પ્રેમથી, સેવા કરવાની જાહેર યત્ન આનામાં છે. Wordsworth રહે છે:—

A Perfect woman, nobly planned, to warn, comfort and command.

તેની રીતે કવિ Scott રહે છે:—

When pain and anguish wring the brow
A ministering angel, thou!

ઓઓની આ સેવાકરિત તો મહાન વિમર, રોમ, દુઃખ, જે સમયે ખાસ જાય છે. માનવજાતિ તે ક્યાંય હરી શો છે.

દાંતમાં ગરીબોએ એક કમાણીનું સાધન
 થઈ ગયું છે, ટોંચી ગયા છે; તેથી
 પૈસાનું દાન તેમને ન આપતાં, તેમને માટે
 યોગ્ય ઉલોગો શોધી શકી, તેમને માટે યથા-
 સ્થિતિ સાધનો પૂરાં પાડી જવાંથી સેવા
 કરવી.

દાસના જમાનામાં સમાજસેવા. અસ્થા
દ્વારા વધારે થઈ શકે છે. સેવાથી બધા સર્વોચ્ચ
લીધે, પૂનાના કન્યાશ્રમમાં કામ કરતી બહેનો,
મીસ કૃષ્ણાબાઈ દાકુ, શ્રીમદ્દાપાદશાળામાં
કામ કરનાર બહેનો, એ બધાં સારી સેવા
કરે છે. સંસ્થાઓ એ દાસના જીવનનું કષ્ટ
છે. શ્રીઓમાં અજ્ઞાનપણું પણ છે. જ્ઞાનની
કિશોરી અજ્ઞાન દુઃખને બેઠરાં લાંબાં છે. પણ
દુઃખ રહેજ વાર છે. પતિપત્ની વચ્ચે મણી
અસમાનતા છે.

૬૨ ગૃહજીવન ને સાર્વજનિક જીવનના વિકાસ
 ધર્મોત્તુ યોગ્ય પાલન કરી મુજાઈની મુજરાતિ
 અદિદામોની કલ્યાણ પ્રવૃત્તિના પ્રવેશ-આત્મ
 સમાન દિન્દુ સ્ત્રીમંડળ નાં પુરપુર મળ
 જમના બહેનની વનિતા વિચાર જેવી
 સંસ્થાને-લોકોપયોગી સંસ્થાને-જીવન અર્પી
 પોતાની બનાઈ અવસ્થામાં, પણ જાનેકનું
 હિત કરનાર બહાનીબહેન મળજર અને સ્વ
 બાજી બહેન, પુનિવસોદીના હૃદય શિશુમય
 તથા પદ્માનુ માન લઈને હવે સ્ત્રીજીવન,
 સમાજ અને સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પોતાની
 સેવાન અર્પનાર બને બહેનો-વિદ્યાબહેન
 તથા સારદાબહેન અને દક્ષિણ આફ્રિકાના
 આન્ત વિગદને સમયે વિકટમાં વિકટ કાર્પમાં
 પણ પોતાના પતિને પૂર્ણ હમઅંદા સહચાર
 આપનાર હોમીય વીરતા તથા જવલ તપવિત્રતાની
 મુર્તિ આપણા વીરનાયક ગાંધીજીના પત્નિ સ્ત્રી
 કરેતુરબા, મં. સ્વ. મુષોચના બહેન, જે
 Nursing- (માવજત) માટે થઈ અત્યાર

કરી રહ્યા છે-ખાવાં, સ્ત્રી, રત્નો જ ગુર્જર
મહિલાની પ્રતિષ્ઠા અને ગૌરવની વૃદ્ધિ કરે છે.

આ કલ્પવિનાં: બે કારણો છે, એ પુર-
પત્ની સમાનતા અને વિદ્યા-ઝેળવણી. પ્રશ્નચમના
તરજાને લીધે તેમજ આપણે ત્યાં દરશરોને
લીધે થયેલાં મન્ધનો અને તેને લીધે થયેલું
કીર્તિમાં નબળું જીવન. આપણી મર્યાદા
દલ્લ મિશોરાવરથામાં છે. 'સેવાસદન', 'વનિતા
વિદ્યામ', 'આર્થ સંભાળ', 'મહિલા મંડળ',
'મૃગિની સમાજ', 'મહિલા વિદ્યાલય',
'હિન્દુ સ્ત્રીમંડળ', વગેરે અનેક સ્ત્રી-સંસ્થા
અત્યારે સ્ત્રી-કલ્પવૃક્ષી સેવા જુદી જુદી રીતે
કરે છે. ચોખ્ખા ઝેળવણી આપી, સામાન્ય
દિવના પ્રવૃત્તિ અર્થ, તે સંબંધી સમાજો
અક્ષતી દરેકે આપણે તથા દરેકે પસાર
કરી, સ્ત્રીજાને ચોખ્ખા તાલીમ આપવી. આ
સંબંધી વિશેષ મૃગિની સમાજ થા કરી
થકે ? તેના વિચાર કાવાં જણાવીશ.

[illegible]

વસ્ત્રેને લઇ, આ દિગુણીત સંસ્કારથી
સંસ્કારિત મૃતન સ્ત્રીવ પ્રગટ કરશે, તે દેહના
બાકી હવે બાકે એ મોટી સંપત્તિરૂપ વશે.
નવિન હિન્દની નવિન મહિલા-દિન્દેવીના
પુનઃ જીવનથી પામેલી મુક્તિનો સાક્ષાત્કાર
કરવશે.

અવનિર્મા આધ્યાત્મિક ઉદ્ધારને અર્થે
અન્નાવી છે બારતમાં તો જગન્નાથે, તે જીવતી
રહેશે ને જીવશે.

શ્રીજી અંદાજતોમાં, મુનિસીપાલીટીમાં,
લોકસેવાઓમાં, કોન્સીલોમાં, મેન્સેસોમાં
બનતી સેવા અર્પણ કરી રહે છે, આ યુગમાં
પણી કુમારિકા રહેવા છાત્ર છે, અને જો
દેશસેવાની ખાતર, રાષ્ટ્રસેવા ખાતર એવી
જેનો 'Servants of India Society'
માં જોડાયે, અને સેવાની મહત્વાકાંક્ષા તેમ-
નામાં જોડે, હવે નામના મેળવે, તો કલ્પ
કાળે થઈ શકે. પારસિયાઓમાં તેમજ અન્ય
સ્થળોએ શ્રીજી પોતાના પ્રભાવથી મધ્યોદય
તથા એક જાતની નિર્મળતા આપા વાતા-
વરણમાં પ્રસારી રહે છે. શ્રીજીને જાણતા
કાનુનોમાં પુરોષો તેમને અન્યાય કરી ન શકે
અને ને વખતે પુરોષો પોતાના પંથમાં રહેવા
નિષ્કાર થાય તે વખતે આવી રાષ્ટ્રસેવાઓ
તેમને કાંડુ-ઝાલી અટકાવે છે.

રેસ્કિંગ કહે છે-પોતાની જરૂરે શ્રીજી
પ્રસાદે આદરે, તો મહાબારત યુદ્ધે સંભ-
વી ના શકે. 'They can prevent
war', એટલું નહિ પણ આ દુનિયાના
ખખડા, કરો અને અધર્મો લગભગ લુપ્ત
હો જાય. આ ભાવના દિમાલસ જોવી હવે
કે પણ સેકાઓના પ્રવાસ પછી કઈ પ્રગતિ
પેલી છે. કવચગીરી કે કમનંદમાં ઉપર પગ
કુચી સજાએ તો પણ હરથી દરને કરી
તથા તો વધુ સજાએ.

‘ભગિની સમાજ’ શું કરી રહે?

આ યુગમાં સંસ્થાકારા વિશેષ સેવાં થઈ
રહે છે એ આપણે જાણીએ, એક દેર જોતો
સમાજનો કાર્યપ્રદેશ દરેક દિશામાં વધારીએ
તેટલી વધી શકે. ‘ભગિની સમાજ’ એટલે
જેનો તો સમુદ-હિંદમાં વસતાં તમામ વંશ
મોંઢામાં રાખનારા જેને તો મંડળ. આ મંડળ
આજોની જીવનિતિ માટે ધણું કરી શકે. પ્રથમ
તો અત્યારે ‘ભગિની સમાજ’ શું કાર્ય કરે
છે તે જોઈએ.

પત્રિકામણી વગેરે દ્વારા શ્રી-સાહિત્યનો
ફેલાવો કરે છે, ખીજાને તે વાંચી સમજાવે
છે, વ્યાખ્યાનો આપે છે, લેખો લખાવે છે,
ચિત્રચરણો ચલાવે છે, વાંચનારથી હાથકે છે.
મુદકોગ, ચિત્રામ, સંગીત, અંગ્રેજી વગેરે
વિષયના વર્ગો ચલાવે છે. નિઃશરને વચિતો
લખતો કીર્તનો ગ્રેર છે, અનુકૂળતાઓ કરી
આપે છે; નિઃશરમાં લલમ શીખવી કમિ
આપે છે; સમાજના સમાસરોએ જોગવા પ્રયત્ન
કરે છે; દરેક જોડું કરે છે; ઉપયોગી પુસ્તકો
મેળવી આપે છે, અને લોકોને પોતાના હેતુ
તથા કાર્યોની જાણ કરે છે. જાણતાં મંદિર
ચલાવે છે. જખતે જખત પ્રદર્શનો કરે છે,
અસંચેલને કરે છે; દુર્ગંજના વખતમાં પણ
ત્યાંની ઉદ્દેશ્યો સારે કામ કરે હેતુ. આમ
બંધી જુદી પ્રવૃત્તિઓ કરી કરે છે. જાણતાં
મંદિરમાં ભાષિસંગીતકાર, ચિત્રકર્તા અને રમત
કર્મના સોપનો રાખનામાં આવે છે. ‘ભગિની
સમાજ’ એ સંસ્કારિત દેવાં તેમજ દેવાનું સ્થાન
છે. તે સંસ્કારિત કાર્યવાહકો આસી કરીને
તેની શ્રીપ્રેરે મેળવી રાખે. આજીવિત જીવન
જોખરે જોખરે કામમાં જોખરે જોખરે જોખરે
કરે છે. એટલે જોખરો આજીવિત જોખરોમાં,
જોખરો જોખરો કરવામાં, કામને અનંતવંશમાં
કે રજાકરે સાધન પુરો પાડવામાં, અથવા

કોઈનો ક્લેશ કંકાસ મટાડવામાં સ્વિસે વાતાડે છે...

‘ભગિની સમાજ’ અત્યારે પણ સ્થળે ચાખાઓ કાઢે છે. પણ હજી તેનો વિસ્તાર વધારે જરૂર છે, અને આમ સંસ્થાઓદ્ધારા ગામડે ગામડે જ્ઞાનદીપ પ્રદેશમાં તે સુધી ફાળે થાય. આ બધી ચાખાઓ તેમજ બીજી સંસ્થાઓ સાથે ‘સમાજ’ સહકાર કરે તો બધવસ્થા, સંસ્થામાં એકતા, અને તેનો ઉદ્ધાર સારી રીતે થઈ શકે.

સંસ્થાના સંચાલકોએ સમજવું જોઈએ કે સંસ્થાદ્ધારા તેમને જનસમાજની ઉન્નતિ માટે પોતાનો શોખ આપવાનો છે. એમનામાં પણ શક્તિ છે, બુદ્ધિ છે, એમ સમજી યોગ્ય નિર્ણય તેમનામાં આવે તોજ સંસ્થા કામની. માનવબુદ્ધિ અને દેશમન્યુને માટે લાભથી થવી જોઈએ, એક નિષ્કાંક્ષી કામ કરવું, વારંવાર મળવું, દરેક ગામની સંસ્થા મુખ્ય સાથે એકત્રિત કરવી. અરહે એકજ વસ્તી રાખા છીએ એમ માની પધારાશક્તિ સદાય કરી સંસ્થાઓને જીવંત રાખવી. પ્રશુભ્રેમ, એજ જનસેવા. સહકાર વિના સંસ્થા નથી અને સંસ્થા વિના ઉદ્ધાર નથી. દરેક સંસ્થા અમુક બાજતમાં speciality વિશેષતા સિદ્ધ કરે, પાછળથી તેવાંની દેખરેખનું કામ સંસ્થાઓના પ્રતિનિધીઓના જનતા એક મધ્યસ્થ મંડળને સોંપી શકાય. આ મંડળ પુનિવર્તીનીની માટેક માત્ર સિદ્ધાંતો નહીં કરી કાર્યક્રમની યોજના થકી શોખે. આવી રીતે સંસ્થાઓને આદર્શ બનાવી તે દ્વારા સમાજ સેવકો અને સેવિકાઓ ઉપયોગી કામ કરી શકે.

‘સમાજ’ હજી વધારે સંખ્યામાં સ્વયં-સેવિકાઓ તૈયાર કરી શકે, કે જે અજ્ઞાન રોગ, દર્દ, મુખીષ, બેઝમે, સામાજિક નીતિઓ દર કરવા બનતી મહેનત કરે. આવી બહેનો

‘મીરાનરી બાલુ’ માફ ધેર ધેર જરી, સમજાવ અને મોડાશથી બહેનોને સંદેશ સુધાવે, અને આમ બાળલગ્ન તેમજ બીજી શિક્ષા અને દુરાચારો દૂર કરી શકે, અનેક અજ્ઞાનતા અધિકાર થી કુવામાં કુચી મથેલી બહેનોને તારી શકે અને સ્ત્રીઓને આદર્શ શુદ્ધજીવન અને આદર્શ સમાજ-જીવન માટે તૈયાર કરે. તેમના પત્નીધર્મ, શુદ્ધિધર્મ, માતૃધર્મ, સંસારિણીધર્મ વિષે ખ્યાલ આપી દેશની ઉન્નતિ માટે સાચે પોતપોતાનો શક્તિ પ્રમાણે શોખે જરવાનો છે એ સમજવે; નવરાશનો સદુપયોગ, કાંઈક સ્ત્રી-ઉપયોગી વાંચન, પેટી-આ વગેરેથી, કરવાં બતાવે.

માંથીજ પણ એજ કહે છે કે સ્ત્રીઓના પ્રશ્નોનો સ્ત્રીધીજ નીકાલ થઈ શકે. સાંસારિક, રીવાજોની ખામીઓ દૂર કરી, રાજકીય પ્રશ્નોમાં આપણા દેશની જરૂરીયાતો વગેરે વિષયોનું જ્ઞાન કરાવી, સ્ત્રીઓમાં મારેભાણુ જગતિ ફેલાવવી એ આવી સમાજનું કાર્ય છે આપણે ત્યાં ટપ ટકા સ્ત્રી પુરૂષ એમ ને એમ પોતાનું નિર્ણય જીવન આપણી ‘દિલ્લોસોથી’ અલિપ્ત ગાળ્યાં કરે છે. સ્ત્રી પુરૂષો યોગ્ય જામ બનવે છે ! જન્મેમાં કેળવણીનો અભાવ સરખો છે ! જન્મે એક બીજનાં કાર્યમાં સદાય કરી રહ્યાં છે. બાળીના ફક્ત ૧૫ ટકા રહ્યાં ! પરંતુ ટપ ટકાના જીવનનો સંપૂર્ણ અવધાસ કરવો એ આવી સંસ્થાઓનું કાર્ય છે.

દિનું ધર્મમાં સ્ત્રીઓને વિષે રહેલા આસેરો દૂર કરવા માટે સંયમી સ્ત્રીઓની જરૂર છે. સ્ત્રીઓએ પુરૂષના દરેક કાર્યમાં ભાગ લઈ, તેની સહચારિણી યવું; અને તેમના સ્વાભાવિક હક્કો દીવાવવા સાથે વિદ્યાની તેમને ખાસ જરૂર છે. સ્ત્રીઓને જ તેમની અવનતિનું જ્ઞાન કરાવવું. આ માટે સ્વયં-

વિકાસોએ ફરવું અને જ્યાં જહેનોની અવદશા જુવે ત્યાં તેમને સમજાવી હયા. કાવવાં. સ્ત્રીઓ પુરુષથી હલકી નથી તે એમને સમજાવવું. દંપતિની બાજુ પ્રજાતિમાં પુરુષ સર્વોપરી છે, પણ આંતર પ્રજાતિમાં સ્ત્રીનું પ્રાધાન્ય છે, ને તેથી જુદાવચરણ વગેરેનું જ્ઞાન સ્ત્રીઓને જોઈએ. 'ભગિની સમાજ' તો કેળવણીને કમ આ વિચારો ને ઉદ્દેશીને ધરાવે જોઈએ. અવિશ્વ પછાત રહી અજ્ઞાતા વર્ગમાં કેળવણી સ્ત્રીઓએ જાતે જાહેર, પોતાને જે અનુભવપૂર્વક જ્ઞાન હોય તે નેત્રપૂર્વક આપવું. જે જ્ઞાન પોતાને ન હોય તે મેળવવા ચાલ કરવો.

કેટલીકવાર તો પુરુષોને પણ સમજાવવા પડે. આપણા કાંઈ વડે થોડા ઉપર પ્રભાવ પાડવો. કેવળ સ્ત્રીઓને નહિ, મુજબ કાંઈને પ્રાધાન્ય આપવું ધર્મશક્તિનું મુંબ આત્મજોગ કે આત્મજ્ઞાનમાં રહ્યું છે. સેવાભાવ દશે તો માર્ગો પ્રાપ્ત થઈ રહેશે.

સાધનો મેળવવાં જરૂરમાં છે. શાળાઓ કાઢવી, બાપ્પાને અપાવવાં, પરંતુ તે એકલાં કેટલીકવાર નિરસ લાગવાથી 'સીનેમાં' જેવું કરીને તેમજ ચિકે હારા 'Magic Lantern' દારા-જતાવવામાં આવે, અને મુખ્ય મુદ્દાઓ સમજાવવામાં આવે તો વિશેષ રસ પડે. ઈસવો ઉજવવા, તઢા, પુરુષોની જયંતિઓ, હરિકીર્તનો, મેળાવડાઓ, શરદુલ્લખ (વડોદરાને અમદાવાદમાં ઉજવાય છે તેવા), વાર્તાઓ અને તવરાત્રીના ગર-બાઓ, એવું એવું થાય તો તેથી જીવનનો રસ પોષાય, કંસા અને આનંદ પૂરું જોમરી થાય, અને જ્ઞાનનો પ્રચાર થાય.

Maternity સ્ત્રીઓનાં વિશે ખાસ પ્રજાતિવો વગી જરૂરની છે. Welfare Centres દારા Red Cross Society થોડા

વર્ષથી જે કામ કરે છે તે ભગિની સમાજ ઉપાડી શકે. જાળકો તેમજ મુજાવડી બાપ્પાઓ વિશે જાનતી સંજ્ઞા જેમ રાખવી, જાળકોને કુલ વખતસર ક્યારે આપવું, ચોક્કાપ અને સુધકતા જેવાં શોખનાં અને હવા તથા આરોગ્યનું ચેક જાન, વગેરે, ખાસ કરીને સપ્તાહ ઉજવીને 'સમાજ' આપી શકે અનાથી જાળમરણો અટકશે જેટલું જ નહિ પણ કવિષ્વની પ્રજામાં નિર્મળતા, સાચ, વૈધ, નમ્રતા, ન્યાયશુદ્ધિ, સરસતા, અકમલા વગેરે અનેક ગુણો કેળવાશે. માતાના જ્ઞાનનો લાભ પ્રજાને અસ્વ મળવાનો, અને જાળકોનું મહાત્મ્ય સમજશે, સ્ત્રીઓની તંદુરસ્તી સમજાશે અને તેમનાં અલુપ્ત લાભો મેલેરીયા જેવાં સાધારણ રોગો જેમ અટકાવી શાય. અથવા મહાકી રકાચ વગેરે માટે કંઈક ઉપાયો મુજબી સ્ક્રીન આ દિશામાં વડોદરામાં ગાં. રત. મુસોચનાં જ્ઞેન - Naraing - Classes માં જરાપર સ્ત્રીઓને કેળવીને જલુ સાર કામ કરી રહ્યાં છે.

માસિક પત્ર તેમજ હાલનો યત્રિકાઓ મરત વહેંચવાથી લાભ થશે. અનેક 'ઝરી' જ્ઞેનેને આનંદ થશે; અને show, exhibition-પ્રદર્શનો મફત રાખવાથી તેમને જ્ઞાન પણ મળશે, તેમજ સરકાર પોષારો આ જવા માટે તેમનામાં રસ ઉત્પન્ન કરશે અને તેમનું માનસિક વલણનું આ દિશા તરફ વળે એમ કરવું.

ગામડાઓમાં પણ સારી પુરતકશાળા ને વાંચનલેખ થાય. માટે સારાં પુરતો ને પત્રો પહોંચાડવાં, કારણ કે ખાસ કરીને જાતે સ્ત્રી જ કેળવણી વધારે આપવા જતી છે. શહેરની જ્ઞેનોએ અભિમાન ન રાખતાં ત્યાં જઈને સ્ત્રીની નિશાળો તપાસવી, શિક્ષકાઓની સાથે હળામળી તેમને, શહેરમાં લાવી, જાંબુ જતાવી, સમજાવી, જાનતી અનુ-ક્રમવાળો કરી આપી તેમને સુધારી.

પતિને બહેનોના ઉદ્ધાર માટે સાળાઓ કાઢી બેઠાં. સ્વયંસેવિકાઓ ફરીથીને બહેનોને સમજાવી અને જીવન નીતિને રસ્તે દોરી શકે. 'Brothels' ની કચ્છ કચની જો મેળવી બહાર પાડે, તેમનાં દુઃખમાં જનતી સહાય કરી તેમને જોઈતી મદદ આપી તેમને ઉદ્ધાર કરે, સમાજનાં પાપ પ્રાયશ્ચિત માટે જાહેર કરે, કાયદાકાનુની સુધારવા માટે પ્રયત્નો કરે. આ ક્ષેત્રમાં સહયોગ કરવા જોઈએ. આંધીજીએ પણ કંઈક કયું છે અને આવી બહેનો તરફ એ પોતે દિલસેજી બતાવે છે. દબરો બહેનો અત્યારે આ દુઃખમાં સડે છે અને તેના નિસાસા સમાજ ને લાગે છે અને સમાજનો અધોગતિ થાય છે.

ગૃહિણી માટે ફેરીઓ દાખલ કરાવે. ગરીબોની સેવા ફેરી રીતે કરવી, અનાથ અધ-કતોને ફેરી રીતે દુઃખમાંથી છોડાવવા, એ બધું ઉપર કહ્યું છે. ખાદી પ્રવૃત્તિ કરવાથી આબરુ, અરોગ્ય અને ચારિત્ર્ય તપાસ કરી શકાય છે. દુઃખી નિરાધાર વિધાઓ આ ધંધો લે તો તેમના ભરણપોષણ જોઈએ. કમાઈ શકે જોઈએ નહિ પણ જીવનમાં કંઈક મજાએ આવે. વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવા સંબંધી સમાજ સેવામાં કંઈ છે તે બધું સ્વયંસેવિકાઓ કરી શકે.

શહેરોમાં 'Fine arts' લલિત કલાઓ સંગીત, ભરતમ્યયજ્ઞ, ચિત્ર, શિલ્પ, સ્થાપત્ય વગેરે કલાઓ માટે અનુકૂળતા વધારે કરી આપવી; અને બહેનોને ઉત્તેજન બને એવા પ્રસંગો યોજવા જોઈએ. ઓળો માટે કલાનું જ્ઞાન અને આવડત તો આવશ્યક છે કલાથી જીવનમાં સંસ્કાર આવે છે. શુદ્ધકલાના સિદ્ધાંત ઉપરાંત દાહના મોંઘવારીના વખતમાં ધરખર્ચનો પણ જથ્થો થાય છે. અને મન પસંદ કામ થઈ શકે છે. નવરા મનને રોજાયણ શખવા આ શુદ્ધકલા બહુ ઉપ-યોગી છે.

પરંતુ આ બધાં માટે ખાસ સ્વયંસેવિકાઓ ને દ્રવ્ય અને જરૂરીનાં છે. પરંપરાગત અર્થે સ્થાપેલી સંસ્થાઓ ચલાવવા માટે તેમજ તેના પવિત્ર હેતુઓ પાર પાડવા માટે નાણું આવશ્યક છે જ. નાણું વગર ચાલી શકે જ નહિ એ નિઃસંદેહ છે. નાણાંની લીધે એવી સંસ્થાઓને કાપમા મમન મળે છે અને તે બલિષ્ઠમાં ટકવાનો સંભવ રહે છે. પરંતુ એવી સંસ્થાઓના આત્મા, જીવનને તો નિઃસ્વાર્થી સ્વયંસેવકો છે. પૈસાથી સંસ્થાઓ સ્થાપન કરી ચકાવ પણ પૈસા વડે એ સંસ્થા ચલાવનારાં નિઃસ્વાર્થી મનુષ્યો ઉત્પન્ન કરી નહીં શકાય. નિષ્કામ સેવોથી જ મોક્ષમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એ બાવના જાગૃત કરવી અને ફેરવણીથી સિદ્ધ કરવી.

આ સંસ્થાનું કમલેજ જનસમાજ હોવું જોઈએ. સમાજ સેવા એ પ્રધાન છે. ક્ષેત્ર ધીમે ધીમે તૈયાર થવું જાય છે. પણ દેસનાં બાંકુજો માટે જેમનું હૃદય નિરંતર ક્ષત હોય, જે પ્રૌઢ, અનુભવી ને આવડતવાળા હોય, જે સુશિક્ષિત હોય, નિશ્ચેતી અને ચારિત્ર્યવાન હોય, માની જતાં નમ્ર હોય, તેવાં અમૂલ્ય રત્નો પોવપે તાને સ્થાને સ્થપાશે ત્યારે વિકટમાં વિકટ કામ બહેણ ને સારું થશે. સેવિકાઓ તૈયાર થશે ત્યારે અનેક જાતનાં જનવં થશે, અનેક શુદ્ધોમાં સાંતિ રેલાશે, બહાણે કુટુંબોમાં યાનદીપક પ્રગળશે અને ખરેખરા ગરીબોના આશીર્વાદ તેઓ ઉપર ઉતરશે.

આમ સેવિકાઓ સમાજમંત્રિનીઓ બની રહે અને સંસ્થાનાં આત્મા રૂપ રહે. જાગૃતીસંભાળ ની આજીવન અભિલાષા દોવી જોઈએ, તેજ આવી સેવિકાઓ તૈયાર કરી શકે. બહેનોએ નમ્રતા, સાદાઈ, શખરી અને યોદ્ધા પતરાછાંટી કરવું નહિ,

ખોટી ખુશામત સાર સમ્યાધ વેચવી નહિ
ને કૃત્રિમતા ખાતર કુદરતને વેચવી નહીં. 'રે માન'...
વીનું' પણ જેનું વતન, 'હું' તું મહીં એકજ રકત
ચાહે, તો મં ન અપુ' મુજ શીર્ષ' તુંને? અપુ'
કહી તો નહીં થાય શાનું?'' વળી કલાપિ કહે
છે:

'અહાંડ આ એકજ પ્રાંતભાવ; જન-એ
કહીથી કેટું બેટભાવ?' આત્મ સંસ્મર એ
જ સુખનું પગથીયું છે. જીવન મોગમજા
માટે નથી પણ મુકુતી માટે છે, જેમ
સેવિદ્યાઓએ સમજવું.

કેળવણીથી ઓછો શિષ્યજનું રક્ષણ કરી
ચક્ર છે. તે કેળવણી આપવા માટે ચારિત્ર્યવતી
જરૂર છે. હિન્દમાં વીરનરી અને વીરંગનાઓ
વશે ત્યારે જ આપણે સ્વાઘ્રથી ચક્રણું, આત્મ-
શુદ્ધિ, આત્મવિકાસ, ભગિનીભાવ ને વિચાર
વિનીમયની જરૂર છે. આ સંસ્થા વિચારોનો
પ્રચાર કરવાનું મુખ્ય સાધન થઈ શકે. જીવન
સત્યમય બનાવવું. પહેલાંનાં વખતમાં કૃતિઓ
જેનું વિચારનાં પ્રચારનું સાધન હતું.

શિક્ષણ સંબંધી 'ભાષા અને જ્ઞાન દ્વારા
ઓછોની શુદ્ધિ, લાગણી, અને કેરૂંપના શક્તિ
ખીલાવી, ઉત્તરોત્તર હિંચી રચિતિએ જવા
તેમને ઉત્કંઠા યામ, અને તેમનું જીવન તેમના
જ્ઞાનનાં પ્રમાણમાં ઉદાર, મંદુર ને પ્રતાપી
બને, સુખી યામ ને કરે, એ ઓ શિક્ષણનો
ઉદ્દેશ હોવો જોઈએ. સામાજિક પ્રશ્નોનો
આમ શિક્ષણ દ્વારા નિકાલ થઈ શકે. 'ભગિની
સમાજ' શિક્ષણ પદ્ધતિ પણ આપ
સંસ્કૃતિને અવરોધ અને વર્તમાન પરિ-
સ્થિતિને તથા રાષ્ટ્રીય ભાવનાને પોષક રાખવી
ને ઓ તેમજ પુરૂષ પોતપોતાના જીવનમાં
મનુષ્યત્વને શોભાવે, શિક્ષણ વચ્ચે તથા કૌટું-
બિક ને પ્રભુમય જીવન વચ્ચે એકતા રહે એવી
રહેણી ફરણી સંસ્થાની હોવી જોઈએ. કેળવ-

ણીનો આદર્શ જનતાની સાથે એક-રૂપ
વવામાં આનંદ ને શ્રદ્ધાવાળો જોઈએ.

હુંમાં ઓ સેવિકાઓનો એક સંઘ
એવો રચવો જે મામડે મામડે ફરી ખેતરોને
અઘાનમાંથી બહાર લાવી શકે. જે સંસ્કારી
બહેન એકમાત્ર સંભાળે તો કદાચ રાજકીય
અળવળ: કરતાં પણ સ્વરાજની વધારે
સંગીન સેવા થાય! x x x

આવી રીતે પહેલાં આપણે સાધારણ
રીતે ઓછોનું સમા-

ઉપસંહાર: જમાં સ્થાન, તેમની
મદત, તેમની પકડ,

તેમનો ફરજત, તેનો વિચાર કરી, તેમનો
કાર્યપ્રદેશ ધીમે ધીમે કેવી રીતે સંકુચિત
થયો, વળી હાલમાં ત્યાં જીવન, એક નવો
વેગ, પશ્ચિમ તરફથી કેવો આવ્યો છે તે જોઈ
ઓછોના આ જમાનાના કાર્યો, તેમનો નેતૃત્વ
કાર્યપ્રદેશ શો હોવો જોઈએ તે જોઈ. તેમની
મુખ્ય ફરજોનો પણ વિચાર કર્યો; અને છેવટે
જે ઓ જાહેર જીવનમાં ભાગ લે તેમનું
શુદ્ધ અને નાકા જીવનનો આદર્શ આપણે
વિચાર્યો, તેમજ જે ન લેતી હોય પણ લઈ
ચક્રે તેવી હોય તેમને બહાર આપવાની ફરજ
છે. જાહેર જીવનમાં ઓછો કમા માર્ગે સેવા
કરી ચક્રે, સંસ્થાઓ દ્વારા સપ્રેમ સહકાર
કેવી રીતે કરી ચક્રે તે વિચારો, તેની રૂપ
રેખા પણ દોરી.

ફરક મનુષ્યને જીવનમાં ત્રણ ધર્મ હોય છે
રારીર ધર્મ, જીવધર્મ ને નાગરિક
ધર્મ. ઓછોને પણ આ ત્રણ ધર્મો યથા-
રિચત બળવવાના છે. મનુષ્ય તરીકેના
હકો ઓપુરુષને સરખાજ છે, અને તેટલે
ફરજત બને તે કેળવણી સરખી જ મળવી જો-
ઈએ. ઓછોને પૂણપણે જીવવાનો હક આપીને
તેમનો કાર્યપ્રદેશ આપણે વિકસિત કરી, નકા
કરવો જોઈએ.

પ્રાચીન કાળના વખતે જુદા હતા. તે વખતે લોકોને જેમ કીક લાગ્યું તેમ તેમના હિત માટે કાયદાઓ પડ્યા, પરંતુ જમાના સાથે જનસમાજમાં પણ ફેરફાર થાય છે. માથુસોનાં કર્તવ્યો પણ બદલાય છે. એક વાત તો સત્ય જ છે કે પુરૂષ અને સ્ત્રીનાં કાર્યો જુદાં જ છે. પુરૂષને પોતાના કુટુંબના નિર્વાહ માટે ધન કમાવાનું, સ્ત્રીને ગૃહ નિભાવી, સંતાન ઉત્પન્ન કરી તેમને ઉછેરવાનું હોય છે. પરંતુ સ્ત્રી તથા પુરૂષને જનને જનસમાજ માટે કર્તવ્યો કરવાનાં છે. ગૃહજીવન ઉપરાંત સ્ત્રી પુરૂષ જીવનને જનસમાજ માટે જાહેર જીવનમાં ભાગ લેવાનો છે. ગૃહજીવન છોડી દઈ એકેએ જાહેરમાં ભાગ લેવાનો નથી.

સ્ત્રીઓ કેળવણી લે તો તેમની પરતઁ વધારું જ્ઞાન થાય, તેમાંથી મુક્ત થવાનો ચલ કરે, સ્ત્રી ગૃહનું જ સંભાળે એટલે પુરૂષને કાંઈ અગવડ ન પડે તે સંપૂર્ણ સુખ મળે. જેણે કહે છે કે સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર ગૃહજીવન છે તેમણે પુરૂષ જોયું દશે. કે આપણા દેશમાં અનેક સ્ત્રીઓ અત્યારે ગૃહકાર્ય સિવાય બીજું કામ કરે છે. મજૂર વર્ગમાં ગુજરાન માટે સ્ત્રીઓ ધણી કરે છે, ખેતીમાં કામ કરે છે, મીઠામાં જાય છે; ઉગી કામમાં પણ જેમ સ્ત્રીઓ કેળવાય છે તેમ કોઈ શિક્ષિકાઓ, નર્સો, ડોક્ટરો થાય છે. ઘણી વિધવા હોય છે તો નિર્વાહ માટે કંઈક સાધન શોધી કાઢે છે. કેટલીક કુંવારી હોવાથી કામ કરે છે. અત્યારે તો દેશમાં આ સ્ત્રીઓની-સારા શિક્ષણ પામેલી સ્ત્રીઓ વજેરેની-એટલી જરૂર છે કે ગૃહકાર્ય ઉપરાંત આમ બીજું કાર્ય કરે એ જોઈ નથી.

સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં જશે તો કાંઈ ગૃહ છોડી નથી જવાની—જેમને કુટુંબજીવન વધારે હોય તેઓ થોડો ભાગ લે, બાકીનાં

વધારે ભાગ લઈ શકે. સ્ત્રીઓને કેટલેક કેમણે મ્યુનિસિપાલિટીમાં સમાસદ થવાનો હક્ક મળી ચુક્યો છે. સ્ત્રીઓ ધારાસભામાં બેસશે ત્યારથી પોતાનું હિત કરી શકશે. આમ સ્ત્રીઓ પુત્રી, ગૃહિણી, માતા વગેરે થવા ઉપરાંત ઉત્તમ નાગરિક થવાને પ્રયત્ન કરવો.

જેનેની ઉન્નતિ માટે અખિલ ભારતીય મહિલા સભા સ્થાપી તેની પ્રાંતિક અને જિલ્લા સ્તરે તથા ગ્રામ્ય સમિતિઓ સ્થાપવી જોઈએ. પુરૂષવર્ગના મહારથી બધાં ક્ષેત્રોમાં સ્ત્રી સમાજને તૈયાર કરવાનાં કાર્ય સ્ત્રીઓએ ઉપાડી લેવાં. સુદરીસંઘની ઉન્નતિમાં જ રાજની ઉન્નતિ સમાવેલી છે, એ જિલ્લા મુસ્લીમ લગામમાં જર્મની, ફ્રાંસ, ટુર્કિયાન, બ્રિટન, એશિયમ અને અમેરીકન સ્ત્રીઓએ બળવેલી સેવા ઉપરથી જણાશે. રશિયાની મુક્તિમાં પણ સ્ત્રીઓનો જખરો દિશ્સો છે. જે દિવસે ભારતનો મહિલા સમાજ જાગશે તે દિવસે ભારતને પરોધિતતાની બેડીમાં જકડી રાખવા પૃથ્વી ઉપર-કોઈ પણ શક્તિ સમર્થ નથી. ગાંધીજી કહે છે—જેમ સંકર ઉમા, રામ ને સીતા, નળ અને દમયંતી હતાં તેમ આપણી સ્ત્રીઓ આપણી ગોળીમાં ભાગ લેતી થશે, આપણી સાથે વાદવિવાદ કરતી થશે, આપણાં ઉદ્ધારો સમજતી, તેને પોષતી, પોતાની અસૌકરિક પ્રેરણાશક્તિથી આપણી જાણોપાધિઓને સાનમાં સમજી તેમાં ભાગ લેતી, આપણને શીતળતામય સાંતિ દેતી થશે ત્યારજ-પણ તે પહેલાં નહિ-આપણે ઉદ્ધાર સંભવે છે.

કચ્છર દરેક દરેક મનુષ્યને કાંઈક કાર્ય સોંપે છે, અને જો તે યોગ્ય રીતે જાળવે ને દરેક બંધિત પોતપોતાના અંતર્દાષની આશાનુસાર વર્તન કરે તો અપૂર્વ પરિણામ પ્રકાશ ઉદભવે છે. પ્રકાશમાં જુદા જુદા દરજ્જા તો

હોયજી, પરંતુ અચક્ર. સામાન્યમાં સામાન્ય મનુષ્યમાં પણ કંઈક શક્તિ રહેલી હોય છે. કદાચ તે શક્તિ ઘણી અદ્ય હશે પણ તેનો જો યોગ્ય ઉપયોગ થાય તો જનસમુદયને અત્યંત લાભ કરી શકે. આ પ્રમાણે ઓ, પુરુષ, બાળક આત્મભણ વાપરે તો સંસારમાં સ્વર્ગ ઉતારી શકાય. એકરાષ્ટ્રવતની ભવિના થવી જોઈએ.

સુખીધર એ પૃથ્વી પરની મહાન સંસ્થા છે. દરેક સ્ત્રીએ એ સંસ્થાના કુલદીપક અને સ્થાપક થવાનું છે. મોટે ભાગે તો સ્ત્રીઓએ ગૃહદેવી થઈ પોતાના આંગણમાં અમી છાંટણાં છાંટી એવી કુલવાદીને પ્રીતિથી સંભળવાની છે કે એ પ્રત્યેક કુલમાં અજન્મ સુમંથ, સુરમ અને કુમાસ પ્રસરે અને વિલસે! અંજો સમાજસેવા કરે કે રાષ્ટ્રોદ્ધાર કરે પણ ખાસ તો તેમણે જીવનને અલંકૃત કરવાનું છે. ગૃહ સંભાળે ને સ્થિતિ પ્રમાણે સંસ્કાર, કલા, વિદ્યા, ધર્મ કેળવે તો ઘેંઘેર આત્માના પ્રદીપ પ્રગટે અને સામજિક ઉદ્ધાર ને સ્વરાજ્ય શક્તિ સુલભ થાય. પણ એ બૂલવા જેવી વાત નથી કે સ્ત્રી આખું જગત ઝલે જતે પણ ગૃહિણીપદ ઉપરથી પદભ્રમ થતાં તે જીવતર નીરસ કરે છે.

ઓએના કાર્યક્ષેત્ર વિશે ગોવર્ધનરામભાઈએ 'સરસ્વતીચંદ્ર'માં શુભસુંદરી મારણ

કહેવડાવ્યું છે કે 'અમારા ચરીર સંસારને ઉઠેરવાનું સ્થાન છે. અમ્હારા ચરીરને પુરવતે ધકકેલે અદાવવવાં તે જામની પાસે દાંતનું કામ કરાવવા જેવું છે. તમ્હે દાંત, અમ્હે જામ. તમ્હે કમાવ, અમ્હે સંસાર નીભરીયું'. ધર્મોદે આમ સ્ત્રીએ ને પોતાનાં કાર્યપ્રદેશનું ભાન થશે ત્યાં તેઓ પવિત્ર પવનોથી ભંજિતતા નમ્મ કરશે અને આત્માનો ઉદ્ધાર જહેતાનાં જીવન દીવ્ય મનાવશે. પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરી, પતિના આત્માના ઉદ્ધારી, સમસ્ત જનસમાજનું કલ્યાણ કરી પરમાત્મા સાથે એકતા પામશે; સ્ત્રી સંસાર પ્રેમમય બનાવશે.

આવા સંસ્કારી ગૃહજીવનથી સ્ત્રી 'કુલધોગિની'નું પદ પ્રાપ્ત કરી જાહેરજીવનમાં ગરીબો, અનાથો, લૂણાં, લગણાં, જહેરાં, આંધળાં, વગેરે અચક્ષીનોનાં દુઃખો ને દોરતે શાંતિ અર્પવા, સદાય આપવા તથા સ્ત્રીજીવનની મહત્તા વધારી, કોમ, દેશ તથા પ્રજાના સમસ્ત ઉદ્ધાર માટે વધારાશક્તિ જાહેરજીવનમાં ભાગે લેશે ત્યારે હિન્દુ સમાજ સંસ્કાર ને પ્રતિષ્ઠાના સિખરે પહોંચશે. આને માટે 'ભગિની સમાજ'નું કરી શકે? તેના કરતાં, જે લોકોને તેનામાં શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થાય અને તેનો નિશ્ચય હોય તો એમ પ્રશ્ન થાય કે 'તે શું ના કરી શકે?'

૮૦ વર્ષનો જીવન

ફેરહામ (હેન્ટમ) નો મી. ટીલીઅર ૮૦ વર્ષનો છે જતાં હજી વેપારીના એજન્ટ તરીકે ૧૦૦ માસના વિસ્તારમાં ચાલુ મુસાફરી કરે છે. મોટર સપ્લક પર કલાકના ૪૫ માઇલની ગતિએ તે જાય છે. જે વખત તે પરણે છે પહેલાં લગ્નથી ૧૦ અને બીજીથી ૫ માસનો થયો છે. છેલ્લાં ૫ માસનો તે ૭૨ વર્ષનો થયો પછી જન્મ્યો છે. છેલ્લું બાળક દાલ હાસનું છે. સૌથી પહેલું બાળક ૫૪ વર્ષની ઉંમરનું છે!

૭૨-શીકર.*

જહેન, પુલકાં પુલે ને ઉર મલકતાં રે લોલ,
જહેન, સૌરભ-શીકર અનંત ઉડતાં રે લોલ !

ધને છાણું આકાશ બધુ ગાજતું રે લોલ,
મોઠાં જરમર વરસે સુ બ્યોમવાહણી રે લોલ !

ઝીણું બીંદુ અરે ને અમે કુલડે રે લોલ,
જહેન, આંધ્રુ અરે ને વહે હેઠે રે લોલ !

નહિ રેણું હું આશાના તારકા રે લોલ,
છતાં વિજળીમાં રનેહ હાથ અળકતાં રે લોલ !

પ્રભુ-રહેજો અનન્ત રનેહ વરસતાં રે લોલ,
વળી તારક તુંજ તેજનો નહિં છૂપો રે લોલ !

પ્રભુ, રહેજો અમ અંતર કુલ કુલતાં રે લોલ,
પ્રભુ, રહેજો સૌ સિન્ધ યતાં રનેહથી રે લોલ !

પ્રભુ, અંતરમાં બાલ-પણું નિત્ય ભરે લોલ,
પ્રભુ આંખોમાં રનેહ અને પૂન્ય ભરે લોલ !

રસિક ઠા. વિજુ.

* શીકર=pray=છાંડ.

સેખા: શ. ગુલામચંદ મૂળચંદ માવિશી.

છાત્રાલય સમન્વેના વિચારોના પ્રવાહ અત્યારે પસરી રહ્યો છે; પરન્તુ ત્યાં આદર્શ અને ભાવનાને વધારે સ્થાન અપાય છે, જ્યારે મૂળ સુધારાના બંધાર અખતરાઓ ઉપર બહુ જ ઓછું ધ્યાન અપાય છે. આ બધું કુમારો-બાળિકા માટે વિચારાલ્પ રહ્યું છે, નહિ કે બાળાઓ-કન્યાકાઓ-વાસ્તે. અત્યારે જેટલી તાલીમ બાળકોને દેવાની જરૂરીયાત ઉભી થઈ છે તેટલી જ તાલીમ બાળિકાઓને દેવાની પણ જરૂર છે, અને તેમાં જેટલો વિદ્યમય સેતારો તેટલું કાઠીયાવાડને બદલે દેશને જરૂર થાયવું પડશે. ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે "કન્યા છાત્રાલય" ની આવશ્યકતા છે કે કેમ ? અને હોય તો કયું હિલ્લે ?

અત્યારે કન્યાઓ વાસ્તે કન્યાશાળાઓ છે જેમાં ગુજરાતી અંગ્રેજી જ્ઞાન અપાય છે. કોઈ રહેલે ભરતથુંથણની હિન્દુશાળાઓ છે, જેમાં ભરવા મુંઝવાનું શીખવવામાં આવે છે. જ્યારે પાકશાળા કે ગૃહસંસારની તાલીમશાળા કોઈ રહેલે નથી. નથી પ્રો. કર્વેનું આશ્રમ કે વડોદરાનું આશ્રમ. ત્યારે કન્યાઓ અંદરો-અંદર એક બીજને ઝોળખવા અને ચાલતા થીએ, એક બીજ તરફ પ્રેમભાવ રાખતાં થીએ, પાક સમન્વધીનું તથા ગૃહ-સમન્વધીનું કામકાજ થીએ તથા ગૃહિણી તરીકેના ફરવ્યાનું જ્ઞાન થાય તે વાસ્તે કન્યા છાત્રાલયની આવશ્યકતા છે; અને તે સ્થાપવા વાસ્તે દરેક મોટા યંત્રોમાં નાગરિકો દ્વારા તેમજ દેશી

રાજ્યોમાં રાજાઓ દ્વારા પ્રયત્નો થવા જોઈએ. બીજાને ત્યાં વહુ થઈને ગયા પછી, જરાય વલોટ હોતો નથી, પૂરાં હુંગમાં પહેરતાં-પણ નથી આંવકંતાં, કેમ બોલવું ચાલવું તેની પણ ખબર નથી પડતી, તેમજ પોતાના જ મામતી દીકરી પોતાના સાતરે રહેતી હોય તો એ બીજા વચ્ચે ભાવભરી ઝોળખાણુ રહેતી નથી, તેમજ ધરના કારભાર ચલાવવામાં બહુ મુશ્કેલી આવે છે. એ બધાના નિવારણુ અર્થે, કન્યા છાત્રાલયોની પૂરેપૂરી જરૂર છે. જે જે મામમાં કન્યાશાળાઓ હોય તે તે મામમાં કન્યાશાળાઓ પડ્યેના મકાન લઇને અથવા તો તે કન્યાશાળાઓને છાત્રાલયના રૂપમાં ફેરવી નાખવી, અને હેઠમીસ્ટ્રો હોય તેઓએ "ગૃહપત્ની" તરીકે કામ મનવવું. બોર્ડીંગ અને લોજીંગ જેવું કરી નાખવું. દરેક ખેડેતો ખાણ, પાણી, સુવે, ઊંઠે બેસે, રમે; કમરત કરે, દહે, ખાંડે, રાણી ભરે, સંગીત થીએ, રાંધણ થીએ, અને અબ્બાસ કરે, એ બધું છાત્રાલયમાં કરે. છાત્રાલય કેવળ ગુજરાતી શિક્ષણ આપવા સાથે બાકી બધું ચલાવવાની સુધર તાલીમ આપે એટલે બસ. આજની કન્યા આવતી કાલે વહુ તો થવાની અને એ વહુના જ્ઞાન સંતોષમાં ભારતની ચડતી છે; અને એ આત્મસંતોષ મેળવવા વાસ્તે, તેવી સન્નારીઓ તૈયાર કરવા વાસ્તે કન્યા છાત્રાલયોની પરમ આવશ્યકતા સ્વીકારે છું. અન્ય જોડેના પોતાના વિચારો કરવાને વિશિષ્ટ કરું છું.

“પોતાનાં ઘડયાં પોતાને નડયાં.”

લેખિકા: શ્રી રવ. જયપ્રકાશ.

(કુમ્ભની એક લોકકથા.)

કુમ્ભમાં એક નાનું સરખું ગામડું હતું અને તેમાં વસ્તી થોડી હતી પણ શ્રીમન્તા ઇમાં-મધ્યમ હતું. ત્યાં ખોલખોની વસ્તી ઠીક હતી. ખોલ પૈસે ટકે સુખી હતા. દેશમાં જોને જમીન ખેતી વધારે હોય તેજ સુખી અને મોટા કહેવાય. તેમાં એક ખોલ શેઠનો સ્વભાવ મુળ સોખી હતો.

એ ગામમાં એક રજારી તોડરી કરવા આવ્યો, તો ગામની વસ્તી મરીય હતી ત્યારે આ ખોલ શેઠને ત્યાં તોડરી માટે ગયો અને પ્રુછ્યું: “શેઠ તોડરી સોંપા ?” તો શેઠ વિચાર કર્યો કે તોડરીની જરૂર છે પણ સ્વભાવે કોભી હોવાથી વિચાર કરી કહ્યું: “હા તોડરી તો રાખવી છે.” ત્યારે રજારીએ કહ્યું કે “શું પગાર આપશો.” શેઠે કહ્યું ખાવાનું કપડા વીગેરે આપશું અને પગાર માટે પછી જોશું. શેઠે કહ્યું “પણ તોડરી રાખવા માટે તમારા પાસેથી એક લખતમાં સઢી લેવી પડશે કેમકે જે તારી છુલ ધાય તો અમે કપડા આપીએ તો તારે ક્યવાઇ જવું નહિ અને જે ક્યવાય તો હોઠ અને નાક જન્ને કાપી લેવા. એવી સઢી કરવો પડે અને જે હું ક્યવાઇ તો મારા પણ હોઠ અને નાક કાપવા.” એમ શેઠે કહ્યું એટલે રજારી મરીય અને અબણ હોવાથી હા પાડી અને લખતમાં સઢી કરી આપી અને કહ્યું “બહે, શેઠ બહે, જરૂર છુલ થયે તડે તીવ કલ.”

રજારીને તોડરી કરતાં ઘણા દીવસ થયા ત્યારે ઉનાળાની રુઠ આવી. ઘરેઠાજ ખરચી વધારે પડે ત્યારે રજારીએ શેઠને કહ્યું કે “મારા પગ બલે છે માટે જોડા અપાવ.” શેઠે કહ્યું “બહે જોડા તારા માટે ઘણા પણ જે બારનાં જોડાનું ચામડું ચાલશે નહિ. આપણી ભેંસનો પાડો મરવા પાશે છે. હવે જે ચાર દીવસમાં ખરશે તો તે ચામડાનાં જોડા કરાવીશ તો ટકશે. તેમાં હું ક્યવાયો તો નથી ને ?” મરીય રજારીએ કહ્યું “ના, ના, શેઠ બહે તડે કરાઈની” ઉનાળો મયો પણ શેઠ કરાવે સાનો. હવે શીઆળાની રુઠ આવી. મરીય હોય તો શું પણ ઠંડી તો પડેજને ? ત્યારે રજારીએ કહ્યું “હાજે શેઠ જડા લુગડા સઢાઈ રે.” ત્યારે શેઠે કહ્યું કે “લુગડા તારા માટે ઘણા છે પણ જે આપણા ખેતરોમાંથી હવે કાઢા લાવશું તો ધરતો સુતર થશે અને તેમાંથી તારા કપડા શીવડાવશું. તેમાં હું ક્યવાયો નથી ને ?” રજારીએ પોતાના હોઠ નાક શેઠ કાપી લીએ એ બીકથી કહ્યું “ના-ના-નથી ક્યવાયો”. એમ કરતાં ઘણા દીવસો ગયા ત્યારે રજારીનો ઘરથી ખરચી મંગાતો, હારે રજારીએ શેઠને કહ્યું કે “શેઠ હાજે મહે ખરચી ઘરે ખેતી.” ત્યારે શેઠે કહ્યું, “બહે ખરચી જાજ. આપણી વાડીઓમાં અનાજની ખરવાઓ બરાઈ છે તે વેચી નાખવી છે. ત્યારે તને આપીશું. પણ તેમાં તો ક્યવાયો નથી ને ?”

રજારીએ કહ્યું, “ના-ના, શેઠ નથી કચવાયો.” હવે બિચારા અબજ રજારીએ વિચાર્યું કે શું કરવું ? તે હમેશાં ખીડીવાલાની દુકાને જતો. આજે ખીડીવાળાની દુકાને ગયો અને તેને વાત કરી કે શેઠે નોકરી રાખવા વખતે મારાથી લખાણ કર્યું કે કોઈ પણ વખતે કચવાઈ જવું નહીં. જે કચવાય તો નાક તથા હોઠ કાપી લેવા. માટે મને કાંઈ આપતો નથી. તો મારે હવે શું કરવું ? ખીડીવાલાએ તેને જરા-જરા શીખામણ આપી અને વિદાય કર્યો.

એક દીવસ શેઠ વાડીએ ગયા રજા પછી રજારીને કહ્યું કે સારા જગદની બેડી માડી માડી બેડી લાવો તો! ત્યારે રજારીએ કહ્યું, “શેઠ તે જગદ પણા માટેલા ચક્ર ગયા. કંઈ કામ આપે નહિ તેથી મને રીસ મડી તે મેં વેચી નાખ્યા અને તેના પૈસા મારે પરે જરૂરી માટે મોકલી આપ્યા. તેમાં તમે કચરાયા તો નથીને ?” શેઠે કહ્યું “ના-ના. શેઠ તો તે વાત મલાલી લીધી. જેમ કરતાં પણા દીવસ થયા ત્યારે શેઠ ખજાનામાં અનાજ દળું તે જોવા આવ્યા ત્યારે શેઠે રજારીને પુછ્યું કે માસ તો આખા પસે દતો-ઓછો કેમ લાગે છે ? ત્યારે રજારીએ કહ્યું શેઠ ખજાનામાંથી માસ ચોરાઈ જાય છે, તો થોડા માસ મેં વેચી નાખ્યો અને તેના પૈસા મારા છુગડામાં વાપર્યા, બાકી ઘેર મોકલ્યા. તેમાં તમે કચરાયા તો નથીને ?

શેઠે કહ્યું, ના-ના. શેઠ ઘેર જઈ શેઠાણીને વાત કરી. શેઠાણીએ કહ્યું કે એને ધરના કામ માટે રાખો. હવે રજારી ધરના કામમાં રહ્યો.

એક દીવસ શેઠ લખવા બેઠા. ધરમાં નાનાં છોકરાઓ પણ તોરાણ કરતાં દતાં. ત્યારે શેઠે કહ્યું કે રજારી જા, આ છોકરાઓને રજા. ત્યારે ને છોકરાઓ રહે નહીં પણ રાગ-ફાગે. માટે, તેથી રજારીએ જરા મધુ. ત્યારે તો વધારે પાંચ કાઠવા મોકલ્યા. શેઠે રજારીને

કહ્યું કે કેમ રહે છે. ત્યારે રજારીએ કહ્યું કે મસ્તી કરતા હતા તેથી મેં થોડું મોઝું. તેમાં શેઠ તમે કચરાયા તો નથી ને ? શેઠે કહ્યું ના-ના. પણ શેઠાણીને રીસ મડી કે આ કેવું ? નોકરો છોકરાઓને મારતા હશે ! માટે નોકરને રાજ આપો. શેઠે કહ્યું જેમ રાજ અપાય તેમ નથી હવે શેઠ તથા શેઠાણીએ વિચાર્યું કે નોકરને મુકી ક્યાંક ચાલ્યા જવું. તેથી એક દીવસ રાત્રીના બીજે ગામ જવા નક્કી કર્યું. તો રજારીએ ખીડીવાલાની સલાહ લીધી, રાત્રીના વખતે શેઠ પોતાના કુટુંબ સહીત આડામાં બેસી રવાના થયા. ત્યારે સવાર પડી ત્યારે એક રજાવામણી જગ્યા બેઠા. તેના પાસે નાનું સરખું ગામ અને વડના ઝાડની છાયા અને તળાવ દતાં. ત્યાં માંડું છોડી આરામ કરવા ઉતારો કર્યો અને શેઠ કહેવા લાગ્યા કે હાસ રજારીથી છુગડાં જેમ શેઠાણીને કહ્યું ત્યાંતો કોણ જાણે ક્યાંથી રજારીની સ્વારી આવી પહોંચી. કેમ શેઠ ખુશી છો ને ? તમે તો પણા મુકી જાવ પણ મારાથી મુકાય નહીં. હું આવ્યો તેમાં તમે કચરાયા તો નથી ને ? શેઠે કહ્યું ના-ના. પણ શેઠના તો મગ મરી ગયા. હવે કરવું ? શું ત્યારે શેઠાણીએ શેઠને કહ્યું કે રાવનાં મુતો હશે ત્યારે ‘માલ્યા’ નાં. પણ બીચારા અબજ રજારીએ જે તેવું સાંભ-ભેલું જરા-જરા મનન કર્યું. રાત્રીના અખા ચાન્તીથી સુષ રજા. પાછલા પકોરનાં ઉઠી શેઠ ગાડા ગુપચુપ બેઠાની રવાના થયા. સર્વ સામાન સંબાળી શેઠાણી ગાડામાં ધુમટો તાણી બેઠા દતા ત્યારે શેઠે કહ્યું કે અદિ તો કોઈ નથી મેની લાજ કાઢો છો ? ત્યારે શેઠાણીએ ધુમટો ઢાલ્યો કર્યો તો શેઠ આભાજ જની મયા કે આ શું ? કેમકે ધુમટો ઢાલ્યો કરનાર રજારીજ દનો.

રજારીએ કહ્યું કે તમે મને મુકી ચાલ્યાં જવાનું શેઠાણીને કહ્યું તેથી મેં શેઠાણીને

ધામે રહી તળાવમાં. હઠાતી દીવા. તેમાં તમે કમવાયા. તો નયાં ને ?

કહ્યું કે રજારીને મારાથી છુટા કરી આપો તો ખસ છે.

શેઠે કહ્યું ના-ના. પણ શાડા પાછા વાળ્યા ને તળાવની પાસે આવ્યો તો ત્યાં તળાવ પાસે ગામના માણસોનું ટેન્ડું બેઠું થયું હતું. મૃત શરીર પાળ ઉપર પડ્યું દેખાયું તે શેઠે ઝોળખ્યું અને રૂદ્ધ કરવા લાગ્યા. ત્યારે ગામના માણસોએ પુછ્યું કે શા માટે રડો છો ? ત્યારે શેઠે પોતાની જીવંતી રજારીનાં પહેલેથી છેલ્લે સર્વ જીવંત કહ્યો અને

રજારીએ કહ્યું કે અમારા લખતમાં છે તો તે પ્રમાણે શેઠે કમવાય છે તો શેઠે મને મારા પોષણ જેટલું આપે તો હું છુટા થાઉં ને લખત શાડી નાખે. ત્યારે ગામનાં પંચ બેઠા થયા અને સલાહ કરી કે એક વાડી તથા મળદતી સારી જોડી રજારીને આપવી અને લખત શાડી નાખવું.

ત્યારે શેઠે કહ્યું કે “ મારા ઘડ્યા મને નહયાં ”.

છુટાછેડાનું તીર્થ !

છુટાછેડા કરી લેવા મુશ્કેલ દંપતીઓ માટે નેવાડા એક તીર્થસ્થળ મળ્યાય છે. એ સ્થાનેમાં છ માસ રહી છુટાછેડા કરવાની કોટને અરજી કરે કે એડો પાર ! પણ આ મુદ્દત ધણીને લાંબી પડી તેથી તેમણે નેકરીકા અને પારીસ નવા માંડ્યું. પરિણામે સહેરને આર્થિક નુકસાન થવા લાગ્યું એટલે તેમણે કાચરો ફેરવી ત્રણ માસનો વસવાટ માંગ્યો છે. પહેલાં દર માસને ૮૦ કેસ થતાં, હવે આ કાચરો થવાથી મરિને ૨૫૦ કેસ થાય છે. વંકાવોએ આનો લાભ લેવા ઠેરઠેર ઓશીસો ખેતી છે.

રજનું ગજ

લંકનતી કોટમાં એક મુકદ્દમો આવ્યો. સ્ત્રીઓને ખુશ્કરત બનાવવાનો દાવો કરનાર એક સૈન્યના ડેક્ટરે એવાજ એક ખીન ધંધાદારી સામે એ દાવો રૂબાંડ્યો હતો. વાદીની તકરાર એવી હતી કે તેણે પોતાની જાહેરખબરમાં “ ખુશ્કરત દેખાવું એ સામાજિક જરૂરી આવ છે ” એવા શબ્દો વાતમાં દાતા, જેની નકલ પ્રતિવાદીએ કરી તેને નુકસાન કર્યું હતું. જડજ સાહેબે પણ એ વાત કમ્પ્લેસ રાખી અને એક શીર્ષીય નુકસાનીના અદલા તરીકે અપાવ્યો.

દુર્ગંધ આવતી શીશીમાં રાહતું પાણી રેડી જીવ દલાવે. થોડા વખત પછી ચોખ્ખા પાણીથી સાફ કરી નાંખે. દુર્ગંધ દૂર થઈ જશે.

૩૫ડાં પર પડેલા ઘાહીના ડાઘ કાઢવા તેના પર ટમેટુ કાપીને ધસવું ને પછી એકદમ તેટલા બાખને પાણીમાં બોળી દેવો. જો ડાઘ જાડું જુનો હોય તો બે કે ત્રણ વાર આ પ્રમાણે કરવું.

હરીલાલ એચ. પારેખ.

સોનાનો બાજઠ.

(ગુજરાતનું એક લોકગીત.)

મા ! *મારે xસરખે સોનાનો ¹બાળેડિયો.
મેડીએ મેલ્યો સોનાનો બાળેડિયો.
દાદે *મારે આલ્યાં ²ઝોટડિયાંનાં દાનરે,
માએ ³મને આલ્યો સોનાનો બાળેડિયો....૧

x x x x
મા ⁴મ્હાતો પ્રેમે તે પાંડાને છોડિયાં,
મા હુતો ⁵હુએ રોતી દૂધરે,
મા હુતો બેઠી સોનાને બાળેડિયો....૨

x x x x
મા મ્હોતો મારા કાકાને ⁶વે'નબા.
કાકે આલ્યાં ધોરીડીનાં દાનરે,
મા *મારે આબ્યો અપાડિલો ⁷મેવસો....૩

x x x x
મા *મારે ⁸પદ્મણે તે ⁹હોળો બેતર્યા
હરખે જાવિ હું જાતને ¹⁰મતુવારે
મા હુતો પ્રિતે ¹¹દેસંતે ¹²પ્રાણતિ....૪

x x x x
પદ્મણે *મારે ગાડાં જારિને કણુ લાવિયા.
મા હુતો રેતી જિઆરોને દાનરે,
મા હુતો બેઠી સોનાને બાળેડિયો....૫

‘ ઉઝાવાળા. ’

૧ બાજઠ. ૨ બે'શોનાં. ૩ મ્હને. ૪ મ્હે'તોં. ૫ ટીપિટીપિ. ૬ વિનબ્યા-
મનાબ્યા. ૭ મેહુસો-વરસાદ. ૮ પદ્મણે-પતિ. ૯ હોળો-ખેડવાનું સાધન.
૧૦ ખેડતને માટે 'ખેતરમાં ખાવાનું' લેખ જવાર. ૧૧ પશુઓને.

* મ્હારે. x બધો સોનાનો.

જિન્દગીનો પુત્ર

મૂળ લેખક: શ્રીશંકર શરદ ભાણુ.

અનુવાદક: શ્રી. દમણીક મહેતા.

(જે અંકના પૃષ્ઠ ૬૪૪ થી શરૂ)

જિન્દગીએ શરૂએ થઈ કહ્યું. " નહિ આવી શકે એમ બોલ્યા એટલે: શું પતી ગયું ? તેણી હોવા છતાં ખીલ કાઢતે. અધિકાર હોય ખરો કે ? ના, ના એમ નહીં થવા હક. હેમના વિના ખીલ કાઢતેય પૂલ કરવા નહિ હક. "

શિવનાથ: " તો જેહવા કે બધું, તેણી ઘેર નથી. કાંઈ કામસર બહાર ગયા છે. "

" આ બધું મોટી બહેનનું કારક્યાન લાગે છે. ! એટલે એ પણ નહિ આવે એમનને ? " ફરી જિન્દુ શેતો જેવી થઈ ત્યાંથી ચાલી ગઈ એની દૃષ્ટિએ પૂલપાક, આનન્દોત્સવ, ખવરાવવું, પીવરાવવું, બધુંય ધડીકમાં ફાગરવું માગ્યું. હેલસા ત્રણ દિવસથી એને લાગતું હતું કે આજે નેહ આવશે, નેહાણી આવશે, મદન આવશે. આજના આખા દિવસના કામ-કાજને માટે ને મનમાં એક વિશ્વાસ રાખી નચિંત થઈ બેઠી હતી. તેને ખાતરી હતી કે મોટી વડુ આવશે; અને ધડીના છઠ્ઠા ભાગમાં બધુંય કરી નાંખશે. એના મનના આ વિચારો અન્ધ, ફાઈ જાણતું ન હતું. રવાખીના એકજ બોલથી તે બધા વિચારો સ્વપ્નરૂપિની માફક હરી ગયા; અને કમસરતું વિરાટ અને બર્ધ કાર્ય એની છાતી પર બારે ચિલાવી માફક જખારા લાગ્યું.

કનકાણીએ આવીને કહ્યું: " બંડારની ચાવીઓ જરા આપોને, ન્હાની વડુ ! ફેલેઈઓ મિઠાઈ લઈ આગ્યા છે. "

જિન્દુએ શુષ્ક ભાવે કહ્યું: હમણાં અધિમાં ક્યાં મુકાવો બહેન ! પછી અન્ધર મુકાવાશે.

કનકાણી: ક્યાં મુકાવાય વડુ ! કામગીરાગમક આવે તો વળી ખરાખ કરે !

જિન્દુ શરૂમાં બોલી: " તો કેટલી દેને ! " ફરીને તે ખીલ ખંડમાં ચાલી ગઈ. ત્યાં એની શેષેએ આવી પૂછ્યું: " બરે જિન્દુ ! જરા આવીને જતાવ તો ખરી કે મેદાનો આટો કેટલો બેહશે ? "

જિન્દુએ હેલસ મુખે જવાબ આપ્યો: " કેટલો બેહશે એ હું શું જાણું ? તમે જાણો. "

ફાઈ મદ જેતી જતી બોલી: " સાંભજ નો ખરી ! તારે ત્યાં કેટલા માણસો જમનાર છે એ હું શું જાણું ? "

જિન્દુ મીઠાકાને બોલી: " તો એમને જમતે પૂકો-એ કામમાં તો મોટી બહેન એકા. મદનને જનોઈ દીધું ત્યારે ત્રણ ચાર દિવસનો જમણુરાર કર્યો હતો. પણ મદને એક વાર પણ નથી પૂછ્યું કે ન્હાની વડુ ! આરહું આ કરે ! એમની આગળો નેહણી

ચોખ્ખતા ધરમાં કોઇની નથી." આટલું કહી તે ત્યાંથી ચાલી ગઇ. આંખોમાં આંસુ પડ્યું. "બહેન ! બાંધારાજ પછે છે કે પૂજા માટે કપડું વગેરે—" એ પૂછે બોલી રહે. તે પહેલાં જ નિન્દુ બોલી ઉઠી : " આપો, બધાંય ભેગાં મળી મહેને ખાઈ જાઓ, ખાઈ જા, અદિથી ચાલી જા. "

ખતસિયા તો ત્યાંથી ચાલી ગઈ. થોડી વરે શિવનાથે આવી ટેકીયે ખૂસો પાડી કહ્યું : " અરે સાંભળે છે કે ? "

નિન્દુએ આવી હાંછેકાધને કહ્યું " ના, ના. નથી સાંભળતી ! તે હું નથી સાંભળવાની. બસ, થયું ! " શિવનાથ મુઠની મારક કૈતા મુખ, તરફ જોતો ઉભો રહ્યો.

નિન્દુ મહેને શું કરશે ? શંસીએ લટકાવશે ? ના હોય તો એમ કરો ! " કહી ત્યાંથી ચાલી ગઇ; અને મોડું થતું મધુ.

નિન્દુ કાંઈ કામ ન કરતાં અદિથી તદિ અને તદિથી અદિ બીજાના કામમાં હોય કાઢતી કરતી હતી. કોઈક ઉતારણમાં વાસણ વેચી રસ્તામાં મૂક્યાં હશે તેને નિન્દુએ ઠોકર મારી આંગળીમાં ફેંકી દીધાં અને કામ કેમ થાય એના પાંઠ શીખતી દીધે. કોઈક બીજું કપડું વળગણી પર સૂકાતું હતું. પવનને લીધો એનો છેડો ફરીને લેને અડી ગયો એટલે તેને ખેંચી ચીકરડા ઉરાડ્યા. એ કોઈ એની રક્ષાનું આવડું એ બીકતું માર્યું અને તેમ બાથુએ ખસી જતું.

બહુ મોડું થતું એક ગોરમદારાજ ગિયારા બને ખોરડામાં આગ્યા અને બોલ્યા, " આ તો વખત વીતી ગય છે ને હજી તો કાંઈ ઠેકાણું નથી લાગતું. "

નિન્દુ નજીક દબી હતી એણે તીખા સ્વરે કહ્યું : " રાણાના ઘરમાં મોડુંએ થાય વળી ! " આટલું કહી તે ત્યાંથી જતી રહી અને એક બીજું વાસણ ઠેકે મડાવ્યું. બીજા એકામાં

ટપલ પર રાખતી મારક પડી. દરોઠ - મિનિટ પછી એને કોઈ પરિચિત કંઠેનો અવાજ સંભળાયો એટલે ધ્રુતમ્ કહીને ઉભી થઇ; અને બારણાની આડમાંથી જોયું તો અનપૂર્ણ આગળ્યામાં આવી ઉભી હતી.

નિન્દુ કુઝા અને અભિમાનના ક્ષોભથી રડી પડી. એ આંખમાંના આંસુ લુછી બળપૂર્ક પગ ઉપાડતી હતી. અનપૂર્ણ પાસે આવી, હાથ જોડી બોલી : " દશ અગિયાર વાગ્યા હજી કેટલી દુરમનાવટ કરવી છે, મ્હોની બહેન ! હું એર ખાઈ લઉં તો તમારા મનોરથ પૂરા થતા હોય તો તેમ કરો. ઘેર બહાર એક પરીકું મોકલાવી આપો. " કહીને ચાલીઓનો ઝુટો અનપૂર્ણના પગ આગળ નાખી પોતાના ખોરડામાં જમ, બારણું વાસી, જમીન પર પડી રહ્યા લાગી.

અનપૂર્ણએ કાંઈ જવાબ ન આપ્યો. ચૂપચાપ ચાલીઓને જુમળો લઈ ભંડારના દાર ઉપાડી બધો સામાન કાઢવા લાગી.

ત્રીજે પ્રવર સોફાને જમાડી નિન્દુ નિવૃત્ત થઈ હતી; અને સોફાની બીડ પણ ઝાંછી થઈ થતી. પરંતુ તે કોણ જાણે શા માટે અસ્થિર ભાવે આંખ બાજુ આંટા ફેરવે કરતી હતી. એટલામાં હેરરે આવી કહ્યું : " મહેન ખાઈ નિરાજમાં નથી. "

નિન્દુએ એના તરફ દૈવમયી દ્રષ્ટિ નાંખી કહ્યું : " અમાગીયા ! છોકરાઓ મોડી રાત-સુધી નિરાજમાં જ હોય છે શું ? પહેલેર જઈ નહોતું જોવાતું તારાથી ? "

હેરર : ત્યાં પણ નથી.

નિન્દુએ કોટા પાડી કહ્યું : " પડો. ચના છોકરાંઓ સાથે ગિલ્લીડંડા રમતો દરો. હવે ક્યાં જાને કોઈની બીક છે ? આ રમતમાં એની એકાદ આંખ ટૂટશે ત્યારે જ મ્હોટી વહુને શાન્તિ થશે. જા, જ્યાં હોય ત્યાંથી રોધી લાવ. "

અન્નપૂર્ણા બાંકારના હંઠરા પર બેસી ચાર પાંચ વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ સાથે વાતો કરતી હતી. ત્યાં ન્હાની વહુનો ઘાંટો એને સંભળાયો. કલાક પછી ઘેરવે આવી કહ્યું: “મદ નમાંધ તો ઘરમાં છે; પણ આબા નહિ.” ઘેરવના શબ્દો પર ખિન્દુ વિશ્વાસ રાખી ચાકી નહિ.

ખિન્દુ: “ન આવ્યો. એટલે શું ? મહે બોલાવ્યો છે એમ તો કહ્યું હતું ?” ઘેરવે માંથું હલાવી કહ્યું: “હા, હતાં જે ન આવ્યો.”

ખિન્દુ બરાબર ચૂપ રહી બોલી: “એમાં એનો શો હોય ? જેવી મા તેવો રહેનો દીકરો હોય જ ને ! ત્યારે હું સમ ખાકું છું કે એવા મા દીકરાનું મેં હું નહિ જોડું.”

“મોડી રાતે અન્નપૂર્ણા ઘેર જવાને તૈયાર થઈ એને મૂકી આવવા શિવનાથ પોતે તૈયાર થયો. ખિન્દુ ઝડપથી આવી બરાબર લગી રહી અને સ્વામીને કંઈશ સ્વરે કહ્યું: “મૂકવા તો જાઓ છો; પણ એમણે પાણીનું ટીપું જે પીધું નથી. એ તમને જાણે છે ?”

શિવનાથ: “એ ત્યારે જાણું જોઈએ. મ્હારે નહિ. બધું કાગળ ગમડું જોઈ હું જાને જાહેને બોલાવી લાવ્યો હતો. હવે મૂકવા પશું હું જાણું છું.”

ખિન્દુ: “વાર ઠીક છે. ત્યારે એમનું કંઈક ને કે તમને એમની તરફ છે.”

શિવનાથે કાંઈ જવાબ ન આપતાં અન્નપૂર્ણાને કહ્યું: “ચાલો બાબી! હવે મોડું ન કરો.”

“ચાલો દિવસ!” કહીને અન્નપૂર્ણા કમળ માંડતી હતી એવામાં ખિન્દુએ ગળેને કહ્યું “સોઠા કહે છે એ સાચું છે કે નેહાણી ચતુ હોય છે. પોતાને શબ્દો તેમ જૂડી વાતો કહી આકરા સોગમ લીધા અને ચાર ચાર દિવસ સુધી છાકરાનું મ્હોં પણ ન જોવા દીધું. એ બધાંનો વિચાર ભાગવાન કરશે.”

એટલું કહી તે મ્હોંમાં પાલવ લઈ રહ્યું. રોડીને ત્યાંથી ચાલી ગઈ, અને રસોડાના હંઠરા આગળ આવતાં એમાં ચપ્પને પડી. પડવાનો અવાજ સાંભળી અન્નપૂર્ણા પાછી ફરીને બોલી: “ચાલો, જોઈએ તો ખરા શું થયું ?”

શિવનાથે જવાબ આપ્યો: “કાંઈ જોવાની જરૂર નથી, ચાલો.”

તકરારની વાત આટલા દિવસ સુધી છૂપી હતી, પણ હવે ન રહી. બીજા દિવસે ઘરના બધાં બેરાઓ એ જોરોમાં બોલી હતાં. ઇન્દ્રાણી બોલી: દેરાણી નેહાણીના અવડામાં મિચારા છોકરાને શું ? એ કેમ ન આવ્યો ? ન્હાની વહુએ સાચું જ કહ્યું હતું: જેવી મા તેવો છોકરો હોયજ. છોકરા તો બહુને એવા પણ આવે ! નિમકંઠરામ તો ક્યાંય ને દોડો. ખિન્દુ પણ ત્યાં હતી. એણે ઇન્દ્રાણી તરફ દષ્ટિ કરી અને લજ્જા અને તિરસ્કારથી નીચી દષ્ટિ દાંળા. ઇન્દ્રાણીએ ચાલુ રાખ્યું: “તમને છોકરા બહુ વધારા છે, ન્હાની વહુ ! તો આ મ્હારા તરફને રાખો. હું આજથી તમને સોંપું છું. એને મારી નાંખો, મળી નાંખો, ફાંવે તેમ કરો, પણ એ એક સજ્જ પણ નહિ બોલવાને. મારાં છોકરાં પેલાના જેવાં છેજ નહિ.”

ખિન્દુ સુપ્રસાદ બેસી રહી. ખિન્દુની માએ કહ્યું: “એ સહમત હતી. જમીનદારની પુત્રી અને જમીનદારની વહુ છે. વળી કેમરે પહેલો એવ છે.” એણે હસીને આગળ ચલાવ્યું. “એ એકજ વાત છે શું ? મદન તો એના હાડમાંસને વળગેશે છે. ના ના, તમને બધાં એકાં થઈ એનો અવ હવે ન કરો. બેટા ખિન્દુ! તમમરી આ તારાર ચાર દિવસી છે. એથી કંઈ ત્યારે છોકરો બીજાનો એ છોજ ચલાવે છે ?”

ખિન્દુની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. તે

માતાના સુખ તરફ જોતી સુખસાપ બેસી રહી. રહાજના દીવાજતીના વખતે લેણે બતસિયાને બોલાવી પૂછ્યું: “બતસિયા! સાચું કહે ને તું ચે હતીરો. મહારા, મું એવો ભારે અપરાધ દનો કે એમણે આટલા આકારા સોગન લીધા? ” બિન્દુએ ત્રેને આવી વાત પૂછવા માટે બોલાવી હતી એ બતસિયા સહજમાં ન માની શકી તે અત્યંત સંકેતપૂર્વક સુખ રહી. બિન્દુએ ફરીથી કહ્યું: “ના, ના, ગમે તેમ હોય પણ તમને સો ઉમરમાં મહારા કરતાં મહોટાં છો. તમને ને કાંઈ કહો તે મહારે સાંભળવું જોઈએ. વાક, મુંજ કહે શું મહારા એવડો બધો વાંક હતો? ” બતસિયાએ માથું હલાવી કહ્યું “નારે મેન! એમાં તે વળી વાંક શાનો? ”

બિન્દુ: “તો પછી તું જરા એમને ઘેર ના; અને બે શબ્દો બરાબર સંભળાવી આવ. હને શો કર છે? ”

જરાં દિમ્બત આવતાં બતસિયા બોલી: “કર જરાયે નહિ, બેન! પણ હવે કહ્યો લખાવવાથી શો ફાયદો? ને યરાતું હવે તે થઈ ગયું.”

બિન્દુ: “ના, ના, બતસિયા! તું નથી રહમજતી-સાચી વાત કહેવી સારી; નહિ તો એ માની બેસશે કે બધો વાંક મહારો જ છે; અને ચોતાનો જરાયે નથી. ધરમાંથી બહાર કાઢી મૂકીય એમ નહોતું કહ્યું એમણે? હું શાં દિવસ દહડી ચપડી છું? પછી એમણે શા માટે મહારથી છાના રૂપિયા આપ્યા? કેમ એક વાર પણ ન કહ્યું? ”

બતસિયા: “વાર, હું કાલે જા. આજે તો રાત પડવા આવી છે.”

બિન્દુએ નારાજ થઈ કહ્યું: “રાત કરતાં પડવા આવી છે હવે? બતસિયા! તમને વાત હકાવતાય ઠીક આવડે છે. બે તો રૂપિયા જાના રિવસો છે એટલે દહાડો દુઝા લાગે

અને અન્ધાર જણાય. ન હોય તો કાંઈને તારી સાથે લાઈ જા, અરેલેરવ! જરા સહને. બોલાવ તો-બતસિયાની સાથે; જણું છે.”

લેરવ ત્યાંથી ખસી ગયો. બતસિયાને મોકલી બિન્દુ અહિં તહિં આંટા મારી રસોડામાં આવી. રસોયજી એકલી બેઠી રાંધતી હતી. બિન્દુ એક ગાળુએ બેઠી અને બોલી: “અસિ! તું પણ સાચે, સાચું કહેને. કેનો વાંક વધારે દતો? બોલ જોઈએ.”

રસોયજી કોઈ ન રહમજી, તે બોલી: “શોમાં?”

બિન્દુ: અરે! હું તો તે દિવસની વાત કરું છું. મહે, શું કહ્યું હતું? મહે, તો કેવળ એટલું જ પૂછ્યું હતું કે “મહોટી બહેન! મનને રૂપિયા આપ્યા હતા? કોણ નથી જાણતું? કે, હોકરાના હાથમાં રૂપિયા-પૈસાન અપાય. એ રીતે પહાડરા લાગ્યો, એટલે આપ્યા એમ કહીને પતાવ્યું હોત તોયે ઠીક થાત. આ તકરારે ન થાત અને સોગન ખાવો વખત પણ ન આવત. ચાર વાસજી બેઠાં થાપ તો ખખડેય ખરાં, એમાં વળી આંધરા સોગન લીધા. ધરમાં એકનો એક છોકરો છે; એના સોગન! હું તો કહું છું કે આ જીંદગીમાં હવે હું મહોટી વહનું મહે પણ નહિ જોઈ. મહારા દુશ્મન સાથે બોલીય; પણ એની સાથે તો વાત પણ નહિ કર.”

રસોયજી રવવાલેજ આજા બોલી હતી. એને શું બેસવું એ ન રહમજીયું એટલે તે સુખ રહી. બિન્દુની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં. એ હુંછી નાંખી બરાચેલા કંઠે બોલી: “કાંઈને લીધે કોણ સોગન નથી લેવું? એટલે શું પાણીનું દીપું સરખીયે ન લેવું? વળી છોકરાનેય આવવા ન દીધું? એ તે કાંઈ મહોટાની શોખા છે? ગમે તેમ હોય પણ હું તો ન્દાની રહી, અણસનીએ અધુરી છું. કદાચ એમના પેટનીજ છોકરી હોત. તો શું કરવ!

હું, એ એનું નામ નહિ સઉં, જો જો તો
ખરાં હું”

સોસાયટી દળથી ચૂપજ રહી. બિન્દુ ફરી
બોલી: “અને શું સોગમ હેતાં એમને એકલાને
જીવિયાવડે છે? મહેન નથી આવડતાં એમ
નથી કાંઈ. કાલે હું એમને ત્યાં જઈ કહી
આવું કે તમને, થોડું એર ના મોકલો તો
તમને સોગમ છે. તો પછી શું થાય? હું
બોલિંસ ચૂપ રહીશ. પછી જાહેર હું એમને
એ સોગમ આપી આવીશ. અથવા તો જાતે
જાહેર આપને કહીશ કે મોટી વઢવે મોક-
લ્યું હતું. પછી હું એક-તો ખરી શોકો
એને નમારું બોલું કે હો છે કે નહિ-એને
ફિટારે છે કે નહિ?”

સોસાયટી બિન્દુની વત સાંભળી ગભરાઈને
બોલી: “જાઓ જાઓ દહે, એવા એવા પિયાર
મનમાં ન આજુશો કશોયો કાંઈ કાપમને
આવેતો હશે? એમનાથી કાંઈ તદ્દમારો વિના
નથી રહેવાવાનું, અને મદનથીયે નહિ રહેવાય.”

“બિન્દુએ બંધાયેલું કહ્યું: “સાચું કહ્યું.
જરૂર એને મારી મુકીને ધર્મકાંડીને એને અદિ
આવતાં અટકાવેા હશે. એના વિના મહેન
એક માત્ર પણ કંઈ ન આવે તે ચાર પાંચ રાત
કેમ વીતાવી હશે? એનું તો હવે મોં જ
નહિ જોવાની. હું તો કહું છું કે ફરમન
સ્થામું શરીને જોઈશો પણ એના તરફ તો
નહિ જ.”

સોસાયટી પોતાનો હાથપર એકે કાળો ટાપે
બતલી બોલી: “જુઓ વઢવું! હવે પણ
ચાહું છું છે. તે દિવસે રોતે તમને જોવાન
યજ મયા હતાં ત્યાર પછી શું થયું હતું એ
તમે નથી જાણતાં, મદન કોણ જાણે ક્યાંયથી
હોડી આવ્યો અને તમારી છાતી પર પડી
રેવા લાગ્યો. એણે તમને બેઠો ધક્કો
કદિ જોયેલાં નહિ એટલે કહે કે નાની મા
મરી ગયાં. તમારા આંખ મોં ઉપર પાણી

નાંખવા ન દે કે પંખોયે નાંખવા ન દે. હું
એને ખસેડવા ગયો. જયકું, બરી લીધું,
મોટી વઢવે ખસેડવા ગયાં. તો તમેને “ય
જયકું બચું” અને કમળું ફાડીને ચીરા ઉતાર્યાં.
તમારી સંભાળ લેવાની તો, આજુએ રહી,
છેવટે ચાર પાંચ જણા બેગાં મળી એને
આણે લઈ ગયા.

બિન્દુ એકીડસે હેના મોં તરફ જોઈ
રહી હતી. પછી એક દીર્ઘ નિઃશ્વાસ નાંખી
ધીમેથી ઉઠી અને પોતાના ચોરડામાં જઈ
સૂઈ રહી.

તણ ચાર દિવસ પછી બિન્દુનાં માઆપ,
કાંઈ વગેરે ગયાં, તેને આગલે દિવસે તે પાછી
બેમાન થઈ હતી. ત્યારથી તે ચૂપચાપ
પથારીમાં પડી હતી, મતસિયા પંખો નાંખતી.
હતી પાસે ખીજું કોઈ ન હતું. બિન્દુએ
પથારીમાં તેને વધુ તણ બેસાવી પૂછ્યું,
“મતસિયા! મોટી મહેન આભ્યાં છે કે
શું?”

મતસિયા: “ના, વઢવું. અમે ખાટલાં ગયા
તો છોએ પછી નાકો એમને શ્રમ આપ
વાની શી જરૂર?”

બિન્દુ પડીતર ચૂપ રહી બોલી: “તમારી
એમ બસ છે. બધી વાતમાં તમારે
ડકાપિયું હાંકવા જાય છે. મહેન લાગે
છે કે કોઈ દિવસ તું એમ કંડીને જ મહેન
મારી નાંખવાની છે. તે દિવસે નાસ્ત કમળું
ત્યારે પણ તમે બધાં હવા જ તો; પણ બેગાં
મળી શું કમળું? તે નહેતાં ત્યાં સધી
તમે શું કમળું? કમળું તમે અને ત્યાં એ?
તમે બધાં બેગાં મળો તોયે એમની એક
આગળી જોઈએ જોર ન આવે.”

બિન્દુની માએ ચોરડામાં આવી કહ્યું:
“બિન્દુ! શિવનાથની રજા છે. હું પણ
અમારી સાથે થોડા દિવસ આવીશને?”

બિન્દુ માના મોં તરફ જોઈ બોલી:

“ મહારે આવવા જવાનું એમની રજા ઉપર
પોડું જ છે, મા ! એમણે રજા આપી એટલે
યશુ ! મહારા દુસ્મનની રજા વિના મહારાથી
કેમ અવાવ ? ”

મિન્દુની માતા તેના કહેવાનો અર્થ
રહમત ગણ. તે બોલી : “ તારી જોડાણીની
વાત કરે છે ને ? જ્યારે એમનાંથી જુદાં
આવીને રજાં છે. એટલે એમની રજાની
જરૂર જ ક્યાં રહી ? શિવનાથે કહ્યું એજ
ખસ છે. ”

મિન્દુએ માથું ધુણાવી કહ્યું : “ ના, ના
એમ ન થાય. મા ! ” તેઓ જ ત્યાં છે ત્યાં
સુધી બસે તેઓ ગમે ત્યાં હોય, તેઓજ મહારે
જોડકું તે છે. હું ખીચું શાવે તે કરું, મા !
પણ એમની રજા વિના ધર છોડીને ક્યાંય ન
જઈ-મહોટા ભાષને જોડું ભાગે. ”

જન્દ્રાણી ત્યાં આવી પહોંચી હતી. મિન્દુની
વાતો સાંભળી તે બોલી : “ વાર, હું કંઈ છું
કે તમને જાણે, બાબી ! ”

મિન્દુએ જન્દ્રાણીની વાતનો પણ જવાબ
ન આપ્યો. એની માથે પૂછ્યું : “ કીક ત્યારે
કોઈને મોકલી એમને પૂછાવી જો. ”

મિન્દુએ અભય પામી કહ્યું : “ કોઈને
મોકલીને ? એ તો એમાં જ ખરાબ મા ! હું
એમનો સ્વભાવ જાણું છું. મહોંજીયા કહેશે
કે “ જા ” પણ અંદરથી ગુસ્સો રાખશે.
વળી મહારા જોઈને જે ચાર વાત સંભળાવી
દેશે. ના મા ! તમને જાણે, મહારે ત્યાં
આવવું. ” માએ વધુ આગ્રહ ન કર્યો. તે
ગઈ. હવે ખાલી ધર મિન્દુને બીજી પધકે

ખાવા ધાતું હોય એમ લાગવા માંડ્યું.
નીચેના એક ઓરડામાં જન્દ્રાણી અને તેનો
પરિવાર રહેતાં હતાં. ઉપરનો ખંડ તેનો
પોતાનો હતો; અને બાકીનું આખું ધર
ખાલી પડ્યું હતું. શંખ હલ્યે ધરતી ધરતી
તે. નીચે માથે મથ; અને એક ઓરડામાં
જન્દ્રાણી રહી. એ ઓરડો ભવિષ્યને માટે
મદન અને તેની સ્ત્રીને માટે જનાવરાબો
હતો. એ ઓરડામાં પગ મૂકતાં જ એની
અખનાં આંસુ એ ખાળી શકી નહિ. તદ્વાંધીતે
નીચે ઉતરતી હતી, તેવામાં શિવનાથ મળ્યો. તે
બોલી : “ હે ! ત્યારે હવે શું થશે ? ”

શિવનાથ કાંઈ ન રહમત્યો. એણે પૂછ્યું :
“ શું ? ”

મિન્દુએ જવાબ ન આપ્યો. ધોડીવારે દીર્ઘ
નિઃશ્વાસ નાંખી તે બોલી : “ ના, ના કંઈ નહિ.
તમે જાણો. ”

ખીજે દિવસે રહવારે શિવનાથ જન્દ્રા
દિવાનખાનામાં બેઠો બેઠો કામ કરતો હતો.
એવામાં મિન્દુ ત્યાં આવી અને રહતી. જઈ
રહી બોલી : “ શું મહોટાભાઈ નોકરી કરવા
જાય છે ? ”

શિવનાથે ઉંચું જોયા વિનાજ જવાબ
આપ્યો : “ હા ”

મિન્દુ : “ હા શું ? આ શું એમને
નોકરી કરવાની ઉંમર છે ? ”

શિવનાથે પ્રથમની માફક જ કામગી
રર શ્રદ્ધિ રાખી કહ્યું : “ નોકરી શું માણસ
અવરથાનો પ્યાલ રાખીને કરે છે ? એ તો
ચેટની ખાતર સ્તો. ”

(અપૂર્ણ)

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો.

આભમાં શોભે સુરજને ચંદ્રમા રે કે મંમળ કિયા નવિન રસ ઢોળતી રે,
શોભે મ્હારે અર્ધાંડ લાલટ; ઢોળે હૈયામાં રસ રેલ;
સુઢાગી, સુઢાગી,

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે. સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે,

બરચક મરોવરે ખીણે પોયણી રે કે ચંદા સુદિનાં ચોદ લળળતી રે,
ખીલી ખીલાવે ઉર આકાશ; ઉળળે મ્હારો ભાલ પ્રદેશ;
સુઢાગી, સુઢાગી,

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે. સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે,

મ્હારી મ્હારી વસંત ઉર વાડીચોરે, કે રૂડી ચમરે આશા કેરી વાંછળી રે,
એમાં વિલસે અનુપ રસરાજ; એમાં નવલા પુષ્પ પ્રકાશ;
સુઢાગી, સુઢાગી,

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે. સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે,

અમી ગરી શરદ કેરી ચાંદની રે, કે બાલે મણી સમે શો શોભતો રે,
સાંચે હૈયામાં આનંદ; સાચો સતીએનો શણગાર;
સુઢાગી, સુઢાગી,

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે. સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે,

કે અમર આશા અમર સુર્ય ચંદ્ર મારે,

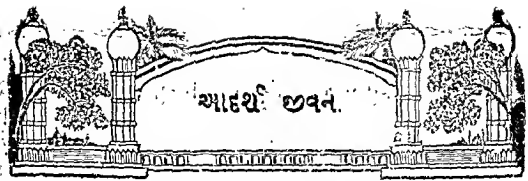
અમર તપો અવિચળ એક;

સુઢાગી,

સૌભાગ્ય કુંકુમ ચાંદલો રે.

જગુભાગ મો. રાવલ.

લેખિકા: કુ. પ્રવરી સેવાશમ મુલતાની.

આ કાશ્યમંશુર સંસારમાં બીજાનું મહુ કરવા પ્રયત્નો કરવાને મુશ્મિદાન પ્રજામાં પૂર્ણ વિશ્વાસ રાખી સંતેથી જીવન ગાળવું તે આદર્શ જીવન કહેવાય છે. આ નાશવંત સંસારમાં જે આજુ છે તે જવાનું છે, તો પછી આદર્શ કહેવધને જવું તે કેવું સારું ? પ્રત્યેક બક્ષિતાના આદર્શ જુદા હોય છે, અને દરેક પોતાના જીવનને આદર્શ બનાવવા ફરતા પ્રયાસો કરે છે.

પ્રાણી માત્રનું ક્ષયાજ કરવાનું સાધન કવાય એજ ઉદ્ધવનું (મનુષ્યનું) ફલ, એ વાત હકમાં રાખવી નેહએ. જેનાથી મોઢનું ક્ષયાજ નથી થયું, તેનો જન્મ નિર્જળ છે. જેવી રીતે સૂર્યના કિરણોથી સમુદ્રનું પાણી વરાળ રૂપે ઉપર જાય છે, પણ તે પાણું નિર્મળ ને મિષ્ટ થઈ, પૃથ્વી ઉપર વર્ષે છે, અને પ્રાણીમાત્રના મુખની શદ્ધિ કરે છે, તેમ પરમેશ્વરની કૃપાથી જે પુરુષ કમ્ય રચાન પામે તેણે પણ પોતાના શુણેથી પ્રાણીમાત્રના મુખની શદ્ધિ કરવા પ્રયત્ન કરવા નેહએ, ને જીંદગીને આદર્શ બનાવવી નેહએ. જેના જીવનથી મોઢને લાભ નથી થતો, તેનું જીવન મિથ્યા છે.

જીવનને આદર્શ બનાવવાનાં ઘણા પ્રયત્નો છે. મનુષ્યને આદર્શ બનવાના ઉત્તમ વિચારો વિદ્યાર્થીજીવનમાં આવે છે. વિદ્યાર્થી જીવનને આદર્શ બનાવવા પ્રથમ અને ઉત્તમ કવાય તો શુરૂત્તમે માન છે. શુરૂતા કાળમાં રહેવું,

તેઓને માન આપવું, અને તેઓ પ્રત્યે પૂજ્ય બાવ રાખવો નેહએ. શુરૂ ને કહે છે તે આપણા કિલને માટે કહે છે, એમ સમજવું, નહિ કે તે આપણા શુરૂતા માટે કહે છે. કોઈ પણ આપણા શુરૂતા પીકા કરી નહિ. શુરૂત્ત ને કાંઈ કામ હોય તે ઉત્સાહથી કરવું. કોઈ પણ આપણા શુરૂત્ત કાંઈ જોશવું હોય, તો લાં ઉભા પણ ન રહેવું. આજકાલ શ્રી પરમાત્માની ક્રાંતી નેટલીકે. બાગાએને ત્યાં શ્રી લક્ષ્મીદેવીની મહેરનાની હોય છે, જેથી તેઓ પૈસાના મદમાં શુરૂતે યાજાના પગારદાર નોકર સમજે છે, પણ તેઓની એ સમજ દરેક રીતે વિકારવા લાયક છે. તેઓ કાંઈ પગારદાર નોકર નથી, પણ તેઓ તો આપણા માતૃપિતા તથા માઈ કરતાં પણ વિશેષ છે. હાલં વીસમી સદીના જમાનામાં શુરૂ એટલે યાનદાતા એવી ભાવના ધંચુને હોતી નથી, ને શુરૂસેવા, એ ઘણાં સંમજતાં નથી, એ ધણીજ દીલગીરીની વાત છે.

વિદ્યાર્થી જીવનનો બીજો આદર્શ જનવાનો કવાય આત્મસંવમ છે. પોતાના મનને કાશ્યમાં રાખવું. કોઈ પણ આકર્ષક વસ્તુ વરંદ જ્યાન આપવું નહિ. દરેક વિદ્યાર્થીનીએ અથવા વિદ્યાર્થીએ પોતપોતામાં સારી રીતે સંપથી વર્તવું, આકારનો મદસો અપમાર નહિ, પણ ઉપકાર છે, એમ સમજતે મોઢને ન આવાઢું દોષ તો સમજવવું. શુરૂ ને કહે તે અમલમાં મુકવું. ને યુત્તવો પાંચવા

તે જ્ઞાનનાજ વાંચવા ને તે દરેકને અમલમાં મુકવા જોઈએ. કેળવણી લીધી, અભ્યુદયમાં કેળવણેલાં થયા, તો છાત્ર જવું, અભિમાન રાખવું, મહેરાં જવું હોંશિયાર ખીજું કામ પશું છે? નહિ, એવા ખરાખ વિચારો કાઢી નાખેરાં, ને દરેક મોટેરાંએ આપણા કરતાં હોંશિયાર છે, એમ સમજવું. હંમેશાં વિદ્યા વિનયથી જ જોએ છે. ધરમાં માતા પિતાની આજ્ઞા પાળી તેજોને પણ રાજી રાખવા.

મોટા થયા પછી, સ્ત્રીએ પતિને ધરિય મૂકવો, એ નસીબજોગે કોઈના પતિમાં ખરાખ લક્ષણ હોય તો નારાજ ન થતાં, તેનામાં સારાં લક્ષણ આવે એવા ઉપાય કરવા, ને આખરે તેમાં શ્લેષ મેળવવી. પતિને માન આપવું, તેની રજા સિવાય કોઈ પણ ઠેકાણે જવું નહિ. જો પતિને કોઈ વાત અમલી ન હોય તો તેને જીદગી પથોત છોડી દેવી. ધરની વાત પ્રાણ જતાં પણ બહાર કાઢવી નહિ. કોઈની પ્રજા નિંદા કરવી નહિ. ધરના કામમાંથી પસા પછી ન બેસી રહેતાં સારાં સારાં બરત શુભચલના કામ કરવાં ને બહારની ફતીયાનું કાંઈક જ્ઞાન મેળવવા, પ્રયત્ન કરવો. પોતાનામાં જો જો દોષ જોવામાં આવે, તે દરેક દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવા, ને પતિને દરેક રીતે રાજી રાખવા.

કે બકિત - ભતારની, જે શુધ્ધીયત નાર. સ્વર્ગ સમુ સુખ ભોમવી, બવસાગર તરનાર. પતિના કલ્પમાં રહી, તેના પર પૂર્ણ વિશ્વાસ ને પ્રેમ રાખવો. સંસારના સુખદુઃખ હસતે સુખડે સદન કરવાં. વડીલોની આજ્ઞામાં રહી, તેજોને મોન આપવું. કદી પલ્લતેજોની સામે બોલવું નહિ. સસરાના કુટુંબમાં સર્વની સાથે મળી સંપીને રહેવું, ને સામુ-સસરાની આજ્ઞા પાળી તેજોનું કામ ઉઠાવી લઈ, તેજોને પરમાત્માનું ધ્યાન કરવામાં મદદ કરવી, ને પોતે પણ પ્રજામાં પૂર્ણ

બ્રહ્મ રાખવી. કદી પણ ધરમાં કંકાસ - ચાપ તેવો વખત લાવવા દેવોજ નહિ. પરમેશ્વરે આપણને શા માટે પેદા કર્યા છે; તે વિધે રાત દિવસ ચિંતવન કરવું, અને આત્મસ્વરૂપને જોળખવું. કોષ. મરીત મનુષ્યને જોઈ તેનો અનાદર કરવો નહિ. વઝાલકાર પહેરી યરીર શોભાવવા કરતાં સદ્ગુણોથી શોભાવવાની માગજી રાખવી હંમેશાં સંતોષીજીવન માણવું. કદી પણ પરપુરુષ સાથે વિશેષ સંબંધ રાખવો નહિ.

સંસારમાં સતી નારીનો, સ્વામી હોય છે એક, બન્ને દુષ્ટે રીત્રાઈ મરે, તજે ન શીયળ ટેક. ધરને હંમેશ સુશોભીત રાખવું. પુત્રપુત્રીને શિષ્ટ કેળવણી આપવી, ખરાખ માગે જવા દેવાં નહિ, ને જ્ઞાનની ને પરોપકારની વાર્તાઓ કદી છુદિને ખીસવવી, તેઓમાં સ્વદેશાભિમાન વધે એવા ઉપાયો કરવાં, ને દરેક રીતે મોટાઓ સાથે માનથી વર્તી પોતાની માતાનો કુળને દીધારવું. કમભાગે જો કોઈ સ્ત્રી વિધવા હોય તો તેણે ધર્મેશ સિવાય બીજા કોઈમાં પણ વિશ્વાસ રાખવો નહિ. સાદું જીવન માણવું ને રામાયણ મહાભારત વગેરે પુસ્તકો વાંચવાં. પરપુરુષ સાથે કોઈ પણ જાતનો સંબંધ રાખવો નહિ. દરેક સાથે નંદ્રતાઈથી વર્તવું, જો પૈસો ન હોય તો કોઈ પણ જાતનું કામ કરી પૈસો મેળવવો. જો પૈસો હોય તો તેને સારે માંગે વાપરવો. ને પરમાર્થ પર વિશેષ દષ્ટિ રાખવી, કારણ કે પરમાર્થ જો મોક્ષનું આર જો વિના સર્વ અધાર.

કહેવત છે કે 'અન્ય તેવો ઓકાર.' માટે હંમેશ ઉચ્ચ દષ્ટાંત જોરા, ઉચ્ચ વિચાર કરવા, ઉચ્ચ મન રાખવું. ને ઉચ્ચ પુસ્તકો વાંચવાં. ખરાખ પુસ્તકો પર દષ્ટિ પણ નાખવી નહિ, ને તીયરી સોજત, કદી પણ કરવી નહિ, કારણ કે સોજત તેરી અસર. આજકાલ મનુષ્યમાં જેટલી સારા શુભ આવેલા

વાર લાગે છે, તેટલી ખરાબ' શુશ્રુ. આવતા વાર નથી લાગતી. મારે હંમેશાં-સારાં પુરતકો વાંચવાં ને તેના પાણીથી અવગુણ છોડી દઈ, કુષ્ઠથી શુશ્રુ હેવા જોઈએ. હંમેશાં મદાન પુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વાંચવાં જોઈએ, કે જેથી તેઓના જેવા ઉત્તમ યવાના વિચાર આપણામાં આવે. તેઓ આદર્શ જનવાને અસહ્ય દુખો પેટે છે. કદી પણ નાસીપાસ થતા નથી, ને હૃદય કમોં કરી જગતમાં આદર્શનું ઉત્તમ ઉપનામ મેળવી જાય છે, મારે દરેક મનુષ્યે જેવાં પુરતકો વાંચી તેમના જેવા આદર્શ જનવાની ઉત્કંઠા રાખવી જોઈએ.

સત્યને શાશ્વત્વ મળે પણ છોડવું નહિ, રજ્ય સત્યને સર્વ ચાહે છે. જો કે સત્યવત્તા રીતિ ધણી યાય છે, પણ તેની દરકાર નહિ, કારણ કે તેની કદર તેના અવગણન પછી જ યાય છે. દરેક મનુષ્ય પર દયા રાખવી. દુઃખી મનુષ્ય જોઈ તેને પિયારવો નહિ, પણ તેના ઉપર દયા લાવી તેને મદદ કરવી દયા એ સદગુણી મનુષ્યનું સામર્થ્ય છે જે કામ કરવાં તે જાત મહેનતથી કરવાં, કદી બીજા પર ભરોસો રાખવો નહિ. બીજા પર ભરોસો રાખવાથી કોઈ દિવસ પોતાને જ નુકસાન થાય છે, ને દુઃખ પેદાવું પડે છે, કારણ કે 'પાણી આસ સદા નિરાશ' ને કામ કરવું તે નિષ્કામ મને કરવું. સેવા કરવામાં યગની આશા સંભવેજ નહિ, પારકાનું બહુ કરતાં પ્રાણની પણ દરકાર કરવી નહિ, ને હંમેશાં સેવા તરફ દષ્ટિ રાખવી, એ દરેક આદર્શ જનવાના ઉત્તમ કરાવ છે.

હંમેશાં જીવનને મેતનવન્તુ. ઉત્સાહ-ભય, પ્રતિષ્ઠા, તથા રસમયું રાખવું. હંમેશાં સમાન જીવન ગાળવું. સુખમાં છછી જવું નહિ, અભિપાન કરવું નહિ. થીવંત હોઈએ, તો બીજા દુઃખીને મદદ કરવી, નહિ

કે શ્રીમંતાઈના અભિમાનથી ગરીબ ઉપર તિરસ્કારની દષ્ટિએ જોવું. પરમાર્થ વિના શ્રીમંતાઈ શોભતીજ નથી એ ધ્યાનમાં રાખવું. સંપત્ત છે તે સ્વપ્ન સરખી, યોગ્ય છે તે પુષ્પ સરખું, અને આયુષ્ય વીજળી સરખું ચપળ છે, એમ બધી સૂઝવોથી જાણીવું સાર્યક કરવા તત્પર રહેવું.

દુઃખમાં શોક કરવો નહિ, સંતોષથી આવી પડેલા દુઃખને સહન કરવું, ને દરેકનું રક્ષણ કરનાર પ્રભુને યાદ કરવા, કે જે સર્વની સદાપ કરનાર છે. 'બીજાનું' સુખ જોઈને અદેખાઈ કરવી નહિ. મંરીમાઈ એ કંઈ પાપ નથી, એ ધ્યાનમાં રાખવું ને પોતા પાસે જે હોય તેરલામાં સંતોષ માનવો એ સર્વ આદર્શજીવનના શુભો છે. દરેક મનુષ્યે કળા પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો, સાહિત્યમાં રસ લેવો, ને સંગીત પ્રત્યે શોખ રાખવો. એમ વિનાયું જીવન ધુગ છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાનું 'એમ' જ્યારે સાધી શકે, ત્યારે આદર્શ જીવનની પૂર્ણદૃષ્ટિ ધાય. 'Plain living and high thinking' ક્ષત વિચાર ને સાદું જીવન એ આદર્શ જીવનનું લક્ષણ છે. આપણું જીવન આદર્શ તો ત્યારજ યાય કે જ્યારે આપણે બીજાને ધારૂષ થઈએ, ને તેઓ પણ તેના આદર્શ યવા પ્રયાત કરે.

છેવટે, સંસારના સુખદુઃખના બા દસને સુખડે સહન કરવા, દરેક કષ્ટને કુલની માથે વધવી લેવું, ને ધીરજ રાખી જનતા પ્રવલ્ત કરવા, પરમાત્મા પ્રત્યે અચળ બ્રહ્મા રાખવી, તેનું ધ્યાન કદી પણ છોડવું નહિ, તેના પ્રત્યે અક્ષિમાય રાખવો, ને જીવનના દરેક કમોં નિષ્કામ વૃત્તિથી કરવા પરમાર્થ પર વિશીષ દષ્ટિ રાખવી, ને બીજાનું બહુ કરવા પ્રવલ્ત કરવા આ અસર સંસારના રમજેલનમાં સાદસથી જંપલાવવું, ને તેમાં શતેક મેગવવી એનું નામ આદર્શજીવન.

દેખક: રા. મનુભાઈ નેધાણી.

“નેથી મહારાજ! મહારો દાય જીએ નમજે!” કહેતી કેટલીક સ્ત્રીઓ એક વૃદ્ધ બાલકને કે નેત્રી આંખો વૃદ્ધાવસ્થાને લઇને હાંડી ગઇ જણાતી હતી, જેના વર્તન ઉપરથી એ ધર્મનિષ્ઠ દશે એમ જણાતું, જેની પાછડી અંગરથું અને ખડીયો ભેંતો એ કોઇ જુના જમાનાનો દશે એમ પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ જણાઇ આવતું, તેને વિટળાઈ વળી.

નેથી મહારાજે એક બાળકને ખડીયો મૂકી, જોટલા ઉપર આસન જમાવ્યું. મહારાજ જમાનાનાં જાણ અને વિદ્યામાં પારંગત હોય એમ દેખાતા હતા. તેમણે એક પછી એક એમ દરેક સ્ત્રીઓના દાય જોઇ, કોઇને ધન મેળશે, કોઇને પુત્ર થશે, કોઇને પતિની મહેરમાંની થશે, એમ સંકલ્પે એક કહી સંતોષ્યાં. છેલ્લે એક શેઠાણીનો વારો આવ્યો,

શેઠાણી એ ગામના એક પ્રતિષ્ઠિત શેઠના પુત્રવધુ હતાં. તેમના સાસુ સસરાં ચોક્કસ વખત પહેલાં જ મુજરી ગયા હતા, “ધરમાંથી જન્મ ખોખાં, તે ધર થાય એકખાં” એ કહેવત મુજબ શેઠાણી સ્વતંત્ર થયા હતાં. બાળ બચ્ચાં ન હતાં, એટલે કુટુંબમાં માત્ર શેઠ, શેઠાણી બે જ જણ હતાં. પરમેશ્વરની મીઠી નજર હતી એટલે પૈસો પણ પુષ્કળ હતો.

શેઠાણીએ દાય બતાવ્યો એટલે નેથીએ કાંઈક લીટા તાણી ડોકું ધુણાવ્યું. બાકીને કાંઈક પડ્યો.

“મહારાજ! કેમ આમ ડોકું ધુણાવો છો?” એક યુવાન સ્ત્રીએ પૂછ્યું.

“બહેન! ન પૂછો તો સાફ.”

શેઠાણીને સાંજુ કે મારા નસીબમાં સંતતી નથી એ દશે, પણ એ તો મારું નસીબ દશે એમ થશે; ખીચારા નેશીનો શું વાંક?

“મહારાજ! મુંઝાઓ નહિ, હોય તેવું કહો.”

“બહેન, તમારે સંતતી છે પણ ધણી વખત પછી. પણ એક બાળક, તમારા નસીબમાં સવામણ ચુનો. દીપવાનો છે.”

“અરે! બૂલ્યા! નેથી મહારાજ બૂલ્યા!”

“બહેન, નથી બૂલ્યો. મહાર પંચાંગ એટું હોય તો કું મરે.”

“પણ બૂલે! આ તો શેઠાણી એમને ઘેર લાખોની મીઠાત છે.”

“તે દશે. પણ કું કહું છું તે ખોટું નથી.”

મહારાજ કાંઈ નવા ન હતા. તેનાં શબ્દો અધી વખત સોચા પડતા હતા. સંકુ વિચારમાં પડી ગયું, શું થશે? પણ શેઠાણી જમરા દિમ્ભવાના! એમણે સંકો એક પણ રેખાથી ખોતાના મુખ ઉપરના દાસ્યના ભાવો અદર્શ

થવા દીધા નહીં. પોતાનું દસતું મોઢું રાખી, તેમણે મહારાજને પાકું સીધું આપ્યું. સર્વ પાકોમણેએ લોટ, દાળ આપી મહારાજને વિદાય કર્યાં.

વાત વાંચે ચડીને ફેલાય. એક ખાનને તે ખાંભે પાંચને કહે. શેતે કાને વાલ આપી: "શેઠાણીને સવા મણુ ચુનો દીપવાનો નંસી બર્મા છે એમ જોશી મહારાજને કહ્યું છે."

શેઠ જોશીને જણવા. એ કદિ ખોટું ન કહે. એને પોતાની ખરાબ સ્થિતિ યવાના બજારા રૂપે એ શબ્દો જણાયા. પોતે તરતજ દિદારી થઇ ગયા. ઘેર આવી શેઠાણીને પૂછતાં વાત સાચી જણાઇ. પોતાનો વેપાર સંદેશો ને એ આખો દિવસ ને રાત વિચાર નિમજમાં ગુમાયો. સર્વત્ર તેને અધકારમય ભાસ્યું. 'પણુ ઇચ્છા' કહી તેણે લમણે દાઢ ચૂંચી ને ચુનો ચુનો બેભાન જોતો મની ગમે તેમ તરડકવા લાગ્યો. યોડી વારે તે નિદ્રાને આધીન થયો.

જાતમાં જો રાત્રી ન હોત તો ઇશ ધ્રુવી ને ચક્ર. આખા દિવસના પ્રમથી કંટાળેલા મનને જરાપણુ સન્તિ ન મળે તો જરૂર તે માણસને ચિત્તભ્રમ થઇ જાય. નિદ્રાદેરી દરેક મનુષ્યને પોતાને ખોળે સુરાડીને નવી સ્થિતિ આપે છે. આપણા શેઠ પણ એ નિદ્રાદેરીને ખોળે ઢળ્યા.

[૨]

"નાથ! મ્હે સાંભળ્યું છે કે આપ સાંખી મુસારીએ જવાના છો?"

"પ્રિયે! એ વાત સાચી છે મારો વિચાર છે કે એકાદી સાર કાં! પણ તમેને તમારે પીવર મોકલવા કે નહિ એજ વિચારમાં છું."

"ના, હું મારે પીવર જવાનીજ નથી. પીવરનું મુખ મારે શું કામનું? એના કરતાં સાસરાની ચળી સારી."

"પણુ તમે એકલાં શી રીતે રહી ચક્રો, શેઠાણી!"

"નાથ, એની ચિંતા ન કરો. મેં અગાડથી એ બધો બદોબસત કર્યો છે."

"શા?"

"આપની સેવામાં રહેવાનો."

"શું, મારી સાથે આવવું છે? ત્યાં પડતાં ફાંખોની ખજાર છે?"

"હા જ્યાં આપ લાં હું. આપના મુખે સુખી ને દુઃખે દુઃખી. આપના સુખ દુઃખમાં ભાગ ન લઉં તો આપની અર્ધગિના યાત્રી? મારા પતિવ્રતાના ધર્મનેય જાંખ લાગે. આપે મહારાજ આ જગતમાં સર્વસ્વ છે. લાં પરદેશમાં આપને શું થાય ન યાય તેને માટે મારે અહીં રહી ચીંતામાં ગરી મરવું, એના કરતાં તો આપની સેવામાં રહી મરી જવું એ હું વધારે ઉત્તમ માવું છું."

શેઠાણી! તમારો વિચારો ઉત્તમ છે. મારો પણ તમને સાથે લઈ જવાનો વિચાર હતો. પરંતુ કદાચ તમારી મરજી અહીં તમારો પીવરમાં રહેવાની છે કે નહિ, તે જોવા માટે હું બોલતો હતો. આવવું હોય તો અને જરાય બોધો નથી. તૈવારીમાં રહેજો."

શેઠાણીનો પિતા પણ લક્ષ્યાધીપતી હતો. એમને સંતાનમાં માત્ર આ એજ પુત્રી હતી. એટલે જો શેઠાણી ધારે તો ત્યાં પણ મુખેથી રહી શકે. પરંતુ સાંખી સ્ત્રીએ પિતાની એ સાલગ્રીને તરછોડી, પતિ સેવાનો દલાવો લેવાનું વધારે પસંદ કર્યું.

શેઠે તો ધારેલું કે શેઠાણી આ મુસાફરીના ફાંખોથી કંટાળી આવવાની ના કહેશે

જને પિયર-પસંદ કરશે. જેટલે કે પરદેશ
અંધ આવીય તે, પહેલાં તેના જોશીના કહેવા
પ્રમાણેના માગ્ય ણી જશે એટલે એના
પિતાને ત્યાંજ એ સમજું અને તો ઠીક. પરંતુ
ધરની કમજાતો જીવીજ હતી.

શેઠને વધારે વિચારમાળા ઉપડી. હવે શું
કરવું ? પરંતુ વણીક ગાંતિ બહુજ બુદ્ધિશાળી
ગણાય છે. કહેવાય છે કે “વાણીયા વગર રાજ્ય
રાવજીવું રાજ્ય ગયું.” “વાણીયાની ચીંતા તો
ધરને પણ નથી રાખી.” એટલે પરમેશ્વરને
પણ ખાતરી છે કે વાણીયા જુએ નહિ મરે. એ
પોતાની મેળે બુદ્ધિનો વિકાસ કરીને પોતાનું
કાંડી લેશે.

કાવેશ સમયે, યમ, મૃત્યુ, સારા ચોર
દીમાં ને શુકને શેઠજી બહાણરે નીકળ્યા.
શેઠાણી પણ સામેજ હતી. સર્વ નગરજનોને
પ્રણામ કરી શેઠ વહાણે ચડ્યા. સર્વેએ તેમની
કુશળતા કમજી બહેલા આવવાનો આશિ-
ર્વાદ આપ્યો.

જ્યાં સુધી બહાણે દેખાયા ત્યાં સુધી
પણ માણસો કાંઠે ઉભા રહ્યા. શેઠ, શેઠાણી
વહાણમાંથી પોતાની જન્મભૂમિ પ્રત્યે એક
નજરે તાકી રહ્યા અને પોતાને દૂર પરદેશ
જન્મભૂમિના ત્યાગ કરી જવું પડ્યું. હવે
તે જોષ અમરુત બિન્દુ શેઠની આંખમાંથી
સરી પડ્યું.

[૩]

હરીયાના ધુમવતા પાણી ઉપર ઉઠતાં
મોજ સાથે એક માંગી ગયેલા. વહાણના
લાકડા સાથે કોષ મનુષ્ય ચોટી જાય છે.
મોજ સાથે એ કંચે ને નાચે ચડે છે ને
પડાય છે. એની જીવનરિપતિ પણ એવીજ
હશેને !

ચડીને પડી એ તો સફળે ચોરે લખા-
એલીજ છે. તો પછી અરીજ રાંક મનુષ્યોનું
તો શું ગણું ?

અધકારનો નાશ થતાં સુધી બંધાને
પોતાના અરણ્ય સારથી સહ પૂર્વ દિશાએ
પોતાના પૂનિત પગલાં કર્યા અને સોનાની
કુંચીથી પૂર્વ તરફનો દરવાજો ઉઘાડ્યો કે
સર્વત્ર પ્રકાશ ફલાયો એ પ્રકાશમાં પેલું
લાકડું અને તે ઉપરની સી. ધણે દૂર
તથાતાં જણાયા.

દૂર વહાણોનો એક કાંધો જતો દેખાયો.
એના ઉપરની દરમતી ધમજ કરી દેતી હતી
કે એ તો શેઠનાં વહાણો હતાં ત્યારે શું પેલી
સી તે શેઠાણી તો નહિ હોય.

હા એ જ શેઠને જોશીનાં વંશનો ઉપર
ખૂબ વિચાર કરવો પડ્યો. વહેમાં મનુષ્યોને
વિચારો ખાઈ જાય છે. તેણે માન જૂલી
શેઠાણીને મધ્ય દરીએ અધારી રાત્રે બાર
નિદ્રામાં સુતેલી પોતાની અર્ધાંગનાને તથાતાં
બેઠી મૂકી દીધી.

પાણીમાં પડતાં નિદ્રા હડી ગયું. એના-
કળી બનેલી શેઠાણીએ ફેટલીયે જુએ મારી
પણ એ શો મામતી ! દૂર છે વહાણો જણાયાં
પણ મોજ એ એને યક્ષી નાખી. પછી એને
જાણવા કમજો દરી તે પોતે આંખ ઉઘાડે
તો સામે એક લાકડું તથાતાં જણાયું. શેઠાણી
એને વળગી પડી. એ બેશુદ્ધ યમ મધ હતી.
મૃત્યુ સી, લાકડાને મારમાંની પેઠે
વળગી પડેલી.

લોકમાં સાથે વળગેલી એ સી બગેરે
એક મામડાના કાંઠે તથાતાં આવી. એને ન
હવે હુમડાનું માન કે શુદ્ધિ. ખારવાં લોભોએ
એને બંધાર કાઢી.

ચોડીવારે એ શુદ્ધિમાં આવી. થાક ને

બૂખથી એનું શરીર ન ખાઈ ગયું હતું. પતિ-
એ એને તણ હશે કે પોતે અકસ્માતથી
પડી હશે એ વિચાર એને ઉપજ્યો. પણ
પતિને માટે એવું ચિંતવણું એ એ સાધી
છીને અસંલ લાગ્યું. પોતાના ભાગ્યનો જ દોષ
એણે માન્યો.

આં ગામમાં એક શેઠ રહેતો હતો.
આં ગામ એ ન્હાનું શું બંદર હતું. ખાણો
ખાંધો ન હતો. પણ વઢાણો માંઠાથી ઘોડે
છેરે સુધી આવતાં હોતાથી વેપાર સારો હતો.

ખાંધ બિચારી ઉભી થઈ. ખારવાએનો
પાક માની ત્યાંથી ગામ તરફ ચાલતી થઈ.

યુવાન સ્ત્રી અને સ્વરૂપવાન, જેણે કોઈ
ફેવસ ટાંક તડકો સદન કર્યા નથી, એની
કુદોમળ સ્ત્રીને બજાર વચ્ચે એકથી ચાલી
જતી જોઈ સફળે એ કાણુ છે તે જાણવા
મન ઘાય એ સ્વાભાવીક છે. એવામાં નગર
રોડની ડુકાને આવી ને શેઠ પાસે બેસી તે
રૂંડી પડી.

“પિતા ! હું તમારી દીકરી ને તમે
મારા પિતા ! હું રણીકપુત્રી છું મહારા પતિ
સાથે વઢાણવટે જવાં હું અકસ્માત ફરીઆમાં
પડી ગઈ છું ને પ્રભુ ઇચ્છાએ આજે તમારી
પાસે સહીસલામત ઉભી છું. મારી યુવાન
અવસ્થા છે તો જ્યાં સુધી પ્રભુ મને મારે
ઘેર સ્વપ્ન રૂપ પહોંચાડે ત્યાં સુધી તમારે ઘેર
રાખો. મારાથી બનશે તે કામ હું આપને
ઘેર કરીશ.”

“ઘેર ! હું મહારી દીકરી જ છે.
કોઈ પણ જાતની ચિંતા ન કરીશ. મહારે
દીકરા નથી. પણ પ્રભુએજ તને ચોકલી
જણાવ્યું છે. મહારે ઘેર કોઈ જાતનો તોષ્ટા
નથી. કામ કરનાર ખૂબ માણસો દાસ દાસીઓ-
છે. હું કોઈ ખાનદાન કન્યા જણાવ્યું છે. સુખેથી

હું મારે ઘેર રહેજે ને સુખેથી ખાઈપી પ્રભુ
બંધન કરજે.”

[૪]

“શેઠ ! કોઈ દાસીએ આવતું નથી.
સાહેબે અત્યારે અનાજ કાપવાની મોસમ છે.
કહે છે કે દાસીએ આવે તો એમના પાંકને
નુકસાન થાય.” એક નોકરે આવી
શેઠને કહ્યું.

“આપણે આ મકાન બંધવી પૂરું કરી
નાખવું જ જોઈએ. ગમે તે આવે મળે
તેટલા દાસીવા તો જોઈએ જ.”

“હું મારાથી બનતું કરીને લાવીશ.
પણ એ તો બધા મકાન ચણવામાં જ
લાગી જશે.”

“ના, પણ આ ચૂનો દીપવાની ખાસ
ઉતાવળ છે. બને તેટલાં એને મટી
બંધવી લાવ.”

શેઠનો હુકમ થતાં નોકરે તથા દાસીવા
ચૂનો દીપવા માટે આપના તેમણે કામ શરૂ
કર્યું. શેઠાણી ને વખતે ઓસરીમાં બેઠા
હતા. તેમને સદજ મન થઈ આવ્યું તે
હાંથમાં ઘેઠો લઈ ચૂનો દીપવા બેસી ગયાં.

કુદોમળ શરીર જણાવ કામ સદન કરી
ન શકે. એમના હાથે બંધોલા પડ્યા.

આ અવસામાં શેઠ અને તેમની સાથે
એક વઢાણવટી સફરી વેપારી-મન્ને જણ
ધરના આંગણમાં આવી વિભા રવા.

પેલા વેપારીને જોઈ શેઠાણી ઉભા થઈ
ત્યાં ને લાજથી ચરમાઈ ધુમટો તાલી એક
ખાણુ જઈ ઉભી રહી.

સહુ હેજતાઈ ગયું. પૂછતાં જણાવ્યું કે
એ વેપારી તે બાંજે કોઈ નદિ પણ એને
પતિ હતો. મોટા મારા મ્હેરામણમાં મીડી

વીરડી જો કોઈ તરસ્યાને મળી ગઈ હોય તો જેટલો આનંદ થાય, તેના કરતાં અધિક આનંદ શેઠાણીને થયો.

“શેઠાણીને લુમડે ચુનો ચોંટયો હતો. પેલા નગરશેઠે એ જોઈ કંપકો આપ્યો. “બહેન, વં. આ માટે ચુનો ટીપવા બેઠી હતી. !”

“આપુ ! હું તો અમરતી બેઠી હતી, તેવામાં ચુનું કે લાવને ટીપું છું. ચાલ જાય છે.”

“પણ એના નસીબમાં સવામણ ચુનો ટીપવાનું હતું.” પેલા શેઠે કહ્યું.

શેઠાણીને તરતજ યાદ આવ્યું તે સહસા બોલી ઠહી: “અવિધ્ય બોટું ન પડ્યું. પણ

અહં આ ચુનો ટીપ્યોં તોજ તમે મળ્યા હશે. પ્રભુ-ધન્યા. મ્હારે મન તો આજે તમે સુમરણ પધાર્યાં એટલે સોનાને સુધાં ઉગ્યો છે.”

સહુ હસી પડ્યું. એક દિવસ શેઠાણી શેઠાણીને સાથે સમ વતન તરફ આવી નીજ્યા.

હવે તો બન્ને જણ આનંદમાં રહે છે. શેઠ કહે છે કે હવે કોઈને હાથ ખંતાવી જોય ન જોવાડાવીશ. આ સુખી જોડાને એક નવલ કિશોર, બાળક જન્મતાં ત્રીજું મનુષ્ય ઉમેરાયું હતું.

દગ્ગુબે, શેઠાણીને શેઠે ફેડી દીધી હતી કે અકસ્માત શેઠાણી પડી ગઈ હતી, એ પ્રશ્ન અણકેસજ રહ્યો હતો.

શુભનાનાં જળ

સખિ ચાલો તો શુભનાં જળ નિરખું રે શોભ, કાલિન્દીનાં નિરખું મીઠાં—સખિ
માથે કુન્દન બેઠાં શોભતાં રે શોભ, તિરે પનિહારીની હારજો—સખિ
કરતાં કે મીઠી મીઠી જોહડી રે શોભ, નવ રેવું જીજીવું કે ધ્યાન જો—સખિ
ઝહાલિડો વાટમાં નિહાળીને રે શોભ, હલ્લે ઉમરાય અમી ધારજો—સખિ
વાંછી ડોકે તે ઝહાલમ નિરખું રે શોભ, બેઠે જલકાય આજાં નિરખો—સખિ
એનાં ભડું-નયન હલ્લે વિધતા રે શોભ, ચૂરે પાલવ ને ચૂરે હાઈ જો—સખિ
આલો, આલો તો કરજું કે જોહડી રે શોભ, આજો ઉગ્યો આકાશ-હલ્લે તારસો—સખિ

સરેયા.

શહેરનું સ્ત્રી જીવન.

લેખક: શ. " પ્રસાદ "

લેખાંક: ૨ નો: સંતોષ: વહુ.

સંતોષ વહુ અમારી પાડોશમાં જ રહે છે. તેનો સસરા પેન્ડન ઉપર હોવાથી આખો દિવસ ઘેર જ રહે છે. પુરુષ આખો દિવસ ઘેર રહેતો તેની જીમ જરા ઝડપથી ચાલતી દેખાય છે, અને કામ ધંધો ન હોય એટલે વાતવાતમાં કમકમ કરી ધરના માણસોનાં મન ઉંચાં કરી નાખે છે. સંતોષના સાસરાની આજ્ઞામાં પણ તેમજ હવે ઘેર નેવરા બેઠા તેની ખોડખાંપણ કાઢવા વગર જીવન કાંઈ મુશ્કેલી નહિ. સંતોષની સાસુ પણ તેવાજ સ્વભાવની હતી. સંતોષ સાસરે આવી ત્યારથી તેને બહાર જવાની તો શું પણ જોટલા ઉપર આવવાનીયે મનાઈ હતી ! તેને જાણે ચાર દિવાલ વચ્ચે જ જીવન બ્યતિત કરવાનું હોય તેમ એક ક્ષણ પણ દિવસને વખતે ધરના મુખ્ય દાર-પાસે આવી શકતી નહિ ! અલગત, તેની સાથે આવું વર્તન ચલાવવામાં તેની સાસુને કુદતા લાગતી ન હતી. ઉલટું તે તો ધારતી હતી કે આથી " મલાજો " સુંદર રીતે સચવાઈ શકે છે ! બિચારી સંતોષ દિવસના જાજર જવા માટે પણ બહાર આવી શકતી ન હતી. કારણ તે તો " વહુ " નહીં ! કોઠાની દૃષ્ટિ એ ચહે ને ! હમેશાં રાત્રે જ જાજર જવું એવું જહાંગીરી ફરમાન તેને માથે ઠોકાઈ હતું, પણ કોઈ વખતે શરીર બગડે ત્યારે તેની શી દયા થતી હશે ?

આમ કેટલોક વખત ચાલ્યું. તેમાં એક બીજી બાબત તેના દુઃખમાં હમેશાં કરતી હતી. તેના પતિદેવને તે ગમતી ન હતી ! એ કે

તેને પોતાને તેના પતિ દેવ ગમે છે કે નહિ તે જાહેર કરવાનો અધિકાર ન હતો, પણ પતિરાજીને તો પોતાનો અભિપ્રાય છુટથી જાહેર કરી શકે છે.

સંતોષ શાન્ત ચિત્તે આ બધું સહન કરી લેતી. તેવામાં તેનું નસીબ કાંઈક ખુલ્યું. તેના પતિદેવને બહાર ગામ નોકરી મળી, જ્યાં તે હાલ તરત તો સાંસુ-સસરાના ત્રાસમયી છુટી. તેનો પતિ નોકરીએ જતો, ત્યારે સંતોષ જરા ઓટલે આવીને બેસી શકે અને પાડોશી સાથે વાત કરી શકે. બાકી પતિદેવની આજ્ઞાએ પણ કંટક હતી. નળેથી પાણી પણ રાત્રે જ ભરવાનું. આવા સંજોગમાં પ્રભુએ તેને ' સારી રિવંસ ' દેખાડ્યો. સંતોષ બહાર મામથી પાણી સાસુ પાસે આવી. હવે તેનું માન જરા વેંચ્યું હતું. કારણ ? દિકરાને ઘેર શરમક જોવાના સાસુને કાંઈ હતા !

સંતોષ હવે બહાર ઓટલે આવી શકે છે. દિવસે પણ બહાર નળેથી પાણી ભરી શકે છે. તે બાબત હવે તેની સાસુ કાંઈ વાંધો લેતી નથી. તેનું મન હવે પ્રકુલ્લીત કેમ ન થાય ? પણ તેની પ્રકુલ્લીતા ટકી ચાસી ? ચાર દિવાલ વચ્ચેની તેની ફતીખા, આખો દિવસ ધરમાં જોખાઈ રહેવાથી ફીણ થએલું. તેનું ચરીર, ખુણી દવાનો અભાવ અને કુમળી વયમાં લઘાણ માવપદ જોતાં તેની પ્રકુલ્લીતા ટકી શકશે ? કોણ જાણે. બાકી હિન્દુ સમાજનો ચોપડો ઉપસાવતાં તો શું પરિણામ આવશે તે રહેજે કદી સંકાપ છે.

ઈનામી ઉપાણું.

સંપાદિત: ડૉ. ભદ્રિકા કુલીન ગુહેતા.

૧૧	૨૨	૩૩	૪૪	૫૫	૬૬	૭૭	૮૮	૯૯
૧૦	૨૧	૩૨	૪૩	૫૪	૬૫	૭૬	૮૭	૯૮
૧૨	૨૩	૩૪	૪૫	૫૬	૬૭	૭૮	૮૯	૯૦
૧૩	૨૪	૩૫	૪૬	૫૭	૬૮	૭૯	૮૦	૯૧
૧૪	૨૫	૩૬	૪૭	૫૮	૬૯	૭૦	૮૧	૯૨
૧૫	૨૬	૩૭	૪૮	૫૯	૬૦	૭૧	૮૨	૯૩
૧૬	૨૭	૩૮	૪૯	૫૦	૬૧	૭૨	૮૩	૯૪
૧૭	૨૮	૩૯	૫૦	૬૧	૭૨	૮૩	૯૪	૯૫
૧૮	૨૯	૪૦	૫૧	૬૨	૭૩	૮૪	૯૫	૯૬
૧૯	૩૦	૪૧	૫૨	૬૩	૭૪	૮૫	૯૬	૯૭
૨૦	૩૧	૪૨	૫૩	૬૪	૭૫	૮૬	૯૭	૯૮
૨૧	૩૨	૪૩	૫૪	૬૫	૭૬	૮૭	૯૮	૯૯
૨૨	૩૩	૪૪	૫૫	૬૬	૭૭	૮૮	૯૯	૧૦૦

આપણા:—૧. ચંદ્ર ૪. એક ભત્રીજા પાણી. ૭. હીરાંગમ ૬. કહેલી.

સાગ. ૧૧. ગુણુ ભણુનો તે. ૧૨. હુમાઇમાંથી ચતો એનું પરિણામ.
ઉદ્યોગ અક્ષર પાદ. ૧૬. દરિયો. ૧૮. શીવનું બાળુ. ૨
પરિક્ષા. ૨૩. પતિ. ૨૪. સંકર. ૨૫. જંગલ. ૨૭. સ
બાસ. ૩૬. પેદાશ. ૩૭ ગાયનની સરથુ ૩૯ એક સા
નયુ. ૪૨. સદાઈમાં ધીરજ રાખનાર.

૧૭. જે જતાં તે જવાનો

ગવાતો
નામાંથી
સોનાની
૧. ૩૩.
તરતનું;

૭. એક કુસના રોપાણું નામ. ૧૦. કંપાળ ૧૩. રાને
૧૮. શિખર (અગ્નિ) ૧૯. એક સ્વરનું નામ. ૨૨.
૨૮. રાત. ૨૯. રહેવાનું કોણ. ૩૨. દીક્ષીનો એક પ્રા
૩૫. કાળ્યકર્તા. ૩૬. શીમરી. ૩૮. પારિત્યક-૪૦. જાનુ

તે ૭૨ સાચા હતા. જે ની
જવાનોનું જ કાલવામાં આવ
પોરત કાલમાં નહિ પર
જે હવેથી એ જવાનો આ

કિયા.
ઝરણુ.
સરણુ.
પસણુ.

હરિદ્રાધમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

માત્ર માસના ઉપાણીની હરિદ્રાધ
પરિણામ.

(૧) આ ઉપાણીની હરિદ્રાધમાં માસિકનાં દરેક ઓગ્રાહક તેમજ ને પહેલો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ, કે પિતાને નામે આસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. ઓગ્રાહકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરીદ્રાધમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાગ લખી મોકલનારે પોતાનો ગ્રાહક નંબર આવશ્ય જણાવવો. ગ્રાહક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો દરિદ્રાધમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મદિનાના ઉપાણીનો જવાગ તે મદિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમતે મળે એવી રીતે નિર્ણયી આપવો (૩) તંત્રીનો નિર્ણય છેવટનો રહે. કોઈ પણ સત્તાસ-જવાગ કે પરિણામના જખી-ગેરખાજાની પછા વિશે વાધો લઈ શકે નહિ. (૪) માત્ર પોસ્ટ કાર્ડમાં લખેલા ખોલ સ્વીકારવામાં આવશે.

ઓગ્રાહકા ઉપર આપવામાં આવે તેને જાણે ચાર દિવાસ વડે અતિત કરવાનું હોય તેમ જો વસતે વખતે ધરના મુખ્ય હા શકતી નહિ ! અલખત, તેની મતન અલાવવામાં તેની સાસુ ન હતી. ઉદ્ધુ : તે તો ધારતી " મલાગે " સુંદર રીતે સમજે બિચારી સંતોષ દિવસના જાણ પણ બહાર આવી શકતી ન તે તો " વહુ " રહી ! કોઈ પહે ને ! હમેશા રાત્રે જ જાણ જાણગીરી કરમાને તેને માથે પણ કોઈ વખતે શરીર ન શી દશા થતી હશે ? આમ કેટલોક વખત આલેખું તે આખત તેના કુખમાં હમેશા કરે તે ગમતી ન હતી !

૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧	૩૨
૩૩	૩૪	૩૫	૩૬	૩૭	૩૮	૩૯	૪૦
૪૧	૪૨	૪૩	૪૪	૪૫	૪૬	૪૭	૪૮
૪૯	૫૦	૫૧	૫૨	૫૩	૫૪	૫૫	૫૬
૫૭	૫૮	૫૯	૬૦	૬૧	૬૨	૬૩	૬૪
૬૫	૬૬	૬૭	૬૮	૬૯	૭૦	૭૧	૭૨
૭૩	૭૪	૭૫	૭૬	૭૭	૭૮	૭૯	૮૦
૮૧	૮૨	૮૩	૮૪	૮૫	૮૬	૮૭	૮૮
૮૯	૯૦	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫	૯૬
૯૭	૯૮	૯૯	૧૦૦	૧૦૧	૧૦૨	૧૦૩	૧૦૪
૧૦૫	૧૦૬	૧૦૭	૧૦૮	૧૦૯	૧૧૦	૧૧૧	૧૧૨
૧૧૩	૧૧૪	૧૧૫	૧૧૬	૧૧૭	૧૧૮	૧૧૯	૧૨૦
૧૨૧	૧૨૨	૧૨૩	૧૨૪	૧૨૫	૧૨૬	૧૨૭	૧૨૮
૧૨૯	૧૩૦	૧૩૧	૧૩૨	૧૩૩	૧૩૪	૧૩૫	૧૩૬
૧૩૭	૧૩૮	૧૩૯	૧૪૦	૧૪૧	૧૪૨	૧૪૩	૧૪૪
૧૪૫	૧૪૬	૧૪૭	૧૪૮	૧૪૯	૧૫૦	૧૫૧	૧૫૨
૧૫૩	૧૫૪	૧૫૫	૧૫૬	૧૫૭	૧૫૮	૧૫૯	૧૬૦
૧૬૧	૧૬૨	૧૬૩	૧૬૪	૧૬૫	૧૬૬	૧૬૭	૧૬૮
૧૬૯	૧૭૦	૧૭૧	૧૭૨	૧૭૩	૧૭૪	૧૭૫	૧૭૬
૧૭૭	૧૭૮	૧૭૯	૧૮૦	૧૮૧	૧૮૨	૧૮૩	૧૮૪
૧૮૫	૧૮૬	૧૮૭	૧૮૮	૧૮૯	૧૯૦	૧૯૧	૧૯૨
૧૯૩	૧૯૪	૧૯૫	૧૯૬	૧૯૭	૧૯૮	૧૯૯	૨૦૦

માયે માસના ઉપાણીની હરિદાઈમાં ફ્રં ૧૮ જવાબો આવેલા જેમાંથી ૧૪ જવાબો સંપૂર્ણ સાચા છે. તેમના નામો નીચે પ્રમાણે.

આ ઉપાણીમાં ૧૧ મા નંબરનો શબ્દને છાપવો ફરી ગેંબાથી કેટલીક શરિયાહો આવેલી. કુ. ચંદ્રાવતી નામના બહેને બ્યાબાબી દલીલ કરી હતી કે જે શબ્દો જેઓ ન જવાબી શક્યા હોય તેમના જવાબો પણ ખરા ગણવા. અને જે જવાબો પૂર્ણ ખરા ગણ્યા છે.

સાચા જવાબોમાંથી એક બાલિકા પાસે નામ ઉપકાવતાં પહેલાં ત્રણ નામો નીકળવાથી ઇનામના ત્રણ પુસ્તકો (યેસેલી અંદરત પ્રમાણે. પહેલું ઇનામ સંપાદિકા બહેન તરફથી ખાતલ છે ઇનામો એ પુસ્તકના લેખક તરફથી) નામે "બુદ્ધિનું બગાર" તેમને આપવામાં આવે છે જે તે બહેનોએ મંગાવી લેવા બંદોબસ્ત કરવો.

શ્રીમતિઓ (૧) અમરુણાબાઈકાન્ત દેસાઈ (૨) શુદ્ધરમા શુ. કાકેર (મુરત) (૩) બહેન નિમળાગૌરી (કાલેરાઆમ) (૪) હીરાબહેન ડી. મોદી. (૫) કવિલાગૌરી જેમ. બટ. (૬) શુશ્રુવતી. વરજીવન. (૭) લક્ષ્મીબાઈ સુનાકર. (૮) સુરજ. ચં. કાછ. (૯) સર-યુદા. દીવેદીઆ (૧૦) પ્રમિલા. અ. દીક્ષિત. (૧૧) શકેચી કુ. (૧૨) સ્નેહલતા પેા. માલિક (૧૩) મં. સ્વ. ચં. જાગૌરી. (૧૪) પ્રમિલા શુ. દવે. (૧૫) હરદાગૌરી શુ. દવે (૧૬) ઉર્મિલા શુ. દવે. (૧૭) તારામતિ. એન્જીનીયર (૧૮) ઉર્વશી શુ. (૧૯) કુસુમલતા ૧. મોદી (૨૦) સવિતા રં. ચાહ. (૨૧) આદ્યક નં. ૧૬૧૩ (૨૨) ભગાગૌરી, ચી. મોદી. (૨૩) વસંતમૌરી, ચી. ડોકટર (૨૪) જસંવંતી, ડી. બટ (૨૫) મોતીગૌરી મહેતા. (૨૬) તારામતી અમૃતલાલ (૨૭) જવાવતી પ્રાણલાલ (૨૮) ચંદ્રકા ૦/૦ ક. ન. મારફતીયા (૨૯) ચં. પા. બહેન. કે. ચાહ. (૩૦) રામકેર સુનીલાલ, (૩૧) કરુણાબાઈ અમવાનલાલ. (૩૨) ચાન્તા, પ. દેસાઈ. (૩૩) સાચિનીબહેન (૩૪) ચંચળબહેન, મા, બહેતા, (૩૫) ભલા. મોરારજી. શ્રીયુત (૩૬) પ્રાણલાલ જ. દોશી. (૩૭) જવાચંકર મોનજી (૩૮) પરશોતનલાલ રતિલાલ (૩૯) તનસુખ-હરિલાલ. દેસાઈ (૪૦) કુમારી ગુણા છા. પારેખ. (૪૧) દર્પવંતીબહેન (૪૨) મંજુદેવી પંડ્યા. (૪૩) ચંદ્રાવતી મંગળદાસ (૪૪) હીરાંબાઈ ડ. ઉદેશી.

એપ્રિલ માસના ઉપાણીની હરિદાઈનું પરિણામ.

સાચો જવાબ:

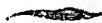
" વિલા પારલો " છે.

કેટલીક બહેનોએ 'વિલે પારલે' લખ્યું છે જે ભલભરેણું છે છતાં તે જવાબો ખરા તરીકે ગણ્યા છે.

કુલ જવાબો ૭૨ આવેલા જેમાંથી સાત ખોટા, અને ૭૨ સાચા હતા. જે નીચે જણાવ્યા છે. પરંતુ ઇનામ માટેનું ' ડ્રોઇંગ ' પ્રથમના ૬૦ જવાબોનું જ કાઢવામાં આવ્યું છે કારણ કે છેવટના ૧૨ જવાબો હરિદાઈના સિંચે પ્રમાણે પોસ્ટ કાર્ડમાં નહિ પરંતુ કામગીમાં હોવાથી તે જવાબો ડ્રોઇંગમાં નથી લીધા. આથી છેલ્લેથી જે જવાબો આપવારા સુત વાંચકોએ નિયમ જાવરો.

સાચા જવાબોના કોઈમમાં એક જાણિકા પાસે તામ ઉંચકારતાં પહેલું નામ ત્રીજાવાથી ઇનામનું પુરસ્કાર 'જવાલા' તેમને આપવામાં આવે છે જે તેમણે મંગારી હેલું.

શ્રીમતિઓ: (૧) અંબાબાઈ ૨. ગજબર. (૨) મેરી સેમ્યુઅલ સોલકી (૩) કુમ્મલતા રમણિકલાલ (૪) ચંપાબહેન. કે. શાહ, (૫) અમીનાબીબી, રંગુન (૬) દીપકા દેસાઈ (૭) મલિકા રામજી (૮) ધીરજબહેન. આ. દેસાઈ (૯) કાલી ગોરધનદાસ (૧૦) ઇલિાબહેન. (૧૧) અંદનમણિ ના. પુગેલિત. (૧૨) સવિતા. ૨. શાહ (૧૩) બ્રિકા કુ. મહેતા. (૧૪) કુમ્મ. પ્રા. દેસાઈ. (૧૫) વસંતગૌરી. જી. ડોહટર. (૧૬) કરુણાબાઈ ભગવાનલાલ. ૧૭) નિર્મળાગૌરી. અં. મહેડી. (૧૮) અરુણા. પ. દેસાઈ (૧૯) દેવુબહેન. આ. ચાવડા. (૨૦) લીલાવતી નં. દલાલ (૨૧) ભવાનીબાઈ પીવાંગર. (૨૨) અંબજલક્ષ્મી. અ. શાહ. (૨૩) સુમન. જી. મમ્મુદાર. (૨૪) મંગલગૌરી દ. વ્યાસ. (૨૫) સવિતાગૌરી. દ. પારેખ. (૨૬) સુશોભના વસંતરામ. (૨૭) મધુરિકા દ. રીવાન (૨૮) હીરાબહેન. ડી. મોદી. (૨૯) ચંદ્રાવતી મંગલદાસ. (૩૦) વેણીગૌરી વિ. કાપડીઆ. (૩૧) પ્રભાવતી ૦/૦ ગોરધરલાલ આબરેજ (૩૨) શ્રીદેવી ધુ. (૩૩) માલીની. મ. દેસાઈ (૩૪) મંજુલા. ૩૫) સરજ, અં. રામજી. (૩૬) પ્રભાવતી ચંદુલાલ. (૩૭) લીલાવતી બી. અક્કા. (૩૮) પુષ્પાવતી. દ. દુક્ક. (૩૯) તારાગૌરી આલુભાઈ અગાધીવાળા. (૪૦) તારામતી. અ. એન્જનીયર (૪૧) રમાભારી જ. (૪૨) રમણગૌરી ૦/૦ ચીમનલાલ. મ. (૪૩) લક્ષ્મીબાઈ ૦/૦ જી. લક્ષ્મીદાસ. (૪૪) મોતીભારી. ટુ. થીયુત (૪૫) મગનલાલ. ચામજી (૪૬) પટેલ શ્રી ગોરધરલાલ ચ. (૪૭) આમદેસતીજ દાજીદુસેન (૪૮) શ્રીમતી રતેદલતા. પો. યાનિક (૪૯) એમ બી. માકડ (૫૦) જમનાદાસ રતીલાલ. (૫૧) ત્રીકમલાલ. દ. દલે (૫૨) મોદનલાલ બીખાલાલ (૫૩) કાલીદાસ કુબેરદાસ (૫૪) વિદ્યા મો. શાહ (૫૫) ચંપાબહેન અધુરદાસ (૫૬) રતિગૌરી ત્રિ. દેસાઈ (૫૭) મનકુવર. મ. પારેખ. (૫૮) રતિગૌરી (નર્મનવાસ) (૫૯) વિદ્યાગૌરી ચીનુભાઈ (૬૦) દર્શવંતિ બહેન. (૬૧) મંજુદેવી પંડ્યા. (૬૨) ચંપાવતીબેન (૬૩) ચારદા. ર. પોદલ. (૬૪) મધુ માલિની છો. કોઠારી (૬૫) પ્રેમાબાઈ પ્રદાદાજી (૬૬) જ્યોત્સના જ. મહેતા (૬૭) નસવંતી. ડી. બટ (૬૮) સરજબહેન. થીયુત (૬૯) દલમુખ. દ. બટ (૭૦) અનંતા પ્રસાદ. કે. (૭૧) વનમુખ દેસાઈ (૭૨) શાહ જમનાદાસ યં.

ઇંગ્લેન્ડના ઠરૈંકપતિઓ.

ઇંગ્લેન્ડમાં દસ લાખ પાર્કિંગ (આજે રોડ કોર્સ રૂબીઆ) ની કે તેથી વધુ મિલકત ધરાવના ૫૬૨ માણે છે જેમાંના ૧૧૮ની નો વાર્ષિક આવક ૧ લાખ પાર્કિંગ કે તેથી વધારે છે. સમગ્ર ૨૨૦૦૦ માણેમાંનો વાર્ષિક આવક ૨૦૦૦ અને ૨૫૦૦ પાર્કિંગ વચ્ચે છે. બીજી તરફ ૧૫,૪૮,૯૧૧ માણેમાંને રાજ્ય તરફથી અરબ પોણખ મળે છે; ૧૬,૬૫,૪૦૦ ને પુરમાં કરેલી સેવા મારે પેન્શન મળે છે અને ૧૧,૫૪,૯૪૫ ને રાજ્યની સનદી નોડારી પેન્શન મળે છે.

સંગીત શિક્ષણ.

સંપાદક: રા. જુહાપદ દુ. ખંધડીઆ

નોટશાનમાંની નિશાનીઓની સમજણ.

- (૧) તીવ્ર સ્વરો માટે નિશાની કંઈ નથી.
- (૨) કોમળ અથવા અર્ધસ્વર માટે કાળો અક્ષર મુકામાં આવશે. જેમકે મ. = મ કોમળ સમજવો.
- (૩) જે સ્પષ્ટમાં, ગાયન વગડતું હશે તેનાથી પાછતા સ્પષ્ટ (ખરજ અથવા મંદ) તેમજ આગલા સ્પષ્ટ (દીપ અથવા તાર)નો સ્વર બતાવવા, ગાયનના અક્ષરની નીચે અનુક્રમે સ્ક્રેજ પાછળ આજળ મુકવામાં આવશે જેમકે: બા (એટલે ખરજનો લીન ની) અને ભા (એટલે દીપનો લીન ની) વગેરે.
- (૪) લાલનો ટેકો બતાવવા ગાયનમાંના અક્ષર પાસે " આવી નીશાની કરવામાં આવશે. જેમકે-કા " લીના-આમાં " ભા " પર લાલનો ટેકો મળવો.
- (૫) ગાયનમાંના અક્ષરને આ...હ...એમ લંબાવવા પડે છે તે આ...હ... બતાવવાને માટે જેવા ફરક વધારાના સ્વર માટે...આમ ત્રણ મીડા વચ્ચેમાં મુકવામાં આવશે. જેમકે-શા...લી ના (એટલે કે બા. આ. લી. ના એમ સમજવું).

પૂર્ણિમા પાછી ઉમીરે.

નાં...વા એ નજીલના વીરા

કે પૂર્ણિમા પાછી ઉમીરે

સોળ-સોળ પાંખડીનાં કમળ મંગાવ્યાં

નિત્ય નિત્ય લખી લખી યાદી

કે પૂર્ણિમા પાછી ઉમીરે.

{ વધુ માટે કવિશ્રી ન્હાનાલાલના
'ન્હાની ન્હાના રસ ભાગ ર ભે' જુઓ. }

નાં ... વા એ નજીલના વીરા

સા રે રે રે રે ગ મ પ ધ

કે પૂર્ણિમા ... પા ... છી ઉ.ગી ... રે

પ મ ગ ગ રે રે ગ મ ગ રે ગ સા

સોળ સોળ પાંખડીનાં કમળ મંગાવ્યાં

સા રે રે ગ મ પ રે ગ મ ગ રે ગ સા

ત્રીજી લીટી પહેલી લીટી પ્રમાણે.

પાછીની કડીઓ પહેલી કડી પ્રમાણે.

મુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ

તમારી નાની મોટી દરેક મુશ્કેલી
અહીં પુછો.

સંપાદક :

જેન ન્યોત્તેજી,
શુકલ.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકે
તે સિવાયના સવાલો સંપાદક ઉદ્દેશરે

ખુદેન શાન્તા પૂછે છે:—

“ દુવરની દાળ ગળે નહીં ત્યારે એક
રસ થવા માટે મંદાં છોડ કરવાનો લો-
ખાનો સંચો વાંચર છે. પંજુ મ્હારાં સા-
મુજને એ સંચા સામે કાળ જલ્લે શો
વિશેષ છે, તે એ વાપરવાજ નથી દેતાં.
કદાચ હું જાની રીતે વાપરું તેથી એ
સંચો એ વાળામાં રાખે છે. ને દાળ તો
જધાને ચોક્કસ ગમેલી જોઈએ. ત્યારે
મ્હારે એ શી રીતે કરવી ? પછી હું ચોરી
છપીથી કાઢને ત્યાંથી માંગી લાવું ત્યારે
એ મ્હીડાય છે. પણ ત્હમેજ કહેા, હું
એમ કરું એમાં મ્હારો કંઈ પણ રોષ છે ? ”

જવાબ:—ત્હમે માહું ન લગાડશે, પણ
ત્હમારાં સામુજ્ય જે કરે છે તે કીજી કરે
છે. જાણ કરવાના સંચાથી દાળને છંદી
નખાય ? દાળને એક રસ કરવા માટે એ
સંચાનો જવાબે ઉપયોગ ન થાય: તેમ
ધ્યાન રાખો તો એની જરૂર પણ ન પડે
જેવા એમ કરતાં હોય ત્હમની શૂલ છે:
એવા ખુદનો પોતાના રહેજ આજાસને
લીધે ધરના માજુસોને કુદરતી-મીઠાસ
વિનાની દાળ ખસાવે છે. અને ધરનાં
માજુસો ના પાડે જતાં ચોરી છપીથી એમ
કરવું એમાં તો રોષ તો ખરાજ ને ?
ત્હમારાં સામુજ્યને એ સંચો સંતાડવો પડે
એમ જરૂરની વાત નથી ? સામુજ્ય દ્યા

કરીને આપે તો જે ત્હમે એનો ઉપયોગ
ન કરો એમાં ત્હમારી મ્હોટાઈ છે.

એક લાંબું મંગલોચ:—

(૧) “ જાહેર કામોમાં ઘરમ કેમ લગાય ? ”

(૨) “ મનની સ્થિતતા શી રીતે થાય ? ”

(૩) “ શું કરવું ઉત્તમ-વ્યાપાર કે નોકરી ? ”

—કાસની વ્યાપારિક સ્થિતિ પ્રમાણે.”

(૪) “ પરમાત્માને ખાતર ક્યો પરીપંકાર
થેય છે ? ”

જવાબ:—(૧) દિવસથી જાહેર કામો સારાં
હોય, શુભ હેતુથી ચતાં હોય તો તે કર-
વામાં ઘરમ થી ?

(૨) પ્રવૃત્તિથી. અને સારાં વાંચનથી.

(૩) નોકરી ક્યા પ્રકારની, અને વ્યાપાર
ચાલો એ પ્રશ્ન પર આ સવાલનો જવાબ
આધાર રાખે છે.

દાખલા તરિકે નોકરી જારડોલીમાં જાતી
અમલદારની હોય, ને વેપાર ખાદીનો
હોય; તો એ સંજોગોમાં નોકરી ખોટી ને
વેપાર ઉત્તમ. અને નોકરી શિક્ષકની હોય
ને વેપાર દારૂનો કે પરદેશી કાપાનો હોય
તો નોકરી સારી ને વેપાર ખોટો.

(૪) પરીપંકાર કરું છું એ ખૂદી જાહેર
કર્મચોરનાધિકારસ્તે મા ફલેપુ
કદાચનુ: એ રીતથી જનહિતનાં કાર્યો
કરવાં એ.

એક બહેન:—

“ ‘ગુણસુંદરી’ નું એક પથ્ર પાતું ફાટે તો બહુ દુખ થાય છે. તેમાં વળી કોઈ બહેનપણી ઉપાધ્યાનો જવાબ દેવા માટે-ધરાક નહીં હોવાનાં કારણે-કુપન માંગે. જો ન આપીએ તો બહેનપણું છોટે ને આપીએ તો ચોપડી રદ થાય. ત્યારે આ દુઃખનો લપાય શું? ”

જવાબ:—આપણે ત્યાં એ રોગનું પ્રમાણ અતિ ભયંકર છે અને એના પાશમાં સ્ત્રી, પુરુષ, વૃદ્ધ, યુવાન; મણેલાં કે અજાણ સૌ કોઈ વધતે જાય છે. અંશે સપડાપડાં હોય છે. અને એના શો ઉપાય કરવો એ પ્રશ્ન બધાને મૂંઝવે છે. મહેને એટલે એકજ રસ્તો સૂચે છે; તદ્દમે જોને તદ્દમારાં પુસ્તકો ને માસિકો વાંચવા આપો. ત્હેની સાથે ‘ચોપડી’ કે માસિક જતી તે સ્થિતિમાં પાછું વાળવાની શરત કરી શકો. એ શરત તે ન પાલે તો ત્હેણે ત્હેની બીજી નકલ મંગાવીને તદ્દમને આપવી જોઈએ. એમ ન કરે તો તદ્દમારે ત્હેને બીજાવાર પુસ્તક આપવું નહીં. અને કુપનને માટે તો હરિશાષ કરનારે પોતે એક નકલ ખરીદવી એજ સારો માર્ગ છે. પોતાનાં લાભને માટે બીજાનું આપું માસિક જમાડવું એ કોઈને માટે હુવળ-રૂપ કે હાંતવ્ય નથી.

એક બહેન: સુરત:—

“ ‘ગુણસુંદરી’ માં ‘સુખ-દુઃખના સવાલ’ જવાબ માત્ર બહેનને માટે જ છે; ત્યારે બાકીઓ શા માટે પૂછતા હશે? ”

જવાબ:—કદાચ ‘સુખ-દુઃખના સવાલ જવાબ’ માં બહેનોની અલ્પમતિથી ન છૂટે એવી કંઈ મુશ્કેલી હતી થાય, તો આપતકાળે અસહાય બહેનોને એમની મદદ

મળે એવી શુભેચ્છાથી એકો પૂછતા હશે. મહે પૂછતા-એમાં તદ્દમારું શું નવ્ય છે?

‘કુમારી’ સુરત:—

“ છોકરીને બાર વર્ષ પહેલાં પરણાવવીજ જોઈએ ને તેમ ન કરીએ તો પાપમાં પડાય એમ માનનારા પુરુષો પોતાની પહેલી વારની સ્ત્રી-ગુજરી નવ્ય છે ત્યારે, બાર વર્ષની અંદરની છોકરી સાથે લગ્ન ન કરતાં હંમેશાં બાર વર્ષથી મોટી લગ્નમરની છોકરીઓને માટે જ શા અધિકારથી શંકા મારે છે? ”

જવાબ:—પ્રશ્ન અતિ અગત્યનો છે. કારણ કે, મોટી વયના પુરુષે ન્હાની કન્યા સાથે પરણવું એ પાપ છે; અને ‘કન્યાને મોટી કરાય નહીં’ એ એમનો સિદ્ધાંત હોય છે, એટલે એ સિદ્ધાંત પ્રમાણે જેમ છોકરીને બાર વર્ષ પછી પરણવાય નહીં તેમ એમનાથીયે એવી કન્યામુળ વીતેલી છોકરીને પરણાય નહીં. એટલે આપણી દૃષ્ટિએ તો એવા પુરુષોને માટે ફરી લગ્નનો અવકાશ નથી. એવાં શંકા મારનારાં સદૃશ્યકરણો, પોતે શા અધિકારથી આવાં કૃત્યો કરવા પ્રેરાય છે ત્હેનો ખુલાસો કરશે તો વિષય પર કેંઈ અજવાળું પડવાનો સંભવ છે.

બહેન ‘નિર્મળા’:—

(૧) “ મારા બાઈ સ્ત્રીઓના ઠીક અભ્યાસી કહેવાય. ” સ્ત્રીઓ પ્રત્યે માનભાવ રાખે છે; વાતોમાં પથ્ર ઠીક રસ લે છે. બહુનું સમજે છે. ” સંસારિક દૃષ્ટિએ પરણવું એમ માને છે. પોતાને કમજો નથી અમારે પરણાવવા છે. શું કપાય? ”

(૨) “ ફક્ત બેસતાં કે હોયકે બુદ્ધતા, ગમે તે વખતે પતિદેવને મુજબનાં પ્રુણીમાં બેંચવાની ટેવ પડી છે. અમને કે કોઈને

ગમતું નથી. ધણીય ટાક્યા. દેવ જતીજ નથી, શું ઉપાય ?”

(૨) “ પાડોસમાં દેરાણી જોડાણી સ્ત્રી મંડળના મેમ્બર છે. નવરાસ તો ધણી છે. શીખવાની છત્તા છે. હતાંય વર્ષમાં એક બે દિવસ ભાગ્યેજ દાજરી આપતાં હશે. શું કારણ ?”

(૪) “ ચાર દિવસ પણ વરસમાં પિયર જવા દેતા નથી હંમેશાં પાસેજ રહે એમ કહે છે. સંક્રમ નથી. મા આપનો પ્રેમ કે એમનો ? શું કારણ ?”

(૫) “ દરોજ રાતના બે ત્રણ વાગ્યા સુધી હાલગરો કરીને કંઈ ને કંઈ રમ્યા કરે છે. રોજ એમ કરવામાં સર નથી એમ માને છે, હતાંય રમે છે. શું કારણ ?”

જવાબ:—(૧) કોણને પરણવાની છત્તા ન હોય તો હોને પરણાવવાનો ઉપાય કરવો નકામો છે.

(૨) મુજ કાઠી ન આવવાની સુચના કરી

જુઓ તો ? નહીં તો પછી આંખોનો પર મધ અથવા ચુંદર ચોપડી જોતો !

(૩) ડારમ્પ ધણી હોઈ શકે પવિત્ર દેવ રંગ ન આપતા હોય; ધર કામમાંથી નવરાસ ન મળતી હોય; સ્ત્રી ‘અર્ચના’ દોરાથી-એકલા જવામાં અધર્મ માનતાં હોય; ચાલીને જઈ શકાતું ન હોય ને ગાડીમાં જવાની શક્તિ ન હોય, તમે અનેક કારણ હોઈ શકે અથવા મંડળના બીજાં મેમ્બરોના કરતાં પોતાને વધારે કંઈ સમજતાં હોય એટલે તેમની સાથે મળતાં ન હોય. તો પછી પેટમાં ચૂંક આવતી હશે એમ માની લો તો કંઈ બોલું છે ? !

(૪) ‘ સ્ત્રી એ પડિની હાયા ’ ૧૫ છે, ‘ એ વાત એમના દિલમાં ટાકાએ સંજ્ઞા હસારી હશે.

(૫) દિવસે કંઈવાનો વખત મળતો હશે. એને સુંદર રૂપા કે સુશોભન જોવા ગમતાં નહીં હોય એટલે પછી મોટે સુધી ઉઠવા કરતા હશે. પછી રાતે બીજું કરે પણ શું ?

ખારડોલીની બહેનો.

“ એક સભામાં થી. વક્ષસભાષણે ટુકું પણ સચોટ બાપણ કયું. બહેનોની સારી સંખ્યા હતી. તેમને પૂછ્યું: “ કેમ તમે તો (મહેસુલ) નથી ભરવાનાં ને ? એક વિધવા બહેને જવાબ આપ્યો: “ જોઈમાં મોકલશે તો જોઈમાં જશું. ” “ તમારી જમીન જશે સારે શું કરશે ? ” “ બાગમાં આવીને રેડીઓ કાંતશું. ” “...ગામપુરામાં સત્યાગ્રહી ભાઈઓ ગંધા હતા. એક ડોઢીમાંને તેમણે પૂછ્યું: “ કેમ માણ, મકકમ હો ને ? તમારો દોકરો જોઈમાં જશે તો ? ” માણએ કહ્યું “ બહેને જાય ચોરી કરીને તો નથી જતો ને ? ” (સૌરાષ્ટ્ર)

સૌંદર્યની નિશાળ.

લેખિકા: શ્રી. "કાલી ઇદેત"

સ્રીઓ અને રટવ વિષે વધુ.

ચુલો, સગડી ને રટવની સરખામણી.

‘સૌંદર્ય’ અંકમાં મેં આ ઠોકણે ‘સ્રીઓ અને રટવ’ વિષે લખેલું. એના પર ‘મોનમંજલ’ નામના અકવાડીકમાં કોઈ ‘કલમખાન’ નામના ગૃહસ્થે ‘કલમના મા’ એ મથાળા નીચે એક બે ધા કર્યા છે. સૌથી પહેલાં તો મારે કહી દેવું જોઈએ કે ચાંચર્યાં મુજીને વિતંકાવાદ કરવાનું આ ઠોકણું નહીં હોવાથી મારે એ ચર્ચાના જવાબ આપવાની ઇચ્છા જ નહોતી. કારણ કે આજ કાલ ‘પીક પર ધા’ કરનારા બહાર ‘પુરો’ પણ વધી પડ્યા છે-તેમાં પણ અંગ્રેજો પાસે તેમની તરવાર પીગળી ગઈ એટલે કલમનું લાકડું લખને: ‘નમળા પુરો બેરાં પર’ પુરા થવા નીકળ્યા છે. આ વાતની મને જાણ હોવાથી હું તે ટીકા ગળી જત પરંતુ મારી બહેનો માટે ‘રટવ’ આજકાલ એક બધંકર પ્રથમ યથ પડ્યો છે: મુજબના કારોતર પણ ચુજરાતી કુટુંબો પાસેથી રટવ છીનવી લેવા માટે બહામણ કરી ચુક્યા છે; ‘ધુમ-ધેડ’ જેવા સાહિત્યમાં જગ્યા પડ્યા રહેતા જુજરાતી વિદ્વાનોને પણ ‘સૌરભદ્ર’ માં ‘રટવ’ ને વખત આપીને તા. ૨૬-૫-૨૨ ના અંકમાં કંઈક લખવું પડ્યું છે. (એમણે મારું લખાણ વાંચ્યા પછી તે લખ્યું હોત

તો ઠીક થાત.) આમ જ્યારે ચોગરદમ ‘રટવ’ સામે ‘આમ લાગી છે અને બધા જાણ્યાઓ જેના કે વિદ્વાનો, અમલદારો, તંત્રીઓ, વગેરે બહેનોની મદદ હોડે છે ત્યારે આ એક ગીર-આમનો દોડડાલો બાહ લખે છે કે “સૌંદર્યની નિશાળ” માં ‘રટવ’ શું જોઈને દેખાતો હશે?” મને તો જે બાધના મગજમાં જ ખામી લાગે છે અને તેથી જ તેઓ ‘સૌંદર્ય’ એટલે “માત્ર શરીર ‘સૌંદર્ય’” જ સમજવા લાગે છે! તેમણે જાણવું જોઈએ કે આ ઠોકણે મેં એકલા શરીર સૌંદર્યની જ નિશાળ ખોલી નથી પરંતુ આ નિશાળમાં ‘સ્રીઓના શરીરસૌંદર્ય’ (સૌંદર્ય તેમજ આરોગ્ય શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ) ‘ગૃહસૌંદર્ય’ ‘આત્માનું સૌંદર્ય’ (જેના શુભમાર નીતિ ધર્મ છે.) વગેરે વિષયો શીખાય છે, અને ચર્ચાય છે. તેઓથી ‘સૌંદર્ય’ નો અર્થ સમજવા માટે પુરેપુરું ચુજરાતી શીખવા ફરી વાર મગન મહેતાજીની ચુજરાતી નિશાળમાં જઈ આવે પછી બધે કલમના ધા કરવા બહાર નીકળે એવી મારી તેમને શીખાવવા છે.

x

x

દેવે આ ટીકા વિરહ, એ લેખને - એક

બહેન તરફથી મળેલો, આવકાર-ચુક, જેથી
કડવાશનું વાતાવરણ ફાંચાય.

જામનગરથી અ. સૌ. શારદા બહેન
શુભાચર્યેએ બાવિશી લખે છે:—

“ ગયા અંકમાં શ્રી. “ ડાહી બહેન ”
તો ‘ શ્રીઓ અને સ્ટવ ’ ઉપર સુન્દર ભેખ
પ્રકટ થયો છે જે ઉપર હું મહારા વિચારો
દર્શાવવા છું છું.

શ્રી. ડાહી બહેનની બાવના એવી છે કે,
શ્રીઓ અને પ્રાદ્યમસ, બાદબહેન તરીકે
મણવા બેઠા. એમને પ્રાદ્યમસનું સ્થાન
બાદની જગ્યાએ બેઠા. મને ખાખાં બુદ્ધિજ
બાસ થાય છે. પુસ્તકોમાં ધરડાઓ લખી
ગયા છે કે, અગ્નિ અને પાણીનો કોઈએ
કદિપણ વિસ્વાસ કરવો નહિ. જ્યારે બાદ
ગમે તેટલો કાપામમાન થાય છતાં પણ
બહેન ઉપર તો હાય તબ ફગામે, ત્યારે
બહેનને બાળા તો શી રીતે મૂકે ? હા.
અમારો બેરાઓનો સમગ્ર તો એ એ
વસ્તુઓ સાથેજ છે, અને અમારે પાણી
અને અગ્નિના વિસ્વાસે વિસ્વાસે અમારા
સૌંદર્યને સાચવવું પડે છે. હું તો એમ કહું
છું કે હવે પાણી ભરવા જવું, એ, પણ
અમારે માથે મોટું જોખમ છે, અને રાંધ-
વનું પણ જોખમ જ છે, ત્યારે સુરાવડનો
પ્રસંગ શું બોલો. જોખમકારક છે ?

આવા અનેક જોખમો બેડીબેડીને,
સહીસહીને અમે અમારા સૌંદર્યને સાચવી
રાખીએ છીએ, છતાં આજે મહારી બહાલી
બેનોની રિથિતિ ધણે ઠેકાણે. કુખથી ભરેલી
માલુમ પડે છે.

શ્રી. ડાહીબહેનની ખીજી એવી પણ બાવના
છે કે, ખ્યાન ગ્રાખીને પણ પ્રાદ્યમસ તો વાપ-
રવોજ. જ્યારે હું તેમ કરવાનો પણ મહારી
બહેનોને નાં કહું છું.

આપણા ધરમોથી સ્ટવને રાખજ દેવી
બેઠાએ, અને કદાચ સ્ટવ રાખવાનો જરૂર
પડે તો, આપણા વડીલ પુરણ વિગેરેને તે
સ્ટવ ઉપર કામ કરવાને વિનવવા બેઠાએ.
હું તો દરેક બહેનને સ્ટવથી આધે રહેવા
વિનંતી કરું છું.

એ પ્રાણપાતક અને બેચર “ બાધ ”
એ, મહારી સેંકડો બહેનોનાં અંકોએ પ્રાણ
લીધા છે; માટે એ “ બાધ ” ને તો છોડી
નવં ગળના નમસ્કાર કરજો. સુશે અને સમડી
બેચ વસ્તુ જોખમવાળી છે. પણ સ્ટવ નેટલી
તો નહિજ. એમાંથી બચવાના રસ્તા બોલો.

સુધા ઉપર કે આજવણુ ઉપર અમારા,
અંકકે કે ટાંકા રાખવાજ નહિ. કદાચ હોય તો
સુશે કે સમડી સળગાવ્યા પહેલાં, બપોજોગી
દરેક વસ્તુ પોતા પાસે લઈને પછી સુશે સળ-
ગાવવો. સળગતે સુમે કોઈ દિશાસંદેશી નાખ-
વડિ. સુશે સળગાવતી વખતે ધાસંદેશી કપ-
ડાનો ગામો બોળાને દીધાસળી, મૂખીને સુશે
સળગાવવો. માથાની લોટા, બાંધતી, નાક
કપડા પહેવાં હોય તો જળી જતાં વાર લાગે;
માટે જનતા સુધી જડા કપડાં પહેરવા.

હું છું છું છું કે મહારી સૂચનાઓ સૌ
બહેનોને ગમશે અને સ્ટવથી દૂર રહેવા વિનવ-
માં પગલાં લેશે.

સૌંદર્યની નિયાંજનો આ પાઠ આપણે
સૌ બહેનોએ સાથે મળીને શીખવાનો છે.”

આન્દા - બહેનની વાત કંઈક ખરી છે.
દેશના મોટા ભાગના કુટુંબોમાં સુશે અને
સમડી જ અમત્યનું સ્થાન બોગમે છે તે ખરું
છે, પરંતુ મારી વાર્તા તો એ બંનેને પણ
લાગું પડે છે. શુભરાતી બહેનો ‘ સ્ટવ ’ ને
પોતાની એકે તબગળના નમસ્કાર નહિ કરે
તો સરકાર કાયદો કરીને નમસ્કાર કરાવશે.

એણું વાતાવરણ પેદા થયું રહ્યું છે તે આપણે
ઉપર જોઈ ગયા. એટલે જ્ઞેનોને કોઈ 'વેદના
વારાનાં' યુગો સગડી તો સખાયલા છે જ!
પરંતુ મારી મુદ્દાની વાત એ છે કે રસોડામાં
'રેવ' 'હોય' કે 'યુગો' હોય, તો પણ
જ્ઞેનોએ તેની સાથે કાળજીપૂર્વક કામ લેવાનું
છે. અંગ્રેજી કુટુંબોમાં, પારસી મુસલમા-
નોમાં પણ રેવ વપરાય છે છતાં ત્યાં કોઈ
જ્ઞેન બળી જતી નથી ને શુદ્ધતાતી કુટુંબો-
માંજ અકસ્માતો વધી પડે તેનું શું કારણ ?
શું શુદ્ધતાતી જ્ઞેનો અને રેવને પૂર્વ ભવનું
વેર હતું ? ના, એમ નથી. એ બતાવે છે કે
શુદ્ધતાતી જ્ઞેનો પદ્ધતિસર રેવ વાપરતી
નથી. 'આગ સાથે ખેલ' કરતાં જરૂરી કાળજી
રાખતી નથી. વારઃ ધારો કે આપણે 'રેવ'
ને ગૃહ-નિકાસ કરીએ તોય શું યુગો કોઈ
જ્ઞેનને દહાડતાં અટકી. જાપ તેમ છે ? અનેક
સુલા-કુટુંબોમાં પણ દાઝવાના અકસ્માતો
બંનેતા હશે પરંતુ તે મામડાંમાં બનવું હોવાથી
શહેરનાં હાંપાઓમાં પ્રગટ થતું નથી એટલે
આપણને તેવા અકસ્માતોની ખબર પડતી
નથી. જ્યારે શહેરમાં તો તેવા અકસ્માતોને
પરિણામે 'પોસ્ટ મોર્ટમ' (મુદ્દા-યુગય)
અને 'જ્યુરી' (પંચ) બરાતાં હોવાથી
તે છાપે ચડે છે.

આ બધી દુકોડતો જોતાં બંને 'યુગો-
સગડી' રેવ કરતાં સારા હોય. અલગત
રેવ કરતાં તે સારા છે કારણ કે તેની રસોઈ
સારી થાય છે, ધારસેટની વાસ આવતી નથી,
રેવ દાટવાના અકસ્માતો થતાં નથી, ખરચ
ઓછું આવે છે, મશીન બગડે ને નવા સં-
વાના બાગે ખરીદી લાવવા પડે તેવી કમ્પ્લેટ

કરવી પડતી નથી વગેરે અનેક શાયદાઓ છે.
પણ સાંધે એક ગેરશાયદો પણ છે અને તે
એકે સાકડાં-હાથાંના બળતણમાં ધુમાડો એ
મોટામાં મોટી અડચણ છે. તેથીજ એકેએક
રસોડું કાળી બીંતોવાળું અને છતવાળું જ-
ણાય છે. રાંધનારીની આંખમાંથી રાંધતી
વખતે આંસુઓ ધડની કણકમાં પડતા હોય
છે. આ બધાં શાયદા ગેરશાયદાઓ ગણતાં
જો કે યુગો-સગડી રેવ કરતાં વધુ સારા છે
છતાં તેમને પણ પદ્ધતિસર પાળવા જોઈએ.

મારે મતે યુગો વાપરતાં અગ્નિથી દાઝી
ન જવાય એટલા માટે રેવ જેટલી જ કાળજી
લેવી જોઈએ. એનો ધુમાડો વૈજ્ઞાનિક રીતે
બહાર કાઢવા માટે સુલા ધુમાડીઆ સાથનાં
હોવા જોઈએ. છેવટ ધુમાડીયું ન. અને તો
પછી રસોડામાંથી ધુમાડાને બહાર જવા માટે
અનેક બારીઓ અને ડોકાબારીઓ હોવી
જોઈએ. અથવા રાંધનારી જ્ઞેનોએ આંખપર
'Goggles' મોટા ચરમા પહેરીને રાંધવાનો
ચાલ પાડવો જોઈએ.

સગડીમાં કોલસા બાળવા પડે છે તેમાં
પણ હાથ તે રેવના ધારસેટ જેટલાજ બગડે
છે. કોલસા-ધારસેટનો ખરચ પણ સરખો હોય
છે. રસોઈ પણ સાકડાના બળતણ જેટલી
મીઠી હોતી નથી. પરંતુ મુજબ જેવા શહેરમાં
ધરણીઓ વરસથી સાકડાં બાળવાના યુગ્મની
સગવડ માળાઓમાં ન હોવાથી ત્યાં સગડી ન
હુટકે રાખવી પડે છે. એટલે કે સગડી એજ
મુજબના રસોડાઓનો યુગો છે. આખ્ય કુટું-
બોએ જો તે તો સગડી અને રેવ એ બંને
બાઈ-જ્ઞેનોને શહેરમાં મોકલાવી સુલાને પદ-
તિસર સંબાળવામાં જ લાભ છે.

અંગુઠિયાસાથ : લેખક : રા. ચન્દ્રશંકર મ. ભટ્ટ, તંત્રી : “ બાળમિત્ર ”. પ્રકાશક : શ્રી ચતોવર એન્ડગ્રુકેશન સોસાયટી, આણંદ. મૂલ્ય : એક આનો.

“ બાળમિત્ર ” દ્વારા ગુજરાતના બાળકોને ઉપયોગી અને આકર્ષક સાહિત્ય પૂરું પાડવા એ માસિકના બાળમાનસના અભ્યાસી તંત્રી રા. ચન્દ્રશંકર ભટ્ટની લખેલી આ નાનકડી વાર્તા બાળકો હોંસે હોંસે વાંચશે. પુસ્તકની છપાઈ, તેની આકર્ષકતા અને એ રસમયી વાર્તાનું વસ્તુ-એક આનામાં મૂલ્ય છે. પ્રાથમિક સોસાયટીએ આવા પુસ્તકોની માળા પ્રકટ કરવા ધારી છે. બાળકોને સસ્તામાં સારું વાચન પૂરું પાડવાના તેમના એ સદસ્ય માટે ધન્યવાદ. માળાપો આ નાનકડું પુસ્તક જરૂર વસાવે; બાળક માટે આનંદનું એ સર્વોત્તમ સાધન બનશે.

(૧) માળા કાળો (માત્ર પહેલાં) : સંપાદકો : રા. આચાર્ય નરસિંહસાહ પટેલ, અને રા. ચન્દ્રશંકર મ. ભટ્ટ. મૂલ્ય : ૦-૩-૦

(૨) માળા મિત્રની વાર્તા (માત્ર પહેલાં) : લેખકો : રા. ત્રિલોકા અને રા. ચન્દ્રશંકર ભટ્ટ. મૂલ્ય : કાચું પૂઠું : ૦-૬-૦; પાકું પૂઠું : ૦-૧૨-૦.

આ બન્ને પુસ્તકો પણ બાળકોના ઉપયોગ માટે જ તૈયાર થયાં છે. પહેલાંના શ્રી પુસ્તકાલય સદાચ સદાકારી મંડળ ક્ષીમાગેડે એ બન્ને પુસ્તકો પ્રકટ કરી બાલજગત પર ઉપદાર છોડે છે; એથી બાલસાહિત્યમાં એ સુંદર રત્નો ઉમેરાય છે. પહેલાં પુસ્તકમાં બાળકોને સ્નેહ જમીન અને મોટે યાચ એવાં રસમયી કાળો “ બાળમિત્ર ” ના અનુસવી તંત્રીઓએ સંમંદેલાં છે. છપાઈ અને દેખાવ પણ આકર્ષક અને સુંદર છે. બીજા પુસ્તકમાં બાળકો હોંસે હોંસે વાંચે એવી ૧૪ રસીલી વાર્તાઓ સંમંદ થયાં છે. એ વાર્તાઓના બન્ને લેખકો બાળકો માટે વાર્તા લખનાંમાં સિદ્ધરૂઠ છે. વચન રહેલ વાર્તા આકર્ષક ચિત્રોથી સજ્જારાઈ છે. બાળકોના વાર્તાવાચનના વિશદ

રોષને પોષવા ક્ષમતા પ્રત્યેક માળાપ આ પુસ્તકો જરૂર પોતાના બાળકોને ખરીદી આવે.

(૧) દેવકયાઓ : લેખક : રા. ચન્દ્રશંકર ભટ્ટ. મૂલ્ય : ૦-૬-૦

(૨) સુંદર વાર્તા : લેખક : રા. ત્રિલોકા. મૂલ્ય : ૦-૬-૦.

આ બન્ને પુસ્તકો અમદાવાદના શ્રી ગુજરાત સાહિત્ય મંદિર તરફથી પ્રકટ થયાં છે. ગુજરાતના બાળકો સદમાત્રી છે કે તેમને માટે આવું ઉપયોગી છતાં સરળ વાચન પૂરું પાડવાનો અમ આવી પ્રકાશક મંડળીએ કલાવી રહી છે. ઉદા એક બે માસમાં આવાં ઉપયોગી પુસ્તકો સારી સંખ્યામાં પ્રકટ થયાં છે એ પુસ્તકો એક અમને ખાત્રી થાય છે કે આપણા બાલસાહિત્યની ખોટ આપણે જલ્દી પૂરી કાઢીશું.

આ બન્ને સંપાદકોના લેખકો પણ એક આપણા સિદ્ધ દસ્ત બાલવાર્તા-લેખકોના ત્રિલોકા સાહ અને રા. ચન્દ્રશંકર છે. કંઈક મોટી ઉમરના બાળકોને આ પુસ્તકો જ્ઞાન સાથે અપૂર્વ આનંદ આપશે. “ દેવકયાઓ ” આપણાં ધાર્મિક પુસ્તકોમાંથી વાચતી કાઢેલાં સુંદર રત્નો છે. “ સુંદર વાર્તા ” માં આપણા સામાજિક જીવનના અંગ્રહુષ પ્રતિબિંબો છે. બન્ને પુસ્તકો સુંદર છપાઈ અને આકર્ષક ચિત્રોથી વધારે ઉપયોગી બન્યાં છે. પ્રકાશક બાલસંવાવલિની યોજના કરી છે તેનાં પહેલાં અને બીજા મહત્ત્વાત્મક આ પુસ્તકો તેમણે પ્રકટ કર્યાં છે અને સંવાવલિના સાદોને તે ચાર-ચાર આને પંખે છે. એમને બાળકો હોંસે હોંસે જરૂર આ સંવાવલિના સાદો બની સસ્તી-કીમતે પોતાના બાળકોને આ સુંદર પુસ્તકોનો લાભ આપે. પ્રકાશકના આ સાદસ માટે અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

છઠી વાર ગરુડમત : પ્રયોજક : રા. “ પુષ્પ ” પ્રકાશક : રા. પ્રયુદાસ નાગરદાસ કિનારીવાળા, સેવકપુરા, સુરત. મૂલ્ય : આઠ આના.

આ નામ પ્રમાણે ગુણ ધરાવતા તાનકડા પુસ્તકમાં આઠ ટુંકી વાર્તાઓ છે. આચારના દિંદ

શુદ્ધ જીવનનો ચિતાર આપતી અને અધુનિક સ્ત્રી જીવનશૈલી ઉપર પ્રદાર કરતી આ વાર્તાએ હજારો સાહિત્યના શોખીનો માટે સાચા સાધન પૂરું પાડે છે. એમના નિવારો સાથે બધે બધા સંમત ન, યાચ, પરંતુ એ વાર્તાઓમાં દોરેલી આપણા શુદ્ધ જીવનની રૂપરેખા અવલોકન અને અનુભવની સાક્ષી જરૂર આપશે. શાક તનસુખના ચિત્રો પુસ્તકની આકર્ષકતા વધારે છે. વચમાં જલદેરખજરો ન લેવાઈ હોત તો પુસ્તકનો રેખાવ વધારે સારો થાત.

સામ કાકિત: લેખક: રા. મનુસાઈ જી. દેસાઈ, બી. એ. એલ. એલ. બી; મુન્સફ, પેટલાઈ મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦

આ પુસ્તકનું બીજું નામ "નિપ્પુણ શલક" છે અને તે નામ મુજબ સંસ્કારી લેખક રચેલાં સો પદ્યોમાં સંમદાયાં છે. કાલિમાવધી ભરેલાં એ પદોમાં સરળ ભાષામાં જીવનની શીક્ષણી લેખક સમલવી છે. ભવિકંવાચકો માટે આ પુસ્તક ઉપયોગી થશે.

દુહલુગાં: દોરે—ચરોતરની ખેતીવાડીમાં તેમનું સ્થાન, તેમને સુધારવાની યોજના અને તેથી ખેડુ-તોને થતા ફાયદા: લેખક: રા. મુસાલમાઈ રેવાભાઈ પટેલ, રેમોન્સ્ટ્રેટર, એમીડેસ્ટ્રલ, કોલેજ, પૂના.

ખેડુતોને ચોટાના, પંધામાં ઉપયોગી થાય એવું સાહિત્ય ગુજરાતી ભાષામાં નહિ મળે જ છે. આ પદ્ય પાનાના પુસ્તકમાં ખેડુતોને ઉપયોગી થાય એવી માહિતી વિગતવાર આંકડા સાથે આપી, લેખકે એ ખોટું પૂરવામાં સારી ડીજો આપ્યો છે. "પાંડીદાર" માસિકના લેખિકે આ પુસ્તક પોતાના આંકડોને વિના મૂલ્ય આપ્યું છે, તે માટે એમને ધન્યવાદ ધટે છે.

લેખીનાં કુલ: લેખક: રા. કવેશ્વર મેથાણી. પ્રકાશક: શ્રી મહિતા વિદ્યાલય, ભારતનગર. મૂલ્ય: રૂ. ૦-૪-૦.

સોશાઈટી એટિડાસિઝ રત્નોને ખારખી, તેમનાં ઉપર ચડેલી જમાનાની પૂજા ખંખેરી તેમનો નવો આપ આપી ગુજરાતની પ્રભુ સંમદ પ્રનાર રા: મેથાણીની બાની માટે હવે પ્રમાણ-પત્રની જરૂર નથી રહી પૂજા લોચાને પ્રયોગ કરતાં કરતાં એમણે પોતે ને નવાં રત્નો નીપલવ્યાં છે

તેનો સંમદ આ નાનકડા પુસ્તકમાં પ્રયો છે. લોક-જીવના ઢાળમાં સુદર ગીત-કુસુમો સ્ત્રી લાક મેથાણીએ ગુજરાતની બહેનોની લેણી શોભાવવાને સર્જન પ્રયત્ન કર્યો છે. અમે હમણીએ બીએ કે લખી વાંચી નાણી ગુજરાતની એક પછ બહેન આ પુસ્તક વિના ન રહે. ચાર બાનાની કીમતે આ સુદર સંમદ મળે છે.

(૧) કશોળીઆના કાવતરાં: લેખક: રા. ભાતુસુખરામ નિ મહેતા.

(૨) આયોર્તું આદિ નિવાસ સ્થાન: અનુ-વાદક: રા. સુરેન્દ્રનાથ રંજનાથ પારેખાન. પ્રકાશક: શ્રી હુદાણ મિત્ર પ્રેસ, વડોદરા. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૦-૬-૦

શ્રીસમાજ બાળજ્ઞાનમાળાના પુષ્પ ૭૩ અને ૭૪ તરીકે આ બે નાનકડા પુસ્તકો પ્રકટ થાય છે. ૧લા પુસ્તકમાં કશોળીઆ સંબંધી માહિતી મોટી ઉમ્મરનાં બાળકોને ઉપયોગી થાય એવી રીતે આપવામાં આવી છે. બીજા પુસ્તકમાં આયોર્તું વિષમાં આવ્યા તે ખેલાં તેમનું મૂળ રહેલાં ક્યાં ઉત્તર તે અંગ્રેજમાં લખાયલા પુસ્તકોને આપારે બતાવ્યું છે કુમારોને જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે ઉપયોગી થઈ પડશે.

શ્રી સયાજી સાહિત્યમાળાનાં પુસ્તકો:

(૧) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ: લેખક: રા. રામચંદ્ર રા. પવાર. પુષ્પ ૧૦૮ મૂલ્ય: રૂ. ૦-૬-૦, (૨) ઇંગ્લાંડ અને હિન્દુ-સ્તાન: અનુવાદક: ર. સત્યેન્દ્રરાવ લી. દિવેરીયા. પુષ્પ ૧૧૫ મું. મૂલ્ય: રૂ. ૦-૧૫-૦, (૩) હિન્દુ-સ્તાનના લોકો: લેખક: રા. ચંદ્રશંકર જી. જાયા પુષ્પ ૧૨૧ મું. મૂલ્ય: ૦-૧૧-૦ (૪) સરેલ વરના જીવો: અનુવાદક: રા. ભાતુસુખરામ નિ. મહેતા. પુષ્પ ૧૧૬ મું. મૂલ્ય. રૂ. ૦-૧૩-૦ (૫) સૂર્ય. અનુવાદક: રા. ભજવંતરાય હ. વોરા. પુષ્પ ૧૧૭ મું મૂલ્ય. રૂ. ૦-૧૨-૦ (૬) પરિવર્તન-વાદ લેખક. રા. દલાશંકર જી. ધોળકિયા. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૦ ૦ (૭) નોડાખળ: લેખક: મહેશ ન. મહેતા. પુષ્પ ૧૨૪ મું મુંલ્ય. રૂ. ૦-૧૧-૦ પ્રકાશક. શ્રી હુદાણમિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.

વડોદરાના શ્રીમંત મદારામ સાહેબે ગુજરાતી સાહિત્ય સમૃદ્ધ બનાવવા માટે અને સરવામાં

ઉપયોગી માદિતીવાળા પુસ્તકો ગુજરાતની વાચક પત્ર સમક્ષ ધરવાના સ્તૂત્ય ઉદ્દેશથી આ સાહિત્યમાળાની શોજના કરી છે. પહેલાં ત્રણ પુસ્તકો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ લખાયા છે જ્યારે બાકીના ચાર વિજ્ઞાનના પ્રદેશના જુદા જુદા વિષયો વિષે ઉપયોગી માદિતી પૂરી પાડે છે. આ માળા દ્વારા જ્ઞાનપ્રચાર કરવા મઠિ શ્રીમંત મદારાજ સાહેબને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. એમનો હેતુ સર્વાંશે સફળ કરવા માટે કળવણીખાતું અનુવાદોથી સંતોષ ન પામતાં દરેક વિષયના અભ્યાસી લેખકો પાસે સ્વતંત્ર પુસ્તકો રચાવવા વધારે શ્રમ કરે એમ અમે ઇચ્છીએ છીએ.

પદ્માવતીયોથી અથવા પાકશાસ્ત્ર (ત્રીજી આદિતિ) : લેખિકા જ. સ્વ. લલિતાગૌરી શામરાવ અને જ. સ્વ. વિમલાગૌરી મનનલાલ. પ્રકાશક : મેસર્સ જી. એમ. પંડ્યા એન્ડ કંપની, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ, ૨. મૂલ્ય : રૂ. ૩-૦-૦

આપારપ્રધાન ગુજરાતના સાહિત્યમાં જ્ઞાના પુસ્તકોને બહુ ઓછો આદર મળે છે, છતાં આ પુસ્તકની ત્રીજી આદિતિ વાચકે એ અત્યંત ઉપનંદ છે. એ બીના સાબીત કરે છે કે પુસ્તક અત્યંત ઉપયોગી નીવડ્યું છે. પાકશા તો રાજ્યના ઉપયોગી જ્ઞા છે અને એ જ્ઞામાં પ્રત્યેક આર્ય શિક્ષણીએ પ્રવૃત્તિ રાખવા પડે છે. એ જ્ઞામાં ગુજરાતની નાજર કામની મદિલાઓ સિદ્ધસ્ત જણાય છે; એમણે એ જ્ઞાને પરાકાષ્ટાએ પહેચાવી છે. લેખિકા બહેનો પણ, એજ કામની હેઠળ એમનું લખેલું પુસ્તક વાચકવર્ગને ઉપયોગી જણાવું હોય તો નવાઈ નથી. અમને ખાતરી છે કે પહેલી બે આદિતિને મળેલો આદર આ આદિતિને પણ મળશે. ભાષાની દૃષ્ટિએ આ આદિતિમાં ઘણો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. સુષક ઉપાધ, સુંદર કાળ અને આપક-પૂકું ભેટાં રૂ. ૩-૦-૦ ની કીમતે પુસ્તક મેળું ન જણાય. પ્રત્યેક ગુજરાતી કુટુંબે આ પુસ્તકની એક નકલ અવરજ રાખવી જોઈએ. હિંદુ કુટુંબે ઉપરાંત પારસી અને ખ્રિસ્તી કુટુંબોને આ પુસ્તક વધારે ઉપયોગી થક પડશે.

સોરઠી તવારીખના ચર : લેખક : રા. નંદાનાલાલ દલપતરામ કવિ. પ્રકાશક : શ્રી બહાદુર કોશ્લ સાહિત્ય સમા. જુનાગઢ.

ગુજરાતના કવિએ જીને એક સમયે વ્યાખ્યાતા તરીકે આખું ગુજરાત સારી રીતે ઓળખે છે; એમના સુંદર વ્યાખ્યાનોએ અત્યાર પહેલાં અનેક વાંચકોના અને જ્ઞાતાઓના હૃદય આકર્ષ્યાં છે. એ સર્વમાંજ એમના ઐતિહાસિક વ્યાખ્યાનો અગ્રેષ્ઠ છે. જુનાગઢની બહાદુર કોશ્લના સ્નેહ-સંગે લેન પ્રસંગે એમણે આપેલું આ વ્યાખ્યાન એની એક બધુ સાબીતિ છે, પાને પાને એમણે ઉત્તિહાસનાં વર ઉકેલ્યા છે-એમની લાક્ષણિક મોહાં શૈલીમાં સોરઠી અનેક મહાપુરોહીની સ્મૃતિ એમાં સુવર્ણ રંગે રંગી લાગ કરેલી દેખાય છે.

સમર્પણની કથાઓ : મુળ લેખક : ડા. રવિન્દ્રનાથ ટાગોર અનુવાદક : રા. નરસિંહલાલ કવિરસાઈ પટેલ, ' પાટીદાર ' મંદિર, આણંદ. મૂલ્ય : ૦-૩-૦.

પ્રાચીન અવાચિન ઉત્તિહાસ, પુરાણ અને ગુર્જ મર્મ એમાંથી કવિરસ રવિન્દ્રનાથે મુળ બનાવીમાં લખેલી આ કથાઓ ગુજરાતીમાં ઉતારવા માટે અનુવાદકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. કવિરસની લાક્ષણિક શૈલીમાં લખાયેલી આ કૃતિ પણ ઉદ્દવગમ કથાઓ ગુજરાતના વાચકોને સમર્પણને સ્વાગત્યજો અણમૂઠી પાઠ રાખવરો. રતનાલિકા જેવી આ મૂલ્યવાન કથાઓને ગુજરાત જરૂર સહારો.

દિવેદની વાતો : લેખક : રા. રામનારાયણ વિરવનાથ પાઠક. પ્રકાશક : " પ્રસ્થાન " મુંબઈ, અમદાવાદ. મૂલ્ય : રૂ. ૧-૪-૦

" પ્રસ્થાન " માસિકના નિદાન તંત્રી અને ગુજરાત વિદ્યાપીઠના એક અધ્યાપક રા. પાઠકને આ કથાલુકત વાર્તાસંગ્રહ ગુજરાતી વાર્તા સાહિત્યમાં એક સુંદર પુસ્તકને ઉમેરો કરે છે. " ગુજમ " , " પ્રસ્થાન " આદિ સામયિકોમાં આ વાર્તાઓ પહેલાં પ્રકટ થઈ ગઈ છે. એ વાર્તાઓ પ્રથમ પ્રકટ થઈ ત્યારે જ વાંચકોમાં સારો આદર પામી હતો અને એમાં જ્ઞાની એજીવટી આલેખાયલા મુખ્ય સ્વભાવ મઠિ વાંચકોના હૃદયમાં લેખક માટે માન ઉત્પન્ન થકું હતું. એજ માનની લાક્ષણિક વાચકવર્ગ આ પુસ્તકને આદર આપશે. એમાં જરાય સંકા નથી. પુસ્તકની આવક " પ્રસ્થાન " ના નિર્વાહ અર્થે વાપરવાની હોવાથી શિષ્ટ સાહિત્યને ઉત્તેજન આપવાના અને " પ્રસ્થાન " જેવા ઉપયોગી

માસિકને ઠાપી રાખવાના પૂરવઠા પછી વાચકોને લામ: મળશે. પુસ્તકની લખણ અને સુંદર છપાઈ કામગીરી વિગેરે જોતાં કીમત જણાય વધારે નથી.

આનંદ કુંજ: સાગ ૧: પ્રચલક : રા. રમણલાલ ના. સાહ. પ્રકાશક: શ્રી બાલચંદ્રન કાપાલિય, વડોદરા મુલ્ય: ૦-૮-૦

“ બાલચંદ્રન ” માસિકમાં પ્રકટ થયેલી બાળકોને જ્ઞાન સાથે આનંદ આપે એવી વાર્તાઓના આ નાનકડા પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરવામાં આવ્યા છે. અત્યાર આગમ્ય એ કાપાલિય પ્રકટ કરેલા સંગ્રહો બાળજગતમાં આંદર પાડ્યા છે તેમ આ સંગ્રહ પણ પામશે. કેટલીક ગુજરાતી લોકવાર્તાઓ છે જ્યારે કેટલીક પરજાપાના સાહિત્યમાંથી લેવાઈ છે. ભાષા અને લખાવટ બાળકોને એમી નય એવી છે. કેટલાંક સુંદર ચિત્રો વાર્તાઓને આકર્ષક બનાવી તેમનો ભાવ સુવિમલ કરે છે અને પુસ્તકને વધારે ઉપયોગી બનાવે છે.

બાળકોના અભ્યાસ: કતા: રા. વિઠ્ઠલરાય વાવસેથી, માણેશ્વરી, લાલનગર. મુલ્ય: ૦-૪-૦
ગુજરાતી સાહિત્યમાં બાળસાહિત્યના પુરવઠાને જોઈ જતાં તે આવશ્યક તરફથી પૂરાતી નય છે. આ પુસ્તક પણ એ જ દિશામાં સ્વેચ્છ ફરે છે. અત્યાર પહેલાં બાળકોની કેટલાક સંગ્રહો પ્રકટ થયેલા છે. તેમાં આ સંગ્રહ પણ ઉચ્ચ સ્થાન ધરી એમાં યોગ નથી. સાદી ભાષા, સરલ શૈલી અને સાહિત્યિક ભરેલાં આ કાવ્યો બાળકોનાં સ્નેહને માનીતાં થઈ પડશે. છપાઈ વગેરે પણ આકર્ષક છે. નાના મોટાં કુલ ૬૪ કાવ્યો-૧૦૬ પાનાથી ભરેલું આ પુસ્તક ચાર આનાની કીમતે મોટું ન જ ગણાય. માંખણો જરૂર એ-પોતાના બાળકોના હાથમાં મુકે.

વ્યાસજીની વાર્તાઓ: લેખક: રા. ગોકુલદાસ દ્વા રાયચુરા. પ્રકાશક: મેસર્સ. બેમર મેપલ એન્ડ સન્સ, રાજોટ. મુલ્ય: ૧.૧-૮-૦.

ભાઈ રાયચુરાની બાળકોની આ માસિકનો વાચકને સુખચિત્ત છે. એમની અનેક વાર્તાઓ અત્યાર આગમ્ય આ માસિકના વાચકોને આનંદ

આપી છે. ઉપરાંત સામાન્ય જનસમાજ પણ એમની વાર્તાઓથી અનભિન્ન નથી. “ રાયચુરાની રસીલી વાર્તાઓ ” “ કાઠિયાવાડની લોકવાર્તાઓ ” વગેરે એમના હુકી વાર્તાઓના સંગ્રહો દોસે દોસે સત્કારાયા છે. આ સંગ્રહમાં તેમણે બહુજનો વિષે બાર સુંદર વાર્તાઓ પોતાની લાક્ષણિક મોઢક બાનીમાં રજૂ કરી છે. સૌરાષ્ટ્રના ભણિતા સંત અને નરસિંહ મહેતાના અવતાર સમા શ્રી વ્યાસજીના સમાજમર્મ આ સંગ્રહ એક સુંદર ફળ છે. શ્રી વ્યાસજીના પાસેથી સાંભળેલી સંતોની અમુત જીવનપ્રસંગોની કથા આ પુસ્તકમાં ભાઈ રાયચુરાએ વાર્તારૂપે લખી છે. અમને ખાતરી છે કે ગુજરાતીની વાર્તા શોખીન વાચકપ્રજા પેલાં એ સંગ્રહોની જેમ આ સંગ્રહને પણ દોસે દોસે સત્કારશે.

મહાનગર દિગ્દ: લેખક: રા. હીમાલાલ આર. રોકર, પ્રકાશક: મેસર્સ. વર્ધમાન એન્ડ સન્સ, મુંબઈ, ૨. મુલ્ય: ૧-૦-૦.

અમેરિકન ગદ્ય કન્વેન્શન પ્રેક્ષકોની પ્રેરણા એ દિગ્દની ગદ્ય. લેખી “ મધર કન્વેન્શન ” નામે પુસ્તક લખ્યું છે. એ પુસ્તકમાં વધુવેલી અર્ધ-સત્ય અને એકતરફી આજ્ઞાઓના જવાબ દિગ્દના અનેક લેખકોએ અત્યાર પહેલાં છટા છટા લેખો દ્વારા અને પુસ્તકો લખીને આપ્યા છે. પ્રસ્તુત પુસ્તક પણ એ જ પુસ્તકના જવાબરૂપે લખાયું છે. એમાં મીક્ષ પ્રેરણાને જવાબ આપવા ઉપરાંત દૂર અમેરિકાના કહેવાતા સુધરેલા દેશોમાં કેટલી નૈતિક સડો છે તે પણ સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે. લેખકોને આ પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી મંદાદેખનની દૃષ્ટિએ કેટલીક ઉલ્લેખો આ પુસ્તકમાં રહી નય છે. છતાં એકંદરે મીક્ષ પ્રેરણાને સચોટ જવાબ આપવાને તેમણે પ્રયત્ન કર્યો છે. એમનો પ્રયત્ન માતૃભૂમિ માટેના રવાનવિક અસિમાનમાંથી જન્મે છે. અત્યારના સંગ્રેષો જોતાં એ પુસ્તકનો ખડોલો ઉદ્ધાવ થયો. જેમને.

સુવર્ણના ચિહ્નો: લેખક: રા. સારીક. પ્રકાશક: મુસ્લીમ પબ્લીસીટી કંપની. મુંબઈ ૩. કીમત. ૩. ૩-૮-૦.

આ સચિત્ર નવલકથાના લેખકની માતૃકાષા ગુજરાતી નથી છતાં ને સરજતાથી તેઓ ગુજરાતી ભાષા લખી શકે છે તે અન્યવાદને પાત્ર ગણાય.

હતાં અંત દેખાતો નથી. પરિણામે કામદારો, તેમની સ્ત્રીઓ અને બાળકો બૂબે મરે છે. શાસ્ત્રી સાહેબા શ્રી. ચંપાવતી પ્રતાપગીરજાએ પોતાના તરફથી પ્રલબ્ધ થયેલા કામદાર બાળકો માટે દુધ આપવાની ઉદારતા બતાવી છે, તે માટે તેમને ધન્યવાદ. બીજા બહેનો પણ એ ગરીબ સ્ત્રી બાળકો માટે જરૂર બનવું કરે.

✓ સ્ત્રી કેળવણી માટે: તા. ૧૬ મી જુને મલબારી મેગેરીયલ હોલમાં ડૉ. માર્શબાઇ નવરજેના પ્રમુખપદે સીએનસી એક સમા મળી હતી. સૌ સરોજિની

બહેતા, મીસ હારથે, મીસ રૂબીન વિગેરેએ વિવેચન કરી સ્ત્રી કેળવણીની અગત્ય બતાવી હતી અને સભાએ શ્રી. ચારલાના બાળલગ્ન પ્રતિબંધ બીલને રોકા આપી હતો.

શિક્ષણવર્ગો: મદિલા મંડળ તરફથી કર્ડેજ, શીવલુ, હરવ, કેન્વાસ કામ વગેરેના શિક્ષણવર્ગો હામોદર કાઝરશી હોલ (પરેલ) માં બપોરે ૨ થી ૫ ચાલુ છે. એ તરફ વસતી બહેનો તેનો જરૂર લાભ લે.

સેવા સંસ્થાનું ઉદ્યોગ ખાતું: મુંબઈના સેવા સંસ્થામાં સીવવાનું, ધોવાનું, ઝોનું કુંમવાનું, નેચરનું જોડે અનેક ઉદ્યોગો શીખવાય છે. ગરીબ બહેનો એ ઉદ્યોગો પર પોતાનો ગુનરો કરી શકે. સેવા સંસ્થાના મંત્રી કહે છે કે એ મુંબાઈના કુટુંબો પોતાનું સીવવાનું ધોવાનું જોડે કામ તેમને ત્યાં મોકલે તો તેમાંથી એ બહેનેને ગુજરાનનું સાધન મળી શકે અથવા બનાવવા દોષ, અંધેજી દમની ખીંક ઈ, કેક, પેસ્ટ્રી બનાવવા દોષ, કીની કોરો બનાવવી દોષ વા એવાં

બીજાં કામો કરાવવા દેાય તો જરૂર ત્યાં મોકલી એ બહેનોને મદદ કરવી જોઈએ.

શત્રુંજયની યાત્રા વિશે પાલીતાણા નરેશ અને જૈન કોમ વચ્ચે થયેલી સમાધાની માટે એ સમાધાની કરાવવામાં બામ લેનાર વાઈસરોય, પાલીતાણા નરેશ અને જૈન પ્રામના આગેવાનોના આગ્રહ માનવા જૈન સન્નારીઓની એક મોટી સભા આંમદોળ જૈન સભાના હોલમાં સો. ગુલાબ બહેન માનજી મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી, અને હાલો પસાર થયાં હતા.

✓ અંધ શિક્ષક

સ્ત્રીઓ માટે એક આશ્રમ સ્થાપવાના ઉદ્દેશથી ફંડ લેવા ક-રવા મિસિસ બેમ્પી સભાવાળાં અને સેવા સંસ્થાના મીસ લી-આઈજ એન્જનીયરે પ્રાથેશનમાં બંધાયેલ-અથેડરી વનતોડ પ્રયાસ કર્યાં હતા અને સંઘી-વનો જલ્દીથી પણ રૂપો હતો. તેમના પ્રયાસને પરિણામે રૂ. ૪૦૦૦ ની રકમ લેણી થઈ છે. બને બહેનોને એ પ્રયાસ માટે ધન્યવાદ.

બંદાદુર માર્ગ: સીવ (મુંબાઈ) ના એક મુપડામાં તા.

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રીમંડળ કનામી નિબંધનું પરિણામ.

તા. ૨૦ મી એપ્રિલે મંડળ તરફથી "કાનના પ્રકાર" વિશે નિબંધ લખવાની પરીક્ષા લેવામાં આવી હતી. બાર બહેનો પરીક્ષાનાં બેઠાં હતાં. પરીક્ષકો તરફે સૌ. બાનુમતી ઇંણીયાં. બી. એ. અને શ્રી. લક્ષ્મીબહેન ડોસાણી, તંત્રી, 'સમાજ-છવન', નીમાયાં હતાં. નીચે જણાવેલાં બહેનો ફેલેડમંદ થયાં છે. તેમને સ્વ. પાવંતીબાઇ દાર-હાસ સીમાવનહાસ કનામી નિબંધ ફંડમાંથી નીચે મુજબ રોકડ ઉનામો અપાયો:

- (૧) શ્રી ભગવતી એમ. બદ, રૂ. ૨૫. (૨) સૌ. ચંદ્રમતી ધી. દલાલ, રૂ. ૧૧. (૩) સૌ. મનોરમા શા. મજમુંદાર, રૂ. ૯. (૪) કુ. બાબલી-બહેન મ. મરચંદ, રૂ. ૭ (૫) કુ. કમળાબહેન જે પરીખ, રૂ. ૫. (૬) મ. કપિલાગૌરી મ. ભગવતીની પુત્રી, રૂ. ૪. (૭) કુ. પુષ્પાબહેન ઇ. પારેખ, રૂ. ૩)

૧૭ મી મેએ આવ લાગી. રૂબીબાઇ નામે સ્ત્રી આગની હુમ સાંમળી બદાર નીંણી આવી પણ હાલે અંદર રહી અધી દોવાયો બળતા મુંપડામાં ફરી પેડી. પરિણામે તે સજત કાઢી ગઈ અને દોરણીરૂપમાં મારણ પામી. પ્રજા એના ખાતાને શાનિવ અપે.

નાટ્ય પરિષદ: મુંબાઈમાં બનાવેલી મદારાષ્ટ્ર નાટ્ય પરિષદનું પ્રમુખ સ્થાન સીમતી શ્રીરત્નબાઈ કેકરે શોભાવ્યું હતું. એ બહેન કુટુંબસેવા થય.

શી સાહિત્યની પણ સુદર સેવા કરે છે. નાટકો લખવા માટે તેઓ ચારી રીતે લખીતાં છે.

રહેલી લક્ષ્મીબાઈ નામે બેન પણ એવીજ રીતે સજાથી સજા મરણ પામી છે.

કુટલુખાના બધે કરે: મુંબાઈ મ્યુનીસીપાલિટીના ધારા કમિટીએ કુટલુખાના ચલાવનાર સીએને પણ કાયદામાં સુધારો કરી ભેજમદાર તથા સુચના સરકારને કરી છે. અત્યારે બહુ

સમાજની કાઠીમાં: (૧) દેવચાવના એ કપોળ રૂઢ ૫૦-૫૫ ની વયે રૂ. ૭૦૦ ૧૬ ૧૩ વર્ષની કન્યા સાથે ત્રીજી વાર લગ્ન કર્યું. લગ્ન સમયે પતિદેવ દઈથી પીડાતા હતા ૧૫ એ દિવસે

બાપાસ પુરેશ એ કલ- મનો લામ લઈ સીને એકા રૂપે રાખે છે અને તેમ કરી કાયદાની સુધારામાંથી બચી ન્ય છે.

પતિદેવ ! (૧) વીરપતી (બંગ્લોર) માં એક પતિદેવે સા- સરેઆં પર ગુસ્સે થઈ કોથી પોતાનું પાણી બતાવ્યું. પાંચ જમીને ઇલ યદ તે- માંથી પત્નીનો હાથે તેા રંગે સીધાથી ગયા છે. ગુદ કહેયું એ પરિણામ છે. (૨) રતના સયાજી નામે મુંબાઈના એક ડામ કંડકારે પત્નીના ચા- રિય માટે બેઠમ લાવી તેણે મળું અત્યાચારી મપવાનો પ્રયત્ન કરી હતો.

સમકીના જોમ: (૧) ગુજરાતી બેને રૂપથી બગી મધાના આસ્વાદના દમણાં દ- મણી મળ્યાં પ્રસન્ન બન્યાં છે. હવે સજાથી દાઝ- વાળા પ્રસન્ન પણ બને છે. માધવલાલ નજા એક હરીશના નામે બાઈ એવી રીતે સજાથી દાઝીને ગુજરી ગઈ. રોષ તેની ૧૯૨૧ અને સજાથી-ગુણે સજાનાં છપ્પેજી નીરડે છે. તેા પછી પોતાનાં બે બાપાં ફેરફાર કરવા રહ્યો. (૨) અંચેસાગી પર

જાહેરખબર.

વડોદરાના નામદાર મહારાણી ચીમનાબાઈ સાહેબ ગાયકવાડ

હિંદુ છોકરીઓ માટે સ્કોલરશીપ.

જાહેર હિંદુ પ્રબની લલ્લ માટે ખમર અનેથી આપવામાં આવે છે કે ઉપર જણાવેલા ફંડના દુસરીઓએ હિંદુ છોકરીઓ કે ભેગા વડોદરા રાજ્યમાં અને મુંબાઈ હવાકામાં, સિંધ અને દેશી રાજ્યો સિવાય, એંગ્લો વર્નાક્યુલર સ્કુલો, હાઈ સ્કુલો, આર્ટ્સ, સાયન્સ અને મેડીકલ કોલેજમાં અભ્યાસ કરતી હોય તેમને ઉપર સ્કોલરશીપો આપવા નક્કી કર્યું છે.

અભ્યાસ, ચાલચલત, હાજરી અને માળા- પતી આર્થિક સ્થિતિ વિશેરે બાબતોના બુદ્ધાસા- વાળા સર્ટિફિકેટ આપીએ અને ગોઠવવા ભેગજે.

અરજના ફોર્મો સયાજીવજ વડોદરામાંથી સેક્રેટરી સી. ચાવડા મહેતા પાસેથી મળી સારો અરજના ફોર્મો તા. ૨૨ જુલાઈ ૧૯૨૮ સુ- ધીમાં વિચારવાર બરીને ઉપર જણાવેલે ફોર્મો મોકલાવવા ભેગજે.

વડોદરા, સયાજી } સી. ચાવડા મહેતા.
જા. તા. ૮ જુન } સેક્રેટરી, નામદાર મહારાણી
અને ૧૯૨૮. } ચીમનાબાઈ સાહેબ કોલકાટી
ફૂલ હિંદુ વડોદરા.

આપદેવન કરાવ્યું અને ૪૦ એ દિવસે યમરાતના મેદાન યશ ૧૩ વર્ષની નિ- દેશ બાળા વિધવા તથા આ બાળાને કુમારી ગણી ફરી પર- છવાની પરવાનગી આ માટે ન અપાય ! (૨) વડોદરાના કપોળ ગોઠ- લદાસે વાર વર્ષની ટીરીડું સતપણ તાલુ- લાન ૫૦ વર્ષના પ્રેતા થકુ સાથે ૧૪૦ છે ! (૩) દલવડના જો- ણિય નારણજીની પુત્રી અંબાડું સતપણ ૪૦ વર્ષના દને બુદ્ધમાઈ સ.વે થયું. બુદ્ધમા- ઇની વળિબલ લયડાં પિતાએ સતપણ તેાડી નાંખ્યું. આ યુન્દા માટે કાવિને તેમને બદિખાર થયાં છે; (૪) કાઠીનાના ભેથી અંબાડાંકરે ૬ વર્ષની પુત્રીનું સતપણ ૪૦ વર્ષના મુન્દાના પં- આ ભેડ એવાંજ બીન્ડ સતપણે તેવાની તૈયારી ચાલે છે. એ બુદ્ધે શું કરવા બેઠા છે ! (૫) મુંબાઈના એક વેદાસે ૫૦ વર્ષની ઉમરે ૨૨ વર્ષની કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું છે. વેદાસે દાન કદાચ માટે આવશે !

ખારડોડીમાં: મુરતના ખારડોડી તાલુકાની પ્રત્યે આજ મહિનાઓથી સરકાર સામે સત્યાગ્રહ માંડ્યો છે. સરકારે કચેરી નવી આંખણી ન્યાયપુર:સર નથી અને નવી આંખણી થવી જોઈએ એવી તેમની માગણી છે. સરકાર આ માગણી કબુલ નથી રાખતી અને જાણજણતી મહેસુલ વસુલ કરે છે. પ્રત્યે બહાદુરીથી અને અડગતાથી ચારેયો માંડી બેઠી છે સ્ત્રીઓ પણ પુરુષોને સાથ દે છે અને કનડગતો ને જુલમો સહી લે છે. સરકારે તેમને નમાવવા પડાણો મૂક્યા છે ને અનેક રીતે પ્રત્યે કનડે છે અને અમર્યાદિત વર્તન ચલાવે છે. આખા દિવસની સલાહભૂતિ તેમના તરફ જોવામાં છે. મુબમમાં અને દેશના વિધવિધ સ્થળોમાં તા. ૧૨ મી જુનનો દિવસ " ખારડોડી દિન " તરીકે ઉજવાયો. બહેનોએ પણ ફંડ બેણું કરવામાં આપાન થમ લાગ્યો મીઠું બહેન પીટીટ અને બીજા બહેનો ખારડોડી જઈ આવ્યાં. દેશની સ્વ-વર્તતા માટે લડી રહેથી અને દુ:ખ રહેથી ખારડોડીની બહેનોને અમારા ધન્યવાદ.

સાધુ મરી સંસ્મારી: (૧) ખંભાવના ૧૯ વર્ષના શુભાન જેન રતીલાલને યોડા સમય રહેલાં અમદાવાદમાં દીક્ષા આપેલી પરંતુ તેની પાની મેનાના અને તેના પિતાના પ્રયાસથી રતીલાલ પાછો સંસારી થયો છે. ધર્મશિલા સાધુઓની શુભ ટેકાણે અણુવા માટે બહેન મેનાને ધન્યવાદ. (૨) ગોરખીના અચરતખાઈ નામે વિધવાબહેને દીક્ષા લીધેલી. તેમણે પણ સારીના વસ્ત્રો ઉઘારી નાંખ્યા છે.

પાટીદાર સ્ત્રી-પરિષદ ઉઠાવામાં એ માસમાં સરકાર હતી. સાથે સાથે આર્થ કન્યા વિદ્યાલયને વાર્ષિકાસવ પણ ઉજવાયો. પરિષદમાં ૧૭ ગાયોમાંથી કુલ ૫૮ પ્રતિનિધિઓ આવ્યાં હતાં ઉઠાવાનાં બહેનો. ગોડી સંખ્યામાં હતાં. શ્રી. મજીબહેન (૧. વલ્લભભાઈનાં વિદુષી પુત્રો) પ્રમુખસ્થાને હતાં નારીસમજ, વિધવાઓ, મદનચર્ચ વગેરે ૫૨ વિવેચન થયાં ફેરલાક કરાવેા પણ થયાં.

ચારે હાથવાળું ખાગક. કપડાજૂત ખારે દેવપુરા ગામમાં તા. ૭ મી જુને એ સ્ત્રીએ ચાર હાથરાજા બાળકને જન્મ આપ્યો હવે જન્મનાં બાળક પંચ મીનીટ ખડખડાટ હર્યું હતું. એ દિવસ પછી-તે મારણ પામ્યું. છબું દોલ તો પ્રભુને અવતાર ગણાવ !

✓ મહિલા વિદ્યાલય-લાવનગર: (૧) નવ-સારીની એ પારસી બહેનો-કુ. શિરિન કરાડીઆ અને શુભભાઈ કરાડીઆ કવે મહિલા વિદ્યાપીઠની પ્રવેશક મરીક્ષામાં બેઠેલાં તે અહીં બીજાં અને ચોથે નંબરે બીજા વર્ગમાં પાસ થયાં છે. એને વધુ અભ્યાસ માટે અમદાવાદની મહિલા પાઠશાળામાં ભેઠાયાં છે. ધરમમ અને રસોમ નીતે કરવાં છતાં એ બહેનો આપું સુંદર પરિણામ લાવી રાધ્યાં તે માટે ધન્યવાદ. (૨) કવે વિદ્યાપીઠ તરફથી આ વિદ્યાલયને હોતેજન રૂપ મંદની નાની રકમ ૧૯૨૭ ના વર્ષ માટે આપવામાં આવી છે. (૩) શ્રી. કવેની જયન્તિ નિમિત્તે વિદ્યાર્થીનીઓએ નગરમાં ફરી ૩. ૧૦.૧) બેળાં ક્યાં હતા, અને પ્રદર્શન, માટે નમુના મોકલ્યા હતા, તેમજ નિબંધ દરીકાઈમાં સાંચ લીધો હતો. ૧. પારખંદરમાં બાળલગ્ન ૫૨ એકું મુકવાને કાયદો અમલમાં લાવવા ના. મદારાલ વિચાર કરી રહ્યા છે. એ કારણે દિવાન સાંઢેએ મદાજનનાં આગેવાનોને તેમનો અભિપ્રાય બહુવા બોલાવ્યા હતા. કન્યાનું લગ્ન વય ૧૪ વર્ષે કરાવવાનો વિચાર ચાલે છે.

સેનાનો ચાંદ વડનગરા નાગર જાતિમાંથી મેટ્રીકની પરીક્ષામાં સાચી વધારે માર્ક મેળવી પાસ થનાર બહેનને સેનાનો ચાંદ આપવાનું કમળું છે. હમેદવારે શ. ચંદ્રેશ્વર જ પ્રમુખ, પ્રમુખ, વડનગરા નાગર મંડળ ૧૨, શુભામ કુચેન બીલીંગ, પ્રી-સેસ સ્ટ્રીટ, કાંગોને સરવામે લખ્યું.

ઉઠાકામંદમાં સ્ત્રીઓનો એક પરિષદ ગે. માસમાં મળી હતી ને પ્રસંગે ફેરજાત ફેરવણી, બાળલગ્ન, વારસાના દલ વગેરે વિષયો પરતે કરાવેા થયા હતા. ડૉ. મુખજીમ્મી, સો. માલતી પંચમન, સો. કમલાદેવી વગેરેનાં વચેરેએ આગેવાન બાજ લીધા હતા.

રાજકુમારી મહુબા આગમ્યા બી એ. ની પરીક્ષામાં માન સાથે પસાર થયાં છે. મલોન મળ્ય કુટુંબમાંથી એ સ્ત્રીઓ મેળવનાર એ રહેલાં બહેન છે.

✓ બહેનસરમાં લગનવય: મહેસુરની પ્રત્યે પ્રતિ-નીધિ સમામાં ખાનબહાદુર અબ્બાસખાને લગનવય વધારવા સંબંધી બીજા આવણું હવે પરંતુ જુના વિચારના લોકોએ વિરોધ કરી તે ઉઠાવી રીખું.

અંખને અંજલિથી લાગે છે કે પ્રજાતિરક્ષક અમુલા શાળાની સભામાં એવા ૧૦મી સદીના માણસો હજી બસાયેલા છે !

સાઈમન-ક્રીશ્ચિયનના મંદિર : હિંદના રાજ-જામીનમાં ફેરફાર સૂચવવા નીમાયતા સાઈમન-ક્રીશ્ચિયનના હિંદની પ્રભાવે કરેલા વિરોધ જન-મંદિર છે. એ ક્રીશ્ચિયન બ્રિટિશ હિંદમાં શિક્ષણની પ્રગતિ કેટલી યથા તેની વિચિત્રતા મેળવવા એક પેટા કમિટી નીમી છે એ કમિટીમાં મદ્રાસ પારા-સભાના ઉપપ્રમુખ શ્રીમતી સુધુલક્ષ્મી પણ નીમાયા છે. ક્રીશ્ચિયનના વિરોધી હોવા છતાં એ બહેને સભાસદ થવા કેમ કમ્પ્યુટું તે અમે સમજી શકતા નથી. હોવાય છે કે તે ક્રીશ્ચિયનના પતિ સરકારી નોકરીમાં હોય ઉપરી અધિકારીના પત્ની મારફત તેમના ઉપર અણધારતાં દબાણ કરી તેમની સંમતિ મેળવવામાં આવી છે. વર્ષિનસ છઠ્ઠીજન એસોસિએશન તેમના આ અસદકારથી નારાજ થઈ, તેમની સામે પત્રો લેવાનો વિચાર કરે છે.

ખેલે મંચરે (૧) અલાહાબાદ યુનીવર્સિટીની એમ. એસસી. ડીમી માટેની પરીક્ષામાં ગોસ રીસલ્ટ રેંચે ખેલા વર્ગમાં પ્રથમ નંબર મેળવ્યો છે. એ પરીક્ષા માટે એમલે લખેલા પુસ્તકોની પરીક્ષાએ અત્યંત પ્રદર્શ કરી હતી. એ બહેન હવે ડી. એસસી. ની ડીમી માટે આગળ અભ્યાસ કરવાનાં છે. (૨) એવીજ રીતે પશ્ચિમ ગો-તીલાં નેહરના માઈ રજામલાના પુત્રી કુ-શ્યામ કુમારી માયદાની પરીક્ષામાં પ્રથમ આવ્યા છે. એ બહેન સર તેજ લદાહર સુધુ પાસે અર્થ-દાના પ્રધાનો અનુભવ લેવાનાં છે (૩) પંડિત ગોપાલનાથ ગિજ્ઞની પુત્રી શ્રી કુલકાતી સુન્દરે લખેલી યુનીવર્સિટીની બી. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થયાં છે. (૪) જબલપુરના ક્રીશ્ચિયનની એક્સિસના માણ સુપ્રી. મી. અબ્દુલ અલીજનો પુત્રી રીસલ્ટ એચ. નીસા, લખેલા યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની પરીક્ષામાં ૭૭૦ નંબરે પાસ થયાં છે અને તેમને 'ઇમાદુલ મુલક' સોનાનો ચાંદ મળ્યો છે. આદેલાના મુસ્લીમોએ એ ફતેહ માટે તેમને સમા ભરી અભિનંદન આપ્યાં હતાં.

બીજા નેપાળી બાળા : રાજકુમારીને પ્રેરણે મારવાડી હીરાલાલેનું પુત્ર કરનાર વીર ખડગસિંહ આદિ વર્ષે જલમાં મયાનો દોખરો હજી વાને છે.

ત્યાં વિનાકુમારી નામે એક બીજી બાળા ફસાઈ છે. 'સારો વર મેળવી આવીશ' એકું હકી મદમકુમારી નામે કોઈ બાઈ છેકરીને તેના માંબાપ પાસેથી કલકત્તા લઈ આવી અને ત્યાં જ્ઞાનેન્દ્રનાથ ઘોષ નામના હંદવાતા જમીનદાર સાથે રહેવાતા લગ્ન કરી આપ્યાં. યોલીસને ખબર થતાં એ જમીનદાર સાહેબને અને મદમકુમારીને સખં થઈ છે.

ખાણેશમાં કામ કરતી સ્ત્રી-કામદારોને જમીનની નીચે કામ કરતી અટકલવાના નવા નિયમો હિંદી સરકારે તૈયાર કરી ૫૪૨ ક્યાં છે અને તા. ૧ લી ઓક્ટોબર સુધીમાં તે વિષે અભિપ્રાય માંબ્યાં છે.

"ધર-જયોતી" નામે એક સ્ત્રી-ઉપધોષી માસિક આસામી લાખામાં મિસિ કમલાલયા કાઠોટી અને મિસિસ કલકલતા ચલીદાના તંત્રોપદે પકડે પાથ છે. આ માસિકના કામ કપરાંત મિસિસ કાઠોટી રીવસાગરની મહિલા સમિતિના મંત્રી તરીકે કામ કરે છે. હમણાં જ તેમના પ્રયાસથી આસામની મહાન મહિલા જયમતીની જયંતિ જજવાણ હતી. ઉત્તિદાસ અને લોકકથામાં સ્ત્રી જયમતીએ પતિ માટે કરેલ સમર્પણ સુવિખ્યાત છે.

મહોત્સા યુનીવર્સિટી શાળા લાદોશમાં લાતા હરકીશનલાલે ૧ લી જુને ખુસી મૂકી હતી. આ શાળાને મ સર મંજારામની ઇન્ડા સુભળ તેમના દરેકીએ ૬૨ મહિને રૂ. ૩૦૦ આપશે. સંજાના પ્રોન્સીયાલ તરીકે શ્રીમતી યાવાર, એમ. એ. એ વિના પત્રારે સેના કરવાનું કમ્પલેટ કર્યું છે, એ માટે તેમને ધન્યવાદ.

એશિયા.

જનાનામાં અફઘાનિસ્તાનમાં સાલવી પંડા અને જનાનાની પ્રેષા માટે એક યુરોપીયન યુવતી સખત ફરીયાદ કરે છે. આ યુવતી-નેરાહ નેસન જન્મે સ્વેડિશ હતી વતની છે. એ વર્ષે પહેલાં બે રલીનમાં અફઘાન કરતા ખઝીમખાન નામે અફઘાન-યુદ્ધ સાથે તે પ્રેમમાં પતી અને તેની સાથે લગ્ન કરી અફઘાનિસ્તાન ગઈ. ત્યાં જઈ નેપું તે પતિ અજાણ એક અફઘાન સ્ત્રીને પરણી હતો. તેને જનાનાનામાં સખત પંડામાં રહેલું પડ્યું કલકત્તા સુપ્રી, હકા પીવાની સંજોગો આદત અને તેમની કોર વર્ણુકથી કંઠોળી તે પાઝી

પુરુષ ભાગી જાય છે. પવિત્ર તે હજી ચાહે છે પણ
મનુષ્ય પાછી જવા ઇચ્છતી નથી. જ્યારે ત્યાંના

સ્ત્રી જયેલાં વાસે. (રણીઆ) માં તેમને
ફેલીથીઆ સેવીશ નામે એક નામ સારું કરનાર

રાણીને સ-
ખા પડે.
પાળવે પડે
છે ત્યારે
ખીલનું શું
પૂછવું ?
રાણી સા-
હેબા દિ-
શમાં આવ્યાં
ત્યારે પુર-
ણા રાખવા.
પુરુષ જવા
સ્ત્રી મર્યા
ચઢવા તે
મરી નાંખ્યા.
આખા પુર-
ણમાં પ્રસિદ્ધ
ગોરે, યુ-
રણી પો-
શામાં ફરી
પણ છતાં
નની સરદાર
પર આવતાં
ફરી પુરણા
ઝાટી લીધે.
તે મનાયો
પણ એ દર
કરવાની દિ-
શમાં બતાવી
સકાતી નથી
પોતે પડે.
દર કરવાની
દિશા સ્વ-
કરે છે અને
કહે છે કે

પડામાં કેળવણી કેવી અસંભવિત છે, છતાં પોતે
એ ઉપદેશ પાળવા માટે રાખેલાં બેસાડતાં નથી !
નસીબદાર: અફઘાનિસ્તાનના રાણી પુરુષની

અફઘાનિસ્તાનના ના. રાણીસાહેબા.
(પુરુષોન પોશાકમાં તેમને ઉલ્લેખ કરેલો છે.)

અને વાળ કુંવતાર ઠાકરીની જેટ મહ. એ તરી-
કાર ઠાકરીને તે અફઘાનિસ્તાન તથા ત્યાંના
તે પોતાને બધા ચલાવી રાણીના અને અમીર

બાબુઆના ખીસાં દક્ષ કરો ।

નદીઓ પુરુષ પાત્ર તરીકે: મુ'બાહમાં દક્ષિણી સ્ત્રીઓની એવી એક નાટક મંડળી છે, જેમાં સ્ત્રીઓ પુરુષનું પાત્ર પેશુ ભજવે છે. ચીનમાં પણ નદીઓએ પુરુષો સાથે જે બાબતમાં દરીદ્રાઈ માંડી છે. ઇ. સ. પૂર્વે. ૨૦૦૦ વર્ષ પહેલાં ચીનની સ્ત્રીઓ રંગમૂર્તિ પર ઉતરેલી. ઇ. સ. ૧૪૦૦ સુધી તે આજ રહ્યું. પછી તેમના ઉપર અંકુશ મૂકાયો. ઇ. સ. ૧૮૭૫ થી પૂનઃ તેમણે નદી તરીકે કામ કરવા માંડ્યું અને ૧૯૧૨ માં તે પુરુષ પાત્ર પેશુ ભજવવાનું શરૂ કર્યું. જે બાબતી નદીઓને વાર્ષિક ૫૦૦૦ ડોલરની કમાણી થાય છે; ચીનના પ્રમુખને એટલો પગાર નથી મળતો.

ચીનના વેપારી મંડળોની ઘોડાક સમય પર મળેલી પરિષદમાં સ્ત્રીઓને સમાસદ બનવા ઉત્તેજવાનો અને તેમને સમાન હક આપવાનો કરાવ થયો છે. નાનકીનની રાષ્ટ્રીય સંસ્કાર તરફથી ઇંગ્લાંડ જઈ સર આર્સ્ટન ચેમ્બરલેન સાથે રાજકીય બાબતોની બાબતોની ચર્ચા કરવા ખીસ સુમ ચેન્ગની નીમણુંક કરવામાં આવી છે.

જાપાનમાં ખીસ દુસે ઇશીમાવા સ્ત્રી-લડતમાં આજેવાન લાગુ ભજવી રહી છે. સ્ત્રી મતાધિકાર મંડળની તે મંત્રી છે અને સારી વસ્તુના સક્રિય સાથે જીવસ્યાસક્રિય પણ ધરાવે છે. જે મંડળના પ્રતાપે સમાન મતાધિકારનો માર્ગ પસાર થઈ ગયો છે.

આફ્રિકા.

હિંદી યુરોપીઅન લગ્ન: ઇસ્ટ આફ્રિકામાં ફૂલી મેથે ખીસ લીલી સ્વાર્જ નામે ૧૬ વર્ષની યુરોપીઅન યુવતી હિંદી ધર્મ અંગીકાર કરી સંયુક્ત પ્રતિભા રહીશ. આ ઇતિહાસ સાથે લગ્નની માંધી બેઠાઈ છે. જે બધીઓને હિંદુ યજ્ઞો અને હિંદીઓ સાથે લગ્ન કરવાનો બાઈ કેમ લાગ્યો હશે ? યુરોપીઅન પતિવેદો કેમ નકામા બન્યા છે ?

યુરપ

મિસિસ પે'અસ્ટ: સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્યની લડત માટે બહુવાં અને તે માટે જે લોકો આવેલાં મિસિસ એમેલીન પે'અસ્ટના મૃત્યુથી ઇંગ્લાંડ એક

મહિવારન ગુમાવ્યું છે. ડૉ. પે'અસ્ટ સાથે ૧૮૭૬ માં લગ્ન થયા પછી જે બહેને લડતમાં અંતર્યાયી હતું અને તે માટે સ્ત્રીમતાધિકાર મંડળની સ્થાપના કરવામાં આગેવાન લાગુ લીધો હતો. ૧૮૮૬માં વિધવા થયા પછી તેમને જન્મ મરણ અને લગ્નના રજીસ્ટ્રારની જગ્યા મળી હતી અને સ્કુલ બોર્ડ વગેરેમાં પણ તેમણે કામ કર્યું હતું. ૧૯૦૩ માં એક નવું મંડળ તેમણે સ્થાપ્યું. ૧૯૦૮થી અધિકારી વગેરે તેમની સલામતી શરૂ કરી. અનેક વખત તેમણે સ્વાતંત્ર્યની લડત માટે જે લોકો મળ્યા છે. આજે ઇંગ્લાંડની બહેનો એમના પ્રયાસના સુદર ફળ આપી મતાધિકાર મેળવી ચક્રી છે.

વિમાનમાં: (૧) ઇંગ્લાંડથી હિંદુ આવવા ઉપરેલા " પ્રીન્સેસ હેનીઆ " નામે વિમાનમાં ડચેસ એફ જેડફડ નામે મહિલા પણ નીકળ્યાં છે. આ વિમાનને અક્ષમાત થતો સ્ટેજમાં રહી ગયો પણ તેથી ડચેસડ ઇવાર્ડ ય ન ફરમ્યું, વિમાનમાં તેમને સુવાની સમવડ નથી તેથી એક આરામ ખુરશીમાં પડી રહે છે. જે વિમાનને બીજવા બસના નજીક અક્ષમાત નડ્યો હતો અને મદદ માંગતી પડી હતી. (૨) વિમાનમાં પેલીવાર સફળતાપૂર્વક આટલાંટિક મહાસાગરનો પાર ખીસ ઇમરદાટ હડી ચૂકી છે. જે પેલાં ત્રણ મહિલાઓએ-પ્રી. એસ્ટી મેઈ, પ્રીન્સેસ લોર્ડેનસ્ટાધન અને મિસિસ ચેસને-પ્રયત્નો કરેલાં, પણ ત્રણેજે પોતાનો જીવ એ પ્રયત્નમાં ગુમાવ્યો હતો. ખીસ ઇમરદાટની ઉમ્મર ૨૬ વર્ષની છે. ૧૯૨૦ માં તેમણે ૧૪૦૦૦ ફીટ ઇંચ ચઢી રેઈડ તોડ્યો હતો. (૩) ખીસ બાલ નામે યુવતી પણ સાહસીમટન (ઇંગ્લાંડ) થી ન્યુયોર્ક સુધી લડવાનો પ્રયત્ન કરનાર છે.

એયોની કમ્પ્યુટી: હિંદની બદનક્ષી કરનાર ખીસ મેથે અત્યારે ઇંગ્લાંડમાં ફરી પોતાના વિચારોનો પ્રચાર કરી રહી છે. લેડી લીટલ્ટને પોતાને ત્યાં તેને જોવાની હતી અને ઇટલાક મેથેમાને તેને મજા નાવર્થા હતા. ત્યાં લેડી એમીલી લુટવન્સ મિસિસ સેન, લેડી ડીમીટ્રીબાઈ, મી. મેનન વગેરે જે તેની સખ્ત આટકણી લાખવા લાંબીથી માડી હતી. ગિવારી જવાબજ આપી ન ચક્રી !

ચિત્રકાર: લંડનની રાયલ એકેડેમીમાં ચાલુ વર્ષમાં મુકાવતાં ચિત્રોમાં મિસિસ લોરોના હટના એ ચિત્રો "સાગરની પુત્રીઓ" અને "શુભાર". અત્યંત વખણાય છે. ખેલ્યાં ચિત્રમાં ત્રણ સ્ત્રીઓને દરિયામાં સ્નાને કરતી બતાવી છે અને "શુભાર"નાં સ્ત્રીઓ રીને એક સ્ત્રીને નગ્નાવસ્થામાં બોળાં પર હુલાવ નાંખી શણગાર સજ્જતી બતાવી છે. હંદેરાય છે. કે મિસિસ નામદ પુરૂષ હોત તો એકેડેમીનું પ્રમુખ-સ્થાન તેને મળત. એનો પતિ મી. હેરોલ્ડ નામદ પણ સારો ચિત્રકાર ગણાય છે.

વિચિત્ર વીલ: લંડનનો ચરતના થોડાનો માલીક મી. એમ્સ કુસાર પોતાની બાર સાબ પાઈંટની મીસકત ગોતાની પુત્રીને એવી ચારતે આપી ગયો છે કે તેણે ચરતના થોડા સખવા નહિ. એ બાઈ પણ ચરતના થોડા ફળવનારને પસંદી છે. બાપને ચરતના થોડાનો હવે અનુભવ થયો હશે.

સોઈથ' માટે દોડા દોડી: લંડનમાં નાંચ ને પાર્લોની મોક્ષમ શરૂ થતાં ત્યાંની સ્ત્રીઓએ સોઈથ' મેળવવા દેડા દોડી માંડી છે. એ ધંધો કરનારા ફોનદારોને ત્યાં બપોરથી નંખી રહ્યાં મુજબ સવારના ૬-૩૦ થી સંજની ૭ થી રોડમાં સુધી ધમલ ચાલુ રહે છે. સોઈથ' મેળવવા જતાં અને જદ વિધવાઓ પણ આવે છે. દેડા દોડી ગયા વર્ષે કરતાં બમણી યથ પડી છે. ચ્હેરો જુલમુરત બનાવવા માટે એક દોડીઓની માંડી ૧૦૦ પાઉંડ સુધીની ફી લેવામાં આવે છે.

નોકરી વિશ્વ સોઈથ': "જનનેડી ખાવાઓમાં રૂપવતી સ્ત્રીઓની જરૂર નથી; તેઓની દાઝડીની મરદ નોકરો કામમાં બધા અપયત નથી" એમ મીસ દોગેટ નામે એક બાનુ-એવે એક ખાતાની ન્યુસ્પેપમાં જણાવે છે. ૬૫૧૯ તેમની દાઝડીની મરદોના સાજામાં ફેર પડેલા નથી. સો નોકરોને એ બધું સદન રહેતું પડે છે. ઉપર-દ-માંથી પણ દુનિ શ્રીનદુમાનનો માતાના બૂલાતી જતી હાલે, જે આપણા કસબ-નામોમાં રૂપ યતુની ગરજ સારે છે, એ અનુભવ નથી.

માત્રીયાનો ધંધો: દિંદી શિષ્યોત ખતાના અધિકારી સર એન્ડ્રેસ રટાઈનના મદનીય તરીકે

નવ વર્ષનો અનુભવ મેળવ્યાં પછી મીસ લોરી-મર લંડનના એક મોટા સ્ટોરમાં નોકરી રહી છે. શોષભોગ ખાતામાં કામ કરતાં જાના નમૂની રૂપ એકીવા ૧૧ દોડીનાં બનેલા સુંદર ગાલીયા સંબંધી મીસ લોરીમરે ધણો અનુભવ મેળવ્યો છે. અને આંતરે ફેલ્ડી છે. તેને તે સ્ટોરને: માટે એક ગાલીયા ખરીદવા કાસમીરમાં અને દિંદી સરદદ પર મુસાફરી કરે છે. પાંચ પેટી સુધી મીસ લોરીમરના સમાંઓએ દિંદમાં નોકરી કરી છે.

સંતતિ નિયમનને: તિલાંજલી: ઉલ્લા: પાંચ વર્ષથી છઠ્ઠાંડમાં સંતતિ નિયમનને રાં વાતો હતો પણ દુનિ લોકોની બાંજ કપડી લોગે છે. રહે-રતના ખેલા ત્રણ માંસમાં બાંજકોની જન્મ સંખ્યામાં અભરથી પમાટે એનો વધારો થયો: છે ગયા વર્ષમાં જન્મ પ્રમાણ ૧૬૧ હબરે, ૧૧૭ હબરે તે વધીને ૧૭૪ થયું છે. બાજકોનાં કુટુંબોને આવક થોડામાંથી શકવ આપવાની વિશ્વચાલ યાય છે તેવું એ પરિણામ છે, એમ મનાય છે. બીજી તરફથી લંડનની ધનવાન સ્ત્રીઓ ખાણના કામદારોના સ્ત્રીવર્ગમાં સંતતિ નિયમનને પ્રચાર કરી રહી છે.

સાહિત્ય વિસારક: લખનોના રાય 'સાહેબ' મુન્થી જવાબોમક દની પુત્રી સોમની 'ત્રાઓદિવાળે' લંડન યુનીવર્સિટીની ડોક્ટર એફ. લીટરર (મહિત્ય વિસારક)ની ડીમો માટેની પરીક્ષા પસાર કરી છે. એ કચ્ચ ડીમો મેળવવા માટે નેમને અમારો અમિનંદન ૧૯૧૫ માં તેમણે બારસ યુનીવર્સિટીમાંથી બી. એ. ની ડીમો મેળવી હતી. લંડનની રાયલ એસીયાટીક સોસાયટીએ તેમને પોતાના સમાસદ બનાવ્યાં છે.

શાહાનશાહની મુલાકાત: મીસ લેપ્સી ખાતરી વધુ અવધાસ માટે અમેરિકા ગયાં હતાં. ત્યાં તેમણે કાંબળીના યુનીવર્સિટીની એમ. એ. ની ડીમો મેળવી. દમણ તેઓ છંદમાં છે. દિંદી નજરના પતની લેડી જર્નલડેડ ના. શાહાન-શાહ સાથે તેમની મુલાકાત ફેલ્ડી હતી. દમણ એ બ્લેન "ઇરાનની વીતિતિઓ" વિશે બેશબમાં એક પ્રસ્તાવ લખી રહ્યાં છે.

વેલ્ડે જ્ઞાન ઉપર અંકુશ: લંડનની દોરડી

ટયેએ એવો દરાવ થયો છે કે 'ઓએને' અભ્યાસ મટે. હાખલ ન કાવી. પરિણામે તેમને મટે એક જ વેદકલાળા ખુલ્લી રહે છે જેમાં વર્ષે બાર વિદ્યા-ધર્મીઓને જ હાખલ કરી શકાય છે. આ પ્રતિબંધને કારણે સખત પેદાર હશે છે.

જેનામાં બહુલી નવલકથાકાર શ્રીમતી વછ-નીયા હુસ્ને તેની નવલકથા "દુધી લાઈટ હાઉસ" (દીવાલોડો તરફ) માટે ૧૯૧૭ ના વર્ષે 'નુ' આંતર-રાષ્ટ્રીય હનામ મળ્યું છે.

આયુર્વાદનાં સીવીલ એન્જનીયરોના મંડ-ળની આધારણ સમામાં મીસ હરીસ કમીન્સ બી. છે. તે સંદેશી સમાસદ તરીકે સર્વાનુમતે સ્વીકારવામાં આવ્યાં છે.

એ મંડળની સમાસદ ય-નાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

નાચ ૪૨ અંકુશઃ
આત્યાર સુધી એમ મ-નાઈ કે પારીસમાં મળે તેવી નિર્ભયતા વાલી રાકે. પણ હવે પારીસ પછી એવી બાબતોથી ખજ-ભળી હો છે. અમેરિકાના ફેટલાક નિર્ભય પ્રકા-રના નાચથી ત્યાં ખજમ-જાત નાચો છે અને સર-કાર તે અટકાવવા પથમાં લઈ રહી છે.

સમાન હક્કની પીઠાઃ શ્રી પુરેલી સામાન હક્કની સાવનાને કારણે એક બીજીની મીલકતમાં પતિ પત્નીને સરખો હક્ક યુરોપના યહુ દેશોના કાયદા અચે છે હરી રો હો હગ્રાસ નામે એક બાઈ પ્લેઝો વજુ. વાર પરબી ચૂષી હતી. ચાથી વાર તે કે હતા કાંસના કાઠન્ટ સાથે પરબી. દમણાં પારીસમાં તેણે પતિથી છૂટાછેડા લીધા. એ કાલામાં પત્નીની ૮૦ લાખ પાઉંડની મીલકતમાંથી અખી મીલકત ૪૦ લાખ પાઉંડ મેળવવાની માંગણી પતિએ કરી હતી બાહનો પ્લેઝો અને બીજે પતિ અંગેજ હતા ત્રીજે ક્રાંસ્તાનનો સાદનદાર હતા. ચાથે પણ ગ્રીક ન. પર્થો.

આરુદ્ધીઓના પ્રત્યક્ષતાક રાજ્યના પ્રમુખ ડૉ હેનીયાના વજુ માતૃશીને તેમવા ૬૦ માં જન્મ-દિને પ્રભએ ચાલિનંદન આપ્યા. એ વજુ બાઈએ સીરવાઈવની હાડતમાં આગેવાન તાજ બજાવ્યા છે અને ત્યાંની મહિલા કાઉન્સીલમાં પ્રમુખ છે.

કાયલોની કેમિસઃ આંતરરેષ્ટ્રીય કાયલોની કોમિસ વીએનામાં મળી હતી જે મસંએ યુરોપના યહુ યહુ દેશોના કાયલોના મંડલોના પ્રમુખો અને પ્રતિનિધિઓએ હાજરી આપી હતી. યુનાવડ અને બજાઈને લખતા પ્રશ્નોની તેમણે ચર્ચા કરી હતી.

પ્રથમ ડોક્ટરઃ શ્રીમતી ગેશીસ પાસાનર એરેન્યાલને આરુદ્ધીઓમાં

ફેક્ટ વાર્ષિક ૩.૩) માં

"ગુણસુદરી" મેળવણું છે ?

તે

આ અંકમાં પૃષ્ઠ ૭૭૨ સામે

રંગીન કાગલ ઉપર છાપેલી

ચોજન લુથો

એરેન્યાલને આરુદ્ધીઓમાં ડોક્ટર તરીકે ધધો કરવાની પરવાનગી અપાઈ છે. એવી પરવાનગી મેળવનાર એ પ્રથમ મહિલા છે, ત્યાં હજી ફો-જોને વેદક કોલેજમાં કા-ખલ યવાની અનાઈ છે. પરિણામે એમને અસ્પૃશ્ય મટે સ્વીકૃત્તિ હશે. જણે યડણું હતું

હંગારીની પ્લેલી શ્રી -મેરીસ્ટર ડૉ. મારમીટ જન્મર છે. એનો બાઈ

અને પતિ બન્ને કારારાશ્રી છે અને એકના હાથ-હેજ તેણે ધધોની વાલીમ અને અનુભવ લીધો છે.

રેન્માકના રાજ્યવંશમાં ૧૯૨૪-૨૬ માં ફગ-વણી આવાવા પ્રધાનનો એ કો સોવતવાર શ્રીમતી નીના બેન્જના મુલ્યુથી ત્યાંના સોવતને શ્રી જોઈ પડે છે. શ્રીમતી બેન્જનો જન્મ ૧૮૬૬ માં કોપનહેજનમાં થયો હતો. ૧૯૧૫ માં વિધવા થયા પછી તે રાજ્યીય ક્ષેત્રમાં પડ્યાં હતાં ૧૯૧૩ થી ૧૯૧૭ સુધી સીડી કાઉન્સીલનાં સમાસદ હતાં અને ૧૯૧૮ માં યુરોપને પાર્લામેન્ટમાં આવ્યાં હતાં.

લેદવીઆની ઇસ્વી-ચુટીમાં મિલિસ બર્થ પીપીન ટાઉન કાઉન્સિલના મળસર કરીથી ચુટાવા : ડિ. ૪૭ મદિલાએલિ કમેદવારી કરેલી તેમાંથી એમેજ સંગતા મળી.

બોલીવીઆ તરફથી લંડનમાં રહેતા એકથી ખાતામાં શ્રીમતી એલ્સા પેર, સ્મીટની : ચાન્સેલર તરીકે નીમણુક થય છે. એ અને શ્રીમતી બેનેક્સ સેવેરા રાજકીય ખાતામાં બોલ્યા મેળવનાર એ દેસની પ્રથમ મંદિલાએ છે.

જુગો-સ્થાપીઆની ગ્રેવેકેની પુતીવર-સીરીમાં મીસ કેનીઆ આરાન્સીએચની તલવજા નના પ્રાંસર તરીકે નીમણુક થય છે. એ ૫૬ મેળવનાર સીવર્માં એ બેડેન ખેડાં છે.

મળીતશાહી ઇા-કરોઃ મોસીસ (સેવા-કીઆ) માં પાંચ વર્ષની વયનો એક મળીતશાહી ઠાકરો સર્વેનું સ્થાન બેચા ઠાકો છે. વમે ડા-ઉની જન્મ તારીખ તેને હોય તો હાલજ અત્યાર પૂખીમાં તે માનસની ૧૫, કટલા મદિના ઠેરલા કલાક કે નીની ઉમ્મર થય તે હી અર્થ છે. ઉત્તરાનું નાણું બહુ મેટું છે; તીલ અવરવે સોધાણુ છે

રશીયાના અમલના જુના મળેને અર્ગ-ચીન રવે ફેરવાનું કામ મોલીએટ સરકારે શ્રીમતી પેમેનને સોંપ્યું છે.

સરકારી એલ જો : રશીયામાં પર્લેવર સ્વપાયા પછી ત્યાંની સીએ રાજકારવારમાં આ-એવાનીઓ બામ બન્ને છે અને નેખમદાર એટા એલ્યા ધરાવતી ૪૬ છે. ૩૩ ૧૫૦૦૦ સીએ અમલદાર તરીકે કામ કરે છે. એક મદિલા-ચ-રશીઆ હસ્તીપાવના ખેડાં કુમારો પર્લે કરી જુજરાલ કરતી તે અત્યારે પ્રધાનમંત્રીમાં અમ-સા છે. ત્યાંની સીએ રાજ્યની અને સમાજનો અનેક પ્રકારે સેવા બલવી રહી છે

ઉત્તર મુવની સુસાફરી કરવા કેલ્બોર્ન ખેન-વાન મંદિલાએ તેમાંથી સી રહી છે. એમની સાથે બોમ્બીઆ તરફ મી. બી. મેસન જતાર છે. મી. બી. મેસનને એ પ્રદેશનો સારો અનુભવ છે. કારણ કે તેણે તે તરફ જે વારે મુસાફરી કરી છે; એ પ્રદેશમાં આ ખેડીવાર જ સીએ પત્ર મુસરી.

એચ-અરખાં (૧) છવીરાના : એક નાચ-જુલમાં એક ફેવલી શામામી પત્ર નાચતારી મીસી : વીવીશીઆ બનેરકાએ મી. બે.કેસીયર નામના પોતાના પ્રેમને પોસ્ટલ મારી મારી નાંખ્યા, કારણ કે તે બીજા સોષ પ્રેમમાં પડેલો હતો. (૨) ન્યુયોર્કના એક મીનેટરમાં હોરેસીએ કોલિએ નામે રવેનીય પુરાને મીસ મેરીઆ મોન્ટેરા નામે નાચતારી-નદીને

ગોળીથી ખતમ કરી, કારણ કે હોરેસીએ પાર-લેના છે એમ બલ્યા પછી તે તેની સાથે પ્રેમ કરતી હતી.

અમેરિકા-પરીઆગના : હ-ધામાં મીસ માર્ગ વીટ-નેરે અજબ ફેડેક પેલવી છે. ઉઠતાં ૧૧ વર્ષની-પ-

ગીજો : નનાવનાર જાણીતી કંપની એ. વીટોનો-રનો તે પ્રમુખ છે. કંપનીના સ્વીટર્કાંડ અને ન્યુયોર્કમાં કારખાનાં છે અને હેડ બોલીસ-ન્યુ યોર્કમાં તથા સાખા બોલીસો છવીરા અને બોલ્ટોનમાં છે. પદનાખાલના મદનવી તે બોલી સી-સમાસા જે અને તેને સોનાના અનેક સંકેત મળ્યા છે. અમેરિકાના મોગખાવાને મેની કંપની ૧૮૮૮ થી દોરણીકા મદિનો મરી-આલો જો પાડે છે માર્ગે પોતાના માલનો સાથે સામ કરી અનુમત મેળવેલો હતો અને ૧૮૯૫નાં તેમના મરણ પછી કંપનીનો પ્રમુખ બની હતી એ મંધાને લઈ સાથે જાન અને વજરે ફેડેક તે ધરાવે છે અને પરિણામે મંધા દિન પ્રેમિદિન રાવતો અર્થ છે.

સામાજિક કામ-નવો મંધેલ ન્યુયોર્કની જ

તમારું સિવાજ મ
પૂરું થઈ આવે તો તો મી
જુલાર્થ ખેડાં મોકલી આપો
એ મોટેની સૂચના આ મંકના
તો લા પાના હિપર જુગો.

યુવતીઓએ નવો ધંધો શોધી કાઢ્યો. છે અને તે ચલાવવા તેમણે એક લીમીટેડ કંપની ઘડી છે. કાઠને લગભગ ૭૫૦૦૦૦ રૂપિયા તે પાઈની થોજ્યા વગેરે કરવાનું કામ તેઓ મથે છે. એકમાત્રને જુદી જુદી રમતો, વાતો વગેરેથી રીઝવાનો કાર પછી તેમને માંધે. કાઠને ડાટો પડાવના હોય તો કપડાં કેવાં પહેરવાં, કેમ પહેરવાં તેની સલાહ એ કંપની આપે. છે. થોડા રાખી છાકરીઓને ઘેરિયારી કરતાં પણ સીખવાય છે. આ અને એવાં બીજાં અનેક સામાજિક કાર્યોના કારણે તેઓ ઉપાડી પેસાદારની જાહેરત ઓછી અને તેમનું ખીસું પણ ઘટ્યું કરે છે.

ચોરી: ચાર વર્ષ પહેલાં ન્યુયોર્ક સ્ટેટના એક પ્રધાન તરીકે મિલિસ ફોરન્સ નેપની, યુરોપી થયેલી અને ત્યાંનો સીવન એ વિજયથી અત્યંત હર્ષ પામેલા એ બાઈ ઉત્તમ ગુણો ધાવતો એવી આશા રખાયેલી. પરંતુ સરખા ફેડમાંથી તાણા ઉઘાડેલાં કરવાના શુદ્ધા બદલ તેના પર્ક ડમ્પમાં કામ ચાલે છે. સી-પ્રતિને આપી, થોડો ફેડા પડ્યો.

મેથોનાં ફેડામાં: ન્યુયોર્કમાં ચાલતું રે નામે એક તમાકુનો વેપારી ચોતાની સાચી વિધવા માતા સાથે પરણ્યો છે. એ બાઈ નિરાશાવાસિનિ છે અને એ વર્ષથીજ વિધવા થઈ હતી.

અમેરિકાની નીતિ: મોટા મેથોને હિંદમાં ઠેરઠેર અનિતી મવતી હતી. એના ચોતાના ફેડમાં એથીયે ખરાબ અનિતિ પ્રવર્તે છે. ડેનવાની કોર્ટના ન્યાયાધીશ લીન્ડસેએ ચોતાના ૨૬ વર્ષના અનુભવના એક પુરુષ દુષ્ટો એ બધી બાબતો પ્રકટ કરી છે. એક વર્ષના અરસામાં તેની પાસે બેઠે મોર્ગે ચક્રી અવલી, દાપરુકામાં જતી કમ-રની ૮૦૦ છાકરીઓના કેસ આવેલા. તે કહે છે, એથી પણ વધુ કેસ આવત પલ અમને કુરસ ન હતી. ડેનવામાં લેખના મત પ્રમાણે ૬૦ ટકા

છાકરા છાકરીઓ અનિતિમાં પડે છે, અને એમાંના ૫૦ ટકા કાર લગના મુખ પછી માણી લે છે. ખીસ મેથોને આ બધું નહિ દેખાતું હોય ?

અજમાયશી છુટાછેડા: અમેરિકાની કોર્ટ એક કેસને છુટાછેડા કરી આપતાં પરવાનગી આપી કે તેમણે એક જ ધર્મમાં રહેલું અને બાળકોને ઉછેરવાં પરિણામ એ આવ્યું કે બન્ને વચ્ચે સમાધાની થઈ ગઈ અને પાછાં ફેરવી તરીકે રહેવાં લાગ્યાં. આ કાસ્ટે હવે અજમાયશી છુટા-છેડા આપવાની હિમાયત ત્યાં થાય છે એ વર્ષની મુદત નાંખી તેમને સાથે રાખવા-એ અરસામાં બે સમાધાની ન થાય તો ઉચ્ચતો હુકમ આપવો આપો ધર્મ ફેરવીને ઇવન નાથ થઈ અટકશે એમ મનાય છે.

ગળમ ભૂખ: એક કેન્ડીન સોની અજબ બખતો મહેલાઈ મળે છે કોઈકે કહે છે કે એ બાઈ ખાંડી છે અને જે હાથમાં આવે તે ઢોળ્યા કરે છે. એક રૂપી તપાસતાં તેના પેટમાં ચોરી પોતો, વાર અટનો વગેરે જાણ્યું હતું. પહેલાં તો એથી વધી ન આવ્યો પણ વર્ષ પછી ફેડમાં એપરેશન કરી બધી ચીજો કાઢી પડી. જે ચીજોમાં ૨૫૩૩ પોતો ૮૬૫ વારના હુકા, ૫૮ ખીલીઓ, ૧૬૧ માચના હુકા, ૫૪ લોખંડના હુકા, વગેરે હતું. ઉપરાંત સ્કુ મણકા, બાગેલી ચાલીઓ, પેસા, ફેનટન વગેરે તો પરચુરસમાં આ બધું પેટમાં બધાં છતાં એ છી રીએ અને ચળી છે.

ચોસું જોડકું: કેનેડામાં વસતા ઈંગ્લીશન પીમ ડી કોર્થને ત્યાં ચોપી વાર લેઈને બાળકોને જન્મ થયો છે કેટલાક વર્ષ પછી પેટીમાંનું જોડકું જન્મ્યું હતું. ત્રણ પહેલાં બીજાવાર અને ત્રણ વર્ષ પછી ત્રીજાવાર જોડ બાળક થયાં હતાં. બધાં મળીને એ ૧૬ બાળકો થયાં. એમાંના ૬૪ હજાર છે.

નાંધ.

દિંદમાં થતાં બાળલગ્ન અટાવવા માટે રાજ
 સાહેબ દરવિલાસ શાસકાએ
 સારદા-બીરને કાયદો ઘડવા ને ખરોડો વધી
 તમારો ટેકો. ધાગસમામાં રહ્યું ક્યો
 હતો તેને સીલેક્ટ કમિટિએ
 સુધારો પ્રગટ કર્યો છે. એ ખરોડો-બીર ઉવટના
 સ્વરૂપમાં બાળલગ્ન અટકાવવા માટે કેવા પ્રકારના
 અંકુશ મૂકવા મળે છે તે અંગે એ માસના અંક-
 માં વિસ્તારથી સમન્વિત છે. બાળલગ્નની બી
 દેશની ઇન્ટિમાં કટકી અંતરાયરૂપ છે તે સ્થા
 બજે છે એ કડીને પરિણામે દેશની પ્રજા અસહ્ય
 બની છે, મરણ પ્રમાણ રહ્યું છે અને બાળવિધ-
 વાઓની સંખ્યા વધતી જાય છે. એ સ્થિતિમાંથી
 માત્ર થતા મારે બાળલગ્ન સદંતર બંધ થવા
 રાજસાહેબ શાસકાએ એ મટે વધી ધારા-
 સમક્ષમાં જીવ રહ્યું ક્યું છે અને તેને કાયદાનું
 સ્વરૂપ દર્શાવ અપાવ તે માટે ગુજરાતની દરેક
 બેનના રેશની જરૂર છે જુના વિચારના રી-
 ક્તવ્ય લેણાં ખેડો પેકાર કરી એ બીરનો વિરોધ
 રહે છે. તેઓ પેનના પ્રયત્નોમાં ફાળી ન જાય તે
 માટે ગુજરાતની બેરોએ જલ્દત થવાનો જરૂર
 છે. બીલવિના રક્ષણને આ સલાહ છે અને તેમાં
 દરેક બેરો પેલાની મદદને ફાળો આપવો જોઈએ.
 વગર બીરનું કંઈ રાજ્ય નથી. ફાવ એ બીર
 વડે તમારી અહાનુભૂતિ છે એમ જણાવવા તમારો
 સહી કરી મોકલવાની છે. એ સહી કરવા માટે આ
 અંકની યજ્ઞવત્તા તારમાં એક જુદો કાયદો જમ
 બાંધી છે. એ કાયદોમાં એ બીરનો મુખ્ય કલમે
 તમારી જાણ મારે જણાવી છે. એનો પાલનના
 કામમાં તમારે તમારી પેલાની અને તમારા સહી
 મંડળમાંથી બીલ બેરોની સહીએ કરી-કાર્ય
 એ કાયદો જમને મોકલી આપવાનો છે. વધી થા-

રાસમાની બેક એ બીલની ચર્ચા કરવા ફરી-પાછી
 થોડા વખતમાં મળશે. તમારી સંમતિપૂર્વક સહી-
 એ એ બેક રહેલાં આપણા સંવેદાનેને મોકલી
 રાજ્ય તેટલા માટે એ સહીઓ રાજો કાયદો અમ-
 ને તા. ૧૦ મી જુન રહેલાં-મેકામાં મોકલ-મળી
 જાય એવી રીતે મોકલી આપશે. આ બાબતમાં
 જરાય આશંક ન કરશો.

દિંદુ લગ્નની માનના પુરપની લગ્ન માવનાં
 કરતાં જુદાજ પ્રકારની છે.
 પુદા છેકાને કાયદો પુરપ લગ્નને એક પ્રકારનો
 ક્યાલો એ છે જ્યારે
 આપણે તેને ધર્મબંધન માનીએ છીએ. એ
 મારણે જ જ્યારે-પુરપના લગ્ન સંબંધથી જોડાયતાં
 દંપતિ થોડાં મારણે છૂટાછેડા મેળવી શકે છે
 ત્યારે દિંદુ દંપતિને જીવનમર એ સંબંધ નિમારી
 લેવાની ફરજ પડે છે. દિંદુ લગ્નની વાર, જણા-
 વેલી બાવનાની માનવતા મેટલી બધી પ્રચલિત છે
 કે ક્રિટિક દિંદુની ન્યાયની બદાવેને. પણ એ
 માનવતા ધારાવતી કષ્ટ પ્રથમ છે અને દિંદુ દંપતિનાં
 છૂટાછેડા ન થય શકે એવી મતલબના વૃત્તાં
 તેમણે અનેક વાર આપ્યા છે. પરંતુ આ માનવતા
 બીરો છે, એમ સાચોના અભ્યાસીએ જણાવે છે.
 લગ્નને ધર્મબંધન એટલા માટે જરૂર છે કે પ્રત્યેક
 લગ્નન કરી અને તેમના કાશ પિતૃભેદ સંકાલ
 સાધવું એ દરેક જાગિની ફરજ છે, એમ સાચો
 કહે છે. એ ફરજનું ઉદ્ધેષન જરૂર દોષિત થાય
 છે. આ કાલે પ્રતિભાતિ એ મનુષ્યની મુજબ
 ફરજ જણાવી અને દલ પણ પળાં અમ માને છે.
 એ ફરજ દરેક જણ બરાબર જાણે છે એટલા
 માટે લગ્નને ધર્મબંધન જણામાં આણું છે ને
 પુરપ આ ફરજ અદા કરી છે એમ ન દોષ
 તેઓ પાત થવાને લાજ નથી એમ જાણે, પરિપ

વગેરે સર્વમાન્ય સ્મૃતિદારો રહે છે. તેવા પતિની પત્ની લગ્નબંધનમાંથી મુક્ત થઈ બીજા યોગ્ય પુરુષને પરણી શકે છે. ઉપરાંત પ્રત્યક્ષ અટ્ટે પ્રાચીન કાળમાં નિયોજનો રીવાજ પણ પ્રચલિત હતો. મહાભારતમાં એના અનેક દાખલા મળી આવે છે. પરંતુ એ રીવાજ હાલના જમાના માટે નિષિદ્ધ ગણાયો છે; એ સ્થિતિમાં અચકત કે કે રોગી પતિ સાથેના લગ્નબંધનમાંથી છૂટવા માટે ઉપર જણાવેલા સ્મૃતિવચનોજ માત્ર આધારરૂપ છે. એ સ્મૃતિવચનો મુજબ જે સ્ત્રીને પતિ નપુંસક હોય, એણે રોગથી પીડાતો હોય ત્યાં સંસાર ત્યાગી સંન્યાસી થયો હોય તે સ્ત્રી બીજા પતિને પરણી શકે છે. આ સ્મૃતિવચનોને કાયદાનું સ્વરૂપ આપવા એક બોલ વડી ધારાસભામાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે. એ બીજા મુજબ પતિ નપુંસક હશે ત્યાં અગતકોટથી પીડાતો હશે તો પત્ની છૂટાછેડા મેળવી શકશે.

આવો કાયદો અત્યારની આપણી રૂઠ અને પ્રચલિત માન્યતાને કારણ કાયદાના આપણને કદાચ સમજાવવામાં નહીં. નારો લાગે, પરંતુ ખરી વાત એ છે કે એ કાયદાની કલમોને આપણા ધર્મશાસ્ત્રકર્તાઓ બંધાવી આપી છે અને હિંદુ ધર્મને એ કાયદાને આપણે માન આપવું જોઈએ. એવા કાયદાથી સ્ત્રીવર્જને અનેક રીતે લાભ થવાનો સંભવ છે. અત્યારે પ્રત્યક્ષ અટ્ટે હિંદુ પુરુષની મુખ્ય ફરજ ગણાય છે. પરંતુ જે પ્રભુ ન થાય તો તે માટે પાત્રીને જ દોષિત ગણવામાં આવે છે અને પણ શરૂ પતિદેવો તે કારણ બતાવી એક ઉપર બીજા આવે છે. આમ થવાથી ખેલો પત્નીની દયા કઠોડી બને છે અને તેનું આત્મ જીવન દુઃખમાં ભળે છે. એથી પરિસ્થિતિમાં પતિની અશક્તિ જો તે સાબિત કરી શકે તો આ કાયદો તેને લગ્નના બંધનમાંથી મુક્ત કરે અને પરિણામ તેને જીવનમાં દુઃખનાં સજ્જન ન પડે. અત્યારે પણ ભણીતા ડોક્ટરોનો એવો અભિપ્રાય છે કે જે જે કંઈપતિને પ્રત્યક્ષ અટ્ટે નથી થતી તે તે બાબતમાં રોકે કે પછી પત્નીનો નહિ પણ પતિનો જ દોષ હોય છે. આ સિ-

વાય બીજી પરિસ્થિતિમાં પણ સ્ત્રીને આ કાયદાથી લાભ થશે. પ્રણીવાર એવું બને છે કે બાળપણમાં લગ્ન થઈ ગયાં હોય અને મોટાપણે ખબર પડે કે પતિ નપુંસક છે ત્યાં રોગથી પીડાય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં સ્ત્રીને રોગ રોગને દુઃખી અવસ્થામાં જન્મારો અગવે પડે છે. પ્રણીવાર એ કારણે કાં તો તે પોતે અનીતિને માગે ચઢે છે ત્યાં તો સાસરીમાં પોતાની નોક ભજવવા તેને અનીતિને માગે ચઢાવે છે. આ ફરજિયાત વૈધવ્ય દશામાંથી છૂટવા માટે આ કાયદો એક જીતમ સાધન બનશે.

અનેક મુશ્કેલી ધેડોને હિંદુ સંસારની અને ખાસ કરીને પતિદેવોની હિંદુ લગ્નનો ભ્રમથી ભ્રમ વિચાર કાયદો આવે છે કે આમાંથી-આ નરકયાતનામાંથી હિંદુ સ્ત્રીને મુક્ત કરવાનો કોઈ ઉપાય છે કે નહિ? ઉપાય છે અને તે કદેક સ્ત્રી પોતે ત્યાં તેના માન બાપ કે વાલી અમલમાં મૂકી શકે છે. હિંદુઓમાં સામાન્યતઃ પરાપૂર્વથી આવડી આવેલી રૂઠી પ્રમાણે વિધિપૂર્વક લગ્ન થાય છે અને ન્યાતાના રીવાજ મુજબ એ લગ્ન મૃત્યુપર્યંત બંધનકારક ગણાય છે કેટલીક જ્ઞાતિઓમાં કાર્યતરીના રીવાજ છે પણ તેમની સંખ્યા જુગ છે. કેટલીક જ્ઞાતિઓ એક પર બીજા કરવાની મનાઈ કરે છે પરંતુ તેમની સંખ્યા અપવાદ ફેપ છે. મોટે ભાગે એ લગ્ન આને જીવનકર બાપી રાખે છે ત્યારે પુરુષ બીજા લાંબા છૂટા રહે છે. પરિણામ એ થાય છે કે પુરુષ ખેડસમજીની લાલચે ત્યાં પાસવતા પાપવા એક પત્ની કબાવે હોય છતાં તેના ઉપર બીજા લાલ છે. ખેલો પત્નીને તે પત્ની ફરજિયાત વૈધવ્ય દશા જોગ થઈ પડે છે. એ ઉપરાંત સામાન્ય વિધિથી થયેલા લગ્નનું બીજું એ પરિણામ હોય છે કે પતિ ગુજરી જતાં વિધવા પત્નીને તેનાં સજ્જન બંધાવાં પર કારણ પોષણ માટે આધાર રાખવો પડે છે. પતિની મૃત્યુકાળમાંથી તેને એક પાઠ પણ સ્વતંત્ર રીતે મળી શકતી નથી. નથી આવા લગ્નમાં છૂટા છેડા પણ મેળવી શકતા નથી. પતિ કે સાસરી બાનું નર્વન ગમે તેડું ખરાબ હોય, પત્નીને તેના ગમે તેડું દુઃખ તેનાં હોય જ્યાં તેનાથી છૂટા થઈ

સાક્ષાત્ નથી. આ પરિસ્થિતિ ટાળવા માટે એક રહેઠોડ કપાય છે. સન ૧૯૨૩-માં દિંદુ લગ્ન સંબંધી એક કાયદો બ્રિટિશ દિંદની વડી ધારા-સભાએ પસાર કર્યો છે. આ કાયદાનો લાભ સેના-રને-એ કાયદા મુજબ લગ્ન કરનારી રહે-વર કરાવ્યા હોય તો ઉપર જણાવેલી એક પક્ષ મુસ્લીમ પત્નીને રહેણી પડતી નથી. ચોદ વર્ષ કરતાં મોટી હમરે સેના લગ્ન થાય તેવી કોઈ પણ કન્યા આ કાયદાનો લાભ લઈ શકે; એવી સોછી હમરની કન્યાને લાભ ન મળે. શાલિના રીવાજ પ્રમાણે સત્રાં વધાવાને પુરા કરવા માટે લગ્નના વિધિ કાવામાં એ કાયદો જરાય અતશય નહિ કરે. પરંતુ એના વિધિ થતાં પુરુષાં કે પછી ને લગ્ન રજીસ્ટર કરાવી સેવાય તો પરણનાર કન્યાને યજ્ઞ લાભ થયે પત્નીની છંદગી દરમિયાન પતિ બીજી પત્ની નહીં લાવી શકે; લાવે તો તે ગુનેગાર ગણાય અને બીજી વારના રહેણાં લગ્ન રદ ગણાય. એ કાયદાનો આ લાભ કોઈ સ્ત્રીએ તેવો નથી. બીજો લાભ એ થાય કે પતિ ગુજરી જતાં પત્નીને અને તેના બાળકોને તેની મીઠાઈમાંથી અંકુશ અમુક દિવસો મળે. આમ યરાંથી પત્નીને પોતાના ભરણ પોષણ માટે કુટુંબીઓ ઉપર આશ્રવાજ રહેવાની જરૂર નહિ પડે. ત્રીજો લાભ એ થાય કે તે પત્ની વરદ પરાજ વતન ગણાય તો એ લગ્નજંધનમાંથી તે છૂટી શકે શકે છે. આવા લાભ કરી આપતા કાયદાનો હજી નેહએ તેરલી છટલી ગુજરાતમાં ઉપયોગ નેથી વતો એ બંદનાં વાત છે. દિંદુ સર્ની સ્વતંત્રતાના મજબુત પાયારૂપ એ કાયદો તેમને માટે આશીર્વાદ રૂપ છે. એમ ને સાચો પોતે અને તેમના માનાય કે વાંધી સમજી નહ અને તેનો ઉપયોગ કરતાં લાગે તો ગુજરાતની સીએને સ્વતંત્રતા મેળ તો જાણ વાર ન લાગે

મુંબાઈની ધારાસભામાં મી. નંધવ એક નવું બીલ રજૂ કરવાનો છે. આ બીલ સેવાની સત્તા બીલ સીએની એક-દત્તક ઉપર અંકુશ સેવાની સત્તા ઉપર અંકુશ મૂકવા માગેલું છે. પતિ ગુજરી જતાં તેના અને તેના પિતૃઓના કન્યાણું માટે અને વંશ ચાલુ રાખવા માટે દત્તક સેવાની સત્તા સાક્ષી વિધવા પત્નીને આપે છે. આ સત્તાનો જુદો જુદો અર્થ જુદા જુદા પ્રતિની લાઘકોટીએ કર્યો છે. અંગ્રાવાની લાઘકોટી કહે છે કે. પતિએ લેખિત પરવાનગી આપી હોય તો જ દત્તક લઈ શકાય. મદ્રાસ અને સંયુક્ત પ્રતિની લાઘકોટી કહે છે કે પતિએ મોટેથી પણ પરવાનગી આપી હોવી નેહએ અથવા પતિના દયાવ કુટુંબીઓ વરફી એવી પરવાનગી મળવી નેહએ, તો જ દત્તક લઈ શકાય. મુંબાઈ લાઘકોટી એવી આજળ વધીને કહે છે કે પતિએ ચોખ્ખો ઠંકાર કર્યો છે, એવી સાબિતી ન હોય ત્યાં સુધી એમ માની લેવાય કે પતિની દત્તક સેવા માટે સંમતિ હતી. આ દફની રૂપે મુંબાઈ ઇલા-કામાં દિંદુ વિધવા પતિ પાછળ પુત્ર દત્તક લઈ શકે છે. મી. નંધવ કહે છે કે વિધવાને મળેલી આ સત્તાનો દુરુપયોગ થાય છે તેની કાચી સમ-જને પરિણામે સ્વાર્થોએ તેને હથે રહેતે દારી નહ છે અને પતિનાં નિકટના સગાંના દક્ષ તેથી હુએ છે. મી. નંધવને સોવર્જની આટલી નાનો સો સ્વતં-ત્રતા કેન ખુએ છે તે સમજાઈ નથી. પુરૂષો અને તે કો રોકે; સ્ત્રીથી કાઠ ન થાય, એવી એમની માન્યતા લાગે છે. પુરૂષો પોતાની સત્તાનો આટલો ખર્ચો દુરુપયોગ કરે છે છતાં મી. નંધવને તેમનાં ઉપર અંકુશ મૂકવાનો ખ્યાલ નથી આવ્યો એ અનુભવી છે. સીએને વારસા દિવસના દક્ષ અધારવાની વાત તો દૂર રહી પરંતુ આ બાજ-તમાં ચોરી અને નજીવી સ્વતંત્રતા મળી છે તે પણ ખુચરી સેવા તૈયાર થતું એ અમને તો યોખખી ધૂણાજ લાગે છે.

કુલસુંદરી
(મો. ર. જી. મેડી દ્વારા ખાતર મોડેલ.)

સુખી સુન્દરી

અને સ્ત્રી દિતો પદેશ

વર્ષ ૫ મું.] અગષ્ટ ૧૯૨૮ [અંક ૧૨ મો.

સખી સુન્દરતાને

૧
રમણીય સુન્દરતા ! સખી !
રમણી પ્રણય-રમણે ભરી !
તારા મનોમમ દર્શને—
દિલેશાની નયને સરી:

૨
જેઈ રહું : જોયા કરું : ત્યમ—
વિરલ કંઈ દર્શાવતી—
એ વિરલતા બહુભરી—
સરણે મને ભૂકાવતી !

૩
પ્રિય રમ્ય તારા રંજને,
તુજ ગીત હું ગાયા કરું !
ઓ અનમ આકર્ષક ! તને—
ઓ મૂયન્ધોત ! ફર્યા કરું !

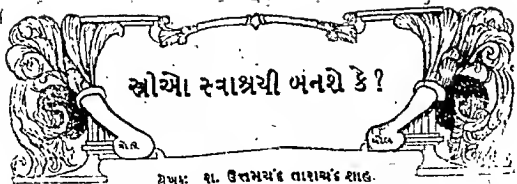
૪
પાવન પ્રદર્શન તાહરે—
તુજ : મંદીનન દુખ્યા કરું !
ન્યાં ત્યાં લલિત લાવણ્યમય—
તુજ પુતળીઓ પૂજ્યા કરું !

૫
આંખે તને મેં જોયખી !
તું તે ભવોભવની સખી !
મનને રમરણ ઉરને શરણ—
જીવન પરિચરણે સખી !

૬
આશા-ઉવા, મધ્યાન્હ-તસિ,
તુસિ રાધ્યા તું : સખી !
તું વીનળો મન-મેધમાં—
ઝમકી અંગી વરસાવતી !

૭
તું ચંદ્રિકા ! તુજ જીવિતરજની—
ને સદા શુભારની !
તું તારિકા ! તુજ દિવ્યતાની—
દ્વારિકા અરમાવતી !

લલિત.

શ્રીઓ સ્વાશ્રયી બનશે કે ?

લેખક: શ. ઉત્તમચંદ તારાચંદ શાહ.

દેક સમાજમાં ડેંગવણી હોવી ભેદને એ પ્રશ્નો ઉદ્ધાપોદ થઈ રહ્યા છે. આ પ્રશ્નને ઉપરથી જોતાં સરળ હોય તેમ લાગે છે. પણ ડેંગવણીમાં એકલી પ્રશ્નનીજ ડેંગવણીનો સમાવેશ થતો નથી પણ સાથે શ્રીડેંગવણીનો સમાવેશ થાય છે. જે સમાજમાં પ્રશ્નો ડેંગવાએલા છે અને શ્રીઓ અમલ હોય છે, તે સમાજ દાલ ધણું કષ્ટ વેઠે છે એ તો આપણે પ્રત્યક્ષ ભેદને છીએ, છતાં આપણે દળ શ્રીઓને ડેંગવણીથી વંચિત રાખવાનાજ પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

આપણે પ્રશ્નો કરતાં શ્રીઓ ધણીજ જોછી ડેંગવાએલી ભેદને છીએ ત્યારે ખીજ દેશમાં આપણા દેશ કરતાં ધણું જ વધારે પ્રમાણ ડેંગવાએલી શ્રીઓનું છે. તેનું કું મારણું અને આપણે ત્યાં ડેંગવાએલી શ્રીઓની સંખ્યા કેમ આટલી નવાં જોછી છે ?

સમાજનાં બધાં અંગોમાં ડેંગવણી સરખી હોવી ભેદને. આ યુગમાં રજા શ્રીઓએ તો પરનોજ ધધો કરવો એવું નથી પણ ડેંગવણીના આ પ્રતિ-યુગમાં સમાજના બધા અંગોનો એક સરખો નિકાસ ન થતાં કેટલાક અંગોને તો પક્ષાપાદ થવાનો બધ હોયો છે. એટલુંજ નહિ પણ થાય છે.

ડેંગવણીના ક્ષેત્રમાં પ્રશ્નો મોખરે રહ્યા છતાં તેમણે શ્રીઓને પોતાની સાથે રાખી તેમની રિયલિ નદિ સંપારવાથી સમાજ માટે આજે એવી રિયલિ ઉભી થઈ છે કે શ્રીઓએ પોતે પોતાના અને પ્રશ્નોને લગતા

પ્રશ્નોનો પણ નિર્ણય કરવો પડશે. સમાજે પ્રશ્નો ઉપર જે આશા બાંધી હતી તે આશા ફળીભૂત થઈ નથી એટલુંજ નહી પણ કેટલેક અંશે પ્રશ્નો શ્રીઓની પ્રગતિના માર્ગમાં આડખીલીરૂપ થઈ પડ્યા છે. બાળવધુઓ ઉપર થતો આત્યાચાર અને કુમળી વયે સંસાર માંડવાના મારણે શરીર ન વળતાં સત્યાનાથ-જેવા પ્રશ્નો તો એવા છે કે પ્રશ્નો તેનો ફરજો કરી શકે પણ એ બાબતમાં પ્રશ્નો તરફથી અન્યાય થયો છે; એટલે હવે શ્રીઓએ પોતે સ્વાશ્રયી બની પોતાને લગતા પ્રશ્નોનો ઉકેલ કરવો રહ્યો.

શ્રીઓ એ સંબંધી જન્યૂત બની છે. અને તેમણે પોતાને લગતા પ્રશ્નો કપાડી લીધા છે તે સંતોષકારક છે. શ્રીડેંગવણીના પ્રશ્નો પ્રત્યેક દેશના જુદા જુદા ભાગોની મારક યુગરાતમાં પણ જુદા જુદા પક્ષો જુદી જુદી દૃષ્ટિથી જુદે છે. શ્રીઓને ડેંગવણીની જરૂર નથી એમ મહેનારા સમાજે યુગરાતમાં હવે ધણું જોછા રહ્યા છે, છતાં ડેંગવણીના પ્રકાર સંબંધી તો મતફેર છેજ. એક પક્ષ આ યુગમાં શ્રીઓ પ્રશ્નોની સજો-લગ રહે એવું ઇચ્છે છે. તો બીજો પક્ષ શ્રીઓને સંસારની જાગમાં ન નાંખતાં તેમને મારે અમુક કાર્યપ્રદેશ નક્કી કરી આપવા માગે છે; શ્રીઓ પોતાનું શ્રીત્વ, દયા, ક્ષમા સદનશીલતા અને સેવારતિના કુણો કે સાલિત્વ યુગાવે એવું કોઈ ઇચ્છે નહિ, તેમ શ્રીઓ મારે રસોડા અને ધરકામ સિવાય બીજું કોઈ ક્ષેત્ર નથી એમ પણ હવે જા-

એજ કહી શકાય. હિન્દુ જો દુનિયાની પ્રગતિ ની સાથે રહેવા માંગતું હોય તો તેણે દુનિયાની સાથે સાથે આગળ વધવું જ પડશે. હિન્દુની શ્રીઓની સ્થિતિ સધારવા માટે તેમની કેળવણીને સગતા પ્રાપ્ત કરવા ત્યારે બધે યુરોપના ઇંગ્લાંડ અને ફ્રાન્સ જેવા દેશોની અને અમેરિકાની રમણીઓનું ત્યાંના સમાજ અને દેશમાં સ્થાન અને તેમની મહત્વાકાંક્ષા પર લક્ષ આપવામાં ન આવે, પરંતુ પૂર્વના દેશોમાં અપતાં તુર્કિસ્તાન અને ઇજિપ્ત અને આપ-જીયાથી પાછળ ગણાતા ઇરાન અને અફઘાનિસ્તાનની શ્રીઓની ફરવાતી જતી સ્થિતિ પ્રત્યે તો અવસ્ય લક્ષ અપાવજ. યોદ્ધાં વર્ષો અગાઉ એ દેશની શ્રીઓ સખત પડેલા પાળતી હતી. પણ હવે યુગ પલટાઈ ગયો છે. તુર્કિસ્તાનમાં તો શ્રીઓ પડેલા છોડી લશ્કરમાં અમલદાર તરીકે જોડાઈ છે. ઇજિપ્તમાં તો શ્રીઓ જાહેર ચળવળમાં પણ ભાગ લે છે. હિન્દુ કરતાં પછાત મનાતા દેશોની શ્રીઓ આખરે વધુ ને વધુ આગળ પડતી જાય છે અને જાહેર દિલચાલમાં ભાગ લઈ પુરોષોને દેશ નીતિના કાર્યમાં સહાય કરી રહી છે ત્યારે હિન્દુને પાછળ હાંચતું તો નજ પાવવી શકે. શ્રીઓને ઘર અને રસોડામાં પુરી રાખી તેમને પુરોષોની રમત ગમતનું સાધન કે પુતળા ગણવાના દિવસો હવે તો વહી ગયા છે.

શ્રીઓ પોતાનું જીવન ન શુભાવે અને તે સાથે તેઓ જમાનામાં ચાલતી દિલચાલથી વાકેફગાર રહે એવી તેમને કેળવણી આપવી જોઈએ. અને આ કેળવણી એજ શુદ્ધ કેળવણી છે એમ કહી શકાય. પણ તેઓ પોતાના દેશને તેમજ સમાજને આ કેળવણી રૂપી હથિઆરથી સુખી કરવા પ્રયત્ન કરે તો એ કેળવણી કીધી સાધક ગણાય. તે ઉપરાંત તેમના બાળકોની કેળવણીમાં તેમનો અવાજ રહેવો જોઈએ. તેમજ તેઓ આદર્શ પત્ની

અને આદર્શ માતા બને તેવું તેમને શિક્ષણ આપવું જોઈએ કે જેથી ભવિષ્યની પ્રજા પણ આ શુભાભગીરીમાંથી મુક્ત રહી શકે. જો આપણે ભવિષ્યની પ્રજાને મુક્તિ અપાવવી હોય તો ઉપલી કેળવણી જરૂર શ્રીઓને આપવી જ જોઈશે. આથી પણ વધુ અમલ્યની વાત તો એ છે કે તેમને સ્વાશ્રયી બનવાની જરૂર છે. તેઓ પોતાના પશુ અને પોતાના દડા તથા હિત સમજી જઈ તેનું રક્ષણ કરવા જોઈએ સ્થિતિએ પહોંચી જાય તો સંમતિ વધતે માટેના કામદાની દૃઢ વધારવાની કે જાળવણી પર અત્યાચાર ગુજારવાની શરિયાદ કરવાની રહે નહિ. જો શ્રીઓ કેળવણી સમાજમાં પોતાનું સ્થાન સમજતી થઈ જાય તો જાળસગવડ પ્રાપ્ત કરે તો એની મેજેજ આવી જશે, અને નામુદ પણ થઈ જશે. શ્રીઓ જાળસગવડથી વધુ ગેરહાથમાં સમજે છે. વળી જાળસગવડનું કારણ શ્રીઓ છે એવી માન્યતા છે કારણકે નાનપણમાં જાળકોને પરણતી દેવાની હોંક તો શ્રીઓને થાય છે અને આ હોંક શક્તિ લ્હાવે લેવા બદરંજ હોય. પણ ભવિષ્યની પ્રજાની તેઓ જરા સ્થિતિ વિચારતાં નથી એવો એક તેમના પ્રત્યે આશ્ચર્ય છે. આ આશ્ચર્ય ખરો પણ છે અને ખોટો પણ છે. આમાં એટલે જ સગવડની જાતમાં પિતૃના હોય છે કે માતાનો છે એ કહેવું મુશ્કેલ છે. જેવી રીતે કાવરનાં પાનાં એ છે તેવાંથી ક્યુ પાનું વધારે કામ કરે છે તે કહેવું મુશ્કેલ છે તેટલું જ આ કહેવું મુશ્કેલ છે. પણ જો શ્રીઓ પૂરતી કેળવણી હોય તો તે જાળસગવડ નજ કરે અને તેમના સંસાર પણ નાની વરે નજ માંડવા દે. હાલમાં તો પુરોષ કરતાં શ્રીઓ વધારે કેળવણીના દાખલા પણ મળી આવે છે અને આથી ઘણા શાઈઓની જીવન અસ-તોષી બની દશે. પણ તેમને બચાર દશે કે

“અરાજ યાચ તે સારા માટે છે” એ સુતને હૃદયપદ પર કોતરી રાખી પછી અસંતોષી બનવાની જરૂર છે, સાથે સાથે મારે કહેવું નેહએ કે જ્યાં જ્યાં આવાં આ પ્રકાર જોડાયાં છે ત્યાં સ્ત્રીઓનાં કુટુંબને કાયદો - પણ થયો છે, કારણ કે જે સ્ત્રી આવા લગ્નથી જોડાય છે, તેના દાખલો લઈ પોતે પોતાનાં બાળકોની કેળવણી તરફ વધારે દરકાર રાખે છે. અને આ દાખલાથી સમાજને કાંઈ જોડો લાભ નથી. ઘણી વખત સ્ત્રીઓ પોતાની શ્રેણ સંભાળવામાં બાહોશ છે એ પુરવાર થયું છે તેના કરતાં પુરો જોડો થયા છે એવા પણ દાખલા સમાજમાં મળેજ નહીં છે.

સ્ત્રીઓનો તો આપણે વિચાર કર્યો. હવે આપણે ઘોડો સ્ત્રી બંને પુરોષોના વિચાર કરીએ તોજ ઠીક થશે. સમાજમાં કેળવણીના પુરોષો સામે પણ શિયાદ એ છે કે જુના વિચારના અને અમથ પુરોષો જોડે સંબંધ થએલી સ્ત્રીઓનું શારીરિક બાળકમાં રક્ષણ થતું હતું પણ હાલના કેળવણીના પુરોષોથી તેટલું પણ રક્ષણ થતું નથી. તે ઉપરાંત સ્ત્રીઓ છે કે પુરોષો પોતાની પત્ની વિના જરા

જરામાં સુના પડી નહીં છે. અને સ્ત્રીઓને જોઈતી-પૂરતી વિશ્રાંતિ પણ લેવા દેતા નથી. મુબાઇ, વડોદરા, અમદાવાદ જેવાં શહેરોમાં આવતા પુરોષો માટે આ શરિયાદ છે અરથાને નથી. ઘણી વખત વિધવાસનાથી લદાયેલા વાનર પુરોષો પોતાની પત્ની કે બાળકની વાંદ રસ્તીનો વિચાર ક્યાં વિના કામવાસનાની તુષિત શોષે છે અને તેથી પત્નીઓનાં શરીરની ખરાબી થાય છે અને આથી બાળકોને જોઈતું પોષણ મળતું નથી. હાલ નરી કેળવણી લીધેલા પુરોષોને આ કેળવણીએ સંબંધ જતાવ્યા નથી એ વાત તો નિઃસંશય છે. આવા પુરોષો પ્રત્યે સ્ત્રીઓને જેની તેવી શરિયાદ કરવાની નથી પણ અત્યારે તો સ્ત્રીઓ પોતે પોતાને પરતંત્ર માની સંયોગોને આધીન થઈ જાય છે. જે સ્ત્રીઓમાંથી આ પરતંત્રતાની લાગણી દૂર થાય તોજ તેમને તેમજ સમાજને લાભ છે. તે ઉપરાંત પોતાનામાં પોતાનું પણ છે તે પણ જતાવી આપવું નેહએ. યોગ્ય કેળવણી વગર સ્ત્રીઓ સ્વાત્ત્રી બની શકે નહિ માટે એજ પ્રયત્નમાં દરેક જણે મંડ્યા રહેવાની પોતાની શ્રેણ છે.

ચમકે વિજળી.

લેખક: શ. પ્રભાકર.

ચમકે વીજળી હો રાજ !

વીજળી ચમકે ને ચમકાવે,

ઉજળી વીજળી હો રાજ !

ચમકે વીજળી હો રાજ !

આવ્યો ચરી અખાડી મેષ,

વાદળમાં રેપેરી રેખ,

ચપળા મુન્દરી થી મુરખ;

જમુકે વીજળી હો રાજ !

એ ચમકોને ચાલી જાય,

નયને તેજ એનાં અંજલય,

પણ અંતરમાં કે'કે થાય:

પલકે વીજળી હો રાજ !

એ વીજલડીના ચમકાર,

સાથે મેષ થઈ સહકાર,

ઉજળો છે જેનાં સંસાર:

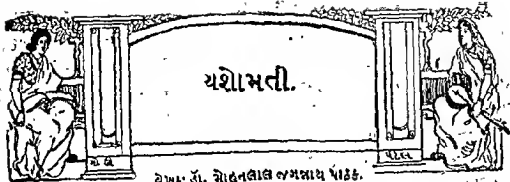
મલકે વીજળી હો રાજ !

ચમકે વીજળી હો રાજ,

વીજળી ચમકે ને ચમકાવે:

ચમકે વીજળી હો રાજ !

લેખક: ડૉ. મોહનલાલ જમનાથ પાઠક.

હિન્દીનાં સિંહાસનપર તે સમયે-ઈ. સ. ૧૨૨૦ ની સાલમાં-ગુલામવંશનો આદ્યશાહ અલતમસ વિરાજતો હતો. આ વર્ષ દિંદિંગ માટે અંધાધુધીનું હતું. આદ્યશાહે પોતાના બુદ્ધિજીથી અને બાહુજીથી રાજ્ય મર્યાદા વિસ્તારી હતી. અનેક બંડોર સરદારોનું પાણી ઉતારી સર્વત્ર શાન્તિ સ્થાપી દીધી હતી.

આ બંડ માત્ર સિંધમાંથી નાબૂદ ન થયું. આદ્યશાહની સેના પડી હોય ત્યાં સુધી કંઈક શાન્તિ રહેતી, પણ પછી તે પાણું મારા-મારી, લુટોલુટ ને રંગા શીશાલું સામાન્ય ફેલાઈ જતું. દિંદિંગ મુસલમાનના કબ્રવા ચાલુજ રહેતાં. ધાડપાડુઓ ને ચોરાયી લોટા. બેનર બની ગયા હતા. આ અંધાધુધીને લીધે ફેટલાંક આબરહાર કુટુંબો દેશત્યાગ કરી ગયાં હતાં.

માથ માસંતો દિવસ. મગવાન દિનાનાથ પોતાની ઉમ ઉબ્બતાને સંકેતી રહ્યા હતા. ધીરે ધીરે રાત્રીનું શીતલ આદ્યાદ્યનનક સામ્રાજ્ય સર્વત્ર વિકસિત થતું હતું. સિંધુ નદીના તીર પ્રાંતમાં એક બુખીવાળી ગાડી દેખાઈ. ગાડી સાથે ચઢેલી સજ્જત ચાર સ્વારો ચાલતા હતા. આ બધા ધણી મહાપત્રી પંચ કાપતા હતા. રાત્રીનો માઠ અંધકાર વધવા લાગ્યો. સંધી પ્રકાશ લુખ્ય થયો ને નિશાનાથ ચંદ્રમા પોતાની શીત, ધવલ, સુધાપૂર્ણ કાન્તિ રશ્મિઓ સિંધુ નદીના જલતરંગ પર નચવી રહ્યો. નિર્મલ અમનપટ અસંખ્ય તારલાઓથી

મટાઈ ગયું. સિંધુ સરિતાના સંલીલમાં સ્વ પ્રતિબિંબ નિરખી તારલાઓ મંદમંદ રિમત સ્ફુરાતી રહ્યા. સુસવાટાનેર વહેતો વાયુ તરુલ-તાઓને કંપાવતો પ્રવાસીઓને ધૂલીઓને સ્વાદ ચખાડતો હતો. ગાડી અને સ્વારો કિનારે આવી પહોંચ્યા. અલ્પવાકાસમાં ઉતરખું પરથી દોડતી ગાડી પરાહ લગોલગ આવી લાગી.

“મહમદ !” ગાડીમાંની એક સૌંદર્ય સંપન્ન લલનાએ એક રક્ષકને ખૂમ મારી.

“આરા છે, બાઈ સાહેબ ?” નેમતાથી મહમદ બોલ્યો.

“અહીં ઘોડી વાર ઘોળી ચકાશે કે ?”

“નહિં બાઈ સાહેબ ! એક ક્ષણ પહેલે ઘોળી ચકાય તેમ નથી. નહીં પાર ઉતરી સામેના ગામમાં આપણે ગયા કે પછી કંઈ એટલી બધી ધાસ્તી નથી. અત્યારે આપણે કેવા પ્રસંગમાં છીએ તે કંઈ મારે આપને કહેવું પડે તેમ નથી.”

“વાર ત્યારે, નહીં ઉતરી પેલે પાર ઘોડી વાર ઘોળીશું.” યુવતી એક નિશ્વાસ મૂકી બેઠી બોલી.

મહમદે તત્કાળ નાવિરેને બોલાવી નોકાઓ તૈયાર કરાવી. એકમાં ગાડી ચઢાવી માણસો બેઠા. બન્ને રમણીઓ શાલ વડે ચરીર આગ્રહિત કરી નોકામાં આવી બેઠી. સિંધુના વિશાલ પટ પર નોકાઓ વેગપૂર્વક સડસડાટ ચાલવા લાગી. ઉજળતા પાણીમાં વલ્ય કરી રહેલ ચંદ્ર કિરણો નોકામાંના મનુષ્યોના મનનું

રંબન કરી રહ્યા હતા. થોડીવારે નૌકામાંથી સામે કાંઠે સૌ ઉતરી ગયા. સ્વારો આમલા પ્રવાસની તૈયારી કરવા લાગ્યા. બન્ને રમણીઓ પરસ્પર વાર્તાલાપ કરવા લાગી.

“યશોમતી! થોડી વારમાં તો તું તારા પતિ સન્નિધિ જઈ પહોંચીશ. હવે પછી તારો ને મારો મેળાપ ક્યારે થશે, કેણું જાણે? પણ તું મને તેમ કહે બહેન, પિતાજીએ કહતી વાત પર ભરેસો મૂકી અને મોકલવામાં ઉતાવળ કરી છે, એમ અને તો લાગે છે.”

“સાચી તું કહે છે કે ઉડતી વાત? તને શી ખબર છે? પુરાસાન ને સમરકંદનો દેવ જગીસખાન ખરેખર આપણા દેશમાં આગ્યા છે! અને પાકી ખબર છે, પિતાજીએ નકામી ધધિલ નથી કરી! ચંદા! આવા સંકેત સમયે દરેક આર્થ ઓછે પતિની પાસેજ રહેવું સારું. તરણ કુષારિકાઓ અને ઓઝો પર આ રાજ્યમાં ક્યારે કેવી આશત આવી પડશે, તે કોણ કહી શકે એમ છે? જે દિવસ ગયો તે સારો. મગરાનની મરજી છે, કેતે ખબર?”

“હા, સાચું છે, તું કહે છે તે બહેન! પ્રત્યેક સમજી માણસ દિન રાત કાળજીમાં હુબ્બો રહે છે. ગયો દિન તે આપણો. આવતી કાલનો શો બરાસો? તેવી દિન આ સ્થિતિ! બહેન યશોમતી, તારા ગામ પર જો આ મુવા-ઓની નજર પડી તો શી વહે! નથી તમને કોણનો આધાર કે કંઈ! તું તારે તારા પતિને લખને વિષયમાં આવી રહે ને?”

યશોમતી હસી: “અલી, તું તો ઘણીજ બીજી જાણી છે. ચંદા! પતિ પાસે હોવાને ખરજી આવે તો કંઈ આર્થ લલના દુઃખ કે બધા પામે! ઓ માડી! પણ જો તો ચંદા, સામેથી જો માણસો આપણી તરફ આવે છે. કેણું હશે વાર?”

કિનારા તરફથી માણી એકે જેવા વજોમાં

શરીરને ઢાંચી દઈ એ વ્યક્તિઓ તેમની તર-
ફજ આવતી હતી. તેમની તરફ રમણીઓ અત્યંત બધ અને ચંકાયો જોઈ રહી.

“જો મા! કેણું છે એ?” ચંદા જોઈમ જૂમ પાડી કહી. “આહ, આહ આપણે આપણા માણસોમાં જતા રહીએ— મદમદ, જો મદમદ—”

ચંદાની જૂમ સાંમગતાજ તેમના સ્વારો તરતજ દોડતા દોડતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા; પણ આગંતુક વ્યક્તિઓ મુલક હકી નહિ. તલવારો જ્યોજ્ય મ્યાનમાંથી ખેંચી બન્ને જળી ઓઝોની નજી આબ્યા, એકે કોરે સ્વે કુમ ક્યો: “ખડે રહે.”

આ કુમનું પરિજ્ઞામ એ વધુ કે રક્ષક સ્વારો ચીડાયા, અને તેઓ પોતાની તલવારો મ્યાનમુજા કરી ચતુ પર દલ્લે મરવાની તૈયારીથી ઉભા. સુંદરીઓ બપથી ધરધર કંપતી હતી. ઠોળી સાથે વેર બંધાય છે એ જોતાંજ તેઓ મમંગવીર થયા. ચતુઓનો પોચાક મુલક પદતિનો હતો, અને મુમજોની સામે ધનારને તેનું કેવું દગ મળે છે એ સૌ જાણતા હતા. મદમદે યશોમતીની પાસે ઉભા રહી પોતાના અનુયાયીઓને હરશે કરવાની આગા આપી દીધી. ગયાની ચળતી ચમરોરો ચંદ્ર પ્રકાશમાં ચમકી કહી. દરેક જળી લડાઈ માટે એકે પમણુ આમગ ધર્યો. પણ એટલામાં—એકાએક મોટો લગાકો સંબગાયો, અને તેમજે યું જોણું? નહીને કાંઈ કમો રહેશે એક મુમજ એકંદમ લપસી નહીતા વિચાલ પટમાં ધણ દખને પડ્યો. પડતાની સાથેજ એક જતરદસ્ત મમરે મુખમાં લાંબ લીધો! આ બચાનક દ્રશ્ય જોતાંજ બીજા મુમજે તરફાળ નહીતા પ્રવાહમાં ભૂરો માર્યો અને પોતાના મિત્રને ગયાવી સેવા મદદ માટે કાંઈ પરના સોકાને હલ્લે બાધામાં આજીજ કરવા લાગ્યો.

જ્ઞાન્ત અને રિયર જલપૂઠપર બન્ને મનુષ્યો ભયંકર મગર સાથે ઝુંઝવા લાગ્યા. પણ તેમની આ બાથબાથી નિષ્ફળ ગઈ. એકને છોડવવા જતાં બીજો પણ મૃત્યુના મુખમાં સપડાયો. મમરે બન્નેને જડખામાં પકડી લીધા હતા. બિચારા મુગલોને બૂમ પાડવાનીયે આવડત રહી. જીવ બચાવવા પાણી પર હાથ અદાગતા તેઓ કિનારા પર ઉભા રહેલા લોકોને વિનવવા લાગ્યા.

આ કંઈક દૃશ્ય જોઈને કુર મનુષ્યનું હૃદય પણ પીગળી ગયું હોત. મરણપથે પહોંચી જતા કુર મગરના સપાટામાં સપડાયલા બે હતારા જીવોને તરડીઆં મારતા જોઈને તેમને બચાવી લેવાની ક્યા સહૃદય માનવીને પ્રેરણા થઈ ન હોત ? તો પછી કુસુમ સમ કામલ. હૃદય યશોમતીનું હૃદય દ્રવીત થઈ જાય તો શું આશ્ચર્ય ? તે સુરસુંદરીએ મહં-મદના હાથમાંની તલ્વાર ઝપાટાપંથ બેઠી લઈ એકદમ નદીમાં બૂરકો માર્યો, અને એકજ હજાજે પેલા દીન મુગલો સન્નિધ જઈ તેણે તે તીક્ષ્ણ સમશીર મગરના મર્મ સ્થલમાં બેઠી ઠીકી !

પાણીમાં બે ત્રણ મોટાં મોલ્ડ આંબ્યાં, અને મગરનો મૃત દેહ અદૃશ્ય થયો. એટલામાં યશોમતીના સ્વેદકે પણ સાં તરતા આવી પહોંચ્યા. તેમણે અર્ધમૃત મુગલોને કિનારે લાવી મૂક્યા.

યશોમતી પોતાનો કેશ કલાપ છુંછતી હતી સાં મહંમદ બેઠીતો બોલ્યો “ ના સાહેબ ! આપે આ શું ક્યું ! નાહક આપે આપનો અમૂલ્ય પ્રાણ અપમાં નાંખ્યો. આ મુગલો તો આપણને કંતારા આંબ્યા હતા. બાઈ સાહેબ ! આજે આપે સર્પને દૂધ પાણું છે ! ”

“ મહંમદ, ગમે તેવા પણ તેઓ મધરને ત્યાંજ જીવે છે. આવી બચાવક અવરવામાં

તેમને ક્યોતે મરવા દેવા એ આપણે માટે હિમિત નહોત. એવી રિયતમાં સદાચ ન કરવી તે અમારા ધર્મને અને અમારા આર્થ-ત્વને લજ્જારપદ છે. લાજ હોય ત્યારે જ હિપકાર કરવો, દયા કરવી એવું ક્યાં ધર્મ-શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે ? મહંમદ ! દયા એ શું કંઈ વેપારની વસ્તુ છે ? ” અંદાજે લોકો આપેલા મોટાં વચ્ચે પરિધાન કરતાં પડ્યા. મતી બોલી.

મુગલ સિપાઈઓને માનમાં લાવવાની ખટખટ ચાલતી હતી તેટલામાં સ્વારો તૈયાર થઈ ગયા, અને મહંમદ ગાડીમાં બેસી ખટ પ્રયાણ કરી જવા યશોમતીને વિનવવા લાગ્યો. પણ તે દેહ નિશ્વયથી બોલીઃ “ નહિ, મહં-મદ ! એમ ઉતાવળ ન કર. જ્યાં સુધી આ મનુષ્યો પૂરતા માનમાં આવે નહિ ત્યાં સુધી આપણે અહીંથી ન ખસીએ તો સારું. ”

મહંમદ ગમરાતો બોલ્યો “ ના, આ સાહેબ ! ના, આવો હકવાદ ન કરો. રાત હમણાંજ વીતી જશે. જેટલીવારમાં તો આપણે કેટલેયે પંથ કાપી નાખ્યો હોય. આપણા પર હાલ કેવો પ્રસંગ આગ્યો છે, એ તમે બૂલી ગયા કે શું ? આગળનો માર્ગ પણ અવસુક્ત નથી. આ મુગલો છુંટારા હોય છે. તેઓ મરે કે જીવે તેની તમારે શી પડી છે ? આ નારિકોને કહો, જોઈએ તો તેઓ તેમની વ્યવસ્થા કરશે. તેમના માટે આપણે વિલંબ કરવાની મુદ્દત જરૂર નથી. ”

યશોમતીએ એક શબ્દ ન કહ્યો. તે એક ચિત્તે જન્મે મૂર્છીત માણસોને માનમાં લાવવાની ખટખટ કરી રહી. થોડીવારમાંજ તેમનામાંનો એક જરા હાલચાલ કરવા લાગ્યો ને જરા રહીને આંખો ખોલી. તે અત્યંત આશ્ચર્યથી આજ તેમ જેવા લાગ્યો. થોડીવારે બીજો પણ માનમાં આવી મયે, બન્ને મુગલો પરસ્પર કંઈ બોલવા લાગ્યા

પણ તેમની બાંધા કોઈ સમજ્યા નહિ. ધડી
 પછી એક જણ મોટથી ઉઠીમાં બોલ્યોઃ
 “અમને જીવનદાન દેનારી દેવી ક્યાં છે ?
 ખુદ તેનું કલ્યાણ કરો ! આ અમારા સરદાર
 તેમને સલામ કરવા હજી છે. ખુદતાલાને
 ખાતર, અહીં રસુલને ખાતર અમારા પર
 એટલી મેહરગાની કરો. અમને એકવાર
 આભાર તો માનવા દો.”

કોઈ કંઈ બોલ્યું નહિ. મશીમતીજી અં-
 બીર સ્વરે બોલીઃ “મારો આભાર માનવાની
 જરૂર નથી. ઇશ્વરને ત્યાં બધાર્થે સરખા, અને
 એક ખીજને મદદ કરવી એ તો મનુષ્ય માત્રનો
 ધર્મ. તમે બન્ને જણ અમને રાજકવા આજ્યા
 હતા; પણ પરમેશ્વરની ઇચ્છા કંઈ જુદીજ
 હતી. ઇશ્વર તમને તમારા અપરાધોની ક્ષમા
 કરે ! હવે તમારે જ્યાં જવું હોય ત્યાં જવ.”

આટલું બોલી મશીમતી ગાડીમાં બેઠ
 બેઠી. ગાડી ચાલુ થવાની હતી એટલામાં
 મુમુક્ષુમાંનો સરદાર મથાનો માણસ જેમ તેમ
 બધાનો ઉગો થયો. પોતાની કંબરેથી એક
 રત્નજડિત કટાર કાઢી મશીમતીને હૃદયે કંઈક
 ધોધરા અવાજે બોલવા લાગ્યો

તેનું કહેવું ખીજ માણસે મશીમતીને
 સમજાવ્યુંઃ “બાઈ સાહેબ, આ અમારા સર-
 દાર સાહેબ તમારા આજ્ઞા ઉપકારોને સ્મરણ
 રજાંચે પોતાની આ અમુક કટાર તમને
 ભેટ આપે છે, તેનો કૃપા કરી સ્વીકાર કરશો.
 અમે તેનું સંકટ આવે છતાં આ કટારને દૂર
 કરશો નહિ.”

જરા વિચાર કરી મશીમતીએ કટાર
 પોતાના નોકર કને મંગાવી લીધી અને એક
 પથ જીવન ઉચ્ચારવાં ગાડી ઢંકાવી.

[૨]

ઉપલી ઘટનાને આજે એ માસ વીતી ગયા
 હતા. એ બે મહિનામાં સિંધ દેશ પર બારે
 આક્રમ અને અપકર સંકટોનો વરસાદ વર્ષો.

પુરાસાનનો બાદશાહ દયહનર તાર્તર સ્વાશેની
 સેના લઈ પરિચયના પર્વત પ્રદેશમાંથી હિંદમાં
 પેડા હતો; તેના દૂર અત્યાચારથી સિંધમાં
 રકતની નદી વહેવા લાગી. તેની સાથેના તાર્તર
 રાએ દયા શબ્દને સ્વપ્નમાં જોયો ન હતો.
 માણસને રેસી નાંખવો એ તેમના મનથી તો
 કંઈજ નહિ. ઉલટું અનાથ સ્ત્રીઓ, બાલકો
 અથવા નિર્બલ વૃદ્ધો વિગેરેની કતલ કરવાની
 તક મળે તો તેમને મન મેડો હતો. તાર્તર
 સિપાઇઓ ક્યાં તાડ, છાતીએ પહોળા, શરીરે
 કદાવર અને અત્યંત શકિતવાળા હતા. તેમનો
 પોશાક આમદાનો અને જડી પાતળા હોતો
 બનેલો હતો. તેમના અંગમાંથી અત્યંત
 દુર્મંધ નીકળતી. આ રાક્ષસોનું ટાળું આખા
 સિંધમાં કહેર વર્તાવી રહ્યું હતું. તેમનું નાનું
 મોટું ટાળું આસપાસના ગામડા પર એકદમ
 ધસારો લઈ જતું, અને તમામ સ્ત્રી પુરુષોને
 તથાવરનો અણી વડે શરણે કરી મેલું. પછી
 તે ગામની માલ મિલત, ઘંઘર ઘંઘર સ્ત્રીઓ,
 યુવાન સ્ત્રીઓ વિગેરેના ધણી આ દૂર લોકો
 ધણ બેસત. ગામમાં રકતની નીક વહી જે
 કાદવ થઈ જતા તે આ ધાડ લાંબી પતે
 ત્યારેજ અશ્રુઓથી ઘોળામ જે ગામના લોકો
 શરણાતમાંજ શરણે ન આવે અને આત્મ-
 રક્ષણના થોડા ધણા પ્રયત્નો આદરે, તે ગામના
 એકેએક માણસની હત્યા કરી નાખવામાં
 આવે, અને અંતે તે ગામની હોળી કરી
 નાખવામાં આવે !

કોઈનાયે મુખ પર દારૂ તો ક્યાંથીજ
 હોય ? ન આનંદ કે ન ઉલ્લાસ. જ્યાં જુઓ
 ત્યાં-સર્વજિ ચિંતા, દુઃખ, શોક, બધ વિગેરેનું
 સાંત્રાજ્ય. જ્યાં નજર કરો ત્યાં અગ્નિની
 જવાલા, અનાથોનો રુદન ધ્વનિ, અને રકતની
 નીકો ! આ રાક્ષસોના હાથમાંથી બચવા અનેક
 મરીજ અનાથ મનુષ્યો જંગલોમાં અને નદી
 તીરે બટકતા અથવા શોધી રહ્યા હતા.

સિંધુ નદીના કાંઠે વસેલું એક નાકું અભાગી ગામ ચત્ર મહિનાની એક સ્વદારે આ તાતાર સિપાઈઓના કૂર પંખમાં ઝપડાયું. પ્રભાતના મૃદુ મંદ શીતલ વાયુલહરીથી ગામવાસી યુવક, યુવતી, બાલ, વૃદ્ધ શુભાખી ઉંઘમાંથી હજી તો હમ્બાજી નગ્નતથ્યાં દતાં, ત્યાં તો ચારે ભેરથી મોટી ધમાક અને હોડાહોડીને કોલાહલ મચી રહ્યો તાતાર છુટારાઓએ ગામને ઘેરા નાખી દીધો છે એની ખબર પડતાંજ સૌના હોંશકેશ ઉડી ગયા !

થોડી વારમાંજ ચોછીવર એક તાતાર સિપાઈ તેના નાયકને પેગામ લખ આપ્યોઃ “જેને પોતાનો પ્રાણ બચાવવો હોય તેણે અંદાજીલાના પવિત્ર ધર્મને સ્વીકારી લેવો. આ તો રીબાઈ રીમાઈને મરણ શરણ થવા સંજ્ઞ થયું !”

આ સંદેશ સાંભળી ગામમાં બારે હાંકાકાર વર્તી રહ્યો. પણ ગામના શર તરુણોએ જવાબ વાળ્યોઃ “હુદ પ્રાણની રક્ષા કરવા માટે સ્વધર્મભાગ કોઈ પણ નહિ કરે !” આ જવાબથી શું પરિણામ આવશે, એ સૌ કોઈ સમજતા હતા. તરતજ યુવાનેની હુકડીઓ લડાઈ સાટે સજ્જ થઈ ગામને નાક નહિ ખડી થઈ ગઈ. ગામ બહારના છુટારાઓએ ઉરકેરાઈ એકકમ હુમસો કર્યો. નિમિષપાર્શ્વમાં તો તેજસ્વી શસ્ત્રોના ખજૂખજૂટથી સર્વ પ્રદેશ ગળી ઉઠ્યો. સર્વજ્ઞ મારાગારી ને કાપાકાપી શર થઈ રહી; પણ શત્રુઓ એક પછી એક નાકું શર કરતા નદીના પૂર પેઢે ગામમાં છુસી ગયા. નિરાધાર ઓપુરોની કલ ચલાવી દીધી. ગામ ઉપર ચુનવી લીધણી હાથ પ્રસરી રહી. અદ્ય સંખ્ય વીર તરુણો ને અદ્યુરુપ્ય શત્રુઓ સામે શો દિસાળ ! અનેક યુદ્ધોને વીરમતિ પ્રાપ્ત થઈ. અદેકાની કલ કરી, છુટાટ

ચલાવી, આગ સળગાવી, આં સેતાં નેના લંગભાગ ચારસો ઓપુરોને દોરડાં બાંધી નનાવરેલી મારક બાંધી હાવણીમાં ખેંચી ગયા !

[૭]

સિંધુ નદીના તીરે જમ્બુ જેવા જંગીસખાનવી જંગી હાવણી પડી હતી. ત્યાં એક હલ્લ વિહારક દરવેદગોચર થતું હતું. અકસોના ચાગડાંના તંબુઓની હારોની વચ્ચે નાગી તલ્વારોવાળાં તાતાર સિપાઈઓના પહેરામાં અસંખ્ય કેદીઓ ઉભા હતાં. તેમની કમવાર કલ આશી રહી હતી. એક ઉચ્ચાસને સમરકંદનો માનવકુલ કલંક બાંધાઈ જંગીસખાન હુકડો ગમડાવતો બેઠો હતો અને આ હુકડો કાંડને જેતો મુદ્રાપર સંતોષ વ્યક્ત કરતો હતો. તેના કેટલાક દરવારીઓ હાથ બેડી નીચી ઝુંડીએ તેની પાસે ઉભા હતાં જે સ્ત્રી કે પુરુષને કોઈ ખરીદ કરી લેતું નહિ તેની કલ થતી. દેશને છુંડી તે ઉપરાંત માણસોને લેવી ધન સંપાદન કરવાની આ અજબ કળા જંગીસખાને શોધી કાઢી હતી. સૌની આજો એકજ માથે કેદીના બે હુકડો થતા જોઈ રહી હતી. તરાધમ જંગીસખાનના પાપાણુ સંગહલ્લ પર દયાનો એકે અંકુર ફુટતો ન હતો. ચુંકું સુખમાં જઈ પડતા અત્રાગી માનવીઓના આર્તનાદથી તેના અંગમાં આનંદ રેમાંચ ખડા થતા; છતાં કેદીઓ તરફ તે બુખ્યા વરની મારક તાકી રહ્યો હતો.

જેટલામાં એક પુરુષ અને એક સ્ત્રી કલ માટે સિપાઈઓ ખેંચી લાવ્યાં. બન્નેના હાથ મજબૂત દોરડાંવડે બાંધી લીધા હતાં. ચારાએ પ્રથમ પુરુષને આમળ ખેંચી તેની આંખો પર એક ચામડાનો પટો બાંધી તેને એક ધકડો મારી શિર નમાંવી ઉભા રહેવા કહ્યું. આ ધકડાથી તે પુરુષની કમ્બરેથી એક રત્નઝડિત કટાર અજણ કરતી નીચે પડી.

તેના તરફ ધ્યાન ન જાપતાં મારાએ તદ્વાર ઉમામી. એટલામાં એક મુગધ સરદાર દોડતો ત્યાં આવ્યો: “ સખર ! આ પુરુષને હું ખરીદ કરી લઉં છું. ”

“ મારા મહેરબાન ! હવે હું જીવીને છું કર ! મને સુખે મરવા દો ! ” તે દુઃખી કેદી અત્યંત દુઃખથી બોલ્યો.

સરદારે સહાનુભૂતિના સ્વરે પૂછ્યું: “ કાં, તમે આમ નિરાશાજનક ઉદ્ગારો શા માટે ઉચ્ચારો છો ? ”

કેદીને કંઈ બરાબ આવ્યો, નયનોમાંથી અશ્રુપારા વહી ચાલી. બારે કષ્ટથી તે બોલ્યો: “ સરદાર સાહેબ, મારી પત્ની ધડીવળમાં તો, ચમકારે પહોંચી જશે ! ”

“ ક્યાં છે આપની પત્ની ? ” સરદાર અધિરતાથી બોલ્યો.

આંખપરતું ચામડુ ખસેડી તે અમાગી મનુષ્ય બોલ્યો. “ પેલી: જુઓ, ગિયારી મહિંત ચઢને પડી છે ! ”

સરદારે જન્ને કેદીની કિંમત ત્યાં ત્યાં જ ભરી દીધી, અને જન્નેને લઈ છાવણી છોડી ગયો.

થોડા દિવસ પછી જંગીસખાનની વિધ્વંસક સવારી તીડાના ટોળાંની માફક કારણ વિના ચડી આવી હતી તે એકાંક પોતાના દેશમાં ચાલી મઝ. તેની આ સવારીથી આવ્યો સિંધ પ્રાંત ખેદાનખેદાન ચક્ર ગયો. ચોર, ધાડવા-કુઓને ઠીક શાવી મણ, વેપાર ધંધા બંધ પડી ગયા. બાદશાહી અમલ નામનોજ રહી આખરદાર સોરોને એક દિવસ કાઢવો કષ્ટપદ વધ ગયો.

[૪]

સિંધથી દિલ્હીના એક માર્ગે કેટલાક મુસાફરો જતા હતા. તેમાં પાંચ ઇંદોસ્વારો હતા, ત્રણ માણસો ઉંટ પર બેઠા હતા. એક માડી ને એક માનો પશુ હતા. માડીમાં એક

અજગાન અમીર હતો અને સ્વારો પણ અજગાની હતા. એક સ્વાર માત્ર હિંદુ હતો. માડી પાછળ માનો ચાલતો હતો. આ મુસાફરો સિંધને છોડી તરાથી અજમેરની પાસે આવી લાગ્યા હતા. સંધ્યા સમયે તેઓએ અજમેર પાસેના એક તલાવ પર દતરી નજીકની સરાઈમાં મુકામ કર્યો. માનામાંથી એક છુરખાવાળાં સ્ત્રી બહાર આવી તે તેને માટે ખાસ તૈયાર કરેલા તંબૂમાં ગઈ. બીજા બધા ખાવાપીવાની તૈયારીએ વળગ્યા.

દશેક વડી રાત વીતી દશે. બે ઘોડેસ્વારો થોડા દોડવતા સરાઈમાં આવી પહોંચ્યા અને ત્યાંના ઉતારણોમાં ખારીક તપાસ કરી પેમે અજગાન સરદાર ઉતર્યો હતો ત્યાં ગયા સરદાર સાથે એકાંતમાં તેમની કંઈ વાતચીત થતાં સરદારે પ્રવાસની તૈયારી કરવા માંડી. કંઈક વિચાર કરી તેણે પોતાની સાથેની સ્ત્રીને બોલાવી લાવવા નોકરને કહ્યું.

થોડીવારમાં એક છુરખાવાળાં સ્ત્રી તેની પાસે આવી હાથ જોડી બોલી “ પિતાજી, શી આજ્ઞા છે ? ”

“ મેટા યશોમતી, વિશેષ કંઈ નથી; પણ દિલ્હી જવા તારે દમણાંજ નીકળવું પડશે. મારા વિશ્વાસપાત્ર માણસો તારી સાથે રહેશે છું અને તારો પતિ દિલ્હી પહોંચતાંજ બાદશાહની મહેરબાનીથી હું તમારી સારી વ્યવસ્થા કરાવી આપીશ. બાદશાહે જરૂરના કામસર મને બોલાવ્યો છે, માટે હું તમારી આજ્ઞા જઈ છું. ”

દિલ્હી ઉઠી બાપાને ખીચડો કરી પોતાનું કહેવું યશોમતીને સમજાવી બધાને મળી લઈ તે નવા આવનાર સ્વારો સાથે તરતજ ચાલતો ગયો.

સરદાર સાથે માનામાં પ્રવાસ કરતી સ્ત્રી યશોમતી જ હતી, અને હિંદુ ઘોડેસ્વાર તે તેનો પતિ હતો, એ વાચકશ્રી સમજી ગયા

હશેજ. તેઓ ગુલામીમાંથી કેવી રીતે મુક્ત થયા તે હવે જણાશે.

[૫]

કેટલેક દિવસે યશોમતી પોતાના પતિ સદ્ દિલ્હીમાં આવી પહોંચી. શહેર બહાર તેમને લેવા માટે કેટલાક સશસ્ત્ર સ્વારો સામે આવ્યા, તેમની સાથે આપણા પ્રવાસીઓ એક સુંદર મહેલમાં આવ્યા. મહેલ અનેક અધુરુષ, સુંદર અને મનોહર વસ્તુઓ વડે શણગારેલા તેમજ બધી સગવડોથી પૂર્ણ હતો. પ્રવાસના શ્રમથી થાક્યા ગયેલા હોવાથી પતિ પત્નીએ રાત્રે પૂર્ણ વિશ્રાંતિ લીધી રહવારે ઉઠતાંજ રક્ષણકર્તા અગરને ત્યાં જવાની તૈયારી યશોમતી અને તેનો પતિ કરતા હતા, જેટલામાં એક અમલદાર ત્યાં આવી લાગ્યો. તેણે નમ્રતાથી જણાવ્યું: “બાદશાહ અસ્તમસ પુદ તમારી મુલાકાત હચ્છે છે.”

પતિ પત્ની જે રાજમહાલયમાં બાદશાહના દર્શન માટે ગયા તે મહાલય અત્યંત ઉત્તમ પ્રકારે શૃંગારેલો હતો. મધ્યમાં એક સુવર્ણ-જડિત તખ્ત હતું, તેના પર મુશ્વવાન મોતી અને રત્નોની ઝાલરો શોભી રહી હતી, આસપાસ કિંમતી પોશાકવાળા અનેક દરબારીજનો ઉભા હતા. એક તરફ આખું શરીર ખુરખા-વડે આગ્રહાદિત કરી યશોમતી અને તેનો પતિ ઉભા હતા. સિંધથી તે અજમેર સુધી જે અફઘાન સરદાર તેમની સાથે હતો તે હજી ક્યાંયે જણાવતો ન હોવાથી બાદશાહ સાથે ઓળખાણ કેળવ કરાવશે એવી ચિંતામાં બન્ને પડ્યા હતા.

એટલામાં હાથમાં રાજદંડ ધારણ કરેલા બાલદારોના લલકારા વચ્ચે બાદશાહ સામેથી આવી તખ્તપર વિરાજમાન થયા. સર્વ દરબારીજનોએ ત્રણવાર નમન કરી બાદશાહ સલામત માટે ખુદા નાલાની જાંઘડી કરી. આ મંજીર વાતાવરણમાં યશોમતિ અને તેનો

પતિ બન્ને પુતળાની માફક જોતા અવાકુ ઉભા રહ્યા. તેમને સલામ કરવાનું જ્ઞાન પણ ન રહ્યું!

પણ થોડીવારમાં બન્ને શુદ્ધિમાં આવ્યા, અને બાદશાહ આગળ ઘુટણમંડીએ પડી માથી માગવા લાગ્યા. આ જોઈને ત્યાં ઉભા રહેલા સરદારો વિગેરે આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા. બાદશાહ તેમની તરફ સ્નિગ્ધ દૃષ્ટિથી જોતા દરબારીઓને કહેવા લાગ્યો: “ખારા સરદારો! આ દેખાવ જોઈ તમે વિસ્મિત ન થશો ખેટા યશોમતી, જંગીસખાનના પંજમાંથી છોડવી અજમેર સુધી તારી સાથે આવેલા મોજુસ થીજે કેમ નહિ પણ તારો ધર્મપિતા આ અસ્તમસજ છે. તે જંગલી સેતાનોએ મારી મરીમ અનાથ રેવત પર જુદમ ગુનારવા ચર ક્યાં છે, એવું સાંભળી ખરી સ્થિતિ થી છે તે જાતે જોવા માટે હું મારા એક વિશ્વાસુ સેવક સાથે ગુપ્ત વેશમાં સિંધપ્રાંતમાં ગયો હતો. એક રાત્રે ખોટી ખબર પર ભરોસો મુકી છુટારોએ પકડેલા મુસાફરોને મુક્ત કરવા માટે હું મારા સેવક સાથે સિંધુ નદીના કાંઠે ગયો તરતજ અમને ખબર પડી કે મલેલી ખબર પાયા વગરની હતી, અને પ્રવાસીઓ આપણીજ પ્રજા હતી. આ ખબરનો વિચાર કરવા જેટલો વખત પણ ન મળ્યો. હું નદીના કિનારાપરથી લપસી પ્રવાહમાં પડી ગયો, ને એક જવંકર મમરે મને એકદમ પકડી લીધો.”

બાદશાહનું આ બાપણ સાંભળતાંજ સર્વ દરબારીઓ ગભરાઈ ગયા. બાદશાહે આગળ ચલાવ્યું: “મારો નિમકદરામ સેવક મને જ્યાં વવા તરતજ નદીમાં કુદી પડ્યો, પણ તેણે મગરના સપાટામાં સપડાયો; પણ આ સંકટ અદ્વૈતાલાની મહેર નજરથી ટળી ગયું. ખુદાએ એક બેહેસ્તની પરીતે અચાનક મોહી. તેણે ધણી વીરતાથી અમારા પ્રાણ બચાવી લીધા! હર જંગીસખાનની હાવણીમાં મેં રમરણ ચિન્હ

તરીકે આપેલી કઠાર મારી નગરે ન પડી હોત, તો આ પરીનો નીદેખ રીતે અંત આવી ગયો હોત! મારા દોસ્ત સરદારો! મારા પ્રાણુ બચાવનારી બેહેસ્તની પરી તે આ રહી, બુઝો! એક ધુરખામાં અંગ દાંડી અદ્યવયા બાલા આપણી સામે ઉભી રહી છે, પણ તેના પરાક્રમે તેજનો પ્રભાવ મારા આખા રાજ્યમાં પ્રસરી રહ્યો છે! એની હિંમતથી જ આજે આ અસ્તમસ તમારી દષ્ટિએ પડે છે. સરદારો! હું એને મારી કત્લા અને એના પતિને મારો પુત્ર માનું છું! જન્મેએ તું આપું છું તે જાગીરનો ઉપગોગ દેતા મારી નિકટમાં જ રહેવું.”

અસ્તમસનું બાપણ પૂરું થતાં જ બધાએ યશોમતીનો જયજયકાર કર્યો અને તેની સ્તુતિથી રાજમહાલવના વાતાવરણને ભરી દીધું. પતિ પત્નીથી એકે સખ્દનો ઉચ્ચાર ન થયો. આશ્ચર્ય, આનંદ, ભય, ભક્તિ ઇત્યાદિ

બાવનાઓથી તેમનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. આદશાદ આગળ મસ્તક નમાવી અને જય દાય બેડી બોલ્યા: “શેહનશાહ સલામત! પ્રચંડ પ્રવર્તને એક પાસતું તરણ અથવા સમુદ્રને એક જલબિંદુ અર્પણ કરવા જેવી આપની સુદ્ર સેવા બળવવાનો યોગ પરમેશ્વરની કૃપાથી પ્રાપ્ત થયો તેની નિરર્થક સ્તુતિ કરી આદશાહે અમને લજ્જિત ન કરવા. આવા દયાળુ, પ્રભુવત્સલ રાજાને ખાતર પોતાના પ્રાણ કોણ ન પાંચરે! રાજાની સેવા કરવી એ અમે પ્રભાતનેનું કર્તવ્ય છે પણ આ સુદ્ર સેવકો ઉપર આપ જ કૃપાનો વરસાદ વર્ષાવી રહ્યા છો તે ઉપકારમાંથી અમે તો કદી મુક્ત નહિ થઈ શકીએ.”

યશોમતીના લોચનો અશ્રુપૂર્ણ થઈ ગયા. આદશાહના નયનો પણ આંધ્રુ ભીનો થયા. દરજારી જતોના હૃદય આ દૃશ્ય નિહાળી પીગળી ગયા.

“ઉદય” વાંચિક

ઉમરેકમાં શ્રી સુવક મંડળ તરફથી ચાલુ હસ્તલિખિત માસિક “ઉદય” નો અંક વાર્ષિક મુદ્રિતરૂપે લગભગ સો પાનથી વધુનો દિપોત્સવીના અરસામાં ઉજવાતા વિદ્યાર્થી સંમેલન પ્રસંગે જાહેર પડ્યો. તેનું લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦ રાખવામાં આવ્યું છે. આ વર્ષ માટે તેમાં ખાસ “સ્ત્રી” વિષયને લગતા લેખની સામગ્રી આવશે.

આ સુવકોની પ્રવૃત્તિને ઉત્તેજવા તેમજ પોષકતા તેના આદરે જતી તેમજ તેની સામગ્રી માટે કંઈ લેખો લખી મોકલવા નિમંત્રણ છે.

મોતીલાલ હીરાભાઈ બિરડીજી,
એલિસબ્થીજ કોલેજ પાસે,
અમદાવાદ.

તંત્રીઓ,
નાનું જોરીશકર સેલત,
જયશકર મણિલાલ સેલત.

“ હરિનું હાલરડું.”

(લોકગીત)

સંપાદક : રા. ગણતંત્ર વિચારનાથ જોશી.

ગોકળ આહમનો જનમ થોળે,
પડે રમ્યા મદારાજ
લોક આવીને કિશા રલા પછી
આવતા રલા મગવાન.

હરિને હાલરડું બાલુ : (૧)

પાણી ભરી માતા મદમમાં આવ્યાં,
હિને જળે નવરાવ્યા.
સાચા રમાલમાં વોરાળી પછી
કરમાં લઈ મરરાવ્યા.

હરિને હાલરડું બાલુ : (૪)

સોનાં રૂપાણું મ્હાર ઘોડીક ને,
દિરલા દોરી હાય
એક દિવકડો નાંખજે બાઈ,
કાનના રળાઆત.

હરિને હાલરડું બાલુ : (૨)

જળે છે ખાણીયુ ચૂરમે ને,
ખોખમે પીરસાવી ખાંડ,
ખંભાં જાલીને કિશા રલા પછી
કોડે વીનાવ્યા કાન-

હરિને હાલરડું બાલુ : (૫)

કાન તમારો લેલો ને,
રૂં છે જણી જણી.
હાને રે હોકા સુખ જ !
તારી માતાજી ગાં છે પાણી.

હરિને હાલરડું બાલુ : (૩)

સાચી ચીંતાવું કુપડી ને,
માથે સોનેરી ટાપી:
ખોખ બરાણું ખારેની
પછી જોવા આવે રૂબરૂ પી.

હરિને હાલરડું બાલુ : (૬)

રીતે. પરમાપાર્થી (orutoches) ઘોડીથી કુદવું હિંદને દવે ન છાજે. સ્વભાષામાં શિક્ષણ આપવાના પ્રયત્નને દસી કાઠનાર માણસો પેતેજ સ્વમાન ગુમાવી, નાનમ બ્હોરી લઇ, હારખને પાત્ર બને છે, એમાં શંકા નથી. આપણે એમની દયા ખાવી જોઇએ કે ક્ષયે એમને એમ મનાવ્યું કે એમની ભાષા એટલી સમજ અને સફળ નથી કે જે વડે એમના જાણકારને બહુ જોઇતું શિક્ષણ આપી શકાય.

ખીનું એક કથણ દસ આપણા સામાજિક જીવનમાંથી મળી આવે છે. આપણા ધણીખરા કુટુંબોમાં કુમ્મંપ હોવાનું મૂળ કારણ એજ છે કે ધરતી સીએને જે કાંઈ શિક્ષણ મળ્યું હોય છે તે આપણી આર્થ સંસ્કૃતિનું હોય છે અને તે પણ માતૃભાષામાંજ એટલે એમનાં મગજોમાં પશ્ચિમનું જૂત ભરાતું નથી. એજ ધરોના, અંગ્રેજ-શાળાઓમાં કે કોલેજોમાંથી આવેલા વિદ્યાર્થીઓના મગજમાં કાંઈ કાંઈ તરંગો ઉડતા હોય છે જે ધણેખરે અંશે સીએના સંસ્કારોથી વિરહજ હોય છે. એકજ વરમાં પુરૂષ અંગ્રેજ સાહિત્યકોને પૂછારી હોય અને સી તુલસીદાસ કે ગાસિબને વાંચતી હોય તો, ત્યાં સાચી એકતા છે એવું કેમ કહેવાય ? અને ત્યાં સુધી આપણા કુટુંબોમાં માનસિક એકતા નહિં સધાય ત્યાં સુધી જે કુટુંબોની શક્તિ અનેક દિશાઓમાં વેડફાઇ જાય છે એમ નકડીજ માનજો.

ઉપર જણાવ્યો તે સંસારકલ્પ મટાડવા સીએને પશ્ચિમના સાહિત્યનું જ્ઞાન આપો તેની ના નથી. પરંતુ સ્વભાષાને બૂલી જવાનું સુચન પણ એમાં નથીજ. સી એટલે સંસ્કૃતિની મૂર્તિ, અને દુનિયાનો ઇતિહાસ ધડતી દેવી ! જાપાનનોજ દાખલો લો. જાપાનની પ્રગતિમાં જાપાનની માતાઓએ શું જોડો ફાળો આપ્યો છે ? અને એ ફાળો આપી સાચો એટલાજ માટે કે જાપાન પોતાનાં

જાળકોને સ્વભાષામાંજ શિક્ષણ આપે છે. માતાઓ ત્યારેજ જાળકોના શિક્ષણમાં રસ. જે કે જ્યારે શિક્ષણ માતૃભાષામાં અપાતું હોય.

ખીને એક વિચાર એવોજ નાદાનીમયો અને મૂર્ખ છે. અંગ્રેજીભાષામાં શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિમાં એક એવી માન્યતા રહી છે કે પ્રત્યેક વિદ્યાર્થી પર-ભાષા-જ્ઞાન મેળવવાને જોઇતી શક્તિઓ ધરાવે છે આપણા દેશ સિવાય ખીજ એકે પ્રજા એવી નથી જેણે આવી ખોટી માન્યતા ઉપર શિક્ષણ પદ્ધતિ રચી હોય. ઉત્કું આપણે તો એટલા માટે જે તૈયાર રહેવું જોઇએ કે કદાચ અંગ્રેજોને શિખરવાની ભાષા તરીકે નાકચુલ કરવાથી તેનું જ્ઞાન જોણું થાય અને ખીજ વિષયો સારા થાય, તો જે ઘોડા હિંદીઓ સહ અંગ્રેજ જોલે છે હેયની સંખ્યા જોણી નહિં થઇ જાય, અને ખીજો સ્વદેશમાં રહી પરદેશી જનતા અટકશે !

વળી કેટલાક ગૃહસ્થો ' રાષ્ટ્રીય શિક્ષણ ' નો પ્રશ્ન ચર્ચાતી વેળાએ એમ પણ કહે છે કે રાષ્ટ્રીય-એકતા સાધવા માટે, અને બધા પ્રાન્તોની જુદી જુદી ભાષાની મુશ્કેલીઓ દૂર કરવા માટે અંગ્રેજી ભાષાની આવશ્યકતા છેજ. આ વિચાર પ્રથમ દ્રષ્ટિએ કંઈક ગંભિર અને સાચો લાગે છે, પણ એમાં રહેલી મૂર્ખતા આ નીચે આપેલા ખીજ વિચાર કરતાં જરાય જોણી નથી. કોઈ એમ કહે કે રાષ્ટ્રીય એકતાને ખાતર સારી પ્રજાએ એકજ ધર્મ પાળવો, એકજ જાતનો ખોરાક ખાવો, એકજ જાતના કપડાં પહેરવાં ને એકજ રીતે ચાલવું તો એમાં શું ખોટું છે ?

હિંદવં હદય ધર્મ જ વિચારણ છે. તેમાં અનેક જુદા જુદા ધર્મો અને પંથો સમાઇ મયા છે. હિંદ માતાના દુધથી ખત્તાર સુધી જેની રીતે અનેક જાળકો ઉછર્યા છે તે દવે પાળાયે તેમજ થશે. પણ કોણ કહી શકશે કે હિંદની એકતાને ખાતર

અંગ્રેજ-સાધાન. એક શે ? અમેરિકામાં તો જુઓ. અમેરિકાની ભાષા બોલતા સીડીને અન્યાય કરતાં અમેરિકાના ગોરાને વાર લાગે છે ? બીજી તરફ અનેક જુદી જુદી ભાષાઓ બોલતા બેલજીયમ અને સ્વીટ્ઝરલેન્ડને ધન્યવાદ થાય છે કે એઓએ આજે દુનિયામાં સંપીકી પ્રજાઓ તરિકે ખ્યાતિ પ્રાપ્ત કરી છે. આ દાખાઓએ એવા પછી પણ એમજ કહા કરવું કે પ્રજાની અને દેશની-એકતા માટે રાષ્ટ્ર ભાષાની જરૂર છે અને તે પણ અંગ્રેજ એ શું સુખામની અતિશયતા નથી ?

સૌથી વધુ દિલગીરીની વાત તો એ છે કે આ દેશના જરા જરા અંગ્રેજ બાલુકાઓ પશ્ચિમના જીવનનું અધ અનુકરણ કરી રહ્યા છે. એમને માન નથી કે તેઓ પોતાની સંસ્કૃતિનું એ રીતે અપમાન કરી અને કરાવી રહ્યા છે. રીતરીવાજો ધીમે ધીમે 'વિકાસ' પામે છે અને તે પણ કાંઈ કારણો વિના તો નહિ જ. પરંતુ વિકાસક્રમની દ્રષ્ટિએ એક સંસ્કૃતિમાં બીજી સંસ્કૃતિના પૂર ધીમે ધીમે સમાય પરંતુ સૈકાઓ સુધી તદ્દન જુદીજ રીતે વિકાસ પામેલા સમાજની રહીઓના સ્વીકાર એકદમ કરવો એ બહુજ નુકસાન-કર્તા છે, કારણ કે અકસ્તી છે.

જાપાને એવું નથી થવા દીધું. પશ્ચિમના જીવન સાથે દરિયાકાંઠા ઉતરવા છતાં પોતાની સંસ્કૃતિની સુદૃઢતા એણે નયા ગ્રામણી કે જેને પરિણામે જાપાનનો આત્મા આજે જીવંત છે અને દુનિયાના પ્રજાઓમાં તે દેશ મહત્વનું સ્થાન ભાગ્યે છે.

હાર વિકાસવાદની વાત કરી, પણ એથી વધી દેશાકની શ્રદ્ધા વિપ્લવ ઉપર હોય છે. વિકાસ અને વિપ્લવ એ બેક એકજ અર્થ મૂકાય છે. 'વિકાસ' એટલે ધીમે ધીમે, ક્રમે ક્રમે થતો ફેરફાર અને 'વિપ્લવ' એટલે શોકાળ સમયમાં દેખીતો મોટો ફેરફાર. પરંતુ

'વિકાસ' વિના 'વિપ્લવ' માં ઇતિહાસનો કોઈ પણ પ્રસંગ પરિણામ્યો નથીજ. અને 'વિપ્લવ' વિના 'વિકાસ' સધાતો નથી. પરંતુ એટલું ધ્યાનમાં રાખવું એમએ કે જે સંસ્કૃતિ માનવજાતના કોઈ પણ ભાગને નુકસાનકર્તા નિવડે અથવા નિવડી છે, તે સારી સંસ્કૃતિ નથીજ. પશ્ચિમના વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગોને બળે જો આપણે આપણા રિવાજોમાં ફાનીકર્તા તત્વો એમ શકતા હોઈએ તો તે તરતજ નાશુક કરવા, એમાં શંકા હોય જ નહિ. 'જીનું એટલું સોનું' એમ માનીને બેસી રહેવું હવે આપણને નહિ પાલવે.

અને પછી એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે દિંદની પ્રત્યેક ભાષાને બંગે એક એક યુનીવર્સાલ રચાવિત થશે. એવી ન્દાની ન્દાની પ્રેરણાઓમાંથી આપણી પવિત્ર ગંગા જેવી મોટી માનવી ગંગા પરિભ્રમશે અને ભારતને ઉજાળશે.

આપણા દેશ જેવા જુદી જુદી જાતિઓથી વસાવસા અને અનેક ભાષાઓથી ભરેલા દેશને એકતા સાધવા સાર એકજ તંત્ર હોઈ શકે અને તે સ્વદેશપ્રેમની લામણી. એ સ્વદેશ પ્રેમજ આપણી ધણી ખરી સુરક્ષાઓ દર કરવાને બસ છે. દિંદને અને માનવજાતને માટેનો આપણો પ્રેમજ ચિરં એવાં મુખ અને સમૃદ્ધિ દિંદને અને દુનિયાને આપશે ! દિંદ પર ઘેરાયલું આ મતમતાંતરણ તોરાન ધીમે ધીમે વિખરાઈ જશે પણ તેને માટે આપણે તન કરવું પડશે. જેઓ પોતાને શિક્ષિત માને છે એવાં સર્વ ઓપુરપોની ધરમ છે કે તેઓએ દિંદના ભાવિ ઇતિહાસમાં આપાર સુધી રહેલા સર્વ મતમતાંતરણ ન રહે એવા ઉપાયો પોતાની સર્વ શક્તિઓ ખર્ચાને કરવા, તેમ યશે ત્યારેજ દિંદ પોતાની જિતમ સંસ્કૃતિથી દુનિયાને નવજીવન આપશે.

મંગલાષ્ટક.

લેખિતા : સૌ. પંદમાવતી એન. દેસાઈ.

ચૂમનાં નિજ મણ્ડ તાત જનની, એ એક સાથે લહી,
કોણે શિવચુખે સ્વચુખને, એથી લીધું દૂર કે;
ને લેખાં સહસા તદિં મુખ થતાં, ગૌરી અને શંભુના,
હારથે ને વિલસી રહ્યાં મણ્ડપતિ, માંગલ્ય તે ઘો સહા.
ગોપી વહતણાં વહીલાં નયનનું, શાંતિવણું સ્થાન ને,
ગીડી મોઢક મૂરલી મધુરના, શુંભરી મૂરો જગે;
આર્ક્યે વૃજઅંગના સગીપમાં, તે ઇશ શ્રીકૃષ્ણ ને,
તે લક્ષ્મીપતિ પ્રેમરૂપ બનીને, ફેળે સદા મંગલ
ગંગા શીર ધરી નદાધર વિભુ, ગૌરી પ્રિયા પાસમાં,
ગોળી અંગ વિષે વિભૂતિ નિજના, પૂણેન્દુ શું શોભતા;
દાળી આસુરી વૃત્તિઓ જનવણી, ફેરી સમાગે સદા,
વર્ષાવો શિવ હે સદાશિવ સદા, આનંદ હેલી મહા.
રાજે વિશ્વ વિષે સદા પ્રથમ ને, આયોતણી આ ભૂમિ,
સાનીના હૃદયે સ્નેહિતી બરતી. આ સંસ્કૃતિ આયની;
નેની ધૂલી થકી પુનિત બનતી પાશ્ચાત્ય સર્વે પ્રભા,
તેથી ભારતભૂમિ નિત્ય અર્પો, આ હુગમને મંગલ.
ગોસંગી નિજ કાન્તિથી બળદળી, આ વિશ્વ દીપાવતી,
મારી દાનવવૃંદ ને રણ વિષે, સિંહાસને શોભતી;
બહોના પ્રતી પ્રીતિ માઢવભરી, ધારે સદા નિર્મળ,
તે અંબા, લલિતા, ઉદારચરિતા, પ્રેરે મહા મંગલ.
લાડીલા પ્રવિણ વીર પરણે, હંસા રૂડી કનકા,
અઘા શાંતિ સુધૈયથી જીવનમાં, પ્રેમામૃત રેડવા;
ધર્મો કંપતીના તમે સમજને, દીપાવળે ફળને;
સુરપતિ સમ મુખ ભોગવી અવનામાં ચીર પ્રીતિ પ્રસારાવળે.
સંસારે તિમિરે બરોં વિકટ છે, આ પંથ જીવિતનો,
રનેલી સાથી વિના મહા કડીન છે, તેને સુખે કાપવે;
અયોધ્યે અર્પી સહાય મુખથી, આ પંથને કાંપળે,
પ્રીતિ દહાણુ લઇ, હઈ, હુગલ હો! આનંદમાં ગહાલળે.
સંસારાણુવતાં સદુ વમળથી, દૂરે રહી ચાલળે,
સંજયી સદુના પરે ઉર વિષે, ગીડી પ્રીતિ ધારળે;
વીરા પ્રાંદ પ્રતાપિ દિગ્વીજયી હો, ને દીર્ઘ આયુ હળે,
એવા આદીર્વાદ તમ બાળીનાના, રનેહેથી સ્વીકારળે.

• સંતરામપુરના યૂરાજ ધી પ્રવિણસિંહજીના લગ્ન ૧૭૭૫ના યૂરાજીના
મોઢાં પુત્રો શ્રી. હંસાકુમારી સાથે વધાં તે મંગલ પ્રસંગે લખેલાં.

ડાસીમાનો ફોજદારી કાયદો.

લેખક: શ્રી મજલાલ લે. શાહ, ખી. ઈ.

પ્રિય વાંચક! નામ વાંચીને ધડકતો ના. તને લાગશે કે આ વળી નવો પીનસકોડ (ફોજદારી કાયદો) ક્યાંથી ? શું ધારાસભામાં પાસ કરવાનો છે કે પાસ થઈ ગયેલો છે ? પણ તને નહિ ખબર હોય કે વૌયસરોવની ધારાસભા કરતાંય મોટી ધારાસભામાં આ પીનસકોડ પસાર કરવામાં આવ્યો છે અને ઈડીયન પીનસકોડ બ્યારે દિંદુરયાનનાં સંરક્ષણ માટે છે ત્યારે આ પીનસકોડ દિંદુ ગૃહસંરક્ષણ માટે છે. તને લાગશે કે આ વળી ક્યાં જગદુપ બેળની પેરાઈ ? પણ તને ખબર તો હશે કે 'સમય સમય બળવાન હે, નહિ' પુરુષ બળવાન.' અને મારી જાજતમાં પણ તેમજ બન્યું છે.

એક રાત્રે મારી ચાલીમાં હું સુતેલો. તેવામાં વીસુચીયસ રાત્રે અને તેના આંચકા આખી પૃથ્વીપર લાગે તેમ મારી ચાલી ધ્રુવતી હોય તેમ મને લાગ્યું, અને હું એકદમ બેગાલો ભળી કાઢ્યો. હઠીને ભેડે છું તો મારી પાડોશમાં રહેતી કાળા ડાસી તેનાં દીકરાની વડુ વપર ગાળેલો વરસાદ વરસાવી રહી હતી. મને ખબર નથી કે તેની જમ તે વખતે ટેરલી જાયે કામ કરતી હતી પણ એટલું તો નહીજ કે સર સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી કે વીલીયમ પીટ પણ કોઈ વખતે એટલી જાણથી અને એટલું જુગસાદાર નહિ બોલ્યા હોય ! મને તો લાગ્યું કે જરૂર કાં તો વડુએ કાંઈ ખુન કર્યું છે કે કાં તો ડાસી

પીવાનીને બદલે ચોપડવાની 'દવા' પી અર્થાં લાગે છે ! (ડાસીને જે ત્રણ દિવસથી જરા તાવ આવતો તથા એકાદ બે ગુમડાં થયાં હતાં તેની દવા ચાલતી હતી.) પણ તપાસ કરતાં માલુમ પડ્યું કે જે ત્રણ દિવસ ઉપર વડુને 'દળણ' દગવા આપેલું અને તે વડુ બિચારી નાની અને ઘટી સારી નહિ હોવાથી શોટ જરા ભડો આવેલો તેની બે મ્હોડાણ હતી. અને એ તો ચેથોં કે પાંચમો અધ્યાય હતો. તે પહેલાં ત્રણ ચાર સંસ્કારો તે બિચારી વડુ ઉપર ગુજરી ગયેલા.

એક તો દળણ : દળાં હઠીને તરતજ 'ચરરર ! આયુ' દળણુ' દગાય ! સાવ ભડકું ! બાપને ત્યાં કોઈ દિ' દળ્યું છે કે નહિ' કે માએ સાંઢોજ કરીને મોઢી છે ! ખાવાં તો ત્રણ વખારા જોઈએ છે અને કામ કરવું પડે તો બિચારીને લા વાગે છે. વિ. વિ. '

આમ જે ત્રણ અધ્યાય થયા. જે ત્રણ દીવસમાં તો બિચારીને આખી દબરો સર-સ્વતિ સાંભળતી પડી.

મને લાગ્યું કે આટલા નાના ગુન્હા માટે આવડી શિક્ષા ? વળી, આ તો કીક દગું કે શોટ જેવી ખાખત હતી કે જેથી શોટ ખત્રાસ થયેથી વાત કદાચ જુલ્લાઈ જાય. પણ ધારો કે કોઈ ખીજે વાંક 'આવી જાય તો તો આખી જિંદગી સુધી બિચારીને વગેવગી

વગીવીને તેનું મોતજ હલું કરે. અને આવા દાખલા આપણાં દિંદુ સંસારમાં ક્યાં જોઈએ અને છે ?

આવાં કેટલાય કારણોને લેખને મને તે રાત્રીએ લાગ્યું કે જે બધી ઠાસીઓ અને સાસુઓ ભેગી મળી ગુન્હાઓનું લીસ્ટ તૈયાર કરી, તેની યોગ્ય શિક્ષાઓ કરાવી તે પુસ્તક રૂપે છપાવી બહાર પાડે તો ઉપરની મુશ્કેલી પતી જાય. કારણ કે પછીથી દરેક ઘરમાં તેની અંકેકે ચોપંડી રહે અને જે કે વડુ બૂલ કરે તો પાંધરજ ચોપડીમાંથી જોવાય કે આં બૂલ કેવાં ગુન્હામાં ગણાય છે તે તેની શી શિક્ષા કરવાની છે. તે પ્રમાણે સાસુ વડુને સબંધરમાંથી કે તે તેનો અમલ કરે. સાસુથી કામદામાં કસબ્યા કરતાં વધુ શિક્ષા કરાય નાંદ અને વડુએ જે સબંધ કામદામાં કરાવી હોય તે મુજે મોઢે સદન કરીજ સેવી જોઈએ.

વળી, આ પીનલકોડ આખા દેસની ઠાસીઓએ ભેગી થઈને ધારો હોય એટલે બધીય સાસુઓ તેમાં સંમત છે એમ સાબીત થાય છે અને એટલે કોષપણુ વડુ એમ નાંદી શકે કે મારી સાસુ સારી કે મારી સાસુ ખરાબ. આમ સંસારની અડધી કડવાસ તો આપોઆપજ નાશ પામે. વળી, આ પુસ્તક કન્યાશાળામાં જે પાઠ્ય પુસ્તક તરીકે રખાય તો બહુ સમવડતા થાય કારણ કે દરેક કન્યા પરણ્યા પહેલાં જાણી શકે કે કઈ કઈ વર્તણૂકને ગુન્હો ગણાય છે અને કઈ કઈને નથી ગુન્હો ગણાતો. કારણ કે ધણીખરી બુદ્ધો તો અબજપણથીજ યાય છે. કેટલીક વર્તણૂક જે ગ્રામમાં ગુન્હો ગણાતી હોય તે શહેરમાં કેશન ગણાય છે. અને કેટલીક ગ્રામમાં તેથી હજારું પણ બને છે. આથી ગામડાની કન્યાઓ શહેરમાં આવે અને શહેરની રૂઢીથી અગાધ હોય એટલે રીતમાતમાં ફર પડે જેથી સાસુઓનાં વચ્ચેના સદન કરવાં

પડે. ખીજાઓ મશ્કરી કરે અને પરિણામ કડવાં આવે. પણ જે મુળથીજ પેશો પીનલ કોડ બણી. હોય તો તમામ રીતમાત જાણે, તેને અંગે ચતી શિક્ષાઓ પણ જાણે અને જેથી બુદ્ધો ચતી અટકે અને આમ સમગ્ર બધી કડવાસ નાશ પામે.

ઉપરના વિચારોથી મને એટલું તો જરૂર લાગ્યું કે જે કોષ એવી કાપવાની ચોપડી ઠાસીઓની પરિવહ વરદથી બહાર પાડવામાં આવે તો જરૂર શયદો થાય પણ મરુ કેમ ? પહેલાં તો દેખીતોજ ગેરજાયરો. જે પૈસાનું માટીનું બેડું ફાડીને આવનાર વડુ ઉપર હુમ્મનાં ઝાડ કમાડનાર ઠાસીઓને-સાસુઓને તે કેમ ગમે ? કારણ કે પછી તો કાયદા પ્રમાણે બેડું ફાડવાની શિક્ષા અમુકજ હોય; દાખલા તરીકે બહુ બહુ તો જે ત્રણ ગાળો કે એકાદ વખતનું ખાવાનું બંધ પંચ તેથી વધુ કાંઈ ન થઈ શકે. અને ધણી વખત જે પૈસાના બેડાં માટે વડુનો જીવ સુધાં લેનારી સાસુઓને તે કેમ ગમે ? તેથી મને તો બહુ મુઝવણ થવા લાગી. પણ પાછળથી સાંભળું કે કેટલીક સાસુઓ નમણી હોય છે અને વડુઓ જોરાવર હોય છે. જિયારી તેવી સાસુઓને વડુને શીક્ષા કરવાની કે દાખમાં રાખવાની ધણીએ ઇચ્છા હોય છે, પણ વડુઓ માયાની મળી હોવાથી કાંઈ કરી શકતી નથી. મને લાગ્યું કે પીનલ કોડથી આવી સાસુઓને શયરો થાય. વળી કેટલીક સાસુઓની બાત એવી હોય છે કે ફોફો વડુનો પક્ષ લઈ પોતાનો પક્ષ નિર્જન કરી નાંખે છે. અને વડુને શિક્ષા કરવાનો પોતાનો હેતુ પાર પડતો નથી. આવી સાસુને પણ ઉપરના કાયદાથી લાભ છે. તેથી તેઓ પણ મારા મતમાં બગશે. ઉપરનાં જે વર્ગ ઉપરાંત ત્રીજા વર્ગની કેટલીક સાધારણ સાસુઓ પણ મારા પક્ષમાં બગશે એમ મને લાગ્યું કારણ કે તેથી જોને

કાપદાથી લાભ કે નુકસાન થવા સંભવ નથી. બાકી રહી થોડી પુરી સત્તાવાન સામુજી, જેમને પણ લાભે રાખે પરીવર્તમાં ભાગ લેવો. પડશે અને મારી ઉમેદ જરૂર આવશે એમ મને લાગ્યું. અને સવારે ઉઠી પહેલાં એજ કામ કરવું એમ ધારી નિદાશેવીને આધીન થયો.

સવારે ઉઠી મારા આસપાસમાં રહેલી ગણડોચી, ઠાકીડોચી, જુખીડોચી, વાલીડોચી, વિ. થોડી નજળા સજળા ડોચીએને બોલાવી મારા વિચાર જણાવ્યો અને તેઓને તો તે જાણ ગમ્યો અને એક ડોચી મંડળ રજાપુત જેની અંદર પીનલકોડ વિશે ચર્ચા કરીને તેવું કાનું બોણું તૈયાર કરવામાં આવ્યું. અને પછી “અખિલભારત વૃદ્ધા પરિષદ” અનામ. નગરમાં ભરી પીનલકોડ ઉપર રસભરી ચર્ચાઓ કરી તેને મુધારા વધારા સાથે પસાર કરવામાં આવ્યો. અને તેની ઉપર દરેક વર્ણની આગેવાન વૃદ્ધાની સહી લેવામાં આવી. વાંચકવર્ગની જાણ પાતર તેના થોડા ભાગ નીચે આપું છું.

કાપદો નં. ૧ પરજુલા પહેલાં પાળવાનાં નિયમો.

હલમ ૧.

સમજણ થવા બાદ દરેક કન્યાને તેના વરનું અને વરને તેની ભાવી પાત્રીનું નામ સંવાની માઠ કરવામાં આવે છે. ખરીવાત છે કે આમ કરવાથી કોઇ વાર કંઈકી રચાતિ કૃત્રિમ થાય છે. દાખલા તરીકે કોઇ કન્યાના વરનું નામ મોતીલાલ હોય અને તેને જન્મરમાં તોરણ મારે મોતી ભેરા જવું પડે તો ફાનદારને યું કહેવું તે યુંજવજુ ઉભી થાય છે. તો તે વખતે “મારે વધવાગા દાખા લેવા છે” તેમ કહેવું. ફાનદાર આ જાણવમાં રેવાએલા કોઇ સમજી જાય છે. પણ ધારો કે નં. સમને તો વધે અક્ષરે નામ બોલવાની છુટ આપવામાં આવે છે. છાકરાં-વાગાં જેઓને પોતાનાં જાણશેને ક્ષીવતા

કઠાવરા જતી વખતે તે જાણકનાં પિતાનું નામ લખાવવું પડે છે અને ત્યારે પણ આ તરફથી ઉભી થાય છે તો તેવી જાણકોએ પણ ઉપરની છુટનો ઉપયોગ કરવો. આ છુટનો ઉપયોગ નહોતો અજુમાલતાં કરવાનો છે. વારંવાર કરવાનો નથી કારણ કે બે અક્ષરનું નામ ઝડપથી બેત્રણ વાર ઉમે અક્ષરે બોલવાથી ખરું નામ બોલાઇ જવાનો ભય રહે છે.

કાગળ પત્ર લખવાની મનાઇ આવત.

હલમ ૨.

આજકાલનાં ધણીખરા શહેરમાં રહેતા મુધરેલા છોકરાઓ પોતાનું સગપણ થાય કે વરતણ કન્યા ઉપર એક નાનકડા પુસ્તક જેવો કામળ લખી નાંખે છે. આમાં બે કન્યા ગામડાની હોય તો બિચારીની જુરી દશ થાય છે. પત્ર કન્યાનાં પિતા કે મોટા ભાઈના હાથમાં આવે અને તે નાનાભાઈ કે બીજા કોઇ નાનાં છોકરાં સાથે જ્યારે તે કન્યાને આપવા મોકલે ત્યારે પેલી બિચારીને બોંધમાં સમાઇ જતા જેવું થાય છે. ધણી-વાર જણે તે કોઇને “મેલો”-અશુભ પત્ર આવ્યો હોય તેમ (અશુભ તો વાંચ્યા પછીજ દશપ પણ આ તો વાંચ્યા વિનાજ) તરત શકી નાંખે છે. પેલો રસિક વર-અમારી પરડી નજરે મુરખો-જવાનની રાહ જુવે છે. અને જ્યારે જવાન ન આવે ત્યારે મનમાં મનમાં -ખુન ગુરસે થાય છે અને મને તે ચાહતી નહિ હોય તેવી અશુભ કલ્પનાઓ ખાંધે છે. આમ પરજુલાં પહેલાં જ-એક બીજાને દેખ્યા પહેલાંજ કુસંપના બીજ વધાય છે.

આ ઉપરાંત કુવારી રચીતિમા પત્ર લખવો તે ધર્મની પણ વિરુદ્ધ છે. કારણ કે ઉપરનું કાંઇ ન જને અને પત્રવ્યવહાર નિવશીત થાય તો તે પ્રેમયોગમાંથી એક બીજાને અપરી-ણીવ રિચિતિમાં ન સંબોધી ચાલવ તેનાં વિશે-યવોથી સંબોધે છે અને પાંચે બરાબ છે.

કારણ કે ન કરે નારાયણ અને જો યુવક રામચરણ પામે તો પેલીનાં બાપ નેને બીજાને પરણાવે છે. અને એકને પતિ તરીકે સંબોધી તે બીજાની યાચ છે અને આમ એક બવમાં બે થાય છે. પત્રવ્યવહારથી સંવનન થતું હશે તેમ આજકાલની ઉછરતી પ્રજા બન્ને માને પણ આ-વૃદ્ધા પરિવ્રજા તે સંવનનના સાબો કરતાં પાપને વિશેષ મહત્ત્વ આપે છે અને જેથી પત્રવ્યવહારનો સખ્ત વિરોધ કરે છે.

અપરિણીત અવસ્થામાં વરવહુને સગીર તરીકે ભેષવામાં આવે છે અને જેથી ઉપરનો કાયદો ભોધ રૂપે છે. જેથી તેનાં ભંજ માટે કાંઈ શિક્ષા ફરમાવવામાં આવતી નથી. પણ દરેક છોકરા છોકરીઓએ તે મુજબ ચાલવાનું છે. અને જો માલમ પડશે કે કાયદાનો ભંગ વહુ પ્રમાણમાં થાય છે તો તે માટે આવતી બેઠકમાં વિચાર ચલાવવામાં આવશે.

કાંપડા નં. ૨

પરણ્યા પંછીનો સમય.

પરણ્યાને આણે પાળવાના નિયમો.

કલમ ૧

વહેલાં ઉઠતાં બાળકો:—રાતના ગમે તેટલું મોડું સુવાણું હોય છતાં પાંચ વાગે ઉઠવું જ. બહે પછી કાંઈ કામ ન હોય તો ઉઠીને બેસે. જો બહે સુકે મોડું ઉઠાય તો સાસુને તથા ગાળની છુટ આપવામાં આવે છે. તેમાં એક મા' સમાણી, બીજી તેના બાપને ઉદ્દેશીને અને ત્રીજી સાધારણ. મોટી તથા નાની એક સાધારણ ગાળની છુટ આપવામાં આવે છે.

કલમ ૨

લાજ કાઢવા બાબત.

પેતાના વરથી ગમે તે માણસ નાનો કે મોટો હોય પણ વહેલાં તો તેની લાજ કાઢવીજ પછી સાસુ ના પાડે તો મુઠી દેવી. બધી ઓઝિને નાની ત્રીકાણાકારતી આડીઆ લાજ કાઢવાની ટેવ હોય છે. આ લાજ

બહુજ તોછડી છે અને મોડું બરાબર હંકારતું નથી. માટે નવપરિણીત વહુએ છુંમટા લાજજ કાઢવી. વળી બધી ઓઝિ. કાણુ આવે છે તે બેઠકને પછી લાજ કાઢે છે. આ બધુંજ ખરાબ છે. કારણ કે તેથી બધીવાર આવનાર માણસ મોડું જોઈ જવાં. પામે છે. માટે પત્ની અવાજ થાય કે તરતજ લાજ કાઢવી અને પછી ખજર પડે કે સ્ત્રી કે છોકરું છે તો મુઠી દેવી. આ બાબતમાં શિક્ષા ઉપર પ્રમાણે પણ તેમાં "શરમવિનાની છે" વિ. બેચાર વાક્યો બોલવાની વધારે છુટ આપવામાં આવે છે.

એકબીજાના મોઢા સામું જોવા બાબત. કલમ ૩

પણાં નવપરિણીત સ્ત્રી પુરુષો વરધેલાં કે વહુધેલાં બહુ યત્ન જમ છે અને તેથી બધી વાર મોટાં બેઠાં હોય તેનું પણ તેમને માન રહેતું નથી અને મોટાંની સમક્ષ બધીવાર એક બીજા સામું જુવે છે કે ઝીણું હસે છે અને કાંઈ કાંઈ વાર તો છાની છાની તીરછી નજર પણ મારી દે છે. આ જો મોટાં જોઈ જમ છે તો તેઓને નિચારાને મરવા જેવું થાય છે માટે આને માટે બહુ મોટી શિક્ષા ફરમાવવામાં આવે છે, કે સાસુ, તથા કે વિ. જેઠલાં મોટાં હોય તેમને બધાંને ચોવીસ કલાક સુધી જેમ કરવું હોય તેમ કરવાની છુટ આપવામાં આવે છે. આમ કરશે ત્યારેજ તે જુવાનીમાં ગાંડાતુર યત્ન બેલાં દરાયાંઓ ઠેકાણે આવશે. અને ત્યારેજ મોટાંનો વિનય કરતાં શીખશે.

આજા છે કે પીનલકોડનાં એટલા નમુના બસ. યશો. આખો વાંચવો હોય તેણે નીચેના સીરનામે પત્ર લખી મંગાવી લેવો.

પ્રમુખ

અખિલભારત-વૃદ્ધા પરિવ્રજા.

અનામનગર.

બિન્દુનો પુત્ર.

મૂળ લેખક: શ્રીયુત શરદ બાપુ.

અનુવાદક: શ. રમણીક મહેતા.

(જુલાઈ અંકના પૃષ્ઠ ૭૨૦ થી ચાલુ)

બિન્દુએ આમરૂપથી કહ્યું: એમને તે વળા શું જોણું છે? અમે તો જાણે પારકાં રહ્યાં અને તકરાર કરી આવ્યાં; પણ તમને તો જામના ભાઈ છે.

શિવનાથ: સાવકો ભાઈ-સગો નહિ.

બિન્દુએ અવાજ ઘસ ધીમેથી કહ્યું: તમે જાણો છો કે એમને નોકરી કરવા ફેરો શું? આ વખતે શિવનાથે માથું ઊંચકી પત્ની નજર કરી; અને સહજ ચાન્દ સ્વરે "શા માટે ન કરવા દઉં? સંસારનાં જીવં જીવું નહીંમ તેવું તે જોગવે. એવું જીવંત દ્રષ્ટાન્ત હું પોતે. મ્હારાં માતાપિતા મારે મરી ગયાં એ હું નથી જાણતો. માલીના મ્હોંએ મ્હોં સાંભળ્યું છે? આપણે મહુ મરીમ દવ્યાં; પરન્તુ કહિયે મરીમીના હુમનો. અતુભવ લેશ પણ નથી થયો હમેશાં કોણ જાણે ક્યાંથી મ્હારે માટે નવાં સ્વચ્છ કપડાં આવતાં હતાં, કોણ જાણે ક્યાંથી સૂકા તથા કોરેજની શી આવતી હતી; ચોપડીઓના પેસા આવતા હતા, ધરતું ખર્ચ આવતું હતું, જે હજીયે હું કંઠી રાકતો નથી. પછી વડીલ ઘસ મજા કર્યો. વળા એવામાં કોણ જાણે ક્યાંથી અદજક ધન લઈને ધરમાં ત્હારાં પનોતાં પગલાં ચાંચાં-મ્હોંટું મકાન થયું; પણ

મ્હોંટાભાઈ તરફ જો તો, હમેશાં તનતોડ મહેનત કરતા-ફાટેલાં, થોમરા દીરેલાં કપડાં, પહેરતા-શિયાળાની કડકડતી શાદમાં. એમનાં ચરીર પર અંગરખું, જેયું નથી-એકવાર અધકચર ખાતા તે આપણે માટે નથી વાતા. મ્હને યાદ પણ નથી આવતી; અને યાદ કરવાની જરૂર પણ નથી લાગતી. ફક્ત યોડા દિવસ આરામ જોગવ્યો તે પણ ભગવાને વ્યાજ સાંચે ઝડપી લીધો." એમ કહીને તે મ્હોં ફેરવી જરૂરના કામગીરી ઉઘામવા લાગ્યો.

બિન્દુ ચુપચાપ પાંચાણમૂર્તિની માફક બેઠી હતી. જૂતકાળની ક્યામ રવામીનો ફેટલો બધો તિરકાર છૂપાયેલો હતો એવો અતુભવ બિન્દુના રોમે રોમે વ્યાપી ગયો. તે નીચું જોઈ બેસી રહી.

કાગળ તપાસતાં તપાસતાં શિવનાથ મનમાં જ બોલતો હોય તેમ બચકો: "અને નોકરી પણ કેવી? રાધાપુરની કચેરી-આવતાં જતાં પાંચ ગાડ ચાંચ-રઘવારના આર વાગે નીકળીને આપણે દિવસ બુખ્યાં રહી મોડી રાતે ઘેર આવી એ કોણિયા ખામ ન ખામ અને પગાર જુઓ તો મદિને ખારજ રહેતી."

ગિન્દુ કંપી-હકીઃ આખો દિવસ બુખ્યા રહે અને પંચાર ખાર રૂપિયા ?

શિવનાથઃ હા, ખાર રૂપિયા. ઘડપણ આવ્યું છે અને તેમાંથી વળી ખરીદ્યું બંધારણ રહ્યું; એટલે પાશેર દૂધનાથે વાખા. આટલા દિવસ પછી ભગવાને દયા લાવી મ્હોટાભાઈને ભવચંત્રજાથી, મુક્ત કરવાનો ઉપાય હાથ ધરી હોય એમ લાગે છે.

ગિન્દુની આંખમાંથી આસુ સરવા લાગ્યાં; અને આજ દિન સુધી નહિ કરેલું કાર્ય હેલે કયું. તે નીચી પડી સ્વામીના બેઠ પમ પકડી રહતી રહતી બોલીઃ “તદમારે પગે પડું છું. એનો કાંઈ ઉપાય કરો. માંદસા શરીરે આટલી મહેનત કરશે તો બે દિવસ પણ નહિ જીવે.”

શિવનાથ પોતાની આંખમાંનાં આંસુ છુટી બોલ્યોઃ “હું શા ઉપાય કરું ? માબી આંખણા ધરનાં જ્ઞાનનો એક દાણો યે નહિ લે; અને કાંઈ ન કરે તો તેમનું જીવન કેમ ચાલે ?”

ગિન્દુ રૂપાયેલા સ્વરે બોલીઃ “હું એ કાંઈ ન જાણું ! તમે મ્હારા કેવું મોઢામાંથી તો તદમારાથીયે મ્હોટા ! જેનો વિચાર પણ ન કરી શકાય એવી વાત—” ગિન્દુ આમળ ન બોલી સકી.

શિવનાથઃ હીક છે. સારું છું એક કામ કર. માબીની પાસે જુઓ. જ્યાં એમનો કોષ શાન્ત થયું; અને તે રાજ યજ્ઞ પ્રસન્ન થાય એવા પ્રયત્ન કર. મ્હારા પગ પકડી આખો દિવસ બેસી રહીશ તો કાંઈએ નહિ વળે.”

ગિન્દુ પતિના પગ છોડી હકીને હબા થઈ અને બોલીઃ “પગ પકડવાની મહેનત ટેવ નથી. તે દિવસે રાતે એમણે પ્રાણી સરખું થે ન પીધું; છતાં યે જાણી છુટીને દુશ્મનની માફક ચુપ રહ્યા. એક શબ્દ પણ ન બોલ્યા એટલે મ્હારો વાંક વધુ ગણાયો.”

શિવનાથે કામળ પ્રવચન મન પરોવી કહ્યુંઃ “ના, એ વિદ્યા હું મ્હોટા માઈ પાસેથી શીખ્યો છું. ધન્ય કરે તે હું. એરીજ. રીરે મુગો ને મુગો જ એક દિવસ ચાલ્યો જઈ.”

ગિન્દુ કાંઈ ન બોલી. ત્યાંથી હકીને તે પોતાના ઓરડામાં જઈ પડી રહી.

શિવનાથ ઉઠવાની તૈયારીમાં હતો એવામાં ગિન્દુ શરીર ત્યાં આવી. એની આંખો સાલ હુમ બની હતી. એ જોઈ શિવનાથને દયા આવી. તે બોલ્યોઃ “જા એકવાર માબી પાસે એમનો સ્વભાવ જુઓ જાણે છે. એકવાર એમની પાસે જઈને ઉભી રહે; એટલે ખસ છે.”

ગિન્દુએ અત્યંત કશુ સ્વરે કહ્યુંઃ “તદમે જાઓ-મ્હેં છોકરાના સમ ખાધા છે. શિવનાથ એનાં મનનો ભાવ જાણી જઈ જરા ધરસે થઈ બોલ્યોઃ “હજાર સમ ખાધા હોય હેલે હું મ્હોટા માઈને જાણે કાંઈ નહિ કહી શકું. તેઓ જાનેજ મહેનત કાંઈ ન પૂછે ત્યાં સુધી એમની પાસે જઈને કહેવામાં દિઃ મ્મત નથી. મ્હારું માયું કાપી નાખે તો યે નહિ.” છતાં યે ગિન્દુ ખસી નહિ.

શિવનાથે કહ્યુંઃ નહિ જઈ શકે છું ?

ગિન્દુ જવાબ આપ્યા વિના ત્યાંથી નીચું મ્હોં કરી ચાલી ગઈ.

[૮]

શિવનાથના ઘર આમળથીજ નિશાળે જવાનો રસ્તો હતો. પ્રહેલાં થોડા દિવસ સુધી મદન છત્રી આડી રાખી આજ રસ્તેથી જતો હતો; પરંતુ આજ બે દિવસ થયાં તે લાસ-રંગની છત્રી એ રસ્તેથી જતી નજરે પડી ન હતી. ગિન્દુ એની રાહ જોઈ જોઈને શાહી મંઠ હતી અને આંખો પણ મૂછ આવી હતી. એ જારણાની આડમાં બેસી એટીટશે. એની રાહ જોતી હતી. સહવારે નવ દસના સુમારે કેટલીયે જાતની છત્રીઓ માથે ઓઢી કેટલાયે

હોઝારાઓ એ રસ્તે યહને પસાર થયા. રહાં જના નિશાળ છૂટવાના વખતે ફેટલ પે હોઝારાઓ એ માર્ગેં થઈ પાછા ઘેર જતા હતા. પણ તે ચાલ અને તે છત્રી નજરેં નજ પડ્યાં. અન્ધારું થયે તે આંખો લુછતી લુછતી નીચે હતરી, અને નરેન્દ્રને એકાન્તમાં બોલાવી પૂછ્યું: “ નરેન્દ્ર ! નિશાળે જવાનો સીધો રસ્તો તો આજ છે; તો પછી મદન દમ-ધાંધી આ રસ્તે જતો કેમ નથી જણાતો ? ”

નરેન્દ્ર ચૂપ રહ્યો.

મિન્દુ: કેમ રે નરેન્દ્ર ! ત્હમે એ ભાઈ વાતો કરતા આ રસ્તેથી જાઓ એ કીક નહિ ?

નરેન્દ્ર પણ પોતાના સ્વભાવાનુસાર મદન પર સ્નેહ રાખતો હતો. એ ધીમે ધીમે બોલ્યો: “ યરમને લીધે તે હવે અદિંથી નથી જતો: એ પેલે રસ્તે યહને જાય છે. ”

મિન્દુ શુષ્ક હાસ્ય કરી બોલી: એને વળી યરમ યાની ? ના, ના. હું એને આ રસ્તે યહને જવાનું કહેજે.

નરેન્દ્ર માથું હલાવી બોલ્યે: “ એ અદિં યહને કિયે નહિ જાય, મામી ! એનું કારણ જાણો છો ? ”

મિન્દુએ આનુરૂપા પૂર્વક પૂછ્યું: “ શું ? ”

નરેન્દ્ર: ત્હમે યાસે નહિ ચાખોને ?

મિન્દુ: ના.

નરેન્દ્ર: એને ઘેર નહિ કહેવડાવોને ?

મિન્દુ: ના.

નરેન્દ્ર: મ્હારી માને પણ નહિ કહોને ?

મિન્દુએ અધીર થઈ કહ્યું: નારે ના. હું

કહું છું તો ખરી કે કહેને નહિ કહું

નરેન્દ્ર ધીમેથી બોલ્યો: “ થડું મારતરે મદનના કાન સારી પેઠે આમળ્યા હતા. ”

મિન્દુ આમની મારફત સગળી વહીને બોલી: હા મારે કાન આમળ્યા ? મ્હેં ત્હેને આમળા સરખીયે નહિ સમાડવાનું કહ્યું હતું ને ?

નરેન્દ્ર હાથ દલાવી કહ્યું: “ એમાં મા-સ્વનો વાંક નહોતો મામી ! એ તો હમણાં નવો આવ્યો છે. આપણો નોકર પેલો સદુ જ સાહે સમતાન છે. એણે આવીને મ્હારી માને કહી દીધું. મ્હારી આ પણ કાંઈ બોધી જદમાસ છે મામી ? એણે સદુને મારતરે કહી દેવાનું કહ્યું: એટલે એણે મારતરે કહ્યું: અને મારતરે એના કાન સારી પેઠે આમળ્યા. કેવી રીતે આમળ્યા એ જાણો છો મામી ? આમ પકડીને-”

મિન્દુ એને આગળ બોલતાં અટકાવીને બોલી: સદુએ મારતરે શું કહ્યું હતું ?

નરેન્દ્ર: દિલ્લિનના વખતે તે મ્હારું ખાવાનું લઇને આવતો હતો. એ વખતે મદન દોડતો દોડતો આવીને મ્હને પૂછતો: “ શું ખાવાનું આવ્યું છે નરેન્દ્ર ભાઈ ! જોડું ? ” માએ એ વાત સાંભળીને કહ્યું: “ મદન નજર નાખે છે. ”

મિન્દુએ પૂછ્યું: મદનને મારે કોઈ ખાવાનું નથી લાવવું ? ”

નરેન્દ્રે કુપપૂર્વક કહ્યું: ક્યાંથી લાવે મામી ! તેમા બિચારા મરીત છે. એ ખીસામાં ચપટી ધાણીચણા લઇને આવે છે અને દિલ્લિનના વખતે મોડની છાયામાં બેસી છપાઇને ખાય છે.

મિન્દુને આખે અન્ધારાં આવી ગયાં. ધર પાર સમસ્ત સંસાર ચક્ર ચક્ર કરતા હાંચ્યો. તે ત્યાંજ બેસી ગઈ અને બોલી. “ નરેન્દ્ર ! હું જા. ”

તે દિવસે રાત્રે અનેકવાર બોલાવ્યાં જાદ મિન્દુ ખાવાને ગઈ; પણ એક મોળિયોપ મ્હોંમાં મૂકાયો નહિ. આખરે તમિયત સારી ન હોવાનું જ્ઞાનું કાઢીને બાળાપરથી ઉઠી ગઈ. બીજે દિવસે પણ તે કાંઈ ખાવાપીવા વિના પડી રહી. પણ મોડને ખુલાસાથી કાંઈ કહી શકી નહિ કે કોઈ લેવાય પણ ન શોધી શકી. એને પ્રકત એજ બીક લામવા માંડો કે કાંઈ બોલવા જતાં રખેને એ ચુ વાંકમાં

આવી જાય. ત્રીજે પહેરે-સ્વામીને બોજન કરવાની વેળાએ હંમેશની માથક તે પાસે જઈને બેઠી; પણ મુન્ન દૃષ્ટિએ ખીંચ ગાળુ નજર કરીને. બે દિવસથી બોજન ત-૧ નજર સરખીયે તે ગાંઠી શક્તી ન હતી. જોરામાં દીવે-જાગતો હતો. શિવનાથ આખો મીઠી ચૂપચાપ સૂતો હતો. બિન્દુ અતીતે એના રમ આગળ બેસી મધ. શિવનાથે આખો કમ ડી એજ ત-૧ જોઈ પૂછ્યું. "શું છે ?"

બિન્દુ નીચું માથું કરી પતિના પગની એક આંગળીને નખ ખોતરવા લાગી.

શિવનાથ બિન્દુના હૃદયની ખાતનાતું અનુમાન કરી, નમ્ર બની બોલ્યો: "હું અધુ સમજું છું; પણ મ્હારી આગળ રહેશે શું થશે ? એમની પાસે જ."

બિન્દુ ખરેખર રહતી જ હતી. તે બોલી: "તમે જાણો."

શિવનાથ હું જઈને ત્હારી વાત કરીશ તે મ્હોરામાં સંભળશે ખરું ને ?

બિન્દુ તે વાતને જવાબ ન આપતા બોલી: "હું તો કહું છું કે મ્હારી જૂન યજ. હું એ કમુલ કરું છું-એમ કહો."

"મ્હારી નદિ અને." કહીને તે પાશું બદલી સુખ ગયો.

બિન્દુ તેણે પતિના આચારની જોરી રહી; પણ જ્યારે શિવનાથે એની વાત પર ધ્યાન ન આપ્યું ત્યારે તે ત્યાંથી ઉઠીને ધીમે ધીમે ચાલી ગઈ સ્વામીના વર્તનથી એના હૃદયના એક ખુન્નથી ખીજ ખુન્ના. પર્યંત મિષ્ટાકર આપી ગયો. આજે એણે એકકમ માની લીધું કે એના સંકોચે ત્યાગ કર્યો હતો.

ત્રીજે દિવસે રહેવારે જ રાખનાથે ન્હાની વઢૂને જવા મરેલી અનુમતિ આપતો. પત્ર લખી મોકલ્યો હતો. એમાં લખ્યું હતું કે ત્હો પિતા મારો હતો અને છેવટની થરી આવી પડેલી હતી. અંતરની આંખે બિન્દુ

ગાઠીમાં બેઠી. રસોયએ ગાઠી પાસે આવી કહ્યું: "બાપની તબિયતના કુશળ સમાચાર લઈ મ્હેલાં પાછા આવજો વઢૂ !"

બિન્દુ ગાઠીમાંથી ઉતરી એના પગે પડવા જતી હતી. તે બિચારી બિન્દુના આ વર્તનથી ચરમામ્મ મધ બિન્દુને આટલી નમ્ર થતાં અત્યાર પર્યંત કેમકે દીડી ન હતી. બિન્દુએ એને પગે પડી કહ્યું: "નદિ, નદિ. ગમે તેમ હોય તોયે તું જાણજીનો, દીડારી રહી; અને કુમારમાં જે મ્હારા કરતાં મ્હોટી. હું પાછી આડિં ન આવું અને આ મ્હારી છેલ્લીજ થાત્રા થાય એવા આશીર્વાદ આપ."

રસોયે બિચારી એના જવાબમાં કંઈ ન બોલી રાખી એણે બિન્દુના મુઠક મુખ તરફ જોઈ આંસુ સાર્યાં.

ઇન્દ્રાણી ત્યાં ઉભી હતી. તે બોલી ઉઠી: "એ શું બોલો ન્હ ની વઢૂ ! શું ખીજ મોઢનાં મારાપ માલ નદિ થતાં હોય ?"

બિન્દુ કાંઈ જવાબ ન આપતાં મ્હોં ફરવી આંખમાંનાં આંસુ લુછી બોલી: "તમનેય પગે લાગું છું. બહેન ! હું મોકલું છું."

નવુરે કશું: "જાઓ બાબી ! ખુશીથી જાઓ. હું ઘરમાં જ છું. અધુ સંભળી લઈશ તમે કાંઈ વાતે ચિન્તા ન રાખશો."

બિન્દુ કાંઈ ન બોલી ગાઠીમાં ગઈ વાંચી મુઠી.

અન્નાપૂર્ણા રસોયજીના મ્હેણે વાત સંભળી હંમ યજ. મધ. અત્યાર પહેલાં કેમકે દિવસ બિન્દુ ગદગદે મુઠી પોતાના પીપર મધ ન હતી. આજે માસથીયે વધુ વળત થવા છતાં એણે મદનને નજરે દેહો પણ ન હતો. એના મનનું કુખ અન્નાપૂર્ણાને સ્દમજાયું.

મદને મદન પોતાના પિતા પાસે મૂનો મૂનો વાનો કરતો હતો. નીચે દીડારા અજગરામાં બેઠી બેઠી અન્નાપૂર્ણા મોટું સંભળી હતી. તે નિસપ્તો નાંખી બોલી: "એ જાખ વરસની

માવ ! જતાં જતાં એ બોલી ગઈ કે એ જાત્રા
એની છેલ્લી જ થાય, માતા દુર્ગા ! મ્હારી
દીકરી સકુશળ પાછી આવે એવું કરતો !”

અન્નપૂર્ણાની વાત સાંભળી રામનાથ પથારીમાં બેઠો થયો અને બોલ્યો : “ પહેલેથી જ
હીક નથી થયું. મ્હારી વફૂને ત્હમે કોઈએ
એળખી નહિ.”

અન્નપૂર્ણા : “ એણે પણ એટલાય મ્હારી
પાસે આવી “ મ્હોટી વહેન ” કહી નથી
બોલાવી. છાકરાને તો એ પરાણે પણ લાઇ
જઈ શકત. પણ એમ ન કર્યું. તે દિવસે એને
ઘેર જઈ આવ્યો દિવસ મહાવૈતરું કરી ઘેર
આવી, તોય એના બદલામાં કેટલું જે બોલ્યો
નાંખ્યું.”

રામનાથ : “ એના મનની વાતો કું એકલો
જ જાણું. પણ મ્હોટી વફૂ ! તું એટલું જે
માફ ન કરી શકે તો મ્હોટી થઈ શા કામની ?
જેવી તું તેવો શિવનાથ. મન્નેય બેગા મળી
એનો જીવ ખાઈ ગયા.”

અન્નપૂર્ણાની જાંખમાંથી સરસર આંસુ
સરી પડ્યાં.

મદન બોલી હાથો : “ બાપુ ! ન્દાની મા
“ નહિ આવું ” એમ શા માટે કહે છે ? ”

અન્નપૂર્ણા આંસુ ધુંછી બોલી : મ્હારી
ન્દાની મા પાસે જઈએ ?

મદને માથું દલાવી કહ્યું : ના.

અન્નપૂર્ણા : કેમ ના ? ન્દાની મા ત્હારા
દહને ત્યાં મમ છે. તું પણ કાલે જા.

મદન ચૂપ રહ્યો. રામનાથે કહ્યું : “ મદન !
તું જઈશને ? ”

મદને તકીયામાં મ્હોં છૂપાવી પહેલાની
માફ માથું દલાવી કહ્યું : “ ના ”

સદવાર થઈ ન થઈ ત્યાં તો રામનાથ
તોડીએ જવાને તૈયાર થતો. પાંચ છ દિવસ
માઁ જેવીજ રીતે તે સદવાર થયાં પહેલાં
જવાને તૈયાર થઈ કુલ્લો પીતો હતો.

અન્નપૂર્ણાએ કહ્યું : “ ત્હમારે વખત થતા
આવ્યો—”

રામનાથે બદલીથી હાથમાંનો હોડો મૂકી
કહ્યું : “ આજે મ્હારું મન વફૂ ખરામ
છે. મ્હોટીવફૂ ! કાલે રાતે મ્હને સ્વપ્ન
આવ્યું હતું. જાણે ન્દાની વફૂ આવીને આ
બારણાંની આડમાં હમી હતી દુર્ગા ! દુર્ગા ! ”
કહીને તે નોકરીએ જવા નીકળ્યો.

સદવારે અન્નપૂર્ણા કંઠાળેલી હાથ તેમ
રસોડામાં કામકાજ કરતી હતી. એવામાં
શિવનાથના ધરના એક નોકરે આવી કહ્યું :
“ બાપુજી કાલે રાતે ત્હમને સાસરે ગયા
છે. ન્દાની વફૂ ખિમાર છે.” પતિનાં સ્વપ્નની
યાદી આવતા અન્નપૂર્ણાનું હૃદય કંપી ઊઠ્યું.
એણે પૂછ્યું : “ શું થયું છે ? ”

નોકરે એ તો કું નથી જાણતો; પણ
સાંભળ્યું છે કે વારે વારે બેહોશ થઈ જાય છે.

રાતે નોકરી પરથી ઘેર આવ્યા બાદ
રામનાથે આ ખબર સાંભળ્યા ત્યારે તે રડી
પડ્યો અને બોલ્યો : “ કેટલી મહેનત કરી
કું ધરમાં સુવર્ણપ્રતિમા લાવ્યો હતો. મ્હોટી
વફૂ ! એને ત્હેં હાથે કરીને પાણીમાં ફેંકી
દીધી. કું એકલો જ જાણુ.”

દુઃખ અને આત્મગ્ધાનિથી અન્નપૂર્ણાનું
હૃદય ત્રીગુણ જઈ હતું. સાચું કહીએ તો
મદન કરતાંએ અધિક રોદ તે ન્દાની વફૂ
પ્રાપ્તે રાખતી હતી. પાલકવડે આંસુ ધુંછી
તેણે પતિના પગ ધોયા; અને ત્હેને સન્માન
પૂજ કરવા બેસાડી તે અન્ધારામાં બંદાર
આવીને બેઠી. થોડીજ વારે શિવનાથનો
અવાજ ત્હેને સાંભળાયો. અન્નપૂર્ણા જન્ને
કાનમાં આંગળી નાંખી, દૃઢ થઈ બેસી રહી.

રસોડામાં અન્ધાર જોઈ શિવનાથ ખીલ
ઝોરમાં આવ્યો અને અન્નપૂર્ણાને જોઈ
શુષ્ક રવરે બોલ્યો : “ જાણી ! સાંભળો છો
કે ? ”

અનપૂર્ણા હંચું જોઈ શકી નહિ.
શિવનાથે કહ્યું: “ એક વાર મઢને સાં
જવાની જરૂર છે, એની આખર ધડી હોય
એમ લાગે છે. ”

અનપૂર્ણા એ સમાચાર સાંભળી દૂસકે
દૂસકે રોવા લાગી. રામનાથ જાગૃતા ઓરડા
માંથી દિવાનાની માફક દોડી આવ્યો, અને
બોલ્યો: “ એમ ન થાય બાઈ ! મહેં જલ્દે
અનપૂર્ણે કોઈને કાંઈ દુઃખ નથી દીધું. બગવાન
મઢને આટલી ઉમ્મરે એવી શિક્ષા કહિયે
નહિ કરે. ”

શિવનાથ ચુપ રહ્યો રામનાથ ફરી બોલ્યો:
“ મઢને બધી વાત ખુલાસાથી કહે. હું જાતે
એને લાઈ આવીશ. તું ગમરાઈશ નહિ-
માડી તું સાંભળે છે કે ? ”

શિવનાથ. હું ગમરાતો નથી, મ્હોટા
બાઈ ! તમને પોતે એવા લાગે છે.

રામનાથ: હાં વહુ ! ચાલ મઢન—

શિવનાથ: રાંતે જવાય નહિ, મ્હોટાબાઈ !
“ ના, ના. એમ ન થાય. તું અધીરો
ન થા બાઈ ! ગાડી બોલાવ-નહિ તો હું
પગે ચાલીને જમશ. ”

શિવનાથ કાંઈ પણ બોલ્યા વિના ગાડી
લાઈ આવ્યે. ચારે બજા એમાં બેઠાં. રામનાથે
પૂછ્યું: “ પછી શું થયું ? ”

શિવનાથ: હું તો ત્યાં ન હતો. હું બધી
બિના જરાજર જલ્દે તો નથી; પણ સાંભળ્યું
છે કે ચારેક દિવસ પર સખ્ત તાવ આવ્યો
હતો; અને વારંવાર આંકડીઓ આવતી હતી.
ત્યારથી તે અત્યાર સુધી દવા કે દૂધનું એક
ટીપુંયે નથી લીધું. શું છે એ જરાજર જલ-
લ્લે તો નથી; પણ હવે જમવાની કાંઈ આચા
નથી. ”

રામનાથ મ્હોટીથી બોલ્યો: “ ખૂબ આચા
છે-એકવાર નહિ પણ હજારવાર આચા છે.
મ્હારી વહુલક્ષ્મી ખતી છે. સિવુ ! બગવાન

કરે ને મ્હારે મ્હોટીથી આ આખરી અવસ્થામાં
જૂઠું વેણું નં નીકળે. હું આજ સુધી કદિયે
જૂઠું નથી બોલ્યો. ”

[૯]

કેટલાક દિવસ થયાં ગિન્દુ આદાર વજે-
રેનો સામ કરી ચોતાના શરીરને કીચ કરી
રહી હતી એ કોઈ સ્વમજ-જાણી શક્યું ન
હતું. પીપર આવ્યા પછી, તેને તાવ આવ્યો;
અને બીજે દિવસે એ ત્રણવારે આંકડી આવી.
હૃદયનારની આંકડી તો કેમેય શમતી નહોતી.
મહામહેનતે મ્હારે એને શુદ્ધિ આવી ત્યારે
એની નાડી બહુ ધીમી પડી ગઈ હતી. આ
ખતર મજતાંજ શિવનાથ ત્યાં દોડી આવ્યો.
એણે સ્વામીની ચરણરજ માથે મ્હણવી પંચ
મ્હોં ન ઉધાડ્યું. કેમેય કરીને અનેક વાર
વીનવવા છતાંયે એણે દાંત બીડી રાખી દૂધ
ગળે નજ ઉતાડ્યું.

શિવનાથે દતાય ચાઈ કહ્યું: “ આત્મ-
દત્તા થા પ્રાપ્ત કરે છે ? ”

ગિન્દુની બધે આંખના ખૂણામાંથી આંસ
વહેવા લાગ્યાં. ઘોડી વારે મન્દ સ્વરે તે બોલી:
“ મ્હારું જે કાંઈ છે તે મઢનનું છે. ફક્ત
એ હજાર રૂપિયા નરેન્દ્રને આપજો; અને એને
સારી રીતે બજાવજો. એ મ્હારા મઢન પર
સ્નેહ રાખે છે-એને ચાહે છે. ”

શિવનાથે દાંત વડે હોઠ બીડી રહન શેક્યું.
ગિન્દુએ ધચારો કરી એને જરા પાસે બોલાવી
ધામેથી કહ્યું: “ ના. ”

ગિન્દુની માએ એને એકવાર ફરીથી
દવાખાવાનો ચલ કર્યો; પણ નિષ્ફળ. તે પ્રય-
ત્નની માફાજ જોરથી દાંત બીડી રહી.

શિવનાથ હડિને ઉભો થયો અને બોલ્યો:
એમ નહિ ચાહે, ગિન્દુ ! તું મ્હારું કશું
નથી માનતી: પણ તેનો એક ચન્દ પણ તું
ન ઉધાપી શકે એમને તેડી લાવવા હું આ

નકે. મદારી આટલી વાત કબૂલ રાખ, કે હું તને અંબોને ખાકો જોઈ શકું." કહી શિવન થે બહાર આવી આંસુ છુટ્યા.

તે દિવસે રાતે બિન્દુને નીરાંતે ઉઘ આવી. રહવાર થવાની તૈયારી હતી. શિવનાથે બિન્દુના ઓરડામાં આવી બત્તી જુગાવીને બારીઓ ઉઘાડી કે તરતજ બિન્દુએ રહવારના સુન્દર શાન્ત પ્રકાશમાં પોતાના સ્વામીનું મુખ જોયું. તેણે મન દસીને પૂછ્યું: "કદારે આવ્યા ?"

શિવનાથ: આ દમણીજી આશી આપું છું. મોટાભાઈ પામણની માફક પોકેપોક રહી રહ્યા છે.

બિન્દુ ધીમેથી બોલી: એ હું જાણું છું. એમની ચરણરજ તમે સાંભળ્યા છે કે ?

શિવનાથ: તેણે પોતેજ અદિ દાનર છે. બહાર દુકો પીતા બેસા છે. બાબી દાય પગ ધૂએ છે. મન માત્રીમાં જ ઉઘી ગયો. દતો એટલે તને ઉપર મૂકાડ્યો છે; એને સમ આપું ?"

બિન્દુ ધીમેથી બોલી: "ના એને સંપાદા." કહીને તે પાસે બેઠી સુઈ ગઈ.

અન્નપૂર્ણાએ ઓરડામાં આવી તેના આંશીમાં પાસે બેસી તેના માથા પર દાય મુકતાં જ તે સમજી રહી. અન્નપૂર્ણા બોલી શરે બોલી: "તું દવા કેમ નથી પાળી ! મરવું છે કે શું ?"

બિન્દુએ જવાબ ના આપ્યો. અન્નપૂર્ણાએ એના માન અંગત મોટા રાખી કહ્યું: "મારું લક્ષ્ય સીરાઈ નામ છે; અને તું નથી રહમજતી ?"

બિન્દુ ધીમેથી બોલી: "જાણ રહમજતુ છું, મોટી બેન !"

અન્નપૂર્ણા: તો આમ જો. તારા જોઈ તને ઘેર સમ જવા માટે આવ્યા છે. તારો મન રોષ રોષને કંઈ ગયો છે. જો સાંભળ. મદારી તરફ જો."

બિન્દુએ આ છતાંયે મોં નમ્મ કરવ્યું. માથું ઢલાવી તે બોલી: "ના મોટી બેન ! પહેલાં."

અન્નપૂર્ણા: હું કહું છું તો ખરી કે દુઃ. એક વાર ઘેર આવ-મસ-".

આ વખતે રામનાથ બારણાં આગળ આવી ઉભો રહ્યો; એટલે અન્નપૂર્ણાએ બિન્દુના મોં પર આદર ખસેડી. રામનાથ કમળમર પગથી માથા મુઠી કપડાંથી દંકાવથી પોતાની ન્હાની વડને જોઈ આંખમાં આંસુ રોકી બોલ્યો: "ઘેર આસ બેટા ! હું તને તેડવા આવ્યો છું."

રામનાથના મુઠ કીકાં મુખને જોઈ ત્યાં ઉભેલાં બધાવની આંખમાં પાણી આવ્યું. રામનાથ ઘોડીવાર શાન્ત રહી બોલ્યો: "એક દિવસ છું ન્હાની દતી ત્યારે હું જ આવીને તને-મદારી સંસારની સુવર્ણ પ્રતિમાને અદિયાં સમ ગયો દતો. તે વખતે મને ખ્યાલ ન દતો કે મદારે તને ફરીથી તેડવા આવવું પડશે. એટલે સાંભળ. હું આવ્યો છું ત્યારે તને વાળને જલ્દયા: નહિં તો હું યે પાછો નથી જવતો. જલ્દે જો બેટા ! હું કહી જુકું નથી બોલ્યો." કહી રામનાથ બહાર આવ્યો.

બિન્દુ મોં ફેરવી બોલી: "ભાવો મોટી બેન ! શું ખવડાવો છો ? અને મનને મદારી પાસે મૂકાવી તમે જ્યાં બહાર જઈ આરામ કરો. તને કાંઈ બપ નથી હું ખરવાની નથી."

જીવન-સંગ્રામ

સજની, એકલટે હાથ, આમ એકલટે હાથ,
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

કોઈ જીવન આધાર, લાવો ભવરણ ધુમનાર,
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

ચેતન જીવનમાં ભરે, પુરે નૂતન સંસ્કાર;
પ્રેમજ્વળ જ્યોતિ પાથરે, મનોભાવ પલટાય.

એવો દિવ્ય જીવન પ્રાણ, લાવો તિમિર ટાળનાર-
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

સરલ વિમલતા અપતો, પાઠવતો રસપાઠ;
હૃદયતાંત્રી ઠેલાવતો, ઢેતો શિયળ મુવાસ.

એવો મુરલી બાજુકાર, લાવો રસિક હૃદયરાજ-
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

કામ, ક્રોધ, મદ, મોહધો, જીવન પથ જુગ્યાય;
પઠજ ચીરી અજ્ઞાનનાં, જ્ઞાન પ્રકાશ પમાય.

ઝીંઘે આત્મનો સંદેશ, એવો વિરલ ઠે રમેશ-
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

સજની, એકલટે હાથ, આમ એકલટે હાથ-
જીવન-સંગ્રામ મ્હારે ખેલવાં.

બાળલગ્ન અને તેના ઝેરફાસદા

લેખક: કુ. ઇશ્વરી સેવાશમ સુલતાની.

બાળલગ્નનો વિષય ચર્ચામાં પહેલાં લગ્ન એટલે શું એ પ્રશ્ન સ્વાભાવીક રીતે ઉત્પન્ન થાય છે. હિંદુ સમાજમાં લગ્નને ક્યું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે? લગ્ન એટલે એક બીજા પ્રત્યે અદ્વિતીય સ્નેહ, અને નહિ કે માત્ર ઉપરથી સોકોને બંધાવવાને ખાતર શરીરનાં લગ્ન. પતિ અને પત્નિના અંતઃકરણમાંથી ઉછળી આવતી શુદ્ધ પ્રેમની સરિતાઓનો સંયોગ તે લગ્ન છે. આપણા શાસ્ત્રકારો કહી ગયા છે કે લગ્ન એટલે પુરુષ અને સ્ત્રી વચ્ચે અગ્નિ અને વડીસોની સમક્ષ બંધાતી પવિત્ર સંબંધની મંથી. સ્ત્રી એ પુરુષની સહધર્મ ચારિત્રી કહેવાય છે, ને સંસારમાં પ્રત્યેકને એક બીજાની મદદથી સર્વ કાર્યો કરવાના છે. લગ્ન એટલે એક પ્રકારની-અને તે પણ ઉત્તમમાં ઉત્તમ પ્રકારની-મિત્રતા. 'જ્યાં જ્યાં સ્નેહલગ્ન છે. ત્યાં ત્યાં સંસારમાં સ્વર્ગ છે' સ્નેહની એકતા વિના મિત્રતા સંભવીજ ન શકે. અને જ્યાં મિત્રતા ન હોય ત્યાં લગ્ન કેવી રીતે સમજવાં? જ્યાં સુધી એક બીજાના હૃદયમાં લગ્ન થયાં નથી ત્યાં સુધી લગ્ન થયાં એ સમજવું તદ્દન ખોટું છે. હૃદયમાં સ્નેહ હોય તોજ એક એકનાં હૃદય બીજા પ્રત્યે આકર્ષાય. હૃદયો આકર્ષાતાં બંનેના મન ઢળી જાય છે, ને પછી કેાકક અલૌકિક મિત્રતા ઉત્પન્ન થાય છે, એટલે પ્રથમ સ્નેહની એકતા, પછી મનની એકતા ને અંતે મિત્રતા. લગ્નનું મુળ પ્રેમ છે, જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં લગ્ન છે. 'પ્રીતિ ભયુ' ને લગ્ન છે, તે લગ્ન સાચું નામ છે, પ્રીતિ વિનાનું લગ્ન તો, નહિ લગ્ન પણ બદનામ છે. સુખમય બનાવે જાંઘળી, જે લગ્ન પ્રીતિથી ભયુ, ઝેરી બને છે જાંઘળી, જે લગ્ન પ્રીતિ વધુ ક્યું.

લગ્નની આ ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચવાને સ્ત્રી અને પુરુષ બંને બંધેલાં, કેળવાયેલાં, સંસ્કારી, સદગુણી, અને સમજણવાળાં હોવા જોઈએ. ખરા હૃદયના લગ્ન માટે સ્ત્રી અને પુરુષની યોગ્ય વય હોવી જોઈએ. સાધારણ રીતે પુરુષની પરણવાની વય ૨૫ થી ૨૭ વર્ષની હોવી જોઈએ, ને સ્ત્રીની ૧૭ થી ૨૦ વર્ષની હોવી જોઈએ. આટલી વયે લગ્ન થાય તોજ તેઓ લગ્નનો ખરો ખાદ્ય સમજી શકે છે. નાની ઉંમરમાં લગ્ન કરવાથી, તેઓ વહેલા સંબંધમાં જોડાવાની ચિંતાએ, જોઈએ. તેવો વિચારબાસ કરી શકતા નથી. તેઓનું શરીર નબળું થાય છે. યોગ્ય વયનાં થયા વિના લગ્ન કરવાથી તેઓમાં કંપતી પ્રેમ ક્રમાંથી હોય! એવી રીતે લગ્ન કરવાથી લગ્નનો પવિત્ર હેતુ સમજાતો નથી, પણ કેવળ વિવશવૃત્તિ સંતોષવાનું સાધન બની જાય છે.

બાલલગ્નથી તદ્દન નિર્મળ સંતતિ પેદા થાય છે, પણ ભારતવર્ષના અબ્યુઝ માટે તો પ્રાચ્ય અર્પનારા પ્રેમ અને ધૌર્યથી જળદળી રહેતા, અદ્વલ યરાકમી નરવીરો જોઈએ છે. જે નરવીરો જે ૨૫ વર્ષ સુધી અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળે તોજ ઉત્પન્ન થાય છે. પાચો મજબુત ચણાયો ન હોય તે પહેલાં તેના પર હોંશમાં ઉતાવળથી ધર બંધાય છે, અને પછી તે ધરના ચોડા સમયમાં જેવા હાલ થાય છે, તેવાજ હાલ બ્રહ્મચર્ય આશ્રમના કાચા પાયા પર ગૃહસ્થાશ્રમ રચવાથી થાય છે.

અનેક વર્ષોથી આલતા આવતા રીત રીવાજ હિંદુ સંસારમાં જડ પાલી બેઠા છે, કે જેને લીધે લગ્નમગ ધણી ખરા હાલ બેઠાલ યજ્ઞ ગયા છે. આજકાલ વિદ્વાન પુરુષો પણ

છતી વિધાયે તેનો ઉપયોગ કરતા નથી, ને આપદાદાના રીવાજને, બહે તે ખોટા હોય, દાનિકારક હોય, તો પણ પકડી રાખે છે, ને છતી આંખે આંધળા બની, દાયમાં દીવે લઈ કુવામાં પડે છે, ને પોતાના ઉગના સુકોમળ ધુબને કચરી નાખે છે, તેના અમૃત જેવા આશાવાદી જીવનમાં જે નાખે છે, તેનો આખી જીંદગીની આશાઓ નાનપણમાં જ નાશ પામે છે, ને તેને આખો સંસાર રસમય લાગવાને બદલે ઉજાડ જંગલ સમાન લાગે છે. માતા પિતા પોતાના અણખોલ કુદરતી રતને ઉંડા ખાડામાં ફેંકી દે છે, અને લગ્નના દલાવા લે છે. તેઓ તો માત્ર પરજીવણ સમજ્યાં છે. તેવા માતાપિતાએ આ આર્થવર્તને બારરૂપ છે. અસહના વખતમાં જ્યારે ઋષિમુનીઓ લગ્નને પવિત્ર કાર્ય સમજતા હતા, ત્યારે હાલ લગ્ન એ દીંમલાદીંગણીની રમત સમજવામાં આવે છે, તે શું અદ્વૈતસની વાત નથી? જે બાળાઓને લગ્ન એટલે શું? પતિ એટલે શું? તેની ખબર ન હોય તેવી બાળાઓના લગ્ન કરવા એ વાત ધણીજ અજ છે. આ અને પુરુષ એક બીજની ઉજાડ પૂરે છે, ને પોતાના હૃદયમાં રેતકનો અદલો બદલો કરે છે, પણ બાળલગ્નમાં તો રેતક શું છે, એજ છોકરાઓ જ્યાં સમજતાં ન હોય ત્યાં પછી રસના વિનિમયની તો વાતજ થી !

બાળલગ્નથી વધતી જતી બાળવિધવાઓની

સંખ્યા ઠેકઠી છે, તે પર વિચાર કરતાં હૃદય શોકથી ઉમરાઈ જાય છે, અને તે વિધવાઓના જળતા હૃદયના એક એક નિઃશ્વસ હિંદુ સમાજને બાળીને બરમ કરશે. તેઓની કમગતી આંતરડીમાંથી નીકળતા શાપ હિંદુસમાજનું સત્યાનાશ વાળશે. અસહના વખતમાં વિધવા શબ્દથી આખું ભારત ધ્રુજતું હતું, ત્યારે હાલ વિધવાઓ તો મણે મણાય નહિ ઠેકઠી વધી પડી છે. કુમારે જતી વિધવાઓના દુરાચર-જુથી તો આ પૃથ્વી પણ કપે છે. જ્યારે પુત્રી સાસરે જાય છે, ત્યારે તેને આદર્શ ઉપદેશ આપવામાં આવે છે, પણ દીકરીની વાત તો એજ છે કે તેઓની ઉમર તે ઉપદેશ સમજવા લાયક હોતીજ નથી, અને વળી તેઓ તે પ્રભાણે વર્તવાને બાગ્યશાળી બને તે પહેલાં જ તેઓનું સામાન્ય હુંડાઈ જાય છે, તેઓના અમૃતમય જીવનમાં વિષ ભળી જાય છે. આ દરેક અનાચારમાંથી બચવાનો એજ ઉપાય-અને તે બાળલગ્ન બંધ કરવાં.

છેવટે, બાળાઓને આધ્યાત્મિક શિક્ષણ આપવું, જેથી તેઓ પ્રેમાળ પત્ની ને યોગ્ય માતા બની શકે. તેઓના લગ્ન બાદવાવસ્થામાં કરી તેઓને સદાને માટે દુઃખી કરવા નહિ, અને તેઓની જીંદગી ધુનમાણી કરવી નહિ. ભારતવર્ષને ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચાડવા અને હિંદુ રમણીઓના નિઃશ્વાસને બદલે આશીર્વાદ લેવા બાળલગ્ન બંધ થવાં જોઈએ, અને એ કાર્યમાં સમ્મિદાનંદ પરમાત્મા સર્વને સહાય કરે.

“અહિં જુઓ સાહેબ, તે દિવસે મ્હે તમને અંદર એક દીકરા બીડીને નહિ લંબેલું કે મ્હારા માગતા રૂપીઆ ગોઠવી ને ! ત્હમે હજી જવાબ નથી વાળ્યો.”

“સાહેબ, ત્હમારી દીકરા વાપરીને ત્હમને જ દીલગીર કરવા એ મ્હને બહુજ ખોટું લાગ્યું.”

પરીક્ષક : “હન્દાગામાં દિવસ લાંબા અને રાત્રીમાં ટુંકા હોવાનું શું કારણ ?”

એક આલોક વિદ્યાર્થી : “ગરમીથી પદાર્થો ફૂલે છે ને રાત્રીથી સંકોચાય છે.”

બારડોલીની બહેનો.

લેખિકા: સી. શારદાબહેન બહેતા, બી.એ

થા. ડા દિવસ ઉપર બારડોલીના એક તાલુકામાં સમા હતી. સમામાં જનુ એ તો પુરોનો જ હત, એમ આપણે માનતા આ-વ્યા છીએ. આપણો કવિ ગાય છે કે “બાઇ

તો સમામાં જઇ સમાપણો જ આવે.”

એટલે સમામાં જવાનું કામ તો પુર પડું; અંગીતો તો સુધો ને ધર સાય-વવાનું.

બારડોલી-પુણે પડેલો એક ન્હાનો સરખો તાલુકો; તેણે પાંચ ફેરવ્યું જ છે. સમામાં ત્રણ ચાર દબાર માથુસ એ કહું થયું હતું. અડધો અડધ અંગીતો આ સમામાં હતી અને સમાનું કામ સર રતા પહેલાં ગીતો લલકારતી હતી. શીયુત વલ્લભ-ભાઈ આવતાં

અંગીતો એક પછી એક આવીને તેમને ચાંદલો કરે, ચોખા મ્હોડે, કુલકાર પેરાવે અને શુંજાસ પ્રમાણે નજરાણું કરે. કાંઈ અપૂર્વ ઉત્સાહ અને શ્રદ્ધા! આ સર્વ રીતે લીધે!

શ્રી. વલ્લભભાઈની કુનેહનું આ પરિણામ. વલ્લભભાઈએ જ્યારથી બારડોલીમાં પદ મુક્યો ત્યારથી સમાઓ થવા માંડી. તેમાં તેમણે કહેવા માંડ્યું કે મ્હારે તો બહેનોનું કામ છે;

મ્હારે તેમની સાથે વાતો કરવી છે!

આમ કહીને ગા-મની ખરી કુચી તે-મણે હાથમાં લીધી.

બારડોલીની સ્ત્રીઓ કદી પડકારમાં રહેલી નહિ. શત દિવસ છુટી શરેલી,

સ્વતંત્ર કામ કરેલું તાલીમમાળ અને કામેત્ર. તેમની આ-ખમાં એક જાતનું

અદ્ભુત તેજ. તે-મને હાથમાં શ્રી. વલ્લભભાઈએ લીધી

એટલે તો રાહી સ્ત્રી-શક્તિની જગાવટ થઇ. આ વીરાંગનાઓ

સંપૂર્ણ રીતે બાળ સમજ ગઇ અને

પછી ચોતાના દીકરાઓને, બાઇઓને તેમજ

ધણીઓને પ્રેતસાહન આપતી ગઇ. અને કાંઈને જરા દીશે થતો રહે જે કે લાગશે જ

દાખી દે. એક પછીજ મુતસદી વધ પડેલ છે.

વીરપૂજન ।

લેખિકા: બહેન જ્યોત્સ્ના શુક્લ.

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ રે, હોં બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

શંખનાદ તોરથી કુંદાય છે, હો બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

જીવમની લગામ સામે ધૈર્યથી બંધુમતા,

વીર એ બેડુતને રધાવીએ, હો બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

સત્ય ટેક પાળવા રણે અડી ઉભા રહ્યા,

નિરખીને ત્યાગ ધન્ય થઇએ રે, હો બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

શીર્ય ને ઉદારતાની લાવ લોળી મૂર્તિ શી,

નાશીઓને નેહે નમન કરીએ રે, હો બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

લોભ, બીક, મૂલ્ય ને જરીય ના પિછાનતી,

પૂણ્યભૂમિને સંપૂર્ણ પ્રણામીએ, હો બહેનોઓ!

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

(પ્રતાપ.)

તેમને સમજાવવા માટે કલેક્ટરે બોલાવ્યા તે તેમના યાજ્ઞા પર તો ગયા નહિ પણ રસ્તામાં પાત કરીને કહ્યું કે “ સાહેબ ! તમે કહો ખરી પરિસ્થિતિ સમજાવ્યા નથી. ધારો કે હું પૈસા ભરી દેવાની હા કહું તો પછી ઘેર બાકીની મદને કોનો નહિ રહેવા દે ને મદને રાટલો પણ ધડી નહિ આપે ! ”

આ પ્રમાણે જ્યાં સ્ત્રીઓ સમજી છે ત્યાં કોની મગફર કે ડમલું ચસાય ?

બહેલી વગર બહેલી, મોટી ઉમ્મરની તેમજ ન્હાની છોકરીઓ ખમર પત્રિકા વાંચ્યા વગર એક દિવસ રહે નહિ. તાલુકાને એક છેડેથી બીજે છેડે શું થઈ રહ્યું છે તેની વિગત-વાર ઝીણામાં ઝીણી માહિતી દરેક સ્ત્રીને હોયજ સ્ત્રી પડે છોકરાઓને કે સ્વયંસેવકને બોલાવીને પત્રિકા સાંભળે ત્યારે જ એમને જ પ વળે

એક વખતે એક ગામમાં અમે ગયા. ત્યારે સાકરની બહેનણી થતી હતી. અમે સુવાસ પૂછ્યે કે “ માણ ! આજે તમારા ગામમાં શેની વધામણી બહેનણી છે ? ” અમને જવાબ મળ્યો કે “ આજે તો અમારા ગામની જામીનોની ખાલસા નોકીસ મ્હોડાઈ છે તેની વધામણીની સાકર બહેનણી છે. એટલા માટે કે આ મહાન વત્તામાં અમે પણ આકૃષ્ટિ આપવાને સાગવણાળી થવા છીએ. ” આ પ્રકારની જ્યાં ભાવના છે ત્યાં કલેક્ટર શું કરે અને જપ્તી જમલદાર શું કરે ?

બધે મહિના ભર ઉંઢાળામાં બધે બારેકે દોર ને છોકરાંને પૂરીને ખેતી રહેવાનું પણ મ્હોં કેરું દુઃખનું ચિન્હ નથી. સ્થિતિ બદલે આપણને ગમરામણ થાય પણ એ બહાદુર બહેનોના મ્હોં ઉપર તો આનંદ ને

ઉત્સાહ. ગામમાં સન્ના હોય ત્યારે તો જાણે કુટુંબમાં લગ્ન હોય તેટલો આનંદ !

“ એક મામના ધણીને છ મહિનાની સખત કેદની સજા થઈ ત્યારે તેમને કેાડ્યે પૂછ્યું : “ બંદન ! તને મુંઝવણ થાય છે ? ” ત્યારે તેણે જવાબ દીધો : “ મુંઝવણ શેની થાય ? મદને તો લાગે છે કે એ તો નાતાલ (આફ્રિકા) ગયા છે. મ્હારા ન્હાના છોકરાને પણ એમજ સમજાવું છું. ” આમ ગીતાના બોધને જીવનમાં વિચારનાર સુખદુઃખે સમોદ્ધવા-વીર રમણીઓના પ્રશ્નગ્રમાં અવગતી અનેક થી નામણુ મળે છે.

એક ચોરાણું વર્ષની ડોસી છે. બાપ બહુજ ચાલક અને જમાનાખાધેસ છે. પાંચ વીર પુત્રોની માતા છે. તે કહે કે “ સરકાર શું કરવાનો છે ? અમારા દોર લઈ જશે, અમારાં છોકરાંને જેલમાં લઈ જશે, અમારી જામીનો ખાલસા કરશે ! ” પછી શું કરશે ? જામીનોની ધુનના માંસડા બાંધી વેલાવ લઈ જવાનો છે ? ક્યો નવરો એની ખેડ કરવા આવશે ? અમારી ધરતી માતા તો અમે એના છોકરાં તે અમને જ જીવે-મીન્યાં એને પાપે લેવા રહેવાય નહિ ! ” આમ અડગ ધૈર્ય, દિમ્ભવ અને શ્રદ્ધા રાખીને તપશ્વર્ણ કરી રહ્યાં છે.

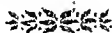
સ્ત્રીઓ ખેડ કરવા તૈયાર થઈ ગઈ છે. “ અમને જો કુકમ મળે તો અમેજ ખેડીશું. પછી સરકાર અમને સ્ત્રીઓને જેલમાં પૂરો ને એની આગળ જમતખરમાં ફેરી વધારશે ? ”

સરકારને તેમજ તેના અમલદારને આ સ્ત્રીઓ બરાબર જાણવી ગઈ છે. ખાતેશ્વર, ધીન-ખાતેશ્વર દક્ષ, જામીનો નિપુણ, બધું આ સ્ત્રીઓને પાડે થઈ ગયું છે. દરેક પકા-રના કચખા, ડંખસ. કમેય રોકેને ચંચીને

એક સંપ કરીને સત્યાગ્રહના માંડવા હેઠળ
તપ કરે છે.

આવી સુદૃઢ, સુશીલ, શાન્ત પ્રજાની
સેવા કરવાની તક હોય ચૂકે? આ તકનો
લોભ લઈને, સામાજિક અને માનસિક ઉન્ન-
તિના પ્રયાસ આદરીને આપણી સ્ત્રીઓને

કન્નત કોટીએ પહોંચાડવાનો આ અસંપ્રત્યક્ષ
છે અને જરૂર આ લડતમાં જીત થાય કે હાર
થાય પણ તેના આકર્ષક પરિણામ તો
અત્યંત લાભદાયક થવાનાં છે નિઃસંશય છે.
પરમાત્મા આ ધર્મની લડતને વિજય આપે.
(એ ધડી મોજ).

આરઠોલીનો રણ-યજ્ઞ

(રાગ-વીણા વીણાને ફૂલડાં)

માલો, માલો! રવજન સહુ આજ,
ધૂમિયે રણભૂમિ.

ખેડો 'સંત' સાગરમતી તીર,
વીર હાક ગજવે સુધીર.

પાર્ક્યા તપસ્વીઓ પુન્ય જુમીમાં, ધન્ય વીરાંગના બહેનો! તમેને,
દેશ દાન-વસ આરંભીને; ઔરંગઝીબી રણવાદ વિષે,
દમન દોર તોડી આત્મ-શુદ્ધિને પામવા, વેદી અસંભવ કષ્ટ સાથે દમ્ભ સુદમાં,
ટેક પ્રહાર સમ ધારી-હો! ધૂમિયે રણભૂમિ વિજયમાળ અમર મિત્તિ દોસે-હો! ધૂમિયે રણભૂમિ.

આરઠોલીમાં સખિ! સ્થાય કરોને,
તન-મન-ધન ઉદ્ધાસથી;
ખેડત રહેશે રાતો ને માતો,
મહાવશે 'હિન્દ' માત સુખથી-હો! ધૂમિયે રણભૂમિ

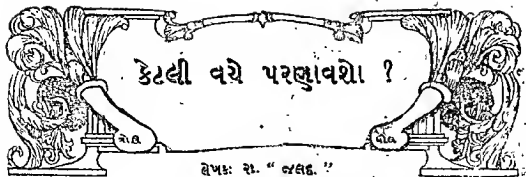
સૌ. સચિતાલક્ષ્મી-જી.

રૂપાના દાગીનાને કાઢ્યા મળ્યા પડી જતા અટકાવવાને માટે તેના દાનમાં ૩૫૨
રૂપિયો.

કપડાંની પેટીમાં કબજા કે કસોટી ન થવા દેવા હોય તો કપડાં બરતાં પહેલાં તેમાં
મોઢું ટપેન્ડ્રાઈને છાંટવો.

હરીલાલ ઐય. પાઠેજી.

કેટલી વયે પરણાવશે ?

લેખક: રા. "જલદ."

"લગ્ન સમયે કન્યાની ઉંમર કેટલી હોયો જોઈએ ?" એ કૃત પ્રશ્ન આપણા હિન્દુસમાજમાં આજકાલ ઠીકરથાન સપાદન 'યુ' છે. આ પ્રશ્ન જોઈએ, મંબીર અને અધરો છે તેથી વિશેષ એ વપયોગી અને વેળાસરનો છે; કારણ કે વયની કોઈ પણ નિયત હદના ખભાવે ધણીયે નિર્દોષ, આચાર્યશ્રી અને કુમળી આર્થમાળાઓના અમુલ્ય જીવન ધુળધાણી થયાં છે અને વર્તમાન કાળમાં મિત્તી જીંદગીનાં બળિદાન દેવાય છે. જ્યાં સુધી એ અતિ ઉપયોગી પ્રશ્ન બહુકેસ રહેવાનો ત્યાં સુધી અનેક હિન્દુ અજ્ઞાનો આપણું અને સીતમગર સગજની ધાણીમાં પીલાઈ પીલાઈ કુંવરાઓને મોતે મરવાની. નામદાર મહારાષ્ટ્રી ચીમનાચાઈ માયકવાડના અધ્યક્ષપણા હેઠળ પુનામાં મળેલ સ્ત્રી-કોન્ફરન્સે આ પ્રશ્નને ખૂબ જણ્યો છે; આપણાજ દેશની વડી ધરાસભામાં પણ આ સવાલ સારી રીતે ચર્ચાસ્પદ જાયો છે; હિન્દુસમાજનાં મિન્ન મિન્ન અંગે જુદી જુદી યાતિઓ-પણ આ દિશામાં પોતાની 'ખનત' કરી જાય છે; છતાં અત્યંત શાશ્વતીય વાત છે કે એ પ્રશ્નનો તોડ જોઈએ તેવી દબે નીતીઓ નથી; એ સવાલ અઘાપિ ચોક્કસ નિર્ણય વગરનો પડ્યો છે. લગ્ન જેની પવિત્ર અને ધાર્મિક ક્રિયા થપને કન્યાની વય "અમુક" વર્ષની હોવી જોઈએ એવો કોઈ સ્પષ્ટ આદેશ કોઈ યાતિની ધારાપેટીમાં નથી એટલે ઘણા દર્ષ-

ધેલાં માળાપો પોતાની દીકરીને નવ વર્ષથી માંડી બાર વર્ષની અંદરજ પરણાવી દે છે. લગ્નનો કહેવાનો દહાવો લેવા એ માળાપો સદા-સર્વદા તત્પર જ હોય છે. આવા નિશ્ચિત કાયદાના અભાવે આપણા સમાજ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એમ બન્ને રીતે બાળ-લગ્નને ઘટતો આવકાર આપે છે; એ કૂર કુરિવાજને પોષે છે.

મારા કુંક અરુભવ અને નમ્ર મતાનુસાર આપણા સમાજમાં દીકરીના લગ્નની તિથી નકરી કરવી એ 'મોટેભાગે સ્ત્રીવર્ગને જ જનમ-સિદ્ધ હક્ક યથ પડ્યો હોય' એમ લાગે છે. એ કાર્યમાં પુરુષો જો વધુ પડતું 'માથું મારે' તો તેઓને એ અવિવેક બદલ શેઠું ધણું સહન કર્યું છુટકો. બદાલપેલાં અને આશા-બર્થો માગ્યા લગ્નનો દહાવો લેવા અતિ આતુર અને વિત્તહ હોય છે. એ આપૂર્વ દહાવો માફવામાં તેઓ પોતાને મહા પુણ્ય-શાળી અને ભાગ્યશાળી માને છે. પરિણામ એ જાણે છે કે દીકરી અગ્યાર બાર વર્ષની થઈ ન થઈ ત્યોતો એ રમંતીબાળ અને અજસમજુ માળાનાં લગ્નનાં મુંદર સ્વપ્ન-ચિત્રો માતપિતાનાં સ્નેહભર્યા નેત્રો આગળ ખડાં થાય છે. અધુરામાં પુરું એ કિશોરવયી જાણ જુના પુણ્ય અને સનાતની વિચાર ધરાવતી આજી રેડીચુરત અને નવરા એકા નખોદ વાળેતા "ડેસી મંદળ" ના ઇર્ષ્યાજી મહુમાં કણ્ઠની માથક ખટકે છે. ખાઈ પી

જરા નવરા થયા કે પછી એકજ વાત:-
 “હાથાણી દોકરી હવે બાર વર્ષની થઈ !
 હવે ખેસાડવા ચોગ્ય નથી !” આંસે બીજી
 વૃદ્ધા હા સાથે હા મેળવતાં પોકારી ઉઠશે
 “રે ! મા ! તો તો ઘર ધોવાઈ જશે !”
 ત્રીજી એ બનેથી કંઈ વિશેષ પાણી હોય
 એવો ડોળ દર્શાવતાં ગાજી ઉઠશે : “તમેને ખંખેર
 શું છે ! પેલા અમરચંદની ચંદન બાજ ચાર
 માસ થયા ન્હાય છે છતાં હજી કોટની નિ-
 શાળે ભણવા નય છે !” ત્યારે ચોથી, ઠાહી-
 બેનથી પોતાનાં મૌનવ્રત જળવાશે નહિ. એક-
 દમ તે તડુપી ઉઠશે : “એ બધું માવિત્રોએ
 સમજવું નેહએ ! છે કોઈ ન્યાતામાં પુનવાર !”
 આમ જપોરના બામમાં શેવમમરા શક્તી,
 તપપીરના બાવ વધારતી, પારકી કુચલી
 ફરી નિરર્થક અને નિરસ વાતોના ખોટા
 ચાપડા લગાવતી કુરસદનો આવો મનનો
 સદુપયોગ (!) કરતી થપ્પી સ્ત્રીઓ જે
 મારી સગી નજરે નિહાળી છે. તેઓની
 આંસુથી અત્યંતતા નેહ આપણને ખરે
 દર્શાવે છૂટે.

માર્ગસંગનનાં કેવા અનિષ્ટ અને વિવશ
 પરિણામો આવે છે એ આત્મનાં પ્રગતિમય
 જન્માનામાં સૌ કોઈ સજ્જન સારી પેઠે સમજે
 છે. નાની અને કાચી વયે લગ્ન કરવાથી
 પતિ-પત્નીના ભવિષ્ય ઉપર બેધારી છરી ફરી
 વળે છે: બંને જન્મ કેળવણી લેતાં બંધ પડે
 છે. સાંસારીઆમાં પ્રવેશ કર્યા બાદ એ બાળ-
 પત્નીને કોમપણ પ્રકારની કેળવણી મળવની
 આશા રાખતી એ વ્યર્થ છે. બીજ કેળવણે
 કે અર્ધલગ્ન પતિ પોતાની નાની વહુને કેળ-
 વવા કંઈ કરી શકતો નથી. આમ અન્યોન્વને
 કેળવણીથી જળવું મિત્તન ન થવાથી જનના
 જીવન શુદ્ધ બને છે. તેઓનાં જીવન ચેતન
 વિકાસમાં થાય છે.

હૃદયમાં એ નાનીથી જળવણું બધું શીખી

પાવરથી થઈ હોય એમ માની લેવાને કંઈ
 પ્રયોજન નથી. કદાચ એમ માની લે તો એ
 સાંસારીઆની મોંઠામાં મોટી મૂર્ખાઈ છે
 પોતાના શરીરના પૂર્ણ વિકાસ માટે પિયરમાં
 તેને દરવા શરવા અને અન્ય તમામ પ્રકારની
 રમત ગમતની ખાસ સમજ મળે છે. પરાયાં
 ઘરનાં હંબરમાં હાખસ થતાંની સાથે જ આ
 શરીરવિકાસ અને ખીલવણી ઉપર એકાએક
 કાપ પડે છે. એ કોમળ અને મૃગલીલી નૃત્યી
 બાળાને શક્તિ રાંધણીઆમાં કે ઘરના કોઈ
 અધિકારમય ખુણામાં બરાબ રહેવું પડે છે.
 એ ધોર તમસમય ખુણામાં પણ લાંબો તણુ
 તાણી-લાજ કાઢી-ખેસવું એવી સાસુની કડક
 આજ્ઞા હોય છે; પણ એ બિચારી લાજમાં
 શું સમજે ! વિશેષમાં એ કિશોરવયી બાળા
 ઘરનો સમગ્ર બાર વદન કરવા કેવળ ખસકા
 હોવા છતાં તે સિદ્ધિ ઉપર લગભગ સંધેલો
 બોળે લાદવામાં આવે છે. જે શુદ્ધાર્થમાં
 કંઈ નાનીસુની ભૂલ થઈ તો તરતજ મદદમાં
 મેણાં અને ડુંણાનો વરસાદ વરસવાનો; એ
 ભૂલ જે સાસુઓની અદેખી આંખોમાં અંબારિ
 અને બપોર દેખાય તો ચોદધું રત્ન-મેથીપક
 વટાવમાં ! બાળકયે લગ્ન કરવાનું આ પહે-
 લામાં પહેલું શુભ (!) રજ છે. આ વાતે
 પરિણામ મુજે મોંઠે સદન કરવાનું એ
 “વહુ” ના નશીમમાં લખાયેલું છે માથાપો
 જે શુભ અને પવિત્ર લગ્નને જીતીતો અમૂલ્ય
 દહાવો ગણી અનુપમ આનંદ માને છે તેજ
 માથાપની પુત્રી એજ લગ્નને એક ધોર આપ
 સમજી ધોર ધોર જેવડાં લોહીનાં આંસુડાં
 ખેરે છે. આ બધાનું અંતિમ રજ
 એ આવે છે કે પતિપત્નીની જીતી એક-
 બીજને મારરૂપ થતાં થતાં ક્રેશમય બને છે.
 એક વખતના હથેલિયા માવિત્રો પોતાની
 પ્યારી પુત્રીને સંસાર સુખમય અને
 સુધામય નિદાળરતને બદલે સંગ્રામમાં બદલાઈ

ગયેલ જુએ છે. ગૃહમાં સંસારને બદલે મંત્રા-
મના મંદાણ મંદાય છે.

બાળસગનનું બીજું વિશેષ બચકર પરિ-
ણામ જીવનદોરીનું તુરંત અને બાળમરણ-
પ્રમાણનો વધારો છે. જેવી રીતે એક અણુ
વિકસેલ અને અણુખિસેલ પુષ્પને ઉપભોગ
કાષ્ટ પંથુ પ્રકારે આપણને રમ્પો નથી કિંતુ
એ કુસુમને વિના પ્રયોજને તોડી, કેટલી દુઃ,
કંઈક જતાં ચગડી નાખીએ છીએ તેવીજ
રીતે જે બાળાના શરીરનો અને મિનિમિનિ
અંવયવોનો પરિપૂર્ણ વિકાસ થયો નથી અને
જે રાતથેલી નિર્મળ બાળા " પ્રેમ " અથવા
" શમ "નો પુરો અર્થ પણ નથી સમજતી
એ બાળાનાં લગન કરી માળાપો શું સાર
કાઢવાનાં! સાથે પરણનાર પતિ પણ આ
અણુવિકસેલ બાળ-પુષ્પને શી રીતે ઉપભો-
ગમાં લઈ ચકશે! છતાં જો અણુખિસેલ
અવયવોવાળી બાળાનો ઉપભોગ કરવામાં આવે
તો એ નિરપરાધી બાળપત્ની અનેક જીવલેણ
દોષોના નાશક ભોગ મને છે. માનવદેહની રચ-
નાજ જેવી રચનામાં આવી છે કે કાચી,
કુમળી અને અપરિપક્વ વયમાં જો સ્ત્રીસંગ
કરવામાં આવે તો એ સ્ત્રીને ક્ષય, પાંડુરોગ કે
સંત્રાસથી જેવા રોગો જલદી લાગુ પડે છે.
આ દોષો જીવલેણ નથી એમ કોણ કહેશે!
સાથે એ પણ પાદ રાખવાનું છે કે કાચી
વયે એ બાળાને માતા થવાનો પ્રસંગ આવે
છે! કેટલીક બાળવધુઓ તો પહેલી પ્રસુતિ
અવસ્થામાંજ મરણ કરણ થાય છે કારણ કે
તેઓના શરીરનો બાધો જોઈએ તેટલો દૃઢ
અને પક્વ નથી હોતો. જેઓ પહેલા પ્રસુતિ
કાળમાંથી ઉગરી જવા પામે છે તેઓ પંદર
કે સોળ વર્ષમાંજ એક બે બાળકની માતા
બને છે. આમ ઉપરાસાપરી એ બાળમાતાને
પ્રસુતિકાળમાંથી પસાર થવાનું હોવાથી કાલાનું
તમામ રક્ત ઉડી જાય છે અને તદન શીઘ્ર

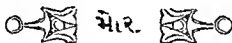
થઈ જાય છે. એ વર્ષાંતની રક્તપૂર્ણ, લાલ-
ચોળ અને કંચનવર્ણી કાયામાં પાંડુરોગ પ્રવેશ
કરે છે. જે અવસ્થામાં તેને પુરેપુરું ખીલવાનું
અને વિકાસવાનું હોય છે તેજ શિથિલતામાં
તે બાળમાતાને ૨૨જ આત બુદ્ધિપો વહોરવો
પડે છે; અથવા વધુ અશક્ત થતાં તેને આ
વિસ્ત્રમાંથી પોતાના અસ્તિત્વનું રાજનાંમું
આપવું પડે છે. અને પેલાં વેંતીઆ બાળ-
કામીં દી દયા! બાળકોર શિક્ષણના અભાવે
એ બળકે " હાથપગ દોરી ને પેટ મામરૂં"
જેવા નિર્માર્થ અને અતિ દુર્મળ હોય છે.
કેટલાક મરવા ખાતરજ જન્મ ધારણ કરે છે;
આ બધું આજના સમાજને બારંરૂપ નથી
લામતું કે!

જ્યારે આપણી દિશિતિ આમ છે ત્યારે
કુદરતી રીતે એ પ્રશ્ન થાય છે કે ક્યાંને કેટલી
વયે પરણાવવી! બધામાઠઓ તરફથી જોવો
ઉતાવળીઓ જવામ મળશે કે દીકરીને એક
વખત નહાવાનો પ્રસંગ આવ્યો કે તરતજ
તેના કેરા ફેરવી દેવા. આ ધારણા ખોટી છે.
આ માન્યતા ભૂલભરેલી છે. એકજ દ્રષ્ટાંત-
પરથી આપનો તર્વ સંદેહ ટળી જશે. જેવી
રીતે કેરીઓના જુથેજુથથી લચીપચી રહેલ
આમ્રવૃક્ષમાંથી એકાદ સાખ ભોંયપર પડતાં
આખા આંખાનું પરિપક્વપણું નથી મૂલ્ય-
વાનું તેમ ક્યાંને એક વખત નાવજી આવ્યું
એટલે શરીરના તમામ અવયવો પરિપક્વ
જતી ચિક્ષીત અને ઉપભોગ્ય થયા છે એમ
તમજવું એ સુખાંત ભરેલું છે; કારણ કે
ઘણી વખત એમ બને છે કે પહેલી વખતનું
નાવજી આવ્યા બાદ ચાલુ છથી આઠ માસ
સુધી નહાવાનું અયાનક બંધ થાય છે. જો-
યિંતુ આમ થતાં બોળા અને અઘાન માળાપો
કષ્ટ કુતર્ક થઈ છે અને મનમાં પોતાની
દીકરીની ચાલ વિષે સંદેહ થઈ છે. કુદરતની
રચનાના અભ્યાસ કરવા ક્યાં તેઓને અમ

વેઠવો છે ! એ સમય વીતતાં પુનઃ નિયમિત નાવણ શરૂ થાય છે. આ બીજીવારનું નાવણ આગા બાદ એ બાળને ઋતુધર્મનું રહસ્ય, તેની અંગેની તમામ ફરજો; તેની સાર્યકતા અને લગનનું સાચું સ્વરૂપ એ બાળતનું સમજી જ્ઞાન સારા પુસ્તકો મારફતે અપાવવું. આ પછીના એક વર્ષ પર્વત ગૃહકેળવણી અપાવવી. આ ગૃહકેળવણીમાં પતિના પ્રત્યેના, સાસુ-સસરા પ્રત્યેના ધર્મો અને શ્વસુર પક્ષની શોભા કેમ અભિવૃદ્ધિ પામે એવી શીખામણો આપવી; અથવા એવાં ઓડપથોગી પુસ્તકોનું જ્ઞાન પણ અતિ જરૂરનું છે પાકશાબ્દનો પુરેપુરો અનુભવ ન હોય તો કન્યાને સાસરે વેળાવશે નહિ. આ પ્રમાણે જો દીકરીના આરોગ્ય અને શિક્ષણ પ્રત્યે પુરતું ધ્યાન આપવામા આવે તો એ કન્યા પિતાના અને પતિના ગૃહને દીપાવશે. એ બીજી સાવિત્રી

નીવંદશે. આમ જ્યારે એક વર્ષ પુરું થાય બાદ કન્યાનું પાશ્ચિમકણ કરાવવું.

એટલે આપણા આર્થ દેશના હવા પાણી અપણી રહેણી, અને આગ્રુમાગ્રુના કોટુંબિક સંજોગો અવલોકતાં કન્યાને પહેલી વારનું નાવણ, ઘણે જાણે, તેમાં વધે આવે છે; આઠ માસ અનિયમિત નાવણના અંતે એક પાકું વર્ષ ગૃહશિક્ષણનો ઉમેરીએ તો પણ કન્યા લગભગ પંદર વર્ષ પુરાં કરે છે. ઓછામાં ઓછી આ ઉંમર એ લગનની વય ગણાવી એમ છે. પંદરથી નાની વયે પરણાવવાનો સંકલ્પ મરણો કરશો નહિ આ વયે બાળાના દરેક દરેક અવયવ લગભગ સંપૂર્ણ પહેલે વિકસી નીકળે છે, માટે પંદર વર્ષ પુરાં થતાં અને સોજામાં વર્ષનાં પ્રવેશ કરતી તમે તમારી કન્યાને પરણાવશો.

(' હારે રાસે પ્યારી જો પેશો નંદુમાર ' એ ઢાળ.)

પાણીમાં જતાં દીકો કળાયેલ મોર,
સરવરની પાળે દીકો કળાયેલ મોર;
આપાટે આબલાં ગાદાં છવાયાં,
હિલકાંના ચમક્યા ચકોર-પાણીમાં

કસગી નચવતો દીકો કળાયેલ મોર,
આંગાની ડાળે ફેલ્યલ ટલકની;
કરંતી'તી . સોરઝકોર-પાણીમાં

કમળને ચાલતો દીકો કળાયેલ મોર,
કદબ છાંયે વેણ વગાડતો,
કાતુકો ચિત્તદાનો ચોર-પાણીમાં

ડોલી ડોલી નાચતો દીકો કળાયેલ મોર,
મોરલો ને મોરલી હેયાં નચાવે,
એચીતે હેયાંની હોર-પાણીમાં

મહુ ત્રિવેદી.

ગુણસુદરીના વાંચકોને

સુખ--દુઃખના સવાલ જવાબ.

તમારી નાની મોટી દરેક મુશ્કેલી
અહીં પુછો.

સંપાદક:
બહેન નયેશ્વરીના
શુક્લા.

કોઈ પણ વાંચક જવાબ આપી શકશે
તે સિવાયના સવાલો સંપાદક ઉદેશશે.

સુરતથી એક બહેન પુછે છે:—

“ ત્રણ વર્ષ પહેલાં ચૌદ વર્ષના છ મહેર
મદારાં લગ્ન થયાં હતાં. રાજ્યાતમા જ
કાંઈ વાંધો હતો અને તે દિવસથી જ
' સુડી વચ્ચે સોપારી ' ના જેવી મદારી
દશા થઈ. પીપરીમાં રહું તો સાસરીઆં
અબડે; સાસરે રહું તો પીપરીઆં અબડે.
પીપરીઆં અસંસ્મારી ને પૈસાના મદગાં
છેલ્લાં હોવાથી ખુબ દાગ રખતા. સાસરે
કોઈ માંદું હોય તો પણ મોકલે નહીં. ને
દુઃખના પ્રસંગે ત્યાં જઈ નહીં એટલે
સાંભળવામાં કંઈ બાધી ન રહે. મદારા
પતિ કાલેજમાં અણે છે, એકવાર એ ના
પાસ થયા ત્યારેમાં પણ મદારા ખરામ પમ-
લાંતો દોષ નીકળ્યો. આ સંજોગેમાં હું
એમ પુછું છું કે:

(૧) ' શી રીતે શુભવુ ? સાંત્રિ કેમ
જાળવવી ? સળંગવાર આપઘાત કરવાના
વિચાર આવે છે. ”

(૨) “ મું હું મદારાં પીપરીઆંતે
તણ હડું નો દુનિયાં છુંડું ન બેસે !
માઆપ મદને પરજીવીને અલગ થઈ મયાં
હોય એમ વર્તે છે. નો મું કરવું ? ”

(૩) “ જો હું માઆપને સદાને માટે
ઠોકરે મારી મદાગ પતિની મેવા કરી
તેમની પ્રીતિ મેળવું તો મું હું માતા
પિતાની ગુન્ટેમાર થાઉં ? ”

જવાબ:—(૧) આપઘાત કરવાના વિચાર
બાલબોલા છે. શુભન સુધારવાનો મનનો
પ્રયત્ન કરવો અને ત્યાં સુધી જે થાય તે
સાંતિથી ખમી લેવું એ એક જ ઉપાય
છે. સારાં પુરતકો, માસિકો વગેરે વાંચીને
મન શાંત રાખવાના ઉપાય કરો.

(૨) માઆપ પરજીવીને છૂટી મયાં
હોય તો ત્દમે ત્દમારા સુખને માટે યોગ્ય
માર્ગ મેલજી કરો એમાં ત્દમેને કંઈ લા-
ગવું વગમવું નથી અને સાચો માર્ગ
લીધા પછી દુનિયાં છુંડું બેસે એની દર-
કાર રાખવી નિરર્થક છે.

(૩) પતિની મેવા કરી ત્દેની પ્રીતિ
મેળવવાની ત્દમારી ઇચ્છા હોય તો ત્દમાં
ત્દમે માતાપિતાને કહેજી ગુન્ટો કરતાં
નથી. ત્દમે ત્દમારો એ નિશ્ચ નમ્રતાથી
ત્દમેને જખાવી શકે છે. પણ એમ કરવા
માટે માતાપિતાને સદાને માટે કે થોડા
વખવને માટે પણ ઠોકરે મારવાની કાંઈ
જરૂર નથી.

એક બેન: સુરત:—

“ સખતાં શરમ આવે છે. પણ અ-
મારા એક સગા ખારડોલીની લડતમાં
અંકાર પણ તરફથી કમ કરે છે. આ
ખોટું જ એમ અમે મયાં ત્દને ઠેકલા
દલાકાથી સમજાવીએ છીએ, પણ પૈસાના
લોખને લીધે સારું નહીં કંઈ એને.

સૂઝતું નથી. એતું આ વર્તન જોઈ અમારું હૃદય રાત્રે ને દહાડો ભડભડ બળ્યા કરે છે, હવે અમારે શું કરવું ? ”

જવાબ:—સરકારના અત્યાચારમાં પદદ કરી, ત્હેના અન્યાયને ઉત્તેજન આપનાર દેશ દ્રોહી માણસ સાથેનો સંબંધ તોડી નાખવો એ ત્હમારો ધર્મ છે.

બહેન સૂર્ય કુંભારી: સુબાધ:—

“ વિદેશી કાપડના ગદિગાર વરરા મ્હારી સંપૂર્ણ સદાનુભૂતિ છે. પણ મ્હને મૂલવણ એ યામ છે કે દેશની આવી કંડાડી રિયતિમાં પણ કેટલાંક આગેવાન ગણાતાં બહેનો ત્હને વિચાપત્રી કાપડનેા અને પરદેશી ઢાળેનાં પહેરેલાં રાખે છે એતું શું કરવું ? શું હિંમતે દેશને માટે કંઈજ સામગ્રી ચલી નહીં હોય ? આખું પહેરવાં ત્હેમનું હૃદય તેમને ડાખતું નહીં હોય ? શરીરગોભાતો ખાવો છુઝઝ મોઢ ત્થજ ન શકાય ? કેટલાં પરાધિનતા ? ખેર. પણ મ્હને કુઝ તો એ યામ છે કે સમાજના પર એની કેવી ખરાબ અસર થાય ? કોઈ એમના આદર્શ રાખે તો ? ”

જવાબ:—બહેન ! દરેક સારી વસ્તુ બધાંજ સ્વીકારી લે તો પૃથ્વીપર સ્વર્ગ ઉતરે. દેશનું દારિદ્ર્ય બધાંનેજ સરખી રીતે ડાખતું હોય, અને સરદેશીનાં સિદ્ધાંત બધાંજ આચારમાં મૂકતાં હોય તો આજે હિંદુસ્તાનને આપણા પેતાનાજ મુખે ‘નમાણ’ કહેવાનો પ્રસંગ ન રહે. પણ જ્યો સમજે છે ત્હેમણે તો શ્રીજી શું કરે છે, એ જોવા કરતાં પોતે પેતાનું કર્તવ્ય સમજી તે કરવા માંડવું જોઈએ. એમાં કોઈનો આદર્શ શા માટે રાખવો પડે ? અને આદર્શજ શોખવો હોય તો

કરતુરના ગાંધી, ભકિતબહેન કે અન્યુયા બહેન જેવાં ક્યાં નથી ? એથીયે આગળ જવું હોય તો દેશનમાં પહેલેા નાંજર ગણાતી પારસી કોમના, ખાનદાન અને શ્રીમંત કુટુંબના મીઠુંબહેન પીટિટ જેલા પોતે ખાદી પહેરીને જેટલાયે વખતથી ‘ખાદીપ્રચારનું’ કાર્ય કરી રહ્યાં છે, અને અસારે બારડોલીની લડતમાં સુંદર ક્ષામ કરે છે એમના જેવાનો કેમ ન લેવો ? [‘શુભસુંદરી’ ના મે માસના એકમ પ્રમટ થયેલા ‘એક શુભેચ્છક’ ના પત્રના નીચે પ્રમાણે વતર આવ્યા છે.]

એક બહેન: ભાવનગર:—

આ વિભાગમાં મ્હને અતિશય રસ પડે છે. મ્હારાં ઝાળખાણવાળાં બહેનો પણ હર માસે કેવા ‘સવાલ જવાબ’ આવ્યા છે તે વાંચવાને વલખી રહે છે. અમતે એમાં ખૂબ ગમ્મત પડે છે.

બહેન સવિતા: ગડોદરા:—

“ મ્હારી પુત્રીને આ વિભાગ બહુ પસંદ પડે છે. બહેનો પોતાની આપસીતિ આમ સંપ્રાય વિના જણાવે તો કંઈ બોલું નથી. એથી ધણીને લાગ થવાનો પણ સંભવ છે. એ આજ રાખજો. ”

[એજ અંકમાંના પેટલઘના એક બહેનના પ્રશ્નનો વતર સુંજાવથી એક બહેન નીચે પ્રમાણે મેહકે છે.]

“ અથાણું ત્હે એકમાં ખાઓ છો કે પ્રાણે પણ ખાવા લાગે છે ? જો પુરણે ખાવા લાગવા હોય તો અથાણું ન કપાતી સજ ત્હમારી સાથે એમનેયે ભોગવવી જ પડશે ને ? તારે ત્હમ હં એકલાંતું જ બધું લૂંટાઈ ગયું હોય એમ નકમી દાંય દાંય શા સારું કરો છો ? અથાણું વિના ખાવાનું નથી ખાવતું એમ જાણે નેજો રહે ત્યારે પ્રસંગ સાચો લેજો. ”

“વિદ્યાર્થી” : મુખ્યાઈ:—

જવાબ:—

‘પતિ બલુસો હોય, પત્ની પણ લખી
વાંચી શકતી હોય; પતિ પરદેશ હોય,
બન્નેને મેળ પણ સારો હોય, છુટ સારી
હોય, એક બીજાને મઠે મરી શીટવા પણ
તૈયાર હોય. છતાં પતિ કુશળ સમાચાર
પાઠવે, પત્નીને તેમ કરવા સમવક હોય,
છતાં પતિ તરફથી આવેલ અનેક પત્રોનો
જવાબ સરખો પત્ની ન લખે, હેતુ કારણ
શું હોઈ શકે? તેઓ એક બીજાને નિ-
યમિત કુશળ સમાચાર લખતાં રહે એમ
શી રીતે બને?’

એક બીજાને માટે મરી શીટવા પણ
તૈયાર હોય એ સંજોગોમાં, પત્ની
સમવક અને શક્તિ હોવા છતાં આ પત્રનો
જવાબ સરખો ન લખે એ સ્થિતિ અક-
લ્પ છે. પુરૂષે જેમ અને એમ જરૂરી
દેશમાં ફેડી જઈને એના કારણની તપાસ
જાતે કરવી જોઈએ; કાચ જોડીને બેસી
રહેવાનો આ વખત નથી નિયમિત પત્ર
મેળવવાની વ્યવસ્થા પણ ત્યાં જઈને
કરી શકાશે.

લક્ષણ.

(એક લોક ગીત.)

ઘોરડામાં ઉભા વડુવાર દીસો છો રડાં રે
સાસુ સામાં વઢવા બેસો એ લક્ષણ છુડાં રે
વઢવાનું શું છે પણ વઢકારાં કહેવાઈએ રે
વડી રે વાપણ વડુવાર તારાં લક્ષણ છુડાં રે
કચરો વાળતાં વડુવાર દીસો છો રડાં રે
પડયું આપડયું મઠે ગાંધી એ લક્ષણ છુડાં રે
બાંધવાનું શું છે પણ ઘોરડાં કહેવાઈએ રે
વડી રે વાપણ વડુવાર તારાં લક્ષણ છુડાં રે
પાણી મરંતા વડુવાર દીસો છો રડાં રે
બોળે બોળે પાણી પીએ એ લક્ષણ છુડાં રે
પીધાનું શું છે પણ ગોગરાં કહેવાઈએ રે
વડી રે વાપણ વડુવાર તારાં લક્ષણ છુડાં રે
રસોઈ કરતાં વડુવાર દીસો છો રડાં રે
ખાટું મોળું ચાખી જુઓ એ લક્ષણ છુડાં રે
ચાખ્યનું શું છે પણ ચાટખાં કહેવાઈએ રે
વડી રે વાપણ વડુવાર તારાં લક્ષણ છુડાં રે
વાસીદું વાળતાં વડુવાર દીસો છો રડાં રે
પાડાનું પુંછડું મરડો એ લક્ષણ છુડાં રે
મરડવાનું શું છે પણ પાડો મરી જાવ રે
વડી રે વાપણ વડુવાર તારાં લક્ષણ છુડાં રે

સંપાદક — મનુશ્યાઈ બેવાણી.

અંપાદિત: શ્રી. કુમુદિની ત્રિવેદી.

અંપાદિત: શ્રી. કુમુદિની ત્રિવેદી.

આણ:—૧. એક આશ્રમનું નામ. ૫. એક રાષ્ટ્રીય નેતા. ૧૦. હિંદુસ્થાનનો મહા

कवि. १२. जलसर. १३. कभग. (अजिछ) १४. युरोपना ऐक. ज्वालासुभी
पर्वतनुं नाम. २०. सामान. २१. राजी. २२. ऐक भोगस भोगम. २३. आभारता. २४.
जैसाडी. २५. भगम देव. २७. नाय. २८. कथा. ३०. दोय. ३१. ऐक विधधाम. ३४.

મર્મદા. ૩૫. એક મદિતો. ૩૭. મહેસુલ. ૩૮. સીધું. ૪૯. આકાશ. ૪૦. બહેનો. ૪૧. એક ગવર્નરનું નામ. ૪૩. આદાણું. ૪૪. કલંક. ૪૫. ત્રાસ વર્તાવનાર. ૪૮. મોં આગળ. (ઉંચું) ૫૧. વેરો. ૫૨. રામનો પુત્ર. ૫૪. કીમત. ૫૬. માછલી. ૫૭. એક જાતનો રોગ. ૫૮. મેરુસ્વતી. ૫૯. શુભરાતના એક સદગત સાક્ષર. ૬૧ ઉગ્ર. ૬૨. લડાઇનું મેદાન. ૬૪. એક જાતનાં ફુલ. ૬૬. સંગીતનો માપદર્શક શબ્દ. ૬૭. મહામારતના સમયનું એક ક્ષત્રિય કુટુંબ. ૬૯. હામારી. (માનાયે) ૭૧. કૃષ્ણનું શસ્ત્ર. ૭૨. હુનિયાનો એક મહા પુરુષ.

ઉદાહરણ:—૨. બાણ. ૩. માદું. ૪. મધ્યમિન્દુ. ૫. નીચો વળ. ૭. એક ફુલનું નામ. ૮. મહાદેવ. ૯. નીસમીસદીના એક બચકર હતવાકાંડનું સ્થળ. ૧૧. માદળાઈ. ૧૩. શુભરાતના એક સદગત કવિ. ૧૫. હદ. (અંગ્રેજી) ૧૬. પવિત્રતા. ૧૭. એક ખાંડનો પદાર્થ (કંથુ). ૧૮. સત્તા. ૧૯. મદદમાર. ૨૦. રેવપુતાનાનો એક ભાગ. ૨૫. એક પ્રસિદ્ધ અઠવાડિકના તંત્રી. ૨૮. અસહકાર યુગના એક પ્રસિદ્ધ વિચારક ૩૦. સ્વર્ગ. ૩૧. પ્રજાતમાં થતું એક સુંદર દર્શન. ૩૩. ઠંડો પવન. ૩૫. વાદળો. ૩૬. એક સંખ્યા. (અંગ્રેજી) ૪૨ એક હિંદી માસિકનું નામ. ૪૯. વેર. ૫૦. છૂટા પડ્યા. ૫૩. એક ખાવાનો પદાર્થ. (મરાઠી) ૫૫. પોચું. (ઉંચું) ૫૬. ખાતા. ૫૭. માફ કરવાનો શબ્દ. ૬૦. પવન નાખવાનું યંત્ર. ૬૩. આયનો. ૬૫. પથ્થ. ૬૭. સ્મૃતિ. ૬૮. જંગલ. ૬૯. જીવ. ૭૦. સમુદ્ર.

હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ થવા માટેની શરતો.

(૧) આ ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રમાં માસિકનાં દરેક સ્ત્રીઆદક તેમજ જે બહેનો પોતાના પતિ, પુત્ર, ભાઈ, કે પિતાને નામે માસિક મંગાવતાં હોય તેઓ સર્વ ભાગ લઈ શકશે. સ્ત્રીઆદકોનાં કુટુંબની સ્ત્રીઓ પણ આ હરિશ્ચંદ્રમાં ભાગ લઈ શકશે. જવાબ સખી મોકલનારે પોતાનું નામ અને આદક નંબર અવરજ અજાવવાં. આદક નંબર નહિ જણાવ્યો હોય તો હરિશ્ચંદ્રમાં નામ દાખલ નહિ થાય. (૨) દરેક મદિનાના ઉખાણાનો જવાબ તે મદિનાની આખર તારીખ સુધીમાં અમને મળે એવી રીતે મોકલી આપવો. (૩) તંત્રીનો નિષ્ફળ હેવટનો ગણાશે. કોઈ પણ સવાલ-જવાબ કે પરિણામના બ્યાજખી-ગેરબ્યાજખીપણા વિશે વાંધો લઈ શકાશે નહિ.

આ હરિશ્ચંદ્રમાં આવેલા જવાબોમાંથી એક ઉપડાવનાં જે બહેનનું નામ નીકળશે તે બહેનને એક પુસ્તક બેટ અપાશે.

બુન અંકના ઉખાણાની હરિશ્ચંદ્રનું પરિણામ.

આ હરિશ્ચંદ્રમાં કુલ ૭૦ જવાબો મળ્યા છે. એમાંથી ૨૧ ના ત્રણ જવાબ સાચા છે. ૪૨ ના બે જવાબ સાચા છે અને ૪ નો એક જ જવાબ સાચો છે. ૪ જવાબો પુરૂષો તરફથી આવેલા હોવાથી હરિશ્ચંદ્રમાં દાખલ નથી કર્યા. એ નામો નીચે પ્રમાણે:

ત્રણે જવાબ સાચા: શ્રીમતી ખેનો: (૧) વિલાસવતી નગીનદાસ; (૨) દેવુખેન આ. ચાવડા, (૩) ભવાનીબાઈ પીતામ્બર; (૪) સવિતાગૌરી હરિલાલ; (૫) ચંદનમણી ના. પુરોહિત; (૬) મોતીબાઈ વ. મહેતા; (૭) મોતનગૌરી ન. શાહ. (૮) હરદાગૌરી મુ. દવે; (૯) હીરાખેન સુ. વડીલ; (૧૦) ચંપાખેન કે. શાહ; (૧૧) સુચીલા રા. ત્રિવેદી; (૧૨) ધ્રુવગૌરી બા. દેસાઈ; (૧૩) ચંચળગૌરી બા. વ્યાસ; (૧૪) દક્ષિણગૌરી ર. ત્રિવેદી; (૧૫) લલિતા દિ. મહેતા; (૧૬) પ્રમિલા મુ. દવે; (૧૭) કમળાગૌરી સી. મોદી; (૧૮) નંદનખેન જી. ગજમ્બર; (૧૯) ભાનુમતિ કા. પટેલ; (૨૦) પ્રભાવતી જ. મોદી; (૨૧) ચારદા મણીલાલ (૨૦) કર્ણસુધા આચાર્ય; (૨૧) અંબાબાઈ ર. ગજમ્બર.

બે જવાબ સાચા: શ્રીમતી ખેનો: (૧) સોનબાઈ બે. ખોતા; (૨) ધીરજખેન આ. દેસાઈ; (૩) પ્રભાવતી બ. વેદ; (૪) મંગળાગૌરી હ. વ્યાસ; (૫) કળાવતી ન. મહેતા. (૬) લીલાવતી ન. દલાલ; (૭) કમળાવતી સી દેસાઈ (૮) જ્યા મિ. શાસ્ત્રી; (૯) ગજરાગૌરી બા. દેસાઈ; (૧૦) લીલાવતી દેસાઈ; (૧૧) સાવિત્રી કે. જોશી; (૧૨) જમનાખેન જ. મરચંદ; (૧૩) ચિરીય હ. દક્ષિત; (૧૪) શુભરતી વરજીવન; (૧૫) નિર્મળગૌરી ચં. મહેડી; (૧૬) વિજયાગૌરી હ. ખેડવાળા; (૧૭) ચંદાવતી ઇ. દવે; (૧૮) રમાગૌરી મહેતા; (૧૯) દર્મિલા મુ. દવે; (૨૦) ચાન્તાગૌરી જ. શાહ; (૨૧) આરતખેન જનનલાલ; (૨૨) લીલાવતી રંગીલાલ; (૨૩) મંબીરગૌરી ચીમનલાલ; (૨૪) લીલાવતી ઓટાલાલ; (૨૫) એરટરખેન ડેવી; (૨૬) ગૌરીબાઈ ડાહ્યાભાઈ; (૨૭) મંતોકભાઈ શ્રી. દલાલ; (૨૮) કુંદનકાન્તા ની. બચેચ; (૨૯) સુમિત્રાલક્ષ્મી પી. જોશી; (૩૦) ઉર્વશી પુચ; (૩૧) ચંચળલક્ષ્મી અ. શાહ; (૩૨) ચંચળખેન નાથજી; (૩૩) વસંત વાડીલાલ; (૩૪) નિર્મળા દેસાઈ; (૩૫) ચંપાગૌરી મગનલાલ પેલાભાઈ; (૩૬) હીરાલક્ષ્મી મા. રાવલ; (૩૭) ચાન્તાખેન દલસુખભાઈ; (૩૮) વસંતકુમારી જી. ડોહટર; (૩૯) કપિલાગૌરી મ. ભટ્ટ; (૪૦) પ્રમોદા દેસાઈ; (૪૧) લાલક્ષ્મી દે. વોરા; (૪૨) હીરાલક્ષ્મી ગોરલનબાઈ જીવાભાઈ.

એક જવાબ સાચો: શ્રીમતી ખેનો: (૧) કુસુમગૌરી હુ વૈલ; (૨) મંગળા લલુભાઈ; (૩) હીરાખેન ઠી. મોદી.

ત્રણે ખરા જવાબોમાંથી એક નામ ઉપડાવતાં સૌ. અંબાબાઈ રજીષ્ટ્રાડાસ ગજજરવું નામ નીકળે છે. એ ખેનને સંપાદિકા ખેન તરફથી ત્રણ પુસ્તકો: (૧) ૯ નવી વાતો; (૨) રાસતરંગિણી અને (૩) ચુંદડી અપારો. બાકીના ત્રણે ખરા જવાબો એ ખરા જવાબોમાં ઉમેરી ઉપડાવતાં સૌ. પ્રભાવતી જસવંતરાય મોદીવું નામ નીકળે છે. એ ખેનને સંપાદિકા ખેન તરફથી બે પુસ્તકો: (૧) પાપાણી અને રાસતરંગિણી અપારો. બાકીના એ બધા જવાબો એક ખરા જવાબોમાં ઉમેરી ઉપડાવતાં સૌ. ચંદનમણી નાનુભાઈ પુરોહિતવું નામ નીકળે છે એ ખેનને સંપાદિકા ખેન તરફથી “ચુંદડી” અપારો. નામે પુસ્તક અપારો. એ ત્રણે ખેનોને અને અમિનંદન આપીએ છીએ અને વિનંતિ કરીએ છીએ કે તેમણે પોતાને મળતા છતાંમો મંગાવી લેવાની ગોઠવણ કરવી.

એ ત્રણે ઉખાણાના જવાબ નીચે પ્રમાણે છે:—

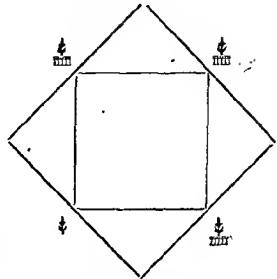
સવાલ ૧ લો: જવાબ: ૭૬૫ મોતી.

સવાલ ૩ જો: જવાબ:

કા.	જ	ળ
ગ	મ	ત
નો	ક	ર
વા	દ	ળ
ધ	ર	ણ

સવાલ ૨ જો:

જવાબ:

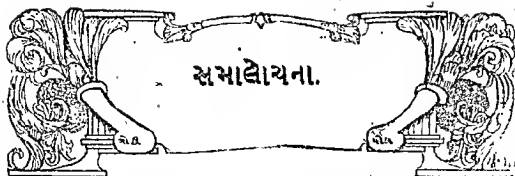
પ્રતિહાસ ઉકેલ્યા છે ફીલ્મી
નની આંખી કરાવી છે આ
સારાદ્ર " માં પ્રકટ થયા
આકર્ષણું હતું. પુસ્તકો
દિવસરનો નજવી રાખવા
હા. પ્રવાસનું નો લખનારા
ઠ શીએ એમ ઇચ્છાએ
૧૩: ૨૧ સ્વેચ્છાંદ મેધણી

જાણના કલ્પના તત્ત્વના માળાના મુ
પ્રકટ થશે માળાના સ્થાયી માલકોને
આના આપવા પડે છે, અને એવી
સ્થાયી આ પુસ્તકો ચોણી કીમતે મળ
છટક માલકોને તે રોડ આને અપાય છે
એક આને મળે છે. અમે ઉચ્છીએ જી
માળાપ ચોણાના જાળકોને આ અણમૂ
આપવા માટે પેલેલી તકે એ માળાના ત્ર
જય આ કાએ પ્રગટકે ૨૧ જિનમાન

દીકરા કે દી-કૃયા ?

અમેરિકાના એક ગામમાં ૪ બાઈઓ રહે છે. તેમની મા ગૂબરી ગયેલી હોવાથી તેમના પિતાશ્રીએ મીસીસ મેરી મેક્ગીન્ડી નામની વિધવા સાથે લગ્ન કરવા ઇચ્છા બતાવી. તે ઉપરથી વેલા ત્રણે બાઈઓ, એક દિવસે રાતના બાર વાગે, મોં ઉપર ખૂરખા બાંધીને પોતાની અવિધ્ધમાં સનાર માના ઘરમાં છુસી મથા. ત્યાં બંધને તેમણે ભારે મર્દાનગી કરી બતાવી. રાંઠ અબજાને પિસ્તોલની ધમકી આપી એક ખુરશી ઉપર બેસાડી અને એક બંણે ઘરમાંથી જરી શોધી લાવી, તેના વાળ કાપવા માંડ્યા. બાદ, તેના સરીર ઉપરથી બધાં વસ્ત્રો ઉતારી, ઘરની બહાર લઇ બંધ, નગ્ન દશામાં તેને એક ખેતરમાં ચાલવાનું કહ્યું.

ખીજે દિવસે, ત્રણે બાઈઓને કોર્ટમાં બોલાવવામાં આવતાં તેમના મર્દ વધીસે પોતાના અસીલ તરથી બચાવ કર્યો કે ત્રણે બાઈઓએ તે બાઈને પોતાના પિતા સાથે લગ્ન કરતાં અટકાવવા સાર આ પગલું લીધું હતું. પરંતુ ના. જળે ત્રણે બંધને ૧૫, ૧૨ અને ૩ મહિનાની કેદની શિક્ષા થરમાવી અને ટીકા કરી કે, " તમારામાં ગૃહસ્થાઈ હશે, તો મરતાં સુધી તમે તમારા આ કૃત્યને સાર થરમાશો. "

સમાલોચના.

સૌરાષ્ટ્રના ખંડેશમાં: ૧. મિત્રું પરિબ્રમણ:
લેખક: રા. ડેવરચંદ મેઘાણી પ્રકાશક: "સૌરાષ્ટ્ર"
કાર્યાલય. મૂલ્ય: ૩ આના.

ગુજરાતી ભાષામાં લેખ અને પુસ્તકરૂપે પ્રવાસવર્ણનો ઘણાં લખાયાં છે પરંતુ તે સૌમાં બાઈ મેઘાણીનું આ પ્રવાસવર્ણન અનોખી માત્ર પાડશે. ગિરના પ્રદેશમાં જમણું કરતાં કરતાં એ બાઈએ પ્રત્યેક વસ્તુમાંથી, પહાડ, નદી, સરોવરો, શિવાલયો, વગેરેમાંથી ઇતિહાસ ઉકેલ્યા છે ફીલ્સુફી વારવી છે, સમાજજીવનની ઝાંખી કરાવી છે આ વર્ણનો કંઈ કંઈ "સૌરાષ્ટ્ર" માં પ્રકટ થયા ત્યારેજ પછાતું દીક્ર આકર્ષાયું હતું. પુસ્તક સ્વરૂપે એ ઉમદા સાહિત્યરતનો નવલ્લ રાખવા માટે પ્રકાશકને ધન્યવાદ. પ્રવ સર્વજ્ઞનો લખનારા એમાંથી અણમૂલા પાઠ શીખે એમ ઇચ્છીએ.

હાલરડાં: સંપાદક: રા. ડેવરચંદ મેઘાણી
પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. મૂલ્ય: ચાર આના.

નૂનવાણી સાહિત્યના ધૂળધાયા લઈ મેઘાણીના પ્રવાસનું આ નાનકડું પુસ્તક એક વધુ સુંદર પરિણામ છે. બાળકને હિંચોળતી ન્હાલ-સોયી માતા લઈ અજ્ઞાન હોય પરંતુ તેના હૃદયમાં દેવી કવિતા જોયે છે તેની સાબિતિ આ ૨૪ હાલરડાંને સુંદર સંમિલ આપશે, અને બાઈ મેઘાણી જેમને "વાત્સલ્યના સૂરો વિહોણા" ના ગિરદાઈ નવાળે છે તે આપણા "આધુનિક ગુજરાત કવિઓ" ને કીમતી પાઠ શીખવશે. સૌથી વધુ મૂલ્યવાન-ખાસ કરીને અભ્યાસકર્તા દષ્ટિએ-તેમણે લખેલી ૪૦ પાનાની પ્રસ્તાવના છે. ગુજરાતી સાહિત્યના અભ્યાસીએને એ પ્રસ્તાવના અત્યંત ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થશે.

શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ માલ સાહિત્યમાળા:

(૧) ગણપતિ ભાષા. (૨) ચૈતૈયો. (૩) ઉલુ.
હલુ, ઉલુ હલુ. (૪) હજમડી. (૫) કમાડ.
(૬) બાળકોનો બીરમલ લાગ ૧. લેખક:
રા. મિત્રમાઈ. મૂલ્ય દરેકનું એક આના.

આ બાલ સાહિત્યમાળાની યોજના શ્રી દક્ષિણમૂર્તિ બાલમંદિરના એ સંચાલકો શ્રી. તારાબેન અને રા. મિત્રમાઈએ કરી છે. એ યોજના માટે અગે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. આવાં ૭ ૭ પુસ્તકોના ફેલાય સેટ એ માળાના મજા તરીકે પ્રકટ થશે માળાના સ્થાયી માહકોને ફક્ત આઠ આના આપવા પડે છે, અને એવી રીતે માહક સ્થાયી આ પુસ્તકો પોણી કીમતે મળી શકે છે. છટક માહકોને તે દોડ અને બપોલ છે; માહકોને એક આને મળે છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે દરેક માળાપ પોતાના બાળકોને આ મણમૂલું વાંચન આપવા માટે પહેલી તકે એ માળાના માહક બની નવ્ય આ હશે પુસ્તકો રા. મિત્રમાઈની બહુમતી કલમે લખાયેલાં છે. બાળમાનસને એમનો ઉડો અભ્યાસ સૌ રાઈ નજરે છે પહેલા પુસ્તકમાં એમણે મણવિતી ક્યા આપેલી છે. બીજામાં ચૈતૈયો, કાંચરો દાયમી અને માધારાવની વાંતો છે. ત્રીજામાં સુંદર કાવ્યોચિત્રો છે. ચોથામાં ચાલક હિંમતગીતી ક્યા છે. પાંચમું કમાડની અત્યંત ક્યા આપેલ છે. છઠ્ઠામાં બીરમલની ચાંદાશીની બાળસાધામાં વાંતો આપી છે. મિત્રમાઈનો કલમ એટલે આ પુસ્તકોની માયા સરળ અને બાળકો દોસે દોસે વાંચે એવી દોલ એમાં નવાઈ જ નહિ એક પણ કુટુંબ આ પુસ્તકો વિના ચલાવી શકે એમ અમે નાંદ માની શકીએ.

અંગુઠિયામાઈ: બીજી આંદરિ. લેખક: રા. ચન્દ્રશંકર મ મહ. પ્રકાશક: શ્રી ચરોતર મેનુ સોસાયટી, આણંદ. મૂલ્ય: એક આના.

બાળમિત્રના તંત્રી માધ ચન્દ્રચંદ્ર રા. ચિત્રમાધ જેવાજ બાળમાનસના અભ્યાસી અને સિદ્ધદસ્ત બાળવાર્તા-લેખક છે. આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ કાગળમાં છપાઈ હતી વૈયાળમાં બીજી આવૃત્તિ છાપવી પડી છે. પહેલી આવૃત્તિની ૧૧૦૦ નકલો જે માસમાંજ ખપી ગઈ એ એની ઉપયોગિતાને સચોટ પ્રમાણ છે. અમને લાગે છે કે જાણે સમય જતાં પહેલાં ત્રીજી આવૃત્તિ પ્રકટ કરવી પડશે. જે વાર્તાજ એવી છે કે બાળકો એક વાર લાંબામાં લીધા પછી પૂરી કરીનેજ મૂકે.

લેખક: સંપ્રદાઈક: રા. ચિત્રમાધ અને રા. જીવરામ. પ્રકાશક: શુભસંદ સાહિત્ય મંદિર, અમદાવાદ. બાળશ્રંધાવલિનું પુ ૩ નું. પ્રાદર્શ માટે મૂલ્ય: ૦-૬-૬, છટકા: ૦-૬-૦.

“ મોદીજન, ” “ શાલજી ગાદી નાની ” અને “ શાલજી ગાદી મોદી ”-એ ત્રણ પુસ્તકોથી એક રમતું બાળક વધતું આ પુસ્તક છે. પાઠ્ય પુસ્તકો તરીકે કમવાર ચલાવી શકાય એવી રીતે આ પુસ્તકોની રચના થઈ છે. આ “ લેખ ” બાલકના ખરા હોની ગંજ સારો એમાં રાંકા નથી. નાની નાની વાતો, નાના નાના સંવાદો અને સરળ સુંદર નાનકડા કાળોથી ભરેલું આ પુસ્તક બાળકને જ્ઞાન સાથે અપૂર્વ આનંદ આપશે.

પદ્ધતિ: લેખક: રા. હુમકેદ. પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. બાળશ્રંધાવલિનું પુ. ૪ નું. પ્રાદર્શ માટે મૂલ્ય: ૦-૩-૦ છટકા: ૦-૫-૦.

“ તણખા ” નામે પસિદ્ધ વ્યવહારુ ડુંગ્રી વાર્તા-હોના સુંદર સંમદના લેખક રા. હુમકેદને શુભસંદમાં શેષ નહિ બોળખતું હોય? આ પુસ્તકમાં “ પડમાં ” નામની પાછળ તેમણે ત્રણ સુંદર અને આસંદાઈક બાલનાટકો છપાવ્યાં છે. જે ત્રણે નાટકોની ભાષા સારી સરળ અને બાળકોને સ્વેચ્છે ખપી નય એવી છે. શાસ્ત્રના ઉત્તર વખતે કે બીજા એવાજ આનંદ સમારંભમાં આ નાટકો બાળકો સ્વેચ્છાથી ભજવી શકે અને નાનંદ લઈ શકે આપણા ભૂતેવોનો અપ્રમાદિ દર્શાવતું “ લાડુ ને ફાળ ” નું નાટક તો બાળકોને સોથી વધારે ગમશે.

શકુંતલા: મૂળ લેખક: બાળ અવનિન્દનાથ

કાકુર. અનુવાદક: શ્રી મોંધીબહેન. પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. બાલશ્રંધાવલિનું પુ. ૫ નું. પ્રાદર્શ માટે મૂલ્ય ૦-૩-૦ છટકા ૦-૫-૦.

રા. ચિત્રમાધના બચીલ શ્રી મોંધીબહેને બંગાળી વાંચવાની હચ્છા થઈ ચિત્રમાધએ કહ્યું: “ વાંચ્યા. મું શું વાંચતી હતી ” જે ટકોરનું સુંદર પરિણામ તે આ અનુવાદ. શ્રી. મોંધીબહેને જે સિવાય બંગાળીમાંથી થયું થયું શુભશાનીમાં લેવાયું છે. કવિ કાલિદાસના “ શકુંતલ ” ની નાયિકા શકુંતલાની કથા આલેખતી સરળ ભાષામાં લખાયેલી આ વાર્તા બાલસાહિત્યમાં સારું સ્થાન લેશે.

ગુરુ ગોવિન્દસિંહ અથવા હુરંધર ધર્મ-સંપ્રદાઈ: લેખક અને પ્રકાશક: રા. નારાયણ વિ-સનલ કકુર, સંપાદક, હિન્દુ ગૌરવ મંથમાળા ૧૦૦, બલરગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ. મંથમાળા પ્રથમ પુષ્પ, મૂલ્ય: પ્રાદર્શ માટે રૂ. ૦-૧૨-૦ છટકા રૂ. ૧-૪-૦.

શુભસંદના વાર્તાઓની વાચક રા. કકુરની બાનીથી અભરશે ન જ હોય. એમની અનુભવી કલમે અત્યાર સુધીમાં અનેક પુસ્તકો લખાયાં છે અને તેમાંય ઐતિહાસિક નવલકથા આગ્રે મરામાં રા. કકુર સિદ્ધદસ્ત લેખક છે. તેમણે એમની નવલકથાઓ વાંચી હશે તેમને હિન્દુધર્મના અને હિન્દુધર્મોત્થાનના ગૌરવ માટે એમના દીઠાં કટલી ધનરા છે તેની ખાતરી થઈ જશે. જે ધર્મ અને મૂલ્ય સ્વરૂપ આપના આ મંથમાળાની યોજના તેમણે કરી છે નજીકથી શેર કલાલ શેઠ મન-સુખલાલ છત્રાવાને આ મંથમાળાના પ્રકાશન માટે સદાય આપી હિન્દુ જનતા પર મોટો ઉપકાર કર્યો છે. એવી આર્થિક સદાય વિના આ રૂપ-૩૦૦ પાનાનું પુસ્તક બાર આનામાં ન આપી શકાત. આ પુસ્તકમાં સિમ્પલ ધર્મગુરુ ગોવિન્દસિંહની અપૂર્વ જીવનકથાના લેખો આવેલી છે. હિન્દુ ધર્મના રક્ષણને જે વીરનરે જોરગલેજ જેવા ધર્મોત્થાનનાદ્યાદ સામે કેવા પ્રકારે બાંધ બાંધી હતી અને તેની ધર્મોત્થાનના પ્રવાદને શક્યો હશે તેનો વાકર્ય ચિતાર આપ્યો છે. કટલાં ચિરો આપી પુસ્તકને વધુ આકર્ષક અને મૂલ્યવાન બનાવવામાં આવ્યું છે. હિન્દુધર્મ માટે કાલ ધર્મનાર

ફરે જલે આઠ આના બરી આ અંધમાળાના સ્થાયી
આલક વધે જલુ" ભેઈએ.

વૈદિક તત્ત્વદર્શક ઉપદેશમાળા: અનુવાદક
અમી પ્રકાશક: શ્રી. ધીરજીરામ ગોપાલચંદ વર્મા.

વૈદિક ધર્મના મુખ્ય મુખ્ય તત્ત્વોનું દોહન
કરી ઉપદેશ રૂપે લખાયેલા આ લેખોના મૂળ લેખક
આધિનિવાસી પંડિત સાતવળેકર છે. એમના એ
લેખોના લાભ ગુજરાતી પ્રાંતને આપવા માટે
અનુવાદકને ધન્યવાદ આપીએ છીએ. લેખોની
ભાષા સાદી અને સરળ હોઈ ધર્મના તત્ત્વો સ્પષ્ટ
રીતે સમજાવે છે. આ પુસ્તક "પ્રચારક" માસિકના
માંડકાને ભેટ તરીકે આપવામાં આવ્યું છે.

પુલોમા અને ધીરજી દાંબ્યો: લેખક: શ્રી.
અમૃતલાલ ના. ભટ્ટ. મળવાનું ઠેકાણું: શ્રી. અમૃ-
તલાલ કી. ભટ્ટ. મોટું ફળગું, ઉમરેડ અથવા
"પ્રતાપ" એડીસ, સુરત. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકમાં લેખકે લખેલાં નાનાં પ્રોટાં ૪૭
દાંબ્યોના સંગ્રહ સર્જી છે. કેટલાક ઉત્તિહાસ પુરા-
ણમાંથી વસતું લઈ લખાયું છે, અને કેટલાંક ઉર્મિ.
પ્રધાન છે. "પુલોમા", "લીખ", "વિશ્વામિત્ર"
"લલ્લીલાટ", "ભામારા" વગેરે કાવ્યો ઉત્તિહા-
સનું દર્શન કરાવી પ્રાચીન અર્વાચીન ગૌરવને
મૂર્તિમંત્ર કરે છે. ભાષા સાધારણ રીતે સાદી છે
અને કાવ્ય-રોખીન વાચકોને ગમે તેવી છે.

ફેટોચાપ્રી: છબી પાડવાની કળા: પ્રકાશક:
એસ. ડી. છત્રપતિ, રીડરોડ, અમદાવાદ. મૂલ્ય:
૦-૫-૦.

બત્રીસ પાનાની આ નાનકડી પુસ્તિકામાં
ફેટોચાપ્રી પાડવાની કળા સાદી ને સરળ આધારમાં
સમજાવવામાં આવી છે. કેમેરાની સોધ થયા પછી
એનો ઉપયોગ વધતોજાય ગયો છે. આજે અનેક
બાબતોમાં છબી પાડવાનું એ સાધન કામ લાગે
છે. પરિશ્રમના દેશોમાં કેમેરાનો ઉપયોગ ફેળવણીના
એક સાધન તરીકે થવા લાગ્યો છે. અહિં મણુ
વણુ રોખીનો નવરાસને સમર્થ એ કળા હાથ
મરના મથે છે. એજો અંગ્રેજી ન જાણતા હોય

તેમને આ પુસ્તક એ કળા શીખવામાં સારી મદદ
કરશે. કેમેરાની રચનાથી માંડીને, છબી લેવાર થતાં
સુધીની બધી વિગતો સ્પષ્ટપણે એમાં સમજાવી છે.

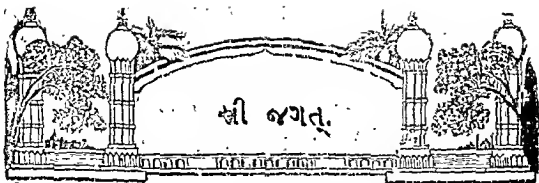
નિરંજન ગીતા: લેખક: શ્રી. સુનીલાલ ત્રિ.
બાપાણી. કોમલ રૂ. ૧-૦-૦.

સ્વામીશ્રી નિરંજન સરસ્વતીના નામ સાથે
આ ગીતા લેકાઈ છે. ગુરુ શિષ્યના સંવાદ રૂપે
કાવ્યમાં વેદાંતના વિવિધ વિષયોનું એમાં નિરૂપણ
કરેલું છે. પુસ્તકનું કદ નેતાં કીમત સજી વધારે
લાગે પણ લેખક જણાવે છે કે એમાંથી યતી
કમાણીનો ઉપયોગ કોઈ ગુપ્ત કાર્યમાં થશે અને
જ્ઞાનપ્રાપ્તિ એટલું મુખ્ય ન જરૂરથી તેમને ફક્ત
ચોટાજ ગોલકવાથી પુસ્તક મોકલારો.

સમાજ સેવક: વ્ય. શ્રી. ગોકલદાસ હીણ
કકર. વર્ષ ૫: અંક ૧. વા. ભ. રૂ. ૧. બંધન-
જરના સેવક મંડળના ઉત્સાહી મંત્રીએ આ પ-
ત્રિકાનો ૫ મા વર્ષનો ૧ લો અંક ખાસ અંક
તરીકે પ્રગટ કર્યો છે. એ અંકમાં સામાજિક વિષયો
પર લુંકર લેખો, કાવ્યો, વાર્તાઓ વગેરેના સંગ્રહ
કરી ઉપયોગી વાચન પુરું પાડવા માટે વ્યવસ્થા-
પડે ધન્યવાદ. મંડળ જામનગરના સમાજની
સારી સેવા સાધી રહ્યું છે અને તે માટે એના
સભાસદોને પણ ધન્યવાદ થતે છે.

સામાજ સેવક: (૧) ધીરજીરામ
(અધ્યક્ષ): તંત્રી: શ્રી. વામન સી. મુકાદમ. પુ.
૧; અંક ૧. (૨) શ્રીમાજ એડાવાળ પત્રિકા:
પુ. ૪; અંક ૧-૨, વૃત્ત સંમેલન અંક. વા. ભ.
૧. ૧-૪-૦. (૩) પ્રચારક: પ્ર. રામી ધર્મા-
નંદ. પુ. ૩; અંક ૫-૬. વા. ભ. રૂ. ૧-૮-૦
(૪) સીનેમા અને રંગમૂર્તિ: તંત્રી: શ્રી.
નૃસિંહદાસ પી. કકર. પુ. ૧; અંક ૧૦. (૫)
વિશ્વપ્રકાશ: તંત્રી: શ્રી. મ. ન. દોશી, બી. એ
વ. રૂ. અંક ૩-૪ વા. ભ. રૂ. ૧-૮-૦. (૬)
અભ્યાસ ગૃહ પત્રિકા: તંત્રી: શ્રી. નરનાલાલ
આ. રાવલ. વ. રૂ. અંક ૧. વા. ભ. રૂ. ૦-૧૧-૦.

૬૮૬

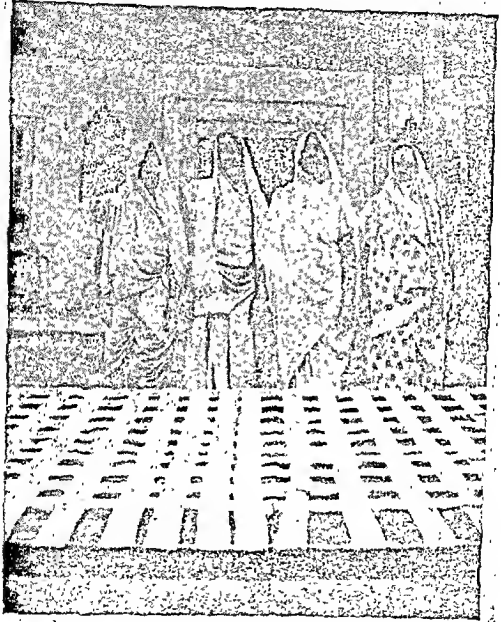
બારડોલીની ઇંદોને સરકારની અન્યાયી
મહેસુલ-આપણી સામે બારડોલીની પ્રભનો
સત્યાગ્રહ દંડ ચાલુ છે. ના! જનની સમાધાની
કરવાના ટોંગ કરી લેવા પછી એમની ચારતો સ્વ-
માની સત્યાગ્રહીઓ સ્વીકારી શો એવી નથી. કો
વાય છે કે ના. જનની પ્રતિષ્ઠાનું પૂછકું ઠાકી
સમાધાની કરવા તૈયાર છે પણ દિંદી પ્રધાન પ્ર-
ભને કાગી દેરા માંગે છે એટલે તેમના કુક્રમ
વિરુદ્ધ જનનીથી ઉત્પન્ન થતી સમસ્યા નથી એમને
અજવાબી. વલ્લભભાઈના નેતૃત્વ હેઠળ જે રમ્ય-
દેશન મુશ્કેલી થયું ત્યાં તેમાં સૌ. શારદાબહેન
મહેતા, શ્રી મીડુબહેન પીપીટ અને સૌ. ભક્તિ-
લક્ષ્મી મો દેસઈ પણ હતાં. એ ત્રણે બંદોનો
અને કુ. અંબીબહેન (વલ્લભભાઈનાં પુત્રી) પ-
ભના આ યજ્ઞમાં તેમને અનેક રીતે મદદ અને
પ્રોત્સાહન આપી રહ્યાં છે. શ્રી. મીડુબહેન તો
બારડોલી વાલુકાની સીંચણમાં અત્યંત પ્રિય થઈ
પડ્યાં છે. પ્રભને ખાતર વનમન ધનથી મદદ
રવાર એ બંદોને પ્રત્યેક દિવસ પૂજે છે. યાદ
વડા કે માલિક એમને ઉત્સાહ મદદ કરી રહ્યા
અસમર્થ છે. બારડોલીની બંદોનો પછી અજુબ દ-
ત્સાદ બતાવી રહી છે. તેઓ, પુરુષ વગેરે જેવાં
જ્યાં તેમણે રમાયે હશે એવી કર્મો તૈયાર છે
તેમજ જેવાં જ્યાં પછી તૈયાર છે. પોતાના
પતિ તેમજ બીજાં પુરુષ સમાજોને તેઓ પ્રોત્સા-
હન આપે છે; પોતાનાથી જેમ દરેકને મુખે
તેમને જેવાં મોટાં છે તેઓ અને તે બોલ
આપવા તૈયાર છે એ બંદોને અપાર શ્રદ્ધા
શ્રાદ્ધ વગર છે. બંદોની બંદોને તેમજ અન્ય
પ્રભને પણ ખુબ સહાયમુદિ આ હાલ વરદ બ-
તાવી છે. મુલાખના વિચાર્યો અને વિચાર્યોની-

એવે શ્રી. વલ્લભભાઈનું અર્પણ સ્વાગત કરી તે-
મને અરજી નામુની મોટી રકમ ધરી છે. અમદા-
વાદે પરિવહન કરી તેમને પ્રોત્સાહન આપ્યું છે.
એ પરિવહન સ્વાગતમાંથી સૌ. શારદાબહેન હતાં.
દંડ બારડોલી ચાલુ ધામ અણાવે છે અને અનેક
સીપુરોએ એ બંદોને પ્રભના દરમિયાનમાં છે.
ધનવાન મારીઆ બંદોને લેઈ પ્રેમલીલા વિરુદ્ધતા
ઓમતી સુંદરબહેન, શ્રી. જમુબહેન, શ્રી પ્રદમાવતી
બંદોને વગેરેએ ચાંચા કરી પ્રભને ઉત્સાહ અને
મક્કમતા લેવાં હતાં. આ હાલને આખા કિંદની
પ્રભ ટેકો આપી રહી છે, અમને તો લાગે છે કે
આખરે સરકારને હારી જ પડશે છે

સેવાસંદન-મુલાખ: મોટી યાચણ રાકવા
વિના ઘેર બેઠાં કામ કરી તેમાંથી બંદોનો આજીવન
ગુજરાન કરી શકે એવી વિધિવિધ પ્રકારની લાલીમ
આપવી આ નમુનેદાર સંસ્થાનો ૧૬ મો વાર્ષિક
રીપોર્ટ-સન ૧૯૨૬-૨૭ નો પ્રાદ થયો છે. (૧)
સંદનના નોર્મલ કલાસમાં ૧૨૫ કક્ષિતી બંદોનો
મરાઠી ચાલુની શિક્ષા થવાની લાલીમ છે.
સરકારી સારીકીટ માટેની પરીક્ષામાં કુલ ૪૧
બંદોનો પાસ થઈ છે. વનકિયુવર કાલનકમાં ૩૧
બંદોનો પાસ થઈ. (૨) ગુલોજવમીના વર્ગોમાં
૮૬ દિંદા, ૫ મુશ્કેલી અને ૫૦ પારસી-કુલ ૧૪૪
બંદોનો દલી. આ વર્ગોમાં મરાઠી, ગુજરાતી, ઉર્દુ
અને અંગ્રેજી ભાષાના શિક્ષણ ઉપરાંત ગુલોજવમી
અને રચનામાં ઉચ્ચગ્રામી વાય એવા નાના નાના
ગુનનો શોધવાય છે. (૩) ઉચ્ચ વર્ગોમાં સીરવા
વેવરવાનું, મોલ અંકશાક ગુલવાનું, શિવવાનું
મોવાનું, નેવરામ, ગાર વગરનું વગેરે શોધવાય છે.
૧૨૫ બંદોનો એનો તાલ છે. જરીબ બંદોનો આ
ઉચ્ચો શોખ આનંદેર ગુજરાન કરી શકે. (૪)
સંદનમાં લાલીમ પામેલી ૨૫૦ બંદોનો શિક્ષા

વરીકે અને ૩૦ નસે વરીકે શુભરાત મેળવે છે. (૫) સદનના આશ્રમોના લામ ૭૦ સ્ત્રી બાળકો છે જેમાં ૫૭ દિંદુ, ૧૧ પારસી અને ૨ મુસ્લીમ છે. (૬) સદનની નસોએ ૨૦૦ થી વધુ કેસોમાં

મુસ્લીમ સાળાઓને વાર્ષિક રૂ. ૧૨૦ ની મદદ કરી હતી. એક ત્રીજા સાળાને શિવજીભાઈના નર્સ મરિ રૂ. ૫૦ ની મદદ આપી હતી, આ પ્રકારે સેવા કરી રહેલી આ સંસ્થાને નાણાંની હછ મોટી

સરકાર સામે સત્યાગ્રહની લડવમાં મુકી રહેલી
મારડોલીની બીરાંબના જહેનો.

મરીજ બહેનોને ત્યાં જ્યાં તેમની મરત સારવાર કરી હતી (૭) ત્રણ બહેનોને ફરેને રૂ. ૧૭ ની માસિક સોલારશીપ ફેલોશીપના અવધાસ મરિ આપી હતી. (૮) કપડાંબળ અને મહેમદાવાદની બે

જોડ છે. વાર્ષિક અર્થ રૂ. ૪૦૦૦૦ છે. કેટલાક દિવસિતકોએ કેટલા કોન્સ્ટેમાંથી અને બાળાઓએ બનાવેલી ચીમેના મેચામુથી રૂ. ૩૦૦૦ મળ્યા હતા મકાન વધારવા ફંડની જરૂર છે. સખી

દીલની બંનેના સહનના સમાસક થઈ વાર્ષિક મહત્ત્વ આપી એનું કાર્ય પૂર્ણ અને વધારી શકે. મુખ્યત્વે વર્તમાન કુટુંબો પોતાનું કામકામ સંસ્થા મારફત કચેરી ત્યાંથી બંનેને સુચારવતું સાધન આપી શકે. આ રીપોર્ટ સર કલસલ જર્જાચીરના પ્રમુખપદે મળેલી વાર્ષિક સલામાં રજૂ થયા હતા.

બાળકોની બંધારણ: મુંબાઈની મીઠ દરજ્જાનું દલ ચાલુ છે. કામદારો અને તેમનાં સ્ત્રી બાળકો બધે મરે છે. સ્ત્રી-કામદારો પીકેટીંગ વગેરેમાં આવેલાન બાળ બચ્ચી રહી છે. બાળકોના પોષણ માટે ફોરોજના રૂ. ૧૦૦૦ આપવાની કોષ્ટાસત મ્યુ. કોરપોરેશનમાં આવેલી પણ હજી ગઈ. આથી કોરપોરેશનના પ્રમુખ ડૉ. દેશમુખે પોતે એક ફંડ લખી રહ્યાં છે અને બાળકોની બંધારે ધ્યાન છે. ફંડમાં રૂ. ૧૦૦૦૦ લગભગ વસતી ગયા છે.

માદેવાડી બંધનની હિમત: "માદેવરી" પત્રના સંપાદકના પત્ની શ્રી. શાન્તારેયો અને માદેવરી મદિલા પરિપક્વના મંત્રી શ્રી. સત્યવતી-દેવી ચાપારી જવાં દર્શાવે. એક મરાઠી પૂંઠે લાગ્યો. એક કામને ફેંકે ખરીદવા ઉભા રહેવાં મરાઠીએ શ્રી. શાન્તારેયીના ખીસા વાફ દાવ લંબાવ્યો. બન્ને બંનેને પત્રમાંથી સંપર્ક કરી તેણે સારી રીતે પૂછ કરી અને બહુ મહાવાદો કર્યા ત્યારે ઠાકરો. એ બંનેને લીધે માટે ધન્યવાદ. બીજા બંનેના આમાંથી પાસ થીથી જરૂર જેવી હિમતનું અનુભવ મરે.

શાસ્ત્ર-બીજને ટેકો: બાળકન અશાપનાર રા. સા. શાસ્ત્રના બીજને ટેકો આપવા મુંબાઈની બંનેને સમા લેલી પ્રતિબંધ કલસલ જર્જાચીરના પ્રમુખપદે વીક્ષન કોલેજના ડૉક્ટરમાં મળી હતી. મિલિસ સીટા, સો. હસા મેદવા, મિલિસ લેવ-બલ, મિલિસ મોખર, શ્રી. મોલીબાઈ ના રાફ-રસી, સો. લીલાવતી મુન્દી, સો. જયશી રાવલ વગેરે બંનેને વિવેચન કર્યાં હતાં.

ફિંડુ લાનમાં કારખાની: ડૉ. સર હરિહરિંદ ચીરે વડી પાસાસમાં આ સંબંધમાં અગ્રેષ્ઠ બેલ વડાં સદાશિવજી બગાવના જમિની સમ. જે સ્ત્રીઓની એક સમા જોવાયી હતી. સો. સરો-જિની મેદવા પ્રમુખપદે દર્શાવે. પ્રમુખે, સો. દંડા

મેદવા, સો. લીલાવતી મુન્દી, રા. દેશવપ્રસાદ દેશાઈ રા. શીવશીમા, બંને લેક્ચરીબાઈ ડોસાણી વગેરેએ એ સંબંધી વિવેચન કર્યાં હતાં.

સુભાઈ સુનીવરરોડીના એક ફોલો વરીકે ડૉ. કાશીબાઈ નવરમેની જગ્યાએ ડૉ. મીસ છરાઈ, એમ. ડી. ને ના. ગવર્નમેન્ટ-ચાન્સેલરે નીચાં છે.

સહકાર દિન ઉજવવા મુંબાઈની સ્ત્રીઓની એક સમા છે. અર્થતિમાબાઈ મોખરેના પ્રમુખપદે મળી હતી. મિલિસ મસલકર અને મિલિસ માલનકરે "સહકારી હિલ્લાઈ" ના કાર્યકારો સમન્વય દર્શાવે.

બાળકદાણુ: કસ્ટામંડુરા (મુંબાઈ) માં રહેતા એક મેથલ પીવાંબાની કહેવાની કાઠા પુત્રી મળીબાઈને પોલીસે બચાવી બાળકરમુખ સંસ્થામાં મૂકી છે. મેથલ ચારીના આદેશપર થોડા સમય પર પકડાતાં બાળકોએ તેની અસહાય દશાને લામ લઈ જુલમ જુલમવાની કોમીય કરી હતી. આવી રીતે ધણી બાળકો સંજોગોના લોખ બને છે. એ માટેના કારણને દલ વિચાર કરી એ બાળકોને વધુ રક્ષણ આપવાની જરૂર છે.

વિધવા પેન્શન ફંડ: લી બાબે વીરાઈ પેન્શન ફંડ નામે એક લીમા કંપની ૧૮૭૧ માં સ્થપાઈ હતી. ૧૯૦૦ માં એને લીમીટેડ કરવામાં આવી. એના સમાસરો ને થાય તેમની વિધવા-બાને તેમના મૃત્યુ પછી સરકારીપણ માટે પેન્શન મળે છે. સમાસરોને ૬૨ વર્ષે નાની રકમ ફી તરીકે આપવી પડે છે. અત્યાર સુધીમાં આ ફંડમાંથી રૂ. સવાંચાર લાખ ઉપરની રકમ પેન્શન તરીકે મળાઈ છે. નિરાધાર વિધવા બંનેને માટે કંપની આરોગ્યોદ્દેશ બની છે.

સુતિકાગૃહ: સીમોટી જનાબાઈ ફોરેના પરિશ્રમથી માંદલી, કોલીવોરોમાં તરીક બંનેને સમાર્થ સ્થપાયલા આ ગૃહને શાંતિ વાર્ષિક કલસલ વા. ૩૮ મી જુને ઉજવાયો હતો. ૧૧૧ દરમિયાન ૪૭ બંનેને મુગાવડ માટે એમાં કામચ કરવામાં આવી હતી. કેલક ૧૩૦માં ડોક્ટરની જરૂર પડતો ડૉ. મિલિસ જમનાબાઈ દેસાઈ અને ડૉ. મહાનંદીએ માવ સારવાર કરી હતી. ૧૧૧માં

કુલ જય' રૂ. ૧૫૬૭-૮-૦ નો યથો હોતો. રૂ. ૨૦૦ વાલીઆ ધર્મદંડમાંથી, રૂ. ૫૨૨-૮-૦ લેટ-માંથી મળ્યા હતા અને બાકીના શ્રીમતી જનાબા-ઉંચે પોતાની આવકમાંથી આપ્યા હતા. એમની સેવાવૃત્તિ માટે અંતરના ધન્યવાદ. શ્રીમંત બહેનો જરૂર હાથ લંબાવે, અને આરોપદ મેળવે.

વનિતા જ્ઞાન મંદિર તામે સંસ્થા સુલુદમાં સ્ત્રીઓમાં શિક્ષણપથાર કરવાના ઉદ્દેશથી સ્થપાઈ છે. અત્યારે ગુજરાતી બાળશોધ, ધર્મજ્ઞાન વગેરેનું શિક્ષણ અપાય છે. આમજ જતાં ભરત-ગુણલ, રીવણ, વેતર-કામ વગેરે પણ દાખલ થશે.

મહિલા મહા-વિદ્યાલય (વડોદરા) વિશે એરા સમાચાર સંભળાય છે કે તે થાંકુ સાલથી બંધ થયું છે. પૂનાના કવે મહિલાં વિદ્યાપીઠ સાથે ભેડાયલી આ સંસ્થા ઘણી લોકપ્રિય હતી અને શેઠી સંખ્યામાં કન્યાઓ એનો લાભ લેતી. જુન'ની નડુ' સત્ર રાજ યથા છતાં લંબ વર્ગો ઉપડયા નથી સંસ્થાના સંચાલકો એ કેમ બંધ થયું તેનો ખુલાસો કરશે ?

શ્રી મણીજીવ વલ્લભભાઈ પટેલ.

વડોદરામાં ચલ્લલગ્ન અને કબોડાં વડોદરા રાજ્યમાં બાળલગ્ન અટકાવનારો કાયદો છે રજ-લગ્નો અને કબોડાં અટકાવવા એક નવો કાયદો પડવાનું બીલ ત્યાંની ધારાસભામાં કરજનના પ્રતિનિધિ રા લલુભાઈ નજીવ લાવવાના છે. ૫૦ વર્ષ વા તે લેખર્શવ હમ્મરનો પુરુષ ૧૮ વર્ષથી ઓછી હમ્મરની કન્યા સાથે પરજી સકે નહિ અને ઊભાં ઊભીના લગ્ન અજ્ઞાન અવસ્થામાં થાય

તો તેમની હમ્મરમાં કમમાં કમ બે વર્ષનો વર-વત રહેવો જોઈએ. આશા છે ધારાસભા આ બીલને કાયદાનું સ્વરૂપ આપશે.

શ્રી લીમનાભાઈ સ્ત્રી અને બાળીરક્ષણ સંસ્થા: પોતાની સ્તુત્ય પ્રશંસિ વધારે બધ છે છતાં મ્યુનીસીપાલીટીએ તેને અપાતી આર્થિક મદદ ધટાડયા જ કરી છે. ૧૯૨૫-૨૬ અને ૧૯૨૬-૨૭ ના વર્ષોમાં રૂ. ૮૦૦ ની વાર્ષિક મદદ અપાતી તે

૧૯૨૭-૨૮ માં ધટીને રૂ. ૪૦૦ થઇ છે. આનું કારણ ?

પ્રસૂતિગૃહ: અ-મદાવાદમાં રોક મંજૂર. દાસ ગીરધરદાસે તે-મના માલશ્રીના સ્થા-રકે લરીકે બર્ડોન' રોડ ઉપર પોતાના જવા-ખાનને અંગે પાર્વતી-બાઈ પ્રસૂતિગૃહ વા. ૧૪ થી જુલાઈએ ખૂલ્યું મુક્યું છે. એમાં ૨૪ બીબાનાથી ચર-આત થઈ છે. આમજ જતાં જરૂર પડ્યે વધા-રાશે. એ સખાવત માટે રોડશ્રીને ધન્યવાદ.

કન્યા દાઈસ્કુલ: રાજકોટમાં વનિતાવિ-શ્રામના આશ્રય હેઠળ એક કન્યા દાઈ-સ્કુલ 'રા. શુભ

એરીસ્ટરના પ્રમુખપણા નીચે સમારંભ કરી ખૂલ્લી મુકાઇ છે. નવસારી ગ્રંથ દાઈસ્કુલના પ્રીન્સીપાલ, પૂનાના સેવાસદનવાળાં બ્લેન શ્રીસ રોહિણી, બી એ પ્રીન્સીપાલ લરીકે રૂ. ૨૦૦ ના પગાર નીમાયાં છે.

મહિલા વિદ્યાલય, વાર્વનમર લરકથી સો. વિનોદીની શાક્ષિા. સો જયાકુમારી દાણી અને રૂ. નવોલિબાલા દોરાના પ્રયાસથી આપાડ શુદ્ધ

૧૩-૧૪ ના દિનેમાં ગૌરીજીનો હતેય હજવાયો હતો. મદાજનનો વડો બહેનોથી ચિત્તાર કરાઈ ગયો હતો. કવિશ્રી રવામજીમાંહેએ “કુમારું હમ તપ” અને શા. હંસજીન બહેવાએ “નવયુગનો સંદેશ” વિષે વ્યાખ્યાનો આપ્યાં બાળાઓએ ગીત ને ગરબા ગાયા. આ હતેય પ્રજા વર્ષથી હજવાય છે અને યદેરની બહેનોમાં તેથી સારો વફાસ થયે છે એ ત્રણે બહેનોને એ સેવા માટે અભિનંદન.

માંગરોળમાં એક રાજ્યવુક્ત નીકળ્યો છે કે કોઇ પદ્માનરૂપિન બાનુની માઝી રસ્તાપર નીકળે તો લોકોએ મર્યાદા ખાતર પીઠ ફેરવી લેતી અને ખીન પાદોવાળી કોઇ હિન્દુ કે મુસ્લીમ ખામ રસ્તે ચાલતી નીકળે તો લોકોએ તેને ટાલ મ મ કે કરી આપતો.

ખાલ સંમેલન: ખારીમાં તા. ૨૬ થી ૨૮ જુનના દિવસોમાં ખાલસંમેલન અને આરોગ્ય પ્રદર્શનના હેતુને હજવાયા બાળકોની સારીરિક પરીક્ષા, રમતગમતો, સંવાદો વગેરે થયાં બાળકોએ અને આરોગ્ય સંબંધી શિક્ષક વ્યાખ્યાનો આપ્યાં અને પ્રદર્શન બુલું મુકાયું.

ગીચ શારદા નાયક: પૂતાના સેવા સદન ગાંધી નરસોમના વધુ અભ્યાસ માટે ગીચ નાયક ઉપાદ મળ્યાં છે. ૨૬ કોસ સોસાયટીએ તેમને એ અભ્યાસ માટે ૨૦૦ પાઉંડની શોભાચીષ આપી છે.

મદારોજીની પ્રથમ મહિલા વકીલ: સદગત ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલેના બાણેજ ૩ ચંદ્રાબાઈ પેશિને પૂતાની કોર્ટમાં વકીલાત કરવાની સનદ મેળાઈતી હાથકોટે આપી છે. મદારોજીમાં વકીલાત થઈ કરનાર એ પ્રથમ મહિલા છે.

ધારાસભામાં: ત્રાવણકોરની ધારાસભામાં મિતિસ હલીગમેય કુશીલા, ગી. એ નામે મહિલાની નીમણૂક થઈ છે. ત્યાંની ધારાસભાના એ ખેલાં સી-સસાસ છે.

હિન્દુ-મુસ્લીમ તમ: વેતરાસાના: બેસી, બેન્ડખા મી. રાજગોપાલ આયરની ત્રીજી પુત્રી શ્રીસ જનકીના લગ્ન અંદા લક્ષ્મીના જગદલાલાના અમલદાર મી. અબ્દુલ કાસમ સાથે થયાં છે. કન્યાની ઉંમર ૨૧ વર્ષની છે અને તે વેદવેનો

અભ્યાસ કરે છે. મી. અબ્દુલકાસમ વિધુર છે આગલી પતનીથી એક આઠ વર્ષની તેમને પુત્રી છે. બંને પોતાપોતાનો ધર્મ પાળશે.

ભુત કે કદુ ? નિઝામ રાજધાના કોંગ્રીસ શહેમાં એક મુસ્લીમ કંપની રહે છે. પવિત્રું નામ છેયદ નફેર દુલેન તે એક કોંગ્રીસમાં કલાઈ છે. તેની પત્ની રૂકીઆબીએ ૧૯૨૩ માં બહેલાં બાળકને જન્મ આપ્યો. પંદર દહાડા પછી એ બાળકને કોઈ હપાડી અયું તથાપ કરવા છતાં તેણે ફરી પૂતો ન મળ્યો ૧૯૨૫ માં ખીલે છાંડે જન્મ્યો આ-ગવથી કોંપ રાખ્યા છતાં બહેલાંની લગ્ન આ છાંડે વધુ પંદરમે દહાડેજ હપાડી ગયા. કંપની બાળક સાથે ઘરમાં મુલાં દર્તા રૂકીઆબી રહે છે કે લગ્નમ મધરાતે અજાનમાં તેણે એ વિચિત્ર વેશધારી આણસીને હાથમાં ખુદલી તરવાર સાથે લેવા દર્તા. તેમણે તેને ધમકી આપી બાળકને ખુદથી લીધું અને ચાલતા થયા. તેમના મળ્યા બાદ બાંધ પૂરેપૂરી જાનમાં આવી ૧૯૨૬ માં ફરી બા-હને ગમ રહ્યો પ્રયત્નમાં બાળકને એક સમયે ઘર થઈ ગયા અને પોલીસનો મદદ માંથી ૫ થી નવે-ગમે રૂકીઆબીએ ત્રીજી છાંડાને જન્મ આપ્યો. પોલીસના ખેરા છતાં ૧૬ થીએ એ છાંડે વધુ હપાડી ગયા આ વખતે બાળક રહે છે કે સ્તનમાં તેણે એક સીને નેળ હતી. ખતારે ફોથી રૂકીઆબી ગમવતી છે. પોલીસ તેને કોંગ્રીસી હેદા-ગાદ હઈ આવી છે અને એક હોસ્પીટલમાં ખેરા હેઠળ રાખી છે. હવે શું થાય છે તે જોવાઈ છે.

વિધવાઓ પેન્શન: નિઝામ રાજ્ય તરફથી દેરાબાદ શહેરની તમામ વિધવાઓને છવન પર્ગત પેન્શન આપવાનો ફરમ મળ્યો છે એમ સંભવાય છે આ ગોઠવણ માટે નિઝામ સરકારને ખવવાદ.

ઘડેસુર રાજ્યમાં બાળલગ્ન બંધ કરવાનો કાયદો કરતા ત્યાંની દક્ષ હનર ઓએએ સદીએ ફરી એક અરજ સરકારને ચોકલી છે. બહેનોની એ ભવિત માટે ખવવાદ. વર કન્યાઈ વધ અનુ-ક્રમે ૨૧ ને ૧૬ વર્ષ રાખવા વિષે મને ઓએને વારસામાં દક્ષ આવવા વિષે પ્રાસાસગાની દને પછીની વેકમાં દાવો આવશે.

મીસ કલ્યાણી કુટ્ટી અગમત: મી. ઇ.

નારાયણજીવરના પુત્રી, મદ્રાસ યૂનીવર્સીટીની બી. એ. ની પરિક્ષામાં ઉત્તિહાસ અને અર્થશાસ્ત્રના વિષયમાં માન સાથે પસાર થયાં છે. મદ્રાસ યૂનીવર્સીટીની એમ. એ ની પરીક્ષામાં શ્રી. માલવીલતા સેન સંસ્કૃતના વિષયમાં ખેલ્લાં વર્ષમાં ખેલ્લે નંબરે આવ્યાં છે મેટ્રીક, ઇન્ડર-મીડીએટ અને બી. એ. ની પરીક્ષાઓમાં પણ એ બહેને ખેલ્લાં વર્ષ મેળવ્યા હતા.

શ્રી. વાઢીદેવી આરા (સાહવાદ હલ્લા) ની સાચી સમાજદિતેષી મહિલા છે. તેમણે પોતાની એક લાગની મીઠત સમાજસેવા માટે આર્થસમાજને અર્પણ કરી છે. દેશીને એ કાન માટે ધન્યવાદ.

સ્થાનિક સ્વરાજ્યમાં: મીસ એસ. દાસ ઇન્દોરની અને મિસિસ ઇ. પવિત્રમ, બી. એ

એલ. ડી. અનાંકપુરમની મ્યુનિસીપાલિટીમાં નો-માર્ચા છે.

ગોઠમહિલા મેળયુ-

એટ: મેસંના રા. શીવ લાલ ચર્માની પુત્રી ક' રાજકુમારીએ ઘીઠી યૂની-વાસીટીની બી. એ. ની પરિક્ષા માન સાથે પસાર કરી છે. ગોઠ જાતિની એ પ્રથમ મહિલા મેળયુ-એટ છે.

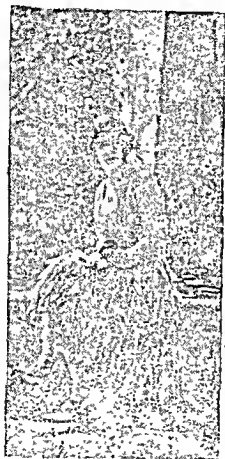
મહિલા કોલેજ:

બનારસ યૂનીવર્સીટીમાં શ્રીમતી માટેની કોલેજ ૧૫ મી જુલાઈએ ખુલ્લી મુકાય છે રોઠ ખરાઈ મકાનએ એ કોલેજમાં બહુલી બાળાઓના વસ-તિશુદ્ધ માટે મકાન બાંધે આર્યુ છે જેમાં ૧૦૦ કન્યાઓના સમાવેશ થશે. દરેક રૂ. ૧૫) ની કપ

સ્કોલરશીપે પણ અપારો ઇન્ડરમીડીએટ આર્ટ્સના

અભ્યાસ માટે રાંચ સી-પ્રાઈસરેની પણ મોકલણ થઈ છે.

ગ્વાલિયરના મહારાણી: ગ્વાલિયરના મહારાણીના રાણી અતીરે એ સ્ટેટનો રાજ-કારમાર ચલાવી રહ્યાં છે; કારણ કે તેમના કુમારની વય નાની છે. સરકારે રાજકારમાર કરવા નીચેલી કાઉન્સીલના રાણીસાહેબા પ્રમુખ છે અને દક્ષતાથી

પડાંને વિશાળજી આપનાર અરુણાનિસ્થાનનાં ના. રાણી.

પુતિ: કેવ કે હેવાન 1 મલકાપ્રસાદ નામે ૩૪ વર્ષની ઉમરના એક બ્રાહ્મણને ૧૧ વર્ષની બાળપણી ઉપર બળાકાર કરવાના આરોપસર ફરિયાદના સેશન્સ બેઠકે ૩ વર્ષની સખ્ત નેલની સજા કરી હતી. અખીલ યદાં અઘાલ્યાદની હાઈ-કોર્ટ સજા થયારી એ વર્ષની ફરી, પણ ન્યાયાધીશેએ આરોપીના મામને હેવાનીઅતમયુ અને પત્નીની છંદવી માટે ધાસ્તીમયુ જણાવ્યું હતું. પત્નીએ 'ખીલા' વાગતાં ધન યદે 'એમ કોર્ટને જણાવ્યું હતું પણ કોર્ટે તે માન્યું નહિ આવી બાળાઓના લગ્ન કરી આપનાર માબાપ કે વાલીને કાયદો અત્યારે કાંઈ સજા ફરી રાકતો નથી. બાળલગ્ન માટેનો કાયદો કાય તો તેમના ઉપર પણ અકુસ મુકાય.

છાણુના કીડા: સંયુક્તપ્રોતેની પડાડી બેતોમાં વેરવાટિ બંદુ વધી છે તે નિરાવવા આર્થસમાજ પ્રયત્નો કરે છે. એકાદ સ્વયં એ પ્રપત્નોને સંજતા પણ મળી અને વિવાદપ્રયા કાળવ યદ પણ અજ્ઞાનમાં હુમલી બલિએ એવી રીતે વિવાદ કરનારોના બલિમાર થયાં છે.

ચેતાના એ એકો સંભાળે છે. પ્રભને બાળક જેમ જણનાર આ મહારાણી બીજા અદ્વયાળાઈ છે એમ કહીએ તો એટું નથી. તેમના માનમાં મુંબાઈની પ્રી આર્ટ્સ ક્લબે એક સંમેલન લા. ૨૪ મી જુને બહુ દર્દ. એ પ્રસંગે તેમના ગુણોની પ્રત્યક્ષ પ્રશંસા થઈ હતી.

પરદા વિરૂદ્ધ લડતા: બિહારની પ્રભએ પડદા દૂર કરવાની મજબુત લડત ઉપાધી છે. લા. કમી જુલાઈએ મળેલી સભામાં પટ્ટણાની સ્ત્રીઓએ પડદા કાઢી નાખવાનો ખેલ કરી હતી. એ લાવ માટે ઠેઠેર મંડળો રચવાયાં છે. મારવાડી બહેનો પણ એમાં જોડાઈ છે. આ લડત, પૂરતા જોરથી ધાય તો ઉત્તર દિશામાં એ પ્રથા નાશ પડે જશે. મુંબાઈમાં સ્ત્રી. અવિયોચિત્રમ એ મદિ લડત ચલાવી રહ્યાં છે. બંગાલામાં મુસ્લીમ સ્ત્રીઓના સુચી-ટેન્ડન્ટ મિસિસ દુશેને પણ પોપાર લાગેલી છે. કૃષ્ણરાય અને સ્ત્રીઓના બીજાં દરદાનો ઉત્પાદક એ પડદા દલે જઈને દૂર થશે એવી આશા રાખી શકાય.

વીર ખડગમહાદુર: નેપાળી બાળા રાજકુમારી માયાના રક્ષણ માટે મારવાડી હીરાલાલનું પુત્ર કરવાના આરોપસર વીર ખડગમહાદુરને આઠ વર્ષની સજા થઈ હતી એને મુક્ત કરાવવા બંગાલાના ૩૦૦૦ પ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રી પુરોષોએ સહી કરી ના. ગવર્નરને અરજ થઈ હતી છે. હરમિયાન માયાએ હાથકેટિને અપીલ કરી હતી જેને પરિણામે પદમપસાદ ઉપર ફરી મુકદ્દમા ચાલશે હીરાલાલને વેચી ત્યારે માયા ૧૮ વર્ષની ઉપરની ઉમ્મરની હતી એટલે જન્મ-સરપ્રીતિ તેણે રજુ કરેલું. તે એટું છે એમ જણાયું છે.

આ તે ગોદાન ! કહેવાય છે કે રાજનન્દ-જામની મહારાણી પૂરોદિતોને ગોદાન બાંધે છે અને તે માટે ખેડૂતોનો તથા કંઈ પણ બદલો આપણ વિના પડી મર્યાદે છે. ખેડૂતો બહુ વીનવે કે રહે ત્યારે ગાય દીઠ બાર રૂપિયા આપાય છે.

ફકાળપીડિતો મહાદ: બાલુપાટ (બંગાલામાં ફકાળ પડવાથી પીડાતા લોકોને સહાય કરવા માટે દીવાજપુરના મહારાણીએ રૂ. ૧૦૦૦ આપ્યાં છે. એમને ધન્યવાદ.

નાભાની મહારાણી: નાભાના મહારાજાને પદમુખ કરી. સરકારે કોડાઈનાલમાં નજરકેદ રાખ્યા છે. પતિમકત મહારાણીએ ચેતાના પતિ પાસે ચેતાને રહેવા દેવાની સરકારને અરજ કરી છે રાજવેમવ ત્યાંથી પતિ સમિપ રહેવા ઇચ્છનાર એ મહારાણીને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

બીની કૃષ્ણકુંવર: બંગાળી રાજા વીરાંતના કૃષ્ણકુંવરને જેતોની ધાંધલ વખતે પકડી પાંચ વર્ષની કેદની સજા સરકારે કરી હતી. એ જોઈને જેલમાંથી છૂટી પાછા આવતાં અમૃતસરના રોડેને પ્રભએ તેમને દર્શનથી આવકાર આપેલા હતા. તેમને માનપત્ર આપવાના સમારંભ થયા હતા.

સાડી, બુદ્ધિ નાહી : ૧૫ વર્ષના શુભરાવ (પંભળ) ના એક રોક વારચન્દ ફરી પરજુના નોકળ્યા. કોઈ કમારાઓએ માંધારેની નાંખે એક ૨૦ વર્ષની યુવતી સાથે લગ્ન કરાવ્યા, અને એ જોઈને તેના બાલકમાં રૂપિયા ૨૫૦૦. લઈ ગયા. તેમના ગયા બાદ એક માણસ આવેલી અને કહેવા લાગેલા કે માંધારેની મારી પત્ની છે; અમે પાંચ વર્ષ થયાં પરચ્યાં છીએ. પેઠે કમારાઓ પર નાણાં પાછા મેળવવા દાવે માંડેલા છે. બાઈ કહે છે કે પતિએ તેને આજળ રહીને વેચાણે ને પરજુણી છે.

પતિદેવ: (૧) માવનગરની કોલેજના ૪૫ વર્ષની વયના પ્રો. લીડે, એમ. એ. ના પત્ની શુભરો ગયાં. પત્નીના મરાણ પછી ૧૫ મે દિવસેજ ફરી પરજુવાની તજવીજ કરી અને ૧૪ વર્ષની એક બાળા સાથે દલે પાછી પલ્લ યુક્ત છે તેમને પાંચ સંતાન છે: એક દીકરી પરજુલી છે, એનું નામ સુસિસિવ. (૨) અમદાવાદમાં રાયપુર આંગળીની પોળમાં રહેતા પતિદેવ નંદલાલે ચેતાની પત્ની નર્મદાને માર માર્યો. ક્યાંક ચતાં કાટે. ૧. ૬૦ ને ૬૮ કેથે. (૩) અમદાવાદમાં કામનાથ મહાદેવની આલીમાં રહેતા દરવા મોહને ચેતાની પત્ની બાઈ મનુને ચપ્પુના ધા કરી મારી નાંખી. પતિદેવ સરકારના અત્યારે રહેમાન છે.

રેલવેસરપ્રીતિ: લોભ: (૧) ત્રીજા કોઈવાડામાં રહેલી પ્રેમકુંવર નામે ૨૦ વર્ષની ઉમ્મરની બાઈ લા. ૨૫ મી જુને રેલવે સજાગવતાં બડકા ચવાથી કાઢી મરાણ પામી. (૨) લવચવ પર રહેલી એક ખિસ્તિ બાઈ કમરી પર આ તેવાર કરવી હતી

તેલવામાં તેનો ઠાકરો ત્યાં આવ્યો અને માતા
કપડા ખેંચવા લગ્યો. બાઈના હાથમાંથી વાસણ
પડી ગયું અને ઠાકરો ફાટી મરણ પામ્યો.
(૩) સુબાઈમાં હુઝરી પર રહેતી આયેશા ના-
મની ૨૦ વર્ષની મુસ્લીમ બહેન ધાસલેટ નાબી
સમગ્રી સળગાવવા જતાં ફાટીને મરણ પામી છે.
(૪) ચીંચેલાકડીમાં રહેતી કાન્દીબાઈ નામે
બાઈ સ્વરૂપરથી ગરમ પાણી ઉતારવા જતાં ફાટીને
મરણ પામી. (૫)

ચત્તીમાઈ ચીમનલાલ
નામિ ૧૬ વર્ષની એક
બહેનની પણ સ્વ
સળગાવતાં સાડી સ-
ળગી અને તેમને મેલ
નોપાન્યું આ પ્રસંગે
કોરોનરે ગુજરાતી
બહેનોને ફરી ચેતવણી
આપી સ્વરૂપે પરમાંથી
દેશવટો દેશ કહ્યું
હવે. (૬) ખવા-
મણીમાં રહેતી સુલાબ-
બાઈ નામે એક બહેન
સમગ્રીથી ફાટીને મરણ
પામી છે.

સમાજની બ-
હીમાં: (૧) એ ૮૦
વર્ષના જુવાન સાડી-
આઝુદસ્થ કન્યાના
બાપને રૂ. ૩૦૦૦૦
આપી પરણા છે.
ફેટલાઈ ગુદર્યો તેમને
આ કૃત્ય ન કરવા
સમજાવવા જ્યા તેમને
દરવાજો દેખાડ્યો.

(૨) વડોદરાના મુંબઈસાથ બારોટ અનેકની વિન-
વણી છતાં ફરી પરણ્યા હતા. મ. ગોધીજીના વંચ-
નને માન આપી તેમણે લગ્ન માંથી બાળકાનો રોજ
કરેલા બાપરે બાળક પત્નીને વિધવા કરી ચમ-
ચાળને પોતાના કૃત્યનો દિસાલ દેવા સીધાથી
જયા છે. (૩) અલમકદ દામ જે બાળને કુંવારી ગણ્યો
(૩) હળવદના ૪૭ વર્ષના બાસ ત્રિભુવન કાળી-
દાસનો વિવાહ રાજકોટના પાંચ નામે સ્વરૂપે રંદર

વર્ષની પુત્રી વંચળ સાથે થયો છે. બાસજીને
૪ દીકરીઓ છે; ૨૦ વર્ષની એક દીકરી વિધવા છે.
એમનો જ્ઞાતિસમાજ બહેન વંચળની બદારે ચઢ્યો.
(૪) અમરેલીના એક કપોળ વૃક્ષ હગ્ન પછી
પાંચમે દિવસે તે ૧ વર્ષની બાળને વિધવા બનાવી
ગુજરી ગયા. કપોળ જ્ઞાતિ જે બહેનને કુમારી
બહેર કર્યો? (૫) દામનગરના એક ૫૦ વર્ષના
કપોળ ગુદર્યે તે ૧ વર્ષની કન્યા સાથે પરણવાની

તેયારી માંડી છે. કપોળ
જ્ઞાતિ જે બહેનને બ-
ચાવવા કઈ કર્યો?
(૬) રાણપુરના માટે
વલ્લિષ પાનંદલાઈએ
પોતાની બાલિકાનો
ચિનાદ એક ચીજવર
સાથે કરેલા રોક
દોસ્તમદમદ મનદ
કાઈના હાથ પ્રયાસથી
જે વિવાદ ૧૬ થઈ
બાળાનો શવ બંધડતો
અટક્યો છે.

એશિયા.

સીલોનની ક્રી-
એને મતાધિકાર:
સીલોન માટે નવ
રાજ્યખંધારણ રચ-
વાની સંચનાઓ જે
માટે નીમાયતા કમી-
રાને કરી છે તેમાં
૧૮ વર્ષની ઉમરના
જયા પુરોને મતાં
ધિકાર અપાયા છે.

જ્યારે સીચો માટે ૩૦ વર્ષની ઉમરની હદ
કરાયી છે. આ અંકુશ દર કચવના સીચોએ મળ-
જુજ હરત ચલાવવી નોંધ્યો.

પહોળે તિલાંજલી: અફઘાનિસ્તાનના રાણીએ
૧૬ વર્ષના દેશોમાં પહોં રાખ્યો નોંધે માટે અમે જયા
અંકમાં અલકશી બતાવી હતી. ત્યાંથી મળેલા
તાલ સમાચાર જણાવે છે કે ના, રાણી અને

શ્રી. મીકુબહેન પીટીટ.

સમકુટુંબની ખીલ મહિલાઓએ પડદાને હંમેશાં મટિ વિશાળથી આપી રીધી છે. ધર્મશિલા મોલા-ઓએ એ મટિ વાંધી લીધી હતી. પણ શોભાએ તેમને સચોટ જવાબ આપી બોલતાં બાંધ કરી રીધા છે. ના. શાહીની આગેવાની હેઠળ એ દેશની ખીલ સૌંદર્ય પણ પડદા ત્યાગશે.

નિયાશાળ્ય: ઇરાનના એક પદાદી પ્રદેશમાં સોમિંજ કરતી કારવતી છે: તેઓજ કમાય છે અને પુરો પડદામાં રહે છે. અને પરતું કામ કરે છે. તેમને લગ વધા પછી સાસરે-પત્નીને પિયર રહેલું પડે છે. ઊઝ્ઘરીના જન્મ દર્શકાયક અને ઊઝ્ઘરીના ચોક્કસ મનાય છે. હિંદના ધણા આગસુ પતિદેવો આવી પ્રથા અહિં ચાલુ થાય એમ ધમ્મકતા હશે.

સ્રી-આગેવાન: ડૉ. અબ્દુલ રહેમાન યાદ-બંદર સીરીઆના મહીતા આગેવાન નેતા હતા. કેવ સરકારે તેમને દેશપાર કર્યા. પરંતુ સરકાર ખીલું થું કરે એમના પત્ની અલાદે એમનું સ્થાન લગવી રહ્યા છે અને ત્યાંના યુવકોને દેશની ભવિત મટિ લડત ચલાવવા ઉપરથી છે. એમના પતિ સરકારની કોષ ખાસ રહેવાનીથી સ્વદેશ પાછા નહિ ફરે પડે એટલે એવી રીતે દેશપાર કર્યા છે તેટલા બધાને પાછા બોલાવારો તારફ તે પણ પાછા ફરશે. એ દેશમક્ત કંપણના અત્મશોજ અને દેશદાઝ માટે અમારું અમિન'દન. હિંદને એવાં યોદ્ધા કંપણની નજર છે.

વહુ કે મા? ચીનમાં ધણીવા ૧૨-૧૩ વર્ષના ઊઝ્ઘરીના લગ્ન ૨૦-૨૫ વર્ષની સ્રી સાથે થાય છે ઊઝ્ઘરીની મા આજ કોલેજ સાથે છે અને પછી વહુનો ઉપયોગ પરમાં ચાલતી વારી કરે છે. તે સામુજ્ય ધણી ભવતો. વહુ વરને ઉઠાવામાં સસરાને મદદ કરે છે. અને તેને આદર પતિ બનાવે છે !

આફ્રિકા.

કુદરતને બોલે: આફ્રિકામાં નાવાલ પાસેના પ્રદેશમાં કુટુંબ નામની ભવિત વસે છે. એ પ્રદેશની મુલાકાત લઈ આવનાર એક અંગ્રેજ લેખક તેમની રિપોર્ટનું વર્ણન કરે છે. એ કુટુંબ નેતાને તે જગત ગયા હતા. એક નાના ગામે કાંઈ કેટલીક

યુવાન કન્યાઓને તેણે રમતી જોઈ. એકના શરીર પર વસ્ત્ર ન હતું. યુરોપીઅનને એવા છતાં તેઓ નિર્દોષતાથી રમતી જ રહી. લેખક કહે છે કે કુટુંબની નીતિમાન ખીલ કોઈ ભવિત દુનિયામાં નથી. બ્યભિચાર કરનારને દેહાંત દંડની જ શિક્ષા થાય.

પતિમક્ષક: ફક્ષિણ આફ્રિકાની જંગલી ભોતોની સ્રીઓ મૃત પતિના શરીરને છુંછને ખાઈ ભવ છે. એ અપરાધને કારણ કેટલીક સ્રી-ઓને કમ્પાસમાં લેવાની સજા મળી છે.

યુરપ.

અનસૂયા: ઇલેન: અમદાવાદના મહીતા મીલ માલેક રોડ અંબાલાલ સારાભાઈના બહેન અને ત્યાંની કામકારોની લડતના આગેવાન શ્રીમતી અનસૂયા બહેન કામકારોને લગતા પ્રશ્નોના અગ્રણ્ય માટે યુરપ ગયાં છે. એ બહેન ત્યાંના કામદાર વર્ગના હિતાઈ ચાલતી સંસ્થાઓની મુલાકાત લઈ તેમની રિપોર્ટ, ભવિત, નિદાનથી. એમનો પ્રવાસ હિંદના કામકારોને ભવિષ્યમાં લાભદાયી નિવડે એમ નજર ઇચ્છીએ.

સ્રી-નિસીધી: ઇંગ્લેંડના સુપ્રસિદ્ધ લિવર રોસસીઅરના સ્મારક રૂપે, એનાં નાટકો લખવા માટે, એની જન્મભૂમિ સ્ટ્રેટ્સ-ઓન-એવનમાં એક રિસાળ થીએટર બાંધવાનું છે. એંગ્રિટન, એમેરિકા, અને કેનેડા એ ત્રણે દેશના ઇજનેરો પાસે એ થીએટર માટે નમુના માંગ્યા હતા. એ સર્વ નમુનાઓમાં મીસ ઇસીઝાબેથ રોસસીઅર નમુના સર્વોત્તમ લેખાયા છે અને એ કામ એમને સોંપાયી. ઇજનેરીના અભ્યાસ હઈ ત્રણ વર્ષ પહેલાં એમણે પૂરો કર્યો.

નરી જાણ: ઇંગ્લેંડમાં ઊઝ્ઘરીઓની ફેબ્રુઆરી માટે પબ્લીક સ્કુલ છે જ્યાં તેમને યિશ્વસુ સાથે રહેવાની પણ સમજ હોય છે. ઊઝ્ઘરીઓ માટે એવા પ્રકારની એક શાળા હવેસ એફ બોર્ડના પ્રવલોધી સ્થપાઈ છે. મિસિસ કુલ્ડસન કાર્ડ જેમને કન્યાઓનો બહેનો અનુમા છે તેમને શાળાના મુખ્ય વિદ્યા નીગમાં છે. આ પ્રયોગ કેવો નીવડશે તે એવા ધણા ફેબ્રુઆરી આદારતા બતાવી રહ્યા છે. ઊઝ્ઘરીઓની જેમ ઊઝ્ઘરીઓને પણ બાલિ ધારા મડનાર, ટાકર, નેપારી વગેરે

યવાની તાલીમ સેવાનો પાયો આ શાળા નાંખે
એવો આદર્શ રચાવવાનો રાખ્યો છે.

સાયમન કમીશનમાં શ્રીઓ: ઇંગ્લેન્ડના
ઓ મંડળોએ એવો પોમર ઉઠાવ્યો છે કે દિંદના
રાજબંધારણમાં સુધારા સુચવવા નિમાયણ સાય-
મન કમીશનમાં ત્યાંની થોડીક શ્રીઓને પણ

સંભાસદ તરીકે
નીમની જોડાએ
તે એમ કહ્યું
અરુણ હોય
તો કમીશનના
સલાહકાર તરીકે
શ્રીઓને નીમ-
વાની તેમણે
માંગણી કરી છે,
કારણ કે શ્રી
જીવનને લગતા
મથા સવારો
કમીશનને વિચા-
રવા પડશે અને
તેમાં શ્રી-સલા-
હકારોની આસ-
પડશે છે.

મીસ મે-
ગનની પસં-
દગી ઇંગ્લેન્ડમાં
પાલમિટ માટે
કરી ચુકેલી
ચોડા વખતમાં
યશે. એ માટે
ઉમેદવારો નહીં
કરવા જુદી
જુદી પાર્ટીઓ-

ની સલાહો મળે છે. જેનલરી (વેલ્સ) વિભાગમાં
ત્યાંના લીજરલ એસોસીએશનની સલામમાં માછ
વડા પ્રધાન મી. લોહડ જયજીની પુત્રી મીસ
મેગનને ઉમેદવાર તરીકે પસંદ કરવામાં આવ્યાં
છે. આ સામે ખીજ ઉમેદવાર કનંલ વીલીઅમ્સે
વાંધો ઉઠાવ્યો હતો પણ મત ફોતાં મીસ મેગનને
કરવડ અને કનંલને ફોત ૧૪ મત મળ્યાં હતા.

કુ. ઇન્ડુમતી જહેતા, ય. એ. કુ. ન્યોતિમાલા હોશ, ય. એ.
કે. મદિલા વિદ્યાર્થીકાં બે સ્નાતિકા બહેનો.

યુરપ-અમેરિકામાં અનીતિ: ૧૯૧૪ થી
૧૯૧૭ સુધીના ત્રણ વર્ષમાં રસ્તાપર ઉભી પુર-
ણને અનીતિ મટે લલચાવતી ૩૦ થી ૪૦ હજાર
શ્રીઓને ન્યુયોર્કમાં અને ૨૦ હજાર શ્રીઓને
લંડનમાં માર્ગમાં ઉભી કરી હતી પોલીસ ખાતાની.
કમ્પોઝ્ટ મેરી એલન " જોન બ્રલ " પત્રમાં લ-
ખત આ ચાંપાવનારી વાત કહે છે. તે કહે છે કે

૬૨ વર્ષ લંડ-
નમાં અનીતિના
૫૫૪૦૦૦૦ ફેસ
બને છે. હતાં
મીસ મેગનને
આખા જગતની
અનીતિ દિંદ-
માંજ બરાબર
ખેલી થાગે તો
એની આંખોને
ચાની ઉપમા
આપવી ?

કરોડોની
પાસસ: મહુમ
સર ડેવીસ
યુલની પુત્રી
ઇંગ્લેન્ડની સોપા
ધનવાન શ્રી
મણાય છે. તેને
પિતા લલચક
જે કદાચ પાલ-
ડની મીલકત
મુખી થયો છે.

મિલનમાં
આ જાલ બન:
દિંદની જેમ
મિલનમાં નાની

બાળાઓનાં લગ્ન નથી થતાં પણ ઉગમરની
હદ આણોહવાને કારણે બન્ને પ્રદેશો માટે જુદી
જુદી હોવા જોડાએ એમ ડોક્ટરો કહે છે. દિંદમાં
જસમ જીતુને લીધે ઊભરી આવે થયે ને સ્થિતિમાં
હોય છે તેજ સ્થિતિમાં ત્યાંની કંડી હવાને લીધે
ઊભરી ૧૬-૧૭ વર્ષે આવે છે. આ જોતાં ત્યાંની
ઊભરી ૧૬-૧૭ વર્ષે પરણે તે દિંદની ૧૨ વર્ષની

હમરે પચ્છેલી સાકરીના નવું જાણાય. એને પણ બાળકના જ મહેલું પડે. આમાં લગ્નો ત્યાં પણ થાય છે અને તે પણ માળાપની સંમતિથી આ-રવા માટે ત્યાં લગ્નની વ્યવસ્થા દેવ વધારવાની વિચારવા થાવી રહી છે.

માળસરવાડ ઇનામઃ બિરિય મહારાજનામાં સોથી વધારે સરસ અને અસરકારક રીતે જ સ્થળ બાળકપ્રવાદ જાણે તેમને ઈનામો અપાય છે. ચાલુ વર્ષનું 'હેલુ' ઇનામ બેભોની (કાંતવાલ) છતી મળ્યું છે. પેટકોના અને દેવારીને અનુકંપે બીજું ને ત્રીજું ઇનામ મળે છે.

કુંવારાઓનું મંડળઃ હેઈમાં યુરેકા બેચેલર કલ્પનામે કુંવારા યુગેનું એક મંડળ સ્થપાયું છે. સમાસરોએ એવી પ્રવિણા કરી છે કે તેઓ પરણી નહિ. સ્ત્રીઓ સાથે સંલવાસ રાખનાર સમાસરને સખ કરવાનું તેમણે કાન્યું છે. એ કહેવાના યુવાનોને મજબુત બનાવવા મંડળ અખાડા સ્થાપના પાર છે. સમાસરો માને છે કે તેમના પ્રદેશની સ્ત્રીઓ સ્ત્રીત્વ ભૂલથી બચે છે. તેમને કાઠિયે લાવવાનો આ મંડળને હેતુ છે.

ભાગ્યશાળી લલનાઃ લંડનની થોમ્પસન કંપનીની ખાનશી સેક્રેટરી ખીસ નીચા દોહમે ઈની શરતની એક ટીપ્પર લીધી હતી. એને ૪૪૦૦૦ પાઉન્ડનું ઇનામ મળ્યું છે. એમાંથી અંધો ભોગ તેના રોક કર્નલ થોમ્પસનનો છે. એ દિવસ બે અને લગ્ન ૧ લાખ ફીધા મળશે.

માળક વિનાનું મામઃ ઇન્ડોના દર્શકગ્રન-લીયર પ્રજામાં કાંટાગર તારે મામ છે. એમાં આરોરે ૩૦ કુટુંબો વસે છે, પણ એમાં એક બાલક નથી. એક ઇસરો દરેક તે દમણાં કુટુંબો કુવામાં પડી કુળોને મરી ગયા. બધાં રહેવાસી ધરમાં છે અને કાલ જુવાન કુટુંબો ત્યાં રહેવા આવે એવો યશ્ન નથી.

“ એલ કશ્વત મોચીદાના મોચીદા ” : ૫૦ વર્ષ પહેલાં શિલાનના એક ગ્રામમાં જન્મેલી સ્ત્રીમતી મધીદા કાસીનેકાવાએ નાચવાની ટવીક સારી પ્રખ્યાતી મેળવેલી. રશિયાના માછ ગર નિકાલસ બીબની તે માનીતી થઈ પડી હતી. કાસની ફિલ્મે પોતાનો આકર્ષક બંજરો નિર્મા-

લશે તેને મેટ આપ્યા, જે પાંચ વર્ષના સ્ત્રીમતી થઈ ગયા. નાચવાની ટવીક તેની કમાણી મોટી હતી. મોસકોમાં તેનું મકાન ૨૦ લાખ પાઉન્ડનું ગણાયું. ૫૦ લાખ પાઉન્ડ તેને બેઠા અને રોડમાં રહેલા પાછળથી તે આંકડા આઠીઆસ સુધી પચાવી રશિયાની રાજ્ય-વ્યવસ્થાઓમાં નાનાં અને અંતરાત બચાવી કંપતિ લાગી અ બચા. હવે આંધ્રસાહેબે ફરી જુનો ધંધો હાથ લીધો છે અને નવ શીખવનાં ગારોસમાં શાળા ખોલી છે.

નાના પત્રઃ સોહર્દ મટે સૂર્ય-અચેરિની સ્ત્રીઓ શું શું નદિ સહન કરે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પેરીસ નવી ફેશને તું કંપતિસ્થાન ગણાય છે. ત્યાંથી સમયર આબા છે કે હમણાં ત્યાંની સ્ત્રીઓ સુદેર દેખાવા માટે પમના આંગળા કપડો પહે નાનાં બનાવે છે. અત્યાર સુધી પત્ર માટે નેહમે તે કહેતાં નાનાં છુટ પડેલી એ સોહર્દ ઇસી લલનાંએ પમના આંગળા કપડો નાંખી અને એ કુખ આનંદથી સહન કરી. હવે તેમણે આંગળાં કપડો નાંખવાની ફેશન શરૂ કરી છે. એથી નાના છુટ રહેલાથી કુખ વિના પડેલી શાકા. સ્ત્રીમાં બાળકોનામાં પત્રને પાટીના બાંધી નાના રાખવાનો રિવાજ છે તેને આ સુધરેલી સ્ત્રીઓ જાણીપણી કહીને હસી માઢી. હવે તેમની આ ફેશનને શું નામ આપવું ? “ કુંવાર કાલાં અધિકાં ડાહ્યા ” એ કહેવત પ્રમણે તેઓ પોતાને કાલવથી વધારે ડાહી માનતી હશે.

“ ૧૦ વર્ષ ” અ તુલઃ માણસના શરીરમાં બોપ-રેશન કરી વાંદરાની પેશાએ કુખી વજોને જુવાન બનાવવાનો મુશ્કેલ શોધનાર ડો. સર્જ વોરોનીક કહે છે કે એની શોધબોળનો કપડોજ દમણાં મેટા પ્રમાણમાં નથી થતો પણ ફેરલાઈ વર્ષો જાની એના કપડોજ સર્જન થવા માંડશે. એ મુશ્કેલ પોતાની કપડો અજમાવી તે આ ૨૦ મી સદી પૂરી કરવાની અને ૨૧ મી સદીના પછી ફેરલાઈ વર્ષો જીવવાની આશા રાખે છે. તે કહે છે કે અત્યારે એમ લોહો. હવા કાપવા સામાન્ય રીતે બપોરે તેમ પેશા મુકાવવા જવા માંડશે. તેને ભય રહે છે તે એ છે કે બપોરે આ શોધનો ઉપયોગ વધશે ત્યારે એકથી સંખ્યામાં ફિતિઆપાં વાંદરા નદિ મળી શકે. એ હિમ્મતથી કહે છે કે એ રીતે પેશા મુકાવનાર જુવાન બની જશે અને

શ્રીમદ્ વગ્ધ ઇતરો; ૧૦ વર્ષની હતા પણ માતા માં એક શ્રીમે દમણાં ૩૩ માં બાળકને જન્મ આપ્યો છે. તેનાં બધાં બાળકો દયાળુ છે.

પ્રદર્શન: સ્વીટ ડર્બાઈની રાજધાની બન' યદેશ નગરી એક મુંદરે કળા પ્રદર્શન એકસ્ટની આખામાં બસાયે આ પ્રદર્શનમાં સ્વીટડર્બાઈની શ્રીમદ્ એ બનાવેલી સર્વ વસ્તુઓ-ચુરેલી મુંદર કારોળી માંથી પનીશ વગેરે બધાંના નમુના મુકાયે. પ્રદર્શન એક મહિનો ચાલુ રહેશે.

જમંનીયાં કુ-વાસા અને વિપ્રા પુર-એને છોરા રાજધાની મનાયે ફર્માઈ છે, કારણ કે તેમાંના બધાં જગાં આપવાલ ક્ષાંત કામલા બન્યા છે.

નિસાત વૈધ-નાથ: ધૂંધોપનો એલી-અંધો રમવખતેમાં બાગ દેશા માટે એ જન્મન એકોએ તે-ધારી રી છે. બોન્લી યુદ્ધે અને શ્રી. હપુબ-લીએ દ્રાપી શાપો દેવી નિયાન વૈધવાની દરિદ્રાર્થમાં જન્માર મુ-ખીને રોકે તેવો છે.

ન્યુયોર્કની અગ્નિ વરનારી ચાર વર્ષની બેરી દેશમર.

શ્રી-વિદેશી મંદળ: શ્રીમદે વધુ છૂટ આપવાથી તેઓ સ્વચ્છંદી બની નબ છે એવું માનનારા કેટલાક પુરોએ બીએ-નામાં એક મંદળ લખ્યું છે અને "અમેરિકાના પ્રતિની પત્ની દેશની મુલાકાત-ભરી" એ વિષય પર લખેલા આપના મહદુર સીનેયા-નક બ.ઈ ક્ષેત્રીને આ-મંત્રણ આપ્યું છે. એનો પત્નીએ છૂટાછેડા લીધા છે એટલે સ્વાત્-ભવથી ભેળી થાય છે.

વાસને ખાતર: બારીથી મીઠાવમાં વધુ સાત ધેનરવા સાથે સાધના મળાં કામલાનાં દ.જલ્લા મહામાસારત એટલા જુના છે. પર્વત વૈશ્વનાથનાં એ બે-નોએ એ કારણે એક બીજના મજા કામલાની ખબર મળે છે. તેમને બાપ ૧૦૦૦૦ પાઉન્ડની મીઠાવ મુખી મરી મળે. બીટમાં રાજ્ય એ દત્તી કે વિમળી એ કુવારી રહે તેને વજ ૧૪૦ પૈસા એ વાસો મળે. તેમાંથી એક પ્રાણુવાત નામ ન હે. ૫૪૧ દાંડો બન્યે એ

૩૩ મું બાળક! વિરેલીયા (જમંની) સમગ્રની રી કે રમવાના પગાઉ નસીર અજ.

માવડું એ છતે તે વારસો છે અને તેમાંથી
બીજાને અમુક ભાગ આવે. પરિણામે એક પરણી
અને દિવસો માંથી એના જગાર થયા. આખરે
તેથીથી દંકપુત્ર થયું તેમાં બન્નેનું મોત નીવળ્યું છે.

અમેરિકા.

અમેરિકામાં કિંદી ઝળેને: અમેરિકાના
આનંદ-આનંદનો પ મો વાર્ષિકાસવ વા. ૨૬ મી
મેયોએ જળવાયો. દિલી બી-પ્રાયોએ ૮. ૧૯
૫૧૬ મીટી સંપ્રદામાં આવ લીધો હતો. રામી
પરમાનુદયે સંપ્રદા અને વિદ્યાપુત્ર બાવળ
આપ્યું હતું. રામીએ આપો વિવસ અમ લઈ
૬૦૦ માણસો માટે લોકના તેવાર થયું હતું.
રેકામીએ આ વખતે દિલી યોગાની સાથે થા-
ઈકાનેથી નામે એક બેનને અમેરિકાના કાયદામાં
માફ કરવા લઈ ગયા છે એવી અધિકારીની દાખલો
અને રહેણી કાળી મેથાનો બહાનુતો સંપ્રદા
જાણ આવશે.

સિપ્પા બીન્સિસલ: અમેરિકામાં વેચા
સિપ્પાએ યોગાની કન્યાઓની રેનવળી માટે એક
બી વિશવસ રજાપના રોજાના રીપ્પામાંથી
૬. એક લાખ યોગા થયાં છે. તેમાંથી ૫૨૫
૪૦૦૦ થાયેથી પણ એટલી જામનો મોજવી
તેમણે થી છે પ્રવાસમાં માટે નાની નાની
મિલિયા નીમાય છે.

૧૧ વર્ષમાં ૧૮ જાન્યુઆરી ૧. અમેરિકાનો
રાઈમાં એક મુદ્દામાં જળશે આવાર જરાતી.
અલિસ કીવરેક નામે ૧૧ વર્ષની ઉમરનો બા-
કમે એ દેવો અલ્યાં હતો અને મળ્યોથી બા-
રેવળી બાવળે આપ્યો કરી દીધી બાવળ
મળેથી તેને જલ આવશે થયાં હતાં; દાલના
મળેથી એક મેર ૨૪૮ ૧૪ વર્ષમાં તેને ૧૮
બાવળ ૧૧૦ હમણે ૫૫૫ તે મળેથી છે. પલિની
આવા ૧૧૦ આવાદને ૩૨ ઈલાક મેલો છે.

કોરિંગા બરમ્ પોપ્પની તેને વિંતા નથી.
બાઈ કહે છે કે પતિ સાથે અને પેર નથી
પણ આ બાવળમાં પંચિ પાનીના દલ સમાન છે
એમ સિદ્ધ કરવાનું એ આ કાવો આવશે છે.
મળીનું મળનું કોરિંગ નથી દોવાથી કાવો મુલતી
૧૬૦ છે.

મેથાના રેકામાં મોલ મેથા કહે છે કે કિંદામાં
નાનો વધમાં સીસા માતા બને છે પણ તેના
યોતાના દેશની વાત તે બૂટી બલ છે. મુકિત્તેજ
આવાના ન્યુયોર્કના વિમાને યોતાને એ રીપ્પા
પ્રકર થી છે તેમાં થળી મોમવનારી બાવળો છે.
બીસ વર્ષ પેલાં એ સંપ્રદાએ રજાવતિ. અટા-
વવા પ્રથમે આરેલા. તે વખતે રેવેચાથી એ
ધમી પ્રતી મીટી ઉમરની સીસા હતી. આવાર
એ સંપ્રદાના મુલાવટઆતાઓની સંપ્રદા બમળી
વધ છે, અને તેનો લાખ સારા કુદબની નિયામે
જવા યોગ્ય ઉમરની ૧૧ થી ૧૪ વર્ષની વધની
છાકરીએ છે. વધુ છૂટ આપવાથી પાવવા પે-
લાં આ છાકરીએ બનીગિયા પૂરી માતા બને છે.

તમારો? બળીટી સીનેમા કોટ્ટેચ મોરીના
રોન-સન ઉપર એથેમોર કોટ્ટેચ નામના માણસે
૫૦૦૦ પાઉંડ મેળવવા કાવો મોડેલા છે. ફિશારી
કહે છે કે તે એક સમયે લખાવવા થયો હતો.
અમ-સના મામળામાં લેવાને બાઈ મોરીનાએ
મોડાને તેને એક લમારો બેચો કાઢ્યો અને
મોડામાં બેસી થાલી ગઈ.

સાનેમાડું છવન ૧. અમેરિકાના સીનેમા
જીવોમાં તેના પ્રમાણુ છવન એ જીવોમાં પોલા
માણસો થાયે છે તેનો જાંબી રાવનારો એક
રિસો દમણાં રાઈમાં આવ્યો છે. ફિશારી મોલ
નેરદન નામે ૨૦-૨૨ વર્ષની બિટ્ટેલ છે; આરોપી
નેરદન નામે માણસ ફિશના રાજેરોરોને મળી
કે છે. ફિશારી બેટ છે કે આરોપીને રિવરોને
પેટવા રાખ રિવર છે

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળ.

સીલ્લર જ્યુબીલી માટે સંવાદોની માંગણી.

પ્રદર્શન માટે હસ્તકળાના નમુના મોકલી આપો.

શ્રી ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળને સ્થાપન થયાંને ૨૫ વર્ષ પૂરાં થાય છે. એ સીલ્લર જ્યુબીલીનો પ્રસંગ ઉજવવાનો મંડળની બવરથાપક કમિટિએ ઠરાવ કર્યો છે. અને તે માટેની તૈયારીઓ કમિટિએ કરવા માંડી છે. આ શુભ પ્રસંગે ગુજરાતના-ખાસ કરીને મુંબાઈનાં સર્વ સજારીઓ અને સંબંધીઓ તન-મન-ધનથી એ સમારંભ સંજ્ઞા કરવામાં કમિટિને સહાય કરશે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ.

એ ઉત્સવના પ્રસંગે બજવવામાં અસરકારક થાય અને બાળાઓ સ્હેલાઈથી બજવી શકે એવા સંવાદોની માંગણી અમે ગુજરાતના લેખકો અને લેખિકાઓ પાસે કરીએ છીએ. એ સંવાદો ૨૦ થી ૨૫ મીનીટ સુધીમાં બજવી શકાય એવાં હોવાં જોઈએ. સંવાદોનો વિષય ઐતિહાસિક, સામાજિક, મંડળના કાર્યપ્રદર્શની જાંખી કરાવતો થા એવોજ ઠાઠ ઓછોતે ઉપ-યોગી થાય એવો હોવો જોઈએ. સંવાદો અમને તા. ૧૯ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮ સુધીમાં મળી જાય એવી રીતે મોકલી આપવા. મળેલા સંવાદોમાંથી જે સંવાદને પ્રથમ પસંદગી મળશે તેના લેખકને રૂ. ૨૫-૦-૦ પારિતોષિક તરીકે અપાશે. બીજા અને ત્રીજા નંબર આવનાર સંવાદોના લેખકોને અનુક્રમે રૂ. ૧૫-૦-૦ અને રૂ. ૧૦-૦-૦ પારિતોષિક અપાશે. ત્રણથી વધુ સંવાદો પારિતોષિક માટે યોગ્ય જણાયો તો કમિટિ વધુ રકમ પારિતોષિક તરીકે આપશે. ગુજરાતનાં જાણીતાં લેખક લેખિકાઓને અમારી ખાસ વિનંતિ છે કે પારિતોષિકની રકમ સામે ન જોતાં તેઓ પોતાના રચેલા સંવાદો મોકલી આપી અમારા કાર્યમાં સહાયક બનશે અને ઉત્સવને સજ્જ કરવામાં પોતાનો ફાળો આપશે.

ગુજરાતની સન્મારીઓને પણ આ ઉત્સવ સજ્જ કરવા માટે અમે એક ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ. આ ઉત્સવ પ્રસંગે ઓછોની હસ્તકળાના ભરત, ચુંથણ, શીરચું, ચિત્રકામ, ફેન્સીકામ, મોતીના પડદા, તોરણો વગેરેના નમુનાઓનું એક પ્રદર્શન ભરવાનો કમિટિએ ઠરાવ કર્યો છે. એ પ્રદર્શન માટે પોતાની પાસે તૈયાર હોય તેવાં વા નૃસરથી તૈયાર કરીને નમુનાઓ ગુજરાતની બહેનો અમને મોકલી આપશે એવી આશા રાખીએ છીએ. આ વિનંતિ ખાસ કરીને અમારે મુંબાઈમાં વસતી ગુજરાતી બહેનોને કરવાની છે. આ નમુનાઓ તા. ૩૧ મી ઓક્ટોબર ૧૯૨૮ સુધીમાં અમને મળી જાય એવી રીતે મોકલી આપશો. જે બહેનો પોતાના નમુના લેખવા કચ્છતાં હોય તેમણે કામત પણ જણાવવી. નમુના સાથે દરેક બહેન પોતાનું નામ અને સરનામું અને નમુના લેખવા કચ્છે છે કે કેમ તે સ્પષ્ટ રીતે જણાવે. જે બહેનો એવા નમુના બતાવી શકે એમ હોય પરંતુ સાધનને અભાવે તેમ ન કરી શકતાં હોય તો તેવાં બહેનો અમને આવો મળ્યે અમે તેમને જોઈતાં સાધનો પૂરાં પાડવાનાં યોજવું કરીશું. આ પ્રદર્શન માટે આવેલા નમુનાઓમાંથી જે નમુના ઉત્તમ જણાશે તેમને આંદ કે છતામની રકમો કમિટિ તરફથી આપવામાં આવશે.

લી.

૮૨, અમરેલી હાઉસ,
ગીરગામ બે રોડ, મુંબાઈ, ૪.

૧. રસિકમણી બાળમુકુંદરાય કેસાઈ.
૨. મંગળાબાઈ મોતીલાલ ફકીરચંદ,
૩. કળાવતી ભવાનીદાસ મોતીલાલ,
જો. એ. સેક્ટરીઓ.

તો જરૂર લેખ સમય છે. કેટલાંક માહકાએ આગસ્ટ
અંક નહિ મળે એ બીકે થોડાં ખર્ચ આપવાની
પોતાની ફરજ બજાવી છે. પરિણામે અમારી ઘણી
મહેનત બચી જશે. અને વર્તમાન ચલાવો પણ
સંભવ નહિ રહે.

જે માહકાએ લવાજમ મોકલી આપ્યું છે તે
જેમણે આપતા વર્ષમાં
આગસ્ટ અંક, માહક તરીકે માલુમ રહેવાની
વી. પી. થી પોતાની અનિચ્છા દર્શાવી
છે તેમને સર્વને આ અંક
દેખેલ મુજબ સાદા પોષ્ટથી મોકલાયો છે. કેટલાંક
માહકાએ આગસ્ટ અંક સાદા પોષ્ટથી મોકલવાની
અને આપતા વર્ષમાં લવાજમ તે મળ્યા પછી
લાવાની ઇચ્છા દર્શાવી છે, તેમને પણ આ અંક
સાદા પોષ્ટથી મોકલાય છે. એ મહાકાને વિનંતિ
છે કે તેઓ પોતાના લવાજમ મનીફેસ્ટરથી મો-
ટથી આપે; અથવા વી. પી. મંજાવવું હોય તો તે
મહિ વ્યવસ્થાપકને ખબર આપે. એવા ખબર
મળ્યે તેમને સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮ નો વાર્તા અંક
વી. પી. થી મોકલાશે, જે તેમણે સ્વીકારી લેવાની
હુમ્મી કરવી. આ બાબતમાં પણ વ્યવસ્થાપકને
હેતુકે વાર હતી ફરિયાદ કરવી પડે છે. કેટલાંક
માણસો, માસિક વી. પી. થી મંજાવે છે અને
પછી તે શાઈ વાળે છે. આવા માણસોને અમારે
કેં વિશેષજ્ઞ આપવું તે સમજાતું નથી. પોતે
પોષ્ટજનો અર્થો આનો કે એક આનો બચાડે છે
અને કાયદેસરને પણ કમત્તા કમ અડી આનાવું
વર્તમાન કરે છે તેમનો એવી રમતથી કોઈને પણ
લાભ થતો હોય તો તે સંશયરના પોષ્ટ ખાતાને
છે. આ સેવાકાંચ સાથે ગુજરાતી સનારીઓ અને
સંસ્કૃતો આવી વૃક્ષાન બરી રાગ ન રમે પરંતુ
તેનો વરદ સંકલનમૂલિ બતાવે એમ અમે જરૂર
હમ્મીએ.

જેમના વરદથી ઠા. ૩૧ મી જુલાઈ સુધીમાં
લવાજમ નથી મળ્યું અને
સંરક્ષા લવાજમની જેમણે માહક તરીકે માલુમ
થોળનાનો લાભ, રહેવાની અનિચ્છા પણ
નથી દર્શાવી તેમને સર્વને
આ અંક વી. પી. થી મોકલવાની મોકલવું કરી
છે તેઓ જે વી. પી. સ્વીકારી લેશે એવી આતા

છે. એમ થવાને બદલે તેઓ વી. પી. પોષ્ટ વાળો
તો તેથી અમને જે અડી આનાવું વૃક્ષાન માય
છે તે અડી આનાના પોષ્ટના સ્ટેમ્પ તેઓ મોકલી
આપશે એટલે એ અંક તેમને મોકલી આપશે.
આ બધાને જે વી. પી. મોકલાશે તે રૂ. ૪-૦-૦
માટે વી. પી. ખર્ચ સાથે તેમને રૂ. ૪-૪-૦
લેવા પડશે. બધા અંકમાં માસિકે માસિક
રૂ. ૩-૦-૦ ના લવાજમમાં આપવાની થોળના
અમે પ્રકટ કરી હતી. જે થોળના મુજબ નહ
વર્ષના એક સાથે રૂ. ૬-૦-૦ બરી તથા વર્ષ
માટે માહક મળે શકાય છે. જેમને રૂ. ૪-૦-૦ મુજબ
વી. પી. મળે તેઓને જે થોળનાનો લાભ લેવાની
ઈચ્છા થાય તો બાકીના રૂ. ૪-૦-૦ મનીફેસ્ટરથી
મોકલી તેઓ જે લાભ લેશે શકશે. આ થોળના
વિષે પણ કેટલાંક માહકાએ અમને પૂછીએ છે.
તેમની નહ મોટે અમે સ્પષ્ટ કરવા માંગીએ છીએ કે
તથા વર્ષના સામટા રૂ. ૬ મનારનેજ જે થોળ-
નાનો લાભ મળી શકે છે. ફક્ત એજ વર્ષના રૂ.
૩-૦-૦ મોકલનારને તેનો લાભ લેવાનો હક્ક
મળી નહિ શકે.

વ્યવસ્થાપકની જેમ તૃતીઓને પણ કેટલીક
વાર મુશ્કેલ સંજોગોમાં
તૃતીઓના મુશ્કેલ પડે છે. આ માસિક
મુશ્કેલી કમી સરખાત ગુજરાતની
સનારીઓના અને તેટલી
સેવા કરવાના ઉદેશથી કરવામાં આવી હતી અને
એજ દિલ્હિમાં એના સંચાલકો દ્વારા પણ શાંતી
રહ્યા છે. કમ્પાઉના સાધન તરીકે આ માસિક
નથી ચલાવાવું. અને જે દિલ્હિએ તેવાં ગુજરાતના
કાંઈ પણ શિષ્ટ માસિક અત્યાર સુધીમાં કમ્પાઉ
કરી હોય એમ જણ્યું નથી. આ માસિકના ઉત્પા-
દની એકજ અભિલાષા હતી, અને તે એજ કે
ગુજરાતમાં ઓછાને ઉપયોગી થાય એવું એક પણ
નિયમિત-માસિક નથી, તે કલંક ટાળવું. છેલ્લો
પાંચ વર્ષથી એ કલંક ટાળવાનો. આ માસિકના
સંચાલકોએ પ્રયત્ન કર્યો છે. એ પ્રયત્ન કેટલે અરો
સફળ થયો છે તે વાચકોજ કહી શકે. અમે તો
એટલું જ કહી શકીએ કે ગુજરાતની કમારી બહેનોને
વિધવિધ રીતે ઉપયોગી થાય એવી સામગ્રી આપ-
વાની અમે હંમેશાં ઇતેભની રાખી છે. યુવાન

માતાએને સ્વપ્નોમાં ધાપ એવાં બળદેહર અને આરોગ્યવિધેનાં લેખો, શુદ્ધિ ગદને પ્રધારે શોભાવી શકે એવી સૂચનાઓ; સામાજિક બદલીને દિવે હોમમત-કેળવે એના લેખો, બહેનોના નવશ-ચનો વખત જ્ઞાન-ક અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં નવ્ય એવી; વાર્તાઓ, શુભસુંદરીઓના કંઠને શોભાવે એવાં નૃત્યો, તેમજ નવો રાસ અને કાળો વગેરે સ્વપ્નોમાં સામગ્રી અને આપી છે ઉદ્દેશ્ય ઉદ્દેશ્ય સંચી-તનુ શિક્ષણ આપવાના, સુખદુઃખના સવાલજવાબ ઉદઘોષવાના અને કાપદા સંબંધી માહિતી આપવાના પ્રયત્નો પણ થયા છે. આ સર્વ પ્રકારની સામગ્રી સાથે આર મુદિને લગભગ ૯૦૦ પાનાનું વાચન અને ૧૨૫ થી ૧૫૦ ચિત્રો અપાય છે. કાપદામનો જેમને અનુભવ હશે તેઓ જરૂર જાણી શકશે કે આસિક વર્ષના આર રૂપીઆમાં પડતર કિંમતીય કોઈ કિંમતે અપાય છે.

આરબુ કરવા છતાં સંભવ છે કે અમારા કા-
રમાં ઘણી ખામીઓ રહી
જે સરદીફીકેટો, અહ હોય, માણસ હોવાથી
અમે પણ ભૂલે તે જરૂર
કરતા હોઈએ. અમે આરબુ ઉપરથી જીએ
કે વાચકો અમારી જે ભૂલો અમારી નજર પડાર
જવી હોય તે અમરે યત્ન અને માસિકમાં એ
આપી રહેલી હોય તે વાદ અમારું લક્ષ્ય છે એવી
સ્વપ્નોમાં સૂચનાઓ મળે તે સંબંધી. માસિકમાં
અનુભવ સુધારે વધારે કરવા અમે તત્પરતા બતાવી
છે, છતાં કાંઈને અસંતોષ રહે તે અમે નિરપાય જીએ.
અમને વિજવાર સંખ્યા જણાવવામાં આવે અને
તે પણ એ સંબંધી. સુધારો ન થાય ત્યારેજ
અમે દોષપાત્ર ગણાઈએ. હમણાં થોડા સમય
પૂર્વે એક બહેને એવી ફરિયાદ કરી છે. વ્યવસ્થા-
પકે સવાજમ વિષે આપેલી અંશરેજો જવાબ લ-
ખતાં એ બહેન પોતાના વા. ૩-૬-૨૮ ના પત્રમાં
લખે છે :

"શુભસુંદરીના હંમે બહેણીજ માદક દવા
પણ વધે. તજ જણના
સરદીફીકેટ ના જ દાખમાં આજવા પણ તેની
આજવા તથા વિષયો વિ. વધે
અનુ બમારી નોંધા છે. તે અમલની સિધ્ધિએ લા-
વેલા ત્યાં પછી આદર મવાનો વિચાર કરીયું."

આજી તથા વિષયો અમલની માદક સુધારવા યત્ન
કરેલા અને આ સરદીફીકેટ તમારા પેપરમાં
છાપશે."

એ બહેનની ઇચ્છા મુજબ આ સરદીફીકેટ અમે
અહીં છાપીએ છીએ. એમાં કાંઈવાં વિચારો એ-
મના પોતાના છે કે એમને નામે પણ લખનાર
એમના પતિના છે તે અંગે કહી નથી શકતા. એ
પત્ર મળ્યા પછી અમે તેમને પત્ર લખ્યો છે અને
ક્યાં લખાણોની વાતો કે વિષયો તેમને 'બમારી
નામેલા' લાગ્યા તે અમે પણ જાણું છું, નથી અમે
તલિષ્ઠમાં એવી ભૂલ થતી અટકાવી શકીએ. અં-
મારા દુર્ભાગ્યે અમને તેમના તારફથી લઈ જવાળ
નથી મળ્યા. એ જાણ મળે નહિ ત્યાં મુદ્દી-અ-
મારી અલ્પમતિ મુજબ જ અમારું અમારી ફરજ
અહા કાંઈ રહી.

ખાતે એક બહેન એવી લેખક સરદીફીકેટ
આપે છે અને તે છાપવાની અમને વિનંતિ કરે છે.
વાચકોની ભણ મારે તે અહિં આપીએ છીએ.
સુઝ બહેનોને નમ્ર આજ્ઞા.

સો-સ્વપ્નોમાં માસિક "શુભસુંદરી" પોતાનું
પત્ર વર્ષ પૂરે કરી સર્વ-
સરદીફીકેટ નં. ૨ આર માસથી છતાં વર્ષમાં
પ્રવેશે છે. તેમાં અમારો
પિરસવામાં આવતી અવનવી વાનીઓ પોતે
"શુભસુંદરી" કેટલું પ્રગતિ કરી રહ્યું છે તે
વાંચક બહેનોથી જાણવું નથી વરિષ્ઠ સુધારકો
નજીસ લગાજમમાં વિવિધ પ્રકારના સો-સ્વપ્નોમાં
લેખોનો સારો સંમદ પુરો પાડવાને તેના કાર્ય-
વાદો તનતોડ મેનત કઠાવે છે.

"શુભસુંદરી" એવું સો-સ્વપ્નોમાં માસિક
એ મહિમના રોમાંમાં પ્રગટ થતું હોય તે જાણી
લાગે નહોતો. ઉદાહરણ તરીકે જણાવે તો
સ્વાનમાં રહેલી દશર નામ પણ મદા પુરોથીએ
ખપી શકે છે.

સાદિલ પાછા વર્ષે આર રૂપીઆ સ્ટેશનથી
ખર્ચો શકે એવા માણસોની કંઈ દિલ્લસ નહાં
ખાદ નથી, પરંતુ એ વાદ લોકોને જણાવે એકએ
તેરહો વસ્તુદ નથી. ખર્ચાદિક-આસિમાં લખાણો
લગ લગત પ્રકારના હોય છે, એવી જાણ
થતી ખર્ચા પુરોમાં પદી ગયેથી હોય છે. પણ
તેમને સારું માદું એવાની દશર દોની નથી,

જ્યા વર્ષના અંકોમાં કેટલાએક હોય એવા ઉચ્ચ જોડીનાં હતાં, કે બહેનો તેનું બરોબર મનન કરી હૃદયમાં ઉતારે તો અદર્શ જીવનશૈલીથી યથા આ-
દર્શ અદિબુદ્ધિના દાખરો બેસાડી શકે. ઉપરાંત બેવારીક બાબતોના અનુભવ મદલું કરવાનાં મળે તે જીવતાં. તો શું વર્ષે માત્ર ચાર રૂપિયા આવા અમૂલ્ય સાહિત્ય માટે ખર્ચતાં વિચાર કરવો પડે ?
હાલના બહેનો તેનો લાભ લઈ કાર્યવાહકોને વધુ વત્સાહી કરી તેમને સાહિત્યની વધુ સેવા કરવાની તક આપવી જોઈએ.

ખીલું ધણી શ્રીમંત બહેનો " શુભરાત્રી દિગ્દ સીમંતના સભ્ય તરીકે હોયને " સ્ત્રી મંડળની " સંસ્થાનું આવી ઉત્કૃષ્ટ બનાવવાને વનમનઘનથી મદદ કરે છે તો શું એવી જ પાંચ બહેનો પણ નહીં નીકળે કે ને મહીને પાંચરો દુઝાર નેટલી "શુભસુંદરી"ની નકલો પ્રિય બહેનો કે એઓની લગભગ બારાની સંકિત નથી, તેઓને મંત્ર બેચવી શકે ?

એવી ધણી બહેનો છે એઓને વાંચી મદલું કરી અમલમાં મૂકવાની ઉલટ છે, પણ ખાસ કરીને વાંચી રાખવાની અસંકિતને લીધે જીવનશૈલીમાં જ્યાં સખડા કરવું પડે છે. શ્રીમંત બહેનો પારે તો, ચોક્કસ જોડામાં દુઝારે બહેનોના જાનવધુઓ ખોલી, તેઓના સંસાર સુખમય બનાવી, તેઓનામા નવજીવન પ્રજાણી દુઝારે આશીર્વાદો મેળવી શકે. સુલેપુ કિંબહુના.

લી. તારામતિ રમજીલાલ શાહ.

સરોજીકટ નં. ૧ કરતાં આ સરોજીકટ નં. ૨ તકન ઉલટું છે એ કહેવાની લાગણી જરૂર પડે છે. એ સરોજીકટથી અમે દૂરબાદ નહિ જઈએ એની અમે વાચકોને ખાતરી આપીએ છીએ અમે જેટલુંજ ઉંચીએ છીએ કે અમે ને જીવંત અને ખર્ચ આ માસિક પાછળ કરી રહ્યા છે તેથી શુભરાત્રી અમારી બહેનોને કંઈક લાભ થાય. આ માસિક તેમને ઉપયોગી થઈ પડશે તો અમારાં એ જીવંત અને ખર્ચ અમે સફળ થયેલાં માનીશું એવી ઉલટું અમારો પ્રયત્ન ને બહેનો માટે શુભરાત્રી દેવતા તો વિચેની અમારી ખાતરી કરી આપતાં અમે જે પ્રયત્નની દિશા બાંધીશું અને તેમ કાનું અસાધ્ય થઈ જશે તો માસિક ખર્ચ કરી રેતાં પણ અમને

જરાય સંકોચ નહિં થાય. માસિક બહેનોને ઉપ-
યોગી થવા માટે છે તેને બદલે તે નિરૂપયોગી થા-
નું ક્યાનમરક બને તો તેને ખર્ચ કરી દેવું એજ
સાધી વધારે દિલકર માર્ગ છે.

હિંદમાં બાળલક્ષ્મીની અટકાયત 'કાનાર' રાય
સાહેબ દરબિલાસ શાસ્ત્રીએ
સાશકા—ખીલના વડી બારાસમાં રજુ કરેલા
રેકાર્ડમાં ખીલને પોવાની ભવિતા
રક્ષણને ખાતર રેકાર્ડ આપ-
વાની અમે શુભરાત્રી મદિદાઓને વિનંતી કરી
હતી અને એમની સંમતિસૂચક સહીઓ માટે એક
જુદો કાગળ ગયા અંકમાં જોડયો. હવે એ કાગળની
પાછળ પ્રસ્તુત ખીલની મુખ્ય કલમો અમે દર્શાવી
હતી. જેવાજ કાગળની બનેલ કલમો મુખ્યમાં
પણ અનેક સંસ્કારીઓને અમે પૂરી પાડી હતી.
એ બધા ખર્ચ અને મહેનતનું જે પરિણામ આપ્યું
છે તે જોતાં અમને લાગે છે કે હજી શુભરાત્રી
બહેનો પૂરેપૂરી ભજવત ધણ નથી. આવી અજાણની
બાબતમાં તેમણે ને જરાસીનતા. બગાળી છે તે
તેમને લાગે એવી નથી. પરિસ્થિતિ ને એજ
પ્રમણે હોય તો અમને લાગે છે કે આપણા
શ્રીવર્ણની ઉત્પત્તિ થતાં હજી ધણીવાર લાગી.
અમારા આ અભિપ્રાય પ્રેરિત પડે એમ અમે
ધણીએ છીએ. કેટલાંક સંસ્કારીઓ અને સંસ્કારોએ
એ માટે ખાસ બહેનત લીધી છે તે માટે તેમને
અમે ધન્યવાદ આપીએ છીએ અને તેમને જોડાઈ
સહીઓ માટે ખાબાર માગીએ છીએ. એ સંસ્કાર-
ીઓ અને સંસ્કારોના નામ અને તેમણે જોડાઈ
સહીઓની સંખ્યા નીચે પ્રમાણે છે:—

નામ.	સહીઓ.
સો. કમળાવતી ન. ખંભાતી	૧૬
સો. મંજુદેવી પંડ્યા	૧૬
સો. કુમુદગૌરી શ. શાહ	૨૫
શ. સાન્નિલાલ ના. શાહ	૨૧
સો. કુંજલીલા જ. વર્મા	૭૨
ક. લીલાવતી ર. મેરા	૩૨
સો. કાન્તાગૌરી તુલસીદાસ	૯
ક. તારા વસનંત પારસોતમ	૭
સો. જસોદા રમેશચંદ્ર શાહ	૧૫
સો. સુમિત્રા બારડર પાઠશાળા	૧૩

સો તારાગોરી માણેકલાલ ૧૪
સો પીરજલાલ છ. દેસાઈ ૧૭
સો કંચનગોરી મ. મરચંદ ૩૬
અં જનનાબદેન જયતિલાલ ૨૪
શ્રી તારાબાઈ છ. મારફીઆ ૬
સો તારાગોરી ર. પારેખ ૪૮
બદેન દીનાણીઆઈ ડી. રાઠોડ ૩૧
સો શુભાંબદેન મ. વહેતા ૮૭

આ હપસોત કેટલાક કામગીરી પર એકએક કે બેબે સહીઓ પાંચ આવેલી છે. એ પ્રમાણે દરેક બ્રાહ્મણ બદેને પોતાપોતાની સહીઓ કરી મોકલી હોત તો પશુ બીજી ૧૮૦૦ સહીઓ એ બીજાના ટેકામાં મળત. પરંતુ એમાં એ બદેનોનો રોષ થા માટે કાઢીએ ? હજી શુભાવના પુરવણામાંથી કેટલાક એ બીજાની મહત્તા નથી સમજી શક્યા. ન્યારે હિંદની અનેક સ્ત્રીઓ જુદા જુદા સંદેશમાં સહાઓ બાંધી એ બીજાને સમર્થન આપી રહી છે ત્યારે જુદા વિચારના કેટલાક પુરોએ બીજાની ઉપ-ચિત્તા સમજવા છતાં દુરાગ્રહને વશ થઈને યા મર્મશાસ્ત્રની એ વિષેની આજ્ઞાનો યોગ્ય ખ્યાલ રાખીને વિરોધ કરી રહ્યા છે. કેટલાક અધઃગમ પુરોએ પણ છે જેઓ બીજાનું સ્વરૂપ સમજવાની પુરેપુરી દરકાર કરતા નથી અને તેમાંથી મનમાન્યો અથવા કાઠી તેનો વિરોધ કરે છે એવા એક પુરોની આગ્રહનો અને સમજાયકિતનો નમુનો અમને મળ્યા છે એ મહારાજ પોતાનું નામકામ જણાવવાની હિમ્મત નથી બતાવી શક્યા. “હી. માહક” તરીકેજ તેમણે સહી કરી છે. મજબૂર કામગીરી ને કામ પર સહી કરવાની હતી ત્યાં તેમણે આ મમાણે રોડો માર્યો છે.

“પહેલી બે ક્લમોનેટેકા છે. ત્રીજી ચોથી ક્લમો દંત્ર કે મરા વગરની છે એથી એને રકમ ન હોય. આમાં તમારી બુદ્ધિનું પ્રદર્શન થાય છે.”

મજબૂર કામગીરી પાછળના કાગળમાં એ કાચકની મુખ્ય ક્લમોનો ન્યાં વર્ણન કર્યો છે ત્યાં ત્રીજી ચોથી ક્લમોમાં શાહીથી અને લાલ પેન્સિલથી લીટીઓ દોરી એમણે પોતાનો મત નોંધ પ્રમાણે દર્શાવ્યો છે:

“સીધા ૨૧ લખી નાખ્યા હોત તો ? કલમ કંઈ વિચિત્ર વાપરી છે. (માહ. સાહેબે કાચકનો ક્લમોની આપા કોઈ વિવસ ભેઈ હોય એમ નથી લાગતું)......” તમે પરજી

યૂરલા દરો, એટલે ૨૧ જ ગમ્યાં નહીંતર : ૩૧
રાખતે અગર ૪૧-રાખતે. તમે સમજાવે કે આ લખનાર કુંવારો નથી છતાં ન્યાયે અને નીતિએ ને શોભતું હોય તે શોભે. મદિ મજબૂરને કેમણે રાખી એમ થોભે તેમ લખાવે...અર્થ. તેમ. તો. તંત્રીપદે છે. જવાબદારી સમજવી પડે. મજબૂર બદે મારી અર્થ હોય તો એમ તેમ લખી ન નાંખીએ... ધન્ય ! તમારી બુદ્ધિને ! તમને દાઈ કહેવા કે પુણા-વણું છે ? વિચારા ગરીબ ધુણ કે બેને ૨૫ વર્ષની ઉમ્મર સુધી કન્યા નહોતી મળતી અને “૧૬” મા વર્ષે મળી તો તેને ૬૬ અગર સભા ! તમે કોઈક શ્રીમંત અગર પરજી યૂરલા પાંદ આદમીઓ દરો નહીંતર તમાને આવી બુદ્ધિમતા ન સૂઝે.”

આ બધું વાંચી કોનું મજબૂર કે બુદ્ધિ બદે મારી જવાં છે તે વાચકો કહેવાયથી ભેઈ શકશે. એ કાગળે ક્લમો સમજવાનો દરકાર કરી નથી. ૨૫ વર્ષે તો શું પણ ૫૦ વર્ષે પુરોને પરજીવાની ફરજ છે. એ બાબતમાં બીજામાં કોઈ અકુસ નથી અકુસ છે તે માત્ર એટલો જ કે એવો પુરો ને કન્યાને પરણે તેની ઉમ્મર ૧૪ વર્ષથી ઓછી ન હોવી જોઈએ; ઓછી હોય તો એ કાઢીવા વરાખને સભા ખમવી પડે. આ લખનાર બદેવાને પૂરું વાંચવાની કે સમજવાની તરફી ન થેતાં એમજ માની લીધું છે કે આ બીજા અમારું પંડું છે. એ મંદતનો કીર્તિનો દોષલો અમારે માથે આકાંક્ષ્યા પછી એ અને જાન આવ્યું હોય એમ લાગે છે. પાછળથી એ બદેવાન લખે છે: “ખરેડો બનાવનારે નીચે મુજબ કોલમો (કે ક્લમો ?) વાપરી હોય તો તેમનું મજબૂર બદે મારી અર્થ છે અને નહીંતર તમારું.” આ કાગળની મને દરસ અને મજબૂરશક્તિ મળે. અને ખરેખર ક્યાં આવે છે.

અમુક સંભોગમાં હિન્દુ પત્ની કાયકાથી કાર-ગતી મેળવી - રહે એવી હિન્દુ લામ અને મદલખનું ને બીજા હો સર કારગતી. હરિસિંહ જોર વડી ધારા-સલામાં રહી કરવાના છે તે સંબંધી અમે જ્યાં અંકમાં લખી જ્યાં કીએ. એ બીજામાં પડનારે પોતાના ભેન્માંથી ક્લમો લખવાની નથી પરંતુ ધર્મશાસ્ત્રોને આધારેજ ક્લમો કીને મૂકી છે. નારદ સ્મૃતિમાં જણાવ્યા મુજબ

ને સ્ત્રીનાં પતિ નપુંસક હોય, યા અસંખ્ય રાજ્યો
પીડાતો હોય-વા એટલે-મહં અયો હોય તેને પ્રથમ
છેડા આપી ફરી પરણવાની-પરવાનગી આ બીલથી
અપાય છે. આ પ્રમાણે ધર્મશાસ્ત્રના ફરમાન
મુજબ બીલ ઘડાયલું હોવા છતાં કોણે નહિ શાં
કેરણે જુના વિચારના લોભાએ તરફ વિરોધ
બતાવી રહ્યા છે. એ માણસો નવારે પોતાને અનુ-
કૂળ હોય ત્યારે ધર્મશાસ્ત્રનો ઉપયોગ કરે છે અને
નવારે ધર્મશાસ્ત્રો એમના દરામંડળી વિરુદ્ધ ફરમાન
કરવાં હોય ત્યારે તેમને નેવે મૂકે છે. આ બીલનો
પ્રશ્ન શ્રી સચિનીસમાજે સૌ સંસાજિનિ મંદેતા,
બી. એ. ના પ્રમુખપદે મેળવેલી સ્ત્રીઓ એક
સમાજમાં વ્યવસ્થા કરતાં અને તેમાં પ્રયુજ ઉપરાંત
સૌ દંસા મંદેતા, સૌ. લીલાવતી મુશી, બહેન
લક્ષ્મીબાઈ રામચંદ્રી, જ્યારે બહેનોએ એ બીલનું
સમર્થન કયું હતું. પ્રમુખ બહેને ગુજરાતના દિંદુ
લખો અને કુટુંબ પ્રધાનો હરો અલ્યાસ થી છે
અને એ અલ્યાસ તેમના ઉપસંહારમાં સ્પષ્ટ
દેખાય છે. એ સમાજે વિરોધીઓની લીલાવતી
મુંદર જવાબ વાળ્યા છે અત્યારે પણ મુજબવની
પણી સ્ત્રીઓમાં-૬૦ ટા. વસ્તીમાં ફારમગીનો
રિવાજ પ્રચલિત છે. ફાવ બે ચાર કહેવાલી ઉચ્ચ
સ્ત્રીઓમાંજ એ રિવાજ પ્રચલિત નથી અને આ
બીલ એમને ફારમગીને બંધી હોય તેમને તે કોઈ
દ્વારા મેળવવાની રૂબ પરવાનગી આપે છે. પતિ
નપુંસક, અસંખ્ય રાજ્યો પીડાતો કે ગરો હોય છતાં
તેની પત્નીને પ્રાણછેડા ન કરવા હોય તો તેને બીલ
ફરજ નહિ પરિ દિંદુ લખની ભારના પ્રત્યક્ષતા
પાસે પર રચાય છે અને તેથીજ ધર્મશાસ્ત્રોએ
જે પુરોષ પ્રત્યક્ષતા કરવાને નાલાયક હોય તેમની
પત્નીને બીલ પતિ કરી લેવાની છૂટ આપી છે.
નોતિનો બંધારો રાખી બેઠેલા કેટલાક જુના વિચા-
રના લોભા આથી નકામા બહુ ઘણા છે અને
તેમણે આની લીધું છે. કે આ નવા કાયદાથી અ-
ન્યોતિ વધશે. ખરેખરે અત્યારના સિદ્ધાંતોમાં અ-
ન્યોતિ વધવાનો વધારે ભય છે. કે અને પતિથી
સંતોષ ન હોય તેને ઇવનશર તેની સાથે નેકો
રાખીએ અને એવી સ્ત્રી પોતાના મનપર કયુ ન
રાખી શકે તો જરૂર અન્યોતિને માર્ગે ચડે. અને
ખાસે એવી સ્ત્રી ફરી પાણવાની છૂટ આપી હોય

તો તે એવો મામલો કદી નહિ વધશે. જે
સ્ત્રીઓમાં અત્યારે ફારમગીનો રિવાજ પ્રચલિત છે
તે સ્ત્રીઓમાં તેની અન્યોતિ પ્રસરી છે એમ
કોઈથી કહી શકાય એમ નથી. જો કોઈએ જોતાં
નવારે પુરુષ એક સ્ત્રી છતાં બીજા આણી સકે છે
ત્યારે સ્ત્રી આ ખાસ સિદ્ધાંતોમાં બીજા પતિ સા-
થે ન કરી શકે કે આપણા સમાજમાં પુરુષો
લખની બાબતમાં જે છૂટ લેવાની રહ્યા છે તે છૂટ
સ્ત્રીઓને પણ આ માટે ન અપાય કે અલગલગ એવી
છૂટથી પુરુષ વર્ગની અત્યારની સ્વચ્છંદતા ઉપર
અકુચ મૂકાયે પણ તેથી અન્યોતિ તો નહિ
પ્રસરે, ખરી રીતે જોતાં તો નવા કાયદાનો આયથ
બહુ થોડો સ્ત્રીઓ હશે પરંતુ દિંદુની સ્ત્રીઓને
ઇવનશર દુઃખમાંથી છોડે એના આ સાધનની
પર્યાજ જરૂર છે અને તેટલા માટે રાજ્ય સ્ત્રીઓએ
એ બીલને વધાવી લેવું જોઈએ. સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યની
લડવમાં એ બીલ એક ઉત્તમ સાધન બની રહેશે.

મુંબાઈની પારાસમાજી મુંબાઈ લીલાવતી દિંદુ

સ્ત્રીઓ-વિધવાઓને દત્તક

ગી. બંધવનું બીલ. લેવાની અત્યારે જે સત્તા છે

તેની ઉપર અકુચ મુકા

રા બારકરના બંધવ એક બીલ લાખ્યા છે. આ

બીલનો ઉદ્દેશ એમને મુખ્ય અંગમાં સમાવેલો છે

અને એનો વિરોધ પણ થયો છે. એ બીલ તરફ

વિરોધ પ્રકટ કરવા મુંબાઈના સોમંડોના આશ્રય

હેઠળ એક સજા દિંદુ મુખદાના હતા અલ્પાસ્તી

રા જવારના પ્રમુખપદે મળી હતી, જે પ્રસંગે પ્રમુખે,

રા. કોલાલાલ મા. મુશીએ અને બીજા વધારાએ

એ બીલનો સખ વિરોધ થઈ હતો, અને તે માટે

નાયકદંડી ઇશ્વરનારો કરાવ પસાર કરી સરકારને

માલ્લી આપી છે. દિંદુ સમાજમાં વિધવાઓની

રિપતિ રૂબ કોઈ છે તે સૌ બહે છે. સ્ત્રી જીવની

બર પતિ અને તેના કુટુંબનું હાસલ કરે છે અને

પતિ મરે જતાં વિધવા યાજ ત્યારે પણ કુટુંબીઓની

રૂબ પર તેને ઇવન પડે છે. સ્મૃતિવચનોને આધારે

મુંબાઈની દાહરોને જે કાંઈ થોડી થણી સ્વતંત્રતા

દત્તક લેવાની બાબતમાં વિધવાઓને આપી છે, તે

પણ રા. બંધવ આ બીલથી ખુશ થી લેવા માગે

છે. અત્યાર મુખી ધર્મશાસ્ત્રો આજેના હતા.

તેમણે સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા ઉપર અનેક પ્રકારે કાંપ

મુક્યા છે એવી રીવાજો વારંવાર થાય છે. હવે

શી. નવમ જેવા અખલાલો નવી સ્મૃતિઓ રચવા નીકળ્યા છે. એ નવા શિખ જડ પાલી બેસે તે પહેલાંજ તેને નાણુદ કરવાની જરૂર છે. અમે ઇચ્છીએ છીએ કે, ગુજરાતના સ્ત્રી મંડળો આ બીજાનો સખ્ત વિરોધ કરે અને ધારાસભાના સભ્યો સહોત સમાજની એ બીજી ઢંઢાલી મૂકાવે.

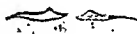
આત્યારના સખ્ત અને વારસાના હક્ક સંબંધી કાયદાઓ તપાસી નેતાં સખ્ત અને વારસાના તેમાં થેવળ ફેરફાર કરવાના હક્ક ઉદેશથી એ સલા તા. ૧૨ મી જુલાઈએ કોંગ્રેસ હાકલ

(મુંબાઈ) ગાં શી. જમન દાસ મહેતાના પ્રમુખપદે મળી હતી. સર. લલિતસાહેબ યામળદાસ, ડૉ. રસમુખ શી રતનભાઈ મહેતા, મોસં શુભાચંદ્રે, સૌ. લીલાવતી મુન્શી, સૌ. લીલાવતી બેનરૂર, ડૉ. સરોજિનિ મહેતા વગેરે હાજર હતાં. આ સભાએ નીચે જણાવેલા સિદ્ધાંતો કાયદામાં ઉમેરવાનું દબાવ્યું હતું.

(૧) પતિનાં બેવફાઈ, ત્યાગ, કે અન્ય ધર્મ-

જમન પ્રસંગે પત્નીને કાયદેસર, જુદાં યવાનો-ફક્ક રહે અને આવાં પ્રસંગે નિસાવ માટે પતિની આવકમાંથી અમુક વાગ્ય તેને મળે. (૨) એક પત્ની ઇવતી હોય ત્યાં સુધી જો તે સંજોગમાં બીજી લગ્ન ન થાય (૩) ૧૦ વર્ષની ઉંમરની ઉંમરના પુરૂષ સાથે ૧૮ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની કેન્યાનું લગ્ન ન થાય. એવાં શિર્ષક કરનાર મિત્તેથી કે વાલી અને પતિને સખ્ત સબંધ થાય. (૪) મરનારની મોલતમાં તેની વિધવાને, માતાને અને બહેનને વારસાનો હક્ક મળે. પુત્રીને પુત્ર જેટલોજ હિસ્સો મળે. વિધવાને સંપૂર્ણ કુટુંબમાં રવ, પતિનું સ્થાન મીલકતમાં મળે.

આ સિદ્ધાંતો સામેત બીલ ધડવા માટે એક કમિટી નીમાઈ છે. જેનાં મંત્રી, શ્રી. આનુબહેન મહેતા છે. સમાસદોમાં મેસર્સ બેચકર ડાહ્યા, ખારપુર, મુન્શી વગેરે છે અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ કમિટિમાં જે તથુ વધુ વધુ મદદલાભને સ્થાન અપાય. સ્ત્રીઓનું દષ્ટિબિંદુ, રહુ કરવા માટે તેમની દાંજરીની ખાસ જરૂર છે. અમને ખાતરી છે કે ગુજરાતની બહેનો આ સિદ્ધાંતો ઈશુલ રાખશે અને પોતાનો ટકા કમિટિના કાર્યને આપશે.

મોંઘુ માતે

અમેરિકામાં મુડલને દાટવાનો ખર્ચ એટલો જધો વધી પડ્યો છે કે ત્યાં એને ખંખાં ખાસ તપાસ કરવામાં આવી હતી. નાના ચહેર કે મામડામાં મરનારનાં ચખને ઠેકાણે પાડવાનો ખર્ચ પ્રમાણમાં ઓછો થાય પણ ન્યુયોર્ક જેવા ચહેરમાં તો માલસ મરે ને કુટુંબને મારતો જધ એવો અનહક ખર્ચ થાય છે. ૧૯૧૦-૧૯૨૦ ની વચ્ચે મરણ પ્રમાણ ૨૪ ટકા વધ્યું ત્યારે ચખને ઠેકાણે પાડનારા ધધાદારીઓની સખ્યા ૫૦ ટકા વધી છે. એ લોકો પરરેપરે દરીદ્રીથી કરી-ખર્ચ ધરાડે તેને બદલે ખર્ચ વધ્યો છે. આ ખર્ચ વધવાનું કારણ મરનારે તરફ સગાંની લોગણી જ હેવ છે. કટલાક ઠેકાણે ૧૦૦ થી ૧૫૦ પાઉંડ જેટલો ખર્ચ આવે છે. ૨૦૦ પાઉંડની મીલકત મૂકી બાર મરી જધ તો તેને દાસવાનો ખર્ચ ૫૭ ટકા જેટલો આવે. આ ઓકડા મોઢાં સખ ઠેકાણે પાડનારા પણ ચોંટી હકવા છે અને તેમણે પોતાનું મંડળ એ ખર્ચે ધડાડવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો છે.

બહેનો પર આધાર

જે સમાજ સ્ત્રીઓને કોઈ બહેન પ્રજાતમાં બાગ લવા દતા નથી, કળવણ આપતા નથી, સમાજના સુખદુઃખમાં રાજના સુખદુઃખમાં બાગ લેવા દેતો નથી, તે હાથે કરીને દુર્ખા થાય છે. જ્યાં સ્ત્રીઓ અચાનક દશામાં છે ત્યાં સમાજનું કલ્યાણ થઈ નથી. તમારી સ્ત્રીઓને બહેનોને, માતાઓને ઘરમાં રાખી મૂકશો તો શયશો નહિ. તેથી તમે આગળ વધવાના નથી. ત્યારે હું ખેડતો પાસે બારડોલીમાં ગયો ત્યારે મેં 'કહેલું કે બહેલાં મને તમારી બહેનો સાથે વાત કરવા દો. આ લડતમાં તો દુઃખ પડવાનું છે. જ્યાં સુધી બહેનો દુઃખ ખમવા તૈયાર ન હોય ત્યાં સુધી આ લડત તમને 'શી રીતે દેખાડું' ? તેઓ આ લડત લડવાને તૈયાર દેશે ત્યારે જ હું તમને લડત ઉપાડવાં દઈશ. બારડોલી તાલુકાની બહેનો પર આ લડતનો આધાર છે.

તમે બધા પોતાને બંદાદુર કહેવડાવવા માગતા હો તો બહેનોને થામાં પાછળ રાખો છો ? બહેનોને તે પાછળ રખાય ? જે માતા થવા થોખ છે તેને તો નમસ્કાર કરવા જોઈએ.

(શ્રી. વલ્લભભાઈનાં ભાષણે:માંથી).

શીમતી મંજાબહેન તથા ચંચળબહેને કેટલાંક ગામોમાં ઘરડો દરી વિધાયતી કપડાં ઉપરાખ્યાં દતાં, કેલી બહેનોએ નવાં કપડાં પેરીમાંથી કાઢી આપ્યાં દતાં. રાતે તેની હોળી થઈ હતી.

(ખાદી પત્રિકા).

જરા એને કહેજો કે

(૧) જે ઘરમાં બચ્ચુ ધાવણું હોય તો દીવાને ઉંચે મૂકો, અને રસોડાની આસપાસ કકોરા કરી લે... (૨) જે બચ્ચુ હરે દરી શકતું હોય ત્યારે કામ લીંછનવાની કુંડી ઉંડી ન રાખે અને લખાડી પણ ન રાખે. છીયાળામાં તાપણી પાસે ન બેસે. (૩) જે મદ્ય આપણું કપડું સગળી જાય તો તેલ કે ઊંચ નાખી દે... (૪) રાત્રે પાણી જોડતે પીવે, અને રહેવારમાં હમેશા પાણીને ગળે (૫) દરરોજ સ્નાન વિધિ ન ચૂકે. (૬) જે સોમજી કે સતરાજીનો સ્વમાવ આકરો હોયતો જરા સદનશક્તિને કેળવે. (૭) કુલપણ ન રાખે.

સી. શારદા ગુ. બાવિશી.

ગૃહાપયોગી સૂચનાઓ

દિવિ શ્રીમંત, ધાસ કે દેરીતો રસ ખટો હોય તો તેના અંદર બેથી ત્રણ રતીનાર સાંજના કુસ (સોનાખાંડ કાર્બોનેટ) નાખજો. ચોડીવતરમાં ખાસ આવી જશે.

ન્દાવાની ડાસ વાખમાં પછી હમેશાં લધી વાળાને રાખવાથી તેનું આયુષ્ય એવડું થાય છે. ડાસમાં રહેલ સ્વેદ પાણીથી થોડા વખતમાં તેમાં ખારીક માણું પડી જાય છે.

હરીલાલ એચ. પારેખ.